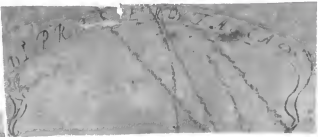
Minsing
In
Inſtitut

C. 2 ...

13-11. 9 13

H

Digitized by Google

NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
1 E
11

Digitized by Google

13-1-E-11

Tasca ASCA

TASC

Digitized by Google

Digitized by Google

IOACHIMI MYNSINGERI A FRVNDECK,

IVRISCONSVLTI CLARISSIMI APOTELESMA,

SIVE CORPVS PERFECTVM SCHOLIORVM

Ad Quatuor Libros Inſtitutionum Iuris Ciuilis.

Hac nouiſſima editione multò vberius & emendatius quàm antea excuſſum: atque, quod ſtudioſorum maximè intereſt, iuris allegationibus, (quæ in prioribus fuerunt in nonnullis locis corruptæ) reſtitutis, vt meritò cæteris antecellat.

ADIECTIS RERVM MEMORABILIVM, ET PARAGRAPHORVM Indicibus ſingularibus, necnon Elenchorum Codicis, atque Pandectarum, quæ inter explicandum enucleantur.

S. Maria de

Scala Urbis.

VENETIIS,

Apud Minimam Societatem. M DC VI.

Digitized by Google

CHRISTIANISSIMI AC POTENTISSIMI PRINCIPI FERDINANDO I. CAES. AVG. HVNGARIAE, BOEMIAEQVE REGI, ARCHIDVCI AVSTRIAE, ETC AE T.

Domino ſuo Clementiſſimo.

CARMELITANI SCALZI
DI S. MARIA DELLA SCALA

IOACHIMVS MYNSINGERVS, A FRVNDECK,
Iuriſconſultus. Salutem.

CVM *ſuperioribus annis, Ferdinande Cæſar, in manus hominum Scholia mea in titulum de Actionib. conſcripta emitterem, memini tum me Iuris Ciuilis tyronibus ſpem feciſſe, integra quandoque Scholia in quattuor Inſtitutionum Iuris Ciuilis libros, Friburgi Briſgoiæ (quæ tua eſt Ciuitas; in quaque tui Maiores percelebre olim Gymnaſium, quod etiamnum floret, quàm liberaliter inſtituerunt) auditoribus meis ex profeſſo prælecta in publicum exitura eſſe. Ea enim tum, quia rudia adhuc, informia, & litturis plena videbantur, inuulgare prorſus detrectabam. Verum non multo poſt à profitendi munere à Carolo Quinto Imperat. Opt. Max. fratre tuo auocatus, inque ordinem Aſſeſſorum ſupremi & ampliſſimi Tribunalis (Imperialis Cameræ iudicium vocant) in quo ſumma iuriſdictionis Germanicæ, atque etiam iuridicialis Imperij ſita eſt, benignè coaptatus, cum in audiendis cognoſcendiſq; iudiciarijs controuerſijs cotidie occuparer, tantumque ſuffurari mihi ocij nequirem, vt hanc meam qualemqualem commentationem, ſicut volebam, atque omnino neceſſum erat, perpolire poſſem: in hodiernum vſque diem conſulto eam penes me ſuppreſſi, nec vnquam in animo habui, necdum recognitam, nec retextam nec ſub incudem reuocatam, in publicum edere. At cum hanc à cupida legum iuuentute (vt eam Iuſtinianus noſter appellat) ſummo expectari deſiderio cotidie*

a 2 perciperem,

Digitized by Google

perciperem, & multi ſanè docti ac celebres, quibus illam quandoque legendam exhibueram, me frequentius hortarentur ad editionem, ſerio affirmantes, è re iuuentutis, fore, ſi in manus hominum tandem deueniret, intelligeremque priora in tit de Actionibus Scholia, Candidatos iuris ciuilis, atque adeò celeberrimos huius ſaculi noſtri Iuriſconſultos non omnino improbaſſe, neque illiberaliter complexos eſſe denique non multa ſpes eſſet, in hoc tam operoſo, tamque graui cognoſcendarum, definiendarumque cauſarum munere coitidie verſantem, poſſe illam vel per ſuccisiuas horas, publicisque negocijs ſuffuratas recognoſcere, polire, & (vt maxime decebat) caſtigare. Ea enim res liberiorem certè atque ociosiorem deſiderat hominem, quam vel ego, vel cæteri in grauiſsima hac iudicandi Prouincia conſtituti ſumus. His ergo rationibus conuictus, vt qui ex innata genij mei propenſione ſtudioſæ iuuenti operam meam non libenter denegare ſoleo, has quiſquilias olim in auditorum meorum gratiam tantum collectas, (quas obiter certè ac perfunctorie hoc æſtiuarum vacationum tempore texere licuit) promulgare, atque in publicum tandem emittere conſtitui, omnino ſperans, bonis & cordatis viris, me ſi non re, conatu ſaltem ſatisfacturum. Quod ſi hi, qui forte hæc legent, ſecum cogitabunt, quo tempore, quaque ætate hæc à me Scholia primum corraſa ſint, atque in vſum tyronum iuris annotata. nempe cum à primoribus Academiæ Friburgenſis mox poſt acceptum Iuriſconſulti titulum, annum cum primis agens X X I. Inſtitutionibus ex profeſſo interpretandis præficiebar: veniam facile à quibuſuis, quantumlibet curioſi rerum alienarum æſtimatoribus, vel ipſa ætas impetrabit, etiamſi in illis enarrandis alicubi lapſus, aut errores commiſsi appareant præſertim, vt ille dixit.

Quando opere in magno fas eſt obrepere ſomnum.

Mouit autem me tum, diue Cæſar, cum Inſtitutiones publice interpretabar, (lubet enim T. M. obiter conſilij mei rationem reddere, & quonam modo in tua Friburgenſi Academia interpretandarum Inſtitutionum muneri præfuerim, curſim præſtringere) ad hæc Scholia in vnum velut faſcem conſarcinanda, potiſsimum, quòd videbam teneros Iuriſprudentiæ alumnos ex operoſis illis, confuſiſque, & ſine iudicio fere conſarcinatis, Angeli, atque aliorum Interpretum centonibus, nullum, vel certe modicum, percipere fructum poſſe. In his enim permulta, quæ cum primis ad rem pertinebant, prætermiſſa eſſe conſtat, multa rurſus aliena, & ſuperuacanea aſſuta: ſed et non raro abſurda pro veris, & paradoxa pro receptis, & vana ac inania pro momentoſis intruſa eſſe: vt interim de ſtylo obticeamus, quando is omnium vbique eſt ſimilis. Fabrum hic licet excipere, quem ſane nemo doctus, qui modo in ipſius commentarijs legendis diligenter verſatus eſt, iuſte aſpernari poterit. Quare ea, quæ tum profitendo ad calamum dictabam, ſic moderari conabar, vt intra inſtitutionum ſepta & cancellos me continens præciſis prorſus & amputatis Doctorum ſuperfluis

ſtuis quæſtionibus procelloſiſque opinionum fluctibus prætermiſſis, ipſius tantum contextus nuda ac ſimplici interpretationi inhærerem, neque alienas congerendo materias longius euagarer, rationem quidem ac modum in interpretando amplexus non diffuſum, neque perturbatum, neque obſcurum, ſed conciſum, facilem, ac expeditum. Primum enim id operam dabam, vt cum nomen aliquod Iuris Ciuilis vel principaliter in controuerſiam venire, vel obiter in re tractanda incidere animaduerterem, neque illud ſatis apertam habebat ſignificationem, breui, plana commodaque id definitione, ſeu potius deſcriptione explicarem. Deinde, quare in definiendo quodque verbum adpoſuiſſem, ſigillatim atque ordine exponere. Quod ſi quando non verba, ſed res ipſæ (vt ſæpe fit) obſcuritatem aliquam continere viderentur, eas thematis quibuſdam pro tempore confictis, quanta poteram ſolertia diligentiaque enodarem. Cæterum vbi per iuris regulas eundum eſſet, priuſquam ad ea deſcenderem, quæ peculiaria eius contentionis erant, protheorijs, ſiue (vt noſtri vocant) euidentialibus quibuſdam velut in modum præuiæ cuiuſdam inſpectionis propoſitis, diſcentis animum præparare, atque inſtructiorem reddere conarer: ne cum illuc deuenirem, aut velut in tenebris oberrans ad multa impingerem, aut rerum ordinem, ſi tum demum docendum eſſet, ſoluere, atque importune ſcindere oporteret. Hancque veram exiſtimabam docendi viam ac rationem eſſe ijs, qui primam & infirmam ætatem iuris ciuilis ſapientia inſtituerent quam etiam Theophilum, non indiligentem, neque contemnendum Græcum Inſtitutionum Interpretem, diligenter olim obſeruaſſe, ex ipſius paraphraſtica, quæ etiamnum extat commentatione, deprendere licet. Ab hac tamen pura tradendi ſimplicitate, ac vero docendi modo, quam longe diſcedant, qui noſtro tempore vulgo Inſtitutiones profitentur, notius eſt, quam vt hic ſit multis oſtendendum. Hi enim in primo huius functionis quaſi limine, teneros adoleſcentium animos torquent, difficultatibus ac opinionum variationibus non neceſſarijs, multaque quæſtionum inuolucra non ſuo tempore, nec ſuo loco importune inculcant; non perinde ſpectantes ad diſcipulorum captum atque vtilitatem, quam ad vanam propriæ eruditionis oſtentationem; hacque ratione triplici illos afficiunt incommodo. Primum enim ingenia generoſiora difficultate materiarum tam numeroſarum atque perplexarum frequenter ab hac tam neceſſaria iuris diſciplina, ſine qua nulla certe reſpub. nulla prorſus communio conſiſtere poteſt, miſere deterrent. Deinde efficiunt, vt eo tempore ingenia adoleſcentium, quo (vt inquit Fabius) illa præcipue alenda, atque indulgentia quadam enutrienda ſunt, aſperiorum tractatu rerum atterantur: fruſtraque ætatem conterant vt optimam, ita fugaciſſimam, cum interim licuiſſet alia quædam magis vtilia cognitu perdiſcere. Denique & illud conſectarium eſſe, rerum experientia iampridem compertum eſt, vt cum ad magis ſeria intricatioraque hi deinde legum ar-

gumenta veniunt, inepti verius, quàm inſtructi videantur, multique exiſtant in ſerijs rebus, in argutijs loquaciſſimi. Quare in ſpem venio aliquam, ex ſupradictis cauſis hæc mea Scholia tyronibus in hac ciuili diſciplina verſantibus non iniucunda, neque omnino ingrata aut inutilia fore; vt quæ haſce Inſtitutiones, tanquam prima Iuriſprudentiæ cunabula, prætermiſſis altercationibus opinionumque fluctuationibus & argutiarum pugnis prorſus amputatis, ſimpliciter ac craſſiore Minerua enarrent, neque extraneis atque impertinentibus materijs tortuoſiſque quæſtionum mæandris & flexionibus Iuris alumnum mox ab initio miſerè grauent ac diſtorqueant. Illud quoque in his diligenter à me obſeruatum eſt, vt ſi quæ ex alijs, qui ante me ſcripſerunt, eiſdem intexuiſſem, à quibus id acceperim, vel in enarrationis contextu, vel certe ad marginem candidè atque ingenuè profiterer, neque mihi impudenter aliorum inuenta adſcriberem, arrogaremve id, quod alij iam antea literis conſecraſſent. Eſt enim ingenui planè hominis, palam profiteri, per quos profeceris, quotumque opera & induſtria in tuis ſcriptis adiutum te ſenſeris. Hunc enim candorem non Plinius modò, ſed etiam iudicij etiam humani ratio, ciuiliſque ſenſus naturali quadam æquitate ac prolepſi, nulli non inſinuat. Atque vtinam illud diligentius aliquanto nouitij quidam Scriptores in animum reuocent, etiam hi, qui de bonæ fidei, ſtrictique Iuris iudicijs (ſi dijs placet) nouos edunt tractatus, omniaque fruſtillatim fere ab alijs, qui ante ipſos de eadem re ſcripſerunt, miſerè emendicant, atque aliena pro ſuis plagiatiorum in morem ſibi vſurpant, neque ſatis eſſe putant, ſuppreſſo eorundem nomine integris quandoque paginis ſumma imprudentia ſuos infarcire commentarios, niſi interim ſine omni iudicio eos etiam ipſos acerbe notent, ex quorum ſcriptis potiorem partem deſumpſerunt. Quàm verò hoc eos deceat, qui Iuſtitiæ ſacerdotes legumque magiſtros ſeſe venditant: Tuum cum primis, Illuſtriſſ. Princeps, necnon cuiuſque boni & cordati viri iudicium eſto. Sed de hoc aliàs. Iam vero ad Scholia mea redeundo, tametſi hoc quicquid eſt operis, non eo ſanè conſilio primum exorſus ſum, vt quandoque vulgaretur, ſed tantum in vtilitatem eorum corraſeram qui tum ſumma auiditate prælectiones meas frequentabant. Ex cauſis tamen ſupradictis, & quia plane ſperem, in communem ſtudioſorum vſum (quibus omnes induſtriæ meæ fructus iampridem conſecraui) id ceſſurum eſſe partum hunc meum, quamlibet præmaturum, horridum, ac informem in lucem prodire, atque publicum accipere iuſſi, audentius forſitan ac præcociter, neque etiam ſine periculo, ſed hoc minore tolerabilioreque futuro, ſi Illuſtriſſ. T. M. velut præcipuum ac tutelare quodam numen huius defendendi curam ſuſcipere, vel quod eidem M.T. offero, æquo animo ferre, perſpecta pridem alijs benignitate, ſuſtineat. Exiſtimabunt enim homines, non prorſus nihil eſſe, quod tanto Principi inſcriptum dicatumque in publicum exeat, ſicque ſpeciem aliquam & effigiem eruditorum

fortaſſe

fortaſſe Scholiorum præ ſe feret. Qua in re T. M. non mihi tantum aduerſus æmulos ſui nominis ſplendore benigniſſime commodabit; verumetiam non tanto Rege digniſſimam faciet; cum nulla plane re maius virtutis ſpeciem edi poſſit à Principibus viris, eo, quo literis patrocinantur, bona ſtudia prouehunt, eorundemque cultores gratia, fauore, & liberalitate proſequuntur. Qua enim alia ratione melius conſeruari præclara ſtudia in Reb. publ. poſſunt, quàm ſi eorum ſectatores Mæcenates habeant, quorum ſuffragatione & patrocinio operam ſuam, honeſtosque conatus tueantur? nimirum quòd ea res animos cum diſcentis, tum docentis coacuit, & maiores ad ſtudia vegetioresque reddit, dum intelligant ſuos conatus, labores, & vigilias Principi viro, in cuius fide ſunt curæ eſſe neque vllum aduerſantis fortunæ caſum ſibi temere eſſe pertimeſcendum. Contra vero incomperto eſt, neque inficiari quiſquam ſani iudicij poteſt, ibi peſſumiri omnia ſtudia, vbi nullus patronus, nullus horum eminens aſſertor ſeſe profeſſoribus in ſuam fidem, tutelamque recipiendis exhibet: neque ſuus eſt virtuti & doctrinæ honos, ac ſplendor. Cum ergo, clementiß. Princeps, Imperatorijs illis virtutibus, quibus exornatiſſimum pectus habes (iuſtitia, puta, liberalitate animi, in aduerſis rebus magnitudine, moderatione, temperantiaque, in ſecundis vigilantia, labore, clementia, denique placabilitate, abſtinentiaque voluptatum omnium:) hoc etiam ſplendoris acceſſerit, vt honeſtiſſimarum artium atque diſciplinarum, quarum te quoque callentem eſſe, palam eſt, patronus & ſis & habere ſingularis, neque vllum eos, qui doctrinæ ſtudijs ſeſe dediderunt, aut iuuandi, aut ordinandi locum, occaſionemque prætermittas, eo audacius ad hanc meam incomptam plane futuram nec Cæſarei nominis amplitudine ſatis dignam T. M. nuncuparim conſecrandam, animum adplicui. En igitur, Auguſtiſſime Cæſar eam T. M. tanquam certum ac perpetuum propenſiſſimi erga illam animi mei teſtimonium ac pignus, quàm poſſum maxima cum obſeruantia ac veneratione offero, in clientelamque trado, omnino ſperans, vel confidens potius futurum, vt qua lanitate ac manſuetudine tenuiorum ſupplices libellos cotidie admittere ſuſtinet, hanc quoque noſtram prolem, non modo non ſit exploſura, ſed etiam exporrecta & hilari fronte ſuſceptura. Id ſi impetrauero; ſempiterno cum primis à T. M. deuinctus beneficio, vberrimum vigiliarum mearum fructum me conſecutum exiſtimabo: neque vllos formidabo vituperonum, Zoilorumque morſus, ſi qui forſitan (vt inuidiæ liberalis admodum eſt hæc ætas, multo magis, quàm vel candoris, vel humanitatis) conſilium hoc meum huius euulgandi operis criminari pergent, & forte nomine atque auctoritate M. T. ſi meam hanc operam albo dignata calculo fuerit, à detrahendi propoſito deterrebuntur, qui vere iudicare aut propter imperitiam non poſſunt, aut propter liuorem & maleuolentiam impediuntur. Sed & hac tua æquanimitate, optime Princeps, ad maiora conanda & molienda me incendes

atque inflammabis, quæ Illuſtriſs. nominis tui præſidio ſuffulta, deinde in lucem exibunt alacriora. D.O.M. M.T. ſaluam atque incolumem, cum tota Chriſtiana Repub. ad gloriam ſui nominis conſeruet, ſemperque aduerſus immanes hoſtes victorem eſſe velit.

Spiræ Nemetum, Kalend. Decemb. Anno Chriſtiano. M.D.LIV.

Digitized by Google

AVCTORES, QVOS D. N. MYNSING. DISPERSE IN hiſce Commentarijs citauit: Per Ioannem Cellarium, aliàs Slungrauium, hunc in modum ſub vno aſpectu collecti ſunt.

ABbas Panormitanus.
Accurſius Florentinus.
Ælius Donatus Grammaticus.
Ælius Lampridius.
Ælius Seruius Athenaus.
Ælius Spartianus.
Æmilius Ferretus.
Æſchines Athenienſis Rhetor.
Agræcius Grammaticus.
Albericus de Roſate.
Albericus Brunus.
Alexander ab Alexandro Neapolitanus Iuriſperitus.
Alexander Imolenſis, lucerna Iuris ciuilis.
D. Ambroſius Epiſcopus Mediolanenſis.
Ambroſius de Vignate.
Andreas Alciatus.
Andreas Barbatia Siculus.
Andreas Gaill.
Angelus Clauaſius.
Angelus Peruſinus.
Angelus Politianus.
Antonius Auguſtinus.
Antonius Butrienſis.
Antonius Corſetus.
Antonius Fumaus.
Antonius Roſellanus.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles Stagirita.
Aſconius Pædianus.
Athenaus.
Aulus Gellius.
Aulus Perſius.
D. Aurelius Auguſtinus Hipponenſis Epiſcopus.
Authentica.
Azo Bononienſis.

B

Baldus Peruſinus.
Bartholomaus de Chaſſaneo.
Bartholomaus Salicetus.
Bartolus à Saxo Ferrato.
Benedictus de Plombino.
Bernardinus Rutilius.
Betuſius, alioqui Petrus de Bezutio.
BIBLIA Sacra.

C

Caius Cæſar.
Caij Inſtitutiones.
Caius Plinius Secundus.
Cælius Calcagninus.
Candaules.
Catellianus Cotta.
Chriſtophorus Porcius.
Chryſippus.
Claudius Cantiuncula.
Claudius Galenus.
Clementina.
Codex D. Iuſtiniani.
Columella.
Cornelius Tacitus.
Cynus Piſtorienſis.

D

Decreta Comitiorum Sacri Romani Imperij.
Decretum Gratiani.
Decretales Gregorij.
Demoſthenes Orator Gracus.
Digeſta.
Nomina verò prudentium, ex quorum libris Digeſtorum opus compoſitum eſt, quę D.N. Mynſingerus frequenter allegat, in hoc Elencho non recenſentur, quandoquidem ea in peculiari Cathalogo, ſunt plerunque Digeſtis præfixa. Pari modo de cæteris vtriuſque iuris operum authoribus benignus lector meminerit.
Diodorus Siculus.
Diomedes Grammaticus.
Dion Caſſius, cognomento Coccius.
Dionyſius Alicarnaſſeus.
Dynus Mugellanus.

E

Eguinarius Baro.
Euerardus à Mildeburgo.
Euſebij hiſtoria Eccleſiaſtica.
Eutropius Presbyter.
Extrauagantes.

F

Felinus Sandaus.
Feudorum libri.
Flaccus Verrius.
Flauius Vegetius Renatus.
Flauius Vopiſcus.
Franciſcus Aretinus Iuriſconſ.
Franciſcus Curtius Papienſis.
Franciſcus Duaren.
Franciſcus Maturantius.
Franciſcus Porcellinus.
Franciſcus de Ripa.

G

Guilhelmus Budaus.
Guilhelmus Durandus, vel Durantius (vt quidam ſcribunt) Epiſcopus Mimatenſis, ſcripſit egregium opus quod vocauit Speculum iuris diſtinctum lib. 4. Repertorium iuris lib. 1.
Guilielmus Montanus Laudenſis.
Guido Papienſis.

H

Hector Boetius.
Henricus Cardinalis Hoſtienſis.
Herodotus.
d. Hieronym.
Hippolytus de Marſilijs.
Homerus.
Hugolinus de la Fontana.

I

Iacobus Cuiacius.
Iacobus Spieg.
Iaſon Maynus Mediolanenſis.
Innocentius Papa Quartus.
Ioannes Ananias, qui & Archidiaconus Bononienſis.
Ioannes Andrea.
Ioannes Apellus.
Ioannes Baptiſta Caccialupus Sanctoſeuerinas.
Ioannes Baptiſta Egnatius.
Ioannes Berberius.
Ioannes Bertachinus à Firmo.
Ioannes Campezius.
Ioannes Cor.
Ioannes Faber Viennenſis Epiſcopus.
Ioannes Ferrarius Montanus.
Ioannes Gregorius Brandicius.
Ioannes de Imola.
Ioannes Maria Catanaus.
Ioannes Old.
Ioannes Petrus de Ferrarijs.
Ioannes à Platea.
Ioannes Rauiſius Textor.
Iulius Capitolinus.
Iuuenalis.

L

Lancilotus Politus.
Laurentius Valla.
Laurus à Palatijs.
Lazarus Bayſius.
Leges duodecim tabularum.
Lucianus.

Lucius Feneſtella.
Lucius Florus.
Ludouicus Cęlius Rhodiginus.
Ludouicus Gomeſius.
Ludouicus Pontanus.

M

Macrobius Aurelius Theodoſius.
Marcus Actius Plautus.
Marcus Aurelius Caſſiodorus.
Marcus Fabius Quintilianus.
Marcus Tatius Alpinus.
Marcus Terentius Varro.
Marcus Tullius Cicero.
Marius Salomonius.
Martinus Laudenſis.
Matthaus Grib.
Minus Publianus.

N

Nicolaus Bellonus.
Nicolaus Boemus.
Nicolaus de Neapoli.
Nonius Marcellus Triburticenſis.
Numa Pompilius.

O

Odofredus Beneuentanus.
Obſeruationes Camerę Imp.

P

Paulus de Caſtro, vulgò Caſtrenſis.
Peroti Cornucopia.
Petrus de Ancarano.
Petrus de Bella Pertica.
Petrus Loriotus.
Petrus Marſus.
Phauorinus Arelatenſis.
Philippus Beroaldus.
Philippus Decius Mediolanenſis.
Philippus Franciſcus Peruſinus.
Philippus Mel.
Phocylides Mileſius.
Placentinus, natione Italus.
Plato philoſophus Athenienſis.
Plinius iunior.
Plutarchus Cheroneus ex Boetia.
Pomponius Latus.
Procopius Cęſarienſis ex Paleſtina.
Publius Ouidius Naſo.
Publius Terentius Afer.
Publius Vergilius Maro.

Q

Quintus Horatius Flaccus.

R

Raphael Cumanus.
Raphael Fulgoſius, natione Placentinus allegatur aliquando ſimpliciter Fulgoſius.
Rodolphus Agricola.
Roffredus.

S

Sabinus Floridus.
Sebaſtianus Derrerus.
Seruius Maurus Honoratus.
Sextus Cacilius.
Sextus Decretalium Bonifacij.
Sextus Pompeius Feſtus.
Solon Legislator Athenienſis.
Sozinus.
Statius Papinius.
Stephanus de Phedericis.
Strabo Amaſaus philoſophus.
Suetonius Tranquillus.
Sulpitius.

T

Theodoſij Codex.
Theophilus Anteceſſor.
Tiraquellus.
Titus Liuius.
Titus Lucretius.

V

Valerius Maximus.
Vdalricus Zaſ.
Viglius Zuuichemus.

VV

VVolffangus Hung.

X

Xenophon.

Digitized by Google

TITVLORVM INSTITVTIONVM IMPERIALIVM

Alphabeticus Index.

A

Acquiſitione per arrogationẽ. 329
Actionibus. 442
Ademptione legatorum. 259
Adoptionibus. 41
Aſſignatione libertorum. 320
Atiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. 68
Autoritate tutorum. 72

B

Bonorum poſſeſſionibus. 322

C

Capitis deminutione. 65
Codicillis. 280
Curatoribus. 77

D

Diuiſione ſtipulationum. 351
Donationibus. 146
Duobus reis ſtipulandi & promittendi. 349

E

Emptione & venditione. 378
Eo cui libertatis cauſa bona addicuntur. 311
Exceptionibus. 586
Excuſationibus tutorũ vel curatorũ. 82
Exhæredatione liberorum. 179

F

Fideicommiſſarijs hæreditatibus. 265
Fideiuſſoribus. 368
Fiduciaria tutela. 67

G

Gradibus cognationum. 310

H

Hæredibus inſtituendis. 188
Hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. 284
Hæredum qualitate, & differẽtia. 221
His per quos agere poſſumus. 576
His qui ſui vel alieni iuris ſunt. 32

I

Ingenuis. 24
Iniurijs. 432
Inofficioſo teſtamento. 216
Interdictis. 597
Inutilibus ſtipulationibus. 354
Iure naturali gentium & ciuili. 11
Iure perſonarum. 21
Iuſtitia & iure. 2

L

Legatis. 218
Lege Aquilia. 426
Lege Falcidia. 260
Lege Fuſia Caninia tollenda. 31
Legitima agnatorum ſucceſſione. 296
Legitima agnatorum tutela. 63
Legitima parentum tutela. 67
Legitima patronorum tutela. 66
Libertinis. 25
Literarum obligationibus. 375
Locatione & conductione. 385

M

Mandato. 396
Militari teſtamento. 169

N

Noxalibus actionibus. 570
Nuptijs. 35

O

Obligationibus. 335
Obligationibus ex conſenſu. 377
Obligationibus quæ ex quaſi contractu naſcuntur. 401
Obligationibus quæ ex delicto naſcuntur. 414
Obligationibus quę ex quaſi delicto naſcuntur. 439
Officio iudicis. 613

P

Patria poteſtate. 33
Pœna temere litigantium. 608
Perpetuis & temporalibus actionibus & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt. 582
Per quas perſonas nobis acquiritur. 155
Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur. 406
Publicis iudicijs. 619
Pupillari ſubſtitutione. 203

Q

Quibus alienare licet vel non. 151
Quibus ex cauſis manumittere non licet. 27
Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur. 48
Quibus modis re cõtrahatur obligatio. 337
Quibus modis teſtamenta infirmantur. 211
Quibus modis tollitur obligatio. 407
Quibus modis tutela finitur. 75
Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. 175
Qui teſtam. tutores dari poſſunt. 59
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtũ eſſe dicitur. 563

R

Rebus corporalibus & incorporalibus. 124
Replicationibus. 597
Rerum diuiſione, & acquirendo ipſarum dominio. 86

S

Satiſdatione tutorum & curatorũ. 80
Satiſdationibus. 578
Senatuſconſulto Orphitiano. 306
Senatuſconſulto Tertylliano. 301
Seruili cognatione. 314
Seruitutibus ruſticorum prædiorũ. 125
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis. 277
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 574
Societate. 392
Stipulatione ſeruorum. 352
Succeſſione cognatorum. 307
Succeſſione libertorum. 316
Succeſſionibus ſublatis quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex ſenatuſconſulto Claudiano. 334
Suſpectis tutoribus vel curatoribus. 90

T

Teſtamentis ordinandis. 161
Tutelis. 56

V

Verborum obligationibus. 344
Vi bonorum raptorum. 424
Vſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus. 137
Vſu & habitatione. 135
Vſufructu. 130
Vulgari ſubſtitutione. 198

LOCO.

LOCORVM CODICIS ET PANDECTARVM INTER explicandum diſcuſſorum Elenchus.

l.2.§.poſtea ne diutius.ff.de origine iuris.num.5. 20.2
l.qui in vtero.ff.de ſtat.hom.num.2. 58.2
l.1.ff.de cur.furioſ.num.7. 78.2
l.is cui lege. de teſtam. ibid.
l.mutum.§.1.de acquir.hæred. ibid.
l.ſequitur.§.quod autem.ff.de vſuc. num.3. 542.2
l.interdum.de condict.indeb.num.6. 155.2
l.non omnis.§.ſi pupillus.ff.ſi cer.pet. ibid.
l.chartæ.ff.de bon.poſſ.ſecundum tab.num.2. 168.2
l.in fraudem.§.teſtamentum.ff.de mil.teſt.nu.3. 174.1.
§.1.in Nouell.vt liceat mat.& auiæ,&c.num.7. 176.1
l.maximum vitium,§.ſancimus.C.de li.præteritis.nu.8. 180.2
l.quod vulgo,de bon.poſſ.cont.tab. ibid.num.11.& 12
l.non putauit.§.à primo,de bon.poſ.con.tab. ib.nu.12. 181.1
l.eum quæſtio.C.de leg.num.3. 195.1
l.ſi paterfam.ff.de hæred.inſtit.num.7. 202.2
l.miles ita.§.exhæredato.ff.de milit.teſtam.nu.4. 208.1
l.Titia.§.Seia libertis.de leg.2. num.3. 209.1
l.precia.C.de impub.& alijs ſubſtit. num.6. 211.1
l.1.ff.de leg.1.num.6. 231.2.
l.re coniuncti.ff.de leg.3. num.24. 238
l.ſi domus.ff.de leg.1.num.10. 250.1
l.& ſiue.C.ad Trebell.num.4. 272.2
l.fin.§.4.ff.de grad.num.6. 312.2
l.decreta.ff.de re iud. num.4. 346.1
l.quod dicitur.de verb.oblig. num.5.9. 357.2
l.liber homo.§.decem,ff.de verb.oblig.num.3. 368.2
l.Græcè.§.illud.ff.de fideiuſſorib. num.8. 373.1
l.decreta.ff.de re iud. num.3. 374.2
l.item quæritur.§.qui impleto.ff.locati.num.5. 392.2
l.interdum. de pub.iudic. num.3. 431.1
l.ſed non.ff.de iniur.num.2. 435.1
l.ſi priuſquam. ff.de no.oper.nunc.nu.51. 453.2
l.1.ff.commodati.num.5. 455.2
l.1.§.merito.ff.de publican. num.41. 459.2
l.ſi ab eo.de pign.& hypot. ibid. 42. 460.1
l.2.C.de reb.cred.& iur. num.29. 482.2
l.generaliter. de except. num.4. 489.1
l.ſi conſtiterit.C.fin.regun. num.57. 510.1
l.qui reſtituere.ff.de rei vendic. num.25. 541.2
l.abſens.§.fi.ff.de iud. num.15.21. 549.1.2
l.ſi pecuniam,& ibi Bart.ff.ſi cert.pet. num.4. 522.1
l.non poteſt.ff.de iudic. num.16. 554.2
l.illicitas.§.veritas. de offic.præſid. num.4. 615.1

TABV.

TABVLA COMPREHENDENS OMNES PARAGRAPHOS Inſtitutionum Imperialium, ſecundum ordinem Alphabeti.

A

AB hoſtibus quoque. 69
Actiones autem de peculio. 477
Actionum autem quædam bonæfidei. 519
Ad certum tempus. 61
Ad legitimam ſucceſſionem. 301
Adeo autem aliquam. 387
Adhuc autem & alios. 324
Admonendi autem. 54
Admonendi tamen ſumus. 293
Adoptio autem. 42
Adoptiui liberi quandiu. 186
Æquè ſi agat quis. 449
Æquè ſi debitor. 589
Affinitatis quoque. 38
Agnationis quoque gradus. 314
Aliqua deinde lex. 625
Alia ſanè cauſa eſt. 124
Aliam verò bonorum. 326
Aliæ autem donationes. 148
Alio autem modo. 214
Alienus quoque ſeruus. 191
Alienus ſeruus etiam. 190
Aliquando autem etiam. 419
Aliquando autem venit. 41
Aliquando etiam furtiua. 142
Alteri ſtipulari. 363
An ſeruo heredis. 257
Ante hæredis inſtitutionem. 258
Apium quoque fera. 105
Appellamus autem in rem. 493
Appellantur autem exceptiones. 592
Apud Catonem. 47
At aduerſus inficientes. 610
At ex contrario. 154
At hi qui emancipati. 291
At ſi ita ſtipularis. 347
Atrox iniuria æſtimatur. 437

C

Cæcus autem non poteſt. 278
Cæteri quoque teſtatoris. 223
Cæterum dubium non eſt. 568
Cæterum inter maſculos. 297
Cæterum placuit ita demum. 431
Cæterum ſciendum eſt, adilitio. 575
Capite tertio de omni. 431
Certe illud conſtat. 114
Codicillis autem hæreditas. 282
Codicillos autem etiam. 283
Communē ſeruum pro dominica parte. 407
Compenſationes quoque. 560
Conceptum furtum dicitur. 416
Conditiones, quæ ad præſens. 348
Conductor autem omnia. 391
Conſequens eſt, vt. 92
Conſtat autem. 25
Conſtituitur autem vſusfr. 132
Contra eum creditor. 152
Creditor quoque qui pignus. 343
Cum autem emptio &c. 382
Cum autem impubes. 43
Cum autem in compluribus. 58
Cum autem ingenuus. 25
Cum autem is qui. 49
Cum autem quæritur, an. 290
Cum autem quæritur, quantum. 567
Cum autem ratio legis. 264
Cum eo quoque qui. 561
Cum ergo certus. 30
Cum ex aliena. 110
Cum filius filiave. 289
Cum igitur plures. 327
Cum in ſuo ſolo. 123
Cum quis ſub aliqua. 367
Cumque antea fuerat. 326
Cumque hoc. 5
Curare. 544

D

Datur autem hæc. 321
Datus autem tutor. 89
De conſtituta autem. 150
De his autem ſeruis. 159
De illa ſane conuentione. 394
De ordine & vetere. 608
Diutina poſſeſſio. 144
Dominus noxali iudicio. 571
Duorum autem fratrum. 37

E

Ea quoque res quæ. 235
Eadem hæc obſeruantur. 292
Eadem interueniunt, &c. 618
Eadem lege. 29
Eadem oratione expreſſit. 216
Eas vero exceptiones, quæ. 595
Edicto D. Marci cauetur. 145
Eius qui apud hoſtes. 178
Eius vero mulieris. 37
Eos vero qui iuri. 357
Eos etiam qui per. 308
Emancipati autem liberi. 291
Emancipatos liberos. 185
Emptio tam ſub conditione. 384
Erat olim & alius. 150
Ergo non omnes. 36
Ergo ſi quidem. 270
Error autem falſa. 144
Eſt autem tutela. 57
Eſt & aliud genus. 149
Eſt & inter publica. 628
Eſt tamen caſus. 180
Et cum quæſitum eſſet. 263
Et libertas. 22
Et non ineleganter. 20
Et plures in vnius. 200
Et qui in poteſtatem. 83
Et quia prima. 275
Et quidem naturali. 98
Et quidem neque. 55
Et ſi hæreditas petita. 616
Et ſi in rem actum. 615
Et tam filium. 45
Et vnum hominem. 192
Et ſi ex diſparibus. 201
Et ſi plures vncia. 295
Ex conditionali ſtipulatione. 348
Ex diuerſo, ſi quis. 114
Ex duobus reis promittendi. 351
Ex eo autem ſolo. 215
Ex his itaque apparet. 160
Ex huiuſmodi obligationibus. 351
Ex maleficijs verò. 502
Ex quibuſdam iudicijs. 612
Ex quibuſdam tamen cauſis. 406
Exceptiones autem quibus. 596
Extraneo verò, vel. 210
Extraneis autem hæredibus. 224

F

Feræ igitur beſtiæ. 104
Fideiuſſor & præcedere. 371
Fideiuſſor non tantum. ibid.
Fideiuſſores ita obligati. 372
Filiusfam. ſi militauerit. 50
Finitur autem vſusfruct. 132
Flumina autem omnia. 99
Fœmina quoque. 47
Fratris vero. 37
Fuerat antea & rei. 531
Furioſus nullum negocium. 359
Furioſus vel minor. 61
Furioſi quoque. 78
Furtiuæ quoque res. 141
Furtum autem fit non. 418
Furtum eſt contrectatio. 414
Furti actio, ſiue dupli. 423
Furti autem actio ei. 420
Furtorum autem duo ſunt. 415

G

Galinarum autem. 106
Græcè etiam fideiuſſor. 374

H

Hactenus oſtendiſſe ſufficiat. 313

Hactenus

Hactenus tantiſper. 160
Hac actio diſſimulatione. 439
Hac autem omnia pro. 611
Hac conſtitutio libertatum. 333
Hac exempli cauſa. 591
Hæreditas plerunque diuiditur. 192
Hæres & purè. 295
Hæres quoque legatorum. 405
Hi qui in parentum. 420
His autem verbis legis. 429
His igitur. 9
Hoc amplius, ea obligationes. 413
Hoc amplius, interdum. 298
Hoc etiam addendum. 298
Hoc loco & illud. 309
Hoc quoque à nobis. 157
Hoc reſcripto ſubuentum. 332
Hodie autem non ita. 593
Huic autem qui loco. Verſ. 550
Huic proxima eſt. 255
Huius autem ſtudij. 10

I

Idem & in milite. 87
Idem iuris eſt, ſi quis. 588
Idem iuris eſt, ſi rem. 355
Idem placet & de eo. 150
Idemque iuris. 28
Igitur cum quis negotia. 402
Igitur in pupillari. 206
Igitur liberi veſtri. 156
Igitur poſt. 7
Igitur quartum debet. 220
Ii quos nunquam. 197
Iidem reſcripſerunt. 89
Illis autem temporibus. 171
Illud autem ſcire. 55
Illud certum eſt. 40
Illud expeditum eſt. 394
Illud in ſumma admonendi. 570
Illud non ex verbis. 430
Illud proprie ſeruatur. 569
Illud proprium. 47
Illud quæſitum eſt. 105
Illud quoque mandatum non. 398
Impetu quoque mularum. 429
Impoſſibilis conditio. 196
Impuberes autem. 72
Impuberes non poſſunt. 92
In bonæ fidei iudicijs. 575
In duplum agimus. 511
In extraneis hæredibus. 223
In fraudem creditorum. 29
In hac re olim. 346
In his autem caſibus. 441
In omnibus autem obligationibus. 370
In pecudum fructu. 119
In perſonam quoque actiones. 475
In petenda autem bonorum. 328
In pluribus autem. 46
In poteſtate itaque. 32
In primis hoc reſcriptum. 333
In primis igitur ſciendum. 267
In ruſticorum. 129
In ſeruorum. 24
In ſtipulationibus fideiuſſorum. 374
In ſumma ſciendum eſt de omni. 437
In ſumma ſciendum eſt mandatũ. 401
In ſumma ſciendum eſt quæſitum. 423
Incertis autem perſonis. 252
Incertis verò perſonis. 252
Inimicitia quas quis. 86
Iniuria autem committitur. 433
Iniuria autem occidere. 428
Inſula quæ in mari. 108
Inter eas quoque. 36
Inter ruſticorum prædiorum. 129
Inter venditorem quoque. 145
Interdum autem &c. 79
Interdum autem licet. 288
Interdum etiam liberorum. 419
Interdum etiam ſine. 123
Interdum quoque furti. 419
Inteſtatorum autem hæreditatis. 285
Introduxit & aliam. 565
Is qui exequitur mandatum. 399
Is quoque qui non. 340
Is vero ad quem. 119
Ita autem ſtipulatio. 362
Ita demum tamen. 287
Item actio de eo quod metus. 519
Item actoris quoque. 610
Item amitam. 37
Item D. Marcus. 83
Item ea quæ ex animalibus. 107
Item ea quæ ex hoſtibus. 107
Item exercitor nauis. 441
Item extraneus hæres. 227
Item finitur tutela. 76
Item inutilis eſt ſtipul. 358
Item is cui quis per. 405
Item is cui res. 340
Item is, ex cuius cœnaculo. 440
Item is qui adium. 136
Item is qui ſtatut. 86
Item lapilli & 107
Item lex Cornelia de falſis. 626
Item lex Cornelia de Sicarijs. 624
Item lex Iulia de adulter. 622
Item lex Iulia de vi publica. 627
Item lex Iulia peculatus. 628
Item maior ſeptuag. 86
Item nemo rem ſuam. 365
Item per acceptilationem. 409
Item per liberos homines. 407
Item precium in numerata. 381
Item prodigus cui. 177
Item propter aduerſam. 84
Item propter litem. 84
Item quæritur ſi enim. 390
Item qui reipub. 83
Item Romæ Grammatici. 87
Item Seruiana & quaſi. 470
Item ſi de dote. 557
Item ſi fullo. 421
Item ſi in iudicio. 590
Item ſi inter aliquos. 404
Item ſi propter inimicitias. 85
Item ſi putator ex. 428
Item ſi quis in fraudem. 465
Item ſi quis poſtulante. 480
Item ſi quis ita ſtipulatus. 361
Item ſi quis merces. 123
Item ſurdus & mutus. 177
Item tria onera. 84
Item verborum obligatio. 360
Item vetuſtas ex. 294
Item vobis acquiritur. 158
Iuriſprudentia. 9
Ius autem ciuile. 12
Ius autem gentium. 14
Ius autem poteſtatis. 31
Iuris præcepta. 10

L

Legari autem illis. 251
Legatum itaque eſt. 229
Legatarijs autem &c. 167
Lex eſt quod 15
Liberis autem ſuis. 206
Libertas quoque incerta. 250
Libertas quoque ſeruo. 278
Libertinorum autem. 16
Liberum autem eſt. 430
Licet autem domino. 28
Licet autem & in. 45
Licet autem vulgo. 305
Litteræ quoque licet. 116
Littorum quoque vſus. 100
Loca etiam inferi. 348
Loca ſacra vel religioſa. 384
Longè magis legato. 256

M

Mandantis tantum gratia. 397
Mandatum & in diem. 401
Mandatum non ſuſcipere. 400
Manet autem ſocietas. 395
Mariti tamen. 39
Maſculo igitur vſque. 210
Mater vel auus mat. 187
Maxima capitis. 66
Minorem natu. 44
Minus ergo iuris. 292
Mortuo autem filio. 330
Mortuo conductore intra. 392
Multis alijs caſibus. 319
Multis autem modis. 26
Mutuum neque ſtipulari. 358

N

Namque ſi cui ex iuſta. 456
Neque autem præfectus. 82
Neque tamen hæreditatem. 73
Nihil autem intereſt teſtamentũ. 168

Nihil

Paragraphorum Index.

Nihil autem intereſt, vtrum. 273
Nominatim autem quis. 182
Non autem omnes. 584
Non eſſe autem. 85
Non ſolum autem hæredibus. 207
Non ſolum autem is iniuriarum. 439
Non ſolam autem teſtatoris. 232
Non ſolum res in. 349
Non tamen per omnia. 214
Non tantum autem teſt. 281
Nos autem per. 71
Noſtra autem conſtitutio. 230
Nouiſſimè autem ſciendum. 95
Nouiſſimè ſciendum eſt etiam. 306
Nouiſſimè ſciendum eſt, rem. 143
Nullius autem ſunt. 101
Nunc admonendi. 153

O

Omnis autem noxalis. 572
Omnis ſtipulatio aut. 346
Omnes autem actiones vel 511
Omnium autem actionum inſtituendarum. 613
Omnium autem actionum, quibus. 445
Omnium autem obligationum. 337
Optionis legatum. 250
Oſtendimus, qui poſſint. 91

P

Pater, necnon ie. 106
Patitur autem quis iniuriam. 434
Pænonum quoque. 106
Peculium autem niſi. 247
Per traditionem quoque. 121
Permiſſum eſt itaque. 57
Placebat autem in. 300
Placuit tamen eos qui. 418
Planè de teſtamentis. 172
Planè ſolutio etiam. 357
Plebiſcitum. 16
Plus autem, quatuor modis. Verſ. 547
Pœna autem iniuriarum. 435
Pœna manifeſti furti. 417
Pœnæ quoque nomine. 257
Pœna ſeruus. 50
Pœnales quoque actiones. 484
Poſſidere autem videtur. 605
Poſſunt autem omnes. 164
Poſt mortem quoque. 258
Poſt mortem ſuam dari. 361
Poſtea verò lege. 317
Poſteriore quoque teſtamento. 212
Poſthumus autem alienus. 253
Poſthumi quoque liberi. 182
Poſthumo quoque alieno. 253
Poſthumorum autem loco. 183
Poteſt autem non ſolum. 277
Prædiorum vrbanorum ſeruitutes. 127
Præferuntur autem matri. 303
Præiudiciales actiones. 488
Præterea debitor ſi pactus. 589
Præterea emancipatione. 53
Præterea etiam ex perſona. 594
Præterea inteſtatus. 275
Præterea introducta eſt. 567
Præterea inutilis ſtipulatio. 358
Præterea & is apud. 342
Præterea nouatione tollitur. 411
Præterea quaſdam actiones. 538
Præterea quæ ad. 76
Præterea quod per alluuionem. 108
Præterea ſi medicus. 429
Præterea ſicut vulgò. 386
Præterea teſtamentum facere. 176
Prætorum quoque. 17
Precium autem conſtitui. 379
Primo gradu eſt. 311
Procurator neque certis. 577
Proximus autem ſi quidem. 299
Publica autem iudicia. 621
Publicorum iudiciorum quædam. 621

Q

Qua de cauſa poſtea. 316
Qua ratione autem. 116
Qua ratione excitati. 205
Quadrupli autem agitur. 515
Quæ autem in Prætoris. 325
Quæ de fullone &c. 422
Quæ diximus de ſeruo. 569
Quædam actiones miſtam. 506
Quam formam non ſolum. 582
Quantitas autem patrimonij. 263
Quarto gradu ſuprà. 312
Qui autem ex fideicommiſſi. 279
Qui autem excuſare. 83
Qui autem vult. 88
Qui hoc anno, aut. 367
Qui pro vſu aut. 391
Qui tutelam alienus. 89
Quia tamen ita competit. 425
Quibus autem dignitas. 66
Quibus connumerari. 286
Quinimò & mutus. 72
Quintò gradu ſuprà. 312
Quod autem ad eas res. 142
Quod autem dictum. 66
Quòd autem lex. 64
Quòd ſi frumentum. 112
Quòd ſi naturali. 109
Quod ſi partim ex. 111
Quòd ſi quis ſibi. 357
Quod turpi ex cauſa. 367
Quorum vis ac poteſtas. 604
Quorum vtramque. 4
Quos autem ſolus. 323
Quoties plures res. 363

R

Rectè quoque mandatum. 399
Recuperandæ poſſeſſionis. 606
Rei perſequendæ cauſa. 494
Religioſum locum. 102
Repetitis itaque omnibus. 315
Res fiſci noſtri. 143
Reſponſa prudentum. 18
Reſtituta autem hæreditate. 268
Retinendæ poſſeſſionis cauſa. 602
Riparum quoque vſus. 100
Rurſus ex diuerſo. 461

S

Sacræ res ſunt. 101
Sanctæ quoque res. 103
Sanè in hac actione. 426
Sciendum autem eſt, huiuſmodi. 306
Sciendum autem eſt, non. 81
Sciendum eſt tamen. 149
Sciendum tamen eſt, quod. 174
Secundo gradu ſupra. 311
Sed agnationis. 65
Sed aliquando, etiamſi. 140
Sed cum aliquis ex. 165
Sed cum antea. 304
Sed cum factum in. 352
Sed cum multas diuiſiones. 333
Sed cum paulatim. 163
Sed ea omnia. 293
Sed eas quidem prætoria. 325
Sed & capitis. 76
Sed & illud. 46
Sed & lex Cornelia. 436
Sed & maior. 32
Sed & propter. 84
Sed & quod. 17
Sed & ſi pater. 54
Sed & ſi quis ante. 173
Sed & ſi quis. 559
Sed & tale legatum. 249
Sed & vnum teſtamentum. 168
Sed etſi credat aliquis. 418
Sed etſi emancipato. 58
Sed etſi in teſtamenta. 69
Sed etſi quis cum parente. 559
Sed etſi quis priore. 213
Sed etſi quis ſtipuletur. 365
Sed etſi rem obligatam. 233
Sed etſi vſque. 76
Sed ex diuerſo, pro. 331
Sed ex diuerſo pupilli. 254
Sed ex his legibus. 70
Sed furti quidem nec. 518
Sed hactenus hoc illis. 173
Sed hæc de iis. 320
Sed hæc ita accipienda. 219
Sed hæc quidem antea. Verſ. 551
Sed hæc quidem de. 169
Sed hæc quidem vetuſtas. 186
Sed hoc iure. 70
Sed hodie ex. 42
Sed hodie hæc aliter. 579
Sed interdicto quidem. 603
Sed is apud quem. 323

Sed

Paragraphorum Index.

Sed iſtæ quidem actiones. 455
Sed iſta quidem. 13
Sed naturalia. 20
Sed nec huiuſmodi. 253
Sed neque hæres ſcriptus. 167
Sed non vſque ad. 231
Sed nos conſtitutione. 303
Sed noſtra beneuolentia. 255
Sed noſtra conſtitutio. 318
Sed olim quidem erant. 229
Sed prædicta quidem. 162
Sed propter. 84
Sed quemadmodum nos. 304
Sed quia hæredes. 269
Sed quia ſtipulationes. 271
Sed ſi cui habitatio. 137
Sed ſi ex teſtamento. 80
Sed ſi gregis vſumfr. 120
Sed ſi in expeditione. 187
Sed ſi inſtituto. 201
Sed ſi libero homini. 435
Sed ſi quis nepotis. 45
Sed ſi quis præſens. 94
Sed ſi rem legatarij. 239
Sed ſi vxori maritus. 243
Sed tamen id aliquando. 141
Sed veteres quidem hoc. 573
Sed vt nihil antiquitatis. 162
Semel autem. 30
Senatuſconſultum eſt. 16
Septima eas ſecuta. 326
Sequens diuiſio interdictorum. 600
Sequens illa diuiſio. 494
Serui autem aut. 23
Serui autem ex 23
Serui verò à. 26
Seruis autem ipſis quidem. 434
Seruitus autem. 23
Seruus autem à domino. 190
Seruus autem alienus. 60
Seruus ante plurium. 192
Seruus etiam alienus. 191
Seruus communis ſtipulando. 352
Sexto gradu ſupra. 313
Si ab hoſtibus. 51
Si ad exhibendum. 616
Si aduerſus ea. 40
Si autem. 288
Si communi ſeruo. 435
Si cui fundus alienus. 239
Si de alia re ſtipulator. 366
Si duorum materia. 112
Si eadem res duobus. 236
Si ex pluribus legitimis. 307
Si familiæ erciſcundæ. 617
Si filius fam. ſeorſum. 441
Si finium regundorum. 618
Si fundum dari ſtipuleris. 368
Si generaliter ſeruus. 249
Si grex legatus. 246
Si igitur iuſſu domini. 563
Si impoſſibilis conditio. 359
Si inter tutorem. 75
Si is qui in integrum. 333
Si peculium legatum. 247
Si plures conditiones. 197
Si plures inſtituantur hæredes. 194
Si plures ſint fideiuſſores. 371
Si plures ſint gradus. 299
Si quid autem fideiuſſor. 373
Si quidem res. 226
Si quidem in nomine. 254
Si quis à non domino. 118
Si quis agens in intentione. 546
Si quis alij, quàm. 356
Si quis alium daturum. ibid.
Si quis ancillas. 245
Si quis autem falſis. 90
Si quis autem ſuſpectus. 94
Si quis debitori. 241
Si quis filiabus. 62
Si quis in aliena tabula. 117
Si quis ita ſtipuletur. 348
Si quis itaque delatam. 328
Si quis rem ſuam. 240
Si quis tutor. 94
Si quis velit vicino. 129
Si quis vna aliqua. 273
Si res aliena legata. 234
Si res legata ſine. 244
Si rem ſuam legauerit. 241
Si ſcriptum in inſtrumento. 362
Si ſeruus domino noxiam. 572
Si ſeruum alienum. 202
Si tamen alienam. 111
Si Titius alienam. 115
Si tutor nomine pupilli. 220
Si verò reus præſto. 582
Si vxor tua. 39
Sic itaque diſcretis. 491
Simili modo. 76
Similiter eos qui. 85
Sin autem per procuratorem. 580
Sin autem quis ita. 207
Sin minus in intentione. 553
Sine ſcripto. 19
Singulorum autem hominum. 103
Sine autem domino. 352
Socius ſocio vtrum. 396
Socrum quoque. 39
Soluitur adhuc ſocietas. 395
Sub certa vero demonſt. 252
Sub conditione ſtipulatio. 347
Subſtituitur autem impuberi. 209
Sui autem & neceſſarij. 222
Sui autem hæredes. 287
Summa autem diuiſio. 1598
Summa itaque. 7
Sunt autem agnati. 296
Sunt autem bonorum. 324
Sunt autem conſtituta. 572
Sunt & alia. 40
Sunt præterea publica. 625
Sunt præterea quædam actiones. 556
Supereſt vt admoneamus. 585
Suſpectus autem eſt. 92
Suſpectus autem remotus. 92
Suſpectum. 95

T

Tam autem corporales. 248
Tam autem naturales. 218
Tertia diuiſio interdictorum. 608
Tertio gradu ſuprà. 315
Teſtamenti autem factionem. 224
Teſtes autem adhiberi. 164
Theſauros quos quis. 120
Tripli verò agimus. 513
Tua tantum gratia. 398
Tutor autem nec per. 253
Tutor autem ſtatim. 74
Tutores autem ſunt. 57
Tutores & curatores. 578
Tutores quoque qui tutelæ. 403

V

Vel ſingulis liberis. 209
Vendita verò res. 122
Verba autem fideicommiſſarum. 279
Verſa vice, qui alium. 365
Videamus, ſi pars. 194
Vniuerſitatis ſunt. 100
Vſusfructus à proprietate. 131
Vtriuſque etiam partis. 611
Vulgò quæſitos nullos. 308

PARAGRAPHORVM FINIS.

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM ET VERBORVM,

Quæ toto hoc opere Continentur.

A

ABDICATIO quid ſit, nu.2. pag.179
Abſens ante completam vſucapionem reuerſus quomodo reſtitutionem petere debeat. nu.33 464
Abſens cauſa reipub. ſi reuertatur tutelam recuperat, nu.3 83
Abſens contra præſentem aliquando reſtituitur. nu.37 464
Abſens contra præſentem quando reſtituendus eſt, non ſufficit quæque abſentiæ cauſa, nu.23 463
bſens contra præſentem quomodo reſtituatur, num.20. ibid
bſens quòd neminem domi reliquerit, quo caſu ſit neceſſ. num.14 463
bſens rei cauſa excuſatur, nu.1 85
bſentes qui dicantur, nu.6 446
bſentes qui ſint, nu.4 462
ter Abſentes poteſt etiam conſtitui, nu.7 476
bſentium quinque genera. nu.24 463
bſolutoria vna ex cauſa ſententia, ex alia agenti non obeſt. num.12 554
rca verbum Abſoluere duplex intellectus. num.5 586
cceptilatio differt a ſtipulatione, nudo pacto, ſolutione, nu.3. & 4. 410
cceptilatio duplex. nu.5 ibid.
cceptilatio partis an & quando vtiliter fiat. nu.11. & 13. ibid.
cceptilatio per Aquilianam ſtipulationem ut fiat, nu.10. ibid.
cceptilatio poteſt etiam Græcè fieri, nu.5 ibid.
cceptilatio vnde dicta, nu.2 409.2
cceptilatione ipſo iure tollitur obligatio, eiuſdemque deſcriptio, nu 1. ibid.
cceptilatione tollitur ſolum verborum obligatio, non etiam cæteræ. nu.8.9 419
cceſſio fit & bona & mala fide: & quid vtrobique ſit iuris, num.4.5 123
cceſſio quid ſit, nu.1 113
cceſſione acquirimus dominium, num.1 ibid.
Acceſſione quandoque plus poteſt eſſe quam in principali, num.2 ibid.
cceſſorium conſiſtit ſeu vitiatur, conſiſtente ſeu vitiato principali, num.8 245
cceſſus ad mare & piſcatio in mari, omnibus licita, num.3. 98
ccipere verbum, nu.10 529
ccreſcendi ius in quibus locum habeat. nu.3 307
ccreſcendi ius quale fuerit, nu.19 180
ccurſius Iuſtinianum cur Flauium dici exiſtimet, nu.4 8
uid ſit quòd Accurſius att textum intelligi cauſatiue, non conſecutiue, num.16 514
ccurſij a Dyni calumnia defenſio, nu.9 456
ccurſij circa album error, nu.13 484
ccurſij error, nu.7. pag.119. nu.4. pag.276. num.17 659
ccurſij exemplum de aureo monte, nu.7 196
ccurſij expoſitio ad hunc §.2. nu.3 186
d §. datio tutoris, &c. nu.9 70
ccurſij intellectus ad hunc §. reprobatus, nu.1 133
ccurſij lapſus, nu.3 320
ccurſij ridicula conſideratio, nu.6 122
ccuſare accuſatio. nu.12. 620
ccuſare quis poſſit. nu.13 ibid.
ccuſatio criminalis pro finibus. nu.59 510
ccuſatio publici criminis contra ipſum ſeruum inſtituenda eſt, nu.2. 571
ccuſatio ſuſpecti ex lege 12. tab. deſcendit 100. coram quibus iudicibus hec accuſatio inſtitui poſſit. ibid.
quæ ad eundem conſtituendam requirantur. ibid.
Accuſatio ſuſpecti in hæredes tutoris non tranſit, nu.4. & 5. 94
Accuſator debet ſe inſcribere ad pœnam talionis. 620
Acquiſitio principalis eſt, quæ per nos ipſos fit, nu.1 155
ac Acquiſitionem ſufficit, ſi acquirens contractus tempora in noſtra ſit poteſtate, num.3 ibi.
de Acquiſiti per arrogationem. Rub. 329
huius tituli continuatio, nu.1 ibid.
Actio. num.112 529
Actio æſtimatoria ad quid datur, nu.98 518
cui concedatur. ibid.
Actio an ſit iuris ciuilis vel gentium, nu.4 443
actio ad exhibendum, nu.36 448
Aduerſus quos detur. nu.51 543
Actio ad exhibendum arbitraria. nu.13 540.545
Actio ad exhibendum cui detur, nu.45 543
Actio ad exhibendum cuiuis datur, cuius peculiariter inter eſt rem exhiberi, ſi modo alia ipſi actio non competat. ibi.
Actio ad exhibendum definitur. nu.49 543
Actio ad exhibendum eſt arbitraria nu.14 540
Actio ad exhibendum eſt perſonalis, nu.46 543
Actio ad exhibendum non datur, ſi res facta ſit deterior. num.5. 617
Actio ad exhibendum preparatoria. nu.10 ibid.
Actio ad exhibendum quare dicatur in rem ſcripta. nu.48. 543
Actio ad exhibendum quare introducta, nu.43 545
Actio ad ſupplementum, nu.5.6 219
quandiu duret, nu.7 ibi.
Actio chirographaria. nu.13 376
Actio ciuilis & criminaliter quando ex vno delicto oritur, vna non conſumit alteram, nu.1 430
Actio commodati eſt ciuilis, nu.4 455
Actio communi diuid. cur ſit mixta nu.35 509
Actio communi diuid. definitur, nu.34 ibid.
Actio communi diuid. differt ab actione pro ſocio, nu.53. 510.
Actio commun. diuidun. & famil. erciſcun. differunt. nu.42. 509.
Actio commun. diuid. eſt quaſi quædam rei vendicatio, &c. numero 36 509
Actio commun. diuidun. eſt tam directa quam vtilis. nu.44. 510
Actio commun. diuid. pro rebus indiuiſis competit, nu.39. ibid.
Actio condictitia datur aduerſus omnes, qui officijs præfuncti plus debito exigant. nu.7 514
Actio condictitia datur, quoties quis damnum patitur ex grauamine ſportularium. nu.9 514
Actio condic. in triplum competit aduerſus actores, & in quadruplum aduerſus executores. nu.29.21 514
Actio condictitia non datur, niſi aduerſus calumnioſus actores. num.15 ibid.
Actio condic. perſonalis & mixta, nu.8 ibi.
Actio condic. quamuis duplicem habeat effectum, vna tamen eſt actio. nu.23 545
Actio conducti, cui, & ad quid competat, nu.4 386
Actio confeſſoria quomodo tollatur. nu.36 452
Actio damni iniuriæ & legis Aquiliæ, ſunt idem. nu.1 427
an hæc Actio pertineat ad dominos feudorum, ſi a vaſallis ſine venia in ius vocentur. nu.46.47 487
Actio de albo corrupto eſt annal. nu.30 486
in hac actione libelli forma. ibid.
Actio de albo corrupto eſt popularis. nu.18 485
Actio de albo corrupto in inceſtuoſis locum non habet. num.44. 486
Actio de albo corrupto requirit dolum, & an in ea culpa lata veniat. nu.24 485
Actio de dolo, qualiter arbitraria. nu.13.40 540

I N D E X.

actio de albero corrupto vbi locum habeat. nu.19. 485
actio de calumniatoribus an aduerſus hęredem detur. num. 48. 518
actio de calumniatoribus aduerſus quos detur. nu.33 517
actio de calumniatoribus datur intra annum in quadruplum, poſt annum in ſimplum. num.47 518
actio de calumniatoribus definitur. nu.38 517
actio de calumniatoribus intra annum datur in quadruplum. num.47 518
actione de calumniatoribus eſt perſonalis. nu. 1. 29 517
actio de calumniatoribus, quibus & aduerſus quos detur. num. 42. 44 518
actio de calumni. locum habere tam in ciuilibus, quàm in criminalibus cauſſis. nu.34 517
actio de conſtit. pecu. & actio receptitia in quo conueniant. nume.2 475
in quo item differant. nu.3 ibid.
actio de dolo aduerſus quas perſonas non detur. num.34. 542
actio de dolo an concurrat cum alijs actionibus. nu.36. ibid.
actio de dolo definitur. nu.29 ibid.
actio de dolo & quod metus cauſa, differant. nu.38. ibid.
actio de dolo temporalis, & interdum perpetua. nu.42 543
actio de dolo non datur, niſi cum cauſæ cognitione. num. 32. 542
actio de dolo non datur, niſi aliæ deficiant: & ſic in ſubſidium competit. nu.35 542
actio de eo quod certo loco, &c. quomodo ſit arbitraria. nu. 17. 540
actio de in rem verſo, & quod iuſſu, ſunt potius adiectiones, quam actiones. nu. 16. 18 479
actio de in rem verſo explicatur. nu.1 566
actio de in rem verſo hodie in liberis hominibus locum habet. num.2 ibid.
actio de in rem verſo principali tantum datur, non fideiuſſori. num.4 ibid.
actio de pauperie. nu.6 574
actio de pauperie duntaxat locum habet, quando quadrupes contra naturam pauperiem facit. nu.11 575
actio de pauperie non conceditur, niſi vbi animal manſuetum deliquit. nu.13 ibid.
actio de pauperie quadrupedis quare introducta, & quid ea conſequamur. nu.5 574
actio de peculio an ſit diſtincta ſpecies actionis per ſe. num. 15. 479
actio de peculio ex ciuili & naturali obligatione naſcitur. nu.31 480
actio de peculio in profectitijs tantum locum habet, ſecus, in caſtrenſibus, vel quaſi, & aduentitijs. nu.7 478
actio de ſuſpecto eſt quaſi publica. nu.1 92
actio depoſiti directa infamat, contraria non. nu.47 499
actio depoſiti in duplum datur in quatuor caſibus. numero 45. 498
in depoſiti actione nulla compenſatio conceditur. nu.7 536
actio depoſiti prætoria quomodo proponenda. nu.51 499
actio directa quando in noxalem mutetur. nu.5 572
quæ Actio dicatur in genere directa, & quę contraria. num.32. 498
actio directa vtilis in genere. nu.1 432
actio empti nu.9.10 380
actio & obligatio quomodo differant. nu.7 444
actio ex edicto de eo per quem factum erit, &c. nu.65 488
actio ex edicto de publica. eſt arbi. nu.27 542
actio ex empto cui detur. nu.74 500
actio ex empto tres alias actiones complectitur. nu.75 501
actio ex iuramento quando proprie locum habeat. numero 17 483
actio ex iuramento quare ſit perſonalis. nu.16 ibid.
actio ex leg. condictitia definitur. nu.7 514
actio ex locato cui competat, & ad quid. nu.83 501
actio ex permutatione ad quid competat. nu.117 529
actio ex permutatione cui detur. nu.108 529
actio ex ſtipulatu vtcunque ad pœnam detur, pœnalis tamen non eſt. nu.16 497
actio ex ſtipulatu intendi debet, ſi ad factum agatur. nume. 22. ibid.
actio ex teſtamento ſi ex negatione intendatur, poteſt euadi dupli pœna, ſi ex dilatione, ſecus. nu.49 506
Vt locus ſit huic actioni, neceſſaria eſt hereditatis aditio. nu. 51 ibid.
actio ex teſtamento pro derelictis eccleſijs conſequendis explicatur. nu.45 505
actio ex teſtamento regulariter tantum in ſimplum datur, ſed quando pro relictis ad pia loca intenditur, eſt duplaris. nu.46 ibid.
aduerſus quem concedatur prædicta actio. nu.47 ibid.
actio ex vendito. cui competat, & quid veniat in ea. nume. 78. 501
actio famil. ercif. aduerſus quem detur. nu.21.52. 508
actio famil. ercif. definitur. nu.18 ibid.
actio famil. ercif. duplex. nu.4 404
actio famil. ercif. & commun. diuid. differunt. nu.25 508
actio fam. ercif. & directa & vtilis eſt. nu.30 ibid.
actio fam. ercif. eſt ciuilis. nu.28. ibid.
actio famil. ercif. non niſi inter cohæredes locum habet. nu. 24. ibid.
actio famil. ercif. quando naſcatur. nu.32 509
actio famil. ercif. quomodo ſit perſonalis, mixtam cauſam habens. nu.35 ibid.
actio finium regun. datur ad nouorum terminorum conſtitutionem. nu.50 510
Item ad antiquorum reſtaurationem. nu.51 ibid.
actio finium regund. datur etiam ad præſtandum intereſſe. nume.53 ibi
actio finium regund. definitur. nu.46 ibi.
actio finium regund. mixta. nu.47 ibid.
actio finium regund. quibus competat. nu.48 ibid.
actio furti datur ei, cuius intereſt rem non fuiſſe ſurreptam. nume.6 421
Intereſſe autem oportet ex cauſa honeſta propter damnum datum, & ratione iuris realis. nu.2.4.5 ibi.
actio furti duplex, ciuilis & prætoria. nu.13 503
actio furti manifeſti, & ſerui corrupti, origine ipſa penales ſunt. num.2 519
actio furti non manifeſti, ciuiliſne ſit, an prætoria. numero 12. 583
actio furti non manifeſti eſt ciuilis nu.8 503
actio furti quando concurrat cum actione vi bon. rapt. nume.3 424
actio inanis eſt contra eum qui nihil habet. nu.4 421
actio in factum. nu.3 422
actio in factum contra nautas, caup. ſtab. eſt arbitraria. num.26. 542
actio in factum ex edicto ne quis in ius voc. vi exim. nume. 53 487
In ea actione ſufficit, ſi vis interueniat nu.54 ibi.
actio in factum ex iuramento eſt natiua. nu.38 483
actio in factum intro ducta a prętore in ſubſidium deficientis actionis. nu.6 327
actio iniuriarum neque hæredibus, neque in hæredes datur. nume.9 585
actio iniuriarum reclamatoria an ſit ciuilis vel criminalis. nu. 8 438
actio inſtitoria. nu.19 565
actio legis agrariæ. nu.58 510
actio legis Aquiliæ aduerſus inficiantem in duplum datur. nume.43 505
actio legis Aquilię aduerſus quos detur. nu.39 ibid.
actio iniuriarum & legis Aquiliæ an cumulari poſſint. nu. 39. 558
actio legis Aquiliæ cui competat. nu.30 ibi.
actio legis Aquiliæ, & actio depoſiti, inficiatione quomodo duplentur. nu.4.5 519
actio legis Aquiliæ & iniuriarum quandoque concurrunt. nu.2 428
actio legis Aquiliæ perſonalis. nu.27 504
actio legis Aquiliæ pœnalis eſt. nu.4.5 430
Hæc actio non tranſit in hæredes. nu.7 ibid.
actio legis Aquiliæ vnde dicta. nu. 45 505
actio locati cui, & ad quid detur. nu.3 385
actio mandati directa infamat. nu.47 499
actio mandati duplex, directa & contraria. nu. 53 ibid.
Cui detur vtraque, & aduerſus quem. nu.54 ibid
actio mandati vnde naſcatur. nu.55 ibid.
actio mutui quando incipiat competere. nu.17 497
actio negotiorum geſt. contraria cui detur. nu.52 524
actio negotiorum geſtorum directa & contraria. nu.51. ibi.
actio negotiorum geſtorum & directo & vtiliter competit. nume.48 ibid.

actio

I N D E X.

tio negotiorum geſt. quando competat. nu. 60. 525
tio negotiorum geſt. quibus detur. nu. 43 524
tio omnis ipſo iure per compenſationem tollitur. num. 9 536
excipitur actio depoſiti. nu. 10 ibid.
tio perſonalis ad dandum vel faciendum concluditur. num. 6. 492
tio perſonalis, condictio, & ſi paret dari oportere, idem ſignificant. nu. 2 ibid.
tio perſonalis ex teſtamento legatario competit. nu. 2 230
tio, petitio, perſecutio differunt. nu. 13 411
tio pignoratitia ad quid detur. nu. 75 527
tio pignoratitia ante ſolutionem totius debiti non oritur. numero 77 ibid.
fallit. num. 79 ibid.
tio pignoratitia cui competat, & aduerſus quem. nu. 74 526
tio pignoratitia directa & contraria. nu. 10 344
tio pignoratitia directa exponitur. nu. 72 526
tio pignoratitia perſonalis & ciuilis. nu. 73 ibid.
tio pœnalis triplex. 484
tio pœnalis quando etiam in hæredem detur. nu. 12. 585
tio præiudicialis, an quis ſit liber vel ſeruus explicatur. nu. 18. 490
tio præiudicialis de libertate vel ſeruitute eſt duplex, directa & vtilis. nu. 22. ibid.
tio præiudicialis quomodo a rei vendicatione differat. nu. 18. ibid.
quomodo item differat a confeſſoria & negatoria. num. 20. ibid.
tio præiudicialis ſecunda exponitur. nu. 25 ibid.
ea duplex, directa & vtilis. nu. 26 491
hæc Actio contra vaſſal. detur. nu. 27 ibi.
huius actionis praxis. nu. 28 ibid.
tio præiudicialis tertia, de partu agnoſcendo numero 30. ibid.
hæc actio fratri contra fratrem detur. nu. 31 ibid.
perſequendi forma in hac act. nu. 32 ibi.
tio præſcriptis verbis. nu. 92 528
tio præſcriptis verbis æſtimatoria definitur. nu. 93 ibid.
perſonalis. ibid.
tio præſcriptis verbis ex permutatione definitur, num. 100. ibid.
perſonalis. num. 101 ibi.
tio præſcriptis verbis in duobus tantum caſibus eſt bonæ fidei. nu. 17 522
tio pro dote aduerſus quos detur. nu. 23 ibid.
tio pro dote an & quando extraneo detur. nu. 30 534
tio pro dote quibus detur. nu. 27. ibid.
tio pro ſocio. nu. 6 393
tio pro ſocio directa ex vtraque parte. nu. 67 500
tio pro ſocio duplici fine exercetur. nu. 69 ibid.
tio pro ſocio explicatur. nu. 64 ibid.
tio pro ſocio infamat. nu. 70 ibid.
tio pro ſocio quibus caſibus detur. nu. 68 ibi.
quibus competat. ibid.
tio pro ſocio quomodo differat ab actione communi diuid. nume. 65 ibid.
tio pro tutelæ declaratur tam directa, quam contraria. nu. 71. 526
tio quælibet triginta annis tollitur. nu. 5 583
tio quare dicatur ius. nu. 2 443
tio quare vltra quadruplum non extendatur. nu. 3 518
tio quod iuſſu, ad omnes contractus pertinet. nu. 5 564
aduerſus quos detur. nu. 4 ibid.
tio quod iuſſu, conſenſum requirit: ſecus eſt in actione de peculio; & de in rem verſo. nu. 3 ibid.
tio quod iuſſu, & aliæ in hoc titulo relatæ ſunt diſtinctæ ſpecies actionum. nu. 7 ibid.
tio quod iuſſu, exercitoria, inſtitoria, &c. an per ſe ſint actiones. num. 1 563
tio quod iuſſu, quare a prætore introducta. nu. 6 564
tio quod met. cauſa, definitur. nu. 1 516
tio quod metus cauſa differt a cæteris quadruplaribus actionibus quod in ea qui reſtituendo rem extortam, liberatur a pena. nu. 1. 2 519
tio quod metus cauſa eſt prætoria. nu. 4 516
tio quod metus cauſa exit compulſiua naſcitur. numero 14. ibid.
tio quod metus cauſa intra annum in quadruplum, poſt in ſimplum competit. nu. 19 ibid.
actio quod metus cauſa perſonalis, & in rem ſcripta. numero 2. ibid.
actio quod metus cauſa quomodo ſit arbitraria. nu. 12. 540
actio rationum diſtrahendarum & pro tutelæ. nu. 3 404
actio realis contra quemuis poſſeſſorem datur, perſonali, vero contra obligatum tantum. nu. 14 447
actio realis inhæret rei, ad quemcunque vadat. 21 ibi.
actio receptitia eſt antiquata, & in actionem pecuniæ conſtitutæ tranſit. nu. 5 475
actio receptitia vnde dicta nu. 5 ibid.
actio redhibitoria eſt arbitraria. nu. 7. 8 539
actio rei vxoriæ in actionem ex ſtipulatu transfuſa. numero 2. 532
actio rei vxoriæ vnde dicta. nu. 3 ibi.
actio reſciſſoria duplex nu. 5 462
actio reſtitutoria. nu. 6 ibi.
actio ſerui corrupti cui competat. nu. 5 512
actio ſerui corrupti datur hæredi aduerſus corrumpentem, in duplum mox ab initio. nu. 6 519
actio ſerui corrupti definitur. nu. 2 512
actio ſerui corrupti directa eſt & vtilis. nu. 3 ibdi
actio ſubſidiaria. nu. 13 83.
actio tam perſonalis quam realis eſt rei perſecutoria, diuerſo tamen reſpectu. nu. 3 495
actio tigni iniuncti contra quem competat. 114
actio tributoria & de peculio in quib. differant. nu. 3 566
actio tutelæ aduerſus quos competat. nu. 61 525
actio tutelæ definitur. nu. 59 ibid.
actio tutelæ directa eſt & contraria. nu. 67 526
actio tutelæ perſonalis & ciuilis. nu. 73 ibid.
actio venditi. nu. 12 380
actio vi bonorum raptorum. nu. 4 425
actio vi bon. rapt. aduerſus quos competat. nu. 31 504
actio vi bonorum raptorum cui concedatur. nu. 28. ibid.
actio vi bon. rapt. definitur. nu. 27 ibi.
actio vi bon. rapt. dolum requirit. nu. 1 425
actio vi bon. rapt. infra annum datur in quadruplum, poſt annum in ſimplum. nu. 33 504
libellus in hac actione. nu. 34 505
actio vi bon. rapt. in quem detur. nu. 30 504
actio vi bonorum rapto. omnibus datur, quorum intereſt. num. 1. 426
actio vniuerſalis & ſingularis in quo differant. nu. 2 616
actio vt per compenſationem tollatur, neceſſe eſt eam ab aduerſario oppoſitam eſſe. nu. 11 536
actionis ad exhibendum cauſa materialis. nu. 47 543
actio æſtimatoriæ formula. nu. 99 528
actionis cauſa ne in ius vocati in eximantur. nu. 62 488
actionis cauſa, quod metus cauſa. nu. 16 516
actionis condict. libellus quomodo proponendus aduerſus executores. nu. 25 517
actionis communi diuidun. formula. nu. 45 510
actionis confeſſoriæ cauſa. nu. 30 452
actionis confeſſoriæ effectus. nu. 25 451
actionis de alb. corrup. cauſa. nu. 28 486
actor in hoc iudicio quid probet. nu. 29 ibid.
forma libelli in hac actione. nu. 31 486
actionis de albo corrupto cauſa materialis. nu. 3 486
actionis de albo corrupto definitio. nu. 17 485
actionis de in ius vocando pęna eſt quinquaginta aureorum. nu. 33 486
actionis de in ius vocando pęna tribus caſibus remittitur. nu. 34. ibid.
actionis de calumniatorib. cauſa. nu. 45 518
actionis de conſtituta pecunia, cauſa. nu. 16 477
actionis de conſtituta pecunia definitio. nu. 3 476
actionis de conſtituta pecunia, forma. nu. 20 477
actionis de dolo libellus. nu. 41 543
actionis de in ius vocando deſcriptio. nu. 32 486
actionis de peculio cauſa efficiens. nu. 29 480
actionis de peculio cauſa materialis. nu. 30 ibi.
actionis de peculio definitio. nu. 14. 19 479
actionis depoſiti varia priuilegia. nu. 13 342
actionis definitionem ab effectu & officio conflatam eſſe. nu. 1. 443
actionis ex ſtipulatu pro dote definitio. nu. 16 533
actionis ex vendito forma. nu. 81 502
actionis famil. ercis. cauſa. nu. 31 509
actionis forma de eo per quem factum erit, &c. nu. 67 488

INDEX.

actiones in factum ex iureiurando definitio.nu.15 481
actionis in rem cauſa proxima eſt dominium, vel quaſi dominiũ. num.13 443
actioois in rem quæ ſint ſpecies.nu.20 447
actionis in rem cauſa remota eſt titulus dominij.num.14. 443
actinnis iuratoriæ cauſa.num.37. 483
actionis nomen in libelln omitti poteſt.nu.6 444
actionis perſonalis explicatio.nu.9 446
actioois pęnalis ex parte rei,tantum,exemplum.nu.6 484
actionis Publicianæ effectus.nu,60 461
actinnis realis cauſa proxima & remota.nu.26 448
actionis reſciſſoriæ deſcriptin in genere.ou.2 462
actionis vtilis beneficium.nu.13 82
actioni condict.locus eſt, quacunque ratione petatur, excepto, ſi plus tempore petatur,nu.17 514
actio famil.erciſ.num triginta annis præſcribatur.num.21 508
vt actioni negotiorum geſtorum locus ſit, requiritur aliquem ſponte geſſiſſe nu.44 524
actionem aliquam eſſe arbitrariam,quid ſignificet.nu.23. 541
actionem communi diuid.duplicem eſſe.nu.2 404
ad actionem de albo corrupto omnia pertinent, quæ ad vſum perpetuum publice cuſtodiuntur.nu.20 485
in actionem ad exhibendum res tantum mobiles veniunt.nu.53 543.
in actionem ædilitiam quid veniat.nu.2 576
in actionem de dolo quid veniat.nu.37 542
inter actionem de peculio & actionem de dnte & pro ſocio differentia,& quis ſit eiuſdem effectus.nu.6.7 557
actinnem eſſe rei perſecutoriam, & in ſimplum dari, ſunt paria. num.4 512
in actionem finium regundo, an etiam fructus veniant. num.54. 510
actionem hypothecariam legatarius habet,nu.6 230
in actionem legis Aquiliæ quid venire ſoleat.nu.1 430
actionem negotiorum geſtorum eſſe perſonalem, quaſi ex contractu.nu.42. 524
actionem de peculio,& de in rem verſo vnam eſſe quod dicitur, quomodo accipiendum.nu.9 567
actionem Paulinam perſonalem in rem ſcriptam eſſe. num.52. 470
actionem quod metus cauſa, & imperſonaliter & contra certam perſonam intendi poſſe,num.24 517
in actionem Seruianam quid venire ſoleat nu.33 473
actionem reſciſſoriam dunbus potiſſimum caſibus dari.nume.3. 462
circa actinnem reſciſſoriam generales quædam doctrinæ nu.34. 464.
actionem reuocatoriam habere ſimilitudinem cum reſciſſoria. num.40 474
in actione ad exhibendum libelli forma.nu.62 544
in actione ad exhibendum quæ ſint iudicis partes.num.7 617
actione ad exhibendum res exhiberi petitur.nu.54 544
actione ad exhibendum, vt quis conueniri poſſit, quo tempore poſſidere debeat.nu.52 543
in actione communi diuidundo eadem interueniunt, quæ in familiæ erciſcundæ iudicio.nu.1 618
in actione communi diuidun. non refert,ex qua cauſa res communis ſit,nu.38 509
in actione communi diuid.ſufficit poſſeſſio rei communis nu.40. ibid.
in actione confeſſoria non requiritur probatio tituli. nume.35. 452
ſuper actione confeſſoria ſententia lata tollit impedimentum, ſeu turbationem ſeruitutis.nu.60 454
in actione de albo corrupto cui ſit pœna applicanda. num.26. 486
in actione de albo corrupto quid actor probet.nu.39. ibid.
in actione de calumniatoribus libelli forma.49 518
in actione de calumniatoribus quid probari debeat. numero 46. ibid.
in actione de calumniatoribus tenetur, qui depectus eſt, nu.30. ibid.
actione de conſtituta pecunia quibus caſib.hodie agatur.num.4. 475
in actione de dolo quid oſtendendum veniat,nu.39. 542
in actione de peculio libelli forma.nn.23 480
in actione de peculio quam æquitatem Prætor conſiderauerit. num.9 478
in actione de peculio quid actor probare debeat.num.32. 480
in actione de permutatione libellus qualis.num.12. 529
de actinne directa & contraria in genere, quando quæuis locum habeat.nu.10.& 11. 341
in actione dotis petendæ quid probandum.num.36 534
actione ex empto quid perſequamur.nu.76. 502
de actione famoſa quando quis dicatur pactus eſſe. numero 4. 613
in actione famil.erciſc,libellus qualis nu.33 509
in actione famil.erciſ.quid veniat.nu.29 508
io actione famil.erciſc.quod ſit iudicis officium.nu.1. 618
in actione fin,regun.libellus.nu.55 510
in actione iniuriarum ciuiliter intentata admittitur procurator. num.17 438
in actione lege Aquiliæ libellus.nn.44 505
actione leg.Aquiliæ quid conſequamur.nu.40 ibid.
in actione locati & conducti praxis qualis.nu.85 503
in actione negotiorum geſto. abſentia domini requiritur.nu.45. 524
in actione negotiorum geſt.contraria quid docendum, num.56. 525
in actione negotiorum geſt. directa quid probandum. nume.55. ibid.
in actione negotiorum geſtorum quid perſequamur. nume.49. 524
in actione,ne in ius voc. vi exim. quid probandum. numero 93. 488
in hac actione libelli forma.nu.64 ibi.
in actione perſonali circa modum ſatiſdatinnum quid veteres obſeruarint.nu.6 579
in actione præiudiciali quomodo conſtare poſſit, quis ſit actor vel reus.nu.21 591
in actione pro legatis pijs libelli forma.nu.59 499
in actione pro ſocio libellus.nu.72 500
in actione pro ſocio quid probandum.nu.71 ibid.
in actione quod metus cauſa fructus veniunt.nu.26 517
in actione quod metus cauſa modus & forma libelli.numero 25. ibid.
in actione quod metus cauſa qnid actor probet. numero 17. 516
in actione quod metus cauſa quomodo iudex pronunciat. nume.23 517
in actione quod metus cauſa quomodn ſimplum & quadruplum ſimul peti poſſint.nu 22 ibid.
actione quod metus cauſa agenti vtile eſt, ſi in libello petat ſibi iuramentum in litem deferri.nu.20 516
in actione reali cautela.nu.28 448
in actione reali quid cauere defenſor debeat.nu.4 582
in actione ſerui corrupti libelli forma.nu.15 512
actio quod metus cauſa eſt arbitraria.nu.3 519
actione ſerui corrupti vbi ſaltem ad intereſſe agatur, exemplum. num.4 512
actione tutelæ ad quid agatur.nn.64 525
in actione tutelæ ad quid tutores teneantur.nu.62 ibi.
in actione vniuerſali veniunt etiam fructus.nu.1 616
actiones a iure ciuili inuentæ, manent ciuiles, etiamſi a prætore adiuueutur.nu.6. 583
actiones ædilitiæ.nu.2 575
actiones annales.nu.7 583
actiones bonæ fidei & ſtricti iuris veteri iure,qun ad compenſationem,differebant.nu.1 535
actiones ciuiles ex quot partibus iuris ciuilis oriantur. nume.1. 583
actiones cootrariæ cur non infament.nu.3 612
non irrogant infamiam.nu.12 342
actiones cui plures ad idem competunt, qua cautela is vti debeat.nu.2 568
actiones depoſiti ciuiles ſunt perpetuæ, prætorię non item.nume.46 458
actiones de in rem verſo, & quod iuſſu,in ſolidum intenduntur, actio de peculio tantum peculio tenus.nu.25 479
quatenus in peculio ſit, tempus ſententiæ ſpectatur. num.26. 480
actiones de in rem verſo, exercitoria, tributoria, & quod iuſſu quomodo differant.nu.3 567
actiones directæ ſunt adeo infixæ oſſibus, vt euelli non poſſint. nu.2 268
actiones diuiduntur inter hæredem & fideicommiſſarium, quo ad creditores.nu.6 272
actiones duæ pœnales de eadem concurrentes, nunquam inuicem

Digitized by Google

XII

INDEX.

uicem conſumunt.nu.3 576
prædicta regula quomodo ſit accipienda nu.4 ibid.
actiones ex contractibus,& hæredibus,& in hæredes regulariter dantur.nu.10. 585
fallit in actione de dolo nu.11 ibid.
actiones ex ſtatutis conceſſæ, an ciuiles ſint, vel prætoriæ.nu.8. 445.
actiones extraordinariæ.nu.9 557
actiones finita tutela vel cura competentes.nu.1.3 81
actiones furti an aduerſus hæredes dentur,nu.19. 504
actiones furti quibus & aduerſus quos dentur.nu.25.27. 503
actiones generales quæ nu.22 546
actiones in factum & præſcriptis verbis,quomodo diſcernendæ ſint.nu.88 528
actiones locati & conducti declarantur.nu.82. 501
actiones mixtæ quæ ſint.nu.15 507
actiones ordinariæ quæ.nu.9 557
actiones perſonales dicuntur condictiones nu.4 494
actiones perſonales & reales tripliciter differunt. numero 11. ibid.
actiones perſonales in rem ſcriptæ quæ dicantur.nu.16 507
actiones perſonales quæ dicantur.nu.13 ibi.
actiones perſonales tam ex parte rei,quam actoris,ſunt infixæ in perſonis litigantium.nu.16. 447
actiones pęnæ perſecutoriæ quæ dicantur.nu.1 502
actiones pęnales.nu.2 484
actiones præiudiciales a prætore introductas eſſe. nu.8. 489
actiones præiudiciales,ratione contingentiæ.nu.12.13. 490
item præiudiciales,ratione maioritatis.nu.15.16.17 ibid.
actiones pręſcriptis verbis in genere.nu.92. 528
actiones prætoriæ deſcendunt etiam ex contractu, vel quaſi, delicto vel quaſi nu.10 456
actiones prætoriæ quandoque perpetuæ.nu.10.11 583
actiones ſunt prætoriæ, quas prætor de nouo induxit. numero 3 455
actiones quædam in confitentem dantur in ſimplum, in negantem in duplum:& quæ ſint illæ.nu.1 406
in his actionibus etſi quid indebite ſoluantur, tamen condictio non habet locum.nu.2 ibid.
idq; exemplis declaratur.nu.3.4 ibid.
actiones quæ dentur hæredibus,& in hæredes.nu.2 583
quæ dentur hæredibus ſed non in hæredes.nu.3 ibid.
quæ dentur neque hæredibus,neque in hæredes.nu.4 ibid.
actiones quæ inficiatione creſcunt.nu.6 610
actiones quæ in hoc §.explicandæ veniant.nu.18. 522
actiones quandoque plures ex vno negotij geſtu dantur.num.8. 403
actiones quinque contra fures dantur.nu.25 499
actiones quo iure introductæ.nu.71 14
actiones reales dicuntur vendicationes.nu.1 493
actiones reales ex dominio,& quaſi dominio enaſcuntur. nu.12 443
actiones reales quę ſint.nu.14 507
actiones rei perſecutoriæ.nu.2 484
actiones rei perſecutorię quę dicantur.nu.1 495
actiones ſpeciales quæ.nu.22 546
actiones ſi plures dentur eiuſdem rei nomine,vnius electio alteram conſumit.nu.3 422
actiones ſtricti iuris quæ dicantur.nu.6 521
actiones temporales fiunt perpetuæ per litis conteſtationem. num.13 584
actiones tres in hoc §.contentæ, quare dicantur mixtæ. num.1.2 506
&.quomodo differant a perſonalibus in rem ſcriptis. nume.3 507
actiones vniuerſales quæ.nu.22 546
actionum antiquæ formulę hodie ſublatæ.nu.1 444
actionum diuiſio, hæredes contrahentium & delinquentium reſpiciens.nu.1 584
Actionum diuiſio in textu poſita,an ſit ſufficiens.nu.1 446
actionum diuiſio materialis in hoc §.tractatur.nu.8 446
actionum diuiſio, ſumpta penes cauſam ſubſtantificam. num.2 533
actionum ex empto & vendito enarratio nu.73 500
actionum tertia diuiſio a cauſa formali ſumpta nu.3 494
actionum quarta diuiſio.nu.1 531
actionum ſexta diuiſio perſecutionis effectum reſpiciens.num.1 556
actionum perſonalium duæ cauſæ.nu.15. 447
actionum perſonalium prætoriarum duæ ſpecies.nu.1 484
actionum plures diuiſiones in hoc tit.non comprehenſæ enumerantur. 557
actionum pro delictis committentium ordo.nu.4 575
in Actionum titulo non omnes actiones contineri.nu.1 592
actionibus in hoc titulo relatis non ſolum obliquè, ſed etiam directò conueniri poſſunt pater & dominus.nu.1 570
ætiologia prædicti dogmatis.nu.2 ibid.
in actionib.bonæ fidei, vbi quis in diem vel ſub conditione tenetur, poteſt conueniri ad præſtandam cautionem, ſecus in ſtrictis iudicijs.nu.30 523
in actionibus omnibus famoſis tempus & locus libello adijciendi.nu.26 504
in actionibus perſonalibus dare vt facere petimus.nu.10 494
in quib.actionibus quis infamis fiat ob pactionem.nu.6 613
in actionibus realib. petimus nos declarari dominos numero 9. 494
in actionibus tractandis cur tanta iuris difficultas reputetur.numero 2.3 442
actiones dari ex varijs figuris cauſarum,quomodo accipiendum num.6 446
inter actiones bonæ fidei & ſtricti iuris differentiæ. numero 19 522
inter actiones mixta & in rem ſcriptas, quæ ſit vera differentia. num.15.16 507
ad actiones præſcriptis verbis,& in factum quando recurramus nu.87 527
de Actionibus Rubr. 442
tituli præſentis vtilitas nu.1. ibid.
de actionibus ex ſtipulatu & rei vxoriæ.nu.1 532
actor a ſyndico an differat.nu.9 577
actor deſiſtens ante litem conteſt. euitat pęnam duplicandæ dilationis nu.6 552
qualiter huiuſmodi induciæ duplicari debeant.nu.7 ibid.
actor dominum fundi ſe aſſerens, ſi de vſuſi uctu probet,obtinebit.nu.7 96
actor & reus quo ordine accipiant,replicent,duplicent,&c.nu.1 595
actor in negatoria actione non probat ſed reus.nu.43 453
actor in omnibus actionibus probare debet.nu.42. ibid.
actor probare debet, reum poſſidere rem exhibendam, & qualiter hoc poſſit.nu.59. 544
actor quid in his iudicijs probet.nu.29 498
quid in hoc textu denotet.nu.4 79
quid probare debeat in hac actione.nu.39 483
actor ſi reo iuramentum deferat, iſq; iuret, datur ei regulariter exceptio.nu.18 482
actoris petitio ſemper conformanda naturæ; & qualitati ipſius obligationis.nu.12 551
actoris quid interſit,cum quæritur, duplex eſt conſideratio.nume.61 544
actori eſſe vtile, ſi in actione in rem exprimat cauſam remotam. nu.27 448
in Actore & reo diuerſa eſt facultas.nu.3 444
actorum interitu veritas non debet conuelli.nu.3 54
actuum frequentia vnde colligatur.nu.7 19
acturus rei vend.tria inſpicere debet.nu.38 449
addicere quid.nu.2.3.4 311
addicti qui dicantur.nu.5 ibid.
addictionis in diem conditio.nu.2 384
per Additionem vel detractionem approbare dicimur. nume.4 174
ademptionis verbum continet & tranſlationem.nu.2 59
ademptionem quibuſcunque verbis reuocationem denotantibus fieri poſſe.nu.4 260
nec refert an ſubſequantur,vel præcedant legatum. numero 1. ibid.
de Ademptione legatorum & tranſlatione.nu.4.6.10 ibid.
adhuc,vocula quomodò accipiatur.nu.1 324
adire hęreditatem. 234
adiudicare verbum.nu.12 507
adoleſcentia.nu.4 45
adoptans debet plena pubertate pręcedere adoptandum num.1 ibid.
adoptio agnatos tantum reſpicit.nu.3 37
in adoptionis hac ſpecie & patris & filij conſenſum requiri nume.4 43
adoptio,adoptare,adoptiuus.nu.6 42
adoptio duas ſpecies complectitur.nu.7 ibid.

I N D E X.

adoptio ſpecifica quid.nu.1 43
adoptio ſpecifica delegari poteſt.nu.3 ibi.
adoptio ſpecifica fit vel ab extraneo, vel ſanguine, coniuncto. num.1 ibid.
adoptio ſi a conſanguineo fiat, cuius ſit effectus.nu.3 ibid.
adoptio ſi ab extraneo fiat, quid operetur.nu.2 ibid.
adoptio ius agnationis tantum tribuit.nu.1 37
adoptionis exempla varia.nu.3 42
adoptionis origo antiquiſſima. ibi.
eiuſdem cauſæ.nu.3 ibid.
adoptionis vinculum quatenus impediat matrimonium.num.5 36
adoptionis vtraque ſpecies quæ olim habuerit ſolemnia, remiſſiuè.nu.2 42
adoptione ſpecifica poteſtas patria diſſoluitur.nu.1. 54
de Adoptionibus.nu.4 41
adoptiui hodie cum ſuis, &c. ſuccedunt.nu.2 308
adoptiui appellatione ſuorum hæredum veniunt.nu.4 286
in Adulteram accuſando quis ordo ſeruandus.nu.7 623
adulterium quid nu.2 622
adulterij adiuncta vitia tex. ibid.
adulterij crimen cur cæteris grauius dicatur.nu.1 ibi.
adulterij pœna.nu.6.8 623
adulterij veteres pœnas hodie abolitas eſſe nu.10 ibid.
ob Adulterium fit ſeparatio coniugum, quoad thorum. nume.7 ibid.
adminiſtrandæ reip. ratio in duplices artes a priſcis ſcriptoribus ſecta.nu.2 4
adminiſtratio rerum fiſci excuſationem præſtat.nu.1 83
quandiu hæc adminiſtratio duret.nu.2 83
adminiſtratores rerum alienarum quando non ſatiſdant.num.12 181
adpromiſſores differunt ab expromiſſoribus.nu.4 369
adſcriptij, proprij homines, monachi, an poſſint adhiberi teſtes in teſtamento.nu.10 165
in aduentitijs non requiritur iuſſus patris in adeundo. nume.5 302
aduocatus nu.5 577
aduocati hodie non iurant de calumnia.nu.3 611
ædes ne altius tollantur, ſtatutis prohibetur.nu.12 451
ædificatione dupliciter rerum dominia acquirimus.nu.1 113
ædificia omnia origine ſunt libera.nu.11 451
ædilitij edicti verba, cuius hic fit mentio.nu.1 576
ædilium duo ordines.nu.10 18
æquè ſi agat. huius §. continuatio.nu.1 450
æquiuocum verbum, in dubio in partem digniorem ſumitur. num.4 14
ærarium a fiſco quomodo differat.nu.4.5 143
æs alienum minuit legatum peculium.nu.2 247
æſtimatio in lege Aquilia fit, quanti res communiter valuit. nume.23 429
æſtimatio minoris precij in emptore & venditore.num.7. 281
æſtimatio rerum quomodo fiat.nu.5 558
ætatis cuius ſit qui præponitur. nihil intereſt.nu 24. 565
ætatis ratione excuſatio datur a tutela & cura.nu.1 87
Alciati interpretatio ad §. Sunt autem bonorum poſſeſſ. num.12 324
ætates quomodo diſtinguantur a iuriſconſultis.nu 3 45
affines qui dicantur.nu.2 38
affinium nomina.nu.4 ibi.
inter Affines tranſuerſos iure ciuili non prohibentur nuptiæ, ſecus de iure canonico.nu.6.7 ibid.
affinitas durante matrimonio durat, eo autem diſſoluto concidit. num.2 ibid.
affinitas pro matrimonio.nu.5 39
affinitas quatenus ſe extendat.nu.3 ibi.
affinitas quid.nu.1.2 38
vnde contrahatur.nu.3 ibid.
Africa quandiu à Vandalis occupata.nu.17 3
agere per quos poſſimus.nu.2 576
de his per quos agere poſſumus. Rub. ibid.
huius tituli ad præcedentes coniunctio.nu.1 ibi.
ager ita inundatus, vt eius forma non amplius appareat, cuius fiat.nu.6.7 109
ager vt totus ſit iter, via, &c. quid iuris ſit actum.ſit.nu.8.9 127.
agri dicuntur habere frontem inſtar hominis.nu.5 109
agrorum terminos amouens, & ciuiliter & criminaliter punitur. nu.2 619
agros metiri nolentes contemnandi ſunt in quantum intereſt. num.4 ibid.
agnati dicuntur hæredes legitimi.nu.2 296
agnati & cognati hodie vſque ad decimum gradum admittuntur.nu.1.3 309
agnati in feudis vſque ad 7. gradũ ſuccedunt. fallit tamen quandoque.nu.6. ibi.
agnati patroni ad 5. tantum gradum ſuccedunt.nu.5. ibi.
agnati & cognati iure Nouellarum indifferenter ſuccedunt. nume.3 299
agnati dua ratione ad tutelam vocentur.nu.2.4 63
agnati vſque ad decimum, cognati vſque ad ſextum gradum hoc iure ſuccedunt, & quæ ſit ratio differentiæ.nu.1.3 309
agnatorum & cognatorum præcipua differentia.nu.2 65
agnatorum tutela quare dicta legitima.nu.3. 63
inter agnatos & cognatos hodierno iure ſublatas eſſe differentia.nu.6 64
agnatio eſt, quæ per mares contingit.nu.3 ibid.
agnatio iuris ciuilis eſt.nu.1. 65
agnatio etiam minima capitis deminutione perimitur. nume.4 306
fallit. ibi.
agnationis tres ſpecies.nu.3.5 309
agni nu.4 120
agnomina ab euentu rerum imponi.nu.7 2
agnoſcere bonorum poſſeſſionem.nu.8 322
quis dicatur. 601
Alani Vandalis iuncti.nu.16 6
Alanorum epitheton. ibid.
Alaricus Gothorum. dux.nu.10 2
album pluribus corrumpentibus omnes tenentur.nu.25 486
Alciatus hunc textum aliter legit.nu.4 279
Alciati emendatio ad hunc locum, & vulgaris lectio defenſa.nu. 23.27 600
expoſitio ad hunc locum.nu.2 320
intellectus ad ſecundum caput legis Velleiæ non verus. num. 11.12 184
lectio ad hunc locum.nu.13 6
Alemani qui ſint, & vnde dicti.nu.8 2
alienare verbum nu.13 516
quibus Alienare licet vel non. Rub. 151
eius tituli continuatio.nu.1 ibid.
alienare rem ſuam videatur, qui præſens patitur eam vſucapi. num.22 463
alienatio in fraudem creditorum facta, mero iure valet, ſed reuocatur.nu.42 469.
alienatio, in fraudem legis facta, ipſo iure eſt nulla. numero 31 468
alienatio ſi ex titulo oneroſo eſt facta, ab vtraque parte exigitur fraus, ſecus ſi lucratiuo.nu.25.27 ibid.
alienationis verbum quomodo accipiatur.nu.3 151
per alienationem rei legatæ an & quando reuocetur legatum, pulchrè explicatur.nu.2 241
alienationes omnes de aula procedentes Zenoniana lege continentur.nu.5 146.
in Alieno bona fide ædificans, materiam non perdit.nu.1. 115
ſecus eſt in malæ fidei ædificatore.nu.2 ibid.
in Alieno ſolo ſcienter ædificans, perdit materiam. ibid.
alieni facti probabilis eſt ignorantia.nu.12 457
in Alienis propriè electio non eſt.nu.7 249
alimenta pupillo arbitrio prætoris decernuntur.nu.2. 94
alimentorum appellatione quid contineatur.nu.4. 558
aliquando huius §. extenſio.nu.2 419
aliud pro alio, inuito creditori non ſoluitur.nu.5 409
quibus caſibus ceſſet hæc regula.nu.6 ibi.
allman.num.13 2
alluio in publico tantum flumine exiſtit.nu.3 108
alluuio quid.nu.2 ibid.
alluuione acquirimus rerum dominia.nu.1 ibi.
alternatio quid.nu.2 550
alternationis variæ ſpecies.nu.7 551
in alternationis creditor neceſſario alternatim petere debet n.5 550
fallit, facta alternatione in fauorem creditoris.nu.6 551
in Alternatiuis regulariter optio eſt debitoris.nu.7 ibi.
alueus a flumine derelictus, eſt circumcolentium. numero 3 109
alueus eſt iuris publici.nu.2 ibid.
alueus quando habeatur pro derelicto.nu.4 ibid.
aluei ſignificatio.nu.1. ibid.

alumnus

Digitized by Google

I N D E X.

alumnus & actiuè & paſſiuè accipitur.nu.3 30
ambitus vox.nu.2 629
amita vnde dicta.nu.4 312
amitam ne à doptiuam quidem ducere poſſumus. nu.3 37
amplificationis gratia etiam magiſtratibus attributa.numero 1. fol.2
anacephalæoſis ſuperiorum.nu.1 48
Anaſtaſius Imp.quando regnauerit.nu.4 308
ancilla ſi cum natis legetur,duo ſunt legata,& ſublato altero,alterum debetur.nu.1 245
Idem eſt,ſi ordinarius cum vicarija legetur.nu.2 ibid.
etiamſi Animal aliud quàm quadrupes pauperiem faciat, actio de pauperie competit.nu.1 574
animalia quæ ſunt inſecta.nu.1 105
animantia cicurata ſi redire deſinant ex inſidijs alicuius, an occupantis fiant.nu.4 106
animantia feræ naturæ & cicurata, tum demum occupatos fiũt, ſi animum redeundi habere deſinant.nu.2 ibid.
Quando id dicatur fieri.nu.3 ibid.
animantia manſuetæ naturæ non ſunt occupantium. numero 5. ibid.
animantia naturæ prorſus feræ occupantibus conceduntur. nume.1 ibid
animantia prorſus manſuetæ naturæ occupanti non conceduntur.nu.1 ibid.
animus perpetuo improbat iniuſta.nu.12 8
annona vnde dicta.nu.8 629
annonæ defraudatæ pœnæ.10 ibi.
annonæ præfectus,ædiles,cereales.nu.7 ibid.
annonariæ leges.nu.11 629
annulo alieno ſignans, id in ſubſcriptione exprimere debet nume.4 164
annullum proprium qui habet,an alieno rectè ſignet.numero 5. ibid.
annus in lege Aquilia retrorſum computatur. nu.1 429
annus vtilis,continuus.nu.5 425
Antæ qui ſint.nu.15 3
Eorum delectio. ibi.
Anticus in tit. Iuſtiniani cur legendum, & non Atticus.nu.15. ibid.
Antoninus Boianus primus Pij nomen accepit.nu.20 ibi.
Antonini Boiani clementia. ibid.
Antiſtius Labeo.nu.7 281
Apelles quis nu.6 118
apes cuius ſint naturæ.nu.1 105
apes .e in ſuum alueum reducat prohibitus, rei vendicationem habet.nu.9 106
apes qui ex aliena arbore ceperit, furti non tenetur. numeto 2. 105
Quando fallat. nu.3 ibi.
apes tandiu tuæ ſunt, quandiu conſuetudinem reuertendi habent.nu.8 106
apolides quis dicatur.nu.6 49
apocriſiarij qui ſint.nu.12 581
vnde dicti. ibid.
appellans a tertia tutela,ad quartam promouendus non eſt.nume.5 84
appellatio facta a reo principali liberat fideiuſſorem. nume. 17. 581
appellatiua nomina.nu.5 201
apprehenſione rei in vulgus proiectæ, vel pro derelicto habitæ dominium quæritur.nu.1 123
aquæ ductus non vſu an tollatur.nu.13 127
aquæ ductus remanet, etſi is, cui debetur prædium ſeruiens, emat,ſi tamen ager ſit intermedius.nu.14 ibid.
aquæ & ignis interdictio.nu.3 621
de Aquæ hauriendæ ſeruitute quædam.nu.1 129
aquæ hauſtu conceſſo,iter quoque conceſſum eſt.nu.2 ibi.
arbitraria non eſt nomen actionis, ſed qualitatis. nume.5. 539. nu.20 541
arbitrariæ actiones quomodo differant bonæ fidei ſtrictique iuris perſecutionibus.nu.12 541
arbitrariæ actiones vnde dicantur.nu.3 539
in Arbitrarijs actionibus duæ ſententiæ feruntur.nu.4 ibid.nume.16 540
in Arbitrarijs iudicijs iudex nihil contra ipſorum naturam arbitratur.nu.15 ibi.
circa Arbitrarias actiones regula in texto poſita tantum vna.nume.6.539.nu.10 540
arbitrium quid ſignificet in noſtro.§.nu.2 539
arbor gemina quando pro vna vel duabus habeatur.nu.8. 116
arbor prope confinium poſita eſt communis, & fructus vtrinque partiri debent.nu.5 ibid.
arbores an radices egerint,quomodo cognoſcatur.nu.7 108
de Arboribus cædendis edictum.nu.7 116
area quid.nu.13 134
armarium,penarium.nu.11 111
armorum & telorum appellatio.nu.14 607
armorum vſus an iure.ff.interdictus fuerit.nu.6 624
arrha in quem finem detur.nu.3 379
arrha quid. ibid.
Arrhæ nomine hodie numus dari ſolet.nu.5 ibid.
ſine Arris contrahere fortius, quam cum arrhis.nu.10 ibid.
arrogari qui poſſint:& quæ ad hoc requirantur.nu.2 43
arrogatio per quos fiat. nu.1 ibid.
arrogatio quando fiat.nu.1 42
arrogatio quarta quando reſtituenda.nu.7 43
arrogatio quid.nu.9 42
arrogatio quomodo olim, quomodo item hodie fiat. numero 1. ibid.
circa arrogationum veterum ſolemnitas.nu.4 43
arrogator fraudans filium arrogatum.nu.6 466
arrogator quatenus teneatur ad debita filij arrogati. nume.1 2. 331
arrogator ſatiſdare tenetur.nu.3 43
arrogatus an poſſit ſibi aliquid proprij reſeruare. nu.3 47
arrogatus poſt mortem patris naturalis ab arrogatore emancipatus neutri ſuccedit,& quæ ſit ratio.nu.5.6 192
arrogatus ſe & ſua ſubijcit arrogatori.nu.2 319
arrogatus ſi emancipetur viuente patre naturali,arrogatori non ſuccedit,ſed patri naturali.nu.2 292
arrogatus ſine cauſa,non poteſt emancipari. nu.5 43
arrogatus ſi ſine cauſa emancipetur,quid iuris.num.6 ibid.
arrogatus aliquis cum omnibus in ſuis poteſtatem arrogantis tranſit.nu.2 47
arrogato ſine liberis & fratribus defuncto, ſuccedit arrogator ad inſtar patris naturalis.nu.1 330
Si tamen pubes moriatur, nam ſi impubes, omnes agnati cognationi preferentur,quia alias ab inteſtato ſucceſſiſſent. nume.2.3 ibi.
arrogati poſt emancipationem habentur pro extraneis. num. 4. 292
argumentum ab etymologia,an valeat.nu.18.20 52.& 53
argumentum de Falcidia ad Trebellianicam valet, ex quo multæ fiunt illationes.nu.2 269
in Arte ſua cuilibet perito credendum.nu.7 108
as etſi excedatur, ſemper iuris poteſtate ad verum aſſem fit reductio.nu.6 295
as pro integra quacunque re accipitur.nu.2 192
aſſis duodecim eſſe partes.nu.4 193
aſſis nomina,eademque declarata. ibid.
aſſem ab ere eſſe dictum.nu.1 192
aſſem pro hereditate accipi.nu.3 ibid.
aſſem que excedunt,pro rata decreſcunt, ſiue exceſſus ſit in diuiſione equalium, ſiue inequalium portionum.nu.2 195
aſcendentes, deſcendentes, & tranſuerſales qui ſint. numero 3 36
inter Aſcendentes & deſcendentes, etiam diſſoluta adoptione, matrimonium prohibetur, ſecus inter collaterales,& que ſit ratio.nu.4 37
adſcriptitij coloni glebam ſequuntur.num.2 140
aſſequendi verbum.nu.5 322
aſſerere, aſſertores.nu.7 577
aſſertio vetus per Iuſtinianum ſublata.nu.4 ibi.
aſſignare inſtrumento nu.3 320
aſſignare libertum quid ſit.nu.1 ibid.
aſſignare res nu.3 ibid.
aſſignatio qualiter & quibus verbis fieri poſſit.nu.3 321
de Aſſignatione libertorum.nu.1 320
Athenienſes tabulis ereis leges ſuas commendabant. numero 2. fol.20
Athenis duas fuiſſe iudicum curias, Quingentariam ſcil. & Areopagitarum.nu.3 619
Atinia lex.nu.4 141
Atilianus tutor vnde dictus.nu.3 69
de Atiliano tutore.Rub. 68
Auguſta eiſdem priuilegis gaudet quibus princeps. numero 3.4 146

INDEX.

Auguſta & vxor principis. ibid.
auguſtus & codicillorum ſeruandorum, & fideicommiſſorum author fuit.nu.1 281
d.Auguſtus fideicommiſſa ad neceſſitatem iuris primus retraxit.nu.5 266
auguſtus vnde dictus.nu 26 3
aureus quo hodie vtimur, veteri ſurrogatus eſt nu.8 148
aurei veteris deprauatio nu.6 71
aurei veteris Romani æſtimatio.nu.4 ibi.
aurei noſtri minores veteribus.nu.8 ibi.
aurei tempore Iuſtiniani quid valuerint.nu.2 319
authenticorum liber, legem ciuilium colophon.nu.11 5
ἐν αὐ-τῷ quid ſignificet.nu.1 416
authoritas tutorum quid.nu.2 72
authoritas vocabulum vnde dictum.nu.4 ibid.
authoritatem præſtare quid.nu.3 ibid.
de authoritate tutorum. ibid.
Tituli continuatio.nu.1 ibid.
auia & mater quomodo tutelam aſſequantur.nu.7 67
auia hodie ſuccedit nepoti.nu.4 312
auia non ducenda.nu.3 38
auunculi appellatio vnde.nu.2 312.
auus patri & matri præferebatur in ſucceſſione nepotis. nu. 3 304
auus quomodo nepoti rectè tutorem det.nu.8 58
auo dante in adoptionem nepotem ex filio, quare filij conſenſus requiratur.nu.4 46
ἀξίωσις.nu.4 15

B

BAnniti æquiparantur deportatis.nu.4 627
Bartoli declaratio, in l.ſi pecuniam.ff.ſi cer.pe.nu.4 552
Bartoli opinio defenditur contra communem.nu.12 376
Bartoli opinio de contractu cenſuali, libellar.&c.nu.15. 389
Baſilica quid.nu.10 232
bella an hodie ſint iuſta.nu.4 107
bella quare in vſum recepta.nu.3 14
Bellizarius Iuſtiniani dux.nu.2 4
beneficium prælationis in dote confeſſata non habet locum.nume.14 533
de Beneficio D.Hadriani.nu.4.6 372
Quibus caſibus illud non habeat locum.nu.7.8.9.10 ibi.
Et quomodo hoc beneficium differat ab eo quod pluribus competit.nu.5 ibid.
bona fides in emptione duobus temporibus requiritur. nu. 25 458
bona fides in omnibus negotijs exigitur.nu.4 521
bona fides neceſſaria in Publiciana.nu.22 458
bona fides præſumitur, donec probetur mala.nu.58 461
bona fides quid.nu.16 138
bona fides verbum variè accipitur. nu.3.5 458
bona fides veritati comparatur.nu.2 118
bonæ fidei contractus per impoſſibilem conditionem vitiantur. nu.6 360
in Bonæ fidei contractibus ex mora vſuræ debentur: ſecus in perſecutionibus ſtricti iuris. nu.25 523
bonæ fidei in emente magnus effectus.nu.26 458
bonæ fidei iudicia vnde dicta.nu.5.7.8 521
in Bonæ fidei iudiciis dolus incidens non vitiat, ſed damnum ſarcitur per actionem ex contractu.nu.26 523
in Bonæ fidei iudicijs etiam non dicta nec cogitata veniunt, ſecus in ſtrictis iudicijs.nu.27 ibid.
Vtrumque probatur per exempla.nu.28.29 ibi.
in Bonæ fidei iudicijs veniunt fructus a tempore moræ, in ſtricti iuris diſtinguitur, nu.26 ibid.
in Bonæ fidei perſecutoribus iuratur in litem in ſtricti iuris non item.nu.31 ibi.
bonæ fidei poſſeſſor, itemque malæ, qualiter ad reſtitutionem fructuum teneantur.nu.2 615
tam in Bonæ fidei quam ſtrictis iudicijs tenetur quis præcisè ad dandum, nec liberatur præſtando intereſſe contra Accurſium.nu.37 524
bonæ fidei ſcriptori quomodo hodie ſuccurratur. numero 7. 117
in Bona vel mala fide ratio ementis titularij habetur. nume.28. 458
bonum nomen quid ſignificet.nu.3 569
bona cui addicuntur, an ſit ex teſtamento, vel ab inteſtato hæres.nu.1 333
bona non ſemper dicuntur deducto ære alieno. nu.3 322
bona omnia pupilli exhæredati ad eius ſubſtitutionem pertinent.nu.3 208
bona parapherna & receptitia quæ ſint.nu.3.4 90
bona tutorum & curatorum minoribus tacitè ſunt obligata. nu.1 81
bonorum ceſſioni quando ſit locus.nu.21 562
bonorum debitoris excuſſio reuocationem præcedere debet.nume.46.48 469
bonorum emptores iure Pandectarum non ſuccedunt, ſed creditoribus conceditur, bona debitorum officio iudicis poſſidere.num.6 334
Qui iure nouiſſimo obtinent hac in re.nu.7 ibi.
bonorum poſſeſſio ab inteſtato non datur, niſi vbi teſtamentum factum non eſt.nu.6 325
bonorum poſſeſſionem agnoſcere quid.nu.4 329
bonorum poſſeſſio agnoſci debet.nu.2 327
bonorum poſſeſſio contra tabulas, & ſuis & emancipatis præteritis datur, diuerſimodè tamen.nu.3.4 292.& 293
bonorum poſſeſſio contra tabulas non datur patrono, niſi adita hæreditate, cum in filijs ſit ſecus.nu.5 317
bonorum poſſeſſio edictalis, decretalis.nu.10 322
bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum differunt. numero 6. 322
bonorum poſſeſſio olim petitionem & decretum exigebat hodie ſola declaratio animi ſufficit.nu.2.3.5 329
bonorum poſſeſſio quando dicatur delata.nu.1 328
bonorum poſſeſſio qua ratione introducta, & quando competat.nu,2.3 327
bonorum poſſeſſio ſeptima quare appellatur extraordinaria. nu.1 ibi.
bonorum poſſeſſio Vnde cognati, olim neceſſaria, hodie ſecus. nu.2 325
bonorum poſſeſſio, vnde decem perſonæ, vnde dicta.numero 2 326
bonorum poſſeſſionis definitio.nu.2 362
bonorum poſſeſſionis petendæ vtile tempus. nu.1 329
bonorum poſſeſſionem primo repudiante, ſtatim ſequenti incipit currere.nu.2 328
de Bono.poſſeſſione Carboniana.nu.7 327
de bonorū poſſeſſione, quæ ordinandę litis gratia datur.nu.9.ib.
de Bonorum poſſeſſione, quæ ventris nomine datur.nu.8 ibid.
de Bonorum poſſeſ.tanquam ex fam nu.11 325
de Bonorum poſſeſſione, vnde vir & vxor.nu.1 326
bonorum poſſeſſiones contra & ſecundum tabulas an hodie neceſſariæ.nu.3.4 325
bonorum poſſeſſiones durant tantum anno.nu.3 185
bonorum poſſeſſiones Vnde liberi, & vnde legitimi, hodie non neceſſariæ.nu.5 325
de Bonorum poſſeſſionibus.Rub. 322
Cuius tituli continuatio. ibid.
bonorum poſſeſſor non ſit, niſi petita atque agnita bonorum poſſeſſione.nu.2.4 323
bonorum poſſeſſor propriè hæres non eſt.nu.5 ibid.
bonorum quæcunque poſſeſſio à prætore datur.nu.4 322
bonorum ſex tantum ordinaria poſſeſſiones hodie eſſe. nume.6. 326
bonis nemo cedere poteſt, vt per hoc liberetur a muneribus publicis.nu.14 562
in Bonis caſtrenſibus liberti patronus non ſuccedit. numero 1. 317
bona creditoribus occultans vel indicare recuſans, ceſſionis exceptionem non habet.nu.10 562
bona ſub voce præconis venire, ignominioſum.nu.3 28
bona ſub haſta venire, olim ignominioſum.nu.1 333
de bonis caſtrenſibus & quaſi, filiusfamil. teſtari iure poteſt.nume.5 176
Quid de bonis aduentitijs.nu.6 ibi.
bouis vſus.nu.3 137
brephotrophi.nu.8 581
brephotrophium.nu.10 ibi.
Buelinus Gothorum dux.nu.12 2

C

CAdere verbum varie accipitur.nu.5 48
Cæcus hodie in teſtando non tenetur præfari. numero 2. 178

Cæcu

Digitized by Google

I N D E X.

Cæcus teſtari volens.quæ ſolemnia ſeruare teneetur.numero 1. ibid.
cæcus teſtans inter liberos, an prædictis ſollemnitatibus obligetur.nu.8 ibi.
cæcus teſtis eſſe nequit nu.11 165
cęci tutores eſſe non poſſunt. nu.2 85
in Cæci teſtamento an hæredis inſtituto legata neceſſario præcedere debeat.nu.3.4 178
Cæſarea triplex.nu.9 361
Cæſaris etymologia.nu.3 2
Cæſares qui dicantur. ibid.
cæterum hoc §.quatuor diuerſa iura recenſeri.nu.1 298
Caius ille cuius hic Iuſtinianus meminit quis fuerit. nu.6 7
calumniæ deriuatio.nu.4 4
calumniæ ſignificatio. ibid.
calumniæ tres ſpecies explicantur.nu.40.41 517
calumniæ verbum,nu.39 ibid.
de Calumnia tam actores,quàm rei iurant.nu.6. 609
de Calumnia quando iurandum fit.nu.8 ibid.
de Calumnia qui iurent.nu.5 ibid.
Calumniatores qui dicantur.nu.40.41 517
in Camera Imperiali criminalis accuſatio non admittitur. nu.11 438
in Camera imperij cauſæ per procuratorem tractantur. num.4. 576
Campus martius.nu.9 232
Cancellarij quæſtoribus candidatis ſimiles nu.12 6
Canones ad quartum vſque gradum prohibent nuptias.num.2. 37
Capitalis inimicitia fratrum ſeu agnatorum excuſat a tutela. numero 2 86
Capitalis inimicitia quæ dicatur.num.5 ibid.
Capitalium pœnarum certi ſunt gradus.nu.5 621
Capitolij inſcriptio.num.22 3
Captiui hodie non fiunt ſerui.nu.5 23
Captiuitas iuris gentium.num.1 ibid.
Captiuitate acquiritur dominium iure naturali.nu.1.2. 107
Captiuitate patris filios non fieri ſui iuris, ſed eorum ſtatum ſuſpendi.nu.6.51.nu.10 52
Captus à prædonibus, vel in vincula coniectus, reſtitui debet. 462
Captus non fit ſeruus, niſi adducatur extra præſidia populi Romani.nu.9. 52
Capti ab hoſtibus hodie libertatem non amittunt.nu.8. ibid.
Caput liberum. 36
Caput quid.nu.1.2 65
Capitis deminutio non infirmat militare teſtamentum. num.5. 65
Capitis diminutio quid.nu.6 65
Caroli V.Imperatoris de inuentario conſtitutio.nu.21. 226
Carthaginem per Bellizarium Iuſtinianus recuperat.nu.2 4
Caſtrati & ſpadones quomodo differant.nu.1.3 46
Caſtrenſis peculij multiplex priuilegium.nu.11 176
ſuper caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio poteſt inter patrem & filium ſtipulatio fieri num.3 35
item inter patrem & filium emancipatum.nu.4. ibid.
Caſus fortuitus.nu.29 340
Caſus fortuitus etiam interdum præſtatur.nu.5 392
Caſus fortuitus extra dolum & culpa eſt.num.4 428
Caſus fortuitus in commixtione nihil operatur.num.6 113
quomodo ea in ſpecie quilibet ſuum conſequatur.nu.7. ibi.
Caſus fortuiti reſpiciunt dominos.nu.9.10 155
hæc regula quando ceſſet. ibid.
Caſus, in quibus pater cogitur emancipare filium. numero 3. 53
Caſus in quibus petitio hæred. datur contra titulo poſſidentem num.12 533
in quibus rem obligatam a teſtatore legatam hæres indiſtinctè tenetur luere, ſiue teſtator ſciuerit obligatam, ſiue non.nu.6.7.8 233
Caſus, vbi actioni de peculio etiam in aduentitijs locus fit. numero 28 480
vbi actore non præſumptionem quidem pro ſe habente, reo iuramentum defertur.nu.8 276
vbi affectus ſine effectu punitur.nu.3 418
vbi aſſerens libertatem ſui fundi, eam probare tenetur.nu.48.49.50 453
vbi depoſitarius præſtat etiam culpam leuem, leuiſſimam & caſum.nu.15 343
vbi fideiuſſor etiam poſtquam ſoluit non agit.nu.6. 374
vbi filius etiam inuitus emancipari poteſt.nu.4 55
vbi fur furti agit.nu.3 421
vbi hæreditas in codicillis directè relinqui poteſt. numero 7. 282
vbi in prætorijs ſtipulationibus nuda repromiſſio ſufficit. numero 12 353
vbi nec naturalis nec ciuilis obligatio naſcitur, numero 13. 336
vbi noxæ deditione dominus non liberatur.nu.4. 571
vbi quis cogitur ad matrimonium.nu.4. 240
vbi relatio iuramenti non habet locum.nu.9 312
quod in eum Caſum venit, vnde non poteſt incipere, non valet, nu.3.4 573
in Caſu §.noſtri aliquando mandati actionem, aliquando negotiorum geſtorum competere.nu.2 357
M.Caio Cenſorini.F.nu.2 48
Catoniana regula.nu.7.269.num.2 257
Cauere verbum.nu.8 43
Quomodo accipiatur.nu.4 133
Caupones quando non teneantur ex quaſi maleficio, numero 5 442
Caupones qui dicantur.nu.3 ibid.
Cauſa an ſimpliciter, an cõditionaliter legato adſcripta ſit, quomodo cognoſcatur.nu.4 261
Cauſa impulſiua quæ ſit.nu.4.5 172
Cauſa in dubio impulſiua præſumitur.nu.6 ibid.
Cauſa limitata limitatum, producit effectum, nu.2 77
Cauſa lucratiua & non lucratiua ſiue onneroſa, item mixta. nu 3. 234
Cauſa proxima licet taceri poſſit in libello, remota tamen ſemper eſt exprimenda.nu.10 443
Cauſa quomodo in hoc propoſito accipiatur.1 256
Cauſa ſtatus capitali accuſationi comparatur.nu.2. 86
Cauſæ actionis Paulinæ ſunt, maleficium & quaſi contractus. num.51 470
in cauſæ cognitione quæ verſentur.nu.33 542
ob Cauſam quod datur, propriè non eſt donatio, numero 2. 148
per cauſam iuſtam quid denotetur.nu.20 458
cauſa ceſſante, ceſſare effectum, regula explicatur. numero 3. 171
ex cauſa eadem agere, quando cenſeamur.nu.10 592
cauſa & re plus petere, an ſint paria.nu.4 550
cauſa quando plus petatur.num.1 ibid.
cauſa qualiter quis olim cadebat ob plus petitionem.numero 2. 547
cauſa ſemel iuramento deciſa, non poteſt prætextu periurij retractari.num.2 590
cauſæ duæ lucratiuæ circa eandem rem & perſonam non concurrunt.nu.4 254
fallit nu 5 ibid.
cauſarum redemptores.num.5 232
in Cauſis criminalibus num appelletur.nu 9 438
cauſas ſingulas proprijs verbis diſtingui, vtile.num. 7 214
cauſatiuè, non conſecutiuè intelligi textum, quid Accurſio, nu. 16 514
cautela, ne coniuncta perſona ſumptus donaſſe videatur, nu. 11. 433
ſi cautio omiſſa ſit, quomodo peti poſſit.nu.6 133
cautio, Rem ratam haberi quid contineat.nu.7 581
cautionis verbum nu.3 332
cedens bonis in acquiſitis poſt ceſſionem beneficium competentiæ habet.nu.3 561
quibus caſibus id non procedat.nu.4 ibid.
cedere diem & venire diem, quomodo accipiatur. numero 1. 346
cenſeri verbum quomodo accipiatur.num.17 12
centum aurei olim honorarium aduocatorum.num.5. 71
Centuſſis apud Martialem.num.12 514
cera ima quid.nu.2 257
cera prima quid. ibid.
certi condictio ex mutuo.num.7 496
certi condictio ex mutuo quomodo detur.nu.10 ibid.
In iure quod rerum natura ſciri poteſt, pro certo habetur nu.2. 390
certi condictio vna tantum eſt, contra communem. numero 9. 496
certi condictionem communis opinio duplicem facit, generalem

Digitized by Google

I N D E X.

lem ſcilicet & ſpecialem.nu.9 ibid.
Ceſſio bonorum non liberat ab vlla obligatione.num.2 561
ceſſio non habet locum in deportato vel proſcripto. numero 16. 562
ceſſionis beneficio qui careant.nu.8 562
ceſſio bonorum quando dicatur fieri.nu.6 561
Ceſſionis cauſa finalis eſt impotentia ſoluendi numero 12. 562
Ceſſionis dies tam in legato quam hæreditate ſpectatur, diuerſimodè tamen dies cedit.num.2 191
poſt ceſſionem modica aliqua acquirens, ſecurus eſt. numero 1. 561
chartæ papyro differunt.nu.3 117
Childibius Iuſtiniani dux.nu.15 3
Cicero pater patriæ.nu.5 7
Ciceronis locus lib.1.de Orat.explicatus.nu.3 316
Circumſtantiæ ex quibus delictum augetur vel minuitur.nu.2. 437
citatio ſemper neceſſaria in cognoſcendis cauſa.nu.4 613
ciuile ius ciuili tollitur num.3 65
ciuilis mors pupilli tollit tutelam nu.2 76
ciuiles actiones ſunt, quæ ipſa origine ſunt a iure ciuili. num. 2. 455
ciuiles exceptiones quæ.nu.4 592
in ciuilibus cauſis quandoque etiam non poſſumus per procuratorem agere, nu.2 576
ciuitas fructuaria quando cenſeatur mortua.nu.4 134
ciuitati vel collegio legari poteſt.nu.4 252
clam poſſidere quis dicatur.num.3 604
clauium traditione transfertur dominium.nu.1 123
item & inſtrumenti traditione.nu.3 123
Claudius Cæſ.ſanxit, tutores ex inquiſitores à Coſ. dandos. numero 2 70
clauſula derogatoria in teſtamento appoſita, in codicillis reuocari poteſt.nu.11 282
clauſulæ noſtro tempore conſuetæ apponi ſcripturis & chirographis.nu.21 550
clauſulæ vtilitas, Saluo iure ſuperflui.nu.2 548
codicum varia acceptio 107
codicillis an poſthumi natiuitate rumpantur.nu.5 281
codicilli directi.num.6 280
fideicommiſſarij ibid.
codicilli olim ante vel poſt teſtamentum facti non valebant, niſi teſtamento confirmarentur, hodie niſi expreſſe reuocentur, ipſo iure confirmari intelliguntur.nu.2.3 ibid.
codicilli quomodo a teſtamento differant.nu.4 280
codicilli quomodo hic accipiantur, quomodo item alias. num.5. ibid.
codicilli ſi ab inteſtato fiunt, debentur relicta ſuccedentibus ab inteſtato.num.4 281
codicillorum neceſſitas & vtilitas.nu.7 280
codicillis iure vetere legata relinqui non poterant.nu.2 281
in codicillis hodie legata directo relinqui poſſe.nu.6 275
in Codicillis hodie quinque teſtes requiruntur.nu.4 283
in Codicillis non poteſt directo hæres inſtitui: & quæ ſit ratio. num.5 282
in codicillis qua ratione relicta petantur.nu.5 283
in codicillis quinque teſtes ſufficiunt, etiam non rogati. num.4. ibid.
codicillos bifariam fieri.nu.5 280
codicillos plures relinquere quis poteſt, ſecus in teſtamentis. numero 1.2 283
fallit.num.3 ibid.
codicillos quatuor modis confici.nu.2. 281
codicillos qui facere poſſint.nu.4 ibid.
de codicillis. 280
codicis appellatio.num.2.3 168
codicum diſperſo.num.6 5
cogitationis pœnam nemo patitur.nu.8.9 622
cognati cum agnatis ſuccedunt ab inteſtato ſaltem quo ad vnū gradum.nu.1 299
res exemplo declaratur ibi.
cognati & agnati æquo iure ſuccedunt.nu.3 307
cognati lege xij.tab.non ſuccedunt.nu.1 ibi.
prætor tamen cognatos vocauit.nu.2 ibid.
cognati tranſuerſales, liberi item adoptiui, ad ſucceſſionem vocantur à Prætore.nu.1 308
cognatis ſeruilibus lege antiqua quando conſulebatur. num. 4. 315
cognatis prætor in ſpecie tantum conſuluit.nu.1 368
cognatio ex tranſuerſo duas ſpecies habet.nu.2. 64
cognatio generice accepta in tria diuiditur.nu.1 ibid.
cognatio in genere & agnationem & cognationem ſpecificam continet.nu.1 297
cognatio iuris naturæ eſt.nu.1 65
cognatio naturalis per ſe & abſque ciuili quæ dicatur. num. 2. 308
cognatio naturalis in adoptione pro nulla habetur. numero 6. 38
cognatio ſpecifica.nu.4 64
cognationis gradus noſſe Iuriſconſultum oportet. numero 1. 310
cognationem ius ciuile tollere nequit.nu.4 65
in cognatione inquirenda ſemper aliquem hypotheticum conſtituendum eſſe.num.3 311
in cognatione tres eſſe lineas.nu.6 310
cognationes ſeruiles an hodie in ſucceſſione ſeruentur. num.4. 40
inter cohæredes ex quaſi contractu obligationem naſci. num.4. 404
Ex qua oritur familiæ erciſcundæ actio.nu.1 ibi.
in Collateralibus graduum prærogatiua attenditur, licet in recta linea ſit ſecus.num.3 296
coloniæ quid num.4 286
colonus & inquilinus quomodo differant.nu.6 471
colonus quis.num.8 119
coloni duplices.nu.9 ibid. & 47
Differentia inter colonum & inquilinum.nu.153 471
coloni & inquilini res ſunt tacite obligatæ pro penſionem.nu.5 472
coloni partiarij.num.9 ibid.
coloni partiarij bona an etiam ſint tacitè obligata. numero 25. 473
coloni propriè.num.7 472
color dementiæ an hodie prætendi poſſit vt olim.numero 9. 10. 217
comitia à conſilio differunt.nu.3 262
commixtio & confuſio quomodo differant.numero 2.3. 113
commixtio quando fit, vim confuſionis habet.nu.4. ibid.
commixtione acquiritur dominium iure naturali.nu.1. ibid.
commodatæ rei periculum ad quem pertineat. numero 12. 341
commodatum eſt contractus gratuitus.nu.6 341
eſt realis contractus.nu.4 ibid.
commodatum in quibus conſiſtat.nu.8 ibid.
commodatum præfinit certum vſum, quem non licet tranſgredi.num.4 ibid.
commodati actio directa & contraria.num.9.341.numero 31.38 498
vtraque perſonalis eſt, & rei perſecutoria.nu.34 ibid.
commodati deſcriptio, ſeu definitio.num.3 341
in Commodato eadem ſpecies reddenda.nu.7 ibid.
commodum eum ſequitur, quem & incommodum, & contra. numero 12 383
commodum rei emphyteuticæ accidens penſionem non get.nu. 30 390
commune ex euentu, vel ex propoſito.nu.9 507
qualiter in textu accipiatur.nu.8 ibi.
communis error facit ius.nu.2 166
communia quæ dicantur.nu.1 98
communicatio rerum & operarum omnino neceſſaria. nume.3. 335
in communione nemo inuitus manere cogitur.num.37 509
compenſare in quibus caſibus non liceat.numero 21.537. & nu. 39. 538
compenſatio in ijs tantum rebus locum habet, quæ functionem, id eſt, promiſcuum vſum recipiunt.nu.21 537
compenſatio ipſo iure minuit obligationem.nu.4 413
compenſatio non poteſt excedere quantitatem debitam & compenſabilem.num.19 537
compenſatio quid ſit.nu.6 536
compenſatio vt locum habeat, neceſſe eſt debitum eſſe liquidū. num.15 ibid.
compenſationis effectus eſt, quod vim ſolutionis habeat. nu.18. 537
componere.num.4 5
contumacius puniendus in his quæ faciliter trahuntur ad pernicioſa exempla.num.11 512

con-

INDEX.

conceptus ante deportationem patris, legitimus eſt. numero 3. 55
ex Concubina nati vt ſuccedant. num. 2 — 308
concubinatus à matrimonio quomodo differat, numero 11. 12. 58
propter Condemnationem vt quis in actione famoſa fiat infamis, quæ ſint neceſſaria. nu. 2 — 612
condicere quid. nu 15 — 493
concipere verbum, pro inuenire ſumitur. nu. 7 — 416
condicere alicui cœnam. nu. 11 — 492
conditio alia poſſibilis, alia impoſſibilis. num. 1 — 196
conditio caſualis. num 2 — ibid.
certa quæ. num. 5 — 548
conditio hæredi iam inſtituto in codicillis non poteſt adijci. numero 9 — 282
conditio impoſſibilis, ideſt, difficilis, quando noceat. numero 6. 196
conditio impoſſibilis natura vel iure, pro non ſcripta habetur in vltimis voluntatibus, ſecus in contractibus. nu. 4 — ibid.
cur in contractibus ſit diuerſum. nu. 5 — ibid.
conditio impoſſibilis negatiue inſerta ſtipulationi, eam non vitiat. nu. 8 — 360
fallit, ſi conditio ſit impoſſibilis de iure. num. 5 — ibid.
conditio impoſſibilis ſtipulationi pœnali adiecta, eam reddit inanem. nu. 10 — ibid.
conditio incerta quæ. nu. 5 — 548
conditio etiam pro qualitate & ſtatu ſumitur nu. 22. — 364
conditio in teſtamento appoſita, in codicillis remoueri nequit. num. 10 — 382
conditio mixta. num. 2 — 197
conditio perplexa vel impoſſibilis ob perplexitatem. numero 10. 197
conditio poteſtatiua. nu. 2 — ibid.
conditio poſſibilis tres habet ſpecies. num. 1 — ibid.
conditio propriè eſt de futuro. num. 6 — 256
conditio purificata retrotrahitur ad tempus mortis teſtatoris. num. 7 — 196
conditio quæ tendit ad eſſe, vel ad non eſſe. num. 1 — 347
conditio retrotrahitur ad tempus initæ conuentionis nume. 35. 468
conditio ſi certa ſit, an plus tempore quis dicatur petere. nu. 7. 8. 548
conditio triplex eſt. nu. 1 — 348
conditionem impoſſibilem varijs modis dici. numero 2. & 3. 196
in Conditionali ſtipulatione neque venit neque ceſſit dies. numero 3. — 348
hoc verum eſt, ſiue conditio expreſſa ſit, ſiue tacita. nume. 4. ibidem
condictio certa ex mutuo eſt perſonalis. nu. 12 — 496
condictio certi ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatione, cui & aduerſus quem detur. nu. 20 — 497
vtramque actionem eſſe rei perſecutoriam, & ad quid vtraq; detur. num. 21 — ibid.
condictio certi ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatu, quomodo differant num. 10 — 496
condictio, condicere, condictus dies. num. 8 — 340
condictio furtiua denegatur ei qui non eſt dominus. numero 18 493
condictio furtiua durat, ſiue res extet ſiue non extet. nume. 19. ibidem
condictio furtiua eſt rei perſecutoria. nu. 12 — ibid.
condictio furtiua in duobus fundatur. nu. 24 — ibi.
condictio furtiua quibus competat. nu. 17 — ibid.
condictio furtiua quomodo degeneret. nu. 14 — ibid.
conditio furtiua durat etiam re perempta. nu. 15 — ibid.
condictionis furtiuæ definitio. nu. 10 — 492
condictio indebiti. nu. 6. 7 — 340
quando ceſſet — ibid.
condictio quid. num. 19. 21 — 339
quotuplex — ibid.
in Condictionibus petitur dari. num. 13 — 493
condictionis ex ſtipulatione, & actionis ex ſtipulatu cauſa. numero 28 — 498
condictionis indebiti & mutui affinitas. num. 9 — 440
conducti actio cui competat, & ad quid. nu. 84 — 501
conductor an & quare ad remiſſionem mercedis agere poſſit. numero 5. 6 — 386
conductoris bona ſi expreſſe obligata ſunt, ceſſat Seruiana actio. numero 27 — 473
conductor de caſu fortuito non tenetur. num. 4 — 392
Conductor præſtat dolum latam & leuem culpam. numero 1. 391
conductor quandoque etiam leuiſſimam culpam præſtat. num. 3 ibidem
conductoris & commodatarijs eadem cuſtodia. num. 1 — 422
propter Confeſſionem rei conuenti toleratur diſcrepantia libelli & ſententiæ. num. 14 — 545
confeſſoria actio inter duo extrema verſatur. nu. 27 — 452
confeſſoria directa. nu. 29 — ibid.
confeſſoria duplex — ibid.
confeſſoria vtilis — ibid.
confeſſoria quare dicatur realis. nu. 23 — 451
confeſſoriæ in rem actionis definitio. nu. 23 — ibid.
confeſſoria agens quid probare debeat. num. 31 — 452
confeſſoriæ cur tantum in rebus corporalibus agatur, num. 57. 454
confeſtim verbum quid ſignificet. nu. 4 — 346
confinium quid. num. 4 — 116
qui confirmat, dare videtur, axiomatis explicatio. num. 9 — 59
confuſione acquiritur dominium. nu. 1 — 112
confuſione rerum tollitur ipſo iure obligatio. num. 5 — 413
item & oblatione, depoſitione & conſignatione debitæ pecuniæ. nu. 6 — ibid.
item interitu ſpeciei debitæ. nu. 4 — ibid.
item & transfuſione. — ibid.
coniugata quæ dicantur. num. 4 — 22
coniugati an & quando ſeparari poſſint. nu. 10. — 34
à Coniugatis argumentum. nu. 5 — 22
coniuges hodie ex conſuetudine inuicem ſuccedunt, non extantibus liberis. num. 5. — 326
coniugij etymon. nu. 7 — 35
coniuncti eadem coniunctione ſimul admittuntur, numero 21. 235
coniuncti portio quibus modis deficiat. nu. 17 — ibid.
coniuncti re & verbis. num 1 — 236
coniuncti re tantum, qui & diſiuncti dicuntur. nu. 2. 5 — ibid.
coniuncti verbis, & re, an ab initio vel concurſu partes faciant. num. 8 — 237
coniuncti verbis tantum. num. 8. 3 — 236
qui Coniuncti per concurſum, qui item ab initio partes faciant. num. 6. 7 — 237
inter Coniunctos quis alteri præferatur. nu. 20 — 238
ex Coniunctis vno deficiente, an & quomodo eius pars accedat alijs. num. 9 — 237
conſanguinei, vterini, num. 4 — 309
conſanguineorum interuentus efficit, vt res præſumantur geſtæ ex vtilitate minoris. nu. 4 — 92
conſenſus in nuptijs. num. 10 — 36
conſenſus parentum in nuptijs neceſſarius. nu. 7. 8. — ibid.
matrimonij baſis. nu. 7. 8 — 35
in conſequentiam quæ veniunt, non curari. num. 4 — 10
conſilium dare, operamque ferre quis dicatur nu. 2 — 419
conſilium tantum ad furandum qui dedit, an furti teneatur. numero 8 — 420
ex conſilio & perſuaſione regulariter nemo tenetur, ſecus in hac actione. nu. 9 — 512
conſobrini appellatio ambigua. num. 3. 5 — 312
conſolidatio non impedit ius accreſcendi. nu. 11. — 134
conſortes qui ſint. nu. 9 — 251
conſul idem, quod exconſul — 6
Conſtantinopolis altera Roma. nu. 1 — 582
olim Byzantium dicta — ibid.
olim Impp. ſedes num. 4 — 7
Thraciæ vrbs vetuſtiſſima. nu. 1 — 582
Conſtantinopolim quando Turca occuparit. nu. 2. — ibidem
conſtitutores. nu. 9. 10 — 369
conſtitutores à fideiuſſoribus quomodo diſtent — ibid.
conſtituere in hoc propoſito quid ſignificet, nu. 2 — 476
conſtituere quis poteſt ſe ſoluturum, quod alius debet. num. 14. 477
conſtituere qui poſſint. num. 18 — ibid.
conſtitutum fit nudo pacto. nu. 11 — ibid.
quibus verbis fiat. num. 5 — 476
fieri poteſt pro omnibus rebus in ſtipulationem deducibilibus. num. 19 — 477
præſupponit debitum. nu. 9 — 476
conſtituti quæ ſit vtilitas. nu. 10. 12 — 477

in

Digitized by Google

I N D E X.

in Conſtituto pro alio attendimus ſolum, vt obligatio per conſtitutum transferatur in conſtituentem.nu.15 ibid.
in Conſtituto ex nudo pacto oritur actio.num.15 ibid.
conſtitutio l. Si quis in tantum.num.4 425
conſtitutiones, ſi quis in tantum, remedium.nu.12 607
conſtitutioni D. Marci ex lege Iuſtiniani, quæ acceſſerint. nu.1. 334
conſtitutionem, cuius hic fit mentio non extare.num.1 253
conſuetudo a lege in quo differat.nu.3 19
conſuetudo legem vincit & tollit.nu.2 105
conſuetudo quid.nu.2 19
conſuetudinis requiſita quæ ſint.num.4.5.6 ibid.
conſuetudine quod obſeruetur, attendendum.nu.10. 106
conſuetudine ſeruitutem comparari.nu.2 130
conſumptio pecuniæ habet vim translationis dominij. nume.4. 154
reſolutio ad l. interdum de condict. indebi. & §. ſi pupillus in l. non omnis. ſi cert. pet.nu.5.6 ibid.
per Conſumptionem reconciliari mutuum, regula. numero 5. 153
in continenti fieri quid.nu.11 607
continuatio non ſemper fit ad proxima.nu.6 228
contra autem creditor, §. caſus.num.1 251
contracta fiducia emancipare quid.num.3 311
contractus cenſualis in quo differt ab emphyteuſi. numero 20. 388
contractus & quaſi contractus bifariam tolluntur. numero 3. 408
contractus ex iure gentium proceſſiſſe.nu.1 14
an contractus ipſo iure, vel ope exceptionis infirmetur, quid intersit.nu.23 523
contractus libellarius.nu.11 388
contractus precariæ.nu.14 389
contractus qualiter accipiatur.num.8 337
contractus quis mutuis & ſurdis permittatur.num.1 359
contractus ſuperficiarius.nu.12.13 389
ex Contractu alieno nemo iure ciuili tenetur.num.8 478
ex Contractu filij aduerſus patrem de peculio agi poteſt. num. 16 574
ſub Contractu continetur quaſi contractus.nu.4. 446
contractus innominati qui dicantur. num.90 528
item nominati ibid.
contractus nominati omnes ab initio ſunt voluntarij, deinde fiunt neceſſarij.nu.3 401
in Contractibus alijs bona fides ſufficit tempore traditionis, excepta emptione.nu.29 458
in Contractibus bonæ fidei dolus dans cauſam contractui eam ipſo iure vitiat.nu.20 522
in Contractibus bonæ fidei ſimplex promiſſio ſufficit. in ſtricti verò iuris requiritur ſufficiens cautio.nu.36 524
in Contractibus ex conſilio quis non obligetur.num.2 398
fallit ibidem
ex tribus contractibus innominatis datur actio præſcriptis verbis.nu.91 528
in Contractibus tria conſideranda.nu.22 339
contrariorum eadem diſciplina.numero 2.4.32. numero 2.391. num.2 416
a contrarijs duplex argumentum.nu.10 548
a contrarijs locus.num.3 32
contrectare quid.num.2.3 415
contumax in non reſpondendo, intelligitur reſpondiſſe in eam partem, quæ ſit illi deterior.nu.53 453
conuicium vnde dictum.num.3 433
conuentio quandoque dominij effectum prohibet. numero 11. 96
conuentionis nomen valde generale.nu.6 344
conuentus Paulina habet ius offerendi illud quod debetur. numero 43 469
conuentus rei vendicatione ſi negat ſe poſſidere, & conuincitur, aufertur ab eo poſſeſſio, & in actorem transfertur. nu.37. 448
ad Copulatiuæ veritatem requiritur vtramque partem eſſe veram.nu.4.197.nu.2 357
corpus ex confuſione effectum, eſt vtriuſque domini. numero 3. 112
corporum tria genera.nu.5 246
correi in quibus contractibus poſſint conſtitui. numero 3. 351
correorum primus effectus.num.1 ibid.
ſecundus effectus.num.2 ibid.
correorum vno promittendi ſoluente, liberantur & alij. num.3 ibidem
in correis quid hodie ſit immutatum.nu.4 ibid.
corrumpere quomodo hic accipiatur.num.1 512
creditor an poſſit alienare pignus.nu.46 474
creditor conditionalis fugientem debitorem poteſt capere vt ſecurus fiat.num.35 468
creditor non poteſt vti pignore.nu.4 232
creditor quis.num.2.3 152
creditores agentes Paulina, fraudem probare debent. num. 29. 468
creditores futuri in hanc actionem habeant: & quomodo accipiantur.nu.36 469
creditorū appellatione qui contineantur, quo ad actionem Paulianam.nu.33 468
credulitas eſt medium inter ſcientiam & neſcientiam.num. 13 15 610
crimen læſæ maieſtatis.nu.1 612
criminis læſæ maieſtatis pęna.nu.9 ibid.
de crimine ſtellionatus.nu.13 554
crimina regulariter morte reorum extinguuntur: ſecus eſt in perduellionis crimine.nu.4 188
in criminibus etiam pęna iniuſte extorquetur. numero 11. 316
criminali cauſa pendente, ciuili non eſt locus.nu.12 498
in criminalibus an procurator interueniat.nu.10. ibid.
non interuenit procurator.nu.1. 570
in Criminalibus illicitus eſt incertus libellus. numero 29. 546
in criminalibus non opus eſt concluſione.nu.9 545
propter Crudelitatem nimiam alicui ius ſuum auferri poſſe. numero 5 33
culei appellatio.nu.12 616
culpa lata, alia verſutiæ, alia ignauiæ.nu.8 94
culpa lata, leuis, leuiſſima.nu.24.27.28 339
culpa lata verſutiæ dicitur dolus præſumptus. numero tertio. 423
culpa ſimpliciter prolata, de leui accipitur.nu.7 94
culpa verſutiæ quandoque dolus dicitur.nu.10 ibi.
culpæ duas tantum eſſe ſpecies.nu.6 ibid.
culpæ nomen generale.nu.4 ibid.
eius ſpecies. ibid.
culpam a cuſtodia differre.nu.14 383
culpam leuiſſimam ſocius non præſtat.nu.3 396
cum autem §. thema.num.1 25
cum autem quæritur, huius §. hypotheſis.num.1 290
cum eo huius §. extenſio num.5 561
cum ex aliena §. dubitandi cauſa.nu.25 110
determinatio thematis.nu.6 ibid.
cum filius, an huius §. diſpoſitio vltra pronepotem extendatur. num.6 289
cum in ſuo ſolo: an in hoc §. duo ſint eiuſdem rei domini. nu. 4. 123
cum quis, in hoc §. dubitandi cauſa, decidendique. numero 1. 2. 367
cumulatio actionum regulariter conceditur.nu.34 556
cumulatio actionum quid.num.4 553
cumulationi actionum quibus caſibus non ſit locus.num.35.36. 37.38 556
curare, huius §. epitome.num.1 545
curator rebus datur.nu.7 56
curator ſuſpectus ab officio remouendus.nu.1 90
curatoris officium.num.8 56
curatores & tutores quare ſatiſdare debeant.nu.1 80
curatorum vſus quare introductus.nu.2 77
de curatoribus num.1 ibid.
huius tituli continuatio. ibid.
κύρβεις.num.4 15

D

DAmnum quomodo hic accipiatur.nu.1 426
vnde dictum.nu.2 ibid.
Damni varia acceptio.nu.4 611
Damno verbum, damnas eſto.num.4 222
dare eſt dominium transferre.nu.4 338
Dare & tradere quomodo differant.nu.13 447
Dare importat dominij translationem.nu.4.7 492

Dare

I N D E X.

Dare pro numerare.nu.13 570
Dare verbum non ſemper dominij translationem importat.nu. 109 529
Datio tutoris an ſit mixti imperij.num.6 70
Datio tutoris quare delegari non poſſit.num.10 71
Dationem tutoris permiſſionis eſſe,non imperij.num.7.8 70
Datiuæ tutelæ multiplex ius.num.2 69
quando ſit locus.num.1 68
Datiuus tutor excuſatur propter inimicitiam, quam cum patre pupilli habuit.num.4 86
datiui tutores qua forma hodie conſtituantur.num.11 71
debet verbum.num.6. 545
debitor an creditori ſuo legare poſſit id,quod alias ei debet.nu. 14.16 243
debitor cui liberatio legata eſt, habet aduerſus petentem doli mali exceptionem.num.7 242
habet etiam actionem ex teſtamento, vt in totum liberetur acceptione.num.8 ibid.
poteſt etiam iudicis officium implorare.nu.9 ibid.
debitor pupillo ſoluens ſine auctore tutore,non liberatur. nu.1. 154
ſoluens vero decreto iudicis pleniſſimam liberationem habet. num.2 ibid.
debitor quando dicatur ſoluendo eſſe.nu.1 28
debitor quis.nu.4 242
debitor ſi circa fraudem alienet, Paulianæ non eſt locus. nu.21. 467
debitor tempore initi contractus ſciens ſe non eſſe ſoluendo,bonis cedere non poteſt.nu.15 563
debitor vel creditor pupilli hodie non poteſt eius tutelam gerere.nu.2 84
fallit in matre & auia.nu.3 ibid.
debitor cuius regulariter bonis cedere permittitur. numero 7. 561
debitore alienante in fraudem creditorum quæ actiones competant.nu.7 466
debitores incarcerandi conſuetudo.nu.18 562
debitum tertij non poteſt allegari in compenſationem. num.17. 537
debiti alieni compenſatio an admittatur.num.5 536
debiti dilatio etiam legari poteſt.nu.13 243
debito ciuili quòd poſſit fideiuſſor accedere, & non poſſit conſtitui,quæ ſit ratio.num.13 477
debitum quando quis dicatur agnoſcere.nu.6 561
debitum qui ante tempus,petit,ei tempus duplicabitur. num.2. 552
debitum qui diffitetur, caret ceſſionis beneficio. numero 8. 563
ad debitum liquidandum quantum tempus dari debeat. nu.16. 556
in Debito ciuili tantum non opponitur compenſatio. nume. 14. ibidem
ſuper Debito tantum ciuili non poteſt conſtitutum fieri. nu. 11. 477
decidendi ratio nu.2 74
decidendi ac dubitandi ratio ad verſicul. quod ſi viuo. num.18. 243
generalis concluſio ex hoc §. ibid.
decreto iudicis quibus caſibus non ſit opus.num.3 154
Decuriones qui dicantur.num.3 286
dedititij qui.num.4.6 27
in defectum promittens quomodo differat a reis. numero 7. 330
defenſio tam iudicialis quàm extraiudicialis eſt iuris naturæ. num.3 613
deferens niſi iuramentum in continenti ſuſcipiatur, pœnitere poteſt, & illud reuocare, & defenſa ea iure Bartoli cautela. num.22.23 482
defenſor non admittitur ſine cautione iudicatum ſolui. num.2. 582
quando id non procedat.nu.3 ibid.
defenſor voluntarius.nu.4 577
defunctorum & creditorum hæreditariorum intereſt, habere ſucceſſorem.nu.2 324
de illa ſane,hic § exemplo declaratur.num.4 394
delegatio quid.nu.3 412
deliberare quæ dicantur.num.2 229
deliberare quid ſit.nu.4 224
deliberandi beneficium & ſuis & extraneis hæredibus datur. numero 5 ibid.
deliberandi ius quare olim introductum.nu.1.3 ibidem
deliberandi iuri quantum temporis detur.nu.7 ibid.
ex Delicto filij ipſe obligatur,non pater.num.7 574
ex Delicto eodem quando & ciuilis & criminalis actio datur. an vna conſumat alteram.nu.5 437
delicta capitalia.nu.3 414
extraordinaria.nu.4 ibid.
non capitalia.num.3 ibid.
ordinaria.num.4 ibid.
delicta priuata quæ dicantur.num.2 ibid.
priuata delicta ſunt 4.generum.num.1 ibid.
quæ item publica.nu.2 ibid.
delicta priuata perſequimur vel ciuiliter vel criminaliter. ibid.
delicta publica quot modis perſequamur.nu.11 620
in Delictis & criminibus compenſatio admittitur. numero 7. 534
in Delictis vno pœnam ſoluente,alij non liberantur. numero 5. 420
ex delictis priuatis nemo agit,niſi,cuius intereſt.nu.10 628
demonſtratio in hoc propoſito quid.2 255
Regulariter actiones ex delicto vel quaſi non dantur de peculio contra patrem.nu.4 441
Differentia inter actiones ex vero & quaſi delicto deſcendentes. num.2 442
denicales dies qui ſint.nu.9 102
denunciationum hodie etiam ſit neceſſaria.nu.8 494
denunciatio quid.nu.15 620
deponere,item depoſitio.nu.2 342
deportare qui poſſint.nu.9 49
deportatio quid.nu.2 49
deportationis cauſa.nu.5 ibid.
effectus ibid.
deportatione tam patris quam filij,poteſtas patria concidit. nu. 8. ibid.
deportatione tollitur poteſtas patria.num.1 49
deportatus ea tantum perdit, quæ ſunt iuris ciuilis. numero 7. ibidem
deportatus in integrum reſtitutus omnia priſtina iura recuperat.num.12 ibid.
deportati teſtamentum, & damnati ad pœnam capitalem, fit irritum.nu.2.3 214
depoſitæ rei periculum quem contingat.nu.14 342
depoſitarius cuſtodit tantum, & non vtitur re depoſita. num.3 342
depoſitarius dolum tantum præſtat, & latam culpam verſutiæ. num.1 423
depoſitarius non agit furti,etſi res depoſita ſit ei ſurrepta. nu.2. ibidem
fallit. ibid.
depoſitum cauſa impediendarum vſurarum.numero 7. 342
depoſitum debet eſſe gratuitum.nu.4 ibid.
depoſitum in quibus rebus conſiſtat.num.9 ibid.
depoſitum ſequeſtratium.nu.5 ibid.
depoſiti actio directa & contraria.nu.41.42 498
vtraque perſonalis eſt & ciuilis.num.43 ibid.
depoſiti actio varie priuilegiata.num.8 536
depoſiti deſcriptio & alluſio.nu.1 342
in Depoſito & commodato redditur eadem ſpecies. numero 5. 338
deſuetudo eſt contraria conſuetudo.nu.14 21
determinatio reſpiciens plura determinata, debet æqualiter determinare.num.2 358
deunx.num.4 193
Deus non eſt receptator latronum.nu.3 33
dextans.num.4 193
dicens aliud quàm vult,neutrum velle videtur.nu.13 255
dictiones coniunctæ.nu.6 197
diſiunctæ. ibid.
dies incertus inſtitutioni adiectus, eam non vitiat. numero 8. 196
dies faſti.num.7 331
item nefaſti. ibid.
differentia inter hunc & præced.§.nu.1 201
differentia liberorum hodie nulla eſt.num.5 24
quod Differtur non aufertur.num.4 279
difficilis perſecutio quando dicatur.nu.9 105
Digeſta quid.num.2 7
Dignitas filij in patris quoque laudem redundat, numero 4. 10

per

I N D E X.

per Dignitatem exiens poteſtatem patriam, omnia iura legitima retinet.num.5 ibid.
dignitates quæ hodie liberent filium ex poteſtate patris. numero 3 50
dignitatum quatuor nomina.num.12 6
dilatoriæ exceptiones.num.4 592
ſub duplici differentia.nu.7 593
tam ex perſona procuratoris, quam actoris, & etiam iudicis conceduntur.nu.1 594
vnde dictæ.num.10 ibid.
dilatoriæ ſolutionis & declinatoriæ iudicij, an inuicem differant.num.8 593
Dioniſij tyranni matris graue dictum.num.5 21
directa actio per ceſſionem non transfertur.nu.18 447
directa depoſiti actio eſt etiam prætoria.nom.44 505
directa legis Aquiliæ actio quando locum habet. numero 2. 432
quando item vtilis.nu.3 ibid.
directa libertas & fideicommiſſaria.num.6 60
directæ mandati actionis formula.num.61 499
in contraria quomodo inſtituendus libellus.num.62 500
directa mandati actione quid perſequamur, & quid contraria. num.35 498
quando naſcantur hæ actiones, quæque earum ſit cauſa. num. 37 ibid.
quid probandum in his actionibus.num.38 ibid.
directò quibus hodie non poteſt relinqui, nec per fideicommiſſum licet.num.2 266
diſcrepantia in ſumma, an vitiet ſtipulationem.nu.3.5 388
diſiuncta ſub duplici differentia.ou.25 239
diſiunctiue ſi quis ſtipuletur, & alter ad vnum reſpondeat, non tenetur.nu.5 363
ad Diſiunctiuæ veritatem, ſufficit alteram veram eſſe. numero 8. & 9 400
diſpoſitio habens duas cauſas finales, licet vna earum tollatur altera tamen remanet.nu.8 38
diſpoſitio quæcunque de hærede loquens, continet etiam bonorum poſſeſſorem.num 6 323
diſſenſus in re ſtipulationem vitiat.nu.1 366
fallit.num.4 ibid.
ſi tamen ex certo conſtet partes diſſenſiſſe.nu.2 ibid.
diuerſitas reſponſionis quomodo ſtipulationem non vitiet.num.6 388
diuerſitas temporis vel qualitatis vitiat ſtipulationem in totum. num.4 366
diuiduendo pro diuidendo. 507
diuina quæ eſſe cenſeantur.nu.12 21
diuiſio rerum naturæ conſentanea.nu.13 97
diuiſio rerum prima.num.3 98
diuiſionis beneficium.nu.7 81
diuiſionis iuris defenſio.nu.4 10
per diuos fratres qui intelligantur.nu.3 86
diutina, §.thema.nu.1 144
doctoratus dignitas eximit à patria poteſtate.nu.7 51
Doctores legum an à tutela excuſentur.nu.4 87
à Doctorum conſilij an hodie iudici recedere liceat. numero 1. 19
dodrans.ou.4 293
dolus bonus eſt permiſſus.nu.30 54
dolus culpa vo in lege Aquilia requiritur.num.3.4 426
dolus ex multis conjecturis conuinci poteſt. 476
dolus in ſtricti iuris contractibus dans cauſam contractui, non vitiat ipſo iure.nu.22 521
dolus malus quid ſit.num.31 542
dolus quando det cauſam contractui.num.21 521
dolus quid.nu.3 93
dolus requiritur, vt actioni ſer.corr.locus ſit.num.8 52
doli deſcriptio.nu.23 339
dolo facit, qui petit quod reſtiturus eſt.nu.4 560
dolo malo poſſidere deſinens conuenitur ac ſi adhuc poſſideret, num.23 447
dolo malo poſſidere quis deſijſſe dicatur. ibid.
domina quæ ſe ſeruo ſuo miſcuit, quomodo punienda. nume.4. 189
domina ſeruo ſuo iure canonica impune nubit.oum.4 ibid.
domina ſi cum alieno ſeruo ſe miſceat, proprium ſeruum intra lx.dies non recte manumittit.nu.5 ibid.
dominus an propria auctoritate emphyteutam expellere poſſit. num.22 389
Dominus confeſſione ſui conſenſus furem abſoluere poteſt. numero 2 418
dominus noxaliter conuentus habet optionem, vel ſoluere litis æſtimationem, vel ſeruum noxæ dedere.num.6 571
dominus quòd dedendo ſeruum liberetur, quæ ſit ratio, cum ſola damni æſtimatio ſit in obligatione.nu.1 ibid.
dominus quod ſeruo debet, peculium non auget. numero 3. 4. 247
fallit.num.4 ibid.
dominus ſi iuſſerit cum ſeruo contrahi, obligatur in ſolidum. numero 1 364
dominus verus an etiam Publiciana experiri poſſit. numero 37. 459
in domini poteſtatem quando res dicatur rediſſe. numero 3. 420
domini vox.nu.2 318
domino materiæ quomodo ſuccurratur contra ſpecificantem. num.12 121
domino tabulæ quare ſaltem vtilis in rem actio detur, & non directa.num.8 116
dominorum in ſeruos poteſtatis limitatio, no.4 28
dominorum poteſtas in ſeruos.num.3 ibid.
de Dominis & ſeruis, dicta intelliguntur de liberis & parentibus.nu.1 169
dominium acquiritur etiam ignorante domino, ſecus in quaſi dominio.nu.4 457
dominium cauſam habet, & ius gentium & ciuile. numero 14. 97
dominium de rebus incorporalibus impropriè tantum dicitur. num.8 96
dominium directum & vtile explicantur.nu.16 97
dominium ea ſola traditio transfert, quæ ex iuſta cauſa proceduit. num.4 128
dominium & obligatio duo iuris capita.nu.3.4 188
dominium & poſſeſſionem requiri in actione reali coniunctim. num.25 448
dominium & proprietas an differant.nu.4 602
dominium & proprietas ſunt idem.nu.11 157
dominium iam ortum quibus modis perimatur. numero 28. 98
dominium in ſpecie.nu.19 97
dominium in venditione & gentium & ciuili iure transfertur. num.3 122
dominium iure priſco per vſucapionem non contingebat. numero 15 458
dominium non eſſe, accepiſſe à non domino, & ſimilia verba, quomodo in legibus accipiantur.nu.8 457
dominium per anticipationem.num.10 97
dominium quare tam dixerint Inſtitutionum architecti. numero 3 96
dominium quod habet vſufructuaria.num.12 97
dominium quomodo probari poſſit.nu.39.41. 449
dominium regulariter ſine traditione non transfertur. numero 1. 123
caſus, in quibus contrarium obſeruatur. numero 2. & tertio ibidem
dominium ſine poſſeſſione non acquiritur.ou.4. 704
dominium ſine traditione regulariter non transfertur. num.40. 469
dominium ſummum ſeu maius.nu.22 98
dominij affinia. ibid.
dominij appellatione quid contineatur.nu.20 447
dominij definitio.num.4 96
eius explicatio.nu.5 ibid.
dominij duo effectus.nu.9 ibid.
dominij partes & ſpecies.nu.5 ibid.
dominij primæua cauſa, eſt ius naturale.nu.12 ibid.
dominio noſtro vbi ſecundum tempus præſens non poteſt aliquid ſubijci in ſuo genere, non poteſt etiam ſuper illo concipi ſtipulatio.nu.5 355
dominium duo habere ad finia.oo.1 457
ad Dominum transferendum iuſtæ cauſæ ſufficiunt etiam ad Publicianam.num.5 ibid.
ſub dominium noſtrum quæ res non veniant.nu.27 98
dominia rerum etiam per procuratorem acquiruntur, ſecus eſt in obligationibus.nu.1 406
domus cuique tutiſſimum refugium.nu.3 436
ex Domo filijfam. ſeorſum à patre habitantis ſi quid proijciatur vel effundatur, pater non tenetur.nu.1 441

donatio

Digitized by Google

I N D E X.

Donatio excedens 500. ſolidos, hodie valet ſine inſinuatione ſecus ſi eam ſummam excedat. nu. 4 — 148
Donatio hodie etiam nudo pacto perficitur. nu. 3. — ibid.
Donatio nudo conſenſu contrahitur. nu. 3 — 413
Donatio in quibus inſinuationem non requirit, caſus. num. 6. — 46
donatio inter viuos, inter coniuges prohibita, ſecus in donatione mortis cauſa. nu. 10 — 150
donatio inter viuos propriè quæ dicatur. nu. 1 — 148
quibus ex cauſis reuocetur. nu. 1 — 149
donatio mortis cauſa ex Homero inducta. nu. 7 — 147
donatio mortis cauſa quę ſit. nu. 1 — 147
donatio mortis cauſa tribus modis reuocatur. nu. 4 — 146
quibus remedijs id fiat. nu. 5 — ibid.
donatio propter nuptias doti per omnia hodie æquiparatur. nume. 5. 6 — 149
falli. num. 7 — ibid.
donatio propter nuptias quid ſit. nu. 8 — 150
ſi de donatione propter nuptias agatur quomodo formandus ſit libellus. nu. 40 — 534
donatio qualiter contrahatur. nu. 2 — 146
donatio vnde dicta. nu. 5 — ibid.
donationis mortis cauſa tres ſpecies. nu. 3 — 147
donationis verbi acceptio. nu. 4. 6 — 146
donationi clauſula adiecta, quòd ob ingratitudinem non reuocetur, nihil valet. nu. 3 — 149
aliorum ingratitudinem non reuocatur donatio. nu. 3 — ibid.
donationem propter nuptias pro omni lucro dotali accipi. nume. 12. 13 — 150
circa donationem propter nuptias tria tempora conſideranda. nu. 1. 2. 4 — 149
in Donatione niſi expreſſim fiat mortis mentio, donatio inter viuos præſumitur. nu. 2 — 147
caſus in quibus donata non computantur in legitimam. nu. 5. 221
in Donatione ob cauſſam ceſſat hoc priuilegium. nu. 8 — 560
Item in permutatione pariter ceſſat. nu. 9 — ibi.
donationis mortis cauſa, & legata, ſunt eiuſdem effectus, num. 6. 147
de Donationibus. — 146
Huius tituli ordo deſenſus, idemque impugnatus. nume. 1. 3. ibi.
donatore conuento ex donatione habet locum priuilegium competentiæ. nu. 7 — 560
dos actione dotis & petitur & repetitur. nu. 28 — 534
dos eſt proprium patrimonium vxoris. nu 4. 6 — 152
dos aduenticia quid. nu. 29 — 534
Dos quomodo alienari poteſt. nu. 9 — 152
dos & donatio propter nuptias æqualitatem iuris habent. nu. 5. 6 — ibid.
dos & donatio propter nuptias quid. nu. 8 — 150
ſicut Dos, ita & donatio propter nuptias ſubeſt tacitæ hypothecæ. nu. 21 — 933
Idem in bonis paraphernis obtinet. nu. 22 — ibi.
dos iure veteri conſtante matrimonio augeri poterat. nume. 3 149
dos ob matrimonium illicitum data quando poſſit repeti. nu. 8. 40
dos profectitia quid. nu. 29 — 534
dos quid ſit. nu. 18 — 533
dos ſine matrimonio eſſe nequit. nu. 2. 5 — 40
dotis cauſa multum priuilegiata. nu. 7 — 532
dotis exactioni vt locus ſit, contractum matrimonium eſſe oportet nu. 27 — 534
dotis non numeratæ exceptio. nu. 9 — 376
dotis reſtitutio aliter olim fiebat, quam hodie. nu. 3 — 243
in Dotis promiſſione etſi non interueniat ſtipulatio, fingitur tamen interueniſſe, nu. 24 — 533
Idem eſt, ſi ſtipulatio inutiliter interuenerit. nu. 25 — ibid.
in Dote petenda libelli forma, nu. 38 — 534
in Dote repetenda quid probandum nu. 37 — ibid.
pro Dote repetenda libelli forma. nu. 39 — ibid.
tam pro Dote certa quam incerta, actio ex ſtipulatu competit. nu. 26 — 534
dotalium inſtrumentorum confectio an ſit de ſubſtantia legitimationis. nu. 12 — 287
dotalium quid. nu. 14 — 150
Draco Athenienſis legiſlator. nu. 1 — 13
Dracones leges. — ibid.
Druſus Claudij Cæſaris pater. nu. 13 — 3
Druſus Germanici cognomen primum ſortitus. — ibid.
Druſus in Germania mortuus. — ibid.
dubitandi cauſæ ad verſicul. ſed etſi. hoc §. nu. 4 — 240
dubitandi cauſa in hoc §. nu. 1 — 74
dubitandi decidendique ratio. nu. 2. ibid. & nu. 3. 4. — 262
dubitandi ratio in facti ſpecie. nu 3. — 201
in dubio ſubſtitutio appellatiuo nomine facta præſumitur. nume. 6 — 201
in dubio teſtator erraſſe non præſumitur. nu. 7 — 156
duo rei eiuſdem in ſolidum eſſe domini regulariter non poſſunt. nu. 1 — 180
duplares actiones aliæ ex accidenti ſunt pœnales. nu. 5. — 519
vltra Duplicas hodie non licet progredi ante litis conteſtationem. nu. 2 — 595
in Duplum quando agere dicamur. nu. 2 — 512
dupondius quid. nu. 3 — 195
dupondium quid ſit, nu. 12 — 193

E

ECcleſia immunitatem pręſtat tam ſeruis, quàm liberis, nu. 1. 33
Edictum de legatis prohibitorium eſſe. nu. 2 — 248
Edictum, Nautę, caupones, ſtabularij, vt recepta reſtituant nu. 4 447
Edictum, Ne quis enim, &c. differt ab edicto, De eo per quem factum, &c. nu. 66 — 488
Edictum fraudatorium quando locum habeat. nu. 9 — 456
Edictum perpetuum quis primo ſcripſerit. nu. 7 — 18
Edictum qui deiecerunt vel effuderunt, duo habet capita. nu. 2. 440
Edictum, Quod metus cauſa, de quo metu loquatur. numero 6. 516
Edicta & interdicta an differant. nu. 5 — 597
Edicta iudicum temporaria corrumpens, extra ordinem punitur. nu. 21 — 485
Educatio eſt iuris naturalis. nu. 16 — 12
Effundendo deijciendoque ſi rebus noſtris ſit nocitum, æſtimatio, in duplum ſoluitur. nu. 3 — 440
ἐγκλήματα *Pro damno iniuria dato, & pro actione nu 2* — 438
Electores Germaniæ. nu. 2 — 2
electrum quid. nu. 2 — 112
emancipatæ contracta fiducia. nu. 2 — 67
emancipatio & adoptio ſunt iuris ciuilis commenta. nu. 3 — 292
emancipatio quamcunque imaginariam venditionem ſignificat. nu. 10 — 162
emancipatio quomodo probetur. nu. 5 — 54
emancipatio requirit patris & filij conſenſum. nu. 2 — 56
emancipationis cauſa efficiens. nu. 3 — 53
effectus nu. 6 — 54
emancipationis vetus ſolemnitas. nu. 4 — 53
ad Emancipationem, actorum ſcriptura requiritur. nu. 2. 4 — 54
in Emancipatione, item exhæredatione admittitur aſſignatio. nu. 2 — 321
emancipatione tollitur patria poteſtas. nu. 1 — 53
emancipatus ſibi non patri acquirit. nu. 2 — 155
emancipatus iure ciuili non ſuccedit ab inteſtato, hodie tamen ſecus eſt. nu. 2 3 — 287
emancipatos præteritus, hodie teſtamentum dicit nullum, ad inſtar ſui. nu. 4 — 185
emancipato an aſſignari libertus poſſit. nu. 1 — 321
emancipato, cum cauſa præterito, valet etiam hodie teſtamentum. nu. 5 — 185
emancipato & naturali tantum filio non rectè tutor datur, niſi, cum iudicis decreto. nu. 5 — 58
emancipati iure ciuili preteriri poſſunt, vt extranei. numero 1. 185
Quæ ſit ratio. — ibid.
Sed iure prætorio habent bon. poſſ. contra tabulas. numero 2. ibid.
emancipati ſunt incogniti iure ciuili, prætor tamen illis ſubuenit vel bonor. poſſeſſ. contra tabulas, ſi ſint præteriti, vel ab inteſtato per bon. poſſeſſ. vnde liberi. nu. 1 — 291
Qui hodie obtineat. nu. 4 — ibi.
emendans libellum tenetur reo ad expenſas indebitæ fatigationis. nu. 27 — 555
emendare quid ſit. nu. 21 — 555
emendatio circa libelli ſubſtantialia, ſolum ante litem conteſtatam fieri poteſt. nu. 27 — ibid.

emen-

Digitized by Google

I N D E X.

emendatio circa qualitates principales ante litem conteſtatam tantum permiſſa eſt nu.21 555
emendatio in addendo conſiſtens declaratur.nu.8 554
emendatio libelli,cum reſecantur ſuperflua nu.26 555
emendatio libelli per detractionem nu.24 ibid.
emendatio libelli quibus modis fiat nu.5 554
emendatio libelli in re petita vſque ad ſententiam permittitur, contra communem.nu.10.15 554
circa emendationem libelli in iudicijs ſingularibus diſtinguendi quatuor caſus.nu.9 ibid.
emphyteuſis eſt per ſe contractus proprius num.1 388
emphyteuſis in quibus differat ab emptione & locatione nu.8. ibid.
emphyteuſis legari, obligari, in dotem dari poteſt, ignorante & inuito domino num.24 390
emphyteuſis propter deteriorationem rei perditur.nu.20. 389
emphyteuſis ſcripturam requirit. nu.26 390
emphyteuſis varijs modis concedi ſolet.nu.16 389
emphyteuſis vnde ceperit.nu.2 388
emphyteuſis definitio nu.7 ibid.
emphyteuſim vendens irrequiſito domino,eam perdit.num.22.23 389
emphyteuta non ſoluens canonem triennio, cadit à iure ſuo. num.17 ibid.
An poſſit ſolutionis moram purgare.nu.18.19. ibi.
Emphyteuta tenetur domino ſcriptum edere.nu.27 390
emphyteuticæ rei periculum ad quem pertineat.nu.28.29 ibi.
emphyteuticus contractus an ſit iurisgentium vel ciuilis.nu.5. 20.25 389
emphyteuticus contractus,nominatus.nu.6 388
emplaſtrum,cataplaſma.nu.10 111
empti actionis forma.nu.80 501
emptio & locatio in quibus conueniant.nu.1.2 385
In quibus differant.nu.10 386
emptio & venditio an idem ſint cum permutatione. nu.9.15.13 381.& 382
emptio & venditio promiſcue accipiuntur.nu.1 378
emptio fit bifariam ſine ſcriptura,& cum ea.nu.8 379
emptio in ementis vel vendentis voluntatem collat,an & quando valeat.nu.5.6,8 380
emptio in ſcriptis quando perfecta dicatur.nu.9 383
emptio pure,in diem,& ſub conditione contrahi poteſt. num.1. 384
emptio quando dicatur contrahi.nu.6 378
emptio quarum rerum nulla ſit. nu.4 384
emptio rei ſacræ aut publicæ valet,ſi inter ignorantes contracta ſit.nu.1 ibi.
idem,ſi emptor tantum ignoret.nu.2 ibid.
Quid,ſi vterque ſciat rem commercio hominum exemptam eſſe.nu.3. ibid.
emptio rebus fieri non poteſt,nu.14 382
emptionis effectus.nu.7 378
emptionis cauſa efficiens. ibi.
Cauſa materialis. ibi.
emptionis & locationis contractus in quibus conueniant.numero 1.2 385
emptionis & locationis ſimilitudo.nu.1 386
emptionis origo.nu.2 378
emptionis ſubſtantiam ex tribus conſiſtere.nu.2 380
emptionem quoad arrhas, in ſcriptis & ſine ſcriptis nihil differre.nu.9 379
poſt Emptionem contractam omne commodum vel incommodum ad emptorem ſpectat.nu.11 383
emptione acquiritur dominium iure naturali nu.1 122
emptione perfecta, rei emptæ periculum ſtatim ad emptorem pertinet.nu.1 382
Regula hæc quibus caſibus non procedat.nu.13 383
in Emptione debet precium eſſe certum, & in pecunia numerata conſiſtere.nu.1 381
Præter id precium etiam iuſtum eſſe debet.nu.3 ibi.
de Emptione & venditione.nu.1 378
in Emptione non transfertur dominium niſi ſoluto pretio. nu.2 122
in Emptione quando res deſinat eſſe integra.nu.x 413
ab emptione ſemel perfecta quando recedere liceat,& vtrius periculo res pereat.nu.1 379
emptor bonorum debitoris ſucceſſor prætorius fiebat.nu.x. 334
emptori an etiam decepto ſubuenietur.nu.5 381
inter emptorem & venditorem continuantur tempora,ad vſucapionem complendam. 145
ἐπιείκεια. 521
ἐπιεικίζειν ibid.
epiſcopalis dignitas eximit ex poteſtate patris.nu.6 51
epiſcopus neque ſeculari, nec ſæcularis iudex clerico dare tutorem poteſt.nu.4 70
equi vſus.nu.3 136
erat olim.§.quare titulo de donationibus ſit adiunctus. num.1. 150
ercıſcere ſignificat diuidere.nu.10 404
ergo, §.huius ſumma.nu.1 270
eripere & eximere quid denotent.nu.15.55 485.487
error circa nomen appellatiuum vitiat legatum.nu.11 255
fallit ibid.
error facti non impedit vſucapionem.nu.1 241
Error impedit & actum & conſenſum. nu.8 60
error iuris impedit vſucapionem.nu.2.3 144
Iuſtus error quis ſit.nu.1 ibid.
in Errore facti qui ſ proprij.nu.5 ibi.
in Errore quid iuris.nu.4 ibid.
& cum quæſitum,huius §.effectus.nu.1 263
Hypotheſis in hoc §.explicata nu.2 ibid.
& quia,quæ ſit huius §.hypotheſis.nu.1 276
etſi ex diſparibus,huius.§.hypotheſis nu.1 201
etſi plures.§.huius caſus.nu.1 195
ab Etymologia argumentum negatiue valet.nu.3 57
Quando fallit.nu.4.5 ibi.
euariſtus præfuit eccleſiæ. 4
exactione reuocatur legatum nominis.nu.8 448
exactores.nu.9 ibi.
examen quid.nu.6 105
exigere verbum.nu.9. 248
exceptio ad præcedentem §.nu.1 291
exceptio ad regulam,Actore non probante,&c.nu.4 300
exceptio ad regulam, Qui ſemel hæres.nu.8 288
exceptio ceſſionis bonorum fideiuſſori non prodeſt.nu.6 596
exceptio compenſationis minuit debitum petitum 561
exceptio compenſationis an excommunicatus obijcere poteſt. nu.14 561
exceptio debet eſſe de regula.nu.2 165
exceptio declinatoria quando proponenda 594
exceptio doli an detur contra hæredes doloſi.nu.7 588
exceptio doli duplex.nu.6 ibi.
exceptio doli explicatur.nu.5 ibi.
exceptio doli perpetua eſt.nu.8 ibid.
exceptio & defenſio an inuicem differant.nu.10 587
exceptio & præſcriptio quomodo differant.nu.7 ibi.
exceptio erroris declaratur.nu.9 588
exceptio eſt actionis excluſio.nu.9 444
exceptio generice & ſpecifice accipitur,nu.9.11 587
exceptio intentionis,an proprie exceptio dici poſſit,nu.13. ibi.
Nonnullę exceptiones naturam actionum ſortiuntur. num. 12. 444
exceptio iuriſiurandi explicatur.nu.1 589
exceptio Macedoniani quandocũque opponi poteſt. nu.14. 570
exceptio non numeratæ pecuniæ biennio durat.nu.4. 589
exceptio non numeratæ pecuniæ attingitur.nu.1 588
exceptio non numeratæ pecuniæ & excipiendo & agendo opponi poteſt,& quæ tum ſint neceſſaria.nu.15 376
exceptio non numeratæ pecuniæ olim quinquennio durabat, hodie ſaltem duobus annis.nu.8 ibi.
exceptio non numeratæ pecuniæ propriæ in mutuo locum habet.nu.2 588
exceptio non numeratæ pecuniæ quibus caſibus non detur. nume.18 377
exceptio nonnunquam præſcriptio dicitur. nu.5.6 586
Vnde hoc proueniat ibid.
exceptio pacti de non petendo explicatur.nu.1 589
eadem illuſtrata per exemplum.nu.2 ibi.
exceptio perſonalis.nu.5 596
exceptio procuratoria multiplex.nu.3.4.5 594
De exceptione, Quod metus cauſa & quod ſit in rem ſcripta. nu.3 587
Miniſtri eccleſiarum quatenus à tutela excuſentur.nu.3 87
exceptio Quod metus cauſa, de quo metu intelligenda. num.4 588
exceptio realis.nu.3 596
exceptio rei iudicatæ tam ex reali quàm perſonali actione naſcitur.nu.4 591

exceptio

Digitized by Google

I N D E X.

Exceptio rei iudicatæ vt locum habeat, quæ requirantur. num.6. ibidem
Exceptio vnde deſcendat. nu.x 586
Exceptionis etymum non eſſe ab excludenda actione. numero 3. ibidem
Exceptionis generalis acceptio. nu.9 596
Exceptioni non numeratæ pecuniæ an renunciari poſſit. nu.17. 376
Exceptionem reo dari ad defendendum.8 444
ſub Exceptione continetur etiam replicatio, duplicatio, triplicatio, &c. num.1 595
Exceptiones ciuiles. nu.4 592
Exceptiones dilatoriæ ante litis cōteſtationem opponi poſſunt. num.6 593
Exceptiones dilatoriæ ſunt temporales. nu.4. 592
Exceptiones peremptoriæ etiam poſt litis conteſtationem opponi poſſunt. nu.6 593
Exceptiones peremptoriæ quamdiu proponi poſſint. numero 2. 592
Exceptiones per quæ verba olim concipiebantur. nu.3 586
Exceptiones peremptoriæ. nu.1 592
Exceptiones, quæ ſunt proximæ actionibus, qui tantum poteſt excipere, obijcere nequit, num.13 444
Exceptiones quando rei vel perſonæ cohærere dicantur. num.1. 587
Exceptiones reales ſunt tranſitoriæ, perſonales non item. nu.4.5 596
Exceptiones temporales & dilatorię qualiter agentibus obſtent. num.3.5 592
Exceptionum aliæ iuris, aliæ facti. num.2 587
Exceptionum aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ. num.1 592
Exceptiones non omnes in hoc titulo comprehenſas eſſe. num.1. 592
de Exceptionibus. Rubr. 586
huius tituli defenſa collocato, num.1 ibid.
Excuſatio hoc loci quid ſit. num.2 83
Excuſatio a tutela quando detur. num.3 ibid.
Excuſatio propoſita intra quatuor menſes terminanda, & a quo tempore hi currant, num.10 89
Excuſatio propter inimicitias quando locum habeat. num.3. 85
hæc excuſatio quando locum non habeat. num... ibid.
Excuſatione falſa vtens, à tutela non liberatur. num.1 90
ab Excuſatione reiecta appellari poteſt. num.1 88
Excuſationum cauſæ intra quæ tempora proponendæ ſint & terminandæ. num.10 89
ad Excuſationes proponendas dantur 50. dies continui, & ijdem quomodo computentur. num.4.8 ibid.
quare dicantur continui. num.3 ibid.
de Excuſationibus tutorum vel curatorum. Rubr. 8x
Excuſator. num.3 577
Excuſſionis beneficium. num.12.13 372
in Excuſationis materia inſpicimus quoque facilitatem conueniendi. num.49 469
Ex duobus, huius §. caſus num.1 531
in hoc §. dubitandi cauſa, & item decidendi. num.2 ibid.
Executio an & quando etiam contra patrem fiat. num... 574
Executio quandoq; pro accuſatione, quandoq; pro vltione accipitur. num.9 620
Executio quomodo fiat aduerſus filium damnatum ob delictum. num.3 574
Executionis forma in cauſa iureiurando definita. num.41 483
Ex eadem cauſa, textus veras, quomodo accipienda. 561
Ex eo autem §. exceſſus. num.5 215
dubitandi cauſa in hoc §. num.1 ibid.
ratio decidendi. nu.1 ibid.
inter Exemplarem & pupillarem ſubſtitutionem differentia. numero 11 206
Exemplariter qui ſubſtituere poſſint. 205
Exemplariter quomodo olim, quomodo item hodie ſubſtituatur. num.3 ibid.
Exemplum, vbi ciuilis obligatio cum naturali oritur, & naturalis deinde a ciuili diuellitur. nu.16 336
Exemplum non reſtringit regulam. 592
Exempla omnia in textu poſita vni regulæ ſubijci. nu.11 540
Exempla lex, vbi quis in id tantum quod facere poteſt, condemnatur. num.3 557
Exemplis quandoque innitendum. nu.6 47
Exercere quid, nu.8 564
Exercitor ad quid teneatur. num.15.16.17 565
Exercitor quis dicatur. 564
Exercitoria actio ad quid competat. nu.9.10.11. ibid.
Exercitoria actio quare introducta. ibid.
in Exercitoria, inſtitoria, quod iuſſu, facilior eſt probatio, quàm de peculio & de in rem verſo actione. nu.3 568
Exhæredatio filij emancipati cur eiuſdem arrogatione non tollatur. nu.3 212
Exhæredatio hodie cum cauſa fieri debet. nu.5 182
Exhæredatio hodie ſine cauſæ expreſſione non fit. nu.5. 188
Exhæredatio in codicillis non recte fit. nu.4 x82
Exhæredatio inter quas perſonas locum habeat. nu.5 140
in Exhæredatione quæ neceſſaria, nu.3.4 ibid.
de Exhæredatione liberorum Rubr. ibid.
tituli huius continuatio ibid.
Exhæredatus etiam pupillariter ſubſtitui poteſt. nu.1 x08
an idem hodie locum habeat. nu.2 ibid.
Exhæredati non habent beneficium bonorum poſſeſſionis contra tabulas. nu.4 324
ad Exhibendum vt quis agat, prætendere debet intereſſe pecuniarium. nu.50 543
Exhibere quid ſignificet. nu.44 543
Exhibere, reſtituere rem. nu.4 617
Exigere verbum. nu.9 248
aduerſus Eximentes plures in ſolidum agitur. nu.58 487
Expenſarum compenſatio quare in vſum recepta nu.36 538
in Expenſarum condemnatione qualiter in camera Imperij procedatur. nu.9 61x
Exordium conſtituendi iuris a natura capiendum. nu.x 11
Exordia quibuslibet diſciplinis præmittendum. num.1 1
Expromiſſor quis, num.6 369
Extraneus adoptiuum filium in teſtamento impunè præterire poteſt. num.3 x94
Extraneus an adoptiuum educare teneatur. nu.4 ibid.
Extraneus hæres ſemel repudians non poteſt pœnitere, ſecus eſt in ſuo hærede. num.11 228
Extraneus manumiſſor quis olim dictus. nu.9 325
Extraneus non fit hæres ipſo iure. nu.3 288
Extraneus quis dicatur. 288
in Extranei perſonam ſolutio conferri poteſt. nu.1 357
contra Extraneum qui dotem ſibi dari ſtipulatus eſt, an beneficium competentiæ detur. nu.12 559
in extraneis. §. an de ſuis etiam & neceſſarijs hæredibus accipiendus. nu.2 x23
Ex hoc §. regula deſumpta. nu.3 ibid.
Extraordinaria iudicia quæ ſint. nu.8.9.10 619
Extrinſecus quæ dicuntur nobis parari. nu.12 330
Extrinſeca ſolemnitas. nu.6.8 375

F

FAbri error. nu.9 162
Fabri lignarij verbo qui contineantur. nu.9 114
Factio pro conſignatione. num.2 x24
Facti ſpecies in hoc §. nu.1 201
Factionem teſtamenti dici, alijsque verbis non aptè coniungi. num.2 224
Factio ſi. ibid.
Factum alienum an conſtitui poſſit. num.8 476
Facti alieni iuſta ignorantia. nu.4 547
quibus caſibus id non procedat. nu.5 ibid.
Facti alieni promiſſio quibus caſibus admittatur. nu.2. 4.6.7. 356
Quæ facti ſunt, non tranſeunt ad dominum. nu.3 352
in Facti omnibus obligationibus is qui non facit id quod promiſit, in pecunia numerata condemnatur nu.3 356
Facti exceptio quid. num.x 587
Factum alienum nemo promittere poteſt. nu 1 356
ad Factum ex vltima voluntate debitum, an quis præcisè cogi poſſit. 249
in Factum actio interdum datur accommodata legi Aquiliæ. numero 4 432
Facta in fraudem creditorum non valent. nu.1 333
Facta ſunt incerta. nu.23 497
Facta legari poſſe. num.1 249
Facta omnia eſſe incerta, nu.20 346
Falcidia ceſſat in militum teſtamenti. nu.4.7.8 261. & 26x
& quæ ſit ratio. ibid.
Falcidiæ computatio quomodo ineunda. nu.5 265
an Falcidia, quæ non detrahitur de legato pio, alia legata aggrauet. nu.7 ibid.
in Falcidia quandoque bina deductio fit. nu.6 ibid.

Digitized by Google

I N D E X.

in Falcidia retinenda æs alienum non computatur,num.1. 264
nec funerales impenſæ.num.2 ibid.
falſa cauſa legato adiecta quando illud vitiet.num.2.3 256
falſa demonſtratio ad genus illimitatum relata legatum euertit. num.3. 255
falſa demonſtratio adiecta quantitati legatæ an vitiet, & quando.num.4.5.6.8 ibid.
falſa demonſtratio legatum non vitiat,ſi de re conſtet,numero 1. ibidem
falſarius quis dicatur.num.3.5.10.11 626.& 627
falſi pena quæ ſit.num 13.14 ibid.
variat pro qualitate falſi.num.15 ibid.
falſum committitur non ſolum ſcripto, ſed etiam dicto & facto. ibid.num.7 626
falſitas quid. ibid.
familia pro hæreditate.num.2.5.6.7.8.9 404.& 507
familiæ appellatio. ibid.
familiæ varia ſignificatio num.6 51
in familiæ erciſcundæ iudicium quæ veniant.num.29 508
in Familia erciſcunda quod ſit iudicis officium. ibid.
famoſæ actiones non ſemper ſunt criminales.num.14 438
faui quid.num.5. 105
felix quis dicatur.nu.23 3
feruoris vocula ſignificet.num.3 575
feudum in quo differat ab emphyteuſi.num.9 388
feudorum conſuetudines,num.12 5
veteribus militarium iura ibid.
feudorum libri quid contineant. ibidem
in Feudis præferuntur agnati cognatis,etiam hodie num.8 64
fictio in Pauliana actione, quod res tradita habetur pro non tradita.num 41 469
fictio iuris poſtliminij.num.2 288
fictio legis Corneliæ.num.7.13 52
fideiubendi verbum infert ſtipulationem.num.2.3 375
fideiubentes pro maleſactore iudicatum ſolui pro pena non tenentur,niſi occaſione primæ obligationis.num.11 519
fideicommiſſaria libertas.num.2 278
fideicommiſſa quo tempore cæperint.numero 1 266
fideicommiſſaria ſubſtitutio propriè non eſt ſubſtitutio.num.3. 265
fideicommiſſarius adire cogens, totam hæreditatem accipere tenetur.num.4 273
grauari poteſt vt alij reſtituat.num.7 275
grauatus reſtituere,an quartam detrahat.num.9 ibid.
fideicommiſſarius hodie ſemper loco hæredis habetur.nu.3.269
quando teneatur ad debita vel legata.num.7 272
fideicommiſſarius vniuerſalis,non poteſt eſſe teſtis in teſtamento.num.6 168
de fideicommiſſarijs hæreditatibus. Rubr. 265
fideiuſſoriam obligationem dupliciter conſiderari.num.4 369
fideicommiſſum dari poteſt ſub conditione, item ex die & ad diem. numero 7.8 266
fideicommiſſum duplex: vniuerſale & ſingulare.num.5 265
fideicommiſſum in teſtamento relictum non valet, ſi careat hæredis inſtitutione.num.1 268
fallit.num.2 ibid.
fideicommiſſum poteſt etiam in codicillis, & ab inteſtato relinqui.num.3 ibid.
fideicommiſſi reſtitutionem tribus modis fieri.num.10 267
fideicommiſſo qui grauari poſſint.nu.1 277
ex fideicommiſſo, vel S. C. Trebelliano hæreditatem ſuſcipere num.7 83
in fideicommiſſo libertatis non refert,ſciuerit,an ignorauerit teſtator ſeruum alienum eſſe.nu.3 278
fideicommiſſa an & quomodo olim, quomodo item hodie peti poſſint.num.6.7.8 266
fideicommiſſa in quibus legatis olim præualuerint nu.1.2.3.231
fideicommiſſa tantum verbis indirectis vel communibus relinqui poſſunt.num.2 279
fideicommiſſa quibuſcunque verbis relinqui poſſe, quæ tamen fideicommiſſum importent.nu.1 ibid.
pro fideicommiſſis vniuerſalibus quæ actiones hodie dentur.numero 9.11.12.13 267
fideiuſſio ſine ſtipulatione non conſtit. 375
fallit.nu.4.5 ibid.
fideiuſſor & præſenti & futuræ obligationi accedere poteſt. numero 1 371
fideiuſſor id tantum præſtat,quod iudicatum eſt ex cauſa principali 579
fideiuſſor in maiorem ſummam obligatus,quam principalis, an ad aliquid teneatur.nu.3.5.7.9. 379
fideiuſſor naturali & ciuili tantum obligationi accedit. nu.6.7.8 370
quomodo id accipiendum. ibid.
fideiuſſor non accedit obligationi conſeruandæ dotis. nume. 2. ibidem.
fallit,num.3 ibid.
fideiuſſor non adhibetur,niſi adſit perſona principaliter obligata,num.1 369
fideiuſſor non poteſt durius obligari quàm principalis debitor; mitius poteſt.nu.1 373
fallit.num.2.4 ibid.
fideiuſſor omni obligationi accedere poteſt.nu.1 370
fideiuſſor pro hæreditate iacente interuenire poteſt. num.2.5.6. 269
fideiuſſor quacunque lingua accipi poteſt.nu.1 374
fideiuſſor quandoque ante ſolutionem agere poteſt,vt liberetur. num.4.5 374
fideiuſſor quod pro principali ſoluit, repetere poteſt mandati actione.num.1 ibid.
quando id locum habeat ibid.
fideiuſſor ſoluens an liberet debitorem principalem. numero 10 409
pro fideiuſſore poteſt alius fideiuſſor interuenire.nu.3 369
fideiuſſores differunt a correis.nu.8 358
Fideiuſſor pro corporali pena non admittitur.nu.5 370
fideiuſſio in futurum concipi poteſt,nu.2 372
fideiuſſor damni dati non præſtat duplum, & quæ ſit ratio.nu. 10 519
fideiuſſor plures ſinguli in ſolidum tenentur.nu.1 371
ad idem ſit in pluribus mandatorib.& conſtitutorib.nu.2.ibi.
quid de pluribus expromiſſoribus.num.3 ibid.
fideiuſſores quatuor habere beneficia.nu.11 372
fideiuſſores qui.num.3 369
fideiuſſores vnde dicti. ibid.
fideiuſſores ut cenſeantur idonei,quæ requirantur.nu.9. 580
fideiuſſorum generalis acceptio.nu.2 596
fideiuſſorem præſtatio cur inuenta.num.5.6 369
de fideiuſſoribus. Rubr. 468
tituli continuatio.nu.1 ibid.
fideiuſſoria obligatio tranſit in hæredes.nu 1 371
quod verum eſt in fideiuſſoribus contractum.nu.3 ibid.
an idem ſit quando fideiuſſor obligationi ex delicto acceſſerit. num.4 ibid.
fiduciaria hæreditas,fiduciarius hæres.nu.4 68
de fiduciaria tutela. Rubr. 67
filia nubendo in ius & familiam viri tranſit.nu.3 59
filiam ſororis adoptiuæ licet ducere.nu.1 37
quæ ſi eius ratio.nu.2 ibid.
filius adoptiuus alteri in adoptionem dari poteſt.num.1 46
fallit in extraneo adoptato.nu.3 ibid.
filius adoptiuus licet non poſſit patri naturali ſuccedere per vnde liberi,ſuccedit tamen per vnde cognati.nu.1 293
filius ante ſacerdotium conceptus,naſcitur legitimus nu.5 55
filius arrogatus quando quartam petat.num.4. 46
filius emancipatus an teſtis eſſe poſſit in teſtamento patris. nu.3 166
filiusfam.ab extraneo adoptatus,ei ab inteſtato ſuccedit.num.2. 294
filiusfam.de aduentitijs & profectitijs ad pias cauſas teſtari non vetatur.nu.9 176
filiusfam. quadruplex priuilegium habeat in caſtrenſi & quaſi caſtrenſi peculio.nu.11 176
filiusfam.eſt capax iuris dotalis.nu.4 358
filiusfam.ex omni contractu & delicto obligatur.nu.5 478
filiusfam.habet quadruplex peculium.nu.3 ibid.
filiofam.in bonis caſtrenſibus & quaſi inteſtato morienti, quomodo ſuccedatur.nu.10 176
filiusfam.olim bona materna patri acquirebat.nu.2 306
hodie ſecus ibidem
filiusfam.olim poterat præterire patrem,hodie ſecus.numero 4. 175
filiusfam.poteſt in caſtris iure militari teſtari.nu.7 171
filiusfam.poteſt patrem ſine venia tutorio nomine in ius vocare num.3 60
filiusfam.præteritus poteſt teſtamentum nullum dicere, vel bonorum poſſeſſione contra tabulas vti,& quæ ſit ratio.num.1.3 324
filiusfam.quadruplex peculium habet.nu.3 156
quando teſtari poſſit.nu.4 166

quare

I N D E X.

quare prohibetur teſtis eſſe in teſtamento patris.nu.2 ibid.
quid iuris in quoquo peculio habeat.nu.8 156
ſi dubium ſit,vnde acquiſierit quale peculium cenſeatur. numero 10 ibid.
teſtari non poteſt,neque codicillari, donare tamen mortis cauſa patre conſentiente poteſt.nu.2 175
quæ ſit diuerſi iuris ratio.nu.3.4 ibi.
tutor eſſe poteſt.num.2 60
filiusfam.vel inſtituendus,vel exhæredandus.num.1.3 180
quæ ſit ratio. ibid.
filijfam.coguntur hæredes eſſe iure ciuili,etiam inuiti.n.6. 522
filijfam.iure prætorio abſtinendi beneficium habent.nu.7.ibid.
filijfam. teſtamentum per emancipationem non confirmatur. num.12 176
filiofam.olim ſuccedebat pater iure paterno,&c.num.4 301
contra filiumfam.quomodo executio fieri poſſit,num.6 470
cum filiofam. impubere ſi contractum ſit, quomodo hæc actio detur,num.34 480
filius in locum nepotis,& contra adoptari poteſt.num.1 45
Hodie veterem formularum vſum ſublatum eſſe.num.5 334
filius natus antequam pater ſenatu moueretur, ſenatoris filius dicitur,num.5 55
filius non dicitur adire hæreditatem, ſed ſe immiſcere. numero 5 74
filius patri ſtatim fit hæres,de iure ciuili.nu.4 ibid.
filius quando dicatur præteritus.num.2 180
filius ſi poſt deportationem conceptus ſit, patris tamen poteſtati non ſubijcitur.num.4 55
filius ſi reliquit liberos,mater a ſucceſſione filij excluditur, nu.1 303
filius viuente patre eſt quaſi dominus rerum paternarum: quo mortuo continuatur in eum dominium,num.3 222
filij appellatio proprie nepotem non continet.nu.6 62
ob Filij præteritionem an teſtamentum ipſo iure ſit nullum.numero 6 180
filij vox.num.2. 350
filio emancipato inſtituto. nepos ex eo præteritus hodie non dicit teſtamentum nullum.num.4 287
an filio naturali tantum exemplariter ſubſtitui poſſit. nu.6. 206
filij adoptiui quid in patre naturali obtineant. 43
filij etſi plures ſint,numerum non augent. 677
filij naturales per ſubſequens matrimonium legitimantur.num. 5.7 41
filiorum nomen ex ſermonis proprietate etiam poſthumum cadit.num.2 62
inter Filios & ſeruos differentia,num.2 569
finalis cauſa quæ ſit,nu.4.5 172
pro finibus quatuor competere remedia.nu.56 510
fiſcales res non vſucapiuntur,nu.6 143
quæ ſit ratio. ibid.
fiſcus,confiſcare,confiſcata bona,confiſcationes,nu.1.2 ibid.
fiſci duplex priuilegium,nu.6.7 146
Flauius Vopiſcus,ſe Alemannis, nu.8 2
Flauij populi,nu.4 ibid.
Floridus ibid.
Flumen quando ripas mutet.nu.2 100
in Flumine publico non licet ædificare ſine authoritate publica, num.9 ibid.
flumina cenſitorum vice funguntur.nu.5 109
flumina perennia ſiue publica,nu. 1 99
fœmina an hanc tutelam accipiat,nu.5 67
in fœmina maior pudicitia,quam in viro requiritur, numero 6. 190
fœminæ ab omnibus ciuilibus officijs remouentur,nu.7 594
fœminæ non dant tutores,niſi cum aſſenſu iudicis,nu.7 58
fœminæ non poſſunt adoptare.nu.1 47
fœminæ quare citius adoleſcant quam maſculi,num.6 35
fœminarum quæ multos peperiſſent liberos, magnus olim fuit fauor,num.3 303
ex Fonte tantum perenni aquæductus conſtituuntur,nu.12 127
forma actionis commodati directæ & contrariæ,nu.39.40. 498
forma directæ actionis depoſiti.num.49 499
forma duplex,ſubſtantialis & accidentalis.num.7 263
forma inquiſitionis in tutore ſeruanda,nu.7 59
forma libelli in actione depoſiti contraria,num.50 499
forma petendi in actione iniuriarum reclamatoria,nu.13 438
forma proponendæ actionis furti noſtro foro accommodata,numero 25 504
fortitudinis proprium,nu.15 8
Franci duce Teudeberto duos inſtructiſſimo exercitus vno die funderunt,num.11 2
Franci quando a Iuſtiniano deuicti.nu.12 ibid.
Franci vnde dicti.nu.11 ibid.
Francorum primæ ſedes ibid.
frater fratri hodie ſuccedit etiam emancipato,nu.5 68
hæc tutela hodie legitima dicitur,num.6 ibid.
frater non poteſt per adoptionem conſtitui.nu.2 45
fratris appellatione an ſoror veniat vel contra,nu.1.2 311
fratris filius hodie cum patruo ſuccedit,nu.3 299
fratrem non legitimum,ſed fiduciarium tutorem dici.nu.2.68
fratres & ſorores an querelam habeant.num.15 218
fratres quare non dicantur legitimi tutores fratrum impuberũ, ad imitar filiorum patroni.nu.8 68
fratres vtroque parente conſanguineos & vterinos excludunt, num.2 297
fratrum tres ſpecies,nu.3 311
fratrum vel ſororum filij hodie cum patruis & auunculis in ſtirpes ſuccedunt,nu.4 299
ſi ſoli ſint,ſuccedunt in capita.nu.5 ibid.
fraudandi conſilium quomodo præſumatur,num.2 29
fraudatores fiſci.nu.3 466
fraudatores patronorum,nu.4 ibid.
fraus conſilij,nu.22 467
fraus eſt potiſſimum fundamentum Paulinæ actionis,nu.23.ibi.
fraus,euentus,nu.22 ibid.
fraus parentum in necem filiorum,nu.5 466
fraudem eſſe duplicem,nu.22 467
in fraudem creditorum qui alienam rem alienat,Paulina non tenetur,nu.50 ibid.
in fraudem creditorum vt quis manumiſiſſe dicatur, quæ requirantur,nu.1 59
in fraudem legis fieri quando dicatur,nu.32 468
Friderici I.conſtitutio de furibus,nu.6 417
fructuarius ædium quoslibet recipere poteſt: ſecus in vſuario.numero 1 136
fructuarius cauet ſe boni viri arbitrio vſurum,nu.6 135
hæc cautio an fit de ſubſtantia vſusfructus,nu.7 ibid.
fructuarius & bonæ fidei poſſeſſor in quo differant,nu.2.5 119
fructuarius & colonus differunt.nu.5 ibid.
fructuarius gregis ſatiſdare tenetur,num.4 150
fructuarius ſiue proprietarius loci, eum religioſum facere nequit.nu.10 103
fructus appellatione quid veniat.nu.1.2 150
fructus arborum in ripis ſitarum ad eos pertinent, qui proxima prædia habent,nu.5 100
fructus fortuito in terram decidentes,cuius ſint,nu.4 119
fructus necdum percepti ad hæredes fructuarij cur non pertineant,nu.6 ibid.
fructus quando dicantur percepti eſſe,nu.3 ibid.
fructus quando in Falcidiam veniant,nu.4 264
fructus qui reſtitutioni ſubiaceant,nu.8.9 118
fructus quomodo veniant in Paulina actione,nu.17 467
fructus rei legatæ ante aditam hæreditatem non debentur, numero 10 231
fructus ſunt duplices,nu.7 118
fructuum acquiſitioni mala fides obeſt.nu.8 145
fructuum perceptione acquirimus rerum dominia,iure naturali,nu.1 118
frumentum excuſſum licet non poſſit reduci ad ſpicas,manet tamen primi domini,nu.13 112
fullo & ſarcinator furti actionem habent,nu.1 421
functiones publicæ quæ fiſco penduntur, vſucapi non poſſunt, num.8 143
quid,ſi res denunciatæ ſint fiſco, nec dum tamen occupatæ, num.9 143
Diſcrimen inter fundum & locum,nu.7 142
fundum lego cum inſtrumento,differt a legatis,lego fundum inſtructum,lego fundum vt inſtructus eſt,nu.9.10 245.& 246
fundum ſi quis acquirat, qui ſeruitutem debet,extinguitur ſeruitus,num.6 450
fundo in genere legato,quando legatum eſt inutile,nu.11 250
in fundo etiam alieno venari & aucupari licet,nu.5 104
idem in piſcatione obtinet,nu.6 ibid.
fungibiles quæ res dicantur,nu.52 537
fur non eſt, putans ſe domini voluntate rem alienam contrectare,num.1 418
fur ſemper eſt in mora.nu.16 493
fur tribus actionibus implicatur,nu.5 492
furi quis conſilium dare dicatur aut opem ferre, numero 16. 503

furem aut rem furtiuam occultans, furti tenetur, nu. 18 504
in Fures quę pęna hodie exerceri ſoleat, nu. 7 412
furioſus a mente capto quomodo differat, nu. 22 79
furioſus eſt ſub cura agnatorum gentilium, nu. 1 78
furioſus & minor poſſunt tantum a teſtatore non etiam a iudice tutelę prefici. nu. 7 61
Furioſus & prodigus promittendo non obligantur, num. 1 359
furioſus pene tutor dari poteſt, nu. 3 61
furioſus qui dilucida habet interualla, recte tutelę pręficitur, num. 2 ibid.
furioſus qui ſemel probatus eſt, ſemper talis prę ſumitur, numero 11 79
ad Furioſi prodigique agnatos cur lex curam deferat, numero 3. 78
furioſo interdicitur bonorum adminiſtratio, & ad agnatos deduci iubetur, nu. 1 78
furioſo ipſo iure aufertur rerum adminiſtratio: ſecus in prodigo, num. 6 78
furioſi ignorantibus aſſimulantur, nu. 4 288
furioſi non habent teſtamenti factionem, nu. 3 177
niſi dilucida interualla habeant, num. 4 ibid.
furioſi tutores eſſe non poſſunt, nu. 2 85
furor quomodo deprehendatur, vel probetur, nu. 10. 79. & nu. 8. 177
furoris probatio cui competat, nu. 7 177
furtum conceptum cur a furto per lancem liciumque concepto differat, nu. 3. 6 416
furtum conceptum & oblatum quid, nu. 1 ibid.
furtum etiam liberorum hominum fit, num. 1 419
furtum in dubio præſumitur, ſi res aliena contrectata ſit, num. 2. 418
furtum in re immobili non committitur, nu. 4 142
furtum in rebus ſoli & incorporalibus non fieri, num. 4 415
furtum manifeſtum quod dicatur, nu. 5 502
furtum non fit ſine dolo, nu. 5 415
furtum non fit ſi iniuriæ cauſa non contrectem rem alienam, numero 7 ibid.
furtum non manifeſtum, nu. 3 416
furtum prohibitum iure naturali; nu 13 415
furtum quandoque rei propriæ fit. nu. 1 419
furtum ſine furandi animo non committitur. num. 4 141
furtum vnde dicatur, nu. 5 142
furti actio a reliquis tutelaribus iudicijs differt. nu. 8 72
furti actio an detur pro re modica nu. 2 106
an in hæredes furis detur, nu. 6 424
furti actio dupliciter intendi poteſt, ciuiliter & criminaliter, numero 22 504
furti actio mere pęnalis eſt, nu. 11 423
fallit, nu. 2 ibid.
furti actio qualiter creditori detur in pignore, nu. 7 421
furti actiones an aduerſus hæredes furis dentur, nu. 19 504
furti actiones aduerſus quos dentur, nu. 15. 16. 17 503
furti actiones quibus dentur, nu. 15 ibidem
furti concepti oblatique pęna, nu. 2 416
furti definitio explicatur, nu. 1 415
furta domeſtica leuia non vindicantur, nu. 5 420
furtum eſſe vitium reale, rei ſemper inhærens, nu. 2 ibid.
furti pęna quæ hodie fit, num. 23 504
furti tenetur, cuius ope & conſilio furtum fit, nu. 1 419
furti vſus rerum exempla. nu. 11 415
furtum non fieri abſque fraudulosa contrectatione, nu. 5. 6. 415
Apud Aegyptios & Lacedęmonios furari impune licuit nu. 14. ibidem
Furtum apud Schytas grauiſſime fuit punitum, nu. 15 ibid.
Reperiens rem furtiuam, eamque cęlans hodie furti tenetur, num. 11 417
An in domo aliena rem furtiuam quærere liceat, nu. 9 417
Furem ſuſcipiens eumque cęlans, tenetur Edicto de receptatoribus, nu. 10 ibid.
Rem furtiuam ſcienter in pignus accipiens vel eam emens furti obligatur, num. 11 417
furti vtraque actio perſonalis eſt: & quando furti delictum committatur nu. 14 503
in furto ſimplum, ſiue res damnificata non ineſt duplo vel quadruplo. num. 9 503
furtum & incendium non ſimpliciter connumerari inter caſus fortuitos, num. 12 344
inter furtum manifeſtum, & nec manifeſtum hodie nulla eſt differentia. nu. 24 504
Furtum paſſus quatenus furti actionem habeat. nu. 8 185
à Furto etiam ſtulta credulitas excuſat. nu. 1 418
furtorum genera quot Paulus Iuriſconſ. recenſeat. 416
furtorum variæ pęnæ, nu. 1 416
ad Furtiuæ rei perſecutionem quæ actiones dentur. numero 21. 504

G

GAllus Aquilius. num. 14 411
German. num. 13 3
Gelimerus a Belliſario victus, num. 17 ibid.
Gemmæ, lapilli, margaritæ quomodo differant. nu. 5 107
defenſi, ea in re iuriſconſulti contra Vallam, nu. 6 ibid.
Genſericus Roman perfide vaſtat. nu. 1 3
Genſericus Vandalorum rex, ibid.
genus, num. 3 16
genus generaliſſimum. num. 3 249
Et ſubalternum inutiliter legantur, nu. 4 ibid.
genus infimum. nu. 4 ibid.
idem eſt quod ſpecies apud dialecticis: & ſpecies, quod indiuiduum ibid.
ſub triplici differentia eſt, nu. 5 ibid.
genus nihil aliud eſt, quam ſpecies ſimul collectæ, numero 34. 537
genus propriè quid nu. 1. 2 249
genus ſubalternum ibid.
generis ad genus non obijcitur compenſatio, ĩcõtra communem opinionem, num. 32 537
in Generis obligatione nullam ſpeciem eſſe obligatam doctrina falſa, num. 3 551
generi appellatio ex ſponſalibus non acquiritur, propriè loquendo, num. 2 39
genus promittens, quamcunque ſpeciem poteſt ſoluere, numero 10 551
genere eo vnumquodque diſſoluitur, quo ligatum eſt, nu. 5. 65
genere infimo legato, cuius ſit allectio, hæredis vel legatarij, nu. 6. 9. 12 250
a Genere ad ſpeciem, vel contra, argumentum, num. 19 53
gerere verbum explicatur, num. 38 524
Germani vnde dicti, nu. 13 2. 3
Germanici cognomen ibid.
Germani vel Alemanni caſtrenſe verbum ibidem
Germanorum & Alemannorum eadem ſignificatio. ibid.
geſtari hoc loci quid ſignificet, num. 4 418
inter Geſtionem & mandatum differentia. num. 40 524
Gothi & Vandali à Iuſtiniano fuſi, num. 2 4
Gothi quãdo inſignem victoriam ex Romanis retulerint. n. 10. 2
quando Italiam inuadere tentarint ibid.
Gothi per Narſetem profligati, nu. 10 3
Gothi prope Tarentum à Narſete ſuperari, num. 12 ibid.
Gothi qui. num. 10 2
gradus primus cur non ſit in linea tranſuerſa. num. 5 310
gradus tertius quot perſonas contineat. num. 1 311
gradus ſeptimus quot perſonas contineat, num. 4 313
gradus quid ſit, num. 4 310
in Gradu quarto quæ perſonæ, contineantur, num. 1 312
in quinto quot ſint perſonæ, num. 1 ibid.
in ſexto quot ſint perſonæ num 1 313
gradus agnatorum & cognatorum eodem ductu inquirendi, numero 1 314
de Gradibus cognationum. Rubr. 310
grammatici ſi ſint intra numerum legitimum, excuſationem habent, num. 2 87
quantus is ſit numerus, num. 3 ibid.
grege legato, ſi vna ouis tantum ſuperſit, peti poteſt, nu. 2 246
Gregorianus codex. num. 6 5
grex & armentum differunt, num. 2 120
idem locum habet in vſufructum vineæ, vel fundi alicuius, num. 3 120
gregis appellatione quid veniat. nu. 1 246
gregis legatum comprehendit omne futurum incrementum. numero 3 ibid.
gregis vſumfructum qui habet, tenetur ſubmittere ex fętibus natis, non aliunde, nu. 1 120

H

HAbere, tenere, poſſidere differunt, nu. 18 411
Habitatio in quo differat ab vſufructu, & in quo conueniat cum eodem, nu. 3. 5. 6 137
Habitatio quomodo conſtituatur & finiatur. num. 2 ibid.

Habi-

Digitized by Google

INDEX.

Habitatio quid, num. 1 ibid.
habitator ad inſtar fructuarij ſatiſdationem præſtat. nu. 7 ibid.
hactenus §. continuatio ad ſubſequentes titulos, nu. 1. 160
hæc conſtitutio, in hoc §. dubitandi cauſa, decidendique, numero 2.3 333
hæres anomalus. nu. 1 331
hæres & bonorum poſſeſſor differunt, nu. 3. 161
vt differant, nu. 9 322
effectu non differunt, nu. 3 323
hæres & qui ſunt in eius poteſtate, an poſſint eſſe teſtes in teſtes in teſtamento, num. 2 167
hæres fideicommiſſarius, fiduciarius. nu. 2 265
hæres fideicommiſſo grauatus, an olim ſaltem naturaliter obligatus fuerit, nu. 4 266
hæres fructuarius in quibus caſibus agat, nu. 3 134
hæres legitimus fit ſola aditione, num. 1 323
hæres pendente inuentarij confectione non conuenitur. nu. 15. 226
quando id fallit. ibid.
hæres perſonam defuncti refert, num. 4 144
hæres quando de dolo, lata vel leui culpa teneatur, nu. 6 245
hæres qui coacte adit & reſtituit, exceptionem habet, ſi impetatur, nu. 11 273
hæres qui coacte adit, Trebellianicam perdit, nu. 10. ibid.
hæres qui rem ſingularem nomine quartæ habet loco legatarij habetur. ſecus ſi quotam hæreditatis; quia hæredis vice eſt, num. 6 274
hæres quare cum legatario quaſi contrahere dicatur, nu. 2. 405
hæres quare ex die non poſſit inſtitui, num. 9 268
hæres ſi recuſat adire, an per procuratorem fideicommiſſarius cogi poſſit, num. 5 571
hæres recuſans iurare, nihil relictum eſſe, pro confeſſo habetur condemnarique debet, num. 6 276
hæres ſi fateatur fideicommiſſum, excipiat tamen de minus ſolemni voluntate, fideicommiſſario ſolemnem voluntatem nõ probante, hæres liberatur, num. 3 ibidem
hæres ſi inſtitutus fiat, euaneſcit ſubſtitutiõ. nu. 9 199
nec refert, an ciuili vel prætorio iure ſuccedat. nu. 11 ibid.
hæres ſi vltra quartam habeat nomine rei particularis, ſubijcitur oneribus hæreditarijs, in quantum res excedit quartam, num. 7 274
hæres vel pure, vel ſub conditione inſtitui poteſt, nu. 1.6 195
ex certo autem tempore non poteſt. nu. 2 196
ſicut nec ad certum tempus: & quæ ſit ratio, nu. 3. ibid.
hæres voluntarius an fiat, ſi ſeruo hæredi ſubſtituatur, num. 14. 159
hæres vnde dictus, nu. 8.10 227
hæres extraneus tribus temporibus hæreditatis capax eſse debet, num. 1 227
hæredis nomen celari poteſt, nu. 12 164
petit. hæred. hæredis hæredi dari, nu. 116 530
hæredis inſtitutio olim in teſtamento primum locum habebat, num. 1 257
hæredis nomen generale eſſe. nu. 3 221
proprie accipi in hoc titulo, nu. 4 ibid.
poſt Hæredis vel legatarij mortem olim non potuit legari: hodie ſecus. num. 1 258
hæredi reſtituenti plus debito quando detur repetitio. num. 5. 272
hæredem inſtituere quid, nu. 3 187
inter Hæredem & bonorum poſſeſſorem differentia, nu. 6 74
hærede fideicommiſſum negante, duo remedia fideicommiſſario contra eum dantur, nu. 4.5 276
pro Hærede gerere quis dicatur. 227
pro Hærede poſſidere quis dicatur, num. 119 530
pro hærede vt gerens dicatur adiuiſſe, quæ ſunt neceſſaria, numero 7 227
hæredes donatoris ob ingratitudinem non poſſunt reuocare, num. 4 149
hæredes etiam ignoti inſtitui poſſunt. num. 1 191
hæredes extranei ad quam differentiam dicantur, nu. 2 223
qui ſint. num. 1.5 ibid.
hæredes peregrini inſtitui non poſſunt, num. 3 198
hæredes regulariter omnes poſſunt inſtitui. num. 1 189
fallit num. 2 ibid.
hæredis ſpecies, num. 4 221
hæredes extraneos tripliciter dici, nu. 3 223
de Hæredum qualitate & differentia. Rubr. 221
huius tituli continuatio. num. 1 ibid.
hæredibus vni vel pluribus, quod dicitur vnam quartam ſufficere, quomodo accipiendum, num. 6.7 263
hæredes plures ſcribere quomodo liceat, num. 1.2 192
de hæredibus inſtituendis. Rubr. 187
huius tituli continuatio. num. 1 ibid.
in hoc titulo de hæredis inſtituendi neceſſitate tractari. num. 2. ibidem
hæredibus pluribus ſcriptis, vnum adijſſe ſat eſt, nu. 6 69
hæredibus pluribus ſine parte inſtitutis, omnes æqualiter ſuccedunt, num. 1 194
quid ſi aliqua in parte alij ſine partis expreſſione hærede ſcripti ſint, num. 2.3 ibid.
quid item, ſi in priores hæredes completus ſit as, & alij ſcribantur, nu. 4 ibid.
hæredibus poſt traditionem factam vtcunque ſint in mala fide, datur Publiciana, ſi defunctus bonam fidem habuit, num. 27. 458
hæreditas aditur verbo & facto, nu. 1 227
hæreditas an ſolo animo adeatur, num. 3 ibid.
hæreditas directo in codicillis data, in vim fideicommiſſi valet, num. 5 282
hæreditas donec ex teſtamento poteſt adiri, ab inteſtato venientes excluduntur, num. 4 69
hæreditas duplici iure defertur, num. 2 284
hæreditas eſt res incorporalis, num. 5 125
Res hæreditariæ & ipſa hæreditas differunt, num. 6. ibid.
hæreditas & bonorum poſſeſſio differunt. num. 6 74
hæreditas etiam relinqui poterat poſthumo alieno. num. 3 254
hæreditas ex teſtamento, vel ab inteſtato defertur tam de iure ciuili quàm prætorio. nu. 4.5 161
hæreditas iacens, nondum adita fictione iuris defuncti perſonã ſuſtinet, num. 4 352
hæreditas inter liberos parentum aliter diuiditur, quàm inter liberos patroni, num. 5 320
hæreditas iure cognitionis obueniens, capitis deminutione non tollitur, num. 2 306
hæreditas eſt nomen iuris commoda & incommoda includens, num. 8 74
hæreditas per procuratorem adiri nequit. num. 6 271
hæreditas quæ ſit legitima, quæ item iuſta, num. 3 284
hæreditas quo ad commoda & incommoda, eſt indiuidua, numero 2 74
hæreditas ſemel quæſita amplius dimitti nequit. num. 5 224
fallit num. 11 ibid.
hæreditas tota non ſolum, ſed etiam pars fideicommiſſa poteſt relinqui, num. 6 268
in Hæreditatis aditione iuſſus domini præcedere debet: cum in bonorum poſſeſſione ſit aliud, nu. 4.5 258
hæreditatis nomen interdum pro rebus hæreditarijs accipitur, num. 6 125
hæreditatis petitio aduerſus quos detur, num. 118 530
datur etiam ad partem hereditatis, nu. 127 ibid.
eſt actio mixta, nu. 115 530
eſt directa & vtilis, nu. 124 ibid.
eſt inſignis actio. nu. 113 ibid.
ex iure eius qui petit formanda, nu. 126 530
non datur aduerſus titulo poſſidentem, num. 128 ibid.
quæ ſit eius doctrinæ ratio. nu. 122 ibid.
vt exerceri poſſit, quæ ſint neceſſaria, nu. 135 531
hæreditatis petitionis definitio. nu. 114 530
formula num. 138 531
in Hæreditatis petitione etiam dolo poſſidere deſinens, tenetur, num. 125 530
in Hæreditatis petitione poſſeſſor rogatus de qualitate poſſeſſionis eam declarare tenetur, num. 1.3.9 531
quid ex parte actoris requiratur, & quid ex parte rei, n. 134. ibi.
quæ veniunt, nu. 128 530
ſufficit probatio ſolius tituli, nec oportet ſpecificare res hæreditarias. num. 137 531
hæreditatem bona fide poſſidens, non ultra quàm locupletior eſt factus, tenetur, nu. 133 ibid.
hereditate in pauciores quàm in 12. partes diſtributa, locum habet ius accreſcendi. nu. 9.10 193
quid ſi in plures partes ſit diuiſa, nu. 11 ibid.
hereditatem mala fide poſſidens ad omnes fructus tenetur, numero 132 531
hereditatem quis bona fide poſſideat. nu. 130 530
quis item mala, nu. 131 531
de hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. Rubr. 284
continuatio huius tituli. nu. 4 ibid.

Digitized by Google

Haſtam erectam ferre, num. 6 126
hæres & ſubſtupidi teſtandi ius habent, nu. 6 277
Hermogenianus codex. nu. 6 4
hippocentauri ſignificatio. nu. 7 355
hiſtoriæ veterum cognoſcendæ iuris ſtudioſo, nu. 4 47
hoc etiam addendum, §. hodie immutatum eſſe, nu. 3 299
hodie, vocula quid denotet, nu. 4 368
hœdi. num. 4 120
Homeri auctoritas, nu. 10 382
homicidium bifariam fieri, nu. 1 624
homo ab humo deducitur, ſicut Adam. num. 5 26
homo omnium animalium princeps, num. 6 120
homo liber, & ſeruus alterius, bona fide poſſeſſus, quo adacquirendum, ſeruo fructuario æquiparantur. nu. 1 160
homo liber ſi delinquit, & poſtea fiat ſeruus, actio directo in noxalem mutatur; num. 5 572
in Hominis diſpoſitione etiam regulariter filius non comprehendit nepotem, num. 8 63
hominis vox quid contineat. num. 6 26
hominem liberum an quis præponat intereſt, num. 23 565
hominem veneno necare plus eſt, quàm gladio, num. 11 625
in Homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt, nume. 1. 440
quem honoro eundem & onerare poſſum, num. 8 275
non Honoratus commodo, non poteſt grauari fideicommiſſo, num. 3 190
hoſtem captum num liceat occidere, num. 3 23
ab Hoſtibus quacunque ratione quis redeat, iure poſtliminij rediſſe dicitur, nu. 11 52
hyades ſtellæ vnde dictæ. num. 5 129
hyberni fluctus quare maximi, num. 14 99
ὕβρις ὑβρίσεις ὑβρίζειν. quid ſignificent. num. 1 433
hypotheca tacita in bonis mariti & vxoris, num. 6 343
quomodo inducatur, nu. 37 473

I

IActura cum alterius nemo debet locupletari, num. 13 458
Differentia inter hypothecam & pignus, nu. 43 474
An domini ſcientia ſufficiat ad obligandum illata, nu. 13 471
Res illatæ à colono partiario an tacite ſint obligatæ, nu. 25. ibid.
Iaſonis intellectus ad hunc §. verus, num 3 133
Iidem reſcripſerunt §. vbi locum habeat, nu. 7. 90
Idiomatum diuerſitas nec ſtipulationem, nec ſententiam vitiat. num. 3 346
Ignorantia iuris an a lata culpa excuſet, num. 11. 12 94
Inmobilia bona hoſtium fiſco applicantur, num. 3 107
Ignotus quis, num. 2 85
ſi impedimentum ſequens abſorberet totaliter omne tempus, tunc fit reſtitutio etiam vltra tempus læſionis, nu. 31. 464
Impenſæ a marito factæ iure dotali, ipſo iure dotem minuunt, num. 13 559
Impenſæ neceſſariæ, num. 14 ibid.
Quæ ſint neceſſariæ, num. 3 115
Impenſæ triplices. num. 5 ibidem
Impenſæ voluntariæ. num. 20 559
an & quomodo debeantur marito, num. 16 559
quatenus deducantur, nu. 7 115
Impenſæ vtiles, num. 14 559
an & quomodo deducantur. num. 6 115
Impenſæ vtiles & voluptariæ quæ ſint, nu. 14 559
Impenſæ vtiles ipſo iure dotem non minuunt, habēt tamen exactionem, num. 19 559
Impenſas neceſſarias quilibet poſſeſſor deducit, num. 5 115
quæ illi dentur remedia, num. 6. ibid.
Imperator hodie quomodo accipiatur, nu. 2 2
Imperator quare in manumiſſore putauerit ſufficere ſeptem decim annos, num. 6 31
Imperatoris appellatio. 2
Imperatores cur Auguſti dicti, nu. 26 3
Imperatores Orientis cur Flauij præ nomen ſibi addere ſin ſoliti, num. 4 2
Imperatores qui, num. 3 17
Imperatoria maieſtas cur legibus decorata eſſe debeat. nu. 1. 4
Imperitia culpæ adſcribitur, nu. 2 429
Imperitia literarum & ruſticitas immunitatem a tutela præſtāt. num. 1 85
imperitia militum an ſit cauſa militaris teſtamenti, num. 1. 4. 170
quæ ſit finalis cauſa huius priuilegij, nu. 2 ibidem
ad implementum alterius quoties vnum venit, non agitur ex implemento, ſed ex impleto, nu. 107 529
Impoſſibilis conditio affirmatiue concepta, ſtipulationem vitiat. num. 4 360
adeo quidem, vt nec naturalis obligatio inde oriatur. nu. 5. ibid.
impoſſibilis conditio de facto, num. 3 ibidem
impoſſibilis conditio tripliciter dicitur, nu. 1 ibid.
impubes delinquere poteſt, vt capitalem pœnam mereatur, numero 3 76
impubes quando dicatur pubertati proximus, num. 3 423
impubes quando furtum faciat, nu. 1 ibid.
impubes teſtamentarius teſtis eſſe nequit, nu. 6 165
an pubes factus dicat teſtimonium de eo quod vidit ante pubertatem. nu. 7 ibid.
Impubes teſtari non poteſt, nu. 1 177
eius quæ ſit ratio. ibid.
an id illis ſtatutū permitti poteſt, nu. 2 ibid.
Impuberi an etiam exemplaris ſubſtitutio fieri poſſit, nu. 9 206
impuberes, §. dubitandi cauſa, nu. 1 92
decidendi ratio, nu. 1 ibid.
impuberibus ſingulis quando ſuſtituitur, quilibet teſtamentarium hæredem ex ſubſtitutione habet, num. 1 209
impuberibus tantum pupillariter ſubſtituitur. nu. 3 203
impulſio quid, nu. 5 108
impulſione dominium non acquiri. ibid.
ſi incerta perſona cui legatur, ſi ex certis alijs perſonis, legatum valet, nu. 1 252
incerta perſona quomodo in hoc propoſito accipienda, n. 3. 252
incertæ perſonæ hodie & poſthumo alieno vtiliter legatur, numero 1 ibid.
inceſtus quæ ſit pœna, nu. 16 624
indebitum quare ſupra referatur inter contractus qui re contrahuntur, nu. 2. 4 405
indebitum non oriri ſine reali ſolutione, num. 2 340
indebitum ſcienter ſoluens, donare videtur, nu. 3. ibid.
In indiuiduis vtile per inutile vitiatur, nu. 6 373
indebiti deſcriptio. ibid.
induciæ quinquennales ſi concedantur debitori, ceſſionis ius amplius non datur, nu. 22 562
indulgere & reſtituere differunt, nu. 14 49
infames olim non poterat vel conſtituere procuratores, vel conſtitui: hodie ſecus, num. 1 595
infans an ſtipulari poſſit, nu. 4 359
infans & furioſus impune delinqueunt, nu. 4 76
infans quandoque recte ſtipulatur, nu. 10. 73
infantia, nu. 4 45
inficiari, inficiatio. 1 610
vera inficatio non habet pœnam, num. 6 430
infirmitas a tutela excuſat, nu. 1 85
de Ingenuis. Rub. 24
tituli argumentum, nu. 1 ibid
ingratitudine fit ſeruus & quibuſdam alijs modis, nu. 6 24.
inimicitiæ §. in quo differt a §. item propter, nu. 1 85
inimicitiæ a tutela excuſant, nu. 1 ibid.
inimicitiæ grauiſſimæ quæ ſint, nu. 6 86
ab initio quod non valet, ex poſt facto non conualeſcit. nu. 1. 573
iniuria atrox quid, nu. 1 437
quibus modis fiat. ibid.
iniuria & genericè & ſpecificè accipitur, num. 1. 2 432
iniuria facta vni, toti cognationi facta cenſetur, nu. 3 92
iniuria illata filio dicitur illata patri, nu. 5 573
iniuria hoc titulo quomodo propriè accipiatur, nu. 3 432
iniuria ſeruo communi illata quomodo æſtimanda. nu. 1. 2 435
iniuria ſine dolo non fit, num. 4 432
circa Iniuriæ maleficium quid prætor ſtatuerit, nu. 4. 6 436
iniuriæ verbum quomodo hic accipiatur, nu. 1. 428
propter iniuriam affini factam, ſoluta affinitate, iniuriarum agi amplius non poteſt, nu. 3 39
iniuriam bifariam fieri, nu. 1 434
iniuriam procurans fieri, tenetur iniuriam, nu. 1 439
iniuriam quatuor modis fieri, nu. 1 433
ex Iniuria filiofam. illata datur actio tam patri, quam filio, nu. 2. ibidem
quid in filio emancipato, vel naturali tantum, nu. 3 ibid.
quid in fratre, affine, aut alias coniunctio, nu. 4 ibidem
ex Iniuria vna interdum tribus oritur actio, nu. 5 ibid.
pro Iniuria facta ſeruo, quando domino agere liceat, num. 1. 435
pro iniuria libero homini, vel ſeruo alieno bona fide a me poſſeſſo illata iniuriarum agere num poſſim. nu. 1. 2. 3 435
iniuriarum actio datur aduerſus eum, qui fundum alienum contra voluntatem domini ingreditur, nu. 7 140

ingreſ-

INDEX.

ingreſſus contra voluntatem domini, an capta ſua faciat. numero 8 ibid.
Iniuriarum actio diſſimulatione tollitur, num. 1 439
tantum ad liberos homines pertinet, nu. 5. 432
iniuriarum & ciuiliter & criminaliter agi poteſt, nu. 1 437
iniuriarum etiam agi poteſt ad reclamationem. nu. 6 438
hunc modum agendi in iure fundatum eſſe, num. 7. ibid.
iniuriarum quando ciuiliter & criminaliter agi poteſt, num. 1. 437
iniuriarum quando criminaliter agi dicatur, nu. 2 ibid.
iniuriarum tenetur, qui ſcienter ſe petit mitti in alterius, bona, num. 4 433
de iniurijs. Rubr. 432
innominati contractus requirunt interuentum rei, num. 4 377
innominatorum contractuum quatuor genera, nu. 5. 6 387
quæ actiones ex illis naſcantur. ibid.
inofficioſi teſtamenti querela quid. nu. 5 217
de inofficioſo teſtamento. Rubr. 216
huius tituli continuatio, num. 1 ibid.
inquiſitio quid, num. 14 620
ex inquiſitione quando dicantur tutores dati, nu. 4 70
inſcriptio quid ſit. num. 13 620
inſidiator, inſidiari, nu. 3. 428
inſtitor quis dicatur, num. 18 565
inſtitorem præponens, ex eius contractu tenetur, num. 12 ibid.
inſtitoria actio, nu. 19 ibid.
in merce dominica locum habet, num. 5 566
inſtituendi verbum. num. 1 198
quomodo in vltimis voluntatibus accipiatur, num. 2 ibid.
inſtituentis aliquem, tanquam ſanguine iunctum per errorem, ſubſtitutio non valet, num. 5 202
Inſtitutiones quare elementa iuris dicantur, num. 5 7
Inſtitutiones quid, num 15 ibid.
quomodo adoleſcentibus cum fructu interpretandæ. num. 5. 1
inſtitutionum compilatio, num. 9 5
facilitas, num. 2 9
methodus, num. 5 1
primi libri tractatio, num. 6 22
vtilitas, num. 4 1
inſtitutus in re certa ſolus pro vniuerſali hærede habetur. 207
inſtrumentum fundi quid ſit, num. 11 246
inſtrumentum ſi dicat debitorem promiſiſſe, præſumitur ſtipulationis interuentus, nu. 6 361
inſtrumento creditur, quo dicitur, ſtipulantem & promittentem præſentes fuiſſe, num. 3 360
pro Inſtrumento ritè confecto præſumitur, num. 5. ibid.
inſula quando ceſſet eſſe communis, nec diuidatur, nu. 7. 109
inſula quid, num. 1 108
inſula quotuplex ibid.
inſula tribus modis in flumine naſcitur, nu. 4 109
ſi Inſulæ per vnum pedem te proprior ſint cuius ſit inſula, numero 6 ibid.
inſulam occupaſſe quis dicatur, num. 3 ibid.
inſulæ pro ædibus accipiuntur, nu. 2 108
intendere verbum cuius ſit ſignificationis in legibus. nu. 12. 494
interdicentium pro alijs quinque genera, nu. 2 368
interdicere, interdici, nu. 7 597
interdicere verbum. nu. 8 ibid.
interdictio aquæ & ignis. nu. 3 49
in eius locum deportatio ſuffecta. nu. 4 ibidem
interdictio facta illi qui reuera prodigus non eſt, an valeat, numero 9 78
interdum adipiſcendæ poſſeſſionis, tres ſpecies continet. numero 4 601
interdictum de libero homine exhibendo, num. 17 599
interdictum de liberis exhibendis. nu. 19. 21. 600
interdictum de liberto exhibendo. nu. 18 ibid.
interdictum de mortuo inferendo. 599
interdictum de vi priuata ſeu cotidiana, nu. 5 607
interdictum, ne quid in loco ſacro. nu. 9 599
interdictum, ne quid in publico flumine, nu. 10 ibid.
interdictum, ne vis fiat ei, &c. cuius naturæ ſit, nu. 4 598
interdictum ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt, n. 2. ibi.
quid in eo interdicto veniat. nu. 3 ibid.
interdictum poſſeſſionis quibus competat, num. 6 604
interdictum Quod legatorum, nu. 12. 13 601
cur aduerſus legatarium concedatur, nu. 13 ibid.
interdictum, Quorum bonorum, nu. 3. 7 601
interdictum quorum bonorum, & petitio hæreditatis, in quo conueniant, & differant, num. 8 ibid.
Interdictum quorum bonorum, quare dicatur reſtitutorium adipiſcendæ poſſeſſionis, nu. 12 599
interdictum retinendæ poſſeſſionis quando competat, nume. 2. 602
interdictum Saluianum, nu. 49 474
de interdicto Saluiano, num. 4 471
interdictum vnde vi. nu. 13 599. & 606
interdictum vnde vi, ad res immobiles tantum pertinet. nu. 13. 599
aduerſus quem competat, nu. 13 599
an hæredibus & in hæredes detur, nu. 15 599
contra quem detur. nu. 6 607
quanto tempore duret, num. 16 599
quid contineat, num. 7 607
quomodo detur, nu. 8 ibid.
interdictum vti poſſidetis, nu. 1 603
interdictum vti poſſidetis, an etiam locum habeat in incorporalibus, nu. 4 604
interdictum vti poſſidetis, pro rebus immobilibus: indictum vtrubi, pro mobilibus datur, nu. 10 603
interdictum vti poſſidetis quid contineat, nu. 3 604
vnde dicatur, num. 1 603
interdictum vtrubi: & quod vtrubi, non vtrobi legendum. nu. 5. 604
interdicti retinendæ poſſeſſionis quæ ſpecies, nu. 1 602
quæ ſit prima cauſa, num. 6 602
in interdictum vnde vi, quid veniat, nu. 4 598
interdicto poſſeſſionis qui vti velit, ſufficit poſſidere, nu. 7. 605
in interdicto retinendæ poſſeſſionis quæ ſint partes iudicis, numero 13 603
quis obtineat, num. 3 602
in interdicto vnde vi non quæri de qualitate poſſeſſionis cum in alijs ſit ſecus, & quæ diuerſitatis ratio. nu. 8. 9 607
in interdicto vti poſſidetis quæ ſint probanda. nu. 1 603
interdicta actiones propriè non ſunt, nu. 2 597
interdicta communiter de poſſeſſionibus reddebantur; quandoque etiam de iure proprietatis, vel quaſi, nu. 3 597
interdicta exhibitoria, nu. 1 598
reſtitutoria. ibid.
mixta. ibid.
prohibitoria. ibid.
interdicta reſtitutoria & exhibitoria ſunt ſimplicia, omnia: prohibitoriorum autem alia ſimplicia, alia duplicia nu. 2 608
interdicta vnde nuncupata, nu. 23 600
interdictorum actio & olim & hodie dabatur, ſed diuerſimode, num. 5 608
interdictorum deſcriptio, nu. 6 597
interdictorum formulæ hodie antiquatæ, nu. 2 ibid.
interdictorum loco actiones in factum introductæ, num. 2 608
interdictorum loco hodie actiones dantur. num. 1 597
interdictorum origo, nu. 3 ibid.
interdictorum ſecunda diuiſio, a fine ducta, nu. 1 600
eadem taxata & defenſa. 2. 3 ibid.
tertia diuiſio generalior cæteris nu. 1. ibid.
interdictorum vetus ordo, nu. 1 ibid.
de interdictis. Rubr. 597
huius tituli collocatio defenſa. nu. 1 ibid.
interpellatio iudicialis vel extraiudicialis mutuatario facta, quid operetur, nu. 16 497
interpretatio qualis eſſe debeat, num. 7 19
interrogatio ſiue ſoluta vel coniuncta oratione concepta ſit nihil refert, nu. 3 363
inteſtabilis quis dicatur, num. 13 165
inteſtabiles qui, nu. 2 64
inteſtatus dicitur etiam per bonorum poſſeſſ. contra tabulas, numero 5 293
inteſtatus etiam is eſt, cuius ex teſtamento hæreditas non aditur, num. 4 285
inteſtatus quo ad tutelam, nu. 3 65
inteſtatus quis dicatur decedere 281
inteſtatus quis propriè dicatur, nu. 1. 2. 3 285
ab inteſtato ſuccedere, quid num. 1 285
intexens mala fide ſuo veſtimento alienam purpuram, furti tenetur, nu. 6 112
intrinſeca ſolemnitas, nu. 6. 8 375
inuenta in loco priuato, vel publicis itineribus, non fiunt inuentoris, num. 2 107
in littore occupantium ſint iure naturali, num. 1. 4 ibid.
inuentarium an in præſentia iudicis fieri neceſſe ſit, nu. 11. 225
inuentarium in perſona hæreditas incipere debet, nu. 6 ibid.

I N D E X.

Inuentarium iuxta conſuetudinem locorum fieri ſufficit. numero 12 ibidem
Inuentarium non conficiens, quæ incommoda habeat, num.22. 226
inuentarium vnum plures hæredes conficere, vtilius, nume.25. ibidem
Inuentarij beneficium locis iuris deliberandi a Iuſtiniano introduct.nu.1 225
Inuentarij plures vtilitatis eſſe, nu.13.14.16.17.18.19. 226
ad inuentarium ſolemnitates neceſſariæ, nume.3.4.5.7.8.9.10. 225
inuentariorum multiplex ſpecies, nu.2 ibid.
inuentionis præmium an debeatur inuentori, nu.8 124
inuentor an ſolo aſpectu rem inuentam acquirat, nu.3 107
inuentum quid, nu.8 121
inuicem dictum, nu.4 535
inuitus nemo emere aut vendere regulariter cogitur, numero 6. 151
Inuitus quomodo hic accipiatur, num.2 418
inundatione agri poſſeſſio amittitur, non dominium, nu.9 110
quæ ſit diuerſitatis ratio, nu.10 ibidem
item vetuſtas, huius §. emendata lectio, nu.6 295
in hoc §. triplex ius recenſeri, nu.1.2.3 ibid.
item ſi quis poſtulante, huius §. ſpecies, nu.6 482
in itinere faciendo 50. miliaria legalia in ſingulos dies computari, nu 6 88
iudex malè iudicando litem ſuam faciens, quomodo puniatur, num.3 440
iudex malè iudicans, quaſi delinquit, nu.1 439
iudex nimium crudelis ab officio remoueri poteſt, nu.7 33
iudex poteſt ſuper incerto ferre ſententiam. 103
iudex quilibet debet ſententiam ferre certam regulariter. nu.5. 545
iudex quo ad qualitates, tempora, modos, loca, poteſt non ſequi petitionem libelli in ſententia, num.10 ibid.
iudex ſcienter & doloſè malè iudicans, quas pœnas ſuſtineat, numero 4 440
iudex ſi compenſationis rationem non habeat, quid iuris, nu.2. 561
iudex ſi non adiudicet expenſas petitas, facit litem ſuam, nu.10. 612
iudex ſolus defert iuramentum in litem, nu.33 523
iudex veritatem probationis ſequi debet, nu.13 545
iudicis boni eſt, lites minuere, & curare ne ſint immortales, numero 8 361
iudicis decretum requiritur etiam in manifeſtè prodigo, numero 8. 78
iudicis iuſſus vbicunque contemnitur, iuramentum in litem deferri poteſt, nu.5 619
iudicis officium in actione reali, nu.1 615
iudicis officium in cauſis definiendis, nu.2 614
iudicis officium in puniendo crimina quod ſit. nu.7 659
de iudicis officio in actione finium regundorum, nu.1 618
iudicis perperam iudicantis pœna, nu.3 615
iudici quid obſeruandum, ſi de facto conuentio ſit, nu.4 615
iudicia ſæpe pro actionibus ſumuntur, nu.3 550
iudicium ex tribus perſonis conſtat, nu.1 613
iudicium incipit a citatione, num.2 614
iudicium noxale, nu.5 615
iudicium reale licet in præſenti habeat executionem, ſecus tamen in perſonali, nu.5 616
iudicium reſciſſorium, nu.8 162
iudicium alieni non licuit alieno nomine ſuſcipere, nu.6 577
iudicium reſcindens quid, nu.7 462
iudicium reſcindens & reſciſſoriũ poſſunt in vno libello calumniari, nu.42 465
iudicium ſuſpecti criminis hodie nimis rarò exerceri, nu. 4.90
in iudicio hoc volente experiri quæ requirantur, nu.57 544
in Iudicio læſæ maieſtatis multa ſingularia. nu.10.11 622
iudicio petitorio vel poſſeſſorio quando quis agere dicatur, nu. 33.34 452
in iudicio qui per ſe eſſe non poſſint, nu.5 576
iudicio ſiſti, cautio non affinis hæredem, nu.3 580
iudicio ſiſti cautioni, quando dicatur ſatisfieri, nu.4 ibid.
iudicia extraordinaria, nu.4 334
iudicia omnia aut finiendarum litium, aut puniendorum maleficiorum cauſa introducta, nu.2 619
iudicia ordinaria, nu.3 334
iudicia publica cur ſic dicta, nu.8 621
iudicia publica cum ciuilibus in quibus conueniant, nu.4.6.620
iudicia publica tripliciter ab actionibus ciuilibus differunt. numero 1 620
iudicia publica vnde dicta, nu.4 619
iudicia quæ in textu tangantur, num.47 469
iudiciorum publicorum alia ſunt capitalia, alia non capitalia 621
iudicia omnia abſolutoria eſſe, quomodo accipiendum. num.1. 585
iudicia omnia hodie extraordinaria, num.4. 608
iudicia publica alia eſſe ordinaria, alia extraordinaria, num.8.9.10 619
iudicia diuerſimodè publica dici, num.5 ibidem
in iudicijs bonæ fidei reſtituens rem ſine precio deteriorationis, non liberatur a prima actione: ſecus in ſtrictis perſecutionibus, num.35 524
in iudicijs nihil admitti debet ſine cauſa generali, vel ſpeciali, num.36 483
Iulius Paulus Papiniani aſſeſſor. num.2 131
iumentum & armentum differunt, num.3 126
iurans non tenetur probare debitum, num.14 481
iurans ſe ſoluturum, compenſationis obiectione excuſatur a periurio. num.20 537
ius a iuſtitia deducitur, num.2 8
ius abſtinendi an præiudicet iuribus ſuitatis, num.8 222
ius accreſcendi in contractibus non habet locum, num.3 357
ius accreſcendi inter hæredes tantum locum habet, nu.4 221
ius accreſcendi olim in communi ſeruo locum habebat: quod tamen hodie eſt ſublatum, nu.3.5 150. & 151
ius accreſcendi qua ratione inductum, num.13 193
ius accreſcendi quando locum habeat, num.2 150
ius accreſcendi quid. ibid.
ius agnationis etiam per adoptionem exiſtit, num.4 297
ius agnationis omni capitis deminutione tollitur, num.1 66
ius agnationis minima capitis deminutione olim perdebatur. hodie ſecus, numero 7 330
ius agnationis qui denotet, num.2 37
ius canonicum ex latere aliter gradus numerat, quàm ius ciuile, num.4.5 313. & 314
ius ciuile aliud diuinum, aliud humanum, num.3 9
ius ciuile ciuilia tollitur, ſed non naturalia, num.2 66
ius ciuile cauſam habet in natura poſitam per omnes ſanctiones, num.1 11
ius ciuile dupliciter mutuatur. nu.13 21
ius ciuile effectus iuris naturalis impedire poteſt. num 3 62
ius ciuile eſt afformatio ius naturalis, nu.9 21
ius ciuile & canonicum diuerſimodè computant gradus tranſuerſalium, num.2 36
ius ciuile immutari poteſt, nu 2 21
ius ciuile legum cumulo inuolutum, nu.3 1
ius ciuile naturali ratione introductum. nu.10 53
ius ciuile quid. nu.11 12
ius ciuile refert philoſophiam moralem. nu.5 10
ius ciuile ſemper refertur ad rationem naturæ. nu.4 21
ius colonarium, nu.8 472
ius gentium à naturali quid differat. nu.10 12
ius gentium & ciuile quomodo conueniant. nu.5 13
ius gentium naturali ratione introductum. nu.10 ibid.
ius gentium ſecundarum vnde proceſſerit. nu.1 14
ius gentium variè accipi in legibus. nu.8 ibid.
ius in re quid. nu.2 125
ius offerendi. nu.80 527
ius naturale etiam diuinum dicitur. nu.11 21
ius naturale & gentium circa theſes, ius ciuile iuxta hypotheſes verſatur. numero 8 ibid.
ius naturale immutabile. nu.1 21
ius naturale non dat locum malæ fidei. nu.8 111
ius naturale quid num.5 11
ius naturale ſecundarium, ius gentium antiquum, ius diuinum nu.8.9 3.
ius nouum quid dicatur, nu.1 306
ius nouum quomodo differunt a iure veteri circa compenſationem. nu.12 536
ius perpetuum ſiue perpetuarium. nu.3 388
ius perſonarum & ſtatus hominum, idem nu.7 22
ius poſtliminij fingit aliquem nunquam fuiſſe captum. nu.3. 51
ius primum circa datiuos tutores, nu.1.2 69
ius ſecundum, nu.1 70
ius tertium circa datiuam tutelam, num.3 70
ius quartum nu.1 ibid.
ius quintum num.1 71

ius

Digitized by Google

I N D E X.

ius priuatum,nu.6. 10
ius publicum in quibus conſiſtat,nu.5 ibi.
ius publicum quid.nu.3 ibid.
ius quid ſignificet apud iureconſultos,nu.5 584
ius ſimpliciter prolatum,de Romano intelligitur nu.3. 14
iuris capita duo tantum eſſe,dominium & obligationem, numero 3.4 22
iuris cauſa efficiens,nu.8 ibid.
iuris cauſa finalis. ibi.
iuris cauſa formalis. ibi.
iuris ciuilis definitio,nu.10 21
iuris ciuilis expoſitionem ſine præfatione tractare, in ciuile, num.2 1
iuris ciuilis libri quo ordine ſint editi,nu.3 5
iuris ciuilis variatio in deferenda matri ſucceſſione filij inteſtati,nu.1.2.3.4.5.6 302
iuris conſtituendi conceſſio iure gentium conſtat,nu.9 12
iuris diuerſi quæ ſit ratio,nu.5 38
iuris & iuſtitiæ propria ſignificatio,nu.3.4 8
media iuriſprudentia quæ nu.2 298
iuris exceptio quid nu.2 587
iuris gentium & ciuilis propria differentia,nu.5 13
iuris gentium primum caput,nu.2 14
iuris gentium ſecundum caput,nu.5 ibid.
iuris interpres interpretando iura condere dicitur,num.6 19
iuris naturalis exempla,nu.2.6.7 11
iuris naturalis primæui exempla,nu.2 ibid.
iuris plus nemo in alium transfert,quàm ipſe habet. nu.5.118.& num.7. 457
iuris poſtliminij caput ficticium.nu.3 51
iuris poſtliminij caput ſuſpenſiuum,nu.5 ibid.
iuris poſtliminij duo capita,nu.4 ibi.
iuris poſtliminij origo.nu.2 161
iuris ſcripti & non ſcripti origo vnde nata,nu.1 20
iuris ſcripti ſpecies, quo ad originem,non differunt: ſecus quo ad vſum num.1 15
de his qui iuris ſui vel alieni ſunt.Rub. 32
tituli continuatio,nu.1 ibid.
iuris ſubtilitatibus non ſuperſtitioſè inherendum,nu.8 110
iuris ciuilis tria capita ſiue præcepta,nu.2.3.4 10
iuris tria capita,nu.1 22
iuri accreſcendi quando locus ſit.nu.18 237
iuri non decreſcendi quando locus ſit nu.10 ibid.
an iuri offerendi triginta annis præſcribatur,nu.81 527
Ius ciuile determinationem eſſe iuris naturalis,num.12 12
ius extra ordinem dicere,nu.3 608
ius naturale bifariam accipi in legibus,nu.1 11
ius naturale & gentium ſpecie non differre,nu.14 12
ad ius vetus tribus modis nos relabi,nu.10 298
iure dominij,vel quaſi,horum verborum ſenſus.num.63 461
ipſo iure & ipſo facto,quomodo differant,nu.2 288
de iure naturali gentium & ciuili Rub. 11
iure nouiſſimo nulla eſt inter ſeruos differentia,nu.3 24
de Iure perſonarum Rubrica. 21
iure prætorio quomodo patronus liberto ſucceſſeri t.nu.12. 31
pro iure quolibet incorporali confeſſoria agi poteſt nu.25. 451
iure quæ non licet facere,nec fieri poſſe credendum eſt,nu.2. 360
iure veteri cõuentus in rem actione ſatiſdabat iudicatum ſolui, num.1 579
iura ſanguinis tolli non poſſunt,nu.3 40
iura ſibi quilibet populus condere poteſt,nu.6.7.8 13
quando id ceſſet. ibid.
iura ſine labore non addiſci nu.1 10
iuramentum affectionis,& in litem ſunt idem,num.33 254
iuramentum affirmatiuum maiorem vim habet, quàm negatiuū. num.10 590
quæ ſit eius ratio,num.11 ibid.
iuramentum calumniæ eſt credulitatis,non veritatis,nu.12. 610
Iuramentum ſemper intelligitur ſecundum naturam contractus cui accedit,num.8 364
Quando dicitur informiter iurari,nu.33.36 483
condemnatus ob præſtitum ab aduerſario iuramentum non poteſt appellare nu.27 482
iuramentum etiam ſucceſſori iuranti prodeſt,num.12 190
iuramentum ex interuallo ſuſceptum nihil proficit, num.9.20. 481.482
iuramentum informe producit actionem in factum iuratoria, num.24 482
iuramentum habet vim, vt videaris promiſiſſe meliori modo, quo valere poteſt,nu.5 356
iuramentum malitia,nu.10 610
iuramentum malitiæ an exigi poſſit,quando de calumnia eſt iuratum,nu.11 ibid.
iuramentum poteſt deferri & referri,nu.7 481
iuramentum procuratoris aut defenſoris rei, domino prodeſt, num.3 590
iuramentum prodeſt, ſiue quis in perſonam, ſiue in rem actione conuentus ſit,nu.9 590
iuramentum ſi remittatur, habetur pro præſtito,numero 10.24. 481.& 482
iuramentum ſpontaneum nullum vim habet.nu.6 590
iuramentum vltroneum, quod fit nemine deferente, nihil operatur,nu.20 482
iuramentum de calumnia: formula.nu.2 610
quis ordo ſeruandus in eo præſtando,nu.3 611
iuramenti neceſſarij variæ ſpecies,nu.4 481
iuramenti remiſſi eadem vis,quæ præſtiti,nu.7 590
circa iuramentum informe doctores errare,nu.35 443
poſt Iuramentum præſtitum, reus denuo admoneri debet vt ſoleat antequam agatur.nu.12 481
iuramento præſtito, illi ſtatur, etiamſi deferens periurium probare velet.num.26 482
de iuramento formi & informi.nu.11.30 481.482
ex iuramento formi duæ dantur actiones.nu.31.32 482
iuratoria cautio quando admittatur.nu.5 578
iuratoria cautio quando ſufficiat.nu.5 580
iuſiurandum iudiciale.nu.5 481
iuſiurandum iudiciale præſtatur formiter & informiter. nu.30. 482
iuſiurandum neceſſarium num.3 ibid.
iuſiurandum quid.nu.1 ibid.
iuſiurandum quomodo remittatur.nu.25 482
iuſiurandum voluntarium.nu.2 481
iuſiurandi ſpecies. ibid.
iuriſconſulti a reprehenſione Vallæ defenſi.nu.4 11
iuriſconſulti in dubijs mediam viam eligere ſolent.num.3 30
iuriſconſulti qui ſunt a conſilijs principi excuſationem habent. num.3 83
a iuriſconſultorum omnium reſponſis olim non licebat recedere,ſecus ſi aliqui diſſenſiſſent.nu.8.9 19
de iuriſconſultorum veterum duabus interpretationibus. numero 1.3 18
iuriſdictionum limites.nu.52 510
iuriſprudentia media quæ.nu.1 263
iuriſprudentia quid doceat.nu.1 9
iuriſprudentiæ definitio explicatur.nu.2 ibi.
iuriſprudentiæ duo capita.nu.2 96
iuriſprudentiæ finis.nu.3 7
iuſſu factum quid dicatur.nu.21 564
iuſta ſeruitus.nu.2 24
iuſtitia alienum bonum.nu.16 8
iuſtitia ciuilis,ſiue politica,duplex.nu.7 8
iuſtitia commutatiua & diſtributiua quomodo ſuum cuique tribuant.nu.19 9
iuſtitia particularis.nu.9 8
iuſtitia quare dicatur conſtans & perpetua voluntas.nu.9. ibid.
iuſtitia tribuit cuique quod ſuum eſt.nu.17 9
iuſtitia vniuerſalis.num.8 8
iuſtitiæ definitio explicatur.nu.10 ibid.
iuſtitiæ particularis diuiſio.nu.9 ibi.
iuſtitiæ proprium.nu.3.4 8
de iuſtitia & iure Rubr. 8
titulus,cur alios præcedat.nu.1. ibid.
de qua Iuſtitia hic agatur.nu.6 8
Iuſtinianus a calumnia Vallæ defenſus.nu.9.10 571
Iuſtinianus à Flauiorum familia oriundus.nu.4 2
Iuſtinianus alius Conſtantini.F. ibi.
cur [illegible] cognominatus.nu.6 ibi.
Iuſtinianus an aliquid de nouo induxerit in huius §. quæſtione. num.1 28
Iuſtinianus conſtituit compenſationem tam in ſtricti iuris quā bonæ fidei iudicijs ipſo iure conſiſtere.nu.2 535
Iuſtinianus cur Flauij prænomen ſibi adſciuerit.num.4 2
Iuſtinianus cur Iuſtinum patrem ſuum nominet.nu.5 ibid.
Iuſtinianum cur ſe Africanum dixerit.nu.18 3
Iuſtinianus cur ſe Gothicum dixerit.nu.10 ibi.
Iuſtinianus fauens fuit mulieribus.nu.2 303
Iuſtinianus Imperator quo conſilio Inſtitutiones fieri iuſſerit. num.3 1
Iuſtinianus nomē eſt propriū,ad imitationē iuſtini patris n.5. 2

Iuſti-

I N D E X.

Iuſtinianus quando Cæſar factus.nu.3 ibi.
Iuſtinianus Vandalos ex Africa pepulit.nu.3 3
Iuſtiniani antiquus codex, Iuſtinianeus dictus.num.6. 5
Iuſtiniani Imper. conſtitutio ad legis Anaſtaſianæ emendationem pertinens nu.5 308
Iuſtiniani conſtitutio circa ſatiſdandi modum.num.1 579
Iuſtiniani conſtitutio de adoptiuis quando lata.num.1 294
Iuſtiniani emendatio circa ſucceſſionem agnatorum.nu.8. 298
Iuſtiniani labores.nu.1 4
ex Iuſtiniani lege pater ſemper contracta fiducia emancipare videtur.nu.5 305
Iuſtiniani nouus codex.nu.10 5
Iuſtinianum his triumphaſſe.nu.24 3
Iuſtinianum hic mente captum a furioſo non diſtinxiſſe. num.4. 206
a Iuſtiniano quæ bella ſint confecta.nu.2 4

L

Læſæ maieſtatis crimen qui committere dicantur.nu.3 622
de Læſæ maieſtatis crimine qui accuſare poſſit.num.1 ibi.
in Læſæ maieſtatis crimine ſolus conatus punitur, etſi effectum non habuerit.nu.7 ibid.
læſus quomodo olim, & hodie reſtituatur.nu.17 463
lana quid.nu.3 120
lani etymologia. ibid.
lanx & licium quomodo & cur in furto vſurpata fuerint. nu.4. 416
lectio tit.de in diem addic reſtituta.nu 1 331
legandi modus ex lege 12.tabularum deſcendit.nu.1 229
legandi verbum latam habuit ſignificationem.nu.1 228
legans rem ſuam, quam putat legatarij, valet legatum.nu.5. 240
legans rem ſuam vt alienam, an legatum valeat.nu.1.3 ibid.
legare quid ſit. 275
verbum legaſſit.nu.3 261
legare hi ſoli poſſunt, qui actiuam teſtamenti factionem habent. num.2 251
legari illis tantum poteſt, cum quibus teſtamenti factio paſſiua eſt, & qui illi.nu.1. ibid.
legatarium actionem hypothecariam habet.nu.7 230
legatarius ante aditam hæreditatem non agit.nu.9 ibid.231
ſi Legatarius ex titulo oneroſo rem alienam habeat, quomodo ſit diſtinguendum.nu.2 234
legatarius ex tribus actionibus vnam eligere debet, qua experiatur.num.8 231
legatarius fit dominus rei legatæ ſine traditione.num.10 ibid.
legatarius in quibus rebus hypothecam habeat.nu.7 230
legatarius, vel fideicommiſſarius iuſſi reſtituere, an quartam detrahant.nu.6 277
legatarij hæredi etiam fideicommitti poteſt.nu.2 277
legatario rei vendicatio competit ad rem legatam conſequendam.nu.3 230
legatarijs autem, §.dubitandi ratio.num.1 167
ratio decidendi.num.2.4.5 ibid.
legatarijs autem, §.etiam in ſimplici nuncupatione obtinere.numero 7 168
legatarijs pluribus in optione diſſentientibus res ſorte dirimenda eſt nu.5 250
ad Legationem ſe præparans abſenti comparatur.nu.2 83
legatum a die aditæ hæreditatis debetur.nu.54 506
cauſa huius actionis.nu.55 ibid.
legatum ab hærede præſtandum poſt aditam hæreditatem. nu.6. 229
legatum alimentorum etiam alias incapacibus relinqui vtiliter poteſt.nu.4 251
legatum dotis incertum a patre relictum valet.nu.7 244
legatum dotis in quibus ſit plenius, quàm de dote actio. num. 2.4.5 ibi.
legatum eiſdem conditionibus migrat in alium, quibus priori relictum fuerat nu.7 260
ſi eadem ſumma bis legetur eidem, vel diuerſis, quid iuris ſit. num.8 ibid.
quid ſi eadem ſpecies diuerſis legatur ſeparatim.nu.9 ibid.
legatum etiam codicillis relinqui poteſt.nu.9 229
legatum incertæ perſonæ per errorem ſolutum, non repetitur. num.1 252
idem iuris eſt in legato alimentorum & ad pias cauſas.num.2. ibid.
legata ob incertitudinem perſonæ non viciari.nu.3 253
legatum incertæ perſonæ relictum non valet.num.1 252
legatum in genere factum ad ſpecies illius generis reſtringitur, quas teſtator in patrimonio habet.nu.8 249
legatum in quo differat ab alijs donationibus num.5.7.8 229
legatum libertatis incertæ perſonæ factum non valet.nu.1. 252
legatum pauperibus relictum, etiam ante Iuſtinianum valuit. num.2 252
legatum per damnationem num.5 259
legatum per præceptionem.num.7 230
legatum per vendicationem.nu.3. 259
legatum pœnæ nomine quare olim non valuit.nu.2 259
legatum quare dicatur donatio quædam.nu.4 229
legatum quid num. ibi.
legatum quod ſine lucro eſt, non valet nu.15 243
legatum rei futuræ tranſmittitur ad hæredes legatarij. num.2. 235
legatum rei de qua, an ſit in rerum natura, dubitatur, an valeat, num.6 ibid.
legatum rei quæ fuit, amplius tamen non eſt, vel nec fuit, nec futura ſperatur, an valeat.nu.4 ibid.
legatum ſinendi modo.nu.6 229
legatum ſub conditione ad hæredem non tranſit.num.1.2.3 260
legati definitio.nu.1 228
legati tranſlatio quando dicatur.nu.6.10 260
a Legato rei alienæ ad legatum rei obligatæ valet argumentum. num.5 233
de Legato ſub modo.nu.9 257
in Legato conditionali, vel rei alienæ, non inſpicitur in Falcidia tempus mortis teſtatoris.nu.3 264
legata a fideicommiſſis in quibuſdam etiam hodie differre. numero 8 231
legata hodie etiam ante inſtitutionem relinqui poſſunt. num.3. 257
legata hodie valent quibuſcunque verbis relicta.nu.1 230
legata in teſtamento relicta ſunt teſtamenti acceſſoria.nu.5. 228
legata olim non niſi in teſtamento relinquebantur, hodie ſecus. num.4 ibid.
legata olim quadrifariam relinqui ſolita.nu.1 229
legata quando ipſo iure, vel ope exceptionis adempta cenſeantur.nu.1.2.3 260
legata quibuſcunque verbis relicta valent.nu.1 230
legata ſingularibus tantum fideicommiſſis æquata.nu.4 231
hæc exæquatio non ſolum Iuſtiniano tribuenda.nu.5.7 ibi.
legata ſpecies ſi pereat ſine culpa hæredis, legatario periſſe cenſetur, & quid in quantitate.nu.1.2 244
legatorum appellatione libertates continentur.nu.2 30
legatorum deficientium iure veteri tria genera.nu.13 237
contra Legatorum naturam eſt, vt totum patrimonium exhauriant.nu.2 261
legatorum tranſlatio.nu.6.10 260
inter legata & fideicommiſſa differentia.num.5.275.num.3. 277
de Legatis.Rub. 228
huius tituli continuatio.nu.1 ibid.
in legatis amplius quam fideicommiſſis olim fuiſſe quomodo accipiendum.num.9 231
legiones Romanorum.num.3 3
legitima an perdatur ob omiſſum inuentarium.nu.23 226
legitima hodie, eſt triens vel ſemis.nu.3 219
legitima liberis relinquenda hodie titulo inſtitutionis, & quæ ſit ratio.nu.2.3 221
legitima liberorum qualis olim fuerit.nu.2 219
legitima parentum an etiam aucta.nu.7 221
legitima parentum tutela vnde proceſſerit.nu.1.3 67
legitima patroni hodie ab omni onere eſt prorſus libera, ſicut legitima filij.num.8 319
ad Legitimam, huius §.diſpoſitionem hodie ſine fructu eſſe. nume.6 201
de Legitima agnatorum tutela Rub. 63
de Legitima agnatorum tutela tituli continuatio.nu.1 ibid.
de Legitima parentum tutela.Rubr. 67
de Legitima ſucceſſion.nu.1 296
huius tituli ſumma.nu.5 ibid.
legitimati per oblationem curiæ quid conſequantur.nu.3 41
legitimi quibus modis naturales tantum efficiantur.nu.14. ibid.
legitimi tantum inofficioſi teſtamenti querelam habent. nu.1 219
quid de naturalibus tantum.nu.2 ibid.
legitimi tramites.nu.3 4.
legitimi vt naturales tantum efficiantur, quæ neceſſaria.nu.6. 41
legitimorum hæredum appellatione qui contineantur.nu.7. 324
legitimati per oblationem curiæ quomodo ſuccedant.nu.7. 286

legi-

I N D E X.

legitimati per ſubſequens matrimonium quomodo ſuccedant. num.10.11 ibid.
legitimati per oblationem curiæ.nu.8 ibid.
Lemanus locus.nu.8 2
lex Aelia Sentia.nu.2.3 27
lex Anaſtaſiana nu.3 308
lex Aquilia.nu.9 421
lex bona a mala,ſola naturæ norma diuiditur.nu.5 21
lex commiſſoria in emptionibus valet, ſecus in pignoribus.nume.4.5 384
lex Cornelia de captiuis quando lata.nu.14 52
lex Cornelia vnum tantum caput habet,nu.15 ibid.
lex diſponens de toto,de omnibus eius partibus diſponere intelligitur.nu.7 241
lex 12. tabularum circa ſucceſſionem liberti quid ſanxerit. numero 1. 316
de iniuria.nu.1.2 436
in agnatis non facit diſcrimen inter maſculos & feminas. numero 6. 298
maſculos & feminas æqualiter vocabat ad ſucceſſionem inteſtatam,ſecus de media iuriſprudentia.nu.4.5 205.& 206
lex Falcidia duo habuit capita nu.1 261
lex Falcidia habet etiam locum in fideicommiſſis ſingularibus, & mortis cauſa donationibus.nu.16 262
lex Furia.num.9 ibid.
lex Fuſia Caninia per Iuſtinianum ſublata.nu.3 31
lex Fuſia Caninia vnde dicta.nu.1 ibid.
lex Iulia de ambitu.nu.1 629
eiuſque pœna. ibi.
lex Iulia quare alienationem rei dotalis conſentiente vxore permiſerit,hypothecam vero non.nu.7.8 152
lex Papia a quo lata.nu.6 317
lex Papia.Poppæa. ibid.
lex Petilia.nu.20 562
lex plerumque impedit dominij effectum,vt in marito & pupillo.nu.10 96
lex Pompeia de parricidijs a quo lata nu.1.5 625
lex poſt ſpecies præmiſſas generale verbum ſubijcere ſolet. numero 1. 40
lex propriè de iure ſcripto dicitur.nu.4 13
lex teſtamentaria,lex Cornelia de teſtamentis.nu.6 626
lex vnde dicta.nu.4 15
lex Voconia.num.10 262
legis acceptio generalis.nu.2 15
legis Aliæ Sentiæ aſſertio vetus hodie ſublata.nu.4 27
legis Aliæ Sentiæ capita.nu.2.3 ibid.
legis Aquiliæ actio duplici reſpectu mixta eſt.nu.12 503
in Legis Aquiliæ actione quomodo æſtimatio fieri. debeat. nume.42 505
legis Aquiliæ primum caput.nu.2 427
ſecundum. 430
legis Aquiliæ tertium caput.nu.3.427.nu.1. 231
legis Attiliæ rogatores.nu.2 69
legis Corneliæ de ſicarijs pęna. 624
in Legis diſpoſitione, nomine filij continetur nepos, etiam in odioſis.num.7 62
legis xii.tabularum circa debitores durities.num.17 562
legis Falcidiæ diſpoſitio.nu.12.13.14. 263
legis Falcidiæ ratio in ſingulis hæredibus computanda. num.6. 267
in Legis Falcidiæ ratione quantitas patrimonij morte teſtatoris ſpectanda.nu.1 264
& quæ ſit ratio.nu.2 ibid.
legis ferendæ forma quæ apud Romanos fuerit.num.7 15
legis Papiæ Poppeæ quæ fuerint capita num.1.2.3.4.5 317.318
legis Papiæ ſumma in quantum a Iuſtiniano diminuta ſit numero 3. 319
legis repetundarum quis author fuerit.nu.3 629
legis ſtricta acceptio.nu.3 15
legis Velleiæ caput primum.nu.9 184
ſecundum.nu.10 ibid.
legi Falcidiæ quib.caſibus non ſit locus.nu.17 262
legi Papiæ in quo Iuſtinianus derogauit.nu.3 319
legem Aeliam Sentiam quis tulerit.nu.5 27
legemquam hic Iuſtinianus deſcribat.nu.5 15
legem tollere ſolius eſſe principis.nu.15 21
legem Velleiam & Aquiliam etiam in materna hæreditate obtinere,num.4 188
lege ciuili in cauſis criminalibus biennio, in ciuilibus triennio inſtantia perit.nu.2 609
id hodie non obſeruari.nu.3 ibid.
lege Iulia de annona qui teneantur.nu.6 629
in Lege Aquilia hæres in ſimplum tantum agit contra damnificantem ſine ratione incrementi.nu.7 519
quæ ſit diuerſi iuris ratio. ibid.
lege xii.tabularum filiusfam. inſtar ſerui noxæ debebatur. numero 1. 573
hoc poſtea fuiſſe immutatum,quæ ſit ratio.nu.2.4 ibi.
lege xii. tabularum poſt ſuos conſanguinei vocabantur. numero 4. 303
de Lege Cornelia de falſis,& S.C.Liboniano.nu.1 626
de Lege Falcidia.Rubr. 260
de Lege Fuſia Caninia tollenda Rubr. 31
a lege antiqua duob. caſibus æquiparatis, lex nouo corrigens in vno,non cenſetur corrigere in alio.nu.5 ibid.
lege ſcripta deficiente,conſuetudini ſtamus.nu.1 19
leges ciuiles quandoque a naturali ratione longius recedunt. & tamen nihil iniquum ſtatuunt.nu.6.7 21
leges compoſitę.nu.4 5
leges diſcuſſæ. quæ dicunt ipſo iure prodigo adminiſtrationem interdici. nu.7 78
leges xii.tabularum.nu.6 20
leges inter armorum ſtrepitum ſilent.nu.3 170
leges quando promulgari dicantur.nu.3 5
legum duarum pugna,earundemque conciliatio.num.6 ibi.
legum immenſa volumina.nu 3 1
contra Leges quid dicatur.nu.7 159
l.cum quæſtio excuſſa.nu.3 195
l.decreta.ff.de re iud.explicata.nu.3. 346.474
l.& ſiue.C.ad Treb.cum hoc.§.conciliata nu. 272
Explicatio l.eum qui 56.§.qui ita,de verbo.oblig.num.8 368
Emendata l.5.de verb.obl.num.5 769
Explicatur.l.vlt.C.de cond.cau.dat.ca.non ſec.num.2 581
Explic.l.vn.C.vb.conuen.qui cer.loco dat promiſcuum.17 549
l.hæres abſens excuſſa §.vlt.de iudic.nu.15. 549
l.interdum de public.iud.explicata.nu.3 431
l.non poteſt diſcuſſa.ff.de iud.num.16 554
l.precibus,&c.diſcuſſa.nu.6 311
l.qui reſtituere excuſſa.ff.de rei vend.nu.25 541
l.quod dicitur de verb.oblig.excuſſa.num.3.5 357
l.quod vulgo declaratio nu.11.12 180
l.ſed non,de iniu.quomodo accipienda.nu.2 435
l.ſi ab eodem de pignor.& hypot. interpretatio. num.42.45.47. 460
in eadem lege non habere locum argumentum a contrario ſenſu.num.46 ibid.
l.ſi domus de leg.1.explicata.nu.10 250
l ſi patremfam.de hæred.inſtit.reſtituta.nu.7 202
l.ſi priſquam.de nou.oper.nunc.excuſſa nu.51 453
l.1.de legatis 1.excuſſio.nu.6 231
l.1.ff.commod.diſcuſſa.nu.5 455
l.2.de rebus credi.& iureiurando,intellectus num.29 482
lenocinij quæ ſit pęna.nu.16 623
libellus actoris certam petitionem complecti debet.nu.20. 546
fallit in actionibus vniuerſalibus & generalibus.nu.21 ibi.
libellus debet continere cauſam ſuæ actionis.num.9 443
libellus incertus quando admittatur.nu.23 546
idem eſt,ſi incertitudo conſiſtat in re petita.num.24 ibi.
idem,ſi aliquid petatur acceſſoriè.nu.25 ibid.
libellus incertus toleratur,quo ad interrumpendam pręſcriptionem nu.26. ibid.
idem,ſi in proceſſu iudicij probationes certæ ſint.nu.27. ibi.
libellus incertus valet,niſi opponatur nu.28 ibid.
libellus in actione confeſſoria.nu 37 452
libellus in condictione furtiua.nu.23 493
libellus in reſciſſoria actione quomodo aptem poſſit concipi. numero 39. 469
libelli detractio quando ſit illicita nu.24 555
libelli forma.nu.30 498
libelli forma in actione reſciſſoria.nu.41 465
de libelli forma in hoc iudicio num.40 483
libelli forma in officio reſcindente.num.40 465
libelli forma in Seruiana actione.nu.30 473
in libello realis actionis cauſa proxima ſemper eſt exprimenda. num.15 443
de libellis in actione reſciſſoria.nu.38 465
liber hic barbare inſtituta ducitur.nu.16 6
liber homo non vſucapitur.nu.1 140
liberi dictio, etiam in vno verificatur, & in ſingulari etiam voce ea vtimur.nu.6.7 157

liberum

INDEX.

liberum hominem occidens, vel vulnerans, quomodo teneatur. num.6 427
liberum pro filio, in ſingulari nnmero rectè dici. num.6.7 157
pro Libero homine læſo eſt pęna arbitraria. nn.5 440
pro Libero homine occiſo eſt pęna quinquaginta aureorum. numero 4. ibid.
liberi an vt legitimam, ita & Falcidiam habeant. nu.14 262
liberi homines quibus legari poteſt, ijdem & hæredes inſtitui poſſunt. nu.3 189
liberi in quibus patrem, non matrem ſequantur. nu.3 25
liberi non tantum, ſed etiam parentes & fratres hodie patronos excludunt. nu.5 319
liberi patronorum aſſignare ſuis liberis non poſſunt. num.3. 321
liberi poſt tutelam nati non proſunt. nu.3 83
liberorum appellatio. nu.3 57
liberorum appellatione qui veniant. num.6 179
liberorum nomen omnibus deſcendentibus conuenit. nu.10. 63
liberis à matre præteritis datur querela inofficioſi. num.2. 188
liberi natura defertur ſucceſſio paterna. nu.3 216
liberorum differentia hodie nulla nu.5 24
liberis, §. huius correctio ex iure nouiſſimo nu.7. 208
liberi naturales qui dicantur. nu.2 292
liberos plures habens, poteſt vnum vel plures emancipare. numero 1. 54
liberalibus ſtudijs quantum tribuerint honoris veteres nu.1. 87
liberationem legari poſſe, nn.5 242
quid id modis fiat. ibid.
liberatio & ſolutio eiuſdem ſunt ſignificationis. nu.1 ibid.
liberatio perſonalis ſi legata ſit, ab hærede debitoris exigi debitum poteſt. num.6 ibid.
ſi is cui Liberatio legata eſt, correum habeat, intereſt, an ſint ſocij, vel non ſint, quia ſi ſocij ſunt, legatarius per acceptilationem liberatur: alias pacto. num.10.12 ibid.
libertas fideicommiſſo relicta ſeruo alieno ſtat quandoque ſuſpenſo. nu.4 279
libertas per fideicommiſſum dari poteſt ſeruo non tantum proprio, ſed etiam alieno. nu.1 278
libertas ſemel competens non reuocatur. nu.3 333
libertas ſeruo inſtituto non rectè admittitur. nu.2 190
de eo cui Libertatis cauſa bona addicuntur. Rubr. 331
libertatis definitionis explicatio. nu.1 22
libertatis proprium eſt, ſic viuere vt velis. nu.3 ibid.
libertate donati ex Iuſtiniani conſtitutione ſtatim fiunt ciues Romaoi 7. 27
in Libertate fideicommiſſaria ſolus euentus conſideratur ſecus in directa. nu.3.4 29
quæ ſit ratio diuerſitatis. ibid.
libertus & libertinus an differant. nu.1 316
quomodo differant. nu.2 25
libertus ſi inteſtatus moriatur ſine liberis, patronus in totum ſuccedit. nu.7 317
libertus ſi teſtetur, iure prætorio tenebatur dimidiam partem patrono relinquere. nu.4 ibid.
liberto non tantum patronus eiuſque libri in infinitum, ſed etiam ex latere coniuncti ſuccedunt vſque ad quintum gradũ. nu.1.2 319
liberti ciues Romani qui. nu.2.5 27
liberti Latini qui. nu.3 ibi.
liberti noſtri ſunt etiam, quos ex fideicommiſſo manumiſſimus. num. 2 316
liberti olim locupletiſſimi fuerunt nu.11 318
circa libertorum ſucceſſionem quid Iuſtinianus ſtatuerit nu.4. 319
in Libertorum ſucceſſione gradus prærogatiua ſeruanda. num.3. 320
libertini qui olim fuerunt. nu.1 25
libertinorum differentia ex Caio relata. nu.1 27
de Libertinis. Rubr. 25
libripens vnde ſit dictus. nu.18 162
Libyam Iuſtinianus per Bellizarium recuperauit. num.2 4
Lictores qui fuerint. nu.6 513
licentioſum tantum principis placitum pro lege habetur. numero 4. 17
limitatio ſuperioris pronunciati. nu.7 360
linea a gradu quid differat. nu.5 310
linea quid. ibid.
linguæ acceptilatio. nu.2 346
literæ quoque §. communis limitatio. nu.5 117
hunc §. hodie non habere locum. nu.6 ibi.
literarum obligatio quomodo contrahatur, & quæ in ea requirantur. nu.6.7 376
ex literarum obligatione quæ actio detur. nu.11 ibid.
de literarum obligationibus. nu.45 375
huius tituli continuatio. nu.1 ibid.
litigandi iuſtam cauſam habens, non tenetur ad expenſas litis. num.6 612
litigandi iuſtam cauſam quando quis habuiſſe dicatur, num.7.8. ibid.
litigaos temere ad quas impenſas teneatur. nn.5 ibid.
litigantium temerè quæ vetus pęna fuerit. nu.1 611
litigator temerarius quis dicatur. nu.1 613
lis nulla eſt inter patrem & filiumfa. num.42 486
lis per inficiationem hodie tantum in legatis ad pias cauſas creſcit. nu.5 246
in reliquis legatis ſi indebitè ſoluantur, habet locum condictio. num.6 ibid.
per litis æſtimationem quid intelligamus. nu.7 571
litis conteſtatio non impedit vſucapionem rei mobilis. nu.6. 617
poſt litis conteſtationem mutatio libelli eſt prohibita. nu.30 355
quando fallat prædicta regula. nu.31 ibid.
aote litem conteſtatam non dicimur petere. nu.5 616
litem inferre quis dicatur. num.1 593
in litem iurare quid ſit. nu.32 523
litem quandoque ante tempus inferre licet. num.2 593
litem ſuam facere quid ſit. nu.2 440
lites ne temerè mouerentur, propoſitis varijs pęnis veteres diligenter curarunt. nu.2 609
quæ ſint illæ pęnæ. 3.4 ibid.
littus & ripa quod proprietatem differunt nu.4 100
quo ad vſum attinet, non differant. num.3 ibid.
littus pro quauis extremitate. nu.15 99
in Locando ſi nulla prorſus merces conſtituta ſit, mandati actio competit. num.8 386
in Locata re remanens poſt finitam conductionem, reconducere videtur. nu.4 392
locatio a commodato & emptione in quo differat. nu.4.6 385
io locatione ſeruari debent exprè conuenta num.1 391
in dubio contra locatorem & venditorem interpretatio facienda. nu.6 ibid.
Ex re locata nemo ante tempus expellendus. fallit tamen num. 4.5. ibid.
Fructus locati ad conductoris hæredes pertinent. num.3 392
locatio & conductio alia temporanea, alia perpetua. nu.1 385
locatio non poteſt eſſe, vbi corpus ipſum ooo datur ab eo, cui id fieri, num.1 391
locatio requirit pecuniariam mercedem, nu.5 385
locatio temporanea alia expreſſa, alia tacita, num.7 ibi.
locationis cauſa efficiens; nu.8 ibi.
cauſa materialis. ibid.
effectus. ibid.
locationis temporaneæ deſcriptio. nu.2 ibid.
de Locatione & conductione. Rubr. ibid.
in Locatione merces debet eſſe pecuniaria, nu.24 473
in Locatione mercedis conſtitutio recte in arbitrium tertij coofertur, nu.7 386
in locatione multa veniunt præſtanda ex bono & æquo, de quibus expreſsè non eſt conuentum, nu.2 391
id exemplis declaratum nu.3 ibid.
locator conductor, nu.3 385
locatori domus omnia illata ſunt obligata, nu.7 344
locatori fundi omnes fructus tacitè ſunt obligati. ibid.
locupletari cum alterius iactura, cootra naturam eſt, nu.8. 73
locupletari nemo debet cum alterius iactura. nu.13 453
locus ex Cicerone ad hunc. §. nu.3 4
locus purus quis ſit, nu.7 102
locus qui ſeruit, an religioſus fieri poſſit, nu.11 103
locum religioſum iure canonum per pontificem tantum conſecrationem fieri nu.4 102
locus ſacer diruto ædificio ſacer manet. nu.11 103
fallit, num.12 ibid.
locus ſolutioni adiectus efficit ſtipulationem in diem. nu.1. 348
locus ſuus, locus alienus, nu.7 121
olim fas erat cuique habere proprium locum autoritate poblica ſacrum, num.8 ibid.
loci huius reſtituta lectio. nu.7 624
loco certo ſi te daturum promittas, an etiam in loco domicilij id petere poſſis, nu.14 549
in Locum communem inuito ſocio non licet inferre mortuum. num.7 102
lucrum intelligitur omni damno deducto, nu.8 394

lucra

I N D E X.

lucra dotalia quæ dicantur,nu.35 150
luere verbum quid ſignificet.nu.2.3 233
lumen & proſpectus quomodo differant,nu.14 128

M

MAcedonianum ſenatuſconſultum duntaxat in mutuo locũ habet,nu.10 569
etiam ad filiosfamil.pertinet,nu.13 570
quibus caſibus non habeat locum,nu.11 569
Macedoniano ſenatuſconſulto non poteſt renunciari a filiofam. num.9 ibid.
magiſter nauis quis ſit,num.12 565
magiſtratus & quiuis paterfam.hoc iudicium habet,num.6. 512
magiſtratus vtrum demonſtrat.nu.3 91
magiſtrat vi cuilibet ciuili incumbit proſpicere, ne temere moueantur lites.nu.1 609
magiſtratus quando excuſentur.nu.14 82
magiſtratuum voce prætores intelligitur,nu.9 18
maieſtatis rei qui,nu.5 622
maieſtatis crimen differt a crimine perduellionis,num.6 288
maior quando poſſit reſtitui in integrum,nu.3 77
maior viginti quinque annis confirmato iudicio eſſe cenſetur, num.3 77
maior quinquaginta quinque annis a reliquis publ. muneribus excuſatur,nu.6 87
maior ſeptuaginta annis excuſationem habet,nu.5 87
maiores qui ſint,nu.3 310
maius & minus diuerſas ſpecies non faciunt.nu.5 93
mala fides defuncti nocet hæredi,etiam bona fide poſſidenti, numero 9. 145
malæ fidei poſſeſſor omnes fructus reſtituit.nu.10 119
malæ fidei ſcriptor nihil conſequitur,nu.8 117
malorum nulla eſt ſocietas,nu.4 393
ex Maleficijs pœnales actiones in hæredem rei non dari, regulæ explicatio.nu.6 584
mandans fieri delictum,tenetur ea pœna, qua delinquens, numero 23. 485
mandare verbum,nu.1 396
mandatarius dicitur procurator,nu.3 397
mandatarius quatenus excedit mandatum,an negotiorum geſtorum actionem habeat,nu.3 599
Quando mandatarius non excedat mandatum,nu.4 ibid.
mandatarius quid præſtet,nu.5 401
mandata iuriſdictione omnia mandata cenſentur, ſine quibus expediri nequit,nu.5 399
ſi mandatarij tantum gratia mandetur,conſilium potius eſt, quã mandatum,nu.1 398
mandator & mandatarius qui dicantur,nu.3 397
mandator tantum præcedit obligationem, conſtitutor ſequitur, num.3 272
duplicia eſſe mandata, publica & priuata & quæ ſit differentia,nu.63 500
mandatum ab initio eſt voluntatis, poſtea fit neceſſitatis, numero 1. 400
fallit,num.2 ibi.
mandatum & in diem & ſub conditione fieri poteſt.nu.1. 401
mandatum expreſsè & tacitè contrahitur,nu.2 397
mandatum extinguitur reuocatione,modo res ſit adhuc integra. 4.5 400
mandatum gratuitum eſſe debet,nu.1 401
mandatum in quo differat ab alijs contractibus, qui conſenſu fiunt,nu.4 401
mandatum morte mandantis quibus caſibus non perimatur, nume.7 400
mandatum procuratorium tria continere debet,num.11 648
mandatum poteſt etiam per nuncium vel epiſtolam fieri, nume.3 401
mandatum quando dicatur inſinuari actit.nu.5. 577
mandatum quibus verbis concipiatur,nu.2 401
mandatum quinque modis contrahi,nu.1 397
mandatum rei inhoneſtæ non obligat.nu.5 397
mandatum ſoluitur morte mandantis & mandatarij.nu.6 400
mandatum vbi tua & aliena gratia fit,exemplum,nu.4 398
mandatum vbi tua & mandantis gratia fit, exempla, num.1.2.3. ibid.
mandati actio directa,nu.7 399
mandati actio quomodo differat a negotiorum geſt.actione. numero 60. 499
mandati cauſa efficiens,nu.8 397
de mandati contractu locus ex Cicerone,nu.9 ibid.
in materia mandati multa arbitrio boni viri relinquenda ſunt, num.8 399
mandati deſcriptio,nu.4 397
mandati effectus,nu.8 397
mandati fines diligentur cuſtodiendi,nu.1 399
de Mandato. Rub. 396
mandata alia publica,alia priuata,nu.1 397
non manifeſtum furtum quid,nu.7 503
manumittendi facultas per Aelium Sentium quomodo fuerit reſtricta,nu.2 31
manumittere ex quibus cauſis non liceat. Rub. 27
manumittere qui poſſint,nu.1 ibid.
manumittens quot hodie annorum eſſe debeat,nu.4 30
manumiſſio inter amicos,& per epiſtolam.nu.6 26
manumiſſio non retractatur,etſi cauſa fuerit iniuſta, falſaue.numero 2. 30
manumiſſio omni tempore & quouis loco rectè fit.nu.1 26
manumiſſio per vindictam,nu.3 26
manumiſſio,quæ ex ſacris conſtitutionibus fiebat,nu.2 ibid.
manumiſſio quid,& vnde dicta,nu.30 ibid.
manumiſſio ſeruorum,emancipatio liberorum eſt,num.7 54
manumiſſionis quot ſpecies,nu.1 26
manumiſſionem pro emancipatione ſecundum ius vetus propriè dici ſecus de iure codicis,nu.8 54
Marcus Tacius Alpinus.nu.13 3
Conſtitutio D.Marci.nu.2 333
in Mari ædificare licet,ſicut in littore,nu.6 99
maritus an dotem legare poſſit, quam non accepit,nu.6.8 244
maritus curam vxoris ſuæ ſuſcipere non poteſt,num.1.6 90
maritus eſt rei dotalis iure ciuili dominus,nu.2.3.5 152
maritus etiam ex alio contractu conuentus, quàm dotis, habet beneficium,ne egeat.nu.10 558
maritus & vxor poſt decimum gradum ſuccedunt,nu.8. 309
his deficientibus,fiſcus ad ſucceſſionem vocatur,num.3. ibid.
maritus & vxor quoque affines dicuntur.nu.4 39
maritus habet priuilegium competentiæ in quantum facere poteſt,nu.41 534
maritus impenſas in re dotali neceſſario factas conſequitur.nume.15 559
maritus non tenetur ad integram dotem reſtituendam, ſed quatenus facere poteſt,nu.1 558
maritus procurator vxoris eſſe poteſt,nu.8 90
maritus quantum facere poſſit,quot modis colligatur,nu.2 558
maritus quo auxilio impenſas neceſſarias conſequatur, numero 16.18 559
maritus ſummo iure tenetur ad integram dotem; habet tamen priuilegium competentiæ,nu.7 558
maritus vtiliter vxori dotem acceptam legat.num.1 243
Martianus iuriſconſ.quando vixerit,nu.2 189
Martius campus,nu.9 234
mater ad ſecunda vota tranſiens, non poteſt hanc ſubſtitutionem facere,nu.8 206
Mater & auia hodie poſſunt tutelæ fungi officio,&c.nu.7 64
mater & frater non habent furti actionem pro filio,vel fratre ſurrepto.nu.4 419
mater indiſtinctè ex Iuſtiniani conſtitutione ſuccedit, nume.1. 303
mater in ſucceſſione filii excludebatur à patre.nu.2 ibid.
mater niſi filijs impuberibus tutores petat, à ſucceſſione eorum legitima repellitur, etiamſi naturales tantum ſint, nume.1.3. 305
idem in auia obtinet, & quibuſcunque futuris hæredibus impuberum.num.2 ibid.
mater non poteſt pupillariter ſubſtituere,nu.5 204
mater §.huius correctio.nu.3 188
mater pluribus temporibus prodeſſe poteſt partui, quam pater, num.2 24
mater procreatis ex coitu damnato non ſuccedit, neque ipſi matri,nu.4 305
mater ſuccedit vulgò quæſito,pater non,nu.2 ibid.
mater tutorem non petens filio quibus ex cauſis excuſetur, nume.7 305
circa matris ſucceſſionem, Conſtantini Imper. conſtitutio. numero 1. 304
matrem Iuſtinianus omnibus agnatis præfert, exceptis fratribus atque ſororibus,nu.2 ibid.
in Matrem non cadit poteſtas patria,nu.4 37
in materia qualibet teſtamentum ſcribi poteſt,nu.1 168
materia quid,nu.4 110

INDEX.

materia quomodo a ſubſtantia & forma differat. ibid.
matertera adoptiua quomodo poſſit fieri,nu.7 38
cum Materia adoptiua nuptias contrahere,licet,num.4. ibid.
matrimonium cuius iuris,nu.15 12
matrimonium prohibetur inter parentes & liberos in infinitũ, num. 1 36
matrimonium quando ſoluatur,nu.34 534
matrimonium quatenus prohibeatur ratione affinitatis,nu.5. 38
matrimonium vnde deriuetur,nu.6 34
matrimonij definitionis explicatio nu.8 34
ad matrimonium legitimum quid requiratur,nu.2.5.7.10.12. 34
matrimonio conſtante dos non repetitur,nu.32 534
fallit,ſi maritus ad inopiam vergat.nu.33 ibid.
in Matrimonijs contrahendis hodie iuri canonico ſtamus numero 2. 310
maſculi feminis quare medio iure prælati fuerint,num.4. 298
inter Maſculos & feminas in ſuccedendo differentia hodie ſublata,nu.1 186
Maſſurius Sabinus primus publicè reſpondit,nu.4 19
medici ſi ſint intra numerum legitimum, excuſationem habent, num.2 87
quantus is ſit numerus,nu.2 ibid.
media iuriſprudentia quomodo circa feminas agnatas poſt ſororem diſpoſuerit,num.2.3 298
de Media prudentia,& quando fuerit,num.7 ibid.
medium concludendi in rei vendicatione,nu.34 448
melioratio emponema.nu.4 388
membranæ quid,nu.4 117
mendacium ex dolo prouenit ad decipiendum alterum, numero 14. 458
mens & ratio & conſilium in ſenſibus,nu.7. 87
mens legis conſideratur,deficientibus verbis,nu.3 67
mens teſtatoris ſcriptor,æquitas rigori præferenda,nu.5 29
mente captus teſtari nequit,nu.5 77
mercede incerta in mandato conſtituta, fit contractus innominatus,nu.6 401
mercenarium iudicis officium,num.7 614
merces ſi ex conuentione accedat mandato,locatio eſt,non mandatum,nu.5 401
merces venales obligatæ pro penſione,nu.20.21 472
meretrix licet turpiter faciat quod ſit meretrix, tamen non turpiter accipit,nu.9 367
merx dominica,nu.6 566
pecullaris. ibid.
in Metallum opusve publicum damnatus,hodie liber manet,numero 1. 66
metus in actione Quod metus cauſa,quid ſit,nu 8 516
metus in legibus quintuplex,nu.7 ibid.
metum illatum eſſe,ſufficit impersonaliter dicere,nu.3 ibid.
metum non dicitur paſſus,qui nullum damnum ſenſit, num.12. ibid.
in Metu vis ineſt nu.9 ibid.
miles extraneo vel puberi directo ſubſtituere poteſt, paganus non: & quæ ſit diuerſitatis ratio.nu.1 210
de Mileſia partum ſuum in vtero necante, accepta ab ipſius ſubſtituto pecunia,nu.5. 207
miles quando procurator eſſe poſſit,nu.10.11 594.595
an militis teſtamento ob ignorantiam irrito, legata debeantur, num.3.4 187
milites magis arma,quam iura ſcire oportere,nu.1 4
milites quare non poſſit procuratores eſſe,nu.6 594
milites ſtationarij & limitanei non poſſunt militariter teſtari, num.2 171
an Militum priuilegia hodie ceſſent,nu.4 170
militibus, quæ ſolemnitates in teſtamento remittantur, num.9. 171
circa milites veterem ritum non multum eſſe immutatum; numero 5.7 170
miliare legale quomodo conficiatur,nu.7 89
miliaria per quam viam ſint commenſuranda,num.9. ibid.
militari vocabulum late patere nu.2 170
militare teſtamentum qui principes induxerint,num.6 171
de militari teſtamento Rubr. 169
continuatio huius tituli,nu.1 ibid.
de armatæ tantum militiæ militib. hunc titulum loqui. numero 3. 170
militia præbet immunitatem à tutela,& cura.num.1 87
minor ætate tutor ſcribi poteſt ſed non erit tutor,niſi maior effectus,num.5 61
interim ſubrogatur tutor à iudice,num.6 ibid.
minor interdum non eget reſtitutione,num.6 77
minor in teſtamento tutor ſcribi poteſt.nu.9 87
minor læſus reſtituitur in integrum,nu.2.4 77
minor natu regulariter non poteſt per ſe eſſe in iudicio, numero 70. 526
minor non poterat olim manumittere, niſi cum cauſæ cognitione,num.1 29
eius ratio quæ fuerit.nu.2 ibid.
minor non poteſt ſtare in iudicio ſine curatore,num.9 78
minor qui veniam ætatis impetrauit, non reſtituitur, nume.5. 77
minor 25.annis ad tutelam non admittitur.nu.8 87
debet ſub curatore eſſe. ibid.
minores magiſtratus qui ſint,nu.2 82
minores magiſtratus quomodo pupillis teneantur nu.3 ibid.
minores tantum magiſtratus actione ſubſidiaria tenentur numero 1. ibid.
miſſilia quid,nu.2 223
mixta actio triplieiter dicitur.nu.4 502
mixta comprehenduntur ſub ſimplicibus,nu.2 446
mixtæ actiones quare dicantur.nu.3 502
mœniana,& ſuggrundia,nu.20 455
modicare res quæ dicatur,nu.3 206
monachatus cur a iure parentum liberet,nu.7 51
Montanus. 5
mos,& conſuetudo quomodo differant.nu.8 20
mores hominum in vita priuata vix ſatis perſpici poſſunt, numero 2. 92
ad Mortem condemnatus hodie fit ſeruus pœnæ.nu.5 66
morte vel pupilli vel tutoris finitur tutela,nu.1 76
mulier adultera iure nouiſ. in monaſterium detruditur.num.9. 613
mulier fiſco potior in dotis cauſa nu.13 533
mulier procuratrix in quibus caſibus eſſe poſſit,nu.8.9 594
mulier quare non poſſit eſſe teſtis in teſtamento,num.4.5 265
mulier quod beneficium habet nu.11 558
mulieris conditio quandoque deterior conditione viri, num.3. 47
mulieris,quæ ſe commiſcuit ſeruo proprio, quæ ſit pœna, numero 3 335
quid hodie obtineat,nu.4 ibid.
mulieres quoque ſuſpecti poſtulare poſſunt,nu.2 92
mulſum quid nu.9 215
muri & portæ ſancti,nu.5 503
muros Romæ violans capite plectitur,nu.6 ibid.
mutare libellum quid.nu.3 553
mutatio iuris hæredi non nocet,nu.4 223
mutatio libelli ante litem conteſt.permittitur,nu.28 555
quib.caſib.hoc non procedat nu.29 ibid.
mutuans debet eſſe dominus, vel quaſi,rei mutuandæ, num.13. 496
mutus teſtis eſſe nequit.nu.15 165
mutuum aliud naturale,aliud ciuile,nu.9 338
mutuum ciuile, in quo natura cooperatur, per fictionem iuris, num.13 338
mutuum,ciuile per ſtipulationem nu.14 338
mutuum commodatum, & depoſitum ſunt contractus gratuiti. num.2 337
mutuum mere ciuile.nu.15 339
mutuum naturale.quid num.10 338
mutuum vel mutui datio nu.33 339
mutuum vnde dictum. ibi.
in Mutui actione quid probandum nu.18 497
in Mutui actione libelli forma nu.19 ibid.
mutui cauſa quæ,nu.17 339
mutui ciuilis ſubdiuiſio nu.12 338
mutui contractus in quibus rebus conſiſtant,nu.31 339
mutui definitio explicatur.nu.3 338
mutui deſcriptio ſeu definitio.nu.2 ibi.
mutui effectus quis nu.18 339
mutui etymologia,nu.2 338
mutui forma,num.32 339
mutui reſtitutio in alio genere fieri nequit.nu.7 338
in mutuo aliquando eadem ſpecies in reſtituitur.nu.8 ibid.
in Mutuo idem genus reddendum nume.6.338. & numero 15. 497
in Mutuo res fit accipientis.nu.14 497
ex Mutuo mere ciuili oritur obligatio poſt biennium. num.16. 339
ex Mutuo oritur certi condictio.nu.11 338

Naſci

I N D E X.

N

NAſci ſuum hæredem, & naſci ſuum futurum hæredem, verba illa, inter ſe differre, nu.3 253
natales quid, nu.3 25
natalibus reſtitui quis dicatur nu.5 ibid.
de Natalibus reſtituendis titulus nu.4 ibid.
nan ex ancillis noſtris domino noſtro ſubſunt. nu.2 107
nati ex ſerulli cognatione non ſolum ad parentum ſucceſſionem vocantur, ſed etiam frater patrono præfertur, nu.7 315
natura obligationum, quæ re contrahuntur nu.2 377
natura ſtipulationis, & literarum obligationis, nu.3 ibid.
naturalis obligatio quomodo ſola hic actionem pariat, nume.5. 591
naturalis obligatio quot modis tollatur, ciuili remanente nu.6.7.8.9 408
de Naturali obligatione ſola ſine ciuili, nu.14.15 336
naturales liberi, & adoptiui in quo differant, nu.1 292
naturales non legitimati, item ſpurij, inceſtuoſi, nefarij, adulterini, an & quomodo ſuccedant nu.9 286
naturales quis dicantur, nu.2 41
naturales tantum filij bifariam legitimari poſſunt, num 2 286
naturales tantum filij qui dicantur. nu.1 286
nautæ quando non teneantur ex quaſi maleficio nu.5 441
nautæ ſunt, qui naues exercent nu.2 ibid.
nauigij appellatio, nu.11 599
nauis leuandæ gratia rem proijciens, non videtur pro derelicto habere nu.1 124
& eas apprehendens animo lucrandi, furtum facit nu.2.5.6. ibid.
id quandoque fallit. ibid.
per nauem quid intelligamus nu.13 565
Nec, pro, NON, olim dictum nu.4 416
Nec vi, nec clam, &c. clauſula, omnia vitia poſſeſſionum continet nu.2 604
Nec minus, verſic. duplex intellectus nu.3 571
inter neceſſarium, & vtile geſtum differentia nu.6 635
ex Neceſſitate quicunque abfuit, reſtituitur, nu.28 464
negatiua an ſit probabilis, nu.7 361
negatoria actio quibus verbis inſtitui poſſit nu.39. 452
negatoria actio vnde dicta. ibid.
negatoriæ actioni vt locus ſit, quæ requirantur, nu.41 453
in Negatoria quomodo ponẽda ſit actio vel formandus libellus. num.47 ibid.
negotium alienum quot modis geratur. nu.3. 402. nu.39. 524
negotium facere, nu.43 518
negotiorum geſtio explicatur. nu.1 402
ex vna Negotiorum geſtione quomodo diuerſæ perſonæ acquirant actiones, nu.47 524
negotiorum geſtor quid præſtet. nu.14 403
negotiorum geſtor ſubſtituere poteſt, nu.46. 524
negotiorum geſtor ſubſtituit inſtar procuratoris, nu.2 402
negotiorum geſtorum actio definitur. nu.41 524
in Negotiorum geſtorum actione contraria praxis, num.58. 525
in Negotiorum geſtorum actione directa praxis, nu.57. ibid.
negotia ſua qui præſens patitur geri, mandare cenſetur, numero 7 397
nemo in plus onerari poteſt, quàm ſit honoratus, nu.1 378
quando id procedat. ibid.
nepos poſt aui mortem conceptus, an cognatus dici poſſit, numero 8. 290
nepos poſt aui mortem conceptus, iure tranſmiſſionis ad ſucceſſionem venit, nu.7 ibid.
nepos viuo auo conceptus, & poſt ipſius mortem natus, auo ſuus hæres efficitur, nu.4 ibid.
nepotes ex filia ſuccedunt cum alijs filijs, & ex his deſcendentibus in ſtirpes, nu.7 295
nepotes ex filio ſuccedunt auo ſimul cum patrono in ſtirpes. 284
idem hodie obtinet in nepotibus ex filia, nu.2 289
nepotes ex filijs ſuccedunt auo in ſtirpes, ſed fratrum filij patruo in capita. nu.9 ibid.
nepotes ſuccedunt auo ex perſona propria non patri, num.4. ibi.
in Nepotis locum poteſt quis adoptari, & deinceps, etſi filium non habeat, nu.1 45
L. Neratius, nu.3 456
Neſcire literas quid ſit, nu.3 54
nobile iudicis officium, nu.6 614
nomen debitoris legari poſſe, nu.4 248
idem ius controuerſum ſiue litigioſum, nu.7 ibi.
nominis, pronominis, &c. error non vitiat vel legatum, vel hæredis inſtitutionem, ſi de perſona conſtet num.8.10. 254
& quæ ſit ratio. ibid.
idem eſt, ſi erretur circa nomen proprium rei legatæ. nu.9. ibid.
inter Nomen, pronomen cognomen & agnomen differentia, numero 1. 254
nomina pro debitoribus, nu.5 569
nomina varias hodie acceptiones habere, nu.5 376
nomina veteribus quę fuerint, nu.2 375
nomina facere, nu.4 569
nominatim exhæredari quando quis dicatur, num.2 182
nominatim fieri dicitur, quod per ſe vel aliud certum eſt, num.3.4 ibid.
νόμος. num.3 15
notarius iura ad ipſius officium ſpectantia ſcire debet, num.6. 440
de Notarij vel octaui teſtis adhibitione, nu.6 178
notitiæ in animis hominum a natura inſitæ, nu.11 8
nouatio cum ſeruo facta inutilis eſt: cum pupillo vero valet, numero 6. 412
quid ſi cum adulto fiat nouatio. nu.7 ibi.
nouatio genericè & ſpecificè accipitur, nu.1 ibid.
nouatio interdum fit, etſi non exprimatur, nu.10 413
nouatio ita demum valet, ſi ſequens obligatio valet, nu.5 412
nouatio quomodo fiat ſine interuentu nouæ perſonæ, &c. ibid.
nouatione tollitur ipſo iure obligatio. nu.1 ibi.
nouatione tolluntur etiam acceſſoria cum obligatione nu.4. ibi.
nouellæ conſtitutiones, ſiue Authenticorum liber. nu.1 5
Nouellarum iure patri & matri pariter defertur ſucceſſio liberorum inteſtatorum, &c. nu.7 302
nouus Iuſtiniani codex. nu.10 5
noui Iuſtinianei, nu.1 7
nouæ hæreditates, quæ ſint, nu.2 306
noxa & noxia an differant, nu.9.10 571
noxæ appellatio ad publica delicta non pertinet ſed ad priuata, num.1 ibid.
noxæ deditio hodie in ſeruis tantum durat, nu.24 479
quandiu duret, nu.5 571
noxæ dedere, nu.8 ibi.
noxæ ſolutum eſſe. ibid.
noxale iudicium, nu.5 615
noxalis actio eſt in rem ſcripta, nu.2 572
noxalis actio ſemper caput ſequitur, quomodo accipiatur nume.1 ibid.
noxalis vocula, non eſt proprium nomen actionis, nu.3 570
in Noxali actione quæ ſint iudicij partes, nu.6 615
in Noxali iudicio alternatiue condemnandus eſt dominus licet in alijs diſiunctiuis obligationibus ſit ſecus, nu.7.9 ibi.
ſi ſimpliciter condemnetur in certam quantitatem, adhuc ſeruum noxæ dedere poteſt, nu.8 ibid.
noxales actiones non ea ratione eſſe arbitrarias, quia reus ante ſententiam rogetur, an litis æſtimationem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere malit. nu.18 540
noxales actiones non ſunt arbitrariæ, nu.21 ibid.
noxales actiones quæ dicantur: & quæ ſit earum vis, nu.2. 170
noxales actiones ſunt tantum adiectitiæ qualitates principalium actionum, nu.2 572
noxalium actionum aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ, nu.1 ibid.
de noxalibus actionibus. Rub. 570
connexio huius tit. ad præcedentes, nu.1 ibi.
nudum pactum qualiter fiat. nu.5 476
nullius quod eſt, occupanti conceditur: & quomodo hæc regula ſit accipienda. nu.3.4 104
numerus liberorum excuſat a tutela vel cura. nu.1 83
numo omnia menſurari, nu.4 378
numus vnde. ibid.
numi a pupillo mutuati ſi extant, vendicantur, nu.3 193
ſi bona fide conſumpti ſint, condici poſſunt, nu.4. ibi.
numi ſi mala fide ſint abſumpti, poteſt de his exhibendis vt in litem iuretur, agi, nu.6 ibid.
nuncupare quid ſit, nu.4 169
nuptiæ inter tranſuerſales quomodo impediantur, num.1 36
nuptiæ nefariæ & inceſtæ quomodo differant, nu.4 36
nuptiæ quæ ſint iniuſtæ, nu.1 35
nuptiæ quandoque ob publicam honeſtatem prohibentur, numero 1. 39
nuptiæ vnde dictæ, nu.5 34
de Nuptijs. Rub. 35
tituli argumentum, nu.2 ibi.
nurus appellatio ex ſponſalibus non accipitur propriè loquendo, num.2 39

Occo-

O

OEconomi,nu.8 581
Obligamur alter alteri quatuor modis,nu.2 496
obligatio cauſam ex natura trahit,nu.2 335
obligatio ciuilis ſola ſine naturali,nu.14.15 336
oblatio mixta.nu.9 335
obligatio contrario conſenſu ipſo iure tollitur,quę conſenſu conſtat.nu.4 59
obligatio duas habet ſpecies.nu.5 335
obligatio eſt cauſa actionis,nu.6 443
obligatio ex locato tranſit ad hæredem conductoris.nu.1 392
fallit.num.2 ibid.
obligatio non poteſt incipere ab eo caſu,ad quem veniens finiretur.num.11 356
obligatio per quas perſonas nobis acquiratur.Rubr. 406
quæ ſit differentia inter hunc titulum & eum,qui lib.2.ſupra ponitur eadem inſcriptione.nu.5 ibid.
obligatio perſonalis , non niſi facta ceſſione per procuratorem quæritur.nu.9 446
obligatio propriè non abdicatur per alienationem rerum ſecus in obligatione per ſuppoſitionem.nu.12 447
obligatio quæ prodigi commodum magis quam diſpendium reſpicit,non impeditur.nu.2 359
obligatio quibus modis re contrahatur. Rubr. 337
quibus modis tollatur.Rubr. 407
tituli continuatio.1.3 ibid.
exceptio: Tibi non competit actio.nu.2 ibid.
obligationis ciuilis officium.num.18 336
obligationis ciuilis quæ ſit cauſa.nu.7 335
obligationis definitio explicata,nu.20.23 336
obligationis imparitas quæ re vel ſpe ad paritatē reduci poteſt, non impedit eam.nu.3. 351
obligationis naturalis & ciuilis ſimul exemplum.nu.8 335
officium num.19 336
obligationis naturalis quæ cauſa ſit,nu.6 335
obligationem contractam quod diſſoluit fortius eam impedit ab initio.nu.10 356
obligationem tam contractus quàm delicta pariunt.nu.4 335
obligatione ſublata per ſolutionem , etiam acceſſoria tolluntur, num.9 409
in Obligatione eſſe quid dicatur,num.2 571
in Obligatione generis omnes ſpecies obligantur, nu.33 537
obligationes ex quibus peculijs patri vel filiofa.acquirantur, numero 2. 407
obligationes ex conſenſu quomodo a cæteris differant,nu.3. 377
obligationes quando dicantur ipſo iure tolli.nu.10 408
obligationes quando tollantur ope exceptionis,nu.5. ibid.
obligationes re contrahi quare dicantur,nu.1 337
obligationum cauſæ proximæ & remotæ.nu.7 443
obligationum duæ hic diuiſiones poſitæ quomodo differant,nume.1.3 337
inter obligationes ex contractu & eas, quæ ex maleficio deſcendunt,differentia,num.5 414
de Obligationibus.Rub. 335
huius tituli continuatio,nu.1 ibid.
de Obligationibus ex conſenſu.Rub. 337
de obligationibus quæ ex quaſi contractu naſcuntur.Rub. 401
huius tituli continuatio,nu.1 sbid.
de obligationibus,quæ ex quaſi delicto naſcuntur.Rub. 439
de obligationibus,quæ ex delicto naſcuntur.Rub. 414
tituli huius continuatio,num.1 ibid.
pro Obligationibus ex delicto fideiuſſor datur,nu.4 370
obligatus ad factum an habeat ceſſionis ius,num.11 562
obligatus eſt delicto , vel quaſi , cedendo bonis non effugit pœnam,nu.12 ibid.
obſequia & operas,nu.5 330
obliuionis lex apud Athenienſes, quæ ἀμνηστία dicebatur, nume.2 439
item pacto,tranſactione,iureiurando,tollitur ipſo iure,nu.4.ibi.
tollitur item lapſu anni,ſed tantum ope exceptionis.nu.5. ibid.
item ſatisfactione,nu.6 ibid.
denique morte,tam iniuriati,quam iniuriantis.nu.7 ibid.
obſequiorem ſpecies quæ ſint,nu.6 330
de Obſequis aliqua,num.29 491
obſides teſtamenti factionem non habent.nu.3 179
obſcuritas & incertitudo libelli emendari poteſt vſque ad ſententiam,nu.6 554
circa Obſcuritatem libelli,Specula.cautela,nu.7 ibid.
occupatio venationē,aucupiū,piſcaptionem continet.nu.2. 104
occupatione acquirimus res iure naturali,nu.1 ibid.
occupatione bellica ceſſante ceſſat priuilegium teſtamenti militaris,num.1 171
occupatione quando dominium acquiratur,nu.3 103
Octauiani nomen vnde. 2
Octauius Auguſtus quomodo Tiberium adoptauerit,nu.5 47
Octonarij vnde,nu.3 101
odium ſanguine coniunctorum atrocius eſſe ſolet alijs,nu.3 86
officium iudicis aliud nobile,aliud mercenarium,nu.5 614
officium iudicis latè patet,nu.2 ibid.
officium iudicis ſecundum iuriſconſultos deſcribitur,nu.4.ibid.
officij ſignificatio,nu.6 617
de Officio iudicis. Rub. 613
omnino verbum,nu.6 545
onus vbi eſt,ibi habet eſſe commodum,nu.14 301
opiſtographum quid ſit apud Vlpianum,num.3 168
oportet verbum,nu.16 415
oppoſitum in oppoſito quod operatur , idem operatur propoſitum in propoſito,nu.11 555
oppoſitum natura eſt,vt ſe inuicem tollant,nu.1 160
optare quid,nu.1 250
optimum eſſe in ſtipulationibus faciendi pœnam ſubijcere,qualiter accipiatur,nu.4 349
in Optionis legato olim tantum legatarius eligebat:hodie & ipſius hæres,fallit,num.2.3.4 250
in Optione legatarijs pluribus diſſentientibus res ſorte dirimenda eſt,num.5 ibid.
oratio ſoluta regulariter magis accipi ſolet pro coniuncta. numero 4. 363
orationes in iure noſtro quæ dicantur,nu.2 216
Orcinus libertus,nu.3.229.& nu.5 332
ordinaria iudicia quæ ſint,nu.9 619
ordinis beneficium,nu.6 81
orphanatrophium,nu.9 581
orphanotrophi. ibi.
ὀψώνια num.4 279

P

PActum nudum quando fieri dicatur,nu.8 345
per Pactum de non petendo non tollitur præcedens obligatio ipſo iure,ſed tantum per exceptionem,nu.3 589
ex pacto nudo an agi poſſit,nu.2.3 362
prædicationis crimen.nu.11 623
pœna. ibid.
pagani quæ dicantur.nu.8 572
pagus quid ſit. ibid.
pagus vnde dicatur. ibi.
Pandectæ quare dictæ,nu.8 5
vnde dictæ,nu.2 6
Pandectarum inuulgatio,nu.7 5
Pandectarum libri quare per duplex.ff.deſignentur.num.2.4 7
Papinianus iuriſconſultus cæteris præualet.nu.2 28
Papiniani grauiſſimum dictum,nu.6 86
Papiniani mors. ibid.
de Papiniano nonnulla ſcitu digna.nu.2 272
paragraphus quid ſignificet,nu.4 7
Papyrio cur omnes leges adſcribantur,nu.4 5
Papyrius leges omnes in vnam ſymphoniam reduxit. ibid.
Epitome §.hi qui parentur Ia.de furt.nu.1 420
Explicatio difficilis §. æquè ſi agat quis. verſ. ſane vno caſu I.de act.nu.61 454
§.Item per acceptilationem I.Quibus mod.toll.obligat, reſtitut.lectio.nu.22 411
§.fin.de legatis,declaratus,nu.15 197
§.merito,l.1.de publie.explicatus,nu.41 459
§.qui impleto.l.item quæritur,locati,explicatus,num.5 392
§.mariti.thema.nu.1 39
eius decidendi ratio.nu.2 ibid.
παρακαταβολὴ apud Athenienſes,ſponſio & ſacramentum apud Romanos,nu 2 611
parens vtriuſque ſexus habet priuilegium competentiæ, quatenus facere poteſt,nu.5 560
item filius aduerſus parentes,nu.2 ibi.
parentes appellatio.nu.2 310
Parentes poſſunt liberis in teſtamento tutores dare,nu.2 57
parentum conſenſus an hodie neceſſario requiratur in matrimonio,nu.7.8 35
parentum nomine qui comprehendantur,nu.2 36
parentum tutela hodie directe legitima dicitur,nu.4 67

Paren-

INDEX.

Parentibus an liberorum debeatur hæreditas,nu.4 210
parentibus inofficioſi querela conceditur contra liberos, numero.12 218
parentibus olim in liberos & vitæ & necis poteſtas erat. numero 4 34
paret,pro apparebit,nu.3 492
parricida vbi præmio honorandus eſt caſus.nu.7 625
in Parricidio conatus ſufficit,licet res non habuerit exitum, numero 10 626
parricidæ qui primi apud Romanos fuerint.nu.3 625
parricidarum pęna,nu.4 ibid.
in Parricidas cur veteres nullam pęnam conſtituerint.n.2. ibi.
parricidium in quibus perſonis committatur.nu.6. ibid.
parricidij conſcij etiam tenentur.nu.11 626
Parthica bella a Iuſtiniano ſopita,nu.2 5
partis appellatione venit dimidia.nu.6 351
partis ratione totum negari poteſt.nu.16 552
partem facere,patrem non facere quis dicatur,nu.10 237
de Parte ad Partem idem iuris eſt,quod de toto ad totũ. n.1. 273
Partes appoſitæ in inſtitutione, cenſentur repetitæ in ſubſtitutione.nu.2.3 201
fallit num.7 ibid.
partus ancillæ in fructu cur non ſit.num.6 120
partus quare matrem potius quam patrem equatur.num.1. 24
partus ventrem ſequitur ibid.
pater actione de peculio conuentus quid deducat,nu.21 479
pater adoptiuus filium adoptatum vel inſtituere vel exhæredare debet.nu.1 186
.niſi rurſus a patre adoptiuo ſit emancipatus,num.3 186
Pater an aliquid habet ex bonis poſt emancipationem filio aduenientibus.nu.3 157.
pater captus ab hoſtibus amittit poteſtatem patriam.num.1. 51
pater cogitur ſatiſdare pro filio tutore dato,nu.10 60
pater conuentus filio mortuo,in ſolidum tenetur. nu.22. 479
fallit in peculio profectitio. ibid.
pater cum filio quid in legibus ſignificet.nu.5 86
pater emãcipans filium olim lucrabatur tertiam aduentitiorum bonorum.nu.1 157
hodie dimidiam partem vſusfructus retinet.nu.2.5. ibid.
Pater & dominus pro filijsfa. & ſeruis peculiotenus tantum tenentur.num.4 557
fallit ſi pater vel dominus in peculio dolum commiſerunt.numero 5 ibid.
pater etiam inuitus & ignorans ex contractu filij peculiotenus obligatur,nu.10 479
paterfam.filiusfam,quis dicatur.nu.1 329
paterfam.tutor eſſe poteſt num.1 60
pater filiam emancipare debet, ſi generum adoptare velit, numero 5 37
pater filium hodie apud quemlibet iudicem emancipare poteſt, num.5 54
pater hodie ſuccedit filio emancipato ad inſtar patroni. numero 9 54
pater in aduentitijs hodie quibus caſibus non habeat vſumfructum.num.2 157
pater naturalis olim lege XII.tab.non ſuccedebat ab inteſtato filio emancipato,niſi contracta fiducia emancipaſſet,nu.1. 301
iure tamen prætorio poterat petere bonorum poſſeſſionem. num.2 ibid.
pater nec inuitus emancipat,nec filius inuitus emancipatur,numero 2 54
pater §.dubitandi ratio.num.1 166
pater patriæ,num.5 8
pater poteſt etiam naſcituris liberis tutorem teſtamento ſcribere.num.1 58
an Pater pro filiofam. per imperitiam male iudicante teneatur, num.2 441
pater quando nomine tutelæ per filium geſtæ teneatur, numero 9 60
pater quando præſumatur filiofam.tutori conſenſiſſe,nu.12. ibi.
pater quandoque emancipare cogitur.num.2 54
pater querelam & contra tabulas ſimul habet,num.24 218
pater quid iuris habeat in peculijs filiorumfam.num.4 478
pater ſi in teſtamẽto deſtinauit,quis tutelam gerere debeat, eius voluntati eſt ſtandum.num.5 81
fallit,vt num.6 ibid.
pater tenetur de peculio ex contractu filij non etiam ex delicto, ſecus eſt in domino,num.23 479
pater vel dominus conuentus de peculio, ſua debita præcipiunt, num.1 566
quando id non habeat locum,num.2 ibid.
an patris & matris appellatione auus vel auia contineantur, numero 1 311
patris impia conſilia celare,impietas eſt.num.2 622
patris teſtamento non valente, an pupillaris ſubſtitutio valeat, num.5.6 208
patris vox.num.2 358
patrem filio ſtipulari poſſe.num.1 357
inter patrem & filium,dominum & ſeruum nulla eſt furti actio. num.4 420
idem ad virum & vxorem producitur.num.6 ibid.
patre mortuo continuatur dominium rerum paternarum in filium,num.4 180
patre mortuo filius natu maior impuberis emancipati tutelam conſequitur.num.1 68
patres conſcripti vnde dicti.num.2 17
patres patriæ cur dicti.nu.5 8
patientia in incorporalibus habetur loco traditionis. nu.3 121
patria poteſtas ex nuptijs tantum deſcendit.num.1 35
patria poteſtas in pietate conſiſtit,non atrocitate.num.8. 625
patria poteſtas non habet locum in matre.num.2 47
patria poteſtas quid.nu.1 34
patria poteſtas quomodo à Græcis cognominetur. nu.2 ibid.
patria poteſtas vnde deriuetur.nu.3 ibid.
patriæ poteſtatis & emancipationis quoad ſucceſſionem, differentia hodie eſt ſublata.num.5 291
patriæ poteſtatis ius quibus modis ſoluatur. Rubr. 48
patriæ poteſtatis tres cauſæ.nu.1 42
inter Patriam poteſtatem & emancipationem differẽtia an ſublata.nu.4.5 187
de Patria poteſtate. Rubr. 34
patriciatus dignitas diſſoluit patriam poteſtatem.nu.5 51
patriciatus dignitas duplex.nu.11 16
patriciatus dignitas quid.nu.2 50
Patricij quando plebiſcitis teneri cęperint.num.12 16
patricij qui,& vnde dicti.num.5.6.7.9.10 16
patricij quomodo a nobilibus differunt. ibid.
Patrimonij vocabulum quomodo in iure accipiatur.nu.1.2. 478
patrimonij & peculij differentia.nu.12 478
de Patrimonio principis.nu.2 146
patronus a liberto non poteſt in ius vocari ſine venia.nu.45. 486
patronus an ſuſpecti poſtulari poſſit.num.4.5 91
patronus eiuſque parentes & liberi, exceptionem competentiæ habent.num.5 560
patronus liberti filio inteſtato non ſuccedebat, etiam nullo ſuo hærede relicto.nu.2 316
patronus ob quas cauſas libertum in ſeruitutem redigat.n.3. 66
patronus quando vt ſuſpectus remoueri poſſit.num.6 92
patronus remotus non ſit infamis.nu.2 93
patronus ſi ei non ſit a liberto relicta tertia portio bonorum, ad ſupplementum poteſt agere inſtar filij.num.7 319
patrono ex tranſuerſo coniuncti ſuccedunt liberto vſq; ad quintum gradum.nu.1 326
in patrono non diſtinguitur,quo titulo libertus alienauerit, numero 28 468
patroni cauſarum & aduocati etiam iurare de calumnia tenentur,nu.1 611
quæ ſit eius iuramenti forma.nu.2 ibid.
patroni & filij iuris differentia. nu.6 319
patronorum tutela quare vocetur legitima. num.1 67
patronos eorumque filios ex triplici capite potuiſſe ſuccedere. num.8 324
patrueles,conſobrini, amitini qui ſint, & inter hos matrimonium contrahi poſſe,non autem iure canonico,nu.3 312.313
patruus quid Plauto.nu.2 312
Paulina actio cur dicatur vtilis.nu.54.55 470
Paulina actio eſt annalis,nu.53.56 ibid.
Paulina actio perſonalis, quare inter reales prætorias immiſceatur.nu.12 466
Paulina actio vna tam pro rebus corporalibus quam incorporalibus,nu.14 467
Paulina actione qui non teneantur.nu.20 ibid.
Paulina an detur creditoribus,quibus proſpectum eſt per hypothecam.nu.37 469
Paulina directa & vtilis quando detur,nu.39 ibid.
Paulina eſt aliquando perpetua,aliquando indifferens.nu.57. 470
Paulina pertinet tantum ad diminuentes ſuum patrimonium. num.15 467
Paulina tam pro rebus corporalibus quam incorporalibus datur.num.14 ibid.

Paulinæ actionis definitio.nu. 19 ibid.
Paulinæ actionis practica,num.58 470
Paulinæ actioni an locus ſit,quando in fraudem creditorum ſit remiſſio debiti.num.10 466
Paulinam actionem hoc §.explicari, in eoque duo tractari iudicia.num.11 ibid.
ad Paulinam actionem tria requiri.num.44 469
Paulina actione qui non teneantur.num.20.21 467
Paulus in l.vlt.§.quarto,&c.reſtitutus.num.6 312
Pauperies quid ſit,nu.14 575
Pauperies quid ſignificet.num.5 574
de Pauperie in quo caſu actio non detur,num.12 575
de Pauperie verba XII.tabularum,num.7 ibid.
paupertas vacationem,a tutela & cura præbet.num.5 84
quæ ſint in ea re iudicis parte,num.2 ibid.
peccata regulariter ſuos auctores tenere debent.num.12 622
pecoris paſcendi ſeruitus.num.4 129
pecudum nomine,quæ quadrupedes ſint.num.2 428
peculatus crimen quando committi dicatur.num,1.3.4 628
peculatus pœna quæ ſit.num.3 ibid.
peculium filijfam.quadruplex.num.3 156
peculium caſtrenſe & quaſi caſtrenſe,num.4.5 ibid.
peculium dicitur,veluti patrimonium & peculium,num.13.479
peculium in perſonis ſeruorum erat tantum vnum,num.2 478
peculium profectitium & aduentitium.num.6.7 156
peculium quomodo æſtimari debeat.num.1 568
peculium quomodo in §.accipiatur,num.1 478
peculium ſeruorum quid,num.1 247
peculij augmentum & diminutio viuo teſtatore contingens, ad legatarium pertinet,num.2 ibid.
peculio legato ſi quid poſt mortem teſtatoris accedat vel decedat,diſtinguitur,num.3.4 ibid.
in Peculio aduentitio pater exercet actiones nomine filij, ſecus in caſtrenſi,vel quaſi,num.3 407
ſub Peculio quid contineatur.num.2 568
pecunia a pupillo creditori ſoluta ſine tutore, ſi fortuito pereat, cuius ſit periculum,num.8 155
pecunia conductoris locatori obligatur,nu.22 473
pecunia exacta,num.9 248
pecunia principalis dicitur ſors,vel caput.nu.3 394
pecunia odioſa quæ,nu.6 398
pecunia publica quomodo hic accipiatur.nu.2 628
pecunia ſola quantitas dicitur,nu.23 537
pecuniæ appellatio.num.31 517
pecuniæ appellatione res mobiles & immobiles continentur. num.3 588
pecuniæ non numeratæ exceptio.nu.8 376
pecuniæ vocula omnes res ſignificat.nu.5 378
pecuniam qui turpiter dat, magis delinquit, quàm qui accipit, num.37 517
pecuniam ſine calumnia accipiens, actione de calumniatoribus non tenetur,nu.38 ibid.
pedanei iudices qui dicantur,nu.61 488
Pegaſiano S. C. quartam ex fideicommiſſis retinere licebit. numero 9 270
pene aduerbium.num.11 484
perduellionis crimen.nu.5 288
perduellionis rei qui olim dicti fuerint.nu.4 622
perfectio conſideratur per ſe,non alterius reſpectu.nu.8. 161
[illegible],nu.7 434
periurus an puniri debeat.nu.28 482
Permutatio differt a contractu,Do vt des.nu.105 529
permutatio fuit ante emptionem,nu.11 382
permutatio non parit actionem, niſi rei interuentu veſtiatur. num.106 529
permutatio olim Germanis peculiaris fuit.nu.3 378
permutationis contractus quare dicatur innominatus.nu 2. 529
permutationis verbum omnes contractus continet.nu.103. ibid.
perpetuus, vocula in legibus varie accipitur.nu.4 583
perpetuæ & peremptoriæ exceptiones quæ ſint.nu.1 ibid.
de Perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt. Rubr. 582
huius tituli argumentum & continuatio.nu.1 ibidem
perſona an ſit proprium iuris caput.nu 2. 22
perſona quare duobus iuris capitibus annumerata.nu.5 ibi.
perſona turpis ob quas cauſas fratri præferatur.nu.18 218
perſonæ cognatio in quibus rebus verſetur.nu.3 558
per perſonam,prorſus extraneam nobis non acquiritur.n.2. 164
perſonæ æquales quæ dicantur.nu.9 206
perſonæ aliquæ iure ciuili prohibentur in ius vocari,nu.40. 486
perſonæ aliquæ iure prætorio, & ad eas propriè actio de in ius vocando locum habet.nu.41 ibid.
perſonæ quæ exemplariter ſubſtitui poſſunt.nu.10 206
perſonæ ſui iuris aut ſub tutela, aut ſub cura ſunt, aut à neutris pendent.nu.2 56
per quas Perſonas nobis acquiratur. Rubr. 155
huius tituli continuatio.nu.1 ibid.
perſonalis actio tranſit in hæredem obligati.num.57 447
perſuadere quis dicatur.nu.10 512
Pertinacis Imper.oratio.nu.3 216
ad petendam bonorum poſſeſſ. vel contra tab. vel vnde liberi,aliquem ex liberis eſſe oportet.nu.6 293
petens ante diem,plus tempore petit.nu.3.4 548
petere verbi natura.nu.14 554
petitur plus tempore,etiamſi ante tacitam conditionem petatur. num.6 548
petitio eſt actio in rem.nu.5 615
petitionem firmare poſſumus in iuris fictione.nu.18 467
petitorium qñ dicatur habere poſſeſſorium admixtum.n.10.603
penes Pictorem eſt,vel tabulam reſtituere,vel precium ſoluere. num.9 118
picturam ſemper in magno precio fuiſſe apud veteres,nu.3.117
pictura acquirimus iure naturali rerum dominia,nu.1 ibid.
pietas maxime principem decet.nu.12 3
pignus conuentionale. num.2 472
pignus conuentionale ſit tacite vel expreſſe,num.3 ibid.
pignus & hypotheca quomodo differant.nu.3 343
pignus iudiciale,nu.2 472
pignus prætorium. ibid.
pignus prætorium,iudiciale,conuentionale. ibid.& 343
pignus tribus modis accipitur.nu.1 343
pignus triplex num.1 471
pignus vnde appellatum.nu.1 343
pignoris definitio explicata.nu.2 ibid.
pignoris & hypothecæ finalis cauſa.nu.45 474
pignoris vox,nu.2.3 152
de pignore diſtrahendo ſi nihil ſit conuentum, an & quando illud alienare liceat creditori.num.6 153
quid ſi pactum ſit,ne diſtrahatur,nu.7 ibid.
in Pignore quid præſtetur.nu.11 344
pignore, vel depoſito vtens,furtum committit.nu.5 341
pignoratitiæ actionis contrariæ explicatio.nu.85 342
pignoratitiæ actionis contrariæ explicatio.nu.85 587
pignoratitiæ actionis directæ formula,nu.84 ibidem
in Pignoratitia actione quæ ſint probanda.nu.82 ibid.
in Pignoratitia contraria actione libelli forma, nu.86 ibid.
pignorationis natura eſt,rem redimi.nu.4 341
piſcandi in fluminibus ius omnibus competit.num.4 99
quando id locum non habeat.nu.5 99
piſcatio in mari quandoque prohiberi poteſt.nu.3 98
pius quis dicatur.num.19 3
placebat,huius §.ex conſtitutione, in agnatis locus eſt ſucceſſorio edicto,nu.10.12 300.301
hodie huius §.beneficium eſſe inutile.nu.13 ibid.
placita principium eſſe triplicia.nu.5 17
plagium committitur,ſi abducatur filiusfam.nu.3 419
plagium quando dicatur committi.nu.2 628
plagium vnde dictum.nu.3 ibid.
plagij crimen eſt etiam publici iudicij nu.1. ibid.
plagij pœna,nu.5 ibid.
plagij pœna in veteri teſtamento confirmata. ibid.
plenè §.huius emendata lectio.nu.1 172
plantæ cedunt ſolo,poſtquam coaluerunt.nu.1 116
quomodo conſequamur earum æſtimationem.nu.2 ibid.
in Plantis maior radicis,quàm ſtipitis habetur,ratio. nu.3 ibid.
Plato ingenij & doctrinæ princeps.nu.1 1
Plebeiorum alij dicuntur nobiles,alij ignobiles,nu.8 16
plebs a populo quomodo differat.nu.4 16
plebis Romanæ duæ ſeceſſiones.num.1 ibid.
plebiſcitum lex tribunitia.nu.2 ibid.
plenum dominium.nu.18 97
plus peti quot modis dicatur.nu.1 548
Ante incertæ conditionis euentum petens, plus tempore petere dicitur.nu.6 ibid.
circa Plus petitionem variæ hypotheſes conſiderandæ. nu.9.10. 11.12.14 552
plus tempore petens,ſuſtinet pœnam duplicationis induciarū, num.2 552
pœna adiecta promiſſioni facti alieni,eam validat. nu.1.2. 365
& quæ ſit eius ratio.nu.2 ibid.

poena

Digitized by Google

INDEX.

pęna eorum, qui contra legum prohibitiones contrahunt nuptias.num.1.3.4 40
pęna eximentis eſt, in qu âtū m.ctor in litem iurauerit.n.56. 487
pęna eximentis vocatum in ius in quibus ceſſet.num.59 ibid.
pęna inferentis vim publica, vel priuatam, quæ ſit.num.13 607
pęna legato adiecta, ſi ſit impoſſibilis, contra leges, aut probroſa, non attenditur.num.6 259
pęna mulierum, quæ ſeruis ſe coniungunt, ex S. C. Claudiano. num.1 335
pęna nolentis iurare de calumnia quæ ſit, num.7 609
pęna petentis plus tempore ante lit.cont.opponenda.nu.5. 552
pęna plus petentis re, vel cauſa, vel loco, num.8 ibid.
pęna quomodo accipiatur.num.2 502
ad pęnæ euitationem compenſatio admittitur.num.38 538
pęnæ nomine an iure Pandectarum legare licitum fuerit nu. 3. 259
pęnæ nomine hodie legari poſſe, num.4 259
pęnæ nomine hodie legari poſſe.num.4 259
pęnæ nomine, §.huius argumentum.num.1 258
in Pęnæ pecuniariæ locū quando caſtigatio ſuccedat.nu.52. 487
pęnæ cui ſubiaceat, qui in locum alienum neſciente domino mortuum infert.num.13 103
pęnam illicite contrahentium in ſponſalibus non habere locū, num.6 40
pęnam tribus modis legatis adijci.num.5 259
a pęna delicti quæuis ignorantia, credulitas, error excuſat, ſed non a mulcta.num.2 425
de pęna petentis plus tempore.num.7 594
pęna legalis vltra quadruplum non extenditur, fallit tamen. numero 5. 511
de Pęna temere litigantium. Rubr. 608
continuatio tituli ad præcedentes, num.1 ibid.
pœnæ non ſunt extendendæ ad præcedentes, nu.1. ibid.
pœnæ non ſunt extendendæ ad caſus non expreſſos, nu.52. 506
Pœna vis ablatæ requirit iudicis authoritatem.nu.5 426
in pęnis non inſpicimus intereſſe, ſed quis ſit ſtatus principalis ſtipulationis, nu.22 364
penalis actio dicitur, ſi pęna per legem ſit inſtituta, nu.26 497
pœnalis actio poſt lit.conteſta. & hæredi & in hæredem datur, num.12 585
fallit, num.13 ibid.
politia quid, num.5 17
politiæ tres ſpecies ibid.
pollicitatio quid, nu.9 345
Pompilius Rufus, num.1 332
Pomponij locus declaratus, nu.5 20
populus non poteſt ius ædificandi in fluminibus concedere, ſi per hoc iter nauigij deterius fiat, num.10 99
populi Rom.maieſtas, num.24 3
populos nullos eſſe ſine legibus & moribus, nu.2 12
Porcij & Bartoli intellectus ad hunc §.refutari, nu.10.15.12. 277
portus ſignificatio.nu.3 99
poſſe id dicimur, quod de iure poſſumus, num.4 367
poſſunt autem, §.de annulo ſignatorio loqui, nu.2 164
poſſeſſio ciuilis ſolo animo retinetur, ſed non adipiſcitur nu. 13. 606
poſſeſſio ciuiliter amittitur ſolo animo, nu.10 ibid.
poſſeſſio continua præſumitur, quandiu contraria non docetur. num.3 540
poſſeſſio continua quæ ſit, nu.11 138
poſſeſſio defuncti quatenus hæredi proſit, nu.5.6 144
poſſeſſio an acquiratur ſine apprehenſione, & quid de ea in Came.Imp.ſit approbatum nu.5.6 288
poſſeſſio non niſi animo & corpore acquiritur.nu.6 605.606
poſſeſſio pro detentione.nu.11 606
poſſeſſio qualiter amittatur.nu.9 ibid.
poſſeſſio ſine legitima cauſa non contingit, nu.3 104
poſſeſſio ſine ſpeciali traditione contingere poteſt.nu.5 ibid.
poſſeſſio ſine traditione regulariter non procedit.nu.31 459
poſſeſſio vacua varijs modis dicitur.num.6 142
poſſeſſionis etymon a ſedibus, non a pedibus eſt, num.1 605
initium ſine vitio fuiſſe, nu.5 604
poſſeſſionis ipſius quomodo furtum fiat.nu.12 415
poſſeſſionis magnum commodum.nu.4 597
poſſeſſionis plurima commoda: & quæ ſint illa.nu.11.12 603
poſſeſſionem etiam per alios acquirimus.nu.7 606
poſſeſſionem facti eſſe non iuris.nu.3 605
ad poſſeſſionem nanciſcendam, ſufficit partem fundi introire, num.17 606
poſſeſſionem retinemus ſolo animo, & per quoslibet, qui noſtro nomine ſunt in poſſeſſione, nu.8 606
poſſeſſionem vnam tantum eſſe, eam tamen duplicem poſſidendi cauſam habere, num.4 605
in Poſſeſſione continua quid requiratur.nu.12 138
de Poſſeſſione prius cognoſcendum quā de proprietate, n.7.602
poſſeſſionem definitio.nu.2 ibid.
poſſeſſio, verbum ponitur in textu pro poſſideri iuſſis.&c.nu.16. 467
ſicut Poſſeſſor bonæ fidei, ita & fructuarius, induſtriales fructus lucratur, num.1 119
poſſeſſoris verbo quid comprehendatur, nu.22 447
pro poſſeſſore quis poſſidere dicatur, nu.120 530
poſſidentis conditio in pari cauſa melior, num.58 453
quando duorum poſſidentium neuter uelit agere, & periculum ſit, ne ad arma deueniant, quid agendum.num.8 602
poſſidere & in poſſeſſione eſſe differunt.nu.12 606
qui poſſidetur ab alio, poſſidere alium non poteſt.num.2 35
poſſe diſſe quis maiore parte anni dicatur.nu.8 605
poteſtas dominica cuius ſit iuris, nu.5 32
Extenſio §.in poteſtate ad dominos temporales.nu.3 32
poteſtas dominica quomodo ſoluatur.nu.3 48
poteſtas patria morte diſſoluitur naturali: & quomodo hoc ſit diſtinguendum.num.1.2.4 ibid.
poteſtatis dominicæ cauſæ, nu.2 ibid.
effectus, num.2.4 32
poteſtatem habens, excuſatur a tutela num.1 84
ea excuſatio quamdiu duret.nu.2 ibid.
poteſtatem patriam egreſſus per dignitatem, iura ſuitatis retinet.num.4 223
quod cum eo qui in poteſtate aliena eſt, negocium geſtum eſſe dicitur. Rubr. 563
huius tituli continuatio, num.1 ibid.
argumentum eiuſdem, nu.2 ibid.
ex Poteſtate noſtra aliquem eſſe, vnde cognoſcamus.nu.1 55
poſterorum verbo omnes liberi continentur.nu.13 63
Poſthumus alienus & antea inſtitui potuit, & nunc pōt.n.2. 323
poſthumus quis dicatur.num.4.5 62
poſthumus alienus quomodo hodie inſtitui poſſit.nu.2 254
quomodo olim inſtitui potuerit.nu.1. ibid.
poſthum.an exhæredari hodie poſſit, nu.9.10 183
poſthumus hodie exhæredari non poteſt, num.5 208
poſthumus quando dicatur ſuus hæres, nu.5 287
poſthumus ſuus, poſthumus alienus, quis, nu.2 253
poſthumi agnatione hodie non rumpitur totum teſtamentum. num.8 183
poſthumo alieno olim inutiliter legabatur.num.1 253
ſi Poſthumo tutor teſtamento datus ſit, quid iuris.nu.11 63
poſthumo ut recte tutor detur, duo ſunt neceſſaria.nu.4 58
poſthumum alienum olim inſtituere non licebat. nu. 2.3.4.183. 184
quæ fuerit ratio.num.5 ibid.
immutatum fuiſſe per prætorem, nu.6 ibid.
deinde etiam iure ciuili per Gallum & Velleium nu.7 ibid.
poſthumi debent vel inſtitui, vel exhæredari.nu.3 182
poſthumi hodie, ſui & alieni hæredes vtiliter inſtituuntur.num. 14 184
poſthumorum variæ ſpecies, nu.2 62
inter poſthumos & iam natos quatuor differentiæ, numero 4.5. 182.183
de quibus Poſthumis tractet hic §.nu.2 ibid.
poſtliminium vnde dictum.num.17 52
poſtliminij definitio.nu.16 ibid.
poſtulatio ſuſpecti, adminiſtratio interdicta eſt ipſo iure.num.1 2 94
a quo tempore interdicta ei dicatur adminiſtratio.nu.3 ibid.
præcepta pro diſciplinis.nu.1 10
præcipere & præceptio verbum.nu.1 274
præcipere quid ſignificet, nu.7 230
prædium dominans, ſeruiens.nu.6 126
prædium dotale, quid.nu.1 151
prædium vrbanum nu.8 26
prædia confinia & vicina differunt.nu.49 510
prædo quis dicatur.nu.4 616
prægnans mater non debet vltimo ſupplicio affici.nu.3 58
præiudiciales actiones cum de iure perſonarum tractent, cur nō potius perſonales, quām reales dicantur.nu.11. 489
præiudiciales cur dicantur reales.nu.12 ibid.
præiudiciales, huius §.tres actiones.num.6 489
præiudiciales.in hoc §.de eo præiudicij genere tractari, quod circa ſtatum perſonarum verſatur.nu.5 ibid.

Digitized by Google

I N D E X.

præiudicialium actionum definitio.num.9 489
præiudicium quid propriè dicatur.num.1 488
præiudicium ſi cui immineat, certiorandus eſt atque vocandus, num.2.3 45
præiudicij ſi in iure fiat ſimpliciter mentio, de quo præiudicio ſit id accipiendum.num.7 489
præiudicia quorſum ſpectent.num.3 ibid.
præiudicia ſecundum iuriſconſultos,num.2 ibid.
præmio & pęna conſtat omnis reſpubl.nu.18. 9
prænomina,num.2 254
præſcribere quid ſit,num.89 528
præſcriptio propriè exceptionem ſignificat,num.3 138
præſcriptio quinquennij olim data ad euertendum ingenuitatem,hodie ſublata,num.2 25
præſcriptione ſeruitutem comparari,num.3 130
præſcriptionum aliæ ſint fauorabiles,aliæ odioſæ,nu.20. 139
præſens domi,an expectare teneatur abſentis reditum,vt reſtitutoria agere poſſit,nu.15 463
præſens contra abſentem quando reſtitui petit, quæuis abſentiæ cauſa admittitur,num.13 ibid.
contra præſentem non reſtituitur,num.12 ibid.
præſens in iudicio an ſit citandus.num.5 613
præſens in iudicio ſi taceat, conſenſiſſe videtur.num.10 55
præſentes qui dicantur,num.6 140
præſes deportare non poteſt,num.10 49
præſumptio naturalis libertatis inualidatur propter contumaciam eius,qui conuentus eſt negatoria actione,num 52 453
etiam contra præſumptionem iuris & de iure, admittitur probatio in contrarium per confeſſionem partis.num.54 ibid.
præterea,huius §.difficultas,num.1 539
item diuiſio.num.1 358
præteritio matris in iure inſt.pro exhæredatione habetur, nu.1. 188
prætentio militis pro exhæredatione habetur,num.1 187
ſi tamen ſcienter præteritio ſit facta,num.2. ibid.
præteritus qui dicatur,num.2 292
præteritum aliquando & præſens & futurũ continet.nu.22. 485
prætexta quid.nu.6 434
prætextatum prætextamve allectari,quid.num.8. ibid.
prætor agnatas etiam vltra ſororem conſanguineam admiſit per vnde cognati,cum maſculis.num.5 398
prætor concedit etiam alio loco peti , quod certo loco promittitur ſolui, dummodo loci,vbi ſolutio fieri debet,mentio fiat.numero 13 549
prætor de albo corrupto qua ratione actionem propoſuerit , nu.14 485
prætor fuit magiſtratus annus.nu.8. 583
prætor introduxit bon.poſſ.emendandi veteris iuris gratia:item & confirmandi.nu.1.3 323
prætor peregrinus,num.4 18
prætor quam æquitatem conſiderarit in actione iuratoria introducenda num.13 482
prætor qua ratione certum tempus præfinierit ad petendam bonorum poſſeſſionem,num.1 328
quod ſit illud tempus.num.3 ibid.
prætor ſemper æquitatem præ oculis habet.num.2 214
prætor tutelaris.num.2 70
prætor vrbanus.num.2 18
prætoris album.num.12 484
prætoris conſtitutio.num.1 18
prætoris dignitas & eminentia,nu.3 ibid.
prætoris in ſucceſſione legitima ordo,nu.2 293
prætores quõ ſubuenerint iuri duodecim tabularum.nu.8 18
prætorum edicta primum fuerunt annua,num.6. ibid.
prætorum edicta quomodo cęperint perpetua eſſe,nu.9 583
prætorum numerus.5 18
prætorius iudex quis olim fuerit.nu.1 75
prætoria iniuriarum actio a ciuili differt,nu.2 436
prætoriæ exceptiones quæ.num.5 592
de Prætorijs fideicommiſſarijs.nu.15 267
præualentiæ habenda ratio.nu.7 27
præcario vocula pro aduerbio accipitur. num.4 604
precium propriè quid ſit:& de varia eius acceptione,nu.1. 380
precium ab initio conſtitui animo ſoluendi ſufficit, etſi poſtea nõ ſoluatur,nu.4 ibid.
precium ab initio emptionis in numerata pecunia conſiſtere ſufficit ,licet poſtea ſoluatur aliud nu.8 381
precium iuſtum quomodo probandum.nu.6 381
Princeps conferens indigno,diſpenſat.nu.6 261
Princeps & Papa poſſunt in ſententia litigantium petitionem egredi,nu.8 545
Princeps habet etiam patrimonium.num.3 143
Princeps non debet legum ſuarum ludibrium ferre,nu.8 33
Principis beneficium ſine alterius iniuria accipiendum,n.13. 49
principale non confirmatur per acceſſorium,num.3 282
principis proprium munus.num.2 4
principis ſolius eſt legem tollere.num.15 21
Principem qualem Iulius Pollux eſſe velit.nu.2 4
Princeps olim conſulatum ambiuiſſe.nu.6 8
principali non ſubſiſtente nec acceſſorium valet.nu.2 208
a Principio aliquid fieri facilius impetratur . quam factum tollatur.num.4 355
priuatio præſupponit habitum.nu.4 25
de Priuatione ad habitum non datur regreſſus.nu.2 355
priuilegium competentiæ conceditur etiam filijs,nu.8 558
priuilegium competentiæ in fratribus habere locum, nu.3 560
priuilegium competentiæ quando in marito ceſſet.nu.9 558
priuilegium prælationis.nu.6.11 532
priuilegium prælationis eſt perſonale.nu.15 533
priuilegium tacitæ hypotheca.nu.5.8 538
priuilegium tacitæ hypothecæ etiam extraneo concedi.n.9.ibid.
probroſum quid.nu.8 259
probroſum præceptum,nu.8 ibid.
priuilegia eccleſijs conceſſa habent locum in alijs pijs locis, numero 52 506
pro auia non ducenda.nu.1 39
proclamatio vt excuſet,tempeſtiuè fieri debet.nu 2 418
procreatione animantium acquiritur dominium.nu.1 107
procurator acquirit etiam ignoranti.nu.3.4 160
quando id procedat. ibid.
procurator ad iudicia non poteſt à tutore conſtitui ante litem conteſtatam:ſecus poſt nu.13 581
procurator ad iudicia varia habet nomina.nu.2 577
procurator an reuocari poſſit.nu.13 578
Et procuratores & aduocati honoraria petere poſſunt.nu.4.401
procurator in rem ſuam quis dicatur.nu.5 590
procurator nec in publico, nec priuato crimine admittitur . numero 15 438
fallit,num 16 ibid.
procurator nomen generale.num.1 577
procurator non tenetur cauere de rato , ſi conſtet eum habere mandatum,num.4 581
procurator,poteſt etiam per abſentem conſtitui. nu.6. ibid.
procurator propriè quis dicatur.nu.10 578
procurator quot annorum eſſe debeat.nu.5 30
procurator rei conuenti omnimodo ſatiſdare debet.num.14. 581
procurator rei poteſt etiam reconuenire.nu.15 578
procurator ſine mandato non auditur,etiam de rato ſatiſdare volens,nu.3 581
procuratori quomodo ſtipulemur.nu.3 365
ad Procuratorem conſtituendum mandato opus eſt,nu.14 578
per Procuratorem interdum tenemur litigare.num.3 576
procuratores ad iudicia qui poſſint conſtitui,& qualiter, nu.12. 578
prodigus ante interdictionem omnia facere poteſt.nu.2 177
prodigus eſt ſub cura agnatorum & gentilium.num.2 78
prodigus & furioſus in quo conueniant,& in quo differant.nu.3 359
prodigus & furioſus qualiter æquiparentur, nu.4.5 78
prodigus quis dicatur.nu.3 177
prodigus teſtari prohibetur.num.1 177
prodigus teſtis eſſe nequit.num.12 165
pro hærede verbum dupliciter accipi.nu.6 277
prohibitiones reliquæ præter eas,quæ in hoc titulo recenſentur, remiſſiuè.num.2 40
inter Proiectum & immiſſum differentia.nu.19 411
profanum opponitur ſacro.nu.10 102
propoſitum in propoſito quod operatur, idem operatur oppoſitum in oppoſito.nu.3 395
proprium quod alicuius eſt, ſine ipſius facto ad alium nõ transferri.nu.3 110
& eius amplius fieri nequit.nu.6 239
propria nomina.nu.5 201
promiſſionis nomen generalius eſt quam ſtipulationis.nu.7.345
promiſſum in annos ſingulos,in principio anni peti poteſt . numero 5 368
fallit.nu.6 ibid.
promittendi verbum intelligitur de ſtipulatione.nu.3.9 375
promittere verbum in inſtrumento inſertum denotat interrogationem præceſſiſſe.num.5 362

b

idem

INDEX.

idem eſt, ſi contineatur in ſcriptura priuata, nu. 6 ibid.
promittere verbum idem eſt, quod ſpondere; quandoqoe tamen latius patet. num. 7 ibid.
promittis 2. aureos, quo ad viuam? qualis ſit ſtipulatio. n. 1. 4. 347
proſpicere quid, nu. 14 451
& ſeruitutem proſpiciendi eſſe triplicem ibid.
proximior in gradu, prior eſt ſucceſſione. num. 2 299
proximitatis verbum. num. 10 309
proximus quis dicatur, nu. 1 299. & 315
proximitas genericè & ſpecificè accipitur. nu. 2 315
in proximitate, cognoſcenda non ſolum tempus defuncti, ſed etiam tempus deſtituti teſtamenti conſiderandum. nu. 1 299
prouiſio hominis tollit prouiſionem legis num. 27 473
Ψήφισμα nu. 2 16
pubertas plena 18. annis definitur. nu. 2 45
pubertas quomodo æſtimetur. nu. 5 35
publiciana an hodie competat ſicut olim, nu. 30 458
publiciana contra verum dominium non datur, niſi in quibuſdā caſibus. nu. 35 459
publiciana datur etiam pro rebus incorporalibus. num. 52 460
publiciana datur quaſi domino. num. 31 448
publiciana quare dicatur actio in rem. num. 17 458
publiciana eſt actio prætoria ibid.
publiciana & directa & utilis dici poteſt. num. 9 458
qualiter argumentetur in hoc textu Imp. num. 10. ibid.
de qua duritie loquatur textus nu. 11 ibid.
publicianæ actionis cauſa eſt quaſi dominium num. 53 461
publicianæ actionis definitio explicata. num. 16 458
publicianæ actionis effectus, num. 60 461
publicianæ actio. inſtituendæ, formulæ, num. 61 ibid.
publicianæ inducendæ cauſa impulſiua, num. 19 458
circa publicianam regula ex proportione, num. 33 459
inter publicianam & rei vendicationem differentia, num. 50. 460
in Publiciana quæ requiruntur. nu. 54 ibid.
in Publiciana quid ex parte rei caueatur. num. 59 461
in Publiciana ſufficit, ſi res pro tradita habeatur, num. 55. 56. 460
de publicis iudicijs, Rubr. 619
huius tituli continuatio. num. 1 ibid.
pudicitia attentari quando dicatur. num. 9 434
puer 9. annorum impregnauit nutricem. nu. 7 35
pupillaris debitor pupillo ſine tutore ſoluens, quando ſit tutus ope exceptionis, num. 4 154
pupillaris ſubſtitutio patriam requirit poteſtatem. num. 4. 203
quibus liberis poſſit fieri, num. 2 ibid.
pupillaris ſubſtitutio alia expreſſa, alia tacita. nu. 12 204
pupillaris ſubſtitutio finitur pubertate. nu. 1 210
pupillaris ſubſtitutio finitur, ſi hæreditas paterna non ſit adita. num. 2 ibid.
item per agnationem poſthumi nu. 3 ibid.
vel ſi teſtamentum patris corruit, nu. 4 ibid.
pupillaris ſubſtitutio tacita ſub expreſſa vulgari continetur. numero 13 204
pupillaris ſubſtitutionis varij effectus. nu. 21 205
de pupillari ſubſtitutione. Rubr. 203
in pupillari neceſſe eſt, quod pupillus morte teſtatoris ſui iuris efficiatur. nu. 7 204
pupillus arrogatus egreditur poteſtatem tutoris, num. 1 76
pupillus debet eſſe in poteſtate patria tempore mortis teſtatoris, num. 8 204
pupillus quare in poſſeſſionem bonorum tutoris mittatur ſi alimenta decerni negliget, num. 3 94
pupillus ſi eſt eſſe ſcriptus ſit hæres, & eidem tutor datus a patre, quomodo adeat. nu. 7 69
pupillus ſi ineat contractum mutui, contrahentem ſibi obligat, ipſe autem non obligatur, nu. 6. 9 73
ſi tamen ex eo contractu factus ſit locupletior, datur contra eum exceptio. nu. 8 ibid.
pupillus ſine tutore mutuans, non facit mutuum, nu. 2 153
pupillus ſine tutore non poteſt alienare, nu. 1 ibid.
pupillus ſine tutore poteſt ſuam conditionem meliorem facere, non deteriorem, nu. 1 73
pupillus ſoluens creditori ſine tutore, non liberatur; & quomodo tum pupillo ſubuentatur. no. 1. 3 154
ratio dubitandi in hoc tit. nu. 2 ibid.
pupillus ſoluendo creditori ſuo, nihil agit, nu. 3 73
pupillus ſolus adire poteſt hæreditatem, accedente iudicis auctoritate, loco tutoris. nu. 11 74
pupillus tutori ſoluēti ſolidum actiones cedere tenetur, n. 10. 81
pupilli tutores ſuſpecti accuſare non poſſunt; ſecus in puberib. quo ad curatores, nu. 3. 92
in Pupilli loco ſi non reperiatur idoneus tutor, ad alias ciuitates confugiendum eſt, nu. 5 70
pupillo omnes res vtiliter dantur: ipſe autem alijs obligari nequit nu. 2 73
in pupillo quælibet capitis diminutio tutelam tollitur. nu. 1 76
inter Pupillos & puberes, ſiue minores, ſimilitudo. nu. 1. 87. ibid.
purpuræ appellatio. nu. 10 551

Q

QVadrans, nu. 4 193
Quadrupes ſi pauperiem feciſſe dicatur. Rubr. 574
huius tituli ad præcedentes quis ſit ordo. nu. 1 ibid.
quadrupes a pecude an differat. nu. 2 ibid.
qurdrupes ſi neglecta pauperiem fecerit, actio legis Aquiliæ cōpetit, quandoque in factum agitur. nu. 9. 10 575
quadrupes ſi ſecuudum naturam pauperiem facit, ceſſat actio de pauperie. nu. 8 ibid.
qoadrupedes pauperiem faciunt, non damnum. nu. 5 426
quadrupli penam prætor adiecit furto manifeſto; ideoque prætoria cenſetur, nu. 6 503
in Quadruplum quando agere dicamur. nu. 2 521
quæſtor idem, quod eaquæſtor 6
quæſtoris appellatio variæ apud veteres vſurpata, nu. 3 6
quæſtores ærarij, nu. 7 ibid.
quæſtores candidati. nu. 10 ibid.
quæſtores parricidij. nu. 9 ibid.
quæſtores vrbani ibid.
quæſtorum origo. no. 4 ibid.
quæſtorum varia genera. nu. 5 ibid.
qualitas non omnis rebus addita, facit rem certam, nu. 22 497
qualitatis ad qualitatem quomodo fiat compenſatio. nu. 35. 538
qualitates aduentitiæ in libello quæ ſint. nu. 22 555
qualitates non conſtituunt ſpecificam differentiam. nu. 3 446
qualitates aduentitiæ in libello emendari poſſunt vſque ad ſententiam, num. 22. 555
quantitas ſi ſoluitur vt ſpecies, an ad aliam quantitatem compenſetur. nu. 30 537
quantitatis ad quantitatem permittitur compenſatio. nu. 27. 537
in quibus caſibus prædicta regula fallit. nu. 29 ibid.
quarta arrogati an hodie ſit aucta, ſicut legitima. num. 13 43
quarta arrogati an ſit omnium bonorum arrogatoris. nu. 12. ibid.
quarta Trebelliana immunis eſt ab omni onere hæreditario, numero 2 274
inter Quartam Trebellianæ & quartam Falcidiæ differentia. numero 10 270
de dictione quaſi, nu. 11 456
quaſi contractus quinque ſpecies. nu. 3 402
quaſi contractus ſecūda ſpecies, eſt adminiſtratio tutelę, n. 1. 403
ex qua actio tutelæ naſcitur tam directa quam contraria. numero 2 404
quaſi contractus tertia ſpecies eſt communio rerum, ex qua actio communi diuid. naſcitur. nu. 1 404
quaſi contractus quarta ſpecies, eſt aditio hæreditatis, nu. 1. 405
quaſi contractus quinta ſpecies, eſt ſolutio indebiti. num. 1 405
quaſi contractus vnde ſic appelletur. nu. 2 402
ex hoc quaſi contractu quæ actio competat, num. 3 405
ex hoc quaſi contractu quæ actio detur, nu. 3. ibid.
quaſi delicti deſcriptio. num. 1 439
diuiſio huius tituli, num. 2 ibid.
ex Quaſi delicto ſerui non datur noxalis actio contra dominū, ſed de peculio, nu. 3 571
quaſi dominium non eſſe ſpeciem dominij, ſed potius adſine, contra Bart. num. 2 457
quaſi dominij effectus, nu. 6 118
explicatio. nu. 3 ibid.
affinia. nu. 1 125
quaſi, vocula, quid ſignificet, num. 11 456
quaſi vſusfructus in quo differat a mutuo. num. 10 133
in Quaſi vſufructu quæ ſit forma cauendi. num. 5 ibid.
quaſi Seruianæ actionis definitio. nu. 40 474
quaſi Seruiana agens quid probare debeat. nu. 47 474
quaſi Seruiana eſt actio realis, no. 41 474
quaſi Seruiana pro rebus expreſſe obligatis datur. num. 44 474
querela adita demum hæreditate datur. nu. 4 217
ad eam proponendam quinquennium præſtituitur, hodieque etiam non præparata tranſmittitur. nu. 5. 6 ibid.
querela inofficioſi teſtamenti an & quando agatur, nu. 7. 8 ibi.
querela inofficioſi an & poſthumis detur, nu. 4 219
querela inofficioſi eſt remedium ſubſidiarium, numero 3. ibid.

querela inofficioſi teſtamenti omnibus liberis competit,n.2. 219
querela inoff.teſtam. quando hodie locum habeat.nu.13. ibid.
quare introducta.num.1 ibid.
querelæ inofficioſi olim quando locus fuerit,num.1 219
qui hoc anno,huius §.dubitandi cauſa,nu.2.5 368
qui relatiuum quando reſtringat,vel non num.1 12
quia & quoniam,coniunctionum natura,num.7 256
quincunx.num.4 193
Quina Vicenaria lex apud Plautum.num.8 569
quod autem §.thema.num.1 142
quòd ſi frumentum.§.ampliato,num.5 113
quod ſi quis,quomodo hic §.diſtin.a caſu præcedentes §. num.1. 358

R

RAdices an incidere liceat, quas arbor tua in meum fundum immiſit, num.6 116
rapientes ſine dolo quomodo puniantur.num.31 504
rapina etiam abſque dolo commiſſa hodie,punitur.num.3 425
rapina requirit dolum,num.3 424
item vt ex compoſito fiat,num.4 ibid.
rapinæ deſcriptio.num.1 ibid.
raptor cur mitius puniatur,quam fur.num.6.8.9. 425
raptor quibus teneatur actionibus.num.1.3.7 425
raptor tenetur etiam actione furti nec manifeſti.num.2 424
raptus pęna,num.7 425
ratione duplici agere poſſum, tibi non eſſe ius altius tollendi, num.56 454
ratione quæ non differunt,non differunt iuris diſpoſitione, numero 7 31
realis actio præſupponit obligationem ſuppoſititiam.nu.11. 447
realis actionis explicatio.nu.19 447
in Reali actione reum nulli obligari quid denotet.nu.7.10.ibid.
realis ſeruitus alia vrbana,alia ruſtica.nu.7.9 126
realis ſeruitus diuiditur in vrbanam & ruſticam.nu.3 450
realis ſeruitutis explicatio.nu.5 126
receptores.nu.9 6
recipere verbum,nu.5 90
recipere quid.nu.5 475
redimere verbum quid ſignificet,nu.5.6.7 232
regere pro diſcernere vel conſtituere.nu.10. 507
regula,Circa ea quæ ſunt voluntatis,plus eſſe in opinione quam veritate,explicatur,nu.2 240
regula,habendam eſſe rationem circa,non extra rem,ceſſat in lege Aquilia.nu.2 430
regula,Semper generata perſona gradum adijcit, quomodo accipienda.nu.1 313
regulæ ex diametro contrariæ.num.4 361
rethores ſi ſint intra numerum legitimũ, excuſationem habent. num.2 88
quantus is ſit numerus,num.3 ibid.
relatio in cauſis famoſis ceſſat.num.8 481
relatiuorum natura eſt,vt poſita ſe ponant, ſe poſita ſe perimát, num.2 76
Aequalitas relatiuorum diligenter obſeruanda.nu.20. 549
relegatio quid,nu.15 49
relegatio quomodo differat a deportatione.nu.16 ibid.
religio,religioſus,nu.1.2 102
religioſus locus fit,quatenus corpus humatum eſt,num.6 ibid.
religioſus locus quis dicatur,nu.3 ibid.
reliqua,reliquari,reliquator,num.6.7 248
remittere actionem quid,nu.35 486
remotus propter dolum vel culpam dolo proximam,eſt infamis: ſecus in culpa leui.nu.1 93
Remus a Romulo occiſus.nu.7 103
renunciatio Auth.hoc ita. C.de duobus reis quid operetur, nu. 6.7 351
repetitis,huius §.effectus,ſiue epitome,nu.1 315
repetundarum quis teneatur.nu.4 629
huius criminis pęna,nu.5 ibid.
replicatio quid,nu.2 595
vnde dicta. ibi.
de Replicationibus. Rubr. ibid.
repræſentatio non habet locum in ſucceſſione aſcendentium. num.5 289
repræſentationis commodum quid nu.17 243
repudiari poteſt is, qui & acquirere, quando procedat regula, num.13 74
res aliena quomodo vtiliter legetur,num.3 232
res alteri obligata rectè legatur,& luẽda eſt ab hærede.n.1.4. 233
fallit,nu.8 ibid.
res eadem & communis & publica dici poteſt diuerſis tamen reſpectibus,nu.12 100
res eadem quando peti dicatur.nu.7 591
res eadem ex diuerſis cauſis noſtra eſſe non poteſt.nu.10. ibid.
res empta ſi furto pereat cuius ſit periculum.nu.13 383
res etſi non extat,ſi tamen ſperetur,legari poteſt.nu.1.5 235
res furtiua & vi poſſeſſa,ſi in domini poteſtatem reuerſa ſit, vſucapi poteſt,nu.1 142
res furtiua quomodo æſtimanda.nu.22 493
res hæredes propria rectè legatur.nu.2 232
res in quo loco ſit exhibenda,nu.55 544
res iudicata quid ſit.num.1 590
res legate & æſtimatio rei differunt,num.9 234
res legata ſi ob hæredis moram pereat,hæres tenetur,nu.5 244
res modica quæ dicatur,nu.3 106
res promiſſa ſi in commercio abſque facto promiſſoris deſinat, liberatur promiſſor.nu.8 355
res propria,vel cum alio communis,legari poteſt,nu.2 232
res quæ alicui datur,æſtimatur dupliciter,num.96 528
res quando dicatur in bonis eſſe,vel ex bonis,num.2 426
num.29 504
etiam in re minima hæc actio competit.nu.3 ibid.
res quaodo dicatur redijſſe ad poteſtatem domini.nu.4.5. 142
res quando integra eſſe dicatur,nu.2. 400
res ſacra & religioſa non vſucapitur,nu.3 139
res ſi ſub conditione vænierit,& pereat,cuius ſit periculum, numero 2 379
res ſua nemini ſeruit,nu.5 450
res tanti pignorata,quanti valet,alienata cenſetur,nu.5 250
res vnaquæque præſumitur libera,donec probetur ſeruitus conſtituta,num.44 453
rei æſtimatæ interitus ad quem ſpectet.num.97 528
rei nomen generale,nu.21 336
rei propriæ non fit furtum,nu.10 415
rei ſacræ & hominis liberi ſtipulatio eſt inutilis,num.1 355
rei turpis nullum mandatũ eſt,nec inde actio naſcitur.n.1. 455
rei vendicatio aduerſus eum qui dolo deſijt poſſidere an ciuilis ſit,vel prætoria,nu.6.7 455
rei vendicatio datur ad rem furtiuam repetendam,nu. 10. 503
datur contra titulo poſſidentem: ſecus in Publiciana.nu.52. 460
datur ſi res tradita a vero domino,amiſſa ſit,num.21 458
Rei vendicatio directa & vtilis.num.33 448
rei vendicatio,eſt actio arbitraria,& vnde nu.24 537
rei vendicatio, & condictio furtiua, domino cui ſurtum factum eſt,dantur;& quæ ſit ratio. num.3.4 423.424
rei vendicatio & Publiciana in quibus conueniant.nu.49 460
rei vendicatio, & Publiciana poſſunt in libello ſimul proponi. num 64 461
tam Rei vendicatio quam actio perſonalis. cur legatario detur, cum hæc in dominum,illa tantum domino competat. num.5. 230
rei vendicationis declaratio.nu.30 448
rei vendicationis,& Publicianæ affinitas.nu.36 459
inter Rei vendicationem,confeſſoriam, & Publicianam cognatio,item differentia.nu.28 452
in Rei vendicatione ex parte actoris requiritur dominium, ex parte rei poſſeſſio,nu.35 449
rei ſemper cedit id,quod ſine illa eſſe non poteſt, regula quomodo accipienda.nu.2 117
rem a fiſco olim accipiens, eam quinquennio vſucapiebat. nu.1. 145
rem cœptam eſſe vtiliter geri, ſufficit, etiamſi deinde malè ſuccedat.nu.53 525
in Rem dari,tradi & reſtitui differentia.nu.8 492
in Rem domini quod verſum ſit,an probare oporteat.nu. 7. 567
in Rem domini ſi voluptuoſe verſum ſit, an locum habeat hæc actio nu.8 ibid.
rem eſſe alienam quis probare teneatur teſtatorem ignoraſſe.numero 4 232
rem generaliter petens,quam ſuam aſſerit,omne ius ſuum in iudicium deduxiſſe cenſetur, obſtatq; ei poſtea agenti exceptio rei iudicatæ,ſi ſemel ſuccumbit.nu.9 591
fallit,num.11 ibid.
rem in nullius bonis eſſe,tribus modis contingit,nu.40 449
rem legatarij propriam non licet legare.nu.2 239
fallit,ſi ei ſub conditione legetur.nu.3 ibid.
vel in legato quo teſtator ius aliquod habeat.num.4 ibid.
aut res legatarij ſit obligata pignori.nu.5 ibid.
rem propriam in quibus caſibus quis rectè ſtipuletur.nu.4 366

rem

Digitized by Google

I N D E X.

rem prohibitam legari aſſerens, probari debet.nu.3 248
rem ſuam nemo ſibi ſtipulari poteſt.nu.6 355
quando hoc non procedat.nu.7 ibid.
rem ſuam nemo ſtipulari poteſt, vel quæ ſua futura eſt: & quę ſit ratio, num.1.2.3 366
in Rem verſum qua odo dicatur, num.5 567
re commodata commodatario ſurrepta, dominus vel cõtra commodatarium vel contra furem agit.nu.2 422
in re communi nemo dominorum quicquam facere poteſt inuito altero, nu.9 103
re eadem ex duorum teſtamentis eidem legata, ſi rem ipſam nactus ſic legatarius, ex alio precium eius non poteſt conſequi.
ſecus ſi æſtimationem rei ex primo habeat, nu.7. 234
& quę ſit diuerſitatis ratio.nu.8 ibid.
re & verbis coniuncti præferuntur alijs.nu.22 238
re furtiua recepta aut extincta, furti agi poteſt, ſed non condici aut vendicari, num.5 424
in Re immobili non committitur furtum, nu.4 142
re perempta, res tamen ipſa condicenda eſt, num 20 21
re perempta ſine culpa debitoris, liberatur debitor, nu.4 244
res biſariam pro derelicto habentur.nu.5 123
res communes, & publicæ quomodo differant, no.11.13 99
res conductoris non illatæ, pro penſione obligatæ non ſunt. nu. 18 472
res corporales quæ dicantur, nu.2 125
res dotales diuerſimode reſtituuntur, num.35 534
res duæ principales ſi coniunctim legatæ ſint, vna perempta, altera debetur, num.4 245
res fiſco acquirendæ, & necdum denunciati vſucapi poſſunt. numero 7 143
res furtiuæ, & vi poſſeſſæ non vſucapiuntur. num.1 142
fallit, num.6 143
res incorporales non vendicantur ſeorſim num.32 448
quæ dicantur. num.3.4 125
res mobiles, & immobiles diuerſimode traduntur.nu.8 322
res mobiles rapiuntur, immobiles inuaduntur.nu.2 424
res nullius tres habent particulas.nu.5 101
res omnes quæ ſunt extra commercium noſtrum, in ſtipulationem deduci prohibentur.num.3 355
res omnes quotidiano vſui deſtinatæ nõ obligantur, nu.23. 473
res quæ conſiſtunt in pondere, numero, menſura ſi poſt contractam emptionem pereant, cuius id fiat periculo.num.7 383
res quæ non ſunt in commercio, legari nequeunt, nu.8 232
res nullius à communibus rebus quando differant.nu.2. 105
res quæ oppignorari non poſſint.nu.9 344
quæ poſſint.nu.8 ibid.
res quæ tacitè obligentur pro penſione conductionis.nu.19. 472
res ſacræ, quæ ſint.nu.2 501
res ſingulorum ſingulis acquiruntur.nu.1 104
res tam corporales quam incorporales legari poſſe, nu.5 248
res tam mobiles quam immobiles, pro derelicto habentur, nu.4. 123
rerum corporalium, & incorporalium differentia.nu.59 454
rerum diuiſio vnde profluxerit.nu.5 14
de Rerum diuiſione, & acquirendo ipſarum dominio. Rubr. 98
hic titulus vnde compactus.nu.1 ibid.
rerum dominia dupliciter acquirimus.nu.2 104
de Rerum permutatione quare in Pandectis inſcribatur titulus. num.104 529
in Rerum ſacrarium alienatione quæ requiratur, nu.7 101
rerum vſusfructus non conſtituitur, quæ vſu conſumuntur, nu. 2.3 132
quæ ſit ratio. ibid.
rebus duabus coniunctim legatis, quarum altera principalis, altera acceſſoria: principali perempta, etiam acceſſorio legatum extinguitur.nu.7 245
in Rebus ex conuentione deguſtandis quid iuris, nu.8 383
de rebus corporalibus, & incorporalibus. Rubr. 124
eius tituli continuatio.num.1 ibid.
res totales marito quibus caſibus alienare liceat.num.9 152
res furtiua vide ſup. de dict. furt.
res incendij cauſa proiectas auferens, tenetur furti.nu.3 524
idem ſeruatur in rebus in publico inuentis. nu.4 ibid.
ſi Res plures communes habebant non animo contrahendæ ſocietatis, non dicitur ſocietas, nu.3 392
res ſacras alienare quibus caſibus liceat.nu.6 101
res varijs modis in nullius bonis eſſe nu.3 ibid.
reſciſſoria actio appellatur ab euentu, nu.10 463
reſciſſoria aliquando eſt realis, aliquando perſonalis.nu.9 462
reſciſſoria eſt datiua actio, non natiua.nu.36 466
reſciſſoria non eſt propria ſpecies actionis.nu.51 463
reſciſſoria perpetuatur lite conteſtata.nu.18 463
reſciſſoria præſenti contra abſentem quando datur.nu.52 463
reſciſſoria quando datur pro rebus mobilibus, vtilis eſt: & quando pro immobilibus eſt directa, nu.35 464
de Reſiduis qui lege Iulia teneantur.num.52 629
eius quæ ſit pęna.nu.13 ibid.
reſolutio ad §. Seia libertis, &c.num.3 209
Reſpublica omnis præmio & pęna conſtat, num.6 619
Reipubl. adminiſtrandæ duo tempora, nu.1 4
Reipubl. cuiuſque ſumma tuitio ex armis & legibus prouenit. num.2 ibid.
Reipubl. qui præeſt, legis & armorum ſcientiam habere debet. num.1 ibid.
reſtituendi poteſtatem qui habent, actione in rem conueniuntur.oum.24 448
reſtituens rem metu extortam arbitrio iudicis, excuſatur a pęna quadrupli.nu.21 517
reſtitutionis primum tempus ad quod, nu.30 464
reſtitutionis ſecundum tempus eſt, infra quod, nu.32 ibid.
in Reſtitutione in integrum concedenda, cauſæ cognitio neceſſaria, num.3 547
in reſtitutionibus duo tempora conſideranda, nu.29 464
reſtitutoria actio habet duas ſpecies.nu.6 462
reſtitutus textus in l. per adoptionem, ff. de ritu nupt.nu.8 38
retinendi verbum in definitione declaratum.nu.7 322
reus excipiendo dicitur quaſi actor, nu.11 444
reus ante litis conteſtationem ſatisfaciens, non tenetur expectare iudicis abſolutionem.ou.2 585
reus dicitur in iure pars fugiens, nu.10 444
reus plus iuſto negans cur puniendus, num.15 552
reus quando dicatur ſatisfacere actori, nu.3 585
reus quod ante lit. conteſtat. offerat ſatisfactionem, cautela eſt, num.4 ibid.
reus, vox quomodo a veteribus accepta, nu.3. 350
rei credendi & debendi.nu.5 ibid.
ex Rei parte quæ ſint neceſſaria, nu.58 544
rei promittendi & ſtipulandi quomodo conſtituantur, nu.2. 350
rei ſtipulandi promittendiq; vnde dicti.nu.2.4. ibid.
reorum debendi duo beneficia.nu.5 351
reorum ſtipulandi & promittendi natura, nu.1 350
ad reorum ſtipulandi & promittendi conſtitutionẽ quæ requirantur.nu.4.6 ibid.
reos duos ex quocunque contractu conſtitui, nu.6 350
reos eos etiam quandoque temerè litigare, nu.4 609
de duobus, reis ſtipulandi & promittendi. Rubr. 349
huius tituli continuatio.nu.5 ibid.
reuerſus ab hoſtibus efficitur ſuus, nu.2 288
reuerſus ab hoſtibus quæ iura recuperet.nu.12 52
in Reuocatione an precium ſit reſtituendum, nu.43 469
ripa eſt fluminis, litus maris, num.1 500
riparum commoda & incommoda ad dominos prædiorum, circumiacentium pertinent, nu.4. ibid.
Rofredi opinio defenſa circa actionem depoſiti prætoriam. nu. 52 499
Roma olim caput orbis, nu.3 582
Romani ciues qui hodie dicantur, nu.1 35
Romani leges ſuas a Græcis habent.nu.3 23
Romulus legem tulit, vt vxor viro ſuccederet, nu.4 326
roſtra quid, nu.6 15
Rodulphi Agricolæ reprehenſio diuiſionis iuris, nu.1 50
rupti appellatione quid veniat.nu.4 431
ruſticitas quando excuſet.ou.2 85

S

SAcrum dupliciter conſtitui, nu.3 101
Sacrum in genere, num.1. ibid.
Sacrum oraculum pro reſcripto principis.nu.1 47
Sacra priuata.nu.8 102
Sagmina herba, num.1 103
Saluianum interdictum.nu.49 474
Sanguinis coniunctio etiam inter ſeruos prohibet contuberniũ, num.5 40
eius quæ ſit ratio.nu.2 ibid.
Sancimus §. declaratio, oum.8 180
Sancta quæ dicantur.nu.5 103
Sata ſolo cedunt.nu.1 116
Satiſdare & cauere different.nu.4 578
Satiſdare quid.nu.3 ibid.

I N D E X.

Satiſdatio an hodie ab actore exigatur,num.2 580
Satiſdatio arrogatoris vltra pubertatem arrogati nõ extenditur, num.9.11 43
ſatiſdatio Iudicatum ſolui tres clauſulas continet,num.2 579
ſatiſdatio quando ſit neceſſaria.num.8 580
ſatiſdatio quare exigenda.num.10. 43
ſatiſdationes ſub actionis appellatione continentur,num.2 578
ſatiſdationum aliæ iudiciales,aliæ extraiudiciales,nu.6.7 ibid.
de Satiſdationibus. Rubr. ibid.
tituli continuatio ad præcedentes.num.1 ibid.
de Satiſdationibus iudicialibus hoc titulo tantum agi.nu.8. ibid.
de Satiſdatione tutorum. Rubr. 80
ſatisfactum eſſe quando cenſeatur,nu.78. 517
ſcandia inſula.num.10 3
ſchedia quid ſit,num.14 565
ſcientiam dicimus habere bifariam.num.14 610
Scipio Naſica.num.2 18
Scipionis graue dictum.num.21 3
in Scortatores inuectiua.num.5 575
ſcripta chartis cedunt.num.2 117
ſcripturæ inuerſus ordo non vitiat,ſi de mente ſcribentis conſtet num.4 257
ſecta quid.num.9 259
ſed cum antea, huius §. diſpoſitionem iure Nouellarum correctam,num.3.4.5 304
ſed ea omnia,huius §.reſtituta lectio.num.6 293
ſed hactenus,§.hunc de omnibus militibus loqui,num.1 133
ſed hæc,huius verſiculi epitome,num.1 552
ſed iſtæ,continuatio huius §.ad præcedentes,num.1 455
ſed ſi in expeditione,an hic §.hodie correctus ſit.num.3 187
ſi quis rem,in hoc §.dubitandi cauſæ,num.4 240
ſed quia,huius §.augmentum,num.1 272
ſed ſi quis,§.verus intellectus,numero 1 45
ſeditioſi qui dicantur,num.6 622
ſemel conſentiens, vt in ſuum locum inferatur, pœnitere non poteſt,num.12 103
ſemel hæres non poteſt deſinere eſſe hæres,num.1 169
ſemel §.caſus ſiue thema,num.1 30
ſemel §.in ſeruis proprijs,non alienis procedere,num.3 ibid.
Semeſtrum quid in iure ſignificet,num.4 83
ſemis,ſiue ſemiſſis.nu.4 193
ſemiſſes,nu.7 72
Senatu motus infamiam patitur,nu.1 66
ſenatorum apud Romanos inſtitutio,num.3.4 17
Senatuſconſultum Claudianum hodie ſublatum eſſe,nu.2 335
Senatuſconſultum Macedonianum à Macedone dictum.n.6.569
Senatuſconſultum Macedonianum in filijsfam.locum habet, nõ in ſeruis,nu.1 ibid.
Senatuſconſultum Macedonianum quando ſit latum,nu.7. ibid.
Senatuſconſultum Orphitianum quando latum,nu.2. 306
Senatuſconſultum Pegaſianum, vel Trebellianica an in ſingularibus fideicommiſſis locum habeant,nu.11.15 294
Senatuſconſultum Sabinianum,nu.5 394
Senatuſconſultum Tertyllianum vnde dictum;nu.3 392
Senatuſconſultum Trebellianum ad inteſtatos quoq; pertinet, num.1.2.3 275
Senatuſconſultum Trebellianum habet etiam locum,quando retinetur res particularis vna,vel plures,vel quantitas certa,nu. 3.8.9 274
Senatuſconſulti Macedoniani verba hic referuntur,nu.5 569
Senatuſconſulti Pegaſiani quatuor capita,nu.14. 270
ſecundum caput,nu.15 ibid.
Senatuſconſulti Pagaſiani caput quartum,nu.4 ibid.
de Senatuſconſulto Orphitiano. Rubr. 306
huius tituli argumentum & effectus,nu.1 ibid.
de Senatuſconſulto Pegaſiano; & quare fuerit introductum nu. 1.8 269
de Senatuſconſulto Trebelliano,declaratur verſ. poſt quod, numero 4.6 269
Senatuſconſulta quid; & quo tempora lata,nu.3.4 17
ſenecta,nu.4 45
ſenectus olim ſummo in honore habita,nu.4 87
ſententia in poſſeſſorio lata,non præiudicat petitorio: contra ſecus,num.9 603
ſententia conditionalis valet,nu.3 76
ſententia debet eſſe conformis libello: & quando id fallat. nu.7. 545
ſententia incerta quibus caſibus admittatur,n.16.17.18.19. 546
ſententia poteſt ferri ſuper non petitis in libello, ſi ſint de natura petitorum,&c.nu.15 ibid.
Sententia quando dicatur tranſire in rem iudicatam,nu.2. 591
ſententiæ executio an officio nobili, vel mercenario fiat. num.8. 614
ſententiam libello conuenire in re ſufficit, cauſa & actione, numero 11 545
ex Separatis nihil inferri,regula quomodo obtineat, num.8. 38
ſepeliendi mos apud veteres,num.7 599
ſeptemuiri Germaniæ,nu.2 2
ſeptunx,num.4 193
ſepulchrum & monumentum quomodo differant.nu.8 102
ſepulchra Chriſtianorum.nu.8 599
ſequeſter quis.nu.6 342
ſermo omnis dilucide perſonam explicans nominatim exhæredationem perficit,num.1 182
Seruiana actio competit etiam pro deterioratione rei conductæ, num.26 473
Seruiana actio & interdictum Saluianum in quibus differant, num.50 475
ſeruiana actio vnde ſit dicta,nu.12 472
Seruiana datur etiam ad conſeruandam donationem propter nuptias,nu.36 473
Seruiana datur etiam mulieri ad conſeruandam dotem,num.15. 472
Seruiana datur tantum tacitam hypothecam habenti, num. 42. 474
Seruiana non tantum locatori, ſed etiam creditori datur ſuppeditanti pecuniam ad refectionem ædium,nu.34 473
Seruiana actio quare ſit realis,nu.13.28 472
Seruianæ actionis definitio explicata,nu.11 ibid.
Seruianæ actionis quæ ſit cauſa,nu.19 ibid.
Seruianæ & quaſi ſeruianæ actionis deſcriptio ſummaria. nu.1. 471
ad Seruianum actionem neceſſe eſt res eo animo illatas eſſe, vt perpetuo illic maneant,nu.17 472
in Seruiana actione locator ſcire debet, quæ ſint illata, num.14. 472
Seruiana agens quid probare debeat,nu.30.31.32 473
Saluianum interdictum quomodo inſtituendum,nu.51. 471
Seruitus actus,nu.4 126
ſeruitus ad aquam appellendi pecoris,nu.3 126
ſeruitus altius tollendi ædes,quomodo accipienda,nu.9 450
ſeruitus altius tollendi,eſt ſeruitus,nu.13 451
ſeruitus altius non tollendi,vel tollendi,nu.13 128
ſeruitus an dicatur in bonis noſtris eſſe,nu... 98
ſeruitus an ex natura cauſam trahat an naturæ ſit contraria, & Ariſtoteles ea in reum Iureconſultis conciliatus nu.9
ſeruitus aquæductus,nu.10 127
ſeruitus calcis coquendæ,arenæ fodiendæ,nu.5 129
ſeruitus conſtituta quibus modis probari debeat,nu.45 453
ſeruitus continua quæ ſit,nu.4.5 130
ſeruitus diſcontinua.nu.6.7 ibid.
quanto tempore præſcribatur. ibid.
ſeruitus itineris,nu.2 126.nu.7.450
ſeruitus itineris & aquæductus non concurrunt,nu.11 127
ſeruitus luminis ſimpliciter conſtituta,nu.15 128
ſeruitus luminum,nu.15 451
ſeruitus,ne luminibus officiatur,nu.16 ibid.
ſeruitus non officiendi lumini,vel proſpectui, num.14.16 128
ſeruitus oneris ferendi,num.3 127
ſeruiens perſonalis ſit,an realis,quomodo cognoſcatur,nu.4.125
ſeruitus proijciendi,nu.18 451
ſeruitus quanto tempore præſcribatur,nu.3.4 130
ſeruitus quare inuenta,nu.4 14
ſeruitus quid,nu.3 525
ſeruitus quomodo contra naturam,nu.5 23
ſeruitus quotuplex in iure.nu.3 125
ſeruitus ſtillicidij auertendi,aut non auertendis.nu.11.12. 128
ſeruitus tigni immittendi,& tignum quid ſignificet. nu.4. ibid.
ſeruitus vel libertas qualiter in actione præiudiciali accipiuntur,nu.23 490
huius actionis practica,nu.24. ibid.
ſeruitus viæ,nu.5 126
ſeruitus vnde dicta,nu.2 23
ſeruitutis definitio,num.1 ibid.
in Seruitute diſcontinua an nuda tituli allegatio ſufficiat. nu. 8. 130
Seruitutes diſcontinuæ quamuis non vſucapiuntur, tamen vendicantur Publiciana,nu.24 458
ſeruitutes ex qua materia conſtituantur,num.1 130
ſeruitutes Germaniæ reales.nu.6 129

ſer-

Digitized by Google

I N D E X.

ſeruitutes quomodo finiantur.nu.11 130
ſeruitutes reales quare prædiorum ſiue prædiales dicantur. numе.7 129
ſeruitutes ruſticæ explicantur,nu.1 126
ſeruitutum alia perſonalis,alia realis.nu.2 450
ſeruitutibus qui modus & quæ forma imponi queant.nu.9. 130
de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum & vrbanorum.Rub. 125
in Seruitutib.patientia habetur pro traditione,num.6 457
pro ſeruitutibus duæ actiones proditæ,confeſſoria & negatoria. num.4 450
ſeruilis cognatio quid.nu.1 314
de Seruili cognatione. Rub. 314
hic non eſſe nouum titulum, ſed appendicem tituli proximè præcedentis.nu.1 ibi.
ſeruus actoris.nu.9 436
ſeruus de adulterio cum ſua domina commiſſo accuſatus, hæres institui non poteſt.nu.1 189
ſeruus alienus an cum libertate hæres ſcribi poſſit.nu.3 190
ſeruus alienus etiã mortuo domino hæres ſcribi poteſt.nu.3. 191
ſeruus alienus ex inſtitutione non fit liber,nu.2 190
ſeruus alienus inſtitutus ei acquirit, in cuius poteſtate eſt tempore aditionis hæreditatis.nu.1 191
ſeruus alienus pure tutor datus, conſequitur fideicommiſſariam libertatem.nu.2 61
ſeruus alienus quis ſit.nu 1 190
ſeruus alienus ſub conditione libertatis tutor datus,redimendus eſt ab hærede.nu.1. 61
ſeruus autem,huius §.tres caſus.nu.1 190
ſeruus communis acquirit pro parte dominica.num.1 352
hoc quoties non procedat.nu.2 ibid.
ſeruus communis hæres inſtitutus,cui acquirat.num.1 192
ſeruus communis,huius §.extenſio.nu.3 352
ſeruus communis,vt acquirat,nu.2 407
ſeruus contrahens ſi poſtea liber fiat,an ex contractu teneatur. num.4 572
ſeruus cur non videatur ſtipulari poſſe tres dubitandi cauſæ. numero 2 352
ſeruus domino acquirit,etiam inuito.nu.12 158
& quæ ſit ratio. ibi.
ſeruus & filius æquiparantur,quoad obligandum num.3 563
ſeruus & filiusfam.in quibus inuicem differant,nu.4 ibid.
ſeruus etiam huius §.duplex intellectus,nu.1 191
dubitandi cauſa in hoc §.nu.2. ibid.
Seruum ex domini perſona cenſeri quando procedat.nu.3 359
ſeruus ex domini perſona poteſtatem ſtipulandi habet.nu.2.352
ſeruus ex fideicommiſſo manumiſſus,fit libertus manumiſſoris.num.1 579
ſeruus ex hæredis inſtitutione libertatem conſequitur.nu.3. 29
ſeruus efficitur liber per adoptionem.nu.3 48
ſeruus fructuarius reſpectu fructuarij hæres inſtitutus ei acquirit.num.4 159
an in tali hæreditate adeunda iuſſus proprietarij ſit neceſſarius.nu.5 ibid.
ſeruus fugitiuus quare vſucapi nequeat.nu.4 140
ſeruus hæreditarius in ſtipulari queat.num.3 352
ſeruus hodie duntaxat noxæ dedi poteſt, non etiam liber homo. num.3 573
ſeruus hodie nemo efficitur ex ſupplicio pœnæ,nu.4 49
ſeruus in quo quis vſumfructum habet,acquirit fructuario duabus ex cauſis.nu.2.3 159
ſeruus libertatem conſequitur,ſi a domino nominetur filius.numero 4. 48
ſeruus mediaſtinus.nu.10 436
ſeruus multis modis deterior fit.nu.12 512
ſeruus naturaliter obligatur,non ciuiliter.nu.9 370
ſeruus non agit iniuriarium.nu.2 435
ſeruus ordinarius cum vicarijs legatus.nu.3 245
ſeruus pro alio fideiubere non poteſt,nu.10 370
ſeruus pro libero habitus non vitiat teſtamentum, in quo, vt teſtis,eſt adhibitus.nu.1 166
ſeruus proprius hæres inſtitutus,fit neceſſarius.nu.2.3 221
in quibus ſeruit id non procedat.nu.3 ibid.
ſeruus proprius per errorem quaſi liber datus,non fit tutor. nume.7 60
ſeruus proprius quare ſub conditione inutiliter tutor dabatur, num.3 ibid.
ſeruus proprius quis dicatur.nu.5 189
ſeruus proprius recte tutor ſcribitur,etiam ſine libertatis datione.num.5 60
ſeruus quando inutiliter domino ſtipuletur.num.1 352
ſeruus quare hæres neceſſarius.nu.2 28
ſeruus qui noxam nocuit, poſtea manumiſſus, tenetur actione in ſolidum.nu.3 572
ſeruus ſi cum peculio legetur, vnum eſt legatum: & ſublato ſeruo,nec peculium debetur.nu.5 245
idem eſt in fundo cum inſtrumento legato.num.6. ibid.
ſeruus ſi plures negotiationes exerceat,quid iuris.num.8. 566
ſeruus ſine domini iuſſu hæreditatem non adit.nu.3 158
ſeruus ſtipulando ea acquirit domino,quæ ſunt iuris, & ſibijpſi, quæ ſunt facti.nu.1 352
ſeruus teſtamento manumiſſus peculium amittit: manumiſſus vero inter viuos retinet.nu.1.4 247
fallit.nu.5 ibid.
ſeruus vſuarius an acquirat,nu.6 159
per ſerui alienationem an in teſtamento manumiſſi, legatum illic factum reuocetur.nu.4 191
ſerui corpus ſi corrumpitur, non datur actio ſerui corrupti, ſed legis Aquiliæ.nu.7 512
ſerui vox.nu.2 358
ex Serui vſuarij operis an acquiramus.nu.1 407
ſeruo alieno directo libertas dari nequit.nu.5 279
ſeruo alieno licet directo libertas non poſſit dari, inſtitutio tamen valet,quoad hæreditatis adquiſitionem.nu.3 190
ſeruo hæredis an legari poſſit.nu.1.5 257
ſeruo qui cogitur eſſe hæres,quod beneficium detur.nu.5 222
ſeruo vt directo libertas relinqui poſſit,tria requiri.nu.6 279
ſeruum cõmunem vel ſuum occidens,qualiter teneatur.n.5. 427
ſeruum proprium licet hæredem inſtituere, vel ſubſtituere alteri.nu.13 199
inter ſeruum & dominum nulla oritur ciuilis obligatio, & per conſequens,nec actio.nu.1 573
ſeruo communi inſtituto, ſi vnus dominorum nolit iubere vt adeat,eius portio cæteris accreſcit.nu.2 192
ſecus eſſe in legato relicto ſeruo plurium.nu.3 ibid.
ſeruo hærede inſtituto,ipſius domino legari poteſt.nu.4 257
ſeruo hæreditario ſtipulante quis ſit effectus.num.5 352
ſeruo proprietarij hærede inſtituto fructuarius eius operis non defraudatur.nu.6 189
ſerui an ex cauſa iniuſta acquirant dominis.nu.7.8 158
ſeruis dominis & dominia & poſſeſſionem acquirunt.nu.6. ibid.
ſerui etiam poſſunt adoptari.nu.1 48
ſerui iure ciuili non contrahunt matrimonium, ſed contubernium,ſecus lege pontificia.nu.5 315
ſerui iure ciuili non contrahunt nuptias,ſed cõtubernia.nu.3. 35
ſerui naſcuntur & fiunt.nu.1 23
ſerui non ſunt in fructu.nu.3 107
ſerui per venditionem vt fiant,quæ requirantur.nu.5 54
ſerui pœnæ amittunt patriam poteſtatem, & dicuntur ciuiliter mortui.num.1 50
ſerui pœnæ qui dicantur.nu.2.3 ibid.
ſerui quare dicti emancipia,nu.4 23
ſerui quo ad officia,etiam hodie diſtinguuntur.num.4 24
ſerui quomodo fiant.nu.4.6 24
non Serui,ſed eorum domini noxaliter conueniuntur.nu.6 574
ſerui vnde dicti.nu.2 23
ſeruorum conditio olim varia.nu.1 24
eadem quare ſublata.nu.2 ibid.
de Seruorum negotijs quæ traduntur,eadem de filijsfamiliarum intelliguntur.nu.5 563
ſeruorum precia teſtamento manumiſſorum in Falcidia non computantur.nu.4 265
in Seruis libertatem faciendi impediri,iure tam gentium, quam ciuili.nu.2 22
ſeſcuncia quid.nu.6 193
ſeſcunciæ inepte mentionem in textu fieri. ibi.
ſeſtertius quid olim valuerit,quidque hodie valeat.num.7.9. 318
ſiſtertia in numero plurali quid continuerint.nu.10 ibid.
ſextans,nu.4 193
ſexto,huius §.lectio reſtituta.nu.3 313
ſi cui fundus,huius §.caſus nu.1 239
legatarius in caſu huius §.fundum petit,eum tamen non conſequitur.num.2 ibid.
ſi dictionis effectus num.5 556
ſi is qui,in hoc §.dubitandi cauſa.nu.1.2 333
ſi quis agens,huius §.epitome,& eiuſdem diuiſio.num.1 548
ſi quis debitori,huius §.thema,nu.3 242
ſi quis filiabus,huius §.lectio reſtituta.nu.12 63
ſi quis in aliena tabula,huius §.limitatio.num.5 117
ſi res aliena,huius §.thema.num.1 234
ſi res aliena,hunc §.in certa ſpecie legata procedere, nõ ſi quantitas

Digitized by Google

I N D E X.

titas legato relicta ſit.nu.6 ibi.
ſi rem ſuam,huius §.argumentum.num.1 241
ſi ſeruum,duplex huius §.lectio.nu.6.8 202
ſi ſeruum huius §.caſus.nu.1 ibid.
rationes dubitandi in hoc §.nu.2.3 ibi.
deciſio in §.noſtri themate.nu.4 207
in ſimplum quando agere dicamur.num.2 511
de ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis. Rubr. 277
huius tituli continuatio.nu.1 ibid.
ſi tutor huius §.primus caſus.nu.1 210
dubitandi ratio decidendique ad hunc.§.nu.2 ibid.
ſecundus caſus.nu.5 ibi.
ſi verò reus.hoc §.de abſentis rei procuratore agi nu.1 582
ficæ appellatio.nu.3 624
ſicarij qui ſint. ibi.
ſic itaque,huius §.argumentum & diuiſio.nu.1 492
ſi multas leuis non excuſat.nu.2 85
ſimplex procurator non poteſt iuramentum deferre.nu.4 590
ſin minus huius §.continuatio & epitome nu.1 553
ſitocomia quid nu.8 619
vnde dicta. ibid.
ſobrino quis propior.nu.2 312
a Sobrino Sobrinave deſcendentes defuncti etiam ſeptimo gradu ſuccedunt.nu.2 309
ſobrini qui dicantur.nu.3 312
ſoceri appellatio ex ſponſalibus non acquiritur,propriè loquendo.num.2 39
ſocietas ad arrogatorem non tranſit.nu.8 330
ſocietas an pacto ad hæredem tranſire poſſit.nu.2 395
Societatis contractus vtilis & frequens nu.6 393
ſocietas alia publica,alia priuata.nu.1 392
ſocietas coiri nequit,vt vnus totum lucrum ſentiat, & de damno non teneatur.nu.7 394
ſocietas expreſſa,quatuor modis fit.num.2 393
ſocietas morte alterius ex ſocijs finitur.nu.1 395
ſocietas perimitur ceſſione bonorum.num.6 7 396
ſocietas perimitur finito negotio.nu.3 ibid.
ſocietas perimitur interitu rerum & actione.nu.8.9 ibid.
ſocietas præſtat dolum & culpam,etiam leuem.nu.1 396
ſocietas quamdiu contrahatur.nu.4 393
ſocietas ſoluitur renunciatione.nu.2 395
ſocietas tacita quando coiri dicatur.nu.3 393
ſocietas totorum bonorum quid contineat.nu.5 695
ſocietas valet, ſi partes lucri & damni diuerſæ ſint inter ſocios.num.2 394
quæ ſit ratio.nu.5 ibid.
ſocietas valet, vt alter nullam partem damni ferat, lucrum vero commune ſit.num.6 ibi.
ſocietas vt renunciatione ſoluatur,neceſſe eſt certiorem factum eſſe alterum ſocium.nu.4 395
ſocietatis cauſa efficiens.nu.6.7 393
ſocietatis effectus.nu.6.7 ibi.
ſocietatis natura.nu.11 242
contra Societatis naturam non eſt diſpar ratio damni & lucri.num.2 394
ſocietatis priuatæ deſcriptio.num.2 392
ſocietatem expreſſe & taciè contrahi.nu.1 ibid.
in ſocietate pactum de lucro,intelligitur etiam de damno,& contra nu.1 395
in ſocietate requiritur,vt ad quæſtum ſit initia.nu.5 393
de ſocietate Rub. 392
ſocius etiam de furto tenetur,nu.2 396
ſocius gaudet beneficio competentiæ,ſi occaſione ſocietatis conueniatur.nu.6 560
ſocij qui dicantur.nu.8 393
inter ſocios ſi nihil conuentum ſit, ſeruatur æqualitas lucri & damni.nu.5 ibid.
ſocrus appellatio ex ſponſalibus non acquiritur,propriè loquendo.nu.2 39
ſocrus non ducenda.num.1 ibi.
ſollennitas alia extrinſeca,alia intrinſeca.nu.4 375
ſollemnitas intrinſeca præſumitur,non etiā extrinſeca.nu.5.375
ſolidus pro aureo.nu.3 71
ſolidum debitum regulariter omnes actiones præſtant.nu.2.556
de Solido in iure quæ cauta ſunt,an ad noſtros aureos, quibus nunc vtimur,referenda ſint nu.9 71
ſolidum quomodo accipiatur.nu.4 332
Solon Athenienſium legislator.nu.2 13
ſolum proprium quid dicatur.nu.3 113
ſolo quod inædificatur,ſolo cedit.nu.2 113
in Solo alicuius iuriſdictionali ædificans eius efficitur ſubditus.num.8 99
in Solo alieno ex ſua materia ædificans, perdit ædificium. nu.1. 114
nec diſtinguitur, an quis mala vel bona fide ædificauerit. numero 2. ibid.
ſoluens pro inuito nihil repetit,ſecus in eo qui pro ignorante ſoluit.nu.8 409
ſoluere qui non poteſt pœnam temerariæ litigationis, caſtigandus eſt.num.6 613
ſoluere ſi certo loco promiſiſti, iure ciuili alio loco peti non poteſt.nu.12 549
ſoluerit verbum quomodo in textu accipiendum.num.3 374
ſolui poteſt pro alio,etiam ignorante & inuito.nu.7 409
ſolutio imaginaria,nu.6 410
ſolutio quibus modis doceri poteſt,nu.83 527
ſolutionis verbum quomodo accipiatur,nu.4 408
ſolutione ipſo iure tollitur obligatio,tam naturalis quam ciuilis, num.1 ibid.
ad talem ſolutionem quæ ſint neceſſaria,nu.2 ibi.
in Solutione eſſe quid dicatur,nu.2 572
Confutatio eorum qui aſſerunt, etiam in loco domicilij, ſolui poſſe,etſi certus locus ſolutioni deſtinatus ſit,nu.18.19 549
ſoror admittebatur cum matre in ſucceſſione filij.nu.5 303
ſoror cum fratre excludebant matrem,nu.6 ibid.
ſoror vnde dicta,nu.4 35
ſicut ſororem,ita & eius filiam adoptare prohibemur,nu.1 37
idem & in huius nepte & pronepte locum habet.nu.1.2 ibi.
ſors quomodo fiat.nu.7 251
ſortis & fortunę iudicium frequēs apud veteres fuiſſe.nu.6. ibi.
ſortis variæ ſignificationes,nu.9.11 251
ſortiri verbum,nu.8 ibid.
ſpadones adoptant,caſtrati non nu.2 46
Spartiani hominis in Athenienſes falſe dictum,nu.3 87
ſpecies,nu.3 16
ſpeciei ad ſpeciem non fit compenſatio.nu.31 537
de Specie ad quantitatem illicita eſt compenſatio.num.25 555
quando fallat,nu.26 ibid.
ſpecificatio quid,num.1 110
ſpecificatione vt acquiramus,quæ ſint neceſſaria,num.14 111
Spigelij ad Guntharum annotatio.nu.2 2
ſponſa debet lugere mortem ſponſi,nu.9 34
ſponſalia quid,nu.3 39
ſponſalia vnde dicta,nu.4 ibid.
ſponſores,nu.7 369
ſportulæ iudiciales,nu.13 514
ſportulæ mox in ingreſſu præſtabantur,nu.2 513
ſportulæ quid,nu.10 514
ſportulis recta cena opponitur nu.11 ibid.
ſportulæ ſponſoriæ,nu.13 514
ſportulæ vnde dictæ,nu.10 514
de ſportulis aliqua tractantur,nu.1 513
ſpurio nunquam rectè tutor datur nu.6 58
ſpurij vnde dicti,nu.7 40
ſtabularij quando non teneantur ex quaſi maleficio,nu.5 441
ſtabularij qui dicantur,nu.3 ibid.
ſtadium latinam decurſorium dici poteſt,nu.5 101
ſtadij verbo quid ſignificetur. ibid.
ſtadiodromi. ibid.
ſtatim verbum quid ſignificet,nu.4 346
ſtatuæ principum ſecuritatem præſtant,nu.4 33
ſtatus & quæſtionem ſtatus mouere quid,nu.1 86
ſtatus tres ſpecies,nu.7 65
ſtatus quæſtio ſi cui ſit morā qui eum tutorem dedit, excuſationem habet,nu.3. ibid.
ſtillicidium quid,nu.7 128
ſtillicidij caſus ſeu ambitus dominium denotat in ambitu fundi,nu.10 ibid.
ſtipitem quid antiqui vocarint,nu.21 345
ſtipulamur alteri quandoque rectè,num.9.10.11.12.13.365.366.
ſtipulari alteri nemo poteſt cuius poteſtati non ſit ſubiectus num.1 356
ſtipulari alteri neminem poſſe,regula eſt,nu.1 363
dictæ regulæ ampliatio.nu.2.3.4.5.6 ibid.
quibus caſibus præfata regula ceſſet, num.7.9.10.11.12.13. 364
ſtipulari cur alteri non liceat,nu.15 364
ſtipulari ſibi,non alij pœnam licet,nu.21 ibid.
ſtipulatio an valeat, ſi quis rem ſuam ſimpliciter ſtipuletur. numero 10. 366

ſtipula-

Digitized by Google

I N D E X.

ſtipulatio Aquiliana & acceptilatio obligationem penitus reſoluit.num.3 — 596
ſtipulatio aſſumit naturam eius contractus, cui adhibeatur. numero 13. — 345
ſtipulatio conditionis eſt tranſitoria in hæredes,nu.1 — 346
ſtipulatio,cum moriar,dabis? valet etiam iure veteri: licet in ſtipulatione, Pridie quam moriar ſit,ſecus,num.1.2 — 362
ſtipulatio damni infecti,nu.20 — 354
ſtipulatio de nouo opere demoliendo,nu.7 — 353
ſtipulatio de rato,nu.18 — 354
ſtipulatio duplæ in euictione,nu.15. — ibid.
ſtipulatio etſi pura ſit, tamen tantillum temporis ineſt, quanto traditio fieri poſſit,nu.1 — 368
quantum ſit illud tempus,nu.2 — ibi.
ſtipulatio faciendi eſt indiuidua,nu.5 — 349
ſtipulatio filijfam. vel ſerui poſt mortem patris aut domini, cur inutilis,nu.2 — 361
ſtipulatio habet verborum ſollennitatem,nu.2 — 344
ſtipulatio in diem quæ,nu.5 — 346
ſtipulatio inter abſentes concepta non valet,nu.10. — 345
ſtipulatio inter abſentes concepta quare inutilis,nu.1 — 360
ſtipulatio itineris,viæ,&c.eſt ius & factum,nu.2 — 352
ſtipulatio iudicatum ſolui,nu.5 — 353
ſtipulatio iudicatum ſolui, an ad hæredes tranſeat? per diſtinctionem explicatur.nu.16 — 581
ſtipulatio iudicatum ſolui,tres clauſulas habet,nu.15 — 581
ſtipulatio legatorum,nu.21 — 354
ſtipulatio non conſiſtit,niſi inter plures,nu.1 — 358
ſtipulatio omnibus contractibus poteſt adiungi,num.12 — 345
ſtipulatio poſt mortem ſuam cur olim non valuerit, num.1 — 378
ſtipulatio præpoſtera olim non valebat: hodie ſecus,nu.4 — 362
ſtipulatio prætoria cautionalis,nu.8 — 353
quomodo fiat,nu.9 — ibid.
ſtipulatio Pridiæ quam moriar,cur inefficax,nu.3 — 361
ſtipulatio propriè per verba futuri temporis contrahitur. nu.3. 344
ſtipulatio pura quæ,nu.2 — 346
ſtipulatio quæ certa ſit,& quæ incerta,nu.19 — 345
ſtipulatio quare ſit introducta.nu.11 — 345
ſtipulatio quouis idiomate poteſt concipi.nu.2 — 374
ſtipulatio rem pupilli ſaluam fore nu.17 — 354
ſtipulatio rem ratam haberi.nu.6 — 353
ſtipulatione verborum ſollennitate concipi nequit,nu.2 — 359
ſtipulatio ſub conditione præteriti vel præſentis temporis ſtatim valet,vel non valet,nu.2 — 348
ſtipulatio turpis nullius eſt,momenti,nu.1 — 367
ſtipulatio valet,ſi de diſſenſu non appareat,nu.3 — 366
ſtipulatio vnane ſit plurimũ rerum,an plures intereſt,nu.2.363
ſtipulationis ædiliciæ exemplum.num.22 — 354
ſtipulationis cauſa,nu.16 — 345
ſtipulationis definitio explicata,nu.1 — 344
ſtipulationis effectus,nu.17 — 345
ſtipulationis etymologia,nu.21.22.23 — ibid.
ſtipulationis ſollennitas quid ſit,nu.1 — 362
ſtipulationis alteri factæ ſi pęna adijcitur, valet ſtipulatio. numero 18. — 365
quæ ſit eius dogmatis ratio.nu.19.20 — ibid.
ſtipulationi etiam puræ quantum temporis inſit,nu.1 — 367
ſtipulationi ſi tempus adiectum ſit differentiæ ſolutionis gratia,ante tempus elapſum agi nequit,nu.1 — 368
ſtipulationem tribus modis turpem dici,nu.2.3.5 — 367
de Stipulatione conditionali non agitur ante euentum conditionis.nu.2 — 348
ex Stipulatione duas dari actiones,condictionem certi, & actionem ex ſtipulatu.nu.18 — 345
ex ſtipulatione facta alteri an ſaltem naturalis obligatio oriatur, num.14 — 364
in Stipulatione debet interrogatio præcedere, & reſponſio ſequi,nu.5 — 344
in Stipulatione in diem ceſſit dies,ſed non venit,nu.6 — 346
in Stipulatione pura ceſſit,& venit dies,nu.3 — ibid.
ſtipulationes ædilitiæ prætoris ſtipulationibus continentur. 18
ſtipulationes communes,nu.16 — 354
ſtipulationes conuentionales.nu.15 — ibid.
ſtipulationes emptæ & venditæ hæreditatis quomodo fiebant, num.3 — 271
ſtipulationes hæ duæ, Dare ſpondes,ſi in Capitolium aſcendere; & Dare ſpondes,cum mortuus fuero,quare æquiparentur in textu,nu.1 — 348
ſtipulationes inutiles quæ dicantur nu.2 — 355
ſtipulationes iudiciales,nu.2 — 352
ſtipulationes iudiciales & prætoriæ quomodo differant. num. 11.14 — 353.354
ſtipulationes partis & pro parte,nu.16 — 270
ſtipulationes prætoriæ communes nu.10 — 353
ſtipulationes quare inuentæ,nu.2 — 356
ſtipulationum aliæ in dando,aliæ in faciendo conſiſtunt,numero 1. — 349
de ſtipulationum diuiſione,nu.1 — 353
ſtipulationum prætoriarum ſubdiuiſio,nu.4 — 353
ſtipulationum quadruplex diuiſio,nu.1 — ibid.
ſtipulationes dandi cuius ſint naturæ,nu.2.5 — 349
ſtipulationes plures vna reſponſione coniungi poſſe,nu.1. — 363
ſtipulationes prædictas hodie valere.nu.5. — 361
in hoc tit.quid in effectu tractetur.nu. — 354
ſumma huius tituli,nu.3.4.5.6 — 355
in ſtipulationibus faciendi longum tempus plerunque in eſt, num.3 — 368
in Stipulationibus faciendi promiſſor ſoluendo intereſſe liberatur,nu.3 — 349
in Stipulationibus inſpicitur tempus contractus,nu.3 — 367
in Stipulationibus prætorijs regulariter nuda promiſſio non ſufficit,nu.13 — 353
in Stipulationibus tempus contractus inſpicitur, non euentus conditionis,nu.4 — 155
ſecus in vltimis voluntatib.nu.5 — ibid.
ſtipulatores,& promiſſores quis dicantur,nu.9 — 346
στοργὴ φυσικὴ.nu.3 — 11
ſtuprum,adulterium,inceſtus,lenocinium, & raptus quomodo differant.12.13.14 — 623
στίφω quid Græcis,nu.22 — 345
ſubarrhare perſonam,nu.6 — 379
ſubditi ob nimiam dominorum oppreſſionem poſſunt implorare ſuperiorem,nu.7 — 33
ſubiectus iuri alterius in poteſtate habere nequit,num.3 — 48
ad Subſtantiam aliquid pertinere, vel ad ſormam & ſollennitatem rei non eſſe idem,nu.6 — 163
ſubſtantialia libelli criminalis,nu.19 — 555
ſubſtantialia quæ dicantur,nu.18 — ibid.
ſubſtituendi verbum,nu.1 — 198
ſubſtituendi verbum dupliciter accipitur,nu.4 — 265
ſubſtituendi verbum quomodo in vltimis voluntatibus accipiatur,nu.2 — 198
in Subſtituendo quandocunque mentio ſit pupillaris ætatis, pupillaris ſubſtitutio dicitur,nu.17 — 204
ſubſtitutio a Pagano facta verbis directis, quē effectum habeat, num.12 — 211
quid,ſi fiat verbis obliquis,nu.13 — ibi.
quid item,ſi communibus concepta ſit nu.14 — ibid.
ſubſtitutio compendioſa a milite facta,quos effectus habeat,nume.4 — 210
ſubſtitutionis compendioſæ explicatio.nu.2 — ibid.
ſubſtitutio directa,fideicommiſſaria,nu.1 — 265
ſubſtitutio directa in codicillis facta, valet in vim fideicommiſſi,num.8 — 199
ſubſtitutio exemplaris cui directa,nu.5 — 205
ſubſtitutio exemplaris quibus fieri poſſit,nu.6 — 206
ſubſtitutio exemplaris quomodo finiatur,nu.12 — ibid.
ſubſtitutio præcedens patris teſtamentum,nu.3 — 208
ſubſtitutio pupillaris nominatim & generaliter fieri poteſt, numero 1. — 209
ſubſtitutio pupillaris non valet niſi pater ſibijpſi faciat teſtamentum,nu.9 — 204
item niſi impubes vel inſtituatur, vel exhæredatur, nu.10. ibid.
item in ea requiritur, quod ex teſtamento adeatur hæreditas, num.11 — ibid.
ſubſtitutio pupillaris quibus modis finiatur,nu.12 — 206
ſubſtitutio pupillaris quibus verbis fiat,nu.15.16 — 204
ſubſtitutio pupillaris quomodo finiatur,nu.12 — 206
ſubſtitutio pupillaris ſi generaliter fiat,quos effectus habeat,numero 2.4.5 — 209
ſubſtitutio pupillaris vnde dicta,nu.1.2 — 203
ſubſtitutio pupillaris vt valeat, neceſſe eſt patrem ſibi etiam teſtamentum facere,nu.1 — 208
ſubſtitutio reciproca facta perſonis inæqualibus, quot ſubſtitutiones contineat,nu.11 — 200
ſubſtitutio reciproca omnes ſubſtitutiones continere poteſt. nume.7.10 — ibid.
ſubſtitutio reciproca vnde dicta,nu.5 — ibid.

ſubſti-

Digitized by Google

ſubſtitutio vulgaris tacita an ſub expreſſa pupillari comprehendatur;nu.14 204
ſubſtitutinnis pupillaris defioitio.nu.4.5 203
cur inuenta. ibid.
ſubſtitutionis pupillaris & exemplaris affinitas.nu.3 205
ſubſtitutionis ſpecies duæ,nu.5 198
ſubſtitutinnem pupillarem poſſe ſecreto fieri,nu.1 207
an tum noua ſollennia requirantur,nu.2 ibid.
ſubſtitutionem reciprocam inepte breuiloquam dici,nu.6 220
ſubſtitutionem reciprocam non eſſe propriã ſpeciem,nu.8.ibid.
in Subſtitutione pupillari quæ ſioi neceſſaria,num.1 203
ſubſtitutinnes in reciproca cõtentæ,dicuntur expreſſæ,n.11.200
ſubſtituens in caſu huius §. an ad vtramque partem admittatur, ſubſtitutiones,vel accreſcendi iure,nu.4 202
Subſtitutus vltimo loco omnibus alijs ſubſtitutus cenſetur numero 5. ibid.
inter ſuccedentes iure diuerſo,ius accreſcendi non habet locum, num.3 307
ſuccedendi quatuor capita,ſiue ordines,nu.3 30
ſuccedere quid ſit,nu.1 ibid.
ſucceſſio ciuilis quandin duret nu.3 185
ſucceſſio in capita.nu.7 289
ſucceſſio in ſtirpes.nu.8 ibid.
Errare Dd.qni ſucceſſ.in ſtirpes in recta linea ad pronepotes tantum extendunt.nu.8 295
ſucceſſio per honnrum venditiones quales olim ambages habuerit,nu.1 334
ſucceſſinnis inteſtatæ ſumma ex iure Aethenticorum , ſiue Nouellarum,nu.6 284
ſucceſſinnis ſpem qui habet , idem & tutelæ onus ſubire debet, num.5 73
Succeſſinnis vocem hic paſſiuè accipi,nu.5 316
de Succeſſione cognatorum. Rub. 307
de Succeſſinne legitima,verba legis 12.tabularum,nu.2. 322
de Succeſſione libertorum.Rub. 316
in Succeſſione ab inteſtato prima cauſa eſt ſuorum hæredum,numero 3 286
in Succeſſinne aſcendentium gradus non attenditur : ſecus collateralibus,nu.3 289
in ſucceſſione ſuorum præferebat lex 12.tab.maſculos fœminis, in agnatis ſecus erat,nu.1 302
ſucceſſionum alia prætoria,nu.1 184
de ſucceſſinnibus ſublatis , quæ fiebant per bonorum venditionis,& ex S.C.Claudiano.Rub. 334
huius tituli continuatio,num.1 ibid.
ſucceſſorum edictum de perſona in perſonam veteri iure inter agnatos non obtinebat,nu.8 300
id poſtea a prætoribus correctum fuiſſe,ſed imperfecte nu 9.11. 301
ſocceſſorium edictum cur inductum,nu.6 300
ſucceſſorum edictum quid & quotuplex,nu.1.4 ibid.
ſucceſſio triſtis,vocatur etiam alibi luctuoſa hæreditas,nu.4.302
varia viciſſitudn iuris quod matri tribuebatur in ſucceſſinne filij inteſtati,nu.1.2.3.4.5.6 302
pater quomodn naturali tantum filio ſuccedat,nu.3 305
ex damnato coitu natis fiſcus ſuccedit,nu.5 ibid.
ſuculæ ſtellę,nu.5 120
ſuculi,nu.4 ibid.
ſuperficiarij definitio,nu.13 389
ſuperimpoſita inferioribus cedunt,nu.2 117
ſuperlatiuus quandoq; pro poſitiuo ponitur in legibus n.2.391
ſupplicium vltimum ſignificat mortem naturalem,num.2. 621
ſurdus & mutus ex accidenti,an teſtari poſſint,num.2 178
ſurdus & mutus ſimul a natura teſtari nequit,nu.1 ibid.
ſurdus tantum teſtandi ius habet,oum.3 ibid.
idem in mutuo tantum,nu.4 ibid.
ſurdus teſtis eſſe nequit,nu.11 165
ſurdi tutores eſſe non poſſunt,nu.2 85
ſurrogatum ſapit naturam eius, in cuius locum ſurrogatur , numero 4. 532
ſuſcipere verbum,nu.110 529
ſuſpectus tutor,vel curator,quis ſit,nu.2 90
ſuſpecti cognitio delegari poteſt,nu.5 91
de ſuſpectus tutoribus & curatoribus Rubr. 90
huius tituli elegantia & diuiſio,nu.5 ibid.
ſuitas quid ſit,nu.16.184.ou.4.5 222
ſuitatis multiplex effectus remiſſiuè,nu.9 222
de Suitatis vocabulo. ibid.
ſuui hæres quis dicatur,nu.15 184
ſuus hæres vt quis dicatur, quæ ſint neceſſaria,nu.8 287
ſuus qui quandoque eſt mortis tempore poſtea deſinit eſſe ſuus, num.3 288
an ſuus quis ſit,inſpicitur tempus deſtituti teſtamenti,non mortis teſtatoris,nu.3 290
ſuis hæredibus ipſo iure etiam ignorantibus hæreditas accedit, num.1 288
ſuis hæredes etiam agnati ſunt:quibus differant,nu.4 296
ſui hæredes prætorio beneficio habebant annum ad hæreditatem adeundum,agnati & cognati 100.dies,nu.7 300
ſui & extranei hæredes in quibus differant,nu.9 224
ſui & neceſſarij hæredes qui ſint,nu.1.2 222
ſui hæredes etiam remotiſſimo gradu agnatos excludunt num.3. 316
ſyndicus,nu.6 577
συνεχεῖν nu.7 ibid.
ſynedria quid ſignificet,nu.14 565
συνηγορεῖν.nu.8 577

T

TAbellio male faciens teſtamentum,tenetur parti,nu.5. 440
taberna quid ſignificet,nu.10 565
tabernarij qui,nu.21 ibid.
tabulæ domino quare ſaltem vtilis in rem actio detur,nu.8 118
tabulas teſtamenti omnem figuram materiæ accipimus,n.2. 268
tacens an pro conſentiente habendus,nu 6.8.9 55
tacere eſt medium inter conſentire & diſſentire,num.7 ibid.
tacita hypotheca vnde dicatur,nu. 10 532
tacita legis conditio in locum expreſſe conditionis a teſtatore appoſitæ ſuffecta,non impedit tranſmiſſionem,num.3 255
talionis pœna,nu.7 436
temporales & dilatoriæ exceptiones quæ ſint num.4.14 592
temporalia ad agendum,perpetua ſunt ad excipiendum. nu.14. 584
tempus longius quando concedatur,nu.11 89
tempus modicum obligationem non vitiat,nu.5 350
tempus non eſt modus inducendæ , vel tollendæ obligationis, num.3 347
tempus qualitas quomodo conſideranda,nu.6 558
ante Tempus agenti qualiter duplicandam tempus, nu.3.4.5.6. 593
de Tempore ſtudendi in iure ciuili,nu.17 6
temporum continuatio quomodo fiat,nu.2 145
de Tenus dictione,nu.11 479
terminus vnus dandus ad omnes dilatorias exceptiones proponendas,nu.2 595
fallit,nu.3 ibid.
teſtamentarius hæres quamdiu ſperatur,legitimi non admittuntur,nu.5 290
teſtamentarij,& ex inquiſitione dati,non ſatiſdant,nu.6 80
teſtamentario tutore ſub conditione dato, ea exiſtente, tutela finitur,nu.1 76
teſtamentario legitimo tutore deficiente , datiuo locus eſt , numero 1. 68
teſtamentario tutore capto ab hoſtibus,datur datiuus nu.2 69
idem quando locum habeat,nu.2 ibi.
teſtamentaria tutela ab adita in primis hæreditate confirmatur, num.5 69
teſtamentaria tutela donec ſperatur,legitimæ non eſt locus, nume.3 ibid.
teſtamentaria tutela & legitima nullam inter ſe differentiam recipiuot,nu.4 65
teſtamentaria tutoris datio vt ſit valida tria requiri,nu.4 58
teſtamentum a pagano non ritè factum per ſequentem militiam confirmatur,nu.1 174
ſi tamen nouæ voluntatis extent argumenta,nu.2 ibid.
teſtamentum an per ingreſſum monaſterij rumpatur,nu.4. 212
teſtamentum an rectè a Iuſtiniano mentis teſtatio dicatur. numero 1. 161
teſtamentum an valeat , ſi teſtator ſciuit teſtem ſeruum eſſe , & communi opinione habebatur pro libero,nu.6 166
teſtamentum calatis comitijs,nu.2 162
teſtamentum capitis deminutione irritatum reualeſcit , ſi impedimentum quod ſuperuenit,tollatur nu. 1.3.6 214
teſtamentum capti ab hoſtibus noo valet,ibi factum,nu.1 179
ſed quod fecit, priuſquam caperetur, omni caſu valet , numero 2. ibi.
teſtamentum & naturali & ciuili agnatione rumpitur,nu.1.212
teſtamentum inofficioſum quod dicatur,nu.2 216
teſtamentum in quo emancipatus eſt præteritus,reſcinditur per

bon.

I N D E X.

bon. poſ. contra tabulas, nu. 1 — 292
teſtamentum in quo poſthumus eſt præteritus valet, donec naſcatur, nu. 16 — 181
teſtamentum militare ſecundum ius gentiũ cenſetur, nu. 10. — 170
teſtamentum militare valet intra annum a miſſione, nu. 3. — 133
fallit, nu. 5. 6 — ibi.
quod de cauſaria miſſione accipiendum eſt, nu. 4 — ibid.
teſtamentum militare vt obtineat, prius de militis voluntate conſtare debet, nu. 2 — 172
teſtamentum nuncupatiuum eſſe iuris ciuilis, num. 2 — 169
teſtamentum nuncupatiuum in quo differat a teſtamento ſcripto, nu. 5 — ibid.
teſtamentum nuncupatiuum vnde ſit dictum, num. 3. 4 — ibi.
an teſtamentum ob filij præteritionem etiam nullum ſit iure prætorio, nu. 9. 10 — 180
teſtamentum ob præteritionem filij nullum, an conualeſcat, ſi viuo patre filius moriatur, nu. 14 — 181
teſtamentum patris & pupillaris ſubſtitutio quando pro vno teſtamento habeantur. nu. 1. 2. 3 — 206. 207
quando item pro duplici. — ibid.
teſtamentum per æs & libram quam habuerit ſollennitatem numero 7. — 162
teſtamentum perfectum non tollitur per imperfectum, nu. 9. — 215
fallit, nu. 10. — ibid.
teſtamentum prætorium quando in vſu fuerit, nu. 2 — 163
teſtamentum primum poſteriore rumpi. num. 1. 7 — 212. 213
modo poſterius iure factum ſit, nu. 2 — 212
quando id procedat nu. 3 — 213
teſtamentum primum ſecundo rumpitur, etſi in eo hæres ex certa ſcriptus ſit, nu 1 — 213
quid, ſi miles ſecundum teſtamentum faciat, num. 2 — ibid.
quid, ſi quis in ſecundo teſtamento inſtituat hæredem in re certa, & velit etiam primum teſtamentum valere, nu. 3 — ibi.
teſtamentum procinctum, nu. 6 — 162
teſtamentum quando dicatur fieri irritum, nu. 3 — 211
teſtamentum quando dicatur ruptum, nu. 2 — 211
teſtamentum quando vtiliter mutetur, nu. 6. 7 — 215
teſtamentum quibus modis infirmetur. Rubr. — 211
teſtamentum quibus literis quaue lingua ſcribatur non refert, num. 4 — 168
teſtamentum quod ab initio non valet, nullum, ſeu iniuſtum, aut non iure factum dicitur, nu. 1 — 211
teſtamentum quomodo adoptione rumpatur, nu. 2 — 212
teſtamentum ſcriptum & nuncupatiuum quomodo differant, num. 1 — 163
teſtamentum ſi non appareat quod poſterius ſit, aut prius, melior eſt conditio poſſidentis, nu. 4 — 213
teſtamentum vnum pluribus exemplis ſcribi poteſt, num. 2 — 168
ſingulis exemplis plena fides habetur, num. 5. — 169
quando id neceſſarium, nu. 4 — ibid.
teſtamenti approbatione voluntaria, querela amittitur: neceſſaria non item, nu. 4 — 220
teſtamenti definitio, nu. 5 — 161
in teſtamenti definitione quomodo iuſta ſententia accipiatur, num. 7. 9. 11 — ibid.
teſtamenti factio vel actiua vel paſſiua, nu. 1 — 224
cum quibus Teſtamenti factio eſt, hæc verba textus quomodo intelligenda, nu. 1. 3 — 165
teſtamenti factionem dici, alijſque verbis non aptè coniungi, num. 2 — 224
teſtamenti furtum vel occulto publici eſt iudicij: alterius verò inſtruenti non item, nu. 11 — 627
teſtamentum §. diſcuſſio, nu. 3 — 174
teſtamenti prioris clauſulæ reuocatoriæ vtilitas, nu. 5 — 213
qui teſtamento tutores dari poſſ. Rub. — 59
qui teſtamento tutores dari poſſint, tituli continuatio, nu. 1. — ibi.
eiuſdem epitome ſiue ſumma, nu. 2 — ibid.
teſtator in dubio potius teſtari, quam codicillari voluiſſe præſumitur. nu. 6 — 282
teſtamentum facere quibus non eſt permiſſum. Rubr. — 175
teſtamentum facere regulariter omnibus licet, nu. 1 — ibid.
teſtamentum nuncupatiuum hodie in vſu eſſe, nu. 1 — 169
contra Teſtamentum filijfa. militari iure factum, non dari querelam inofficioſi, nu. 5 — 174
inter Teſtamentum & codicillos differentia, nu. 10 — 161
teſtamento nuncupatiuo quomodo hodie vtimur, nu. 6. — 169
in teſtamento debent omnia vno contextu fieri, nu. 2. 3 — 163
in Teſtamento eodem ſi bis eadem res legetur, an plus quam ſemel exigi poſſit. nu. 10 — 135
in Teſtamento hodie ſi minus relinquitur agitur ad ſupplementum, nu. 4. 8. 219. nu. 10 — 235
in Teſtamento militari conditionis euentus retrotrahitur ad tempus declaratæ voluntatis, nu. 7 — 133
in Teſtamento ſcripto requiritur, vt nomen hæredis exprimatur a teſtatore, nu. 11 — 164
in Teſtamento ſecundo qualis conditi poſita ſit, multum referre, vt per id primum rumpatur, nu. 6 — 213
in Teſtamento vtile per inutile non vitiatur, nu. 5 — 196
teſtamenta an alio ſigno vice annuli ſignari poſſint, num. 3. — 164
teſtamenta non temere reſcindenda, nu. 3 — 215
nec ſeptem teſtium aſſertioni contra teſtamentum credendum, nu. 4 — ibid.
fallit, nu. 5 — ibid.
teſtamentorum executores de omni culpa tenentur, de qua principatis hæres teneretur, nu. 48 — 505
teſtamentorum tria genera apud veteres, nu. 1 — 162
de Teſtamentis ordinandis. Rub. — 161
in Teſtamentis diuerſorum nulla eſt coniunctio, nu. 4 — 236
in Teſtamentis ſufficit habilem fuiſſe teſtem tempore conditi teſtamenti etſi poſtea inhabilis efficiatur. nu. 7 — 166
in Teſtamentis primo videndum, an quis teſtari potuerit, deinde an ſecundum ius teſtatus ſit, nu. 6 — 161
teſtari qui non poſſint, an inteſtati propriè dicantur, nu. 5 — 285
eorum quis Teſtari prohibentur, anacephalæoſis, nu. 4 — 179
teſtato & inteſtato nemo poteſt ſimul decedere, nu. 8. 15 — 193
fallit in milite & alijs quibuſdam caſibus, nu 14 — ibid.
teſtator alios grauare poteſt, vt pro fructuario fideiubeant numero 7. — 133
teſtator an relinquat hæreditatem nomine quotæ an nomine rei ſingularis, num. 4 — 574
teſtator poteſt ad dupondium tranſire, nu. 12 — 193
teſtator poteſt hæreditatem diuidere, in quot partes velit. nume. 7 — 193
teſtator quando ſimpliciter fidem hæredis elegit, non requiritur vlla ſollennitas teſtamentaria, nu. 7 — 276
teſtator ſi rem legatam pignori obligauit, tenetur hæres eam luere, nu. 3 — 241
teſtatoris minima capitis deminutione teſtamentum irritatur, num. 5 — 214
fallit militiæ filio. nu. 6 — ibid.
teſtatori licet ſuam voluntatem reuocare, quotieſcunque voluerit, nu. 1 — 259
teſtatorem ad dupondium deſcendere poſſe, nu. 2 — 195
teſtatorem furioſum allegans fuiſſe, id probare debet nu. 7 — 177
quomodo id ſi verum. — ibi.
teſtatorum ordo quis hodie ſeruetur nu. 2 — 333
teſtis etſi dicat, Titium Seio promiſiſſe, tamen non præſumatur ſtipulatio num. 8 — 362
teſtes debent in præſentia & conſpectu teſtatoris eſſe, nu. 14 — 164
teſtes duo ad minus in teſtamento militari requiruntur, num. 3. — 132
teſtes in dubio præſumuntur non rogati eſſe, nu 8 — 164
teſtes omnes etſi legatarij ſint, tamen valet teſtamentum, numero 3. — 167
teſtes plures vno annulo ſignare poſſunt, nu. 1 — 164
teſtes quales eſſe debeant, nu. 12 — ibid.
teſtes ſeptem rogati adeſſe debent in teſtamento, nu. 4 — 163
teſtimonium domeſticum quid, nu. 5 — 166
teſtium ſubſcriptio neceſſaria in teſtamento ſollenni, nu. 9 — 163
item ſubſignatio eorundem, nu. 10 — ibid.
De teſtium & notarij ſubſcriptione nu. 7 — 178
teſtibus duobus metum teſtificantibus plus creditur, quam mille alijs, nu. 18 — 516
textus an diſiunctim vel coniunctim legendis, num. 3 — 13
textus hic aliter declaratus, quam hactenus, nu. 3 — 167
textus ampliatio. nu. 3 — 166
textus liberalis explicatio. nu. 8 — 539
textus noſtri ſenſus verus, nu. 7 — ibid.
textus notabilis explicatio. nu. 13 — 467
textus verba ex noxali cauſa nouiter declarata & intellecta nume. 21 — 541
textum de hæreditate extranei accipiendum, num. 3 — 74
textum hic de intereſſe pecuniario loqui. nu. 16 — 365
textum hunc diuerſimode legi. nu. 1. 2 — 361. 361.
defenſa communis eius lectio. nu. 3 — ibi.
Theatrum quid, nu. 4 — 101
vnde dictum. — ibid.
θεῖος promiſcue & auunculum & patruum ſignificat, nu. 3 — 312
Theophilus iuris conſultus, nu. 6 — 5
Theophili extenſio reiecta, nu. 4 — 572

Theodo-

Theodoſianus codex.nu.8 5
θεμίστας θεμαίνω.num.4 574
theſaurus arte magica inuentus cuius fiat,nu.5 121
theſaurus data opera inuentus non fit inuentoris,nu.9 ibid.
theſaurus donum fortunæ,nu.4 ibid.
theſaurus quid,nu.3. ibid.
theſauri inuentione acquirimus dominium,nu.1 ibid.
qualiter hoc procedat,nu.2 ibid.
in Theſauro petendo ſi concurrant & directus, & vtilis dominus,quis præferatur,nu.8. ibid.
θέσις dicitur adoptio.nu.5 42
θεσμός.num.3 15
Teutſch gentile nationis nomen,nu.13 3
thlaſiæ qui,nu.5 46
thlibiæ qui. ibid.
tignum alienis ædibus iniunctum non vſucapitur,nu.12. 114
tignum alienum meis ædib.iniunctum, quare non tenear eximere,nu.6 ibid.
tignum in alienum parietem immittere quibus ex cauſis liceat, num.5 128
tigni appellatione quid veniat,nu.8.10 114
titulus de quibus libertis loquatur,nu.1 320
titulus in ff.ad l.Cornel.de ſicar.cur potius de ſicarijs, quam de homicidijs ſit inſcriptus,nu.2 624
titulus inſtitutionis etiam in parentibus requiritur,nu.5 221
quib.caſibus,non requiratur,nu.6 ibid.
titulus quid,nu.6 104
tituli huius continuatio.nu.1 96
epitome.nu.1 545
tituli huius ordo defenſus,nu.6 266
tituli totius argumentum ſeu epitome,nu.11 322
tituli onerosi qui ſint,nu.26 468
tituli quibus rerum dominia acquiruntur, partim ex iure gentium,partim iure ciuili procedunt,nu.7 115
titulo hoc de generali cognatione agi.nu.3 310
torrens eſt,quod hyeme tantum fluit.nu.2 110
τάξευμα, τόξον.nu.9 624
à toto ad partes argumentum affirmatiue valet.nu.6 241
de Toto ad partem argumentum procedit, etiam in exceptionibus,nu.3 273
quibus caſibus huic argumento non ſit locus,nu.3 ibid.
trabes & ligna an per fluuionem accedant,nu.6 108
traditio optima a definitione procedens,nu.5 8
traditionem & titulum probare,in Publiciana ſufficit,n.57. 461
ad traditionem quæ requirantur,nu.2. 4 121
traditione clauium transfertur dominium,nu.1 123
traditione conſequimur dominia iure naturali,nu.1 121
traditione vt transferatur dominium requiritur cauſa, nu.5.ibi.
Traiani Imp.conſtitutio de teſtamento militari,num.7 171
à Traiani conſtitutione militaris teſtamenti priuilegia pendere, num.8 ibid.
translatio legatorum quomodo fiat,nu.6.10 260
translatio niſi præcedente ademptione fieri nequit,num.4 259
translatio quid,nu.3.4 ibid.
transmiſſio quando locum habeat,nu.2 307
tranſuerſa cognatio habet aſcendentes,nu.1 310
Trebatius Ciceroni amiciſſimus,nu.3 281
C.Trebatius iuriſperitus. ibid.
Trebelliana an ob omiſſum inuentarium amittatur,nu.23. 226
Trebelliano S.C.in quibus hodie locus ſit tres caſus,nu.8 273
tremiſſes,nu.7 71
Tribonianus genere Pamphilus,nu.1 5
Tribonianus Macedonici cuiuſdam filius. ibid.
Tribonianus iuriſperitus,nu.6 ibid.
Tribonianus omnis religionis contemptor,nu.1 ibid.
tribunorum numerus Romæ,nu.4 69
tributoria actio aduerſus quos detur,nu.11 566
tributoria actio in merce de peculiari locum habet,nu.5 566
tributoria actio qua ratione introducta,nu.3 ibid.
tributoria actio vt locum habeat, patientia domini ſufficit, nume.7 ibid.
tributoria cum de peculio,& de in rem verſo actione concurrit, num.4 568
tributoria & de peculio vna alteram electione tollit,nu.12. 566
tributoriæ actioni quando propriè locus ſit,nu.10 ibid.
tributum quomodo hic accipiatur,nu.4 ibid.
triens,nu.4 193
tripli,textus huius §.explicatio.nu.3 513
in triplum quando agere dicamur,nu.2 511
tripondius quid,nu.4 195
tritauus vnde ſit dictus,nu.2 313
triumphandi modus apud veteres,nu. 3
Triphonij reſponſum emendatum,nu.4 208
turpitudo ſi ex vtriuſque contrahentis parte verſetur, ſtipulatio ipſo iure nulla eſt,nu.6 367
quid,ſi ex ſtipulantis tantum parte proueniat, num.7 ibid.
quid item,ſi ex promittentis tantum parte verſetur,nu.8.ibid.
tutela captiuitate pupilli finitur,nu.5 76
tutela eſt de iure ciuili,nu.10 57
tutela eſt munus neceſſarium,nu.3 217
tutela & cura ſunt munera publica,nu.1 83
tutela finitur pubertate pupillæ pupilleuè,nu.2 75
tutela hæc quare dicta ſit fiduciaria,nu.3 68
tutela legitima quid & quotuplex,num.13 57
tutela munus viríle,nu.6 67
tituli huius continuatio.nu.1 ibid.
tutela teſtamentaria quæ ſit,nu.12 57
tutela triplex,nu.11 ibi.
tutela vna quandoque excuſat,nu.3 84
tutelæ actiò contraria definitur,nu.68 526
in Tutelæ actionem quid veniat,nu.1 ibid.
tutelæ actione contra tutorem intentata,de rationibus diſtrahendis actio perit.nu.6 72
ſecus eſt in furti actione: & quę ſit diuerſi iuris ratio,nu.7.ibi.
in tutelæ actione directa praxis,nu.69 525
tutelæ contrariam actionem quare prætor induxerit,nu.4 404
tutelæ cauſa efficiens,nu.15 57
tutelæ definitio,quidque in ſe contineat,nu.1 56
tutelæ definitionis explicatio.nu.2 ibid.
tutelæ datiuæ quando ſit locus,nu.14 57
tutelæ introducendæ cauſa finalis,nu.1 72
tutelæ ſubiectum,nu.5 56
tutelæ tres quomodo cenſeantur,nu.2 84
ante Tutelam finitam,tutelæ iudicio agi non poteſt,nu. 525
tutela finita,vel cura,quæ actiones competant,nu.2.3 81
à Tutela & cura non appellatur,& quæ ſit ratio,num.1.3 89
a Tutela immunitatem quæ præſtare ſoleant,nu.3 83
in tutela & cura nulla alia quam fideiuſſoria cautio admittitur, num.4 80
in Tutela teſtamentaria pater filio ſe inuitus nô obligat.n.11.60
tutelas tres gerens,a quarta excuſationem habet,nu.1 84
de Tutelis.Rubr. 56
de Tutelis tituli continuatio nu.1 56
tutor a iudice ſub conditione inutiliter datur,nu.4 61
tutor a iudice ſub conditione dari non poteſt,nu. 2 76
tutor ab inteſtato an dari poſſit,nu.10 58
tutor ad certum tempus dari poteſt in teſtamento.nu.1 61
tutor cauſas pupillares procurare tenetur,nu.9 577
tutor corpore præſens,authoritatē ſuā interponere debet,n.1. 75
tutor dari poteſt in loco originis,domicilij & facultatū,nu.3. 70
tutor dari poteſt ſub conditione,nu.3 61
tutor datus a patre filiofam.an & quādo ſit cōfirmandus,n.3. 59
quid de tutore filio naturali tantum dato,nu.4 ibid.
quid ſi a matre datus ſit tutor,nu.5 ibi.
quid ſi pater filio adoptiuo tutore ſcripſit,nu.6 ibid.
tutor datus ad tempus adueniente tempore tutor eſſe deſinit. num.1 77
tutor datus filio emancipato, eſt confirmandus a iudice ſine inquiſitione,nu.1 58
quando id fallit,nu.2 59
tutor defenſurus pupillum non tenetur ſatiſdare.nu.5 582
tutor etiam in codicillis relinqui poteſt,nu.9 58
tutor ex interuallo ratificare non poteſt,nu.2 75
tutor finita tutela,curatorem puberi petere tenetur,nu.4 75
tutor incertus dari non poteſt etiam hodie,nu.1.2 253
quæ ſit ratio. ibid.
tutor litem cum pupillo habens,excuſatur,nu.1 84
tutor mox inuentarium conſcribere debet, poſtquam eſt conſtitutus,nu.65 526
tutor ob paupertatem non eſt remouendus,nu.1 95
fallit,nu.2 ibid.
tutor omittens alimenta pupillo a iudice decerni,vt ſuſpectus remouetur,num.1 94
tutor plures excuſationes habēs, etſi vnam tantum perſequatur, alijs vti non prohibetur; & quomodo hoc procedat.nu.1.3.88
tutor Præſens ſi mendaciter negat pupillo alimenta decerni poſſe,quomodo puniendus,nu.1 94
tutor principaliter perſonæ, ſecundario rebus datur.nu.2 89
tutor pupilli non cogitur eiuſdem curator eſſe,nu.1 ibid.
excipitur libertus,nu.2 ibid.

INDEX.

tutor qui necdum adminiſtrat, an & quando, vt ſuſpectus, remoueri poſſit, nu. 2 — 92
tutor quis & qualis ſit, nu. 6 — 56
tutor quomodo pupillo ſtipuletur, nu. 2 — 365
tutor ſecundum patris voluntatem confirmatus, ſit datiuus, vel teſtamentarius, nu. 8 — 59
tutor ſimpliciter datus, videtur ſecundario ad totum patrimonium datus eſſe, nu. 1 — 89
tutor ſine pupillo hæreditatem adire non poteſt; ſecus in bonorum poſſeſſione nu. 9. 12 — 74
fallit, ſi pupillus ſit infans, nu. 10 — ibid.
tutor ſuſpectus etſi ſatiſdationem de indemnitate offerat, tamen remouetur, nu. 1 — 95
tutor temporarius, nu. 2 — 69
tutor teſtamentarius confirmatus an præferatur legitimo, numero 10 — 59
tutoris partes quæ ſint, vnam tantum excuſationem habentis, num. 2. — 88
tutoris præſentia non ſufficit, niſi verbis actum probet, nu. 3. — 75
tutoris prætorij loco hodie curator datur, nu. 1. — ibid.
hunc §. hodie correctum eſſe, nu. 3 — ibid.
tutori doloſo beneficium diuiſionis non competit, num. 8. — 81
tutorem habenti aliquando tutor datur, nu. 1 — 79
item curator, nu. 2 — ibid.
ad Tutorem petendum quantum temporis detur, nu. 6 — 305
inter Tutorem & curatorem differentia, nu. 7. 8. 10. 11 — 77. 78
tutore impedito adminiſtrare quis actorem conſtituat tutor an iudex. nu. 5 — 79
tutore teſtamentario deficiente ad agnatos deuoluitur tutela, nume. 5 — 64
in Tutore legitimo quæ exigantur, vt adminiſtrare poſſit. n. 9. — 64
in Tutore maxima & media capitis minutio omnes tutelas finit, minima tantum legitimam, nu. 2 — 76
tutores & curatores quando ſatiſdare dicantur, nu. 3 — 80
Hodie tam teſtamentarij quam datiui & legitimi tutores ſatiſdant. nu. 7 — ibid.
tutores & curatores ſatiſdabant olim ad inſtar procuratoris; hodie iucus eſt, nu. 5 — 649
tutores & curatores vt plurimum, aut ſunt infideles, aut negligentes, nu. 2 — 80
tutores omnes cuiuſcunque generis, ſuſpecti poſtulari poſſunt, num. 1 — 91
tutores pulueres ſi ſine iudice tutelam diuiſerint, ſinguli inſolidum tenentur. nu. 5 — 81
tutores principaliter perſonæ dantur, nu. 2 — 89
tutores vel curatores qui obligentur ad ſatiſdandum, nu. 5 — 80
tutores qui eſſe non poſſint, nu. 2. 9. 4 — 87
tutores qui non gerunt, honorarij dicuntur, nu. 2 — 80
Hodie ex conſtit. imp. cuiuſque loci ordinarius magiſtratus dat tutores, nu. 12 — 71
tutores, quibus actionibus teneantur, nu. 3. 4. 5 — 72
tutores ſi nolint de alieno periculo teneri, poſſunt omnes gerere, nu. 4 — 80
tutores ſine decreto iudicis non adminiſtrant, nu. 11 — 64
tutores ſuſpecti ab officio remouendi, nu. 1 — 90
tutores tenentur rationem reddere tutelæ geſtæ, nu. 2 — 72
vnde dicti, nu. 2 — 57
ad Tutores etiam non adminiſtrantes periculum redduntur, numero 3. — 80
tutoribus deficientibus magiſtratus conueniri poſſunt, nu. 2 — 82
tutoribus non exiſtentibus ſoluendo, fideiuſſores excutiuntur, num 11 — ibid.
tutoribus pluribus datis, vni poteſt committi, vt ſatiſdet & adminiſtret, nu. 1 — 80
tutoribus pluribus exiſtentibus an quilibet pupillo in ſolidum teneatur, nu. 4 — ibid.

V

VAcans aſſis, pars ſcriptis hæredibus tacitè accreſcit. n. 1. — 195
Vadianus, nu. 8 — 2
vaſallus & emphyteuta non alienant ſine conſenſu domini numero 79. — 502
Vandali Europæ ſeptentrionalis omnium ferociſſimi, nu. 7 — 3
Vandali quando Gallias inuaſerint. — ibid.
vectigal quid, nu. 3 — 101
in Venationibus ſpectanda conſuetudo cuiuſque loci nu. 1 — 105
vendicare quid ſit, nu. 2. 3 — 494
venditio an & quatenus conſtet, ſi precium in alterius voluntatem, conferatur, nu. 5. 6. 8 — 380
venditio conditionalis quatenus valeat, nu. 3 — ibid.
venditio imaginaria, nu. 6 — 410
venditio minoris, quam mandatum ſit non valet, nu. 6 — 399
venditio ſi impersonaliter fiat, quanti res æſtimabimur, iure nulla eſt, nu. 7 — 380
venditor an teneatur præciſè rem venditam præſtare, vel liberetur præſtando intereſſe, nu. 77 — 501
venditor quando dicatur emptori fidem habuiſſe de prætio. nunum. 4 — 122
venditor vltra dimidium iuſti prætij deceptus, quod beneficium habeat, nu. 4 — 381
Veneti quare libertatem prætendant, nu. 7 — 99
venia quomodo a iudice impetranda, nu. 38 — 486
verba communia, nu. 8. 9. 11 — 211
verba directa. — ibid.
verba improprianda, vt ſuſtineatur libellus. nu. 8 — 96
verba obliqua, nu. 9 — 211
verborum ſollennitas olim in ſtipulatione ſeruata, hodie eſt neceſſaria. nu. — 146
de verborum obligationibus, nu. Rub — 344
verbis coniuncti præferuntur re coniunctis, nu. 38 — 237
verbena herba, nu. 3 — 103
inter verberare & pulſare quæ ſit differentia, nu. 2 — 433
verna, vernula, vernaculus, nu. 9 — 256
vernæ qui, nu. 3 — 23
verſ. ſane vno caſu in §. noſtro, explicatio. nu. 61 — 499
verſ. ſi vnius pars, &c. in hoc §. explicatio. nu. 1 — 618
verſ. vltimi in l. re coniuncti. de l. 3. declaratio, nu. 24 — 238
veterani milites quatenus excuſentur, nu. 2 — 87
vetus calumniæ actio. nu. 3 — 611
vetus lectio defenſa, nu. 14 — 6
veteri iure tenebantur hæredes vltra vires hæreditatis, nu. 2. — 224
veteres religioſè ſuas vxores & filias obſeruaſſe ac cuſtodiſſe, num. 5 — 417
via publica. nu. 1 — 429
via vicinalis. — ibid.
viæ latitudo. nu. 7 — 126
viam promittere poteſt, qui fundum non habet, nu. 8 — 129
ſupra Viam quando poſitum eſt quid, quod nocere poteſt, pœna eſt decem aureorum, nu. 6 — 440
vias publicas quomodo Iſidorus definiat, nu. 1 — 428
viatores quomodo hic accipiantur; & de propria eorum ſignificatione, nu. 4. 5 — 513
vicarius cum ſuo peculio eſt in peculio ordinarij. nu. 4 — 568
vicarius quod debet ordinario ſeruo, dominus non deducit numero 3. — ibid.
Vigilij interpretatio ad hunc, §. nu. 3 — 186
villa à vehendo dicta. nu. 8 — 99
villa quomodo hic accipiatur, nu. 6 — ibid.
villa tripartito diuiditur. nu. 7 — ibid.
in Vinculis & eos accipimus: qui ſine dedecore in publico apparere nequeunt, nu. 27 — 464
vindiciæ, nu. 2. 3 — 494
vindicta quid, & vnde dicta, nu. 4. 5 — 28
vindico verbum vnde concretum, nu. 5 — 494
vinum Campanum, nu. 9 — 551
vinum ſpurcatum quid nu. 5 — 434
vir vxorem accuſat de adulterio, non vxor virum; & quæ diuerſitatis ratio. nu. 3. 4 — 623
virtutis proprium. — 72
vis an cenſeatur in continenti facta, vel ex interuallo, iudicis relinquitur arbitrio, nu. 12 — 607
vis & poteſtas genus in definitione, nu. 4 — 56
vis in hoc interdicto quomodo accipiatur, nu. 4 — 607
vis priuata & quotidiana à Cicerone, nu. 2 — 617
vis priuata quomodo committatur. — ibid.
vis publica ſiue armata, nu. 2 — ibid.
vis quomodo definiatur. nu. 10 — 516
vis quinque ſpecies recenſentur, nu. 15 — ibid.
vis & poteſtatis acceptio. nu. 3 — 56
vis priuatæ quæ ſit pena, nu. 5 — 627
vi quodcunque ſit, metu quoque fieri dicitur, nu. 5 — 516
de Vi bonorum raptorum. Rub. — 424
vitium aliud perſonale, aliud reale, aliud quaſi reale, nu. 3 — 141
vitium reale & quaſi reale impediunt vſucapionem, nu. 1 — 143
item, ſi rei vſucapiendæ commercium eſt interdictum, n. 8. ibi.
vitium reale quouſq; primi autoris ſucceſſores ſequitur, n. 2. 148
vituli, num. 4 — 120
inter Viuos quod conceditur, multo magis in vltima voluntate concedendum, nu. 4 — 31

Vlpianus

Vlpianus improuide à Rudolpho Agricola notatus, nu.24 8
Vlpiani reſponſum in l. Gręcè §. illud hoc tit. reſtitutū, nu.8. 173
in Vltima voluntate ſi fiat alienatio ſufficit fraudis euentus: ſecus, ſi fiat inter viuos, nu.24 467
ab Vltimis voluntatibus, & contra, argumentum an valeat, nume.5 31
vnciæ num.4 193
vniuerſalitas ſemper in legibus ad perſonas aptas reſtringitur, num.1 476
vniuerſitas hæres inſtitui poteſt, num.5 192
vniuerſitatis res differunt à publicis nu.1 100
per vniuerſitatem quibus modis nobis acquiratur, nu.2 160
de Vniuerſitate corporum & vniuerſitate iuris, nu.4 246
vno conceſſo, videntur omnia conceſſa, ſine quibus illud expediri nequit, nu.4 29
vocare in ius quid ſignificet nu.15 485
voluntas & caſus fortuitus in confuſione æquiparantur. n.6. 112
voluntas teſtatoris ſemper attendenda, nu.10 233
voluntas teſtatoris non debet pendere ex alieno arbitrio n.7. 292
vox vna & generice & ſpecifice quandoque ſumitur. nu.5 138
vrbanæ ſeruitutes aliæ attentæ aliæ negantes, nu.1 127
in Vrbe ſepelire olim non licuiſſe num.5 102
vſurarius cogitur ſatiſdare. nu.4 135
vſurarius vtitur fructibus ad neceſſitatem, nu.2 ibi.
inter vſuarium & fructuarium differentia, nu.5 136
vſus ædium mulieri legatus ea conditione, ſi à viro diuertiſſet, maritum non excludit, nu.2 136
vſum rei alienæ in ſuum lucrum conuertens furti tenetur. nume.3 418
vſus alteri; concedi non poteſt, nu.3 135
vſus & vſusfructus differunt, nu.5 131
vſus & ipſius quomodo furtum fiat, nu.12 419
vſus definitio, nu.1 135
in Vſu pecoris an fructuarius & vſuarius differant. nu.4 136
de Vſu & habitatione Rub. 135
vſucapere qui poteſt, poteſt Publicianam intentare, & contra, num.23 458
vſucapio & præſcriptio quale dominium tribuant, directum an vtile, nu.7.9 138
vſucapio & præſcriptio quomodo differant, nu.4 138
vſucapio in genere & res mobiles & immobiles includit, nu.2. 131
vſucapio iure veteri non tribuebat dominium, ſed poſſeſſio authoritate iuris defendebatur, num.5 140
vſucapio non eſt iniuſta, nu.21 139
vſucapio quibus modis interrumpatur, nu.4 140
vſucapio vnde introducta, & qua de cauſa, nu.18.19. 138.139
vſucapionis definitio, nu.6.17 138
vſucapionis requiſita, nu.2.7 139.140
vſucapionem bona fide ceptam non vitiat ſuperueniens mala fides nu.7 144
vſucapionem cur prætor reſcindat, nu.1 462
ad Vſucapionem quantum tempus ſit præfinitum. nu.1 139
vſucapione deficiente, nec Publiciana datur. nu.32 459
ab vſucapione ad Publicianam argumentum affirmatiue procedit, non negatiue. nu.48 460
in Vſucapione continua poſſeſſio requiritur, nu.10 138
in Vſucapione omni tempore bona fides requiritur iure Canonico, nu.10 145
in Vſucapione ſemper ſpectatur initium, nu.2 144
de vſucapionibus & longi temporis præſcriptionibus. Rub. 137
huius tituli ad præcedentes continuatio, nu.1 ibid.
vſufructuarius ſeruum fructuarium non vſucapit, nu.1.2.3. 159
vſusfructus ad æſtimationem deduci poteſt, vſus non item numero 3 135
vſusfructus an extraneo concedi poſſit, nu.4 135
vſusfructus an ſit pars dominij, nu.4 390
vſusfructus capitis deminutione amittitur, nu.5 134
vſusfructus cōſolidatus proprietati pars dominij dicitur, n.3. 139 ſecus, ſi ſit à proprietate detractus, quia per ſe cenſetur. nu.4. ibid.
vſusfructus & quaſi vſusfructus in quo differant nu.9 133
vſusfructus & vſus parificantur, quoad conſtitutionem & finitionem, nu.1 135
vſusfructus in iure ceſſione quando finiatur, nu.8 134
vſusfructus morte fructuarij finitur, nu.1 ibid.
quid ſi teſtator vſumfructum ad hæredes fructuarij extendat, num.2 ibid.
vſusfructus non vtendo qualiter pereat, nu.6 ibid.
vſusfructus poteſt pro parte diuiſa conſtitui, nu.2 135
ſecus in vſu. ibid.
vſusfructus proprietatis comparatione perditur, num.10 134
vſusfructus quarum rerum conſtitui poſſit, nu.1 132
vſusfructus quibus modis à proprietate ſeparetur. nu.1 ibi.
vſusfructus rei inhæret, & cum reperimur, nu.8 132
vſusfructus rei mutatione, vel interitu extinguitur, nu.12 134
vſusfructus definitio explicata, nu.1 131
de Vſufructu. Rub. 130
huius tituli ordo, nu.1 132
vt liceat matri & auiæ. §.1. in Nouel. reſtitutus, nu.7 176
in Vtero qui eſt, pro iam nato habetur, non iure fictionis ſed ex prærogatiua, nu.5 58
in vtero qui eſt, pro iam nato habetur, quomodo accipiendum, num.2 ibid.
eius, qui in vtero eſt ſeruus recte hæres inſtituitur, num.5 191
vti & abuti quomodo differant, nu.8 133
inter Vti poſſidetis, & Vtrubi, vetus differentia interdicte numero 1 604
vtili ab honeſto non ſeparari, nu.7 10
vtile per inutile non vitiatur, nu.2 377
vtilis dominij diuiſio, nu.17 97
vtilitas vnde metienda nu.10 403
vtiliter ab initio geſſiſſe ſufficit, nu.9 ibid.
vulgariter ſubſtituendi variæ formale. nu.1.2.3.4 200
vulgaris expreſſa ſubſtitutio tripliciter fit, nu.4 199
vulgaris ſubſtitutio partim expreſſa, partim tacita, per ſe non eſt ſpecies, nu.7 ibi.
vulgaris ſubſtituti quæ nu.1 198
vulgaris ſubſtitutio quando pupillariter tacitam continet. nume.3 207
vulgaris ſubſtitutio vnde dicta, nu.1 198
vulgaris ſubſtitutionis diuiſio. nu.3 199
vulgaris tacita ſubſtitutio dicitur dupliciter, nu.5.6 ibid.
per vulgarem ſubſtitutionem non ſolui iura ſuitatis, nu.15. ibid.
de Vulgari ſubſtitutione. Rub. 198
in Vulgari ſubſtitutione duo extrema conſideranda eſſe. n.2. 198
vulgo quæſiti matri ex S.C. Orphitiano ſuccedunt, num.1. 306
fallit in matre illuſtris, ſi iuſtos filios habeat, nu.2 ibid.
vulgo quæſiti matri ſuccedunt, nu.1 302
materque ipſis, nu.2 ibid.
vulgo quæſiti qui dicantur, nu.1 305
vxor mariti ſui dignitate cenſetur, etiam vidua, nu.4 24
non poteſt maritum accuſare adulterij, nu.7 190
præferenda creditorib. etiam expreſſam hypotecam habentibus nu.12 533
vxor mariti forum ſequitur. nu.5 24
vxor mariti iniuriam non poteſt per ſequi, & quæ ſit ratio numero 6. 434
vxoris patrimonium triplex, nu.2 90
vxore carens adoptare non prohibetur, nu.2 45

X

Xenodochium, nu.9 582
Xerolophum quid ſignificet, nu.8 624
pro Xerolapho, legendum eſſe Xenophon. nu.9 ibid.

INDICIS FINIS.

IOACHIMI MINSYNGERII A FRVNDECK I. C.

SCHOLIA IN LIBRVM PRIMVM Inſtitutionum Fl. Iuſtiniani Cæſaris.

In Proœmium.

1 *Exordia quibuslibet diſciplinis præmittenda eſſe.*
2 *In ciuile eſt, iuris ciuilis expoſitionem ſine præfatione tractare.*
3 *Quo cõſilio Iuſtinianus Imp. Inſtitutiones fieri iuſſerit.*
4 *Vtilitas Inſtitutionum.*
5 *Inſtitutiones quomodo adoleſcentibus cum fructu interpretandæ.*

1 *PLATO † Princeps in-*
a *genij & doctrinæ, vt eum a*
M. Cicero appellat, qui-
buslibet libris ſiue diſci-
plinis exordia, & quaſi
quædã præludia, quæ arti-
ficioſam et vtilem ad rem
diſcendam tractationem
haberent, præponenda eſſe
2 *cenſuit. † Et ex b Caij Iu-*
b *riſconſulti ſententia, inciuile atque indecorum eſſet,*
illotis (quod dicitur) manibus legitimam, & non ſi-
mulatam aggredi Philoſophiam: omiſſoque proœmio
excellentiſſimam illam iuris expoſitionem tractare.
3 *† Quare eodem conſilio & Iuſtinianus Imp. ductus,*
ſtatim hiſce Inſtitutionum libris hanc epiſtolam præ-
fationis loco præpoſuit: ſic fore ratus, vt cupida legum
iuuentus, maiore auiditate hanc primam ſtudij ciuilis
quaſi infantiam, & prima elementa amplecteretur, &
ad Inſtitutiones diligenter perdiſcendas, inuitaretur
ardentius. Enarrat autem in ea Iuſtinianus, quo con-
ſilio Inſtitutiones haſce fieri curarit, quique ſit harum
fructus, atque commoditas. Nam cum videret Ius ci-
uile immenſo (vt inquit Liuius) aliarum ſuper alias a-
cernatarum legum cumulo inuolutum eſſe, immenſa
legum volumina extare, atque adeo leges ipſas hinc
inde diffuſiſſime tractari: iuuentuti prodeſſe volens, ex
prudentiſſimorum hominum conſilio & ſuggeſtione,
hunc libellum concinnauit, partim vt iuuenibus ad
Iuriſprudentiæ ſtudium anhelantibus, principia, & ip-
ſarum legum cunabula certo iuſtoq; ordine, ac compen
diaria via traderet: partim vt breui indice materias
immenſis voluminibus comprehenſas illis oſtenderet,
4 *& tanquam digitum ad fontem porrigeret. † Et mere-*
tur ſanè hic Inſtitutionum liber, vt cætera prætermit-
tam, non minimam ideo laudem, quod certum præce-
ptorum ordinem, iuſtamque ac Dialecticam quandam
5 *docendi methodum complectitur. † Nos igitur Iuſti-*
niani propoſitum ſequentes, in eius enarratione, omiſſis
longioribus ambagibus, ac quæſtionum mæandris (quæ
ab interpretibus moueri paſſim in ipſo ſolent, nec ty-
ronem aut Iuris rudem, ſed prouectum atque propemo-
dum conſummatum auditorem deſiderant) poſtpoſitis,
intra Inſtitutionum ſepta conſiſtentes, textum quam
ſimpliciſſimè explicabimus, definitiones, diuiſiones,
& collectiones, quibus potiſſimè hoc ſtudium conſtat,
diligenter inquiremus, adeo vt epitome ac ſumma to-
tius iuris ciuilis leuiore via, & ſine moleſtia ab adole-
ſcentiore ætate cognoſci facilè poſſit.

ADDITIONES.

a lib. 4. de Leg.
b In l. 1. ff. de origin. iur.

IN IVSTINIANI Epigraphen.

1 *Imperatoris appellatio.*
2 *Imperator quomodo accipiatur.*
3 *Cæſares qui dicantur.*
4 *Iuſtinianus quare Flauij prænomen ſibi adſciuerit.*
5 *Iuſtinianus nomen proprium eſt, ad imitationem Iuſtini patris adoptiui.*
6 *Alius Iuſtinianus Conſtantiai filius.*
7 *Agnomina ab euentu rerum imponuntur.*
8.9. *Alemanni qui ſint, & vnde dicti.*
10 *Gothi qui: & quare Iuſtinianus ſe Gothicum dixerit.*
11.12. *Franci vnde dicti, & quando à Iuſtiniano deuicti.*
13 *Germani cognomen: & Germani vnde dicti.*
14.15. *Legendum in tit. Iuſtin. Anticus, non Atticus: & Antæ qui ſint.*
16.17 *De Alanis & Vandalis.*
18 *Iuſtinianus quare Africanum ſe dixerit.*
19 *Pius quis dicatur.*
20 *Antoninus Boiaaus primus Pij nomen accepit.*
21 *Scipionis graue dictum.*
22 *Pietas maximè principem decet.*
23 *Felix quis dicatur.*
24 *Iuſtinianum bis triumphaſſe.*
25 *Triumphandi modus apud veteres.*
26 *Auguſtum non ab augendo, ſed ab augurijs dictum.*

a Imperator *b* Cęſar *c* Flauius *d* Iuſtinianus, *e* Alemanicus, *f* Gothicus, *g* Francicus, *h* Germanicus, *i* Anticus, *K* Alanicus, *l* Vandalicus *m* Africanus, *n* pius, *o* felix, inclytus, victor, ac *p* triumphatoe ſemper *q* Auguſtus, cupidæ legum iuuentuti S.

Quoniam *in huius Epigraphes enarratione veteres interpretes parum ad rem pertinentia tradant, eandemque obſcurant potius, quàm explicant, eam cum primis craſſe ac populariter declarari operæ pretium fuerit: potiſſimum vt titulos illos, quibus Iuſtinianus paſſim in legum voluminibus vtitur, tyrones Iuris intelligant.*

1 *a* Imperator. † *Cicero in Philipp. ſcribit. Imperatorem à Senatu Romano appellari ſolitum fuiſſe, qui aliquot millia exterorum hoſtium proſternens, optimum militiæ ſuæ exemplum dediſſet. Hinc eſt, quod ductores exercituum & præfecti copiarum militarium ab hiſtoriographis* Imperatores *appellentur. Sed & qui prouincias adminiſtrabant, hoc nomine ſalutabantur. Deinde nomen Imperatoris translatum eſt ad ſignificandum ſacroſanctam Romani principis dignitatem: atque ſic hic, & aliàs paſſim in titulis D. Iuſtiniani accipitur.*

2 † *Noſtra vero tempeſtate* Imperatorem *fieri dicimus, qui Septemuirorum Germaniæ noſtræ, quos* Electores, *& noſtra idiomate* Churfürſten *vocamus, ſuffragijs atque conſenſu, ad Chriſtiani populi Monarchiam euehitur, de quorũ inſtitutione pulchra* [a] *Spig. ad Gant. annotauit.*

3 *b* Cæſar. † *Scribunt authores, illum, qui prius Cæſaris nomen adeptus eſt, ab eo ſic dictum fuiſſe, quod cæſo matris vtero eſſet natus: quod Plinius* [b] *Scipioni Africano attribuit. Traduntur & aliæ huius vocis etymologiæ, vt apud Grammaticos videre eſt: harum tamen*
c *nulla huc quadrat. Spartianus in Aelio* [c] *Seuero teſtatur:* Cæſares eſſe, quaſi principum quoſdam filios, & deſignatos Auguſtæ Maieſtatis hæredes, ein Römiſcher König. *Sic Iuſtinianus cum eſſet Iuſtini Maioris ex ſorore nepotes, ab eo adoptatus, & imperij conſors, hoc eſt,* Cæſar *factus eſt, Anno Chriſtiano 529.*
d *Hinc eſt, quod Iuſtinum non ſemel* [d] *patrem ſuum no-*
e *minat. Atque Ferrarius* [e] *eum quem vetuſtiores Cæſarem dixere, nos regem Romanum: & rurſus quem illi Imperatorem, nos Cæſarem appellare.*

4 *c* Flauius. † *Accurſius Iuſtinianum idcirca* Flauium *dici exiſtimat, quod Flauios populos deuicerit: qui manifeſtus error eſt, quem Montanus hic deprehendit, & hoc prænomen eſſe putat, more Romanorum, à Flauiorum familia, ex qua Iuſtinianus oriundus fuerit, deriuatum, quæ non ſolum Iuſtinianum, ſed & alios retro principes Imperio dederit: quales fuere Veſpaſianus,*
f *Domitianus, & alij. Sed nec hoc conuenire Floridus* [f]
g *notauit. Mihi* [g] *Spig. ſententia non improbatur, exiſtimantis, Iuſtinianũ hoc prænominis retinuiſſe, quod id quinque principes Conſtantinopolitani continua ſerie eum præcedentes vſurpaſſent, quales fuerunt Flau. Valerianus Martianus, Fla. Valerius Leon, Fla. Valerius Zenon, Fl. Valerius Anaſtaſius, & Fl. Valerius Iuſtinus, cui nepos ex ſorore Iuſtinianus ſucceſſit. Huc*
h *adde, quod Alciatus,* [h] *ſcribit, Imper. Orientis* Flauij *prænomen ſibi ſolitos addere, fortè ob Conſtantini Magni memoriam, qui huiuſmodi fuit prænomine.*

5 *d* Iuſtinianus. † *Hoc nomen illi fuit proprium, à Iuſtini patris adoptiui nomine; vt* Octauianus *à nomine Octauij deductum. Cæterum quod Accurſius vbique dubitat, cuius filius hic noſter Iuſtinianus fuerit, propterea quod Iuſtinianum, Conſtantini filium in decretis legerat.*
i [i] † *Sciendum eſt, illum alium fuiſſe Iu-*
6 *ſtinianum, Conſtantini filium, ex Heracliana familia oriundum, noſtro hoc poſteriorem, qui* ῥινότμητος *Græ-*
K *cè cognominatus* [K] *eſt, quod truncis eſſet naribus.*

7 *e* Alemanicus. † *Agnomina ſunt ab euentu rerum impoſita. Sic enim veteribus Romanis deuicti hoſtes non ſemel agnomina dederunt, vt Scipio Africanus, Metelli, aliter Numidicus, alter Macedonicus. Sic & Iuſtinianus hæc agnomina a deuictis hoſtibus ſibi adſci-*
8 *uit.* † *Cæterum Vualafridus, teſte Vodiano, mediæ ætatis non contemnendus author, in vita D. Galli, Rhetis proximos & ſupra Acronium Rhenumque, tum & in occaſum ad Tigurinum lacum, & Lemanum habitantes (vbi hodie longe lateque Heluetij dominantur) Alemanorum nomine cenſet. Hoc autem vocabulum recentius eſſe, quam Germanorum, Flauius Vopiſcus his verbis in vita Proculi teſtatur;* Alemanos (*inquit*) qui tunc adhuc Germani dicebantur, non ſine glo-
9 riæ ſplendore contriuit. † *Fuerunt autem* Alemani *dicti, non à Lemano lacu, vt quidam putant, ſed quod eſſet collectitia diuerſorum hominum multitudo:* aller ley man, auſz allen landen man. *Id quod Agathius ex Aſinij Quadrati authoritate docet, cuius verba refert author Commentarioli in Tacitum, de Germania. Alij tamen malunt Alemanos dictos eſſe, quia toti eſſent viri, ac planè viriles, ac fortes homines.*

10 *f* Gothicus. † Gothi *propriè dicti ſunt populi, qui Germanici maris inſulam Scandiam incoluerunt, & inſignem ex Romanis victoriam retulere, circiter annum Chriſti 259. ſuperato Imp. Decio. Hi poſteà duce Alarico tẽtarunt inuadere Italiam, circa annum Chriſti 407. & ante quinquennium potiti ſunt vrbe Roma. Sed hos poſtea profligauit per ſuum Narſetem Iuſtinianus, circa annum Chriſti 560. occiſo eorum rege Totila.*

11 *g* Francicus. † Franci, *ita dicti, quòd ſuam tuerentur libertatem, primas ſedes habuerunt ſupra* Coloniam, *in ea regione, quam Catti tenuere, quæ nunc eſt* Haſsia. *Hi autem duce Teudeberto rege, vno die magna virtute fuderunt duos inſtructiſſimos exercitus, Iuſtiniani nempe, & Gothorum, qui in procinctu erant, vt inter ſe dimicarent de Mediolani poſſeſſione, Anno Chriſtiano*
12 *536.* † *Sed annis decade 22. elapſis, cum per Italiam infeſto uagarentur exercitu, duce quodam Bucillino, prope Tarentum ſuperati ſunt à Narſete, Iuſtiniani exercitus Imperatore.*

13 *h* Germanicus. † *Poſt Druſum Claudij Cæſaris patrem (qui* Germanici *cognomen primum ſortitus eſt, & poſt res præclare geſtas in Germania mortuus eſt) Romani principes, ſi quicquam ex Germania attinerunt, dicti ſunt Germanici: adeo vt Herodianus hunc titulum referat inter Imperatores. Quod ad rationem vocis attinet, non alia videtur eſſe Germanorum, quam Alemannorum ſignificatio: vtrumque enim verbum ſignificat gentem prorſus virilem. Nam lingua Ger-*
l *manica,* all man, & gar man *vocat eum,* [l] *qui totus vir eſt: Marcus tamen Tatius Alpinus, vir ſolidæ eruditionis, & inter Aſſeſſores Auditorij Imperialis, mihi collega non iniocundus, cenſet, quòd* Teutſche *ſit gentile nationis nomen, à Deo Tuiſcone:* Germani *vero,*

ro,

Digitized by Google

ro, vel Alemanni, *caſtrenſe verbum apud eos fuerit,*
hodieque ſit, idque fere, quod apud Latinos ipſe legio-
nes, quæ ex delectis Romanorum ciuibus conſtabant,
ita & apud nos Alemanni, *dicantur, hoc eſt, omnes vi-*
ri, quod & per alteram vocem, Germani, *hoc eſt,*
omnes, atque adeo toti viri, æque exprimitur, ſint-
que vt hodie dicimus, gemuſterte oder auſzerleſne
Knecht.
14 *i* Anticus. † *Vulgati codices habent* Atticus, *ſed fal-*
ſo. Quomodo enim Iuſtinianus Atticum ſe inſcripſiſ-
ſet, qui nullum cum Athenienſibus bellum geſſerit,
quin imò fidos & Imperio parentes ſemper habuerit?
Legendum itaque Anticus, *vt textus Noricus habet, et*
15 *Alciatus probat.* † *Erant autem* Antæ, *teſte eodem*
m *Alciato,* [m] *Hiſtri fluminis accolæ, quos in Romanas*
prouincias incurrentes, Iuſtinianus per Childibiam du-
cem repulit, poſt aliquot annos duce Germano ſororis
ſuæ filio, ad internecionem fere deleuit, teſte Proco-
n *pio,* [n] *vt merito ab eis nomen* Antici, *ſibi Imp. ven-*
dicauerit.
16 *K* Alanicus. † *Alani cum Vandalis iuncti erat, nec*
o *minus efferæ naturæ, Lucanus* [o] *vocat, duros æterni*
Martis Alanos.
17 *l* Vandalicus. † *Vandali ſono ſignificatoque ſuffra-*
gante ſignificant aduenas ſeu peregrinos, & nouos ho-
mines, vuandeln. *enim Germanica lingua vſuatiſſima*
& notiſſima, idem eſt, quòd peregrinari. Hi primũ ſol-
licitati à Stilicone, circa annum Chriſti 400. Gallias
inuaſere, deinde Hiſpanias, poſtea in Africam traiece-
runt, ex qua euocatus ab Eudoxia regina, Rex eorum
Genſericus, Romam perfidè vaſtauit, Chriſtianos ad
Arianam hæreſim cogere conatus eſt, atque immanem
lanienam & excarnificationem inſtituit. Huic in regno
ſimul & tyrãnide succeſſit filius Honoricus Anno Chri-
ſti 476. Honorico Gundamundus Ann. Chr. 484. Gun-
damundo Traſimundus Ann. Chr. 503. à quo ducenti
viginti Epiſcopi ſimul in Sardiniam exulatum miſſi
ſunt, quos Hildericus, bonus princeps, ac integer in Chri-
ſtiana religione, ab exilio reuocatos, Eccleſijs ſuis reſti-
tuit, Ann. Chr. 523. Hic à Gilimere per inſidias ca-
ptus, in carcerẽ coniectus, ac ignominioſe habitus fuit:
Nec tamen Gilimer. diu regno potitus eſt, ſed per Bel-
lizarium circa annum Chriſti 535. in Africa victus
& oppreſſus eſt, quem poſtea in triumphum Iuſtinia-
nus noſter Conſtantinopoli duxit.
18 *m* Africanus. † *Africanum ſe dixit Iuſtinianus, quia*
ex Africa Vandalos pepulit, vt iam dictum eſt.
19 *n* Pius. † Pius *inter alia is dicitur, qui erga ſuos non*
minus, atque parens erga liberos, paternum atque adeo
20 *officioſum gerit animum.* † *Et hoc cognomentum An-*
toninus Boianus primus à Senatu Romano accepit, vt
Pius diceretur. Fuit enim Princeps clementiſſimus, &
ſummus pacis amator, nec quicquam aſperum ſuis tem-
poribus facere cogitauit: ſed potius, vt Capitolinus au-
21 *thor eſt,* † *illud Scipionis dictum ſubinde in ore habe-*
bat. Malle ſe vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes
22 occidere. † *Decet hoc nomen maxime principem.*
p *Vnde illud.* [p] Leo rugiens, princeps impius ſuper
populum pauperem. *Adhibenda tamen eſt modera-*
tio, ne dum clementia habenas relaxamus nimium, vi-
tia ac ſcelera fouiſſe cenſeamur. Hinc Romæ in Capi-
tolio ſcriptum ferunt; Parce victis, frange ſuperbos.
Hinc etiam illud Poetæ, Parcere ſubiectis, & debella-
re ſuperbos.

23 *o* Fœlix, † Fœlix *inter cæteras acceptiones, & is dici-*
tur, qui & proſperitatem habet, & cum fortunæ ſuc-
ceſſu omnia gerit. Sic Virgilius, Viuite fœlices, qui-
bus eſt fortuna peracta, Iam ſua. *Idque cognomenti*
vel potiſſimum Imperatoribus conuenit.
24 *p* Triumphator. † *Iuſtinianus enim triumphaſſe*
legitur de Perſis, & Vandalis. Perſas enim prælio fu-
dit, cùm tranſgreſſis limitibus Meſopotamiam, Cœle-
ſyriam & Syriam prædati ſunt. Vandalos vero, popu-
lum Europæ Septentrionalis omniũ ferociſſimum, cùm
Africam plus minus centum quinquaginta annis occu-
25 *paſſent, duce Bellizario ſuperauit.* † *Cæterũ* trium-
phandi modus *talis olim apud Romanos fuit, Victo-*
res primum corona laurea, deinde aurea redimiti, cur-
ru inaurato, quem quatuor albi equi trahebant, Ro-
mam vehebantur, præcedebat Senatus, ſequebatur Po-
pulus; poſt hunc ordo militaris. Ante currum victo-
ris ibant duces victi, catenam ferream collo geſtantes.
Et primum omnium ad templum Iouis Capitolini, de-
inde per Vrbem atque domum reducebantur, quod an-
tiquitatis cognoſcendæ ergo indicaſſe ſufficiat.
26 *q* Auguſtus. † *Auguſtum ab augendo dictum eſſe*
Accurſius antiquitatis ignarus falſo comminiſcitur,
in quem errorem plures deinde lapſi ſunt. Sciendum
ergò, quod cùm veteres omnia ab auſpicijs, ſiue augu-
rijs inciperent, hoc eſt, ab auium volantium ſpectatio-
ne, ipſarumve garritu, putantes ita ſe intelligere, quid
faciendum vtiliter, quidve fugiendum ob perniciem
futurum eſſet; factum eſſe, vt Auguſti *appellaretur*
Imp. quaſi religioſa veneratione, ac obſeruatione digni,
& bonis augurijs admodum profuturi Romanæ ditioni
gubernandæ: ſicque in titulis Iuſtiniani, & apud Iu-
riſconſultos intelligendum eſt. itaque nihil hac ineptæ
quorundam interpretum argutiæ pertineat, quas cir-
ca hanc voculam (Auguſtus) *comminiſcuntur.*

ADDITIONES.

a In Annot ad lib. 1. Gunt.
b lib. 7. Naturalis hiſt.
c Alc. in Annot. lib. 12. Cor. Tac.
d §. eſt & aliud, inſ. de dona. §. cæcus, inſ. quib. non eſt permiſ. fac. teſt.
e Hic.
f In libell. de Ling. Lat.
g In ſuo Lexico.
h Lib. 5. Parer. c. 3.
i cap. habeo librum diſt. 17.
K Alciat lib 9. Diſp. c. 7.
l Vide Alc. lib. 10. Parerg. cap. 10.
m Lib. 5. Parer. 3.
n Lib. 3. Goth. belli.
o Lib. 5.
p Prouerb. c. 28.

In textum Prooemij.

1 *Qui præeſt Reipub. legum & armorum ſcientiam ha-*
bere debet.
2 *Summa cuiuſque Reipub. tuitio ex armis & legibus*
prouenit.
4 *Calumnia vnde deriuetur: & de eius ſignificatione.*

a Imperatoriam maieſtatem non ſolum armis *b*
decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam:

vt vtrumque tempus, & bellorum & pacis, rectè poſſit gubernari: & princeps Romanus, non ſolum in hoſtilibus prælijs victor exiſtat, ſed etiam c per legitimos tramites d calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris religioſiſsimus, quam victis hoſtibus triumphator magnificus.

a Imperatoriam. *Per Imperatoriam maieſtatem intelligimus Principem Romanum, quem hodie Imperatorem dicimus. Maieſtas enim populi Romani ampli-*
a *tudo a fuit: deinde principis: b quanquam & ampli-*
b *ficationis gratia magiſtratibus interdum reperiatur at-*
c *tributa, c atque adeo priuatis: vt Xenocrati apud Valerium. Videbatur autem principem tantum circa ar-*
d *ma verſari debere: cum & Gordianus d Imper. aſſerat,* Milites arma magis, quam iura ſcire oportere.
1 † *Sed quia duo omnino ſunt Reipub. adminiſtrandæ tempora, belli ſcilicet & pacis: neceſſum eſt, illum, qui in communi Reipub. functione agere volet, vtriuſque temporis artes egregie tenere. Legibus enim domi in toga & pace vtimur: armis vero in bello opus eſt.*
2 † *Hinc ſummam cuiuſque Reipub. tuitionem de ſtirpe*
e *duarum rerum, armorũ & legum, veniſſe, Iuſtinianus e alibi etiam teſtatur. Iſtorum enim alterum alterius auxilio ſemper indiget, et tam militaris res legibus in tuto collocatur, quàm ipſa leges armorum præſidio ſeruan-*
f *tur. f Cui ſententiæ conuenienter dictum eſt, quod leges aut armis imperent, aut ſanè arma temperent, ac moderentur. Sic Iulius Pollux principem, quem inſtituit, vult non modo πολεμικόν, ſed etiam νομοθετικόν eſſe: qui videlicet leges ſalutares ſciat cõdere, ac tueri. Nam & hoc eſt proprium principis munus, & quod ſit ei diuinitus demandatum, eleganter Iuſtinianus alibi ſcri-*
g *bit. g Sic priſci omnes ſcriptores vniuerſam adminiſtrandæ Reip. rationem in duplices artes ſecuere, pacis videlicet & belli.*

b Decoratam. *Solent hic annotare quandam ἀντιμετάθεσιν, qui hoc verbum magis ad leges, quam arma referri & pertinere putant. Sed Fran. Bald. cenſet, hoc aptius referri ad ipſam gloriam, & decus armorum peritiamque rei militaris quodam exemplo & imitatione Græcorum, qui ſic vtuntur verbo κοσμεῖσθαι.*
3 c Per legitimos tramites. † *Ideſt, per ipſarum legum remedia, ſiue iuris iuſtitiæq; viam ac rationem: vel potius per magiſtratus & iudices, quorum curare eſt, vt leges ſeruentur. Siquidem nihil prodeſſet, iura in ciuita-*
h *te habere, ſi non eſſent, qui hiſce vterentur, h aut nolentes ad eorum obſeruationem compellerent. Et hæc lectio probabilior videtur: ob id certe, quia tametſi lex, eo ipſo, quod quis committit delictum, pœnam condignam*
i *imponat: lex tamẽ non exequitur pœnas, ſed ipſe iudex.* i
4 d Calumniantium. *Ideſt, delinquentium.* † Calumnia *à Caluo, caluis, dicitur, quod eſt, decipio, fruſtror: ducta metaphora à caluis militib. qui ſolebant eſſe deriſui. Hinc fit, quod generaliſſimè nonnunquam pro omni malitia quomodolibet admiſſa intelligamus calum-*
K *niam, ſicut hoc loco. Quo pertinet, quod Cicero K alibi:* Exiſtunt (*inquit*) ſæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida atque malitioſa iuris interpretatione. *Aliàs vero trahitur hoc verbum* (calumnia) *ad iudicia-*
l *rias l res, & dicitur, alicuius in litibus per fraudem & fruſtrationem vexatio, ſiue excipiatur, ſiue differatur negocium malitioſè.*

ADDITIONES.

a Cic. in Rhet.
b ff. & C. ad l. Iulia, maieſt.
c L. pen. de iuſti. & iur.
d L. ſcimus. 22. C. de iur. delib.
e De Iuſtin. C. conf. in prin.
f Fac l. qui reſtituere 68. De rei vend. l. ſi quis in hoc 10. C. de epiſ. & cle. l. 3. §. miles. De re mil. l. aduocati 14. C. de aduoc. diu. iud.
g In Nouel. 73. edit. Haloand.
h L. 2. § poſt originem, de orig. iuris.
i L. 1. §. 1. & ibi glo. ad S. C. Turp.
K Lib. 1. Offic.
l Vide quæ ipſe annotaui in Rubric. Extra de iura. cal.

§. Quorum vtramque.

1 *Argumentum huius §.*
2 *Quæ bella confecta ſint à Iuſtiniano.*
3 *Leges promulgatæ.*
4 *Leges compoſitæ.*
5 *Quo ordine Iuris ciuilis libri ſint editi.*
6 *Antiquus Codex Iuſtiniani, qui Iuſtinianæus eſt dictus.*
7 *Pandectarum inuulgatio.*
8 *Pandectæ quare ſic dictæ.*
9 *Inſtitutionum compilatio.*
10 *Nouus Iuſtiniani Codex.*
11 *Nouellæ conſtitutiones, ſiue Authenticorum liber.*
12 *Feudorum conſuetudines.*

a Quorum vtramque viam cum ſummis vigilijs ſummaque prouidentia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidem ſudores noſtros, Barbaricæ gentes ſub iuga noſtra redactæ cognoſcunt: *b* & tam Africa quam aliæ innumeræ prouinciæ *c* poſt tanta temporum ſpacia, noſtris victorijs à cœleſti Numine præſtitis, iterum ditioni Romanæ, noſtroque additæ Imperio proteſtantur, omnes verò populi legibus tam à nobis *d* promulgatis, quàm compoſitis, reguntur. *e* Et cùm ſacratiſsimas Conſtitutiones antea confuſas, in luculentam ereximus conſonantiam: tunc noſtram extendimus curam ad immenſa veteris prudentiæ volumina, & opus deſperatum, quaſi per medium profundum euntes, cœleſti fauore iam adimpleuimus.

1 a Quorum. *Iuſtinianus,* † *ne poſteris, & futuris Principibus durius quidam præſcripſiſſe videretur, ſe circa vtrumque tempus, & belli & togæ grauiter elaboraſſe oſtendit. Et primum quidem ſuos labores circa res bellicas oſtendit: deinde, quanto ſtudio in reſtituendo iure ciuili vſus ſit, recenſet.*
b Et tam Africa. *Quæ bella confeceris Iuſtinianus, a*
b *Paulus a Diaconus, Blondus, b & Procopius c vberri-*
b *timè ſcribunt; quæ omnia huc congerere extra propoſi-*
c *tum, ac fortè etiam tædioſum foret. Nonnulla etiam in*
d *Codice d referuntur.* † *Primum autem Parthica bella*
2 *æterna pace ſopiuit. Deinde Gothos & Vandalos, gentem immanem, aliquoties cum in Italia, tum in Africa fudit ac profligauit. Præterea Carthaginem & omnem Lybiam, annis plus minus centũ quinquaginta à Vandalis occupatam, glorioſè per Belliſarium ducem recuperauit, & Imperio Romano iterum adiũxit. Denique & alias multas prouincias, ab eo ſubiugatas fuiſſe, hiſtoriæ paſſim clamant.*
c Poſt tanta temporum ſpacia. *Nam quod ad Africam attinet, fuerat ea iam ferè 150. annis occupata*

a Vanda-

Digitized by Google

a Vandalis,cum à Iuſtiniano reſtituta eſt Imperio Ro-
mano:vt& ſupra diximus.
3 d Promulgatis.† *Leges tum promulgari dicũtur,cum*
primum in vulgus eduntur. ideo promulgatas *hic le-*
ges vocat,quas ipſe edidit,atque inuulgauit. Suetonius
in vita Iulij: Romani (*inquit*) veteres ſuas leges ex iu-
re Decemuirali promulgatas, atque in æs inciſas in
4 ærarium condebant: † Compoſitas *vero leges intelli-*
gis,quas retro Principes,& Iureconſulti ediderunt,ſed
ipſe Imp.in ordinem coegit.Nam componere,*inter a-*
lia,eſt prius inuentum in melius reformare. Sic cum
e *Lex* e *dicat*, ante Papyrium plures fuiſſe leges ſanci-
tas, *Papyrio tamen omnes adſcribuntur: quia omnes*
compoſuit,& in vnam velut ſymphoniam & conſonan
tiam reduxit.
5 e Et cũ ſanctiſſimas. † *Quo ordine iuris ciuilis libri,*
quibus hodie vtimur,vulgati fuerint,neceſſe eſt legum
tyrones cognoſcere. Ita enim apparebit,quibus velut
poſtremis legibus potiſſimum fidem facere debeant ſi
f *quando contraria leges* f *occurrerint. Sic ergo ſe res*
6 *habet.† Diuus Iuſtinianus infinitis legum commenta-*
rijs,& immenſæ iuris ciuilis difficultati remedium po-
ſiturus (id quod olim Pompeius Magnus & Iulius Ca
ſar,vterq; niſi bellis impeditus fuiſſes,facere in animũ
ſumpſerat) indictione ſeptima Imperij ſui, hoc eſt,anno
Chriſtiano 531. Maximè eorũ,qui ab Adriano & An
tonino Pio in ſuam vſq; ætatem,ſummam rerum guber
g *narunt,cum eſſent diſperſa in tres Codices,* g *Gregoria*
num,Hermogenianum,& Theodoſianum,intolerabili-
que diſſimulitudine inter ſe pugnarent,reiectis inde in-
utilibus & ſuperadditis neceſſarijs,in vnum corpus &
volumen digeſſit: idque opera Triboniani, Dorothei,
Theophili,et id genus hominum doctiſſimorũ. h *Quem*
quidem librum, vt plus ponderis atque autoritatis ob-
tineret, ſuo nomine Iuſtinianeum Codicem *inſcribi*
7 *voluit: qui tamen hodie non exſtat.† Decade quinto poſt*
anno,nimirum indictione duodecima, innumera Iuriſ-
i *conſultorum ſcripta,quæ* i *duo millia librorum, & tri-*
cies millia verſuum propagata habebantur,in quinqua
8 *ginta libros redegit,* † *eis nomen* Pandectarum *ſiue,*
K Digeſtorum *imponens,quia* K *eſſent totius Iuriſpruden*
9 *tia quadam quaſi receptacula.† Quibus peractis, eo-*
dem tempore ex Pandectis & Codice, multiſque vete-
rum commentarijs, collegit quatuor Inſtitutionum *iu-*
ris ciuilis libros, qui fores quodammodo aperiant, ad
20 *penetralia iuris ingredi volentibus. † Poſt indictione*
decimatertia, Anno ſcilicet Chriſti 536. ad prioris Co
dicis emendationem, & ſecundam eius editionem ma-
num admolitus eſt, atque ipſum longe emendatiorem
denuò edidit,additis de integro multis nouis conſtitu-
tionibus quæ in priore editione non habebantur; detra-
ctis item quam plurimis,quæ ad id vſque tempus firmi
ter in iudicijs obtinuerant.Et is eſt Codex,quem hodie
l *inter reliquos iuris libros habemus: Vnde in eo* l *Iu-*
ſtinianus aliquoties mentionem facit Inſtitutionũ iam
compoſitarum,& contra in hiſce Inſtitutionum libris,
non ſemel conſtitutionum meminit, quas in Codice ſuo
m *extare* m *refert, cum nihilo magis extent.* † *Poſtremo*
21 *ναρὰς hoc eſt, Nouellas Conſtitutiones (quem vulgo*
Authenticorum librum *nuncupant) præſtantiſſimam,*
& maximè neceſſariam iuris Ciuilis partem protulit;
quas ſolas merito aliquis ciuilium legum colophonem
n *& columnam* n *dixerit, vt quæ ſolæ reliquo Ciuilis au-*
toritatem addant, ſolæ detrahant, ſolæ nouam formam
21 *& normam attribuant.† Adde (ſi lubet) prædictis*
Ciuilis prudentia libris Feudorum conſuetudines,quas
veteres appellare ſolebant, iura militiarum, *& Impe-*
rator ουρατειας vocat. Hi libri præter hoc, quod alium
habent authorem, ius conſuetudinarium continent.

ADDITIONES.

a In vita Iuſtin.
b Ab inclin. Imp. decad. 1. lib. 3. c. 77.
c De bello Part.
d L. 2. in prin. C. de ver. iure. enuc. & l. 1. in prin. C. de off. præf. præt. Afr.
e L. 2. § deinde, de origine iuris.
f L. non eſt nouum 21. & l. ſeq. ll.
g L. 1. C. de nouo C. faciendo.
h Quorum nomina habes in d. l. 1. §. ideoque.
i L. 2. §. omnia, C. de veteri iure enucl.
K Gell. lib. 11. Noct. att.
l L. 1. Vt in titu. de Iuſtin. C. emen. & l. meminimus, in prin. de legit. hæred.
m §. legatarijs, inſ. de teſt. ord. & §. ſed nec huiuſmod. inſ. de leg.
n Haloand. in Præfat. Nouel.

§. Cumque hoc.

1 *De Triboniano nonnulla.*
2 *Quæſtor idem quod Exquæſtor, Conſul quod Exconſul, & ſic de ſimilibus.*
3 *Quæſtoris appellatio variè apud veteres vſurpata.*
4 *Origo Quæſtorum.*
5 *Quæſtorum varia genera.*
6 *Quæſtores vrbani.*
7 *Quæſtores ærarij.*
8 *Receptores.*
9 *Quæſtores parricidij.*
10 *Quæſtores candidati.*
11 *Cancellarij quæſtoribus candidatis ſimiles.*
12 *Quatuor dignitatum nomina.*
13 *Alciati lectio ad hunc locum.*
14 *Vetus lectio defenſa.*
15 *Inſtitutiones quid?*
16 *Liber hic barbarè Inſtituta dicitur.*
17 *De tempore ſtudendi in iure ciuili.*

Cumque hoc Deo propitio peractum eſt: *a* Triboniano viro magnifico, magiſtro & *b* Exquæſtore ſacri Palatij noſtri, & Exconſule, necnon Theophilo & Dorotheo, viris illuſtribus *c* antecessoribus *d* (quorum omnium ſolertiam, & legum ſcientiam, & circa noſtras iuſſiones fidem, iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis, mandauimus ſpecialiter, vt ipſi noſtra authoritate, noſtriſque ſuaſionibus *e* Inſtitutiones componerent; vt liceat vobis prima legum cunabula non ab *f* antiquis fabulis diſcere, ſed ab Imperiali ſplendore appetere: & tam aures, quam animi veſtri nihil perperam poſitum, ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant. Et quòd priori tempore vix poſt *g* quadriennium prioribus contingebat, vt tunc conſtitutiones Imperatoris legerent; hoc vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaque reperti felicitate, vt & initium vobis & finis legum eruditionis à voce Principali procedat.

1 *a* Triboniano. † *Fuit hic genere Pamphilus, Macedoniani cuiuſdam filius, vir ingenio miti atque hu-*

 mano,

mano, ſingularique omnium artium doctrina imbutus.
a *Eum tamen Suidas Græcus author (teſte Budæo* [a] *) ap-*
pellat omnis religionis contemptorem, & qui Iuſtinia-
no perſuaſerit, mortem eum non oppetiturum, ſed cum
carne in cœlum aſſumptum iri. Sed hæc quis credat in-
certo authori? cum contra ſtet ſcriptor grauis eorum
b *temporum Procopius,* [b] *vt eum allegauit Rutilius, vir*
doctus: nec Iuſtiniani optimi, & vel ipſius Suidæ teſti-
monio, religioſiſſimi principis prudentia & pietas paſ-
ſura fuiſſet, nedum alitura & prouectura eiuſmodi mon
ſtrum.

b Exqueſtore. *Quæſtores ſacri Palatij ſub Imp. Con-*
ſtantinopolitanis erant, qui petitionibus ſubſcribebãt,
vel etiam reſponſa reddebant & (vt paucis comple-
ctar) qui leges dictabant, preceſque ac reſponſa ſubno-
c *tabant.* [c] *Et in tali fuiſſe apud Imp. Iuſtinianum di-*
gnitate Tribonianum conſtat. Cæterum an Exquæſtor
à quæſtore differat, exconſul à conſule, expatritius à pa
tritio, & ſi quæ ſunt dignitatum ſimilia nomina, quæ
præpoſitionis eiuſdẽ additamẽto ſcripta reperiuntur:
d *exactè Alciatus* [d] *examinat.* † *Ego crediderim, quæ-*
2 *ſtorẽ idẽ eſſe quod exquæſtorẽ, conſulẽ quod exconſulẽ,*
& ſic de cæteris, temporũque vitio, quæ iam in barba-
riem dilapſa fuerant, hanc Latini ſermonis inductam
corruptelam. Et huius quidem rei argumentũ eſt, quod
e *Iuſtinianus alibi* [e] *Tribonianum, nunc exquæſtorem,*
f *nũc quæſtorem* [f] *indifferenter appellat.* † Quæſtoris
3 *autem appellationem apud priſcos varie vſurpatam*
fuiſſe, autores paſſim docent. quorum etiam origo anti-
g *quiſſima fuit,* [g] *& fere ante omnes alios magiſtratus.*
4 † *Nam hi regibus adhuc imperantibus inſtituti fue-*
runt, populique ſuffragio creati: & deinde anno 63. poſt
exactos reges ſunt primũ creati, Valerius Poſthumus,
& Aemilius Mamercus, quibus res militares commit-
tebantur. Mox rebus Imperij accreſcentibus, ſubinde
alij adiecti ſunt: atque ita deinceps illorũ auctus eſt nu
merus pro Imperij exigentia, vt ad viginti excreuerit.
5 † *Varij autem generis fuerunt: quidã enim in hoc crea-*
h *ti ſunt,* [h] *vt prouincias ſortirentur: & hi cum Impera*
toribus mittebantur ad adminiſtrandam rem pecunia
riam, prædamq; ac manubias in rationes publicas refe
rendas: ſicut ex multis T. Liuij locis patet. Et hic erat
primus honoris gradus apud Romanos, Prætoremque
i *ſuo Quæſtori* [i] *parentis loco eſſe oportebat. noſtro tem-*
pore Theſaurarij bellici appellantur, vulgo Zalmeiſter.
6 † *Erant & alij quæſtores,* Vrbani *dicti, qui ærarium cu*
rabant, atque pecunias, ſingulaque accepta & expẽſas
in tabulas publicas referebant: qui hodie dicuntur præ
7 *fecti Ratiociniorum* (Rendtmeiſter.) † *Erant & Quæ-*
ſtores ærarij, qui mulctas (noſtrate lingua; freuel Zu-
chtbuſſen) *pro emendatione delictorum recipiebant.*
8 † *Vnde etiam* Receptores *dicuntur: Vt ſunt apud nos*
9 *in municipijs perfecti minores,* dievnderuoget. † *Fue-*
runt item Quæſtores parricidij, *quorum meminit lex*
duodecim tabularum, qui cauſis capitalibus præpone-
K *bantur,* [K] *quaſi earundem quæſtores. Hodie maleficio-*
rum iudices ſunt tales, & qui cenſentur Pontificio iure
10 *Inquiſitores.* † Quæſtores candidati *dicebantur, qui li*
bros Imperatoris, ac literas legebãt, ſummoque in hono
l *re erant,* [l] *candida veſte, integritatis inſigni cõſpicui.*
11 † *Huic magiſtratui Cancellarios ſimiles pene eſſe, Pyr-*
rhus contendit: atque hoc munere functus eſt apud Iu
ſtinianum Tribonianus, inter Togatos primus, vt eſt
apud Suidam.
12 *c* Illuſtribus. † *De quattuor dignitatum nominibus,*
quorum hic Accurſius mentionem facit, adeundus eſt
m *Alciatus:* [m] *qui ea de re vulgo receptam ſententiam,*
longe lateque à vero abeſſe, multis argumentis conuin
cit, longè alia de dignitatum ordinibus & pulcherrima
tradens, ad quæ breuitatis cã ſtudioſum Iuris remitto.
13 *d* Anteceſſoribus. † *Alciatus* [n] *exiſtimat legendum*
n *hic eſſe, aſſeſſoribus: maxime cum Procopius* [o] *ita ſcri-*
o *ptum reliquerit:* Tribonianus Pamphilius. Imperato
ris, paredrus, quem magiſtratũ Romani Quæſtorem,
Latini Iuriſconſultum vocant. *πάρεδρον autem Græ-*
cè, Latinè aſſeſſorem dici, nemo eſt qui vel ex Lexico di
14 *ſcere non poſſit.* † *Ego à veteri lectione difficulter rece-*
do, cum ne in vno quidem loco, eos aſſeſſores dici hacte-
nus inuenerim. Ferrarius putat, Iuſtinianum ſuos Iu-
riſconſultos ea ratione Anteceſſores *nominaſſe, quia*
Principem functionis ergo in publicum antecedebant.
Mihi veriſimilius videtur (quod Bald. etiam voluit)
hanc vocem effictam eſſe imitatione Græcorum, apud
quos προηγεῖσθαι per metaphoram ſignificat, præeundo
& docendo deducere diſcipulum in alicuius artis pene-
tralia, quaſi dicas προοδοποιεῖν. Itaque per Anteceſſo-
res, Iuris profeſſores intelligit: item peritos legum, e-
tiamſi profeſſores non ſint, ab honore, quod alijs, qui ius
non didicere, antecedant. Sic Apoſtolos principes Ter
tull. Anteceſſores *vocat lib. 1.* Tunc primum cum An-
p teceſſoribus Apoſtolis conſerebat. Paulus I.C. [p] an-
teceſſorem *accipit ẽt pro iudice præcedenti & priore.*
15 *e* Inſtitutiones. *Rectè ſic nuncupatas* † *quoniam Inſti-*
tutiones ſunt præcepta, quibus inſtituuntur homines,
atque docentur: Sic etiam libri inſtitutionum Oratoria
16 *rum a Quintiliano ſunt editi.* † *Nam quod plerique*
librum hunc, Inſtituta *nominant, plane abſurdum eſt,*
& a Latini ſermonis proprietate alienum. Siquidem In-
ſtitutum, *bonum morem, conſilio & ratione ſumptum,*
ſignificat, & domeſticam diſciplinam, quæ literis non
mandantur, ſed obſeruantur communi opinione bono-
rũ virorum per quandã conſuetudinem. Vnde apud Va
ler. Max. extat titulus, de inſtitutis, *ideſt bonis morib.*
f Antiquis fabulis. *Ideſt, incertis falſiſque traditioni-*
bus, cuiuſmodi multas ſuo tempore fuiſſe ſparſas à qui-
buſdam improbis & adulterinis Doctoribus Cæſareæ &
Alexandriæ, conqueritur alibi Iuſtinianus.
17 *g* Poſt quadriennium. † *Erat enim hoc tempus olim*
præſtitutum legalibus ſtudijs, ſed vſque adeò præpoſte-
ro ordine, vt eo elapſo vix poſſent ſtudioſi intelligere
Principum conſtitutiones: Iuſtinianus aliam metho-
dum inſtituit, præfixitque abſoluendo Iuris ciuilis ſtu-
dio quinquennium: quam rem Iuſtiniani præfatio in
Pandectas latius indicat.

ADDITIONES.

a l. vlt. ff de ædi. edi. Alcia. lib. 3. diſpunc. 11. & lib. 4 diſpunc. cap. 7.
b Lib. 1. de bell. Perſ.
c Nouell. 53. & 114. l. vlt. de diuerſ. reſcrip. C.
d lib. 4. diſpunc. c. 4.
e L. tanta 2. in prin. C. de veteri iur. enucl.
f L. Maximum vitium. 4. C. de lib. præt. §. Deditiios infra. De Liber.
g Auctor Corn. Tacit. lib. 11. Annal.
h De quibus loquitur tit. De off. proc. De off. quæſt.
i Cic in lib. De diuin. Plin. lib. 4. Epiſt. ad Fund.
K Aſcon. Ped. in Tert. act. Cic. Zaſi. l. 2. §. Et quia vt diximus. De orig. iur.
l De quib. Suet. Tranquil. in vita. Augusti.
m Lib. 3. diſpunc. cap. 4.
n Lib. 3. diſpunc. cap. 12.
o Lib. 1. belli Perſ.
In l. ediſtum. 15. de iud.

§. Igitur

§. Igitur.

1 *Pandectæ vnde dictæ.*
2 *Digeſta quid.*
3.4 *Pandectarum libri quare per duplex ff. deſignentur; & quid ſignificet paragraphus.*
5 *Inſtitutiones quare elementa iuris dicantur.*
6 *Quis ille Caius fuerit, cuius hic meminit Iuſtinianus.*

a Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, in quibus omne ius antiquum collectum eſt, quod per eundem virum excelſum Tribonianum, necnon cæteros viros illuſtres & facundiſſimos confecimus: in quattuor libros eaſdem inſtitutiones partiri iuſſimus, vt ſint totius legitimæ ſcientiæ prima b elementa, in quibus breuiter expoſitum eſt, & quod ante obtinebat, & quod poſtea deſuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatum eſt. Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipue ex Commentarijs c Caij noſtri tam Inſtitutionum, quam rerum quotidianarum, alijsque multis Cõmentarijs compoſitas, cum tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt, & legimus, & recognouimus, & pleniſſimum noſtrarum conſtitutionum robur eis accommodauimus.

a Igitur. *Hinc diſcendum eſt id, cuius ſupra quoque commonui, hoſce Inſtitutionum libros poſt Pandectarum compilationem fuiſſe compoſitos. Cæterum hallucinatur Accurſius in explicatione dictionis, Pandectæ: dum eam a decte deriuari putat, deſtitutus Græcæ linguæ cognitione; δεκτὴν enim illi medieum dicunt.*
1 *† Deducitur autẽ a τὸ πᾶν καὶ δέχομαι, quod eſt, totũ et*
a *contineo: quia Pandectæ a omnia antiqui iuris genera*
2 *complectuntur. Latino vocabulo † Digeſta. Aul. Gel. b*
b *in Noctibus:* Tullius (*inquit*) Tyro Ciceronis libertus libros de varijs & promiſcuis quęſtionibus compoſuit, quos Græco vocabulo Pandectas, hoc eſt promiſcua omnimoda continentes libros inſcripſit, tanquam omne rerum ac doctrinarum genus comprehendentes. c *Idem* Sunt qui ſuos libros Pandectas
3 quaſi omnium receptacula inſcripſerunt. † *Et hic non incommode admoneri poſſumus, quid in cauſa ſit, quod cum Digeſtorum ſiue Pandectarum aliquem locum allegare volumus, librum ipſum per duplex ff. ſi-*
d *gnemus. Huius rei rationem Alciatus* d *doctè tradidit:* Cum reſponſa (*inquiens*) hæc Iuriſprudentum tanquam in centonem quendam Tribonianus redegiſſet, operi & Digeſtorum & Pandectarum nomen impoſuit: & quoniam Græci ipſi conſarctores fuerant, veriſimile eſt, eos ſolitos ſub Græco nomine Pãdectarum librum ipſum adducere. Cum itaque primam tantum notam (π̃) cum accentu circumflexo deſcriberent, noſtri Latini eos imitabantur: ſed ſcriptores librarij, qui literas ignorabant, exiſtimauerũt eſſe binas, ff. in quam figuram facilè fuit, adiecto vnco, Græcam notam deprauare. *Et hinc mala hæc*
4 *conſuetudo inoleuit. † Sic etiam vſu receptum eſt, vt paragraphum Iuris per huiuſmodi notam, § deſignemus, quemadmodum Alciatus lib. 3. diſpunct. pulchrè docet. Paragraphum autem à veteribus Græcis accepiſſe videmur, qui παραγραφὴν quandoque appellant notam quandam, aut ſignum margini adſcriptum: ſic paragraphus Iuris ſit, cùm præcedentia complectentes, ad alia tranſitum facimus.*

5 b Elementa. † *Quemadmodum enim* Elementa *omnium generabilium & corruptibilium quædam ſunt principia naturalia: ita Inſtitutionum libri omnium iurium. Sic lex Moſis, & omne vetus Teſtamentum ab Apoſtolo elementum dicitur, quaſi ab elementis & religionis exordijs Deum Opt. Max. diſcamus. Et notas etiam literarum ſcriptores elementa vocant, eo quod ſint principia orationis.*

6 c Caij. † *Quis ille Caius fuerit, difficile eſt conijcere, cum multi fuerint hoc pronomine Iuriſcõſulti, & eius nomen nuſquam addatur. Circunferuntur tamen hodie duo etiamnum libri illius Caij, eumque Chriſtianum fuiſſe Bart. ait, & id liquere ex Indice Iuſtiniani ad Digeſta.*

ADDITIONES.

a l. 2. § quod cœleſti. C. de veteri iur. enuc.
b lib. 12.
c lib. vlt. Noc. Att.
d lib. 5. Diſpunc. c. 16.

§. Summa.

1 *Noui Iuſtinianei.*
2 *Iura ſine labore non addiſci.*
3 *Iuriſprudentiæ finis.*
4 *Conſtantinopolis olim Imperatorum ſedes.*
5 *Pater patriæ.*
6 *Principes olim Conſulatum ambiuiſſe.*

Summa a itaque ope, & alacri ſtudio has leges meas accipite, & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite, vt ſpes vos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicam in partibus eius vobis credendis b gubernari. D. c CP XI. Calend. Dec. D. d Iuſtiniano e PP. III. f COS.

a Summa *Epilogus eſt ſuperiorum, in quo Imperator intelligens honore ali artes, iuuentutem ad ſuarum legum ſtudium excitat, magna illi laborum præmia, & pulcherrimum finem atque vſum horum ſtudiorum pollicendo. Suo equidem ſatisfacit muneri Princeps optimus, qui hæc legum rudimenta mira breuita-*
1 *te conſpicua legitima ſcientia tyronibus, † quos etiam*
a ſuo nomine nouos Iuſtinianeos *nuncupare non eſt dedignatus) propoſuit: ſupereſt vt adoleſcentes iuris ſtudio addicti, quantum conniti animo poſſunt, quantum labore contendere, efficiant, vt alacri cupidoque animo legalem hanc diſciplinam ingrediantur, nec impetu quodam nouitatis capti, facile incipiant, fa-*
2 *cilius deſinentes. Pertinaci enim nixu, labore indefeſſo, iuris ciuilis ardua peruadere volenti, opus eſſe nemo ambigit.*

3 b Gubernari. † *Reip. gubernatio eſt verus Iuriſprudentiæ ſcopus ac finis. Vnde Ariſt. libro 1. Ethic. loquens de hac philoſophia τὸ τέλος, inquit, οὐ γνῶσις,*
a *ἀλλὰ πρᾶξις. Eoque Vlpianus ſcribit,* hanc vnam eſſe veram nec ſimulatam philoſophiam.

4 c D. CP. † *Id eſt, datum Cõſtantinopoli, vbi olim fuit ſedes regia Imperatorum Orientis: nunc ab immaniſſimo Turca poſſidetur, primumque occupata fuit anno Chriſtiano 1453. per Mahumetum huius nominis ſecundum.*

b d D. Iuſtiniano. *Iuſtinianus in Nouella* b *quadam ſua Cõſtitutione ſtatuit, vt annotarentur tempora per*

Imperatores, ſicut olim per Conſules ſolebant.

5 e PP. † *Ideſt, Pater patriæ: meruit hoc cognomen primus Cicero: deinde factum eſt omnibus Imperatoribus*
c *promiſcuum, vt ait Tacitus* [c] *lib. 11. Sunt autem Patres patriæ ideo dicti, quod eam quam patres in filios poteſtatem, ipſi in ciues haberent, qua de re Seneca lib. 1. De Clementia, vberrimè ſcribit.*

f III. COS. *Ideſt Tertium Conſule. Ita enim has notas exemplificandas eſſe, Gellius ca. 1. lib. 10. docet.*
6 † *Non erubeſcebāt autē olim, & ipſi Principes ambire & genere Conſulatus, ſicut & alia publica munia.*

ADDITIONES.

a ff De inſt. & iur.
b Nouell Vt præpo. nomen Imper. in prin.
c Vid Alc. in annot. ad Tacit.

DE IVSTITIA ET IVRE.
Tit. I.

In Rubricam & princip. tit.

1 *Hic titulus quare cæteros præcedat.*
2 *Ius à iuſtitia deducitur.*
3.4 *Iuris & iuſtitiæ propria ſignificatio.*
5 *Optima traditio a definitione proueniens.*
7 *Iuſtitiam ciuilem ſiue politicam duplicem eſſe.*
8 *Iuſtitia vniuerſalis.*
9 *Particularis iuſtitia, eiuſque diuiſio.*
10 *Iuſtitiæ definitio explicatur.*
11 *Notitiæ in animis hominum à natura inſitæ.*
12 *Animus perpetuo improbat iniuſta.*
13 *Iuſtitia quare dicatur conſtans & perpetua volūtas.*
14 *Vlpianus improuidè à Rodolpho Agricola notatus.*
15 *Sicut quæque virtus, ita & iuſtitia habet ſuum proprium.*
16 *Iuſtitia alienum bonum dicitur.*
17 *Iuſtitia tribuit cuique quod ſuum eſt, ideſt, meritum.*
18 *Præmio ac pœna omnis conſtat Reſpublica.*
19 *Iuſtitia cōmutatiua & diſtributiua quomodo ſuum cuique tribuat.*

Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi.

1 *RECTE † Iuſtinianus volens tradere iuris ſapientiā, ab ipſa auſpicatur iuſtitia: quandoquidem ad iuris cognitionem illā prius oportet cognoſcere, à qua velut*
2 *matre & fonte quopiam omnia iura dimanant. † Iuris enim vocabulum à iuſtitia deduci ac appellari, ſicut*
a *effectum à ſua efficiente cauſa Vlpin.* [a] *quoque ſcribit. Loquitur autem ipſe vulgariter ſentiens iuſtitiam eſſe virtutem, quæ cum naturali ſic ſemper cohæreat, vt propemodum ius à iuſtitia dici videatur, neque ſit operæ precium de temporis (vt dicunt) proprietate, aut de verborum ſtructura tam curioſis argutijs diſputare, vt quidam faciunt. † Nam ſi de propria* [b] *ſignificatio-*
3 *ne, & eminentiſſima iuris & iuſtitiæ proprietate loquamur, tum rectè dicemus, vt & in Ethicis Ariſto-*
4 *teles ſcribit, ex iure enaſci iuſtitiam, † Eſt enim Ius, iſte naturalis & diuinæ rationis ductus, & naturæ formula, quæ nobis à Deo in creatione inſculpta eſt. Iuſtitia verò eſt executio & obtemperatio iuris per voluntatem prodeuntem ad opera honeſtatis: quod Accur-*
c *ſius* [c] *non perpendens prorſus inuertit. † Quoniam ve-*
5 *ro optima eſt traditio, quæ à definitione proficiſcitur, per quā planè intelligimus, quid ſit id, de quo agendū eſt: ideo Iuſtinian. iuſtitiæ definitionem præmittere voluit, elegantem ſanè & plenā eruditionis. Priuſquam*
6 *autem eam diſcutiamus, cū primis ſciendum eſt, † hic agi de externa quadam & ciuili, ſiue politica iuſtitia, quæ tantum pertinet ad formandos in hac vita politicos mores, nec aliud exigit, quam exteriorē quandam*
7 *honeſtatem, vt ſit in tuto Reip. tranquillitas. † Hanc iuſtitiam poſt Ariſtotelem philoſophi duplicem eſſe tradunt: vnam, quæ virtutes omnes complectitur: alte-*
8 *ram, quæ vna virtutum eſt. † Prior vniuerſalis iuſtitia, quam etiam legitimam vocant, mater eſt virtutū, & cum omni virtute concurrit, adque ea omnia pertinet, circa quæ vir bonus verſari poteſt. Hanc Iuriſconſulti non conſiderant, nec de ea loquitur hic Impera-*
9 *tor. † Altera dicitur iuſtitia particularis, quæ priuatim ad alium eſt, & ab alijs virtutibus ſpecie diſtat, nec habitu minus, quàm reliquæ virtutes, comparatur. Et hæc Iuſtitia ab Ariſtot. diuiditur in diſtributiuam, quam appellat διανεμητικὴν, & commutatiuam, ſiue ἀλλακτικὴν. Prior pertinet ad præmia & pœnas diſtribuendas, pro ratione & varietate meritorum: altera verſatur circa contractus, & æqualiū rerum permutationes, pareſque cōpenſationes. Hinc igitur particu-*
d *larem iuſtitiam, definit* [d] *hic Iuſtinianus ex* [e] *Vlpia-*
e *no, aitque eam eſſe conſtantem & perpetuam volun-*
10 *tatem, ius ſuum cuique tribuendi. † Quæ definitio ab effectu, ſeu officio cōſtata eſt, hoc enim efficit iuſtitia, vt cuique reddatur ius ſuum. Eſt igitur iuſtitia, voluntas conſtans & perpetua: ideſt ἕξις ſiue habitus animi volentis & incitati ad ſuum cuique tribuendum certo animi iudicio, hoc eſt certa ac perpetua notitia naturali, aut certè notitijs, quæ ſunt conſentaneæ illi naturali*
11 *iudicio. † Sunt enim in animo cuiuſque (vt Cicero ait) paruæ quædam notitiæ rerum maximarum, quā cum ſequitur voluntas in agendo, iuſtè agit, ad inſtar architecti habentis formam ædificij in animo, quam cum ſequitur, rectè ædificat. Et illæ notitiæ ſunt perpetuæ & immutabiles. Quanquam enim negocia & caſus varient, habeatq; ſubinde homo lubricos affectus: tamen retinet mens certas illas & immutabiles notitias diuinitus illi impreſſas, ex quibus iudicare poteſt (ad habitum enim, non ad actum reſpicimus) quid ſit iuſtum: & cum his obtemperat voluntas; iuſtè, cum repugnat, iniuſtè agit, ac planè tyrannidem exercet. Porrò ſicut oculi naturaliter vident, ita animus naturaliter ſentit; & ſicut corpus non poteſt non dolere, cùm vulnus ac-*
12 *cipit; † ita animus perpetuò improbat, quoties alicui*
13 *ſuum ius non tribuitur. † Sic ergo iuſtitia eſt cōſtans & perpetua voluntas hominis inſita, quæ non vult non tribuere cuiq; ſuum, abſtinere ab alieno: adeò quidem, vt etſi à iuſtitiæ formula quis declinet, alterum lædat, tamen nihilominus iuſtitia in ſe maneat vbique ſui ſimilis, & immutata. Neque enim, ſi quis recedat à iuſtitiæ dictamine, id fit vitio iuſtitiæ, ſed praui ac ſcelerati hominis peruerſa natura, qui immemor ſeminis*
14 *iuſtitiæ, alterum offendit. † Ex prædictis ſatis liquet,*
f *Rudolphū* [f] *Agricolam improuidè notaſſe Vlpianum quaſi iuſtitia non eſſet conſtans & perpetua voluntas.*
g *Equidem &* [g] *Cicero Iuriſconſulto noſtro conſenſit: aſſentiuntur huic definitioni & Peripatetici omnes, poſt*
h *Ariſtotelem, vt apud Alciatum* [h] *videre eſt. Cæterum*
15 *quod in definitione ſubijcitur, † Ius ſuum cuique tribuendi*

Digitized by Google

buendi: *hoc proprium munus eſt, & quaſi inſigne iuſtitiæ, per quod ab alijs virtutibus ſecernitur. Sicut enim propugnare iuſta, eſt proprium conſtituens fortitudi-*
i *nem:* i*ſermone & geſta ſeruare decorem, eſt proprium conſtituens modeſtiam, ſicque de alijs virtutibus: ita ſuũ*
16 *cuique tribuere, eſt proprium conſtituens Iuſtitiam.* † *Proinde vna omnium virtutum iuſtitia, alienum bonum eſſe dicitur, quoniam ad aliũ pertinet: quippe multi in proprijs virtute vti potuerunt, nihil quod vitio verti poſſet, admittentes: at vero in ijs, quæ cum alio tranſigenda ſunt, non item. Poſſum enim mihi ipſi eſſe prudens, fortis, modeſtus: at iuſtitia, niſi ad aliũ referatur, non erit virtus. Quapropter nemo iuſtus erit, niſi in alterum, tribuendo ei, quod ſuum eſt: in quo omnium le-*
17 *gum ratio conſiſtit. Porro cũ inepte exponit Accurſius,* ius ſuum, *hoc eſt, meritũ: quia iuſtitia tribuit cuiq;, & quod ipſi meruit, ſiue præmio afficiendi ſint boni, ſiue pœ-*
18 *na mali:* † *his enim duobus, præmio ſcilicet & pœna omnem conſtare Remp. Solon dicere ſolebat. Et Demoſthenes cõtra Leptinem, non facilè Remp. conſiſtere probat, vbi non eſt præmium Virtuti propoſitum, & pœna ſceleri. Ac proinde rogatus Antiſtenes, quę res ciuitatibus portenderet exitium?* Cum in his, *inquit,* non eſt
K bonorum diſcrimen; *ſapienter ille quidem.* K *nam recte factis præmia, peccatis autem ſupplicia debentur. Vnde Ariſtot. Iuſtitiam vocat virtutem, cuiq; ſua tribuentem merita. Et Aſtræam Iouis filiam, ad patris latus collocatam, & criminum pœnas continuò exigentẽ, vt qui plectitur melior fiat, vel alijs exemplo ſit, vete-*
l *res ſunt* l *fabulati.* † *Porrò vt duplex eſt Iuſtitia, ita*
19 *hic duplex intelligitur ratio tribuendi ius ſuum cuique: nempe in diſtributionibus pœnarum, & præmiorum pro meritis, & in commutationibus rerum, ne cui fiat iniuria, & ſeruetur æquitas. Et hæc ad definitionis explicationem hactenus.*

ADDITIONES.

a l. 1. de iuſti & iure.
b Hæc ex Olden. in tract. de iur. nat. gent. & ciuili.
c Hic, & in rubr. ff eod. tit.
d lib 5. Ethic.
e in l. iuſtitia 10 De iuſt. & iur.
f lib. 2. de Inuent. Dialectica.
g lib. 2. de Inuen & lib. 3. ad Hereo.
h lib 1. Parerg c. 31.
i Cicero lib 5. de Finib.
k Vide Cice. lib. 2. de Nat. Deo.
l Plato in Gorgia.

§. Iuriſprudentia.

1 *Iuriſprudentia quid doceat.*
2 *Explicatur Iuriſprudentiæ definitio.*
3 *Ius ciuile aliud diuinum, aliud humanum.*

Iuriſprudentia eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia. Quia Iuriſprudentia eſt ſcientia, *quam Iuriſconſulti iuſtitiæ exequendæ gratia profitentur, ideo eius definitio ſubij-*
a *cienda* a *erat, quæ à partibus ſumpta eſt.* † *Docet autem*
1 Iuriſprudentia, *quomodo cognoſcamus Ius: id eſt, quomodo iudicare poſſimus, vtrum cauſa, quæ in cõtrouerſiam venit, æqua ſit, vel iniqua, quidque Iuris cuique tri-*
2 *buere conueniat.* † *Dicitur autem* diuinarum, *propter ius diuinum, quod de reb ſacris, ſacerdotib. & magiſtratib. agit. Eſt enim Iuriſpr. rerum diuinarum noticia, non quatenus Euãgelium notitiam diuinam tradit, ſed quatenus inter homines externis ritibus res diuinæ tractantur: quarum obſeruatarum cognitio olim penes Collegium Pontificum erat, qui non modo decernebant, quib. hoſtijs, quo die, quo ritu, à quib. & in quo templo ſacra fierent, verum de iure etiam tum reſpondebant, vt ex*
b *Tito* b *Liuio, & Pomponio* c *colligitur. Additur,* Huma-
c narum: *propter Ius humanum & Politicum, quod fon-*
3 *tes tractandorum negociorum ciuilium aperit.* † *Sic enim ius ciuile à materia has differentias ſortitur, quod aliud ſit diuinum, aliud humanum: quod & Caius* d *ſecutus, ſumam rerum diuiſionem in duos articulos deduxit, alias diuini Iuris eſſe tradens, alias humani.*

ADDITIONES.

a d. l. iuſtitia. ff De iuſt. & iur.
b lib. 1 ab Vrb. cond.
c l. 2. § omnium tamen horum.
d De orig iuris.

§. His igitur.

1 *A facilioribus ſtudia inchoanda.*
2 *Inſtitutionum facilitas.*

His igitur generaliter cognitus, & incipientibus nobis exponere Iura populi Romani: ita videntur poſſe tradi commodiſſimè, ſi primò leui ac ſimplici via, poſt deinde diligentiſſima, atq; exactiſſima interpretatione ſingula tradantur, alioqui ſi ſtatim ab initio rudẽ adhuc & infirmum animum ſtudioſi, multitudine ac varietate rerum onerauerimus: duorum alterum, aut deſertorem ſtudiorum efficiemus, aut cum magno labore, ſæpè etiam cum diffidentia (quæ plerumque iuuenes auertit) ſerius ad id perducemus, ad quod leuiore via ductus, ſine magno labore, & ſine vlla diffidentia maturius perduci potuiſſet.

Præſcribit hic Iuſtinianus diſcendi modum his, qui
1 *legitima ſcientiæ cognitionẽ adipiſci affectant.* † *Nempe vt à principijs, & elementis diſcendi rationem ineãt, & ſe non mox ab initio vaſto illi Iuris Oceano temere committant. Nulla enim ars eſt quantumuis exigua, quæ non itineris ducem aliquem expoſcat: multò minus in huius tam latè patentis ſcientiæ arcana peruenire poterunt noui tyrones, niſi plana quædam via, & ad ingrediendum expedita ipſis incipientibus præſtruatur. Sicut enim reliquarum artium, ita & Iuriſprudentiæ quædam eſt (vt ita dicam) infantia, pueritia, adoleſcentia, maturaq; & fructui quaſi proxima ætas, vt ceu per gradus quoſdam ab imo ad faſtigium ſtudioſi diſcen-*
a *do* a *perducantur.* † *Huiuſmodi autem viam planam*
2 *hæ Inſtitutiones præbent, quæ ſunt in hoc ciuili ſtudio quaſi infantiæ quædam rudimenta. Hæc igitur cum primis adoleſcentes perdiſcere, ac nocturna verſare manu, verſare diurna, omnino neceſſe eſt. Nã vt Iuſtinianus ipſe ſcribit hoc loci, ſi ad difficiliora ſeſe mox ab initio cõferant iuuenes, aut difficultate materiarum tam numeroſarum perplexarumque deterrebuntur, aut eo tempore, quo (vt inquit Fabius) ingenia præcipuè alenda, atque indulgentia quadam enutrienda ſunt, aſperiorum tractatu rerum atterentur.*

ADDITIO.

a Vide quæ dixi in libell. de Ratione ſtuden. cap. 7.

§. Iuris præcepta.

1 *Præcepta pro diſciplinis.*
2.3.4. *Tria capita, ſiue præcepta Iuris ciuilis.*
5 *Ius ciuile refert philoſophiam moralem.*

Iuris præcepta ſunt, Honeſtè viuere; Alterum non
lædere; Suum cuiq; tribuere. Quoniam *hæc tria Iuris
præcepta pariter ad generalem iuris cognitionem per-*
1 *tineat, ea Iuſtinianus ſubnectere voluit. † Iuris autem
præcepta pro iuris doctrinis vel diſciplinis exponi de-
bent: atque ita apud Latinos præcepta eleganter accipi,*
2 *Valla author eſt. † Sunt erga iſta tria,* honeſtas vitæ,
nullius læſio, æqualis diſtributio, *diſciplinæ & doctri-
næ generales, ex quib. tanquam ex materia præiacente,
prodierunt leges per legumlatores, & ad eas referuntur
omnes humanæ conſtitutiones. Sunt enim hæc præce-
pta* a *veluti capita, & fontes omnium legum, & ad diui
nam illam regulam,* Quod tibi fieri non vis, alteri ne
feceris, *referuntur, totamq; ciuilem philoſophiam con-
tinent. Porrò primum præceptum ſeipſum reſpicit, &
in his verſatur, quæ nobiſcū agimus, & potiſſimū ad bo-*
b *nos mores pertinet, ut grauiter M.* [b] *Tullius in Officijs di
ſputat.* 3. *Alterum vero ad proximum pertinet, ne alter
alteri, vel eius vitæ iniuſtam vim inferat: ſicq; in his
quæ circa alios agimus, verſatur. Sic enim nobis impe-
rare debemus, ne cuiquam noceamus, niſi legib. permit-*
c *tentibus.* [c] *† Tertium præceptum res & facultates con-*
4 *cernit, id eſt, ne alterum vel contrahenda, vel permutan
do decipiamus, & ſuum cuiq; tribuamus, ſiue pœna ſit
afficiendus quiſpiam, ſiue præmio remunerandus: quod*
d *& Vlpianus* [d] *ſecutus eſt. † Ex prædictis facilè depre-*
5 *hendis, maiorē partem Iuris ciuilis eſſe quandam Phi-
loſophiam moralem, & præceptionem, partim de mori-
bus, partim de reliquis actionibus hominum. Arctius
autem vltimum præceptum hic accipitur, quàm in defi-
nitione iuſtitiæ: ſiquidem ibi complectitur hæc tria: hic*
e *autem illud ſolùm, quod extra duo priora præcepta* [e] *re-
linquitur.*

ADDITIONES.

a De his iuris præceptis Cic lib 3. Offic. Item. lib. 5. & vlt. de Fi-
nib & lib 1. de Legib grauiter diſputat.
b Lib. 1. Offic.
c l. vt vim. ff. de iuſtit & iur. & tot. ti. C. quād. li. ſe vindic. ſine iud.
d l. 1. ff de iuſt. & iure.
e Placent hic in ſumma ſua.

§. Huius autem.

1 *Rod. Agricolæ reprehenſio diuiſionis iuris.*
2 *Eadem diuiſio defenſa.*
3 *Publicum ius quid.*
4 *Quę veniunt in conſequentiam, non curantur.*
5 *Ius publicum in quibus conſiſtat.*
6 *Priuatum ius.*
7 *Vtile ab honeſto non ſeparari.*

Huius autem ſtudij duæ ſunt *a* poſitiones, publi-
cum & priuatum; publicum eſt, quod ad ſtatum rei
Romanæ ſpectat: priuatum, quod ad ſingulorum vti
litatem pertinet. *b* Dicendum eſt igitur de iure priua
to, quod tripartitum eſt: *c* collectum eſt enim ex na-
turalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilib.

a Poſitiones. *Id eſt, duę sūt ponēdę partes, aut ſi mauis,
theſes, & generales diffinitiones, circa quas totius ſtu-
dij, ſeu diſciplinę ciuilis tractatio verſatur, videlicet pu-*
a *blicum ius & priuatum* a.

b Dicendum eſt. *Iuſtinianus publicū ius Pontificum li
bris relinquens, eam potiſſimum iuris partem proſequi-
tur, quod verſatur in vſu quotidiano, et ad ſingulos per-
tinet, quo quiſque id acquirit, efficitque quod in ſuam*
b *eſt* [b] *rem: tametſi ad finem Inſtitutionum publici iuris*
c *tractationem ex parte quoque* [c] *attingat.*

c Collectum. 1 *Rodulphus tamē Agricola* [d] *nō rectè ius
diuiſum eſſe cenſet, cùm aliud publicum, aliud priua-
tum dicit: deinde priuatum in naturale, gentium, & ci-
uile diuidit, quaſi (inquit ille)* ius publicum neq; na-*
2 turale eſſet, neq; gentium, neq; ciuile. † *quo argumen*
e *to appares, non legiſſe eum Iuriſconſulti* [e] *verba, ſed ab*
f *aliquo diſcipulo ſuo accepta, protinus dānaſſe. Si enim* [f]
*Vlpianum de fonte ipſo non à riuulis degustaſſet, po-
tuiſſet cognoſcere, non omnium gentium ius ab eo deſcri
bi, ſed illud tantùm, quo Romani vtebantur. Id autem
erat duplex.* Publicum, *quod ad ſtatum rei Romanæ ſpe
ctat: &* Priuatum, *quod ad ſingulorum vtilitatem pri-
uatam pertinet:* id trifariam collectum eſt, *inquit,* ex
naturalibus præceptis, iuris gentium, aut ciuilibus,
*quę naturalia iuris aliarum gentium præcepta nihil ad
ſtatum populi Romani pertinebant: neque enim ex eis
magis imperium Romanis in alias gentes concedeba-*
g *tur, quàm alijs gentibus in* [g] *Romanos.*

3. Publicum *ius id dicitur, quod ſpecintim & propriè
non poteſt priuatis hominibus applicari; & conuenit
omnibus ſine differentia, & ad totum Reip. corpus per-
tinet, etiam ſi iſtinc ex conſequentia nonnihil commodi*
4 *ad priuatos quoque deriuetur. † iſta enim minus princi-*
h *palia, & quæ ſaltem in conſequentiam veniunt, non* [h]
5 *curantur. † Conſiſtit autem ius publicum (Vlpiano* [i] *te-*
i *ſte) in ſacris, ſacerdotibus & magiſtratibus, quoniam
huius iuris partes principaliter agunt de publica vtili-
tate. Sic & olim iuris publici ratio ex lege 12. tabula-
rum, partim ad ſacra ſpectabat, ceremoniaſq; Deorum:
vt eſt illud:* Separatim nemo habeſſit Deos, neue no-
uos, ſed ne aduenas publicè adſcitos, priuatim colun-
to: conſtructa à patribus Delubra habento. *partim ſa
cerdotibus præſcriptum erat: quorum duo genera exta-
bant, vnum quod ſacris Deorum ceremonijs præerat, al
terum quod interpretaretur incognita Fatidicorum &
Vatum effata, partim deniq; magiſtratibus, quale eſt:*
Iuſta imperia ſunto, eiſq; ciues modeſte, atq; ſine re-
6 cuſatione parento. † *Priuatum vero ius eſt, quod prin-
cipaliter & generaliter, ad ſingulorum vtilitatem pri-
uatam, coniunctam cum honeſtate, pertinet: vt ſunt con*
7 *tractuum leges, & iniuriarum vindicationes. † Nam
cùm vtilia dicimus, eadem quoque honeſta eſſe intelli-
gimus, ex primo iuris præcepto, ſecuti Stoicorum ſen-
tentiam, qui nec honeſtum ab vtili, nec vtile ab honeſto
ſeparant. Nullam enim perniciem hominum vitæ ad-
ferri poſſe, quam ſi ab honeſta vtile ſecernatur, Marcus*
K *Cicero* [K] *in Officijs oſtendit. Dixi autem,* principaliter,
ne confundatur diſcrimen iuris publici: dixi item, gene
raliter, *vt diſcernamus aliud quoddam ius priuatum &
ſingulare, quod priuilegium dicitur, & pertinet quidem
ad vtilitatem ſingulorum, ſed in ſpecie tantum.*

ADDITIONES.

a Idem habes in l. 1. § huius ſtudij, ff de iuſt. & iur.
b facit l. iura, 3. ff. de legib. & Nouel. de nup. §. 1.
c inf tit. de pu. iu.
d lib 2. de Inuen. Dialectica.
e In l. 1. § 2 ff. hoc tit.
f in d. l. 1. §. 1.
g Hæc ex Alciato lib. 1. Parer. cap. 31.
h l. 1. ff. de aut. tut. l. ſi quis nec cau. ff. ſi cer. pet. § legatarijs inſ.
de teſt.
i l. 1. § huius ſtudij.
K lib. 3. Offic.

DE

DE IVRE NATVR. GEN. & ciui. Tit. II.

In Rubricam.

1 *Ius ciuile cauſam habet in natura poſitam per omnes ſanctiones.*
2 *Exordium conſtituendi iura à natura capiendum.*

1 Cum † totum *ius ciuile cauſam habeat in natura poſitam per omnes ſanctiones: nulla enim lex eſt, aut conſtitutio humana, quæ non cauſam ex natura trahit: igitur Iuſtinianus Imp. methodica ſanè ratione Iuris interpretationẽ à iure naturali exorditur, ducitque initium à communibus iuris præceptis. deinde ſenſim ad ci*
2 *uiles & humanas leges progreditur. † Et hoc eſt, quod*
a *etiam Cicero* a *multis retro annis veriſſimè ſcripſit, conſtituendi iuris ab illa ſumma lege capiendum exordiũ, quę ſeculis omnibus antè nata ſit, quàm ſcripta lex vlla, aut quàm omnino ciuitas conſtituta: neque vlla alia quàm naturę norma legem bonam à mala diſtingui.*

ADDITIO.

a Lib. 1. de Leg.

In princip. tit.

1 *Ius naturale bifariam accipi in legibus.*
2 *Exempla iuris naturalis primæui.*
3 Στοργὴ φυσική.
4 *Defenſi Iuriſconſulti à reprehenſione Vallæ.*
5 *Ius naturale propriè quid.*
6.7 *Eiuſdem exempla.*
8.9 *Ius naturale ſecundarium, Ius gentium antiquum, Ius diuinum.*
10 *Ius gentium à naturali quomodo differat.*
11 *Ius ciuile quid?*
12 *Ius ciuile determinationem eſſe Iuris naturalis,*
13 *Propria inter Ius gentium & ciuile differentia.*
14 *Ius naturale & gentium ſpecie non differre.*
15 *Matrimonium cuius iuris.*
16 *Educatio eſt Iuris naturalis.*
17 *Verbum, Cenſeri, quomodo in textu accipiatur.*

a IVs naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. Nam ius iſtud, non humani generis propriũ eſt, ſed omnium, quæ in cœlo, quæ in terra, & quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fœminæ cõiunctio; quam *NOS* b Matrimonium appellamus. Hinc liberorum procreatio, hinc c educatio. Videmus etenim cætera quoq; animalia iſtius Iuris perita d cenſeri.

a Ius naturale. *de iure naturali Iuſtinianus, ex I.C. Vl*
a *piano* a *deſumpſit, quę variè à Doctoribus explicãtur,*
1 *& ſine vllo ferè fructu, † Vt ergo iuris tyrones totam hanc rem rectè accipiant, ſciendum eſt, ius naturale bifariam in legibus accipi. Primum in largiſſima ſignificatione, à cauſa efficiente definitur eſſe illud, quod natu-*
b *ra omnia animalia docuit:* b *id eſt, quod ſolo inſtinctũ conſtat, & inclinatione naturali, tam hominibus quam*
2 *cæteris animantibus commune. † Huius exempla ſunt, ſeipſum diligere, ſeſe conſeruare, declinare ea quę nocitura videntur, vim vi repellere, quęrere & parare ad vitam neceſſaria, ſui ſimile procreare, curam habere eorũ quę progenita ſunt. Quorſum ea quadrant, quę Mar-*
c *cus* c *Cicero in Offic. graphicè admodum in eandẽ ſcribit ſententiam:* Principio (*inquiens*) generi animantiũ omni eſt à natura tributum, vt ſe, vitam, corpuſque tueatur, declinetque ea quæ nocitura videantur, omniaque quæ ſunt ad vitam neceſſaria, inquirat & paret, vt paſtum, vt latibula, vt alia eiuſdem generis. Commune autem animantium omnium eſt, coniunctionis appetitus, procreandi cauſa, & cura quædam eorum quæ procreanda ſunt. *Hęc ille. Videntur autem Iuriſconſulti valde in hoc abuſi vocabulo* Iuris, *cum exempla prędicta ſint potius affectus & inclinationes naturales, quæ cũ quibuſq; animantib. enaſcantur, quas*
3 *Philoſophi* στοργὰς φυσικὰς *appellant. † In brutis enim*
4 *cũ nulla ſit ratio, igitur, nec vllũ ius eſſe poteſt. † Quæ*
d *res occaſionem reprehendendi Iuriſconſultos Vallæ* d *dedit. Sunt autem aliquanto licentius locuti, nec ſatis diſtinxerunt ius naturale ab affectibus naturalibus, fortè vt deſeruirent teneris ſtudioſorum ingenijs, & populariter rem explicarẽt. Neque verò rarum eſt, vt verba*
e *aliquanto craſſius accipiantur in iure ciuili* e. *† Hoc au-*
5 *tem ius Doctores vulgò naturale primæuum, ſiue primarium appellant, ad differentiam ſcilicet alterius Iuris, quod verè & propriè naturale eſt: hominibus tantũ conueniens, & in ſola naturali ratione conquieſcens, quo à cæteris brutis animantib. diſtamus, & ſeparamur: poteſtq; illud ſic rectè definiri. Ius naturale eſt, quod natura, atq; adeò Deus ipſe, omnes homines in creatione, prima quædam præcepta & formulas honeſtatis docuit. Deus enim a natura non diſtat. In eundem ferè modum*
f *& Cicero* f *illud definit:* Ius naturale eſſe, *inquiens*, rationem ſummam, inſitam à natura, quę iubet ea quę
g facienda ſunt, prohibetq; contraria g. *Huius Iuris*
6 *exemplum eſt, religio erga Deum. Cicero* †. Nulla gẽs (*inquit*) tam fera, nemo omnium tam immanis, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio, multi de ijs praua ſentiunt (id enim vitioſo more effici ſolet) omnes tamen eſſe vim & naturã diuinam arbitrantur.
h *Idem alibi* h. Omnibus enim innatum eſt, & in animo quaſi inſculptum, eſſe Deos: quales ſint, varium eſt, eſſe nemo negat. Cleanthes quidem noſter quattuor de cauſis dicit in animis hominũ informatas eſſe
i Deorum notiones. *Hinc & Pſalmiſta* i. Dixit inſipiẽs
7 in corde ſuo, non eſt Deus †. *Itẽ huius iuris exempla ſunt: amor parentum, patriæ, obligatio ad antidora, ſer-*
k *uare pacta, ſtare promiſſis, neminem* k *lædere, & cætera*
l *id genus. Huc pertinet, ꝙ Cicero* l *alibi ſcriptũ reliquit:* Atq; ẽt ſi hoc natura pręſcribit, vt homo homini quicunq; ſit, ob eam cauſam, quòd homo ſit, conſultum velit, neceſſe eſt ſecundum eam naturam, vtilitatem omnium eſſe communem. Quod ſi ita eſt, vna continentur omnes & eadem lege naturæ; Idque ipſum ſi ita eſt, certè violare alterũ, naturæ lege prohibemur:
8 † *Hoc autem naturæ ius à Doctoribus vulgò* ſecundarium, *dicitur, ad differẽtiam prioris: quod (vt diximus)*
9 *potius impetus naturæ eſt, quam ius. † Sed & hoc ple-*
m *runq; Iuriſconſulti,* m Ius gentium antiquum *appellant, tanquam id, quod naturalis ratio inter omnes gentes conſtituit, & apud omnes populos cuſtoditur ac obſeruatur. Nam hoc ius eſt omnibus & ſolis hominibus*
n *inter ſe commune.* n *Dicitur & diuinũ, quia diuina qua-*
o *dam prouidentia nobis a Deo ipſo ſit inditum* o. *† Eſt*
10 *porrò & aliud ius gentium, quod ex naturali quidem iudicio, ſiue ratione proficiſcitur, ſed nõ ſimpliciter, imò per diſcurſum aliquem practicum, & ex moribus populi adprehenſis: quod naturale ſecutum eſt. Hoc enim ius gentium, non lege naturali ab initio, ac vltiò indicante*

ratione

ratione ita fuit, ſed vſu exigente, & ex humani conui-ctus neceſſitate, diſcurſu quodã practico rationis intro-
p *ductum eſt. Liuius* p humanum *ius vocat, vt quod plu-rima hominum pars vbique receperit. Doctores nomi-nant* ſecundarium ius gentium, *vt a naturali iure ſe-cerneretur, quod etiam ius gentiũ dici ſolet: cuius exem-*
q *pla paulo poſt* q *tractabimus:* † *Poſtremo eſt* ius ciuile:
11 *quod Vlpianus* r *grauiter deſcribit* id eſſe, quod neq;
r in totum a naturali iure vel gentium recedit, neque per omnia ei ſeruit: itaq; cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id eſt ciuile
12 intelligimus. *Hæc ille. Ex quib. verbis diſcimus,* † *ius ciuile nihil aliud eſſe, quàm determinationem iuris na-turalis. Si igitur recedat in totum à iure naturali, non determinat, ſed magis affingit aliquid incognitum natu-ræ, id eſt, (vt Ariſtot. ait) quod nullam cauſam in natu-*
s *ra habet, ergo non lex, ſed tyrannis & carnificina eſt* s *cenſenda. Sane & naturaliter omnes tanquam monſtra deteſtamur leges, quæ prorſus naturali iudicio repu-gnant: vt ſi lex permittat impune occidere, furari, adul-terari, &c. Ex diuerſo, ſi per omnia Ius ciuile ſeruiat na-turæ, ſi idem dictet, quod communis ſenſus & formula,*
13 *iam non ciuilis, ſed naturalis lex eſt.* † *Quare accuratè obſeruandum eſt, quod hæc propria ſit inter Ius gentiũ & ciuile differentia, quod Ius gentium fiat ciuile, cum publico conſenſu illi aliquid additur vel detrahitur, &*
t *publicæ neceſſitati accommodatur. Vnde in Decretis* t *ſumma Iuris diuiſio ſcite traditur, vt aut ſit naturale,*
14 *aut poſitiuum.* † *Nam Ius gentiũ ſi proprie loquamur, aliàs ad ius naturale refertur, aliàs ad ius humanum: per ſe autem ſpeciem non facit. Errant ergo, qui ius na-turale & gentium diſtinguunt ſpecie: quia etſi in modo producendi varient, ſubſtantia tamen & origine ſunt vnũ. Verum craſſius loquendo, nihil vetat docendi gra-tia quaſi tertiam ſpeciem ſtudioſis proponere, ſicut Iu-riſconſulti faciunt.*

15 b Matrimoniũ. *nempe in hominibus.* † *Nam ſi inſtin-ctum illum naturalem, quo mouemur, vt pro ſuſcipiẽda prole miſceamur, reſpicias, recte id dixeris eſſe huius iu-ris naturalis. Cætera vero ad iuſti matrimonij ratio-nem pertinentia, non iuris illius naturæ primarij ſunt: vt eſt animorum conſenſus, & forma contrahendi. For-*
u *ma* u *enim, quod quarundam perſonarum coniunctio eſt interdicta iuris ciuilis: mutuus vero animorum con-*
x *ſenſus, iuris gentium* x *eſt, ſicut & cæteri contractus,*
y *qui conſenſu* y *perficiuntur.*
16 c Educatio. † *Id eſt, naturalis quædam propenſio ad*
z *educandum fœtum. Nam & alibi Iuſtinianus* z *ait, naturalem ſtimulum hortari ad liberorum educatio-nem. Hinc Senatuſconſultum factum eſt de alendis li-beris, aduerſus eos, qui plane ἄστοργοι, & brutis ipſis inhumaniores, cõtemnebant omnem naturalem educan-*
a *di affectum: quod Vlpianus diligenter* a *explicat.*
17 Cenſeri. † *Id eſt, æſtimationi ſiue admirationi nobis*
b *eſſe, vt Budæus* b *exponit. Sed aptius Theophilus, hunc locum ita vertit.* ἡμῶν μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα ἐν τοῖς τιμῶσι τοῦτον τὸν νόμον ἀναγεγραμμένα *quaſi hic dictum ſit, non hominem modo, ſed cætera quoque animalia adſcribi & referri ſiue recenſeri inter ea, quæ hãc legem obſeruant, eiuſque motu impelluntur. Nam apud Latinos (vt Fran. Bald. ait) per tranſlatio-nem cenſeri dicuntur, quæ in aliquem ordinem & nu-merum rediguntur, & in eum quaſi cenſum adſcri-buntur.*

ADDITIONES.

a In l. 1. § ius naturale. ff. de iuſt. & iu.
b Vt hic, & d. §. ius naturale.
c Lib. 1. Offic.
d Lib. 4. Elegant.
e Arg. l. cum vouis 10. ff. de alim. & cib. lega.
f Lib. 1. de legib.
g Lib. 1. Tuſc. quæſt.
h Lib. 2. de Natura deor.
i Pſal. 52.
K L. veluti l. vt vi ff. de iuſt. & iu. l. 1. ff de pact. l. nam hoc natu. 14. ff. de cond. indeb.
l Lib. 1. Offic.
m L. 1. ff de acq. re. do. §. ſing. inſ. de rer. diuiſ.
n L. 1. de iuſt. & iur.
o § ſed naturalia, inf. h. tit.
p Lib. 5. ab Vrbe cond. de Gallis loquens.
q In §. ius autem gent. Inſ. de iure nat. gent. & ciuili.
r In l. ius ciuile. 6. ff de iuſt. & iure.
s Pa. opi. tex. in c. erit autem lex. diſt. 4.
t Can. 1. diſt. 2.
u L. 31. nuptias. ff. de reg. iur. c. cum locum. de ſponſal. lib. 6. cap. cum apud de.
x c. non fraternitatis. de ſponſ. in 6.
y L. ex hoc iure 5. ff. de iuſt. & iu. §. ius autem gent. inſ. hoc no-ſtro tit.
z L. 1. §. taceat. C. de rei vxo. act.
a In l. ſi quis a liberis. ff. de lib. ag. l. vlt. C. de alen. lib.
b In d. l. 1. §. ius naturale.

---

§. Ius autem ciuile.

1 *De relatiuo, qui, quando reſtringat, vel non.*
2 *Nullos eſſe populos ſine legibus aut moribus.*
3 *Textus an diſiunctim, vel coniunctim legendus.*
4 *Lex propriè de Iure ſcripto dicitur.*
5 *Ius gentium & ciuile quomodo conueniant.*
6.7.8 *Quilibet populus Iura ſibi condere poteſt, quando id ceſſet.*
9 *Iuris conſtituendi conceſſio Iure gentium conſtat.*
10 *Ius gentium naturali ratione introductum eſt, item & Ius ciuile.*

Ius autem ciuile a *a* iure gentium diſtinguitur, quod omnes populi, *b* qui legib. *c* & morib. reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium ho-minum iure vtuntur. *d* Nam quod quiſq; populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſt: vocaturq; Ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ci-uitatis. Quod verò *e* naturalis ratio inter omnes ho-mines conſtituit, id apud omnes populos, peræq; cu-ſtoditur, vocaturq; Ius gentium, quaſi quo iure om-nes gentes vtantur. Et populus itaque Romanus par-tim proprio, partim communi omnium hominum iure vtitur. Quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis pro-ponemus.

a Iure gentium. *Hæc diſtinctio ſiue diuiſio ex differen-tijs ſumpta eſt, & vtriuſque iuris naturam ſiue ſub-ſtantiam ſatis explicat, vt non admodum neceſſe fuerit finitionem addere.*
1 b Qui legibus. † *Relatiuum (qui) hoc loci non reſtrin-git, ſed declarat, cum qualitas relatoria omnibus com-petat: ſecus eſſet, ſi non omnibus competeret: vt, Omnes*
a *qui arma portarint, puniantur: tum enim* a *reſtringit.*
2 † *Falluntur ergo hi, qui populos quoſdam eſſe ſomniant, qui neque legibus, neque moribus viuant; neq; relati-uum (qui) hoc euincit, cùm declaratiuè ponatur. Equi-dem & eos, qui maleficio & ſcelere paſcuntur, non poſſe ſine vlla iuſtitia particula viuere,* b *conſtat, & niſi ipſi ſibi leges quaſdam ſanciant, conuiuere nullo pa-cto queunt.*

c Et

3 c Et moribus. † *Salomonius* [c] *textum legis, diſiun-*
ctim, videlicet, legibus aut moribus, *atq; ita in anti-*
quis exēplaribus reperiri teſtatur, quod ſatis quadrat:
d *Sunt enim* d *populi, qui ſcriptis tantum legibus vtun-*
tur: vt olim Athenienſes: ſunt qui non ſcriptis, ſicut La
cedæmones. Sunt qui ſcriptis ſimul, & non ſcriptis,
quemadmodum Romani. Sed cum Iuſtinianus ius Ro-
manorum exponat, qui & ſcriptis & non ſcriptis legi-
bus vtebantur, non videtur abſonum, etſi coniunctim
4 *textus legatur, vt vulgati habent codices.* † *Obſerua e-*
tiam obiter, legem proprie dici de iure ſcripto, & oppo-
e *ni moribus, id eſt, iuri non ſcripto, vt & apud* [e] *Cicero-*
nem: Cum (inquit) in populari ratione omnis noſtra
verſatur oratio, populariter interdum loqui neceſſe
erit, & appellare eam legem, quę ſcripto ſancit quod
vult aut iubendo, aut vetando.

5 d Nam quod. *Senſus eſt:* † *Ius gentium eadem ratione*
dicitur, qua Ius ciuile in ſpecie nuncupatur. Nam ſicut
à populo alicuius ciuitatis tractum eſt nomen Iuris ciui
lis: ita Ius gentium ab omnibus populis vocatur. Ius er
go gentium eſt, multorum populorum authoritas: Ius
6 *autem ciuile, vnius populi iuſſus.* † *Ex hoc itaque tex-*
tu diſcimus, quemlibet populum vel cætum legitimū,
facultatem habere Ius conſtituendi ſibi proprium: quod
vulgo Ius Statutarium, *vel* Municipale *nuncupant: id-*
f *que propter generalia* [f] *textus noſtri verba, qui de om*
g *nib. loquitur. Et generalius.* g *Gratianus:* Ius, inquit,
ciuile eſt, quod quiſq; populus vel ciuitas ſibi pro-
prium, diuina humanaq; cauſa, conſtituit. *Planè veri*
ſimile non eſt, illam vniuerſalem geminatam (quiſque
populus queq; ciuitas) *reſtringēdam, coarctandamque*
7 *eſſe.* † *Id quod contra Bartolum Baldus, Iaſon, & Salo-*
h *monius generaliter* h *verum intelligunt, ſiue Iuriſdi-*
8 *ctionem populus ſeparatam habeat, ſiue ea careat:* †
dummodo huiuſmodi leges municipales non tendant in
præiudicium principis vel ſuperioris, nec diſponant de
i *his, quæ ſunt reſeruata principi* [i] *in ſignum ſupremæ*
poteſtatis: neque denique ſint contra bonos mores natu
rales, id eſt, non in totum recedant a lege naturæ: quod
K *& Pontificij iuris Doctores* [K] *ſequuntur. Statuta enim*
condere (vt Baldus ait) potius eſt de quadam Iuris per-
miſſione, quàm ſit annexum Iuriſdictioni, alioqui &
magiſtratib. hæc poteſtas conceſſa videretur, quod fal-
l *ſum eſſe,* l *Bartolus ipſe teſtatur.* † *Et hæc Iuris conſti*
9 *tuendi permiſſio non eſt ab Imperatore nouè conceſſa,*
ſed ante hanc legem Iure gentium obtinuit, quo & ciui-
tates ſunt conſtitutæ, idque Baldo, Poliſo, & Salomo-
m *nio* m *placet, idemque Ariſtoteles* n *probat: adeoque*
n *naturalis ratio dictat, quæ fruſtra homines in ciuitates*
coire inſtituiſſet, niſi quemadmodum inter ſe viuerent,
diſponendi feciſſet poteſtatem. Cæterùm de quibus rebus
Ius proprium condere liceat, & an mutari ſtatuta va-
leant, quamque recipiant interpretationem, diffuſior eſt
ac intricatior materia, quā vt hic pertractanda ſit, eam
o *itaque ſuis locis* o *bene diſcuſſam relinquemus.*

10 e Naturalis ratio. † *Ius ergo gentiū id dicitur, quod*
naturali ratione introductum, conuenit omnibus homi-
nibus. Loquitur autem de Iure gentium primario ſiue
p *antiquo, quod propriè naturale dici, ſupra* p *oſtēdimus.*
Nunquid autem Ius ciuile non ratione, aut alia, quam
naturali ratione conſtituitur? & vtique non alia, quam
naturali, vtrumque enim ius & gentium, & ciuile, a na
turali ratione proficiſcitur, diuerſimode tamē: gentium
quidem diuina quadam vi, ſiue ratione dictante inter
omnes homines diffuſum, receptumque cuſtoditur; Ci-
uile vero non ſine hominis conſtitutione intra conſti-
tuentis tantum populi ſepta viget, a quo & conſtitui-
tur & recipitur. Humana itaque ratio in vtroque domi
natur, ac præſidet, et ſi alterutrum pugnat cum naturali
notitia, non eſt ius, ſed furor, & iniuſtitia.

ADDITIONES.

a L. ea tamen adiectio. ff. de le. 3.
b Cic. lib. 2. Offic.
c In l. omnes populi. in princ.
d §. & non ineleganter. inf. eo.
e Lib. 1 de legib.
f Sicut & in l. omnes populi, vnde hic §. deſumptus eſt, ff. de iuſt. & iur.
g c. 2. diſt. 1.
h In d. l. omnes po.
i Quæ autem ſint illa, ponit Bal. in l. 2. C. de iure anuul. & in l. reſcripta. C. de precib. Impe. off.
K In c. cum clericus. ext. de foro compet.
l In d. l. omnes populi quæſt. 4.
m In d. l omnes popul.
n Lib 2 Polit.
o In d. l. omnes po. vbi præ cæteris Zaſius pulchra methodo totem præſtringit. & l. cunctos populos. C. de ſacroſan. Eccl.
p In prin. huius.

§. Sed Ius quidem.

1 *De Dracone eiuſque legibus.*
2 *Solon Athenienſium legiſlator.*
3 *Ius ciuile ſimpliciter prolatum, de Romano intelli-gitur.*
4 *Verbum æquiuocum, in dubio in partem digniorem ſumitur.*

Sed ius quidem ciuile ex vnaquaque ciuitate ap-
pellatur, veluti Athenienſium: nam ſi quis velit Solo
nis vel *a* Draconis leges appellare ius ciuile Athenien
ſium, non errauerit. Sic enim & Ius quo Romanus
populus vtitur, ius ciuile Romanorum appellamus,
vel ius Quiritum, quo Quirites vtuntur. Romani e-
nim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. Sed
quoties non addimus nomen, cuius ſit ciuitatis, *b* no
ſtrum Ius ſignificamus ſicuti cum poetam dicimus,
nec addimus nomen, ſubauditur apud Græcos egre-
gius Homerus, apud nos Virgilius.

1 a Draconis. † *Draco Athenienſium legiſlator fuit, qui*
cum per leges latas maximo in precio eſſet, accidit vt in
theatro tandem aulæis & veſtibus certantium obrutus
a *præfocaretur, ſicq; è viuis excederet, ac in ipſo theatro* a
ſepeliretur. Floruit autem paululum ante ſeculum ſeptē
σοφῶν ſeu ſapientum, videlicet XXXIX. Olimp. Is æta-
te iam exacta, leges Athenienſibus tulit nimium ſeue-
ras & rigidas, adeo quod apud eos in prouerbium abie-
rit, leges Draconis ſanguine conſcriptas eſſe humano,
ob nimiam ſcilicet iuris ſeueritatem. Et quoniam vide-
bantur eius leges impendiò acerbiores, non decreto iuſ-
ſuq; ſed tacito illiteratoq; Athenienſium conſenſu, obli
teratæ ſunt. Porro præter leges, præcepta quædam ſcri
2 *pſit tribus millibus verſuū vt Suidas author eſt.* † *Poſt*
Draconem verò alias mitiores leges Solon Athenienſi-
bus exhibuit. Is Solon vnus ex ſeptem illis ſapienti-
c *bus fuit, patria Salaminus: qui (authore* [c] *Gellio) Athe*
nis claruit, regnante Tarquinio Priſco Romæ. Et eius
leges cum tanto temperamento compoſitæ fuerunt, quod
parem gratiam a Senatu & plebe Athenienſum con-
traheret: quanquam plebs & Senatus in ſumma prius
eſſent diſſenſione. Sane apud Lucianum vterque, Draco
& Solon οἱ ἄριστοι τῶν νομοθετῶν dicuntur.

b Noſtrum

b Noſtrum Ius. *Per quandam ſcil. autonomaſiam καὶ κατα' ἐξοχήν. Sic cum Vrbem dicimus, Roma intelligitur: cum Magiſtratum, Prætor. Et Cicero, nomine con*
3 *ſilij Athenienſium, ait ſatis intelligi, Areopagum.* †
Hinc igitur pro regula annotant, quotieſcunque fit mentio ſimpliciter iuris ciuilis, intelligendum hoc eſſe de ciuili Rom. idque prærogatiuæ meritò maieſtas, & am-
d *plitudo populi Rom. habere* [d] *debet,* † *Vnde conſequi-*
4 *tur, verbum æquiuocum, ſiue (vt Græci aiunt ὁμώνυμον, quod multa ſignificat, in dubio ſumi in partem digniorem & potentiorem, quam doctrinam Faber hic quibuſdam exemplis illuſtrat.*

ADDITIONES.

a Meminit Gel. lib. 11. c. 18.
b Gell. loco citato. Ariſt. lib. 2. Polit. c. 10. Extat & apud Plutar. in vita Solonis.
c Lib. 17. Noc. Att cap 21.
d Vide Cic. in Orat pro l. Manilia. Strabo li. 17. & Bud. lib. 2. De aſſe.

---

§. Ius autem gentium.

1 *Ius gentium ſecundarium vnde proceſſerit.*
2 *Primum caput iuris gentium.*
3 *Bella quare in vſum recepta.*
4 *Seruitus quare inuenta.*
5 *Rerum diuiſio vnde profluxerit: & de ſecundo capite iuris gentium.*
6 *Contractus ex iure gentium procedere.*
7 *Actiones quo iure introductæ.*
8 *Ius gentium varie accipi in legibus.*
9 *Seruitus an ex natura cauſam trahat, an naturæ ſit contraria: & Ariſtoteles ea in re cum Iuriſconſult. conciliatus.*

a Ius autem gentium omni humano generi commune eſt. Nam vſu exigente, & humanis neceſſitatibus, gentes humanæ iura quædam ſibi conſtituerunt. Bella etenim orta ſunt, & captiuitates ſequutæ, & ſeruitutes, quæ ſunt naturali iuri *b* contrariæ. Iure enim naturali omnes homines *c* ab initio liberi naſcebantur. Et ex hoc iure gentium omnes *d* penè cõtractus introducti ſunt: vt emptio & venditio, locatio & conductio, ſocietas, depoſitum, mutuum, & alij inumerabiles.

a Totus *hic locus ex Hermogeniani reſponſo* [a] *deſum-*
1 *ptus eſt. loquitur autem de eo iure gentium,* † *quod Doctores vulgo Ius gentium ſecundarium dicunt: quod ex ratione quidem naturali proficiſcitur, non tamen ſimpliciter, & ab initio, ſed ita exigente neceſſitate humana, ac per diſcurſum aliquem practicum. Nam cum per impoſturam Satanæ tanta eſſet hominum improbitas, vt non poſſent omnes conſeruari, rebuſue communiter vti: ſuadebat ratio, exigebatque publica neceſſitas, primum vt tollerentur è medio, qui alios læderent, & publicum hominum ſocietatem turbarent, coercerenturq; delinquentes, & ne alijs pronior peccandi occaſio relin-*
2 *queretur.* † *Hinc ortum eſt primum iuris gentium ca-*
b *put, videlicet* punire ſontes: *ſub quo* [b] *comprehendimus bella, captiuitates, ſeruitutes, pœnas, magiſtratus,*
3 *iudicia. Hæc enim omnia ex naturali ratione ſunt.* † *Bella certè non ſunt recepta in vſum, vt bona abſolute, ſed quia aliter prauis voluntatibus hominum ſatisfieri non poterat: vt ergo humanæ ſocietatis violatores coercerentur, & ſine iniuria in pace viueretur, bella admiſſa*
c *ſunt. Nam, vt Cicero* [c] *ſcribit, bella tum demum iuſtè geruntur, ſi per ea nihil aliud quam pax quæſita vide-*
4 *tur.* † *Sic ſeruitus quoq; abſolutè non eſt bona, ſed ob id inuenta, ne capti in bello necarentur. Quia enim multi hoſtili odio in captiuos deſæuiebant, eoſque trucidabãt, conſtitutum eſt, vt ſeruarentur, non autem occideren-*
d *tur: vnde ſerui a ſeruando dicti* [d] *ſunt.* † *Deinde cum*
5 *propter corruptam hominum naturam ſæpè eueniret, vt potentiores prohiberent alios à multarum rerum vſu ac fructu, & ignaui ſemper alieno labore ali vellent; ſuadebat naturalis ratio, vt cuique hominum aliquid proprij aſſignaretur: hinc alterum caput iuriſgentium deriuatum eſt, videlicet,* Res diuidere, *ſub quo capite diſtin-*
e *cta fuere* [e] *rerum dominia, diſcretæ gentes, regna con-*
6 *dita, agris termini poſiti, ædificia collocata.* † *Item ſub hoc capite continentur etiam commercia, ſeu conuentio-*
f *nes, & obligationes, & omnes* [f] *contractus: exceptis ſtipulatione, litterarum obligatione, contractu emphyteutico, * & ſponſalitia largitate, qui a Iure ciuili introducti ſunt. Equidem omnibus hominibus neceſſariam fuiſſe rerum, & officiorum communicationem, vt homines vellent ſuam inter ipſos ſocietatem dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus colligari, Ci-*
g *cero* [g] *quoque in Officijs grauiter oſtendit.* † *Sed & a-*
7 *ctiones ex hoc gentium iure proditæ ſunt: quia cum hæ ex obligationibus tanquam cauſis ſuis proficiſcantur, non poſſunt diuerſa origine cenſeri, vtcunq; vulgo eas*
h *iure ciuili inuentas eſſe* [h] *obtinuerit.* † *Diligenter ergo*
8 *iuris ſtudioſum obſeruare oportet, Ius gentium in legibus aliàs pro vero iure naturæ accipi, quod ſpontaneo quodam iudicio rationis, quæ in homine viget, abſq; vlterioris conuictus, vel ſocietatis humanæ conſideratione excitatur: aliàs pro eo iure, quod plurima hominũ pars vſu ipſo exigente, ac ex humani conuictus neceſſitate, diſcurſu quodam practico rationis, vbique recepit, hoc enim niſi rectè diſcernat, nunquam perueniet ad veram iuris cognitionem.*
9 *b* Contrariæ. † *Poſſet hic dubitari, qui fieret, quod Ari-*
i *ſtoteles* [i] *grauiſſimis rationib. defendit, quoſdam naſci ſeruos, & ſeruitutem ex natura cauſam trahere: cum Iuriſconſulti doceant, ſeruitutem naturæ contrariam eſſe, & iure naturali omnes homines ab initio liberos naſci? Reſpondeo, Ariſtotelem de cauſa eius ſeruitutis loqui, quam ſic Iuriſconſulti vocant: hos autem de certa forma, & effectibus illis prædura ſeruitutis contra omnem humanitatis rationem corrupta natura introductis, at-*
k *que in vſum olim receptis, ſentire. Nam ea ſeruitus pugnat cum iure naturali: eaque propter rectè ab Impera-*
K *tore* [K] *emendata fuit. Apud Ariſtotelem ſeruitus ſignificat imbecillitatem ingenij, cui opus ſit regi alieno conſilio: apud Iuriſconſultos ſignificat certam formam, qua victor continet victos, & quidem litigat Ariſtoteles cum his, qui ſentiunt hanc ſeruitutem naturæ contrariam eſſe: oſtendit enim, quod habeat cauſam in natura poſitam, ſcilicet imbecillitatem ingenij: quæ cum naſcatur cum hominibus, neceſſe eſt eos regi alieno conſilio: quod ſi qui ſe regi non patiuntur, hi vi opprimendi & continendi ſunt, ut reliqua multitudo generis humani conſeruari poſſit: ſicut in corpore interdum præcidi membru oportet, ne totum corpus pereat. Et quibus facile eſt, Iuriſconſultos cum Ariſtotele conciliare.*
c Ab initio. *Ante ſcil. captiuitates, ac ius gentiũ, quo iure cœperunt naſci ſerui homines, veluti nati ex ancil-*
l *lis* [l] *noſtris.*
d Penè. *Penè dicitur, propter uerborum & literarum obligationes, contractum emphyteuticum, & ſponſalitiam largitatem: ut paulo ante dixi.*

AD-

ADDITIONES.

a In l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iure.
b In l. manumiſſiones & l. ex hoc iur. ff. de iuſt. & iur.
c In Offic. lib. 3.
d Vide § ſerui. inſ. de iure perſon.
e D. l. ex hoc iure.
f Iaſ. in l. legitima. ff. de pact.
* de hoc vid. quæ dixi inſ. in tit. de loc & conduct. nu. 5.
g Lib. 1. Off.
h Vide quæ dicentur inſ. de act. in prin. & Zaſ. in l. 2. § perinde ff. de orig. iur.
i Lib. 1. Off pol.
K § 1. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.
l § ſerui. inſ. de iure perſon.

§. Conſtat autem.

1 *Ius ciuile definitur à partibus.*
2 *Hic § reſtitutus.*
3 νόμος. θεσμός.
4 κύρβεις, ἄξονες.

Conſtat autem Ius noſtrum quo vtimus, aut ſcripto, aut ſine ſcripto: vt apud Græcos. *Τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι.* Scriptum autem ius eſt lex, plebiſcitum, Senatuſconſultum, principum placita, magiſtratuum edicta, reſponſa prudentum.

1 Oſtendit. † *Imperator Ius ciuile ſcriptum ex parti-*
a *bus eius, quod & ante ipſum* a *Vlpianus* b *Papinia-*
b *nus fecere multiſq; retro annis Cicero in Topicis. Inquit enim:* Ius ciuile eſt, quod in legib. Senatuſconſultis, reb. iudicatis, Iuriſperitorum authoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate, conſiſtit, *Coniunxit autem Cicero iuris tam ſcripti, quam nõ ſcripti ſpecies: res enim iudicatas, & æquitatem morib. adſcribimus: Imperator vero ſolum legis ſcriptæ partes enumerat, de*
2 *iure non ſcripto infra ſeorſim attexens.* † *Porrò erat hic locus ab initio mutilatus & corruptus, ſed ita nunc le-*
3 *gitur,* νόμος καὶ θεσμός. *quod ſatis quadrat.* † νόμος *enim*
c *apud Græcos, ſi proprie* c *loquamur, legem ſcriptam magis ſignificat,* θεσμὸς *vero legem non ſcriptam, &*
d *quandam potius conſuetudinem refert. Alciatus* d *vero ita hunc locum reſtituit;* Τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι. *quod idem eſt, quod Ius ſcriptum & non ſcri-*
e *ptũ, quam lectionem & Haloander habet. Budæus* e *vero* τὸ μὲν ἔγγραφον, τὸ δὲ ἄγραφον *legendum cenſet, quod in*
4 *idem recidit.* † *Sane tabulæ, in quibus leges deſcribebantur, apud Athenienſes* κύρβεις *dicuntur, erãt autem quadratæ, & varias delictorum pœnas complectebantur. Mentia harum fit apud Ariſtophanem, Luciano dicuntur* ἄξονες. *Meminit etiam Plutarchus in Solone.*

ADDITIONES.

a In l. ius ciuile. § 1. de iuſt. & iure.
b In l. ius autem ciuile, cum ſeq. ff. de iuſt. & iu.
c Alcia. lib. 2. Diſpune. cap. 1.
d Lib. 1. Prætermiſſorum.
e In d. l. ius autem ciuile. ex Ariſtot. 5. Ethi.

§. Lex eſt.

1 *Iuris ſcripti ſpecies quoad originem non differunt, ſecus quo ad vſum.*
2 *Legis acceptio generalis.*
3 *Legis ſtricta acceptio.*
4 *Lex vnde dicta.*
5 *Quam legem hic Iuſtinianus deſcribat.*
6 *Roſtra quid.*
7 *Forma legis ferendæ quæ apud Romanos fuerit.*

Lex, eſt, quod populus Rom. Senatorio magiſtratu interrogante (veluti Conſule) conſtituebat.

a *Quoniam, Pomponio* a *authore, iuris originem ignorare eum non oportet, qui iuris ſibi peritiam aſſerit: id-*
b *circo iuris ſcripti, quas Ariſt.* b τοπικῶν *appellat, ſingulæ partes repetũtur ordine, ea præſertim ratione, quæ*
1 *ab origine cenſentur.* † *Ad vſum ſiquidem quod pertinet, nullum diſcrimen eſt inter has iuris ſcripti ſpecies: quia omnes ad æqui boniq; cognitionem faciunt: quare*
2 *à communi legis ſignificatione non abhorrent.* † *Ne autem iuris tyroni propter voculæ* (legis) *æquiuocationem, difficultas ſuboriatur, ſciendum eſt, legem diuerſimode*
c *accipi. Lex enim fuſiore ſignificatu* c *dicitur, quicquid naturalis & diuina æquitas dictat atq; definit, eſtq; notitia illa naturalis à Deo nobis inſita, ad diſcernendum æquum ab iniquo: & aliàs mens & ratio certa, aliàs naturale ius, aliàs regula ſeu norma iuris & iniuriæ vocatur, quæ tamen omnia eodem tendunt. Hanc legis acce-*
d *ptionem grauiter Marcus* d *Cicero expreſſit:* Eſt quidẽ vera lex, *inquiens,* recta ratio, naturæ congruẽs, diffuſa in omnes, conſtans, ſempiterna, quę uocet ad officium iubendo, vetando, à fraude deterreat, quæ tamẽ neq; in probis fruſtra iubet ac vetat, nec improbos vetando aut iubendo monet. Huic legi nec propagari fas eſt, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt, nec uero aut per Senatum, aut per populum ſolui hac lege poſſumus; neq; eſt quærendus explanator aut interpres eius alius: nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia poſthac: ſed & omnes gentes, & omni tempore vna & ſempiterna, & immutabilis continebit, vnuſq; erit & communis, & quaſi magiſter & imperator omnium Deus, ille legis
e inuentor, ille diſceptator, ſator. *Hæc ibi. qui alibi* e *nõ minus venuſte.* Eſt, *inquit,* hęc Iudices, non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed
3 imbuti ſumus. *Secundo legem ſtrictè vocamus, quæ ſcri-*
f *pto ſancit, quod vult, aut iubendo, aut* f *vetando, atque ita lex fere per omnes iuris libros accipitur. Eſt ergo lex tantũ conſtitutio ſcripta, & illius, de qua ſupra memini, ſpecies: ita appellata, vt ab ipſa lege non ſcripta,*
g *ideſt, conſuetudine* g *differat.* † *Eam quidam à legen-*
4 *do deducunt, quoniam legumlatores ſuas leges tabulis inciſas æneis parieti affigebant, vt à populo legerentur.*
5 *Cæterum Iuſtinianus hoc loci maxime ſpeciali & ſtrictiori appellatione legem tantum eam deſcribit, quæ vna iuris ſcripti ſpecies eſt, & a populo Romano olim rogabatur. Primum autem Romulus leges ſuas, quas ob id curiatas Cicero vocauit, ex Curijs popularibus rogauit. Deinde Decemuiri leges, quas in duadecim tabu-*
6 *las referrent, pro roſtris expoſuere.* † *Conſtat autem, roſtra forum fuiſſe ante curiam Hoſtiliam, appellatum a roſtris nauium, quæ nauali pugna ab Antiatis captæ feruntur: vbi pulpitum erat cancionantium, his roſtris ornatum, ibique legum tabulæ affigebantur omnibus conſpicue. Denique Cõſules (qui magiſtratus ſenatorius erat) ſi quid ſuis ſtatuere viſum eſſet, Populum rogabant, penes quem ius ſanciendi delectus erat, vt recte Marcus Varro feciſſe videri poſſit, quando legem à legendo deriuat, quaſi ex pluribus ſtatuendis ſit lecta, vt vna ob-*
7 *ſeruaretur. Forma* h *igitur legis ferendæ hæc fuit, quod*
h *Quirites à Conſulibus rogabantur, velleat iuberentne quid fieri? qui ſi ſciuiſſent, id eſt, confirmaſſent, lata ſancitaque lex erat. Et huius rei Imperator hic meminit,*

lege m

legem definiendo ex cauſis efficientibus: nam ex ſupra dictis conficitur, rogationem Conſulis, & conſenſum Populi legem effeciſſe. Cuius generis ſunt & reliquæ definitiones, quæ ſubyciuntur.

ADDITIONES.

a Io l.2.in prin. ff de orig. iur.
b Lib.5.Ethic.
c L.1.& 2.ff.de legib.
d Io lib.de Rep.
e Cicero in Orat.pro Milone.
f Cice.lib.1.de legibus.
g §.ſine ſcripto infr.eod.
h Alciat.in l.derogatur l.104. ff.de verb.ſig.

§.Plebiſcitum.

1 *De duabus plebis Romanæ ſeceſſionibus.*
2 *Plebiſcitum ψήφισμα. lex tribunitia.*
3 *Genus, ſpecies.*
4 *Plebs à populo quomodo differat.*
5 *Patricij qui. Et num.6.*
7 *Patricij vnde dicti, & quomodo a nobilib. differant, Et num.9.& 10.*
8 *Plebeiorum alij dicuntur Nobiles, alij noui homines.*
11 *Duplex patriciatus dignitas.*
12 *Quando patritij plebiſcitis teneri cœperint.*

Plebiſcitum eſt, quod plebs plebeio magiſtratu interrogante (veluti Tribuno) conſtituebat. Plebs autē à populo, eo differt, a quo ſpecies à genere, nam appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur connumeratis etiam *b* Patricijs & Senatoribus. Plebis autem appellatione, ſine Patricijs & Senatorib. cæteri ciues ſignificantur. Sed & Plebiſcita, lege *c* Hortenſia lata, non minus valere quam leges cęperunt.

1 Duas † *plebis Romanæ a Patribus fuiſſe ſeceſſiones,*
a *hiſtoriæ docent. Prior facta eſt decimo ſeptimo a anno*
poſt exactos Reges in ſacrum montem, trans Anienem,
ob creditorum crudelitatem: in qua ſuus plebi magiſtra
tus conceſſus eſt, vt tribunos haberet. Altera vero cir-
citer quadrageſimum annum poſt priorem, ſicut ex Li-
uio, Euſebio, Eutropioq; colligi poteſt, & eo tempore
Plebs, ne Patrum legib. ſemper obnoxia videretur, pro
prium ius conſtituit, rogantib. Tribunis, idq; ex ſuo no
2 *mine. † Plebiſcitum dixit, quaſi plebis ſcitum, ideſt, ſta*
tutum, & confirmatum. eſt enim ſciſcere idem quod ſan
b *cire & ſtatuere: ſicque hac voce Cicero* b *& Plautus* c
c *non ſemel vſi ſunt. Græci ψήφισμα vocant, Cicero* d *vero*
d *legem dixit Tribunitiam. cuius etiam Gellius* e *& Pli*
e *nius* f *meminere. Erat autem Plebs multitudo reliqua*
f *populi, præter Patricios & Senatores.*
3 a Quo ſpecies. † *Genus hic accipitur* g *pro largiore*
g *ſignificatione rei, ſpecies pro anguſtiore & ſtrictiore vo-*
4 *cum nominatione. † Differt ergo plebs à populo, ſicut*
ſpecies à genere, nimirum quod populi nomen latius ſe
h *extēdat, quàm plebis. Sic quoque plebem Capito* h *ſcor*
ſim a populo diuiſit: quoniam: in populo omnis pars ci-
uitatis, omneſq; eius ordines continentur: plebs vero
ea ſit, in qua gentes ciuium Patriciæ non inſint.
b i Patricijs. *Patricij (Budæo* i *teſte) dicti ſunt nobiles*
K *Romani, qui a primis Senatoribus oriundi erāt. Hinc* K
Liuius Romulus, *inquit*, creat Senatores, qui Patres
ob honorem, Patricij quoq; eorum progenies appel-
6 lati ſunt. † *Cincius vero apud Feſtum, Patricios, ait eos*
appellari ſolitos, qui nunc ingenui vocentur. Eorum no-
men vnde fluxerit, Velleius Paterculus lib.1.oſtendit:
Romulus centum homines electos appellatoſq; Patres,
inſtar habuit concilij publici: Hanc originem nomen
7 *Patriciorum habet. † Dicti autem ſunt Patricij, quod*
Patres ciere poſſent. Patricij tamen non iidem ſunt, qui
nobiles, vt vulgo creditur. Nobiles enim ſpeciatim ſuo
pro nomine omnes ſunt ex plebeijs. Nam Pop. Rom. ita
diſtinguebat vt alij Patricij eſſent, alij Plebij: Patricij,
qui eorum Senatorum progenies erant, quos Romulus
crearat. Hac tamen ætate, (inquit Liuius) antiquiſſ. cui-
uſque Sanatoriæ familiæ liberi Patricij appellantur.
Tales erant Clodius, Piſo, Catilina. Plebeij verò, qui ex
populo à Romuleis Senatoribus reliquo dimanarant, vt
C. Antonius, C. Caſſius, M. Cicero, T. Pompon. Atticus.
8 *† Horum autem Plebeiorum alij Nobiles, alij vero no-*
ui homines dicebantur: Nobiles, quorum parentes aut
maiores Curuli aliquo magiſtratu erant functi. Noui,
qui primi ex ſua ſtirpe magiſtratum Curulem adepti
9 *erant. † Atque ita Aſco. Pedianus perſpicuè Patricios*
à Nobilibus diſtinguit. Sex, inquit, Competitores Cice-
ro habuit, duos Patricios, Galbam & Catilinam: qua-
tuor Plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, L.
Caſſium Longinum: duo qui tantum non primi ex fami
lijs ſuis magiſtratum adepti erant, Q. Cornificium, & C.
Licinium Sacerdotem. Solus Cicero ex Competitoribus
equeſtri erat loco natus, atque in petitione Patrem ami
ſit. Apertè ibi Aſconius Nobiles in plebeis numerat:
& Nobiles à nouis hominibus diſtinguit, qualis erat
10 *Cicero, vt ei perſæpè obiectum eſt. † Hæc tamen non ſic*
ſunt intelligenda, quaſi patricij non eſſent nobiles: Sed
quia è generali Nobilium nomine alij Patriciorum ho-
norabile nomen retinebant, factum eſt, vt alij generis
11 *nomen ſibi attribuerent. † Porrò apud Græcos omnino*
maior erat dignitas Patriciatus, non ex ſucceſſione de-
bita, ſed quæ ſolebat à Principe concedi: cuius non rarò
l *alibi meminit* l *Iuſtin. de hac Suidas ita ſcribit πατρί*
κιος ὁ πατὴρ τοῦ κοινοῦ Patricius, inquit, pater eſt com-
m munis Republicæ. *vt interim intelligas, Accurſium* m
hanc dignitatem cum veteri imprudenter confundere.
12 c Hortenſia. † *Patricij enim, id eſt, nobiles Romani,*
non tenebantur Plebiſcitis: donec Quintus Hortenſius,
Dictator eo tempore, quo plebs ſeceſſerat in Ianiculum,
legem tulit in Aeſculeto, vt eo iure quod plebs ſciuiſſet,
n *omnes Quirites tenerentur. Huius legis* n *Gellius,* o
o *Plinius, &* p *Liuius quoq; meminere. Liuius eam le-*
p gem Horatianam *nuncupat.*

ADDITIONES.

a De hac loquitur l.2.§ ijſdem temp. ff.de orig. ius.
b Lib.2.Offic & lib.2.de legib.
c Plau.in Curc.
d Lib.3.de legib.& io Orat.pro leg.agr.
e Lib.10.Noct. Attic.cap.20.& lib.15.
f Lib.6.naturalis hiſt.
g Alcia.lib.3.Diſpunct.
h Apud Aul Gel.lib.10.Noct.Attic.c.20.
i In l.vlt ff de Senat.
K Lib.1.ab Vrb cond.
l In tit.de Conſul. lib.12. Cod. & §.filius fa.inf. quib. mod.ius pat.poteſtatis ſolua.
m Hic glo pen.& in d.§ filiusfa.
n Lib.15.Noc.Attic.
o Lib.16.nato hiſt.
p Lib.3.ab Vrb.cood.

§.Senatuſconſultum.

1 *Senatorum ordo apud Romanos inſtitutus.*
2 *Patres Conſcripti vnde dicti.*

3.4 Se-

3.4 *Senatuſconſulta quid: & quo tempore lata.*
5 *Politia tres habet ſpecies: & politia quid.*

Senatuſconſultum eſt, quod Senatus iubet atque
conſtituit. Nam cum auctus eſſet populus Romanus
in eum modum, vt difficile eſſet in vnum eum conuo-
cari, legis ſanciendæ cauſa ęquum viſum eſt, Senatum
vice populi conſuli.

1 Romulus † *primus, condita vrbe, Senatorum ordinem
inſtituit, centum numero, quorum conſilio vteretur, ele-*
a *ctis: quos ob honorem patres, ob ætatem* [a] *Senatores ap-
pellauit. Hunc ordinem Tullius rex ex Albanis ſupple-*
2 *uit.* † *Brutus autem primus Conſul, expulſor Regum, pri-
mores equeſtris ordinis Senatoribus adſcribi fecit: qui ob*
3 *id* Patres conſcripti *dicti ſunt.* † *Si qua igitur Senatus
conſtituebat, eius decreta* Senatuſconſulta *dicebantur,*
b *vt hic textus ſubindicat: de quibus* [b] *Feneſtella,* [c] *Gel-*
c *lius,* [d] *Capitolinus,* [e] *Zaſius,* [f] *Salomonius &* [g] *Budęus*
f *multa ſcitu perdigna ſcribunt, quæ huc congeri poſſent.*
g † *Fuerunt autem Senatuſconſulta eo tempore lata (ſicut*
4 *& ipſæ leges cum Senatus Romæ ſumma authoritate ci-
uitatis ſtatum gubernabat: quam politiæ ſpeciem vete-*
5 *res Ariſtocratiam nuncupabant.* † *Scire enim conuenit,
Politiam (quæ eſt legitima ordinatio Reipublicæ, ſecun-
dum quam alij præſunt, alij parent) habere tres ſpecies:
Regnum, ſiue Monarchiam, Ariſtocratiam, & Popu-
lare imperium, Regnum eſt Monarchia, ſeu vnius homi-
nis principatus adminiſtrantis Rempublicam ad vtili-
tatem communem: quæ ſi degenerat, & ad propriam ten-
dit vtilitatem, in tyrannidem conuertitur. Ariſtocratia,
eſt paucorum optimatum principatus, qui adminiſtrant
ad vtilitatem publicam: qualis hodie eſt ſtatus ciuitatis
Norimbergæ. hæc quando corrumpitur, relata ſcilicet ad-
miniſtratione ad vtilitatem potentium, tunc fit Oligar-
chia: qualis olim fuit Romæ ſtatus, tempore Syllæ. Popu
lare imperium eſt, cum ſumma poteſtas penes populum
ſeu plebem cenſetur: quæ ſi degenerat, Democratia dici-*
b *tur, qualem ſtatum ſomniabat Germanica* [h] *plebs in tu-
multu ruſticorum.*

ADDITIONES.

a Vide Liuium lib. 1 bell. Maced.
b In libel. de Legib. Rom.
c Lib. 14. cap. 1.
d In vita Maxi.
e In l. 2 § deinde quia. ff. de orig. iur.
f In l. 1. ff. de ſena.
g In l. vlt. ff. de ſenat.
h Anno Chriſti 1525.

§. Sed & quod.

1.2 *Lex Regia quando lata: & vnde dicta.*
3 *Imperatores qui.*
4 *Licentioſum tantum principum placitum pro lege ha-
betur.*
5 *Placita principum triplicia.*

a Sed & quod Principi placuit, *b* legis habet vigo-
rem: cũ lege Regia, quæ de eius imperio lata eſt, popu-
lus ei, & in eum, *c* omne imperium ſuum transferat &
poteſtatem concedat. Quodcunque ergo Imperator
per epiſtolam conſtituit, vel cognoſcens decreuit, vel
edicto præcepit, legem eſſe conſtat. Hæc ſunt, quæ Con
ſtitutiones appel. Planè ex his quædam ſunt perſona-
les, quæ nec ad exemplum trahuntur: quoniam non
hoc Princeps vult. Nam quod alicui ob meritum in-
dulſit, vel ſi quam pœnã irrogauit: vel ſi cui ſine exem-
plo ſubuenit, perſonam non tranſgreditur. Aliæ au-
tem, quum generales ſint, omnes proculdubio tenent.

a *a* Sed & quod. *Totus hic locus ex Vlpiano* [a] *deſcriptus
eſt.*

1 *b* Legis habet vigorem. † *Poſtquam Iulius Cæſar, ex-
tincto Pompeio, ſolus in vrbe regnauit, neque vlla am-
plius eſſet libertatis ſpes: populus Romanus iam ſeruitu-
tis iugum ferre aſſuetus, lege Regia lata omnem poteſta-
tem in principem transfudit, vt deinde Reſpublica per
vnum gubernaretur, ac quicquid poſſet populus ſtatuere*
b *& facere per ſe, idem poſſet & princeps* [b] *ſolus. Sic ergo
quod neceſſe erat pati, diſſimulatani Iulij Cæſaris, legis
Regiæ titulo contegere maluerunt. Hanc tamen legem
plerique de Octauij Auguſti primi Principis acclama-
ti imperio: Alij tempore Veſpaſiani latam eſſe volunt,
atque ita in quibuſdam monumentis Romæ habere Salo-*
c *monius* [c] *teſtatur.* † *Dicta eſt autem lex Regia, quod per*
2 *eam ius regnandi delatum fuerit. Inde à Principibus fa-
ctæ ſunt conſtitutiones, quæ* placita ſeu decreta principũ
*dicuntur: quales multæ in Codice, & Nouellarum libro
referuntur.*

c Omne Imperium) Imperium *conceſſit populus Ro-
manus Principi, quod foris circa rem militarem intelli-*
3 *gitur.* † *nam exercituum duces* Imperatores *diceban-
tur, ab imperando exercitui, & omnia alia neceſſaria ad
bellum prouidendo.* Poteſtatem *verò, quæ videlicet foris
& intus eſſet, iuriſdictionem. Quamuis autem generaliter
hic textus loquatur: hoc tamen non de illicentioſo, ſed li-*
4 *centioſo principis placito intelligendum eſt.* † *Neque e-
nim omne quod principi placet, legis vigorem habet, &
pro lege ſeruandum eſt: ſed id tantum quod ex æquo &
bono, nec honeſti carceres excedente, legis condendæ ani-
mo conſtitutum eſt, quandoque non pugnat cum iure na-*
e *turali, & honeſtatis* [e] *formula. Quare meritò Antiochus
ille certus laudandus eſt, quem ferunt, datis ad ſingulas
ciuitates ſuas literis, iuſſiſſe, ne ſibi parerent, ſi quid fortè
præter ius & fas ediceret. Quorſum & Plato reſpexit, in
eo dialogo qui Minos inſcribitur, vbi conſtitutiones prin-
cipum iniquas, nec ad optimum recto calle proficiſcentes,*
5 *leges minimè eſſe, ſumma grauitate probat.* † *Illud
quodque hinc diſcendum eſt, quod ad principis placita
attinet, trifariam accipiendum eſſe: aut enim ex ſingula-
ri principis indulgentia perſonam, rem, vel vniuerſita-
tem aliquam à communi obſeruatione eximit: & eſt pri-
uilegium, de quo in textu fit mentio: aut per legitimam
congregationem, quam territorium, aut extrinſeca quali-
tas perſonarum vel rerum colligit, conſtituitur: & eſt
ius municipale ſiue ſtatutum: aut vero ius aliquod ex
plena iuriſdictione ſic emittitur, vt vniuerſaliter omnes
ſuæ iuriſdictioni & imperio ſubiectos liget; & tunc ius* [f]
commune eſt.

ADDITIONES.

a In l. 1. ff. de conſtit. prin.
b Vide l. 2. § eod. tempore. & ibi Zaſ. ff. de orig. iur.
c In l. 1. ff. de conſtit. prin.
d d. Salo. in d. l. 1.
e Vide Salomonium in d. l. 1. & in l. princeps ff. de conſt. prin. gra-
uiter de hoc differentem.
f Ita Dererus in lib. 1. iuriſpru. tit. 7.

§. Prætorum.

1 *Prætoris conſtitutio.*
2 *Prætor vrbanus.*
3 *Prætoris dignitas & eminentia.*
4 *Prætor peregrinus.*
5 *Prætorum numerus.*
6 *Prætorum edicta primum fuerunt annua.*

7 *Edictum perpetuum quis prima ſcripſerit.*
8 *Pretores quomodo ſubuenerint iuri duodecim tabularũ.*
9 *Magiſtratuum voce prætores intelliguntur.*
10 *Duo ædilium ordines.*

a Prætorum quoque edicta non modicam obtinẽt iuris authoritatem. Hoc etiam Ius honorarium ſolemus appellare: quod qui honores gerunt, ideſt, *b* magiſtratus, authoritatem huic iuri dederunt. *c* Proponebant & Aediles Curules edictum de quibuſdam cauſis, quod & ipſum *d* iuris honorarij portio eſt.

1 *a* Cum † Patres (*vt* [a] *Feneſtella, Liuium* [b] *ſecutus, ſcri-*
a *bit) plebis diuturnis certaminibus victi alterum Con-*
b *ſulem è plebe creari conceſſiſſent: viciſſim Patribus con-*
ceſſum eſt, vt vnicus ex ipſis magiſtratus crearetur, qui
à præeundo prætor *diceretur: Varro à præeundo di-*
ctũ putat. idque factum eſt ab vrbe condita circiter 390.
2 *annum.* † *Is quia ius incolis Romæ dicebat,* Vrbanus *ap-*
pellatus eſt, cuius tanta fuit poteſtas, vt nouum ius con-
dere, & vetera iura abrogare ſolus poſſet. Conſularibus
tamen Comitijs habendis author eſſe non potuit, quod ma-
ius verſaretur imperium in Conſulibus creandis, quam
3 *vt per Prætorem explicaretur, vt Cicero* [c] *ſcribit.* † *Sed*
c *& faſces ei cum lictoribus conceſſi, ſella curulis, & trabea*
candida. Et tantum poſtmodum aucta eſt prætoris aucto-
ritas, vt quod Prætor ipſe dixiſſet ob ipſius honorem, Ius
d honorarium [d] *diceretur.* † *Poſt aliquot deinde annos,*
4 *non ſufficiente eo prætore, quòd multa turba etiam pere-*
grinorum in vrbem veniret, creatus eſt & alius prætor,
e *qui peregrinus dictus* [e] *eſt, ab eo, quod inter peregrinos,*
5 *& de rebus peregre geſtis, cognoſcebat.* † *Porro creſcen-*
te imperio, in tantum poſtea amplificatus eſt numerus
prætorum, vt decem & octo prætores aliquando in Vrbe
Ius dicerent. Nam prioribus duobus Cornelius Sylla qua-
tuor adiecit, deinde Diuus Auguſtus, ſexdecim prætores
eſſe voluit: quibus Decius Claudius duos adiecit, Tybe-
rius vnum detraxit, quem D. Nerua iterum addidit, vt
octodecim numero fuerint. Et hæc quidem de prætorum
origine & auctoritate dicta ſint. Ad rem quod attinet,
f *obſeruandum eſt,* [f] *prætorum edicta (quæ Romæ in omni*
politia fuere, ſicut & prudentum reſponſa) annumerari e-
6 *tiam inter iuris ſcripti ſpecies,* † *Et primo ſaltem erant*
annua: ſi quidem magiſtratus ipſe non erat niſi annuus.
Ne tamen iuris dicendi ratio arbitraria prætoribus ſem-
per eſſet, & pro eorum libidine ſubinde mutabilis, lata a
7 *Cornelia lex eſt,* De edictis perpetuis. † *Edictum autem*
perpetuum primum ſcripſiſſe Saluium Iulianum, Bu-
g *dæus* [g] *ex Eutropio refert.* † *Porro Prætores leges 12. ta-*
8 *bularum, quæ breuiſſimis modis comprehenſæ erant, nec*
poterant omnibus rerum dubijs atque emergentibus cau-
ſis ſufficere, interpretati fuerunt, iuſque ſuum cum natu-
rali æquitate perſuaſi, tum reipublicæ vtilitate adducti,
h *introduxerunt, quo leges duodecim tabularum aut* [h] *iu-*
i *uarent, aut ſupplerent, aut* [i] *corrigerent. Iuuarunt, vt in*
commodato: ſuppleuerunt, vt in eo, qui metu perculſus, vel
dolo malo circumuentus ſe obligauit: itẽ in actione furti
manifeſti, quæ de iure ciuili non extabant: correxerunt,
vt in filio emancipato, quem inter liberos ad bonorum
K *poſſeſſionem vocant. Quare non immerito* [k] *Martianus,*
Ius prætorium, ſiue honorarium viuam iuris ciuilis vo-
cem dixit.

9 *b* Magiſtratus. *Prætores* † *nempe: hos enim κατ' ἐξοχὴν intelligimus generali magiſtratuum voce.*

10 *c* Proponebant. † *Duo fuerunt Aedilium ordines apud*
l *Romanos; (vt Plutarchus docet in vita* [l] *Marij) alter iu-*
ri dicundo præerat, & à ſella cui inſidebat, Curulis *nomi-*
natus eſt, alter plebeius erat. Horum officium fuit, curare
vrbem publicè, ſicut paterfamilias priuatam curat fami-
liam, præſertim quatenus ad annonam & prouentum fru-
gum, aliarumque rerum cuiuſque anni pertinebat. Ludos
quoque curabant, quoniam his frequenter vtebantur ve-
teres, partim ad lætitiam populi publicam, partim ad pla-
candos Deos. Hinc extat lex duodecim tabularum hiſce
verbis: Suntoque Aediles curatores vrbis, annonæ, lu-
dorumque ſollemnium. *Habuerunt quoque Aediles Cu-*
rules authoritatem legis condendæ, circa emptiones &
venditiones: vbi cauerunt, ne venditor emptori ignoran-
ti rem morboſam, vitioſamue venderet: quod ſi fieret, æ-
m *dilitio* [m] *edicto emptori ſuccurrebatur, hocque nomine*
propoſita ſunt duo iudicia. Redhibitionis *ſcilicet, &*
Quanti minoris.

d Iuris honorarij. *Ideſt, iuris Prætorij: ius enim honora-*
n *rium, edictũ & ius Prætorium demonſtrat. Et ideo* [n] *ali-*
bi ſtipulationes Aedilitiæ Prætoris ſtipulationibus con-
tinentur.

ADDITIONES.

a De Rom. magiſtratibus lib 43. cap. 19.
b Lib 5.
c Lib. 9. ad Attic.
d In l. ius autem. §. ius autem prætorium, ff. de iuſtit. & iur.
e Feneſtel de magiſt. Rom. c 19.
f L. 2. § cumque Conſ. de orig. iur.
g In l. 2. ff. de ſtat. hom.
h Vide quæ ſcribit Bald. in rub. C. qui admitti ad bon. poſſ.
i In l. Ius autem ciuile.
K §. 1. ff. de iuſt & iur in l. nam & ipſum, 8. ff de iuſt. & iur.
l Vide quoque Bud. in l. 2. §. deinde cum placuiſſet, ff. de orig. iur. & Cice. in 7. Verr.
m Vt ff de ædil. edic. per totum.
n § prætoriæ, inſ. de diuiſ. ſtipu. & l. ſtipulationũ, 5. ff. de verb. obl.

§. Reſponſa.

1.3 *De duabus veterum Iuriſconſultorum interpretationibus.*
2 *De Scipione Naſica, & alijs Iuriſc. qui ante Iulium Cæſarem fuere.*
4 *Maſſurius Sabinus primus publice reſpondit.*
5 *An hodie a Doctorum conſilijs iudici recedere liceat.*
6 *Iuris interpres interpretando iura condere dicitur.*
7 *Interpretatio qualis eſſe debeat.*
8.9 *Ab omnium Iuriſconſultorum reſponſis olim non licebat recedere: ſecus, ſi aliqui diſſenſiſſent.*

a Reſponſa prudentum ſunt ſententiæ & opiniones eorum, quibus permiſſum erat de *b* iure reſpondere. Nam antiquitus conſtitutum erat, vt eſſent, qui iura publicè interpretarentur: quibus à Cæſare ius reſpondendi datum eſt, qui Iuriſconſulti appellabãtur. *c* quorum omnium ſententiæ & opiniones eam authoritatem tenebant, vt iudici recedere a reſponſis eorum non liceret: *d* vt eſt conſtitutum.

1 *a* De duabus. † *Prudentum ſiue Iuriſconſultorum inter-*
pretationibus mentionem fieri in legibus reperio. Prior
mox poſt Decemuiros emerſit, multa ætate antea, quàm
Reſpublica Romana per C. Iulium Cæſarem in Monar-
2 *chiam retruſa eſt.* † *Sub horum prudentum numero fuit*
Scipio Naſica, cui etiam publica domus in ſacra via
data eſt, quo facilius conſuli poſſet: item Lucius Craſſus,
Quintus Mutius, Seruius Sulpitius, Gallus Aquilius,
a *Trebatius, Tiberius Coruncanus, & plerique alij.* [a] *Et*
horum nihil reliqui habemus, ne apicem quidem, præter
hæc quæ forte in Pandectis reperiuntur, & Cicero ſuis li-
bris hinc inde inſperſit. Illius autem interpretationis

Impe

5 *Imperator hic non meminit.* † *Altera poſt Cæſarum tem*
pora extitit, cum Iulius Cæſar Romanam occupauit do-
minationem: tum enim iterum admiſſi ſunt Prudentes,
qui conſulentibus publicè reſponderent. Hæc autem re-
ſpondendi authoritas ſub monarchia conceſſa eſt pru'en-
tibus, ab optimo principe Auguſto, qui Pater patriæ me
rito appellatus eſt, eorumque reſponſa in omni deinde po-
litia fuerunt. idque eſt quod Iuſtinianus hoc loci ſcribit,
antiquitus conſtitutum fuiſſe. *Et iſtorum prudentum*
ſententias aliquot habemus, quæ legum vice nobis ſunt
relictæ, & Iuſtiniani mandato per quinquaginta Pande
b *ctarum libros ſparſa: quales fuerunt hi, quorũ nomina* b
4 *in Pandectis paſſim referuntur,* † *Primus autem publicè*
reſpondit Muſſurius Sabinus, ita iubente Auguſto, vt
c *Pomponius* c *meminit. Quamuis autem olim à pruden-*
5 *tum reſponſis non licebat recedere iudici:* † *tamen hodie*
probabilem tantum eſſe, & non neceſſariam Iuriſconſul-
torum conſultationem, Doctores omnes ſentiunt. Rectè ta
men iudex facit, Fabro teſte, qui opiniones Doctorum ra-
d *tioni conſonas ſequitur.* d *Nam & Cicero pro Ceciana*
ſcribit, eum, qui Iuriſperitis non putat obtemperandum,
labefactare leges atque iura. Sed non omnes ſunt Iuriſpe-
riti, qui hoc ſe nomine iudicibus venditant: præſertim hoc
tempore, quando Iuriſconſulti titulus nummis etiam in
Academijs comparari, obtinerique poteſt.

b Iure reſpondere, *ſcilicet per interpretationem, vt Im*
perator ſemetipſum declarat, inquiens. Nam antiquitus
conſtitutum erat, vt eſſent qui iura publice interpre-
6 tarentur, † *Ex quo conſici Salomonius ait, quod legum*
interpres interpretando dicatur iura condere: ſicut & in-
e *terpretatione fieri iuris compoſitionem, Pomponius* e *e-*
7 *tiam probat,* † *Quod de rectꝭ interpretatione intelligen-*
dum eſt, alioqui nec vlla fere interpretatio dici poteſt, quę
perperam fit. Debet enim eſſe veriſimilis, & exponere,
f *non deſtruere.* f *Noricus tamen textus aliam habet le-*
ctionem, & pro iura condere, *legit,* de iure reſpondere:
quæ lectio ſanior eſt.

8 c Quorum omnium. † *Salomonius inquit, non eam cu-*
iuſque Iuriſconſulti olim authoritatem fuiſſe, vt ab eius
reſponſo non liceret recedere, ſed omnium ſimul, ideſt, ab
g *eo quod omnes probaſſent:* quorum g omnium, *ait, col-*
lectiue: maxime cum in plurali loquatur: alioqui verbum
(omnium) *fruſtra fuiſſet poſitum poſt dictionem* (quo-
rum:) *atq; textus,* ab eorum reſponſo, *ſcilicet omnium,*
& non reſponſis. Vnde nota, ſicut vna dicitur ſententia, in
h *quam omnes conſentiunt:* h *ita vnum reſponſum dici, in*
quod plures reſpõdendo conſentiunt: & ſic communis opi-
i *nio, vna opinio.* i † *Quid autem ſi vnus aut alter diſſen-*
9 *ſiſſet? Et Salomonius* k *putat, recedere non fuiſſe illici-*
k *tum: pro forma conſtitutum videtur, vt omnes conſenti-*
rent: ergo potior pars in hoc, vt vim legis obtineat, non
præualet paucioribus.

d Vt eſt conſtitutum. *Nempe a Romanis principibus:*
l Hæ ſunt (*ait ſupra*) quæ conſtitutiones appellantur. l
m *idque ſignificat, quod* m *alibi legimus.* Primus diuus
Auguſtus, vt maior iuris authoritas haberetur, conſti-
tuit, vt ex authoritate eius reſponderetur: & ex illo
tempore peti hoc pro beneficio cœpit, &c. *Hoc autem*
Iuriſconſultis priuilegium Iuſtinianus deinde ſuſtulit.

ADDITIONES.

a In l. 2. §. iuris, ff. de orig. iur.
b Adde l. 1. § nunquam hæc materia. C. de veter. iur. enucl.
c Ad fi. l. 1. ff. de orig. iur.
d Facit l. ſi quando, 10. §. 1. ff. ſi ſeruitus vend. & l. in ſubſtitutio-
ne 31. §. vlt. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.
e In l. 1. § his legib. latis. ff de orig. iur.
f Argumento c. cum delicti, de acc. Adde Bal. in l. ſi de interpret. ff de legi.
g L. ſi plures 45 ff. de leg. 2. l. non diſtinguemus, §. cum in plures. ff de arbit. Bart in Extrauagan. quoniam nuper. in verſi. omnes.
h §. ſenatuſconſ. ſup. hoc tit. fac. ibi. 1. ff. de pac.
i Vt hic in text.
k In enarrat. huius §.
l §. ſed & quod. hoc tit.
m L. 2. ff de orig. iur.

§. Sine ſcripto.

1 *Deficiente lege ſcripta conſuetudini ſtamus.*
2 *Conſuetudo quid.*
3 *Conſuetudo a lege in quo differat.*
4.5.6 *Quæ ſint requiſita conſuetudinis.*
7 *Frequentia actuum vnde colligatur.*
8 *Mos & conſuetudo quomodo differant.*

Sine ſcripto ius venit, quod vſus approbauit, nam diuturni a mores conſenſu vtentium comprobati, b legem imitantur.

Hactenus. *iuris ſcripti originem recenſuit: nunc de eo*
iure, quod ſine ſcripto venit, & vſu ſolum comparatum
1 *eſt, id eſt, de ipſa conſuetudine annectit.* † *In cauſis enim*
decidendis, vbi non reperitur lex ſcripta, vel reperitur,
ſed non eſt in vſu, tunc obſeruari debet id, quod vſus, &
frequentium actuum conſuetudo approbauit: modo non
pugnet cum naturali ratione. Hinc ait textus, quod con-
a *ſuetudo legem imitetur. Baldus* a *eam appellat legem ta-*
2 *citam, quæ omnes virtutes legis habet.* † *Eſt autem* con-
ſuetudo, *ius quoddam non ſcriptum, moribus vtentium*
3 *introductum, habens vim legis:* † *eoque differt à lege,*
b *quod hæc ſolo expreſſo* b *conſenſu populi ſanciatur: con-*
ſuetudo vero ex vniformium actuum frequentia, tacito-
c *que conſenſu populi conſtituatur.* c *Nam & Cicero.* d
d *Ius; inquit,* eſſe putatur, quod voluntate omnium ſine
lege vetuſtas comprobauit. *& author Rhetoricorum ad*
Herennium conſuetudinem ius eſſe *ſcribit*, quod ſine
4 lege, æquè ac ſi legitimum ſit, vſitatum eſt. † *Non ta-*
men omne id, quod ex obſeruatione populi inducitur, con
ſuetudo eſt: ſed ita demum, ſi hæc requiſita coniunctim
adſint. Primum tacitus populi conſenſus, & ille quidem
rationabilis: niſi enim conſuetudo ratione munita ſit, (vt
multa ſæpe iniuſta & praua moribus fiunt, inquit Comi-
e *cus) non conſuetudo, ſed corruptela eſt, nec vice* e *legis*
* *fungi poteſt.* * *Rationem autem conſuetudinis iudici di-*
ſcutiendam relinquimus, qui eam examinare debet ex
iure naturæ, vel gentium. Nam ſi penitus recedat à na-
tura, & cum illa quaſi ex profeſſo pugnet, tunc improba-
bilis eſt, & iniqua, neque aliud quàm tyrannidem ſapit:
5 *ideoque nec allegandа, aut ſequenda.* † *Deinde vt ſit præ-*
ſcripta, ideſt, vt decem annis continuis de iure ciuili dura
uerit, ſi eſt præter legem inducta: hoc eſt, in tali caſu, qui
alioqui in iure non ſit determinatus. Nam ſi eſſet contra
legem, & repugnaret iuri poſitiuo, ſeu ciuili, tum longiſ-
ſimum tempus, nempe quadraginta annos ad conſuetudi-
nis præſcriptionem deſiderari volunt: quod maximè iure
f *Pontificio* f *obtinet.* † *Denique frequentia actuum neceſſa*
ria eſt: quam, quoniam determinata nõ eſt, alij iudicis ar-
g *bitrio* g *reliquerunt, ſed falſo; cum iudex nõ inducere, ſed*
h *confirmare conſuetudinem* h *poſſit. Alij ex vno actu po-*
i *tiſſimum inſigni, conſuetudinem faciunt,* i *ſi de conſen-*
k *ſu populi ſemel conſtiterit:* k *quorum opinio cõſuetudinis*

l ſignificationi, pluralitatem demonſtranti, [l] repugnat.
7 Communis igitur opinio ex actu, non eodem die, ſed diuer
m ſis temporibus geminato, conſuetudinem inducit. [m] eum
n & ex plurali multitudo ſignificari videatur: [n] vt ſ. ad
minus ſecundum eam bis iudicatum ſit, nec in præſcripto
o tempore contrarius actus interuenerit. [o]

a Mores conſenſu vtentium: † *Morē & conſuetudinem*
8 in ſtricta ſignificatione inter ſe differre aiunt. Mos enim
vel vſus factum hominis notat, proque actu ipſo ponitur,
ex quo conſuetudo induci ſolet. At conſuetudo eſt ipſum
ius quod per morem ſiue vſum, ideſt, per obſeruationem
populi inducitur. Confunditur tamen hæc differentia non
p raro in legibus: nam & conſuetudo [p] quandoque factum
nudum ſignificat, & vſus pro conſuetudine accipitur.

b Legem imitantur. *Ideſt, vim eius repræſentant, &*
referunt,

ADDITIONES.

a In l. de quib. 32. ff. de legib. l. legis virtus. 6. ff. de legib.
b §. lex eſt. ſupra hoc tit.
c d. l. de quibus, & c. conſuetudo, di. 1. facit l. 2. C. quæ ſit long. conſuet.
d Lib. 1. ff. de Inuent.
e L. ſed & ea cum l. ſeq. & l. quod l. non ratione, ff. de legibus. cap. fruſtra. di. 8 cap. vlt. de conſuetud.
* Vide meum reſpon. 12. nu. 14. vbi de rationabilitate conſuetudinis plura dixi.
f Gl. & Dd. in d. c. vlt de conſue.
g Argumento l. 1. in fin. de iure delib.
h L. cum de conſuetud. 33. ff. de leg.
i L. 2. §. tractatum. ff ne quid in loc. pub.
K Argumento l. 3. ff de probatio.
l Quintil lib. 1.
m L. 3. in fi. C de Epiſc. audientia.
n §. fin inſ. de iure perſ.
o L. 1. C quæ ſit longa conſ. Dd. in d. l. de quib. & in d. c. vlt vbi de inducenda & abolenda conſuetudine vberrime diſſeritur. vide etiam quæ in meo reſpon. 12. num. 22. & d. reſpon. 13. a num. 12. vſque ad fin. Itemque reſpon. 32. num. 28. & aliquot ſequen. habentur: vbi hanc conſuetudinis materiam ſuccincte complexus ſum.
p Fab hic, & Iaſon in d. l. de quibus, ff de legibus, l. 3. C. de Epiſc. aud.

§. Et non.

1 *Iuris ſcripti & non ſcripti origo, vnde nata.*
2 *Athenienſes tabulis æreis leges ſuas commendabant.*
3 *Romani ſuas leges à Græcis habent.*
4 *Qui retulerint leges à Græcis.*
5 *Pomponij locus in l. 2. §. poſtea ne diutius, de orig. iur. declaratus.*
6 *Leges Decemuirales, & leges duodecim Tabularum ſunt idem.*

Et non ineleganter in duas ſpecies Ius ciuile diſtributum eſſe videtur. nam origo eius, ab inſtitutis duarum ciuitatum, Athenarum ſcilicet & Lacedæmoniorum, fluxiſſe videtur. In his enim ciuitatibus, ita agi ſolitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea, quæ pro legibus obſeruabant, memoriæ mandarent. Athenienſes verò ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

1 Diſtinctio *iuris ſcripti & non ſcripti duxit originem*
ab Athenienſibus & Lacedæmonijs, & Lacedæmones e-
nim legibus non ſcriptis, ſed ijs, quas moribus compara-
tas à maioribus, tanquam per manus traditas, accepiſ-
ſent, vtebantur: quod Lycurgus eorum legiſlator (ſi Plu-
tarcho credimus) ſanxiſſe fertur, Athenienſes vero adeo
ſcriptis legibus dediti fuere, vt eis in locum atque oppro-
brium verteretur, quaſi ſcribendis magis, quam obſeruan
2 dis legibus animum intenderent. † *Commendabant au-*
tem hi leges ſuas tabulis æreis & quadratis, quas αὄνουν-
a quam κύρβεις nonnunquam [a] ἄξονας appellabant. Nam
vetuſtas, ſi quid perpetuum deſiderabat, & nunquam
intermoriturum, in æs incidere conſueuit. Vnde & apud
b Platonem [b] legimus, Minoem leges ſuas æreis tabulis
inſcribi iuſſiſſe, & quotannis ter per vniuerſam Græciam
circumferri. Vnde & ærea dicta ſunt. Romani ergo & in
hoc Athenienſes imitati ſunt, quod leges ſuas Decemuira
les, tabulis eburneis inſcriptas in æs incidi, atque in æra-
rium recondi voluere. † *habent igitur Romani ſuas leges*
3 à Græcis. Cæterum veritas hiſtoriæ ſic ſe habet. † *Roma-*
4 ni anno ab Vrbe condita 310. tres legatos inſtructos pu-
blicis triremibus Athenas miſerunt, qui inclytas So-
c lonis leges ſcriptas referrent, Liuio [c] & Feneſtella [d] au-
d thoribus. Hi fuerunt Spurius Poſthumius Albus, Pu-
blius Sulpitius Camerinus, & Aulus Manlius. Allatis
iam vero legibus, Decemuiri cōſtituti fuerunt, qui ex iiſ-
dem Græcis legibus, & patrijs conſuetudinibus, Romanas
e leges cōderent ac ſcriberent, vt diffuſè apud Diodorum
f extat, ſuccinctius a Tito [f] Liuio, eleganter a Feneſtella [g]
g traditur: Horum nomina in Decretis [h] recenſentur. † *Et*
h eum hac moderatione accipiendum eſt, quod ſcribit Pom-
5 ponius: [i] publica authoritate decem fuiſſe viros conſti-
i tutos, per quos peterentur leges a Græcis Ciuitatibus. † *Et*
6 hæ leges proinde in duodecim tabulas relatæ ſunt: quæ ob
id interdum leges decemuirales, interdum leges duode-
cim tabularum dicuntur. Explodenda eſt igitur Accur-
K ſij [K] fabula, tam ridicula quàm falſa, quaſi ſtulto inter-
ueniente, qui protenſa manu Trinitatem ſignificaret, le-
ges à Græcis impetratæ ſint. Cur autem Romani ab Athe
nienſibus & Lacedæmonijs potiſſimè leges eſſe petendas
cenſuerint, eleganter Cicero in oratione pro Flacco per-
ſtringit, vt ibidem videre licet.

ADDITIONES.

a Alcia. lib. 2 Prætermiſſ. dixi ſupra, §. conſtat autem.
b In dialogo qui Minos inſcribitur.
c Lib 3. ab Vrb. condita.
d In lib. de Mag. Rom. cap. 4.
e Lib. 12.
f Lib. 3. ab Vrb. cond.
g d. cap. 4.
h cap. 2. & 3. d. 7.
i In l. 2. §. poſtea ne diutius, ff. de orig. iur.
K d. §. poſtea ne diutius.

§. Sed naturalia.

1 *Ius naturale immutabile.*
2 *Ius ciuile immutari poteſt.*
3 *Graue dictum matris Dionyſij tyranni.*
4 *Ius ciuile ſemper refertur ad rationem naturæ.*
5 *Lex bona à mala, ſola naturæ norma, diuiditur.*
6.7 *Quandoque a naturali ratione longius recedunt leges ciuiles, & tamen nihil iniquum ſtatuunt.*
8 *Ius naturale & gentium circa theſes, ius ciuile circa hypotheſes verſatur.*
9 *Ius ciuile eſt efformatio iuris naturalis.*
10 *Iuris ciuilis definitio.*
11 *Ius naturale etiam diuinum dicitur.*
12 *Diuina quæ eſſe cenſeantur.*
13 *Ius ciuile dupliciter mutatur.*
14 *Deſuetudo eſt contraria conſuetudo.*
15 *Solius Principis eſt, legem tollere.*

a Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes peræquè obſeruantur, *b* diuina quadam prouidentia

Digitized by Google

dentia conſtituta, ſemper firma atque immutabilia
permanent. Ea vero, quæ ipſa ſibi quæque ciuitas con-
ſtituit, ſæpe mutari ſolent, c vel tacito conſenſu popu-
li, vel alia poſtea lege lata.

1 a Ius † naturale *perpetuum eſt, & immutabile. Loqui-*
tur autem de eo iure naturæ, quod ex naturalis & diuinæ
rationis dictamine procedit: quod etiam gentium dici,
a *ſupra* a *oſtendimus. Illud enim in totum mutari non po-*
2 *teſt, licet ex parte variabile ſit.* † *Ius autem ciuile ſub-*
inde mutatur, propter varias negociorum ac rerum cir-
3 *cumſtantias.* † *Hinc illud extat, quod mater Dionyſij ty-*
ranni Siciliæ dixiſſe fertur, cum conatus eſſet filius illi
ſtuprum inferre, Tyrannum quidem leges ciuiles poſ-
ſe mutare, ſed iura naturalia prorſus tollere nullo mo-
4 do poſſe. † *Vtcunque autem iura ciuilia varient, ob id ta-*
men iniquum non ſtatuunt: quia ad eundem finem ten-
dunt, & conueniunt cum ſummis præceptis illis, quæ gu-
bernant omnes leges, immutabiliaque ſunt. Niſi enim
conuenirent cum illis, reſerrenturque ad naturalis ac di-
uinæ rationis formulam, tunc neceſſario iniuſtitiam con-
tinerent, ac tyrannides & carnificinæ eſſent potius, quam
leges, nec quenquam ad obſeruationem ſui adſtringerent.
5 † *Quod & Cicero grauiter in libro de Legibus expreſſit,*
Legem bonam à mala nulla alia, niſi naturæ norma, di-
6 *uidi poſſe aſſerens.* † *Neque eſt quidem hac in re Nomo-*
thetarum conſilium vituperandum, tanquam violẽtum,
quia nonnunquam à naturali æquitate longius recedant
leges ciuiles: nam hoc non iuris, ſed hominum vitio fit,
quia ſua intractabilitate cogunt legiſlatores, ſeueriores
b *ferre leges: ſicut* b *Chriſtus excuſat Moſen, quòd contra*
naturæ æquitatem permiſerat Iudæis, vt propter non ſa-
tis iuſtas offenſiones, vxores ſuas repudiarent. Nam pro-
pter duritiem cordis eorum hoc illis permiſiſſe Moyſen di-
cit: non quod neſcierit, aliud naturalem æquitatem præ-
7 *cipere.* † *Ex hoc igitur exemplo manifeſtum eſt, ſæpe co-*
gi ciuilium legum cõditores, vt nonnihil recedant ac de-
flectant à naturali æquitate, ob improbitatem hominum.
c *Sæpe enim neceſſitas periculi cogit, inter duo mala* c *mi-*
nus malum eligere. Variatio ergo & crebra legum ci-
uilium mutatio improbitati hominum, non ipſis legum-
d *latoribus imputanda eſt, Chriſti exemplo.* d *Hinc etiam*
legibus permiſſum eſt, vt conſtituta maleficiorum ſup-
plicia exacerbentur in terrorem aliorũ, ſi quando nimium
e *multis graſſantibus* e *exemplo opus ſit.* † *Porrò ius na-*
8 *turæ & gentium, vt plurimum continent theſes, ideſt,*
communes quaſdam ſententias recte & tranquille viuen-
di, quas præſcribit ſua cuique ratio, ius autem ciuile ſcri-
ptum eſt de hypotheſibus, ideſt, ſubſumptionibus, verbi
gratia, primum eſt, punire ſontes, *de qua ſententia ne-*
mo dubitat, cum hoc uniuſcuiuſque ratio dictet ac iubeat,
de hypotheſibus vero contenditur, nempe quo genere pœ-
na delicta punienda ſint: hinc alij, fures cenſent ſuſpen-
dendos, alij duplo aut quadruplo puniendos. Sic ſenten-
f *tia iuris naturæ eſt* f ne locupletemur cum alterius ia-
g ctura: *hæc theſis nota eſt omnibus, quam Cicero* g *etiam*
in Officijs grauiter tractat. De eius verò hypotheſi certant
Iuriſconſulti, an vſucapienti liceat ſe locupletare cum a-
lieno damno: an venditori conueniat circumſcribere em-
h *ptorem. Item communis ſententia* h *eſt,* ſeruare fidem,
de qua nemo ambigit, de eius vero ſumptione diſputa-
tur, an pupillus aut mulier fidem ſeruare debeant: an la-
9 *troni, an hoſti ſit ſeruanda; & ſic de ſimilibus.* † *Ex præ-*
dictis ergo efficitur, Ius ciuile nihil facere aliud, quàm
quòd variet communes ſententias Iuris naturalis & gen-
tium, pro ratione circumſtantiarum, & vtilitate ſiue ſa-
lute humanæ ſocietatis; cui modo, hoc modo illud condu-
10 *cibilibus eſt, magiſque proficuum.* † *Atque hoc haud*
i *dubiè Vlpianus* i *intellexit, cum Ius ciuile definit* eſſe
illud, quod neque in totum a natura recedat, neque
per omnia ſeruiat, ſed ei vel aliquid addat, vel aliquid
detrahat. *Et nos alibi diximus, Ius ciuile determinatio-*
nem eſſe Iuris naturalis.

11 *b* Diuina quadam. † *Recte, inquit,* diuina prouiden-
tia, *quia iura naturæ & gentium, ſunt diuinitus inſcul-*
pta animis noſtris, & ſic impreſſa, vt abradi omnino ne-
12 *queant,* † *Neque enim illud tantum diuinum eſt, ac pro*
iure diuino habendum, quod Moyſes aut Euangeliſtæ
tradiderunt, quæue præcipiuntur in ſacris ſcripturis: ſed
quicquid ſententiæ Chriſti tãdem reſpondet, & quicquid
ſynceríoris humanæ mentis iudicium ac ratio, ad tuẽdam
huius vitæ ſocietatem poſtulat atque præcipit. Aliàs ele-
uaretur multarum legum authoritas: quæ iuris diuini
eſſe, diuinaque prouidentia conſtitutæ merito iudicari
debent.

13 *c* Vel tacito. † *Hinc diſcendum, iura ciuilia duplici mo-*
do mutari, & abrogari poſſe: aut ſuffragio legiſlatoris,
k *aut contraria populi conſenſu, per deſuetudinem.* k *Hinc*
14 † *enim deſuetudinem accipimus pro contraria conſuetu-*
dine. Suffragio legiſlatoris abrogatur lex, per recentio-
rem latam legem, eamque contrariam, quod hodie ſolus
Princeps Romanus facere poteſt, in quem legum conden-
darum authoritatem regia ſanctione tranſlatam eſſe, ſu-
l *pra* l *diximus.* † *Solius igitur Principis eſt, legem aut*
15 *tollere, aut emendare, idque per nouam & contrariam*
m *Conſtitutionem:* m *quod paſſim videre eſt tam in Codice,*
quam Nouellis Conſtitutionibus. Contrario populi conſen-
ſu tollitur lex, quando tempore longiſſimo contra legem
n *præſcriptum eſt, & in contrarium* n *obſeruatione populi*
quid inductum.

ADDITIONES.

a In princ. huius tit.
b Matth c.19.
c Di.23.cap.2.& ſeq.
d d.c.19.
e L. aut facta §.vlt.ff.de pœnis.
f L. nam hoc natura.ff de condict. indeb.
g Lib.3.Offic.
h In l.1.ff.de pact.
i In l.ius ciuile, ff.de iuſt.& iur.
K L. de quib. ff de legib.
l In §.ſed & quod princip. ſup hoc tit.
m L. non eſt nouum.ff de legib.l tanta, C.de veteri iure enucl.
n In §.ea non ſcripto, & Dd.in d.l.ea quib.

DE IVRE PERSONARVM. Tit. III.

In Rubr.& princ. tit.

1 *Tria iuris capita.*
2 *Perſona an ſit proprium iuris caput.*
3.4 *Duo tantum eſſe peculiaria iuris capita, dominium & obligationem.*
5 *Perſona quare bis annumerata.*
6 *Primi libri Inſtitutionum tractatio ſiue Epitome.*
7 *Ius perſonarum, & ſtatus hominum, idem.*
8 *Iuris cauſa materialis, efficiens, formalis.*

a Omne autem ius, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et prius de perſonis videamus, nam parum eſt ius noſſe, ſi perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur. Summa itaque diuiſio de iure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui.

1 TRIA † *hic mox ab initio ex Caio Iuriſconſulto re-*
a ſeruatur Iuriſprudentiæ capita a *videlicet* perſona, res,
&actio. *Ad hæc enim tria, omne ius, quo vtimur, perti-*
2 *net.* † *Apellus verò non incelebris Iureconſultus, putat,*
perſonam non eſſe proprium & peculiare Iuris ciuilis ca-
put, ad quod pleraque in legibus referantur, ſed nihil a-
liud, quam circumſtantiam: quales etiam ſunt, cauſa, lo-
cus, tempus, quantitas, qualitas, & euentus: ſicut eas alibi
b Claudius Saturninus [b] *perſtringit,* † *Reliqua vero duo,*
3 *quæ connumerantur, eſſe peculiaria iuris ciuilis capita,*
rem, *ſcilicet &* actionem. *Quamuis apertius, quod Pau-*
c lus [c] *appellat rem, ſecundum ipſum* Dominium *dici po-*
tuiſſet, quid enim in vniuerſa rerum natura non eſt res?
Vnde res, apud Logicos, dicitur terminus transcendens,
hoc eſt, ſuperans omnia ſignificata. Cum porro dominium
vna ſit vniuerſi iuris pars, loco actionis commodius obli-
gationem pro altera conſtituendam eſſe, idem cenſet. Con
feruntur namque dominium, & obligatio, *non aliter*
quam architectus & calcearius, nimirum duo artifices,
& duæ cauſæ efficientes: deinde actio realis, & actio per-
ſonalis, non ſecus quam domus & calceus, nimirum duo
effectus, & duo officia. Sicut enim actio perſonalis ex obli
4 *gatione, ita realis ex dominio producitur.* † *Et ad hæc duo*
vniuerſæ Iuriſprudentiæ capita referri poſſe autumat, re-
liqua omnia quæ in legibus habentur, quæ ſint vtriuſque
capitis vel partes, vel ſpecies. vel cauſæ efficientes, vel ef-
fectus, vel adfinia ſiue cognata, vel contraria, exceptis
5 *circumſtantiis, quæ & illa & iſta variant.* † *tum verò ſi*
d quæras: Qua ergo ratione Caius [d] *prædictis duobus ca-*
pitibus perſonam *annumerarit? Reſpondet Apellus, id*
factum ab ipſo eſſe, non quia perſona eſſet proprium &
tertium caput, ſed quia videbat non minus late ipſius
tractationem ſeſe diffundere, atque vnius ex illis duo-
bus. Voluit itaque Caius (quem Iuſtinianus hic ſecu-
tus eſt) perſonæ circumſtantiam in legibus latiſſime pa-
tentem ſeparatim etiam explicare, atque aliis Iuriſpru-
dentiæ capitibus adiungere, ordinem doctrinæ potius,
quàm naturæ ſequens. Potuiſſet enim eadem opera, vel
loci vel euentus circumſtantiam, vel aliam quamuis
6 *ex his reliquis, aut etiam plures connumerare.* † *Hoc*
igitur primo Inſtitutionum libro perſonæ tractatio com-
prehenditur: quia aliæ perſonæ ſunt liberæ, aliæ ſerui-
les. Liberæ vel ingenuæ, vel libertinæ. Quædam alieno
iuri ſubiectæ: atque harum aliquæ vel ſub tutela, vel ſub
cura: aliquæ vero neque ſub tutela, neque ſub cura exi-
ſtunt. Hinc nuptiæ ſiue matrimonia, arrogationes, ado-
ptiones, emancipationes, manumiſſiones, capitis diminu-
tiones, tutela & cura explicantur. Atque hæc eſt totius
7 *libri primi tractatio.* † *Cæterum, quod hic ius perſona-*
e rum dicitur, Iuriſconſultus in Pandectis [e] ſtatum homi-
num *appellat, nempè, quod quiſque hominum ſibi ius vel*
libertatis, vel ſeruitutis vendicat. Eſt enim ſtatus, *nihil*
aliud quam perſonæ qualitas & conditio: vt eſſe liberum
vel ingenuum, ſiue nobilem, vel ſeruum. Donatus apud
Terentium: Status, *inquit,* ad habitum hominum, ſta-
tura ad corpus refertur. *Perſonarum verbo homines in-*
telligis: quanquam propria huius dictionis ſignificatio
eſt, vt qualitatem in homine notet, qua alius ab alio dif-
fert, tum in animo, tum in corpore, tum in extra poſitis:
quæ à Rhetoricis enumerantur in attributis perſonæ, au-
thore Valla.
8 *a* Omne autem ius. † *Hæc eſt ſumma iuris diuiſio, ma-*
teriam, id eſt, ſubiectum, circa quod verſatur, continens.
f Quæ ad cauſam efficientem ſpectat, Modeſtinus [f] *expli-*
cat, Ergo *(inquiens)* omne ius aut conſenſus fecit, aut
neceſſitas conſtituit. aut firmauit conſuetudo. *Quæ*
g formam reſpicit idem [g] *ſcribit.* Totum ius conſiſtit
(aiens) aut in acquirendo, aut in conſeruando, aut in
minuendo: *id eſt; quomodo alienet, aut amittat. Finis*
iuris eſt publica ſalus, & ciuium ſubditorumque tranquil
litas: Ideo in XII. tabulis hæc lex ſcripta fuit: Salus po-
puli ſuprema lex eſto.

ADDITIONES.

a In l. 1. de Stat. hom.
b In l. aut facta. ff. De pœnis.
c In d. l. 1.
d In d. l. 1.
e In tit. ff De ſtat. hom.
f L. vlt. ff. de leg.
g d. l. vlt.

§. Et libertas.

1 *Libertatis definitio explicatur.*
2 *In ſeruis libertatem faciendi impediri, iure tam gen-*
tium quam ciuili.
3 *Libertatis proprium eſt, ſic viuere vt velis.*
4 *Coniugata quæ dicantur.*
5 *Argumentum à coniugatis.*

a Et libertas quidem (*b* ex qua etiam liberi vocantur,) eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: niſi ſi quid vi, aut iure prohibetur.

1 *a Hæc* † *libertatis definitio Florentini* a *eſt, ab effecto &*
a officio conflata: cuius ſenſus eſt, quod libertas ſit libera
quædam & plena poteſtas, à natura hominibus tributa,
faciendi quæ velint, niſi vi vel iure prohibeantur. Vi,
velati cum me aliquid molientem, quod lex non prohi-
bet, fortior quiſpiam, & plus habens virium, vetat &
impedit. Iure, *vt cum ſuppliciorū & pœnarum minis co-*
hibeor, ne quid iniuria faciam. Alii exponunt Vi, *id eſt,*
iure gentium: Iure, *ſcilicet ciuili, vt oſtendant, liberis tan*
tum hominibus hanc definitionem competere, non etiam
2 *ſeruis.* † *In ſeruis enim impedita eſt faciendi facultas,*
vel iure gentium per ſeruitutem, vel iure ciuili: vt quia
venundari ſe quis patiatur ad precii participationem.
3 † *Sane Cicero in officiis;* Libertatis, *inquit,* proprium eſt,
ſic viuere vt velis. *Idem in Paradoxis.* Quid eſt, *inquit,*
libertas? poteſtas viuendi vt velis.
4 *b* Ex qua etiam liberi. † *Locus eſt a coniugatis. Docet*
enim Cicero in Topicis, ea dici Coniugata, *quæ ſunt ex*
verbis eiuſdem generis, quæque ab vno orta, variè com-
5 *mutantur: vt ſapiens, ſapienter, ſapientia.* † *Ducuntur*
autem inde plura argumenta, & in iure ciuili (vt Bald.
annotauit,) veluti, qui libertate potitur, liber eſt; (qui tu-
b telam gerit, tutor [b] *eſt: ſi compaſcuus ager eſt, ius eſt com*
c paſcere: [c] *ſi quis cognationi legauerit, cognatis legaſſe*
videtur: fructuarius in partu hominis non habet vſum-
fructum, quia homo in fructu [d] *non eſt.*

ADDITIONES.

a In l. libertas. ff de ſtat. hom.
b In § 2. infra de tutel.
c In l. ſi cognatis § vlt. de reb. dub.
d In l. vetus fuit. de vſufruct.

§. Seruitus.

Digitized by Google

§. Seruitus.

1 *Definitio ſeruitutis.*
2 *Seruitus vnde dicta.*
3 *Poteſtas dominorum in ſeruos.*
4 *Eadem limitata.*
5 *Seruitus quomodo contra naturam.*

Seruitus autem eſt conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur.

1 Definitur † *hic ea ſeruitus, quæ a perſona ſeruili de-*
betur perſona liberali, a iure gentium introducta: vnde &
conſtitutio iuris gentium hic dicitur. Natura enim ſeruos
neſciebat, cùm iure naturali omnes homines liberi naſce-
2 *rentur.* † *Sed ex bellis, quæ iuris gentium ſunt, ſeruitus eſt*
a *inuenta.* [a] *Cœpit autem hæc poteſtas hominis in hominem*
primùm concedi a gentibus, loco beneficij, vt eos, qui ex
clade belli ſuperſtites in victorum poteſtatem veniſſent,
b *humanitatis cauſa* [b] *ſeruarent.* † *Poſtea moribus eſt re-*
3 *ceptum, vt eorum, quos clementer ita ſeruaſſent, miniſte-*
rio non tantum in curandis ſuis rebus vterentur, ſed & li-
centiam tales vendendi alijs, ſibi ſumerent. Ac tandem eo
progreſſa eſt libido dominandi, vt et Romanis legibus vi-
c *tæ atque necis poteſtas dominis* [c] *in ſeruos conceſſa ſit.*
4 † *Proinde ne qui immodica licentia huius poteſtatis te-*
mere & malitioſe abuterentur, vinculis legum ciuilium
d *rurſus concluſa eſt: vt caſtigare* [d] *quidem ſeruos ob deli-*
cta dominis liceat, ſed ita, vt nulla immanitas, aut gra-
5 *uior ſæuitia in ea caſtigatione deprehendatur.* † *Vnde fa-*
cile intelligis, quomodo ſeruitus ſit contra naturam. Con-
tra naturam enim eſt, ſi effectus illos præduræ ſeruitutis re-
ſpiciamus, qui contra omnem humanitatis rationem in v-
e *ſum olim recepti fuere, atque ob id à Iuſtiniano* [e] *& ante-*
rioribus principibus merito emendati. Nam quod ad
cauſam ipſam attinet, quin ſeruitus cauſam a natura tra-
f *hat, non eſt dubitandum: id quod Ariſtoteles* [f] *& alij* [g]
g *& nouiſſime La* [h] *grauiter probant. Sed eſt etiam alia*
h *ſeruitus, quæ de rebus dicitur, nempe ius, quod quis vel in*
i *re, vel ex re ſua alteri conſtituit: de qua infra ſuo loco* [i]
Iuſtinianus tractabit.

ADDITIONES.

a In §.1. infr. de libertinis.
b L.4 §.ſerui. ff. de ſtatu hom. §.ſerui. infr. eo. L.2. in 2. par. Doct. iuris. cap.14.
c L. in ſuis, ff de lib & poſth. L.vlt. C. de patr. poteſt.
d §.1. infr. de his qui ſunt ſui vel alieni iur. adde hæc quæ annotaui in meis obſer. Came. cent.5. obſeru.8.
e In d.§.
f Lib.1. Polit. cap.3.
g In ſcholijs Polit. Ariſt.
h In 2. part. Doc. iuris. tit. de iur. perſo. Dixi de hoc in §.ius autem gent. ſup. de iur. nat. gent. & ciu.
i Lib.2. tit.3. de ſeruitut. ruſt. præd.

§. Serui autem.

1 *Captiuitas iuris gentium.*
2 *Serui vnde dicti.*
3 *Hoſtem captum an liceat occidere.*
4 *Serui quare dicti mancipia.*
5 *Hodie captiui non fiunt ſerui.*

Serui autem ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, & per hoc ſeruare, nec occidere ſolent: qui etiam mancipia dicti ſunt, eo quod ab hoſtibus manu capiuntur.

1 Iure † *gentium ſecundario introductum eſt, vt capti*
in bello efficerentur capientium: quæ erat finalis primum
cauſa ſeruitutis. Cæterum, quoniam multi deſæuiebant in
captiuos, eoſque necabant, prohibitum id fuit, conſtitu-
2 *tumque, vt potius venderentur, quam occiderentur.* † *Vn-*
a *de à ſeruando dicti* [a] *ſunt ſerui. Sic & Auguſtinus* [b]
b Origo (*inquit*) vocabuli ſeruorum in lingua Latina in-
de creditur ducta, quod hi qui iure belli poſſent occidi,
3 à victoribus conſeruabantur. † *Et hinc quidem appa-*
ret, non licere nobis hoſtem noſtrum, poſtquam captus eſt,
interficere. Quod plerique verum dicunt, cùm intra præ-
ſidia noſtra iam deductus eſt: ante vero, quam deductus
ſit, occidi iure poterit: cum multa interim poſsint accide-
c *re.* [c] *Quid enim ſi fugam capeſceret, vel cum hoſtibus*
d *rurſus congregaretur? Alij* [d] *vero malunt, in ipſa acie*
ſolum licere, idque aduerſus eos, qui dedere ſe nolũt. Nam
dediticium hominem occidere, crudeliſsimum eſt, nec bo-
ni Imperatores hoc patiuntur: ab ea quippe humanitas
4 *abhorret, quam naturaliter homo homini debet.* † *Illi*
e *ijdem ſerui, quia ab hoſtibus manu capiebantur* [e] *vel po-*
f *tius, quia ſeruienti mancipabantur* [f] mancipia *vocari*
5 *ſolebant.* † *Et hæc quidem olim obtinebant; hodie vero*
apud Chriſtianos captiui nequaquam ſerui fiunt, niſi qua-
tenus hoc iure contra immaniſſimos Turcas & Sarrace-
g *nos etiamnum* [g] *vtimur: qui viciſsim noſtros, ſi quan-*
do capiunt, in inclementiſsimam, duriſsimamque ſerui-
h *tutem* [h] *redigunt.*

ADDITIONES.

a Dixi in §.ius autem gentium. ſup. de iur. nat. gent. & ciu. Facit l. pupillus, § ſeruorum, ff. de verb. ſig.
b Lib.10. de Ciu. Dei.
c L. in laqueum, ff de acq rer. dom.
d Alciat. in l. pupillus. 239 § ſeruorum. ff de verb. ſign.
e Vt hic in text. & l libertas. 4. ff de ſtat hom.
f Gell. lib.7. cap.4 & Bud in l 2. ff. de orig iur.
g Ang §. item ea quæ. inf. de rer. diuiſ. Idem in §. eius qui, inf. quibus non eſt permiſ. fac. teſt.
h Alcia. in l hoſtes ff. de verb. ſign.

§. Serui autem aut naſcuntur.

1 *Serui naſcuntur, & fiunt.*
2 *Partus ventrem ſequitur.*
3 *Vernæ qui.*
4.6 *Serui quomodo fiant.*
5 *Quæ requirantur, vt fiant ſerui per venditionem.*
6 *Ingratitudine fit ſeruus, & quibuſdam alijs modis.*

Serui autem aut naſcuntur, aut fiunt. Naſcuntur ex ancillis noſtris: fiunt aut Iure gentium, ideſt, ex captiuitate: aut Iure ciuili, cum liber homo, maior viginti annis, ad precium participandum ſeſe venundari paſſus eſt.

1 Hinc † *diſce, ſeruos vel naſci vel fieri; naſcuntur Iu-*
re gentium ex ancillis, quas in dominica poteſtate ha-
2 *bemus:* † *quia proles, quod ad ſtatus cauſam attinet,*
non patris, ſed matris conditionem, quæ ei pluribus tem-
a *poribus* [a] *commodare poteſt, ſequitur.* † *Et hos pro-*
3 *prie* Vernas *dicimus* [b]. *Quandoque tamen* verna *pro*
b *liberto ſumitur, non ſeruo: vt cum teſtator* vernis *ſuis le-*
* *gat* * *quod ſi de ſeruis intelligeremus, inutiliter fieret.*
Libertos autem vernas *etiam antiquæ inſcriptiones no-*
bis referunt, vt hæc: Fortunatus Auguſti libertus
verna, *At verò ſignificantur ea appellatione, qui in æ-*
dibus noſtris nati ſunt. vt vernarum *aprorum & lupo-*
rum Martiali, qui in viuarijs & piſcinis noſtris.

Digitized by Google

a Omne autem ius, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et prius de perſonis videamus, nam parum eſt ius noſſe, ſi perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur. Summa itaque diuiſio de iure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui.

1 TRIA † *hic mox ab initio ex Caio Iariſconſulto re-*
a *ferantur Iariſprudentia capita* a *videlicet* perſona, res,
& actio. *Ad hac enim tria, omae ius, quo vtimur, perti-*
2 *net.* † *Apellus verò non incelebris Iureconſultus, putat,*
perſonam aon eſſe proprium & peculiare Iuris ciuilis ca-
put, ad quod pleraque in legibus referantar, ſed nibil a-
lind, quam circumſtantiam: quales etiam ſuat, cauſa, lo-
cas, tempus, qaaatitas, qualitas, & euentus: ſicut eas alibi
b *Claudius Saturninus* [b] *perſtingie*, † *Reliqua vero duo,*
3 *quæ counnmerantur, eſſe peculiaria iuris ciuilis capita,*
rem, *ſeilicet &* actionem. *Quamuis apertius, quod Paa-*
c *las* [c] *appellat rem, ſecundum ipſum* Dominium *dici po-*
tuiſſet, qaid enim in vniuerſa rerum natura non eſt res?
Vnde res, apud Logicos, dicitur terminas tranſeeadeas,
hoc eſt, ſuperaat omnia ſignificata. Cum porro domiaium
vna ſit vniuerſi iuris pars, loco actionis commodius obli-
gationem pro altera conſtituendam eſſe, idem eenſet. Cou
feruntur namqae dominium, & obligatio, *aoa aliter*
quam architectus & ealcearius, aimirum duo artifices,
& duæ cauſæ efficientes: deinde actio realis, & actio per-
ſonalis, non ſecus quam domus & calceus, aimirum duo
effectus, & duo officia. Sicat enim actio perſonalis ex obli
4 *gatione, ita realis ex dominio producitar.* † *Et ad hæc duo*
vniuerſa Iuriſprudentia capita referri poſſe autumat, re-
liqaa omnia quæ ia legibus habentar, qua ſint vtriuſque
eapitis vel partes, vel ſpecies, vel cauſæ efficientes, vel ef-
fectus, vel adſinia ſiue cognata, vel contraria, exceptis
5 *circunſtantijs, quæ & illa & iſta variant.* † *tam verò ſi*
d *quæras: Qua ergo ratione Caias* [d] *prædictis duobus ca-*
pitibus perſonam *annumerauit? Reſpondet Apellus, id*
factum ab ipſo eſſe, non quia perſona *eſſet proprium &*
tertium caput, ſed quia videbat aon minus late ipſius
tractatioaem ſeſe diffundere, atque vnias ex illis duo-
bus. Voluit itaque Caius (quem Iuſtinianus bic ſecu-
tus eſt) perſonæ circunſtantiam in legibus latiſſime pa-
tentem ſeparatim etiam explicare, atque alijs Iuriſpru-
dentiæ capitibus adiungere, ordinem doctrinæ potius,
quàm naturæ ſequens. Potaiſſet enim eadem opera, vel
loci vel euentus circunſtantiam, vel aliam quamuis
6 *ex bis reliquis, aut etiam plures connumerare.* † *Hoc*
igitur primo Inſtitutionum libro perſonæ tractatio com-
prebenditur: quia aliæ perſonæ ſunt liberæ, aliæ ſerui-
les. Liberę vel ingeanæ, vel libertinæ. Quædam alieno
iuri ſubiectæ: atque barum aliqaæ vel ſub tutela, vel ſub
cura: aliquæ vero neque ſub tatela, neque ſub cura exi-
ſtunt. Hinc nuptiæ ſiue matrimonia, arrogatioaes, ado-
ptiones, emancipationes, manumiſſiones, capitis diminu-
tiones, tutela & cura explicantur. Atque bæc eſt totius
7 *libri primi tractatio.* † *Cæterum, quod bic ius perſona-*
e *rum dicitar, Iuriſconſultus in Pandectis* [e] ſtatum homi-
num *appellat, nempè, quod quiſque bominum ſibi ius uel*
libertatis, vel ſeruitutis vendicat. Eſt enim ſtatus, *nibil*
aliud quam perſonæ qualitas & coaditio: vt eſſe liberum
vel ingenuum, ſiue nobilem, vel ſeruum. Donatas apud
Terentium: Status, *inquit,* ad habitum hominum, ſta-
tura ad corpus refertur. *Perſoaarum verbo bomines in-*
telligit: quanquam propria baius dictionis ſignificatio
eſt, vt qualitatem in bomine notet, qaa alius ab alio dif-
fert, tum in aaimo, tum ia corpore, tum in extra poſitis:
quæ à Rhetoricis enumerantur in attributis perſonæ, au-
thore Valla.
8 *a* Omne autem ius. † *Hæc eſt ſumma iuris diuiſio, ma-*
teriam, ideſt, ſubiectum, circa quod verſatur, contineas.
f *Quæ ad cauſam efficientem ſpectat, Modeſtinus* [f] *expli-*
cat, Ergo (*inquiens*) omne ius aut conſenſus fecit, aut
neceſſitas conſtituit, aut firmauit conſuetudo. *Quæ*
g *formam reſpicit idem* [g] *ſcribit.* Totum ius conſiſtit
(*aiens*) aut in acquirendo, aut in conſeruando, aut in
minuendo: *ideſt; quomodo alienet, aut amittat. Finis*
iuris eſt publica ſalus, & ciuium ſubditorumque tranquil
litas: ideo in XII. tabulis bæc lex ſcripta fuit: Salus po-
puli ſuprema lex eſto.

ADDITIONES.

a In l. 1. de Stat. hom.
b In l aut facta. ff. De pœnis.
c In d. l. 1.
d In d. l. 1.
e In tit ff De ſtat. hom.
f l. vlt. ff. de leg.
g d. l. vlt

§. Et libertas.

1 *Libertatis deſiaitio explicatar.*
2 *Ia ſeruis libertatem faciendi impediri, iure tam gen-*
tium quam ciuili.
3 *Libertatis proprium eſt, ſic viuere vt velit.*
4 *Coniugata quæ dicantur.*
5 *Argumentum à coniugatis.*

a Et libertas quidem (*b* ex qua etiam liberi vocantur.) eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: niſi ſi quid vi, aut iure prohibetur.

1 *a Hæc* † *libertatis definitio Florentini* a *eſt, ab effectu &*
a *officio conflata: cuius ſenſus eſt, quod libertas ſit libera*
quędam & plena poteſtas, à natura bominibus tributa,
faciendi quæ velint, niſi vi vel iure probibeantar. Vi,
veluti cum me aliquid molientem, quod lex non probi-
bet, fortior quiſpiam, & plus babens virium, vetat &
impedit. Iure, *vt cum ſuppliciorū & pœnarum minis co-*
bibeor, ne quid iaiuriæ faciam. Alij exponant Vi, *id eſt,*
iure gentium: Iure, *ſcilicet ciuili, vt oſtendaat, liberis tan*
tum bominibus banc definitionem competere, non etiam
2 *ſeruis.* † *Ia ſeruis enim impedita eſt faciendi facultas,*
vel iure gentium per ſeruitatem, vel iure ciuili: vt quia
venundari ſe quis patiatur ad precij participationem.
3 † *Sane Cicero in officijs;* Libertatis, *inquit,* proprium eſt,
ſic viuere vt velis. *Idem in Paradoxis.* Quid eſt, *inquit,*
libertas? poteſtas viuendi vt velis.
4 *b* Ex qua etiam liberi. † *Locus eſt a coniugatis. Docet*
enim Cicero ia Topicis, ea dici Coniugata, *quæ ſunt ex*
verbis eiuſdem generis, quæque ab vno orta, variè com-
5 *mutantur: vt ſapiens, ſapienter, ſapientia.* † *Dicuntur*
autem inde plura argumenta, & in iure ciuili (vt Bald.
anotauit,) veluti, qui libertate potitur, liber eſt; (qui tu-
b *telam gerit, tutor* [b] *eſt: ſi compaſcuus ager eſt, ius eſt com*
c *paſcere:* [c] *ſi quis cognationi legauerit, cognatis legaſſe*
videtur: fructuarius in pacto bominis non babet vſum-
fructum, quia homo ia fructu [d] *non eſt.*

ADDITIONES.

a In l. libertas. ff de ſtat. hom.
b In § 2. infra de tutel.
c In l. ſi cognatis § vlt. de reb. dub.
d In l. vetus fuit. de vſufruct.

§. Seruitus.

1 *Definitio ſeruitutis.*
2 *Seruitus vnde dicta.*
3 *Poteſtas dominorum in ſeruos.*
4 *Eadem limitata.*
5 *Seruitus quomodo contra naturam.*

Seruitus autem eſt conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur.

1 Definitur † *hic ea ſeruitus, quæ a perſona ſeruili de-*
betur perſonæ liberali, a iure gentium introducta: vnde &
conſtitutio iuris gentium hic dicitur. Natura enim ſeruos
neſciebat, cùm iure naturali omnes homines liberi naſce-
2 *rentur. † Sed ex bellis, quæ iuris gentium ſunt, ſeruitus eſt*
a *inuenta.* [a] *Cœpit autem hæc poteſtas homini in hominem*
primùm concedi a gentibus, loco beneficij, vt eos, qui ex
clade belli ſuperſtites in victorum poteſtatem veniſſent,
b *humanitatis cauſa* [b] *ſeruarent. † Poſtea moribus eſt re-*
3 *ceptum, vt eorum, quos clementer ita ſeruaſſent, miniſte-*
rio non tantum in curandis ſuis rebus vterentur, ſed & li-
centiam tales vendendi alijs, ſibi ſumerent. Ac tandem eo
progreſſa eſt libido dominandi, vt et Romanis legibus vi-
c *tæ atque necis poteſtas dominis* [c] *in ſeruos conceſſa ſit.*
4 *† Proinde ne qui immodica licentia huius poteſtatis te-*
mere & malitioſe abuterentur, vinculis legum ciuilium
d *rurſus concluſa eſt: vt caſtigare* [d] *quidem ſeruos ob deli-*
cta dominis liceat, ſed ita, vt nulla immanitas, aut gra-
5 *uior ſæuitia in ea caſtigatione deprehendatur. † Vnde fa-*
cile intelligis, quomodo ſeruitus ſit contra naturam. Con-
tra naturam enim eſt, ſi effectus illos præduræ ſeruitutis re-
ſpiciamus, qui contra omnem humanitatis rationem in v-
e *ſum olim recepti fuere, atque ob id à Iuſtiniano* [e] *& ante-*
rioribus principibus merito emendati. Nam quod ad
cauſam ipſam attinet, quin ſeruitus cauſam a natura tra-
f *hat, non eſt dubitandum: id quod Ariſtoteles* [f] *& alij* g
g *& nouiſſime La* [h] *grauiter probant. Sed eſt etiam alia*
h *ſeruitus, quæ de rebus dicitur, nempe ius, quod quis vel in*
i *re, vel ex re ſua alteri conſtituit: de qua infra ſuo loco* i
Iuſtinianus tractabit.

ADDITIONES.

a In §. 1. infr. de libertinis.
b L. 4 §. ſerui. ff. de ſtatu hom. §. ſerui. infr. eo. L. 2. in 2. par. Doct. iuris. cap. 14.
c L. in ſuis, ff. de lib. & poſth. L. vlt. C. de patr. poteſt.
d §. 1. infr. de his qui ſunt ſui vel alieni iur. adde hæc quæ annotaui in meis obſer. Came. cent. 5. obſeru. 8.
e In d. §.
f Lib. 1. Polit. cap. 3.
g In ſcholijs Polit. Ariſt.
h In 2. part. Doc. iuris. tit. de iur. perſo. Dixi de hoc in §. ius autem gent. ſup. de iur. nat. gent. & ciu.
i Lib. 2. tit. 3. de ſeruitut. inſt. præd.

§. Serui autem.

1 *Captiuitas iuris gentium.*
2 *Serui vnde dicti.*
3 *Hoſtem captum an liceat occidere.*
4 *Serui quare dicti mancipia.*
5 *Hodie captiui non fiunt ſerui.*

Serui autem ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, & per hoc ſeruare, nec occidere ſolent: qui etiam mancipia dicti ſunt, eo quod ab hoſtibus manu capiuntur.

1 Iure † *gentium ſecundario introductum eſt, vt capti*
in bello efficerentur capientium: quæ erat finalis primum
cauſa ſeruitutis. Cæterum, quoniam multi deſæuiebant in
captiuos, eoſque necabant, prohibitum id fuit, conſtitu-
2 *tumque, vt potius venderentur, quam occiderentur. † Vn-*
a *de à ſeruando dicti* [a] *ſunt ſerui. Sic & Auguſtinus* b
b Origo (*inquit*) vocabuli ſeruorum in lingua Latina inde creditur ducta, quod hi qui iure belli poſſent occidi,
3 à victoribus conſeruabantur. † *Et hinc quidem appa-*
ret, non licere nobis hoſtem noſtrum, poſtquam captus eſt,
interficere. Quod plerique verum dicunt, cùm intra præ-
ſidia noſtra iam deductus eſt: ante vero, quam deductus
ſit, occidi iure poterit: cum multa interim poſsint accide-
c *re.* [c] *Quid enim ſi fugam capeſceret, vel cum hoſtibus*
d *rurſus congregaretur? Alij* [d] *vero malunt, in ipſa acie*
ſolum licere, idque aduerſus eos, qui dedere ſe nolūt. Nam
dedititium hominem occidere, crudeliſsimum eſt, nec bo-
ni Imperatores hoc patiuntur: ab ea quippe humanitat
4 *abhorret, quam naturaliter homo homini debet. † Illi*
e *ijdem ſerui, quia ab hoſtibus manu capiebantur* [e] *vel po-*
f *tius, quia ſeruituti mancipiabantur* [f] *mancipia vocari*
5 *ſolebant. † Et hæc quidem olim obtinebant; hodie vero*
apud Chriſtianos captiui nequaquam ſerui fiunt, niſi qua-
tenus hoc iure contra immaniſſimos Turcas & Sarrace-
g *nos etiamnum* [g] *vtimur: qui viciſsim noſtros, ſi quan-*
do capiunt, in inclementiſsimam, duriſsimamque ſerui-
h *tutem* [h] *redigunt.*

ADDITIONES.

a Dixi in §. ius autem gentium. ſup. de iur. nat. gent. & ciu. Facit L. pupillus, §. ſeruorum, ff. de verb. ſig.
b Lib. 19, de Ciu. Dei.
c L. in laqueum, ff. de acq. rer. dom.
d Alciat. in l. pupillus 239 §. ſeruorum. ff. de verb. ſign.
e Vt hic in text. & l. libertas. 4. ff. de ſtat. hom.
f Gell. lib. 7. cap. 4 & Bud. in l. 2. ff. de orig. iur.
g Ang. §. item ea quæ. inf. de rer. diuiſ. Idem in §. eis qui, inſ. quibus non eſt permiſ. fac. teſt.
h Alcia. in l. hoſtes ff. de verb. ſign.

§. Serui autem aut naſcuntur.

1 *Serui naſcuntur, & fiunt.*
2 *Partus ventrem ſequitur.*
3 *Verna qui.*
4.6 *Serui quomodo fiant.*
5 *Quæ requirantur, vt fiant ſerui per venditionem.*
6 *Ingratitudine fit ſeruus, & quibuſdam alijs modis.*

Serui autem aut naſcuntur, aut fiunt. Naſcuntur ex ancillis noſtris: fiunt aut Iure gentium, id eſt, ex captiuitate: aut Iure ciuili, cum liber homo, maior viginti annis, ad precium participandum ſeſe venundari paſſus eſt.

1 Hinc † *diſce, ſeruos vel naſci vel fieri; naſcuntur Iu-*
re gentium ex ancillis, quas in dominica poteſtate ha-
2 *bemus: † quia proles, quod ad ſtatus cauſam attinet,*
non patris, ſed matris conditionem, quæ ei pluribus tem-
a *poribus* [a] *commodare poteſt, ſequitur. † Et hos pro-*
3 *prie* Vernas *dicimus* [b]. *Quandoque tamen verna pro*
b *libero ſumitur, non ſeruo: vt cum teſtator vernis ſuis le-*
* *gat* * *quod ſi de ſeruis intelligeremus, inutiliter fieret.*
Libertos autem vernas *etiam antiquæ inſcriptiones no-*
bis referunt, vt hæc: Fortunatus Augusti libertus
verna, *At verò ſignificantur ea appellatione, qui in æ-*
dibus noſtris nati ſunt. vt vernarum *aprorum & lupo-*
rum Martiali, qui in viuarijs & piſcinis noſtris.

Digitized by Google

4 † *Deinde fiant tam iure gentium, quàm ciuili. Gentium*
quidem, captiuitate, quando ſcilicet in publico iuſto bel-
lo capiuntur. Ciuili verò per venditionem ſuipſius, quan-
c *do quis ſe vendi patiatur.* c † *Quod vt locum habeat, re-*
5 *quiruntur ſubſequentia coniunctim.* d *Primum iuſta æ-*
d *tas, nempe 20. anni: deinde conſenſus vendendi: item pre-*
cij participatio: denique noticia conditionis. Hæc tamen
6 *omnia apud nos ferè obſoleuerant.* † *Porro hoc exem-*
plum non coarctat regulam, quin aliter quoque ſer-
uus iure ciuili fieri poſſit, vt ſane poteſt: veluti ingratitu-
e *dine* e *aſſertione Principali* f *& authoritate Principis,*
propter fugam in familiam latronum.

ADDITIONES.

a L. partum 7 C. de rei vend. §. ſed & ſi quis. inſ. de ingen.
b l. Seruus 8. §. fin. de leg. 1. l. eum ſuper vernis. C. de rei vend.
c Vide l. 15. ff de au. & arg. leg.
c Gl. in cap. ius gentium. diſt. 1. & Panor. in cap. ſicut. de iureiur.
d Per iura in gl. hic alleg. in ver. maior.
e l. 2. C de lib. & eorum lib.
f L. 1. §. omnis. C. de aſſert. tollen.

§. In Seruorum.

1 *Varia olim erat ſeruorum conditio.*
2 *Eadem quare ſublata.*
3 *Iure nouiſſimo nulla eſt inter ſeruos differentia.*
4 *Serui quo ad officia etiam hodie diſtinguuntur.*
5 *Hodie nulla etiam eſt differentia liberorum.*

In ſeruorum conditione nulla eſt differentia: in li-
beris autem multæ: aut enim ſunt ingenui, aut liber-
1 tini. Olim † *varia erat ſeruorum conditio, ita vt cum ea-*
dem appellatione omnes dicerentur eſſe ſerui, non tamen
eodem tenerentur iugo. Nam domini alios habebant in
pleno dominio, alios in ſemipleno, alios in nudo iure, id-
eſt ſine aliqua vtilitate, ad inſtar libertatis, cuius pariter
a *triplex olim* a *erat diſtinctio.* † *Et quia ex diſſimilitu-*
2 *dine dominorum, cum quidam plus à ſeruis poſtularent,*
quam ipſis pro iure ſuo competeret, variæ oriebantur con-
b *trouerſiæ cito* b *abolitum eſt hoc diſcrimen ſeruitutum,*
3 *quod diuerſa dominij ratio producebat.* † *Poſtea Iuſtinia*
c *nus* c *edita Conſtitutione, ſuſtulit inane nomen ſeruitutis,*
quod nudum ius Quiritum *dicebatur, atque ita nouiſſi-*
mo iure nulla eſt differentia ſeruorum, ſed eodẽ iure om-
nes tenentur, quicunque eius conditionis exiſtunt: ſicque
4 *textus hic loquitur.* † *Eſt autem hoc accipiendum, quo ad*
ſtatum eorum, quia vnus alio magis non eſt ſeruus: ſecus
d *quo ad eorum officia, quibus olim fungebantur.* d *Alij*
e *enim erant ſerui Ordinarij, alij Vicarij.* e *alij Atrien-*
f *ſes, alij* f *Mediaſtini, alij Veteratores* f *alij Nouitij, alij*
Calones, alij Lixæ, alij Topiarij, Diætarij, Aquarij, Su-
pellectarij, Olliarij, Scoparij, Saltuarij, & ſi quæ alia erãt
ſeruorum & officia, & nomina, quæ paſſim Pandectarum
g *libros legentibus occurrere poſſunt.* g † *Hodie ex Nouell.*
5 *Conſt. nulla etiam eſt liberorum differentia, omnes enim*
h *hodiè ſunt ingenui, nulli ſunt libertini.* h

ADDITIONES.

a Vt in tit. prox. ſeq. § vlt.
b L. & ſeruorum. ff de ſtat hom.
c L. 1 C. de nudo iure Quirit. toll.
d Gl. in l. vlt ff de ædil. edict.
e L. ſi ſeruus. ff. de pec.
f L. præcipiunt. 37. l. ſi § fin. ff de ædil. edict.
g L. 8. l. 13. §. idem reſpondit, domo, ff. de fundo inſtr. vel inſtr. leg. l. 61. l. 8. de leg. 3. & l. 203. de verb. ſign.
h Nouell. vt libert. 78. Auth. ſed hodie. C. de iur. aur. ann.

DE INGENVIS Tit. IV.

1 *Huius tituli argumentum.*
2 *Partus ventrem ſequitur.*

INgenuus eſt is, qui ſtatim vt natus eſt, liber eſt: ſiue
ex duobus ingenuis matrimonio iunctis editus,
eſt, ſiue ex libertinis duobus, ſiue ex altero ingenuo,
& altero libertino.

1 *HIC TITVLVS,* † *qui fere totus ex Martiani* a
a *reſponſio deſumptus eſt, tractat priorem ſpeciem liberta-*
tis, ingenuitatem ſcilicet: quam primò definit, deinde ad-
2 *dit modos, per quos naſcitur quis ingenuus:* † *qui maxi-*
me ex conditione matris dependent, iuxta communem il-
b *lum locum Iuriſconſultorum,* Partus ventrem b ſequi-
c tur. *qui a Doctoribus alibi* c *vberius explicatur.*
a *Particula,* ſtatim. *in definitione poſita excluduntur ij,*
qui principis beneficio ingenuitatẽ conſequuntur: aut ſen
tentia Iudicis ingenui pronunciantur: hi proprie ingenui
non ſunt, nã ſententia ingenuũ potius declarat, quã facit.

ADDITIONES.

a L. & ſeruorum § ingenui. ff. de ſtat. hom.
b L. partum. 7. C. de rei vend.
c In d. l. partum.

§. Sed & ſi quis.

1 *Partus quare matrem potius quam patrem ſequatur.*
2 *Mater pluribus temporibus prodeſt partui quam pater.*
3 *In quibus liberi patrem, non matrem ſequantur.*
4 *Vxor mariti ſui dignitate cenſetur etiam vidua.*
5 *Vxor viri forum, & domicilium ſequitur: & eſt eius*
ciuitatis viri, eiuſdemque originis, vt vir.

Sed & ſi quis *a* ex matre naſcitur libera, patre verò
ſeruo, ingenuus nihilominus naſcitur, quẽadmodum
qui ex matre libera, & incerto patre natus eſt: *b* quo-
niam vulgo cõceptus eſt. Sufficit autem, liberam fuiſ-
ſe matrem eo tempore quo naſcitur, licet ancilla conce
perit. Et econtrario, ſi libera conceperit, deinde ancilla
facta pariat, placuit, eum qui naſcitur, liberum naſci:
quia non debet calamitas matris ei nocere, qui in ven-
tre eſt. Ex his illud quæſitum eſt; ſi ancilla prægnans
manumiſſa ſit, deinde ancilla poſtea facta, pepererit,
liberum an ſeruum pariat? Et Martianus probat, li-
berum naſci. Sufficit enim ei qui in vtero eſt, liberam
matrem vel e medio tempore habuiſſe, vt liber naſca-
tur. quòd & verum eſt.
1 *a* Ex matre naſcitur libera. † *Sed quare partus matrem*
potius, quàm patrem ſequitur? An quia mater, quod ad
ſtatus cauſam attinet, partui pluribus temporibus commo
dare poteſt in naciſcenda partui libertate, quam pater ip
2 *ſe?* † *Si enim mater vel partus, vel conceptionis, vel me-*
dio tempore, dum ventrem tulit, libera fuerit, partus quo-
que ſit liber: id quod non eſt in patre, in quo tantum vnum
tempus, nempe conceptionis, conſideratur, quia illo ſolo
3 *tempore pater eſt cauſa efficiens.* † *Ad honores verò, di-*
gnitatem & familiam quod pertinet, liberi non matrem,
a *ſed patrem* a *ſequuntur.* † *Sic ipſa quoque vxor mariti*
4 *ſui dignitate atque nominibus cenſetur, etiam vidua* b *do*
b *nec ad ſecunda vota tranſeat.* † *Imò ipſius viri forum &*
5 *domicilium ſequitur, quàm primum ei matrimonio copu-*
c *lata* c *eſt: ſitque eius Ciuitatis ciuis, cuius &* d *vir eſt: eiuſ-*
d *demque originis* e *cenſetur, cuius ipſius eſt maritus.*
b Quoniam vulgo. *Videtur hoc pro quoniam, eſſe legen*
dum quamuis, atque ita Theoph. Græcus Paraphraſtes
hic

Digitized by Google

hic legit, q.d. Imp. Eum qui natus eſt ex matre libera & patre incerta, quamuis ſit ſpurius, tamen eſſe ingenuum, quia naſcitur liber.

c Medio tempore. *Quod ſcilicet inter conceptionem & natiuitatem partus interceſſit.*

ADDITIONES.

a l.filiam.9. & l liberos, 10.ff.de ſenator.l.exemplo, l.eos. C.de decurio. lib 10.
b L.mulierem.C.de dign lib.12.
L cum quædam,& ibi. Dd. ff de iuriſd. omn. iud. Bal.l.2. eo. tit.
d Gl.ſing. in l.ciues, & ibi. Bar. Ang.& Io.de Pl.C. de incol li.10.
e Gl. in l.orig.C de municip. & orig. lib.10. Tiraq. late de legib. connub in gl.1. par.1.nu.30.

§. Cum autem.

1 *Thema huius §.*
2 *Præſcriptio quinquennij olim data ad euertendam ingenuitatem, hodie ſublata.*
3 *Natales quid?*
4 *Titulus de natalibus reſtituendis.*
5 *Natalibus reſtitui quis dicatur.*

a Cum autem ingenuus quis b natus ſit, e non officit d in ſeruitute fuiſſe,& poſtea e manumiſſum eſſe. Sæpiſſime enim conſtitutum eſt, f natalibus non officere manumiſſionem.

1 a Thema † *huius §. hoc eſt. Titius natus eſt ingenuus, & per errorem forte in ſeruitutem coniectus, locoque ſerui habitus & poſſeſſus: deinde tractu temporis manumiſſus, & poſt manumiſſionem in primis conſtitit, ipſum ingenuum eſſe natum. Dubium iam eſt, an per talem manumiſſionem fiat libertinæ conditionis, an potius ingenuitatem natiuam recuperet? Et dicitur eum pro ingenuo habendũ eſſe, cum ingenuum ſtatum inſpecta veritate, & naturæ certitudine ſemper retinuerit.*

b Natus. *Subaudi, & poſtea ſine ſua culpa, ac per errorẽ pro ſeruo habitus, exindeq; manumiſſus.*

c Non officit. *Ne poſt quinquennium quidem, quo per-*
2 *ſtitiſſet in conditione libertina. † Eſt enim ſublata illa*
a *præſcriptio quinquennij* a *quæ habuit olim locum ad ſub-*
b *uertendam ingenuitatem.* b

d In ſeruitute. *In conditione, ſtatu, & obſequio putatiuæ ſeruitutis, cùm reuera ſemper eſſet ingenuus.*

e Manumiſſum. *Ex illa erronea ſeruitute: ſicque per huiuſmodi manumiſſionem non fit libertinæ conditionis, & natiuam ingenuitatem retinet.*

f Natalibus. *Id eſt, ingenuitati.* † Natales, *Valla docen-*
3 *te, conditionem ſanguinis, & familiæ ſignificant: vt generoſi natales, obſcuri natales: ſicque tam pro nobilitate, quàm pro ignobilitate accipiuntur. In legibus vero natales pro nobilitate poni receptum eſt. Sic Hermogenianus.*
c Conſideranda, *inquit*, eſt origo natalium. *& Imp.* c Natales antiquos, & ius ingenuitatis non modo præſtant
4 decuriones, ſed a nobis petitur. † *Hinc notus eſt apud Iuriſconſultos elegans titulus.* De natalibus reſtituendis. *Porro natalibus reſtituere, hodie nobilitare dicimus: &*
d *nobilitatem, natalium reſtitutionem.* d † *Dicitur autem*
5 *natalibus reſtitui, non modo libertus, vt a patroni obſeruantia liberetur, ſed etiam plebeius, quamuis antea nunquam inter nobiles fuerit. Natalibus olim reſtitui dicebantur, liberti, qui beneficio principis ingenuitatis ius ac dignitatem adipiſcebantur. Natalia enim ſunt ius libertatis, quod natura principio generi humano æquabiliter tribuit, vt alter alterius ne pareret imperio, quemadmo-*
e *dum* e *Martianus docet.*

ADDITIONES.

a L.vlt C.vbi cau.ſtatus,&c.
b L.1.§.1.ff ſi liber inge. eſſe dicatur.
c Cod.de iur.aur.annul.
d Bud. in l.vlt.ff de Senator.
e L.2.ff de nat.reſtit.

DE LIBERTINIS. TIT. V.

In Rubr. & princip. tit.

1 *Liberti qui olim fuerint.*
2 *Libertus & Libertinus in quo differant.*
3 *Manumiſſio quid & vnde dicta.*
4 *Priuatio præſupponit habitum.*
5 *Homo ab humo deducitur, ſicut, & Adam.*
6 *Hominis vox quid contineat.*

Libertini ſunt, qui ex iuſta a ſeruitute manumiſſi ſunt. b Manumiſſio autem, eſt de manu datio. nã quamdiu aliquis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur a domini poteſtate. Quæ res c a iure gentium originem ſumpſit: vtpote cum iure naturali omnes homines liberi naſcerentur, d nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita. Sed poſtquam iure gentium ſeruitus ingenuitatem inuaſit, ſecutum eſt e beneficium manumiſſionis, & cum vno communi nomine omnes f homines appellarentur, iure gentium tria hominum genera eſſe cœperunt: liberi, & his contrarium ſerui, & tertiũ genus libertini, qui deſierant eſſe ſerui.

Altera *libertatis ſpecies hoc titulo explicatur, quam*
1 libertinitatem *dicere poſſumus. † libertini autem aliter olim accipiebantur, quàm nunc in legibus ſcriptum ſit.*
a *Nam* liberti, a *erant, qui manumiſſi eſſent ex iuſta ſeruitute: Vnde etiam illorum patroni quaſi patres, qui a morte in vitam illos reuocarunt, appellabantur.* Libertini *vero eorum liberi, qui ex libertis naſcebantur. Sed hæc dif-*
b *ferentia non eſt apud Iuriſconſultos. Videtur tamen, eã* b *Modeſtinum I.C. obſeruaſſe inter* ἀπελευθέρους & ἀπελευθερικοὺς *hoc modo:* ἀπελευθερικοῖς ὀρφανοῖς ... *Paulo poſt,* ἀπελευθερικοῖς γὰρ
2 ἀπελευθέρους μόνους δεῖν δίδοσθαι ... ἐπιτρόπους. † *Differunt tamen inter ſe libertus & libertinus alia ratione: per libertinum enim ſignificamus conditionem hominis ſeu qualitatem, ſicut per libertum intelligimus priuatum quendam reſpectum, ſicut & per patronum. Ideoque libertinus eſt adiectiuum, ſicut ingenuus, vt libertinus homo, libertina mulier: libertus autem eſt ſubſtantiuum, ſicut patronus: dicimus enim, libertus Cæſaris, liberta A-*
c *grippæ: non autem, libertinus* c *Cæſaris. Vnde quoties in legib. fit ſimpliciter mentio manumiſſionis, libertinus ſignificatur: ſin autem patroni etiam ius inſeritur, de libertis eſt accipiendum. Quare ferè nunquam in iure, liberti*
d *mentionem fieri inuenies, niſi eius quoque relatiuum* d *patronus, adijciatur.*

a Ex iuſta ſeruitute. *hoc eſt, vera & legitima: Quod & Cicero in Orat. pro Cecinna indicat, cum ait: Eum qui iuſta ſeruitute fuerit, cenſu liberari: Ad quem ſenſum econtra Iureconſulti iuſtam libertatem dixerunt. Cæterum quis non iuſta ſeruitute ſeruiſſet, manumiſſus non efficeretur libertinæ conditionis, veluti ſi quis, cum liber eſſet, ſtatus & conditionis ſuæ ignarus, ſeruiſſet: quia manumiſſio natalibus non officeret: ſicut ſæpiſſimè conſtitutum eſſe, Iuſtinianus ſcribit.*

b Ma-

b Manumiſſio. *Hæc verba ſunt Vlpiani* e *qui manumiſſionem paritei è manu dationem eſſe deſcribit. Eſt autem ſic dicta manumiſſio, quod dominus caput ſerui, aut alìud eius membrum manu tenens, dicebat:* Hunc, hominem liberum eſſe volo: *ac emittebat eum è manu, (vt Feſtus ait) id eſt, ex ſua poteſtate & dominio.*

c A Iure gentium. *Hoc de ſecundario iure gentium accipi debet, quod ex ratione quidem naturali oritur, ſed non*
f *ſine diſcurſu practico, verũ neceſſitatibus hominum ita* f *exigentibus.*

d Nec eſſet nota. *Quia nihil poteſt eſſe in priuatione, niſi prius fuerit in habitu:† nam vulgo dicitur.* Priuatio præſupponit habitum. g

e Beneficium manumiſ. *Quoniã merita ſeruorum prouocabant dominos ad conferendum ipſis beneficium libertatis.*

5 *f* Homines appellarentur.† *Sacræ literæ teſtantur, Deũ effinxiſſe primum hominem luteum, eumq; ex re appellaſſe* Adam, *hoc eſt, hominem. Eſt enim vtrumque nomẽ*
6 *ab humo deductum. † Pertinet autem hæc vox ad omnes animantes rationis participes, nullo diſcrimine ſexus, ſta*
h *tus,* h *aut ætatis habito.*

A D D I T I O N E S.

- a Suet. Tranquil in vita Claudij c.28.
- b In d.l.1.§ 1. de excuſat. tut.
- c Laur. Valla. lib.4. Elegant.
- d Vt eſt tit. ff de operis libert.
- e In l manumiſ. ff de iuſt. & iu.
- f §. ius autem gent. ſup. de iur. nat. gent. & ciu.
- g L. decem, ff de verb. oblig.
- h L. hominis 152. §.1. ff. de verb. ſig.

§. Multis autem.

1 *Quot ſiat ſpecies manumiſſionis.*
2 *De manumiſſione, quæ fiebat ex Sacris Cõſtitutionibus.*
3 *Manumiſſio per vindictam.*
4.5 *Vindicta quid, & vnde dicta.*
6 *Manumiſſio inter amicos, & per epiſtolam.*

a Multis autem modis manumiſſio procedit: *b* aut enim ex Sacris Conſtitutionibus in ſacroſanctis Eccleſijs, *c* aut vindicta *d* inter amicos, aut per epiſtolã, aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet vltimam voluntatem. Sed & alijs multis modis libertas ſeruo competere poteſt, qui tam ex veteribus, quam ex noſtris Conſtitutionibus introducti ſunt.

a Multis. *Tametſi† Cicero in Topicis tres tantum manumiſſionis ſpecies eſſe voluit, nempe* teſtamentum, vindictam & cenſum: *eam tamen pluribus modis fieri ex*
a *præſenti textu* a *diſcitur: Tacitus* b *vero non niſi duas*
b *ſpecies enumerat: quarum altera ſpecialiter dicatur* vindicta, *altera in genere comprehendat, reliquos modos conferendæ libertatis.*

2 *b* Aut enim ex ſacris.† *De hac manumiſſionis ſpecie ex*
c *tat adhuc quadam Conſtantini* c *Conſtitutio in Codice. Fiebat autem in æde ſacra, vbi domini ſeruis ſuis ſub Antiſtite, plebis aſpectu, & inter poſita qualicunq; ſcriptura, actorum vice libertatem præſtabant.*

3 *c* Aut vindicta.† *Et hæc dicebatur* manumiſſio per vin
d dictam. *Erat † autem* vindicta, *virgula* d *(quæ aliàs Feſtu-*
4 *ca dicitur) qua lictor Prætoris, præmiſſis ſollemnibus verbis, ſeruum tangebat: mox dominus apprehenſum manu dextra vertebat, hoc modo ſeruus libertatem conſeque-*
e *batur, & fiebat ciuis Romanus. Quod & Perſius* e *ſignificauit, inquiens.*

Quibus vna Quiritem Vertigo facit. — *& poſtea:*
Verterit hunc dominus. *& alibi:*
Vindicta poſtquam meus à prætore receſſi.
Cur mihi non liceat, iuſſit quodcunque voluntas?

Idem Perſius alio loco: Non in feſtuca quam lictor geſtat inani. *Ex quo conſtat, Feſtucam idem eſſe, quod vindictam. Porrò ſcribit Tacitus, hoc modo manumiſſos non potuiſſe ob ingratitudinem reuocari in ſeruitutem: ſed pa*
f *rum id conuenit cum noſtris legibus* f *Hanc † autem vin*
5 *dictæ manumiſſionem nonnulli tractam putant à Vindi-*
g *ce ſeruo Aquiliorum, vt Liuius;* g *vel Vitelliorum, vt*
h *Plutarchus* h *habet, qui index fuit coniurationis de Tarquinio in vrbem reducendo, atque ob id libertate donatus, & ciuis Romanus ab ipſo Bruto factus eſt: Indeque obſeruatum ainas, vt qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti viderentur.*

6 *d* Inter amicos. † *Et hi qui inter amicos, aut per epiſtolam manumittebantur, iura Ciuitatis non conſequebantur* i *quod ſi inter amicos libertas dabatur, neceſſarij erãt*
K *eo in actu quinque teſtes, & interpoſitio ſcripturæ* K *Sin per epiſtolam manumittebatur ſeruus, ipſius patroni, & quinque teſtium ſubſcriptio deſiderabatur, quomodo ſer-*
l *uus etiam abſens quaſi ex vltima voluntate libertatem* l *conſequebatur.*

A D D I T I O N E S.

- a Et habẽtur hi modi latius in l.1. C. de Lat. li. toll. & quib. ex cauſ. pro prec lib acci. & l. cum precium, C. de lib. cau.
- b Lib.13. Hiſt.
- c In l.1. & 2. C. de his qui in eccl ma.
- d Vide Zaſ. in l 2 § initium ff de orig. iur. Boet. in Top. Cicer. & Alc. lib.3. Diſpunc. c.14.
- e Satyr.5.
- f L. ſi manumiſſus C. de lib. & eo. lib.
- g Lib.2. ab Vrb. cond.
- h In vita Publicolæ. & Liuius lib 2.
- i †Zaſ. in d. § initium
- K L. vnica, §. ſed et ſi, C. de Lat. lib. toll.
- l D. l. vnica, §. ſancimus.

§. Serui verò.

1 *Manumiſſio omni tempore & quouis loco rectè fit.*

Serui vero a dominis ſemper manumitti ſolent, adeo vt vel in tranſitu manumittantur: veluti cum Prætor, aut Præſes, aut Proconſul in Balneum, vel in Theatrum eant.

1 Manumiſſio † *poteſt fieri omni tempore, & quolibet*
a *loco, ſaltem honeſto* a *Cum enim manumiſſio voluntariæ ſit iuriſdictionis, & ex mero domini arbitrio pendeat, nõ*
b *eſt neceſſe in figura iudicij,* b *iudice pro tribunali ſedente, eam expediri.*

A D D I T I O N E S.

- a L. non diſtinguemus. §. ſi arbiter, ff. de arbit.
- b In l.2. ff. de off. Procon. & Legati.

§. Libertinorum.

1 *Libertinorum differentia ex Caio relata.*
2.5 *Liberti ciues Romani qui.*
3 *Liberti Latini qui.*
4.6 *Dedititij qui.*
7 *Libertate donati ex Iuſtiniani Conſtitutione ſtatim fiũt ciues Romani.*

a Libertinorum autem ſtatus tripartitus antea fuerat; nam qui manumittebantur, modo maiorem & iuſtam libertatem conſequebantur, & fiebant ciues Romani; modo minorem, & Latini ex lege Iulia Norbana

fiebant;

fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege Aelia de-
ditítij. Sed quoniam dedititiorum quidẽ peſſima condi-
tio iam ex multis temporibus in deſuetudinem abie-
tat, Latinorum vero nomen nõ frequentabatur, ideo-
que noſtra pietas omnia augere, & in meliorem ſtatũ
reducere deſiderans, *b* duabus Conſtitutionibus hoc
emendauit, & in priſtinum ſtatum reduxit: quia & a
primis vrbis Romæ cunabulis vna atque ſimplex li-
bertas competebat, id eſt, eadem quam habebat manu-
miſſor: niſi quod ſcilicet libertinus ſit, qui manumit-
titur, licet manumiſſor ingenuus ſit. *c* Et dedititios
quidem per Conſtitutionem noſtram expulimus, quã
promulgauimus inter noſtras deciſiones: per quas, ſug
gerentes nobis Triboniano viro excelſo Quæſtore no-
ſtro, antiqui iuris altercationes placauimus. Latinos au
tem Iunianos, & omnem quæ circa eos fuerat obſer-
uantiam, alia Cõſtitutione per eiuſdem Queſtoris ſug
geſtionem correximus, quæ inter Imperiales radiat ſan
ctiones. Et omnes libertos, nullo nec ætatis manumiſ-
ſi, *d* nec domini manumittentis, nec in manumiſſio-
nis modo, diſcrimine habito (ſicut iam antea obſerua-
batur) *e* ciuitate Romana decorauimus: multis modis
additis, per quos poſſit libertas ſeruis cum ciuitate Ro
mana, quæ ſola eſt in præſenti, præſtari.

a Imperator *hoc loci ſatis cõciſè, & velut ſuſpenſo pede*
vetuſtatem attigit, quæ tamen ad multorum in Iure ve
teri locorum interpretationem conducit: ideoque nos pro
a *lucidiore huius declaratione, Caij* [a] *Iureconſulti verba*
ſubnectemus, in quibus libertinorum differentia elegan-
1 *ter enodata reperitur.* † Ingenuorum (*inquit Caius*)
omniũ vnus ſtatus eſt: Libertinorũ vero ideo nõ vnus,
quia tria ſunt genera libertatũ: quia liberti, aut Ciues
2 Romani ſunt, aut Latini, aut Dedititij. † Ciues Roma
ni ſunt, qui his tribus modis, id eſt, teſtamento, aut in
3 æde ſacra, aut ante Conſulem fuerunt manumiſſi. † La
tini ſunt, qui aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut
4 conuiuij adhibitione manumittũtur. † Dedititij ſunt,
qui poſt admiſſa crimina ſupplicio ſubditi, aut publi-
ce pro criminibus cæſi, aut in quorum facie vel cor-
pore quæcunque indicia, aut igne aut ferro impreſſa
ſunt, ita vt deleri nõ poſſint: hi ſi manumiſſi fuerint,
5 dedititij appellantur. † Sed inter hæc tria genera liber-
torum, ideo Ciues Romani meliorem ſtatum habent,
quia & teſtamenta facere poſſunt, & ex teſtamento
quibuſcunque perſonis ſuccedere. Nam Latini, & De-
dititij, nec teſtamenta condere, nec ſibi ex aliorum te-
ſtamentis dimiſſum poſſunt vllatenus vendicare: ta-
men Latini certis rebus priuilegia Ciuium Romano-
rum libertorũ conſequi poſſunt. Dedititij vero nulla
ratione poſſunt ad Ciuium Romanorum libertorum
priuilegia peruenire. Nam Latini patronorum bene-
ficio, id eſt, ſi iterum ab ipſis, aut teſtamento, aut in
æde ſacra, aut ante Conſulem manumittebantur, Ci-
uium Romanorum priuilegia conſequebantur. *Hucte-*
nus Caius. quorſum & ea referenda ſunt, quæ Politia-
b *nus* [b] *in ſuis Miſcellaneis, & Alciatus* [c] *in libris Pa-*
c *rergon prodidere: quæ omitto referre, ne nimis diffundar.*
Ex quibus omnibus temperari debent Accurſij gloſſema
ta hic, differentiam inter Dedititios & Latinos non ex ve
ritate tradentis.

d *b* Duabus cõſtituti. *Quæ etiãnum li. 7.* [d] *Codicis extãt.*

c Et dedititios. *Quod coniunctim dixerat, nunc diuidit.*

d Nec domini manu. *Minorem tamen XX. annis non*
e *poſſe manumittere, niſi cauſa probata,* [e] *ſequente titulo*
mox ſubijcitur.

7 *e* Ciuitate Romana. † *Fiunt ergo libertate donati ſtatim*
ciues Romani, hoc eſt, eiuſdem ſtatus cum manumiſſori
f *bus: in hoc tamen inferiores* [f] *quod & patronis & eorum*
liberis, in beneficij impenſi remunerationem, aliquot ob-
ſequia cum alimentis, tum operas, ſi fuerint impoſitæ, de-
bent, niſi per Iuris patronatus remunerationem remit-
g *tuntur.* g

ADDITIONES.

a Lib. 1. Inſtitu.
b Cap. 84.
c Lib. 1. Parer c 16.
d L. vnica, C. de Latina lib. toll. & l. vnica, C. de dedititia lib.
e §. eandem, in. ſeq.
f Gl. hic ver Lat.
g L. etiam liberis & l. libertos. C de obſeq patro. præſtan. l. 1. C. de oper. lib. & l. liberto ff. de obſeq libert.

QVIBVS EX CAVSIS MAnumittere non licet. Tit. VI.

In Rubr. & princip. tit.

1 *Manumittere qui poſſunt.*
2. 3 *De lege Aelia Sentia, & quæ fuerint huius capita.*
4 *Aſſertio vetus hodie ſublata.*
5 *Quis tulerit legem Aeliam Sentium.*

a NOn tamen cuicunque volenti manumittere li-
cet: nam is qui in fraudem creditorum manu-
mittit, nihil *b* agit: quia lex Aelia Sentia impedit li-
bertatem.

a In præcedenti titulo *explicatæ ſunt circunſtãtiæ, vbi,*
quomodo, & quando poſſit fieri manumiſſio: hic autem tra
ctatur circunſtantia perſonæ, nempe cui manumittere
1 *permiſſum ſit,* † *Poſſunt autem manumittere omnes, qui*
non prohibentur: prohibentur autem hi ſolum, quibus
manumittendi beneficium lex Aelia Sentia interdixit.
2 † *Ea enim lex libertatum conferendarum ius bifariam*
reſtrinxit: primum in fraudem creditorum manumitti
vetans, deinde minoribus viginti annis ius manumitten-
di denegans. Et hæc duo huius legis capita præſens titu-
a *lus* [a] *complectitur: quanquam adhuc plura huius legis*
3 *capita fuiſſe veriſimile eſt.* † *Nam etiam permittebat fi-*
lio hæredi proximo paternum libertum ingratitudinis
b *reum agere,* [b] *& iubebat,* vt aſſiduo vindex aſſiduus
eſſet: *hoc eſt, vt aſſertor & liberalis cauſæ procurator lo-*
cuples eſſet, ſi is, de cuius ſtatu quærebatur locuples fuiſ-
c *ſet: cuius rei Cic. in Top. & Gell.* [c] *meminere.* † *Hodie ta-*
4 *men vetus aſſertio penitus per Iuſtinianum* [d] *ſublata eſt,*
d *ceſſatque omnino eius capitis conſtitutio.* † *Veriſimile eſt*
5 *autem hanc legem ab aliquo ex priſcis illis Aelijs roga-*
tum eſſe: quos & dignitate Conſulari, & Iuriſprudentia
e *celebres fuiſſe, multorum authorum* [e] *teſtimonio cõſtat.*
f *Alciatus eam ab Aelio Sentio latam* [f] *aſſerit. Haloan-*
der in catalogo Conſulum, videtur exiſtimaſſe, eam ſub
Auguſto latam, Conſulibus Sexto Aelio Catulo, & Caio
Sentio Saturnino, Anno ab Vrb. Cond. 756. Sane legis
Aeliæ Sentiæ meminit etiam Cicero in Topicis: vt facile
iudicare poſſimus, eſſe antiquiſſimam: tametſi nonnulli Co
dices Sanctiam nominent, non Sentium.

b Nihil agit. *Id eſt, collata manumiſſio non valet, nem-*
pe ſi agatur de re creditorum: nam ſi ijs eſſet aliunde con-
ſultum, maneret rata libertatis datio, neque enim ipſe qui
g *dedit, poſſet eam reſcindere* [g] *tum quod non poſſit factũ*
h *proprium in controuerſiam vocare* [h] *tum etiam quod nõ*
audi-

i *audiretur, allegans ſuæ fraudis* i *turpitudinem. Non ergo*
nulla eſt ipſo iure libertas, cum reuocatione egeat: ſed ita
K *demum, ſi creditorib. inde* K *noceretur.*

ADDITIONES.

a Qui ex ſt qui & a quib, manumi ti. ad verbum deſumptus eſt,
b In l. ſciendum 7 §. item in l ff de verb. ſig.
c Lib. 16, cap. 10.
d Facit. ut C de. aſſert. tollend.
e Facit. l. 2. ff de ori. iur. & l verbis legis 220. ff. de verb. ſig.
f In l. verbis legis. ff de ver. ſig.
g In l. ſi creditorib. C de ſer pig. dato. &c.
h In l. poſt mortem. 25. in pr ff. de adopt. l per fundum. 11. ff. de ſer. ruſt. præd.
i In l. ſi ſeruus plurium 53. §. 1. ff. de le. 1. in l. filios C. de reuo. his quæ in fraud & l apud Iulianum 4. §. Marce. ff. de dol. mal. & met. except.
K L. 1. & vl C. qui manu non poſſ.

---

§. Licet autem.

1 *Debitor quando dicatur ſoluendo eſſe.*
2 *Seruus quare hæres neceſſarius.*
3 *Ignominioſum eſt bona venire ſub voce præconis.*

a Licet autem domino, qui *b* ſoluendo non eſt, *c* in teſtamento, *d* ſeruum ſuum *e* cum libertate hæredem inſtituere, vt liber fiat, hæreſq; ei *f* ſolus *g* & neceſſarius ſit modo ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres ſcriptus ſit, aut quia is qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa hæres ei non extiterit. Idque eadem lege Aelia Sentia prouiſum eſt, *h* & recte. Valde enim proſpiciendum erat, vt egentes homines, quibus alius hæres extiturus non eſſet, vel ſeruum ſuũ neceſſarium hæredem haberent, qui ſatisfacturus eſſet creditoribus: aut hoc eo non faciente, creditores res hæreditarias ſerui nomine vendant, *i* ne iniuria defunctus adficiatur.

a Exceptio *a ſuperiori themate: permittitur enim eadẽ lege Sentia Aelia creditori, quantumlibes obærato, & non ſoluendo exiſtenti, ſi nemo alius ei ſit futurus hæres, etiam in fraudem creditorum ſeruum hæredem facere, & manumittere.*

1 *b* Soluendo non eſt. † *Sed quomodo hoc cognoſcitur, an debitor ſoluendo ſit, necne? Reſpondeo, an quis ſoluendo ſit*
a *creditori ſuo, hoc attenditur, vt ſolidum poſſit ſoluere* a
quod ſi id non poſſit ex propria ſubſtantia, etiam fideiuſſo-
b *ris facultates ei aggregandæ* b *erunt. Satis enim eſt, ſi per*
alium ſoluendo ſit. Sed & qui in nominibus æs ſuum ha-
c *bet, ſoluendo* c *dicitur: compelli enim poterit in executio-*
ne condemnationis, vt nomina vendat, vel exigat: quod
d *intelligendum* d *eſt, ſi debitores idonei ſint, & bonam fidem agnoſcant.*

c In teſtamento. *Non etiam inter viuos: tum enim nullus eſt prætextus hæredis quærendi, nec vlla ſatis iuſta ratio, cur in fraudem creditorum permittantur.*

d Seruum ſuum. *Qui ſcilicet nulla alioqui ratione im-*
e *pediatur in teſtamento* e *manumitti. Quid enim, ſi ex-*
f *preſſim & ſpecialiter datus ſit pignori?* f *Certè is nexus*
g *pignoris omnino impedit, et remoratur manumiſſionem.* g

e Cum libertate. *Etſi inde creditores defraudentur.*

f Solus. *Quid ſi plures ſeruos hæredes ſcripſerit? & non impedietur omnium libertas, ſed is qui primo loco ſcriptus eſt, ſolus hæres & liber erit, ſic prudenter ſtatuente*
h *lege Aelia* h *Sentia: excepto vno caſu, quem Caius* i *ali-*
i *bi proponit.*

2 *g* Et neceſſarius. † *In neceſſitatis autem cauſa eſt dominica poteſtas. Cur enim non liceat domino hæredem eum vel inuitũ inſtituere, quẽ & occidere olim poterat?*

h Et recte. *Exceptionis ætiologia.*

3 *i* Ne iniuria. † *Subaudi, ſi eius bona ſub præconis voce*
veneant: quod quam ignominioſum veteres duxerint, ele-
K *ganter Marcus* K *Cicero demonſtrat.* Hercle, *inquit,* cuius bona ex edicto poſſidentur, huius omnis fama & exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur: huic ne perire quidem certe tacite obſcureque conceditur, cui magiſtri fiunt, & domini conſtituuntur, qui qua lege, & qua conditione pareat, pronuncient: de quo homine præconis vox prædicat, & precium conficit, huic acerbiſſimum viuo, videnti funus ducitur, ſi funus id habendum ſit, quo non amici conueniunt, ad exequias cohoneſtandas ſed bonorum emptores, vt carnifices ad reliquias vitæ lacerandas & diſtribuendas. *Huius quo-*
l *que rei Caius* l *vberius in Inſtitutionibus ſuis meminit.*
m *Hinc etiam defunctorum intereſſe Vlpianus* m *ſcribit, vt ſucceſſores habeant.*

ADDITIONES.

a L. ſoluendo. 114. ff. de verb ſig.
b L. ſi plures 28 § præterea. ff. de fideiuſſor.
c L. nemo dubitat 28. ff de re. iur.
d L. facere. & ibi. Alex ff ſol. mat.
e L. ſi non lex 85. in princ. ff de hær. inſtituen.
f L. 1, C de neceſſ. ſer. hær. inſtit.
g L. pen. ff. in quib. cauſ. pign. vel hyp. tac. l. 5. C. de ſer. pig. dato.
h L. ſi is qui ſoluendo. 57. ff. de hæred. inſtit.
i L. ei qui ſoluendo non eſt. 88. ff de hær. inſt.
K in Oratione pro Pub. Quintio.
l Lib poſteriori, tit 3.
m L & quia. 6. ff. de inter. in iure facien.

---

§. Idemque Iuris.

1 *An Iuſtinianus aliquid de nouo induxerit in huius §. quæſtione.*
2 *Papinianus Iuriſconſultus cæteris præualet.*
3 *Seruus ex hæredis inſtitutione libertatem conſequitur.*
4 *Vno conceſſo, videntur omnia conceſſa, ſine quibus illud expediri nequit.*
5 *Mens teſtatoris ſcripta, æquitas rigori præferenda.*

a Idemque iuris eſt, & ſi *b* ſine libertate ſeruus hæres inſtitutus eſt. Quod noſtra conſtitutio non ſolum in domino, qui ſoluendo non eſt, ſed generaliter conſtituit, *c* noua humanitatis ratione: *d* vt ex ipſa ſcriptura inſtitutionis, etiam libertas ei competere videatur: cum non ſit veriſimile, eum, quem hæredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem ſeruum remanere voluiſſe, & neminem ſibi hæredem fore.

a Amplificatio *ad ſuperiorem propoſitionem ab Imperatore annectitur.*

b Sine libertate. *Id eſt nulla facta mentione libertatis teſtamento.*

1 *c* Noua humanitatis. † *Sed quomodo noua id ratione*
a *conſtituit Imperator? cum alibi* a *fateatur, non ſe per innouationem hanc quæſtionem induxiſſe? Et Attilicinum*
b *(qui Proculi* b *fuit auditor) in eadem opinione fuiſſe Iu-*
c *lius Paulus* c *citet? Reſpondeo, non hæc pugnare inuicẽ. Vetus enim fuit prudentum de hac quæſtione altercatio: & quanquam prudentum reſponſa magna nitebantur au-*
d *thoritate* d *cum tamen inter ſe diſſentiebant, plurium*
e *ſententia* e *præualebat: & aliquando meliorum opinio plurium conſenſui præferebatur. Sic in Codice Theodo-*
f *ſiano* f *de reſponſis prudentum legimus.* Vbi diuerſæ ſententiæ proferuntur, potior authorum numerus vincat: vel ſi numerus æqualis ſit, eius parti accedat autho-
2 ritas † in qua excellentis ingenij vir Papinianus emi-

neat,

Digitized by Google

neat, qui ſingulos vincit, ita cedit duob. *Diuerſa itaq;*
g *ſententia, taaquam plurimorum* g *prius obtinuit, nempe*
ſeruum ſimpliciter hæredem inſtitutam, nec liberum, nec
hæredem fieri, niſi de libertate teſtator voluntatem ſuam
expreſſerit, cum altera ſententia, in qua cum Attiliciao
Paulus forte fuit, pauciores habuerit aſſertores: quam no
uo deinde approbauit argumento Iaſtinianus, vt in eius
h *Conſtitutione* h *apertius legitur.*
3 a Vt ex ipſa ſcriptura. † *Quaſi diceret, eo ipſo quod ſer-*
uus hæres ſcribitur videtur et libertas relicta, ex tacita &
4 *præſumpta domini voluntate.* † *Regula* i *enim eſt.* Vno
i conceſſo videtur omne id conceſſum, ſine quo illud expe
K diri non poteſt: & k *valgo dicitur*, eum qui vult con-
5 ſequens, velle & antecedens. † *Porro elegans eſt hic lo-*
cus ad comprobandum, voluntatẽ teſtatoris ſimplici ſcri-
pturæ, item æquitatem rigori præferendam eſſe. Plurimæ
autem quæſtiones exoriantar, nec ignotæ etiam Rheto
ribus, de ſcripto & voluntate, iure & æquitate. Sic in hac
hypotheſi, cum quidam ſeruum hæredem inſtituiſſet, nec
de libertate quicquam meminiſſet, videbatur liberũ eam
eſſe non poſſe, cum de hoc nibil teſtator ſcripſerit, attamen
quomodo erit hæres, ſi in ſeruitute manet? quam interpre
tationem ipſa æquitas, quæ voluntate maxime ſuffraga-
tur, & libertatis fauor inducit, ſuadetque & ſic de ſi-
milibus.

ADDITIONES.

a Inſ.de hær.inſt.in prin.
b L. Atilicinus.ff.de pac.dot.
c In annot. hic ad commen. Sabin. & Plaut.
d § reſponſ.ſup.de iur.nat.gent.& ciuil.
e Salomo.in d.§.reſponſ.
f Lib. 1.tit. 3.
g Argu.l.qui ſoluendo.60.ff de hæred.inſtit.
h L.quidam.C.de neceſſar.ſeruis hæred.inſtit.
i L.2.& ibi Dd.ff.de iuriſdict.om.iud.
K L.illud.76.ff.de acqu hær.facit tex.in prin.inſ qui teſta.tuto.da.
poſſ.

§.In fraudem.

1 *Qua requirantur, vt quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe.*
2 *Fraudandi conſilium quomodo præſumatur.*
3.4 *In libertate fideicommiſſaria ſolus euentus conſideratur: ſecus in directa, & quæ ſit ratio diuerſitatis.*

a In fraudem creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, ſoluendo non eſt: vel qui, datis libertatibus deſiturus eſt ſoluendo eſſe. Præualuiſſe tamen videtur (niſi animum quoque fraudandi manumiſſor habuerit) impediri libertatem, quamuis bona eius, creditoribus non ſufficiant: *b* ſæpè enim de facultatibus ſuis amplius, quam in ijs eſt, ſperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, *c* cum vtroque modo fraudantur creditores, id eſt, & *d* conſilio manumittentis, *e* & ipſa re, eo quod eius bona non ſunt ſuffectura creditoribus.

a In fraudem. *Reuertitur Imperator ad principium tituli, & primam exceptionem à regula latius declarat. videlicet qualiter quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe, & quomodo fraudulentæ manumiſſiones reuocari valeant.*
a b Sæpè enim. *Quod frequenter ijs accidere Paulus* a *ait,*
qui tranſmarinas negociationes per ſeruos & inſtitores
ſuos exercent.
1 c Cum vtroque modo. † *Duo ergo concurrere debent, vt*
quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe: Primũ
eſt, animus & voluntas fraudandi creditores: alterum,
euentus rei. Primum enim conſtare debet, & probari, de-
bitorem doloſo animo id feciſſe, deinde manifeſtum eſſe
oportet, in excuſſione bonorum ſuorum, tantum in bonis
b *non ſupereſſe, vnde creditoribus* b *ſatisfiat. Vno autem*
horum deficiente, libertas ſerao conceſſa non reuocatur.
Ad creditores autem pertinet, proponere & probare quod
fraudandi animus interuenerit: niſi forte præſumptione
c *contra debitorem iſto caſu adiuuentur.* c † *Sæpenumero*
2 *enim ex circunſtantijs præſumi poteſt, atque adeo debet,*
manumiſſorem fraudandi quoque conſilium habuiſſe.
d *Quid enim, ſi quis ſciens ſe obæratum eſſe, vniuerſa* d *bo-*
na ſua, vel plurimam partem eorum alienauit? Quid ſi mo
bilia ita diſſipauit, quod haud facile ſit ea reperire? Nam
& tunc præſumptio eſt contra debitorem ſi alienatio fa-
cta ſit tali ſub conditione, ſi contingat bona ſua publicari
vel diſtrahi per creditores: aut ſi facta iam alienatione,
aut non multum poſt temporis, alienantis vel fuga ſubſe-
3 *quatur, vel delictum.* † *Supradicta autem locum habent,*
in libertate directo data, ſecus eſt in fideicommiſſaria: ibi
e *enim exitus rei ſolum conſideratur* e *nec tenentur credi-*
4 *tores conſilium fraudis docere.* † *Diuerſitatis ea eſt ratio:*
quia directa libertas ipſius teſtatoris morte, & hæredita-
tis aditione, ſine hæredis facto confirmatur, ſtatimq; com-
f *petit,* f *fideicommiſſaria vero pendet ab hæredis volun-*
tate, præſtandaque eſt per manum hæredis: qui tamen le-
g *gata adimplere non* g *obligatur.*
d Conſilio. *Fraudandi animo.*
e Et ipſa re. *Euentu rei.*

ADDITIONES.

a L.In fraudem. ff qui & à quib.
b L. ſi quis cum haberet. 15 ff.quæ in frau. cred. & in L.1. C.quib. manu.non licet.
c Gl.in l.2. ff.de probationibus.
d L.omnes.17 §. Luci.ff.quæ in frau.cred. & l propter litem.14.ff. de excuſ tuto.
e L.vlt.C.hoc tit.l.4.§.ſi quis autem.ff.de fideicommiſ.liber.
f L.1.C.de fideic.libert.
g L.ſucceſſores.C.ad l. Falci.l.1.§.penult.ff.ad Trebel.

§.Eadem lege.

1 *Minor non poterat olim manumittere, niſi cum cauſa cognitione.*
2 *Et quæ fuerit ratio.*
3 *Alumnus & actiuè & paſſiuè accipitur.*
4 *Caſus, vbi quis cogitur ad matrimonium.*
5 *Procurator quot annorum eſſe debeat.*

a Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quam ſi vindicta *b* apud conſilium, iuſta cauſa manumiſſionis approbata, fuerint manumiſſi. Iuſtę autem manumiſſionis cauſæ *c* hæ ſunt: veluti ſi quis patrem aut matrem, filium filiamue, aut fratres ſororeſue naturales, aut pędagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut *d* alumnum, alumnamue, aut collactaneum manumittat: aut ſeruum procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonij habendi cauſa: *e* dum tamen intra ſex menſes in vxorem ducatur, niſi *f* iuſta cauſa impediat: & ſeruus, qui manumittitur *g* procuratoris habendi gratia, non minor decem & ſeptem annis manumittatur.

1 a Alterum † *caput legis Aeliæ Sentiæ hic explicatur,*
quo minoribus viginti annis non aliter concedebatur ma-
numittere, quam cum iuſtæ manumiſſionis cauſę cogni-
2 *tione.* † *Quod forte ideo erat: quia cũ libertas ſit res inæ-*
ſtimabilis,

Digitized by Google

ſtimabilis, non erat iuuenibus, qui recti & prudentis con-
b *ſilij necdum eſſet* b *participes, temere committenda. Hoc*
c *tamen hodie correctum eſſe, ex fine tituli* c *huius diſce-*
mus.

b Apud conſilium. *Hoc eſt, pro tribunali apud Præto-*
rem, Proconſulem, Legatumue Cæſaris: nam hi cogebant
pedaneos iudices, vt in conſilium irent, quod facere non po
d *terat Legatus* d *Proconſulis.*

c Hæc ſunt. *Quæ exempli tantum gratia recenſentur, non*
e *quod præter has nullæ ſint aliæ. Nam, vt Paulus* e *ſcri-*
bit, multa merita incidere poſſunt, quibus honeſtum ſit,
libertatem cũ decreto præſtare. Sunt autem cauſæ hic ex-
f *preſſæ, ex tribus Vlpiani* f *reſponſis deſumptæ.*

3 *d* Alumnum, † *Alumnus tam in actiua quàm in paſſi-*
ua ſignificatione capitur: ſignificat enim & eum quem tu
aluiſti, & item eum, qui te aluit: interdum etiam filios ex
g *concubina natos* g *denotat.*

4 *e* Dum tamen. † *Caſum hic obſerua, vbi quis cogitur ad*
matrimonium contrahendum cum tamen regulariter ma
h *trimonia libera eſſe* h *debeant.*

f Iuſta cauſa. *Vt quia dominus factus fuerit Senator. ne-*
que enim licet Senatori libertinam vxorem ducere, & an-
i *te manumiſſionem ab eo* i *exigitur iuſiurandum.*

5 *g* Procuratoris. † *Ergo natus annos ſeptendecim procu-*
rator eſſe poteſt: intellige ad negocia adminiſtranda. ſecus
quo ad iudicia, & lites exercendas: quia tum maior vigin-
k *tiquinque annis eſſe* k *debet. quæ differentia hodie ma-*
l *nifeſtè in iure Pontificio deciſa* l *reperitur.*

ADDITIONES.

a §. vlt inf. hoc tit. & l liber. 107. ff. de reg iur.
b L. 2. ff. de min.
c § cum ergo infra eod.
d L. 2. ff. de offic. eius.
e L. etiam, § 1 ff. hoc tit.
f L. ſi minor. ann. 20. cum ll. ſeq ff de manu. vindicta.
g L. 1. cum gl. C. quæ res pign. obl poſſ.
h L. Titia, in fin. princ. ff de ver. obl. c. lumina. de ſponſ.
i L. ſi collectaneus, de manu. vind.
K L. ſi minor. ff de procur.
l Cap qui generaliter. de pro. lib. 6.

§. Semel.

1 *Caſus, ſiue thema huius §.*
2 *Manumiſſio non retractatur, etſi cauſa fuerit iniuſta fal-*
ſaue.
3 *Hunc §. in ſeruis proprijs, non alienis procedere: fallit itẽ*
textus, vt num. 4.

Semel autem cauſa adprobata, ſiue vera ſit, ſiue fal-
ſa, non retractetur.

Supra *dictum eſt minorem viginti annis, ſi manumit-*
tere velit, neceſſe habere, vt iuſtam cauſam manumiſſio-
1 *nis alleget: quam & iudicem approbare oportet. † Pone*
modo, minorem viginti annis allegaſſe aliquam manu-
miſſionis cauſam, eandemque à iudice approbatam eſſe:
quæ tamen poſtea tractu tẽporis reperiatur falſa & iniu-
2 *ſta, ita vt non fuerit admittenda. † Iam inquit Impera-*
tor, quod manumiſſio ob id non retractetur. Quod forte ob
fauorem libertatis introductum eſt: quia cum lex iudicis
arbitrio huiuſmodi cauſæ examen commiſerit, ideo pro-
bationi cauſæ contradicendum erat, non etiam cauſa ſe-
3 *mel approbata refricanda. † Hoc tamen in ſeruis* a *pro-*
a *prijs, non etiam in alienis locum habet: Nam ſi minor ſer-*
uum alienum volens manumittere, quem ſuum eſſe per
falſa probauerit inſtrumenta, ac deinde manumiſerit, li-
bertas data reuocari poteſt. Sanè in ſeruis alienis verius
b *cauſa dici poteſt nulla, quam vera, falſaue: Placentino* b
4 *authore. Sed † & tum ceſſat textus noſter, ſi abſente eo,*
cuius intereras, aut clanculum, aut ex cauſa minus pro-
c *babili manumiſſio ſit facta, quia & hoc caſu reuocari* c
poterit.

ADDITIONES.

a L. iuſta cauſa. ff. de man. vid.
b In ſumma huius tit.
c Cant. tunc hic per l. 1. C. quando prouocare non eſt neceſſ. & l. Seiæ. ff de tut. & cur. datis. ab his. & l. 1. & vlt. ff. quæ ſent. ſine appel reſcin.

§. Cum ergo.

1 *Secundum caput legis Aeliæ Sentiæ emendatum.*
2 *Appellatione legatorum libertates continentur.*
3 *Iuriſconſulti in dubijs mediam viam eligere ſolent.*
4 *Manumittens quot hodie annorum eſſe debeat.*
5 *Duobus caſibus à lege antiqua æquiparatis, lex noua cor-*
rigens in vno, non cenſetur corrigere in alio.
6 *Imperator quare in manumiſſore putauerit ſufficere ſe-*
ptemdecim annos.
7 *Quæ non differunt ratione, non differunt iuris diſpoſi-*
tione.
8 *Regula, Ex ſeparatis nihil inferri, quando obtineat.*

a Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Aeliam Sentiam conſtitutus eſſet: eueniebat, vt qui quatuordecim expleuerat annos, licet teſtamentum facere, & in eo ſibi heredem inſtituere, *b* legataq; relinquere poſſet: tamen ſi adhuc minor eſſet viginti annis, libertatem ſeruo dare non poſſet. Quod non erat faciendum. nam cui totorum ſuorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat; quare nõ ſimiliter ei quemadmodum alias res, ita & de ſeruis ſuis in vltima volũtate diſponere, quẽadmodum voluerit, permittimus, vt & libertatem eis poſſit præſtare? Sed cum libertas inæſtimabilis res ſit, & propter hoc ante vigeſimum ætatis annum antiquitas libertatem ſeruo dare prohibeat; ideo nos *c* mediam quodammodo viam eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem *d* in teſtamento dare ſeruo ſuo concedimus, niſi decimum ſeptimum annum impleuerit, & decimum octauum attigerit. *e* Quum enim antiquitas huiuſmodi ætati, & pro alijs poſtulare conceſſerit, cur non etiam ſui iudicij ſtabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam ſeruis ſuis poſſint peruenire.

1 *a* Emendationem. † *ſecundi capitis legis Aeliæ Sentiæ*
à ſe factam hoc loco Imperator ſubiungit. Quia enim vi-
debatur prorſus abſurdum, eum non poſſe vnum ſeruum
manumittere, qui necdum acceſſit vigeſimum annum, cũ
tamen aliàs liberam haberet bonorum ſuorum admini-
ſtrationem: ideo id immutare placuit.

2 *b* Legataque relinquere † *Huc a accedit quod generali*
a *appellatione legatorum, & libertates relictæ comprehen-*
duntur.

3 *c* Mediam quodammodo viam. † *Veteribus Iuriſcon-*
ſultis peculiare fuit, quando paribus vtrinque rationibus
in aliqua hypotheſi ancipites diſtraherentur, mediam viã
amplecti. Sicque Paulus b *alibi teſtatur, ſeſe multas cau-*
ſas diremiſſe per mediocritatem. Quare & Iuſtinianus
Imperator hoc conſilium ſecutus in præſenti themate, me-
4 *diam viam eligendo, cauit, † eum qui ſeptendecim annos*
impleſſet, ſeruo libertatem dare poſſe: nam ſi ad 14 ad-
das

Digitized by Google

das ſex, iam reſultãt viginti. Quapropter ſex illos annos,
qui reſtabunt inter eum qui teſtamentum condere, & eũ
qui libertatem teſtamento relinquere poterat, mediatim
quaſi ſecuit, & tres ad quatuordecim poſuit: vt ſic manu-
mitteret, qui 17. annos compleuiſſet.
5 d In teſtamento. † *Pro regula* [c] *traditum eſt, ſi duo ca-*
c *ſus æquiparentur à lege antiqua, quod lex noua corrigens*
in vno, non intelligatur corrigere in altero. vnde noua
conſtitutio, per quam ſublata eſt lex Aelia Sentia, licet
correctionem induxerit circa manumiſſionem in vltima
voluntate, non tamen cenſetur eidem legi voluiſſe deroga
re, aut quicquam immutare circa manumiſſionem inter
viuos. Quare ſicut olim, ita & iure nouo requiritur in ma
numiſſione inter viuos, vel ætas legitima, vel iuſtæ cauſæ
d *cognitio. idque aperte ſenſit* [d] *Theophilus.*
6 e Quum enim. † *Aetiologia eſt, cur decimumſeptimum*
annum Imperator ſufficere voluerit ad manumittendum,
ducta à ſimili: Si is qui eſt ſeptendecim annorum, pro alio
poſtulare, id eſt, patrocinium pro tribunali præſtare po-
teſt (quod vtique Prætor huic ætati conceſſit: ſed & ea æta
te, aut paulo maiore, Nerua filius de iure publicè reſpon-
diſſe legitur:) ergo idem poteſt libertatem ſeruo dare. Qui
enim adeo ſapit, vt alios patrocinio ſuo iuuare poſſit, is
haud dubiè & ſibi rectè conſulet, quaſi diceret: non eſt ra-
tio, quare ſit diuerſum, ergo idem ius ſtatuendum. Regu-
e *la* [e] *enim iuris eſt, vbi in diuerſis factis non poteſt ratio*
7 *diuerſitatis reddi, idem ius debere ſtatui.* † *Et iuxta Bal-*
dum, quæ non differunt ratione, non differunt iuris
diſpoſitione. *Et hæc diligenter notanda ſunt à iuris ſtu-*
dioſis: tum vt ſciant, malè inferri: Iſta facta ſunt diuerſa,
ergo de ipſis vt diuerſis diſponi debet. tametſi enim ſint
diuerſa facta, ſi tamen eandem habeant rationem, idem
8 *ius in vtroque ſeruabitur;* † *tum vt limitent* [f] *regulam,*
f *qua dicitur:* Ex ſeparatis non fieri bonam illationem.
vera enim eſt, ſi etiam ſint ſeparata in ratione, & ſic in
g *medio concludendi, aliàs ex ſeparatis in facto* [g] *rectè in-*
fertur, ſi rationis paritas & ſimilitudo id ſuadeat.

ADDITIONES.

a L. in generali petitione. 80. ff. de verb. ſign. l. cum in ſubſtit. 76. ff. de leg. 3. Baldui. hic.
b L. filio vel ſeruo. ff. vt legatorum nom. caueatur.
c L. præcipimus. C. de appella. Bart. & Iaſ. in Auth. etiam eo non obſeruato. C. de teſt.
d Hic.
e L. illud. ff. ad l. Aquil. cum ſim.
f L. inter ſtipulantem 83. §. ſacram, verſic. ſed hæc diſſimilia. ff. de verb. oblig.
g Vide Iaſ. in l. à Titio. 108. ff. de verb. oblig.

DE LEGE FVSIA CANINIA tolenda. Tit. VII.

1 *Lex Fuſia Caninia vnde dicta.*
2 *Quomodo manumittendi facultas per Aelium Sentium fuerit reſtricta.*
3 *Lex Fuſia Caninia per Iuſtinianum ſublata.*
4 *Quod inter viuos conceditur, multo magis in vltima voluntate concedendum.*
5 *Argumentum ab vltimis voluntatibus ad contractus, & econtra, an valeat.*
6 *Familia, varia ſignificat.*

a Lege Fuſia Caninia certus modus conſtitutus erat
in ſeruis teſtamento manumittendis quam quaſi li-
bertates impedientem, & quodammodo inuidam, tol-
lendam eſſe cenſuimus: cum ſatis fuerat inhumanum,
b viuos quidem licentiam habere c totam ſuam fami-
liam libertate donare, niſi alia cauſa impediat liberta-
tem; morientibus autem huiuſmodi licentiam adi-
mere.

1 a Lex. † *Fuſia Caninia non à cane, vt Accurſius commi-*
niſcitur, ſed à Fuſio Caninio eius latore ſic dicta eſt: qui
poſt Aelium Sentium libertatum conferendarum ius ita
reſtrinxit, vt certus manumittendorum ſeruorum nume-
a *rus in vltimis voluntatib. ſeruaretur, quam rem diffuſe* [a]
b *Caius, & Iulius* [b] *Paulus explicant.* † *oſtenduntque ma-*
2 *numittendi facultatem ſic fuiſſe reſtrictam, vt a duobus*
vſque ad decem pars dimidia, a decem vſque ad triginta
pars tertia: a triginta vſque ad centum pars quarta, a cen
tum vſque ad quingentos pars quinta manumitti poſſet,
nunquam autem plus, quam centum. Meminit quoque hu
ius legis obiter Fl. Vopiſcus in vita Taciti: Seruos, *in-*
quiens, vrbanos omnes manumiſit vtriuſque ſexus: in-
tra centum tamen, ne Caniniam tranſire videretur.
Eſt qui opinatur, hanc legem latam fuiſſe à P. Furio Ca-
millo, & C. Caninio Gallo, COSS. Anno ab Vrb. Cond.
752. eamque Furiam Caniniam de manumiſſione nomi-
3 *nat.* † *Hæc igitur lex, quia libertatis fauori ex diametro*
repugnabat, merito ſublata eſt per Iuſtinianum conſtitu-
c *tione quadam, quæ lib. 7. Codicis* [c] *extat.*
4 b Viuos quidem. † *Hinc regula ducitur,* Quicquid con
ceditur inter viuos, multo magis concedendum eſſe in
vltimis volũtatibus. *quod obtinet circa omnes libertates,*
5 *tam directas, quam fideicommiſſarias.* † *Diſputat autem*
d *hic* [d] *Accurſius, an ab vltimis voluntatibus ad contra-*
ctus, & econtra, argumentum duci poſſit. Ego iſtud in hũc
modum diſſoluere ſoleo. Ab vltimis voluntatibus ad con-
tractus, ſimilitudo eſt eatenus, quatenus rationis paritas
id admittit. Nam ſi vrgentior pro vltima diſpoſitione ſit
ratio, quam pro contractu, licebit quidem argumentum
e *ducere de contractu ad vltimas voluntates* [e] *affirmatiue;*
ex diuerſo de contractibus ad teſtamenta non licebit affir
f *matiue, cum de maiori ad* [f] *minus non rectè colligatur,*
g *negatiue* [g] *licebit. Sin vero conſtat ineſſe contractui ra-*
tionem, tum de vltima voluntate negatiue quidem, ad
h *contractum ſumi* [h] *argumentum non poteſt: affirmatiue*
poteſt. Quod ſi dubium eſt, in quibus vrgentior ſit ratio,
ea ſpecie, quoniam teſtamenta fauorabiliorem interpre-
i *tationem* [i] *recipiunt, in eis maior quoq; ratio præſumi-*
tur: & tum quomodo inferri colligique poſſit, ex prædi-
ctis abunde patet.
6 e Totam ſuam familiam. † *Familiæ ſunt variæ* [k] *acce*
k *ptiones: inter cæteras autem, & hæc vna eſt, vt ſeruorum*
turbam, qui ſub vnius domini poteſtate ſunt, ſignificet,
atq; ita hic accipitur. Quæ ſignificatio cæteris longè vetu-
ſtior eſſe videtur. Antiqui enim, vt Feſtus teſtatur, famu-
lum, *dicebant ſeruum: vnde* famulari *verbum, a quo* fa-
milia. *Primum namque ſerui tantum ſignificabantur* per
familiam: *Deinde liberi quoq;, vxor, & omnes, qui ſub*
vnius poteſtate in eadem domo, natura vel iure viuunt,
comprehendi cœperunt: Vnde paterfamilias dictus eſt,
Tandem translata eſt familiæ *ſignificatio, vel porrecta*
ad totam cognationem ſanguinis. Et quoniam agnatis
tantum priſco iure debebatur hæreditas: Lex 12. tabul.
proprietati deſeruiens, familiam *pro hæreditate, vel pe-*
cunia hæreditaria accepit: Sicut etiam in tit. Pandect.
Familiæ erciſcundæ, *intelligenda eſt.* Familiæ *ergo ap-*
pellatio & perſonas & res continet.

DE

Digitized by Google

ADDITIONES.

a Lib. 1. Inſt. tit. 2.
b Lib. 4. recep ſen.
c Tit. de leg. Fuſ. Canin. tollen.
d Hoc idem Dd. tractant in l. pac. inter hær. ff. de pac. l. cunctos populos C. de ſumma trin.
e L. vlt. C. de leg.
f c. cum in cunctis de elect.
g L. obligatio. fere § placet. ff. de act. & obl.
h D. l. pac. inter hæred. & l. non eſt mirum, ff. de pigno. act.
i L. in teſta. ff. de reg. iur.
k L. pronunciatio §. familiæ. ff. de verb. ſign.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI iuris ſunt. Tit. VIII.

In Rubr. & princ. tit.

1 *Continuatio huius tituli.*
2.4 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
3. *Locus à contrariis.*

a Sequitur de iure perſonarū alia diuiſio. Nam quædam perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri ſubiectæ. Rurſus earum, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum. Videamus itaque de his, quę alieno iuri ſubiectæ ſunt. *b* nam ſi cognouerimus quæ iſtę perſonę ſunt, ſimul intelligemus, quę ſui iuris ſunt. Ac prius inſpiciamus de his, quę in poteſtate dominorum ſunt.

1 *a* Hactenus. † *de perſonarum diuiſione, quæ iure gentiū*
a *introducta eſt, vidimus: quæ quia vetuſtior* [a] *erat, propria quadam venerationis ratione præponenda fuit. nunc iuſto ordine de eo perſonarum diſcrimine ſubiicitur, quod maiore ex parte à iure ciuili vel repertum, vel reformatum eſt: repertum, vt eſt patria poteſtas, tutela, cura: reforma-*
b *tum, vt eſt poteſtas dominica; quæ tametſi iuris gentiū* b *eſt, reformationem tamen ſeu emendationem a iure ciui-*
c *li* [c] *accepit. Eſt autem tota hæc tituli noſtri pars ex li. 1.*
d *Inſtitut. Caij deſumpta, cuius etiam verba in Pandectis* d *referuntur.*
2 *b* Nam ſi cognouerimus. † *Quia* contrariorum, quantum ad eorum cognitionem attinet, eadem eſt ratio, *vt ſi intelligimus, quid ſit iuſtitia, à contrario etiā cogno-*
3 *ſcimus, quid ſit iniuſtitia.* † *Et vides fundatum eſſe locū*
e *à contrariis. Cicero:* [e] Omnium, *inquit*, rerum in contrarias partes cognitio ex eiſdem ſuppeditatur locis.
f *idem* [f] *alibi*, Contrariorum, *inquit*, negantium ea vis eſt, atque natura, vt altero poſito vel cognitio, alterum
4 ſtatim ſubmoueatur & cognoſcatur. *An autem contrariorū eadem ſit diſciplina, quod ad Iuris pertinet diſpoſitionem? Et vtique eadem, quando ſubeſt eadem ratio, in vtroque ex contrariis, quod ſi contraria vel diuerſa*
g *ſubſit ratio, ex* g *Bartoli ſententia, contrariorum contraria eſt iuris diſpoſitio, natura ſiquidem oppoſitorum eſt,*
h *vt ſe tollant, non etiam ponant* [h] *inuicem.*

ADDITIONES.

a §. ſingulorum inf. de rer. diu.
b §. ius autem gent. ſup. de iur. nat.
c §. in poteſtate inf. hoc tit.
d L. 1. ff. hoc tit.
e Lib. 2. de Orato.
f In Topicis.
g L. vlt. §. in verbo, contra quoque ff. de leg. 3. & l. ſi contra, §. fi. & ibi gl. not. ff. de vul. & pu. in l. inter ſtip. §. ſacram, ff. de verb. oblig.
h Dd. in locis ſupra citatis.

§. In poteſtate.

1 *Poteſtas dominica cuius ſit iuris.*
2.4 *Poteſtatis dominicæ effectus.*
3 *Extenſio huius textus ad dominos temporales.*

In poteſtate itaque dominorū ſunt ſerui, quę quidem poteſtas, *a* iuris gentiū eſt. Nam apud omnes peręque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitę neciſque poteſtatem fuiſſe; & quodcunque per ſeruum adquiritur, id *b* domino adquiri. Sed hoc tēpore nullis hominibus, qui ſub imperio noſtro ſunt, licet ſine *c* cauſa legibus cognita in ſeruos ſuos ſupra modum ſęuire. Nam ex Conſtitutione diui Antonini, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus puniri iubetur, quam ſi alienum ſeruum occiderit.

1 *a* Iuris gentium. *Hinc † diſcis, poteſtatem dominicam Iuris gentium ſecundarij eſſe. Ariſtoteles appellat eam,* δεσποτικὴν *imperium, quaſi dicas, herile imperium: ſicut anima imperat corpori. Corpus enim cogitur obtemperare animæ agitanti & mouenti, nec habet ſine anima peculiares motus: ita & ſeruus volens nolens cogitur obtem-*
2 *perare domino, & prorſus in aliena poteſtate eſſe.* † *Huius autem poteſtatis plures erant olim effectus, quorum duo hic referuntur. Primus, quod domino vitæ neciſque poteſtas in ſeruum conceſſa fuerat, qui quoniam contra omnem humanitatis rationem corrupta natura introductus, atq; in vſum olim receptus eſt, merito hodie coercionem accepit. Nam ſi quis occidat ſeruum proprium, ita tenetur lege Cornelia de Sicariis, ac ſi alienum ſeruum*
a *occidiſſet, hominem ve* [a] *liberum. Non tamen prohibetur dominus leuiter pulſare ſeruum: id quod indicant verba,*
b Supra modum. *vel etiam* [b] *occidere, ob cauſam iuſtam, Ferunt talem imperij ſeu dominicæ poteſtatis formam etiamnum apud Turcas eſſe, vbi princeps pro arbitrio facit omnia, & ſubditi tanquam pecudes coguntur parere,*
3 *quicquid imperat tyrannus.* † *Volunt Interpretes communiter, hoc idem etiam in dominis temporalibus obtinere, veluti Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & aliis iuriſdictionem in ſubditos habentibus: argumento ducto de Dominio ad iuriſdictionem, quod iure va-*
4 *lidum eſt.* * † *Secundus effectus eſt, quod ſeruus adeo in poteſtate domini ſit, vt nihil proprij habeat: ſed quicquid acquirit, id domino omne acquirat, non modo ſcienti,*
c *aut* [c] *ratum habenti: ſed etiam ignoranti atque inuito,*
d *dum tamen iuſtè & ex cauſa quærat* [d] *licita.*
b Domino acquiri. *Per dominum autem, non eum ſolum, qui vere dominus eſt, intelligimus: ſed fructuarium*
e *etiam & bonæ fidei poſſeſſorem: vt infra ſuo* [e] *loco dicemus.*
c Cauſa legibus cognita. *Vt quia cū in facinore depre-*
f *henderit, quod capite plectendum* [f] *ſit, vel aliquid fecerit capitale. Ideoque non dixit Imp.* Cauſa cognita: *ſed* Cauſa legibus cognita.

ADDITIONES.

a L. inde Neratius. §. ſi dolo. ff. ad l. Aquil.
b L. qui ſeruum. ff. de verb. obl.
* tex. in l. qui furere. ff. de ſtat. ho. & ibi Dd.
c L. acquiritur. §. igitur. ff. de acqui rer. do.
d De hoc vide latius quæ dicam in §. item nobis, inf. per quas perſon. nobis.
e Vt inf. per quas perſo. nob. acq.
f L. qui ſeruum. ff. de verb. oblig.

§. Sed & maior.

1 *Eccleſia immunitatem præſtat tam ſeruis quam liberis.*
2 *Liber homo quando tutus ſit confugiendo ad Eccleſiam.*

3 Deus

3 *Deus non eſt receptator latronum.*
4 *Statuæ principum ſecuritatem præſtant.*
5 *Propter nimiam crudelitatem alicui ius ſuum auferri poſſe.*
6 *Iudex nimium crudelis, ab officio remoueri poteſt.*
7 *Subditi ob nimiam dominorum oppreſſionem poſſunt ſuperiorem implorare.*
8 *Princeps non debet legum ſuarum ludibrium ferre.*

Sed & maior aſperitas dominorum, eiuſdem Principis conſtitutione coercetur. *a* Nam Antoninus conſultus à quibuſdam Præſidibus prouinciarum de his ſeruis qui *b* ad ædem ſacram, vel *c* ad ſtatuam principum confugierunt, præcepit; vt ſi intolerabilis videatur ſæuitia dominorum, cogantur ſeruos ſuos *d* bonis conditionibus vendere, vt precium dominis daretur. & rectè: expedit enim Reipub. ne ſua re quis malè vtatur. *e* Cuius reſcripti ad Aelium Martianum miſſi verba ſunt hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſeruos ſuos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominũ ius ſuum detrahi. ſed & dominorum intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur iis, qui iuſtè *f* deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad ſacram ſtatuam *g* confugerunt, & ſi vel durius habitos, quam æquum eſt, vel infami iniuria affectos eſſe cognoueris, *h* venire iube; ita ut in poteſtatem domini non reuertantur. Quod ſi meæ conſtitutioni *i* fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum aduerſus ſe ſeuerius *k* executurum.

a Nam Antoninus. *Totus hic textus ad verbum ex Vl-*
a *piani* a *reſponſo tranſcriptus eſt.*
b Ad ædem ſacram. *Vt immunitatem habeant, donec*
iuſſu Præſidis liberentur ex ſeueri & auſteri domini po-
1 *teſtate. Præſtat † enim Eccleſia immunitatem, ſicut li-*
beris hominibus, ita & ſeruis, ſi ob nimiam dominorum
b *ſæuitiam* b *confugiunt. ſecus ſi ſeruire detrectarent, quia*
c *confeſtim dominis ſunt* c *reſtituendi: præſtita tamen cau-*
2 *tione, ne durius tractentur æquo. † Sed nec liber homo to-*
tam ſemper habebit perfugium. Intereſt enim, an ad ædẽ
ſacram quis ob debitorum oppreſſionem confugiat, vel ob
patratum delictum. Nam priore ſpecie, ſi quidem Reip.
debeat immunitatem, vocatur tamen, ſi nõ veniat, fiet miſ-
d *ſio in poſſeſſionem* d *ſuorum bonorum. Si verò ſit priuati*
hominis debitor, e *iudex triginta illi ſecuros dies indulge-*
bit, ad ſedeſ ſendendum: & ſi condemnetur, iudex manda-
e *bit ſententiam executioni, prout* e *poterit. Altero verò*
caſu, ſi ob delictum ad Eccleſiam confugit, idque atrox ſit,
vt quia homicidium, vel rapinam, aut ſimile facinus pa-
f *trauerit, ius ciuile* f *ſecuritatem denegat: † exiſtimans*
3 *Deum nolle receptatorem eſſe latronum, aut protectorem*
eorum, quos iam olim æterna lege præcepit puniri. Sed po-
ſteriores Pontifices Romani etiam eo caſu immunitatem
g *Eccleſiarum* g *indulſerunt. In leuioribus vero delictis*
vtroque iure præſtari ad templa cõfugientibus ſubſidium,
ſine controuerſia eſt.
4 *c* Ad ſtatuam. † *Voluerunt enim Romani principes*
& ſuis ſtatuis hanc tribuere maieſtatem, vt ſecuritatem
h *præſtarent, & ſi qui illos læderent, Maieſtatis iudicio* h *te-*
nerentur; fortè ne minores viderentur eſſe ipſorum ſtatuę,
quam olim fuerit Ptolomæi Regis apud Cyreaas: ad quã,
cum quidam Decius Magius Campanus, qui à Pœnis vin-
ctus Carthaginem ducebatur, confugiſſet, manus hoſtium
i *euaſiſſe* i *legitur. Extat etiamnum Valentini, Theodo-*
K *ſij, &* K *Arcadij Impp. conſtitutio, vt qui ex certa in-*
ſtaque cauſa ad Principalia ſimulacra confugiunt, iure
& legibus vindicentur: qui vero inuidiæ alicui creandę
cauſa id fecerint, abrepti puniantur.
5 *d* Bonis conditionibus. † *Argumentum hinc ducitur,*
propter nimiam crudelitatem ius alicui ſuum auferri poſ-
ſe. Sic enim domini coguntur hic ſeruos ſuos vendere, ob
l *nimiam aſperitatem: tametſi* l *regulariter quis non com-*
6 *pellatur rem ſuam vendere. † Sic iudex põt a ſuo repelli*
m *officio, ſuaque priuari* m *iuriſdictione, ſi nimis reperiatur*
7 *crudelis & ſeuerus. † Sic quoque traditum eſt, ſi domi-*
nus temporalis inſolitas à ſuis ſubditis operas, aut ſeruitia
indebita exigere, eosve vltra modum debitum collectare,
vel cenſus & reditus augmẽtare conetur, poſſunt ipſi im-
plorare officium ſuperioris, vt is Domini oppreſſionem re-
6 *primat: de quo in Came. obſer. cent. 5. obſer. 8. plura dixi.*
n *Sed & pater quandoq; filium ex cauſa emancipare* n *cogi-*
tur. Nunquam tamen propria authoritate ius ſuum de-
trahendum eſt cuiquam, ſed ordine iudiciario ſeruato, &
o *ſubſecuta* o *ſententia.*
e Cuius reſcripti. *Hęc reſcripti forma eſt longe pulcher-*
rima, & paucis admodum verbis multa complectens.
f Deprecantur. *Ecce præoccupationem; qua anteuertit*
& diluit obiectionem, deinde ſubiiciens inſert ex propo-
ſitione.
g Confugerunt. *Non eſt ſtatim dilationibus credendũ.*
Sed quid tum, poſteaquam cognitum eſt?
h Venire iube. *Quaſi diceret; Exitum aliquem inueni*
huę cognitionis, ne ſit inanis.
i Fraudem fecerit. *Ideſt, ſi non paruerit, vel ſententiam*
& vim huius noſtri reſcripti, aliquo commento aut techna
eluſerit: veluti (inquit Theophilus) ſi hic Sabinus cum
emptore clam conueniret, vt rurſus aliquando ſeruum
redhiberet.
k Executurum. *Adiicit pœnam & interminationem,*
qua comprimit affectus domini, aduerſus miſeros ſeruos
8 *commoti. † Et ſanè non debet princeps ferre ſuarum con-*
p *ſtitutionum ludibrium aut contemptum. Nam &* p *fru-*
ſtra feruntur leges, niſi ſeuere puniantur contemptores.

ADDITIONES.

a l. 2. ff hoc tit.
b Vt hic. & d. l. 2. ff eod.
c l. præſenti. C. de his qui ad Eccleſ. confug.
d § Reg. §. neque Nouel. de mandat. princ.
e d. l. præſenti, 1. 2. & 3.
f d. l. præſenti, in princ.
g c. inter alia, de immun. Eccleſ.
h l. non contrahit, ff ad l. Iul. maieſt.
i Liuius lib. 3. Decad. 3.
k l. vnica, C. de his qui ad ſtatuas confug.
l l. nec emere. C. de iure delib. l. inuitum, C. de contrah. empt.
m de quo vide Cyn & Bal. in l. 2. § dominorum, ff hoc tit.
n l Leonis, C. de epiſc. audient.
o Bal. in tit. de pace te. in verbo, publici latrones. in vſib feud.
p Bal. hic. Facit l. ſanctio legis. ff. de pœnis.

DE PATRIA POTESTATE.

Tit. IX.

In Rubr. & in princip. tit.

1 *Patria poteſtas quid, & vnde dicatur.*
2 *Eadem a Græcis quomodo cognominetur, & præſertim ab Ariſtotele.*
3 *Vnde poteſtas patria deriuetur.*
4 *Olim parentibus in liberos vitæ & necis poteſtas erat.*
5 *Nuptiæ vnde dictæ.*

34

6 *Matrimonium vnde deriuetur*
7 *Coniugij etymus.*
8 *Explicatio definitionis matrimonij.*
9 *Sponſa debet lugere mortem ſponſi.*
10 *Coniugati an & quando ſeparari poßint.* 12.
11 *Concubinatus a matrimonio quomodo differat.*

a In poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis nuptijs procreauimus. b nuptiæ autem, ſiue matrimonium, eſt c viri & mulieris d coniunctio, e indiuiduam vitæ conſuetudinem continens.

a a Poteſtas *patria* a *iure ciuili eſt conſtituta in filiosfa-*
1 *miliarum.*† *& ius illud dicitur, quod habet pater vel auus paternus in perſonas liberorum. Dicitur autē* patria, *quia*
b *patribus tantum datur, & non* b *matribus. Niſi forte à Principe impetrent, vt in ſolatium eorum, quos in defen-*
c *ſione patriæ amiſerunt, adoptare aliquos* c *poßint.*† *Hanc*
2 *poteſtatem Ariſtoteles vocat* βασιλικὸν *ſiue* πολιτικὸν *imperium, ideſt, regiam ſeu ciuilem dominationem, quomodo mens imperat appetitioni certa lege, & propter illius*
3 *vtilitatem.* † *Et ea quidem poteſtas ex iuſtis & licitis ſolum nuptijs deriuatur: quare pater filios naturales tantum, aut illegitimos non tenet in ſua poteſtate. Plutarchus etiam meminit, Romulum inter eas leges, quas curiatim rogabat, hanc quoque tuliſſe:* filius quam diu vixerit, in
d patris poteſtate maneto. *Quare neque nuptiæ illam ſol-*
e *uunt, ſed perpetuo* d *manet, niſi aliàs legitimis modis* e *di-*
4 *ſpereat.* 4 *Apparet tamen ex pleriſque legibus,* f *vſque*
f *ad vitæ, & necis arbitrium olim porrectam fuiſſe patrum poteſtatem: quam natura tamen pietate quadam, non ad talem introduxit tyrannidem. Huic autem prælduro &*
g *impio iuri paulatim, tum Imperatores,* g *tum Iuriſconſulti detraxerunt, & ad naturalem æquitatem illud reduxerunt. Solum enim parentibus honeſta relinquitur e-*
h *mendatio, & ex maxima cauſa* h *exhæredatio.*
b Nuptiæ autem. *Nuptiæ, matrimonium, coniugium,*
5 *& connubium, pro eodem ferè vſurpantur.* † *Nuptiæ ſic*
i *dictæ ſunt, quod noua nupta* i *pudoris gratia ſe obnuberet & velaret, per hoc ſignificando, verecundiam nuptijs præire debere, quod Rebeccam etiam Iſaac iam deſponſatum*
k *feciſſe,* K *legimus, quæ maritum deſignatum aperto capite non putabat videndum: ſed cum is forte fortuna ſeu potius Dei conſilio, in agro deambulas, ei obuius factus fuiſ-*
6 *ſet, ſublato pallio ſeſe operuit.* † *Matrimonium vero* à ma
l *tris nomine* l *dictum eſt, non adepto iam, ſed cum ſpe &*
m *omine mox* m *adipiſcendi, & quod fæmina ob id potiſſimè nubere debeat, vt mater fiat. Alij malunt, matrimonium ideo a matre appellari, quod mater in prole gignenda, & fouenda potiores labores ſuſtineat: cum infans ante partum matri ſit oneroſus, in partu doloroſus, poſt partū*
7 *laborioſus.* * 7 *Coniugium, Diuo* n *Ambroſio teſte, a con*
n *iungendo deriuatum eſt; nam cum legitimè mulier viro coniungitur, coniugium eſt. Nōnulli tamen in hoc nuptias à matrimonio differre putant, quod propriè nuptiæ ſint matrimonij celebritas, quæ coniugij teſtificationem declaret. Matrimonium verò ſit ipſa conuentio inter virum et*
o *vxorem, quæ ſolo conſenſu contrahatur,* o *hoc eſt, neque rei interuentum, neque certa & concepta verba, neq; literas requiri. Et Scæuola nuptias ritum illum eſſe oſtendit, qui pro cuiuſq; gentis inſtitutis palam, ac publice adhiberi ſolet: veluti apud Romanos deductio in mariti domum, item aquæ & ignis interuentus erat. Et hæc de ratione vocabu-*
8 *lorum dicta ſuffecerint. Porro* † *quod ad matrimonij defi-*
p *nitionem, quam hic Imper. ponit, attinet* p, *ſane elegans eſt, materiam & formam continens. Nam quod dicitur,* viri & mulieris coniunctio, *hoc materiam: reliqua verba ipſam formam ſignificant.*
c Viri & mulieris. *Hæc verba adduntur, ad oſtendendum, omnem alium coniunctionem in vna vel diuerſa ſpecie eſſe deteſtandam. Vnde & leges ciuiles aliter coeun-*
q *tes vltimo ſupplicio plectendos* q *iubent.*
d Coniunctio *intellige conſenſum per verba de præſenti expreſſum, etiam ſine copula corporum, quæ additur ſolum ad ſignificationem perfectionis, neque enim defloratio virginitatis facit nuptias, ſed pactio coniugalis: nec*
r *coitus* r *ſed conſenſus ſolus. Vnde vir & mulier non ideo minus coniuges erunt, etſi nunquam corpore conueniant.*
9 † *Et ſponſa debet ſecundum honeſtatem lugere mortem*
s *ſponſi, tanquam viri ſui:* s *ſponſamque fratris ſui quis prohibetur ducere, quoniam ſponſa ſit conſenſu animi vera vxor. Et itaque coniunctio debet eſſe legitima, nimirum ne fiat copulatio contra leges: hoc eſt, in his quæ impediūt matrimonium. quæ autem huiuſmodi ſint, ſequens titulus docebit.*
10 e Indiuiduam vitæ conſuetudinem. † *Quia ſemel coniugati, niſi legibus permittentibus, ſeparari aut diuidi*
11 *non poſſunt, ſed perpetuo coniuncti remanent.* † *Per quā differentiam concubinatus excluditur. etſi enim in concubinatu cohabitandi animus adſit, pœnitere tamen diuidique poſſunt, etiam ſine cauſa, ſi velint. Quod non eſt in matrimonio, nam qui matrimonio coniunguntur, talem habent animum, vt perpetuo conuiuere velint: ſcientes quod etſi eorum animus mutaretur, tamen, niſi lege ipſa*
12 *conſentiāt, reſilire non poſſint:* † *Porro legibus ita conſentientibus aliquoties ſeparantur coniuges, ex certis & ar-*
t *duis cauſis: qua in re variant iura Digeſtorum* t *iure pro leuiſſima cauſa mittebatur libellus Repudij (quod adhuc Iudæi obſeruant) in quo continebantur hæc verba:* Res tuas habeto: conditione tua non vtar. *Poſtea iure Co-*
u *dicis* u *iſtud videbatur iniquum: & ideo certa cauſæ numeratæ ſunt, ex quibus diuortium fieri poſſit. Quæ quia*
x *non omnes videbantur ſufficientes, iure Nouellarū* x *perpaucæ, reliquis defalcatis, ſunt admiſſæ. Iure vero Pontificio, quod in matrimonio (ſicut & cæteris rebus ſpiritualibus) præualet, iſtud reprobatum eſt. Aliquoties ta-*
y *men & eo* y *iure ſaltem quoad thorum attinet, ſeparantur coniuges, ita vt alter viuente altero, nihilo magis contrahere poſſit. Sola enim morte coniugati diuiduntur: & viuente vtroque coniugatorum, primus coniugalis con-*
z *ſenſus ſemper eos coniungit. Nam, vt D. Paulus* z *inquit,* mortuo demum viro, mulier à lege viri eſt ſoluta.

ADDITIONES.

a l. nam ciuium & l. ſeq. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.
b § fœminæ, infra de adopt.
c l. mulierem. C. de adopt.
d § patiuntur & §. ſed &. infra de iniur.
e Qui recenſentur, iot quib. mod. ius patr. poteſtatis ſol.
f Ex l. 2. C. de pat. qui fil. diſt. & in l. in ſuis. in ſi. ff. de lib & poſth. & l. fi. C. de pat. poteſt.
g l. qui filius, C. quæ res pign. &c. & l. D. Adr. ff ad l. Pompeiam de parricid. & C. de his qui parentes vel lib. &c.
h §. aliud quoq; Nouel. vt cum de appell. cognoſ. & C. de emend. propin.
i c. hæc imago, 33. q. 5.
K Geneſ. c. 34.
l Auguſt. lib. 19. contra Manic. & Gel. lib. 14. c. 6.
m Gel. lib. 2. cap. 4.
* per tex. c. fi. de conuer. infid. De quo vide etiam Gomeſ. in §. fuerat. infra de act.
u l. pen. ff. de donat. inter vir. & vxo. l. licet, C. de inceſt. nupt. l. nuptias, de reg. iur. l. 3. de ſponſ.

o lib.

Digitized by Google

o lib. 1. de Abrah. Patri. c. 9.
p Sumptam ex l. 1. de titu nupt.
q l. cum vir. ff. ad l. Iul. de adult. §. item lex. inf. de pub. iud.
r l. nup. ff. de reg. iur §. nup. Nouel. de nupt.
ſ l. 2. C. de ſec. nupt. c. ſi quis. 27. q. 2.
t l. 2. ff. de diuort. & repud.
u l. conſenſu, C. de repud.
x Nouel. vt liceat matri, vel auiæ, §. quia vero plurimas.
y Vide tit. Decret. De frigid. & maleſ.
z 1. Corinth. 7.

§. Ius autem.

1 *Romani ciues qui hodie dicantur.*
2 *Qui poſſidetur ab alio, poſſidere alium non poteſt.*
3 *Filia nubendo in ius & familiam viri tranſit.*
4 *Soror vnde dicta.*

Ius autē poteſtatis, quod in liberos habemus, *a* proprium eſt ciuium Romanorum: nulli enim alij ſunt homines, qui talem in liberos habeāt poteſtatem, qualem nos habemus. Qui igitur *b* ex te & vxore tua naſcitus, in tua poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo & vxore eius naſcitur, id eſt, nepos tuus & neptis, æquè in tua ſunt poteſtate, & pronepos & proneptis, & deinceps cæteri. *c* Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in patris eorum.

a Propsium. *Ideo proprium dicitur ciuium Romanorum ius poteſtatis patriæ, quoniam a lege 12. Tabul. in-*
1 *troductum eſt: † ſed cum hodie Antonini Imper. a con-*
a *ſtitutione omnes, qui in orbe Romano ſunt, ciues Romani*
eſſe dicuntur: conſequitur hanc poteſtatem patriam ad
b *omnes Chriſtianos b pertinere. atque ita producendus eſt*
hic textus noſter. Olim tamen, priuſquam hæc Antonini
conſtitutio promulgata eſt, magni hoc fuerat momenti, vt
qui iura ciuitatis Romanæ non habuiſſet, nec filios in po-
teſtate haberet,

b Ex te. *Hoc verum, niſi tu ſis in poteſtate alterius, tum*
enim filius tuus non in tua, ſed in eius poteſtate erit, cu-
2 *ius tu quoque iuri obnoxius es. Nam † pro regula c tra-*
c *ditur,* quod qui ab alio poſſidetur, alium poſſidere
non poteſt.

c Qui autem. *In deſcendentibus ex filia ceſſat ratio po-*
3 *teſtatis patriæ, ob id certè: † quia filia nubendo tranſit in*
4 *omne ius & poteſtatem mariti. † Hinc Labeo ſcripſit ſo-*
d *rorem appellatū d eſſe, quaſi ſeorſum naſcatur, et ſepare-*
tur ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliam tranſmigret
familiam.

ADDITIONES.

a l. Rom. 33. ff. ad municip.
b Vide Alc. lib. 2. Diſpuo. c. 21. & ſeq.
c l. ſi eueniet, ff. ad l. Iul. de adult.
d Aul. Gel. lib. 13. c. 10.

DE NVPTIIS. TIT. X.

1 *Patria poteſtas ex iuſtis tantum nuptijs deſcendit.*
2 *Epitome huius tituli.*

1 Quoniam † *poteſtas patria non ex quibuslibet, ſed in-*
ſtis tantum nuptijs prouenit: ideo quæ iuſtæ nuptiæ dican-
tur, iam exponit. Ad rem quod attinet, maris & fœminæ
coniunctio communiter quidem omnibus animantibus eſt
a *à natura a inſita, vt ſcilicet coniungantur ſobolis procrean-*
dæ gratia: verum ne homines ad inſtar beſtiarum promi-
ſcue vtantur iſta coniunctione, naturalis itemq; ciuilis ra-
2 *tio multa de ea re conſtituit. † quorum hic tria potiſſimū*
b *tractantur: primum, quæ b requiruntur ad legitimum*
c *matrimonium: deinde, quæ perſonæ inter ſe contrahere c*
d *nequeāt, quæque eorum d pœnæ ſint, qui contra leges con-*
e *iunguntur; denique, quibus modis naturales efficiantur e*
legitimi.

ADDITIONES.

a Vt ſup. de iure nat. gent. &c. in princ.
b In princ huius tit.
c §. ergo 1. hoc tit.
d §. ſi aduerſus inf. eo.
e §. aliquando, infra eo.

In princip. tit.

1 *Iuſtæ nuptiæ quæ ſint.*
2 *Quæ requirantur ad legitimum matrimonium. & nu. 4. 7. 10. 11.*
3 *Serui iure ciuili non contrahunt nuptias, ſed cotubernia.*
5 *Pubertas quomodo æſtimetur.*
6 *Fœminæ quare citius adoleſcant quàm maſculi.*
8 *Parentum conſenſus an hodie neceſſariò requiratur in matrimonio. & num. 7.*
9 *Hodie autem, an de iure Canon. parentum conſenſus requiratur, remiſſiuè.*

a Iuſtas autem nuptias inter ſe ciues Romani contrahuns, qui ſecundum præcepta legum coeunt: maſculi quidem puberes, fœminæ autem viripotentes, ſiue patresfamiliarum ſint, ſiue filijfamiliàrum: dum tamen, ſi filijfamiliarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere, & ciuilis & naturalis ratio ſuadet; in tantum, vt iuſſus parentis præcedere debeat. Vnde quæſitum eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius vxorem ducere poſſit? cumq; ſemper in filio variabatur, noſtra proceſſit deciſio: qua permiſſum eſt ad exemplum filiæ furioſi, filium quoq; furioſi poſſe; & ſine patris interuentu matrimonium ſibi copulare, *b* ſecundum datum ex noſtra conſtitutione modum.

a Iuſtas autem. *Iſtud principium docet, ad iuſtas nuptias*
1 *multa eſſe neceſſaria. † Iuſtas autem nuptias intellige*
a *legitimas, & in quibus nihil poſſit iure deſiderari: ſicut &*
2 *iuſtam a vxorem, iuſtos b liberos dicimus. † Primum*
b *ergo requiritur, vt contrahentes ſint* ciues Romani, *hoc*
3 *eſt omnes liberi. † Serui enim iure ciuili non nuptias,*
c *ſed c contubernia contrahere dicuntur. itaque ſeruorum*
d *coniuges non vxores, ſed potius contubernales d dicuntur:*
e *& eorum liberi naturales e habentur, non autem iuſti.*
f *tametſi iure canonum ſecus f ſit. † Secundo,* iuſta ætas: *hoc*
4 *eſt, vt mulieres ſint duodennes, maſculi verò puberes, id eſt,*
5 *quatuordecim annorum. † Ita enim pubertatem Romanæ*
g *leges æſtimant, licet in alijs deſiderent annos g octodecim:*
quippe poſt eam ætatem ſexuum qualitates caleſiunt, &
incentiua naturæ mouētur. Sic quoque Romam olim fœmi-
nis octauo, maribus vero nono die nomina imponere ſole-
6 *bant. † Rationem diuerſitatis Plutarchus in Problemati-*
bus refert: Natura (*inquit*) cauſam ſuſtinet, & augetur
fœmina, & creſcit, & adulta efficitus, antequam maſculus. *Si tamen & ante ætatem præſcriptam ad matrimoniū*
quis idoneus exiſtat, rectè nihilominus contrahet: quoniam
canones in nuptijs pubertatem non ex annorum numero,
h *ſed coeundi potentia h dignoſcendam ſtatuunt. † Tertio,*
7 conſenſus parentum: *qui vt accedat, & ciuilis & natu-*
ralis ratio ſuadet: ciuilis, quia eo iure liberi patris poteſta-
i *ti ſunt ſubiecti: i naturalis, quia natura filios parentibus*
8 *obedire docet. † Iure tamen k Pontificio olim inductum*
k *eſt, vt contrahentium tantum cōſenſus ſufficiat, conſiſtatq;*
atq; coniugium, etiā non accedente parentum auctoritate:
9 *† Sed quia hæc res pleniſſimè definitur a S. Sancto Concilio*

i *audiretur, allegans ſuæ fraudis* i *turpitudinem. Non ergo nulla eſt ipſa iure libertas, cum reuocatione egeat: ſed ita*
K *demum, ſi creditorib. inde* K *noceretur.*

ADDITIONES.

a Qui ex ſt qui & a quib. manumiſſi, ad verbum deſumptus eſt.
b In l. ſciendum 7 §. item in l ff. de verb. ſig.
c Lib. 14. cap 10.
d Facit. tit C de aſſert. tollend.
e Facit. l. 2. ff de ori. iur & l verbis legis 120. ff. de verb. ſig.
f In l. verbis legis. ff de ver. ſig.
g In l. ſi creditorib. C de ſer pig. dato. &c.
h In l. poſt mortem. 25. in pr ff. de adopt. l per fundum. 51. ff. de ſer. ruſt. præd.
i In l. ſi ſeruus plurium 53. §. 1. ff. de le. 1. in l. filios C. de reuo. his quæ in fraud & l apud Iulianum 4. §. Marce. ff. de dol mal. & met. except.
K L. 1. & vl C. qui manu non poſſ.

---

§. Licet autem.

1 *Debitor quando dicatur ſoluendo eſſe.*
2 *Seruus quare hæres neceſſarius.*
3 *Ignominioſum eſt bona venire ſub voce preconis.*

a Licet autem domino, qui *b* ſoluendo non eſt, *c* in teſtamento, *d* ſeruum ſuum *e* cum libertate hæredem inſtituere, vt liber fiat, hæreſq; ei *f* ſolus *g* & neceſſarius ſit modo ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit: aut quia nemo hęres ſcriptus ſit, aut quia is qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa hæres ei non extiterit. Idque eadem lege Aelia Sentia prouiſum eſt, *h* & recte. Valde enim proſpiciendum erat, vt egentes homines, quibus alius hæres extiturus non eſſet, vel ſeruum ſuũ neceſſarium hæredem haberent, qui ſatisfacturus eſſet creditoribus: aut hoc eo non faciente, creditores res hæreditarias ſerui nomine vendant, *i* ne iniuria defunctus adficiatur.

a Exceptio *a ſuperiori themate: permittitur enim eadẽ lege Sentia Aelia creditori, quantumlibet obærato, & non ſoluendo exiſtenti, ſi nemo alius ei ſit futurus hæres, etiam in fraudem creditorum ſeruum hæredem facere, & manumittere.*

1 *b* Soluendo non eſt. † *Sed quomodo hoc cognoſcitur, an debitor ſoluendo ſit, necne? Reſpondeo, an quis ſoluendo ſit*
a *creditori ſuo, hoc attenditur, vt ſolidum poſſit ſoluere* a *quod ſi id non poſſit ex propria ſubſtantia, etiam fideiuſſo-*
b *ris facultates ei aggreganda* b *erunt. Satis enim eſt, ſi per alium ſoluendo ſit. Sed & qui in nominibus as ſuum ha-*
c *bet, ſoluendo* c *dicitur: compelli enim poterit in executione condemnationis, vt nomina vendat, vel exigat: quod*
d *intelligendum* d *eſt, ſi debitores idonei ſint, & bonam fidem agnoſcant.*

c In teſtamento. *Non etiam inter viuos: tum enim nullus eſt prætextus hæredis quærendi, nec vlla ſatis iuſta ratio, cur in fraudem creditorum permittantur.*

d Seruum ſuum. *Qui ſcilicet nulla alioqui ratione im-*
e *pediatur in teſtamento* e *manumitti. Quid enim, ſi ex-*
f *preßim & ſpecialiter datus ſit pignori?* f *Certè is nexus*
g *pignoris omnino impedit, et remoratur manumiſſionem.* g

e Cum libertate. *Etſi inde creditores defraudentur.*

f Solus. *Quid ſi plures ſeruos hæredes ſcripſerit? & non impedietur omnium libertas, ſed is qui primo loco ſcriptus eſt, ſolus hæres & liber erit, ſic prudenter ſtatuente*
h *lege Aelia* h *Sentia: excepto vno caſu, quem Caius* i *ali-*
i *bi proponit.*

2 *g* Et neceſſarius. † *In neceſſitatis autem cauſa eſt dominica poteſtas. Cur enim non liceat domino hæredem eum vel inuitũ inſtituere, quẽ & occidere olim poterat?*

b Et recte. *Exceptionis ætiologia.*

3 *i* Ne iniuria. † *Subaudi, ſi eius bona ſub præconis voce vęneant: quod quam ignominioſum veteres duxerint, ele-*
K *ganter Marcus* K *Cicero demonſtrat.* Hercle, *inquit*, cuius bona ex edicto poſſidentur, huius omnis fama & exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur: huic ne perire quidem certe tacite obſcureque conceditur, cui magiſtri fiunt, & domini conſtituuntur, qui qua lege, & qua conditione pâreat, pronuncient: de quo homine præconis vox prædicat, & precium conficit, huic acerbiſsimum viuo, videnti funus ducitur, ſi funus id habendum ſit, quo non amici conueniunt, ad exequias cohoneſtandas ſed bonorum emptores, vt carnifices ad reliquias vitæ lacerandas & diſtribuendas. *Huius quo-*
l *que rei Caius* l *vberius in Inſtitutionibus ſuis meminit.*
m *Hinc etiam defunctorum intereſſe Vlpianus* m *ſcribit, vt ſucceſſores habeant.*

ADDITIONES.

a L. ſoluendo. 114. ff. de verb ſig.
b L. ſi plures 28 § præterea. ff. de fideiuſſor.
c L. nemo dubitat 28. ff de re. iur.
d L. facere & ibi. Ales ff ſol. mat.
e L. ſi non les 85. in princ. ff de hær. inſtituen.
f L. 1. C de neceſſ. ſer. hær. inſtit.
g L. pen. ff. in quib. cauſ. pign. vel hyp. tac. l. 3. C. de ſer. pig. dato.
h L. ſi is qui ſoluendo. 57. ff. de hæred. inſtit.
i L. et qui ſoluendo non eſt. 88. ff de hær. inſt.
K In Oratione pro Pub. Quintio.
l Lib poſteriori, tit 3.
m L & quia. 6. ff. de inter. in iure facien.

---

§. Idemque Iuris.

1 *An Iuſtinianus aliquid de nouo induxerit in huius §. queſtione.*
2 *Papinianus Iuriſconſultus cæteris præualet.*
3 *Seruus ex hæredis inſtitutione libertatem conſequitur.*
4 *Vno conceſſo, videntur omnia conceſſa, ſine quibus illud expediri nequit.*
5 *Mens teſtatoris ſcripta, æquitas rigori præferenda.*

a Idemque iuris eſt, & ſi *b* ſine libertate ſeruus hæres inſtitutus eſt. Quod noſtra conſtitutio non ſolum in domino, qui ſoluendo non eſt, ſed generaliter conſtituit, *c* noua humanitatis ratione: *d* vt ex ipſa ſcriptura inſtitutionis, etiam libertas ei competere videatur: cum non ſit veriſimile, eum, quem hæredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem ſeruum remanere voluiſſe, & neminem ſibi hæredem fore.

a Amplificatio *ad ſuperiorem propoſitionem ab Imperatore annectitur.*

b Sine libertate. *Id eſt nulla facta mentione libertatis teſtamento.*

1 *c* Noua humanitatis. † *Sed quomodo noua id ratione*
a *conſtituit Imperator? cum alibi* a *fateatur, non ſe per innouationem hanc quæſtionem induxiſſe? Et Attilicinum*
b *(qui Proculi* b *fuit auditor) in eadem opinione fuiſſe Iu-*
c *lius Paulus* c *citet? Reſpondeo, non hæc pugnare inuicẽ. Vetus enim fuit prudentum de hac quæſtione altercatio: & quanquam prudentum reſponſa magna nitebantur au-*
d *thoritate* d *cum tamen inter ſe diſſentiebant, plurium*
e *ſententia* e *pręualebat: & aliquando meliorum opinio plurium conſenſui præferebatur. Sic in Codice Theodo-*
f *ſiano* f *de reſponſis prudentum legimus.* Vbi diuerſæ ſententiæ proferuntur, potior authorum numerus vincat: vel ſi numerus æqualis ſit, eius parti accedat autho-
2 ritas † in qua excellentis ingenij vir Papinianus emi-

neat,

Digitized by Google

neat,qui ſingulos vincit, ita cedit duob. *Diuerſa itaq;*
g *ſententia, tanquam plurimorum g prius obtinuit,nempe*
ſeruum ſimpliciter hæredem inſtitutum,nec liberum,nec
hæredem fieri, niſi de libertate teſtator voluntatem ſuam
expreſſerit, cum altera ſententia, in qua cum Attilicino
Paulus forte fuit,pauciores habuerit aſſertores: quam no
uo deinde approbauit argumento Iuſtinianus, vt in eius
h *Conſtitutione* h *apertius legitur.*
3 a Vt ex ipſa ſcriptura. † *Quaſi diceret,eo ipſo quod ſer-*
uus hæres ſcribitur videtur et libertas relicta.ex tacita &
4 *præſumpta domini voluntate.* † *Regula* i *enim eſt.* Vno
i conceſſo videri omne id conceſſum,ſine quo illud expe
K diri non poteſt:& K *vulgo dicitur,* eum qui vult con-
5 ſequens, velle & antecedens. † *Porro elegans eſt hic lo-*
cus ad comprobandum, voluntatē teſtatoris ſimplici ſcri-
pturæ,item æquitatem rigori præferendam eſſe. Plurimæ
autem quæſtiones exoriuntur, nec ignotæ etiam Rheto
ribus,de ſcripto & voluntate,iure & æquitate. Sic in hac
hypotheſi, cum quidam ſeruum hæredem inſtituiſſet,nec
de libertate quicquam meminiſſet, videbatur liberū eum
eſſe non poſſe,cum de hoc nihil teſtator ſcripſerit,attamen
quomodo erit hæres, ſi in ſeruitute manet? quam interpre
tationem ipſa æquitas, quæ voluntate maxime ſuffragatur, & libertatis fauor inducit, ſuadetque & ſic de ſimilibus.

ADDITIONES.

a Inſ.de hær.inſt.in prin.
b L.Attilicinus.ff.de pac.dot.
c In annot.hic ad commen.Sabin.& Plaut.
d § reſponſ.ſup.de iur.nat.gent.& ciuil.
e Salomo.in d.§.reſponſ.
f Lib.1.tit.5.
g Argu.l.qui ſoluendo.60.ff de hæred.inſtit.
h L.quidam.C.de neceſſar.ſeruis hæred.inſtit.
i L.2.& ibi Dd.ff.de iuriſdict.om.iud.
K L.illud.76.ff.de acqu hær.facit tex.in prin.inſ qui teſta.tuto.da.poſſ.

§.In fraudem.

1 *Quæ requirantur, vt quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe.*
2 *Fraudandi conſilium quomodo præſumatur.*
3.4 *In libertate fideicommiſſaria ſolus euentus conſideratur: ſecus in directis, & quæ ſit ratio diuerſitatis.*

a In fraudem creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, ſoluendo non eſt: vel qui, datis libertatibus deſiturus eſt ſoluendo eſſe. Præualuiſſe tamen videtur (niſi animum quoque fraudandi manumiſſor habuerit) impediri libertatem, quamuis bona eius, creditoribus non ſufficiant: *b* ſæpè enim de facultatibus ſuis amplius, quam in ijs eſt, ſperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, *c* cum vtroque modo fraudantur creditores, id eſt, & *d* conſilio manumittentis, *e* & ipſa re, eo quod eius bona non ſunt ſuffectura creditoribus.

a In fraudem. *Reuertitur Imperator ad principium tituli, & primam exceptionem à regula latius declarat. videlicet qualiter quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe, & quomodo fraudulentæ manumiſſiones reuocari valeant.*

a b Sæpè enim. *Quod frequenter ijs accidere Paulus* a *ait, qui transmarinas negociationes per ſeruos & inſtitores ſuos exercent.*

1 c Cum vtroque modo. † *Duo ergo concurrere debent, vt*
quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe: Primū
eſt, animus & voluntas fraudandi creditores: alterum
euentus rei. Primum enim conſtare debet, & probari, de-
bitorem doloſo animo id feciſſe, deinde manifeſtum eſſe
oportet, in excuſſione bonorum ſuorum, tantum in bonis
b. *non ſupereſſe, vnde creditoribus* b *ſatisfiat. Vno autem*
horum deficiente, libertas ſeruo conceſſa non reuocatur.
Ad creditores autem pertinet, proponere & probare quod
fraudandi animus interuenerit: niſi forte præſumptione
c *contra debitorem iſto caſu adiuuentur.* c † *Sæpenumero*
2 *enim ex circunſtantijs præſumi poteſt, atque adeo debet,*
manumiſſorem fraudandi quoque conſilium habuiſſe.
d *Quid enim, ſi quis ſciens ſe obæratum eſſe, vniuerſa* d *bo-*
na ſua, vel plurimam partem eorum alienauit? Quid ſi mo
bilia ita diſſipauit, quod haud facile ſit ea reperire? Nam
& tunc præſumptio eſt contra debitorem ſi alienatio fa-
cta ſit tali ſub conditione, ſi contingat bona ſua publicari
vel diſtrahi per creditores: aut ſi facta iam alienatione,
aut non multum poſt temporis, alienantis vel fuga ſubſe-
3 *quatur, vel delictum.* † *Supradicta autem locum habent,*
in libertate directo data, ſecus eſt in fideicommiſſaria: ibi
e *enim exitus rei ſolum conſideratur* e *nec tenentur credi-*
4 *tores conſilium fraudis docere.* † *Diuerſitatis ea eſt ratio:*
quia directa libertas ipſius teſtatoris morte, & hæredita-
tis aditione, ſine hæredis facto confirmatur, ſtatimq; com-
f *petit,* f *fideicommiſſaria vero pendet ab hæredis volun-*
tate, præſtandaque eſt per manum hæredis: qui tamen le-
g *gata adimplere non* g *obligatur.*

d Conſilio. *Fraudandi animo.*

e Et ipſa re. *Euentu rei.*

ADDITIONES.

a L.In fraudem.ff qui & à quib.
b L.ſi quis cum haberet.15 ff.quæ in frau.cred.& in l.1.C.quib.mann.non licet.
c Gl.in l.2.ff.de probationibus.
d L.omnes.17 §.Luci.ff.quæ in frau.cred.& l propter litem.14.ff.de excuſ.tuto.
e L.vlt.C.hoc tit.l.4.§.ſi quis autem.ff.de fideicommiſ.liber.
f L.1.C.de fideic.libert.
g L.ſucceſſores.C.ad l.Falci.l.1.§.penult.ff.ad Trebel.

§.Eadem lege.

1 *Minor non poterat olim manumittere, niſi cum cauſæ cognitione.*
2 *Et quæ fuerit ratio.*
3 *Alumnus & actiuè & paſſiuè accipitur.*
4 *Caſus, vbi quis cogitur ad matrimonium.*
5 *Procurator quot annorum eſſe debeat.*

a Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quam ſi vindicta *b* apud conſilium, iuſta cauſa manumiſſionis approbata, fuerint manumiſſi. Iuſtę autem manumiſſionis cauſæ *c* hæ ſunt: veluti ſi quis patrem aut matrem, filium filiamue, aut fratres ſororeſue naturales, aut pędagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut *d* alumnum, alumnamue, aut collactaneum manumittat: aut ſeruum procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonij habendi cauſa: *e* dum tamen intra ſex menſes in vxorem ducatur, niſi *f* iuſta cauſa impediat: & ſeruus, qui manumittitur *g* procuratoris habendi gratia, non minor decem & ſeptem annis manumittatur.

1 a Alterum † *caput legis Aeliæ Sentiæ hic explicatur,*
quo minoribus viginti annis non aliter concedebatur ma-
numittere, quam cum iuſtæ manumiſſionis cauſę cogni-
2 *tione.* † *Quod forte ideo erat: quia cū libertas ſit res* a *ineſtimabilis,*

Digitized by Google

ſtimabilis, non erat iuuenibus, qui recti & prudentis con-
b *ſilij necdum eſſēt* b *participes, temere committenda. Hoc*
c *tamen hodie correctum eſſe, ex fine tituli* c *huius diſce-*
mus.

b Apud conſilium. *Hoc eſt, pro tribunali apud Præto-*
rem, Proconſulem, Legatumue Cæſaris: nam hi cogebant
pedaneos iudices, vt in conſilium irent, quod facere non po
d *terat Legatus* d *Proconſulis.*

e Hæc ſunt. *Quæ exempli tantum gratia recenſentur, non*
e *quod præter has nullæ ſint aliæ. Nam, vt Paulus* e *ſcri-*
bit, multa merita incidere poſſunt, quibus honeſtum ſit,
libertatem cū decreto præſtare. Sunt autem cauſæ hic ex-
f *preſſæ, ex tribus Vlpiani* f *reſponſis deſumptæ.*

3 d Alumnum, † *Alumnus tam in actiua quàm in paſſi-*
ua ſignificatione capitur: ſignificat enim & eum quem tu
aluiſti, & item eum, qui te aluit: interdum etiam filios ex
g *concubina natos* g *denotat.*

4 e Dum tamen. † *Caſum hic obſerua, vbi quis cogitur ad*
matrimonium contrahendum cum tamen regulariter ma
h *trimonia libera eſſe* h *debeant.*

f Iuſta cauſa. *Vt quia dominus factus fuerit Senator. ne-*
que enim licet Senatori libertinam vxorem ducere, & an-
i *te manumiſſionem ab eo* i *exigitur iuſiurandum.*

5 g Procuratoris. † *Ergo natus annos ſeptendecim procu-*
rator eſſe poteſt: intellige ad negocia adminiſtranda. ſecus
quo ad iudicia, & lites exercendas: quia tum maior vigin-
k *tiquinque annis eſſe* k *debet. quæ differentia hodie ma-*
l *nifeſtè in iure Pontificio decisa* l *reperitur.*

ADDITIONES.

a §. vlt inf. hoc tit. & l. libert. 107. ff. de reg. iur.
b L. 2. ff. de min.
c § cum ergo infra eod.
d L. 2. ff. de offic. eius.
e L. etiam. § 1 ff. hoc tit.
f L. ſi minor. ann. 20 cum ll. ſeq ff de manu. vindicta.
g L. 1. cum gl. C. quæ res pign. obl poſſ.
h L. Titia, in fin. princ. ff de ver. obl. c. lumina. de ſponſ.
i L. ſi collectaneus. de manu. vind.
k L. ſi minor. ff de procur.
l Cap. qui generaliter. de pro. lib. 6.

---

§. Semel.

1 *Caſus, ſiue thema huius §.*
2 *Manumiſſio non retractatur, etſi cauſa fuerit iniuſta fal*
ſaue.
3 *Hunc §. in ſeruis proprijs, non alienis procedere: fallit itē*
textus, vt num. 4.

Semel autem cauſa adprobata, ſiue vera ſit, ſiue fal-
ſa, non retractetur.

Supra dictum eſt minorem viginti annis, ſi manumit-
tere velit, neceſſe habere, vt iuſtam cauſam manumiſſio-
1 *nis alleget: quam & iudicem approbare oportet. † Pone*
modo, minorem viginti annis allegaſſe aliquam manu-
miſſionis cauſam, eandemque à iudice approbatam eſſe
quæ tamen poſtea tractu tēporis reperiatur falſa & iniu-
2 *ſta, ita vt non fuerit admittenda. † Iam inquit Impera-*
tor, quod manumiſſio ob id non retractetur. Quod forte ob
fauorem libertatis introductum eſt: quia cum lex iudicis
arbitrio huiuſmodi cauſæ examen commiſerit, ideo pro-
bationi cauſæ contradicendum erat, non etiam cauſa ſe-
3 *mel approbata refricanda. † Hoc tamen in ſeruis* a *pro-*
a *prijs, non etiam in alienis locum habet: Nam ſi minor ſer-*
uum alienum volens manumittere, quem ſuum eſſe per
falſa probauerit inſtrumenta, ac deinde manumiſerit, li-
bertas data reuocari poteſt. Sanè in ſeruis alienis verius
b *cauſa dici poteſt nulla, quam vera, falſaue: Placentino* b
4 *authore. Sed † & tum ceſſat textus noſter, ſi abſente eo,*
cuius intererat, aut clanculum, aut ex cauſa minus pro-
c *babili manumiſſio ſit facta, quia & hoc caſu reuocari* c
poterit.

ADDITIONES.

a L. iuſta cauſa. ff. de man. vid.
b In ſumma huius tit.
c Cautiunc hic per l. 1. C. quando prouocare non eſt neceſſ. & l. Seiæ. ff de tut. & cur. datis. ab his. & l. 1. & vlt. ff. quæ ſent. ſine appel reſcin.

---

§. Cum ergo.

5 *Secundum caput legis Aeliæ Sentiæ emendatum.*
2 *Appellatione legatorum libertates continentur.*
3 *Iuriſconſulti in dubijs mediam viam eligere ſolent.*
4 *Manumittens quot hodie annorum eſſe debeat.*
5 *Duobus capitibus à lege antiqua æquiparatis, lex noua cor*
rigens in vno, non cenſetur corrigere in alio.
6 *Imperator quare in manumiſſore putauerit ſufficere ſe-*
ptemdecim annos.
7 *Quæ non differunt ratione, non differunt iuris diſpoſi-*
tione.
8 *Regula, Ex ſeparatis nihil inferri, quando obtineat.*

a Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Aeliam Sentiam conſtitutus eſſet: eueniebat, vt qui quatuordecim expleuerat annos, licet teſtamentum facere, & in eo ſibi hæredem inſtituere, *b* legataq; relinquere poſſet: tamen ſi adhuc minor eſſet viginti annis, libertatem ſeruo dare non poſſet. Quod non erat faciendum. nam cui totorum ſuorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat; quare nō ſimiliter ei quemadmodum alias res, ita & de ſeruis ſuis in vltima volūtate diſponere, quēadmodum voluerit, permittimus, vt & libertatem eis poſſit præſtare? Sed cum libertas inæſtimabilis res ſit, & propter hoc ante vigeſimum ætatis annum antiquitas libertatem ſeruo dare prohibeat; ideo nos *c* mediam quodammodo viam eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem *d* in teſtamento dare ſeruo ſuo concedimus, niſi decimum ſeptimum annum impleuerit, & decimum octauum attigerit. *e* Quum enim antiquitas huiuſmodi ætati, & pro alijs poſtulare conceſſerit, cur non etiam ſui iudicij ſtabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam ſeruis ſuis poſſint peruenire.

5 a Emendationem. † *ſecundi capitis legis Aeliæ Sentiæ*
à ſe factam hoc loco Imperator ſubiungit. Quia enim vi-
debatur prorſus abſurdum, eum non poſſe vnum ſeruum
manumittere, qui needum acceſſit vigeſimum annum. cū
tamen aliàs liberam haberet bonorum ſuorum admini-
ſtrationem: ideo id immutare placuit.

2 b Legataque relinquere † *Huc* a *accedit quod generali*
a *appellatione legatorum, & libertates relictæ comprehen-*
duntur.

3 c Mediam quodammodo viam. † *Veteribus Iuriſcon-*
ſultis peculiare fuit, quando paribus vtrinque rationibus
in aliqua hypotheſi ancipites diſtraherentur, mediam viā
amplecti. Sicque Paulus b *alibi teſtatur, ſeſe multas cau*
ſas diremiſſe per mediocritatem. Quare & Iuſtinianus
Imperator hoc conſilium ſecutus in præſenti themate, me
4 *diam viam eligendo, cauit, † eum qui ſeptendecim annos*
impleſſet, ſeruo libertatem dare poſſe: nam ſi ad 14 ad-

das

das ſex, iam reſultāt viginti. Quapropter ſex illos annos, qui reſtabunt inter eum qui teſtamentum condere, & eū qui libertatem teſtamento relinquere poterat, mediatim quaſi ſecuit, & tres ad quatuordecim poſuit: vt ſic manumitteret, qui 17. annos compleuiſſet.

5 d In teſtamento.† *Pro regula* ᶜ *traditum eſt, ſi duo ca-*
c *ſus æquiparentur à lege antiqua, quod lex noua corrigens*
in vno, non intelligatur corrigere in altero. vnde noua conſtitutio, per quam ſublata eſt lex Aelia Sentia, licet correctionem induxerit circa manumiſſionem in vltima voluntate, non tamen cenſetur eidem legi voluiſſe derogare, aut quicquam immutare circa manumiſſionem inter viuos. Quare ſicut olim, ita & iure nouo requiritur in manumiſſione inter viuos, vel ætas legitima, vel iuſtæ cauſæ
d *cognitio. idque aperte ſentit* ᵈ *Theophilus.*
6 e Quum enim.† *Aetiologia eſt, cur decimumſeptimum annum Imperator ſufficere voluerit ad manumittendum, ducta à ſimili: Si is qui eſt ſeptendecim annorum, pro alio poſtulare, id eſt, patrocinium pro tribunali præſtare poteſt (quod vtique Prætor huic ætati conceſſit: ſed & ea ætate, aut paulo maiore, Nerua filius de iure publicè reſpondiſſe legitur:) ergo idem poteſt libertatem ſeruo dare. Qui enim adeo ſapit, vt alios patrocinio ſuo iuuare poſſit, is haud dubiè & ſibi rectè conſulet, quaſi diceret: non eſt ratio, quare ſit diuerſum, ergo idem ius ſtatuendum. Regu-*
e *la* ᵉ *enim iuris eſt, vbi in diuerſis factis non poteſt ratio*
7 *diuerſitatis reddi, idem ius debere ſtatui.* † *Et iuxta Baldum,* quæ non differunt ratione, non differunt iuris diſpoſitione. *Et hæc diligenter notanda ſunt à iuris ſtudioſis: tum vt ſciant, malè inferri: Iſta facta ſunt diuerſa, ergo de ipſis vt diuerſis diſponi debet. tametſi enim ſint diuerſa facta, ſi tamen eandem habeant rationem, idem*
8 *ius in vtroque ſeruabitur;* † *tum vt limitent* ᶠ *regulam,*
f *qua dicitur;* Ex ſeparatis non fieri bonam illationem. *vera enim eſt, ſi etiam ſint ſeparata in ratione, & ſic in*
g *medio concludendi, aliàs ex ſeparatis in facto* ᵍ *rectè infertur, ſi rationis paritas & ſimilitudo id ſuadeat.*

ADDITIONES.

a L. in generali petitione. 80. ff. de verb. ſign. l. cum in ſubſtit. 76. ff. de leg. 3. Bald. in l. hac.
b L. filio vel ſeruo. ff. vt legatorum nom. caueatur.
c L. præcipimus. C. de appella. Bart. & Iaſ. in Auth. etiam eo non obſeruato. C. de teſt.
d Hic.
e L. illud. ff. ad l. Aquil. cum ſim.
f L. inter ſtipulantem 83. §. ſacram, verſic. ſed hæc diſſimilia. ff. de verb. oblig.
g Vide Iaſ. in l. à Titio. 108. ff. de verb. oblig.

DE LEGE FVSIA CANINIA tolenda. Tit. VII.

1 *Lex Fuſia Caninia vnde dicta.*
2 *Quomodo manumittendi facultas per Aelium Sentium fuerit reſtricta.*
3 *Lex Fuſia Caninia per Iuſtinianum ſublata.*
4 *Quod inter viuos conceditur, multo magis in vltima voluntate concedendum.*
5 *Argumentum ab vltimis voluntatibus ad contractus, & econtra, an valeat.*
6 *Familia, varia ſignificat.*

a Lege Fuſia Caninia certus modus conſtitutus erat in ſeruis teſtamento manumittendis quam quaſi libertates impedientem, & quodammodo inuidam, tollendam eſſe cenſuimus: cum ſatis fuerat inhumanum, *b* viuos quidem licentiam habere totam ſuam familiam libertate donare, niſi alia cauſa impediat libertatem; morientibus autem huiuſmodi licentiam adimere.

1 a Lex.† *Fuſia Caninia non à cane, vt Accurſius commiuiſcitur, ſed à Fuſio Caninio eius latore ſic dicta eſt: qui poſt Aelium Sentium libertatum conferendarum ius ita reſtrinxit, vt certus manumittendorum ſeruorum nume-*
a *rus in vltimis voluntatib. ſeruaretur, quam rem diffuſe* ᵃ
b *Caius, & Iulius* ᵇ *Paulus explicant.* † *oſtenduntque ma-*
2 *numittendi facultatem ſic fuiſſe reſtrictam, vt a duobus vſque ad decem pars dimidia, a decem vſque ad triginta pars tertia: a triginta vſque ad centum pars quarta, a centum vſque ad quingentos pars quinta manumitti poſſet, nunquam autem plus, quam centum. Meminit quoque huius legis obiter Fl. Vopiſcus in vita Taciti:* Seruos, inquiens, vrbanos omnes manumiſit vtriuſque ſexus; intra centum tamen, ne Caniniam tranſire videretur. *Eſt qui opinatur, hanc legem latam fuiſſe à P. Furio Camillo, & C. Caninio Gallo, COSS. Anno ab Vrb. Cond. 752. eamque Furiam Caniniam de manumiſſione nomi-*
3 *nat.* † *Hæc igitur lex, quia libertatis fauori ex diametro repugnabat, merito ſublata eſt per Iuſtinianum conſtitu-*
c *tione quadam, quæ lib. 7. Codicis* ᶜ *extat.*
4 b Viuos quidem.† *Hinc regula ducitur,* Quicquid conceditur inter viuos, multo magis concedendum eſſe in vltimis volūtatibus. *quod obtinet circa omnes libertates,*
5 *tam directas, quam fideicommiſſarias.* † *Diſputat autem*
d *hic* ᵈ *Accurſius, an ab vltimis voluntatibus ad contractus, & econtra, argumentum duci poſſit. Ego iſtud in hūc modum diſſoluere ſoleo. Ab vltimis voluntatibus ad contractus, ſimilitudo eſt eatenus, quatenus rationis paritas id admittit. Nam ſi vrgentior pro vltima diſpoſitione ſit ratio, quam pro contractu, licebit quidem argumentum*
e *ducere de contractu ad vltimas voluntates* ᵉ *affirmatiue; ex diuerſo de contractibus ad teſtamenta non licebit affir-*
f *matiue, cum de maiori ad* ᶠ *minus non rectè colligatur,*
g *negatiue* ᵍ *licebit. Sin vero conſtat ineſſe contractui rationem, tum de vltima voluntate negatiue quidem, ad*
h *contractum ſumi* ʰ *argumentum non poteſt: affirmatiue poteſt. Quod ſi dubium eſt, in quibus vrgentior ſit ratio, ea ſpecie, quoniam teſtamenta fauorabiliorem interpre-*
i *tationem* ⁱ *recipiunt, in eis maior quoq; ratio præſumitur: & tum quomodo inferri colligique poſſit, ex prædictis abunde patet.*
6 c Totam ſuam familiam.† *Familiæ ſunt variæ* ᵏ *acce-*
k *ptiones: inter cæteras autem, & hæc vna eſt, vt ſeruorum turbam, qui ſub vnius domini poteſtate ſunt, ſignificet, atq; ita hic accipitur. Quæ ſignificatio cæteris longè vetuſtior eſſe videtur. Antiqui enim, vt Feſtus teſtatur,* famulum, *dicebant ſeruum: vnde* famulari *verbum, a quo* familia. *Primum namque ſerui tantum ſignificabantur* per familiam: *Deinde liberi quoq;, vxor, & omnes, qui ſub vnius poteſtate in eadem domo, natura vel iure viuunt, comprehendi cœperunt: Vnde paterfamilias dictus eſt, Tandem translata eſt* familiæ *ſignificatio, vel porrecta ad totam cognationem ſanguinis. Et quoniam agnatis tantum priſco iure debebatur hæreditas: Lex 12. tabul. proprietati deſeruiens,* familiam *pro hæreditate, vel pecunia hæreditaria accepit: Sicut etiam in tit. Pandect.* Familiæ erciſcundæ, *intelligenda eſt.* Familiæ *ergo appellatio & perſonas & res continet.*

ADDITIONES.

a Lib. 1. Inſt. tit. 2.
b Lib. 4. recep ſen.
c Tit. de leg. Fuſ. Canin. tollen.
d Hoc idem Dd. tractant in l. pac. inter hær. ff de pac. l. cunctos populos C. de ſumma trin.
e L. vlt. C. de leg.
f c. cum in cunctis de elect.
g L. obligatio. fere § placet. ff. de act. & obl.
h D. l. pac. inter hæred. & l. non eſt mirum, ff. de pigno. act.
i L. in teſta. ff. de reg. iur.
k L. pronunciatio §. familiæ. ff. de verb. ſign.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI iuris ſunt. Tit. VIII.

In Rubr. & princ. tit.

1 *Continuatio huius tituli.*
2.4 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
3 *Locus à contrarijs.*

a Sequitur de iure perſonarũ alia diuiſio. Nam quædam perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri ſubiectæ. Rurſus earum, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum. Videamus itaque de his, quę alieno iuri ſubiectæ ſunt. *b* nam ſi cognouerimus quæ iſtę perſonę ſunt, ſimul intelligemus, quę ſui iuris ſunt. Ac prius inſpiciamus de his, quę in poteſtate dominorum ſunt.

1 *a* Hactenus. † *de perſonarum diuiſione, quæ iure gentiũ*
a *introducta eſt, vidimus: quæ quia vetuſtior* a *erat, propria*
quadam venerationis ratione præponenda fuit. nunc iuſto
ordine de ea perſonarum diſcrimine ſubijcitur, quod ma-
iore ex parte à iure ciuili vel repertum, vel reformatum
eſt: repertum, vt eſt patria poteſtas, tutela, cura: reforma-
b *tum, vt eſt poteſtas dominica; quæ tametſi iuris gentiũ* b
eſt, reformationem tamen ſeu emendationem a iure ciui-
c *li* c *accepit. Eſt autem tota hac tituli noſtri pars ex li. 1.*
d *Inſtitut. Caij deſumpta, cuius etiam verba in Pandectis* d
referuntur.
2 *b* Nam ſi cognouerimus. † *Quia* contrariorum, quantum ad eorum cognitionem attinet, eadem eſt ratio,
vt ſi intelligimus, quid ſit iuſtitia, à contraria etiã cogno-
3 *ſcimus, quid ſit iniuſtitia.* † *Et vides fundatum eſſe locũ*
e *à contrarijs. Cicero:* e Omnium, *inquit*, rerum in contrarias partes cognitio ex eiſdem ſuppeditatur locis.
f *idem* f *alibi*, Contrariorum, *inquit*, negantium ea vis
eſt, atque natura, vt altero poſito vel cognitio, alterum
4 ſtatim ſubmoueatur & cognoſcatur. *An autem contrariorũ eadem ſit diſciplina, quod ad Iuris pertinet diſpoſitionem? Et vtique eadem, quando ſubeſt eadem ratio, in vtroque ex contrarijs, quod ſi contraria vel diuerſa*
g *ſubſit ratio, ex* g *Bartoli ſententia, contrariorum contraria eſt iuris diſpoſitio, natura ſiquidem oppoſitorum eſt,*
h *vt ſe tollant, non etiam ponant* h *inuicem.*

ADDITIONES.

a §. ſingulorum inſ. de rer. diu.
b §. ius autem gent. ſup. de iut. nat.
c §. in poteſtate inſ. hoc tit.
d L. 1. ff. hoc tit.
e Lib. 2. de Orato.
f In Topicis.
g L. vlt. §. in verbo, contra quoque ff. de leg. 3. & l. ſi contra, §. fi. & ibi gl. not. ff. de vul. & pu. in l. inter ſtip. §. ſacram, ff. de verb. oblig.
h D. l. in locis ſupra citatis.

§. In poteſtate.

1 *Poteſtas dominica cuius ſit iuris.*
2.4 *Poteſtatis dominicæ effectus.*
3 *Extenſio huius textus ad dominos temporales.*

In poteſtate itaque dominorũ ſunt ſerui, quę quidem poteſtas, *a* iuris gentiũ eſt. Nam apud omnes perǫque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitę necisque poteſtatem fuiſſe; & quodcunque per ſeruum adquiritur, id *b* domino adquiri. Sed hoc tẽpore nullis hominibus, qui ſub imperio noſtro ſunt, licet ſine *c* cauſa legibus cognita in ſeruos ſuos ſupra modum ſęuire. Nam ex Conſtitutione diui Antonini, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus puniri iubetur, quam ſi alienum ſeruum occiderit.

1 *a* Iuris gentium. *Hinc † diſcis, poteſtatem dominicam*
Iuris gentium ſecundarij eſſe. Ariſtoteles appellat eam, δεσποτικὴν *imperium, quaſi dicas, herile imperium: ſicut*
animus imperat corpori. Corpus enim cogitur obtemperare animæ agitanti & mouenti, nec habet ſine anima pecu-
liares motus: ita & ſeruus volens nolens cogitur obtem-
2 *perare domino, & prorſus in aliena poteſtate eſſe.* † *Hu-*
ius autem poteſtatis plures erant olim effectus, quorum
duo hic referuntur. Primus, quod domino vitæ necisque
poteſtas in ſeruum conceſſa fuerat, qui quoniam contra
omnem humanitatis rationem corrupta natura introdu-
ctus, atq; in vſum olim receptus eſt, merito hodie coercio-
nem accepit. Nam ſi quis occidat ſeruum proprium, ita te-
netur lege Cornelia de Sicarijs, ac ſi alienum ſeruum
a *occidiſſet, hominem ve* a *liberum. Non tamen prohibetur*
dominus leuiter pulſare ſeruum: id quod indicant verba,
b Supra modum. *vel etiam* b *occidere, ob cauſam iuſtam.*
Ferunt talem imperij ſeu dominicæ poteſtatis formam
etiamnum apud Turcas eſſe, vbi princeps pro arbitrio facit omnia, & ſubditi tanquam pecudes coguntur parere,
3 *quicquid imperat tyrannus.* † *Volunt Interpretes communiter, hoc idem etiam in dominis temporalibus obtinere, veluti Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & alijs iuriſdictionem in ſubditos habentibus: argumento ducto de Dominio ad iuriſdictionem, quod iure va-*
4 *lidum eſt.* * † *Secundus effectus eſt, quod ſeruus adeo in*
poteſtate domini ſit, vt nihil proprij habeat: ſed quicquid
acquirit, id domino omne acquirat, non modo ſcienti,
c *aut* c *ratum habenti: ſed etiam ignoranti atque inuito:*
d *dum tamen iuſtè & ex cauſa quærat* d *licita.*
b Domino acquiri. *Per dominum autem, non eum ſolum, qui vere dominus eſt, intelligimus: ſed fructuarium*
e *etiam & bonæ fidei poſſeſſorem: vt infra ſuo* e *loco dicemus.*
c Cauſa legibus cognita. *Vt quia cũ in facinore depre-*
f *henderit, quod capite plectendum* f *ſit, vel aliquid fecerit capitale. Ideoque non dixit Imp.* Cauſa cognita: *ſed* Cauſa legibus cognita.

ADDITIONES.

a L. inde Neratius. §. ſi dolo. ff ad l. Aquil.
b L. qui ſeruum. ff. de verb. obl.
* tex. in l. qui furere. ff. de ſtat. ho. & ibi Dd.
c L. acquiritur. §. igitur. ff. de acqui. rer. do.
d De hoc vide latius quæ dicam in §. item uobis, inſ. per quas perſon nobis.
e Vt inſ. per quas perſo. nob. acq.
f L. qui ſeruum. ff de verb. oblig.

§. Sed & maior.

1 *Eccleſia immunitatem præſtat tam ſeruis quam liberis.*
2 *Liber homo quando tutus ſit confugiendo ad Eccleſiam.*

3 *Deus*

3 *Deus non eſt receptator latronum.*
4 *Statuæ principum ſecuritatem præſtunt.*
5 *Propter nimiam crudelitatem alicui ius ſuum auferri poſſe.*
6 *Iudex nimium crudelis, ab officio remoueri poteſt.*
7 *Subditi ob nimiam dominorum oppreſſionem poſſunt ſuperiorem implorare.*
8 *Princeps non debet legum ſuarum ludibrium ferre.*

Sed & maior aſperitas dominorum, eiuſdem Principis conſtitutione coërcetur. a Nam Antoninus conſultus à quibuſdam Præſidibus prouinciarum de his ſeruis qui b ad ædem ſacram, vel c ad ſtatuam principum confugierunt, præcepit, vt ſi intolerabilis videatur ſæuitia dominorum, cogantur ſeruos ſuos d bonis conditionibus vendere, vt precium dominis daretur. & rectè: expedit enim Reipub. ne ſua re quis malè vtatur. e Cuius reſcripti ad Aelium Martianum miſſi verba ſunt hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſeruos ſuos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominũ ius ſuum detrahi. ſed & dominorum intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur ijs, qui iuſtè f deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad ſacram ſtatuam g confugerunt, & ſi vel durius habitos, quam æquum eſt, vel infami iniuria affectos eſſe cognoueris, h venire iube, ita ut in poteſtatem domini non reuertantur. Quod ſi meæ conſtitutioni i fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum aduerſus ſe ſeuerius k executurum.

a Nam Antoninus. *Totus hic textus ad verbum ex Vl-*
a *piani a reſponſo transcriptus eſt.*
b Ad ædem ſacram. *Vt immunitatem habeant, donec*
iuſſu Præſidis liberentur ex ſeueri & auſteri domini po-
1 *teſtate. Præſtat † enim Eccleſia immunitatem, ſicut li-*
beris hominibus, ita & ſeruis, ſi ob nimiam dominorum
b *ſæuitiam b confugiunt. ſecus ſi ſeruire detrectarent, quia*
c *confeſtim dominis ſunt c reſtituendi: præſtita tamen cau-*
2 *tione, ne durius tractentur æquo. † Sed nec liber homo to-*
tum ſemper habebit perfugium. Intereſt enim, an ad ædẽ
ſacram quis ob debitorum oppreſſionem confugiat, vel ob
patratum delictum. Nam priore ſpecie, ſi quidem Reip.
debeat immunitatem vocatur tamen, ſi nõ veniat, fiet miſ-
d *ſio in poſſeſſionem d ſuorum bonorum. Si verò ſit priuati*
hominis debitor, e iudex triginta illi ſecuros dies indulge-
bit, ad ſe defendendum: & ſi condemnetur, iudex manda-
e *bit ſententiam executioni, prout e poterit. Altero verò*
caſu, ſi ob delictum ad Eccleſiam confugit, idque atrox ſit,
vt quia homicidium, vel rapinam, aut ſimile facinus pa-
f *trauerit, ius ciuile f ſecuritatem denegat: † exiſtimans*
3 *Deum nolle receptatorem eſſe latronum, aut protectorem*
eorum, quos iam olim æterna lege præcepit puniri. Sed po-
ſteriores Pontifices Romani etiam eo caſu immunitatem
g *Eccleſiarum g indulſerunt. In leuioribus vero delictis*
vtroque iure præſtari ad templa cõfugientibus ſubſidium,
ſine controuerſia eſt.
4 c Ad ſtatuam. † *Voluerunt enim Romani principes*
& ſuis ſtatuis hanc tribuere maieſtatem, vt ſecuritatem
h *præſtarent, & ſi qui illos læderent, Maieſtatis iudicio h te-*
nerentur; fortè ne minores viderentur eſſe ipſorum ſtatuę,
quam olim fuerit Ptolomæi Regis apud Cyreneos: ad quã,
cum quidam Decius Magius Campanus, qui à Pœnis vin-
ctus Carthaginem ducebatur, confugiſſet, manus hoſtium
i *euaſiſſe i legitur. Extat etiamnum Valentini, Theodo-*
k *ſij, & k Arcadij Imppp. conſtitutio, vt qui ex certa in-*
ſtaque cauſa ad Principalia ſimulacra confugiunt, iure
& legibus vindicentur: qui vero inuidiæ alicui creandę
cauſa id fecerint, abrepti puniantur.
5 d Bonis conditionibus. † *Argumentum hinc ducitur,*
propter nimium crudelitatem ius alicui ſuum auferri poſ-
ſe. Sic enim domini coguntur hic ſeruos ſuos vendere, ob
l *nimium aſperitatem: tametſi l regulariter quis non com-*
6 *pellatur rem ſuam vendere. † Sic iudex põt a ſuo repelli*
m *officio, ſuaque priuari m Iuriſdictione, ſi nimis reperiatur*
7 *crudelis & ſeuerus. † Sic quoque traditum eſt, ſi domi-*
nus temporalis inſolitas à ſuis ſubditis operas, aut ſeruitia
indebita exigere, eosve vltra modum debitum collectare,
vel cenſus & reditus augmẽtare conetur, poſſunt ipſi im-
plorare officium ſuperioris, vt is Domini oppreſſionem re-
6 *primat: de quo in Cumc. obſer. cent. 5. obſer. 8. plura dixi.*
n *Sed & pater quandoq; filium ex cauſa emancipare n cogi-*
tur. Nunquam tamen propria authoritate ius ſuum de-
trahendum eſt cuiquam, ſed ordine iudiciario ſeruato, &
o *ſubſecuta o ſententia.*
e Cuius reſcripti. *Hęc reſcripti forma eſt longe pulcher-*
rima, & paucis admodum verbis multa complectens.
f Deprecantur. *Ecce præoccupationem; qua anteuertit*
& diluit obiectionem, deinde ſubijciens infert ex propo-
ſitione.
g Confugerunt. *Non eſt ſtatim dilationibus credendũ.*
Sed quid tum, poſteaquam cognitum eſt?
h Venire iube. *Quaſi diceret; Exitum aliquem inueni*
tuę cognitionis, ne ſit inanis.
i Fraudem fecerit. *Ideſt, ſi non paruerit, vel ſententiam*
& vim huius noſtri reſcripti, aliquo commento aut techna
eluſerit: veluti (inquit Theophilus) ſi hic Sabinus cum
emptore clam conueniret, vt rurſus aliquando ſeruum
redhiberet.
k Executurum. *Adijcit pœnam & interminationem,*
qua comprimit affectus domini, aduerſus miſeros ſeruos
8 *commotos. † Et ſanè non debet princeps ferre ſuarum con-*
p *ſtitutionum ludibrium aut contemptum. Nam & p fru-*
ſtra feruntur leges, niſi ſeuere puniantur contemptores.

ADDITIONES.

a l. 2. ff hoc tit.
b Vt hic. & d. l. 2. ff eod.
c l. præſenti, C. de his qui ad Eccleſ. confug.
d § Reg. § neque Nouel. de mandat. princ.
e d. l. præſenti, 1. 2. & 3.
f d. l. præſenti, in princ.
g c. inter alia, de immun. Eccleſ.
h l. non contrahit, ff ad l. Iul. maieſt.
i Liuius lib. 3. Decad. 3.
k L. vnica, C. de his qui ad ſtatuas confug.
l l. nec emere. C. de iure delib. l. inuitum, C. de contrah. empt.
m de quo vide Cyn. & Bal. in l. 2. § dominorum, ff hoc tit.
n l Leonis, C. de epiſc. audient.
o Bal. in tit. de pace te.m verbo, publici latrones. in vſib. feud.
p Bal. hic. Facit l. ſanctio legis. ff. de pœnis.

DE PATRIA POTESTATE.

Tit. IX.

In Rubr. & in princip. tit.

1 *Patria poteſtas quid, & vnde dicatur.*
2 *Eadem a Græcis quomodo cognominetur, & præſertim ab Ariſtotele.*
3 *Vnde poteſtas patria deriuetur.*
4 *Olim parentibus in liberos vitæ & necis poteſtas erat.*
5 *Nuptiæ vnde dictæ.*

o lib. 1. de Abrah. Patri. c. 9.
p Sumptam ex l. 1. de ritu nupt.
q l. cum vir. ff. ad l. Iul. de adult. §. item lex. inſ. de pub. iud.
r l. nup. ff. de reg iur § nup. Nouel. de nupt.
ſ l. 2. C. de ſec. nupt. c. ſi quis. 27. q. 2.
t l. 2. ff. de diuort. & repud.
u l. conſenſu, C. de repud.
x Nouel. vt liceat matri, vel auiæ. §. quia vero plurimas.
y Vide tit. Decret. De frigid. & malef.
z 1. Corinth. 7.

§. Ius autem.

1 *Romani ciues qui hodie dicantur.*
2 *Qui poſſidetur ab alio, poſſidere alium non poteſt.*
3 *Filia nubendo in ius & familiam viri tranſit.*
4 *Soror vnde dicta.*

Ius autē poteſtatis, quod in liberos habemus, *a* proprium eſt ciuium Romanorum: nulli enim alij ſunt homines, qui talem in liberos habeāt poteſtatem, qualem nos habemus. Qui igitur *b* ex te & vxore tua naſcitur, in tua poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo & vxore eius naſcitur, ideſt, nepos tuus & neptis, æquè in tua ſunt poteſtate, & pronepos & proneptis, & deinceps cæteri. *c* Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in patris eorum.

a Proprium. *Ideo proprium dicitur ciuium Romanorum ius poteſtatis patriæ, quoniam a lege 12. Tabul. in-*
1 *troductum eſt: † ſed cum hodie Antonini Imper.* [a] *con-*
a *ſtitutione omnes, qui in orbe Romano ſunt, ciues Romani*
eſſe dicuntur: conſequitur hanc poteſtatem patriam ad
b *omnes Chriſtianos* [b] *pertinere. atque ita producendus eſt*
hic textus noſter. Olim tamen, priuſquam hæc Antonini
conſtitutio promulgata eſt, magni hoc fuerat momenti, vt
qui iura ciuitatis Romanæ non habuiſſet, nec filios in po-
teſtate haberet.

b Ex te. *Hoc verum, niſi tu ſis in poteſtate alterius, tum*
enim filius tuus non in tua, ſed in eius poteſtate erit, cu-
2 *ius tu quoque iuri obnoxius es. Nam † pro regula* c *tra-*
c *ditur,* quod qui ab alio poſſidetur, alium poſſidere
non poteſt.

c Qui autem. *In deſcendentibus ex filia ceſſat ratio po-*
3 *teſtatis patriæ, ob id certè: † quia filia nubendo tranſit in*
4 *omne ius & poteſtatem mariti. † Hinc Labeo ſcripſit ſo-*
d *rorem appellatā* [d] *eſſe, quaſi ſeorſum naſcatur, et ſepare-*
tur ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliam tranſmigret
familiam.

ADDITIONES.

a l. Rom. 33. ff. ad municip.
b Vide Alc. lib. 2. Diſpun. c. 21. & ſeq.
c l. ſi euenict, ff. ad l. Iul. de adult.
d Aul. Gel. lib. 13. c. 10.

DE NVPTIIS. TIT. X.

1 *Patria poteſtas ex iuſtis tantum nuptijs deſcendit.*
2 *Epitome huius tituli.*

1 Quoniam † *poteſtas patria non ex quibuslibet, ſed iu-*
ſtis tantum nuptijs prouenit: ideo quæ iuſtæ nuptiæ dican
tur, iam exponit. Ad rem quod attinet, maris & fœminæ
coniunctio communiter quidem omnibus animantibus eſt
a *à natura* a *inſita, vt ſcilicet cōiungantur ſobolis procrean*
dæ gratia: verum ne homines ad inſtar beſtiarum promi-
ſcue vtantur iſta coniunctione, naturalis itemq; ciuilis ra-
2 *tio multa de ea re conſtituit. † quorum hic tria potiſſimū*
b *tractantur: primum, quæ* [b] *requiruntur ad legitimum*
c *matrimonium: deinde, quæ perſonæ inter ſe contrahere* c
d *nequeāt, quæque eorum* [d] *pœnæ ſint, qui contra leges con-*
e *iunguntur: denique, quibus modis naturales efficiantur* e
legitimi.

ADDITIONES.

a Vt ſup. de iure nat. gent. &c. in princ.
b In princ huius tit.
c §. ergo 1. hoc tit.
d §. ſi aduerſus inf. eo.
e §. aliquando, infra eo.

In princip. tit.

1 *Iuſtæ nuptiæ quæ ſint.*
2 *Quæ requirantur ad legitimum matrimonium. & nu. 4. 7. 10. 11.*
3 *Serui iure ciuili non contrahunt nuptias, ſed cotubernia.*
5 *Pubertas quomodo æſtimetur.*
6 *Fœminæ quare citius adoleſcant quàm maſculi.*
8 *Parentum conſenſus an hodie neceſſariò requiratur in matrimonio. & num. 7.*
9 *Hodie autem, an de iure Canon. parentum conſenſus requiratur, remiſſiuè.*

a Iuſtas autem nuptias inter ſe ciues Romani contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coeunt: maſculi quidem puberes, fœminæ autem viri p[o]tentes, ſiue patresfamiliarum ſint, ſiue filijfamiliàrum: dum tamen, ſi filijfamiliarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere, & ciuilis & naturalis ratio ſuadet; in tantum, vt iuſſus parentis præcedere debeat. Vnde quæſitum eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius vxorem ducere poſſit? cumq; ſemper in filio variabatur, noſtra proceſſit deciſio: qua permiſſum eſt ad exemplum filiæ furioſi, filium quoq; furioſi poſſe; & ſine patris interuentu matrimonium ſibi copulare, *b* ſecundum datum ex noſtra conſtitutione modum.

a Iuſtas autem. *Iſtud principium docet, ad iuſtas nuptias*
1 *multa eſſe neceſſaria. † Iuſtas autem nuptias intellige*
a *legitimas, & in quibus nihil poſſit iure deſiderari: ſicut &*
a *iuſtam* [a] *vxorem, iuſtos* [b] *liberos dicimus. † Primum*
b *ergo requiritur, vt contrahentes ſint* ciues Romani, *hoc*
3 *eſt omnes liberi. † Serui enim iure ciuili non nuptias,*
c *ſed* c *contubernia contrahere dicuntur. itaque ſeruorum*
d *coniuges non vxores, ſed potius contubernales* d *dicuntur:*
e *& eorum liberi naturales* e *habentur, non autem iuſti.*
f *tametſi iure canonum ſecus* [f] *ſit. † Secundo,* iuſta ætas: *hoc*
4 *eſt, vt mulieres ſint duodenes, maſculi verò puberes, ideſt,*
5 *quatuordecim annorum. † Ita enim pubertatem Romanæ*
g *leges æſtimant, licet in alijs deſiderent annos* g *octodecim:*
quippe poſt eam ætatem ſexuum qualitates caleſiunt, &
incentiua naturæ mouētur. Sic quoque Romam olim fœmi-
nis octauo, maribus vero nono die nomina imponere ſole-
6 *bant. † Rationem diuerſitatis Plutarchus in Problemati-*
bus refert: Natura (*inquit*) cauſam ſuſtinet, & augetur fœmina, & creſcit, & adulta efficitur, antequam maſcu-
lus. *Si tamen & ante ætatem præſcriptam ad matrimoniū*
quis idoneus exiſtat, rectè nihilominus contrahet: quoniam
canones in nuptijs pubertatem non ex annorum numero,
b *ſed coeundi potentia* h *dignoſcendam ſtatuunt. † Tertio,*
7 conſenſus parentum: *qui vt accedat, & ciuilis & natu-*
ralis ratio ſuadet: ciuilis, quia eo iure liberi patris poteſta-
i *ti ſunt ſubiecti:* [i] *naturalis, quia natura filios parentibus*
8 *obedire docet. † Iure tamen* x *Pontificio olim inductum*
K *eſt, vt contrahentium tantum cōſenſus ſufficiat, conſiſtatq;*
atq; coniugium, etiā non accedente parentum auctoritate:
9 *† Sed quia hęc res pleniſſimè definitur a S. Sancto Concilio*

Tridentino, Seſſio.24.c.1. de reformatione matrimonij.c.t.
10 *ſufficit in preſenti locum demonſtraſſe.* † *Quarto deſide-*
l *ratur* conſenſus eorum, qui coituri ſunt. *Nam* [l] *nu-*
11 *ptias non concubitus, ſed conſenſus facit:* † *Quinto & vl-*
timo neceſſe eſt, vt coniugalis coniunctio non ſit nefa-
ria, inceſta, aut quoquo modo prohibita. *Quomodo*
autem prohibeatur, Iuſtin. mox hoc ipſo titulo tradidit.

b Secundum datum ex noſtra conſtitut. *Curatore ſci-*
licet furioſi autore, & præſentibus nobilibus ex eorum ge-
m *nere, nulla in re diminuto patrimonio* [m] *furioſi.*

ADDITIONES.

a l.ſi ſenatori.31.ff de ritu nupt.l.ſi vxo.13.ff.ad l.Iul.de adult.
b l.cum quis.10.§.1.C.de naturalib.liberis.
c l.cum ancillis,3.C.de inceſt.nupt.
d l.vxor.40.§.codic.& §.conc.de leg.3.l. Stichus,20. de alim.leg. l.Thais,41.§.hæs.ff de fi leic lib.
e l.Lucius Titius 77 §.tres hæredes,ff.ad Treb.ll. denique, 8.ff de pignorib.l.ex libera.C. de ſuis & leg.
f c.1.de coniug ſeru.
g l.arrogato.40.§.1.ff.de adopt.
h c.puberes.de deſponſ.impub.
i l.2.ff.de iuſt.& iu.facit l.nup.l.s 1.ff de ritu nupt.l nec filia, C.de nupt.l. ſi vt propouis, la 1.C.d.tit.l.in ſponſ.la 1.ff.de ſponſ.
K cap ſufficiat,27.q.2.cap.hoc ſanctum 22.q.2. cap. cum locum.de ſponſalib.
l l.nemini,C hoc tit.
m l in furioſi,C.de nupt.

§.Ergo non omnes.

1 *Matrimonium prohibetur inter parentes & liberos, in infinitum.*
2 *Parentum nomine qui comprehendantur.*
3 *Liberorum appellatione qui veniant.*
4 *Nefariæ & inceſtæ nuptiæ quomodo differant.*
5 *Adoptionis vinculum quatenus impediat matrimoniũ.*

a Ergo non omnes nobis vxores ducere licet: nam à quarundam nuptijs abſtinendum eſt: inter eas enim perſonas, quæ parentum liberorumve locum inter ſe obtinent, contrahi nuptiæ non poſſunt: veluti inter patrem & filiam, vel auum & neptem, & vſque in infinitum. Et ſi tales perſonæ inter ſe coierint, *b* nefarias atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. *c* Et hæc adeo vera ſunt, vt quamuis per adoptionem, parẽtum, liberorumve loco ſibi eſſe cœperint, non poſſunt inter ſe matrimonio iungi: in tantum, vt etiam diſſoluta adoptione idem iuris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia vel neptis eſſe cęperit, non poteris vxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

a Hic incipit *ſecunda pars tituli noſtri, in qua tractatur,*
inter quas perſonas licitæ ſint nuptiæ. Vt autem ſciatur,
quæ nuptiæ ſint permiſſę, in primis exponitur, quæ ſint
a *prohibitę: ſic enim intelligimus cęteras fore* a *permiſſas.*
1 *Prohibetur autem matrimonium primum, ratione ſan-*
2 *guinis, inter parentes & liberos, in infinitum.* † *Parentum*
autem appellatio largè hic ſumitur, vt patrem, auum,
proauum, abauum, atauum, tritauum, & omnes reliquos
aſcendentes vtriuſque ſexus in ſuperiori cognatione conti-
neat. Et ſi enim eos qui ſupra tritauum ſunt, Maiores *pro-*
b *prie* [b] *dicamus: latiore tamen ſignificatione ſub parentum*
c *appellatione* [c] *comprehenduntur.* † *Sic liberorum* [d] *ap-*
3 *pellatio continet, nepotes, pronepotes, & reliquos deſcen-*
d *dentes in inferiori cognatione in infinitum: qua de re ſuo*
e *loco* [e] *latius.*

b Nefarias. *Videtur confundere Imp. & pro eodem po-*
4 *nere hic nefarias atque inceſtas nuptias.* † *Tamen pro-*
prie loquendo inter ſe differunt. Nefarię enim nuptiæ
ſunt, quę inter aſcendentis atque deſcendentis lineæ ho-
mines contrahuntur, vſque in infinitum, ſiue ſint natura-
les & legitimi, ſiue naturales tantum, vel etiam ſpurij, &
inceſtuoſi: inceſtę vero, quarum ex latere, ſiue ex tranſ-
uerſo coniuncti in vetitis gradibus, autores ſunt, quod &
inter perſonas ratione affinitatis in primo & ſecundo gra-
du inuicem coniunctas locum habet.

5 *c* Et hæc adeo vera. † *Parentes cum liberis adoptiuis*
matrimonio iungi nõ poſſunt, etiamſi diſſoluta ſit adoptio
per emancipationem: idque publicę honeſtatis gratia, quę
f *in nuptijs* [f] *maxime inſpicienda eſt. Poteſt tamen filius*
g *adoptiuus ducere matrem* [g] *adoptantis: quia non eſt ſibi*
auia, nec loco auiæ.

ADDITIONES.

a arg.ſup.de his qui ſunt ſui, vel alien.iur. in princ.
b l.ſi §.parentes.ff de grad.affin.
c l.5 §.parentes.ff de in ius voc.
d l.liberorum.220.ff de verb.ſign.
e infra de grad cognat.
f l.ſemper.42.ff de ritu nupt.
g l.quinetiam 55 §.ſi & l.adopt.14. ff de ritu nupt. & ſic non obſt. iſte text.per l.in adopt 55.ff.de adopt.

§. Inter eas.

1 *Inter tranſuerſales quomodo impediantur nuptię.*
2 *Ius Ciuile & Canonicum diuerſimode computant gradus tranſuerſalium.*
3 *Aſcendentes, deſcendentes, & tranſuerſales qui ſint.*
4 *Inter aſcendentes & deſcendentes, etiam diſſoluta adoptione, matrimonium prohibetur. ſecus inter collaterales: & quæ ſit ratio.*
5 *Pater filiam emancipare debet, ſi generum adoptare velit.*

a Inter eas quoque perſonas, quæ ex tranſuerſo gradu cognationis iunguntur, eſt quædam ſimilis obſeruatio: ſed non tanta. Sane enim inter fratrem ſororemque nuptiæ prohibitæ ſunt ſiue ab eodẽ patre, eademque matrẽ nati fuerint, ſiue ab altero eorum. Sed ſi qua per adoptionem ſoror tibi eſſe cœperit: quamdiu quidem conſtat adoptio, ſane inter te & eam nuptiæ conſiſtere non poſſunt. cum vero per emancipationem adoptio ſit diſſoluta, poteris eam *b* vxorem ducere. Sed & ſi tu emancipatus fueris, nihil eſt impedimento nuptijs. Et ideo conſtat, ſi quis generum adoptare velit, debere eum antea *c* filiam ſuam emancipare: & ſi quis velit nurum adoptare, debere eum antea *d* filium ſuum emancipare.

a Dixit de *aſcendentibus & deſcendentibus nunc de his*
qui ex latere coniunguntur, annectit, quos Tranſuerſales
1 *ſiue collaterales dicimus. de his hanc tene regulam.* † *In-*
ter tranſuerſales Iure ciuili in quartum vſque gradum
a *nuptiæ prohibentur. Iure vero* [a] *Canonico olim ad gra-*
b *dum vſque ſeptimum extendebatur prohibitio: hodie* [b]
2 *vero vſque ad quartum.* † *Quamuis autem inter aſcen-*
dentes & deſcendentes in computatione graduum ius ci-
uile & Canonicum nihil varient, ſed eandem cognationis
rationem conſtituant, ſingulis perſonis ſingulos gradus
attribuentia: in gradibus tamen tranſuerſalium longe di-
uerſam habet graduum conſiderationem ius Pontificium,
c *quàm Ciuile, quod facilius fuerit ex demonſtratione* [c] *ar-*
boris, quàm verbis declarare: itaque diſcentes ad eam re-
3 *mittimus.* † *Dicuntur autem* Aſcendentes, *omnes illi qui*
genuerũt: ſicut Deſcendẽtes, *oẽs qui ex nobis geniti ſunt:*
Tranſ-

Digitized by Google

Tranſuerſales vero, qui neque nos genuerunt, neque ex nobis geniti ſunt, ſed ſtirpem & radicem nobiſcum communem habent: vt frater, ſoror, amita, auunculus, matertera, nepos, neptis ve ex fratre vel ſorore. & ſic deinceps.

b Vxorem ducere. † *Sed quare ſecus inter aſcendentes*
4 *& deſcendentes? vbi finita* [d] *adoptione nuptiæ contrahi*
d *non poſſunt. Reſpondeo ex Porcij ſententia, hoc ideo: quia etſi deſcendentes adoptiui emancipentur, durant tamen adhuc patriæ poteſtatis reliquiæ: Inter tranſuerſales vero nullum eſt ius patriæ poteſtatis, cuius reliquiæ durare poſſint: ideo finita adoptione, contrahere non prohibentur.*

c Filiam ſuam emancipare † *Aliàs enim vterque & ge*
5 *ner & filia eſſent in eiuſdem patris poteſtate, ſicque filia*
e *fratri adoptiuo videretur nupſiſſe: ſed filia* [e] *emancipata, gener per adoptionis vinculum filius effectus, non fiet illi frater, cum ipſa iam exierit patris agnationem.*

d Filium ſuum. *Nam tunc pari ratione neceſſe eſt, vt*
f *pater prius filium* [f] *emancipet, ne ſororem adoptiuam habere iudicetur.*

ADDITIONES.

a c. progeniem, & c. conſanguinitate, 35. q. 3. gl. 1. hic.
b c. non debet. de conſang. & aff.
c inf. de grad. cog. & c. ad ſedem. 35. diſt.
d §. ergo. verſ. & adeo ſup eod.
e l. qui in adop. 23. ff de adopt.
f lua l. per adopt. 17. ff. de ritu nupt.

§. Fratris vero.

1 *Sicut ſororem, ita & eius filiam ducere prohibemur.*
2 *Item & in huius nepte & pronepte locum habet.*

Fratris verò vel ſororis filiam, vxorem ducere non licet, ſed nec neptē fratris vel ſororis quis ducere poteſt, quamuis quarto gradu ſint. Cuius enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

1 Amplificatio *ad præcedentia.* † *Quemadmodum enim ſororem naturalem, vxorem ducere prohibemur: ita nec fratris aut ſororis naturalem filiam ducere poſſumus, quia*
2 *loco ſororis eſt.* † *Quod idem in horum nepte ſtatuitur,*
a *propter rationem in textu annexam. Sed & ad ſororis* [a] *proneptem, hoc extendendum videtur, vt nec eam poſſis tibi coniungere, quoniam te loco parentis agnoſcit.*

ADDITIO.

a text. in l. ſororis proneptem 39 de ritu nupt.

§. Eius vero.

1 *Filiam ſororis adoptiuæ licet ducere.*
2 *Quæ ſit huius ratio.*
3 *Adoptio agnatos tantum reſpicit.*
4 *In matrem non cadit poteſtas patria.*

Eius vero mulieris, quam pater tuus adoptauit, filiam non videris impediri vxorem ducere: quia neque naturali, neque ciuili iure tibi coniungitur.

1 *Limitatio eſt ad præcedentem §.* † *Quamuis enim tibi fratris aut ſororis naturalis filiam ducere vxorem non liceat: cum filia tamen ſororis adoptiuæ nuptias contrahe-*
2 *re poteris.* † *Quod ideo eſt, quia nec naturali, nec ciuili vinculo tibi coniungitur. Naturali ideo non, quia nul-*
a *lus interuenit ſanguinis nexus. Ciuili ideo non, quia hæ* [a] *tantum perſonæ per adoptionem cognatæ ſunt, quæ per*
3 *eam agnaſcuntur.* † *Adoptio enim ad agnatos tantum pertinet, filia vero matris adoptiuæ tibi non eſt agnata.*
4 *Deinde non fuit in poteſtate matris ſuæ.* † *Quoniam in*
b *matrem non cadit poteſtas patria,* [b] *ideo nec in poteſtatem patris tui tranſire potuit, atque ita cum non ſit facta eius neptis, nec tibi coniuncta eſt.*

ADDITIONES.

a d. l. qui in adopt. ff de adopt & l. ſi qua, 11. § vlt. ff de ritu nupt.
b §. fœminæ. inſ. de adopt. & §. extranei, inſ. de hæred. qual. & diff.

§. Duorum autem.

1 *Patrueles, conſobrini, amitini qui ſint: & inter hos matrimonium iure ciuili contrahi poſſe, non autem iure Canonico.*
2 *Canones ad quartum vſque gradum prohibent nuptias.*

Duorum autem fratrum vel ſororum liberi, vel fratris & ſororis, coniungi poſſunt.

1 Inter † *duorum fratrum liberos, qui proprie* patrueles [a]
a *appellantur: vel duarum ſororum, qui* conſobrini: *quaſi conſororini, vel ſororis & fratris, qui* amitini *dicuntur,*
b *iure Ciuili matrimonium* [b] *conſiſtit, quia in quarto ſunt inuicem gradu. Sic Iacob etiam duxit Rachel, & Oreſtes*
c *Hermionem. Iure tamen Pontificio hoc nō obtinet:* [c] *quia eo iure filij duorum fratrum ſecundi tantum gradus habentur (nam conſtitutum eſt. duas ex tranſuerſo latere perſonas vnum conſtituere gradum.) Itaque eos a nuptijs*
2 *prohiberi non eſt dubium.* † *Canones enim interdicunt matrimonium ad quartum vſque gradum. qua de re in-*
d *fra* [d] *ſub titulo* De gradibus cognationum, *vberius dicemus.* [e] *Cæterum ſupradictum inter* patrueles, conſobrinos, & amitinos *diſcrimen plerumque confundi ſolet: ac generaliter* conſobrini *pro quibuslibet fratrum ac ſororum liberis, ſicut apud Græcos* ἀνεψιοὶ *vſurpari.*

ADDITIONES.

a inf. de leg. agn. ſuc. in princ.
b l. in celebran 19 C de nupt.
c c. non debet de conſang. & affin.
d Vide Bart. in l iuriſc. 10 ff. de grad. & affin. Ang. §. hactenus. infra de grad. cog. Iaſ. poſt Dd. in l. vlt. C. de ſucc edict.
e l 19. C. de nupt. § ſunt autem. inſ. de leg agn. ſucceſſ.

§. Item amitam.

1 *Adoptio ius agnationis tantum tribuit.*
2 *Ius agnationis quid denotet.*
3 *Amitam ne adoptiuam quidem ducere poſſumus.*
4 *Cum matertera adoptiua nuptias contrahere licet.*
5 *Quæ ſit diuerſi iuris ratio.*
6 *Cognatio naturalis in adoptione pro nulla habetur.*
7 *Matertera adoptiua quomodo poſſit fieri.*
8 *Reſtituitus textus in l. per adoptionem. ff. de ritu nupt.*

Item *a* amitam, licet adoptiuam, ducere vxorem non licet, *b* item nec materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum eſt, magnam quoque amitam, & materteram magnā, prohiberi vxorem ducere.

a Amitam. *Hæc patris ſoror eſt: aui vero ſoror, magna*
1 *amita eſt.* † *Et ſcias regulam iuris eſſe, adoptatum omnibus agnatis adoptantis, non etiam cognatis fieri cogna-*
a *tum. Adoptio enim non ius* [a] *ſanguinis, ſed ius agna-*
2 *tionis tantum adfert.* † Ius *autem* agnationis *intelligo prærogatiuam illam, quæ conceſſa eſt agnatis a iure Ciuili, vt præferantur cognatis, id eſt, ex ſexu fœmineo con-*
3 *iunctis in ſucceſſionibus.* † *Conſequitur ergo ex prædicta regula, vt amitam non modo naturalem, ſed etiam adoptiuam, id eſt, ſororem patris factam per adoptionis vin-*

*culum, nequeas in vxorem ducere; idque propterea, quia
cum ab auo tuo paterno adoptata ſit, dubium non eſt, quin
patri tuo aui poteſtati adhuc ſubiecto, agnationis iure con-
iuncta ſit: vnde & illa tibi per eam agnaſcitur, cognata-
que ſit.*

b Item nec materterã *Matertera matris ſoror eſt: auiæ
vero noſtræ ſoror, magna matertera eſt. Ne tamen hoc*
b *de matertera per adoptionem facta quis* b *intelligeret,*
4 *notanter in textu verbum,* adoptiuam *non repetijt.* † *Si-
quidem in adoptiua matertera nuptiæ ſunt licitæ, tametſi*
5 *in amita adoptiua prohibeantur.* † *Diuerſitatis ea eſt ra-
tio: quia cum amita mihi per virilem ſexum coniungatur,
dubium non eſt, quin ſit mihi agnata, atque ideo & cogna-
ta; quoniam qui agnatus eſt, is omnino & cognatus eſt.
In matertera vero, ideſt, ſorore matris, ſecus eſt; quæ cum
per fœminæ perſonam me contingat, cognata tantum mi-
hi eſt, & per adoptionem nullo iure agnationis mihi iungi-*
6 *tur, per regulam iuris, qua dicimus,* † *cognationem quæ*
c *natura contingit in adoptionem pro nulla* c *haberi. Ac-*
7 *cidit autem, vt quis materteram adoptiuam habeat,* † *ve-
luti, ſi auus meus maternus cum matrem meam haberet
filiam, puellam quampiam in adoptionem acceperit; hæc
quia matri meæ ſoror adoptiua eſt, vtique mihi erit ma-
tertera: eam tamen vxorem habere poſſum. Sed aduerſus*
d *hæc Accurſius Caij reſponſum* d *obiecit,* qui materteram
(*ita enim vulgaris habet lectio*) etſi adoptiua ſit, nos
8 non poſſe vxorem habere reſpondit. † *Verum lectio il-
la communis ex Holoandri codice mendoſa apparet, quo*
e *non materteram ſed amitam* e *legimus. Hoc enim modo
reſtitutum eſt Caij reſponſum: vtique amitam & amitam
magnam non poſſumus ducere, etſi ſint adoptiuæ.*

ADDITIONES.

a l. qui in adopt. ff. de adopt. l. ſi qua. 12. §. adopt. ff. de ritu nupt.
b Contra Ang. hic.
c Theoph. hic.
d in l. per adopt. in ſi. ff. de ritu nupt. Vide Pet. Lorintum in l. Iu-
riſc. 10. § io adopt. ff. de gradib. affin.

§. Affinitatis.

1.2 *Affinitas quid, & affines qui dicantur.*
3 *Affinitas vnde contrahatur.*
4 *Nomina affinium.*
5 *Matrimonium quatenus prohibeatur ratione affinitatis.*
6.7 *Inter tranſuerſos affines iure veteri non prohibentur nu-
ptiæ: ſecus de iure nouo & Canonico.*
8 *Diſpoſitio habens duas cauſas finales, licet vna earum
tollatur, altera tamen remanet.*

a Affinitatis quoque veneratione a quarundam nu-
ptijs abſtinere neceſſe eſt, vt ecce, priuignam aut nu-
rum vxorem ducere non licet, quia vtræque filiæ loco
ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus aut
priuigna tua. b Nam adhuc nurus tua eſt, ideſt, ſi ad-
huc nupta eſt filio tuo: alia ratione vxorem eam ducere
non poteris, quia eadem duobus nupta eſſe non po-
teſt. Item ſi adhuc priuigna tua eſt, ideſt, ſi mater eius
tibi nupta eſt: ideo eam vxorem ducere non poteris,
quia duas vxores eodem tempore habere non licet.

a *Dixi de aſcendentibus & deſcendentibus & ex tranſ-
uerſo coniunctis, ſed quia vltra has naturalis aut ciuilis
iuris cognationes, affinitatis quoque ratio in contrahendis*
1 *nuptijs habenda eſt, ideo de ea ſubijcis.* † *Eſt autem* Affi-
*nitas, diuerſarum cognationum per nuptias copulatio,
vel eſt ciuile vinculum ex nuptijs ſponſalibusve deſcen-
dens ciuile dixi: quia legitime contrahi non poteſt inter*
a *legibus* a *vetitos.* vinculum *aptè dixi, affines enim iun-*
b *gi, Paulus* b *ſcribit. Addidi* ex ſponſalibus. *nam & in-*
c *ter ſponſos affinitatem eſſe, Neratio* c *placuit. Quod au-*
d *tem* ciuile vinculum *appellaui, id Azo* d *& Ang. Cla-*
e *ſius* e *proximitatem vocarunt.* Affines *vero ſunt, viri
& vxoris cognati: dicti ab eo, quod duæ cognationes, quæ
diuerſæ inter ſe ſunt per nuptias copulantur, & altera ad
alterius cognationis fidem accedit. Nam coniungendæ*
f *affinitatis gratia ex nuptijs oritur. Ita Modeſtinus* f *de-*
2 *ſcribit. Poſſunt etiam conciſius ita deſcribi:* † *Affines
ſunt perſonæ nobis citra cognationem ex nuptijs coniun-*
3 *ctæ.* † *Et quo ſequitur, quod* g *vbi nuptiæ eſſe non poſ-*
g *ſunt, ibi nec affinitatem locum habere poſſe. Ac obijcias:*
h *An non etiam ſine nuptijs, tam iure* h *Ciuili quàm Pon-*
i *tificio* i *contrahitur affinitas? Accurſius* K *quem Pa-*
K *normitanus ſequitur, reſpondet quo ad matrimonium im-
pediendum, affinitatem contrahi, ſed non quo ad alia.*
l *Vnde videmus* l *bonorum poſſeſſionem* vnde vir & vxor,
4 *ceſſare, vbi iuſtum non eſt matrimonium.* † *Cæterum*
m *nomina affinium ab eodem Modeſtino* m *hæc referuntur:
ſocer, ſocrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, pri-
uigna, ſocer magnus, pronurus, proſocrus, progener, ſocrus
magna, leuir, glos, fratriæ. Quarum omnium declaratio-*
n *nem apud eundem Modeſtinum reperire* n *eſt:* † *Porro*
5 *pro regula ſeruandum eſt. Matrimonium inter eos tan-
tum affines prohiberi, qui parentum liberorumque ſunt
loco: vt ſunt octo illa nomina, quæ ex Modeſtino retuli-*
6 *mus.* † *Inter tranſuerſales verò affines, nulla iure veteri
erat prohibitio, qua poterat aliquis fratris defuncti vxo-
rem matrimonio ſibi coniungere:* * *multo magis patrui
vel auunculi vxorem, aut conſobrini.* † *Verum hodie per*
7 *Iuſtinian. hoc correctum & mutatum eſt.* * *Sic quoque*
o *iure* o *Canonico nec duorum conſobrinorum vxores ducere
poſſum. Si enim vna mihi ſemel nupſit, alteram habere*
p *prohibeor. Vnde* p *conſequens eſt, nec vxoris amitam
vel materteram, nec patrui vel auunculi mei vxorem me
habere poſſe; vt nec econtra vxor mea patruo vel auuncu-
lo, nec amitæ meæ aut materteræ marito nubere poſſit.*
b Nam ſi adhuc *Hic textus frequens eſt in ore Doctori-*
8 *bus, qui ad hoc ipſum allegant:* † *quod vbicunque diſpo-*
q *ſitio* q *aliqua duas habet cauſas finales, licet vna iſtarum
auferatur, alia remanente, non ceſſet diſpoſitio. Sic hoc
loci duabus rationibus prohibetur ſocer nuptias cum nu-
ru contrahere. Prima, eſt affinitatis veneratio: altera,
quod eadem duobus ſimul nupta eſſe nequit: iam filio
diem functo, tametſi ceſſat poſterior ratio, adhuc tamen
affinitatis obicem obſtare nuptijs manifeſtum eſt.*

ADDITIONES.

a in textu hic.
b l. aut affinitate, 21. ff. de proc.
c l. quod Seruius, 8. ff. de condict. cau. dat.
d in ſum. C. de nupt.
e in ſum. ver. matrimonium, 1 t. imped.
f in l. non facile. 4. §. affines ff. de grad. aff.
g l. Iuriſconſul. §. ſciendum, ff dicto tit.
h l. 1. §. ſi qua, ff de concub.
i c. diſcretio. de eo qui cogn. conſan. vx. ſuæ.
K in d §. affines.
l l. 1. ff. vnde vir & vxor.
m d. l. non facile.
n ibidem.
* l. 8. C. de inceſt. nupt.
* per l. 5. & d. l 8. & tot. tit. C. de inceſt. nupt.
o c. quædam lex 35. q. 5.
p c. porro. 35. q. 3.
q l. ſi non lex. Aelia Sentia 83. & ibi Bald. ff. de hæred. inſtit.

§. Socrum.

§. Socrum.

1 *Nec ſocrum, nec auiam, aut proauiam ducere licet.*
2 *Affinitas durante matrimonio durat: eo autem diſſoluto, concidit.*
3 *Propter iniuriam affini factam, ſoluta affinitate, iniuriarum agi amplius non poteſt.*

a Socrum quoq; & nouercam, prohibitum eſt vxorem ducere: quia matris loco ſunt: Quod & ipſum b diſſoluta demum affinitate procedit. alioqui ſi adhuc nouerca eſt, ideſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt, communi iure impeditur tibi nubere: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, ideſt, ſi adhuc filia eius tibi nupta eſt: ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia duas vxores habere non potes.

a Socrum *Quod † hic de ſocru, ideſt, matre vxoris dici-*
1 *tur, hoc idē & ad auiam et proauiam extendas: nam & il-*
a *las ducere prohiberis, cũ appellatione* a *ſocrus contineau-*
2 *tur. † Cæterum quamdiu matrimonium conſtat, durat quoque affinitas: eo vero diſſoluto, licet affinitas concidat, tamen quãtum ad prohibitionem nuptiarum attinet, eam adhuc conſiderari, honeſtatis eſt. Quare nuptijs per mortem vxoris finitis, nihilominus inter virum ſuperſtitem, & defunctæ vxoris conſanguineam ad quartum vſq; gra-*
b *dum durat affinitatis* b *effectus: licet quoad alia, ſit ſecus. Nam vxore mortua, & ita ab vna parte affinitatis vincu-*
c *lo ſicut amoris vinculum, ita & priuilegij decreſcit* c *be-*
3 *neficium. † Vnde traditum eſt, ſi fiat iniuria affini, ſoluta*
d *affinitate, non amplius competere iniuriarum* d *actionem, quia finitus ſit amor.*

b Diſſoluta *ideſt, diſſolutis nuptijs, per quas contrahitur.*

ADDITIONES.

a L. adoptiuae, 14. §. pen. ff de ritu nupt.
b c. non debet. de conſang. & affin. c. fraternitatis, 35. q. 10.
c gl. ſing. l. ſed hoc ita, 22. de re iud. Bart. l. qui eorum, §. affin. ff. de poſtulando.
d Vt iaſ. & iet dec diſſe refert in l. ſicut autem. 21 in fi. de re iud.

§. Mariti.

1 *Thema huius §.*
2 *Decidendi ratio huius §.*
3 *Affinitas quatenus ſe extendat.*
4 *Maritus & vxor quoque affines dicuntur.*
5 *Affinitas pro matrimonio.*

Mariti tamen filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium recte contrahunt: licet habeant fratrem ſororemve, ex matrimonio poſtea contracto natos.

a Huius §. *hypotheſin explicat quoque alibi* a *Iuriſcon-*
1 *ſultus, quæ, eiuſmodi eſt. Titius cum haberet filium ex mortua ſua vxore, nuptias cum Seia contrahit, quæ ex alio marito iam defuncto filiam habebat: clarum eſt, Titium filiæ vxoris ex alio, patris loco eſſe: Seiam vxorem filio Titij, vice matris. An igitur filius Titij ſit filiæ ipſius Seiæ loco fratris, & huic illa ſororis? adeo vt in matrimoniũ coire nequeant? & Imperator eos non arceri a nuptijs tradit, ac per conſequens nec ſibi inuicem fratris & ſororis vi-*
2 *ce eſſe. † Sed quare hoc? quoniam nullum inter ipſos affinitatis vinculum intercedit. Etenim ſicut affinitatis initium ſit in perſonis, quæ non ipſæ affines ſunt, ſed coniun-*
b *gendæ affinitatis gratia per nuptias* b *copulantur, vt ſunt vxor & maritus: ita ad eos qui antea, ideſt, ante matrimonium nati ſunt, ipſorum, non etiam vxoris & mariti reſpe-*
3 *ctu, non porrigitur affinitas. † Tametſi enim omnes conſanguinei viri ſint affines vxoris, & contra, omnes conſanguinei vxoris ſint viri affines: inter conſanguineos tamen vxoris & viri ex eorundem coniugio nulla prorſus affinitas contrahitur, ob quam inter eos matrimonium debeat*
d *impediri. Et idcirco* d *Modeſtinus dicens, affines eſſe viri & vxoris cognatos, intelligendum eſt, vt alterutrius co-*
6 *gnati non inter ſe, ſed alterutri affines ſint. † Plerumque*
e *tamen maritus & vxor affines* e *dicuntur. † Nam & af-*
5 *finitas ipſa pro matrimonio* f *interdum accipitur.*

ADDITIONES.

a in l. Titia 134. ff de verb. oblig.
b l. non facile 4. §. affin. de gradi.
c Vide latius in c. ſuper his, de conſang. & affin.
d d. §. affines.
e l. non ideo minus 5. C. de hæred. inſtit.
f l. videamus generatum 38 in princ. ff de vſu.

§. Si vxor.

1 *Nuptiæ quandoque ob publicam honeſtatem prohibentur.*
2 *Appellatio ſoceri, ſocrus, generi, nurus, ex ſponſalibus non acquiritur, propriè loquendo.*
4 *Sponſalia vnde dicta, & de veteri eorundem ritu.*

a Si vxor tua poſt diuortium ex alio filiam procreauerit, hæc non eſt quidem priuigna tua: Sed Iulianus ab huiuſmodi nuptijs abſtinere debere ait: nam conſtat, nec ſponſam filij, nurum eſſe: nec patris ſponſam, nouercam eſſe. rectius tamen ex iure facturos eos, qui ab huiuſmodi nuptijs b abſtinuerint.

a Subijcitur † *& alia prohibitio nuptiarum, quæ ſit pu-*
1 *blicæ honeſtatis ratione, vt in exemplis textus noſtri ap-*
a *paret. Nam pro regula traditur:* a *coniunctionibus nuptiarum non ſolum quid liceat, ſed & quid honeſtum ſit, maxime conſiderandum eſſe.*

b Abſtinuerint *Nempe propter animi deſtinationem, at-*
2 *que* b *conſenſus. † Et nota, propriè loquendo appellationem ſoceri, & ſocrus, & generi, & nurus, ex ſponſalibus*
c *non* c *acquiri: licet, ſi impropriè vtamur his vocabulis, ſit ſecus. impropriè enim & in ſponſalibus hæc nomina vſurpari ſolent. Et ideo, ſi in ſtatutis, niſi fauorabilia eſſent, horum nominum fieret mentio, caſum matrimonij, non*
d *ſponſaliorum* d *comprehenderent. † Sunt autem ſponſa-*
3 *lia, vt Florentinus ait, mentio* e *& repromiſſio futurarum*
e *nuptiarum. quo in loco mentionem Latine dixit, vt apud Græcos dicitur μνεία vel μνηστεία. Sunt autem ſponſalia à*
f *ſpondendo dicta, quod veteribus* f *moris fuerit, per ſtipulationem ea contrahere. Nam, vt Seruius Sulpitius exponit, qui vxorem olim ducturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, ſtipulabatur eam in matrimoniũ ductum iri: qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum ſponſionumque dicebatur* ſponſalia, *vulgo* (verbontenis, oder eghelocbde:) *Tunc quæ promiſſa erat,* ſponſa *appellabatur: qui ſpoponderat ducturum,* ſponſus. *Sed ſi poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſo agebat, iudices cognoſcebant. Iudex quamobrem data acceptave non eſſet vxor, quærebat. Si nihil iuſtæ cauſæ videbatur, litem pecunia æſtimabat, quanti ſue interfuerat eam vxorem dari vel accipi, eum qui ſtipulatus erat vel ſpoponderat, cõdemnabat. Hoc ius ſponſaliorum obſeruatum dicit Ser-*
g *uius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio l. Iulia* g *data eſt. Sed & Plautus hanc ſponſaliorum formulam profert in Penulo:* AGORAST. Auditu patrue, dico, ne dictum neges: Tuam mihi maiorem filiam deſpondeas. P. pactam rem habeto. A. Spondes ne igitur? Spondeo. A. mi patrue ſalue: nam nunc es plane meus. item

in Trinummo LYSIMACH. Spõdes ergo tuam gnatam vxorem mihi; CHAR. ſpondeo, & mille auri Philippum dotis LYSI. Iſthac lege filiam tuam ſponden mihi vxorem dari? CHAR. ſpondeo. LYS. & ego ſpondeo idem hoc.

ADDITIONES.

a l.ſi qua 12.§.1.& § ſi vxor,ff.de ritu nup.& l.ſemper,eo.ti.
b Arg.l.eum qui,18.C.ad l.Iul.de adult.
c l.Seruius.ff de grad.
d Iaſ.l.quod Seruius.7.de cond.ob cauſ.
e l.2.ff.de ſponſalib.
f l.ſciendum,9.ff de ædilitio edict.
g Gell.li.4.c.4. Vide etiam Alcia.in l.pronuntiatum 46.§.materſa.no.8.ff.de verb.ſign.

§.Illud.

1 *Coniunctio ſanguinis etiam inter ſeruos probibet contubernium.*
2 *Et quę ſit ratio.*
3 *Iura ſanguinis tolli non poßunt.*
4 *Seruiles cognationes an hodie in ſucceßione ſeruentur.*

Illud certum eſt, ſeruiles quoque cognationes impedimento nuptijs eſſe: ſi forte pater & filia, aut frater & ſoror manumiſſi fuerint.

1 *Coniunctio † ſanguinis non tantum inter ciues Romanos impedit matrimonij copulationem, ſed etiam inter ſeruos contubernium contrahi probibet, durante ſeruitute,*
a *vel etiam poſt* [a] *manumißionem. Inter ſeruos ergo, ſiue adhuc ſeruitutis iugo premantur, ſiue ſint manumißi, quãtum ſpectat ad nuptiarum coniunctionem, obſeruandæ, ob-*
b *ſeruandæ ſunt cognationes &* [b] *affinitates. † ob id certe,*
2 *quoniam iure naturali omnes homines* c *æquales conſcendi*
c *ſunt. † Et iura ſanguinis non vllo vel pacto, vel iure ciuili*
3 *dirimi* [d] *poßunt. Quod vero ad ſucceßionis, tutelæ, & reli*
d *qua ciuilia iura cognationi attributa pertinet, vſque adeo perit ius cognationis inter ſeruiles perſonas, vt nec quidē,*
e *ſi manumißus fuerit ſeruus cognationem* e *recipiat. † Ex*
4 *noua tamen Imperatoris Iuſtiniani conſtitutione, & ſeruiles cognationes aliquem ſucceßionis producunt effectum:*
f *qui* [f] *infra ſuo loco commodius explicabitur.*

ADDITIONES.

a l.adoptiuus 14.§.ſeruiles.de ritu nupt.
b d.§.ſeruiles.
c §.Seruitus.ſupra de iure perſ.
d l.ius autem agnationis.34.ff.de pac.l.iura ſanguinis.8.ff.de re.iur.
e §.quod autem inſ.de ca.diminut.
f Inſ. De ſeruil.cognat.

§.Sunt &c.

1 *Lex poſt ſpecies præmiſſas generale verbum ſubijcere ſolet.*
2 *Reliquæ probibitiones, præter eas quæ in hoc titulo recenſentur, remißiue.*

Sunt & aliæ perſonæ, quæ propter diuerſas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digeſtorum ſeu Pãdectarum ex veteri Iure collectarum enumerari permiſimus.

1 Subnectitur *epilogus ſuperiorum. † Neque enim nouum eſt, vt lex ſpecialiter quibuſdam enumeratis, ſubij-*
a *ciat generale verbum, quo ſpecialia* a *comprehendantur.*
2 *† Quæ autem ſint iſtæ aliæ probibitiones, Accurſius & Aretinus hoc loci ad textum recenſent, & fuſius per An-*
b *gelum* b *Clauaſiũ collecta extant: vt hic præteriri poßint.*

ADDITIONES.

a l.ſi ſeruus 22.§.nec eo.ff.ad l.Aquiliam.
b Sum.Ang.verbo,matrimonium impeditur.

§.Si aduerſus.

1.3.4. *Pœnę eorum, qui contra legum probibitiones contrahant nuptias.*
2.5. *Dos ſine matrimonio eſſe nequit.*
6 *Pœnam illicitè contrahentium in ſponſalibus non habere locum.*
7 *Spurij vnde dicti.*
6 *Dos ob matrimonium illicitum data, quãdo poßit repeti.*

a Si aduerſus ea quæ diximus, aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque ij, qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate patris non ſunt, ſed tales ſunt (quantum ad patriam poteſtatem pertinet) quales ſunt ij, quos mater vulgo concepit; nam nec hi patrem habere intelliguntur, cũ
b & his pater incertus ſit. Vnde ſolent *b* Spurij appellari, παρὰ τὴν σπορὰν, & ἀπάτορας, quaſi ſine patre filij. Sequitur ergo, vt diſſoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ ſacris conſtitutionibus continentur.

1 a Poſt prohibitiones *nuptiarum explicatas ſubijcitur, quæ ſint pœnæ eorum, qui contra præcepta legum coeunt. Prima eſt, quod leges nec maritum nec vxorem cognoſcãt, ipſorumque coitus matrimonij nomen non meretur: & omne quod perceptum eſt, licet fructuum nomine auferen-*
a *dum* [a] *ſit. † Nec enim dos ſine matrimonio eſſe* [b] *poteſt.*
2 *† Secunda pęna eſt, quod filij ex tali coitu nec in patria*
b *ſint poteſtate, vt qui ſolum ex iuſtis deſcendant* [c] *nuptijs,*
3 *nec patri ſui hæredes eſſe poſſunt, nec de patris familia*
c *intelliguntur. Hoc tamen non procedit, ſi vterque vel alter*
d *contrahentium ignorauerit, ſe inceſtas cõtraxiſſe nuptias,*
e *incognito ſcilicet* e *iure: tum enim iure Canonum filij na-*
f *ti efficiuntur* [f] *legitimi. Sed in dubio, ſi clam in matrimonium coierint, præſumuntur ſciuiſſe impedimentum: pa-*
g *lam autem delinquentes, vt errantes, maioris pœna* g *ex-*
4 *cuſantur. † Tertia pœna eſt, quod nec dotis promißio, nec*
5 *eius exactio in tali coniugio valet: ideo † quod vbi nul-*
h *lum eſt matrimonium, ibi nulla poßit eſſe* h *dos, licet econtra matrimonium bene poßit eſſe ſine dote. His adde & alias pęnas, puta, infamiæ perpetuam notam, bonorum publicationem, in exilium relegationem, ſi ſint dignioris conditionis: verborum inflictiones, ſi ſint homines viles. de*
i *quibus ſuis locis* i *tractatur. † Prædicta tamen omnia, in*
6 *matrimonio effectualiter iam conſummato obtinent: ſecus eſt in ſponſalibus tantum per huiuſmodi vetitas perſonas contractis. tum enim prædictæ pęnæ locum non habent: quia leuius eſt, contrahere ſponſalia tantum, quam corporum quoque coniunctionem interuenire.*
7 *b* Spurij † *Alciatus* K *refert, Spurium appellari a Græ*
K *ca voce σποράδην, id eſt, paßim, vulgo & ſparſim. Hinc & Sporades inſulæ dicũtur. Eos Plutarchus in Problematis*
l *S.P. duabus literis ob id* [l] *notatos, atque olim ſcriptos fuiſſe ait, quaſi ſine Patre: id quod in magnas familias*
m *conuerſum eſt. Caccialupus* m *dat etiam alias huius verbi etymologias. † quod autem Accurſius hic inueſtigat, an*
8 *& quando dos ob matrimonium illicitum ſiue nullum data, poßit repeti: ego in quæſtione ita diſtinguendum puto. Si ponamus datorem ſolum ſponte ſcientem ac pru-*
n *dentem, vetitis ſeſe nuptijs immiſiſſe, dotē non exiget* n *Sed ſi probibitionem nuptiarum iuſte ignorauerit, permittetur ei repetitio. Sin autem iuris errorem tantum prætendit, neque matrimonium ipſo facto ſecutum eſt, reor Placentini opinionem* o *recte ſuſtineri,*
o

datorique

datorique exactionem dotis competere, vel actione ex ſti
pulatu, vel cōdictione ſine cauſa, aut ob cauſam, ea non ſe
cuta: maximè cum in caſu propoſito non tam turpis cauſa
p ſuerit, quam p nulla. Quod ſi ſecutum eſt matrimonium,
ſecuta eſt actualis coniunctio corporum (in qua ſpecie lo-
quitur §. noſter) non erit locus exactioni dotis: præſertim
q ſi & ius & factum q non neſcieris, vel etiam factum tan-
r tum, ſecus ſi vtrumque r ignorauerit.

ADDITIONES.

a L. inceſtæ nupt. 62. ff. de rit. nupt.
b L. 3. ff de iu. dot.
c Supra tit. præced. in prin.
d Iaſ. poſt Dd in l vlt C. de verb. ſignif.
e Iuxta diſt in. l. ſi adulter. cum inceſtu. C. de adul.
f Cap 2 ex tenore qui filij ſint legitimi.
g L. filij. De ritu nupt.
h L. 2. de iure dot.
i L qui contra 4. C. de inceſt. nup l. inceſtæ 52. ff de ritu nupt.
K Lib. 1. prætermiſſ. idem lib. 2. c. 5. pareg. c. 3. item Theop. hic.
l Bud. in annot. ad l. vulgo 23. ff. de ſtat. hom.
m In repetitione l. ſi qua illuſtris, C. ad Orſic.
n Glo. & Dd. in l. 1. C. de cond. ob cauſam. Bar. in l. vlt. ff. de con. ſine cau.
o Per Bar. d. l ſi.
p L. auunculo. 5. & ibi Bart. de cond. ſine cau.
q L. qui contra 4. C. de inceſt. nupt.
r L. ſi cum dotem 22. ff. ſol mat.

§. Aliquando.

1. 4. *Duo ſunt modi, quibus naturales tantum efficiuntur legitimi.*
2 *Naturales qui dicantur.*
3 *Legitimati per oblationem curiæ quid conſequantur.*
5. 7. *Filij naturales per ſubſequens matrimonium legitimantur.*
6 *Vt naturales tantum efficiantur legitimi, quæ ſint neceſſaria.*

Aliquando autem euenit, vt liberi, qui ſtatim vt nati ſunt, in poteſtate parentum non ſunt, poſtea redigantur in poteſtatem patris, qualis eſt is, qui dum naturalis fuerat, poſtea curiæ datus, poteſtati patris ſubijcitur: nec non is, qui a muliere libera procreatus, cuius matrimoniū minime legibus interdictum fuerat, ſed ad quam pater conſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra conſtitutione dotalibus inſtrumentis compoſitis, in poteſtate patris efficitur. Quod & alijs liberis, qui ex eodem matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio præbuit.

1 *Hæc † eſt vltima pars Tituli noſtri, in qua duo recenſentur modi, quibus Naturales tantum efficiantur legiti-*
2 *mi. † Sunt autem* naturales tantum, *qui ex nullis peni-*
tus nuptijs iuſtis vel iniuſtis, ſed ex quaſi ſoluto legibus
commercio nati ſunt: ſic dicti, quia naturali cōiunctione,
ac velut conniuentibus legumlatoribus naſcuntur. Pri-
mus ergo modus eſt, ſi offerantur curiæ, id eſt, ordini cu-
rialium, qui obnoxij ſunt muneribus, quæ in municipijs
obeuntur: quod fieri poteſt, aut per patrem inter viuos, vel
ſi teſtamēto curialem ſcribat, aut per ipſum naturalem fi-
lium, qui defuncto patre, neque alijs filijs legitimis ſuper
a *ſtitibus, ſeipſum curiæ offert a. † Et illi ita legitimati, in*
3 *paterna deinde ſucceſſione, legitima iura cum alijs filijs*
b *adipiſcuntur, ipſisque viciſſim pater ſuccedit. b Non ta-*
men vllam aliunde hæreditatem a cognatis, agnatiſue pa-
tris ſperare poßunt. Sicut nec contrà ipſis cognati patris
c *ſunt c ſucceſſuri. Sciendum tamen, oblatos iuris tantum fi-*
ctione & autoritate fieri legitimos, non vere: idque Ange-
d *lus hic d notat. † Secūdus legitimandi modus eſt, per ſub-*
ſequens matrimonium: puta ſi pater antea cum mulier-
cula quadam, lege tamen non reluctante, rem habuerit,
filioſque ipſa peperit, atque eam poſtea vxorem duxerit:
5 *† tunc liberi prius illegitime nati, per ſubſecutas nuptias*
e *legitimi e fiunt, ſuccedunt que æqualiter cum reliquis libe*
f *ris poſtea naſcituris; f iniquiſſimum enim eſſet, ipſam ſtir-*
pem ſecundæ poſteritatis, priorem quaſi iniuſtam exclude
g *re: g cum gratias agere fratribus ſuis poſteriores debeant,*
quorum beneficio ipſi ſunt iuſti filij, & nomē & ordinem
6 *conſequuti. † Fiunt autem legitimi non aliter, niſi ſubſe-*
quentia concurrant. Primo, quod ſint procreati ex mulie-
h *re, quæ fuerit libera & partus & conceptionis tempore. h*
i *Deinde, quod talis fuerit mulier i cum qua fas ſit matri-*
monium contrahere. Eæ enim ſolæ in concubinatu haberi
poſſunt ſine metu criminis, in quas ſtuprum non commit-
K *titur, quæque K etiam vxores eſſe poſſunt. Præterea, vt vir*
concubina ſua ſit contentus, nec alijs vtatus pellicibus &
l *ſuccubis. Denique vt inter eos ſit indubitatus l affectus, ſi*
cuti in vxore: huiuſque præſumptio inducitur per cohabi
tationem. Nam qui naſcuntur ex muliere non retenta in
domo, vel aliqua familia, eos non effici legitimos per ſe-
m *quentes nuptias eleganter Dynus & Bartolus m decide-*
7 *runt. † Denique neceſſe eſt, vt matrimonij ergo dotalia*
n *conſcribantur inſtrumenta n quod Imperator bis ſatis a-*
pertè innuit, idque communiter receptum eſt. Iure vero
o *Canonum o nō cenſetur eſſe de ſubſtantia matrimonij, aut*
legitimationis, inſtrumenti conſcriptio, quod in matrimo
nijs velut ſpiritualib. negotijs, ſequimur. tametſi plerique
in illuſtrib. inſtrumēta dotalia interuenire debere arbitra
p *ti p ſint: in minorib. vero, minusq; illuſtrib. opus non eſſe,*
q *quod hæ cum ſcriptura triū teſtiū contrahere q poſſint. &*
r *hanc opinionem Placentinus r & Ant. Roſellus ſ ſequun-*
ſ *tur. Quanquam autem hic duo tantum modi quibus na-*
turales efficiantur ſui referuntur: ſunt tamen & alij, quos
Antonius Roſellanus, in libro quem De natalibus inſcri-
pſit, proſequitur: de quibus ibi latius videri poteſt.

ADDITIONES.

a l. ſi quis, 3. C. de naturalib. lib. §. ſi quis igitur, in Nouell. quibus mod. natu. eff. legit.
b l communium 98. C. de natu. liber. §. & quoniam. Nouell, quib. mod. nat. eff.
c In d. l. Nouel. quib. mod. nat. eff. §. filium.
d Per tex. l. 1. C. de natu. lib.
e cap. tanta vis. qui filij ſint, leg.
f l. cum quis 10 C. de natu. lib.
g Facit l. amiciſſimor. §. Lucius ff. de excuſ. tut.
h Aret. hic.
i L. 1. ff. de concubinis.
K Aut. Vt liceat matri vel auiæ. §. hoc, colla. 8.
l l. item legam 49. §. parui, ff de leg. 3.
m In fin. ff. de concu.
n Facit cap tanta. extra, qui filij ſint legitimi. Bal. in l. licet patri. C. de natu. lib.
o Per l. cū quis 10. l. nuper, C. de nat. lib. li. 10. tit. de fil. an. do. inſt. na.
p §. illud quoque ver. in maiori Nouel. qui. mod. nat. eff. ſui. & §. quia nemo legem. Nouell. vlt. & antepenult.
q d §. illud quoque & § quia vero.
r Gl. in §. 1. verb. inſtrumenta. Nouel. quib. mod. nat. effi. ſui.
ſ In tract. legitima. in cauſa formalis.

DE ADOPTIONIBVS.
Tit. XI.

In Rubr. & princip. tit.

1 *Tres ſunt cauſæ poteſtatis patriæ.*
2 *Adoptare quid ſit? & definitio adoptionis.*
3 *Origo adoptionis antiquiſſima, eiuſdemque cauſa.*

Adoptionis

Digitized by Google

4 *Adoptionis exempla varia.*
5 *Θέσις dicitur adoptio.*
6 *Adoptio, adoptare, adoptiuus.*
7 *Adoptio duas ſpecies complectitur.*
8.9 *Quid ſit arrogatio, quid item adoptio ſpecifica.*

a Non ſolum autem b naturales liberi, ſecundum ea quæ diximus, in poteſtate noſtra ſunt, verumetiam ij, c quos adoptamus.

1 a *TRES † habet cauſas poteſtas patria: iuſtas nuptias,*
legitimationem filij naturalis, & adoptionē: quarum duæ
a *priores cum explicatæ ſint a ſupereſt, vt & de tertia, nem-*
2 *pe adoptione, ſubiungatur. † Adoptare b autem inter*
b *alia ſignificat alienum ſibi adſciſcere in filium: hinc ado-*
ptio dicitur, quam Theophilus ita definit, quod ſit actus
legitimus naturam imitans, ad liberorum ſolatium indu-
ctus. Recte autem dixit μιμουμένην τὴν φύσιν idest, naturam
imitantem: quia vt Iauolenus ait, in his perſonis locū habet
3 *in quib. natura locum poteſt habere. † Eſt autem adoptio*
nis origo antiquiſſima, neq; enim ſolum Romani, verum-
etiam Græci, & veteres Iudæi, filios ſibi adſciſcere conſue
c *uerūt: vel, quod matrimonij onera c detrectarēt: vel, quod*
ſterile eſſet coniugiū: vel quod liberi morerētur: vel, quod
mali, improbi, degeneresque eſſent, quod ſ. infortunium li
4 *cebat aliorum adoptione emendare. † Nam ſic Moſes di-*
citur adoptatus a filia Pharaonis, Exod. 2. & Theſeus ab
5 *Aegeo: vnde & nomen ſortitus eſt. † Græci enim ὁ θέσιν*
appellant adoptionē. Sic apud Romanos quoq; Scipio A-
fricanus, cū ipſius filius ob valetudinē gignere nō poſſet,
Pauli Aemilij Macedonici filium adoptauit: qui in ſacra
Scipionum tranſiens, Africanus minor eſt dictus, ob de-
letam Carthaginem. Sic Iulius Cæſar Auguſtum, Augu
ſtus Tiberium, Traianus Hadrianū, Iuſtinus Iuſtinianum
adoptaſſe legitur. Sic & Comicus in Adelphis de Mitia-
ne eandem veterum conſuetudinem indicat: & aliàs infi-
nita paſſim ſunt exempla obuia. Recentia quoq; exempla
hiſtoriæ noſtræ ſuppeditans: & antiquiſſimus titulus, quo
Neapolitanum regnum Carolus V. Imperator Auguſtus
6 *poſſidet, a proauunculo ſuo rege Alphonſo, per Reginam*
Ioannam adoptato, deducitur. † Porro adoptio *nomen ge*
nerale eſt, nihil aliud ſignificans, quam gratuitam quan-
dam electionem alicuius in filium Adoptare *enim, eſt*
iuxta delectum ſibi, quos velit, in filios deligere. Hinc, qui
7 *ſic eligitur,* adoptiuus *dicitur. † Habet autem adoptio ſub*
ſe duas ſpecies; quarum prior arrogatio, *altera* adopto *ſi-*
militer dicitur. nam quando ſpecies aliqua certo proprio
nomine caret, tunc mutuatur nomen ſui generis: idque ad-
e *modum frequens eſt in iure.* e † Arrogatio *ſit, cum quis*
8 *quempiam, qui ſui iuris eſt, in poteſtatem ſuam loco filij*
9 *accipit.* † Adoptio *vero ſpecifica ſit, cum quis eum qui*
alieni iuris eſt, ſibi adoptat, & proprium facit. Vnde tri-
uialis ille verſus.

Arrogo, qui ſuus eſt, ſed habet meus eſſe neceſſum,
Patris adopto ſuum, ſed patris permanet idem.

b Naturales. *Ex iuſtis ſcilicet nuptijs progeniti: hi enim*
hoc loco ſic appellantur, ad differentiam adoptiuorum,
qui non natura filij ſunt, ſed tantum iure ciuili habentur.
c Quos adoptamus. *Secūdum tamen diſtinctionem, quam*
f *infra* f *mox audiemus.*

ADDITIONES.

a Tit. prox. præc.
b In l. adoptio. ff hoc tit.
c Viglius in § adopt. l. 1. inf. de exhæred. lib.
d Bal. hic, Plutarch. in Theſeo
e Exempla multa refert Apel. in meth. Dial. cap. 1.
f In § Sed hodie hoc tit.

§. Adoptio.

2 *Arrogatio quomodo olim, quomodo item hodie fiat.*
2 *Quæ habuerit vtraq; ſpecies adoptionis olim ſolemnia. remiſſiue.*
3 *Adoptio ſpecifica fieri & delegari poteſt.*
4 *Cur arrogatio ſolum coram principe: Adoptio vero a quouis magiſtratu fieri poſſit.*

a Adoptio autem duobus modis fit: aut Principali reſcripto, aut imperio magiſtratus, Imperatoris autoritate adoptare quis poteſt eos eaſue, qui quæue ſui iuris ſunt, quæ ſpecies adoptionis dicitur arrogatio. b Imperio magiſtratus adoptamus eos eaſue, qui quæue in poteſtate parentum ſunt: ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

a a *Hic §. ad verbum ex Caij a Inſtitutionibus deſumptus*
1 *eſt. † Quibus non diſſimilia Gellius* b *ſcribit,* Cum in
alienam familiam (*inquiens*) inque liberorum locum
extranei ſumuntur, aut per Prætorem id fit, aut per
populum. Quod per Prætorem fit, Adoptio dicitur:
quod per populum, Arrogatio. *Sic ergo olim arrogatio*
per populi rogationem fiebat, hodie vero imperio & re-
ſcripto Principis opus eſt (vt ex hoc loco diſcitur) poſtquā
populus Romanus omne Imperium in Auguſtum tran-
2 *ſtulit. † Cæterum reliquos ritus & ſolemnia, quibus vtra*
que ſpecies adoptionis conſtat, præter Imperatorem Caius
c *in ſuis Inſtitutionibus, item Gellius* c *& Cicero pro domo ſua, abunde explicat: ad quos ſit remiſſio.*
b Imperio magiſtratus. † *Qui tamen ordinariam iuriſ-*
d *dictionem habeat,* d *& quia hæc adoptio ſpecifica magi-*
ſtratus iure competit, recte etiam mandari ſiue delegari
e *poteſt,* e *quod Faber & Angelus tradunt. † Sed qui ſit,*
4 *arrogationem tantum coram principe, adoptionem vero*
a quouis magiſtratu fieri poſſet Iaſon putat ideo eſſe, quia
adoptiuus cū patris naturalis poteſtati ſubſit, antequam
in adoptantis tranſmigret familiam, potuit ipſi pater
conſilio adeſſe, expediatne ipſi, vt adoptetur: quod in arro-
gato non eſt, cum ſui ſit iuris. Recte ergo eo caſu maioris
iudicis requiritur authoritas & imperium.

ADDITIONES.

a L. 2. ff. de adopt.
b Lib. 5. cap. 19.
c Lib. 5. cap. 19.
d l. 3. ff. de offic. pro conſ.
e l. 1 ff. offic. eius &c.

§. Sed hodie.

1 *Adoptio ſpecifica ſit vel ab extraneo, vel à ſanguine coniuncto.*
2 *Si fiat ab extraneo, quid operetur.*
3 *Si a conſanguineo fiat, cuius ſit effectus.*
4 *In hac adoptionis ſpecie, & patris & filij conſenſum requiri.*

Sed hodie ex noſtra conſtitutione, cum filiusfamilias a patre naturali extraneæ perſonæ in adoptionem datur, iura patris naturalis minime diſſoluuntur: nec quicquam ad patrem adoptiuum tranſit, nec in poteſtate eius eſt: licet ab inteſtato iura ſucceſſionis ei a nobis tributa ſint. Si vero pater naturalis non extraneo, ſed auo filij ſui materno, vel ipſe pater naturalis fuerit emancipatus, etiam auo vel proauo ſimili modo paterno vel materno filium ſuum dederit in adoptionem: in hoc caſu, quia concurrunt in vnam perſonam & naturalia & adoptionis iura, manet ſtabile ius patris adoptiui,

adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo
adoptionis modo conſtitutum: vt & in familia, & in
poteſtate huiuſmodi patris adoptiui ſit.

Cum in ea *adoptionis ſpecie, quam diximus generis*
ſui nomen retinere, multa olim eſſet inter Iuriſprudentes
a *ſuper ſucceſſionis iure ambiguitas* a *Iuſtinianus eam hoc*
loci tollere voluit, & rem fœdere diſtinctionis conciliare.
1 † *Conſiderandum ergo, adoptionem ſpecificam dupliciter*
fieri, primum ab extraneo. deinde a ſanguine coniuncto.
2 † *Priore caſu, ſi filiusfamilias datur in adoptionem ali-*
cui extraneo, ideſt, illi qui non ſit ex aſcendente ſurſum
verſus linea, vtpote ad naturalis & parentelam non at-
tinente (quales etiam ſunt omnes a latere cognati, qui, ad
b *iura adoptionis quantũ attinet, pro extraneis habentur* b)
tunc in patris naturalis poteſtate remanet, nec tranſit in
c *adoptionis ius & familiam* c *Robuſtiora enim ſunt patris*
d *naturalis iura, quam vt ciuili ratione perimantur.* d *Ad*
hoc autem adoptatur, vt ſucceſſionem ab inteſtato, in bo-
nis patris adoptiui, etiam cum legitimis & naturalibus
habeat. poteſt tamen, alio hærede in teſtamento inſtituto,
e *licite à patre adoptiuo* e *præteriri. In bonis vero patris*
naturalis non modo ſucceſſionem ab inteſtato, ſed etiam
f *inofficioſi teſtamenti querelam iure Prætorio per omnia* f
3 *retinet.* † *Poſteriori vero caſu, ſi detur filiusfamilias ali-*
cui ex ſuis conſanguineis in aſcendenti linea, puta auo,
aut proauo ipſius filij materno, vel ſi pater naturalis pri-
uſquam filius conciperetur, ſit emancipatus, auo paterno,
aut etiam materno, confeſtim tranſit filius adoptatus in
familiam & poteſtatem patris adoptiui: cum ei duplici
vinculo, & naturali ſanguinis, & ciuili adoptionis, con-
iunctus ſit. Et tunc à patre ſuo naturali nihil expectare
debet amplius. Nam nec ei ſuccedit inteſtato mortuo, &
ſi quid acquiſierit, non ſibi, ſed adoptanti, acquiſitum in-
g *telligetur:* g *niſi & ab hoc ſit iterum emancipatus. quo*
caſu rurſus in omne ius patris naturalis reuertitur, diſ-
ſoluta videlicet adoptione, quod & in eius poteſtate, eique
4 *futurus ſit hæres & ſucceſſor legitimus.* † *In iſta vero*
adoptionis ſpecie, vtriuſque ſcilicet patris & filij volun-
tas eſt ſpectanda, vel conſentiendo, vel contradicendo. h

ADDITIONES.

a Quæ habetur in l. cum in adoptiuis 10 C. eo.
b Glo. eſt in d. l. cum in adoptiuis, in verb. natur.
c ea l. §. ideoque.
d l. iura ſanguinis, 8 ff de reg. iur.
e l. cum in adoptiuis, §. ſed articulum.
f l. vlt. C. eod.
g d. l. cum in adoptiuis. §. ſi vero naturalis.
h l. in adoptionibus. 5. ff. eod.

§. Cum autem impubes.

1 *Arrogatio per quos fiat.*
2 *Arrogari qui poſsint: & quæ ad hoc requirantur.*
3 *Arrogator ſatiſdare tenetur.*
4 *Veterum ſolemnitas circa arrogationem.*
5 *Arrogatus ſine cauſa, non poteſt emancipari.*
6 *Quid iuris, ſi ſine cauſa emancipetur arrogatus.*
7 *Quarta quando arrogato reſtituenda.*
8 *Verbum Cauere, & verbum Satiſdare.*
9.11 *Satiſdatio arrogatoris vltra pubertatem arrogati non extenditur.*
10 *Satiſdatio quare exigenda.*
12 *Quarta arrogati, an ſit omnium bonorum arrogatoris.*
13 *Quarta arrogati an hodie ſit aucta, ſicut legitima.*

a Cum autem impubes per principale reſcriptum
arrogatur, cauſa cognita arrogatio fieri permittitur: &
exquiritur cauſa arrogationis, an honeſta ſit, expe-
diatque pupillo. Et cum quibuſdam conditionibus ar-
rogatio fit, id eſt, *b* vt caueat arrogator *c* perſonæ pu-
blicæ, ſi *d* intra pubertatem pupillus deceſſerit, reſti-
tuturum ſe bona illis, qui ſi adoptio facta non eſſet ad
ſucceſſionem eius *e* uenturi eſſent. Item non aliter
emancipare eum poteſt arrogator, niſi cauſa cognita,
dignus emancipatione fuerit: & tunc ſua bona ei red-
dat. Sed et ſi decedens pater eum exhæredauerit, vel
viuus ſine iuſta cauſa emancipauerit: iubetur *f* quar-
tam partem ei bonorum ſuorum relinquere, videli-
cet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum tranſtulit,
& quorum commodum ei poſtea acquiſiuit.

a Tranſgreditur *Imp. rurſus ad eam adoptionis ſpeciẽ,*
nempe arrogationem, quæ per Principem ſolum fit, atque
eos quibus à Principe committitur. Nam cum difficilè ſit
Principem huius rei gratia ſemper adire, ſolet is nonnun-
quam clariſsimis viris iſta delegare, quos nos Comites
a Palatinos *dicimus, qui autoritatem etiam arrogationi* a
interponant: ſi tamen id ipſis nominatim codicillis, vel
b *priuilegio delegationis conceſſum fuerit: Baldo* b *teſte.*
1 † *Diximus autem paulo antè, & puberem & impube-*
rem arrogari poſſe. c *Si pubes arrogatur, vtriuſque explo*
randa eſt voluntas, & arrogati & arrogatoris. In arroga-
tione vero impuberis, cauſæ etiam requiritur cognitio, an
ſit honeſta, expediatne pupillo, quæ ſint pupilli faculta-
tes, quæque eius qui ipſum in filij locum velit adſciſcere:
cuius ſit arrogator conditionis & vitæ: an ne inſidioſè bo-
na pupilli appetere videatur, vel patremfam. prole di-
gnum oſtentet: ætas quoque arrogantis conſideranda eſt,
num fortè minor LX. annis ſit, liberiſque potius procrean
d *dis idoneus. vnde Cicero:* d Quod eſt Pontifices, *inquit,*
ius adoptionis? nempe adoptet, qui neque procreare
iam liberos poteſt, & num poterit, ſit expertus. *Sed &*
e *tutorum conſenſum interuenire, non fuerit abſurdum.* e
Quæ quidem omnia arbitrio illius adſcribuntur, coram
quo fieri poteſt arrogatio. Quod ſi cognitum fuerit, expe-
dire pupillo, vt in arrogatoris tranſeat familiam, modis
3 *tamen adhuc quibuſdam certis fiet arrogatio.* † *Satiſda-*
re namque, id eſt, cautionem cum fideiuſſore ſufficientem
præſtare debet arrogator, ſeſe omnia bona, ſi adoptatus
impubes deceſſerit, reſtituturum ijs, ad quos ſucceſsio ar-
f *rogatione non facta pertinuiſſet. Et hæc cautio fieri debet*
coram tabellione, vel notario publico: huius enim fides
g *publicè probata eſt.* 4 *Sane non minorem curam circa*
arrogationem veteres quoque Romani adhibebant. Tan-
ta enim cautione vtebantur, vt ne puberum quidem ſui
iuris exiſtentium arrogationem aliter fieri permitterent,
niſi Calatis Comitijs, arbitris etiam Pontificibus, populus
Romanus ſolemnibus quibuſdam verbis rogaretur, ad-
hibito etiam peculiari in eam rem concepto iuramento:
tãtum aberat, vt impuberem ſineret arrogatum iri: quod
h *copioſius A.* h *Gellius explicat. Et hæc quidem, quod ad*
conſtituendam impuberis arrogationem attinet, dicta
ſint: videamus modo quæ ſit adhibenda ratio, in eadem
i *diſſoluenda* i. † *Et arrogatus utique cauſa non ſubſiſten-*
5 *te, rurſus ex arrogatoris poteſtate dimitti non debet.*
Quod ſi iuſta ex cauſa ab arrogatore emancipetur, ut quia
fortè quid eorum deſignauerit, ob quę etiam exhæredari
potuiſſet iuſtus filius, omnia ſua bona, quæ ad patrem ar-
6 *rogatorem tranſlata ſunt, recipit: ſed quam alias ex bonis*
k *ipſius quartam fuerat habiturus,* k *perdit.* † *Sin vero*
ſine

ſine cauſa filio imputabili, vel emancipatus, vel exhæres ſcriptus ſit, non ſolum priſtina ſua, quæ ad arrogatorem tranſmiſerant, ſed & ſi quæ illi aduentitio iure obuenerant, recuperant: idque non ex ſatiſdatione (quoniam pactis ta-
l *lia non promittuntur* l *) ſed ex diui Pij conſtitutione, id*
m *ita præcipiente.* m *Sed & illi quartam partem arrogator*
n *ex bonis ſuis* n *relinquere tenetur, hoc eo non faciente, eius hæ-*
o *res præſtare tenebitur.* o *Quod ſi quid in fraudem arrogati alienatum fuerit, quaſi per Caluiſianam, vel Fauia-*
p *nam actionem reuocabitur.* p *Et iſta quarta, quia non teſtatoris, ſed legis diſpoſitione debetur, per teſtatorem au-*
q *ferri* q *nequit niſi legitima ſubſit cauſa, ſicut & in filij*
r *naturalis legitima idem* r *eſt. Et in eo melioris conditionis eſt arrogatus, quàm naturalis & legitimus: quia poteſt*
s *reuocare alienata legitima ſua ab arrogatore, ſecus in* s *naturali & legitimo. Neque vero illud ignorandum eſt, ſi ex cauſa non iuſta emancipetur arrogatus, bona ipſi ſua*
7 *conſeſtim eſſe reſtituenda:* † *quartam vero ex arrogatoris bonis non poſſe peti, niſi eo defuncto. Id quod receptius eſt: ſatiſq́; & probari poteſt per verbum,* Relinquere,
t *quod ad vltimas voluntas pertinet.* t *Qua ratione, ſi filius arrogatus decedat ante arrogatorem, cum fuiſſet emancipatus, non cenſetur tranſmiſſa facultas petendi quartam ex arrogatoris bonis ad ſuum hæredem, tametſi ſibi fue-*
u *rit* u *debita.*

8 Vt caueat. † *Id eſt, cautionem cum fideiuſſore ſufficientem præſtet: ita enim hic accipitur, licet aliàs cauere, nudè promittere ſignificet, nec fideiuſſionis dationē eo verbo*
x *contineri Iuſtinian. alibi* x *conſtituat: Atque cauere & ſatiſdare ſic diſtinguunt Iuriſconſulti, vt qui datis fideiuſſoribus promittit, ſatiſdare dicatur: qui vero ſine fideiuſ-*
y *ſoribus,* y *cauere. Sunt tamen plures aliæ huius (cauere) acceptiones, & quidem variæ, quas Doctores ſuis locis*
z z *examinant.* a

c Perſonæ publicæ. *Id eſt, tabellario, qui publicis tabu-*
a *lis ſit præpoſitus.* a *Olim huic muneri ſerui etiam præponebantur, ideoque ſerui publici dicebantur. Verum Ar-*
b *chadius* b *Imp. poſtea fluxa iam ſeruorum fide conſtituit, vt publicis tabulis haudquaquam amplius ſerui præficerentur, ſed liberi loco ſeruorum. Hincq́; eſt, quòd Iuſti-*
c *nianus dixerit perſonam publicam, quam Marcellus* c
d *ſeruum publicum, Paulus* d *vero ſeruum ciuitatis, ſecundum iura quibus ante Arcadij tempora vtebantur, appellauit.*

d Intra pubertatem. † *Nam vltra id tempus huiuſmodi ſatiſdatio non porrigitur: ob id fortè, quod filius arrogatus pubes iam factus, teſtamenti habet factionem, vt & extra-*
e *neos, excluſis ab inteſtato venientibus inſtituere poſſit.* e

e Venturi. *Vt ſui pupillariter ſubſtituti ipſi impuberi, vel qui aliàs inteſtato ei ſucceſſiſſent, ſi arrogatio non fuiſ-*
10 *ſet facta. Quia* † *ergo per talem arrogationem impuberis ſubſtituti pupillariter: & legatarij (cum per arrogationem*
f *infringeretur* f *pupillaris ſubſtitutio) item & hæredes legitimi, damnificabantur: Conſtitutum eſt, vt ſatiſdatio interponatur de reſtituendis bonis pupilli his, qui vel ex ſubſtitutione pupillari, vel ab inteſtato, ſi arrogatio non*
11 *interceſſiſſet, ad ſucceſſionem eius venturi erant.* † *Et hæc ſatiſdatio vltra pubertatem non erat producenda ſiue pupillares ſubſtitutos reſpicias, ſiue hæredes legitimos. Pupillaris enim ſubſtitutio adueniente pubertate per ſe ex-*
g *tinguitur,* g *Arrogatus vero pubes iam factus, teſtamentum facere poteſt, & excluſis ab inteſtato venientibus, ſi ita illi ſederit, extraneos inſtituere.*

12 f. Quartam. † *Et hæc quarta Arrogati dicitur, vel etiam*
h *Quarta* h *Diui Pij. Non tamen omnium bonorum ſuo-*
i *rum, ſed tantum portionis ipſi ab inteſtato* i *debitæ: (licet quidam contrarium teneāt) ne melioris cenſeantur conditionis eſſe filij arrogati, quam legitimi & naturales, quorum legitima pariter non eſt omnium bonorum patris, ſed*
13 *ſolum partis debitæ ab inteſtato.* † *Sed an arrogati quar-*
k *ta hodie vſque ad trientē ſit aucta, ſicut in legitimis &* k *naturalibus? Et communiter obtinuit, iſtam quartam nō*
l *eſſe ad trientem protenſam: tum quia in Nouellæ* l *ſcriptum eſt, in ijs ſolummodo perſonis legitimam eſſe auctam, quibus ante querela inofficioſi teſtamenti competebat: impuberi autem arrogato, querela hæc non competit, cum ordinarium habeat remedium ex Diui Pij conſtitu-*
m *tione.* m *tum quia in correctorijs,* n *tametſi par, vel etiā*
n *maior ſubſit ratio, illicita eſt extenſio, niſi ſit expreſſum. Contra plerique cenſuerunt, non in his tantum perſonis auctam, quib. querela competit, ſed etſi aliud quoddam remedium detur, quod ſit loco querelæ, vt eſt diui Pij conſtitutio, quæ cum ſit vice querelæ ſurrogata, eiuſdem debet*
o *naturæ & effectus* o *cenſeri. In quo ego ſubſiſto, cum minimè tutum ſit, in materia correctoria per ſubauditos p in-*
p *tellectus procedere.*

ADDITIONES.

a Alex. in l. 1. de offic. eius cui mand. eſt iur.
b l. pen. § 3. de adopt.
c l. in adopt. 5. ff eod.
d Pro domo ſua.
e l. fi. C. de authori. præſtan.
f l. nec ei 17 § fi. & alijs nonnullis, ll. ff. de ado.
g l. 2 & ibi glo. C. eod. tit.
h l. b. 5. cap. 9.
i § aliud quoq; in Nou. vt eam de appell. cog.
k l. vlt. ff ſi quid in frau. patro.
l Dd. in l. ſtipulatio hoc modo concepta 41. ff. de verb. obl.
m d l. vlt.
n d l. vlt & l. ſi arrogator. 22. ff. eod.
n d l. ſi arrogator.
p d. l. vlt.
q Secundum Iaſ. hic.
r Aut. nouiſſ. C. de inof. teſt.
s l. 1. in fi. ff. ſi quid in fraud. patr. l. non vſq; . ff. ſi quis a pa. manumiſſ. ſue.
t l. fi. in fi. ff. de tab. exhib. & probatur in l. 1. § ſi imp. ff. de col. bō.
u l. 1. C. de cad. toll.
x In l. 3. C de verb. ſignif.
y l. 2. § 6. de iud.
z In l. ſatiſdatio nois. de verb. ſig.
a d. l. nec ei 17. de adop. l. vlt quod cuiuſq; vni. nom.
b l. generali, 3. C. de tabularijs &c.
c d. l. nec ei.
d d. l. vlt.
e Dd. latè in l. ſi arrogator. ff hoc tit.
f d. l. nec ei, § eorum, ff hoc tit. §. non tamē inſt. quib. mo. teſt. inſi.
g § qua ratione in fi. inſt. de pupill. ſubſtit.
h l. Papinia. 8. § ſi quis impubes. ff de inof. teſt. l. 1. §. ſi impub. ff de coll. bon. & d. l ſi arrogator.
i Gl. hic & d. l ſi arrogator. vbi etiam Bald. in 11. oppoſ.
k Per Auth. nouiſſima, C. de inof. teſt. & § 1. in Auth. de trieſt. & ſem.
l In d. § 1. de trient. & ſemiſ.
m tex. in l. Pap. §. ſi quis impubes de inof. teſt. Vide quæ dixi in §. tam autem inſ de inof. teſt.
n In Auth. quas actiones: vbi communiter. Dd. C. de ſacroſ. eccl.
o l. ſi cum 10. § qui iniuriarum, ſi quis cau.
p Per l. ſing in c cupientes, § quod ſi per 20 de elect. in 6.

§. Minorem natu.

1 *Adoptans debet plena pubertate præcedere adoptandū.*
2 *Plena pubertas octodecim annis definitur.*
3 *Aetates quomodo diſtinguantur, à Iuriſconſultis.*
4 *Infantia, adoleſcentia, iuuentus, ſenecta.*

Minorem natu, maiorem non poſſe adoptare placet: adoptio enim naturam imitatur, & pro monſtro eſt, vt maior ſit filius, quam pater. Debet itaque is, qui ſibi

ſibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, ple-
na pubertate, id eſt, decem & octo annis præcedere.
1 Maiorem † *natu minor adoptare non poteſt: debet enim*
adoptans, plena pubertate eum, quem adoptare vult præ-
a *cedere.* a *Quod ideo eſt, quoniam adoptio naturam imita-*
tur, qua pro monſtruo eſt, patrem filio non eſſe grandio-
b *rem. Quamobrem Cicero* b *adoptionem non valuiſſe, qua*
Tribunatum conſecutus eſt Clodius, ex ætate potiſſimum
probat. Cum, *inquit,* factus es filius eius, cuius per ætatē
eſſe pater potuiſti. Dico apud Pontifices, nego iſtam ado
ptionem Pontificio iure factam, primum quod hæ no-
ſtræ ſint ætates, vt is, qui te adoptauit, tibi loco filij per
2 ætatem eſſe potuerit: *& cætera quæ ſequuntur.* † Plenam
autem pubertatem *Iuriſconſultis octodecim annorum ſpa*
cio definiri placuit. Quamuis enim ad iuſtas nuptias ætas
quatuordecim annorum ſufficiat: quia tamen in adoptio-
nibus electione res agitur, firmitate quadam opus eſt iu-
c *dicij,* c *quam aſſecutus cenſetur is, qui decimumoctauum*
d *attigerit annum. Sic iuxta formam à diuo* d *Hadriano*
ſancitum, alimenta legata maſculis vſq; ad XVIII. fœ-
minis ad XIIII. annum, pietatis intuitu & pueritiæ fauo-
3 *re præſtantur.* † *De differentijs vero ætatum, quemadmo-*
dum ſint diſtinguenda, varia fuit apud veteres ſententia,
quam referre in præſentia ſuperſedeo: ſufficiat perſtrin-
xiſſe paucis, quot ætatis gradus commemorent, qui longe
prudentius cæteris ſcriptoribus hac in re diſtinxiſſe nobis
4 *videntur.* † infantiam *ad ſeptimum vſque annum accepe*
e *runt.* e Pubertatem *ſeu* adoleſcentiam *à quartodecimo*
initium ſumere, vigeſimoquinto perfici, iuuentutem *inde*
appellari, cui certus numerus non ſit conſtitutus, ſed ex ha
bitu corporum & conſuetudine eum ad cuius notionem
pertinet, exiſtimarunt: vt qui adhuc inter ſeniores nume-
f *rari non cœpit, quo iuuene habeatur, atque ita Marcellus* f
reſpondit. Eodem modo & de ſenecta *iudicandum: niſi*
quod ab oneribus perſonalibus maiores quinque & quin-
g *quaginta annis, tanquam ſenes* g *excuſantur: à tutela ve-*
rò vel cura, qui ſupra ſeptuaginta annos vixerunt. Exiſti-
mauit Bartolus, qui virum *dicit, de adulto intelligere:*
perinde ac ſi eadem ſit conditio, cum vir factus fuerit, vel
h *cum adultus erit. Sed hanc Alciatus* h *ſententiam con-*
futauit.

ADDITIONES.

a l. ſi pater 15 in fi. l. arrogato. 40. §. non tantum, ff. de ado.
b In orat. pro Domo ſua ad Pontifices.
c § fi. ſup. quibus ex cau. ma. non liceat.
d l. Mela. 14 § 1. ff. de alim. & ciba. leg.
e l 1 § 1 de adm tut l. 1. ff de mino.
f l non aliter 69. ff de leg 3.
g l. ſi C qui æta. ſe excuſ.
h lib 4. Diſpunc c. 12 & in l. pueri. ff. de verb. ſign.

§. Licet autem.

1 *Poteſt quis adoptare in locum nepotis, & deinceps, etſi*
filium non habeat.
2 *Carens vxore adoptare non prohibetur.*

Licet autem & in locum nepotis vel neptis, pronepo-
tis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamuis fi-
lium quis non habeat.

1 Liberum † *eſt, non ſolum in filij, ſed & in nepotis, ne-*
ptis, pronepotis, proneptis, aut porro deſcendentium locum
adoptare, tametſi filium quis non habeat. Quanquam hoc
a natura videatur remotū eſſe, cum non poſſit quis natu-
raliter habere nepotem, qui caret filio filiaue: quia deficien
2 *te cauſa, deficit quoque effectus.* † *Sicut & is qui vxorem*
a *nunquam habuit, non prohibetur* a *adoptare: cum tamen*
naturaliter non poſſit habere liberos, qui vxore caret. Sed
in hoc adoptio non imitatur naturam, quod forte in fauo-
rem adoptiuorum, eorumque qui curent ſobole, introdu-
b *ctum eſt. Vel* b *poteſt dici, cum hoc ſit accidentale, quod*
quis, qui aliàs ad procreandam ſobolem idoneus eſt, filium
vel vxorem non habeat, ideo in adoptione non eſſe conſi-
derandum.

ADDITIONES.

a l & qui vxores, 30 ff eod.
b Argu. §. ſed & illud, inf. eo. tit.

§. Et tam filium.

1 *Filius in locum nepotis, & contra, adoptari poteſt.*
2 *Frater non poteſt per adoptionem conſtitui.*

Et tam filium alienum quis in locum nepotis ado-
ptare poteſt, quam nepotem in locum filij.

1 Filium † *alienius in locum nepotis, & contra nepotem*
in locum filij adſciſcere permiſſum eſt: idque textus noſter
2 *ſatis docet.* † *Frater tamen per adoptionem nequit conſti-*
a *tui, nec in fratris locum adoptare quiſquam* a *poteſt. quod*
ideo eſt, quia legibus naturæ, quam ducem habet adoptio,
b *minimè conſentaneum* b *eſt, vt frater à fratre procreetur.*

ADDITIONES.

a l. nec apud, C. de hær. inſt.
b Gl. ibid.

§. Sed ſi quis.

1 *Verus intellectus huius §.*
2. 3 *Si cui præiudicium imminet, certiorandus eſt, atque vo-*
candus.
4 *Auo dante in adoptionem nepotem ex filio, quare filij,*
conſenſus non requiratur.

Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex filio
quem habet iam adoptatum, vel quaſi ex illo, quem na
turalem in ſua poteſtate habet; eo caſu & filius conſen-
tire debet, ne *a* ei inuito ſuus hæres *b* agnaſcatur. *c* Sed
ex contrario, ſi auus ex filio nepotem det in adoptio-
nem, non eſt neceſſe filium conſentire.

1 *a* Ei inuito. † *Hæc verba, meo iudicio, coniunctim ſunt*
legenda, Et inuito, *id eſt, filio inuito: nāq; alterutrum ad*
unum rectè retuleris. Senſus enim eſt, ne filius nepotem
a *cohæredem ſuum & neceſſarium* a *inuitus ac nolens acci-*
piat. Nam ſi admittamus, poſſe adoptari nepotem tan-
quam ex filiofamilias, non interueniente eiuſdem filij vo-
luntate, illud ſequetur inconueniens, quia nepos adopta-
tus, poſt aui obitum recaſurus eſt in filij, tanquam ſui pa-
tris poteſtatem, eoque poſt defuncto, agnaſcetur nepos
adoptatus patri ſuo, id eſt, aui filio, vt ipſum, ſi ſuum non
interpoſuit conſenſum, etiam inuitus ſit habiturus hære-
dem ſuum. Et iſte intellectus eſt amicior literæ magiſque
conueniens. Ex hoc textu ſic declarato, colligenda eſt re-
2 *gula.* † *Si quid in alicuius vergat damnum, illi cui dam-*
num imminet, actum eſſe notificandum. Aequitas enim
ipſa ſuadet vt id quod geritur, adprobetur ab his quos cau
b *ſa attingit, quiq; lædi, ac proinde contradicere* b *poſſunt.*
Idq; non modo in adoptione procedit, ſed & quolibet alio
3 *actu, vnde aduerſarius lædi poſſet.* † *Semper enim fieri de*
c *bet citata* c *eius, cui præiudicari poteſt. Sic quando vel*
Principis vel Pontificis interpretandum eſt reſcriptum,
d *vocandi ſunt hi qui ex eo lædi poſſunt. Et ſi antiqua,* d *ve-*
tuſtateque quaſi conſumpta inſtrumenta ſunt renouanda,

citandus

Digitized by Google

§ Fœminæ.

1 Fœminæ non poſſunt adoptare.
2 Patria poteſtas non habet locum in matre.
3 Mulieris conditio quandoque deterior conditione viri.

a Fœminæ quoque adoptare non poſſunt, quia nec naturales liberos in ſua poteſtate habent: ſed b ex indulgentia Principis, ad ſolatium liberorum amiſſorum adoptare poſſunt.

1 Fœminæ. † Fœminæ adoptare prohibentur, niſi ex Prin-
cipali indulgentia in ſolatium amiſſorum liberorum in
a acie Principis, aliaue magna quapiam a ex cauſa. Nam
b cum non habeant in poteſtate filios, b ne per obliquum
c concedi videatur, quod directo prohibetur, c ipſis adoptio
non permittitur. Præterea non eſt in mulierum pote-
ſtate generare filios per naturam: ergo non conceditur eis
d adoptare per artem. d † Quare nec patriæ poteſtatis e ef-
2 fectus in matre locum habebunt. † In multis enim condi-
e tio mulierum f deterior eſt, à multis repellitur mulier, in
f quibus admittitur g vir. Sed & hoc clariſſimis viris, id
g eſt, Comitibus Palatinis, non niſi ſpecialiter & nomina-
tim per Reſcriptum Principis delegari poteſt: quod ſupra
quoq; diximus.

b Ex indulgen. Ita tamen, vt non plus iuris per talem adoptionem aut filius aut mater aſſequantur, quàm adepti per naturam fuiſſent: ergo non erunt in poteſtate matrum tales adoptiui.

ADDITIONES.

a Io. Fab hic per tex in l. ſi ſuſpecta. § fin. ff. de inoff. teſt.
b §. extranei. inf. de hær. qua. & diff.
c l. oratio, ff. de ſponſal.
d Porc. hic.
e Quæ enumerantur per gl. ſup. de pat. pot.
f l. in multis. & ibi glo. & Dd. ff. de ſtat. hom.
h Gl. in l. 2. ff. de reg. iur.

§. Illud proprium.

1 Sacrum oraculum pro reſcripto principis, & oracula vnde dicta.
2 Arrogato aliquo ipſe cum omnibus ſuis in poteſtatem arrogantis tranſit.
3 An arrogatus poſſit ſibi aliquid proprij reſeruare.
4 Hiſtoria veterum cognoſcendæ iuris ſtudioſo.
5 Octauius Auguſtus quomodo Tiberium adoptauit.
6 Exemplis quandoque innitendum.

Illud proprium eſt adoptionis illius, quæ a per ſacrum oraculum fit, quod is qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe arrogandum dederit, non ſolum ipſe poteſtati arrogatorijs ſubijcitur, ſed eius etiam liberi b in eiuſdem fiunt poteſtate tanquam nepotes. c ſic etenim Diuus Auguſtus non ante Tiberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptaſſet: vt protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

1 a Per ſacrum oraculum. † Id eſt, per autoritatem & reſcriptum Principis: de arrogatione enim loquitur. Nec eſt rarum in legibus vt Principis reſponſum ſeu reſcriptum, ſacrum oraculum dicatur. Oracula quidem ab eo ipſo appellata eſſe, Cicero in Topicis inquit, quod eſt in his Deorum oratio. Sed quia Romani principes aliquid maieſtatis ſuperhumanæ ſibi attribuerunt, Deorumque ſe in numero eſſe falſo ſibi perſuaſerunt, factum eſt, vt eorum reſponſum oraculum diceretur. In Codice vero oraculum Impp. appellant iuſſum Principis ipſius ore ſine vllo re-
a ſcripto & adnotatione a pronunciatum. Adnotatio autem eſt, quæ ſcriptis tantum, vt Pragmatica, quæ adhibita cauſa cognitione, in modum ſententiæ vel ad alicuius vniuerſitatis preces.

2 b In eiuſdem fiunt poteſtate. † Hinc diſce, quod ſi is qui
ſui iuris eſt, ſit arrogatus, tunc non ſolum ipſe, ſed & filij
eius, etiam adoptiui, in arrogatoris poteſtatem tranſeant,
b & nepotum b vicem obtineant: idq; non ſolum in natis,
ſed etiam in naſcituris, atq; his qui iure poſtliminij redeunt,
vel qui in vtero fuerunt, dum arrogarentur, locum
habet. Transfert autem arrogatus omnia ſua bona ad ar-
c rogatorem, maximè quod ad vſumfructum c attinet. † Sed
3 an arrogandus nihil accipere valeat, & ſibi reſeruare de
d bonis ſuis poſſit? Et communiori d calculo concluſum eſt,
non poſſe. Nec enim valet aliquid paciſci contra rei ſub-
e ſtantiam vel naturam, licet hoc contra naturalia e poſſit
fieri.

c Sic etenim D. Auguſtus. Octauium Auguſtum exem-
pli cauſa adducit, in quo explicando non mediocriter ine-
4 ptit Accurſius, hiſtoriarum cognitione deſtitutus. † vt
vel hinc appareat, hiſtorias veterum penitus perſpectas
eſſe debere iuris candidato. Quoties enim Accurſius in vno
titulo De origine iuris enarrando, hiſtoriarum ignoran-
tia hallucinatus eſt? ne dicam quid in vniuerſis Pande-
ctarum tractatibus factum ſit. Sed vt rem ipſam explico-
5 mus, ita ſe res habet. † Cum Cæſar Auguſtus Liuiæ ſuæ
impulſu magis (quemadmodum Eguatius in Tiberio ſcri-
ptum reliquit) quam ſuopte indicio, Tiberium ex Liuia
Druſilla priuignum, adoptare decreuiſſet, non prius id fe-
cit, quam Tiberius Germanicum ex Druſo fratre natum
adoptaſſet: & ſic eunte Germanico in familiam & pote-
ſtatem Tiberij, deinde vterque per vnam arrogationem ve
niret in Auguſti poteſtatem. Tiberius quidem in locum
f filij, Germanicus vero nepotis. Idem eſt apud Suetonium f
6 in Tiberio, & in Caligula à principio. † Ex hoc igitur ar-
gumentum poteſt elici, exemplis quandoque innitendum
g eſſe, præſertim ijs, quæ aut ſecundum g leges producun-
h tur, aut conſuetudinem faciunt, h aut legibus non defi-
i niuntur. Aliàs enim non i exemplis, ſed K legibus eſt iu-
K dicandum.

ADDITIONES.

a l. iubemus. C. de ſac. ſan. ecc. l. vlt. C. de diu. reſcrip.
b l. 1. §. hoc vero proprium. l. ſi paterfa. & l. arrogato. ff. eo. tit.
c §. 1 inf. de acq. per arrogar.
d De hoc glo. & Bal in d. l. ſi paterfam. & l. vbi ita donatur. ff. de dona. cauſ. mor. cap. fin. de con. ap.
e per l. pacta conuenta. & ibi gl. de contrahen. empt.
f cap 131.
Vt in hoc §.
g l. de quib. ff. de legib.
h l. 1. §. cautiam, ff. de poſtul.
i l. nemo, C. de ſent. & interlocut. omn. iudi. cum ſimilib.

§. Apud Catonem.

1 Etiam ſerui poſſunt adoptari.
2 De Marco Catone, Cenſorini filio.
3 Seruus efficitur liber per adoptionem.
4 Seruus libertatem conſequitur, ſi a domino nominetur filius.

a Apud Catonem bene ſcriptum refert antiquitas, ſeruos, ſi à dominis adoptati ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. b Vnde & nos eruditi, in noſtra conſtitutione etiam eum ſeruum, quem dominus actis interuenientibus filium ſuum nominauerit, liberum eſſe conſtituimus: licet hoc ad ius filij accipiendum ei non ſufficiat.

a Non

§. Cum autem is.

1 *Deportatione tollitur poteſtas patria.*
2 *Deportatio quid?*
3 *Interdictio aquæ & ignis.*
4 *Eadem abolita, & in eius locum deportatio ſuffecta.*
5 *Deportationis cauſa & effectus.*
6 *Apolides quis dicatur.*
7 *Deportatus ea tantum perdit, quæ ſunt iuris ciuilis.*
8 *Deportatione tam patris quàm filij, poteſtas patria concidit.*
9.11 *Deportare qui poſſint.*
10 *Præſes deportare non poteſt: & reiecta Bar. opinio.*
12 *Deportatus in integrum reſtitutus omnia priſtina iura recuperat.*
13 *Principis beneficium ſine alterius iniuria accipiendum.*
14 *Indulgere, & reſtituere, differunt.*
15 *Relegatio quid.*
16 *Quomodo differat à deportatione.*
17 *Duo relegatorum genera.*

a Cum autem is, qui ob aliquod maleficium in inſulam deportatur, ciuitatem amittit: ſequitur, vt qui eo modo ex numero ciuium Romanorum tollitur, perinde quaſi eo mortuo deſinant liberi in poteſtate eius eſſe. b Pari ratione, & ſi is, qui in poteſtate parentis ſit, in inſulam deportatus fuerit, deſinit eſſe in poteſtate parentis. c ſed ſi ex indulgentia. Principis reſtituti fuerint, per omnia priſtinum ſtatum recipiunt. d Relegati autem patres in inſulam, in poteſtate liberos retinent. Et ex contrario liberi relegati in poteſtate parentum remanent.

1 a Alter † *modus hic proponitur, per quem eximuntur li-*
beri à ſacris parentum, videlicet deportatio*: quæ etiam*
a *inter iudicia capitalia refertur à Iuſtiniano.* a † *Eſt au-*
2 *tem* deportatio *nihil aliud, quam perpetua* b *in inſulam*
b *ſiue exilium, propter aliquod maleficium capitale condem*
natio. Nam cum olim Romani in homines malos, & Reip.
pernicioſos abominarentur carnificinam exercere, & à
malis hominibus ſocietatem ciuilem purgare deſiderarent:
3 † *primò facinoroſos interdicto vſu ignis & aquæ mulcta-*
c *bant: quòd ſicut his duobus, calore & humore,* c *vitam*
hominis conſtare, ita interdicto eorundem vſu, non conſi-
ſtere credebant, quorum ſe indignos malefactis reddide-
runt. Deinde verò, propagato ex inſularum adiectione im-
perio, facinoroſos deportandi vſus inuaſit: qui veluti mor-
tui, eiecti in alias ſedes migrare credunter: ita in inſulas,
quaſi in alterum orbem delati omnibus exuti bonis, inter
d *mortuos connumerati ſunt,* d *quo ad ea quæ iuris ciuilis*
eſſent, libertatem tamen deportatio non adimebat, ideo-
que media cenſebatur capitis diminutio. Dicta eſt autem
Deportatio, quaſi portatio de eo iure, quod quis in ciuitate
e *habuit ad exilium perpetuum, adnotata illi prouincia* e
4 *vbi manendum eſſet.* † *Et quia poſt deportationem intro-*
ductam, ille interdicendi vſus aboleri cœpit, deportatio-
f *nis* f *pœna in illius locum ſurrogata eſt. Imperator tamen*
g *infra* g *hæc duo ſeparatim poſuit.* † *Cauſa igitur depor-*
5 *tationis, eſt maleficium atrox aliquod: effectus vero, eſt*
amiſſio ciuitatis, familiæ, patriæ poteſtatis, teſtamenti fa-
ctionis, & quicquid tandem de iure ciuili introductum eſt.
Ad hoc etiam principaliter introducta eſt deportationis
h *pœna, quod ciuitatem Romanam adimat,* h *& per conſe-*
6 *quens priuet omnibus iuris ciuilis commodis.* † *Vnde &*
i Apolides *quandoq; dicitur, qui hanc pœnam ſuſtinet,* i
K *licet ſeruitutem non incurrat.* K † *Ideoq; ea retinet de-*
7 *portatus, quæ ſunt iuris gentium & naturæ: poteſtque de-*
portatus ſibi acquirere dominium, celebrareq; contractus,
l *qui ſunt iuris* l *gentium. Porrò in quos irrogetur hæc pœ-*
na, infra ſub titulo, De publicis iudicijs, examinabitur.
8 b Pari ratione † *Non intereſt pater ipſe, an filiusfami-*
lias in inſulam deportetur: quia vtroque caſu diſſoluitur
patria poteſtas. Nam ſicut pater, qui ciuitatem amiſit, &
peregrinæ factus eſt conditionis, authore Caio, ciuem Ro-
manum in poteſtate habere non poteſt: ita in pari fortunæ
m *caſu, nec filius peregrinæ* m *cognationis patrem agnoſcit.*
Conſtat enim patria poteſtas indiuidua relatione duarum
perſonarum, quæ Romani iuris nequaquam ſiat exper-
n *tes.* n
9 c Sed ſi ex indulgentia † *Tametſi ergo, qui huic deporta*
tionis pœnæ ſubditur, ciuitati perpetuo mortuus cenſeatur,
poteſt tamen gratiam delicti impetrare, non ſolum a Prin
cipe, ſed etiam a reliquis, quibus deportare licet. Poſſunt
o *autem id Præfectus vrbis,* o *& Præfectus Prætorio,* p
p *vel is qui vice eius, Principis mandato cognoſcit.* q *Reliqui*
namq; Principes tunc demum deportare poſſunt, ſi id Im-
perator vel adprobarit, vel deportationis inſulam aſſigna-
q *ſit.* q † *Præſidi deportare non permittitur:* r *poteſt ta-*
10 *men, quem putat deportandum, annotare, nomenq; eius* s
r *Principi ſcribere, vt in inſulam deportet:* s *tametſi Bar.* t
s *cenſeat, id eum poſſe, ſi inſulam habeat, quæ ſententia mi-*
t *bi perquam dura cenſetur, cum nullibi probetur, & tot iu-*
u *rium capitib. aduerſetur:* u *Ait enim lex:* Præſidem de-
x portare non poſſe, x nulla dubitatio eſt. *Item* y *alibi:*
y Deportandi autem in inſulam ius Præſidibus prouin-
11 ciæ non eſt datum, licet Præfecto vrbis detur. † *Dixit*
autem, vicarium Præfecti prætorio tam demum deporta-
re poſſe, ſi id mandato Principis faciat: vt quia forte, Præ
fectus prætorio deceſſerit: tunc enim huiuſmodi vicem ge-
rens omnia poteſt, in corporis etiam animaduerſione, quæ
z *Præfectus prætorio poterat.* z *Et cum hoc temperamento*
a *gloſſam* a *condire hic oportet, quæ ſimpliciter loquitur,*
Vicegerentem Præfecti prætorio deportandi ius habe-
re, verum eſt, ſi mandato Principis id faciat: non autem ſi
ex delegatione Præfecti prætorio. Nam cum ſit cauſa
b *mixti imperij, demandari* b *eam non poſſe, communis ſen*
12 *tentia obtinuit.* † Depoſtatus *igitur, qui ex indulgentia*
in ciuitatem remeat, & generaliter in integrum reſtitui-
tur, omnia bona & omnem priſtinum ſtatum, proinde-
que patriam poteſtatem recuperat: Bona autem alijs ac-
13 *quiſita, non recipit.* † *Principis enim beneficentia, ſine al-*
c *terius iniuria* c *intelligi debet. Multum autem refert, vtrū*
verbo indulgere *vtatur Princeps in reſtituendo, an ver-*
14 *bo reſtituere.* † Indulgentia *ſiquidem longe minor eſt*
reſtitutione. Reſtitutus *bona recuperat, & honores, & fa-*
mam, & patriam poteſtatem. Nam de vi vocabuli, reſti-
d *tutio eſt, plena in priorem ſtatum repoſitio.* d *Sed* Indul
gentia *pœnam tantum remittit & exilium: non autem*
continet reſtitutionem ad bona de ſui natura, niſi hoc ſpe-
e *cialiter* e *exprimatur. Et hoc fœdere conciliatur quoque*
f *ab Accurſio* f *legum hac in re contrarietas. Quod ſi du-*
bio vtatur Princeps & ambiguo verbo, quod & ad in-
dulgentiam & ad reſtitutionem trahi poſſit, reſtituiſſe in-
g *telligitur.* g
15 b Relegati † *Relegatio pœna eſt, qua quis propter cri-*
men aliquod relegatur in inſulam, vel abſq; tempore, vel
vt intra certum tempus egredi non audeat. Et in hoc lon-
ge mitior eſt deportatione, quę neque ciuitatem, neque per
16 *conſequens patriam poteſtatem aufert.* † *Sunt & alia*

inter deportationem, & relegationem differentiæ, quas
h *Accurſius* h *eleganter congeſſit. Quibus & hanc adde: Relegato, ſi interdictis locis excedat, cum in tempus relegatus eſt, duplicari tempus relegationis ob contumaciam: ſin in perpetuum, deportationis pœna ipſum plecti. Deportato vero ſi locis interdictis non abſtineat, mortis pœnam*
i *irrogari.* i † *Porro Vlpianus duo genera relegatorum eſ-*
17 *ſe ſcribit: quidam enim in inſulam relegantur:* K *nonnulli*
K *ſimpliciter relegantur, cum prouincijs quibuſdam eis in-*
l *terdicitur,* l *non etiam inſula aſſignatur.*

ADDITIONES:

a § publicorum, inf. de pub iud. & l. 3. in §. capitalium, ff. de pœn.
b l. inter pen. §. decuriones. de interdic. & releg.
c l. verum, §. ſocietas, ff pro ſocio, & l. 1. § quidam cum filium. de bonor. poſſ contra tab.
d l. eius. de teſt. l. quidam ſunt. ff. de pœn.
e l. minor. ſup. de cap dimin. & l. vlt. ff. eo. tit.
f l. inter pœnas. de interdict. & releg.
g l. 1. § hi. de leg. 3. & l. 3. ad l. Iul peccul. l. 2. §. de pœn. §. deportatio in auth. de nupt col. 4.
h § min. de cap. diminut.
i d l. inter pœnas, de interd. & releg.
x in d. l. 1. §. in quibus. & d. l. quidam ſunt, de pœn.
l l. ſed ſi alia. ff de bon. dam.
m ſup. de iur. nat. §. ius autem gen. Ita poſtea reperi tenere Iaſ. in auth. ſi qua mulier, nu 10. C. de ſacroſ. eccl. ſac. l. ſi mandauero, §. is cuius, ff. man. facit d. l. quidam ſunt,
n Eſt in l 1. & l. ſi pater, C. de ſent. paſſ.
o iuxta Alex. lib. 2. Diſpunc. c 25.
p l. 1. §. hi quibus, de leg. 3. & d. l inter.
q d. § hi. & d l 2. §. 1. de pœn.
r l. illicitas, 5. §. qui vniuerſas. de off. præſ. & l. 1. §. 2. & §. deportatos. de leg 3.
s d. l 2. §. 1.
t l. ſi quis, §. eius, de iniuſt. ſup. l. 5. quando appel ſit,
u ...
x l. 2. §. 1. de pœn.
y l. inter pœnas, §. deportandi autem, ff. de interdict. & releg.
z tex. cum gl. in l. 2. C. de off. eius, qui vic. alt ger.
a Gl. hic in verbo deportatur in t. par. & hoc Ang. notat.
b l. 5. ff de off eius cui mand. eſt iuriſd.
c l. 1. §. metiro. & §. ſi quid a princ. ff. ne quid in loc. pub. c. quamuis, c. ſi propter tua debita de reſc. in 6.
d l. 1. & ibi Bal C. de ſent. paſſ.
e l. cum partem, C. de ſent. paſ. l. generalis, eo. tit.
f Hic in gl. ſtatum.
g Sic glo. ſecundum Bart. tenet in l. 1. §. ſi quis viuo, in ver. ruſt. ff. de quæſtio,
h Hic.
i l. relegati. ff. de pœnis.
K l. 4 & l. 28. in princ. & § in exulib § graſſator. & l. 30. de pœn.
l l. 7 ff. de interdi.

§. Pœnæ ſeruus.

1 *Serui pœnæ amittunt patriam poteſtatem, & dicuntur ciuiliter mortui.*
2 *Serui pœnæ qui dicantur. 3.*
4 *Hodie nemo ſeruus efficitur ex ſupplicio pœnæ.*

Pœnæ ſeruus effectus, filios in poteſtate habere deſinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui beſtijs ſubijciuntur.

1 Tertia † *ſpecies, qua filius egreditur poteſtatem patriã, eſt quando pater fit* ſeruus pœnæ, *propter commiſſum aliquod ſcelus. Et hæc diſſoluendæ poteſtatis patriæ ratio referenda quoque eſt ad mortem ciuilem. Nam & pœnæ ſerui, quantum ad actus ciuiles attinet, mortui cenſentur. Cum enim illis adimatur ciuitas Romana, ergo &*
a *patriæ poteſtatis ius, quod ad Rom. ciues tantum ſpectat.* a
2 † Pœnæ *autẽ* ſerui *ſunt qui vltimo ſupplicio damnantur;*
b *ſtatim enim & ciuitatem & libertatem perdunt.* b *Item*
c in metallum dati, c *qui grauioribus, &* damnati in opus metalli (*veputa ſalinariam, ſulphurariam, &c.*) *qui leuioribus vinculis premebantur.* Item in opus publicum per-
d petuo dati: d *nã ſi ad tempus dantur, non fiunt ſerui, ſed*
e *nominis tantũ infamiam incurrunt.* e † *Sed &* ad beſtias
3 damnati, *qui in ſchola venatoria exercitati, conficiundis*
f *in theatro beſtijs addicuntur, pœnæ fiunt ſerui.* f *Item* beſtijs obiecti vel ſubiecti, *qui in nullam pugnam damnan-*
g *tur, ſed magis vt à feris ſtatim dilanientur.* g † *Hodie ta-*
4 *men iure nouiſſimo conſtitutum eſt, vt nemo ingenuus ex*
h *ſupplicio pœnæ ſeruus amplius efficiatur.* h

ADDITIONES.

a §. ſi. ſup. de pat. poteſt.
b l. qui vlt. ff de pœn.
c l. Aut damnum §. inter eos. de pen.
d l qui rem, de pen.
e l. pen. § minuitur, ff de var. & extraord. cog. gl. in l. capitalium. in verbo, datur ad tempus. 9. de pen.
f d. l. aut damnum, § quicunque.
g l. pen. ff. ad l. Pomp. de parricid.
h in Auth. de nupt. §. quod autem. & §. quia vero. coll. 4.

§. Filiusfamilias.

1 *Patriciatus dignitas diſſoluit patriam poteſtatem.*
2 *Quæ ſit dignitas patriciatus.*
3 *Quę dignitates hodie liberent filium ex poteſtate patris.*
4 *Dignitas filij in patris quoque laudem redundat.*
5 *Per dignitatem exiens poteſtatem patriam, omnia iura legitima retinet.*
6 *Epiſcopalis dignitas eximit à poteſtate patris.*
7 *Item & Monachatus: & quid ſit de Doctoratu.*

Filiusfamilias ſi militauerit, vel ſi Senator vel Cõſul factus fuerit, remanet in poteſtate patris, militia enim vel Conſularis dignitas, de patris poteſtate filium non liberat. Sed ex conſtitutione noſtra ſumma patriciatus dignitas ilico Imperialibus codicillis præſtitis, filium a patria poteſtate liberat. Quis enim patiatur, patrem quidem poſſe per emancipationis modum poteſtatis ſuę nexibus filium liberare; Imperatoriam autem celſitudinem non valere eum, quem ſibi patrem elegit, ab aliena eximere poteſtate?

1 Quarta † *ratio qua filius egreditur poteſtatem patriam, eſt ſumma* Patriciatus dignitas, *quę ſola iure Inſtitutionũ*
2 *liberabat filios a nexu poteſtatis patriæ.* † *Et hoc loco Iuſtinianus non de patriciatu illo Romano, quem ſibi olim a*
a *primis Senatoribus oriundi aſcribebant, loquitur* a *ſed de illo, qui a Principe tantum cõcedi poteſt, antiquitati prorſus incognito: cuius fit mentio in 12. Codicis* b *libro. Et a-*
b *pud Nicephorum lib. 13. hiſt. Eccleſ. cap. 1. & 4. Sic ergo Patricij Imperatorum conſiliarij, quaſi eorum patres vocantur. Hinc Suidas,* πατρίκιος *ait,* πατὴρ τῆ βασιλέως. *Et Luitprandus lib. 3. de reb. per Europ. geſt. ca. 8. Patricium* πατέρα τῆ βασιλέως *vocat, hinc eleganter Claudianus ad Entropium patricium poſt damnationem & publicationem bonorum, ſcribit:*

Direptas quid plangis opes, quas notus habebit,
Non aliter poteras principis eſſe pater.

3 † *Cæterum iure nouiſſimo correctus eſt præſens §. conſti-*
c *tutumque a Iuſtiniano* c *generaliter vt omnis dignitas, & omne cingulum a curia liberare valens, eximat quoque ex parentum iure, quarum duodecim numerantur in*
d *vltima Conſtitutione, libro 10* d *Codicis.* † *Neque eſt,*
4 *quod parentes inde vllum poſſint grauamen accipere. Quamquam enim pater in eo grauetur, quod filium ex ſua manu, ratione dignitatis, qua fulget, emittat: in alio tamẽ releuatur, quod interim fruitur gloria, quam ex honore fi-*
e *lij concipit. Dignitatem namq; & ſplendorem filij in pa-*
5 *tris quoq; laudẽ vergere, nemo dubitat.* e † *Qui ergo per* digni-

dignitatem exeunt poteſtatem patriam, hac etiam prærogatiua, vt per hoc non amittant quicquam iuris legitimi, ſed iam familiæ ad ipſos, quam ipſi ad familiam legitima ſimul & naturalia iura intacta permaneant, & filij eorum poſt mortem auorum in eorum recidant poteſtatē, ac ſi contigiſſet eorum parentes, morte ſuorum patrum, & non ex Imperiali benignitate, ſua poteſtatis f. fieri.
6 † *Porro præter prædictas duodecim dignitates* Epiſco-
g palis *quoque* dignitas *patriæ poteſtatis iura diſſoluit.* g
Nam qui omnium ſpirituales patres ſunt, quo modo ad:
7 *huc ſubuliorum poteſtate ſint?* † *Sed &* Monachatio
liberat a iure parentum: quia cum quis per ingreſſum monaſterij alium patrem nanciſcatur, Abbatem ſcilicet, ad cuius nutu reunique eum pendere oportet. ergo prioris patris poteſtati eximitur. Iura tamen ſuorum retinet, ſuc-
h *ceditque patri vt ſuus.* h *An autem ſacerdos hoc vinculo liberetur, Iaſon hic in additionibus ad Porcium, & Aretinus ſatis pertractant.* Doctoratus *vero dignitas ſeu*
9 *Iuriſconſulti titulus*, i *(vt Latinius † loquar) num eximat a*
i *poteſtate patria, Doctores* i *controuertunt: ad quos Tyrones iuris remitto. Communis tamen DD. opinio eſt, quod Doctoratus dignitas liberet a patria poteſtate, quæ ſane non caret ratione, ideoque et ego huic communiori DD. ſententia ſubſcribo.*

ADDITIONES.

a Vide quæ dixi ſup de iure natur. ff. §. plebiſcitum. in fi.
b in tit. de Conſt. & l. fi. C. de recur. l. 3. C. vbi ſenat. &c.
c in Auth. conſt. quę de digo §. 1.
d in tit de decur.
e Gl. parua in § 1. in verbo. Nobiliores.
f Hæc omnia habes in Auth conſt quę de digni. §. illud quoque.
g ibid. § palam vero & auth. ſed epiſc. C. de epiſc. & cler.
h §. 1. & ibid. Bal 5. col. C de epiſc. & cler. Iaſ in l. ſub condi. ff de lib & poſth.
i Bart. in l item in poteſtate. in fi ff de his qui ſunt ſui vel alie. iur. in f. ſi maritus & ibi Bal. C. de patr. pot. & idem in l. 4. C. de caſtr. pec. lib 12. Vide Iaſ. in l. patre furioſo. de his qui ſunt ſui vel alieni. &c in fi.

---

§. Si ab hoſtibus.

1 *Pater captus ab hoſtibus amittit poteſtatem patriam.*
2 *Iuris poſtliminij origo.*
3 *Ius poſtliminij fingit aliquem nunquam fuiſſe captum.*
4 *Iuris poſtliminij duo capita: alterum ſuſpenſiuum.* 5.
6 *Captiuitate patris filios non fieri ſui iuris, ſed eorum ſtatum ſuſpendi.* 10.
7 *De fictione legis Cornelia.* 13.
8 *Capti ab hoſtibus hodie libertatem non amittunt.*
9 *Captus non fit ſeruus niſi abducatur extra præſidia populi Romani.*
11 *Quacunque ratione quis redeat ab hoſtibus iure poſtliminij rediſſe dicitur.*
12 *Reuerſus ab hoſtibus quæ iura recuperet.*
14 *Lex Cornelia de captiuis quando lata.*
15 *Lex Cornelia vnum tantum caput habet.*
16 *Poſtliminij definitio.*
17 *Poſtliminium vnde dictum.*
18 *Argumentum ab etymologia vocabuli, an valeat.* 20.
19 *A genere ad ſpeciem vel contra, argumentum.*

a Si *b* ab hoſtibus *c* captus fuerit parens, *d* quamuis ſeruus hoſtium fiat, *e* tamen pendet ius liberorum propter ius *f* poſtliminij: quia hi qui ab hoſtibus capti ſunt, *g* ſi reuerſi fuerint, *h* omnia priſtina iura recipiunt. Idcirco reuerſus parēs etiam liberos habebit in poteſtate: quia poſtliminium fingit, eum, qui captus eſt, in ciuitate ſemper fuiſſe. Si vero ibi deceſſerit, *i* exinde ex quo captus eſt pater, *k* filius ſui iuris fuiſſe videtur. *l* Ipſe quoque filius, nepos ve, ſi ab hoſtibus captus fuerit, ſimiliter dicimus, propter ius poſtliminij, ius quoque poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe. *m* Dictum eſt autem poſtliminium a limine, & poſt. Vnde eum, qui ab hoſtib. captus eſt, & in fines noſtros poſtea peruenit, poſtliminio reuerſum recte dicimus. Nam limina, ſicut in domo finem quendam faciunt: ſic & imperij finem eſſe limen veteres voluerunt. Hinc & limes dictus eſt, quaſi finis quidam & terminus: ab eo poſtliminium dictum: quia ad idem limen reuertebatur, quod amiſerat. Sed & qui captus victis hoſtibus recuperatur poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.

a Quinta *ratio, qua ſoluitur, vel potius ſuſpenditur ac differtur poteſtas patria, eſt captiuitas ex iuſto bello con-*
1 *tingens.* † *Captus enim ab hoſtibus, cum fiat ſeruus iure*
a *gentium* a *ſicut reliqua amittit, quæ ſunt iuris Ciuilis, ita & iure poteſtatis patriæ cadit: quod legem ciuilem intro-*
b *duxiſſe* b *conſtat. Quod vero in §. noſtro duarum fictionum fit mentio, iuris ſcilicet* poſtliminij, & legis Corneliæ: *ideo priuſquam textus exegeſim tractemus, de vtraq;*
2 *agendum eſt.* † *Et primo de* Iure poſtliminij *videamus. Nam cum olim legitimo bello capti, iure gentium fierent ſerui hoſtium, & vſus doceret, multos captiuos permutatione, pace, redemptione, vel alijs quibuſcunque modis ad ſuos iterum fines reuerti, & captiuitatem effugere: abſurdum & iniquum videbatur, eos a rerum ſuarum dominio, quas ante captiuitatem habebant, excludi: ſummo tamen iure etiam reuerſi, in ſeruitute remanebant. Quare æquitas*
c *naturalis* c *ſuaſit, vt* Ius poſtliminij *induceretur.* † *Cuius*
3 *fictione ab hoſtibus reuerſi liberali rurſus conditioni ſic reſtituebantur, quaſi nunquam ſeruitus interueniſſet.*
d d *Fuerunt autem huius iuris duo* e *capita: vnum* † fict-
e *iuum, alterum* ſuſpenſiuum. *Primum caput. Si redit ca-*
4 *ptiuus ab hoſtibus, recipit ſtatim vniuerſa iura, quæ habebat ante captiuitatem, perinde ac ſi captus nunquam fuiſſet: & ideo hoc ius fingit, eum nunquam captum, ſed ſem-*
f *per in ciuitate* f *fuiſſe. quare & teſtamentum ante capti-*
g *uitatem factum, quod alias ipſa capitis deminutione* g
h *fuiſſet irritatum, redeunti conſeruabatur* h. 5 *Secundo*
5 *capite, propter hanc ſpem reditus, vt redire multi frequenter cernebantur, inductum fuit ius ſuſpenſiuum ſtatus liberorum, durante captiuitate patris: idque ſumma æqui-*
6 *tate.* † *Nam ſi filios ſtatim captiuitas patris, ſui iuris reddidiſſet, incongruum viſum fuit, vt vel pater rediens iure poteſtatis priuatus eſſet, vel eo reuerſo redigerentur in poteſtatem filij ſemel liberati: ſicque innaturale, vt de priuatione ad habitum eſſet regreſſus. Eueniebat præterea, vt ſi filij ſui iuris effecti eſſent, ſe gererent pro patribusfa. resq; paternas, vt ſuas adminiſtrarent, & reuerſo patre ab his facta reſcinderētur, vt facta a filijsfamilias: quod erat iniquum propter eos, quibuscum contraxerant: & contra iuris regulas, vt facta legitimè retractarentur. Quapropter æquum viſum fuit, vt ſtatus liberorum interim penderet,*
i *donec vel rediret pater, vel deſineret* i *poſſe redire.* † *Se-*
7 *cunda fictio eſt* legis Corneliæ. *Nam ſi capti ab hoſtibus ibidem decedebant, ſicque deſinebant reuerti poſſe, iam rei veritate inſpecta in ſeruitute moriebantur, ſic vt illis non poterat ſuccedi, quia vero hoc inhumanum videbatur, ideo rogata eſt* lex Cornelia, *quæ fingebat, quaſi tum eum deceſſiſſe, cum captus eſſet: atque ſic liber deceſſiſſe fingebatur, vt illi ſuccedi* x *poſſet. De hac tamen fictione infra mox plura in textus exegeſi dicemus.*
b Si ab hoſtibus. *Quibus ſcilicet bellum vel per populum*

l Romunum, vel per alios populo Romano l eſt dictum.
8 † Hodie vero antiquiſſima conſuetudine introductum eſt,
vt capti libertatem non amittant, ſed præſtita victori pe-
cunia (λύτρον Græci vocant) veniam redeundi impetrent.
Bello autem m capti, quod cum Turcis & Sarracenis indi-
ctum nobis eſt, efficiuntur capientium, ſuntque viciſſim iu-
m ra poſtliminij: ſicut Alciatus m annotauit.
n e Captus. Non voluntariè, aut ſua culpa, ſed caſu n &
9 forte fortuna. † Nec ſufficit eum captum eſſe, niſi ſit ex-
tra præſidia populi Romani abductus. Nam ſi intra præ-
ſidia eius manſerit, aut per latrunculos, vel ciuitatem pri-
uatam eſſet captus, ſeruus hoſtium non fit: vnde nec poſt-
o liminio opus habet, ſed læſus reſtituitur. o
d Quamuis ſeruus. Subaudi, iure belli, vel gentium, &
ſic videatur amittere omnia quæ ſunt iuris ciuilis: ergo &
patriæ poteſtatis ius. Nam cum ſit in hoſtium poteſtate,
p alios in poteſtate habere p non poteſt. Tamen pendet. Et
hoc eſt ius ſuſpenſiuum, de quo ſupra diximus: pendet
enim liberorum ſtatus medio tempore, quod intercurrit
inter captiuitatem & reditum patris, ita vt interim non
conſtet, vtrum liberi ſui iuris facti ſint, an adhuc pro filijs-
q familias computentur. q † Aliqui tamen malunt, filios
10 interim ſui iuris eſſe: cum abſurdum ſit, quem eodem tem
r pore nec in patris, nec in ſua eſſe r poteſtate: idque cre-
brius receptum eſt. Neque repugnare aiunt, quod hic di-
citur, ius pendere liberorum: quoniam Imperator non ad
ſtatum filiorum, qui verè interim ſui iuris ſunt, ſed ad
perſonam capti parentis ſe refert, qui licet eo tempore, quo
captus eſt, filios in poteſtate non habet: non tamen ius pro-
pterea liberorum in eius perſona omnino extinctum eſt,
s ſed potius pendere, & in ſuſpenſo eſſe debet s propter ſpem
poſtliminij, nam reuerſus omnia priſtina iura recipiet: id-
t circo & liberos habebit in t poteſtate.
f Poſtliminij. Cuius iuris conſtitutione introductum eſt
ius ſuſpenſiuum ſtatus liberorum. Fingit autem ius
poſtliminij tum demum, ſi reuerſus ſit ab hoſtibus pater,
u eum ſemper in ciuitate fuiſſe. u
g Si reuerſi. Intellige ex captiuitate, † Neque refert,
11 conſenſune hoſtium reuerſi fuerint, an proprio inuento, vi
x vel fallacia, x modo ea mente venerint, ne ad hoſtes re-
y uertantur. Et ideo refert Pomponius y M. Attilio Re-
gulo, quem Carthaginenſes Romam miſerunt, reſponſum
eſſe, non eſſe eum poſtliminio reuerſum: quia iurauerat,
Carthaginem ſe reuerſurum, & non habuerat animum,
Romæ remanendi.
12 h Omnia priſtina iura. † Quæ per captiuitatem ami-
z ſit: dum tamen ea integra z inueniat. Nam ſi ius interim
ſit alteri quæſitum, puta præſcriptione, tunc oportet eum
in integrum reſtitutionem petere: qua obtenta, poterit rem
a vendicare a actione reſciſſoria: Item quamuis reuerſus
omnia iura reciperet, ea tamen quæ facti cauſam conti-
nent, non recipit: vt quod videatur ſemper poſſediſſe, aut
b præſcripſiſſe b in damnum alterius. Sed nec vxorem, iure
Pandectarum, ob ſeruitutis fortunam recuperat: niſi denuo
c conſentiant. c iure tamen Nouellarum matrimonium ca-
ptiuitate non diſſoluitur. Neque alteri ſine periculo vxor
nubere poteſt, niſi priorem maritum (ſi de eius morte nihil
d conſtet) quinquennium expectarit. d Quod & iure e Ca-
e nonum obtinet.
i Exinde. Ideſt, ea hora qua captus eſt pater. Hoc nimis
f minutum, ob quod quidam f notant Accurſium, quod fe-
rè tradat, legem Corneliam fingere eos prima hora capti-
g uitatis mortuos: nec etiam Salomonio g placet, quod di-
cantur præambula hora mortui: cum dicendum fuerit,
tunc & eodem momento, cum capti ſunt. Sed hæc omnia
in idem recidunt, idemque intellexit Accurſius: tametſi
quo clarius id doceret παχύτερον expreſſit.
k Filius ſui iuris. Propter legem Corneliam de capti-
uis: quæ fingit, ſi captiuus reuerſus non eſt ab hoſtibus,
h quaſi tunc eum deceſſiſſe, cum captus eſt. h † Lata autem
14 fuit hæc lex Cornelia, vt quibuſdam i placet, prima bel-
i lo Punico: idque eſt veriſimile K cum eo bello quindecim
K millia Romanorum vnà cum Imperatore Attilio Regulo
in Pœnorum manus venerint. Diſſuaſit autem tunc per-
mutationem Regulus. Itaque multi Romani apud hoſtes
mortui fuerunt: quorum bonis & teſtamentis, quæ aliàs
l capitis deminutione irritabantur l hac lege ſubuentum
fuit, vt quaſi in acie cecidiſſent, ſic mortui fingerentur.
Quod ſi vero in acie fuiſſent mortui, non capti vel ſerua-
ti, nemo dubitat, non modo liberos fuiſſe mortuos, verum-
etiam magna cum gloria vita defunctos, ſcilicet quod Rei-
m pub. vitam m impendiſſent. Quare cum Iure poſtlimi-
nij de mortuis in captiuitate nihil promiſſum fuiſſet, lex
Cornelia lata eſt, vt adiuuaret & ſuppleret, in quibus
15 ius poſtliminij deficiebat. † Habet igitur hæc lex vnum
tantum caput fictitium, quod dumtaxat circa tempus
mortis verſatur, ex quo fingit, eum ſemper fuiſſe ſui
iuris, qui apud hoſtes deceſſit, quemadmodum poſtlimi-
nij primo capite ſemper fuiſſe in ciuitate fingitur, ſi re-
dit. Sed hæ duæ fictiones, licet inter ſe quodammodo ſint
contrariæ, ſunt tamen ad eundem finem ſupprimendum
captiuitatis inuentæ. Ex vtraque enim nunquam captus
pater cenſetur, ſed aut viuus liber, aut mortuus liber.
Tempore igitur inter vtramque fictionem medio locum
habet, pendens ſtatus liberorum: quia incertum eſt, al-
terum fictionem futuram: & ideo incertum eſt, vtra fu-
tura ſit, quæ imminentes concurſu ſeſe impedire minan-
tur: & ideo interim a neutra aliquis ſtatus inducitur, qui
dicitur pendens, & hoc eſt caput ſuſpenſiuum iuris
poſtliminij.
l Ipſe quoque filius. In filio autem reuerſo duæ opor-
tet eſſe poſtliminij ſpecies, & quod pater eum recipiat, &
n ipſe ius ſuum. Vtrumque enim rem in priſtinum ſtatum n
16 redire oportet, vt ſatisfiat definitioni poſtliminij, † quam
o Accurſius o hoc loci tradit: & ea quidem non inepta eſt:
nam priore huius parte explicatur ſiue materia & forma,
ſiue effectus & officium: poſteriore vero, cauſa efficiens,
ſub hiſce verbis, moribus & legibus.
17 m Dictum eſt autem. † Quare & Cicero in Top. verbũ
hoc iunctum eſſe tradidit, vt ſit in eo, & poſt; & limen.
Seruius tamen in verbo Poſtliminium, nihil putauit eſſe
notandum, niſi Poſt, & Liminium illud, productionem eſ-
ſe verbi voluit: vt in finitimo, legitimo, non plus eſſe ti-
mum, quam in Meditullio, tullium. Verum Scæuola iun-
ctum eſſe dixit verbum, vt ſit in eo & poſt, & limen: &
quæ a nobis alienata ſunt, cum ad hoſtem peruenerint, &
ex ſuo tanquam limine exierint, dein cum redierint poſt
ad idem limen, poſtliminio videntur rediſſe, quod & Iu-
ſtinia. hic ſecutus eſt. Porro Dd. ex hoc loco colligunt, ab
18 etymologia vocabuli argumentum dici poſſe. † in qua re
diuerſæ admodum ſunt interpretum ſententiæ: quas refer-
re longior certe materia, quam ſcholia patiantur, foret.
Quod ſi vero præcepto aliquo concludi huius argumenti
p locus poterit, Raphaelis Cumani p definitio tutior præcæ-
teris mihi videtur, quæ plurimorum calculo probatur.
Traditum itaque ab illo eſt, argumẽtum affirmatiue qui-
dem non poſſe colligi, negatiue poſſe. Neq; enim ſequa-
tur, poſt ad idem limen rediji, ergo poſtliminio rediji; ſic
q quippe diceremus, tranſfugam poſtliminium q habe-
re. At ſi non rediji ad idem limen, dicendum, ceſſare
qaoque

quoque poſtliminium. Sic nec illa ſequitur: Teſtatio eſt, ergo teſtamentum: ſic enim & codicillus teſtamentum eſſet. at econtrario: Si non eſt teſtatio, non eſt teſtamentum: etyv mologia enim quaſi genus [r] *eſt, & ferè latius ſe eius vix*
19 *extendit, quam ipſum nomen inde deriuatum.* † *Recte ve-*
s *ro ſcripſit Fabius* [s] *genus ad probandam ſpeciem minimũ valere, plurimum ad refellendam: contra ſpecies firmam habet probationem generis, infirmam refutationem. quæ*
t *Dialecticorum diſciplina in iure etiam noſtro fundata eſt.* [t]
20 † *Aliquando vero & affirmatiue hinc argumentamur.*
u *quicquid enim cauſam inſtruit, inſtrumentum dici* [u] *põt:*
x *Quicquid iure non fit, eſt iniuria.* [x] *Omnis doni datio, eſt donatio. Sed hæ generalem definitionem non vitiant: pauca enim eiuſmodi ſunt exempla. Item aliquando nec negatiuè concludit, cum ratio inuentionis vocabuli aliud inducit. Quid enim, ſi quid inductum eſt ab eo, quod fieri deberet? non ſequitur, ſi id minus fiat, nomen non compe-*
y *tere.* [y] *Tutores dicti ſunt, quod pupillum tueri debent: non ſequitur, eum tutorem qui pupillum negliget, non eſſe tutorem. Idem quoque eſt, ſi ab eo quod olim & frequentius obſeruabatur, nomen deductum ſit: vt nuptia, quod*
z *noua nupta obnuberetur & velaretur* [z] *hic non valet argumentum, cum priſtinus ritus abolitus ſit. Verum in hoc articulo inextricabiliter ferè diſputatum eſt: & omnia hic explicare, ſcholiorum natura non patitur.*

ADDITIONES.

a §.ſerui, ſup.de iure perſon.
b ſup.de pat pot.§ [illegible] autem.
c l poſtliminium ff.de capt & poſtlim reuerſ.
d l.retro.ff.de capt. & poſtlim.&c.
e Salomo.in l Gallus, § quod ſi is, ff.de lib.& poſth.
f d.l.retro.de cap.
g §.alio mo[illegible] inſ.qu b mod.teſt infir.
h §.fi.inſ. Qu b non eſt permiſſ fac.teſt.& l. ſi quis filio, §.quatenus, ff de inuſt.rupt.teſt.
i Probatur in l.ſi pater.de ſuis & legit.& vide Salo. in l. Gallus, §. quid ſi is, ff de lib & poſthum
k l.lex Co[illegible] n.ff de vulg & pup.ſubſt.
l hoſtes, 118 ff.de verb.ſign.
m In d.l.hoſtes
n propter l.ſi quid.C.de cap.& l.poſtli.17.ff eo.
o Per l.poſtlim.19.§.à piratis.& l.hoſtes.24.§.latrones.eod.
p l.qui in ſeruitute.de reg iur.l.cum hære.§.1. de acquir. poſſ.l.ſic. eueniet.de adult.
q l.in bello.12 § ſi quis.de cap.& poſtli. vide hac ſent. multis confirmatam apud Salom.in d.§.quid ſi is.
r l.fi.§.1.C.de ſent paſſ.
s l propter ff.fam.herciſ.l.ſi necem, § ſi deportatus, ff.de bon. lib.
t Per tex.noſt. hic.
u l retro.16.hoc tit.
x l.nihil intereſt, ff eod.
y l poſtlim.5.§.captiuus.eo.tit.
z l.ſi quis, C.de cap.
a caſus in l.ab hoſtib ff de capt.
b l.deniq. & l.ſeq.ff.ex quib.cau maio.&c. l.cum hær §.1. de acq. poſſ.l ſi 11.qui pro empt de vſucap.
c l.non vt à patre.& l.cum dot.14.§.non vt pater.ff.de cap.
d d.Auth de nupt.§ ſed etiam cap.grad. col.4.
e c.1.de coniug.ſeuo
f Ioan.Fab inſ in d.§.eius qui.
g l.Gallus.§.qui.
h l.lex Cornel.ff de vulg & pup ſubſt.
i Vigilius in §.eius qui.inſ.quib non eſt permiſſ.fac.teſtam.
K Salo in d § quid ſi is.de liber.& poſthu.
l l.ſi quis filio.§.veritum, de iniuſto rup.teſt.
m §.r.inſ.de excuſ tut.
n l.cum duæ, eod tit.
o Glo.verb.poſtlim.
p l.1.de acq poſſ Fulg.in l.1 §.appellata.ſi cert.pet.vbi Bar & Dd. tractant hunc locum.
q Contra l.poſtlim §.transfugæ, ff.de cap.
r Vigilius in princ inſ.de teſt.
s lib.5.cap.10.

t l ſi quid earum, §.inter emp.de leg.3.
u l.1 de fide inſtrum.
x inſ de iniu.in princip.
y Alci.in l.taberna, ff de verb.ſignif.
z cap.hæc imago 33.q.5.

§.Præterea.

1 *Emancipatione tollitur poteſtas patria.*
2 *Nec pater inuitus emancipat, nec filius inuitus emancipatur.*
3 *Cauſa efficiens emancipationis.*
4 *Emancipationis vetus ſollemnitas.*
5 *Hodie apud quemlibet iudicem poteſt pater filium emancipare.*
6 *Emancipationis effectus.*
7 *Manumiſſio ſeruorum, emancipatio liberorum eſt.*
8 *Manumiſſionem pro emancipatione ſecundum ius vetus propriè dici, ſecus de iure Codicis.*
9 *Pater hodie ſuccedit filio emancipato ad inſtar patroni.*
10 *Qui ſpem ſucceſſionis habet, idem & tutelæ onus ſubire debet.*

a Præterea emancipatione quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe, ſed emancipatio antea quidẽ vel per antiquam legis obſeruationem procedebat, quæ per *b* imaginarias venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur, vel ex Imperiali reſcripto. *c* Noſtra autem prouidentia etiam hoc in melius per conſtitutionem reformauit: vt, fictione priſtina exploſa, recta via ad competentes iudices vel magiſtratus, parentes intrent: & filios ſuos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deincepa, a ſua manu dimittant. *d* Et tunc ex edicto Prætoris in bonis huiuſmodi filij, vel filiæ, vel nepotis, vel neptis, qui quæve a parente *e* manumiſſus vel manumiſſa fuerit, eadem iura præſtantur parenti, *f* quæ tribuuntur patrono in bonis liberti: Et preterea ſi impubes ſit filius vel cæteri: ipſe parens ex manumiſſione *g* tutelam eius nanciſcitur.

1 *a* Sexus † *modus, quo eximitur filius ex patria poteſtate, eſt emancipatio, quæ eſt relaxatio nexus patrij, cum conſenſu patris emancipantis, & filij emancipandi, corã com-*
a *petente iudice: dicta* [a] *quaſi manſi emptio, ficta & imagi-*
2 *naria.* † *Neque enim filius regulariter poteſt cogere patrem, vt eum emancipet, neque etiam filius inuitus eman-*
b *cipari poteſt* [b] *ideo emancipatio eſt actus voluntarius non neceſſarius: Item e diuerſo nudus conſenſus patris vel filij non ſufficit, ſed requiritur ſollemnitas quadã: quæ propriè*
c *eſt iudicis* [c] *acceſſus,* † *vides itaque cauſam efficientem*
3 *emancipationis eſſe, conſenſum vtriuſque & patris, & filij, iuncta ſollemnitate. Non autem neceſſario pater cauſam allegare tenetur, propter quam filium emancipet, ſimiliter nec filius, ſed ſatis eſt conſenſus vtriuſque acceden-*
d *te ſollemnitate coram* [d] *iudice.*

b Imaginatio venditionis. *Emancipatio igitur, hoc eſt, e manu traditio, quædam ſimilitudo venditionis eſt,*
e *introducta* [e] *a lege veteri. Facta enim eſt olim per ima-*
4 *ginariam venditionem* † *quæ fiebat hoc modo. Adhibitis quinque teſtibus, & eo qui Libripens vocabatur, pater naturalis mancipabat filium patri fiduciario, emptori ſcilicet filij, aliquot nummis precij loco ab eo acceptis. Deinde pater fiduciarius addebat hæc verba:* Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio iſte mihi emptus eſt hoc ære, æneaque libra. *Deinde ære percutiebat libram, idque æs dabat venditori. Poſtrema pater fiduciarius remancipabat emptum filium patri naturali, a quo deinde manumittebatur, quod ideo fiebat,*

vt ſi filius ille mortuus fuiſſet, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius, ſucceſſeret. De hoc copioſius tractant
f *Caius* [f] *& Boetius.* g
5 c Noſtra autem. † *ſubiungitur innouatio, quomodo hac venditionum fictione exploſa, Iuſtinianus conſtituerit patrem apud quemlibet iudicem poſſe filium præſentem atque conſentientem emancipare. Quod ſi infans ſit filius*
h *aut abſens, Principis auctoritate interueniente* [h] *id fieri debet.*
6 d Et tunc. † *Effectus emancipationis eſt, ſolutio patriæ poteſtatis, ita quod filius poſtea ſuo nomine liberare contrahere, teſtari, & omnia agere poſſit, ſicuti paterfam. Secundo, quod acquirat plenum dominium, hoc eſt, proprietatem & vſumfructum in bonis aduentitijs, excepta tamen*
i *dimidia* i *parte vſusfructus, quæ ipſi patri, veluti in præ-*
k *mium emancipationis reſeruatur.* k *Liquet igitur, emancipationem eſſe beneficium, quia filius per eam multa ac-*
l *quirit, quæ prius non habuit.* l *Quare ab Imperatore* libe-
m ralitas *etiam dicitur.* m
7 e Manumiſſus. † *Accurſius manumiſſum pro emancipato improprie accipi docet. Nam vti in ſeruis manumiſſionem, ita in liberis* emancipationem *proprie dici-*
n *mus.* n † *Quod iure Pandectarum verum non eſt, quan-*
8 *doquidem veteres non alium manumiſſionis modum in liberis habebant, quam in ſeruis, & ideo vt emancipationi locus eſſet, prius filium ad ſeruilem ſtatum, per imaginariam venditionem redigebant, & deinde ceu ſeruum manumittebant. hincq; manumiſſionem pro emancipatione, huius iuris reſpectu, proprie accipimus.*
9 f Quæ tribuuntur patrono. † *Puta quoad ſucceſſionem. Succedet igitur pater filio emancipato in totum ab inteſtato, liberis non extantibus: ex teſtamento in tertia bonorum parte: liberis ſuperſtitibus, nihil ex eius bonis conſequitur.*
10 g Tutelam. † *Quia ad quem ſpectat commodum ſucceſ-*
o *ſionis, ad eundem & tutelæ onus* o *pertinet.*

ADDITIONES.

a Vigli. inſ. de teſtam. ord.
b Glo. in eo § ſi. in verbo pene.
c l. non nudo. C. de emancip.
d d. l. non nudo
e Vide Alcia. in l. pupil. ff. de verb. ſignif.
f lib. 1. Inſtitut.
g In commenta. Top. Cic. lib. 3.
h Iuxta l. iubemus. 5. & l. ſi C. de emanc. lib.
§. hoc quoque. verſ. deoq; inſ. per quas perſ. nob. acq.
k l. cum oportet. § pen. de bonis quæ lib.
l L. 1. ff. ſi a parente quis manumiſ. fuerit.
m d. l. iubemus. C. de emancip. lib.
n l. 1. § alienat. quando de peculio actio eſt annalis.
o inſ. de legit. patr. tut.

§. Admonendi.

1 *Habens plures liberos, poteſt vnum vel plures emancipare.*
2 *Pater quandoque emancipare cogitur.*
3 *Locus ex Cicerone ad hunc §.*

Admonendi autem ſumus, liberum arbitrium eſſe ei, qui filium, & ex eo nepotem vel neptem in poteſtate habet, filium quidem de poteſtate dimittere, nepotem vero vel neptem retinere: & econuerſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem vero vel neptem manumittere, vel omnes ſui iuris efficere. Eadem & de pronepote, & pronepte dicta eſſe intelligantur.

a Iſte §. *in titulo De adoptionibus, ſub Caij a Iuriſconſulti nomine refertur: quem Bart. exclamat vt ſingularem, & ad multas hypotheſes applicabilem. Docet autem in effe-*
1 *ctu,* † *quod liberum ſit habenti filium, & ex eo nepotem ac deinceps deſcendentes, quem velit ex his, aut etiam plures emancipare, & alios in poteſtate retinere. Quemadmodũ*
b *enim in patrimonio moderando cuilibet* b *libera cõceditur adminiſtratio: Ita & in emancipandis aut retinendis ſub poteſtate ſua liberis, parentibus plena datur poteſtas, cum*
c *in ipſos* c *ius & dominium habeant.* † *Sunt tamen caſus*
2 *certi, in quibus pater etiam inuitus cogitur emancipare:*
d *quos forte ad finem huius tituli* d *referemus. Facit quoq;*
3 *huc pulchre* † *quod M. Cicero in Oratione pro L. Cornelio Balbo ſcribit:* Fundamenta eſſe firmiſſima Romanæ libertatis, ſui quemque iuris & dimittendi & retinendi eſſe dominum.

ADDITIONES.

a l. 28. liberum, ff. de adopt.
b l. in re mand. C. mand. l. ſed etſi. § conſuluit, ff. de pet. hæred.
c l. in ſuis, ff. de ſuis & leg. l. 3. & 4. ff. qui ſunt ſui vel alie. iur.
d in §. vlt. num. 2.

§. Sed & ſi pater.

1 *Adoptione ſpecifica poteſtas patria diſſoluitur.*
2 *Ad emancipationem actorum ſcriptura requiritur.* 4.
3 *Actorum interitu, veritas non debet conuelli.*
5 *Emancipatio quomodo probetur.*
6 *Tacens an pro conſentiente habendus.* 8. 9.
7 *Tacere eſt medium inter conſentire & diſſentire.*
10 *Præſens in iudicio ſi taceat, conſenſiſſe videtur.*

a Sed & ſi pater filium, quem in poteſtate habet, auo vel proauo naturali ſecundum noſtras conſtitutiones ſuper his habitas, in adoptionẽ dederit; id eſt, ſi hoc ipſum b actis interuenientibus apud competentẽ iudicẽ manifeſtauerit: præſente eo qui adoptatur, c & nõ contradicente, necnon eo præſente qui adoptat, ſoluitur quidem ius poteſtatis patris naturalis: tranſit autem in huiuſmodi parentum, in cuius perſona & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus.

1 a Additur † *& alius diſſoluendæ patriæ poteſtatis modus, nempe* adoptio ſpecifica, *per quam filiusfamilias paterna ſacra commutaſſe tantum intelligitur: vt ſi a patre naturali detur in adoptionem non extraneæ perſonæ (nec*
a *enim tunc diſſolueretur* a *ius patris naturalis) ſed auo, vel proauo materno, aut etiam, ſi ipſe pater ſui iuris ſit, paterno: eo namq; caſu prima poteſtas, id eſt, paterna diſſolui-*
b *tur, & ſecunda, id eſt, auita conſtituitur, de qua re alibi* b *a nobis tractatum eſt.*
b Actis interuenientibus. *Id eſt, actorum ſcriptura inter-*
2 *ueniente.* † *Requiritur enim in emancipatione coram cõpetente iudice, actorum quoque ſcripturam intercedere. Sufficit autem, eam a principio fuiſſe confectam, in tantũ, vt etiam ſi poſtea forte intercideret, aut interiret, eius tamen poſſet tenor per incorruptæ fidei teſtes comprobari.*
c *Etenim in liberorum emancipationibus,* c *ſicut & in do-*
3 *nationibus, non tam ſcriptura quam veritas conſiderari*
d *ſolet:* † *actorumque interitu veritas conuelli* d *non debet.*
4 † *Quod ſi nunquam acceſſerit ſcriptura, putant quidam, emancipationem valere, cumque ſit voluntariæ iuriſdi-*
e *ctionis, non eſſe ſcripturam neceſſariam:* e *magis tamen*
f *eſt, ab initio ſcripturam interponi* f *debere: idque crebrius*
5 *obtinuit.* † *Siquidem de tribus docendus eſt iudex: rem eſſe geſtam, item ſcripturam inde confectam: quæ duo*
g *quemadmodum probanda ſint, ſatis liquet:* g *& eandem*
h *extitiſſe, ſed deperditam eſſe. id quod iuriſiurandi* h *ſacramento corroborari poteſt.*

c Et

c Et non contradicente. Itaque ſi taceat filius, pro con-
ſentiente habendus eſt. Quod quando procedat, longa di-
i ſputatio eſt. Et interpretes, præcipue Bartolus, i hoc per-
plexum plurifariam diſtinctionibus, ſubdiſtinctionibusq;
diſſeruerunt. Nos breuiter rem in compendium redige-
7 mus, cætera diffuſius extricanda relinquentes alijs. † Ta-
cere igitur medium quoddam eſt inter illa duo extrema,
K conſentire & diſſentire. Vnde Paulus. k Qui tacet, in-
quit, non vtique fatetur, ſed verum eſt, eum non nega-
re. Quare ſi talis incidit facti ſpecies, in qua neq; expreſ-
ſè requiratur voluntas, nec contradictio, nulli extremorum
l applicandum l erit. Sin vero neceſſe eſt, quod alicui ex-
tremorum adiungatur: tunc ſi ex contumacia quis non re-
m ſpondeat, præſumitur in ſui præiudicium vel aſſentire m
8 vel contradicere. † Sed ſi non contumaciter taceat, diſtin-
guendum eſt. aut enim actus eſt huiuſmodi, qui poſſit eo
etiam inuito expediri: quo caſu tacens in ea cauſa eſt, vt
conſenſiſſe non cenſeatur: aut vero in eo actu loquimur, qui
explicari non poteſt, niſi eius quoque cōſenſus interueniat,
vt quia actum contradicendo impedire queat: tunc inter
expreſſam voluntatem & patientiam nullam facie ius
differentiam. Non enim neceſſe eſt, eum velle: ſed non nol-
9 le ſufficit. † Si igitur ſciuit, & non poteſtatur, non contra-
n dicit: etiamſi nullus dolus n ſit admixtus conſentire præ-
o ſumitur. o Vnde proditum eſt, ſi filius præſente patre crea-
tus ſit Decurio, patrem, cum prohibere id quiuerit, neque
p contradixerit, conſenſiſſe videri. p Idem in fideiuſſore a
tutore nominato reſponſum eſt, qui patitur nomen ſuum in
actis ſcribi, neque contradicit, quod conſenſum præbuiſſe,
q & per ſollēnem q ſtipulationem ſe obligaſſe videatur. Idē
r de eo dicitur, qui ſe præſente rem ſuam obligari patitur. r
Et generaliter de quocunque, qui patitur alium experiri
ſ de iure ad ſe pertinente. ſ Sed hoc non procedit, vbi ex
conuentione perſonarum, & pro forma requiretur expreſ-
t ſus conſenſus. t Sed nec is, qui erubeſcit aliquid ob ma-
gnam verecundiam dicere, conſenſiſſe exiſtimandus eſt.
10 † Illud tamen non omittendum, ſemper in iudicialibus ta-
citurnitatem patris præſentis haberi pro conſenſu, & ſibi
x præiudicare. x Quapropter & in actis ſcribendum eſſe Pa-
tre præſente, & non contradicente, eleganter Bartolus y
idque perpetuo mente tenendum eſt.

ADDITIONES.

a ſup. de adopt. § ſed hodie.
b d § ſed hodie.
c l. 2. de emancip lib.
d l. emancipatione, C. de fide inſtrum.
e Argumento l. poſt mortem. de adopt. vbi fit mentio de teſtibus, non de ſcriptura.
f l. 2. C. de mag. municip. Cyn. Bal. in d. l. emancipatione.
g d. l. emancipatione, & l. teſtium, in fi. C. de teſtib.
h l. fi C. de fide inſtr.
i In l. quod dotis. ff. ſol. matr.
K in l. qui tacet, ff. de reg. iur. c is qui tacet. eod. tit. in 6.
l l. 1. § ſcientiam, de tributoria actio.
m l. de ætate, § qui tacuit. de interrog. actio.
n Bart. in d. l. quæ dotis.
o l. ſæpe, § ſed ſcientib. de re iudic. gl. ord. in l. Caius, de pignor.
p l. quoties. ad municip. l. honores, § pater. de decurio.
q l. 4 § ſi de fideiuſſ.
r l. fideiuſſor, § pater, ff. de pig.
ſ Dyn. in c. qui tacet. de reg. iur. in 6.
t l. 1. de adopt & Iaſ hic.
u tex. notab. in l. pen. de fur. ſicut alleg. gl. in l. filius fam. § inuitus, de procur.
x text notab. in c. 2. de appel. in 6.
y l. 1. de relat.

§. Illud autem.

1 Vnde cognoſcamus, aliquem in noſtra eſſe poteſtate.
2 Filius natus, antequam pater ſenatu moueretur, ſena-
toris filius dicitur.
3 Conceptus ante deportationem patris, legitimus eſt.
4 Idem ſi poſt conceptus ſit, patris tamen poteſtati non
ſubijcitur.
5 Filius ante ſacerdotium conceptus, naſcitur legitimus.

Illud autem ſcire oportet, quod ſi nurus tua ex filio
tuo conceperit, & filium poſtea emancipaueris, vel in
adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus
quod ex ea naſcitur, in poteſtate tua naſcitur. Quod ſi
poſt emancipationem vel adoptionem conceptus fue-
rit: patris ſui emancipati, vel aui adoptiui poteſtati
ſubijcitur.
1 Ad † cognoſcendum, an quis in noſtra ſit poteſtate cō-
a ſtitutus, tempus conceptionis inſpiciendum a eſt, quod Im-
2 perator hoc loci exemplis eleganter declarat. † Sic &
conceptus, priuſquam pater eius de ſenatu motus eſt, qua-
b ſi ſenatorius b filius cenſetur. † Quod & de eo traditum
3 eſt, qui, priuſquam pater eius deportaretur in inſulam, con
c ceptus eſt. c Sed & ſi poſt deportationem conceptus ſit c fi-
d lius, cum matrimonium adhuc duret d legitimum naſci
e humanius eſt: e vt illi ſua magis proſit innocentia, quam
f noceat culpa patris. f † Non tamen patris ſubeſt pote-
4 ſtati: cum pater ob deportationis g pœnam, quo ad ciuiles
g actus, fingatur mortuus. † Idem & de ſacerdotis filio re-
5 ſponſum eſt, qui ante ſacerdotium concipitur.

ADDITIONES.

a ſup. de ingenuis, § 1.
b l. emancip de ſenato.
c l. ex facto, § ex facto, ad Treb.
d l. 1. C. de diuort.
e Bart. in d. l. ex facto.
f l. 1. § ſi emancipatis, de bon poſſ. contratab.

§. Et quidem.

1 Naturalis filius dicitur, ex iuſtis nuptijs progenitus.
2 Emancipatio requirit patris & filij conſenſum.
3 Caſus, in quibus pater cogitur emancipare filium.
4 Caſus, vbi filius etiam inuitus emancipari poteſt.
5 Adoptiui & naturalis filij par cauſa.

Et quidem neq; naturales liberi, neq; adoptiui, vllo
pene modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua
eos dimittere.
1 Naturales, ſcilicet & legitimi. Nā naturalis filij uerbo
paſſim iuriſconſulti eū intelligunt, quem naturalem & le-
gitimum ſimul vocamus, hoc eſt, ex iuſtis nuptijs genitū.
2 Cum † emancipatio ex vtriuſq; & patris & filij arbi-
a trio a pendeat, conſequitur, quod ſicut pater recuſantem fi-
b lium non poteſt dimittere ex ſua poteſtate b ita nec filius-
familias poſſit vllo modo cōpellere patrem inuitum, vt eū
c emancipet, ac ex paternis ſacris dimittat. c Hoc tamē per-
3 petuum non eſt. † Certis quippè caſibus pater filium eman
cipare compellitur: vt ſi male contra pietatem filium ad-
d ficiat d aut ſi id, quod ſibi relictum eſt, hac contemplatio-
ne, vt liberos ſuos emanciparet, agnouerit, ne teſtantium
e voluntas circumueniatur, e vel ſileno filiabus ſuis pec-
f candi neceſſitatem f impoſuerit: aut arrogatus pubes fa-
ctus probauerit ſibi non expedire, ſi in arrogatoris pote-
g ſtate maneat. g † E diuerſo quoque ſunt caſus, in qui-
4 bus, patri licet filium vel inuitum emancipare. Nam ex
quibus cauſis exhæredari filius poteſt, ex eiſdem ipſe,
h quantumuis reluctans, iuſte emancipatur. h Quæ autem
i ſint hæ cauſæ, Iuſtinianus i alibi recenſet. † Ex hoc porro
5 text. conſtat, eiuſdē iuris haberi adoptiuos filios cuius ſunt
K naturales, id eſt legitimis nuptijs k geniti.

ADDITIONES.

a l pen. C. de emanc. lib.
b §. generaliter. Nouell. quib. mod. nat. eff. leg.
c L. non poteſt, ff de adopt.
d l. ſi ff. ſi a parent. quis fuerit ma.
e l. ſi cui, de condi. & demonſt.
f l. ſi lenones, C de epiſc. aud.
g L. nonnunquam. & l. ſeq. ff. de adopt.
h Iaſ. hic ad Porc. alleg l. quidam cum filium. vbi vide Bart. de verbor. oblig.
i In §. aliud quoque. Nouel. vt cum de appell. cog.
k § in plurimia, ſup. de adopti.

DE TVTELIS. TIT. XIII.

In Rubr. & princip. tit.

1 Tranſeamus nunc ad aliam diuiſionem perſonarum. nam ex his perſonis, quæ in poteſtate non ſunt, quędã vel in tutela ſunt, vel in curatione: quædam neutro iure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela, vel in curatione ſunt. Ita enim intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro iure tenentur. Ac prius diſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt.

1 *Contiauato huius tituli.*
2 *Perſoaa ſui iuris aut ſunt ſub tutela, aut ſub cura, aut a neutris pendent.*
3 *Contrariorum eadem eſt natura & vis.*

1 *DIVISIONE † ſupra a ſcripta, quæ eſt, perſona-*
a *rum, aliæ ſunt iuris alieni, aliæ ſui iuris, Pertractatum* b
b *eſt a Iuſtiniano, quæ ſint perſonarum iura, alterius pote-*
ſtati ſubiectarum: nunc alterum membrum ſubdiuidit.
2 *† Perſonarum, quæ ſui iuris ſunt, aliquas tutorum aucto-*
ritate, alias curatorum directione regi, quaſdam a neutris
pendere, ſed ſuo penitus relinqui arbitrio. Vnde diuiſio
in textu pro ſubdiuiſione ponitur, ſicut Faber recte anno-
tauit. Si ergo intellexerimus, quæ perſonæ ſub tutela vel
curatione conſiſtant, perfacile ex contrariorum natura di-
3 *ſcemus, quæ neutro iure teneantur. † Omnium enim re-*
c *rum, vt alibi* c *etiam diximus, in contrarias partes cogni-*
d *tio ex eiſdem ſuppeditatur locis: contrariorum* d *negantiũ*
ea vis eſt, atque natura, vt altero poſito vel cognito, alterũ
ſtatim ſubmoueatur & cognoſcatur. Porro quia tutela
præcedit curam, vt impubes puberem: ordinem ipſum ſe-
cutus naturæ Imperator, primus de tutelis *generali tra-*
ctatu diſſerit.

ADDITIONES.

a In princ. ſup. de his qui ſunt ſui vel alie. iuris.
b a tit de his qui ſunt ſui vel alie. iur. vſque in locum hunc.
c In princ. d. tit. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.
d Cic in Topic.

§. Eſt autem.

1 *Tutela definitio, quidque in ſe contineat.*
2 *Definitionis explicatio.*
3 *Acceptio vis & poteſtatis.*
4 *Vis & poteſtas genus in definitione: & quid ſignificet caput liberum.*
5 *Subiectum tutelæ.*
6 *Tutor quis & qualis ſit.*
7 *Curator rebus datur.*
8 *Officiam curatoris.*
9 *Modi tolleadæ patriæ poteſtatis.*
10 *Tutela eſt de iure Ciuili.*
11 *Tutela triplex.*
12 *Tutela teſtamentaria quę ſit.*
13 *Legitima tutela quid, & quotuplex:*
14 *Tutelę datiuæ quando ſit locus.*
15 *Cauſa efficient tutelę.*

Eſt autem tutela (vt Seruius definiuit) vis ac poteſtas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatem ipſe ſe defendere nequit, iure Ciuili data ac permiſſa.

1 Hæc † tutelæ *definitio eſt Seruij Sulpitij Iureconſulti,*
& ex duobus generibus, cum ab effectu & officio, tum a cau-
ſa efficiente conſtatur. Sicque & officium, & cauſam com-
plectitur: vt non ſit falſus Cicero, qui in Bruto ſcriptum re-
liquit, in vno Sulpitio fuiſſe artem. Excutiamus autem
2 *definitionis verba.* † Tutela (inquit) eſt vis ac poteſtas:
Theophilus & Hermonop. δύναμιν *vocant, vt legiſſe videa-*
tur ius, non vis. Cæterum Doctores hęc verba varie inter-
pretantur: alij viridem poteſtatem, alij violentam cũ Ac-
3 *curſio, alij vigentem: † ego autem puto,* vim *hic accipi pro*
virtute & efficacia iuris, & poteſtatem *pro auctoritate &*
facultate, vt ſit ſenſus: Tutela *eſt virtus atque auctoritas*
quædam, quę a lege proficiſcitur, in commune vtilis, Neq;
vero rarum eſt hoc, vt poteſtas *pro auctoritate accipitur.*
Vnde dictum eſt, ſua poteſtate facere. *Et Iuſtinianus* po-
a tentiam a *pro auctoritate poſuit. † Quod* tutela *ſit vis ac*
4 *poteſtas, genus eſt in definitione, & alijs ſpecieb. commune.*
Nam & curationi conuenit, & poteſtati dominicæ, quare
additur neceſſario differentia, quod ſit poteſtas in capite
b libero: *Ideſt, libera homine.* b *nam caput liberum pro ho-*
mine libero veteres dicebant. Eſt enim hęc vetus locutio,
in capite libero: *pro* in caput liberum, *Sic etiã iſti dicunt*
impenſas in rebus dotali. factas: pro impenſas in res do-
c tales factas. c *Hinc caput liberum facere, pro manumittere*
apud Plautum in Mercatore: LIBERVM caput ſibi faciã
paucos menſes. Hęc ergo verba (poteſtas in capite libero,)
5 *† materiam, ſiue ſubiectum denotans, & ab Accurſio ad*
pupillum referuntur: quaſi eum oporteat liberum eſſe pa-
trię poteſtatis reſpectu. item quia ſeruus non poſſit in tute-
la eſſe; eſt enim in poteſtate domini. Filijsfamilias autem
tutores regulariter & ſecundum formam iuris non dãtur
d *niſi paucis caſibus exceptis* d *cum parētes. in quorum ſunt,*
6 *poteſtate, legitimi ipſorum fiant adminiſtratores. † Barto-*
e *lus* e *vero hęc verba ad tutoris perſonam refert, qui habeat*
huiuſmodi poteſtatem. Liberalis enim conditionis debet
eſſe omnis tutor. Subnectit aliam differentiam, Ad tuen-
dum eum, &c. *Qui eſt effectus tutelæ, ac officium: & per*
hanc, poteſtatem patriam remouet, quę alios effectus ha-
f *bet, vt ſcilicet quęratur* f *patri, &c.*
7 *Item † per dictionem* (eum) *indicat Imper. quod tutor*
principaliter perſonæ pupilli & non bonis ſiue patrimo-
nio detur, & vt excludatur rurſum curatorem, qui non da-
g *tur principaliter ad perſonę defenſionẽ, ſed ad bonorum* g
tuitionem. Sequitur: Qui propter ætatem &c, *vt rur-*
8 *ſus curator ſubmoueatur: † cuius officium eſt, res adulti,*
decoctoris, & furioſi adminiſtrare, perſonamque in conſe-
quentiam tueri: non quod propter imbecilliorem ętatem,
ſed quod propter furorem & prodigalitatem ſibi, rebuſ-
que ſuis vel ſupereſſe nequeant. Sed & poteſtas patria
hoc diſcrimine tollitur: nam qui ſunt in tutela, ab eo li-
berantur, quando ſunt adulti facti: ſed in patris manu
conſtitutus, etiamſi centum eſſet annorum, non eximere-
9 *tur: † niſi mors patris, vel emancipatio, aut alius modus*
h *exeundi de poteſtate; interueniret.* h *Et hęc eſt prior*
pars definitionis. In altera parte, cauſa efficiens ſubijci-
10 *tur* i *ſcilicet,* Iure Ciuili data ac permiſſa. † *Tutela*
enim

enim neque iuris naturæ neq; iuris gentium eſt ſed iuris
ciuilis: quod ita diſpoſuit, & permiſit, vt vel ex teſtamen
11 *to, vel a lege vel deniq; a iudice daretur.* † *Hinc tripli-*
cem habemus tutelam ſcilicet teſtamentariam legitimã,
12 & datiuam: *ſicut ſubſequentia docebunt.* † *Et teſtamenta*
tia tutela *eſt, quando parentes liberis impuberibus, quos*
13 *in poteſtate habent teſtamento tutores dant.* † Legitima
eſt, cum tutor a lege datur. quæ locum habet, cum in teſta-
i *mento nullus datus eſt. Et hæc eſt quadruplex. Prima* i
agnatorum, *quam lex 12. tabularum expreſſe defert pro*
ximis agnatis, vel etiam iure Nouellarum *cognatis, & il-*
la primum ex mente & verbis legis introducta eſt. Secun-
K *da* patronorum K *quam habent patroni in libertis, eo-*
rumque liberis *: quæ tametſi ex mente legis duodecim ta-*
bularum proficiſcatur, non tamen expreſſis verbis intro-
l *ducta eſt. Tertia* parentum l *cum illi liberorum emanci-*
patorum tutores fiunt, ad exemplum patronorum, per ex-
m *tenſionem, ſiue productionem legis. Quarta* fratrum, m
quæ fiduciaria *dicitur, quando fratres tutelam fratris ſui*
14 *emancipati impuberis conſequuntur.* † *Quando autem,*
neque ex teſtamento, neque ex diſpoſitione legis tutor ex-
tabat, dabatur a iudice. Et hæc tutela dicebatur Datiua:
n *de qua ſuo loco* n *agetur.* † *Ex quibus omnibus conſtituitur,*
15 *cauſam efficientem tutelæ eſſe, aut teſtatorem, aut legem,*
aut iudicem: idque hæc poſterior definitionis pars ſignifi-
cat. Atque hæc pro fundamento quopiam præſentis mate-
riæ, in modum præuiæ cuiuſdam inſpectionis, prælibanda
eſſe duxi.

ADDITIONES.

a Nouell de defenſ. ciuita. §. nos igitur.
b Vid. Gel. lib 5. cap 19.
c tot. tit. de impenſ. in reb. dot. fact.
d Gl. ſup. in pr. in huius tit. & l. fin. §. minores. C. de ſent. paſ. & l. fi. § ſin autem, C. de bo. quæ lib. Dd. l. 3. C. de bo. mat. Bar. l. vlt. §. 1. de ver. ſig.
e Bar. in l. 1. ff. hoc tit.
f Iuxta gl. in l. 1. ff. hoc tit.
g l. 8. in copulandis. C. de nup.
h De quib. ſup. qui. mo. ius pa. pote. ſta. ſoluit.
i Inſ. de legi. agn. tutel. & ff. de leg. tut.
K Inſ. de legit. patro. tut.
l Inſ. de legit. paren. tut.
m Inſ. de fiduc. tutela.
n Inſ. de Attiliano tut.

§. Tutores.

1 *Tutores principaliter perſonæ dantur.*
2 *Tutores vnde dicti.*
3 *Argumentum ab etymologia negatiue valet.*
4 *Fallit, ſi ratio inuentionis vocabuli, aliud inducit.*
5 *Fallit, ſi ab eo, quod olim obſeruabatur, nomen deductum ſit.*

Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent, exque ipſa re nomen acceperunt. Itaque appellantur tutores, quaſi tuitores atque defenſores: ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

1 Tutor † *proprie dicitur, cui tuendi pupilli ius princi-*
paliter commiſſum eſt: in conſequentiam tamen gerendis
2 *etiam defendendiſque pupilli rebus dari cenſetur.* † *Vnde*
tutores, *quaſi tuitores, id eſt, defenſores, a tuendo & defen*
dendo appellantur. Iurare enim debent, ſe non relicturos
pupillum indefenſum. Hinc arrepta occaſione, Interpretes
de argumento ab etymologia vocabuli ducto agunt, an &
a *hoc in iure obtineat. nos cã rem etiam* a *ſupra attigimus.*
3 *Breuiter,* † *argumentum ab etymologia negatiuè omnino*
eſt efficax, non etiam affirmatiue: nam a quo remouetur
genus, ab eo & quelibet ſpecies remouetur: non econtra.
Fur a ferendo, id eſt contrectando dicitur: verum erit, ſi di
b *camus: Res non eſt contrectata,* b *igitur in ea furtum fa-*
4 *ctum non eſt. & id pro regula proditum eſt.* † *Hoc tamen*
c *non procedit, cum ratio inuentiones vocabuli* c *aliud in-*
ducit. Nam ſi quid inductum eſt ab eo quod fieri deberet,
non ſequitur ſi id minus fiat, nomen non competere. Sic
Tutores *dicti ſunt, quod pupillum negligit, non eſſe tuto-*
d *rem. Quod & in* Auguſto *dicendum* d *eſt qui licet impe-*
5 *rium non augeat, tamen nomen tenet: cum ſimilibus.* † *Sic*
etiam non obtinet hoc argumentum, ſi ab eo, quod olim &
frequentius obſeruabatur, nomen deductum eſt. Sic nu-
ptiæ dictæ ſunt, quod noua nupta obnuberetur & velare-
tur: hic non valet argumentum, cum priſcus ritus aboli-
e *tus* e *ſit: vnde tametſi non obnubantur hodie mulieres,*
ſunt tamen nuptię.

ADDITIONES.

a In § ſi ab hoſt. quib. mod. ius pat. pot. ſol.
b l. 1. de acq. poſ.
c Alcia. in l. tabernæ. de verb. ſig.
d cap. hæc imago 33. q 5.
e Vide quæ dixi ſup. de pat. poteſtate. §. 1.

§. Permiſſum.

1 *Teſtamentaria tutela eſt potior alijs.*
2 *Parentes poſſunt liberis in teſtamento tutores dare.*
3 *Liberorum appellatio.*
4 *Tria requiruntur, vt teſtamentaria tutoris datio ſit valida.*
5 *Emancipato & naturali tantum filio non rectè tutor datur, niſi cum Iudicis decreto.*
6 *Spurio nunquam rectè tutor datur.*
7 *Fœminæ non dant tutores, niſi cum aſſenſu Iudicis.*
8 *Quomodo auus nepoti rectè tutorem det.*
9 *Etiam in codicillis tutor relinqui poteſt.*
10 *An ab inteſtato tutor dari queat.*

Permiſſum eſt itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in poteſtate habent, teſtamento tutores dare. Et hoc in filios filiaſque procedit omnimodo, nepotibus verò, neptibuſque ita demum parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortem eorum in poteſtatem patris ſui nõ ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus, mortis tuę tempore in poteſtate tua ſit, nepotes ex eo non poterunt ex teſtamento tuo tutores habere, quamuis in poteſtate tua fuerint, ſcilicet quia mortuo te, in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt.

1 *Quum triplicem eſſe tutelam ſupra dixerim,* † *& (teſta-*
mentaria *(ſit reliquis duab. potior, vt quæ ipſos parentes)*
quorum ſumam illa, quę duce natura exiſtit, affectio, per
a *magni in iure* a *æſtimatur) reſpicat, ideo de ea primò diſſe-*
2 *rit.* † *Obſerua autem, quod parẽtes maſculi poſſint liberis*
ſuis, ſiue maſculini ſiue fœminini ſexus, tutores teſtamẽto
b *dare, Et hæc poteſtas ex duodecim tabulis* b *profluxit, in*
quibus hæc circumferũtur verba: Tutores liberis in pote
ſtate teſtamento parentes danto. *Nam cum ſecundum*
naturam fiat veriſimile, neminem diligentius de bonis pu
pilli cogitaturum, quam parentes ipſos: ideo lex permiſit
ac ſuaſit, vt parentes in teſtamentis ſuis darent liberis
impuberib. tutores, ne poſt mortem illorum incerta eſſet
3 *eius rei ſolicitudo.* † *Et quoniam liberorum verbo vſa eſt*
lex, conſequitur hanc tutelæ dationem, ad nepotes & pro-
c *nepotes, cæteroſq; deſcendentes* c *produci. Sic enim eadem*
lex XII. tabularum primam ſucceſſionis cauſam, libero-
d *rum eſſe volebat, & de omnibus* d *deſcendentibus intelli-*
gebat.

4 *gebat. † Tria tamen ſunt neceſſaria, vt tutoris teſtamen-*
tarij datia ſit valida. Primo filium eſſe impuberem: cum
puberes tutorum directiona non adeo egeant, ſed ſub cura-
e *tore ſint. ᵉ Deinde, impuberes in parentum oportet pote-*
5 *ſtate conſiſtere. † Emancipata enim non poteſt dari tutor,*
f *niſi Iudicis accedat confirmatio. Quod & de naturali ᶠ*
tantum filia dicas: illi enim tutor datus teſtamento, etiam
minus ſolemni, confirmandus eſt, ſi patris affectio erga ip-
6 *ſum oſtendatur, ex eo, quod ipſi aliquid reliquerit. † Spu-*
g *rio nunquam rectè tutor datur, cum filij nomen non ᵍ ha-*
7 *beat. † Sed nec fœminis in teſtamento tutorem filijs nomi-*
nare licet, niſi Iudicis confirmetur decreto, quia nec liberos
h *in poteſtate ʰ habent. † Tertiò, ſi auus nepotib. teſtamen-*
8 *to ſuo tutorem adſcribere velit, non aliter hoc facere po-*
teſt, niſi cum nepotes poſt aui mortem in eorum patris po-
teſtatem reuerſuri non ſunt: quod eueniet, ſi viuente adhuc
auo filius in eius poteſtate eſſe deſierit. Aliàs enim cum
defuncto auo nepotes ſui iuris non fiant, impoſſibile eſt,
eos tutores habere: quia his duntaxat tutores, qui ſui iuris
i *ſunt, dari ⁱ deſtinatiuè poſſunt. † Non ſolum autem te-*
9 *ſtamento tutor dari poteſt, ſed & eos tutores accipere de-*
K *bemus, qui codicillis teſtamẽto cõfirmatis ſcripti ᵏ ſunt.*
& tacitam eorum confirmationem ſufficere verius eſt: quia
l *cum tacitum ˡ & expreſſum ex eadem radice, & poten-*
tia cauſa efficientis procedant, idem operari intelligun-
m *tur. Hodie verò codicilli ſemper videntur teſtamenta ᵐ*
10 *confirmari. † Sed an ab inteſtato poſſit tutor dari a patre*
ſcilicet in codicillis factis, nullo condito teſtamento? Et
puto ſimplicem dationem ipſo iure non ſufficere, quaſi mi-
nus ſollemniter tutor datus ſit, ſed Iudicis deſiderari de-
n *cretum & ⁿ confirmationem.*

ADDITIONES.

a l. ſi. C. de cura. furioſ.
b in l. 1. ff de teſta. tut.
c l. 3 §. prætor ait, de in ius vocando.
d l. liberorum, de verb. ſig.
e inf eo. § vlt. & l. 1. C. de confir. tut.
f l. vlt. C. de confir. tut.
g Gl. in l. 1. ff de teſt. tut. & ſup. § ſi aduerſus, de nup.
h §. fœminæ, ſupr. de adopt.
i ſup eo. in prin.
K l. 3. hoc tit.
l Gl. & Bal in d l. 3. hoc tit.
m §. non tamen, inf de codicil.
n Bal. in d. l. 3. & l. 2. C. de teſt. tut.

§. Cum autem in compluribus.

1 *Pater poteſt etiam naſcituris liberis tutorem teſtamento ſcribere.*
2 *Is qui in vtero eſt, pro iam nato habetur, quomodo accipiẽdum, & ſic declarata l. qui in vtero, ff. de ſtatu. hom.*
3 *Prægnans mater capitis rea non debet vltimo ſupplicio affici.*
4 *Duo ſunt neceſſaria, vt poſthumo rectè tutor detur.*
5 *Is qui in vtero eſt, pro iam nato habetur, non iure fictionis, ſed ex prærogatiua.*

Cum autem in compluribus alijs cauſis poſthumi pro iam natis habeantur; & in hac cauſa placuit, non minus poſthumis, quam iam natis teſtamento tutores dari poſſe: ſi modo in ea cauſa ſint, vt ſi viuis parentibus naſcerentur, ſui hæredes, & in poteſtate eorum fierent.

1 *Amplificatio ad præcedentia. † Supra enim dictum eſt,*
patrem natis iam liberis poſſe de tutore proſpicere: iſtud
ad naſcituros etiam filios producitur. Poſthumo enim re-
2 *ctè tutor relinquitur: quia receptum eſt, † eum qui in vte-*
ro eſt, quoties de eius vtilitate quæritur, pro iam nato ha-
a *beri. ᵃ quanquam alijs non proſit, niſi natus ſit: in tan-*
tum, vt nec patri quidem proſit. Nam vt trium liberorum
habeat, nequaquam ſufficit, duobus natis, alium adhuc in
b *vtero eſſe idque D. Seuerus ᵇ conſtituit. Quapropter, nec*
3 *matri quidem proderit: † quæ licet prægnans vltimo ſup-*
c *plicio non poſſit affici, ᶜ & ventris nomine in poſſeſſio-*
d *nem ᵈ mittatur: non tamen hoc ideo eſt, quia iam pepe-*
riſſe fingatur, ſed quia qualiſcunque eſt ſpes in lucem pro-
4 *dituri hominis, extinguenda non fuit. † Duo tamen requi-*
runtur, vt poſthumo rectè tutor in teſtamento detur. Pri-
mum, quod natus viuo patre eius fuiſſet poteſtati ſubie-
ctus: alterum, quod ſuus fuiſſet hæres effectus, ſicque pri-
e *mum obtineret ᵉ gradum: niſi enim primum gradum ob-*
tenturus eſſet, in alienam recideret poteſtatem: ſicq; inu-
f *tiliter ei de tutore prouideretur. ᶠ † Sed dubitatur, iure-*
5 *ne fictionis, an alia ratione, is qui in vtero eſt, inter natos*
numeretur? Bar. exiſtimat, fingi natum, in quod omnes fe-
g *re inclinare videntur: excepto Imola, Socino ᵍ filio, &*
Maria Salomonia, qui non fingi, ſed prærogatiua quadam
hoc eis indultum putant: quibus accedo, ea in primis ratio-
ne, quod fictio non debet plus valere, quàm veritas. Sed
qui verè naſcitur, ad vtramque fortunam naſcitur, nempè
ad commoda pariter & incommoda. Eodem modo eum, qui
fictè naſcitur, ad vtramque fortunam natum haberi con-
h *uenit. Fictio enim imitatur naturam: ʰ ſed naſci quempiam*
ad commodum tantum, eſt contra naturæ inſtitutum ergo
nec hic fingi poteſt.

ADDITIONES.

a l. qui in vtero vbi Barto. de ſtatu hom.
b l. 2. de excuſat. tut. vel curat.
c l. prægnantis. 3. de pœnis.
d l. 1. ſi mul. vent. nomi.
e per l poſtumorum, 13. de iniuſto rupt. teſt.
f l. 1. de teſt tut.
g In rep. d. l ſi is qui, de vſucap.
h §. minorem, & § fœmi. ſup de adoptio.

§. Sed et ſi.

1 *Tutor datus filio emancipato, eſt confirmandus a Iudice ſine inquiſitione.*
2 *Fallit, ſi pater diu ante mortem teſtamentum fecit.*
3 *Tutor datus a patre filiofam. an, & quando ſit confirmandus.*
4 *Quid de tutore filio naturali tantum dato.*
5 *Quid ſi à matre datus ſit tutor.*
6 *Quid ſi pater filio adoptiuo tutorem ſcripſit.*
7 *Forma inquiſitionis in tutore ſeruanda.*
8 *Tutor ſecundum patris voluntatem confirmandus, an ſit datiuus, vel teſtamentarius?*
9 *Explicatum Axioma: Qui confirmat, dare videtur.*
10 *An confirmatus tutor teſtamentarius præferatur legitimo.*

Sed etſi emancipato filio tutor a patre datus fuerit teſtamento, confirmandus eſt, ex ſententia Præſidis omnimodo, ideſt, ſine inquiſitione.

1 *Hinc collige, † Patrem filio non exiſtenti in poteſta-*
te, tutorem teſtamento dare poſſe, quæ datio tametſi ſum-
mo iure non valeat: confirmandus tamen eſt huiuſmodi
tutor, ſecundum mentem teſtatoris, ita, vt nec inquiri in
eum oporteat, ſit ne idoneus, an non, ſed ſimpliciter, re-

miſſa ſatiſdatione, rem pupilli ſaluam fore, confirmandus
eſt: quoniam paternum teſti monium pro eius ſatiſdatio-
a *ne* [a] *ſufficit.* † *Hoc tamen non procedit, ſi fortè pater diu*
2 *ante mortis tempus, teſtamentum, quo tutor ſcriptus eſt,*
b *perſeuerit:* [b] *eo namque caſu, propter pupillorum commo-*
dum, an durauerit patris voluntas, inquiri debet. Interim
potuerunt facultates dati à patre tutoris diminui, vel mo-
rum ante occultata aut ignorata peruerſitas emergere, aut
alia quæpiam cauſa exſiſtere, quæ magis iubeat pupilli
emolumentum, quàm vel teſtamenti, vel codicillorum
3 *ſcripturam ſequendam eſſe.* † *Dubitatur autem, ſi filio in*
poteſtate patris exiſtenti, pater tutorem ſcripſerit, num
c *ſit à Iudice confirmandus? quod præter cæteros Bartolus,* [c]
poſteriorum primipilus, nonnullis diſtinctionibus ſatis
manifeſtè explicuit. Nam ſi filio datus ſit tutor in teſta-
mento iuſto, proculdubio non interponendum erit Iudicis
d *decretum.* [d] *Sin autem teſtamento minus ſollemni datus*
ſit, tunc ſi ex cauſa præteritionis vel exhæredationis irri-
tum eſt teſtamentum, ſufficit tutoris dationem lege ſcri-
e *pta* [e] *confirmari. Item ſi tutor datus eſt impuberi vnus*
ex liberis teſtatoris, ex imperfecto teſtamento, valebit
f *abſque alia confirmatione* [f] *tutelæ datio.* † *Sed & illud*
4 *propter naturæ ius & affectionem adiciendum eſt, quod*
de tutore filio naturali tantum dato reperitur traditum.
Nam ſi pater filium naturalem non inſtituit, non confir-
matur ſine inquiſitione: ſed ſi inſtituit filium in bonis
g *a teſtatore relictis, confirmabitur* [g] *tutor, decerneturque*
ei abſque inueſtigatione adminiſtratio. In reliquis autem
h *ſuis bonis magis eſt, vt decreto* [h] *Iudicis confirmetur tu-*
5 *tor.* † *Secus in tutore, quem mater reliquit: quia cum ea*
datio ſubtili iure non valeat, inquiri debet amplius ab eo,
qui præeſt, an ſit ſufficiens: quia mulieris conſilium fragi-
i *le, infirmum, præceps,* [i] *& inconſtans reputatur.* † *Cæte-*
6 *rùm, ſi tutor nominatus ſit in teſtamento filio tantum le-*
gitimo, id eſt, adoptiuo, tranſeunti in ius & poteſtatem
adoptantis: ea ſpecie poteſt pater adoptiuus tutorem de-
cernere, inque bonis a ſe, vel eius occaſione peruenientis ad
k *filium,* [k] *ſubſtituere.* † *Formam autem inquiſitionis ele-*
7 *gantiſſimam & breuem Hermogenianus* [l] *tradit: Si quæ-*
l *ratur, inquiens, an ex inquiſitione rectè datus ſit tutor,*
quatuor hæc conſideranda ſunt: an & hic dederit, qui dare
potuerit, & ille acceperit, cui fuerit dandus, & is datus,
cui dandi facultas erat, & pro tribunali decretum inter-
8 *poſitum ſit.* † *Porro non incongruè veſtigat hic Accur-*
m *ſius* [m] *an huiuſmodi tutor, Iudicis decreto confirmatus te-*
ſtamentarius ſit, vel datiuus? Et datiuus videtur: quoniam
qui confirmat, dare cenſetur, & Iudex confirmat tuto-
n *rem inutiliter datam à patre.* [o] † *Pro veritate igitur*
9 *eruenda, ſi quæratur, an confirmans videatur dare? ſic di-*
ſtingui ſolet, vt ante omnia penſemus, confirmantis inten-
tio qualis fuerit. Si enim actus, qui fit, ſubſtantiam a me-
o *ra* [o] *confirmantis voluntate ſumit, confirmans actum*
nullum dare dicitur. Idem ſi actus ſit validus, ſed tamen
p *confirmans hoc egit,* [p] *vt nouum actum induceret. At ſi*
ex ſola confirmantis voluntate negocium non pendeat, qui
confirmat, non dat, vt in noſtro caſu, vbi neceſſariò ex le-
gum iuſſione confirmare debet Iudex tutorem. Vnde vtcun-
que aduerſante Accurſio, concluderem, quod tutor filio
emancipato, in teſtamento patris datus, & ſecundum eius
voluntatem confirmatus, non datiuus, nec propriè teſta-
q *mentarius ſed teſtamento ſimilis exiſtimetur,* [q] *maximè*
in duobus: quia non exigitur ab eo ſatiſdatio, & ſe excu-
r *ſans à munere tutelæ,* [r] *priuatur legato, ſicut teſtamen-*
10 *tarius.* † *Ideoque eum non excludi à legitimo tutore puto;*
quod & ex Titulorum in Pandectis ordinatione probari
poteſt: vbi titulus De confirmando tutore, *præcedit tit.*
s De legit. [s] tut. *Sed ex diuerſo, ſi ante confirmationem*
eiuſmodi tutoris à teſtatore ſcripti, alius à competenti Ma-
giſtratu datus ſit: hunc datiuum tutorem, talis tutor ſimi-
lis teſtamentario reijcere non poteſt: quia id quod iure ge-
t *ſtum eſt, reuocari non* [t] *debet.*

ADDITIONES.

a l.3.de teſt.tut l 1 de confirm tut.
b l.in confirmando, 7. cum duabus.ll.ſeq.de confir.tut.
c In l.naturali,7 § ſi quæratur, de conf.tut.
d l.1.de confir.tut.
e auth.ex cauſa.C.de lib.præter & d § ſi quæratur.
f l.hac conſultiſ.a 1.§.ex imperfec.C.de teſt.
g d.l.naturali.
h l.fi.C de confir.tut & l.ſi pater.ff.eo.tit.
i l.ſi mulier, la 2.C.ad Vell. & l.ſi pater, C.de ſponſa.cum ſimi.
k § ſed hodie, & §.cum autem, ſup.de adopt.& l.ſi arroga. de vulg. & pupill.
l in d.l natural.
m in gl.verb.confirman.
n fa l.& quia,6.cum ibi not de iuriſdict. om.iud & l.iure noſtro, de teſta.tut.l ſi vt proponis, C.de confir.tut.
o l.adoptio, de adopt.
p l.quærebatur,22.de teſt.mil.
q l 3.de confirman.tut.
r l.Neſennius,32 al 35.de excuſ.tutor.
s Tractat.in l.pe.ſi furioſo puberi.de curat.furioſ.& l.creationib. C. de epiſ.aud.
t d.l.ſi vt proponis, C.de confir.tut.& Dd.C.eo.in l.ſeque 2.

QVI TESTAMENTO TVTORES dari poſſ. Tit. XIIII.

In Rubr.

1 *Continuatio præſentis tituli.*
2 *Epitome ſiue ſumma eiuſdem.*

1 *Inter* † *tres tutelarum ſpecies teſtamentariam cæteris*
a *præferri,* [a] *ſuprà docuimus: expoſitumq; eſt, quibus tu-*
tores teſtamento dari poſſint: quare nunc eam rem latius
2 *expendit Tribonianus* † *ſubijcitque quænam ſint hæ per-*
ſonæ, quæ rectè teſtamento tutelæ præficiantur: deinde,
quando vtiliter dentur: poſtremo, quibus perſonis dentur.
Et ſic hoc in titulo explicatur circumſtantia perſonarum
& temporis.

ADDITIO.

a. ſup in §.permiſſum, on.i.de tutel.

In princip.tit.

1 *Paterfamilias tutor eſſe poteſt.*
2 *Item & filiusfamilias.*
3 *Filiusfamil. poteſt patrem ſine venia tutorio nomine in ius vocare.*
4 *Seruus tutor dari non poteſt.*
5 *Seruus proprius rectè tutor ſcribitur, etiam ſine libertatis datione.*
6 *Directa libertas, & fideicommiſſaria.*
7 *Seruus proprius per errorem quaſi liber tutor datus, non fit tutor.*
8 *Error impedit & actum & conſenſum: idque exemplis aliquot declaratur.*
9 *Quando pater nomine tutelæ per filium geſtæ teneatur.*

10 Pater

10 *Pater cogitur ſatisdare pro filio tutore datiuo.*
11 *In tutela teſtamentaria pater filio ſe innutus nõ obligat.*
12 *Quando pater præſumatur filioſfamiliâs tutori conſenſiſſe.*

a Dari autem tutor poteſt teſtamento, non ſolum paterfamilias, ſed etiam filiusfamilias. b Sed & ſeruus proprius, teſtamento cum libertate rectè tutor dari poteſt. Sed ſciendum eſt, eum, & ſine libertate tutorem datum, tacitè libertatem directam accepiſſe uideri: & per hoc rectè tutorem eſſe. c Planè ſi per errorem quaſi liber, tutor datus ſit: aliud dicendum eſt.

a Dari autem Perſonæ *enumerantur, quæ poſſunt tutelæ præfici.*
1 *† Et dubium non eſt, quin liberi homines, patresfamilias maiores, & ſanæ mentis, poſſint teſtamento ſcribi tutores. De filijsfamiliâs, verò & ſeruis dubitabatur.*
2 *Ideoque † & illud ſtatim à principio tituli remouet, ſtatuens filiosfa. indiſtinctè poſſe fungi munere tutelæ, non obſtante poteſtate patria. Ideo fortè, quia tutela, ad publicas functiones refertur, in quibus filius patriæ poteſtatis*
a *ius non ſequitur: a Adeo, quod etiã tutoriu nomina uerſa-*
b *ri in Iudicio ſine patris uenia, b † patremq; ipſum pupilli*
3 *nomine cuius tutelum gerit, ſine Prætoris uenia iui vocare*
c *poſſit, quod aliâs propter patriam reuerentium c poteſt.*
4 b Sed & ſeruus. *† Seruus tutor dari non poteſt, d quia eſt*
d *iuris ciuilis, cuius iuris ſeruus non eſt particeps. f † Ser-*
f *uus tamen proprius teſtamento tutor ſcribi põt: ideo fortè,*
5 *quod in tutela adminiſtrandu nõ conditio aut fortuna hominis, ſed fides & integritas perpendenda eſt. Nam quod ſeruus quiſpiam ſit ex neceſſitate & malignitate fortunæ prouenit: poteſt tamen liberu, prouido, & fideli eſſe animo. Non autem refert, ſiue cum libertate: veluti,* Stichus liber & tutor eſto, *ſiue omiſſa libertatis datione ſeruus tutor conſtituatur: vt,* Stichus tutor eſto, *ſemper enim & tutor,*
g *& liber efficitur.* Quoniam (*vt Paulus g reſpondit*) placet ſeruum, qui à domino tutor eſt datus, libertatem quoque meruiſſe uideri, *non quidem fideicommiſſariam*
h *(vt olim,) ſed directum, h ex tacita ſcilicet & præſumptu domini voluntate. Et quidem ex benignitate contra iuris ciuilis regulam. Neq; enim putandus eſt inutiliter voluiſſe filio tutorem relinquere, cum ſeruus in ſeruili ſtatu ma-*
i *nens, tutelæ officio (quod iuris Ciuilis eſt) fungi i nequeat.*
6 *† Directa libertas eſt, quæ nullius fidei committitur, ſed ſtatim ex verbis teſtamenti contingit, vt ſi teſtator ita dicat,* Lego Sticho ſeruo meo libertatem: *hic ſeruus ſtatim poſt mortem teſtatoris, ipſo iure, & ſine facto hominis, id eſt, ſine manumiſſione hæredis, ſit liber.* Fideicommiſſaria eſt, *vbi teſtator fidei hæredis committit in teſtamento, vt ſeruum eius manumittat: hic nõ ſtatim ipſo iure liber eſt, ſed deſideratur factum hominis, id eſt, hæredis inſtituti*
K *manumiſſio.* K
7 a Planè ſi. *Limitatur præcedens dictum: † tum demum ſeruus proprius rectè tutor ſcribitur, ſi teſtator certo ſciuit, eum ſeruitutis macula notatum eſſe. Nam ſi iuſto errore, qui voluntati, & conſenſui maximè repugnat, ſeductus, ſeruum ſuum tutorem nominauerit, cum putaret eum liberalis eſſe conditionis, ſeruus tamen eſſe deinde comperiatur,*
l *neque liber, neque tutor erit. Sic l vlpianus.* Si quis, *inquit,* tutorem ideo ſcripſit, quia liberum putauit, certiſſimum eſt, neque libertatem peti poſſe, neque tute-
8 lam libertatis præſtationi patrocinari. *† error enim in conditione perſonæ, quæ ad actum aliquem idonea non eſt, impedit eum: ſicut & hoc loci error in libertate tutoris, vitiat tutelam. Sic ſi per errorem conſenſum ſit in Iudicem,*
m *nihil valere quod actum eſt, Vlpianus m reſpondit. Quid enim tam contrarium eſt conſenſui, quam error, qui impe-*
n *ritiam detegit? Eodem modo error in ſpecie contractus eum infirmat; n item & in dominio error tranſlationem*
o *impedit o dominij. Quomodo autem contingere poſſit, vt*
p *dominus ſeruum ſuum pro libero habeat, Accurſius p ad*
9 *tex. ſatis docet. † Porro ſcrutari conuenit, mouente id gloſſatore, quando pater nomine tutela per filiũ geſta obligetur? In hoc dubio ſic concludere ſoleo. Si filius familias teſtamento tutor ſcriptus, ſciente & conſentiente patre tutelam adminiſtrauit, actione de peculio, & de in rem ver-*
q *ſo, teneetur, pater, pro tutela male q à filio geſta. Nec multum facit ea ſpecie patris ſcientia & conſenſus, ad obſtringendum eum in ſolidum: niſi fortè contutore, vel alio quopiam uolente eum facere ſuſpectum, interceſſit pro filio, & quaſi in ſe periculum ſuſcepit. Quod ſi tutor datiuus fuerit, qui in poteſtate patris eſt, tum ſi pater tutelam agnouit, vel gerenti filio conſenſit, cum tutelam omninò atti-*
r *git, in ſolidum filij nomine obligatur. r niſi expreſsè nominationi factæ de filio contradixerit pater: quo caſu magis*
s *eſt, vt neutiquam obſtrictus s ſit, atq; huius diuerſi iuris*
10 *eam vulgo rationem adducunt. † Quia ſi datus ſit à Iudice tutor, poteſt Iudex patrem cogere, vt ſatiſdet pro filio*
t *tutore: t & regulare eſt,* patrem quoties cõpellitur conſentire, ſeque obligare, ſimplici conſenſu ſe obligaſſe iu-
11 dicari. *† Secus eſt in teſtamentaria tutela: vbi cum pater non cogatur, vt vel conſentiat, vel ſe obliget, ideo propter ſuum conſenſum & ſcientiam, ſolidum non debet. Aliam differentiæ rationem Faber affert, quoniam lex nõ prouidet ita ſedulo, quando parens tutorem nominat filio: quia præſumit, patrem, qua eſt in filium paterna affectione, optimum elegiſſe tutorem, ſicut quando Iudex tutorẽ*
12 *dat de quo non ita confidit. † Tum autem demum, vt idem Faber ſubdit, cenſetur pater conſenſiſſe filio in tutela adminiſtranda, ſi actus aliquis appareat, per quem agnitionis conſenſus probari deprehendiq; poſſit.*

ADDITIONES.

a l. 13. ille a quo §. 1. ad Treb. l. filiusfa. De his qui ſunt ſui vel ali. iu.
b Gl. & Bar. in d. l. vlt. §. neceſſitatem, C. de bon. quæ lib.
c l. 3 §. 1. ff de in ius voc.
d l. 7. in ſeruili, C. qui dan. tut. vel cur po. &c.
e vt ſup. in defin. tut. o: 10. dictum eſt.
f l. quod attinet. ff de R. I.
g l. quæ 10. 32. § Luc. Titius. de teſt. tu. tac. §. idemq; inſtit. ſup. quibus cauſ. ma. non licet.
h l. 9 etſi non adſcripta C. de fideicom. lib.
i d. l. in ſeruili. C. qui dar. tu. poſ. & l. teſt ff de teſt. tut.
K § qui autem inſt. de ſing. reb. per fideicomm. reli.
l l. generaliter §. ſi quis tutor. ff. de fideico. libertat.
m In l. 15 ſi per errorem, de iuriſd. & l. 2. de iur.
n l. ſi ego, 18. ff ſi cert. pet. ibi Dd.
o l. 3. §. ſubeſtes de cond. ob cauſam.
p In verbo, datus ſit.
q l. Lucius Tit. 22. de admin. tut.
r l. 7 ſi filiusfa. de iui.
s l. 1. C de filiofam. & quem pat. pro his ten. lib. 10.
t l. vlt. ff. de ſuſpe. tut. & l. ſi quis inter tres, §. Imperator, de exc. tut.

§. Seruus autem.

1 *Seruus alienus ſub conditione libertatis tutor datus, redimendus eſt ab hærede.*
2 *Seruus alienus purè tutor datus, conſequitur fideicommiſſariam libertatem.*
3 *Quare ſeruus proprius ſub conditione inutiliter tutor detur.*

Seruus autem alienus purè inutiliter teſtamento datur tutor, ſed ita, *Cum liber erit* vtiliter datur. Proprius autem ſeruus inutiliter eo modo tutor datur.

Dictum

1 *Dictum eſt de ſeruo proprio: quid de alieno? † Et ſer-*
uus alienus ſub conditione libertatis dari tutor poteſt: vt,
Si liber erit tutor eſto. *& tum cenſetur, quaſi ex fideicom*
miſſo fuerit liber eſſe iuſſus, cogiturque hæres illum luere
a *& manumittere, vt alibi* [a] *fuſius tractatur.† Cæterum ſi*
2 *purè datus ſit, id eſt, non adiecta illa conditione,* Cum liber
erit, ait Imperator, eum inutiliter datam cenſeri, quod in-
tellige de directa libertate: quia directò non fit liber, ſicut
ſeruus proprius poterit tamen illi fideicommiſſaria liber-
tas ex hac cauſa deferri, quia videtur ineſſe prædicta li-
b *bertatis conditio, niſi teſtatoris voluntas manifeſtiſſimè* [b]
c *refragetur. Et Vlpiano* [c] *authore, non tantum fideicom-*
miſſi verba, ſed & mens teſtatoris tribuere ſolet liberta-
tem, fideicommiſſariam, ideoque ad hæredem pertinet, con
trariam teſtatoris voluntatem probare. Interim verò, quã-
diu conditio non extat, eaue de re diſceptatur, ſufficiendus
d *eſt à Iudice tutor* [d] *datiuus.† Sed quid ſit, proprium ſer-*
3 *uum ſub conditione inutiliter tutorem ſcribi? an quia, cum*
in ære & poteſtate teſtatoris ſit, conferre libertatem, eam
e *non conferendo, videatur actum* [e] *eludere? quod in ſeruo*
alieno ceſſat. Quare id in odium domini (vt Faber ait) rece-
ptum eſt, qui quod purè facere poteſt, contra pupilli vtili
tatem compere ndinare & differre ſatinet.

ADDITIONES.

a §. Libertas, inf. de ſing. reb. per fideic. relict.
b l. 10. ſi. hær. §. vlt. & ibi Bar. de teſt. tut. & l. 9. ſi non ad ſcripta. C. de fideic. liber.
c l. generaliter, §. cæt. de fideicom. liber.
d §. 1. inf. de Attiliano tut. & l. ſi pupillorum. C. hoc tit.
e Argumentò l. cum hæredes. §. 1, de ſtatu li.

§ Furioſus.

1 *Furioſo interdicitur bonorum adminiſtratio, & ad agna-*
tos deduci iubetur.
2 *Furioſus qui dilucida habet internalla, rectè tutela præ-*
ficitur.
3 *Furioſus penè tutor dari poteſt.*
4 *Donec teſtamentaria tutela ſperatur, legitimæ non eſt*
locus.
5 *Minor ætate tutor ſcribi poteſt, ſed non erit tutor, niſi ma*
ior effectus.
6 *Interim ſubrogatur tutor à Iudice.*
7 *Furioſus & minor poſſunt tantum à teſtatore, non etiam*
à Iudice tutelæ præfici.

Furioſus, vel minor vigintiquinque annis tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cum compos mentis, aut maior vigintiquinque annis fuerit factus.

Videbatur *furioſum non poſſe tutorem dari, ea ratio-*
ne, quoniam tutela eum hominem deſiderat, qui & impu-
beres imbecillitate ætatis infirmos poſſit defendere, rebuſ-
1 *que gerendis ſit idoneus: quod in furioſo non eſt.† Quo no-*
mine duodecim tabularum lege interdicitur illi bonorum
a *ſuorum adminiſtratio* [a] *iubeturque ad agnatos,* [b] *vt eũ*
b *cuſtodiant, deduci.† Quia verò furioſi plerumque non con-*
2 *tinua mentis alienatione intellectu carent,* [c] *ſed interual*
c *lis quibuſdam ſenſu ſaniores ſunt: propterea obtinuit furio*
ſum in teſtamento tutorem nominari poſſe, ſub ea tamen
conditione, vt ſi quando furere deſierit, ſibique ipſi reſti-
3 *tutus fuerit, tutor ſit.† Idem eſt, & ſi purè tutor ſcriptus*
ſit: quia tacitè cenſetur dationi ineſſe hæc conditio, cum
ſapere cœperit; quod contra Proculum Vlpianus ex Pom-
d *ponij* [d] *authoritate probat. Cæterum, illo interim exiſten-*
te in furore, alius ſurrogabitur tutor à Iudice, non autem
e *admittetur legitimus.* [e] *† Quamdiu enim tutela teſta-*
4 *mentaria ſperatur, legitimam ceſſare, traditum eſt. Nunc*
ad ætate minorem. Is vtiliter tutor dari videbatur: cum
ætate multo minori permiſſum ſit, & teſtamenta condere,
f *& libertates relinquere, & pro alijs poſtulare,* [f] *& iudicon*
di quoque munus ſubire, imò & ſuis filijs in teſtamento tu-
g *torem nominare.* [g] *† Veruntamen quia tutor magis per-*
5 *ſonæ, quam* [h] *rebus datur, & intra vigeſimumquintum*
h *ætatis annum fragile atque infirmum adhuc eſt adoleſcẽ-*
i *tis conſilium, conſtitutum* [i] *eſt, vt poſſint quidem tutores*
ordinari, ſed ſub ea conditione, vt tum demum tutela fun-
gãtur, vbi vigeſimumquintum ætatis annum exceſſerint.
6 *† Et quemadmodum de furioſo diximus, ne pupillus inte-*
rim negligatur, Iudicem prouidere debere, vt interea dati-
uus ſit tutor; ita quoque, ſi pro minore, Iudex tutorem de-
derit, is ſeſe rurſus abdicabit tutelæ officio, ſi minor ad le-
7 *gitimam ætatem peruenerit.† Iudex autem vel præſes,*
furioſum aut minorem tutorem dare nequit, ſed teſtator
ſolum. Iudex enim inquirere debet, vt vtilis conſtituatur,
& qui ſtatim adminiſtrationem uſſamat. Sed teſtatore
viuente non opus eſt tutore: fieriq; poteſt, vt interim furio-
ſus menti reſtituatur, & minor legitimam ætatem adipi-
ſcatur, ſicque conditio eueniat. Quod ſi non eueniat, per Iu-
dicem tamen proſpici poteſt pupillo per datiuum tutorem,
vt interim defendatur.

ADDITIONES.

a l. 1. & l. ſæpe, de cur. furioſ.
b l. diuus Mar. de off. præſidis.
c d. l. diuus.
d l. 10. ſi hæreditas, §. ſi furioſus, de teſtam. tut.
e l. 11. ſi quis ſub cond. h. tit.
f Vide §. vlt. & pen. ſup. quib. ex cau. ma. non licet.
g l. 1. §. quamuis, de admin. tut.
h inf. eo § ſeq.
i l. 1. de minorib.

§. Ad certum tempus.

1 *Ad certum tempus tutor dari poteſt in teſtamento.*
2 *Idem dari poteſt ex certo tempore.*
3 *Et ſub conditione.*
4 *A Iudice ſub conditione inutiliter tutor datur.*
5 *Tutor principaliter perſonæ datur, & in conſequentiam*
rebus.

a Ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione, vel ante hæredis inſtitutionem poſſe dari tutorem, non dubitatur, *b* Certæ autem rei vel cauſæ tutor dari non poteſt: quia perſonæ, non cauſæ vel rei, tutor datur.

a Ad certum *Recenſitæ ſunt perſonæ, quæ in teſtamento*
poſſunt tutelæ præfici: iam de tempore ſubdit, quando vti-
1 *liter dentur. Et triplex hic tempus præfinitur tutelæ.† Po-*
teſt enim tutor aut ad certum tempus dari, vt, vſque ad
a Pentecoſten tutor eſto. *quod ſolum in teſtamento* [a] *licet.*
2 *& tunc elapſo tempore deſinit talis tutelam gerere.† Aut*
datur ex certo tẽpore: veluti, Kalendis Martijs tutor eſto.
cuius natura hæc eſt, vt ante diem non adminiſtret, inte-
b *rimq; alius tutor ſubrogetur à* [b] *Iudice.† Aut verò ſub*
3 *conditione, ita, quod præſente conditionis euentu tutor eſ-*
ſe incipiat: quo caſu, datiuus tutor interea ſufficiendus eſt.
Quod ſi ad certam atque præſtitutam conditionem ſcri-
ptus ſit, æquè proueniet, vt exiſtente conditione tutor eſſe
c *deſinat.* [c] *† Hæc tamen omnia in teſtamentario tutore ob-*
4 *tinent: à Iudice verò ſub conditione, daretur tutor inutili-*
ter. Diuerſitatis ratio eſt: quoniam ſi teſtator ſub conditio-
ne, vel in diem tutorem dederit, tamen Iudex interim ex
officio,

officio, pendente conditione, poterit pupillo proſpicere, & tutorem quaſi vicarium ſubſtituere, ne indefenſus remaneat. Quod ſi Iudex ſub conditione tutorem daret, non eſſet quiſpiam, qui suppleret iſtum defectum, damnoſumq; eſſet impuberi. Iudex ergo inquirere debet, vt vtilis conſti
d *tuatur, & qui ſtatim adminiſtrationem ſubeat.* d *Sub ta-*
e *cita verò conditione Iudex tutorem conſtituere* e *poteſt: quod Areſinus ſatis declarat.*
5 b Certæ. † *Tutor enim principaliter perſonæ datur, vt eam, quæ propter ætatis infirmitatem ſe nequit defendere, tueatur, eamque alat vna cum liberis & ſeruis, optimiſ-*
f *que vitæ moribus* f *exornet. Deinde tamen ne res pupilli neglectæ diminuantur, aut viſientur, in conſequentiam & ſecundario rebus quoque cenſetur datus, vt eis proſpiciat,*
g *& in vſum pupilli ipſas tueatur.* g

ADDITIONES.

a §. Præterea, inf. quib. mo. tut. finit.
b l. ſi quis ſub cond. inf. hoc tit.
c § ſed etſi, inf. quibus mod. tut finitur, l. tutor datus, hoc tit.
d ita. Cy. in Rubrica. C. de teſta. tut. & Bart. in l. muto, §. 1. ff. de tut.
e l. furioſus. de tut.
f l. dum plures, §. tutor, de admin. tut. & C. de alim. pupi. præſtan. per tot.
g Vide l. 14 propter litem. § licet datus, de excuſ. tutor.

§. Si quis filiabus.

1 *Summa huius §.*
2 *Variæ poſtumorum ſpecies.*
3 *Filiorum nomen ex ſermonis proprietate etiam in poſtumum cadit.*
4 *Poſtumus dicitur, qui poſtremo loco natus eſt. Ideoque ſine aſpiratione ſcribi debet.*
5 *Poſtumum etiam dici, qui poſt mortem patris natus eſt.*
6 *Filij appellatio propriè nepotem non continet.*
7 *In legis diſpoſitione, nomine filij continetur nepos, etiam in odioſis.*
8 *In hominis diſpoſitione etiam regulariter filius non comprehendit nepotem.*
9 *Facilius legis verba extenduntur quàm hominum.*
10 *Liberorum nomen omnibus deſcendentibus conuenit.*
11 *Quid iuris, ſi poſtumo tutor teſtamento datus ſit?*
12 *Reſtituta huius §. lectio.*
13 *Poſterorum verbo omnes liberi continentur.*

Si quis filiabus ſuis vel filijs tutores dederit, etiam poſtumæ vel poſtumo dediſſe videtur, quia filij vel filiæ appellatione, & poſtumus & poſtuma continentur. Quod ſi nepotes ſint, an appellatione filiorum, & ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt, vt & ipſis quoque dati videantur, ſi modo liberos dixerit. Cæterum, ſi filios, nõ continebuntur. Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. Planè ſi poſteris dederit, tam filij poſtumi, quã cæteri liberi continebuntur.

Subnectitur, quibus perſonis teſtamento tutor detur.
1 † *Tria autem veniunt hoc §. explicanda, Primum, an filiorum appellatione contineantur poſtumi; alterum, quouſque filiorum & liberorum producatur nomen; tertium, poſtumo tutor datus an cæteris etiam liberis datus cen-*
2 *ſeatur.* † *Et præcognoſcendum eſt, ſtricta ſignificatione eum dici poſtumum, qui poſt mortem & humationem patris natus eſt. Græci interpretes* [illegible] *appellãt, quod moriente parente in vtero fuerit, quod ad interpretationem legum municipalium ſiue ſtatutorum Bar. monet obſeruandum. Fuſiore autem modo, & eum qui facto iam te-*
a *ſtamento, ante mortem tamen teſtatoris prodijt.* a *Et aliud genus poſtumorum, qui ante teſtamentum nati ſunt,*
2 *ſed ſublato poſt teſtamentum de medio parente incipiunt eſſe ſui, qui niſi hæredes vel exhæredes facti ſint, ad inſtar poſtumorum teſtamentum rumpunt, propter quod eos Ac-*
b *curſius* b quaſi poſtumos *appellat, & loco poſtumorum*
c *eſſe Iuriſconſultus* c *tradit. Prima ſpecies eſt propria, aliæ*
3 *impropriæ. Quamobrem † ex ſermonis quidem proprieta-*
d *te filiorum nomen & in poſtumum cadere, dubium* d *non*
e *eſt. Si modo teſtatoris quoque mens extenditur.* e *Si ergo de filiabus teſtator aliquid diſpoſuit, non aliter de poſtuma quoq; actum cenſebimus, niſi ex coniecturis appareat, eum cogitaſſe, vt poſtuma naſceretur, ideoque propriam ſignificationem ex interpretatione coarctamus. quæ interpretatio locum non habet, cum contrarijs coniecturis prior præſumptio tollitur. Exemplum, Qui filiabus legauit, ſi mentionem aliqua parte teſtamenti poſtumæ fecit, vide-*
f *tur in filiarum legato & de poſtuma* f *ſenſiſſe. Idem ſi neceſſario poſtuma admitti deberet, vt in inſtitutione, quia teſtamentum corrueret. quod & in noſtro caſu dicendum*
g *eſt, cum filiabus tutores teſtamento dati* g *ſunt. Vtilis enim hic actus poſtumæ eſt, nec hæreditati damnoſus: vnde*
h *propter fauorem de poſtumis quoque actum intelligitur:* h
4 *Viſque verborum obſeruatur.* † *Porrò Ceſellius Vindex*
i *explicans apud A.* i *Gellium locum Virgilij Æneid. 6.*
Syluius Albanum nomen, tua poſtuma proles, Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux Educet ſyluis.
Poſtumus ait, non eum ſignificat, qui patre mortuo (vel poſt humatũ patrem) ſed qui poſtremo loco natus eſt. Ita-
k *que Tertullia.* k *poſtumum pro poſtremo vſurpauit: item-*
l *que* l *Apuleius. Ideo abſque aſpiratione hoc vocabulum ſcribi debet, vt in Pandec. Flor. ſcribitur, idemque in veterib. Liuij codicib. Sigonius ſe obſeruaſſe refert: quemadmodum & à Græcis non* [illegible]*, ſed* [illegible] *effertur.*
5 † *Interim tamen verum eſt, Poſtumos etiam vocari eos,*
m *qui poſt mortem patris naſcuntur, cũ præſertim ſcribat* m *Plutarchus,* [illegible] *appellari* [illegible] *idem-*
n *que* n *Vlpianus, item Caius* o *Sex. Pompeius & Varro*
o *tradant: ita tamen vt poſtremo, non vt poſt humatum pa-*
p *trem poſtumus natus dicatur, quod etiam confirmat* p *Vl-*
6 *pian. vbi poſtumos poſteriores vocat.* † *Nunc ad ſecundum: An filij appellatione nepos comprehendatur, frequen-*
q *ter dubitatum eſt, prolixeque per Bart.* q *& iuris inter-*
r *pretes explicatum* r *reperitur. Iſtud autem certum eſt, (in quo hallucinatur Accurſius) propriè filij nomine nepotes, & deinceps deſcendentes non contineri: Idque ex defi-*
s *nitione filij liquet. Nam* filius is eſt, s *qui ex viro & vxore eius naſcitur: Vnde hæc vox filij ſimpliciter prolata, de legitimo & naturali eſt intelligenda, & verba in potiori ſignificatu accipienda. Hinc efficitur, nepotes ex proprietate ſermonis non eſſe filios, ſed ex interpretatione tantum, per quam ex ſimilitudine rationis fit extenſio. Quum*
t *enim* t *Iulianus has regulas conformes oſtendat, quod ſicut filius etiam filiam continet: ita & nepotes: conſequẽs eſt, vt ſicut maſculinum non niſi per interpretationem fœmininum ſexum continet, ita & filij nomen non comple-*
7 *ctatur nepotes: propriè, ſed ex interpretatione.* † *Quare vt*
u *præter cæteros eleganter Alciatus libro Paradoxorum* u *tertio diſtinguit, ſi de legis diſpoſitione loquimur, generaliter ad nepotes producitur filij vox, non in fauorabilib.*
x *tantum, ſed etiam in* x *odioſis. Niſi ratio diuerſum ius exigat: tunc enim filij nomen non cadit in nepotem. Exempli cauſa: Miles à tutela, præterquam filij commilitonis,*
y *excuſationem* y *habet. Quid ſi ſit nepos? Certè in eo eſt diuerſa ratio: quia pater nõ militauit, licet auus fuerit miles.*

At

8 † *At in hominis diſpoſitione (vt eſt tutela datio) dictione*
filiorum ad nepotes non prorogari receptius eſt: quoniam
in eiuſmodi materia, regulariter nulla fit extenſio: niſi ex
coniecturis coniiciamus, proferentem de nepote quoque
z *ſenſiſſe: Vt cum alioqui dura ſeparatio induceretur, z vel*
a *extranei ſuis præponerentur, a vel vſus teſtatoris b hoc*
b *ſuaderet, vel aliàs actus effectum non ſortiretur, & ſi quæ*
alia coniecturæ ſunt ſimiles. Idem ſi natura contractus hoc
exigat, vt cũ vaſallus feudum ſeu (vt Latinè dicam) alienè
beneficiarum fundum pro ſe & filijs accipit: quia natura
c *huius contractus eſt, vt etiam in nepotes c transmittatur.*
9 *Et prædictæ differentiæ ratio ea eſt: † Quia facilius legis*
verba extenduntur, quam hominum, cum hæc non produ-
cantur, niſi ex mentis coniectura, ſed lex voluntatem ſem-
per exploratam habet. Et ideo rectè Iuſtinianus ex Vl-
d *piani reſponſio d hoc loci aſſerit, cum pater tutorem filijs*
dederit, non cenſeri nepotibus dediſſe: quoniam tutorem
dare, hominis actus eſt. Sed & alia ratione firmari poteſt
hæc deciſio: quoniam generaliter traditum eſt, ſi filijs pro-
uideatur, propter fauorem, nepotibus quoque videri prouiſ-
ſum. Cum enim hæc ratio non militet, ſi filijs tutor teſta-
mento relinquitur, nepotibus non videtur de tutore proſpe-
ctum: nec enim reſpectu tutorum vllus eſt fauor, immò one-
roſa eſt tutela: nec multum inde commodi nepotibus ori-
tur, cum ceſſante teſtamento de tutore illis per iudicem pro-
10 *uidendum ſit. † Porrò ſi pater liberis ſuis tutorem ſcripſe-*
rit, ſine dubio non ſolum filijs, ſed & nepotibus & pronepo-
tibus, cæteriſque qui ex his deſcendunt, dediſſe intelligi-
tur. Liberorum enim nomen latius extenditur, quàm filio-
e *rum, e omneſq; deſcendentes contiaet. † Quid verò, ſi po-*
11 *ſtumis tutor datus eſt teſtamento? Et traditum eſt, nedũ*
filios poſtumos, ſed & cæteros liberos comprehendi idque
authoritate textus noſtri. Ego verò puto poſtumi nomen
f *ad liberos, niſi ob teſtatoris f ignorantiam, non extendi. g*
g *Nec obſtat quod Iuſtinianus hic ait, poſtumis expreſſis*
12 *cæteros liberos contineri: † Quoniam Haloander non po-*
h *ſtumis ſed poſteris legit: h † quorum appellatione cer-*
13 *tum eſt, omnes liberos contineri. i Vel Theophili inter-*
i *pretationem ſequimur, vt qui poſtumis tutore dato qui-*
cunque natus fuerit, ſiue filius ſit, ſiue nepos, ſub eo tutore
K *qui datus eſt, erit.* K

ADDITIONES.

a l.3.§.1.de iniu. rup. gl. ord. in Rub. C. de poſt. hær. inſtit.
b l.28. Gallus, in pr. de lib. & poſt.
c l.13. poſtumorum loco, de iniu. rup. & in §. poſtumorum autem loco, inſt. in prin. de ex hæred. lib.
d l. Nomen. 264. de verb. ſig.
e vt hic, & l.47. qui filiab. de leg. 1.
f d.l. qui filiab.
g l.5. ſi quis filiab. vnde præſens §. eſt deſumptus. hoc tit.
h fac. l. qui in vtero, de ſta. ho. & quæ dixi in §. cum autem, ſub prænc.
i lib. 2. cap. 17.
K in lib. contra Gnoſt.
l in Apol. 1.
m in Coriola. & Sylla.
n l.2.§.1. de iniu. rup.
o lib. 14
p in d.l.3.§. ex his.
q In l. 220. liberorum. de verb. ſign.
r Dd. in l. Gallus, §. inſtituens, de lib. & poſt. l. Luc. de hær. inſt.
s l. filium, de his qui ſunt ſui vel alie. iur.
t l. iuſta. 201. de verb. ſig.
u Cap. 14.
x l. filius, ad Maced. l. ſenatus, de rit. nupt. l.2.§. ſi mater, ad Tertyll.
y l. ſed & milites, de excuſ. tut.
z d.l. liberorum.
a d.l. Lucius.
b l. alimenta, de alim. legat.

c Iaſ. in d.l. Gallus, §. inſtituens.
d l. quod ſi nepoti, de teſt. tute.
e d.l. liberorum.
f l. Titius. § Luc. de lib. & poſt.
g d.l. qui filiab. de leg. 1.
h l.7. quod ſi nepotes, in fi. de teſt. tut.
i l.8 quod his, §. ſi ff. de leg. 3.
x Theoph. hic, in fin. Lariotus de nat. axi. 5.

DE LEGITIMA AGNATORVM tutela. Tit. XV.

In Rubr.

1.5 *Continuatio tituli.*
2.4 *Agnati qua ratione ad tutelam vocentur.*
3 *Agnatorum tutela quare dicta legitima.*

1 *Hactenus † de teſtamentaria dictum eſt tutela, qua*
deficiente, quia legitima vt proximior ſuccedit, nunc de ea
agitur. Nam ſi nullus ſit tutor teſtamentarius, vt ſi pater
inteſtatus obijt, aut cum teſtamentum faceret, tutorem da-
re oblitus eſt, aut is qui datus erat, viuo teſtatore deceſſit:
Lex XII. tabularum prouidit eis, ne manerent indefenſi.
2 † *Agnatis itaque primo delata eſt tutela, & conſangui-*
a *neis: idque* ſumma factum eſſe prouidentia Vlpianus, a
huius legis rationem tractans, ait, vt qui ſperarent ho-
rum habere ſucceſſionem, ijdem tuerentur bona, ne di-
b lapidarentur. b † *Quam ob id* legitimam, *quaſi mente*
3 *& verbis legis datam, appellamus. Profectò hanc pruden-*
tiæ rationem ciuiliter & vrbanè metitus eſt Vlpianus ex
4 *vtilitate pecuniaria. † Cæterum vera ratio ex iure natu-*
rali colligenda eſt: quia ſcilicet natura ab agnato exigit,
cum proximum ſanguinis & ſucceſſionis locum teneat, vt
pueri quoque tutelam ſuſcipiat, etſi nulla ſint eius bona.
5 † *Et quia legitimam tutelam quadruplicem eſſe ſupra* c
c *docuimus, primitus de ea, quæ ſpecialiter & nominatim*
ex verbis ac mente XII. tabularum defertur proximis
agnatis, iuſta ordinatione, tanquam præcellentiore, ſubne-
ctitur. Poſtea tractaturus de reliquis legitimæ tutelæ ge-
neribus.

ADDITIONES.

a In l.1. in pr. de legit. tut.
b l.1. de legit. tu.
c ſupr. de tut. in prin.

In princip. tit.

1 *Cognatio genericè accepta in tria diuiditur.*
2 *Cognatio ex tranſuerſo duas ſpecies habet.*
3 *Agnatio eſt, quæ per mares contingit.*
4 *Cognatio ſpecifica.*
5 *Deficiente tutore teſtamentario, ad agnatos deuoluitur tutela.*
6 *Hodierno iure ſublatas eſſe differentias inter agnatos & cognatos.*
7 *Mater & auia hodie poſſunt tutelæ fungi officio, etiamſi ſint debitrices & creditrices.*
8 *In feudis præferuntur agnati cognatis, etiam hodie.*
9.10 *Quæ exigantur in tutore legitimo, ut adminiſtrare poſſit.*
11 *Tutores ſine decreto Iudicis non adminiſtrant.*

Quibus

Quibus autem teſtamento tutor datus non eſt, his
ex lege duodecim tabularum agnati ſunt tutores, qui
vocantur legitimi. Sunt autem agnati, cognati per vi-
rilis ſexus cognationem coniuncti, quaſi a patre conna-
ti: veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius, nepo
ſue ex eo. At qui fœminini ſexus perſonis cognatione
iunguntur, agnati non ſunt, ſed aliàs naturali iure co-
gnati. Itaque amitæ tuæ filius non eſt tibi agnatus, ſed
cognatus: & inuicem tu illi eodem iure coniungeris:
quia qui ex ea naſcuntur, patris, non matris familiam
ſequuntur.

*Quum duodecim tabulæ agnatos & ad ſucceſſionem, &
ad tutelam vocent, poßet videri illud quoque ad cognatos*
a *ſpectare, cum agnati dicantur cognati eße.* [a] *Ne igitur in
hoc falleretur quiſpiam, declarat Imp. qui ſint agnati.*
1 † *Vnde obſeruare conuenit, Cognationis nomen generale
in tria diuidi: parentes, liberos, & eos qui ex tranſuerſo
veniunt, quos ideo tranſuerſales dicimus. Parentes ſunt,
qui nos genuerunt, vt pater, auus, auia, & qui ſuprà hos
ſunt. Liberi verò, qui ex nobis geniti ſunt, vt filius, filia,
nepos, neptis, & qui infra hos ſunt. Tranſuerſales, qui ne-
que nos genuerunt, neque ex nobis geniti ſunt, ſed ſtirpem
& radicem communem habent, vt frater, ſoror, patruus,*
2 *amita, & qui ex his naſcuntur.* † *Rurſus cognatio, quæ
ex tranſuerſo eſt (de qua hic agendum erit) in duo deduci-
tur, Agnationem ſcilicet & Cognationem. Nam hic quo
que cum altera ſpecies certo nomine careat, mutuatur no-*
b *men ſui generis: quemadmodum & de adoptione dictum* [b]
3 *eſt.* † *Agnatio eſt, quæ per mares, ſiue virilis ſexus perſo-*
c *nas contingit, vt patruus eſt mihi agnatus, quia* [c] *coniun-
ctus per maſculum, ſcilicet patrem meum, & agnati vul-
gò* die Schuertmagen *vocantur. Habent autem agnati
idem gentilitatis nomen, eaſdem imagines, eandem fami-*
d *liam, eadem ſacra* [d] *Cognatio in ſpecie a matre exoritur:
nam qui nobis per fœminas connectuntur, cognati appel-
lantur, & vulgo dicuntur* die Spieſmagen, *vt filia ſororis,
eſt mihi cognata, quia mihi coniungitur per fœminam, ne-
pè ſororem meam. Item filia amitæ mihi cognata eſt, quo-
niam me contingit per fœminam, nempe amitam. Prio-*
e *rem ſpeciem Cicero appellat gentem,* [e] *poſteriorem ſtir-
pem. Item ſi genericè vtaris Cognationis voce, vel impro-
priè, fratris & ſororis filij erunt cognati, ſi in ſpecie, non*
5 *erunt cognati, ſed agnati.* † *Conſentaneum itaq; eſt, quod
ſi pater non relinquat tutorem teſtamentarium, filij impu
beris tutelam ad agnatos, qui per maſculini, nō fœminini*
6 *ſexus perſonas coniunguntur, deuolui.* † *Cæterum, tametſi
hæc inter agnatos cognatoſq; differentia procederet de iu-
re antiqua, nempè, quod agnati in ſucceſſionib. & tutelis
excluderent penitus cognatos, propter familiarum digni-*
f *tatem* [f] *conſeruandam: iure tamen Nouellarum ſublata
eſt, conſtitutumque vt æqua lance ad ſucceſſionem & tute-*
g *lam proximiores gradu vocentur, ſiue ſint agnati, ſiue* [g]
*cognati, dummodo maſculi & perfectæ ætatis ſint, nullaq;
lege prohibeantur tutelam ſuſcipere, neque exceptione
competente vtantur. Mulierib. certè interdicitur tutelæ
ſubire officium, ne virili fungantur munere: niſi mater aut*
h *auia fuerit.* [h] † *Nam hodie mater & auia, ſi ſecundis nu*
7 *ptijs & S.C. Vel renuncient, omnib. agnatis, & cognatis in*
i *tutela præferuntur.* [i] *vſque adeò, vt etiam debitrices &*
K *creditrices & exiſtentes non repellantur.* [k] † *Licet autem*
8 *quo ad prædicta agnationis & cognationis diſcrimen, quo-
ad ſucceſſionem in bonis allodialib. ſit ſublatum: in feudis
tamen agnati etiam hodie, prærogatiua gaudent præ co-*
l *gnatis, niſi ſit feudum fœmineum.* [l] *Sed nec hoc ignoran-
dum eſt, quamuis proximus agnatus conſtituatur a lege
tutor: non poteſt tamen adminiſtrare tutelam, niſi quinque*
9 *interueniant.* † *Primò, neceſſe habet tutor conſcribere
Inuentarium: alioqui præſumitur dolo malo ſuſcepiſſe tu-
telam, tenebiturq; in id, quod pupilli intereſt, quod ex iu-*
m *reiurando in litem æſtimatur.* [m] *Id tamen tutori in te-
ſtamento nominato indulgere poteſt teſtator. Et in iſtud
Inuentarium omnia, quæ in pupilli bonis comprehendun-
tur, nominatim referenda ſunt, requiſito ad id publico li-*
10 *terarum architecto, ſiue tabellione.* † *Deinde oportet, iure-
iurando affirmet tutor, ſe ea facturum, quæ in rem pupilli
eſſe putauerit, &* [illegible]
n *eſunt, & inutilia prætermiſſurum.* [n] *Tertiò, vt expreſsè*
o *promittat, ſe defenſionem pupilli ſine dilatione* [o] *ſuſce-
pturum. Quartò, vt ſatiſdet cum fideiuſſore aut pignori-*
p *bus, rem pupilli ſaluam fore.* [p] *Poſtremò, vt ei prius ad-
miniſtratio tutelæ per Iudicem decernatur, atque ita bo-*
q *na pupilli decreto Iudicis* [q] *recipiat.* † *Quod locum habet*
11 *in omni tutore, præterquam teſtamentario; quando hoc
ſibi remiſſum foret per teſtatorem. Et iſtud decretum a Iu-
dice, ſub cuius iuriſdictione eſt pupillus, porrigit effectum
ſuum etiam ad res in alio territorio ſitas, niſi contradi-
ctor eſſet, quo caſu ſcribendum eſt alij Iudici, vt mittat in*
r *poſſeſſionem* [r] *pupillorum. Poſſet tamen tutor, ſupradictis
non interuenientibus, ad commodum pupilli adminiſtra-
re, & alienare tempore peritura, quæ moram non pateren-*
s *tur, aut ætatem* [s] *non ferrent.*

ADDITIONES.

a l. non facile. & l. iuriſconſultus de grad. affin.
b ſup. de adopt. in prin.
c I. ſunt autem. hoc tit.
e lib. de Orato.
f l. 1. §. pe. verſ. publicè enim intereſt, de ventre inſpicien. Nouel. 118.
g d. §. ex his autē. de hær. ab inteſt. ven. coll. 9. & auth. ſicut hære. C. de leg. tut.
h d. §. ex his autem, & l. 2. C. quando mul. tu. off. fungi poſ. dicam inf. de legit. par. tut.
i d. §. ex his autem, auth. matr. cum 2. ſeq. C. quan. mul. tutel. &c. & omnem matri s, C. ad S.C. Vel.
K Nouel. 94. vide quæ dixi inf. ti. de legit. patr. tut nu. 7.
l Zaſ. in vſib. feu. cap. 8. de feud. ſucceſſ.
m l. 8. tutor qui repertorium de admin. tu. l. fi. C. arb. tu. & l. fi. C. de cur. fur.
n § fi. in Nouel. vt hi qui ob. ha. per. res min.
o l. fi. §. defectionem, C. de ad. tu. vbi Bar. & vide Ang conſi. 219. vol. 1.
p Vide inf. de ſatiſd. tut.
q l. magis puto, §. illud, de reb. eorum qui ſub tu. vel cur. ſunt.
r l. ſi vnus, § vlt. ff. de bo. auth iu poſ. Bar. in l. pupillo, ff. de tut. & cur. datis ab his.
s d. l. tutor qui reper. cir. pr & d. l. vl. in fi. C. de admi. tut. Bar. in l. legitimus, ff. de legit. tut.

§. Quod autem lex.

1 *Inteſtatus qui propriè dicatur?*
2 *Inteſtabiles qui?*
3 *Inteſtatus quo ad tutelam.*
4 *Teſtamentaria tutela & legitima nullam inter ſe differentiam recipiunt.*

Quod autem lex duodecim tabularum ab inteſtato
vocat ad tutelam agnatos, non hanc habet ſignificatio-
nem, ſi omninò non fecerit teſtamentum is, qui pote-
rat tutores dare: ſed ſi, quantum ad tutelam pertinet,
inteſtatus deceſſerit, quod tūc quoque accidere intelli-
gitur, cū is qui datus eſt tutor, viuo teſtatore deceſſerit.
1 *Inteſtatus* † *propriè is dicitur, qui cum poſſet teſtamen
tum facere, teſtatus non eſt, vel teſtatus eſt, ſed hæreditas*
a *non eſt adita, vel ruptum aut irritum eſt teſtamentum.* [a]
2 † *Planè qui teſtari non poterit, propriè non eſt inteſtatus,
ſed*

ſed inteſtabilis, vt eſt impubes, furioſus, vel cui bonis inter-
b dictum b eſt. Quo nomine cenſuit c Baldus, ſi lege muni-
c cipali caueatur, vt mortuo filio inteſtata, mater ab eius ex-
cludatur ſucceſſione: non fore locum legi, ſi filius intra pu-
pillares annos deceſſerit, cum tum non inteſtatus, ſed inte-
3 ſtabilis deceſſerit. † Sed quo ad tutelam, eum intelligimus
inteſtatum, qui facto teſtamento obijt, in quo non diſpoſuit
de tutore, vel cuius diſpoſitio, quo ad tutelam, effectum ſor-
tiri non potuit: vt quia tutorem ſcripſerit, is tamen viuo te-
ſtatore deceſſerit: tutela enim eius ad agnatos reuertitur.
Quando autẽ deficiente teſtamentario tutore, locus ſit legi-
4 timo & datiuo, † quodque tutela teſtamentaria & legiti-
d tima nulla inter ſe recipiant ſocietatem, Accurſius d &
e Aretinus e ſatis enarrant, ad quos breuitatis gratia ſit
remiſſio.

ADDITIONES.

a l.4.ff.de ſuis & legit.& inf.de hære.quæ ab inteſt.defer.in pri.
b Iuxta gl.in l.cum antiquiorib.C.de iure deliber.
c In l.inteſtato.ff.de legit.tutor.
d In l.ſi quis ſub cond.ff.de teſtam.tut.
e Hic.

§.Sed agnationis.

1 Agnatio iuris ciuilis, cognatio iuris naturæ eſt.
2 Præcipua inter agnatos & cognatos differentia.
3 Ciuile ius ciuili tollitur.
4 Cognationem ius Ciuile tollere nequit.
5 Vnumquodque eo genere diſſoluitur, quo ligatum eſt.

a Sed Agnationis quidem ius b omnibus modis capitis deminutione c plerumque perimitur: nam agnatio iuris ciuilis nomen eſt, Cognationis verò ius d non omnibus modis commutatur: quia e ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere poteſt, naturalia vero non vtique.

1 a Sed agnationis Hinc notandum, † agnationem eſſe iu-
ris ciuilis, ſed cognationem, quæ iure ſanguinis indiſtinctè
inter fæmellam & maſculum natum contigit, eſſe iuris
naturalis. Et quanquam plures ſint differentiæ inter agna-
2 tos & cognatos: † tamen illa, quam hic §. continet, eſt om-
niũ præcipua. Nam cum agnatio ſit iuris ciuilis, fit inter-
dum quod ea per contrarium ius ciuile tollatur, ſcilicet
3 per capitis deminutionem. † Quia regula eſt, quod ciuilia
a poſſint tollere ciuilia. a † Secus eſt in cognatione, quam
4 ius ciuile perimere aut extinguere non poteſt. Hæc enim iu-
ris naturæ eſt, propter ſanguinis neceſſitudinem, quam in
natiuitate, ſiue maſculi ſimus ſiue fœminæ, conſequimur.
Sanè ius ciuile ea non poteſt tollere, quæ ſunt iuris natura-
5 lis. † Debet enim vnumquodque eo genere diſſolui & tol-
b li, quo iunctum & colligatum b eſt. Vnde, etſi ciuilis lex
id agat, vt quis nomen & ius familiæ perdat, & ſic non
ſit agnatus: non poteſt tamen facere, vt non ſit filius eius,
ex quo naturaliter progenitus eſt.

b Omnibus modis id eſt, quauis capitis deminutione, maxima, media & minima.

c Plerumque Hoc articulo exceptio inducitur, qua ſcili-
cet agnatio non tollitur capitis deminutione. Eſt enim
Conſtitutio Anaſtaſij, ex qua fratres emancipati ad fra-
trum legitimam ſucceſſionem, tutelam, & curam vo-
c cantur. c Eſt & Iuſt. Conſtitutio ex qua fratrum emanci-
d patorum filij vocantur. d

d Non omnibus modis Senſus eſt: licet ius ciuile ea quæ
ſunt iuris naturalis, aliquando inflectat, & corrigat, ac eo-
e rum e effectum in certis quibuſdam caſibus impediat: ta-
f men non poteſt ea prorſus tollere & corrumpere. f

e Ciuilis ratio Hoc eſt, capitis deminutio corrumpit ciuilia iura, hoc eſt agnationem.

ADDITIONES.

a fac.l.nihil tam naturale, ff.de reg.iur.
b d.l.nihil tam naturale.
c §.1.inf.de ſucceſſ.cognat.l.frater emancipatus, 4. C.de legit. tut.l.ne lucrum, 5.C.de cur.furioſ.
d l.vlt.C.de legit.hæred.
e Iuxta §.quod autem, infra tit.ſeq.
f Iuxta l.iura ſanguinis, ff.de reg.iur.

DE CAPITIS DEMINVTIONE. Tit. XVI.

1 Verbi (caput) varia & multiplex acceptio, & num.2.
3 Tributum capitis, & cenſa capita ciuium.
4 Diuiſio in capita & ſtirpes.
5 Capite minui; capitis deminutio.
6 Quid capitis deminutio?
7 Tres ſunt ſtatus ſpecies.

Eſt autem capitis deminutio, prioris ſtatus mutatio eaque tribus modis accidit. Nam aut maxima eſt capitis deminutio, aut minor (quam quidam mediam vocant,) aut minima.

1 Varia & multiplex eſt huius voculæ (caput) acceptio
Primum quidem caput, quia principale hominis mem-
brum, & rationis ſedes eſt, ideo οὐκ ἀνδεξιός, pro toto ho-
a mine ponitur, a & ſic pro b perſona. Sic etiam caput di-
b citur, quodcunq; in recenſione numerum efficit, à Diale-
cticis Indiuiduum appellatum. Hinc in gregibus & armen-
tis tot capita numerantur, quot beſtiæ ſunt. Vndè, in lo-
c cum demortuorum alia ſubſtituere apud c Vlpianum ex-
d tat. Quo eodem modo Vlp. d ita ſcripſit. Et cum pater-
fam. moritur, quotquot capita ei ſubiecta fuerint ſingulas
3 familias incipiant habere. † Hinc tributum capitis dici-
e tur à Iuriſconſultis quod in ſingulas perſonas e impera-
tur. Et cenſa dicuntur ciuium capita, cum à Cenſoribus
in luſtris condendis eorum nomina in tabulas publicas re-
f lata ſunt. Hinc apud Papinianum, f qui ſe arrogan-
dum dat, cum capite fortunas quoque ſuas in aliam do-
mum ac familiam transferre dicitur, id eſt, cum ſua per-
4 ſona, vt vulgus loquitur. † Hinc diuiſio in capita, id eſt, g
g in viriles partes, quod Iuſtinian. κατὰ τῶν προσώπων τοῦ
interpretatur, ſ. vt æquales partes quiſq; ferat: cui oppo-
5 nitur ea, quæ in ſtirpes dicitur. † Hinc cum ordinis alicu-
ius quoddam ius eſt proprium ac præcipuum, ſi quis ex
illo ordine moueatur, in quo caput ſiue numerum obtine-
bat capite minutus dicitur, id eſt, iure illo, quod illius or-
dinis erat proprium, priuatus & deminutus. Hinc ergo
h capitis deminutio apud h Iuriſconſultos, & Iuſtinianum
in hoc tit. Nam vtrobique caput ſine dubio ius ſignificat
ex eo alicui quæſitum, quod caput ſiue locum in ordine ali-
i quo, cuius erat illud ius: obtinet. Qua de cauſa Paulus, i
I.C. ſeruum capite minui negat: quia nullum inquit, ius
habet. Et inde dici ſolet, Seruum non habere caput, id-
eſt, certum ordinem & ſtatum, ſicut liberi homines ha-
bent. Et hac voce veteres quoque vſos ita eſſe, ſatis con-
K ſtat; Sic Cic. quoque in Oratione pro L. quintio item. K
l Paulus & l Vlpianus vſi ſunt. † Quid autem ſit capitis
6 deminutio, hic declaratur in textu m nempè, prioris ſta-
m tus commutatio, nempè, ademptio iuris eius, quod quis
vel ex libertate, vel ex Ciuitate, vel ex Agnatione, ſiue
7 Familia proprium habet. † Has enim tres ſpecies ſtatus
continet: quas deminutio capitis aliquando vel ſimul, vel
vnum ſeparatim tollit.

ADDITIONES.

a l.2.ff.de publ.iud.l.3.de c.dem.& l.pe.§.teſt.ff.de bon.poſſ.ſec. tab.
b l.1.§.vlt.& l.3.ff.de rei vendit.
c l.8.& l.70.ff.de vſufru.
d In l.pronunciatum,ff.de verbor.ſign.
e l.3.& l.vlt.ff.de cenſib.
f l.11.§.2.ff.de bon.poſſ.
g l.2.§.1.ff.de ſuis & leg.§.noſtra autem, inſ.de ſuc.quæ ab int. defer.
h ff.de c.demi.& multis alijs locis.
i in l.3.de cap.dem.
K In l.2.ff.de interdict.
l In l.2.& in l.capitalium,ff.de pęnis.
m Et per tot.tit.tit.ff.eod.

§.Maxima.

1 *Ad mortem condemnatus,hodie ſit ſeruus pęnæ.*
2 *In Metallum opusve publicum damnatus, hodie liber manet.*
3 *Ob quas cauſas patronus libertum in ſeruitutē redigat.*

Maxima capitis deminutio eſt, cum aliquis ſimul & Libertatem & Ciuitatem amittit, quod accidit his, qui
a ſerui pœnæ efficiuntur, atrocitate ſententiæ: *b* vel libertis, vt ingratis ergà patronos condemnatis, vel his, qui ſe ad precium participandum venundari paſsi ſunt. Minor ſiue media capitis deminutio eſt, cum Ciuitas quidem amittitur Libertas verò retinetur; quod accidit ei, cui aquæ & igni interdictum fuerit, vel ei, qui in Inſulam deportatus eſt. Minima capitis deminutio eſt, cum Ciuitas retinetur & Libertas, ſed ſtatus hominis cōmutatur, quod accidit his, qui cum ſui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri ſubiecti eſſe, vel contra, veluti, ſi filiusfamilias à patre emancipatus fuerit, eſt capite deminutus. Seruus autem manumiſſus, capite non minuitur, quia nullum habuit.

a a Serui pœnæ. *Qui ſint iſti, alibi* a *a nobis explicatum*
1 *extat.* † *Quibus adde, quod etiam hodie ad mortem con-*
b *demnatus, ſeruus pœna fiat.* b † *Sin verò quis ſaltem in*
2 *metallum, opusve perpetuum fuerit damnatus, iure nouiſ-*
c *ſimo ſeruitutem non incurrit, ſed liber remanet.* c
3 b Vel libertis. † *Quæ autem iuſtæ ſint cauſæ, propter quas patronus libertum rurſus in ſeruitutem redigere poteſt,*
d *alibi* d *Doctores poſt Accurſium latè recenſent.*
c Qui ſe ad precium. *In hoc exemplo quæ requirantur, ſu-*
e *prà ſatis declaratum eſt:* e *itaque iam dicta ad huius loci declarationem facilè transferri poſſunt, vt vlteriore declaratione non ſit opus.*
d Nullum caput. *Ideſt, nullum certum ſtatum & ordinem, ſicut liberi homines. Neque enim vel Ciuitatis, vel Familiæ (in quibus caput, hoc eſt, ſtatus hominis conſiſtit)*
f *ius habet vllum.* f *Ideoque per manumiſſionem capite non dicitur minui: quomodo enim amittere aut mutare quiſquam poteſt, quod nunquam habuit?*

ADDITIONES.

a In §.pęnæ, infra quibus mod.ius pat.pot.ſol.
b l.ſi quis filio, 6.§.irritum, de in iuſ.rup.teſt.
c Nouel.22.§.illud,& ita intelligi debet Auth.Sed hodie, C.de don.inter vir.& vxor.per quæ corrigitur hic,§.in reſponſo. Ita Bart.in l.qui vt,ff.de pęn.
d Gl.& Dd.in l.2.ff.de libe.& eorum lib.
e In §.vlt.ſup.de iure perſ.
f l.3.§.vlt.ff.eod.

§.Quibus autem.

1 *Senatu motus infamiam patitur.*

Quibus autem dignitas magis quam ſtatus permutatur, capite non minuuntur, & ideo à Senatu motos capite non minui conſtat.

1 Quoniam is *qui à Senatu motus eſt, nec Ciuitatem, nec etiam Familiam amittit, rectè hic dicitur, eum non poſſe capite minui. Interim tamen verum eſt, ſi ob delictum moueatur aliquod, infamia ipſum notari, atque inter infa-*
a *mes referendum eſſe, id quod Interpretes* a *alibi docent.*

ADDITIO.

a In l.2.& l.3.ff.de ſenato.

§.Quod autem.

1 *Ius agnationis omni capitis deminutione tollitur.*
2 *Ius ciuile ciuilia tollit, ſed non naturalia.*
3 *Ius ciuile effectus iuris naturalis impedire poteſt.*

a Quod autem dictum eſt, manere cognationis ius etiam poſt capitis deminutionem: hoc ita eſt, ſi minima capitis deminutio interueniat: manet enim cognatio; nam ſi maxima capitis deminutio interueniat, ius quoque cognationis perit, vt puta, ſeruitute alicuius cognati: & ne quidem ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem. Sed etſi in Inſulam quis deportatus ſit, cognatio ſoluitur. *b* Quod autem ad agnatos tutela pertineat, non ſimul ad omnes pertinet, ſed ad eos tantum, qui proximiore gradu ſunt, vel ſi plures eiuſdem gradus ſunt, ad omnes pertinet: veluti ſi plures fratres ſunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

a Quod autem *Latius declaratur in hoc §. quomodo accipiendum ſit, quod in fine præcedentis tituli dictum eſt,*
1 *Ius ciuile nunquam poſſe cognationem tollere.* † *Sciendum ergo, ius agnationis, ideſt prærogatiuam illam, quod agnati præferantur cognatis in ſucceſſionibus & tutelis, omni capitis deminutione perimi. Vt enim hæc prærogatiua conceſſa eſt agnatis à iure ciuili, ita rurſum eis ab eo iure*
2 *adimitur.* † *Ciuilia, enim tollunt ciuilia, Ius verò cognationis cum ſit iuris naturæ, non poteſt tolli à iure ciuili: ciuilia enim non poſſunt tollere naturalia. Contra hoc videtur §. noſter pugnare, in quo dicitur, cognationem tolli à iure ciuili per maximam & mediam capitis deminutio-*
3 *nem, ergò ciuilia tollunt naturalia,* † *Reſpondeo: ciuilia vtcunque non poſſunt tollere ius naturale, ipſius tamen effectus & officia impediunt, & quamuis nulla lege affici poſſit, vt qui pater vel frater eſt, deſinat eſſe pater vel fra-*
a *ter (Iura enim ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt* a *) hoc tamen ius ciuile poteſt, ne frater fratri, aut pater filio ſuccedat.*
b Quod autem *Generalis parœneſis ad ſuperiorem tit. De legit. agnatorum tutela.*

ADDITIO.

a Inquit text.in l.1.iura ſang.8.ff.de reg.iur.

DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA. Tit. XVII.

1 *Patronorum tutela quare vocetur legitima.*
2 *Differentia inter legitimam agnatorum & patronorum tutelam.*
3 *Mens legis conſideratur, deficientibus verbis.*
4 *Ex mente legis datur directa, ex interpretatione vtilis.*
5 *An fœmina hanc tutelam accipiat.*
6 *Tutela munus virile.*

Auia

7 *Auia & mater quomodo tutelam aſſequantur.*

a Ex eadem lege duodecim tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos liberoſque eorum pertinet, quæ & ipſa legitima tutela vocatur: *b* non quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, *c* ſed quia perinde accepta eſt per interpretationem, ac ſi verbis legis introducta eſſet; Eo enim ipſo, quod hæreditates libertorum, libertarumque ſi inteſtati deceſſiſſent, iuſſerat lex ad patronos, liberoſve eorum pertinere, crediderunt veteres, *d* voluiſſe legẽ etiam tutelas ad eos pertinere: *e* cum & agnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, eoſdem & tutores eſſe iuſſerit: *f* quia plerumque vbi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. *g* Ideo autem diximus plerumque: quia ſi à fœmina impubes manumittatur, ipſa ad hęreditatem vocatur, quum alius ſit tutor.

a Et eadem *De altera legitima tutelæ ſpecie, quæ patronorum eſt circa perſonas impuberum libertorum ſubijcit*
1 † *Quæ pariter vocatur* legitima: *non quia per legis expreſſa verba, ſed quia per eius mentem ſit introducta, quod*
a *text. eleganter aperit.* a
2 *b* Non quia nominatim. † *Et in hoc differt legitima agnatorum tutela, quæ nedum ex mente, ſed etiam ex verbis legis colligitur.*
c Sed quia perinde. *Declarat Iuſtinianus, quomodo iſta voluntas & mens legis in noſtro caſu eliciatur.*
d Voluiſſe legem. *Scilicet tacitè tantum, etſi hoc verbis non fuerit expreſſum.*
e Cum & agnatos. *Confirmat à ſimili.*
b *f* Quia plerumque. *Subijcit collectionis huius rationẽ* b
3 † *Et hinc porro colligitur, aliquando mentem legis, vbi verba deficiunt, inſpiciendam conſiderandamque eſſe. Quo nomine contra legem facere illum traditum eſt, qui ver-*
c *ba, non mentem legis amplectitur.* c *Et celſus, neſcire*
d *eum leges tradidit, qui verba tantum tenet:* d *Eſtque magna inter Iuriſconſultos & Rhetores diſputatio de vo-*
4 *luntate legis & iure ſcripto.* † *Hinc ait Bartolus, actionem quæ propter mentem legis datur, directam eſſe, non vtilem, Secus vbi datur, ex interpretatione legis, vel à ſi-*
e *militudine, vel à paritate.* e
5 *g* Ideo autem. *Exceptio à priori ratione.* † *Nam ſi fœmina ſeruum impuberem manumittat, ipſa ab inteſtato ſucceſſionem ſperat, tutelam autem non ſuſcipit, ſed ea ad pro-*
6 *ximum agnatum vel cognatum deuoluitur.* † *Tutela enim*
f *virile munus eſt, ideo fœmina non permittitur,* f † *præ-*
7 *terquam matri & auiæ: quæ ex Iuſtiniani conſtitutione ſecundum ordinem etiam ante agnatos ad tutelam admittuntur, licet debitrices ſint pupillorum, vel creditrices. Si modo inter geſta nuptijs alijs, & beneficio Senatuſconſulti Velleiani renunciauerint: nec exigitur amplius iuramentum de nõ nubendo. Contractis tamen ſecundis nuptijs expellitur à tutela, manentibus rebus non tam ipſius mulie-*
g *ris, quam noui mariti pro geſta adminiſtratione* g *obligatis.*

ADDITIONES.

a Et habetur in l. tutela, in princ. de leg. tut.
b Ad quod facit etiam l. 10. ſecundum naturam, ff. de reg. iur. cum ſimil.
c l. non dubium, C. de leg.
d l. ſcire leges, ff. de leg.
e l. 1. ff. vti poſſi.
f l. tutela, & l. fœminæ, de tut.
g l. matres, iuncta Nouell. matri & auiæ, & Nouel. ſeruum, C. quando mul. tutelæ off. fung. poſſ.

DE LEGITIMA PARENTVM tutela. Tit. XVIII.

2. 3 *Legitima parentum tutela vnde proceſſerit.*
2 *Emancipare contracta fiducia.*
4 *Parentum tutela hodie rectè legitima dicitur.*
5 *Hæc ſpecies tutelæ vt & prox. præced. in deſuetudinem abierunt.*

Exemplo patronorum recepta eſt & alia tutela, quæ & ipſa legitima vocatur: nam ſi quis filium, aut filiam, nepotem, aut neptem ex filia, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit.

1 * *TERTIA* † *ſpecies legitimæ tutelæ* parentum *eſt in*
a *filios impuberes emancipatos:* a *quæ partim ex lege XII. tabularum, partim ex Senatuſconſulto, & interpretatione Iuriſconſultorum, partim ex Iuſtiniani Conſtitutione proceſſit; Iure enim veteri, ſi pater emancipabat filium, tolle-*
b *batur ius agnationis* b *& familię ſimulque hæreditates legitimę interuertebantur, nec pater ad emancipati filij*
c *tutelam agnaſcebatur* c † *Si tamen pater vel auus fi-*
2 *lium impuberem* Contracta fiducia, *ideſt, ſpecialiter legitimæ ſucceſſionis iura ſibi reſeruanda, emancipaſſet, tunc etiam ex mente legis 12. tabularum, tam ad ſucceſſionem,*
d *quã tutelam emancipati vocabatur,* d *Secus erat, ſi emancipatio nulla facta fiduciæ expreſſione, contigiſſet, quia ſi-*
3 *cut à ſucceſſione, ita & à tutela excludebatur.* † *Poſtea verò, quia ſucceſſu temporis ex ęquitate quadam ſuccurſum eſt patri emancipati, eidem ex Senatuſconſulto omnia penè ſucceſſionis iura ſunt conceſſa, quę patrono in li-*
e *berti bonis tribuebãtur,* e *ideo Iuriſconſulti, quibus permiſſum erat iura condere, ducta ſimilitudine à patronis, ęquum eſſe interpretati ſunt, vt parentes etiam nulla contracta fiducia, ſicut ſucceſſionem, ita etiam tutelam ſuſci-*
f *perent.* f † *Et licet huiuſmodi tutelam Iuriſconſulti non*
4 *apertè legitimam dixerint, vt quæ à lege XII. tabularum extra fiducię præſcriptum incognita fuerat tamen quia ho-*
g *die ex Iuſtiniani Conſtitutione,* g *omnis emancipatio*
h *quę fit à parente cenſetur facta eſſe contracta fiducia,* h
i *ideo tutela hac ratione patri oblata, verè nunc* legitima i
5 *dici poteſt?* † *Hęc autem ſpecies tutelę, vt & ſuperior hodie ab vſu receſſerunt.*

ADDITIONES.

a Idem habes in l. tutela. §. parens, ff. de leg. tut.
b l. tutelas, §. ſed legitimæ tutelæ, ff. de cap. demin.
c l. 1. ff. ſi à parente quis man. & d. §. ſed legitimæ.
d Porcius hic, & tex. §. fi. inf. de leg. agnat. tut.
e d. l. 1. ff. ſi à parente quis ma.
f §. reſponſa. ſup. de iure nat.
g Iaſ. hic in addit. ad Porc. per l. 2. §. obijcitur, & l. æquiſſimum, ff. ad Senatuſc. Tertul.
h l. vlt. C. de emancip. liberorum.
i d. §. 1. inf. de legit. agn. ſucc.

DE FIDVCIARIA TVTELA Tit. XIX.

1 *Patre mortuo, filius natu maior, emancipati tutelam conſequitur.*
2 *Fratrem non legitimum, ſed fiduciarium tutorem dici.*
3 *Tutela hæc quare dicta ſit Fiduciaria.*
4 *Fiduciaria hęreditas & fiduciarius hęres.*

Digitized by Google

5 *Frater fratri hodie ſuccedit, etiam emancipato.*
6 *Hæc tutela hodie legitima rectè dicitur.*
7 *Explicatur verſ. atqui, in tit. noſtro.*
8 *Fratres quare non dicantur legitimi tutores fratrum impuberum, ad inſtar filiorum patroni.*

a Eſt & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur: nam ſi pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes, manumiſerit, legitimam nanciſcitur eorum tutelam. Quo defuncto, ſi liberi eius virilis ſexus exiſtant, fiduciarij tutores filiorum ſuorum, vel fratris, vel ſororis, & cæterorum efficiuntur. *b* Atqui, patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi ſunt tutores, quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet à viuo patre emancipatus, poſt obitum eius ſui iuris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret, ideoque nec in tutelam. Libertus autem, ſi ſeruus manſiſſet, vtique eodem iure apud liberos domini poſt mortem eius futurus eſſet. Ita tamen hi ad tutelam vocantur, ſi perfectæ ſint ætatis, quod noſtra Conſtitutio in omnibus tutelis & curationibus obſeruari generaliter præcepit.

a Eſt & alia *Sequitur quarta ſpecies tutelæ legitimæ, Fiduciaria ſcilicet, quæ quidem, inſpecto iure veteri, propriè non eſt legitima, vt quæ non ſit ex lege XII. tabul. quia tamen non parum cum ea adfinitatis habet, propter ius*
b *ſanguinis, ideo Iuſtin. eam legitimis tutelis attexuit.* † *Parente enim qui impuberis emancipati tam ex Iuriſconſultorum interpretatione, quam ex Iuſtiniani Conſtitutione*
a *ne legitimus tutor* a *eſt, mortuo,* † *ipſius filius natu ma-*
2 *ior fiduciarius tantum tutor fratris emancipati efficitur, non legitimus, cum nec hæres legitimus ſit. Lex namque XII. tabularum ſicut nō vocabat fratrem ad ſucceſſionem fratris emācipati, propter ius agnationis extinctum, quod ſic minima capitis deminutione tollitur: ita nec tutelam illi deferebat. Verum quia propter ſanguinis coniunctio-*
b *nem, quæ deuincit charitate* b *homines, de qua lex mul-*
c *tum confidere* c *ſolet, cuius etiam reſpectu multa in iure*
d *ſunt* d *recepta, lex magnam de fratre ſpem atque fiduciā concepit, effectum eſt, vt impubes emancipatus, poſt mortem patris ſui, tutoris legitimi, tutela fratris natu maioris concreditus fuerit, quaſi nemo eo fidelius & diligentius*
3 *adminiſtraturus eſſet res fratris impuberis.* † *Quia ergo hanc tutelam lex non ſpe hæreditatis, aut ſucceſſionis (vt iam dictum eſt) ſed ſola quadam fiducia coniunctionis ſanguinis deferebat, ideo dicta eſt* fiduciaria, *& tutor ipſe, non legitimus, ſed* fiduciarius *appellatus, fortè ad exemplum patris adoptiui, quem Caius fiduciarium, puta naturalis patris vicem referentem, nec minoris fiduciæ nuncu-*
4 *pat.* † fiduciariam hæreditatem *pro fideicommiſſaria Vl-*
e *pianus* e *dixit, vt Iaboleno* f fiduciarius hæres *vocatus*
f *eſt fideicommiſſarius. Et hæc quidem iure veteri obtine-*
5 *bant.* † *Hodie verò ex Conſtitutione* g *Iuſtiniani, emanci-*
g *pati non ſolum in paternis bonis ad ſuorum ſimilitudinem ſuccedunt, ſed etiam ad fratrum ſororumque ſucceſſionem*
h *æquo iure inuicem vocantur, ſublata,* h *vt ſexus, ita etiā*
6 *emancipationis & ſuitatis differentia.* † *Ideoque ex iſtius noui iuris extenſione, quod circa illorum ſucceſſionem prouidit, coniuncta ratione legis Decemuiralis, poterit hæc fratrum tutela, quæ à iure ciuili. Fiduciaria dicitur, le-*
i *gitima rectè vocari, atque ita in Codice* i *appellatur.*
7 *b* Atqui † *Obiectio eſt, in qua Imperator tantum ponit antecedens, omiſſa conſequentia. Sic enim argumentatur. Liberi patroni, eo mortuo, fiunt legitimi tutores libertorum impuberum: ergo eadem ratione filij mortuo patre emancipante fiunt legitimi tutores filij, id eſt. fratris emancipati. Sed illam conſequentiam dicit Imperator falſam eſſe, decidendo hic contrarium, ſcilicet, quod propterea nō ſit dicenda legitima tutela, cum magna ſit differentia inter filios patroni erga libertos, & fratres erga fratrem e-*
8 *mancipatum.* † *Diuerſi iuris ea eſt ratio, ſecundum antiqui iuris ſubtilem obſeruationem. Tametſi enim libertus à domino viuente non fuiſſet manumiſſus, ſed remanſiſſet ſeruus: nihilominus tamen venturus erat in poteſtatem dominicam filij, patrono patre ſuo mortuo. Et tunc in manu ac poteſtate fuiſſet filij hæredis, eundem ſeruum libertum facere, & eius legitimam conſequi tutelam: in filio autem longè eſt diuerſum. Is enim niſi à patre viuo emancipatus fuiſſet, nulla ratione venturus erat in fratrum poteſtatem, ſed ſui iuris futurus defuncto patre, & ſic non fuiſſet in poteſtate fratrum, eum emancipare, & conſequenter emancipando ex interpretatione legitimam conſequi tutelam. Non igitur mirum, ſi fiduciarius tutor potius dicatur, quam legitimus: cum tamen filius patroni liberti impuberis à patre manumiſſi, legitimus tutor appelletur. Sed pondera, quod Iuſtinianus non ſolum fratris emancipati, ſed & filij mei a patre meo emancipati, me fiduciarium tu-*
K *torem facere* K *videtur. In filio verò meo ab ipſius auo e-*
l *mancipato prædicta ratio* l *ceſſat: quoniam filius meus ſi*
m *emancipatus nō fuiſſet, in poteſtatem meam recidiſſet,* m
n *& per conſequens in tutelam legitimam:* n *cuius vim in*
o *eum quoque emancipatum habere* o *debeo, cum illi ſuc-*
p *cedam,* p *licet fratri emancipato olim non ſucceſſiſſem.* q
q *Propter hanc difficultatem Accurſius* r *Iuſtinianum*
r *tribus modis interpretatur, ſed falſo. Et ideo Haloandri lectia manifeſtè docet, fratrem tantum fiduciarium eſſe*
s *poſſe.* s

ADDITIONES.

a Tit. proxim. præc.
b Cic. lib. 1. Off.
c Bar. l. 3. §. ſi parens, ff. de legit. tut.
d Vide Matth. De Afflic. De iure prot. q. 1.
e l. certi condictio, 9. §. competit hæc actio, ff. ſi cert. pet.
f l. Seius 45. ff. ad Treb. Alc. lib. 3. Parerg. cap. 26.
g l. lege 12. tab. 14. & l. meminimus, 15. C. de legit. hær.
h §. nulla, Nou. de hær. ab inteſt. venient.
i In l. frater, 4. C. de leg. tut. differ. Bart. & Ang. in l. 4. ff. eod. tit.
K Hic, in verbo, defunct.
l Loriot. tract. tutel. axio. 15.
m ſupr. quibus mod. ius pat. pot. ſoluitur. in princ. verſ. itaque.
n Vt hic, verſ. quoniam.
o d. l. 4. frater, C. de legit. tu.
p l. æquiſſimum, §. ſi ex filio, ad Tertul.
q l. 1. §. liberos, ſi quis à parente man.
r Verbo, Atqui.
s d. verſ. quo defuncto.

DE ATTILIANO TVTORE.
Tit. XX.

1 *Deficiente teſtamentario, & legitimo tutore datiuo locus eſt.*
2 *Multiplex datiuæ tutelæ ius.*

Explicito tractatu ad legitimam tutelam pertinente, iuſto ordine tranſeundum erat ad tertiam tutelæ ſpeciem,
1 *quæ* Datiua *nuncupatur,* † *& tum obtinet, cum nec teſtamentariæ, nec legitimæ tutelæ vlla ſpes ſupereſt. Tutores enim teſtamento dati primas ſibi vendicant: poſt hos*

legitimis

legitimis eſt locus: vtriſque autem deficientibus, datiui
tutelæ onus ſubeunt. Interdum tamen excluſo legitimo tu-
tore, datiuus pupillo datur, videlicet, ſi ſpes ſit de teſtamen
tario, vt quia vel ex die, vel ſub conditione teſtamen-
a to ſcriptus ſit tutor. a † Multiplex autem eſt datiuæ tute-
2 læ ius atque tempus, quod hoc loci Imperator examinat.
Præſcribuntur enim ab ipſo quinque diuerſa tempora: quę
ſingulatim in expoſitione textus annotabuntur.

ADDITIO.

a §. ad certum, ſup. qui teſt. tutor. dari poſſ.

In princip. tit.

1 Primum ius circa datiuos tutores.
2 Legis Attiliæ rogatores.
3 Attilianus tutor vnde dictus.
4 Numerus tribunorum Romæ.

Si cui nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in Vr-
be quidem à Prætore Vrbano, & maiore parte Tribu-
norum plebis, tutor, ex lege Attilia, in prouincijs verò
à Præſidib. prouinciarum, ex lege Iulia & Titia.

1 Primum † Ius hic præſcribitur, quod circa datiuos tu-
2 tores olim obtiunit. † Lucio autem Attilio, & Claudio
a Martio Trib. Pleb. rogatione latum a eſt, vt ſi cui nullus
omninò tutor fuerit, neque teſtamentarius, neque legiti-
mus, ei quidem Romæ à prætore Vrbano, & maiore Tri-
3 bunorum Plebis daretur. † vnde, appellatur, Attilianus
tutor. In prouincijs autem, à Præſidibus prouinciarum,
ex lege Iulia & Titia. Quod autem Accurſius putat, duos
tantum Tribunos maiori Tribunorum parte comprehen-
4 di, falſum eſt. † Quia licet initio duo tantum Tribuni ple-
bis creati ſint, in tantum tamē poſtea auctus eſt eorum nu-
merus, vt interdum quinque, interdum plures, nonnun-
b quam etiam decem plebi cōcederentur, id quod ex Liuio b
ſatis conſtat.

ADDITIONES.

a Ferrar. Mont. hic. Vide Liuium l. 39. & Vlpia. in frag. tit. 11.
b Li. 1. 2. & 3. Decad. 1. & Dionyſ. lib. 6. & 10.

§. Sed etſi.

1 Datiuæ tutelæ quando ſit locus.
2 Tutor temporarius.
3 Quamdiu teſtamentaria tutela ſperatur, legitima non eſt locus.
4 Donec ex teſtamento poteſt adiri hæreditas, ab inteſtato venientes excluduntur.
5 Teſtamentaria tutela ab adita in primis hæreditate confirmatur.
6 Pluribus ſcriptis hæredibus, vnum adijſſe ſat eſt.
7 Pupillus, ſi ex aſſe ſcriptus ſit hæres, & eidem tutor datus a patre, quomodo adeat.

Sed etſi in teſtamento tutor ſub conditione, aut ex
die certo datus fuerit, quamdiu conditio aut dies pen-
debat, ex iiſdem legibus tutor alius interim a dari po-
terat. b Item ſi purè datus fuerat, quamdiu ex teſta-
mento nemo hęres exiſtebat, tamdiu ex eiſdem legib. tu
tor petendus erat: qui c deſinebat eſſe tutor, ſi conditio
extiterat, aut dies venerat, aut hęres extiterat.

Relatiuum eſt, qui dederint iure antiquo tutores: nunc
1 ſubſequitur, quando datiua tutela locum habeat. † Et non
ſolum, ſi nec ex teſtamento, nec ex agnatis tutor erat pu-
pillo, ſed etſi datus fuerat ſub conditione, vel in diem, vel
purè, hæreditate necdum adita, datiuus tutor ex prædictis
2 legibus ſufficiendus erat: † qui & temporarius diceba-
tur, vt qui exiſtente conditione, aut veniente præſcripto
die, tutor eſſe deſinebat. Eo eodem modo, hodierno etiam
iure tutelæ datiuæ locus eſt: non quidem ex lege Attilia
a vel Titia, ſed per recentiorem legem, a nec refert, quod
3 legitimum tutorem pupillus habeat: † quia quamdiu te-
ſtamentaria tutela ſperatur, legitima non eſt locus, quod
propterea fit, cum tutela ad inſtar hæreditatum deferan-
4 tur. Sed in hęreditatibus hæc procedit regula. † Quod do
nec ex teſtamento poteſt adiri hæreditas, ab inteſtato
b non deferatur b idem ergò eſt in tutelis.

a Dari poterat Et adhuc dari poteſt, ſed non ex his legi-
* bus, ſicut * infra ſubſequitur.

b Item ſi purè Ideſt, neque conditionaliter, neque ex die
c certo, ſicut ſupra c explanatum eſt. Sed qui fit, quod in te-
ſtamento purè ſcripto tutore, locus ſit datiuo? Quoniam
5 † ab adita in primis hæreditate cedit teſtamentariæ tu-
d telæ dies. Sic Pomponius: d Si nemo, inquit, hęreditatem
adierit, nihil valet ex his quæ ſcripta ſunt in teſtamēto.
Teſtamentaria ergò tutela poſt aditam hæreditatem vi-
res acquirit, & confirmatur: ideoque pendente hæreditatis
aditione, ex qua tutor ſperatur, alius eſt ſurrogandus, qui
mox ad ta hæreditate tutor eſſe deſinit, incipitque teſta-
e mentarij authoritas vigere. e Vnde, nec Catonianam re-
gulam ad tutoris pertinere dationem communiter aſſeri-
f tur. f † Quod ſi plures ſint hæredes ſcripti, & vnus adie-
6 rit, tutelæ ſtatim valent, nec expectandum erit, vt omnes
7 hæreditatem adeant. † Ex prædictis quoddam ſuboritur
g perplexum, quod Accurſius g tangit, quando pupillus in
aſſe hæres à patre inſtitutus eſt, eidemque tutor teſtamen-
to datus, quid hac ſpecie reſpondendum ſit? nam nec tutor
exiſtere poteſt non adita hæreditate, nec pupillus hæredi-
h tatem adire, ſine tutoris autoritate. h Hic nodus variè re-
ſoluitur, nonnulli putant, pupillum autoritate Iudicis, qui
nondum confirmati tutoris defectum ſupplet, hæredita-
i tem adire i poſſe. Dynus, Bartolus, & Faber cenſent, ius
ſuis hæredit nudo tantum nomine tutelæ dationem confir-
mare. Angelus verò multo tutius eſſe refert, vt ad iſtum
actum aditionis expediendum, tutor detur Attilianus,
qui adita hæreditate, deſinat eſſe tutor, locuſque ſit teſta-
mentario, quod & mihi placet.

c Deſinebat eſſe tut. Immò & deſerto teſtamento, & de-
ficiente conditione, deſinebat eſſe tutor. Cæterum, hoc caſu
legitimus tutor illi ſuccedebat, illo teſtamentarius.

ADDITIONES.

a l. 11. ſi quis ſub conditione, vbi Bart. de teſt. tut.
b l. 39. quamdiu, ff. de acq. hæred.
* §. Sed ex his, hoc tit.
c §. ad certum, ſupra, qui teſt. dari tut. poſſ.
d l. ſi nemo, de teſt. tut.
e d. l. ſi nemo, cum l. ſeq. de teſt. tut.
f d. l. ſi nemo, & l. ſeq.
g Gloſ. verbo. exiſtebat.
h §. neque tamen, inf. tit. prox.
i l. 18. ſi infanti, C. de iure delib.

§. Ab hoſtibus.

1 Teſtamentario tutore capto ab hoſtibus, datur datiuus.
2 Idem locum habet, quandocunque teſtamentarius iuſtè impeditur præeſſe tutelæ.

Ab hoſtibus quoq; tutore capto, ex his legibus tutor
petebatur: qui deſinebat eſſe tutor, ſi is qui captus erat,
in Ciuitatem reuerſus fuerat: nam reuerſus recipiebat
tutelam iure poſt liminij.

1 Alius † caſus, in quo locum habet tutela datiua: vt ſi
tutor teſtamento datus, captus eſt ab hoſtibus, ſubſtituitur
ei datiuus, qui eius defectum ſuppleat, ne pupillus inte-
rim ſit indefenſus. Poteſt enim fieri, vt captus poſtli-
minio redeat: ſicque ſicuti cætera iura, quæ per captiuita-
a tem amiſiſſe videbatur, iure poſtliminij a recuperat,
2 ita quoque tutelæ recipit officium. † Et hoc extenditur in

Digitized by Google

quocunque alio tutoris teſtamentarij iuſto impedimento procedere. Semper enim ſurrogandus eſt à Iudice datiuus; qui deſinit eſſe tutor, impedimento teſtamentarij ceſſante.

ADDITIO.

a §.ſi ab hoſtib.ſupr.quibus mod.pat.pot.ſolu.

§.Sed ex his,

1 *Secundum ius circa tutores datiuos.*
2 *Claud.Caeſ.ſanxit, tutores ex inquiſitione à Coſſ.dandos.*
3 *Tertium ius circa datiuam tutelam.*
4 *Quando ex inquiſitione dicantur tutores dari.*

Sed ex his legibus tutores pupilli deſierunt dari, poſteaquam primo Conſules pupillis vtriuſque ſexus tutores ex inquiſitione dare cœperunt; deinde Prętores ex Conſtitutionibus. Nam ſupradictis legibus neque de cautione à tutoribus exigenda, rem ſaluam pupillis fore neque de compellendis tutoribus ad tutelę adminiſtrationem quicquam cauebatur.

Hactenus antiquitatem recenſuit: modo qualiter eadem ſucceſſu temporum obliterata fuerit, & iura noua inducta,
1 *ſubijcit, † In hoc autem §. continetur ſecundum ius ſiue tempus, quod circa datiuos tutores obtinuit. Nam cum in lege Attilia, Iulia, & Titia, neque de cautione,* rem pupillo ſaluam fore, *neque de cogendis tutoribus, ſi tute-*
2 *lam ſubire recuſarent, quicquam eſſet proſpectum: † primus omnium D. Claudius Cæſar (vt & in eius vita refert*
a *Suetonius a) ſanxit, vt pupillis tam maſculis quam fœminis, extra ordinem tutores a Conſulibus ex inquiſitione*
3 *darentur, & hoc eſt ſecundum ius. † Attexitur ſub finem §. & tertium ius. Poſtea enim non modo à Conſulibus, ſed etiam ex varijs Principum Conſtitutionibus tutores e-*
4 *tiam ex inquiſitione dari cœperunt. † Ex inquiſitione autem tunc dantur, ſi Magiſtratus inter cætera mores dan-*
b *dorum inueſtiget, & facultates, b & dignitatem. Item ne dentur, qui ſeipſos ingerunt, aut pecuniam dant, vt*
c *aſſumantur. c Et in ſumma, tutela non eſt decernenda tutori qui datur, niſi poſt cauſæ cognitionem pronuncietur*
d *idoneus. d*

ADDITIONES.

a Cap.23.
b L.a 1.ſcire oportet, §.cum reliquis, ff.de tut. datis ab his, & §.ſed & propter, inf.de excu.tut.
c d.l.ſcire, §.fi.
d Explicatur in l.tutores, & ibi Bar.de confirman.tut. & Ange.hic, & Cantiunc.in ſua paraphraſi.

§.Sed hoc iure.

1 *Quartum ius circa tutelam datiuam.*
2 *Prætor tutelaris, primo a Diuo Marco Antonino creatus.*
3 *Tutor dari poteſt in loco originis, domicilij, & facultatum.*
4 *Neque Epiſcopus Seculari, nec Secularis Iudex Clerico dare tutorem poteſt.*
5 *Si in loco pupilli non reperiatur idoneus tutor, ad alias Ciuitates confugiendum eſt.*
6 *Datio tutoris an ſit mixti imperij.*
7.8 *Dationem tutoris permiſſionis eſſe, non imperij.*
9 *Accurſii expoſitio ad §.datio tutoris. in l.muto.ff.de tutel.reiecta.*
10 *Datio tutoris quare delegari non poſſit.*

Sed hoc iure vtimur, vt Romę quidem Prefectus Vrbi, vel Prætor, ſecundum ſuam Iuriſdictionem: in prouincijs autem Præſides ex inquiſitione tutores crearent, vel Magiſtratus iuſſu Pręſidium, ſi non ſint magnę pupilli facultates.

a 1 *Sequitur † quartum ius, quod tempore D. Iuſtiniani a*
in vſu fuit. Eo enim iure datiuus tutor Romæ conſtitueba-
2 *tur a Præfecto Vrbis & Prætore, quum † primus in eam*
rem D. Antoninus, vt eo diligentius de tutoribus tracta-
b *retur, tutelarem creauit: vt b Capitolinus author eſt. In*
prouincijs verò ſi magnæ pupilli erant facultates, Præſi-
des, & qui Præſidis appellatione continebantur, ius dan-
c *di tutores habebant. c Sin tenues erant facultates tunc*
omnes Magiſtratus Municipales iuſſu Præſidum tutores
creabant. Non autem aliter vtilis eſt tutelæ datio, niſi &
pupillus & tutor datus, ſint ſubiecti iuriſdictioni eius qui
dedit tutorem, vel ibi domicilium habeat: niſi fortè pupil-
lus in alijs quoque locis poſſideret: nam eo caſu, ſicut teſta-
mento poteſt deſtinari tutor rei Africanæ, vel rei Syria-
d *cæ, d ita idem a Iudice fieri poteſt. † Obſeruandum igi-*
3 *tur, trib. in locis vtiliter tutorem pupillo dari: in loco ori-*
4 *ginis, domicilij, & facultatum. † Ex quib. liquet, Epiſco-*
pum vel Eccleſiaſticum Iudicem, ſeculari non poſſe tuto-
rem ordinare, nec viciſſim iudicem ſecularem clerico: cum
5 *neuter ſit alterius ſuppoſitus Iuriſdictioni. † Illud quoq;*
annotandum eſt, ſi quando deſit in Ciuitate, ex qua pupil-
lus oriundus eſt, qui idoneus videatur eſſe tutor, officium
Magiſtratus eſſe, in ſubſidium ex vicinis Ciuitatib. ido-
neiorem inquirere, & nomina Præſidi prouinciæ mittere,
e *non ipſos arbitrium dandi ſibi vendicare. e † Inquirunt*
6 *etiam hic Doctores, cuius imperij ſit tutoris datio? Et com-*
f *muniter obtinuit, eam mixti f eſſe imperij. † Ego verò cū*
7 *Bellono g putarim, eam nec mixti imperij nec Iuriſdictio-*
g *nis eſſe, ſed potius permiſſionis. Sic enim Iuriſconſultus ſeri*
h *bit: h* Datio tutoris nec imperij, nec iuriſdictionis eſt, ſed ei ſoli competit, cui nominatim hoc lex dederit, &c.
ſenſus enim eſt, quamuis ſit maximus Magiſtratus, habēs
imperium & iuriſdictionem, non poteſt tamen virtute
imperij vel iuriſdictionis, tutorem dare, ſicut reliqua facit,
ſed debet hoc ei eſſe permiſſum. Deinde hoc ſatis ex præſē-
ti titulo probatur: nam a principio ſolus Prætor Vrbanus,
& maior pars Tribunorum Romæ, in prouincijs Præſes
prouinciæ, ex lege Iulia & Titia tutores dare poterant.
Alij autem quamuis habentes omne imperium, non po-
terant. Deinde Conſules cœperunt dare poſſe, & alij Præ-
i *tores ex Conſtitutionibus i Item legatus Proconſulis, ex*
K *oratione D. Marci. K Item Iuridicus Alexandrinæ Ci-*
l *uitatis, ex Conſtitutione D. Marci. l † Apparet igitur,*
8 *hoc eſſe ex permiſſione, non virtute imperij, aut Iuriſdi-*
ctionis. Tertio hoc idem ex eo quoque confirmari poteſt,
quòd patri, & ſic priuato homini, ſimilis poteſtas da-
m *tur. m Et poteſtas data Magiſtratibus dandi tutorem, eſt*
9 *ſurrogata, in locum poteſtatis conceſſæ teſtatori. † Nec ad-*
uerſatur, quòd Accurſius tradit, tutoris dationem non eſſe
imperij, ſcilicet tantum, nec Iuriſdictionis tantum; ergo
mixti, tum quia hæc ſuppletio & additio dictionis tantum
eſt abſurda & impromta: tum quia ineptum eſt, ſi volen-
do dicere, aliquid eſſe mixti imperij, dicas non eſſe imperij,
n *nec iuriſdictionis: cum mixtum contineatur ſub ſuis n ſim-*
plicibus, & de vtroque participet: Et palam eſt, Iuriſcon-
ſultos alia verborum textura vti, ſi per circumlocutionem,
aliquid eſſe mixti imperij ſignificare velint. Sic enim
Vlpianus Iubere cauere, *inquit,* prætoria ſtipulatione, & in poſſeſſionem mittere, imperij magis eſt quam iuriſdict.

o iuriſdict. ideſt, mixti imperij: ita enim exponunt glo. & o
p Doctores. Affirmatiuè itaq; loquitur p Vlpianus, non negatiuè. Sed nonne prædictę ſententiæ fortiter obſtat textus noſter? dum ait, Præfectum Vrbis & Prætorem ſecundum ſuam Iuriſdictionem tutores creare. videntur ergò creare vi Iuriſdictionis, non permiſſionis: Reſpondeo, ſi rectè ponderemus textum, facilitèr hanc obiicem tolli poſſe. Neque enim debent hæc verba ſecundum iuriſdictionem referri ad poteſtatem dantis tutorem, vt poteſtas pendeat à iuriſdictione, ſed ad perſonas, quib. dantur: vt &
q Accurſius annotauit: q vt ſit ſenſus, quamuis permiſſum ſit Præfecto vrbis & Prætori, creare tutores: tamen non debent, nec poſſunt creare, nec alij tutorem dare eum, qui
r non ſit ſuæ iuriſdictionis. r † Ex quibus omnibus reſultat eleganter ratio, quare datio tutoris delegari non poſſit: quæ non eſt, quia ſit mixti imperij, ſed quia nominatim aliquibus conceditur. vndè, cum ſit electa induſtria certæ perſonæ, non poteſt, quis per ſubſtitutum rem commiſ-
s ſam explicare. s

ADDITIONES.

a De quo in l. ius dandi, 3. ff. de tu. & cura. datis ab his, &c.
b In Marco philoſopho.
c l. 1. ff. de off. præſid.
d l. ſi tamen, ff. de teſt. tutela.
e l. D. Marcus. 24. ff. de tut. & cur. dati ab his. & l. 1. §. ſi quando, ff. de mag. conuen.
f D. d. l. 1. de off. eius. &c. & l. 1. & l. imperium, ff. de iuriſd.
g lib. 1. Suppu. c. 2.
h In l. muto, §. tutoris datio, ff. de tutel.
i §. ſed ex his legib. hoc noſtro tit.
K l. 1. ff. de tut. & curat. datis ab his.
l l. ſi. de off. iuriſd. Alexan.
m §. permiſſum, inf. de tut. & ff. de teſt. tut. per totum.
n l. 2. de ver. oblig. & ibi no.
o l. 4. iubere cauere, de iuriſp.
p l. 25. ea quæ, ad municip.
q Gl. hic in verbo, iuriſd. & verbo, creent.
r Vt etiam eſt text. in l. 1. de tut. & cur. datis ab his, & l. ius dandi, eod. tit.
s Arg. l. 31. inter artifices, de ſolut. & eorum quę notantur in d. l. 1. de off. eius, &c. Ita Bello. lib. 1. Supputa. c. 2. vnde hæc decerpſimus.

§. Nos autem.

1 Quintum ius circa tutelam datiuam.
2 Qua forma hodie datiui tutores conſtituantur.
3 Solidus pro aureo.
4 Veteris aurei Romani æſtimatio.
5 Centum aurei olim honorarium aduocatorium.
6 Aurei veteris deprauatio.
7 Semiſſes, tremiſſes.
8 Aurei noſtri, minores veteribus.
9 An quæ de ſolido in iure cauta ſunt, ad noſtros aureos, quib. nunc vtimur, referenda ſint.
10 De materia mutationis monetæ & ærimiſſæ. Et quid in Camera Imp. Germanici obſeruetur.
11 Hodie cuiuſque loci ordinarius Magiſtratus ex Conſtit. Imperij dat tutores, & exigit ſatiſdationem.

a Nos autem per conſtitutionem noſtram huiuſmodi difficultates hominum reſecantes, nec expectata iuſſione Pręſidium, diſpoſuimus, ſi facultates pupilli vel adulti vſq; b ad quingentos ſolidos valeant, Defenſores Ciuitatum vna cum eiuſdem Ciuitatis religioſiſſimo antiſtite, vel alias publicas perſonas, ideſt, Magiſtratus, vel Iuridicum Alexandrinę Ciuitatis tutores vel curatores creare: legitima cautela ſecundum eiuſdem Conſtitutionis normam præſtanda, videlicet eorum periculo, qui eam accipiunt.

1 a Nos autem Tractat † hic §. quintum & nouiſſimum ius, quod D. Iuſtinianus quadam Conſtitutionę introduxit: quam tamen hodie non habemus. Fuit autem ſine dubio inſerta primo Codici, qui ante compilationem Inſtitutionum editus fuit, ac deinde in altero, qui hodie extat, omiſſa. Siquidem, cum difficultatem eſſe perpenderet in expectanda Præſidis iuſſione circa tutorum dationem, æquam, & magis ex re pupillorum (quorum facultates ſæpè ex mora periculum accipiunt) fore putauit, ſi eiuſmodi
2 circuitu ſublato, † pupilli, tamet ſi eorum facultates excedant quingentos aureos, à quibuslibet Magiſtratibus, cum eiuſdem Ciuitatis Epiſcopo, tutores acciperent, etiam ſine iuſſu Pręſidum, ita tamen, vt in primis cautio ab ipſis pręſtetur, rem pupilli ſaluam fore, in qua cautione ſuſcipienda, prouidus debet eſſe tabellio publicus, vel quicunque alius, qui huic accipiendæ deſtinatus erit. Nam ſi quid eo loci negligentius actum fuerit, puta, ſi non idoneos tutores admiſerit, ſuo hic periculo feciſſe iudicabitur: ſicuti in-
a fra a expenditur.

3 b Adquingentos ſolidos. † Solidum pro aureo accipi, annotat hic Accurſius. Erat enim ſolidus, idem quod aureus Romanus, qui pondere didrachmali primum fuit centum nummis æſtimatus, & aureorum iſtorum didrachmalium quatuor complebant vnciam, octo & quadraginta
4 libram. † Hinc decem aurei vel ſolidi, noſtro ære valent XXV. coronatis: viginti autem valent quinquaginta, &
5 quadraginta valent centum, & ſic de ſingulis. † Centum autem aurei honorarium aduocatorum olim erat, hoc eſt, CCL. coronati. verum malignitate temporum immutata moneta factum eſt, vt aurei excuderentur, vt leuiores, ita
6 & viliores, † Quorum ſex implebant vnciam & ſeptuaginta duo libram: inde æſtimantur ſingulis aurei, non centum, ſed ſexaginta ſex nummis, & obolo, hoc eſt, centum & duobus cruciatis cum dimidio. Huiuſmodi aureus vocatur
7 ſolidus, ideſt integer: † quia eo ſeculo, quo hic curſum ſuum (vt dicitur) habuit, excudebantur & minores aurei, nempe ſemiſſes, qui erant ſolidi dimidiati, æſtimabiles XXXIII. ſeſtertijs nummis & ſemiobolo, hoc eſt, quinquaginta octo cruciatis cum dimdio. Item tremiſſes, qui erant ſolidi tertia pars, qui poterant æſtimari XXII. ſeſtertijs, & oboli tertia: ſicq; intelligendi ſunt tremiſſes, quorum libro duo-
b decimo Codicis b mentio fit, hoc eſt, XXXIX. cruciatis ferè. Horum meminit Lampridius in vita Alexandri. Ex prædictis igitur intelligis vim huius §. quantum valuiſſent noſtro ære quingenti ſolidi, nempe octingentis & ſeptem florenis minutæ monetæ, & viginti quinque crucia-
8 tis ferè, ſi diligentius calculum duxeris. † Hodie autem noſtrum aureum, quo vtimur, etiam minoris æſtimationis eſ-
9 ſe conſtat. † An igitur quod hic de quingentis ſolidis diſponitur, ad noſtrę quoque ætatis quingentos aureos ſit re-
c ferendum? Et c Alciato videtur, aureum quo hodie vtimur, ex generali omnium populorum conſuetudine eſſe veteri illi ſurrogatum. Et ideo quę de ſolido in iure ciuili cauta ſunt, ad noſtrum, quamuis leuioris ponderis, referenda,
10 quod & mihi probatur. † Cęterum de materia mutationis monetę quo ad pondus & valorem. Interpretes Iuris tam
d Ciuilis, quam pontificij d ſuis locis luculenter tractant. Et an valor monetæ à tempore contractus vel ſolutionis conſiderari debeat, quidq; hodie in Camera Imperij Ger-
e manici obſeruetur, e alibi annotauimus. † Poſtremo no-
11 tandum, quod hodie mutata forma Reip. cuiuſq; loci ordinarius Magiſtratus tutores dare, ſatiſdationemq; exigere

Digitized by Google

f *ſolebat:* [f] *Et itu ſancitum eſt* in der Reformation guter
g Polizei zu Augſpurg, Anno 1548. auffgerichtet. g

ADDITIONES.

a Inſ. de ſatiſd. tu. § pen. & vlt.
b l. iubemus, la 2. in pr. verſi. ipſe cum actuario. C. de erogat. mili. ann. lib. 12. in l. etiam aureos 159. de verb. ſign.
c lib. 5 diſpunc. cap. 9.
d Bar. & alij, in l. cum quid, ff. ſi cert. pet. Can. in c. quanto, extra, de iureiur. Zabar. in Cle. vlt. de deci. & Albe. Brun. in eleganti ſuo tractat. de aug. & dem. mone. in vlt. concl. itemque Boer. deciſ. 327.
e In obſer. Cameralib. Cent. 4. obſ. 1. vbi vide.
f Secundum Dd. ad hunc. §.
g Tit. non der Pupillen vnd mindeiierigen Kinderen, Tutorn vnd Vormundern. §. 1. & 3.

§. Impuberes autem.

1 *Cauſa finalis tutelæ introducendæ.*
2 *Tutores tenentur rationem reddere tutelæ geſtæ.*
3.4.5 *Tutores quibus actionibus teneantur.*
6 *Tutela actione contra tutorem intentata, de rationibus diſtrahendis actio perit.*
7 *Secus eſt in furti actione, & quæ ſit diuerſi iur. ratio.*
8 *Furti actio à reliquis tutelaribus iudicijs differt.*
9 *Tutores hodie ſingulis annis tenentur reddere rationem ſuæ adminiſtrationis, ad requiſitionem Magiſtratus ex Caroli V. Imp. conſtitutione.*

a Impuberes autem in tutela eſſe, naturali iuri conueniens eſt: vt is qui perfectæ ætatis non ſit, alterius, tutela regatur. Quum ergo pupillorum pupillarumque tutores negocia gerant, poſt pubertatem *b* tutelæ iudicio rationem reddunt.

1 *a* Impuberes *Hic. † cauſam finalem introducendæ tutelæ*
complectitur: quia enim impuberes propter ætatis imbecillitatem ſeipſos tueri atque defendere neſciunt, naturali rationi conueniens eſt, vt à prudentioribus, qui firmum
a *iam habent animi iudicium defendantur.* a
2 *b* Tutelæ iudicio † *Aequitati enim maximè cōſentaneū*
eſt, vt tutores, finita quocunque modo tutela, rationem ſuæ adminiſtrationis reddant. Ob id tutores tribus obligantur diuerſis actionibus: quarum hoc loco meminit Accurſius.
3 † *Primo namque de omnibus, quæ tutor fecit, cum prætermittere deberet: item de his, quæ non fecit, cum eſſent facienda, rationem reddere compellitur, actione tutelæ directa, præſtando dolum & culpam, & quantum in ſuis rebus præſtaret diligentiam. Sed & de authoritate pupillis conceſſa ad mortis cauſam, vel inter viuos donationem, ra*
b *tionem tenetur reddere.* b † *Cæterum ſi dum tutelam ge-*
4 *rit, quippiam ex pupilli bonis intercepérit, vel abſtulerit, tenebitur actione de rationibus diſtrahendis, quæ ex interceptione rerum pupillarium naſcitur, etiamſi hoc non*
5 *fecerit furandi animo.* † *Aliàs enim furti tenebitur. Sed*
c *& conditio ex furtiua cauſa* c *competit. Euidenter tamen probandum eſt furandi animum interueniſſe: quia*
d *in dubio non præſumitur furandi* d *animus in tutore.*
6 † *Priorum autem duarum actionum vna intentata, altera denegatur: quia ſi tutelæ fuerit actum, de rationibus diſtrahendis agi non poteſt: ſin verò hæc eſt intentata, tu-*
e *telæ actio perimitur, quo ad ſpeciem iſtam* e *Diuerſum tamen eſt, ſi furti quoque actio detur: nam qui furti tenetur, etſi tutelæ, vel de rationibus diſtrahendis conuentus ſit, furti, non liberatur, quo minus ab eo id cōſequi poſſit actor,*
f *quod amplius in hac altera actione* f *eſt. Nec enim eſt eu-*
g *dem obligatio tutelæ, & furti.* g † *Differt & hæc furti*
8 *actio à tutelæ iudicio, vel de rationibus diſtrahendis, quia*
b *hoc, finita demum tutela, datur.* h *Cætera verò actiones aduerſus tutorem competunt, durante etiam adhuc tutela, veluti furti, damni, iniuriæ condictio, ſed non dantur pu*
i *pillo, dum tutelam tutor gerit.* i *Sed qua ratione hoc? an quia actio tutelæ ſuapte natura generalis eſt, neque ſæpius per ſingulas cauſas, ſed duntaxat ſemel naſci poteſt? neq; vlla tutelæ actio non generalis reperitur? quod in actione furti, iniuriæ, & ſimilium non obtinet. Hæ enim ex ſingulis cauſſis oriri poſſunt, etiam tutela durante, licet finita*
K *demum exerceantur.* K † *Porro licet iure communi tutor*
9 *non tenentur rationem* l *reddere, niſi tutela finita, hodie*
l *tamē ſecus eſt. Nam in Comitijs Auguſtanis Anno 1548.*
m *a Carolo V. indictis* m *conſtitutum eſt, quod tutor ad requiſitionem Magiſtratus quolibet anno ſuæ adminiſtrationis ſufficientem reddere rationem obnoxius ſit. quod nota.*

ADDITIONES.

a l. 1. de min. Ci. lib. 1. Offic.
b l. 1. vbi gl. & Dd. ff. de tut. & rat. diſtr.
c l. actione, ff. de tu. & rat. diſt.
d l. 56. tres tutores, & ibi not. ff. de adm. tu.
e d. l. 1. §. in tutela, de tut. & ration. diſtr.
f Argumento l. 33. qui ſeruum, §. ſed hæc ſententia, ff. de ac. & obl.
g d. §. in tutela.
h d. l. 1. in fi. & l. 9. ſi tutor reipub cauſ. §. vlt. de tut. & rat. diſtr.
i d. §. vlt & l. ſequenti.
k Gl. & Bal. in l. 2. C. de admin. tut. Vide Cantiunc. hic vnde hæc ſere ſunt deſumpta.
l vt hic, & l. 4. niſi finita. & d. l. tutor Reipu. § ſed etſi quis teſtamento, ff. de tu. & rat. diſtr. l. 5. & ibi gloſſ. & Dd. C. de admin. tutor.
m Tit. non der Pupillen vnd mindeiierigen, Kinderen, Tutorn vnd Vormundern. §. 3.

DE AVTORITATE TVTORVM. Tit. XXI.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Autoritas tutorum quid.*
3 *Authoritatem præſtare quid.*
4 *Authoritatis verbum vnde deducatur.*

1 *Poſt † tutorum conſtitutionem, & varietatem explicatam, de ipſorum authoritate rectè ſubiungitur. Quid enim conferret creatio, niſi ſequeretur autoritatis interpo-*
2 *ſitio.* † *Eſt autem* authoritas tutorum, *vis illa atque poteſtas, quam tutores vel ex teſtamento, vel ex lege, vel per Iudicem receperunt in perſona pupillorum defendenda,*
3 *rebuſque eorundem adminiſtrandis.* † Authoritatem *verò* præſtare, *nihil aliud eſt, quam probare & cōfirmare id*
a *quod agitur* a *Atq; vt hæc authoritas habeatur firma & efficax, illa quinq; interuenire oportet, de quib. ſuprà ſub*
b *titulo de legitima agnat. tutela* b *tractauimus.* † *Autho-*
4 *ritatis verbum, nonnulli ab* αὐτὸς *deducunt, quo veteres ratam alicuius poteſtatem ſignificabant, ideoq; ſine H ſcribi debet.*

ADDITIONES.

a l. 3. ff. eod. tit.
b In princ. nu. 8.

In princip. tit.

1 *Pupillus ſine tutore poteſt ſuam conditionem meliorem facere, non deteriorem.*
2 *Pupillo omnes res vtiliter dantur, ipſe autem alijs ſe obligare nequit.*
3 *Pupillus ſoluendo creditori ſuo, nihil agit.*
4 *Cauſa verbum* πολύσημον, *varia ſignificans.*
5 *Inter cauſam & litem differentia.*

6.9 Pu-

6.9 *Papillus ſi incat contractum mutuum, contrahentem ſibi obligat, ipſe autem noa obligatur.*
7 *Si tamen ex eo contractu factus ſit locupletior, datur contra eum exceptio.*
8 *Contra naturam eſt, cam alterius locupletari iactura.*
10 *Infaus quandoque rectè ſtipulatur.*

a Authoritas autem tutoris in quibuſdam cauſis neceſſaria pupillis eſt, in quibuſdam non eſt neceſſaria, vt ecce ſi quid dari ſibi ſtipulentur, non eſt neceſſaria tutoris autoritas. quod ſi alijs promittant pupilli, neceſſaria eſt tutoris autoritas, Namq; placuit, meliorem quidem conditionem licere eis facere, etiam ſine totoris authoritate: deteriorem vero non aliter, quam cum tutoris autoritate. b Vnde in his cauſis, ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis, ſi tutoris autoritas non interueniat, ipſi quidem qui cum his contrahunt, obligantur, at inuicem pupilli non obligantur.

a Autoritas *Docet hoc principium, quando neceſſaria*
1 *ſit tutoris autoritas. † Et pro regula obſeruandum eſt,*
quòd pupillus habeat tutorem, ſine eo conditionem ſuam
a *meliorem facere, deteriorem noa poſſit. Sic Marcellus* a *re-*
ſpondit: Pupillum, quantum ad acquirendum, non in-
digere tutoris autoritate: alienare vero nullam rem
b poſſe, niſi præſente tutore autore. *Et caius:* b Si pu-
pillus, *inquit, ſine tutoris autoritate pactus ſit ne à debi-*
tore ſuo peteret, ratum non habetur. Ex diuerſo autem ſi
paciſcatur, ne, quod debet, à ſe petatur, ratum haberi pa-
2 *ctum conuentum. † Sic & pupillo omnes res, ſine tutore &*
c *vtiliter ac rectè donari poſſunt* c *At ex contrario, ſi quid*
pupillus cuipiam vendiderit, aut promiſerit, vel ſeſe vlli
verbo obligauerit iure non conſiſtit obligatio, niſi tutoris
3 *acceſſerit autoritas. † Cui conſequens eſt, vt ſoluendo cre-*
ditori ſuo nihil aga: quia cum nullum dominium transfer-
d *re poſſit. nummos non potuit accipientis facere.* d *Nec ob*
loquitur, pupillum etiam ſine tutore per acceptilationem
e *confeſtim liberari:* e *quoniam in eo nihil eſt periculi: in*
ſolutione verò multum fraudis ac damni ſubeſſe poteſt.
Quid enim ſi ſe potuit contra petentem exceptione tueri
pupillus? quid ſi præmaturè, & non ſuo tempore ſoluitur?
quia ſi pupilli magis intererat hos nummos alteri, vel ali-
bi numerari? Et ſi qui ſimiles caſus conſideratur.
b Vnde in his cauſis *id eſt, contractibus: ita enim hæc*
4 *vocula accipitur. † Aliàs cauſa, verbum* πολυώνυμον *eſt, vt*
f *non ad contractus* f *tantum, ſed ad omnes obligationes* g
g *etiam ex delicto deſcendentes pertineat: ergo & ad qua-*
h *ſi* h *contractus. Cauſa etiam verbo litis* i *ſignificatur, vt*
i *Paulus ait; quod &* K *Iuſtinianus expreſſit, explicans*
K *cauſa cadere, id eſt, rem amittere. Hanc appellant Græci*
δίκην, *quo verbo in ea ſignificatione vtitur ſæpiſſimè Ci-*
5 *cero, & Seneca in prologo 30 declamat. † Cauſam tamen*
l *à lite videntur alibi ſeparaſſe Impp.* l *&* m *Pontifices,*
m *ex quo puto cauſam ita a lite diſtingui, vt illa generale*
verbum ſit quo & capitalia & ciuilia contineantur, litis
n *verò appellatione ciuiles tantum actiones* n *comprehen-*
dantur. Sunt & aliæ huius voculæ ſignificationes, quas nūc
præterimus. Ad textum reuertendo. Infert Iuſtinian. hic
6 *ex regula præmiſſa † ſi pupillus contractum mutuum, id-*
eſt, vltro citroq; obligatorium ineat. ipſe alteri ſine tuto-
re non obligatur: ſic enim conditionem ſuam deteriorem
faceret: alterum autem ſibi facit obnoxium. Vnde conficie-
tur, obligationem mutuam hoc caſu claudicare, & ex vno
o *tantum latere conſtare, puta contrahentis cum* o *pupil-*
lo: idq; fauore pupillaris ætatis recipitur. Quamuis autem
non obligetur pupillus, ſaltem ciuiliter & efficaciter, ita
vt contra eum agi poſſit (naturaliter enim obligatur, pro-
pter ſuum conſenſum, qui naturalem obligationem produ-
p *cit:* p *) ſi tamen ex eo contractu factus ſit locupletior, id eſt,*
q *ſi non factus eſt pauperior,* q *vel ſi fauorem ætati ſuæ con*
ceſſum ad iniquum trahat compendium, vel de præda ma-
gis quam de damno ſit ſolicitus, doli mali exceptione ſub-
r *moueri poteſt* r *Vt ſi (exempli gratia pupillus vendidiſ-*
ſet quidpiam, licet non conſiſteret venditio ſine tutore, au-
tore, ſi tamen pupillus rem venditam vendicaret, obſtaret
ei exceptio, donec precium in ſuam vtilitatem conuerſum
reſtituat: & ſic ex inutili contractu datur exceptio. quod
s *ſuo loco fuſius tractabitur* s *† Eſſet enim per naturam ini*
7 *quum, ſi pupillus locupletaretur cum alterius iactura.* t
t *In his ergo ſemper æquitati nos accommodare debemus,*
præſertim cum pupillus pubertati proximus, & furandi,
u *& iniuriæ faciendæ capax eſſe poſſit.* u *Quocirca prætex-*
x *tu ætatis non debet impunitatem ſperare,* x *niſi quatenus*
y *interdum, vt Triphonius* y *ſcribit, miſeratio ætatis ad*
9 *mediocrem pœnam iudicem perduxerit. † Quod autem*
ſupra dictum eſt, pupillum contrahendo ſibi obligare alte-
rum, intelligo de pupillo, qui compos ſit rationis & intel-
lectus, vt eſt pubertati proximus. Infans enim, & infantiæ
proximus, cum conſenſu & rationis iudicio careant, nemi
nem ſibi obligant, nec ipſi obligantur ſine tutore authore.
10 *Eſt † tamen caſus, quo & infans rectè ſtipulatur, rem ſci-*
z *licet ſuam ſaluam fore* z *quod tametſi eius ætatis ſit, vt*
non intelligat quid agat, ſi tamen præſens ſit, & fari poſ-
ſit, propter vtilitatem receptum eſt.

ADDITIONES.

a l. 11. pupillus de acquir. rerum dom.
b l. 29. contra iuris, in princ. de pactis.
c §. ex contrario, inſ. quib. ali. licet vel non.
d l. obligari, 9. §. pupillus, hoc tit.
e l. 2. de acceptil.
f vt hic.
g l. 11. creditorum de verb. ſign.
h Alciat. ibid.
i lib. 1. ſentent. tit. 10.
K in in §. ſi quis agens, inſ. de act. & l. 1. C. de reb. cred.
l in l. cauſas. 16. C. de tranſ. & l. 1. §. adhiberi, ff. de teſtib.
m in c. forus de verb. ſignif.
n l. litis 36. de verbor. ſign.
o Glo. hic fin.
p In l. 1. in fi. de nouat.
q l. 47. in pupillo, de ſolu. §. at ex contrario vbi dicam, inſ. quib. ali. licet.
r Gl. & DD. d. l. fi. C. de vſuc.
s §. nunc admonendi, inſ. quib. aliena. licet vel non.
t l. 14. nam hoc natura. ff. de condic. indeb.
u l. l. pupillum. 112. de reg. iur.
x l. 7. impunitas. C. de pen.
y l. 38. auxilium, §. in delictis, de minorib.
z l. 6. ſeruum ff. rem pupu. ſal. for.

§. Neque tamen.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Decidendi ratio.*
Ibid. *Hæreditas quo ad cōmoda & incommoda, eſt indiuidua.*
3 *Textum de hæreditate extranei accipiendum.*
4 *Filius patri ſtatim fit hæres, de iure ciuili.*
5 *Filius non dicitur adire hæreditatem, ſed ſe immiſcere.*
6 *Hæreditas, & bonorum poſſeſſio, differunt.*
7 *Quando quis dicatur ex fideicommiſſo, vel S.C. Trebelliano hæreditatem ſuſcipere.*

8 *Hære-*

Digitized by Google

8 *Hæreditas eſt nomen iuris, commoda & incommoda includens.*
9. 12 *Tutor ſine pupillo hæreditatem adire non poteſt, ſecus in bonorum poſſeſſione.*
10 *Fallit, ſi pupillus ſit infans.*
11 *Solus pupillus adire poteſt hæreditatem, accedente Iudicis autoritate, loco tutoris.*
13 *Regula, Is repudiare poteſt, qui & acquirere, quando procedat.*

Neque tamen *a* hæreditatem adire, neque *b* bonorum poſſeſſionem petere, neque hęreditatem *c* ex fideicommiſſo ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris autoritate (quamuis illis lucroſa ſit) *d* ne vllum damnum habeant.

Diximus *licere pupillo ſuam conditionem facere meliorem, ſine tutoris autoritate. An igitur pupillus ſine tutore poſſit adire hæreditatem, vel agnoſcere bonorum poſ-*
1 *ſeſſionem? † Quod videbatur. Licet enim in hæreditate adſint obligationes paſſiuæ & actiuæ, ſicut in contractibus, nempe, vt pupillus obligatos debitores hæreditarios habeat, ipſe autem creditoribus non obligetur, contrarium*
2 *tamen hic definitur. † Sed cur tam variè? Quia hæreditas & bonorum poſſeſſio, quo ad commoda, & incommoda, eſt*
a *indiuidua. Quanquam enim per quotas partes diuidi a poſſit, tamen in vnaquaque parte quis dicitur hæres. & in ea repræſentat defunctum: nec propterea diuiditur ſubſtantia iuris vniuerſalis hæreditarij, quod habet mixtim ſi-*
b *mul commoda & incommoda.* b *Sed cur aliud in contractibus obſeruatur? an non etiam contractus ſunt indiuidui, & debent in totum approbari vel reprobari? Reſpondeo, hoc ideo eſſe, quia contrarium expreſsè in propoſito noſtro*
c *ſtatuitur. Vel potius ideo, quoniam cõtrahenti imputari* c
d *poteſt, quod cum pupillo contraxerit, tutore* d *non præſen-*
e *te: cum exploratum ſit, pupillum contrahendo* e *non obligari. quæ ratio in hæreditarijs creditoribus ceſſat.*
3 *a* Hæreditatem adire † *Alicuius extranei: neque enim hic loquitur de hæreditate, paterna, vel aui, in cuius morientis poteſtate fuerat impubes: ſed de extranea, vt pupillus eam ſibi delatam ſine tutore authore nequeat adire.*
4 † *In paterna ſiquidem hæreditate pupillus confeſtim pa-*
f *tri, vel auo paterno hæres eſt, iure* f *ciuili: licet Prætore cõ-*
g *cedente abſtinendi habeat beneficium.* g *Et hoc idem ver-*
5 *bum (adire) ſuadet, in textu poſitum, † quia filius in poteſtate conſtitutus, non dicitur adire, ſed ſe hæreditati immiſcere, continuatur enim in eo dominium, non de nouo*
h *acquiritur.* h
6 *b* Bonorum poſſeſsionem † *Iure Prætorio: nam ſucceſ-*
i *ſio, quæ iure Prætorio fit, bonorum poſſeſſio dicitur:* i *ſicut hæreditas, quæ iure ciuili exiſtit.*
7 *c* Ex fideicommiſſo † *Tum dicimus, aliquem ex fideicommiſſo, vel ex S.C. Trebelliano ſuſcipere hæreditatem, quando hęres inſtitutus grauatur per fideicommiſſum, vt totam hęreditatem, vel eius partem, reſtituat alij: & de hac detrahere poteſt quadrantem, id eſt, quartam eius partem, quę Trebelliana dicitur.*
d Nec vllum damnum. *Sed quomodo damnum habebant, ſi eſt lucroſa? Reſpondeo: hęreditas poteſt quidem lucroſa apparere, in effectu tamen eſſe damnoſa propter actiones, quę vltrò citròque competunt; id eſt, & hęredi in alios, &*
K *alios contra hęredem.* K † *Eſt enim hęreditas nomen iu-*
8 *ris, quod pariter includit & emolumenta & diſpendia atque onera, eſt enim ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defun-*
l *ctus habuit tempore mortis,* l. *Quinimo, etiamſi caſus ac-*
cidere poſſit, in quo hęreditas nulla ex parte damnoſa reputetur, potius tamen conuenit, naturam aditionis generalem ſpectare, quam contingentiam caſualem, quòd inter-
m *dum lucroſa* m *ſit. † Porrò quemadmodum pupillus ſine*
9 *tutore autore hęreditatem ſibi delatam adire non poteſt,*
n *ita nec ſoli tutori, pupilli nomine eam acquirere* n *datur,*
o *quia per aditionem directum acquiritur dominiũ,* o *quod*
p *ſolus tutor quærere non ſolet.* p *in his enim quę iuris ſunt,*
q *ſolum tutoris factum non ſufficit.* q *Et ideo ille ſolus nec*
r *hęreditatem reſtituere, nec illi reſtitui hęreditas* r *poteſt.*
10 † *Sed hoc non procedit, ſi pupillus ſit infans, quia tunc ſo-*
s *li tutori adire licet.* s † *Quemadmodum & contra, pu-*
11 *pillus ſolus rectè adit, Iudice ſcienter tutoris defectum ſupplente, vt quia pupillus tutore deſtituatur, aut tutor in*
t *longinquis* t *ſit partibus. † Rurſus poteſt ſolus tutor bono-*
12 *rum poſſeſsionem, nomine pupilli agnoſcere,* u *cum ple-*
u *nam habeat ac liberam, tam in bonis, quàm in perſona pupilli adminiſtrationem: conuerſa rota quo ad hęreditatem. Hoc propterea tam variè: quoniam agnitio bonorum in fa-*
x *cto conſiſtit, aditio verò hæreditatis in mera voluntate:* x *Ea autem quę in mera conſiſtunt voluntate, alterius facto*
y *expediri* y *non poſſunt. † Quanquam verò Regula eſt,*
13 *eum poſſe repudiare, qui & acquirere* z *poteſt: hæc tamen*
z *Regula in his locum habet, qui ſuo acquirunt nomine nõ* a
a *alieno. Ideoque patri abſque pupilli conſenſu non conceditur; bonorum poſſeſſionem repudiare. In agnoſcenda enim bonorum poſſeſſione nihil ſubeſt periculi pupillo, etiã ſi tutor ſolus agnoſcat, quia reſtituitur aduerſus talem adi-*
b *tionem:* b *diuerſum eſſet, ſi repudiaret tutor: quia niſi res hæreditaria omninò ſiat integrę, denegatur minori reſti-*
c *tutio.* c *Sanè cum iudice, & interuentu amicorum, vel conſanguineorum pupilli rectè tutor repudiat. Idque Ia-*
d *ſon* d *cenſuit.*

ADDITIONES.

a l.1.C.ſi cert.pet.l.2.C.de hær.act.
b Bell.lib.3.Sup.cap.2.
c Bello.d.lib.3.Supp.cap.2.
d l.cum mandato, in princ.ff.de minor.
e Bar.l.obligati, de act.& obl.Iaſ.in l.potuit, C.de iure delib. Fab.hic.
f vt eſt caſus, & ibi Bart.in l.more, de acq.hær.
g §.ſui, inſ.de hæred.qualit.& different.
h l.nihil 2.C.de vſucap.pro hæred. facit l.in ſuis, 11.ff.de lib.& poſt.
i Inſ.de bo.poſ.per tot.
K l.quoties, C.de hær.inſtit.
l l.hæreditas nihil aliud, 63.ff.de reg.iur.
m arg.l.5.nam ad ea, ff.de legib.
n l.5.potuit, C.de iure delib.
o l.12.cum hæres, ff.de acq.hær.
p l.quoties, 10.in pr.de adm.tut.
q l.neque, 11.C.de procur.
r l.37.reſtituta.§.ſi.cum duabus, ll.ſeq.ad Treb.
s l.18.ſi infanti, C.de iure delib.
t l.bonorum, 7.C.qui ad bo.poſſ.&c. Platea hic.
u l.tut.8.de bo.poſſ.l.ſi pupillo.eod.l.ſi ad pupillum, de aut.tut.
x d.l.bonorum, & ibi Dd. Ang.& Sal.in d.l.bono.per l.iur.1, ff.de iure deli.
y l.ſub hac 7.de act.& obl.
z l.18.is poteſt, de acq.hær.
a Glo.& Bar.in l.tut.de bon.poſſ.
b l.1.C.ſi vt ſe ab hær.abſt.
c l.15.quod ſi minor, §.Scæuola, de min.l.ſi.C.de repud.hæred.
d d.l.bon.C.qui ad bon.poſſ.

§. Tutor.

1 *Tutor corpore præſens, autoritatem ſuam interponere debet.*
2 *Tutor ex interuallo ratificare non poteſt.*
3 *Tutoris præſentia non ſufficit, niſi verbis actum probet.*

Tutor

Digitized by Google

Tutor autem ſtatim in ipſo negocio præſens debet autor fieri, ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimauerit. Poſt tempus vero, vel per epiſtolam, aut per nuncium interpoſita autoritas nihil agit.

1 Oportet † *tutorem, qui ſuam velit autoritatem interponere, in omnibus pupilli contractibus, commercijs, & negocijs corpore præſentem eſſe, & probare quod agitur,*
a *ſicut* a *Paulus interpretatur. Interpoſita enim per organum medium autoritas, puta per epiſtolam, vel nuncium, nihil quicquam proficit, licet ratihabitio aliâs ſoleat re-*
2 *trotrahi.* † *Sed nec ex internallo ratihabitio quicquam ope-*
3 *ratur, quia cõfeſtim in ipſo negocio apponenda eſt.* † *Quinimo adhibere autoritatem debet nominatim & expreſſis verbis: nec ſufficit, tutorem eſſe præſentem, & tacere, ſic enim & mutus poſſet fungi tutela munere: quod tamen ius prohibet, quod Doctores alibi copioſius exe-*
b *quuntur.* b

ADDITIONES.

a in l.3.hoc tit.
b l.1.§.vlt.ff.de tut. & l.ſi quis mihi bona, 15.§.iuſſum, vbi gl. Bart.& Dd.de acq.hæred.

§.Si inter.

1 *Prætorius tutor quis olim fuerit.*
2 *Loco tutoris Prætorij, hodie curator datur*
3 *Hunc §.hodie correctum eſſe.*

a Si inter tutorem pupillumq́ue iudicio agendum ſit, quia ipſe tutor *b* in rem ſuam autor eſſe non poteſt; nõ Prætorius tutor (vt olim) conſtituitur, ſed curator *c* in locum eius datur: quo curatore interueniente iudiciũ peragitur: & *d* eo peracto curator eſſe deſinit.

a Si inter Iure † *veteri, ſi inter pupillum & tutorem lis fuiſſet orta, pluribus tutoribus non exiſtentibus, ne pupillus indefenſus maneret, tutor per Prætorem dari ſolebat:*
2 *qui ob id* Prætorius *dicebatur.* † *Sed hoc deinde ſublatum eſt, conſtitutumque vt non tutor, ſed curator ad litem conſtitueretur. Quod ea ratione factum eſt: quia ſi tutor daretur, reſpiceret datio principaliter perſonam pupilli, & ſic prioris tutoris authoritas etiam lite finita extincta eſſet: quod fieri non debet, cum lis non ſit modus tollendæ tutelæ. Curator verò non perſonæ pupilli, ſed liti datur. Lite ergo finita, ceſſat quoque curator: quoniam ceſſante cauſa, & effectum ceſſare conſequens eſt. Ergo adminiſtratio prioris tutoris agentis cum pupillo, quo ad perſonam eius, & cætera negocia, nihilominus manet firma.*

b In rem ſuam Id eſt, *non poteſt autoritatem ſuam accommodare pupillo, vbi cauſa, quæ controuertitur, ad ipſum tutorem pertinet.*

c In locum eius *Niſi ſint plures tutores dati; tunc enim à prætore curatorem poſcí ſuperuacuum eſt: quia tunc altero tutore autore cum altero* a *agi poteſt.*

d Eo peracto *Controuerſia deciſa curator eſſe deſinit, tu-*
b *torque recuperat priſtinam tutelæ adminiſtrationem.* b
3 † *Cæterum hic §. hodie non obtinet. Iure enim Nouellarum, qui vel debitor eſt pupilli, vel creditor, non poteſt tutelæ officium ſubire. Ergo nec curatorem hoc caſu dari oportet. Quod ſi hoc debitum ſit inter adminiſtrandum conſta-*
c *tum, in iudicium deduci non debet, niſi finita tutela.* c *Et prædicta locum habent, præterquam in tutore teſtamentario, & per iudicem dato. Tutor enim teſtamento ſcriptus, etſi debitor vel creditor ſit pupilli, non eſt ſubmouendus: quia cum eius fides ſit approbata à teſtatore, ſuſpicio frau-*
d *dis ceſſat.* d *Idem eſt in tutore à iudice per inquiſitionem dato, nam & is tutelam ſuſcipit: tametſi in ære ſit pupilli, propter inquiſitionem factam, qua iudicatus eſt pupillo*
e *vtilis eſſe.* e

ADDITIONES.

a l.ſi plures, 24.ff.de teſt.tut.
b Adde l.3.§.1.de tut.
c l.ſi tutor, §.vlt.cum l.ſeq. ff.de tu.& rat.diſt.l.rationes. C.de adm.tut.
d l.propter litem, 24.ff.de exc.tut. Azo in ſumma, C. qui dare tut.poſſ.
e l.19.ſi nemo tut.§.1.ff.de teſt.tut. Auth.vt hi qui obl. ſe perhi. hab.res min.§.1. collat.4. & Auth.minoris, C.qui dat. tut. poſſ.

QVIBVS MODIS TVTELA FInitur. Tit. XXII.

In Rubr.& princip.tit.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Tutela finitur pubertate pupilli pupillæue.*
3 *Pubertas quomodo æſtimetur.*
4 *Tutor, finita tutela, curatores puberi petere tenetur.*

Pupilli pupillæque cum puberes eſſe cœperint, a tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis æſtimari volebant. Noſtra autem maieſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum exiſtimans, bene putauit, quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, ideſt, inſpectionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere. Et ideo noſtra ſancta Conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis poſt decimumquartum annum completum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam, in ſuo ordine relinquentes, vt poſt duodecim annos completos viripotentes eſſe credantur.

1 *Expediuimus de triplici conſtituendorum tutorum ſpecie, eorumque poteſtate & autoritate interponenda, diſpiciendum modo eſt, quando hæc poteſtas diſſoluatur. Et ſunt multæ ſpecies eius tollendæ, quæ ordine hoc tractatu expli-*
2 *cantur.* † *Finitur autem tutela primum purbertate pupilli, pupillæue. quę (reiecta & exploſa veterum animaduerſione, qui pubertatem ex inhoneſta inſpectione corporalis habitudinis circa pudica conſiderabant) in maſculis poſt decimumquartum, in fœmellis poſt duodecimum ætatis*
a *annum penſatur.* a *Nam hæc ætas vtroque ſexu inter cætera cenſetur quoque ad contrahendum matrimoniũ apta &*
3 *idonea.* † *Et quia quod fauoris eſt tractamus, expletũ annũ decimumquartum vel duodecimum intelligimus, ſi quãdo pupillus pupillaue decimiquarti duodecimiue anni vltimi*
b *contigit* b *diem. Aliâs.n. obſeruato iuris rigore & ſubti-*
c *litate, tempus de momẽto in momentum cenſemus,* c *quod*
d *& in teſtamentis ac manumiſſionibus obtinet* d *Sed et illud notandum eſt, adueniente decimiquarti anni perfectione, nulla quidem hominis ſententia, ſed ipſo iure finiri tute-*
e *lam.* e † *Prudentis tamen eſt tutoris, finita tutela, puberi*
4 *facto curatores petere, vel eum admonere, vt ſibi curatores petat. Quoniam hoc niſi fecerit, à periculo tutelæ non liberatur, & ſi quid ex rebus minorum uſque ad annum uiceſimumquintum perierit, tutoris damno & periculo perit.*
f *Curatores enim non petijt, ut uel deinceps ab onere* f *releuaretur.*

AD-

ADDITIONES.

a Conſtitutio, eſt Iuſtiniani, l.fi. C.quando tut.vel cur.eſſe deſ.
b Tractantur per iuris interpretes, l.83.ſi cui, de leg.3.
c l.3.§.ſcio, vbi Dd.de minor.
d l.23.impuberem, de furt.l.excipiuntur, C.de S.C.Sylleia.
e Dd.in l.Imperator, de iure fiſci. & l.in criminali. C.de iuriſ. om.iud.
f l.7.admone.eam. C. qui petant tut. vel curat.l.ita autem, 5.§. ſi tut. & l.34. a tutoribus, §.1. & l.tut.40.§.1. l.tutores qui poſt.ff.de adminiſtr.tut.

§.Item finitur,

1 *Pupillus arrogatus egreditur poteſtatem tutoris.*
2 *Ciuilis mors pupilli tollit tutelam.*
3 *Impubes delinquere poteſt, vt capitalem pænam mereatur.*
4 *Inſani & furioſus impunè delinquunt.*
5 *Tutela captiuitate pupilli finitur.*

Item finitue tutela, ſi arrogati ſint adhue *a* impuberes, vel deportati: item ſi in ſeruitutem pupillus redigatur, vel ſi ab hoſtibus captus fuerit.

a Impuberes *conſenſu ſcilicet* a *tutorum.*
1 *Collige ex hoc §. tres finiendæ tutelæ ſpecies. † Prima*
eſt arrogatio pupilli. Is enim arrogatus tranſit in omne ius
& familiam patris arrogantis, ſicque tutoris ſui poteſta-
b *tem* b *egreditur. † Secundo finitur tutela morte pupilli*
2 *ciuili, vt ſi pupillus propter commiſſum crimen in inſulam*
deportatur, vel in ſeruitutem redigitur, nam tunc diſſol-
3 *uitur tutela. † Ex quibus obiter eſt notandum, pupillum*
intra pubertatis annos conſtitutum committere poſſe, vn-
de pœnam mereatur, etiam capitalem. Quod verum eſt in
impubere pubertati proximo, hoc eſt, nato annos decem ac
menſes ſex, ſi ſit maſculus, fœmellam verò pubertati pro-
c *ximam dicimus, ſi nouem & dimidium annos* c *habet.*
4 *† Nam in infante aliud dicendum eſt, quemadmodum &*
d *in* d *furioſo, impunè enim ab illis delinquitur, vt quibus*
e *doli capacitas, vnde maleficium* e *cenſemus, deſit. † Ter-*
tiò, expirat tutela per captiuitatem pupilli, non tamen ip-
f *ſo iure, quia ſi redeat pupillus, recuperat* f *tutelam. Cum*
g *enim impubes ab hoſte detentus, fiat eius* g *mancipium,*
non poteſt amplius eſſe ſub tutore, cum is perſonæ liberæ
principaliter detur. Impuberis tamen capti rebus curator
h *dandus eſt, qui rei familiaris ſuſtineat* h *adminiſtrationem.*

ADDITIONES.

a l.vlt.C.de tut.præſt.
b vt ſup.de adopt.poſt princip.
c Secundum An.hic, poſt gl. in l.pupillum, de reg.iuris, cum ſimilibus.
d l.5.ſed et ſi quicunque, §.& ideo & §.ſeq.ff.ad l.Aquiliam.
e l.1.& l.infans, de ſicarijs.
f Vide Bar.hic.
g §.ſi ab hoſtib.ſup.quib.mod.ius pat.pot.ſol.
h arg.l.ab hoſtibus, 13.ff.ex quib.cau.maiores.

§.Sed et ſi.

1 *Teſtamentario tutore ſub conditione dato, ea exiſtente, tutela finitur.*
2 *Tutor à Iudice ſub conditione dari non poteſt.*
3 *Sententia conditionalis valet.*

Sed et ſi vſque ad certam conditionem datus ſit tutor teſtamento: æquè euenit, vt deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

1 .Si ſub conditione *teſtamento datus ſit tutor, conditio-*
a *ne exiſtente, tutela* a *exſpirat. Et notanter* Teſtamento
2 *dixit, † quoniam hoc a teſtatore ſolum, non etiam a ma-*
giſtratu vel iudice fieri poteſt. Eſt enim hic actus legiti-
b *mus talis, vt non recipiat diem vel conditionem* b *expreſ-*
ſim. Si ergo expreſſim apponatur dies vel conditio a iudi-
3 *ce, ipſo iure nulla eſt tutoris datio, † licet aliàs data ſen-*
c *tentia ſub conditione, ſit* c *valida. Hanc autem adiectio-*
nem, quam præſides faciunt tutorem dando, ſi ſatiſdederit,
non videtur in ſe conditionem habere, ſed admonitionem,
non aliter ei tutelam committi, quam ſi ſatiſdederit, id eſt,
non aliter ei gerere permittendum, quam ſi rem pupilli
d *ſaluam fore* d *cauerit. Tacitè autem ineſt dies, vt ſi pen-*
dente teſtamentarij tutoris conditione, vel nondum adue-
niente die iudex impuberi det tutorem, qui durabit tutor,
donec conditio eueniat. Rationem autem differentiæ, quare
datiua purè tantum, teſtamentaria etiam ſub conditione
e *fiat, nos alibi* e *diximus.*

ADDITIONES.

a Idem habes in l.8.tutor datus, de teſt.tuto.
b l.actus, 78.de reg.iur.
c l.3.§.biduum, quando ap.fit.
d l.Muto, 6.§.1.in fi.ff.de tut.
e §.ad certum, ſupra, qui teſta.tuto.da.poſſ.

§.Simili.

1 *Morte vel pupilli vel tutoris finitur tutela.*
2 *Relatiuorum natura eſt, vt poſita ſe ponant, ſepoſita ſe perimant.*

Simili modo finitur tutela, morte vel pupillorum vel tutorum.

1 Obſerua. *tam tutorum & curatorum quam pupillorum*
& adultorum morte tutelam finiri, tum quia mors omnia
ſoluit, tum etiam propter naturam relatiuorum. Nec enim
quiſquam tutor eſt, niſi pupilli, nec pupilli vlla tutela eſt,
niſi tutorem habentis. quapropter altero perempto vel ſu-
2 *blato, tutelam finiri oportet, † quia hoc proprium habent*
a *relatiua, vt poſita, ſe ponant, ſepoſita, ſe* a *perimant.*

ADDITIO.

a l.fi.C.de indicta.vi.toll. Bal.in l.conuenticulam, C. de epiſco & cleric.

§.Sed & capitis.

1 *In pupillo qualibet capitis deminutio tutelam tollit.*
2 *In tutore maxima & media omnes tutelas finit, minima tantum legitimam.*

Sed & capitis deminutione tutoris, per quàm libertas, vel Ciuitas amittitue, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit: cæteræ non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio, licet minima ſit, omnes tutelas tollit.

1 *In pupillo qualibet capitis deminutio, ſiue maxima ſit,*
ſiue media, ſiue minima, tollit omnes tutelas. In tutore ve-
rò ſecus eſt. † quoniam per duas quidem priores omnis tu-
tela prorſus expirat, ſed ſi minimam patiatur tutor capi-
tis deminutionem, puta ſi ſe in arrogationem dederit, tam
teſtamentaria, quam etiam datiua tutela remanere poſ-
ſunt. At legitima tutela, quam ex lege duodecim tabula-
a *rum ad agnatos deuolui* a *ſuprà diximus, finitur propter*
b *agnationis ius, ea capitis diminutione extinctum.* b

ADDITIONES.

a §.1.§.fi.ſup.de leg.ag.tut.
b ibid.

§. Præterea.

1 *Tutor datus ad tempus certum, adueniente tempore tutor eſſe deſinit.*
2 *Limitata cauſa limitatum producit effectum.*

Præterea

Præterea qui ad certum tempus teſtamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam. Deſinunt etiam tutores eſſe, qui vel remouentur à tutela ob id, quod ſuſpecti viſi ſunt: vel qui ex iuſta cauſa ſe excuſant, & onus adminiſtrandæ tutelæ a deponunt, ſecundum ea, quæ inferius proponemus.

1 *Ad certum tempus tutor datus, adueniente tempore deſinit eſſe tutor, idque propter vulgatam iuris Regu-*
a *lam,* a *qua dicitur,* † limitatam cauſam limitatũ produ-
2 cere effectum. *quæ tamen Regula ſuas quoque exceptio-*
b *nes habet,* b *alibi à Doctoribus explicatas.*
c a Deponunt *Subaudi non* c *ad tempus.*

ADDITIONES.

a l.in agris, 16. de acq. rer. do. l. 3. age, C. de tranſact.
b d.l.in agris, & d.l.age.
c l.nec ille, ff. de tut. & cur. dat.

DE CVRATORIBVS. TIT. XXIII.

In Rubr.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Curatorum vſus quare introductus.*
3 *Maior viginti quinque annis confirmatio iudicio eſſe cenſetur.*
4 *Minor viginti quinque annis debet ſub curatore eſſe.*

1 Expoſitum *eſt ſupra, ex his perſonis quæ ſui iuris ſunt, quaſdam in tutela, quaſdam in curatione conſiſtere. Sed quia de Tutoribus pertractatum eſt, ſupereſt vt & de cu-* ratoribus *diſſeramus, quibus finita tutela res minorum*
2 *demandari iuris ordine conſueuerunt.* † *Et ſi originem ſcruteris, eadem eſt ratio & tutorum & curatorum: ſcilicet ad defendendum eum, qui propter ætatis imbecillitatem ſolum ſuis rebus præeſſe nequit. Nam licet quis exceſſerit ex ephebis, id eſt, ad pubertatem peruenerit, ac per*
a *conſequens liberatus, ſit* a *tutoris poteſtate: adhuc tamen non adeò certum habet & conſummatum animi ſui iudicium, vt ſolus rebus ſuis adminiſtrandis ſufficere poſſit.*
b *Vnde ſæpe fit,* b *vt contrahendo circumueniatur, & lædatur. Quare inuentus eſt à legibus curatorum vſus, vt is qui pubertatis annos ingreſſus eſt, adhuc curatorem recipiat, quo cum negocia ſua rectè peragat, in eiuſq; poteſtate viuat, donec maior vigintiquinque annis efficiatur.*
3 † *Nam tunc lex eum putat confirmato eſſe iudicio, ita*
c *quòd contrahendo facile decipi* c *nequeat.* † *Aetate igi-*
4 *tur minores à decimoquarto vſq; ad vigeſimum annum completum, ſolent eſſe in poteſtate curatorum: quod præſenti titulo eleganter Iuſtinianus proſequitur.*

ADDITIONES.

a ſup. tit. præc. prin. & l. vlt. C. quando tut. vel curat. eſſe deſi.
b l. 1. ff. de min. 25. annis.
c d.l. 1.

In princip. tit.

1 *Similitudo inter pupillos & puberes, ſiue minores.*
2.4 *Minor læſus reſtituitur in integrum.*
3 *Maior quando poſſit in integrum reſtitui.*
5 *Minor qui veniam ætatis impetrauit, non reſtituitur.*
6 *Minor interdum non eget reſtitutione.*
7.8.10.11 *Differentia inter Tutorem & Curatorem.*
9 *Minor non poteſt ſtare in iudicio ſine Curatore.*

a Maſculi quidem puberes, & fœminæ viripotentes, vſque ad viceſimumquintum annum b completum curatores c accipiunt: quia licet puberes ſint, adhuc tamen eius ætatis ſunt, vt ſua negocia tueri non poſſint. d Dantur autem curatores ab eiſdem Magiſtratibus, à quibus & tutores. Sed curator e teſtamento non datur: datus tameſi confirmatur decreto Præſidis. Item inuiti adoleſcentes curatores non accipiunt, præterquam in litem. g Curator enim & ad certam cauſam dari poteſt.

1 a Maſculi *Quemadmodum.* † *pupillus eſt in poteſtate ſui tutoris, ita puberes iam facti, & ætate minores (qui & adulti dicuntur) à decimoquarto vſque ad vigeſimumquintum annum completum ſolent eſſe in poteſtate curatorum.*
a *Et ſicut pupillus ſine tutoris autoritate non obligatur:* a *ita & minores non poſſunt contrahere, vel ſe obligare, niſi curatorum accedat conſenſus, ne facilè damnum incurrant. quod accipiendum eſt ſecundum diſtinctionem ſupra in principio tituli de autoritate tutorum expoſitam: quæ ad*
b *curatores quoque referenda* b *eſt.* † *Sed etſi adultus con-*
2 *trahat, vel cum autoritate tutoris, vel ſine eo, & fortè lædatur, poteſt petere reſtitutionem in integrum: quia con-*
c *tractus per Iudicem reſcinditur.* c † *Quam reſtitutionem*
3 *maior annis vigintiquinq; non facilè adipiſcitur, niſi manifeſtus appareat dolus, vel aliqua alia iuſta cauſa eſſe*
d *videatur,* d † *Et generaliter reſtituuntur minores propter*
4 *ſui facilitatem, vel aduerſarij calliditatem, vel ratione eorum quæ amiſerunt, vel eorum quæ non acquiſierant, vel*
e *eo quod oneri ſe implicuerunt* e † *Excipitur minor, qui*
5 *per reſcriptum Principis veniam impetrauit, vt pro maiore reputetur in contrahendis diſtrahendiſque negocijs. Illi enim læſo denegabitur reſtitutio, ne contrahentes cum*
f *eo, beneficio legis decipiantur.* f † *Plerunq; tamen non*
6 *eget in integrum reſtitutione minor, etiam ſi decipiatur: vt ſi decipiatur: vt ſi mero iure tutus eſt, puta ſi ignorante curatore contraxit, ſi dolus alterius contractui cauſam dedit; ſi ſocietatem inijt donationis cauſa, certè eiuſmodi fa-*
g *cta ipſo iure nulla ſunt, nec ea ſeruari* g *oportet. Porrò ad ad hoc vt minori cõpetat reſtitutio in integrum, tria ſunt*
h *neceſſaria,* h *primum, quod probet ſe minorem, alterum, quod læſionem doceat, tertium, quòd de ſolo aduerſarij, uel nimia ſui facilitate læſum oſtendat. Et quamuis Ant. de*
i *But.* i *quartam addiderit, nempe, quod probare debeat ſe eſſe intra tempora in integrum reſtitutionis petendæ,*
K *ſcilicet intra* K *quadriennium, hoc tamen ab alijs repro-*
l *batur, & rectè,* l *vt alibi a me annotatum extat.*
b Completum *Quod adeo verum eſt vt extremum mo-*
m *mentum elapſum* m *eſſe oporteat.*
n c Accipiunt *Niſi veniam ætatis a Principe* n *impetrarint.*
d Dantur *In hoc ergo conueniunt tutela & cura, quod curatores per eundem Magiſtratum dantur, per quem &*
o *tutores.* o *Differunt tamen in pleriſq; ſicut præſens verſic. hoc ſatis oſtendit.*
e Teſtamento non dantur *Aetiologia eſt, quia curator datur principaliter rebus adulti, de quibus pater diſpone-*
p *re non potest, niſi vſq. ad pubertatem.* p † *Et hæc eſt prima*
7 *differentia inter tutorem & curatorem, nempe quod curator in teſtamento non poteſt dari, cum in tutore ſit ſecus. Datus tamen in teſtamento curator confirmandus eſt a*
q *Iudice, citra inquiſitionem.* q *Altera eſt, quæ ex priori dependet; quod curator rebus principaliter dari ſolet, tutor vero ipſi perſonæ.*
8 f Item inuiti † *Hæc eſt tertia differentia inter tutorem & curatorem, quod tutor datur etiam inuito, curator verò*

non

non niſi volenti & petenti, præterquam in lite exercenda, vt cum adulto litigetur, vel ratio ſibi a tutore reddatur.
9 *† Iudicium enim cum ſolo minore, ſine curatore, non va-*
r *let, quia legitimam perſonam ſtandi r in iudicio non ha-*
bet. alias. Iudicum autoritas redderetur eluſoria, ſi minor
s *indefenſus condemnaretur. s Secus eſt in pupillo: cui ob*
id inuitus tutor dari ſolet, quia non habet adeò certum ani
mi iudicium, vt ſolus ſe ipſum defendere poſſit.
10 g Curator *† Quartum diſcrimen: quia tutor non datur*
certæ rei, ſed principaliter perſonæ, curator verò ad certam
11 *quoq; rem & cauſam conſtitui poteſt. † Adde & quintã*
differentiam: quia tutor ſolum pupillo ſeu impuberi da-
tur, curator vero puberi ſeu impuberi.

ADDITIONES.

a ſup. de autorita. tut. in prin.
b Per gl. l. 1. ff. de nouat.
c l. 1. & per tot. tit. ff. de min.
d Toto tit. Ex quibus cauſis mai.
e l. quod ſi minor 25. §. non ſemper l. 45. non omnia ff. de minorib. Azo ſpeciatim ſingulare refert in ſum. C. de in integ. reſtitu. minor.
f C. de his qui veniam ætat. imp.
g l. 3. ſi curatorem habens. C. de integ. reſt. min. vbi Azo.
h l. 12. verum. §. ſciendum de minor. l. vlt. C. de in int. reſt. min.
i in c. conſtitu. de in int. reſt.
K de quo in l. fi. C. de temp. integ. reſt. per.
l Cent. 4. obſ. 16. Imp. obſ.
m l. 3. §. min. de min. l. 1. eo. vide Capitol. 1. Mar. Ant. Phi.
n tot. tit. de his qui ve. æta. imp.
o Facit l. 1. ff. de tut. datis ab his &c.
p l. 2. in princ. ff. de vul. & pup. l. præcib. C. de imp. & al. ſub.
q l. ſi filio. 6. ff. de confirm. tuto. Tex hic.
r l. 14. non eo minu. C. de procurat.
s l. 45. acta de re iudicata. ff. l. 1. & 2. C. qui leg. perſ. l. fi. C. de aur. præſt. l. 3. §. ſi pupillus de tutelis §. certæ autem rei. ſu. qui teſt. tut. da. poſſ.

---

§. Furioſi.

1 *Furioſus eſt ſub cura agnatorum & gentilium.*
2 *Idem in prodigo obtinet.*
3 *Quare lex ad agnatos furioſi prodigique curam deferat.*
4. 5 *Prodigus & furioſus qualiter æquiparentur.*
6 *Furioſo ipſo iure aufertur rerum adminiſtratio: ſecus in prodigo.*
7 *Diſcuſſæ leges, quæ dicunt ipſo iure prodigo adminiſtrationem interdici.*
8 *Iudicis decretum requiritur etiam in manifeſtè prodigo.*
9 *Interdictio facta illi, qui reuera prodigus non eſt, an valeat.*
10 *Furor quomodo deprehendatur, vel probetur.*
11 *Qui ſemel probatus eſt furioſus, ſemper talis præſumitur.*
12 *Furioſus a mente capto quomodo differat.*

a Furioſi quoq; & prodigi, licet maiores vigintiquinq; annis ſint: tamen in curatione ſunt agnatorum, ex lege duodecim tabularum. Sed ſolent Romæ præfectus vrbi, vel Prætores, & in prouincijs Præſides, ex inquiſitione eis curatores dare. Sed & b mente captis, & ſurdis, & mutis & qui perpetuo morbo laborant (quia rebus ſuis ſuperceſſe non poſſunt) curatores dandi ſunt.

a Furioſi quoq; *Dictum eſt, adultis tantum, & illis quidem volentibus dari curatores: ſubijcitur modo ab regula exceptio, vbi & maioribus XXV. annis, tametſi nolentibus, curatores præficiuntur.* 1 *† Nam furioſum lex XII. tabularum voluit in agnatorum, gentiliumq; a ſuorum poteſtate eſſe, vſq; adeò, vt eum furere hominem ſignificare volebant, ad agnatos & gentiles deducendum eſſe dice-*
b *rent,* b *Legis verba hæc ſunt:* Si furioſus exiſtat agnatorum, gentiliumq; in eo, pecuniaq; eius, poteſtas eſto.
2 *Idem eſt in prodigo, id eſt, eo qui neq; tempus neq; finem*
e *inhoneſtarum & indecentium expenſarum habet* c *ſed bona ſua dilacerando & diſſipando profundit. Nam & is in*
3 *agnatorum curatione eſt. † Merito autem lex horum curam ad agnatos deuoluit: quia cum hi ſucceſſionis habeãt ſpem, naturali æquitati conſentaneum eſt, vt & curatorium munus ſubeant: idq; ex XII. tabularum lege. Vnde*
4 *& legitimi curatores dicuntur. † Igitur æqui paratur*
d *prodigus, cui bonis interdictum eſt,* d *furioſo: in tantum, quod Iudex ex officio, etiam nemine petente vtriq; curatorem poſſit conſtituere: cum cæteris perſonis, puta pupil-*
e *lis vel adultis, non dentur, niſi ab ipſis vel ab agnatis* e
5 *eorum petantur nomine. † Hæc tamen comparatio reſtringenda eſt procedere, quantum ad diſſipandum, vel ſe obligandum attinet, quia in ſtipulando & acquirendo multum*
f *diſcrepant: cum prodigus ſtipulando ſibi acquirat,* f *fu-*
g *rioſus nullum queat negocium contrahere,* g *† Præterea*
6 *furioſus quam primum ex animi ac mentis ſuæ poteſtate, exierit, id eſt, furore percitus cœperit, bonis ipſo iure, id eſt, ſine aliquo hominis adminiculo, interdicitur, Sed vt prodigo rerum ſuarum adminiſtratio adimatur, Iudicis*
h *opus eſt declaratione,* h *qui bonis interdicat quo tandem facto, res ad curatorem deferuntur. Et, vt refert Iulius*
i *Paulus,* i *in ea declaratione fuerunt olim hæc verba, moribus ſollemnia:* Quando tibi paterna bona habita, quæ nequitia tua diſperdis, liberoſq; tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico.
7 *† Quanquam non ignorem, multas in contrarium leges* K
K *vrgere, quæ dicunt, ipſo iure prodigis interdici adminiſtrationem. Et hac antimonia adducti Iuris interpretes, miris modis ſudauerunt, plerique prodigo per legem, alijs per Iudicem bonis interdici aſſerentibus. Hæc tamen res ſi aduertiſſent animum, potuerat ſine magno negocio, & haud difficulter explicari. Scire itaq; debes, quòd olim moribus pro-*
l *digo interdicebatur adminiſtratio* l *quod ius deinde in XII. tab. redactum eſt: quapropter antiquiſſimum eſſe conſtat. Poſtea verò non lege, id eſt, ipſo iure, ſed per Magiſtratus adminiſtratio prodigis interdici cœpit. Publicè e-*
m *nim expedit, ne quis re ſua malè vtatur* m *Leges igitur q̃ dicunt, lege prodigis interdici, ad vetus ius referẽdæ ſunt: quanquam Accurſius interpretatur, id legum præcepto facere Iudicem.*
8 *† Dubitatum quoq; ſæpe fuit, an in apertè prodigo, iudicis autoritate opus eſſet: cum manifeſtum &*
n *notorium iudicato æquiparetur* n *Sed crebrius placuit, vbiq; neceſſarium eſſe iudicis decretum, atq; ante omnia prodigum facere poſſe, ſiue contractuum ſiue teſtamenti ra reſpiciamus:*
o o *Niſi quis cum luxurioſo contrahat, quẽ*
p *ſciat pecuniam illicò diſſipaturum, & ſcorto* p *daturum. Vel niſi qui ſcienter cum eo contrahat, quem ita manifeſtum ſit ſua dilapidare, & in turpes vſus exponere, vt nullus id ignoret: quia tali ſpecie æquitas expoſcit, ne reportet vllum fructum*
q q *† Diſputatur etiam hic ea quæſtio, an*
9 *valeat interdictio, facta illi qui reuera prodigus non eſt? Et communiter receptum eſt, ratam eam haberi. Sed tamen*
r *multa* r *in contrarium vrgent. Ego à communi ſententia non puto recedendum: nam cum Iudex, cauſa cognita, & veriſimilibus motus coniecturis, bonis interdixit: etiamſi hic, quorundam iudicio, magis liberalis, vel magnificus & ſplendidus fuerit, quàm prodigus exiſtimatus. (Iudicis*
s *enim ſeueritati, & cenſuræ ſtandum* s *eſt.) Poterit tamen is cui datus eſt curator, vt prodigo, cum non ſit, iudicem adire, ab eoque petere, vt pronunciet, ſe ad bonos mores rediiſſe, & ita bonorum recuperabit interdictam adminiſtrationem*

t *ſtrationem.* t † *Sed quomodo agnoſcimus aliquem furo-*
10 *re diuexari? Et ſane vnuſquiſque creditur ſanæ mentis eſ-*
u *ſe, niſi contrarium conſtet* u *vel probetur: & aſſerenti ali*
quem eſſe furioſum, probandi incumbit onus: atq; ita in
x *Camera Imperiali* x *determinatum memini. Probari au-*
tem furor variis argumentis poteſt, vtputa ſi aliena & de-
y *ridenda loquitur, ſi per vicos more inſanorum* y *feratur,*
z *ſi temerè lapides* z *iaciat, veſtes diſrumpat, aliave com-*
11 *mittat, vnde furor euidenter colligi poteſt.* † *Si quis au-*
tem ſemel probatus fuerit furioſus, ſemper talis præſumi-
a *tur:* a *niſi dilucida appareant interualla remiſſi morbi.*
b *Intelligendum id tamen ex Bart.* b *ſententia, ſi quis ſemel*
furere cœperit per iuſtum tempus, nam plerique, doloris
vel morbi impatientia furere videntur) hos nemo, poſtea-
c *quam conualuerunt, adhuc furere,* c *præſumet.*
12 b Mente captis, † *Dicunt Doctores* d *noſtri, hoc diſta-*
d *re furioſum à mente capto, quòd ille rabie quadam animi*
agitur: at mente captus magis in quiete eſt, nullaq; ex-
trinſecus ſigna oſtendit, idemq; eſt, qui & demens: qua de
e *re Alciatus* e *in ſuis Parergis pulchrè diſputat. Sanè fu-*
rioſum Iuriſconſulti appellant, qui mentis ad omnia lu-
mine, ideſt, ſenſu communi caret, quales fabulæ memorant
Athamantem, Alcmeonem, Aiacem, Oreſtem, &c. De-
mentem verò, qui non vſquequaque, ſed ex parte tantum
f *mentis errore ducitur, vt is, de quo D. Pius* f *alibi lo-*
quitur.

ADDITIONES.

a l. D. Marcus, ff. de off. præſid.
b Budæ l. 2. de orig. iuris.
c L. 1. de curato. furioſi.
d Tex. in l. 7. fulcinius. §. adeò ad fin. ff. ex quibus cauſis in poſſ. eatur. tex. notab. in §. & hæc dicimus, in Auth. vt hi qui obl. ſe perhib. hab. res mino.
e Ita nota Bar. l. hæc autem, in prin. ex quib. cauſis in poſſ. eatur.
f l. 6. is cui bo. ff. de ver. obl.
g l. 5. in neg. de reg. iur.
h Facit l. 3. ſi curatorem habẽs, C. de in integ. reſt. mi. l. patri pro filio. 28. de mi. l. 9. cert. §. quoniam, Si cer. pe. tex. op. c. veritatis extra, de dolo. & contum.
i Sent. lib. 3. cap. 5.
K L. 1. de curat. furio. l. is cui l. 18. de teſt. l. mutũ 5. §. 1. de acq. hær.
l d. l. 1. de cur. furio.
m §. fi. ſupr. de his qui ſunt ſui vel al. iu.
n L. emptorem, ff. de actio. empt.
o Dd. in d. l. is cui bonis.
p l. ſi quis cum ſciret. ff. pro emp. Iaſ. d. l. is cui bo. no. 10.
q Argumento l. tres tutor. in fi. de admin. tutor. & Io. Fab. hic.
r l. Seiæ. 26. de tut. & curat. dat. ab his, cum ſimilibus.
s Vigilius, §. item prodigus, inf. qui teſt. fac. poſſ.
t Ita Bart. l. de ætate, in pr. de min. in vlt. q. 1. quæſtionis pr.
u l. 5. nec codicillos, C. de codicill. vide Spec. in tit. de prob. §. 1. ver. prin. quidam erat furioſus. & Dd. in l. furioſum, C. qui teſt. fac. poſſ.
x Obſ. 77. cent. 3. & Boer. deciſ. 23. in 1. p.
y l. 4. obque vitia, de ædilitio edicto.
z Alex. in l. ſed cum dotem, §. ſi marit. ff. ſol. matr.
a c. iudicis, 3. q. 9. gl. c. fin. de ſucc. ab inteſt.
b l. 2. de bon. poſſeſ. muto, ſurd. &c.
c Vide Vigil. §. item furioſi, quibus non eſt permiſſ. fac. teſt.
d Dd. hic, Bal. l. ſi furioſi, C. de nupt. Decius l. humanitatis, C. de impu. & al. ſubſtit.
e lib. 2. Parerg. cap. 16.
f In l. his qui 12. ff. de tut. & cur. da.

§. Interdum.

1 *Aliquando tutorem habenti tutor datur.*
2 *Item & curator.*
3 *Hodie tutores & curatores vno & communi nomine dicuntur* Vormunder.
4 *Actor quid in hoc text. denotet.*
5 *Tutore impedito adminiſtrare, quis actorem conſtituat, tutor, an Iudex.*

a Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, vt puta ſi legitimus tutor non ſit idoneus: quoniam habenti tutorem, tutor dari *b* non poteſt. Item ſi teſtamento datus tutor, vel a Prætore aut Præſide, idoneus non ſit ad adminiſtrationem, nec tamen *e* fraudulenter negotia adminiſtret: ſolet ei curator adiungi. Item loco tutorum, qui non in perpetuum, ſed ad tempus a tutela excuſantur, ſolent curatores dari. Quòd ſi tutor vel aduerſa valetudine, vel alia *d* neceſſitate impediatur, quominus negotia pupilli adminiſtrare poſſit, & pupillus vel *e* abſit, vel infans ſit: quem velit *f* actorem, periculo ipſius tutoris, Prætor vel qui prouinciæ præerit, decreto *g* conſtituet.

a Interdum autem *Exceptio eſt ad principium tituli. Nam cum ibi dictum ſit, adultis, non etiam pupillis, regulariter curatorem dari: excipiuntur modo plerique caſus, quibus etiam pupilli curatores accipiunt: quos Imperator hic ordine proſequitur.*
1 b Non poteſt † *Hæc tamen regula perpetua non eſt, &*
plerunq; tutorem habenti tutor rectè datur: puta ſi in lo-
a *cum furioſi ſana interualla habentis,* a *& muti. & ſurdi*
b *tutoris, alij tutores* b *dentur, aut ſi aliarum rerum, non*
c *earundem, puta in alia prouincia* c *datur: aut ſi Reip. cau-*
d *ſa* d *abſit, vel miſſus ſit ad hoſtes quaſi legatus, aut etiam*
receptus ab eis vel transfugerit, quia ſeruus non efficitur,
e *tutor manet: ſed interim à Magiſtratu tutor dabitur.* e
His enim caſibus tutorem impeditum habenti, alius tutor
in ſubſidium (cum præuia tamen cauſa cognitione) rectè
datur: qui quidem ſi prior impedimẽto durante moriatur,
in eadem cauſa manet: donec pupillus efficiatur puber.
2 † *Poteſt tamen his ipſis caſibus & curator ſubſtitui,* f
f † *Notandum hic, hodie inter impuberum tutelam, & pu-*
3 *berum curationem tam anxiè & ſcrupuloſè nõ diſtingui* g
g *ſed vno & communi nomine iam tutores quam curatores*
h *germanicè* Vormunder *appellari.* h
i c Fraudulenter *Nam tũc à tutela prorſus remoueretur.* i
d Neceſſitate *Et quacunque cauſa iuſta & legitima.*
e Vel abſit *Nam ſi pupillus & præſens, & infante ma-*
k *ior fuerit, non dandus eſt curator,* K *ſed vel tutor ex per-*
ſona ſua actorem ante litem conteſtatam, poſtea verò pro-
curatorem conſtituet: vel pupillus ſtatim initio, interue-
l *niente tutore, procuratorem ordinabit.* l
4 f Actorem † *Ideſt, adiutorem vel adminiſtratorem, ſic*
m *enim actor hoc loco accipitur.* m
5 g Conſtituet *Sed an hoc caſu a tutore cum autoritate Iudicis, vel à iudice, ad tutoris petitionem actor dandus ſit, quæritur. Et crebrius placuit, à tutore conſtitui debere, iudiciſque ſubſequi decretum pro ipſo confirmando, quanquam nec illud iure improbari queat, ſi iudicem adeat tutor, aliumque decreto eius interueniente petat, atque in lo-*
n *cum ſuum ſufficiat.* n

ADDITIONES.

a l. non ſolum. 12. §. fi. de excuſat. tut.
b l. pen. de tut.
c l. ſi tamen, de teſt. tut. l. 24. propter litem. §. fi. de excuſ. tut.
d l. quæſitum, 12. ff. de tut. l. tut. 3. §. fi. quis ab futurus, de ſuſpect. tut.
e l. 15. ſi quis tutor. de tutel.
f l. curator, 11. & l. curatorem, 25. de tutor. et curator. dat. ab his, l. 1. & 2. C. in quib. cauſ. tut. hab.
g Vide Andr. Gaill. lib. 2. Obſeruat. obſ. 96. num. 6.
h In dies Reichs abſcheiden zu Augſpurg. Ann. 1584. auffgerichtet, Tit. von. Pupillen vnd minderen Kinderen, Tutorn vnd Vormunderen. par. 2. fol. 59.
i Vt inf. de ſuſpect. tut.
K d. l. curator. de tutor. & cura. datis ab his.
l l. neque tutores, 11. C. de procurat.
m l. ſolet, de tutorib.
n Gl. in d. l. neque tutores, C. de procurator.

DE SATISDATIONE TVTORum. Tit. XXIIII.

In Rubr. & princip. tit.

1 *Quare curatores & tutores ſatiſdare debeant.*
2 *Tutores & curatores vt plurimum aut ſunt infideles, aut negligentes.*
3 *Satiſdare quando dicantur.*
4 *In tutela & cura nulla alia quàm fideiuſſoria cautio admittitur.*
5 *Qui tutores vel curatores obligentur ad ſatiſdandum.*
6 *Teſtamentarij, & ex inquiſitione dati, non ſatiſdant.*
7 *Hodie tam teſtamentarij quàm legitimi & datiui tutores ſatiſdant.*

Ne tamen pupillorum pupillarumve, & eorum qui, quæve in euratione ſunt, negocia à Curatoribus tutoribusue conſumantur, vel deminuantur: curet Prætor, vt & tutores & curatores eo nomine ſatiſdent. Sed hoc non eſt perpetuum. Nam tutores teſtamento dati, ſatiſdare non coguntur: quia fides eorum & diligentia ab ipſo teſtatore approbata eſt. Item ex inquiſitione tutores vel curatores dati, ſatiſdatione non onerantur: quia idonei electi ſunt.

Quoniam ſpeclatim de his, quæ tutoribus, quæ item curatoribus ſunt peculiaria dictum eſt: expenduntur modo
1 *quædam vtriuſque fere ex æquo communia.* † *Cæterum ex præcedentibus ſatis conſtat, legem diligenter curare, ne pupillus vel adultus vllo modo incommodum ſentiat. Vnde pari ratione poſtulat lex, vt tutores, vel curatores, ſi volunt ad oblatum munus accedere, prius ſatiſdent, idq; propterea, vt pupilli, & ætate minores, ſi fortè fraudulenta, aut parum diligenti adminiſtratione res eorum decreſcãt, vel in vniuerſum diſpereant, habeant, vnde damna reſar-*
2 *cire atq; repoſcere poſſint.* † *Maximè, quia tutores & curatores in ſuo officio communiter aut infideles, aut certè negli*
a *gentes reperiuntur.* a † *Satiſdare autem tunc dicuntur,*
3 *quando per ſollemnẽ ſtipulationem, rem pupillis vel adultis, finita tutela aut cura, ſaluam fore ita cauent, vt datis*
b *hoc nomine fideiuſſoribus ſecuri fiant* b *Debent enim ipſi pupilli, ſi præſentes ſint, & fari poſſint, item adulti, rem ſuam ſaluam fore ſtipulari. Quod ſi abſentes ſint, vel pupillus fari nequeat, ſtipulabitur ſeruus eorum proprius, vel tabellio publicus, vel is quem iudex dederit, cui cauea*
c *tur* c † *Et quanquam in reliquis ſatiſdationibus, vtpote*
4 *iudicio ſiſti, & id genus alijs, propter ſatiſdandi impotentiam, ſtetur iuratoriæ cautioni: in tutela tamen & curatione non recipitur ſatiſdatio, niſi per fideiuſſores roborata: Nam & in reliquis officijs adminiſtrandis fideiuſſio*
d *præſtanda* d *eſt.* † *Satiſdant igitur, id eſt, ſatis fideiuſſo-*
5 *ribus cauent tutores & curatores legitimi, & à Iudice dati ſine inquiſitione: qui niſi ſatiſdederint, quicquid minoris nomine egerint, quantum ad minores pertinet, irritum eſt,*
e *neque ratum habetur. Quod idem locum habet in curatione, ad certas adminiſtrationis partes conſtitutos, vel ſi, quod pupillo ex ea tutela dari fieri oportet, non præſtetur.*
f *Et in omnibus denique, quæ veniunt in iudicium* f *tute-*
6 *læ.* † *Excipiuntur ab regula teſtamentarij, & ex inquiſitione dati tutores vel curatores, quibus ob id remittitur ſatiſdatio, quia eorum fides vel à teſtatore, vel à Iudice ſit approbata. Inueſtigandum tamen eſt, an patris voluntas*
g *durauerit, aut veriſimiliter duraſſe videri* g *poſſit.* † *Sed*
7 *hoc hodie iure nouiſſimo in des Reichs abſcheiden* h *im-*
b *mutatum eſt, & conſtitutum, quod omnes tutores indiſtinctè teſtamentarij ſc. legitimi & datiui ſatiſdare cogantur.*

ADDITIONES.

a §. quoniam autem, in Auth. vt hi qui obligat. ſe hab. & c. coll. 6.
b l. 4. non quaſi, §. non cauetur, ff. rem pup. ſal. fore. l. 1. C. de tut. vel curat. qui ſa. non de.
c l. 2. & l. 3. d. l. ſeruum, 6. ff. rem pup. ſal. fore
d l. 1. qui ſatiſd. cogantur, l. ſuſpectum, de ſuſpect. tut.
e l. 1. & l. 2. & l. fi. C. de tut. vel cura. qui ſat. non de.
f l. & ſi ad ſpecies 5. l. cum rem ſaluam, 11. l. cum pupillus 9. ff. rem pup. ſaluam fore.
g per l. in confirmando, cum duab. ll. ſeqq. de conſ. tutor.
h d. part. 2. tit. von Pupillen &c.

---

§. Sed ſi ex Teſtamento.

1 *Pluribus datis tutoribus, vni poteſt committi, vt ſatiſdet & adminiſtret.*
2 *Tutores qui non gerunt, honorarij dicuntur.*
3 *Periculum ad tutores etiam non adminiſtrantes redundat.*
4 *Si tutores volunt de alieno periculo teneri, poſſunt omnes gerere.*
5 *Si pater teſtamento deſtinauit, quis tutelam gerere debeat, eius voluntati ſtatur, fallit vt num. 6.*

a Sed ſi ex teſtamento vel inquiſitione duo pluresve dati fuerint, poteſt vnus offerre ſatiſdationem de indemnitate pupilli vel adoleſcentis, & contutori ſuo vel concuratori præferri, vt ſolus adminiſtret, vel vt contutor aut concurator ſatis offerens præponatur ei, vt & ipſe ſolus adminiſtret. *b* Itaq; per ſe non poteſt petere ſatiſdationem à contutore ſuo, vel concuratore, ſed offerre debet, vt electionem det concuratori vel contutori ſuo, vtrum velit ſatis accipere, an ſatiſdare. Quod ſi nemo eorum ſatis offerat: ſiquidem adſcriptum fuerit à teſtatore, quis geret, *c* ille gerere debet. Quod ſi non fuerit adſcriptum: quem maior pars elegerit, ipſe gerere debet, vt edicto Prętoris cauetur. Sin autem ipſi tutores diſſenſerint circa eligendum eũ, vel eos qui gerere debent: Prętor partes ſuas interponere debet. Idem & in pluribus ex inquiſitione datis comprobandum eſt, ideſt, vt maior pars eligere poſſit, per quem adminiſtratio fiat.

a Sed ſi *Quia commodius ſit, vt tutela geratur, per vnum,*
a *quàm ſi in diuerſos deducta ſit:* a † *ideo pluribus datis tu-*
1 *toribus aut curatoribus, vni duobuſue, qui ſatiſdent, committi poteſt adminiſtratio. Et is qui præfertur alijs in adminiſtratione, uel ex delegatione teſtatoris, vel ex conſenſu maioris partis tutorum, vel ex decreto Iudicis, debet contutoribus ſatiſdare de indemnitate pupilli. Hæc autem ſatiſdatio voluntaria eſt, quia vnus alterum ad eam præ-*
2 *ſtandam cogere non poteſt.* † *Quo pacto illos qui non gerunt, honorarios appellamus vulgò, nam honoris gratia magis quàm vt gerant; tutores ſunt vel curatores, in hoc*
3 *dati, vt ſint obſeruatores gerentium, & cuſtodes.* † *Nec putet quis ad eos periculum non redundare, quia & illi, excuſſis prius facultatibus eius qui geſſit, conueniri poſſunt, imputabiturque ipſis, ſi malè in bonis pupillaribus ver-*
b *ſantem non fecerint ſuſpectum, nec aſſiduè ab eo rationem*
4 *exegerint.* b † *Planè ſi tutores nolint ſuccedanei eſſe alie-*
c *ni periculi, permittendum eſt ipſis omnibus gerere.* c
b Itaq; per ſe *Senſus eſt contutor non poteſt cogere con*

tutorem

tutorem ſuum ad talem ſatiſdationem vel præſtandam,
vel accipiendam, ſed debet ei optionem, ſiue electionem ac-
cipiendæ vel præſtandæ cautionis offerre.
5 *c* Ille gerere debet. † *Ob id certè, quia parentis ſtatur vo*
luntati, qui vtique filio rectè proſpexiſſe præſumitur.
6 † *Nonnunquam tamen ab eius voluntate receditur, vtpu-*
ta ſi pater minus perpenſo conſilio hoc fecit, forte minor
xxv. annis, vel eo tempore fecit, quo ipſe tutor bonæ vitæ,
vel frugi videbatur, deinde idem poſtea cœpit malè con-
uerſari, ignorante teſtatore, vel ſi contemplatione facul-
tatem eius, res ei commiſſa eſt quibus poſtea exutus eſt. d

ADDITIONES.

a l.2. ſi plures, §. apparet ergo, de admin. tut.
b Habetur in d.l. ſi plures. de adminiſt. tut. l. quod ſi fortè, 14. §. ſunt quidam, de ſol.
c l.3. §. planè, de admin. tut.
d l.3. §. ſi parens & §. quamuis, de admin. tut.

§. Sciendum.

1 *Bona tutorum & curatorum minoribus tacitè ſunt obli-*
gata.
2 *Finita tutela vel cura, quæ actiones competant.* 3.
4 *Pluribus exiſtentibus tutoribus, an quilibet pupillo in*
ſolidum teneatur.
5 *Si plures tutores inter ſe ſine Iudice tutelam diuiſerint,*
ſinguli in ſolidum tenentur.
6 *Beneficium ordinis.*
7 *Beneficium diuiſionis.*
8 *Tutori doloſo beneficium diuiſionis non competit.*
9 *Beneficium ceſſionis.*
10 *Pupillus tutori ſoluenti ſolidum, actiones cedere tenetur.*
11 *Tutoribus non exiſtentibus ſoluendo, fideiuſſores excu-*
tiuntur.
12 *Quibus deficientibus Magiſtratus conueniri poſſunt.*
13 *Actio ſubſidiaria.*
14 *Magiſtratus quando excuſentur.*

Sciendum autem eſt, non ſolum tutores vel curato-
res pupillis vel adultis, cæteriſque perſonis ex admini-
ſtratione rerum teneri: ſed etiam in eos, *a* qui ſatiſda-
tionem accipiunt, ſubſidiariam actionem eſſe, quæ vl-
timum eius præſidium *b* poſſit adferre. Subſidiaria au-
tem actio in eos datur, qui aut omnino a tutoribus vel
curatoribus ſatiſdari non curauerunt, aut non idoneè
paſſi ſunt caueri. Quæ quidem tam ex prudentum *c*
reſponſis, quam ex Conſtitutionibus. Imperialibus
etiam in hæredes eorum extenditur. Quibus Conſtitu-
tionibus & illud exprimitur, vt niſi caueant tutores &
curatores, pignoribus captis coerceantur.

1 *Ad † euidentiorem huius §. cognitionem, non eſt igno-*
randum, bona tutorum vel curatorum minoribus tacitè
a *eſſe obligata, pro re vel non geſta, vel malè a geſta.* † *Vn-*
2 *de, finita tutela, poteſt is qui pubertatis annos ingreſſus*
eſt, ſi damnum ſibi ſentiat in tutelæ adminiſtratione illa-
tum eſſe, contra tutorem ſuum actione tutelæ directa, &
adultus qui ſub curatione fuerat, maior iam factus, contra
curatorem vtili curationis actione experiri. Nam quod
Accurſius negotiorum geſtorum actionem competere pu-
b *tat, error eſt, cuius Porcius* b *quoque rectè monet.* † *Sed*
3 *& vterque ſibimet tutoris vel curatoris bona, pignoris ti-*
4 *tulo obligata vindicare minimè prohibetur.* † *Sed an, ſi*
plures ſint tutores vel curatores, ad reſarciendum minoris
damnum quilibet in ſolidum teneatur? Diſtinguendi ſunt
duo caſus. Primus eſt, quando tutela gerenda diuiſio, vel
a teſtatore qui plures dedit tutores, vel a Iudice eſt facta
tunc clari iuris eſt, quemlibet pro adminiſtratione ſibi de-
nata tantum obſtrictum eſſe, non etiam pro parte aliorum.
5 † *Secundus caſus eſt, ſi pluribus tutoribus exiſtentibus*
ipſi inter ſe, abſque Iudicis auctoritate, diuiſerunt admi-
niſtrationem. hæc diuiſio nihil præiudicat pupillo, ſed
perinde eſt, ac ſi non diuiſiſſent. Et in hac ſpecie regu-
lare, vt tutores ad reſarciendum pupillo damnum in ſoli-
c *dum teneantur, idque* c *rigore iuris ita ſtatuente. Sed eis*
ex æquitate tribus remedijs ſuccurritur, videlicet ordine,
6 *diuiſione, & ceſſione.* † Beneficium ordinis *tunc locum*
habet, cum ex pluribus tutoribus vel curatoribus vnus
d *vel duo tantum adminiſtrauerunt, hi enim primo* d *con-*
ueniendi ſunt, cenſenturque adminiſtraſſe & hi, qui con-
e *tutori* e *mandauerunt, dum tamen de mandato conſtet,*
ſimplex enim tolerantia non ſufficeret. Poſt eos qui geſ-
f *ſerunt, ſi ſoluendo non ſint, ad Magiſtratus* f *peruenitur.*
Deinde conueniuntur tutores qui non geſſerunt, & quos
honorarios appellamus. Et hic ordo conueniendi æquiſ-
ſimus eſt, cum is qui non geſſit, nullius criminis quam con
tumaciæ ſimpliciſque negligentiæ reus ſit. At qui geſſit,
perfidiæ & furti macula notatur: quem & Magiſtratus
adiuuare videtur, non idoneos fideiuſſores accipiendo.
Quoties tamen contutor ob hoc conuenitur, quòd ſuſpectum
facere, vel ſatis exigere noluit, tunc ante magiſtratum con
g *uenietur* g *quod verum eſt, & ſi à Iudice, vel teſtatore di-*
h *uiſa fuerit* h *tutela.* † *Secundum* beneficium *eſt* Diui-
ſionis; *licet enim omnes tutores ſint ſoluendo, diuiditur*
i *inter eos tutela pro rata* i *petitione: quia nihil intereſt*
8 *minoris, cum omnes ſint æqualiter ſoluendo.* † *Ei ta-*
men qui dolo adminiſtrauerit, verius eſt, d *non indulge-*
K *ri, ſiue ſolus, ſiue communiter cum alijs, dolo aut culpa* K
l *geſſerit. Illis verò qui* l *negligendo, & per contumaciam*
delinquendo peccant, non denegatur hoc beneficium: quæ
9 *eſt receptior ſententia.* † *Tertium beneficium eſt* Ceſſio-
nis, *quando ex pluribus tutoribus vnus tantum eſt ſol-*
uendo alij nihil habent in ſubſtantia. is qui ſoluendo eſt,
ſi conueniatur, & ſatisfaciat minori, poteſt ab eo iam ma-
iore facto petere, vt ſibi tutelæ cedat actionem, qua po-
terat pupillus tutores impetere: vt ſi fortè contingeret,
contutores ſuos in futurum locupletiores fieri, contra eos
experiri poſſit, idque quod eorum loco ſoluit, repoſcere.
10 † *Tenetur autem hoc caſu pupillus actionem cedere, dum-*
modo ex proprio vel communi dolo, aut etiam propria
culpa ille non conueniatur. Quod ſi ceſſionem ſibi fieri
non petierit, adhuc vtili negotiorum geſtorum actione
m *vt plerique ſentiunt) ei* m *ſuccurretur: licet vtilem tu-*
n *telæ actionem alij* n *malint. Sin verò pupilli facto ce-*
di ea actio non poſſit, agenti ei obſtabit cedendarum (vt
o *vocant)* o *exceptio. Hæc ergo remedia quando compe-*
tunt pluribus tutoribus vel curatoribus, aut ſi vnus ex
eis datur, eius eſt effectus, vt quilibet non amplius quam
11 *pro ſua virili conueniri poſſit.* † *Porrò ſi illi tutores*
ſoluendo non ſint, ad fideiuſſores eorum, ſi qui ſunt da-
ti, peruenitur: quibus excuſſis, ſi nec tum minori ſatis-
12 *fiat.* † *Magiſtratus, qui ſatiſdationem vel nullam, vel*
non ſufficientem accepit, conueniendus eſt actione ſubſi-
diaria, quæ ſic ab effectu & fine dicitur: quoniam ad Ma-
giſtratum hac actione, veluti vltimum perpeſſi damni
13 *ſubſidium recurritur.* † *Et hæc actio ſubſidiaria dupli-*
citer eſt intelligenda. Nam ratione tutoris non idonei,
competit aduerſus Magiſtratum actio tutelæ vtilis: ob

F parum

p *parum autem ſufficientem curatorem, vtilis negociorum* p *geſtorum. Vtraque tranſit ad hæredes minorum, & interdum contra hæredes Magiſtratuum datur: ob horum*
q *ſcilicet dolum, aut culpam dolo* q *proximam.* † *Sed ſi tutor vel curator, eorumve fideiuſſores, eo tempore quo ſatisdatio accepta eſt, fuerint ſoluendo, ceſſat competere hæc actio: quia hoc caſu Magiſtratus liberatur, cum futuros caſus & fortunam præſtare pupillo non debeat. ſi tamen conſtitutionis tempore ſoluendo fuiſſe abnegentur, ad Magiſtratum ſpectat contrarium probare, eos ſcilicet fuiſſe idoneos: alids quicquid detrimenti minores paſſi fue-*
r *rint, ipſe tenebitur* r *luere.*

a In eos qui ſatiſd. *Magiſtratus intellige, qui ſatiſdationem exigere* s *debuerant.*

b Poſſit. *Quæ non datur, niſi excuſſis prius adminiſtratoribus.*

c Reſponſis. *Vide l. vlt. ff. de magiſt. conuen. & leg. 1. Cod. eod. tit.*

ADDITIONES.

a l. 20. pro officio, C. de admin. tut.
b Habetur in Rubr. ff. de tut. & rat. diſtr.
c l. 56. tres tutores, in princ. de admin. tut.
d d. l. ſi. C. de adm. tut.
e d. l. tres tutores, §. non ſolum, & l. ita, §. quod ſi quis, de adminiſt. tut.
f l. 1. §. vſque adeò, ff. de tut. & ration. diſtr. l. 1. §. diuus, & §. planè, de mag. conuenien.
g Hic glo. in magna.
h d. §. vſque adò, & l. 1. C. de diuiſ. tut.
i l. 1. §. nunc tractemus, De ratio. diſtr.
k Argumento l. 1. §. planè, ff. de magiſt. conuen. & l. 1. C. ſi tut. vel cur. Quod & in magiſt. deciſum eſt, per l. accepta, ff. de magiſtr. conuen.
l l. 5. ſi plures, l. 3. de admin. tut.
m l. 31. ex facto, ff. de neg. geſt.
n l. 1. §. planè, de rat. diſtr.
o l. 95. Stichum, §. pen. ff. de ſol.
p per gl. hic, & l. ſi. ff. de magiſt. conuen. & l. 1. C. eo.
q l. 4. non ſimiliter, & l. 6. quod ad hæred. de mag. conuen.
r Fac. l. 1. §. ſi magi. & §. ſed etſi, de magiſtratib. C. eo. tit. vbi ſingula fuſius expenduntur.
s l. 14. C. de mag. conuen.

§. Neque autem.

1 *Minores tantum Magiſtratus actione ſubſidiaria tenentur.*
2 *Qui ſint minores Magiſtratus.*
3 *Quomodo hi teneantur pupillis.*

Neque autem a Præfectus Vrbi, neque Præſes prouinciæ, neque quiſquã alius, cui tutores dandi ius eſt, b hac actione tenebitur: ſed c hi tantummodo, qui ſatiſdationem exigere ſolent.

1 *Limitatio ad præcedentia annectitur.* † *Quod enim ſupradictum eſt, ſubſidiariam actionem minoribus contra Magiſtratus competere, non generaliter accipiendum eſt, ſed reſtringendum ad minores Magiſtratus, ideſt, tutorum curatorumque nominatores, & eos tantum, qui niſi intra quingentos aureos, & cum ſatiſdatione ſuorum ipſorum periculo exigenda, tutores vel curatores iniuſſu dare non*
2 *poſſunt,* † *quales ſunt Ciuitatum defenſores, Iuridicus Alexandriæ, & Municipales Magiſtratus. Ergò in maiores Magiſtratus, ideſt, eos qui dant quidem tutores & curatores, verumtamen nulla illis eſt impoſita ſatiſdationis exigendæ neceſſitas, puta in Prætorem, & Præfectũ, Proconſulem, Præſidem, non datur hæc actio: ſed tantum contra minores, ad quos ſpectat pro officij ſui dignitate, pupillis de tutela vel cura per idoneam ſatiſdationem commodè*
3 *proſpicere.* † *Si ergo is Magiſtratus, cum poſſet dare tutorem, non dedit, vel data opera diſtulit, vt in ſuorum ſucceſſorum tempus protraheret, vel donec ei alij ſuccederent in dignitate, tenetur pupillo, quicquid inde detrimenti ac-*
a *ceperit,* a *reſarcire. Idemque eſt, ſi dedit tutorem minus*
b *idoneum, vel moribus vel* b *facultatibus. Item, ſi non exegit ſatiſdationem, vel non ſufficientes accepit fideiuſſores, vel ſi Præſidi, inquirenti de facultatibus illectus gra-*
c *tia, vel pecunia corruptus, falſa* c *renunciauerit.*
d a Præfecti Vrbi. *Hi erant maiores* d *Magiſtratus.*

b Hac actione. *Non ſolent autem exigere ſatiſdationem. Ergò alij dant tutores, neq; exigunt ſatiſdationem, vt Præ-*
e *fectus Vrbi, Prætor, Præſes* e *qui non tenentur hac actione. Alij exigunt ſatiſdationem, & non dant tutores, vt Scri-*
f *ba, in quos* f *hæc actio datur. Alij deniq; & tutores dant & ſatiſdationem exigunt, vt Duumuiri, qui hac actione*
g *conuerti poſſunt.* g

Hi tantum modo, qui *Maiores magiſtratus, vt Municipales, Ciuitatum Defenſores, & Iuridicus* h *Alexãdriæ, vt hic per Theoph.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. mag. & §. ſciendum, de mag. conuen.
b l. 15. ſi creditores, de priuil. cred.
c d. l. 1. ſi præſes.
d Gell. lib. 15. c. 14.
e l. 1. §. neque, de mag. conuen.
f l. vlt. C. eod.
g l. 1. ff. d. tit.
h vide l. 2. & 3. ff. rem pup. ſal. for. l. vlt. C. de mag. con.

DE EXCVS. TVT. VEL CVR. Tit. XXV.

In Rubr.

1 *Tutela & cura ſunt munera publica.*
2 *Excuſatio hoc loci quid ſit.*
3 *Excuſatio a tutela quando detur.*

Hic tractatus de excuſationibus, & curatores, & tuto-
1 *res reſpicit.* † *Eſt enim & tutela & curatio, ſaltem auctoritate, munus publicum, ita vt quiſquis, volens, nolens, ad hæc munera accedere compellatur. Fit autem ſæpenumero, vt quis tutelæ excuſationem obijciens, ab ea liberetur: ideo multas in hoc titulo ſpecies, per quas a tutela vel cura excuſantur homines, Imperator ordine recenſet.*
2 † *Eſt autem* Excuſatio *hoc loco, nihil aliud, quam alicuius iuſtæ cauſæ allegatio, ob quam non debeat quis ad*
3 *tutelam vel curam ſubeundam cogi.* † *& tum demum locum habet, quando tutelæ curæve datio, ipſo iure efficax eſt & robuſta. Nam ſi ipſo iure non teneat, vt quia ille qui dedit, dare non poteſt, aut eum dedit quem non oportet, aut quo non oportet modo, non habet quis excuſatio-*
a *nis* a *neceſſitatem.*

ADDITIO.

a l. 15. ſcire oportet, §. qui non iuſtæ, ff. eod. De excuſ.

In princip. tit.

1 *Numerus liberorum excuſat à tutela vel cura.*
2 *Qui liberi præſtent excuſationem. 3. 4.*
5 *Liberi poſt tutelam nati non poſſunt.*

Excuſantur autem tutores & curatores varijs ex cauſis, plerumque tamen propter liberos, ſiue in poteſtate ſint, ſiue emancipati. Si enim tres liberos ſuperſtites Romæ quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouincijs quinque, à tutela vel cura poteſt excuſari, exemplo cæterorum munerum, nam & tutelam & curã placuit

euit publicum munus eſſe. Sed adoptiui liberi non proſunt, in adoptionem autem dati, naturali patri proſunt. Item nepotes ex filio proſunt, vt in locum patris ſui ſuccedant: ex filia non proſunt. Filij autem ſuperſtites tantum ad tutelæ vel curę muneris excuſationem proſunt. Sed ſi in bello amiſſi ſunt, quęſitum eſt, an proſint. Et conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie amittuntur, hi enim, qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur.

1 † *Prima cauſa, quæ excuſationem à tutela curationeque pręſtat, eſt* numerus liberorum. *quam excuſationis*
a *cauſam adſcribit* a *Ariſtot. Lacedęmonijs. Nam ſi quis tres liberos Romæ, in Italia quattuor, in prouincijs quinque habeat, immunis erit ab hoc onere, propter liberorum*
2 *fauorem.* † *Connumerantur his etiam filiæ, & ex filio defuncto nepotes, non etiam ex filia; cum familiam pa-*
b *terni aui.* b *mutent. Ita tamen proſunt auo nepotes, vt & ſi plures ſint computentur ſaltem pro vno, ſi ex vno*
3 *fuerint filio nati.* † *Proſunt item filij emancipati, & quaſi emancipati, vt Monachi, Epiſcopi, & Patricij. Item & hi, qui pro Republica in acie occiſi ſunt, hi enim magna cum gloria vita defuncti ſunt, ſcilicet quod Reipublicæ vi-*
4 *tam impendiſſent.* † *Sunt tamen plerique liberi, qui non præſtant excuſationem, vt ſunt legitimi tantum, id eſt, arrogati, vel adoptati. Et ſcribit Corn. Tacitus libro 15. factum Senatuſconſultum ne ſimulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret. Item & naturalem tantum,*
c *ne parentes ex ſuo delicto priuilegium habere* c *videantur. Sed & is qui in vtero eſt, ſicut in reliquis ciuilibus muneribus non prodeſt patri, ita nec à tutela immunem*
d *facit, vt quia ad ſui tantum vtilitatem comparetur iam* d
e *natis. Nec filius captus* e *ab hoſtibus prodeſt. Numerum autem liberorum determinatum eſſe oportet vnicui-*
5 *que tunc, cum creatur.* † *Nam qui poſt creationem generantur, non* f *proſunt.*

ADDITIONES.

a lib. 2. Polit. c. 7.
b §. fi. ſup. de patria poteſtate.
c l. 2. §. 1. ff. eo. tit. d. l. qui in vtero, de ſtatu hominum, & dixi ſupra, §. fi. de tutor.
e Text. eſt in l. 2. C. qui nu. lib. ſe excuſ. lib. 10.
f d. l. 2. §. num. ff. eod.

§. Item Diuus Marcus.

1 *Adminiſtratio rerum fiſci excuſationem pręſtat.*
2 *Quamdiu duret hęc adminiſtratio.*
3 *Iuriſconſulti qui ſunt a conſilijs Principis excuſationem habent.*
4 *De Semeſtribus.*

Item diuus Marcus in *a* ſemeſtribus reſcripſit, eum qui res fiſci adminiſtrat, à tutela vel cura, quandiu adminiſtrat, excuſari poſſe.

1 † *Secunda cauſa, quæ excuſationem a tutela pręſtat, eſt* adminiſtratio rerum fiſci. *Nam Præfectus fiſci, qui Principis pecuniam adminiſtrat, immunitatem habet à tutela & cura. quod & ad eos extenditur, qui præfecturam*
a *annonæ vel vigilum* a *gerunt.* † *Et hæc remiſſio pleru-*
2 *que temporalis eſt, quia non diutius durat, quam tempore adminiſtrationis, quæ ſi deſinat, reditur ad munus inter-*
b *miſſum, dato ſcilicet interim* b *curatore.* † *Hoc producunt*
3 *etiam interpretes ad Iuriſperitos, qui in Conſilium Principis aſſumpti ſunt, & circa eorum latus agunt: nam &*
c *illi excuſantur, & quidem in* c *perpetuum.*

4 *a* In ſemeſtribus. *Sæpè in iure noſtro* d *Semeſtrium fit-*
d *mentio, quemadmodum & apud alios* e *auctores. Theo-*
e *philus hic vertit, ἐν ἐξαμηνιαις διατάξεσιν.*

ADDITIONES.

a L. 42. admin. vnde hic tex. eſt ſumptus, ff. eod.
b d. l. a miniſtrantes, & §. interdum, ſup. de curatorib.
c L. 33. Iuriſp. eo. l. fi. C. eod. l. fin. C. eo. fac. l. quiſquis, C. ad l. Iul. maieſt.
d l. pactum inter hæredem, de pac. l. ei qui ſe, de acq. hær.
e Suet. in Aug. c. 35. & Clau. cap. 14.

§. Item qui.

1 *Abſens Reipublicæ cauſa excuſatur à tutela.*
2 *Ad legationem ſe præparans, abſenti comparatur.*
3 *Abſens cauſa Reipub. ſi reuertatur, tutelam recuperat.*

Item qui Reipub. cauſa abſunt, a tutela vel cura excuſantur. Sed & ſi fuerint tutores vel curatores dati, deinde Reipub. cauſa abeſſe cęperint, à tutela vel cura excuſantur, quatenus Reip. cauſa abſunt: & interea curator loco eorum datur, qui ſi reuerſi fuerint, recipiunt onus tutelæ: nam nec anni habent vacationem, *a* vt Papinianus libro quinto Reſponſorum ſcripſit. *b* nam hoc ſpatium habent ad nouas tutelas vocati.

1 † Tertia *cauſa excuſationis. Nam ille qui Reipublicæ cauſa abeſt, tempore abſentiæ à tutela vel cura, quæ necdum ſit ſuſcepta excuſationem habet: quod & in eo, qui*
2 *propediem abſuturus eſt, locum ſibi vendicat.* 2 *Nam &*
a *is qui ſe ad legationem præparat, ad inſtar abſentis* a *habetur. Sin autem ſuſcepta iam eſt, & incipiat quis Reipublicæ cauſa abeſſe, non omninò deponit eam, ſed tantum remittit quamdiu abeſt, ſufficiturque interim curator.*
3 † *Quod ſi reuerſus fuerit, priſtinum munus tutelæ rurſus*
b *ſuſcipere* b *cogetur.*

a Vt Papinia. lib. *Quod tamen non extat, ſed extat Gor-*
c *diani Imp.* c *Reſcriptum, non diſſimile, his verbis, Certum eſt, eos, qui Reip. cauſa abeſſe deſierint, ab omni noua tutela anno vacare debere,*
b Nam hoc *Ille qui Reipub. cauſa abeſt, reuerſus habet vacationem à tutela per anni ſpatium; quod verum eſt, in*
d *noua tutella* d *ſuſcipienda, ſecus eſt in priſtina* e *recipien-*
e *da. Et hæc ſimiliter ad eorum, qui Reip. cauſa abſunt, comites ac miniſtros producitur, qui fuerint intra ſtatutum numerum, nam & illi vacationem conſequuntur. Procu-*
f *ratores autem abſentium Reipub. cauſa* f *nullam habent vacationem.*

ADDITIONES.

a l. filiusfam. 8. §. fi. ff. de procur. l. 1. C. ſi tut. reipub.
b d. l. admin. §. 1. in fi. eo. tit.
c l. in 2. C. ſi tut. vel cur. reip. ca.
d l. ſed & milites, ff. d. tit.
e gl. hic & l. fi. C. ſi tut. vel cur. reip. cau. & l. pen. ff. hoc tit.
f l. procuratores, C. de exc. mun.

§. Et qui.

1 *Habens poteſtatem, excuſatur a tutela.*
2 *Quandiu ea excuſatio duret.*

Et qui poteſtatem aliquam habent, ſe excuſare poſſunt, vt *a* Diuus Marcus reſcripſit: ſed ſuſceptam tutelam deſerere non poſſunt.

a † Quarta *ſpecies excuſationis, quia propter poteſtatem,*
a *id eſt, Imperium* a *ſeu munus publicum, cui quis præficitur, à tutela recenter delata excuſationem habet, ſed ſuſce-*
b *ptum munus deſerere* b *prohibetur.* † *Nec diutius ex-*
2 *cuſatur, quam donec perdurat in* c *poteſtate. Tales ſunt*
c *Duces* d *Ciuitatis, Conſules, Prætores, Præſides, quoniam*
d *iſti poteſtatem habent.*

a Diuus Marcus ſcripſit. *Hoc tamen Reſcriptum non*
e *extat, ſed extat ſimile reſponſum a Calliſtrati.*

ADDITIONES.

a l.poteſtatis, 215. de verb. ſign. vide Decium, in l. eum qui, ff. de iuriſd.
b l.non tantum, 30. §. ſanè, ff. hoc tit.
c l.athletæ, 8. poſt princ. hoc tit.
d d.l.athletæ, §. remittuntur.
e in d.l. non tantum, §. pen.

§. Item propter.

1 *Tutor litem cum pupillo habens, excuſatur.*
2 *Debitor vel creditor pupilli hodie non poteſt eius tutelam gerere.*
3 *Fallit in matre & auia.*

Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excuſari non poteſt: niſi forte a de omnibus bonis vel hæreditate controuerſia ſit.

1 † *Quinta cauſa, quando tutor vel curator litem cum pupillo habet, non aliter à tutela curatione ve excuſatur, quã*
a *ſi de* a *omnibus bonis vel maiori parte lis ſit, vel ei quæ-*
b *ſtionem ſtatus citra calumniam* b *moueat. Et hoc Pan-*
2 *dectarum iure obtinet.* † *Hodie verò iure Nouellarum*
c *indiſtinctè debitor vel creditor pupilli poteſt eius* c *tute-*
d *lam gerere, vt & ſupra* d *diximus.* † *Quod non proce-*
3 *cedit in matre & auia tametſi enim debitum inter matrem aut auiam & pupillum quoque modo vertatur, vel ipſæ ſint pupilli creditrices, nihilominus ad tutelam admittendæ ſunt, debito in ſua natura remanente, quod ideo eſt, quoniam affectionis ratio ſuſpicionem omnem* e *remouet.*
a De omnibus bonis *Vel maxima* f *ex parte.*

ADDITIONES.

a l.propter litem, 24. hoc tit.
b d.l.athletæ, §. amplius, ff. eod.
c Auth. minores, C. qui dare tut.
d §. fi. ſupra de auct. tut.
e Auth. ad hæc, C. quando mul. tut. off. fung. l. non ſolum, §. de vno, ff. de ritu nupt.
f d.l. propter litem.

§. Item tria.

1 *Tres gerens tutelas, à quarta excuſationem habet.*
3 *Tres tutelæ quomodo cenſeantur. 4.*
3 *Quandoque vna tutela excuſat.*
5 *Appellans à tertia tutela, ad quartam promouendus non eſt.*

Item tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ, præſtant vocationem quamdiu adminiſtrantur vt tamen plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

1 *Sexta cauſa eſt, propter multitudinem tutelarũ.* † *Nam tres gerens tutelas vel curas non affectatas, excuſationem*
a *habet à quarta, duntaxat quamdiu* a *adminiſtrat. Nam*
b *res affectata non ſolet eſſe* b *oneroſa nec cauſare poſſumus*
2 *eſſe grauem, quod ipſi cupidè ambiuimus.* † *Tres autem tutelæ cenſentur, ſi in tria diuiſæ fuerint patrimonia, non enim diuerſitas perſonarum, vt fratrum plurium, communia & indiuiſa bona habentium, tres tutelas facit,*
c *ſed patrimoniorum* c *ſeparatio. Et in hoc excuſationis genere nihil refert, ſiue ſint hæc tria onera ſimplicia, vt tres tutelæ vel curæ, ſiue mixta, vt duæ tutelæ, & vna cu-*
d *ræ, aut* d *conuerſo.* † *Interdum tamen & vnà tutela*
3 *excuſat, puta ſi tam diffuſa & negocioſa ſit, vt pluri-*
e *bus* e *æquipolleat.* † *Sufficit quoque tres tutelas in vna*
4 *domo fuiſſe, vt ſi pater tres habeat tutelas, filius non vexabitur, & e contrario, tres filij tutelæ remiſſionem dant patri, & rurſus vtriuſque communes, ideſt, vna filij, duæ*
f *patris, &* f *conuerſo. Sed quid in hoc caſu?* † *Si quis,*
5 *duas habens tutelas, ad tertiam vocatus appellauerit, & adhuc pendente iudicio appellationis, ad quartam tutelam promoueatur, vtrum a quarta ſe excuſans mentionem faciet & tertiæ, an omnino dimittet eam? Et a Di-*
g *uo* g *Vero & Antonino conſtitutum eſt,* non oportere ad quartam promoueri a tertia appellantem, ſed pendente tertiæ creationis excuſatione, illius finem expectare terminum futurum quartæ creationis: *idque recta ratione. Si enim ordine præpoſtero quartam ſuſcipiat quis, eueniet vt poſt tertiam extantem, iniuſta tertiæ appellatione apparente, quatuor oneribus grauetur, contra leges.*

ADDITIONES.

a l.tria onera, la 1. hoc tit.
b l.Spadonem, §. fi. d. tit.
c l.3. ff. eod.
d l.2. §. amplius, d. tit.
e l.34. ſi is qui tres, §. cæterum putarem, ff. hoc tit.
f l.diximus, 4. §. ſi pater eod. tit.
g d.l. diximus, in princ.

§. Sed propter.

1 *Paupertas vacationem à tutela & cura præbet.*
2 *Quæ ſint ea in re partes Iudicis.*

Sed & propter paupertatem, excuſationem tribui, tam Diui Fratres quàm per ſe Diuus Marcus reſcripſit, ſi quis imparem ſe oneri iniuncto poſſit docere.

1 † Septima *cauſa eſt, propter paupertatem. Nam &*
a *paupertas à tutela & cura immunitatem* a *præbet, ea præſertim, qua quis victum ſuis manibus quotidie quærere cogitur, quod quidem ab eo qui excuſari, vult, pro-*
2 *bandum eſt.* † *Sed quia ſubdifficilis eſt hæc probatio, Iudex imploratus, curare debet, vt per viatores, vel alios in eam rem datos, inquiratur, quæ ſint eius hominis fa-*
b *cultates, qui tutelam* b *repudiat, ne fortè ſub colore paupertatis, aliàs detrectare atque effugere publicum tutelæ munus velit.*

ADDITIONES.

a l.paupertas, & l.4. poſt ſuſceptam, in fi. hoc tit.
b Bart. in l. in illa ſtipul. in fine, de verb. oblig.

§. Item propter.

1 *Infirmitas a tutela excuſat.*
2 *Cæci, ſurdi, muti, furioſi, tutores eſſe non poſſunt.*
3 *Podagra an excuſet a tutela.*

Item propter aduerſam valetudinẽ, propter quam a ne ſuis quidem negocijs intereſſe poteſt, excuſatio locum habet.

1 † Octaua *cauſa eſt, propter aduerſam valetudinem,*
a *hæc enim excuſat à tutela, non ſolum a noua, ſed etiam* b *veteri.*

1 *veteri, quæ iam ſuſcepta eſt. † quod & in his, qui lumini-*
bus capti ſunt, & ſurdis, & mutis, & furioſis, & qui
c *perpetua valetudine detinentur* c *procedit. Et ſanè ex-*
cuſationis verbo hac in ſpecie impropriè vtimur, cum ta-
les, etiam ſi velint, tutelæ nequeant d *ſupereſſe.*
e *a* Ne ſuis quidem. *Non ergo quæcunque valetudo* e *ex-*
f *cuſat. Vlpianus certè generaliter* f *reſpondit, corporis de-*
bilitatem eorum munerum vacationem præſtare, quæ cor-
3 *pore ſunt implenda. † Podagræ tamen valetudinem non*
prodeſſe volunt ad perſonalium munerum excuſationem,
ſed ſi quis ita ſe valetudine pedum afflictum probet, vt
g *rebus proprijs intereſſe non poſſit,* g *iure excuſatur.*

ADDITIONES.

a l. non ſolum, in §. fi. hoc tit.
b d. l. poſt ſuſceptam, ff. eod.
c l. 1. C. qui mor. ſe excuſ.
d l. 1. §. pen & vlt. de tutelis, l. luminibus, C. qui da. tut.
e l. 10. §. vult. hoc tit.
f l. 2. §. corporis, de vaca. mun.
g fac. l. 2. pen. §. fi. ff. de excuſ. tut.

---

§. Similiter.

1 *Imperitia literarum & ruſticitas immunitatem à tutela præſtant.*
2 *Ruſticitas quando excuſet.*
3 *Neſcire literas quid.*

Similiter eos qui literas neſciunt, *a* eſſe excuſandos
diuus Pius reſcripſit: quamuis & imperiti literarum
poſſint ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere.

1 † Nona *cauſa eſt, imperitia literarum & ruſticitas, quæ*
a *ita demum præbent excuſationem, ſi illi adiuncta ſit* a
ſimplicitas. Illiterati enim ſi ſint vſu rerum periti, ſuffi-
b *cere poſſunt ad negotiorum* b *adminiſtrationem. Pruden-*
tiam enim negociorum adminiſtrandorum plerumque re-
ctius ex ipſo rerum vſu & foro, quam ex libris, vel ocioſo
2 *ſtudio colligi conſtat. † Ideoque ruſtici ſagaces, & verſu-*
ti, qui animi rerumque habent peritiam (quales ferè ho-
die omnes ſunt) tametſi literas neſciunt, à tutela & cura
non debent ſperare immunitatem. Per quod dogma limi-
tanda ſunt omnia iura, quæ ſubueniunt ruſticati.
3 *a* Qui literas neſciunt. *† Suetonius in Claudio cap. 10.*
neſcire literas vocat, non poſſe pingere. Ex prædictis for-
tè non ineptè dici poſſet, negociorum imperitos à tutela,
curaque excuſari, quamuis literarum non ſint imperiti.

ADDITIONES.

a Habetur in l. athletæ, §. ruſticis, hoc tit.
b L. expertis, C. de Decur. lib. 10. & l. certi, vbi Dd. de iu. d. l. fi. C. de iuriſd. omn. iud.

---

§. Item ſi propter.

1 *Inimicitiæ à tutela excuſant.*
2 *Leuis ſimultas non excuſat.*
3 *Excuſatio propter inimicitias quando locum habeat.*
4 *Hæc excuſatio quando non habeat locum.*

Item ſi propter inimicitias aliquem teſtamento tu-
torem pater dederit, *a* hoc ipſum præſtat ei excuſa-
tionem: ſicut per contrarium non excuſantur, qui ſe
tutelam adminiſtraturos patri pupillorum *b* promi-
ſerant.

1 † Decima *cauſa eſt, propter inimicitias. Inimicitiæ enim*
capitales & grauiſſimæ, quæ inter patrem minorum, &
ſcriptum tutorem vel curatorem exarſerunt, ſi needum re-
a *conciliatæ ſint, vacationem* a *præſtant. † Leuis autem ſi-*
2 *multas neminem* b *excuſat. Nec refert hoc caſu, vtrius*
b *culpa inimicitiæ exarſerint, an defuncti, an tutoris ſcripti:*
c *tametſi aliàs diſtingui* c *ſoleat. Forſan enim teſtator,*
cum ſciret ſe magnum æs alienum, & inexplicata pu-
pilli negocia relicturum, vindictæ ſumendæ cauſa inimi-
cum ſuum tutorem ſcripſit: vt ſcilicet eum in tutelam
periculoſam immiſceret, ſupponeretque debito, & nego-
3 *cijs. † Et hæc excuſatio indiſtinctè locum habet, ſiue an-*
d *te, ſiue poſt ſcriptum teſtamentum inimicitiæ* d *extiterint.*
4 *† Niſi fortè quicquam de reconciliatione, vel ex teſtamen-*
to, vel aliàs per diſſimulationem puta, vel ſubſequentia
merita conſtare poſſit, vel niſi is qui tutor datus eſt, tute-
lam affectauit, aut ſubiturum ſe recepit: tunc enim hanc
e *excuſationem non poteſt obijcere, quia illius voluntati* e
conſenſit. Semper autem durare præſumuntur inimici-
f *tiæ, donec probetur contrarium, eas eſſe* f *abolitas. Qua-*
g *liter verò probandæ, ſint inimicitiæ, tractant Doctores* g
ſuis locis.

a Hoc ipſum. *Hoc eſt, hæc improbata datio, & ſcele-*
ſtum conſilium, tutorem non alia ratione ſcribentis, quam
vt eum implicet tutelæ oneribus.

b Promiſerant. *Neque enim debet is promiſſum offi-*
b *cium deſerere,* h *fidemque fallere, & tam pupillum, quam*
parentem ludificarier.

ADDITIONES.

a l. 8. athletæ, §. dat remiſſionem, hoc tit.
b l. 3. ſi quis ita, §. fi. de adim. leg.
c Bar. in l. in his, ff. ſol. matr.
d l. in confirmando, ff. de conf. tut.
e d. §. dat remiſſionem, l. 29. ex ſententia. de teſt. tut. l. 17. ſpadonem, §. 1. hoc tit.
f Bal. in l. ignor. in fi. ff. ad exhiben. l. ſeruus, C. fam. hercif. Auth. ſi dicatur, C. de teſtib.
g In d. l. 28. ib. C. de inoff. teſtam. Bart. in l. cum tabulis, §. 1. de his quib. vt ind. Vide etiam Ang. Bal. & Imol. in l. filio quem pater, de leg. 1.
h fac. l. 27. ſi quis alicui, §. qui ſuſcepit, ff. mand.

---

§. Non eſſe.

1 *Eo quod quis ſit ignotus patri minoris, à tutela non excuſatur.*
2 *Quis dicatur ignotus.*
3 *Per Diuos Fratres qui intelligantur.*
4 *Commodus Imp. peſſimi ingenij homo.*
5 *Pater cum filio, quid in legibus ſignificet.*
6 *Papiniani mors & grauiſſimum dictum.*

Non eſſe autem admittendam excuſationem eius,
qui hoc ſolo vtitur, quod ignotus patri pupillorũ ſit, *a*
Diui Fratres reſcripſerunt.

1 † Neque *tutor neque curator poteſt hoc prætextu ſe ex-*
cuſare, quòd patri minoris, qui eum dedit, ignotus fuerit,
ſi modò ibi domicilium habeat. Quod ſi quis alleget, ſe
ibi domicilium non habere, vbi ad tutelam datus eſt, re-
a *mittitur* a *illi tutela. † Ignotum autem intellige de fa-*
2 *cie, ſi de teſtamentario tutore loquamur: quamuis enim*
fortaſſis non cognouerit ipſum teſtator: tamen cum ei ſua
fides & probitas haud dubiè nota fuerit, ideoque ipſum
pro tutore elegerit, æquum eſt, ne hoc humanitatis officiũ
teſtatori deneget, ne tantam ipſius fiduciam, quam de eo
habuit, eludat. Cæterum, ſi legitimus ſit tutor, ſaltem
moueri debet naturali coniunctione ſanguinis: Si Atti-
lianus, vel Datiuus, certè non eſt ignotus Iudici, qui eum
delegit: ſicque ignorantia nullibi excuſat.
b *a* Diui Fratres, *† Accurſius alibi* b *per Diuos Fratres*
intelligit Seuerum & Antoninum, quæ expoſitio inep-
ta, falſaq; eſt: quia non fuerunt fratres. De quibus ergo

intelligemus? Ego ex hiſtorijs didici, fratres fuiſſe Marcum
Aelium Antoninum, & Verum Commodum: Marcus
enim Antoninus eximiæ doctrinæ ac probitatis princeps,
hunc Commodum fratrem ſuum, ex adoptione Pij Anto-
nini principis Imperij conſortem fecit: & primi omnium
Imperatorum bini regnare cœperunt, anno Chriſtiano
CLXIII. quos deinde multi ſunt imitati, adeò, vt terni
4 *nonnunquam imperarent.* † *Sed Marcus, Commodo non*
multo poſt mortuo, cum filio Conrado imperauit, homine
c *peſſimi ingenij, & omnibus incommodo. Quare* c *Vlpia.*
refert: Diuos fratres reſcripſiſſe de furioſo, qui admiſiſſet
d *paricidiam: & Macer* d *recitans verba Reſcripti:* Diuus
Marcus (*inquit*) & Commodus, Scapulæ Tertyllo reſcri-
pſerunt. *Igitur Macer exprimit nomina fratrum, quorum*
Vlpianus meminit, de eodem Reſcripto loquens. Eodem
e *pertinet, quod* e *Calliſtratus, loquens de pœna ſummo iu-*
re indicenda ei qui protuliſſet inſtrumenta, quæ verè pro-
bare non poſſet. Sed D. Marcus (*inquit*) cum fratre ſuo
5 pro ſua humanitate hanc rem temperauit. † *Interdum*
etiam in legibus fit mentio patris cum filio: & tunc opor-
tet intelligi Seuerum & Antoninum, Caracallam cogno-
mento dictum. Is enim filius Seueri fuit, ſed certè pror-
6 *ſus* ἀγγνέιος. † *Nam cum inter cætera ſcelera, fratrem*
ſuum Getam occidiſſet, Papinianum, aſylum iuris, quia
paricidium excuſare nolebat, interfici iuſſit. Dicebat enim
Papinianus, non tam facilè defendi poſſe, quam perpetra-
ri tam grande facinus. Et hæc non contemne, vt Impera-
torum ac Iuriſconſultorum tempora diſtinguere valeas.

ADDITIONES.

a l. fi. ff. de excuſ. tut.
b in l. 18. de qua re, de inoff. teſt.
c In l. 13. congruit, de off. præſidis.
d in l. 14. diuus Marcus, d. tit. de off. præſ.
e l. 31. diuus Pius ad l. Corn. de falſis.

---

§. Inimicitiæ.

1 *Hic §. in quo differat à §. item propter, ſupra eodem.*
2 *Capitalis inimicitia fratrum ſeu agnatorum, excuſat à tutela.*
3 *Odium ſanguine coniunctorum atrocius eſſe ſolet alijs.*
4 *Datiuus tutor excuſatur propter inimicitiam, quàm cum patre pupilli habuit.*
5 *Capitalis inimicitia quæ dicatur.*
6 *Inimicitiæ grauiſſimæ quæ ſint.*

Inimicitiæ quas quis cum patre pupillorum vel a-
dultorum exercuit, ſi capitales fuerunt, nec a reconci-
liatio interuenit, à tutela vel cura ſolent excuſare.

Hic §. *pertinet quoque ad decimam excuſationis cau-*
1 *ſam, paulo ante relatam.* † *Supra enim expoſitum eſt,*
quam vim obtineant inimicitiæ in tutela vel cura teſta-
mentaria: nunc ſubijcitur aliud excuſationis genus, ob ini-
micitias in legitima datiuaque tutela vel curatione. Et in
eo duntaxat differunt inter ſe prędicti duo §§. quemadmo-
a *dum Aretinus & Faber* a *notauit.* † *Ergo ſi grauior*
2 *aut capitalis ſimultas extiterit inter fratres aut agnatos;*
3 *excuſari poſſunt a tutela cura vè ſubeunda.* † *Videmus*
enim odium inter ſanguine iunctos exortum, ferè atrocius
4 *eſſe, quàm inter vulgares inimicos.* † *Conſimiliter ſi tu-*
tor vel curator datus eſt à Iudice, qui cum minoris patre
capitales exercuit inimicitias; excuſatur iuſta ratione:
quoniam iniuria vni de cognatione affinitateve illata, lon-
gius videtur ſerpere, & ad omnes qui in ea cognatione
b *vel familia ſunt,* b *pertinere.* † *Capitalis autem ini-*
5 *micitia tunc interceſſiſſe intelligitur, ſi quis ſanguinis ne-*
c *ceſſitudine vel affinitate ſibi coniunctum* c *interemerit,*
d *aut capitis accuſauerit, aut in* d *ſeruitutem petierit, aut*
e *certè in mortem ſit minatus.* e 6 *inimicitiæ verò grauiſ-*
6 *ſimæ ſunt, ſi de bonis omnibus, aut maiore parte bonorum*
f *lis inter eos ſit, aut alter alterum atroci affecit* f *iniuria.*
Sed ſi de remiſſione irarum, ex veriſimilibus coniecturis
conſtet, ceſſat hęc excuſatio.

a Reconciliatio interuenit. *Quæ ſcilicet gratiam ſar-*
cierit, & ſimultatem ſempiterna g *deleuerit oblinione.*
Nota eſt Traſybuli ἀμνηςία, & quandoque reconcilia-
tione firmior amicitia naſcitur. *Exempla ex hiſtorijs Ro-*
ma. Baldui. hic refert.

ADDITIONES.

a Hic.
b l. 1. C. ſi rector prouinciæ, l. 1. 2. & 3. de lib. cau. l. 5. lex Cornel. de iniurijs.
c d. l. lex Corn.
d l. qui cum natu maior, de bon. lib.
e gl. l. licet, de arb.
f l. 15. item apud, §. atroci, de iniu. §. atrox, iniur Adde Bart. l. 3. §. fi. de adimen. leg. Dd. in l. liberi, C. de inoff. teſt.
g Baldui. hic.

---

§. Item is.

1 *Status, & quæſtionem ſtatus moueri quid?*
2 *Cauſa ſtatus capitali accuſationi comparatur.*
3 *Si cui mota ſit ſtatus quęſtio: qui eum tutorem dedit, excuſationem habet.*

Item is qui ſtatus controuerſiam à pupillorum pa-
tre paſſus eſt, excuſatur a tutela.

1 † Per ſtatum *hoc loci intelligimus conditionem & qua-*
litatem hominis, puta an quis ſit ſeruus vel liber: vnde
ſtatus quęſtionem is mouere dicitur, qui aliquem reuocat
2 *in ſeruitutem.* † *Cauſa autem ſtatus & ſeruitutis, accuſa-*
tioni capitali comparatur. Serui enim iure ciuili pro mor-
tuis habentur, ita vt à teſtamenti factione; a ferendo te-
ſtimonio, iudicio, arbitrio, cæteriſque actibus, perſonam
a *ſolum liberam concernentibus,* a *excludantur.* † *Igitur ſi*
3 *de ſtatu quęſtio per iniuriam facta ſit tutori à pupillorum*
patre, vel econuerſo, ſi a tutore citra calumniam, excuſatio
b *admittenda* b *eſt. Pertinet enim eiuſmodi iniuria ad to-*
c *tius cognationis* c *ignominiam. Et hęc eſt vndecima cau-*
ſa excuſandi à tutela cura vè.

ADDITIONES.

a l. 209. ſeruitutem, l. 47. §. quod attinet, de reg. iur.
b d. l. athletæ, §. amplius, hoc tit.
c l. 1. & 2. de lib. cau. Dd. in l. iſti quidem, §. 1. quòd metus cauſa.

---

§. Item maior.

1 *Ratione ætatis excuſatio datur à tutela & cura.*
2 *Maior 70. annis excuſationem habet.* 5.
3 *Salsè dictum Spartani hominis in Athenienſes.*
4 *Senectus olim ſummo in honore habita.*
6 *A reliquis publ. muneribus excuſatur maior 55. annis.*
7 *Mens & ratio & conſilium eſt in ſenibus.*
8 *Minor 25. annis ad tutelam non admittitur.*
9 *Minor in teſtamento tutor ſcribi poteſt.*

Item maior ſeptuaginta annis, à tutela, & cura ſe po-
teſt excuſare. minores autem vigintiquinque annis, o-
lim quidem excuſabantur: noſtra autem a Cōſtitutio-
ne prohibentur ad tutelam vel curam adſpirare, adeò
vt nec excuſatione opus ſit. Qua Conſtitutione caue-
tur, vt nec pupillus b ad legitimam tutelam vocetur,

nec

nec adultus, cum ſit in ciuile, eos qui alieno auxilio in
rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcuntur, & ab alijs
reguntur, aliorum tutelam vel curam ſubire.

1 † Duodecima cauſa eſt, quod ratione ætatis immunitas
a tutela & cura datur, idque dupliciter, vel quia tutor da-
tus eſt iam affecta ætate, vel quia legitimam ætatem necdū
2 habet. † Nam qui ſeptuaginta annos compleuerunt, ex-
cuſantur: cum illis ipſa ſatis ſenectus grauida ſit & mole-
ſta. quæ excuſationis cauſa a Lacedæmonijs fluxiſſe vide-
tur, apud quos magno ſemper in honore habita fuit proue-
a ctior [a] ætas. † Ex quo extat illud ab homine Spartano
3 ſalſè ac doctè Athenienſibus exprobatum. Ludis enim
Athenis cum Lacedæmoniorum legati in gradibus Or-
cheſtræ per honorifico loco aſcendiſſent, poſtquam aliquan
tum pleno iam theatro ingreſſus ſenex innixus baculo, ho-
mo ſanè haud magni precij, circumiret, quærens locum, ne-
que eum ſeſſum reciperet quiſquam, vt venit ad Lacedæ-
moniorum legatos, illi confeſtim ob ætatis reuerentiam ho
norificè aſſurgentes, ſuperiore illi ſubſellio conceſſere. Pro-
pter quod eis cum eſſet maximo plauſu ab vniuerſo thea-
tro gratulatio facta, vnus eorum non illepidè: Ergo pro-
bè, inquit, norunt Athenienſes, quid facere rectum ſit,
4 ſed id facere negligunt. † Sed & conſimiliter Romulus,
ſiue ille Numa extitit, quorum alter vrbis, alter iuris &
religionis fuit parens, hac ſenectutis cum nomine paterno
cognatione adductus, ſummum Conſilium Ciuitatis Sena-
tum, ipſos autem Senatores Patres nominauit: ſtatuitque
ſenioribus decedi de via, caput nudari, & adſurgi adue-
nientibus ab iunioribus debere. Ad propoſitum redun-
5 do. † Exceſſiſſe autem oportet 70. annos tempore illo quo
b creantur: nec ſufficit, vltimum poſtremi anni diem [b] atti-
6 giſſe. † A reliquis tamen muneribus perſonalibus, quæ
plus laboris corporalis habent quam induſtriæ, qui maio-
res 55. annis ſunt, excuſantur: idque tam diuerſimodè pro-
pter pupillorum, qui ſe dirigere nequeunt, fauorem ob id
enim tutela conſtituta eſt, vt ineuntis ætatis inſcitia, ſe-
7 num prudentia regatur: † cum (vt inquit Cic. in Catone)
mens, & ratio, & conſilium ſit in ſenibus. Poteſt enim il-
la ætate quicunque eſt, ſi non generatione, at conſilijs pue-
8 ro atque adoleſcenti fieri pater. † E diuerſo autem is qui
minor eſt vigintiquinque annis, non eſt admittendus ad
c tutelam: ſicut ſupra [c] dictum eſt. Et quamuis olim po-
d terat remiſſionem petere: hodie tamen, quia ex [d] D. Iuſti-
niani conſtitutione ipſo iure a legitima datiuaque tutela
repellitur, excuſatione non eget: cum nihil poſſet eſſe in pri
e uatione, niſi prius fuerit in habitu. [e] Et hoc caſu annus
vigeſimusquintus cœptus pro completo habetur: idque fa-
f uoris cauſa conſtitutum [f] eſt. † Poteſt tamen minor in
teſtamento tutor deſignari: ſed tutelæ adminiſtratio tunc
primum ei committetur, cum fuerit virilem adeptus vigo-
g gorem: interimque ſubſtituitur alius. [g]
h a Noſtra autem conſtitutione. Quæ adhuc [h] hodie
extat.

b Ad legitimam tutelam. Multo minus ergo ad aliam,
in qua tantundem iuris non habeat. In teſtamento tamen
ita tutorem dari poſſe, vt cum maior fuerit, tutelam gere-
re incipiat, ſupra dictum eſt.

ADDITIONES.

a Meminit Gel. lib. 2. cap. 15. fac. l. ſemper, de iur. immun.
b L. 2. ff. eo. & l. 3. de iure immun.
c §. furioſus, ſup. qui teſt. tut. dari poſſ.
d In l. fi. C. de legit. tut.
e L. 116. decem, de verb. oblig.
f L. 2. ad remp. de muner. & honor.

g d. §. furioſus.
h In d. l. vlt. C. de leg. tut.

§. Idem & in milite.

1 Militia præbet immunitatem a tutela & cura.
2 Veterani milites quatenus excuſentur.
3 Epiſcopi & clerici an excuſentur.

a Idem & in milite obſeruandum eſt, vt b nec volens
ad tutelæ onus admittatur.

1 a Idem & in milite. Decimatertia † cauſa eſt, propter
a militiam. nam vt milites alias pluribus priuilegijs, [a] ita
b quoque a tutela & cura immunes [b] ſunt, in tantum, vt nec
c excuſatione opus ſit, quoniam datio ipſo iure nulla [c] eſt.
Quod & in his militibus qui in caſtris degunt, & aduer-
ſus publicum hoſtem certamen ſuſtinent, omnino procedit.
2 † Veterani autem milites, qui iam compleuerunt militiæ
tempus, aduerſus extraneos quidem excuſantur, ſed ad-
uerſus commilitonum filios vacationem ſaltem per annum
habent, & non vltra: niſi aliam queant iuris communis
d excuſationem prætendere. [d] Cæterum, ſit neceſſe, quod
priuilegium aliquod noſtri temporis militibus competat,
vt veteri ritu militiæ aggregentur, (quod nonnulli contro-
e uertunt,) hoc alibi [e] commodius expendemus.
b Nec volens. Quia cum militaribus occupetur labori-
bus, impoſſibile eſt, vt poſſit muneribus ciuilibus præeſſe,
3 tutelamq; adminiſtrare. † Hoc plerique & adminiſtros
Eccleſiarum producunt. Equidem Iuſtinianus cum ali-
f quando Epiſcopis permiſiſſet, ſeſe à tutela [f] excuſare: po-
g ſtea ſtatuit, vt nec volentes [g] admittantur. Diaconis, ta-
men & Presbyteris conceſſit tutelam legitimam ex iure
cognationis adminiſtrare.

ADDITIONES.

a quæ Iuuen. Saty. vlt. celebrat.
b L. 10. ſed & milites, hoc tit. l. militia, C. qui tut. dare poſſ.
c tex. & gl. in l. propter mag. 25. §. ſi in caſtren. ff. eo.
d l. iure mariti, 6. C. de adult. l. 11. miles, §. ſexaginta, de adult. & d. l. ſed etſi milites, ff. eod. de excuſ.
e inf. de milit. teſt. in princip.
f l. generaliter, C. de epiſc. & cler.
g Nouel. 123.

§. Item Romæ.

1 Liberalibus ſtudijs quantum tribuerint honoris veteres.
2 Grammatici, Rhetores, Medici &c. ſi ſint intra numerum legitimum, excuſationem habent.
3 Quantus ſit is numerus.
4 Doctores legum an a tutela curaque excuſentur.

Item Romæ Grammatici, Rhetores, & Medici, & qui
in patria ſua has artes exercent, & intra numerū ſunt,
a tutela & cura habent vacationem.

1 † Veteres Romani, & quibus Reſpublica ſemper curæ
fuit, quantum liberalibus ſtudijs tribuerint, hic locus
ſatis docet: quod non tantum honores, ſed etiam perpe-
2 tua priuilegia, & à muneribus publicis remiſſionem eo-
a rum profeſſoribus conceſſere. † Sic enim [a] Grammati-
b ci, Sophiſtæ, [b] Rhetores, [c] Medici, Philoſophi, & qui
c triuiales diſciplinas profitentur, a tutela & cura requiem
habent. & hæc eſt decimaquarta excuſationis cauſa. Nec
tamen aliter excuſantur, quam ſi in patria propria, vel
d Roma, quæ & habetur & eſt communis patria, [d] doceant
aut medicentur, ſintque intra numerum ex epiſtola Diui
Antonini Pij conſtitutum. Ea enim epiſtola licet com-
muni Aſiæ ſcripta ſit, vniuerſo tamen orbi conueniens
e eſt: cuius tenorem Modeſtinus [e] in hæc verba recitat.

3 † Minores quidem Ciuitates poſſunt quinque Medicos
immunes habere, & tres Sophiſtas, & Grammaticos to-
tidem; maiores autem Ciuitates ſeptem, qui curent,
quatuor qui doceant vtranque doctrinam: maximæ au
tem ciuitates (quales ſunt Metropolitanæ) decem Medi
cos, & Rhetores quinque, & Grammaticos totidem.
Supra hunc numerum, ne maxima quidem Ciuitas
immunitatem præſtat. *Minuere tamen hunc numerum*
licet, quoniam pro ciuilibus muneribus hoc introductum
f *eſſe apparet. Sed nec aliter hac immunitate f perfruen-*
tur, niſi decreto Senatus inſcripti fuerint numero conceſ-
ſo, & circa officia ſe negligenter non habeant; quoniam is,
quis vult excuſari propter officium, illud exercere debet,
vt Baldus ait. Valde tamen docti etſi ſuprà numerum ſint,
g *& in aliena patria immunes eſſe poſſunt.* g † *Legum ve-*
4 *rò Doctores, quia cæteris aptiores, & rerum magis experti*
ſunt, remiſſionem non habent; niſi vel Romæ, aut in pro-
bato aliquo Gymnaſio doceant, aut Principi ſint à conſi-
h *lijs; quo caſu excuſantur.* h

ADDITIONES.

a l. vt gradatim, §. vlt. de mun. & hon. l. 2. §. vlt. de vac. mu.
b l. ἐὰν δ' ὑ §. phil. hoc tit.
c l. 1. medicorum, de var. & ext. cog. & l. inter eos, §. 1. ex quibus cau. minor.
d l. 33. Roma. ad municip.
e l. 6. ſi duas, ff. hoc tit.
f l. 7. ſed & reprob. §. amp. ver. valde, ff. h. tit.
g d. l. ſed & reprobari, in fi.
h l. iuriſpertos, in hoc tit.

§. Qui autem vult.

1 *Tutor plures excuſationes habens, & ſi vnam tantum perſequatur, alijs vti non prohibetur: & quomodo hoc procedat.* 3
2 *Quæ ſint partes tutoris, vnam tantum excuſationem habentis.*
4 *Intra quæ tempora excuſationum cauſæ proponendæ ſint, & terminandæ.*

a Qui autem vult ſe excuſare, ſi plures habeat excuſa-
tiones, & de quibuſdam non probauerit: alijs vti b in-
tra tempora conſtituta non prohibetur.

a Quæ autem *Hactenus variæ excuſationum ſpecies ſeu*
cauſæ relatæ ſunt, ſubijciuntur modo quædam paræneſes,
ſeu doctrinæ circa hanc excuſandi materiam obſeruandæ.
1 *Et primam hic §. continet, illam videlicet, quod tutor &*
curator ſi plures excuſationes habeat, perſequendo tantum
a *vnam, in cæteris ſibi non præiudicet.* a *Quod vt rectè ac-*
cipias, ſciendum eſt, quandoque vnam duntaxat, quando-
2 *que plures excuſandi cauſas eidem competere.* † *Et ſi qui-*
dem tutor vnam ſolum excuſationem habeat, res plana
eſt, quia illam ante tribunal, vel vbi hoc fieri conſuetum
eſt, vel etiam per libellum, id eſt, ſupplicationem (vt Bu-
b *dæus* b *& Alciatus exponunt) intra tempus à lege præ-*
c *ſtitutum proponere ac teſtari,* c *hoc eſt, illam teſtibus pro-*
d *bare* d *debet.* † *Sin verò plures habeat, tunc aut vnam*
3 *tantum nominat coram Iudice, aut omnes ſimul, ſi vnam*
tantum proponat, etſi in ea probādā defecerit, ad reliquas
amplius non admittitur, ſibi enim imputabit, quod non
e *omnes coniunctim allegauerit.* e *Cæterùm, ſi omnes quæ*
illi competebat, connexim nominauit, (quo caſu §. noſter
loquitur) tametſi in quarundam probatione deficiat, aut
f *ceſſet, alijs tamē nominatis intra tempora conſtituta vti* f
nihilominus poterit.
4 b Intra tempora. † *Quæ ſint hæc tempora ſubſequens §.*
edocebit. Cauſam enim proponere tutor debet intra quin-
g *quaginta dies, ex quo cognouit ſe tutorem datum,* g *ſed*
ipſa excuſationis cauſa intra quadrimeſtre tempus à die
nominationis & cognitionis computandum, terminan-
h *da eſt.* h

ADDITIONES.

a Per tex. noſtrum hic.
b l. libertus, la 2. de in ius voc.
c l. 15. ſcire, §. oportet, hoc tit.
d l. 1. §. iuſſum, ff. quod iuſſu.
e d. l. ſcire, §. ſcire autem.
f l. propter litem, verſ. 1. ff. eo. vide etiam Bart. in d. §. ſcire, Bal. & Ang. l. Titiæ textor. de leg. 1. Ang. in Rubr. inf. de except.
g §. qui autem, prox. ſeq.
h l. 39. quinquaginta, hoc tit.

§. Qui autem excuſare.

1 *A tutela & cura non appellatur, & quæ ſit ratio.* 3
2 *A reiecta excuſatione appellari poteſt.*
4 *Ad proponendas excuſationes dantur 50. dies continui: & ijdem quomodo computentur.*
5 *Et quare dicantur continui.* 8
6 *In itinere faciundo 20. milliaria legalia in ſingulos dies*
7 *Milliare legale quomodo conficiatur.*
9 *Per quam viam commenſuranda ſint milliaria.*
10 *Excuſatio propoſita intra quatuor menſes terminanda, & a quo tempore hi currant.*
11 *Quandoque longius tempus conceditur.*

a Qui autem excuſare ſe volunt, b non appellant: c
ſed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cogno-
uerunt ſe eſſe tutores vel curatores datos, ſe d excuſare
debent, cuiuſcunque generis ſint: id eſt, e qualitercun-
que dati fuerint tutores: ſi intra centeſimum lapidem
ſunt ab eo loco, vbi tutores dati ſunt; Si verò vltra cen-
teſimum lapidem habitant: dinumeratione facta vi-
ginti millium diurnorum, & amplius triginta dierum,
qui tamen (vt à Scæuola dicebatur) ſic debent compu-
tari, ne minus ſint, quam quinquaginta dies.

a Qui autem *Docet Iuſtinianus in hoc §. intra quæ tem-*
pora tutor, curatorve ſuas proponere exceptiones ſiue ex-
cuſationes valeant.
1 b Non appellant, † *Ab eo ſcilicet, quod tutores curato-*
a *resve nominati* a *ſunt. Neque enim permittitur appella-*
tio à tutela curatione ve delata: ſed excuſationes ſuas, cur
illa munera ſubire detrectent, obijcere poſſunt: quas niſi
2 *Iudex acceptet, prouocationi locus eſt.* † *Poteſt enim ab*
ipſa reiecta excuſatione appellari. Non obſtat lex, quæ ar-
gumento à contrario ſenſu tutori appellationem non per-
b *mittit innuis:* b *quia cum alia lex* c *expreſſè contra di-*
c *cat, argumentum à contrario ſenſu* d *ceſſat. Sed cum tu-*
d *tela ſit munus publicum, cur ab ea, ſicut à cæteris muneri-*
e *bus publicis non appelletur?* e *Bar. ob id eſſe credidit,*
f *quod munus,* f *Reipublicæ non ſit: Loriotus* g *verò ob id,*
g *quod Iuriſdictionis non* h *ſit: ob quam corrigendam inuen*
h *ta eſt appellatio.* i *quæ ideo in cæteris muneribus locum*
i *habet, quia illa à Præſidibus, vel Decurionibus Iuriſ-*
K *dictionem* K *habentibus imponuntur.* l *quod & ipſe*
l *probo.*
c Sed intra. *Vides ergò, certum tempus à lege præſcri-*
ptum eſſe, intra quod tutor vel curator excuſationes, ſi
4 *quas habet, proponere debet.* † *Nam qui eſt in ipſa Ciui-*
tate, vbi creatur, vel intra centeſimum lapidem à Ciui-
tate, tunc habet ad excuſationem proponendam quinqua-
5 *ginta dies continuos.* † *qui ob id dicuntur continui, quia a*
die, quo quis cognouit ſe tutorem datum eſſe, incipiunt
continuo

Digitized by Google

m *continuo currere, ſiue impediantur remiſſionis cauſam* m
allegare ſiue non: ſunt ergo hi quinquaginta dies ab initio
vtiles, & in progreſſu continui. Qui autem vltrà centeſi-
mum lapidem à Ciuitate abeſt, pro ſingulis viginti milli-
bus paſſuum ſingulos habet dies: quibus triginta deinde
6 *adijciuntur.* † *Nam in itinere faciundo, viginti milliaria*
n *in dies ſingulos numerantur.* n † *Conficitur autem vnū-*
7 *quodque milliare Italicum, vel legale, mille paſſibus, paſ-*
o *ſus, quinque pedibus; pes verò, quindecim* o *digitis. Et ſi*
poſt hunc dinumerationem minus quam viginti millia
ſuperſint, integrum diem occupant: veluti ſi viginti unum
p *millia paſſuum ſunt, biduum eis attribuitur.* p † *Et po-*
8 *ſtea ſi ad vrbem peruenerit, quolibet die viginti milliari-*
bus confectis, habet alios triginta dies ad excuſationis cau
ſam proponendam: ita tamen, ne iſta dierum computatio,
tum itineris tum excuſationis, non minus quam quinqua-
ginta dies habeat. Ideoque ſi annumeratio dierum qui in
viam computantur, adiectis triginta diebus, quos ad ex-
cuſationem lex dat, non conficiat quinquaginta dierum
numerum, nunc alij dies adijciendi ſunt, donec numerus
quinquaginta dierum ſit completus: ne melior ſit hoc caſu
præſentium conditio, quàm abſentium. Sed ſi quis adeo re-
motus ſit ab vrbe, vt dies itineris & excuſationis ſimul
computati longè excedant quinquaginta dierum nume-
q *rum: tunc illud excuſanti non nocebit.* q † *Debet autem*
9 *per eam viam commenſuratio fieri, per quam iter fieri*
r *conſueuit.* r *Si varia eſt conſuetudo, præferetur quæ in pla*
s *nitie eſt, etiam ſi alia breuior reperiatur.* s *Idem eſt, ſi lon*
giore itinere tutius quis iter faciat: nam id potiſſimum de-
t *ligendum eſt.* t † *Propoſitam verò excuſationem tutor in-*
10 *tra quattuor menſes continuos finire tenetur, qui currunt*
ex die nominationis: non quo tutor eſt nominatus, ſed quo
ipſe tutor ſuas exceptiones nominauit & propoſuit: illas
enim omnes nominare debet, ne pupillus dum diutius tu-
u *tore caret, damno afficiatur.* u † *Quod non procedit, ſi in-*
11 *ſtituenti, proferre excuſationem aliquis contradicat, cui à*
iudice longior dilatio detur, & ita contradictionis mora
excuſandus impediatur. Tunc enim, quia iniquum foret,
cum alterius mora lædi, etiam elapſis quatuor menſibus
x *excuſationem probare adhuc* x *poterit.*
y d Excuſare debent, *Id eſt, excuſationes ſuas proponere:* y
de tempore iam diximus.

e Qualitercunque dati. *Teſtamento ſcilicet, lege, aut à Magiſtratu. Si tamen teſtamento dentur ſub conditione (vt dari poſſunt) hi dies ante conditionis euentum non incipiunt currere.*

ADDITIONES.

a d.l.ſcire oportet, in prin.ff.eo.
b l. * tutores, verſ.propter, C.de admin.tut.
c l.1.§.ſi quis tutor, ff.quando appell.fit.
d Gl.l.conuenticulam, C.de epiſc.& cler.
e l.1.§.alia cauſa eſt, ff.quando appell.fit.
f d.§.ſi quis tut.
g In tractat.tut.actio.62.
h l.muto, §.tutoris.ff.de tutel.
i l.1.in princ.de appel.
K l.item, §.1. quod cuiuſque vniuerſ. no.l.1. in princ. ſi quis ius dicenti.
l l.1.§.ſolent, quando appel.fit.
m tex.in l.ſcire, §.qui autem, hoc tit.
n l.3.de ver.ſig.& l.1.ff.ſi quis caut.
o Iuxta, gl.in d.l.3.& tex.in c.ſicut, 1.17.q.4.
p tex.in c.cupientes, de elect.lib.6.
q d.l.ſcire, §.aliud, hoc tit.
r l.1.§.1.ff.de his qui deiecerunt vel effud.
s Arch.in c.ſtatutum, de reſcr.in 6.
t l.fi.§.cum enim C.de iure delib.
u l.quinquaginta, hoc tit.
x Vt eſt in l.ſi cum ipſe, vbi gl.hoc tit.
y l.pen.§.procedit, de excuſ.tut.

§.Datus.

1 *Tutor ſimpliciter datus, videtur ſecundariò ad totum patrimonium datus eſſe.*
2 *Tutor principaliter perſonæ, ſecundariò rebus datur.*

Datus autem tutor, ad vniuerſum patrimonium datus eſſe creditur.

1 Rurſus *aliud præceptum hic §. continet:* † *videlicet, ſi*
datus ſit ſimpliciter tutor, vel à teſtatore, vel à Iudice, in-
telligitur ad vniuerſum pupilli patrimonium datus eſſe:
ſiue omnia pupillaria bona ſint in territorio eius, qui de-
dit tutorem, ſiue extra territorium habeantur: quod & an-
a *tea non paucis in locis* a *iure ciuili expreſſum fuit: ſufficit*
enim, quod Index perſonam tutoris ſubiectam habeat, &
2 *ita perſonam pupilli, licet non omnia ſua bona:* † *ob id*
certè, quoniam tutor principaliter perſonæ datur, ſecunda-
rio rebus: & quod ſecundario, ac in conſequentiam ve-
b *nit,* b *non curatur.*

ADDITIONES.

a l.propter litem §.licet, vnde hic tex.eſt ſumptus, ff.h.tit.& l.2. l.teſt.C.eod.
b Habetur in l.magis puto.§.illud.ff.de reb.eorum, & ibi Dd.& Bar.in l.de pupillo, ff.de tut.d.ti.& Cy.& Dd.l.1.C.vbi tut. vel cur.petantur.arg.§.ad certum, ſup.qui teſta.tut.

§.Qui tutelam.

1 *Tutor pupilli non cogitur eiuſdem curator eſſe.*
2 *Excipitur libertus.*

Qui tutelam alicuius geſſit, inuitus curator eiuſdē fieri non compellitur in tantum, vt licet paterfamilias, qui teſtamento tutorem dedit, adiecerit ſe eundem curatorem dare, tamen inuitum eum curam ſuſcipere non cogendum. Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

Reuertitur *Iuſtinianus ad cauſas excuſationis, & in*
hoc §. decimamquintam præſcribit, qua quis à curatione
1 *immunitatem habet.* † *Nam ſi quis pupilli tutor fuit, nō*
cogitur eiuſdem puberis iam facti curationem inuitus ſu-
ſcipere, etiamſi curator a teſtatore ſcriptus ſit, niſi id vo-
luntariè faciat. Aetiologia eſt, quia cum ſemel oneratus
fuerit, non debet amplius cura eiuſdem perſonæ grauari.
* *Abundè enim patri ac filio ſufficit, ſi eis in quibuſdam* *
a *amici labore conſulatur,* a *Extat quoque hac de re Impp.*
Diocletiani & Maximiani reſcriptum b *in eandem ſen-*
2 *tentiam.* † *Excipitur ab hoc dogmatate libertus: is enim*
patroni filijs aut nepotibus tutor curatorq; datus, ob ſuſce-
ptam tutelam à curatione non excuſatur, ſi ſponte per pa-
c *tronum manumiſſus fuit,* c *ſecus ſi per fideicommiſſum,*
propriaue emptus pecunia liberatus ſit, & ad libertatem
d *peruenerit.* d

ADDITIONES.

* tutores §.qui ſe negocijs, ff. de admin.tutor. & l. tutor C.de neg.geſt.
a Argu.l.20.tut.C.neg.geſt.
b l.curator, C.de excuſ.tut.
c l.libertum 16.ff. h.tit.& l.libertos C.eodem tit.
d Ang.hic.

§.Iidem reſcripſerunt.

1 *Maritus curam vxoris ſuæ ſuſcipere non poteſt.& 6.*
2 *Triplex patrimonium vxoris eſſe.*

3 Bona

3 *Bona parapherna & receptitia quæ ſint.*4
5 *Verbum Recipere: & receptitius ſeruus.*
7 *Hunc §.in ſponſo ſponſaque locum habere.*
8 *Maritus procurator vxoris eſſe poteſt.*

Iidem reſcripſerunt, maritum vxori ſuæ curatorem
datum, excuſare ſe poſſe, licet ſe immiſceat.

1 Annectitur *vltimo excuſationis ſpecies. † Maritus e-
nim poteſt ſe excuſare cura vxoris ſuæ; quanquam hæc im-
propriè eſt excuſatio: quia etſi velit, non poteſt curator eſſe
vxoris ſuæ, propter ſuſpicionem euitandam, ne conſentien-
te muliere maritus res eius diſſipet: itaque excuſatione nõ*
2 *opus habet. † Cæterum ne impingat, ſcire conuenit, vxo-
rem triplex patrimonium habere, ſeu triplicia bona. Pri-
mo Dotem, in qua maritus dominium ciuile habet: & di-*
a *ſponit, & agit, & conuenitur tanquam dominus* [a] *vxore
retinente naturale dominium: quod interim conquieſcit,*
3 *donec diſſoluatur matrimonium. † Secundo* Bona para-
b pherna, *quæ mulier vltra dotem marito adfert:* [b] *nam ita
fieri ſolet, quod mulieres non ſolum dotem adferant, verũ
etiam alia bona propria, hæreditaria, aduentitia. Para-
pherna enim Græcè, ſignificant bona extra dotem: quia hi
παρὰ τὴν dotem dicunt. Et in his bonis paraphernis maritus
adminiſtrationem habet, ita vt ſine ſpeciali vxoris man-*
c *dato & agere, & conueniri poſſit.* [c] *† Tertio habet vxor*
4 Bona receptitia: *quæ ſcilicet, dũ dos daretur, mulier ex
bonis ſuis retinuit, neque in mariti voluit eſſe poteſtate.*
5 †Recipere *enim, inter alias ſignificationes, etiam pro re-
ſeruare, & ad vſum ſuum excipere accipitur. Vndè & mu
lier recipere dicitur, quoties illa in danda viro dote aliqua
quæ ex bonis ſuis retinet, nec ad virum tranſmittit. Hinc*
Receptitius ſeruus *appellatus eſt, nuptæ mulieris pro-
prius: quem ſcilicet, cum dotem marito daret ſibi reſer-
uauit. Et de his bonis receptitijs præſens §. propriè lo-*
6 *quitur: † inque his adeò non poteſt maritus curatoris
officio fungi, vt ſi vel imprudens ſe immiſcuerit, non
ſolum excuſare ſe poſſit, ſed etiam debeat. Quinimò a-
lium quoque curatorem poſtulare, obnoxius eſt, niſi hoc*
d *omittendo malit lædi ſuam exiſtimationem.* [d] *† Et hoc*
7 *idem ad ſponſum ſponſamque producitur.* [e] 8 *Licet au-*
e *tem curator eſſe nequeat, procurator tamen conſtitui po-*
8 *teſt* [f] *idque ea ratione, quia procuratoris reuocatio pen-*
f *det ex mero & libero ipſius domini* [g] *arbitrio: tutor vero,*
g *curatorue, non niſi certis quibuſdam ceſſat modis.* [h] *Et ſi*
h *aliquo caſu reuocatur tutor vel curator, id tamen rarò ſine*
i *infamiæ macula* [i] *ſit.*

ADDITIONES.

a l.9.doce ancillam, C.de rei vend.
b l.10.ſi ego, §.dotis autem, ff.de iure dotium.
c l.vlt.vbi gloſ.& Dd.C.de pact.conuent.
d l.virum, 14.ff.de curat.furioſi l.4.ampliſſimi C.de excuſ.
e Per gl.hic in verbo, maritum & l.1.§.vlt.hoc tit.
f l.21.maritus, & ibi Dd.C.de procurat.
g §.item mandatum, inſ.manda.
h ſup.quib.mod.tut.finiatur per totum.
i Vide Bar.d.l.1.§.1.hoc tit.

§.ſi quis autem.

1 *Falſa vtens excuſatione, a tutela non liberatur.*

Si quis autem falſis allegationibus excuſationem tu
telæ meruerit, non eſt liberatus onere tutelæ.

1 Occupatio, *quia ſi quis ad effugiendum onus tutelæ
vel curæ, falſis excuſationibus vſus eſt, non debet immu-
nis eſſe à tali onere: adeò quod etſi decreto liberatus ſit,
non tamen excuſetur; nec vlla reſtitutione pupillo opus
eſt, contra ſic liberatum: ob id certè, quoniam tale decre-
tum ex falſa cauſa, etiam in ipſo decreto non expreſſa, im*
a *petitum, eſt ipſo iure nullum* [a] *Idem quoque obtinet, ſi*
b *Iudex pecunia corruptus* [b] *fuerit: aut ambitione ſit ex-*
c *torta excuſationis* [c] *ſententia.*

ADDITIONES.

a Bar.in l.Seiæ egreſſæ ff.de tuto.& cur.datis, &c.
b l.venales, C.quan.prouoc.non eſt neceſ.
c l.vlt.C.ſi tut.vel curat.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS vel curat. Tit.XXVI.

In Rubricam.

1 *Suſpecti tutores & curatores ab officio remouendi.*
2 *Suſpectus tutor vel curator quis dicatur.*
3 *Quid faciat tutorem ſuſpectum:*
4 *Suſpecti criminis iudicium hodie nimis raro exerceri.*
5 *Huius tituli elegantia, & diuiſio.*

1 Interdum *contingit, vt tutores & curatores negligen-
ter ac improbè officium ſibi delatum adminiſtrent igitur
lex eos ab officio tanquam ſuſpectos repellit, nec expectan-
dum eſſe vult finita adminiſtrationis tempus, ne ſera ni-
mium exiſtat pœnitentia: ſicut in hoc tractatu differitur.*
2 † Suſpectum *autem* tutorem *vel* curatorem *eum dici-
mus, qui fraudulenter in rebus minoris verſatur, aut ſor-
didè vel pernicioſè gerit, vel aliquid intercipit ex reb.pu-*
a *pillaribus, quod in priuatos vſus transferat.* [a] *† Tutorem*
3 *enim non facultates, ſed fraudulenta adminiſtratio & cal*
b *lida conuerſatio* [b] *ſuſpectum faciunt. Itaque ſi in tutela
graſſatus eſt, aut ſordidè egit, vel pernicioſè cum pupillo,
vel aliquid intercepit ex rebus pupillaribus, tum, vt ſuſpe-*
c *ctus* [c] *remouetur. Apparet ergò ex fide & diligentia &
maleuolo propoſito magis quàm ex facultatibus ſuſpe-
ctum tutorem argui: quod in hærede, quem vt ſuſpectum*
d *prætor dimittere vetuit, contra eſt,* [d] *qui ex ſolis facul-*
4 *tatibus ſuſpectus exiſtimatur. † Vtinam hodie ſuſpecti
criminis iudicia crebrius exercerentur. Miror ſanè pluri-
mum, cum omnes legiſlatores tantum egerint curam, ne
pueri in ætate pupillari, qua ſeipſos tueri non poſſunt, vllo
modo læderentur, & tam multi nunc viuant ſuſpecti tuto-
res: qui fiat, vt hoc iudicium adeo ſileſcat hiſce tempori-
bus, nec vlla de ſuſpecto tutore cauſa moueatur, raro ad-
modum perducantur in forum noſtrum? Quis enim nunc
velit excuſari à tutela locupletis pupilli? quis non potius
intendat apud iudicem, ſe ad tutelam proximiorem eſſe,
quam aduerſarium? Sic corrumpuntur hominum mores*
e *auaritia, omniũ vitiorum matre, vt merito Oldendorp.* [e]
5 *conqueritur. † Eſt autem ille titulus inſignis propter ora
tionis contextum, rerumque diſpoſitionem: quia Impera-
tor methodica plane via ſingula proponit. Primò, vnde
ſuſpecti crimen deſcendat, & apud quos tutor vel curator
poſtulari ſuſpecti poſſit: deinde quis, & à quo, & ex qui-
bus cauſis remoueatur: demum de pœna ſuſpecti.*

ADDITIONES.

a l.3.tutor quoque, §.nunc videamus, ff.hoc tit.
b l.31.de reb.aut.iud.poſſ.
c l.3.§.nunc videamus, hoc tit.
d d.l.31 & l.7.§.qui ſciens, ff.pro empt.
e In explicatione l.12.tab.

In

In princip. tit.

1 *Accuſatio ſuſpecti ex l. 12. tab. deſcendit.*
2 *Quæ ad eandem inſtituendam requirantur.*
3 *Imp. Caroli V. noua Conſtitutio de ſuſp. tute.*
4 *Coram quibus hæc accuſatio inſtitui poſſit.*
5 *Suſpecti cognitio delegari poteſt.*
6 *Verbum criminis pro iudicio & accuſatione accipi.*

Sciendum eſt, ſuſpecti crimen ex lege duodecim tabularum deſcendere. Datum eſt autem ius remouendi ſuſpectos Romæ Prætori, & in prouincijs Præſidibus earum, & legato Proconſulis.

1 Duo, *ex hoc §. axiomata eliciuntur. † Primum eſt.*
Quod origo criminis de ſuſpecto, eiuſque accuſatio ex lege
duodecim tabularum manet, ſicut & alia quæ ad mate-
a *riam tutelarum pertinent: ideoque legitimũ* a *dicitur. Le-*
gis autẽ verba hæc ſunt: Suſpecti tutores remouentur.
2 † *Si quis igitur tutorem vel curatorem ſuſpecti poſtulat,*
neceſſe habet accuſator, vt ſe in crimen ſubſcribat, præſer-
tim ſi criminaliter agat: puta ſi petat accuſator, non ſo-
lum eum tanquam ſuſpectum remoueri, ſed etiam pro-
pter crimen condemnari: nam hoc caſu ob id tenetur ſe
ſubſcribere: quia non tantum priuatam vtilitatem, ſed
vindictam quoque publicam poſtulat. Sin autem ciuiliter
cum eo tantum experiatur, nulla opus eſt ſubſcriptione:
cum eum non ad pœnam vocet, ſed priuatum tantum pu-
b *pillorum commodum perſequatur.* b † *Iure tamen nouiſſi-*
3 *mo Imper. Carolus V. de hac re nouam* c *conſtitutionem,*
c *quæ inſcriptionem non requirit, ſed tantum vult, quod ac-*
cuſatione inſtituta, accuſator corporaliter detineri de-
beat, donec idoneam præſtiterit ſatiſdationem de proban-
da & proſequenda accuſatione, aut caſu quo id non fiat,
de reſtitutione omnium expenſarum vna cum iniuriæ il-
latæ ſatisfactione, ſecundum Iudicis arbitrium taxanda.
4 † *Secundò annotandum eſt, apud quos tutor vel curator*
poſtulari ſuſpecti poſſit; quod ſatis eſt manifeſtũ. Fit enim
iſta accuſatio Romæ apud Prætorem, in Prouincijs, apud
5 *Præſides, & apud eos qui mandauerint. † Nec dubium,*
eſt, ſuſpecti cognitionem mandari poſſe, ſi ciuiliter tantũ
d *agatur:* d *ſecus ſi criminaliter.* e † *Et obſerua, verbum (cri-*
e *minis) in textu pro iudicio & accuſatione accipi, nec eſt*
6 *infrequens in hac ſignificatione apud Latinos: vt apud Ci-*
ceronem. Quærat non ſolum (ait) quemadmodum noſtro
crimini, verumetiam quo pacto ſuæ confeſſioni poſſit me-
deri.

ADDITIONES.

a l. 1. hoc tit.
b cap. tua, & ibi not. de procur.
c Quæ extat in criminali ordin. Imperij, art. 32.
d Per l. cognitio de offic. eius, &c. & l. 1. hoc tit.
e l. 1. §. ſuſpecti ad Turpillia.

§. Oſtendimus.

1 *Omnes tutores, cuiuſcunque generis ſuſpecti poſtulari poſſunt.*
2 *Mores hominũ in vita priuata vix ſatis perſpici poſſunt.*
3 *Magiſtratus virum demonſtrat.*
4 *Patronus an ſuſpecti poſtulari poſſit. & nu. 5.*
6 *Patronus quando vt ſuſpectus remoueri poſſit.*

a Oſtendimus, qui poſſint de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti fieri poſſint. Et poſſunt quidem omnes tutores fieri ſuſpecti, ſiue ſint teſtamentarij, ſiue non ſint: ſed alterius generis tutores: Quare etſi legitimus fuerit tutor, accuſari poterit: b Quid ſi patronus? Adhuc idem erit dicendum: dummodo meminerimus, famæ patroni parcendum eſſe, licet vt ſuſpectus remotus fuerit.

a Oſtendimus. *Dubium erat, an quilibet tutor ſuſpecti*
poſtulari, vel remoueri poſſet? ſiquidem videbatur ſuffi-
cere, eorum qui teſtamento datur, fidem à teſtatore pro-
a *batam eſſe.* a *At legitimi omnem ſuſpicionem effugiunt,*
propter magnæ neceſſitudinis vinculum, quo pupillis iun-
b *guntur.* b *Datiui verò, cum inquiſitione vel ſatiſdatione*
c *creati* c *ſint, ſuſpecti accuſandi non videntur. † Sed hoc*
1 *non obſtante, deciditur, omnes tutores, cuiuſcunque gene-*
ris ſint, ſuſpectos fieri poſſe, in tantum, vt nec adulti cura-
tor, vel furioſi, vel decoctoris, nec is qui curam ventris,
bonorumve adminiſtrationem gerit, ab hoc dogmate ex-
d *cipiatur.* d *Quamuis enim boni ſint habiti, ac fideles: mul-*
ta tamen poſt ſuſceptam tutelam accidere poſſunt, vnde
e *in ſuſpicionẽ optimo iure vocentur.* e † *Sanè in vita pri-*
2 *uata vix ſatis perſpici poſſunt mores & ingenium homi-*
nis: verum ſi cuipiam imperium aut munus obuenit, tum
3 *demum apparet, quo quiſque ſit animo. † quod ſatis com-*
mune indicat prouerbium. Magiſtratus virum demon-
ſtrat. *Debet ergò Iudex pupillorum vtilitatem ſequi po-*
tius, quàm vel teſtamenti ſcripturarum, vel eius, qui ex
f *inquiſitione datus eſt, circumuentum iudicium.* f
4 b Quid ſi patronus. *Occupatio eſt. † Dubitatur enim*
merito, an & patronus ſuſpecti poſtulari à liberto queat?
g *nam ſuſpecti vtique crimen infamiæ labem* g *nutrit: &*
libertus famoſam actionem aduerſus patronum intende-
re prohibetur, propter debitam & perpetuam reueren-
tiam, quam patrono ob conſecutam libertatem exhibere
h *tenetur.* h *ergò nec eum, vt ſuſpectum, accuſare poteſt.*
5 † *Sed contrarium deciſum eſt, libertum ſcilicet, eiuſve fi-*
lium, patronum ſuum legitimum tutorem exiſtentem,
poſſe reum ſuſpecti agere; Nec obloquitur prædicta du-
bitandi ratio: quia hoc caſu patronus, etiamſi ſuccumbat,
infamia non efficitur, ſicut & in reliquis famoſis actioni-
bus patroni famæ parci ſolet: Quod quidem fiet, ſi nec in
ſententia cauſa exprimatur, nec in libello: cum ad libel-
i *lum in dubio ſententia referatur.* i *Poterit quoque verbis*
ea conteſtatio temperari, vt illorum famæ conſeruandæ
6 *ratio habeatur: quod Aretinus tangit. † Communi verò*
ſententia, ſi patronus, vel alius tutor legitimus remouen-
dus eſt, propter culpam remoueri poteſt. Sin propter com-
miſſum dolum, tunc omne negocium penes Iudicem reſi-
det: nam ſi pupillum grauiſſima aliqua iniuria afficere
ſuſtineat, puta, ſi ei alimẽta deneget, eiusve bonis inhiet,
tunc, vt ſuſpectus remouebitur, vel ad Præfectum quoque
K *Vrbis puniendus remittetur.* K *Sed ſi modicus videatur*
dolus, vel in re commiſſus exigua, debet illi curator ad-
iungi potius, quàm vt cum infamiæ nota l *remoueatur.*

ADDITIONES.

a Sup. de ſatiſd. tut. in princ.
b Sup. de legit. agn. tut. in prin.
c Sup. de Attilia. tut. §. ſed hoc iure, & §. ſeq.
d l. 3. §. non tantum, & §. etſi quis, hoc tit.
e l. 8. in confirmando, & l. ſeq. de confir. tut. l. 56. l. tres tuto. §. 1. de adm. tut.
f l. vtilitatem, 10. de conf. tut.
g §. ſuſpectus, inf. eod.
h l. 8. adoptiuum, §. 1. ff. de in ius vocando.
i l. 18. vt fundus, comm. diuid.
K l. 3. §. tutor. hoc tit. & l. 1. §. itẽ ſolent, de off. præf. vrb.
l Per Aug. hic Bart. eleganter in l. ſi tutor, hoc tit. & in l. infamem, de pub. iudic.

§. Con-

§. Conſequens.

1 *Actio de ſuſpecto eſt quaſi publica.*
2 *Mulieres quoque ſuſpecti poſtulare poſſunt.*
3 *Iniuria facta vni, toti cognationi facta cenſetur.*
4 *Actio de ſuſpecto ciuilis eſt accuſatio, non criminalis.*

Conſequens eſt, vt videamus, qui poſſint ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt, quaſi publicam eſſe hanc accuſationem, hoc eſt, omnibus patere. Quinimo, & mulieres admittuntur ex Reſcripto Diuorum Seueri & Antonini: ſed ex ſolæ, quæ pietatis neceſſitudine ductæ, ad hoc procedunt; vt pura mater, nutrix quoque, & auia: poteſt & ſoror. Sed & ſi qua alia mulier fuerit, quam prætor propenſa pietate intellexerit, ſexus verecundiam non egredientem, ſed pietate productam, non ſuſtinere iniuriam pupillorum, admittet eam ad accuſationem.

Subijcit, *qui admittantur ad hanc ſuſpecti accuſatio-*
1 *nem, † atque hanc actionem de ſuſpecto quaſi publicam*
eſſe. vtitur autem improprietatis vocula quaſi *propterea*
quod propriè publica dici non poſſit, cum non ſemper con-
a *demnatus fidei & exiſtimationis labe aſpergatur:* a *qua-*
ſi tamen publica nuncupatur, tum propter publicæ vtili-
tatis & vindictæ cauſam, tum, quia cuilibet de populo hæc
2 *actio competit. † Quare & mulieres, tametſi ab alijs pu-*
b *blicis Iudicijs* b *arceantur, tamen ſi pupillis adultiſve*
ſanguine coniunctæ ſunt, & ob pietatem moueantur, ad
illius criminis accuſationem admittendæ ſunt. Idque Diui
c *Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.* c *† Et ratio eſt in*
3 *promptu: quoniam quæ vni fit iniuria, toti illius cognatio-*
d *ni vel affinitati fieri intelligitur.* d *† Habet quidem hoc*
4 *Iudicium illud cõmune cum veris Iudicijs publicis, quod*
eius accuſatio pluribus pateat: hoc tamẽ diverſum habet,
quod ſit ciuilis quadam, non criminalis accuſatio, ideoque
hoc Iudicium intentans, non tenetur ſe in crimen ſubſcri-
e *bere: vt nec in Turpillianum incidit, ſi ab actione* e *deſi-*
ſtat: nam eius eſt in criminalis ſed ciuilis ſemper inten-
f *tio,* f *quæ inſcriptionem non requirit: ſolum enim agitur,*
vt tutor remoueatur, licet in eum quandoque grauius ani-
g *maduertat* g *ex officio Iudex.*

ADDITIONES.

a §. ſuſpectus 2. inf. eo. Bar. l. 1. de pub. iud.
b l. 1. de accuſat. l. 1. §. pueritiam. de poſt.
c l. 1. §. conſequens, hoc tit.
d l. lex Cornelia, in prin. ff. de iniurijs.
e l. 1. §. ſuſpecti, ff. ad Turpil.
f l. vlt. ff. de priua. delict.
g l. 1. §. item ſolent, de of. præfect. vrb.

§. Impuberes.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Decidendi ratio.*
Ibi. 3. *Pupilli tutores ſuſpecti accuſare non poſſunt: ſecus in puberibus, quo ad curatores.*
4 *Conſanguineorum interuentus efficit, vt res præſumantur geſtæ ex vtilitate minoris.*

Impuberes non poſſunt tutores ſuos ſuſpectos poſtulare, puberes autem curatores ſuos ex conſilio neceſſariorum ſuſpectos poſſunt arguere. & ita Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

Exceptionem *ſeu limitationem ſuperiorum hic §. com-*
plectitur: quia impuberes non poſſunt tutores ſuos accuſa-
1 *re ſuſpecti. † Dubitandi cauſa erat: quia cum pupillus ma-*
ior infante, interueniente tutoris autoritate, poſſit de mor-
te patris, vel alio crimine publico accuſare, quando ſuam
a *ſuorumque proſequitur* a *iniuriam: videbatur quod & tu-*
2 *torem ſuum poſtulare ſuſpecti poſſet. † Contrarium ta-*
men aſſeritur, nempe, impuberibus non permitti tutores
ſuſpectos facere: ea fortè ratione, quia non niſi finita tutela
b *contra tutorem agitur:* b *vel potius propter iudicij vix-*
3. *dum ſuborientis infirmitatem. † Sed adoleſcentes, qui ſub*
curatoribus exiſtunt, ad ſuſpecti accuſationem admitten-
c *di ſunt,* c *dummodo ex conſilio neceſſariorũ & conſangui-*
4 *neorũ ſuorũ eam inſtituant. † Illorum enim interuentus fa-*
cit, vt res ex vtilitate minoris eſſe videatur: quia lex non
d *arbitratur eos curam ſuorum facilè amiſſuros.* d *Quo no-*
mine minor, cum necdum firmum animi iudicium ha-
e *beat,* e *illorum deliberationem & præſcriptum ſequi te-*
netur. Sed ſi coniuncti detrectent vel conſulere, vel conſen-
f *tire, vt curator ſuſpecti poſtuletur, poteſt* f *adultus Iudi-*
cis implorare officium.

ADDITIONES.

a l. 2. §. pupilli, de accuſ.
b l. niſi finita, ff. de tut. & rationibus diſtrah. & Ang. hic.
c Concordat l. impuberib. 7. hoc tit.
d Vt eſt in l. tranſactionem, 35. C. de tranſact.
e Facit c. venerab. de off. delegati.
f Bar. in d. l. impuberib. & l. ſi cum dotem, §. eo autem, ſol. matr.

§. Suſpectus.

1 *Suſpectus tutor vel curator quis ſit.*
2 *Tutor qui necdum adminiſtrat, an, & quando vt ſuſpectus remoueri poſſit.*

Suſpectus autem eſt, qui non ex fide tutelam gerit, licet ſoluendo ſit, vt Iulianus quoque ſcripſit. Sed & ante quam incipiat tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſuſpectum remoueri, idem Iulianus ſcripſit: & ſecundum eum conſtitutum eſt.

1 Annectitur *hic loci, quis dicatur ſuſpectus. Et quidem*
ſuſpectus tutor vel curator is eſt, qui non fideliter, ſed im-
probè, & ex dolo malo in tutela verſatur: & is vt ſuſpe-
ctus, etiamſi ſoluendo ſit, remoueri poteſt. Non igitur ſuf-
ficit, ſi crimine ſuſpecti accuſatus, obijciat, ſe ſoluendo eſſe,
ſeque finita tutela curave, de malè geſtis rationem reddi-
2 *turum. † Sed & is qui nondum adminiſtrationem attigit,*
quaſi ſuſpectus remouebitur. Illo tamen condimento præ-
dicta ſunt temperanda, vt qui ſe tutorem datum eſſe ex iu-
ſta ignorationis cauſa neſciuit, periculo eius temporis quod
a *ignorante ipſo elapſum eſt, non teneatur.* a *Sed ſi tutorem*
ſe conſtitutum cognouit, indubitatum eſt, quicquid inte-
b *rim pupillus detrimenti acceperit, ipſum luere.* b *Et hoc*
caſu, ſi nondum ſubijt adminiſtrationem, necdum vllo de-
creto iuſſus eſt vt gereret, non remouebitur vt ſuſpectus.
Primum enim omnium vocari debet, atque etiam pigno-
ribus captis compelli, vt tutelam gerat: & demum ſi hoc
facere detrectet, tanquam ſuſpectus poſtulandus, remo-
c *uendusque* c *eſt.*

ADDITIONES.

a l. pen. de peric. tut.
b l. 6. quidam decedens, §. fi. de adm. tut.
c l. 7. impub. §. fi. hoc tit. & l. 2. hoc tit. & l. 2. & 3. C. eo.

§. Suſpectus.

1 *Remotus propter dolum, vel culpam dolo proximam, eſt infamis: ſecus in culpa leui.*
2 *Patronus remotus non fit infamis.*

3 *Dolus quid? & eiuſdem definitio a Labeone tradita, declarata.*
4 *Culpæ nomen generale: & quas habeat ſpecies.*
5 *Maius & minus diuerſas ſpecies non faciunt.*
6 *Culpæ duas tantum eſſe ſpecies.*
7 *Culpa ſimpliciter prolata, de leui accipitur.*
8 *Culpa lata alia verſutiæ, alia ignauia.*
9 *Culpa verſutiæ dolo comparatur.*
10 *Culpa verſutiæ quandoque dolus dicitur.*
11 *Ignorantia iuris an à lata culpa excuſet. 12.*

a Suſpectus autem remotu, ſi quidem b ob dolum, famoſus eſt: ſi c ob culpam, non æquè.

2 a Suſpectus *In hoc §. pœna ſuſpecti attexitur. Etenim is tutor, curatorue, qui propter dolum vel culpam dolo proximam remotus eſt, infamiæ notam incurrit: ex leui autem culpa remotus, famam non proſtituit, ſed ſaluam retinet. Et priori caſu remotus, tum demum infamis fit, ſi dolus, & ſic cauſa remotionis in decreto Iudicis exprima-*
a *tur:* a *niſi ex dolo malo ſit poſtulatus: tunc enim opus eſt, remouendi cauſam per Iudicem ſignificari, ſed nominis*
b *infamia eum ſemper comitatur.* b † *Excipitur patronus,*
2 *qui ob reuerentiam à liberto ſibi debitam, infamis non*
c *efficitur: vt &* c *ſupra diximus.*
3 b Ob dolum. † *Gellius Aquilius apud Cic. lib. 3. Offic.* Dolum *definit, cum aliud agitur, aliud ſimulatur: quam definitionem tametſi Sulpitius & Paulus lib. 1. Sent. probent: à Labeone tamen reprehenditur, & aliter ab ipſo*
d *Dolus definitur,* d *nempe ita:* Dolus malus eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio, ac circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita. *In hac definitione pro genere ponitur calliditas, ſicut & fallacia & ma-*
e *chinatio: & aliquando ipſa res in ſe dolum* e *habet. Sequitur,* ad decipiendum alterum: *& hæc eſt differentia doli mali propriiſſima, per quam diſtat à culpa. Quoties enim ad hoc deſtinatur calliditas, vt alter deceptus lædatur contra ius, toties eſt dolus malus verè admiſſus, ideoque ſcri-*
f *bit* f *Vlp.* Qui alijs obfuerint, calliditate quadam. *Imponitur autem alicui occultè, hoc eſt, ita vt non intelligat malitiam lædentis, duob. modis: Alias verborum adulationibus, & tunc dicitur fallacia Varroni, à fando: alias verò factorum technis, quàm machinationem vocaat. Vtrunq; procedit ex recondita corrupti animi malitia cõtra ſimpliciores, nihilq; mali ſuſpicantes lucri turpis gratia. Quocirca Vlp.* Ne vel illis, *ait,* malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa. *Et hinc apparet, quam eleganter Labeo dixerit:* fallacia, machinatio. *Nonnulli tamen breuius Dolum malum ſic definiunt, quod ſit omnis malitiæ in alterius præiudicium adhibita.*
c Ob culpam. *Scilicet leuem, aliud enim eſt, ſi ob latam*
g *culpam remoueretur, quia tunc famoſus efficitur:* g *cum*
h *hæc regulariter dolo comparetur.* h *Quia verò materiam culpæ Doctores huc congerunt, quæ admodum frequens eſt*
i *in legibus, eandem & nos, Zaſij* i *noſtri veſtigijs inſiſtentes, paucis complectemur. Huius enim in hac re aſſertio cæ-*
4 *teris longè verior eſt.* † *Eſt igitur culpæ nomen generale, & ſuas habet ſpecies, latiſſimam, latiorem, latam, leuem, & leuiſſimam. Sed certè ea quæ gradu intenduntur, ſpecificam differentiam nõ recipiunt, per vulgatam dogma, quo*
5 *dicitur,* † Maius & minus diuerſas ſpecies non conſti-
k tuere. k *Quod enim latioris culpæ interdum in iure fit mentio, pro lata accipiendum eſt, ea ratione, qua comparatiuum pro poſitiuo ſcribimus. Vt apud Virg.* Triſtior, & la-
6 chrymis oculos ſuffuſa nitentes. *Expeditius igitur eſt, culpam in duas tantum partes diſtinguere, latam & leuem. Prior negligentiam habet extremè reprehenſibilem, nempe, nulla diligentia temperatam. Altera ſic definitur, vt ſit negligentia, qua quis in reb. alienis, eam curam non adhibet, quam cæteri patres familias ſolent, tametſi in ſuis*
7 *minimè diligentior ſit.* † *Quoties tamen culpa ſimpliciter*
l *in lege ponitur, pro ea accipitur, quæ leuis* l *eſt.* † *Lata*
8 *porro culpa in duo genera diuiditur, verſutiæ culpam & ignauiæ culpam. Priorem illi committunt, qui ex verſuto & malo animo alienas res, affectata quadam improuiden-*
m *tia, maligne vel negligunt,* m *vel diſſimulant,* n *cum in*
n *rebus ſuis prouidi ſint ac diligentes. Culpa ignauiæ eſt, quæ ſupinam & inexcuſabilem negligentiam refert, vel vitio naturæ parum perſpicacis, vel ex praua educatione*
o *contractam: vt nimia* o *ſecuritas, nimia deſidia,* p *igno-*
p *rare quod omnes ciues ſciunt,* q *delictum facti proprij,* r
q *aut alieni errore,* s *aut prodio vitæ committere.* t † *Por-*
r *rò ex his duab. latæ culpæ ſpeciebus, ea quæ dicitur ver-*
s *ſutiæ, vbique dolo comparatur, pariq; iure cum dolo iuſto*
t *cenſetur, tametſi negligentiæ colore cõtegatur. Quid enim*
9 *intereſt, an manifeſtè dolo machineris, an ſub culpæ ve-*
u *lamento ad dolum tẽdas?* u † *Hinc eſt, quod ſæpenumero*
10 *Iuriſc. diſſolutam culpam, quæ verſuto animo ſubuoluitur, dolum nominet: non quod lata culpa verè ſit dolus, ſed ſchemate rhetorico: ſicut ſi Cic. laudaturus, non ſolum elo-*
x *quentem, ſed ipſam eloquentiam nomines.* x *Lata verò culpa, quæ ignauiæ eſt, dolo nunquam æquiparatur, ut quæ*
y *ſtultitiæ quàm malitiæ plus habeat.* y *Si tamen id, quod culpatiore negligentia patratum eſt, ad delictum uel dam-*
z *num alterius tendat, impune non remanet.* z *Eaque ratione, qui per laſciuiam, citrà dolum, mortis cauſam præ-*
a *buit, quinquennium relegatus* a *eſt: & incendia per negli-*
b *gentiam admiſſa,* b *fuſtib. caſtigantur. Sed & ea quæ malo exemplo, citrà dolum, abortionis poculum dederat,*
c *exilij pœna damnatur.* c *Suntq; multa alia in iure paſ-*
11 *ſim exempla.* † *An autem ignorantia iuris, à lata culpa*
d *excuſet? tractat hoc loco Accurſius & Bart.* d *alibi. Putat vterque non excuſare, maximè ſi ius certum ſit & limitatum. Sed diſtinctione neceſſaria ea res temperanda eſt. Aut enim quæritur, an iuris ignorantia noceat, aut an in culpam latam incidat? De primo res eſt expedita, quod in lucris ea nocet, maximè ſi Iuriſconſultorum copiam, ha-*
e *bere, aut ſua prudentia quiſpiam inſtructus eſſe potuit:* e
f *in damnis verò ea ignorantia in vniuerſum non nocet* f
12 † *Super altero certi caſus admittendi ſunt, in quibus igno-*
g *rantia* g *iuris latæ culpa adſcribi poſſit: vt in iuris naturalis, vel diuinorum præceptorum ignorantia, & eorum*
h *quæ ſunt prohibita, quia* h *illicita. Sed & Doctores iuris in latam culpam, & dolo proximam incidunt, ſi ius in*
i *quo verſantur, ignorauerint,* i *item & hi, etiamſi ſint literati, qui negocia habent vel iudicialia, vel quę iuris*
K *ordinem exigunt, & ius ignorant:* K *ſiue illi ſint Iudices, ſiue litigantes. Si tamen iuſta aliqua cauſa defendutur, vel quia Iuriſperitorum non erat copia, vel quia ex ſtatutis & conſuetudinibus, rectiſque alijs moribus ſe fundant, ignorantia iuris culpam non habet. Extra prædictos caſus, iuris ignorantia latæ culpę non attribuitur.*

ADDITIONES.

a l. 4. hæ. eni. n. hoc tit.
b l. & eum. C. de tu. vel cur. qui non ſatiſd. & arg. l. ſi ex teſt. 20. de excep. rei iud.
c §. oſtendimus ſup. eod.
d l. 1. ff. de dolo malo.
e l. 36. ſi quis cum aliter, de ver. oblig.

f l. 1.

f l.1.in prioc.de doſo malo.
g l.impuberib.§.ſi fraus.ff.hoc.tit.
h l.1.§.hæc actio.l.1. ſi menſ.falſ.mo. dix.l.33.quod Nerua,ff.de poſ.
i In ſuis ſingu.intel.
K l.ſi.de fund.inſtr.l.ſi is cui,quemad.ſeruit.amit.
l Fac.l.24.contractus,infr.de reg.iur.
m Exempla in l.29.ſi fideiuſſor,§.hoc idem,ff.mand.
n l.1,§.1.verſ.ſed etſi id egi de act.empt.
o l.6.nec ſupina in ſi.de iur.& fact.ignor.
p l.3.plurimum,in,in ſi.ff.eo.de iuris & facti ign.
q l.9.reg.§.ſed facti.e.tit.l.latæ,223.de verbor.ſign.
r l.1,in ſi.de abigu.
s l.2.§.ſi publicanus,ff.vi.bon.raptor.
t l.fin.§.ſi quis autem,de bo.cor.qui ante,&c.
u Facit.d.l.ſi fideiuſſor,'la 1.ff.mandati.
x Vt d.l.quod Nerua,l.magna.226.de verb.ſign.
y Tex.l.mulier 22.§.ſed etenim ad Treb. de hac loquitur d.l.latæ,de verb.ſign.
z Text,not.l.1.C.ſi aduerſ.delictum.
a In l.4.lege.§.1.ff.ad l.Corn.de Sicarijs.
b l.1.§.& quia plerumque de offic.præf.vrb.l.qui ædes.9.l.ſi fortuito, de incend.ruina,naufrag.
c l,38.ſi quis aliquid,2.§.qui abortionis,ff.de pen.
d In d.l.quod Nerua.
e l.regula,§.ſed iuris, de iuris & fac.ign.l.vi bonorum, in ſi.vbi gl.de bo.poſſ.
f l.iuris de iuris & facti ign.
g l.venia,C.de in ius voc.gl.c.non eſt ſine culpa,de reg.iur.li.6.
h l.13.extat,De eo,quod met. cau.l.mil. §.pen.de re milit.
i l.2.§.Seruius,de orig.iur.
K Arg.l.ſicut,inf.C.de præſcr.30.an.

---

§.Si quis autem.

1 *Poſtulatio ſuſpecti, adminiſtratio interdicta eſt ipſo iure.* 2.
3 *A quo tempore interdicta ei dicatur adminiſtratio,*
4 *Accuſatio ſuſpecti in hæredes tutoris non tranſit.* 5.

a Si quis autem ſuſpectus poſtulatur, quoad cognitio finiatur: b interdicitur ei adminiſtratio, vt Papiniano viſum eſt. Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta fuerit, poſteaquam tutor vel curator deceſſerit: c extinguitur ſuſpecti cognitio.

a a Si quis *Quoniam ſupra* a *dictum eſt, omnis generis tutores de ſuſpecto teneri: iam ſubijcitur, quatenus teneantur*
1 *† nempe, accuſatione ſuſpecti ſemel mota, tutor ſtatim cogitur ſe abſtinere à tutela, nec ad eam regreditur, niſi finita cognitaque cauſa ſuſpecti.*
2 b Interdicitur. *† Et quidem ipſo iure, adeò vt nec Indi-*
b *cis interdictione opus* b *ſit: niſi de facto adminiſtrare pergat. quo caſu Iudex eum abſtinere iubebit, alio tamen*
c *interim eius locum ad adminiſtrandas res ordinando,* c
3 *† Sed à quo tempore cenſetur ei interdicta adminiſtratio? Reſpondeo, à tempore litis conteſtationis, & non ante: vt Angel. rectè cenſuit. Vndè conſequitur, ante litem conte-*
d *ſtatam tutori vtiliter ſolui.* d
4 c Extinguitur. *† Nec in hæredes tutoris tranſmittitur:* e
e *idque ad exemplum aliarum famoſarum actionum, & criminalium accuſationum, quæ regulariter in hæredes defuncti paſſiuè non tranſeunt: excepto perduellionis, ſiue*
f *læſæ maieſtatis crimine.* f *† niſi fortè hæc ſuſpecti accu-*
5 *ſatio non ſolum propoſita fuerit, vt remoueretur tutor, ſed vt etiam multaretur ad pupilli vtilitatem. Nam hoc caſu licet, tutore etiam mortuo, illud commodum pecuniarium perſequi, dum lis eo viuente conteſtata fuerit.*

ADDITIONES.

a In d.§.oſtendimus,ſup.eo.
b l.14.quod ſi forte,§.ſunt quidam,ff.de ſol.Ang.hic.
c l.eum quem,C.hoc tit.
d Ang.in d.l.quod ſi fortè,§.1.
e l.pen.§.pen.ff.eod.
f l.vlt ff.ad l.Iulia.maieſtat.

---

§.Si quis tutor.

1 *Tutor omittens alimenta pupillo à Iudice decerni, vt ſuſpectus remouetur.*
2 *Alimenta pupillo arbitrio Prætoris decernuntur.*
3 *Pupillus quare in poſſeſſionem bonorum tutoris mittatur, ſi alimenta decerni negliget.*

a Si quis tutor copiam ſui non faciat, vt alimenta pupillo decernantur: cauetur epiſtola Diuorum Seueri, & Antonini, b vt in poſſeſſionem bonorum c eius pupillus mittatur: d & quæ mora deteriora futura ſunt, e dato curatore f diſtrahi iubentur. Ergo vt ſuſpectus remoueri poterit, qui non præſtat alimenta.

a a Si quis tutor *Hic §. Ex Vlpiano* a *deſumptus eſt, † do-*
1 *cens tutorem, tametſi aliàs ex fide tutelam adminiſtrantem, vt ſuſpectum à tutela repelli, ſi dolo & non iuſta de cauſa abſit, & de induſtria omittat certa alimenta pupillo à Iudice deſignari. Nam hoc omninò fieri debet, vt tota pupilli facultas ita extendatur, quo is quot annis certam pecuniam ex facultatibus (ſalua tamen patrimonij ſubſtantia) pro educatione percipiat: idque propterea, ne te-*
2 *merè de ſorte cadat, & ad paupertatem redigatur. † Quod Iudex petente tutore, diligenter curare debet pro ſuo arbitrio, perſpecta circumſtantia, cum perſona pupilli, tum*
b *facultatum* b *eius.*
3 b Vt in poſſeſſionem. *† Non quidem ut pupillus inde alatur, ſed vt ex bonis tutoris pupillo cautum ſit, vnde damna repoſcat, ſi forte de ſorte ſuarum facultatum, dum certi ſumptus pro alimentis ei non ſunt conſtituti ceciderit.*

c Eius *Subaudi, tutoris negligentis.*

d Et quæ mora. *Id eſt, quæ res ætatem & moram ferre non poſſunt.*

e Dato curatore. *Qui etiam alimenta pupillo de ipſius pupilli bonis præſtat.*

f Diſtrahi iubentur. *Ne ſcilicet pereant, nam bonus paterfa. verſari in pupilli bonis debet. ſicut in ſuis.*

ADDITIONES.

a l.tutor quoq; §.tut.ff.hoc tit.
b l.3.ius alimentorum, ff.vbi pup.educi, deb.l.2. C.de ali. pup. præſtand.

---

§.Sed ſi quis.

1 *Tutor præſens ſi mendaciter deneget pupillo alimenta decerni poſſe, quomodo puniendus.*
2 *Quæ ſit inter mendacium dicere, & mentiri differentia.*

a Sed ſi quis præſens negat propter inopiam alimenta poſſe decerni: ſi hoc b per mendacium dicat, c remittendum eum eſſe ad Præfectum Vrbis puniẽdum, placuit: d ſicut ille remittitur, qui data pecunia miniſterium tutelæ acquiſierit, vel redemerit. e Libertus quoque ſi fraudulenter tutelam filiorum vel nepotum patroni geſſiſſe probetur, ad Præfectum remittitur puniendus.

a Si quis *quæ in præcedenti §. dicta ſunt, tum obtinent, quando tutor dolo latitat, & cum poſſet ſui copiam facere, non venit, & omittit, ne pupillo alimenta decernantur.*
1 *† Secus verò eſt, ſi tutor præſens id non palam omittat, ſed alias affirmet pupillo propter tenuitatem ſuarum facultatum alimenta conſtitui non poſſe. Non tunc ita demum crimine ſuſpecti tenetur, ſi liqueat illum mentitum fuiſſe: idque propterea, quia laborem effugere contendit;*
2 *quare tunc à Iudice puniri debet. † Cæterum, quid mendacium dicere, & mentiri differant, Gellius lib. 11. cap. 11. explicat, cuius differentiæ ratio hic non habetur.*

Per

b Per mendacium. *Si mentitus fuerit: nam ſi iuſta aliqua*
ratione motus, ſic opinetur, hoc ipſi obeſſe non debet.
c Remittendum. *Non enim ſimpliciter quaſi ſuſpectus*
remouebitur, ſed quia grauiori animaduerſione indiget,
quam vt ſufficiat ei ſuſpecti infamia, ideo remittetur ad
Præfectum Vrbi puniendus, ad quem, ſcilicet pertinebat
omnium criminum cognitio, & animaduerſio. Sed quæ pœ-
na? Ea nimirum, qua ſoleat affici, qui vel nummis datis
occuparunt, vel accepto præmio operam dederunt, vt non
a *idoneus tutor alicui daretur.* a
d Sicut ille. *Colligit à ſimili.*
e Libertus. *Amplificatio ad præcedentia: nam quæ pau-*
lò ante diximus, procedunt etiam in liberto fraudu-
b *lenter tutelam patroni ſui* b *gerente: cui grauior etiam pœ-*
na infligi debet, ob ſuam ingratitudinem acceptæ liberta-
tis à ſuo patrono &c.

ADDITIONES.

a l.3.§.tutor, hoc tit. iuncta l.1.§.item ſolent, de off. præf. vrb.
b l.libert. hoc tit. & l.1.C.eod.

§.Nouiſſimè.

1 *Tutor ſuſpectus etſi ſatiſdationem de indemnitate offe-*
rat, tamen remouetur.

Nouiſſimè autem ſciendum eſt, eos qui fraudulen-
ter tutelam adminiſtrant, *a* etiamſi ſatis offerant, re-
mouendos eſſe à tutela: quia ſatiſdatio tutoris propoſi-
tum maleuolum non mutat, ſed diutius graſſandi in
re familiari facultatem præſtat.

1 *Annectitur amplificatio ad totum titulum.* † *Adeò e-*
nim tutor fraudulenter tutelam adminiſtrans, eoque no-
mine ſuſpectus, à tutela repellitur, vt etiamſi ſatiſdet, ta-
a *men, non ſit audiendus, propter fidem ſemel fractam.* a
Lex enim præſumit, tutorem ſemel improbè adminiſtran
tem, indies magis improbè adminiſtraturum &, vt Iuſti-
nianus grauiter ait, ſatiſdatio propoſitum maleuolum tu-
b *toris non mutat, ſed diutius graſſandi facultatem* b *præ-*
ſtat.
a Etiamſi ſatis offe. *Immò etſi iam ſatiſdederint, nam pu*
c *pillo magis expedit rem ſuam ſaluam* c *eſſe, quam tabu-*
d *las cautionis habere, aut incertum eius euentum* d *expe-*
ctare.

ADDITIONES.

a Tex. eſt ſimilis in l.ſuſpectus, & l.qui ſatiſdatio. ff. hoc tit.
b Concor. c.2.§.1. & ibi gl. fin. de ſeq.
c l.ſuſpectus fieri, hoc tit. l.plus cautionis, de reg. iur.
d l.pupillo, ff. quod fal. aut. tut.

§.Suſpectum.

1 *Tutor ob paupertatem non eſt remouendus: fallit, vt*
num. 2.

Suſpectum etiam eum putamus, qui morib. talis eſt,
vt ſuſpectus ſit. Enimuerò, tutor vel curator, quamuis
pauper ſit, fidelis tamen & diligens, *a* remouendus non
eſt quaſi ſuſpectus.

a Occupatio *eſt ad ea, quæ ſupra* a *dicta ſunt. Dubitari*
enim poterat, nunquid tutor paupertate laborans, tanquã
ſuſpectus, repelli à tutela debeat? Et Imperator eum non
eſſe repellendum determinat: idq; ex definitione ſuſpecti
probat. Suſpectus enim eſt, cuius fides improbis ipſius mo-
ribus ſic contaminata eſt, vt meritò ſuſpicionem fraudis
2 *præbeat.* † *Sed pauper tutor, niſi fraudulenta in rebus pu-*
pillaribus vel callida eius conuerſatio ſuſpicionem illi mo
ueat, & niſi aliàs fraudulenter tutelam gerat, paupertatis
b *occaſione ſuſpectus iudicari non debet.* b *Sic ergo non no-*
cet aliquem pauperem eſſe, dummodo aliàs ſit bonæ fidei
homo, & talis, qui nihil cupiat pupillo detrahere, quod in
c *ſe* c *transferat. Idque eſt, quod* d *ſupra adnotaui, ſuſpe-*
d *ctum tutorem non ex facultatib. argui, ſed potius ex male-*
e *uolo propoſito, callidaque* e *conuerſatione.*
a Remouendus non eſt *Nempe à tutela, quam incœpit*
adminiſtrare. Cæterum, ab initio poſſet impedire pauper-
tas, ne quis ad tutelam admitteretur, non quidem quaſi
ſuſpectus, ſed ſi ob inopiam non poſſet ſatiſdare, rem pupil
li ſaluam fore: quo caſu non repellitur velut pauper, ſed
tanquam is, qui non ſatiſdat, cum ſatiſdare debeat.

ADDITIONES.

a §.Suſpectus, 1. ſup. eod.
b l.15.ſi creditores, ff de priuil. credit.
c l.ſcire oportet, §.cum reliquis, ff. de tut. & cur. datis, &c. l.ſu-
ſpectum, ff. hoc tit. & d.l.ſi credit.
d ad rub. huius tit.
e l.3.§.nunc videamus, ff. hoc tit.

INSTITVTIONVM I. LIBRI FINIS.

IOACHI-

IOACHIMI MYNSINGERII

A FRVNDEK, IVRISCONSVLTI,

SCHOLIA IN LIBRVM SECVNDVM

Inſtitutionum Fl. Iuſtiniani Cæſaris.

In Rubricam.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Duo tantum eſſe Iuriſprudentiæ principalia capita, dominium & obligationem.*
3 *Dominium quare (Rem) dixerint Inſtitutionum Architecti.*
4 *Dominium definitur.*
5 *Definitionis dominij explicatio.*
6 *Dominium de reb. incorporalib. impropriè tantum dicitur.*
7 *Actor dominum fundi ſe aſſerens, ſi de vſufructu probet, obtinebit.*
8 *Verba improprianda, vt ſuſtineatur libellus.*
9 *Duo effectus dominij. 15.*
10 *Lex plerunque impedit dominij effectum: vt in marito, & pupillo.*
11 *Conuentio quandoque dominij effectum prohibet.*
12 *Dominij primæua cauſa, eſt ius naturale.*
13 *Diuiſio rerum naturæ conſentanea.*
14 *Dominium cauſam habet, & ius gentium & ius ciuile.*
15 *Dominij partes & ſpecies.*
16 *Dominium directum & vtile explicantur.*
17 *Vtilis dominij ſubdiuiſio.*
18 *Plenum dominium.*
19 *Dominium in ſpe.*
20 *Dominium per anticipationem.*
21 *Dominium quod habet vſufructuarius.*
22 *Dominium ſummum, ſeu maius.*
23 *Dominium honoris cauſa.*
24 *Dominij affinia.*
26 *Quod ſit dominij contrarium.*
27 *Quæ res ſub dominium noſtrum non veniant.*
28 *Quibus modis dominium iam ortum perimatur.*

1 Q*VONIAM* † *Imperator*
perſonæ tractationem ſuperio-
re libro abſoluit: igitur nunc
ad primum & potiſſimũ vni-
uerſi iuris caput, nempe do-
2 minium *accedit,* † *Sunt enim*
vt ſupra lib. 1. diximus, duo
tãtum propria & particula-
ria Iuriſprudentiæ capita, vi-
delicet Dominium & Obli-
gatio: *ad quæ reliqua omnia quæ in legib. ſunt referuntur.*
Nam ſunt vtriuſque capitis vel partes, vel ſpecies, vel
cauſæ efficientes, vel effectus, vel affinia ſiue cognata, vel
contraria: (quod mox in DOMINIO *docebimus) exceptis*
3 *circunſtantijs, quæ & illa & iſta variant.* †. *Illud ergo*
a *primum iuris caput, nempe* (Dominium,) *Caius,* a *& ha-*
rum Inſtitutionum architecti (Rem) *appellant. verum ſa-*
tis obſcurè. Quid enim in vniuerſa rerum natura non eſt
res? id verò ſic accidit. Quia partiuntur res in corporales
& incorporales. Et cum res corporales (paucûlis exceptis)
veniant in dominium noſtrum, tradunt ipſi modos iure
gentium receptos, ac iure ciuili introductos, quibus do-
minium acquiri poſſit. Cæterum, de altero capite, nempe,
b Obligatione, *lib. 3. tractabitur.* b *Quia ergò hoc loci de*
dominio, & modis acquirendi dominij, futura eſt diſputa-
4 *tio, è re fuerit, quid ſit dominium, declarare.* † *Eſt autem*
Dominium *ius de re corporali perfectè diſponendi, aut*
vendicandi: niſi lex vel conuentio obſiſtat. Hæc definitio
c *plenior eſt ea, quam Bart.* c *tradidit, ab effectu ſumpta:*
continet enim effectum ſiue officium rei, quæ definitur: cu-
5 *ius generis ſunt multæ definitiones in Legibus.* † *Explice-*
mus hanc definitionem verbis popularibus, & craſſe. Do-
minium eſt ius, ideſt, legitima facultas, ſicut & poſſeſ-
ſio eſt ius, item obligatio, vſusfructus, actio, ius in re, &
ſimilia. Quod ergo ſit ius, genus eſt in definitione. Adij-
ciendæ ergò ſunt differentiæ. Prima differentia eſt, *de*
6 *re corporali: quia* † *rerum incorporalium nullum eſt pro-*
d *priè dominium,* d *vt ſeruitutum, poſſeſſionis, obligatio-*
nis. Impropriè tamen accipiendo dominium, res quoque
f *incorporales, ſeu iura, dominij nomine comprehenduntur,* f
hacque ratione quis vocari poteſt dominus ſeruitutis, v-
7 *ſusfructus, poſſeſſionis.* † *Quare ſi in libello actor ſe alicu-*
ius fundi dominum dixerit, & de vſufructu tantum pro-
g *bet, obtinebit:* g *quia interpretabitur eum de ipſius vſuſ-*
8 *fructus dominio intellexiſſe.* † *impropriè enim verba acci-*
h *pidebent, ad libellum ſuſtinendum. Idque Doctores* h *com-*
muniter tradunt. Quod adeò verum eſt, vt ſi libellus com-
plectatur duas vias, vnam competentem, alteram incom-
i *petentem, adhuc procedat libellus ſuper competenti* i *ſa-*
tis enim eſt, libellum ex vna parte ſuſtentari poſſe, maxi-
mè ſi conſiſtet de iuſtitia cauſæ, quo caſu ineptitudo libel-
k *li etiam in* k *Camera Imperij non attenditur. Addidi*
perfectè diſponendi *primum vt hac differentia poſſeſſio-*
9 *nem ſecluderem, quæ dicitur eſſe ius inſidendi:* † *deinde*
quia primum officium [illegible] *effectus dominij eſt, perfectè*
l *diſponere de ea re, cuius quis eſt dominus:* l *quod tum lo-*
m *cum habet, ſi rei copia penes aliquem* m *ſit. Nam ſi rei*
copia abſit, tunc domino rei vendicatio competit, quæ pe-
tit rem ſibi reſtitui, quam ſuam eſſe aſſerit, vel naturali vel
ciuili iuri. Et hoc alterum eſt officium ſiue effectus domi-
nij, nempe, vendicare: *Ideoque dixi in definitione,* aut ven-
10 dicandi † *Poſtremo dixi,* niſi lex obſtet: *propter pleraſ-*
que perſonas, quæ vtcunque ſint rerum ſuarum domini, ta-
men non habent ius agendi, ſiue diſponendi de rebus ſuis
pro arbitrio: quia lex in ipſis dominij effectum impedit,
adducta rationibus & cauſis legitimis. Sic maritus, ta-
n *metſi prædij dotalis ſit dominus, lege tamen Iulia* n *alie-*
nare prohibetur. Item pupillus ſine autoritate tutoris,
vel decreto Iudicis alienare vetatur propter ætatis imbe-
o *cillitatem & iudicium* o *fragile.* † *Dixi vel Conuentio:*
11 *quia pignoris debitor, vtcunq; ſit dominus pignoris, illud*
tamen

tamen propter conuentionem creditore initam non poteſt
p alienare. p † Cauſa efficiens dominij eſt, ipſum ius natu-
12 rale. Et vt intelligas, quomodo exigenda ſit huiuſmodi
cauſa ad naturam, aduertendum eſt. Cum poſt originis
peccatum tanta eſſet hominum improbitas, vt non poſſent
rebus communiter vti, & naturale iudicium facile ſenſi-
ret, fieri non poſſe, vt homines inſatiabili quadam cupidi-
tate corrupti, fruerentur communiter rebus omnibus: di-
ctaretque ratio, iniquum videri quod ignaui & deſides a-
lieno alerentur labore: cum quemlibet deceat in ſudore vul-
13 tus ſui comedere panem ſuum. † Quare naturalis ratio
ſuaſit, vt ſingulis rebus certa & diſtincta conſtituerentur
dominia, vt vnusquiſque ſuum teneret: aliàs enim nulla
pax & tranquillitas in ſocietate hominum retineri poſ-
ſet, ſi permitteretur communio, ſecundum quam raperet
q quilibet & abuteretur ſuo arbitrio alienis. Hinc Ariſt. q
rectè ſentit, diuiſionem rerum naturæ conſentaneam eſſe
quod affirmat etiam Decalogi præceptum. Ne furtum fa-
14 cias: quod non poteſt eſſe, niſi rei alienæ. † Verum hodie
acquiritur dominium tam iure gentium, quam iure ciuili:
ſicque cauſas habet, & ius gentium, & ius ciuile: nempe,
modos acquirendi dominij, qui partim à iure gentium, par-
15 tim à iure ciuili introducti ſunt. † Dominium partes ha-
r bet duas, ſcilicet vſumfructum & proprietatem r ſpecies
16 item duas, directum dominium, & vtile. † Directum eſt
ſine fructu, cum ſpe tamen conſolidationis: quale eſt, quod
habet dominus fundi, emphyteuſis ſoli. Vtile dicitur, quod
cum fructu eſt: quale habet vaſallus, emphyteuta, ſuperfi-
17 ciarius. † Bart. s vtile dominium ſubdiuidit: Nam alte-
t rum non agnoſcit directum dominium: t (ſic enim intelligi
vult, quod opponitur directo dominio) quale eſt quod per
vſucapionem longi temporis, ſiue præſcriptionem acquiri-
tur. Alterum eſt, quod ſubeſt directo dominio, ſiue quod
agnoſcit directum: quale habent emphyteutæ, vaſalli, ſu-
t perficiarij. Quæ diſtinctio an vera ſit, infra ſuo loco t tra-
18 ctabimus. † Cæterum qui vtrunq; dominium habet, is
plenum dominium habere dicitur: vt eſt in omnibus bonis
allodialibus, & hæreditarijs. Sed præter has dominij ſpe-
cies, poſſunt etiam aliæ conſiderari, duas eleganter Alcia-
u tus u libro 1. παρέργων pertractat. † quale eſt dominium
19 in ſpe. quod Alciatus x appellat κατὰ ἐλπίδα vt cum lex
x filiumfam. rerum paternarum dominum vocat: vnde &
y ſui hæredes dicuntur, tanquam ſub ipſis ſuccedant y erant
20 enim viuente quoq; patre domini. † Item dominium quod
κατὰ πρόληψιν, id eſt, per anticipationem dicere poſſimus:
z vt cum mulier rei ſuæ in dotem traditæ domina z dicitur:
Futurum enim eſt, vt ei dos ſua reſtituatur, validiusque
eſt eius, quam filijfam. ius, ipſa enim propter tale domi-
nium, tanquam locuples ſit, non aſtringitur ad cautionem
a iudicio ſiſti, cum filiusfam. adſtringatur. a † Item domi-
21 nium quod vidua habet, quam maritus relictis liberis de-
cedens, in teſtamento iuſſit eſſe dominam vſufructuariã,
adminiſtrationem. Dominium enim illud εἰκονικὸν & ima-
b ginarium eſt: cum ex vulgari b conſuetudine, eam ſolum
in domo præeminentiam conſequatur, quam viuente ma-
rito habebat: ideoque ad alimenta tantum contrahitur.
22 Eſt igitur & hoc dominium σχηματικόν, † eſt denique
& aliud dominium, quod ſummum ſeu maius vocant:
quædam ſcilicet maieſtas, cuius obſeruationem fœderati
c ſupremo principi, vel Reipub. c debent. cuius dominij
d effectus plures Guido d Papius refert. † Solebant & ve-
23 teres honoris cauſa dominum aliquem dicere: vt cum Ne-
e ſennius e ad Paulum ſcribens. Ex facto, inquit, domi-
ne, talis ſpecies incidat. Sic & mariti vxores ſuas &
24 maritos illæ dominos quandoque appellant. † Expediti de
ſpeciebus dominij, videamus quæ ſint eiuſdem affinia ſiue
cognata. Affine autem ſeu cognatum appello, quod cum
reipſa aliquam habet ſimilitudinem. Neque tamen vnũ
eſt aliud. Habet ergo dominium duo affinia, videlicet
quaſi dominium, & ius in re ſpecificum. (falſum enim
f eſt quod Bart. f quaſi dominium tradit ſpeciem dominij
g eſſe, ſicut g alibi dicemus.) Quaſi dominium habet is,
qui bona fide, & ignorans, ex iuſta cauſa, accepit rem ali-
h quam ab eo qui non ſit dominus. h Ius verò in re ſpecifi-
cum habet creditor, ſiue pignoris, ſiue hypothecæ. Item
is, cuius perſonæ vel cuius prædio debetur ſeruitus: deni-
que & is, qui tantum habet retentionem, hoc eſt, exceptio-
i nem, non actionem. i † Officia verò ſiue effectus dominij
24 duos eſſe, paulo ante in definitione diximus. Primum,
vt perfectè diſponam de ea re, cuius ſum dominus, modo
adſit rei copia. Deinde, ſi rei copiam non habeam, vt poſ-
ſim eam vendicare, atque actione reali experiri, niſi lege
26 aut conuentione prohibear. † Habet denique & domi-
nium ſuum contrarium, quod ſcilicet vel impedit domi-
nium oriri, vel ortum perimit, ac tollit. Sic dominij con-
trarium tractatur, ſi ſtipulatori tradatur res ſacra ſancta,
K religioſa, liber homo, aut etiam huiuſmodi rei legatur. k
Et ad hunc modum Iuſtinianus in hoc libro tractaturus
dominium, orditus eſt à contrario, perſtringens eas res,
27 quæ ſub dominium noſtrum non veniunt. † quales ſunt
res communes, publicæ, Vniuerſitatis, ſacræ, religioſæ,
& ſanctæ, & ſic apparet, res ſingulorum tantum nobis
acquiri, prædictas autem nullo modo dominio noſtro ſubij-
28 ci poſſe. † Quod vero ad alterum attinet, dominium
amittimus traditione, id eſt datione: hoc etenim modo
l transfertur. l Item vſucapione directum, præſcriptione
longi temporis vtile dominium transfunditur: quanquam
m Alciatus m etiam directum præſcriptione acquiri con-
tendat. Rurſus ſi rem habeamus pro derelicto; dummodo
poſſeſſionem non retineamus: neque enim ſolo animo do-
n minium quod ſuperiorem non agnoſcit (quales habet is,
qui longo tempore præſcripſit) iiſdem modis diſperit, quid
directum. Vtile verò quod ſuperiorem agnoſcit (quale
habet feudatarius & emphyteuta) difficilius deperdi-
tur: quod ſapiat, iuxta ſententiam Bartoli, naturam obli-
gationis.

ADDITIONES.

a l.1.de ſtatu hominum.
b inſ.de oblig.
c In l.17.ſi quis vi, §.differentia, de acq.poſſ.
d l.recte dicimus, 25.de verb.ſign.
e Vt accipitur in l.3.qui vſumfructum, ff.ſi vſusfruct. pet.
f d.l.3.ff.ſi vſusfructus pet.l.15.ſemper, §.hoc interdicto, ff.quod vi aut clam.
g Alex.l.12.naturaliter, §.nihil commune, de acq.poſſ.
h Inn.in c.conquærente, de offi.ord.& c.examinata, de iudic.
i Pannor.& Ant.de Butr.in d.c.examinata. Rom.conſ.105. Zaſ.in l.ſi cum nulla, de re iudic.
K Dixi Cent.4.obſeru.5.in Imper.Cameræ obſeru.
l l.33.in re mandata, C.mandati.
m Bart.d.l.ſi quis vi.
n inſ.quib.alie.licet vel non, in princip.
o ſup.de auth.tutor.per totum, & §.nunc admonendi, inſ.quib. aliena.licet vel non.
p §.contra autem, inſ.quib.alie.licet vel non.
q lib.2.Politic.
r l.5.ff.de vſufr.
s l.8.ſi quis emptionis, C.de præſcr.30.ann.
t Sub tit.de vſucap.
v Cap.15.
x ibidem.
y §.ſui autem inſ.de hær.qualitate & differ.
z l.30.in rebus, C.de iure dotium.

a l.15.ſciendum,§.ſi fundus,qui ſatiſd.cogantur.
b Auth.hoc locum,C.ſi mulier ſecundo nub.
c l.non dubito de capt.& poſtlim.reuerſ.
d quæſt.951.
e l.Neſennius,12.ad l.Falc.
f in l.ſi minor,§.vlt.de euict.
g §.namque ſi cui,inſ.de act.
h Dicam in §.ſi quis a non do.inſ.hoc tit.
i l.12.& non tantum §.veniunt.de pet.hære.Iaſ. in omnium.de actio.De hoc ad ſi.tit.inſ.de ſer.viri.aget.
k inſ.de inutilibus ſtip.
l l.traditionib.C.de pact.§.per traditionem,inſ.tit.noſtro.
m d.l.traditionibus.
n d.l.ſi quis vi.§.differentia.

DE RERVM DIVISIONE, ET Acquirendo ipſarum Dominio. Tit. I.

In princip. Tit.

1 *Hic titulus ex duobus ff.titulis compactus eſt.*
2 *Diuiſio huius tituli.*
3 *Diuiſio rerum prima.*
4 *Seruitus an dicatur in bonis noſtris eſſe.*
5 *Patrimonij vocabulum generaliter acceptum quid contineat.*
6 *Meorum & Tuorum appellatio.*
7 *Patrimonij ſtricta & propria ſignificatione nomina non continentur.*

Superiore libro de iure perſonarum expoſuimus: modo videamus de rebus quæ vel *a* in noſtro patrimonio, vel extra patrimonium noſtrum habentur. Quædam enim naturali iure communia ſunt omnium, quædam publica, quædam Vniuerſitatis, quędã nullius, pleraq; ſingulorum. *b* quæ ex varijs cauſis cuique acquiruntur; ſicut ex ſubiectis apparebit.

PRAEDICTIS ita in modum præuiæ cuiuſdam inſpectionis prælibatis, accedamus ad primum huius libri
1 *titulum, † qui ex duobus Pandectarum locis compactus, continuatusque eſt, quorum alter eſt de rerum diuiſione,*
2 *alter de acquirendo rerum dominio: † Sicque duas partes complectitur: quarum priore ponuntur qualitates & diſcrimina rerum, in altera quatenus nobis ipſa res earũque dominium iure gentium acquirantur. Nam de acqui-*
a *ſitione iuris ciuilis infra* a *ſubijcitur. Primum igitur Iuſtinianus diuidit res: vt deinde colligat, quæ res poſſint do-*
3 *minio noſtro ſubijci, & quæ non poſſint. † Eſt autem prima diuiſio breuis quidem illa, ſed quę ſequentium diuiſionum ſemina ſuppeditat: quędam res in patrimonio noſtro computantur, quędam extra patrimonium, bonaque noſtra*
b *ſunt. Huic diuiſioni æquipollet ea, quæ Paulus* b *Iuriſconſultus vtitur* Rerum, (*inquiens*) aliæ ſunt diuini iuris, aliæ humani. *Cæterum, quod hęc diuiſio propter reales ſeruitutes inſufficiens à pleriſque aſſeritur, propterea*
c *quod hæ nec in bonis, nec extra* c *bona ſunt, nihil aduer-*
4 *ſatur. † Tametſi enim propria ſignificatione ſeruitutis, ea non dicatur in bonis noſtris eſſe, cum ſit accidens, non per ſe ſubſiſtens, ſed alteri inhęrens, nempe, prędio, ita, nec*
d *alienari poſſit ſine prędio:* d *large tamen loquendo, ſeruitus etiam dicitur in bonis noſtris eſſe, cum pro ea aſſeren-*
e *da, etiam habeamus actionem directam, vel plerumque* e *vtilem. Et rem ipſam habere videtur, qui actionem ad*
f *eam recuperandam* f *habet.*
5 *a* In noſtro patrimonio. † *Patrimonium hic largè accipitur, vt nomine patrimonij generaliter intelligamus, quicquid in bonis noſtris eſt. Sic in bonis noſtris rem eſſe*
g *dicimus,* g *quoties poſſidentes exceptionem, aut amittentes actionem habemus. Sed & ipſa nomina continentur.* h
6 *† Quemadmodum Meorum & Tuorũ appellatione actio-*
7 *nes quoque contineri, Paulus reſpondit. † Propriè verò & ſpecialiter patrimonium id tantum continet, quod a patre profectum eſt, ipſiuſque hæreditate, & quod certo proprioque dominio poſſidemus: & tunc nomina non continentur:*
i *Ideoque* i *Pomponius ait, quaſdam res haberi in patrimonio, quaſdam in nominibus.*
b Quæ ex var. *Hoc referri ſolum debet ad proxima verba, ad ea tantum, quæ ſunt ſingulorum, ex varijs cauſis acquiri poſſunt, quæ poſtea ſubijcit Imperator.*

ADDITIONES.

a Sub tit.de vſuc.
b l.1.ff.de rerum diuiſione.
c l.1.ff.de vſufr.leg.
d l.ſi aliena,§.hoc iure,de vſucap.
e l.rem in bonis,de acq.rer.dom.
f l.15.de diuer.rep.l.43.de verb.ſignif.
g l.32.rem in bonis,ff.de acq.rer.dom.
h l.91.meorum,ff.de verb.ſign.
i in l.cum pupillus,ff.rem pup.ſal.fo.

§.Et quidem.

1 *Communia quæ dicantur.*
2 *Acceſſus ad mare, & piſcatio in mari, omnibus licita.*
3 *Quandoque piſcatio in mari prohiberi poteſt.*
4 *Aqua profluens quæ dicatur.*
5 *Mare eſt commune omnium, ſicut aer.*
6 *Villa quomodo hic accipiatur.*
7 *Villa triplex, vrbana, ruſtica, & fructuaria.*
8 *Villa à vehendo dicta.*

Et quidem naturali iure *a* communia ſunt omnium hæc: aer, *b* aqua profluens, *c* & mare, & per hoc littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: *d* dum tamen à villis, & monumentis, & ædificijs abſtineat: *e* non ſunt iuris gentium, ſicut eſt mare.

1 *a* Communia. † *Communia dicimus, quæ ex ſui natura & origine æqualem prabẽt commoditatem vt hominibus, ita & reliquis animantibus: ideoque communia omnium eſſe dicuntur, quia ſcilicet per naturalem vſum veniunt in communionem: ſicuti eſt aer, mare, & reliqua exempla tex-*
2 *tus noſtri. † Hinc colligunt interpretes, non ſolum acceſſum ad littus maris cuilibet permiſſum eſſe, dum ſine publici iuris aut alterius incommodo fiat, ſed etiam cuius licere in mari piſcari, adeo, vt eum prohibente piſcationẽ,*
a *iniuriarum experiri liceat.* a *† Niſi fortè alius in quaſi*
3 *poſſeſſione eſſet illius iuris, vt ibi ſolus piſcaretur: tũ enim alium piſcari volentem prohibere poteſt: contraque ipſum interdicto* Vti poſſidetis, *agere. Poteſt etiam maris littorumque publicorum dominium præſcribi, tanto tempo-*
b *re, cuius initij memoria non extet:* b *ſed præſcriptione 30.*
c *annorum non* c *acquiritur.*
4 *b* Acqua profluens. † *quam profluentem vocat hic Iuſtinianus omnem currentem acquam, ſeu manantem, aut ſcaturientem ex terra: quam* fontanam *vocant medici: quarum vſus, ſicut aeris, omnium communis eſt, ideoque* d *Ouidius ait:*

Quid prohibetis aquas? vſus communis aquarum eſt,
Nec ſolem proprium natura nec aera fecit.

Nec repugnat ſequens §. hic enim loquitur Imperator de proprietate: ibi autem de vſu. ac eo modo flumen & commune eſt, & publicum.
5 *c* Et mare. † *Mare, inquit* e *Vlp.* Commune omnium eſt,

eſt, ſicut aer. Et [f] alibi, Mare omnibus natura patere di-
xit, ideſt, eius communem, promiſcuum & æquè patentem
cunctis animantibus, nedum hominibus ipſis ſui natura
præbent.
6 d Dum tamen a villis. † ideſt, domibus extra vrbem ex-
tructis: vel Villa hic pro caſa, vbi retia ſiccantur, fructus-
ve reponuntur, accipienda eſt, ſic dicta, quod à Villica in
g eas contrahantur fructus, & euehantur, g cum veneunt.
7 † Aliàs autem tripartito villa diuidi ſolet. Prima vrba-
na eſt, quam dominus ipſe ad inhabitandum ſumit: quæ
& Prætorium dicitur. Altera ruſtica, quam villici, ope-
h ræque ruſticæ h incolunt. Tertia fructuaria, in quam fru-
8 ctus deuehuntur: † vnde & a vehendo villam eſſe, L. Co-
lum. tradidit.
e Quia non ſunt. Sed eorum propria, qui illa decreto iu-
i dicis i extruxere.

ADDITIONES.

a l.7. iniuriarum, §. ſi quis me, de iniurijs.
b l. vſum aquæ, C. de aquæduc. lib. 11.
c propter l. vlt. de vſucap.
d lib. 6. Metamorph.
e d.l. iniuriarum, §. ſi. ff. de iniur.
f l.14. §. venditor, ff. commu. præd.
g Varro lib. 1. de re ruſt.
h De qua in l. videamus, ff. loc.
i l. quamuis, de acq. rer. dom.

§. Flumina autem.

1 Flumina perennia ſiue publica.
2 Torrens eſt, quod hyeme tantum fluit.
3 Portus ſignificatio.
4 Ius piſcandi in fluminibus, omnibus competit.
5 Quando id non habeat locum.
6 In mari ædificare licet, ſicut in littore.
7 Veneti quare libertatem prætendant.
8 In ſolo alicuius iuriſdictionali ædificans, eius efficitur ſubditus.
9 In flumine publico non licet ædificare, ſine auctoritate publica.
10 Populus non poteſt ius ædificandi in flumine concedere, ſi per hoc iter nauigij deterius fiat.
11 Res communes & publicæ quomodo differant. 13.
12 Eadem res & communis & publica dici poteſt, diuerſis tamen reſpectibus.
14 Hyberni fluctus quare maximi.
15 Littus pro quauis extremitate accipitur.

a Flumina autem omnia, & b portus, publica ſunt. c Ideoque ius piſcandi omnibus d commune eſt in portu e fluminibusque, f Eſt autem littus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.

1 a Flumina. † Subaudi, perennia, quæ ſemper fluunt: quę
2 publica quoque flumina dicuntur. † Nam quod hyeme
tantum fluit, torrens dicitur: ſi tamen aliqua æſtate exa-
ruit, quod alioqui perenne fluebat, non ideo minus peren-
a ne a eſt. De priuatis fluminibus text. hic non loquitur: ea
b enim nihil à cæteris locis priuatis differunt. b
3 b Portus. Portus hîc pro nauium ſtatione ſumitur, qua
incluſæ naues à ventis tutæ ſunt. Ab antiquis verò por-
tus plerumque pro inſula aut domo dicebatur: ſic dicta
quod merces in eum portarentur. c
4 c Ideoq; ius piſcandi. † Hinc ergò diſcis, ius piſcandi eſ-
ſe publicum, iure gentium, & omnibus hominibus commu
d niter cõpetere: Leda quoq; apud Ouidiũ d teſtatur. † Quod
5 tamen non obtinet, ſi diuerſum vel principis voluntate
e ſit conſtitutum, e vel longiſſima temporis præſcriptione,
cuius initium non extat, aut denique conſuetudine diuer-
f ſum fuerit receptum. † Sed an in fluminibus publicis
6 ædificia extruere liceat? † Et in mari licitum eſt ædificare,
g ſicut in littore. g Sic extructæ ſunt Venetiæ, Ciuitas inſi-
7 gnis & potentiſſima maris Adriatici. † Hacque ratio-
ne Veneti libertatem prætendunt, nec agnoſcunt ſuperio-
8 rem, quia in nullius ædificarunt ſolo. † Siquidem alias,
qui in ſolo iuriſdictionali alicuius; ædificium ponit, illius
h efficitur h ſubditus: † In flumine tamen publico nemo
9 poteſt ſine publica auctoritate quicquam extruere: adeo,
vt ne poteſtatem quidem priuato facere permiſſum ſit, ta-
i metſi ex vtraque ripa poſſideat: i & edicta ſunt prodita
contra ædificantes, vt lib. 43. Pandectarum videre eſt.
10 † Sed nec populus cuiquam poteſtatem ædificandi in flu-
mine nauigabili concedere poteſt, ſi per illud ſtatio iterue
nauigij deterius fiat: quia cum flumen publicum ſit om-
K nium hominum, ab vno homine vſurpari non K poteſt.
Quinimò nec ipſe populus poteſt in præiudicium nauiga-
tionis moletrinas, ſiue molendina publica, in eiuſmodi flu-
l mine l collocare, ne quicquam vſui obeſt publico. Verum ſi
tale ædificium non eſſet impedimento nauigantibus, con-
trarium verius eſt.
d Commune. ideſt, omnibus hominibus communiter cõ-
petit, & ita ſtrictius hic accipitur, quàm ſuperius. Vt ta-
men veram differentiam inter res communes & publicas
11 habeamus, in eo potiſſimum differre noſcuntur, † quod
res communes ſunt, quæ promiſcuum vſum tam homini-
bus; quam cæteris animantibus ſuapte natura præbent:
publicę verò res dicuntur, quæ tantum ſunt propter pu-
blicum vſum, qui potiſſimum ex hominum induſtria exi-
ſtit. Dicitur enim publicum, quaſi populicum: appella-
tione autem populi, non continentur bruta animalia.
12 † Vnde, ſi commoditatem naturalem in re inſpicias, res
communis dicitur: ſi verò vſum qui ex induſtria radica-
tur, eam publicam dicere poteris. Poteſt itaque res per na
turam dici communis, & per induſtriam eſſe publica.
13 † Eſt porrò & hæc differentia. Nam ius gentium conſti-
tuit in publicis rebus certa dominia, vt ſcilicet ſint popu-
lorum circumiacentium aut vicinorum, & tamen vſum
eorum reliquit communem omnibus: id quod non eſt factũ
in rebus communibus: nullum enim dominium conſtituit
ius gentium in aere, aqua profluente, &c. ſed reliquit ea
communia omnibus. Confunduntur tamen non raro in le-
m gibus publicum & m commune.
e Fluminibusque. Scilicet publicis: nam in priuatis, ve-
luti lacu, qui mei dominij eſt, vtique piſcari aliquem pro-
hibere poſſum.
14 f Eſt autem littus. † Sunt enim hyberni fluctus maxi-
mi, quod eo tempore, circiter Vergiliarum occaſum, tem-
n peſtatibus perturbantur: vt n Plin. tradit. Sic etiam Cic.
in Topicis ex Galli Aquilij ſententia littus definiuit.
15 Eſt autem littus propriè maris, ſicut ripa fluminis. † Ve-
teres tamen μεταφορικῶς littus de quacunque extremitate
dixerunt. Virgilius. Iacet ingens littore truncus. Prę-
dicta tamen non de Mediterraneo, ſed noſtro mari ſunt in-
telligenda. Nec enim quicquid infinitum illud pelagus,
magnis æſtibus concitum, in excurſione ſua merſerit vel
abluerit, littorum iure commune fuerit: vt Faber o quo-
que attingit.

ADDITIONES.

a l.1. §. 1. & 2. ff. de fluminibus.
b d.l.1. §. hoc interdictum.
c l.59. portus, ff. de verb. & rerum ſignif.
d lib. 6. Metamorph.

e l.quo minus,& ibi Bart.de flumin.
f l.ſi quiſquam 7.ff.de diuerſ.& temp.præſcr.l.vſum aquę,C.de aquæduct.lib.11.& l.1.§.vlt.de aqua plu.arc.
g Bal.in rubr.ff.de rer.diuiſ.
h Spec.de religioſis domib.ver.quid ſi putatur ciuitas.
i l.vlt.de flumin.
K l.1.§.permittitur,de aqua quot.
l l.1.in princ.de fluminib.
m §.littorum,inf.hoc tit.l.quædam,ff.eo.
* l.iniuriarum,§.vlt.de iniur.
n lib.2.hiſt.nat.c.49.
o §.præcedente.per l.1.§.ripa,ff.de flumin.

§. Riparum quoque.

1 *Ripa eſt fluminis, littus maris.*
2 *Flumen quando ripas mutat.*
3 *Littus & ripa, quo ad proprietatem, differunt.*
4 *Riparum commoda & incommoda ad dominos prædiorum circumiacentium pertinet.*
5 *Fructus arborum in ripis ſitarum ad eos pertinent, qui proxima prædia habent.*

a Riparum quoque vſus publicus eſt iure gentium, ſicut ipſius fluminis, Itaque naues ad eas appellere, funes arboribus ibi natis religare onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicut per ipſum flumen nauigare: *b* ſed proprietas earum illorum eſt, quorum prædijs c hærent; qua de cauſa d arbores quoque, e in eiſdem natæ, eorundem ſunt.

1 a Riparum. † *Ripa propriè fluminis dicitur, ſicut littus maris: eſtq; id quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens. Nam ſi flumen vel imbribus, vel mari,*
a *vel alia qualibet ratione ad tempus excreuit, ripas non* a
2 *mutat. † Si tamen flumen naturaliter ita creuit, vt perpetuum incrementum nactum ſit, vel alio flumine admixto, vel qua alia ratione, dicendum eſt, ripas quoque ipſum mutaſſe, quemadmodum ſi alueo mutato, alio cæpiſſet* b *currere. Quamuis autem riparum vſus ſit publicus iure gentium, vt hic dicitur; non tamen eſt iuris gentium: quia iuris gentium dicuntur, quæ ſunt omnium gentium communia, vt ex ſequenti §. conſtat.*
3 b Sed proprietas, † *Differentia eſt inter littora & ripas, quoad proprietatem. Littora enim communia, nec in vllius proprietate exiſtunt. Riparum verò proprietas ad eos pertinet, qui habent proxima prędia; non obſtante regula,*
c *Quod* appendices c ſequantur principalis ſubiecti naturam; *nam in ripis ob natura æquitatem, ceſſat hęc regula.*
4 † *Riparum enim incommoditates, ſi fortè incurſu fluminum latiores fiant, ad eos tantum pertinent, qui propè ripas prædia ſiue dominia poſſident, earundemq; opera & labore plerunque arcentur: ergò naturali æquitati conueniens eſt, vt riparum proprietas ſubleuet ipſorum damna & incommoda.*
c Hærent. *Ideſt, proximę ſunt.*
5 d Arbores. † *Subaudi, & ipſarum arborum fructus eorum ſunt, qui prędia habent proxima, ob prędictam rationem: in tantum, ut ſi nauigantes quicquam de huiuſmodi fructibus acceperint, tenerentur, ut quicunque* d *alij.*
e In eiſdem natę. *Quas tamen non poterit proprietatis dominus pręcidere, ſi quid ſeruiant uſui publico; ueluti nauium funibus religandis.*

ADDITIONES.

a l.1.§.ripa autem, de fluminib.
b l.30.ergo,§.alluuia,de acq.rerum dom.
c c.acceſſorium,de reg.iur.lib.6.
d Iuxta Bal.in rubr.& l.riparum,hoc,tit.

§. Littorum quoque.

1 *Littoris definitio ex Galla Aquilio.*
2 *Littus quid ſit.*
3 *Littus & ripa, quo ad uſum attinet, non differunt.*
4 *Littus & ripa, quo ad proprietatem, differunt.*
5 *Littora cuius iuriſdictionis ſint.*

a Littorum quoque vſus publicus eſt, & iuris gentiū, ſicut & ipſius maris, & ob id cuilibet liberum eſt, caſam ibi ponere, in quam ſe recipiat, ſicut retia ſiccare, & ex mari deducere. Proprietas autem eorum poteſt intelligi nullius eſſe; ſed eiuſdem iuris eſſe, cuius & mare, & quæ ſubiacet mari, terra vel arena.

1 a Littorum. † *Cum Gallo Aquillo quæreretur, Littus quid eſſet? ita definire ſolebat,* qua fluctus eluderet: *hoc*
a *eſt, (inquit* a *Cic.) quaſi qui adoleſcentiam florem ętatis,*
b *ſenectutem occaſum vitæ velit definire. Et* b *Iabolenus tradit, Littus eſſe publicū, quatenus maximè fluctus exæ-*
2 *ſtuat. † Equidem littus terra eſt mari propinqua, quæ videlicet a mari tangitur, vnde littus propriè maris eſt, ripa fluminum; licet interdum etiā de fluminibus dicatur, vt* c *apud Virg.* Vndiq; quæ noſtris pulſatis littora lymphis, Littora quæ dulces auras diffunditis agris. *Vult itaq; Iuſtin. hic littora maris naturali iure communia om-*
3 *nia hominum eſſe. †* Nulla ergo eſt *differentia inter littora & ripas, quod ad vſum promiſcuum pertinet, vtrorum-*
4 *que enim vſus omnibus peræq; patens eſt. † Sed ſi de proprietate quęratur, alia littorum, & riparum alia cauſa eſt. Littora ſiquidem in nullius dominium tranſierunt, ſed communia & omnibus patentia permanſerunt, ſicut, & ipſum mare. Diuerſum eſt in ripis, quarum proprietas illorum eſt, qui prædia habent proxima. Quæ autem ſit diuerſi iuris ratio, ex his quæ pręcedenti, §. dicta ſunt, deprehendi po-*
5 *teſt. † Cæterum littora, quantum ad protectionem & iuriſdictionem attinet, eius iuriſdictionis intelliguntur, cuius*
d *vicinum eſt* d *territorium.*

ADDITIONES.

a In Topic.
b l.litus publicum, de verb.ſignif.
c In carmi.execratoris in Battorum,
d l.nemo,ff.hoc tit.

§. Vniuerſitatis.

1 *Vniuerſitatis res differunt à publicis.*
2 *Quæ dicantur vniuerſitatis.*
3 *Vectigal quid, & vnde Octonarij.*
4 *Theatrum quid & vnde dictum.*
5 *Stadium & ſtadiodromi.*
6 *Loca apud Rom. diſtincta fuiſſe in theatro.*

Vniuerſitatis ſunt, non ſingulorum, quę in ciuitatibus ſunt, *a* theatra, *b* ſtadia, & his ſimilia, & ſi qua alia ſunt communia Ciuitatum.

Sumptus *eſt hic textus ex* a *Martiano libro 3. Inſtit.*
1 † *Scias autem, res Vniuerſitatis differre à publicis rebus: Illæ enim vnius duntaxat collegij, vel Ciuitatis ſunt, quæ vice vnius populi funguntur, publicę verò omnibus populis, ſeu gentibus per æquè cōpetunt, ſaltem quo ad vſus quoſ-*
2 *dam. † Vniuerſitatis autem, quod ad dominium atque ad vſum attinet, dicuntur ea, quę vel ad ornatum, uel ad honorem decoremq; Ciuitatis, vel neceſſitatis cauſa* b *facta ſunt; vt ſtadia & theatra, vt ſi quid ad ludos ſcenicos relictū ſit, vt aurifodinę, uel argentifodinę, uel ſalinę alicuius Ciuitatis; item publica vectigalia, peculia ſeruorum, & ſi quæ ſunt alia cōia Ciuitatū: Theophilus hic addit balnea*
publi-

5 publica, & porticus. † Eſt autem vectigal, quod pro re-
bus Ciuitati inuectis vel euectis publicè ſoluitur. ea eſt o-
c ctaua c pars: vnde & Octonarij quandoque dicti exa-
ctores. Sunt & fundi vectigales, qui Ciuitatum ſunt, &
mancipibus ita locantur, vt certum vectigal d Reipub.
pendant.

a Theatra. Theatrum ædificium eſt ad videnda ſpectacu-
la paratum in forma hemycicli diſpoſitum, ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι,
hoc eſt, a videndo, vnde Caſſiodorus theatrum interpre-
tatur viſorium, quaſi videndi & ſpectandi locum.

5 b Stadia. † Stadium locus erat, e in quo Curulia certa-
e mina exercebantur inter homines, equosve currentes, &
athletas certantes: Latinè Decurſorium dici poteſt, aut
curriculum. Inde Stadiodromi vocantur curſores in ſta-
f dio. Significatur quoque ſtadij verbo f dimenſio 125.
6 paſſuum. † Fuerunt autem multis apud Romanos legi-
bus loca in theatro diſtincta, velut i Senatorum a plebe:
nec omninò omnibus ſemper patuit theatrum, de quibus
theatralibus legibus vide quæ ſcribit Alex. Neapol. libro
Genial. 5. cap. 16.

ADDITIONES.

a l. in tantum. §. vniuerſitatis, de rerum diuiſ.
b l. 125. ciuitatibus de leg. 1 Plin. lib. 21. c. 3. & lib. 36. cap. 15.
c l. 7. ex præſtatione, C. de vectig.
d Alc. lib 3. Diſp. c. 10.
e d. l. Ciuitatibus in princ. ff. de leg. 1.
f Pet. Crin. lib. 21. c. 10.

§. Nullius autem.

1 Res nullius tres habent particulas.
2 Quomodo res nullius à communibus rebus differant.
3 Varijs modis res in nullius bonis eſſe.

Nullius autem ſunt res Sacræ, & Religioſæ, & San-
ctæ. Quod enim diuini iuris eſt, id nullius in bonis eſt.
1 † Res, quas Imperator hic nullius eſſe ait, id eſt, quæ ho-
minum commercijs exemptæ ſunt, ſub triplici habentur
differentia: quia aut ſacræ ſunt, aut religioſæ, aut ſanctæ.
2 † differuntque a rebus communibus: quia illæ in vſu ac
miniſterio Dei Opt. Max. conſiſtunt, communes autem res
a ſunt in vſu ſeruitioque a hominum. Item ea, quæ ſunt
communia, efficiuntur occupantium: ſacra verò nullius.
3 † Varijs autem modis res nullius in bonis eſſe exiſtiman-
tur, diuerſa tamen ratione: Primò Cenſura, ſiue propter
reuerentiam, vt ſacræ, ſanctæ, religioſæ res, quas quis nec
b habere, nec poſſidere b poteſt. Secundò Natura ipſa, vt
c piſces, volucres, beſtiæ nondum occupatæ. c Tertiò, E-
uentu quodam & caſu, vt res hæreditariæ, antequam ali-
d quis hæres d exiſtat. Quarto, Temporis diuturnitate,
e vt theſaurus, e qui inuenienti conceditur, cum ſuo ta-
men modo: Quinto, Item facto hominis, vt ſi quid pro
derelicto habeatur, quæ ſingula qualia ſint ſuis locis de-
monſtrabitur.

ADIDTIONES.

Fab. & Angel. hic.
l. 34. ſi in emptione, § omnium, de contrah. empt.
b §. feræ. infra eod.
c l. 1. ff. hoc tit. l. vacantium, C. de bon. vacan. lib. 10.
d §. theſauros, inf. eod.
e

§. Sacræ res.

1 Sacrum in genere.
2 Res ſacræ quæ ſint.
3 Dupliciter ſacrum conſtitui.
4 Conſecratio veterum.
5 Conſecratio moderna.
6 Quibus caſibus res ſacras alienare liceat.
7 In rerum ſacrarum alienatione, quæ requirantur.
8 Sacra priuata.
9 Denicales dies qui ſunt.
10 Profanum opponitur ſacro.
11 Locus ſacer diruto edificio ſacer manet, fallit. 12.

Sacræ res ſunt, quæ ritè per Pontifices Deo a conſe-
cratæ ſunt: veluti ædes ſacræ, & donaria, quæ ritè ad mi-
niſterium Dei dedicata ſunt: b quæ etiam per noſtram
Conſtitutionem alienari & obligari prohibuimus, ex-
cepta cauſa redemptionis captiuorum. Si quis autem c
auctoritate ſua quaſi ſacrum ſibi cõſtituerit: d ſacrum
non eſt, ſed e profanum. f Locus autem in quo ædes ſa-
cræ ſunt ędificatæ, etiam diruto ædificio ſacer adhuc ma
net, vt & g Papinianus ſcripſit.

Dictum eſt, res diuini iuris tria habere membra: igitur
nunc ſingula declarare pergit, et primum ediſſerit: quæ res
1 ſacræ ſint. † Sacrum autem in genere, omne dicitur, quod
nomine deorum habetur. Hinc quoties Virgilius ſacrum
nominat, adhibitionem deorum ferè facit, vt in hoc carmi-
ne. Sacra Dionęæ, matri, diuiſq; ferebam. Et in illo. Sa-
cra Ioui Stygio. quæ ritè incępta parabam. Hinc Treba-
tius, Sacrum eſt, inquit, quicquid eſt, quod a Deorum
habetur. & Gellius Aelius apud Feſtum, Sacrum eſt, in-
quit, quodcunq; modo & inſtituto Ciuitatis conſecra-
tum ſit, ſiue ædes, ſiue ara, ſiue ſignum, ſiue locus, ſiue
pecunia, ſiue quid aliud, quod dijs cõſecratum, ſiue de-
2 dicatum ſit. † Hæ ergo res hoc loci ſacræ nuncupãtur, quæ
a non temerè ſed auctoritate publica ritè, ſicut olim tempore
b gentilium per b Pontifices, ita noſtro æuo per religionis
c Chriſtianæ antiſtites Deo conſecratæ ſunt. c † Fiunt au-
3 tem ſacræ res dupliciter: quædam enim dedicantur ad
vſum & cultum diuinum ſimpliciter et directo, vt calices,
libri, ornamenta, &c. & de his textus noſter hic intelligi-
tur. Aliæ verò ſunt, quæ non ſimpliciter deſtinantur ad cul
tum diuinum, ſed pro ſuſtentatione miniſtrorum Eccleſiæ.
Priores non alienantur regulariter: hę alienari poſſunt, ſi
conditio Eccleſię inde fit melior, vel alioqui Eccleſia gra-
uata ſit ęre alieno, nec poſſit de mobilibus ſatis fieri. d
4 a Conſecratæ. † Fiebat autem olim conſecratio huiuſmo-
di à Conſule iuſſu populi: tranſlato verò in Principem Im
perio, per Cæſarem ipſum, aut illius auctoritate per Ponti-
fices, qui cõcione aduocata & ritu quodam ſingulari adhi-
bito capite velati foculũ accendebant, in quo carmen prę-
fabantur, & tibicine pręeunte concepta quędam verba
enunciabant. idq; ritè & vſque adeo religioſè, vt ne quidẽ
5 verbo aut ſyllaba caderent. † Hodie verò apud nos per ſolos
e religionis noſtrę antiſtites & epiſcopos e fit rerũ locorum-
ve ſacrorum conſecratio, certis tamen & ſolemnibus prę-
fatis verbis, ac ritu quodam ſingulari, quem Pontificiũ
lex pręſcripſit.

b Quę etiam. Igitur non eſt permiſſum, res ſacras, & ſe-
6 mel diuino vſui dicatas, vel alienari, vel obligari: † exce-
ptis paucis aliquot caſibus quos Iuſtinianus in ſua Conſti-
f tutione f refert. Primus eſt, ſi Chriſtianę fidei conſortes ab
hoſtibus capti, veniant redimendi, & nihil aliud ſuppe-
tat, vnde redimantur: quia animę hominum quibuſcunq;
cauſis, vel vaſis, aut veſtimentis pręferri debent. Secun-
dus, ſi intoleranda fames ita premat, vt pauperum & infir
g morum vita ſuccurrendum g ſit. Aurum enim Eccleſia ha
h bet, non vt ſeruet, ſed vt eroget, ſubueniat h in neceſſitati-
bus. Tertius, propter debitorum cauſam, ſi quę vrgeant
7 eccleſiam, & aliunde non poſſit perſoluere. † In aliena-
tione autem requiruntur tria. Primò, cauſæ cognitio,
vt ſcilicet ſuperior prælatus expendat, num alienatio ex-

pediat Eccleſia, necne. Deinde, decretum prælati Eccle-
i *ſiæ. i Tertio, conſenſus totius Cleri ſiue K Capituli.*
K *Qui his non obſeruatis alienauerit, ſiue occupauerit, iure*
Canonum, præter hoc, quod pro ſacrilego habetur, excom-
municationis quoque pœnam ſuſtinet; iure autem Ciuili,
l *Eccleſia rem alienatam vendicat, precio non l reddito.*
c Auctoritate ſua. *Apud Martianum * eſt, priuatim.*
d Sacrum non eſt. *Sacrum enim non fit, niſi auctoritate*
8 *publica, quæ hic deficit. † Sacra tamen etiam priuata*
m *fuiſſe, Paulus I. C. indicat: m nimirum, illa, quæ ſingu-*
lis annis hominibus, familijs, gentibus ſunt attributa, vt
quotannis celebrarentur, veluti diebus natalibus, luſtri-
9 *cis, nuptialibus, & denicalibus. † Erant autem Deni-*
cales dies feriæ illæ funerales, nonem dierum, quorum ſe-
ptem primis cadauer domi deplorabatur, octauo deferre-
batur, nono tumulabatur, quibus fas non erat propinquos,
n *familiares, horum ve fideiuſſores n in ius vocare.*
10 e Profanum. † *Profanum opponitur ſacro, & id dici-*
tur, quod non eſt ſacrum vel religioſum, quaſi procul à fa-
no & religione. Interdum & id profanum eſt, quod ex
religione vel ſacro in hominum vſum conuerſum eſt, vt
Virg. Faune precor miſerere, inquit, tuq; optima ferrũ
Terra tene, colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Aeneadæ bello fecere profanos.
11 f Locus autem. † *Quando ſemel ædes ſacra Deo dicata*
fuit tametſi ædificium vel dirutum ſit, vel collapſum, lo-
o *cus tamen ſacer remanet, in tantum, vt nec vendi o poſſit,*
& priuilegia quoque indulgentiarum (ceu vocant) niſi iu-
p *re facta diruptio fuerit, p durent. † Vno tamen caſu ædes*
12 *ſacra profana fit, cum ab hoſtibus capta eſt, tum enim lo-*
cus tanquam profanatus, tantiſper iure ciuili ſacer deſinit,
donec ab ea calamitate liberetur, quo facto, quaſi poſtli-
q *minio ſtatui q reſtituitur.*
r g Papinianus. *Cuius adhuc verba r in Pandectis extant,*
Quorſum pertinet etiam Traiani Imperat. Reſcriptum,
quod extat lib. 10. Epiſtol. Plinij, vt licet ædes ſacra Clau-
dij Cæſaris collapſa ſit, religionem tamen eius occupaſſe
locum.

ADDITIONES.

a apud Macrob. Satur. lib. 3. c. 3.
b Cic. lib. 2. de leg.
c Auth. vt null. fab. or. do. col. & Auth. de eccleſ. tit. §. ſi quis au-
tem voluerit. & §. ſi quis ædificantem. col. 9.
d §. hoc etiam. Nouel. de alie. & emph.
e §. 1. & tot. tit. vt null. fabr. ora. col. 5. c. 1. & tot. tit. de conſecrat.
diſtin. 5.
f l. 16. ſancimus, §. excepta. videlicet, C. de ſacroſ. eccleſ.
g d. l. ſancimus. iuncta Auth. hoc ius porrectum, C. de ſacroſan.
eccleſ.
h c. aurum, 12. q. 2.
i Secundum Panorm. c. ſtatuimus, de tranſact.
K c. placuit, 72. q. 2. c. nulli, de reb. eccl. non alie.
l Auth. qui res, C. de ſacroſan. eccl.
* In l. 6. ſacræ, ff. hoc tit.
m in l. 9. ſacri. ff. ad l. Iul. pec.
n §. pen. Nou. vt cum de app. cognoſc.
o l. 73. æde ſacra. ff. de contrah. empt.
p Ang. hic.
q l. 46. cum loca. ff. de relig. & ſumpt. funer.
r d. l. 73. æde ſacra, ff. de contrahen. empt.

§. Religioſum.

1 *Religio & religioſus.*
3 *Religioſus locus quis dicatur, & religioſa delubra.*
4 *Iure Canonum per Pontificis tantum conſecrationem lo-*
cum religioſum fieri.
5 *Olim non licuiſſe in vrbe ſepelire.*
6 *Religioſus locus fit, quatenus corpus humatum eſt.*
7 *In locum communem inuito ſocio non licet inferre mor-*
tuum.
Ibid. Locus purus quis ſit.
8 *Sepulchrum & monumentum quomodo differant.*
9 *In re communi nemo dominorum quicquã facere poteſt,*
inuito altero.
10 *Fructuarius ſiue proprietarius loci, eum religioſum face-*
re nequit.
11 *An locus qui ſeruit, religioſus poſſit fieri.*
12 *Semel conſentiens, vt in ſuum locum inferatur, pœnitere*
non poteſt.
13 *Cui pœnæ ſubiaceat, qui in locum alienum, neſciente do-*
mino, infert mortuum.
14 *Emendatio verſ. & licet. in hoc §.*

Religioſum locum vnuſquiſque ſua volũtate facit, dum mortuum infert a in locum ſuum. b In commune autem locum purum inuito ſocio inferre non licet. In commune vero ſepulchrum etiam c inuitis cæteris licet inferre. d Item ſi alienus vſuſfructus eſt, proprietarium placet, niſi conſentiente vſufructuario, locum religioſum non facere. e In alienum locum conſentiente domino licet inferre, & licet poſtea f ratum non habuerit, quàm illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus fit.

1 † Nunc quæ *dicantur religioſæ res, diſpiciendum eſt.*
Religionem *veteres dixerunt, quæ propter ſanctitatem*
2 *aliquam remota ac ſepoſita a nobis ſit. † Hinc* Religio-
ſum *dicimus, à nobis remotum, & ſanctitate quadam*
a *reuerendum Cic. †* religioſa delubra *vocat, quod maie-*
ſtatis ac venerationis ſint plena: Sed cum nulla ſit religio
tam ſancta, quæ non vano quodam errore ſuperſtitionis a
b *recto tramite aliquando b traducatur, fit, vt religio pro*
ſuperſtitione interdum accipiatur, religioſuſque nuncupa-
tur a veteribus is, qui nimia & ſuperſtitioſa religione ſe-
3 *ſe alligarit. † Ex hoc igitur textu notandum eſt, religio-*
c *ſum locum eum dici, in quem illatum eſt hominis mortui c*
d *corpus vel totum, vel quod in eo principale d eſt, i. caput.*
Tametſi enim ſacrum non niſi publica auctoritate conſti-
tuebatur: religioſum tamen locum cuilibet priuata au-
4 *ctoritate olim facere permiſſum erat. † Hodie verò ſe-*
cus eſt, propter ius Pontificium de cœmeterijs conſecran-
dis proditum: quo non fit locus religioſus, niſi per Pontifi-
e *cis e conſecrationem. † Lege autem decemuirali non li-*
5 *cuit aliter, quam extra Ciuitatem, ſepelire mortuum. Nã*
in vrbe locove publico ſepulchrum facere, duodecim ta-
bulis, alijsque legibus vetitum eſt, & ſtatuta eſt, D. A-
f *driani. Reſcripto, in contemptores quadraginta f ſolido-*
g *rum pœna. Ille quoque locus religioni olim reddebatur g*
obnoxius, vbi cremandum eſſet corpus, & in illud iniecta
6 *gleba. † Non autem totus, qui ſepulturæ deſtinatus eſt,*
h *locus religioſus fit, ſed quatenus corpus humanum h eſt,*
vt Celſus prodidit.
i a In locum ſuum. *Proprium, vel etiam defuncti i ſi fortè ante ſepeliatur, quam aliquis hæres exiſtat.*
6 b In communem. *Non † licet hominis extranei cada-*
K *uer inuito ſocio in locum communem, qui purus adhuc, K*
ideſt, neque ſacer, neque ſanctus neque religioſus eſt, infer-
l *re, quia re communi ad vſum non deſtinatum vteretur. l*
m *Sed ex dominis, quilibet rectè ſibi ſepelitur. m In cõmune*
verò ſepulchrum ob id ſepelire permiſſum eſt, quoniam
n *ſepulchro ad vſum deputatum hoc caſu vtimur. n † Eſt*
8 *autem ſepulchrum, vbi corpus oſſave hominis con-*
o *dita ſunt, o monumentum verò, quod nullum corpus con-*
tinet, ſed memoriæ ſeruandæ gratia extruitur, quod Græci
Κενοτάφιον dicunt.

c Inuitus

Digitized by Google

9 c Inuitus cæteris. *Hoc operatur fauor religionis. † alio*
qui conſtat, in re communi neminem dominorum iure fa
p *cere quicquam poſſe, inuito altero.* p
10 d Item ſi alienus. † *Is qui vſumfructum puri alicuius*
loci habet, eum religioſum facere non poteſt, nec proprie-
tarius, ſi alius vſumfructum habeat, inuito fructuario fa-
ciet locum religioſum, niſi teſtatorem, qui vſumfructum
q *legauit, velit ſepelire q hæres. † Similiter locum, qui ſer-*
11 r *uit, nemo religioſum facit, niſi conſentiente s eo, cui ſer-*
r *uitus debetur, quoniam & hic, & fructuarius, ius prohi-*
s *bendi habere s dicuntur.*
12 e In alienum. † *Qui ſemel promiſit vel conſenſit, vt in*
locum ſuum mortuus inferretur, poſtea prohibere non po-
t *teſt, nec habet locum pœnitentia, propter regulam, t quæ*
dicit, ea quæ, ab initio ſunt voluntatis, fiunt deinde
neceſſitatis, quodque ſemel placuit, amplius diſplicere
13 non u poteſt. † *Mortuum autem inferens in alienum*
u *fundum, non conſentiente domino, per in factum actionem*
aut tollere id quod intulit, aut loci precium præſtare com-
pellitur, quæ tam hæredi quàm in hæredem competit, per-
x *petuaque eſt. Nec ſolùm domino hæc actio datur, x ve-*
rum ei quoque, qui eiuſdem loci habet vſumfructum vel
y *aliquam ſeruitutem, quia ius prohibendi y etiam hi ha-*
bent. Cæterum, quæ pœnæ ſepulchrorum violatoribus in-
z *fligendæ ſint, alibi tractatur.* z
f Ratum non habuerit. *Quanquam hæc negatiua le-*
ctio defendi poſſit, vt ſufficiat ab initio conſenſiſſe, ex pun-
a *gendam tamen hic eſſe voculam (Non) a Martiani Re-*
ſponſum oſtendit, ex quo hic locus eſt deſumptus, quod af-
firmatiuam habet lectionem. Idemque ſine negatione le-
b *gitur* b *in Pandectis Florentinis, vt ſic intelligamus reli-*
gioſum locum fieri, etſi non conſentiente domino primum
c *illatus ſit mortuus, modo id poſtea ratum habuerit,* c *cum*
ratihabitio mandato comparetur.

ADDITIONES.

a In orat. contra Ver.
b Ferra. hic.
c l. in tantum, §. religioſum, ff. hoc tit.
d l. 44. cum in diuerſis, ff. de relig. & ſumpt. fun.
e 13. q. 2. c. in eccl. c. ad hæc, de relig. dom.
f De qua in l. prætor ait, §. diuus, de ſepul. viol. vide l. 8. oſſa. §. ſi in locum, de relig. & ſumpt.
g Cic. lib. 2. de leg.
h l. 1. §. ſepulchrum, ff. de relig. & ſumpt. funer.
i l. 4. ſcriptus hæres. de relig.
K d. l. 1. §. purus.
l l. 28. Sabinus, communi diuid.
m l. 41. ſi plures, & l. ſunt perſonæ, 12. de relig.
n l. ſi ædes, communi diuid
o d. l. 2. §. 1. & l. monumentum, 42. de relig. & ſumpt. fun.
p d. l. Sabinus, communi diuid. l. parietem, de ſeruitutib. vrbanorum prædior.
q l. 2. §. ſi vſumfructum, de relig.
r d. l. 2. §. ſi locum.
s d. l. oſſa, §. pen. de relig.
t l. ſicut, C. de act. oblig.
u c. quod ſemel, de reg. iur. in 6.
x l. 2. in princ. & l. is qui intulit, de relig.
y d. l. oſſa, §. pen.
z Sub tit. de ſepul. violat. in Pandectis.
a l. in tantum, §. religioſum, ff. hoc tit.
b vt teſtatur Ant. Aug. lib. 1. emendat. c. 1.
c l. 153. de reg. iur.

§ Sanctæ quoque.

1 *Quæ dicantur ſancta.*
2 *Sagmina herba vnde ſic dicere.*
3 *Vsbena herba.*
4 *Leges cur dicantur ſancta.*
5 *Muri & portæ Ciuitatum ſancti.*
6 *Muros Romæ violans capite plectitur. Qui vero alterius*
Ciuitatis vel Caſtri muros, violat, extra ordinem pri-
mitur iudicis arbitrio. 8.
7 *Remus à Romulo occiſus, & Ciceronis de hoc iudicium.*

Sanctæ quoque res, veluti muri & portæ Ciuitatis, a
quodammodo diuini iuris ſunt & ideo b nullius in bo-
nis ſunt: Ideo autem muros ſanctos dicimus: quia pœ-
na capitis conſtituta eſt in eos, qui aliquid in muros
deliquerint. Ideo & legum eas partes, quibus pœnas
conſtituimus aduerſus eos, qui contra leges fecerint,
ſanctiones vocamus.

1 † *Martianus* a *lib. 4. Regularium ſanctum eſſe ſcribit*
a *quod ab iniuria hominum defenſum atque munitum eſt*
2 † *ſic dictum à ſagminibus herbis quibuſdam, ſine ſemine*
creſcentibus, quas legati populi Romani, cum ad hoſtes
clarigatumque, id eſt res captas clarè repetitum mitteban-
tur, ferre ſolebant, ne quis eos violaret, ſicut legati Græco-
rum ferunt ea quæ vocantur κηρύκεια, Latinè caducei di-
3 *cuntur. † Plinius* b *eam herbam refert* verbenam *appel-*
b *lari. Certè vtroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gra-*
men ex arce cum ſua terra euulſum. Propriè autem ſan-
c *cta dicimus, autore Vlpiano,* c *quæ nec ſacra, nec profana*
4 *ſunt, ſed ſanctione aliqua firmata. † Sic leges dicuntur ſan-*
5 *ctæ, id eſt, ſanctione aliqua ſubnixa. † Hinc res ſanctæ*
ſunt muri & portæ Ciuitatum, quia ſanctione quadem &
præcepto, & firmitate legali ſunt roboratæ, iuſſæque cuſto-
6 *diri, & non violari, in tantum, † quòd portam vrbis rum-*
pens, vel ſcalis admotis, vel alia quauis ratione muros
7 *tranſcendens, capite plectatur. † Quod tamen de muris*
Romanæ Ciuitatis exaudiendum eſt. Nam & frater Ro-
muli Remus occiſus traditur, ob id, quod muros tranſcen-
d *dere* d *voluerit. Quod facinus non vno argumento impu-*
e *gnat M.* e *Cic. quaſi ſpecies vtilitatis Romuli impulerit*
animum, vt cum ipſi viſum eſſet vtilius, ſolum, quam
cum altero regnare, fratrem interemerit. Omittit hic &
pietatem *(inquit Cicero)* & humanitatem, vt id quod
vtile videbatur, neque erat, aſſequi poſſet, & tamen
muri cauſam oppoſuit ſpeciem honeſtatis, nec proba-
bilem, nec ſatis idoneam. *Bart. verò Romulum defen-*
f *dere nititur,* f *in tractatu quem de Tyrannide inſcripſit,*
8 † *Porro qui muros alterius Ciuitatis cuiuſdam, vel Ca-*
g *ſtri violat, extra ordinem punitur pœna iudicis* g *arbi-*
traria.

a Quodammodo. *Hoc eſt, aliquo modo, ſeu impropriè,*
quaſi diceret. Sanctæ res verè non ſunt diuini iuris, ſed
aliquo reſpectu, vt cum vulgò loquamur, dici poſſunt,
quemadmodũ enim ſacræ et religioſæ res violari nequeunt,
b *ita nec ſanctæ.* h
b Nullius in bonis. *Neque facto hominis eſſe poſſunt,*
i *ideo non* i *fiunt occupantis.*

ADDITIONES.

a l. ſanctum, hoc tit.
b lib. 22. cap. 2.
c l. ſacra, hoc tit.
d l. ſi. hoc tit.
e lib. 3. Offic.
f col. 5.
g glo. in l. 1. in ſi. ne quid in loco publ. hic.
h d. l. ſanctum, & l. ſi. hoc tit.
i Propter, §. feræ autem, inf. eod.

§ Singulorum autem.

1 *Res ſingulorum ſingulis acquiruntur.*
2 *Rerum dominia dupliciter acquirimus.*

Digitized by Google

3 *Sine legitima cauſa non contingit poſſeſſio.*
4 *Dominium ſine poſſeſſione non acquiritur.*
5 *Sine ſpeciali traditione poteſt contingere poſſeſſio.*
6 *Titulus quid?*
7 *Tituli quibus rerum dominia acquiruntur, partim ex iure gentium, partim iure ciuili procedunt.*

a Singulorum autem hominum multis modis res fiũt.
Quarundam enim rerum dominium nanciſcimus *b* Iure Naturali, quod (ſicut diximus) appellatur ius gentium, quarundam verò Iure Ciuili. Commodius eſt itaque, à vetuſtiore iure incipere. Palam eſt autem, vetuſtius eſſe Ius Naturale, quod cum ipſo genere humano rerum natura prodidit. Ciuilia autem iura tunc eſſe cœperunt, cum & Ciuitates condi, & Magiſtratus creari, & Leges ſcribi cœperunt.

Hactenus *expoſuit quæ extra patrimonium noſtrum habeantur; ſubijcit modo, quæ ſint in patrimonio noſtro, ſicque examinat, quibus modis, quibus ex cauſis, per quas etiam perſonas rerum dominia, ſingulis hominibus ac-*
1 *quiritur.* † *Res enim quæ non ſunt Communes, Publicæ, Vniuerſitatis, Nullius, vocantur res ſingulorum, quia hæc tantum, non etiam reliquæ ſingulorum fieri poſ-*
2 *ſunt.*
a Singulorum autem hominum. † *Omnium ergo rerum dominia dupliciter nobis acquiruntur, vel Iure Naturali ſiue Gentium, vel Iure Ciuili. Scire autem oportet, duo eſſe Axiomata, quæ dominij acquiſitionẽ in qua-*
3 *uis re concernunt.* † *Primum eſt, quod ſine legitima cauſa non contingat poſſeſſio, ſiue ipſe occupem, ſiue alius tra-*
4 *dat, ſiue retineam quam tradidit.* † *Alterum ſicut ſine titulo impoſſibile eſt conſiſtere poſſeſſionem: ita multo minus, ſine poſſeſſione acquiritur dominium vllo iure.*
a *Lapſus enim in hoc eſt a Accurſius, æſtimans ſine poſ-*
5 *ſeſſione acquiri dominium, quo nihil eſt falſius.* † *Verum quidem eſt, quod ſine ſpeciali traditione poſſit contingere poſſeſſio, puta ſi occupem vel retineam rem, vel ſi*
b *longa manu in conſpectu cenſeatur* b *tradi: verum niſi præcedat poſſeſſio, nunquam ſequitur dominium, non magis, quàm domus ſubſiſtit ſine ſolo & fundamento. Quia autem Imperator in hoc tractatu titulos, ſiue cauſas*
6 *acquirendi rerum dominia declaraturus eſt:* † *non eſt ignorandum, titulum nihil aliud eſſe in propoſito noſtro, quàm cauſam ſeu formam iuſtificandæ poſſeſſionis, quibus ſcilicet defenditur vniuſcuiuſque poſſeſſio, ab impugnatione alterius. Verbi gratia, ſi quis dubitet, vtrum iuſtè poſſideam? ſi ego ei cauſam allegem meæ poſſeſſionis, quod emerim, vel dono acceperim, iam cauſa huiuſmodi, formula iure probata, eſt mihi titulus, tueturque*
7 *rem meam.* † *Hi ergo tituli, quibus oſtenditur poſſidendi cauſa, & qualitas apta ad dominium transferendum, procedunt partim ex Iure Naturali ſeu Gentium, partim ex Iure Ciuili. Et tituli quidem ex Iure Naturæ profiſciſcentes, ab hoc loco vſque ad tractatum de Vſucapionibus, declarantur, abhinc de alijs quæ Iure Ciuili exiſtunt, diſſeritur.*
b Iure Naturali. *Subaudi, quod ex ratione conſtat, & inter homines ſolos intercedit, quod etiam a Iuriſconſul-*
c *tis dicitur Ius Gentium primarium, vel* c *antiquum: ſicut*
d *alibi* d *diximus.*

ADDITIONES.

a In l. 6. ſi fundum, de fundo dotali.
b l. 79. pecuniam de ſolutionibus.
c l. 1. ff. de acq. rerum dom.
d Supra de iure naturali gentium & ciuil. in princ.

§. Feræ igitur beſtiæ.

1 *Occupatione acquirimus res iure naturali.*
2 *Occupatio venationem, aucupium, piſcationem continet.*
3 *Quod nullius eſt, occupanti conceditur, & quomodo hæc regula ſit accipienda.* 4.
5 *In fundo etiam alieno venari & aucupari licet.*
6 *In piſcatione obtinet.*
7 *Iniuriarum actio datur aduerſus eum qui fundum alienum contra voluntatem domini ingreditur.*
8 *Ingreſſus contra voluntatem domini an capta ſua faciat.*
9 *Quando dicatur difficilis perſecutio.*

Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & piſces, & omnia animalia quæ mari, cœlo, & terra naſcuntur, ſimulatque ab aliquo capta fuerint, iure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt, quod enim ante a nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur: nec intereſt, feras beſtias & volucres vtrum *b* in ſuo fundo quis capiat, an in alieno. Planè, qui alienum fundum ingreditur venandi aut occupandi gratia, poteſt à domino, ſi is præuiderit, *c* prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperis, eo vſque tuum eſſe intelligitur, donec tua cuſtodia coercetur. Cum vero tuam euaſerit cuſtodiam, & in libertatem naturalem ſeſe receperit, tuum eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, *d* vt difficilis ſit eius perſecutio.

Incipit *Iuſtinianus titulos poſſidendi enarrare, qui ex iure naturali ſecundario, ſiue gentium antiquo profluunt.*
1 † *Primò ergo acquiritur titulus poſſidendi, & ex eo dominium, per occupationem earum rerum, quæ ſecundum naturam relictæ ſunt communes omnium hominum: vt ſunt feræ beſtiæ in terra, volucres cæli in aere, piſces ma-*
2 *ris in aqua.* † *Sic enim ſub occupatione comprehenditur venatio, aucupium, piſcatio. Aetiologiam attexit*
3 † Quod enim ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur. *Vis altius repetere? Occupanti*
a *benefacere cum nulli noceatur, naturalis ratio* a *dictat: ſed res communes nullius ſunt, nemini auferuntur: ergo*
b *conceduntur* b *occupanti.*
4 *a* Nullius eſt. † *Sed nonne res ſacræ, religioſæ, & quæ diuini iuris ſunt, pariter in nullius bonis exiſtũt? & tamen oc-*
c *cupanti* c *non conceduntur. Reſpondeo, quod in nullius bonis eſt, tam iuris, quam poſſeſſionis ratione, facto tamen hominis eſſe poteſt, occupantis merito fit: vt ſunt feræ, volucres, piſces. At quæ diuini iuris ſunt, neque in nullius bo-*
d *nis ſunt, neque facto hominis fieri* d *poſſunt.*
5 *b* In ſuo fundo † *Hinc diſcis, venationem & aucupium iure naturali permiſſum eſſe, tam in fundo proprio, quam alieno. quod tamen verum eſt: dummodo fundo non infera-*
e *tur* e *damnum.* † *Quid de piſcatione? Textus nihil de ea di-*
6 *cit: ſed ex Angeli ſententia idem in piſcatione obtinet, ſi inundatio aquæ agros alienos operuerit.*
7 *c* Prohiberi ne. † *Quod adeo verum eſt, vt aduerſus eum poſſit iniuriarum agi* f *domino, qui contra eius vo-*
f *luntatem, venandi aucupãdiuè gratia ingreſſus* f *ſit.* † *Sed*
8 *an capta nihilominus fiant occupantium? Et aucupan-*
g *tium fieri crebrius obtinuit. quanquam alij contra* g *ſenſerint. quod Angelus tum recipit, ſi fructus fundi ex venatione, aucupio, uel piſcatione conſtet, Nam tum ingreſ-*

ingreſſus contra voluntatem domini prohibentis, nihil
b *ſuum* h *facit: aut ſi feræ beſtiæ, piſces, vel aues, deſierint*
eſſe in naturali libertate, quia iam in viuarijs incluſæ, aut
piſces in piſcina collecti ſunt, quippe tum ab alio iam poſ-
i *ſidentur.* i *Idem ſi cupiens in alienum fundum ingredi,*
vel generali lege, vel conſuetudine, vel ſpeciatim à indi-
K *ce* K *prohibeatur: ceu Faber aſſerit, locoſque petendos com*
memorat.

g d Vt difficilis ſit. † *Vt quia deſperes te eam poſſe capere, & ſi non mediocrem adhibeat diligentiam. An autem tanta fuerit capiendi [illegible]fficultas, vt animum abyceres, id omne in Iudicis con[illegible]io.*

ADDITIONES.

a Oldendorp. in p[illegible]prin. ſecundi tomi. claſ. act.
b Concordat. l. 1. &[illegible]de acq. rer. dom.
c §. nullios, ſup. eod.
d Coraſ. tit. 1. de rer. diuiſ.
e per l. 6. quoſdam. C. de metal. lib. 12.
f l. 13. iniuriarum, §. pen. de iniurijs, & gl. l. Diuus, de ſer. ruſt. prædio. & [illegible]turalem, de acq. rer. dom.
g gl. verb. ingre[illegible]r.
h facit l. 26. venationem, de vſu. l. item ſi fundi. 10. §. aucupiorũ, & l. vſufructuarium, & l. 69. §. ſi in viuarijs, de vſufr.
i Ità loquitur l. 3. §. Neruæ, & §. ſeq. de acq. poſſ.
K §. nemo, de pace tenenda, in vſib. feudor.

---

§. Illud quæſitum.

1 *In venationibus ſpectanda conſuetudo cuiuſque loci.*
2 *Conſuetudo legem vincit & tollit.*

Illud quæſitum eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, vt capi poſſit, ſtatim tua eſſe intelligatur. *a* Et quibuſdam placuit, ſtatim eſſe tuam, & eouſque tuam videri, donec eam perſequaris, quod ſi deſierit perſequi, deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri occupantis. Alij vero putauerunt, non aliter tuam eſſe, quam ſi eam ceperis. Sed poſteriorem ſententiam nos confirmamus, quod multa accidere ſoleant, *b* vt eam non capias.

a *a* Et quibuſdam. *In ea opinione Trebatius fuiſſe* a *legitur: quæ ſanè magis hodiè recepta videtur inter venatores, ſaltem etſi nondum mea fera ſit, non liceat tamen alteri eam eripere, neque perſequentem inſidiosè anteuertere.*

b Vt eam non capias. *Quod iudicis arbitrio relinquitur*
1 *æſtimandum.* † *Hodie ſpectanda eſt locorum conſuetudo,*
b *quæ in his obſeruari* b *ſolet.* † *Nam ea quæ longa conſue*
2 *tudine comprobata ſunt, tantam obtinent autoritatem,*
c *vt leges ipſas vincant &* c *antiquent.*

ADDITIONES.

a d. l. naturalium, §. 1. ff. de acq. rer. dom.
b gl. in d. §. 1.
c l. 2. ff. quæ ſit longa conſuet.

---

§. Apium quoque.

1 *Cuius ſint naturæ apes. Et quæ animalia ſint inſecta.*
2 *Qui apes ex aliena arbore ceperit, furti non tenetur.*
3 *Fallit, ſi euolare & redire ſolent.*
4 *Alueus pro receptaculo apium accipitur.*
5 *Faui quid.*
6 *Examen quid ſignificet. 7.*
8 *Apes tamdiu tuæ ſunt quamdiu conſuetudinem reuertendi habent.*
9 *Prohibitus, ne apes in ſuam reducat alueum, rei vendicationem habet.*
10 *Quid conſuetudine obſeruetur attendendum.*

Apium quoque fera natura eſt. Itaque apes quæ in arbore tua conſederint, antequam a te *a* alueo includantur, non magis tuæ intelliguntur eſſe, quam volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint. *b* ideoque ſi alius eas incluſerit, is earum dominus erit. *c* Fauos quoque, ſi quos effecerint, eximere quilibet poteſt. Plane *d* integra re, ſi præuideris ingredientem fundum tuum, poteris eum iure prohibere, ne ingrediatur. *e* Examen quoque quod ex alueo tuo euolauerit, eouſque intelligitur eſſe tuum, donec in conſpectu tuo eſt, nec difficilis perſecutio eius eſt: alioqui occupantis fit.

1 Magna fuit. *inter philoſophos olim dubitatio, an*
apes feræ eſſent naturæ: quibuſdam exiſtimantibus hęc
a *immenſæ ſubtilitatis animalcula (quæ Virgilius* a *multis*
encomijs celebrauit) magis inter ſecta, quam inter feras
beſtias referenda eſſe. Sunt enim inſecta animalia *quæ (vt*
nomen ipſum declarat) inciſuras, nunc ceruicum loco, nũc
pectorum habent atque alui: vt ſunt terreſtria ſcolopendræ, ſtelliones: alia volucria, vt apes, veſpæ: alia vtroque
modo, vt formicæ: alia & pennis & pedib. carentia, vt tineę, quæ in homine naſcuntur. Nonnulli putarunt, apes
b *nec manſuetæ neque feræ ſed mediæ cuiuſdam eſſe* b *naturæ. Contra tamen, veterum Iuriſconſultorum autoritate*
& iudicio receptum eſt, earum naturam quoque feram eſſe: ideoque regulam in his locum habere, vt occupantibus
concedantur. Cum ergo apes feræque volucres comparentur, conſequens eſt, vt ea, quæ de aucupatione in fundo
alieno diximus, ad apes quoq; ſint referenda, quas quis in
2 *fundo non ſuo vellet capere.* † *Sic à Paulo Iureconſ. reſponſum eſt, ſi apes in arbore fundi tui apes fecerint & quis*
vellet capere eas, vel fauum abſtulerit, eum non teneri tibi furti: quia non fuerunt tuæ, eaſque conſtat, captarum
c *terra, mari, cælo, numero* c *eſſe.* † *Sed ſi apes ex alueis no-*
3 *ſtris euolare, & ſecundum conſuetudinem redire ſolent,*
non amplius in naturali ſunt libertate ſed à nobis poſſi-
d *dentur: quemadmodum & reliquę aues, quas* d *incluſas*
habemus, aut ſi quę manſuefactę, cuſtodiæ noſtrę ſubiectę
ſunt. Et hoc caſu alia comprobata eſt regula, vt quandiu
reuertendi animum habent eiuſmodi animalia, tua eſſe
intelligantur; veluti ſequens docebit paragraphus.

4 a Alueo. † *Alueus hic pro loco vel receptaculo apum ponitur, in quo melleficare ſolent. Alias* alueus *dicitur flumi*
e *nis vallis ſiue locus per quem aqua* e *fluit.*

b Ideoque ſi alius. *Et hoc ſeruatur paſſim in ſylua Hercinia, vulgò* Schuuarzuald.

5 c Fauos. *Faui dicuntur domus & cellulæ apium: a fouendo, quod in his ſobolem foueant.*

d Integra re. *Id eſt, prinſquam ceperit: eatenus enim prohibeat licet etiam forte ingreſſum.*

6 e Examen quoque. † *Examen aliàs dicitur noua apium*
ſoboles, quam parentes ex ſuis alueari js ad nouas ſedes
quęrendas exire cogunt. Hinc pro apum congregatione accipitur, ſicut & veſparum, aut locuſtarum, aliorumue ſi-
milium coniunctionem ſignificat: quod hę ita vniantur vt
f *ſimul videantur ligatę.* f † *Metaphoricos autem* examen
7 *à Dd. modo pro iudicij inueſtigatione, modo pro ſcrutinio,*
8 *& vt barbari dicunt, depoſitione teſtium accipitur.* † *Igitur obſerua, tametſi fera ſit apum natura, earum tamen*

examen

examen eo vſque tuum eſt, donec redeundi conſuetudinem
retineat, aut non deſperas, eas te rurſus includere poſſe.
Cur enim aliud eas apes occupet, ſi ire redire ſolitus, ta ad-
9 *huc poſſideas? † Quinimo ſi ab aliquo prohibearis, quo mi-*
nus eas in aluearium tuum reuocadas, contra eum rei ven-
g *dicationem potes* g *inſtituere. † Sed & hac in re quid vbi-*
10 *que locorum conſuetudinario iure obſeruetur, conſiderãn-*
dum eſt. Quibuſdam in locis diſtinguitur, ſi ignauerit ne do-
h *minus arborem, in qua apes conſederint an* h *minus.*

ADDITIONES.

a lib. 4. Georg. cap. 5.
b Plin. l. 11. Na. hiſt.
c l. 26. ſi apes. ff. de furt.
d l. 3. item feras. ff. de acq. poſ.
e l. Lab. eo. 7. §. quid ſi ff. de acqui. rer. dom.
f d. l. naturalem §. examen, de acq. rer. dom.
g l. idem Pomp. 5. alias l. ſi frumentum §. de arbore de rei uendic. l. Pomp. ſcribit, 8. §. idem Pompo. ait, famil. ercíſ. l. 15. theſau. ad exhibend.
h facit. d. l. naturalem. §. apium ff. hoc tit. de acqui. rer. do.

§. Pauonum.

1 *Animantia naturæ prorſus feræ occupantibus conce-*
duntur.
2 *Animantia feræ naturæ & cicurata, tum demum occu-*
pantis fiant, ſi animum redeundi habere deſinant.
3 *Quando id dicatur fieri.*
4 *Animantia cicurata ſi redire deſinant, ex inſidijs alicu-*
ius, an occupantis fiant?
5 *Animantia prorſus manſuetæ naturæ occupantis non con-*
ceduntur.

Pauonum quoque & columbarum fera natura eſt: nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine euolare, & reuolare ſolent nam & apes idem faciunt, quarum conſtat feram eſſe naturam. Ceruos quoque quidam *a* ita manſuetos habent, vt in ſyluam ire & redire ſoleant: quorum & ipſorum feram eſſe naturam nemo negat. In ijs autem animalibus, quæ ex conſuetudine abire & redire ſolent, talis *b* regula comprobata eſt, vt eouſque tua eſſe intelligantur, donec animum reuertendi habeant, nam ſi reuertendi animum habere deſierint, etiam tua eſſe deſinunt, & *c* fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videntur deſinere habere tunc, cum reuertendi conſuetudinem *d* deſeruerint.

Imperator *circa acquiſitionem rerum per occupatio-*
1 *nem tractat animantium tria genera. † Primo de ani-*
mantibus quæ natura prorſus ſunt feræ, nec cicurari aut
a *manſuefieri queunt. Et in hic regula* a *eſt, vt occupanti-*
2 *bus concedantur. † Deinde eorum facit mentionem, quæ*
quidem feræ ſunt natura, contra naturam tamen cicurata
b *ſunt & facta manſueta: de quibus præſens loquitur* b *§.*
taliſque tradita eſt regula, vt tunc demum occupanti con-
cedantur, quando animum reuertendi ad priorem dominum
3 *habere deſinunt. † Animum autem reuertendi ex ſignis*
c *& coniecturis exterioribus (ſicuti plerumque* c *fit) colli-*
gimus: videlicet vt tum cenſeantur deſiiſſe redeundi ani-
mum habere, cum reuertendi conſuetudinem deſeruerint.
4 *† Quid autem ſi illa reuertendi diſſuetudo, quòd animum*
redeundi amittant eiuſmodi animalia cicurata, ab alicu-
ius inſidijs proficiſcatur? vt ſi vicinus columbis inſcatio-
nes quaſdam paraſſet. Et ſanè tantum abeſt, vt hic vici-
nus per occupationem dominus fiat, vt etiam furti colum-
d *barum ſic captarum* d *nomine teneatur. † Poſtremo de*
5 *animantibus natura manſuetis, neque ex accidenti immu-*
e *tatis* e *meminit Imperator. Et in his regula eſt, vt quo-*
cunque locorum perueniant, occupantis non fiant, ſed pri-
mi, apprehenſoris permaneant.

a Ita manſuetos. *Cuiuſmodi eſt ille, quem tam diligen-*
f *ter* f *Virgilius deſcribit his verſibus;*

Ceruus erat forma præſtanti, & cornibus ingens:
Thyrrhidæ pueri, quem matris ab vbere captum Nutribant: *& quæ ibi ſequuntur.*

b Talis regula. *Cum ſcilicet agitur de retinendo eorum dominio, vt iam dixi.*

c Fiunt occupantium. *Iure ſcilicet naturali.*

d Deſeruerint. *Scilicet vltro & ſua ſponte: ſecus ſi ab alio vi, vel aliter detenta ſu[illegible] nihilominus manent. Volunt autem Dd. ſi [illegible] emanſerint, id ſufficere: verum ſatius eſt, hoc Iudicis arbitrio ex circumſtantijs relinquere æſtimandum.*

ADDITIONES.

a ſup. duob. §§. præced.
b Et d. l. naturalem, §. pauonum, eod.
c l. 12. his qui vbi Bar. diuus ff. de tut. & curat. dat. ab his.
d d. l. Pompo. §. idem Pomp. fam. ercíſ. l. qui ſeruo. 36. cum l. ſeq. de furt.
e De quibus loquitur §. gallinarum inf. eod.
f lib. 9. Aeneid.

§. Gallinarum.

1 *Animantia manſuetæ naturæ non ſunt occupantium.*
2 *Furti actio an detur pro re modica.*
3 *Quæ res dicatur modica.*
4 *Varia gallinarum genera.*

a Gallinarum autem & anſerum non eſt fera natura: idque ex eo poſſumus intelligere, quod aliæ ſunt gallinæ, *b* quas feras vocamus, item alij ſunt anſeres, quos feros appellamus. Ideoque ſi anſeres tui, aut gallinæ tuæ, aliquo modo turbati turbatæve euolauerint, licet conſpectum tuum effugerint, quocunque tamen loco ſint, tui tuæue eſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

a Gallinarum. *Subijcit de animantibus manſuetis, vt*
1 *ſunt Gallinæ, & anſeres domeſtici. † Et in his diximus re-*
gulam eſſe, quod non concedantur occupanti ſed quocunq;
locorum peruenerint tametſi ignores vbi ſint, longiuſque
euolauerint, & noluerint redire: tamen nihilominus in do-
a *minio tuo* a *permaneant, adeo, vt ſi quis lucrandi animo*
2 *detineat, furti teneatur. † Nec aduerſatur, ſi dicas, non dan-*
b *dam eſſe furti actionem ob rem modicam, ac precij tam* b
c *exigui. Nam furtum ſine dolo non* c *exiſtit, & de dolo*
actionem pro re modica intendi non poſſe conſtat. Reſpon-
dio enim, etiam pro re modica actionem ordinariam exer-
d *ceri* d *poſſe extraordinariam aut ſubſidiariam non poſ-*
e *ſe ſed furti iudicium* f *eſt. Doli vero mali* g *ſubſidia-*
f *rium: ideo non mirum, furti agi poſſe, vtcunque doli actio*
g *denegetur. † Cæterum, quæ res dicatur modica & exigui*
3 *precij, in iudicantis conſiſtit arbitrio: qui non pro vno ouo,*
h *ſed nunquam bonus vir æſtimare* h *debet.*
4 b Quas feras. *† Iuſtinianus duo hic gallinarum genera*
i *facit, vt aliæ manſuetæ, aliæ autem natura feræ ſunt:* i
Varro autem tria conſtituit, villaticas, ruſticas & Afri-
K *canas:* K *Columella chortales, ruſticas & Africanas*
villiticas, vterq; & chortales appellat, quas alitum vbi-
que, tum in villa uidemus: ruſticas autem & ſylueſtres
eas vocant, quas Iuſtinianus hic feras nominat, quæ ab
aucupibus capiantur, & in ſeruitute non fœtant. Atque
huius generis fortaſſe erunt aquaticæ, quæ plurimis in lo-
cis viſuntur.

AD-

ADDITIONES.

a d.l.naturalem §.gallinarum ff.hoc tit.
b l.10.ſi oleum in fi.& l.ſeq.ff.de dolo.
c §.1.inf.de obli.quæ ex delicto & l.1.de furt.
d l.1.§.illud de coniungend.cum emanci.liber.
e l.4.ſcio,de reſtit.in integr.
f §.ex maleficijs,§.in duplum §.quadrupli & §.ſeq. inf.de acq.
g l.§.ait prætor,cum aliquot ſeq.§§.de dolo.
h Bart.l.omnino.de impe.in re dota faciem.
i lib.1.cap.9.
K lib.7.cap.2.

§ Item ea quæ.

1 *Captiuitate acquiritur dominium,iure naturali.* 2.
3 *Immobilia bona hoſtium fiſco applicantur, iure gentiũ: ſecus iure ciuili.*
4 *Bella hodie an ſint iuſta.*

Item ea quæ ex hoſtibus capimus,iure gentium ſtatim noſtra fiunt,adeo quidem, vt & liberi homines in ſeruitutem noſtram deducantur, qui tamen ſi euaſerint noſtram poteſtatem,& ad ſuos reuerſi fuerint,priſtinum ſtatum recipiunt.

1 Subjicitur *hic ſecundus modus quo acquiritur titulus*
poſſidendi,& ex eo dominium, nempe, captiuitas: quam
a *veteres prædatoriam appellarunt, vt Ariſtoteles* a *docet.*
Ea enim quæ ex hoſtibus iuſto bello capimus,iure naturæ
vel gentium noſtra fiunt, adeo, vt liberæ quoque perſonæ
captiuitatis iure(quo nunc vice ſeruitutis vtimur) obſtri-
b *ctæ ſint ſub pœna nominis &* b *fama.* † *Sed vnde peten-*
2 *da eſt ratio* c *naturalis? Reſpondeo,ſi defenſio priuata eſt*
c *iuris naturalis, ergò multo magis publica. Vnde qui ſic*
delinquit, aut vim exercet, turbando humanam ſocieta-
tem ac quietem, vt defenſio aduerſus eum belli ſuſcipien-
da ſit, is quoque indignum ſe facit vt rebus eius parcatur,
d *nam nec perſonæ quidem* d *parcendum eſt: Sicut ergo ca-*
pti in bello, ita eorum quoque res efficiuntur capientium.
hoc tamen legibus ſic dictantibus ad res mobiles, & quæ
3 *in hoſtium fuerint dominio,reſtringi debet.* † *Nam immo*
e *bilia bona fiſco* e *applicantur. Et hoc iure gentium. Iure*
autem ciuili ea tota res arbitrio Imperatoris vel Ducis
belli committitur, qui prædam inter milites pro cuiuſque
f *meritis* f *diſtribuere debet.* † *Porro an iuſta ſint bella,quæ*
4 *inter ſe Chriſtiani inſatiabili odio quotidie exercent, non*
huius eſt loci diſputatio, certè pleraque latrocinijs ſimilio-
g *ra* g *ſunt. Conſuetudine vero generali apud omnes Chri-*
ſtianos receptum eſt, etiam tum, cum iuſta cauſa belli
h *prætenditur,captiuos non fieri* h *ſeruos. hoc enim iure con*
tra immaniſſimos tantum hoſtes Turcas & Saracenos vti-
mur: qui viciſſim noſtros, ſi quando capiunt, in inclemen-
i *tiſſimam duriſſimamque ſeruitutem* i *redigunt.*

ADDITIONES.

a lib.1.Polit.cap.5.
b Vt hic & d.l.naturalem.§.vlt.& d.l.adeo de acq.rer.dom.
c l.vt vim,ff.de iuſt.& iure.
d dictis iurib.
e l.20.ſi captiuus.ff.de capti.& poſtli.reuerſ.
f l.in agris.16. hoc tit.l.item ſi verberatum, §.1.de rei vendic.l. 11. Luci.de euict.l.is qui prædam, 14.ad l. Iuliam peculatus,l.pen.§.ſimili.& ibi Bal. C.de don. Bart. in l.28. ſi quis bel.de cap.
g Aret.in l.qui à latronib.de teſtam.
h Ang.hic.& §.eius qui inf.quib.non eſt permi.fac.teſtam.
i Alc.in l.118.hoſtes,de verbor.ſign.

§.Item lapillis.

1.4 *Inuenta in littore maris occupantiũ fiunt iure naturali.*
2 *Inuenta in loco priuato, vel publicis itineribus,nõ fiunt inuentoris.*
3 *Inuentor an ſolo aſpectu rem inuentam acquirat.*
5 *Gemmæ,lapilli,margaritæ,quomodo differant.*
6 *Defenſi ea in re Iuriſconſulti contra Vallam.*

Item a lapilli, & gemmæ, & cætera, quæ in littore maris inueniũtur, iure naturali ſtatim inuentoris fiũt.

1 *Tertia cauſa, quæ dominium iure naturali præſtat, eſt*
inuentio. Nam ſi quis lapillos precioſos,aut gemmas, vel
aliam quamcunque rem, à nullo vnquam poſſeſſam, in
littore maris inueniat & apprehendat, iure naturali eius
a *fit* a *dominus,* Dixi,in littore maris. † *quia ſi quid in lo-*
2 *co priuato, vel publicis itinerib. reperiretur, inuentoris*
b *non* b *fieret.addidi,&* apprehendat. † *Quoniam etſi du-*
3 *bitari ſoleat an ſolo aſpectu & inuentione talis rei poſſeſ-*
ſio acquiratur, crebrius tamen receptum eſt, inuentionem
ſolam non ſufficere,niſi ſimul ſit voluntatis acquirere pa-
c *ſantis exterior aliqua* c *declaratio.* † *Colligitur autem na*
4 *turalis ratio in hac ſpecie ex prima illa regula,quam Im-*
d *perator* d *tradidit. Nam cum hæres in nullius bonis vn-*
quam fuerint,merito cedunt occupanti.
5 a Lapilli. † *Differunt autem inter ſe gemmæ, lapilli, &*
margaritæ. Gemmæ *enim pellucidæ materiæ ſunt,vt ſma*
ragdi,chryſolithi,amethyſti: lapilli *verò ſunt non tranſlu-*
centes,vt Obſidiani,& Veientani. At margaritæ *nec lapi*
des nec gemmæ ſunt,ſed conchæ ſeu vniones quæ in rubro
e *mari creſcunt & coaleſcunt. Ita probant Sabinus &* e
6 *Vlp.* † *Et quamuis Valla* f *hanc Iuriſconſultorum do-*
f *ctrinam impugnet, lapillum, ſi magnus eſt, gemmam*
eſſe aſſerens, quo nomine,et margaritam dici poſſe putat:
tamen pro Iuriſconſultis non modo etymus eſt: (videtur
enim gemma dicta quaſi gemma, propter tranſlucentem
naturam)ſed & rationes à Valla adductas per quam fri-
g *gidas eſſe, Alciatus* g *doctè oſtendit.*

ADDITIONES.

a Hinc,& d.l.item lapil.ff. de rer.diu.l.3.§. Neratius, de acquir. poſ.13.ſi Barſatorem,C.de fideiuſ.
b §.vlt.inf.hoc tit.
c dictis iuribus præallegatis.
d §.feræ igitur.
e l.1.& l.21.& fi.non ſunt.in fi.de auro & argento leg.
f lib.6.Elegat.c.vlt.
g l.4.de verbor.ſig.

§.Item ea quæ.

1 *Procreatione animantium acquiritur dominium.*
2 *Nati ex ancillis noſtro dominio ſubſunt.*
3 *Serui non ſunt in fructu.*

Item ea quæ animalibus dominio tuo ſubiectis nata ſunt, eodem iure tibi acquiruntur.

1 *Quarto acquiritur dominium iure naturali,per procrea*
a *tionem animalium,quæ ſunt in noſtra* a *poteſtate. Ratio-*
nem autem ex eo licet petere: cuius enim eſt rei principa-
lis dominium, ad eundem & partus acceſſorij dominium
b *ſpectare debet.* b † *Sicut & partus ex ancillis noſtris nati,*
2 *iure gentium noſtri* c *efficiebantur. Eſt tamen differentia*
c *in hoc,quia bruta animantia in fructu computantur, ſerui*
d *autem ex ancillis noſtris progeniti,non* d *item. Perabſur-*
dum enim eſſet & inhumanum, hominem in fructu eſſe,
præſertim cum,quod ad ius naturale attinet,omnes homi-
e *nes æquales* e *ſint.* † *Hinc etiam obtinuit,fructuarium in*
3 *ancillæ partu,nihil iuris habere,ſed eum partum ad domi*
f *nium proprietatis* f *pertinere.*

ADDITIONES.

a Vt hic.& l.2.item quæ,ff.hoc tit.
b l.3.ff.de pec.legat.
c §.ſerui autem ſupr.de iure perſon.
d §.in pecudum,inf.eod.
e l.33.quod attinet de reg.iur.
f l.75.vetus,de vſufru.Pau.Sent.lib.3.tit.9.

§.Præ-

Digitized by Google

§. Præterea quod.

1 *Alluuione acquirimus rerum dominia.*
2 *Alluuio quid?*
3 *Aluuio in publico tantum flumine exiſtit.*
4 *Alluuionis adiectio fundi vſufructuarium ſequitur.*
5 *Impulſio quid? & ea dominium non acquiri.*
6 *Trabes & ligna an per alluuionem accedant.*
7 *Quomodo cognoſcatur, an arbores radices egerint.*
8 *Cuilibet perito in arte ſua credendum.*

a Præterea quod per alluuionem *b* agro *c* tuo flumen adiecit, iure gentium tibi acquiritur. Eſt autem alluuio, incrementum latens. Per aluuionem autem id videtur adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi nõ poſſit, quantum quoque temporis momento adijcitur. *d* Quod ſi vis fluminis de tuo prædio *e* partem aliquam detraxerit, & vicinio prædio attulerit: palam eſt, eam tuam permanere, *f* Planè ſi longiore tempore fundo vicini tui hæſerit, arboreſque quas ſecum traxit, in eum fundum radices egerint: ex eo tempore videntur vicino acquiſitæ eſſe.

1 *a* Præterea. † *Quinto nanciſcimur rerum dominia iure naturali, per alluuionem: quæ tacita quaſi quadam occupa*
a *tio dici a poteſt. Ratio autem ex natura ita petitur. Nam cum nullus hic verſetur poſſeſſoris animus, nullum eius factum, quo magis alieno fundo quicquam detrahatur, & ſuo adijciatur: conſequens eſt, ipſam naturam ſuapte ſpon-*
2 *te per alluuionem id appropriare fundo, cui accedis.* † *Dicitur autem hic,* quod alluuio ſit latens incrementum, *hoc eſt, occultum, ſenſimque procedens augmentum: quando, ſcilicet flumen publicum ex vna parte per minutiſſimas particulas addit, ex alia, id eſt, ex oppoſito diminuit, & corrodit adeo latenter, vt per imbecillitatem viſus humani cognoſci minimè poſſit, quantum quoquo temporis momento accedat. Quis enim arenam, quæ in formam agri paulatim redigitur, dinumerare, vel per ſingula momenta deſignari aut intelligere queat? Hanc tamen Iuſtiniani definitionem Hotoman. in comm. ver. Iur. vt parum aptam, & à verborum proprietate alienam reprehendit.*
3 † *Dixi autem,* flumen publicum: *quia in publico tan-*
b *tum, non etiam priuato flumine, aut lacu, vel ſtagnis* b *alluuio agnoſcitur.*

b Agro. *Hoc eſt, cuiuſque generis fundo.*

c Tuo. *Nam vt alluuio omnino tua fiat, oportet tuum eſſe*
4 *fundum, cui acceſſit.* † *Quod ſi ſolum habes vſumfru-*
c *ctum, ſolus quoque aluuionis vſusfructus* c *tuus erit. Semper enim rei principalis naturam alluuionis adiectio ſequitur: idque multis exemplis Balduin. hic docet.*

5 *d* Quod ſi vis fluminis. † *Quando fluminis impetu ali-*
d *qua fundi portio alteri fundo adijcitur, tunc dicitur fieri* d *impulſio: veluti ſi fluminis inundatio adparenter partem agri mei vi aquæ abſtulerit, tuoq; agro adduxerit, tibi nõ acquiritur, ſed mea remanet, cuius prius erat: vnde eam vendicare poſſum, dummodo tibi & damni infecti, & de*
e *prætorio quoque damno, ſi quod* e *accepiſti, caueam.*

e Partem ali. *Cuius adparens ſit auulſio, nec leue damnum.*

f Planè ſi longiori. *Et ſic hoc caſu ceſſabit vendicatio,*
f *& quæuis alia eius rei* f *perſecutio: Imputet enim ſibi, quod tanto temporis ſpacio, ablatam fundi ſui cruſtam repetere neglexerit: niſi forte, vel alterius induſtria, arbor in fundum tuum translata eſſet, ibidemq; coaluiſſet: nam*
g *tunc vtilis mihi. rei vendicatio* g *competit.* † *Nunquid*
6 *autem trabes & ligna, aut id genus alia, quæ terra nõ coa-*
b *leſcunt, accedant nobis per alluuionem? Et Baldus* h *rectè cenſet, non accedere, cui reliqui ſubſcribunt: quia non ſunt concreta ſeu coniuncta. ideoque dominus, ſi de damno præ-*
i *terito, & futuro cauere non detrectet, ea vendicare* i *po-*
7 *terit.* † *Sed quomodo cognoſcere poſſum, an arbores in fundo alterius radices egerint? Reſpondeo, eiuſmodi in re ſtan-*
K *dum eſſe ruſticorum* K *iudicio, qui harum rerum peritiam habent. nam & aliàs, an terra ſit bene culta vel ſeminata vel vinea putata, item an ſit flumen, vel riuus, ruſticis de*
l *hoc teſtificantibus* l *creditur. Quemadmodum & ſi de fi-*
m *nibus agrorum ſit contentio, menſori permittitur* m *re-*
8 *nunciatio.* † *Cuique enim de his quæ ſunt artis ſuæ, vel*
n *profeſſionis, fides habenda* n *eſt: niſi in alterutram partem iniquum arbitrium videatur, qua ſpecie non ſecus atque à Iudicibus appellatio admiſſa eſt.*

ADDITIONES.

a Vt hic & l. adeo, §. 1. ff. eo. l. 1. & 2. C. de alluu.
b l. locus, hoc tit. Bal. in Rubr. ff. eod. Ang. hic.
c l. 10. item ſi fund. §. hinc in eius, de vſufr.
d Placent. hic in Summa.
e l. 9. hoc amplius §. Alphenus. & 8. Neratius, & ibi Dd. ff. de damno infecto.
f d. l. adeo, §. quod ſi vis, hoc tit.
g l. 5. idem Pomponius, §. de arbore, de rei vend.
h In Rubr. ff. de rer. diu. col. 7.
i l. 4. ſi quis nec cauſam, §. vlt. ſi cert. petat.
k Dd. hic. & l. 12. ſeptimo menſe de ſtat. hom.
l l. 1. §. 1. de flum.
m l. 1. ſi menſor. falſum modum dix.
n dict. iurib. & c. ſignificaſti. de homicid. & l. 1. in princ. de ventre inſpiciendo.

---

§. Inſula.

1 *Inſula quid: & quotuplex ſit.*
2 *Inſula pro ædibus accipitur.*
3 *Occupaſſe inſulam quis dicatur.*
4 *Inſula tribus modis in flumine naſcitur.*
5 *Agri dicuntur habere frontem, inſtar hominis.*
6 *Si per vnum pedẽ inſulæ te propior ſim, cuius ſit inſula.*
7 *Inſula quando ceſſet eſſe communis, nec diuidatur.*

a Inſula quæ in mari nata eſt (quod raro accidit) *b* occupanti fit. *c* nullius enim eſſe creditur. At inſula in flumine nata (*d* quod frequenter accidit) ſi quidem mediam partem fluminis tenet, *e* communis eſt eorum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia poſſident, *f* pro modo ſc. latitudinis cuiuſque fundi, quæ prope ripam ſit. Quod ſi alteri parti proximior ſit, eorum eſt tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia poſſident. Quod ſi aliqua parte diuiſum ſit flumen, deinde infra vnitum, agrum alicuius in formam inſulæ redegerit: eiuſdem permanet is ager, cuius & fuerat.

a Repertitur. *Iuſtinianus iterum ad acquiſitionem re-*
1 *rum, quæ per occupationem contingit.* † *Et quia de inſula hic tractatur; ſciendum eſt, inſulam eſſe terram in flumine mariue aquis circumfluam, quæ ob ſpiritum ſolo erumpe-*
a *re non volentem* a *enaſcitur. Et eſt duplex: alia naturalis quæ ſemper fuit, vt eſt Corſica, Sardinia, & ſimiles, de qua hic non agitur: alia caſualis, ſiue accidentalis, quę in flumine ſæpe, in mari perraro naſcitur, quemadmodum hic Imp. ait. Naſci autem dicitur, cum iam primum appa-*
2 *rere cœpit,* † *Sed & ędes quę non coniunguntur, vel publicę vel priuatæ, inſulę dicuntur, ad ſimilitudinem terra-*
b *rum, quę aquis cinctę* b *ſunt. Qua acceptione Iulius* c *Ca-*
c *pitolinus, trecentas & quadraginta inſulas Romę incendio abſumptas fuiſſe refert. Et Tacitus libro 15. tradit,*

Digitized by Google

dit, Neronem conſtituiſſe, vt ne communione parietum,
ſed proprijs quæque domus muris ambirentur.
3 b Occupãtis ſit † *Occupare autem inſulam is dicitur, qui*
ipſam eo modo ingreditur, vt totam occupet: nec oportet
d *ipſum ſingulas partes eius vel glebas* d *circumambulare.*
Occupantis autem ſit inſula, quo ad dominium & proprie
tatem tantum: ſecus quo ad iuriſdictionem: nam hoc reſpe-
e *ctu, eius eſſe cenſetur, qui maris illius in quo* e *emerſit, ve-*
lut dominus eſt.
c Nullius enim. *Sicut & ipſum mare: & per conſequens,*
ſit occupantis naturali ratione.
4 d Quod frequenter. † *Poteſt enim in flumine inſula tri-*
bus potiſſimum modis naſci. Primo, cum agrum qui nul-
lius erat, amnis circumfluit. Deinde, cum eum locum qui
aluei erat, ſiccum relinquit & circumfluere cœpit. Tertio,
cum paulatim coalluendo auxit: ſicut alibi Iuriſconſul-
f *tus* f *explicat. Cæterum primus modus huc non pertinet:*
alij duo poſteriores modi huc referri poſſunt.
e Communis. *Quod ad dominium attinet: ſecus reſpectu*
poſſeſſionis. Nam cum ſit locus diſtinctus ab agro & aqua,
g *quæ dubitur inter agrum & inſulam, neceſſe eſt illam* g *ap*
prehendere.
f Pro modo ſci. latitudinis. *Id eſt, frontis cuiuſque agri.*
5 † *Habent enim agri frontem, ad ſimilitudinem hominis:*
illaque dicitur in agro frons, quæ verſus inſulam reſpicit,
h *vt eleganter,* h *Baldus declarat. Poteſt autem latitudo*
agri ſic colligi: quantum enim cuiuſque agri ſpacium pro-
pe ripam eſt, tantum quoque habet ſpacium in inſula, recta
i *linea per inſulam* i *transducta.* † *Pone vero me per vnũ*
6 *pedem duntaxat inſulæ proximiorem eſſe, quàm tu ſis, an*
totam mihi inſulam vendicare poſſim? Labeo reſpondit,
me vnum tantum pedem plus habiturum. Eſt enim inſu-
la diuidua, & poſita ab extremitate vtriuſq; præſidij, mei
& tui chorda, ſi cadit recta linea & complicata per me-
dium, vſque ad medium chordæ illiuſque puncti indiui-
k *dui, mea cenſebitur inſula, reliquum tuum* k *efficietur.*
7 † *Quandoque tamen inſula non eſt cõmunis nec diuiditur,*
l *vt ſi agri eſſet* l *limitati, quoniam in his ius alluuionis*
m *non* m *agnoſcitur. Erit igitur talis inſula occupantis. De-*
inde ſi qua inſula virgultis tantum, vel quauis alia leui ma
teria ita ſuſtinetur in flumine, vt eius ſolum non tangat,
ſed ſemper fluctuet, ac mutetur, tunc ſimpliciter ipſius flu
n *minis eſt, & quaſi publica* n *cenſetur.*

ADDITIONES.

a Plin. lib. 2. Natural. hiſt. cap. 88.
b Alc. in l. vrbana. §. inſularius. ff. de verb. ſign.
c In vita Antonini Pij.
d l. 3. in princ. de acq. poſſ.
e l. adeo §. inſula hoc tit. l. 9. inſulæ de [illegible] d. l. 6. illicitas §. qui vniuerſas, de offi. præſi.
f l. 30. ergo. §. trio. ff. de acq. rerum dom.
g d. l. 3. in princ. Bar. in tractatu de inſula.
h In Rubr. de rer. diuiſione.
i l. 29 inter eos de acq. rer. dom.
k l. arbor. ff. com. diuid. Bald. in d. Rubr. de rer. diuiſ. ang. hic.
l l. 1. §. inſula de fluminibus.
m l. 6. in agris hoc tit.
n l. pen. §. idem iuris eſt hoc tit. Cantiunc. hic in ſua Parap.

---

§. Quod ſi naturali.

1 *Aluei ſignificationes variæ.*
2 *Alueus eſt iuris publici.*
3 *Alius a flumine derelictus, eſt circum colentium.*
4 *Alueus quando habeatur pro derelicto.*
5 *Flumina cenſorium vice funguntur.*
6 *Ager ita inundatus, vt eius forma non amplius appa-*
reat, cuius fiat. 7.
8 *Non ſuperſtitioſè inhærendum ſubtilitatibus iuris.*
9 *Inundatione agri poſſeſſio amittitur, non dominium.*
10 *Quæ ſit diuerſitatis ratio.*

Quod ſi *a* naturali alueo in vniuerſum *b* derelicto ad aliam partem fluere cœperit: prior quidem alueus eorum eſt, qui prope eius prædia poſſident: pro modo ſcilicet latitudinis cuiuſque agri, quæ prope ripam ſit: *c* nouus autem alueus eius iuris eſſe incipit, cuius & ipſum flumen eſt, id eſt, publicus. Quod ſi poſt aliquod tempus ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen, rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui prope ripam eius prædia poſſident. Alia ſane cauſa eſt, ſi totus ager *d* inundatus fuerit: Neque inundatio *e* fundi ſpeciem commutat: & ob id, ſi receſſerit aqua, palam eſt, tum fundum eius manere *f* cuius & fuit.

1 *Alueus plures habet acceptiones: nam & vaſculum*
vimineum dicitur, in quo quid propter concauitatem re-
a *ponitur: & pro loco capitur, vbi apes* a *mellificant. Et eſt*
alueus *tabula, in qua teſſeris ſiue taxillis luditur: vt apud*
Plinium: M. Meſſala, *inquit,* pridie kal. Octob. diem natalis ſui egit, transtulit alueum cum taſſeris luſorum. *quo ſenſu* alueolum *pro tabula luſoria dixit Feſtus lib.* 1.
Hoc verò loco foſſam denotat alueus, per quam flumen la-
b *bitur. Vnde Baldus* b *alueum appellat, ventrem flumi-*
nis. Sicut enim ſtomachus vinum continet, ſic alueus ſu-
2 *prà ſe complectitur aquam.* † *Eſt autem alueus publici*
iuris, donec fluuium continet, eique deſeruit: cum verò flu-
men alueum omnino deſerit, ceſſat eſſe iuris publici, etiam-
ſi dimittat cum impetu, quem omnes poſſunt cognoſcere:
3 † *efficiturque eorum, qui iuxta alueum prædia poſſident,*
pro modo ac regione cuiuſq; prædij prope conſiſtentis. Nã
c *ad eundem modum diuiditur alueus inter* c *vicinos, ſicut*
d *inſula in flumine orta; quod ſupra attigimus.*
e a Naturali alueo. *Quod* e *æſtate magis deſcernitur, quã*
hyeme.
4 b Derelicto. † *In totum, ita vt redire non poſſe videatur.*
f *Secus ſi hominis induſtria fiat, vel facile redire* f *poſ-*
g *ſit, quod Bart.* g *potius hyeme quam æſtate cognoſci poſ-*
ſe tradit.
5 c Nouus autem. † *Aetiologia eſt: quia flumina Cenſo-*
rum vice funguntur, vt ex publico priuatum faciant, &
h *ex priuato in publicum* h *addicant.*
d Inundatus. *Alueo ſcilicet fluminis non mutato, ſed*
effuſis, quæ ſupra eum excreuerant, vndis. ſeparat ergo
Imp. Inundationem ab Alluuione.
e Fundi ſpeciem. *Id eſt, formam agri: neque enim deſi-*
6 *nis eſſe, ager, non mutata forma.* † *Quid autem ſi forma*
agri amplius non appareat? (quem caſum Iuſtinianus hic
prætermiſit, qui tamen valde elegans eſt.) Et ſummo iu-
re quidem is, cuius ager fuerat, nihil reliqui in eo habet.
Ager enim ille qui fuerat, deſiit eſſe, amiſſa propria for-
ma: & qui vicinum prædium nullum habet, non poteſt
7 *ratione vicinitatis vllam partem in alueo habere.* † *Sed*
quia tum maximè diſceditur ab æquitate, cum ſuperſti-
tioſè adhæretur ſubtilitatibus iuris: ideo hac in ſpecie be-
i *nigne Caius* i *ſubdit, vix eſſe, vt id obtineat: inſpecta ſci-*
licet æquitate. quia is ager qui occupatus fuerat; ad prio-
rem dominum redibit, inſpecta æquitate nam ſi vix k *ob-*
tinet ſi rigorem iuris conſideremus: quia quod vix ſit,
vtique

Digitized by Google

vtiqae ſit. Sed æquitas præualere debet, vt ad primum do-
8 *minum reuertatur.* † *Hinc elegans urgumentum ducitur,*
non ſuperſtitioſè inhærendum eſſe iuris ſubtilitatibus.
l *Nam plerumque ſub autoritate iuris periculoſè* l *erratur.*
Vnde & illud apud Comicum, Summum ius, ſumma in-
iuria. *Prædicta vera ſunt niſi flumen agrum alicuius tan-*
quam alueum, per decennium domino præſente, vel vigin-
ti annos eo abſente occupatum tenuerit. Nam poſtea etſi
deſeratur alueus, priori domino non reſtituitur, quoniam
m *tanto tempore quilibet* m *præſcribit: ideoque & flumen*
iam habet titulum. Et hoc non ſolum in toto fundo, ſed in
qualibet eius parte locum habet. Sed etſi flumen mutauit
alueum ſenſim recedendo, illud ſpacium quod poſt ſe reli-
quit, primo domino non acquiritur, ſed alluuione fit eius
n *qui propria habet prædia, etſi nihil* n *adijciat.*
9 *f* Cuius & fuit. *Ante inundationem.* † *Et obſerua, quod*
inundatio fluminis, poſſeſſionem quidem agri qui inunda-
tus eſt, auſert, dominium verò minime: eius enim remu-
o *net ager inundatus, cuius erat ante* o *inundationem. niſi*
p *inundatio ſit* p *perpetua, aut alluuionem efficiat. nam tūc*
q *& proprietas & vſusfructus* q *deperditur. Aqua autem*
recedente ab inundato agro, eius poſſeſſio ſtatim reſtitui-
tur priori domino, ſine noua apprehenſione: vt Angel. do-
10 *cet* † *Sed cur poſſeſſio agri inundatione perit, & nō etiam*
r *dominium? Quoniam* r *poſſeſſio quidem facti eſt, ſoloque*
animo pendet: vnde quàm primum deponitur animus poſ
ſidendi, amittitur poſſeſſio; dominium verò iuris eſt, nec
s *ex animo pendet, ſed in re conſiſtit: ideo facile non* s *re-*
mittitur.

ADDITIONES.

a §. apium. ſu. eo.
b In d. rub. de rerum diuiſ. col. 4.
c Hic, & l. adeo §. quod ſi toto hoc tit.
d §. proximæ præcedente.
e l. 1. § is autem, ne quid in flum. pub.
f l. 1. §. quotidiana de aqua plu. arcen.
g In trac. de alueo.
h l. 30. ergo. §. alluuio, hoc tit. & l. proponebatur de iud.
i d. l. adeo, §. ſi cuius tamen. in fi. hoc tit.
k Placen. hic in ſumma.
l l. 91. ſi ſeruum, §. ſequitur. de verb. obl. facit, l. ſi tibi dederim. 25. de dom.
m Bar. in tract. de alueo. Ang. hic.
n Bar. loco prædicto. Bald. in rub. de rer. diui. col. 9.
o Hic. & d. l. adeo §. aliud ſane.
p l. pen. de rer. diuiſ.
q l. 13 ſi ager. qui. modis vſusfr. amittatur.
r l. 12. cum vnus. §. vlt. de bon. auto. iud. poſſeſ.
s l. 17. ſi quis vi. §. differentia de acq. poſſ.

§. Cum ex aliena.

1 *Specificatio quid? & verbum, materia, quomodo hic accipiatur.*
2 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
3 *Quod proprium alicuius eſt, ſine ipſius facto ad alium non transfertur.*
4 *Materia quid, & quomodo à ſubſtantia & forma differat?*
6 *Determinatio thematis huius §.*
7 *Accurſij error.*
8 *Ius naturale non dat locum malæ fidei.*
9 *Mulſum quid?*
10 *Emplaſtrum, cataplaſma.*
11 *Armarium, & penarium, quid ſint.*
12 *Quomodo ſuccurratur domino materiæ, contra ſpecificantem.*
13 *Frumentum excuſſum, licet non poßit reduci ad ſpicas, manet tamen primi domini.*
14 *Specificatione vt acquirimus, quæ & quot numero ſint neceſſaria.*

a Cum ex aliena materia ſpecies aliqua *b* facta ſit *c* ab
aliquo, quæri ſolet, quis eorum naturali ratione domi-
nus ſit: vtrum is qui fecerit, an potius ille qui materiæ
dominus fuerit. vt ecce, ſi quis ex alienis vuis aut oliuis,
aut ſpicis, vinum aut oleum, aut frumentum fecerit:
aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fece
rit, vel ex alieno vino & melle *d* mulſum miſcuerit: vel
ex medicamentis alienis, *e* emplaſtrum aut collyrium
compoſuerit: uel ex aliena lana veſtimentum fecerit:
vel ex alienis tabulis nauem, vel *f* armarium, vel ſubſel
lia fabricauerit. Et poſt multam Sabinianorum & Pro-
culianorum ambiguitatem, placuit media ſententia exi
ſtimantium, ſi ea ſpecies ad priorem & rudem mate-
riam reduci poſſit, eum videri dominum eſſe, *g* qui ma
teriæ dominus fuerit, ſi non poſſit reduci, eum potius
intelligi dominum, qui fecerit: vt ecce, vas conflatum
poteſt ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri re-
duci. Vinum autē, vel oleum, aut frumentum, ad vuas,
vel oliuas, *h* vel ſpicas reuerti nō poteſt: ac ne mulſum
quidem ad vinum & mel reſolui poteſt.
a Cum ex aliena. *Sexto acquirimus dominium iure na-*
1 *turali, per ſpecificationem:* † *Eſt autem* Specificatio, *quā-*
do noua ſpecies bona fide formatur, & conficitur, ex alie-
a *na* a *materia, & de hac, præſenti §. agitur. Cæterum, ma-*
teria hic dicitur, non quæ formam careat, ſed cui noua for-
2 *ma attribuitur.* † *Cauſas autem dubitandi* 2 *huius §. the-*
mate præbuerunt veterum Iureconſultorum diuerſæ, &
quaſi ex diametro pugnantes ſententiæ. Maſſurius enim
Sabinus & Caßius Longinus reſponderunt. ſi quis ſuo no-
mine ex aliena materia ſpeciem nouam feciſſet, illum fa-
ctæ ſpeciei dominum permanere, cuius materia fuerat: id-
3 *que duab. potiſſimum rationibus.* † *Primò, quia quod pro-*
prium alicuius eſt, non debet ſine ipſius facto ad alium
b *transferri.* b *Deinde, quia ſine materia nulla ſpecies, nul-*
lum opus effici poteſt. Merito ergò dominus materiæ eſt
c *præferendus in dominio* c *rei.* † Materiam *autem appel-*
4 *lamus, vnde quid conficitur: vt in cypho metallum, in cō-*
tractu conſenſus: differtq; à ſubſtantia & forma. Siquidē
ſubſtantia *eſt, per quam materia in certam ſpeciem dedu-*
citur, vt in vaſis vel veſtibus, artificium: in emptionis con
tractu, precium: Forma *verò eſt, quæ certa illi ſpeciei no-*
men dat. Alias tamen in iure noſtro pro forma id requiri
dicitur, quod ordinem reſpicit: vt in ſtipulatione, quod præ-
cedat interrogatio, & in continenti ſequatur reſponſio.
5 † *Ad propoſitum redeundo. Nerua & Proculus contra pu*
tarunt, hunc eſſe dominum, qui ſpeciem feciſſet; ea ratione:
quia quod factū eſt, antea nullius fuerat, imò ne erat qui-
dem, cum ſit noua ſpecies: ergo faciens debet cenſeri domi-
d *nus. Sic argumentatur eleganter Paulus:* d Vel quæ ipſi
inquit vt in rerum natura eſſet, facimus. *quaſi diceret:*
forma dat eſſentiam rei: ſed is qui fecit rem, addidit, for-
e *mam: ergo eſſentia & dominium rei debetur ei.* e *Hanc*
Iuriſconſultorum diſcordiam pleriq; veterum diſtinctio-
nis fœdere conciliarunt: quam diſtinctionem hoc loco Iu-
6 *ſtinianus comprobat.* † *Quia aut ea ſpecies ad priorem &*
rudem materiā redigi poteſt, & vera eſt Sabini ſententia:
ob id certè, quoniam ſpecies non videtur nouā formam ſu-
ſcepiſſe, quæ tam facilè reſolui poteſt in priſtinam & rudē
materiam, aut verò reduci non poteſt, & eo caſu Proculo
ſubſcribitur: vt is videatur dominus, qui fecit nouam ſpe-
ciem. Nam vbi ſpecies non poteſt ad priorem materiā re-
ſolui, materia habetur pro deperdita. Materia autē deper-
dita, dominium quoque eius ſublatum cenſetur. Vides er-
go per mediam quandā ſententiam vtrique rationi natu-
rali, conciliatis Iuriſprudentū opinionibus, aliquid tribui.

7 *b* Facta ſit. *Accurſ. ita intelligit, quod etiamſi cœperit*
tantum fieri ſpecies ex aliena materia, ſtatim eius domi-
nium acquiratur ſpecificanti: cum res cœpta pro completa
habeatur. Sed hæc expoſitio vulgo improbatur: & merito.
Cum enim verbo (facta ſit) vtatur text. quod rẽ perfectam
f *ſignificat: ergo de ſpecie perfecta accipi debet.* f *Ego etiã*
alia ratione idem ſenſerim: quia cum fiat mentio de domi-
nio auferendo ab aliquo, & alteri acquirendo, ſtrictior de-
bet fieri interpretatio, vt tum demum priuetur quis domi-
g *nio, ſi res perfectè ſpecificata fuerit.* g
8 *c* Ab aliquo. † *Subaudi, bona fide: quia ius naturale, de*
cuius acquiſitione hic tractamus, nullum dat locum ma-
læ fidei.
9 *d* Mulſum. *Eſt genus potionis, quod fit ex melle & vino,*
præſertim veteri, quod facilimè incorporatur, & hoc po-
h *tionis genus Græcis οἰνόμελι vocatur. Vlpianus* h *tamen*
aliud mulſum, quod vino non adnumeratur: aliud gnome-
li, quod vini appellatione vtique contineatur, intellexiſ-
ſe videtur.
10 *e* Emplaſtrum. † *Emplaſtrum ex diuerſis rebus confin-*
gi & formari conſueuit, quod hodie vnguentum dicitur,
i *ſed barbarè: periti cataplaſma ſiue malagma* i *vocant: ta*
metſi inter hæc diſcrimen notatum ſit a Cor. Celſo, lib. 4.
11 *f* Armarium. † *Eſt autem armarium, locus vbi arma*
reponuntur, & naualia: aliâs armamentarium dicitur:
quale fuit illud, quod Athenis Philon fabricauit, mille
capax nauium. Et conſuetudine verò armarium pro loco
accipitur, vbi cibaria & ſimilia recondimus. Peſlus pe-
K *narium, nonnulli penariã cellam vocant. Vlpianus* K *Ar-*
marium pro Bibliotheca vſurpauit.
12 *g* Qui materiæ dominus † *Quamuis autem faciens no-*
uam ſpeciem, fiat dominus hoc caſu ſpeciei; poteſt tamen
materiæ dominus aduerſus eum, actione in factum experi-
l *ri, vt ſuæ materiæ æſtimationem conſequatur.* l *Aliàs e-*
nim ſpecificans cum alterius detrimẽto fieret locupletior,
m *quod contra naturam* m *eſt.*
h Vel ſpicas. *Iuſtinianus exempli tantum cauſa ſcripſit,*
frumentum de ſpicis ad priſtinam materiam reuerti non
poſſe; ob id tamen non innuit, idem iuris eſſe in omnibus
13 *exemplis poſitis.* † *Excutiens enim ſpicas, cum non faciat*
nouam ſpeciem ſed eam quæ eſt, detegat: conſequitur, ex
alienis ſpicis excuſſum frumentum manere eius, cuius &
n *ſpicæ fuerunt. ſicq; non aduerſatur, quod Caius* n *ſcribit,*
non eſſe dubitandum, quin ex alienis ſpicis excuſſum fru-
14 *mentum eius ſit, cuius & ſpicæ fuerint.* † *Ex hoc toto con-*
textu diſcendum eſt, tria requiri, vt quis ſpeciei ex aliena
materia factæ fiat dominus. Primum eſt, vt ſpecies non
o *poſſit ad antiquam rudem materiam* o *reſolui. Alterum*
vt is qui nouam ſpeciẽ induxit, ſuo id nomine fecerit: nam
p *ſi alterius nomine fecit, eius eſt, cuius nomine fecit.* p *Ter-*
tium, vt bona fides acceſſerit, hoc eſt, illæſa conſcientia,
quia materiam ſuam eſſe putauerit, errore ductus. Nam ſi
id mala fide feciſſet, ſciens materiam eſſe alienam, locum
haberet q *Regula:* Quod ex re noſtra fit, noſtrum eſt.
[illegible]t in vniuerſum ius naturale (de cuius acquiſitione hic
[illegible]amus) nullum vnquam dat locum malæ fidei.

ADDITIONES.

[illegible]um vide clarius explicatum in l. adeo. §. cum quis, vn
§. eſt deſumptus, de acq. rer. dom.
[illegible]d noſtrum, de legibus.
[illegible] cum quis, hoc iit.
[illegible] poſſeſſionum, ff. de acq. poſſ.
[illegible]anus, §. ſi quis, ff. ad exhib.
[illegible]uod quiſq; iuris.
[illegible]de conſt. princ.
[illegible]m, de tritico, vino & oleo leg.
[illegible]Cornucop.

K l. 52. librorum. §. chartis legatis, de leg. 3.
l text. in l. 24. in rem, §. item quæcunque, de rei vend. gl. hic. & l. 26. ſed ſi ex melis hoc cit.
m l. nam hoc, de cond. indeb.
n l. adeo, §. cum quis, de acq. rer. dom.
o Vt hic in tex. in ver. non poſſit.
p Ita loquitur l. 25. niſi voluntate, & l. 27. quicquid, §. vbi ſimul de acquir. rer. do.
q l. 49. ſolum de rei vend. l. 12. de eo. §. ſi quis ad exhiben.

§. Quod ſi partim.

1 *Differentia inter hunc & præcedentem §.*
2 *Et in hoc themate bonam fidem requiri.*

a Quod ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena ſpe-
ciem *b* aliquam fecerit quis: veluti ex ſuo vino & alie-
no melle mulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis me-
dicamentis emplaſtrum aut collyrium, aut ex ſua lana
& aliena veſtimentum fecerit: *c* dubitandum non eſt,
hoc caſu eum eſſe dominum, qui fecerit: cum non ſo-
lum operam ſuam dederit, ſed & partem eiuſdem ma-
teriæ præſtitit.

1 *a* Quod ſi. † *Inter hunc & præcedentem §. nulla eſt dif-*
ferentia, niſi quod hic de ſpecie tractatur, quæ fit ex alie-
na materia & noſtra: in præcedenti verò de ea, quæ ex alie-
na tantum fit.
b Aliquam fecerit. *Accedit autem in hoc themate, præ-*
ter rationes in præcedenti §. recenſitas, & illa, quod nouam
ſpeciem, partim ex ſua, partim ex aliena materia indu-
cens, non ſolum operam ſuam impendit ſed & partem
2 *eiuſdem materiæ præſtitit.* † *Neceſſe tamen eſt, vt ſpecifi-*
cans habuerit bonam fidem exiſtimans totam materiam
a *ſuam* a *eſſe.*
c Dubitandum non eſt. *Niſi illa noua ſpecies ad prio-*
rem materiam reduci poſſet: tunc enim fit communis, ha-
bita ratione materiarum: & vtrique dominorum, ſi alter
b *hoc petat, ſua materia* b *reſtituere.*

ADDITIONES.

a Propter. d. l. de eo. §. ſi quis ff. ad exhibendum.
b Glo. hic.

§. Si tamen alienam.

1 *Acceſſione acquirimus dominium: & acceſſio quid?*
2 *In acceſſione quæ ſit regula ſeruanda.*
3 *Si neſciatur, vtra rei alteri acceſſerit, neutra alij cedit.*
4 *Acceſſio fit & bona & mala fide: & quid vtrobique ſit iuris.* 5.
6 *Intexens mala fide ſuo veſtimento alienam purpuram, furti tenetur.*

Si tamen alienam purpuram veſtimento ſuo quis *a*
intexuerit, licet precioſior ſit purpura tamen *b* acceſ-
ſionis vice *c* cedit veſtimento: & *d* qui dominus fuit
purpuræ aduerſus eum qui ſurripuit, *e* habet furti a-
ctionem & condictionem: ſiue ipſe ſit qui veſtimentum
fecit ſiue alius. Nam extinctæ res, licet vendicari non
poſſint *f* condici tamen a furibus, & quibuſcunque
g alijs poſſeſſoribus poſſunt.

1 *Septimo* † *acquiritur titulus poſſidendi, & ex eo domi-*
nium, per acceſſionem: quæ fit, quando res alterius accedit
2 *reb. noſtris per humanum laborem & induſtriam.* † *Et*
a *hac in ſpecie obſeruanda eſt iuris regula, à Pomponio* a
tradita. Semper enim cum quærimus, quid cui cedat, illud
ſpectamus, quid cuius rei ornandæ cauſa adhibetur, ut ac-
ceſſio etſi precioſior ſit, cedat principali: verbi gratia, ſi au-
rum margaritarum aut gemmarum cauſa adhibitum eſt,
puta ut eo commodius geri poſſit, tunc margaritis gemmiſ-
que cedit. Sin verò contra margaritæ auro ornandi cauſa
b *adhibitæ ſint, tum auro cedunt.* b

a. Intexuerit. *Sic quoque in aliena purpura veſtimento*
alicuius intexta, animus intexentis conſiderandus eſt.
Nam appoſuit purpuram, vt eſſet acceſſoria, locum habet
c *§. noſter, aliâs ſecus.* c † *Hinc eſt, quod in tali ſpecie, ſi*
3 *reſciri non poſſit, vtra res alterius cauſa acceſſerit, neutra*
alteri cedere intelligatur, ſed qualibet res eius maneat, cu-
d *ius fuit.* d † *poteſt autem hæc acceſſio fieri vel bona fide,*
4 *quia intexens purpuram ſuam eſſe crediderit: vel mala*
quia alienam ſciuerit: & vtroq; caſu prior dominus amit
tit dominium purpuræ ob regulam prædictam, ei tamen
ex æquitate ſuccurritur. Habet enim aduerſus eum, qui id
bona fide fecit condictionem ſine cauſa, vel etiam actio-
e *nem ad exhibendum.* e *Si autem mala fide intexta ſit*
purpura, habet contra intexentem: & furti actionem ad
pœnam, & condictionem furtiuam ad rem ipſam perſe-
quendam, adeo vt vna alteram non tollat aut perimat: cũ
hæ actiones ex diuerſo fonte oriantur, & ad diuerſa com-
f *petant ſicut alibi docebitur.* f

b Acceſſionis vice. *Ergò prior dominus purpuræ amittet hoc caſu dominium. & purpura fit eius iure naturali, cuius veſtimento ornatus gratia intexta eſt.*

c Cedit veſtimento. *Iam confecto, & ſua forma cõſtante.*

d Qui dominus fuit. *Et iam deſijt dominus eſſe: quia purpura, quoad ſuperius dominium extincta videtur, cum intexta ſit veſtimento.*

6 e Habet furti actionem. † *Sed nonne intexens, acceſſio-*
g *nis iure effectus eſt dominus purpuræ?* g *quomodo ergò*
furti actione tenetur, cum quis rei ſuæ non poſſit furtum fa
h *cere?* h *Reſpondeo, eo ipſo, quod quis purpuram accepit*
alienam confeſtim furtum commiſiſſe intelligitur, etiam
antequam veſtimento acceſſerit: actio ergò ſemel nata, non
poteſt extingui facto delinquentis: aliàs in ipſius poteſta-
i *te eſſet, vtrum obligatus eſſet, an non quod lex* i *non patitur.*

k f Condici tamen. *Id eſt, peti actione perſonali.* k

g Alijs poſſeſſoribus. *Vt videlicet æſtimationem rei extinctæ conſequantur.*

ADDITIONES.

a l. 21. etſi non ſunt §. peruenianius de auro & arg. leg.
b d. §. peruenianius, & §. vlt. & l. ſeq.
c Glo. hic.
d l. 30. rerum mixtu. §. quid ergo in his, ff. de vſucap. & ibi Bar. & d. l. quicquid, de acq. rer. dom.
e Vt l. 1. in fi. ff. de condict. ſine cauſa & l. 6. gemma, ff. ad exhibendum.
f Per Ang. hic, & in §. ex maleficijs, §. ſic itaq; diſcretis infr. de actionibus.
g Vt hic.
h §. furti inſ. de oblig. quæ ex delicto naſc.
i l. 2. de eo quod cert. loco. & Ang. hic.
k §. appellam. inſ. de actioni.

§. Si duorum materiæ.

1 *Confuſione acquiritur dominium.*
2 *Electrum quid?*
3 *Corpus ex confuſione effectum eſt vtriuſque domini.*
4 *Libellus incertus quando admittatur.*
5 *Iudex poteſt ſuper incerto ferre ſententiam.*
6 *Voluntas & caſus fortuitus in confuſione æquiparantur.*

a Si b duorum materiæ voluntate dominorum confuſæ ſint: totum id corpus, quod ex confuſione fit, vtriuſque commune eſt: veluti ſi qui vina ſua confuderint, aut maſſas argenti vel auri conflauerint. Sed et ſi diuerſæ materiæ ſint, & ob id propria ſpecies facta ſit: forte ex vino & melle mulſum, aut ex auro & argẽto c electrũ: d idem iuris eſt. nam & hoc caſu commune eſſe ſpeciem non dubitatur. Quod ſi fortuito, & non voluntate dominorum confuſæ fuerint, vel eiuſdem generis materiæ, vel diuerſæ. idem iuris e eſſe placuit.

1 a Si duorum. *Octauo † acquiritur dominium iure natura-*
li, per confuſionem: quoniam ſi duorum dominorum mate-
riæ ſint confuſæ, voluntate eorum, aut etiam caſu fortuito,
corpus quod ex confuſione fit, commune eſt vtriuſque iure
naturali: Ratio autem ex voluntate colligitur: cui æquipa-
a *ratur caſus fortuitus, neutri imputandus.* a

b Duorum materiæ. *Scilicet eiuſdem generis vt differat a ſequenti. §.*

2 c Electrum. † *Electrum dicitur aurum, in quo quinta ar-*
b *genti portio* b *eſt. Suidas verò tradit eſſe aurum cum vi-*
trea quadam & lapidea confuſione: quod illuſtri nitore
ſplenderet. Sanè Homerus cum Menelai regiam laudare
vellet, eam auro, electro, argento, ebore coruſcare prodi-
dit. ſicque electrum ſecundas poſt aurum habere voluit.
3 d Idem iuris. † *Scilicet, quod corpus ex his confectum v-*
triuſque commune ſit, adeo, vt neuter totum; ſed quilibet
pro parte, quod ſuum eſt, vendicare poſſit: vt pote pro rata
c *ponderis, quod in maſſa habet.* c *Si autem incertum ſit,*
quantum quiſque in maſſa habeat, poterit præter rei ven-
d *dicationem communi quoque diuidundo agere.* d *Quan-*
quam enim actionis tempore rata non ſit certa. declaranda
tamen, & ad certitudinem reducenda eſt, cum in proceſſu
e *litis cauſam iudici probare* e *oportebit.* † *Illud enim com*
4 *muniter in iudicijs obſeruari ſolet, ſi quis eſt ambiguus,*
quantam partem petat, aduerſarij facto, vel caſu, quod in-
certus admittatur libellus: dum tamen in proceſſu cauſæ
f *iſta generalitas & incertitudo determinetur:* f *Amplius*
addit Angelus, quod etiam ſi in proceſſu non ſit declarata
5 *quantitas tamen rectè procedere iudicium. Ideoq; hanc*
iudicis generalem ſententiam (reſtituas illam quantita-
tem, quam Titius in maſſam per te conflatam contulit)
obtinere: ſi modo in executione fiat deinde quantitatis &
g *partis declaratio.* g
e 6 Eſſe placuit. † *Aequiparantur ergo in confuſione vo-*
luntas & caſus fortuitus: ita tamen fortuito confuſa ma-
teriæ communicantur, ſi non ſit facilis earum reductio ad
priorem materiam. Nam ſi facilis eſt reductio, aliud di-
cendum erit: ut ſi plumbum cum argento confuſum ſit
quia deduci poteſt, non communicabitur: nec commun. di-
h *uidundo agetur, ſed in rem competet* h *actio. Idem eſt ſi*
æs meum cum argento tuo confundatur: quia cum diuerſa
materia ſit, æs & argentum ab artifice ſeparari, & in pri-
i *ſtinam materiam reſolui* i *poteſt.*

ADDITIONES.

a Vt hic, & l. adeo, §. voluntas. & l. 12. lacus & ſtagna, §. ſi ex ære, de acq. rer. dom. l. 5. idem Pom. de rei vendi. §. ſed ſi plumbum cum ſimilib.
b Plin. lib. 33. c. 4. & 37. cap. 2.
c l. 3. Marcellus §. Pomp. & d. l. idẽ Pomp. in princ. §. ſed ſi plumbum, de rei vend.
d d. §. Pompon. cum l. ſeq.
e Io. de Pla. & cæteri hic.
f Facit tex. & ibi Bart. in l. 1. §. 1. quod legat.
g Vt in l. 2. §. ſi quis argentum & ibi gl. Bar. & Dd. ff. de poſit
h d. l. idem Pomp. §. ſed ſi plumb. de rei vend.
i l. d. lacus. §. ſi ex ære. de acquir. rer. dom.

§. Quod ſi frumentum.

1 *Commixtione acquiritur dominium iure natural*
2 *Commixtio & confuſio quomodo differant. 3.*
4 *Commixtio quando fit, uim confuſionis habet.*
5 *Ampliatio huius §.*
6 *Caſus fortuitus in commixtione nihil operat*
7 *Et quomodo ea in ſpecie quilibet ſuum conſe*

a Quod ſi frumentum Titij, frumento
fuerit, ſi quidem voluntate veſtra, comm

quia ſingula corpora, ideſt ſingula grana, quæ cuiuſq;
propria fuerunt, cõſenſu veſtro *b* communicata ſunt. *c*
Quod ſi caſu id miſtum fuerit, vel Titius id miſcuerit
ſine tua voluntate, non videtur commune eſſe: quia
ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant. Sed *d* nec ma
gis iſtis caſibus commune ſit frumentum quam grex
intelligitur eſſe communis, ſi pecora Titij tuis pecori-
bus miſta fuerint. Sed ſi ab alterutro ueſtrum totum
id frumentum retineatur, in rem quidem actio pro mo
do frumenti cuiuſque competit. arbitrio autem iudicis
continetur, vt ipſe æſtimet, *e* quale cuiuſque frumen-
tum fuerit.

1 *a* Quod ſi. *Nono † acquiritur dominiũ iure naturali, per*
a *commixtionem ſpecierum, ſi voluntate dominorum* a *fiat.*
2 *† Differunt autem commixtio & confuſio: nam confundi*
cenſentur ea, quæ confuſa nouam pariunt ſpeciem: vt vi-
num & mel confunduntur propriè, quia confuſa aliam
generant ſpeciem ſcilicet, mulſum. Commiſcere dicimur,
cum confundimus res, quæ non tranſeunt in aliam ſpeciem,
3 *ſed priorem retinent. † Item confuſa quomodolibet ſiunt*
b *communia, etiam caſu fortuito:* b *ſed commixta dunta-*
xat voluntate. nec in commixtione quicquam operatur ca-
ſus fortuitus, ad communicandas ipſas res. Vnum tamen
4 *pro alio ſæpe ponitur in legibus. † Et ſi res, quarum dif-*
ficilis aut impoſſibilis eſt ſeparatio, ſimul commiſceantur,
tunc eiuſmodi commixtiones, vim confuſionis obtinent.
b Communicata ſunt. *Adeo, vt nec interſit hoc caſu, an*
5 *ſeparatio fieri poſſit, necne. † & hoc non ſolum in frumen-*
to obtinet, ſed extenditur etiam ad legumina, poma, pyra,
nuces, atque id genus ſimilia. cum ſit eadem ratio. Ange-
lus idem iuris eſſe ait in auiculis, piſcibus, & animalibus
c *quadrupedibus, quæ ſunt vniformia.* c
6 *c* Quod ſi caſu. *† Caſus fortuitus in commixtione nihil*
operatur, vt paulo ante commonui: quomodo ergo hoc ca-
7 *ſu dominus recuperabit ſuum? Reſpondeo. † quando for-*
tuito commixtum eſt frumẽtum diuerſorum dominorum,
in primis animaduertendum eſt, poſſit ne vnum frumen-
tum ab altero ſeparari, an minus. ſi non poſſit, vt quia ſe-
mina ſeu grana penitus, aut ferè ſimilia cõmixta ſint: tunc
neceſſario communia ſiunt, & qui vis pro ſuo rei vendica-
d *tionem habet, ſi quantum & quale fuit probare poſſit. Sin*
dubium ſi, quantum quiſque in aceruo habeat: competet
e *communi diuidundo.* e *Altero caſu, ſi vnum ab alio ſe-*
parari poteſt, vt quia ſemina diſſidentia commixta ſunt,
datur vtrique actio in rem pro ea parte, qua ſua eſſe appa-
ret. Et in ea re vniuerſa officium iudicis eſt, vt ipſe æſti-
met, quale cuiuſque frumentum fuerit, vt tantundem fru-
menti eiuſdem qualitatis & æſtimationis alteri reſtitua-
f *tur:* f *circa corpora autem, ideſt, grana ſingula frumenti*
g *iudex non arbitrabitur.* g
d Nec magis iſtis. *Probat a ſimili ſicut in commixtione*
pecorum ſingulæ oues ſuam cauſam habent, nec meliori
h *iure retinentur, quam poſſidentur:* h *ſic etiam ſingula gra-*
na, quia communicandi voluntas non interuenit, cuiuſque
domini propria manent.
e Quale cuiuſque fru. *Sic videlicet, vt pro qualitate mix*
ti frumenti ſtatuat certam aliquã, quæ ex toto aceruo red-
datur actori quantitatem vel minorem, quam ſit commix
ta, quia fuerit minoris precij frumentum: vel etiam maio-
rem, i *ſi maioris fuerit precij.*

ADIDTIONES.

a Vt hic in text.
b §. proximè præced.
c Per text. in l. vſufr. §. in viuarijs, ff. de vſuf.
d d. l. Marcellus, §. Pomp. de rei vend. l. a. de probat. Bart. in l. in
illa ſtipul. ſi calen. d. col. 2. de verb. oblig.
e l. idem Pomp. de rei vend.
f l. 4. quo quidem, in fi. ff. de rei vend. §. præterea inf. de actio. §
eoſdem inf. de off. iud.
g Ioan. de platea hic.
h l. 30. rerum mixtura §. vlt. ff. de vſucap.
i facit l. 4. in fi. de rei vend.

§. Cum in ſuo ſolo.

1 *Aedificatione dupliciter rerum dominia acquirimus.*
2 *Quod ſolo inædificatur, ſolo cedit.*
3 *Solum proprium quod dicatur.*
4 *An in hoc §. duo ſint eiuſdem rei domini.*
5 *Regulariter non poſſunt duo rei eiuſdem in ſolidum eſſe domini.*
6 *Quare alienum tignum, meis ædibus iniunctum, non te-neat eximere.*
7 *Actio tigni iniuncti contra quem competat.*
8 *Tigni appellatione quid veniat. nu. 10.*
9 *Fabri tignarij verbo qui contineantur.*
11 *Hunc §. etiam in vineis locum habere.*
12 *Tignum alienis ædibus iniunctum non vſucapitur.*

a Cum *b* in ſuo ſolo aliquis domum ex aliena materia
ædificauerit, ipſe intelligitur dominus ædificij: quia
omne quod ſolo *c* inædificatur, ſolo cedit. *d* Nec tamen
ideo is qui materiæ dominus fuerat, deſinit dominus
eius eſſe: ſed tantiſper neque vendicare eam poteſt, ne-
que *e* ad exhibendum de ea re agere, propter legem 12.
tabularum: qua cauetur, ne quis tignum alienum ædi-
bus ſuis iunctum *f* eximere cogatur, ſed duplum pro
ea præſtet, per actionem quæ vocatur *g* de tigno iniun-
cto. *h* Appellatione autem tigni, omnis materia ſignifi-
catur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo prouiſum eſt, *i*
ne ædificia reſcindi neceſſe ſit. *k* Quod ſi ex aliqua cau
ſa dirutum ſit ædificium, poterit materiæ dominus, ſi
non fuerit duplum iam conſecutus, tunc eam vendi-
care, & ad exhibendum de ea re *l* agere.

1 *a* Cum in ſuo. *Decimo † nanciſcimur rerum dominium*
iure naturali, per ædificationem quæ fit dupliciter, aut
quia in proprio ſolo quis ædificat ex aliena materia, aut
quia in alieno ſolo ex ſua materia. Prior caſus hic expli-
catur, alter uero in §. ſubſequenti. Ergo ſi in meo proprio
ſolo ex alterius extruo aliquod ædificium, ego ædificij do-
a *minus fio, iure naturali.* a *† Rationem ipſa natura ſug-*
2 *gerit: quia omne quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Loqui-*
mur autem hic non de translatitijs ædificijs, ſed quæ fixa
ſunt, ſoloque hærent: quippè ſolum eſt firmamẽtum a Deo
creatum, ſine quo nullum ædificium conſiſtere poteſt. Et
hoc ius naturale acquirendi dominij Imperatores appel-
b *lant publicum.* b
3 *b* In ſuo ſolo. *Scilicet proprio † dicitur autem ſolum ali-*
cuius proprium, etſi proprietatem tantum habeat, vſufru-
ctu apud alium conſiſtente. Item ſi mihi & alteri ſolum
c *ſit commune.* c *Secus tamen eſt, ſi ſolum omnibus ſit cõe:*
tunc ſolum cedit ædificio, ob id, quia primo occupanti cõ-
ceditur. ſicque Martiani reſponſum accipiendum eſt.
c Inædificatur. *Quaſi perpetuo ibi manſurum: itemque*
vt ſolo cohæreat, & ſtabile fixumque ſit: quemadmodum
d *ex Sceuolæ* d *reſponſo liquet.*
4 *d* Nec tamen ideo. *† Ex hoc autem ſequi videtur, duos*
eiuſdem rei dominos eſſe: eum ſcilicet qui ædificauit, &
eum ex cuius materia ædificatum eſt. quod tamen cum
vulgata iuris regula pugnat, quæ dicit, non poſſe duos
e *eiuſdem rei in ſolidum eſſe dominos.* e *Reſpondet An-*
gelus, hoc diuerſa ratione & reſpectu procedere. Al-
ter enim ædificans dominus eſt materiæ vtiliter, ac cum ef-

Digitized by Google

fectu: alter autem, cuius materia fuit, remanet dominus
• materiæ, ſed ſine effectu: quia materiam ædificio impoſitam
ʒ vendicare prohibetur. † Alias vero regulariter dominium eiuſdem rei apud duos in ſolidum æqualiter & pari
f ratione manere nequit. f Faber autem ait, nec verum eſſe, quod in noſtro caſu duo ſint domini eiuſdem rei. Etſi enim ædificans efficiatur dominus ædificij, non tamen materiæ: & aliud eſt ædificiũ, aliud materia: quæ ſolutio verior eſt.
e Ad exhibendum. Scilicet actionem, qua petimus præ-
g ſtari rei de qua agimus, præſentiam. g Et hæc maxime propter rei vendicationem inducta eſt: ob quod etiam præ-
h paratoria rei vendicationis h dicitur. At rei vendicatio eſt impetitio ad rem, quam noſtram eſſe, vel iure gentiũ, vel ciuili aſſerimus. Nam is vendicare dicitur, qui ſuum
i eſſe putat. Vtramque actionem alibi i interrabimus.
6 f Eximere cogatur. † Ob id ſcilicet, ne ſublatis aut de-
K ſtructis ædificijs, publicus deformetur K aſpectus. Item & alia ratione ciuili: quia ſingula res ex quibus ædes con-
l ſtant per ſe neque poſſidentur neque cenſentur. l Extat autem hæc XII. tabul. lex lib. 47. Pandectarum, Tit. de tigno iniuncto.
7 § De tigno iniuncto. † Qua tenetur is qui mala fide tignum alienum ædibus ſuis iniunxit, vel iniunctum habet. Nam contra bonæ fidei ędificantem datur actio in factum,
m ad æſtimationem & precium materię m actione vero de tigno iniuncto non tenetur: qui [redacted] fide ędificauit: quoniam hanc actionem lex 12. tab. duntaxat contra furem, & malæ fidei ędificatorem, qui ſciens rem eſſe alienam,
n tignũ, vel iniunxit, vel iniunctũ habet, in duplum n dedit.
o h Appellatione autem tigni. Quod & alijs legibus o ex-
8 preſſum habetur. † Nam tigni appellatio omnem materiam ex qua ædes conſtant, aut quæ vineę ſit neceſſaria, comprehendit. Vnde tegulæ, lapides, calx, cæmenta, arena, pali, perticæ, pedamenta, atque id genus ſimilia, hoc
9 nomine continentur. † Qua ratione & fabri tignarij ver-
p bo, omnes materiarij, murarij, albarijque ſignificabuntur. p
10 † Communi tamen vſu loquendi, tigna ſolent appellari trabes, quibus ſumma domus tegitur: vt hinc argumentum colligi poſſit, quoties dictionis alicuius deriuatio cum ratione legis conueniat, eam poſſe ſecundum legis rationem accipi, tametſi communis vſus loquendi
q repugnet. q
r i Ne ædificia. Sic Vlpianus, r Ne ędificia, inquit, ſub hoc prętextu diruantur, hoc eſt, ne eorum ruinis publicus deformetur aſpectus. Porro quod hic de ędibus dicitur, idem & in vineis locum habet: ne hoc prætextu vi-
s nearum turbetur cultura, vt s Vlpianus dicit: addens in vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria contineri, vt ſunt perticæ, & pedamenta.
K Quod ſi ex aliqua. Nec interim hęc materia, vt pote
t extincta, cum non poſſideatur, in ędificio vſucapietur. t
u Quod Faber u tam in malæ fidei, quam bonę fidei poſſeſſo-
11 re procedere ait. † Fallit tamen hoc, ſi ędificator forte dudum eam incępit vſucapere, & cum iniunxit ędificio, decem tantum dies, vel pauciores ad complendam vſucapio-
x nem ſupererant: tunc enim non vendicabitur. x
y l Agere. Vt vendicare y poſſit.

F bona.

ADDITIONES.

a Vt hic. & l. adeo quidem, §. cum in ſuo, ff. de acq. rer. dom.
b In l. 5. ſi is contra quem, C. de ædif. priu.
c l. 6. ſi pupilli, §. ſi quis ita. ff. de neg. ge. & l. 46. illud. ff. de ri. nu.
d in l. 6. in tantum. ff. de rer. diuiſ. dd. l. 60. ſi tit. de acq. rer. dom.
e l. 5. ſi vt certo, §. ſi duob. vehiculum. ff. commod.
f Vt d. §. ſi duob. vehic.
g l. ſi. ff. de verb. ſign.
h l. 1. ad exhibendum, facit, d. l. gemma eo. tit.
i inſ. de actioni. §. 1.
K Vt hic in ſi. noſtri §. & l. vlt. ff. ne quid in loco public. l. 2. C. de ædiſ. priuat.
l Iuxta l. 23. eum qui ædes, & d. l. rerum mixtura. ver. alterum. ff. de vſuc. Bart. in l. vlt. in ſi. de tig. iniuncto.
m Exemp. d. l. in rem, §. idoque. de rei vend.
n tex. in l. 1. & ibi Bart. de tig. iniuncto, glo. & Dd. in l. in eo. ff. de don. inter vir. & vxor.
o l. 7. tig. ff. ad exhib. l. 62. tig. de verb. ſign. l. adeo, §. appel. de acq. rer. do. d. l. in rem a:t. §. 1. tig. de rei vend. & l. 1. de tig. iniun.
p Alc. in l. ferri. ff. de verb. ſign.
q Alc. in l. tigni. de verb. ſignif.
r d. l. 1. de tig. iniun. l. 2. §. ſi quis nemine. & l. vlt. ne quid in loco publ.
s l. qui res. §. vlt. de ſolut.
t d. l. eum qui ædes. l. rerum mixtura. de vſucap.
u d. l. adeo, §. illud recte. & d. l. eum qui ædes. & l. 30. qui vniuer. de acquir. poſſ.
x d. l. rerum mixtura. §. Labeo. vbi Bar. de vſucap.
y l. 1. ff. ad exhib.

§. Ex diuerſo.

1 Ex ſua materia in alieno ſolo ędificans, perdit ædificiũ.
2 Nec diſtinguitur, an qs mala, vel bona fide ædificauerit.
3 Scienter in alieno ſolo ędificans, perdit materiam: fallit, vt num. 4.

a Ex diuerſo, ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum b ædificauerit, illius fit domus, cuius & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem eius amittit: c quia voluntate eius intelligitur eſſe d alienata, vtique ſi non ignorabit ſe in alieno ſolo ędificare: & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vendicare e non poteſt.

1 a Explicatur. † alter caſus, ſi quis ex ſua materia, in alterius ſolo ędificat. Nam & eo caſu ædificium illi acquiritur, cuius eſt ipſum ſolum: cum hic rurſus locum habeat naturę ratio, in pręcedenti §. tradita.
2 b Aedificauerit. † Siue ſciens, ſiue neſciens ſolum eſſe alienum, quantum ad ędificij acquiſitionem pertinet. Nam quod ad materiam & impenſas attinet, diſtingui ſolet, num quis mala, an bona fide ædificauerit. De malę fidei ędificatore hic §. loquitur: de altero, §. proximè ſubſequens.
3 c Quia voluntate. † Nam in ſuam materiam propria vo-
a luntate alienaſſe, ac domino ſoli donaſſe a videtur: & obij-
b ci ei culpa poteſt, quod temerè ędificarit in b alieno: adeo quòd taliter ędificanti, ſi donandi animum neget, incum-
c bat probatio. c † Prędicta tamen obtinent, ſi ędificator nul-
4 lam domino ſoli cauſam habuit, vel poſſidendi, vel pro ſua commoditate ędificandi, ſecus eſt ſi cauſam aliquam habuit, vt quia ſit inquilinus, colonus, emphyteuta: quia dabitur illi vendicatio materię, diruto ędificio: niſi aduerſa-
d rius probet, donandi animo eum ędificium poſuiſſe. d
d Alienata. Conſiderato euentu, qui ſequitur: quia actionem non habet.
e Non poteſt. Niſi probet ſe non donandi aĩo ędificaſſe.

ADDITIONES.

a l. 2. C. de rei vend. & §. ſeq. in fine.
b Bal. in d. l. 2. & l. adeo, §. ex diuerſ. de acq. rer. dom.
c Bart. in l. in illa ſtip. ſi calen. de verb. oblig.
d Ita loquitur l. 2. in ſi. C. de rei vend. l. 18. in rebus. §. poſſunt. ff. commo. l. 21. ſed addes. §. ſi inquilinus. & l. 52. dominus. §. in conducto. ff. locati.
e d. l. 2. C. de rei vend.

§. Certè illud conſtat.

1 In alieno bona fide ędificans, materiam non perdit.
2 Secus eſt in malę fidei ędificatore.
3 Neceſſarias impenſas quilibet poſſeſſor deducit.
4 Et quę illi dentur remedia.

5 Impen-

5 *Impenſę triplices. Et quæ ſint neceſſarię*
6 *Vtiles & voluptarię impenſæ quæ ſint.*
7 *Vtiles impenſæ an & quando deducantur.*
8 *Voluptariæ impenſę quatenus deducantur.*

Certè illud conſtat, ſi in *a* poſſeſſione conſtituto ædificatore, ſoli dominus petat domum ſuam eſſe, nec ſoluat precium materiæ & mercedem fabrorum, poſſe eum per exceptionem doli mali *b* repelli; vtique ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit, qui ædificauit. Nam ſcienti alienum *c* ſolum eſſe, poteſt obijci culpa. quòd ædificauit temerè in eo ſolo, quod intelligebat alienum eſſe.

Hic §. 1. alterum caſum complectitur, nempe quid iuris obtineat, quando ex ſua quis materia in ſolo alieno ædificauit bona fide; neſciens ſolum eſſe alienum. Is enim conſtitutus in poſſeſſione ędificij, habet exceptionem doli mali aduerſus dominum ſoli, petentem ædificium, ſi mate-
a *ria ę* [illegible] *ionem, operumque mercedes ſoluere recuſet.* a
Actio [illegible] *eſt, quia cum bonę fidei poſſeſſoris detrimento*
b *locupletari contra naturam cupit* b. † *Secus eſt, ſi mala*
2 *fide ędificauit; contra quem nō videtur eſſe dolus, etiamſi*
c *cum eius incommodo alter ſuam rem meliorem: pietate* c;
ſibi enim imputet, qui ſciens in alieno ædificauit: vt & ſu-
d *prà diximus* d.

a In poſſeſſione conſtituto ędificatore. *Quia ſi non poſ-*
e *ſideat nullam ipſum actionem habere,* e *Iulianus reſpondet.*
f *b* Repelli. *Quia vult lucrari cum aliena iactura.*
c Alienum eſſe. *Ideo hanc exceptionem habet, quia dolus cum dolo cōpenſatur. Et in pari cauſa melior eſt conditio domini poſſidentis.*

Cęterum quia interpretes, communiter in hunc locum, impenſarum tractatum congerunt, vt longum, ita ſatis in-
3 *tricatum: nos rem in pauca contrahemus.* † *Et inprimis ſciendum eſt, impenſas ſub triplici eſſe differentia. Aliquę enim ſunt neceſſarię, quæ niſi fierent, res interiret: ubi neceſſario rei iam labenti, vel detrimentum minanti, ſubuenitur: item quę ex conſuetudine, ſine dedecore omitti*
g *non poſſunt.* g † *Alię ſunt vtiles, quę conferunt quidem*
4 *& meliorant, ſed non erat neceſſarium quod fierent.* h
h *Alię ſunt voluptarię, quę delectationis & ornandi cau-*
5 *ſa fiant, fructum tamen non augent.* i † *Neceſſarias im-*
i *penſas quilibet bonę fidei poſſeſſor deducit, itemque malę*
k *fidei:* k *quia ſibi imputaretur, ſi non faceret.* l *Niſi ſint*
l *impenſę, quę non reſpiciant perpetuam rei vtilitatem, ſed ſolum impendentis pro tempore cōmodum; tunc enim*
m *nemo deducit, ſed fructibus imputat.* m † *Sed quo auxi-*
6 *lio illis ſubuenitur? Et quidem bonę fidei poſſeſſor neceſ-*
n *ſarias obtinebit iure retentionis, doli exceptione oppoſita* n *niſi de fructibus collectis tantum conſecutus ſit, quantę*
o *ſunt impenſę; tunc enim compenſabit.* o *Malæ fidei poſſeſſor neceſſarias officio iudicis conſequitur, dum poſſi-*
p *deat.* d † *Vtiles impenſas bonę fidei poſſeſſor eatenus de-*
7 *ducit, quatenus dominus factus eſt locupletior, tanquam ipſius negocium vtiliter ſit geſtum; niſi fortè dominus ipſe tales impenſas non fuiſſet facturus, puta quia tam pauper erat, vt re ſua, qualis fuiſſet, erat vſurus, nec curaret precioſiorem facere, vt qui eam venalem non haberet; permittetur tamen poſſeſſori de impenſo tollere id, quod ſi-*
q *ne detrimento domini poteſt, ſibique vtile futurum ſit.* q
Quod & in malæ fidei poſſeſſore obtinet. Is enim non aliter vtiles detrahet, quàm ſine rei damno: ſi tamen non a fundamentis conſtruxit ædificium, ſed antiquum ampliauit, aut in deterius prolapſurum refecit. Nam ſi ex fundamentis conſtruxit, ſciens ſe in alieno ædificare, ea ſpe-
r *cie videtur domino donare, & nihil repetit:* r *niſi tanquam negociorum geſtor fecerit, vel dominus is ſit, in cuius perſona conſiſtere donatio non poſſit; vt cum vir in hæ-*
s *reditario vxoris fundo ædificat.* s 8 *Circa voluptarias vi-*
8 *dendum eſt, an dominus eas aliàs facturus fuiſſet, quo caſu non ſimpliciter voluptariæ ſunt, ſed vtilibus comparantur, idemque in vtriſque iuris obtinet, an non fuiſſet fa-*
t *cturus; & tunc nihil deducit bonæ fidei poſſeſſor.* t *Licitum tamen illi eſt abradere, dum id ſine domini diſpendio fiat: qua ſpecie audiendus quoque dominus eſt, ſi tantum ſoluturus ſit, quantum abradendo conſequeretur poſſeſ-*
9 *ſor.* † *Malæ autem fidei poſſeſſor voluptarias omnino*
u *perdit, quia donaſſe eas videtur: ſi non habuit cauſam* u *à domino, ſi in re factę ſint, quę ſeparationem ſui natura non admittat. Si verò ſui natura res ſit ſeparabilis, permiſſum eſt ei, ſine damno auferre. Nec enim donaſſe vide-*
x *tur, qui auferre poteſt* x.

ADDITIONES.

a Hic & l. 1. & 2. §. generaliter, ff. de doli mali except.
b l. 14. nam hoc natura. de condict. indeb.
c Argumento l. fi. de dolo mal. except.
d §. præced.
e in l. ſi in area. ff. de cond. ind. & hic vide Bald.
f l. 2. §. generaliter. de except.
g l. 79. impenſæ. ff. de verb. ſign. Bart. in l. peculium. in fi. de annuis leg.
h l. 5. quod dicitur, §. vtiles. de impenſ.
i l. 10. quod ſi hæres. de impenſ. Zaſ. in §. propter retentionem. inf. de act.
k l. 5. domum, C. de rei vend.
l Exem. l. 54. hæres furioſ. de petit. hæred.
m l. 3. & l. ſeq. impen.
n l. 14. Paulus. de doli mali exc.
o Text. in l. 32. cæterum. de rei vend.
p Iuxta Bart. in l. 41. planè. de pet. hær.
q Ita habes in l. 28. ſin autem, §. in reperita, & l. 39. in fundo. & l. 30. niſi venal. vbi Bar. de rei vend.
r Tex. eſt in d. l. domum, & ibi Dd. C. de rei vend.
s Arg. l. 22. in voluptarijs. de imp. & not. in l. filio. de don. inter vir. & vxor.
t l. in volupt. de impenſ.
u Dixi ſup. §. præced.
x l. vtiles. de petit. hæred.

---

§. Si Titius alienam.

1 *Plantæ cedunt ſolo, poſtquam coaluerunt.*
2 *Et quomodo conſequamur earum æſtimationem.*
3 *In plantis maior radicis, quàm ſtipitis habetur ratio.*
4 *Confinium quid?*
5 *Arbor propè confinium poſita eſt communis, & fructus vtrinque partiri debent.*
6 *An liceat incidere radices, quas arbor tua in meum fundum immiſit.*
7 *Edictum de arboribus cędendis.*
8 *Arbor gemina quando pro vna vel duabus habeatur.*

a Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit, ipſius erit. Et ex diuerſo, ſi Titius ſuam plantam in Mæuij ſolo poſuerit, Mæuij planta erit, ſi modo vtroque caſu *b* radices egerit: ante enim quam radices egerit *c* eius permanet cuius fuerat. Adeo autem ex quo radices egerit planta, proprietas eius commutatur: vt ſi vicini arbor ita terram Titij preſſerit, vt in eius fundum radices egerit, Titij effici arborem dicamus: ratio enim non permittit, vt alterius arbor eſſe intelligatur, quam cuius in fundum radices egerit. Et ideo *d* prope confinium

finium arbor poſita, ſi in vicini fundum radices egerit, e communis ſit.

1 a Vndecimò † *acquiritur dominium, per plantationem:*
ſicut enim ædificia cedunt ſolo, ita multo magis plantæ:
quæ non tantum a terra ſuſtinentur, ſed alimenta quoque
ex ea accipiunt, & quaſi vitam hauriunt, vt creſcant.
a *Premendo enim terram, vi quadam naturali coaleſcunt* a
2 *ei.* † *Quoties autem planta aliena in alicuius agrum in-*
ſerta, ſolo cedit, toties plantæ dominus, ſi id neſciuerit, vel
vtili in rem, vel in factum actione iſtius arboris æſtima-
b *tionem conſequetur, quantique ſua intereſt,* b *translatam*
non fuiſſe: deductis tamen aut compenſatis impenſis quas
fecit, qui arborem bona fide tranſtulit supra de bonæ
quoque fidei ædificatore diximus. Subeſt enim eadem v-
trobique ratio, ideoq; idem ius ſtatuendum.
b Radices egerit. *Tametſi id ſumma tellure contingat.* c
c *Dummodò ita ſolo hæreant, vt inde tota alatur. Aliud iu-*
d *ris eſt, ſi radices in vicini fundum non immiſerit,* d *quam-*
uis inde alatur.
3 c Eius permanet. † *Idque ea ratione, quia maior hac ſpe-*
cie habetur radicis quam ſtipitis ratio, cum arbor ſeu plan
ta à radice vitam accipiat & * *alatur.*
4 d Propè confinium. † *Confinium eſt locus, vbi vicini a-*
gri finiunt, & contermini agrorum limites ſunt: quos Græ-
ci συνόρους *appellant.*
5 e Communis. † *Adeò vt fructus ex æquo vtrinque par-*
tiri debeant: tametſi receptæ conſuetudines pleriſque in
locis aliud ius introducant. Nec ocioſè ait textus, propè
confinium: *quia ſi arbor in vicino quidem fundo, non etiã*
in confinio poſita ſit, & ſi radices aliquot in vicini fundum
porrigat, vicino tamen nihil iuris eſt acquiſitum, ſed eius
permanet, in cuius fuerit ipſius origo. ſicque intelligi de-
e *bet, quod Paulus ſcripſit* e. Si radicibus vicini arbor ala-
tur, tamen eius eſſe arborem, in cuius fundo origo eius
fuerit: *vt ſi quercus ſit tam annoſa, quæ iugerum ſoli ra-*
dicibus complectatur: aut æſculus, quæ (vt Plinius ſcri-
f *bit* f) *quantum corpore eminet, tantum radice deſcendit.*
6 † *Sed an licitum ſit propria auctoritate incidere radices,*
quas arbor tua in fundum meum immiſerit? Sanè quan-
do cognouero, radices atque impendentes ramos alienæ ar-
boris, fundo vel ædibus meis officere, illi denunciare poſ-
ſum, vt eas ipſe ſuccidat: & conſultius agit, qui de eiuſmo-
di denunciatione procuret inſtrumentum confici publi-
g *cum* g. † *Enimuerò ſi hoc facere neglexerit, permittitur*
7 *mihi per Prætoris edictum, de arboribus cædendis, non mo-*
do radices & ramos, verum totam arborem meapte vo-
h *luntate ſuccidere, lignaque ſuccisa tollere.* h *Pari ratione,*
ſi quid in alieno ædificatum eſt, quod nullo iure ſeruitutis
meis ædibus impendeat, auctoritate propria id tollere pro-
i *hibeor;* i *niſi præcedente denunciatione.* † *Sed nec illud*
8 *omittendum: ſi gemina arbor* K *eſt, ſupraq; terram ſtru-*
K *cturam eius eminet, vnam arborem eam videri; ſed ſi id*
quod adiungitur; non extat, totidem arbores eſſe, quot ſint
earum ſpecies ſupra terram. Proinde qui accuſatur de dã-
no dato in gemina eiuſmodi arbore, de vno vel duobus
damnis illatis condemnabitur, ſecundum quod arbor indi-
l *catur vna, vel plures.* l

ADDITIONES.

a Vt hic in tex. & l. adeo, §. vlt. & l. ſeq. de acq. rer. dom.
b Per Porcium hic.
c d. l. adeo, §. vlt. & ſeq.
d Adde l. idem Pomp. §. de arbore, de rei vend.
* d. l. 6. §. vlt. ff. arb. fur. cæſ.
e l. 6. ſi plures. §. vlt. de arb. fur.
f lib. 16. c. 32. natu. hiſt.
g Iuxta Ioan. de Pla. hic.
h Tot. tit. de arb. cædend.
i l. 19. quemadmodum, §. ſi perfectum. ad l. Aquiliam, l. quod cõ-
claue. vbi Bart. de dam. infect.
K l. 10. ſi gemina. arb. fur. cæſ.
l Secundum Io. de Platea, hoc loco.

§. Qua ratione.

1 *Sata ſolo cedunt.*
2 *Diſcrimen inter ſerentem bona, vel mala fide.*

a Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coaleſcunt, ſolo cedunt: eadem ratione frumenta quoque, quæ ſata ſunt, *b* ſolo cedere intelliguntur. Cæterum ſicut is qui in alieno ædificauit, ſi ab eo dominus petat ædificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali, ſecundum ea quæ diximus: ita eiuſdem exceptionis auxilio tutus eſſe poteſt is, qui alienum fundum ſua impenſa c bona fide conſeuit.

1 a *Duodecimò* † *acquiritur dominium ſat[...]ia ſata*
cedunt ſolo. Vnde ſi agrum alienum, meo [...]erim no-
mine, eius ſeges eſt, cuius & ipſum ſolum, ſiue hoc bona,
ſiue mala fide contigerit: item ſiue meo ſeminantis, ſiue
alterius cuiuſpiam tertij frumento fuerit ager ſeminatus,
quod ad ſatorum acquiſitionem attinet. Nam & hic lo-
a *cum habet ratio naturæ, in præcedentibus §§.* a *tradita.*
b Solo cedere. *Et per conſequens fiunt eius iure naturali,*
in cuius ſolo ſunt ſata. Cæterum huc omnia referri de-
bent, quæ ſupra de eo qui in alterius ædificauit area, dicta
ſunt; nam ea & in noſtro themate obtinent, propter ſimili-
tudinem rationis.
2 c Bona fide conſeuit. † *Quod Iuſtinianus hic bona fidei*
b *meminit,* b *Caius omiſerat, neque tamen eius alia videtur*
vis eſſe, quam vt creſcente adhuc ſegete liceat dominum
agentem repellere, niſi factos ſumptus reddat, cuiuſmodi
exceptio malæ fide ſerenti non conceditur. Ei tamen ex
collectis ſuo tempore fructibus ſumptus deducere licet,
quos eorum fructuum cauſa fecit.

ADDITIONES.

a Text. eſt ſimilis in l. 9. qua ratione. de acq. rer. dom.
b in d. l. qua ratione.

§. Literæ quoque.

1 *Scripta chartis cedunt.*
2 *Super impoſita inferioribus cedunt.*
3 *Chartæ à papyro differunt.*
4 *Membranæ quid?*
5 *Communis limitatio ad hunc §.*
6 *Hunc §. hodie non habere locum.*
7 *Bonæ fidei ſcriptori quomodo hodie ſuccurratur.*
8 *Malæ fidei ſcriptor nihil conſequitur.*

a Literæ quoque, licet aureæ ſint, perinde *b* chartis membraniſve cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſeruntur. Ideoque ſi in chartis membraniſve tuis, carmen, vel hiſtoriam, vel orationem Titius ſcripſerit, huius corporis non Titius, ſed tu c dominus eſſe videris. Sed ſi a Titio petas tuos libros, tuaſve membranas, nec impenſas ſcripturæ ſoluere paratus ſis: poterit ſe Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique ſi earum chartarum membranarumve poſſeſſionem d bona fide nactus eſt.

a *Decimotertio acquirimus dominium iure naturali, per*
1 *ſcripturam.* † *Scripta enim licet aurea ſint, cum tamen*
neque

neque artis, neq; ſumptus multum exigant, chartis cedũt,
a ceu fundamento ſuo. Rationem ex natura colligit a Pau-
lus, Sed neceſſe eſt inquiens ei rei cedere id, quod ſine illa
b eſſe non poteſt. Nam & Caius b generali regula traditũ
2 eſſe ait, vt ſuper impoſita inferioribus cedant.
b Chartis membranisve. Materias enim ad literarum,
c memoriaque vſum, humana induſtria multiplices c exco-
3 gitauit. † Iuriſconſulti autem chartas etiam a papyro
d diſtinguunt. d Papyrus namque eſt, vnde chartæ prapa-
rantur. Hodie non ex papyro, ſed ex panniculis lineis can-
nabinisq; maceratis, contuſisque confici ſolent. Vbi verò
e hæc materia expolita eſt, chartæ nomen e accipit, tametſi
f vulgò papyrum etiam vocemus. Accurſius f hic ex bom-
byce fieri chartas autumat. Solent tamen noſtri non ex
bombicina hodie, ſed ex viliſſima materia chartas confice-
4 re. † Membranæ verò ſunt tenuiores animalium pelles,
corium videtur craſſiorem materiam ſignificare. Iureconſulti certè mẽbranas a corio diſtinguunt, in ſcribendi vſu.
c Dominus eſſe videri. Ideſt, efficiuntur eius, quo ad ac-
quiſitionem dominij, cuius ſunt chartæ vel membranæ.
5 † Sed hoc frequentius ita accipitur, vt tum procedat, vbi
charta precioſior eſt quam ſcriptura, ſecus vero eſt, vbi
ſcriptura pluris æſtimanda ſit, quam charta ſuperpoſita,
cum enim ex communi ſententia, ſcriptura chartam ad ſe
g trahit, ſibique cedit per prævalentiam. g quod tamen vi-
detur cum textu pugnare, qui de aureis quoque literis me-
minit, quaſi innuat parum referre, cuiuſnam precij ſcri-
ptura ſit, an aurea vel argentea. Verum hoc raro accidit,
h vt literis ſcribatur aureis, h nec regulam facilè mutare,
poteſt, quinimò tollendæ tantam dubitationis cauſa appo-
6 ſitum videtur. † Ex quo conſequitur, cum hoc tempore ferè
ſcriptura multo pluris æſtimetur quàm charta, hanc §. pro-
pter immutatum curſum naturæ, vel cõſuetudinis non ob-
tinere, ſed per prævalentiam, chartam ſcripturæ cedere.
atque ita Azo & poſt eum Accurſ. Faber, & reliqui in-
i tellexerunt. i
7 d Bona fide nactus. † Bona ergo fidei ſcriptori datur do-
li exceptio, ſi poſſideat, ſin chartarum poſſeſſione excidit,
tametſi bona fide impendit in alieno, actionis iure illi non
k ſuccurritur, Fabro k & Bartolo l ſic ſentientibus: quam-
l uis Accurſ. m repugnet, ſed malè. Lex enim quã ipſe mo-
m uetur, de re loquitur, cuius faciliter poteſt à materia de-
ductio ſeparatioq; fieri. Literæ verò ſemel ſcriptæ, ſepa-
8 rari ſine læſione a chartis non poſſunt. † Porrò is qui mala
fide & ſcienter in aliena charta ſcripſit, nulla ſibi iura con-
ſulere poteſt, ſed donaſſe videtur & impenſam & operam
n ſuam n chartæ domino. Quod tamen iuxta diſtinctionem
o ſupra à me traditam, o moderandum eſt: quin ſi lituras
veteris ſcripturæ reſtituet, cauſamque habeat a domino,
donaſſe non iudicabitur.

ADDITIONES.

a d.l.in rem, §. ſed & id quod. de rei vend.
b lib. 2. Inſtit. tit. 1.
c Vide d.l. librorum, §. chartis. de leg. 3. & l. chartæ. de bono. poſſ. ſec. tab.
d d.l. librorum, §. chartis.
e Ita Virg. in §. nihil autem. inf. de teſt.
f Gl. chartis.
g d.l. in rem, §. omnibus.
h l. 5. nam ad ea. de legib.
i Tum hic, tum d.l. in rem, §. ſed & id. & in d. l. qua ratione. §. literæ. de acq. rer. dom.
k Hic.
l l. 39. in fundo. ver. 1. quæro, de rei vend.
m d.l. in rem, §. item quæcunque.
n Argumento §. certè, in fi. ſup. eod.
o §. & ex diuerſo ſup. eo. tit.

§. Si quis in aliena tabula.

1 Pictura acquirimus iure naturali rerum dominia.
2 Regula, Ei rei ſemper cedit id, quod ſine illa eſſe non poteſt, quomodo accipienda.
3 Picturam ſemper in magno precio fuiſſe apud veteres.
4 Prævalentiæ habendam rationem.
5 Limitatio huius §.
6 De Apelle pictore.
7 De Parrhaſio pictore.
8 Domino tabulæ quare ſaltem vtilis in rem actio detur, & non directa.
9 Penes pictorem eſt, vel tabulam reſtituere, vel eius pretium ſoluere.

a Si quis in aliena tabula pinxerit, b quidam putant tabulam picturæ cedere: c alijs videtur, picturam qualiſcunq; ſit tabulæ cedere. ſed nobis videtur melius eſſe tabulam picturæ cedere: Ridiculum eſt enim picturã d Apellis vel e Parrhaſij, in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere. Vnde ſi a domino tabulæ, imaginem poſſidente, is qui pinxit, eam petat, nec ſoluat precium tabulæ: poterit per exceptionem doli mali ſubmoueri. At ſi is qui pinxit, eam poſſideat: cõſequens eſt, vt f vtilis actio domino tabulæ aduerſus eum detur. quo caſu ſi non ſoluat impenſam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli: vtique ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit ille qui picturam impoſuit. Illud enim palam eſt, quòd ſiue is qui pinxit, ſurripuit tabulas, ſiue alius, competit domino tabularum furti actio.

1 a Decimoquartò † conſequimur rerum dominia iure na-
a turali, per a picturam: nam qui in aliena tabula pingit, is
& tabulæ & picturæ dominus efficitur, quia tabula pi-
b cturæ cedit. b Sed qua ratione (inquies) diuerſum in ſcri-
2 ptura traditur? † An non & in pictura locum habet iu-
ris naturalis ratio, quæ dicit, Ei rei ſemper cedere id,
c quod ſine illa eſſe non poteſt. c Reſpondeo, hanc iuris
naturæ rationem ita intelligendum eſſe, vt tamen ſemper
3 ratio prævalentiæ habeatur. † Et conſtat, apud veteres
magno in precio ſemper fuiſſe picturam. Sic apud Pli-
d nium d legimus, Ariſtidis Thebani pictoris vnam pictu-
ram ſexaginta millibus aureorum regem Attalum licita-
tam eſſe, tantidemque Apellis Venus è mari emergens
ab Auguſto æſtimata eſt. quinimò olim, ne mancipia pi-
e cturam docerentur, perpetuo cautum fuit interdicto e. Nec
Pamphilus Macedo minoris quenquam docebat talentis
annuis decem. Secus autem erat in ſcriptura, quia ſemper
ferè apud antiquos precioſior charta habebatur, quam ſcri
pturam, vnde ſcriptura chartæ cedebat. Hodie vero quia
ſcriptura prævalet chartæ, ideo communi calculo traditam
eſt, præcedentem §. non amplius obtinere, chartamq; ſcri-
4 pturæ cedere. † Et hoc eſt quod Paulus f intelligit, in om
f nibus eiuſmodi caſibus, rem alicuius precioſiorem, per
prævalentiam alienam rem trahere ad ſe, vt ſemper in-
ſpiciatur quod eſt precioſius. Itemque Imperator hoc
loco ſentit, per rationem in textu appoſitam, vbi notanter
mentionem facit de nobili Apellis vel Perrhaſij pictura,
g (quorum & Plinius g meminit) deque vili tabula. Ex præ-
dictis igitur concludendum eſt, hodie tã in ſcriptura, quam
5 in pictura precioſiori ceſſionem ſemper fieri. † niſi res cui
pictura ſuperponi cedere. Debet ergo textus noſter de pi-
ctura rei mobili ſuperpoſita intelligi.
b Quidam putant. Sic enim Paulus iuriſconſultus cen-
ſuit, ea ratione naturali, quia ſemper neceſſe eſt, ei rei
i cedere id, quod ſine i illa eſſe non poteſt, ſed pictura ſine

tabula ſubſiſtere non poteſt, ergo pictura tabulæ cedet, ceu fundamento.

c Alijs videtur. *Ea naturali ratione, quia ſemper precioſius debet cedere viliori. Sed conſtat picturam precioſiorem eſſe tabula, ergo tabula picturæ cedet.*

6 d Apellis. † *Fuit hic natione Cous, artis Graphicæ peritiſſimus, a quo ſolo pingi voluit Alexander Magnus.*

e Parrhaſij. *Fuit hic Epheſius, qui primus ſymmetream picturæ addidit, & linteum pictum protulit, quod ipſum Zeuxidem fefellit, exiſtimantem verum id eſſe linteum, quo pictura tegeretur. Huius meminit etiam Plinius lib. 35. cap. 9. & 10.*

8 f Vtilis actio. † *Scilicet in rem, directam enim habere non poteſt, quia illa datur tantum domino, hic autem amplius non eſt dominus tabulæ, ſed pictor, datur itaque ex interpretatione & æquitate vtilis actio in rem, ne ſcilicet pi-*
9 *ctor locupletetur cum alterius iactura. † Quo caſu audiendus quoque eſt pictor, ſi ſoluto tabulæ precio, imaginem retinere malit. Semper enim, ſi inter tabulæ dominium vendicatorem, & eum qui bona fide pinxit, hac de re controuertitur, præferendus eſt pictor domino, ſi precium*
K *tabulæ paratus ſit exoluere, vt rectè Accurſius,* K *& Henricus de Pyro cenſuere, quia cum directam vendicationem habeat, etiam contra tabulæ dominum & poſſeſſorem: multo magis contra vtiliter tantum vendicantem exceptionem habere debet.* l

ADDITIONES.

a Vt hic in text.
b Conc. d. l. qua ratione, §. ſed non vti. de acq. rer. dom.
c l. in rem, §. ſed & id quod. de rei vend.
d Lib. 35. c. 10. & lib. 38. cap. 7.
e Plin. d. c. 10.
f d. l. in rem, §. in omnibus.
g lib. citato.
h Aret. hic.
i d. l. in rem, §. ſed & id quod.
K Vterque hic, Accurſ. in gl. mag. poſt medium.
l l. inuitus, §. cui damus, de reg. iuris.

---

§. Si quis à non domino.

1 *Perceptione fructuum acquirimus rerum dominia, iure naturali.*
2 *Bona fides veritati comparatur.*
3 *Quaſi dominium explicatur.*
4 *Ea ſola traditio transfert dominium, quæ ex iuſta cauſa procedit.*
5 *Nemo plus iuris in alium transfert, quam ipſe habet.*
6 *Effectus quaſi dominij.*
7 *Fructus ſunt duplices.*
8 *Qui fructus reſtitutioni ſubiaceant.* 9.
10 *Malæ fidei poſſeſſor omnes fructus reſtituit.*
11 *Quid de ipſius hærede.*

a Si quis autem à non domino, quem dominum eſſe crediderit, bona fide fundum emerit, vel ex donatione, aliave qualibet *b* iuſta cauſa æquè *c* bona fide acceperit: naturali ratione placuit, fructus quos *d* percepit, eius eſſe pro cultura & cura. Et ideo ſi poſtea dominus *e* ſuperuenerit, & fundum *f* vendicet, *g* de fructibus ab eo conſumptis agere *h* non poteſt. *i* Ei verò qui alienum fundum ſciens poſſederit, non idem conceſſum eſt. itaque cum fundo etiam fructus, licet conſumpti ſint, k cogitur reſtituere.

1 *a Decimaquintò † iure naturali nanciſcimur rerum dominia, perceptione fructuum ex re aliena, quam bona fi-*
a *de, hoc eſt, illæſa conſcientia poſſidemus. 2 Sed vnde colligitur ratio naturæ? Primum ex eo, quia percipiens fru-*
b *ctus ex re aliena vtique poſſidet: poſſeſſio autem aliquid*
2 *efficere debet.* b † *Deinde quia bona fides veritati compa-*
c *ratur.* c *Denique quia cultura & labore manuum acqui-*
d *ſiuit.* d

b Iuſta cauſa. *Et ad transferendum dominium habili titulo.*

c Bona fide acceperit. *Sicq; fundi quaſi dominium nactus*
3 *fuerit. † Habet enim* quaſi dominium *is, cui a non domino, quem credidit eſſe dominum, res aliqua ex iuſta cauſa tradita eſt. Dixi,* quem credidit dominum. *Nam qui ſciens rem a non domino accepit, etiam ex iuſta cauſa, nec dominium, nec quaſi dominium eius rei conſequitur. Ad-*
4 *didi* ex iuſta cauſa. † *Quia non omnis traditio promiſcuè transfert dominum: ſed ea tantum, quæ procedit ex iuſta cauſa, ſiue titulo, puta emptionis, permutationis, donationis, & id genus alijs. Ob id autem quaſi dominium conſequitur accipiens à non domino: quia cum tradens non ſit dominus, non poteſt accipientem eius rei dominum facere.*
5 † *Regula enim iuris eſt, neminem plus iuris in aliũ trans-*
e *ferre, quam ipſe habet.* e *Transfert enim in accipientem ſaltem quaſi dominium. hoc eſt, opinionem, qua ſe putat bona fide eſſe dominium; quæ quidem opinio operatur: deinde verum dominium, ſi per tempus a lege præſcriptum*
f *res poſſeſſa* f *fuerit. † Cæterum officia ſiue effectus quaſi*
6 *dominij ſunt, vſucapere, præſcribere, & tueri ſe a petitione hæreditatis, & Publiciana actione experiri. Priora duo locum habent, cum quaſi dominus poſſidet rem: poſtre-*
g *mum:* g *cum non poſſidet.*

d Percepit. *Ideſt, qui à ſolo ſeparati ſunt quoquo modo: nam & ſi alius id fecerit, ei acquirit: ſicut infra mox dicemus in §. proximè ſequenti.*

e Superuenerit. *Subaudi, ante completam vſucapionem.*

f Vendicet. *Ideſt, rei vendicatione petat.*

7 g De fructibus. † *Duplices ſunt fructus in Legibus. Primum naturales, qui vi & beneficio naturæ principaliter, non diligentia & opera hominis proueniunt, vel quos natura ſua ſponte producit, vt arbores, poma, pyra, nuces, fœnum, item lac, pilus, lana, agni, hædi, vituli, equuli, ſuculi & id genus alij: deinde* induſtriales. *qui non ſua ſponte proueniunt, ſed in quibus cura & induſtria*
h *hominis* h *opus eſt: quales ſunt, qui appellatione fru-*
i *gum* i *continentur, vt eſt frumentum, vinum, oleum: quibus annumerantur & reditus ac penſiones, ex colonorum*
K *cultura* k *prouenientes. † Naturales fructus bonæ fidei*
8 *poſſeſſor cogitur reſtituere, ſi extant adhuc, & a ſolo ſepa-*
l *rati ſunt: quia non ex facto opera ve eius naſcantur.* l *Sin verò non extant, ſed conſumpti ſunt, æſtimatio eorum petitur condictione ſine cauſa, ſi factus ſit inde locupletior: vt quia vel precium habet, vel tantundem de ſuo fuiſſet*
m *erogaturus* m: *alias ſi inde non ſit factus locupletior, non*
n *tenetur reſtituere, ſed bona fides eum excuſat.* n *Cæterum fructus qui adhuc pendent, boniſque connexi adhærent, reſtituendi ſunt, & fundum ſequi debent: quia pars fundi*
o *videntur* o. † *fructus induſtriales ſi extant, & à ſolo ſepa-*
9 *rati ſunt, ſummo iure efficiuntur bonæ fidei poſſeſſoris; nec vendicari poſſunt. Separati autem a ſolo intelliguntur, ſi eas bonæ fidei poſſeſſor in horreum, domum ve ſuam inuexerit, aut ſaltem a ſolo auexerit. Eos tamen officio iudicis*
p *poſſeſſor reſtituere compellitur,* p *niſi huius officij im-*
q *plorationi præſcriptum ſit.* q *Si uero conſumpti ſunt, eos lucrifacit poſſeſſor, & (ut Paulus: ait)* loco domini pene eſt.

b Agere non poteſt. *Hoc eſt, fundum vendicando non poterit*

terit fructuum bona fide conſumptorum nomine, iudicis officium imploraret quod certe poſſet pro fructibus adhuc extantibus, non tamen propria aliqua actione, ſed ſolum per implorationem officij iudicis: quod cum principali iu-
s *diciós conſtat.*

i Ei vero qui. *Malæ fidei poſſeſſor, quia prædo eſt, & nullam poſſidendi cauſam habuit, tenetur indiſtincte omnes fructus, tam naturales quam induſtriales reſtituere, ſeu illi extantes ſeu conſumpti ſint, quamuis non ſit factus*
t *locupletior t quinimo de percipiendis etiam, hoc eſt, quos diligens paterfamilias colligere potuiſſet, obligatur: quanquam ſi habet aliquem titulum, ſaltem coloratum, de per-*
u *cipiendis eum excuſari plerique u malint.*

11 k Cogitur reſtituere. † *Secus tamen eſt in ipſius hærede. Is enim, ſi non pariter malæ fidei fuerit, ſuos fa-*
x *ciet x fructus. Nam vt nocent defuncti mala fides vſu-*
y *capioni: non nocet tamen y fructuum perceptioni. hic enim non ius, ſed præſens duntaxat factum ſpectamus.*

ADDITIONES.

a Vt hic. & l. bonæ fidei empt. 48. nunquam nuda. 31. in princ. de acq. rer. dom.
b l. 20. traditio. de acq. rer. dom.
c l. 58. bona fides, de reg. iur.
d l. domum, 5 C. de rei vend. l. 44. fructus pendentes, ff. eo. & l. 84. Iulianus, §. fructus, de actio. empt.
e l. 55. nemo plus, de reg. iur.
f Sicut inf. in tit. de vſuc. dicetur.
g Vide quæ dixi in §. namque ſi cui. inf. de act. l. qui ſcit. §. pen. de vſur. l. bonæ fi. de acquir. rer. dom.
h l. 26. & ex diuerſo, de rei vend.
i l. 76. frugem. & ibi Alc. de verb. ſign. d. l. domum, de rei vend.
K Alc. in d. l. frugem.
l l. 45. fructus. de vſur.
m l. certum, 22. C. de rei vend. l. ſi & me & Titium. ſi cert. pet. gl. & Bart. in d. l. & ex diuer. de rei vend.
n Ita loquitur. l. bona fides 48. de acq. rer. dom.
o l. 45. & l. fructus, de rei vend. & l. ſi pendentes. de vſufruct.
p l. certum 22. §. bonæ fidei, C. de rei vend. glo. d. l. & ex diuerſo Ang. hic.
q Iuxta gl. in l. ſequitur, §. fructus, de vſucap.
r d. l. bona fidei facit l. 46. eius. de rei vend. l. qui ſcit. de vſucap. glo. d. l. & ex diuerſo.
s arg. l. 4. C. de po.
t d. l. certum. & l. ſi vrbana, de condi. indeb.
u Glo. hic. & in d. l. & ex diuerſo. in fi. glo. mag. & l. fundum. & vtrobique Bart.
x l. vnica, §. 2. ſi ven. no. mul.
y l. bonæ fidei, §. in contrarium, de acq. rer. dom.

§. Is verò ad quem.

1 *Sicut poſſeſſor bonæ fidei, ita & fructuarius, induſtriales fructus lucratur.*
2 *Fructuarius & bonæ fidei poſſeſſor in quo differant.* 5.
3 *Fructus quando dicantur percepti eſſe.*
4 *Fructus fortuito in terram decidentes, cuius?*
6 *Fructus necdum percepti ad hæredes fructuarij cur non pertineant?*
7 *Fructuarius & colonus differunt.*
8 *Colonus quis?*
9 *Coloni duplices.*

a Is verò ad quem vſusfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quàm ſi ipſe eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, deceſſerit: ad hæredes eius b non pertinent, ſed domino proprietatis acquiruntur. Eadem c ferè & & de colono dicuntur.

a *Præcedenti §. dictum eſt, quòd perceptione fructuum dominium acquiratur iure naturali: hic eundem acquirendi*
1 *modum diffuſius proſequitur Imperator.* † *Sicut enim bonæ fidei poſſeſſor induſtriales fructus pro labore & induſtria ſuos facit: ſic quoque vſufructuarius, itemq; colonus.*
2 *Differt tamen fructuarius a bonæ fidei poſſeſſore: quia fructuarius non lucratur fructus niſi perceperit: bonæ autem fidei poſſeſſori cedunt fructus, a quocunque percepti fue-*
3 *rint:* † *Percepiſſe autem tum intelliguntur, cum vel ipſius nomine alius eos collegerit, aut decerpſerit, etiamſi in*
a *horreum nondum ſint reconditi.* a † *Quod ſi qui fructus*
4 *caſu, vel ob maturitatem ſine adminiculo hominis in terram deciderint, fructuarij non ſunt. Quod tamen Baldus verum cenſet, niſi caſu decidentes amoueat, vel recondat in*
5 *horreum.* † *Alterum diſcrimen eſt, quod fructuarius omnes fructus lucrifacit, tam naturales quàm induſtriales, ſiue conſumpti, ſiue extantes: quos etiam ad ſuos hæredes*
b *tranſmittit, ſi modo eos percepit.* b *Secus eſt in bonæ fidei poſſeſſore: huic enim induſtriales tantum cedunt, naturales verò extantes, a domino vendicari* c *poſſunt.*

b Non pertinent. † *Idq; duplici ratione: tum quia fructus pendentes, necdum à ſolo ſeparati, per ſe non cenſen-*
d *tur, ſed pars fundi videntur:* d *tum quia vſusfructus eſt ſeruitus perſonalis, & vnà cum perſona extinguitur.* e
7 c Ferè. † *Dicitur in textu ferè ad ſignificandam differentiam inter fructuarium & colonum. Nam fructus ſunt co-*
f *loni, a quocunque decerpti ſunt;* f *ſecus in fructuario. Deinde colonus transfert fructus conductos ad hæredes: id quod fructuarius non facit, quia morte ipſius finitur vſuf-*
g *fructus vt ſuo* g *loco dicemus.* † *Dicitur autem* colonus,
8 *qui prædium ruſticum colit, ſiue in ciuitate, ſiue in villa: quia non locus, ſed materia quæ conducitur, colonum facit.*
h *differtq; ab inquilino, qui conductor eſt vrbani prędij.* h
9 † *Sunt autem coloni ſub duplici differentia: alique dicuntur* coloni *propriè, qui agros ſuſcipiunt colendos nummis, dant penſionem in pecunia numerata: alij dicuntur* coloni partiarij, *qui colunt agros, & dant mercedem partem fructuum: vnde &* partiarij *dicuntur, quia ſcilicet dominus*
i *& colonus in partem fructuum* i *vocantur.*

ADDITIONES.

a l. ſi vſufruct. 13. & ibi Bal. quemad. vſufruct. amit.
b l. vſufructu legato. de vſufr. l. 7. ſi pendentes. hoc tit.
c l. fructus. de viu.
d d. l. ſi pend. de vſufru.
e §. finitur, infra de vſufr.
f text. in l. 26. ſi apes. de furt.
g l. 37. re pig. de acq. poſſ.
h In §. vlt. inf. de vſufr.
i De his loquitur tex. in l. 18. ſi merces, §. vir maior. lo. tit.

§. In pecudum.

1 *Fructus appellatione quid veniat.* 2.
3 *Lana quid?*
4 *Agni, hædi, vituli, ſuculi.*
5 *De ſuculis ſtellis.*
6 *Ratio, quare partus ancillæ in fructu non ſit.*

In pecudum a fructus b etiam fœtus eſt, ſicuti lac, c pilus, & lana. Itaque d agni, e hędi, & f vituli, & equuli, & g ſuculis ſtatim naturali iure dominij fructuarij ſunt. Partus vero ancillæ b in fructu non eſt. Itaque ad dominum proprietatis pertinet. Abſurdum enim videbatur, hominem in fructu eſſe: i cum omnes fructus rerum natura, gratia hominis comparauerit.

Totus ille locus ad verbum deſcriptus eſt ex Caij lib. 2. Rer. Quotidianarũ: nec minus pertinet ad bonæ fidei poſſeſſorem, quam fructuarium, ſicut ibidem Caius indicat.

1 a Fructu. † *Fructus in ſtricta ſignificatione omne id*

Digitized by Google

a *quod ſertur, modo renaſciturum ſit, appellantur:* a *(qui a*
b *ſerendo, Varrone teſte, deducti ſunt* b*) vt fructus arboris*
c *eſt, quod ex arbore naſcitur:* c *fructus fundi, quod ex fun-*
d *do:* d *ſiue ſint lapidicinæ,* e *ſiue arbores, modo caduæ* f *ſint:*
e *ſiue venatio modo fructus fundi ex venatione conſtet.* g
f *ſic fructus pecudum ſunt, fœtus, & ſimilia quæ renaſci ſo-*
g *lent:* h *vt lac, pilus, lana. Atque ita in hoc §. hæc vox*
h *accipitur. Sunt tamen & aliæ largiores huius vocis ac-*
i *ceptiones:* i *quas, quia huc propriè non ſpectant, præter-*
eundas duxi.

2 *b* Etiam fœtus eſt. † *Vides ergo appellatione fructuum*
venire etiam fœtus animalium, & per conſequens pertine-
K *re ad vſuf. uctuarium, bonæq; fidei poſſeſſorem.* K
3 *c* Pilus & lana. † *Lana eſt, quæ de ouibus deciditur, a Græ*
co λῆνος deciditur, ſeu λᾶνος vt Doribus quod & Lanam
l *ſignificat. vt ex Polubio & Callimacho* l *Varro probat.*
4 *d* Agni. † *Sunt fœtus ouium.*
e Hædi. *Hædus eſt animal ex capra genitum.*
f Vituli. † *Fœtus ex vaccis.*
g *Suculi. Diminutiuum eſt a ſue: & dicuntur ſuculi, quod*
ex ſuibus ſeu porcis progignantur Plautus in fœminino
genere vtitur, in Rud. Quin tui die recta cum ſucula &
5 porculis. † Suculæ, *ſunt etiam ſtellæ, quæ alio nomine*
vocantur Hyades, a pluuia. Nam & Orientes & Occi-
dentes tempeſtates & pluuias cient. Exoriuntur 12. Ka-
lendis Iulij Cic. lib. 2. de Natura Deorum; de Tauro ſigno
Cœleſti: Eius caput (*inquit*) ſtellis conſperſum eſt fre-
quentibus.) *Has Græci ſtellas Hyades vocitare conſueue-*
runt, a pluendo ὕειν *enim eſt pluere, noſtri imperitè ſuculas*
dicunt, quaſi a ſuibus eſſent, non ab imbribus nominatæ.
h In fructu non eſt. † *Videtur tamē eſſe: quia & ancillæ*
partus renaſcitur: poſtq; & ſeruorum & ancillarum vſuſ-
fructus conſtitui, nec quicquam videntur a reliquis ani-
m *mantibus diſcrepare.* m *Nam & poſſidentur, & legan-*
6 *tur, & venduntur, & permutantur.* † *Sed contrarium di-*
ſponitur propter hominis dignitatem, in cuius gratiam
Deus opt. Max. omnia creauit. Sic enim Moiſes ſcribit,
Deum ſtatuiſſe, vt homo omnium animantium princeps
eſſet: & in eius vſum omnia ſunt condita. Quod & Genti-
libus non fuit incognitum, vt eſt apud Ciceronem libro 1.
de Legibus libro 2. & de Natura Deorum, totum hunc lo-
cum vberius tractat.
n *i* Cum omnes fructus. *Idque ex Bruti* n *ſententia obti-*
nuit.

ADDITIONES.

a l. 8. diuortio, §. ſi vir. ſol. matr.
b Copus tract. de fructibus, lib. 1. c. 1.
c l. 1. de fruct. & lit. expen.
d l. 10. 1. eſt ſi fundi. in princ. de vſufruct.
e d. §. ſi vis.
f d. l. diuortio, §. ſi fundum.
g l. vſufructuarium venari, de vſufruct.
h l. venationem, de vſur.
i Lorio tract. de fru. axio. 3. & 4. Copus vbi ſup.
K Vt hic, & l. pecudum, de vſufr.
l de lingua lat. l. 4.
m §. conſtituitur. inf. de vſufr.
n l. vetus fuit. de vſuf. & eſt apud Paul. I. C. libro 3. Sen. tit. 1. & Cic. lib. 1. de fi.

§. Sed ſi gregis.

1 *Qui habet vſumfructum gregis, tenetur ſubmittere ex fœtibus natis, non aliunde.*
2 *Grex & armentum differunt.*
3 *Idem locū habet in vſufructu vineæ, vel fundi alicuius.*
4 *Fructuarius gregis ſatisdare tenetur.*

a Sed ſi *b* gregis vſumfructum quis habeat, in locum
demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmitte-
re debet: (vt & *c* Iuliano viſum eſt) *d* & in vinearum
demortuarum vel arborum locum, alias *e* debet ſubſti-
tuere. Recte enim colere, & quaſi bonus paterfamilias
vti debet.

a Thema *huius §. eſt, Conceſſi tibi vſumfructum gregis*
ouium centum, eueniretq; vt triginta oues morirentur, &
quinquaginta naſcerentur, triginta ex his, prioribus dēs
addere, vt datum tibi numerum conſerues, & ita reliquis
1 *viginti tuas facies.* † *Quum enim relicto alicui gregis, ar-*
menti vel equitij vſufructu, grege in integro manente, fœ-
tus vſufructuario acquirantur. conueniens eſt, vt in demor
tuarum vel inutilium pecudum locum, ex agnatis, ſaltem
fœtibus (non etiam aliunde) teneatur ſubmittere, quæ, An-
a *gelo teſtante, receptior eſt interpretum* a *ſententia. Eaque*
ſubſtituta capita, ſtatim domini fiunt, ſicut domini prio-
ra. Sed quod dictum eſt debere eum ſubmittere, toties ve-
rum eſt, quoties gregis vel armenti, vel equitij, ideſt, vni-
uerſitatis vſusfructus b *legatus eſt, cæterum ſi ſingulorum*
capitum, nihil ſupplebis.
2 *b* Gregis. † *Grex latius patet, quam armentum, ſiquidē*
tam maiorum quam minorum eſt animalium, armentum
autem maiorum tantum. Quot autem capitibus conſtet
c *grex in ſingulis animantium generibus,* c *alibi traditur.*
c Vt & Iuliano. *Cuius reſcriptum non extat, niſi quod*
d *Vlpianus* d *teſtatur, eum ſcripſiſſe, fœtum qui ſubmitti de-*
beat pendere dominium, vt ſi ſubmittantur, ſint proprie-
tarij, ſi non ſubmittantur, vſufructuarij.
3 *d* Et in vinearum. † *Si vineæ tibi, aut etiam fundi vſum-*
fructum conceſſi in locum demortuarum, vel ſenio confe-
ctarum vitium, & in locum laborantium vel deiectarum
arborum, alias ſubſerere teneris. Oportet enim te rectè,
& vt virum integrum decet, fundum colere, cuius tibi
vſusfructus conceſſus eſt, & ita verſari, vt optimus pater-
familias verſaretur. Quod Zaſius e *ita accipit, niſi ar-*
bores ſint vi deiectæ, quo caſu ad ſubſerendum alias com-
pellendus non eſt.
4 *e* Debet. † *Quinimo & ad ſatiſdationem vrgeri fructua-*
rius poteſt, quod fruiturus ſit arbitrio boni viri niſi hoc il-
f *li* f *remittatur.*

ADDITIONES.

a per l. 11. plerumque. §. fi. ſerui de iur. dot. ff. l. 75. vetus in fi. de vſufruct.
b De his & alijs huc pertinentibus. vide d. l. vetus, §. fi. cū duab. ll. ſeqq.
c In l. oues, ff. de abige.
d l. quid ergo, ff. de vſufr.
e In parat. de vſu. in 4. punct.
f l. 1. & ibi glo. in fi. cuius. cum l. ſeq. de vſufruct.

§. Theſauros.

1 *Inuentione theſauri acquirimus dominium.*
2 *Et qualiter hoc procedat.*
3 *Theſaurus quid?*
4 *Theſaurus donum fortunæ.*
5 *Theſaurus arte magica inuentus cuius fiat.*
6 *An Theſaurus pro theſauros legendum ſit.*
7 *Locus ſuus, locus alienus.*
8 *Si concurrunt in petendo theſauro, directus & vtilis do-minus, quis præferantur.*
9 *Theſaurus data opera inuentus, non fit inuentoris.*

a The-

a Theſauros, quos quis b in loco ſuo c inuenerit, diuus Hadrianus, naturalem æquitatem ſecutus ei conceſſit, qui eos inuenerit. Idemq; ſtatuit, ſi quis d in ſacro aut religioſo loco, fortuito caſu inuenerit. At ſi quis in alieno loco, e non data ad hoc opera, ſed fortuito inuenerit: dimidium domino ſoli conceſsit, & dimidium inuentori. Et conuenienter, ſi quis in Cæſaris loco inuenerit: dimidium inuentoris, & dimidium Cæſaris eſſe ſtatuit. Cui conueniens eſt, vt ſi quis in fiſcali loco, vel publico, vel ciuitatis inuenerit: dimidium ipſius eſſe debeat, & dimidium fiſci, vel ciuitatis.

1 a Decimoſexto † *acquiritur dominium iure naturali, per inuentionem theſauri. Intereſt tamen, an quis in ſuo*
2 *loco inuenerit, an in alieno,* † *Nam theſaurum in ſuo loco inueniens, totum facit ſuum, ſi vero in alieno, non data ad*
a *hoc opera; tunc eum acquirit pro dimidia,* a *Ratio naturæ colligenda eſt ex his, quæ dicta ſunt ſupra de occupatio-*
3 *ne & inuentione rerum quæ nullius ſunt.* † Theſaurus *quippe eſt vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Sic enim fit eius qui inuenerit, quod non alterius ſit, alioqui ſi quis vel lucri cauſa, vel metus, vel cuſtodiæ condiderit ſub terra*
b *non eſt propriè theſaurus,* b *cuius etiam furtum ſit, quo-*
c *niam eius eſt poſſeſſio & proprietas, qui recondit.* c *Itaque cum hic ius naturale, hoc eſt diuinum tractemus, quo diſtribuuntur rerum dominia rectè in textu dicitur.* Inuentionem theſauri in alieno loco eam eſſe accipiendam, quæ fortuito contingat, non data opera. *Natura enim non patitur, vt aliquid concupiſcas ex alieno, præmedita-*
4 *to conſilio.* † *Vnde ſicut Leo Imp.* theſaurum *beneficium Dei appellat, interpretaturq;* theſaurum *mobilia condita*
d *ab ignotis dominis, tempore* d *vetuſtiore, ſic Tripho-*
e *nius* e *appellat theſaurum donum fortunæ.* f † *Multo*
f *magis autem hoc dicendum eſt, ſi quis arte magica, punien-*
5 *diſq; ſacrificijs & incantationib. vtitur theſauri inueniendi cauſa. Theſaurus namq; eo modo inuentus quocunque in loco, inuentoris non fit, ſed ærario applicatur, & qui in-*
g *uenit, tanquam malus & maleficus* g *capite plectitur. Cæterum Græci* θησαυρὸν *dicunt pecuniam, quam quis in*
h *numerato, & ad ea ſua repentinos repoſitam* h *habet.*
6 *Quod autem in Pandectis Floren. perpetuo legitur* theſaurus, *hoc neque Caper Grammaticus, neque Donatus probant, nam* Theſaurum *(inquit Donatus) veteres ſecundum Græcos ſine litera, n, proferebant.*

7 b In loco ſuo. † *Locum ſuum intelligere oportet, in quo inuentor habet directum, vel ſaltem vtile dominium,* i
K *quale habet emphyteuta, vaſallus, ſuperficiarius.* K *Alienum vero locum accipe, in quo inuentor aut nihil plane iuris habet, aut eſt creditor iure pignoris, vel vſufructua-*
l *rius.* l † *Quod ſi in petendo theſauro concurrant directus*
8 *& vtilis dominus aduerſus extraneum inuentorem, tunc præfertur vtilis dominus, ſicut & is, qui legitimè vſuca-*
m *pit, ſicque hoc caſu præfertur vtile dominium directo.* m

c Inuenerit. *Inuentum dicimus, quod etiam adprehen-*
n *ſum eſt, ante enim* n *adprehenſionem non dicimur poſſi-*
o *dere. Cæterum nihil refert,* o *an nos ipſi inuenerimus, an ij qui in noſtra ſunt poteſtate.*

d In ſacro. *Suo ſcilicet & proprio, ſicut fas erat olim priuatos cuique habere proprium locum authoritate publica ſacrum, idem & de vocula in textu (aut Religioſo) intelligendum eſt. Cæterum aliud fuerit* p *de publico ſacro, vel religioſo loco, quia dimidia pars ex his fiſco vendicabitur.*

9 e Non data. † *Quia data ad hoc opera inuenerit, totus theſaurus domino ſoli vel fundi reſtituitur.*

ADDITIONES.

a Vt hic in tex. & l. ſi is qui in aliena. 63. de acq. rer. dom.
b l. 31. nunquam §. theſaurus de acq. rer. do. l. 1. C. de theſauris, li. 10. & l. peregr. 44. de acq. poſſ.
c l. 67. a tutore. de rei vend.
d d. l. 1.
e in d. l. ſi quis in aliena. §. vlt.
f Vide de hoc in l. 3. §. vl. de iu re fiſci, & d. l. 1. C. de theſa.
g d. l. 1. & l. nemo C. de malef. & mathe.
h Vide Alci. l. 4. de verb. ſig. & Ferra. hic.
i l. 1. ſi ager vect.
K l. pen. §. 1. qui ſatiſd. cog.
l d. l. ſi is qui §. quod ſi ſeruus & §. quod ſi. creditor. de acquir. rer. dom.
m l. 27. in cauſæ. in fi. de proc. vbi Bart. bene docet.
n l. 3. §. Neratius de ac. rer. do.
o d. l. ſi is qui. de acq. rer. dom.
p l. 3. §. fi. in locis de iure fiſ.

§. Per traditionem.

1 *Traditione conſequimur dominia iure naturali.*
2 *Quæ ad traditionem requiruntur. 4.*
3 *In incorporalibus patientia habetur loco traditionis.*
5 *Traditione vt transferatur dominium, requiritur cauſa.*
6 *Ridicula Accurſij conſideratio.*
7 *In re ſua quilibet eſt moderator & arbiter.*
8 *Res mobiles & immobiles diuerſimodè traduntur.*

a Per traditionem quoque iure naturali res nobis acquiruntur: b nihil enim tam cõueniens eſt naturali æquitati: quam voluntatem domini, volentis rem ſuam c in alium transferre, ratam haberi, & ideo, d cuiuſcunque generis ſit res corporalis, tradi poteſt, & a domino tradita alienatur. Itaque ſtipendiaria quoque & tributaria prædia eodẽ modo alienantur. Vocantur autẽ e ſtipendiaria & tributaria prædia, quæ in prouincijs ſunt: inter quæ, nec non & Italica, prædia ex noſtra conſtitutione nulla eſt differentia, ſed ſi quidem ex cauſa, aut dotis, donationis, aut qualibet alia ex cauſa tradantur, ſine dubio transferuntur.

1 a Decimoſeptimo † *nanciſcimur titulum poſſidendi, &*
2 *ex eo dominium iure naturali; per traditionem:* † *quæ vt valida ſit & per eam transferatur dominium, plura ſunt neceſſaria. Primum, vt is qui tradit, dominus ſit rei traditæ. nam ſi dominus non eſt, dominium quod non habet,*
a *tranferre non poteſt,* a *Deinde, vt tradens in animo habeat, transferre dominium in re quam tradit: idq; ad differentiam commodati & depoſiti. Nam his in rebus qui tradit, dominus eſt; ſed tradit, ſperans paulò poſt ſe rece-*
3 *pturum. Tertio, vt corporale ſit id quod traditur.* † *Incorporalia enim (vt ſunt ſeruitutes) cum tactum effugiant, traditionem non recipiunt, ſed in his patientia habetur lo-*
b *co* b *traditionis. Is enim dicitur tradidiſſe ſeruitutem, qui*
c *patitur me ire, agere, vti, frui.* c † *Quarto vt res non ſit*
4 *prohibita alienari, quia non ſacra, non dotalis &c. alias*
d *licet ſequatur traditio, dominium tamen non* d *transfer-*
5 *tur.* † *Quinto & vltimo, vt iuſta tradendi cauſa ſubſit, quæ translationi dominij ſufficiat, ſiue vera ſit, ſiue contra-*
e *hentium credulitate pro vera exiſtimetur.* e *Nec dicat quiſquam ſuperfluè id requiri, cum ſi nulla cauſa adſit, præ-*
f *ſumatur* f *donatio: quia id ſolum eo caſu procedit, quo*
g *res conſulto data* g *eſt: in dubio autem receptius eſt, vt*
h *tali caſu error præſumatur.* h *Nam & ſi ex vna cauſa ego rem tibi tradam, tu ex alia recipias, dominium non*
i *transfertur.* i *Idem ſi nummos meos ego tibi tradam, qua-*
K *ſi tuos.* K *Idem, ſi liquido conſtet, me hoc animo tradere,*

ne

l ne vllum tibi dominium quæratur. l Idem deniq; ſi tu, cui
m pecunia a me numeratur, ſis malæ fidei. m
6 b Nihil enim tam conueniens. † Imò (obijcit Accurſ.) Deo ſeruire conuenientius. Lepida mehercle obiectio. An non verba ſunt intelligenda ſecundum ſubiectam mate-
n riam, in qua proferuntur? n Si autem materiam ſubiectam expendis, loquitur hic Imperator de acquirēdo mundanorum rerum dominio: qua in materia ad naturalem æquitatem nihil propius accedit, quam domini in hoc traditio, exprimentis ipſo actu voluntatem dominij transferendi. Pietatem vero erga Deum, quæ omnium rerum maxima eſſe debet, huc trahere, prorſus extra rem eſt. Porrò optimè huc quadrat quæ Cicero in oratione pro Cecina refert. Hæc ſunt (inquiens) firmiſſima fundamenta noſtræ ciuitatis, ſui quemq; iuris & dimittendi, & retinendi
7 eſſe dominum: † Sicut & Conſtantius o reſcripſit ſuæ
o quemq; rei & moderatorem eſſe, & arbitrum. Et p Caius
p ait, iniquum eſſe, ingenuis hominib. non eſſe liberam
q rerum ſuarum adminiſtrationem. Ideoq; traditum eſt q iniuriarum actionem aduerſus eum dari, qui non ſinit me meis rebus vti meo arbitratu.

c In alium transferre. Alioqui præcluderetur vſus & vtilitas omnium rerum, ſi ſemel occupatæ poſſeſſiones manerent ſemper apud eundem: nec mutua voluntate ab vno ad alium transferri poſſent

d Cuiuſcunque generis. ſiue mobilis ſit, ſiue immobilis,
r dummodo cōmercijs non fuerit exempta, nec eius ſit inter-
8 dicta alienatio. Cæterum res mobiles manu traduntur: immobiles tunc intelliguntur tradi cum quis in earum poſſeſſionem inducitur, etiam non vacuam. Quanquam enim ad poſſeſſionis acquiſitionem requiritur vacuans poſſeſſio; tamen ad dominij acquiſitionem nihil refert, poſſeſſio vacua
r ſit, an minus. r Neque etiam opus eſt, ſingulas rei immobilis partes apprendere, vel omnes glebas circumambulare: ſed ſufficit quamlibet eius partem introire: dūmodo ea mēte hoc fiat, vt quis totum fundum poſſidere ve-
s lit s Nihil quoque intereſt, vtrum dominus ipſe per ſe
t tradat alicui, an eius voluntate alius. t

e Stipendiaria. Nihil refert, quale ſit id, quod a domino traditur, ſiue prædium Italicum, ſiue poſſeſſiones ſtipendiariæ aut tributariæ. Quæ autem fuerit olim inter hæc
u tria differentia (quæ Iuſtinianus hodie ſua conſtitutione u ſuſtulit) & appellationis huius inde fluxerit occaſio, Theophilus hoc loci vbertim, refert quem Tyrones iuris legere poſſunt.

ADDITIONES.

a l.10. traditio. in prin. de do. ac. rer. ar. l. nemo plus 15. de reg. iuris.
b l.43. ſeruus de ac. rer. do.
c l. quoties, de ſeruit.
d l.9. qua ratione §. hæ quoque de ac. rer. do.
e d. l. nunquam. dict. tit.
f l. C. 2. de op. li.
g l.54. ciuius, de reg. iuris.
h Alc. in l. a Titio. de ver. ob. Alc. in l. traditio. C. de pac.
i l. ſi ego. ſi cer. pet.
K l.3. §. pen. de cond. ob. cau.
l Glo. hic.
m l.45. ſi iuſſu. §.1. & l. falſus. 44. in prin. de fur.
n l.16. ex conducto. §. Papinianus lib. 4. loca.
o l.33. in re mandata. Cod. eod.
p l.2. ff. ſi a pa. quis manum.
q in l. Iniuriarum actio neq; §. ſi quis me. ff. de iniu.
r l.16. ſi fundum de fundo dotal. Dd. hic, & in l.3. de acq. poſ. Bar. l.2. §.1. de act. emp.
s d. l. 3. in prin.
t d. l. qua ratione §. nihil, & §. ſeq. inf. hoc tit.
u l.1. C. de vſuc. transf. & ſub. diſt.

§. Venditæ.

1 Emptione acquiritur dominium iure naturali.
2 In emptione nō transfertur dominium, niſi ſoluto precio.
3 Dominium in venditione, & gētium & ciuili iure transfertur.
4 Venditor quando dicatur emptori fidem habuiſſe de precio.

a Venditæ verò res, & traditæ, non aliter b emptori acquiruntur, quam ſi is venditori precium ſoluerit, vel alio modo ei ſatisfecerit: veluti c expromiſſore aut pignore dato, quod quantum cauetur d ex lege 12, tab. tamen rectè dicitur, & iure gentium, id eſt, e iure naturali id effici. Sed ſi is qui vendidit, fidem f emptoris ſecutus fuerit: dicendum eſt, ſtatim rem emptoris fieri. Nihil g autem intereſt, vtrum ipſe dominus tradat alicui rem ſuam, an voluntate eius alius, cui eius rei poſſeſſio permiſſa ſit. Qua ratione, ſi cui libera vniuerſorum negociorum adminiſtratio permiſſa fuerit a domino, iſque ex his negocijs rem vendiderit, & tradiderit: faciet eam accipientis.

1 a Decimooctauo. † iure naturali ſeu gentium conſequimur rerum dominia, per emptionem, non tamen aliter, niſi precium venditori ſolutum ſit, aut ſatis eo nomine fa-
2 ctum, aut fides de eo habita. † At in hoc differt emptio a reliquis cauſis, ſiue titulis, quod in ea non transfertur rei venditæ dominium, vtcunque res tradita ſit, niſi ſoluto precio. In alijs verò cauſis, puta donationis, dotis, & ſimilibus, is qui tradit, dominium ſtatim in accipientem transfert. Vnde eſt, quod ſi venditor, quaſi mox precium conuentum accepturus emptori rem tradiderit, & is venditori nō
a ſatisfaciat, rem venditam poſſit a vendicare; vel nondum
b traditam loco pignoris retinere, donec precium ſoluat. S Dixi, loco pignoris, quoniam pignus propriè non eſt, ſed
c quaſi c pignus.

b Emptori acquiruntur. Plenó ſcilicet, ſolidoque dominij iure.

c Expromiſſore. Puta. quia emptor pro ſe alium dederit, qui precium ſoluere repromiſerit, aut etiam pignus pro
d precio præſtiterit, hoc tamen ex venditoris voluntate. d

d Ex lege 12. tab. Sicque ille modus videatur eſſe iuris ciuilis, Voluit enim Iuſtinianus occurrere tacitæ obiectioni eorum, qui putare quirent, hæc non debito loco tractari, cum hic agatur de acquirendarum rerum modis ex iure gentium. Porrò hæc lex XII. tab. cuius hic fit mentio,
e non extat, in eandem tamen ſententiam e Pomponius reſpondit.

3 e Iure naturali. Subaudi, inuentione. † Dominium ergo transfertur, primum iure naturali, inuentione ſcilicet, ex quo iure omnes ferè contractus introducti ſunt. deinde & iure ciuili, nempe approbatione, quod approbauit eiuſmodi contractum, illique formam præſcripſit, & ſollemnem modum.

4 f Fidem emptoris ſecutus. † Tunc autem venditor fidem emptoris ſecutus eſſe videtur, cum vel ſoluendi diem
f ei præſcripſit, f vel emptor venditore ſciente, nec contra-
g dicente, in poſſeſſionem rei emptæ venit, g vel aliud quip-
h piam in eam ſententiam h interuenit.

g Nihil autem intereſt. Quantum ad dominij tranſlationem attinet, de qua hic agitur.

ADDITIONES.

a Arg. l.3. ſi quaſi. ff. de pig. actio. Ang. hic fac. l. procuratoris. §. penult. de tribut. act.
b l.14. Iulianus. §. offerri de ac. empt.

c l.46. neque pignus de reg. iur.
d l.2.§.1.in fine ſi cert.pet.
e in l.19.quod vendidi.ff.de contrahen.emp.
f l.ad ſolutionem.C.de re iu.gl.in d.l.quod vendidi.De contrahen.emp.
g l.2.C.de acq.poſſ.
h Fab.hic.

§.Interdum.

1 *Regulariter dominium ſine traditione non transfertur.*
2 *Cuius,in quibus contrarium obſeruatur.*

a Interdum etiam ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad rem traſferendum, veluti ſi rem,quam tibi aliquis commodauerit, aut locauerit, aut apud te depoſuerit, poſtea aut vendiderit, tibi, aut donauerit, aut dotis nomine dederit. Quamuis enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderit;eo tamen ipſo,quod patitur tuã eſſe, ſtatim tibi acquiritur proprietas, perinde ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

1 a *Quamuis † regula eſt, quod dominia rerum nuda tra-*
a *ditione non transferantur,* a *ſunt tamen multi caſus, in*
quibus & ſine noua traditione, nuda tantum voluntas do-
2 *minio transferendo ſufficit,† vt ſi ea res in aliquem ex in-*
ſtu cauſa alienetur, cui iam incumbit naturaliter, vt in
exemplo text.noſtri. Quid enim hic alia ſupernacanea traditione opus eſt, quàm patientia? id eſt, vt rem apud me
b *manere patiatur* b *dominus? Et ſic habemus hoc loci decimumnonum modum acquirendi dominij iure naturæ.*
3 *† Præter exempla in textu relata habentur & alij quidam ficti modi traditionis, veluti, ſi acervum lignorum*
emero,& eum venditor tollere me iuſſerit, ſimulatque cu-
c *ſtodia a me poſita fuerit, traditus cenſetur;* c *vel ſi res*
d *emptas conſignet emptor;* d *aut res ſit in conſpectu, &*
e *venditor editiore loco dicat, ſe vacuam poſſeſſionem* e *tradere. Sic & eum,qui domino ſciente,nec cõtradicente,poſt contractum rem poſſedit, interpretamur per eundem in*
f *eius rei poſſeſſionem inductum;* f *quoniam patientia obligati tradere, pro traditione habetur, licet inſtrumento,*
g *quod traditu fuerit, non contineatur.* g *Sunt & alia huius rei exempla paſſim in iure obuia, quæ breuitatis cau-*
h *ſa recenſere prætereo,* h *quæ tamen ſuis interpretes locis recenſent.*

ADDITIONES.

a l.traditionibus.20. C.de pac.l. nunquam nuda ff.acq.re.dom.
b Vt hic.& d.l.qua ratione.§.hæc quoq; res.de acq.re.do.
c l.51.quarundam.de acq.poſſ.
d l.14.quod ſi.ff.de periculo & commodo rei vend.
e l.18.quod meo.§.ſi vendit.de acq.poſſ.
f l.2.C.de acq.poſſeſſ.
g Sal.in d.l.2.facit.l.76.quædam mulier de rei ven.
h Vide apud Dd.in d.l.trad. Ang.in §.per tradit.ſup.eo.tit.

§.Item ſi quis.

1 *Traditione clauium transfertur dominium, & num.2.*
3 *Item & inſtrumenti traditione dominium transfertur.*

a Item ſi quis merces in horreo depoſitas vendiderit, ſimulatque claues horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

1 a Vigeſimo,† *traditione clauium, iure naturali trans-*
a *fertur* a *dominium, ſi tamen ex iuſta cauſa traduntur, puta emptionis, donationis, vel ſimili, quæ ſit apta ad translationem dominij. ſecus ſi ex cauſa cuſtodiæ: quia tum nihil efficit clauium traditio, ſed tantum cuſtodiæ commiſſæ*
b *ſignificationem* b *habet. † Sed & vina tradita viden-*
2 *tur, cum claues cellæ vinariæ emptori traditæ* c *fuerint.*
c *Et Celſus* d *eleganter ait, ſi vicinum mihi fundum mer-*
d *catum venditor ex me à turre demonſtret, vacuũq; poſſeſſionem ſe tradere dicat: non minus poſſidere cæpi, quam ſi*
3 *pedem finibus intuliſſem. † Sic dominium quoq; trans-*
e *fertur inſtrumenti* e *traditione: vt ſi quis coempto mancipio inſtrumentum emptionis mihi donaturo tradat, dominium in me tranſtuliſſe cenſebitur. Quapropter & templorum clauibus ſacerdoti traditis, ſacerdotij quaſi poſſeſſio-*
f *ſionem transferri* f *receptum eſt.*

ADDITIONES.

a l.74.clau.de contrah.emp.gl.in l.1.in prin.de acq.poſſ.
b l.79.cum pater §.plurib.de legat.2.
c l.1.§.ſi iuſſerim de acq.poſſ.
d l.quod meo.§.ſi vend.de ac.po.
e l.1.C.de donat.
f Ant.de Bur.in c.ſi.de cauſ.po. & prop.Alb.Roſ.l.1.§. ſi iuſſerim.de acq.poſſ.

§.Hoc amplius.

1 *Apprehenſione rei in vulgus proiectæ, vel pro derelicto habitæ, dominium quæritur.*
2 *Miſſilia quid?*
3 *Quando occupatione acquiritur dominium.*
4 *Res tam mobiles quàm immobiles pro derelicto haberi.*
5 *Res bifariam pro derelicto habentur.*

a Hoc amplius, interdum, & b in incertam perſonam collata voluntas domini, transfert rei proprietatem: vt ecce, Prætores & Conſules cum d miſſilia iactabat, in vulgus, ignorant quid eorum quiſq; ſit excepturus, & tamen quia volunt, quod quiſq; acceperit, eius eſſe, e ſtatim eum dominum efficiunt. Qua ratione verius eſſe videtur, ſi rem pro derelicto a domino, habitam occupauerit quis, ſtatim eum f dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente g abiecerit, vt id in numero rerum ſuarum eſſe h nolit: ideoque ſtatim dominus eius eſſe deſinit.

1 a Hoc amplius † *Vigeſimusprimus modus acquirendi dominij iure naturali, eſt apprehenſio rei proiectæ in vulgus, vel pro derelicto habitæ. Ex quo diſcis, voluntatem domini in transferendis rerum dominijs tam efficacem eſſe, vt & in perſonam incertam atque incognitam trans-*
a *feratur proprietas. Exempla ſunt in textu.* a
b In incertam. *De qua rogasi ſiue ante ſiue poſt translationem, dicere non poſſumus, quænam ea ſit.*
c Transfert. *Contra communis iuris regulam, quæ certum quendam & conſentientem affectum in contrahentibus*
b *exigit:* b *idque ſatis indicat hæc vocula* interdum *in textu poſita.*
2 d Miſſilia. † *Miſſilia variarum rerum donaria vocantur, a mittendo dicta: quæ ſcilicet Impp. atque olim Coſs. liberalitatis gratia, idq; in perpetuam rei memoriam, populo*
c *colligenda ſpargere ſolebant: vt ex Tranquillo in* c *Cali-*
d *gula & Nerone* d *conſtat. Eiuſmodi quoq; noſtra ætate ſummos Pontifices ſpargere aiunt, in ipſorum creatione. idemq; in electione Cæſarum apud nos fieri notum eſt.*
e *Porro miſſilia aliàs pro telis quæ in hoſtem emittuntur,* e *accipi, nemo ignorat.*
e Statim eum. *Velut per incertam traditionem.*
f Dominum effici. *Iure naturali ſeu gentium. Nam pro derelicto habens rem, certè eius rei dominus eſſe deſi-*
f *nit: ideoque conceditur occupanti.* f *† Ex quo ſatis colli-*
3 *gitur ratio naturæ. Quotieſcunque enim occupatio nulli adfert iniuriam, nullius conditionem publicam vel priuatam lædit: toties ius naturæ ex ea admittit dominium.*
4 g Abiecerit. † *Argumento huius verbi* abiecerit *videtur hoc de rebus tantum mobilibus, quæ abijci poſſunt, intelligendum eſſe: verius tamen eſt, res ſolo quoque hærentes, & quæ immobiles habentur, pro derelicto fieri, vt ſi quis do-*
mum

Digitized by Google

mum aut agrum ita derelinquat, vt in bonis ſuit amplius non ſit, ſtatim dominus eſſe deſinit, reditq; res ad natiuam libertatem, & nullius iam in bonis, quod ſic derelictum eſt, eſſe intelligitur. Itaq; naturali ratione occupanti con-
g *ceditur: quia iiſdem modis res deſinunt eſſe noſtræ. g quibus acquiruntur. Quid autem, ſi occupans putet aliquam rem a domino haberi pro derelicta, an eam ſibi lucretur? Et vtiq; res neglecta præſcriptione rectè acquiritur, etiãſi*
h *ignoret, a quo ea derelicta ſit.* h *Verbi gratia: Titius poſſeſſionem alienius fundi vacantis propter abſentiam, aut negligentiam domini, vel quia nullo ſibi herede exiſtente deceſſerit, abſq; vi nanciſcitur: ſanè ſi domino ſciente, per longum tempus, aut ne ſciente, triginta annis occupatum detinuerit, ipſum vſucapione acquirit, atque interpellan-*
i *tem poſt dominum exceptione ſubmouere* i *poteſt.*
5 *b* Nollit. † *Verè inquit Accurſ. vt de eo conſtet: aut legis interpretatione. Mens enim amittendi dominij interdum quoque ex iuris interpretatione præſumitur in abijcientes veluti ſi dominus ſeruo aut ancillæ ſuæ alimenta negans:*
k *alij eam tradi* k *mandet: vel ſi mancipium ſuum languẽs & ægrotum, aut ſanum, ſed alimentis egens deſerat aut exponat, illud pro derelicto videtur habere, eiuſq; dominium amittit. Et eo caſu talis ſeruus, aut ancilla ſeipſum velut præcipiens, aut occupans, ſeſe in veram & Romanã*
l *vindicat* l *libertatem, & non acquiritur occupanti. Quod & Iuſtinianus docet in ſua Nouel. conſtit. 22.*

ADDITIONES.

a Vide l. 2. de Coſ. lib. 12. & in Nouel. 105. de Coſſ. Vbi profuſe miſſilium liberalitas adimitur Conſulibus per Leonẽ Imp. & ſit eorum moderatio a Iuſtiniano.
b l. 54. in omnib. reb. de actio. & oblig.
c cap. 18.
d cap. 12. & 22.
e Vide Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 6.
f §. fere. ſup. eo.
g l. 1. 2. ff. pro derelic. l. 36. nihil tam naturale de reg. iur.
h l. 4. id quod cum gl. ff. hoc tit.
i d. l. id quod. & Auth. male fid. C. de long. tem. præſcr. Ang. in §. furtiuæ. inf. de vſuca.
K l. fi. ff. pro der.
l l. 1. ſed ſcimus, C. de Latinali. toll. l. 3. C. de infant. expo.

§. Alia ſanè.

1 *Nauis leuandæ gratia rem proijciens, non videtur pro derelicto habere.*
2 *Et eas adprehendens animo lucrandi, furtum facit: id tamen quandoque fallit. 5. 6.*
3 *Res incendij cauſa proiectas auferens, tenetur furti.*
4 *Idem ſeruatur in rebus in publico inuentis.*
7 *Rheda quid ſit.*
8 *An inuentionis præmium debeatur inuentori.*

a Alia ſanè cauſa eſt earum rerum, quæ in tempeſtate leuandæ nauis cauſa eijciuntur. Hæ enim dominorum permanent: quia palam eſt, eas nõ eo animo eijci, quod quis eas habere nolit, ſed quo magis cum ipſa naui maris periculum *b* effugiat. Qua de cauſa, ſi quis eas fluctibus expulſas, vel etiam in ipſo mari nactus, lucrandi animo abſtulerit, *c* furtum *d* committit. Nec longe videntur diſcedere ab his, quæ *e* de rheda currente, non intelligentibus dominis *f* cadunt.

a Alia ſanè. *Id demum pro derelicto dominus habere vi-detur, cuius poſſeſſione ſe hac mente exuerit, ut id in patri-*
a *monio, boniſq; ſuis* a *eſſe nolit.* † *rectè ergo hic traditur,*
1 *eum qui cõtra inter nauigantes tempeſtate, vt onus nauis leuius reddatur, res aliquas proijcit, non hanc mentem ha-*
b *bere, vt eas pro derelicto habeat, ſed ſalutis cauſa has di-*
b *mittit:* † *Ideoq; nec fiunt* b *apprehendentis: ſed qui eas*
c *lucrandi animo exceperit, furti obſtringitur:* c *imò & no-*
d *uo iure bonorum* d *omnium publicatione multari debet.*
3 *b* Effugiat. † *Eadem ergo ratione & is, qui res incendij cauſa ſub diuum emiſſas aufert, lucrifaciendi cauſa, furti*
4 *tenetur.* † *Idem iuris eſt in his, quæ in via alioue loco publico inuenta ſunt: niſi enim pro derelictis habeantur, ſine furti ſuſpicione retinere non poſſunt.*
5 *c* Furtum. † *Adeò vt nihil referat, conſtetne, cuius res*
e *inuenta fuerit, an minus: quoniam nihil facit ad munien-*
f *dum furem, quòd cuius ſit, quis ignoret:* e *cum nemo neſciat, quod ſuum non eſt, id ad alios pertinere.* f *Aliena itaque res repertor probè fecerit, ſi libellum publicè propoſuerit, aut ex ſuggeſtum publico proclamari fecerit, inueniſſe ſe, reſtiturumq; ei, qui ſuum id eſſe certis quibuſ-*
g *dam ſignis atque indicijs demonſtrare poſſit.* g *Poteſt idẽ publica denunciatione fieri, & ſi deinde non appareat, qui inuentum ſuum afferat, ſi inuentor inops eſt, retinere poterit. Sin diues, rectiùs fecerit, id in manus pauperum* h
h *erogando.*
6 *d* Committit. *Nec tamẽ hoc eſt perpetuum. nam ſi ſciat apprehendens, rem pro derelicto habitam, eam retinendo furti nõ tenetur: veluti ſi dominus merces ſolutas, & quas ſcit aqua perituras, eijciat: certè qui inuenit, ſuas facit, nec furti obligatur. Eo ſiquidem caſu ex iactus modo plerun-*
i *que putandum eſt, dominum derelinquendi animo* i *iactaſſe.*
7 *e* De Rheda. † *Rheda fuit proprie vehiculi genus, cuius vſus olim apud Romanos ſoli Senatorio ordini conceſſus erat. Hic verò de omni curru intelligi debet.*
f Cadunt. *Quia dominorum manent: ſuntq; ab inuento-*
8 *ribus reſtituenda.* † *Sed an εὑρετρον, id eſt, inuentionis præmium poſſit exigi? Et ſanè honeſtius recipitur quam peta-*
K *tur;* k *niſi quis rei conquirendæ cauſa, ſingularem operam impendiſſet. tum enim indicij præmium nemini denegan-*
l *dum* l *eſſe, æquitas ipſa docet.*

ADDITIONES.

a l. ſi quis. 10. §. 1. de acq. poſſ.
b l. 2. §. fi. l. qui leuand. ad l. Rho. de iact.
c l. qua ratio. §. fi. vnde hic tex. videtur ſumptus hoc tit. l. 44. falſus. §. ſi iactum de furtis.
d Auth. nauigia de furtis.
e d. l. falſus. §. qui alien. De furt.
f l. fi. C. vnde vi.
g Arg. d. l. falſus. §. ſolent. & l. 1. in fi. de ſer. fug.
h Auth. omnes peregrini. C. communia de ſucc.
i Bart. in d. §. ſi iactum. q. aliàs repugnare videtur.
K d. l. falſus. §. plerũq. in fine.
l Arg. l. idem. §. ſi tibi. de cond. ob turp. cauſam.

DE REBVS CORPORALIBVS & incorporalibus. Tit. II.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Quæ res dicantur corporales.*
3 *Quæ item incorporales. 4.*
5 *Hæreditas eſt res incorporalis.*
6 *Hæreditatis nomen interdum pro rebus hæreditarijs accipitur.*

a Quædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales. Corporales hæ ſunt, *b* quæ ſua natura tangi poſſunt veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. Incorporales

autem

autem ſunt ea, quæ tangi c non poſſunt: qualia ſunt
ea,quæ d in iure conſiſtunt: ſicut hæreditas, vſusfru-
ctus, vſus,& obligationes e quomodo contractæ. f Nec
ad rem pertinet, g quòd in hæreditate res corporales
continentur. nam & fructus, qui ex fundo percipiun-
tur,corporales ſunt: & id quod ex aliqua obligatione
nobis debetur, h plerunque corporale eſt: veluti fun-
dus,homo,pecunia. Nam ipſum ius hæreditatis, & ip-
ſum ius vtendi fruendi,& ipſum ius obligationis,incor
porale eſt. i Eodem numero ſunt iura prædiorum vrba
norum & ruſticorũ:quæ etiam K ſeruitutes vocantur.

a 1 Hic *titulus ad verbum ex Caij* a *reſponſo, ſub titulo*
De rerum diuiſione & qualitate *deſumptus eſt, & aliã*
rerum diuiſionem continet, planè generalem, quæ nihil
non includit. Nam ad vniuerſa accommodatur non ſolum
quæ tangi videriq; poſſunt, ſed etiam quæ oculo & intelle-
b *ctu percipiuntur. Itaq; rectè Iulius* b *Paulus ait,* ſiue cor
poralia ſiue incorporalia comprehendi, & ad omnem
c contractum cauſalq; & iura pertinet. c *Hinc rei ſigni-*
ficationes varias hoc hexametro Auſonius comprehendit:
Imperium, *litem, Venerem cur vna notet res? Res enim*
appellatur, quicquid omnino in rerum natura eſt. Rerum
ergo aliæ ſunt corporales, aliæ incorporales. Et primum
quidem membrum, de rebus ſcilicet corporalibus, de ea-
rundemque acquiſitione, ſuperiori titulo ſeorſim Impera-
tor tractauit: alterum vero membrum in hunc ſpecialem
locum reiecit: ob id fortè, ne rerum ipſarum tractatio inter
ſe commiſceretur, & quia hoc membrum peculiariter ſer-
uitutes (quarum tractationem nunc aſſumere intendit) re-
d *ſpiceret. Huius autem tituli verũ vſum atque vim* Old. d
in ſuis actionibus pulchrè declarauit, ad quem iuris tyro-
nem remitto.

b Quæ ſua natura tangi poſſunt. *Scilicet, vt ſubſtantia,*
& id quidem potentia, non ſemper tamen actu. Nam &
ea quæ ſunt in abyſſo, in profundo maris, vel infixa cælo,
corporalia rectè dicuntur, quia tametſi actu nemo ea tan-
gere poſſit, ſui tamen natura & potentia, tanquam ſubſtan
2 *tia, tangibilia ſunt.* † Corporales ergo res dicuntur, *quæ*
habent limitatum ac viſibile natura duce corpus & for-
mam, ita vt oculis ſubiectæ ſint, manuque palpari poſſint,
vt fundus homo, veſtis, aurum, & cætera res.

3 c Non poſſunt. † *Id eſt, quarum non ita certum corpus,*
ac limitata ſpecie a natura prodita eſt, quod vel videri,
vel tangi queant, ſed potius percipiuntur intellectu, vel
4 *iudicio animi.* † *Vt ſucceſſio, ſeruitutis, obligatio & reli-*
qua iura. Res ergo corporalis naturaliter per ſe inſpectã,
certè nihil aliud præſtat, quàm quod tangi, & exteriore
ſenſu ordinari poſſit, vt fundus, homo, veſtis, &c. Si verò
exigatur ad rationem politicam animi cogitatione, tunc
formulæ iuris concipiuntur, per quas res corporales ſic or-
dinantur ad vſum humanum, vt nemini fiat iniuria. Et ta-
les formulæ dicuntur res incorporales, quia ſubſtantiam
e *non a corpore, ſed animo ducunt. Old.* e *adfert ſimilitudi-*
nem ab homine, qui paruus eſt mundus. Quid valet (in-
quit) corpus quod tangi poteſt, niſi animi ratione ad
honeſta officia trahatur? Eleganter ergo, ſicut homo
corpus habet & animam: ita totum ius noſtrum cenſe-
tur circa duas res verſari, videlicet corporales & incor-
porales. *Hæc Old. eſt conſideratio, quam Accurſius, vicun-*
que neceſſariam non intellexit.

d In iure. *Id eſt, ratione ac intellectu, quæ ſcilicet in cen-*
ſura & intellectu animi conſiſtunt.

e Quoquo modo. *Siue ex contractu, aut quaſi ex contra-*
ctu, ſiue ex maleficio, vel quaſi ex maleficio.

f Nec ad rem. *Eſt occupatio, qua reſpondet Imperator ta-*
citæ obiectioni, & id confirmat per exempla.

5 g *Quòd in hæreditate.* † *Obſerua res hæreditarias eſſe in*
hæreditate, ſed non eſſe ipſam hæreditatem. Hæreditas e-
f *nim eſt ipſum ius, perſonam defuncti referens, non autem* f
facultates. Ideoque ab ipſis rebus hæreditarijs differt, vt g
hic Imperator clarè oſtendit. Vnde eſt, quod qui hæredi-
g *tatem vendidit, rebus euictis nihil præſtet.* g *Hinc etiam*
eſt, quod hæreditas nomen ſeruet, etiam ſi nulla corpora
h *hæreditaria ſint, vt Papin.* h *voluit. Interdum tamen hæ-*
reditatis verbum pro rebus ipſis & corporibus hæredita-
rijs vſurpatur. Sic hæreditatem expilari, & hæreditati
i *furtum fieri dicimus. Inde* i *M. Cicero hæreditatem defi-*
nit pecunia, quæ alicuius morte ad alium peruenit.

h Plerunq; *Plerunque dicit, quia interdum quod nobis*
aliqua obligatione debetur, incorporale eſt, veluti ſi vſuſ-
fructus, vſus, via, iter, aut alia ſeruitus vel perſonæ, vel rei
debita ſit.

i Eodem numero. *Nempe rerum incorporalium.*

K Seruitutes vocantur. *Genere ſcilicet ipſo ad ſuam ſpe-*
ciem contracto, ſeruitutis enim appellatio ſimplex & ge-
neralis latiſſimè patet.

ADDITIONES

a l.2. in fi. de re. diuiſ.
b l.23. ei app. de verb. ſign.
c l.5. l.23. ff. de verb. ſig.
d claſſ.3. Act.6. in prin.
e in loco ſupra alleg.
f d.l. hæred. fac. l.178. pecuniæ. §. hæreditas. de verb. ſig.
g l.2. de hær. vel actio. vend.
h in l.53. hæred. de pet. hær.
i in Topicis.

DE SERVITVTIBVS RVSTICO-
rum prædiorum & vrbanorum.
Tit. III.

In Rubr.

1 *Quaſi dominij affinia.*
2 *Ius in re quid?*
3 *Seruitus quid, & quotuplex in iure?*
4 *Quomodo cognoſcatur, ſeruitus perſonalis ſit, an realis.*
5 *Realis ſeruitutis explicatio.*
6 *Prædium dominans, ſeruiens.*
7 *Realis ſeruitus alia vrbana, alia ruſtica.* 9.
8 *Prædium vrbanum ruſticum.*

Rerum. *Incorporalium numero ſeruitutes quoque cen-*
ſeri, ad finem præcedentis tituli dictum eſt, de his ergo con
1 *gruum erat ſubijcere.* † *Porrò ſupra* a *admonuimus domi-*
a *nium duo habere affinia, ſcilicet quaſi dominium, & ius*
b *in re ſpecificum. Illud ſuperius* b *explicatum eſt.* † ius in re
2 *eſt, quod habet is, cui vel cuius prædio debetur ſeruitus,*
quodq; habet creditor, cui conſtituta eſt hypotheca, id eſt,
3 *rei immobilis pignus. De ſeruitute hic agendum eſt.* † *Po-*
teſt autem ſeruitus, *ciuilis diſciplinæ ordinem ſequendo,*
duplici modo colligi, altero cum perſona ſeruit perſonæ,
quam ideo perſonalem vocant, & hæc in ſeruis & proprijs
hominibus relucet: de qua nihil ad noſtrum propoſitum,
c *ſed eam Imperator ſuperiori libro* c *explicauit. Altero,*
ad imitationem perſonarum in rebus conſtituitur ſerui-
tus: idque dupliciter. 4 *Nam aut res immediatè ſeruit per-*
d *ſonæ, vnde etiam* perſonalis d *appellatur, à perſona ſcili-*
cet, quæ in illa dominatur, & cui debetur: vt vſus, vſusfru
e ctus, habitatio. e *Aut rebus directo commodum adſert,*
& dicitur realis ſiue prædialis, *quia a re rei, id eſt, a præ-*
f *dio alteri prædio debetur. Nonnulli* f *tamen eam ſeruitu-*
tem,

tem, quæ a re perſonæ debetur, negant merè perſonalē eſſe, ſed mixtam potius: & dicunt ſeruitutes alias eſſe perſona-
4 *les, alias reales, alias mixtas. † Sed hi cogitare debebant, ſemper ad cognoſcendam ſeu dijudicandam qualitatem & circumſtantiam ſeruitutis, reſpiciendum eſſe id, cui debetur, ſiue ſit perſona, ſiue res, vt Oldr.* g *rectē colligit, commonens longam eſſe differentiam inter ſeruitutem, quæ ad ſtatum perſonæ pertinet, & illam quæ ad rerum vſus referri ſolet.* Nam quantum refert (inquit) inter ius quod ad perſonas pertinet, & ius quod ad res hominibus diſtribuendas ſpectat; tantum diſcrimen eſt inter ſeruitutem humanam, & ſeruitutem rerum inanimatarum. *Ad propoſitum, in hoc titulo Imperator realem* ſeruitu-
5 tem *expoſiturus eſt; † quæ nihil aliud* h *eſt, quàm ius*
b *quoddam prædio inhærens, quod dominantis vtilitatem auget, ſeruientis libertatem minuit. & hoc contingit, cum res, ſeruit rei, fundus fundo, prædium prædio, ager, agro, pratum prato, vinea vineæ, & adeò hæc rebus inhæret, ut etiam perſona ſublata, non tamen extinguantur aut tolla-*
6 *tur ſeruitus. † cui Prædium aut cui ſeruitus debetur,* dicitur dominans, *alterum prædium quod patitur ſeruitu-*
i tem, ſeruiens *nominatur.* i *Porrò hæc* realis ſeruitus *rurſus duplex eſt, vrbana ſcilicet &* ruſtica, *ſicut prædiorum*
8 *alia ſunt urbana, alia ruſtica.* † Prædium vrbanum eſt, *ædificium gratia inhabitandi factum; ſiue rure, ſiue in ur-*
K *be ſit poſitum,* K *urbanum enim prædium materia, non locus facit. At uero* ruſticum prædium *eſt omnis ille fundus, ſeu ædificium, quod uel pecorum, uel fructuum percipiendorum, colligendorum, reponendorumque gratia fa-*
l *ctum eſt, ſiue in urbe, ſiue extra* l *urbem. † Seruitus ergò*
9 *quæ urbano prædio debentur,* vrbana *dicitur,* ruſtica *uerò, quæ prædio ruſtico. Nam & in realis ſeruitutis qualitate dijudicanda, inſpiciendum eſt prædium, cui ea debetur, ut ejuſdem conditionis ſit & ſeruitus.*

ADDITIONES.

a In rub. de re. diuiſ.
b §. ſi quis a non domino, ſup. de re. diuiſ.
c Sub. tit. de iure perſon. facit l. 4. de ſta. hom.
d d. l. 6. pater filiæ. de ſer. leg.
e de quib. inf. ſeqq. tit. agetur.
f Accur. & Bar. in l. 11. de ſeru. Iaſ. & alij in §. æque. inf. de Act.
g Old. claſ. 3. act. 4. in prin.
h Bart. in d. l. 1. de ſeruit.
i l. 1. in fi. communia præd.
K l. 198. vrb. prædia. de ver. ſig. Bar. in l. 4. de ſeru.
l l. 4. eo iure §. ſtabula in quibus cau. ſ ac. pig. contra. Alc. d. l. vrbana.

In Princ. tit.

1 *Seruitutis ruſticæ explicantur.*
2 *Seruitus itineris.*
3 *Iumentum & armentum differre.*
4 *Seruitus actus.*
5 *Seruitus viæ.*
6 *Erectam haſtam ferre.*
7 *Latitudo itineris, actus, & viæ.*
8 *Quid iuris, ſi actum ſit, vt totus ager ſit iter, via, &c. 9.*
10 *Seruitus aquæductus.*
11 *Seruitus itineris & aquæductus non concurrunt.*
12 *Ex fonte tantum perenni, aquæductus conſtituitur.*
13 *Aquæductus non vſu an tollatur?*
14 *Aquæductus remanet, etſi is, cui debetur, prædium ſeruiens amat, ſi tamen ager ſit intermedius.*
15 *Limitatio regulæ, Rem ſuam nemini ſeruire.*

a Ruſticorum prædiorum b iura ſunt hæc: iter, actus, via, aquæ ductus. c Iter eſt ius eundi, ambulandi hominis, non etiam d iumentum agendi, vel vehiculum. e Actus, eſt ius eundi, ambulandi hominis, agendi iumentum vel vehiculum: Itaq; qui habet iter, f actum non habet: ſed qui actum habet, & g iter habet, eoque vti poteſt etiam ſine iumento. h Via, eſt ius eundi & agendi & ambulandi hominis: nam & iter & actum via in ſe continet. i Aquæductus, eſt ius aquæ K ducendæ l per fundum alienum.

a Ruſticorum. *De ſeruitutibus quæ prædijs debentur, tra-*
1 *ctaturus Imperator, † primum quatuor ſeruitutes ruſticas recenſet, tanquam potiores & frequentiores* ſunt e-
i nim multo plures, quarum nonnullas etiam ipſe poſtea ſubijcit. *ac inde vrbanas ſeruitutes pariter intermiſcet.*
a b Iura *Id eſt, ſeruitutes. Sic enim loquitur Vlpianus* a *ipſe, ex cuius reſponſo hic locus ad uerbum deſcriptus eſt.*
2 c Iter eſt. † *Prima ſeruitus ruſtica eſt iter, ab eundo, quæ dicitur eſſe legitima facultas eundi, ambulandi hominis per fundum vicini, ſed neque cum iumento, neque cum ve-*
b *hiculo,* b *noſtro idiomate,* ein fußpfad. *Verbi* c *gratia,*
c *Habebam ego fundum, habebas & tu fundum in propinquo, cum in meum ire vellem, opus erat mihi magno circuitu. Rogaui te, uel pactus ſum, ut mihi iter concederes, id eſt, ut mihi per fundum tuum ire liceret. nam hac uia compendio ducebar in fundum meum. Tu mihi iter conceſſiſti, ut tranſire poſſem: ſed neque cum iumento, neque cum uehiculo: poſſum tamen & lectica portari, & equo*
d *uehi, ut Paulus* d *reſpondit. iter enim eſt, quo quis pedes uel equo commeare poteſt.*
3 d Iumentum † *Iumenta à iungendo appellat eſſe Nonius putat, quod curribus iungerentur, ut equi & muli, & cætera dorſuaria, quæ Græci* [illegible] *uocant. Quidam a iuuando ducunt* iumentorum *nomen Boues uerò armenta potius dicebantur, ab arando, quòd is principalis eorum uſus eſſet. Vnde iumentis legatis boues non deberi,*
e *nec contra, Martianus* e *reſpondit.*
4 e Actus eſt. † *Altera ſeruitutis ruſtica eſt actus,* ein beſuch vueg, oder trib, *dictus ab agendo iumento, cum &*
f *& pecus, uehiculumq; agere, nedum ambulare* f *poſſum per alterius fundum. Quo nomine ſi teſtator actu legato iter adimat, nihil ademiſſe uidetur, quia actus ſine itinere*
g *nunquam eſſe* g *poteſt. Aliàs autem uaria eſt huius uo-*
h *cula,* Actus; ſignificatio, ſicut Vlpianus h alibi ſcribit.
f Actum non habet. *Nam cum iumento uehiculo tranſire poteſt.*
g Iter habet. *Poteſt enim & ſolus, & cum iumento tranſire.*
5 h Via. † *Via* (ein ſtraß) *ea eſt tertia ſeruitus ruſtica, & quidem pinguior, quàm ſint præcedentes duæ. Nam utramque complectitur, & habet quiddam amplius, ut etiam*
6 *lapides & ligna trahere, † & erectam ferre haſtam, id*
i *eſt, exercitum, ſeu peditatum per alicuius agrum* i *ducere liceat, dum tamen id ſine fructuum læſione & deuaſta-*
K *tione* K *fiat. † illud porrò obſeruandum eſt, ex lege duode-*
7 *cim Tabularum latitudinem itineris fuiſſe duorum pedum, Actum quatuor pedes habuiſſe in porrectum, in anfractum octo, Viam uero in porrectum, & in anfractum,*
l *id eſt, ubi eſt flexus uiæ, ſedecim.* l *Conuentionibus tamē, aut interueniente arbitri officio, uia dilatari aut conſtrin-*
m *gi* m *poteſt. Quod idem & in actu & itinere, ſi nulla a con-*
n *ſtituente facta ſit determinatio, locum* n *habet, † Niſi*
8 *actum ſit, ut totus ager ſit iter, actus, uia qua ſpecie ea ſeruitus intelligenda eſt, ut per huiuſmodi loca debeatur, quæ ædificijs, arboribus, uineis uacua ſint, in qui-*
o *bus ædificari etiam nihil poſſet ad impedimentum* o *ſeruitutis. Hinc eſt, quod vulgò dicitur,* Ybi non eſt via diſcreta,

ſcreta, totum via eſt. *Hoc quoque addendum, has tres ſpe*
cies ruſtica ſeruitutis conſtitui ad tuum prædium non poſ
ſe, ſi flumen eſſet intermedium, niſi ponte vel vado tranſi-
p *ri* p *poſſet. Sic quoque ſi inter tuum prædium & meum lo-*
cus publicus intercedat, non aliter mihi ſeruitutem con-
ſtituere potes, quàm vt ne loco publico noceatur. quod ge-
neraliter in omnibus huiuſmodi ſeruitutibus obſeruari de-
9 *bet. Sed nec illud omittendum, cum cui ſeruitus via conce-*
ditur, aut itineris, vel actus in toto fundo, debere ſimiliter
vti; non vt per medium fundi cum detrimento fructuum
vadat, ſed locum eligat minus damnoſum, & quo is vium
primo direxerit, eo ſine variatione vtatur. quæ fuit æquiſ-
q *ſima* q *Celſi ſententia.*

10 *i* Aquæductus † *Quarta ſeruitus ruſtica eſt* aquædu-
ctus, ein vuaſſerleytung, *vt ſi mihi facultas ſit ducendi*
r *aquam per fundum alterius,* r *vt quia tu habeas fundum*
aquis abundantem, ergo contrà fundum habeam in vici-
nio aquis indigentem, & conceſſeris mihi, quod poſſim a-
quam ex tuo fundo in meum ducere. hæc dicitur ſeruitus
aquæ ducendæ; poteſtq; pluribus concedi, vt ſine dierum
diſtinctione vtantur, vel etiam vt alterna ſint vtendi tem-
11 *pora. † Seruitus tamen aquæductus & itineris huiuſmo-*
di, vno loco non concurrunt, altero enim conceſſo, alterum
s *conſtitui non poteſt.* s

12 *K* Ducendæ. † *Ex fonte ſcilicet aut flumine perenni,*
ex lacu enim qui perpetuus non eſt, aut ſtagno, concedi a-
t *quæductus non poteſt,* t *ob id certè, quòd ſeruitutes præ-*
diorum perpetuam cauſam habere debent. Poteſt tamen
ita aquæductus conſtitui, vt liceat aquam, etiam quæ non-
u *dum emerſit, quærere, & inuentum* u *ducere. † Hoc etiam*
13 *ſciendum, quod qui ex fundo tuo aquam longo tempore*
non duxit, quod fons exaruerat, renaſcente fontis vena,
x *ius* x *ducendi, non vſu non perdat.*

l Per fundum alienum. *Nam in hoc latet ius ſeruitutis,*
y *cum alioqui per fundum alienum aqua duci* y *non poſſit,*
z *imò ſi ducatur, interſcindi poſſit a domino.* z *Quòd ſi per*
alienum locum ducere nolis, poteris tamen ex flumine pu-
blico pro neceſſitate aquam ducere, & non vltra, niſi a prin
cipe, vel conſuetudine maiorem facultatem impetraueris
debetq; qui aquam ex flumine ducit, nemini facere iniu-
a *riam* a *† Sed nec illud prætereundum, ſi is qui ex ſummo*
14 *fundo per medium agrum in ſua prædia aquam ducit,*
hunc ſummum fundum, ex quo aqua ducitur, emerit, &
ſuum inferius prædium, cui debetur aqua, poſtea vendat,
15 *ſeruitutem propter medium prædium retinere, † non ob-*
ſtante regula, quæ dicitur, rem ſuam nemini ſeruire. *Hoc*
enim verum eſt, ſi ſine medio ſeruiretur, at hic alius fun-
b *dus mediat, per quem aqua* b *decurrit.*

ADDITIONES.

a In l.1.de ſer.ruſt.præd.
b d.l.1.
c ita Theoph.hic declarat.
d l.7.qui ſella dict.tit.
e l.64.legans ſeruis, §.iumentis.de leg.3.
f l.1.& l.inter actum.præd.tit.
g l.2.de adim.le.
h in l.Labeo 19.de verb.ſig.
i d.l.1.& d.l.qui ſella.ff.hoc tit.
K Ang.hic.
l l.8.viæ latitudo.d.tit.
m l.13.certo generi.§.lat.eo.tit.
n d.l.certo.
o d.l.certo.§.1.& 2.vſq.ad fi.l.ſi mihi.
p l.flumine.hoc tit.vbi latius de hoc ſcribitur.
q in l.ſi cui.de ſer.
r d.l.1.§.aquædu.
s l.14.per quem.hoc tit.
t l.27.foramen ff.de ſeru.vrb.præd.
u l.vlt.ſi ſer.ven.l.Labeo ait.hoc tit.
x l.vnus.§.vlt.cum l.ſeq.d.tit.de ſeru.ruſt.præd.
y l.2.C.de ſeru.& aqua.
z l.29.quemadm.§.1.ad l.Aquil.
a l.4.itaq.ad le.Aquil.l.2.de flum.& l.ſi autem.§.ſi flum.de aqua pl.ar.
b l.tria prædia.hoc tit. Zaſ.in ſuis Parat.huius tit.

§. Prædiorum vrbanorum.

1 *Vrbanæ ſeruitutes aliæ aientes, aliæ negantes.*
2 *Vrbanum prædium non locus, ſed materia facit.*
3 *Seruitus oneris ferendi.*
4 *Seruitus tigni immittendi, & tignum quid ſignificet.*
5 *Quibus ex cauſis liceat tignum immittere in alienum parietem.*
6 *Tignum quando immiſſum intelligatur.*
7 *Stillicidium quid?*
8 *Diſcrimen inter ſeruitutem ſtillicidij & fluminis recipiendi.*
9 *Seruitus ſtillicidij auertendi, aut non auertendi. n. 11. 12.*
10 *Stillicidij caſus ſeu ambitus domuum denotat in ambitu fundi.*
13 *Seruitus altius non tollendi vel tollendi.*
14 *Seruitus non officiendi lumini vel proſpectui. ibid. Et quomodo differunt lumen & proſpectus. 16.*
15 *Seruitus luminis ſimpliciter conſtituta.*

a Prædiorum vrbanorum ſeruitutes ſunt hæ, quæ ædi-
ficijs inhærent. Ideo vrbanorum prędiorum dictę, quo-
niam *b* ędificia omnia, vrbana prędia appellamus, *c*
etſi in villa ędificata ſint. Item vrbanorum prędiorum
ſeruitutes ſunt hę, *d* vt vicinus onera uicini ſuſtineat:
e ut in parietem eius liceat uicino tignum immitte-
re: *f* ut ſtillicidium uel flumen recipiat quis in ędes
ſuas, uel in aream, uel in cloacam, uel non recipiat: &
g ne altius quis tollat ędes ſuas, *h* ne luminibus uicini
officiat.

a Prędiorum. *Iuſtinianus propria ruſticarum ſeruitutum*
exempla præmiſit: nunc vrbanas aliquot annectit, quas
1 *nos ſigillatim & craßè ad textum enarrabimus; † hoc*
pręmiſſo, vrbanorum prędiorum ſeruitutes quaſdam eſ-
ſe aientes ſiue affirmatiuas, alias negantes ſiue negati-
uas: cum interim ruſticę ſeruitutes nullę ſoleant per ne-
a *gationem* a *conſtitui.*
b Aedificia omnia. *Quę ſcilicet habitationis hominum*
cauſa facta ſunt: ſecus ſi ſtabulandis iumentis, aut fructi-
bus cuſtodiendis eſſent conſtructa: tum enim ruſtica dicun
b *tur, vt ſupra* b *ad Rubr. diximus.*
2 *c* Etſi in uilla. *Siquidem vrbanum prędium non locus fa*
cit, ſed materia. Proinde hortos quoque, ſi qui ſunt in ędi-
ficijs conſtituti, urbanorum *appellatione contineri, di-*
cendum eſt. Planè ſi plurimum horti in reditu ſunt, vi-
c *nearij fortè, vel etiam olitorij, magis* c *eſt, nō eſſe vrbana.*
3 *d* Vt uicinus. *Prima ſeruitus vrbana, eſt* oneris ferendi:
hoc eſt, cum imponitur, vt columna vel paries tuus perpe-
tuo ferat onus domus meę: non quidem, quod columna vel
paries ſit futurus perpetuus, ſed ſi defecerit, vt is reficiat
ruinoſum parietem, eumq; oneri ferendo idoneum pręſtet,
d *qui ſeruitutem* d *debet. Et quanquam aliarum ſeruitu-*
e *tum natura eſt, vt is cui imponitur, patiatur* e *tantum: hęc*
f *tamen ſeruitus onerat ad faciendum.* f *niſi aliter pactis*
g *conuentu expreſſum ſit, vſuue longo obſeruatum.* g

Vt

4 a Vt in parietem.† *Secunda ſeruitus urbana, eſt,* tigni im
mittendi. *Et licet tigni uocabulum late pateat quod &*
cęmenta, & lapides & amnem ad ædificandum materiam
b *comprehendat:* b *hic tamen pro trabib. immiſſis tantum*
5 *ſumitur.* † *Ex tribus autem duntaxat cauſis permiſſum*
eſt, trabes vel tigna immittere in parietem alterius; qua-
rum prima eſt, ſi cui non per modum ſeruitutis, ſed ſimpli-
ci permiſſione id conceſſum ſit: vt ſi cum tuus proprius aſ-
ſet paries, paſſus ſis uicinum tuum tignum immittere.
quo caſu poteris in locum antiquorum, uel exuſtorum, uel
i *fractorum alia ſufficere,* i *quod in alia parietis parte fieri*
non poteſt. Sed nec ſi funditus collapſum ſit ędificium, vt
K *id ex integro conſtrui oporteat, noua tigna liceret* K *fige-*
l *re: cum hic non de vera ſeruitute, ſed de limitata* l *permiſ-*
ſione agatur. Secunda cauſa eſt, ſi communis ſit paries, &
eo fine vel ædificatus à ſocijs, vel emptus, vt eiuſmodi one-
m *ra* m *ſuſtineat. Tertia eſt, huc peculiariter pertinens, cum*
n *iure ſeruitutis, conceſſa eſt tigni immittendi* n *facultas.*
6 † *Tum autē immiſſum tignum intelligitur, cum in vtro-*
que prædio, & ſeruiente & dominante quieſcit. Nec enim,
quod de immiſſis dicitur locum habet, niſi ex ædificio alio
o *in aliud immiſſum* o *ſit.*

f Vt ſtillicidium. *Tertia ſeruitus vrbana, eſt* ſtillicidij. *Dicitur autem* ſtillicidium, *quaſi ſtillarum cadium, quod ſtillatim & guttatim cadat, vbi è tectis guttæ fluunt,* ein vuaſſer tropff oder tach tropff. *Flumini opponitur quod hoc continuo fluat. quod priuatim accipiendum eſt pro*
p *curſu vel fluxu* p *aquæ, quicquid Accurſius dicat. Vtrũ-*
que enim, tam ſtillicidium, quàm flumen, pro re priuata
q *accipitur, vt & aliàs* q *in iure. Itaque alia eſt* ſeruitus
r *ſtillicidij, alia fluminis* r *recipiendi.* † *Nam* ſtillicidium
eſt, cum ex tectis, flumina, *cum ex canalibus & alueis,*
plumbeis puta, vel ligneis, aqua pluuia labitur. Idcirco
ſtillicidij recipiendi ſeruitus dicitur, qua vicinus pati co-
gitur, vt aqua pluuia ex tecto meo in ſuas ædes cum impe-
s *tu* s *feratur: ideoq; Paulus accedit,* Si ſtillicidium infe-
rius dimittatur, pro ſtillicidio flumen fieri. *Ad propoſi-*
9 *tum:* † *Stillicidij ſeruitus eſt ſub duplici forma, auertendi*
ſcilicet in domum, aream, tectum vicini: aut non auerten
di. Nam nemo ſtillicidia alterius ſuſcipere cogitur, niſi ſer
uitute conſtituta. Dicitur autem auerti ſtillicidium ex
prædio dominante, & recipi a ſeruiente. non auertendi au-
tem ſeruitus ex prædio ſeruiente nominatur. Prior forma
10 *huius ſeruitutis maximè vtilis eſt.* † *Quoniam ſtillicidij*
t *caſus ſeu ambitus in dubio denotat dominium in ambitu* t
fundi quod & Cicero in Topicis poſt principium non ta-
11 *cuit.* † *Conſtat autem hæc ſeruitus maxime ex eo, quod ſit*
u *mihi facultas tecti proijciendi, vel protegendi,* u *& cui*
hæc ſeruitus debetur, is nec canalia, nec tabulata, nec pro-
iecturas aliquas, quo ſtillicidium ſimul colligatur, facere,
nec tectum ſuum ſubmittere inferius poteſt, vtrobique e-
nim ſtillicidium grauius caderet, & ſic flumina pro ſtilli-
cidio acciperentur: Denique nec alio dirigere ſtillam po-
teſt, quàm quo primum cępit, ſuſtollere tamen tectum poſ
ſet, quòd eo modo ſtillicidium leuius caſitaret. Nam quæ
x *ſeruitutem grauant, non poteſt, quæ vero leuiorem* x *fa-*
cerent, poteſt. Quòd ſi ędificio, cui hæc ſeruitus debetur,
depoſito, aliud reponas, remanet ſeruitus, dum ea qualitas
& quantitas priori reſpondeat. Quod vtilitatis cauſa reci-
y *pitur. Strictè enim iure perempta eſſet* y *ſeruitus.* † *Non*
12 *auertendi vèrò ſtillicidij ſeruitus hoc modo conſtituitur,*
veluti ſi ciſternam habeas, cui quantum ſatis eſt implen-
dæ ſtillicidia domus tuæ non ſufficiunt, vel hortos habes
tuis ędibus contiguos, qui ex vicini tui ſtillicidijs com-
modè poſſent irrigari: conſtitutam poteris habere à vicino
ſeruitutem ipſius ſtillicidij non auertendi, nec alio quàm
z *in ædes hortoſue tuos* z *producendi. Vides in hac ſpecie*
prædium dominans eſſe, quod ſtillicium recipit. Itaque
qui ſtillicidij non auertendi ſeruitutem vicino ſuo conceſ-
ſit, curare etiam debet, vt ſtillicidium fractum aut dilap-
ſum, diſruptoſve tubulos aut canales reficiat; & in priſti-
a *nam formam* a *reducat.*

13 g Ne altius. † *Quarta ſeruitus eſt,* altius non tollendi, uel tollendi altius. *Et circa primam non eſt dubium, quin*
ſit vera ſeruitus: cum in ea naturalis ædificandi libertas
præcidatur, ac velut in ordinem cogatur. Præſtas enim, vt
b *non ſolum altius ſed ne altè quidem ædificari* b *poſſit. De*
vero dubitant interpretes, aiuntque eam in ſeruitutis ſpe-
ciem non recidere: quia iure libertatis competat. Liberum
enim eſt mihi in meo ędificare, dum non tangam tuum, e-
c *tiam ſi tibi incommodetur.* c *Quod & de ſtillicidio non*
auertendo intelligunt. Naturalis enim libertas domus
d *meæ eſt, vt ſtillicidium tuum in me non* d *auertas. Verum*
e *id pulchrè* e *Zaſius, & poſt eum Oldend.* f *diſſoluunt, ad*
f *quos iuris ſtudioſum remitto.*

14 h Ne luminibus. *Quinta vrbana ſeruitus, eſt* non officiendi vel lumini, uel proſpectui. *Et eſt alind* lumen, *a-*
lind proſpectus. Lumen *enim de cælo capitur: & ex in-*
feriori loco eſſe non poteſt, proſpectus *vero ex inferiori-*
bus vicini locis apertis eſt. Hic plerumque voluptatis eſt,
g *illud neceſſitatis.* g *In his autem ſeruitutibus ineſt omne*
h *impedimentum, quo vel proſpectui, vel lumini* h *officere-*
tur. Hac porro ſeruitute, ne luminibus officiatur, *imper-*
i *ſonaliter conſtituta, omne lumen comprehenſum, &* i *prę*
15 *ſens, & futurum.* 15 *Poteſt & hęc ſeruitus ſimpliciter*
conſtitui: quæ nihil habet aliud, niſi quod vicinus ea lu-
mina excipiat, quę pręciſè nobis neceſſaria ſunt, ita ut ad
K *nos lumen uenire patiatur & permittat.* K *Quare impunè*
altius ędificat prędij ſeruientis dominus, dum uel forami-
16 *na, per quę uicino lumen ueniat, aperta relinquat.* † *Quod*
ſi conuenerit, ne luminibus officiatur. *tantum directo re-*
linquet luminis, quantum expediat. unde ſi ab una fene-
ſtra luminis tibi ſatis proueniat, contra alias tuas fene-
ſtras ædificare potero, dum tamen cælum tibi non impe-
diatur, vel ſol neceſſarius auferatur: nam nec arborem po-
nere poſſem, nec uiridaria, quibus huiuſmodi tibi incom-
moda inferrem. At uero ſi placuit, ne proſpectui officia-
tur, hic omnem cogor tibi proſpectum dimittere, nec ullis
tuis feneſtris ędificando incommodare. Idcirco nec arbo-
rem ponere, nec uiridaria poſſem. Sed & męniana, id eſt,
l *ędiculas penſiles, propluuulas & ſuggrundas proijcere* l
prohibeor.

ADDITIONES.

a gl. in l. 1. de ſeruit. vrb. præd. & Cant. hic.
b nu. 8. & vlt. Alc. in l. vrbana. de ver. ſig.
c l. 198. de verb. ſign. l. 16. C. de præd. min. 154. in fi. de per. hæ.
d l. cum debere. 32. hoc tit. de ſer. vrb. præd.
e l. 15. quoties de ſeruitut.
f l. 8. ſicuti. §. diſtant. ſi ſeru. vend.
g l. 1. §. fin. de aqua plu. arce.
h l. 1. §. tig. de tig. iniuncto. §. cum in ſuo ſupr. de rer. diuiſ.
i arg. l. 76. proponebatur. de iud. & l. 37. ſi donatæ res. §. ſi ſponſus. de don. inter vi. & vx. & l. 28. filiæ. §. Titia. de cond. & de monſtr.
K l. 14. ſi cum meus. ſi ſeru. vend.
l 19. ſeruitutes, quæ. §. ſi ſublatum. hoc tit. l. age. C. de tranſact.
m l. ſi ædes. com. di. gl. l Sabinus. hoc tit.
n l. 1. hoc tit.
o d. l. ſeruitutes in pr. l. hoc quod hoc tit. l. 242. malum. §. 1. de verb. ſign.

p Oldend.

p Oldend. claſ. 3. ac. 4. in princip.
q l. vlt. de ſeruit. Olden. d. in loco prædict.
r d. l. ſeruitutes, §. 1. ſeq. de ſeru. vrb. præd.
s d. l. ſeruitutes.
t l. fi. in fi. vbi eſt text. no. hoc tit. noſtro.
u l. 1. hoc tit.
x d. l. ſeruitutes, §. ſi antea, cum §. ſeq. hoc tit.
y d. l. ſeruitutes, §. fi. ſublatum.
z Per glo. & Dd. in d. l. 1. hoc tit.
a l. 11. quidam Hyberus. prædict. tit.
b gl. in l. loci corpus §. pen. in verb. altius.
c Fac. ad hoc l. cum eſſent. hoc tit. & l. 9. binas. l. cuius. 23. ff. qui luminibus. hoc tit.
d Glo. d. l. 1. in ver. officiendi. poſt medium. in 2. ſol. in verſ. ult. dic. plenius idem ſenſit.
e Vide Zaſ. in ſuis intel. fol. 84. in 1. impreſſione. eiuſdem inf. de actionibus. §. æque ſi agat.
f Oldend. in loco ſupra citato, qui optime declarat.
g l. lumen. l. inter hoc tit.
h l. luminum. in fi. & d. l. inter.
i l. qui ædificium cum l. ſeq. eo. tit. de his tribus ſeruitutib. vide Zaſ. §. æque. infra. de actio.
K d. l. luminum. in princ.
l vide d. l. luminum. vbi pulch. Caſt. & d. l. inter. l. ſi arborem. l. ædif. hoc tit.

§. In ruſticorum.

1 *Quædam de ſeruitute haurienda aqua.*
2 *Aquæ hauſtu conceſſo, iter quoque conceſſum eſt.*
3 *Seruitus ad aquam adpellendi pecoris.*
4 *Pecoris paſcendi ſeruitus.*
5 *Seruitus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.*
6 *Germaniæ ſeruitutes reales eſſe.*
7 *Seruitutes reales quare prædiorum ſiue prædiles dicantur.*
8 *Viam promittere poteſt, qui fundum non habet.*

a Inter ruſticorum prædiorum ſeruitutes quidam cõputari rectè, putant b aquæ hauſtum, c pecoris ad aquã appulſum, d ius paſcendi, e calcis coquendæ, arenæ fodiendæ. f Ideo autem hæ ſeruitutes prædiorum appellantur, quoniam ſine prædijs g conſtitui non poſſunt. Nemo enim poteſt ſeruitutem acquirere vrbani vel ruſtici prædij, niſi qui habet prædium: nec quiſquam debere, niſi qui prædium habet.

a Inter. *Reuertitur Imperator ad ruſticam ſeruitutem & quinque alias ſeruitutis ſpecies recenſet, quas ordine expediemus.*

1 b Aquę hauſtum. † *Aquæ hauſtus, eſt ius hauriendæ aquæ ex fonte priuato, vel puteo, aut alia quavis aqua,*
a *quæ non ſit a publica, quæ ſeruitus fundo vicini conſtituitur. Niſi enim extiterit fundus cui debeatur, imponi non*
b *poteſt, vt ſit ſeruitus* b *realis. Sufficere tamen Zaſius* c
c *ait, ſi ea ſeruitus vel homini vel pecori, reſpectu tamen &*
d *occaſione fundi, curiæ vel pagi, vtilis ſit.* d † *Hauſtu au-*
2 *tem aquæ conceſſo, & iter conceditur,* e *quod etiam non*
e *expreſſum ineſt, quorſum enim aditus, niſi vt haurias? aut quorſum hauſtus, ſi non adeas? niſi ex flumine publico hauriendum ſit, tum enim iter cedendum eſt, non ſeruitus hauriendi conſtituenda. Ex flumine enim quilibet*
f *haurire* f *poteſt. Quod ſi pluribus hauſtus aquæ conceditur, omnes ſimul haurient, ſi aqua omnibus ſufficiat: ſin*
g *minus, alternis cõuentione conſtitutis tẽporibus vtentur.* g
3 c Pecoris ad aquam. *Seruitus ad aquam appellendi pecoris, etiamſi ruſtico, ſiue pecori competat: ſi tamen occaſione fundi, pagi, villæ, municipij, alteriusve loci debetur, rectè inter reales connumeratur. Plura autem pecora, quam in ſeruitute conſtitutum ſit, appelli non debent: alio-*
h *quia quæ excedunt, repellẽtur: reiecta opinione Trebatij,* h *qui voluit totum vitiari.*

4 d Ius paſcendi. † *Et hæc pecoris paſcendi ſeruitus, ſi prædij vicini fructus in pecore conſtat, prædialis eſt: quod Za-*
i *ſius* i *ita intelligendum credit, ſi ruſtici, qui vicinos fundos colunt, & quibus hęc ſeruitus debetur, ex pecore præcipuum fructum colligant: vt eſt apud nos videre in Her-*
K *cinia ſylua. licet* K *Accurſ. aliter intelligat.*

e Calcis coquendæ. *Calcis coquendæ, arenæ fodiendæ ſeruitutem præciſè fundorum cauſa conſtitui oportet, vt realis eſt: vt ſcilicet tantum calcis coquatur, arena fodiatur, quantum pro agri fundi vè neceſſitate ſufficit, vt caſas*
l *ſeu tuguria ædificare, integere liceat, quibus fructus* l *col-*
6 *ligantur.* † *Huc quoque aſcribe frequentiſſimas noſtræ Germaniæ ſeruitutes: quales ſunt,* ius ſecandi ligna ex ſylua vicina, ius venandi, aucupãdi in ſyluis aliorum: *item* ius paſcendi in alienis prędijs, & piſcandi, & cretæ fodiendæ, & lapides eximendi, & figulinæ habendæ, *& cætera id genus compluria. Nam & hæ ſeruitutes à rei, id eſt, a prędio ſeruiente loco vicino, & occaſione loci, perſonis illis habitantibus debentur: nec cũ perſona intermoriuntur. id quod quotidiana cõſuetudo docet, quæ in huiuſ-*
m *modi* m *iuribus dominatur: ſed ſunt perpetuæ, & ad hæredes extenduntur, & ſequuntur quemcunque poſſeſſorem fundi ſeruientis, ſicut aliæ ſeruitutes reales.*

f Ideo autem. *Hic verſ. generalis eſt, tam ad vrbanas quàm ruſticas ſeruitutes, ſatisq; per ea, quæ ſuperius dicta*
7 *ſunt, explicatus.* † *Continet enim in compendio, prædictas ſeruitutes ob id prædiorum appellari; quòd ſine prædijs,*
n *altero ſcilicet dominante, altero ſeruiente, conſtitui non* n
8 *poßint.* † *Obligationis tamen iure viam promittere in-*
o *terdum & is poteſt, qui fundum non* o *habet, adeò vt cui-*
p *ctionis contrahat* p *obligationem.*

g Conſtitui non poſſunt. *Vt nempe ſint atque ſubſi-*
q *ſtant: Promitti tamen rectè* q *poſſunt, vt videlicet conſti-*
r *tuantur, cum prędia* r *fuerint.*

ADDITIONES.

a d. l. 1. in fi. eo. tit.
b l. ergo. hoc tit.
c In ſumma de ſeruit. ruſt. præd.
d Arg. l. 3. in pri. illo noſtro tit.
e Arg. l. 2. de iuriſd. om. iud.
f d. l. 3. in fi. fac. §. flum. ſup. de rerum diu iſ.
g l. 2. §. aquæductus. hoc tit.
h l. 1. §. Trebatius, cum §. ſeq. de aqua quot. & æſtiua.
i In ſuis intellectib. fol. 85. d. §. æquè. inf. de actionibus.
K In l. pecoris. hoc tit.
l d. l. ergo, cum l. ſeq.
m l. 4. ſi publicanus, §. fi. de public.
n l. via, §. ſi fundus, de ſeru. ruſtic. prædio. & l. 1. ff. commu. pręd.
o l. 26. hæredes, §. an ea famil. erciſc.
p l. 46. fundum cuius, §. 1. de euict.
q l. hæredes, §. an ea ſtipulatio. ff. fam. erciſc.
r l. ſi ſeruitus, §. vlt. de ſeruit. vrb. præd.

§. Si quis velit.

1 *Materia ex qua ſeruitutes conſtituuntur.*
2 *Conſuetudine ſeruitutem comparari, & ſtatuto.*
3 *Item & pręſcriptione.*
4.5 *Seruitus continua quę ſit: & quanto tẽpore pręſcribatur.*
6.7 *Seruitus diſcontinua: & quanto tempore pręſcribatur.*
8 *An nuda tituli allegatio in ſeruitute diſcõtinua ſufficiat.*
9 *Qui modus, & quę forma ſeruitutibus imponi queat.*
10 *Ex tempore ſeruitus conſtitui nequit, nec ad tempus, nec ſub conditione.*
11 *Quomodo finiantur ſeruitutes.*

a Si quis velit vicino aliquod ius conſtituere, b pactionibus atque ſtipulationibus id efficere debet. Poteſt etiam teſtamento quis hęredem ſuum damnare, ne altius tollat ędes ſuas, ne luminibus ædium vicini offi-

ciat: vel vt patiatur eum tignum in parietem ſuum im-
mittere, ſtillicidiumque aduerſus eum habere: vel vt pa
tiatur eum per fundum ire, agere, aquamve ex eo de-
ducere.

a Si quis. *Traditur hoc loci materia, ex qua reales ſerui-
tutes conſtituuntur.*

1 b Pactionibus. † *Conſtituuntur ergo ſeruitutes tam con-
tractibus inter viuos, puta ſtipulatione, donatione, vel a-*
a *lijs, quàm vltima a voluntate: modo vterque & is qui pa-
ciſcitur, legat, aut contrahit, eius prædij, cui ſeruitus debe-
ri incipit, ſit dominus, & econtra: quamquam & is qui v-
tile tantum dominium habet (qualis eſt emphyteuta, va-*
b *ſallus) ſeruitutem* b *acquirat.* † *Adde, ſeruitutem etiam*
2 *comparari conſuetudine alicuius loci, vel ſtatuto: vt ſi ita
conſtitutum ſit, vel longo tempore obſeruatum, quod vici-
nus per prædium vicini iter actumve habere debeat: aut*
c *ne quis ædes ſuas altius tollendo, luminibus vicini* c *offi-*
3 *ciat, vel proſpectui.* † *Item & vſucapione ſiue præſcriptio-
ne. Seruitutes enim licet ſummo iure non admittant vſu-*
d *capionem, id etiam prohibente* lege Scribonia: d *poſtea
tamen Prætores et Iuriſconſulti ex bono & æquo hanc rem
temperantes, permiſerunt, vt ſeruitutes longa quaſi poſ-*
e *ſeſſione & vſu diuturno vſucapi, acquirique poſſent.* e
4 † *Quod vt recte accipias, ſcire conuenit, aliquas ſeruitutes
habere cauſam continuam, vt quæ ſemel poſitæ ſemper du
rent, ſine facto hominis, & quarum poſſeſſio non interrum-
patur: vt ſeruitus* immittendi tigni in vicini parietem,
*eſt continua, quia poſtquam ſemel eam capi quaſi poſſi-
dere, hoc eſt, ſi ſemel tignum incluſum eſt in vicini parie-
tem, non opus habeo ad eius præſcriptionem vllo hominis
facto & opera, ſed continuo eam poſſideo, tanquam rem
aliquam immobilem. Idem eſt in aquæductu, & ædibus*
5 *altius ſublatis,* † *Aliæ ſeruitutes habent cauſam diſcon
tinuam, ſiue (vt Latinius dicas) interpolatam aut inter-
pellatam. hę ſunt, quæ ſine hominis opera nec ſubſiſtunt
nec durant; vt eſt facultas* eundi, agendi, vehendi currus,
appellendi pecoris, hauriendæ aquę, *& his iura ſimilia,
Et dicitur propterea* diſcontinua *ſiue* interpolata: *quia
de eius natura neceſſe eſt interuallum temporum, cum ne-*
f *mo poſſit continuo ire, agere, haurire aquam.* f *&c.* † *Ser-*
6 *uitus ergo continua iure ciuili præſcribitur ſpacio tanti
temporis, quo res immobilis; nempe decem annis inter prę*
g *ſentes, viginti inter* g *abſentes. Requiritur tamen bona
fides, item ſcientia & patientia aduerſarij, dum adſit bo-*
h *na fides. Nam & ſic dominium præſcriberetur.* h † *Di-*
7 *ſcontinua vero ſiue interpolata ſeruitus non vſucapitur
longo tempore, quia non extat continua poſſeſſio, ſed in ea
præſcribenda neceſſarium eſt tantum tempus, cuius initij
memoria non exiſtat, in quo ſcientia & patientia aduerſa-*
8 *rij non requiritur,* † *An autem nuda tituli allegatio in ca*
i *ſu propoſito ſufficiat? diuerſimode tractatum* i *eſt. Paulus
Caſtrenſis primo eam ſufficere cenſuit, adductus Innocen-*
k *tij auctoritate;* k *deinde tamen veritate vrgente vacilla-
uit. Odofredus hoc dogma reprobat, mille, inquiens, ani-
mas per iſtud ad inferos demergi: vt pote quod anſam doli*
l *fabricandi prębeat. Cui Zaſius* l *quoque non ſemel ſub-
ſcripſit, maximè quod tempus immemoriale, quòd a lege
deſideratur, iam per iſtud dogma eluderetur, & ſic dolo
quis circunſcriberetur: niſi aliqua cõcurrerent indicia quæ
pro titulo præſumendo facerent: quod omne in officium iu-*
m *dicis collocandum eſſe dicit.* m *Diximus de materia ſer-
uitutum realium: non incongruum fuerit, de modo quo-*
9 *que & forma earundem paucula attexere,* † *Sciendum
itaque eſt, modum ſeruitutibus imponi poſſe, vt ſcilicet
conſtituatur, quo genere vehiculi, quot equis, qua parte*
n *fundi, pro diuiſo quis vadat.* n *Poteſt etiam uſus ſerui-
tutis modificari, ut in die certis horis, uel alternis diebus*
o *aliquis utatur, licet ſemper ſit una & perpetua ſeruitus.* o
10 † *Ex tempore uero conſtitui ſeruitus nequit, ideſt, ex cer-
to die, in quo incipiat: nec ad tempus, ſcilicet quo finiat e
nec ſub conditione extinctiua, nempe ut certa conditione
eueniente, ſeruitus extinguatur: ut ſi dixero, Da tibi fa-
cultatem eundi, quouſque Cæſar ueniat, uel ſi Friburgum
ueniat; nec ad certam conditionem: ueluti, Donec Titius
conſul eſt, ita per fundum, uel quamdiu uolam. Si tamen
hac forma conſtitueretur ſeruitus, tametſi ſtricto iure, non
ualeret conceſſio: tamen obſtaret impedire uolenti uſum,
exceptio. Eſſet enim tutus exceptione, eaque iuuaretur:*
p *quòd utilitatis cauſa receptum* p *eſt. Quæ uero prędicto-*
q *rum ſit ratio, clarius cæteris Zaſius in ſuis* Paratitlis q *re-
fert. Cæterum de actionibus, quæ pro huiuſmodi ſeruitu-
tibus uel aſſerendis uel negandis competunt, Imperator*
r *infra ſuo loco* r *tractabit. Pro colophone tamen adden-*
11 *dum eſt paucis,* † *quibus modis conſtitutæ ſeruitutes rur-
ſus extingui ac finiri poſſint: quando nihil tam ſtabilitum
eſt, quod non eius* i *quoque ratione labefactari queat. Fi-
nitur ergo primo ſeruitus, ſi per dominum ſit remiſſa, at-
que ab ea per expreſſam renunciationem diſcedatur: quia*
s *eodem genere quodque diſſoluitur, quo* s *colligatum eſt.
Deinde, per non uſum, legitima interueniente præſcriptio-
ne amittitur; exemplum eſt in ſeruitute urbana: nam ſi
decem uel uiginti annis non ſis ea uſus, quia uicinus fora-
men, in quod immitti tignum ſolebat, uel feneſtras qui-
bus ſol immittebatur, obſtruxit: tanto certè tempore par-
ta eſt rurſus uicino libertas. Vltimo, confuſione quoque
prædiorum ceſſant ſeruitutes: uidelicet ſi idem utriuſque
prædij, tam dominantis quàm ſeruientis dominus eſſe ca-*
t *perit in ſolidum:* t *ſecus eſt, ſi ex parte tantum prædij fiat
iſta confuſio, quia non penitus extinguitur ſeruitus.*

ADDITIONES.

a ff. l. poteſt. communia præd.
b l. 1. §. fi. de ſuperfic. l. & in prouinciali. C. de ſeru. & aqua. l. ſi is cui. §. fi. quemadmodum ſeru. amit.
c l. 1. §. pen. & ibi glo. & Dd. de aqua plu. arc. & l. 2. C. de ſeruit. & aqua.
d l. 4. ſequitur. §. vlt. de vſuc.
e l. 10. ſi quis diuturno. ſi ſeru. vend. l. 1. §. vlt. de aqua plu. arc.
f l. ſeruitutes. 3. de ſeru.
g Sic intelligitur d. l. ſi quis diuturno. ſi ſeru. vend.
h Bart. & Paul. Caſtr. in d. l. ſeruitutes. per l. fi. C. de longi temp. præſcr. Bart. d. l. 1. §. denique. de aqua plu. arc.
i in d. l. ſeruit.
k c. ſi diligenti extra. de præſcript.
l Præcipue in tit. ff. de ſeru.
m Arg. l. 1. de iure delib. quæ latius in ſuis intellectibus proſequitur.
n d. l. ſeruitutes 3. ad finem.
o l. via, §. ſeruitus, de ſeruitutibus.
p Per gl. Bart. & Caſt. in d. l. ſeruitutes. 3.
q Sub tit. de ſeruit.
r in §. æque. inf. de actionibus vbi & nos dicemus.
s l. 14. quæritur, §. ſi venditor, de ædil. edict. l. 80. prout quiſque. de ſolut. l. 36. nihil tam naturale. de reg. iuris.
t l. 1. quemadmodum ſeruitus amittatur.

DE VSVFRVCTV.

Tit. IIII.

In Rubr.

1 *Perſonalis ſeruitutis tres ſpecies.*
2 *Ordo huius tituli defenſus.*

3 Ser-

3 *Seruitus perſonalis cur ſic dicta.*
4 *De ſeruitutibus mixtis.*
5 *Vſusfructus duplex, cauſalis & formalis.*

Hactenus de realibus ſeruitutibus dictum eſt: nunc de
1 *perſonalibus ſubijcitur:* † *quarum tres ſunt ſpecies* vſuſ-
2 fructus, vſus, habitatio. † *Nec repugnat, ſi dicas, ordinẽ*
videri præpoſterum, cum primitus de perſonali tanquam
excellentiori fuiſſet agendum: quemadmodum & in Pan-
dectis eſt obſeruatum quoniam, id propter rerum diuiſio-
nem ſecundo abhinc titulo traditam factum eſt, vt vno con
a *textu diuiſionis materia ſequeretur, vt Faber* [a] *ait.*
3 *Dicuntur autem hæ* perſonales ſeruitutes, *quia, perſonæ*
b *debentur, licet a re obueniant. Nam ſupra* [b] *quoque ad-*
monui, ad dijudicandam qualitatem cuiuſque ſeruitutis,
ſemper reſpiciendum eſſe id, cui debetur, ſiue ſit perſona,
4 *ſiue res.* † *Doctores tamen recedentes a phraſi Romana,*
has malunt mixtas appellare: vt quæ partim a realibus,
partim a perſonalibus naturam participent. Perſonales
c *enim ſunt, quia cum perſona finiunt:* [c] *reales, quia vt iura*
d *realia vendicantur.* [d] † *Hoc addendum, in præſenti ti-*
5 *tulo de formali vſufructu, non de cauſali mentionem fieri.*
Vſusfructus cauſalis *Doctoribus eſt, qui cauſam dominij*
habet, cum ſcilicet vſusfructus cum ſua cauſa, ideſt, pro-
prietate coniungitur: Formalis *vero dicitur, vbi vſusfru-*
ctus a proprietate ſeparatur, & hoc caſu ſeruitus eſt, nec
vllo modo ad dominum rei pertinet: quia quum de ſerui-
e *tutum ſpecie ſit, ſeruire illi ſua res non poteſt.* [e] *Cora-*
f *ſius* [f] *tamen, vnum tantum vſumfructum eſſe contendit,*
ad quem tyronem Iuris remitto: & ſententia huic accedit,
g *quod* [g] *paulo poſt annotabo.*

ADDITIONES.

a Hic in rubr.
b In rubr. de ſeruit. præd. num. 4.
c l. 1. vbi glo. de ſeru. l. non ſolum. 2. §. tali. de liberatio. leg.
d l. 1. vti frui. in princ. ſi vſusfr. pet. Cyn. in rubr. C. de vſufr.
e d. l. vti frui.
f lib. 5. Miſcel. c. 3.
g inf. eo. §. vſusfructus.

Princip. tit.

1 *Vſusfructus definitio explicata.*
2 *Iulius Paulus Papiniani aſſeſſor.*
3 *Ius pro facultate accipi.*
4 *Creditor non poteſt vti pignore.*
5 *Vſus & vſusfructus differunt.*
6 *Fructuarius cauet, ſe boni viri arbitrio vſurum.*
7 *Et hæc cautio an ſit de ſubſtantia vſusfructus.*
8 *Vſusfructus rei inhæret, & cum re perimitur.*

a Vſusfructus eſt *b* ius *c* alienis rebus *d* vtendi *e* fruen-
di *f* ſalua rerum ſubſtantia. Eſt autem *g* ius in corpo-
re: quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt.

1 *a* Vſusfructus. † *Hæc vſusfructus definitio ab effectu &*
officio conflata eſt: quod genus definiendi eſt in legibus fre
a *quens. Deſumpſit autem eam Iuſtinianus ex Iulio a Pau-*
2 *lo:* † *quem conſiliarium Alexandri Seueri & Papiniani*
præfecti prætorio Aſſeſſorem vna cũ Vlpiano fuiſſe, Lam-
pridius author eſt: qui eundem ab Alexandro fuiſſe præ-
fectum vel ab Heliogabalo vel ab eodem adſcribit. Libros
in iure ciuili tam multos ſcripſiſſe fertur, vt facilè in eo ge-
nere ſuperiores omnes vicerit.
3 *b* Ius. *Ideſt, facultas:* † *neque hoc rarum eſt, cum in le-*
gibus, tum apud alios probatos auctores, vt ius pro facul-
tate accipiatur.
c Alienis rebus. † *Propria enim rei vſusfructus conſide-*
rari non poteſt, niſi de cauſali loquamur, proprietatis per-
petuo comite: quæ inſpectio rarior eſt, nec tot habet effe-
ctus, ſicut quando alteri cõceditur, & vtilitatem ſuam pro-
ximo reddit vſusfructus.
d Vtendi. *Ad differentiam iuris, quod habet creditor in*
4 *pignore.* † *Is enim non poteſt vti re pignorata, quia vten-*
b *do furtum committeret.* [b]
e Fruendi. *Ad excludendum vſum nudũ dicitur fruen-*
di, qui enim vſum tantum habet, minus habet, quàm qui
5 *vſumfructum.* † *Siquidem vſum dicitur habere, cui ius*
vtendi datum eſt, quod vti poſſit prædio vel domo ad ne-
ceſſitatem. At vſusfructus plenior eſt, omnemque vti-
litatem rei ſignificat, & ius & facultatem vtendi fruen-
di præſtat, tam ad voluptatem, quam ad neceſſitatem. Po-
teſt enim vſufructuarius, ius quod habet, locare, vendere,
aut gratis concedere vt fruatur: habet denique quicquid
omnino ad plenitudinẽ fruendi pertinet, ſalua rei ſubſtan-
tia, ita quod dominus, præter proprietatis ius in re, viuen-
te vſufructuario, nihil retineat.
f Salua rerum ſubſt. *Quia in hunc modum vti frui licet,*
ne quicquam de ſubſtantia pereat: & per hoc emphyteu-
ta, ſimileſque perſonæ excluduntur, quibus non eſt neceſſe
6 *rerum ſubſtantiam ſaluam ſeruare.* † *Vſufructuarius ve-*
ro cogitur ſatisdare, ſe vſurum re aliena arbitratu boni
viri: *hoc eſt, ſe rem non deteriorem facturum, quàm in re*
c *ſua faceret.* [c] *Et cum vſusfructus ad eum pertinere deſie-*
rit, reſtituturum, quod inde extabit, id quod in pandectis
7 *latè explicatur peculiari titulo.* † *Nonnulli tamen volũt,*
hanc cautionem non eſſe de ſubſtantia vſusfructus, quia
d *& ſine cautione vti frui liceat.* [d] *quod verum eſt, ſi de ve-*
ro vſufructu loquamur, earum ſcilicet rerum quæ vtendo
e *non deteruntur.* [e] *Nam ſi ad rerum quæ vſu conſumuntur,*
vſumfructum reſpicias (quanquam tum impropriè vſus-
f *fructus dicatur) cautio videtur eſſe de ſubſtantia.* † *Qui-*
g *bus conſequens eſt,* [g] *quod tametſi fructuarius domo aut*
fundo a teſtatore ſibi legato vtatur fruatur, cautione nec-
dum præſtita: fructus tamen ſuos faciat, niſi a proprieta-
tis domino, ſiue alio, iam ſint percepti. Secus ſi vtatur fru-
mento, pecunia, veſtibus, alijs ve rebus ſimilibus, quæ vſu
h *conſumuntur: fructus enim non lucraretur.* [h]
8 *g* Ius in corpore. *Ideſt, rei corporali inhærens.* † *Vnde*
diſcis, vſumfructum non eſſe rem aliquam quæ ex ſeſe ſub-
ſiſtat, aut contrahentium voluntate conſtet, vt tanquam
ius quoddam obligationis ad hæredes, vel in eos transfe-
rat, ſed eſſe ius, rei corporali ita inhærens, vt vna cum ip-
ſa re perimatur: verbi gratia, Conceſſi ego tibi vſumfru-
ctum ſerui mei, & tu quidem es vſufructuarius, ego vero
proprietarius, quamdiu ſupereſt ſeruus, vſusfructus conſi-
ſtit, illo autem mortuo, & vſusfructus extinguitur, cum
ſublato principali, & ea quæ acceſſionum locum obtinent,
i *extingi* [i] *oporteat.*

ADIDTIONES.

a In l. 1. de vſufr.
b §. furtum. inſ. de oblig. quæ ex delict. naſc. §. fi. quib. mo. re con trah. oblig.
c l. 1. vſufr. quem adm. caue.
d gl. in d. l. 1. de vſufr.
e Zaſ. in l. ſed etſi §. item ſi iurauero. in fi. de iureiur.
f Dd. in l. 1. C. eo. fa. §. conſtituitur. inſ. hoc tit.
g Ang. hic.
h Cy. Bal. & Sal. in d. l. 1. C. eo. Bart. in l. ſi homo, de vſuc. glo. & Dd. in l. ſi vxori. de vſufru. leg.
i l. 2. de pec. leg.

§. Vſusfructus.

1 *Vſusfructus quibus modis a proprietate ſeparetur.*

2 *De vocabulo proprietatis, quæ interdũ plena, interdum nuda dicitur.*
3 *Item præſcriptione, & ſententia iudicis vſusfructus acquiritur.*

a Vſusfructus a proprietate ſeparationem recipit, idq; pluribus modis accidit. b vt ecce, ſi quis vſumfructum alicui legauerit, nam hæres c nudam habet proprietatem, legatarius vero vſumfructum & cõtra: ſi fundum legauerit, deducto vſufructu, legatarius nuda habet proprietatem hæres vero vſumfructum. Item alij vſumfructum, alij deducto eo d fundum legare poteſt. Sine teſtamento vero ſi quis velit vſumfructum alij cõſtituere, e pactionibus & f ſtipulationibus id efficere debet. g Ne tamen in vniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente vſufructu, placuit certis modis extingui vſumfructum, & ad proprietatem reuerti.

a Vſusfructus. *Diximus ſupra ad rubricam de vſufructu formali, qui à proprietate ſeparatur, hic tractari. Quia autem varijs modis hæc ſeparatio contiagere poteſt, ideo Imperator paucula aliquot exempla ſubdit: vt eorum formulis, complura eiuſdem monetæ intelligere liceat.*

1 b Vt ecce. † *Hæc exempla docent, vſumfructum a proprietate ſeparari poſſe, vel in vltimis voluntatibus, vel inter viuos pactionibus & ſtipulationibus, quæ omnia pendent a voluntate & facto ipſius domini, conſtituentis vſumfructum, & à ſua proprietate ſeparantis.*

2 c Nudam. *Ideſt, ſeparatam ab vſufructu.* † *Obſeruent autem tyrones iuris, quod* proprietas *vocabulum ſit à Iuriſconſultis diſtinguendorum definiendorum dominiorum cauſa confictum. nam* dominij *nomine ſolidum, ideſt, plenum dominium intelligitur, in quo ſcilicet vſusfructus ineſt.*
a *Vnde* vſusfructus *pars dominij* a *appellatur. Cum igitur* dominium *vſufructu deminutum ſignificare vellent,* proprietatem *dixerunt, ſicut ex hoc titulo & in Pandect. locis innumeris patet, in quibus* vſusfructus *proprietati opponitur. Itaque Neratius* b *cum* dominium *dixiſſet, & illud quod vſusfructus expers eſt, ſignificaret, cõtinuo* proprietatis *nomine interpretatus eſt. Poſtea tamen cum ſuo more, ſubtiliter omnia perſequerentur, vti* proprietatis
c *vocabulo non contenti, proprietatem nudam dixerunt,* c *quæ vſufructu deminuta eſt: plenam verò quæ vſumfru-*
d *ctum ia* d *ſe haberet. Hinc Papinianus,* e Si duobus in-
e *quit,* alternis annis vſusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda eſt: cum ſi legatarium unũ ſubſtituas, cui alternis annis legatus ſit vſusfructus, plena ſit apud hæredem proprietas eo tempore, quo ius fruendi legatario non eſt.

d Fundum. *Ideſt, nudam proprietatem fundi.*

e Pactionibus. *Ideſt, quibuſcunq; contractib. inter viuos.*

3 f Stipulationibus. † *Adde quod etiam longâ poſſeſſione, quæ ſufficiat ad vſucapionem, acquiri vſumfructum poſſe:*
f *ſicut & ius alterius ſeruitutis:* f *item quando iudex in familiæ erciſcundæ, aut communi diuidundo iudicio, alij*
g *proprietatem, alij vſumfructum adiudicat,* g *pariter vſusfructus conſtituitur: quos modos acquirendi vſumfructum Imp. hic omiſit.*

g Ne tamen. *Occupatiuncula eſt. Poſſet enim obijci, quod in noſtro propoſito nullus eſſet proprietatis vſus, cum apud alium ſit vſusfructus rei; & ſic valde eſt ridiculum, me dominum rei appellari, alium uero reipſa vti frui, & proprietatem eſſe ſine effectu. Hanc obiectionem tacitam Imperator hic ſubmouet.*

ADDITIONES.

a l. 3. ff. de vſufr.
b In l. 13. ff. de acq. rer. dom.
c vt hic in textu.
d l. 2. ff. quibus mod. vſusfr. amitt.
e ibidem.
f l. 8. Neque fructuarium, C. de vſufruct.
g l. 6. vſusfructus pluribus, ff. eo. l. 16. & puto, §. 1. ff. fam. erciſ. & l. 6. ſi quis putans. §. offic. ff. comm. diuid.

---

§. Conſtituitur.

1 *Quarum rerum vſusfructus conſtitui poſſit.*
2 *Rerum vſusfructus non conſtituitur, quæ vſu conſumuntur: & quæ ſit ratio. & 3.*
4 *Verbum, Cauere, quomodo hic accipiatur.*
5 *In quaſi vſufructu quæ ſit forma cauendi.*
6 *Si cautio omiſſa ſit, quomodo peti poſſit.*
7 *Poteſt teſtator grauare alios, ut pro fructuario fideiubeant.*
8 *Vti & abuti.*
9 *Vſusfructus & quaſi vſusfructus in quo differant.*
10 *Quaſi vſusfructus in quo differat a mutuo.*
11 *Differentia inter dare, & tradere.*

a Conſtituitur autem vſusfructus non tantum in fundo & ædibus, uerum etiam in ſeruis, & iumentis, & cæteris rebus: exceptis ijs, quæ ipſo vſu b conſumuntur. Nam hæres c neque naturali ratione, neque ciuili recipiunt vſumfructum. quo in numero ſunt vinum, oleum, frumentum, ueſtimenta: quibus proxima eſt pecunia numerata. Namque ipſo vſu aſſidua permutatione quodammodo extinguitur. Sed d vtilitatis cauſa e Senatus cenſuit, poſſe etiam f earum rerum g vſumfructum h conſtitui; vt tamen eo nomine i hæredi vtiliter k caueatur. Itaque ſi pecuniæ vſusfructus legatus ſit, ita datur legatario, l vt eius fiat: & legatarius m ſatiſdet n hæredi de tanta pecunia reſtituenda, ſi morietur, o aut capite minuetur: p Cæteræ quoque res ita traduntur legatario, ut eius fiant: ſed æſtimatis his, ſatiſdatur, ut ſi moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia reſtituatur quanti hæ fuerint æſtimatæ. Ergo ſenatus q non fecit quidem earum rerum vſumfructum (r nec enim poterat) ſed per cautionem s quaſi vſumfructum conſtituit.

a Conſtituitur. *Explicatur in hoc §. quarum rerum uſusfructus*
1 *fructus poſſit exiſtere, vel non poſſit.* † *Et pro regula ſeruandum eſt, omnium rerum, quarum natura fruitioni accommodata eſt, uſumfructum conſtitui poſſe: neq; enim eſt res vlla, maxime corporalis, quæ non poſſit in vſumfructum venire, dum eius extet commercium.*

2 b Conſumuntur. † *Hæ enim res, quæ vſu ſtatim conſumuntur, quales ſunt, quæ pondere, numero, vel menſura conſtant: item veſtimenta, & ſimiles, ob id vſumfructum non recipiunt, quia non manet et vtendo fruendo ſalua earum ſubſtantia: quod tamen omnino neceſſe eſt. Ideoque ſupra dixi, fructuarium ſatiſdare debere, ſe* vſurum re aliena arbitratu boni viri: *ideſt, ſe cauſam uſusfructus nõ deteriorem facturum, cæteraque omnia curaturum, quæ in*
a *re ſua faceret diligens paterfamilias.* a *Bonum virum au-*
b *tem interpretatur Venuleius,* b *iudicem, qui arbitrabitur.*
3 c Neque naturali. † *Naturali ratione ideo non, quia ſalua non manet ipſius rei ſubſtantia: neq; enim uſum præbere nec fructum reddere poſſunt vllum, niſi ſimul conſumantur. Ciuili uero ideo non, quia earum rerũ proprietas tran-*
c *ſit in fructuarium,* c *eſt enim firma regula ueterum cuius*
d *etiam Cicero* d *in Topicis meminit:* Quarum rerum

vſus

Digitized by Google

vſus eſt conſumptio, in his non poteſt vſus a re ſepa-
rari,
d Vtilitatis cauſa. *Quo magis ſcilicet vtilitas omnium
rerum latiſſimè pateret.*
e Senatus cenſuit. *Senatuſconſulto conſtitutum eſt: cu-*
e *ius Seuerus & Antoninus e Impp. & Vlpianus f Iuriſ-*
f *conſultus alibi etiam meminerunt.*
f Earum rerum. *Quæ vſu conſumuntur.*
g Vſumfructum. *Impropriè tamen: vt infra ſubijcit.*
h Conſtitui. *Vt ſcilicet vſus earum rerum aliquid inte-
rim commodi adferat vſufructuario.*
i Hæredi. *Apud quem eſt proprietas rei: & cui finito
vſufructu res erit reſtituenda.*
4 K Caueatur. † *Hoc verbum (cauere) variè in legibus* g
g *accipitur: ſed hic cautionem fideiuſſoriam, vel certè pi-
gnoratitiam ſignificat. Expone ergo, caueatur: id eſt, vel
pignoribus cautio præſtetur: ſubaudi, ab eo qui huiuſmo-
di res fruendas accepit. Sed quid cauebit? rem ipſam ita
ſaluam fore, vt finito vſufructu tantum reſtituat, quan-*
5 *tum accepit. † Et hinc diſcis, quæ ſit forma cauendi in hu-
iuſmodi rebus quæ vſu conſumuntur: illa ſcilicet, quod in
pecunia numerata caueat fructuarius, ſe reſtituturum tan*
h *tam pecuniam proprietario, quanta ipſi fuit tradita, ſi con
tingat finiri vſumfructum: in alijs verò rebus ſe eiuſdem
qualitatis res reſtituturum, extincto vſufructu,* h *aut æſti-*
i *matis illis æſtimationem:* i *quod & commodius eſt. † Si*
6 *tamen cautio ſit omiſſa, peti poteſt ab his quorum intereſt,
condictione incerti, vel actione in factum: aut ſi petita non
ſit, finito vſufructu, quantitas tradita reddetur.*
l Vt eius fiat. *Id eſt, ut pecuniæ dominium transferatur
in legatarium vel vſufructuarium.*
k m Satiſdet. *Id eſt, ſecuritatem per fideiuſſores* k *det, aut
cautionem præſtet pignoratitiam, quæ pollet fideiuſ-
ſoriæ.*
n Hæredi. *Hoc eſt, ei ad quem primum pertinuit harum
rerum proprietas: quæ ſi eſſet alteri legata, ei, non autem*
l *hæredi caueretur.* l *Quod ſi ſub conditione legata eſſet,
interim hæredi cauendum eſt: qui ſi cautionem petere
omiſerit, exiſtente conditione, legatario tenebitur eo no-*
m *mine.* m *† Poteſt tamen teſtator grauare aliquos ex hæ-*
7 *redibus, vt pro fructuario fideiubeant: quo caſu ſi ex fide-*
n *iuſſione* n *cogãtur aliqua ſoluere, nihil repetent a fructua-
rio, actione mandati, quod nullum interceſſit: cum ex neceſ-
ſitate ipſi ſe obligarint.*
o Aut capite minuetur. *Patiatur maximam uel mediam
capitis deminutionem, amittendo ſcilicet libertatem, aut*
o *ciuitatem* o *Romanam: Et uidetur hic locus ex* * *Caio de-
ſcriptus eſſe: Idemque Cicero ſenſit lib. 2. de legib. & Pau-
lus lib. 3. Senten. cap. 6.*
p Cæteræ quoque res. *Quæ uſu conſumuntur.*
q Non fecit. *Propriè loquendo.*
r Nec enim poterat. *Vel naturali uel ciuili ratione conſi-
derata, ut ſupra dictum eſt.*
s Quaſi vſumfructum. *Impropriè ſcilicet: et potius abu-*
8 *ſum, quam vſumfructum. † Eſt enim abuti, utendo con-
ſumere. Nam, authore Boetio, utimur his, quæ nobis uten-
tibus permanent: ijs uero abutimur, quæ nobis utentibus
pereunt. Et ex hoc texu diſcenda eſt ſingularis differen-
tia, inter abuſum uel quaſi uſumfructum, & uſumfructum*
9 *uerum. † Nam uerus & proprius uſusfructus in his reb.
conſtituitur, quæ uſu non deteruntur: quaſi uſusfructus au-
tem in rebus quæ utendo pereunt. item in uſufructu uero
res traduntur, id eſt, ita conceduntur fructuario, ut non in
totum eius fiant, ſed maneant proprietary. Cæterum in
quaſi uſufructu res dantur: hoc eſt, ita conceduntur alteri,
ut in accipientem transferatur dominium: præſtita tamen*
10 *ſupradicta cautione, quæ loco proprietatis eſt. † Et in hoc
differt etiam quaſi uſusfructus a mutuo, quod non requirit
eam ſatiſdationem. Differt & in eo, quod in mutuo neceſ-*
p *ſe eſt, ut idem genus, eiuſdemque omnino bonitatis* p *red-
datur: at cautioni, quæ in hoc vſufructu deſideratur, ſit ſa-*
q *tis, ſi iuſta rerum æſtimatio* q *reſtituatur. Addunt non-*
r *nulli* r *& hoc diſcrimen, quod in mutuo, periculum caſus*
s *fortuiti, ad accipientem pertineat, tanquam dominum:* s
*ſecus in fructuario pecuniæ: is enim caſum fortuitum non
præſtat, ſed ad illum huiuſmodi periculum pertinet, qui
vſumfructum conſtituit, non ſecus atque ſi alia res periret.*
11 *† Interim obiter etiam ex prædictis intelligis differentiam*
t *inter dare &* t *tradere.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff. de vſufru. quemadm. cauea.
b In l. 137. continuus, §. cum ita ſtipulatus, de verb. oblig.
c l. 7. ſi tibi vini, ff. de vſufr. earum rerum quæ vſu conſ. iuncta l. vti frui. ſi vſusf. pet.
d In loco a contrario.
e In l. 1. C. de vſufruct.
f In l. fi. ff. vſufr. quemad. cauea.
g l. fancimus, C. de verb. ſignif. dixi ſup. de adopt. §. cum autem impub. num. 8.
h d. l. ſi tibi decem 6. cum l. ſeq. de uſufr. earum rerum.
i Vt hic. & d. l. ſi tibi decem.
K l. 1. ff. qui ſatiſdare cog.
l l. 6. ſi tibi decem. de vſufr. earum rerum quæ vſu conſ.
m l. 9. Iulianus. §. ſi tibi decem. ff. ad exhib.
n l. 8. tribus hæredibus. de uſufr. earum rerum.
o l. 9. in ſtipulatione. & l. ſeq. de vſufr. earum rerum.
* in l. 2. ff. de uſufr. ear. rer. quæ vſu conſ.
p §. 1. inf. Quib. mod. re contr. obl. & ibi Dd.
q d. l. ſi tibi.
r Bald. hic.
l. 11. incend. C. ſi cert. pet.
De qua in §. ſic itaque diſcretis. inf. de act.

§. Finitur.

1 *Vſusfructus morte fructuarij finitur.*
2 *Quid ſi teſtator vſumfructum ad hæredes fructuarij ex-
tendat?*
3 *Duo caſus, in quibus hæres fructuarius agit.*
4 *Ciuitas fructuaria quando cenſeatur mortua.*
5 *Vſusfructus non vtendo qualiter pereat.*
7 *Vſusfructus in iure ceſſione quando finiatur.*
8 *Ceſſio vſusfructus in extraneum facta non valet.*
9 *Poteſt tamen fructuum perceptio alijs concedi, quamdiu
durat vſusfructus.*
10 *Vſusfructus proprietatis comparatione perditur.*
11 *Conſolidatio non impedit ius accreſcendi.*
12 *Vſusfructus rei mutatione vel interitu extinguitur.*
13 *Area quid? & varia eius acceptio, & 14.*

a Finitur autem vſusfructus b morte vſufructuarij, c
& duabus capitis diminutionibus maxima & media, d
& non vtendo per modum & tempus: quæ omnia e no-
ſtra ſtatuit conſtitutio. Item finitur vſusfructus, ſi do
mino proprietatis ab vſufructuario f cedatur (nam ce-
dendo g extraneo, h nihil agitur) vel ex contrario, i
ſi vſufructuarius proprietatem rei acquiſierit: quæ res k
Conſolidatio appellatur. Eo amplius conſtat, ſi l ædes
incendio m conſumptæ fuerint, vel etiam terræmotu,
vel vitio ſuo corruerint, extingui vſumfructum, & ne
n areæ quidem vſumfructum deberi. Cum autem fi-
nitus fuerit totus vſusfructus, reuertitur ſcilicet o ad
proprietatem: & ex eo tempore nudæ proprietatis do-
minus incipit p plenam in re habere poteſtatem.

a Finitur. De conſtitutione uſusfructus hactenus dictum
eſt: nũc de eius amiſſione congruo ordine uidendum: quam
multis modis contingere, hic §. edocet.
b Morte vſufructuatij. Et hic eſt primus modus, quo fi-
a nitur uſusfructus, nempe mors a uſufructuarij. Vſusfru-
b ctus enim cum ſit ſeruitus b perſonalis, extra perſonam
2 fructuarij, & ſic ad hæredes ipſius non protenditur. † Quod
ſi teſtator hoc expreſſerit, ut uſusfructus & ad hæredes
pertineret: tamen ad hæredem tum primum, non etiam
c ad ulteriores hæredes pertinebit, c nouusque erit in per-
ſona hæredis uſusfructus: atque ob id de nouo cauebit hic
d hæres, ſe re boni uiri arbitratu d uſurum. † Sunt tamen
3 duo caſus, in quibus hæres fructuarius agit. Primus eſt,
ſi perceptis à colono fructibus fructuarius penſione non
e ſoluta moriatur: tum enim hæres defuncti aget ad eos. e
Secundus eſt, ſi fructuarius, per hæredem teſtatoris impe-
ditus, frui non poterat, & uita defungatur: tunc hæres
f fructuarij ad intereſſe f aget. Quod ſi uſusfructus per fidei-
cõmiſſum a legatario relictus ſit, non inſpicitur mors, uel
g capacitas legatarij, ſed eius, cui fideicommiſſum g debe-
4 tur. † Sed ſi ciuitas conſtitutum habeat uſumfructum,
quamuis hæc mori non poſſit, tamen ſi ita deſtuat, ut ara-
trum in ea inducatur, intelligitur iam eſſe mortua, ut u-
h ſusfructus amittatur. h ſubditq; Accurſius, i paria iu-
i dicari, ſi ciues communicato conſilio inde diſcederent.
5 c Et duabus capitis diminution. † Olim omni capitis
deminutione, hodie ſolum maxima & media, per quas
libertas & ciuitas Romana ſolebat amitti, uſusfructus,
K eiuſque actio deſinunt: K non habita ratione, ſiue iure ci-
uili ſiue prætorio conſtituatur. Et hic eſt ſecundus mo-
dus finiendi uſusfructus. Quod ſi quis ante capite minua-
tur, quàm uſusfructus ceſſerit, id eſt, incipiat deberi, puta,
quia uel hæreditas non eſt adita uel ex die legatus fuit u-
ſusfructus, & intra diem capite deficio, die poſtea cedente
nihil perdo, quia nihil habui: quapropter ſi quando reſti-
l ſtituerer, ſaluus mihi eſſet l uſusfructus. Quibus conſe-
quens eſt, ſi in ſingulos annos, menſes, dies, mihi uſus fru-
ctus legetur, quia plura ſunt legata, eum ſolum uſumfru-
ctum capitis deminutione perdi, qui iam conſtitutus erat.
Cæterum ſi reſtituar per Principem, ſiue alium, ſaluus mi-
m hi erit ad cætera tempora m uſusfructus.
6 d Et non vtendo. † Tertio non utendo uſusfructus pe-
rit, nempe ſi uſufructuarius eo non utatur, fruatur: hodie
n decem annis inter præſentes, uiginti inter n abſentes.
Sed quid ſi tantum utatur, non etiam fruatur? Et ſi qui-
dem ſciens ſe habere uſumfructum, tantum utatur, tunc
ius fruendi retinet: ignorans uero ſi id faciat, uſumfru-
o ctum amittit. o Dixi, hodie: quia olim ſtatim interibat
vſusfructus, ſi rei immobilis poſſeſſione biennio fructua-
rius non vtebatur, rei mobilis anno;, vt Paul. Antiqui-
tatum libro 9. ſcribit. Quod ad eccleſiam tamen & ci-
uitatem fructuariam attinet, non interrumpitur vſusfru-
p ctus, neque finitur non vtendo, niſi centum annorum p
ſpacio.
e Noſtra ſtatuit conſtitutio. Quæ extat lib. 3. Cod. ad Iu-
q lianum præfectum prætorio. q
7 f Cedatur. † Quartus modus finiendi vſusfructus, eſt in
iure ceſſio, quando ſcilicet fructuarius domino proprieta-
tis vſumfructum in iure ceſſerit.
g Extraneo. Id eſt, ei qui rei, in qua conſtitutus eſt, vſuſ-
fructus, proprietatem non habet.
8 h Nihil agitur. † Quo ad ius vtendi fruendi transferen-
dum in extraneum. Eſt enim vſusfructus ſeruitus perſo-
nalis, & perſonam non tranſgreditur, ſed cum ea interit.
Itaq; non aliter ceſſione finitur vſusfructus niſi in proprie-
tarium fiat. In alium autem facta, penitus inutilis eſt, &
9 nullius roboris. † Poteſt tamen fructuarius liberè perce-
r ptionem fructuum alteri locare, vendere, gratis ve r con-
cedere.
10 Si vſufructuarius. † Quinto vſusfructus amittitur do-
minij ſiue proprietatis comparatione: vt ſi fructuarius rei,
in qua habuit vſumfructum, proprietatem quoquo modo
nanciſcetur, iam extinguitur vſusfructus, & cum proprie-
tate, tanquam ſua cauſa, rurſus coniungitur.
K Conſolidatio. Conſolidatio ergo, quæ à Græcis ...
dicitur, tum fit, quando in vnum conſolidantur, & conue-
niunt vſusfructus & proprietas, & conſolidari vſusfru-
ctus dicitur, qui proprietati coniungitur. Hinc apud Ia-
s uolenum ſolida proprietas s dicitur, in qua vſusfructus
11 ineſt. † Huiuſmodi tamen conſolidatio ius accreſcendi
apud eos qui in vſufructu coniuncti ſunt, non impedit: vt ſi
mihi & tibi vſusfructus ſit legatus; & proprietas ad al-
t terutrum perueniat, non ceſſat ius accreſcendi. t Sic ſi mi-
hi proprietas fundi, id eſt, fundus plenus, tibi autem &
Titio & mihi vſusfructus legetur, habebo ego proprieta-
tem & tertiam partem fruitionis, tu & Titius vterq; ter-
tiam. Hic licet mea tertia pars cum proprietate conſoli-
data ſit, & dicatur iam vſusfructus cauſalis: per hoc ta-
men ius accreſcendi non impeditur: vnde ſi alter ex vobis
partem ſuam amittat, & mihi & tertio ea pars accreſcit.
Quod adeo verum eſt, ut ſi etiam proprietatem alienaue-
u ro, ius accreſcendi mihi duret. u
l Aedes. In quibus habet vſumfructum.
12 m Conſumptæ. † Sicq; finitur etiam vſusfructus rei mu
tatione vel interitu. & hic eſt ſextus modus finiendi vſuſ-
fructus. Mutari autem vel interire res fructiles dicuntur,
cum vel domus, vel nauis exuritur, ruinam patitur, vel
deſtruitur: tunc enim nec areæ, nec materiæ, ſed nec noua-
rum vel ædium, uel nauium ex priori materia reſtituta-
x rum uſusfructus debebitur. x Si tamen domus uel nauis
per partes refectæ ſint, licet omnia noua facta ſint, man-
y ſiſſe y dicũtur. Nec uero aliter rei mutatione extinguitur
uſusfructus, niſi tota pereat & immutetur. Nam ſi ex par
te ſolum corruat, exurat, deſtruatur, quæ ſupereſt portio,
totius ſeruitutis ius conſeruabit. z Ideoque ne temere res
mutetur, aut intereat magno fructuarij diſpendio, partem
ruinoſæ domus, aut ſemiuſtæ, inuito quoque domino, fru-
a ctuarius reficere a poteſt.
n Areæ quidem. Neque enim areæ legatus erat vſuſ-
13 fructus, ſed ædium, vt ſine his nequeat ſubſiſtere. † Eſt
autem area locus vacuus, & ſine ædificio, dicta non abſimi-
b liter, quod arida ſit, nihilque generat. Florentinus, b lo-
cus (inquit) ſine ædificio in vrbe area in rure ager. Var-
ro autem aream vocat, vbi frumenta ſecta terantur &
14 areſcant. Græcis πλατεῖα dicitur. † Interdum Area Iu-
riſconſultis ſignificat ſolum, cui ædificium imponitur, &
c quod depoſitis ædibus manet: vnde & ædificij pars c eſt.
Aream quoque appellabant, in quam collecta omni ex
d parte pluuia deſcendit: ſicque haud raro d in Legibus ac-
cipitur. In ruſticis vero prædijs locus erat terendis frugi-
e bus & leguminibus aptus, e ein treſcher boden. quo
etiam ſenſu apud Varronem ſumitur, vt paulo ante
dixi.
o Ad proprietatem. tanquam ſuam cauſam: quare tunc
cauſalis vſusfructus dicitur ab interpretibus iuris docen-
di gratia vt ſupra memini.
p Plenam in re habet poteſtatem. Velut plenum ha-
bens dominium: cuius effectus alibi f annotauimus.

ADDI-

ADDITIONES.

a Hic & l.3.§.vlt.quibus mod.vſusfr.amitt.
b vt ſup.ad rubr.
c l.13.cum antiquit.C.eo.tit.
d l.6.rep.& ibi glo.ff.quib mod.vſuſr. Bald.l.1. §.excepto.C.de cad.toll.
e l.65.defuncta.de vſufruct.
f l.53.ſi extraneo,in fi.cum l.ſeq.de vſufr.
g l.ſi legatum.l.ſi Pomp.§.ſi.quib.mod.vſusfr.amitt.
h l.21.ſi vſusfr.ciuitati. Quibus mod.vſusfr.amit.
i In d.l.[illegible] vſusfr.per l.1.pri.reſp.de coll.bon.
K l.1[illegible] l.16.corruptionem.C.eod.tit.
l d.l.[illegible] ita.cum §.ſeq.
m d.l.1.§.fi.
n d.l.corruptionem.
o l.20.is qui vſumfr.quibus mod.uſusfr.amitt.
p l 74.cui uſumfr.cum gl.ff.de vſufr.
q In d.l.corruptionem.
r l.13.arboribus,§.uſufruct.de uſusfruct.& l.ſi uſurr.67.de iure dotium.
s l.a liber.36.ff.de bon.libert.
t l.1.de uſufruct.accreſ.
u l.4.idem Neratius,§.non ſolum. cum §.ſeq.l.ſi tibi.5.& l.ſeq. & l.idem eſt.in princ.de vſufr.accreſc.
x d.l.5.re.§.rei l.quid tamen.10.§.non tantum.quib.mod. vſusfruct.amitt.
y d.l.quid tamen.hoc tit.l.proponebatur.de iu l.
z l.ſi cui inſulæ.53.de vſufr.
a l.eum ad quem,C.hoc tit.l.17. æquiſſimum. cum duab. ll. ſeq. ff.eod.
b In l.fundi.211.§.locus.de verb.ſign.
c l.ſeruitutes.20.de ſerui.urb.l.68.qui res,§.aream.de ſolur. & l. 21.domo.de pig.act.& alibi ſæpe.
d l.1.& d.l.ſeruitutes.§.[illegible]ruitus.& §.qui in area.de ſerui.vrb.
e l.14.Mela.§.vlt.de alim.lega.l.vlt.§.vlt.de ſerui.& aqua.
f ſup.ad.rub.de rerum diuiſione.

DE VSV ET HABITATIONE. Tit. V.

In Rube.

1 *Vſus definitio.*
2 *Vſuarius vtitur fructibus ad neceſſitatem.*
3 *Vſus alteri concedi non poteſt.*
4 *Vſuarius cogitur ſatiſdare.*

Explicito vſufructu, ad reliquas duas ſpecies ſeruitutis perſonalis accedit Imperator, vſum *ſcilicet &* habitatio-
1 nem. *Eſt autem* vſus *nihil aliud, quam ius alienis vtendi rebus, ad vſum quotidianum, quod in alium transferri non poteſt, ſalua rerum ſubſtantia. Excluditur primo fructuarius, qui non tantum vtitur rebus alienis, ſed etiam fruitur. Apponitur deinde,* ad vſum quotidianum. *Quia vſufructuarius habet omnes fructus, tam naturales quàm induſtriales, qui quoquo modo ex re percipi poſſunt, inter*
a *quos numeratur etiam venatio, aucupium,* a *piſcatio.*
2 † *Vſuarius vero illis tantum fructibus vti permittitur,*
3 *quos neceſſitas vtentis efflagitat. † Porro annexum eſt,* quod in alium transferri nequit: *ad differentiam & vſusfructus, & habitationis: quarum ſeruitutum vſus & commoditas etiam alij concedi poteſt, cum id in vſu non*
4 *liceat.* Denique adiunxi, ſalua rerum ſubſtantia. † *quia vſuarius, ad inſtar fructuarij cogitur ſatiſdare, ſe vſurum re, boni viri arbitratu, ita vt rem non deterioret, neque mutet. Si tamen ex grege vel iumento quicquam perierit, id (niſi ſua culpa perierit) ſubſtituere non tenetur. Quando vero iumento vtitur, tum id paſcere debet: reliquos autem ſumptus, in gregem, armentum, aut iumenta, præſtabit do*
b *minus proprietatis.* b

ADDITIONES.

a l.10.item ſi fundi,§.aucup.de uſufr.
b Argum.l.ſi domus.19.de vſu & hab.

Princip. tit.

1 *Vſusfructus & vſus pariſicantur, quo ad conſtitutionem & finitionem.*
2 *Vſusfructus poteſt pro parte diuiſa conſtitui: ſecus in uſu.*
3 *Vſusfructus ad æſtimationem deduci poteſt, vſus non ità.*
4 *Vſusfructus an extraneo concedi poſſit.*
5 *Differentiæ inter vſuarium & fructuarium plures, & num.6.*

a Iiſdem b illis modis quibus vſusfructus cõſtituitur, etiam nudus vſus conſtitui ſolet: ijſdemque illis modis finitur, quibus & vſusfructus deſinit. c Minus autem iuris eſt in vſu[illegible] Nam qui fundi d nudum habet vſum, nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, e ſtramentis, & lignis f ad vſum quotidianum vtatur: in eoque fundo et hactenus morari licet, vt neque g domino fundi moleſtus ſit h neque ijs, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento: nec vlli alij i ius quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere poteſt: cum is, qui vſumfructum habet, k poſſit hæc omnia facere.

1 a Iiſdem. † *Vſusfructus & vſus comparantur, parique paſſu ambulant, quod ad conſtitutionem & amiſſionem*
2 *vtriuſq; ſeruitutis attinet. † Differunt tamen in hoc, quod vſusfructus, non etiam uſus pro parte diuiſa conſtitui finique poteſt.* a *Res enim diuidua eſt vſusfructus, cuiuſmodi non eſt ipſe vſus: primum quia frui pro parte poſſumus,*
b *vti pro parte non poſſumus.* b † *Deinde quia ad æſtimationem, utpote rem diuiduam, deduci uſusfructus poteſt: cum in vſu ſecus ſit. Eius enim æſtimationem ſi conſide-*
3 *raueris, non vſum, ſed uſumfructum feceris: quia pecunia*
c *in fructu eſt.* c *Quamuis autem uſus partem non recipiat, modum tamen admittit, vt ſcilicet utendi neceſſitas ad certum modum coarctari valeat. Et hæc eſt inſignis inter uſumfructum & uſum differentia, quam omiſit: licet ſex*
d *alias* d *exprimat, quas ad.tex. ſuo loco ſigillatim annotabimus.*

b Illis modis. *Qui autem ſint illi mod[illegible] ſupra in proximè præcedenti titulo relatum eſt.*

c Minus autem. *Nunc quomodo inter ſe diſcrepent hæ ſeruitutes, adſtruit.*

d Nudum habet vſum. *Nempe, ſine fructu.*

e Stramentis. *Vide Varronem lib.1.de re Ruſtica.*

f Ad vſum quotidianum. *Quatenus ſcilicet ſibi ſuiſque ſufficiat: item & conuiuis & hoſpitibus. Aliquando enim*
e *largius cum uſuario agendum eſt,* e *pro eius dignitate.*

g Domino fundi. *Qui proprietatem in fundo habet.*

h Neque ijs. *Ideſt familiæ ruſticæ, quæ ibi fundi colen-*
f *di* f *cauſa eſt. Idem quoque de ſaltuarijs dicendum, quos proprietarius mittit, ut fundum cuſtodiant: nam nec illi*
g *impediendi* g *ſunt.*

i Ius quod habet. *Ideſt emolumentum & uſum ipſius iuris: Nam ius ipſum ne fructuarius quidem in alium transferre poteſt, ut ſtatim dicetur.*

4 K Poſſit h[illegible] omnia. † *Videtur primum hic text. uelle, quod uſufructuarius ius ſuum extraneo cedere poſſit: cuius contrarium ad finem tituli proximè præcedentis eſt dictũ. Sed non eſt ita, quoniam ius hoc loci prò commoditate atque uſu iuris accipitur. Fructuarius enim non poteſt ce-*
h *dere extraneo ius perſonale,* h *quod eius perſonæ tantum inhæret, & unà cum eo intermoritur: uerum fructus &*

commoda ſui iuris poterit extraneo locare, vel vendere,
i *quamdiu ille vixerit.* i † *Ex hoc igitur textu habes diffe-*
5 *rentias, quibus vſuarius a fructuario diſcernitur. Prima,*
quia vſuarius vti tantum poteſt fructibus, quatenus ad
K *vſum quotidianum ſibi ſuiſque ſufficiat.* k *fructuarius*
& vtendi & fruendi ſimul ius habet. Et ſic vſus *tantum*
ad neceſſitatē: vſusfructus *etiam a vtilitatem ac volupta-*
tem refertur. Hinc illud Ciceronis lib. 1. Offic. Expetun-
tur autem diuitiæ, tum ad vſus neceſſarios, tum ad per-
fruendas voluptates. *Altera differentia eſt, quia vſua-*
rius fundum ita incolere permittitur, dum familiæ ruſti-
cæ non ſit impedimento; aliàs fundi per ſe colendi ius non
habet: id enim ſibi proprietarius retinet: contra fru-
ctuarius habet plenam & liberam habitationem, cum
ipſe colere debeat. Tertia eſt, quia fructuarius commo-
ditatem, quam ex fundo habet, alii concedere poteſt: v-
l *ſuarius non poteſt.* l *Niſi vſus a[...]i vanus & inutilis*
futurus ſit, ſi non commoditas vel vendatur, vel alteri lo-
m *cetur:* m *aut niſi tam ſpacioſæ domus vſus ſit relictus, vt*
portiuncula contentus ſit vſuarius; tum non eſt ei in ui-
n *dendum, ſi ab inquilino penſionem habitationis* n *reci-*
piat. Idem quoque eſt, ſi vſuarius equos locet (dum con-
ſueuit vſum equorum locare) & hoc teſtator o *ſciat.*
6 † *Quarta differentia eſt, quam hic Iuſtinianus refert,*
quod vſuario fructus naturales tantum, non etiam elabo-
rati & induſtriales debentur; vſufructuario vero utrique,
ideſt, non tantum hi, quos terra ſua ſponte profert: verum-
etiam ij, qui arte & induſtria culturaque adhibita naſcun
tur, veluti poma cæteraque arborum baccæ: item fœnum,
ligna, & cætera quæ ſunt generis eiuſdem, vſuario pro mo
do & ratione ſuæ neceſſitatis debentur. at frumentum,
oleum, vinum non debentur. Adde adhuc quintam dif-
ferentiam, quod vſus gregis in ſolo ſtercore: vſusfructus
p *vero etiam in fœtu reliquis omnibus p continetur, modico*
q *tamen lacte uſuarium uti poſſe, Vlpian.* q *ait, neque ita*
ſtricte defunctorum uoluntates interpretandas eſſe.

ADDITIONES.

a Glo. hic in ver. ſoler.
b l. 20. uſus pars. de uſu & habi.
c Ita Alc. lib. 1. Parad. c. 18.
d Vt inf. nu. 5. & §. ſeq. nu. 1. & 3. & 4.
e l. plenum. §. 1. in fi[...] tit. & facit l. precario, ff. de precar.
f l. 10. ſi habitatio, §. [...] de uſu & hab.
g Arg. l. 17. ſi ita legatus, ff. hoc tit.
h §. ſi. uerb. nam credendo, ſupra de uſufr.
i d. l. arboribus 13. §. nauis, de uſufr.
K l. 12. plenum. ad pr. & §. idem Nerua. hoc noſtro tit.
l l. ſed neque locabunt, hoc tit. l. utque. eo. & d. l. plenum. §. operas. hoc tit.
m l. 23. diuus. ff. eod.
n l. cæterum. hoc ipſo tit.
o d. l. plenum. §. equitij.
p d. l. plenum, §. ſed ſi pecoris.
q Ibidem.

§. Item is qui ædium.

1 *Fructuarius ædium quoslibet recipere poteſt: ſecus in vſuario.*
2 *Vſus ædium mulieri legatus eā cōditione, ſi a uiro diuertiſſet, maritum non excludit.*
3 *De vſu ſerui, bouis, equi, &c.*
4 *Quid in uſu pecoris, an fructuarius & uſu[...] differant.*
5 *Varia lectio voculæ, uel.*

a Item is a qui ædium vſum habet, hactenus ius habere
intelligitur, vt ipſe tantum inhabitet: nec hoc ius ad a- a
lium *b* transferre poteſt. *c* & vi[x] receptum eſſe videtur, b
vt hoſpitem ei recipere liceat: & cum vxore liberiſque c
ſuis, item libertis, nec non perſonis alijs liberis, quibus * d
non minus quàm ſeruis vtitur: *d* habitandi ius habeat.
Et cōuenienter, *e* ſi ad mulierem vſus ædium pertineat,
cum marito eius habitare liceat. Item is ad quem ſerui
vſus *f* pertinet, ipſe tantum opera atque miniſterio eius
vti poteſt. Ad alium vero nullo modo ius ſuum tranſ-
ferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet iuris eſt & in iu-
mento, *g* Sed etſi pecorum, *h* vel ouium vſus legatus
ſit, neque lacte neque agnis, neque lana vtetur vſua-
rius: quia ea *i* in fructu ſunt. Planè ad ſtercorandum
agrum ſuum pecoribus vti poteſt.

b Qui ædium vſum. *Hæc eſt quarta differentia, qua fru-*
1 *ctuarius ab vſuario diſtat.* † *Vſuarius enim ædium vſum*
habens, duntaxat cum vxore, familia, & libertis, cumque
a *ſeruis, in quibus eſt opera, domo vti poteſt:* a *hoſpitemque*
recipere, dum ipſe habitet. Cæterum ſine eo nec horum
cuiquam habitare permittitur. At fructuarius poteſt
quoslibet recipere, vel eam ipſe habitare vel alteri fruen-
b *dam concedere.*
b Transferre poteſt. *Ita ſcilicet, vt ſibi nihil retineat:*
c *communicare autem non ęquè prohibetur,* c *Ideoque ſi pen*
ſionem habitationis ab alio percipiat, modo ipſe quoque
inhabitet, ei non eſſe inuidendum Vlpianus * *reſpondit.*
c Et vix receptum. *Eſt tamen multorum auctoritate re-*
ceptum & approbatum, Celſi videlicet, Pauli, Tuberonis
& ipſius Labeonis, excellentiſſimorum Iuriſconſultorum.
d Habitandi ius. *Ideſt, facultatem.*
d *e* Si ad mulierem. Eſt enim, *Vt Vlpianus* d *ait, & viri*
vxoriſque vna domus: *propter vim ſcilicet indiuiduæ*
e *conſuetudinis, quę inter ipſos* e *eſt.* † *Itaque ſi vſus ędium*
mulieri legatus ſit ea conditione, ſi a viro diuertiſſet, re-
f *ſpondit Vlpianus:* f *nihilominus eam cum marito habita-*
turam, remiſſa conditione, vtputa quæ turpis ſit, & con-
g *tra bonos.* g *Sed etſi viduæ legatus ſit ędium vſus, nuptijs*
h *poſtea contractis, mulier cum marito habitare* h *poterit.*
3 *f* Ad quem ſerui vſus. † *Quinta hic differentia ponitur,*
quia habens vſum ſeruilis operę ac miniſterij, vel iumen-
ti, bouis, aut equi ipſe tantum vti poteſt, non etiam alteri
locare: ſecus in fructuario. Si tamen vſuarius tam inops
eſt, vt cum uno boue, cuius ei vſus legatus eſt, fundum ſuū
arare nequeat, nec alium emere prę inopia poſſit: cum vi-
cino ſuo, cui etiam unus bos eſt, paciſci non vetatur, vt in-
i *uicem commodent boues,* i
4 *g* Sed etſi pecorum. † *Sexta & vltima differentia: quia*
fructuarius, cui relictus eſt pecoris vſusfructus, pleno iure
K *omnes fructus percipit.* k *Vſuarius vero, qui pecoris nu-*
dum vſum habet, bobus vtetur ad arandum, & ad cętera,
quibus apti ſunt: ſiu oues ſint, agrum cum eis ſtercorabit:
lana autem & fœtu non vtetur, lacte tamen modico vti
l *poterit;* l *cum non tam ſtrictè interpretandæ ſint volun-*
tates defunctorum.
5 *h* Vel ouium. † *Plerique pro vocula,* vel, *legunt,* veluti:
cum Pecorum appellatione oues etiam contin[e]ntur. ſanè
in Gręco eſt ita: θρεμμάτων προβάτων. *Poteſt tamen vetus*
lectio defendi: quia licet oues ſint ſpecies pecorum: nō pro-
pterea tamen legatum ouium eſt ſpecies legati pecorū. m
i In fructu. *Ideſt, pertinent ad eum, qui vſumfructum*
habet pecorum vel ouium.

ADDITIONES.

a l. 4. §. 1. de vſu & hab.
b d. l. arboribus, §. vſufr. de vſufruct.
c l. cæterum. hoc noſtro tit.
* l. 4. hoc tit.
d l. 1. §. ſi vir aut vx. ff. ad Syllan.

e l. 1.

e l.1.ff.de ri.nupt.& §.1.ſupr.de nupt.
f l.ſed.neque §.1.de vſu & hab.
g l.reprehendenda.C.de inſti.& ſubſtit.
h d.l.4.§.vlt.hoc noſtro tit.
i l.19.ſi rem.§.ſi cum vnum . de præſcri.verb. & d.l.diuus, hoc tit.
K l.7.ff.de vſu fruct.leg.§.in pecudum.Inſti.de rer.diuiſ.
l d.l.plenum,hoc tit.
m d.l.plenum.§.ſed etſi pecoris.

---

§.Sed ſi cui habitatio.

1 *Habitatio quid.*
2 *Habitatio quomodo conſtituatur & finiatur.4.*
3 *Habitatio in quo differat, & in quo conueniat cum vſufructu & vſu.5.6.*
7 *Habitator ad inſtar fructuarij ſatiſdationem præſtat.*

a Sed ſi cui habitatio legata, *b* ſiue aliquo modo conſtituta ſit, *c* neque vſus videtur, neque vſusfructus, ſed quaſi proprium aliquod ius: quanquam habitationem habentibus, propter rerum utilitatem, ſecundum *d* Marcelli ſententiam *e* noſtra deciſione promulgata, permiſimus non ſolum in ea degere, ſed etiam alijs locare. Hæc de ſeruitutibus & vſufructu, & uſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De hæreditatibus autem & obligationibus, ſuis locis proponemus. Expoſuimus ſummatim, quibus modis iure gentium res acquiruntur: modo uideamus, quibus modis legitimo & ciuili iure acquiruntur.

1 *a* Sed ſi cui. *Hoc loci tertia perſonalis ſeruitus tractatur: quæ eſt* Habitatio, *qua habetur [illegible] ſeu facultas habitandi in aliena domo, ſalua domus [illegible]antia. Ea enim neque vſusfructus eſt, neque vſus, ſed quaſi proprium aliquod ius,*
a *nam in facto potius quàm in iure habitationis legatum* a
b *conſiſtit: effectu tamen idem pene eſt legatum* b *vſus & habitationis.*
b Siue aliquo modo. *Puta ſtipulationibus vel pactioni-*
2 *bus: † nam hæc ſeruitus pariter tam contractibus inter viuos, quàm vltima voluntate conſtituitur amittitur autem ſolum morte habitatoris, item ceſſione, & conſolidatione, interitu, ac mutatione. Verum non vtendo, aut capi-*
c *tis deminutione non* c *perditur.*
3 *c* Neque uſus uidetur. † *Vnde apud veteres dubitatum fuit, qualis deberet dici, aut in vtrius iuris album referenda eſſet hæc ſeruitus: cum aliquando conueniat, rurſusque diſtet ab uſu & uſufructu. Attingit vſusfructus naturam in hoc, quod ſicut fructuarius poteſt alteri iuris ſui commoditatem locare, ita & is cui habitatio conſtituta*
d *eſt: idque ex nona Iuſtiniani Imp.* d *deciſione, ad quam*
4 *in hoc textu fit relatio. † Recedit ab uſufructu, cum hic ua-*
e *rijs modis extinguatur:* e *ſed habitatio non utendo, & capitis deminutione non perdatur, ſed ſola morte habitatoris: quia ad eius hæredem, cum ſit ius perſonale, transire*
f *non* f *poteſt. † Interdum habitatio ſimilis eſt vſui: quoniã*
5 *is qui habitandi ius habet, eaſdem perſonas recipere po-*
g *teſt, quas & uſuarius* g *recipit. Longe ab uſu diſcrepat:*
h *cum quod in uſu negatum eſt,* h *locari etiam habitatio*
6 *poſſit. † Porro cum vtroque & uſufructu & vſu conuenit: quia eiſdem, quibus illi, modis conſtituitur, nec ad hæredes tranſit. Rurſus ab vtroque differt: cum vſus & vſusfructus non ſolum ædium, ſed cæterarum etiam rerum con-*
i *ſtituatur. habitatio, niſi ædium, nulla dici poſſit.* i *Recte*
K *ergo Imp.* K *ait* quaſi proprium aliquod ius eſſe habitationem: *Id eſt, peculiarem hanc eſſe ſpeciem ſeruitutis perſonalis.*
d Marcelli ſententiam. *Huius tamen Marcelli non me-*
l *minit Iuſtinianus in ſua* l *Conſtitutione, ſed veterum Iuriſconſultorum altercationes hac de re habitas refert.*
m *e* Noſtra deciſione. *Quæ etiamnum Iuſtiniano in Codice extat. Et ſi iure Codicis habitatio etiam locari poteſt, vtcunque veteres in hoc diſceptarint. Quanquam nec veterem quiſquam (quos ego legerim) nominatim negct, habitationem locari poſſe. Certe Iulianus, eam commodari*
n *poſſe reſpondit.* n *† Illud pro colophone addendum, habi-*
7 *tatorem ad inſtar fructuarij, cogi ſatis dare, ſe vſurum domo aut re, arbitrio boni uiri, ita ut rem neque deteriorem reddat, neque mutet ſarta tecta habeat, atque reficiat. Atque hoc eſt, quod ſupra in deſcriptione habitationis dixi,* eam ius eſſe, alienas inhabitandi ædes ſalua ædium ſubſtantia.

ADDITIONES.

a l.pen.ff.de cap.demin.
b l.10.ff.hoc tit.
c l.ſi habitatio,ff.de vſu & habi.
d In d.l.cum antiqui.13.C.de vſufru.
e §.fi.ſu.de vſufru.
f d.l.ſi habitatio.& l.legatum.de cap.dem.
g d.l.ſi habitatio.
h l.ſed neque.hoc tit.
i d.l.cum antiquitas.& ibi glo.
K Hic.
l d.l.cum antiquitas.
m d.l.cum antiquit.
n l.1.§.inter.in fi.ff.commodati.l.ſi gratuita.de præſcr.ver.

DE VSVCAPIONIBVS ET LONGI temporis præſcript. Tit. VI.

In Rubricam.

1 *Continuatio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Vſucapio in generi, & res mobiles & immobiles includit. & vnde dicatur.*
3 *Præſcriptio propriè exceptionem ſignificat.*
4 *Vſucapio & præſcriptio quomodo differat.*
5 *Vna vox & genericè & ſpecificè quandoque ſumitur.*
6 *Vſucapionis de[illegible] & num.7.& 17.*
7 *Vſucapio & [illegible]ptio quale dominium tribuant: directum, an [illegible]9.*
10 *In uſucap[illegible]e continua poſſeſſio requiritur.*
11 *Continua poſſeſſio quæ ſit.*
12 *Requiritur item in ea iuſta poſſeſſio.*
13 *Paul. Caſt. obiectio contra Modeſtini definitionem reiecta & nu.14.*
15 *Titulus quid: & vnde dicatur.*
16 *Bona fides quid; & quando quis dicatur eam habere.*
18 *Vſucapio unde introducta; & qua de cauſa:19.*
20 *Falſum eſſe quod præſcriptionum aliæ ſint fauorabiles, aliæ odioſæ.*
21 *Vſucapio an ſit iniuſta, & contra naturam.*
22 *Lex inferior & lex ſuperior.*
23 *Epitome huius tituli.*

a Diximus *ſupra,* a *titulos poſſidendi, & ex his rerum dominia bifariam nobis acquiri, uel iure naturali ſiue gentium, uel iure ciuili. Et hactenus quidem Iuſtinianus titulos poſſidendi enarrauit, qui ex iure naturali ſeu gentium deſcendunt: conſequens ergo eſt, vt nunc de acquiſitione quæ iure ciuili exiſtit, diſpiciamus & quia uſucapio & præſcriptio ſunt modi acquirendi dominij iure ciuili, ideo iuſto ordine hic tractatus præcedentes ſubſequitur.*
2 *† Quod ad declarationem Rubricæ attinet, cum primis ſciendum eſt,* uſucapionem *genuina ſignificationis ui tam ad acquiſitionem rerum mobilium, quam immobilium*

lium, pertinere: inde dictam, quod per vſum aliquid capiat, & auferat. Vſus enim per lapſum temporis res corporales & incorporales priori domino adimit, & transfert in
3 *alium.* † Præſcriptio autem, *vt Alciat. ait,* b *eſt veluti*
b *quidam fructus & effectus vſucapionis, nempe peremptoria illa exceptio, quæ ex iure efficaci translato a priori domino in vſucapientem, ipſi domino reliquias ſuperioris autoritatis intendenti, eius depellendi gratia proponitur. Et ſic præſcriptio ad ius excipiendi principaliter pertinet. Vnde etiam eſt, quod veteres Iureconſulti præſcriptionis*
z *voce vt plurimum pro exceptione perpetua vſi fuerint.* c
Hinc tit. in Pandect. de diuerſis & temporalib. præſcriptionibus, *poſt reliquas exceptionum ſpecies generaliter*
4 *ſubiungitur.* † *Verum recentiores poſtea hanc inter vtrãque vocem differentiam conſtituerunt, quod* vſucapio *ſit rerum mobilium:* præſcriptio *verò rerum immobilium, ſoloque hærentium, & iurium incorporalium: vt ſeruitutum, actionum, atq; id genus ſimilium. Non raro tamen vſucapio in genere accipitur, vt vtrumque, & præſcriptio*
d *nem, & vſucapionem ſpecificam comprehendat.* d † *Sa*
5 *ne non eſt frequens in legibus, quod vna eademque vox & genericè & ſpecificè accipiatur. Idem enim in adoptione, in actione, in pignore, cognatione, iuriſdictione, pacto con-*
e *tingit: multiſque alijs vocabulis: quæ Apellus* e *eleganter in ſua Methodica dialectices ratione congeſſit. Nunc videamus rem ipſam: nempe quid ſit vſucapio in genere*
f *ſumpta, & quare fuerit introdu[illegible]. Et Modeſtinus* f vſu
g capionem *eleganter definit.* g [illegible]od ſit adiectio domi-
6 nij, per continuationem poſſ[illegible]onis, temporis a lege definiti. *quæ definitio ab effectu ſiue officio ſumpta eſt: cuius generis ſunt plurima in legib. Vſucaptionis enim effectus, & quaſi proprium eſt, vt per eam acquiratur ſiue adijciatur dominium iure ciuili: quod alioqui in rebus bona fi-*
h *de traditis nunquam certo conſiſtere* h *poſſet.* Et adiectionem dominij *appellat Modeſtinus: quia verum dominium ex conſenſu nõ transfertur, ſeu ex authoritate legis, quæ tacitum conſenſum domini iam diu ſilentis, ac velut*
i *rem ſuam alienare volentis, inter[illegible]re præfiniuit.* i *Plerique tamen non* adiectio, *ſed* adie[illegible] dominij *legendum putant in Modeſtini lege, ſicque Vlp[illegible]uadet in Epito.*
7 *tit. 19.* † *Sed quodnam dominium mediante vſucapione*
K *acquiratur, directum, an vtile, Doctores* K *a multis iam annis conflictantur. Ego breuiter Martini ſententiam, vt*
l *veriorem amplector, exiſtimantis, vſucapione & rerum mobilium & immobilium directum acquiri dominium:*
l *tum quia* vſucapio a *Modeſtino* l *definitur* quod ſit acquiſitio, ſiue adiectio dominij: *quod dè directo propriè*
m *accipiendum* m *eſt: tum quia Diocletianus & Maxim.*
n *Impp. pariter* n *ſcribunt,* Traditionib. & vſucapionibus dominia *rerum* acquiri. *Nam ſicut traditionib. directum*
o *acquiritur dominium, ita etiam vſucapionibus.* o *tum denique quia qui patitur rem ſuam poſſideri & præſcribi,*
p *cenſetur illam alienare:* p *quinimo magis conſentit, quã*
q *ſimpliciter alienans:* q *ſed alienans, expreſſe transfert dominium, ergo etiam idem in caſu noſtro. Sed & definitio veri dominij, ita præſcribendi competit ſicut & vſuca-*
r *pienti: dum* dominium *dicitur eſſe ius* r perfectè de re corporali diſponendi, niſi lege prohibeatur. *Poteſt enim præſcriptor perfecte diſponere, nec dominus prior ha-*
s *bet aliquod ius contra habentem cauſam* s *ab eo. Confirmatur etiam hæc opinio, quia* dominium *eſt ius: ſed in his quæ ſunt iuris, lex diſponens agit ex veritate, non per*
t *fictionem.* t *Vnde dato, quod dominium transfertur ex*
8 *ſola autoritate legis, eſt tamen verum dominium.* † *Et ideo rectè Modeſtinus definiendo dicit,* vſucapionem eſſe acquiſitionem dominij, ſiue adiectionem. *Adiectio enim ad actum ciuilem refertur: ſicque ab ipſo tam vſucapio, quam præſcriptio definitur. Cum igitur verum dominium inde quæratur, non eſt dubium, in qualibet diſpoſitione etiam odioſa, appellatione* domini, *eum qui præſcripſit, con*
u *tineri.* u † *Concludendum ergo, dominium quod a lege*
9 *transfertur, eſſe verum ac directum, dominium, vtcunque*
x *contra dominum naturalem lex dicat* x *competere vtilem actionem: ſed reſpectu cuiuslibet alterius, nihil differt a cæteris directis dominis. Sicq; directum dominium acquiritur in qualibet vſucapionis ſpecie, ſiue triennalis, ſiue de-*
y *cennij, ſiue longioris temporis* y *ſit. Nam his modis lex* z
z *ſimpliciter dicit acquiri dominium: vnde alter modus ab altero diſtinguendus non videtur. Ad definitionem vſucapionis redeunda, dicitur in ea,* per continuationem poſ-
10 ſeſſionis: † *nam in vſucapione primum omnium requiritur poſſeſſio, & illa quidem continua: cum ſine poſſeſſione*
a *vſucapio non procedat.* a *Rurſus non poteſt vera cenſeri*
11 *poſſeſſio, niſi ſit continua.* † *Poſſeſſio autem continua dicitur, non ſolum quæ penes vnum & eundem ſemper eſt, ſed*
b *etiam quæ ab vno ad alium legitimè translata* b *ſit.* † *De-*
12 *bet autem hæc vox* (poſſeſſionis) *in definitione cum effectu accipi, vt de iuſta poſſeſſione intelligatur. Poſſeſſio autem, vt ſuam vim & poteſtatem habeat, poſſitque vſucapiendi conditionem præſtare, requirit legitimum titulum, & bonam fidem, itemque rem talem eſſe, quæ vſucapi poſ-*
13 *ſit.* † *Atque per hoc defenditur prædicta Modeſtini definitio a Pauli Caſtrenſis impugnatione, qui eam vt inſufficientem notauit, p[illegible] omiſſionem iuſti tituli, & bonæ*
14 *fidei* † *Quanquam* [illegible]*us exiſtimet* c *nec fuiſſe neceſ-*
c *ſariam tituli vel bonæ fidei expreſſionem: cum hæc ſubſtantiam vſucapionis intrinſecus non reſpiciant, ſed ſolam poſſeſſionem referendam fuiſſe. Hincque fit, vt defectus poſſeſſionis quandocunque ſuperueniens, vſucapio-*
d *nem interrumpat:* d *cum in bona fidei defectu ſecus ſit.* e
e † *Eſt autem titulus (vt etiam alibi* f *commonui) per quẽ*
15 *indicatur aliqua poſſidendi legitima cauſa, ſufficiens ad*
f *dominium adquirendum, vel iure naturali, vel ciuili, a tuendo dictus, quod factum autoris tueatur, indicans veritatem cuiuslibet rei. tales ſunt omnes modi, quibus rerum dominia, vel naturali iure, vel ciuili acquiruntur: vt*
g *Oldend.* g *eleganter tradidit.* † Bona fides *autem eſt,*
16 *ſincera illæſaque conſcientia, vnumquemque certò excuſans de ignorantia rei alienæ, quam uel tradit alij, vel accipit ab alio. Tum ergo dicitur uſucapiens* habere bonam fidem, *ſi neſciet rem alienam uitioſam, puta furtiuam, uel*
17 *aliàs a legib. alienari prohibitam.* † *Sequitur denique in Medeſtini definitione:* temporis lege definiti: *quia certum tempus a lege ſtatutum eſt, intra quod quis poſſidere debet, ut uſucapiendo dominium acquiſcatur, quantum autem uel quale ſit illud, infra ſuo loco audiemus.* † *Porro*
18 *uſucapionem bono publico a lege ciuili introductam, Ca-*
h *ius* h *Iuriſconſultus rectè affirmat: ne ſcilicet quarundam rerum diu, & fere ſemper incerta dominia eſſent. Conſtat enim alienationes inter homines eſſe frequentiſſimas, tam per contractus, quam per ultimas uoluntates. Iam nemo factum alterius ſcire poteſt, utrum tradens dominus ſit, nec ne. Vnde ſi dominus eſt, dominium tradendo trans-*
i *fert: ſi non eſt, nihil ad eum qui accipit, transfertur.* i *Si igitur liceret priori domino ſemper petere rem a poſſeſſore, nec poſſeſſor efficeretur quandoque certus de rei quam habet, dominio, cuius aliàs difficilima eſt probatio: ſequeretur, ſerè neminem aliquid ſecurè poſſidere, ſicque re-*
19 *rum dominia ſemper manerent in incerto:* † *Deinde nullus futurus eſſet litium finis inter homines, nulla in Rep.*

pax

Digitized by Google

pax & tranquillitas, ſi lex non inueniſſet modum ac ra-
tionem, qua poſſidenti ſuccurreretur aduerſus petentem:
ſemper enim alteri de rerum poſſeſſionibus ac dominijs con
trouerſiam moueret, concurrentibus etiam ad rixas cogna-
tis vtriuſque partis. Neceſſarium ergo omnino fuit, vt tem
porum diffinitionibus, & vſucapionum modis dirimeren-
tur infinitæ hominum controuerſiæ. Atq; huc reſpexit Ne
k *ratius*, k vſucapiooem rerum inſtitutam, *inquiens*, vt
20 aliquis litium finis eſſet. † *Sunt ergo omnes vſucapiones*
& præſcriptiones, a breuiſſimis vſque ad longiſſimas, ex
vna eademq; cauſa, nempe ex cauſa publicæ ſalutis, con-
l *cordiæ & tranquillitatis: vt multum erraſſe* l *videantur,*
qui diſtinxerunt inter fauorabiles, odioſas, rigoroſas, &
m *mixtas: ex quorum numero Gratianus* m *etiam fuit. Re-*
ſpexerunt enim illi tantum ad priuatam vtilitatem, non
21 *publicam.* † *Sed opponis, contra ius naturæ eſſe, domino*
inuito vel neſciente, ipſius rem occupare: quando cum alte
n *rius detrimento nemo locupletior fieri debet:* n *nullo au-*
tem vnquam die iure fieri poteſt, quod vel centum annis
iniurium eſt. Reſpondeo iniurium non eſſe, quando qui rem
legitima præſcriptione acquirit: cum & hoc iure prouiſum
ſit, ne dominia rerum ſint in incerto: eſtque hoc ipſum uſu-
capiendi tempus in pœnam ſtatutum eorum qui rebus ſuis
22 *proſpicere non ſatagunt.* † *Neque vero neſcis, legem ſupe-*
riorem eſſe, vt conſeruetur publica hominum ſocietas:
inferiorem autem legem eſſe, vt ius ſuum cuiq; tribua-
tur. *Quia hic lex inferior non poteſt conſeruari, ſine uiola-*
tione ſuperioris: igitur negligitur inferior, aufertque do-
mino ſuum, propter negligentiam, intra tempus a lege præ
ſtitutum rem ſuam non repetentis, vt lex impleatur ſupe-
rior: hoc eſt, vt conſeruetur publica ſalus & tranquillitas,
o *ſitque aliquis litium* o *finis. Et hæc quidem ad explica-*
23 *tionem Rubricæ ſufficiant.* † *Quas res, quo tempore, &*
quomodo per uſucapionem acquiramus, Iuſtinianus hoc
titulo tradit.

ADDITIONES

- a §.ſingulorum.ſup.de rer.diu.
- b In l.5.quinq; pedum. C.fini.regun.idem lib.4. Diſpu.c.vl. & Canuiun.hic.
- c Vt in d.l. quinque pedum.l.fin. C.de except.l.pen. eo.tit. & l. 11.qui agnitis.ff.de except.& præſcr.cum ſi.
- d Vt in prin.huius tit.ver.ideoque.
- e In c.1.de defini.
- f In l.3.de vſuc.
- g Apel. in loco iam allegato multa exempla congeſſit. in 3.deſinien.genere.
- h l.1.ff.de vſuc.
- i Alc.in d.l.quinque pedum,nu.59.& 61.
- k In d.l.3.& l.traditionib. C. de pact. & in rub.extr. de præſcr.
- l In d.l.3.
- m Per l.1.§.qui in perpetuum.ſi ager vect.pet.
- n In d.l.traditio.C.de pactis.
- o Per reg.l.nam hoc iure.de vulga.
- p l.alienationis verbum.28.de verb.ſig.
- q Bar.in l.filius fa.§.diuus.in fi.de leg.1.
- r Bar.in l.ſi quis vi.§.differentia.de acq.poſ.
- s l.ſi ſuperatus.vbi.no.de pign.Bar.l.2.de except.rei iud.& Dd. in c.ſi quis in ius.de regu.iur.in 6.
- t Bar.in l.ſi maritus.§.legis Iuliæ.ad l.Iuliam.de adult.
- u Per regulam l.cum lege.vbi Aret.de reſt.
- x In l.ſi duo patro.§.Iul.ff.de iureiur.
- y Ita Alc. in d.l. traditionibus & rub. extra de præſcr. Fab. & Pothic idem ſentit Inno.c.cæterum, de iudicijs. & Coraſ. l.6.Miſcell.c.20.
- z d.l.3.& d.l.trad.
- a l.fine poſſ.de vſucap.
- b §.inter.venditorem,inf.hoc tit.
- c In d.l.quinque pedum.& l.quæſt.de verb.ſig.
- d l.natur.de vſu.cap.
- e l.iuſta §.poſſ.eod.tit.
- f §.ſingulorum.nu.6.ſup.de rerum diuiſ.
- g Io trac.de vſuca.& præſcrip.
- h l.1.ff.de vſuca.
- i l.tradi.de acq.ser.do.l.nemo.plus.de reg.iu.
- k In l.ſi.ff.pro ſuo.
- l Ita Old.in d.tract.de vſuca.
- m 16.q.3.c.præſc.
- o l.nam hoc natura.de condi.indebiti.c.locuple.de reg.iur.in 6.
- o d.l.1.de vſucap.& d.l.ſi.pro ſuo.

In Princ. tit.

1 *Quantum tempus ad uſucapionem ſit præfinitum.*
2 *Vſucapionis requiſita. 7.*
3 *Poſſeſſio continua præſumitur, quamdiu contrarium non docetur.*
4 *Vſucapio quibus modis interrumpatur.*
5 *Vſucapio iure ueteri non tribuebat dominium, ſed poſſeſſio autoritate iuris defendebatur.*
6 *Præſentes, abſentes qui dicantur.*
8 *Titulus, pro ſuo, non eſt aptus ad uſucapionem.*

a Iure ciuili conſtitutum fuerat, vt qui *b* bona fide ab eo qui dominus non erat, cum crederet *c* eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione, aliaue qua uis *d* iuſta cauſa accepit, is eam rem, ſi mobilis erat, anno *e* vbique vno: ſi immobilis, *f* biennio tantum in Italico ſolo *g* vſucaperet, ne rerum dominia in incerto eſſent. Et cum hoc placitum erat, putantibus antiquioribus dominis ſufficere ad inquirendas res ſuas *h* præfata tempora: nobis melior ſententia reſedit, ne domini maturius ſuis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur: & ideo *i* conſtitutionem ſuper hoc promulgauimus, qua cautum eſt, vt res, quidem mobiles per triennium, immobiles vero per longi temporis poſſeſſionem (id eſt inter *K* præſentes decennio, inter abſentes viginti annis) *l* vſucapiantur. & his modis non ſolum in Italia, ſed etiam *m* in omni terra, quæ noſtro imperio gubernatur, dominia rerum *n* iuſta cauſa poſſeſſionis præcedente acquirantur.

a Iure ciuili. † *Agitur in hoc principio de tempore, quod*
ad uſucapionem & præſcriptionem inducendam a lege
præfinitum eſt. Et olim quidem lex XII. tab. in re mobili,
ubique tempus anni ſtatuit: immobili bienniam, ſed in
Italico duntaxat ſolo. Noluit enim in prouincijs itidem
procedere uſucapiones rerum immobilium: ſicut & ius pa
a *triæ poteſtatis proprium erat ciuium Romanorum.* a *Iu-*
ſtinianus uero ſublata locorum differentia conſtituit, ut
res quidem mobiles trienuio, immobiles autem per longi
temporis poſſeſſionem: id eſt, ſi præſentes ſint domini, de-
2 *cennio: ſi abſentes, uiginti annis uſucapiantur.* † *Interim*
obiter ex uerbis textus colligenda ſunt requiſita, ad iuſtæ
uſucapionis initium & progreſſum legitimum neceſſaria;
b *uidelicet* poſſeſſio, *ſine ea enim uſucapio non procedit;* b
deinde, iuſtus titulus. *Iuſti autem tituli ſunt modi acqui-*
rendi rerum dominia, tam iure gentium, quàm ciuili, ut
eſt occupatio, inuentio, traditio, in cauſa emptionis, per-
mutationis, dotis, ſolutionis, donationis, legati, & id genus
alijs iuſtis cauſis. Tertio, bona fides: *quod ſcilicet uſuca-*
c *piens crediderit rem eius eſſe, a quo traditam accepit.* c
Quarto, ne res vſucapienda ſit vitioſa, vel extra hominum commercia, *ut ſunt res furtiuæ, ui ablata, res ſacræ*
publicæ, item ne ſit a legibus alienari prohibita: *ut ſunt*
res

d *res pupilli, furioſi, res dotalis*, d *res eccleſiaſtica: Deniq;*
vt poſſeſſio ſit continuata per tempus a lege præfini-
e tum, e nec vnquam interrupta. † *Id quod ita fuiſſe præ*
3 *ſumitur, donec doceatur contrarium, ac de vſurpatione, id*
f *eſt, vſucapionis interruptione* f *conſtet*. † *Interrumpi-*
4 *tur autem vſucapio bifariam: primum naturaliter, cum*
quis vi de poſſeſſione deijcitur, uel cum alicui res mobilis
g *eripitur.* g *deinde ciuiliter per litis conteſtationem, exe-*
cutorem miſſum, pignorum ablationem, ſimplicem denun
h *ciationem, & pleriſque alijs modis, quos Doctores* h *ſuis*
locis referunt.

b Bona fide. *Id eſt, ſincera & illeſa conſcientia: quia igno*
rauit eam rem alienam eſſe: aut eum qui vendidit, ius pu-
tauit vendendi habere: Et in dubio præſumitur emptor eſ-
ſe bona fidei.

c Eum dominum eſſe. *Vel domini procuratorem, aut tu-*
i *torem. vt Modeſtinus* i *addit.*

d Iuſta cauſſa. *Operabili ad transferendum dominium.*

e Vbique. *Etiam extra Italiam.*

f Biennio. *Huius biennij Plinius & a li. 5. Epiſtolarum,*
& Cicero pro Cæcinna meminit. Lex (*inquiẽs.*) iubet vſum
& autoritatem fundi eſſe biennium. *Itemq; in Topicis*
hoc ad ædes trahit, argumento a pari.

g Vſucaperet. *Vides hic verbum* vſucapere, *tam de re-*
5 *bus mobilibus, quàm immobilibus dici.* † *Hoc quoque non*
eſt omittendum, quod iure veteri (cuius hic fit mentio) per
vſucapionem dominium quidem, ſiue proprietas rei non
acquirebatur, ſed poſſeſſio autoritate iuris defendebatur
propter occupatum vſum. Vnde Cicero in loco præcitato
pro Cecinna, item in Topicis, & li. Offic. primo, quam nunc
vſucapionem, *eam ipſe* autoritatem *vocat. Iure autem*
quo nunc vtimur, dominium vſucapiendo acquiri, ſupra
diximus.

h Præfata tempora. *Anni ſcilicet, & biennij.*

K *i* Conſtitutionem. *Quæ lib. VII. Codicis* K *adhuc extat.*

6 *K* Inter præſentes. † *Præſentes autem dicuntur, cum v-*
terque in eadem ciuitate ſeu prouincia domicilium habet:
abſentes vero, qui in diuerſis ciuitatibus, vel prouincijs
l *agunt.* l

l Vſucapiantur. *Rurſus vides, hoc verbum & ad mobi-*
les & immobiles res referri.

m In omni terra. *Et ſic Iuſtinianus ſuſtulit differentiam*
locorum, a lege decemuirali introductam.

n Iuſta cauſa poſſeſſionis præced. *Sicut enim ſine poſſeſ*
ſione, tanquam primo fundamento vſucapio contingere
m *non poteſt:* m *ita etiam neceſſe eſt, vt poſſeſſio deſcendat*
7 *ex aliqua iuſta cauſa.* † *Nam vt poſſeſſio vſucapionem &*
& dominium producat, Iuſtam eſſe oportet: id eſt, vt ex
legitimo aliquo acquirendi dominij titulo proceſſerit, qui
eandem tueatur: qualis eſt titulus pro ſoluto, pro emptore
pro hærede pro donato, pro derelicto, pro legato, pro dote,
& ſi qui ſunt ſimiles. Cæterum nullo iuſto titulo præceden-
te, poſſidentes ratione iuris prohiberi quærere dominium,
n *a Diocletiano & Maximiano* n *reſcriptum eſt, & ideo*
quia ceſſet vſucapio, intentionem dominij nunquam ab-
8 *ſumi.* † *Sed nec titulus, quem* pro ſuo *dicunt, hoc eſt, quod*
pro ſuo quis poſſideat, eum dominium nobis acquiri puta-
mus, & ex ea cauſa poſſidemus, ex qua acquiri ſolet: hic
inquam titulus aptus non eſt, ad vſucapionem efficien-
o *dam,* o *cum ſit multiplicis naturæ; & nimis generalis.*
p *Hocque eſt quod Celſus* p *eleganter ſcribit, errare eos, qui*
exiſtimarent. cuius rei quiſque bona fide adeptus ſit
poſſeſſionem, pro ſuo vſucapere eum poſſe: & nihil re-
ferre, emerit, necne, an ei donatum ſit, nec ne: ſi modo
emptum vel donatum ſibi exiſtimatur. Quia neq; pro
legato, neque pro donato, neque pro dote vſucapio
valet, ſi nulla donatio, nulla dos nullum legatum ſit.

ADDITIONES.

a §. ius autem ſup. de patri. præt.
b c. ſine poſſeſſione de reg. iu. lib. 6. & *ibi* glo.
c l. qui à quolibet. 27. de contr. emp. l. 2. l. ſi fraudule. C. de longi temp. præſc. & l. 1. de vſuc.
d l. vbi. & l. præſcri. ff. hoc tit.
e De quib hic. & l. 1. C. eo. & l. 2. C. de long. temp. præſcri.
f l. 2. ff. hoc tit.
g l. 5. naturaliter ff. dicto tit.
h In l. 7. cum notiſſi. §. ſed etſi. C. de præſcr. 30. vel 40. an.
i l. 110. bonæ fidei. ff. de ver. ſign.
K l. 1. C. de vſuc. transf.
l l. cum in omni. C. de præſcri. longi temp.
m d. l. ſine poſſeſſione.
n In l. nullo, C. de rei vendica.
o l. 1. & ibi Dd. ff. pro ſuo.
p In l. Celſus. de vſucap. facit etiam l. 4. C. de præſcri. long. tẽp.

§. Sed aliquando.

1 *Liber homo non vſucapitur.*
2 *Aſcriptitij coloni glebam ſequuntur.*
3 *Res ſacra & religioſa non vſucapitur.*
4 *Seruus fugitiuus quare vſucapi nequeat.*

a Sed aliquando, etiamſi maxime quis bona fide rem
poſſederit, non tamen illi vſucapio vllo tempore pro-
cedit: veluti ſi quis *b* liberum hominem, *c* vel rem
ſacram, uel religioſam, *d* uel ſeruum fugitiuum poſ-
ſideat.

a Sed aliquando. *Ad vſu æqui initium & progreſ-*
ſum legitimum inter cætera requiri ſupra diximus, quod
ipſa res ſit apta, & idonea ad vſucapiendum: itaque nunc
ſubijcitur, quæ res vſucapi non poſſint, ſic enim intellige-
a *mus a cõtrario, reliquas omnes vſucapiones acquiri poſſe.* a
1 *b* Liberum hominem. † *Liber ergo homo, tametſi bona*
fide retineatur, vſucapi tamen non poteſt, etiam centum
annorum ſpacio, quo minus proclamet in libertatem: vt
b *Accurſ.* b *annotauit. licet Conſtantius* c *Imperator, de*
c *LX. tantum annis meminerit.* † *Secus tamen eſt in adſcri-*
2 *ptitijs colonis: qui licet liberalem conditionem habere exi*
ſtimentur; tamen glebæ, id eſt, prædio alicui perpetuo co-
d *lendo in libro cenſuali* d *vel publico iudicio ſunt adſcri-*
pti, ut inde nunquam receſſuri. Sequuntur itaque ipſam
e *glebam, hoc eſt prædium, cui addicti* e *ſunt.*
3 *c* Vel rem ſacram. † *Res ſacra & religioſa ideo vſuca-*
pioni non ſubeſt, quoniam tales res ſunt exemptæ a com-
mercio hominum: ergo nec vſucapione poteſt acquiri ea-
rum dominium. Si tamen res ſacra profana rurſus efficie-
f *retur, ſecus eſſet, ueluti ſi capiatur ab hoſtibus.* f
4 *d* Vel ſeruum fugitiuum. † *Seruus fugitiuus, etiam bo-*
g *na fide, iuſtoque titulo poſſeſſus, vſucapi non* g *poteſt, ea*
ratione: quia cum fugiendo furtum ſui ipſius faciat, &
quidem proprium ac regulare, vt aduerſus cõmunem opi-
h *nionem Curtius* h *alibi defendit: furtum dicitur uitium*
reale, quod hunc in modum uitio rem afficit, ut rem nun-
quam deſerat, ſed continuo comitetur, ad quemcunque
i *perueniat.* i

ADDITIONES.

a Vt ſup. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. in prin. & ſup. de tu-
tel. in princ.
b In l ſi. C. de præſ. longi tempo. quæ pro lib.

c In

c In d.l.fin..
d l.cum ſcimus.C.de agrico.& cenſit.l.11.
e l.cum ſatis.§.cum autem.C.de agrico.& cenſitis.lib.11.
f l.cum locat.ff.de reli.& ſum.fu.
g l.1.& ibi D.d.C.de ſer.fug.
h In Rub.C.de ſer.fug.
i l.ſequitur.§.quod etiam.ff.hoc tit.}

§.Furtiuæ.

1 *Res furtiuæ & ui poſſeſſæ, non vſucapiuntur.* {*fallit, ut num.5.*
2 *Vitium reale quoſque primi autoris ſucceſſores ſequitur.*
3 *Vitium aliud perſonale, aliud reale, aliud quaſi reale.*
4 *De lege Atinia.*

a Furtiuæ quoque res, & quæ vi poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo tempore bona fide poſſeſſæ fuerint, uſucapi poſſunt nam furtiuarum rerum *b* lex XII. tab. *c* & lex Atilia inhibent uſucapionem: ui poſſeſſarum, lex Iulia & Plautia. Quod autem dictum eſt, furtiuarum, & vi poſſeſſarum rerum vſucapionem per leges prohibitam eſſe, non eo pertinet, vt ne ipſe fur, quive per vim poſſidet, vſucapere poſſit (nam his alia ratione vſucapio non competit, quia ſcilicet mala fide poſſident) ſed ne vllus alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit. *d* vſucapiendi ius habet. Vnde in rebus mobilibus non facile procedit, vt bonæ fidei poſſeſſoribus vſucapio competat. Nam qui ſciens alienam rem vendiderit, vel ex alia cauſa tradiderit, furtum eius committit.

1 *a* Furtiuæ.† *Res furtiua, & ui expulſiua poſſeſſa, non uſu*
capitur, etiamſi poßidens, bonam fidem iuſtumque titu-
lum habeat. Committitur autem uis expulſiua, cum quis
ex poßeßione rei immobilis deijcitur. Effugiunt autem
eius modi res uſucapionem, propter uitium furti & uio-
lentiæ ipſis inhærens. Sunt enim hæc uitia realia, quæ re-
bus ſemper cohærẽt: nec eas unquam relinquunt, ad quem-
2 *cunque poſſeſſorem tranſeant.*† *Et hoc eſt, quod per manus*
traditur, vitij realis contagium quoslibet autoris primi
a ſucceſſores ſequi a ac comitari; *licet in perſonali uitio*
b *non æque,* b *ſed in his diſtingui ſoleat ſingularis ſucceßor*
3 *ab vniuerſali.*† *Sunt enim alia* vitia realia, c *quæ cohæ-*
c *rent rebus: vt ſi res furtiua, uel ui poſſeſſa, aut data præſidi*
contra legem Iuliam Repetundarum. alia perſonalia: *ut*
dolus autoris dans cauſam contractui, ſiue negotio, uel in-
cidens ex propoſito: item mala fides, quia credidit uenden-
tem non habere ius uendendi: item ſcientia rei alienæ, ut in
commodatario, depoſitario, creditore. Sunt & alia vitia,
quæ nec perſonalia, *nec* realia, *ſed* quaſi realia *dicuntur:*
ut res pupillaris, & liber homo, & ſi quæ ſunt ſimiles.
b Lex XII. tab. *Cuius hæc uerba circumferuntur.* Furtiuæ res non vſucapiuntur.
c Et lex Attilia.† *Alij hanc legem Atiniam uocant, cu-*
d *ius etiam Aul.* d *Gellius meminit, & hæc ipſius uerba re*
fert: Quod ſurreptum erit, eius æterna autoritas eſto.
a *Paulus quoque Iuriſconſultus eiuſdem* e *mentionem*
facit.
5 *d* Vſucapiendi ius habet.† *Niſi longißimo tempore, 30.*
ſcilicet, uel 40. annorum ſpacio quis eas poßideat: quia
tanto tempore uitium illud reale, quod impediebat uſu-
f *capionem, elui & purgari, omnemque actionem* f *tolli*
conſtat.

ADDITIONES.

a l.11.vitia.C.de acq.poſſeſſ.
b l.5.an vitium.ff.de diuerſ.& temp. præſc.§.nouiſſime.inf.eo. gl. in d.l.vitia.

c Vide de hoc gl.in d.l. vitia. & in l.apud Celſum.§.de autoris, ff.de doli excep.
d lib.17.cap.7.
e In l.4.ſequitur §.quod autem.de vſuc.
f l.3.ſicut l.4.omnes.C.de præc.30.vel 40.ann.

§.Sed tamen id.

1 *Error facti non impedit uſucapionem.*
2 *Quid in errore iuris?*
3 *Furtum quid ſit?*
4 *Vt furtum dicatur commiſſum, furandi animum adfuiſſe ſufficit, uel principaliter uel in conſequentiam.*

a Sed tamen id aliquando aliter ſe habet. nam ſi hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depoſitam *b* exiſtimans hæreditariam eſſe, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: quin is qui acceperit, vſucapere poſsit, dubium non eſt, quippe cum ea res in furti uitium non ceciderit: *c* quum vtique hæres, qui bona fide tanquam ſuam alienauerit, furtum non committat. *d* Item ſi is ad quem ancillæ vſusfructus pertinet, *e* partum ſuum eſſe credentes vendiderit, aut donauerit, *f* furtum non committit. *g* Furtum enim ſine affectu furandi non committitur. *h* Alijs quoque modis accidere poteſt, vt quis ſine vitio furti, rem alienam ad aliquem transferat, & efficiat, vt a poſſeſſore uſucapiatur.

a Sed tamen. *Exceptio eſt ad præcedentem §. Interdum*
enim fit, ut quis etiam rem alienam alienando furtum nõ
committat, procedatque uſucapio: ſicut in exemplis ab
a *Imperatore hic poſitis.* a
b Exiſtimans hæreditariam eſſe. *Pertinuiße dominio te-*
nus ad ipſum defunctum eius fuiſſe propriam.
c Quum utique hæres. *Qui probabilem habuit in facto*
1 *alieno ignorantiam.*† *Et hinc colligis.* errorem facti uſu-
capionem non impedire.
d Item ſi is. *Subiungitur hic exemplum, ubi error iuris*
committitur.
e Partum ſuum eſſe credens. *Sicque in iure errans: quia*
b *clari* b *iuris eſt, partum non eſſe in fructu.*
f Furtum non committit. *Et ſic uſucapio procedit. Vnde*
2 † *diſcis,* nec iuris errorem ſufficere ad impediendam
uſucapiendi conditionem. *quod uerum eſt ex parte tra-*
dentis, ſi tradens rem, in iure erret nam ſi recipiens in iu-
c *re erraret, ſecus foret,* c *nec ei talis error in uſucapione*
d *prodeſſet. quod Accurſ.* d *ſatis examinat.*
3 *g* Furtum enim.† Eſt enim furtum fraudulenta rei alie
a næ contrectatio, inuito, e domino. *ceßante ergo affectu*
4 *furandi, furtum dici non poteſt.*† *Sufficit tamen, furandi*
animum adfuiſſe, ſiue principaliter, uel etiam in conſe-
quentiam: ut in eo, qui ſaccum plenum pecunia ſurripuit.
f *Furti namque actione etiam ſacci nomine* f *tenetur, quã-*
uis non ſit ei animus ſacci ſurripiendi.
g *b* Alijs quoque modis. *Vt ſi iuſto errore* g *credam me*
hæredem, cum reuera non ſim: & rem aliquam, tanquam
hæreditariam, in alium transferam.

ADDITIONES.

a Adde.l.poteſt.36.cum l.ſeq.ff.eod.
b §.in pecudum.ſup.de re.diu.
c l.31.nunquam hoc tit.
d Hic in verb.commi.
e l.1.§.ſui & l.qui ſaccum.77.de furtis.§.placuit. inf.de oblig. quæ ex qua ſi delict.naſc.
f d.l.qu.ſaccum.
g d.l.poteſt.ff.eo.

§.Quod

§. Quod autem.

1 *Thema huius §.*
2 *Mala fide poſſeſſionem rei alienæ intrans, non præſcribit.*
3 *Secus in eo, qui vacantem poſſeſſionem bona fide accipit.*
4 *In re immobili non committitur furtum.*
5 *Furtum vnde dicatur.*
6 *Vacua poſſeſſio varijs modis dicitur.*
7 *Diſcrimen inter fundum & locum.*

a Quod autem ad eas res quæ ſolo continentur, expedit, ius ita procedit, vt ſi quis *b* loci vacantis poſſeſsionem propter *c* abſentiam, *d* aut negligentiam domini, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nanciſcatur: quamuis ipſe mala fide poſsideat (quia intelligit ſe alienum fundum occupaſſe) tamen ſi alij bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa poſſeſsione res adquiri: quia neque furtiuum, neque vi poſſeſſum acceperit. Abolita eſt enim veterum *e* quorundam ſententia, exiſtimantium etiam *f* fundi, lociue furtum fieri. Et eorum vtilitati, qui res ſoli poſsident, principalib. conſtitut. proſpicitur, ne cui longa & indubitata poſſeſſio debeat auferri.

a Quod autem. *Dictum eſt de rebus mobilibus, quando*
vitium reale in his vſucapionem impediat, vel non: nunc
de immobilibus pariter annectitur. Et ex præcedentibus
conſtat, quod ſi te vi ex re immobili deijciam, non poſſim
a *eam præſcribere: quoniam mala fide* a *poſſideo. Sed etſi*
quis eā bona fide a me accipiat, non tamen vſucapiet, pro-
b *pter vitium rei cohærens.* b *Quod ſi res vſucapienda nul-*
lo vis illatæ vitio laboret, is qui eam bona fide accepit, præ
ſcribere non vetatur. Id qualiter contingat, præſens §. ediſ-
1 *ſerit. † Proponitur autem in eo huiuſmodi thema, ſiue fa-*
cti ſpecies. Habebat aliquis fundum, eum peregre profe-
2 *ctus vacuum reliquit. † ego conſpicatus vacantem hunc*
c *eſſe fundum, nec a quoquam poſſideri,* c *in poſſeſſionem*
eius intraui: an eum poſſim vſucapere? Certe non, quia ma
d *læ fidei, & alienæ rei conſcius ſum.* d *† Si tamen eum al-*
3 *teri tradam ex iuſta cauſa bona fide accipienti, is eum fun*
dum vſucapere longo tempore poterit. Quod tum verum
eſt, ſi eius poſſeſſio vero domino non fuerit ignorata. alias
e *enim longiſſimo tempore,* e *id eſt, triginta annis opus eſ-*
ſet ad vſucapiendum. Nec huic deciſioni quicquam obſtat,
ſi dicas, talem fundum videri furtiuum, & ſic propter vi-
f *tium rei inhærens vſucapionem impediri:* f *quia tex. ibi*
4 *de re mobili loquitur, in qua propriè furtum fit. † Sed nos*
g *hic de re immobili agimus, cuius non poteſt fieri furtum.* g
5 *Res enim immobilis non poteſt amoueri, vel auferri. † Sed*
furtum dicitur ἀπὸ τοῦ φέρειν*, id eſt, ab auferendo. Et hæc*
eſt prima decidendi ratio in §. noſtro. Altera eſt: quia
eiuſmodi fundus non eſt vi poſſeſſus ac ereptus, cum non
habuerit veterem dominum, aut poſſeſſorem, ſed locus fue
h *rit* h *vacans.*
b Loci vacantis. *Rectè inquit,* loci vacantis: *nam ad hoc,*
vt præſcriptio procedat neceſſe eſt locum eſſe vacantem,
6 *id eſt, a vero domino derelictum. † Dicitur autem* poſſeſ-
i ſio vacans, *ſiue* vacua *(quod idem* i *eſt) varijs modis,*
K *aut quia dominus* K *peregrè profectus, fundum va-*
cuum reliquerit: aut etiam præſens nullam curam eius ha
buerit: aut mortuus ſit ſine hærede: uel hærede quidem re-
licto, nondum adita ſit hæreditas.
c Abſentiam. *Scilicet magnam & continuam, puta XX.*
annorum, ſecus eſſet, quando verus dominus per aliquod
temporis ſpacium peregrè proficiſceretur: tum, quia poſſeſ-
ſionem rei immobilis non abiecit (poſſidet enim ciuiliter
animo, licet abſens ſit) fundus non eſſet vacans, & occu-
l *pans diceretur clam* l *poſſidere, ac per conſequens præ-*
ſcriptio impediretur.
d Aut negligentiam. *Quia verus dominus præſens rem*
ſuam curare negligat, & alium fundum ſuum ingredien-
tem non prohibeat.
e Quorundam. *In quorum numero & Sabinus Iuriſcon-*
m *ſultus fuiſſe fertur, vt Gellius autor* m *eſt.*
7 *f* Fundi, lociue. *† Fundus dicitur aliquid integrum, locus*
vero eſt fundi portio: fundus finibus regitur, non locus:
item fundus ad prædia ruſtica, Locus etiam ad vrbana
pertinet.

ADDITIONES.

a §. furtiuæ. ſup. eod tit.
b d. §. furtiuæ.
c Propter l. 3. §. fi. hoc tit. & l. 2. §. 1. de actio. empt.
d l. fin. C. vnde vi.
e Auth. malæ fidei. C. de præſcrip. longi temp. §. rurſus. in Nouel. vt ſponſ. larg.
f arg. d. §. furtiuæ.
g l. vt hic. verſ. abolita eſt, & l. 38. quam rem 3. in fi. ff hoc tit.
h Vide latius de hoc Bar. in d. l. ſequitur. §. item ſi occupauerit. hoc tit. & d. l. fi.
i glo. mag. in d. l. fi. in fin.
K d. l. fi. & l. 2. §. vacua. de actionibus. empt.
l l. 6. clam. §. 1. qui ad nundinas. de acq. poſſ.
m lib. 11. c. 18.

---

§. Aliquando.

1 *Res furtiuæ & vi poſſeſſæ, ſi in domini poteſtatem reuerſa ſit, vſucapi poteſt.*
2 *Amplificatio huius §.*
3 *Excuſa l. ſequitur. §. quod autem. de vſucapionibus.*
4 *Quando res dicatur rediſſe in poteſtatem domini.*

a Aliquando etiam furtiua vel vi poſſeſſa res uſucapi poteſt: ueluti *b* ſi in domini *c* poteſtatem reuerſa fuerit, tunc enim uitio rei purgato, procedit eius uſucapio.

a Aliquando. *Rurſus alia exceptio annectitur ad regu-*
a *lam ſupra traditam,* a *qua dictum eſt,* res furtiuas & ui
1 poſſeſſas non uſucapi. *† Hoc enim verum eſt, niſi talis res*
in poteſtatem ipſius veri domini redierit. tum enim quia
à furti violentiæq; vitio liberatur, & repurgatur, nihil
amplius impedit, quo minus inſtar cæterarum rerum uſu-
capi poſſit.
2 *b* Si in domini. *† Etiamſi domino ſurrepta non fuerit, ſed*
b *alij, qui fortè rem illam à domino habebat: vt ex Pauli* b
3 *reſponſo aperte colligitur. Sic enim ait Paulus.* † Quod autem dixit lex Atinia, ut furtiua res non uſucapiatur, niſi in poteſtatem eius cui ſurrepta eſt, reuertatur: ſic acceptum eſt, ut in domini poteſtatem debeat reuerti, non in eius utique, cui ſurrepta eſt. Igitur creditori ſurrepta, & ei cui commodata eſt, in poteſtatem domini redire debet. *Hoc tamen ſanè intelligendum eſt, ut*
quod ad dominij acquiſitionem attinet, non procedat uſu-
capio, niſi in domini poteſtatem reuertatur: ſed quod ad
ius pignoris uel hypothecæ ſpectat, in creditoris neceſſe ſit
c *rediſſe* c *poteſtatem: atque ita Pauli uerba* d *accipi de-*
d *bent.*
4 *c* Poteſtatem. † Tum autem res in domini poteſtatem
e rediſſe dicitur *(inquit* e *Paulus)* cum poſſeſsionem eius nactus ſit, vt iuſtè auelli non poſsit, ſed tanquam rei ſuæ. Nam ſi ignorans rem mihi ſurreptam emam: non uideri in meam poteſtatem reuerſam. *Sicut nec tum re-*
f *uerſa intelligitur,* f *ſi poſſeſſorem alium, quàm furem aut*
violen-

Digitized by Google

violentum detentorem, aut etiam hunc ipſum (ex interuallo tamen: in continenti enim hoc illi licuiſſet) ui expuleris dominus: quoniam interdicto unde vi, *poſſeſſionem*
g *eſt reſtituturus.* g † *Porrò etiam tum res rediſſe dici-*
5 *tur, quando dominus rem ſurreptam vendicans, litis æſtimationem accipit, licet corporaliter eius nomine non ſit nactus poſſeſſionem. Idem dicendum eſt, & ſi domini uo-*
h *luntate alij tradita* h *ſit, uel ipſi etiam furi. Sed etſi pupilli res ſurrepta ſit, ſufficit ſi tutor eius ſciat, rediſſe rem in*
i *domum pupilli: quòd ſi furioſo, ſufficit curatores* i *ſcire.*

ADDITIONES.

a In §.furtiuæ.ſup.hoc tit.
b In d.l.ſequitur §.quod autem.ff.de vſucap.
c Ita concludit Bart.in d.l.ſequitur.§.ſi rem Et hanc eſſe veritatem Iaſ.hic ad Porc.dicit, qui variè diſtinguit.
d In d.§.quod autem.
e d.l.ſequitur.§.tunc in poteſtatem.
f l.3.§.cum igitur, & l.qui poſſeſſionem. de vi & vi armata. glo. in l.ſi quis in tantum C.vnde vi.
g d.l.ſequitur.§.ſi dominus. & l.22. non videtur. de acq. poſ. & d.l.ſi quis in tantum.
h d.§.tunc in poteſtatem.& l.quamuis.2.de furt.
i d.l.ſequitur.§.ſi pupilli.

§.Res fiſci.

1 *Fiſcus, confiſcare, confiſcata bona, confiſcationes.* 2.
3 *Princeps habet etiam patrimonium.*
4 *Aerarium à fiſco vt differat: & ea quãdoque confundi.* 5.
6 *Fiſcales res non vſucapiuntur: & quæ ſit ratio.*
7 *Res fiſco acquirendæ, & necdum denunciatæ uſucapi poſſunt.*
8 *Publicæ functiones quæ fiſco penduntur, uſucapi poſſunt.*
9 *Si res denunciatæ ſint fiſco, necdũ tamen occupatæ, quanto tempore uſucapiantur.*

a Res fiſci noſtri *b* uſucapi non poteſt: ſed Papinianus ſcripſit, *c* bonis uacantibus fiſco nondum *d* nunciatis, bonæ fidei emptorem traditam ſibi rem ex his bonis uſucapere poſſe: & ita diuus Pius, & diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt,

e Res fiſci noſtri. *Pergit Imperator exponere res, quæ*
1 *uſucapi non poſſunt, quales etiam ſunt res fiſci.* † *Eſt autem* Fiſcus. *propriè pecunia principis. Nam conſtituto*
a *Principe* a *lege Regia ad ipſius decorem & maieſtatem ſeruandam; d S.P.Q.R. decreta fuit quædam publica pecunia, quæ* fiſcus *dicta eſt, à fiſcis, ideſt, a ſportulis, quibus*
b *ea pecunia recondebatur, vt Aſconius Pedianus* b *autor eſt. Eſt ergo* fiſcus *propria ipſius Principis & non alte-*
c *rius pecunia. Hinc Vlpianus:* c Res enim fiſcales(*inquit*)
2 quaſi propriæ & priuatæ Principis ſunt. *Ab hoc deinde nomine deſcendit uerbũ* confiſcare: *id eſt ad fiſcum Principis deferre. Et apud Tranquillum in Auguſto,* confiſcata bona *dicuntur, quæ Fiſco adiudicata ſunt: indeque &*
3 confiſcationes *recentioribus nuncupatæ.* † *Habet etiam Princeps* patrimonium, *id eſt, facultates proprias, qua-*
d *rum Africanus* d *meminit: in quibus ante Iuſtinianum Iure communi cum cæteris utebantur Principes. Primus*
e *Iuſtinianus* e *lege a ſe lata Patrimoniales comparauit re-*
4 *bus Fiſcalibus.* † *Porrò differt* Fiſcus *ab ærario: quoniam* Fiſcus *eſt publica pecunia ad maieſtatem Principis conſeruandam ſtatuta;* Aerarium *uerò erat pecunia populi, ſic dicta, ab ære, quod condebatur in æde Saturni, ut Macrobius meminit; cuius adminiſtrationem fuiſſe Quæſto-*
f *rum, Pomponius* f *etiam teſtatur. Hanc differentiam Plinius etiam in Panegyrico Traiani ſenſit.* At fortaſſe(*inquiens*)non eadem ſeueritate Fiſcum, qua ærarium cohibes: imo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo,
5 quàm de publico credis. † *Quandoque tamen in iure Fi-*
g *ſcum pro ærario, contraque ærarium pro Fiſco accipi,* g *non eſt dubium.*

6 *b* Vſucapi non poſſit. † *Hoc pleriq; ex priuilegio Principi conceſſum uolunt. Ego uerò id crediderim ex iure communi peruenire. Nam cum res fiſcales alienari prohibean-*
h *tur,* h *uſucapi quoq; non poterunt* i *longo tempore: in his*
i *tamen longiſſimi temporis præſcriptio, id eſt, triginta uel quadraginta annorum (exceptis paucis quibuſdam caſi-*
K *bus)* K *recipitur.*

c Bonis uacantibus. *Senſus horum uerborum eſt:* † *quã-*
l *uis res Fiſco adquiſitæ uſucapi non poſſint,* l *ſecus tamen*
7 *eſt in rebus acquirendis & nec denunciatis, ſiue indicatis ipſi Fiſco, tanquam domino. Verbi gratia; res quædam, quia nullus adeſt hæres, Fiſcum habet ſucceſſorem, ſed id Fiſco nondum ſignificatum aut denunciatum eſt; certè ta-*
8 *lem rem poterit bonæ fidei emptor uſucapere.* † *Cæterum quod hic de rebus Fiſcalibus dicitur, hoc idem ad publicas functiones, quæ Fiſco penduntur, referendũ eſt. Nam nec illis obijci poſſe aliquam præſcriptionem, Imp. Ana-*
m *ſtaſius* m *conſtituit. Sunt enim ſemper Principibus exoluenda uectigalia, cum nos in eorum fide & cautela ſimus, ab iiſque fundos noſtros ueluti mancipio accipiamus.*

9 *d* Nunciatis. *Iudicatis.* † *Quod ſi quid eſt, quod Fiſco cedere debet, ſed nondum in Fiſci patrimonium ceſſit, nun-*
n *ciatim tamen conſueto* n *more eſt, quadriennio uſucapi poteſt: præterquam ſi ea res ob uectigal non ſolutum ceci-*
o *derit in commiſſum; quia tunc quinquennio opus* o *eſt.*

ADDITIONES.

a Mar.Salom.in l.1.verſ.amplius docemur.de inſt.& iu.
b in ſecunda Ver.
c l.1.§.hoc interdict.ne quid in loco publ.
d In l.apud Iulianum, in fin.de leg.1.
e l.fi.C.de quadrien.præſcr.
f In l.2.de orig.iuris.
g §.fi.inf.hoc tit.
h c.intellecto.de iureiur.
i l.ſi fundum de fundo dotali.& l.alienationis.28. de verb.ſign.
K Natalis in l.fi.C.de ſacroſ.eccl.
l Vt hic, & d.l.quamuis.ff.eo.& l.1.C.commun.de vſuc.
m In l.6.comperit.C.de præſcrip.30.ann.
n l.10.infra.de diuerſ.& temp.præſcrip.
o l.2.C.de vect.

§.Nouiſſimè.

1 *Vitium reale, & quaſi reale, impediunt uſucapionem.*
2 *Item ſi rei uſucapiendæ commercium eſt interdictum.*

Nouiſſimè ſciendum eſt, rem talem eſſe debere, ut in ſe *a* non habeat uitium, ut a bonæ fidei emptore uſucapi poſſit, uel qui ex alia iuſta cauſa poſſidet.

a Non habeat uitium. *Subaudi reale. Nam ut res aliqua uſucapi poſſit, inter cætera neceſſe eſt, quòd non labo-*
1 *ret uitio reali, uel etiam quaſi reali.* † *Huiuſmodi enim uitia cum reb. ipſis ita cohæreant, ut ab eis ſeparari non poſſint; conſequitur, quouſq; uitium purgatum non fuerit, earum rerum uſucapionem nullam eſſe. Quæ autem uitia*
a *ſint realia, aut quaſi realia, ſupra diximus,* a *ut hic repe-*
2 *titione non ſit opus.* † *Item requiritur, ut rei uſucapiendæ commercium non ſit interdictum: quare res ſanctæ, res ſacræ, uel publicæ populi Romani, aut etiam ciuitatum,*

cum

Digitized by Google

cum in vſu publico ſint, hominum commerciis non fungun-
b tur, ideoq; nec vſucapi b poſſunt, quod Doctores latius
ſuis proſequuntur locis. Cæterum quæ res in vniuerſum vſu-
capi, vel præſcribi non poſſint, integri tractatus extant in
iure ciuili; vt in Cod. In quib. cauſ. ceſſet longi tempo-
ris præſcripto: item, Quibus non obijcitur, &c. & in tit.
Ne rei dominicæ, &c. ad quos iuris Tyrones remitto.

ADDITIONES.

a In §. furtiuæ. ſup. hoc tit.
b l. 24. vbi lex. §. interdum. de vſucap. l. 48. bonæ fide. de acq. rer. do. l. 16. ſi fund. de fundo dota. l. 9. vſucapionem. ff. hoc tit. l. 2. ff. de via publ. l. 6. ſed Celſ. de contrah. emp.

§. Error.

1 Iuſtus error quis ſit.
2 Error iuris impedit vſucapionem. 3.
4 Error facti alieni non obſtat vſucapienti.
5 Error facti proprij, an, & quando impediat vſucapio-
nem.

Error autem falſæ cauſæ vſucapionem a non parit: veluti ſi quis cum non emerit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat, vel cum ei donatum non fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

a Non parit. Loquitur hoc loci Imperator de errore iniu-
ſto: cum ad vſucapionem ſufficiat, poſſeſſionis cauſam iu-
1 ſto aliquo errore niti. † Iuſtus autem error is dicitur, qui
nec facti proprij, nec iuris eſt. Quod vt rectè accipiamus,
2 ſic diſtinguere oportet. † Et primum quidem ſi vſucapiens
a in iure erret, non procedit vſucapio: vt ſi emam a pupillo a
in initio, abſq; autore tutore, iſq; mihi tradiderit rem, e-
tiamſi poſtea ex interuallo tutoris accedat autoritas, non
3 tamen poſſum vſucapere, quia iuris error eſt. † ita b quo-
b que ſi quis id, quod poſſideat, non putet ſibi per leges lice-
re vſucapere, puta mancipium Iudaicum, hic error iuris
4 nocet ei in vſucapiendo. † Deinde error facti alieni, ſi a-
liud nihil intercedat, non obſtat vſucapienti: quia in alie-
c ni facti ignorantia tolerabilis, c aut etiam iuſtiſſimus er-
d ror d eſt. † Tertio, ſi vſucapere volens erret in facto pro-
5 prio, dum refert, an alterius ſuaſu in eum errorem proba-
biliter ſit ductus, vt ſe, quod non fecit, feciſſe opinetur (id
e quod æquus iudex arbitrari e poteſt) & talis error quoq;
f iuſtus f eſt, nec vſucapionem impedit: g an vero in facto
g proprio erret citra alterius probabilem ſuaſionem, talis
h error vſucapionem non parit: h atq; ita Imperator hoc
i loci exempla ex Celſo i refert, vt ſi exiſtimes te emiſſe,
cum non emeris, pro emptore vſu capere non poteris: aut
ſi, cum tibi donatum non fuerat, quaſi ex donatione poſſi-
deas, nam non ſufficit putare, ſed & donatum eſſe oportet.

ADDITIONES

a d. l. nunquam. in prin. ff. hoc tit.
b l. 36. ſi fur. §. 1. ff. d. tit.
c l. quod vulgo. 2. reſpon. pro empt. & l. vlt. pro ſuo.
d Bar. in l. Celſus ff. de vſucap.
e Porc. hic.
f Bar. in d. l. 27. Celſus.
g l. pen. pro ſol. l. 3. pro ſuo.
h l. quanquam. ad S. C. Velle. l. 15. quiſquis C. de reſcind. vend.
i in d. l. Celſus.

§. Diutina.

1 Thema ad hunc §.
2 In vſucapione ſemper ſpectatur initium.
3 Differentia inter hæredem & bonorum poſſeſſorem.
4 Hæres perſonam defuncti refert.
5 Poſſeſſio defuncti quatenus hæredi proſit. 6.
7 Vſucapionem bona fide cœptam non vitiat ſuperueniens
mala fides.
8 Fructuum tamen acquiſitioni mala fides obeſt.
9 Mala fides defuncti nocet hæredi, etiam bona fide poſſi-
denti.
10 Iure Canonico, in vſucapione omni tempore bona fides
requiritur.

a Diutina poſſeſſio, quæ prodeſſe cœperat b defuncto, & c hæredi, & bonorum poſſeſſori d continuatur, e licet ipſe ſciat prædium eſſe. f Quod ſi ille g initium iuſtum non habuit, hæredi & bonorum poſſeſſori, h licet ignoranti, poſſeſſio non prodeſt. Quod i noſtra conſtitutio ſimiliter & in vſucapionibus k obſeruari conſtituit, vt tempora l continuentur.

1 a Diutina. Thema huius §. eiuſmodi eſt. † Fundum quis
alienum bona fide, & ex iuſta cauſa poſſedit, ſicq; fuit in
conditione vſucapiendi: verum priuſquam tempus vſu-
capionis compleuiſſet, hærede relicto deceſſit: iam in dubium
venit, vtrum per mortem ipſius, qui vſucapere cœperat, in-
terrupta ſit vſucapio? Et Imperator non eſſe interru-
ptam ſcribit, ſed diuinam hanc poſſeſſionem in hæredem
continuari, etiamſi hæres ſcientiam rei alienæ habeat, ſic-
que in mala fide ſit conſtitutus.
b. Defuncto. Qui ſcilicet rei emptæ poſſeſſionem bona fi-
de iam aſſecutus erat. Nam ſi poſt ipſius mortem primum
hæredi malæ fidei tradita eſſet, noceret hæredi ſua mala
a fides propter vitioſum poſſeſſionis exordium. a † Nam
2 in vſucapionibus ſemper ſpectandum eſſe exordium rei, b
b notiſſimi iuris eſt.
3 c Hæredi. † Quamuis hæredis nomen latiori ſignificatio-
c ne, omnes ſucceſſores comprehendat: c tamen ſtrictius pro
ſucceſſore iuris ciuilis tantum accipitur. Nam ſi ſpecificè
hæredis voce vtamur, eo differt à bonorum poſſeſſore, quod
hæres is ſit, qui autore iure Ciuili hæreditatem aſſequitur:
bonorum autem poſſeſſor, cui ad exemplum hæredis bona
defuncti iure Prætorio decernuntur. Vnde bonorum poſ-
d ſeſſores, Vlpian. d inquit, in omnibus vice hæredum ha-
bentur.
d Continuatur. Ita, vt ad complendam vſucapionem
hæredi accedat, proſitq; illud tempus, quo defunctus rem
4 bona fide poſſedit. † Et hoc ideo, quoniam hæres repræſen-
tat perſonam defuncti, & cum defuncto vna eademq; per-
e ſona e habetur. Interim tamen neceſſe eſt, ipſum quoque
5 poſſeſſionem rei apprehēdere. † Sed vacuum tempus, quod
vel ante aditam hæreditatem, vel poſt aditam interceſſit,
f ad vſucapionem hæredi procedere, Paulus ſcribit. f Am-
g plius inquit Neratius, g cœptam quoque vſucapionem
a defuncto, poſſe & ante aditam hæreditatem impleri.
Neque enim nouum eſt, hæreditates in quibuſdam perſo-
h nis vice fungi. h † Vides ergo, poſſeſſionem defuncti hære-
6 di quoque prodeſſe: quod tamen ita verum eſt, ſi res, quæ
vſucapitur, medio tempore a nullo poſſeſſa fuerit. Et hoc
i eſt, quod Iabolenus i ait, poſſeſſionem teſtatoris ita hæ-
redi procedere, ſi medio tempore a nullo poſſeſſa eſt.
e Licet ipſe ſciat. Et ſic hæres ſit in mala fide. Sed quare
k hoc an non bona fides requiritur ad vſucapiendum? Re-
ſpondeo ad iuſtæ quidem vſucapionis exordium omninò
7 neceſſariam eſſe bonam fidem: † interim tamen traditum
quoque eſt, quòd vſucapionem ſemel bona fide cœptam,
8 mala fides ſuperueniens non interrumpat, aut vitiet: † li-
cet ſi de fructuum perceptione agatur, per ſingula pene
momenta

k *momenta illam adeſſe* k *oporteat. Quod ideo eſt, quia cir*
l *ca vſucapionem ſolum exordium iure ciuili ſpectari ſolet,* l
an ab initio bona fides adfuerit, necne: Sicut ergo mala fi-
dei ſuperueniens defuncto non nouiſſet: ita nec ſucceſſori
obeſſe debet, cum is defuncti perſonam referat.

f Quòd ſi ille. *Defunctus ſcilicet.*

g Initium iuſtum non hab. *Caruit ab initio ſuæ poſſeſ-*
ſionis bona fide, quia ſcientiam rei alienæ habuit.

h Licet ignoranti. *Ideſt, neſcienti, quod defunctus ha-*
buerit ſcientiam rei alienæ, atque ita mala fide poſſidere
inceperit, ſicque hæredi, licet ignoranti, & bona fide poſſi-
9 *denti poſſeſſio non prodeſt. † Vnde diſcis, malam fidem*
defuncti nocere hæredi etiam bona fide poſſidenti: nec hæ-
redis bonam fidem excuſare defuncti vitium, nam hic rur-
ſus perſonam defuncti refert. Et hæc quidem iure ciuili
10 *obtinent. † Iure autem Pontificio omnino neceſſe eſt, quod*
vſucapiens in nulla parte temporis habuerit conſcientiam
m *rei* m *alienæ: idque inter Chriſtianos etiam in foro ciuili,*
ob periculum animæ, quod hic obſeruatur, ſeruandum eſ-
n *ſe, interpretes* n *communiori ſententia prodidere: quam*
o *in ſupremo quoque Imperij Tribunali obſeruari* o *con-*
ſtat.

p *i* Noſtra Conſtitutio. *Quæ lib. 7. Cod. etiam hodie* p *ex-*
tat.

K Obſeruari. *Ad complendam vſucapionem.*

l Continuentur. *Inter defunctum, & hæredem.*

ADDITIONES.

a l. 43. hæres eius de vſucap.
b l. cum hæres. de diuer. & temp. præſcript.
c l. 170. hæredis. & l. 65. ff. de uerb. ſignif.
d l. 2. de bon. poſſ.
e §. 1. in Nou. de iure. a mo. præſt. & l. 24. nihil aliud. de uerbor. ſignif.
f In d. l. nunquam. §. pen. hoc tit. Idem habetur. in l. 6. qui cum §. vlt. pro empt.
g l. 40. captani. hoc tit.
h l. ſi is. qui. §. Marcellus. hoc tit.
i In l. 20. poſſeſſio de uſuc.
K l. 40. quæſitum. de acq. rer. dom.
l d. l. cum hæres. in fi. & l. 1. C. de vſuc. transf.
m c. fi. de præſcr.
n Iaſ. in l. 3. §. genera. de acq. poſſ. num. 18. Fer. in ſua practica. in for. vnde rei con. uerbo præſcriptionis. num. 40.
o Vide in meis obſer. Camer. cent. 4. obſer. 6.
p In l. 1. C. de vſuc. transfor.

§. Inter uenditorem.

1 *Inter emptorem & venditorem continuantur tempora ad vſucapionem complendam.*

2 *Continuatio temporum quomodo fiat.*

a Inter uenditorem quoque & emptorem *b* coniungi
tempora, diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

a *a* Inter uenditorem. *Supra* a *de vniuerſali titulo, pro*
hærede, dixit Imp. quomodo tempora inter defunctum &
hæredem ad complendam vſucapionem continuentur: nūc
1 *de ſingulari ſubijcit, qualis eſt titulus emptionis. † Nota*
ergo, inter emptorem & venditorem ad complendam vſu-
capionem tempora pariter continuari: modò vterque ſit
b *bonæ fidei* b *& emptor & venditor. † Continuatio autem*
2 *temporum tum fieri dicitur, quando venditor nedum cō-*
pleuit vſucapionis tempus, vtputa: ſi quinque tantum an-
nis poſſederit fundum, deinde vſucapionem emptor im-
pleat, eundem fundum altero quinquennio inter præſen-
tes poſſidendo. Dixi autem ſuprà in vtroque bonam fidem
requiri: quoniam in hoc differt ſingularis titulus ab vni-
uerſali, quia in ſingulari titulo non ſufficit venditoris bo-
na fides, ſed neceſſe eſt & emptorem bonam fidem habe-
re. In titulo verò vniuerſali ſatis eſt, ſi defunctus bonam
c *fidem habuit, vtcunque hæres mala fide* c *poſſideat, ſicut*
præcedenti §. annotauimus.

b Coniungi tempora. *Seu de commodo alterutrius, ſeu*
d *de incommodo* d *agatur. Nam ſicut emptor vtitur acceſ-*
ſione venditoris: ita & venditor emptoris, ſi fortè res ite-
rum ad venditorem reuertatur.

ADDITIONES.

a præcedent. §.
b l. 2. §. ſi eam rem, ff. pro empt.
c Dixi in §. diutina, ſup. eod.
d l. 10. ſi quis alia, §. 1. Quemadm. ſeru. amittat. l. 13. Pomp. §. 2. præterea. de acq. poſſ. l. 19. ſi hominem. de vſuc. & d. l. 2. §. ſi ſeruus. pro empt.

§. Edicto D. Marci.

1 *Olim rem a fiſco accipiens, eam quinquennio vſucapiebat.*

2 *De patrimonio Principis.*

3 *Auguſta eſt vxor Principis.*

4 *Auguſta eiſdem priuilegijs gaudet, quibus Princeps.*

5 *Omnes alienationes de aula procedentes Zenoniana lege continentur.*

6 *Duplex fiſci priuilegium. 7.*

a Edicto *b* diui Marci cauetur, eum, qui *c* a fiſco rem *d*
alienam emit, ſi poſt uenditionem *e* quinquennium
præterierit; poſſe dominum rei *f* exceptione repellere. *g*
Conſtitutio autem diuæ memoriæ Zenonis bene pro-
ſpexit iis, qui à fiſco per uenditionem aut donationem,
uel alium titulum accipiunt aliquid: ut ipſi quidem *h*
ſecuri ſtatim fiant, & victores exiſtant, ſiue experian-
tur, ſiue conueniantur. Aduerſus autem *i* ſacratiſſi-
mum ærarium vſque ad quadriennium liceat ijs inten-
dere, qui pro dominio k vel hypotheca earum rerum,
quæ alienatæ ſunt, putauerint ſibi quaſdam compete-
re actiones. Noſtra autem diuina *l* conſtitutio, quam
nuper promulgauimus, etiam de ijs, quæ *m* a noſtra *n*
vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acceperint, hæc
ſtatuit, quę in fiſcalibus alienationibus præfatę Zeno-
nianę conſtitutionis continentur.

a Edicto. *Hoc in §. refertur quanto tempore rem a fiſco*
acceptam vſucapere liceat.

b Diui Marci. *Hoc D. Marci edictum non extat, eius ta-*
a *men Diocletianus* a *& Maximinianus Imper. mentio-*
nem faciant.

c A fiſco. *Quam fiſcus ſuam eſſe credebat, cum eſſet alie-*
b *na: alias niſi cauſa ſubſit, fieret res* b *vitioſa.*

d Rem alienam. *Quamcunq; & cuiuſcunque tandem ge-*
neris ſit.

1 *e* Quinquennium præterierit. *† Et ſic accipiens rem ali-*
quam iuſta ex cauſa a fiſco, eam quinquennio vſucapere
poterat. Oportebat tamen rem talem eſſe, quæ nec com-
c *mercium effugeret,* c *nec dominium eius eſſet, qui reſtitu-*
tionem mereretur. Quare contra Reip. cauſa abſentem,
aut alios maiores, qui ad titulum in integrum reſtitutio-
nis pertinent, huius quinquennij præſcriptionem, poſt fa-
ctam à fiſco venditionem non currere, Gordianus d *Impe-*
rator reſcripſit. Quod & in Zenonis conſtitutione hodie lo-
cum habere, conueniens eſt.

f Exceptione. *Scilicet præſcriptionis, ſiue dominij.*

g Conſtitutio autem. *Hanc Zenonis conſtitutionem Iu-*
e *ſtinianus lib. 7.* e *Codicis inſeruit.*

h Securi ſtatim fiant. *Statim conſequantur eius rei do-*
minium.

i Sacratiſſimum ærarium. *Id eſt, fiſcum Principis: Nam has voculas, ærarium & fiſcum interdum confundi, ſuprà diximus.*

K Vel hypotheca. *Pro iure pignoris: vt ſi quis diceret, talem rem à fiſco alianatam, ſibi pignori obligatam fuiſſe.*

f l Conſtitutio. *Extat & hæc lib. 7.* f *Codicis, quam legere cuiuis obuium eſt.*

2 m A noſtra. *Id eſt, ex reb. noſtris patrimonialibus † Habes enim Princeps vltra fiſcum, etiam patrimonium, hoc*
g *eſt, facultates proprias, ſicut ſupra* g *dixi, quas Iuſtinianus rebus æquauit fiſcalibus, vt eadem haberent priuilegia, quæ fiſcus habet.*

3 n Vel venerabilis Auguſtæ. † *Auguſtam, pro vxore ſupremi Principis Iuriſconſulti accipiunt: atq; ita hic interpretari debet. Auguſta autem licet legibus ſoluta non*
h *ſit, vt Vlpian.* h *ait: quia tamen vxores iiſdem radijs, qui-*
i *bus mariti* i *refulgent, voluit Iuſtinianus & hanc Zenonianæ legis beneficentiam ad Auguſtæ ſubſtantiam pro-*
4 *rogare.* † *Nam & aliàs eadem ferè priuilegia Auguſtæ*
K *tributa ſunt, quæ Princeps habet.* x *Vnde quemadmodũ*
l *Princeps ab omnium vectigalium præſtatione immunis* l *eſt, ita & Auguſta: & donatio ab ea procedens, vel in eam*
m *collata, non eget inſinuatione* m *& facta inter Auguſtum*
n *& Auguſtam donatio, conſtante matrimonio rata* n *eſt: quibuſq; donantur cubicularij Principis priuilegijs, donati quoque intelligi debent, qui apud Auguſtam eodem*
o *munere funguntur.* o † *Itaq; omnes hodie alienationes*
5 *de aula procedentes, ad exemplum fiſcalium, Zenonis con-*
p *ſtitutione* p *continentur.* † *Collige ergo ex præſenti textu*
6 *duplex fiſci priuilegium: primũ eſt, quòd fiſcus vltra quatuor annos continuos ad precium rei, vero domino, aut ius in re habenti non obligetur. Hoc tamen non habet locum in minore 25. annis, & alijs, qui beneficium reſtitutionis in integrum habent, nam hi etiam elapſo quadriennio, ad-*
q *uerſus fiſcum experiri poſſunt ad æſtimationem.* q † *Al-*
7 *terum priuilegium eſt, quod tametſi priuatus non poſſit vendere rem alienam in præiudicium domini, qui ab em-*
r *ptore euinci* r *queat; emens tamen à fiſco, confeſtim efficitur dominus rei, nec ad rem conueniri poteſt.*

ADDITIONES.

a [illegible] C. ſi aduerſ. fiſ.
b §. furtiuæ. ſup. eod. in fin.
c l. 66. non idco minus. ff. de rei vend.
d In l. neq; rei. C. de reſt. mil.
e l. 1. C. de quad. præſcript.
f l. vlt. C. de quadrien. præſcr.
g In §. res fiſci ſup. eod.
h In l. princeps. 31. de leg.
i l. 8. fœmina. de ſenat. l. mulieres. C. de dignita. lib. 12.
K d. l. princeps, & l. fiſcus. §. fi. de iure fiſci.
l l. 9. locatio. §. fin. de public.
m l. 4. ſancimus. cum Aut. ſeq. C. de donat.
n l. 25. donationes quas diuus C. de don. inter virum & vx.
o l. cubicularius. C. de præpoſ. ſacri cubic. lib. 12.
p l. 3. bene à Zenone. C. de reſtitut. milit.
q l. 1. neq; Reipubl. C. de reſtit. milit.
r l. 28. rem alienam de contrah. empt.

DE DONATIONIBVS. Tit. VII.

1 *Ordo huius tituli defenſus, idemque impugnatus. 3.*
2 *Donatio qualiter contrahatur.*
4 *Verbi donationis, acceptio generica, & ſpecifica. 6.*
5 *Donatio vnde dicta.*

1 In *hoc titulo † alius modus præſcribitur, per quem rerum dominia iure ciuili nobis acquiruntur, donatio ſcilicet; quanquam enim, ſi materiam reſpiciamus, donatio ſit iuris gentium, vt & alij contractus, qui mutuo conſenſu perficiuntur: tamen, quia ius ciuile formam addidit, dici-*
2 *tur hic modus etiam iuris ciuilis eſſe.* † *Et olim quidem do-*
a *natio non, niſi ſtipulatione* a *(quam iuris ciuilis eſſe con-*
b *ſtat* b *) contrahebatur, ſed hodie ſufficit etiam nudum pa-*
c *ctum,* c *vt infra ſuo loco audiemus. Atque ita vtcunque*
3 *huius tituli ordo defendi poteſt.* † *Apellus* d *tamen cen-*
d *ſet, accommodatius fuiſſe hunc titulum ſubiungi contractibus, quib. vtraque obligatio ſolo conſenſu plerunque introducitur: ſaltem quantum attinet ad eam donationem, quæ fit ſine mortis conditione. Nam donationem cauſa*
4 *mortis, rectius legatis adiunxeris.* † *Donationis autem verbo & genericè & ſpecificè vtimur in legibus. Quandoque enim fuſioris eſt ſignificationis, & ſub ſe quamlibet donationem complectitur, ſiue mortis cauſa, ſiue non mortis cau-*
e *ſa fuerit.* e *Atque ita hic in rubrica accipitur.* † *dictaq;*
5 *eſt donatio κατ᾽ ἀντίφρασιν à dono, quaſi doni datio, tracta-*
f *que à Græco vox eſt: nam hi dicunt* [illegible] f [illegible]
6 † *Aliquando ſtrictiore modo accipitur, & eam ſolum donationem continet, quæ pura abſolutaque eſt, & protinus*
g *ſine ſpe recuperandi dominiũ transfert:* g *qua de re infra quoque agemus. Et de hac in dubio ſiue in diſpoſitione hominis ſiue legis, accipiendum plerique autumant: quod ta-*
h *men Alciatus* h *non probat.*

ADDITIONES.

a l. 28. alienationis. de verb. ſig.
b inf. de ver. obl.
c l. ſi quis argentum, §. vlt. C. de donatio.
d In ſuo dialog. Iuſt. iur. ciuil.
e l. 67. alienatum §. don. de ver. ſign.
f l. 35. ſenatus. §. 1. de mort. cauſ. donat.
g l. 1. de don.
h In d. §. donat.

In Princ. tit.

1 *Donatio mortis cauſa quæ ſit.*
2 *Niſi expreſſim in donatione fiat mortis mentio, donatio inter viuos præſumitur.*
3 *Tres ſpecies donationis cauſa mortis.*
4 *Donatio mortis cauſa tribus modis reuocatur.*
5 *Et quibus remedijs id fiat.*
6 *Donationes mortis cauſa, & legata, ſunt eiuſdem effectus.*
7 *Donatio mortis cauſa ex Homero inducta.*

a Eſt & aliud genus acquiſitionis donatio. Donationum autem *b* duo ſunt genera: mortis cauſa, & non mortis cauſa. *c* Mortis cauſa donatio eſt, quæ propter mortis fit ſuſpicionem: cum quis ita donat, *d* vt ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is, qui accepit, ſin autem *e* ſuperuixiſſet, is qui donauit, reciperet, vel ſi eum donationis pœnituiſſet. *f* aut prior deceſſerit, is cui donatum ſit. Hæ mortis cauſa donationes ad exemplum legatorum redactæ ſunt per omnia. Nam cum prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis aut legati inſtar eam obtinere oporteret: *g* & vtriuſque cauſæ quædam habebat *h* inſignia, & alij ad aliud genus eam detrahebant; a nobis *i* conſtitutum eſt, *K* vt per omnia *l* ferè legatis connumeretur; & ſic procedat, quemadmodum noſtra conſtitutio eam formauit. Et in ſumma mortis cauſa donatio eſt, *m* cum magis ſe quis vult habere, quàm eum cui donat, magiſque eum cui donat,

quam

quam hæredem ſuum. n Sic & apud Homerum Telemachus donat Piræo.

a Eſt & aliud genus acquiſi. *De iure ciuili, ſaltem reſpectu formæ, vt ſupra ad rubricam dixi. Acquiſitionis, id eſt, acquirendi dominij per traditionem. Donatio enim non eſt modus acquirendi rerum dominia, ſed potius cauſa acquirendi dominia, ſcilicet traditionis, ſicut & emptio & venditio.*

b Duo ſunt genera. *Et hæc eſt ſumma & præcipua diuiſio: nam hæc duo genera rurſum in varias donationum formas deducuntur: vt ex hoc titulo ſatis apparebit.*

1 a c Mortis cauſa donatio eſt. † *Mortis cauſa donatio eſt liberalitas, quæ ita fit, vt non niſi morte confirmetur.* a
Et propterea dicitur mortis cauſa donatio, *quod propter mortis fit ſuſpicionem; nempe cum quis donat, facta men-*
2 *tione mortis.* † *nam in hac donationis ſpecie exprimi debet nominatim cauſa mortis, alioqui præſumitur eſſe donatio inter viuos facta, etiamſi donans in extremis vitæ ſit*
b *conſtitutus.* b *Ideo nec reualeſcente ægroto reuocari poſſet, niſi ex alijs coniecturis mortis cauſa donatum eſſe, eui-*
3 *denter appareat, vt Faber & Iaſ. annotant.* † *Tres au-*
c *tem ſpecies* mortis cauſa donationis *Iulianus* c *refert. Prima, cum nullo præſentis periculi metu conterritus, ſed ſola cogitatione mortalitatis quis donat, quam nec reuocari poſſe, a plerisque traditum eſt. Altera, cum quis imminente periculo commotus ita donat, ut ſtatim fiat accipientis, quæ reuocatur ab eo, qui donauit, conualeſcen-*
d *te.* † *Tertia, ſi quis periculo mortis non ſic det, vt ſtatim fiat accipientis, ſed tum demum, cum mors fuerit inſecuta, qua ſpecie donatio quidem ſtatim valet, ſed dominij tranſ-*
e *latio ſuſpenditur.* e

e Vt ſi quid humanitus. *Id eſt, ſi moreretur. Per elegantem enim hanc loquendi formulam mortem ſignificari no-*
f *tum eſt: qua etiam alibi Scæuola* f *vtitur. Quandoque hæc vocula* (humanitus) *omittitur, & tamen eadem manet ſignificatio.*

4 e Superuixiſſet. † *Ex hoc contextu diſce, tribus modis donationem mortis cauſa reuocari poſſe. Primus eſt, ſi donator conualeſcat: quod ita accipias oportet, ſi donator propter infirmitatem, qua laborabat, vel propter pericu-*
g *lum, quod timebat, quia fortè per inſidioſa loca iturus,* g *donarit: ſuperato enim mortis periculo donatio euaneſcet*
h *& inutilis fiet. Secus verò eſſet, ſi ſola mortalitatis cogitatione donatum ſit; ea enim ſpecie tametſi donans poſtea in aduerſam incidat ualetudinem, & ex ea conualeſcat, do-*
i *natio tamen non reuocabitur, vt Caſtrenſis* i *uoluit. Secundus modus eſt, ſi is, cui donatum eſt, prior, id eſt, ante donatorem, deceſſerit: quia donatio non tranſmittitur ad hære-*
k *des donatarij, etiamſi inter partes ita conuentum eſſet.* k
Tertius eſt, ſi donatorem pœniteat donationis, quia ſola pœ-
l *nitentia reuocatur donatio.* l *Idem eſſe plerique uolunt, ſi donator rem alienat uoluntariè, & iam eum pœnituit do-*
m *nationis ad inſtar legati.* m † *Sed quibus remedijs lice-*
5 *bit prædictis caſibus donationem mortis cauſa reuocare? Et competit eo nomine ei, qui donauit, uel rei uendicatio, ſiquidem non uoluit rei dominium ſtatim transferri in accipientem: uel ſi uoluit, dabitur ei uendicatio utilis, aut con-*
n *dictio ob* n *cauſam, uel ſine cauſa.*

f Aut prior. *Quia non ualet, niſi morte donatoris, inſtar teſtamentorum, confirmetur.*

g Et vtriuſque cauſæ. *Et donationis & legati.*

h Inſignia. *Id eſt, indicia, ita quod in plerisque cum vera abſolutaque donatione, in alijs magis legatorum naturæ conueniret.*

o i Conſtitutum. *Eius conſtitutio libro 8.* o *Cod. habetur.*
6 k Vt per omnia. † *Et ſic ex Iuſtiniani conſtitutione, quodcunque iuris eſt in legatis, id etiam in mortis cauſa donationibus erit accipiendum, ac ijdem utrobique erunt effe-*
p *ctus. Nam de his ſalcidia, ut de legatis, detrahetur:* p *hæ*
q *ut legata, propter ſubſecutas capitales inimicitias, fient* q *irritæ: nec uerbo tantum, ſed & facto ipſo, ad exemplum*
r *legatorum, reuocatæ cenſebuntur,* r *puta ſi donator rem donatam alij poſtea donauerit, uel alias alienauerit.*

l Ferè. *Ergò non per omnia mortis cauſa donationes legatis comparantur: in quibuſdam enim etiamnum differunt, & hæ donationes magis contractibus inter viuos accedant inter viuos accedunt, quàm legatis. Quæ autem ſint illa, ex Accurſij gloſſemate hic ſatis liquet, ut longa annotatione non ſit opus. Sanè Iuſtinianeæ conſtitutio-*
s *nis* s *collatio, non parum lucis huic toti §. adferre poterit.*

m Cum magis ſe quis vult habere. *Si modo ſuperſtes foret.*

7 n Sic & apud Homerum. † *Hoc idem ex Homeri carmi-*
t *ne Marcellus cēſuit, ex cuius reſponſo* t *hic locus deſcriptus eſt ad verbum. Eſt autem locus Homeri, ex quo donatio-*
u *nem cauſa mortis inductam* u *Marcellus refert, libro Odyſſeæ 17. circa principium. Eius carmina ſic habent.*

ADDITIONES.

a Cuiac. in paratit. ff. de mort. cau. donat.
b Tex. in l. 42. Seia, §. vlt. ff. de mor. cau. donat. & l. 11. Seia. de dote prælega.
c l. 2. de mortis cauſa don.
d l. 1. §. item cum ipſe. ff. de don.
e Propter l. vlt. in fi. ff. communia prædiorum.
f l. 30. alumnæ, §. vlt. ff. de adimen. leg.
g l. 4. aut per. ff. hoc ipſo tit.
h l. 19. non omnis. & ibi Dd. ſi cert. pet.
i In d. l. non omnis. per §. ſed ſi ſeruus, ff. de donat. inter virum & vxor.
K Iaſ. & Zaſ. in d. l. non omnis. Bal. & Sal. in l. 2. C. de iure dot.
l Hic & d. l. Seia & l. qui mortis cauſa don.
m l. 11. ſi. deic. §. ſi rem de leg. 3. Iaſ. d. l. non omnis, nu. 4.
n Illa probantur in d. l. non omnis, & toto tit. de condi. ob cau. & tit. de condi. ſine cauſa. & d. l. qui mortis. l. ſi alienum. l. ſi mortis cau. eod.
o l. vlt. C. de donat. cau. mortis.
p l. 77. cum pater. §. eorum quib. de leg. 2. l. 5. ſi mortis. & l. 18. ſi quis. C. ad leg. fal.
q l. 3. §. vlt. & l. ſeq. de adim. leg. Dd. in d. l. non omnis.
r d. l. ſi deic. §. ſi rem. & l. 18. rem legatam. de adimen. legat. Cantiunc. hic.
s In d. l. ſi. C. de donat. cauſa mortis.
t In l. 1. ff. de mortis cauſa donat.
u In d. l. 1. quam l. Alc. reſtit. in l. alienatio. §. donat. de uerb. ſign.

Τὸν καὶ Πείραιος πρότερος πρὸς μῦθον ἔειπεν·
Τηλέμαχ', αἶψ' ὄτρυνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα γυναῖκας,
Ὥς τοι δῶρ' ἀποπέμψω, ἅ τοι Μενέλαος ἔδωκεν.
Τὸν δ' αὖ Τηλέμαχος πεπνυμένος ἀντίον ηὔδα·
Πείραι', οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα.
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε·
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων. *id eſt,*
Hoc ſermone virum Piræus commonet vltrò:
Telemache, ad noſtras famulas age, dirige ſedes,
Vt tibi, quæ dederat Menelaus, dona reportent.
Ad quem Telemachus ſapiens ita fatier orſus:
Piræe, haud equidem hæc poſſum dignoſcere facta:
Namq; Proci ſi me ſpacioſa per atria furtim.
Occidant, rapiantq; ſibi matrimonia fortes,
His te malo frui donis, quàm quemlibet horum.
Quòd ſi illos fato, merita & multauero morte:
Tum mihi gaudenti referes dona omnia gaudens.

§. Aliæ autem.

1 *Donatio inter viuos propriè quæ dicatur.*
2 *Quod ob cauſam datur, propriè non eſt donatio.*
3 *Donatio hodie etiam nudo pacto perficitur.*
4 *Donatio non excedens 500. ſolidos hodie valet, ſine inſinuatione: ſecus ſi eam ſummam excedat.*
5 *Inſinuatio quando dicatur fieri.*
6 *Caſus, in quibus donatio inſinuationem non requirit, recenſentur.*
7 *Solidus in iure quomodo accipiatur.*
8 *Aureus quo hodie vtimur, veteri ſurrogatus eſt.*

a Aliæ autem donationes ſunt, quæ ſine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos appellamus: quæ non omnino comparantur legatis, quæ ſi fuerint perfectæ, b temerè reuocari non poſſunt. Perficiuntur autem, cum donator ſuam voluntatem ſcriptis, aut ſine ſcriptis manifeſtauerit. Et ad exemplum venditionis, c noſtra conſtitutio eas etiam in ſe habere d neceſſitatem traditionis voluit; vt etiam ſi non tradantur, e habeant pleniſſimum & perfectum robur, & traditionis neceſſitas incumbat donatori. f Et cum retro Principum diſpoſitiones inſinuari eas actis interuenientibus volebant, ſi maiores fuerant ducentorum g ſolidorum: h conſtitutio noſtra eam quantitatem vſque ad quingentos ſolidos ampliauit, quam ſtare etiam ſine inſinuatione ſtatuit, ſed & quaſdam donationes inuenit, quæ penitus inſinuationem fieri i minimè deſiderant, ſed in ſe pleniſſimam habent firmitatem. Alia inſuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quę omnia ex noſtris conſtitutionibus, quas ſuper his expoſuimus, colligenda ſunt.

a Aliæ autem. *Nunc de donationibus, quæ non mortis*
1 *cauſa fiunt, & inter* viuos *dicuntur ſubijcit.* † *Eam autem primum explicat, quæ verè & propriè donatio dicitur. eſtq; cum quis ex mera liberalitate, quid nudo pacto, id eſt, nuda & ſimplici promiſſione promittit, vt velit id ac-*
a *cipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti.* a *Dixi primò,*
2 ex mera liberalitate. † *quia quod ob cauſam datur, puta quia captum ab hoſtibus redemiſti, quia rem furto ſubla-*
b *tam recuperaſti, potius remuneratio eſt, quam donatio.* b *Adieci deinde,* nudo pacto: *quia quamuis olim ad donationis perfectionem neceſſaria fuerit vel ſtipulatio vel*
3 *præſens traditio;* † *iure tamen nouo ex hoc donatio non exiſtit inutilis, quòd ſtipulatio non interceſſit, vel res tradita non eſt ſed etiam nudo pacto ea perficitur, daturque*
c *inde actio: nempe condictio ex noua Iuſtiniani* c *conſtitutione. Poſtremò addidi,* nec vllo caſu, &c. *ad differentiam commodati & precarij; res enim noſtras ea lege damus cōmodato et precariò, vt ipſas ſuo tempore recipiamus. Item hac differentia etiam mortis cauſa donatio excluditur, quā facile reuocari, ſupra oſtenſum eſt.*

b Temerè. *Hoc eſt, ſine iuſta cauſa: ingratitudinis nem-*
* *pe, vel ſuſceptæ præter ſpem* * *nouæ ſobolis.*
d c Noſtra conſt. *Cuius tenorem lib. 8. Cod.* d *reperire eſt, nec parum eius collatio ad hunc locum conducere poteſt.*
d Neceſsitatem traditionis. *Sic tamen, vt interim dona-*
e *toris ratio habeatur, ne ex liberalitate ſua* e *miſer egeat, habeatque vnde viuat. Liberalitas enim ſua nemini damnoſa eſſe debet, alioqui prodigalitas eſſet.*
e Habeat pleniſſ. *Perfecta enim mox eſt donatio, ex ipſo vtriuſque, donantis ſcilicet & donatarij, conſenſu: datur q; ei, cui donatum eſt, ad id conſequendum vel condictio certi*
f *ex ſtipulatione, ſi qua* f *interuenit vel condictio ex Iuſtiniani lege. Interim tamen donator, quam rem donauit, pi-*
g *gnori* g *obligare, vel alij vendere,* h *non prohibetur, cum*
h *traditione necdum facta, ſei donatæ dominium non* i *per-*
i *dat.*
4 f Et cum retro. † *Hodierno iure valet donatio inter viuos in quingentos ſolidos, etiam ſine inſinuatione: ſin eam quantitatem excedat, inſinuationis opus eſt ſolennitate.*
5 *Fit autem inſinuatio, quando donator iudici ordinario illam donationem indicat atq; denunciat, eiuſq; conſenſum atque autoritatem petit: quo donationem decernente, in acta publicamq; ſcripturam redigenda eſt. Nihil tamen*
K *refert, ſiue hæc ante* K *ſiue poſt donationem fiat, quod ſi penitus omiſſa ſit, donatio tamen ad eam ſolum quantitatem,*
l *quæ quingentos aureos excedit, inutilis* l *eſt.* † *Excipiun-*
6 *tur tamen caſus aliqui, in quibus non eſt neceſſaria inſinuatio, ſed donatio ſine ea valeat: qualis eſt, quæ fit pro re-*
m *dimendis* m *captiuis: aut ſi magiſter militum aliquem ex militibus, quia optimè ſe geſſit, honoris ergo munerauerit, præſertim rebus mobilibus: item ſi quis pro domo exuſta vel ruinoſa ſeparanda donat. Poteſt & Princeps Romanus cuipiam, & rurſus quis Principi conferre quamlibet*
n *grandem donationem abſq; vlla* n *inſinuatione. Denique nec ſponſalitia largitas, nec donatio quæ collatum benefi-*
o *cium* o *remunerat, talem inſinuationem exigunt.*
7 g Solidorum. † *Solidum in iure noſtro pro aureo accipi notum eſt: & hunc ita Iuſtiniani tempore taxatum fuiſſe*
p *alibi memini,* p *vt ſeptuaginta duo libram efficerent, li-*
q *cet hodie longè minoris valoris exiſtat.* q *vnde aliqui*
r *cenſuerunt, tametſi conſtitutū ſit, donationem vltra quingentos ſolidos abſq; actorum inſinuatione non valere: tamen eam quæ vltra octingentos noſtrates aureos non procedat, valere, quia tot noſtrates vix quingentos veteres*
8 *hodie valeant.* † *Ego tamen ſupra* s *dixi, mihi Alc.* t *ſen-*
s *tentiam probari, exiſtimantis, aureum, quo hodie vtimur,*
t *ex generali paſſimq; recepta conſuetudine veteri illi ſuffectum eſſe. Itaq; quæ de ſolido in iure ciuili ſtatuta ſunt, ad noſtrum hunc, vtcunque leuioris ſit ponderis, referri debent. Sanè & ante Iuſtiniani tempora, cum Romanum Im-*
u *perium adhuc floreret, multo grauioris ponderis aurei.* u *excudebantur, quorum 48. libram conſtituebant.*
x h Conſtitutio. *Et hæc lib. 8. Cod.* x *extat. Ediderat ta-*
y *men prius* y *alias conſtitutiones Iuſtinianus, ſed eæ per hanc nouiſſimam ſunt abrogatæ.*
z i Minimè deſiderant. *Has paulo ante* z *retulimus.*

ADDITIONES.

a l. 1. de donat.
b l. 19. hoc iure, §. Labeo, & §. vlt. iuncta l. 27. & l. ſi pater. §. fin. de donat.
c In d. l. ſi quis argentum. C. de donat. Fab. in §. precium. inſ. de emp. & vend.
* l. ſi vnquam. C. de reu. don.
d d. l. ſi quis argentum. §. ſin autem.
e l. 19. inter eos. §. vl. de re iud. l. 29. diuus. de reg. iur. §. ſed & ſi quis, inſ. de actio.
f d. l. ſi quis argentum, §. pen.
g l. vlt. §. Lucius hoc tit.
h l. 15. quoties. C. de rei vend.
i dictis ll.
K Text. in l. vltima. §. pen. C. de donat.
l d. l. ſi quis argentum. §. cæter. & l. 25. donat. in fin. & l. 34. ſancimus. §. ſi quid, C. eod.
m l. ſi quis pro redemptione. 36. C. de donat.
n d. l. ſancimus. & Auth. item a priuatis. C. eod. tit.
o In Nouell. vt ſponſal. larg. & d. l. 27. Attilius Regulus. & l. ſi pater. §. fin. de donat.
p In §. non autem. ſupr. de Attil. tut.
q l. quoties. C. de ſuc. lib. 10. & ibi Bart.
r Ang. hic Iaſ. in l. 2. §. exhis, circa. ſi. de verb. obl.
s in d. §. nos autem.
t in l. 23 1. hæc enunc. de verb. ſign.
u Vide Alc. in l. etiam aureos. de verb. ſig. & ll. 3. Diſp. c. 6.

x l. pen.

x l.pen.C.de do.
y In l.illud.C.de ſacroſ.eccl.& l.ſancimus,C.de donat.
z ſup.hoc §.num.5.

§.Sciendum.

1 *Donatio inter uiuos ob ingratitudinem reuocatur.*
2 *Varia ingratitudinis cauſa recenſentur.*
3 *Clauſula donationi adiectæ, quod ob ingratitudinem non reuocetur, nihil ualet.*
4 *Hæredes donatoris ob ingratitudinem donationem non poſſunt reuocare.*

Sciendum eſt tamen, quod *a* etſi pleniſſimæ ſint donationes: ſi tamen ingrati exiſtant homines, *b* in quos beneficium collatum eſt, *c* donatoribus *d* per noſtram conſtitutionem licentiam præſtitimus, certis ex cauſis eas reuocare: ne illi qui ſuas res in alios contulerint, ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, ſecundum enumeratos in conſtitutione noſtra modos.

a Etſi pleniſſimæ. *Loquitur de donationibus inter uiuos, quæ nullo urgente iure, & ex mera libertate fiunt: hæ*
a *ſi legitimè ſemel factæ ſint, regulariter non reuocantur,* a
1 † *ingratitudo tamen reuocationi locum præſtat, ut hic*
2 *Imperator dicit.* † *Ingratitudinis autem plures ſunt cau-*
b *ſæ in iure* b *expreſſæ, ut ſi donatarius atroces iniurias inferat ei, a quo donatum accepit, ſi ei manus inferat, ſi grandem iacturam rebus donatoris fecerit, aut eius uitæ inſidiatus fuerit, ſi pacto inter donandum conuento non ſteterit, ſi donator inops atque alimentis egens per donatarium, ut ingratum, non ſuſtineatur: ſi donans tempore donationis liberos non habeat, deinde liberos ſuſcipiat. Huiuſmodi enim cauſis in iudicium deductis, & quatenus in*
c *foro ſufficit, probatis, donatio reuocari poteſt.* c † *Porrò*
3 *adeo uerum eſt, donationem ob ingratitudinem acceptoris irritari, ut etiamſi donationis inſtrumento clauſula adiecta fuerit, quod nec ob ingratitudinem reuocari ullo tempore ualeat, nihilominus, ſi donationis acceptor ingratus*
d *circa donatorem reperiatur, reuocationi ſit* d *locus, quoniam hoc eſſet contra bonos mores.*
a In quos benefi. *Aliorum enim ingratitudo non ſufficit ad reuocandam donationem, etſi hæredes donatariorum ſint.*
4 c Donatoribus. *Non etiam eorum hæredibus.* † *Nam hoc reuocandæ donationis beneficium ſoli donatori conce-*
e *ditur hæredibus,* e *niſi cauſam ingratitudinis donator* f
f *ignorasset.*
d Per noſtram conſtit. *Quæ & ipſa libro 8. Codicis* g *ex-*
g *tat.*

ADDITIONES.

a vide l.2.ff.de donat.l.3.5.& 6.C.de reuoc.don.
b l.vlt.C.de reuoc.don.& ibi Dd.& c.vlt.extra eo.tit.
c Vide omnino Franciſc.de Ripa, ſuarum interpret.lib.3.
d Paul.de Caſt.in l.vlt.C.de pact.
e l.c.§.vlt.C.de reuoc.donat.
f Porc.hic.
g in d.l.vlt.C.de reuoc.donat.

§.Eſt & aliud.

1 *Tria tempora circa donationem propter nuptias conſideranda.2.4.*
3 *Dos iure ueteri conſtante matrimonio augeri poterat.*
5 *Donatio propter nuptias doti per omnia hodie æquiparatur. fallit, vt num.7.*
8 *Dos & donatio propter nuptias quid?*
9 *Sponſalitia largitas quid?*
10 *Donatio inter uiuos inter coniuges probibita, ſecus in donatione mortis cauſa, & num.11.*
12 *Donationem propter nuptias pro omni lucro dotali accipi, & nu.13.*
14 *Dotalium quid ſit.*
15 *Lucra dotalia quæ dicantur.*

Eſt & aliud genus inter viuos donationis, quod veteribus quidem prudentibus penitus erat incognitum, poſtea autem a iunioribus diuis Principibus introductum eſt, quod ante nuptias vocabatur: & tacitam in ſe conditionem habebat, vt tunc ratum eſſet, cum matrimonium eſſet inſecutum. Ideoque ante nuptias appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur: & nunquam poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem *a* diuus Iuſtinus pater noſter, cum augeri dotes & poſt nuptias fuerat permiſſum: ſi quid tale eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & conſtante matrimonio, ſua conſtitutione permiſit, ſed tamen nomen inconueniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, *b* & conſequentia nomina rebus eſſe ſtudentes: *c* conſtituimus, ut tales donationes non augeantur tantum, ſed etiam conſtante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, ſed propter nuptias vocentur: & *d* dotibus in hoc exæquentur, vt quemadmodum dotes conſtante matrimonio non ſolum augentur, ſed etiam fiunt: ita & iſtæ donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum antecedant matrimonium, ſed eo etiam contracto augeantur & conſtituantur.

1 † Subijcitur *alia inter viuos donationis ſpecies, nempe* donatio proptee nuptias, *circa quam trium temporum meminit Imperator. Primum enim Imperatores Seuerus & Antoninus, Alexander, Diocletianus & Maximianus adinuenerunt donationem, quam ipſi appellarunt* Ante nuptias, *quia ſemper nuptias futuras antecedebat. Donabat enim procus puellæ ea conditione, vt tum demum, ſi futura eſſet ſponſa, valeret donatio, nuptijs autem non ſecutis res*
2 *donata redderetur. & hoc eſt primum tempus.* † *Deinde Iuſtinianus, Iuſtiniani pater adoptiuus, voluit hanc dona-*
3 *tionẽ augere poſſe etiam poſt nuptias,* † *inſtar dotis, quæ*
a *conſtante quoque matrimonio iure veteri* a *maior reddi*
4 *poterat. & hoc eſt ſecundum tempus.* † *Denique Iuſtinianus videns huic innouationi duo deeſſe, ſtatuit primò, vt poſt contractum matrimonium eiuſmodi donationes non augeri modò, ſed etiam fieri, id eſt, initium ſuum, ſi prius de his ante nuptias nihil conuentum erat, accipere poſſent. Deinde immutauit nomen huic donationi, vt non amplius*
b *antenuptialis, ſed propter nuptias donatio diceretur.* b
5 † *Ex hac igitur Iuſtiniani conſtitutione, & dotes & donationes propter nuptias æquis paſſibus in omnib. &c. per*
c *omnia ambulare, parique iure cenſeri* c *debent.*
a D. Iuſtinus pater noſter. *Fuit enim Iuſtinianus Iuſtini Maioris ex ſorore nepos, & ab eo adoptatus, ſicut ali-*
d *bi* d *diximus.*
b Et conſequentia nomina. *Nam & Plato in Cratylo ſcriptum reliquit, boni legiſlatoris eſſe, apta conuenientiaq; nomina rebus imponere.*
c Conſtituimus. *Extat hac Iuſtiniani conſtitutio lib. 5.*
e *Cod.* e *ad Ioan. præfectum prætorio.*

6 d Dotibus in hoc exæquentur. † *Neque tamen in hoc*
tantam propter nuptias donationes, dotibus æquipollent,
ſed in his etiam conſtituendis, augendis, lucrandiſque om-
nimoda ſeruari debet æqualitas, tum in quantitate, tum
f *in pactis.* f † *In hoc tamen differunt, quia marito cedunt*
7 *fructus dotis: mulier verò fructus donationis propter nu-*
ptias non conſequitur conſtante matrimonio, quia marito
g *cedunt: ob id certè, ne matrimonij onera & moleſtia ſine* g
8 *fructu exiſtant.* † *Eſt autem dos, quod à muliere,* h *vel*
h *eius patre* i *aut extraneo propter vinculum & onera ma-*
trimonij marito datur, vt perpetuò ſit penes eum, id eſt,
K *quamdiu conſiſtit matrimonium & extant* k. *liberi. Hanc*
Græci. φερνὴν *dicunt, noſtro idiomate* ein eeſteur, zu gelt,
oder voiden. Donatio *verò* propter nuptias eſt, *quàm*
ſponſus, vel maritus, aut alius nomine ſponſi facit vxori ob
l *matrimonium, reſpectu dotis ſibi* l *datæ. Hanc Græci*
ἀντίφερνον, *quaſi dotis compenſationem vocant; noſtri,* ein
9 gegenuoiden oder voiderlegung. † *Impropriè* ſponſali
m tiam largitatem *nominat* m *Iuſtinianus: cum hæc ſit gra-*
tuita donatio ſponſæ facta a ſponſo, vel econtrà. quanquam
a ſponſa rarò fieri ſoleat; eſt enim mulierum genus aua-
n *riſſimum.* n *Inuenta autem eſt propter nuptialis donatio,*
vt dote a marito malè conſumpta, vel matrimonio ſoluto
o *vxor habeat, vnde damnum acceptum reſarciat,* o *& vn-*
10 *de alatur,* † *Illud quoque adijciendum, licet hæc propter*
nuptialis donatio permiſſa ſit inter coniuges: donatio ta-
men inter viuos pura inter maritum & vxorem legibus
eſt prohibita: ne coniuges mutuo amore inuicem ſpolien-
ter, nevè eorum concordia precio conciliari videatur.
11 † *Donatio autem mortis cauſa non eſt illicita inter coniu-*
ges, quoniam in hoc tempus excurrit donationis euentus,
quo vir & vxor eſſe deſinant, & medio tempore dominiũ
12 *rei donatæ apud donatorem manet.* † donatio propter nu
ptias *intelligitur etiam pro omni lucro dotali, quod con-*
iux ſuperſtes ſibi paciſcitur in bonis primum morituri, ſi-
p *ue ſit maritus, ſiue vxor: quod quibus modis fiat,* p *alibi*
13 *tractatur.* † *Solet quoque* donatio propter nuptias *vul-*
gò id appellari, quod ſoluto matrimonio apud coniugem
manet ſuperſtitem ad vitam eius. Sic enim mariti futu-
ri donare ſolent vxoribus, vel ex pacto concedere bona quæ
habeant, dum viuunt, aut certam pro eis pecuniam, vt poſt
mortem earum redeant ad hæredes donantis, idque inter
nobiles apud nos eſt frequentiſſimum. Vxores quoque vi-
ciſſim ita ſolent ante matrimonium vel parentes earum
paciſcendo promittere, vt maritus ſuperſtes, quoad vixe-
rit, aliquid habeat, videlicet in caſum ſoluti ſine liberis
14 *matrimonij.* † *Et hoc apud pleroſque nuncupatur* dota-
15 litium, *voce domi eorum nata.* † *Huiuſmodi autem libe-*
ralitas quandoquidem vel ex mutua coniugum pactione,
vel ex beneficio legis proficiſcuntur, dicuntur propriè lu-
cra dotalia *vtrinque. vſu autem vulgari confunduntur*
ſub appellatione Donationis propter nuptias. *Itaque do-*
nationem propter nuptias in diuerſa nomina pro regioni-
bus ac prouincijs abire conſtat: quorum nomenclaturam
hic recenſere, nihil opus eſt; nam hæc interpretes, & foren-
ſis vſus docebunt.

ADDITIONES.

a l. 19. ſi conſtante, C. de donat. ante nupt.
b l. ſi. C. de don. ante nupt.
c glo. mag. hic. Bal. in Auth. ſiue a me. C. ad velleian. facit Auth. dos data, C. de don. ante nupt. Auth. æqualitas, & Authen. ſed quæ, C. de pact. conuen. & in fonti. Auth. vnde ſumantur.
d Sup. in Rubr. proem.
e l. 20. cum multæ, C. de don. ante nupt.
f d. Auth. æqualitas. & d. Auth. ſed quæ. & in Nouell. de æqualit. dotis.
g Bal. in Auth. permiſſa, C. de donat. ante nupt. & in d. l. ſi conſtante. eo. tit. glo. in Nouell. de non elig. ſec. nub. verbo proceſſerit.
h l. 15. rem æſtimatam. de iure dotium.
i l. 1. §. accedit, C. de rei vxo. act.
K l. 5. profectitia, de iure dot.
l l. ſi. C. de don. propter nupt.
m In nouel. vt ſponſal. larg.
n l. 16. ſi a ſponſo. & ibi glo. in ver. raro accidit, C. de don. ante nupt.
o §. fuerat inſ. de actio.
p ff. & C. de bon. dotal. & l. 3. feminæ, C. de ſecun. nupt.

§. Erat olim.

1 *Hic §. quare titulo De donationibus adiunctus ſit.*
2 *Ius accreſcendi quid & quando locum habeat.*
3 *Olim in communi ſeruo manumiſſo locum habebat ius accreſcendi, quod tamen hodie eſt ſublatum.* 5.
4 *In re communi vnus nihil poteſt facere, inuito altero.*
6 *Regulariter inuitus nemo emere aut vendere cogitur.*

Erat olim & alius modus ciuilis acquiſitionis per ius accreſcendi, quod eſt tale. Si communem ſeruum habens aliquis cum Titio ſolus libertatem ei impoſuerit *a* vel vindicta vel teſtamento: eo caſu *b* pars eius amittebatur, & *c* ſocio accreſcebat. Sed cum peſſimum fuerat exemplo, & libertate ſeruum defraudari, & ex ea humanioribus quidem dominis damnum inferri, ſeuerioribus autem dominis lucrum accedere: hoc quaſi inuidia plenum, pro remedio *d* per noſtram conſtitutionem mederi, neceſſarium duximus. Et inuenimus viam, per quam & manumiſſor, & ſocius eius, & qui libertatem accepit, noſtro beneficio fruantur, libertate *e* cum effectu procedente (cuius fauore antiquos legumlatores multa etiam contra communes regulas ſtatuiſſe *f* manifeſtum eſt) & eo qui eam libertatem *g* impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudente; & ſocio indemni conſeruato, preciumque ſerui ſecundum partem domini *h* quod nos definiuimus, accipiente.

Hic §. non hæc propriè pertinet, ſed velut extraneus eſt
1 *ad hunc titulum* De donationibus. † *quia tamen conti-*
net alium modum acquirendi dominij iure ciuili, qui olim
in communi ſeruo manumiſſo per ius accreſcendi contin-
gebat, hic collocari velut appendix quædam potuit, maxi-
a *mè cum is modus donationi non prorſus ſit abſimilis.* a *Nã*
b *ſicut donatio doni datio* b *eſt, ita & manumiſſio doni pro-*
c *prijque, nempe libertatis datio* c *eſt.* † *Ad euidentiam au-*
2 *tem non eſt ignorandum,* Ius accreſcendi *eſſe, cum portio*
vnius accreſcit portioni alterius. Et in contractibus qui-
dem, & actionibus inter viuos, Ius accreſcendi regulariter
non habet locum: augmentum partis vacantis per repu-
d *diationem coniuncto non adquiritur.* d *In ultimis autem*
voluntatibus locum habet, quia hoc uidetur ex tacita &
coniecturata mente teſtatoris prouenire; quare etiam non
e *petentium partes petentibus* e *accreſcant, ut ſi plures eſſent*
hæredes inſtituti, & quidam ſuam portionem nõ peterent,
accreſceret illa portio non petentium, portioni petentium.
Ad propoſitum, Hic caſum habemus, in quo iure ueteri
3 *etiam inter uiuos iuri accreſcendi locus erat.* † *Velut i ſi*
duo communem habuiſſent ſeruum, & alter ex his eum
manumiſiſſet ſiue teſtamento, ſiue inter uiuos, Iure ciuili,
ſeruus non modo non conſequebatur libertatem, ſed etiam
pars dominij, quam in eo habebat dominus, iure accreſcen
di ad ſocium tranſibat, & ita alter ſolus eius fiebat domi-
f *nus,* f † *Idque propter iuris regulam, qua dicitur,* In re
g communi neminem dominorum iure facere quicquã
4 inuito g altero poſſe. † *Verum hoc quia fuerat iniquiſ-*
ſimum,

ſimum, Iuſtinianus emendauit, ſtatuens, in huiuſmodi caſu
ſeruum communem libertatem nanciſci, ita tamen, ſi pre-
cium alteri domino à manumiſſore ſit depenſum ſecundũ
5 *partem dominij, quod in eo habet.* † *Et quanquam regu-*
b *lariter inuitus nemo* h *emere aut vendere compellitur, hoc*
tamen caſu & ſocius manumittens emere, & ſocius alter,
velit nolit, vendere cogitur, idque propter fauorem liber-
tatis. Sunt & alij multi i *caſus in iure paſſim obuij, in*
quibus pariter ab hac communi regula diſceditur, quos bre
uitatis cauſa in præſentia prætermitto.

a Vel vindicta. *Ideſt, inter viuos, quomodo autem ma-*
numiſſio per vindictam olim contigerit, alibi abundè di-
ximus.

b Pars eius. *Scilicet, communis ſerui, quam partem ha-*
bebat in ſeruo dominus manumittens.

c Socio. *Ideſt, alteri domino, qui alteram partem ſerui*
habebat, ſicque ſocius efficiebatur in ſolidum totius ſerui
dominus.

K *d* Per noſtram conſtitutionem. *Quam lib.6. Cod.tit.* k
7. ad Iulianum præfectum prætorio inſeruit Iuſtinianus.

e Cum effectu. *Ideſt, valida exiſtente libertate.*

f Manifeſtum eſt. *Sunt enim multa libertatis priuile-*
l *gia,* l *in iure paſſim obuia, quæ hic recenſere prætermitto,*
cum horum ferè nullus hodie ſit vſus.

g Liberta.impoſ. *Nempe expreſſim, neque enim coniectura*
ſufficeret; nam etſi quis communem ſeruum inſtitueret hæ-
redem, per hoc non fieret liber, ſed hæreditatem alteri ſuo
Domino acquireret.

h Quod nos definiuimus. *Debet enim, vt paulò ante*
dixi precium alteri domino a manumiſſore præſtari, ſecun
dum partem dominij, quam in ſeruo habet, ſiue libertate
iam impoſita, ſiue priuſquam liber eſſe iuſſus fuerit, vt
m *Placentinus ait.* m *Definiuit autem huiuſmodi precium*
n *Iuſtinianus ſua Conſtitutione,* n *iuxta cuiuſq; ſerui qua-*
litatem, vt in eadem videre eſt.

ADIDTIONES.

a Cantiunc.hic.
b l.35.ſenatus.§.1.de mort.cau.donat.
c Supra de libert.ad.princ.Teren.in Andr.
d L.110.ſi mihi & Titio.de verb.oblig.
e C.quando non petent.partes petent.accreſ.
f l.1.in fi.C.de com.ſeru.ma.
g L.1.ff.com.diu.facit l.11.id quod noſtr.de reg.iur.
h l.11.inuitum.C.de contrah. empt. l.16. nec emere, C. de iure deliber.
i Vt in l.7.commun.diui.§.23.ſi debitor,ff.commu.diu.l.13. Iulianus,§.17. idem Celſus.de act.empt. l.78. cum in fundo.§.ſi fundus communis.4.de iure dot.l.66.& ſi æquo.de leg.1. l.cotem ferro, 11.§.fi.de pub.& vectig.Auth. hoc ius porrectum, C.de ſacroſ.eccl §.ſed & maior.ſup.de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.l.2.in fi.C.de pat.qui fil.diſtr.& vide Ioan.de Platea hic.
K l.1.C.de com.ſer.manumiſ.
l In l.8.Papinianus.§.9.quarta autem.& §.fi.cum l.ſeq. de inoff. teſt.& l.24.generaliter.§.ſi quis ſeruo.20.de fideicō.lib. cum ſi.
m In Sum.de com.ſer.ma.
n in d.l.1.C.de com.ſer.ma.§.ne autem quantitas.

QVIBVS ALIENARE LICET vel non. Tit. VIII.

In Rubr.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Dominij potiſſ.effectus eſt, diſponere de re ſua pro libito.*
3 *Alienationis verbum quomodo accipiatur in ll.*
4 *Epitome huius tituli.*

QVIA ſuperioribus titulis Imperator nonnulla de ac-
quirendo rerum dominio iure gentium & ciuili tradidit,
2 *effectus autem dominij præcipuus eſt,* a *de re ſua poſſe pro*
a *libito diſponere, quem tamen effectum quandoque vel lege*
vel conuentione impediri conſtat, ideo in præſenti tracta-
tu, quibus alienare liceat, vel non, iuſto ordine ſubiecit.
3 † *Verbum autem alienare, dupliciter in legibus accipitur,*
propriè ſiue ſtrictè, & impropriè ſeu largiori modo. Hic
quidem, vt contineat omnem actionem, qua dominium &
ius rei in alium transferimus, quod multis modis fieri po-
teſt, puta per vſucapionem, nexum pignoris, vſusfructus
conceſſionem alteriuſve ſeruitutis conſtitutionem, vel de-
b *bitæ remiſſionem.* b *Strictiori autem ſignificatu aliena-*
tionis vox ſolam dominij translationem, ſiue amiſſionem
c *continet.* c † *Porrò duos principales caſus in hoc titulo*
4 *Imperator explicat: primus, quòd is qui dominus eſt, non*
d *poſſit alienare:* d *alter, quod is qui dominus non eſt, alie-*
e *nandi facultatem* e *habeat, & in vtroque caſu a commu-*
f *nibus iuris regulis diſceditur. Nam regula eſt,* f *quòd*
rata haberi debeat voluntas domini, rem ſuam in alium
g *transferre volentis: regula item eſt,* g *neminem plus iuris*
in alium transferre poſſe quàm ipſe habeat.

ADDITIONES.

a Dixi ſup.in rubr.de rer.diuiſ.nu.25.
b l.fi.C.de reb.alien.non alien.§.alienationis. in Nouel.de non alien.aut permut.reb.eccl.&c.c.nulli,ext. de reb.eccl. nō alie.
c Alc.in l.alienationis.de verb.ſign.& l.1.C.de fundo dot.
d In princ.huius tit.
e §.contra autem.hoc tit.
f §.per traditionem,de rer.diuiſ.
g l.55.nemo.plus,ff.de reg.iur.& ibi Dd.latè.
* l.3.de fund.dot.

In princip.tit.

1 *Prædium dotale quid?*
2 *Maritus eſt rei dotalis iure ciuili dominus.3.5.*
4 *Dos eſt proprium patrimonium vxoris.6.*
7 *Lex Iulia quare alienationem rei dotalis conſentiente v-*
xore permiſerit, hypothecam verò non.8.
9 *Quibus caſibus liceat marito res dotales alienare.*
10 *Iuſiurandum actui à lege prohibito appoſitum, iure ciui-*
li non valet.
11 *Si æſtimata in dotem dentur, an conſentiente vxore alie-*
nari poſſint?
12 *Res mobiles in dotem datæ an alienari poſſint.*

Accedit aliquando, vt qui dominus rei ſit, alienare
non poſſit: & contra, qui dominus nō ſit, alienandæ rei
poteſtatem habeat. *a* Nam dotale prædium *b* maritus
c inuita muliere per legem Iuliam prohibetur alienare:
quamuis *d* ipſius ſit dotis cauſa ei datum. quod nos, legē
Iuliam corrigentes, in meliorem ſtatum deduximus. *e*
Cum enim lex in ſolis tantummodo rebus locum ha-
beat, quæ Italicæ fuerant, & alienationes inhibebat, quæ
inuita muliere fiebant: hypothecas autem rerum, etiā
volente ea *f* vtriq; remedium impoſuimus, vt etiam in
eas res quæ in prouinciali ſolo poſitæ ſunt, interdicta
ſit alienatio, vel obligatio: vt neutrum eorum, *g* neque
conſentientibus mulieribus procedit, *h* ne ſexus mu-
liebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum con-
uertatur.

a Nam dotale. *Aſſumpſit priorem caſum, vbi alienare*
1 *prohibetur dominus.* † Per dotale *autem* prædium, *eam*
dotem intelligit, quæ in fundo aut re immobili conſtituta
eſt: ſub quo comprehendimus omnia ædificia, & prædia tā
vrbana quàm ruſtica, ſi quæ data ſint in dotem. Idem eſt
& in quaſi dotali fundo. Nam fundum dotali ſeruo lega-
tum pariter ad legem Iuliam pertinere, quaſi dotalem, *
Paulus reſpondit.

2 b Maritus. † *Quamuis cenſeatur rei dotalis iure ciuili*
a *dominus*. a *Et quod de marito dicitur, idem etiam in ſpon*
b *ſo locum* b *habet.*
c Inuita. *Volente enim ea, & conſentiente, poterat hoc*
iure maritus alienare: quod tamen Iuſtinianus corrigit.
3 d Ipſius. *Scilicet mariti. † eſt enim maritus, vt paulo*
antè dixi, rei dotalis dominus, nempe ſubtili quadam iu-
c *ris fictione,* c *cum reuera & naturaliter eius dominium*
4 *vxori pertineat. † eſt enim dos proprium patrimonium*
d *ipſius mulieris,* d *at & Bartolus* e *voluit. † Verum quia*
5 *multa marito conceſſa ſunt, quæ non niſi domino concedi*
f *ſolent: puta: ut res dotales poſſit uendicare,* f *ſeruos ma-*
g *numittere,* g *iiſdem author eſſe adeundæ uel repudian-*
h *dæ* h *hæreditatis, & rebus denique dotalibus uti, ut ſuis:*
ideo hac ratione maritus uidetur dotis dominus, licet re-
6 *uera non ſit. † Vxor enim naturali iure domina eſt, ſed*
quoad conſtat matrimonium, ſilet eius dominium & inef-
ficax eſt: at cum ſoluitur, mox ueluti poſtliminio ad mu-
i *lierem cum effectu* i *reuertitur.*
7 e Cum enim lex. † *Lex Iulia diſtinguebat, an res dota-*
les in Italia, uel extra Italiam ſitæ eſſent. Deinde nolebat,
quò alienatio rerum dotalium conſentiente uxore poſſet
fieri, nempe cum res penitus ad alium tranſibat. Hypo-
theca uerò, ideſt oppignoratio rerum dotalium marito nō
8 *concederetur, utcunque uxor conſentiret. † Sed quæ erat*
diuerſitatis ratio, quæ legem mouere poterat, ut tam diuer-
K *sè ſtatueret? Et Theophilus* K *putat, ex dotali cogitatione*
ad hoc prorupiſſe: Nouerat enim, ubi de alienatione fun-
di dotalis, quàm maritus faceret, ad mulierem referretur,
ipſo audita turbatum iri mulierem, nec inductum iri, ut
l *conſentiret. † Sin uero de hypotheca ſine obligatione uxo-*
ri maritus aliquid diceret, non grauatim eam conſenſu-
ram. Non iniuria ergo rogatione ſua hypothecarum cau-
ſam ſubuertit: alienationem uerò uxoris conſenſui, reli-
quit. Iuſtinianus tamen utrumque corrigendum eſſe cen-
ſuit.
f Vtrique remedium. *Extat de hoc Iuſtiniani conſtitu-*
m *tio lib. 5. Cod. tit. 13.* m *cuius collatio ad hunc titulum plu*
rimum conferet.
9 g Neque conſentientibus. † *Et hoc in his uerum eſt, quę*
n *inæſtimata in dotem* n *data ſunt: ea enim maritus hodie*
o *non alienat, utcunq; uxor conſentiat, etiam iureiurando.* o
10 † *lege enim ciuili nullius momenti eſt eiuſmodi iuramen*
p *tum, quod actui in lege prohibito accedit,* p *ſed tum de-*
mum ualet iuſiurandum, ſi rei, ſuper qua interponitur, na
q *tura id admittit.* q *Tametſi iure Canonum indiſtinctè ua*
r *leat alienatio, uxore ſub ſacramenti religione* r *conſentien*
11 *te. † Cæterum quę æſtimata dantur in dotem, ea alienari*
s *conſentiente uxore poſſunt,* s *ſi tamen maritus alia bona*
t *habeat, quæ pro dote uxoria reſtituantur.* t *Qua tamen*
in re Iaſon diſtinguendum cenſet. Nam ſi conuentum ſit,
rem ipſam ſoluto matrimonio reſtituendam, tunc prohi-
betur alienari: quando autem ſic non conuenit, tunc æſti-
matio rei loco ſuccedit, quam alienatam, ſolui oportet; &
optio penes maritum, eiusve hæredem erit, ſi rem dota-
u *lem, an eius æſtimationem reddere malit.* u † *Res quo-*
12 *que mobiles in dotem datas maritus alienare prohibe-*
x *tur, ſi ætatem ferre, ſeruandoque ſeruari* x *poſſunt. res*
autem mobiles, quæ ſeruando corrumperentur (vt ſunt
y *res, quæ numero, pondere, menſurave conſiſtunt* y *)*
z *poteſt maritus pro arbitrio alienare.* z *Excipiuntur &*
aliæ cauſæ, in quibus licitum eſt marito res alienare do-
a *tales, quos quia Accurſ. ad text. refert, prætereundos* a
duxi.
b Ne ſexus mul. *Neve fragilitate naturæ ſuę in repen-*
b *tinam deducatur inopiam, quemadmodum Iuſtinianus* b
alibi dicit.

ADDITIONES.

a l. 9. doce. C. de rei vend.
b l. 4. de fundo dotal.
c l. in reb. 30. C. de iure dot.
d. l. 3. §. ergo etiam. de mino.
e Bart. in Rubr. ff. ſol. matr.
f d. l. doce, C. de rei vend.
g l. 3. C. de iure dotium.
h l. 55. ſeruus dotalis. ſol. matr.
i d. l. in reb. Cantiunc. hic.
K in ſuis Græcis Inſt.
l Facit gl. in d. l. ſi a ſponſo verbo raro accidit, vbi dicit genus mulierum eſſe auariſſimum.
m l. vnic. §. & cum lex Iulia. C. de rei vxo. actio.
n l. 15. dotale. de fundo dot. d. l. unica, §. & cum lex.
o l. ſi inter virum. 12. C. de iure dot.
p l. 5. non dubium, C. de legib.
q d. l. non dub. Bart. in l. Titia, 2. §. Imperat. de leg. 2. & l. ſi quis pro eo. de fide.
r Fab. hic fac. c. licet. de iureiur. in 6.
s l. æſtimatis reb. 50. ſol. matr.
t Hic ad Porc.
v l. 5. quoties, C. de iure dot. l. pleriſque. 10. ff. eod. tit.
x l. 42. res in dotem, de iur. dot. gl. in Auth. ſiue a me, C. ad Vellei.
y Vide inf. quib. modis re contrah. obl. in princ.
z d. l. res in dotem. Faber hic.
a gl. verbi dotale, & verbi prohibetur.
b In d. l. 1. ea. §. cum autem.

---

§. Contra autem creditor.

1 *Caſus ad hunc §.*
2 *Creditor quis, & de pignoris voce. 3.*
4 *Pignus & hypotheca quomodo differant.*
5 *Pignus in triplici genere.*
6 *Si de pignere diſtrahendo nihil ſit conuentum, an & quando illud alienare liceat creditori.*
7 *Quid ſi pactum ſit, ne diſtrahatur pignus?*

Contra autem *a* creditor pignus *b* ex pactione, quā-
uis eius ea res non ſit, alienare *c* poteſt. Sed hoc for-
ſitan ideo uidetur fieri, quòd uoluntate debitoris intel-
ligitur pignus alienari: quia ab initio contractus pa-
ctus eſt, ut liceret creditori pignus uendere, ſi pecunia
non ſoluatur. Sed ne creditores ius ſuum perſequi *d*
impedirentur, neque debitores temerè ſuarum rerum
dominium amittere viderentur: *e* noſtra conſtitutione
cōſultum eſt, & certus modus impoſitus eſt, per quem
pignorum diſtractio poſſit procedere: cuius tenore v-
trique parti creditorum & debitorum, ſatis abundèque
prouiſum eſt.

Iuſtinianus *alterum principalem caſum aſſumit, quoſ-*
dam ſcilicet alienandi poteſtatem habere, tametſi rerum
a *non ſunt domini, velut in hac ſpecie contingit.* a † *Cen-*
1 *tum abs te aureos accepi, fundum tibi meum in cauſam pi*
gnoris obligaui, ac conuenit, vt elapſo anno, & debito non
ſoluto, pignus tibi vendere liceat: Ecce hic creditor, cum
dominus non ſit, rectè alienat, idque ex pacto & volun-
tate tua, quia ab initio contractus dediſti eam poteſtatem
creditori, vt ipſi liceret, mora in ſoluendo commiſſa, pi-
b *gnus* b *vendere.*
2 a Creditor. † Creditor *hic dicitur, qui pro credito pi-*
gnus accipit, quo magis ei in tuto ſit creditum. Pignus *au-*
tem dicitur res, ſiue mobilis ſiue immobilis, quę pro debito
obligata eſt, ad ſecuritatē creditoris, quaſi obligationi op-
c *poſitū, vel quaſi ob fidē debiti oppoſitū, vt Budæus* c *uoluit,*
3 *Greci* ἐνέχυρον *vocant. † Quanquā propriè loquēdo, pignoris*
poſſeſ-

poſſeßio, ſi ad creditorem tranſlata ſit, pignus, *ſin penes*
debitorem manſerit, hypothecam d *noſtri dicant. Et quia*
res mobiles vt plurimum traduntur creditoribus, rarò ve-
rò rerum immobilium poſſeßio ipſis relinquitur, factum
eſt, vt pignus *propriè intelligatur eſſe rei mobilis,* hypo-
e theca *verò rei immobilis.* c † *Quanquam id non ſit pro-*
priè, ſed potius in propriiſſimè, ac nimis anxiè, vt Appel-
f *lus* f *declarat.* Pignus *enim tam de mobili quàm immo-*
bili re dicitur.

b Ex pactione. *Qua debitor ita pactus ſit, ac conuenerit*
5 *cum creditore.* † *Et ſic de pignore conuentionali hic loqui-*
tur. Cæterum quid in iudiciali, quod pro executione ſen-
tentiarum, quidque in prætorio pignore, quod a prætore
datur, propter contumaciam, vel vt ſeruentur legata, ob-
ſeruari debeat, non eſt huius loci tractare, de eo commo-
dius alibi dicemus.

g *e* Poteſt. *Non tamen cogitur vendere.* g *Id enim inhu-*
manum eſſet, & ſi id venditum velit debitor, vendat ip-
ſe, quoniam hoc illi licet. Alienato autem per creditorem
pignore, ſi quid vltra debitum reſiduum eſt, id debitori re-
h *ſtitui debet,* h *nam etſi quid deeſſet, id a debitore exigere* i
i *poſſet.*

d Impedirentur. *Si conuentum non eſſet de diſtrahendo*
pignore inter creditorem & debitorem, de ea enim hic ſpe-
cie loquitur.

K *e* Noſtra conſtitutione. *Quæ lib. 8. Codicis* K *extat. Eſt*
6 *autem eius conſtitutionis effectus ſeu ſumma.* † *Si de ven-*
dendo pignore nihil cõuenerit, interpellandus eſt primum
debitor, vt ſoluat, qui ſi deinde ceſſarit biennio (quod ta-
l *men a tempore denunciationis* l *non pignorationis facta*
m *numerandum eſt) pignus vendi poterit.* m *Si non repe-*
riatur emptor, rurſus admonendus eſt debitor, qui ſi porrò
ceſſet, creditor ſibi impetrabit ius dominij. Sed tamen poſt
talem dominij adiectionem intra biennium, integrum, erit
debitori recuperare rem ipſam, ſi creditori offerat totum
7 *debitum cum eo, quod eius intereſt, a tempore moræ.* † *Sed*
quid ſi conuentum ſit, ne diſtraheretur pignus? Et credi-
n *tor aduerſus hanc pactionem diſtrahens forte obligatur,* n
o *niſi debitori ter denunciauerit vt ſoluat, & ceſſarit,* o *ab*
eo enim tempore elapſo biennio creditor pignus alienare
poteſt. Et hæc quidem iure ciuili obtinent. Cæterum conſue
tudines locorum, & iura municipalia huic non parum de-
p *rogant,* p *quibus vtique ſtandum eſt in locis vbi vigent.*

ADDITIONES.

a Theop. hic.
b Vt hic & l. ſi conueneris. de pig. act.
c In l. pe. de pig.
d l. 9. ſi rem. §. proprie. 2. de pig. actio.
e l. 227. plebs. de verb. ſig.
f In Method. dial. ratio.
g l. 6. quamuis. de pign. act.
h d. l. quamuis. §. fi. cum l. ſeq. & l. quæſitum. §. vlt. de diſt. pig.
i l. 9. quæ ſpecialiter. C. de diſtract. pign.
K l. fi. C. de iur. dom. imp.
l Ang. hic.
m d. l. fi. §. 1. & 2. Ioan. de Pl. hic gl. & Bar. d. l. ſi conuenerit.
n l. 73. ſi is qui pignori. de fur.
o gl. in d. l. ſi conuenerit. & ibi Dd. Ang. Fab. Plat. hic.
p Bart. d. l. ſi conuenerit.

§. Nunc admonendi.

1 *Pupillus ſine tutore non poteſt alienare.*
2 *Pupillus ſine tutore mutuans non facit mutuum.*
3 *Nummi à pupillo mutuati, ſi extant, vendicantur.*
4 *Si bona fide conſumpti ſunt, condici poſſunt.*
5 *Regula (Per conſumptionem reconciliari mutuum) ex-*
plicatur.

6 *g in mala fide ſint abſumpti, poteſt de his exhibendis, vt*
in litem iuretur, agi.

Nunc admonendi ſumus, neque pupillum, neque
pupillam, vllam rem ſine tutoris autoritate alienare
poſſe. *a* Ideoque ſi mutuam pecuniam ſine tutoris au-
toritate alicui dederit, non contrahit obligationem:
quia pecuniam non facit accipientis. *b* Ideoque vin-
dicari nummi poſſunt, ſicubi extant. *c* Sed ſi nummi,
quos mutuò *d* minor dederit, ab eo qui accepit, *e* bo-
na fide conſumpti ſunt, *f* condici poſſunt: g ſi mala
fide, *h* ad exhibendum de his agi poteſt.

Reuertitur. *Imp. ad primum caſum, quoſdam, licet ſint*
1 *domini, res tantum ſuas alienare non poſſe:* † *vt eſt pu-*
pillus pupillaue. nam illos tutorum autoritatem expecta-
a *re conuenit, in quorum ſunt poteſtate: qua de re* a *ſupra*
abundè diximus.

2 *a* Ideoque. † *Pupillus ſine autore tutore dans mutuum,*
non facit mutuum, ſed omnimodo inualida eſt huiuſmodi
mutui datio. Nam in mutuo neceſſarium eſt, quod accipiẽs
b *fiat dominus:* b *id quod hic non fit, quoniam ſine tutore*
c *alienare pupillus prohibetur.* c *Neque mutuum igitur*
conſiſtit, neque accipiens obligatur.

3 *b* Ideoq; vendicari. † *Tali caſu ergo, quando pupillus ſi-*
ne autore tutore mutuum dedit, rei vendicatio ipſi datur
ad eas repetendos, quamdiu nummi extant: tamdiu enim
pupillus manet eorum dominus.

c Sed ſi nummi. *Edifferit modò quomodo ſuccurratur pu*
pillo, ſi nummi ſunt conſumpti: quo caſu pupillus deſinit
eſſe dominus, cum res amplius non extet.

d Minor. *Id eſt, pupillus: ſic enim hic accipitur.*

e Bona fide. *Eo ſcilicet, qui mutuum accepit, exiſtimante*
adultum eſſe, qui mutuum dabat.

4 *f* Condici poſſunt. † *Id eſt, peti poſſunt condictione cer-*
ti, ea ratione: quia quod prius non erat mutuum poſt con-
ſumptam pecuniã habetur pro mutuo. Atq; hoc eſt, quod
d *vulgò dici ſolet:* d † per conſumptionem reconciliari
5 mutuum, parari dominium, naſci condictionem. *Quod*
tum verum eſt, quando pecuniæ numeratio eſt in cauſa
obligationis, quando numeratur pecunia ad obligandum
accipientem, Secus ſi ſit in cauſa liberationis, vt aliquis
ſeſe liberet a debito, qua tum conſumptio operatur libera-
tionem, & enecat atq; extinguit condictionem. Vnde pro-
ditum eſt, ſi filiusfam. Contra S. C. Macedonianum mutua-
tus pecuniam, rurſus ſoluerit, patrem quidem nummos
extantes vendicare poſſe, ſed ſi conſumpti ſunt a credito-
e *re, ceſſare condictionem.* e

g Si mala fide. *Si nummi ſint conſumpti mala fide, vt*
quia accipiens ſciuerit pupillum eſſe, a quo mutuum ac-
cepit.

6 *h* Ad exhiben. † *Sed quomodo exhiberi poſſunt nummi*
conſumpti? Reſpondeo: ſi dolo eos poſſidere deſiit, habebi-
tur pro poſſidente, itaq; ac ſi adhuc poſſideret, hac actione
f *tenebitur.* f *Quia autem nummi exhiberi non poſſunt,*
damnabitur reus ad intereſſe, quod æſtimat actor iureiu-
g *rando* g *in litem. Atq; ita text. hunc accipias, vt agatur*
ad exhibendum, ſi pecuniam mutuam dolo malo deſierit
poſſidere.

ADDITIONES.

a ſup. de aut. tutor. in princ. & l. iuriſiurandum. 17. §. 1. pupillus. de iureiu.
b l. 2. §. appell. ſi cert. petat.
c l. pupillus. 11. de acquir. rer. dom.
d l. 12. ſi a furioſo. §. ſed etſi fur. & l. 19. non omnis. ſi cert. petat.
e l. 14. ſi filiusf. ff. ſi cert. pet.
f l. 5. ad exhibendũ. C. ad exhibendũ. & l. qui dolo. 174. de re. iu.
g l. 5. in actionibus. de in litem iurando. & l. 3. nummis. eo. til.

§. At

Digitized by Google

§. At ex contrario.

1 *Debitor pupillo ſoluens. ſine autore tutore, non liberatur.*
2 *Soluens verò decreto iudicis, pleniſſimam liberationem habet.*
3 *Et quibus caſibus decreto iudicis non ſit opus.*
4 *Pupillaris debitor pupillo ſine tutore ſoluens, quando ſit tutus ope exceptionis.*
5 *Amplificatio huius §. ad minorem 25. annis.*

At ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ ſine tu-
toris autoritate *a* rectè dari poſſunt. Ideoq; ſi debitor
b pupillo ſoluat, neceſſaria eſt debitori tutoris autori-
tas: alioqui *c* non liberabitur. Sed hoc etiam euidentiſ-
ſima ratione ſtatutum eſt in conſtitutione, quam ad
Cæſarienſes aduocatos, ex ſuggeſtione Triboniani viri
eminentiſſimi, quæſtoris ſacri palatij noſtri, promulga-
uimus: quia diſpoſitum eſt, ita licere tutori vel curatori
d debitorem pupillarem ſoluere: vt prius iudicialis ſen-
tentia, ſine omni damno celebrata, hoc permittat, quo
ſubſecuto, & ſi iudex pronunciauerit, & debitor ſolue-
rit, ſequatur huiuſmodi ſolutionem *e* pleniſſima ſecu-
ritas. *f* Sin autem aliter quam diſpoſuimus, ſolutio
facta fuerit, pecuniam autem ſaluam habeat pupillus,
aut ex ea locupletior ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſum
mam petat: per exceptionem doli mali poterit ſubmo-
ueri. Quòd *g* ſi malè conſumpſerit, aut furto, aut vi
amiſerit, nihil proderit debitori doli mali exceptio, ſed
nihilominus condemnabitur quia temere ſine tutoris
autoritate, & non ſecundum noſtram diſpoſitionem
ſoluerit.

a *a* Rectè dari. *Propter iuris regulam qua dicitur.* a *pupil-*
lum meliorem quidem conditionem ſuam facere, dete-
riorem non poſſe.
b Pupillo. *Vero creditori, aliud enim eſt, ſi adiectus tan-*
b *tum ſit ſtipulationi pupillus,* b *quia rectè ei ſolueretur.*
1 *c* Non liberab. † *Pupillus quidem dominus fit eorum,*
quæ ſoluuntur, ſic enim ſua conditio melior efficitur, debi-
tor verò obligatione non liberatur, ob id, certè, quoniam
c *ita reperiretur pupillus accepto debito obligationem* c
alienare, quod eſt prohibitum, quare vt liberatio debitori
pupillari contingat, in ſolutione debiti autoritate tutoris
opus habet.
d Debitorem pupillarem ſoluere. *Hoc eſt, (vt Baldus*
exponit) debiti ſolutionem recipiendo eum liberare. Eſt au
tem phraſis Græcanica.
e Pleniſſ. ſecurit. *Adeò, vt nec in integrum reſtitutio ſit*
timenda, quæ tamen aliàs concederetur, etſi ſolutio tutore
2 *præſente facta fuiſſet, ſi pupillus ſe læſum oſtenderet.† Igi*
d *tur ex Iuſtiniani* d *Conſtitutione pupillaris debitor ſol-*
uens tutori iudicis interueniente decreto, iuſſu, ſeu manda-
3 *to, pleniſſimam liberationem conſequitur. † Aliquando*
tamen facta vel ſine iudice ſolutio liberat debitorem: vt
e *cum ex annuis* e *reditibus, penſionibus, aut vſuris debi-*
f *tores ſint,* f *nec id quod debetur, centum ſolidorum quan-*
titatem, & biennij metam excedat.
4 *f* Sin autem aliter. *Exceptio eſt ad ſuperiora.† Tametſi*
enim pupillaris debitor, ſine autore tutore pupillo ſol-
uens non liberetur, poſſitq; ſummo iure pupillus rurſum
petere id quod ei ſolutum eſt, attamen ex æquitate datur
g *debitori contra pupillum exceptio doli* g *mali, ſi pecunia*
adhuc extet, ex eaue pupillus locupletior factus ſit, vel
h *certe non pauperior,* h *vt quia eiſdem nummis, qui ſoluti*
ſunt, rem ſibi neceſſariam emit, quam ſc. de ſuo alioqui
empturus erat.
5 *g* Malè conſumpſerit. *Scilicet pupillus,* † *Et quod hic*
de pupillo dicitur, hoc idem in minore 25. annis locum
i *habet: nam ſi pecuniam a debitore ſolutam perdiderit,* i *ei*
ſubuenitur.

ADDITIONES.

a ſup. de autho. tutor. in princ.
b l. 11. ſi ſtipulatus fuero. de ſolutio. & ibi Dd.
c §. ſeq. in fin. inf. eod.
d l. 25. ſancimus. C. de adm. tu.
e d. l. ſancimus.
f l. 27. conſt. C. de admi. tut.
g l. 47. in pupillo. de ſolut.
h d. l. in pupillo.
i l. ait prætor, §. ſed & ſi. ff. de minorib.

§. Sed ex diuerſo.

1 *Pupillus ſoluens creditori ſine tutore, non liberatur, & quomodo tum pupillo ſubueniatur. 3.*
2 *Ratio dubitandi in hoc §. itemque decidendi.*
4 *Conſumptio pecuniæ habet vim translationis dominij.*
5 *Reſolutio ad l. interdum. de condict. indebiti. & §. ſi pupillus: in l. non omnis: ſi certum petatur: 6.*
7 *Regula ex præmiſſa reſolutione elicita.*
8 *Pecunia à pupillo creditori ſoluta ſine tutore, ſi fortuito pereat, cuius ſit periculum.*
9 *Regula Caſus fortuiti reſpiciunt dominos, & quando hæc regula ceſſet. 10.*

a Sed ex diuerſo, pupilli vel pupillæ ſoluere ſine tuto-
ris autoritate non poſſunt: quia id quod ſoluunt, non
fit accipientis, quum ſcilicet nullius rei alienatio eis ſi-
ne tutoris autoritate conceſſa ſit.

1 *a* Sed. † *Hinc annotandum, pupillum ſoluentem creditori*
ſine tutoris autoritate, a debito nõ liberari, nec dominium
2 *transferre in accipientem. † Quod mirum videri poteſt,*
quia ſolutio liberationem pupilli reſpicit, vnde etiam ſine
autore tutore meliorem ſuam conditionem facere debuit.
Quid enim ratione fictam liberationem, quæ acceptilatio-
a *ne inducitur, conſequi* a *poteſt, cur non idem, ſi vera nume*
b *ratio* b *interueniat? Sed reſpondent Interpretes* c *nume-*
c *rationem pecuniæ ad bonorum adminiſtrationem pertine-*
d *re,* d *quam pupillus non habet, cum omnino, etiamſi non*
liberetur, ſuccurſum ſibi aduerſus tutorem ſit, qui ratio-
nem reddet, cur melius exiſtimauerit pecuniam retinuiſ-
3 *ſe, quàm eius ſolutione pupillum liberare. † Quid ergo*
fiet, cum pupillus ſoluit, nec a debito liberatur, quaſi is, cui
ſolutum eſt, dominus factus non ſit? Et extans quidem pe-
cunia vendicabitur a pupillo, in rem actione. Ea vero con-
ſumpta iam pupillus liberabitur a debito, eo, quia con-
ſumptio efficit, vt pecunia fingatur cum effectu a pupillo
4 *perueniſſe in accipientem. † Et ſic* e *conſumptio pecuniæ*
e *habet vim translationis dominij, ſicq; Vlpianus* f *reſpon-*
f *dit. Sed fortiter aduerſatur alia eiuſdem Vlpiani* g *lex,*
g *quæ pro nummis conſumptis condictionem locum habere,*
nominatim exprimit. Conſequitur ergo, pupillum ibidem
non eſſe liberatum, vt qui non extantem pecuniam condi-
h *ctione repetere poſſit, quod ex diametro pugnat cũ priori* h
reſponſo, quo pecuniæ cõſumptione pupillo liberationẽ con
tingere dicitur. Hæc antinomia nõ paucos inſigniter doctos
5 *torſit, ſed breuiter ſic cõciliari poteſt. † Nã in priori Vlpia*
i *ni* i *reſponſo, pupillus naturaliter & ciuiliter obligatus*
fuit,

fuit, erat naturale & ciuile, id eſt, verum & perfectum debitum, ita quod liberari non poterat, niſi ſolutione. Sed
K in lege K contraria poterat liberari pupillus, quia naturaliter tantum obligabatur, tutuſque erat exceptione. Igitur non mirum, ſi ſolutum repetit, quia potuiſſet non ſoluere.
6 † In priori ſpecie prodeſt pecuniæ conſumptio pupillo, quia parit ei iuſtam liberationem: in altero vero, vbi naturali tantum obligatione tenetur pupillus, noceret con-
l ſumptio, auferret ei ſuam defenſionem, niſi l daretur con-
7 dictio. † Ex prædictis collige regulam: m quando pupil-
m lus ſoluit debitum, quod nulla exceptione elidi poterat, tum conſumptis nummis liberatur, quod ſi debitum ſoluit, quod per exceptionem elidi poterat, datur illi conſumpta pecunia condictio ad repetendum.
8 † Porrò illud etiam inueſtigant Doctores: Si hæc pecunia à pupillo creditori ſoluta non conſumatur, ſed caſu fortuito pereat apud accipientem, puta incurſu latronum, vel ruina, cuius ſit periculum? pupilli an accipientis? Azo illam pupilli periculo credidit periiſſe. Certum enim eſt pu-
n pillum n ſine tutore autore ſoluentem, dominium pecuniæ non transferre in accipientem. quamdiu extat, ſed pupil-
9 lum remanere dominum. † Iam per manus traditur, ca-
o ſus o fortuitos reſpicere ipſos rerum dominos. At frequentius obtinuit, periculum non eſſe pupilli, ſed recipientis pecuniam: alioqui pupillus longe deterioris videretur conditionis, quam ætate maior. Is enim cum dat pecuniam mutuam, confeſtim tranſit periculum in accipiẽtem: quis igitur æqua fronte pateretur, diuerſum in pupillo ſtatu?
10 † Nec impedit Regula prædicta, caſus fortuitos contingere rerum dominos: quia hæc regula in pupillo ceſſat. Speciali enim fauore pupillorum introductum eſt ne dominium mutuando aut ſoluendo transferat: hic ergo fauor
p non debet illis in diſpendium aut detrimentum p verti. Et ſic limitandum eſt, quod dixi, rem ſemper perire ei qui eſt dominus rei: vt non procedat, ſi propter fauorem quis remaneat dominus, iure ue ſingulari propter perſonam dominium non transferatur. Et in hanc ſententiam
q crebrius itum eſt. Alciatus q tamen aliter hac in re opinatur: attamen graue eſt vbique communis opinionis præiudicium.

ADDITIONES.

a l.2.de acceptil.
b l.14.quod ſi forte.in fin.de ſolutio.
c Alc.in l.non omnis.§.ſi pupillus. l.ſi cert.pet.
d l.iuſiurandum quod.§.1.de iureiur.
e d.§.ſi pupillus. & d.l.quod ſi forte. §.fi.de ſolut.
f d.§.ſi pupillus.
g l.29.interdum de cond.indeb.
h in d.§. ſi pupil.
i d.§.ſi pupill.
K d.l.interdum.
l Hoc idem.gl.voluiſſe videtur.in d.l.quod ſi forte. §.fi.
m quam tradit etiam Zaſ.in d.l.non omnis.
n Vt hoc noſtro. §.
o l.5.quæ fortuitis.& l.pignus.8. C.de pig. ac.
p l.quod fauore. C.de ll.cum ſi.
q Vide eum in d.l.non omnis.§.ſi pupill.

PER QVAS PERSONAS nobis acquiritur. Tit. IX.

1 Continuatio huius tituli.
2 Acquirere ſignificat dominio tenus conſequi.

1 Hactenus docuit Imperator, quot modis iure gentium aut ciuili rerum conſequamur dominia: quia vero non modo per nos ipſos, ſed per alias quoque perſonas acquiri nobis poteſt vtroque iure dominium, eas in hoc tractatu enumerat: quem de ſola dominij acquiſitione intelligere oportet. Nam per quas perſonas obligationes nanciſcamur, infra lib.3. a ſpeciali titulo explicabit. Quanquam
a & de poſſeſſionis acquiſitione hic quædam intermiſcentur: de qua tamen locupletius in Pandectis & Cod.ſub tit. De
2 acquirenda poſſeſſione, diſſeritur. † Porro verbum, acquirere, in hoc titulo ſuam habet emphaſim, ſicut, fermè in vniuerſo iure, quod non modo aſſequi, ſed etiam dominiotenus nanciſci ſignificet. Acquiſitum enim id propriè Iuriſconſultis dicitur, cuius rei dominium tranſlatum eſt.

ADDITIO.

a in tit.per quas perſo.nob.acq.

Princip. tit.

1 Acquiſitio principalis eſt, quæ per nos ipſos fit.
2 Emancipatus ſibi, non patri acquirit.
3 Ad acquiſitionem ſufficit, ſi acquirens contractus tempore in noſtra ſit poteſtate.
4 In ſtipulationibus tempus contractus inſpicitur, non euentus conditionis.
5 Secus eſt in legatis & fideicommiſſis: & quæ ſit diuerſitatis ratio.

a Acquiritur vobis non ſolum b per voſmetipſos, ſed etiam per eos, quos c in poteſtate habetis: item per ſeruos, in quibus vſumfructum habetis: item per homines, liberos, & per ſeruos alienos, quos d bona fide poſſidetis. de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

A Acquiritur. Subaudi dominium: nam de obligationis
a acquiſitione (vt iam dixi) infra lib.3. a tractabitur. Eſt
b autem hoc principium ad verbum ex Caio b deſumptum, ſicut & ſequentes aliquot §§.
1 b Per voſmetipſos. † Eſt enim principalis acquiſitio, quæ per noſmetipſos fit.
c In poteſtate. Siue patria, ſiue dominica: vt ſunt ſerui
2 & liberi non emancipati. † Emancipatus enim ſibi, non
3 patri acquirit. † Sufficit autem ipſius contractus tempore eos in noſtra poteſtate eſſe: quod hic potiſſimum inſpicitur, etiamſi conditione foret ſuſpenſiua. Quare ſi filiusfa. ſub conditione ſtipulatus emancipetur, ac deinde exiſtat
4 conditio, patri actionem dari Paulus c reſpondit: † Quia in ſtipulationis tempus contractus inſpicimus, non euen-
5 tum conditionis. † Tametſi in legatis d & vltimis voluntatibus ſit ſecus, quia tunc tempus exiſtentis conditionis ſpectamus, non tempus mortis teſtatoris ſeu teſtamẽtis. vt patri non poſſit acquiri, quod legatum eſt filiofa. ſi eo tempore, quo legati conditio extitit, emancipatus erat filius. Neque enim aliud tempus commodè conſiderari poteſt, cum tota res à ſolo teſtatore pendeat, nullumque ſit factum filij, priuſquam rem accipiat. Porro diuerſitatis rationes plures Interpretes ſuis locis tradunt.
d Bona fide. Exiſtimantes eos in noſtra eſſe poteſtate, cum reuera non ſint. e

ADDITIONES.

a Hoc ipſo tit.
b In l.10.acquiritur.de acq.rer.dom.
c l.ſi filiusfa. 78. de verb.obl.vide etiam l.18.quæ legata. in fin. cum l.ſeq.de reg.iur.
d d.l.quæ legata.& l.ſi pro.C.de cond.inſer. & l.14.ſi vſusfructus.in prin. quando dies lega.ced.
e Potiſſimum in d.l.ſi filiusfa.

§. Igitur.

x l.pen.C.de do.
y In l.illud.C.de ſacroſ.eccl.& l.ſancimus,C.de donat.
z ſup.hoc §.num.5.

§.Sciendum.

1 *Donatio inter viuos ob ingratitudinem reuocatur.*
2 *Variæ ingratitudinis cauſæ recenſentur.*
3 *Clauſula donationi adiecta, quod ob ingratitudinem non reuocetur, nihil valet.*
4 *Hæredes donatoris ob ingratitudinem donationem non poſſunt reuocare.*

Sciendum eſt tamen, quod *a* etſi pleniſſimæ ſint donationes: ſi tamen ingrati exiſtant homines, *b* in quos beneficium collatum eſt, *c* donatoribus *d* per noſtram conſtitutionem licentiam præſtitimus, certis ex cauſis eas reuocare: ne illi qui ſuas res in alios contulerint, ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, ſecundum enumeratos in conſtitutione noſtra modos.

a Etſi pleniſſimæ. *Loquitur de donationibus inter viuos, quæ nullo urgente iure, & ex mera libertate fiunt: hæ*
a *ſi legitimè ſemel factæ ſint, regulariter non reuocantur,* a
1 † *ingratitudo tamen reuocationi locum præſtat, ut hic*
2 *Imperator dicit.* † *Ingratitudinis autem plures ſunt cau-*
b *ſæ in iure* b *expreſſæ, ut ſi donatarius atroces iniurias inferat ei, a quo donatum accepit, ſi ei manus inferat, ſi grandem iacturam rebus donatoris fecerit, aut eius vitæ inſidiatus fuerit, ſi pacto inter donandum conuento non ſteterit, ſi donator inops atque alimentis egens per donatarium, ut ingratum, non ſuſtineatur, ſi donans tempore donationis liberos non habeat, deinde liberos ſuſcipiat. Huiuſmodi enim cauſis in iudicium deductis, & quantenus in*
c *foro ſufficit, probatis, donatio reuocari poteſt.* c † *Porrò*
3 *adeo verum eſt, donationem ob ingratitudinem acceptoris irritari, ut etiamſi donationis inſtrumento clauſula adiecta fuerit, quod nec ob ingratitudinem reuocari ulla tempore valeat, nihilominus, ſi donationis acceptor ingratus*
d *circa donatorem reperiatur, reuocationi ſit* d *locus, quoniam hoc eſſet contra bonos mores.*

b In quos benefi. *Aliorum enim ingratitudo non ſufficit ad reuocandam donationem, etſi hæredes donatariorum ſint.*

4 *c* Donatoribus. *Non etiam eorum hæredibus.* † *Nam hoc reuocandæ donationis beneficium ſoli donatori conce-*
e *ditur hæredibus,* e *niſi cauſam ingratitudinis donator*
f *ignoraſſet.* f

d Per noſtram conſtit. *Quæ & ipſa libro 8. Codicis* g *ex-*
g *tat.*

ADDITIONES.

a vide l.2.ff.de donat.l.3.5.& 6.C.de reuoc.don.
b l.vlt.C.de reuocation.& ibi Dd.& c.vlt.extra eo.tit.
c Vide omnino Francisc.de Ripa, ſuarum interpret.lib.3.
d Paul.de Caſt.in l.vlt.C.de pact.
e lat.§.vlt.C.de reuoc.donat.
f Porc.hic.
g in d.l.vlt.C.de reuoc.donat.

§.Eſt & aliud.

1 *Tria tempora circa donationem propter nuptias conſideranda.2.4.*
3 *Dos iure veteri conſtante matrimonio augeri poterat.*
5 *Donatio propter nuptias doti per omnia hodie æquiparatus.fallit, vt num.7.*
8 *Dos & donatio propter nuptias quid?*
9 *Sponſalitia largitas quid?*
10 *Donatio inter viuos inter coniuges prohibita, ſecus in donatione mortis cauſa, & num.11.*
12 *Donationem propter nuptias pro omni lucro dotali accipi, & nu.13.*
14 *Dotalium quid ſit.*
15 *Lucra dotalia quæ dicantur.*

Eſt & aliud genus inter viuos donationis, quod veteribus quidem prudentibus penitus erat incognitum, poſtea autem a iunioribus diuis Principibus introductum eſt, quod ante nuptias vocabatur: & tacitam in ſe conditionem habebat, vt tunc ratum eſſet, cum matrimonium eſſet inſecutum. Ideoque ante nuptias appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur: & nunquam poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem *a* diuus Iuſtinus pater noſter, cum augeri dotes & poſt nuptias fuerat permiſſum: ſi quid tale eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & conſtante matrimonio, ſua conſtitutione permiſit, ſed tamen nomen inconueniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, *b* & conſequentia nomina rebus eſſe ſtudentes: *c* conſtituimus, ut tales donationes non augeantur tantum, ſed etiam conſtante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, ſed propter nuptias vocentur: & *d* dotibus in hoc exæquentur, vt quemadmodum dotes conſtante matrimonio non ſolum augentur, ſed etiam fiunt: ita & iſtæ donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum antecedant matrimonium, ſed eo etiam contracto augeantur & conſtituantur.

1 † Subijcitur *alia inter viuos donationis ſpecies, nempe* donatio propter nuptias, *circa quam trium temporum meminit Imperator. Primum enim Imperatores Seuerus & Antoninus, Alexander, Diocletianus & Maximianus adinuenerunt donationem, quam ipſi appellarunt* Ante nuptias, *quia ſemper nuptias futuras antecedebat. Donabat enim procus puellæ ea conditione, vt tum demum, ſi futura eſſet ſponſa, valeret donatio, nuptijs autem non ſecutis res*
2 *donata redderetur. & hoc eſt primum tempus.* † *Deinde Iuſtinianus, Iuſtiniani pater adoptiuus, voluit hunc dona-*
3 *tionẽ augere poſſe etiam poſt nuptias,* † *inſtar dotis, quæ*
a *conſtante quoque matrimonio iure veteri* a *maior reddi*
4 *poterat. & hoc eſt ſecundum tempus.* † *Denique Iuſtinianus videns huic innouationi duo deeſſe, ſtatuit primò, vt poſt contractum matrimonium eiuſmodi donationes non augeri modò, ſed etiam fieri, id eſt, initium ſuum, ſi prius de his ante nuptias nihil conuentum erat, accipere poſſent. Deinde immutauit nomen huic donationi, vt non amplius*
b *antenuptialis, ſed propter nuptias donatio diceretur.* b
5 † *Ex hac igitur Iuſtiniani conſtitutione, & dotes & donationes propter nuptias æquis paſſibus in omnib. & per*
c *omnia ambulare, parique iure cenſeri* c *debent.*

a D. Iuſtinus pater noſter. *Fuit enim Iuſtinianus Iuſtini Maioris ex ſorore nepos, & ab eo adoptatus, ſicut ali-*
d *bi* d *diximus.*

b Et conſequentia nomina. *Nam & Plato in Cratylo ſcriptum reliquit, boni legiſlatoris eſſe, apta conuenientiaq; nomina rebus imponere.*

c Conſtituimus. *Extat hac Iuſtiniani conſtitutio lib. 5.*
e *Cod.* e *ad Ioan. præfectum prętorio.*

 d Doti-

6 d Dotibus in hoc exæquentur. †. *Neque tamen in hoc*
tantum propter nuptias donationes, dotibus æquipollent,
ſed in his etiam conſtituendis, augendis, lucrandiſque om-
nimoda ſeruari debet æqualitas, tum in quantitate, tum
f *in pactis.* f † *In hoc tamen differunt, quia marito cedunt*
7 *fructus dotis: mulier verò fructus donationis propter nu-*
ptias non conſequitur conſtante matrimonio, quia marito
g *cedunt: ob id certè, ne matrimonij onera & moleſtia ſine* g
8 *fructu exiſtant.* † *Eſt autem dos, quod à muliere,* h *vel*
h *eius patre* i *aut extraneo propter vinculum & onera ma-*
trimonij marito datur, vt perpetuò ſit penes eum, idest,
K *quamdiu conſiſtit matrimonium & extant* k. *liberi. Hanc*
Græci. φερνὴν *dicunt: noſtro idiomate* ein eeſteur, zu gelt,
oder voiden. Donatio *verò* propter nuptias *eſt, quàm*
ſponſus, vel maritus, aut alius nomine ſponſi facit vxori ob
l *matrimonium, reſpectu dotis ſibi* l *datæ. Hanc Græci*
ἀντίφερνον, *quaſi dotis compenſationem vocant; noſtri,* ein
9 gegenuoiden oder voiderlegung. † *Impropriè* ſponſali
m tiam largitatem *nominat* m *Iuſtinianus: cum hæc ſit gra-*
tuita donatio ſponſæ facta a ſponſo, vel econtrà. quanquam
a ſponſa rarò fieri ſoleat: eſt enim mulierum genus aua-
n *riſſimum.* n *Inuenta autem eſt propter nuptialis donatio,*
vt dote a marito malè conſumpta, vel matrimonio ſoluto
o *vxor habeat, vnde damnum acceptum reſarciat,* o *& vn-*
10 *de alatur.* † *Illud quoque adijciendum, licet hæc propter*
nuptialis donatio permiſſa ſit inter coniuges: donatio ta-
men inter viuos pura inter maritum & vxorem legibus
eſt prohibita: ne coniuges mutuo amore inuicem ſpolien-
ter, nevè eorum concordia precio conciliari videatur.
11 † *Donatio autem mortis cauſa non eſt illicita inter coniu-*
ges, quoniam in hoc tempus excurrit donationis euentus,
quo vir & vxor eſſe deſinunt, & medio tempore dominiũ
12 *rei donatæ apud donatórem manet.* † donatio propter nu-
ptias *intelligitur etiam pro omni lucro dotali, quod con-*
iux ſuperſtes ſibi paciſcitur in bonis primum morituri, ſi-
p *ue ſit maritus, ſiue vxor: quod quibus modis fiat,* p *alibi*
13 *tractatur.* † *Solet quoque* donatio propter nuptias *vul-*
gò id appellari, quod ſoluto matrimonio apud coniugem
manet ſuperſtitem ad vitam eius. Sic enim mariti futu-
ri donare ſolent vxoribus, vel ex pacto concedere bona quæ
habeant, dum viuunt, aut certam pro eis pecuniam, vt poſt
mortem earum redeant ad hæredes donantis, idque inter
nobiles apud nos eſt frequentiſſimum. Vxores quoque vi-
ciſſim ita ſolent ante matrimonium vel parentes earum
paciſcendo promittere, vt maritus ſuperſtes, quoad vixe-
rit, aliquid habeat, videlicet in caſum ſoluti ſine liberis
14 *matrimonij.* † *Et hoc apud pleroſque nuncupatur* dota-
15 litium, *voce domi eorum nata.* † *Huiuſmodi autem libe-*
ralitas quandoquidem vel ex mutua coniugum pactione,
vel ex beneficio legis proficiſcuntur, dicuntur propriè lu-
cra dotalia *vtrinque. vſu autem vulgari confunduntur*
ſub appellatione Donationis propter nuptias. *Itaque do-*
nationem propter nuptias in diuerſa nomina pro regioni-
bus ac prouincijs abire conſtat: quorum nomenclaturam
hic recenſere, nihil opus eſt: nam hæc interpretes, & foren
ſis vſus docebunt.

ADDITIONES.

a l. 19. ſi conſtante, C. de donat. ante nupt.
b l. ſi. C. de don. ante nupt.
c glo. mag. hic. Bal. in Auth. ſiue a me. C. ad vellejan. facit Auth. dos data, C. de don. ante nupt. Auth. æqualitas, & Authen. ſed quæ, C. de pact. conuen. & in fonti. Auth. vnde ſumantur.
d Sup. in Rubr. proem.
e l. 20. cum multæ, C. de don. ante nupt.
f d. Auth. æqualitas. & d. Auth. ſed quæ. & in Nouell. de æqualit. dotis.
g Bal. in Auth. permiſſa, C. de donat. ante nupt. & in d. l. ſi conſtante. eo. tit. glo. in Nouell. de non elig. ſec. nub. verbo proceſſerit.
h l. 15. rem æſtimatam. de iure dotium.
i l. 1. §. accedit, C. de rei vxo. act.
K l. 5. profectitia, de iure do.
l l. ſi. C. de don. propter nupt.
m In nouel. vt ſponſal. larg.
n l. 16. ſi a ſponſo. & ibi glo. in ver. raro accidit, C. de don. ante nupt.
o §. fuerat inf. de actio.
p ff. & C. de bon. dotal. & l. 3. feminæ, C. de ſecun. nupt.

§. Erat olim.

1 *Hic §. quare titulo De donationibus adiunctus ſit.*
2 *Ius accreſcendi quid & quando locum habeat.*
3 *Olim in communi ſeruo manumiſſo locum habebat ius accreſcendi, quod tamen hodie eſt ſublatum.* §.
4 *In re communi vnus nihil poteſt facere, inuito altero.*
6 *Regulariter inuitus nemo emere aut vendere cogitur.*

Erat olim & alius modus ciuilis acquiſitionis per ius accreſcendi, quod eſt tale. Si communem ſeruum habens aliquis cum Titio ſolus libertatem ei impoſuerit *a* vel vindicta vel teſtamento: eo caſu *b* pars eius amittebatur, & *c* ſocio accreſcebat. Sed cum peſſimum fuerat exemplo, & libertate ſeruum defraudari, & ex ea humanioribus quidem dominis damnum inferri, ſeuerioribus autem dominis lucrum accedere: hoc quaſi inuidia plenum, pro remedio *d* per noſtram conſtitutionem mederi, neceſſarium duximus. Et inuenimus viam, per quam & manumiſſor, & ſocius eius, & qui libertatem accepit, noſtro beneficio fruantur, libertate *e* cum effectu procedente (cuius fauore antiquos legumlatores multa etiam contra communes regulas ſtatuiſſe *f* manifeſtum eſt) & eo qui eam libertatem *g* impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudente; & ſocio indemni conſeruato, precium que ſerui ſecundum partem domini *h* quod nos definiuimus, accipiente.

Hic §. non huc propriè pertinet, ſed velut extraneus eſt
1 *ad hunc titulum* De donationibus. † *quia tamen conti-*
net alium modum acquirendi dominij iure ciuili, qui olim
in communi ſeruo manumiſſo per ius accreſcendi contin-
gebat, hic collocari velut appendix quædam potuit, maxi-
a *mè cum is modus donationi non prorſus ſit abſimilis.* a *Nã*
b *ſicut donatio doni datio* b *eſt, ita & manumiſſio doni pre-*
c *cijque, nempe libertatis datio* c *eſt.* † *Ad euidentiam au-*
2 *tem non eſt ignorandum,* Ius accreſcendi *eſſe, cum portio*
vnius accreſcit portioni alterius. Et in contractibus qui-
dem, & actionibus inter viuos, Ius accreſcendi regulariter
non habet locum: augmentum partis uacantis per repu-
d *diationem coniuncto non aduoluitur.* d *In ultimis autem*
voluntatibus locum habet, quia hoc videtur ex tacita &
coniecturata mente teſtatoris prouenire, quare etiam non
e *petentium partes petentibus* e *accreſcunt, ut ſi plures eſſent*
hæredes inſtituti, & quidam ſuam portionem nõ peterent,
accreſceret illa portio non petentium, portioni petentium.
Ad propoſitum, Hic caſum habemus, in quo iure ueteri
3 *etiam inter uiuos iuri accreſcendi locus erat.* † *Veluti ſi*
duo communem habuiſſent ſeruum, & alter ex his eum
manumiſiſſet ſiue teſtamento, ſiue inter uiuos, Iure ciuili,
ſeruus non modo non conſequebatur libertatem, ſed etiam
pars dominij, quam in eo habebat dominus, iure accreſcen
di ad ſocium tranſibat, & ita alter ſolus eius fiebat domi-
f *nus,* f † *Idque propter iuris regulam, quæ dicitur,* In re
g communi neminem dominorum iure facere quicquã
4 inuito g altero poſſe. † *Verum hoc quia fuerat iniquiſ-*
ſimum,

Digitized by Google

ſimum, Iuſtinianus emendauit, ſtatuens, in huiuſmodi caſu ſeruum communem libertatem uaneiſci, ita tamen, ſi precium alteri domino à manumiſſore ſit depenſum ſecundū
5 partem dominij, quod in eo habet. † Et quanquam regu-
h lariter inuitus nemo h emere aut vendere compellitur, hoc tamen caſu & ſocius manumittens emere, & ſocius alter, velit nolit, vendere cogitur, idque propter fauorem libertatis. Sunt & alij multi i caſus in iure paſſim obuij, in quibus pariter ab hac communi regula diſceditur, quos breuitatis cauſa in præſentia prætermitto.

a Vel vindicta. Ideſt, inter viuos, quomodo autem manumiſſio per vindictam olim contigerit, alibi abundè diximus.

b Pars eius. Scilicet, communis ſerui, quam partem habebat in ſeruo dominus manumittens.

c Socio. Ideſt, alteri domino, qui alteram partem ſerui habebat, ſicque ſocius efficiebatur in ſolidum illius ſerui dominus.

K d Per noſtram conſtitutionem. Quam lib. 6. Cod. tit. k 7. ad Iulianum præfectum prætorio inſcruit Iuſtinianus.

e Cum effectu. Ideſt, valida exiſtente libertate.

f Manifeſtum eſt. Sunt enim multa libertatis priuile-
l gia, l in iure paſſim obuia, quæ hic recenſere prætermitto, cum horum ferè nullus hodie ſit vſus.

g Liberta. impoſ. Nempe expreſſim, neque enim coniectura ſufficeret; nam etſi quis communem ſeruum inſtitueret hæredem, per hoc non fieret liber, ſed hæreditatem alteri ſuo Domino acquireret.

b Quod nos definiuimus. Debet enim, vt paulò ante dixi precium alteri domino a manumiſſore præſtari, ſecundum partem dominij, quam in ſeruo habet, ſiue libertate iam impoſita, ſiue priuſquam liber eſſe iuſſus fuerit, vt
m Placentinus ait. m Definiuit autem huiuſmodi precium
n Iuſtinianus ſua Conſtitutione, n iuxta cuiuſq; ſerui qualitatem, vt in eadem videre eſt.

ADDITIONES.

a Cantiunc. hic.
b l. 35. ſenatus. §. 1. de mort. cau. donat.
c Supra de libert. ad. princ. Teren. in Andr.
d l. 110. ſi mihi & Titio. de verb. oblig.
e C. quando non petent. partes petent. accreſ.
f l. 1. in fi. C. de com. ſeru. ma.
g l. 1. ff. com. diu. facit l. 11. id quod noſtr. de reg. iur.
h l. 11. inuitum. C. de contrah. empt. l. 16. nec emere, C. de iure delib.
i Vt in l. 7. commun. diui. §. 13. ſi debitor, ff. commu. diu. l. 13. Iulianus, §. 17. idem Celſus. de act. empt. l. 78. cum in fundo. §. ſi fundus communis. 4. de iure dot. l. 66. & ſi æquo. de leg. 1. l. cotem ferro, 11. §. fi. de pub. & vectig. Auth. hoc ius porrectum, C. de ſacroſ. eccl. §. ſed & maior. ſup. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. l. 2. in fi. C. de pat. qui fil. diſtr. & vide Ioan. de Platea hic.
K l. 1. C. de com. ſer. manumiſ.
l In l. 8. Papinianus. §. 9. quarta autem. & §. ſi. cum l. ſeq. de inoff. teſt. & l. 24. generaliter. §. ſi quis ſeruo. 10. de fideic. lib. cum ſi.
m In Sum. de com. ſer. ma.
n in d. l. 1. C. de com. ſer. ma. §. ne autem quantitas.

QVIBVS ALIENARE LICET vel non. Tit. VIII.

In Rubr.

1 Continuatio tituli.
2 Dominij potiſſ. effectus eſt, diſponere de re ſua pro libito.
3 Alienationis verbum quomodo accipiatur in ll.
4 Epitome huius tituli.

QVIA ſuperioribus titulis Imperator nonnulla de acquirendo rerum dominio iure gentium & ciuili tradidit,
2 effectus autem dominij præcipuus eſt, a de re ſua poſſe pro
a libito diſponere, quem tamen effectum quandoque vel lege vel conuentione impediri conſtat, ideo in præſenti tractatu, quibus alienare liceat, vel non, iuſto ordine ſubnectit.
3 † Verbum autem alienare, dupliciter in legibus accipitur, propriè ſiue ſtrictè, & impropriè ſeu largiori modo. Hic quidem, vt contineat omnem actionem, qua dominium & ius rei in alium transferimus, quod multis modis fieri poteſt, puta per vſucapionem, nexum pignoris, vſusfructus conceſſionem alteriusve ſeruitutis conſtitutionem, vel de-
b bitæ remiſſionem. b Strictiori autem ſignificatu alienationis vox ſolam dominij translationem, ſiue amiſſionem
c continet. c † Porrò duos principales caſus in hoc titulo
4 Imperator explicat: primus, quòd is qui dominus eſt, non
d poſſit alienare: d alter, quod is qui dominus non eſt, alie-
e nandi facultatem e habeat, & in vtroque caſu a commu-
f nibus iuris regulis diſceditur. Nam regula eſt, f quòd rata haberi debeat voluntas domini, rem ſuam in alium
g transferre volentis: regula item eſt, g neminem plus iuris in alium transferre poſſe quàm ipſe habeat.

ADDITIONES.

a Dini ſup. in rubr. de rer. diuiſ. nu. 25.
b l. fi. C. de reb. alien. non alien. §. alienationis. in Nouel. de non alien. aut permut. reb. eccl. & c. c. nulli, ext. de reb. eccl. nō alie.
c Alc. in l. alienationis. de verb. ſign. & l. 1. C. de fundo dot.
d In princ. huius tit.
e §. contra autem. hoc tit.
f §. per traditionem, de rer. diuiſ.
g l. 55. nemo. plus, ff. de reg. iur. & ibi Dd. latè.
* l. 3. de fund. dot.

In princip. tit.

1 Prædium dotale quid?
2 Maritus eſt rei dotalis iure ciuili dominus. 3. 5.
4 Dos eſt proprium patrimonium vxoris. 6.
7 Lex Iulia quare alienationem rei dotalis conſentiente vxore permiſerit, hypothecam verò non. 8.
9 Quibus caſibus liceat marito res dotales alienare.
10 Iuſiurandum actui à lege prohibito appoſitum, iure ciuili non valet.
11 Si æſtimata in dotem dentur, an conſentiente vxore alienari poſſint?
12 Res mobiles in dotem datę an alienari poſſint.

Accedit aliquando, vt qui dominus rei ſit, alienare non poſſit: & contra, qui dominus nō ſit, alienandæ rei poteſtatem habeat. a Nam dotale prædium b maritus c inuita muliere per legem Iuliam prohibetur alienare: quamuis d ipſius ſit dotis cauſa ei datum. quod nos, legē Iuliam corrigentes, in meliorem ſtatum deduximus. e Cum enim lex in ſolis tantummodo rebus locum habeat, quæ Italicæ fuerant, & alienationes inhibebat, quę inuita muliere fiebant: hypothecas autem rerum, etiā volente ea f vtriq; remedium impoſuimus, vt etiam in eas res quæ in prouinciali ſolo poſitæ ſunt, interdicta ſit alienatio, vel obligatio: vt neutrum eorum, g neque conſentientibus mulieribus procedit, h ne ſexus muliebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum conuertatur.

a Nam dotale. Aſſumpſit priorem caſum, vbi alienare
1 prohibetur dominus. † Per dotale autem prædium, eam dotem intelligit, quę in fundo aut re immobili conſtituta eſt: ſub quo comprehendimus omnia ędificia, & prędia tā vrbana quàm ruſtica, ſi quę data ſint in dotem. Idem eſt & in quaſi dotali fundo. Nam fundum dotali ſeruo lega-
* tum pariter ad legem Iuliam pertinere, quaſi dotalem, Paulus reſpondit.

2 b Maritus. † *Quamuis cenſeatur rei dotalis iure ciuili*
a *dominus. a Et quod de marito dicitur, idem etiam in ſpon*
b *ſo locum b habet.*

c Inuita. *Volente enim ea, & conſentiente, poterat hoc iure maritus alienare: quod tamen Iuſtinianus corrigit.*

3 d Ipſius. *Scilicet mariti. † eſt enim maritus, vt paulo antè dixi, rei dotalis dominus, nempe ſubtili quadam iu-*
c *ris fictione, c cum reuera & naturaliter eius dominium*
4 *vxori pertineat. † eſt enim dos proprium patrimonium*
d *ipſius mulieris, d ut & Bartolus e voluit. † Verum quia*
5 *multa marito conceſſa, ſunt, quæ non niſi domino concedi*
f *ſolent: puta: ut res dotales poſſit uendicare, f ſeruos ma-*
g *numittere, g iiſdem author eſſe adeundæ uel repudian-*
h *dæ h hæreditatis, & rebus denique dotalibus uti, ut ſuis: ideo hac ratione maritus uidetur dotis dominus, licet re-*
6 *uera non ſit. † Vxor enim naturali iure domina eſt, ſed quoad conſtat matrimonium, ſilet eius dominium & ineſficax eſt: at cum ſoluitur, mox ueluti poſtliminio ad mu-*
i *lierem cum effectu i reuertitur.*

7 e Cum enim lex. † *Lex Iulia diſtinguebat, an res dotales in Italia, uel extra Italiam ſitæ eſſent. Deinde uolebat, quò alienatio rerum dotalium conſentiente uxore poſſet fieri, nempe cum res penitus ad alium tranſibat. Hypotheca uerò, id eſt oppignoratio rerum dotalium marito nō*
8 *concederetur, utcunque uxor conſentiret. † Sed qua erat diuerſitatis ratio, quæ legem mouere poterat, ut tam diuer-*
K *sè ſtatueret? Et Theophilus K putat, ex dotali cogitatione ad hoc prorupiſſe. Nouerat enim, ubi de alienatione fundi dotalis, quàm maritus faceret, ad mulierem referretur, ipſo audita turbatum iri mulierem, nec inductum iri, ut*
l *conſentiret. † Sin uero de hypotheca ſine obligatione uxori maritus aliquid diceret, non grauatim eam conſenſurum. Non iniuria ergo rogatione ſua hypothecarum cauſam ſubuertit: alienationem uerò uxoris conſenſui, reliquit. Iuſtinianus tamen utrumque corrigendum eſſe cenſuit.*

f Vtrique remedium. *Extat de hoc Iuſtiniani conſtitu-*
m *tio lib. 5. Cod. tit. 13. m cuius collatio ad hunc titulum plurimum conferet.*

9 g Neque conſentientibus. † *Et hoc in his uerum eſt, quę*
n *inæſtimata in dotem n data ſunt: ea enim maritus hodiè*
o *non alienat, utcunq; uxor conſentiat, etiam iureiurando. o*
10 † *lege enim ciuili nullius momenti eſt eiuſmodi iuramen*
p *tum, quod actui a lege prohibito accedit, p. ſed tum demum ualet iuſiurandum, ſi rei, ſuper qua interponitur, na*
q *tura id admittit. q Tametſi iure Canonum indiſtinctè ua*
r *leat alienatio, uxore ſub ſacramenti religione r conſentien*
11 *te. † Cæterum quę æſtimata dantur in dotem, ea alienari*
s *conſentiente uxore poſſunt, s ſi tamen maritus alia bona*
t *habeat, quæ pro dote uxoriæ reſtituantur. t Qua tamen in re Iaſon diſtinguendum cenſet. Nam ſi conuentum ſit, rem ipſam ſoluto matrimonio reſtituendam, tunc prohibetur alienari: quando autem ſic non conuenit, tunc æſtimatio rei loco ſuccedit, quam alienata re, ſolui oportet; & optio penes maritum, eiuſve hæredem erit, ſi rem dota-*
u *lem, an eius æſtimationem reddere malit. u † Res quo-*
12 *que mobiles in dotem datas maritus alienare prohibe-*
x *tur, ſi ætatem ferre, ſeruandoque ſeruari x poſſunt. res autem mobiles, quæ ſeruando corrumperentur (vt ſunt*
y *res, quæ numero, pondere, menſurave conſiſtunt y)*
z *poteſt maritus pro arbitrio alienare. z Excipiuntur & alij caſus, in quibus licitum eſt marito res alienare do-*
a *tales, quos quia Accurſ. ad text. refert, prætereundos a duxi.*

b Ne ſexus mul. *Neve fragilitate naturæ ſuę in repen-*
b *tinam deducatur inopiam, quemadmodum Iuſtinianus b alibi dicit.*

ADDITIONES.

a l. 9. doce. C. de rei vend.
b l. 4. de fundo dotal.
c l. in reb. 30. C. de iure dot.
d. l. 3. §. ergo etiam. de mino.
e Bart. in Rubr. ff. ſol. matr.
f d. l. doce, C. de rei vend.
g l. 3. C. de iure dotium.
h l. 55. ſeruus dotalis. ſol. matr.
i d. l. in reb. Cantiunc. hic.
K in ſuis Græcis Inſt.
l Facit gl. in d. l. ſi a ſponſo verbo raro accidit, vbi dicit genus mulierum eſſe auariſſimum.
m l. vnic. §. & cum lex Iulia. C. de rei vxo. actio.
n l. 15. dotale. de fundo dot. d. l. unica, §. & cum lex.
o l. ſi inter virum. 12. C. de iure dot.
p l. 5. non dubium, C. de legib.
q d. l. non dub. Bart. in l. Titia, 2. §. Imperat. de leg. 2. & l. ſi quis pro eo. de fide.
r Fab. hic fac. c. licet. de iureiur. in 6.
s l. æſtimatis reb. 50. ſol. matr.
t Hic ad Porc.
v l. 5. quoties, C. de iure dot. l. pleriſque. 10. ff. eod. tit.
x l. 42. res in dotem, de iur. dot. gl. in Auth. ſiue a me, C. ad Velle.
y Vide inf. quib. modis re contrah. obl. in princ.
z d. l. res in dotem. Faber hic.
a gl. verbi dotale, & verbi prohibetur.
b In d. l. 1. ea. §. cum autem.

---

§. Contra autem creditor.

1 *Caſus ad hunc §.*
2 *Creditor quis, & de pignoris voce. 3.*
4 *Pignus & hypotheca quomodo differant.*
5 *Pignus in triplici genere.*
6 *Si de pignore diſtrahendo nihil ſit conuentum, an & quando illud alienare liceat creditori.*
7 *Quid ſi pactum ſit, ne diſtrahatur pignus?*

Contra autem *a* creditor pignus *b* ex pactione, quāuis eius ea res non ſit, alienare *c* poteſt. Sed hoc forſitan ideo uidetur fieri, quòd uoluntate debitoris intelligitur pignus alienari: quia ab initio contractus pactus eſt, ut liceret creditori pignus uendere, ſi pecunia non ſoluatur. Sed ne creditores ius ſuum perſequi *d* impedirentur, neque debitores temerè ſuarum rerum dominium amittere viderentur: *e* noſtra conſtitutione cōſultum eſt, & certus modus impoſitus eſt, per quem pignorum diſtractio poſſit procedere: cuius tenore vtrique parti creditorum & debitorum, ſatis abundèque prouiſum eſt.

Iuſtinianus *alterum principalem caſum aſſumit, quoſdam ſcilicet alienandi poteſtatem habere, tametſi rerum*
a *non ſunt domini, velut in hac ſpecie contingit. a † Cen-*
1 *tum abs te aureos accepi, fundum tibi meum in cauſam pignoris obligaui, ac conuenit, vt elapſo anno, & debito non ſoluto, pignus tibi vendere liceat: Ecce hic creditor, cum dominus non ſit, rectè alienat, idque ex pacto & voluntate tua, quia ab initio contractus dediſti eam poteſtatem creditori, vt ipſi liceret, mora in ſoluendo commiſſa, pi-*
b *gnus b vendere.*

2 a Creditor. † Creditor *hic dicitur, qui pro credito pignus accipit, quo magis ei in tuto ſit creditum.* Pignus *autem dicitur res, ſiue mobilis ſiue immobilis, quę pro debito obligata eſt, ad ſecuritatē creditoris, quaſi obligationi op-*
c *poſitū, vel quaſi ob fidē debiti oppoſitū, vt Budæus c uoluit,*
3 *Græci ἐνέχυρον vocant. † Quāquā propriè loquēdo, pignoris*
poſſeſ-

Digitized by Google

poſſeſsio, ſi ad creditorem tranſlata ſit, pignus, ſiu penes debitorem manſeris, hypothecam d noſtri dicant. Et quia res mobiles vt plurimum traduntur creditoribus, rarò verò rerum immobilium poſſeſsio ipſis relinquitur, factum eſt, vt pignus propriè intelligatur eſſe rei mobilis, hypo-
e theca verò rei immobilis. e † Quanquam id non ſit propriè, ſed potius in propriiſſimè, ac nimis anxiè, vt Appel-
f lus f declarat. Pignus enim tam de mobili quàm immobili re dicitur.

b Ex pactione. Qua debitor ita pactus ſit, ac conuenerit
5 cum creditore. † Et ſic de pignore conuentionali hic loquitur. Cæterum quid in iudiciali, quod pro executione ſententiarum, quidque in prætorio pignore, quod a prætore datur, propter contumaciam, vel vt ſeruentur legata, obſeruari debeat, non eſt huius loci tractare, de eo commodius alibi dicemus.

g c Poteſt. Non tamen cogitur vendere. g Id enim inhumanum eſſet, & ſi id venditum velit debitor, vendat ipſe, quoniam hoc illi licet. Alienato autem per creditorem pignore, ſi quid vltra debitum reſiduum eſt, id debitori re-
h ſtitui debet, h nam etſi quid deeſſet, id a debitore exigere i
i poſſet.

d Impedirentur. Si conuentum non eſſet de diſtrahendo pignore inter creditorem & debitorem, de ea enim hic ſpecie loquitur.

K e Noſtra conſtitutione. Quæ lib. 8. Codicis K extat. Eſt
6 autem eius conſtitutionis effectus ſeu ſumma. † Si de vendendo pignore nihil cōuenerit, interpellandus eſt primum debitor, vt ſoluat, qui ſi deinde ceſſarit biennio (quod ta-
l men a tempore denunciationis l non pignorationis facta
m numerandum eſt) pignus vendi poterit. m Si non reperiatur emptor, rurſus admonendus eſt debitor, qui ſi porrò ceſſet, creditor ſibi impetrabit ius dominij. Sed tamen poſt talem dominij adiectionem intra biennium, integrum, erit debitori recuperare rem ipſam, ſi creditori offerat totum
7 debitum cum eo, quod eius intereſt, a tempore moræ. † Sed quid ſi conuentum ſit, ne diſtraheretur pignus? Et credi-
n tor aduerſus hanc pactionem diſtrahens forte obligatur, n
o niſi debitori ter denunciauerit vt ſoluat, & ceſſarit, o ab eo enim tempore elapſo biennio creditor pignus alienare poteſt. Et hæc quidem iure ciuili obtinent. Cæterum conſuetudines locorum, & iura municipalia huic non parum de-
p rogant, p quibus vtique ſtandum eſt in locis vbi vigent.

ADDITIONES.

a Theop. hic.
b Vt hic & l. ſi conueneris. de pig. act.
c In l. pe. de pig.
d l. 9. ſi rem. §. proprie. 2. de pig. actio.
e l. 227. plebs. de verb. ſig.
f In Method. dial. ratio.
g l. 6. quamuis. de pign. act.
h d. l. quamuis. §. fi. cum l. ſeq. & l. quæſitum. §. vlt. de diſt. pig.
i l. 9. quæ ſpecialiter. C. de diſtract. pign.
K l. fi. C. de iur. dom. imp.
l Ang. hic.
m d. l. fi. §. 1. & 2. Ioan. de Pl. hic gl. & Bar. d. l. ſi conuenerit.
n l. 73. ſi is qui pignori. de fur.
o gl. in d. l. ſi conuenerit. & ibi Dd. Ang. Fab. Plat. hic.
p Bart. d. l. ſi conuenerit.

§. Nunc admonendi.

1 Pupillus ſine tutore non poteſt alienare.
2 Pupillus ſine tutore mutuans non facit mutuum.
3 Nummi à pupillo mutuati, ſi extant, vendicantur.
4 Si bona fide conſumpti ſunt, condici poſſunt.
5 Regula (Per conſumptionem reconciliari mutuum) explicatur.

6 g in mala fide ſint abſumpti, poteſt de his exhibendis, vt in litem iuretur, agi.

Nunc admonendi ſumus, neque pupillum, neque pupillam, vllam rem ſine tutoris autoritate alienare poſſe. a Ideoque ſi mutuam pecuniam ſine tutoris autoritate alicui dederit, non contrahit obligationem: quia pecuniam non facit accipientis. b Ideoque vindicari nummi poſſunt, ſicubi extant. c Sed ſi nummi, quos mutuò d minor dederit, ab eo qui accepit, e bona fide conſumpti ſunt, f condici poſſunt: g ſi mala fide, h ad exhibendum de his agi poteſt.

Reuertitur. Imp. ad primum caſum, quoſdam, licet ſint
1 domini, res tantum ſuas alienare non poſſe: † vt eſt pupillus pupillaue. nam illos tutorum autoritatem expecta-
a re conuenit, in quorum ſunt poteſtate: qua de re a ſupra abundè diximus.

2 a Ideoque. † Pupillus ſine autore tutore dans mutuum, non facit mutuum, ſed omnimodo inualida eſt huiuſmodi mutui datio. Nam in mutuo neceſſarium eſt, quod accipiēs
b fiat dominus: b id quod hic non ſit; quoniam ſine tutore
c alienare pupillus prohibetur. c Neque mutuum igitur conſiſtit, neque accipiens obligatur.

3 b Ideoq; vendicari. † Tali caſu ergo, quando pupillus ſine autore tutore mutuum dedit, rei vendicatio ipſi datur ad eos repetendos, quamdiu nummi extant: tamdiu enim pupillus manet eorum dominus.

c Sed ſi nummi. Edifferit modò quomodo ſuccurratur pupillo, ſi nummi ſunt conſumpti: quo caſu pupillus deſinit eſſe dominus, cum res amplius non extet.

d Minor. Id eſt, pupillus; ſic enim hic accipitur.

e Bona fide. Eo ſcilicet, qui mutuum accepit, exiſtimante adultum eſſe, qui mutuum dabat.

4 f Condici poſſunt. † Id eſt, peti poſſunt condictione certi, ea ratione: quia quod prius non erat mutuum poſt conſumptam pecuniā habetur pro mutuo. Atq; hoc eſt, quod
d vulgò dici ſolet: d † per conſumptionem reconciliari
5 mutuum, parari dominium, naſci condictionem. Quod tum verum eſt, quando pecuniæ numeratio eſt in cauſa obligationis, quando numeratur pecunia ad obligandum accipientem, Secus ſi ſit in cauſa liberationis, vt aliquis ſeſe liberet a debito, quia tum conſumptio operatur liberationem, & enecat atq; extinguit condictionem. Vnde proditum eſt, ſi filiusfam. Contra S. C. Macedonianum mutuatus pecuniam, rurſus ſoluerit, patrem quidem nummos extantes vendicare poſſe, ſed ſi conſumpti ſunt a credito-
e re, ceſſare condictionem. e

g Si mala fide. Si nummi ſint conſumpti mala fide, vt quia accipiens ſciuerit pupillum eſſe, a quo mutuum accepit.

6 h Ad exhiben. † Sed quomodo exhiberi poſſunt nummi conſumpti? Reſpondeo: ſi dolo eos poſſidere deſiit, habebitur pro poſſidente, itaq; ac ſi adhuc poſſideret, hac actione
f tenebitur. f Quia autem nummi exhiberi non poſſunt, damnabitur reus ad intereſſe, quod æſtimat actor iureiu-
g rando g in litem. Atq; ita text. hunc accipias, vt agatur ad exhibendum, ſi pecuniam mutuam dolo malo deſierit poſſidere.

ADDITIONES.

a ſup. de aut. tutor. in princ. & l. iuriſiurandum. 17. §. 1. pupillus. de iureiu.
b l. 2. §. appell. ſi cert. petat.
c l. pupillus. 11. de acquir. rer. dom.
d l. 12. ſi a furioſo. §. ſed etſi fur. & l. 19. non omnis. ſi cert. petat.
e l. 14. ſi filiusf. ff. ſi cert. pet.
f l. 5. ad exhibendū. C. ad exhibendū. & l. qui dolo. 174. de re. iu
g l. 5. in actionibus. de in litem iurando. & l. 3. nummis. eo. til.

§. At ex contrario.

1 *Debitor pupillo ſoluens. ſine autore tutore, non liberatur.*
2 *Soluens verò decreto iudicis, pleniſſimam liberationem habet.*
3 *Et quibus caſibus decreto iudicis non ſit opus.*
4 *Pupillaris debitor pupillo ſine tutore ſoluens, quando ſit tutus ope exceptionis.*
5 *Amplificatio huius §. ad minorem 25. annis.*

At ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ ſine tu-
toris autoritate *a* rectè dari poſſunt. Ideoq; ſi debitor
b pupillo ſoluat, neceſſaria eſt debitori tutoris autori- 1
tas: alioqui *c* non liberabitur. Sed hoc etiam euidentiſ-
ſima ratione ſtatutum eſt in conſtitutione, quam ad
Cæſarienſes aduocatos, ex ſuggeſtione Triboniani viri
eminentiſſimi, quæſtoris ſacri palatij noſtri, promulga-
uimus: quia diſpoſitum eſt, ita licere tutori vel curatori
d debitorem pupillarem ſoluere: vt prius iudicialis ſen-
tentia, ſine omni damno celebrata, hoc permittat, quo
ſubſecuto, & ſi iudex pronunciauerit, & debitor ſolue-
rit, ſequatur huiuſmodi ſolutionem *e* pleniſſima ſecu-
ritas. *f* Sin autem aliter quam diſpoſuimus, ſolutio
facta fuerit, pecuniam autem ſaluam habeat pupillus,
aut ex ea locupletior ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſum
mam petat: per exceptionem doli mali poterit ſubmo-
ueri. Quòd *g* ſi malè conſumpſerit, aut furto, aut vi
amiſerit, nihil proderit debitori doli mali exceptio, ſed
nihilominus condemnabitur quia temere ſine tutoris
autoritate, & non ſecundum noſtram diſpoſitionem
ſoluerit.

a *a* Rectè dari. *Propter iuris regulam qua dicitur.* a pupil-
lum meliorem quidem conditionem ſuam facere, dete-
riorem non poſſe.
b Pupillo. *Vero creditori, aliud enim eſt, ſi adiectus tan-*
b *tum ſit ſtipulationi pupillus,* b *quia rectè ei ſolueretur.*
1 *c* Non liberab. † *Pupillus quidem dominus fit eorum,*
quæ ſoluuntur, ſic enim ſua conditio melior efficitur, debi-
tor verò obligatione non liberatur, ob id certè, quoniam
c *ita reperiretur pupillus accepto debito obligationem c*
alienare, quod eſt prohibitum, quare vt liberatio debitori
pupillari contingat, in ſolutione debiti autoritate tutoris
opus habet.
d Debitorem pupillarem ſoluere. *Hoc eſt, (vt Baldus*
exponit) debiti ſolutionem recipiendo eum liberare. Eſt au
tem phraſis Græcanica.
e Pleniſſ. ſecurit. *Adeò, vt nec in integrum reſtitutio ſit*
timenda, quæ tamen aliàs concederetur, etſi ſolutio tutore
2 *præſente facta fuiſſet, ſi pupillus ſe læſum oſtenderet.* † *Igi*
d *tur ex Iuſtiniani* d *Conſtitutione pupillaris debitor ſol-*
uens tutori iudicis interueniente decreto, iuſſu, ſeu manda-
3 *to, pleniſſimam liberationem conſequitur.* † *Aliquando*
tamen facta vel ſine iudice ſolutio liberat debitorem: vt
e *cum ex annuis* e *reditibus, penſionibus, aut vſuris debi-*
f *tores ſint,* f *nec id quod debetur, centum ſolidorum quan-*
titatem, & biennij metam excedat.
4 *f* Sin autem aliter. *Exceptio eſt ad ſuperiora.* † *Tametſi*
enim pupillaris debitor, ſine autore tutore pupillo ſol-
uens non liberetur, poſſitq; ſummo iure pupillus rurſum
petere id quod ei ſolutum eſt, attamen ex æquitate datur
g *debitori contra pupillum exceptio doli* g *mali, ſi pecunia*
adhuc extet, ex eaue pupillus locupletior factus ſit, vel
h *certe non pauperior,* h *vt quia eiſdem nummis, qui ſoluti*
ſunt, rem ſibi neceſſariam emit, quam ſc. de ſuo alioqui
empturus erat.
5 *g* Malè conſumpſerit. *Scilicet pupillus,* † *Et quod hic*
de pupillo dicitur, hoc idem in minore 25. annis locum
i *habet: nam ſi pecuniam a debitore ſolutam perdiderit,* i *ei*
ſubuenitur.

ADDITIONES.

a ſup. de autho. tutor. in princ.
b l. 11. ſi ſtipulatus fuero. de ſolutio. & ibi Dd.
c §. ſeq. in fin. inſ. eod.
d l. 25. ſancimus. C. de adm. tu.
e d. l. ſancimus.
f l. 27. conſt. C. de admi. tut.
g l. 47. in pupillo. de ſolut.
h d. l. in pupillo.
i l. ait prætor, §. ſed & ſi. ff. de minorib.

§. Sed ex diuerſo.

1 *Pupillus ſoluens creditori ſine tutore, non liberatur, & quomodo tum pupillo ſubueniatur.* 3.
2 *Ratio dubitandi in hoc §. itemque decidendi.*
4 *Conſumptio pecuniæ habet vim translationis dominij.*
5 *Reſolutio ad l. interdum. de condict. indebiti. & §. ſi pupillus. In l. non omnis. ſi certum petatur.* 6.
7 *Regula ex præmiſſa reſolutione elicita.*
8 *Pecunia à pupillo creditori ſoluta ſine tutore, ſi fortuito pereat, cuius ſit periculum.*
9 *Regula Caſus fortuiti reſpiciunt dominos, & quando hæc regula ceſſet.* 10.

a Sed ex diuerſo, pupilli vel pupillæ ſoluere ſine tuto-
ris autoritate non poſſunt: quia id quod ſoluunt, non
fit accipientis, quum ſcilicet nullius rei alienatio eis ſi-
ne tutoris autoritate conceſſa ſit.

1 *a* Sed. † *Hinc annotandum, pupillum ſoluentem creditori*
ſine tutoris autoritate, a debito nō liberari, nec dominium
2 *transferre in accipientem.* † *Quod mirum videri poteſt,*
quia ſolutio liberationem pupilli reſpicit, vnde etiam ſine
autore tutore meliorem ſuam conditionem facere debuit.
Qua enim ratione fictam liberationem, quæ acceptilatio-
a *ne inducitur, conſequi* a *poteſt, cur non idem, ſi vera nume*
b *ratio* b *interueniat? Sed reſpondent Interpretes* c *nume-*
c *rationem pecuniæ ad bonorum adminiſtrationem pertine-*
d *re,* d *quam pupillus non habet, cum omnino, etiamſi non*
liberetur, ſuccurſum ſibi aduerſus tutorem ſit, qui ratio-
nem reddet, cur melius exiſtimauerit pecuniam retinniſ-
3 *ſe, quàm eius ſolutione pupillum liberare.* † *Quid ergo*
fiet, cum pupillus ſoluit, nec a debito liberatur, quaſi is, cui
ſolutum eſt, dominus factus non ſit? Et extans quidem pe-
cunia vendicabitur a pupillo, in rem actione. Ea vero con-
ſumpta iam pupillus liberabitur a debito, eo, quia con-
ſumptio efficit, vt pecunia fingatur cum effectu a pupillo
4 *perueniſſe in accipientem.* † *Et ſic* e *conſumptio pecuniæ*
e *habet vim translationis dominij, ſicq; Vlpianus* f *reſpon-*
f *dit. Sed fortiter aduerſatur alia eiuſdem Vlpiani* g *lex,*
g *quæ pro nummis conſumptis condictionem locum habere,*
nominatim exprimit. Conſequitur ergo, pupillum ibidem
non eſſe liberatum, vt qui non extantem pecuniam condi-
h *ctione repetere poſſit, quod ex diametro pugnat cū priori* h
reſponſo, quo pecuniæ cōſumptione pupillū liberationē con
tingere dicitur. Hæc antinomia nō paucos inſigniter doctos
5 *torſit, ſed breuiter ſic cōciliari poteſt.* † *Nā in priori Vlpia*
i *ni* i *reſponſo, pupillus naturaliter & ciuiliter obligatus*
fuit,

Digitized by Google

fuit, erat naturale & ciuile, id eſt, verum & perfectum
debitum, ita quod liberari non poterat, niſi ſolutione. Sed
K in lege K contraria poterat liberari pupillus, quia natura-
liter tantum obligabatur, tutuſque erat exceptione. Igitur
non mirum, ſi ſolutum repetit, quia potuiſſet non ſoluere.
6 † In priori ſpecie prodeſt pecunia conſumptio pupillo,
quia parit ei iuſtam liberationem: in altero vero, vbi na-
turali tantum obligatione tenetur pupillus, noceret con-
l ſumptio, auferret ei ſuam defenſionem, niſi l daretur con-
7 dictio. † Ex prædictis collige regulam: m quando pupil-
m lus ſoluit debitum, quod nulla exceptione elidi pote-
rat, tum conſumptis nummis liberatur, quod ſi debi-
tum ſoluit, quod per exceptionem elidi poterat, datur
illi conſumpta pecunia condictio ad repetendum.
8 † Porrò illud etiam inueſtigant Doctores: Si hæc pecunia
à pupillo creditori ſoluta non conſumatur, ſed caſu fortui-
to pereat apud accipientem, puta incurſu latronum, vel
ruina, cuius ſit periculum? pupilli an accipientis? Azo il-
lam pupilli periculo credidit periiſſe. Certum enim eſt pu-
n pillum n ſine tutore autore ſoluentem, dominium pecuniæ
non transferre in accipientem. quamdiu extat, ſed pupil-
9 lum remanere dominum. † Iam per manus traditur, ca-
o ſus o fortuitos reſpicere ipſos rerum dominos. At fre-
quentius obtinuit, periculum non eſſe pupilli, ſed recipien-
tis pecuniam: alioqui pupillus longe deterioris videretur
conditionis, quam ætate maior. Is enim cum dat pecuniam
mutuam, confeſtim tranſit periculum in accipiētem: quis
igitur æqua fronte pateretur, diuerſum in pupillo ſtatu?
10 † Nec impedit Regula prædicta, caſus fortuitos contin-
gere rerum dominos: quia hæc regula in pupillo ceſſat.
Speciali enim fauore pupillorum introductum eſt ne do-
minium mutuando aut ſoluendo transferat: his ergo fauor
p non debet illis in diſpendium aut detrimentum p verti.
Et ſic limitandum eſt, quod dixi, rem ſemper perire ei
qui eſt dominus rei: vt non procedat, ſi propter fauorem
quis remaneat dominus, iureue ſingulari propter perſo-
nam dominium non transferatur. Et in hanc ſententiam
q crebrius itum eſt. Alciatus q tamen aliter hac in re opi-
natur: attamen graue eſt vbique communis opinionis præ-
iudicium.

ADDITIONES.

a l.2. de acceptil.
b l.14. quod ſi forte. in fin. de ſolutio.
c Alc. in l. non omnis. §. ſi pupillus. l. ſi cert. per.
d l. iuſiurandum quod. §. 1. de iureiur.
e d. §. ſi pupillus. & d. l. quod ſi forte. §. fi. de ſolut.
f d. §. ſi pupillus.
g l. 29. interdum de cond. indeb.
h in d. §. ſi pupil.
i d. §. ſi pupill.
K d. l. interdum.
l Hoc idem. gl. voluiſſe videtur. in d. l. quod ſi forte. §. fi.
m quam tradit etiam Zaſ. in d. l. non omnis.
n Vt hoc noſtro. §.
o l. 5. quæ fortuitis. & l. pignus. 8. C. de pig. ac.
p l. quod fauore. C. de ll. cum ſi.
q Vide eum in d. l. non omnis. §. ſi pupill.

PER QVAS PERSONAS nobis acquiritur. Tit. IX.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Acquirere ſignificat dominio tenus conſequi.*

1 *Hactenus docuit Imperator, quot modis iure gentium*
aut ciuili rerum conſequamur dominia: quia vero non
modo per nos ipſos, ſed per alias quoque perſonas acquiri
nobis poteſt vtroque iure dominium, eas in hoc tractatu
enumerat: quem de ſola dominij acquiſitione intelligere
oportet. Nam per quas perſonas obligationes nanciſca-
a *mur, infra lib. 3. a ſpeciali titulo explicabit. Quanquam*
& de poſſeſſionis acquiſitione hic quædam intermiſceantur:
de qua tamen locupletius in Pandectis & Cod. ſub tit. De
2 *acquirenda poſſeſſione, differitur.* † *Porro verbum, acqui-*
rere, in hoc titulo ſuam habet emphaſim, ſicut, fermè in
vniuerſo iure, quod non modo aſſequi, ſed etiam dominio-
tenus nanciſci ſignificet. Acquiſitum *enim id propriè*
Iuriſconſultis dicitur, cuius rei dominium translatum
eſt.

ADDITIO.

a in tit. per quas perſo. nob. acq.

Princip. tit.

1 *Acquiſitio principalis eſt, quæ per nos ipſos fit.*
2 *Emancipatus ſibi, non patri acquirit.*
3 *Ad acquiſitionem ſufficit, ſi acquirens contractus tem-*
pore in noſtra ſit poteſtate.
4 *In ſtipulationibus tempus contractus inſpicitur, non*
euentus conditionis.
5 *Secus eſt in legatis & fideicommiſſis: & quæ ſit diuerſi-*
tatis ratio.

a Acquiritur vobis non ſolum b per voſmetipſos,
ſed etiam per eos, quos c in poteſtate habetis: item per
ſeruos, in quibus vſumfructum habetis: item per ho-
mines, liberos, & per ſeruos alienos, quos d bona fide
poſſidetis. de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

a Acquiritur. *Subaudi dominium: nam de obligationis*
a *acquiſitione (vt iam dixi) infra lib. 3. a tractabitur. Eſt*
b *autem hoc principium ad verbum ex Caio* b *deſumptum,*
ſicut & ſequentes aliquot §§.
1 b. Per voſmetipſos. † *Eſt enim principalis acquiſitio,*
quæ per noſmetipſos fit.
c In poteſtate. *Siue patria, ſiue dominica: vt ſunt ſerui*
2 *& liberi non emancipati.* † *Emancipatus enim ſibi, non*
3 *patri acquirit.* † *Sufficit autem ipſius contractus tempo-*
re eos in noſtra poteſtate eſſe: quod hic potiſſimum inſpi-
citur, etiamſi conditione foret ſuſpenſiua. Quare ſi filiusfa.
ſub conditione ſtipulatus emancipetur, ac deinde exiſtat
4 *conditio, patri actionem dari Paulus* c *reſpondit:* † *Quia*
in ſtipulationis tempus contractus inſpicimus, non euen-
5 *tum conditionis.* † *Tametſi in legatis* d *& vltimis volun-*
tatibus ſit ſecus, quia tunc tempus exiſtentis conditionis
ſpectamus, non tempus mortis teſtatoris ſeu teſtamētis. vt
patri non poſſit acquiri, quod legatum eſt filiofa. ſi eo tem-
pore, quo legati conditio extitit, emancipatus erat filius.
Neque enim aliud tempus commodè conſiderari poteſt,
cum tota res à ſolo teſtatore pendeat, nullumque ſit fa-
ctum filij, priuſquam rem accipiat. Porro diuerſitatis ra-
tiones plures Interpretes ſuis locis tradunt.
d Bona fide. *Exiſtimantes eos in noſtra eſſe poteſtate,*
cum reuera non ſint. e

ADDITIONES.

a Hoc ipſo tit.
b In l. 10. acquiritur. de acq. rer. dom.
c l. ſi filiusfa. 78. de verb. obl. vide etiam l. 18. quæ legata. in fin. cum l. ſeq. de reg. iur.
d d. l. quæ legata. & l. ſi pro. C. de cond. inſer. & l. 14. ſi vſusfructus. in prin. quando dies lega. ced.
e Potiſſimum in d. l. ſi filiusfa.

§. Igitur.

1 *Peculium quid fuerit iure veteri.*
2 *Periculum vnde dictum.*
3 *Filiusfam. quadruplex peculium habet.*
4 *Peculium caſtrenſe, quaſi caſtrenſe. & nu. 5.*
6 *Peculium profectitium, & aduentitium. & nu. 7.*
8 *Quid iuris in quoquo peculio filiusfam. habeat. & numero 9.*
10 *Si dubium ſit, vnde acquiſierit filius fam. quale peculium cenſeatur.*
11 *Dominium & proprietas idem.*
12 *Quibus caſibus pater in aduentitijs hodie non habeat vſumfructum.*

a Igitur liberi veſtri vtriuſque ſexus, quos in poteſtate habetis, olim quidem, *b* quicquid ad eos peruenerat (*c* exceptis videlicet caſtrenſibus peculijs) hoc parentibus ſuis acquirebant, *d* ſine vlla diſtinctione: & hoc ita parentum fiebat, *e* vt etiam eſſet eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum quæſitum eſſet, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. *f* Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali *g* conſtitutione emiſſa, & liberis pepercimus, & parentibus honorem debitum reſeruauimus. Sancitum etenim à nobis eſt, vt ſi quid *h* ex re patris ei obueniat, hoc ſecundum antiquam obſeruationem *i* totum parenti acquiratur. *K* Quæ enim inuidia eſt, quòd ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reuerti? *l* quod autem ex alia cauſa ſibi filiusfamilias acquiſiuit, huius vſumfructum patri quidem acquirat, *m* dominium autem apud eum remaneat: quod ei ſuis laboribus, vel proſpera fortuna acceſſerit, hoc in alium perueniens luctuoſum ei procedat.

a Igitur. *Dixit ſupra Imp. nos per eos acquirere, quos in noſtra poteſtate habemus. Sed quia poteſtas alia eſt patria, alia dominica, à patria velut nobiliori exorditur, & qua ratione per filiumfam. nanciſcamur rerum dominia, oſtendit.*
b Quicquid ad eos. *Etiam ex ſucceſſione materna. Con-*
a ſtantinus tamen ante Iuſtinianum ſanxit, ne patri per filiumfamilias bona materna acquirerentur.
c Exceptis videlicet caſtrenſibus. *Nam & veteri iure*
b in his filijfa. vice patrumfa. fungebantur, b adeo vt ceſſarit etiam vſque ad eius quantitatem S.C. Macedonianum,
c nec conferre filiusfam. tale peculium tenebatur, c & ſu-
d per eo teſtari quoque poterat. d † *Quia vero hic peculij fit*
1 *mentio, e plura de peculio congeri poſſent: ſed quod præſens locus poſtulat; ſciendum eſt, peculium priſcis temporibus fuiſſe, quod ſeruus vel filiusfam. Domini aut patris permiſſu ſeparatum à rationibus Dominicis, vel paternis*
f habebat, deducto inde, ſi quid domino aut parenti f debe-retur. Nam graui humanitatis ratione apud Romanos fuit receptum, vt ſerui, & filijfam. quamuis omnino ſub poteſtate eſſent, nihilque proprium poſſidentes: haberent tamen aliquid bonorum, permittentibus dominis vel parentibus expreſsè vel tacitè, in quibus adminiſtrandis ſpecimen ederent induſtriæ, at quales eſſent, quandoque ſui iu-
2 *ris Reip. futuri, probarentur.* † *Idque peculium diceba-*
g tur, quaſi puſilla pecunia, ſiue g puſillum patrimonium.
3 † *Porro ad hunc locum quod attinet, peculium hodie,*
4 *quod filiusfam. habet, quadruplex eſt.* † *Primum caſtrenſe, quod a parentibus vel cognatis aut, etiam alijs penitus extraneis, in militia agenti donatum eſt, vel quod ip-*
h ſe filiusfam. in militia acquiſiuit, quod niſi h militaret, acquiſiturus non fuiſſet. De quo extat peculiaris titulus
i in Pandectis, i De Caſtrenſi peculio. † *Deinde quaſi ca-*
5 *ſtrenſe, quod acquirit filiusfam. ex artium liberalium profeſſione, ex publico munere, aut functione aliqua, ex ſacer-*
K dotiorum prouentibus, K ex cauſarum patrocinijs. Quo etiam numero habentur, quæ filiusfam. inſeruiens aulæ principali, vel ex parſimonia propria quæſierit, vel ex
l principis liberalitate fuerit l conſecutus. † *Tertio profe-*
6 *ctitium, quod ex re patris eiuſue occaſione ad filium pro-*
m ficiſcitur. m † *Poſtremo aduentitium, quod filiusfam.*
7 *aliunde, quàm ex re patris, vel propter patrem conſequitur, quodque ipſi à matre generéve materno aduenit, aut ab alijs quibuſcunque cauſis, quæ ex proſpera fortuna ad*
n eum peruenium n vel etiam ſi quid et ſua ipſius contem-
o platione donatum ſit. o † *Porro in caſtrenſi & quaſi ca-*
8 *ſtrenſi peculio κτῆσις καὶ χρῆσις, id eſt, proprietas & vſusfructus filij manebat veteri iure: nec in his bonis vllum habebant ius parentes: idque hodie obtinet. Deſinebant autem caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia bona haberi,*
p mox quam filius ſui iuris vel parentis morte p vel aliis
9 *fiebat.* † *In peculio aduentitio, iure Pandectarum, pater obtinebat plenum dominium, hoc eſt, tam vſumfructum, quam proprietatem: hodie illius peculij proprietas ad filiumfam. pertinet, ſolus vſusfructus acquiritur patri. In peculio vero profectitio nihil habet filius, nec proprie-*
q tatem, nec vſumfructum, q ſed vtrumque pater conſequi-
10 *tur.* † *Quid autem ſi filiusfam. rem aliquam occulte quapiam ex cauſa exquiſierit, & dubitetur, num ex re patris eiuſue occaſione, an ſuo ipſius intuitu conſecutus ſit? Et diſtinguendum eſt, quia ſi iſte filiusfam. non ſit induſtrius, aut negotioſus, ſed inertia deditus, pater vero diues habeatur; tum præſumimus ex re patris proueniſſe, & eſſe profectitium. Sin vero filius ſit actiuoſus, callens, & qui conſueuerit operari pauperque ſit pater, ea quæ accedunt filio, præſumuntur eſſe aduentitia. Hæ autem coniecturæ ſi deſint, vel pares videantur, melior cenſeri debet condi-*
r tio poſſidentis. r Et hac tota res iudicantis arbitrio relinquenda videtur.
d Sine vlla diſt. *Non habito diſcrimine proprietatis aut vſusfructus, aduentitiane bona eſſent, an profectitia: quod ius quia inhumanum videbatur Iuſtiniano, ipſe vtramque diſtinctionem adhibuit: vt ſequitur.*
e Vt etiam eſſet. *Nec hoc mirum videtur, ſi priſci iuris rationem conſideres, quo etiam patri in filium vitæ neciſque poteſtas erat.*
f Quod nobis inhumanum. *Scilicet concedere alteri, quod filius ſuis laboribus, & proſpera fortuna acquiſierit.*
s g Conſtitutione. *Quæ lib. 6. Cod. s tit. 60. extat.*
h Ex re. *Subſtantia patris: vel etiam nomine & intui-*
u tu patris: vt ſi donare volens patri, filiofamilias donaret. u Loquitur autem hic de peculio profectitio.
i Totum. *Et quidem pleno iure, quo ad uſumfructum & proprietatem.*
K Quæ enim inuidia. *Quaſi diceret, nulla penitus, nec quicquam iniuriæ habet hæc ſententia, ſiue conſtitutio mea.*
l Quod autem. *Aduentitia bona hic intelligit, in quibus pater vſumfructum habet, remanente proprietate penes filium.*
11 *m* Dominium. † *Id eſt, proprietas, prout ſeparata eſt ab*
x vſufructu: atque ita in legibus x ſæpe accipitur. Cæterum quod hic de patre filioquefam. dicitur, hoc idem in auo & proauo

proauo paterno, & nepotibus vel pronepotibus in eorum exiſtentibus poteſtate locum habet, nimirum ex vi iure-
y *que ſummo y patriæ poteſtatis. Vnde conſequitur, quæ hic*
z *ſunt dicta, ad matrem non pertinere, z vt quæ liberos non*
12 *habeat in poteſtate.* † *Neque tamen perpetuum eſt, quod pater aut auus in bonis aduentitijs vſumfructum habeat: ſunt enim caſus, ubi nihil patri acquiritur hodie. Primus*
a *eſt, ſi filiusfam. à matre a ea lege hæres inſtitutus ſit, ut nullum hiſce ſu rebus uſumfructum pater obtineat. Secundus, ſi pater cum filio ſuccedit in hæreditate fratris uel ſo-*
b *roris ipſius filij: b quoniam ſufficit pro uſufructu partem ipſi hæreditatis pleno iure tribui. Tertius, ſi filiofam. ea conditione ſeruus donetur, ut ſtatim liberum eſſe iubeat,*
c *quia nullus in eo uſusfructus patri tribuitur, c nec pater manumiſſionem impedire poteſt. Quartus, ſi patre detre-*
d *ctante filius hæreditatem adierit. d Quintus, ſi pater ſine cauſa tentauit diuortium, nihil iuris habet prorſus in bo-*
e *nis donatis filiofam. cui iniuriam fecit parato e diuortio.*
f *Sunt & alij plerique caſus, quos f Accurſ. & Ang. g congeſſere. Illud pro coronide addendum, in huiuſmodi caſibus licet rerum aduentitiarum vſusfructus patri non tribuatur, ei tamen earum rerum commoditatem quandam permitti h cum filio, vt Angelus commonet.*

ADDITIONES.

a In l. 1. C. de bon. mat.
b l. 2. ad S. C. Maced.
d l. fi. C. de inof. teſtam.
e De quibus per Dd. in §. actiones, inſ. de act. & ad hunc locum vide Azo. in Sum. C. de bon. quæ lib.
f l. depoſiti. 5. §. fi. l. ſed ſi damnum. 9. §. præterea. ff. de pec.
g d. l. depoſiti. §. fi. l. quam Tuberonis. 7. §. ſunt quidam. l. peculium. & ex eo. 44. & l. ſeq. ff. de pec.
h l. Caſtrenſe. 11. de caſtr. pecul.
i facit etiam. l. 1. C. de caſtr. pec. lib. 12.
K Dd. in l. fori. C. de aduen. diuer. iud. & l. cum oportet. §. C. de bono. quæ lib. Bar. in Rub. de pec.
l l. cum multa. 7. C. de bon. quæ lib.
m glo. & Bar. d. l. cum oportet. ad princ.
n d. l. cum oportet.
o arg. l. ſocium. qui in eo. 60. §. ſocius. pro ſocio.
p l. vlt. in fin. de inof. teſt.
q l. pater. 93. de acq. hær. & d. l. cum oportet. & l. quodcunque. de verb. obl. l. in fideicom. 3. §. cum Pollidius de vſur. l. ſed etſi plures. 10. §. in arrogato. de vulg.
r l. fin. C. de rei vend. Cantiunc. hic.
s l. in ſuis. 11. de lib. & poſth. l. fi. C. de pat. poteſtat. & dixi ſup. eod. tit.
t in d. l. cum oportet. C. de bon. quæ lib.
u l. profectitia. 5. de iure dotium.
x l. naturaliter. 12. §. nihil commune. de acq. poſſ. & l. 1. §. huius autem. vti poſſid. Vide Pan. in c. 1. de cauſa prop. & poſſ.
y §. 1. ſup. de pat. poteſt.
z Ibidem. & §. fœminæ. ſupr. de adoptio.
a In Nouel. 117. vt lic. ma. & aui. in princ.
b In Nouel. de hær. ab inteſt. §. ſi vero cum aſcendentibus.
c l. cum non ſolum. 8. §. vlt. C. de bon. quæ lib.
d d. l. cum non ſolum. §. ſiue è contrario.
e Auth. idem eſt in his. C. de bonor. quæ lib.
f Ibidem & hic.
g Ang. hic.
h l. plenum. 12. §. quamquam. l. filiof. 17. in fin. de vſu & habi.

---

§. Hoc quoque.

1 *Olim pater emancipans filium, lucrabatur tertiam aduentitiorum bonorum.*
2 *Hodie dimidiam partem vſusfructus retinet. & num. 5.*
3 *An pater aliquid habeat ex bonis poſt emancipationem filio aduenientibus.*
4 *Ampliatio huius §.*
6 *Dictio, liberi, etiam in vno verificatur: & in ſingulari etiam ea voce vtimur.*

a Hoc quoque a nobis diſpoſitum eſt, & in ea ſpecie, vbi parens emancipando liberos ſuos ex rebus quæ acquiſitionem effugiebant, ſibi tertiam partem retinere (ſi voluerat) licentiam b ex anterioribus conſtitutionibus habebat, quaſi precio quodammodo emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretur: & quod honoris ei ex emancipatione additum erat, quod ſui iuris effectus eſſet, hoc per rerum deminutionem decreſceret. c Ideoque ſtatuimus, d vt parens pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam non dominij rerum, ſed vſusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud e filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fruetur, pro tertia, dimidia potiturus.

a a Hoc quoque. *Supra a de filijsfam. dixit: nunc de emancipatis agit, qui egreſſi ſunt poteſtatem patriam: an & hi patribus acquirant. Innouat autem Imp. quadam circa formam acquirendi, quæ fiebat in emancipando filio.*
1 † *Nam olim pater, poſt quam emancipauerat filium, ex* Conſtantiniana lege, *tertiam partem bonorum filij (quæ tempore Conſtantini Imperatoris patri acquiri non ſolebant)*
b *in recompenſationem præſtitæ emancipationis b retinebat. Bona autem, quæ acquiſitionem effugiebant, non erant alia, quam quæ a matre, lineaue materna obuene-*
c *rant, ante factam emancipationem c filio.* † *Hodie vero*
2 *hoc innouatum eſt: quia pater hodie non tertiam partem, ſcilicet dominij rerum filij, ſed dimidiam partem vſusfructus rerum aduentitiarum, pro emancipationis præmio retinebit, ita vt mortuo patre vſusfructus rurſum conſolidetur cum proprietate filij: niſi pater huic beneficio ex-*
d *preſſim renunciarit. Nam ſi taceat, non nocet d ei.* † *De*
3 *his autem bonis, quæ poſt emancipationem filijs obueniunt, pater nihil habet, niſi in hæreditate matris, vel a genere materno ad filium delata. Tum enim ipſi patri virilis vſusfructus portio inter ſic emancipatos tribuitur: hoc eſt, ſi vnus ſit media; ſi duo, tertia: ſi tres, quarta vſusfructus*
4 *portio ipſi obueniat, quoniamque vixerit poſſidenda.* † *Porrò, quæ hic de filio dicuntur, eadem de nepote etiam ac pro-*
e *nepote intelligi e debent.*
f b Ex anterioribus conſtitut. *Nempe Conſtantini f Imperatoris.*
c Ideoque ſtatuimus. *Ius nouum à Iuſtiniano introductum.*
5 d Vt parens. † *Si tamen eius facto ac liberalitate filius eſt emancipatus. Nam ſi patriæ poteſtatis nexus ſine patris opera diſſoluatur, ſecus eſt, neque vſufruct. dimi-*
g *dia portio g aſſignabitur. atque ita præſens text. reſtringi debet.*
6 e Filium. † *In pleriſque exemplaribus liberum legitur, nempe, pro filio: quod ſuſtineri poteſt. Neque enim nouum eſt, aut incognitum, quandoque nos ſingulariter liberum pro filio dicere; licet dictio (liberi) in plurali etiam de*
h *vnico filio dicatur. Sic h Modeſtinus:* Non poteſt (*in-*
i *quit*) quis nolle ſuum liberum eſſe. *Vlpianus i quoque* Locupletior non eſt factus, qui liberum acquiſiuit. *Et*
K *Iuſtinianus K noſter,* Si quis ſuo teſtamento (*inquit*) maximam quidem portionem libero relinquat, minuſculam autem alij, vel alijs de ſtirpe ſua progenitis. *Adde,*
l *quod Valla l ſe eandem vocem apud Quintilianum ob-*
7 *ſeruaſſe ſcribit.* † *Cæterum Liberos in multitudinis nu-*

mero

mero etiam vnum filium filiamue veteres dixiſſe; docet
m *idem Gellius* m *ex Sempronij Aſellonis rerum geſtarum libris, vbi de Tiberio Gracco loquitur.* Orare, *inquit,* cœpit, vt ſe defenderet, liberoſque ſuos, eum quem virilis ſexus tum in eo tempore habebat, produci iuſſit, populoque commendauit propè flens. *Hinc* non eſſe ſine liberis *dicunt Iuriſconſulti eum, cui vel vnus filius vel vna filia eſt: liberorum enim nomen multitudinis nu-*
n *mero tantum* n *ponitur, ſicut pugillares & codicilli.*

ADDITIONES.

a §. præced.
b l. cum oportet. 6. §. cum autem. C. de bon. quæ lib.
c l. 1. C. de bon. mat. gl. hic, in verbo effugiebant.
d d. §. cum autem. & l. ſi. C. de emancip.
e l. ſi vina. 3. C. de bon. mater.
f d. §. cum autem.
g l. 1. & ibi gl. C. de bon. ma. Bart. Auth. idem eſt. C. de bon. quæ liber.
h l. ius agnationis. 34. de pac.
i l. nemo prędo. 26. de reg. iur.
K in l. ſi quis filium. 34. C. de inoſ. teſt.
l lib. Eleg. 3. c. 8.
m lib. 2. cap. 13.
n l. 148. ff. de verb. ſign.

§. Item vobis.

1 *Seruus domino acquirit, etiam inuito: & quæ ſit ratio. & num. 2.*
3 *Seruus ſine domini iuſſu hæreditatem non adit.*
4 *In hæreditatis aditione iuſſus domini præcedere debet, cum in bonorum poſſeſſione ſit aliud, & nu. 5.*
6 *Serui dominis dominium & poſſeſſionem acquirunt.*
7 *Serui an ex cauſa iniuſta acquirant dominis. & nu. 8.*

a Item vobis acquiritur, quod ſerui veſtri ex traditione nanciſcuntur: ſiue quid ſtipulentur, ſiue ex donatione vel legato vel ex qualibet alia cauſa acquirant. Hoc enim vobis & ignorantibus & inuitis obuenit. Ipſe enim ſeruus, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt. b Sed ſi hæres inſtitutus ſit, non aliàs niſi veſtro iuſſu, hæreditatem adire poteſt. Et ſi vobis iubentibus adierit, vobis hæreditas acquiritur, perinde ac ſi uos ipſi hæredes inſtituti eſſetis. Et conuenienter ſcilicet uobis legatum per eos acquiritur. c Non ſolum autem proprietas per eos quos in poteſtate habetis, uobis acquiritur, ſed etiam poſſeſſio. Cuiuſcunque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id uos poſſidere uidemini: Vnde etiam per eos uſucapio, uel longi temporis poſſeſſio uobis accedit.

a Item vobis. *De filiorumfam. acquiſitione audiuimus: nunc de ſeruorum ſubiungit, qui ſunt ſub poteſtate domi-*
1 *nica.* † *Serui ergo, quicquid acquirunt, id omne dominis acquirunt, non modo ſcientibus, aut ratum habentibus, ſed*
a *etiam ignorantibus atque* b *inuitis.* † *Hunc enim domini-*
2 *cæ poteſtatis effectum lex induxit.* b *quem dominus pro-*
b *hibere non poteſt: quia effectus & prouiſio legis per pri-*
c *uatam perſonam directo tolli aut impediri nequit.* c *Eſt*
d *autem ſumptus hic §. ex eodem* d *Caio.*
3 b. Sed ſi hæres. † *Limitatur id quod præmiſſum eſt, nempe ſeruum domino acquirere, etiam inuito: id enim procedit in acquiſitione inter viuos facta, ſecus eſt in his, quæ*
e *ſeruis in vltima voluntate obueniunt.* e † *Vnde ſeruus hæres ſcriptus, non aliter hæreditatem acquirit, quàm ſi*
f *iuſſu domini adeat: idque propterea,* f *ne is qui in aliena poteſtate eſt, inuitum obliget hæreditati eum in cuius eſt poteſtate, ne ære alieno obligetur. Debet ergo iuſſus domini procedere aditionem, ſpeciatimque fieri, nec ſubſequens ratihabitio ſufficeret: quæcunque tamen verba iuſ-*
g *ſui hæreditatis adeundæ reſpondentia ſufficere Vlpianus* g *ait.* Porrò *hunc herilem iuſſum adeundi, ſerui etiam vo-*
h *luntatem ſubſequi* h *neceſſe eſt: ob id certe, quia & ſeruus*
i *poteſt etiam iubente domino nolle* i *adire, ſaltem de facto. Iure enim non debent id facere ſerui, imo iudicis offi-*
K *cio compelli poſſunt,* K *vt adeant, vel per emancipationem in carcerem, vel per alia remedia, quæ videbuntur iu-*
l *dici idonea eſſe: præſertim ſi* l *domini contemplatione ſint*
5 *inſtituti.* † *Quamquam autem hæreditatis aditio niſi do-*
m *mini iuſſu præeunte,* m *non recte fit: in bonorum tamen poſſeſſionibus & fideicommiſſarijs hæreditatibus ſufficit*
n *quandocunque accedere domini voluntatem.* n *Sed quæ eſt diuerſi iuris ratio? Angelus, quia hæreditatis adi-*
o *tio (inquit) magis ſolemnis eſt, cum in ſolo animo* o *conſiſtat: bonorum autem poſſeſſio contra non acquiritur*
p *ſolo animo, ſed neceſſe eſt,* p *eam coram iudice agnoſcere, etiam hodierno iure. Similiter in fideicommiſſaria hæreditate, ſiue reſtitutione ex Trebelliano ſolus animus non ſufficit, ſed oportet reſtituentis factum interuenire. Non ergo mirum, maiorem requiri ſolemnitatem in hæreditate adeunda, quam in reliquis. Et licet varij varia dixerint, mihi tamen hæc Angeli ratio, præ cæteris placet: quam*
q *etiam Imo.* q *ſenſit.*
6 c Non ſolum. † *Extenſio eſt ad ſuperiora: non tantum enim rerum proprietas aut dominium per ſeruos acquiri-*
r *tur dominis, ſed etiam vera poſſeſſio:* r *veluti eius rei, quã ſeruus ex cauſa peculiari, aut aliàs iniuſta apprenderit. Nam ſi iniuſtè apprehenſa ſit poſſeſſio, domino non acqui-*
s *ritur:* s *licet nonnulli in dominio aliud eſſe velint, quaſi illud ex illicita quoque cauſa domino adijciatur. Rationem diuerſitatis adferunt, quia dominium iuris ſit, & igno-*
t *ranti* t *acquiratur: poſſeſſio vero magis facti, & ad volen-*
u *tem tantum* u *ſpectet.* † *Sed hæc diſtinctio mihi nunquam placuit. Nam quod ſeruus acquirat domino, prouenit ex tacita voluntate domini, quia videtur hoc ſeruo mandaſ-*
x *ſe.* x *Sed in dubio, dominus non præſumitur accommoda-*
y *re voluntatem ad illicita.* y *Ergo ſi quid ex cauſa illicita ſeruus acquirat, tanquam euacuata & ceſſante domini*
z *voluntate,* z *domino non acquiritur. Deinde quod ſeruus acquirat domino, ex ſola fictione legis prouenit, quæ ita*
a *ſtatuit,* a *vt perſona ſerui cenſeatur eadem cum perſona*
b *domini. At fictio iuris caſum iniquum nec producere,* b
c *nec fouere ſolet: eſt enim ius ars boni & æqui.* c *accedit, quod id ſolum poſſe dicimus, quod iure commodeque poſſu-*
d *mus.* d † *Ex prædictis concluderem,* ſeruũ domino ignoranti nunquam quærere, niſi iuſtè quærat, ſiue de poſſeſſione, ſiue de dominio loquamur. *Sed poſſeſſio mane-*
e *bit, cuius fuit, vel etiam nullius* e *erit: dominium autem penes eum remanebit, qui transferre quidem vel coactus voluit, ſed intercedente lege (quia ſcil. nec ipſi ſeruo, nec per hunc domino propter cauſæ iniuſtitiam quæſitum eſt)*
f *transferre non* f *potuit. Notanter autem dixi,* domino ignoranti, iniuſtè non quæri: *quia domino ſcienti ratumque*
g *habenti cuiuſcunque modi poſſeſſio accedere* g *poteſt.*

ADDITIONES.

a l. etiam inuitus eod. tit. & §. in poteſt. ſupr. qui ſunt ſui vel alien. iur.
b l. quodcunque. & l. ſi ſeruus ve tante. 61. de verb. obl.
c l. nemo poteſt. 55. de legat.
d l. acquiritur. 10. §. igitur. de acquir. rer. dom.
e Azo.

e Azo in ſumma C. per quas perſ. nobis acq.
f l. qui in alien. 6. de acq. hær.
g l. ſi quis mihi bona. 25. §. ſi quid ſi. de acq. hæred.
h d. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum, cum §. ſequ.
i l. cum proponas. 3. C. de hæred. inſt.
K L. 1. §i 1. ſi quis omiſſa cauſa teſta. Iaſ. poſt alios in d. §. iuſſum.
l Ang. hic.
m d. §. iuſſum.
n l. ſeruo inuito. 65. ad S. C. Trebellian.
o l. ſi auia. 6. C. de iure delib.
p l. vlt. C. qui admit. ad bon. poſ.
q In d. l. ſeruo inuito, & idem eſt de mente gl. in d. l. 1. C. de adm.
r l. quod ſeruus. 24. l. poſſeſſio quoque. 49. & ibi Bar. de acq. poſſ.
s d. l. quod ſeruus.
t l. cum pater. 77. §. ſurdo. de leg. 2. & ita etiam intelligunt hetiam ſimilis & l. ſi ſeruus vetante. 62. de verb. obl.
u Atque ita procedit d. l. quod ſeruus.
x L. 1. §. item acquirimus. de acq. poſſ.
y l. ſi procurat. 6. de cond. inde. l. cred. 60. §. vlt. mand.
z Fab. & Pet. de Bellapert. §. 1. ſup. de iis qui ſunt ſui vel alie. iur.
a l. ei vero qui. & §. poſt mortem inf. de inutilib. ſtip.
b l. 19. denique cum l. ſeq. ex quibus cauſis ma. Bart. l. quod meo 38. §. ſi furioſo. de acquir. poſ.
c l. 1. de iuſt. & iur.
d l. Nepos Proculo. de ver. ſig.
e d. §. ſi furioſo.
f l. ſi quis vi, 17. §. 1. de acq. poſ. l. cum quis. §. ſi debitorem. de ſolut. Bart. l. cum oporter. C. de bo quæ lib. Cautiunc. hic.
g gl. in verb. credit. in d. l. quod ſeruus. & ibi Franc. de Are.

§. De his autem.

1 *Seruus in quo quis vſumfructum habet, acquirit fructuario duabus ex cauſis. 2. 3.*

4 *Seruus fructuarius reſpectu fructuarij hæres inſtitutus, ei acquirit.*

5 *Et an in tali hæreditate adeundo iuſſus proprietarij ſit neceſſarius.*

6 *Seruus vſuarius an acquirat.*

a De his autem ſeruis in quibus tantummodo vſumfructum habetis, ita placuit: vt quicquid *b* ex re veſtra, *c* vel ex operis ſuis adquirunt, id vobis *d* adiiciatur: quod vero *e* extra eas cauſas conſecuti ſunt, id ad dominum proprietatis pertineat. *f* Itaque ſi is ſeruus hæres inſtitutus ſit, legatumve quid ei, aut donatum fuerit, non vſufructuario, ſed domino proprietatis acquiritur.

a De his autem. *Transſumptus eſt & hic §. ex eodem*
a *Caio.* a *Dixit autem ſupra de ſeruo, in quo plenum habetur dominium: quid in eo, qui in vſufructu tantum eſt, in*
1 *& per hunc acquiratur domino? † Et fructuario quidem duplici ex cauſa quæri ſolet, nempe ex re ſua, ſeruiq; opera,*
b *ideo quia & vſusfructus pars eſt* b *dominij: quod aliunde ſeruo obuenit, ad proprietatis dominum ſpectat. atque hæc eſt ſumma huius §. noſtri.*

2 *b* Ex re veſtra. † *Ex re autem fructuarij eſt, quando (verbi gratia) curam ei poſſeſſionum ſuarum fructuarius credidit, aut permiſit, vt pecunijs ſuis mutuandis præeſſet, diſpenſatorem que eum fecit: fieri enim potuit, vt ex diligentia circa rem familiarem, vel circa res ruſticas, vel in dando mutuum, extrinſecus aliquid lucri corradat: hoc dicitur ex re fructuarij, & illi acquiritur.*

3 *c* Vel ex operis ſuis. † *Vt quia ſeruus, in quo habebam vſumfructum, ſutor erat, aut pictor, & locaui eum, vt alijs operaretur, pactamque mercedem pro arte ſua acciperet: fieri poteſt, vt is ſupra pactam mercedem aliquid acceperit, & quod inde partum eſt, mihi fructuario accedit.*

c *d* Adiiciatur. *Id eſt, acquiratur iure* c *dominij.*

e Extra eas cauſas. *Aliunde, quam ex re domini, aut operis ſeruilibus.*

f Itaque ſi is. *Quod verum eſt; ſi hæres ſit inſtitutus, aut illi traditũ donatumve ſit aliquid ſimpliciter, vel reſpectu*
4 *proprietarij, quia id domino proprietatis adijcietur. † Cæterum ſi vſufructuarij contemplatione ſeruo relictum ſit*
d *quippiam, tunc fructuario acquiretur.* d *Et hoc in dubio*
e *præſumitur, ſi fructuarij ſeruus appelletur.* e *Quare ſeruus, fructuarij occaſione hæres ſcriptus, ipſi fructuario, nõ*
5 *domino proprietatis, hæreditatem acquiret. † Si tamen*
f *iuſſu proprietarij eam adierit, quod Bart.* f *omnino requiri voluit, quippe quod aditio hæreditatis in opera ſeruili*
g *non ſit.* g *Quod ſi proprietarius recuſet iubere, officio iu-*
h *dicis compellitur,* h *aditioneque facta vniuerſa huiuſmodi bona a proprietario repetet fructuarius condictione*
i *ſine cauſa.* i *Alij* K *tamen malunt, eo caſu fructuarium*
k *poſſe iubere, vt ſeruus adeat, ratione circuitus* l *euitandi:*
l *quod & mihi placet. Nam & liber homo, & ſeruus alie-*
m *nus, bona fide poſſeſſus hæreditatem adire poſſunt* m *iuſſu bonæ fidei poſſeſſoris. Idem ergo in ſeruo fructuario dicendum, quia quo ad acquirendum ex re eius, cui ſeruit, ſuiſque operis cum libero homine, ſeruoque alieno bona fide*
n *poſſeſſo, pari paſſu ambulat.* n *At quando inſtitutus eſt fructuarij contemplatione, vtique ex re ipſius domini, in cuius vſufructu eſt, acquirere cenſetur: ſicque proprieta-*
6 *rij iuſſus non eſt neceſſarius. † Quid autem de eo ſeruo, in quo vſum tantum quis habet? Et receptum eſt, eum vſuario ex re ipſius ſuiſq; operis ſaltem in re vſuarij præſtitis*
o *quærere: alijs autem eius operæ locari non* o *poſſunt.*

ADDITIONES.

a n d. l. acquiritur. §. iis autem.
b l. 4. de vſufru. & l. liber hom. 118. de verb. oblig.
c Fab. hic.
d l. ſi ſerui. 21. & l. quid donetur, de vſufru. l. 3. & 4. de operis ſer.
e l. pen. C. de iure delib.
f In d. l. ſi quis mihi bona. in princ. de acq. hæred.
g l. 45. aditio. ſi pluriores. de acq. hæred.
h Azo in Summa. C. per quas perſ. nob. acq.
i l. pen. & ibi gl. de ſtip. ſeru.
K Iaſ. late in d. l. ſi quis mihi bona.
l L. 35. dominus teſt. de cond. indeb.
m d. l. ad n. poſſ. ...
n l. qui bona fid. 23. de acq. rer. do. & §. idem placet. inf. eo.
o l. per ſeruum. 14. de vſu & habitat. gl. ſup. in pr. hoc tit.

§. Idem placet.

1 *Homo liber, & ſeruus alienus, bona fide poſſeſſus, quo ad acquirendum, ſeruo fructuario æquiparantur.*

2 *Bonæ fidei poſſeſſor ſeruum alienum vſucapit.*

3 *Vſufructuarius ſeruum fructuarium non vſucapit.*

a Idem placet & de eo qui a vobis bona fide poſſidetur, ſiue is liber ſit, ſiue alienus ſeruus. Quod enim placuit de vſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra duas illas cauſas acquiritur, id vel *b* ad ipſum pertinet, *c* vel ad dominum, ſi ſeruus eſt. *d* Sed bonæ fidei poſſeſſor cum vſuceperit ſeruum (quia eo modo dominus fit) ex omnibus cauſis per eum ſibi acquirere poteſt. *e* Fructuarius vero vſucapere non poteſt: primum, quia non poſſidet, ſed habet ius utendi fruendi: deinde, quia *f* ſcit ſeruum alienum eſſe. Non ſolum autem proprietas per eos ſeruos, in quib. uſumfructum habetis, uel quos bona fide poſſidetis, aut per liberam perſonam, quæ bona fide uobis ſeruit, uobis acquiritur, ſed etiam poſſeſſio. Loquimur autem g in utriuſq; perſona ſecundum diſtinctionem, quam proxime expoſuimus: id eſt, ſi quam poſſeſſionem ex re ueſtra, uel ex ſuis operis adepti fuerint.

a Idem

a a Idem placet. *Et hic locus ex Caio ſumptus* a *eſt: † &*
1 *in ſumma continet, quod ſeruus alienus, vel liber homo,*
bona fide poßeßus, acquirat ad ſimilitudinem fructuarij
ſerui, tam dominium quam poßeßionem bonæ fidei poſſeſ-
b *ſori* b *in duobus caſibus, ſcilicet ex opera ſua ſeruili, & ex*
re bonæ fidei poßeſſori: atque in hoc inuicem conueniunt.
b Ad ipſum. *Liberum hominem bona fide poſſeſſum*
c Si liber eſt. *Quia lex ipſi hoc reſeruat in illud tempus,*
cum fortunam ſuam is agnouerit.
2 d Sed bonæ fidei poſſeſſor. *† Hinc diſce, bonæ fidei poſſeſ-*
ſorem, poſſe ſeruum alienum vſucapere, eoq; vſucapto, ex
c *omnib. cauſis* c *per ipſum poſſidenti acquiri, vt qui nunc*
d *per vſucapionem dominus effectus ſit.* d
e Fructuarius. *Id eſt, is qui ſerui vſumfructum habet,*
nunquam talem ſeruum vſucapere poteſt: tum quia ipſum
e *non poſſidet* e *ſaltem ciuiliter & efficaciter, ſed naturali-*
ter tantum, & naturalis poſſeſſio per ſe non eſt ſufficiens ad
f *vſucapionem:* f *cum quia ſcit ſeruum alienum eſſe, nem-*
pe proprietarij, & ſic non poteſt dicere, ſe ignoranter rem
alienam vſucapere, ac conſequenter in eo deficit bona fi-
g *des, quæ in vſucapione principaliter exigitur.* g
f Quia ſcit. *Et ſic eſt in mala fide.*
g In vtriuſque perſona. *Et ſerui alieni, & liberi homi-*
nis pro ſeruo bona fide poſſeſſi.

ADDITIONES.

a In d.l. acquiritur §. idem placet.
b d.§. idem placet. & l. liber homo. 54. eo. tit.
c d.l. acquiritur §. bonæ fidei.
d l. traditionibus 20. C. de pact. Dd. in l. 1. C. de ſer. fu.
e d.l. acq. §. fi. & l. 1. §. per eum. de acq. poſſ.
f l. naturaliter. 12. de acq. poſſ.
g l. vnic. C. de vſur. transfor.

§. Ex his itaque.

1 *Natura oppoſitorum eſt, vt ſe inuicem tollant.*
2 *Per prorſus extraneam perſonam non acquiritur.*
3 *Procurator acquirit etiam ignoranti: & quando id procedat.* 4.
5 *Obligatio perſonalis, non niſi facta ceſſione, per procuratorem quaritur.*

a Ex his itaq; apparet, per liberos homines, quos neq;
veſtro iuri ſubiectos habetis, neque bona fide poſſide-
tis: item per alienos ſeruos, in quib. neq; vſumfructum
habetis, neq; poſſeſſionem iuſtam, nulla vobis ex cauſa
acquiri poſſe. Et hoc eſt quod dicitur, b per extraneam
perſonam nihil acquiri poſſe: excepto eo, quod per li-
beram perſonam (veluti per procuratorem) placet non
ſolum ſcientib. ſed & ignorantib. vobis acquiri poſſeſ-
ſionem, ſecundum diui Seueri conſtitutionem: & per
hanc poſſeſſionem etiam dominium, ſi dominus fuerit
qui tradidit: vel vſucapionem, aut longi temporis præ-
ſcriptionem, ſi dominus non ſit.

a Ex his itaq; *Argumentatur per locū à contrarijs. Nam*
ſi per eas tantum perſonas hic enumeratas acquiſitur do-
minium, & poſſeſſio, ſequitur nobis per alias non acquiri,
1 *quia priori conceſſo, alterum negari neceſſe eſt.* a *† Natura*
enim oppoſitorum eſt, vt ſe inuicem tollant, non vt ponant.
Hinc q; dicere ſolemus. Contrariorum contrariam iuris
diſpoſitionem eſſe: maxime ſi contraria inuicem ratione
a *nitantur:* a *alioqui ſi eadem vtriuſque eſt ratio, tunc con-*
trariorum (vt vulgo dicitur) eadem eſt diſciplina.
2 b Per extraneam. *† Et hoc pro regula traditur, per ex-*
traneam perſonam non acquiri. Adiecit tamen Impe-
3 *rator exceptionem in procuratore.* a *† Is enim tametſi ſit*
mihi

perſona extranea, per ipſum tamen acquiritur dominium
b *& poſſeſſio etiam dominis ignorantib.* b *etiamſi generale*
c *mandatum habeat:* c *vt Bart. cenſuit. † Quod tamen pro-*
4 *cedit, ſi tradens dominus ſit, dominijq; transferendi* d *ani-*
d *mum habeat. Tum enim poſſeſſione nobis acquiſita tacite*
ſequitur dominium. Quod ſi non fuerit, acquirit quidem
dominus poſſeſſionem per procuratorem etiam inſcius:
priuſquam tamen ſciat, quod ab eo geſtum eſt, vſucapien-
di facultatem non habet, ſed cum primis interueniente
e *ſcientia incipit vſucapere.* e *Hoc ideo tam varie, quia in*
vſucapione bona fides exigitur: ignorans autem, nec bo-
num nec malam fidem habet. At in poſſeſſione non refert,
f *iuſtè* f *quis, an iniuſtè poſſideat. † Et hæc quidem in do-*
5 *minij & poſſeſſionis acquiſitione procedunt: obligatione*
tamen, ſiue actio perſonalis, non niſi facta ceſſione per pro-
g *curatorem acquiritur:* g *qua de re infra ſuo loco.*

ADDITIONES.

a l. ſuis quæſtionis. 24. de acq. hæred.
b l. 1. §. per procuratorem. & l. poſ. 49. §. etſi poſſeſſio. de acq. poſ. & l. 1. C. eo. tit. & l. 1. C. per quas perſo. no. acq.
c In l. 13. qui mihi donatum de donationib. licet glo. in c. ſi tibi abſenti. de præb. in 6. contrarium ſenſerit.
d d.l. qui mihi donatum. ad fi. & l. vlt. C. ſi quis alt. vel ſibi.
e d.l. 1. C. de acq. poſſ.
f l. 3. §. ex contrario. de acq. po.
g l. 1. C. per quas perſ. nob. acq. d.l. poſ. §. etſi poſſeſſio. de acqui. poſſ.

§. Hactenus.

1 *Continuatio ad ſubſequentes titulos.*
2 *Quibus modis nobis acquiratur per vniuerſitatem.*
3 *Hæres & bonorum poſſeſſor differunt.*
4 *Hæreditas vel ex teſtamento, vel ab inteſtato defertur, tam de iure ciuili, quam prætoria.* 5.

a Hactenus tantiſper admonuiſſe ſufficiat, quemadmo-
dum ſingulæ res nobis acquirantur. nam legatorum
ius, quo & ipſæ ſingulæ nobis acquiruntur, item fidei-
commiſſorum, ubi ſingulæ res nobis relinquuntur b op-
portunius inferiori loco referemus. Videamus itaque
nunc, quib. modis c per uniuerſitatem res nobis acqui-
rantur. d Si cui ergo hæredes facti ſitis, ſiue cuius bono-
rum poſſeſſionem petieritis, uel ſi quem arrogaueritis,
uel ſi cuius bona libertatum conſeruandarū cauſa uo-
bis addicta fuerint, eius res omnes ad uos tranſeunt. Ac
prius de hæreditatib. diſpiciamus, e quarum duplex
conditio eſt, nam uel ex teſtamento, uel ab inteſtato ad
uos pertinent. Et prius eſt, ut de his diſpiciamus, f quæ
ex teſtamento nobis obueniunt, qua in re neceſſarium
eſt initium de ordinandis teſtamentis exponere.
1 a Hactenus. *† Hic §. quandam veluti continet ad ſe-*
quentem teſtamentorum ſiue ſucceſſionum materiam. In
eo enim Imperator per tranſitionem quandam ad ſecun-
dum diuiſionis membrum ſupra in principio lib. 2. poſi-
2 *tum deſcendit, quatenus ſ. nobis res per vniuerſitatem, &*
a *ſic non vna res ſigillatim, ſed multa ſimul acquirantur.*
b *† Cuius acquiſitionis modi hic plures recenſentur, puta*
c hæreditas, a agnitio bonorum b poſſeſſionis, arroga-
d tio, c aſſignatio bonorum d libertatum conſeruan-
e darum cauſa. *Quibus licebit &* bonorum publicatio-
f nem, e & ingreſſum religionis f adijcere.
b Opportunius. *Quia illiuſmodi ſunt pars quædam vlti-*
marum voluntatum.
c Per uniuerſitat. *Scilicet de iure ciuili: nam à titulo de*
uſucapionib. in hunc uſque locum tractatum eſt quomo-
do rerum dominia nobis acquirantur iure ciuili. Et ſucceſ-
ſio, quæ nobis rerum uniuerſitatem tribuit, potiſſimum iu-
re ciuili nititur.

d Si cui ergo. *Omnis ſucceſſio vel ciuilis eſt, uel prætoria, ſiue honoraria: illa hæreditas, hæc bonorum poſſeſſio di-*
3 *citur. † Hæredes ergo ſunt, qui ciuili ſuccedunt: bonorum poſſeſſores autem, qui iure Prætorio.*
4 e Quarum duplex. † *Hæreditas enim bifariam defertur, vel ex teſtamento, quæ teſtamentaria, vel ab inteſta-*
g *to, g quæ propriè legitima dicitur, quoniam eam lex ipſa*
5 *abſque facto hominis defert. † Sic & bonorum poſſeſſio duplici iure competit, primo ex teſtamenta ſcriptis ſcilicet hæredibus ſecundum teſtamentum deinde ab inteſtato, &*
h *hæc habet quatuor capita:* h Vnde liberi, vnde agnati, vn-
i de cognati, & vnde vir & vxor. *Id quod* i *ſuis locis locupletius diſcutiemus.*

f Quæ ex teſtamento. *Ea enim prior, potiorque eſt: cum non admittatur ab inteſtato ſucceſſio, quamdiu teſtamentariæ ſpes eſt.*

ADDITIONES.

a Inſ. de hæred. inſtit.
b inſ. de bon. poſſ.
c inſ. de acq. per arr.
d inſ. de eo cui liber cau.
e l. actione. 6. §. publicatione. pro ſocio.
f l. generali. 13. & Auth. ingreſſi. C. de ſacroſ. eccl.
g l. lege obuenire 130. de verb. ſignif.
h Iaſ. in l. qui ſe patris. C. vnde liberi.
i inſ. lib. 3. Inſtit. tit. de bon. poſſ.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS. Tit. X.

1 *Teſtamentum an rectè à Iuſtiniano teſtatio mentis dicatur.*
2 *Alciati de hoc opinio: Item Viglij Zuichemi, & Theophili. num. 3. 4.*
5 *Teſtamenti definitio.*
6 *In teſtamentis primo videndum, an quis teſtari potuerit: deinde, an ſecundum ius teſtatus ſit.*
7 *Iuſta ſententia quomodo in definitione teſtamenti accipiatur, & num. 9. 12.*
8 *Perfectio conſideratur per ſe, non alterius reſpectu.*
10 *Differentia inter teſtamentum & codicillos.*
11 *In codicillis hodie quinque teſtes requiruntur.*

Teſtamentum ex eo appellatur, quod teſtatio mentio ſit.

Imperator explicaturus duas, ex teſtamento ſcilicet & ab inteſtato ſucceſſionis ſpecies, à teſtamẽta, vel uei firmio-
a *re a exorditur.* b † Teſtamentum *autem eo appellatur, q*
b *teſtatio mentis ſit: quam etymologiam Valla* c *ex Auli*
1 *Gellij* d *auctoritate taxat: alioqui & ornamentum, ueſti-*
d *mentum, calceamentum, idque genus ſimilia à mente de-*
2 *ducerentur. † Alciatus* e *hanc notam excuſat, quòd non*
e *etymologiam Iuſtinianus adducat, ſed alluſionem, quæ non ad vocis originem, ſed ſoni tantum ſimilitudinem refertur.*
3 *† Viglius* f *putat, teſtamentum a ſola teſtatione, vti dona-*
f *tio* g *à dono venire, & quòd additur, teſtamentum a men-*
g *tis teſtatione, & donationem a doni datione, maioris declarationis cauſa hoc dictum fuiſſe. Sanè iuris inter-*
h *pretes* h *penè omnes alluſionem & etymologiam pro eo-*
3 *dem ponunt. † Theophilus* i *vero exiſtimat, teſtamenti vo culam, à teſtatione & mente, emphaſis cauſa, compoſitam eſſe, cum illud maior ſit mentis noſtræ ſignificatio, quam*
K *vlla alia teſtatio,* k *quæ emphaſis, in velamento, calceamento, veſtimento non apparet, & ideo primitiua ſunt nomina. Old. in Lexico iur.* Teſtamentum *dictum vult, quaſi teſtationem manentem. Porrò quia de teſtamentis futura*
5 *eſt diſputatio, teſtamenti definitionem inquiramus. † De-*
l *finitur autem ab Vlpiano* l *in hunc modum:* Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. Sententia *in definitione genus eſt, quia omnem cuiuſcunque rei deliberatæ voluntatem continet. Apponitur ergo,* voluntatis noſtræ, *vt excludantur ſerui, filijfamilias, impuberes, furioſi, prodigi, & id genus ſimiles: quia hi non habent liberum arbitrium propriæ voluntatis, quare illorum ſententia pro te-*
m *ſtamento non habetur.* m *Et hæc differentia propriè circumſtantiam perſonarum reſpicit, nempe quibus teſtamen*
6 *ta facere liceat, uel non licet. † In primis enim conſideran*
n *dum* n *eſt, an is qui fecit teſtamentum, habuerit teſtamen ti factionem. Quod ſi potuit teſtari, inueſtigandum eſt,*
7 *an ſecundum iuris diſpoſitionem teſtatus ſit. † Sequitur*
o *in definitione,* iuſta ſententia: *quod Bart.* o *ad ſuſtinen-*
p *dam definitionem exponit pro* p *perfecta: non eſt autem perfecta, niſi hæres inſtituatur, in quem actiones tranſeant, quique defuncti perſonam repræſentet.* q *Et ſic ſub hac vocula* (iuſta) *ſatis & hæredis inſtitutionem includi cenſet, adeo quod Accurſij ſuppletione ad prædictam Vlpiani*
r *definitionem non ſit opus Caſtrenſis* r *ait, hoc difficultatẽ non extricare: adhuc enim poſſe hanc definitionem legatis & fideicommiſſis conuenire, cum in ſuo genere perfectæ ſententiæ ſint, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. Perfectum eſt enim vnumquodq; ſecundum ſuum genus. Nec impedit, quod iuſta & perfecta ſententia codicillorum dici non poteſt, relatione ſcilicet teſtamentariæ*
8 *perfectionis: † quoniam perfectionem non alterius reſpectu, ſed per ſe, conſideremus. Et ſic videtur quod Accurſiana ſubaudito* (cum hæredis inſtitutione) *ſit neceſſaria. Sed durum fuerit, Vlpianum teſtamenti definitionẽ ignoraſſe.*
9 *† Quare Viglius* s iuſtam ſententiam *exponit, pro*
s *ſolemni,* t *& quæ iuxta legum præſcriptum ordinata ſit.*
t *Nam ſi teſtamentum non iure factum dicitur, vbi iuris ſolemnia deſunt: ſatis patet à contrario ſenſu, teſtamentũ iure factum ac iuſtum appellari, per quàm ſolemnem ac*
u *iuſtam morientis voluntatem.* u *† Codicilli autem non*
10 *continent iuſtam, ideſt, ſolemnem ſententiam, quia in illis*
x *nulla eſt ſolemnitatis* x *ordinatio: cum etiam in eis mu-*
y *lieres poſſint eſſe teſtes: quod in teſtamenta non eſt.* y
11 *† Et quamuis hodie requirantur in Codicillis quinque* z
z *teſtes: olim tamen ſecus erat. Neque etiam tales eſſe debent iſti, quales in ſolemnibus & iuſtis actibus requiruntur, ideſt, quod ſint ciues Romani, puberes, maſculi, cũ alijs*
12 *qualitatibus antiquis. † Alij tamen* a *iuſtam ſententiã*
a *exponunt pro vera, ac omnibus modis abſoluta, ita vt vbi-*
b *que ſtare poſſit: vt iuſta* b *lex, iuſtus* c *error, iuſta æſtima-*
c *tio.* d *Tandem annexum eſt in definitione,* de eo, quod
d quis poſt mortem, &c. *vt reliquæ diſpoſitiones, quæ inter viuos fiunt, excluderentur. Et hæc de teſtamenti definitione ſufficiant.*

ADDITIONES.

a l. quamdiu. 89. de reg. iur.
b l. fina. de fide inſtrum.
c lib. 6. Eleg. c. 36.
d lib. 6. c. 12.
e lib. 4. de verb. ſignif. item in l. taberq. 183. de verb. ſignif.
f Hic.
g l. ſenatus. 35. §. donatio. de mor. cau. don.
h Glo. & Ioan. de Imol. in rub. de acq. poſſ. Bal. in l. conuenticula. 15. C. de epiſc. & cler. l. 2. §. appellata. ſi cert. pet.
i Hic in Græcis Inſtit.
K l. 1. de teſtam.
l In d. l. 1.
m inſ. tot. tit. quibus non eſt permiſ. fac. teſtam. l. qui in poteſtate 6. de teſt.

 n l. ſi quæ-

n l.ſi quæramus 4.de teſt.
o in d.l.1.
p Probatur hæc expoſitio in l. cum filio. 50.§. fi. cum ibi not. de leg.3.
q §.1.in Nouel.de iure a mo.præſtit.
r In d.l.1.
s Hic.
t Arg.l.1.de iniuſt.rup.teſt.
u Alc.in l.130.lege obuenire.de verb.ſign. Idem Paradox. lib.4. cap.7.
x §.fi.inf.de codicill.
y §.teſtes.inf.eod.
z l.fi.C.de codicil.
a Loriot.in apic.iur.de teſt.ordn.Axio.2.
b l.quia actio.11.de præſcr.verb.
c l.per eum.50.de acq.poſſ.
d l.ſi cui fundus 54.de leg.2.

---

§.Sed vt nihil.

1 *Tria teſtamentorum genera apud veteres.*
2 *Teſtamentum Calatis comitijs.*
3 *Comitia à conſilio quomodo differant.*
4 *Conſilium ex quibus perſonis olim conſtabat.*
5 *Comitiorum genera olim fuiſſe varia.*
6 *Teſtamentum procinctum: & qui dicantur procincti.*
7 *Teſtamentum per æs & libram quam habuerit ſolemnitatem.*
8 *Libripens vnde dictus.*
9 *Fabri error.*
10 *Emancipatio quamcunque imaginariam venditionem ſignificat.*

Sed ut nihil antiquitatis penitus ignoretur: ſciendũ eſt, *a* olim quidem duo genera teſtamentorum *in* uſu fuiſſe: quorum altero in pace & ocio utebantur, quod *b* Calatis comitijs appellabant: altero cum in prælium exituri eſſent, *c* quod procinctum dicebatur. Acceſſit deinde tertium genus teſtamẽtorum, quod dicebatur *d* per æs & libram: ſcilicet quod per emancipationem, id eſt, imaginariam quandam uenditionem agebatur, quinque teſtibus, & libripende, ciuibus Romanis puberibus præſentibus, & eo, qui familiæ emptor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera teſtamentorum ex ueteribus temporibus in deſuetudinem abierunt. quòd uero per æs & libram fiebat, licet diutius permanſerit, attamen partim & hoc in uſu eſſe deſijt.

1 *a* Olim quidem. † *Tria teſtamentorum genera hoc §. recenſentur, quæ apud veteres in vſu fuere. Horum etiam*
a *meminit A.Gellius,* a *hiſce verbis.* Tria genera teſtamentorum fuiſſe accepimus: Vnum, quod Calatis comitijs in concione populi fieret, alterum in procinctu, cum viri ad prælium faciendum uocabantur, tertium per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhiberetur.
2 *b* Calatis comitijs. † *Ideſt, vocatis comitijs, ſeu conuocato per cornicinem populo, ut teſtator eo præſente, ac*
b *quaſi teſte, vltimam ſuam declararet* b *voluntatem: idq; tempore pacis, bis tantum in anno fiebat. Dicebantur autem* Comitia calata, *a Græco verbo* καχῶ, *quod eſt voco:*
3 comitia *a coeundo, congregatio, conuentus populi.* † *Differunt tamen comitia a conſilio, quia dum comitia calabantur, totus populus per cornicem adeſſe iubebatur. Conſilium vero eſt, cum a magiſtratibus iudicij cauſa populus*
c *congregatur.* c † *Conſtabat autem conſilium Romæ ex*
4 *Senatoribus & equitibus: in prouincijs ex aſſeſſoribus*
d d *quos nunc* Conſiliarios *dicimus. Vnde crebra mentio*
e *in legibus.* e Manumiſſiones apud conſilium. † Comi-
5 tiorum *autem genera fuiſſe varia Gell.lib. 15.cap.27. & Alex.ab Alex.in lib.Genial.dier. Itemq; Varro de Ling. Lat. ſcribunt: ad quos Tyronem iuris remitto.*
6 *c* Quod procinctum. † *Ideo ſic appellatum, quia* Procincti *dicuntur milites, quaſi præcincti & expediti.* Pro-
f cinctus *enim dicitur, qui ad confligendum paratus* f *eſt. Fiebat autem* Teſtamentum procinctum *in ipſa militiæ expeditione, dum præcincti iam erant, & expediti ad bellum, cuius dubium ſciebant aleam: quod ueteres in uelendo procinctu nominabant, ut apud Cicero. lib. 1. de Nat. deor. & de Orat. itemque apud Gell. li. 15. c. 25. videre eſt. Id ergo militiæ tantum fiebat tempore, cum viri apud prælium faciendum in aciem vocabantur, auctore Gell. li. 15. c. 27. Plutarchus autem in Coriolani vita rem ſic explicat.* Eo tempore, *inquit,* mos erat Romanis prælium inituris, ſcutaque ſumpturis, togam præcingere, ſimulque teſtamenta ſine ſcripto facere, hæredemque tribus aut quatuor audientibus nuncupare.
7 Per æs & libram. † *Theophilus hoc teſtamenti genus ideo inuentum fuiſſe ſcribit, quia eueniebat, vt nonnulli ſubitaneo morbo correpti inteſtati morerentur. Neq; enim calatis comitijs teſtabantur, quia nondum inſtaret tempus: quoniam (vt ſupra dixi) bis tantum in anno teſtari licebat, neque item in procinctu, quia bellum non eſſet. Ob id hæc tertia teſtamenti ſpecies addita eſt,* quod per æs, & libram *dicebatur, poteratque fieri omni tempore, per fa-*
g *miliæ,* g *Ideſt, hæreditatis emancipationem, hoc eſt, imaginariam venditionem. Fiebat autem hæc imaginaria*
8 *venditio, hunc in modum. Quinque aderant teſtes,* † & libripens *(ſic à libra, & pendendo, ſiue pōderando dictus, quaſi ponderator: magis enim ponderare, quàm dinumerare pecuniam ſolebant veteres) ciues Romani & puberes: atque his præſentibus is, qui ſucceſſor defuncti erat futurus, patrimonium morituri emebat, hiſce ſolemnibus verbis:* Hanc ego familiam, quæ mihi empta eſt hoc ære, æneaque libra, iure Quiritium, meam eſſe aio. *Deinde ære percutiens libram, id as dabat ei, a quo hæreditatem expectabat* (Anteſtatus *dicebatur) velut loco precij. Sic quoque & ſeruorum & liberorum emancipationes fiebãt:*
h *vt alibi* h *annotauimus. Porrò venditor emptori nihil tradebat, ſed hæredem eum tali modo conſtituebat, vt ſcilicet poſt mortem venditoris poſſet iure hæreditatem adi-*
9 *re.* † *Interim memineris, falſum eſſe, quod Fab. putat, in hoc teſtamenti genere filiorum emancipationem interueniſſe. Nam ſi hic quoque de liberorum emancipatione actum fuiſſet, non omnibus conceſſa fuiſſet teſtandi facultas. Pleriq; enim non habent liberos: mulieres uerò etſi*
i *habent, tamen eos non habent in* i *poteſtate. Deceptus autem hac ratione Faber fuit, quod emancipationem, ſo-*
10 *lum ad liberos referri credidit,* † *cum ſignificet quamcun-*
k *que imaginariam* k *uenditionem.*

ADDITIONES.

a lib.15.cap.27.
b Theoph.hic.
c Vide Theoph.ſup.in §.eadem lege.quib.manu.; licet vel non.
d ff.de off.aſſeſſ.
e ff.& C.de vindic.liber.toll.
f l.1.de bonor.poſſeſſ.ex teſta.milit.
g l.pronunciatio.195.§.familiæ.de verb.ſignif.
h In §.præterea ſup.quib.mod.ius pat.pot.ſo.
i §.fœminæ.ſup.de adopt.
k Bub.in prior.annot.Pand.& Viglius hic.

§.Sed prædicta.

1 *Media iuriſprudentia quæ.*
2 *Prætorium teſtamentum quando in vſu fuerit.*

Sed prędicta quidem nomina teſtamentorum, ad ius ciuile referebantur. *a* Poſtea verò ex edicto Prætoris

forma

forma alia faciendorum teſtamētorum introducta eſt. Iure enim honorario nulla mancipatio deſiderabatur: ſed ſeptem teſtium ſigna ſufficiebant, cum iure ciuili ſigna teſtium non eſſent neceſſaria.

Poſtea verò. *Tribus teſtamentis ciuilibus ſupradictis*
1 *ſucceſſit teſtamentum Prætorium:† de media (inquit Ac-*
a *cur. a) iuriſprudentia, quod de eo iure intellexiſſe videtur,*
quodcunque fuit, quod poſt legem 12. tab. & ante Prin-
b *cipum cōſtitutiones fuit editum.* b *† Prætorium enim hoc*
2 *teſtamentum, cuius hic fit mentio, fuit in vſu ante Princi-*
pum conſtitutiones, ſub quorum imperio auctoritas Præ-
c *toria concidere cœpit. Cicero* c *ſæpe* obſignatorum, *id eſt,*
notariorum meminit, & Prætorio tunc iure vſos Romanos
d *appareat in teſtamentis. Quo & illud Horatij* d *pertinet:*
Imprimat his cura Mecœnas, ſigna tabellis.

ADDITIONES.

a In gl. verbi poſtea.
b Arg. §. cæter. inf. de leg. ag. ſuc. Vig. hic.
c Vt in Oratio. pro A. Cluent. cum alijs locis.
d In Sermonibus.

§. Sed cum paulatim.

1 *Teſtamentum ſcriptum & nuncupatiuum quomodo differant.*
2 *In teſtamento debent omnia vno contextu fieri: fallit, vt num. 3.*
4 *Septem teſtes rogato adeſſe debent in teſtamento.*
5 *Septenarius numerus teſtium eſt de ſubſtantia teſtamenti: teſtes vero ad formam pertinent.*
6 *Non eſſe idem, pertinere aliquid ad ſubſtantiam, vel ad formam & ſolemnitatem rei.*
7 *Forma duplex, ſubſtantialis & accidentalis.*
8 *Teſtes in dubio non præſumuntur rogati eſſe.*
9 *Subſcriptio teſtium neceſſaria in teſtamento ſolemni.*
10 *Item ſubſignatio eorundem*
11 *Requiritur in teſtamento ſcripto, vt nomen hæredis exprimatur a teſtatore.*
12 *Hodie nomen hæredis celari poteſt.*
13 *Teſtes quales eſſe debeant.*
14 *Teſtes debent in præſentia & conſpectu teſtatoris eſſe.*
15 *Deficiente vno requiſito, teſtamentum corruit. fallit in teſtamento inter liberos.*

Sed cum paulatim tam ex vſu hominum, quàm ex
conſtitutionum emendationibus cœpit in vnam con-
ſonantiam ius ciuile & prætorium iungi: conſtitutum
eſt, vt *a* vno eodemque tempore (quod ius ciuile *b* quo-
dammodo exigebat) *c* ſeptem teſtibus *d* adhibitis, *e*
& ſubſcriptione teſtium (quod ex conſtitutionibus
inuentum eſt, & ex edicto Prætoris) *f* ſignacula teſta-
mentis imponerentur: ita vt hoc ius *g* tripartitum eſ-
ſe videatur: vt teſtes quidem & eorum præſentia vno *h*
contextu teſtamenti celebrandi gratia, à iure ciuili de-
ſcendant, ſubſcriptiones autem teſtatoris & teſtium,
ex ſacrarum conſtitutionum obſeruatione adhibean-
tur: ſignacula autem, & teſtium numerus, ex edicto
prætoris. *i* Sed his omnibus a noſtra conſtitutione pro-
pter teſtamentorum ſinceritatem, vt nulla fraus adhi-
beatur, hoc additum eſt: vt per manus teſtatoris vel te-
ſtium, nomen hæredis exprimatur, & omnia ſecundum
illius conſtitutionis tenorem procedant.

Hactenus. *de quatuor teſtamentum generibus Imp. di-*
xit, quæ omnia in deſuetudinem abiere: hoc §. quintum ge-
nus attexit, videlicet teſtamentum ſcriptum, *ſine* ſolem-
a ne, *quod etiamnum in vſu, licet, rariori, ob multa a ſolem-*
nia, quæ in eo requiruntur. Frequentius enim homines
teſtamento, nuncupatiua, id eſt, non ſcripto, hodie vtun-
b *tur, de quo Imperator infra* b *quoque ſubijciet. † Eſt au-*
tem teſtamentum ſcriptum, *quando teſtator (obſeruatis*
debitis ſolemnitatibus iuris) vltimam voluntatis ſuæ di-
ſpoſitionem in ſcripturam primum redigit, teſtibusque
deinde offert corroborandam. Nuncupatiuum *verò eſt,*
cum ſine ſcriptura voluntatem ſuam teſtator coram ſe-
ptem teſtibus nuncupat & declarat, ſiue illa voluntas re-
digatur poſtea in ſcripturam, ſiue non. In teſtamento ſcri-
pto teſtator celat ſuam voluntatem teſtes: in nuncupatiuo
reuelat: atque hæc eſt potiſſima inter vtrumque differen-
tia. Quæ autem ſint teſtamenti ſolemnitates, hic §. & a-
liquot ſequentes declarant.
2 *a* Vno eodemque tempore. *† Hoc eſt primum requiſitum*
teſtamenti ſcripti quod eodem tempore, vnoque contextu
actionis omnia fiant, id eſt, nullo alieno, ſiue extraneo actu
c *interueniente.* c *† Niſi tamen acciderit, vt teſtatoris mo-*
ribundi conditio ſimul omnia interpani nō patiatur. Nam
ſi quis fortè actus ob naturæ neceſſitatem interuenerit, non
d *ideo vitiabitur teſtamentum.* d
b Quodammodo. *Ius enim ciuile in teſtamento, quod*
per æs & libram *fiebat, videtur ſeptem teſtes exigere.*
Nam ſi Libripendem, & Anteſtatum *connumeres, ſepte-*
e *narius explebitur numerus.* e
4 *c* Septem teſtibus. *† Secunda, in teſtamento neceſſaria*
eſt præſentia ſeptem teſtium: & quidem rogati hi adeſſe
f *debent, non fortuito,* f *quod in teſtamentis ſpeciale eſt.*
g *Quoniam regulariter ad* g *fidem rei geſtæ faciendam etiā*
5 *non rogatus teſtis ſufficit. † Et hunc ſeptem teſtium nu-*
h *merum Doctores* h *communiter aſſerunt pertinere ad ſub-*
ſtantiam teſtamenti, adeo, quod eo ceſſante teſtamentum
i *non ſubſiſtat. Oldr.* i *tamen ridiculum id putas, cum vo-*
luntas hominis ſuprema ſecundum naturale ius conſtans
ſit ſubſtantia teſtamenti. Teſtes vero ad formam tan-
tum, & ſolemnitatem pertineat probandi, ac relinquatur
k *locus inſidijs, quæ varijs modis incidere* k *poſſent: quod*
l *& Alciatus* l *animaduertit. † Interim ſcias, non eſſe*
6 *idem,* m *pertinere aliquid ad ſubſtantiam, vel ad formā*
m *& ſolemnitatem rei.* Subſtantia *enim vniuſcuiuſque*
ſimplex eſſentia eſt, velut fundamentum per ſe ſubſtans.
7 *†* Forma *verò & ſolemnitas duplicem recipit differentiā:*
alteram ſubſtantialem, ſine qua illa ipſa ſubſtantia non
cenſetur in iure aliquid eſſe: alteram vero accidentalem,
quæ non dat eſſe rei, quoniam adijcitur ſubſtantiæ, ſine qua
n *velut accidens ac* n *poteſt eſſe.*
d Adhibitis. *Hoc eſt adſcitis, & rogatis: nec tamen re-*
o *fert, a quo rogentur, cum lex ſimpliciter, vt rogentur,* o
8 *exigat. † Illud tamen verum eſt, teſtes in dubio non cen-*
ſeri rogatos eſſe: cum hæc ſit ſolemnitas extrinſeca, quæ
p *non præſumitur.* p *Quare producti ad teſtamentum pro-*
bandum, ſi teſtamenti etiam tenorem referendo, ſe fuiſſe
præſentes aſſerunt, nec addant, ſe rogato fuiſſe adhibitos,
q *non probant, vt Bartolus* q *tradidit.*
9 *e* Et ſubſcript. teſtium. *† Tertio, in teſtamento ſolemni*
exigitur ſubſcriptio teſtium. *Debent enim omnes vno*
eodemque tempore & loco ſubſcribere: nec vnus teſtis pro
r *alio ſcribere poteſt, ſed quilibet vti proprio chirographo* r
valet: niſi in tali loco fiat teſtamentum, vbi non inueniantur
tot literati: tum enim duo uel tres pro alijs literas igno
s *rantibus ſubſcribere non* s *vetantur.*
10 *f* Signacula. *† Quarto requiritur, vt teſtes vno eodemq;*
tempore ſubſignent, proprijs uel alienis t *annulis. olim ta-*
men ſeparatim ſignare poterant.
g Tripartitum. *Ex triplici iure collectum.*
h Vno contextu. *Id eſt, nullo actu alieno interueniente.*

11 i Sed ijs omnibus. † *Prædictis quatuor requiſitis addit*
u *Iuſtinianus etiam illud, vt teſtator u ſua manu hæredis no*
men ſcribat, ſi norit literas: ſin non poteſt ſcribere, nuncu-
pet coram teſtibus, qui illud in ſcriptionibus apponant.
12 † *Hodie tamen iure Nouellarum, x remiſſa eſt hæc neceſ-*
x *ſitas, ſufficitq; per alium etiam quàm teſtem nomen hære-*
dis exprimi. Neque ob id infirmatur teſtamentum, quod
teſtes ignorant, quæ in teſtamẽto ſunt ſcripta. Poteſt enim
teſtator ſcripturam conſignatam, ligatam, vel incluſam
offerre, aſſerens ſuum eſſe teſtamentum, quod proferat. ideo
quod odioſum ſit, atq; etiam periculoſum, extremam de hæ
y *reditate voluntatem tam multis teſtibus relinquere.* y
13 † *Porro, vltra præmiſſam teſtamenti ſcripti ſolemnia,*
ſexto loco neceſſe eſt, ut hi, qui in teſtes adhibentur, ſint li-
beri, vel communiter pro liberis habiti, puberes, maſculi,
non muti, nec ſurdi, nec tales, quibus bonis interdictum ſit,
z *neque etiam poteſtati teſtatoris ſubiecti.* z † *Vltimo de-*
14 *nique requiritur quod teſtes ſint in præſentia & conſpectu*
teſtatoris, ipſumq; oculis videant, aliàs teſtamentum non
a *valet: niſi ex priuilegio* a *aliud ſit inductum.* † *Et prædi-*
15 *cta ſolemnia adeo neceſſaria ſunt in teſtamento ſcripto, vt*
ſi vnum deficiat, vitietur teſtamentũ ob defectum ſolem-
nitatis: niſi parens teſtetur inter liberos: quia tum duo te-
b *ſtes adhibere ſatis* b *eſt.*

ADDITIONES.

a Iaſ. in l. ſi ita ſit adſcriptum. 14. nu. 26. de leg. 1.
b In §. fi. huius tit.
c l. hæredes palam 21. §. vlt. de teſta. l. cum antiquitas. C. eo.
d d. l. cum antiquitas. §. cum autem.
e Viglius hic.
f Auth. rogati. C. de teſta. & d. l. hæredes. palam. §. in teſtam.
g l. ad fidem. 11. de teſtib.
h In l. nemo poteſt. 55. de leg. 1. per l. ſi. vnus. 12. C. de teſta.
i In princ. 4. Claſ. act.
K l. curreat. 22. de teſtib. l. hac conſultiſs. 8. §. fi. C. qui teſtam. fac. poſſ. l. fi. C. de fideicom.
l In l. 1. C. de ſacroſan. eccl.
m Old. in loco prædict.
n Ita Bar. in l. 1. de cond. indeb.
o Caſt. in d. §. in teſt. Alex. conſ. 47. lib. 2.
p Iaſ. d. l. hac conſultiſs. Bar. & alij in l. ſciendum. 30. de verb. obl.
q In l. diuus. 24. de mil. teſt.
r l. ſingulos. 30. de teſtam.
s l. fi. C. eod.
t l. ſi vnus. 12. C. eo. & §. poſſunt, inf. eo.
u l. iubemus. 29. & d. l. cum antiquitas. C. hoc tit.
x §. quia vero. in Nouel. in ſponſ. largit.
y Auth. & non obſeruato. C. hoc tit.
z De quo inf. eo. in §. teſtis.
a l. ſi non ſpeciali, l. 9. l. ſi vnus. C. eod.
b d. l. hac conſultiſs. §. ex imperfect. & ibi Dd.

§. Poſſunt autem.

1 *Teſtes plures vno annulo ſignare poſſunt.*
2 *Hunc § de annulo ſignatorio loqui.*
3 *An alio ſigno, vice annuli, teſtamenta ſignari poſſint.*
4 *Alieno ſignãr annulo, id in ſubſcriptione exprimere dẽt.*
5 *An, qui proprium annulum habet, alieno rectè ſignat.*
6 *An ipſius teſtatoris annulo ſignare liceat.*

Poſſunt autem omnes teſtes & vno a annulo ſignare teſtamentum, quid enim ſi ſeptẽ annuli vna ſculptura fuerint, ſecundum quod Papiniano viſum eſt b? Sed & alieno quoque annulo licet ſignare teſtamentum.

1 De ſigilatione *teſtium amplius ſubiungit.* † *Et primũ*
hinc diſce, teſtes omnes vno annulo ſignare poſſe, etiamſi
annulos ipſi habeant, qui omnes vna ſint ſculptura, ideſt,
vnum & eundem habeant characterem. Ob id enim tantũ
apponuntur ſigna, vt ipſi teſtes illa cognoſcentes teſtifica-
a *ri* a *poſſint, non ut vnius ſigni ad alterum fiat collatio: id*
b *quod in publicum officium gerentibus contingit.* b
2 a Annulo. † *Signatorio ſcilicet, qui characterа, ideſt, ſcul*
c *pturam habet, & inter ornamenta* c *non computatur. Sunt*
d *& alij annuli diuerſi generis* d *de quibus hic nõ loquitur.*
3 † *Quid autem, ſi non annulo, ſed alio quodam impreſſo ſi-*
gnum adhibemus, an vitiabitur teſtamentum? Et Vlpia-
e *nus* e *annulo tantum vult teſtamenta ſignari. Quia tamen*
non obſeruari vſu Vlpiani ſententiam videmus, neceſſe
f *eſt, aliud quoduis ſignum admittere, vt Bart.* f *& Fab. cen*
ſuerunt. Videmus enim pleroſq; hodie annuli loco alia ſi-
gna habere, ærea, vel argentea, vel etiam interdũ lignea,
quibus ſic forma redditur, vt annulo impreſſa videatur.
4 b Sed & alieno. † *Et alieno annulo ſignare teſtamentum*
licet, dum tamen, qui ſigillo alieno vtitur, ſe alieno ſigna-
g *re in ſubſcriptione ſua declaret: quod ex Durandi* g *ſenten-*
tia, cæteri approbarunt, illa potiſſimum ratione, quod alie-
h *ni vtentis inſignibus in falſum* h *incidat: & cum memo-*
ria hominis labilis ſit aperuſq; mortuo teſtatore tabulis
ſigna agnoſcere teſtes debeat, facilè hic ſit vacillaturus,
qui alienum ſignum appoſuit, nec id adſcripſit. Si tamen
hoc in ſubſcriptione ſit omiſſum, ob id teſtamentum non
ſubuerti Faber putat: cui accedo, cum proculdubio non ta-
cuiſſent leges, ſi ex eo teſtamentum vitiari voluiſſent.
5 † *Sed an ſi proprium quis annulum habeat, nihilominus*
alieno ſignare poſſit? Quod non videtur: fruſtra enim alie-
no ſignat, qui proprium habet. Quia tamen noſtros ad ma
num quandoque non habemus, puto, cum lex indiſtinctè
alieno ſignare permittat, nec ob id quoq; tabulas infirma-
i *ri.* i † *Sed et ſi ab ipſo teſtator annulum accepero, & ſi-*
6 *gnauero, teſtamentum valet,* K *quaſi alieno ſignauerim.*
K *Quamquam autem alieno annulo ſignare licet, neceſſe ta-*
men eſt, ipſummet teſtem ſignum in ceram imprimere, te-
l *ſtamentoque apponere.* l

ADDITIONES.

a l. ſed ſi quis. 7. quemadm. teſt. aper.
b §. oportet, Nouell. de inſtru. cau & fi. & §. lex Cor. inf. pub. iu.
c l. ſignatorius. 74. de verb. ſignif.
d l. arg. 25. §. ornamenta. de auro & arg. leg.
e l. ad teſtium. 22. §. ſignum. hoc tit.
f d. §. ſignum.
g Spec. tit. de probat. §. videndum.
h l. eos. 27. §. fi. ad l. Corn. de falſis.
i Arg. l. 8. de precio. de publi. in rem act.
K d. l. ad teſtium. §. ſi ab ipſo.
l Ang. hic arg. l. pen. hoc tit.

§. Teſtes autem.

1 *Hæc verba text. (cum quibus teſtamenti factio eſt) quo-*
modo intelligenda. 3.
2 *Exceptio debet eſſe de regula.*
4 *Mulier quare non poſſit eſſe teſtis in ſolemni teſtamento:*
cum in minus ſolemni poſſit. 5.
6 *Impubes teſtamentarius teſtis eſſe nequit.*
7 *An pubes factus dicat teſtimonium de eo quod vidit an*
te pubertatem.
8 *Proximus pubertati quis dicatur.*
9 *Seruus non poteſt eſſe teſtis in teſtamento.*
10 *Adſcriptitij, proprij homines, monachi, an poſſint adhi*
beri teſtes in teſtamento.
11 *Sed nec mutus, ſurdus, cæcus, teſtes eſſe poſſunt.*
12 *Item nec prodigus: & quis dicatur prodigus.*
13 *Inteſtabilis quis dicatur.*

Teſtes autem adhiberi poſſunt ij, cum quibus teſtamenti factio eſt. Sed a neque mulier, neque b impubes, c neque ſeruus, neque furioſus d neque mutus, neque ſurdus,

Digitized by Google

ſurdus, neque is e cui bonis interdictum, eſt neque ij
quos leges iubent improbos f inteſtabileſque eſſe, poſ-
ſunt in numerum teſtium adhiberi.

*Supra dictum eſt, ſeptenarium numerum teſtium re-
quiri in teſtamento: igitur de perſonis ſubijcit, quæ in te-*
1 *ſtamento teſtes eſſe poſſunt, vel non poſſunt.* † *Definit au-
tem principio generaliter*, eos eſſe teſtes poſſe quibuſcũ
a nobis teſtamenti factio eſt: *hoc eſt (vt Accurſ.* a *intelli-*
b *gis) qui hæredes inſtitui, & ex teſtamẽto capere poſſunt:* b
alio qui impubes, ſeruus, furioſus ineptè exciperentur.
2 † *Debent enim caſus excepti ſub generali regula contine-*
c *ri, etiamſi diuerſum ius inducant.* c † *Theophilus vtroq;*
3 *modo accipit. quæ Faber ſequi videtur, vt ſit ſenſus: eos
demum in teſtamento ad teſtimonium admitti poſſe, qui
& teſtamenta facere, & ipſi ex teſtamento capere poſſunt.
Quæ expoſitio videtur conuenire textui. Etſi enim priori
declarationi, quòd teſtamenti factionem paſſiuè tantum
intelligamus, congruant aliqui caſus, vt in impubere, ſer-
uo furioſo: mulieris tamen exemplum, item muti & ſurdi
videtur quoque actiuam teſtamenti factionem admittere,
cum certum ſit, mulierem teſtari poſſe: ſurdus vero & mu*
d *tus ſaltem ſpeciali ratione teſtamentum facere poteſt.* d
*Cum ergò exempla in textu poſita vtrique caſui quadrẽt,
intelligemus eum generaliter, in principio: & quatenus*
e *ſubijciuntur exempla ea, cõferemus ad caſum, cui magis* e
conuenient.

4 a Neque mulier. † *Rationem vulgo reddunt, ob ſexus*
f *imbecillitatem & inconſtantiam:* f *ſed hæc ratio nimis
eſt generalis, quia prohiberet etiam in contractibus illa-*
g *rum teſtimonium interponi, quòd tamen falſum* g *eſt Vi-
glius rectè ait, hoc inde prouenire, quod veteres ad ſolem-
nia nec mulierem, nec ſeruum, nec impuberem, nec pere-*
h *... admittebant.* h *Qualitas autem teſtium ex an-*
5 *tiquis teſtimoniorum generibus deſcendit.* † *Hinc eſt, quod
in teſtamento minus ſolemni mulier teſtis eſſe poſſit: ve-
luti in teſtamento militari, inter liberos, ad pias cauſas,*
i *& in teſtamento Pontificio,* i *& in donatione cauſa mor-*
K *tis, & codicillis.* K

6 b Impubes. † *Generale eſt, impuberis teſtimonium non
valere: illud tamen ſpeciale in teſtamentis, debere aliquẽ
eſſe puberem, non modo cum teſtimonium dicere iube-
tur, ſed etiam cum teſtatur coram eo ſuam voluntatem*
l *declarat.* Teſtium enim cõditionem *(inquit Vlp.* l*)* tunc
inſpicere debemus, cum ſignarent, non mortis tempo-
re. *In alijs autem actibus puberi facto creditur de his, quę*
m *pubertati proximus vidit.* m † Proximum *vero puber-*
8 *tati vulgo intelligunt, qui decimum annum cum dimi-*
n *dio* n *compleuit: licet nonnulli* o *id iudicantis arbitrio*
o *relinquant, cum in pueris vnus alio præcocioris ſit intelle-
ctu, citiuſque dolum capiant, qui in vrbe, quam qui ruri*
p *educantur, et vna gens altera verſutiores habeat* p *pueros.*
9 c Neque ſeruus. † *Quia teſtes liberi eſſe debent, & Ci-*
q *ues Romani, vel communi opinione pro liberis haberi.* q
10 † *Sed an adſcriptitij, & proprij homines, item monachi*
r *in quibus eſt quædam ſeruitutis* r *imago, ad huiuſmodi
teſtimonium admittantur? Et in adſcriptitijs conſentit
Faber, & rectè: quia tametſi adſcripti ſint glebæ, libera-*
s *lem tamen conditionem* s *obtinent. Monachos non ali-
ter admittit, quàm ſi cum venia ſuorum Abbatum ſub*
t *quorum poteſtate viuunt, id faciant. Cæteri* t *tamen
ſine diſtinctione videntur monachos recipere in teſtamen-*
u *tis, cum nec prohibiti* u *ſint, & probationum facultas*
x *amplianda potius,* x *quam coarctanda ſit, atque adeò
maiorem etiam fidem profeſſio ipſa promittat.*

11 d Neque mutus. † *Hoc de muto, qui nihil eloqui po-
teſt, & de ſurdo, qui omnino non exaudit, accipiendum eſt:
ibi enim propterea non ſunt idonei teſtes, quia verbis pro-*
y *ferendis audiendiſque opus eſt in teſtamentis.* y *Idem quo-
que de cæco dicendum, nam nec is idoneus eſt teſtis in te-
ſtamento: quia teſtes omnes vidiſſe etiam teſtatorem, cum*
z *adhiberentur,* z *oportet, vſq; adeo, vt & conſuetudo con-*
a *trarium inducens, iure non ſubſiſtat.* a

12 e Cui bonis interd. † *Ideſt, prodigus,* b *qui neque tem-*
b *pus, neque finem expenſarum habet, ſed bona ſui dilace-*
c *rando, ac diſſipando profundit.* c

13 f Inteſtabiles. † *Inteſtabilis autem dicitur, qui neque*
d *teſtimonium dicere, neque teſtamentum facere poteſt.* d
*Inteſtabiles autem non omnes quoquo modo damnati, vel
infames intelligendi ſunt, ſed illi tantum, quos ipſa lex* e
e *tales eſſe iuſſit.*

ADDITIONES.

a Glo. ſ. hic.
b Itaetiam accipitur in l. filiusfa. 16. hoc tit. facit, §. teſta. autem inf. quib. non eſt permiſ. fac. teſt.
c Dec. l. 4. de reg. iur. Bar. l. ſi cum, §. qui iniuriarum. ſi quis cautionibus.
d §. item ſurdus. inf. quibus non eſt permiſſ. fac. teſt.
e arg. l. nec ex pr. 27. de reg. iur.
f c. forus. §. vlt. de verb. ſign.
g l. qui teſta. 20. q. §. mulier, hoc tit. & l. ex eo. de teſtam.
h Per d. l. qui teſtam. §. ſeruos.
i c. cum eſſes & c. cum relatum de teſta.
K Vt in l. ſi. C. de codic. & Bart. d. §. muti.
l l. ad teſtium. 21. §. 1. hoc tit.
m l. excipiuntur. 13. ad S. C. Syllan. gl. in l. 3. lege Iud. de teſti.
n Gl. in §. pupillus. inſ. de inut. ſtipul.
o Dec. l. pupillum. 111. de reg. iur.
p Gl. l. ſequitur. 4. de vſucap.
q d. l. qui teſtam. §. ſeruus. & l. 1. C. eod.
r Nouell. de monach. §. cogitandum.
s §. adſcriptitijs. Nou. de ſan. epiſc. gl. Auth. ſi teſtis. C. de teſt.
t Iaſ. l. hac conſultiſs. nu. 6. C. eod.
u Gl. d. §. cogitandum.
x l. quoniam 21. in ſi. C. de hæret.
y l. hæredes palam. hoc ti. l. cum ab initio 4 & l. ſequen. quemadm. teſt. aper.
z l. ſi non ſpeciali 9. & l. ſi cuius. C. eod.
a Iaſ. d. l. cunctos populos. col. 9. C. de ſacroſ. eccl.
b l. is cui lege 18. in princ. hoc tit.
c l. 1. de cura. fur. vide §. furioſi. ſupra de curato. c. cum lege. 26. d. tit.
d d. l. cum lege. & l. is cui. §. ſi. eod. tit.

§. Sed cum aliquis.

1 *Seruus pro libero habitus nõ vitiat teſtamentum in quo vt teſtis, eſt adhibitus.*
2 *Communis error facit ius.*
3 *Ampliatio ad textum noſtrum.*
4 *Leges multorum opinionem pro omnium conſenſu ferè accipiunt.*
5 *Huius §. deciſio in qualibet inhabili perſona hodie locum habet.*
6 *An ſi teſtator ſciuit teſtem ſeruum eſſe, & communi opinione habebatur pro libero, teſtamentum valeat.*
7 *In teſtamentis ſufficit habilem fuiſſe teſtem tempore conditi teſtamenti, etſi poſtea inhabilis efficiatur.*
8 *Idque ſpeciali iure ab Imp. introductum eſt.*

Sed cum aliquis ex teſtibus teſtamenti quidem fa-
ciendi tempore a liber exiſtimabatur, poſtea autem ſer-
uus apparuit: tam D. Hadrianus b Catoni, quam poſtea
diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, c ſubuenire
ſe ex ſua liberalitate teſtamento, vt ſic habeatur firmũ,
ac ſi, vt oportebat, factum eſſet: cũ eo tempore, quo te-
ſtamentum ſignaretur, d omnium conſenſu hic teſtis
liberi loco fuerit, neque quiſquam eſſet qui ſtatus ei
quæſtionem moueret.

Digitized by Google

a Liber exiſtimabatur. *Communi reputatione hominũ.*
a b Catoni. *Baldus.* a Catonio *legẽdum dicit, non* Catoni,
b *atque Imperatoris Adriani* b *ad eum reſcriptum refert*
Theophilus vocat hunc Catonium Verum.
1 c Subuenire. † *Hinc diſcimus, ſeruum communi opinio-*
ne pro libero habitum, teſtamentum non vitiare, in quo te-
ſtis fuit adhibitus, etiamſi poſtea ſeruilis ſua conditio de-
2 *tegatur.* † *Hoc eſt, quod vulgo dicitur,* communem erro-
rem facere ius, præualereque veritati. *Verum hic arti-*
culus tam prolixi iuris eſt, ut in eo abſolutè nihil definiri
c *poſſit, ſed ex cauſæ qualitate ius vbique metiendum* c *ſit.*
3 † *Habet autem locum hæc textus noſtri deciſio, etiamſi*
vnus forte & alter illius ſerui conditionem ſciebat: idque
d *frequentius* d *obtinuit, benigniuſque eſt: aliàs eluſoria fie-*
ret hæc Impp. conſtitutio, cum vix ita celare conditionem
ſuam quis poſſit, vt non vnus aliquis ſit conſcius. Nec eſt
improbabilis ignorantia, ſi hoc quis neſcit, quod vnus tan-
tum vel duo ſciant, ſed probabilis error, cum multis ſcili-
4 *cet & communis:* † *cum leges multorum opinionem pro*
e *omnium conſenſu ferè accipiant.* e † *Deinde producitur.*
5 *§. noſtri definitio, vt hodie locũ ſibi vendicet in alia qua-*
libet perſona non habili, ſeu non idonea ad teſtimonium fe-
rendum: veluti ſi quis communi opinione tempore conditi
teſtamenti erat probus & teſtabilis, vel pubes, vel ciuis,
ac deinde compertum fuit inteſtabilem, impuberem, aut
mulierem, deportatum uel peregrinum fuiſſe: nam ex ea-
6 *dem æquitate teſtamento ſubuenietur.* † *Porro quod Faber*
tex. noſtrum non obtinere putat, quando teſtator adhibet in
teſtimonium, quem ſciebat ſeruum eſſe, vtcunque commu-
ni opinione pro libero haberetur, ſed ob teſtatoris ſciẽtiam
g *concidere tabulas:* g *hoc alij reprehendunt, cum & in alia*
ſpecie, ſi omnes putabant eſſe ſeruum, qui erat tamen li-
h *ber, veritati adhæreamus, valeatque teſtamentum.* h
Neque enim eſt eadem infirmandarum, conſeruandarum-
i *que vltimarum voluntatum ratio.* i † *Ex prædictis con-*
7 *cludendum eſt, generaliter teſtamentum ſiue ſcriptum,*
ſiue nuncupatiuum, non obſtante vel ſeruitutis, vel alte-
rius cuiuſque inhabilitatis teſtium detectione, ſuſtinendũ
eſſe. Neque aduerſatur huic dogmati, quod in teſtamen-
tis duplici tempore idoneus eſſe teſtis debeat, & cum teſta-
k *mentum fit, & cum illud aperitur,* k *ſeu publicatur: nec*
ſufficit aliquando fuiſſe idoneum, ſi in præſentia aliqua ex
l *cauſa teſtimonio repelli poſſit.* l *Quæ obiectio valde Ac-*
curſium torſit, & Doctores etiam variè reſponderunt.
Ego. n. prætermiſſis alijs reſponſionibus, quarum ferè nul-
8 *la cauillis caret,* † *ex Fabri ſententia reſpondeo, quod ta-*
metſi in quocunque actu, vel diſpoſitione inhabilitas ſu-
perueniens impediat teſtes produci in iudicium, & exa-
minari: ſingulari tamen iure introductum eſſe, ut in teſta-
mento ipſorum teſtimonium admittatur, propter magnũ
vltimæ voluntatis fauorem: quia teſtamentorum conſer-
uatio, vt ſupremæ hominum iudicia exitum habeant, pu-
m *blicam reſpicit vtilitatem.* m *Idque eſt, quod Imperator*
in textu dicit, ſubuenire ſe ex ſua liberalitate teſtamen-
n to (*ita enim legendum* n *eſt*) iure ſpeciali contra iuris
communis rigorem. *In hoc igitur conſiſtit liberalitas, in*
hoc ſingulari iure ſubuenitur teſtamento, quod teſtes, etiã
eſſe ctis inhabiles, admittantur ad probandum teſtamentũ,
cum ſubtilitate iuris conſiderata, ſecus eſſet. Certè Vlpia-
o *nus* o *grauiter ſcribit,* ſufficere ſi teſtes rectè ſemel ſi-
gnificauerint.
d Omnium. *Vel pene omnium: iuxta ea, quæ paulo an-*
p *te* p *dicta ſunt.*

ADDITIONES.

a Hic in ſuis annot.
b In l. 1. C. de ta.
c Vide Dd. latiſs. in l. Barbarius. 3. de offic. præt.
d Contra Ang. hic.
e l. cum quidam 30. §. quod dicitur, de acq. hær. l. 3. de Maced. & l. quod maior. 29. ad municip.
f Dd. in l. 1. C. eo. per gl. not. in l. cum lege. 26. verbo putant. hoc ipſo tit.
g Per l. fi. in fi. quibus ad liber. prouoc. non licet.
h Alex. Iaſ. & Fulg. in d. l. 1.
i arg. l. vel negare 5. quemad. teſt. aper.
K not. in d. l. 1.
l l. quoniam liberi. 11. C. de teſtib. l. 3. §. cauſæ de Carbon. edic.
m d. l. vel negare. glo. l. Gallus. 29. §. quod ſi is. verb. vtilitatem. de lib. & poſthum.
n Quod Faber hic aduert. & ita habet tex. Norcius & Pariſ.
o l. ad teſtium. §. 1. de teſtam.
p In hoc §. nu. 3. & 4.

§. Pater.

1 *Ratio dubitandi in hoc §.*
2 *Filiusfam. quare prohibeatur teſtis eſſe in teſtamento patris.*
3 *Emãcipatus filius an teſtis eſſe poſſit in teſtamẽto patris.*
4 *Filiusfam. quando teſtari poſſit.*
5 *Argumentum a contrario ceſſat, ſi abſurdus intellectus ſequatur.*

Pater, nec non is, *a* qui in poteſtate eius eſt, item duo
fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, vtique te-
ſtes in vno teſtamento fieri poſſunt, quia nihil nocet,
ex vna domo plures teſtes alieno negocio adhiberi. In
teſtibus autem non debet eſſe is, qui in poteſtate teſta-
toris eſt. *b* Sed ſi filiusfam. de caſtrenſi peculio poſt miſ-
ſionem, faciat teſtamentum: nec pater eius rectè adhi-
beatur teſtis, nec is, qui in eiuſdem patris poteſtate eſt.
reprobatũ eſt enim *c* in ea re domeſticum teſtimoniũ.
i Ratio *dubitandi erat, quod plures eiuſdem familiæ fa-*
cilius de mendacio conſpirare, præmeditatosque ſermones
a *adferre poterunt.* a *Verum hæc præſumptio in alieno ne-*
b *gocio ceſſat.* b *At vbi aliquem de domo vtilitas manet,*
c *ibi regulariter domeſticus teſtis improbatur.* c
2 *a* Qui in poteſtate. † *Filiusfam. ergo prohibetur in pa-*
tris teſtamento teſtis eſſe, idque ob nexum poteſtatis pa-
triæ, qua quædam unitatis fictio inducitur, vt pater & fi-
lius eadem eſſe perſona cenſeantur: ratio vero non patitur
d *vt idem quaſi pro ſe ipſo teſtimonium perhibeat;* d
3 † *Quid autem in emancipato? & a contrario eum eſſe te-*
ſtem poſſe videtur: emancipatus enim non fingitur eadem
perſona cum patre, ſed quam primum eius exiuit poteſta-
tem, pro extraneo habetur. Communis tamen ſententia
nec emancipatum admittit, propter generalem conſtitu-
e *tionem,* e *qua ſancitum eſt parentes & liberos inuicem*
aduerſus ſe nec volentes, ad teſtimonium admittendos eſ-
f *ſe. Sed hanc Vigilius* f *pluribus impugnat, aſſerens in*
alijs teſtimonijs procedere prædictam conſtitutionem, non
in teſtamentis.
4 *b* Sed ſi filiusfa. † *Filiusfa. ante miſſionem in expeditio-*
g *ne, & caſtris, citra ſolemnitatem etiam teſtari* g *poteſt, et*
h *tunc non repellitur pater a* h *teſtimonio. Sed veterano fi-*
i *liofa. qui miſſionem obtinuit, etſi de Caſtrenſi peculio* i *te-*
k *ſtari poſſit, neceſſe tamen eſt, vt iure communi* k *teſtetur,*
& tunc nec pater eius rectè adhibetur teſtis. Aliter enim
filiusfamilias teſtamentum condere prohibetur, cum bona
l *non habeat,* l *& teſtamentum ſit ordinatio de bonis noſtris*
m *poſt mortem.* m
n *c* In ea re. *Videtur ergo in alijs cauſis teſtimoniũ dome-*
5 *ſticũ admitti: quod tamen falſum* n *eſt.* † *Vnde cõſequitur,*
argu-

argumentum a contrario ſenſu ductum, quando abſurdus
o *conſequeretur intellectus, non valere: o id quod Doctores*
communiter tradunt. Teſtimonium autem domeſticum
hic intelligendum eſt non tam ex ſanguinis coniunctione,
p *quàm eiuſdem familiæ unione, quæ patria poteſtate p con-*
ſtat.

ADDITIONES.

a arg.l.3.§.idemque.de teſtib.
b Hic & l.pater & filius.17.de teſtib.
c Dd.in l.2.de teſtib.Canoniſt.in cap.in literis.extra,eo.tit.
d l.nullus.12.de teſtib.
e l.parentes.6.C.de teſtib.
f Vide eum hic.
g l.milites.15.C.de milit teſta.l.Lucius.40.ff.eo.§.1.inf.eo.
h d.l.qui teſta.§.per contrarium.
i §.1.ſup.per quas perſ.nob.acq.
k d.1.§.inf.tit.ſeq.
l Auth.ingreſſi.C.de ſacroſan.eccleſ.
m l.1.hoc tit.
n l.2.C.de teſtibus.
o Dd.in l.1.de off.eius,&c.& l.conuenticula.C.de epiſc.& cler.
p Theophil.& Bal.hic.

§.Sed neque heres.

1 *Heres, & qui ſunt in eius poteſtate, non poſſunt eſſe te-*
ſtes in teſtamento.2.
3 *Textus aliter declaratus quam hactenus.*

Sed a neque heres ſcriptus, neque is qui in poteſtate
eius eſt, neque pater eius, qui eum habet in poteſtate;
neque fratres qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, te-
ſtes adhiberi poſſunt: quia hoc totum negocium, quod
agitur teſtamenti ordinandi gratia, b creditur hodie
inter teſtatorem & heredem agi. Licet autem totum ius
conturbatum fuerat, & veteres quidem c familiæ em-
ptorem, & eos qui per poteſtatem ei coniuncti fuerant,
a teſtamentarijs teſtimonijs repellebant: heredi autem,
& illis qui per poteſtatem ei coniuncti fuerant, conce-
debant teſtimonia d in teſtamentis præſtare: licet ij qui
id permittebant, hoc iure minime abuti eos debere ſua-
debant: tamen nos eandem obſeruationem corrigentes,
& quod ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatem tranſ-
ferentes, ad imitationem priſtini familiæ emptoris, me-
rito nec heredi, qui imaginem vetuſtiſſimi familiæ em-
ptoris obtinet, neque alijs perſonis, quæ ei (vt dictū eſt)
coniunctæ ſunt, licentiam concedimus, ſibi quodammo
do teſtimonia præſtare. Ideoque nec eiuſmodi veteres
conſtitutiones noſtro Codici inſeri permiſimus.

1 a Neque heres. † *Hæres in teſtamento inſtitutus, in eo-*
a *dem teſtamento teſtis eſſe non poteſt: a cum enim hæc cau-*
b *ſa b ſit propria hæredis, eiuſque emolumentum & damnū*
ad ipſum ſuo nomine pertineat, quomodo in cauſa propria
teſtis eſſet? Quod Imp. & ad coniunctas hæredi per pote-
ſtatem perſonas rectè extendit. Neque enim non poteſt ad
hæredis patrem, filium, aut fratrem pertinere, ſi quid hæ-
c *redi uel lucri, vel dāni, ex eiuſmodi teſtamento acceſſerit. c*
b Creditur. *Hoc eſt, notum & perſpicuum eſt. Hodie,*
ſublata ſcilicet familiæ mancipatione.
c Familiæ emp. *Nempe in teſtamento, quod fiebat olim*
d per æs & libram: *de quo ſupra d diximus.*
d In teſtamentis præſtare. *Sed dubium eſt, quod fuerit*
illud teſtamentum, in quo hæres & perſonæ eum per pote-
ſtatem contingentes, admittebantur ad teſtimonium? Et
Accurſ. de teſtamento procincto, quod Calatis *comitijs*
e *dicebatur, intelligit: quem alij ſequuntur e. † Quod Vi-*
3 *glius reprobat, ea maximè ratione, cum illa teſtamenta*
f *dudum in deſuetudinem f inerint: & per hanc expoſitio-*
nem nulla appareret differentiæ ratio. Ipſe de teſtamento
in ſcriptis accipit, quod olim frequentiſſimum erat, ac pe-
ne ſolum obtinebat. Et ratio eſſe poterat, quod plerumq;
ſe inſtitutum ignoraret, cum latere eum poterant, quæ in
tabulis ſcribebantur. Sed tamen cum ſubinde reſcire poſ-
ſet, ſuadebant, ut abſtineret teſtamento, ne ſuſpicionem
de ſe præberet. Et hunc intellectum videtur etiam Theo-
philus innuiſſe. Quod igitur veteres pro conſilio reſpon-
debant, Imperator ſpeciali conſtitutione in Legis neceſſi-
tatem tranſtulit, ut ſcilicet hæres penitus arceretur a fe-
rendo teſtimonio in eo teſtamento, in quo eſſet inſtitutus.

ADDITIONES.

a Hic & l.qui teſtam.20.de teſtam.
b Cantiunc.hic.
c d.l.qui teſtam.§.quæcunque.& l.in ſuis.11.de lib.& poſthum.
l.fi.C.de impub.& alijs ſubſtit.
d §.4.ſup.eo.
e Cantiunc.hic.
f d.§.1.ſup.eo.num.7.

§.Legatarij autem.

1 *Dubitandi ratio in hoc.*
2 *Decidendi varius modi.4.5.*
3 *Etſi omnes teſtes legatarij ſint, tamen valet teſtamen-*
tum.
6 *Fideicommiſſarius vniuerſalis, non poteſt eſſe teſtis in*
teſtamento.
7 *Hunc §. etiam in ſimplici nuncupatione obtinere.*

Legatarijs autem & a fideicommiſſarijs, quia non
iuris ſucceſſores ſunt, & alijs perſonis eis coniunctis te-
ſtimonium non denegamus: imo in quadam noſtra b
conſtitutione & hoc ſpecialiter eis conceſſimus. Et mul
to magis ijs, qui in eorum poteſtate ſunt, vel qui eos ha-
bent in poteſtate, huiuſmodi licentiam damus.

1 *Videbatur legatarios non poſſe teſtes eſſe in teſtamen-*
to, nec fideicommiſſarios, ex quo legata fideicommiſſaque
ſperarent, quia in re ſua propria omnibus prohibitum eſt
a *teſtimonium. a Et quamquam legatarij videantur prin-*
cipaliter pro hærede teſtificari, tamen in conſequentiam
ſpectat ad eos emolumentum teſtamenti: cum ſi teſtamen-
b *tum non obtineat, legata corruant, b nec debeantur. Nec*
c *tollit obicem, quod alias dicitur, ſemper id, c quod prin-*
cipaliter apparet, non quod in conſequentiam venit, in-
tuendum eſſe: quoniam in contrarium pugnat vulgatum
d *illud d dogma quo dicitur, tametſi multa ſecundario, &*
in conſequentiam concedantur, quæ directo fieri nequeant:
in proprium tamen commodum teſtimonium etiam per
e *conſequentiam prohibitum e eſſe. Et hæc efficax eſt du-*
2 *bitandi cauſa. † Contrarium tamen ab Imperatore in*
hoc §. deciditur, nempe legatarios & fideicommiſſarios
f *ſingulares in teſtamento teſtes eſſe poſſe, quod & Zeno-*
g *nis f conſtitutio, Martianique g reſponſum oſtendit:*
3 *† per quod productum quoque eſt etiamſi omnibus ſeptem*
teſtibus diuerſa eſſent legata facta, adhuc teſtamētum va-
4 *lere. † Qua tamen ratione hoc conſtitutum ſit, Interpretes*
h *variant: alijs h ob magnum numerum teſtium, alijs i pro-*
i *pter ſolemnitatem tantum, non veritatem, alijs k propter*
k *rogationem, ad probationem, alijs l ob cauſæ fauorem hoc*
l *inductum dicentibus: plerique etiam in conſequentiam tan*
m *tum legatarios teſtes m eſſe dicunt. At cum neutra ha-*
rum rationū tam ſit efficax, vt per ſe huius quæſtionis no-
n *dum explicet, nonnulli n tamen putant, tam multas ratio-*
nes ſimul coniunctas ſufficere, vt ſingulare ius in teſtamen

to(cuius cauſa fauorabilis ſemper eſt) ſtatuatur. Notum eſt carmen: Et quæ non proſunt ſingula multa iuuant.
3 *† Loriotus o vero nouiſſimè hanc rationem adfert, quod*
o *teſtis teſtamentarius non niſi voluntarius eſſe p poſſit. At*
p *ſi legari illi non poſſet, quia de illius ageretur incommodo,*
q *inuitus ſemper q præſumeretur. Ne igitur teſtamentum*
r *deficiat, legatarij (cum non ſint ſucceſſores r iuris, ſicque*
ſ *principaliter de illorum commodo non s agatur) teſta-*
t *mento auctoritatem præſtare t poſſunt, & per conſequens*
u *hæreditatis legatum conſequi. u Aliud eſt in cæteris te-*
x *ſtibus, qui nec per conſequentiam teſtes admittuntur. x*
y *quia illis etiam inuitis negotium geri poteſt. y*
a Fideicommiſſarij, *Quibus ſcilicet eſt fideicommiſſum*
6 *ſingulare relictum. † Diuerſum enim eſt in fideicommiſ-*
ſario vniuerſali, cui debet tota hæreditas reſtitui, quia is
z *hæredis titulum z ſuſtinet, in eumque transferuntur per*
reſtõnem hæreditatis omnia iura, & actiones hæreditariæ.
b Noſtra conſtitutio. *Neque tamen opus erat Iuſtinia-*
a *nea conſtitutione aliqua, cum Imperator Zeno a dudum re-*
ſcripſerit, non prohiberi teſtatorem teſtibus ad efficien dam voluntatem adhibitis, quod voluerit relinquere.
7 *† Cæterum volunt nonnulli hanc conſtitutionem non mo-*
do in teſtamento ſcripto, vel etiam nuncupatiuo, in ſcri-
pturam per notarium redacto, obtinere: ſed & in mera ſim
plicique nuncupatione, nulla ſcriptura, vel fide publica
adiuta eundem locum habere: quibus accedo, vtcunque
multis repugnantibus, cum & Zenonia lege & ſupradi-
ctis omnibus (quę & in hanc ſpeciem concurrunt) id pro-
betur.

ADDITIONES.

a l. nullus. 10. de teſtib. l. omnib. C. eod.
b l. eam quam 54. C. de fideicom.
c l. ſi quis nec cauſam, 4. ſi cert. pet. l. 1. vbi not. de auth. tut.
d De quo Dd. in ca. perſonas. de teſtib.
e fac. l. 1. §. in prop. quando appell. ſit.
f l. dictantibus, 22. C. eod.
g l. ſi quis ita. 14. de rebus dubijs.
h Bart. d. l. omnibus, arg. l. ſi quis ex arg. l. 6. §. cogentur. de eden.
i Glo. 1. l. qui teſtamento. de teſt.
k arg. ſup. de ſatiſd. tut. in prin.
l Fab. hic Panor. c. inſuper. de teſtib.
m arg. d. l. 1. de auth. tut.
n Vigil. hic, & Decius in c. inſuper. de teſtibus, Iaſ. in d. l. dictan-tibus, in fi.
o In apicib. iuris. tit. de teſt. ord. Axio. 15.
p d. l. qui teſt. in fi.
q l. inuitum. 5. de ſeru. vrb. præd.
r per text. noſtrum. hic.
ſ §. ante. hæredis. inf. de leg.
t d. l. ſi quis ita.
u d. l. 1. in princ.
x l. fi. de teſtib.
y l. coram. 209. in fi. de verb. ſign.
z l. 1. §. ſi hæres. & l. reſtituta. 37. ad Treb. ſi necem. 4. §. ſi extra-neus. de bonis libert.
a d. l. dictantibus.

---

§. Nihil autem.

1 *In qualibet meteria teſtamentum ſcribi poteſt.*
2 *Tabulas teſtamenti, omnem figuram materię accipimus.*
3 *Opiſtographum quid ſit apud Vlpianum.*
4 *Non refert, quibus literis, quavè lingua teſtamentum ſcribatur.*

Nihil autem intereſt, teſtamentum *a* in talibus, *a* an chartis, *c* membranisvè, vel in alia materia fiat.

1 Videbatur *referre, in quanam materia ſcriberetur te-*
ſtamentum, cum & notario non liceat inſtrumentum in
a *deletitia, aut parum munda a charta conſcribere. Verum*
vltimæ voluntatis tantus eſt fauor, vt nihil interſit, cuius-
nam generis, ſit materia in qua ſcribatur teſtamentum.

2 *a* In tabulis. *† Sic Vlpianus,* b Tabulas teſtamenti *(in-*
quit) omnem materiæ figuram accipimus, nempe ſiue tabulæ ſint ligneę, ſiue cuiuſq; alterius materiæ, ſiue chartæ, ſiue membranę, ſiue corium animalis alicuius, tabulę rectè dicuntur. *Idem ſi in philyra, aut alia,*
c *aut in ebore ſcriptum c ſit teſtamentum. Scribebant* d
d *etiam olim in tabulis ceratis, ſiue cera illitis, quæ & Codi-*
cilli & pugillares dicuntur, quemadmodum Ant. Augu-
e *ſtinus lib. ſing. ad Modeſtin. e annotauit. Hodie pugilla-*
ribus lapideis frequenter vtimur, In quacunque ergo hu-
iuſmodi materia quis ſcribat, valebit voluntas.
f *b* An in chartis. Chartę appellatio *(inquit f Vlpian.)* & ad nouam chartam refertur, & ad deleticiam, Proinde et ſi in opiſtographo quis teſtatus ſit, hinc peti poteſt bo
3 norum poſſeſſio. *† Opiſtographum autem intelligit, chartam vtroque latere ſcriptam, id eſt, intus & a tergo: quæ plerumque non ſpecie libelli erat, ſed voluminis in-ſtar torquebatur, quo more veteres ſcripta ediſſe feruntur.* ὄπισθεν *quod poſt & retro ſignificat,* καὶ γραφὴ *ſcriptura.*
c Membranisve. *Quæ inter chartam, papyrum, mem-branam, & corium ſit differentia, alibi diximus. Cæterum quàm varia fuerit olim ſcribendi materia, vide Alexan. Neapoli. lib. Genial. 2. cap. 30. & Plinium lib. 13. c. 12.*
4 *† Illud addendum, ſicut non refert, in qua materia teſta-*
mentum ſcribatur, ita etiam quibuſcunque literis, & no-
g *tis g conſuetis, quibuſcunque verbis defuncti mentem de-*
h *clarantibus, h quacunque etiam lingua, i ſcribi poſſe re-*
ceptum eſt.

ADDITIONES.

a Nouell. de tabell. §. illud. & §. ſeq. Fab. hic Bal. l. contract. 57. C. de fide inſtr.
b In l. 1. de bon. poſſ. ſecundum tab.
c l. librorum. 52. de leg. 3.
d Vigilius hic.
e In l. ſi duas. §. ſi verò. ff. de excuſ. tut.
f l. chartæ. 3. de bon. poſſ. ſecundum tab.
g Bar. l. quoties, 9. §. 1. de hær. inſtit. ead.
h l. quoniam indignum. 15. C. hoc tit.
i l. hac conſultiſſima. 21. §. illud etiam, hoc ipſo tit.

---

§. Sed & vnum.

1 *Vnum teſtamentum pluribus exemplis ſcribi poteſt.*
2 *Codicis hic ſumi pro teſtamentaria ſcriptura: & de va-ria huius verbi acceptione. 3.*
4 *Vt exempla teſtamenti probent, quæ ſint neceſſaria.*
5 *Exemplis, ſi ſeruata ſint in eis ſolemnia, plena fides ha-betur.*

Sed & vnum teſtamentum *a* pluribus *b* codicibus *c* conficere quis poteſt, *d* ſecundum obtinentem tamen obſeruationem omnibus factis, quod interdum etiam neceſſarium eſt: veluti ſi quis nauigaturus & ſecū ferre, & domi relinquere iudiciorum ſuorum conteſtatione velit, vel propter alias e innumerabiles cauſas, quæ humanis neceſſitatibus imminent.

a Pluribus codicibus. *Id eſt, ſcripturis teſtamentarijs, vel*
a *exemplis. a † ſicque pluribus exemplis poteſt alicuius te-*
5 *ſtamentum ſcribi, & ipſum tamen eſt idem, atque vnum.*
b *Nam ſi diuerſa eſt voluntas, poſteriore prima rumpitur.* b *Eodem modo de iiſdem legatis & fideicommiſſis plures co dicilli fieri poſſunt: licet hoc amplius ſit in ipſis, quod etiam plures eſſe poſſunt diuerſam habentes voluntatem,*
c *quod in teſtamentis c non eſt.*
2 *b* Codicibus. *† Obſerua, Codices hic pro teſtamentaria ſcriptura ſumi: in qua ſignificatione* Codex *etiam apud Iuuenalem accipitur, in hoc carmine.* Nam codice ſæuo hæredes vetat eſſe ſuos, &c. *Alias varia eſt huius verbi*

acce-

d *acceptio: nam & publicæ tabulæ Codicis* d *dicuntur: &*
e *ſcriptura teſtamentaria.* e Codices item *appellat Leo Im-*
f *per.* f *tabulas continentes notitiam dignitatum & admi-*
niſtrationum ciuilium vel militarium & mandatorum
principalium, & promotionum, & conſuetudinum, quod
3 *& Marianus docet.* † *Erant &* Codices *argentariorum*
g *ſcriptura, quibus rationes eorum* g *continerentur, itemq;*
Nummulariorum. Sed & conſtitutionum Imperatoriarũ
voluminia Codices *appellati ſunt: quorum ante Iuſtinia-*
num tres erant, Gregorianus, Hermogenianus & Theodo-
h *ſianus, vt alibi* h *Iuſtinianus commemorat.*

c Conficere quis poteſt. *Nempe vt vno amiſſo, ex alio voluntas conſeruetur.*

d Secundum obtin. *Ideſt, iuxta debitum & a iure ciuili*
2 *requiſitam ſolemnitatem,* † *vt ſcilicet in his omnia ſolem-*
niter ſcripta fuerint & obſignata, & non minus ſolemnia
ſint exempla, quàm eſt ipſum archetypum: alioqui ſi nuda
i *erunt exempla, nihil probabunt.* i † *Et tali caſu, quando*
5 *pluribus codicibus ſcripta eſt alicuius ſuprema uoluntas,*
diſputandum non eſt, quibus magis credendum: quia cum
quodque exemplum prototypon ſit, ſeu originale, ſequitur
K *quoduis abſque alia authenticatione plene probare.* K

e Innumerabiles cauſas. *poteſt enim ſi vnum tantum*
teſtamenti exemplum ſit, facilè ab hæredibus legitimis
l *ſupprimi, aut occultari.* l *Poteſt item incendio, incurſu*
hoſtium, & alijs caſibus intercidere: & chartis etiam mu-
m *res inſidiantur.* m

ADDITIONES.

a l. vnum, ff. eod.
b §. ſed etſi quis. inf. quib. mod. teſta. infir.
c §. fi. inf. de codicil.
d in l. 3. § 1. de tab. exhib. l. librorum. 52. de leg. 3.
e Vt hic.
f l. 3. C. de agen. in reb. lib. 12.
g l. quædam 9. §. pen. ff. de eden.
h l. 1. C. de no. C. fac. & l. 1. C. de Iuſtl. C. confir.
i Gl. hic, verb. imminent.
K Fab. hic, glo. in d. l. vnum.
l arg. l. antepen. §. vlt. quemad. teſta. aper.
m Glo. 1. §. vlt. de bon. poſſ. ſecundum tab.

---

§. Sed hæc quidem.

1 *Teſtamentum nuncupatiuum hodie in vſu eſſe.*
2 *Teſtamentum nuncupatiuum eſſe iuris ciuilis.*
3 *Et vnde ſit dictum: quidque ſit nuncupare.* 4.
5 *Nuncupatiuum in quo differat à teſtamento ſcripto.*
6 *Quomodo hodie nuncupatiuo vtamur.*

Sed hæc quidem de teſtamentis, quę ſcriptis conficiuntur, ſufficiunt. *a* Si quis autem ſine ſcriptis noluerit ordinariè iure ciuili teſtamentum, ſeptem teſtibus *b* adhibitis, & ſua voluntate coram eis nuncupata, ſciat hoc perfectiſsimum teſtamentum iure ciuili, firmumque conſtitutum.

1 *a* Si quis autem ſine ſcript. † *Hoc §. Imperator de teſta-*
mento ſine ſcriptis, ſiue de non ſcripto agit, quo hodie vul-
2 *go vtimur, licet non omnino ex veteri forma.* † *Et hoc te-*
ſtamentum prorſus ciuile eſſe, nec quicquam de iure Præ-
torio participare, Viglius admonet: quomodo enim Præ-
a *tor id noſſet, qui ſigna teſtium ſemper requirit.* a † Nun-
3 cupatiuum *autem* teſtamentum *ſic dicitur, quia in eo*
nulla ſcriptura opus eſt, ſed per nuncupationem iſtic om-
b *nia, & viua teſtatoris voce ordinari poſſunt.* b *Eſt autem*
nuncupare *voluntatem ſuam declarare, hæredemque pa-*
lam coram teſtibus exprimere, ac nominare. Nec ſufficit,
ſi per alium nominatur hæres, ac deinde a teſtatore ſim-
c *pliciter* c *approbetur, cum forma ad amuſſim obſeruari* d
4 *debeat.* † *Alciatus* e *in Parergis* Nuncupatum teſta-
e mentum *inde dici putat, quod nuncupare ſit nomina ca-*
pere: unde quia proprijs (*inquit*) nominibus teſtes accipiebantur, uidetur dictum id teſtamentum, nõ enim
5 alia ſolemnitate opus erat. † *Porro in eo potiſſimum dif-*
fert hoc nuncupatorium a teſtamento ſcripto: quod in hoc
f *teſtator celare poteſt ſuam voluntatem: in illo reuelare* f
cogitur. Hodie tamen & in ſcripto, ſiue ſolemni teſtamen-
* *to celari nomen hæredis poteſt, ut* * *ſupra quoque anno-*
tauimus. Alia autem requiſita omnia, quæ in ſolemni
teſtamento deſiderantur, & in hoc nuncupatiuo interue-
nire debent, excepta ſola ſubſcriptione & deſignatione te-
6 *ſtium.* † *Proinde olim mos erat, coram ſeptem idoneis te-*
ſtibus rogato adhibitis, nuncupare voluntatem: deinde
ijdem ab hærede (mortuo teſtatore) apud iudicem ſiſteban-
tur, vbi defuncti ſupremum iudicium exponebant. Hodie
vero nũcupatio in ſcripturam etiam redigi fere ſemper a
Notarijs ſolet: quo facto, etiamſi deinde vel decedant te-
ſtes, vel aliàs reddantur inhabiles, nihil officit. Nuncu-
patam enim voluntatem iudici declarare non debebunt,
g *cum tabellionis publicum inſtrumentum ſatis eam* g *pro-*
bet. Neque ideo tamen deſinit hoc teſtamentum nuncu-
patiuum eſſe: quoniam non ad ſubſtantiam, ſed ad maio-
rem actus comprobationem, ac perpetuam rei memoriam,
h *ſcriptura* h *pertinet.*

b Adhibitis. *Et rogatis: nam & nuncupatiuo teſtamento*
i *rogati eſſe* i *debent teſtes: vt iam dixi.*

ADDITIONES.

a Theoph. hic.
b l. hac conſultiſſima, §. per nuncupatio. C. eod. tit. de teſtam.
c Bal. in l. iubemus. 29. C. hoc tit.
d l. qui per ſalutem. 33. de iureiur.
e lib. 2. Pater. c. 32.
f l. hæredes palam. ff. hoc tit.
* §. ſed. cum paulatim. nu. 11. ſup. eod.
g l. in donationibus, 31. C. de donat. Bart. & Dd. in l. 2. quemad. teſt. aper. & l. fi. C. de fideicom.
h arg. l. contrahitur. 4. de pign.
i l. hæredes. §. in teſtamento, ff. hoc tit.

DE MILITARI TESTAMENTO. Tit. XI.

In Rubricam.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Militandi vocabulum latè patere, variaque militiæ eſſe genera.*
3 *De armata tantum militia militibus hunc titulum loqui.*
4 *An priuilegia militum ceſſent hodie?*
5 *Veterem ritum circa milites, non multum eſſe immutatum hodie.* 7.
6 *Varios olim numeros fuiſſe militum.*
8 *Huius tituli vtilitas.* 9.
10 *Teſtamentum militare ſecundum ius gentium cenſetur.*

1 *Superiori titulo* † *de communi teſtamentorum ordinatione tractatum eſt, qua pagani, ideſt, nõ militantes utuntur: vnde &* teſtamentum Paganicum *dicitur. Sed quia in militibus propria ferè & ſingularia iura ſeruantur, hæc*

ſingu-

ſingularem obſeruationem hoc loci Imperator ſubijcere vo-
luit : atque ideo de Militari teſtamento hunc titulum in-
2 ſcripſit. † Quanquam autem militandi verbum latiſſimè
a patet, a quia & aduocati, & Doctores, militare dicuntur,
quæ eſt militia literaria: eſt item quædam & in Eccleſia-
ſtica dignitate militia, quam cæleſtem vocant. Meminit
b etiam Imperator militiæ ſcriniorum, b & militiæ ſchola-
c ſticæ, c idque ματαιοπονῶν. † Attamen de his ſolum mili-
3 tibus præſenti tractatu agitur, qui propriè ſunt milites,
nempe qui in expeditione degunt, & aduerſus publicum
hoſtem certamen ſuſtinent, quos milites armatæ militiæ
dirimus. Quæ autem olim fuerint ſolemnia, vt quis militis
d nomen mereret, Accurſius d & Speculator e ſatis decla-
e rant. † Cæterum putant nonnulli, f ob veterem militis le-
4 gendi recipiendique ritum propè noſtris moribus g aboli
f tum, nullum hodie vſum eſſe huius tituli, & priuilegia Ro
g manis olim militibus conceſſa, in noſtri temporis militib.
h ceſſare etiam non veteri ritu militiæ aggregentur. Alij h
vero communiori ſententia etiam noſtros milites priuile-
gia militaria habere cenſent, nouamque obſeruationem
ſufficere; ſi modo militiam exerceant; idque recepta du-
5 dum Germaniæ noſtræ conſuetudo probat: † Addit Vi-
glius, nec veterem ſolemnitatem multum immutatam eſ-
ſe. Duo enim olim præcipuè obſeruabantur, videlicet, vt in
i numeros i referrentur (quod poſteriores dixerunt, inſcri-
K bere matriculæ) & vt ſacramentum K præſtarent, cuius
l formula apud Vegetium l extat. Vtrumq; vſus retinet.
Scribuntur enim in matriculis militum nomina, ſiue (vt
6 tunc loquuntur) in rotulis. † Numeri autem erant olim va
rij. Diuidebantur namque milites per contubernia, centu-
m rias, cohortes, manipulos, turmas, alas, legiones. m † Nũc
7 eadem fere res manet, licet mutata ſint vocabula. Et iuſiu
randum noſtri milites præſtant, ſi non ſigillatim, ſaltem
ſimul: eodemque modo, & olim quandoque ſimul coniura-
bant, quandoque ſingulari ſacramento obſtringebantur,
n ſecundum diuerſa militiæ genera, quæ Budæus n etiam ex
Seruio annotauit. Cætera, quæ requirit Accurſius, ſcilicet
vt milites enſe accingantur, ſtigmatis & punctis noten-
tur: item vt examinentur, nec incumbant negociationi, nõ
o perinde ſunt neceſſaria, nec de forma, o nempe vt alicu-
8 ius omiſſo vitiet actum. † Habent ergo & noſtri milites
militariter teſtandi priuilegium, dum in caſtris verſan-
9 tur, ſicque non eſt inutilis huius tituli cognitio. † Viglius
etiam alias eius vtilitates refert. Primo, quid in militia
ſpecialiter conſtituitur, in Paganorum, id eſt, non militan
tium teſtamento contra eſſe ex eo ipſo ſingulari iure intel-
p ligimus. p Deinde quæ militibus conceduntur, eadem fe-
re obtinent, vbi cauſæ pietas voluntati ſuffragatur. Deni-
que apud eas gentes, quæ iuris ciuilis obſeruatione non te-
nentur, ſi nulla propria lex extat, ius illud militaris teſta-
q menti obtinere volunt: q † cum ſecundum Ius gentium
10 conſtitutum ſit, quod vbique præualere debet, ſi nulla ci-
uilis & propria lex repugnat: Vnde conſequitur, militare
teſtamentum aliquando ſpeciale eſſe, nempe reſpectu pri-
uilegij, & paganorum: aliquando generale, quando ſci-
licet ius gentium conſideramus; ſecundum quod ipſum
cenſetur.

ADDITIONES.

a l. aduoc. 1. C. de aduoc. diuerſ. iud.
b l. in ſacris ſcriniis. 2. in fi. C. de proxi. ſacr. ſcrin. lib. 12.
c l. hac lege. C. de priuil. ſchol. lib. 12.
d l. pen. ex quib. cau. maio.
e tit. de proc. §. 1. ver. item quod eſt miles.
f gl. in Nouel. de man[illegible] princ. §. fi. Alex. l. cent. 15. nu. 20. de vulg.
g gl. hac & in d. l. penult. [illegible]
h Moder. hic Bal. in l. 5. C. qui bo. ced. poſ. per c. tranſlato. de con-
ſtitut. Old. de iure ſing. tit. de priuil. milit.
i l. ex eo. 42. hoc tit.
K l. ex militari. ſi eod. tit.
l lib. 2. de re mil. c. 5.
m l. 2. de his qui not. infamia.
n In l. 1. §. 1. depoſiti.
o Idem Viglius hic.
p L. ius ſingulare. 17. de ll. facit argumentum a ſpeciali.
q Bart. in §. neque enim 13. hoc tit. & l. 1. de cond. inde.

Princip. tit.

1 Imperitia militum an ſit cauſa militaris teſtamenti. 4.
2 Quæ ſit finalis cauſa huius priuilegij.
3 Inter armorum ſtrepitum ſilent leges.
5 Cur mulieribus poſtulandi ius olim interdictum fuerit,
cauſa finalis.
6 Qui principes militare teſtamentum induxerint.
7 Traiani Imperatoris conſtitutio de teſtamento militari.
8 A Traiani conſtitutione omnia militaris teſtamenti pri
uilegia pendere.
9 Quæ ſolemnitates remittantur militibus in teſtamento.

Supra dicta diligens obſeruatio in ordinandis teſta-
mentis, militibus a propter nimiam imperitiã eorum,
b conſtitutionibus principalib. remiſſa eſt, Nam quam-
uis ij neq; legitimum numerum teſtium adhibuerint,
neque aliam teſtamentorum ſolemnitatem obſeruaue-
rint: rectè nihilominus teſtantur, videlicet cum in ex-
peditionibus occupati ſunt: quod meritò c noſtra con-
ſtitutio introduxit. Quoquo enim modo voluntas eius
ſuprema inueniatur, ſiue ſcripta, ſiue ſine ſcriptura, va-
let teſtamentum ex voluntate eius.

1 a Propter nimiam imperitiam. † Videtur Iuſtinianus
velle, quod cauſa militaris priuilegij circa teſtamenta ſit
ipſorum militum imperitia: quia hi potius arma, & mili-
a tarem diſciplinam, quàm leges ſcire teneantur. a Sed hæc
non fuit finalis cauſa huius priuilegij. Sequeretur enim
quòd ſi peritus iuris militaret (vt ſub Cæſare Trebatius,
ſub Traiano Iulius Frontinus) hoc militari beneficio vti
b non poſſet, quod abſurdum eſt. Sed & idem in ruſticis b
c mulieribus c & minoribus d extra caſtra locum habe-
d ret: quia cum illis quoque iura humanius agere ſolent cir-
ca legum ignorantiam. Præterea & tum ſubueniendum
eſſet militibus, cum in hybernis agerent, aut non amplius
2 eſſent in expeditione: quod tamen falſum eſt. † Quare
e Decius e ob publicam vtilitatem, qua ſe morti exponunt,
tributum id militibus prodidit, quod & præſens textus
ſatis euincit his verbis: Cum in expeditionibus occupa-
ti ſunt: Finalis ergò huius priuilegij cauſa ex iuſta armo-
rum occupatione procedit, vt etiamſi alioqui ſciat quæ
3 ſolemnia Iuris, tamen occupatio militię excuſet. † Hocq;
eſt, quòd vulgò dicitur. Inter armorum ſtrepitum ſilere
f leges. f † Quod autem hoc illis ob imperitiam indultum
4 eſſe leges quandoq; dicunt, g hoc de cauſa impulſiua ac-
g cipiendum eſt, quę adiumentum ſaltem attulit mouitque
5 aliquo modo Impp. vt hoc ſingulare ius inducerent. † Sic
h Calphurniam edicto cauſam dediſſe, Vlpianus h ait, ne
deinceps mulieribus poſtulandi ius eſſet: cum tamen alia
ſit eius edicti finalis cauſa, videlicet ne contra pudicitiam
ſexui conuenientem, mulieres alienis & virilibus fungan-
i tur i officijs.
6 b Conſtitutionibus principalibus. † Meminit harum
Vlpianus: Militibus (inquiens) liberam teſtamenti fa-
ctionem primum quidem D. Iulius Cæſar conceſſit:
ſed ea conceſſio temporalis erat, poſtea verò primus
D. Titius

D.Titius.dedit: poſt hos Domitianus & poſtea D.Ner-
ua pleniſsimam indulgentiam in milites contulit: eam-
que & Traianus ſecutus eſt, & exinde mandatis inſeri
7 cæpit caput tale. † Cum in notitiam meam perlatum
ſit, ſubinde teſtamenta a cõmilitonib. relicta proferri,
quæ poſsint in controuerſiam deduci, ſi ad diligentiam
legum & obſeruantiam reuocentur: ſecutus animi mei
integritudinem erga optimos fideliſsimoſq; commili-
tones, ſimplicitati illorum conſulendum eſſe exiſtima-
ui, vt quoquo modo teſtati fuiſſent, rata eſſet eorum
voluntas. Faciant igitur teſtamentum quoquo modo
velint, faciant quo modo poterunt, ſufficiatq; ad bono
rum ſuorum diuiſionem faciendam nuda voluntas te-
8 ſtatoris. † *Hanc Traiani Imperatoris conſtitutionem ad-
ſcribere volui, quoniam ea ob id ſemper tenenda eſt, quod
illi omnia militum circa teſtamenta priuilegia innitan-*
K *tur, quorum plurimas ſpecies Bartol.* K *& alij* l *diligen-*
l *ter in vnum congeſſerunt, eas paucis referre placet.* † *Mi-*
9 *litibus ergo circa vltimam voluntatem multæ ſolennitates
remittuntur. Primò, in forma teſtandi non ligantur nume-
ro ſeptenario teſtium. Secundò, etiam non rogati teſtes ad-
mittuntur. Tertio, ſi miles filium ſciens prætereat, valet ni-*
m *hilominus teſtamentum.* m *Quarto, quomodocunque ſcri-
bant, in charta, aut in clypeo; vel in vagina, adeoq; in pul-*
n *uere, valebunt teſtationes* n *mentis ſuæ. Quinto agnatione*
o *ſui hæredis non rumpitur* o *teſtamentum. Sextò, in codi-*
p *cillis quoque poteſt hæredem inſtituere.* p *Septimò, teſta-
menta militum facilius, quàm aliorum, & irritantur &*
q *confirmantur, inſpecta voluntate eorum.* q *Octauò, militi
permittitur filio facere teſtamentum, quamuis ſibi non fe-*
r *cerit, aut ſi factum nemo adiuerit.* r *Nonò, poteſt miles
plura teſtamenta facere, & ſiue ſimul fecerit, ſiue ſepara-*
s *tim, vtique valebunt.* s *Decimò, capite damnatus ex mi-
litari delicto rectè teſtamentum facit, ſuper bonis dunta-*
t *xat caſtrenſibus.* t *Vndecimò, ſi miles incertus, an ſui iu-
ris ſit, teſtatus fuerit, in ea conditione eſt teſtamen-*
u *tum eius, vt valeat.* u *Duodecimo, ſurdus & mutus miles*
x *teſtari poteſt.* x *Decimotertio, deportati, & ferè omnes,
qui iure ciuili teſtamenti factionem non habent, a milite*
y *hæredes inſtitui poſſunt.* y *Decimoquarto, tametſi iure cō-*
z *muni liceat affectionis gratia donare:* z *milites tamen
non poſſunt aliquid relinquere mulieri, in quam turpis ſu-*
a *ſpicio cadere* a *poteſt. Decimoquinto, miles poteſt mori*
b *partim teſtatus, partim* b *inteſtatus. Decimoſexto, poſſunt
milites etiam his, qui extranei hæredes eis extiterint ſub-*
c *ſtituere, in his duntaxat, quæ ſunt ex eorum teſtamento* c
*conſecuti. Decimoſeptimò, miles exhæredato quoque &
emancipato filio ſubſtituere poteſt, in his ſcilicet quæ ab*
d *ipſo ad eum, cui ſubſtituerit, peruenerunt.* d *Decimoocta-
uo, verba obiter propter aliud prolata, poſſunt in militis te-
ſtamento diſponendi vim habere, vt ſunt iſta.* Fortunato
e liberto meo, do, lego. e *Decimonono & vltimo, miles po-
teſt hæredem grāuare legatis vltra dodrantem, vt nihil de-*
f *trahat per legem Falcidiam.* f
g c Noſtra conſtitutio. *Quæ lib. 6. Cod.* g *tit. 21. extat,*
h *hucq; referri poteſt. Extat & alia* h *eiuſdem Imp. Con-
ſtitutio in eandem ſententiam, cuiuis obuia.*

ADDITIONES.

a l.fin.C.de iur.delib.
b l.2.§.1.ſi quis in ius vocatus non ierit.l.ſi.C.de teſt.
c l.error.8.de iuris & fac.ign.
d Tit.de reſt.mino.ff.& Cod.
e In l.quanquam.3.C.de mil.teſt.
f Facit huc quod de Caio Mario vale.Max.lib.5.c.2.recitat.

g Vt hic.& l.1.ff.eo.& l.ſi.C.eo.
h l.1.§.2.loco.de poſtul.
i l.2.& ibi.Dec.de reg.iur.
K In l.neq; enim 15.in princ.de mil.teſt.
l Bal.in l.milites,15.C.eo.Iaſ.hic ad Porc. Ang. & Platea in §. ſed etſi quis inſ.eo.Oldend.de iure ſing.tit.de priuil.milit.
m l.qui iure 7.l.milites codicillis.36.§.miles in ſupremis hoc tit. l.ſicut certi.9.& ſeq.C.eo.
n l.milites in expeditione 15.C.eod.tit.
o l.idemque erit 9.eod.tit.ff.
p d.l.milites codicillis.in princ.
q l.in fraudem 15.§.1.hoc t.& d.l.milites codicilis.§.veteranus.
r l.miles ita hæredem 41.in fi.tit.
s l.quærebatur 19.in prin.d.tit.
t l.ex militari.11.in prin eo.tit.
u d.l.ex militari in princ.eo.tit.
x l.iure mil.4.eo.
y l.neque nu.13.§.1.eod.tit.
z l.affectionis 5.de donat.
a l.miles ita 41.§.mulier.hoc tit.& l.mulierem 14.de his quibus vt ind.
b d.l.miles ita.in prin.& l.certi iuris 8.C.eod.
c l.miles etiam 5.hoc tit.l.centurio 5.de vulg.& pupil.
d l.miles ita 41.§.exhæredato.
e l.ex his omnib.C.hoc tit.
f l.ſi certarum 17.§.vlt.& l.ſeq.d.tit.& l.in teſt.7.C.ad l.Falc.
g l.pe.C.de teſt.milit.
h in l.vlt.C.de teſt.mil.& l.vltim.C.quibus non obij.long.tem. præſcr.

Illis autem temporibus.

1 *Ceſſante occupatione bellica, ceſſat priuilegium teſtamenti militaris.*
2 *Milites ſtationarij & limitanei non poſſunt militariter teſtari: & qui ſint illi.*
3 *Regula, ceſſante cauſa ceſſare effectum, explicatur.*
4 *Finalis cauſa quæ ſit, & quæ impulſiua.* 5.
6 *Cauſa in dubio impulſiua præſumitur.*
7 *Filiusfam. poteſt in caſtris iure militari teſtari.*
8 *Pagani qui dicantur: & pagus quid ſit.*

Illis autem temporibus, per quæ citra expeditionum
neceſſitatem, in alijs locis, vel ſuis *a* ædibus degunt,
minimè ad vendicandum tale priuilegium *b* adiuuan-
tur *c* Sed teſtari quidem, etſi filijfamiliarum ſint, pro-
pter militiam conceduntur: *d* iure tamen communi,
eadem obſeruatione & in eorum teſtamentis adhiben-
da, quam in teſtamentis *e* paganorum proximè expo-
ſuimus.

a Quum olim *ex principum* a *indulgentia milites, quo-
cunque in loco agerent, militari iure teſtari poſſent: id po-*
b *ſtea reſtrinxit Iuſtinianus,* b *eam ad expeditionum ac oc-
cupationis bellicæ tempora coarctans: hocq; temperamen-*
c *to accipiendum eſt, quòd paulo ante* c *dixit ſua conſtitu-
tione militari: teſtamenti beneficium eſſe introductum.*
a Aedibus. *alij legunt* in ſuis ſedibus, *quod & Theophi.
ſequi videtur. Latini ſtatiua vocant, & hyberna, in quibus
milites hyeme degere, feriarique ſolent.*
d *b* Adiuuantur. † *Cū enim iſtius priuilegijs ratio ſupra* d
tradita (nempe occupatio bellica) tum ceſſet, & ipſum pri-
e *uilegium ceſſare conſentaneum* e *eſt.* † *Ergo nec* milites
2 Stationarij, f *qui ad prouinciæ quietem aluntur, nec li-*
f mitanei, g *qui in locis hoſtium finitimis ad repentinos*
g *ipſorum incurſus intenti ſunt, nec* h *equites, qui ſtipendio*
h *publico, etiam in pace, apud nos aluntur, hoc interea pri-*
3 *uilegio fruentur, cum & tum belli ceſſet neceſſitas.* † *Vnde*
i *regulam collegit Accurſius,* i Ceſſante cauſa, ceſſare effe-
ctum: *quod de cauſa, quam vulgò finalem dicunt, acceptū,*
K *verum eſt.* K † *Eam Accurſius intelligit, ſine qua res eſ-*
4 *ſe non poteſt. Illud autem limitationem recipit. Nam ſi
duæ cauſæ finales fuerint, quarum vtralibet effectui pa-*
riundo

riundo ſufficit, vna tantum ſublata, quæ remanet, effectum
l *conſeruabit.* l *Quod ſi neutra ſit eius potentiæ, vt vel ſola*
ſeorſimque producere poſſit effectum, mox quàm ſuſtuleris
m *vnam, etiamſi maneat altera, extinguetur* m *effectus.*
5 † *Alia verò cauſa, quæ præcurſionem quandam adhibet*
ad efficiendum, & quoddam adfert per ſe adiumentum,
etſi non neceſſarium, impulſiua *dicitur: ex cuius remotione non remoueri effectum, communiter traditum eſt. Exemplum eſt in Calphurnia, quæ edicto cauſam dediſſe ſcribi-*
n *tur:* n *item in Macedone* o *improbo fœneratore, qui cau-*
o *ſa fuit ſenatuſconſulti Macedoniani, a quo etiam nomen*
6 *accepit.* † *Hincq́; eſt, quod aſſerens, ex ceſſatione cauſæ diſpoſitionem euerti, cauſam hanc vel illam fuiſſe finalem,*
p *probare* p *debeat: cum in dubio impulſiua eſſe præſuma-*
q *tur, quæ non tantam vim habet, vt diſpoſitionem* q *tollat.*

c Sed teſtari quidem. *De caſtrenſi peculio, aut quaſi caſtrenſi: de alijs enim bonis filiofamilias teſtari non licet,*
r *quod infra* r *ſuo loco exponet Imperator latius.*

d Iure tamen communi. *Silicet, cum extra caſtra de-*
7 *gunt, & expeditionibus deſinunt occupari.* † *Nam in caſtris etiam filiusfa. iure militari teſtamentum facere poteſt, id eſt, citra ſolemnitatem iuris communis, vtcunque Porcius contrarium ſenſerit.*

8 e Paganorum. *Id eſt, non militantium* † Pagani s *enim*
s *propriè opponuntur militibus, vt togati ſagatis cinctiſque. Venit autem appellatio a ruſticis domi relictis ad ruris*
t *culturam, & reliqua munera ciuilia: a pagis* t *denomina-*
u *ti, vt ſic dicerentur omnes, qui non militarent,* u *non mo-*
x *do ruſtici & agreſtes, ſed etiam ciues & vrbani.* x *Pagus autem villa eſt, vel vicus, dictus à Græco nomine* παγὰ, *id eſt fons: quod illi qui in vno pago habitant, plerumque vno vtantur fonte.*

ADDITIONES.

a l.1.ff.hoc tit.
b in l.pen.C.de teſt.milit.
c in §.præc.verſ.quod meritò.l.vlt.C.eod.
d in princ.huius tit.nu.2.l.fi.C.de teſt.mil.
e c.cum ceſſante de appel.
f l.Liminarchæ.4.& ibi Bud.de ſeru.fugit.
g l.2.§.pro limitaneis.C.de of.præf.præt.Af.
h Vigli.hic.
i gl.verb.adiuuantur,hic.
K vt in noſtro propoſito hic.
l Exemplum eſt in §.affinitatis & ibi Aug.ſup.de nupt.
m Exemplum ſumere licet ex c. quoniam freq. §.porro.ad §.ſeq. rela.vt lite non conteſt. prout declar. Abbas in d.c.cum ceſſante.
n in l.1.§.2.loco de poſtulando.
o l.1.ad S.C.Maced.
p Ang.hic gl.l.2.§.vlt.& ibi Bart.de don.
q gl.c.poſt translationem. de re nunc. tex. c.ex parte.2. de conuerſ.conu.
r inſ.quib.non eſt permiſſum facere teſtam.in princ.
s Vigl.hic.
t Zaſ.tract.ſubſt.cap.
u l.33.ſi filiusfa.§.ſecundum 2.verſ. ſed ſiquidem.l.43.filiusf.ff. hoc tit.
x De lib & poſt.Alc.de ver.ſig.lib.4.

§.Planè.

1 *Emendata huius §.lectio.*
2 *Vt teſtamentum militare obtineat, prius de militis voluntate conſtare debet.*
3 *Duo ad minus teſtes in teſtamento militari requiruntur.*

Planè de teſtamentis militum *a* diuus Traianus *b* Catilio ſeuero ita reſcripſit: Id priuilegium, quod militantibus datum eſt, vt quoquo modo facta ab his teſtamenta, rata ſint: ſic intelligi debet, vt vtique prius *c* cóſtare debeat, teſtamétum factum eſſe: quod & ſine ſcriptura, & à non militantibus quoque fieri poteſt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, *d* conuocatis ad hoc hominibus, vt voluntatem ſuam teſtaretur, ita locutus eſt, vt declararet, quem vellet ſibi hæredem eſſe, & cui libertatem tribueret: poteſt videri ſine ſcripto hoc modo eſſet teſtatus, & voluntas eius rata habenda eſt. Cæterum ſi (vt plerumque ſermonibus fieri ſolet) dixit alicui. Ego te hæredem facio, aut, bona mea tibi relinquo, non oportet hoc pro teſtamento obſeruari. Nec vllorum magis intereſt, quàm ipſorum, quibus id priuilegium datum eſt, eiuſmodi exemplum non admitti: alioqui non difficulter poſt mortem alicuius militis *e* teſtes exiſterent, qui affirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona cui viſum ſit: & per hoc vera iudicia ſubuerterentur.

a Diuus Traianus. *Hoc Traiani reſcriptum ad verbum*
a *Florentinus* a *recenſet: quod vel ob id mente tenendum*
b *eſt, quia aliam eiuſdem Traiani conſtitutionem* b *ſuprà a nobis relatam (à qua velut a fonte omnia teſtamenti militaris priuilegia deſcendere dixi) declarat.*

1 b Catilio Seuero. † *Vulgati codices habent* Statilio: *ſed malè.* Catilio *enim legit textus Noricus, atque ita legen-*
c *dum eſſe, Viglius* c *etiam commonet, ad quem extat quoque Plinij Iunioris, qui ſub Traiano vixit, epiſtola non inelegans, laudes Titi Ariſtonis Iureconſulti continens.*
d *Refert Baldus* d *hunc Catilium Seuerum fuiſſe Marci Imp. proauum maternum, quem vrbica præfectura ſpoliauit Adrianus, quod Pij adoptionem ægro animo tuliſſet, videreturq́; ipſe affectare imperium.*

2 e Conſtare debeat, teſtamentum factum eſſe. † *Hinc ergo diſcis priuilegia militantibus conceſſa, quod quoquo modo volent, quo modo poſſint, teſtari ipſius liceat, tum demum obtinere, quando de ipſorum voluntate conſtat,*
e *nempe quòd verè teſtari voluerint. Et hoc Doctores* e *generaliter in omni actu procedere tradunt, quòd ſemper is qui aliquid aſſerit, antea probare debeat hoc, cui illud innititur, & ſine quo conſiſtere nequit: quandoquidem rei qualitas fruſtra quæritur, niſi & ipſa res ſubſiſtere doceatur. Exempla ad hanc doctrinam multa congerunt inter-*
f *pretes* f *nec controuerſiam aliquam patitur.*

d Conuocatis ad hoc hom. *Id eſt, teſtibus duobus ad mi-*
3 *nus.* † *nam & in militari teſtamento duos vel tres teſtes adhiberi debent, cum Ius gentium id exigant, ſecundum*
g *quod militum teſtamenta cenſeri vulgatum eſt.* g

e Teſtes exiſt. *Hinc Suet. in Domitiano, cap. 12. Confiſcabantur, inquit, alieniſſimæ hæreditates, vel exiſtente vno, qui diceret, audiſſe ſe ex defuncto, cum viueret, hæredem ſibi Cæſarem eſſe.*

ADDITIONES.

a In l.24.diuus.ff.hoc tit.
b §.1.nu.6.hoc tit.
c atque ita reſtituenda eſt etiam d.l.diuus.
d Hic.
e Ioan.de Plat.& alij hic.Bar.in d.l.diuus.
f Arg.hic,& d.l.diuus,& l.4.§.condemnatum. de re iud.iuncta l.non ignorat,qui accuſ.non poſſ.cum ſimil.
g Bar.d.l.neque enim.de mil.teſt.dixi ſup.ad Rubr.hic.

§.Quinimo.

1 *Accurſij intellectus ad hunc §.*
2 *Idemque reprobatus.*
3 *Iaſonis intellectus ad hunc §. verus eſt.*
4 *Mutus & ſurdus ex accidenti, teſtamenti factionem impetrare poteſt.*

Quinimo & *a* mutus & ſurdus miles teſtamentum facere poteſt.

1 a Mutus & ſurdus. † *Accurſius a putat hunc §. loqui de*
a *muto & ſurdo ſimul a natura, quaſi militari priuilegia ipſi*
teſtari concedatur, licet iure communi teſtamentum face-
b *re non poſſit.* b *Vnde ſequeretur, Imperatorem non tan-*
tum circa ſolemnia teſtamenti, ſed etiam circa teſtantis
2 *perſonam hoc militantibus beneficium indulſiſſe.* † *Sed*
c *hoc falſum eſſe, Faber &* c *Iaſon rectè cenſent: tum talis,*
cui nec audire nec loqui a natura conceſſum eſt, militiæ
nomen dare non poſſit. Si enim miles, cui hæc calamitas
d *accidit, ob hanc cauſam dimitti* d *ſolet: quanto minus ta-*
e *lis recipi a principio debet, cui a natura hæc vitia* e *ad-*
3 *ſunt?* † *Quare Iaſon Imperatorem hoc loci de illo tantum*
ſentire exiſtimat, qui ſit mutus & ſurdus ſimul ex acciden
ti, neque ſcribere ſciat. Cum enim milites per notas poſſint
f *teſtamentum* f *facere, videtur quod hoc caſu vel nutu*
etiam, vel ſignis idem illi facere liceat. Atque hic intelle-
4 *ctus eo argumento adiuuatur,* † *quod caſu muti & ſurdi*
effecti, & a Principe teſtamenti factionem impetrare poſ
ſunt: vt id videatur militantibus generaliter ſine libello
g *concedi, quod ipſis permittere ſupplicantibus Princeps* g
h *ſolebat. Et hanc ex Fulgoſio opinionem* h *Angelus etiam*
refert atq; approbat.

b Facere poteſt. *idq; etiam iure militari, quod propriè eſt*
i *huius* i *loci: & quidem indiſtinctè, non quibuſdam caſibus*
k *tantum, vt paganus: de quo* K *infra titulo proximo.*

ADDITIONES.

a gl.1.hic.
b l.10.diſcretis.qui teſta.fac.poſſ.
c Hic ad Porc. Idem Vigl. & Cantiunc. tradunt.
d arg.l.4.iure milit.hoc tit.
e arg.l.patre furioſo.de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.
f l.40.Lucius.eo.tit.
g l.ſi mutus.de teſt.
h in §.item ſurdus.infr.tit.prox.ſeq.
i l.4.ff.hoc tit.
K §.item ſurd.

§. Sed hactenus.

1 *Hunc §. de omnibus militibus loqui.*
2 *Priuilegium militariter teſtandi finitur poſt miſſionem ex militia.*
3 *Teſtamentum militare valet intra annum a miſſione; fallit. vt nu.5. & 6.*
4 *Quod de cauſaria miſſione accipiendum eſt.*
7 *In teſtamento militari, conditionis euentus retrotrahitur ad tempus declaratæ voluntatis.*

Sed hactenus *a* hoc illis a Principalibus conſtitutionibus conceditur, quatenus militant, & in caſtris degunt. Poſt *b* miſſionem vero veterani, vel extra caſtra alij, ſi faciunt adhuc militantes teſtamentum communi *c* omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in caſtris fecerint teſtamentum, *d* non communi iure, ſed *e* quo modo voluerint: *f* poſt miſſionem intra annum tantum valebit. Quid ergo ſi intra annum tantum quis deceſſerit, conditio autem hæredi adſcripta, poſt annum extiterit: an quaſi militis teſtamentum valeat? Et placet *g* valere quaſi militis.

1 *a* Hoc illis. † *Quibuſcunq; militibus: eſt enim hic §. ad*
a *omnes milites generaliter referendus* a *quòd ſcilicet tam*
enim militari iure teſtari poſſunt, quando in expeditione bellica ſunt.

b Miſſionem. *nempe honeſtam, non ignominiæ cauſa factam.*

c Omnium. *Id eſt, obſeruatis ſolemnitatibus a iure ciuili*
2 *ad ordinanda teſtamenta præſcriptis.* † *& ſic nota, poſt*
miſſionem & abſolutionem à militia iſtud priuilegium
militariter teſtandi finiri, quæ additio excuſat Imperato-
b *rem à ſuperfluitate, quæ aliàs ipſi impingi* b *poſſet.*

d Nec communi iure. *nam ita factum ſemper valet, quamdiu non mutatur.*

e Quo modo voluerint. *Id eſt, citra ſolemnitatem iuris communis.*

3 *f* Poſt miſſionem. † *Hinc annotandum, teſtamentum in*
caſtris iure militari factum, non tantum valere, quando
in expeditione decedit miles, ſed etſi intra annum à miſ-
c *ſione moriatur extra* c *militiam: poſt annum verò elap-*
4 *ſum deſinit valere.* † *Loquitur autem textus, vt iam dixi,*
de honeſta & cauſaria miſſione, non ignominioſa: vt ſi mi-
d *les ob prouectæ ætatis* d *ſenium, aut propter infirmam va-*
e *letudinem, vel aliam conſimilem cauſam dimiſſus* e *ſit.*
5 † *Porrò illud beneficium, quod militare teſtamentum in-*
tra annum poſt miſſionem valeat, illis tantum indultum
f *eſſe Africanus* f *ait, qui mitti ſolent a militia, non etiam*
his, qui deſinunt militare ſine miſſione, id eſt, acceptis ſuc-
6 *ceſſoribus: vt ſunt præfecti & tribuni militum.* † *Sed nec*
ad illos hoc priuilegium pertinet, qui non ſunt milites, in
procinctu tamen verſantur. Licet enim hi ob imminens
mortis periculum teſtari militari iure poſſint, & ſuprema
g *ipſorum iudicia rata haberi* g *debeat: ab huius tamen an-*
ni priuilegio excluduntur.

7 *g* Valere quaſi militis. † *Et ratio eſt, quoniam in teſta-*
mentis euentus conditionis adpoſitæ retrotrahitur ad tem
pus declaratæ voluntatis: & ideo hæres conditionaliter in-
ſtitutus perinde habetur, ac ſi purè inſtitutus ſtatim poſt
h *militis mortem* h *adiiſſe.*

ADDITIONES.

a contra. Accurſ. hic per l.21.quod conſtitutum. & l.38.quod dicitur. vnde hic §. eſt deſumpt. hoc tit.
b Propter §. illis autem.ſup.eo.
c d.l.quod dicitur.
d l.2.C.de his qui non imp.ſtip.lib.10.
e l.2.§.ignominiæ, de his qui not.inf.
f d.l.quod conſtitutum.hoc tit.facit.l.20.tribunus.eod.
g l.1.de bo.poſſ.ex teſt.milit.
h Vide iura hic in gl. verbi valere.

§. Sed & ſi quis.

1 *Teſtamentum à pagano ritè factum, per ſequentem militiam confirmatur.*
2 *Si tamen noua voluntatis extent argumenta.*
3 *Diſcuſſus §. teſtamentum. in l. in fraudem. de militari teſtam.*
4 *Per additionem vel detractionem adprobare dicimur.*
5 *Capitis deminutio non infirmat militare teſtamentum.*

Sed & ſi quis *a* ante militiam *b* non iure fecit teſtamentum, & miles factus, & in expeditione degens reſignauit illud, & quædam adiecit, ſiue dearaxit, vel aliàs manifeſta eſt militis voluntas hoc *c* valere volentis: dicendum eſt, valere hoc teſtamentum, quaſi ex noua militis voluntate. Denique *d* etſi in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus eſt: *e* teſtamentum eius quaſi ex noua militis voluntate valet, nec videtur capitis deminutione *f* irritum fieri.

a Ante militiam. *Cum ſcilicet adhuc eſſet paganus & nondum militiæ nomen dediſſet, nec in numeros eſſet relatus.*

b Non iure. *Quia deficiebant fortè aliquæ ſolemnitates, in paganico teſtamento neceſſariæ.*

1 c Valere.

1 c Valere. *Scilicet iure militari, non vt paganicum.† Et ſic*
obſerua teſtamentum a pagano non ritè & citra ſolemuiū
obſeruationem factum, per ſequentem militiam confirma-
ri, non quidem ipſo iure, ideſt, ſine alio hominis adminicu-
2 *lo:† ſed ita demum, ſi nouæ voluntatis extent argumenta:*
vtpute quòd tabulas inciderit, & legerit teſtamentum, ac
a *rurſus ſuo ſigno ſignauerit. a Item ſi quid interleuerit,*
perduxerit, adiecerit, emendauerit, aut ſimile quid fece-
b *rit, vnde colligi noua ipſius voluntas poſſit, b nam omni-*
no noua aliqua declaratione huius nouæ voluntatis opus
3 *eſt.† Sed nonne obſtat D. Pij c reſcriptum, in quo teſta-*
c *mentum ante militiam factum valere oſtendit ob id tan-*
tum, quia contraria non appareт voluntas? Doctores com-
muniter reſpondent, hoc ſpeciale eſſe in milite non militan
te, & ante militiam teſtante: quod tamen reprehendit Vi-
glius, cum, qui non eſt in numeris, miles vtiq; non ſit, &
vbi incipit quis eſſe miles, ibi & militia intelligatur. Qua-
d *re ipſe ad verba interpoſita d aduertendum monet. Nam*
ex iſtis verbis textus (Si militis ſubiuncta voluntas con-
traria non ſit) *ſatis apparet, aliquam ſubiunctum fuiſſe*
voluntatem: vt idem ſit, quod in §. noſtro etenim ſi alius
eſſet ſenſus, verti verba debuiſſent ſic: (Si contraria vo-
4 luntas non ſit ſubſecuta.) *Hoc & mihi probatur.† Ex*
prædictis diſce, quod ſicut per ſigilli appoſitionem induci-
e *tur approbatio e actus, ita per additionem vel detractio-*
f *nem cenſemur aliquid confirmare. Hinc dixit Bald. f eum,*
qui conſilio ab altero compoſito aliquid adijcit ſeu detra-
hit, intelligi in reliquis approbare.

g d Et ſi in arrogationem. *Hic locus ex Martiano g &*
Tertulliano deſcriptus videtur. Sic enim Martianus ait:
Miles filiusfam. ſi capite minutus fuerit, vel emantipa-
tus, vel in adoptionem datus a patre ſuo, teſtamentum
eius valet, quaſi ex noua voluntate. *Subiungit Tertul-*
lianus: Idem eſt, et ſi paterfa. miles de caſtrenſibus rebus
duntaxat teſtatus, arrogandum ſe dederit. Si vero miſ-
ſus iam hoc fecerit, non valet teſtamentum.

e Teſtamentum eius. *Scilicet ante factum.*

f Irritum fieri. *Et rectè: Capitis enim deminutio, iuris ci-*
uilis commentum, tabulas militis non poteſt infirmare,
cum militare teſtamentum, quod iuris ciuilis obſeruatio-
h *ni non ſubeſt, ſed ſecundum ius gentium, h cenſetur, con-*
fecerit. Vnde colligis, quod nec arrogatio militis, nec e-
mancipatio filijfam. reſcindere teſtamenta, iure militari
i *prius confecta, valeat. i*

ADDITIONES.

a d. l. tribunus. §. cum aliquis hoc tit.
b d. §. cum aliquis & l. idemque. l. Titius. l. quod dicitur in fin.
hoc tit.
c l. 15. in fraudem. §. teſt. hoc tit.
d In d. §. teſt.
e Porc. hic.
f In d. l. tribunus §. 1.
g In l. miles filiusfam. & l. ſeq. hoc tit.
h Bart. l. neque enim hoc tit.
i fac. l. 1. §. ſed ſi filiusf. hoc tit.

§. Sciendum.

1 *Filiusfa. de caſtrenſi & quaſi caſtrenſi peculio teſtari po-*
teſt.
2 *Olim non omnibus filijsfa. de peculio caſtrenſi vel quaſi,*
teſtari permittebatur.
3 *Filiusf. duplex priuilegium habet, in caſtrenſi & quaſi*
caſtrenſi peculio.
4 *Olim poterat filiusf. præterire patrem: hodie ſecus.*
5 *Contra teſtamentum filijsfa. militare iure factum, non da-*
ri querelam inofficioſi.

Sciendum tamen eſt, quod cum a ad exemplum ca-
ſtrenſis peculij, tam b anteriores leges, quàm c prin-
cipales conſtitutiones, quibuſdam quaſi caſtrenſia de-
derant peculia, d & horum quibuſdam permiſſum
fuerat etiam in poteſtate degentibus teſtari: e noſtra
id conſtitutio latius extendens, permiſerit omnib. in
huiuſmodi peculijs teſtari quidem, ſed iure communi.
Cuius conſtitutionis tenore perſpecto, licentia eſt, ni-
hil eorum, quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

a Ad exemplum caſtrenſis peculij. *Filiumfa. duplex ha-*
bere peculium, caſtrenſe, & quaſi caſtrenſe, alibi a dixi-
a *mus: in vtroque & proprietas & vſusfructus penes ipſum*
1 *eſt, nec quicquam ad patrem pertinet.† De caſtrenſibus*
b *bonis filiumfa. teſtari poſſe b audiuimus: in caſtris qui-*
dem priuilegio militari: extra militiam verò obſeruata iu-
ris communis ſolemnitate. Hoc idem Imperator præſenti
loca ad bona quaſi caſtrenſia producit, vt & de illis filio-
fam. teſtari licitum ſit, ſaltem ſecundum iuris communis
diſpoſitionem, adhibitis omnibus ſolemnibus.

b Anteriores leges. *Pandectas haud dubio intelligit. Ex-*
c *tant autem duo tantum Vlpiani reſponſa in Pandectis, c*
quæ quaſi caſtrenſis peculij mentionem faciant, hic ad mar-
ginem adſcripta.

c Principales conſt. *Extant adhuc duæ in Codice ea de*
d *re conſtitutiones, nempe Honorij, d & Theodoſij Impp.*
ad Euſtachium præfect. prætorio, lib. 1. Cod. tit. 52. & lib.
2. tit. 7.

2 d Et horum quibuſdam. *† Et ſic eo iure non omnibus fi-*
lijsfa. ſed quibuſdam tantum teſtari permiſſum erat, ve-
e *luti e Proconſulibus & præfectis legionum, præſidibus*
prouinciarum, & omnibus publica dignitate præditis: at
non patronis cauſarum, nec magiſtris ſtudiorum, nec me-
dicis, nec alijs omnino ſalaria publica percipientibus.

3 e Noſtra id conſtitutio. *† Extat hæc Iuſtiniani f conſti-*
f *tutio lib. 3. Cod. tit. 28. & duplex priuilegium continet,*
quod filiof. in caſtrenſi & quaſi caſtrenſi peculio conceda-
tur. Primum, quod de eo teſtamentum facere poſſit: ulterius
g *quod g eius teſtamentum non ſubiaceat querelæ inofficioſi*
4 *etiamſi patrem prætereat.† Sed hoc poſterius hodie per*
h *Nouellam h conſtitutionem correctum eſt, qua expreſſe*
diſponitur, liberos in his rebus, in quibus teſtandi ha-
bent poteſtatem, non poſſe ſine legitima cauſſa paren-
i tes præterire, vel exhæredes i ſcribere, *quod neceſſario*
de filijsf. itemque de caſtrenſib. vel quaſi caſtrenſib. bonis
accipi debet, cum aliter filijf. teſtamentum per inofficioſi
querelam *expugnari poterit, qua inſtitutio tota reſcindi-*
K *tur, ſaluis hodie legatis. K Alij tamen* conditionem ex
lege *ipſis competere malunt, qua adſcriptis hæredibus ſola*
legitima auferetur. Et prædicta vera ſunt, quando filiusf.
5 *extra militiam iure communi teſtamentum fecit.† Quid*
autem, ſi in caſtris iure militari teſtatus eſt, parenteſq;
præterijt, an tum quoque teſtamentum eius impugnari po-
l *terit? Et l plerią; aiunt. Alij m contra, non reſcindi te-*
m *ſtamentum per querelam putant, quibus accedo: quia cum*
Nouella conſtitutio nihil de hoc expreſſè dicat, ratio in-
terpretationes ſanè ſuadet, vt & de veteri iure & militum
priuilegijs quàm minimum detrahamus.

ADDITIONES.

a Supr. per quas perſ. nobis acq. in prin.
b §. illis autem ſup. eod.
c L. 1. §. hoc autem, ad Treb. & l. 1. §. nec caſtrenſe de collatio.

d l. velut

d l. velut. C. de aſſeſſ.
e Bald. hic.
f l. ſi. C. de inoff. teſt.
g d. l. ſi. §. in his.
h in Nou. vt cum. de app. cogn. §. & hæc quidem.
i Alex. in Auth. ex cauſa. C. de lib. præte.
K d. Ant. ex cauſa. ibi. Alex.
l Ang. in §. illis autem. ſup. eo.
m Bar. d. l. ſi. Iaſ. in l. ſicut. C. hoc tit. Ioa. de Platea in d. §. illis autem. & ibi Vigl. poſt Bau. hoc late proſequitur.

QVIB. NON EST PERMIS. FAC. teſt. Tit. XII.

1 *Defenſa huius tituli collocatio.*

Cognita *teſtamentorum ordinatione, conſequenter de*
1 *perſonis, quæ factionem eorum habent, videndum eſt.* † *Et quanquam nonnulli præpoſterum hunc eſſe ordinem di-*
a *cant, cum ratio exigat, vt ſemper a perſonis* a *incipiamus, eſt tamen hoc leuiaſculum, nec quicquam ferè conſiſtet, ſi ad tam exactam methodum omnia expendere velimus. Sanè videtur Imperator ad iuſtum docendi ordinem reſpexiſſe, quaſi iuuentus longè facilius hanc vltimarum voluntatum materiam cognouiſſet, ſi primo, quid eſſet teſtamentum, eiuſdem ordinandi vim perciperet: deinde quibus permiſſum ſit illud facere.*

ADDITIO.

a 4. ſi quæramus de teſtament.

Princip. tit.

1 *Regulariter omnibus teſtamentum facere licet.*
2 *Filiusfam. teſtari non poteſt, neque codicillari: donare tamen mortis cauſa patre conſentiente poteſt.*
3 *Et quæ ſit diuerſi iuris ratio. variare Dd. 4.*
5 *De bonis caſtrenſibus, & quaſi, filiusfa. teſtari iure poteſt.*
6 *Quid de bonis aduentitijs.*
7 *Reſtituitur §. 1. in Nouell. vt liceat mat. & auiæ.*
8 *Explicatio §. filij autem. in l. vlt. C. de bon. quæ lib.*
9 *Filiusfa. de aduentitijs & profectitijs ad pias cauſas teſtari non vetatur.*
10 *Filiofa. in bonis caſtrenſibus & quaſi, inteſtato morienti, quomodo ſuccedatur.*
11 *Multiplex caſtrenſis peculij priuilegium.*
12 *Filijfam. teſtamentum per emancipationem non confirmatur.*

Non tamen omnibus licet facere teſtamentum ſtatim enim ij, qui *a* alieno iuri ſubiecti ſunt, teſtamenti faciendi ius *b* non habent: adeo quidem, vt quamuis parentes eis permiſerint, nihilo magis iure *c* teſtari poſſint: *d* exceptis ijs quos antea enumerauimus, & præcipuè militibus qui in poteſtate parentum ſunt, quibus de eo, quod in caſtris acquiſierunt, permiſſum eſt conſtitutionibus Principum teſtamentum facere. Quod quidem ius ab initio tantum militantibus datum eſt, tam ex autoritate diui Auguſti, quam Neruæ, necnon optimi Imperatoris Traiani: poſtea vero ſubſcriptione D. Hadriani, etiam dimiſſis a militia, id eſt veteranis conceſſum eſt. Itaque ſi quidem fecerint de caſtrenſi peculio teſtamentum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerunt. *e* Si verò inteſtati deceſſerint, nullis liberis vel fratribus ſuperſtitibus, ad parentes eorum iure communi pertinebit *f* Ex hoc intelligere poſſumus, quod in caſtris acquiſierit miles, qui in poteſtate patris eſt, neq; ipſum patrem adimere poſſe, neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune eſſe: ſed ſcilicet proprium eius eſſe, qui id in caſtris adquiſierit: quanquam iure ciuili omnium, qui in poteſtate parentum ſunt, peculia, perinde in bonis parentum computentur, ac ſeruorum peculia in bonis dominorum numerantur: exceptis videlicet ijs, quæ ex ſacris conſtitutionibus, & præcipuè noſtris, propter diuerſas cauſas non adquiruntur. Præter hos igitur, qui caſtrenſe peculium vel quaſi caſtrenſe habent, ſi quis alius filiusfa. teſtamentum fecerit, inutile eſt, licet ſuæ poteſtatis *g* factus deceſſerit.

1 Regulariter *vnicuiq; permiſſum eſt facere teſtamentum, niſi expreſſè reperiatur prohibitus: quod præſens lo-*
a *cus ſatis oſtendit. Significat* a *enim eſſe aliquas perſonas quibus hoc non permittitur. Quibus ergo permiſſum eſt, infiniti ſunt: quibus non eſt, certi & definiti. Hoc autem titulo, ſeptem enumerantur perſonarum gradus: atque ali-*
b *quot etiam adiecit* b *Accurſ. Bertachinus* c *verò plenius,*
c *quotquot nota digni viſi ſunt collegit: ad quem recurrere licebit.*
d a Alieno iuri. *Id eſt poteſtati ſiue dominicæ, ſiue patriæ:* d *loquitur autem potiſſimum de filijsfam.*
2 b Non habent. † *Primò ergo a ſupra dicta regula, quæ omnib. teſtari permittitur, filiusfa. excipitur, ob vinculū poteſtatis patriæ, cuius contemplatione eius perſona iure ciuili non eſt integra. Sicut autem teſtari non poteſt filiusf-*
e *fa. ita nec codicillos* e *ſcribere, legata fideicommiſſa aut relinquere poteſt: donare tamen mortis cauſa, permittente*
f *patre, non prohibetur.* f *Sed valde obſtat, quod alibi Vl-*
g *pianus* g *ait, pupillus teſtari non poteſt, ita nec cauſa mortis donare. Is enim qui teſtari vetatur, & mor-*
h *tis cauſa donare non* h *poteſt, & contrà, ei tantum permit-*
i *titur cauſa mortis donare, qui teſtari* i *poteſt. Et ex hac Vl-*
K *piani ratione Fulgoſius* K *putauit, filiumfa. nec ex patris conſenſu cauſa mortis donare poſſe, quod tamen aperto iure reprobatur. Donare enim filiusfa. poteſt tam inter vi-*
l *uos* l *quam etiam cauſa mortis.* m † *De ratione autem*
m *diuerſitatis, cur filius patre conſentiente donare poſſit, non*
3 *autem teſtari, vel fideicommittere, perpetuò rixantur Doctores. Nam alij dicunt ob id eſſe, quod teſtamentum pu-*
n *blici iuris* n *ſit: alij ob id, quod vltima voluntas ex alieno*
o *pendere arbitrio* o *non poſſit: alij ob maiorem ſolemnita-*
p *tem, quæ in teſtamento deſideratur:* p *alij ob bonorum obuentionem, non obligationem, quam teſtamentum con-*
q *tinet:* q *alij deniq; priores duas rationes ſimul coniun-*
r *ctas, ſatis vrgere aiunt,* r *quare diuerſum ſit in teſtamen-*
4 *tis, quàm in donationibus.* † *Loriotus* s *verò* Filium (*in-*
s *quit*) ex patris conſenſu donare poſſe, ob id reſponſum eſt: vt pater donationi ſtare teneatur: quia ipſe tunc do-
t nare intelligitur. t Filiusfa. autem nec patre conſentiente teſtatur, quia rerum ſuarum diſpoſitionem non
u habet. u Peculium enim quod illius patrimonium x
x dicitur, ſtatim poſtquam mortuus eſt, ad patrem redire
y ſolet. y Et ideo prius deſinit & peculium & patrimo-
z nium eſſe, quàm ad hæredem peruenire poſſit. z Hacque ratione filiusfa. nullum hæredem habere poteſt,
a niſi paterfam. deceſſerit. a *Et hac Lorioti ratio mihi præ cæteris placet.*
c Teſtari poſſint. *ſiue naturales, ſiue adoptiui ſint: quia prohibitio facta eſt ob filij conditionem & ſtatum, qui ſui iuris non eſt: ad quem reſpexit legiſlator.*

5 d Ex-

y d Exceptis ijs. *Filijſa. ſcilicet in peculio caſtrenſi. & qua-*
b *ſi caſtrenſi. In eo enim, quia pro patribusſa. habentur,* b
teſtari poſſunt, patre etiam c *inuito.* † *Quod plerique &*
6 *ad peculium aduentitium producunt, in quo patri nō quę-*
ritur vſusfructus (quod in decem caſibus alibi ab Accur-
d *ſio* d *relatis contingit.) Sed cum Iuſtiniani* e *conſtitutio*
e *apertè repugnet, nec illis caſibus filiumſa. teſtari poſſe*
f *crebrius* f *placuit.* † *Neq; impedit quod ia Nouella* g *di-*
7 *citur,* Filiofam. de eo, cuius patri non quæritur vſusfru-
g ctu, licet diſponere, quomodo velit. *Quanquam enim*
verbum (diſponere) *videatur etiam ad teſtamenti ius per-*
tinere: Græca tamen interpretatio hoc ſatis diſſoluit. Ne-
que enim vſus eſt Imp. verbo διατίθεσθαι *ſed* διοικεῖν *quod*
h *magis adminiſtrationem ſignificat, quam teſtationem.* h
Quamobrem ipſe filius, non pater eiuſmodi peculij admi-
8 *niſtrator erit, ſi modo perfectæ ætatis fuerit.* † *Non etiam*
i *aduerſatur alia Iuſtinianea conſtitutio,* i *vbi dicitur,* Fi-
lijsfa. in his duntaxat caſibus, in quibus patri quæritur
vſusfructus, teſtari non permittitur: *vnde argumento*
dictionis, duntaxat, *eaq; etiā ſublata, a contrario tamen*
adhuc ſenſu, videtur in alijs caſibus, in quibus patri non
quæritur vſusfructus, hoc ipſis licere. Nam huic obiectioni
K *Alexander* K *reſpondet, quòd Imperator ibi vſus ſit, di-*
ctione (duntaxat) ob caſtrenſia & quaſi caſtrenſia bona:
l *additque Viglius,* l *hanc interpretationem propè neceſſa-*
riam eſſe, cum & eius conſtitutionis tempore vnicus tan-
tum fuerit caſus extra caſtrenſe, & quaſi caſtrenſe pecu-
lium, quo patri non adquireretur vſusfructus, & in quo
conſiderabilis eſſet teſtamenti factio, videlicet cum ſine
conſenſu patris hæreditatem filius adijſſet. ibi verò expreſ-
m *ſum* m *eſt, non permitti teſtari. Cæterum alios caſus vel*
poſtea acceſſiſſe, vel non congruere huic quæſtioni, idem
9 *ſubdit.* † *Quoties tamen pietas ſuadet, filiumſa. de quali-*
cunque aduentitio, vel etiam profectitio peculio patre con-
n *ſentiente teſtari poſſe, communiter* n *reſponſum eſt, vt-*
cunque nonnulli contrarium ſenſerint.

10 e Si vero inteſtati.† *Si filiusſa. habens caſtrenſia vel*
quaſi caſtrenſia bona, moriatur inteſtatus, relictis liberis,
hæreditas ad eos pertinet. Poſt liberos deinde ſoli fratres
o *ſuccedebant, patrem etiam excludentes.* o *Subinde ne-*
que liberis, neque fratribus extantibus, pater non vt hæ-
res, ſed vt pater, patriæ poteſtatis vel peculij iure bona ad
ſe recipiebat. Et hoc iure Codicis obtinebat, quod quia tem-
pore compilatarum Inſtitutionum nouiſſimum erat, hic
inſertum eſt: ante Codicem vero editum iure veteri pater
excludebat & liberos & fratres. Sed hæc omnia per No-
p *uellam* p *ſunt immutata, conſtitutumque, vt parentes ho-*
die vna cum fratribus admittantur. Item hodie pater bo-
q *na filij non iure peculij ſed titulo hæreditatis accipit.* q
11 f Ex hoc intelligere. † *Obſerua multiplex peculij ca-*
ſtrenſis priuilegium. Primum enim illud filiaſa pleno iu-
r *re* r *acquiritur, quoad vſumfructum & proprietatem.*
Deinde illud nec fiſco applicatur, ſi fortè quid piam pa-
s *traſſet, ob quod bona ſua eſſent publicāda.* s *Tertio, nec pa-*
t *tris creditores illa vendere* t *iure poſſunt. Deniq; nec illa fi-*
u *lius patre mortuo fratribus in mediū conferre* u *tenetur.*
12 g Factus deceſſerit. † *Silicet poſt factum teſtamentum:*
tamen non conualeſcit teſtamentum. etiamſi noua volun-
x *tas* x *ſuperuenerit: quod enim ab initio non valuit, tractu*
temporis non poteſt conualeſcere. Fideicommiſſa tamen
in codicillis relicta eo modo conualidari poſſunt. Diuerſi-
y *tis* y *ea eſt ratio, quia in fideicommiſſis ſola ſpectatur vo-*
z *luntas,* z *ideo ſequente voluntate confirmantur: teſtamen-*
ta verò magna ſolemnitate conſtant. Vnde teſtamentum
a *ad pias cauſas ſimiliter conualidari* a *aiunt.*

ADDITIONES.

a Vigli. hic.
b §. fi. inf. eod.
c In ſuo Repert.
d l. 6. qui in pot. de teſt.
e l. 2. de leg. 1. l. diui, 6. §. pen. de iure codicillo.
f l. tam is 25. §. 1. de do. cau. mortis, l. qui in poteſt. 6. ff. qui teſt. fac.
g l. 1. §. 1. de tut. & ratio. diſtra.
h l. 10. diſcret. in prin. C. qui teſta. facere poſſunt.
i l. 15. Marcel. in prin. de donat. cauſ. mort.
K In d. l. qui in pot.
l l. filiusf. de don.
m d. l. tam is. §. 1.
n l. 3. de teſt.
o l. 11. captatorias. C. de teſt. mil. l. 32. illa autem inſt. de hær. inſt.
p Franc. de Aret. in d. l. qui in poteſtate.
q Alc. in l. licet. C. de pactis.
r Io. de Pla. Vigl. & Cantiunc. hic.
s in Apic. iuris. tit. De tut. Axio. 69. & 70.
t fac. l. in ædib. 9. §. vlt. ff. de do.
u Theoph. hic.
x §. actiones autem Inſt. de act.
y l. 18. filiusf. ad l. Fal.
z l. ſi ſeruus communis Mæuij 18. in princ. d. ſtip. ſeruor.
a l. ſed Iulianus al. item ſi. 7. §. quamquam 10. ad S. C. Mace.
b l. 6. ſi quis filio. §. vlt. de iniuſt. rupt. teſt. & l. 2. ad Maced.
c l. vlt. hoc tit.
d Auth. idem eſt C. de bonis quæ liberis. & §. 1. verbo. vſumfr. ſupr. per quas perſ. nobis acq.
e in d. l. pen. C. eo.
f gl. & Dd. l. 1. §. in filij, ad Trebell.
g §. 1. Nou. vt liceat matri & auiæ.
h Vigl. hic.
i in l. fi. §. filijs autem. C. de bo. quæ lib.
K d. l. pen.
l Vigl. hic.
m d. l. pen.
o Dd. in l. ſenium. 3. qui teſt. fac. poſ. vel non Bar. & alij, d. l. qui in poteſtate, per c. liceat. de ſep. lib. 6.
o l. vlt. C. communia de ſucceſſ. Bar. & Dd. in l. poſt dotem. ſol. matr.
p Aut. defuncto. ad S. C. Tert.
q §. ſi igitur defunctus. Nouel. de hær. ab int. ve.
r §. 1. ſup. per quas perſ. nob. acq.
s l. 3. §. ſed verum. verſi. proinde etſi ſine, vbi Bar. de minor. Bar. & alij in l. 15. ſi finita. §. ſi de vect. 26. de damno infect.
t Per text. hic.
u Hic & l. 1. §. neque caſtrenſe. de collatio.
x l. ſi filiusfa. de teſt.
y ſecundum Vigl. hic.
z l. pen. de leg. 1.
a c. cum eſſes. & quæ ibi not. de teſt.

---

§. Præterea.

1 *Impubes teſtari non poteſt: & qua ſit ratio.*
2 *An id illi priuilegio vel ſtatuto permitti poſſit?*
3 *Furioſi non habent teſtamenti factionem.*
4 *Niſi dilucida interualla habeant.*
5 *Mente captus pariter nequit teſtari.*
6 *Hebetes & ſubſtupidi teſtandi ius habent.*
7 *Allegans teſtatorem furioſum fuiſſe, id probare debet, & quando id ſit verum.*
8 *Furor quomodo probetur.*

Præterea teſtamentum facere non poſſunt *a* impuberes: quia nullum eorum animi iudicium eſt. *b* Item furioſi, quia mente carent. nec ad rem pertinet, ſi impubes, poſtea pubes: aut furioſus, poſtea compos mentis factus fuerit, & deceſſerit. Furioſi autem, ſi per id tempus *c* fecerint teſtamentum, quo furor eorum intermiſſus eſt, iure teſtati eſſe videntur, certè eo quod ante furorem fecerint, teſtamento valente. Nam neq; teſtamen-

Digitized by Google

teſtamentum rectè factum, neque vllum aliud nego-
cium rectè geſtum poſtea furor interueniens perimit.

1 *a* Impuberes. † *Secundò à ſupradicta regula, quæ omni-*
bus teſtari permittitur, Impuberes excipiuntur. Nam vt
quis teſtandi ius habeat, inter cætera mentis integritas at-
a *que intellectus perfectio* a *requiritur. Pupillus autem*
propter ætatis imbecillitatem iudicio carere cenſetur. Vn-
b *de etiam ſi quandoque aliquod iudicium eos habere* b *con-*
c *tingat, tamen huic exceptioni* c *ſtatur Bart.* d *etiam am-*
d *plius addit, pupillum pubertati iam proximum, ne tum*
quidem teſtamenti factionem habere, vbi cauſæ pietas
voluntati ſuffragaretur. Definiuit enim ætatem legiſla-
2 *tor, qua communiter pueri ſapere incipiunt.* † *Et hæc qui-*
dem teſtandi prohibitio ipſa natura iureque gentium in-
e *troducta* e *eſt, vt neque priuilegio, neque lege municipali*
aliter ſtatui poſſit. Si tamen expreſſum eſſet de doli ca-
f *pace, atque iam intelligente, recipi legem poſſe crebrius* f
placuit. Qua verò ætate reputemus puberes, ut teſtari
g *queant, cognoſci ex his poteſt, quæ ſupra* g *de tutela ſinien*
da diximus.
3 *b* Item furioſi. † *Tertiò non teſtantur furioſi, propter*
h *mentis defectum, & quia in illis* h *nulla eſt voluntas.*
Semper enim in eo, qui teſtatur, eius temporis, quo teſtà-
i *mentum facit, integritas animi, non corporis ſanitas* i
exigenda eſt. Atque inde emerſit vulgata iam Nota-
K *riorum clauſula* K *integrâ mentis,* Sanus mente & intel-
4 lectu, licet languens corpore. † *Si tamen furioſus di-*
lucida habeat furoris internalla, eum in ſuis inducijs te-
l *ſtamentum facere poſſe, æquum eſt.* l *præcedens enim*
furor teſtamentum non facit irritum: nec contra obeſſe il-
li ſolet, ſi ſcripto abſolutoque iam teſtamento furor teſta-
torem ceperit, quia abſque ſuo delicto redditur ad teſtan
dum inhabilis. Nam ſi quis ob patratum delictum te-
ſtandi ius amitteret, vitiaretur etiam teſtamentum prius
m *factum:* m *Quod ſi in ipſo actu teſtandi furore concita-*
n *retur, ſuperueniens furor, quòd cœptum eſt, nullum reddit.* n
5 † *Accurſ. hunc §. & ad mentecaptum producit: quia &*
o *huic, cum mentis ſanitate careat teſtamenti factio non* o
datur. Quomodo autem mente captus a furioſo differat,
p *alibi diximus.* p † *Quamquam autem furioſis & mente*
6 *captis adempta eſt teſtandi facultas, eos tamen, quibus*
non omnino deeſt mens, licet hebetioris ſint ingenij, &
naturæ ſimplicis, teſtari poſſe Faber & Aug. hic aiunt,
q *& a cæt[illegible]. probatur.* q † *Cæterum qui teſtamentum ali-*
cuius propter furorem impugnare volet, teſtatorem tum
furore percitum fuiſſe, cum teſtamentum faceret, docere
debet: cum vnuſquiſque præſumatur ſanæ mentis eſſe ni-
r *ſi contrarium conſtat, aut probetur.* r *Si tamen iam an-*
tea probatum fuerit, teſtatorem eſſe furioſum, tunc quia
intentio contra eum fundata eſt, aſſerenti ipſum tempore
s *facti teſtamenti, ſanum fuiſſe, probandi incumbet* s *onus.*
Nam vt etiam egerit aliquid ſapienter, tamen furorem
t *manſiſſe, caſuque id accidiſſe præſumitur* t *niſi conſtet ip-*
u *ſum dilucida habere interualla remiſſi morbi:* u *Tũ enim*
ſi res ſic geſta eſt, ut alius ſanæ mentis non potuerit ſanius
x *aut maturius, præſumemus interualli tempore factum* x
8 *teſtamentum.* † *Sed quomodo probatur furor? reſpon-*
y *deo,* y *ex non ſanis ſermonibus, aut factis, quibus te-*
ſtator ille tum vſus oſtendetur: vel etiam ſi medici, qui
eius interfuerunt curæ, aſſerant, ipſum tempore conditi
z *teſtamenti non ſanæ mentis* z *fuiſſe. Cui autem incum-*
bat furoris probatio, Doctores variè tractant: ſed vera
a *ſententia eſt, illi qui fundat intentionem ſuam a furore*
vel ſana mente, incumbere probationem alterius harum
b *qualitatum: quæ in Camera quoque Imperiali* b *obtinent.*
c Fecerint. *Hoc eſt, perfecerint, antequam furor inter-*
ueniat. neque enim ſatis eſt, ſana mente cœpiſſe teſta-
mentum.

ADDITIONES.

a l.2.de teſt.d.l.ſenium.C.hoc tit.Ang.hic.
b Arg.eorum quæ ſcribit gl.l.ſequitur.de vſuc.
c Caſtren.in l.ſi frater.C.hoc tit.
d In reper.l.1.in 2.q.1.partis princ.C.de ſacroſ.eccl.
e Arg.l.12.cum prætor.§ non autem 2.de iud.
f Bart.l.ſi quæramus.de teſt.Dd.l.ſi.C.de milita. teſta. Ca.c.2.de teſt.Roma.conſ.90.
g §.1.ſup.quibus mod.tu.finiatur.
h l.41.fur.de reg.iur.
i d.l.2,& d.l.ſenium.
K Bart.d.l.2.
l l.9.furioſum.C.eo fac.l.39.cum furioſ.de iudi. & l.20.qui teſt. §.nec furioſus 4.de teſt.& l.diuus de off.præt.
m l.8.eius qui.§.1.de teſt.2.Bart.d.l.2.
n d.l.furioſum.& l.ſi is qui.25.de teſtam.
o Fac.tex.§.furioſis.verſ.ſed & mente captis.ſup.de curat.& no. Bal.l.2.C de cur.fur.
p d.§ furioſi.& vide Alc.lib.2.Parer.c.16.
q Caſtr.d.l.ſi frater.Dd.d.l.furioſum.Dec.conſ.121.
r l.5.nec codicil.& ibi glo.& Bart.C.de codic.
s c.indicas.3.q.9.gl.c.ſi. & ibi Pan.de ſucc.ab inteſt.
t Moderni d.l.furioſum poſt Bal.in d.§.fur.Vide gl.hic.
u Dec.d.l.fur.& l.5.in nego.de reg.iur.
x Bart.in l.is qui.§.diuus.de tut.& cur. glo. & Dd.l.ſi cum dot. §.ſi marit.ſol.matr.
y Ang.hic Alex.conſi.141.lib.1.
z Ioan.de Plat.hic per l.ſem.C.de re mil.lib.12.
a In d.l.furioſum.C.qui teſtam.face. poſſ. & cap. cum dilect.de ſucceſſ.ab inteſt.
b Vide Obſer.77.Cent.3.

§.Item prodigus.

1 *Prodigus teſtari prohibetur.*
2 *Ante interdictionem prodigus omnia facere poteſt.*
3 *Prodigus quis dicatur.*

Item prodigus, cui bonorum ſuorum adminiſtratio interdicta eſt, teſtamentum facere *a* non poteſt: ſed id quod ante fecerit, quàm interdictio bonorum ſuorum ei fiat, ratum eſt.

1 b Non poteſt. † *Quarto prohibetur teſtamentum facere*
prodigus, cui bonorum ſuorum adminiſtratio, cum cauſæ
a *cognitione per iudicem adempta* a *eſt.* † *Teſtamentum*
2 *enim ab eo factum, prius quàm interdicta illi eſſet admi-*
niſtratio, non infirmatur, etiamſi apertè fuerit prodigus.
Nam communi ſententia obtinuit, ubique neceſſarium eſ-
ſe iudicis decretum atq; ante omnia facere prodigum poſ-
b *ſe, tam in contractibus quàm vltimis voluntatibus.* b
3 † *Quis autem dicatur prodigus,* c *alibi diximus, vt hic*
ſuperuacanea repetitione non ſit opus.

ADDITIONES.

a glo.hic.Dixi.in §.furioſi.ſup.de curat.l.18.is cui lege.vnde hic §.eſt ſumptus,hoc tit.
b l.6.is cui bonis,& ibi Dd.de verb. obliga. Dixi in d.§.fuioſi.
c §.teſtes autem.num.12.ſup.de teſt.ord.

§.Item ſurdus.

1 *Surdus & mutus ſimul à natura, teſtari nequit.*
2 *Surdus & mutus ex accidenti an teſtari poſſit?*
3 *Surdus tantum teſtandi ius habet.*
4 *Idem in muto tantum.*

Item ſurdus & mutus *a* non ſemper teſtamentum facere poſſunt. Vtrique autem de eo ſurdo loquimur, qui omnino non exaudit: non qui tarde exaudit. Nam & mutus intelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non

qui tardè loquitur. Sæpè enim etiam literati & eruditi homines varijs caſibus & audiendi & loquendi facultatem amittunt. Vnde noſtra conſtitutio etiam his ſubuenit, vt certis caſibus & modis ſecundum normam eius poſſint teſtari, aliaq; facere, quæ eis permiſſa ſunt. Sed ſi quis poſt teſtamentum factum, aduerſa valetudine, aut quolibet alio caſu mutus aut ſurdus eſſe cœperit: ratum nihilominus manet eius teſtamentum.

Audiuimus *quoſdam non poſſe teſtari, quia ſint alieno iuri ſubiecti: quoſdam quia iudicio animi careant nunc de bis ſubijcit. qui propter vitium alicuius neceſſarij ſenſus, teſtari probibentur, niſi præſcripta obſeruatione naturę damnum ſarciant, vt ſunt ſurdi, muti, & cæci. Hoc §. de ſurdis & mutis agitur, circa quos ex Iuſtiniani conſtitu-*
a *tione, a cuius bic ſit mentia, quatuor diſtinguendi caſus*
1 *ſunt. † Primus, qui coniunctim mutus & ſurdus a natura eſt, nec teſtamentum, nec quamlibet aliam ſupremam voluntatem facere poteſt, adeo vt & ad pias cauſas teſtari*
b *probibeatur, neque id a principe impetrare queat.* b
2 *† Secundus, qui eſt ſurdus & mutus ſimul ex aliquo caſu, ſiue ex accidenti, is ſi quidem literas ſcit, teſtamentũ ſua, non aliena manu ſcribere poteſt, niſi diuerſum a Principe impetrauit, quod ſi ſcribere neſcit, nec teſtari poteſt, nec fideicommiſſa nutu relinquere, nec codicillari. Nam quod*
c *nutu legimus relinqui* c *fideicommiſſum non in muto & ſurdo ſimul intelligitur, ſed in eo, qui loqui alias poteſt.*
3 *† Tertius, qui ſurdus tantum eſt, articulataque voce loqui poteſt, is teſtamenti factionem babet, etiamſi litera-*
4 *rum ſit imperitus. † Quartus, ſi cui aures apertæ ſunt, lingua verò impedita, ſiue boc vitij ex accidenti, ſiue nouercante natura contraxerit, is non aliter teſtandi ius babet, quàm ſi peritus literarum & ſcribat, & alia iuris communis ſolemnia id teſtando obſeruet.*
d a Non ſemper. *quia teſtari probibentur, niſi a Princi-*
e *pe* d *impetrauerint: aut ſcribere* e *ſciant.*

ADDITIONES.

a l. 10. diſcretis. C. hoc tit.
b Moder. in d. l. diſcretis. Vigil. hic.
c In l. nut. & ibi glo. & Bart. de leg. 3.
d l. 7. ff. hoc tit.
e d. l. diſcretis.

§. Cęcus autem.

1 *Cęcus teſtari volens, quæ ſolemnia ſeruare teneatur.*
2 *Cæcus hodie in teſtando non tenetur præfari.*
3 *An in cæci teſtamento hæredis inſtitutio legata neceſſario præcedere debeat? & deciditur negatiuè. 4.*
5 *In Cæci teſtamento hæredum nomina & officia ſpeciatim exprimenda.*
6 *De adhibitione notarij, vt octaui teſtis.*
7 *De ſubſcriptione teſtium & notarij.*
8 *Cæcus teſtans inter liberos, an prædictis ſolemnitatibus obligetur.*
9 *In teſtamento ad pias cauſas duo teſtes ſufficient.*

Cæcus autem non poteſt facere teſtamentum, niſi per obſeruationem, quam lex diui Iuſtiniani patris noſtri introduxit.

Nunc de *cæcis annectit, qui orbati ſunt vtroque lumi-*
1 *ne. † Hi enim non aliter teſtari poſſunt, niſi obſeruata forma a Iuſtino Imperatore D. Iuſtiniani noſtri patre ado-*
a *ptiuo (cuius conſtitutio* a *adhuc extat) præſcripta: In qua multæ referuntur ſolemnitates, quæ in eorum teſtamentis interuenire debent, ob metum iuſtiſſimum falſitatis, quàm aliàs oculorum præcauet intentio. Primum eſt, quod cæcus non in ſcriptis, ſed per nuncupationem teſtatur. Deinde neceſſe eſt, ipſum præfari coram ſeptem teſtibus, literas callentibus, ob quam cauſam eos cõuocarit, nempe quia*
2 *nuncupatiuum condere teſtamentum velit. † Quamquam*
b *hoc plerique* b *ex Iuſtiniani* c *conſtitutione immutatum pu-*
c *tent, vt proloqui bodie teſtatorem non ſit opus: alij* d *ta-*
d *metſi eam correctionem ad hunc ſpecialem caſum non pro-*
e *ducant,* e *teſtamentum tamen ob omiſſam ſolemnitatem*
f *hanc tam leuem non concidere* f *cenſent. † Tertio requi-*
3 *ritur, quod omnibus teſtamenti capitulis hæredis inſtitu-*
4 *tio præponatur. Idque adhuc obtinere Ang. putat. † Quod mihi perdurum videtur, cum boc non pro forma, ſed ad veterem tantum teſtantium morem Imperator introduxiſſe videatur, in quorum tabulis olim neceſſarium boc*
g *erat, aliàs id expreſſius haud dubiè elocutus fuiſſet.* g *Sicut ergo hodie teſtamenta per hoc, quòd legata hæredis in-*
h *ſtitutionem præcedunt, non infirmantur,* h *ita idem in cæcis eſſe dicemus, præſertim cum ſuſtinendi teſtamenti fa-*
i *uor hoc* i *expoſcat, neque vlla ex huius ſolemnitatis omiſſione ſequatur falſitatis ſuſpicio, quę vna fuit cauſa, ob quam D. Iuſtinus ſingulare ius in cæcorum teſtamentis*
K *introduxit. Sanè Speculator* k *huius teſtamenti formam præſcribens, poſtpoſita inſtitutione, a legatis & fideicom-*
5 *miſſis inchoauit. † Quartò oportet cæcum ſpeciatim nomina hæredum, prænomina, dignitates & officia ita exprimere, vt nulla relinquatur dubitatio, ſi tamen ſolius nomi-*
l *nis expreſſio careret dubitatione omni, ea ſola ſufficeret.* l
6 *† Quinto cæcus teſtari volens notarium adhibere debet, qui ſuam nuncupationem in ſcripturam redigat, ad faci-*
m *liorem* m *eius probationem. Quod ſi notarius haberi non poſſit, octauum ſubſtituere teſtem neceſſe habet, qui vicem notarij in ſcribenda teſtatoris ſupremam voluntate refe-*
7 *rat. † Sextò & vltimo exigitur, quòd notarius, & reliqui omnes teſtes, propria manu ſe ſubſcribant, & tabulas con-*
8 *ſignent annulis. † Si tamen cæcus inter liberos, vel ad pias cauſas teſtaretur, prædictam teſtandi formulam non eſſe neceſſariam Doctores volunt. In liberis enim ceſſat falſitatis ſuſpicio, cum ipſi alioqui parenti ſuo, natura duce,*
n *ſucceſſuri ſunt ab inteſtato.* n *† In teſtamento verò ad pias*
9 *cauſas ſolum Ius gentium conſideratur, qui iure duos teſtes ad actum aliquem adhibere ſat eſt.*

ADDITIONES.

a In l. 21. hac conſult. C. hoc tit.
b Sal. d. l. hac conſultiſſima.
c l. 26. in teſt. C. de teſtamentis.
d Alex. & Iaſ. d. l. hac conſultiſſ.
e Per gl. l. ſciendum. in princ. qui ſatiſd. cog.
f Per ea quæ Bart. & Dd. not. in l. fi. C. de iure delib. & l. 1. §. fi.
e Vigil. hic.
h §. ante hæredis inſ. de leg. l. 24 ambiguitates. C. de teſt.
l 10. ſi pars. de inoff. teſt.
K Tit. de inſtr. edi. §. vt autem. verſ. illud quoq; nõ eſt ignorandũ.
l gl. d. l. hac conſultiſſima. ver. indicia.
m Ang. l. contrahitur. de probat.
n d. l. hac conſult. §. ex imperfecto. C. de teſtam. l. 8. ſcripto. in fi. vnde liber.

§. Eius qui.

1 *Teſtamentum capti ad hoſtibus non valet, ibi factum.*
2 *Sed quod fecit, priuſquam caperetur, omni caſu valet.*
3 *Obſides teſtamenti factionem non habent.*
4 *Anatephalæoſis eorum qui teſtari prohibentur.*

Eius qui apud hoſtes eſt, teſtamentum quod ibi fecit, *a* non valet, quamuis redierit. *b* ſed quod, dum in ciuitate fuerat, fecit: ſiue redierit, valet, iure poſtliminij, ſiue illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia.

a Non

1 a Non valet. † Captus ab hoſtibus teſtamentum facere
a non poteſt, a ob id certè, quoniam ſeruus hoſtium eſt: &
ſeruum teſtandi ius non habere conſtat. Neq; etiam hu-
iuſmodi teſtamentum apud hoſtes confectum, cum nullum
b initium habuerit, poſtliminio confirmari b poteſt.
2 b Sed quod. † Teſtamentum ante captiuitatem factum
ſemper valet, ſiue captus redeat, ſiue non redeat. Nam ſi
redit, iure poſtliminij ſuſtinetur, quod fingit eum ſemper
c fuiſſe in ciuitate: c & hoc ex æquitate. Summo enim iure
teſtamentum infirmatur per captiuitatem, cum captiuus
d ſeruus d hoſtium fiat. Sin vero decedit apud hoſtes, valet
ex lege Cornelia, quæ fingit ipſum in hoſtium poteſtatem
e nunquam veniſſe, ſed præambula captiuitatis hora e oc-
cubuiſſe: idque pariter ex æquo & bono. Subtili enim iure
teſtamentum in ciuitate factum rumpitur, cum ſeruus a-
3 pud hoſtes deceſſerit. † Porrò quod text. ait. (Eius qui a-
pud hoſtes eſt. teſtamentum non valere) hoc etiam ad
obſides, qui ad fidem ſeruandam dantur, porrigitur. Hi
enim tametſi veri ſerui non ſunt, his tamen, qui apud ho-
ſtes capti retinentur, non ſunt abſimiles: ideoq; nec teſta-
f ri f poſſunt, niſi eis expreſſo g beneficio principis id per-
g mittatur. Legati verò quamuis apud hoſtes agant, quia
tamen inuiolabiles habentur, & iure gentium omnia ipſis
h ſalua manent, teſtandi ius non amittunt. h Et hactenus
quidem Imperator recenſuit plures caſus, qui à regula,
quæ omnibus teſtari permiſſum eſt, excipiuntur: Accurſ.
i etiam nonnullos addit, eos omnes Bartolus i in quinque
capita ſiue regulas collegit, quas iuris tyronem contemne-
4 re oportet. † Primum enim prohibentur aliqui teſtari,
qui alieno iuri ſubiecti ſunt, puta filiifam. ſerui, captiui,
obſides. Alij, quia indicio animi carent: veluti impu-
beres, furioſi, prodigi, mente capti. Alij propter vitium
alicuius neceſſarij ſenſus: quales ſunt, ſurdi, muti, cæci.
Alij ratione pœnæ: vt damnati ad mortem, deportati, ſerui
pœnæ, hæretici; & qui alias ob crimen inteſtabiles ſunt.
Alij denique ratione incerti & dubij ſtatus. Nam incer-
tus de ſtatu non teſtatur.

ADDITIONES.

a d. l. eius qui. de teſt.
b Tit. ſeq. in princ. & l. diuus Verus. de capt. l. 1. C. hoc tit. Fa. hic.
c l. retro. De capt. l. dixi §. ſi ab hoſt. ſup. quib. mod. pat. dot. ſol.
d §. ſerui. ſup. de iure perſon.
e l. lege Corn. de teſt. l. 6. ſi quis. §. quatenus. 12. de iniuſto rup. teſtam.
f l. obſides. hoc tit.
g l. 3. eod. tit.
h l. qui a latron. §. 1. hoc tit.
i In d. l. ſi quæramus. vbi vide omnino. de teſtam. cui adde Bertach. in Repert. & Philip. Franc. in c. ſi pater. de teſt. l. 6.

DE EXHÆREDATIONE Liberorum. Tit. XIII.

1 Continuatio huius tituli.
2 Exhæredatio quid ſit: quidque abdicatio.
3 Quæ in exhæredatione neceſſaria. 4.
5 Inter quas perſonas hoc locum habeat.
6 Liberorum appellatione qui veniant.

1 Teſtamenta † principaliter triplici ex capite non va-
a lent: primò ſi in teſtamento ſolemnia a iure præſcripta a
deſint. Deinde, ſi factum ſit ab eo, qui ius teſtandi non ha-
b bet. b Vtrumq; præcedentibus titulis eſt explicatum. De-
nique ſi quis perſonas a legibus præſcriptas neque hæredes
c inſtituerit, neque nominatim exhæredauerit. Vnde Caius, c
Inter cætera (inquit) quæ ad ordinanda teſtamenta ne-
ceſſario deſiderantur, principale ius eſt, de liberis hæ-
redibus inſtituendis vel exhæredandis. De hoc igitur,
quia longum & ſatis difficilem tractationem habet, Impe
rator hoc ſpeciali titulo agere voluit: qui ea ratione iuſto
2 ordine præcedentibus cohæret. † Eſt autem exhæreda-
tio propriè, liberorum ab hæreditate, & ſuccedendi iure
d excluſio: d exhæredare enim eſt aliquem hæreditate pri-
e uare. Huic affinis eſt abdicatio, quæ tam e hæreditatis,
f quam alterius rei priuatio f dicitur, & hæreditate pater
g etiam viuus filium olim purè vel ſub g conditione h ab-
h dicabat. Hodie propter patriæ poteſtatis deminutionem,
& ſanguinis immutabilitatem, iure Romano abdicatio
hæc reprobata eſt, vt Impp. Diocletianus & Maximia-
i nus i teſtantur. Exhæredatio autem omnis in teſtamento
fit, vimque ſuam duntaxat poſt mortem teſtatoris habet,
3 nec ſub conditione, ſed tantum purè fieri poteſt. † Quini-
K mò vt exhæredatio iure ſubſiſtat, quinque ſunt k neceſſa-
l ria; primum, vt ex cauſa aliqua legibus probata fiat, l
m quarum hodie quatuordecim enumerantur. m Deinde no-
n minatim facienda n eſt, ſiue filij iam nati ſint, ſiue po-
o ſthumi: o licet de poſthumo hodie dubitetur, num exhæres
p ſcribi poſſit: de quo tamen ſuo loco p dicemus. Tertiò pu-
q rè eam fieri oportet, non ſub q conditione: exceptis duobus
caſibus. Primus eſt in poſthumo, qui ſub conditione exhæ
r redari r poteſt, dummodo antequam naſcatur, vel cum
s naſcitur, extet s conditio, quibus temporibus ſufficit, quod
ſe exhæredatum inueniat, nec tempus (cum de ipſius fauo-
t re non t agatur) ante natiuitatem u conſideratur. Quod
u ſi poſt natiuitatem extaret exhæredationis conditio, teſta-
x mentum x rumpitur. Alter caſus eſt, quando pater in
defectum conditionis caſualis aut mixtæ inſtitutum exhæ
y redat, y quo caſu recipitur, quæ ſub tali conditione fit in-
4 ſtitutio. † Quartò requiritur, vt exhæredatio a tota hæ-
z reditate fiat, pro parte enim fieri non z poteſt. Quintò &
a vltimò neceſſe eſt, vt a toto gradu, non a certa perſona a
5 fiat. † Habet autem exhæredatio præcipuè locum inter
parentes & liberos. Patri enim licet exhæredare liberos
b ob XIIII. cauſas in Nouella Iuſtiniani b conſtitutione
comprehenſas; et viciſſim filiis permittitur exhæredes ſcri-
c bere parentes ex octo c cauſis. Inter fratres verò exhære-
datione nihil opus eſt, quoniam etiam ſi hi prætereantur
in teſtamento, tamen valet teſtamentum, nec poſſunt de
inofficioſo agere, niſi turpes perſonæ pro ipſis inſtitutæ fue-
d rint. d Et tum propter tres tantum cauſas poteſt frater
e exhæredare fratrem, turpemque perſonam e inſtituere.
6 † Cæterum hæc dictio liberorum quandoque propriè &
ſtrictè, quandoque largiore ſignificatione capitur. Scribit
f enim Paulus f liberos vſque ad trinepotem, apud Ro-
manos proprio vocabulo nominari: vlteriores: qui non
habent ſpeciale nomen, poſteriores. Quando autem la-
tè hac voce vtimur, tum comprehenduntur & ſui, & eman-
cipati; & nati, & naſcituri, item tam naturales quàm
adoptiui, & tam filij, quàm nepotes; id eſt, omnes deſcen-
dentes. de quibus omnibus ſingulatim hic tractatur, &
vnicuique ferè generi ſuus datus eſt paragraphus.

ADDITIONES.

a De quo in tit. de teſt. ord. ſup. dictum eſt.
b De quo ſup. tit. prox. præced.
c l. 30. inter cætera. de lib. & poſth.
d Bart. l. quidam cum filium. de verb. oblig.
e l. 21. homo liber. de ſtatu hominum.
f l. pen. de off. præſid.
g Quint. l. 7. c. 5.

h Alc.lib.2.Diſp.cap.1.
i l.6.abdicatio,C.de patr.poteſt.
K gl.verb.antecel.3.de lib.& poſth.
l ſi.in princ.de bon.damn.
m Auth.non licet.C.de lib.præt.
n l.1.de lib.& poſth.
o l.3.§.nominatim.de iniuſt.rupt.
p §.poſt.inf.eod.
q l.3.purè,ff.de lib.& poſth.
r lib.1.§.ſed etſi ſub condi.de vent.in poſſ.mittendo,
s d.l.1.§.etſi ita.
t l.26.qui in vtero.de ſtatu hom.
u l.1.& 2.C.de poſth.hæred.inſt.
x l.24.poſthuma de lib.& poſth.
y l.4.C.de inſtit.& ſubſt.Loriot.de exhær.& præterit. Axio. 17. & aliquot ſeq.
z l.19.cum quidam,de lib.& poſth.
a l.3.filius,& §.ſeq.cum glo.de lib.& poſth.
b §.aliud quoque cap.Nou.vt cum de appell.cog.
c §.ſancimus itaque.d.Nouel.
d §.ſoror.inf.de inoff.teſt.
e §.ingratitudinem.Nouel.de Nupt.
f l.Iuriſconſ.§.parent.de gradib.

Princip.tit.

1 *Filiusfam.vel inſtituendus vel exhæredandus: & quæ ſit ratio.3.*
2 *Filius quando dicatur præteritus.*
4 *Mortuo patre continuatur dominium rerum paternarum in filium.*
5 *Duo vnius rei non poſſunt eſſe domini in ſolidum.*
6 *An ob filij præteritionem teſtamentum ipſo iure ſit nullum.*
7 *Iuri teſtamentum dicendi nullum 30.annis præſcribitur.*
8 *Declaratus §.ſancimus, in l.maximum vitium. C.de lib. præteritis.*
9 *An teſtamentum ob filij præteritionem etiam nullum ſit iure prætorio,variare Dd.10.*
11 *Declarata l.quod vulgo.& l.non putauit. §.a primo. de bon.poſſ.contra tab.12.*
13 *Quæ ſit practica intentandi ius dicendi teſtamentum nullum.*
14 *Teſtamentum ob præteritionem filij nullum,an conualeſcat,ſi viuo patre filius moriatur.*
15 *Doctorum in ea quæſtione ſingularis diſtinctio.*
16 *Teſtamentum, in quo poſthumus eſt præteritus, valet, donec naſcatur,& quæ ratio.*
17 *Si filius proprio conſenſu a patre ſit præteritus teſtamentum valet.*
18 *Memorabile huius rei exemplum refertur ex Valer.Maximo.*
19 *Quale fuerit ius accreſcendi,cuius hic §. meminit.*

Non tamen,vt omnino valeat teſtamentum,ſufficit hæc obſeruatio, quam ſupra expoſuimus: ſed qui filiũ in poteſtate habet, *a* curare debet, vt eum hæredem inſtituat,vel exhæredem nominatim faciat. alioqui ſi ſilentio eum præterierit, *b* inutiliter teſtabitur: *c* adeò quidem,vt ſi viuo patre filius mortuus ſit, nemo hæres ex eo teſtamento *d* exiſtere poſſit, quia ſcilicet ab initio non conſtiterit teſtamentum. Sed non ita de filiabus, & alijs *e* per virilem ſexum deſcendentibus liberis vtriuſque ſexus, *f* antiquitati fuerat obſeruatum; ſed ſi non fuerant ſcripti hæredes, ſcriptæve,vel exhæredati exhæredatæve, teſtamentum quidem non infirmabatur, *g* ius tamen accreſcendi eis ad certam portionem præſtabatur. ſed nec nominatim eas perſonas exhæredare parentibus neceſſe erat, ſed licebat *h* inter cæteros hoc facere.

a Curare debet. *Si modò teſtamentum nõ velit eſſe nul-*
1 *lum.* † *Et ſic a nota, filiumfam. vel hæredem inſtituendũ*
a *eſſe,vel nominatim exhæredandum, nam ſi pater eum ſi-*
2 *lentio prætereat,teſtamentum iure non ſubſiſtit,* † *Præteritus autem tum dicitur filius, cum de eo nulla mentio fa-*
b *cta eſt in teſtamento,vel inſtituendo,* b *vel exhæredando. Quamuis enim filius aliquid legati titulo habeat, tamen cenſetur præteritus,cum hodie ipſi legitima nõ alio quàm*
c *inſtitutionis titulo ſit relinquenda, vt ſuo loco* c *dicemus.*
3 † *Ratio autem quæ legem mouit, vt hanc parentibus neceſſitatem inſtituendi vel exhæredandi imponeret,eiuſmo*
4 *di eſt,* † *Nam cum filiusfam. viuente adhuc patre iure ciuili quaſi dominus eſſe bonorum paternorum fingatur,patre defuncto dominium in ipſum de nouo non transfertur,*
d *ſed continuatur, & quidem in ſolidum,* d *ideo voluit lex, vt pater hanc dominij continuationem interrumperet, & nominatim per exhæredationem dominium à filio auferret,alijſq; deinde per inſtitutionem tribueret:* † *propterea,*
5
e *quod duo vnius rei nõ poſſunt eſſe domini vel poſſeſſores* e *in ſolidum: quod aliàs hic contingeret. Nam & filius eſſet*
f *rerum paternarum dominus,auctoritate* f *legis, item extraneus à patre inſtitutus.*
6 a Inutiliter teſtabitur. † *Sed an ipſo iure huiuſmodi teſtamentum ſit nullum, vel ita demum, ſi præteritus filius*
g *ipſum ſubuertat,perpetuo rixantur* g *Doctores,& magnis*
h *argumentis in vtramq; partem diſputant, Curtius* h *has tam pugnantes ſententias ſic conciliat, quod licet teſtamentum,in quo filiusfa.eſt præteritus, ipſo iure ſit a principio nullum;in effectu tamen inutile non exiſtat, niſi dicatur nullum, quoniam non obſtante tali nullitate, ſubeſt ſpes approbationis, vel expreſsè vel tacitè per lapſum tẽ-*
7 *poris.* † *Nam iuri dicendi nullum,communi ſententia tri-*
i *ginta annis* i *præſcribitur,itaq; ad hãc approbationis ſpem*
8 *tollendam neceſſe eſt,vt dicatur nullum.* † *Hanc Curtij interpretationem Iuſtinianus etiam in ſua ad Ioan. præfect.*
K *præt.* k *conſtitutione ſenſiſſe videtur,his verbis:* Vel ipſo iure reſtamentum euertat,&c. *Illa enim verba videntur pugnare inuicem. Nam verbum* (ipſo iure) *declarat non eſſe neceſſarium factum hominis; verbum verò* (euertat) *factum hominis exigit. Ergo ſenſus eſt, quod vt teſtamentum,in quo filiusfa.eſt præteritus,ipſo iure nullũ efficiatur, neceſſe ſit,operã hominis interuenire, Neq; id nouum eſt in iure:idem enim in compenſatione ſeruatur. hæc enim*
l *quamuis ipſo iure* l *fiat, neceſſe tamen eſt eam opponi ab*
m *homine.* m † *Dubitatum quoq; eſt, an eiuſmodi teſtamen-*
9 *tum, in quo pater filium præterijt, iure tantum ciuili, an*
n *etiam prætorio nullum ſit? & pleriq;* n *putant iure præto-*
o *rio illud valere. aliàs Prætor fruſtra* o *daret huic præteri-*
p *to ſuo* bonorum poſſ. contra tabulas p *ad eas reſcinden-*
q *das,cum quod nullum eſt & inutile, reſciſſione* q *minimè*
10 *indigeat.* † *Alij* r *tamen frequentius nec prætorio iure*
r *ſubſiſtere teſtamentum aiunt: neque enim vlla ſubeſt æ-*
s *quitas (in qua tamen fundantur ſanctiones* s *prætoriæ) quæ eiuſmodi teſtamentum conſeruet: imò æquum eſt, pœ-*
t *nam præteritionis eum pati, qui filios ſuos præterit.* t *Nec obloquitur præcedens argumentum,quia licet emancipati per bon.poſſ.contra tab.verè reſcindant,ſui tamẽ præteriti hoc remedio utentes,tantum id agere videntur, quo nullũ*
u *eſſe teſtamentum* u *declaretur.* † *Non etiam impedit,*
11 *quod Triphonius,* x *ex teſtamento nullo contra tab. bonorum poſſeſſionem non competere reſpondit; & tamen ea poterat ibi quoque dari ad declarandam teſtamenti nullitatem. Etenim de teſtamento loquitur, quod alia ratione,quàm ex defectu præteritionis inane erat. Bonorum autẽ poſſeſſionem ad tollendum præteritionis vitium inuentam eſſe, indubitatum eſt. Ideo ſubdit ibidem Triphonius,*
quando

Digitized by Google

quando teſtamentum alia de cauſa non ſubſiſtit, etiam
circumſcripto prçteritionis vitio, inane eſſe dari contra
12 tabulas, quç ſine effectu foret. † *Quod ſi obijcias, hanc*
y *ſolutionem infringi per Vlpiani y reſponſum, vbi, quan-*
do teſtamentum poſt mortem teſtatoris ob alium quàm
præteritionis defectum non valet, puta quia hæredes ſcri-
pti decedant, necdum adita hæreditate, vel deficiat condi-
tio inſtitutionis, datur tamen cõtra tabulas bonorum poſ-
ſeſſio: Reſpondeo, hanc difficultatem Vlpianum in eo-
dem reſponſo ſenſiſſe, his verbis: contra tabulas bono-
rum poſſeſſionem ſemel natam filio competere: *quaſi*
z *differentia ſit, an hæredes moriantur viuo teſtatore, z quia*
tunc bonorum poſſeſſio contra tab. nunquam nata eſt, ſecus
a *autem, quando hæc mortis teſtatoris tempore nata a erat.*
ſufficit enim mortis tempore potuiſſe adiri hçreditatem,
b *vel peti bonorum poſſeſſionem.* b † *Cæterum quç ſit praxis*
13 *intentandi ius dicendi teſtamentum nullum, Bart.* c *alibi*
c *ſatis explicat.*
14 c Adeo quidem. † *Hinc diſcis, teſtamentum, in quo fi-*
liusfam. eſt præteritus, adeo non valere, vt etſi alij hæredes
ſint inſtituti, & filium ante patrem mori contingat, teſta-
mentum tamen non conualeſcat, idque propter regulam,
qua dicitur, ea quæ ab initio non valent, tractu temporis
d *non* d *conualeſcere. Aduerſatur tamen Vlpiani* e *re-*
e *ſponſum, vbi ſi filius prçteritus, viuo teſtatore decedat,*
iſque inſtitutus ſit, qui rem ab inteſtato auferre poſſit, te-
15 *ſtamentum validatur.* † *Interpretes communiter in hac*
ſpecie, quando præteritus viuo teſtatore moritur, ſic diſtin-
guunt. Aut enim præteritus fuit poſthumus, aut filius
iam natus. Priori caſu tametſi ſummo iure ruptum vi-
deatur teſtamentum, attamen conualeſcit ex iuris præto-
rij æquitate, quocunque inſtituto hærede, etiam extraneo,
ideoque legatarij & fideicommiſſarij habebunt ea, quæ ſi-
bi relicta ſunt, ſecuri. Altera ſpecie, ſiquidem teſtator
eos qui fuerant ab inteſtato ſucceſſuri inſtituerit, valida-
f *tur teſtamentum duplici fauore,* f *& teſtamenti ſuſti-*
nendi conſeruandique, & quia inſtituti rem alias ab inte-
ſtato ablaturi erant. Cæterum ſi inſtituti ſint extranei, te-
ſtamentum ſine noua voluntate nec iure prçtorio poteſt
16 *conualeſcere. Diſcriminis autem ea eſt ratio,* † *quia te-*
ſtamentum in quo poſthumus eſt præteritus, ab initio va-
g *let, & ciuili & honorario iure, donec poſthumus* g *na-*
ſcatur. Quamquam enim is, qui in vtero eſt pro iam na-
h *to habeatur, vbi de eius commodo* h *agitur, quia tamen*
i *multi caſus euenire poſſunt, vt non naſcatur,* i *ideo lex*
K *(quç nunquam fruſtra operari* K *ſolet) noluit hoc teſta-*
mentum in principio infirmare, quaſi ſatis eſſet, quod eius
natiuitate rumperetur. Vnde propter fundamentum,
quod ab initio habuit, facilius recipit firmitatem; ſed
quando teſtator prçterijt filium in ſua poteſtate conſti-
tutum, cum ab initio teſtamentum non conſtiterit, non
mirum, quòd nec morte filij vires conſequi valeat. Et
hçc ſententia crebrius obtinuit. Alciatus tamen libro 3.
Paradox. cap. 8. aliter intelligit, quemadmodum ibi vi-
dere licet.
17 d Exiſtere poſſit. † *Hoc tamen ceſſat, ſi filius proprio*
l *conſenſu a patre prçteritus* l *ſit, puta ob magnum aliquod*
commodum: vel etiam, ſi initio quidem reſtiterit, poſtea
tamen facto teſtamento voluntati iam mortui patris, aſ-
ſenſerit: valebit enim teſtamentum: idque & Papinia-
m *nus* m *voluiſſe videtur. Cum enim ſcribat,* Sic demum
inutile eſſe teſtamentum omnino, vbi is, qui prçteritus
eſt, non vult id tueri: *indicat vtique, eo approbante, te-*
18 *ſtamentum fore validum.* † *Et extat memorabile huius*
n *rei exemplum apud Valerium Maximum,* n *vbi agitur*
de teſtamento cuiuſdam Ebutiç, in quo Pletonia altera ex
filiabus prçterita erat. ſed quia maluit teſtamentum ma-
tris patientia honorare, quàm iudicio conuellere, manſit
illud ratum.
e Per virilem ſexum. *Ideſt, nepotibus & neptibus ex fi-*
lio procreatis: ſicque hoc iure non erat neceſſe, filiamfam.
iã natam, vel nepotes ex filio, hçredes inſtituere, aut no-
minatim exhçredare, ſed omnino prçteriri poterant, nec
vitiabatur ex eo teſtamentum.
f Antiquitati. *Mediam iuris prudentiam intelligit, non*
xij. tab. ſicut infra (in §. ſed hçc, hoc tit.) ſequetur. Et ad
huius loci explicationem vide, quç ſcribit Caius libro po-
ſteriori ſuarum Inſtitutionum, tit. 5. vbi hunc locum in-
terpretatur: & Vlpianus in fragmen. tit. 22. Item Paulus
ſenten. lib. 3. cap. de teſtam.
g Ius tamen accreſcendi. *Habebant ergo hi ius accre-*
ſcendi ad e *certam portionem, ideſt, ad dimidium eius*
quod ab inteſtato habituri fuiſſent, vt Accurſ. rectè expo-
19 *nit.* † *Eſt autem hoc ius accreſcendi longè diuerſum ab*
o *eo, cuius ſçpe fit mentio in* o *iure, quo non petentium par-*
tes petentibus accreſcunt. Ibi enim res accreſcunt, & emo-
lumentum confertur: hic perſonæ non ſine diſpendio ſcri-
p *ptorum hæredum, quibus magna portio* p *decedit. Et de*
hoc iure veteri quo perſonæ accreſcunt, non ſatis clarè le-
q *ges noſtræ loquuntur.* † *Theophilus* q *tamen paucis ex-*
20 *plicat, in hunc quidem modum.* Si extranei *(inquit)* ſint
hæredes ſcripti, ius accreſcendi ad dimidium vſque cõ-
petit præteritis. Sin verò ſui, pro rata. Exempli gratia.
Tres aliquis inſtituit hæredes, filiam verò aut nepotem
ſilentio præterijt: ſi hæredes ſcripti extranei ſunt, filia
vel nepos unum ſemiſſem accipient, & alterum ſemiſ-
ſem hæredes ſcripti. Sin verò ſui, pro rata accipiunt,
ideſt, quadrantem, ſiue tres vncias, quantum accepturi
erant, ſi pater inteſtatus deceſſiſſet: hoc eſt quartam par
r tẽ hæreditatis eius. *Hodie tamen aliter obſeruari infra* r
audiemus.
b Inter cæteros. *Ideſt, generaliter ſiue indefinitè, & (vt*
ait Theophilus) ἀορίστως. *vt ſi dicat teſtator,* Filium meum
hæredem inſtituo, cæteri exhæredes ſunto.

ADDITIONES.

a l. 28. filiusfam. de lib. & poſth.
b Tex. opt. §. eadem. inf. de hæred. ab inteſt.
c §. ſi. inf. de inoff. teſt.
d l. 11. in ſuis, de lib. & poſth. §. ſui autẽ. inf. de hær. & qual. & dif.
e l. ſi vt certo. §. ſi duob. vehiculum commodat.
f d. l. in ſuis. & d. §. ſui autem.
g Alex. & Iaſ. l. litis in l. 2. C. de bon. poſſ. contra tab.
h Ibidem.
i Bart. l. filio præterito. de iniuſt. rup. teſt.
K l. maximum vitium. §. ſancimus. C. de lib. præter.
l l. ſi conſtat. & ibi glo. & Dd. C. de compenſ.
m Dicam inf. de act. §. in bonæ fidei.
n gl. l. 47. ſi ita ſcriptum. §. vlt. ff. de hær. inſtit. & l. 19. quod vul-
go. & l. non putauit. 8. §. ſi quis emancipatus. de bon. poſſ. con-
tra tab. gl. §. ſunt autem. inf. de bon. poſſ. Raph. in l. 7. ſi filius
qui in poteſtate. de lib. & poſth.
o §. eadem. inf. de hær. quç ab inteſt. d. l. 2. cont. tab.
p l. vt liberis. C. de collat. l. 1. de legat. præſt.
q l. 5. nam etſi ſub conditione. de iniuſt. rup.
r Dd. commun. d. l. 2.
s l. 4. quod ſi Epheſi, de eo quod certo loco.
t Per tex. a contrario ſenſu. l. vlt. C. de poſth. hær. inſt.
u Caſtr. d. l. ſi filius qui in poteſtate. quẽ Dd. in d. l. 2. cõiter ſeq.
x d. l. quod vulgo. de bon. poſſ. ſecundum tab.
y Tex. fortiſſ. in d. l. non putauit. §. à primo. de contra tab.
z d. l. quod vulgò.
a d. §. à primo.
b vt dicit text. in d. l. quod vulgo.
c Bart. l. quæ ſub conditione. §. vlt. de cond. inſt.
d l. 30. quod ab initio. de reg. iur.

e l.poſthumus,§. idem & circa. vt ibi declarat Bart. de iniuſto, rupt.teſtam.
f Bald.d.l.poſt.
g l.1.C.de poſth.hæred.inſt.l.3.§.ſed ſi ſtante.de iniuſt.rup.teſt.
h l.qui in vtero.de ſtat.hom.
i arg.l.2.& 3.C.de poſth.hæred.inſt.
K l.qui bis idem. de verb.obl.
l Salamonius in l.Gallus.de lib.& poſth.
m l.filio præterito,de iniuſt.rupt.teſt.
n lib.7.cap.8.
o Toto tit.C.quando non per partes,&c.
p l.maximum vitium.circa med.C.de lib.præter.
q Vide etiam Caium in ſuis inſt.ſub hoc tit. Iulium Paul.tit.de teſt.lib.3.Sentent.
r §.ſed hæc quidem,inf.hoc tit.

---

§.Nominatim.

1 *Omnis ſermo dilucidè perſonam explicans, nominatim exhæredationem perficit.*
2 *Quando quis nominatim exhæredatus dicatur.*
4 *Nominatim fieri dicitur, quod per ſe, vel aliud certum eſt: idq; exemplis declaratur.* 2.
5 *Exhæredatio hodie cum cauſa fieri debet.*

Nominatim autem quis exhæredari videtur, ſiue ita exhæredatur, Titius filius meus Exhæres eſto: ſiue ita, Filius meus exhæres eſto: non adiecto proprio nomine, ſcilicet *a* ſi alius filius *b* non extet,

Quoniam *ſuprà dictum eſt filiumfa. vel inſtituendum
eſſe, vel exhæredandum nominatim, ideo quomodo nomi-
natim exhæredatio fiat, duobus exemplis ex Vlpiano de-*
a *ſumptis* a *oſtendit.* † *In vniuerſum autem ſciendum eſt,*
1 *quòd ſermo omnis & locutio dilucidè explicans perſonã,
de qua quis loquitur, exhæredationem nominatim perfi-*
2 *ciat.* † *Vnde* nominatim exhæredatus *rectè dicitur, cu-*
b *ius* b *nomen, prænomen, cognomen,* c *agnomen, aut aliud* d
c *artificij nomen exprimitur, non enim refert quomodo de-*
e *monſtretur exhæredatus* e *ſiue vera ſit demonſtratio, ſiue*
f *falſa, modo de corpore conſtet.* † *Et ideo valet exhæreda-
tio de omnibus filijs facta, ſi vnus tantum teſtatori filius*
g *ſit:* g *cum pluralis numerus in ſingularem reſolui poſ-*
h *ſit.* h *Econtrario tamen non ritè filium exhæredat hoc*
i *modo, qui plures habet;* i *quoniam ſingularis numerus,*
K *niſi ex benigna* K *interpretatione, pluralem continere nõ*
l *poteſt.* l † *Nominatim item factũ dicitur, quod per ſe, vel*
3 *aliud certum* m *eſt, & ideo ſi ex Seia natũ exhæredauero,*
n *ualcbit exhæredatio,* n *modò Seia extranea nõ ſit, ſed* o *v-*
p *xor & ex ea vnicus tantũ natus ſit.* p † *Eadẽ rõne proba-*
4 *tur ſic concepta exhæredatio,* Filius gladiator exhæres q
q eſto: *item illa,* Titium ex adulterio natum exhæredato,
r *modò* r *teſtator ſciens. filium ſuum eſſe, contumeliæ cau-*
s *ſa id protulerit; alioqui* s *cenſeretur quaſi de extraneo* t
t *facta, etiam ſi verè teſtatoris filius probaretur, ſed teſtator*
u *ſuum non putabat.* u *Poſſent plura hic cumulari, ſed hæc
ſufficiant, cum ferè inutilis ſit hodie omnis hæc diſputa-*
5 *tio.* † *Neque enim hodie quærimus, an exhæredatio nomi-
natim facta ſit, nec ne: ſed an eum certa & legitima cau-
ſa. Nam niſi parentes hodie filios, vel filij parentes cum
iuſta cauſa exhæredent, teſtamentum eſt nullum ſine vl-*
x *la differentia* x *ſexus. Iuſtinianus ſiquidem totum hoc
diſcrimen ſuſtulit.*
y *a* Si alius. *Vlpianus habet.* y *Si modo vnicus ſit.*
z *b* Non extet. *Nam ſi plures ſunt filij,* z *nullus cenſetur
exhæredatus.*

ADDITIONES.

a In l.1.de lib.& poſth.& l.2.eo.tit.
b §.ſi quis in nomine.inf.de leg.

c d.l.1.
d l.24.nominatim,de manumiſſ.teſt.
e l.90.nominatim.de leg.3.
f l.nominatim.34.de cond.& demonſt.
g l.Titius.in princ.de lib.& poſth.
h l.148.non eſt ſine liberis.de verb.ſignif.
i d.l.2.hoc tit.
K l.placet.eo.tit.
l l.vlt.§.quia ei.ad Trebel.
m l.nominatim.2.de manum.teſtam.
n l.3.hoc tit.
o l.132.quidam cum filium.de verb.oblig.
p d.l.2.
q d.l.3.in princip.
r ibidem.
s l.1.§.idem ait.de curato.
t d.l.quidam cum filium.
u l.14.ſi poſthum.§.fi.de lib.& poſth.
x §.aliud.§.cauſas.Nou.ut cum de appel.cog.
y d.l.2.hoc tit.
z d.l.2.

---

§.Poſthumi.

1 *Liberorum nomine etiam poſthumi continentur.*
2 *De quibus poſthumis in hoc §.agatur.*
3 *Poſthumi debent vel inſtitui, vel exhæredari.*
4 *Quatuor differentiæ inter poſthumos & iam natos. Item num.5.6.& 7.*
8 *Poſthumi agnatione hodie non rumpitur totum teſtamentum: ſed duntaxat quo ad inſtitutiones.*
9 *Poſthumus exhæredari hodie non poteſt: & ſit ratio.* 10.
11 *Alciatus putat etiam ante Iuſtinianum non potuiſſe fieri exhæredationem ſine cauſa.*
12 *Loriotï reſponſio contra Alciatum.*

Poſthumi quoque liberi, vel heredes inſtitui debẽt, vel exhæredari. Et in eo par omnium cõditio eſt: quòd & filio poſthumo, & quolibet ex cæteris liberis, ſiue fœminini ſexus, ſiue maſculini, præterito, valet quidẽ teſtamentum, ſed poſtea agnatione poſthumi ſiue poſthumæ rumpitur, & ea ratione *a* totum infirmatur. Ideoque ſi mulier, ex qua poſthumus vel poſthuma ſperabatur, abortum fecerit: nihil impedimento eſt ſcriptis heredibus, ad hereditatem adeundam: *b* ſed fœminini quidem ſexus perſonę, vel nominatim, vel inter cęteros exhęredari ſolebant: dum tamen *c* ſi inter cæteros exhęredatentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur pręteritæ eſſe *d* per obliuionem. Maſculos uerò poſthumos, ideſt filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exhęredari, *e* niſi nominatim exhęredarentur, hoc ſcilicet modo. Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhęres eſto.

De liberis *iam natis dixit: nunc de nondum natis, ſed*
1 *veriſimiliter naſcituris, ideſt, poſthumis ſubijcit,* † *cum
& illi nomine liberorum comprehendantur. Quia autem*
a *multiplex poſthumorum differentia* a *eſt,* † *de his hic agi*
2 *ſcias, qui ſi nati eſſent, Sui hæredes futuri dicerentur, quos
ſcilicet nemo propinquiore gradu præcedit, ſeu illi teſtato-
re mortuo, ſeu etiamnum viuo, poſt factum tamen teſta-*
3 *mentum, naſcantur,* † *Et ex textu annotandum eſt, in eo
poſthumos & liberos iam natos pari paſſu ambulare, quod*
4 *vtrique aut inſtitui aut exhæredari debeant.* † *In multis
tamen differunt; ſicut quatuor ex præſenti loco differen-
tiæ colligi poſſunt, quas breuiter reſeremus. Prima eſt,
cum olim inter maſculos & fœminas diſtingueretur circa*
b *præteritionem.* b *in poſthumis par fuit conditio, vt hic*
c *text.* c *ait. Præterea itaq; filia iam nata ius accreſcendi ha-
bebat, poſthuma vero rumpebat teſtamentũ. Diuerſitatis*

hanc

hanc rationem Iaſ. refert. Nam cum filiarum præterito
vim exhæredationis habeat, ¦nõ idem in poſthumis recipi
poteſt, videtur enim eas, quę teſtamentum tempore in ven
tre portabantur, per errorem omiſiſſe, non autem exhęre
d *dare* d *voluiſſe. Atq; ideo etiam, cum inter cęteros exhę*
redabantur, neceſſe erat ipſis aliquid legari, ne per oblinio
e *nem viderentur* e *pręteritę.* † *Secunda eſt, quòd teſta-*
5 *mentum, in quo filij iam nati ſunt pręteriti, ab initio nul-*
f *lius eſt momẽti,* f *poſthumi verò ſecuta demum natiuita-*
te rumpunt teſtamentum. Iniquum enim eſset, mox ab
initio ruptionem inducere, cum multa contingere poſsint,
g *quòd poſthumus nõ naſcatur.* g † *Tertia eſt, quòd poſthu-*
6 *mę non aliter inter cęteras exhęredari poſsunt, quàm ſi le*
h *gatum eis* h *ſit aliquid, filię verò iam natę etiam ſine le-*
7 *gato poſsunt.* † *Quarto denique eſt, quòd nepotes nati &*
pręteriti non rumpunt teſtamentum, poſſuntq; inter cęte-
ros exhęredari, poſthumi vero nepotes, niſi nominatim
fuerint exhęredati, infirmant teſtamentum.
8 *a* Totum infirmatur. † *Hodie tamen ex Iuſtiniani No-*
uella conſtitutione 115. *ſecus eſt, quia poſtumi agnatione*
totum teſtamentum non rumpitur, ſed duntaxat quantum
ad inſtitutiones. Legata verò & fideicommiſſa firma ma-
i *nent,* i *ſi tamen teſtator ſciens pręterijt poſthumum. nam ſi*
K *per errorem, putant Doctores,* K *nec legata quidem prę-*
ſtanda eſſe.

b Sed fœminini quidem ſexus perſonæ. *Nempe poſthu-*
mę, de his enim perſonis hic agitur.

c Si inter cæteros. *Generali ſcilicet appellatione filiarũ:*
quę quidem & ad poſthumas pertinere poteſt.

d Per obliuionem. *Nam ſi pater filio inſtituto reliquos*
exhæredaſſet, poſthuma quæ poſt in hanc lucem produſſet
dicere poſſet, teſtatorem de ſe non cogitaſſe, nec generali
exhæredationis clauſula ſeſe debere excludi, quæ exceptio
ceſſat, ſi legatum accepit etiam leuidenſe, id enim omnem
obliuionis ſuſpicionem tollet.

e Niſi nominatim. *Ideſt, claris verbis, quia demonſtra-*
tio certa nominis vice fungitur, i lq; eſt, quod mox ſequi-
tur, quicunque mihi filius, *&c. quomodo enim aliter no-*
men eius poſſumus dicere, qui necdum natus eſt? Hodie ta-
l *men ex communi Doctorum* l *ſententia exhæredatio po-*
10 *ſthumi in vniuerſum eſt ſublata.* † *Si quidẽ iure Nouella-*
m *rum prohibentur parentes non niſi* 14. *ex* m *cauſis, liberos*
exhæredes facere, ex quib. nulla eſt, quæ in poſthumo locũ
11 *ſibi vendicare poſſit.* † *Alciatus* n *contra, nam omni iure*
n *& Digeſtorum, & Inſtitutionum, & Codicis, exhæredatio*
o *fieri poteſt, nunquam tamen ſine* o *cauſa, præterquam in*
p *poſthumo, de quo lex* p *noua generalis nõ eſt intelligenda.*
12 † *Sed reſpondet Loriotus* q *olim ſine cauſa exhæredatio-*
q *nem fieri non potuiſſe. Hodie* r *verò, vt ingratitudinis*
r *cauſa ſit, requiritur. Vnde cũ poſthumus non poſſit eſſe in-*
s *gratus,* s *rectè nec exhæres ſcribi poterit. Et hęc eſt ueritas*

ADDITIONES.

a vt per glo. in Rub. C. de poſth. hær. inſt. Salomo. & Dd. in l. Gallus. 29. in princ. de lib. & poſthum.
b verſ. ſed non ita. ſup. in princ. huius tit.
c verſ. & in eo. &c.
d arg. §. pen. inf. eo. & l. ſi filiusfam. de mil. teſt.
e vt hic. verſ. ſed fœminini.
f l. 1. de lib. & poſth. & §. 1. ſup. hoc tit.
g Dixi ſup. eo. in princ. nu. 12.
h Vt hic verſ. ſed feminini.
i Auth. ex cauſa. C. de lib. præt.
K In d. Auth. ex cauſa.
l Bart. l. ſi poſthumus. de lib. & poſthu. Dd. l. ſi quis in ſuo. C. de inoff. teſt. Iaſ. l. 2. C. contra tab.
m §. aliud. & §. cauſas. vt cum de appell. cog.
n lib. 4. Paradox. c. 10.
o l. ſi. de bonis damnato.
p d. §. aliud.
q De exhæred. & præt. Axio. 8.
r d. §. aliud.
s l. ſi quis. §. legis, C. de inoff. teſt.

§. Poſthumorum.

1 *De quibus poſthumis tractet hic §.*
2 *Olim non licebat poſthumum alienum inſtituere: & quæ fuerit ratio, variare Dd. & num.* 3. 4. 5.
6 *Prætorem hoc ius antiquum immutaſſe: & qua ratione ad hoc motus fuerit.*
7 *De Gallo Aquillio, eiuſdemque lege, vt poſthumi nepotes etiam iure ciuili inſtitui poſſent.*
8 *Prędictam Galli prouiſionem vni tantũ caſui conueniſſe.*
9 *Iulij Vellej de eadem re prouiſio generalior: & de primo legis Velleiæ capite.*
10 *De ſecundo eiuſdem legis capite.*
11 *Viglij Znichemi intellectus ad 2. legis Velleiæ caput.* 12.
13 *Alciati intellectus ad ſecundum caput legis Velleiæ reprehenditur.*
14 *Hodie poſthumi, et ſui, et alieni hęres vtiliter inſtituũtur.*
15 *Suus hæres quis dicatur, & quid ſit Suitas.*

Poſthumorum autem loco ſunt & hi, qui in ſui hæredis locum ſuccedendo, quaſi adnaſcendo fiunt parentibus ſui hæredes. Vt ecce, ſi quis filium, & ex eo nepotemve in poteſtate habeat: quia filius gradu præcedit, is ſolus *a* iura ſui hæredis habet, quamuis nepos quoque & neptis ex eo *b* in eadem poteſtate ſint. Sed ſi filius *c* eius *d* viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de poteſtate eius, incipit nepos neptisve in eius locum *e* ſuccedere: & eo modo iura ſuorum hæredum *f* quaſi agnatione nanciſcitur. Ne ergo eo modo rumpatur eius teſtamentum: ſicut ipſum filium vel hæredem inſtituere, vel nominatim exhæredare debet teſtator, *g* ne non iure faciat teſtamentum: ita & nepotem neptemvè ex filio neceſſe eſt ei vel hæredem inſtituere, vel exhęredare: *h* ne fortè eo viuo filio mortuo, ſuccedendo in locũ eius nepos neptisve, quaſi agnatione rumpat teſtamentum. Idque lege Iulia Velleia prouiſum eſt: *i* in qua ſimilis exhæredationis modus ad ſimilitudinem poſthumorum demonſtratur.

a Hic §. *ad verbum ex Caio* a *ſumptus eſt, vt alia aliun-*
1 *de.* † *& de eo poſthumorum genere diſſerit, qui ante te-*
ſtamentum nati ſunt, ſed ſublato poſt teſtamentum de
medio parente; incipiunt eſſe ſui: qui niſi hæredes, vel ex-
hæredes facti ſint, adinſtar poſthumorum rumpunt: obq;
b *id ab Accurſio* b *quaſi poſthumi dicuntur, & loco poſthu*
c *morum eſſe hic dicuntur.* c *Habet autem nonnihil diffi-*
d *cultatis præſens locus, cum ſecundum caput Legis* d *Vel-*
leiæ contineat. Itaque vt eo apertior ac facilior ſit eius
cognitio, rem a fonte & primis principijs, qua poteſt fieri
2 *breuitate, exordiri operæprecium fuerit.* † *Et ſuprà* e
quidem dictum eſt, poſthumi præteriti agnatione teſta-
mentum rumpi. Iure tamen antiquo 12. *Tab. poſthumum*
f *alienum hæredem inſtituere impermiſſum erat.* f *Ideo te-*
ſtator habens filium & nurum ex eo prægnantem, filium
quidem inſtituere poterat quia ſuus erat: nepotem verò in
vtero conſtitutum non item, cum tempore inſtitutionis eſ-
g *ſet alienus. Hinc aliquando eueniebat,* g *quod licet teſta-*
menti tempore filium in gradu nemo præceſſerit: ſi tamen
viuente teſtatore filius ante poſthumi natiuitatem dece-
debat, is poſthumus deinde a nuru progenitus, in locum ſui
patris ſuccederet, ac per conſequens efficeretur ſuus. Et
quia ſe reperiebat præteritum, rumpebat teſtamentũ, quod

valdè iniquum erat, cum teſtator nulla id ratione præca-
uere potuerit. Etſi enim inſtitutus fuiſſet hic nepos, ad-
huc infirmatum eſſet agnatione teſtamentum, cum inuti-
3 *lis inſtitutio loco præteritionis habeatur.* † *Antiqui iuris*
h *rationem Barth.* h *illam refert: quia 12. Tabul. lege ad*
ſucceſſionem præter ſuos nemo admittebatur. Is autem
poſthumus, animaduerſo teſtamenti tempore, Suus non
i *erat, ſed alienus. Hanc tamen rationem Alciatus* i *im-*
4 *probat.* † *Alij quòd inſtitutio certa eſſe debebat: at hic,*
K *qui nondum natus eſt, nullus adhuc* k *eſt, & præterea in-*
certum eſt, naſciturus ſit, an non. Verum hac ratione nec
ſuus potuiſſet inſtitui poſthumus, cum non magis in re-
5 *rum natura ſit, atque alienus.* † *Quare dicendum, illud*
inductum eſſe, partim quia triſte omen erat, a filij mor-
te, vel alia capitis diminutione euentum Suitatis in po-
l *ſtumo alieno expectare, quod Marius* l *Salomonius cen-*
ſuit: partim quia tales poſthumi, qui inter ſuos futuros
hæredes non reperiebantur, cum incertis perſonis (quibus
olim neque legata, neque hæreditates relinquendi ius fuit)
m *reputabantur: quod poſt Raphael. Cumanum* m *Alcia-*
to quoque placuit. Tametſi diuerſum etiam eſſet in Suis
poſthumis omnino futuris hæredibus, qui licet incerti quo-
dammodo videri poſſent: hos tamen fauor Suitatis con-
ſeruabat, cum nihil eis hac inſtitutione obuenire poſſet,
n *quod non eis iam vel viuente teſtatore, quaſi debitum* n
6 *fuiſſet.* † *Porrò quoniam valdè abſurdum videbatur,*
neque inſtitui neq; præteriri poſthumos poſſe, ac inanem
fieri teſtatoris prouidentiam, Prętor id poſtea correxit.
Quamuis enim teſtamẽtum, in quo poſthumus erat inſti-
tutus, ſummo iure non valebat: ipſe tamen conceſſit bono-
rum poſſeſſionem, de ventre in poſſeſſionem mittendo, &
7 *ſecundum tabulas.* † *Sed & poſtea vt eiuſmodi inſti-*
tutio iure etiam ciuili ſubſiſteret, & ſine Prætoris auxi-
lio teſtamentum valeret, Gallus Aquilius, vir maximæ
p *ac probatiſſimæ ſcientię, ſummæque auctoritatis* o *apud*
populum Romanum p *legem tulit, vel (quod alij* q *ma-*
lunt) duodecim Tabulas interpretando induxit, vt poſthu-
r *mi nepotes poſſint etiam iure ciuili inſtitui.* r *Verba au-*
tem formulæ Aquilij, concepta in perſona teſtantis aui,
s *talis* s *ſunt:* Si filius meus moriatur, tunc ſi quis mihi
nepos, ſiue quę neptis natus natavè erit, in decem men
ſibus proximis, quibus filius moreretur, hæredes ſunto.
t *Rectè igitur tunc inſtituitur nepos poſthumus* t *alienus,*
ſi in caſum conferatur inſtitutio, quo ſuus teſtatori naſci
poterit: & ſic non vt alienus, ſed vt ſuus hæres ſcribitur,
neque ante vult intelligi inſtitutum, quàm ſuus fuerit,
adeo, quòd ſi nunquam ſuus fieret, nunquam crederetur,
8 *neque eſſet inſtitutus.* † *Hæc tamen Galli Aquilij pro-*
uiſio vni tantum caſui quadrabat, nempe de inſtituendo
nepote, poſt mortem aui ex filio præmortuo naſcituro.
Quod ſi verò viuente auo naſcebatur, iam ceſſabat hoc
impedimentum, & imputari illi poterat, cur teſtamen-
9 *tum non mutaſſet.* † *Quapropter Iulius* u *Velleius po-*
u *ſtea conſtituit, vt idem eſſet, ſi viuo auo naſceretur, pa-*
tre vel teſtamenti, vel quo alio poſt tempore ante poſthu-
mi natiuitatem & aui mortem defuncto, aut alio quo-
piam modo è medio ſublato; nam multifariam iura ciui-
x *tatis amittuntur.* x *Et quamquam hic poterat ipſe auus*
ante mortem ſuam, natum inſtituere vtiliter: tamen Vel-
leius prouidit, vt quouis tempore rectè teſtari liceret. alio-
qui enim erat expectanda nepotis natiuitas, vt vtiliter
inſtitueretur. Et hoc eſt primum caput legis Velleiæ.
10 † *Nunc ad ſecundum veniamus, quod huius loci* y *pro-*
y *prium. Multum autem variant Doctores, quomodo*
hoc ſecundum caput accipiendum ſit, aut quid de nouo
Velleius induxerit. Ego prætermiſſis aliorum traditio-
nibus, breuiter Vigilio Zuichemo conſultiſſimo viro, at-
que olim Patauij in Italia (vbi ius ciuile ex profeſſo do-
cuit) præceptori noſtro inter maiores obſeruando, in hunc
ferè ſenſum hoc ſecundum legis Velleiæ caput interpre-
11 *tandi, ſubſcribo.* † *In primis animaduertendum eſſe, in-*
quit, nepotes natos præteritos non potuiſſe rumpere iu- z
z *antiquo teſtamentum: vt in principio huius* z *tituli di-*
ctum eſt. Conſtat autem, Velleium in ſecundo capite lo-
qui nepotibus ante teſtamentum natis, & hic dicitur. ho-
ſce in patris locum ſuccedentes rumpere teſtamentum:
quod ſuperioribus aduerſatur. Quamobrem veriſimile
eſt, Velleium primum ius antiquum correxiſſe in eo, quòd
hi nepotes olim præteriti pro exhæredatis habebantur.
Conſtituit enim lex Velleia, vt nepotes in parentis locum
ſuccederent, ſucceſſioque hęc agnationis vim haberet, ac
a *ipſi quaſi poſthumi cenſerentur.* a *Mouit fortè Velleium,*
quòd iniquè hic prętertio pro exhæredatione habebatur,
cum pater eos tempore teſtamenti præcedente non videa-
tur auus nepotes voluiſſe exhæredare, ſed per errorem prę-
b *teriiſſe.* b † *Hi ergo nepotes, cum iure veteri prętetiti ha*
12 *berentur pro exhæredatis, lege Velleia ſuccedendo in ſui*
hæredis locum, quaſi agnaſcendo fiunt ſui hæredes, & te-
ſtamentum infirmare poſſunt. Hanc autem ſucceſſionem
c *à Velleio inductam,* c *illa verba atteſtantur.* Si quis ex
ſuis hęredibus ſuus hęres eſſe deſierit, liberi eius, & cę-
13 teri in locum ſuorum ſui hęredes ſuccedunto. † *Al-*
d *ciatus* d *tamen generaliter id in omnibus nepotibus tam*
natis, quàm naſcituris a Velleio conſtitutum putat: ſed
e *ei ſuperiorum textuum diſtinctio manifeſtè refragatur.* e
Nati enim nepotes præteriti non rumpebant: poſthumi
f *rumpebant,* f *In natis ergò correxit id Velleius, cum pa-*
ter præcedebat tempore teſtamenti: quod text. noſter aper-
tè indicat. Sic accipiendum, quod ſępe legitur, Lege
g Velleia, g ob nepotis ſuccedentis prętesitionem rumpi
teſtamentum. *Cęterum quod vice verſa dicitur,* Velle-
ium poſteriore capite prouidiſſe, ne teſtamentum rum-
h peretur, *alium intellectum habet: quod Vigilius* h *& Al-*
i *ciatus* i *ſatis demonſtrant, & omnia hic referre longum*
14 *foret.* † *Illud pro coronide non omittendum, hodie Iu-*
K *ſtiniani* k *conſtitutione generaliter conceſſum eſſe, om-*
nes poſthumos, ſuos vel alienos, filios vel nepotes vtiliter
inſtitui. Ideoque videndum eſt, vt cautè quis teſtamen-
tum faciat ac ipſos etiam inſtituat, ne agnatione teſta-
mentum rumpatur.

15 a Iura ſui hęred. † *Nam vt quis ſit ſuus hæres, duo*
coniunctim requiruntur; alterum, vt fuerit in poteſtate
teſtatoris tempore mortis eius; alterum, vt nullus eum in
l *gradu præcedat; quod alibi* l *apertius declarabitur.* † *Hãc*
16 *autem ſui hæredis qualitatem, interpretes vulgò* Suita-
tem vocant, quæ nihil aliud eſt, quàm hæredum quali-
tas, quæ primum in patria poteſtate locum obtinet, conti-
nuationem dominij, neceſſitatemque ſucceſſionis indu-
m *cens.* m *Sanè Alciatus* n *refert, à Socino rogatum Po-*
n *litianum, quis* ſuus hæres *diceretur, obmutuiſſe. De cuius*
vocis vſu multa quoque eleganter Budæus indicauit in
Græcæ linguæ Commentarijs.
b In eadem poteſtate. *Sed tamen filius gradu eos præce-*
o *dit, ideoq; ſui hæredes dici non* o *poſſunt.*
c Eius. *Teſtatoris.*
d Viuo eo. *Teſtatore ſcilicet.*
e Succedere. *Subintrare.*
f Quaſi agnatione. *Quia ſuccedendo in ſui hæredis (nem-*
pe patris eorum, qui nunc quoquomodo nexum poteſtatis
patriæ exit) locum, quaſi agnaſcendo ſui hæredes fiunt, ac
per

per conſequens, cū ſe præteritos reperiant, iſta quaſi agnatione etiam teſtamentum rumpunt.

g Ne non iure. *Ideſt, iniuſtum.*

h Ne fortè eo viuo. *Teſtatore adhuc viuente: ideſt, ne ſi filius inſtitutus mortuus ſit, dum adhuc ſuperſtes eſſet pater, nepotes ex eo in ipſius locum ſubintrando, quaſi agnatione teſtamentum rumpat.*

i In qua ſimilis. *Baldus legit,* In qua ſimul: *aſſerens ſic in vetuſtis quibuſdam codicibus reperiri: quod & ipſe probo. Eſt autem ſenſus, legem Velleiam non modo ſtatuiſſe, quemadmodum nepotes agnoſcendo non rumperent teſtamentum, ſed etiam, ut in iis obſeruetur idem modus exhæredationis, qui de poſthumo traditus eſt.*

ADDITIONES.

a In l. 13. poſthumum. de iniuſt. rup. teſt.
b In l. 29. Gallus. in princ. de lib. & poſthum.
c Facit §. poſthumi. inſ. de hær. qua. & diſ.
d d. l. Gallus. §. etiam.
e §. præced.
f d. l. Gallus. §. ille caſus. §. porro. & inſ. de bono. poſſ. in princ.
g Iaſ. in d. l. Gallus, in princ. & ibid. Mar. Salom.
h Ibidem.
i Lib. Parad. 3. c. 3.
K Arg. §. poſtu. cum præced. & ſeq. inſ. de leg.
l d. l. Gal. in princip.
m loco prægalleg.
n l. in ſuis, & ibi Dd. de lib. & poſth.
o l. 2. §. poſt hos autem fuerunt, & ibi Zaſ. de orig. iur. Cic. in Orat.
p Vigil. hic.
q Mar. Sal. in d. l. Gallus. in princ.
r De quo vide omnino Vigil. hic. & in §. ſeruus etiam. inſ. de hæred. inſtit.
s d. l. Gallus. in princ.
t Salom. ibid.
u d. l. Gallus. §. nunc de leg. Velleia.
x ſup. de ca. dem.
y Et de eod. tractatur in d. l. Gallus. §. etiam. & §. ſeq.
z Verſ. ſed non ita de filiab.
a Pondera verba huius §.
b l. 33. ſi filiusfam. de milit. teſt.
c In d. l. Gallus. §. videndum eſt.
d lib. 3. Para. c. 19.
e d. verſ. ſed non ita de filiab.
f §. poſthumi. ſup. hoc tit.
g l. ſi quis filium. C. de inof. teſt.
h Hic.
i lib. 3. Para. c. 20.
K inſ. de bon. poſſ.
l §. ſui autem inſ. de hær. qualita. & diff. & §. ita demum. inſ. de hær. quæ ab inteſt. def.
m Dictis iuribus.
n lib. 4. de verb. ſignif.
o d. §. ſui autem.

§. Emancipatos.

1 *Emancipati iure ciuili præteriri poſſunt, vt extranei: & quæ ſit ratio.*
2 *Sed iure prętorio habent bon. poſſ. contra tabulas.*
3 *Bonorum poſſeſſiones durant tantum anno, ſucceſſio autem ciuilis 30. annis.*
4 *Emancipatus præteritus hodie teſtamentum dicit nullum, ad inſtar ſui.*
5 *Emancipato cum cauſa præterito, valet etiam hodie teſtamentum.*

Emancipatos liberos iure ciuili neque hęredes inſtituere, neque exhęredare *a* neceſſe eſt: quia non ſunt ſui hęredes. *b* Sed prętor omnes tā fœminini ſexus quàm maſculini, ſi hęredes non inſtituantur, exhęredari iubet: virilis ſexus nominatim, fœminini vero inter cęteros: quia ſi neque hęredes inſtituti fuerunt, neque ita, vt diximus, hæredati: *c* permittit eis Prętor contra tabulas teſtamenti *d* bonorum poſſeſſionem.

1 *a* Neceſſe eſt. † *Præteriri ergo poterant emancipati iure ciuili, ſicut extranei. Quod ideo erat, quoniam ius ciuile*
a *in ſucceſſionibus reſpiciebat agnationem.* a *Agnatio au-*
b *tem omnibus capitis diminutionibus tollitur:* b *& eman-*
c *cipatio minima capitis diminutio.* c *Cum ergo in ſucceſſionibus prima ratio erat agnatorum, & agnatio emancipatione tollebatur: ſequitur emancipatos iure ciuili à ſucceſſione eſſe excluſos.*

2 *b* Sed prætor. † *Succurritur ergo emancipatis præteritis beneficio Prætoris, vt per bonorum poſſeſſionem* contra tabulas *ſuccedant: idque ea ratione, quia Prætor conſiderat cognationem naturalem potius, quàm agnationis ius, quod merum ciuile commentum eſt: quum cognatio ſit iuris naturæ, propter ſanguinis neceſſitudinem, quam in natiuita-*
d *te conſequimur, nec emancipatione tolli poſſit.* d *Quare filius emancipatus vtcunque inter agnatos haberi deſinat per capitis diminutionem, ex cognationis tamen, ſangui-*
e *niſq; neceſſitudine non eximitur.* e † *Multum autem in-*
3 *tereſt, quo iure liberi ſuccedant, ciuili an Prętorio. Nam bonorum poſſeſſiones etiam longiſſimę, ideſt, quæ filijs dan-*
f *tur, vno tantum anno* f *durant: facultas autem ſuccedendi per ius ciuile,* *longo tempore, & (vt omnes interpretan-*
g *tur) triginta annis* g *competit: ſicque multo plenius eſt iu-*
4 *ris ciuilis, quàm prætorij remedium.* † *Sed tamen an ho-*
h *die hoc iure vtamur, diſputatum eſt Bar.* h *exiſtimat (cui cæteri communiter ſubſcribunt) poſſe hodie filium emancipatum ſimpliciter & ſine cauſę expreſſione prętéritum, te-*
i *ſtamentum iure ciuili, ad inſtar Sui,* i *nullum dicere, nec ei amplius neceſſarium eſſe bonorum poſſeſſionem, Sicq; huius §. noſtri diſtinctio nouiſſimo iure propè ſublata eſt. Quod ſi prętéritioni adiecta ſit cauſa ingratitudinis, cenſet Bartolus adhuc veterem durare differentiam, inter filium in poteſtate, & emancipatum. Siquidem filiofam. prętérito etiam cum cauſę inſertione, teſtamentum hodie*
5 *ipſo iure nullum eſt.* † *Sed ſi emancipatus ſit prętéritus*
k *ex iuſta aliqua cauſa, valebit teſtamentum,* k *neceſſariaque etiam hodie erit contra tabul. bonorum poſſeſſ.*

c Permittit eis. *Plerique codices habent, Promittit: Paulus verbo, polliceri, vtitur. Promittit aut non ſolum ipſis, ſimul & alijs liberis alioqui non prętéritis, ſed etiam ritè*
l *inſtitutis, quia unius prętéritio ſatis* l *eſt.*

d Bonorum poſſeſſionem. *Quę totum teſtamentum ſubuerteret, vt nullus ex cohęres eſſe poſſit, nec quicquam ex*
m *hęreditate retinere* m *licebit.*

ADDITIONES.

a inſ. de leg. agn. ſucceſſ. in princ.
b §. ſed agnationis. ſup. de leg. agn. tut.
c §. minima. ſup. de cap. demin.
d §. ſi. ſup. d. tit. de leg. agn. tut.
e d. §. ſi. & §. minus. inſ. de hæred. quæ ab inteſt. deſe.
f l. 1. §. longius. de ſucceſſorio edict.
g l. 18. licet. C. de iur. delib.
h Auth. ex cauſ. C. de lib. præt.
i §. aliud quoque. & §. ſeq. Nouel. vt cum de appel. cog.
K Bart. d. Authen. ex cauſ. glo. §. exhæredatos. Nouel. de hæred. & Falcid.
l l. 3. §. ſi quis ex lib. & lib. 10. ſi poſt mortem. §. vlt. de bon. poſſ. contra tab.
m l. 13. cum emancipatus. d. tit. de honor. poſſ. contra tab.

§. Adoptiui.

Digitized by Google

§. Adoptiui.

1 *Pater adoptiuus filium adoptatum vel inſtituere, vel exhæredare debet.*
2 *Naturalis filius dicitur, qui ex iuſto matrimonio natus eſt.*
3 *Adoptiuus à patre adoptiuo emancipatus, pro extraneo habetur.*
4 *Et quid obtinebant in patre naturali filij adoptiui.*

Adoptiui liberi, quamdiu ſunt in poteſtate patris adoptiui, *a* eiuſdem iuris habentur, cuius ſunt iuſtis nuptijs quęſiti. itaque hæredes inſtituendi, vel exhæredandi ſunt, ſecundum ea quæ *b* de naturalibus expoſuimus. *c* Emancipati vero à patre adoptiuo, neque iure ciuili, neque eo iure quod ad edictum Prætoris attinet, inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, vt ex diuerſo (quod ad naturalem parentem attinet) quamdiu quidem ſunt in adoptiua familia, *d* extraneorum numero habeantur: vt eos neque hæredes inſtituere, neq; exhæredare neceſſe ſit. Cum vero *e* emancipati fuerint ab adoptiuo patre, tunc incipiant in ea cauſa eſſe, in qua futuri eſſent, ſi a naturali patre emancipati fuiſſent.

1 *a* Eiuſdem iuris. † *Cum in filijs adoptiuis & poteſtas pa*
a tria, & emancipationis effectus locum a habeant, conſe-
quitur patrem adoptiuum iure ciuili non aliter rectè te-
ſtari, quàm ſi filium à ſe adoptatum vel inſtituat, vel ex-
hæredet, quamdiu eum in ſua poteſtate retinet. Aliàs ſi ſe
præteritum reperiat, ad inſtar iuſti filij, ipſo iure teſtamen
tum eius rumpet, cum in hoc filio ex iuſtis nuptijs pro-
creato comparetur.
2 *b* De naturalibus. † *Id eſt, ex iuſto matrimonio procrea*
tis. Hi enim naturales ex comparatione adoptiuorum vo-
cantur.
3 *c* Emancipati verò. *Adoptiui ſcilicet.* † *Nam ſi filius*
adoptiuus ſit emancipatus à patre adoptiuo, ceſſat præce-
dens doctrina, quia neque inſtitutione, neque exhæredatio-
ne opus eſt, cum plane pro extraneo tum habeatur. Et hoc
eſt, quod in textu dicatur, neque iure ciuili, neque prætorio eos amplius inter liberos connumerari. *Ciuilis e-*
nim ratio emancipationis, vinculum illud ciuile adoptio-
nis ſuſtulit, ac ita, quantum ad illud patrem adoptiuum, in
liberorum numero amplius non eſt. Sed nec vlla hoc caſu
ſubeſt directæ cognationis neceſſitudo, cuius reſpectu dan-
da ſit illi, inſtar naturalis filij emancipati, contra tabulas
bonorum poſſeſſio.
4 *d* Extraneorum numero. † *Quo ad patrem naturalem.*
Et ideo pater naturalis, etſi teſtamentum facit, ipſum ta-
men neque inſtituere, neque exhæredare obligatur: quia
tempore teſtamenti propter adoptionem ceu extraneus, &
b aliena familia reputatur. b
5 Emancipati fuerint. *Viuente adhuc patre naturali: quo*
caſu ad patrem naturalem, tanquam ab illo manumiſſi,
pertinere incipiunt: proindeque ſi in eius teſtamento ſint
præteriti, ad inſtar veri emancipati habebunt contra tab.
bonorum poſſeſſionem. Et hoc intelligit Imper. præſenti
verſiculo, Alioqui ſi patre naturali defuncto emancipati
fuerint, tum hoc iure ab vtriuſque patris & naturalis &
c adoptiui ſucceſſione cadebant: c *naturalis quidem, pro-*
pter vinculum adoptionis, quod mortis ſuæ tempore adhuc
durabat, adoptiui vero, ob adoptionem iam ſolutam.

ADDITIONES.

a ſup. de adoptionib. in prin. §. cum autem impubes.
b l. pe. C. de ado.
c d. l. pen. & §. ſed ea omnia. inf. de hæred. quæ ab inteſt. deſe.

§. Sed hæc quidem.

1 *Differentia inter maſculos & fęminas in ſuccedendo hodie ſublata.*
2 *Accurſij expoſitio ad hunc §.*
3 *Viglij interpretatio ad eundem.*
4 *Differentiam inter patriam poteſtatem & emancipationem iure nouiſſimo ſublatam eſſe, quo ad ſuccedendi effectum: & in quibus adhuc differant. 4.*

Sed hæc quidē vetuſtas introducebat. noſtra vero conſtitutio inter maſculos & fęminas *a* in hoc iure nihil intereſſe exiſtimans: quia vtraque perſona in hominum procreatione ſimili naturæ officio fungitur: *b* & lege antiqua duodecim tabularum omnes ſimiliter ad ſucceſſionem ab inteſtato vocabantur: *c* quod & Prætores poſtea ſequuti eſſe videntur, ideo ſimplex ac ſimile ius, & in filijs, & in filiabus & in cæteris deſcendentibus per virilem ſexum perſonis, non ſolum iam natis, ſed etiam poſthumis, introduxit: vt omnes, ſiue ſui, ſiue emancipati ſint, vel hæredes inſtituantur, vel nominatim exhæredentur: *d* & eundum habeant effectum circa teſtamenta parentum ſuorum infirmanda, & hæreditatem auferendum, quem filij ſui vel emancipati habent, ſiue iam nati ſint, ſiue adhuc in vtero conſtituti, poſtea nati ſint. Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuiſionem, quæ in *e* noſtra conſtitutione, quam ſuper adoptiuis tulimus continetur.

Innouatio *ſeu emendatio antiqui iuris hoc §. contine-*
1 *tur.* † *Nam cum olim magna eſſet differentia in ſucceden*
do, inter maſculos & fęminas: vt hactenus retulit Imp.
* *noſter: hanc ſua * conſtitutione ſuſtulit, ſanciens, ma-*
ſculos & fęminas eodem iure cenſeri in ſucceſſione teſta-
mentaria, non ſecus atque in legitima ab inteſtato hæ-
reditate.
a *a* In hoc iure. *In alijs enim partibus iuris a differunt:*
vt alibi dicitur.
b *b* Et lege antiqua 12. tab. *Eam plenius lib. 6. Cod.* b *tit.*
57. Iuſtinianus refert.
c Quod & prætores. *Concedebant enim Prætores filiæ*
præteritæ reditum ad patris ſucceſſionem intra annum,
per contra tab. bonorum poſſ.
2 *d* Et eundem habeant effectum. † *Accurſius* e *exponit,*
e quo ad commodum, diuerſo tamen iure. *Vult ergo effe-*
ctum quidem infirmandi teſtamentum eſſe eundem, nem-
pe quod hodie non ſit differentia inter ſuos & emancipa-
tos, ſed emancipati ad ſuorum ſimilitudinem ſuccedant, vt
ſcilicet eundem fructum ſuccedendo conſequantur. Atta-
men diuerſis vijs, eos etiam hodie ad ſucceſſionem deueni-
re: quia emancipatus ſi ſit præteritus, tantum contra tabu-
las bon. poſſ. petere poteſt: Suus etiam ipſo iure teſtamen-
tum ſubuertere: ſicq; in emancipatis hic nihil corrigere-
d *tur, quod Iaſoni* d *non ſatisfacit.* † *Viglius hæc verba tex*
3 *tus noſtri ita exaudit. quaſi velit hic Imp. filias & nepo-*
tes, ac omnes cuiuſcunque gradus & ſexus, ſuos & eman-
cipatos eodem iure vti, quod habent filij ſui vel emancipa-
ti. Non ergo id agit Iuſtinianus, vt ſuos emancipatis, ſed
ſed vt filias, nepotes, neptesq; filijs æquiparet. Nam cum
e *ſupra* e *traditum ſit, rite exhæredari filias inter cæteros,*
& item nepotes per virilem ſexum deſcendentes: nunc no-
na

Digitized by Google

ua conſtitutione non aliter valebit exhæredatio, quàm ſi
nominatim facta fuerit, ad inſtar filiorum. Inter cæteros
exhæredatæ, quaſi non ritè, hoc inſtitutionum iure bono-
rum poſſeſſionem contra tab. habebunt. Ex prædictis ap-
paret, hoc §. non eſſe ſublatum inter patriam poteſtatem
& emancipationem vetus diſcrimen, niſi quo ad ſucceden
4 *di effectum. † Sed an nouiſſimo ſaltem iure id diſcrimen*
ceſſet, videamus. Et in hoc communiter itum eſt, in ſucceſ-
ſione legitima nullam hodie differentiam inter ſuos & e-
mancipatos eſſe, ſed æqualiter iure ciuili omnes admitti:
ſic tamē, vt emancipatus aditione opus habeat, cum in ip-
f *ſo non continuetur dominium, vt in ſuo.* f *Id eum habet*
g *effectum,* g *quod ad triginta quidem annos adeundi ius*
illi ſaluum manet: non aditam tamen hæreditatem tranſ-
mittere ad hæredes nequit, licet Seruus trāſmittat ad quoſ
cunque. Neque enim emancipatus ius ac priuilegium Sui
h *tatis habet, licet ſuccedat ad ſui hæredis* h *ſimilitudinem.*
5 *† Facto autem teſtamento adhuc ſublata cenſetur inter pa*
triam poteſtatem & emancipationem differētia, niſi quod
emancipatus cum cauſæ expreſſione præteritus, ſolum con
i *tra tabulas bono. poſſeſſ. habet.* i *Simpliciter vero præte-*
K *ritus, & ſine cauſæ inſertione ad inſtar ſui,* K *vel teſta-*
mentum nullum dicet, vel per contra tab. bon. poſſeſſionem
impugnabit.

l e Noſtra conſtitutione. *Quæ lib. 8. tit. 48. in Cod.* l *ex-*
m *tat, quam alibi* m *declarauimus, vt hic repetitione non*
ſit opus.

ADDITIONES.

* In l. maximum vitium. C. de liberis præte.
a l. in multis. ff. de ſta. homi.
b l. lege. 12. tab. C. de leg. hær.
c Hic in verbo eundem.
d Hic in ad. lit. ad Porc.
e In princ. huius tit. ver. ſed nec nominatim.
f l. in ſuis. de liberis & poſt.
g Iaſ. in l. emancipata. C. qui ad mit, Vigl. hic,
h l. 15. meminimus. C. de legi. hære. l. vlt. §. ſancimus.
i C. de lib. præt. & §. emancipatos. ſup. hoc tit. Faber hic.
K Ita Bar. & alij. l. Gal. §. & quid ſi tantum de lib. & poſt. & Ant, ex cauſſa. C. de li. præte Rui. tamen in d. §. & quid ſi tantū. & Alc. l. 3. Para. c. 10. aliter ſentiunt.
l l. cum in adoptionib. C. de adop.
m §, ſed hodie. ſupra, de ado.

§. Sed ſi in expeditione.

1 *Præteritio militis pro exhæredatione habetur.*
2 *Si tamen ſcienter præteritio ſit facta.*
3 *An militis teſtamento ob ignorantiam irrito, legata de-*
bentur? 4.
5 *An hic §. ſit hodie correctus.*

Sed ſi in expeditione occupatus miles, teſtamentum
facit: & liberos ſuos, iam natos vel poſthumos nomi-
natim non *exhæredauerit*, ſed ſilentio præterierit, non-
ignorans, an habeat liberos: ſilentium eius pro exhære-
datione nominatim facta valere, *a* conſtitutionibus.
Principum cautum eſt.

Hactenus *Imperator iuris communis diſpoſitionem re-*
tulit, ſecundum quam teſtamenta parentum ratione inſti-
tutionis, exhæredationis, aut præteritionis, vel conſiſtere,
vel corruere, vel infringi poſſint: nūc quid in militibus ob-
1 *tineat, ediſſerit. † Sicut ergo miles in teſtando iuris com-*
munis obſeruationi non adſtringitur, ſed militari priuile-
a *gio vti poteſt:* a *ita & hoc priuilegij habet, quod eius*
præteritio habeatur pro exhæredatione, tantumque va-
leat, quantum alioqui pagani, hoc eſt, non militantis ex-
2 *hæredatio. † Si tamen miles in caſtris, & expeditione mi-*
b *litari occupatus* b *ſit, ſcieritq; ſe habere liberos. Nam ſi*
ignoraret, ſe filios habere ſuperſtites, vel vxorem prægnan
tem, non videtur eos exhæredare voluiſſe: & quia volun-
tatem ipſius hoc caſu deficere lex præſumit, teſtamentum
c *pro nullo habebitur:* c *idq; benignius eſt. Sciuiſſe autem,*
quod filios habuerit, vel ex eo præſumi ſolet, ſi miles filios
in teſtamento nominatim expreſſerit, aut eis aliquod quo-
d *uis alio tit. reliquerit.* d *† Sed an teſtamento militis ob*
3 *ignorantiam infirmato, legata debeantur? Et non deberi*
e *iure antiquo,* e *idque etiam hodie obtinere, nec quicquam*
f *hac in ſpecie innouatum eſſe Bart.* f *voluit. † Viglius di-*
4 *ſtinguendum putat, an legata magni ſint momenti, nec*
ne: quia priore caſu veriſimile eſt, ſi cogitaſſet miles, filios
ſe hæredes habiturum, non fuiſſe ipſum tam multa illis
g *ablaturum.* g *Altero caſu neutiquam reuocanda erunt,*
cum & illa fuerat relicturus, ſciens ſe filium habere,
h *quem* h *præterijt. Sanè ſolam militis in teſtando volun-*
5 *tatem ſemper ſpectandam eſſe, vbique leges clamant. † Il-*
lud & iam dubitatum eſt, an huius §. diſpoſitio, quod ſci-
licet ſimplex militis præteritio tacitam exhæredationem
i *inducat, Nouellarum iure,* i *quo in exhæredando expreſ-*
ſio cauſæ iuſtæ requiritur, ſit correcta? Et communiter ob-
k *tinuit,* K *eam correctam eſſe, cum Nouella* l *conſtitutio*
l *generaliter præcipiat, vt omnes parentes liberos inſtituāt,*
vel cum cauſa exhæredent, prætereantur. Pontanus tamē,
Iaſon, & Vigl. contra ſentiunt, cum ſpeciale militum ius
m *non debeat generali de alij parentibus correctioni* m *ſub-*
iacere: in quo ego ſubſiſto, ob fauorem liberorum.
n a Conſtitutionibus Principum. *Extat Gordiani* n *Imp.*
o *ea de re conſtitutio lib. 6. Cod. Itemq;* o *Philippi Imp.*
alia, quæ huc referri poſſunt.

ADDITIONES.

a ſup. toto tit. de milit. teſt. ff. & C. eod.
b §. illis autem, vbi dixi ſup. de mil. teſt.
c l. ſi filiusf. §. 1. de mil. teſ. Dd. l. ſicut cer. & l. ſeq. C. eod.
d Cantiunc. hic.
e arg. l. mil. codicillis. §. miles. 2. de teſt. mil.
f In l. filio præterito, de iniuſto rup. teſt. Et no. in Auth. ex cauſa, C. de lib. præt.
g arg. l. pen. C. de iure codicil.
h Vide limitatio Dd. in d. Auth. ex cauſa.
i §. aliud. & §. ſeq. vt cum de. ad. cog.
K Alex. & alij, in d. l. ſicut certi. & Ang. hic.
l d. §. aliud. & §. ſeq.
m Per gl. l. ſciendum. qui ſatiſda. cogan.
n d. l. ſicut.
o in l. ſi cum, C. hoc tit.

§. Mater.

1 *Præteritio matris iure Inſtit. pro exhæredatione habe-*
batur.
2 *Liberis à matre præteritis datur querela inofficioſi.*
3 *Hodie hunc §. eſſe correctum iure Nouellarum.*
4 *Legem Velleiam & Aquiliam etiam in materna hære-*
ditate obtinere hodierno iure.
5 *Exhæredatio hodie ſine cauſæ expreſſione non fit.*
6 *Aetimologia huius conſtitutionis nouellæ.*
7 *Ob cauſam exhæredationis non probatam teſtamentum*
duntaxat quo ad inſtitutionem infirmatur: cætera in eo
firma maneut.

Mater vel auus maternus, *a* neceſſe non habent li-
beros ſuos aut hæredes inſtituere, aut exhæredare: ſed
poſſunt eos ſilentio omittere. *b* Nam ſilentium ma-
tris, aut aui materni, & cæterorum per matrem aſcen-
dentium, tantum facit, quantum exhæredatio patris.

Neque

Neque enim matri filium filiamve, neque auo materno nepotem neptemve ex filia, ſi eum eamve hęredem non inſtituat, exhæredare neceſſe eſt; ſiue c de iure ciuili quæramus, ſiue de edicto Prætoris, quo Prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum poſſeſſionem promittit; ſed d aliud eis adminiculum ſeruatur, quod paulo poſt vobis manifeſtum fiet.

1 a Neceſſe non habet. † Hinc diſcendum, præteritionem
matris, aliorumque per lineam maternam aſcendentium,
hoc Inſtitutionum iure tacitam inducere exhæredatio-
nem. Ideoque ipſorum teſtamenta, in quibus liberi ſunt
præteriti, iure ciuili valent, nec Prætoris beneficio reſcin-
duntur. Filij enim non ſunt ſui hæredes matris, aut auo ma-
a terno, cum non habeant eos in poteſtate. a Prætor vero
emancipatis tantum hac in parte per contra tabulas bono-
b rum poſſeſſionem ſubuenit: b mater autem & auus mater
nus, ſicut non habent ſuos hæredes, ita quoque non emanci-
2 patos. † Vt tamen aliqua ratione liberis hoc caſu ſuccur-
ratur, iure ciuili permittitur eis de inofficioſo teſtamento
c inducunt. c Et hæc quidem hoc iure d obtinebant. † Ho-
d die vero hic §. iure Nouellarum e correctus eſt. Nam ſi fi-
3 lij a matre, vel cæteri liberi a parentibus maternis fuerint
e ſimpliciter & ſine cauſa adiectione præteriti, teſtamentũ
ipſo iure eſt nullum. Sin vero cauſa præteritionis adſcri-
pta eſt, valere teſtamentum aiunt, locumque eſſe contra-
4 tabul. bonorum poſſeſſioni. † Sed nec hoc omittendum, le-
f gem Aquiliam & Velleiam f hodie & in materna hære-
g ditate, ſiue linea locum habere. g Atque ideo neceſſe eſt,
vt auia filium inſtituendo cogitet, ne illo forte præmortuo
5 nepos ſuccedens teſtamentum rumpat. † Sane iure quo nũc
vtimur, omnis forma exhæredationis in expreſſione iuſtę
h cauſę ingratitudinis h conſiſtit, quę vbi negata eſt, per
ſcriptum hęredem probari debet. Si ea non ſit expreſſa, vel
expreſſa quidem, ſed non idonea, nullius erit momenti te
ſtamentum. Sin autem idonea ſit inſerta, nec tamen pro-
6 betur, Querela inofficioſi locum habet. † Quod ideo ſic
conſtitutum eſt, ne vel liberi falſis accuſationibus ſubiace-
i re, vel aliquam paternorum bonorum interuerſionem i im
7 merito pati cogantur. † Quamuis autem omiſſa vel non
probata cauſa exhęredationis aut pręteritionis teſtamen-
tum infirmetur: hoc tamen ad hæredis inſtitutionem tan-
tum reſtringitur. Cætera enim teſtamenti capitula, puta
legata, fideicommiſſa, libertates, tutorum dationes, & ſi-
K milia, firma K manent, impleríque, & quibus relicta mo-
dis, dari debent, non ſecus, quàm ſi teſtamentum iure fa-
l ctum non eſſet infirmatum l reſciſſumve.
m b Nam ſilentium. Etiamſi reſcierit m ſe habere filios.
c De iure ciuili. Ius enim ciuile ſuis duntaxat hęredibus
pręteritis ſubuenit. Pretor autem ijs tantum, qui ſui eſſe
deſierunt per emancipationem, ſed neutrum pertinere poſ-
ſe ad matrem.
d Aliud eis adminiculum. Scilicet, Querela inofficioſi te-
n ſtamenti. Ea enim ſicut matri datur pręterita contra n te-
o ſtamentum filij: ita & filio conceditur o aduerſus pręte-
ritionem matris.

ADDITIONES.

a §. ſi. ſup. de pat. pot. §. feminæ. de adopt.
b §. emancipatis. ſup. hoc tit. l. 4. illud. §. ad teſtamẽta. contra tab. Bar. l. pater filium. de inoff. teſt.
c l. filium. C. de inoffi. teſt.
d inf. de inof. teſt. 2. in prin. & l. non eſt enim. ff. eod.
e §. aliud. vt cum de appel. cog.
f De quib. ſup. in §. poſthu. hoc tit.
g Viglius in d. §. poſt. in fin.
h Quæ habentur in d. §. aliud quoque.
§. huc igitur. vt cum de appel. cognoſ.

K Auth. ex cauſ. & ibi Dec. C. de lib. præter.
l Rationem vide apud Dd. vbi ſupra. & l. filio præterito. de in inſt. rup. Loriot. de exhær. Axio. 51. vſq; ad finem, qui cæteris melius loquitur.
m l. ſi inſtituta. §. vlt. de inof. teſt.
n l. cum filium. C. de inof. teſt.
o ſup. de teſt. ord.

DE HÆREDIBVS INSTITVENDIS. Tit. XIIII.

1 Continuatio tituli.
2 In hoc titulo de hęredis inſtituendi neceſſitate non tractari.
3 Hęredem inſtituere quid?
4 De verbo inſtituere.
5 Hęredes qui dicantur.

1 Poſt † traditam de inſtitutione & exhæredatione li-
berorum doctrinam, quos ſcilicet omnino neceſſe eſt vel in-
ſtituere, vel exhæredare: nunc de cęteris ordine congruo
ſubiunxit, quos non tam cogimur, quàm poſſumus hære-
2 des inſtituere: † ſicque de nulla hęredis inſtituendi neceſſi-
tate, ſed tantum qui poſſint, & qualiter poſſint hęredes fie-
ri, hic tractatur, vt rectè Accurſius annotauit. Neque ob-
ſtat participium illud futuri temporis (inſtituendis) in Ru
brica poſitum, quod aliquam inducere neceſſitatis ſignifi-
a cationem videtur: a quoniam non aliter important ne-
ceſſitatem hæc participia, quam ſi id ſuadeat ſubiecta ma-
b teria, ſecundum quam verba intelligenda b eſſe, manife-
3 ſtum eſt. † Porro hęredem inſtituere nihil aliud eſt, quam
poſt mortem aliquem in bonis ſuis dominum facere, non
c quidem actu, c ſed tantum aptitudine & potentia, vt ſi
d hęreditatem in futurum adire velit, d dominus efficiatur.
4 † Inſtituere enim verbum, cum a ſtatuto e deſcendat,
e vim cuiuſdam legis f continet, & per conſequens in futu-
f rum aliquid faciendum diſponit. † Vocantur autem hęre-
5 des, iuris ac vniuerſorum bonorum ſucceſſores. g Subin-
g trat enim hęres in defuncti locum, atque eius perſonam re-
h pręſentat ſuccedítque in iura defuncti vniuerſa. h Atque
hinc continuatio quędam fingitur dominij & poſſeſſionis a
defuncto in hęrede: dominij quidem, cum adita eſt hęredi-
i tas: poſſeſſionis vero, cum apprehenſa eſt corpore. i

ADDITIONES.

a ſup. de teſt. ord. in princ.
b l. 16. ſi vno, locati. l. inſulam. 6. de præſc. ver.
c Porc. hic.
d l. 51. cum her. in prin. de acq. poſſ.
e Viglius inf. in Rubr. de vulg.
f l. 4. de ferijs.
g l. 170. hæredis. de verb. ſign.
h §. 1. Nouel. de iureiur. a mor. præſtito.
i d. l. cum hæredes.

Princip. tit.

1 Regulariter omnes poſſunt hęredes inſtitui. fallit, vt num. 3.
3 Liberi homines quib. legari non poteſt, ijdem & hęredes nequeunt inſtitui.
4 Antimonia inter hunc §. & §. itemque. ſupra qui. ma. non li.
5 Seruus proprius quis dicatur.
6 Seruo proprietarij hęrede inſtituto, fructuarius eius operis non defraudatur.

a Hęredes inſtituere permiſſum eſt, tam liberos homines, quàm ſeruos: & tam proprios, quàm alienos. b

Proprios

Proprios autem olim quidem ſecundum plurium ſententiam non aliter, quam cum libertate, rectè inſtituere licebat: hodie verò etiam ſine libertate, ex *c* noſtra conſtitutione hæredes eos inſtituere permiſſum eſt. *d* Quod non per innouationem induximus: ſed quoniam æquius erat, & Atriliciano placuiſſe Paulus ſuis libris, *e* quos tam ad Maſurium Sabinum, quàm ad Plautium ſcripſit, refert. *f* Proprius autem ſeruus etiam is intellegitur, in quo nudam proprietatem teſtator habet, alio vſumfructum habente.

a *a* Hęc diuiſio. *omnes omnino homines, id eſt, tam liberos*
1 *quàm ſeruos complectitur.* a † *Itaque regula eſt.*
Omnes poſſe hæredes inſtitui, qui non expreſſè probi-
b *bentur, etiam quos teſtator nunquam vidit.* b *Et de ſeruis*
c *quidem ſatis hic exactè diſſerit Imperator: de liberis vero*
d *nihil tradidit, in quibus tamen non ſemper ſupra dicta re-*
e *gula procedit. Multi enim ſunt liberi homines, qui inſtitui*
2 *nequeunt: quos Aſcurſius* c *alibi recenſet:* † *vt ſunt depor*
g *tati,* d *in metallum damnati,* e *hæretici,* f *Anabapti-*
h *ſtæ,* g *illicitum collegium,* h *ſpurij,* i *inceſtuoſi, mulier*
i *intra tempus luctus* k *nubens, licet* l *Canones eam non*
k *prohibeant; & quæcunque inſerta perſona: exceptis inopi-*
l *bus, atque Eccleſiæ pauperibus, quos hæredes ſcribi iura* m
m *permittunt. Addunt nonnulli monachos, qui D. Franciſci*
n *regulam profitentur: nam & hi non ſunt capaces hæredi-*
3 *tatis.* n † *Denique quibus legari non poteſt, eiſdem & inu-*
o *tiliter hæreditas relinquitur.* o

b Proprios autem. *Quomodo ſeruus proprius etiam ſine*
p *libertatis expreſſione hæres vtiliter inſtituatur, alibi* p *à*
nobis declaratum eſt, vt hic repetitione nihil ſit opus.

c Noſtra conſtit. *Quæ lib. 6. Cod. extat.*

4 *d* Quod non per innoua. † *Supra* q *tamen dixit Imp.*
q *ſeſe id introduxiſſe noua humanitatis ratione: hic autem*
fatetur, ſe id non induxiſſe de nouo; an non hęc pugnant?
Reſpondeo, vetus fuit ſuper hoc altercatio inter Iuriſcon-
ſultos: ſed hęc ſententia, quæ his refertur, minori numero
conſultorum fulta erat, hanc Iuſtinianus nouo approba-
r *uit argumento.* r

e Quos tam ad Maſurium. *Viglius rectè admonet, hunc*
locum intelligendum eſſe, de Annotationibus à Paulo ſcri
ptis in libros Sabini & Plautij, non etiam de aliqua nun-
cupatione ſiue dedicatione operis. Vixit enim Paulus diu
poſt Sabinum & Plautium ſub Alexandro Imp. Sabinus
vero ſub Tiberio. de Plautio nihil certi extat.

5 *f* Proprius autem. † *Proprius ſeruus non ſolum is dicitur,*
in quo quis plenum atque omnimodo ius habet, ſed & is,
in quo ſolum quis proprietatem habet, vſufructu ad alium
s *ſpectante.* s † *Quamuis autem ſeruus talis & liber fiat,*
6 *& hęres neceſſarius:* t *per hoc tamen fructuarius non de-*
t *bet, defraudari, ſed apud hunc manebit quaſi ſeruus no-*
nus iſte libertus, illiuſq; operis vtetur fruetur is, qui vſum
fructum habet, donec is legitimo modo extinguatur. Sin
vero quid vſufructu durante non ex re fructuarij acquirat
u *iſte libertus, ſibi acquiſiuiſſe dicetur.* u

ADDITIONES.

a ſup. de iure perſon. in prin.
b §. fi. inf. eo.
c In §. legari. inf. de leg.
d l. 1. C. de hær. inſt.
e l. ſi metallum. 3. de ijs quæ pro non. ſcrip. hab.
f d. l. 1.
g l. 1. hi qui. l. Manicheos. C. de apoſtatis.
h l. collegium. C. eo.
i Nouel. quib. mo. nat. eff. ſui. §. fi.
k l. 1. C. de ſecun. nupt.
l c. pen. & vlt. de ſec. nup.
m l. quoties. hoc tit.
n Cle. exiui. de verb. ſign.
o gl. d. §. legari.
p §. idem ſup. quib. manu. non licet.
q d. §. idemque.
r l. pen. C. de ne. ſer. hær. inſt.
s fac. l. 22. ſeruum fructuarium. cum gl. 1. ibi, & l. 28. ſi ex re domi. de ſtip. ſeruorum.
t §. 1. inf. de hær. qua. & diff.
u l. 1. §. ſin autem proprietarius. C. com. de man.

---

§. Eſt tamen.

1 *Seruus de adulterio cum ſua domina commiſſo accuſatus hæres inſtitui non poteſt.*
2 *Martianus, I. C. quando vixerit.*
3 *Domina quæ ſe ſeruo ſuo miſcuit, quomodo punienda ex Conſtantini Imp. conſtitutione.*
4 *Domina ſeruo ſuo cum quo coijt iure Canonico impunè nubit.*
5 *Si cum alieno ſeruo domina ſe miſceat, proprium ſeruum intra 60. dies non rectè manumittit.*
6 *Maior pudicitia in fœmina, quàm in viro requiritur.*
7 *Vxor non poteſt maritum accuſare adulterij.*

a Eſt tamen caſus, in quo nec cum libertate vtiliter ſeruus a domina hæres inſtituitur, vt conſtitutione diuorum Seueri & Antonini cauetur, cuius verba hæc ſunt: Seruum adulterio maculatum, *b* non iure teſtamento manumiſſum *c* ante ſententiam *d* ab ea muliere videri, quę rea fuerat eiuſdem criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſequitur, vt in eundem à domina collata hæredis inſtitutio, nullius momenti habeatur.

a Eſt tamen. Exceptio eſt *ſupra dicta regula, qua ſer-*
uum proprium hæredem inſtitui poſſe dictum eſt. † *Seruus*
enim de adulterio cum domina ſua commiſſo accuſatus,
ante ſententiam, id eſt, finem iudicij, manumitti non po- 1
teſt, ac per conſequens nec hęres inſtitui: cum in ſeruo ſine
a *libertate hęreditas non ſubſiſtat.* a *Quòd ſi vero tali caſu*
facultas manumittendi ſeruum dominę adempta non eſ-
b *ſet, ſeruus ex ſua malignitate præmium conſequeretur.* b
c *Refert autem hunc caſum* c *Martianus etiam, ex cuius re-*
2 *ſponſo hic. §. ferè ad verbum deſcriptus eſt:* † *qui ſub Ale-*
xandro Seuero 22. Cęſare, anno ſalutis humanę 223. vi-
xit, & Papiniani diſcipulus fuit.
3 *b* Non iure. *Id eſt, lege prohibente, ac illicitè.* † *Tantum*
certè abeſt, vt hoc caſu domina manumittẽdi ius habeat,
d *vt etiam ex alia* d *Conſtantini Imperatoris conſtitutione*
e *capitalem ipſa ſententiam ſuſtineat, quam mortem* e *Do-*
ctores interpretantur: ſeruus vero primo verberatus, igni-
4 *bus tradi debeat.* † *Niſi tamen nubere domina tali ſuo*
voluerit ſeruo, quia tunc pœnam effugiet: cum hoc Ponti-
f *ficia* f *lex hodie permittat. Sed quid ſi cum alieno ſeruo*
domina ſe commiſcuit, an proprium manumittere tum
poſſit? Quod videtur: quia in ſeruo proprio adulterij turpi-
5 *tudo ceſſat, quę eum manumitti prohibebat.* † *Sed reſpon-*
ſum eſt, tali caſu ſeruum proprium manumitti poſſe, vſ-
que ad ſexaginta dies, ex diſſoluti matrimonij, vel litis
inchoatę tempore numerandos. idque iuſta ratione: ne ſci-
g *licet quęſtioni ſeruus per manumiſſionem ſubducatur.* g
Liber enim factus torqueri non poſſet ad veritatis eruen-
dæ neceſſitatem. vt ſciatur, an mulier adulterium commi-
ſerit: & nemo mancipijs certius aperire poteſt, quę intra
h *domeſticos parietes* h *fiunt.*

c Ante ſenten. *Hoc eſt, ante finitam cognitionem.*

Ab

d Ab ea muliere. *Sed an idem ſit in ancilla, qua cum do-*
i *mino ſuo rem habuit? Et non idem eſſe conſtat:* i *nam nec*
dominus vlli pœna ſit obnoxius, & ipſa ancilla hoc nomi-
6 *ne mortuo domino libertatem aſſequitur.* † *Vſque adeo*
k *magis hoc iure indultum eſt libidini* K *virorum; tum quia*
turpior multo ac deteſtabilior eſt in muliere, quàm in vi-
ro libido: tum quia hic partus ſeruus naſcitur, at libera
l *mulier tali coitu ingenuitatem inficit.* l † *Vnde etiam fit,*
7 *vt maritus hoc iure non poſſit ab vxore ſua adulterij accu-*
m *ſari, cum contra, id marito concedi* m *indubitatum ſit: ta-*
n *metſi de iure Canonico ſit* n *ſecus, nec viro liceat, quod mu*
lieri non licet.

ADDITIONES.

a l quod attinet. 32. de reg. iur.
b Contra l. itaq; fullo. 2. de fur. & l. non fraudantur. 134. §. nemo. de reg. iur.
c l. in his verbis. 48. §. interdum. hoc tit.
d l. 1. C. de mul. quæ ſe ſer. proiun.
e Ang. hic.
f Extra, de coniu. ſer. per totum.
g l. 3. l. crimen cum Auth. ſeq. C. de adult. l. proſpexit. ff. qui & à quib. &c.
h l. conſenſu, §. ſin autem alter. C. de nup.
i Vide etiam Quintilianum. lib. 5. c. 11. vbi hoc diſcrimen ſenſiſſe vi letur.
K l. palam 43. §. qui in adulterio. & ibi Dd. de ritu nupt. l. 2. C. de his qui ve. æta. imp.
l l. partus. 7. C. de rei vend.
m l. 1. C. de adult.
n c. nemo ſibi blandiatur. 32. q. 4.

---

§. Alienus ſeruus.

1. *Seruus alienus quis ſit.*
2 *Seruus alienus ex inſtitutione non fit liber.*
3 *Non honoratus commodo, non poteſt grauari fideicommiſſo.*
4 *Vſusfructus an ſit pars dominij.*

Alienus ſeruus etiam is intelligitur, in quo vſumfructum teſtator habet.

1 Seruus. *alienus non modo is eſt, in quo planè nihil iuris*
qui habet: ſed etiam is, in quo vſumfructum habemus. Li-
a *bertas autem alieno ſeruo inutiliter* a *datur:* † *Ideoque*
2 *etſi fructuarius talem ſeruum hæredem inſtituat, ex hu-*
b *iuſmodi tamen inſtitutione libertas ei non* b *contingit.*
Atque ita hic Imperatorem argumentari voluiſſe credi-
derim. Hoc tamen verum eſt, ſi directo quis libertatem
hoc modo dare vellet: ſecus ſi per fideicommiſſum, modo
rogatus manumittere, aliquod emolumentum a teſtatore
3 *habeat.* † *Trita enim regula* c *eſt,* non honoratum com
c modo aliquo, non poſſe grauari fideicommiſſo. *In codi-*
d *cillis tamen pleriq;* d *volunt poſſe etiam directo dari li-*
4 *bertatem ſeruo alieno: qua in re ego ſubſiſto.* † *Illud etiam*
à Doctoribus controuerti hoc loco ſolet, an vſusfructus pars
e *dominij ſit? qua in re leges* e *non ſatis conuenire videntur;*
ſed reſpondeo quod ad totum & plenum dominium conſti-
f *tuendum attinet, pars ſit vſusfructus,* f *non aliter ac pa-*
ries domus portio eſt. Si vero de vſufructu a proprietate
ſeparato loquamur (qui formalis vulgo dicitur) tunc verū
g *eſt, vſumfructum dominij partem non eſſe.* g *Viglius ta-*
men, quem videre licet, hoc aliter declarat.

ADDITIONES.

a l. ſi alienum. 49. hoc tit.
b l. etſi non adſcripta. 9. C. de fid. lib. l. generaliter. §. ſi quis alle. & §. ſi cui legatum. hoc tit.
c l. ab eo. 9. C. de fideicom.
d Georg. Brandi. hic.
e l. 5. de vſufru. l. rectè dicimus. 25. de ver. ſign.
f ſic loquitur. d. l. 4.
g Sicque procedit d. l. rectè dicimus.

---

§. Seruus autem.

1 *Tres caſus huius §.*
2 *Libertas ſeruo inſtituto non rectè adimitur.*
3 *Seruo alieno licet directo libertas non poſſit dari, inſtitutio tamen valet, quo ad hæreditatis adquiſitionem.*
4 *An per alienationem ſerui in teſtamento manumiſſi, legatum illi factum reuocetur?*

a Seruus autem à domino ſuo hæres inſtitutus, ſiquidem b in eadem cauſa manſerit, fit ex teſtamento liber, hæreſque ei c neceſſarius. Si vero a viuo teſtatore d manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hæreditatem poteſt: quia non fit e hæres neceſſarius, f cum vtrumque ex domini teſtamento g non conſequatur. h Quod ſi alienatus fuerit, iuſſu i noui domini adire hæreditatem debet: & ea ratione k per eum l dominus fit hæres m Nam ipſe alienatus, n neque liber neque hæres eſſe poteſt, etiamſi cum libertate hæres inſtitutus fuerit. deſtitiſſe enim a libertatis datione videtur dominus, o qui eum alienauit.

a Seruus. *Quia ſupra dictum eſt, proprium ſeruum vtili-*
ter à domino hæredem inſtitui, conſequenter traditur, quis
1 *ſit illius inſtitutionis effectus.* † *Et tres caſus hic Impera-*
tor proſequitur. quandoque enim ſeruus permanet in do-
mini & teſtatoris poteſtate, quandoque manumittitur,
quandoque alienatur. Priores duo ſunt plani: poſtremus
2 *maiorem dubitationem habet.* † *Regula* a *enim eſt, liber-*
a *tatem ſeruo hæredi inſtituto, non rectè adimi: quemadmo-*
dum nec hæreditas, ſeruo ſola cum libertate inſtituto.
Nam cum vnum tantum ademerit, ſine quo alterum non
poteſt habere exitum: ſatius eſt, ademptionem nullam ha-
beri, quam actum concidere. Quod tamen Doctores ad ex-
preſſam ademptionem reſtringunt, & ad eum caſum, quo
in eadem cauſa ſeruus permanet. Nam ſi alienatus fuerit,
neceſſe eſt fateri, inutilem eſſe libertatis dationem.
b In eadem cauſa. *Id eſt, ſi manſerit ſeruus vſque ad mor*
tem domini ſui. Et hic eſt primus caſus.
c Neceſſarius. *In neceſſitatis autem cauſa eſt dominica*
poteſtas. Cur enim non liceat domino hæredem eum inſti-
c *tuere, quem & occidere olim* c *poterat?*
d Manumiſſus. *Intellige poſt inſtitutionem, atque hic eſt*
ſecundus caſus.
e Hæres neceſſarius. *Sed tantum voluntarius: & ideo li-*
berum ei erit, vel adire, vel non adire: cum priori caſu ve-
d *lit, nolit, adire cogatur.* d
f Cum vtrumque. *Et libertatem & hæreditatem.*
g Non conſequatur. *Quod tamen neceſſarium eſt. Ne-*
que enim aliter dici ſeruus neceſſarius hæres debet, quàm
ſi vtrumque, & libertatem, & hæreditatem, ex domini te-
e *ſtamento nanciſcatur:* e *nec ſatis eſt, alterum ex teſta-*
f *mento, alterum aliunde eum conſequi.* f
h Quod ſi alienatus. *Hic eſt tertius caſus: alienatum au-*
tem intellige, à domino ſuo adhuc viuente.
i Noui Domini. *In quem ſeruus alienatus eſt.*
k Per eum. *Seruum alienatum.*
l Dominus. *Scilicet, nouus.*
m Nam ipſe. *Seruus.*
n Neque liber, neq; hæres. *Scilicet per ſe, & ex ſua perſo-*
na, quia ſeruus manet propter alienationem. Seruus autem
quo ad ſuam perſonam, hæreditatis, tanquam rei iuris ci-
uilis, eſt planè incapax.
o Qui eum alienauit. *Propterea, quia eū alienauit, quaſi*
diceret: Dominus per talem alienationē videtur reuocaſſe
liber-

c.ij

libertatis dationem: hæreditas autem non cenſetur reuocata eſſe, ſed nouo domino per ſeruum acquiritur, ſi modo
g *is capax aliàs eſt hæreditatis.* g † *Quamuis enim directa*
3 *libertas nō habeat locum in ſeruo alieno: ipſius tamen inſtitutio ſortiri effectum poteſt, ſaltem quo ad hæreditatis*
h *acquiſitionem.* h † *Sed an per alienationem ſerui in te-*
4 *ſtamento manumiſſi ſicut libertas, ita & legatum illi fa-*
i *ctum reuocatum cenſeatur? quod Accur.* i *ait. Alij ſequentur contra ſentiunt, propter ſerui alienationem lega-*
K *tum non concidere, ſed ad nouum dominum peruenire.* K *niſi expreſſim adempta libertas fuerit, quo caſu etiam le-*
l *gatum reuocari volunt.* l *Sed in hoc ego ſubſiſto, niſi ratio diuerſitatis inter expreſſam reuocationem libertatis, & tacitam detur: cum taciti & expreſſi regulariter par ſit*
m *virtus.* m

ADDITIONES.

a l.ſi ita ſcriptum.13.§.regula.de li.& poſt. Vigl.hic.
b In d.§.regula.
c l.in ſuis.12.de lib.& poſtu.
d l.cum proponas.3.C.hoc tit.& §.prox.ſeq.
e §.1.inf.de hær.qual.& diffe.
f arg.l.1.§.præterea.de tute.& rationib.diſtr.§.pen.inf.eo.
g l.ſi mihi & tibi 12.de leg.1.
h l.ſeruum meum.50.hoc tit.
i Hic in ver.neq; lib.arg.l.ſi ſeruo.16.de adimend.legat.
K l.ſi in diem §.ſi.l.Iulianus.45.& ibi Bar.de condit.& demonſt.
l Atque ita intelligunt d.l.ſi ſeruo.
m l.cum quid,ſi cert.pet.

§.Alienus quoque.

1 *Seruus alienus inſtitutus ei acquirit, in cuius poteſtate eſt tempore aditionis hæreditatis.*
2 *Tam in legato, quam hæreditate, ceſſionis dies ſpectatur, diuerſimodè tamen dies cedit.*
3 *An ſeruus alienus cum libertate hæres ſcribi poſſit.*

a Alienus quoque ſeruus b hæres inſtitutus, ſi in eadem cauſa durauerit, iuſſu eius domini adire hæreditatem debet. Si vero alienatus fuerit ab eo, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius, antequam adeat, debet iuſſu noui domini adire. At ſi manumiſſus eſt viuo teſtatore, vel mortuo, antequam adeat: ſuo arbitrio adire poteſt hæreditatem.

a Alienus. *Proſequitur Imperator circa alieni ſerui inſtitutionem ferè eoſdem caſus, quos in præcedenti §. circa*
1 *ſeruum proprium explicauit.* † *Illud in vniuerſum ſciendum eſt, alienum ſeruum tantum inſtitutum domino acquirere, in cuius poteſtate tempore hæreditatis eſt, etiam-*
a *ſi in milleſimam manum* a *ambulauerit. Ad cognoſcendum enim, cui ſeruus hæres ſcriptus hæreditatem acquirat, tempus aditionis hæreditatis reſpicitur, adeo, quod etiam*
b *ſibi ipſi quærat, ſi eo tempore ſui iuris reperiatur.* b *Sub-*
c *dit Accurſius,* c *ſecus eſt in legato, vbi dies ceſſionis*
2 *ſpectatur: ſed hoc Faber & Angelus reprehendunt,* † *quoniam tam in legato, quam in hæreditate ceſſionis dies ſpectari ſolet: diuerſimodè tamen diem cedere dubium non*
d *eſt. In legatis enim cedit dies* d *tempore mortis,* d *etiamſi non venit, id eſt, peti non poteſt, niſi adita hæreditate. Ip-*
e *ſa vero hæreditas in extraneis cedit tantum,* e *cum aditur.*
3 b Hæres inſtitutus. *Scilicet tantum:* † *nam cum libertate ſeruus alienus hæres inſtitui non poteſt, niſi forte ſic,*
f Cum liber erit: *& tunc expectanda eſt conditio.* f *Quod ſi teſtator liberum eſſe iuſſerit ſeruum alienum ſimplici-*
g *ter, eundemque hæredem ſcripſerit, neutrum* g *valebit.*

ADDITIONES.

a Hic.& l.2.§.vl.& l.ſeruus duorum 64.& l.Antiſtius,62.§.pe. de acq.hær.
b gl.hic verb.noui domini.
c l.ſi poſt 5.§.ſi cum.quando dies leg.ced.
d gl.l.2.quando dies leg.ced.l.§.noſtra.inf.de leg.
e Gl.1.hic
f Gl.1.hic.
g l.ſi alienum 49.hoc tit.

§.Seruus etiam.

1 *Duplex huius §. intellectus.*
2 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
3 *Seruus alienus etiam mortuo domino hæres ſcribi poteſt.*
4 *Hæreditas iacens defuncti perſonam refert.*
5 *Eius qui in vtero eſt, ſeruus rectè hæres inſtituitur.*

Seruus etiam alienus a poſt domini mortem rectè hæres inſtituitur: quia & cum hæreditarijs ſeruis eſt teſtamenti factio. Nondum enim adita hæreditas, perſonæ vicem ſuſtinet, non hæredis futuri, ſed defuncti: b cum etiam eius, qui in vtero eſt, ſeruus rectè hæres inſtituatur.

1 a Poſt domini mortem. † *Vt quia teſtator ſic aliquem inſtituat:* Poſt mortem Caij domini ſui Stichus ſeruus
a mihi hæres eſto: *valet enim hæc inſtitutio.* a *Atque ita*
b *nonnulli* b *hunc textum exaudiunt. Alij contra, textum de ſeruo alieno hærede inſtituto, quando iam ſerui dominus erat mortuus, loqui intelligunt: qui ſenſus meo iudicio*
2 *literæ amicior eſt.* † *Sanè quod ad actus ciuiles attinet,*
c *ſeruus pro mortuo* c *habetur, niſi deſignationem habeat*
d *à ſuo* d *domino. Hæreditas autem eſt iuris ciuilis. Videbatur ergo ſeruum, cuius dominus iam erat mortuus, inutiliter hæredem inſtitui, cum hæreditatem non poſſet acquirere, vt qui domino careat, ex cuius perſona habeat de-*
3 *ſignationem.* † *Valet tamen eiuſmodi inſtitutio, poteſtque*
4 *ſeruus alienus mortuo iam domino hæres ſcribi:* † *propter fictionem iuris, qua hæreditas iacens, & nondum adita, de-*
e *functi perſonam ſuſtinet:* e *vnde ſi cum defuncto domino iam fuit teſtamenti factio, ſi is hæres inſtitui potuiſſet, ex eius ficta perſona cenſebitur & iſte ſeruus vtiliter hæres inſtitutus: ita tamen vt futuri domini iuſſum expectet,*
f *qui eum adire* f *iubeat, ad quem etiam, quicquid per ſer-*
g *uum hæreditarium ita fuerit acquiſitum id omnino* g *pertinebit.*
b Cum etiam eius. *Superiorem deciſionem confirmat ar-*
5 *gumento à ſimili.* † *Nam & is ſeruus, qui necdum habet dominum in rerum natura, ſed adhuc conſtitutum in vtero, qui tamen ſperatur eſſe, id eſt, poſthumum, rectè inſti-*
h *tuitur, vt Iaboleuus* h *reſpondit. Quod & in alieni poſthumi ſeruo verum eſt, cum tamen poſthumum alienum hæ-*
i *redem inſtituere impermiſſum olim* i *fuerit: quod ideo eſt, quoniam in ſeruis capacitatem & conditionem præ-*
k *ſentis domini conſideramus, non autem futuri,* K *licet ei acquirant.*

ADDITIONES.

a l.qui filio.38.de hær.inſt.
b Bald.hic.
c l.quod attinet.32.de reg.iur.
d l.non minus.31.hoc tit.& vide inf.de ſtipul.ſeruor.in prin.
e l.hæreditas 34.de acq.rer.do.
f l.ſi ſeruus communis 9.hoc tit.
g l.ſi Titio & mihi 55.§.ſi eo hær.de leg.2.
h l.eius ſeruum 64.hoc tit.
i dixi §.poſthumorum.ſup.de exhæred.lib.
K l.ſeruus exhæreditarius.52.hoc tit.

§.Seruus

§. Seruus autem.

1 *Seruus communis hæres inſtitutus, cui acquirat.*
2 *Seruo communi inſtituto, ſi vnus dominorum nolit iubere vt adeat, eius portio cæteris accreſcit.*
3 *Secus eſſe in legato relicto ſeruo plurium.*

Seruus autem plurium, cum quibus teſtamenti factio eſt, ab extraneo inſtitutus hæres, vnicuiq; dominorum, cuius iuſſu adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem.

Quandoque *ſeruum vnum plures habere dominos contingit, itaque quid iuris obtineat, ſi talis communis ſeruus hæres inſtituatur ab extraneo, hic Imperator annectit.*
1 *† aitq; talem ſeruum vnicuique dominorum, cuius iuſſu adierit, pro portione dominij hæreditatem acquirere. Non tamen neceſſe eſt, quod omnes iubeant: neque etiam oportet, quod plures adeant hæreditatem acquirere. Non tamen neceſſe eſt, quod omnes iubeant: neque etiam oportet, quod plures adeant hæreditatem, ſed vna iuſſio ſufficit om*
a *nium conſenſu, a vniuſq; aditio. Vnuſquiſque ergo dominus poteſt ſeruo iubere, vt adeat, & is adeundo acquiret iubenti, ſaltem pro parte dominij, id eſt, pro ea parte, quam is dominus in hoc ſeruo habere comperitur: alteri autem non acquiret: ſeparata enim hic ſunt ſingulorum*
2 *iura. † Quod ſi aliquis dominorum nolit iubere nec acceptare portionem hæreditatis, tunc illa tacito iure accreſcit alijs adire iubentibus: idque ea ratione inductum eſt,*
b *ne quis pro parte b inteſtatus, & pro parte teſtatus videatur deceſſiſſe: cuiuſmodi periculum vbi non metueremus, nihil accreſceret: † ſicut in legatis contingit, vbi*
3 *fore, quod ſeruo communi legatum eſt, ſi alter dominorum omiſerit, eius portio non accreſcit alteri, ſed penes hære*
c *dem c manet.*

ADDITIONES.

a l. ſeruus duorum. 24. de acq. hæred.
b l. ius noſtrum. 7. de reg. iur. l. ſeruus communis ab extraneo. 67. de acq. hæred.
c l. & Proculo 20. de leg. 2. l. ſi ſeruus plurium 50. de leg. 1.

§. Et vnum hominem.

1 *Plures hæredes ſcribere quomodo liceat: & num. 2.*
3 *Vniuerſitas hæres inſtitui poteſt.*
4 *Quid iuris, ſi quis omnes homines inſtituat hæredes.*

Et vnum hominem, & plures, uſq; a in infinitum, quot quis hæredes velit facere licet.

a In infinitum. *Poteſt ergo quis ſcribere: quoſcunque hæredes velit, adeo vt Accurſius exiſtimet, etſi omnes homines inſtituti ſint, inſtitutionem valere: licet propter difficultatem adeundi non ſit habitura effectum. Sufficiet tamen (inquit Angelus) aliquos ex tot adire poſſe, quibus*
a *partes non adeuntium a accreſcant: nam aditione vnius*
b *confirmatur teſtamentum. b Porcius vero eiuſmodi inſtitutionem potius deriſoriam videri, & parum ſani hominis cenſet, præſertim cum hæres nominatim à teſtatore*
c *exprimi, c certiſve demonſtrari ſignis d debeat, neque*
d *in incertas poſſit perſonas conferri e inſtitutio. † Pote*
e *runt ergo tot ſcribi hæredes, quot quis voluerit, modo ta*
2 *men non vagetur vltima voluntas ſub incerta dinumera*
3 *tione. † Sed etſi quis certam Rempub. ciuitatem, vel po*
f *pulum inſtituat, valebit inſtitutio, f ſicut & legatum: nulla enim hic ſubeſt incertitudo. Sic enim populo Ro*
g *mano olim opulentiſſimas hæreditates, & in primis Aſiã*
4 *per teſtamentum acceſſiſſe. g literis proditum eſt. † Sed*
h *nec abſurdum fuerit, h ſi quis omnes homines in teſtamento ſuo hæredes ſcripſerit, fiſcum aut Remp. admittere, quæ vniuerſos ciues repræſentat, vel etiam pauperibus talem hæreditatem diſtribuere: ſi modo aliquod fuerit talis voluntatis indicium.*

ADDITIONES.

a l. Liber homo. 59. §. Titius, hic tit.
b l. ſi nemo. de teſtam. l. apud Iulianum. 11. §. idem Iulianus. ad Trebell.
c l. Iulianus, C. de teſtam.
d l. quoties 9. §. ſi quis nomen, & §. hæres. hoc tit.
e §. incertis. inſ. de lega.
f l. recuſare 6. §. item ſi municipes. & l. omnibus. ad Trebell. l. ſi quid relictum 117. l. ciuitatibus. 122. de leg. 1.
g Aul. Gell. lib. 6. cap. 7. L. Flore, ab Vrbe cõ. lib. 2. in fi. Eutro. lib. 4. in bell. Numant.
h Vigilius hic.

§. Hæreditas.

1 *Aſſem ab ære dictum eſſe.*
2 *As pro integra quacunque re accipitur.*
3 *Aſſem pro hæreditate accipi.*
4 *Aſſis duodecim eſſe partes: & quæ ſint earum nomina, eademque declarata.*
5 *Accurſij error, in explicatione aſſis.*
6 *Seſcunciæ ineptè mentionem in textu fieri: & ſeſcunxia quid ſit.*
7 *Teſtator poteſt hæreditatẽ diuidere in quot partes velit.*
8 *Non poteſt quis pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere, & nu. 15.*
9 *Hæreditate in pauciores, quàm 12. partes diſtributa, locũ habet ius accreſcendi: idq; exemplis declaratur. 10.*
11 *Exemplum vbi in plures quàm 12. partes diuiſa eſt hæreditas.*
12 *Teſtator poteſt ad dupondium tranſire: & dupondium quid ſit.*
13 *Ius accreſcendi qua ratione inductum.*
14 *Fallit in milite, & alijs quibuſdam caſibus.*
15 *Qualitas adiuncta verbo refertur ad tempus, quod eo verbo ſignificatur.*

a Hæreditas plerumq; diuiditur in duodecim vncias, b quæ aſſis appellatione continentur. Habent autẽ & hæ partes propria nomina, ab vncia vſq; ad aſſem, vtputa hæc: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx. c Non autem vtique ſemper duodecim vncias eſſe oportet. Nam tot vnciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit: & ſi vnum tantum, qui ex ſemiſſe (verbi gratia) hæredem ſcripſerit, totus as in ſemiſſe erit. d Neq; enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere poteſt: e niſi ſit miles, cuius ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et econtrario poteſt quis in quantaſcunque voluerit plurimas vncias, ſuam hæreditatem diuidere.

a Hæreditas. *Deſumptus eſt totus hic locus, ex* [*] *Vlpiani reſponſo. Et quia inſtitui hæredes vel ex aſſe, vel ex quotis partibus conſequuntur hæreditatem: Ideo de hiſce partibus non incongrue Imperator ſubijcit: & quomodo quælibet hæreditas in inſtitutione diuidi poſſit, pertractat.*
1 *b* Quæ aſſis. *† Aſſem ab ære dictum eſſe, a M. Varro tra*
a *dit As enim & libra, & pondo, idem ſignificant. † Sumi*
2 *tur tamen etiam pro integra quacunque re. Veteres enim volentes totum aliquod diuidere in partes æquales (vt hæreditatem, & quiduis ſimile) totum quidem, aſſem, partes vero vncias, hoc eſt vnitates dicebant. Nam vnciam ab*
3 *vno deriuari, idem Varro author eſt. † Hinc tota Hæreditas apud Iureconſultos non raro Aſſis appellatione continetur,*

& legali

Digitized by Google

4 † & legali diuiſione in duodecim vncias, ſeu partes duo
b decimas diſtribuitur, quæ hiſce nominibus dicuntur, b quę
in textu recenſentur: quas ſuccinctim explicamus. Vncia,
eſt duodecima aſſis pars: Sextans, quaſi ſexta aſſis pars,
habet vncias duas: Quadrans, quarta aſſis portio, quod
& triuncium dicitur, quia vncias habet tres: nam quarta
pars a duodecim ſunt tres: Triens, tertia pars aſſis, & ſunt
quatuor vncię: Quincunx, quinque vncias habet. Semis,
ſiue ſemiſſis, quam & ſelibram vocant, dimidium illius
habet, quod aſſe continetur, ideſt, ſex vncias, ſiue duodeci-
mas. Septunx ſeptem vncias ſeu duodecimas complecti-
tur. Bes habet octo duodecimas, forte eo, quod bis trientē
facit: vnde Seruius duos trientes Beſſem appellat. Do-
drans, aliàs nonuncius, nouem vncias conſequitur, quaſi
dempto aſſe quadrante. Dextans decem ſignat vncias, id-
eſt decem partes duodecimas, ſic dictus quaſi dextans ei
deſit. Deunx vncias vndecim ſignificat, quaſi dempta ex
aſſe vncia: remanent enim vndecim. Hinc Iuuenalis.
Vnciolam Proculeius habet, ſed Gillo deuncem.
c Iam ſi deunci vnciam addideris, aſſem plenū conſtitues. c
5 † Itaque ineptè Accurſius aliud hic nomen deſiderat, quod
duodecimam aſſis partem ſignificet: quia ſicut ab vncia
dinumerationem aſſis incipere conſtat, ita & in aſſem de-
ſinit, vt Budæus annotauit: cuius de aſſe & partibus eius
6 pulcherrimum opus extat. † Porro in quibuſdam Codici-
bus perperam ſeſcunciæ (quæ erāt dimidia quadrantis, id-
eſt, vncia vna, & vnciæ dimidium) fit mentio, atque emen
d datiores Codices d hoc nomen inſertum habent: & rectè,
cum in dinumerandis Aſſis partibus non reperiatur. Eius
e tamen non eſt infrequens aliàs in iure noſtro e mentio. De
ethymologijs autem prædictorum vocabulorum (quorum
quędam ſumpta ſunt ab vnciarum numero, quędam ab
Aſſis diuumeratione.) ſi quis plura legere cupiat, M.
Varronem lingua Latina lib. 4. Alex. Neapol. lib. 1. Ge-
nial. dierum, & Budęum in pręfato ſuo opere uideat, qui
exactiſſimè omnium hanc rem proſequitur. Extat etiam
Voluſij Mætiani libellus non inelegans, de aſſis diſtribu-
tione, notis & vocabulis.

7 c Non autem. † Licet in diuidenda hæreditate legalis
Aſſis diſtributio in duodecim vncijs fiat: poteſt tamen
teſtator in plures, uel etiam pauciores, eam diuidere: &
poteſtate iuris redibit res ſemper eodem, neque plus, aut
f minus adſeret in ſucceſſionis ſubſtantia: f † Quod ideo
8 fit, quia cum teſtamentum ſit actus indiuiduus, & pro par
g te ualere g nequeat: ideo ius ciuile non patitur, eundem in
h paganis & teſtato & inteſtato h deceſſiſſe. † Vnde ſi te-
9 ſtator hæreditatem in pauciores quàm duodecim partes
diſtribuerit, quod reliquum eſt, accedet ſcriptis hæredibus
i iure accreſcendi. Exemplum eſt hic in textu: i ut ſi teſta-
tor unum tantum hæredem in ſemiſſe, ideſt, ſex duodeci-
mis ſcripſerit: totus is in ſemiſſe erit. Neque enim dici-
mus fore, ut hæres ſcriptus ſemiſſem accipiat, & qui ab in-
teſtato venirent, alterum ſemiſſem: ob ſupra dictam regu-
k lam k ad uetantem. † Aliud exemplum: duo hęredes ex
10 quadrante, ideſt, tribus uncijs, ſcripti ſunt, certe niſi dice-
remus, nouem reliquas uncias eiſdem accedere, pro ea par-
te teſtator cenſeretur inteſtatus deceſſiſſe: quod fieri non
debet. Reducitur ergo, ob teſtamentum conſeruandum,
reſidua hæreditas ad aſſem, vt quilibet ex ſemiſſe videa-
tur ſcriptus. Sed etiam, ſi Titius ex quadrante, Caius ex
ſemiſſe ſcriptus ſit hæres, ſuperflua tres duodecima ipſis
l accreſcent pro partibus l hæreditarijs. † Pone nunc
11 exemplum, quando teſtator in diuiſione exceſſit duode-
cim vncias: vt me ex duodecim vncijs hæredem, te ex ſex
ſcripſit, atque pro rata decreſcet vſque ad duodecim vncia-
rum numerum, & ego hæreditatis habebo beſſem, ideſt,
m octo duodecimas, tu trientem, m ideſt, quatuor. † Po-
12 teſt etiam teſtator duplicare aſſem, vt in vigintiquatuor
partes eum diducat: idque dipondium ſeu dupondium,
a duobus ponderibus, Latini authores appellant. nam duos
aſſes ſiue librales nummos pendebat.
13 d Neq; enim. † Et propter hanc regulam ius accreſcen
di introductum eſt: ne ſcilicet quis pro parte teſtatus, &
pro parte inteſtatus decederet: quæ adeo veru eſt, vt diſpo
n ſitio teſtatoris in contrarium non n valeat. Nam ſi teſta-
tor in bonorum parte hærede inſtituto adſcribat, ſi in reli-
quis bonis inteſtatum decedere velle: aut hæredem in uno
o atque altero tantum fundo ſcripſit, tunc cauſa o teſtati
(quod dici ſolet) trahit ad ſe cauſam inteſtati: ſi modo vo-
luntas teſtatoris manifeſtiſſime non repuguet. Sed quid ſi
eius voluntas euidenter refragetur: vt quia prohibeat hæ-
redem plus capere. nec ſuper totu hæreditate teſtatus ſit?
p Et Bart. p nullius momenti inſtitutionem eſſe putat.
q Alij q verò malunt, vt & inuito vetanteque teſtatore cę-
tera pars hæredi inſtituto accreſcat.
14 e Niſi ſit miles. † In milite enim ceſſat ſupradicta re-
r gula, poteſtque ſpeciali priuilegio etiam pro parte e te-
ſtari: quod tamen locum habet, quando de ipſius militia
voluntate apparet: aliàs in dubio præſumimus, eum in-
s teſtando iure communi uti voluiſſe. s Sunt & aliæ huius
t regulæ exceptiones. Ea enim veru eſt a principio t ne-
que enim poteſt aliquis paganus dum moritur, partim te-
ſtatus, partim inteſtatus decedere: & ſic verba referun-
15 tur ad tempus mortis. † Qualitas enim adiuncta ver-
u bo, refertur ad tempus, quod eo verbo ſignificatur. u
Cæterum poſtquam iam aliquis deceſſit, ex interuallo fie-
ri poteſt, vt vna ſolum pars teſtamenti firma maneat, &
x altera corruat: veluti propter inofficioſi querelam, vel
y quia inſtitutus totius hæreditatis capax y non eſt, aut ſi
z lege municipali aliud ſtatutum ſit. z Sed & nouiſſimo iu-
a re pleraque, cæteris corruentibus, ſuſtinentur. a

ADDITIONES.

* In l. ſeruum meum. 50. §. vlt. hoc tit.
a lib. 1. de lingua Lat.
b Alex. Neap. lib. 1. general. die. cap. 1.
c Vide Voluſ. Matia. in diſtri. aſſis.
d Eam hic, quam in d. l. ſeruum meum. §. ult. hoc tit. ex quo ta-
men hic §. ut dixi, eſt ſumptus.
e l. Papinianus. 8. §. proinde. de inoff. teſt. l. filium 5. de leg. præſt.
l. ult. de coniung. cum emanci. l. ult. §. cum etiā. C. de leg. pręſt.
l. max. vitium. 7. C. de lib. præt.
f l. ex uncijs 87. hoc tit.
g glo. & Dd. in l. furioſum 9. C. qui teſtam. fac. poſſ.
h l. ius noſtrum 7. de reg. iur.
i verſ. etſi vnum.
K d. l. ius noſtrum. & fac. l. 1. §. ſi ex fundo. hoc tit.
l l. interdum 13. §. paterfam. hoc tit.
m d. §. paterfa. hoc tit. cum aliquot ll. ſeq. & l. ex vncijs. vbi ſunt
plura exempla, hoc noſtro tit.
n Not. per glo. l. ſi ſeruus communis ab extraneo, 67. de acq. hæ-
red. Bart. l. 1. §. his ita. ver. tertio habet. C. de cad. tollen. & l. re
coniuncti 89. de leg 3.
o l. quoties 9. §. ſi duo. vbi Bart. & l. ſeq. l ſi quis. hæredes ita 54.
l. ſi ita quis hæredes 66. hoc tit.
p d. §. ſi duo. per illum tex. & alias rationes.
q Faber & Ang. hic. Imo. pleniſs. in d. §. ſi duo.
e §. non autem. ſup. de mil. teſt. l. ſi miles 6. l. ſi duobus. 34. ff. de
teſtam. milit.
s l. 2. l. quanquam. l. in teſtamen. & ibi Doctor. C. de milit. te-
ſtamen.
t Dec. d. l. ius noſtrum. num. 9.
u l. Titius 15. & ibi Bar. de mil. teſt. l. in delictis 4. §. ſi extraneus.
de noxal.
x l. circa 24. de inoffic. teſtam.

§. Seruus autem.

1 *Seruus communis hæres inſtitutus, cui acquirat.*
2 *Seruo communi inſtituto, ſi vnus dominorum nolit iubere vt adeat, eius portio cæteris accreſcit.*
3 *Secus eſſe in legato relicto ſeruo plurium.*

Seruus autem plurium, cum quibus teſtamenti factio eſt, ab extraneo inſtitutus hæres, vnicuiq; dominorum, cuius iuſſu adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem.

Quandoque *ſeruum vnum plures habere dominos contingit, itaque quid iuris obtineat, ſi talis communis ſeruus hæres inſtituatur ab extraneo, hic Imperator annectit.*
1 *† aitq; talem ſeruum vnicuique dominorum, cuius iuſſu adierit, pro portione dominij hæreditatem acquirere. Non tamen neceſſe eſt, quod omnes iubeant: neque etiam oportet, quod plures adeant hæreditatem acquirere. Non tamen neceſſe eſt, quod omnes iubeant: neque etiam oportet, quod plures adeant hæreditatem, ſed vna iuſſio ſufficit om-*
a *nium conſenſu, a vniuſq; aditio. Vnuſquiſque ergo dominus poteſt ſeruo iubere, vt adeat, & is adeando acquiret iubenti, ſaltem pro parte dominij, id eſt, pro ea parte, quam is dominus in hoc ſeruo habere comperitur; alteri autem non acquiret; ſeparata enim hic ſunt ſingulorum*
2 *iura. † Quod ſi aliquis dominorum nolit iubere nec acceptare portionem hæreditatis, tunc illa tacito iure accre-*
b *ſcit alijs adire iubentibus: idque ea ratione inductum eſt,*
b *ne quis pro parte b inteſtatus, & pro parte teſtatus videatur deceſſiſſe: cuiuſmodi periculum vbi non metueremus, nihil accreſceret: † ſicut in legatis contingit, vbi fe-*
3 *rè, quod ſeruo communi legatum eſt, ſi alter dominorum omiſerit, eius portio non accreſcit alteri, ſed penes hære-*
c *dem c manet.*

ADDITIONES.

a l. ſeruus duorum. 24. de acq. hæred.
b l. ius noſtrum. 7. de reg. iur. l. ſeruus communis ab extraneo. 67. de acq. hæred.
c l. & Proculo 20. de leg. 2. l. ſi ſeruus plurium 50. de leg. 1.

§. Et vnum hominem.

1 *Plures hæredes ſcribere quomodo liceat: & num. 2.*
3 *Vniuerſitas hæres inſtitui poteſt.*
4 *Quid iuris, ſi quis omnes homines inſtituat hæredes.*

Et vnum hominem, & plures, uſq; a in infinitum, quot quis hæredes velit facere licet.

a In infinitum. *Poteſt ergo quis ſcribere quoſcunque hæredes velit, adeo vt Accurſius exiſtimet, etſi omnes homines inſtituti ſint, inſtitutionem valere: licet propter difficultatem adeundi non ſit habitura effectum. Sufficiet tamen (inquit Angelus) aliquos ex tot adire poſſe, quibus*
a *partes non adeuntium a accreſcent: nam aditione vnius*
b *confirmatur teſtamentum. b Porcius vero eiuſmodi inſtitutionem potius deriſoriam videri, & parum ſani hominis cenſet, præſertim cum hæres nominatim à teſtatore*
c *exprimi, c certiſve demonſtrari ſignis d debeat, neque*
d *in incertas poſſit perſonas conferri e inſtitutio. † Pote-*
e *runt ergo tot ſcribi hæredes, quot quis voluerit, modo ta-*
2 *men non vagetur vltima voluntas ſub incerta dinumera-*
3 *tione. † Sed etſi quis certam Rempub. ciuitatem, vel po-*
f *pulum inſtituat, valebit inſtitutio, f ſicut & legatum: nulla enim hic ſubeſt incertitudo. Sic enim populo Ro-*
g *mano olim opulentiſſimas hæreditates, & in primis Aſiã*
4 *per teſtamentum acceſſiſſe, g literis proditum eſt. † Sed*
h *nec abſurdum fuerit, h ſi quis omnes homines in teſtamento ſuo hæredes ſcripſerit, fiſcum aut Remp. admittere, quæ vniuerſos ciues repræſentat, vel etiam pauperibus talem hæreditatem diſtribuere: ſi modo aliquod fuerit talis voluntatis indicium.*

ADDITIONES.

a l. Liber homo. 59. §. Titius, hic tit.
b l. ſi nemo. de teſtam. l. apud Iulianum. 11. §. idem Iulianus. ad Trebell.
c l. Iulianus, C. de teſtam.
d l. quoties 9. §. ſi quis nomen, & §. hæres. hoc tit.
e §. incertis. inſ. de lega.
f l. recuſare 6. §. item ſi municipes. & l. omnibus. ad Trebell. l. ſi quid relictum 117. l. ciuitatibus. 122. de leg. 1.
g Aul. Gell. lib. 6. cap. 7. L. Flore, ab Vrbe cõ. lib. 3. in fi. Eutro. lib. 4. in bell. Numant.
h Vigilius hic.

§. Hæreditas.

1 *Aſſem ab ære dictum eſſe.*
2 *As pro integra quacunque re accipitur.*
3 *Aſſem pro hæreditate accipi.*
4 *Aſſis duodecim eſſe partes: & quæ ſint earum nomina, eademque declarata.*
5 *Accurſij error, in explicatione aſſis.*
6 *Seſcunciæ inepte mentionem in textu fieri: & ſeſcunciæ quid ſit.*
7 *Teſtator poteſt hæreditatẽ diuidere in quot partes velit.*
8 *Non poteſt quis pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere, & nu. 15.*
9 *Hæreditate in pauciores, quàm 12. partes diſtributa, locũ habet ius accreſcendi: idq; exemplis declaratur. 10.*
11 *Exemplum vbi in plures quàm 12. partes diuiſa eſt hæreditas.*
12 *Teſtator poteſt ad dupondium tranſire: & dupondium quid ſit.*
13 *Ius accreſcendi qua ratione inductum.*
14 *Fallit in milite. & alijs quibuſdam caſibus.*
15 *Qualitas adiuncta verbo refertur ad tempus, quod eo verbo ſignificatur.*

a Hæreditas plerumq; diuiditur in duodecim vncias, b quæ aſſis appellatione continentur. Habent autẽ & hę partes propria nomina, ab vncia vſq; ad aſſem, vt puta hęc: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx. c Non autem vtique ſemper duodecim vncias eſſe oportet. Nam tot vnciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit: & ſi vnum tantum, qui ex ſemiſſe (verbi gratia) hæredem ſcripſerit, totus as in ſemiſſe erit. d Neq; enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere poteſt: e niſi ſit miles, cuius ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et econtrario poteſt quis in quantaſcunque voluerit plurimas vncias, ſuam hæreditatem diuidere.

a Hæreditas. *Deſumptus eſt totus hic locus, ex Vlpiani reſponſo. Et quia inſtituti hæredes vel ex aſſe, vel ex quotis partibus conſequuntur hæreditatem: ideo de hiſce partibus non incongrue Imperator ſubijcit: & quomodo quælibet hæreditas in inſtitutione diuidi poſſit, pertractat.*
1 b Quæ aſſis. † *Aſſem ab ære dictum eſſe, a M. Varro tra-*
a *dit. As enim & libra, & pondo, idem ſignificant. † Sumi-*
2 *tur tamen etiam pro integra quacunque re. Veteres enim volentes totum aliquod diuidere in partes æquales (vt hæreditatem, & quiduis ſimile) totum quidem, aſſem, partes vero vncias, hoc eſt vnitates dicebant. Nam vnciam ab*
3 *vno deriuari, idem Varro author eſt. † Hinc tota Hæreditas apud Iureconſultos non raro Aſſis appellatione continetur,*

& legali

4 † & legali diuiſione in duodecim vncias, ſeu partes duo
b decimas diſtribuitur, qua hiſce nominibus dicuntur, b quæ
in textu recenſentur: quas ſuccinctim explicamus. Vncia,
eſt duodecima aſſis pars: Sextans, quaſi ſexta aſſis pars,
habet vncias duas: Quadrans, quarta aſſis portio, quod
& triuncium dicitur, quia vncias habet tres: nam quarta
pars a duodecim ſunt tres: Triens, tertia pars aſſis, & ſunt
quatuor vnciæ: Quincunx, quinque vncias habet. Semis,
ſiue ſemiſſis, quam & ſelibram vocant, dimidium illius
habet, quod aſſe continetur, ideſt, ſex vncias, ſiue duodeci-
mas. Septunx ſeptem vncias ſeu duodecimas complecti-
tur. Bes habet octo duodecimas, forte eo, quod bis trientē
facit: vnde Seruius duos trientes Beſſem appellat. Do-
drans, aliàs nonuncius, nouem vncias conſequitur, quaſi
dempto aſſe quadrante. Dextans decem ſignat vncias, id-
eſt decem partes duodecimas, ſic dictus quaſi dextans ei
deſit. Deunx vncias vndecim ſignificat, quaſi dempta ex
aſſe vncia: remanent enim vndecim. Hinc Iuuenalis.
Vnciolam Proculeius habet, ſed Gillo deuncem.
c Iam ſi deunci vnciam addideris, aſſem plenū conſtitues. c
5 † Itaque ineptè Accurſius aliud hic nomen deſiderat, quod
duodecimam aſſis partem ſignificet: quia ſicut ab vncia
dinumerationem aſſis incipere conſtat, ita & in aſſem de-
ſinit, vt Budæus annotauit: cuius de aſſe & partibus eius
6 pulcherrimum opus extat. † Porro in quibuſdam Codici-
bus perperam ſeſcunciæ (quæ erat dimidia quadrantis, id-
eſt, uncia una, & vnciæ dimidiam) fit mentio, neque emen
d datiores Codices d hoc nomen inſertum habent: & rectè,
cum in dinumerandis Aſſis partibus non reperiatur. Eius
e tamen non eſt infrequens aliàs in iure noſtro e mentio. De
ethymologijs autem prædictorum uocabulorum (quorum
quædam ſumpta ſunt ab vnciarum numero, quædam ab
Aſſis dinumeratione.) ſi quis plura legere cupiat, M.
Varronem lingua Latina lib. 4. Alex. Neapol. lib. 1. Ge-
nial. dierum, & Budæum in præfato ſuo opere uideat, qui
exactiſſimè omnium hanc rem proſequitur. Extat etiam
Voluſij Matiani libellus non inelegans, de aſſis diſtribu-
tione, notis & vocabulis.
7 c Non autem. † Licet in diuidenda hæreditate legalis
Aſſis diſtributio in duodecim vncijs fiat: poteſt tamen
teſtator in plures, uel etiam pauciores, eam diuidere: &
poteſtate iuris redibit res ſemper eodem, neque plus, aut
f minus adferet in ſucceſſionis ſubſtantia: f † Quod ideo
8 fit, quia cum teſtamentum ſit actus indiuiduus, & pro par
g te ualere g nequeat: ideo ius ciuile non patitur, eundem in
h paganis & teſtato & inteſtato h deceſſiſſe. † Vnde ſi te-
9 ſtator hæreditatem in pauciores quàm duodecim partes
diſtribuerit, quod reliquum eſt, accedet ſcriptis hæredibus
i iure accreſcendi. Exemplum eſt hic in textu: i at ſi teſta-
tor unum tantum hæredem in ſemiſſe, ideſt, ſex duodeci-
mis ſcripſerit: totus ac in ſemiſſe erit. Neque enim dici-
mus fore, ut hæres ſcriptus ſemiſſem accipiat, & qui ab in-
teſtato uenirent, alterum ſemiſſem: ob ſupra dictam regu-
k lam k id uetantem. † Aliud exemplum: duo hæredes ex
10 quadrante, ideſt, tribus uncijs, ſcripti ſunt, certe niſi dice-
remus, nouem reliquas uncias eiſdem accedere, pro ea par-
te teſtator cenſeretur inteſtatus deceſſiſſe: quod fieri non
debet. Reducitur ergo, ob teſtamentum conſeruandum,
reſidua hæreditas ad aſſem, vt quilibet ex ſemiſſe videa-
tur ſcriptus, Sed etiam, ſi Titius ex quadrante, Caius ex
ſemiſſe ſcriptus ſit hæres, ſuperſtites tres duodecimæ ipſis
l accreſcent pro partibus l hæreditarijs. † Pone nunc
11 exemplum, quando teſtator in diuiſione exceſſit duode-
cim vncias: vt me ex duodecim vncijs hæredem, te ex ſex
ſcripſit, atque pro rata decreſcet vſque ad duodecim uncia-
rum numerum, & ego hæreditatis habebo beſſem, ideſt,
m octo duodecimas, tu trientem, m ideſt, quatuor. † Po-
12 teſt etiam teſtator duplicare aſſem, vt in vigintiquatuor
partes eum diducat: idque dipondium ſeu dupondium,
a duobus ponderibus, Latini authores appellant. nam duos
aſſes ſiue librales nummos pendebat.
13 d Neq; enim. † Et propter hanc regulam ius accreſcen
di introductum eſt: ne ſcilicet quis pro parte teſtatus, &
pro parte inteſtatus decederet. quæ adeo vera eſt, vt diſpo
n ſitio teſtatoris in contrarium non n valeat. Nam ſi teſta-
tor in bonorum parte hærede inſtituto adſcribat, ſe in reli-
quis bonis inteſtatum decedere velle: aut hæredem in uno
o atque altero tantum fundo ſcripſit, tunc cauſa o teſtati
(quod dici ſolet) trahit ad ſe cauſam inteſtati: ſi modo vo-
luntas teſtatoris manifeſtiſſime non repugnet. Sed quid ſi
eius voluntas euidenter refragetur: vt quia prohibeat hæ-
redem plus capere. nec ſuper tota hæreditate teſtatus ſit?
p Et Bart. p nullius momenti inſtitutionem eſſe putat.
q Alij q verò malunt, vt & inuito vetanteque teſtatore cæ-
tera pars hæredi inſtituto accreſcat.
14 e Niſi ſit miles. † In milite enim ceſſat ſupradicta re-
r gula, poteſtque ſpeciali priuilegio etiam pro parte r te-
ſtari: quod tamen locum habet, quando de ipſius militia
voluntate apparet: aliàs in dubio præſumimus, eum in-
s teſtando iure communi uti voluiſſe. s Sunt & aliæ huius
t regulæ exceptiones. Ea enim vera eſt a principio t ne-
que enim poteſt aliquis paganus dum moritur, partim te-
ſtatus, partim inteſtatus decedere; & ſic verba referun-
15 tur ad tempus mortis. † Qualitas enim adiuncta ver-
u bo, refertur ad tempus, quod eo verbo ſignificatur. u
Cæterum poſtquam iam aliquis deceſſit, ex interuallo fie-
ri poteſt, vt vna ſolum pars teſtamenti firma maneat, &
x altera corruat: veluti propter inofficioſi querelam, vel
y quia inſtitutus totius hæreditatis capax y non eſt, aut ſi
z lege municipali aliud ſtatutum ſit. z Sed & nouiſſimo iu-
a re pleraque, cæteris corruentibus, ſuſtinentur. a

ADDITIONES.

* In l. ſeruum meum. 50. §. vlt. hoc tit.
a lib. 1. de lingua Lat.
b Alex. Neap. lib. 1. general. die. cap. 1.
c Vide Voluſ. Matia. in diſtri. aſſis.
d Eam hic, quam in d. l. ſeruum meum. §. ult. hoc tit. ex quo ta-
men hic §. ut dixi, eſt ſumptus.
e l. Papinianus. 8. §. proinde. de inoff. teſt. l. filium 5. de leg. præſt.
l. ult. de coniung. cum emanci. l. ult. §. cum etiā. C. de leg. præſt.
l. max. vitium. 7. C. de lib. præt.
f l. ex uncijs 87. hoc tit.
g glo. & Dd. in l. furioſum 9. C. qui teſtam. fac. poſſ.
h l. ius noſtrum 7. de reg. iur.
i verſ. etſi vnum.
K d. l. ius noſtrum. & fac. l. 1. §. ſi ex fundo. hoc tit.
l l. interdum 13. §. paterfam. hoc tit.
m d. §. paterfa. hoc tit. cum aliquot ll. ſeq. & l. ex vncijs. vbi ſunt
plura exempla, hoc noſtro tit.
n Not. per glo. l. ſi ſeruus communis ab extraneo, 67. de acq. hæ-
red. Bart. l. 1. §. his ita. ver. tertio habet. C. de cad. tollen. & l. re
coniuncti 89. de leg 3.
o l. quoties 9. §. ſi duo. vbi Bart. & l. ſeq. l. ſi quis. hæredes ita 14.
l. ſi ita quis hæredes 66. hoc tit.
p d. §. ſi duo. per illum tex. & alias rationes.
q Faber & Ang. hic. Imo. pleniſs. in d. §. ſi duo.
r §. non autem. ſup. de mil. teſt. l. ſi miles 6. l. ſi duobus. 34. ff. de
teſtam. milit.
s l. 2. l. quanquam. l. in teſtamen. & ibi Doctor. C. de milit. te-
ſtamen.
t Dec. d. l. ius noſtrum. num. 9.
u l. Titius 25. & ibi Bar. de mil. teſt. l. in delictis 4. §. ſi extraneus.
de noxal.
x l. circa 14. de inoffic. teſtam.

f Ex tertijs partibus. *Ideſt, quilibet ex triente, ſeu qua-*
1 *tuor duodecimis:* † *Sicq; ex prædicta regula habet, quod*
pars hæreditatis uacuns, neque expreſſim in hæredes diui-
ſa, iure accreſcendi ſcriptis hæredibus accedat pro partib.
hæreditarijs.

2 *g* Et ex diuerſo. *Inuertit priorem caſum.* † *Quemadmo-*
dum enim uacantes partes ex tacita defuncti uoluntate
accreſcunt: ita quæ excedunt aſſem, æque pro rata decre-
ſcunt: quod procedit, ſiue exceſſus in diuiſione æqualium
ſiue inæqualium portionum ſit. Aequaliũ, ut in exemplo
textus noſtri: Quatuor ex quaternis uncijs hæredes ſcripti,
lex ſingulis ſingulas detrahit uncias, & in effectu ſinguli
b *ſingulos habebunt quadrantes.* b *Inæqualium, ut ſi Titius*
ex 12. uncijs inſtituit, Mæuium autem ex alijs uncijs ſex
(nam ob voculam, alijs, conſtat me aſſem tranſcendere vo-
c *luiſſe)* c *Titius hæreditatis beſſem, ideſt octo vncias habe-*
d *bit. Mæuius trientem, ſeu vncias quatuor.* d *Hic enim te-*
ſtator videtur aſſem in octodecim vncias diſtribuere vo-
e *luiſſe, quod putuis:* e *& ſex vncias valet triens in tali aſſe.*
f *Duo ergo trientes beſſem efficiunt, qui datur* f *Titio:*
3 † *Sed repugnat, quod Iuſtinianus alibi* g *in tali ſpecie, v-*
g *trique dimidiam hæreditatis portionem competere defini-*
uit. Sic enim ſcribit: Si quis vel agrum, vel hæreditatẽ
reliquerit, Primo quidem in totum, Secundo autem in
partem dimidiam, vtrumque ſex vncias eſſe, vel domi-
b num rei legatæ, vel hæredem. *Reſpondit Aretinus,* h *eo,*
caſu Imperatorem ibi loqui, quando ſcilicet non apparet,
teſtatorem excedere aſſem voluiſſe, vt quia non dixerit,
in alijs ſex vncijs, ſed ſimpliciter Titium ex aſſe & Mæuiũ
in ſex vncijs hæredes ſcripſerit: tum enim cum videtur il-
lud, quod Mæuio relictum eſt, Titio ademiſſe, & ex aſſe
i *detraxiſſe ſex vncias, vterq; ſemiſſem* i *habebit. Nos au-*
tem hic loquimur, quando conſtat teſtatorem legalem hæ-
reditatis diuiſionem tranſcendere voluiſſe, quia Titium in
duodecim, Mæuium in alijs ſex vncijs inſtituerit. Dictio
enim (in alijs) vt & ſupra uidebum, euidenter eius volunta-
tem deſignat, quod excedere voluerit communem aſſem,
K *ſuamq; hæreditatem diuiſerit in vncias octodecim.* K

ADDITIONES.

a l.ius noſtrum.7.de reg.iur.dixi ſup. eo.§.hæred.ver. non autẽ
b l.interdum 13.§.paterfa.& §.ſed ſi alter.hoc tit.
c Ang.hic.
d eod.§.ſed etſi alt.
e d.§.hæred.ver.non autem.
f Sic loquitur d.§.ſed etſi alter.ver.ſed ſi exceſſerit.
g In l.cum quæſtio 23.C.de leg.
h §.p: æced.in fi.
i ita loquitur d.l.cum quæſt.
K Atque ita loquitur.d.verſ.ſed ſi exceſſerit.

§.Et ſi plures.

1 *Caſus huius.*
2 *Teſtatorem ad dupondiũ & tripondiũ deſcendere poſſe.*
3 *Dupondius quid?*
4 *Tripondius quid?*
5 *Etſi excedatur as, ſemper iuris poteſtate ad verum aſſem ſit reductio.*

a Et ſi plures vnciæ quàm duodecim diſtributæ ſunt: is qui ſine parte inſtitutus eſt, quod *b* dupondio deeſt, habebit, idemq; erit *c* ſi dupondius expletus ſit. *d* quæ omnes partes ad aſſem poſtea *e* reuocantur, quamuis ſint plurium vnciarum.

a Et ſi plures. *Aliam facti ſpeciem Imp. attexit, quan-*
do ſcilicet teſtator in priores hæredes non modo conſumpſit
aſſem, ſed & ipſum exceſſit, ſubiunxitque poſtea & alium
hæredem ſine partis expreſſione, veluti in hoc exemplo:
1 † *Sed ſcripſit teſtator:* a Primus mihi ex quincunce hæ-
res eſto: Secundus ex ſemiſſe: Tertius ex beſſe, porro &
quartus mihi hæres eſto: *ſicque exceſſit ſeptem vncijs aſ-*
ſem, nouendecim enim vnciæ his qui certas partes habent,
relictæ ſunt. Habeb t ergo reliquas quinque vncias ad cõ-
plendum dupondium, ideſt, duplicatum aſſem, ad quem
b *tranſiuiſſe teſtator* b *colligitur.* † *Idem quoque eſt, ſi vtro-*
que aſſe, ideſt, dupondio, in tres priores conſumpto, alium
poſtea ſine parte teſtator adiungat: nam & hic aſſem vnũ
habiturus eſt, vt ita tripondium, hoc eſt, 36. fiant vnciæ.
e *Et hoc eſt, quod ſupra Imperator dixit:* Poteſt quis c in
quantaſcunque voluerit, plurimas vncias ſuam hære-
ditatem diuidere.

3 *b* Dupondio deeſt. *Ad eum complendum.* † *Continet*
autem dupondius 24. vncias, ideſt, aſſes duos. Vnde du-
pondij *iuuenes dicebantur, ſtudijs tantum initiati, quaſi*
duobus aſſibus æſtimarentur.

c Si dupondius expl. *Subaudi, & vnus, ſiue plures ſine*
4 *partibus inſtituti fuerint.* † *Tunc ad tripõdium, ideſt, tres*
d *aſſes* d *itur, qui a Voluſio* e *Mæsiano* Treſſis *dicitur.*
d Quæ omnes. *Dupondij partes.*
5 *e* Reuocantur. † *Senſus eſt, has 24. aut 36. excreſcentes*
vncias ad verum aſſem reuocari reduciq; oportere. Tan-
tum enim decem vnciæ in dupondio, aut viginti in tripon-
dio faciunt, quantum quinque vnciæ in aſſe, quia in quot-
cunque partes hæreditatem diuidas, non augetur inde, nec
f *minuitur in ſubſtantia hæreditas.* f

ADDITIONES.

a Theoph.hic.
b l.ex vncijs.hoc tit.
c §.hæreditas 63.in fine.
d l.quæſitum 18.hoc tit.
e In lib.De aſſ.diſtrib.uo.& vo.
f d.l.ex vncijs.vbi glo.

§.Hæres & pure.

1 *Hæres vel pure, vel ſub conditione inſtitui poteſt. 6.*
2 *Ex certo autem tempore vel ad certum tempus nõ põt.*
3 *Et quæ ſit ratio diuerſitatis.*
4 *Argumentum de re ad tempus ductum, in iure valet.*
5 *In teſtamento, vtile per inutile non vitiatur.*
7 *Conditio purificata retrotrahitur ad tẽpus mortis teſtatoris.*
8 *Incertus dies inſtitutioni adiectus eam non vitiat.*
9 *Miles poteſt & ad certum tempus, & ex certo tempore hæredem ſcribere.*

a Hæres & purè, & ſub conditione inſtitui poteſt, *b* ex certo tempore, aut ad certum tempus *c* non poteſt: velut, poſt quinquennium quàm moriar. vel, ex calend. s illis, vel, vſque ad calendas illas hæres eſto. Denique *d* diem adiectum haberi pro ſuperuacuo placet: & perinde eſſe, ac ſi purè hæres inſtitutus eſſet.

a Hæres. *Hactenus dictum eſt, quæ perſonæ hæredes in-*
ſtitui poſſint, quomodo item hæreditates in inſtitutionibus
diuidendæ ſint: h c tractare Iuſtinianus incipit, quomodo
1 *fieri inſtitutio debeat.* † *Poteſt autem fieri vel purè, vt*
cum ſimpliciter teſtator dicit, Ille mihi hæres eſto: *vel*
ſub conditione poſſibili, hoc modo: Titius mihi heres eſto,
ſi nauis ex Aſia venerit; *quæ ubi extitit, retrotrahitur*
ad tempus mortis teſtatoris, vt uideatur ab initio fuiſſe pu-
a *ru* a *inſtitutio: quod ideo fit, ne aliquo tempore inteſtatus*
fuiſſe quis videatur.
2 *b* Ex certo. † *Ex certo igitur tempore, vel ad certum tẽ-*
b *pus inſtitui vtiliter* b *nemo poteſt, ſed reiecto temporis*
3 *vitio manet inſtitutio, ac ſi purè facta eſſet* † *quod ſic in-*
troductum eſt, ob repugnantes iuris ciuilis regulas: Prima

Digitized by Google

3 *eſt*, c *quod ius non patitur, vt quis tempore certo teſta-*
tus, & alterius temporis reſpectu maneat inteſtatus,
4 † *argumento de re ad tempus ducto, quod in iure validum*
d *eſſe Bart.* d *oſtendit. Altera* e *eſt*, eum qui ſemel hæres
factus eſt, non poſſe amplius deſinere hæredem eſſe.
5 † *Vides ergo hic caſum eſſe, vbi vtile nõ vitiatur per inu-*
tile, ſed inutile reijcitur, & pro non adiecto habetur: quod
fauore vltimarum voluntatum receptum eſt, quæ ſemper
f *ita interpretandæ ſunt, vt potius valeant* f *quàm pereãt:*
idque adeo verum eſt, vt aduerſus Bart. inualuerit ſenten-
g *tia,* g *ne expreſſa quidem teſtatoris voluntate, qua ſe di-*
xerit nolle Titium eſſe hæredem, niſi ad certum tempus,
impediri poſſe, quo minus tempus illud adiectum, pro non
6 *adiecto habeatur.* † *Sed cur hæreditas ex die vel ad diem*
non rectè datur, ſub conditione autem poſſibili dari poteſt?
Reſpondeo, hoc ideo eſſe, quoniam tametſi conditio differat
hæreditatis aditionem, non poteſt tamen defunctus ante
eius euentum inteſtatus videri, & ea impleta tandem cen
7 *teſtatus apparere;* † *cum (vt ſupra quoque dixi) adiecta con*
ditio iam purificata ſit retrotrahatur, vt hæres a morte te-
h *ſtatoris ſucceſſiſſe ipſi* h *videatur,* † *Hinc receptum quo-*
8 *que eſt, incertum diem appoſitum inſtitutioni, ipſam non*
i *vitiare:* i *quia dies incertus conditioni æquipollet in teſta-*
K *mento, & pro conditione habetur.* k *Itaque ex incerto*
tempore poſſum ita aliquem hæredem ſcribere: Titius mi
hi hæres eſto, cum Caius morietur. *mortis enim dies ma*
l *xime incertus* l *eſt. Sed etſi ita dicam,* Titium ſpurium
filium inſtituo, cum capax erit, *ideſt, legitimi filij iura*
m *ex codicillis Imperialibus* m *obtinuerit, valebit inſtitu-*
tio. Et tali caſu, ſi incertus ille dies venerit, qui ſcriptus
eſt, hæreditatem adibit, fingiturque a tempore mortis de-
functo ſucceſſiſſe.

9 c Non poteſt. *Videlicet a pagano teſtatore:* † *ſecus eſt in*
milite, cui licet & ad certum tempus & ex certa tempo-
n *re* n *hæredem ſcribere.*

d Diem adiectum. *Siue quo die deſinat eſſe hæres, ſiue*
ex quo primum hæres eſſe incipiat, Vtrumque enim re-
pugnat vulgatæ Iuris regulæ, qua quis vetatur, aliquo tem
pore teſtatus, aliquo inteſtatus eſſe.

ADDITIONES.

a l. neceſſario 8. §. 1. de peric. & comm. rei vend. l. potior, 11. qui potiores in pig.
b l. hæreditas, 65. hoc tit. vnde hic §. videtur ſumptus.
c l. ius noſtrum 7. de reg. iur.
d In l. miles 41. de mil. teſt.
e l. etſi fine 7. §. ſed quod Papi. de minoribus.
f l. ſi quando 35. C. de inoff. teſtam.
g Vt eſt in apoſt. ad Bart. in d. l. hæreditas. & no. Vigilius hic.
h l. quod di 38. de milit. teſt. l. hæres quique, 54. de acq. hæred.
i l. in tempus 26. hoc tit.
K l. dies incertus. 73. de cond. & demonſtr.
l l. 1. de condit. & demonſt.
m De quo per Dd. Auth. ex complexu, C. de inceſt. nupt.
n l. In fraudem §. miles. & l. miles ita. ff. de milit. teſt.

§. Impoſſibilis.

1 *Conditio alia poſſibilis, alia impoſſibilis.*
2 *Impoſſibilem conditionem varijs modis dici. 3.*
4 *Conditio impoſſibilis natura vel iure, pro non ſcripta habetur in vltimis voluntatibus: ſecus in contractibus.*
5 *Cur in contractibus ſit diuerſum.*
6 *Conditio impoſſibilis, i. eſt, difficilis quando noceat. 8.*
7 *Exemplum Accurſij de aureo monte.*
8 *Aurei montes dicuntur qui venas auri habent.*
10 *Conditio perplexa vel impoſſibilis ob perplexitatem non attenditur.*
11 *Declaratur §. ſin. infra de legatis.*

Impoſſibilis conditio in inſtitutionibus & legatis, necnon in fideicõmiſſis & libertatibus, pro non ſcripta habetur.

1 Conditionum *duo ſunt genera: alia enim poſſibilis eſt,*
alia impoſſibilis. Impoſſibilem *autem* conditionem eam
a *dicimus* a *cui natura impedimento eſt, quo minus exiſtat.*
poſſibilem contra eã quæ per rerum naturã euenire poteſt.
2 *De priore hic §. loquitur, de altera §. ſubſequens.* † *Et quia*
b *varijs modis impoſſibilem dici, Accur.* b *& reliqui iuris*
interpretes tradunt: de ſingulis breuiter, & quantum ad
præſentia ſatis eſt, videbimus, vt ſic appareat, in quibus
3 *§. noſtri diſpoſitio locum habeat.* † *Cum primis ergo ea cõ-*
ditio, quæ natura euenire nequit propriè impoſſibilis con-
ditio dicitur, veluti ſi digito cœlũ attigeris: mare abieris
& his ſimilia. Quoniam nũt id poſſe dicimur, quod de Iure
c *& honeſtè poſſumus,* c *quæ vero contra leges & bonos mo-*
d *res fiunt, nec facere nos poſſe credendum* d *etſi ſi iniuſta con-*
ditio, cui ius, honeſtas, ſeu boni mores repugnat: latiore ſi-
gnificatione impoſſibilis etiam dicitur, licet de facto eue-
e *nire poſſit:* e *veluti,* ſi patrem ab hoſtibus nõ redemeris,
ſi parentibus alimenta non præſtiteris, ſi hoĩem occide-
f ris, adulterium commiſeris, f *& cetera id genus. Hæc me-*
4 *lius turpis nominabitur quàm impoſſibilis.* † *Et in iſtis*
duabus impoſſibilis conditionis ſpeciebus, cõditionem pro
non ſcripta haberi in ultimarum voluntatum elogijs, indu
g *bitatum* g *eſt: licet in contractibus diuerſum ſit,* h *vitien-*
h *turq; hi propter impoſſibilem conditionem adiectam, adeo*
i *ut ne naturalis quidem oriatur obligatio.* i *Neq; enim ob-*
ligare ſe velle videtur, qui ſub impoſſibili conditione pro-
5 *mittit.* † *Sed quę eſt diuerſitatis ratio, quod aliud in teſta-*
mentis, aliud in contractibus obſeruatur? Reſpondeo,
in contractibus, omnium contrahentium voluntas ſpe-
ctari debet, quibus imputandum eſt, quod clarius &
K *apertius legem non dixerunt.* k *Nec veriſimile eſt, quic-*
l *quam eos agere, qui conditionem apponunt, quam ſciunt* l
impoſſibilem: In vltimis vero voluntatibus latiorem faci-
mus interpretationem, pleniusq; mentem teſtantium in-
m *terpretamur,* m *propter publicam vtilitatem, cui expedit,*
n *ſuprema hominum iudicia exitum* n *habere. Vnde tametſi*
conditionem impoſſibilem teſtator adiecerit: perinde ta-
o *men erit, ac ſi purè diſpoſuiſſet.* o *Neque enim credendũ*
eſt, aliquem quicquam teſtamento ſuo adijcere voluiſſe ad
p *impugnandum ſuum iudicium.* p *Quod tamen ita verum*
q *eſt, ſi non teſtator eam conditionem poſſibilem putauerit.* q
6 † *Tertia impoſſibilem conditionem Doctores vocant, quę*
de facto, ideſt, ob euentus difficultatem penè impoſſibilis
eſt idq; κατὰ ἐπιφοράν: *veluti, ſi ſeruus, (quem nihil ha-*
bere certum eſt) liber eſſe iuſſus ſit, ſi mille aureos ha-
r *redi dederit, aut poſt annos octoginta, aut cum morietur.* r
7 † *Cæterum exemplum Accurſianum de aureo monte (in*
quo Faber & Portius conſlictantur) planè ineptum eſt.
Eſt enim mons naturæ opus: & admodum abſurdum vi-
detur ſomniare, auri tantum vim in vnum conferri, vt
s *mons coaceruetur.* s *Quare Angelus inter naturalem &*
8 *artificialem auri montem diſtinguit.* † *Melius Viglius*
9 *aureos montes intelligit, qui venas auri habent:* t † *Et*
tunc dicendum foret, nec hanc conditionem (ſi au: eum
t mõtem dederit*) nocere, quaſi impoſſibilem ex qualitate* t
perſonæ; ſicut nec illa legatum vitiat, quæ ex præſcripto
u *fieri nequit, propter anguſtias præfiniti temporis.* u *aliud*
tamen eſt, cum quis valdè difficilem conditionem inſtitu-
tioni, legato, libertati, vel aliæ cuicunque vltimæ volun-
tatis diſpoſitioni adijciat, ex qua appareat iudicium ali-
quod animi ipſius teſtatoris, qui inſtitutum aliter hæredẽ
eſſe,

eſſe, vel aliter legatum valere, aut ſeruum liberum eſſe
x *nolebat.* x *Ex quo enim teſtator ſciebat talem conditio-*
nem, vtcunque difficilem, impleri tamen poſſe: voluit hæ-
redem ad eam aſtringere. Si ergo non expediatur difficul
10 *tas illa, vitiabitur legatum & libertas.* † *Quarto deniq;*
impoſſibilis conditio dicitur, quæ in ſe quidem poſſibilis
eſt, ſed perplexio facit impoſſibilem, quia ita in ſeſe recur-
rit & reuoluitur, vt iuris regulis repugnantibus exiſtere
y *non poſſit:* y *veluti,* Si Titius hæres erit, Seius hæres e-
ſto: ſi Seius hæres erit, Titius hæres eſto: *hic neuter uide-*
tur poſſe eſſe hæres, quia alter alteri obſtat, ſeſeque inuicẽ
collidunt. Talis igitur perplexa conditio inutilem reddit
11 *inſtitutionem, cum conditio exiſtere non poſſit.* † *Ceterum*
quod Accurſius ait, §. noſtro aduerſari, quod infra ſcribi-
z *tur.* z legata impoſſibilia non valere: *id alium habet*
ſenſum, vt Viglius annotauit. Aliud enim eſt, ſimplici-
a *ter legare centum,* ſi digito cœlum attingeres: a *aliud,*
legare centum in pœnam hæredis, prout illic Imperator
loquitur, ſi ipſe cœlum non tetigerit. Cum enim impoſſi-
bilis natura hæredi conditio e a ſit, pœnam certè non mere-
b *tur. Legatum* b *ergo illic fit inutile non propter impoſſi-*
bilem conditionem, ſed quia punire teſtator voluit eum,
qui non facit id, quod facere non potuit.

ADDITIONES.

a §. ſi impoſſibilis infra de inutilib. ſtipul.
b glo. hic & communiter Dd. Bart. & alij, in l. 1. de condi. inſtit. & l. obtinuit, 3. de condi. & demonſt. & l. impoſſibilis 7. de verbor. oblig. iuncta l. nemo poteſt. de reg. iur.
c l. Nepos Proculo. 125. de verb. ſign.
d l. ſi filius. v. t. de cond. inſtit.
e l. facta. 63. §. ſi ſub condit. ad Trebell.
f l. conditiones. 1. & 2. l. quidam 27. de condi. inſtit. l. reprehenden. C. de inſtit.
g per tex. hic. qui de impoſſibilitate naturæ & iuris loqui intelligendus eſt.
h d. §. ſi impoſſibilis. l. non ſolum. 35. de actionibus & oblig.
i l. impoſſibilium. 185 de reg. iur.
k l. veterib. 39. de pact.
l d. l. non ſolum.
m l. in teſtam. 12. de reg. iuris c. cum dilecto. de don.
n l. 5. vel negare. quemad. teſtam. aper.
o hic. & d. l. 1. de condi. inſtit.
p l. 3. de militari teſtam.
q l. ſeruo manumiſſo. 58. de condi. indeb.
r l. cum hæres. 4. §. 1. de ſtatu liber. l. continuus 137. §. illud. & §. ſeq. de verb. oblig.
s Ang. hic in fi.
t arg. l. ſi quis ita de cond. fuſt.
u l. ſi mihi & tibi 12. §. 1. de leg. 1.
x Et ſic accipi debet d. l. cum hæres, §. 1. ne inde inferamus, vltimæ voluntatis fauorem reſtringi.
y l. ſi Titius. 16. de cond. inſtit. l. vbi repugnantia. 188. de reg. iu.
z §. ſi. inf. de leg.
a Vt hic.
b d. §. ſi.

---

§. ſi plures conditiones.

1 *Conditio poſſibilis tres habet ſpecies.*
2 *Conditio poteſtatiua, caſualis, mixta declarantur.*
3 *Accurſius reprehenſus.*
4 *Ad veritatem copulatiua requiritur, vtramque partem eſſe veram.*
5 *Ad veritatem diſiunctiua ſufficit, alteram ueram eſſe.*
6 *Dictiones coniuncta, diſiuncta quæ ſint.*
7 *Verbum cuilibet pro vtrique hic accipi.*

Si plures a conditiones in inſtitutionibus adſcriptę ſunt: b ſi quidem coniuncti, vt puta, ſi illud & illud factum fuerit; omnibus parendum eſt. Sic c ſeparatim, veluti, ſi illud factum erit: d cuilibet cõditioni obtemperare ſatis eſt.

a Conditiones. *Loquitur Imper. de ijs conditionibus, quę*
1 *poſſibiles ſunt, id eſt, euenire poſſunt.* † *Eas Accurſius* a
a *trifariam diuidit. Sunt enim quædam in poteſtate & vo-*
2 *luntate noſtra penitus conſtitutæ,* † *quas ea ratione pote-*
ſtatiuas appellant. Viglius magis Latinè arbitrarias
nominat: veluti, ſi Capitolium aſcenderis, ſi Briſacum
ieris. *Sunt quædam in euentum collata, & fortuitum ca-*
ſum, vocanturq; a Doctoribus caſuales, *Latinius* fortui-
tas dixerim veluti, ſi rex Gallorum hoc anno morietur:
ſi Cæſar ad Cal. Ianuarij Auguſtam venerit: *Sunt & a-*
liæ in arbitrio quidem noſtro poſita, quas tamen non annũ
quam adimplere impedimur, quæ cum vtriuſque conditio-
b *nis ſint participes, mixtæ dicuntur. Et* b *quanquam alias*
non eſt leuis harum differentia: hic tamen in vltimis vo-
3 *luntatibus nullum diſcrimen ponendum eſt.* † *Nam quod*
c *Accurſius* c *exiſtimat, in pluribus caſualibus conditionib.*
coniunctim poſitis ſufficere, vt prima exiſtat, communiter
reprobatum eſt, idque Angel. Fab. Porcius, & alij ſatis
4 *oſtendunt.* † *Porro ad rem quod attinet, ex hoc §. duæ re-*
gulæ eliciuntur circa conditiones: vt in diſiunctiuo modo
conceptis conditionibus ſufficiat alteram eſſe impletam: at
ſi copula plures coniunxerit, omnes euenire debeant, quia
d *vnius loco* d *habentur. Idque eſt, quod vulgo dicimus,* ad
veritatem copulatiuæ requiri, vtramque partem eſſe
5 veram. † ſed ad veritatem diſiunctiuæ ſat eſſe, ſi altera
6 vera ſit. † *Sunt autem coniunctiua dictiones,* &, atque, ac,
diſiunctæ, ſeu diſiunctiua, aut, vel, ve, ſi, ſiue. *Vtrique ta-*
e *men regulæ ſuæ ſunt exceptiones, quas apud Doctores* e
paſſim reperire eſt: eas hic referre nimis longum foret.
b Siquidem coniunctim. *Sic nempe, vt vni inſtitutioni*
adijciantur plures ſimul conditiones. Nam ſi pluribus ſcri-
ptis hæredibus adijciatur omnibus vna conditio, is ſtatim
hæres erit, in cuius perſona euenerit, etiãſi in alio deficiat.
f c Separatim, *Id eſt, diſiunctim, qua voce Paulus* f *in ſuo*
reſponſo vſus eſt, cui etiam exemplum tex. noſtri alterna-
tiuè conceptum reſpondet. Nam ſi omnino ſeparatim, &
in diuerſis partibus teſtamenti quis ſæpius inſtituatur ex
eadem re, & vtraque conſtitutio ſuam habuerit conditio-
nem, tunc illa, quæ prior extiterit, occupabit inſtitutionẽ,
g *vt Florentinus* g *reſpondit.*
7 d Cuilibet. † *Id eſt, alterutri: opponitur enim ſuperiori*
verbo, omnibus, *& propriè ſignificat vnam e multis. hoc*
autem verum intellige, quod ad inſtitutionem attinet: in
h *legatis enim forte aliud dicendum* h *fuerit.*

ADDITIONES.

a Hic per l. 1. §. fin autem aliqu. d. C. de cad. toll. fac. l. ſuus quoq. §. puto rectè. hoc tit.
b d. §. fin autem aliquid.
c glo. hic in fine.
d l. ſi hæredi plures. 5. de condi. inſtit. vnde noſter. §. ex ſumptus.
e Ang. hic. Bar. & Dd. l. ſi quis ita ſtipulatus, 129. de verb. obli. l. ſi is qui. 13. §. cum ita. de reb. dub. Alex. l. ſæpe. 53. de verb. ſign. Iaſ. l. 1. de inſtit. & ſubſt.
f In d. l. ſi hæredi plures.
g l. ſi plures. 17. de cond. inſtit.
h l. ſub diuerſis. 51. & l. quod traditum. 87. de condi. & demonſt. Ang. hic.

---

§. Ij quos.

1 *Etiam ignoti hæredes inſtitui poſſunt.*
2 *Explicatur l. extraneum 11. C. de hære. inſti.*
3 *Peregrini non poſſunt inſtitui.*
4 *Peregrinus interdum pro extraneo accipitur.*

a Ij quos nunquam teſtator vidit, hęredes inſtitui poſſunt: veluti, ſi b fratris filios c peregrinantes, ignorans qui eſſent, hęredes inſtitueſit. Ignorantia enim teſtantis inutilem inſtitutionem non facit.

a Iȷ quos. *Si modo cum ipſis aliás teſtamenti factio eſt.*
1 † *Et hinc diſce, etiam ignotos poſſe hæredes inſtitui, id-*
eſt, quos alioqui teſtator nunquam vidit, nec de facie no-
uit, vllamve cum ipſis habuit conſuetudinem, de eo tamen
2 *aliquid quandoque audiuit.* † *atque ita accipiendum eſt,*
a *quod alibi Imper.* a *Theodoſius & Valent. reſcripſerunt,*
extraneum etiam penitus ignotũ poſſe hæredem ſcribi:
Neque enim de prorſus ignotis, quos nec vidimus, & de
quibus nihil quicquam audiuimus, loquuntur ipſi, ſed qui
nobis fama aut aliqua forte virtute ſunt cogniti. Eſt enim
latens & tacitus interdum etiam erga ignotos inſtinctus,
non modo propter ſanguinis neceſſitudinem, ſed etiam pro-
pter eruditionis aut virtutis celebritatem.
b Fratris filios. *Vel extraneos quoslibet nulla nobis ſan-*
guinis copula adſtrictos, vt paulo ante diximus.
c Peregrinantes. *Ideſt, in diſſitis procul regionibus agen-*
3 *tes.* † *Cæterum* peregrinos, *hoc eſt eos qui ius Romanæ*
b *ciuitatis non habent, non poſſe* b *inſtitui, Viglius hîc do-*
4 *cet.* † *Quamquam interdum etiam peregrinum pro ex-*
c *traneo* c *accipi, Albericus* d *notauit, exempla quædam*
d *allegans.*

ADDITIONES.

a l. extraneum. C. hoc tit. de hære. inſtit.
b fac. l. 1. §. nec apud. C. hoc tit.
c §. 1. in Nouell. de non elig. ſecun. nub.
d In ſuo Diction.

DE VVLGARI SVBSTITV- tione. Tit. XV.

1 *Verbum inſtituendi & ſubſtituendi.*
2 *Et quomodo vtrumq; in vltimis volũtatibus accipiatur.*
3 *Subſtitutionis definitio.* 4.
5 *Subſtitutionis ſpecies duæ: directa, & fideicõmiſſaria ſiue obliqua.*
5 *Directæ ſubſtitutionis ſubdiuiſio.*
7 *Ea quæ à Dd. communiter traditur, reprehenſa.*

Poſt *hæredum inſtitutionem iuſto ordine de ſubſtitu-*
a *tionibus ſequitur, vt quę ſine inſtitutione eſſe non a poſſunt.*
1 † *Quemadmodum autem inſtitui dicuntur, quæ principa-*
liter ordinata ſunt, & ſtatuta: ſic ſubſtituendi verbum ea
b *continet, quę ſubordinantur, pateq; late vtriuſque vocis* b
2 *ſignificatio.* † *In materia autem vltimarum voluntatum,*
hæc verba ex communiter accidentibus vniuerſalem ſuc-
ceſſionẽ reſpiciunt. Qui enim hæres generaliter ordinatur,
inſtitui, & is qui ſequenti loco ſubordinatur, ſubſtitui di-
citur. Et quamuis nomen ſubſtitutionis in ſingulari ſucceſ-
ſione ad legata quoque, & donationes cauſa mortis accom-
c *modatur:* c *nunquam tamen inuenitur, quod inſtitutionis*
voce teſtatores in legatis & donationibus vſi ſint, licet ex
verbi ſignificatione legatarios & donatarios inſtitutos di-
3 *ci etiam Politus tradit.* † *Eſt autem, vt proprius ad rem*
accedamus, ſubſtitutio *nihil aliud,* quam ſequenti loco
d facta inſtitutio ſiue ſubordinatio, *vt Politus & Zaſius* d
e *definierunt. Fumaus* e *hanc deſcriptionem non definitio-*
f *nem putat eſſe ſubſtitutionis, ceu Bar.* f *et Iaſon exiſtimãt.*
4 *Quare ipſe ſic eam definit:* Subſtitutio eſt in locum cu-
a iuſq; inſtituti hæredis deficientis ſuppoſitio. *Et rectè*
quidem: cum fiat etiam ſubſtitutio in legatis & donatio-
g *nibus cauſa mortis:* g *hic autẽ de ea, quæ in hęreditate fit,*
tractaturi ſimus. Deinde vtitur in definitione verbo gene-
rali (deficientis) *quod comprehẽdit omnes ſubſtitutionum*
ſpecies, ſiue deficiat hæres in inſtitutione, quia noluerit
adire, vel non potuerit propter ætatis vel ſenſus defectum,
5 *aut alio quouis modo deficiat.* † *Porro autem omnis ſub-*
ſtitutio aut directa eſt, aut fideicommiſſaria, ſiue obliqua.
Directa eſt, per quam ſubſtituens directò, & ſine miniſte-
rio alterius, hæreditatem teſtatoris capit: vt cum dicitur,
Hæres eſto. *Fideicommiſſaria eſt, per quam ſubſtitutus hę-*
reditatem ex manu alterius, & ſic via obliqua capit: vt
cum dicitur. Hæres reſtituat hæreditatem Titio. *De hac*
in præſentia nihil agemus, quoniam proprium tractatum
b *habet.* h † *Directa vero peculiaris huius loci eſt: quæ ſub-*
6 *diuiditur principaliter in vulgarem & pupillarem.*
7 † *Qui tamen exactius eam rem proſequuntur, quinque ſpe-*
l *cies* i *faciunt, vulgarem, pupillarem, exemplarem, reci-*
procam ſiue breuilaquam, & compendioſam. Verum po-
ſteriores tres ſpecies reducuntur ad priores duas aut ſimi-
litudine aut reſolutione, & ab eis quaſi vitam hauriunt. In
Pandectis certè atque hoc Inſtitutionum libro vulgaris et
pupillaris tantum in titulorum inſcriptione exprimuntur
K *velut* k *principaliores.*

ADDITIONES.

a glo. l. 1. ad princip. ff. hoc tit.
b Zaſ. tract. ſubſt. in princip.
c l. vt hæredib. §. 1. de leg. 2. l. Titia. 85. §. Seio. §. libertis. eo. tit. l.
ſi cui. de don. cauſa mort.
d Vterque in Tract. ſubſt.
e In tract. ſubſtit.
f In d. l. 1.
g d. l. vt hæredibus.
h inf. de fideicom. hær. & toto tit. ff. & C. ad S.C. Trebell.
i Dd. communiter in rub. ff. & C. hoc tit. glo. c. Raynut. de teſt. glo. c. ſi pater. de teſtam. in 6.
K Vide Alex. & Iaſ. in Rubr. ff. eod.

Princip. tit.

1 *Vulgaris ſubſtitutio quæ & vnde dicta.*
2 *In vulgari ſubſtitutione duo extrema conſideranda eſſe.*
3 *Vulgaris ſubſtitutionis diuiſio.*
4 *Vulgaris expreſſa tripliciter fit.*
5 *Vulgaris tacita dicitur dupliciter.* 6.
7 *Vulgaris partim expreſſa, partim tacita, per ſe non eſt ſpecies: contra Bartolum.*
8 *Directa ſubſtitutio in codicillis facta valet in vim fidei-commiſſi.*
9 *Si inſtitutus fiat hęres, euaneſcit ſubſtitutio.*
10 *Qui ſemel hæres extitit, nunquam deſiuit eſſe hæres.*
11 *Nec refert an ciuili vel prætorio iure ſuccedat.*
12 *Quamdiu ex teſtamento hęreditatis aditio ſperatur, ceſ-ſat inteſtati cauſa.*
13 *Seruum proprium licet hęredem inſtituere, vel ſubſtitu-ere alteri.*
14 *An ſi ſeruo hæredi ſubſtituatur, fiat hęres voluntarius.*
15 *Per vulgarem ſubſtitutionem non ſolus iura ſuitatis.*

a Poteſt autem quis *b* in teſtamento ſuo c plures gra-
dus hæredum facere: vtputa, *d* ſi ille hæres non erit, Il-
le *e* hæres eſto: & deinceps, in quantum velit teſtator,
ſubſtituere poteſt: *f* vt nouiſſimo loco in ſubſidium,
vel ſeruum neceſſarium hæredem inſtituere poſſit.
1 a Hoc principium *ad verbum ex Martiano* a *deſcriptum*
eſt, & vulgaris ſubſtitutionis formulam continet, quam
hoc titulo Imper. enarrat. Cum primis autem videndum,
1 *quid & quotuplex ſit hęc ſubſtitutio.* † *Eſt ergo* vulga-
ris ſubſtitutio, *quæ a quolibet teſtamenti factionem ha-*
bente, cuilibet capaci, verbis apertis & vulgaribus dire-
b *cte fieri, & in quemcunque caſum concipi* b *poteſt: ſic ap-*
pellata, quod ſit maxime communis, & vulgo fieri ſoleat.
c *Habet autem hæc ſubſtitutio ſemper duo* c *extrema, vnum*
quod ad hæredem pertinet, cui fit ſubſtitutio: alterũ, quod
ad ſubſtitutum refertur: quorum extremorum prius ne-
gatiuè:

gatiuè: poſterius affirmatiuè atque poſitiuè ſemper enunciatur. Porro primum extremum duas clauſulas tacitè vel expreſſè complectitur, nempe ba:ſs hæres eſſe noluerit, &
d ſi non potuerit: d quarum alteram eueniſſe, ſat e eſt.
e Diuiditur autem vulgaris ſubſtitutio in expreſſam & tacitam. Expreſſa vulgaris eſt, quæ verbis quibuſcunque ſingularibus, ſpecialibus, vel generalibus propriè ſignificatur. Nam ſi in vulgari ſubſtitutione prædicta duæ clauſulæ ad indiuiduum exprimuntur, ſingularibus verbis fieri dicitur: vt ſi Titium hæredem inſtituam, & ſi nolit eſſe hæres vel non poſſit, ſubſtituam Seium, Vbi vero altera intelligitur magis quàm exprimitur, tum verbis ſpecialibus fieri cenſetur: veluti ſi dicam, Titius hæres eſto: ſi Titius hæres non erit, Seius hæres eſto. At vbi neutra harum exprimitur, vtraque tamen comprehenſa in genere intelligitur, tunc verbis generalibus fieri iudicatur: vt cum teſtator dicit, Inſtituo Titium & Mæuium, eoſque inui-
f cem ſubſtituo. quæ vulgaris in reciproca ſeu breuiloqua f
4 vſurpatur. † Ex prædictis ergo apparet, vulgarem expreſſam tribus modis fieri: ea tamen ſola, quæ verbis ſingularibus exiſtit, verè, modiſque omnibus expreſſa eſt. Namque verbis generalibus fit, partim expreſſa & partim tacita eſſe videtur, ſi verba conſideremus. In hac enim ſecundum extremum expreſſum eſt: ſed ſi caſus particulares attendantur, tacita verius dicenda fuerit. Cæterum ea quæ verbis ſpecialibus fit, duntaxat, quo ad alteram clau-
g ſulam, tacita dici poteſt. g † Nunc ad alteram ſpeciem
5 vulgaris ſubſtitutionis, tacitam ſcilicet: & hæc dupliciter exiſtit. Interdum enim ex verbis teſtatoris colligitur, non tamen ex propria ſignificatione, ſed ex mente ſenſuque tacito: vt ſi dicam Titius & Seius, vter eorum viuet, hæres mihi eſto. Iam ſi ambo vixerint, ambo hære-
h des erūt: ſin vero vnus deceſſerit, alter ſolus hæres erit ex h
6 aſſe, quia ſubeſt tacita vulgaris ſubſtitutio. † Alio modo vulgaris tacita dicitur, quæ nec verborum ſignificatione venit, nec ex ſenſu colligitur, ſed ex poteſtate legis, etiā contra vim verborum præſumitur: cuiuſmodi eſt ea, quæ ſub expreſſa pupillari tantum continetur: vt ſi teſtator filium ſuum impuberem hæredem inſtituat, & ei, ſi intra pubertatem decedat, tantum ſubſtituat Sempronium: nihilominus ſi ille filius non adeat hæreditatem, Sempronius erit hæres ex ſubſtitutione vulgari, quæ interpretationem
i legis, vel potius extenſionem, in illa pupillari i continetur. Præſumit enim lex, cum in pupillari pater non expreſſerit caſum, quo filius non eſſet hæres, voluiſſe patrem, etiam hoc caſu ſubſtitutum vocari. Quapropter id genus, ſubſtitutio vulgaris præſumpta verius, quam tacita ap-
k pellanda videtur, vt Politus & Zaſius k cenſuere, vtque contra verborum ſignificationem ſola præſumptione legis
7 recepta ſit. † Bartolus etiam tertiam vulgaris ſubſtitutionis ſpeciem ponit, nempe partim expreſſam & partim tacitam, quæ ob id mixta nuncupatur: verum hanc non eſ-
l ſe ſeparatam ſpeciem. l Zaſius rectè docuit. Cæterum qui plenius de hac vulgari ſubſtitutione inſtrui cupit, eiuſque effectus, & quomodo deſinat extinguaturve, cognoſcere
m deſiderat, a Bart. m & reliquis Doctoribus iſta petat. Satis enim eſt, tyronibus iuris ad difficiliora perdiſcenda ianuam aperuiſſe, in materia tam intricata.

8 b In teſtamento. † Secus tamen eſt in codicillis. In his enim ſicut inſtitui aliquis non poteſt, ita nec cuiquam
n ſubſtitui n. Si tamen in codicillis facta ſit directa ſubſtitutio, ſuſtinetur in vim fideicommiſſi, directaque verba
o obliquantur: o modò certum ſit, teſtatorem voluiſſe co-
p dicillos, non teſtamentum facere: p quod ex inſtitutione
q vel exhæredatione præſumitur, vt Faber q hic docet. Quamquam autem directa in codicillis facta, flectatur in fideicommiſſariam: non tamen diutius durat, quàm duraſſet directa.

r c Plures. Atque adeo, quotquot tandem voluerit r teſta-
s tor: vtcunque Iulij Pauli s interpres vſque ad tertium gradum ſolum hoc licere ſcribat.

d Si ille hęres. Exemplum eſt vulgaris expreſſa, quæ ſpecialibus verbis exiſtit. Et hic obſerua præſcriptam nominatim conditionem deficientis inſtitutionis, a qua pen-
9 det ſubſtitutio. † Hæreditate eum per inſtitutum ſemel adi-
t ta ſtatim extinguitur vulgaris ſubſtitutio, t adeo vt ſi plures inſtitutionū gradus facti ſint, omnes per primi hęre-
u dis aditionē expirēt. u † Quoniam qui ſemel hęres extita-
10 rit, nunquā hæres eſſe deſinit. x Si tamen inſtitutus impe-
x trata forte in integrum reſtitutione, ſeſe abſtinuerit, vel repudiarit hæreditatem ſemel aditam, reuiuiſcit rurſus
y ſubſtitutio, & ſubſtitutus admittitur: y adeo etiam vt ex ſententia contra inſtitutum ante reſtitutionem lata con-
z ueniri z poſſit.

11 e Hæres. † Intellige ex teſtamento, quo ſi nitatur, parū refert, iure ciuili, an prætorio ſecundum tabulas ad ſucceſ-
a ſionem perueniat, ut deficiat hæc conditio ſubſtitutionis a vulgaris. ſecus eſſet, ſi ab inteſtato quis vellet ſuccedere
b tanquam legitimus hęres, quia fieret ſubſtituto locus. b
12 † Quamdiu autem ex teſtamento adiri hæreditas poteſt.
c ceſſabit inteſtati c cauſa.

13 f Vt nouiſſimo. † Permiſſum itaque teſtatori eſt, vt aliquem ex ſuis ſeruis vel hæredem inſtituat, vel ſubſtituat alteri: & tunc is ſeruus hæres erit neceſſarius, vt non
14 poſſit nolle. † Si tamē ſeruus hæres inſtitutus accipiat ſubſtitutum, ex hęrede neceſſario fit voluntarius: ad inſtar filiiſam. in quo pariter neceſſitatem ſubſtitutione ſolui con-
d ſtat: d licet aliud videatur, ſi cohęres ſeruo detur extraneus, quia per dationem cohæredis extranei, neceſſitas in
e ſeruo neutiquam tollatur. e † Quanquam autem ſuus per vulgarem ſubſtitutionem fiat ex neceſſario voluntarius iura tamen Suitatis propterea non amittit. quod aduerſus
f Bart. Zaſius f ſatis defendit.

ADDITIONES.

a l.poteſt quis.36.de vulg.& pupill.
b Bart.& alij Dd.in l.1.hoc tit.
c Bart.d.l.1.num.17.
d l.Gallus 29.§.& quid ſi tantum de lib.& poſth. l.3. C.de hær. inſtit.
e d.l.3.
f l.Lucius Titius.45.hoc tit.Bart.d.l.1.
g Ita pulchrè Cantiuncula hic declarat.
h l.Titius.2.& l.ſeq. de hæred.inſtit.
i l.iam hoc iure.4.de vulg.l.quamuis.3. C.de impub.& al. ſubſt.
k In d.ſubſtit.tract.
l In d.ſubſt.vulg.tract.
m d.l.1.& ibi omnes.Ferrar. in ſua Pract. in for. lib. quo agitur ex ſubſtit.
n §.pen.inſ.de codic.l.hær.C.de codic.
o l.Scæuo.76.ad S.C.Trebell.
p l.fi.C.de codic.
q Per l.non codicillum. 13.C.de teſt.
r l.poteſt.36.hoc tit.
s lib.3.Sentent.c.6.
t l.poſt aditam.5.C.de impub.& al.ſubſtit.
u l.ſi mater.33.§.fi.de vulg.
x l.ei qui ſoluendo.88.in fi.de hæred.inſtit.
y l.ſed etſi fine.8.§.ſed quod Papin.de min.
z l.ex contract.de re iud.Loriot.de ſubſtit.Axioma.39.& ſeq.
a l.in conditionib.19.§.ſi patronus.de condi.& demonſtr.
b l.5.C.de impub.& al.ſubſtit.
c l.quamdiu.68.de acq.hæred.
d Bart.& alij.l.ſi filius hæres.10.de lib.& poſth.
e l.ex parte.58.de acq.hæred.
f Tract.ſubſt.c.1.Vide latè Alex.d.l.ſi filius hæres.& Soc.d.l.5.

§. Et ſi plures.

1 *Variæ formulę vulgariter ſubſtituendi. 2. 3. 4.*
5 *Subſtitutio reciproca vnde dicta.*
6 *Eam inepte breuiloquam dici.*
7 *Reciproca alias omnes ſubſtitutiones continere poteſt. 10*
8 *Reciprocam ſubſtitutionem non eſſe propriam ſpeciem.*
9 *Perſonæ æquales & inæquales quæ dicantur.*
11 *Reciproca facta perſonis inæqualibus quot ſubſtitutiones contineat.*
12 *Subſtitutiones in reciproca contentæ, dicuntur expreſſæ.*

Et plures *a* in vnius locum poſſunt ſubſtitui, *b* vel vnus in plurium, *c* vel ſinguli in ſingulorum, *d* vel inuicem ipſi, qui hæredes inſtituti ſunt.

Supra *communiorem vulgariter ſubſtituendi formam expreſſit Imp. quæ ſcilicet ſpecialibus verbis ſolet fieri:*
a *quia vero & aliæ ſunt vulgaris ſubſtitutionis formulæ,* a
eas quoque adiecit.
1 *a* In vnius locum. † *Velut*, Caium hæredem inſtituo,
& ſi Caius hæres non erit, Titius & Mæuius hæredes
ſunto.
2 *b* Vel vnus in plurium. † *Vt ſi dicat teſtator*, Titium &
Mæuiũ hæredes inſtituo, qui ſi hæredes eſſe noluerint,
Caius hęres eſto.
3 *c* Vel ſinguli in ſing. † *Hoc ferè modo*, Mæuium & Lu-
cium hæredes inſtituo, & ſi Mæuius hæres non erit, Se-
ius hæres eſto: ſi vero Lucius non fuerit hæres, Caius hæ
res eſto. *Recepta eſt, & hęc fomula, vt idem in vno etiam*
gradu, ſed cum cauſæ mutatione, ſibi ipſi ſubſtituatur, pu-
ta: Titius hęres eſto ſi nauis ex Aſia venerit, & ſi hæres
b non erit, idem Titius hæres eſto. b
4 *d* Vel inuicem. † *Sub hac ferè forma.* Titius & Mæuius,
vter eorum viuet, hęres eſto: *vel ita*, Caius & Flaccus
c hæredes ſunto, hoſq; inuicem ſubſtituo: c *aut ita*, Pu-
blius, Caius, & Flaccus, inuicem ſubſtituti hæredes d
mihi ſunto. *Hæc autem ſubſtituendi formula quia d cę-*
terit ſeparata eſt, (licet quoad materiam ſiue effectum
e *non* e *diſtinguatur) proprium nomen ſibi conſentaneum*
5 *adepta eſt.* † *Etenim quia de vno in alterum reflectitur ac*
repetitur, ſemperque eo, vnde venit, iterum ſe recepit, re-
6 ciproca ſubſtitutio *nominatur.* † *Vulgo hanc* breuilo-
quam *vocant, vt quæ breui verborum compendio fiat.*
f *Sed hoc* f *Viglius rectè damnat, cum non breuitas verbo-*
rum, ſed viciſſitudo hanc ſubſtitutionem faciat. Poteſt
enim teſtator quibuſcunque verbis in hac ſubſtitutione
vti, modo reciprocationem quandam, & ſuccedendi viciſſi-
g *tudinem ſignificent. Sanè Gręcus* g *interpret hanc pro-*
lixiore oratione, nec ſub eadem verborum conceptione ex-
7 *plicat.* † *Porro hęc reciproca ſubſtitutio, quia communi-*
ter verbis generalibus concipitur, reliquas ſubſtitutionum
ſpecies omnes, ex perſonarum tamen, quibus ſubſtituitur
qualitate, comprehendere poteſt, non directas tantum, ſed
8 *etiam fidęicommiſſarias.* † *Atque ideo voluit Bartolus,*
hanc non eſſe propriam ſubſtitutionis ſpeciem, ſed tãtum
qualitatem quandam, & cæterarum ſubſtitutionum adie-
ctionem, quod verum eſt, quo ad effectum & materiam, cir
ca quam verſatur, licet modus inducendi in ea ſit alius, &
h *ſeparatus à cæteris ſubſtitutionibus.* h † *Refert autem*
9 *multum, an hæc perſonis æqualibus fiat an vero inæquali-*
i *bus.* † Aequales perſonas *hic dicimus, in quibus vtriſq;*
poſſunt verificari ſubſtitutiones, id eſt, quando vtraque
perſona capaces ſunt ſubſtitutionum quæ continentur in
reciproca: ſicut quando ambo ſunt impuberes, vel aliàs in
pari conditione Perſonæ inæquales *dicuntur, quando eſt*
diſpar eorum qualitas, vt quia aliqui ſunt puberes, alij
10 *impuberes, &c.* † *Si ergo fiat hæc ſubſtitutio perſonis*
æqualibus, interdum duas ſubſtitutiones complectitur: vt
ſi duo puberes nullo morbo aut vitio correpti inſtituantur,
& inuicem ſubſtituantur, duæ continentur vulgares: vel
ſi duo impuberes emancipati mutuo ſubſtituti ſint, rurſus
duæ vulgares: aut ſi filijs impuberibus exhæreditatis ita
ſubſtituatur, duę pupillares includentur. Cæterum ſi re-
ciproca ſubſtitutio fiat mente captis, aut furioſis, quatuor
ſubſtitutiones continet: vt quia dicam, Inſtituo filios
meos furioſos, & ſi in demẽtia deceſſerint, eos inuicem
K ſubſtituo: *hoc caſu quatuor ſubſtitutiones includi* K *ne-*
ceſſe eſt, duas vulgares, & duas exemplares, in cuiuslibet perſona vnam. Sin autem quis ita dixerit, Duos fi-
lios meos inſtituo, & ſi intra pubertatem, vel quando-
cunque moriantur, eos inuicem ſubſtituo: *ſex compre-*
henduntur, duæ vulgares, ſi hęreditas adita non fuerit, to-
tidem pupillares, ſi poſt aditam hęreditatem impuberes
deceſſerint, necnon duæ fideicommiſſariæ, ſi poſt puberta-
tem moriantur. Porro ſi teſtator dixerit. Duos filios
meos impuberes furioſos inſtituo, eoſque ſi intra pupil-
lares annos, vel poſtea in furore, vel quandocunque de-
ceſſerint, inuicem ſubſtituo: *tunc octo ſubſtitutionum for*
mulæ reperiri valent, duæ vulgares in qualibet perſona, ſi
hæreditas non fuerit adita: totidem pupillares, ſi hęredi-
tatem adierint, & intra pupillaria poſt pubertatem mo-
riantur: item duæ exemplares, ſi poſt pubertatem in furo-
re deceſſerint: denique duæ fideicommiſſaria, ſi iſti filij
ceſſent eſſe in furore & moriantur. Prędicta autem obti-
nent quando duobus tantum ſubſtituitur reciprocè: quod
ſi plures ſubſtituantur inuicem, tum ex augmento hęre-
dum, & ſubſtitutionum numerus augebitur ſecundum ca-
l *pita ſubſtitutorum.* l *Et hęc quidem locum habent, ſi*
æqualibus perſonis ſubſtitutio fiat. Nam in perſonis
m *inæqualibus ſequens regula ſeruanda* m *eſt.* † *Si perſo-*
11 *nis inæqualibus inſtitutis, quæ non ſunt capaces omnium*
inſtitutionum, ſubſtituatur, tunc hę tantum ſubſtitutiones
includentur, quæ in omnibus perſonis æqualiter verificari
poſſunt. Quare ſi alter pubes, alter impubes inuicem fue
rint ſubſtituti, in vulgarem tantum caſum factam videri
n *ſubſtitutionem, Verus & Antoninus reſcripſerunt.* n
Pupillaris enim ſubſtitutio hoc loco non veniet, quia non
poſſet verificari in pubere; proinde nec in impubere veri-
12 *ficabitur.* † *Sunt autem omnes ſubſtitutiones, quæ in*
o *reciproca continentur, expreſſæ (vt Bart.* o *docet, quem*
reliqui vulgo ſequuntur) ſaltem in genere, & ideo ma-
trem excludere ſolent. Cætera ad hanc ſubſtitutionis
p *ſpeciem pertinentia,* p *commentaria interpretum ſup-*
peditabunt.

ADDITIONES.

a Exempla extant apud Theoph. hic.
b l. ſed ſi plures. 10. §. nemo. & l. fi. §. 1. hoc tit.
c l. Titius. 24. cum l. ſeq. de hæred. inſtitut. l. iam hoc iure. 4. hoc titulo.
d l. cum in teſtamento. 37. §. his verb. de hæred. inſtit.
e Alex. in l. Lucius 45. hoc tit. Iaſ. d. l. iam hoc iure.
f hic.
g Theoph. hic.
h Alex. & Iaſ. in d. l. Lucius.
i Vide omnino Zaſ. in tract. ſubſtit. cap. 4.
K Vide Iaſ. in d. l. Lucius.
l Zaſ. vbi ſup. Ang. hic, Bart. & alij. d. l. Lucius.
m Zaſ. d. cap. 4.
n d. l. iam hoc iure.
o Bart. l. 1. num. 8. de vulg.
p d. l. Lucius, in fi.

§. Etſi

§. Etſi ex diſparibus.

1 *Hypotheſis huius §.*
2.3 *Partes appoſitæ in inſtitutione, cenſetur repetita in ſubſtitutione. fallit, vt num. 4.7.*
5 *Nomina propria. appellatiua.*
6 *In dubio, ſubſtitutio appellatio nomine facta præſumitur.*

Et ſi ex diſparibus partibus hæredes ſcriptos *a* inuicem ſubſtituerit, & nullam mentioné partium in ſubſtitutione habuerit: eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, *b* quas in inſtitutione expreſſit. *c* & ita Diuus Pius reſcripſit.

a Hypotheſis *huius §. ex Vlpiani* a *reſponſo ſic poni po-*
1 *teſt. † Inſtituti ſunt tres hæredes ex diſparib.* partibus:
a *Primus ex ſemiſſe, Secundus ex triente, Tertius ex ſextan*
te: deinde hi tres inuicem ſubſtituuntur ſimpliciter, & ſi-
ne partium expreſſione. Primus non adit hæreditatem, at-
que ita eius ſemiſſis ad ſubſtitutos deuoluitur, nẽpe Secun
dum & Tertium. Cum ergo nulla partium mentio facta
ſit in ſubſtitutione, videbatur primo aſpectu dicendum, Pri
mi hæredis deficientis ſemiſſem æqualiter in ſubſtitutos
diuidendum. Sed contrarium deciditur ex D. Pij conſtitu-
b *tione, quæ lib. 6. extat, nempe vt quatuor vnciæ, ſiue par-*
2 *tes Secundo, duæ Tertio dentur. † Aetiologia eſt, quia par-*
tes adpoſitæ in inſtitutione, videntur repetita in ſubſtitu-
tione ſaltem tacitè. hoc eſt, teſtator voluit in inſtitutione
Secundum duplo plus habere, quam Tertium. Eadem er-
go teſtatoris voluntas conſeruanda quoque eſt in ſubſtitu-
3 *tione. † Vnde pro regula traditur.* c portiones in inſtitu
c tione adiectas, tacitè repetitas videri in ſubſtitutione.
Quatenus enim teſtator dilexit inſtituendo, eatenus cen-
ſetur dilexiſſe ſubſtituendo, nec veriſimile eſt, aliam ſubſti
d *tuentis affectionem fuiſſe.* d *ſicut & econtra, ſi grauati hæ*
e *redes ſint, pro portionibus hæreditarijs grauati videntur.* e
4 *† Hæc autem regula tum demum vera eſt, quando ſubſti-*
tutio appellatiuo & communi nomine hæredis facta eſt:
vt quia teſtator pluribus inſtitutis hæredibus dixerit, Hæ
redes meos inuicem ſubſtituo. Si vero proprijs eorum nomi
nib. expreſſis ſubſtituat, tunc quia non ad partes datas in
f *ſtitutione, ſed ad perſonas habita fuit relatio,* f *æquale*
5 *erit ex ſubſtitutione. omnium commodum. †* Propria *au-*
tem nomina *hic intelligo, quæ rem non communem om-*
nibus, ſed vni indiuiduo propriam ſignificant: cuius qua-
g *tuor traduntur* g *genera, nomen, prænomen, cognomen, &*
agnomen. Appellatiua *verò ſunt, quæ rem multis commu*
nem ſignificant, vt hęredes, fratres, nepotes, homo, equus.
Vnde conſectarium eſt, quod ſi quidam ſub appellatione
hæredum, alij ſub propriorum nominum expreſſione fue-
h *rint inſtituti, illi hęreditarias & viriles, hi æquas partes* h
6 *accipiat † In dubio tamen, ſi non appareat, quo nomine fa*
cta ſit ſubſtitutio, eam nomine appellatiuo factam præſu-
i *mi,* i *vulgò obtinuit. † Sed etſi ſub appellatiua voce, hæ-*
7 *redis, facta ſit ſubſtitutio, tamen ſi in ſubſtitutione æqua-*
liter omnibus onus iniunctum fuerit, ratione oneris æqua-
liter impoſiti præſumentur pro virili portione ſubſtituti,
k *non reſpectis inſtitutionum* K *portionibus.*

a Inuicem ſubſtit. *Vel directo, vel per fideicommiſſum. Intereſt tamen an proprijs eos nominibus teſtator ſubſtituat, vel appellatiuo, & communi nomine hæredis: ſicut iam diximus.*

b Quas in inſtit. *Non quidem eius, cui ſubſtitutionis iure ſuccediter, ſed eorum ipſorum, qui ex inſtitutione ad hæreditatem venerunt, & iam ad deficientem partem, vt*
ſubſtituti, venire contendunt: id quod euidenter in ſupra-
l *dicto Vlpiani* l *reſponſo probatur. Quemadmodum enim te*
ſtator alium alteri prętulit inſtitutione in inſtitutione: ita
& in ſubſtitutionis commodo prætuliſſe cenſetur.

m *c* Et ita Diuus Pius. *Quod quidem reſcriptum adhuc* m *in Iuſtiniani Codice extat.*

ADDITIONES.

a In l. ſi plures. 24. hoc tit.
b l. 1. C. de imp. & al. ſubſtit.
c Dd. in d. l. 1.
d arg. l. licet Imperator 74. de leg. 1. l. Publicus 36. §. Titia. in fin. de cond. & demonſt.
e l. ſi hæredes nominatim. 134. in fi. l. ſi quis in fundi voca. 4. §. 1. de leg. 1.
f d. l. ſi hæredes nominatim. & l. quoties. 23. ad Trebell.
g Vide gl. in §. ſi quis in nomine. inſ. de leg. Vig. §. 1. ſup. de exhær. libero.
h Ang. hic.
i Bart. d. l. ſi plures. Dd. d. l. 1.
K l. vtrum. 7. §. fi. de reb. dub. l. quoties. ad Trebell.
l In d. l. ſi plures. hoc tit.
m l. 1. C. de imp. & al. ſubſtit.

---

§. Sed ſi inſtituto.

1 *Facti ſpecies in hoc §.*
2 *Explicatur diſcrimen inter hunc §. & l. qui habebat, ff. eod tit.*
3 *Dubitandi ratio in eadem.*
4 *Subſtitutus in caſu huius §. an ad vtramque partem admittatur, ſubſtitutionis vel accreſcendi iure.*
5 *Subſtitutus vltimo loco, omnibus alijs ſubſtitutus cenſetur.*

a Sed ſi inſtituto hęredi, cohęrede ſubſtituto dato, alius ei *b* ſubſtitutus, fuerit: Diui Seuerus & Antoninus *c* ſine diſtinctione reſcripſerunt, ad vtramq; partem ſubſtitutum admitti.

1
a Sed ſi. † *Facti ſpecies talis eſt, quæ hoc deciditur. Duos hæredes inſtitui, Titium & Caium, vtrumque ex ſemiſſe: deinde Titium Caio cohæredi ſuo ſubſtitui, poſtremo, & Titio, ſi hæres non eſſet, Sempronium ſubſtitui. Titius & Caius repudiant hæreditatem, vel aliàs non poſſunt adire, quam partem auferet Sempronius? & hic determinatur, eum ſine diſtinctione, ad vtramque partem & Titij & Caij admitti.*

b Subſtitutus. *Vulgariter ſcilicet: de hac enim hic Imp.*
a *loquitur.* a *† Cæterum in pupillari ſubſtitutione aliud ob-*
2 *ſeruatur, vt ex Scæuolę* b *reſponſo apertè colligitur. Di-*
uerſi iuris rationem aſſignat Balduin. Quod in pupillari
non ſucceditur teſtatoris, ſed pupillo, ideoque nullum ſub-
eſt periculum, ne quis partim teſtatus, partim inteſtatus
decedat. Sed in vulgari ſubſtitutione longè aliud eſt, ex
qua ſucceditur ipſi teſtatori, ſic cenſeretur partim teſtatus
& partim inteſtatus deceſſiſſe, niſi etiam inſtituti portio
deferatur vltimo ſubſtitutio qui nunc ſolus супereſt, qui
poſſit ex teſtamento hæres eſſe teſtatori.

c Sine diſtinctione. *Sed quæ hic poterat diſtinctio conſi-*
derari? Accurſius & Doctores multum variant. ego puto
c *id ex Papiniani* c *reſponſo optimè colligi* d *† Videbatur*
d *enim diſtinguendum, an ſubſtitutus fuiſſet Titio Sempro*
3 *nius, antequam Titius Caio ſubſtitueretur, an vero po-*
ſtea. Sane facilius ad vtramque partem Sempronius ad-
mittẽdus putabatur, ſi Titio Caius, Caio Sempronius ſub
ſtitutus fuiſſet, videlicet, vt ordine quodam ad Sempro-
nium vtraque pars veniret. Item etiam referre videba-
tur, an prior Titius poſt Caium, an ante deceſſiſſet, v[illegible]
pars Titio delata ſic deinceps ad Sẽproniũ deu[illegible]

m paulo m ante diximus circa facti ſpeciem: nam per ſe ſo-
la non probat hanc deciſionem.

b Tiberius Cæſar. Pro Tiberio, Titus reponi debet, vt
n Alciatus n autor eſt: atque ita textus Pariſienſis habet
fuitque Titus Veſpaſianus, qui hunc Parthenium ſeruum
habet: cuius etiam Martialis & Suetonius meminere.
Theophilus vero legit, Diuus Pius Cæſar.

ADDITIONES.

a facit l.cum proponas,3.C.de hær.inſtituend.
b l.ſi iam facta.11.de cond.& demonſtr.
c l.3.C.de hær.inſtit.
d §.1.ſup.de hæred.inſt.
e l.neq; enim 13.§.ſi ſeruum.de milit.teſt.
f l.nemo §.qui frater. de hær.inſt.l.ſi pater.4.l. neque apud. C. hoc tit.
g l.liber homo.54.de acq.rerum dom.
h In tract.ſubſt.vulg.
i l.ſi paterfa.40.de hær.inſt.
K lib.1.Diſpunct.c.2.& ita etiam habet tex.Par.
l Cantiunc.hic.Alc.vbi ſupra.
m hoc §.num.3.
n d.lib.1.Diſpu.cap.2.

DE PVPILLARI SVBSTItutione. Tit.XVI.

1 *Subſtitutio pupillaris cur ſic dicta.3.*
2 *Quis propriè dicatur pupillus.*
4 *Eiuſdem definitio legalis:& cur inuenta.5.*
6 *Pupillaris ſubſtitutio quando introducta fuerit.*

*EXPLICATA priori directæ ſubſtitutionis ſpecie,
vulgari, ſcilicet, ad alteram nunc principalem deſcendit:*
1 *quæ* † pupillaris *ob id dicitur: quod non niſi pupillo fiat,
ſuſpecta tamen magis ætate, in quam confertur, quàm præ*
a *ſenti* a *ſtatu:* † *cum* pupillum *propriè vocemus, qui in pa-*
2 *tris poteſtate eſſe deſijt.* b *at cum fit ſubſtitutio, neceſſe*
b *eſt, vt ſit in poteſtate patris, ſed tamen morte eius deſinit.*
3 † *Vel potius inde* pupillaris *denominata eſt, quod pupillus*
c *puerum* c *ſignificat, ſecundum antiquam huius verbi ori-
ginem, quæ à pupo deriuata eſt, vnde ex etymo, qui in pa-*
d *tris poteſtate eſt pupillus dici* d *poterit.* † *Deſcribitur au-*
4 *tem* ſubſtitutio pupillaris, e *quod ſit ordinatio hæredis, a*
e *patre in teſtamento filiofam. impuberi facta, ſub ea con-*
5 *ditione, ſi impubes deceſſerit:* † *inuentaque eſt a veteribus
iuſtiſſima de cauſa. Quid enim æquius, quàm patrem ſup-
peditare filio, quod propter ætatem non eſt? naturam alte-
ra natura adiuuat: nondum enim multæ rationis capaces*
6 *ſunt impuberes, & potius diſſipant, quam ſua diſpenſant.*
f † *Primum autem* f *moribus Romanorum introducta fuit*
g *hæc ſubſtitutionis ſpecies: & D.Marci poſtea conſtitutio-*
h *ne* g *approbata, quare iuris ciuilis rectè* h *dicitur, & ideo*
i *neque probari* i *debet.*

ADDITIONES.

a Vigl.hic.
b l.pupillus.239.de verb.ſign.
c Alc.d.l.pupil.
d l.fi.de verb.ob..
e Fumeus tract.ſubſt.
f arg.l.more 8.in prin.de acq.hæred.
g l.4.in princ.de vulg.
h l.1.§.has autem.C.de vet.iur.enucl.
i Bar.l.ornamentorum.37.in fin.de auro.& arg.leg.

Princip.tit.

1 *Quæ ſint neceſſaria in ſubſtitutione pupillari.*
2 *Quibus liberis poſſit pupillariter fieri.*
3 *Impuberibus tantum pupillariter ſubſtituitur.*
4 *Pupillaris patriam requirit poteſtatem.*
5 *Mater non poteſt pupillariter ſubſtituere.*
6 *Naturalibus tantum an pupillariter ſubſtitui poſſit.*
7 *In pupillari neceſſe eſt, quod pupillus morte teſtatoris ſui iuris efficiatur.*
8 *Pupillus debet eſſe in poteſtate patria, tempore mortis teſtatoris.*
9 *Subſtitutio pupillaris non valet, niſi pater ſibiipſi faciat teſtamentum.*
10 *Item niſi impubes vel inſtituatur vel exhæredetur.*
11 *Item in ea requiritur, quod ex teſtamento adeatur hæreditas.*
12 *Pupillaris ſubſtitutio alia expreſſa, alia tacita.*
13 *Tacita pupillaris ſub expreſſa vulgari continetur.*
14 *Ac contra vulgaris tacita, ſub expreſſa pupillari comprehendatur.*
15 *Quibus verbis pupillaris ſubſtitutio fiat. 16.*
17 *Quandocunque in ſubſtituendo mentio pupillaris ætatis fit, pupillaris ſubſtitutio dicitur.*
18 *Effectus pupillaris ſubſtitutionis præcipuus, quod pupillo intra pubertatem mortuo ſubſtitutus in omnibus ipſius bonis ſuccedat vndecunque peruenerint, ceſſat in his effectus, ut num. 19.*
20 *Arrogatus partim teſtatus, & partim inteſtatus decedere poteſt.*
21 *De alijs pupillaris ſubſtitutionis effectibus.*

a Liberis ſuis impuberibus, quos in poteſtate quis habet, non ſolum ita, vt ſupra diximus, ſubſtituere poteſt: id eſt, *b* vt ſi hæredes ei non extiterint alius ſit ei hæres: ſed eo amplius, *c* vt ſi hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis aliquis hæres, veluti ſi quis dicat hoc modo: *d* Titius filius meus hęres mihi eſto. Et ſi filius meus hæres mihi non erit: ſiue hæres erit, & prius moriatur quàm in ſuam tutelam venerit: id eſt, antequam pubes factus ſit: tunc Seius hæres eſto. quo caſu ſi quidem non extiterit hęres filius, tunc ſubſtitutus patri fit hęres. ſi vero extiterit hęres filius, & ante pubertatem deceſſerit: *e* ipſi filio fit hęrès ſubſtitutus. Nam moribus inſtitutũ eſt, vt cum eius ętatis filij ſint, in qua ipſi ſibi teſtamentum facere non poſſunt, parentes eis faciant.

a Liberis. *Hæc textus noſtri verba ſi diligenter expendantur, præcipua requiſita, quæ ad hanc pupillarem ſubſtitutionem ſunt neceſſaria, in ſe comprehendunt, quæ Accurſius hic colligit: tametſi nonnulli etiam alia adiecerint.*
1 † *Verum ut communem hac in re ſententiam oſtendamus, ſciendum eſt, ad hãc pupillarem ſubſtitutionem octo*
2 *eſſe neceſſaria.* † *Primo neceſſe eſt eos, quibus ita ſubſti-*
a *tuitur, teſtatoris eſſe liberos legitimos* a *& naturales, non
ſolum primi gradus, uerum etiam nepotes, pronepotes, &
deinceps, reliquos: quibus etiam eos, qui in utero ſunt, id*
b *eſt, poſtumos:* b *item & eos, qui per leges in poteſtatem*
c *alterius* c *tranſierunt, quales ſunt arrogati, & ab aſcen-*
d *dentibus* d *adoptati: quiq; ex principis beneficio, uel al-
terius eadem poteſtate præditi diplomate natalib. reſtitu-*
e *ti ſunt) quos uulgo* legitimatos e *dicimus annumerare*
3 *oportet.* † *Secundo requiritur, ut liberi illi quibus ſubſti-*
f *tuitur, ſint* f *impuberes, id eſt, necdum XIIII. annorum, ſi
ſint maſculi, vel XII. ſi ſint fęminæ. Eam enim ætatẽ im-*
g *puberem* g *eſſe legibus definitum eſt. Nec ſufficit, XIIII.*
h *annum inceptum eſſe, ſed completum* h *oportet.* † *Tertio*
4 *neceſſe eſt, liberos in teſtatoris poteſtatis exiſtere:* i *nec*
i *impedit, quòd ſublata ſit hodie patria poteſtatis & ema-
cipa-*

cipationis differentias quia hoc verum eſt, quo ad ſucceſſio-
k nem ab inteſtato, k ſed in propoſita ſucceſſionis ex teſta-
mento meminimus, in qua leges antiqua incorrecta illibo-
l taq; l ſeruantur. † Vnde conſequens eſt, matrem, cum
5 non habeat in m poteſtate filios nec pupillariter eis ſub-
m ſtituere poſſe. Nec aduerſatur Africani n reſponſum, qui
n tabulas pupillares vocat, quib. mater filio impuberi o ſub-
o ſtituit: quoniam ibi mater ſubſtituit tantum vulgariter,
& non pupillari ſubſtitutione: quod & ex eo apparet, cum
p textus dicat, ſi heres non erit, quæ verba vulgarem p in-
6 ferunt. † Vnde etiam eſt, quod naturalibus quoque liberis
q (cum in patris eorum poteſtate q non ſint) pupillariter ſub
r ſtitui non r poſſit. Volunt tamen quidam, illis ſimpliciter
s ſubſtitui poſſe, modo pater naturales illos non appellet s
t filios: in quo tamen ego ſubſiſto, cum verba enunciatiua t
u ne in inſtitutione quidem aliquid importent: u niſi ſimpli
citer teſtator inſtrumentum confeciſſet, quo tales filios ſuos
x eſſe x affirmauit. Sed nec y emancipatis, neque hereti-
y tis, z neque filijs reprobam religionem ſequentibus, pu-
z pillaris ſubſtitutio fieri poteſt, cum in poteſtate patria
a non a ſint. † Quarto exigitur, vt pupillus morte teſtato-
7 ris efficiatur ſui iuris, neque in alterius recidat poteſta-
b tem: b quod tamen in milite non obtinet is enim ſubſti-
c tuere pupillo nepoti poteſt, etiam in poteſtatem alterius c
8 recaſuro † Quinto opus eſt, quòd filius mortis tempore in
poteſtate patris fuerit, aliàs ſubſtitutio pupillaris non va-
d let. d Quare ſi pater filio pupillariter ſubſtituerit, eum-
que emancipârit, poſtea euaneſcet ſubſtitutio, propter diſ-
e ſolutam poteſtatem patriam. e Si tamen pupillus exiret
poteſtatem patris per dignitatem aliquam, vt quia Patri
cius aut Conſul fieret, ſecus foret: cum huic Imperator om-
f nia iura cognationis conſeruet illibata. f † Sexto requi-
9 ritur, vt pater ſibi prius teſtamentum g faciat. Prius au-
g tem interpretamur non ex ſcriptura, ſed ex ſucceſſionis h
h ordine, vt qui prius ſuccedit, quamuis vltimo ſcriptus ſit, i
i primus dicitur. † Septimo, oportet vt ille, cui fit ſubſtitu-
10 tio, vel inſtituatur, vel k exhæredetur: Nam ſi præterea-
k tur, patris teſtamentum ipſo iure nullum l eſt, & per con-
l ſequens pupillaris ſubſtitutio, m quæ pars eſt, & ſeque-
m la paterni teſtamenti, n pariter corruit. † Octauo & vlti-
n mo ad validitatem pupillaris ſubſtitutionis exigitur, vt
11 ex teſtamento adeatur o hæreditas. Niſi enim patris hære-
o ditas adita ſit, pupillare teſtamentum p euaneſcit. Si ta-
p men pupillus cui pupillariter ſubſtitutio facta eſt, benefi-
cio Prætoris abſtineat ac nolit hæres eſſe, adhuc ſuitatis
exiſtentia confirmabit pupillares tabulas, idque commu-
q niter q obtinuit. † Porro pupillaris ſubſtitutio etiam di-
12 uiditur in expreſſam & tacitam. Expreſſa fit verbis ex-
r preſſis, ſiue in genere, ſiue in ſpecie. r In genere, vt cum fi-
lijs impuberibus inſtitutis, dicit teſtator, Vos inuicem ſub
ſtituo: in ſpecie, vt cũ teſtator vtitur formula in textu hic
13 expreſſa, de qua mox dicemus. † Tacita vera pupillaris
eſt, quæ in expreſſa vulgari continetur, non quidem ex ver
bis, ſed ex poteſtate legis, præſumentis talem eſſe volunta-
tem teſtatoris. Placuit enim ſubſtitutionem filio ſuo impu-
beri factam ita, ſi hæres non erit (quæ eſt expreſſa vulga-
ris) porrigi etiam ad eum caſum, quo poſtquam hæres exti-
s tit, impubes s deceſſit. Nam ſi teſtator filio proſpexit, in ca
ſum, quo hæres non erit, etiam caſum, ſi hæres erit, & intra
pupillarem ætatem moriatur (ſi de eo cogitaſſet) exprimere
voluiſſe præſumitur. Hæc dicitur tacita pupillaris, ex ta-
cita & coniecturata mente teſtatoris, per legis poteſtatem
14 eſt introducta. † Cæterum an ſicut vulgaris expreſſa pu-
pillarem tacitam comprehendit, ita contra pupillaris ex-
preſſam vulgarem tacitam contineat, controuerſum eſt, eo

t tamen communiter itum t quod contineat: licet Politus u
u diſſentiat, cuius opinionem x Viglius hic confirmat, cum
x non ſit in vtroque caſu eadem extendendæ voluntatis ra-
tio. Nam teſtatori poteſt imputari, ſi non expreſſerit vul-
garem, cum de eius ſucceſſione agitur, at temere amiſſa ſub
ſtitutio pupillaris non debet fraudi eſſe pupillo, cui nihil
imputari poteſt, & cuius ſingularis fauor videtur, inter-
pretationem voluntatis & ſcripti adiuuare, vt in vulga-
ri ſubſtitutione contineatur quoque tacita pupillaris.

b Vt ſi heredes ei non extiterint. Quæ eſt formula vul-
garis ſubſtitutionis.

c Vt ſi heredes ei extiterint. His verbis propriè pupil-
laris effertur.

15 d Titius filius meus. † In hoc exemplo non eſt enuncia-
ta ſimplex pupillaris ſubſtitutio, ſed mixta vulgaris cum
pupillari, vt Accurſius annotauit, ſenſitq; idem Theo-
philus, qui ob id Græca compoſitione βυλγάρο πυπιλλαρίαν
y vocat: ſicut Modeſtinus y duplicem ſubſtitutionem. Cæ-
terum ſi demas illa ex hac præſcripta formula (ſi heres
non erit) habebis ſimplicem pupillarem: veluti, filium
meum impuberem inſtituo: & ſi heres erit, & intra pu-
16 pillares annos moriatur, Caius heres eſto. † Poſſunt ta-
men in hac ſubſtitutionis ſpecie iſta verba ſi heres erit)
z retineri, vt z Bart. voluit: tum quia pupillo etiam repu-
a diante admittitur pupillariter a ſubſtitutus: tũ quia olim
b exhæredato impuberi poterat ſubſtitutio pupillaris b fie-
ri. Alia autem poſteriora verba (ſi pupillus deceſſerit)
17 ſemper exprimi debent, vel in genere, vel in ſpecie. † Hoc
c non eſt c ignorandum, vbicunque in ſubſtitutionibus fit
mentio pupillaris ætatis, eam ſubſtitutionem eſſe pupilla-
rem, qualibuſcunque tandem verbis id fiat. Niſi forte pu-
pilli mentio non diſpoſitiue, ſed demonſtratiue fieret: quod
d tamen in dubio non d præſumitur.

e Ipſi filio fit heres. Itaque perinde habetur, ac ſi ipſe fi-
18 lius hunc inſtituiſſet. † Vnde magnum ſubſtitutionis pu-
pillaris effectum colligis, quod ſcilicet ſubſtitutus pupillo
ante pubertatem mortuo ſuccedit in omnibus bonis ſuis,
ſiue ea à patre, à matre, à cognatis, uel quocunq; alio euen
e tu habeat. Sic enim ſcribit Vlpianus: e Ad ſubſtitutos
pupillares pertineo, & ſi quę poſtea pupillis obuene-
rint. Quod adeo uerum eſt, ut bona pupilli non ad eum tan
tum, qui primo gradu pupillariter ſubſtitutus eſt, ſed ad
f ſecundi quoque gradus ſubſtitutum f pertineant, ſi modo
ſubſtitutus compendioſè fuit huic ſubſtituto primo: ut
quia teſtator pupillariter ſubſtituat filio ſuo impuberi Ti-
tium, & ſubiungat, quandocunque Titius morietur, Ca
ium illi ſubſtituo. In uerbis illis tacita vulgaris contine-
tur, ſcilicet, ſi Titius heres non erit: quæ ſubſtitutio ſi ve-
rificetur, vt quia Titium contingat mori ante pupillum,
& deinde pupillus intra pupillares annos ēt decedat, tũc
ad bona pupillaria Caius admittetur, iure tacitæ ſubſtitu-
tionis vulgaris, incluſæ in illa compendioſa, cuius nunc
g euenit conditio, cum Titius pupilli hæres g non fuerit. Cæ
terum vbi vtroque ſubſtitutio eſſet pupillaris, ad ſecundi
h gradus ſubſtitutum non peruenirent pupilli bona. h
19 † Ceſſat autem ſupradictus pupillaris ſubſtitutionis ef-
fectus duobus caſibus: primò in milite, qui hac mente ſub-
ſtituit, ut ea ſolum bona uellet ad ſubſtitutum pertinere,
i quę à ſe ad inſtitutum i peruenerunt. Poteſt enim miles
beneficio militari hanc ſubſtitutionem reſtringere ad cer-
ta bona, vel ſua tantum, vel pupilli tantum. Deinde ceſſat
in filio arrogato, cui ſubſtituitur per arrogationẽ pupilla-
riter: quia filio intra pupillaria mortuo, ſubſtitutus his bo-
nis, quæ filius ab arrogatore eiusve cõtemplatione habuit,
ſuccedet: in alijs bonis pupillaribus non ſuccedet, ſed ea ad
legi-

Google

legitimos hæredes, vel ad ſubſtitutum à naturali patre re
k *uertuntur.* k † *Vnde conſequens eſt, filium arrogatum*
20 *pro parte teſtatum, & pro parte inteſtatum decedere, con-*
l *tra communem iuris* l *regulam: vel cum duobus teſtamen*
m *tis, quod æquè prohibitum eſt. Verum hoc ideo receptum* m
aiunt, quia cum lex concedat vnum, quod eſt contra natu-
ram, nempe vt quis duos patres habere poſſit: illud etiam
admittit, quod ille idem partim teſtatus, partim inteſta-
n *tus decedere* n *valeat. Veteres tamen interpretes* o *ma-*
o *lebant, vt legitimi vel ſubſtituti hęredes, qui non inter-*
poſita arrogatione impuberi ſucceſſiſſent, bona arrogati
non iure ſucceſſionis, ſed ex cautione acciperent, quam ar-
p *rogator præſtare* p *debet. Quod & legibus & rationi ma-*
q *gis congruum* q *eſt.* † *Sunt autem præter hunc, de quo iam*
21 *diximus, & alij pupillaris ſubſtitutionis effectus: nempe*
r *quod pupillaris expreſſa contineat in ſe vulgarem* r *taci-*
tã: quod pater poteſt facere filio impuberi ſubſtitutum hæ-
s *redem* s *neceſſarium, vt quia inſtituat filium impuberem,*
& fratrem filij impuberis, deinde fratrem filio impuberi
ſubſtituat, iam is frater erit hęres neceſſarius fratri, ac ſi
ſuus eſſet: quod ſecundæ tabulæ & patris & filij teſtamen-
tum dicuntur: quòd euerſo patris teſtamento, nihilominus
firma manet pupillaris ſubſtitutio: & tandem, quòd per
pupillarem expreſſam mater pupilli excluditur. De qui-
bus effectib. ſingulatim diſputare hic non eſt locus. Poteſt
t *enim is, qui plene inſtrui cupit, à ſuis fontibus, id eſt, ex* t
u *Pandectis, vel ex ſingularibus* u *aliorum tractatibus illa*
repetere.

ADDITIONES.

a l.2.in prin.hoc tit.
b d.l.2.& l.qui in vtero.7.de ſtatu.hom.
c l.ſi plures.10.§.in arrogato.hoc tit.
d §.cum autem impubes.ſupr.de adoptio.
e De quib.in §.ſi.ſup.de nupt.dixi.
f d.l.2.in prin.
g l.qua ætate.5.de teſt.& ſup. quib. modis tut.fi. in prin.l.ſi infanti.18.§.ſi autem.C.de iure delib.
h d.l.qua ætate.
i d.l.2.
K §.nullum.Nouell.de hær.ab inteſt.
l gl.in Auth.ex cauſa.C.de lib.præt. vide ſup. in §.ſed hæc quidem.De exhær.liber.
m §.fœminæ ſup.de adopt.
n l.ſi mater.33.hoc tit.
o gl.d.l.ſi mater.
p Zaſ.tract ſubſt.c.2.in 5.memb.
q Inſt de pat.poteſt.2.in prin.
r l.Lucius.45.de vulg.
s arg.Auth.ſi quis liberos.C.de nat.lib.
t Auth.ſi quis,C.de edend.
u l.ex facto.35.ff.de hær.inſt.
x d.Auth.ſi quis liberis.
y d.l.2.verſ.cæterum.
z c.2.de hæreticis,in 6.
a ca.Iudæorum.38.q.1.
b d.l.2.ver.nepotib.& vide ſupra quib. mod. ius pat. pot. ſol.in prin.
c l.cum filiusfa.28.de mil.teſt.
d l.cohæredi.41.§.filiæ.hoc tit.
e Bar.d.l.2.
f §.illud quoque.Nouel.conſt.de dig.
g d.l.2.§.prius.
h l.ſi quis.3.de hær.inſt it.
i l.2.§.ſi quis.ita ſcripſerit.ſecundum tab.
K d.l.2.verſ.ita demum.
l l.antepenult.de lib.& poſtu.
m d.l.2.verſ.nam ſi principale.
n d.l.2.§.adeo.
o §.liberis.inf.eod.
p l.1.in fi.hoc tit.
q Dd.l.ſi filius qui patri.12.hoc tit.l.ſi pater 28.in prin.de priui.credi.vide de hoc Loriot.de ſubſtit. Axio.35.& aliquot ſeq.
r Zaſ.tract.ſubſtit.c.2.
s l.iam hoc iure.4.hoc tit.l.quãuis.4.C.de impub.& alijs ſubſti.
t gl.l.pen.de ventre inſpiciendo.& d.l.l.iam hoc iure.
u Tract.ſubſt.in materia pupillari.
x Vigl.hic nu.19.
y In l.1.de vulg.
z d.l.2.hoc tit.
a l.ſi pupillus,aliâs l.Iulian.42.de acq.hær.
b §.non ſolum inf.eod.
c Zaſ.d.tract.de ſubſt.c.2.
d arg.l.qui liberis 8.§.hæc verba.hoc tit.
e l.ſed ſi plur.10.§.ad ſubſtitut.de vulg.
f Zaſ.d.tra.ſubſt.c.2.in 6.memb.
g Ita Bart.& Caſtren.l.quamuis.2.ad fi.de acq.hęr.
h l.qui habebat,48.de vulga.Zaſ.vbi ſup.
i d.§.ad ſubſtit.
K d.l.ſed etſi plures §. ad arrogatos. in l.ſi arrogator 22. ad fi.de adopt.quę leges ſe inuicem declarant,ne pugnare videãtur.
l l.ius noſtrum 7.de reg.iur.
m Georg.Brand.hic.
n facit l.ratas 7.C.de reſc.ven.
o In p.l.ſi arrogator.quos Vigl.hic.ſeq.
p Dixi in §.cum autem impub.ſupra de adop.
q Vigl.hic.
r De quo dixi ſupra nu.13.
s d.l.ſed etſi plures.§. quos poſſunt. & l.ſi pupillus. §. ſed quod in fratres.de acquir.hær.
t In l.moribus.2.vbi latiſſ.omnes de vulg.
u Poli.Zaſ.Fumæ.in ſuis tractatib.de ſubſt.

§.Qua ratione.

1 *Exemplaris ſubſtitutio cur ſic dicta.*
2 *Affinitas ſubſtitutionis pupillaris & exemplaris.*
3 *Quomodo olim, quomodo etiam hodie exemplariter ſubſtituatur.*
4 *Iuſtinianum hic mente captum à furioſo nõ diſtinxiſſe.*
5 *Quibus fieri poſſit exemplaris ſubſtitutio.*
6 *An naturali tantum filio exemplariter ſubſtitui poſſit.*
7 *Qui poſſint exemplariter ſubſtituere.*
8 *Mater ad ſecunda vota tranſiens non poteſt hanc ſubſtitutionem facere.*
9 *An etiam impuberi exemplaris fieri poſſit ſubſtitutio.*
10 *Quæ perſonæ exemplariter ſubſtitui poſſint.*
11 *Differentiæ inter exemplarem & pupillarem ſubſtitutionem.*
12 *Pupillaris ſubſtitutio quomodo finiatur: quomodo item exemplaris.*

a Qua ratione excitati, etiam *b* conſtitutionem poſuimus in noſtro Codice: quia proſpectu eſt, vt ſi qui *c* mente captos habeant filios, vel nepotes vel pronepotes cuiuſcunque ſexus vel gradus: liceat eis *d* etſi puberes ſint, ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, *e* certas perſonas ſubſtituere. Sin autem reſipuerint, *f* eandem ſubſtitutionem infirmati ſancimus & hoc ad exemplũ pupillaris ſubſtitutionis: qui poſtquam pupillus adoleuerit, infirmatur.

a Qua ratione. *Hæc verba apertè indicant, exemplarem*
a *ſubſtitutionem (cuius in hoc §. fit* a *mentio) ad pupillaris*
1 *ſubſtitutionis exemplum introductam eſſe:* † *Ideoque*
exemplaris *dicitur, quia ſit exemplar, ſimilitudo, & imi-*
2 *tatio pupillaris.* † *Quemadmodum enim hęc fit impuberi,*
non valenti teſtari, quamdiu impubes eſt: ita illa liberis
ob furorem vel aliâs ob aliquem morbum ingraueſcentem teſtari non valentibus fieri ſolet, vt eis, donec reſipuerint, aut morbus deſierit, poſſit ſubſtitui. Ex vtraque ergo
ſubſtitutione ſuppletur defectus perſonæ, nihil ex lege va-
3 *lentis agere.* † *Fuit autem* exemplaris ſubſtitutio *etiam*
b *ante Iuſtinianum in vſu, ſed tamen iure* b *Pandectarum*
fieri non poterat, niſi impetraretur à Principe. Hodie vero
c *ſanxit Iuſtinianus,* c *vt priuilegio deinceps ad eam rem*
impetrandam opus non eſſet: generali quippe lege poſſe
parentes mente captis ſubſtituere, permiſit. Quæ ergo olim
d *erat priuilegiata, ea nunc iure publico eſt* d *conceſſa.*

Quamob-

Digitized by Google

*Quamobrem immerito tertia hæc habetur ſpecies, ſepara-
ta a vulgari & pupillari.*
e b Conſtitutionem. *Quæ lib. 7. Cod. tit.* e *26. etiamnum
extat.*
c Mentecaptos. *Mente captus à furioſo, quomodo diffe-
f rat, alibi* f *diximus.* † *Quanquam autem* g *Iuſtiniani
4 conſtitutio tantum in mente capto concepta ſit, idem tamẽ
g de furioſo intellexit, neque vllam inter hos diſtinctionem
fecit: quod vel inde appareat, quod expreſſè mentionem fa-
h cit* h *alibi huiuſce ſubſtitutionis quæ furioſo fit, vt Viglius
etiam annotauit. Vt autem breuiter iuris tyrones intelli-
5 gant, quibus exemplariter ſubſtitui poſſit,* † *ſciendum eſt
hanc ſubſtitutionem non tantum liberis fieri poſſe furio-
i ſis, & mente captis, ſed etiam mutis* i *& ſurdis, eo videli-
k cet caſu, quo teſtari non* K *poſſunt: item prodigis, quibus
l nunquam teſtari* l *permiſſum eſt, quoniam furioſis* m *equi
m parantur. Idem exiſtimarunt Polisus &* n *Zaſius in fa-
n tuo, cum eodem morbo laboret, quo mente captus. quibus
accedo, vtcunque Fabro & Angelo* o *repugnantibus, mo
o dò veri ſint fatui, ſecus ſi craſſæ tantum rationis, quos vul
go ſimplices dicunt, quid enim fatuus diceret, niſi fatua?
Nec refert, liberi tali morbo ſeu vitio correpti, naturales
& legitimi ſint, vel tantum legitimi, id eſt, adoptiui aut le
6 gitimati.* † *Cæterum de naturali tantum non eſt expedi-
p tum. Bartol. voluit indiſtincte huic ſubſtitui poſſe:* p *quod
verum putant Doctores, ſi mater ſubſtitueret, cui natura-
q lis ſuccedere* q *poteſt. Aliud in patre, cenſent, quia pater
his tantum exemplariter ſubſtituit, quibus legitimam re-
r linquere* r *poteſt, quam naturalibus relinquere non poſ-
s ſe certum eſt. Poteſt tamen Bartolus defendi: quoniam le-
gitima non requiritur, vt hæc ſubſtitutio valeat: ſed ne te
t ſtamentum impugnetur.* t *Vnde videmus, exhæredato
u pupillariter ſubſtitui* u *poſſe, & per conſequens exempla-
x riter.* x *Subſtitutio enim non propter legitimam, ſed quia
y morbo detentus teſtari non poterat, introducta* y *eſt.* † *Por
7 ro ſciendum eſt, non ſolum patrem, ſed & matrem exem-
z plariter ſubſtituere poſſe.* z *Nam hic non habetur patriæ
poteſtatis ratio, ſed ſola venit conſideranda naturæ & ge-
a nerationis poteſtas, quæ in vtroque* a *parente eſt. Sed ſi
b pater ſubſtituere volet, matri præferendus* b *eſt: vterque
c enim ſubſtituere non poteſt, ne cum duabus teſtamentis* c
8 *infirmus decedat.* † *Quod ſi mater defuncto marito, ad ſe-
cundas nuptias conuolauerit, adeo exemplariter ſubſtitue
re non poteſt, vt etſi prius ſubſtituiſſet, tum euaneſcat ſub-
d ſtitutio.* d *Lex enim de huiuſmodi fœminis immoderatis
m[illegible] onfidit, quæ plerumque nouis maritis non ſolum res
e filiorum, ſed etiam vitam addicunt:* e *cuius rei exempla
allegare recentia poſſem, ſi non parerent odium.*
9 d Etſi puberes. † *Implicatiua videntur hæc verba, vt e-
f tiam impuberes includant: certè Accurſius* f *hanc ſub-
ſtitutionem non ſolum puberibus, ſed etiam impuberibus
fieri poſſe cenſuit. Quæ Accurſii opinio procedere poteſt, ſi
g vel mater ſubſtitueret, vel emancipato ſubſtitueretur:* g
*quoniam tunc iure directo ſubſtitutio vt pupillaris, vale-
h re non poteſt,* h *Alioqui ſi ſuo impuberi & furioſo fieret,
i pupillaris ante pubertatem iudicaretur:* i *ſed poſt, Lo-
k riotus* K *putat, illam exemplarem eſſe.*
10 e. Certas perſonas. † *Quæ ſunt autem hæ perſonæ quæ
poſſunt ita ſubſtitui? Et ſi quidem is, cui exemplaris ſub-
ſtitutio fieri debet, liberos habebat, hi primo ſubſtituendi
ſunt, modo ſanæ mentis exiſtant, neque eodem morbo labo
rent. Sin autẽ nulli ſuperſint liberi, ſed fratres adſint, aut
l ſorores, illi ſubſtituentur.* l *Quibus pariter deficientibus,
11 poſſunt ſubſtituere parentes quem volunt* † *Et hæc vna
differentia eſt, qua exemplaris a pupillari diſcrepat: Sunt
& aliæ inter hanc & illam non obſcuræ differentiæ, quas
in vnum quaſi faſciculum eleganter hic Areſinus colle-
m gis* m *Proinde quæ neceſſaria ſunt ad hanc exemplarem
ſubſtitutionem, & a me hic omiſſa, ea omnia prædicta Iu-
n ſtinianea* n *conſtitutio pulchre complectitur. Quæ vero ſu
perſunt, omnia ſimilitudine rationis ex pupillari trahun-
tur, vt quæ conſtituta ſint in pupillari, eadẽ (ſi nihil aliud
impediat) cenſeantur in hac ſubſtitutione.*
12 f Eandem ſubſtitutionem infirmati ſancimus. † *Si-
cut expirat pupillaris ſubſtitutio ceſſante cauſa, ſcilicet
o defectu* o *ætatis: ita & exemplaris furioſo reſipiſcente, &
p cum bona mente* p *conualeſcente, hoc eſt, extincto prorſus
morbo furoris: ſecus ſi ad tempus tantum reſipiſcat, dilu-
cidaque habeat internalla, quia non ſtatim euaneſcet eo
q nomine ſubſtitutio.* q *Si tamen quis vere ſemel reſipuiſſet,
procul dubio extingueretur ſubſtitutio, nec vires iterum
recipiet, etſi is poſtea forte aliquo caſu in priſtinum mor-
r bum* r *recideret. Neque enim conſideramus inopiam ac
s nouam hominis* s *calamitatem. Ideoque tum nouo auxi-
lio, nouaque ſubſtitutione opus eſſet.*

ADDITIONES.

a Et in l. ex facto 43. hoc tit. l. humanitatis. 9. C. de impub. & alijs ſubſt. vtrobique Dd. latiſ.
b d. l. ex facto.
c hic, & d. l. humanitatis.
d Vigl. hic.
e d. l. humanitatis.
f §. furioſi. ſup. de curat.
g d. l. humanitatis.
h l. vlt. §. vlt. C. de cur. fur.
i d. l. ex facto. in prin.
K d. l. diſcretis. C. qui teſt. fac. poſ.
l l. is cui 18. de teſt.
m l. 1. C. de cur. fu.
n In mat. exempl.
o per l. 4. in fi. C. qui teſt. fa. poſ.
p Arg. l. fi. C. de confir. tut.
q §. ſed vulgo. infra ad Tertul.
s d. l. humanit. C. de imp. & alijs ſubſtit.
r l. cum. 8. C. de naturalib. lib.
t d. l. huma. C. de impub. verſ. vt occaſiones.
u l. 1. verſ. peu. de vulg.
x vt hic.
y d. l. ex facto. verſi. nam etſi furioſi. Lorio. de ſubſtit. Axio. 72.
z d. l. hum. verb. parent.
a l. maximum vitium 4. C. de lib. præt.
b arg. l. 4. de cur. furioſ.
c §. poſteriores. inf. quib. mod. teſt. infir.
d Bar. d. l. ex facto. col. 4. verſ. quid ſi mater Zaſ. & Polit. in exẽp.
e l. lex quæ tutores. 22. §. ſerui. C. de adm. tut.
f glo. magna hic.
g Loriot. de ſub. Axio. 71. Zaſ. de ſubſt. exemp.
h arg. l. Scæuola. 76. ad Trebel.
i arg. l. 3. de tut.
K d. Axio. 71.
l d. l. human. ver. pen. & fin.
m & Cantiunc. hic in ſua Paraphr.
n d. l. humanit.
o §. maſculo. inf. eo.
p hic, & d. l. humanit. in fi.
q Polit. de exempl. Vigl. hic.
r Bald. hic.
s l. inter ſtipulantem. 83. §. ſacram de verb. oblig.

§. Igitur.

1 *Teſtamentum patris, & pupillaris ſubſtitutio quandoque pro vno teſtamento habentur, quandoque pro duplici. 2. 3.*

4 *Inſtitutus in re certa ſolus pro vniuerſali hærede habetur.*

a Igitur in pupillari ſubſtitutione ſecundum præfatum modum ordinata, duo quodammodo ſunt teſtamenta: alterum patris, alterum filij, tanquã ſi ipſe filius ſibi hæredem inſtituiſſet: aut certè vnum teſtamentum eſt duarum cauſarum, id eſt, *b* duarum hæreditatum.

1 4 Impe-

1 a Imperator † *hic ad pupillarem ſubſtitutionem reuertitur, tradens teſtamentum patris & filij diuerſis reſpectib.*
a *pro vno, vel duobus haberi: quod & Vlpianus a. prodidit.*
2 *De vtroque ergo videamus.* † *Duplex autem cenſetur varijs modis: primo, quia pater cum ſibi teſtatus eſt, poteſt*
b *ex interuallo facere pupillares* b *tabulas: & tum ad tabulas etiam pupillares requiruntur ſeptem teſtes, eorundemque ſubſignatio. Deinde, quia pater poteſt ſuum teſtamentum facere in ſcriptis clauſum, pupillarem autem ſubſti-*
c *tutionem per nuncupationem & ſine* c *ſcriptis. Tertio, quia inſtituto quandoque vitiatur, & remanet tamen pu-*
d *pillaris ſubſtitutio.* d *Denique, quia duæ ſunt hæredita-*
e *tes: nam primo patri, deinde filio morienti ſucceditur.* e
3 † *Contra, teſtamentum patris & filij dicuntur etiam vnũ teſtamentum, idque trifariam. Primo, quo ad cauſam efficientẽ, id eſt perſonam teſtantis, nempe patrem, qui vtrun-*
f *que teſtamentum* f *facit. Deinde, quo ad ſolemnia: quia ſufficit teſtamentum patris eſſe clauſum & ſignatum teſtibus, etiamſi pupillares tabulæ ſint apertæ, nec teſtibus ſuf*
g *fultæ: ſi tamen vtrumq; teſtamentum vno contextu fiat.* g
4 † *Poſtremo, quo ad partialem inſtitutionem: quia ſicut teſtator inſtituendo aliquem in re certa, ſi nullum alium hæredem relinquat, eum cenſetur vniuerſalem hæredem fe-*
h *ciſſe:* h *ita idem in pupillari ſubſtitutione ſeruatur: quia pater inſtituendo filium impuberem in fundo aliquo, in re aliqua certa, ſi eidem filio in ea re ſubſtituat, ad omnia bo-*
i *na & patris & filij* i *trahetur ſubſtitutio.*

b Duarum hæreditatum. *Adeo quidem, vt ſi alium pater ſibi, alium filio ſcripſit hæredem, ea prætoris in danda bonorum poſſeſſione ſit ſententia, vt ſeparatim patris, ſe-*
k *paratim filij hæredes æſtimari* k *debeant. Sin autem & filio & patri idem hæres ſcriptus eſt, aut ſi quis filio impuberi hæredi ex aſſe inſtituto, ſubſtitutus eſt, & patri extitit filius hæres, nõ poterit ſubſtitutus ſeparare hæreditatẽ, vt filij habeat, & patris non habeat, ſed aut vtriuſque habere debet, aut neutrius, quia factum eſt vnum patrimo-*
l *niũ vtrorumq; bonorum, & iuncta cœpit eſſe* l *hæreditas.*

ADDITIONES.

a l.patris & filij.20.vbi Dd.de vulg.
b l.ſi quis eum.16.hoc tit.
c d.l.patris & filij.
d l.etſi contra.35.hoc tit.
e d.l.patris & filij.
f l.2.§.interdum.hoc tit.
g d.l.patris & filij.
h l.1.§.ſi ex fundo.de hær.inſt.
i l.cohæredi.41.§.fi.& ibi Bar.hoc tit.
K l.ſi ita ſcriptum.8.§.fi.de bon.poſ.ſecun.tab.
l l.ſed etſi.10.§.filio hoc tit.de pupill.in effectu.

§.Sin autem.

1 *Pupillarem ſubſtitutionem poſſe ſecreto fieri.*
2 *Et an tum noua ſolemnia requirantur.*
3 *Vulgaris ſubſtitutio quando pupillarem tacitam contineat.*
4 *Aetiologia huius prouiſionis, cuius in hoc §. fit mentio.*
5 *De muliere Mileſia, partum ſuum in vtero necante: accepta ab ipſius ſubſtituto pecunia.*

a Sin autem quis ita formidoloſus ſit, vt timeat, ne filius ſuus pupillus adhuc ex eo, quòd palam ſubſtitutum acceperit, poſt obitum eius periculo inſidiarum ſubiaceat: vulgarem quidem ſubſtitutionem palam facere, & in primis teſtamenti partibus ordinare debet. b Illam autem ſubſtitutionem per quam ſi hæres extiterit pupillus, & intra pubertatem deceſſerit, ſubſtitutus vocatur, ſeparatim c in inferioribus partibus ſcribere debet: eamque partem proprio lino, propriaque cera conſignare, & in priori parte teſtamenti cauere, ne inferiores tabulæ viuo filio & adhuc impubere aperiantur. Illud palam eſt, non ideo minus valere ſubſtitutionem impuberis filij, quòd in iiſdem tabulis ſcripta ſit, quibus ſibi quiſque hæredem inſtituiſſet quamuis pupillo hoc periculoſum ſit.

1 a Sin autem. † *Conſulit Imperator his, qui ſubſtitutorum machinationes atque inſidias timent, vt ſecreto pupillarem ſubſtitutionẽ faciant, eaq; ne inſpiciatur aut reſignetur ante pupilli mortem, omnino vetent.*

b Illam autem. *Id eſt, pupillarem ſubſtitutionem. Vtitur enim periphraſi Imperator.*

2 c In inferiorib. *Scilicet principalis teſtament.* † *& tunc non eſt opus, vt iterum ſeptem teſtium ſignacula adhibeantur. Poteſt tamen etiam pater omnino pupillares tabulas*
a *ſeparare, ſi voluerit: quo caſu nouis ſolemnibus opus eſt.* a
3 † *Sed cum ſubſtitutio vulgaris tacitam pupillarem conti-*
b *neat,* b *quid prodeſt hæc prouiſio? Certè ab eo, quod vulgariter ſubſtitutus erit, non minus periculi timendum eſt,*
4 *quam ab expreſſè pupillariter ſubſtituto.* † *Reſpondeo,* c
c *non ſemper fieri vulgarem: & vt etiam vulgaris fiat, tamen tum demum comprendet pupillarem tacitam, quando expreſſè prouiſum non eſt a teſtatore. Nam ſi expreſſè prouidiſſe ſe teſtator ſignificat, pupillaris tacita (ne lex*
d *fruſtra proſpexiſſe videatur) ceſſabit.* d *Porro non fruſtra Imp. tam ſollicitè pupilli intendit ſuccurrere, ne in pupillaritate lædantur. Plerumque enim contingere poteſt vt a ſubſtitutis inſidiæ ſtruantur pupillis: id quod Perſius etiã conqueritur Saty. 2. aiens:* Pupillumve vtinam, quem
5 proximus hæres, impello, expungã. † *Et nota eſt illa mu-*
e *lier* e *Mileſia, quæ accepta a ſubſtituto pecunia partum ſuum medicamentis abegit, & necauit: & ſceleratus tutor cruci olim affixus fuit ab Imp. Sergio Galba, quod pupil-*
f *lum, cui ſubſtitutus fuerat, veneno* f *ſuſtuliſſet.*

ADDITIONES.

a l.ſi quis eum.§.ſi duo.de vulga.
b l.iam hoc iure.hoc tit.
c Ex ſententia Porcij, & Vigl.hic.
d l.ſi filio.hoc tit.Dd.l.quamuis, C.de impub.& alijs ſubſtit.
e l.39.Cic.ff.de pœnis.
f Suet.in Sergio Galba.

§.Non ſolum.

1 *Etiam exhæredato pupillariter ſubſtitui poteſt.*
2 *An idem hodie locum habeat, præſertim in impubere doli capace.*
3 *Omnia bona pupilli exhæredati ad eius ſubſtitutum pertinent.*
4 *Emendatum Triphonij reſponſum.*
5 *Hodie poſtumus exhæredari non poteſt: quia ingratitudinis cauſam nequit committere.*

a Non ſolum autem hæredibus inſtitutis impuberibus liberis, ita ſubſtituere parentes poſſunt, vt ſi hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, ſit eis hæres is, quem ipſi voluerint: ſed etiam exhæredatis. Itaque eo caſu ſi quid exhæredato pupillo ex hæreditatibus, legatiſve, aut donationibus propinquorum atque amicorum adquiſitum fuerit, b id omne ad ſubſtitutum pertinebit. Quæcunque diximus de ſubſtitutione impuberum liberorum, vel hæredum ſubſtitutorum, vel exhæredatorum, eadem etiam c de poſthumis intelligimus.

a Non

Non ſolum. *Supra dictum eſt, impuberi qui ſit inſtitutus*
a *hæres, pupillariter poſſe ſubſtitui. Hic amplius dicitur, hãc*
a *ſubſtitutionem exhæredato que que filio fieri poſſe.* a *Et*
quidem iſtud obtinebat, etiamſi pupillus mala mente ex-
hæres ſcriptus eſſet: adhuc enim poterat pater illi pupil-
b *lariter ſubſtituere.* b † *Hodie vero hæc res rarius in quæ-*
2 *ſtionem venit,* c *propterea quod impubes haud ita facile*
c *cauſam ingratitudinis committere poteſt, ſine qua iure*
d *Nouellarum* d *exhæredatio non valet. Si tamen proxi-*
mus pubertati fuerit, & doli capax, nihil impedit, quo mi-
nus ob impium facinus exhæredari poſſit: cum & aliàs ta-
e *les impuberes puniri, leges* e *permittant.*
3 b Id omne ad ſubſtitutum. † *Omnia ergo pupilli exhæ-*
redati bona vndecunque obuenientia, ſi eum intra pupil-
lares annos mori contingat, ad ſubſtitutum pertinebunt,
quod & cum filio hæredi inſtituto ſubſtituitur, obtinere ſu-
f *pra* f *diximus. quoniam vtroque caſu non ſuis bonis teſta-*
tor ſubſtituit, ſed impuberis. Videtur tamen aduerſari Tri-
g *phonij* g *reſponſum, qui filio exhæredato a milite ſubſtitu-*
tum ea tantum accipere tradidit, quæ a teſtatore peruene-
4 *runt.* † *Sed non obſtat, ſi emendatè legatur, vt illud Vi-*
h *glius* h *reſtituit, ad hunc modum:* Si miles exhæredaue-
rit filium vel ſciens eum ſuum filium eſſe ſilentio præ-
terierit, an legatum a ſubſtituto ei dari poſſit quæſi-
tum eſt. Dixi non poſſe, licet ampla legata reliquerit
exhæredato. Miles & emancipato filio ſubſtituere po-
teſt. Verum hoc ius in his exercebitur, quæ ab ipſo ad
eum cui ſubſtituit, peruenerint: non etiam in his, quę
habuerit, vel poſtea acquiſierit. Nam et ſi filio ſuo viuo
adhuc auo ſubſtituit, poſt acquiſitam ei aui hęredita-
tem, nemo diceret, ad ſubſtitutum pęrtinere. *Hæc Tri-*
phonini, qui non negat, quod hic docet Iuſtinianus, ſubſti-
tutum filiofamilias pupillariter conſequi etiam ea bona,
quæ filio poſteą obuenerant: ſed illud ſolum negat, a filio
i *exhæredato non valere legatorum* i *dationem. Et mul-*
tum intereſt inter onus legati, & ipſam ſubſtitutionem,
k *quam pupilli intereſt valere, ne moriatur inteſtatus.* K
Altera pars Triphoniani reſponſi huc non pertinet, ratio-
ne eorum bonorum quæ a ſeſe proficiſcuntur. Scio Doctores
aliter hunc nodum diſſoluere: ſed hæc Vigliana emendatio
omnes hac in re altercatione facile ſopit.
5 c De poſthumis. *Et hoc quidem iure veteri.* † *Nouella-*
rum enim lege poſthumo inſtituto tantum non etiam exhæ-
redato ſubſtitui pupillariter poteſt: cum is nequeat ingra-
titudinis cauſam committere, ſine qua hodie exhæredatio
l *nulla* l *eſt.*

ADDITIONES.

a l. 1. Si ſubſtituere. hoc tit.
b l. fi. C. de cura furioſ. l. 8. iſti quidẽ. & ibi gl. quod metus cauſa.
c Gl. fin. hic.
d §. aliud quoque. vt cum de app. cognoſc.
e l. excipiuntur. ad Sylle.
f In princ huius tit. ver. ipſi filio ſit hæres.
g l. miles ita. §. ex hæredatio. de mil. teſta.
h Vigl. hic.
i Rationem diuerſitatis vid. hic apud Vigl. 2. & ſeq.
K Bald. hic.
l Dixi in §. poſthumi ſupr. de exhær. liber.

§. Liberis

1 *Pupillaris ſubſtitutio vt valeat, neceſſe eſt, patrem ſibi etiam teſtamentum facere.*
2 *Principali non ſubſiſtente, nec acceſſorium valet.*
3 *Subſtitutio præcedens patris teſtamentum, an concidat.*
4 *In coniunctionibus non curatur ordo, quid prius, aut poſterius dictum ſit.*
5 *Patris teſtamento non valente, pupillaris ſubſtitutio tamen valet. ſecus tamen eſt iure Prætorio. 6.*
Quæ ſit diuerſi iuris ratio. eod. nu. 6.
7 *Huius §. correctio ex iure nouiſſimo.*

Liberis autem ſuis teſtamentum nemo facere poteſt,
a niſi & ſibi faciat. Nam pupillare teſtamentum, *b* pars
& ſequela eſt paterni teſtamenti: adeo, vt ſi patris teſta-
mentum non valeat, *c* nec filij quidem valebit.

1 a Niſi & ſibi. † *Et hoc eſt quod ſupra* a *ſexta loco ne-*
a *ceſſarium diximus, ad validitatem pupillaris ſubſtitutio-*
nis, nempe, vt pater ſibi prius teſtetur, & quidem priore
b *loco, vt* b *Vlpianus reſpondit.*
b Pars & ſequela. *Pars enim teſtamenti, in qua pater ſibi*
hæredem inſtituit, principalis dicitur: ea vero, in qua filio
impuberi ſubſtituit, acceſſoria eſt, pendet enim ex princi-
c *pali, & ab illa omnem vim ſuam accipit.* c *Vnde niſi pa-*
ter ſibiipſi hæredem ſcripſerit, hoc eſt, niſi partem princi-
palem condiderit, pupillaris non habet vnde ſibi robur aſ-
2 *ſumat: idque ex generali & vulgata iuris regula.* † Si prin-
cipalis cauſa non ſubſiſtit, nec ſequela vel acceſſio ſub-
d ſiſtere d poteſt. *Debet ergo patris teſtamentum præcede-*
3 *re pupillarem ſubſtitutionem, & priori loco poni:* † *adeo,*
vt nonnulli putarint, ſi pater prius filio teſtamentum fe-
cerit, deinde ſibi, per hanc ordinis confuſionem irritari pu-
pillarem ſubſtitutionem, maxime ſi ea inſtitutionem filio
e *exhæredato præcedat,* e *nam ſi filius inſtitutus fuerit, ſe-*
cus putant, cum tunc ordine intellectus præceſſiſſe videa-
tur inſtitutio: quod tamen alij reprobant. Cur enim non
idem intellectus accipitur, & vt extranei inſtitutio præce-
f *dere fingatur? Quare rectè Iaſon* f *Vltramontanorum ſen-*
tentiam probat, ut conuerſa ſcriptura non noceat, ſi modo
4 *ſubſtitutioni omnino coniunctum adhæreat inſtitutio.* † *In*
his enim, quæ ſimul & coniunctim fiunt, non attenditur
g *quid prius, quidve poſterius ſit* g *poſitum.*
5 c Nec filij quidem valebit. † *Hinc diſcis, patris teſtamen-*
to, velut principali, non valente, nec pupillares tabulas
conſiſtere. Quod Accurſius procedere ait, ſi ab initio pa-
ternum teſtamentum non valeat, aut etiam iure ciuili po-
h *ſtea per querelam* h *in totum ſubuertatur:* i *ſecus eſſe, ſi*
i *iure prætorio per contra tabulas bonorum poſſeſſionem pa-*
tris teſtamentum expugnetur, quia tunc ſalua manet pu-
6 *pillaris ſubſtitutio.* † *Diuerſitatis* K *ea eſt ratio, quoniam*
K *Querela iure ciuili teſtamentum infirmet. Bonorum vero*
poſſeſſio iure Prætorio, quod non ſatis validum eſt ad tol-
lenda ea, quę iure ciuili conſtituta ſunt: tum quod Prætor
l *neque hęredem facere, nec ex hęredum albo quenquam* l
detrahere poteſt. tum quia cum per tabulas pupillares con-
ſulatur impuberibus, illę etiam impugnato per ius Prętο-
rium teſtamento conſeruantur. quippe quod Prętoris mens
numquam fuit, vt quę ad prouiſionem pupillorum perti-
nerent, ea per contra tabulas bonorum poſſeſſionem euer-
m *terentur.* m † *Hodie vero, ſiue teſtamentum patris ſit nul-*
7 *lum ex cauſa pręteritionis: ſiue per querelam inofficioſi*
euerſum, durabunt nihilominus pupillares tabulę, ex No-
n *uella Iuſtiniani,* n *ſicut & cętera teſtamenti capitula,*
pręter inſtitutionem.

ADDITIONES.

a In prin. huius tit. num 7.
b l. 2. §. prius. & l. qui plures. §. fin. hoc tit.
c Theoph. hic.

d l. quod

d l.quod per manus.de iure codic.l.cum prim. 136. de reg. iur.
e Glo.& Barr.in d.l.2.§.prius.
f In fi.d.§.prius. Et probant idem Vig.& Bal.hic.
g arg.l.quidam in teſt.de pec.leg.
h Secus ſi pro parte tantum,l.in ſubſtit.de vulg.
i l.Papinia.§.ſed nec impub.de inoff.teſtam.
k glo.fi.hic in med.
l arg.§.quos autem.inſt.de bon.poſſ.
m Bart.l.ex duob.§.fi.hoc tit.& Cantiunc.hic.
n Auth.ex cauſa.de lib.præter.

§.Vel ſingulis.

1 *Quando ſingulis impuberibus ſubſtituitur, quilibet teſtamentum hæredem ex ſubſtitutione habet.*
2 *Subſtituens vero vltimo morienti, legitimam ſucceſſionem ſeruare videtur.*
3 *Reſolutio ad §.Seia libertis,l.Titia, de leg.2.*

a Vel ſingulis liberis, *b* vel ei qui eorum nouiſſimus
impubes morietur,ſubſtitui poteſt: ſingulis quidem,ſi
neminem eorum inteſtatum decedere voluerit nouiſſi-
mo; *c* ſi ius legitimarum hæreditatum integrum inter
eos cuſtodiri velit.
a *Totus hic locus ad verbum deſcriptus eſt* a *ex Floren
tini reſponſo.*
1 *a* Vel ſingulis. † *Et eo caſu, quando ſingulis liberis ſub-
ſtituitur,quilibet eorum intra pupillaria decedens, teſta-
mentarium hæredem habere ex ſubſtitutione cenſetur.*
b Vel ei. *ideo additum eſt, uel ei, qui eorum nouiſſimus,
&c. quia non eſt neceſſe reliquis ſubſtituere, propterea
quod is,qui nouiſſimus impubes moritur,aliàs ex lege XII.
b tabul.ſucceſſit.* b
c Si ius legitima. *Si ſucceſſionem ab inteſtato ſaluam in-
ter eos cuſtodiri uelit:quaſi diceret,eum ſubſtituit ei,qui
vltimo moritur,ſi vnus præmoritur,eius portio defertur
c ad alios* c *fratres,& fit iure legitimo,ideſt,per legem XII.
2 tabularum.* † *Vnde colligitur, quod ſubſtituens vltimo
morienti non videatur filios inuicem ſubſtituere, ſed legi-
timam ſucceſſionem conſeruare. Sed diuerſum alibi in non
d diſſimili ſpecie Paulus* d *reſpondit:nam cum quidam plu
ribus fundum legauerat, & interdicta alienatione nouiſſi-
mo morientem rogaret,vt Titio eum reſtitueret:hic noluit
ille inuicem ſubſtitutos heredes cenſeri. Et ſanè Doctores
ſi multum ſe torquent in tollendo hoc obice.* † *Tutius autem
e fuerit, in re tam perplexa Bartoli* e *ſententiam amplecti,
f quæ etiam frequentius recepta eſt.* f *Is differentiam con-
ſtituit, nouiſſimo facta ſubſtitutio ſit in omnibuſue bonis,
vel (vt alij quoque ex eiuſdem ſententia adijciunt) indefi-
nitè:an vero ſimpliciter, ueluti in præſenti §. vbi vltimo
morienti impuberi ſubſtituit teſtator. Hoc enim caſu om-
nes filij citra ſubſtitutionem,meroque iure legitimo ſucceſ-
ſiſſe videbuntur. illi uero inuicem ſubſtituti, ac per fidei-
commiſſum rogati intelligentur,vt ipſi ſubſtituto tota hæ
reditas,detracta Trebellianica, ac plerumque ſimul por-
g tione legitima ex fideicommiſſo reſtituatur.* g *Quæ res
impediet etiam alienationem vltra eam portionem, quæ
h ex fideicommiſſo deduci conceditur.* h

ADDITIONES.

a l.vel ſingulis.vnde hic §.eſt ſump.& l.ſi pater impub.hoc tit.
b l.1.inf.de legit.agna.ſucceſſ.
c d.§.1.
d l.Titia.§.Seia.de leg.3.& d.l.vel ſingulis.
e In d.§.Seia.& d.l.vel ſingulis.
f Iaſ.l.poteſt,hoc tit.& Viglius hic.
g glo.& Dd.in l.quanquam.C ad l.Falcid.
h Hæc omnia probantur in d.§. Seia.& ibi Bal.& alij.Bart.d.l.
vel ſingulis.Porc.& Cantiunc.hic.

§.Subſtituitur.

1 *Subſtitutio pupillaris nominatim et generaliter fieri põt.*
2 *Si fiat generaliter,quos effectus habeat? & nu.4.& 5.*
3 *Regul. Hæres hæredis eſt quoque teſtatoris hæres: quando locum habeat.*

a Subſtituitur autem impuberi aut nominatim: velu-
ti,Titius hæres eſto: aut generaliter: vt quiſquis mihi
hæres erit. quibus verbis vocantur ex ſubſtitutione im
pubere mortuo filio, *b* illi qui *c* & ſcripti ſunt hære-
des,*d* & extiterũt,& *e* pro qua parte hęredes facti ſunt.
1 *a* Subſtituitur. † *Duplicem pupillariter ſubſtituendi
formam proponit hic Imperator. Aut enim nominatim
fit,& verbis ſingularibus hæc ſubſtitutio, expreſſo ſcilicet
ſubſtituti nomine:aut verbis generalibus, veluti ſi pluri-
bus inſtitutis hæredibus ſubiungat teſtator,*Quiſquis mi-
hi hæres erit, is & filio meo ante pubertatem mortuo
2 hæres eſto. † *Huius autem generalis ſubſtitutionis tri-
plex hic effectus refertur. Primus eſt, quòd ad hæredita-
tem impuberis hi ſoli veniunt,qui ſunt ſcripti in teſtamen
a to:* a *nam de his tantum teſtator ſubſtituendo ſenſit. Vn-
de ſi extraneus aliquis filiusfam. vel ſeruus inſtitueretur,
cum alijs hæredibus (quo caſu patri vel domino acquireretur hæreditas) hi, pater ſcilicet vel dominus, non admit-
terẽtur ad bona pupilli,ſi intra pupillaria decederet,quia
b non ſubſcripti hæredes.* b *Poteſtate enim iuris non iudi-
c cio teſtatoris ſeu defuncti hæreditas eis* c *obuenit. Eodem
modo,ſi hæres mortuus fuerit,non admittetur ipſius hęres
ad pupilli bona,vt qui non ſit ſcriptus in teſtamento,& de
d quo teſtator non ſenſerit:* d *licet alioqui communis ſit re-
e gula,* e † Hæredis hęredem & teſtatoris hæredem eſſe.
*Sed ea tum procedit, vbi non ſingularis erga primum hæ-
f redem affectio ſpectatur, qualis in noſtro caſu eſt.* f *Si
quando tamen eueniat, vt hæredis hæres etiam teſtatoris
4 iudicio nitatur, puto eum admitti oportere.* † *Secundus
effectus eſt, quod niſi hic ſubſtitutus patri hæres extiterit,
filio ſuccedere non poſſit. Vnde ſi quiſquam patris hære-
g ditatem repudiauerit, ad pupillarem non admittetur.* g
5 † *Tertius denique effectus eſt, quod eaſdem partes ſubſti-
tuti accipiunt ex bonis pupillaribus, quas acceperant in
ſubſtitutione in bonis teſtatoris. Nam hic quoque locum
h habet regula,* h quod partes in inſtitutione adiectæ, vi-
deantur repetitæ in ſubſtitutione. *Quare ſi aliquis in-
ſtitutus ſit in quadrantem,& deinde impuberi ſubſtitutus
generaliter, is etiam quadrantem accipiet in pupilli bo-
i nis.* i *Hi tamen effectus in ſubſtitutione nominatim facta
non obtinent: magna ergo eſt differentia, nominatim quis
an generaliter ſubſtituatur.*
b Illi. *Vel etiam ille. neque enim ſuperior generalis ſub-
ſtitutionis formula omnino pluralem numerum deſiderat.*
c Et ſcripti ſunt. *Et ſic ad ſubſtitutionem non admittetur
hæres legitimus,qui ſcriptus non fuit.*
d Et extiterunt. *Conditionem ſiquidem aſcriptam eue-
nire oportet: ſufficit tamen eam ſemel eueniſſe.*
e Pro qua parte. *Non etiam pro qua parte hæredes ſcri-
pti ſunt. Fieri enim hic poteſt, vt maiorem conſequatur
ex hæreditate teſtatoris partem,quàm ex qua ſcripti fue-
re,vt ſi cui cohæredis repudiantis portio ijs accreuerit: vt
Baldui.declarat.*

ADDITIONES.

a l.3.l.qui liberis,§.hæc verba.hoc tit.
b l.cum filio.& ibi Dd.hoc tit.
c d.§.hæc verba.
d eo.§.hæc verba.
e l.fi.C.de hæred.inſtit.l.ſi quis filiumfam.§.fi.de acq.hær.l.hę-
redis appellatio.de verb.ſig.

f Ita Dd. communiter reſpondet d. §. hæc verba.
g d. l. qui liberis.
h D. l. 1. C. de impub. & alijs ſubſtit. dixi ſup. tit. prox. §. etſi ex diſparibus.
i d. §. hæc verba.

§. Maſculo.

1 *Pupillaris ſubſtitutio finitur pubertate.*
2 *Item ſi hæreditas paterna non ſit adita.*
3 *Item per agnationem poſthumi.*
4 *Vel ſi teſtamentum patris corruit.*
5 *Apponuntur & alij modi, quibus hæc ſubſtitutio finitur.*

Maſculo igitur vſque ad quatuordecim annos ſubſtitui poteſt, fœminæ uſque ad duodecim annos: & ſi hoc tempus exceſſerit, ſubſtitutio euaneſcit.

Vnum tantum *modum ſubiungit Imperator, quo pu-*
1 *pillaris ſubſtitutio finitur:* † *nempe, cum is cui facta eſt, pubertatem attigit. Eſt autem pubertas in maſculo, annus XIIII. in fœmina XII. ſed etſi minus tempus expreſſum eſt in ſubſtitutione, eo adueniente expirat.* a *Si uero maius tempus XIIII. annis comprehendantur, nihilominus*
b *euaneſcit XIIII.* b *anno.* † *Sunt tamen & alij modi qui-*
2 *bus hæc ſubſtitutio extinguitur, vt ſi hæreditas paterna non ſit adita, cum ex hoc tabulæ ſint deſtitutæ, vtpote nul-*
c *lum facientes hæredem.* c † *Item per agnationem po-*
3 *ſthumi, cuius in tabulis non eſt facta mentio: cum ipſi nõ*
d *ſecus, quàm ei qui natus eſt, ſubſtitui pupillariter poſſit.* d
4 *Vel ſi patris teſtamentum infirmetur penitus, quia tabulæ pupillares ſimul concident, niſi uel ſuitate, vel recentiore*
e *iure ſuſtineantur.* e † *Idem quoque eſt, ſi vel pupillus, vel*
5 *ſubſtitutus inteſtabiles fiant, rerumque ex tabulis mi-*
f *nus* f *capaces, puta per capitis deminutionem, vel ſi pu-*
g *pillus ante patrem decedat, aut emancipetur,* g *aut con-*
h *ditio extrinſeca fuerit appoſita, eaque deficiat:* h *aut pa-*
i *ter aliud ſibi teſtamentum faciat, ſicque prius rumpatur:* i
K *& ſi qui ſint alij caſus, quos poſt Accurſium* k *Bartolus in vnum collegit: ego principaliores tantũ annotare volui.*

ADDITIONES.

a l. ſi ita quis. de vulgari.
b l. in pupillari. hoc tit. l. precibus, C. de impub. & alijs ſubſtit.
c l. ſi plures. hoc tit.
d l. ſi pater. l. 2. §. poſtu. de vulg.
e Dixi ſup. §. liberis. num. 4. & 5.
f l. nec ei. de adopt. l. 2. §. ſi is qu.. hoc tit. l. ſi quæramus. de teſt.
g l. quod ſi filius. de captiuis. l. cohær. hoc tit.
h l. qui liberis, & ibi glo. hoc tit.
i l. ſi quis eum. §. ſi. hoc tit.
K d. l. in pupillari.

§. Extraneo.

1 *Extraneo vel puberi miles directo ſubſtituere poteſt: paganus non: & quæ ſit diuerſitatis ratio.*
2 *Compendioſa ſubſtitutio explicatur.*
3 *Compendioſa ſubſtitutio in quodcunque tempus conferri poteſt.*
4 *Compendioſa a milite facta quos effectus habeat.*
5 *Limitatio eorundem effectuum.*
6 *Diſcuſſa l. precibus. C. de impub. & alijs ſubſtit.*
7 *De compendioſa a pagano facta.*
8 *Differentia inter verba directa, & obliqua & cõia. 9. 11.*
10 *Fideicommiſſum quid?*
12 *Compendioſa a pagano facta verbis directis quem effectum habeat.*
13 *Quid ſi fiat verbis obliquis.*
14 *Quid item, ſi communibus concepta ſit.*

a Extraneo vero, vel filio b puberi hærede inſtituto, ita
ſubſtituere nemo poteſt, vt ſi hæres extiterit, & d intra aliquod tempus deceſſerit, alius ei ſit hæres: ſed hoc ſolum permiſſum eſt, e vt eum f per fideicommiſſum teſtator obliget alij hæreditatem eius, vel totam, vel pro parte reſtituere, quod ius, quale ſit, ſuo loco trademus.

a Extraneo. *Extraneum intelligit, qui non ſit in ipſius ſubſtituentis poteſtate, ſiue ille prorſus extra ſit, ſeu duntaxat emancipatus, aut alias liberatus nexu ptãtis patriæ.*
b Puberi. *Siue ſit poteſtati ſubſtituẽtis ſubiectus ſiue eius*
a *poteſtatem exiterit.*
1 c Nemo. † *Qui ſit paganus: ſecus eſt in milite. Is enim & extraneo, & hæredi filio emancipatoque directo ſubſti-*
b *tuere poteſt.* b *Diuerſitatis ea eſt ratio: quia ſcilicet in paganis, qui ſemel eſt hæres alicuius iure ciuili non poteſt*
c *hæredis nomen amplius* c *exuere: neque poteſt vnus ad*
d *tempus hæres inſtitui, atque ex tempore deinde alius.* d
e *Militum vero teſtamenta iure gentium cenſentur:* e *vbi de voluntate ipſorum conſtat, ibi & hæredis inſtitutio ad*
f *tempus & ex tempore* f *toleratur.*
d Intra aliquod tempus. *Puta ſi intra XXV. annum ætatis ſuæ deceſſerit.*
e Eum. *Filium puberem.*
f Per fideicommiſſ. *Poteſt ergo puberi tam extraneo, quàm ſuo, per fideicommiſſum ſubſtitui: nempe vt is per fideicommiſſum obligetur hæreditatem vel totam, vel pro parte alteri reſtituere, quarta tamen Trebellianica, vel*
g *etiam legitima per ſe, aut hæredem ſuum detracta.* g *Porro quia. Doctores in hunc locum compendioſæ ſubſtitutionis tractatum, qui longiſſimè patet, congeſſere, operepretium fuerit, & hanc ſubſtitutionis ſpeciem breuiter enarrare.*
2 † *Dicitur autem* compendioſa ſubſtitutio, *quæ verborum*
h *compendio vltra pubertatem porrigitur,* h *ſiue vſque ad*
i *vigintiquinque annum ſubſtituerimus,* i *ſiue vſque ad*
K *aliud certum tempus,* k *ſiue etiam ſine certo tempore quã-*
l *doque hæres deceſſerit, fiat ſubſtitutio.* l † *Poteſt enim*
3 *conferri in quodcunq; tempus, ſiue in incertum, ſiue certũ & limitatum, prout teſtatori placuerit, modo anni pubertatis excedantur. Intra enim illud tempus pupillaris ſem-*
m *per dicitur.* m *Plurimum autem refert, an a milite, an a pagano compendioſè ſubſtituatur. Et primo videamus, quid iuris obtineat, quando miles ita ſubſtituit: tum enim propria eſt ſpecies, & ſeparata a reliquis ſubſtitutionum*
n *ſpeciebus.* n † *Militi ergo conceſſum eſt ſingulari iure, vt*
4 *hæredi ſuo, ſiue extraneo, poſſit directo ſubſtituere, etiã poſt pupillares annos. Nam ſi miles ita ſcripſerit in teſtamento:* Caium inſtituo, & quandocunque o deceſſerit, uel, ſi intra XXV. annum moriatur, Titius hæres eſto:
p *ſubſtitutio ſemper erit directa, capietque* p *ſubſtitutus directè per ſe non ſolum teſtatoris bona, ſed etiam filij propria, iure communi, ſi intra pupillaria mortuus fue-*
q *rit:* q *poſt eam ætatem ex priuilegio militari patris tan-*
r *tum bona, cum fructibus inuentis in hæreditate, auferet.* r *Alia autem pupilli bona qui pubes factus deceſſit, ad legitimos hæredes pertinebunt. vel etiam teſtamentarios, ſi*
5 *pubes teſtamentum fecerit.* † *Prædicta tamen locum non*
s *habent, ſi is cui miles* s *compendioſè ſubſtituit, matrem reliquerit ſuperſtitem. Tum enim filio poſt pubertatem mortuo, militis verba etiam directa, fauore matris, in fi-*
t *deicommiſſum trahuntur,* t *ſeu (vt noſtrorum verbo vtar) obliquantur, rogataque mater cenſetur, vt ſalua Trebellianica bona paterna ſubſtituto cum fructibus inuentis reſtituat. Bartolus tamen id tum demum verum cenſuit, ſi miles ſubſtitutum per verba communia, quæ tum directæ, quam fideicommiſſariæ ſubſtitutioni conueniunt, vocaſ-*
u *ſet:* u *ſecus eſſe quando miles verbis directis vſus fuiſſet,*
quia

Digitized by Google

x *qui ſubſtitutus etiam matrem excludet.* x *& quanquam*
6 *in hanc Bartoli ſententiam frequentius eſt itum:* † *ea tamen*
y *men tam Papiniani* y *reſponſo, quàm Maximiani &*
z *Diocletiani Impp.* z *Conſtitutione, apertè infringitur: cùm*
hi in vtriuſque locis, verbis merè directis ſint vſi. Magis
ergo eſt, prædicto caſu matris fauore, & militis priuilegio
verba directa ad obliquum ſenſum flecti, vt Politus &
a *Zaſius* a *voluerunt: eſtque hoc inſigne priuilegium militis,*
tis, quod verba verè directa fauore matris obliquentur.
Et hæc quidem in milite compendiosè ſubſtituente obtinent.
7 *nent.* † *Nunc de compendioſa ſubſtitutione a pagano facta*
8 *cta videamus.* † *Et circa hanc Doctores* b *inter verba*
b *directa, obliqua, & communia, differentiam conſtituunt.*
Directa verba, *quæ aliàs ciuilia dicuntur, ſunt.* Hæres
c eſto, dominus c eſto, hæredem inſtituo, ſubſtituo hæ-
d redem facio, ſcribo, hæreditatem accipiat, d *& ſimilia:*
idque propter qualitatem hæreditariam appoſitam.
9 † Obliqua verba *ſunt, quæ & precaria vocantur, per*
quæ ſubſtitutus non per ſe, ſed per alterius manum ad bo-
e *na defuncti peruenit: vt ſunt hæc:* Rogo, e volo, man-
f do, reſtituantur, dentur, diſtribuantur, f *Et ideo* verba
10 fideicommiſſorum *appellantur.* g fideicõmiſſum *nempe*
pe id dicitur, quod fidei alterius eſt commiſſum, vt illud
h *alteri reſtituat.* h † verba *verò* communia, *ſiue (vt Fa-*
11 *ber vocat)* æquiuoca *ſunt vtrique ſenſui conuenientia: hoc*
eſt, quæ non tantum directæ ſubſtitutioni conueniunt, ſed
etiam ad fideicommiſſum accommodari poſſunt: cuiuſmo-
i *di ſunt,* ſubſtituo, i *perueniant*, ſuccedat, pertineat,
k redeat: habeat, remaneat, deferatur, deuoluatur, k re-
uertatur: *ſi tamen qualitas hæreditaria non adijcitur.*
12 Nunc ad *propoſitum:* † *Si compendioſa ſubſtitutio a pa-*
gano verbis directis facta ſit, ante pubertatem iure dire-
l *cto* l *valet. nam ſi pupillus patris hæres non fuerit, ſub-*
ſtitutus, ex vulgari vocabitur: ſin hæres extiterit, & in-
tra pupillaria moriatur, ſubſtitutus ex pupillari admitte-
m *tur, etiam excluſa matre. Poſt eam vero ætatem* m *alij*
n *ſubſtitutionem nullam effici volunt,* n *alij vim fideicom-*
o *miſſi habere putant,* o *alij denique ſeparanda cenſent bo-*
na teſtatoris a filij bonis aliunde acquiſitis: vt in his ſub-
ſtitutus nihil iuris habeat, ſed protinus adueniente puber-
tate ſubſtitutio verbis directis facta, quantum ad hæc bo-
na, euaneſcat: in illis autem ſubſtitutus ius habeat, non
quidem directo, ſed per fideicommiſſum. Capiet enim ſub-
ſtitutus huiuſmodi bona teſtatoris ex manu hæredis, qui
13 *filio ab inteſtato ſuccedat, ſalua Trebellianica.* † *Nunc*
de ſecunda verborum qualitate videamus, quando com-
pendioſa verbis merè obliquis ſeu precarijs concepta eſt:
& tum res non habet difficultatem. Siue enim filius in-
tra ætatem impuberem, ſiue poſtea moriatur, ſubſtitutio
p *fideicommiſſaria erit,* p *& heredes ab inteſtato ſuccedentes*
tes ſubſtituto bona reſtituere tenebuntur: retenta tamen
14 *Trebellianica.* † *Sin vero compendioſa ſubſtitutio verbis*
communibus, quæ directè & obliquè intelligi poſſunt, con-
q *cepta ſit, nonnullis* q *placet, & ante & poſt pubertatem*
r *ſubſtitutionem fideicommiſſariam eſſe* r *alij receptius tra-*
dunt, illam ante pubertatem directam eſſe, poſt vero fidei-
s *commiſſariam.* s *Quod Bartolus* t *verum eſſe dicebat, niſi*
t *cum pupilli mater ſupereſſet, cuius fauore, omni tempore*
fideicommiſſariam exiſtimauit. Et hæc quidem de ſubſti-
tutionum materia paucis dixiſſe ſufficiat: ſatis enim eſt,
in re tam difficili, tamque intricata, vel quandam viam
ſtrauiſſe tyronibus iuris, ad vlteriora deinde inueſtigãda.

ADDITIONES.

a Cantiunc. hic.
b l. milites etiam. l. miles ita §. exhæredato. de mil. teſt. l. inteſta.
1. C. eod.
c l. ei qui. de hæred. inſtit.
d §. hæres. ſup. de hæred. inſtit.
e Bart. l. neque. de milit. teſtam.
f l. miles ita. de mil. teſtam.
g l. quanquam. C. ad l. Falc.
h l. precib. §. ſi vero. C. de impub. & alijs ſubſtit.
i l. Centurio. de vulgari.
k l. cum auus. de cond. & demonſt.
l d. l. miles ita.
m l. in pupillari. hoc tit.
n Iaſ. poſt Alex. in Rub. de vulg.
o d. l. miles ita.
p d. l. Centurio.
q Vt ſup. in prin. huius tit. verſ. ipſi filio ſit hæres.
r d. l. milites etiam. & d. l. miles ita & d. l. Centurio.
s glo. verbo, ad exemplum. in fi. §. qua ratione. ſup. eod.
t l. precib. C. de impub. & alijs ſubſtit.
u Atque ita intelligit. d. l. precib. in fi.
x Ita accipit. d. l. Centurio. quæ alias obſtare videtur.
y d. l. Centurio.
z d. l. precibus.
a Vterq; in tract. ſubſtit. compen.
b §. directa. infra. de ſing. reb. per fideicom. relict.
c l. his verbis. in princ. de hæred. inſtit.
d l. quoniam indig. C. de teſt.
e Zaſ. in d. tract. poſt Polit. & alios.
f d. l. quoniam. & l. 2. C. communia. de leg.
g Bart. d. l. Centurio. pen. col.
h §. fi. Inſtit. de ſing. reb. per fideicom. relictis.
i Inſtit. de fideicom. hær. in princ. ver. quib.
k Iliam hoc iure. hoc tit. gl. d. l. Centurio. licet Vigl. in §. qua ratione. hoc verbum ſubſtituo, directum putet.
l Bar. d. l. Centurio. & ibi Dd. & in d. l. precib. Can. in c. ſi pater. & ibi Fr. de teſtib. lib. 6.
m l. in pupilla. de vulg. ſubſtit.
n l. verb. ciuil. lib. verſ. fruſtra. eod. tit. Io. And. d. c. ſi pater. Cin. & Sal. d. l. precibus.
o Panorm. & alij d. c. Raynut. de teſta. Coraſ. latiſſimè in l. precib. num. 32. cum ſeq. C. de impub & alijs ſubſtit.
p Zaſ. de compen. in 3. membro. & Cant. hic.
q l. cohæredi. §. 1. ver. ne aliud, de vulg. ſubſt.
r Glo. d. l. Centurio. verſ. ſi autem dixit.
s glo. mag. §. qua ratione. in fi. ſup. eo.
t In d. l. precib.

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmantur. Tit. XVII.

1 *Teſtamentum quod ab initio non valet, nullum, ſeu iniuſtum, aut non iure factum dicitur.*
2 *Teſtamentum quando dicatur rumpi.*
3 *Quando item irritum fieri.*
4 *Rumpi & irritum fieri teſtamentum quo modo differant*

1 Teſtamentum † *quandoq; ab initio non valet, & tum*
nullum, ſeu iniuſtum, aut non iure factum dicitur: quod
a *multifariam cõtingit, vel quia deſint ſolemnia* a *iuris: vel*
b *quia hi, quos oportuit, non ſint inſtituti, vel exhæredati:* b
vel deniq; quia teſtator ipſe, aut qui ſubſtitutus eſt, teſta-
c *menti factionem non habuerit.* c *De quibus omnibus ſatis*
ſuperque ſuperioribus titulis eſt dictum. Quandoq; iuſtũ
quidem eſt, ac legitimum ab initio teſtamentum, poſtea ta-
2 *men vel rumpitur, vel fit irritum.* † *Rumpi teſtamentum*
intelligitur, cum illud, manente in ſtatu ſuo teſtatore, ſeu
d *poſteriore teſtamento, ſeu ſui hæredis agnatione vitiatur.* d
3 † *Irritum autem propriè fit, cum vel capite minuitur* e *te-*
e *ſtator, vel ipſo mortuo, eius non aditur* f *hæreditas.* † *Ergo*
4 rumpi & irritum fieri *ſic differunt, quod* irritum *ſtatus*
teſtatoris immutatus facit: rumpit *autem caſus extrinſe-*
cus contingens, vt adoptionis, agnationis, teſtamenti noui.
Ac de hiſce duob. infirmandi teſtamenti modis hoc titulo
agitur: qui compendio cõplectitur, quicquid ferè in Pande
ctis de iniuſto, rupto, & irrito facto teſtamẽto relatũ *eſt.*

O 2 a ſupra

ADDITIONES.

a ſupra.de teſtam.ordinan.
b ſup.de exhær.lib.
c ſup.quib.non eſt permiſſ.fac teſtam. Et infra de hæred. quali. & differ.§.teſt.
d l.1.de iniuſto,rupto & irrito facto teſtam.
e §.alio autem.inſ.hoc tit.
f d.l.1.

Princip.tit.

1 *Teſtamentum & naturali & ciuili agnatione rumpitur.*
2 *Adoptione quomodo teſtamentum rumpatur.*
3 *Cur exhæredati filij emancipati, eiuſdem arrogatione nõ tollatur teſtamentum.*
4 *Teſtamentum an per ingreſſum monaſterij rumpatur.*

Teſtamentum *a* iure factum vſque eò valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur autem teſtamentum, cum *b* in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtamenti ius vitiatur, *c* Si quis enim poſt factum teſtamentum *d* adoptauerit ſibi filium per Imperatorem eum, qui eſt ſui iuris: *e* aut per Prætorem ſecundum noſtram conſtitutionem, eum, qui in poteſtate parentis fuerit; teſtamentum eius rumpitur, *f* quaſi agnatione ſui hæredis.

a Iure factum. *Nam vt teſtamentum dicatur rumpi, irritumve fieri, planè neceſſe eſt, quod illud antea firmum, iuſtum, ac omnibus numeris fuerit abſolutum: quia quod*
a *non eſt, id vtique rumpi* a *non poteſt: cum non entis nullæ*
b *ſint qualitates, priuatioque habitum ſupponat.* b

b In eodem ſtatu. *Secus eſt, ſi teſtator non maneat in eodem ſtatu, ſed, illum mutet: quia tum non dicitur rumpi propriè teſtamentum, ſed irritum fieri: ſicut ad Rubric. diximus.*

1 c Si quis enim. † *Teſtamentum quod ab initio conſtabat, non ſolum agnatione hæredis naturali (quem caſum Imperator hic omiſit, tanquam per ſe ſatis cognitum) rumpitur: vt quia teſtatori poſt eius mortem, vel teſtamentum perfectum poſthumus per virilem ſexum naturaliter &*
c *legitimè deſcendent, qui ſit præteritus, agnaſcatur;* c *ve-*
d *rumetiam ſi agnatione ciuili naturalem* d *imitante, noua ei proles in familiam accedat; id quod bifariam contingit,*
e *vel arrogatione, vel adoptione ſpecifica.* e

d Adoptauerit ſibi filium per Imperatorem. *Id eſt arrogauerit: quoniam ea adoptionis ſpecies, quæ arrogatio di-*
f *citur, Imperatoris auctoritate ſeu reſcripto fieri ſolet.* f

e Aut per Prætorem. *Adoptionem eam intelligit, quæ*
g *generis ſui nomen retinet,* g *& ſpecifica ob id dicitur.*
2 † *Adoptione tamen ſpecifica non aliter teſtamentũ rumpitur, niſi adoptatus tranſeat in adoptantis familiam & poteſtatem: vt quando auus maternus, vel etiam pater-*
h *nus, nepotem, quem non habet in poteſtate,* h *adoptat. Sed etſi teſtator arrogandum vel adoptandum prius inſtituiſſet hæredem, per adoptionem vel arrogationem ſe-*
i *quentem non rumperetur teſtamentum prius iure* i *factũ,*
k *ſecus ſi eum exhæredaſſet:* k *quoniam exhæredatio in eo*
l *adhuc extraneo penitus nulla ac inepta fuit.* l † *Si tamen*
3 *filius emancipatus, idemque exhæredatus, deinde arrogatur, teſtamentum prius factum tali arrogatione non rum-*
m *petur.* m *Placuit enim legumlatoribus, reconciliatione patris promerita ſemel exhæredationis notam non dele-*
n *ri,* n *cum teſtamenti ſemel conſtituti ius haud facilè tol-*
o *li ſoleat.* o *Nec obloquitur, quod legata per inimicitiam*
p *interuenientem reuocentur,* p *quod teſtatoris indignatio*
q *poſteriore gratia mitigetur in ſeruorum* q *ſuplicijs: quoniam ea quæ ad caput teſtamenti, id eſt, inſtitutionem atque exhæredationem pertinent, non niſi ſolemni voluntate*
r *renouari poſſunt.* r † *Cæterum an eius teſtamentum, qui*
4 *religionem ingreditur, per ingreſſum infirmetur. dubita-*
s *tum eſt: & plerique affirmant,* s *quia filij locum mona-*
t *ſterium ſubit.* t *quot & Bar.* u *ſecutus eſt, quando teſta-*
u *tor teſtamenti tempore de monaſterio non cogitaſſet. Sed*
x *Viglius* x *ex Nouella Leonis nunquam rumpi cenſet: alioqui ſuperflua eſſet legis diſpoſitio, permittentis ingreſſum*
y *teſtari* y *poſſe.*

f Quaſi agnatione ſui hæres. *Qui ſcilicet non inuenitur*
z *hæres* z *inſtitutus, vel quia præteritus eſt, vel etiam ex-*
a *hæredatus.* a

ADDITIONES.

a l.5.nam etſi ſub conditione, de iniuſto, rupt. & irrit. teſtam.
b l.116.decem.de verb.oblig.
c l.3.hoc tit.§.poſtu.& §.ſeq.ſup.de exhær.liberorum.
d §.minorum.ſupra.de adopt.
e l.certum.hoc.tit.
f dixi in §.1.ſup.de adopt.
g Dixi in §.ſed hodie ſup.de adopt.
h l.cum in adoptiuis.C.de adopt.& d.§.ſed hodie.
i l.23.filic.§.fi.de lib.& poſth.
k l.8.non putauit.§.ſi quis emancipatum.de bon.poſſ.cont.tab.
l l.132.quidam cum filium.de verb.oblig.
m gl.& Dd.in d.§.ſi quis emancipatum.
n Vigl.hic.
o l.vel negare.quemadm.teſtam.aper.
p l.ex parte.de adem.legat.
q l.in ipſius.C.famil.hercisc.
r §.ex eo.inſ.hoc tit.Vigl.hic.
s glo.verbi competere.Auth.ſi qua mulier. C. de ſacroſ. eccl.
t c.in præſentia de probat.& ibi Decius.
u Bart.d.Auth.ſi qua mulier.
x Hic num.3.
y §.illud quoque Auth.de monac.
z d.l.filio.§.fi.
a d.l.non putauit.§.ſi quis emancipatum.de bon.poſſ.cont.tab.

§.Poſteriore.

1 *Primum teſtamentum poſteriore rumpi: ſecus eſſe in contractibus.7.*
2 *Modò poſterius iure factum ſit.*
3 *Quando id non procedat.*
4 *Si non: appareat, quod teſtamentum poſterius ſit, aut prius: melior eſt conditio poſſidentis.*
5 *Vtilitas clauſulæ reuocatoriæ prioris teſtamenti.*
6 *Multum referre, qualis conditio poſita ſit in ſecundo teſtamento, vt per id primum rumpatur.*

a Poſteriore quoque teſtamento, *b* quod iure perfectum eſt, ſuperius *c* rumpitur: nec intereſt, extiterit aliquis hæres *d* ex eo, an non. hoc enim ſolum ſpectatur, an aliquo caſu *e* exiſtere potuerit. Ideoque ſi quis aut noluerit hæres eſſe, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius, ante quàm hæreditatem adiret, deceſſerit: aut *f* conditione, ſub qua hæres inſtitutus eſt, defectus ſit: In his caſibus paterfamilias inteſtatus moritur. Nam & prius teſtamentum non valet, ruptum a poſteriore: & poſterius æque nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres extiterit.

a Poſteriore. *Audiuimus teſtamentum iure validum*
1 *rumpi agnatione ſui hæredis & naturali, & ciuili:* † *hic tertius modus additur, nempe per poſterius teſtamentum.*
a *Nam cum in omni negocio poſteriora derogent a prioribus, mirum non eſt, ſi & per ſecundum teſtamentum prius rumpatur: cum teſtatori liceat ad extremum vitæ exitum vſque voluntatem mutare,* b *& nemo paganus cum duo-*
c *bus teſtamentis decedere valeat.* c
2 b Quod iure perfectum. † *Illud enim præcipuè in poſteriore teſtamento requiritur, vt iure factum ſit. Nam*

imper-

imperfectum & per ſe inualidum non poteſt ſolemnem
d *voluntatem deſtruere, & trita eſt regula.* d Non præ-
ſtat, impedimentum, quod de iure non ſortitur effe-
3 ctum. † *Quod tamen non procedit, vbi in priori teſta-*
mento ſcribuntur hæredes extranei, & qui ab inteſtato
defuncto non eſſent ſucceſſuri, in poſteriore autem illi
inſtituuntur, qui alioqui ab inteſtato, vt proximiores ſuc-
cederent: eo ſiquidem caſu poſterior tabularum diſpoſitio
licet minus ſolemnis. non vigore alicuius teſtamenti, ſed
vti voluntas defuncti ſuprema, præſertim quinque legiti-
morum teſtium adminiculo roborata, teſtamento anteſer-
e *tur, illudque ruptum* e *peſſundat.* † *Prædicta tamen om*
4 *nia vera ſunt, ſi appareat, teſtamenta diuerſis temporibus*
conſcripta eſſe. Si autem non conſtet, vtrum ex teſta-
mentis tempore ſit prius, vel poſterius, tum conditio reli-
ctam teſtatoris hæreditatem poſſidentis eſt potior, idque
f *commodo* f *poſſeſſionis.*
c Rumpitur. *Et quidem ipſo iure, etiamſi nihil dixerit*
g *teſtator in poſterioribus tabulis.* g † *Nec tamen ob id*
5 *inutilis eſt clauſula, qua vulgo in teſtamentis vtuntur No*
tarij, quod ſcilicet teſtator omnia priora teſtamenta re-
uocet: *quoniam ſi teſtator in primis tabulis derogauit ſe-*
cuturis teſtamentis: per hanc clauſulam huiuſmodi dero-
gatio reſcinditur et reuocatur, cum ea omiſſa, prior volun-
tas rata maneat. Deinde prodeſt etiam, quia plurimum
vtimur codicillis; at ij non reuocantur ipſo iure per poſte-
h *riores, niſi quatenus contrarij* h *ſint.*
d Ex eo. *Poſteriori teſtamento.*
e Exiſtere potuerit. *Iure ciuili: nam & ſi quis iure Præ-*
torio hæreditatem conſequeretur ex poſterioribus tabulis,
i *prius tamen teſtamentum non rumperetur.* i
6 f Conditione. † *Multum tamen refert, qualis conditio*
k *poſita* k *fuerit, nam ſi in præteritum, aut in præſens con-*
cepta ſit, ſtatim rumpitur prius teſtamentum, ſi vera ſit
conditio: ſi vera non eſt, illud firmum manet: in futurum
autem collata conditio poſſibilis rumpit primum teſta-
mentum. Satis eſt enim ex ſecundo poſſe hæredem exi-
ſtere: ſi natura vel iure impoſſibilis eſt, æque rumpitur
prius teſtamentum, quaſi conditio adſcripta teſtamento
7 *non ſit, quæ eſt impoſſibilis.* † *Interim hinc quoque diſcen*
dum, quod primum teſtamentum purum continens inſti-
tutionem, per ſecundum, in quo ſub conditione hæres ſcri-
ptus eſt, rumpitur: cum tamen in contractibus diuerſum
ius ſeruetur. Nam ſi id, quod purè emi, rurſus ſub condi-
l *tione emam, nihil agitur poſteriore* l *emptione. Accurſius*
ideo eſſe tradit, quoniam teſtamentum, etiam ſi conditio-
nalem inſtitutionem contineat, perfectum nihilominus
per omnia habetur.

ADDITIONES.

a l.12.pacta nouiſſima.C.de pactis.
b l.4.de adimen.leg.
c l.7.ius noſtrum.de reg.iur.& no.in l.ſancimus.C.de teſtam.
d c.non præſt.de reg.iur.in 6.
e l.hac conſultiſſima.§.ſi quis.C.de teſt.2. de iniuſt. & rupt.&c.
f Dd.l.cum proponas, C.de cod.l.1.C.de edic.D.Adr.toll.l.1.§.1.de ſecundum tab.
g l.ſi iure.18.de legat.3.l.3. §.item ſi ipſe.ſi cui plus quàm per l.Falc.lic.&c.
h d.l.cum proponas, C.de codicillis.
i l.7.ſi filius.de lib.& poſthu.Bal.hic.
K l.5.cum in ſecũdo.de iniuſto rupt.teſta.Et ibi Bar.ita declarat.
l l.7.ſi id quod purè.de reſcript.vend.

§.Sed etſi quis.

1 *Primum teſtamentum ſecundo rumpitur, etſi in eo hæres ex re certa ſcriptus ſit.*
2 *Quid ſi miles ſecundum teſtamentum faciat.*
3 *Quid ſi quis in ſecundo teſtamento inſtituat hæredem in re certa, & velit etiam primum teſtamentum valere.*

a Sed etſi quis priore teſtamento iure perfecto, poſte-
rius æque iuſtè fecerit: etiamſi ex certis rebus in eo hæ-
redem inſtituerit, ſuperius tamen *b* teſtamentum ſub-
latum eſſe, diui Seuerus & Antoninus Auguſti reſcri-
pſerunt. Cuius conſtitutionis verba & hic inſeri iuſſi-
mus, quum aliud quoque præterea in ea conſtitutione
expreſſum ſit. Imperatores Seuerus & Antoninus Au-
guſti Coccio Campano. Teſtamentum ſecundo loco
factum, licet in eo certarum rerum hæres ſcriptus ſit,
perinde iure valere, ac ſi rerum mentio facta non eſſet;
ſed & teneri hæredem ſcriptum, vt contentus rebus ſibi
datis, aut ſuppleta quarta ex lege Falcidia, hæreditatem
reſtituat his, qui in priore teſtamento ſcripti fuerant,
propter inſerta fideicommiſſi verba, quibus vt valeret
prius teſtamentum, expreſſum eſt, dubitari non opor-
tet. Et ruptum quidem teſtamentũ hoc modo efficitur.
1 a Sed etſi. † *Hic §. ad verbum ex Martiani a reſponſo de-*
a *ſumptus eſt, & ampliationem ſuperioris continet, prius*
ſcilicet teſtamentum per poſterius tolli, etiamſi ex certa
re hæres in poſteriori ſcriptus eſſet. Ad totam enim hære-
b *ditatem certa illa res trahitur,* b *cum nemo paganus poſſit*
c *pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere.* c
2 † *Aliud tamen in militis teſtamento* d *obtinet, niſi ſcri-*
d *pti in ſecundo teſtamento ex certa re hæredis fideicommiſ-*
ſum eſſet, vt prius valeret, tunc non ipſo iure, ſed per fidei-
e *commiſſum valebit.* e *Secundum vero pagani teſtamentũ*
etſi tale fideicommiſſum contineret, nihilominus primum
f *rumpit:* f *ſed ob fideicommiſſum ſecundus hæres certa illa*
g *re, ex qua ſcriptus eſt, contentus eſſe* g *debet.*
b Teſtamentum. *Hæc ſunt verba conſtitutionis, quæ ta-*
3 *lem ſpeciem explicant.* † *Quidam teſtamento condito, plu*
ribus ſimpliciter inſtitutis hæredibus, in ſecundo teſtamen
to alium quendam ex certis rebus hæredem ſcripſit, hoc
addito, ſe nihilominus velle & prius teſtamentum vale-
re. Mortuo teſtatore delata res eſt ad Impp. Seuerum &
Antonin. qui reſcripſerunt, primum teſtamentum ruptũ
eſſe per poſterius, non obſtante prædicta clauſula: ob id cer-
tè, quoniam paganus cum duobus teſtamentis decedere
h *non* h *poteſt, Verumtamen vt voluntati teſtatoris aliqua*
ex parte ſatis fieret, voluerunt Imper. vt vniuerſa, quæ in
priori teſtamento ſcripta reperirentur, in cauſa fideicom-
miſſi eſſent. Itaque in ſecundo teſtamento inſtitutus, re-
tractu rei certæ mentione hæres quidem vniuerſalis erit,
ſed tamen tenebitur hæredibus in priore teſtamento ſcri-
ptis ad reſtitutionem hæreditatis, retenta Trebellianica,
quaſi ſic ei a teſtatore iniunctum fuiſſet. Sic ergo hæredes
primi teſtamenti maiorem partem, id eſt, dodrantem hæ-
reditatis conſequentur, non quidem ex primo teſtamento,
i *quod iam ruptum eſt, ſed ex ſecundo, nomine* i *fideicom-*
miſſi. Et tale fideicommiſſum non tantum inſtitutionem
in priore teſtamento factam conſeruabit, ſed etiam legata,
fideicommiſſa, libertates, & reliqua omnia, quæ in eo ſcri-
pta ſunt, in cauſa fideicommiſſi erunt: niſi tamen aliter te-
K *ſtatorem ſcripſiſſe* k *probetur.*

ADDITIONES.

a l.29.ſi quis prio.ad Trebell.
b l.1.§.ſi ex fundo.de hæred.inſtit.
c §.hæreditas.ſup.de hæred.inſtit.
d l.ſi mil.2.de mil.2.teſt.
e l.quærebatur.eod.tit.
f l.poſtu.§.fi.de iniuſto rupt.
g d.l.ſi quis priore.
h l.ſancimus & ibi.Dd.C.de teſt.
i Bart.poſt glo.in d.l.ſi quis priore.
K d.l.quærebatur.in fi.& d.l.poſthumus.§.ſi paganus.

Digitized by Google

§. Alio autem.

1 *Teſtamentum quando dicatur fieri irritum.*
2 *Deportati teſtamentum: & damnati ad pœnam capitalem, fit irritum. 3.*
4 *In integrum reſtitutus omnia recuperare ſolet: ſecus ſi quis ſimpliciter reſtituatur.*
5 *Minima teſtatoris capitis deminutione teſtamentum irritatur.*
6 *Fallit in milite filio.*
7 *Vtile eſt, ſingulas cauſas proprijs verbis diſtingui.*

a Alio autem modo teſtamenta iure facta *b* infirmantur: veluti cum is qui fecit teſtamentum, capite deminutus ſit: quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur: c cum alioqui & quæ rumpuntur, irrita fiant: & ea, quę ſtatim ab initio non iure fiunt, irrita ſint, ſed & ea quæ iure facta ſunt, & poſtea per capitis deminutionem irrita fiunt, poſſumus nihilominus rupta dicere. Sed quia ſanè commodius erat, ſingulas cauſas ſingulis appellationibus diſtingui, ideo quædam non iure facta dicuntur, quędam iure facta rumpi, vel irrita fieri.

a Alio. *Hactenus, quomodo rumpantur teſtamenta, di-*
1 *xit: videndum modo, quo pacto fiant irrita. † Tum autem*
propriè dicitur irritum teſtamentum, ſi teſtator aliquam
capitis deminutionem patiatur. Siquidem maxima vel
media teſtatoris capitis deminutione teſtamentum fit irri-
a *tum; veluti eius, qui ab hoſtibus captus a eſt. Cum enim*
ciuitatem amittat, ea quoque perdit, quæ ſunt iuris ciuilis:
qualis eſt teſtamenti factio. Quod tamen vel captiuo reuer-
ſo, iure poſtliminij vires recipit, vel ipſo apud hoſtes mor-
b *tuo, lege Cornelia confirmatur. b † Sic deportati quoque*
2 *teſtamentum fit irritum, ſed non prius, quàm Princeps de*
c *eo ſupplicium ſumendum reſcripſerit. c † Sed etſi quis ad*
3 *pœnam, quæ vitam adimat, fuerit damnatus, ſententiæ*
d *tempore eius teſtamentum fiet irritum. d Si tamen dam-*
nati in integrum reſtituantur, eorum teſtamenta conuale-
e *ſcant, e etiam illa quæ poſtea fecerant, f ſi in eadem vo-*
f *luntate mori ſe in codicillis vel epiſtola declarauerint. g*
4 *Quia qui in integrum reſtitutus eſt, omnia bona recupera-*
h *re h ſolet: in priſtinum ſiquidem ſtatum reſtituitur. i Se-*
i *cus autem ſi non in integrum, ſed ſimpliciter reſtitueretur,*
k *tunc enim ſola pœna remiſſa dicitur. k † Sed quid de mi-*
5 *nima teſtatoris capitis deminutione, an ex ea teſtamentũ*
irritum fiat? Et fieri certum eſt, ſi poſt factum teſtamen-
tum det ſe in arrogationem. quia cum capite omnia bona,
& fortunas quoque ſuas in familiam & domum alienam
l *transfert: l ideo de his non poteſt ualere diſpoſitio ante fa-*
cta, quia videretur de rebus diſpoſuiſſe alienis, quod iure
m *eſt prohibitum. m † Hoc tamen in filio milite veterano,*
6 *qui poſt teſtamentum factum capitis minueretur, locum*
n *non habet, neque eius teſtamentum fit irritum. n Nam*
quantum ad teſtandum de caſtrenſi peculio, pro patreſam.
o *habetur. p Qua ratione etiamſi ſe arrogandum præberet,*
eius teſtamentum non fieret irritum. Hoc etiam non eſt
omittendum, quemcunq; teſtatorem, qui ſe in arrogatio-
nem dediſſet, ſi poſtea emancipetur, eius teſtamentum non
p *fieri irritum, ſi ſe in ea voluntate perſeuerare p declara-*
uerit.

b Infirmantur. *Saltem iure ciuili, quod attinet ad ſubie-*
ctum exemplum capitis diminutionis minimæ per arro-
gationem.

c Cum alioqui. *Occupatio eſt: videbatur enim nullam*
in effectu differentiam eſſe, an teſtamentum rumpi, vel
q *irritum q fieri diceretur. Reſpondet Imperator, in effe-*
ctu quidem idem eſſe rumpi, ſiue irritum fieri teſtamen-
r *tum, item ſæpè rumpi, pro irritum fieri in legibus r acci-*
7 *pi. † Attamen quia commodius eſt, proprijs verbis di-*
s *ſtingui ac demonſtrari ſingulos caſus & s cauſas, ideo non*
temerarium eſt, differentiam facere inter ruptum, & ir-
ritum teſtamentum.

ADDITIONES.

a l. ſi quis filio. §. Irritum, hoc tit.
b d. l. ſi quis. §. quatenus.
c d. l. ſi quis. §. eius qui deportatur.
d d. l. ſi quis. §. & ſi quis.
e d. §. quatenus in fi.
f l. 1. §. ſi quis planè. de leg. 3.
g l. qui ex liberis §. planè. de ſecundum tab.
h l. fi. §. fi. C. de ſenten. paſſ.
i §. ſi quis ab. ſup. quib. mod. ius pat. poteſt. ſol.
k l. 2. C. de ſent. paſſ.
l l. pen. §. teſt. de ſecundum tab.
m l. conficiuntur. §. ſi quis poſt factum. de cod.
n l. 1. §. ſed ſi filius. de ſecundum tab.
o d. l. ſi quis. §. fi.
p §. pen. verſ. denique. ſup. de milit. teſt.
q d. l. qui ex liberis. §. planè.
r Exempla ſunt in glo. verb. diminutus.
s l. 1. de iniuſto rup. & inf. de hæred. ab inteſt. in princ.

---

§. Non autem.

1 *Teſtamentum capitis deminutione irritatum reconualeſcit, ſi impedimentum quod superuenit, tollatur. 3. 6.*
2 *Prætor ſemper æquitatem præ oculis habet.*
4 *Multum intereſſe an quis inuitus vel nolẽs ſuum ſtatum mutet.*
5 *Excuſſus §. ex eo autem. inf. eod. tit. & conciliatus cum hoc §.*
7 *Nouæ voluntatis probatio quomodo fieri debeat.*

a Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quæ ab initio iure facta, per capitis deminutionem irrita facta ſunt, nam ſi ſeptem teſtium ſignis ſignata ſunt, poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem agnoſcere, *b* ſi modò defunctus, & ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis, mortis tempore fuerit. Nam ſi ideo irritum factum ſit teſtamentum, quia ciuitatem, vel etiam libertatem teſtator amiſit, aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis tempore in adoptiui patris poteſtate ſit: non poteſt ſcriptus hęres ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

a Non tamen. *Limitatio ſubijcitur ad præcedentem §.*
1 *† Nam quod dictum eſt, teſtamentum iure factum per ca-*
pitis deminutionem irritum fieri, non procedit, ſi teſtator
tempore mortis priſtinum ſuum ſtatum recuperauerit,
& vetus illud ſuum teſtamentum aliqua voluntate ſua
(puta in codicillis) approbauerit & agnouerit. Tũc enim
illud iure Prætorio reconualeſcit, & hæres in eo ſcriptus,
quamuis iure ciuili hæreditatem adire nequeat, bonorum
tamen poſſeſſionem ſecundum tabulas teſtamenti benefi-
a *cio Prętoris petet. a Sic ergo tametſi inſtitutus iure ciui-*
li non poſſit eſſe hæres, cum eo extinctum fuerit teſtamen
2 *tum, & irritum factum: † ſuccedet tamen beneficio Prę-*
toris, æquitate ita ſuadente, quam Prætor ſemper præ
b *oculis habet. b † Quod autem dixi, teſtamentum ir-*
3 *ritum non aliter conualidari, niſi teſtator aliquo iudi-*
cio nouam voluntatem retineat: tum obtinet, quando fit
mutatio ſtatus teſtatoris uoluntaria, vt quia ſe in arro-
gationem dederit. Si autem ſuit mutatio neceſſaria, vt
quia teſtator poſt factum teſtamentũ paſſus ſit maximam
vel

Digitized by Google

vel mediam capitis deminutionem, tum ſi mortis tempore
a Principe reſtitutum reperiat, ipſo iure reconualeſcit te-
c *ſtamentum prius factum abſque noua declaratione.* c
4 † *Diuerſitatis rationem ex Bart.* d *hanc adfert Angelus,*
d *quia quando inuitus quis mutat ſtatum, non præſumitur*
e *mutare uoluntatem: ſecus ſi uolens.* e *Vnde ſi quis in ar-*
rogationem ſe dedit, voluntatem mutaſſe cenſetur, & ſic
teſtamentum: aliud eſt, quando deportatur, vel capitur ab
hoſtibus, quia tunc uolens nolens cogitur ſtatum commu-
5 *tare.* † *Nec obſtat, quod ſequenti* f §. *ſubijcit Imperator.*
f Ex ſimplici uoluntatis mutatione etiam uerbis decla-
rata non reuocari teſtamentum: *quoniam id, eo caſu pro-*
cedit, quando quis vellet ſe fundare in ſimplici mentis mu
tatione, circa id lege non aliter diſponente. Sed in noſtro
caſu eſt lex ipſa quæ diſponit propter coniecturatam men-
tem hominis. Ideo non mirum, ſi reſultet mutatio uolun-
tatis, cum circa hoc lex ſuam introduxerit præſumptio-
nem.

b Si modo defunctus. *Nam ut Theophilus ait, Prætor*
duo tempora inquirit, nempe facti teſtamenti, & mortis
teſtatoris: & ſi quidem utroque tempore inueneris teſta-
menti factionem habuiſſe, teſtamentum tactur, nihil cu-
rioſus de medio tempore laborans, ſiue libertatem teſta-
6 *tor, ſiue ciuitatem amiſit.* † *Ex quibus apparet etiam, præ*
dicta omnia procedere, ſi teſtamentum a principio iuſtum
ac perfectum fuit factum, quando ab initio non ualuit ob
defectum teſtantis, tunc etiam impedimento ceſſante, &
g *ex noua uoluntate non conualidantur, ut Bart.* g *tradidit.*
ſubdens etiam, hanc nouæ uoluntatis probationem, per
quinque teſtes conſtare debere. quod Ang. Porcius, & alij
communiter ſequuntur.

ADDITIONES.

a l.11. qui ex liberis §. teſt. 2. de bon. poſſ. ſecundum tab.
b l.4. quod ſi Epheſ. §. fi. de eo quod certo loco.
c l.ſi quis ex hær. §. pen. & ibi Bart. de inoff. teſt.
d l.ſi quis filio. §. pen. hoc tit.
e l.11. fideic. §. ſi rem, de leg. 3.
f §. ex eo autem inſ. eod.
g In l.1. §. 1. de leg. 3.

§. Ex eo autem.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Ratio decidendi.*
3 *Teſtamenta non temerè reſcindenda.*
4 *Nec ſeptem teſtium aſſertioni, contra teſtamentum cre-dendum: fallit, ut num. 5.*
6 *Quando utiliter teſtamentum mutatur, ſiue ſcriptum, ſiue nuncupatum. 7.*
8 *Mortalitas pro morte accipitur.*
9 *Teſtamentum perfectum non tollitur per imperfectum: fallit, ut nu. 10.*

Ex eo autem ſolo non poteſt infirmari teſtamentū, quod poſtea teſtator id *a* noluerit valere: vſque adeo, vt etſi quis poſt factum prius teſtamentum poſterius facere cęperit, & aut *b* mortalitate pręuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit: diui Pertinacis *c* oratione cautum ſit, ne aliàs tabulę priores iure factę, irritę fiant, *d* niſi ſequentes iure ordinatę & perfectę fuerint. nam imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt.

1 Noluerit valere. † *Si teſtator, qui fecit iuſtum teſta-*
mentum, poſtea tractu temporis ſimpliciter dixerit, ſe nol
le id valere: videbatur per hoc teſtamentum infirmari,
ad inſtar legatorum quæ etiam nuda uoluntate per expreſ-
a *ſam ademptionem reuocantur.* a † *Hic tamen Impera-*
2 *tor contrarium decidit: nempe ſemel iuſtum & ritè confe-*
ctum teſtamentum, propter nuda & ſimplicia teſtatoris
verba non ſubuerti. Rationem ſubdit Theoph. quia quę
iure confecta ſunt, iure etiam tolli perimique debent.
Et hic de inſtitutionis totius teſtamenti infirmatione lo-
3 *quimur, quæ nudis verbis exiſtere nequit.* † *Neque enim*
temerè teſtamenta reſcindi debent: alioqui facilè legitimi
hæredes, id eſt, ab inteſtato ſuccedentes ſubornarent ali-
b *quos, qui aſſererent, teſtamentum a teſtatore reuocatū eſſe.* b
4 † *Quinimo receptum eſt, ne ſeptem quidem teſtium con-*
c *tra teſtamentum aſſertioni credendum* c *eſſe:* † *niſi po-*
5 *ſtea a tempore conditi teſtamenti decennium fuerit elap-*
d *ſum:* d *vel niſi addidiſſe teſtatorem liqueat, ideo ſe prio-*
e *rem uoluntatem mutaſſe, quò inteſtato decederet:* e *tum*
enim per aditionem eorum, qui ab inteſtato ſucceſſuri ſunt,
confirmatur prioris voluntatis mutatio. quod tamen ip-
f *ſum non paſſim caret* f *pugna: licet id quod dixi, frequen-*
6 *tius receptum ſit.* † *Cæterum ſi aliquo facto prioris con-*
ſilij mutationem demonſtrante appareat, teſtatorem uo-
luiſſe prius teſtamentum impugnare, puta quia illud de-
leat, incidit, cancellet, uel ſigilla reuellat, quin per hoc red-
datur inutile, ſine controuerſia eſt. Maiorem enim fa-
7 *cta, quàm uerba vim habent.* † *Hoc tamen non conuenit*
teſtamentis nuncupatiuis, quæ ex verbis & voce ſubſtan-
g *tiam capiunt,* g *permanentque nihilominus diſcerptis*
ſcripturis. Et illic rurſus diſtingui ſolet, conſultone ſint
h *tabulæ cancellatæ, an inconſulto: à teſtatore, vel ab alio.* h
quod quia vbertim Faber & Aretinus explicant, hic præ-
tereundum duxi.
8 *b* Mortalitate. *Id eſt, morte,* † *in qua ſignificatione, hac*
i *voce etiam* i *alij authores utantur.*
c Oratione. *Quæ proceſſit Senatuſconſultum. cuius ver-*
ba quædam extant apud Capitol. in Pertinace Imper.
k *d* Niſi ſequentes. *Idque propter iuris regulam:* k Non
pręſtat impedimentum, quod de iure non ſortitur ef-
9 fectum. † *Atque inde diſcis teſtamentum primum per-*
fectum, non tolli per ſecundum imperfectum. Aetiologia
eſt, quoniam nihil actum uidetur, dum aliquid ex his, quę
l *ad actus ſubſtantiam pertinent, ſupereſt agendum.* l *Et*
prædicta procedunt, etiamſi ſpeciali clauſula priori teſta-
mento derogatum videatur, aut clauſula codicillaris adie-
m *cta ſit.* m † *Niſi fortè uel iure militari factum ſit teſta-*
10 *mentum, vel in eo ſcriptus hæres, qui ab inteſtato* n *ſuc-*
cederet, vel denique niſi ipſius teſtatoris iudicio vnuſquiſ-
piam ex ſcriptis hęredibus uoluntatis ſuę declaretur in-
o *dignus.* o

ADDITIONES.

a l. etſi transfer. de adimen. lega. l. fideicommiſſum. C. de fideicommiſſ.
b Arg. §. planè. ſup. de mil. teſt.
c Angel. hic.
d l. ſan. C. de teſt.
e l.1. §. ſi hæres. ſi tab. teſt. nullæ exta.
f Vt not. Alex. in l. ſi ita ſcriptum. §. ſi regula. de liberis & poſth.
g §. fi. ſup. de teſtam. ordinandis.
h Vide pulchrè Bart. in l. ſi iur. de leg. 3.
i Sueton. in vita Claudij. & l. pen. de vi, & vi arm.
k c. non præſtat. de reg. iuris. in 6.
l l. pen. in fi. C. de his quib. vt indig. cap. 2. in fi. cum glo. in med. de renunc.
m Bart. d. l. ſi iure. in fine.
n l.2. de iniuſto rupto teſt.
o l. hæreditas. C. de his quib. vt indig. & ibi gl. in verb. pet. pote.

§. Eadem oratio.

1 *Pertinax Imp. boni & æqui obſeruantiſſ.*
2 *Orationes in iure noſtro quę dicantur.*
3 *De oratione Pertinacis Imperatoris.*

4 *Princeps non poteſt ratione litis hæres inſtitui, ſecus eſt in priuato.* 5.
6 *Princeps quomodo ſit ſolutus legibus.*

a Eadem *b* oratione expreſſit, non admiſſurum ſe hæreditatem eius, *c* qui litis cauſa Principem *d* reliquerit hæredem: *e* neque tabulas non legitimè factas, in quibus ipſe *f* ob eam cauſam hæres inſtitutus erat, probaturum: neque ex nuda voce heredis nomen admiſſurum: neque ex vlla ſcriptura cuiuſuis auctoritas deſiſ, aliquid ademptu rum. Secundum hoc diui Seuerus & Antoninus ſæpiſſimè reſcripſeruos. *g* Licet enim (inquiunt) legib. ſoluti ſimus, attamen legibus viuimus.

1 *a* Eadem oratio. † *Diui Pertinacis, qui boni & æqui obſeruantiſſimus fuit, plurimaſq; honeſtiſſimas leges (cum*
2 *trimeſtri vix tempore imperaſſet) promulgauit.* † *Porrò* orationes *in iure noſtro dicuntur, quæ ab ipſis Principibus in ſenatu habentur, cum ipſi ſcilicet explicatis totius rei circumſtantijs, quid iuſtum, utile, ac honeſtum Reipub. ſit, oſtendunt: Senatumque rogat, an ſic conſtituere placeat. Sic ergo & diuus Pertinax ea, quæ hic referuntur, ad Senatum retulit ſua oratione. Talis extat oratio, vel pars potius orationis Imperatoris Seueri.* a *Citantur*
b *& diui Marci orationes* de alimentis, b de fugitiuorum
c requiſitione, c de bonis d maternis. *Item Imperatoris*
e *Antonini,* e *necnon Imperatoris Adriani,* f *de petitione*
f *hæreditatis: & ſi quæ ſunt alia.*
3 *b* Oratione. † *Huius D. Pertinacis orationis meminit etiam Capitolinus in eius vita, cuiuslibet verba adſcribere.* Legem (*inquit*) tulit, ut teſtamenta priora nó prius eſſent irrita, quàm alia perfecta geſſent, neve ob hoc Fiſcus aliquando ſuccederet. Ipſeque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hæreditatem quæ aut adulatione alicuius delata eſſet, aut lite perplexa, h vt legitimi hæredes & neceſſarij priuarentur. additque Senatuſconſulto hæc verba: Sanctius eſt, P.C. inopem Rempublicam obtinere, quàm ad diuitiarum cumulum per diſcriminum atque dedecorum veſtigia peruenire. *Hæc Capitolinus.*
4 *c* Qui litis cauſa. † *Hinc regulam colligunt prohibitoriã, quod nemo debeat Principem, ratione litis, quam habet cum alio, hæredem inſtituere. Etenim planè inuidioſum & periniquũ foret, calumniæ facultatem ex Prin*
i *cipali maieſtate* i *capere.* † *Priuatim tamen ex re con-*
5 *trouerſa hæredem inſtituere licet: nec eo nomine locum ha*
k *bebit edictum* de alienatione mutandi iudicij k cauſa facta.
d Reliquerit hæredem. *In ſolemni ac legitimo teſtamento.*
e Neque tabulas. *Amplificatio eſt priorum, quòd etiam Princeps, ſicut quilibet alius priuatus, ex teſtamento minus ſolemni & imperfecto hæres inſtitutus, nunquam poſſit hæreditatem adire, non obſtante, quod Princeps dica-*
l *tur legibus ſolutus* l *eſſe.*
f Ob cauſam. *Id eſt litis cauſa: vel ut teſtamentum non ſolemniter factum valeat.*
6 *g* Licet enim. † *Sic & alibi* m *legitimus*: Digna vox
m eſt maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe Principem profiteri: *Et Paulus*: n Ex imperfecto, *inquit*, teſtamento legata & fideicommiſſa Imperatorem capere verecundum eſt: decet enim tantæ maieſtatis eas ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur. *Diuus Alexan-*
o *der*: o Ex imperfecto teſtamento nec Imperatorem vendicare poſſe ſæpe conſtitutum eſt. *Vtroque verò elegantius Papinianus*: Nam quæ facta (*inquit*) lædunt pietatem, æſtimationem, uerecundiam noſtram, nec facere nos poſſe credendum eſt. *Rurſus idem Alexan-*
p *der*: p Nihil tam proprium imperij eſt, quam legibus uiuere. *Hæc & conſimilia iura verè diuina, Principibus noſtris inculcanda eſſent potius, quàm illa adulatorũ vox.* Quod principi placuit, legis habet uigorem.

ADDITIONES.

a l. 1. de rebus eorum qui ſub tut. ſunt non alie.
b l. cum hi. ff. de tranſactionibus.
c l. diuus. de ſeruis fugitiuis.
d l. pen. ad Tertyllia.
e l. cum hic ſtatus. de don. inter virum & vxo.
f l. ſi rem. §. illud. de pet. hæred.
g Hæc orationis pars ad præcedentem §. pertinet.
h Vt in hoc §.
i l. pen. de hæred. inſtit.
k l. ex hoc edicto §. 1. de alienatione iudicij mut. cauſa facta.
l princip. de legibus.
m l. digna vox. C. de leg.
n l. ex imperf. de leg. 3.
o l. ex imperfecto. C. de teſt.
p d. l. ex imperfecto. C. de teſt.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. Tit. XVIII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Teſtamentum inofficioſum quod dicatur.*
3 *Naturalibus defertur ſucceſſio paterna.*
4 *An parentibus vicißim liberorum debeatur hæreditas.*
5 *Querela inofficioſi teſtamenti quid?*
6 *Officij ſignificatio.*
7 *Inofficioſus parens, inofficioſi liberi.*
8 *Querelam inofficioſi, & petitionem hæreditatis ſimul inſtitui poſſe, vel etiam ſeparatim.*

1 Superiori † *titulo dictum eſt, quomodo teſtamentum iure factum infirmetur ipſo iure, ſine facto hominis. Sed quia ſæpe fit, quòd teſtator firmum & ſolemne poſt ſe relinquat teſtamentum, tamen in eo ſine cauſa aut exhæredet aliquem, quem tenebatur inſtituere, aut tacitè & nulla ipſius facta mentione prætereat: ideo congruo loco ſequitur* de inofficioſi teſtamenti querela, *qua tales exhæredati vel præteriti petunt, officio iudicis implorato, eiuſmodi teſtamentum tanquam iniuſtum declarari & reſcindi.*
2 † *Eſt autem* inofficioſum teſtamentum, *quod cõtra pie-*
3 *tatis officium factum eſt*: † *cum ratio naturalis, veluti lex quædam tacita, liberis parentum ſuorum hereditatem*
4 *adijciat, ad debitam eos ſucceſſionem vocando.* a † *Quem-*
4 *admodum & pari pietatis obſequio, parentibus hæreditas liberorum debetur, ſi contingat ipſos ſine hæredibus & deſcendentibus & proximioribus decedere. Parẽtes enim*
b *& liberi ſibi ipſis mutuum debent officium* b *ac pietatem: quare etiam in teſtamentis ſe mutuò obligantur inſtituere: quæ inſtitutio ſi fuerit omiſſa, competit præterito vel iniuſtè exhæredato quærela inofficioſi teſtamenti. Quanquam autem hoc modo, quod* inofficioſum *dicatur teſtamentum, in quo teſtator contra officium ſuum, quod alteri debebat, fecit, multa inofficioſa teſtamenta futura ſint, veluti quibus amicis & bene merentibus nihil relinquitur, quod olim inhoneſtum putabatur: vt ex Philippicis*
Suetonio conſtat) tamen per excellentiam ea demum inofficioſa *dicta ſunt, quibus officium in liberos & parentes neglectum eſt. Nam qui erga eos inofficioſus eſt, in*

ſemet-

ſemetipſum quodammodo inofficioſus & inhumanus vi-
5 detur.† Eſt igitur querela inofficioſi teſtamenti ſubſidia-
c rium c remedium, quo petit quis, vt iudex teſtamentum
reſcindat ex officio ſuo, quaſi contra pietatis officium con-
d ſcriptum. d & quaſi non ſanæ mentis teſtator fuerit, quia
e vel in ſuos liberos iniurius, vel in ſuos parentes impius e
6 fuerit. † Sic enim officium inter alia ſignificat pieta-
tem illam, quam ſanguine nobis & neceſſitudine coniun-
7 ctis natura debemus.† Et ideo inofficioſus dicitur parẽs
qui ſanguinis ex ſeſe procreati, & pietatis obliuiſcitur:
quod viciſſim de liberis eſt intelligendum, eos inofficio-
ſos dici, ſi parentum ſuorum teſtando non meminerint. Por
rò querela inofficioſi teſtamenti interdum actio, inter-
f dum etiam accuſatio f nominatur. † Poteſt etiam ſimul
8 inſtitui querela inofficioſi, & petitio hę-editatis: g vt
g ſcilicet teſtamento inofficioſo per ſententiã iudicis reſciſſo,
hæreditas reſtituatur, ab inſtituto hærede ipſi filio. Quæ co-
pulatio actionum compendioſa eſt: quanquam & ſeorſum
accuſari teſtamentum poteſt, & deinde peti, vel repudia-
h ri h hæreditas.

ADDITIONES.

a l. cum ratio, de bonis damnato. l. ſcrip. vnde libr.
b l. 1. de obſeq. a lib. & libert.
c §. tam autem. inſ. eod. l. nihil intereſt. hoc tit.
d l. 2. de inof. teſt.
e l. 1. & paſſim. de inoff. teſt.
f l. 3. l. 8. l. 11. l. 25. & l. 27. C. de inof. teſt. & l. 6. l. 22. & l. 27. ff. e. ti.
g Notat. in l. qui de inoffi. dict. tit. & l. 1. C. eo.
h l. nam & his: dict. tit.

Princip. tit.

1 Querela inofficioſi quare introducta.
2 Omnibus liberis querela inofficioſi competit.
3 Liberorum voce etiam naſcituri continentur.
4 Querela adita demum hæreditate datur.
5 Et ad eam proponendam quinquennium præſtituitur, ho
dieque etiam non præparata tranſmittitur. 6.
7 An & quando hodie querela inofficioſi agatur. 8.
9 Color dementiæ an hodie prætendi poſſit, vt olim. 10.
11 Legum correctio euitanda.
12 Parentibus querela inofficioſi conceditur contra liberos.
13 Et quando hodie locum habeat.
14 Pater querelam & contra tabulas ſimul habet.
15 Fratres & ſorores an querelam habeant: & de differen-
tia inter fratres germanos, conſanguineos, & vteri-
nos. 16.
17 Turpes perſonæ quæ ſint.
18 Tres cauſæ, ob quas turpis perſona fratri præfertur.
19 Iure nouiſſ. fratres cum parentibus ſuccedunt ab inte-
ſtato.

a Quia plerumque parentes ſine cauſa liberos ſuos ex-
hæredant, vel omittunt: inductum eſt, b vt de inoffi-
cioſo teſtamento agere poſſint liberi, qui queruntur,
aut inique ſe exhæredatos, aut inique præteritos: c hoc
colore, quaſi non ſanæ mentis fuerint, cum teſtamen-
tum ordinarent. Sed hoc dicitur, non quaſi verè furio-
ſus ſit, ſed d rectè quidem fecerit teſtamentum, non ta
men e ex officio pietatis. Nam ſi verè furioſus ſit, f nul-
lum teſtamentum eſt. Non autem liberis tantum per-
miſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum ac-
cuſare, verumetiam g liberorum parentibus. h Soror
autem & frater, turpibus perſonis ſcriptis hæredibus, i
ex ſacris conſtitutionibus prælati ſunt. Non ergo con-
tra omnes hęredes agere poſſunt. Vltra fratres igitur &
ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, k aut
agentes vincere.

1 Quia. † Exponit. mox à principio huius tituli Impe-
rator, quæ fuerit querelę inofficioſi teſtamenti introdu-
cendæ occaſio, nempe iniuria parentum erga liberos: qui
plerumque ſine cauſa eos vel exhæredant, vel prætereunt
a nouercalibus delinimentis, inſtigationibus a corrupti. De-
inde ſubnectit, quibus teſtamentum velut inofficioſum di-
2 cere atque impugnare permiſſum ſit.† Et primum compe-
tit omnibus liberis vtriuſque ſexus naturalibus & legiti-
mis, item legitimis tantum, ſiue de paterno ſiue materno
teſtamento, in quo dicant ſe inofficioſè exhæredatos, vel
b præteritos, agant b Sed & poſthumis agere contra paren-
3 tum teſtamenta licet: † quia liberorum appellatio om-
c nibus deſcendentibus conuenit, c etiam naſcituris. † Non
4 tamen agunt liberi, niſi adita prius hæreditate: antea e-
nim non eſt, contra quem agant, quive iudicium defuncti
5 defendant. † Ad querelam autem proponendã quinquen-
nium præſtitutum eſt continuum, a tempore aditæ hæredi-
d tatis computandum, quod etiam ignoranti currit. d Quod
ſi ſcriptus hæres nimis differat aditionem, officium iudi-
cis inuocari poteſt, vt conſtituatur certum tempus, intra
quod adeat hæreditatem: quo elapſo cogetur ad adeũdum,
e aut prorſus repelletur. e quanquam autem iure veteri, ſi
f non erat præparata per filium, ceſſabat filio f mortuo:
6 † hodie tamen ad ſuos tranſmittitur, etiam non præpara-
g ta. g Diciturq; pręparari per comminationem, denuncia-
tionem, libelli dationem, & ſi bonorum poſſeſſio gratia li-
h tis agnoſcendæ poſtulata fuerit. h
7 b Vt de inofficioſo teſtamento agere. † Sed an etiam ho
die querela inofficioſi teſtamenti ſit neceſſaria, dubita-
tum eſt: cum iure Nouellarum tam curioſè proſpectum ſit
liberis inſtituendis, nec ſine legitima cauſa exhæredantis.
Nam aut iuſtè exhæredantur liberi: & fruſtra tentabunt
accuſationem teſtamenti, aut iniquè exhæredati ſunt, vel
i præteriti: & teſtamentum ipſo iure corruit, i nec reſciſſio-
ne opus eſt. Qua ratione Martinus, Querelam inofficioſi
teſtamenti inter aſcendentes & deſcendentes penitus ho-
8 die ceſſare dixit. † Alij k vero communiori ſententia di-
K ſtinguunt. Aliàs enim parentes in teſtamento ſuo exhæ-
redant liberos, nulla adiecta legitima cauſa, aut prætereũt
eos, nulla planè facta eorum mentione, & hoc caſu teſta-
l mentum non ſubſiſtit. l Aliàs exhæredantur liberi inſer-
ta legitima & vera cauſa, quam hæres inſtitutus probare
poteſt, & tum quid profuerit fruſtra accuſare teſtamen-
tum, quod tandem non ſint expugnaturi? Aliàs denique
exhęredatio ſit legitima cauſa inſerta, quam tamen liberi
bona conſcientia negare poſſunt, quoniam vera non eſt,
nec poteſt ab inſtituto hærede probari. In hac ſpecie ne-
ceſſe erit filio exhęredato. Querelam inofficioſi inſtitue-
re, hęresq; ſcriptus tenebitur probare cauſam inſertam:
quod ſi non fecerit, teſtamentum reſcindetur. Quemadmo-
dum & tũ opus eſt Querela, cum frater teſtamentum fra-
tris, in quo turpis hęres ſit inſtitutus, expugnare voluerit.
m e Hoc colore. Hoc prętextu, ſiue titulo, vt Marcellus m
n appellare videtur. Eſt autem hic locus ex Martiano n de-
9 ſcriptus.† Ex quo diſcere oportet, Querelę inofficioſi eum
colorem fuiſſe, quaſi non ſana mentis teſtator fuerit, cum
teſtamentum ordinares. Hodie tamen Bartolus eum colo-
rem non amplius prętendi poſſe putat, cum (vt paulò ante
dictum eſt) non aliter Querela competat, quam ſi legitima
cauſa ſit inſerta: quod quidem cum ſit obſeruatum, demẽs
videri non poteſt teſtator, ſed probè ſapiens: quippe qui ſe
o cundum legum pręſcriptum voluntatem ſuam o ordina-
10 rit.† Contra Fulgoſius p adhuc priſcum illum colorem
p dementię prętexi cenſet aduerſus parentem, qui filio fal-
ſam cauſam exhęredationis in teſtamento obycit: cui ac-
q cedo, ea potiſſimum q ratione: quia ſi non probatur cauſa
teſta-

teſtamento inſerta, falſa ſane præſumitur: ſi falſa eſt, con-
tra officium pietatis feciſſe patrem conſtat, qui ex falſa
r *cauſa filium exhæredem ſcripſerit.* r *Porro non diſcerne-*
re, quid ſit officij paterni, propè furioſi eſſe videtur. Hanc
accedit, quòd illam dementiæ fictionem ſublatam eſſe a Iu
ſtiniano nuſpiam legitur, quare eam permanere dicemus:
11 *præſertim cum legum correctio vbique ſit euitanda* s *Hāc*
s *tamen furoris colorem ex noua lege* t *ad inſtitutionem re-*
t *ſtrictum eſſe non negarim, quaſi cætera teſtamenti capitu-*
la lex a ſano facta iudicet.

d Rectè. *Quo ad ſolemnitates Iuris ciuilis.*

e Ex officio pietatis. *Qui ſanguinis ex ſe procreati, &*
pietatis obliuiſcitur, & liberis ſine cauſa inuidet bona a
Deo ſibi donata, contra naturam, iuxta illud Apoſtoli. Si
filius, ergo hæres. *Immò viuo quoque patre filius quodam*
u *modo rerum paternarum dominus exiſtimatur.* u

f Nullum teſtament. *Sicque reſciſſione nihil opus habet:*
x *quia quod eſt inualidum & nullum, non dicitur reſcindi.* x

12 g Liberorum parentibus. † *Secundo conceditur paren-*
tibus vtriuſque ſexus, ſi a liberis exhæredes fiant, aut taci-
y *tè prætereantur, de inofficioſo diſputare.* y *Quamuis enim*
parentibus hæreditas liberorum non debetur, propter vo-
tum parentum, & naturalem erga filios charitatem: atta-
men ſi turbatus mortalitatis ordo fuerit, ſic quod liberi an
te parentes ſine hæredibus deſcendentibus & proximiori-
bus decedant, non minus parentibus, quàm liberis piè re-
z *linqui debet: vt Papinianus* z *inquit:* † *Sed hic rurſus tū*
13 *locus erit. Querelæ hodie, ſi cauſa exhæredationi annexa*
ſit, & in eius probatione deficiat ſcriptus hæres. Nam ſi pa
rentes vel prætereantur à liberis, vel ſine cauſa exhære-
a *dentur, teſtamentum ipſo iure non valet,* a *vt & ſupra*
diximus. Excipiuntur tamen bona caſtrenſia, vel quaſi ca
b *ſtrenſia, quæ huic Querelæ non* b *ſubiacent.* † *Porrò quòd*
14 *nonnulli dubitant, an patri præterito Querela inofficioſi*
detur, cum ordinarium habeat remedium bonorum poſſeſ-
c *ſionis contra filij* c *teſtamentum? hoc omnino vanum* d
d *eſſe Viglius demonſtrat. Etſi enim pater habeat ex eman-*
cipatione bonorum poſſeſſionem contra tabulas: id tamen
nō debet tollere vſum melioris iuris, videlicet querelæ inof
ficioſi: quæ non modo certam partem, vt illa bonorum poſ-
e *ſeſſio, ſed & totam hæreditatem euincit:* e *patriq; etiam*
f *competit alio nomine, nempe quia pater* f *eſt, quàm illa bo*
norum poſſeſſio, quæ propter emancipationem datur.

15 h Soror autem. † *Tertio datur Querela inofficioſi fra-*
tribus & ſororibus: ſi tamen germani, *id eſt, ex vtroque*
parēte prognati ſint, vel certè eundem patrem habuerint,
qui conſanguinei *dicuntur.* Vterini *enim fratres, qui ean-*
dem matrem, & diuerſos patres habuerunt, item & fra-
trem filij, licet fratribus ipſis in ſucceſſione ab inteſtato ho
g *die æquentur,* g *& vna cum patruis admittantur Quere-*
læ beneficium non habent, meliusq́ fecerint, ſi ſe ſumpti-
h *bus inanibus non vexent.* h † *Neque tamen aliter fra-*
16 *tres & ſorores de inofficioſo teſtamento diſputare poſſunt,*
quàm cum in teſtamento fraterno turpis perſona fuerit in-
17 *ſtituta.* † *Turpes autem perſonas cenſere oportet ex Pan-*
dectarum titulo: De his qui notantur infamia. *Omnes e-*
i *nim iuris aut facti infamia laborantes,* i *turpes ſunt.*
Quibus nonnulli vſurarios etiam addunt. Quòd ſi & fra-
ter turpis ſit, non dabitur illi querela contra teſtamentum
k *fratris turpem perſonam inſtituentis:* k *quia nil Iudæus*
Iudæo, nil Catilina Cethego. Cum ergo fratres de inofficio-
ſo agere non poſſint, niſi turpibus perſonis inſtitutis, con-
ſequitur inter ipſos non opus eſſe exhæredatione. vt quo-
rum præterito non infirmet teſtamentum.

l i Ex ſacris conſtitutionib. *Nempe Conſtantini* l *Imp.*
quod procedit, etiamſi quid eis in fratris teſtamento reli-
m *ctum* m *ſit.* † *Sunt tres tamen cauſæ, ob quas frater a fra-*
18 *tre aut ſorore exhæredari, etiam turpi perſona inſtituta,* n
n *poteſt: puta ſi per inſidias fratri mortem intentarit, aut cri*
minalem illi accuſationem dictauerit, aut vniuerſa eum
ſubſtantia exuere ſtuduerit. Hæ tamen cauſæ ab inteſtato
o *nihil nocent fratri ſucceſſuro,* o *Sanè Iuſtinianus tan-*
tum hic de ſucceſſione ex teſtamento agit. Cæterum in ſuc-
ceſſione legitima non minus tribuitur fratri, quàm paren-
19 *tibus: nam iure* † *Nouellarum ab inteſtato fratres cum pa*
p *rentibus* p *ſuccedunt, atque etiam fratrum filij cum pa-*
q *truis.* q *Vnde conſequens eſt, cum parentes fratresq; pro-*
poſita inofficioſi querela reſciderint teſtamentum, & rem
reduxerint ad cauſam inteſtati, id prodeſſe fratribus, fra-
r *trumque filijs, vt ſimul tanquam ab inteſtato ſuccedant.* r
s *omnino enim tam inteſtatus videtur* s *defunctus.*

k Aut agentes vincere. *Obſtat enim ipſis exceptio, iſtius*
t iuris exercitium ad eos nihil attinere. t *quæ tamen ex-*
ceptio, ſi non fuerit oppoſita, viceritq; cognatus, & ſibi &
alijs ab inteſtato venturis prodeſſe valebit: licet extraneo
u *nihil proſit* u *ſua victoria.*

ADDITIONES.

a l.3.& 4.de inoffic.teſt.
b l.nam & his.hoc tit.§.tam autem.inf.eod.
c l.220.liberorum.de verb.ſign.Bar.l.ſi quis in rem.de leg.3.
d l.ſi quis filium.in fi.vbi Iaſ.& l.ſcimus.§.illud.& §.pen.C.e.ti.
e d.l.ſcimus.§.vltim.C.eod.
f l.poſthu.§.ſi.cum l.ſeq.eo.tit.
g d.l.ſancimus §.vlt.
h d.l.poſthu.in fi.& l.Papin.§.1.hoc tit.
i l.1.in fi.de iniuſto rupto,&c.
K Dd.l.nam etſi his.in fi.hoc tit. & Auth. ex cauſa C. de liberis præteritis.Bart.in l.1.de teſt.
l l.vlt.C.de lib.præt.
m In l.Sulp.de don.inter virum & vxo.
n l.hoc colore.de inoffi.teſt.
o Bar.l.Titia.de inof.teſt.& l.1.de iur.codic.
p In d.Auth.ex cauſa.
q Vigl.hic late.
r l.3.& l.5.hoc tit.
s l.ſancimus.C.de teſt.
t l.præcipimus.C.de appell.
u §.ſui autem.infr.tit.prox.ſeq.
x l.nam etſi.de iniuſt.rupt.teſt.
y Hic.& in l.1.eo.
z d.l.nam etſi.hoc ipſo tit.
a ſatis §.ſancimus itaq;.Nou.vt cum de ap.cog.
b l.vlt.C.hoc tit.dixi.§.illis autem.ſup.de mil.teſt.
c ff.ſi quis a parente ma.fuerit.l.1.vide Dd.in l.pater filiū hoc.ti.
d hic nu.5.& 6.
e d.l.pater filium.
f d.l.1.§.liberos.ſi quis a pa.man.
g Auth.ceſſante C.de leg.hær.
h l.fratres.C.de inoff.teſt.l.1.ff.eo.
i Fab.hic.gloſ.l.nullam.C.ex quib.cauſ.infa.irrogetur.
K l.ia arenam, & ibi Dd. C.hoc tit.facit l.quoniam C.de hæret.
l In d.l.fratres.
m l.3.Paconius ait.ſi a parente quis ma.
n §.ingratitudinem.Nouel.de nupt.
o l.cognatis.vnde cog.gl.2.& Dd.in d.l.fratres.
p Aut.defuncto.C.ad Tertyll.
q d.Aut.ceſſante.
r Fab.& Ang.hic licet Vigl.dubitet.
s l.poſthu.§.ſi quis ex his.hoc tit.
t l.fratris vel ſororis.C.eo.tit.
u d.§.ſi quis ex his.& ibi Dd.

§. Tam autem.

1 *Legitimi tantum inofficioſi querelam habent.*
2 *Naturales tantum contra matris teſtamentum querelā habent, non contra patris: & quæ ſit diuerſitatis ratio.*
3 *Querela inofficioſi eſt remedium ſubſidiarium: & non datur, niſi in ſubſidium.*

4 *An*

4 *An & poſthumis querela inofficioſi detur.*
5 *Hodie poſthumus omnino nequit exhæredari.*

a Tam autem naturales liberi, quàm ſecundum noſtræ conſtitutionis diuiſionem adoptati, ita demum de inofficioſo agere poſſunt *b* ſi nullo alio iure, ad defuncti bona venire poſſunt. Nam qui ad hæreditatem totam, vel partem eius alio iure veniunt, de inofficioſo agere non poſſunt. *c* Poſtumi quoque qui nullo alio iure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

a Tam autem naturales. *Amplificatio eſt ad principiū*
1 *huius tituli, annexum habens temperamentum.* † *Neque*
enim ſolum naturales & legitimi filij, ex iuſtis ſcilicet nu
ptijs progeniti, ſed etiam legitimi tantum de inofficioſo
patris teſtamento agere poſſunt, quod de his accipiendum
a *eſt, qui ab auo paterno maternove adoptati* a *ſunt. Ac-*
curſius adoptatos etiam pro arrogatis hic exponit, quaſi
& hi Querelam inofficioſi habeant: cum tamen alio ipſis
remedio conſulatur. Habent enim quartam ex conſtitutio-
b *ne* b *diui Pij Imperatoris.* † *Naturalee verò tantum con*
2 *tra patris teſtamentum Querelę beneficio carent, contra*
c *matris vero non carent. Ait enim* c *Vlpianus,* De inoffi-
cioſo teſtamento matris ſpurij quoque filij dicere poſ-
ſunt. *Diuerſi Iuris ea eſt ratio, quia cum talis filius demon*
ſtrare patrem nequeat, noluit lex eum contra patris vo-
luntatem ſuccedere: ad querelam ergo inofficioſi eum non
d *admiſit. Sed cum mater ſemper ſit certa,* d *aliter in ea*
e *lex* e *diſpoſuit. Si tamen ex tali coitu, qui accuſari poſſet,*
prognati ſint, denegabitur illis etiam contra matris teſta-
f *mentum.* f *Querela.*
3 *b* Si nullo alio iure. *Limitatio eſt pręmiſſi dicti:* † *Eate-*
nus enim filij aditum ad Querelam habent, quatenus aliàs
nullo alio iure ad defuncti bona venire poſſunt: nā ſi alio
iuris remedio iuuentus, querelæ locus non erit, propter ve-
terem Iuris regulam, quę dicit, eū qui communi auxilio &
ordinario iure vti poteſt, non debere tribui ſubſidiarium &
g *extraordinarium auxilium, pręſertim ſi ſit odioſum,* g *vt*
h *eſt,* h *Querela.*
4 c Poſthumi. † *Alia ampliatio: nedum enim nati iam li-*
beri, ſed etiam naſcituri, id eſt, poſthumi de inofficioſo te-
ſtamento diſputare poſſunt: quod iure veteri obtinebat,
quando expreſſè exhæredabantur. ſecus ſic ſimpliciter in
teſtamento fuerant pręteriti: tum enim poſthumi agna-
i *tione teſtamentum ipſo iure* i *rumpebatur.* † *Hodie No-*
5 *uellarum iure omnino non poteſt exhæredari poſthumus,*
k *cum in eum nulla cadat ingratitudinis cauſa, vt alibi* K
annotauimus.

ADDITIONES.

a l. cum in adoptiuis. C. de adoptio. §. ſed hodie. ſup. eod.
b l. ſi arrogator. ſup. de adoptionib. l. Pap. §. ſi quis impubes. de inoff. teſta. & §. cum autem impubes. vbi dixi ſup. de adopt.
c l. ſi ſuſp. §. 1. hoc tit.
d l. quia certa. de in ius vocando.
e Ita videtur. ſenſiſſe glo. verbi admitt. in §. nouiſſ. inf. ad Orphicia.
f De quo in §. ſi aduerſus, ſup. de nupt.
g l. in cauſæ. 2. de minor.
h l. maximum vitium. de liberis præteritis.
i l. ſi quis in ſuo C. hoc tit. Dixi in §. poſthum. ſup. de exhær. lib.
K In d. l. poſthum.

§. Sed hæc ita.

1 *Olim quando locus fuerit Querelę inofficioſi.*
2 *Legitima liberorum qualis olim fuerit.*
3 *Legitima hodie eſt triens, vel ſemis ſecundum numerum liberorum.*
4 *Hodie ſi quid relinquitur in teſtamento, agitur ad ſupplementum.* 8.
5 *De actione ad ſupplementū: & ea quamdiu duret, nu, 6.7.*

a Sed hæc ita accipienda ſunt, *b* ſi nihil eis penitus a teſtatoribus teſtamento relictum eſt. quod *c* noſtra conſtitutio *d* ad verecundiam naturæ introduxit. Sin verò quantacunque pars hęreditatis uel res eis fuerit relicta: de inofficioſo querela quieſcente, *e* id quod eis deeſt, vſque ad quartam legitimæ partis *f* repleatur: licet *g* non fuerit adiectum, boni viri arbitratu debere eā cōpleri.

Sed hæc. *Quæ ſcilicet dicta ſunt de liberis & parenti-*
bus. Querela inofficioſi agentibus. de his enim tātum agit
Iuſtiniani conſtitutio, cuius tex. hic meminit.
1 *b* Si nihil eis. † *Iure tamen Pandectarum competebat li-*
beris Querela inofficioſi non modò exhæredatis, vel planè
præteritis: ſed etiam, cum aliquid eis in teſtamento paren-
2 *tum, minus tamen legitima relinqueretur.* † *Legitima au*
tem erat quarta pars eius, quam quiſque ab inteſtato erat
a *habiturus.* a *nempe quadrans eius partis hæreditariæ, quæ*
ſi paterfam. inteſtato deceſſiſſet, ad eos peruentura erat: qui
quadrans liberis vel inofficioſę hæreditatis, vel minorem
in partem inſtitutis, quàm quantus ille eſſet, eo iure attri-
buebatur: veluti ſi duo erant filij, quia legitima cuiuſque
pars ab inteſtato erat ſemis, idcirco ſeſcuncia illis attribue-
b *batur,* b *quæ ſemiſſis pars quarta eſt. Quarta autem hæc*
legitima vulgo appellatur, opinor, quia ad Falcidiæ legis
c *inſtar inducta eſt, vt Iulianus* c *apertè oſtendit.* † *Poſtea*
3 *verò Iuſtinianus legitimæ iſtius rationem immutauit, vt*
eſſet triens vel ſemis ſecundum numerum liberorum. Nā
ſi quatuor ſunt liberi, vel pauciores, ex bonis defuncti ter-
tia pars: ſi verò quinque ſint, aut numero plures, tunc bo-
norum dimidium in legitimam debetur, ex æquo inter eos
d *qui capaces ſunt, facta diuiſione.* d
e c Noſtra conſtitutio. *Quæ lib. 6. C.* e *extat.*
d Ad verecundiam naturæ introdux. *Etſi enim paren-*
tes impiè filios prętereunt, filij tamen non poſſunt non im-
f *pudenter videri parentum conuellere* f *iudicia. Sacè lau-*
g *datur a Valerio Maximo* g *Aphronia probiſſima Ebutiæ*
filia, quòd præterita, teſtamentum matris patientia hono-
4 *rare, quam iudicio conuellere ſanctus putauit.* † *Induxit*
ergo Iuſtinianus, vt hodie inofficioſi querela ceſſet, ſi vel
modicum aliquid liberis relinquatur, etſi legitimam non
efficiat: cum olim (vt dixi) ſi minus legitima relinqueba-
tur, Querela competeret.
5 *e* Id quod eis deeſt. † *Vel quia ab initio minus fuerit re-*
lictum erat, ab initio quidem ſufficiebat ad legitimam, ſed
poſtea per euictionem, aut per Falcidiam, ſeu alio quocun-
h *que modo deminutum* h *fuerit. Semper enim hodie, ceſ-*
ſante Querela, & expugnatione teſtamenti, agendum eſt
6 *ad ſupplementum pro teſtamentis conſeruandis.* † *Et hāc*
vulgo vocant actionem *vel* ſupplementum legitimæ.
Nec refert hoc iure, vtrum acceperint liberi id, quod eis
i *relictum fuerit, an voluerint agnoſcere, donec ſuppleatur.* i
Imò ſi hæreditati parentum renunciauerint, non tamen a
petenda legitima portione excluduntur, niſi in ſpecie huic
legitimæ renunciatum ab eis fuerit, vel iuſiurandum ac-
K *ceſſerit, quod vim nominatim renunciationis* K *habet.*
7 † *Porrò hęc ad* ſupplementum *actio non quinquennio (vt*
l *Querela* l*) finitur, tametſi id voluit Bart.* m *ſed triginta*
m *annis durat:* n *quod tempus omnibus perſonalibus actio-*
n *nibus tributum* o *eſt: atque ad hæredem non præparata*
o *etiam tranſmittitur.*
f Repleatue. *Ex defuncti ſcilicet parentis hæreditate, id-*
que damno ſolius hæredis ſcripti: modo ſalua ſit ei ſua illa
portio, ſupra quam non poteſt grauari: alioqui ad ſupplen
dam legitimam aliquid detrahetur etiam legatis.
8 g Non fuerit adiectum. † *Imò etſi adiectum ſit, ne quid*
peteretur ſupplementi nomine: quoniam hanc repletionem
probi-

p *prohibere teſtator non p poteſt. Et, quanquam aliquis, quod ſibi relictum eſt, agnouerit, non ideo tamen ab hoc*
q *ſupplementi beneficio q excluditur.*

ADDITIONES.

a l.Papinianus.§.quoniam.hoc tit.
b l.Papin.§.ſi quis.& l.ſi non mortis.ff.hoc tit.
c Nouell.58.
d Nouell.de triente & ſemiſſe.§. hæc nos. & Author. nouiſs.C. hoc tit.
e l.omnimodo.C.de inoff.teſt.
f Viglius hic.
g lib.7.cap.8.
h d.l omnimodo in princ.
i l.ſi quando.l.general.C.eo.
K Nota.in d.l.& generaliter.probatur. §.hæc autem, vt cum de appell.cognoſ.
l l.ſcimus.§.illud præterea.C.eo.
m In l.ſi quis filium.C.de inoff.teſt.
n Iaſ.in d.l.ſi quis filium.Dec.conſ.303. l.ſicut.l.cum nouiſs.C.de præſcript.30.an.
o l ſi quando.§.ſi.hoc tit.
p d.l.ſi quando.§.generaliter.
q

§.Si tutor.

1 *Primuccaſus huius §.*
2 *Dubitandi ratio, decidendique, ad hunc §.*
3 *Tutela eſt munus neceſſarium.*
4 *Approbatione teſtamenti voluntaria Querela amittitur: neceſſaria non item.*
5 *Secundus caſus in hoc §.*

Si tutor *a* nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex teſtamento patris *b* ſui legatum acceperit, cum nihil erat ipſi tutori relictum a patre ſuo: nihilominus poterit nomine ſuo de inofficioſo patris teſtamento agere *c*. Sed ſi è contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficioſo egerit, & ſuperatus eſt: ipſe tutor, quod ſibi in teſtamẽto eodem legatum relictum eſt, non amittit.

Duo caſus *hoc §. explicantur, eandem ferè dubitandi decidendique rationem continentes. Videamus priorem.*
1 *† Habebam ego in poteſtate filium Flaccum, qui pupilli cuiuſdam tutor erat. Moriens ego alium hæredem ſcripſi, & filium meum exhæredaui: porrò pupillo, cuius is tutor erat, legatũ dedit me defuncto, filius meus legatum, quod pupillo relictum erat, pupilli nomine exegerat, quo ſoluto volebat poſtea de inofficioſo agere proprio nomine: cum ſe nihil ex paterna hæreditate habuiſſe diceret, quærebatur,*
2 *an illi Querela competeret? † Dubitandi cauſa fuit, quòd qui ſemel teſtamentum approbauerit, non poſſit deinde*
a *idem a impugnare. Approbauerat autem tutor teſtamentum paternum per acceptionem legati, nomine pupilli*
b *ſui: itaque a querela præſcriptione ſubmouẽdus videtur.* b *Verum contrarium hic deciſum eſt, nihilominus tutorem poſſe deinde ſuo nomine de inofficioſo agere. Neque huic deciſioni obſtat prædicta ratio: quia procedit, quando quis legatum acciperet ſibi ipſi, uel filio ſuo, aut etiam alteri relictum, tanquam aduocatus ſeu procurator ipſius. & ſic nomine voluntario: cum enim cenſetur comprobaſſe teſtamentum. Secus eſt, quando quis nomine exegit neceſſario, ut tutorio uel curatorio, quia tum non uidetur teſta-*
3 *mentum confirmaſſe, ſed neceſſitas ipſum excuſat. † Eſt*
c *enim tutela munus, quo quis neceſſitate* c *aſtringitur: & officium tutoris eſt, nihil prætermittere, vnde pupillo com-*
d *modum* d *acquiratur. Vnde dicendum, diuerſum ius eſſe inter aduocatum, ſeu procuratorem, & tutorem, quod v-*
e *bertim Interpretes* e *ſuo loco explicant. † Item dicendũ,*
4 *approbatione teſtamenti voluntaria Querelam inofficioſi amitti, neceſſaria non item. Neque excuſaret in propoſito aduocatum, quòd non ex ſua, ſed clientis perſona adprobet: cum tacitus eius conſenſus ex voluntario officio colli-*
f *gatur, licet Accurſius* f *aduerſari videatur. Atq; Bal-*
g *dus,* g *quòd præſtans patrocinium, vt teſtamentum vel donatio inſinuetur, nõ poſſit deinde ceſſationem petere etiam ſuo nomine. Si tamen quis iuſſu magiſtratus: præſtiterit, puto ob parendi neceſſitudinem vel conteſtationem eum*
h *excuſari.* h

a Nomine pupilli. *Et ſic nomine tutorio.*
b Sui. *ipſius tutoris.*

5 *c* Sed ſi è contrario. *† Priorem caſum Imperator iam inuertit: Impuberem ego filium habebam, quem, alio quodã hærede inſtituto, exhæredem ſcripſi. legaui item Titio cuidam centum ſolidos, quem impuberi teſtamentarium tutorem dederam, aut. Prætor dederat, aut lege ad tutelam vocabatur. Titius tutor, nomine pupilli, me mortuo, de inofficioſo egit, & ſuccubuit: fortè enim iuſtè exhæredatus fuerat pupillus. Poſtea hic idem Titius legatum ſibi relictum à ſcripto hærede petijt: videbatur repellendus, vt qui ſemel teſtamentum impugnaſſet per Querelam: Verũ quia hoc tutorio, & ſic neceſſario nomine fecit, nihil eſt, quod ei*
i *fraudi eſſe debeat.* i *Eſt enim eadem deciſionis cauſa, quam ſupra diximus in priori caſu.*

ADDITIONES.

a l.parentib.& ibi Dd.C.hoc tit.
b l.nihil intereſt,& ibi Bart. & l.ſi ponas, §.1.hoc tit. & d.l.parentibus.
c §.1.ſup.de excuſ.tut.
d ff.per totum.de tut.& rat.diſt.
e l.ſi.hoc tit.& l.aduerſus.§.1.eo.tit.
f gl.hic in fine.
g In d.l.fin.
h Porcius hic.facit l.prouidendum.C.de poſt.cum ſimilibus.
i tex.l.aduerſus.§.1.& ibi Doc.hoc tit.

§.Igitur.

1 *Querela inofficioſi quando olim competierit, & quando hodie locum habeat.*
2 *Legitima liberis relinquenda hodie titulo inſtitutionis: & quæ ſit ratio.* 3.
4 *Ius accreſcendi inter hæredes tantum locum habet.*
5 *Titulus inſtitutionis requiritur etiam in parentibus.*
6 *Quibus caſibus non requiratur titulus inſtitutionis.*
7 *Legitima parentum an etiam aucta ſit iure nouiſſ.*
8 *Ad æſtimandam legitimam tempus mortis reſpiciendum eſt.*
9 *Quæ ſint in legitimam computanda.*

Igitur quartam debet quis habere, vt de inofficioſo agere non poſſit; *a* ſiue iure hæreditario ſiue iure legati, vel fideicommiſſi, vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos: *b* in ijs tantum modo caſibus, quorum mentionem facit noſtra conſtitutio, *c* vel alijs modis, qui in noſtris conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus ita intelligendum eſt: vt ſiue vnus fuerit, ſiue plures, quibus agere de inofficioſo teſtamento permittitur: vna quarta eis dari poſſit, vt ea pro rata eis diſtribuatur.

a Loquitur. *Imperator hoc loci ſecundum iuris antiqui diſpoſitionem: quo iure ad excludendam Querelam inofficioſi, neceſſe erat, Quartam relinqui ex iudicio teſtatoris*
a *integrè:* a *hodie dummodo aliquid ſit relictum, ceſſante Querela & expugnatione teſtamenti, agendum potius eſt ad ſupplementum. Neque enim nunc aliter competit Querela, quàm cum nihil omnino relictum fuit. Quartam igitur quis habere debet vel ex defuncti iudicio, vel legis*
repletione,

b repletione, vt de inoſficioſo agere non b poſſit: ſicq; nihil
c pugnat hic §. cum ſuprà dicta Iuſtiniani conſtitutione. c
2 a Siue iure hæred. † Hoc enim iure (ſicut & d veteri) ni-
d hil referebat, quoniam titulo haberent liberi legitimam,
ſiue iure inſtitutionis, vel legati, aut quoquo alio modo: ta-
e metſi Iulianæ etiam olim inſtitutionem e exegerit. Ho-
f die verò iure nouellarum f conſtitutum eſt, vt niſi paren-
tes relinquant liberis legitimam titulo inſtitutionis, te-
ſtamentum non valeat, nec ſit opus expugnare querelam.
3 tum quia hic titulus ſit honorabilior g filio: tum quia pro-
g pter ius accreſcendi ſit vtilior. Filio namq; inſtituto ſi co-
hæres ſit datus, qui repudiet hæreditatem, eius portio iure
accreſcendi filio adijcietur. Quòd ſi filio legati titulo quip-
4 piam relinqueretur, nihil ei accreſceret: † cum inter hære
des tantum, non etiam legatarios ius accreſcendi locum
h habeat. h † Sic & contra liberos oportet parentibus legi-
5 timam ſuam relinquere titulo inſtitutionis: in quam ſen-
i tentiam crebrius i itum eſt, vt vna atque eadem ratio ſit
inter patrem & filium, auum & nepotem, ac cæteros libe-
6 ros ac parentes. † Sunt tamen caſus aliqui in quibus hic
titulus omitti poteſt: veluti ſi paterfa. inter ſolos liberos
teſtetur, aut adſcripta ſit teſtamento clauſula codicillaris,
vel ea, quæ ſignificet voluiſſe teſtatorem ſuas tabulas quo
K modocunq; modo ratas K haberi. Cæterum quartam ſeu
legitimam liberorum hodie trientem vel ſemiſſem eſſe, ſe-
l cundum numerum liberorum, ſuprà l admonuimus. † Eo-
7 dem modo aucta eſt hodie aſcendentium ſeu parentum le-
m gitima, ex communi Doctorum m ſententia. † Ad æſti-
8 mandum autem cuiuſq; defuncti patrimonium, vt inde le
gitima colligi poſſit, reſpiciendum eſt tempus mortis. Nam
ſi ante vel poſt mortem bona creſcant aut decreſcant, id
n non n conſideratur: idq; frequentius obtinuit. † Hinc e-
9 tiam tractari poſſet, quæ ſint in legitimam imputanda, vel
in ſupplementum legitimæ: verum iſta ex plenioribus in-
o terpretum o commentarijs, ne nimium diffundamur, pe-
tenda relinquimus.

b In iis tantummodo caſibus. Sunt enim quidam caſus,
vbi quæ donantur inter viuos, non computantur in legi-
timam: vt ſi ſint eiuſmodi, quæ ad hæredes filij donatarij
non tranſmitterentur.

c Vel alije modis. Vt ſi fuerit donatum dotis cauſa, aut
p propter nuptias. nã & id imputari in legitimam p conſtat.

ADDITIONES.

a Dixi in l. ſed hæc ita. ſup. eo.
b V. gl. hic.
c In d. §. ſed hæc ita.
d l. Papinianus. §. ſi qui mortis. hoc tit.
e l. ita tamen. §. qui rogatus. ad Trebell.
f §. aliud quoq; & ibi gl. Non. vt cum de appell. cognoſ.
g l. filium quis. §. ſed etſi portio. de leg. præſt.
h Dd. plene in l. 1. C. quando non pet. part. Bar. l. quoties. C. de inoff. teſt. & Auth. nouiſſ. C. de inoff. teſt.
i Sal. in d. Auth. nouiſſ. fac. l. nam etſi parentib. id prin. hoc tit. in §. atq. hæc quidem. Nouel. vt cum de app. cog.
K l. hac conſult. §. ex imperfec. C. de teſt. Iaſ. d. Auth. nouiſſ. Bar. l. 1. de iure cod.
l d. §. ſed hæc ita. nu. 2.
m per l. nam etſi C. hoc tit.
n l. cum quæritur ibi mortis tempore. C. hoc noſtro tit. fac. l. etiã §. vlt. de bon. liberto.
o Mod. repetunt in l. ſin tam ad l. Falcid.
p l. quoniam Nouel. C. hoc tit.

DE HÆREDVM QVAL. ET diff. Tit. XIX.

1 Continuatio huius tituli.
2 Qualitas pro cuiuſque rei natura accipitur.
3 Hæredis nomen generale eſſe.
4 Hæredis nomen propriè accipi in hoc tit. & quas ſpecies habeat.

1 Hactenus † multa de hæredibus vel inſtituendis vel
exhæredandis dixit Imperator. Quia verò hæredes natu-
ra qualitateq; differunt: id quomodo contingeret, ſubijcien
2 dum erat. † Sanè qualitatem etiam Quintilianus a cuiuſ-
a que rei naturam appellat. † Porrò hæredis nomen latiore
3 ſignificatione ad quoſcunque gradus b pertinet, omneſq;
b ſucceſſores continet, c ſiue iure ciuili ſeu Prætorio, ſiue di-
c rectè, ſiue per fideicommiſſum ſuccedant: ſed & qui parti-
culariter ſuccedit, non in certa re, hæredis appellatione ſi-
gnificatur. Hinc conſequenter quoſdam teſtamentarios,
quoſdam legitimos, quoſdam etiam honorarios dicimus.
4 † In hoc autem titulo hæredis nomen diuiditur, prout pro-
priè accipitur, & hæredum differentia, quæ hic explicatur,
ad teſtamentum maximè pertinet. Nam eorum qui inſti-
tuuntur, alij ſunt neceſſarij, vel ſui & neceſſarij, alij deni-
que extranei: de quibus ſingulatim præſenti loco tractan-
dum eſt.

ADDITIONES.

a lib. 7. cap. 5.
b l. hær. de verb. ſignif.
c l. hær. appel. 2. de verb. ſign.

Princip. tit.

1 Tres eſſe partes huius §.
2 Seruus proprius hæres inſtitutus, fit neceſſarius: & quæ ſit cauſa neceſſitatis. 3.
4 In quibus ſeruis id non procedat.
5 Quod beneficium detur ſeruo, qui cogitur eſſe hæres.
6 Cautela, ne ſeruus eo beneficio deſtituatur.

a Hæredes autem aut neceſſarij dicuntur, aut ſui & ne-
ceſſarij, aut extranei. Neceſſarius hæres, eſt ſeruus hæ-
res inſtitutus, ideoque ſic appellatur, quia ſiue velit,
ſiue nolit, omnino poſt mortem teſtatoris b protinus
liber & neceſſarius hæres ſit. Vnde qui facultates ſuas
ſuſpectas habent, ſolent ſeruum ſuum primo, aut ſe-
cundo, vel etiam vlteriore gradu hæredem inſtituere: vt
ſi creditoribus ſatis non fiat, c potius eius hæredis bo-
na, quàm ipſius teſtatoris a creditorib. poſſideantur, vel
diſtrahantur, vel inter eos diuidantur. d Pro hoc tamen
incommodo, aliud ei commodum præſtatur: vt ea, quæ
poſt mortem patroni ſui ſibi acquiſierit, ipſi reſeruen-
tur. Et quamuis bona defuncti non ſufficiant credito-
ribus, iterum tamen ex ea cauſa res eius, quas ſibi ac-
quiſierit, non veneunt.

1 a Hæredes autem. † Tria facit Imperator in hoc princi-
pio: primò proponit, quis dicatur hæres neceſſarius: deinde
cur ſic dicatur: demum quis ſit huius hæredis vſus. Cum
autem hæc prima hæredis ſpecies, ob ſublatam inter Chri-
ſtianos ſeruitutem hodie propè ſit ſublata, nihil opus eſt
2 de ea multa verba profundere. † Illud in ſumma ſcien-
dum, ſeruum proprium hæredem inſtitutum neceſſarium
dici hæredem ideò, quia velit nolit, ſtatim mortuo teſta-
a tore & libertatem ſecundum eius voluntatem accipit: a
3 & fit hæres. † Neceſſitatis autem cauſam præſtat b &
b poteſtas dominica, quæ olim etiam ius vitæ necisq; in ſer-
c uos tribuebat; c quà de re alibi d ſatis multa diximus,
d quæ huc referri poſſunt. † Huiuſmodi tamen neceſſitas in
4 quibuſdam ſeruis non procedit. nam ſeruus fideicommiſ-
ſariam libertatem adeptus: item & is, quem teſtator hac
lege emerat, vt manumitteretur: vel, qui propria data pe-
cunia

e ennia redēptus eſt, neceſſarius hæres non e fit, quod ſuis
locis expenditur.
b Protinus. *Id eſt, ſtatim a tempore mortis.*
c Potius eius hæredis. *Vt ſic defunctus omnem ignominiam effugiat, quæ ipſi ob bonorum ſuorum publicatio-*
f *nem inuri poſſet, vt alibi* f *annotauimus.*
5 d Pro hoc tamen. † *Habet ergo ſeruus hæres a domino inſtitutus, pro hoc incommodo, quòd etiam inuitus cogitur eſſe hæres, hoc beneficij, vt & liber fiat, & ſibi aliquid acquirere poſſit, acquiſitaq; ſibi conſeruet, nec ea poſſint creditores in venditionis neceſſitatem pertrahere, etiamſi*
6 *defuncti bona ipſis non ſufficiant.* † *Si tamen priuſquam defuncti bona cum ſuis confuſa ac permixta ſint, bonorum*
g *ſeparationem impetrarit.* g *Hanc enim confuſione facta*
h *obtinere nequibit, niſi minoris ætatis beneficio* h *reſtituatur.*

ADDITIONES.

a l. ſed etſi ſub conditione. §. fi. hoc tit. & l. ex parte. de acq. hær.
b l. in ſuis. de liberis & poſthu.
c §. 1. ſup. de his qui ſunt ſui vel alie. iuris.
d §. licet. ſup. quib. ex cauſ. manu. non licet.
e l. ſi ſeruo. de hæred. inſt. l. is qui de manu. & l. ſi ea leg. C. ſi mã ita fuer. alie.
f In d. §. licet.
g l. 1. §. fi. de ſeparatio.
h l. ait prætor. §. non ſolum autem. de minor.

§. Sui autem.

1 *Sui & neceſſarij hæredes qui ſint.* 2.
3 *Filius viuente patre eſt quaſi dominus rerum paternarum: quo mortuo, continuatur in eum dominium.*
4 *De ſuitatis vocabulo: & ſuitas quid ſit.* 5.
6 *Filijfa. coguntur hæredes eſſe iure ciuili, etiam inuiti.*
7 *Filijfa. iure prætorio abſtinendi beneficium habent.*
8 *Ius abſtinendi an præiudicet iuribus ſuitatis.*
9 *Multiplex ſuitatis effectus, remiſſiuè.*

a Sui autem & neceſſarij hæredes ſunt, velut filius, filia, nepos neptiſve ex filio, & deinceps cæteri liberi, qui in poteſtate morientis modò fuerint. Sed vt nepos neptiſve ſui heredes ſint, non ſufficit eum eamve in poteſtate aui morientis tempore fuiſſe: ſed opus eſt, vt parens eius viuo patre ſuo deſierit ſuus hæres eſſe, aut morte interceptus, aut qualibet alia ratione liberatus a patris poteſtate. tunc enim nepos neptiſve locum patris ſui ſuccedit. Sed ſui quidem heredes ideo appellantur, quia domeſtici heredes ſunt, & viuo quoque patre quodammodo domini exiſtimantur. Vnde etiam ſi quis inteſtatus moriatur, prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorum.
b Neceſſarij vero ideo dicuntur, quia omnino, ſiue velint, ſiue nolint, tam ab inteſtato, quàm ex teſtamento ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt. c Sed his Prętor permittit volentibus abſtinere hæreditate, vt potius parentis, quàm ipſorum bona ſimiliter a creditoribus poſſideantur.

a Sui autem & neceſſarij. *Secunda hæredum ſpecies explicatur, nempe qui dicantur & ſui & neceſſarij hæredes.*
1 † *Sui autem neceſſarij hæredes ſunt, qui in poteſtate te-ſtatoris tempore mortis exiſtunt, ita vt nulla eos perſona*
a *in gradu præcedat: vt Imp. hic ſatis declarat. Ait* a *autem Suos ideo dici, quia domeſtici hæredes ſunt: hoc tamen Grecè, Viglio commonente ſignificantis eſt. οἰκεῖοι enim illi &*
2 *a domo deriuant: ſignificat autem proprium.* † *Eſt ergo ſuus hæres quaſi proprius, & domi natus, non aliunde accitus, quaſiq; ſui ipſius hæres.* † *Fingitur enim iure ciuili*
3 *filius viuente adhuc patre quaſi dominus eſſe paternorum*
b *bonorum, ſicq; fictum habet dominium: ſiue* b *improprium,*
c *vel potius καταχρηστικῶς, & in ſpe, vt Alciatus* c *appellat: ideoq; ipſi poſt obitum patris non de nouo acquiritur,*
d *ſed in illud continuatur* d *dominium, & ex fictitio fit ve-*
e *rum ac effectuale.* Suus *ergo hic ad dominium refertur,* e
f *vt & pro mortuo, ſuo poſſidere dicimus.* f † *Et hanc ſui*
4 *hæredis qualitatem Græci, τὸ ἴδιον, noſtri vulgò* Suitatem *nominant, nouo quidem & inuſitato veteribus vocabulo, ſed ad docendum tamen apto atque idoneo: in qua definien-*
g *da valdè nonnulli laborarunt,* g *cum ex coniugato voca-*
5 *bulo, hoc eſt,* ſui, *ſatis ei eius ſignificatio liqueat.* † *Alciatus rectè ſic definiuit:* Suitas *eſt hæredum qualitas, qui primum in hæreditate paterna locum obtinent, continuationem dominij neceſſitatemque ſucceſſionis inducens.*
6 b Neceſſarij verò. † *Quare etiam neceſſarij dicantur, attexit: ideo ſcilicet, quia ſeruorum inſtar etiam inuiti ex neceſſitate impoſita à lege hæredes efficiuntur. Vnde illud,*
h Si filius, ergo heres. h *quod ob ius patriæ poteſtatis* i *in*
i *fauorem parentum introductum eſt, ne ſine hæredes moria-*
k *tur.* k *Nam quem licet occidere,* l *cur non & hæredem*
l *ſibi facere licet liceat?*
7 e Sed his Prætor. † *Hoc rigoroſum neceſſitatis ius, impoſitum liberis a iure ciuili, Prætores æquitate ſua mitigarunt. Nam cum viderent ſæpè hac neceſſitate compulſos filios ob debita patrum ignominioſè a creditoribus tractari, ſatius eſſe ſtatuerunt, patrem quàm filium, mortuum quàm viuum, non ſentientem quàm ſentientem iniuria af-*
m *fici, vt Græcus* m *interpres ait. Ergo liberis abſtinendi beneficium conceſſere, vt hæreditate paterna, ſi ſuſpectam, il-*
n *lam haberent, abſtinere poſſint.* n *Et hoc eſt, quod in textu dicitur,* Prætorem permittere volentibus ſe abſtinere
o hæreditate, &c. *Reſoluit ergo Prætor* o *Suitatem, & ex neceſſario hærede facit voluntariũ: ſi modo ſeſe abſtineat.*
8 *In his tamen, quæ ad ſui hæredis vtilitatem pertinent, ius*
p *abſtinendi iuribus ſuitatis minimè præiudicat:* p *quia bono hæredis introductum eſt hoc beneficium, ideoque in*
q *eius diſpendium retorqueri non debet.* q *Excipiuntur tamen ea commoda, quæ ab ipſa hæreditate proueniunt, &*
r *adiunctionem quandam ad damni oblationem* r *adferũt, qualia ſunt, nomina in hæreditate reperta, quæ ſi hæres proſequi velit, etiam æri alieno diſſoluendo obligatur, ex*
9 *conſequentia neceſſaria.* † *Cæterum de multiplici Suitatis effectu hic quoque diſputatur: ego illum articulum ſuis lo-*
s *cis* s *benè diſcuſſum relinquo.*

ADDITIONES.

a hic verſ. ſed ſui quidem.
b Porcius hic.
c lib. 2. Parter. c. 15.
d l. in ſuis. de lib. & poſthu.
e Vigl. hic.
f l. 1. pro ſuo.
g In l. qui ſe patris. C. vnde liberi.
h l. neceſſarijs, de acq. hæred.
i Vigl. hic.
K Forc. hic.
l Arg. l. fin. C. de pat. pot. & d. l. in ſuis, in fine.
m Ita Theoph. hic. & poſt eum Vigl.
n d. l. neceſſarijs. & ibi Bart.
o Porc. hic in gl.
p Io. de Plat. hic.
q l. quod fauore. C. de leg.
r Cantiunc. hic.
s Dd. l. ſi filiuaqui patri. de vulga. d. l. qui ſe patris. & l. filius. qui ſe paterna. de acquir. hæred. l. 1. de his qui ante apertas tab.

§. Cæteri.

§. Cæteri.

1 *Hæredes extranei qui ſint. num. 5.*
2 *Extraneos dici ad differentiam ſuorum.*
3 *Extraneos tripliciter dici.*
4 *Egreſſus poteſtatem patriam per dignitatem, iura ſuitatis retinet.*

a Cęteri qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt, extranei hęredes appellantur. Itaque liberi quoque noſtri, b qui in poteſtate noſtra non ſunt, hęredes a nobis inſtituti, extranei hęredes nobis videntur. Qua de cauſa, & qui hęredes a matre inſtituuntur, eodem numero ſunt: quia fœminæ in poteſtate liberos c non habent. d Seruus quoque hæres a domino inſtitutus, & poſt teſtamentum factum ab eo manumiſſus e eodem numero habetur.

3 a Cęteri qui. † *Tertia hæredum ſpecies eſt, quòd quidam ſint extranei, nempe hi omnes qui non ſunt ſub poteſtate teſtatoris quemadmodum hic triplici exemplo Iuſtinianus oſtendit, puta in filio emancipato, in liberis quo ad matrem, in ſeruo a teſtatore viuente manumiſſo, quia illi non*
2 *ſunt in poteſtate teſtantis.* † *Extranei ergo dicuntur ad ſuorum differentiam, quia non domeſtici ſunt, ſed ex alia*
a *familia ad familiam, id eſt hæreditatem a accerſuntur. Quamuis Caius poſteriore Inſtitutionum* b *libro eos dicat extraneos, qui nullo propinquitatis gradu teſtatori iunguntur. Verum ipſe ad cognationem reſpexit: Sed dum Suis opponuntur, hi omnes ſignificantur, quibus ſui hære-*
c *dis definitio* c *non competit. Quamobrem ſi quis vel defuncti voluntate, vel lege municipali prohibitus fuerit, aliquid in extraneum alienare, ex veriſimili coniectura men-*
d *tis de eo intelligendum putant Faber & Aretinus.* d *qui non eſt in eadem familia: etſi alioqui ſit cognatione iun-*
3 *ctus.* † *Ait quoque Baldus,* e *tripliciter extraneum dici,*
e *interdum reſpectu eius, in cuius poteſtate eſt, interdum filij, interdum vel agnati vel propinqui: hoc eſt (vt ipſius verbis vtar) extraneus dicitur a ſuitate, a filiatione, & a cognatione.*
b Qui in poteſtate. *Id eſt, emancipati, vt Theophilus exponit: & rectè. Nam qui ex alia cauſa poteſtatis patriæ nexu liberati ſunt, non habentur ſtatim quoque pro extra-*
4 *neis.* † *Qui enim per dignitatem egreſſus eſt poteſtate*
f *patris, nihilominus iura ſuitatis retinet.* f *Et poſthumus quidem eſt in poteſtate, ſuus tamen hæres patri agnaſcitur.* g
c Non habent. *Nec per conſequens nec ſuos hæredes habent. Qua ratione* h *Paulus ad teſtamenta fœminarum, edictum* contra tabulas bonorum poſſeſſionis, *non pertinere dixit.*
d Seruus quoque. *Hunc locum expreſſius ſupra* i *etiam Iuſtinianus explicat:* Seruus (*inquiens*) a domino ſuo hæres inſtitutus, ſiquidem in eadem cauſa manſerit, fit ex teſtamento liber, hæresque ei neceſſarius. Si vero a viuo teſtatore manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hæreditatem poteſt, quia non fit hæres neceſſarius, cum vtrumque ex domini teſtamento non conſequatur.
e Eodem numero. *Nempe inter extraneos hæredes.*
5 † *Quicunque ergo nullam teſtatoris morientis poteſtatem vel dominicam vel patriam agnoſcunt, hi omnes extranei hæredes appellantur.*

ADDITIONES.

a l. 195. pronuncia. §. 1. de ver. ſign. l. nam quod §. fin. ad Trebel.
b tit. 3. in fi.
c Viglius hic.
d Vterq; hic.
e l. ſi emancipati. col. 12. 3 oppo. C. de coll. fac. text. l. 1. §. extraneorum. & ibi gl. C. de rei vxo. actio.
f Balduin. hic.
g §. poſthu. ſup. de exhær. lib.
h l. illud. §. ad teſtam. de bonor. poſſ. cont. tab.
i §. ſeruus autem. ſup. de hæred. inſt.

§. In extraneis.

1 *Hæres extraneus tribus temporibus hæreditatis capax eſſe debet.*
2 *An hic §. de ſuis etiam & neceſſarijs hæredibus accipiendus ſit.*
3 *Regula ex hoc §. deſumpta.*
4 *Mutatio iuris quod hæredi non nocet; quomodo intelligendum.*

a In extraneis hæredibus illud obſeruatur, vt ſit cum eis teſtamenti factio: ſiue hęredes ipſi inſtituantur, ſiue hi qui in poteſtate eorum ſunt. & id b duobus temporibus inſpicitur: teſtamenti quidem facti tempore, vt c conſtiterit inſtitutio; mortis verò teſtatoris, vt effectum habeat. Hoc amplius, & cum adit hęreditatem, eſſe debet cum eo teſtamenti factio, ſiue pure, ſiue ſub conditione hęres inſtitutus ſit: nam ius hęredis eo maximè tempore inſpiciendum eſt, quo acquirit hereditatem. d Medio autem tempore inter factum teſtamentum & mortem teſtatoris, vel conditionem inſtitutionis exiſtentem, mutatio iuris e non nocet hęredi: quia (vt diximus) tria tempora inſpici debent.

a a In extraneis. *Hoc reſponſum ex Florentino* a *ſumptum eſt, & generale quoddam dogma ad extraneos hæredes*
1 *inſtituendos continet.* † *Quilibet enim extraneus, cum quo teſtamenti factio eſt, qui hæres inſtitui, ſeu hæreditatem ex teſtamento aquirere poteſt, rectè hæres in teſtamento ſcribitur: ſi tamen tribus temporibus hæreditatis capax eſſe demonſtretur: videlicet conditi teſtamenti, mortis te-*
2 *ſtatoris, & aditæ hæreditatis tempore.* † *Sed an illud in ſuis etiam & neceſſarijs hæredibus deſideretur? Dubium facit, quia ſeparatim iſta de extraneis dicuntur. Verum*
b *Aretinus* b *ſuos quoque, item & neceſſarios, ſi quo tempore incapaces fuerint, fruſtra inſtitui cenſet. Quod Vi-*
c *glius* c *non probat, aliud Florentinum in prædicto ſuo reſponſo ſenſiſſe autumans. Differentia quippe inter ſuos, neceſſariosque hæredes, & extraneos ea eſt, quòd non poteſt non eſſe cum ſuis, & neceſſarijs, quatenus ipſis ſuitas neceſſitasque cohæret, teſtamenti factio: cum extraneis autem eſt aliquando teſtamenti factio, aliquando non eſt. quapropter in ipſis neceſſe fuit tempora diuerſa inſpicere. Quod ſi cum ſuis vel neceſſarijs aliquo tempore non fuit teſtamenti factio: ſanè neque ſuos, neque neceſſarios eos tunc æſtimare oportet.*
b Duobus temporibus. *Additur poſtea & tertium, nempe aditionis: ſed quod a teſtatore prouideri nullo modo poteſt, & ad eius ſolicitudinem non pertinet.*
c Conſtiterit inſtitutio. *Quæ valere vtique non poteſt, ſi quis eum inſtituitur hæres, capax non ſit hæreditatis: nec ad rem pertinet, ſi poſtea capax fiat.*
3 d Medio autem tempore. *Pro regula igitur ſeruandum, cenſeri aliquem hæreditatis capacem trium temporum ratione, nempe facti teſtamenti, mortis teſtatoris, & aditæ hæreditatis tempore: media autem tempora interiecta, in quibus quis fuerat incapax, non vitiant. Etſi enim inter tempus inſtitutionis, & mortem teſtatoris, vel inter mortem & aditam hæreditatem hæres inſtitutus mutauerit ſuum ſtatum, effectusque fuerit incapax hæreditatis, vt quia ſeruus pęnæ extiterit, aut deportatus fuerit: nihil*

tamen

Digitized by Google

tamen hoc ipſi prælaudicat, ſi ante mortem vel aditam ha-
d *reditatem in priſtinum ſtatum fuerit* d *reſtitutus*. † *At-*
4 *que hoc eſt quod in textu dicitur*: mutationem iuris non
nocere hæredi: *mutationem enim iuris intelligere opor-*
tet, quando hæres ſit incapax, ita quod ex teſtamento non
poſſit acquirere.

e Non nocet hæredi. *Si modo tribus illis temporibus ſu-*
e *pra deſignatis adeunda ſuo nomine hæreditati ſis* e *ido-*
neus.

ADDITIONES.

a In l.49. ſi alienum. §.1. de hæred. inſt.
b Hic in gl. verb. mutatio. & vide DD. in d. §.5.
c hic num. 2.
d fac. text. in l.6. ſed ſi conditioni. §. ſolemus. de hær. inſt.
e d. §. ſolemus. & d. §.1.

§. Teſtamenti.

1 *Teſtamenti factio vel actiua, eſt vel paſſiua.*
2 *Factionem teſtamenti dici, aliſque verbis non aptè con-*
iungi.
3 *Factio pro conſpiratione & factioſi.*

a Teſtamenti autem factionem non ſolum is habere videtur, qui teſtamentum facere poteſt, ſed etiam qui ex alieno teſtamento vel ipſe capere poteſt, vel alij acquirere, licet non poſſit facere teſtamentum. *b* Et ideo furioſus, & mutus, & poſtumus, & infans, & filiusfamilias, & ſeruus alienus teſtamenti factionem habere dicuntur. Licet enim teſtamentum facere non poſſint, attamen ex teſtamento vel ſibi, vel alijs acquirere poſſunt.

1 a Teſtamenti autem factionem. † *Oſtendit hoc loci Im-*
perator teſtamenti factionem duplici ſignificatione acci-
pi. Aut enim actiua eſt, & ſignificat facultatem teſta-
a *menti* a *faciendi: aut paſſiua, vt capere quid ex alterius*
teſtamento quis poſſit, tametſi ipſe teſtamentum ordina-
b *re* b *nequeat.* † *In hac tamen ſignificatione hanc voculam*
2 (Factio) *niſi cum teſtamenti adiectione apud bonos autores*
3 *non temerè reperiri, Viglius admonet.* † *Sanè* factio, *olim*
honeſtum vocabulum erat, nunc malorum conſenſus, &
& conſpiratio dicitur. Vnde ferè videntur Factioſi *nobis*
eſſe, qui Ciceroni Falcarij Factiones *(inquit Liuius)* fuere,
eruntque pluribus maiori exitio, quàm bella, quàm fames, quàm morti.

b Et ideo furioſus. *Hic locus ex reſponſo Pomponij, &*
c *Marcelli annotatione tranſcriptus* c *eſt. Et quod de furio-*
ſo dicitur, id Theophilus vberius declarat. In furioſo *(in-*
quiens) ita ſpeciem ſeu caſum fingere oportet, vt a patre hæres eſſe inſtitutus intelligatur. Nam ab alio inſtitutus, donec reſipiſcat, neque ſibi, neque alij hæreditatem accipere poteſt.

ADDITIONES.

a l.3. qui teſt. fac. poſſ.
b l. filius. de teſt.
c d. l. filius.

§. Extraneis.

1 *Deliberandi ius quare olim introductum.* 3.
2 *Veteri iure tenebantur hæredes vltra vires hæreditatis.*
4 *Quid ſit deliberare.*
5 *Deliberandi beneficium & ſuis & extraneis hæredibus*
datur.
6 *Et eius nomine poſſunt copiæ inſtrumentorum hæredita-*
riorum, & rationum peti, vbicumque tandem ſunt.
7 *Quantum temporis detur iuri deliberandi.*
8 *Hæreditas ſemel quæſita amplius dimitti nequit: fallit ta-*
men, vt num. 11.
9 *Sui & extranei hæredes in quibus differant.*
10 *Sui dicuntur ſe immiſcere: extranei vero adire hæredi-*
tatem.

a Extraneis autem hæredibus *b* deliberandi poteſtas eſt de adeunda hæreditate, vel non adeunda. *c* Sed ſiue is *d* cui abſtinendi poteſtas eſt, *e* immiſcuerit ſe bonis hæreditatis: ſiue extraneus, cui de adeunda hæreditate deliberare licet, adierit: poſtea relinquendæ hæreditatis facultatem *f* non habet, *g* niſi minor ſit viginti quinque annis. Nam huius ætatis hominibus, ſicut in cæteris omnibus cauſis deceptis: ita & ſi temerè damnoſam hæreditatem ſuſceperint, Prætor ſuccurrit. Sciendum tamen, diuum Hadrianum etiam maiori vigintiquinque annis veniam dediſſe, cum poſt aditam hæreditatem grande æs alienum, quod aditæ hæreditatis tempore latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem diuus Hadrianus cuidam ſpeciali beneficio præſtitit. Diuus autem Gordianus poſtea militibus tantummodo hoc conceſſit.

a Extraneis autem. *De beneficio deliberandi hoc §. diſ-*
a *ſeritur, quod quia Iuſtinianus* a *immutauit, inducto in-*
uentarij compendia, pauca de eo dicemus. Ad inuentarij
verò ordinationem, quæ obſeruari conueniat, ſequenti §. do-
1 *cebimus.* † *Quoniam igitur ſæpè delata ex teſtamento hæ-*
reditas damnoſa eſſe ſolet, propter grande æs alienum, ideo
Prætores olim deliberandi ius induxerunt, ne ſcilicet quiſ-
piam adeundo hæreditatem damnoſam, ſuarum rerum ia-
2 *cturam faceret.* † *Veteres enim vſque ad Iuſtiniani tempora*
eo iure vſi ſunt, vt hæredes creditoribus ſolidum perſolue-
rent, tametſi defunctus plura debuerit, quàm in bonis &
b *facultatibus reliquiſſet.* b † *Deliberabant itaque inſtituti*
3 *hæredes, hoc eſt, diligenter ſecum cogitabant, in menteque*
ſua reuoluebant, vel cum amicis conſultabant, expediret
ne ipſis hæreditatem admittere vel repudiare, inſpectis vi-
c *delicet inſtrumentis, & expenſis defuncti* c *facultati-*
4 *bus.* † *Eſt enim deliberare, conſilium alicuius rei faciendæ*
capere, quo capto mens a cogitatione liberatur. Notus eſt
5 *titulus Cod. & Pand. de iure deliberandi.* † *Quanquam*
autem textus ſolum de extraneis hæredibus meminit: An-
gelus tamen & Porcius exiſtimant, hoc deliberandi conſi-
lium etiam ſuis competere, quos Cantiunculæ ſequitur.
6 *b* Deliberandi poteſtas. † *Scilicet iure prætorio, & huius*
deliberationis nomine poſſunt hæredes copiam hæredita-
riorum inſtrumentorum inſpiciendorum petere, & vt ipſis
d *liceat defuncti rationes perſcrutari, vbicumque tandem* d
ea ſint. Poſſent etiam petere a iudice, vt programmate
admoneantur creditores, vt ſua nomina deferant, nequic-
e *quam id laturi, ſi præſtitutum a iudice diem præterlabi* e
7 *ſinant.* † *Præficiebat autem Prætor tempus ad deliberan-*
f *dum pro ſuo arbitratu,* f *quod tamen poſtea a Iuſtiniano*
g *eſt limitatum, vt (ſi quis etiamnum veteri iure vti* g *ma-*
luerit) ab Imperiali quidem culmine annus integer, ab
alijs vero iudicibus nouem menſes dentur ad deliberandum.
Et ab eo maxime die computandum eſt, quo ſe quis ſcri-
h *ptum hæredem eſſe, reſcire* h *cœpit.*
8 c Sed ſiue is. † *Hinc diſcendum, in eo æqualem eſſe ſuorum*
& extraneorum hæredum conditionem, quòd acquiſita ſe-
mel hæreditas ſiue extraneo hæredi, ſiue ſuo, dimitti non
poſſit: quia qui ſemel factus eſt hæres, non poteſt amplius
i *hæredis nomen exuere.* i † *Aliâs verò inter ſuos & ex-*
9 *traneos non paucæ exiſtunt differentiæ. Illi enim neceſſa-*
rij dicuntur, hi voluntarij: illi ſe immiſcent, hi adeunt: illi
abſtinent, hi repudiant. Rurſus qui abſtinet (nempe Suus
hæres) cum a morte patris protenus hæres factus ſit, nomē
hæredis,

hæredis, & characterem ſuitatis ſemel impreſſum nihilo-
k minus k retinet: is verò qui repudiat (extraneus ſcilicet)
perinde habetur, ac ſi nunquam ei hæreditas delata fuiſ-
ſet.
d Cui abſtinendi. Ideſt, ſuus hæres: illi enim abſtinendi
l beneficio iure prætorio conceſſum eſt, vt ſuprà l audiui-
mus.
10 Immiſcuerit. † Immiſcere enim ſeſe hæreditati, propriè
loquendo, ſuorum & neceſſariorum hæredum eſt: adire ve-
rò extraneorum, in neceſſarijs hæredibus dicitur immiſtio,
in extraneis aditio.
f Non habet. Sicque & ſuos & extraneos eadem conſtrin
git neceſſitas retinendæ hæreditatis.
11 g Niſi minor. † Exceptio eſt ad ſuperiora: quandoque
enim hæreditas ſemel agnita dimitti rurſus poteſt, puta
vel fauore minoris ætatis, cui lapſæ irregulariter ſubueni-
m ri m ſolet, vel ob grande æs alienum, quod poſtea emer-
ſit, vel etiam militiæ priuilegio: niſi tamen & hoc reſtitu-
n tionis auxilium ſacramēto abiuratum fuerit, vt Accurſ. n
annotat, de cuius vi & poteſtate Porcius hic multa intem-
peſtiuè inculcat.

ADDITIONES.

a In l. fi. C. de iure deliber.
b d. l. fi. §. ſi verò poſtquam. Io. Andr. ad Spec. §. vlt. de inſtrum.
edi. ſac. l. quæ dotis. 33. ſol. matrim.
c l. Ariſto. ff. de iure delib.
d l. Ariſto, 28. & l. Ariſto, vlt. de acq. hæred.
e Bart. d. l. Ariſto, 28. de iure delib.
f l. 1. §. 1. hoc tit.
g §. prox. ſeq.
h d. l. fi. §. ſed quia quidam.
i l. 88. ei qui ſoluendo. in fi. de hæred. inſtit.
k Theoph. hic.
l §. ſui autem. num. 1.
m l. 1. & l. 7. ait prætor. §. non ſolum. ad finem. de minor.
n gl. hic in verbo, omnibus.

---

§. Sed noſtra.

1 Inuentarij beneficium loco iuris deliberandi a Iuſtiniano introductum.
2 Multiplex ſpecies inuentariorum in legibus: ſed hic de inuentario hæredis tantum tractari.
3 Solemnitates ad inuentarium neceſſariæ, & num. 4. 5. 7. 8. 9. 10.
6 Inuentarium in perſona hæredis incipere debet.
11 Inuentarium an in præſentia iudicis fieri neceſſe ſit.
12 Inuentarium iuxta conſuetudinem locorum fieri ſufficit.
13 Vtilitates inuentarij plures eſſe, & nu. 14. 16. 17. 18. 19.
15 Hæres pendente inuentarij confectione non conuenitur: et quando id fallat.
20 Intra quod tempus inuentarium confici debeat.
21 Conſtitutio Caroli V. Imperatoris de inuentario: anno Chriſti 1541. edita.
22 Non conficiens inuentarium, quæ incommoda habeat.
23 Legitima an perdatur ob omiſſum inuentarium.
24 Trebellianica an item ob id amittatur.
25 Plures hæredes vnum inuentarium conficere vtilius eſt.

a Sed noſtra beneuolentia commune omnibus ſubie-
ctis imperio noſtro hoc beneficium præſtitit, & conſti-
tutionem tam æquiſſimam, quàm nobiliſſimam ſcri-
pſit cuius tenorem ſi obſeruauerint homines, licet eis
adire hæreditatem & b in tantum teneri, quantum va-
lere bona hæreditatis contingit: vt ex hac cauſa neque
deliberationis auxilium ſit eis neceſſarium, c niſi omiſ-
ſa obſeruatione d noſtræ cōſtitutionis, & deliberandū, &
ſeſe e veteri grauamini aditionis ſupponere maluerint.

1 a Sed noſtra. † Iuſtinianus toto deliberandi iure, atq; ijs,
quæ huic occaſionem præbuere immutatis, Inuentarij be-
neficium introduxit, quo nihil hodie neque conſultius, ne-
que vſitatius eſt, ſicut ex infra dicendis apparebit. & de
hoc inuentarij beneficio, præſenti loco meminit Imperat.
a eiuſq; materiam interpretes ad Iuſtiniani conſtitutionē a
hac de re editum, amplè pertractant. Extant etiam Gui-
donis Papæ Delphinatis, & Franciſci Porcellini de In-
uentario ſingulares, nec contemnendi tractatus, in quibus
omnia ad hanc rem pertinentia ad ſaturitatem digeſta cō
2 periuntur. † Memineris autem, cum multiplex ſit ſpecies
b inuentariorum in legibus (aliud enim eſt b hæredis, aliud
c tutorum vel curatorum, c aliud creditorum, d orphano-
e trophi, e aliud fiſci, f aliud deniq; prælatorum g) nos hic
f tantum de inuentario hæredis hæredis loqui, quod nihil
g aliud eſt, quàm deſcriptio omnium bonorum defuncti, ci-
tatis quorum intereſt, ex forma Iuſtinianeæ conſtitutionis
3 facta. † Plures autem ſolemnitates in confectione inuen-
h tarij requiri. Doctores volunt. h Primum enim debet in-
uētarium ſuper his rebus, quas defunctus poſt ſe reliquit,
intra triginta dies, poſtquam tabulæ ſunt apertæ, vel de-
latam ſibi hæreditatem quis cognouit, exordium capere.
4 † Deinde opus eſt, illud intra alios 60 dies, ideſt, triū men
ſium intercapedine modis omnibus impleri ac perfici: ſi ta-
men bona ſint præſentia, alias tota hæreditate, vel illius
parte maxima in alia prouincia exiſtente, vnius anni ſpa-
cium ad inuentarij conſcriptionem per inſtructos procu-
5 ratores abſoluendum datur. † Tertiò neceſſe eſt, illud con
fici manu Notarij publici, nec priuata ſcriptura ſufficit:
imò etſi hæres annotationem defuncti ipſius manu de bonis
ſuis ſcriptam oſtendere poſſet, ab hoc tamen beneficio ex-
i cluderetur. i † Debet enim inuentarium originem acci-
6 pere in perſona hæredis, non defuncti. † Quartò vocari de-
7 bent creditores, legatarij, cæteriq; ad quos ea res pertinere
poteſt, ſi modò præſentes ſint: alius loco abſentium tres te-
8 ſtes adeſſe ſat eſt. † Quintò requiritur, vt hæres ſe ſubſcri-
bat, vel eo ſcribere neſciente, alium adhibeat, qui ſuo nomi
ne ſubſcriptionem faciat, nihil in eo negocio eſſe, vel iri fa
9 ctum, dolo malo. † Sextò tres teſtes adeſſe oportet in ordi-
natione inuentarij, qui cognoſcant hæredem, licet ad inuen
10 tarium probandum duo ſufficiunt. † Septimo ad inuenta-
rij initium venerabile ſignum crucis præponi opus eſt: ta-
metſi illius omiſſionem non nocere, crebrius receptum ſit.
11 † Addunt denique exigi, vt inuentarium coram iudice l
l conſcribatur, ad euitandam omnem ſuſpicionem fraudis:
ſed nec hoc caret pugna. Iuſtiniani certè conſtitutio de præ
ſentia iudicis ne verbulo quidem meminit: durum itaque
fuerit, talem ſolemnitatem a lege non expreſſum induce-
12 re. † Quinimò videmus ex hiſce ſolemnibus, quæ Iuſti-
m nianus m etiam nominatim expreſſit, cōſuetudine locorum
multa vel remitti, vel intendi. Equidem apud nos nec cre-
ditores vocari ſolent, nec ſignum crucis apponi. Suffecerit
ergo hodie, inuentarium hæredis ſecundum cōſuetudinem
n locorum, & Notariorum fieri, vt Bal. Caſtrenſis & n Iaſon
rectè cenſuerunt.
13 b In tantum teneri. † Magna certè hæc eſt vtilitas,
quod conſcripto inuentario, ſiue quis ex teſtamento, ſiue
ab inteſtato defuncto ſuccedat, hæreditatem ſine vllo pe-
riculo poſſit acquirere, nec vltra vires hæreditatis tenea-
o tur. o Sunt autem plura alia commoda, quæ ex huiuſ-
modi ordinatione inuentarij hæredibus enaſcuntur: ea ſub
14 compendio in gratiam tyronum referre iubet. † Vtilita-
tes ergo confectionis inuentarij plures ſunt. Prima,
p vt hæres non teneatur creditoribus vel legatarijs vltra fa-
q cultates in hæreditate p repertas: tametſi iure veteri q in

P ſolidum

Digitized by Google

ſolidum teneretur. Secunda, legis Falcidiæ beneficium, vt
r *quadrantem penes ſe* r *retineat; aduerſus legatarios habet hæres conſcribens inuentarium, neque in plus tenetur creditoribus, quàm bona hæreditatis præſtare queunt.*
15 † *Tertia, hæres pendente inuentarij confectione nō poteſt*
s *a creditoribus* s *conueniri, quod verum eſt, ſi conueniatur vt hæres: ſecus, ſi vt ſimplex poſſeſſor, puta reali iudicio, quod aduerſus quemlibet poſſeſſorem intendi poteſt, etiam*
t *non heredem.* t *Idem ſi vexetur pro legatis ad pias cauſas factis, quæ non patiuntur dilationē: vt legata alimen-*
u *torum pauperibus relicta, qui interim morerentur fame.* u *Vel ea petantur, quæ pro funere faciendo relicta ſunt: quæ*
x *ante confectionē inuentarij debent extrahi de hæreditate.* x
16 † *Quarta, hæres per confectionem inuentarij poteſt ſatisfacere vnicuique creditori aut legatario primò venienti, donec aliquid ſupereſt de bonis defuncti, nec alij creditores*
y *etiam priores tēpore poſſunt de hoc hæredem ipſum* y *moleſtare: & quamuis non receperit ſatiſdationem a legata-*
z *rijs, ei nihil imputatur, ſi ignorabat alios eſſe* z *creditores;*
a *licet aliàs ipſi imputaretur.* a. † *Quinta, creditores com-*
17 *pelli poſſunt recipere in ſolutum res hæreditarias, ſi in hæ-*
b *reditate non ſit* b *pecunia: nec hæres tenetur vendere, &*
c *ſe pro* c *euictione obligare.* † *Sexta, ſi hæres vendat rem*
18 *hæreditariam, vt primis venientibus ſatisfaceret, non poteſt ab alijs antiquioribus conueniri, illam rem venditam ſpecialiter hypothecatam habentibus, ſed agant contra emptorem hypothecaria, ſi velint: quia aliàs hæres pate-*
d *retur incommodum* d *& vexationem.* † *Septima hæres*
19 *deducit impenſas funeris, & eas quas in conficiendo in-*
e *uentario & in alijs* e *neceſſarijs fecit: item & illud, quod*
f *ſibi erat* f *antea debitum. Addunt nonnulli & alias vtilitates: quas tamen, quia controuerſiam patiuntur, conſultò præterimus.*

e Niſi omiſſa. *Conſcriptione ſcilicet inuentarij, quæ tanta*
20 *ſecum commoda adfert.* † *Cæterum intra quæ tempora in-*
g *uentarium conſcribi debeat, Iuſtinianus* g *Imp. alibi clarè definiuit, nempe quod inchoari debeat intra menſem poſt apertas tabulas, vel delatam hæreditatem ab inteſtato, & perfici intra alios menſes duos proximos, vel ad ſummum intra annum, ſi res hæreditarias longius abeſſe contigerit. Quo neglecto, vel omiſſo hæres beneficio inuentarij ſe iuuare amplius non poteſt, ſed poſtquam adiuit hæreditatem, tenetur creditoribus & legatarijs in ſolidum*
h *vltra vires hæreditarias, nec Falcidiam* h *detrahit. Scien-*
i *dum tamen, iſtud tempus ſcienti tantum,* † *non etiam ignoranti currere: quod nota.*

K d Noſtræ conſtitutionis. *Cuius tenorem lib. 6.* K *Cod. iuris ciuilis compilatores retulere, vt omnibus hodie ſit*
21 *obuia.* † *Exſtat & alia quædam noua conſtitutio Caroli V. edita anno Chriſtiano 1541. quæ præcipit, vt impetrato beneficio inuentarij, hæres intra quadraginta dies conficiat inuentarium omnium bonorum hæreditariorum, eaq; æſtimari curet; deinde poſſeſſionem liberam conſequatur, data cautione reddendarum rationum.*

22 Veteri grauamini. † *Nempe quòd ad ſolutionem omnium nominum hæreditariorum obligetur, & præter hoc, quòd Falcidiam legatis nequeat detrahere, permiſſum ſit legatarij integra ab eo legata exigere, etſi vires hære-*
l *ditarias excedant.* l *Lex enim præſumit, eum qui inuen-*
m *tarium conſcribere prætermiſit, bona ſubtraxiſſe.* m *Quod tamen in foro, quod conſcientiæ vocant, non obtinere com-*
n *muniter traditum* n *eſt, cum in eo foro non conſideretur ſubtilitas iuris ciuilis:* ; *ſurrogatis hæredem in omnibus*
o *& per omnia loco* o *defuncti, ſed æquitas ſolum iuris na-turalis ſiue diuini, quæ neminem vltra accepta grauari*
p *permittit.* p *Sunt etiam alij caſus, in quibus hæres inuentarium conſcribere omittens, non tenetur vltra vires*
q *hæreditarias, quos Iaſon* q *ad prædictam Iuſtiniani con-*
23 *ſtitutionem annotauit.* † *Sed an filio ob neglectum inuentarium denegari legitima poſſit?* r *Et reſponſum vulgò eſt,*
r *non* r *poſſe, cum eam filius ante legatorum ſolutionem tan-*
s *quam æs alienum deducat:* s *de quo tamen probabiliter*
24 *dubitari poſſe, Viglius hic oſtendit.* † *Nunquid autem hæres conficiendo inuentarium, vt Falcidia, ſic & Trebellianica commodo priuari poſſit, adeò diſceptant Interpretes,*
t *vt nonnulli* t *diſcernere nequiuerint, quænam eſſet communior ſententia. Ego in re tam perplexa auctoritatem*
u *Bar.* u *ſequor, qui non admitti Trebellianicam cenſuit. Neq; enim in ea iura antiqua reperiuntur immutata, ergo*
x *inuiolata perdurant:* x *nec temerè nobis licet, quod in Falcidia ſtatutum eſt, ad Trebellianicam extendere, cum dif-*
y *ferentiæ euidens ſit ratio, quemadmodum Iaſon* y *vber-*
25 *rimè demonſtrat.* † *Illud pro coronide addendum, etſi ſint plures hæredes, omnes ad confectionem inuentarij teneri, niſi omnes uni commiſiſſent. Sanè ad vitandum expenſas, vni committere commodius eſt, vel omnes ſimul facere, idque recipit praxis.*

ADDITIONES.

a In l. fi. ſcimus. C de iure delib.
b De quo hic. & in d. l. ſcimus.
c l. 7. tutor qui repertorium. de admin. tut. & l. tutores. 24. C. eo.
d l. fi. circa med. de bon. auth. iud. poſſid.
e l. orphanotrophos. 32. C. de epiſc. & cler. §. ſi. Nou. de eccl. tit.
f l. 9. ſi quis poſt hæc. l. ſi quis intra. 7. C. de bonis proſcrip. & l. fi. C. de bon. vacant. lib. 16.
g c. de Syracuſana. diſt. 27. & c. manifeſta. 12. q. 1.
h In d. l. ſcimus, §. cum igitur. & ibi Panor. conſ. 74. in 3. col. li. 2.
i Bal. §. ſin autem.
K Bart. & Caſt. d. §. ſin autem. Spec. de inſtr. edi. §. fi. per l. 1. circa finem de vent. inſpic.
l l. de creationibus. C. de epiſc. & cler.
m in d. l. ſcimus.
n In d. l. ſcimus. in princ.
o d. l. fi. l. §. ſin vero poſtquam. & §. ſancimus. Nou. de hær. & Fal.
p d. l. ſcimus.
q l. ſi te bonis. 10. C. de iure delib. cum ibi not.
r inf. ad l. Falc. cum ibi notat. in prin. & d. l. ſcimus. §. ſi quis aūt.
s d. l. ſcimus. §. donec.
t l. 41. Neſennius, §. fundum. de re iud.
u Cyn. Bal. & alij in d. §. donec.
x Cyn. & Bal. d. §. donec.
y Alias contra l. 41. dolo. ad l. Falc.
z d. l. ſcimus. §. etſi præfatam. C. de iure delib.
a Vt in Rubr. ſi cui plus quàm per l. Falc.
b l. 14. non dubium. §. fi. de leg. 3. Dd. d. §. etſi præfatam.
c Spec. de inſtr. edi. §. fi. & ibi Ioan. And. in addit. incip. de Treb.
d Contra d. l. ſcimus. & §. fiat inuenta. Nou. de hæred. & Falc.
e d. l. ſcimus. §. in computatione.
f Ibidem.
g In l. fi. §. ſin autem dubius.
h d. §. ſi verò. Ang. in l. 1. §. hæc ſtipulatio. ff. ſi cui plus quàm per legem Falcid.
i d. §. ſin autem dubius.
K In d. l. ſcimus. C. de iure delib.
l d. §. ſin verò poſtquam.
m §. ſancimus. Nouell. de hæred. & Falc.
n Alex. & alij in Rubr. de acq. hæred.
o §. 1. Nouell. de iur. a mort. præſt.
p Bart. in l. 1. nu. 3. & 4. q. princ. C. de ſacroſ. eccl. Ang. & Bal. d. l. ſancimus.
q d. l. ſcimus, §. etſi præfatam. Caſſa. in conſuet. Burg. Rubr. 7. §. 2. verbo, Par benefice de inuentaire, nu. 5.
r Bart. Auth. ſed cum teſtator. C. ad l. Falc.
s glo. Auth. hoc amplius. C. de fideicom.
t Iaſ. latè in l. Marcellus. nu. 57. ad Trebell.
u In d. l. Marcellus, q. 3. quam ſententiam Viglius hic quoque multis argumentis comprobat.
x l. præcipimus. C. de appell. in fi.
y In d. l. Marcell. addit. Bar. & Dd. in d. Auth. ſed cum teſtator.

§. Item

§. Item extraneus.

1 *Hæreditas aditur verbo & facto.*
2 *Bonorum poſſeſſio olim agnoſci debebat ſolemniter: hodie ſufficit qualitercunque agnouiſſe.*
3 *An ſolo animo adeatur hæreditas.*
4 *Pro hærede gerere quis dicatur.*
5 *Geſtio pro hærede, ab aditione quid differat.*
6 *Verbum pro hærede, dupliciter accipi.*
7 *Quę ſint neceſſaria, vt gerēs pro hærede dicatur adiuiſſe.*
8 *Hærus vnde dictus.* 10.
9 *Hæredem inſtituere quid ſit.*
11 *Extraneus hæres ſemel repudians non poteſt pœnitere ſecus eſt in ſuo hęrede.*

a Item extraneus hęres teſtamento inſtitutus, aut ab inteſtato b ad legitimam hęreditatem vocatus, poteſt aut pro hęrede gerendo, aut etiam c nuda voluntate ſuſcipiendæ hęreditatis hęres fieri. d Pro hærede autem gerere quis videtur, ſi rebus hæreditarijs tanquam hæres vtatur, vel vendendo res hęreditarias, vel prędia colendo locandove, & quoquo modo voluntatem ſuam declarat, vel re, vel verbo, de adeunda hęreditate: e dummodo ſciat eum, in cuius bonis pro hęrede gerit, teſtatum, inteſtatumve obijſſe, & ſe ex hęredem eſſe. Pro hęrede enim gerere, eſt pro domino gerere. Veteres enim f hæredes pro dominis appellabant. g Sicut autem nuda voluntate extraneus hæres fit: ita contraria deſtinatione ſtatim ab hæreditate h repellitur. Eum i qui ſurdus vel mutus natus, vel factus eſt: nihil prohibet pro hærede gerere, & acquirere ſibi hæreditatem: k ſi tamen intelligit quod agit.

a Item extraneus. *Quoniam Imperator in ſuperioribus adeunda hæreditatis ſæpe mentionem fecit: adijcere etiam*
1 *voluit, quando hęreditas cenſeatur adita.* † Aditur *autem hęreditas dupliciter: primo verbis, id eſt, nuda voluntate expreſſa: vt quia hęres ex deliberatione ſe adire velle profiteatur. ſecundò facto, quando ſcilicet quis ſeſe gerit pro hęrede, hoc eſt, actum aliquem exercet, qui non niſi ab hę-*
a *rede fieri queat, quemadmodum hoc loci ex Vlpiano* a *Iuſtinianus explicat.*
2 b Ad legitimam. *De qua hic tantum agitur.* † *Nam prętoria hęreditas, quę propriè* bonorum poſſeſſio *dicitur, olim nō nuda voluntate, vel facto acquirebatur, ſed ſolemniter agnoſci debebat: hodie tamen ſublatis ſolemnitati-*
b *bus ſufficit, eiuſmodi edictales bonorum poſſeſſiones* b *qualitercunque agnouiſſe.*
3 c Nuda voluntate. † *Hoc eſt, ſolo animo, quem tamen animum aliquo modo declarandum eſſe extrinſecus exiſti-*
c *mant Doctores.* c *neque enim ſola nudaq; cogitatio hęredem facere poteſt: & aliàs dici conſueuit*, propoſitum in mente retentum nihil d operari. *Faber tamen & Angelus ſolam hęreditatis adeundę voluntatem nulla indicio expreſſam, ſed animo tantum conceptam, obligare putant. Porcius verò diſtinguit inter obligationem ciuilem & naturalem, & hanc quidem cenſet ex tali voluntate tacita naſci, quo ad conſcientię obligationem ſufficiat, illam minimè. Verum prima ſententia frequentius obtinuit, in quam & ipſe inclino, cum velle non videamur, quod*
e *non aliquo modo declarauerimus.* e *Cæterum quibus ſignis aut pręſumptionibus colligatur, aliquem hęredem*
f *eſſe, vel non eſſe, vbertim* f *Bart. &* g *Aretinus declarant, & Imperator hic etiam docet.*
4 d Pro hærede. † *Declarat porrò Iuſtinianus, quonam pacto quis ſe pro hærede gerere dicatur: nempe ſi actum aliquem gerat, qui non niſi ab hærede fieri poſſit, vt in exem-*
5 *plis textus noſtri.* † *Ab aditione autem in hoc potiſſi-*
h *mum differt geſtio, quòd illa totius hæreditatis ſit,* h *hæc verò dicitur, ſi aliquid quaſi hæredes faciamus, etiam ſi*
i *vnicum tantum gereremus* i *negocium. Accurſius* k
k *tamen cum reliquis geſtionem in adminiſtratione facti, aditionem in verbis conſtituebat. Pro quibus facere vi-*
l *detur Labeo,* l *inquiens,* geſtum, rem ſignificare ſine
m verbis factam. *Sed* m *Vlpianus ait,* geſtum qualitercunque accipi, ſiue contractus ſit, ſiue quid aliud. *Vnde Iuſtinianus quoque hic refert,* eum pro hærede gerere, qui quocunque modo, re, vel verbis ſe velle adire decla-
n rauerit. *Et ideo qui agnoſcit poſſeſſionem (quoniam* n
o *agnoſcendo non adit) ſe pro hærede gerere dicitur,* o *& is, qui, ſi iuraret, inſtitutus eſt, ſolo iureiurando pro hærede*
p *ſe gerit.* p *Porrò quomodo is, qui ſe pro hærede gerit, ab eo qui pro hærede vel pro poſſeſſore poſſidet, differant, ele-*
q *gantiſſime Loriotus* q *in ſuis apicibus iuris declarauit.*
6 † *Sanè verbum illud* (pro hærede) *aliter atq; aliter in le-*
r *gibus accipi, Oldr.* r *etiam docuit. Primum enim, quoties tractatur materia hæreditatis petendæ ab eo, qui falſa opinione, putans ſe hęredem, poſſidet, toties oportet ea verba* (pro hærede) *non accipi pro vero titulo, ſed pro quadam erronea opinione. Deinde vbi non tractatur controuerſia vniuerſi hęreditarij iuris inter duos, ſed diſceptatur de re aliqua, cuius dominium prætendit poſſeſſor, quia dicat ſe per hæreditariam ſucceſſionem acquiſiuiſſe, ibi iſta verba* (pro hęrede) *intelligenda ſunt pro vero & iuſto titulo, propter quem non minus competit vſucapio, quàm ob*
s *alios contractuum titulos.* s *Ex hac diſtinctione clarè conſtat, an & quando* poſſeſſio pro hęrede *ſit titulus, vel non*
t *ſit: qua in re Doctores* t *multum ſeſe torquent, & perpetuo conflictantur.*
7 e Dummodo ſciat. † *Vt is qui ſe pro hærede gerit, per hoc cenſeatur hæreditatem adiuiſſe, alia quoque interuenire oportet. Primum, vt ſciat eum, in cuius defuncti bonis ſe pro hærede gerit, teſtatum vel inteſtatum deceſſiſ-*
u *ſe.* u *Deinde vt ſciat, ſe illi hæredem eſſe, idque purè non ſub conditione: nam ante conditionis euentum hæreditas adire nequit. Tertio, vt hic gerens & liber ſit, & ſui iuris, alias iniuſſu eius, in cuius eſt poteſtate, fruſtra gerit. Quarto, vt ſit mentis compos & pubes. Quinto & vltimo,*
x *vt teſtatoris conditionem, eiuſque mortem non* x *ignoret.*
8 f Hæredes pro domi. † *Idem Feſtus atteſtatur, vnde &*
y herum *adhuc dominum dicimus. Sic* y *Triphonius.* Si pater vt hæres viuo filio vindictam ſeruo caſtrenſi impoſuit: vt hęres, *id eſt, vt dominus. Et Plaut. Menæch.* Abſtuli hanc, cuius hæres nunquam erit poſt hunc diē.
9 *vbi hæres pro domino ſimiliter accipitur.* † Et hæredem inſtituere, *nihil aliud eſt, quàm deſignare aliquem bono-*
10 *rum ſuorum poſt mortem futurum dominum.* † *Sed tamen vix eſt, vt hoc ab eodem fonte deriuetur, cum illic prima corripiatur, hic diphtongus ſit. Quare Viglius ab hærendo dictum hæredem putat, quia proximus defuncto*
z *in dominio bonorum hæreat: vel ab here,* z *nam & lex duodecim tabularum hæreditatem interdum pecunia vocet. Hotomanus ab* Era, *quod terram ſignificat: hinc hæ*redium *apud Varronem lib. 1. de re ruſt.* Non *abſurdum etiam fuerit, ab* ercifco *deducere, quod eſt diuido. nam & ſępiſſimè in Pand. Florent. Eres & Ereditas ſcribitur. Verum in hoc cuique liberum ſit iudicium.*
g Sicut autem. *Hinc diſcis, eodem animo repudiari hæreditatem, quo acquiritur, hoc eſt, ſola nuda voluntate:*
a *ſi tamen de ea extrinſecus* a *conſtet.*

12 b Repellitur. † *Adeo, vt ſi ſemel extraneus hæres hæreditatem repudiauerit, non poſſit amplius acquirere can-*
b *dem, niſi ob minorem ætatem reſtitueretur.* b *tametſi in ſuo hærede aliud obtineat. Etſi enim ſe ſe paterna vel auita hæreditate abſtinuerit, poteſt tamen vel per reſtitutionem; vel rebus hæreditarijs necdum alienatis, intra tem-*
c *pus legitimum* c *pœnitere, & hæreditati ſe immiſcere.*

i Qui ſurdus. *Quod idem eſt, quoniam voluntas gerentis pro hærede ſine verbis facto ipſo, indicijsque declarari atque cognoſci poteſt.*

k Si tamen intellig. *alioqui non aliter, quàm vel tutoris vel curatoris conſilio adire poſſe iudicantur.*

ADDITIONES.

a In l.20. pro hæredi. de acq. hæred.
b Vigl. & Bald. hic.
c gl. fi. & ibi Bar. in l. gerit. 88. de acq. hæred. & communiter Dd.
d l. ſi repetendi. 7. C. de condi. ob cauſam.
e l. potuit. 5. C. de iure delib.
f in d. l. pro hærede.
g hic.
h l. pen. in fi. de acquir. hæred.
i l. 86. Pantonius. § fi. d. tit.
K glo. verbi gerere. l. 25. ſi quis mihi, §. ſed quid ſi mandauit. eod.
l l. 19. Labeo. 1. in fi. de verb. ſignif.
m l. 7. ait Prætor. in princ. de minor.
n §. quos autem in fi. inf. de bon. poſſ.
o l. 12. puberem. C. de iure delib.
p l. 62. Antiſtius in princ. de acq. hæred. & vide Lorio. de adi. & rep. Axio. 37. & ſeq.
q ibid. Axio. 35.
r In introd. claſ. acti.
s Ita probari videtur in l. cogi. de petit. hæred C. & l. 1. C. ſi qui igno. rem minor. eſſe in princ. & hic in §. noſtro.
t Iaſ. & alij in §. ſed iſta. inf. de actio.
u l. 22. ſi is ad quem de acq. hæred.
x Vide de his requiſitis omnib. allegata in gl. hic, verbi hæredẽ.
y In l. 19. de hæreditate. §. pater. 3. de caſt. pec.
z Iſido. lib. 9. Ethymol. c. 5.
a Vide tamen de hoc per Dd. in l. qui ſe patris. C. vnde liber.
b l. 4. ſicut maior, C. de repud. vel abſt. hæred.
c De quo in l. fi. C. de reper. hæred.
d l. 5. mutum. & ibi Bart. de acq. hæred. & Ang. hic.

DE LEGATIS. Tit. XX.

1 *Continuatio huius tituli.*
3 *Legandi verbum olim latam habuit ſignificationem: & quid ſit legare.*
4 *Legata olim non niſi in teſtamento relinquebantur: hodie ſecus eſſe.*
5 *Legata in teſtamento relicta ſunt teſtamenti acceſſoria.*
6 *Continuatio non ſemper fit ad proxima.*
7 *Defenſa huius tit. continuatio.*

Poſt hæc videamus de legatis, quæ pars iuris extra propoſitam quidem materiam videtur: nam loquimur de ijs iuris figuris, quibus per vniuerſitatem res nobis acquiruntur, ſed cum omnino de teſtamentis & hæredibus qui in teſtamento inſtituuntur, locuti ſumus, non ſine cauſa ſequenti loco poteſt hæc iuris materia tractari.

Iuſtinianus Imp. eas acquirendi formas tractandas ſu-
a *ſcepit, quæ titulo vniuerſali* a *conſtant, quarum adhuc magna pars ſupereſt tractanda. Poterat ergo videri a via deflexiſſe, quod hoc loco de legatis, hoc eſt, rebus ſingularibus diſſereret, cum ſequentes tituli præcedẽtibus ſemper*
b *iuſto nexu cohærere.* b *debeant.* † *Quanquam enim legan-*
2 *di verbum olim latiorem habebat ſignificationem* c *vt*
c *non legata tantum, ſed & hæredis inſtitutionem, libertatum dationem, tutelarum conſtitutionem comprehenderet, (legare ſiquidem nihil aliud eſt, quam ſtatuere, decernere, & vt vulgus loquitur, diſponere) in hoc tamen titulo ſimpliciter de his, quæ particulatim verbis directis in teſta-*
d *mento relinquitur,* d *intelligitur.* † *Quocirca ſtatim a principio ſeſe excuſat, rationem allegando cur potiſſimum legatorum tractatui hunc locum dederit, ſicque ordinem ipſum immutarit. Quamuis enim poſt titulum.* De donationibus *melius forte cecidiſſet tractatio legatorum & fideicommiſſorum ſingularium rerum, per quæ ſigillatim*
4 *res iure ciuili acquiruntur:* † *tamen quia ea olim non niſi in teſtamentis relinquebantur (licet hodie etiam ab inte-*
e *ſtato & in codicillis* e *relinqui poſſint) Imp. non ſine conſilio, peruerſo ordine poſt teſtamenta hæredumque inſtitu-*
5 *tiones,* De legatis *ſubiungit;* † *maxime cum ea ipſa in te-*
f *ſtamento relicta, teſtamenti pars & velut acceſſoria* f *dicantur. tum enim niſi firmum ac perfectum eſſet teſtamen-*
g *tum, legata corruerent, neque vllum haberent effectum.* g
6 *Et hæc quidem pro defenſo ordine huius tituli.* † *Ex quib. generale dogma colligendum eſt, quod etſi regulariter materiæ ſecundum congruum ordinem continuari, ſubſequen-*
h *teſque tituli proximè præcedentibus connecti debeant* h *tamen ex cauſa poſſit fieri intermiſſio, & ad remotiora continuatio applicari, præſertim ſi materia intermedia non*
7 *ſint diſſormes, vt in noſtro propoſito.* † *Siquidem hunc tractatum coniungit Imperator ad titulum.* De teſtamentis ordinandis, *cum tamen nouem tituli ſint intermedij: hi tamen quia eandem reſpiciunt materiam, non vitiant con-*
i *tinuationem velut a remotis ſaltam. Idem Vlpianum* i *in Pandectis feciſſe comperio, continuantem titulum,* Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt, *ad titulum* De bonorum poſſeſſ. *cum tamen inter vtrumq; non pauci tituli*
K *ſint collocati. Hocq; eſt, quòd Hermogenianus* K *expreſſè ſenſit:* Et his proximos, *inquiens,* atque coniunctos applicantes titulos, prout res patitur. *Quandoque enim*
l *res non patitur, vt Accurſius* l *ſupplet, quin aliqua extra-*
m *nea* m *intermiſceantur.*

ADDITIONES.

a §. fi. ſup. per quas perſonas nobis acq.
b l. 2. de ſta. hom. cum vulgarib.
c l. 120. verbis legis. de uerb. ſign. & l. in generali 80. eo. tit.
d Vide quæ dicam in §. ſed non vſq; inf. eo. tit.
e §. præterea. inf. de fideicom. hær. & ibi glo.
f Iaſ. in Rubr. de legat. 1.
g l. 14. eam quam. C. de fideicom.
h d. l. 2. de ſtat. hom. Ioan. de Imol. in Rubr. de appell.
i l. 1. ſi tab. teſt. nullæ extabunt.
K d. l. 2. in fi.
l glo. ibid. fi.
m facit l. 21. hæredes palam. §. fi. de teſt. l. 137. continuus. de verb. oblig. & l. 6. duos reos. §. fi. de duobus reis.

§. Legatum.

1 *Definitio legati, & vnde deducatur. nu. 3.*
2 *Deliberari dicuntur, quæ minuuntur.*
4 *Legatum, quare dicatur donatio quadam.*
5 *Legatum in quo differat ab alijs donationibus. 7. 8.*
6 *Legatum ab hærede præſtandum poſt aditam hæreditatẽ.*
9 *Legatum etiam codicillis relinqui poteſt.*
10 *Defenduntur verba tex. ab hærede præſtanda.*
11 *Legati dominium ipſo iure tranſit in legatarium, ſed non poſſeſſio.*

a Legatum itaq; donatio quędam, *b* a defuncto relicta, *c* ab hærede pręſtanda.

1 *a* Legatum itaq; eſt. † *Quia de legatis agendum eſt, ideo Imp. methodica planè ratione legati definitionem præ-*
a *mittit, quæ ex Modeſtino* a *deſumpta videtur, & proprius*
longè

b *longè ad legati naturam accedit, quam illa Florentiai* b
explicatio: Legatum eſt delibatio hæreditatis, qua te-
ſtator ex eo quod vniuerſum hæredis foret, alicui quid
c collatum vult. *Malo enim hic legere delibatio,* c *quàm*
2 *vt vulgati habent Codices, deliberatio.* † *Nam delibera-*
3 *ri veteribus dicuntur, quæ minuuntur.* † *Vlpianus ta-*
men Inſtit. cap. 28. legatum *ex eo deducere videtur, quod*
legis modo. i. imperatiuè relinquatur. Legatum eſt *(inquit)*
quod legis modo, *ideſt imperatiuè,* teſtamento relin-
quitur. *nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur,* Fidei-
commiſſa vocantur. *Explicemus ſingula prioris defini-*
4 *tionis verba craſſe.* † *Legatum dicitur donatio largo mo-*
do, & in genere. Nam cum a liberalitate & munificen-
d *tia nullo præciſæ neceſſitatis impulſu permota* d *proueniat,*
e *dubium non eſt, quin generali donationis verbo* e *conti-*
neatur. Additur, quædam: *quia plures eſſe donationum*
f *ſpecies, ſupra* f *ſuo loco audiuimus: & hic non niſi vnam*
5 *ſpeciem attingit, quæ ſcilicet a reliquis differat.* † *Neque*
enim in legato contrahitur obligatio aliqua inter donan-
g *tem & legatarium,* g *niſi a traditione incipiat: cum in*
h *alijs donationibus* h *contrarium obſeruetur. eſt igitur* le-
gatum donatio quædam a defuncto relicta ab hærede
6 præſtanda. † *quanquam enim legatum quandoque (per-*
i *rarò tamen) ab ipſo teſtatore præſtari* i *ſoleat: ſi tamen*
eius poſſeſſionem non tradiderit teſtator, ab hærede omni-
K *no præſtanda eſt, adita poſt mortem defuncti hæreditate.* k
7 † *Et in hoc differt a mortis cauſa donatione, quæ vt pluri-*
mum a defuncto traditur. Sunt & aliæ inter hanc & le-
l *gata differentiæ non obſcuræ, quas quia Accurſius* l *ſu-*
8 *pra eleganter congeſſit, prætereundas hic duxi.* † *Ab ea*
vero donatione, quæ inter viuos fit, legatum pariter diſcre-
m *pat: cum illa non temerè valeat* m *reuocari: legatum au-*
n *tem vel nuda voluntate reuocetur,* n *idque ad ſupremum*
vſque vitæ exitum.

b A defuncto. *Modeſtinus in ſua deffinitione habet,*
teſtamento relicta: *verum a defuncto aptius legitur, quia*
9 *generalius eſt.* † *Neque enim ſolum teſtamento, ſed etiam*
codicillis legatum relinqui poteſt.

o c Ab hære. præſt. *Hec verba nec* o *Modeſtinus, nec Theo-*
p *philus, nec* p *Hermenopulus agnoſcunt, vt videatur ad-*
ditamentum eſſe, ab aliquo temerè aſſutum; vt plerique
cenſent. Neque enim ſemper ab hærede præſtatur lega-
q *tum, ſed interdum a* q *teſtatore ipſo.* † *Verum poteſt*
hoc auctarium etiam defendi per ea, quæ paulo ante dixi:
nempe vt legati relicti poſſeſſionem ſignificet, ſi eam non
tradiderit defunctus: qui ab hærede omnino præſtanda
10 *eſt.* † *Quamuis enim legati dominium ipſo iure transfe-*
r *ratur in legatarium,* r *ſaltem ab aditæ hæreditatis tem-*
pore, poſſeſſionem tamen non conſequitur, ſed ea ab ipſo hæ-
s *rede ei præſtanda eſt,* s *mox poſt aditam hæreditatem.*
t *quod niſi faciat, tenebitur legatario* t *ad intereſſe: ſi modo*
legati præſtandi poteſtatem habuit.

ADDITIONES.

a l. 36. legatum. de leg. 2. In hanc defini. vide Iac. Cuiac. in para ff. de legat.
b l. 116. legatum de leg. 1.
c Ita Caninius hic ex Aul. Gel. refert.
d l. 18. rem legatam de adim. leg.
e l. 1. de don. l. 67. alienatum. §. donationis. de verb. ſign.
f Tit. de donat.
g l. 22. Luc. de leg. 2. l. 1. C. de iure delib. & Bart. in d. l. legatum.
h ſup. de donat. in princ. §. aliæ. & l. vt hæredibus. de leg. 2.
i l. 22. Lucius Titius in teſtamento ſuo. de leg. 2. l. filia. C. de leg.
K l. 86. ſi tibi homo. §. cum ſeruus vbi Iaſ. & alij. de leg. 1.
l §. 1. ſup. de don. Azo in Summa. C. de donat.
m §. ſciendum. ſup. de donationib.
n l. 3. in fi. col. 4. de adim. leg.
o in d. l. legatum.
p in ſua iuris epit.
q l. Luc. Titius teſt. ſuo de leg. 2. & l. filia. C. de legat.
r l. 32. omnia quæ teſtamentis. de leg. 2. & l. 9. ſi nemo de teſt. tut.
s l. 77 cum res. de leg. 1.
t d. l. omnia. de leg. 2.

§. Sed olim.

1 *Legendi modus ex lege 12. tabul. deſcendit.*
2 *Quadrifariam olim legabatur.*
3 *Legatum per vendicationem.*
4 *Verbum, damno, damnas eſto: Item Copes pro copioſus.*
5 *Legatum per damnationem.*
6 *Legatum ſinendi modo.*
7 *Legatum per præceptionem: & quid ſit præcipere.*
8 *Hodie legata valent quibuſcunque verbis relicta.*

a Sed olim quidem erant legatorum genera qua-
tuor: *b* per vendicationem, *c* per damnationem, *d* ſi-
nendi modo, *e* per præceptionem & certa quædam ver-
ba cuique generi legatorum aſſignata, per quæ ſingula
genera legatorum ſignificabantur. Sed ex conſtitutio-
nibus diuorum Principum ſolemnitas huiuſmodi ver-
borum penitus *f* ſublata eſt.

1 *a* Sed olim. † *Antiquiſſimo legis* a *12. tab. iure legandi*
a *modus inuentus & approbatus fuit:* † *& quadrifariam*
2 *legata relinqui ſolebãt, vt hoc loco obiter Imperator* b *me-*
b *minit. Qua tamen verborum ſolemnitate hæc legatorum*
genera fieri conſueuerint, nominatim non explicat. Nos
& hanc antiquitatis obſeruationem ad textum adijcie-
mus, vt quod inde vel ſublatum, vel reformatum eſt, non
ſit incognitum.
3 *b* Per vendicationem. † *Legatum* per vendicationem
dicebatur, quod legatarius poſt mortem teſtatoris, non etiã
ſpectato hærede, ſtatim ſibi aut præſumebat, aut defunctus
ad hæredem eius tranſmittebat, & hiſce fiebat verbis:
Stichum ſeruum tibi do, lego, *vel,* illam rem tibi præ-
ſume, habe, vendica. *Nec in eo traditio hæredis expectan-*
da erat, ſed ipſe legatarius poſſeſſionem accipiebat: quam
c in remiſſionem *(vt ait* c *Alciatus) videtur Iuſtinia-*
d *nus* d *appellaſſe. Hoc autem legati genere res teſtatoris*
propria, non etiam aliena, aut quæ in rerum natura non
e *eſſet, legari poterat, vt* e *Caius prodidit. Et legatario uen-*
dicatio, vel in rem miſſio competebat.
c Per damnationem. *Quandoque legebatur* per damna-
tionem, *ideſt, obligationem, ſeu condemnationem ad pœ-*
4 *nam.* † Damno *enim præter notam ſignificationem, etiam*
f *eſt, obligo,* f *hinc* damnatus, *pro obligatus legitur. Sine*
etiam damnas *per ſyncopen, quæ vox peculiaris eſt Iuriſ-*
g *conſultorum:* g *ſicut* copes *apud veteres pro* copioſus
Plautus in Trinummo: Harpago. mendax, copes, aua-
rus, elegans. *Meminit & eius vocis Agrecius Gramma-*
h *ticus, Iuriſconſultorum verbum illud eſſe aſſerens.* h † *Fie-*
5 *bat autem legatum damnationis huiuſmodi verbis:* Hæres
meus illi dato: *aut,* illi ab hærede dare iubeo, *aut,* hæres
i damnas eſto dare, i *Naſcebatur autem hinc legatario*
aduerſus hæredem actio in perſonam, quæ dicitur ex teſta-
K *mento.* K *Porrò quid legatum hoc damnationis a vendica-*
l *tione differat, Caius* l *in Inſtitutionibus eleganter oſten-*
dit.
6 *d* Sinendi modo. † *Per* ſinendi modum *ſic legabatur:*
Hæres meus rem illam Titio permitte ſumere, & ſibi
eam habere. *Et licet tamen hæres rem legatam non co-*
gebatur legatario præſtare: vendicationem tamen prohi-
bere non poterat, hocque modo res tam corporales, quàm
quæ in iure conſiſtunt, legari poterant, aptuſque hic erat

Digitized by Google

legādi modus, ſi res legata apud illum eſſet, cui legabatur. Et hinc itidem ex teſtamento actio competebat.

7 e Per præceptionem. † *Legabatur & quarto per præceptionem, id eſt, anteceptionem; vt quando aliquid hæredi ex hæreditate præcipuum relinquebatur. Eſt enim præci-*
m *pere, inter alias acceptiones, ante alios* m *capere, & id præcipuum ſibi habere præter hæreditariam portionem, & vt Græcè dicitur,* ἐξαίρετον λαβεῖν: *Exemplum huius legati; veluti ſi teſtator ita ſcripſit.* Titi fili, è medio præci-
n pito domum illam, prædium illud, aureos centum. n *vel in hunc modum:* Pamphile liberte mi, præcipito tibique
o habeto fundum meum o Titianum. *Porro legatum præceptionis nō niſi vni ex hæredibus dari poterat, vt aliquid*
p *ex hæreditate præcipuum* p *haberet: quod ſi coniunctim multis, aut diſiunctim ſingulis relinquebatur, omnibus vna tantum res, quæ nominata erat, ſicut & in legato ven-*
q *dicationis* q *debetur, non vni res, & alij æſtimatio, vt in legato damnationis. Exigebatur autem, quod per præceptionem relictum erat, actione Familiæ erciſcundæ.*

8 f Sublatu eſt, † *Vireſque obtinent hodie legata, quibuſcunque tandem verbis relicta ſint, quod ſequens §. pulcre docebit. Ceterum conſtitutiones, quarum hic facit mentionem, intelligit Conſtantini, Conſtantij, & Conſtantis; quæ*
r *in* r *Codice extant.*

ADDITIONES.

a l.120. verbis legis. de verb. ſig. Iaſ. l. 1. a prin. de leg. 1.
b Vide in l. 1. C. communia de leg.
c lib. 3. Parerg. cap. 1.
d In d. l. 1. in prin.
e li. 2. Inſt. tit. 5.
f l. ſi filius de diuor. l. cum filio. de leg. 1.
g l. 15. damnas eſto de vſufr. leg.
h Alc. lib. 3. Parerg. c. 1.
i l. 33. ſi pluribus §. 1. de legat. 1.
K Theoph. hic.
l lib. 2. Inſt. tit. 5.
m l. ſi filia nup. §. 1. ff. fam. erciſ.
n l. ſi. de pec. le.
o l. prædia. §. ſi liberto, de fund. inſtru. leg. fa. l. prædijs. 91. de leg. 3. l. ſi Fortidianum. C. de lega.
p Alc. loco ſup. citato.
q d. l. ſi plurib. de leg. 1.
r l. 21. in legatis C. hoc tit.

§. Noſtra autem.

1 *Legata quibuſcunque verbis relicta valent.*
2 *Actio perſonalis ex teſtamento legatario competit.*
3 *Legatario rei vendicatio competit, ad rem legatam conſequendam.*
4 *Legatarius fit dominus rei legatæ ſine traditione.*
5 *Quare tam rei vendicatio, quam actio perſonalis legatario detur, cum hæc non domino, illa tantum domino cōpetat.*
6 *Actionem hypothecariam legatarius habet.*
7 *In quibus hypothecam legatarius habeat.*
8 *Legatarius ex tribus actionibus vnam eligere debet, qua experiatur.*
9 *Ante aditam hæreditatem legatarius non agit.*
10 *Neque ante fructus rei legatæ debentur.*
11 *An pro legato conſequendo etiam via executiua agi poſſit.*

a Noſtra autem conſtitutio, quam cum magna fecimus lucubratione, defunctorum voluntates validiores eſſe cupientes, & non verbis, ſed voluntatibus eorum fauentes, diſpoſuit, vt omnibus legatis vna ſit natura, & & quibuſcunque verbis aliquid relictum ſit, liceat legatarijs id perſequi, non ſolum b per actiones perſonales, ſed etiam c per in rem d & per hypothecariam. Cuius conſtitutionis perpenſum modum ex ipſius tenore perfectiſſimè accipere poſſibile eſt.

1 a Noſtra autem. † *Extat hæc adhuc in Codice* a *Iuſtinia-*
a *ni, qua prudenter ſancitum eſt, vt quibuſcunque verbis, per quæ teſtatoris appareat voluntas, legata relinqui valeant: adeo quòd legatarij pro his conſequendis tres actiones competant, quarum Imperator hic meminit, & nos eaſdem ſuccinctim ad textum explicabimus.*

2 b Per actiones perſonales. † *Prima actio, qua legata peti poſſunt, perſonalis eſt, ſcilicet* ex teſtamento: *quia legatarius hæredem habet obligatum ex quaſi contractu. Hæres enim adeundo hæreditatem dicitur quaſi contrahere, ſicut cum alijs creditoribus debitoribuſque, ita & cum legata-*
b *rijs:* b *& ex hoc quaſi contractu actio perſonalis ex teſtamento naſcitur contra hæredem, quæ toties conceditur, quo-*
c *ties legatum tenet, ac legatarij vtilitatem* c *reſpicit.*

3 c Per in rem. *Hæc eſt altera actio pro legato relicto conſequendo prodita.* Realis *ſcilicet, ſiue rei uendicatio, qua pe-*
4 *tit legatarius, rem ſuam ſibi tradit.* † *Et rectè hæc illi actio datur, quoniam iure ciuili fit dominus rei legatæ, etiam ſine traditione: fictè quidem, poſt mortem teſtatoris; verè autem, poſtquam iam adita eſt hæreditas, quod ſpeciale eſt*
d *in legato, cum alios pro regulo ſit traditum:* d Traditione cui iuſta ſubeſt cauſa, non etiam nudis conuentio-
5 nibus ſiue pactis, rerum transferri dominia. † *Sed nonne impoſſibile eſt actionem perſonalem & rei vendicationem ad idem competere, cum ſint contrariæ, & quaſi ex diametro pugnantes actiones? Nam, rei vendicatio præſup-*
e *ponit dominium in agente,* e *actio autem perſonalis ad*
f *dandum, id eſt, transferendum* f *dominium competit (da-*
g *re enim eſt accipientis* g *facere) ſicq; præſupponit, agentem non dominum. Quomodo igitur ſimul poſſunt concur-*
h *rere? Angelus &* h *Faber, aliiq; legum commentatores* i
i *varias referunt cauſas, quas non recenſeo, cum parui hæc res momenti ſit, & duntaxat ad iuris pertineat ſubtilitatem: ſanè illud cōſtat, propter poſſeſſionem conſequendam*
K *agere etiam dominum in perſonam.* K *Et ſupra diximus, in legatarium ipſo quidem iure legati dominium transferri, ſed non poſſeſſionem.*

6 d Et per hypothecariam. † *Tertia actio legatario competens pariter realis eſt, ſcilicet* hypothecaria. *Quia enim bona hæreditaria ſunt ipſi legatario, interim dum caret re le-*
l *gata, loco hypothecæ:* l *ideo hac actione quaſi petit rem ſibi*
7 *pignoratam ſiue hypothecatam.* † *Hoc tamen ſanè intelligendum eſt legatarium habere hypothecam, non quidem in re ſibi legato relicta, cuius dominium ipſo iure habet,*
m *nec cuiquam res ſua pignorari* m *poteſt: nec in bonis hæ-*
redis (in quibus tamen ſi poſt ſex menſes non ſoluat hæres,
n *miſſio fieri poteſt, & pignus* n *prætorium conſtitui) ſed in*
o *alijs reb. a defuncto* o *relictis. Quanquam nonnulli* p *ma-*
p *lint, & in eam ipſam rem, quæ legata eſt, legatarium hypothecariam habere. Qua opinione retenta, nihil obſtabit, quod nemini res ſua pignoris eſſe loco valeat: id enim obtinet, cum quis rei dominium, communi iure gentium, puta per traditionem nactus eſt, ſecus vbi ſpeciali iure ciuili (vt hoc noſtro caſu) dominium translatum ſit: tunc enim ſicut perſonali* ex teſtamento *ad rem conſequendam agere licet, ita & huic perſonali actione* vtilis Ser-
q uiana *ſubſeruire poteſt.* q *Porro duæ priores actiones, perſonalis ſcilicet* ex teſtamento *&* rei vendicatio, *etiam iure Digeſtorum legatarijs competebant: hanc autem* hypothecariam *Iuſtinianum de nouo induxiſſe*
r *ſua conſtitutione exploratum eſt, vt Iaſon* r *probat.*

Hoc

8 † *Hoc quoque addendum, has tres actiones legatarium nõ*
9 *poſſe ſimul mouere, ſed ex eis vnam eligere debet, qua ex-*
s *periri* s *velit.* † *Et adita imprimis hæreditate hæc com-*
t *petere incipiunt, ante verò nullo* t *modo. Nec obloquitur,*
quòd ſtatim teſtatore mortuo rei legatæ dominium in lega-
u *tarium* u *tranſeat: fictè enim (vt & ſupra dixi) tantum*
x *tranſit, & vt Bal.* x *ait, inceptiuè, non autem verè, vel cõ-*
10 *pletiuè.* † *Quæ etiam cauſa eſt, quòd ante aditam hæredi-*
tatem ſicut rei vendicatio non naſcitur, ita nec fructus rei
y *legata* y *debeantur.* † *Porrò dubitatum quoque eſt, an*
11 *vltra ſupradictas tres actiones pro legato conſequendo*
etiam via executiua agi poſſet? Et licet in hoc interpre-
z *tes non conſentiant, pleriſque* z *arbitrantibus, ordinario*
a *iudicio experiundum eſſe, alijs* a *contra via executiua agi*
optimè poſſe cenſentibus: tamen in Camera Imperiali, cũ
hæc quæſtio incidiſſet, poſterior ſententia obtinuit, cum ea
tamen moderamine, de quo in obſeruat. meis Cameralibus
b *mentionem feci,* b *quo me breuitatis gratia refero.*

ADDITIONES.

a L.1.C.communia de legat.
b l.Iulianus 17.§.fi.ex quib.cau.maio.& §.hæres quoque, infra de oblig.quæ ex quaſi contract.naſc.
c d.l.1.& l.2.ibidemque.D.d.C.communia de leg. Bartol. l.1.de legat.1.
d l.traditionibus.C.de pact.§. per traditionem. ſupra de rerum diuiſ.
e l.in rem, & l.officium.de rei vend.
f §.ſic itaq;.inf.de action.
g ibi dem.
h Vterque hic.
i In d.l.1.C.communia de leg.vbi Bart. & Iaſ. latè Imol. in l.1. de leg.11.vide etiam Cantiunc.hic in ſua Para.
K l.1.de cond.tritica.
l d.l.1.in fine.
m l.46.neque pignus.de reg.iur.
n Ang.hic per l.o.certa.C.vt in poſſ.leg.
o Glo.hic in ver.hypothecariam, in princ.
p Bart.& Iaſ.(Sub dubio) in d.l.1.de legat.1. Dec.d.l.neque pignus.
q Dd.hic.& vbi ſup.Cantiunc.hic.
r In d l.1.in princip.poſt glo.in l.ſi cui.§. poſtquam, vt in poſſ. leg.
s l.76.cum filius.§.varijs de leg.2.
t Auth.hoc amplius & ibi Dd.C.de fideic.
u l.64.a Titio.de furt.
x d.l.1.in princ.
y Not.in l.fi.& ibi Bal.C.de vſ.& fruct.leg.
z Alex.l.ſi eum dotem.§.eo autem tempore, nu.60.ff.ſol.matr.& Menoch.in tract.de adipiſc.poſſ.rem.4.nu.694.
a Aug.§.illud.nu.57.Nouell.de hær.& Falc.Iaſ.l.fi.in 5.co.nu.6. C.de edict.diui Adr.toll.
b Obſer.61.Cent.5.vbi vide.

§.Sed non vſque.

1 *In quibus fideicommiſſa legatis olim præualuerint. numero 2.3.*
4 *Legata ſingularibus tantum fideicommiſſis æquata.*
5 *Hæc exæquatio non ſoli Iuſtiniano tribuenda.7.*
6 *Excuſſio l.1.de leg.1.*
8 *Legata a fideicommiſſis in quibuſdam etiam hodie differre.*
9 *Amplius in legatis, quàm fideicommiſſis olim fuiſſe, quomodo accipiendum.*

Sed non uſque ad eam conſtitutionem ſtandum eſſe exiſtimauimus. Cum enim antiquitatem inuenimus, legata quidem ſtrictè concludentem: fideicommiſſis autem, quæ ex uoluntate magis deſcendebat defunctorum, a pinguiorem naturam indulgentem: neceſſarium eſſe diximus, omnia legata fideicommiſſis b exæquare, vt nulla ſit inter eas differentia: ſed quod deeſt legatis, hoc repleatur ex natura fideicommiſſorum: c & ſi quid amplius eſt in legatis, per hoc creſcat fideicommiſſorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis permiſtim de his exponendo, ſtudioſis, adoleſcentibus quandam introducamus difficultatem: operæpretium eſſe duximus, interim ſeparatim prius de legatis, & poſtea de fideicommiſſis tractare, vt natura vtriuſq; iuris cognita, facilè poſſint permiſtionem eorum eruditi ſubtilioribus auribus accipere.

a Pinguiorem naturam. *Sicque olim præualebant le-*
1 *gata fideicommiſſis.* † *In quibus autem? Primum le-*
gata non relinquebantur, niſi in teſtamentis, vel codicil-
lis teſtamento confirmatis. Fideicommiſſa vero etiam
a *non facto teſtamento, & ab inteſtato fieri* a *poterant.*
2 † *Deinde poſt hæredis aut legatarij mortem inutiliter le-*
b *gabatur,* b *cum aliud in fideicommiſſis obſeruaretur.*
3 † *Denique & uſu legatario cum legari nequiret, fideicom-*
c *miſſi tamen* c *poterat.*
4 b Fideicommiſſis exæquare. † *Intellige, ſingularibus*
non etiam vniuerſalibus. Vniuerſalia enim fideicommiſſa
d *longè latèq; diſtare a legatis, ſuo loco dicemus.* d † *Quod*
5 *autem hæc legatorum fideicommiſſorumque ſingularium*
e *exæquatio ſoli Iuſtiniano attribuenda ſit, Viglius* e *& Cã-*
f *tiuncula* f *pluribus argumentis euincere conantur. Ver-*
g *ba equidem ſunt hic, & in Iuſtiniani* g *Conſtitutione cla-*
6 *riſſima.* † *Nec impedit ſecundum eos, quod eiuſdem ſen-*
h *tentiæ Vlpianus* h *multo antiquior citatur author, qui &*
ipſe ſcribit, Per omnia legata fideicommiſſis exequata
eſſe. *quoniam illa verba falſo Vlpiano aſcribantur: quinimo nec vllam habeat inſcriptionem textus Narius, vt a*
compillatoribus adiecta fuiſſe veriſimile ſit: idque etiam
7 *Angelus Raphaeli dudum placuiſſe oſtendit.* † *Aduer-*
i *ſatur tamen prædictis, quod Anto.* i *Auguſtinus teſta-*
tur, illud in Pandectis Florentinis omnino tribui Vlpiano:
& addit, hoc ab eo ſcriptum fuiſſe libro 67. ad Edictum.
ſeſe tamen arbitrari eius ſententiæ exceptiones, quas fortaſſis Vlpian. adſcripſerat, Tribonianum deſcribere noluiſſe, ne quid faceret contra Iuſtiniani Conſtitutiones.
8 † *Hic tamen omittendum non eſt, vtcunq; hæc facta ſit ſiue ab Vlp. ſiue a Iuſtiniano exæquatio, tamen nonnullas*
adhuc hodie differentias eſſe inter legatum & fideicommiſſum. Nam præter hoc, quod hoc ad vniuerſale fideicommiſſum ſe non protendit, nec hodie recta ſermone hæreditas libertasve dicitur legataria, ſed fideicommiſſaria.
Et quod relictum eſt verbis precarijs, non legatum, ſed fideicommiſſum rectè dicitur: quemadmodum ſi quid relinquatur verbis directis & imperatiuis, non fideicõmiſſum,
ſed legatum dicetur. Item non poteſt legatarius hæredem
cogere, vt hæreditatem adeat, legatumque ſibi præſtet:
fideicommiſſarius contra, cui hæreditas, ciuſve pars ex
Trebell. reſtituenda eſt, rectè compellit hæredem, vt adeat,
K *ſibiq; fideicommiſſ. hæreditatem* K *reſtituat.*
9 c Et ſi quid amplius. † *Amplius autem in legatis fuit,*
quam fideicommiſſis: quia legatarius, qui erat rei legatæ
dominus, plures actiones habebat ad legatum aſſequendũ:
quod in fideicommiſſario non erat, quo factum eſt, vt & in
l *hoc fideicommiſſa legatis æquata* l *ſint.*

Digitized by Google

ADDITIONES.

a §.præterea.infr.de fideicom.hæred.
b §.poſt mortem.inf.hoc tit.
c inf.de ſingulis reb.per fideic. re.in prin.
d inf.de fideic.hær. per diſcur.ſum.
e §.legatar.ſup.de teſta.
f Hic.
g l.2.C.communia deleg.
h l.1.de leg.1.
i Lib.emend.3.cap.9.
K §.ſed etiam inf.de fideic.hær.
l d.l.1.& 2.C.communia de lega. Iaſ.late poſt alios in d.l.1. de leg.1.

---

§. Non ſolum.

1 *Res propria vel cum alio communis legari poteſt.*
2 *Res hæredis propria rectè legatur.*
3 *Quando res aliena vtiliter legetur.*
4 *Qui probare tenetur teſtatorem ignoraſſe, rem eſſe alienam.*
5 *Redimere, verbum quid ſignificet: & Redemptor, redemptores cauſarum, nu.6.7.*
8 *Res quæ non ſunt in commercio, legari nequeunt: & quæ diſtinctio in hac parte ſit obſeruanda.*
9 *De campo Martio.*
10 *Baſilica quid.*

a Non ſolùm autem *b* teſtatoris vel *c* hæredis res, ſed etiam *d* aliena legari poteſt, ita vt hæres cogatur *e* redimere eam, & præſtare: vel ſi eam *f* non poteſt redimere, *g* æſtimationem eius dare. Sed ſi talis ſit res, cuius *h* commercium non eſt, vel adipiſci non poteſt: nec æſtimatio eius debetur. ueluti ſi quis *i* campum Martium, *K* uel Baſilicas, uel templa, uel quę *l* publico uſui deſtinata ſunt, legauerit, nam nullius momenti tale legatum eſt. Quod autem diximus alienam rem poſſe legari: ita intelligendum eſt, *m* ſi defunctus ſciebat alienam rem eſſe: non ſi ignorabat. Forſitan enim ſi ſciuiſſet alienam rem eſſe, non legaſſet. & ita *n* diuus Pius reſcripſit. *o* Et verius eſt, ipſum qui agit, id eſt legatarium, probare oportere, ſciuiſſe alienam rem legare defunctum: non hęredem probare oportere, ignoraſſe alienam: quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit.

a Non ſolum autem. *Quia Imperator de legatis ſeorſim tractare conſtituit, ideo nunc explicare incipit, quæ res legari poſſint, multas diuerſasque ſpecies ad iſtius materiæ declarationem ſubnectens, quemadmodum ex ſubiectis apparebit.*
1 *b* Teſtatoris. *Hinc diſcendum, teſtatorem poſſe rem legare propriam, & in ſolidum ſuam: quod & ad rem teſtatoris cum alio communem producitur: quam tamen ſi ſuam nominauerit, portio tantum debebitur, ſin totam,*
a *integra, quatenus præſtare poterit, danda eſt, alioqui a ipſius æſtimatio.*
2 *c* Heredis. † *Res ſolius hæredis legari poteſt: nec refert, an ſciuerit, hoc defunctus, vel ignorauerit.* b
3 *d* Aliena. † *Ergo & res aliena vtiliter legatur, quod &*
c *Paulus c iuriſconſultus voluit, reſcriptoque Imperatoris*
d *Alexandri* d *traditum eſt: ita tamen demum rei alienæ legatum valet, (vt Imperator infra ſubijcit) ſi teſtator non errauit. Nam ſi putauerit eſſe ſuam, cum eſſet aliena,*
e *legatum corruet: niſi coniunctæ perſonæ ſit relictum.* e *vel tali, cui defunctus veriſimiliter legaſſet, etſi ſciuiſſet eſſe alienam. Porro Angelus arbitrio iudicis relinquendum putat, quæ coniuncta perſona dicatur, & quando eius affectionis habenda ſit ratio. Sed an teſtator rem, quam legauit alienam eſſe ſciuerit, vel ignorauerit, iudex non arbitrabitur, cum legatarius contra ſe iuris præſumptio-*
f *nem habeat.* f *itaque ſi de hoc referatur quæſtio, legatario probatio incumbet, teſtatorem ſciuiſſe rem alienam, cum ob prædictam cauſam, tum quia de lucro captando contendit, ſicut hæres contra de damno vitando ſatagit: cum etiam quia regulariter, is qui aſſerit, non ne-*
g *gat, probare & fidem iudici facere debet.* g
5 *e* Redimere. *Et redemptam ipſi legatario præſtare.* † *Eſt autem* redimere, *aliquid emere, licitari. Cicero.* Qui merces, *inquit*, redimunt, vt ſtatim vendant. *Sic dicimus*, captiuos ab hoſtibus redimi. *Vnde* redemptor,
h *vectigalium emptor nominatur.* h *Item* redemptores
6 cauſarum, *qui alienas lites mercantur pecunia*, Quadruplatores *alijs dixi.* † *Quandoque tamen* redimere *dicitur, qui precio accepto aliquid faciendum ſuſcipit, vt totum perficiat ſuo ſumptu: quod & conducere dicimus. In*
i *qua ſignificatione Vlpianus* i *eſt vſus.* Quare etſi lanam, *inquit*, conduxerit vſuarius expedienda, poterit etiam per vſuarias ancillas opus perficere: itidemque ſi veſtimenta texenda redemerit, uel inſulam uel nauem fa-
K bricandam. poterit ad hoc operis vti vſuarius. *Et* k *ali-*
7 *bi Iuriſcon.* ueſtimenta texenda redemerit. † *eſt denique* Redimere, *quaſi reemere, cum res vendita eodem precio recipitur, ita quotidie vtimur in contractibus annuum redituum, quibus pactum redimendi ſolet adijci.* In vuiderkeuffſtichen contracten.
f Non poteſt redimere. *Quia forte dominus eam ven-*
l *dere nolit, vel ſane immodico* l *precio vendat: quod perinde eſt, ac ſi omnino vendere nolit.*
g Aeſtimationem. *Iuſtam ſcilicet, quam ſi præſtet le-*
m *gatario,* m *liberabitur: ſicque ſemper erit vtile rei alienæ legatum. Si tamen hæres iuſto precio rem emere potuiſſet, nec emit, non ſtatim oblata rei æſtimatione liberabitur, quando tam facilem rei comparandæ occaſionem repudiauerit: ſed omnino præſtare debebit, quanti inte-*
n *reſt, quia negligentia eius nocere legatarijs non debet.* n
8 *b* Commertium non eſt. † *Res ergo, cuius non eſt commercium, id eſt, quę non eſt ſubiecta hominum pactionibus & contractibus, legari nequit, nec ſi legetur, vlla æſtimatio debebitur. Quod diſtinctionem recipit. Nam ſiquidem res legato relicta in hominum commercio non ſit (vt in exemplis textus noſtri) verum eſt, adeo inutile eſſe hu-*
o *iuſmodi legatum, vt nec æſtimationem præſtare oporteat.* o *quod etiam obtinet, ſi per difficilis ſit & inuſitata rei legatę comparatio. Sin verò res quidem in aliorum hominum & ipſius etiam legatarij ſit commercio, ſed non in hęredis, aut eius, qui legatum pręſtare iuſſus eſt: tunc non aliter liberabitur quàm ſi vel rem ipſam, vel æſtimatio-*
p *nem præſtet.* p *Econtra vero ſi rei legatę commercium hęres habeat, legatarius non idque ob aliquod crimen, a le-*
q *gatario patratum euenit, eo caſu nec æſtimatio debetur.* q *Quod ſi nullo eius crimine, ſed vel caſu, vel natura, aut infirmitate contigit, vt rei legatę commercium legatarius*
r *non habeat, tunc ſolum æſtimatio debebitur.* r
9 *i* Campum Martium. † *Qui priuſquam Marti conſecraretur.* Tyberinus *(autore Gellio) dicebatur; ſicut Ty-*
z *beris Martius, vt teſtis eſt Papinius lib.* † *Syl. Porro ager Tarquiniorum, ſi Liuio credimus, qui inter Vrbem & Tyberim fuit, conſecratus Marti,* Martius *deinde* campus *dicebatur.*
10 *K* Vel Baſilicas. † Baſilica *priſcis locus amplior erat, publicus ſub tecto, vbi conſilia priuata & iudicia & arbitraria*

traria conficiebantur. Deinde pro domo Principis, id eſt,
regia dici cœpit. Tandem & ad diuina templa ſignifican-
s *da recepta eſt. De hac voce vide Alciatum* s *& Rhodigi-*
t *num* t *plura coagerentes: aliqua etiam Bald. hoc loco an-*
notauit.
u *l* Publico vſui. *Vt* u *theatrum, balneum, forum.*
m Si defunctus ſciebat. *Quæ hic a Iuſtiniano referuntur, ſupra ſatis ſunt declarata.*
n Diuus Pius. *Hoc tamen diui Pij reſcriptum non extat,*
x *ſed aliud quoddam non diſſimile Alexandri* x *Imperato-*
ris, quo etiam continentur nonnulla, quæ hoc loco temerè ſunt prætermiſſa, Itaque eius lectio huc referri debet, in Codice Iuſt. cuiuis obuia.
o Et verius eſt. *Totus hic locus ex Martiani Inſtitutionibus deſumptus eſt, cuius adhuc verba extant in Pande-*
y *ctis:* y *ea nos paulo ante ſatis explicauimus.*

ADDITIONES.

a l.5. ſerui elec. §. fi. & §. labeo vbi late Iaſ. de leg. 2. l. cum filius. §. dominus. de leg 2. l. Iulianus. de leg. 3.
b gl. hic, verbo hæredis.
c l.40. apud Iulianum §. vlt. de leg. 1.
d l.10. cum alienam. C. de leg.
e glo. hic, verbo ignorabat.
f l.67. vnum ex famil. §. ſi non etiam. de le. 2.
g l.2. l. verius. de prob. l.4. qui accuſare. C. de edendo.
h l.15. Cæſar. in prin. de publi.
i l.21. item ſi precio §. 2. l.51. ea l. §. 1. l.29. in l locat. locati. l. redemptores. de rei ven.
K l.52. §. vlt. de vſu & habit.
l l.14. non dubium §. vlt. de leg. 3.
m d. l. non dubium §. ſed ſi cui. & l. qui concubinam. §. fi. de le. 3.
n l.60. cum pater. §. fi. cum l. ſeq. ad l. fal. l.1. de in litem iurando.
o l.41. idem Iul. §. conſtat. de leg. 1.
p l.49. mortuo boue. §. 2. Labeo. de le. 2. l. multum intereſt. 34. de ver. obl. cuius legis ſenſus hic eſt multum intereſt vtrum ſtipuler rem cuius commercium non habeo, an promittam, priori caſu inutilis eſt ſtipulat. altero vtilis eſt. vt. Cuiac. Inſt. eo.
q Dd. in ll. iam alle.
r l. ſed ſi res. iuncta gl. de leg. 1.
s lib. 1. Prætem.
t lib. 12. cap. 11.
u §. idem iuris. infra. de inut. ſtip. §. vniuerſitatis ſup. de re. diui. & l.6. ff. eo.
x d. l. cum alienam C. de legat.
y l. verius. de prob.

§. Sed et ſi rem.

1 *Res alteri obligata rectè legatur, & luenda eſt ab hærede: fallit, vt num. 4. 8.*
2 *Verbum luere ſignificat ſoluere: Item redimere & recipere accipitur. 3.*
5 *Argumentum a legato rei alienæ ad legatum rei obligatę valet.*
6 *Caſus, in quibus rem obligatam a teſtatore legatam hæres indiſtinctè tenetur luere, ſiue teſtator ſciuerit obligatam, ſiue non. 7. 8.*
9 *Limitatio ad prædictum axioma.*
10 *Voluntas teſtatoris ſemper attendenda.*

a Sed et ſi *b* rem obligatam creditori aliquis legauerit, neceſſe habet hæres eam *c* luere. *d* Et in hoc quoque caſu idem placet, quod in re aliena: vt ita demum luere neceſſe habeat hæres, ſi ſciebat defunctus rem *e* obligatam eſſe: & ita diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. *f* Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expreſſerit, non debet hæres eam luere.

1 *a* Sed et ſi. † *Amplificatio ad id, quod præcedenti §. dictū*
a *eſt, rem teſtatoris propriam legari poſſe:* a *quia hoc procedit, etiamſi talis res oppignorata ſit alteri, eoque caſu hæres tenetur eam luere, atque ab hypotheca liberam reddere. Nec obſtat (quæ poterat dubitandi cauſa eſſe) ſi dicas, rem talem præſtandam eſſe, qualis eſt, eo quia teſtator in*
b *dubio præſumatur legaſſe ius, quod habet:* b *quoniam hoc procedit, niſi ex tali qualitate inſurgeret rei ipſius eui-*
c *ctio,* c *vt Bartol. alibi declarat.*
b Rem. *Ipſius teſtatoris propriam.*
c Luere. *Id eſt, æs hoc alienum, cuius nomine res legata in cauſam pignoris tradita eſt, ſoluere. & legatario rem li-*
d *beram* d *dare.* † *Eſt enim* luere *nihil aliud, quàm ſolue-*
2 *re, a Græco verbo* λύω: *Virgilius lib. 1. Aeneid.* Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa lueris. *Sic ergo cum hæres ius pignoris ſoluit eius rei, quæ aliqui legata eſt, luere*
3 rectè dicitur. † Quandoque tamen luere, pro captiuos redimere, aut res captas recipere precio dato, accipitur:
e atque ita Vlpianus e hac voce vtitur: Sed ne hi, *inquit,* qui ab hoſtibus redempti ſunt, militare debent prius quam ſe luant. *Idem*: Si patre redempto & ante luitionem defuncto, filius poſt redemptionis quantitatem offerat. *Item* luere *interdum pro purgare, ſumitur & abluere, vt apud Cicer. Verrin.* † Veres ne tibi tanta fuit, vt eius libidinem hominum innocentum ſanguine lui velles? *Hinc Lua dea eſt apud veteres, quæ præerat luſtrationibus & luſtris. Vide Liuium lib. 8.*
4 *d* Et in hoc quoque. † *Sicut ergo in alienæ rei legato di-*
f *ſtinguitur,* f *ita & hoc caſu, vt ſi quidem ſciuerit teſtator*
g *rem obligatam, hæres eam luere teneatur,* g *ſi neſcierit,*
h *legatarius luat.* h † *Ex quo efficitur, argumentum de le-*
5 *gato rei alienæ, ad rei obligatæ legatum recte colligi. Ne-*
6 *que tamen hæc diſtinctio perpetua eſt.* † *Sunt enim nonnulli caſus, in quibus res obligata indiſtinctè luenda eſt, ſiue id ſciuerit teſtator, ſiue ignorauerit.* † *Primus eſt (quem & in legato rei alienæ ſupra probauimus) ſi teſtator conſcius obligationis veriſimiliter nihilominus rem legaſſet:*
i *quia forte legatarius erat ſanguine coniunctus,* i *aut ar-*
K *ctiſſima amicitia deuinctus teſtatori,* K *rei magnum præ-*
l *ceſſerat, legatarij meritum.* l *Quod tamen omne iudican-*
7 *tis arbitrio relinquendum eſt.* † *Secundus caſus eſt, quando legatarius non eſſet habiturus aliquid reſidui, ſi rem ſuo impendio luere cogeretur. Neque enim veriſimile eſt, te-*
m *ſtatorem voluiſſe inani legato eum ludificariter.* m *itaque tali caſu hæres luere tenebitur, etiamſi defunctus ignoraſſet rem obligatam. Non ignoro Fulgoſium, & pleroſq; recentiores hanc interpretationem non recipere, ſed alio*
n *ſenſu verba Vlpiani* n *exaudire. verum ego a ſuperiori intellectu (qui etiam receptior eſt) non puto recedendum.*
8 † *Prædictis duobus caſibus adde idem iuris eſſe, quando prædia, quæ teſtator legauit, non modo obligata ab eo fuere, ſed etiam a creditore diſtracta ſunt: nam & ea ſpecie precium hæres exoluere legatario cogitur, niſi ipſe contra-*
o *riam defuncti voluntatem doceat.* o *Quemadmodum & vbi teſtator poſt factam teſtamentum prædia, quæ legauit, pignori vel hypothecæ dedit, ea pariter ab hærede muta-*
p *tam defuncti voluntatem non probante, liberari oportet:* p
q *quam ſpeciem infra ſuo loco expendemus.* q
9 *e* Obligatam eſſe. † *Niſi fortè alicui perpetuæ ſeruituti eſſet obligata, vel annuæ penſitationis onere grauata: quia talem rem non cogeretur hæres luere, ſed deberet legata-*
r *rius pro ſuo tēpore agnoſcere onus ſeruitutis* r *vel pēſionis.*
f Si tamen. *Exceptio eſt ad id, quod ſupra dixit, rē legatam a teſtatore ſciente obligatā, ab hærede luendā eſſe. Hoc .n. verū eſt, niſi aliter de animo teſtatoris appareat. Quid enim ſi dixerit, vt legatarius luat? certe ei voluntati adhæ-*
10 *rendum erit.* † *In hoc enim omnis regula fallit in vltimis voluntatibus, propterea quod voluntas teſtatoris velut regina attendi debet, quæ regit & gubernat vltimas voluntates.*

AD-

Digitized by Google

ADDITIONES.

a Vt hic & l.57. ſi res obliga. de leg.1. l. prædia. 6. C. de fideicom. vid. l.21. de proba.
b l. ſi domus 71. §.1. ff. de leg.1. & l.20. ſi vxor patrui. C. de leg.
c d. l. ſi domus. §. de euictione. vbi Bar. declarat. & l. Meuius §. ſi. de leg.2.
d d. l. ſi res obligata.
e In l. qui ſtatus. ff. de re milit.
f §. præced. nu.3.
g Vt hic in text.
h Vt d. l. ſi res obligata.
i d. l. predia. C. de fideicom.
K Iaſ. d. l. ſi res ob legata per l.232. latæ culpæ. §. amicos. ibi non leui amicitia. de verb. ſig. & ibi gl. not. fac. l. cum allegat. C. de caſ. pec. in lib. 12.
l Bal. in d. l. prædia.
m l. plane. 34. §. quòd ſi rem. 7. de leg.1.
n in d. l. ſi res obligata.
o d. l. prædia. C. de fideic.
p per l.3. vbi Iaſ. poſt alios. C. de legatis.
q §. ſi rem ſuam. infra, hoc tit.
r l. ſi. pendentes. §. ſi. quid. de vſufr. l. legatum eſt §. vult. de leg.1.

§. Si res aliena,

1 *Thema huius §.*
2 *Si legatarius ex titulo oneroſo rem alienam habeat, quomodo ſit diſtinguendum.*
3 *Cauſa lucratiua & non lucratiua, ſiue oneroſa, item mixta.*
4 *Duæ cauſæ lucratiuæ circa eandem rem & perſonam non concurrunt, fallit, nu.5.*
6 *Hunc §. in certa ſpecie legata procedere, non ſi quantitas legato relicta ſit.*
7 *Eadem re ex duorum teſtamentis eidem legata, ſi rem ipſam nactus ſit legatarius, ex alio precium eius non poteſt conſequi: ſecus ſi æſtimationem rei ex primo habeat.*
8 *Et quæ ſit diuerſitatis ratio.*
9 *Res legata & æſtimatio rei differunt.*
10 *Si in eodem teſtamento bis eadem res legetur, an plus, quàm ſemel exigi poſſit.*

a Si *b* res aliena legata fuerit, & eius rei *c* viuo teſtatore legatarius dominus factus fuerit; ſiquidem *d* ex cauſa emptionis, ex teſtamento actione *e* precium conſequi poteſt; Si vero *f* ex cauſa lucratiua veluti ex donatione, vel ex alia ſimili cauſa agere non poteſt. *g* Nam traditum eſt, duas lucratiuas cauſas *h* in eundem hominem *i* & eandem rem concurrere non poſſe.
k Hac ratione, ſi ex *l* duobus teſtamentis eadem res eidem debeatur: intereſt, vtrum rem, an æſtimationem ex teſtamento conſecutus ſit: nam ſi rem habet, agere non poteſt; quia habet eam ex cauſa lucratiua. Si æſtimationem, agere poteſt.

a Si res. *Reuertitur. Imperator ad rei alienæ legatum,*
1 *atque huiuſmodi hypotheſin explicat.* † *Rem ego Titio alienam legaui, & cum poſt teſtamentum factam ſuperuixiſſem, Titius eam rem ex alterius cuiuſdam teſtamento conſecutus eſt. Illud certè extra controuerſiam eſt, Titium me mortuo eam rem ab hærede meo petere non poſſe: quomodo enim peteret rem, quam prius habet in ſuo dominio? quomodo item bis eadem res præſtari poſſet? An ergo neque æſtimatio rei præſtari poterit? Et in hac ſpecie diſtinguendum cenſuit Iuſtinianus, an ex cauſa oneroſa Titius factus ſit eius rei dominus, an ex lucratiua: vt priori quidem caſu æſtimationem eius per actionem ex teſtamento contra hæredem intentatam nanciſci valeat, altero non item.*

b Si res aliena. *Quæ prorſus ſit aliena, hoc eſt, neque teſta-*
b *toris, neq; b legatarij, neq; hæredis, e ſed alterius cuiuſpiā.*
c Viuo teſtatore. *Vel etiam eo mortuo, priuſquam tamen hæres legatario rem legatam ex ea cauſa præſtitiſſet.*
d Ex cauſa emptionis. *Et ſic titulo non lucratiuo, ſiue oneroſo, vt vulgo vocant.*
e Precium. *Verum ac iuſtum. Vnde colligis, quòd ſi legatarius viuo teſtatore rem legatam conſecutus ſit ex cauſa oneroſa, poſſit actione ex teſtamento, eiuſdem rei precium ſiue æſtimationem adipiſci: ſecus ſi ex lucratiua,*
2 *quia tunc legatum expirat penitus.* † *Circa priorem tamen caſum quando ex cauſa oneroſa legatarius rem lega-*
d *tam accepit, plenior diſtinctio adhibenda d eſt. Videndum enim, ab hærede ne acceperit, an ab extraneo. Si ab hærede, rurſus refert, res ne purè relicta ſit, an ſub conditione. Si fuerit relicta purè, eamque rem legatarius ſcienter &*
e *oneroſo titulo acquiſiuerit, legato renunciaſſe e intelligitur. Sin vero ſub conditione legata ſit, & aliquo tali oneroſo titulo rem acquiſierit, ſciens an ignorans nihil refert,*
f *non cenſebitur legatarius rei taliter legatæ renunciaſſe: f potuit enim illam comparare, propter dubium conditionis euentum quoque interim ipſius rei commoditate frueretur. Quod ſi ab extraneo rem adeptus ſit oneroſo titulo, tunc procedit textus noſter, & ſalua erit ei aduerſus hæredem actio ex teſtamento, ad precium, quod ei abeſt, aſſequendam. Neque tamen hoc caſu ad precium legatarium agere oportet, ſed rem ipſam petere, quæ eſt in obli-*
g *gatione, & nihilominus, æſtimationem conſequetur. g Licita etiam erit hoc caſu alternatiua petitio, vt rem ip-*
h *ſam vel, ſi ea præſtari non poſſit, æſtimationem petat. h*
i *Angelus i etiam alios petendi modos tradit, ſed hi duo ſunt precipui.*
3 *f* Ex cauſa lucratiua † Cauſa lucratiua *in iure dicitur, cum aliquid gratis nobis obuenit: vt ſi rem ex donatione, vel ex legato conſequimur, quia donatarius nihil dat, neque etiam legatarius quicquam preſtat. Cauſæ lu-*
k *cratiuæ alibi K in iure noſtro enumerantur.* Cauſa *autem* non lucratiua *ſiue (vt vulgus appellat)* oneroſa *eſt, cum non gratis rem accipimus, ſed aliquid viciſſim rependimus: vt eſt in emptione, & permutatione, vel ſimilibus titulis non gratuitis. emptor enim pro merce cogitur precium ſoluere, & ſic de alijs. eſt ergo* lucratiua cauſa, *ex qua accipienti nihil abeſt.* Oneroſa *propter quam quid accipienti abeſt. Sunt & quædam cauſæ mixtæ, & pene*
l *lucratiuæ: l vt ſi donationis cauſa res minoris fuerit vendita. m*
g Nam traditum eſt. *Et quidem a multis Iuriſcon. quo-*
n *rum etiamnum reſponſa extant: puta a Papiniano, n Iu-*
o *liano, o Paulo, p Vlpiano, q & Africano. r* † *Notan-*
p *da autem eſt hæc nobilis regula, quod etſi duæ cauſæ one-*
q *roſæ, aut onera & lucratiua circa eandem perſonam, eun-*
r *demque rem locum habere poſſint: duas tamen lucratiuas*
4 *rectà & directò non poſſe concurrere. Quod ſane in noſtro propoſito fieret, ſi legatarius Titius rem prius habuiſſet ex titulo lucratiuo, deinde eandem iterum ex alio titulo lucratiuo habere vellet.*
5 *b* In eundem hominem. *Rectà ſcilicet directò.* † *Per obliquum enim quandoque poſſunt in eundem hominem*
ſ *duæ lucratiuæ cauſæ ſ concurrere. vt ſi, quod mihi ex teſtamento debebas, ſeruus meus mihi acquiſierit, nihilominus ſalua mihi erit actio ex teſtamento.*
6 *i* Eandem rem. † *Id eſt, ſpeciem, ſiue corpus aliud eſt, ſi legata ſit quantitas, quia in ea legata non habet locum prędicta regula duarum cauſarum lucratiuarum, quare ſi bis decem aurei legentur, non intelliguntur ijdem aurei,*
t *ſed diuerſi ſicque bis t peti poſſunt. Sunt & aliæ quędam*

huius

16 *huius regulæ exceptiones, quas Iaſon ad Porcium u ele-*
ganter conceſſit.
7 K Hac ratione. † *Imp. ex prædictis ſubtiliter colligit:*
Ergo ſi cui eadem res ex teſtamentis duorum legata fue-
rit, ſi quidem rem ex priori teſtamento conſequatur, non
poterit eandem ex altero petere, nec eius precium conſe-
qui, Sin vero ex prioribus tabulis æſtimationem rei na-
ctus fuerit, nihil vetat, quin rem ipſam in alio teſtamen-
8 *to petat.* † *Sed hic quærenda eſt diuerſitatis ratio: & Imp.*
eam ſubdit: Nam ſi priori caſu legatarius ageret, tunc
eandem rem, quam ex cauſa lucratiua, nempe ex teſta-
mento, prius in bonis ſuis habet, vellet rurſus ex alia cau-
ſa lucratiua conſequi, ſicque duę cauſę lucratiuæ circa ean
dem rem, eundemque hominem directo concurrerent, quod
x *legibus* [x] *eſt prohibitum. Altero vero caſu ceſſat hæc re-*
gula: quod ego ſic exaudiendum exiſtimo, quia non eſt ea-
dem res, quę petitur, ſed diuerſa, puta ipſa res & eius æſti-
9 *matio.* † *Aliud enim eſt res, aliud ęſtimatio* y *rei Lega-*
y *tarius ſit rei legatę dominus, ſtatim poſt mortem teſtato-*
z *ris ficte:* z *ab adita vero hęreditate verè, ſiue* a *traditio-*
a *ne: ęſtimationis vero ſiue precij non fit dominus, niſi poſt-*
quam illi ſolutum fuerit. Qui igitur conſecutus eſt ęſti-
mationem, manet nihilominus rei legatę dominus, atque
ita iure poteſt legatum petere, vtcumque antea adeptus
fuerit eius eſtimationem. Atque ita ego Imperatorem
ſenſiſſe omnino puto.
l Duobus. *Duorum teſtatorum ſcilicet. Si enim vnius*
b *eſſent duo teſtamēta, primum per poſterius rumperetur.* b
19 *Quod* † *ſi in eodem teſtamento bis eadem res legaretur,*
amplius tamen quam ſemel exigi non poſſet, ſatiſque eſ-
c *ſet legatarium vel rem conſequi, vel* c *precium: niſi forte*
non corpus, ſiue certa ſpecies; ſed quantitas eadem in eo-
dem teſtamento ſępius legata ſit, quia tunc ſępius prę-
ſtanda ſumma: ſi tamen euidenter doceri poſſit, teſtato-
rem multiplicare legatum voluiſſe.

ADDITIONES.

a l.108.ſi ſeruus §.4. Stichum de leg.1.
b l.84.huiuſmodi.§.5.qui ſeruum de leg.1.
c l cætera.§.tractari iam dicto titulo.
d Cantiunc.hic.
e arg.l.titius quibus mod.pig. vel hyp.ſol. & à contrario ſenſu. l.fundo legato ad l.Falc.
f text.in d.l.fundo leg.
g gl.1.l.hic facit.l.arbitrio §.tamen de dol.
h Per ea quæ Spec.tradit.de obl. & ſol.§.ſequitur. verſ.& quid ſi num 22.Dd.l.inter ſtipulante.§.ſi ſtipulatus de verb.obl.
i Ang.hic.
K l.1.§.lucratiu.C.de impo.lucrat.deſc.lib.10.
l apud Celſum §.autor.de doli mali & metus exceptio.
m l.ſi donatio.cau.de contrahen.emp.
n l.66.Mæuius.§.1. duorum.de leg.2.
o l.17.omnes debitores.l.19.ex promiſſio. de ac.& oblig.
p l.21.nutu.§.1.de leg.3.l.in perpetuum. 60. de ſolutionibus.
q l.83.inter ſtipulantem§.ſi.rem.6.de verb.obl.
r l.108.ſi ſeruus legatus. § Stichum de leg.1.
ſ Baldum.hic per d.l.ſi ſeruus leg.§.ſi id quòd de leg.1.
t l.87.Titio à Seio.in prin.de leg.2.
u In hoc §.
x d.l.Mæuius.§.duorum.& alijs ll.ſup.all.
y l.112.ſi quis inquilinos,in fin.de leg.1.
z d.l.a Tit.de fur.
a §.noſtra autem ſup. hoc tit.
b §.poſteriore.ſup.quib.mo.teſt.infir.gl.& Theoph.hic.
c d.l.plane.§.1. de leg.1.

§. Ea quoque res.

1 *Res etſi non extat, ſi tamen ſperetur, legari poteſt.*
2 *Legatum rei futuræ tranſmittitur ad hæredes legatarij.*
3 *Tacita legis conditio in locum expreſſæ conditionis a te-ſtatore appoſitæ ſuffecta, non impedit tranſmiſſionem.*
4 *Legatum rei quæ fuit, amplius tamen non eſt, vel nec fuit, nec futura ſperatur, non valet.*
6 *Legatum rei, de qua, an ſit in rerum natura, dubitatur, an & quando valeat?*

a Ea quoque res, quæ in rerum natura non eſt, ſi modo futura eſt, *b* rectè legatur: veluti *c* fructus, qui in illo fundo *d* nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

1 a Ea quoque. *Subijcitur amplificatio ad ſuperiora.* † *Ne-*
que enim ſolum res quæ iam extant, verum etiam res non
extantes, & quæ non ſunt in rerum natura, ſed vt ſint in
a *futurum, ſperatur, vtiliter legari poſſunt.* a *Exempla ſunt*
in textu. Eſt tamen huiuſmodi legatum conditionale ex
natura ipſius rei: habet enim conditionem, ſi talis res na-
b *ſcetur, vel producetur,* b *Et ſic illa tacita conditio impedit*
c *ortum obligationis &* c *actionis:* † *tamen non cenſetur le-*
2 *gatum conditionale quo ad impediendam tranſmiſſionē,* d
d *ſed perinde eſt, ac ſi purè fuiſſet legatum:* e *cum illa con-*
e *ditio tacitè ex ſola rei natura inſit. Sic etiam ſubſtitutio*
f *habetur pro pura, licet adiecta fuerit conditio, quæ de ſui* f
3 *natura ineſt.* † *Quinimo generaliter traditum* g *eſt, taci-*
g *tam legis conditionem ſuffectam in locum conditionis a*
teſtatore expreſſim adpoſita non impedire tranſmiſſionē.
h b Recte legatur. *Quemadmodum & rectè* h *emitur, &*
i *ſtipulanti* i *promittitur, & pignori obligatur.* k *Cæterum*
K *Imp. hoc loci, vnam tantum ſpeciem explicat. Verum Dd.*
hac in quæſtione, an & quando id, quod in rerum natura
non eſt, legari valeat, tria membra diſtinguunt, quæ ſuc-
4 *cinctim adijcere iubet.* † *Aut enim de ea re quæritur, quę*
quandoque fuit, amplius tamen non eſt: vel nec vnquam
fuit, nec vnquam futura ſperatur, vt ſi quis Stichum, qui
mortuus eſt, leget, aut hippocentaurum, qui eſſe nequit,
l *& eiuſmodi legatum planè ridiculum, ac penitus* l *inuti-*
5 *le eſt.* † *Aut de ea quæ non eſt quidem, ſed ex naturę cur-*
ſu futura ſperatur, vt in exemplis textus noſtri, & tale le-
gatum valere, Imperator hic docet, ſatiſque ſupra expe-
6 *ditum eſt.* † *Aut denique de illa re eſt quæſtio, quæ an in*
rerum natura ſit, incertum eſt, vt ſi forte dubitetur, an ho-
mo legatus viuet. Et tum cautionem præſtare hæres de-
bet, eam rem ſe ſuis ſumptibus & opera perſecuturum, &
m *ſi nactus ſit, legatario reſtituturum.* m *Atque hoc qui-*
dem in ſeruo legato, qui aufugerat ante teſtamentum fa-
ctum, omnino obtinet. Secus tamen eſt in eo, qui poſt te-
ſtamentum, viuo tamen teſtatore fugiſſe dicitur, is enim
n *impenſa & periculo legatarij reddi debet.* n *Quod ſi id*
poſt mortem teſtatoris, refert, an culpa hæredis id factum
o *ſit,* [s] *& æſtimationem præſtare tenetur:* o *an vero citra ip-*
ſius culpam, & tum cautio, de qua paulo ante, interponi
debet.
c Fructus. *Et tali legato ſatisfactum eſſe dicebatur, ſi ſe-*
p *mel natos fructus* p *ſoluerit. Cęterum ſi annui fructus le-*
q *gati eſſent,* q *quotannis deberentur.*
d Nati erunt. *Hoc eſt naſcentur, hic enim prętetitum ha-*
bet vim futuri temporis, cui adiungitur, quod in legibus
* *non eſt rarum, & a* * *Gellio quoque notatur.*

ADDITIONES.

a hic & l.24.quod in rerum. de leg.1.
b l.73.interdum.de ver.ob.l.1.in fi.& ibi Bart.4.q.prin.de condit.& demon.
c l.6.quod pure quando dies leg. ce.
d l.59.conditiones extrinſecus,de cond.& dem.
e l.25.cum illud aut illud. §.ſi.quando dies leg.ced.

f l.qui liberis.in princ.de vulg.& pupil.
g tex.& ibi Bar.l.quæ ſub conditione.§.fi.de cond.inſt.
h l.nec eruptio.de contraħ.empt.
i d.l.interdum.
K l.& quæ nondum de pig.
l d.l.inter ſtipulantem.§.ſacram.de ver.ob.
m l.cum ſeruus,cum l ſeq.& l.ſeruo legato.§.fi.de leg.1.
n d.l.ſi ſeruus legatus in princ.de leg.1.
o gl.& Dd.d.l.cum ſeruus.
p Balduin.hic.
q Vid.l.3.& 4.ff.de ann.leg.& ibi Gothofre. eundem etiam vid. ad l.16.& ibi quoque Cuiac.ff.de V.O.
* lib.17.c.7.

---

§. Si quidem res.

1 *Coniuncti re & verbis.*
2 *Coniuncti re tantum, qui & diſiuncti dicuntur.* 5.
3 *Coniuncti verbis tantum.*
4 *In diuerſorum teſtamentis nulla eſt coniunctio.*
6 *Qui coniuncti per concurſum, qui item ab initio partes faciant.* 7.
8 *Coniuncti verbis & re, an ab initio vel concurſu partes faciant.*
9 *Deficiente vno ex coniunctis, an & quomodo eius pars accedat alijs: & nu.* 11.12.14.15.16.
10 *Partem facere, partem non facere quis dicatur.*
13 *Legatorum deficientiam iure veteri tria genera fuiſſe.*
17 *Quibus modis portio coniuncti faciat.*
18 *Quando iuri accreſcendi, quando item iuri non decreſcendi ſit locus.*
19 *Iuris decreſcendi raro in ll. fit mentio, cum ſub iure accreſcendi contineatur.*
20 *Inter coniunctos quis alteri præferatur.*
21 *Coniuncti eadem coniunctione ſimul admittuntur.*
22 *Re & verbis coniuncti præferuntur alijs.*
23 *Verbis coniuncti præferuntur re coniunctis.*
24 *Declaratus verſ. vltimas in l. re coniuncti, de leg.* 3.
25 *Diſiuncti ſub duplici differentia.*

a Si eadem *b* res duobus *c* legata ſit, ſiue *d* coniunctim, ſiue *e* diſiunctim ſi ambo *f* perueniant ad legatum, *g* ſcinditur inter eos legatum: ſi alter *h* deficiat, quia aut ſpreuerit legatum, aut viuo teſtatore deceſſerit, *i* aut alio quoquo modo *k* defecerit: totum *l* ad collegatarium pertinet. *m* Coniunctim autem legatur, veluti ſi quis dicat, Titio & Seio hominem Stichũ do lego: Diſiunctim ita: Titio hominem Stichum do, lego. Seio hominem Stichum do, lego. Sed etſi expreſſerit eundem hominem Stichum, æquè diſiunctim legatum intelligitur.

Expoſitum eſt ſuperius, *quomodo vni tantum perſonæ legetur: quia vero plerumque legari duobus aut pluribus ſolet, nec tamen eodem ſemper modo, ſed interdum coniunctim, interdum diſiunctim: de huiuſmodi coniunctione vel diſiunctione etiam videndum erat. Eſt autem hæc coniunctorum diſiunctorumque materia valde obſcura, difficilis & perplexa, quæ multorum ingenia fatigauit. Nos quanta poteſt fieri ſimplicitate (qua legibus amica eſt) in tyronum iuris gratiam ea, quæ ad textus noſtris enarrationẽ ſpectare videbuntur, ſic tractabimus, vt nihil omiſſum videatur, cætera relinquentes interpretum commentarijs & tractatib. hac de re editis. Cum primis autem hic velut in modum prauia cuiuſdam inſpectionis, præcognoſcendum eſt, tripliciter coniungi legatarios, ſicut & hæredes, de quibus tamen nihil hic agemus, cum §. noſter ſua ſarcina ſatis prægrauatus exiſtat.) Alij enim* re & verbis & coniuncti *dicuntur, alij* re tantum *alij denique* verbis tantum.

1 † Re & verbis coniuncti *ſunt, quos & nominum & rei complexus iungit. vt,* Lucio & Seio fundum Sempronianum do lego. *a Hi verbis coniuncti ſunt propter copulam, re item, propter rei legatæ vnitatem.*
2 † Re tantum coniuncti *(quos etiam* diſiunctos *vt plurimum vocant: cum contra verbis vniti, vel re & verbis, ſemper b coniuncti appellentur) ſunt hi, quibus ſeparatim & diuerſis verborum orationibus eadem res ab eodem ſimpliciter relinquitur: vt,* Titio & Seio fundum æquis partibus do, K lego: *iſti ſunt verbis diſiuncti, quia poſiti ſub duabus orationibus: ſed re coniuncti, quia vocati ad eandem rem, ſcilicet domum meam. Idem, etſi in ſecunda ſeparata oratione dixerim,* eandem domum meam lego, *Nam adhuc vnum legatum ipſa re coniunctim factum cenſebitur, niſi t contrarium manifeſtè probetur. Notantes autem voculã (ſimpliciter) vſus ſum: quia vt ſint re coniuncti, res debet duobus ſimpliciter relinqui. Nam ſi relinqueretur, hoc pacto, vt quilibet in ſolidam rem haberet, non eſſet coniunctio, d quæ partes cuilibet concurrenti diſtribuere ſolet, e non cuilibet in ſolidum. f Præterea cum duobus in ſolidum res datur, alter æſtimationem conſequitur, g quę ab ipſa re eſt diuerſa, h ergo re coniuncti non ſunt, cum eandem rem non habeant.* i
3 † Verbis tantum coniuncti *dicuntur, quibus vno ſermone, atque vna eademque clauſula teſtator eandem rem factis portionibus reliquit, veluti,* k Titio domum meam do, lego. Seio domum meam do, lego: *vel* Titio tertiam, & reliquam partem fundi Seio lego. *Neque poteſt hæc verbalis coniunctio introduci, niſi vna eademque oratione fiat adeo vt etiam illæ coniunctiones,* & quæ cum, *& ſimiles, ita demum verbalem coniunctionem efficient, ſi vnitate ſermonis comprehendantur,* l *ſecus ſi in diuerſis clauſulis ſiue orationibus ponantur, vt ſi teſtator dicat,* Titio lego fundum, & Mæuio eundum fundum pro media, do lego. *Hi enim non erunt* m *verbis coniuncti, vt Rectè Bar.* n *voluit: cum non propter copulam, ſed ob ſermonis unitatem coniunctio verbalis introducatur. His ſic obiter præmiſſis, ad textus declarationem properemus.*

a Si eadem res. *Aliud eſt, ſi res diuerſæ pluribus legentur, quoniam in his nulla poteſt eſſe coniunctio, etſi una oratione connectantur, vt Iulianus* o *reſpondit.*

b Res. *Ideſt, ſpecies* p *ſeu corpus.*

4 *c* Legata ſit. *Ab eodem teſtatore.* † *Nam in teſtamentis diuerſorum nulla eſt coniunctio,* q *niſi unus teſtator eſſet, qui duarum perſonarum uice fungeretur, vt miles,* r *cum de caſtrenſibus & alijs bonis teſtatur,* s *uel pater, qui ſibi & filio impuberi teſtamentum faceret.* s

d Coniunctim. *Ideſt, uno atque eodem uerborum complexu, ſiue una oratione.*

5 *e* Diſiunctim. *Hoc eſt, ſeparatim, diuerſiſque prorſus orationibus.* † *quod in his contingit, qui re tantum coniuncti ſunt, uerbis omnino diſiuncti & ſeparati, unde rectè diſiuncti uocantur. Res enim propriè non coniungit, niſi rem tantum:* t *cum uerba contra & rem & perſonas connectant.*

f Perueniant. *Aditæ hæreditatis tempore, (ante enim ut ſæpe diximus, legatum peti non poteſt) ſicq; nullus legatariorum deſideretur, aut deficiat.*

g Scinditur. *Ideſt diuiditur in partes æquales ſeu* u *viriles, ita ut quilibet eorum æqualem portionem, ex re legata accipiat. Porro cum hic dicimus* ſcindi legatum, *hoc intelligendum eſt, in coniunctis quidem uerbis, ſiue etiam re & uerbis mox ab initio: in diſiunctis uero, ſiue re tantum coniunctis, non niſi ipſo concurſu.*
6 † *Et hic diligenter inueſtigandum eſt, qui coniuncti ſiue collegatarij per concurſum,*

Digitized by Google

curſum, qui item ab initio partes facere dicantur, quam rem tribus concluſionibus expedire lubet, Prima concluſio Coniuncti, re tantum, ſiue disiuncti per concurſum partes faciunt: *ideſt, eas tum demum accipiunt, cum ad rem legatum ab ipſis concurritur, quippe quibus ſingulis*
x *tota res, quæ legato relicta eſt, ab initio data intelligitur:* x
7 † *Secunda*. Verbis tantum coniuncti, ab initio partes ſibi faciunt, nullo concurſu expectato, & diſpoſitione expreſſa teſtatoris. *Is enim ſi duos verbis coniungat, iam expreſſè apparet, eum æquas portiones dare voluiſſe. Et*
8 *hæc duo axiomata nullam controuerſiam patiuntur.* † *Tertio concluſio.* Qui verbis & re coniunguntur, in eandem rem concurſu partes ſibi faciunt. *hæc communis eſt, &*
y *recepta opinio.* y *Sed aduerſus hanc Zaſius* z *inſurgit,*
z *eamque validiſſimis argumentis confutando, tandem concludit, coniunctos re & verbis ab initio partes facere, non quidem ex diſpoſitione teſtatoris expreſſa, ſed ex poteſtate legis præſumentis hanc teſtatoris fuiſſe voluntatem, niſi*
a *contrarium* a *oſtendatur. Et hæc ſententia videtur probabilis; tum quia mixta illa coniunctio, quæ ſcilicet re & verbis fit, plus communionis habet cum verbali, quàm cum*
b *reali, ideoq; illius potius, quam huius* b *naturam imita-*
c *tur, tum quia lex* c *ait,* Si coniunctim Titio & Seio legem, partes an initio fieri. *Hic autem non eſt realis con-*
d *iunctio, quia ab initio non facit* d *partes, nec verbalis, quo-*
e *niam partes habet expreſſas. eſt ergo mixta coniunctio,* e *cuius præfata lex meminit, quæ ab initio partes facit, ſicut*
f *verbalis. Aduerſus Zaſium tamen Pumæus* f *pro communi*
g *pugnat, eandemque validè defendit. Loriotus* g *vero cũ Zaſio ſentire videtur, addito tamen temperamento. Aut enim.* Qui re & verbis coniunguntur ex præſumpta te-
h ſtatoris voluntate ab initio partes h habent, ſed ſi non
i concurrant, fictione legis ſolidum ab initio habent. i quoniam lex, ſicut in poſtliminio, quod fuit, nũquam
k fuiſſe k fingit, ita & hic partes ex præſumpta teſtatoris mente nunquam fuiſſe factas fingit. *Ex prædictis conſtat, ſi Titio & Caio legem fundum, illos vel partes ex præſumptione, vel totum ex legis fictione habere, re que & verbis eſſe coniunctos,*

9 h Deficiat. † *An & quomodo, ſi alter ex collegatarijs de-*
l *ficiat, eius portio alij concedatur, variè diſtinctum* l *eſt, & pro legatorum differentia non vno modo reſponſum. Vnde etiam duæ ex diametro pugnantes regulæ ſunt enatæ. Primo affirmatiua.* Qui ad partem non admittitur,
m partem coniuncto m facit. *Altera negatiua,* Qui ad par-
n tem non admittitur, partem alteri non facit o † Par-
10 tem *autem* facere *dicitur* o *is, qui licet penitus a legato*
o *ſit excluſus, facit tamen, ne collegatarius totum accipiat, ſed ſua parte contentus ſit, non ſecus, atque ſi hic deficiens partem ſuam accepiſſet contra* is non facere partem *cenſetur, qui ſic excluſus aut deficiens non impedit collegatarium ſuum, quo minus rem, quæ legata eſt, totam accipiat. Ad propoſitum, in hoc perplexo ac difficili articulo pro fundato eius reſolutione tria diſtinguo capita, primum de coniunctis re loquitur, alterum de coniunctis verbis, tertium de coniunctis mixtim, ideſt, re & verbis. In primo*
11 *capite obſerua hanc concluſionem.* † *In re coniunctis ſemper pars deficiens ad collegatarium deuoluitur, idque iure*
p *non decreſcendi, id eſt, tanquam ſua, ab initio ſibi relicta* p *in ſolidum. Ad ipſum onus ſocio deficienti iniunctum, ad*
q *alium collegatarium non tranſit,* q *propterea quod teſtator diſiunctim hoc reliquiſſe videtur, vt vnuſquiſque ſuũ*
12 *onus, non alienum agnoſcat.* 12 *Secundum caput ſequenti doctrina reſoluo. In verbali coniunctione portio vnius ex collegatarijs deficiens ad alterum tranſit* r *iure accreſcendi, ſimul cum onere ſocio deficienti iniuncto. Nec tamẽ aliter collegatario deficientis pars accreſcet, quàm ſi volet, & non inuito, licet portio hæreditatis deficiens accedat*
s *alijs hæredibus etiam inuitis.* s *Venio ad tertium caput, quod valde intricatum eſt, & ob diffidentia legum reſpon-*
13 *ſa ſpinis plenum.* † *Itaque pro dilucidiore eius explicatione, cum primis ſciendum eſt, apud veteres tria genera lega-*
t *torum* t *deficientium in vſu fuiſſe. Primum, ſi legabatur alicui, qui teſtamenti tempore in rerum natura non erat, ſed iam mortuus, legatum pro nullo habebatur. Secundũ, ſi legatarius poſt teſtamentum, viuo tamen teſtatore moriebatur, aut alias legatum (deficiente forte conditione) corruebat, dicebatur legatum in caduci cauſam cadere. Tertium, ſi defuncto iam teſtatore, aliquid tale contingebat, tum id quod relictum fuerat, vera & expreſſa voce caducum dicebatur. His ergo legatorum generibus retentis, videbimus modo, an & quomodo iure, quo nunc vtimur, in mixta illa coniunctione deficientis pars alteri ſocio acce-*
14 *dat.* † *Et in legatis quidẽ primi generis, quæ ſcilicet olim pro non ſcriptis habebantur, locus erat regulæ negatiuæ, vt*
u *qui non admittitur ad partem, non faciat partem.* u *ſicq; hic locus eſt* Iuri accreſcendi. *Et hoc tam veteri, quam nouo iure obtinet.* Niſi forte legatum ob id a principio in al*tero collegatariorum non conſiſtat, quod ei res ſua legata*
x *videretur, neque enim cuiquam res ſua legari poteſt.* x
15 † *In legatis ſecundi generis, quæ in cauſam caduci videbatur cecidiſſe, aliud hodie obtinet, quam olim. Priſco enim iure in tali legato affirmatiuæ regulæ locus erat, nec*
y *accreſcebat collegatario, ſed hæredi relinquebatur,* y *eiuſque manebat: hodie vero negatiua regula procedit, ſicque legatum huiuſmodi omnino ad coniunctum, id habere volentem, non etiam inuitum deuoluitur, cum onere tamen,*
z *quod tali portioni teſtator ab initio impoſuit.* z † *In le-*
16 *gatis vero caducis (ut ad tertium genus ueniam) hodie etiam aliud ius, quàm olim, obſeruatur.* Nam *iure veteri tale legatum per* legem Papiam Poppeam *ad fiſcum de-*
a *ferrebatur;* a *hodie in eo negatiuæ regulæ locus eſt, & collegatario accreſcit, cum onere ſcilicet ſuo, ſed non niſi volenti: licet in cohærede aliud obſeruetur.*

17 i Aut alio quoquo modo. † *Quemadmodum ſunt ua-*
b *rij modi, quibus portio coniuncti deficere* b *poteſt: puta ex perſona inhabili: ex actu falſo, uel obſcuro, vel deducto in caſum, a quo incipere non poteſt: ex conditionis defectu: ex repudiatione: aut denique temporis lapſu.*

k Defecerit. *Vt autem deficientis portio, collegatario accreſcat, ita eum defeciſſe oportet, vt nullo prorſus iure amplius niti poſſit, quodcunque tandem illud ſit, vel qualecunque*

18 l Ad collegatarium pertinet. † *Vel* Iure accreſcẽdi, *vt in verbis tantum coniuncto: vel* Iure non decreſcendi, *vt in coniuncto re tantum, vel re & verbis ſimul. Cum enim in coniunctione verbali teſtator, ab initio partes expreſſim faciat inter collegatarios, quilibet in ſua tantum parte ius habet: itaque deficientis portio rectè alteri iure accreſcendi acquiri dicitur, cum prius ſua non erat, ſed aliena. At vero* Ius non decreſcendi. *tum locum ſibi vendicat, quando ex defectu collegatarij alteri nihil augetur, ſed non diminuitur: veluti cum duobus eſt in ſolidum res legata, vterque ex illis deberet rem totam habere: ſed quia concurrunt. quemlibet ſua portione contentum eſſe oportet. Hic ſi alterius ſocij pars vacet, quia ipſe defecerit, alij tota res dabitur, non quidem iure accreſcendi, quoniam prius debebatur: ſed per ius non decreſcendi, quia hæc pars ipſi collegatario non decreſcet, ut ad alium deuoluatur.*
19 *Huius tamen* Iuris non decreſcendi *nix reperies mentionem*

Digitized by Google

nem in Pandectis fieri, ſed tantum vſi ſunt Iuriſconſulti vocabulo Iuris accreſcendi, *quo putauerunt etiam Ius nō*
c *accreſcendi* c *contineri. Verum in codice Iuſtinianeo non ſemel ſit mentio huius iuris non decreſcendi. Et hæc qui-*
20 *dem ad hunc §. ſatis ſuperque* † *Verum quia Accurſius* d
d *ad eundem, quis ordo inter coniunctos obſeruetur, & quis alteri præferatur, attexit: (quem articulum cæteri interpretes diuerſimodè explicant) ideo & meam ea in re ſen-*
21 *tentiam tribus tantum axiomatis depromam.* † *Primum:* Omnes coniuncti quacunque coniunctione, eadem tamen, ſimul ad ius accreſcendi vel ius non decreſcendi, admitti debent: *veluti ſi omnes re tantum coniuncti ſint, vel ſi omnes verbis tantum, vel ſi omnes mixtim, ſiue omnes ad vacantem portionem admittuntur æqualiter, nec*
e *vlli prælationi locus eſt, in hoc Doctores omnes ex* e *æquo*
22 *conſentiunt. Secundum axioma.* † Inter coniunctos ſi qui reperiuntur diuersè coniuncti, præferuntur in iure accreſcendi, ſiue potius non decreſcendi, qui mixtim,
f re ſcilicet & verbis, f coniuncti ſunt: *quoniam magis coadunati ſunt, qui re & verbis coniuncti exiſtunt, quam qui re tantum aut verbis tantum: & duplex vinculum for*
23 *tius alligat, quam vnum, Tertium axioma.* † Si ex coniunctis quidam re tantum connectuntur, quidam verbis tantum, coniuncti verbis tantum præferuntur in iure accreſcendi. *Azo tamen, Bartolus, & quidam alij putarunt, neutrum præferri, ſed omnes æquis portionib. ad-*
g *mittendos eſſe, propter aduerſantia quædam* g *reſponſa. Verum prior opinio (quæ Hugolini olim fuit) certior, ma-*
h *giſque probata mihi videtur, quæ ex Pauli* h *reſponſo fun*
24 *datur, vbi hanc ipſe quæſtionem decidere voluit.* † *Nam cum primo dixiſſet, coniunctum re & verbis ſimul cæteris omnino præferri: decidiſſet item, quod coniunctus re tan-*
i *tum non præferatur coniuncto mixtim, tandem* i *& hanc quæſtionem diſſoluere voluit, an ſaltem coniunctus re tantum ſit æqualis coniuncto verbis tantum, & ſimul cum eo admittatur. De eo enim non improbabiliter dubitari po-*
K *terat.* K *Ideo ſubiecit coniunctum verbis tantum præferri*
l *coniuncto re tantum. ita enim inquit* l *Paulus* Si vero verbis quidem coniunctus ſit, re autem non, quæſtionis eſt, an coniunctus potior ſit? Et magis eſt, vt ipſe præferatur. *Hæc verba ita ſunt (meo iudicio) exaudienda: quæſtionis eſt, an coniunctus (ſcilicet verbis tantum) potior ſit (ſubaudio quàm coniunctus re tantum.) Nam in dubio præſumitur de coniuncto verbis tantum dixiſſe. Reſpondet:* Et magis eſt, vt ipſe *nempe coniunctus verbis tantum) præferatur) ſcilicet coniunctò re tantum in iure accreſcendi. Relatiuum enim (ipſe) debet ex natura Relatiuorum ad proximum referri: ſicque ad verbis tantum coniunctum, de quo proximè meminerat. Præterea non eſt veriſimile, de mixtim coniunctis iterum voluiſſe repetere Iuriſconſultum, cum hoc ſatis prius declaratum eſſet. Et hunc ſenſum*
m *Iaſon* m *etiam magis communem eſſe contendit, & nouiſ*
n *ſime* n *Alciatus pluribus argumentis eundem confirmat,*
o *atque ad prædicta duo* o *reſponſa, quæ Bartolum, cæteroſque ſui ſequaces perterruerunt, eleganter reſpondet.*

m Coniunctim autem. *Exemplum eſt coniunctionis mix*
25 *ta, quæ re & verbis fit.* † *Nam qui re tantum vniti ſunt, verbis diſiuncti, & ſeparati, id eſt, qui ad eandem rem, diuerſo tamen ſermone, vocantur, eos non habet Imperator pro coniunctis, ſed diſiunctis & ſeparatis; ſicque non raro*
p *in ſuis conſtitutionibus* p *nominantur. Sunt tamen & alij diſiuncti, qui omnimodo, id eſt, re & verbis ſeparantur, nec in communem concurrant: ideoque nullum ad eos vel ac-*
q *creſcendi, vel non decreſcendi ius* q *pertinet.*

ADDITIONES.

a l.142. triplici. de verb. ſign.
b l.1. in his itaque de ca. tol. Rationem diuerſitatis vide apud Loriot. in l.89. re coniuncti de le.3. axio.2. circa prin.
c glo. l. ſicut. de adi. leg.
d Bart. d. l. re coniuncti. 2. q. de leg. 3.
e l.89. coniunctim. eod. tit.
f d. l.1. §. ſin autem diſiunctim.
g l.33. ſi plurib. de leg. 1.
h l.20. ſi res mihi. in fi. de leg. 3.
i d. l. re coniuncti. in prin.
K Plura ſunt exempla in d. l. triplici. & l. re coniuncti.
l d. l.1. §. his ita.
m l. ſicut in annos, §. 1. quib. mo. vſ. amit.
n in d. l. re coniuncti.
o l.84. huiuſmodi legatum §. quibus ita. de leg. 1.
p l.94. plane. de leg. 1.
q l. ſi ſub cond. in fi. quib. mo. vſuf. amittat.
r l. ſi certatum. §. Iulia, in fi. de nul. teſt.
s §. igitur. ſup. de pup ſubſtitur.
t arg. l. plane. §. fi. de leg. 2. ar. l. mulieri & titio. de cond. & demon.
u l.19. legata in vtiliter. §. fi. de leg. 1. l. cum q. §. fi. C. eod.
x d. l. coniunctim de leg. 3. l. 1. §. ſin vero non omnes. C. de cad. tol.
y Dd. in d. l. re coniuncti. & d. l. triplici. per l. vtrum de reb. dub.
z Zaſ. in ſuis intellecti. li. 1. c. 18.
a gl. l.16. ſi duob. §. fi. de leg. 1.
b l. cum quæritur. de ſtatu ho.
c d. l. plane. §. ſi coniunctim. de leg. 1.
d d. l. coniunctum.
e §. ex maleficijs inſt. de act.
f In tract. de coniunct. c. 3.
g In rep. d. l. re coniun. act. 4.
h Ad §. fi. cum gl. & d. §. ſi coniun.
i d. l. verum. verſ. quaſi.
K §. ſi ab hoſtib. ſup. quib. mo. ius pa. pot. ſol.
l gl. Bar. & alij. in l. huiuſmodi. §. ſi Ti. & Mæuio. de leg. 1.
m d. l. ſi Titio. & d. §. ſi communium.
n d. l. plane. §. ſi duobus.
o Zaſ. in Intell. ſing. c. 19. Dd. omnes in prædictis locis.
p l. vnica. §. ſin vero non omnes. C. de cad. toll.
q d. l. vnica. §. ſin autem ad deficientes.
r d. l. vnica. §. his ita.
s ibi §. in his. & l. qui ex duab. §. 1. l. ſi quis hæres. 1. & l. 51. cum hær. de acq. hær.
t Vt d. l. vnica. §. & cum tripl.
u l. ſi eo tempore. de his quæ pro non ſcript. d. l. vnica. §. in primis itaque.
x l.13. proprias. C. de leg. Sūt & aliæ exceptiones, quas hic apud Cantiunc. in ſua Paraph. require.
y d. l. 1. ſi duob. de leg. 1.
z d. l. vnica. §. & in cad. & §. ſin autem aliquid in fi.
a Alc. Diſp. lib. 3. c. 3. & 6.
b Loriot. in d. l. re coniunct. in 5. Axio. & ibi iura.
c l.26. hæc ſcriptura. §. fi. de cond. & dem.
d In gl. fi. hic.
e Per tex. in l.41. Mæuio. in pri. de leg. 2.
f tex. in d. l. re coniuncti. §. præfertur.
g d. l. Mæuio. in pr. & l.66. ſi ita quis hęredes. de hær. inſtit.
h d. l. re coniuncti.
i In ver. quod ſi re.
K Propter d. l. ſi ita quis hær. & d. l. Mæuio.
l d. l. re coniuncti. verſ. fin.
m Ibid. nu. 40.
n lib. 6. Parad. c. 7.
o d. l. Mæuio. & d. l. ſi ita quis hæredem.
p d. l. vnica. C. cad. tol. facit l. hæredes. de hæred. inſtit.
q l. 1. in princ. de vſuf. accreſ. d. l. Proculo. de leg. 3.

---

§. Si cui fundus.

1 *Caſus huius §.*
2 *Legatarius in caſu huius §. fundum petit: eum tamen nō conſequitur.*
3 *Vſusfructus conſolidatus proprietati, pars dominij dicitur.*
4 *Secus ſi ſit a proprietate detractus, quia per ſe cenſetur.*

4 Si

a Si cui fundus alienus legatus ſit, & *b* emerit proprie
tatem, *c* deducto vſufructu, & vſusfructus *d* ad eum
peruenerit, *e* & poſtea *f* ex teſtamento agat: rectè eum
agere *g* & fundum petere, *h* Iulianus ait: *i* quia vſuſ-
fructus in petitione ſeruitutis locum obtinet. *K* Sed
officio iudicis continetur, vt deducto vſufructu iubeat
l æſtimationem præſtari.

a Si cui fundus. *Reuertitur Imp. ad cauſas lucratiuas,*
quarum tractatio fuerat interrupta, & huius modi hypo-
1 *theſin explicat.* † *Pone te dominum eſſe fundi Tuſculani,*
atq; eum mihi legari e quodam alio: deinde proprietatem
iſtius fundi me emere a te: poſtea vel morte tua, vel capi-
tis deminutione adquirere me quoque vſumfructum. Si
moritur teſtator, qui mihi fundum alienum legauit, ſa-
tis conſtat, me fundi proprietatem petere poſſe, quan-
doquidem eam habeo ex cauſa oneroſa. De vſufructu dubi
tatur, qui obuenit mihi ex cauſa lucratiua, accreuit enim
2 *mihi morte, vel capitis deminutione.* † *Dicitur hic, vtrum-*
que rectè peti, perinde quaſi vſusfructus habeatur loco ſer
a *uitutis & acceſſorij, & non pro parte dominij.* a *Et hoc qui*
dem ſubtili ſiue ſummo iure. Aequitas tamen ſuadet, vt
fundo petito, proprietatis tantum æſtimatio præſtetur, nõ
etiam vſusfructus: ne ſcilicet duæ cauſæ lucratiuæ circa
eandem rem atque perſonam vno eodemque tempore con-
b *currant, quod legibus eſt prohibitum.* b

b Emerit proprietatem. *Scilicet fundi illius alieni lega-*
to ſibi relicti, ſicque proprietatem habeat ex cauſa one-
roſa.

c Deducto. *Separato vſufructu, quia penes alium forte*
exiſtebat.

d Ad eum peruenerit. *Et cauſa lucratiua, quia fortè vſu-*
fructuarius deceſſerit, vel capite deminutus fuerit, ita
quod vſusfructus cum proprietate, tanquam ſua cauſa rur
c *ſus vltro conſolidatus* c *fuerit. Cæterum ſi eum quoque hic*
legatarius redemiſſet, ſuo impendio, eius eſſe proculdubio
cauſa oneroſa, & conſequenter hæres teneretur ei integri
fundi planam iuſtamque æſtimationem ſoluere.

e Et poſtea. *Mortuo ſcilicet teſtatore qui fundum alienum*
legauerat.

f Ex teſta. agat. *Intendat actionem ex teſtamento legata*
rius ad fundum conſequendum.

g Et fundum. *Integrum ac plenum, id eſt, tam proprieta-*
tem quam vſumfructum: idque rigore Iuris inſpecto.

d *h* Iulia. ait. *Cuius reſponſi verba hæc* d *ſunt:* Fundus mi-
hi legatus eſt: proprietatem eius fundi redemi, detracto
vſufructu: poſtea venditor capite minutus eſt, & vſuſ-
fructus ad me pertinere cœpit: Si ex teſtamento egero,
iudex tanti litem æſtimare debebit, quantum mihi ab
erit. *Addit deinde Marcellus:* Idem erit, niſi partem re-
demero, & pars mihi legata aut donata ſit, partem enim
duntaxat petere debeo.

i Quia vſusfructus. *Videbatur hunc legatarium fundum*
3 *petere non poſſe,* † *propterea quod vſusfructus tam ſuæ*
cauſæ nempe proprietati, lucratiuo modo reditus pars eſſe
e *fundi videatur.* e *Ergo fundum petendo, vſumfructum*
quoque tanquam partem cenſetur petere. Et hæc poterat
dubitandi cauſa eſſe in hoc §. Sed Iulianus rectè reſpondit,
4 *legatarium fundum petere poſſe.* † *Ille enim vſusfructus,*
qui tempore empti fundi deductus erat, nihil habuit cum
f *fundi dominio ſiue proprietate* f *commune, ſed ius quod-*
dam fuerat in ipſa re: atque ob id in tali petitione fundi
iſte vſusfructus tanquam iuris ſeparati, & ſeruitutis in-
g *ſtar eſſe videtur.* g

K Sed officio iudicis. *Hæc verba circa hypoteſin huius §.*
h *ſatis ſupra* h *ſunt declarata.*

l Aeſtimationem præſtari. *Scilicet nudæ proprietatis.*
Petet ergo fundum, non tamen habebit fundum nec to-
tum, nec partem, nec vſumfructum (habet enim hæc om-
nia) ſed conſequetur officio iudicis nudæ proprietatis pre-
cium, quod ei ſolum abeſt, ne ſcilicet duæ lucratiuæ cauſæ
in eodem homine, eademque re, contra leges concurrant.

ADDITIONES.

a l.4. de vſufr.
b §. ſi res aliena. ſup. eo. tit. l.66. Mæui. §. duorum. de le.2.
c §. finit. ſup. de vſuf.
d In l.82. non quocunq; modo. §. fundus. de le.1.
e d. l.4. de vſuf.
f l.26. rectè dicimus. de ver. ſign.
g Cantiunc. hic.
h In princ. huius §.

§. Sed ſi rem.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Rem legatarij propriam non licet legare.*
3 *Fallit, ſi ei ſub conditione legetur.*
4 *Vel in re relata teſtator ius aliquod habeat.*
5 *Aut res legatarij ſit obligata pignori.*
6 *Quod alicuius proprium eſt, eius amplius fieri nequit.*
7 *De regula Catoniana.*
8 *Duarum legum pugna, earundemque conciliatio. 9.*

a Sed ſi rem legatarij quis ei legauerit, inutile eſt lega-
tum: *b* quia quod proprium eſt ipſius, amplius eius
fieri non poteſt. *c* Et licet *d* alienauerit eam, non de-
betur nec ipſa res, nec æſtimatio eius.

1 *a* Sed ſi rem. † *Videbatur rem legatarij propriam eidem*
legari poſſe, ad exemplum rei alienæ, quam a teſtatore
ſcienter legatam hæres redimere, & ipſi legatario præſta-
a *re tenetur.* a *cur ergo non hic quoque dicimus rem legata-*
rij luendam eſſe ab hærede. vel eius æſtimationem ſoluen-
2 *dam?* † *Verum hic contrarium deciditur, rem, quæ legata-*
rij eſt, inutiliter legari: quod etiam ante Iuſtinianum a
b *multis Iuriſconſultis* b *reſponſum fuit: idemque Diocle-*
c *tianus & Maximianus Impp. reſcripſerunt,* c *his verbis:*
Proprias res tuas legari, vel fideicommitti tibi non po-
tuiſſe certum eſt. *Ex quo reſcripto videtur hic locus de-*
tractus eſſe. Neque tamen hoc eſt perpetuum: quandoque
3 *enim alicui res ſua propria legato relinqui poteſt.* † *Valu-*
d *it ſi res alicui propria ſub conditione legetur:* d *ut ſi teſta-*
tor dixerit, Lego tibi talem rem, ſi tua non erit, cum mo-
riar: uel etiam, ſi eam rem me viuo alienaueris. *Nam cũ*
eo caſu propter ſpem conditionis adiectæ legatum a princi
pio non ſit nullum, ſi exiſtat conditio, quia res deſinat eſſe
e *legatarij ante mortem teſtatoris, ualebit.* e † *Secundo po-*
4 *teſt res legatarij propria legari, ſi in ea teſtator ius aliquod*
habeat, ueluti pignoris, aut hypotecæ: tum enim legando
f *rem uidetur legare ſeu remittere, quod in eam* f *rem ha-*
bet: modo non ſit tale ius, quod morte finiatur, & per quod
res ipſa uendicari poſſit: ut ſunt iura ſeruitutum, aut uſuſ-
g *fructus: illa certè non intelligitur legaſſe.* g † *Tertio non*
5 *procedit prædicta deciſio, ſi res legatarij eſſet alteri obliga-*
ta pignori: quia eius rei utile erit legatum, ut ſcilicet co-
gatur hæres ſuo impendio eam luere, & legatario præ-
h *ſtare.* h

6 *b* Quia quod proprium. † *Deciſionis hæc eſt cauſa, quod*
i *alicuius eſt proprium, amplius eius fieri non* i *poteſt. Ali-*
K *bi in iure dicitur: Idem ex pluribus cauſis noſtrum* K *fie-*
ri, & rem noſtram magis noſtram fieri non poſſe. Quod ut

obli-

obtineat, rem pleno iure noſtram eſſe oportet. Cæterũ quibꝰ
l caſibus huic regulæ locus non ſit, Doctores ſuis locis l am-
ple pertractant.
c Et licet alienauerit. Etiamſi legatarius rem ſuam ſibi
legato relictam poſt teſtamentum factum alienauerit, &
ſic res eſſe deſierit, nihilo magis legatum valebit, quia vi-
m res ab initio non m habuit. † Idque propter Catonianam
7 regulam, quæ diſponit, ſi legatum purum, quod inutile fo-
n ret, id eſt, cuius dies inutiliter cederet, ſi teſtamenti facti
tempore mortuus fuiſſet teſtator, quandocunque deceſſerit,
ex poſt facto non conualeſcere. Ratio autem huius regulæ
hæc videtur eſſe: quia cum teſtatoris certam mentem &
voluntatem eſſe oporteat, eum præſentis temporis condi-
tionem ſpectaſſe, deque ea ſtatuiſſe iudicamus: non autem
incerto futuri temporis euentui rem commiſiſſe, quippe cũ
alioqui teſtamenta non ex teſtatorum mente, quæ in iis do-
minari debet, ſed ex fortuna & caſu penderent. Loquitur
autem hæc regula de puro legato, illudque impedit, condi-
tionale vero non item: quia ad conditionalia legata Cato-
niana regula non pertinet.
d Alienauerit. Intellige poſt factum teſtamentum, & te-
ſtatore iam defuncto: ſecus enim videtur, ſi viuo eo alie-
8 nauerit, quia legatum debebitur. † Sic enim Celſus o ſcri-
o bit: Si tibi legatus eſt fundus, qui ſcribendi teſtamenti
tempore tuus eſt, ſi eum viuo teſtatore alienaueris, le-
gatum tibi debetur: quod non deberetur ſi teſtator ſta-
tim deceſſiſſet. Sed hæc Celſi verba videntur cum Pauli
p reſponſo p pugnare, qui indiſtincte ex Catoniana regula
putauit, legatum rei, quæ legatarij fuerit tempore teſta-
menti inutile eſſe, licet poſt teſtamentum factum eam alie
nauerit. Et hoc Iuſtinianus ſimpliciter hoc loco affirmat,
quaſi nihil referat, viuo teſtatore alienatio facta ſit poſt
teſtamentum conditum, an eo iam defuncto: An non ma-
9 gna eſt hæc repugnantia? Pro conciliatione itaque dicen-
q dum, Pauli reſponſum Celſi diſtinctione, q velut exceptio-
r ne quadam corrigi: vel Celſi verba ſic exaudienda r eſſe,
vt tradant, non tam teſtamenti, quàm mortis tempus ſpe-
ctari, vbi quæritur, an res legata mea ſit: Vt ea demum non
proſit alienatio, quæ poſt mortem teſtatoris fit: quaſi, quia alio-
qui ſuſtineatur legatum propter eandem teſtatoris volun-
tatem, quæ etiam poſt alienationem durauit.

ADDITIONES.

a §.non ſolum ſup. eodem.
b l.cum quis decedens de leg. 3. d.l. Mæuius. §.fundo de le. 2.
l.39. apud Iulian. §.ſi Ti. 2. de le.
c d.l.13. proprias, C. hoc tit.
d l.43. ſi cætera. §.tractari. de leg. 1.
e l.1. in fi. de reg. Catoniana.
f l.34. quod in rerum. §.1. ff. de leg. 1.
g d.l.3. Mæuius. §.pen. de leg. 2.
h l.16. ſi tibi. in pri. de leg. 1.
i §.ſic itaque Inſt. de actionib.
K l.1. §.ex pluribus de acq. poſſ. l.120. non vt ex pluribus de re. iur.
l Dec. in l.46. neque pignus. de reg. iur. Iaſ. & Zaſ. in d. §.ſic ita-
que Soc. i. Fallen. reg.100. Feli. c. interdilectos. de fide inſt.
m d.§.tractari.
n l.1. de reg. Catoni.
o in d.l.1.
p in d.l. cætera, §.tractari.
q Equi. baro. hic.
r Bal. hic.

§. Si quis rem ſuam.

1 Legans rem ſuam vt alienam, an legatum valeat. 3.
2 Regula, circa ea quæ ſunt voluntatis, plus eſſe in opinio-
ne, quam veritate, explicatur.
4 Dubitandi cauſa ad verſ. ſed etſi. hoc §.
5 Legans rem ſuam quam putat legatarij, valet legatum.

a Si quis rem ſuam quaſi alienam legauerit, valet lega-
tum. Nam plus valet quod in veritate eſt, quam quod
in opinione. b Sed etſi legatarij eſſe putauit, valere con
ſtat: quia exitum voluntas defuncti habere poteſt.

a Si quis rem. † Fundi cuiuſdam dominus eram, hunc ti-
bi legaui, cum alienum eſſe putarem: videbatur legatum
2 non valere, † propter regulam, a qua dicitur. Circa ea,
quæ ſunt voluntatis, plus eſſe in opinione quam verita
te. Hic tamen dicitur, legatum valere, nec obſtat hæc re-
gula, quia procedit in his, quæ in mera ac prorſus libera
b voluntate b conſiſtunt: cuiuſmodi eſt, hæreditatis aditio,
vel repudiatio, in hærede voluntario enim ſi ſe neceſſarium
putet, nec credat, in ſua voluntate eſſe, vt adeat vel repu-
diet, neutrum niſi tacitè coactus facit. Nuda autem & li-
c bera voluntate voluntarius hæres vel adit c vel repudiat
hæreditatem. Itaque in huiuſmodi caſibus, errabunda opi-
nio magis inſpicitur: quoniam veritatis requiſitæ ſubſtan-
d tiæ æquiparari nequit. d Cæterum quando opinio non cum
volũtate, ſed cum rei veritate certare comperitur, tunc nõ
opinioni, ſed veritati adhæremus, & plus valet quod in ve
e ritate eſt, quam quod in e opinione. † Et hac ratione inſpe
3 cta, recte hic deciditur, huiuſmodi legatum vires habere,
quando rem ſuam quis, credens alienam, legauerit. Sic &
vbi dominus ſeruum ſuum manumittit, quem putabat eſ-
f ſe alienum, rata eſt manumiſſio, f & veritas opinioni præ
fertur. Pari ratione, ſi ei qui putabat ſe a non domino emiſ
ſe, res a vero domino emptionis nomine tradatur, is ac-
g quirit dominium. g Sed & qui putauit ſe domini volun-
tate rem attingere, cum dominus non vellet, non eſſe furem
h recte h dictum eſt: Quid enim dolo fecit, qui putauit domi-
num conſenſurum fuiſſe, ſiue falſo id, ſiue vere putet? In de-
lictis vero plerumque alia ratio eſt, quemadmodum Iaſon
i hic ad Porcium obiter annotat, & nos ſuo i loco tracta-
bimus.
4 b Sed etſi. Amplificat, quod ſupra dixit. † Videbatur
tamen, ſi putauit legatarij rem eſſe, quæ ſua erat, legatum
non valere. Nam ſi quis legandi animum non habet, non
conſiſtit legatum. Conſtat autem, rem legatarij propriam
k inutiliter legari, k & teſtator præſumitur hoc ſcire. Ergo
ſi crediderit rem eſſe legatarij, eamque ipſi legauit, vide-
tur legandi animus abfuiſſe. Item, quemadmodum ſi rem
tibi meam trado, credens tuam eſſe, non transfero in te do-
l minium: l ſic etiam ſi rem tibi meam lego tuam putans, nõ
5 deberet valere legatum. † Verum Imperator hic valere
ſcribit: quod ſolo fauore vltimæ voluntatis conſeruandæ
receptum videtur, quaſi ſatis ſit, vt defuncti voluntas ef-
m fectum habere m poſſit: Et hic quoque veritas opinioni
præualere debet, cum voluntati legantis reſpondere queat.
Voluit quippe teſtator eam rem legare, ſi potuit: & vti-
que potuit, cum reuera non legatarij, ſed ipſius teſtatoris
fuerit propria.

ADDITIONES.

a l.15. is qui puta. de acq. hær.
b Bar. & Iaſ. d.l. is qui putat.
c §.fin. ſup. de hære. qua. & diff.
d l.32. hæres inſt. de acq. hæ.
e Ita Cantiunc. hic poſt Ang. declarat.
f l.ſi pater §.quoties. de manumiſ. vind.
g l.pen. §.qui ignorauit. de iur. & facti igno.
h l.46. inter omnes §.recte dictum ff. de ſup.

i §.pla-

l §. placuit. & §. ſeq. inf. de obl. quæ ex delict.
K §. prox. præced.
l l. 3. dedi. §. ſubtilius. de cond. cauſa data.
m l. vel negare. quemadm. teſtam. aperiantur.

§. Si rem.

1 *Argumentum huius §.*
2 *An & quando per alienationem rei legatæ reuocetur legatum, pulchrè explicatur.*
3 *Si teſtator rem legatam pignori obligauit, tenetur hæres eam luere.*
4 *Pignorationis natura eſt, rem redimi.*
5 *Res tanti pignorata, quanti valet, alienata cenſetur.*
6 *Argumentum de toto ad partem affirmatiuè valet.*
7 *Lex diſponens de toto, de omnibus eius partibus diſponere intelligitur.*

a Si rem ſuam legauerit teſtator, poſteaque eam alienauerit, Celſus putat, ſi non adimendi animo vendidit, nihilominus deberi. Idemque diui b Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. c Iidem reſcripſerunt, eum qui poſt teſtamentum factum prædia, quæ legata erant, pignori dedit, ademiſſe legatum non videri; & ideo legatarium cum hærede eius agere poſſe, vt prædia a creditore d luantur. e Si vero quis partem rei legatæ alienauerit, pars quæ non alienata eſt omnino debetur: ſi non adimendi animo alienata ſit.

1 *Tres hypotheſes hoc §. explicantur, ſatis eleganter, & quæ in ſi equenti vſu verſantur. Prima loquitur de alienatione rei legatæ: altera, de oppignoratione: tertia de alienatione partis rei, quæ legata eſt: & in ſingulis ſpeciebus inquiritur, an ſic legatæ rei fiat reuocatio ſeu ademptio.*

2 a *Si rem ſuam.* † *Hæc eſt prima ſpecies: teſtator rem ſuã propriam legauit, deinde cum ſuperuixeret, eandem alienauit, an legatum videtur reuocaſſe, vel nihilominus debeatur. Et deberi Iuſtinianus ex Celſo reſpondet, ſi non adimendi animo vendidit. Verum hic plenior diſtinctio adhibenda eſt. In tali igitur ſpecie cum primis videndum, an teſtator purè ac ſimpliciter rem a ſe poſtea alienatam legauerit, vel ſub conditione. Conditionale ſiquidem legatum, ſi pendente conditione alienatio facta ſit, ſtatim*
a *exſpirat, ex quacunque a cauſa teſtator alienarit. Sin vero purum legatum eſt, rurſus diſtingui debet, ſubſequuta ne fuerit legatarei donatio, an alia interuenerit alienatio. Nam ſi rem legatam alteri donauit teſtator, indiſtinctè legatum cenſetur ademptum, ſiue propter neceſſi-*
b *tatem rei familiaris, ſiue b mera voluntate donatum fuerit. Quod ſi alia interceſſit alienatio, vt quia rem vendidit: intereſt, an vrgente rei familiaris neceſſitate, aut quia res ætatem ferre non potuerit, id factum ſit: an vero nuda & ſimplici voluntate. Priori enim caſu legatum debebitur, niſi adimendi animo factum fuiſſe alienationem hæres*
c *probet, c quia in dubio mutata teſtatoris voluntas non præſumitur, poſteriori vero cenſebitur legatum eſſe reuo-*
d *catum, d adeo vt etiam non redintegretur voluntaria eiuſ-*
e *dem rei redemptione. e Poterit ergo hæres agentem le-*
f *gatarium doli mali exceptione repellere, f niſi euidenter conſtet, noluiſſe teſtatorem tali alienatione voluntaria le-*
g *gatum adimere: vel nouam legandi voluntatem proba-*
h *uerit g legatarius: aut libertatis, piæve cauſæ fauor lega-*
i *to patrocinetur: h quod omnes i probant.*

b *Seuerus & Antoninus. Quorum tamen reſcriptum non reperiri in Codice, ſicut nec Celſi reſponſum extat, cuius hic Imp. meminit.*

c *Iidem reſcripſerunt. Secunda ſpecies ex alio reſcripto eorundem Imperatorum deſumpta, quod in Codice adhuc*
K *extat. k † Ergo ſi teſtator prædia, quæ legauit, poſt fa-*
3 *ctum teſtamentum pignori vel hypothecæ dedit, ea ab hærede motum defuncti voluntatem non probante, libera-*
l *ri l oportet. idque indiſtinctè verum eſt, ſiue neceſſitate coactus, ſiue mera voluntate alienarit. Sed cur diuerſum in priori caſu diſpoſitum eſt? Et quidem id ea ratione factum videtur: quia ſi teſtator ex neceſſitate vendidit rem legatam, ideo legatum reuocaſſe cenſetur, quia ipſius fuit*
m *voluntas & intentio quod res perpetuo m remaneret penes*
n *emptorem: hoc enim natura contractus emptionis n expoſcit. Sed quando res pignori obligata eſt etiam ex neceſſitate, adhuc non videtur legatum ademptum:*
4 *† quoniam pignorationis natura eſt, quod redimatur res*
o *ſolutoque debito ad pignorantem redeat. o † Si tamen*
5 *teſtator rem legatam tanti pignoraſſet, quantum valeret, vel etiam pluris, quia veriſimile non eſt, quod redi-*
p *matur, perinde habebitur, ac ſi prorſus alienaſſet: p ſicque per huiuſmodi pignorationem, ſi voluntaria fuerit, legatum cenſebitur reuocatum.*

d *Luantur. Redimantur, ære ſcilicet, & impendio ipſius hæredis, quem teſtator grauaſſe intelligitur luitionis ſumptu.*

e *Si vero quis. Tertius caſus, qui à primo dependet, nec habet difficultatem. Quæcunque enim de tota relegata, circa neceſſitatem alienata, dicta ſunt: eadem, ſi*
q *pars rei legatæ alienata fuerit, q obtinet. † Ex quo colli-*
6 *gitur argumentum à toto ad partem affirmatiuè valere: & quod iuris eſt de toto quo ad totum, idem iuris eſſe de-*
r *bet de parte quoad r partem. † vulgo quoque receptum*
7 *eſt, quod lex diſponens de toto, intelligatur diſponere de*
s *omnibus eius partibus quod copioſè Stephanus s de Phadenicis examinat.*

ADDITIONES.

a l. 6. Stichum qui meus. de leg. 1. Bal. l. 3. C. hoc tit.
b l. 18. rem legatam. vbi Bart. & Dd. de adim. leg.
c arg. l. ei qui. de probat.
d l. 11. fideicommiſſa. §. ſi rem ſuam, & ibi Dd. de leg. 3.
e l. 15. cum ſeruus, de adim. leg.
f l. 34. ſeribit. Quintus Mutius. §. item ſcribit. 1. de auro & argen. lega.
g d. l. cum ſeruus.
h l. verum. de manum. teſtam.
i Cum hic, tum in d. §. ſi rem ſuam.
K l. qui poſt teſtamentum, C. de legat.
l Iaſ. hic ad Porc.
m Proc. hic. Iaſ. d. l. qui poſt teſtamentum.
n l. ex empto. de act. empt.
o l. debitor. de precario.
p l. qui habebat, & ibi Bart. de leg. 3.
q Hic & d. l. Stichum qui meus in fi. & l. ſi ex tot. eo. tit. facit d. l. ſcribit Q. Mutius. §. item ſcribit.
r l. quæ de tota. in princ. & ibi glo. & Bart. de rei vend. & vide Euerardum in Top. loco. Hic.
s De interp. iur. in 1. par.

§. Si quis debitori.

1 *Liberatio & ſolutio eiuſdem ſunt ſignificationis.*
2 *In Pandectis ſub tit. de ſolutio. liberatio & ſolutio ſeparantur.*
3 *Thema huius §. eiuſdemq; ratio dubitandi & decidendi.*
4 *Debitor quis dicatur.*
5 *Liberationem legari poſſe: & quibus modis id fiat.*

6 *Si legata ſit perſonalis liberatio ab hærede debitoris exigi debitum poteſt.*
7 *Debitor cui liberatio legata eſt, habet aduerſus petentem doli mali exceptionem.*
8 *Habet item actionem ex teſtamento, vt in totum liberetur acceptilatione.*
9 *Poteſt etiam iudicis officium implorare.*
10 *Si is cui liberatio legata eſt, correum habeat, intereſt an ſint ſocij, vel non ſint: quia ſi ſocij ſint, legatarius per acceptilationem liberatur, aliàs pacto.*
11 *Societas natura.*
13 *Poteſt etiam dilatatio debiti legari.*
14 *An debitor creditori ſuo legare poſſit id, quod alias ei debet. 16.*
15 *Legatum quod ſine lucro eſt, non valet.*
17 *Commodum repræſentationis quid?*
18 *Ratio decidendi ac dubitandi ad verſ. quod ſi viuo.*
19 *Generalis concluſio ex hoc §.*
20 *Regula ex hoc §, collecta.*

a Si quis *b* debitori ſuo *c* liberationem legauerit, legatum vtile eſt: & neque ab ipſo debitore, neq; *d* ab hærede eius poteſt hæres *e* petere, neque ab alio *f* qui hæredis loco ſit. Sed & poteſt à debitore *g* conueniri, *h* vt liberet eum. *i* Poteſt etiam quis vel *k* ad tempus iubere, ne hæres petat. *l* Ex contrario, ſi debitor creditori ſuo, quod debet, legauerit: *m* inutile eſt legatum, ſi nihil plus eſt in legato quam in debito: quia *n* nihil amplius per legatum habet. Quòd ſi in diem vel ſub conditione debitum, ei purè legauerit, vtile eſt legatum *o* propter repræſentationem. Quod ſi viuo teſtatore dies venerit, vel conditio extiterit: *p* Papinianus ſcripſit, vtile eſſe nihilominus legatum: *q* quia ſemel conſtitit. quod & verum eſt. Non enim placuit ſententia *r* exiſtimantium, extinctum eſſe legatum, quia in eam cauſam peruenerit, à qua *s* incipere non poteſt.

1 Si quis. *De liberationis legato hoc §. agitur.* † *Habet autem* liberationis *verbum eandem vim ac ſignificationem, quam* ſolutionis.
a Soluere *autem eſt, eum qui alligatus eſt liberum facere. Inde qui præſtitit quod debet, ſoluiſſe dicitur, & ſe ab obligationis nexu liberaſſe. Sic in noſtro propoſito* liberationem *pro remiſſione debiti accipimus, vt debitor non cogatur ſoluere.*
2 † *Verum in Pandect. ſub tit. de Solut.* Liberatio, & ſolutio *ſeparantur, nam ſolutio naturalem obligationem tollit, & pecuniaria eſt: Liberatio cæteros omnes modos, quibus obligationis nexu quis dimittitur, continet, vt confuſionem & compenſationem.*
3 † *Eſt autem thema, quod hic explicatur, tale. Centum mihi aureos debebas, ego tibi liberationem debiti legaui, damnaui hæredem meum, ne à te quicquam peteret: quæritur, an legatum valeat? Et videtur non valere, quia quodammodo rem tuam tibi legaſſe cenſeri poſſum,*
b *quod utique legibus* b *fieri vetatur. Attamen legatum utile eſſe hic deciditur: ob id certè, quoniam non videtur legata res ipſius debitoris, ſed liberatio, quæ eſt in facul-*
c *tate* c *creditoris.*

a Si quis. *Creditor aliquis.*
4 *b* Debitori ſuo. † *Is propriè* Debitor *eſſe dicitur, à quo inuito exigitur, & qui creditorem agentem nulla poteſt*
d *exceptione* d *excludere: nec ſanè in alio debitore vtile fuerit liberationis* c *legatum. Suo autem intellige, vel ſui hæredis, vel etiam cuiuslibet alterius, iuxta Bald. hic.*
5 *c* Liberationem legauerit. † *Hinc diſcis, liberationem legari poſſe. Contingit autem id multis modis: vt ſi creditor liberationem nominis expreſſim leget: vel damnet hæredem, ne debiti nomine agat, neve à debitore quic-*
f *quam pſtat: vel ſi chirographum debitori ſuo* f *leget, quia ſic quoque liberationem legaſſe intelligitur. Idem*
g *eſt, ſi teſtator damnet hæredem, ne centumuirale* g *iudi-*
h *cium exerceat: rationem à procuratore ſuo ne* h *exigat:*
i *quæſtionem curatoribus ſuis ne* i *faciat.*
6 *d* Ab hærede eius. *Debitoris ſcilicet.* † *Ceſſat tamen hoc, ſi fortè perſonale fuerit liberationis legatum, quod ſoli legatario inhæreat; vt quia teſtator ita ſcripſerit,*
k Hæres meus à ſolo Titio k ne petito. *Sanè tale legatum ad hæredem Lucij Titij non tranſit. Itaque mortuo Lucio Titio, ab eo debitum poterit exigi.*
7 *e* Petere. *Cum effectu.* † *Etſi enim peteret, nihil tamen conſequeretur, quia exceptione doli mali (quæ hoc caſu le-*
l *gataria competit) ſubmoueri* l *poterit. Et hoc eſt primum remedium conceſſum ei, cui legata eſt liberatio.*
f Qui hæredis loco ſit. *Cuiuſmodi eſt bon. poſſeſſ. aut fideicommiſſarius vniuerſalis.*
8 *g* Conueniri. *Scilicet hæres legantis.* † *hoc eſt ſecundum remedium, nempe quòd is, cui legato relicta eſt liberatio, hæredem teſtatoris conuenire poſſit, vt eum liberet per acceptilationem, hoc eſt, per ſolutionem imaginariam, quæ tamen veræ ſolutionis effectum habet ex*
m *conſenſu creditoris, & iuris* m *artificio.* † *Addit Bar-*
9 *tol.* n *& tertium remedium, quòd legatarius imploret*
n officium iudicis, *vt pronunciet eum non debere, vel vt ſilentium actori imponat.*
h Vt liberet eum. *Nempe per* acceptilationem, *vt iam dictum eſt: idque omnino neceſſarium videtur, cum per legatum ipſo iure liberatio non contingat. Et prædicta quidem locum habent, cum is ſolus eſt debitor, cui libe-*
o *ratio relicta* o *eſt.* † *Quòd ſi cum alia ſit debitor, puta*
10 *duo rei fuerint promittendi, videndum* p *eſt tunc, an*
p *iſti rei promittendi fuerint etiam ſocij omnium bonorum, vel ſaltem eius debiti, quo de agitur, ita quòd lucrum & damnum commune inter eos erat; an verò ſimpliciter rei promittendi fuerint, id eſt, ambo eidem promiſerint eandem pecuniam, non autem aliam contraxerint ſocietatem. Nam priori caſu, ſi teſtator vni tantum liberationem legauit, & alteri correo voluit conſultum, legatarium agentem per acceptilationem liberari oportet, ut ſic ſocius & correus ſuus quoque liberetur, ne, dum teſtatoris hæres à legatarij correo quid petit, & ipſe legata-*
11 *rius inquietetur.* † *Societatis enim ea eſt natura, vt à ſociorum altero nihil poſſit exigi, quod non alterum quoq;*
q *contingat.* q † *Si ergo per acceptilationem liberetur legatarius, id etiam correo legatarij proderit, ſicque teſtatoris voluntas, qui vni ſociorum liberationem reliquit, conſiſtere non poterit. Altero verò caſu, quando rei promittendi non ſunt ſocij,* r *& vni tantum legata eſt liberatio, is non poterit agendo conſequi, vt liberetur acceptilatione: quia ſic correus ipſius contra teſtatoris voluntatem, qui vni tantum conſultum voluit, pariter liberaretur, cum acceptilatio ſit ſolutio ſaltem imaginaria, quæ*
r *facta ab uno proficit* r *vtrique. Illud tamen conſequetur, ut liberetur per pactum de non petendo: quod qui-*
s *dem cum perſonam non egredietur,* s *legatarij correo ni-*
t *hil proderit. Et prædicta Iulianus* t *lib. 22. Digeſtorum hiſce verbis complexus eſt:* Siquidem ſocij (*inquit*) non fuimus, pacto me debere liberari: ſi ſocij, per acceptilationem.
13 *i* Poteſt etiam. † *Senſus huius verſ. eſt, quòd teſtator poſſit debitori ſuo laxiorem ſolutionis terminum legando præſtituere, & vtile legatum erit; quoniam hæres teſtato-*
ris

vis intra præſtitutum tempus debitum a legatario exigere
u non poterit. u *Et ſic per huiuſmodi legatum vſuram me-*
dij illius temporis, quo inquietari non poteſt, lucratur de-
bitor: quod ſanè commoditate non caret. Et prædicta ex-
tendantur etiam ad hæredem debitoris: nam nec ab eo in-
tra tempus à teſtatore conceſſum, exigi poteſt.
K Ad tempus. *Quo effluxo, debitum rurſus exigi poterit.*
14 *l* Ex contrario. † *Imperator priorem hypotheſin nunc*
inuertit, declarando, an valeat legatum ſi debitor credito-
15 *ri ſuo leget id, quod aliàs ei debet.* † *Et conſtat, legatum*
quod ſine lucro eſt, non valere. *Eſſet enim hoc contra na-*
x *turam legati, cum ſit quædam x donatio.* † *Vnde ſi debi-*
16 *tor creditori ſuo legauit id, quod ei debet, eatenus legatum*
erit vtile, quatenus plus continet, quam erat in principali
debito. Hocque in effectu hic verſ. docet.
m Inutile eſt legatum. *Quia ſine lucro eſt.*
n Nihil amplius. *Quàm quod ſibi prius debebatur: vt*
quia (verbi gratia) cum centena teſtator purè debet, cen-
tena tantum legarit.
o Propter repræſentationem. *Ideſt, ob præſentem ſolu-*
tionem, quoniam ſtatim iam ſoluitur. Id enim lucratur
creditor, quòd accipiat id, quod poſt certum tempus, aut
poſt euentum conditionis cum primis præſtandum erat, aut
etiam interdum, quod nunquam daretur, ſi fortè conditio
17 *non extitiſſet.* † *Eſt enim* commodum repræſentatio-
nis, lucrum illud, quod facit creditor, cum pecunia ante diē
ſit ſoluta, quo carendum ſibi fuiſſet, ſi in ſtatam diem ſol-
uiſſet debitor. Exemplum: fac me tibi in diem centum
debere ex ſtipulatione, puta, vt poſt triennium ſoluam.
Hoc debitum in diem lego tibi creditori purè, ideſt, vt ſta-
tim tibi poſt mortem meam ſoluatur. Ego poſt factum
teſtamentum decedo. Iam lucrum, quod intra triennium
hoc cum illa pecunia facit, quo tibi carendum erat, ſi tan-
dem lapſo triennio ſatisfactum tibi fuiſſet, commodum re-
præſentationis dicitur. Hoc igitur commodum efficit, vt
amplius ſit in legato, quàm in debito: ſicque tale legatum
valeat. Idem applices ad debitum conditionale.
y *p* Papinianus. *Cuius reſponſum adhuc y in Pandectis*
extat.
18 *q* Quia ſemel conſtitit. † *Hoc eſt, potuit habere locum*
repræſentatio: potuit fieri, vt debitor ante diē moreretur,
aut conditio nunquam exiſteret. Et tradunt Interpretes,
quod etſi res, priuſquam actus ſit perfectus, deueniens, ad
z *cauſam, à qua non poteſt inchoari, vitietur: z hoc tamen*
non procedere, quando caſus ſuperueniens tenderet ad
eundem finem: quia tunc actus, vtrunque non ſit conſum-
matus, non vitiatur. Atque hoc eſt, quod per manus tra-
ditur, quæ ſemel vtiliter & legitimè conſtituta ſunt, du
rant, licet ſuperueniat caſus a quo initium habere non
poſſunt.
r Exiſtimantium. *Videtur Imp. hic Paulum intelligere,*
a *qui contra a Papinianum ſentiebat, eiuſque ſententiam*
improbat: & mirū, Pauli reſponſum nihilominus in Pan-
dectas ſimpliciter relatum eſſe.
19 *ſ* Incipere non poteſt. † *Hoc eſt, ſi viuo teſtatore dies*
venit, aut conditio extitit, nihil amplius in diem vel ſub
conditione debetur, atque ita non poteſt amplius locum ha
bere commodum repræſentationis: ergo inutile videtur
huiuſmodi legatum, quum nihil amplius ſit in legato,
quàm in debito. Et hæc poterat dubitandi cauſa eſſe in
20 *noſtro themate.* † *Porro contrahendo totum hunc §. in*
b *epitomen, ex eo hanc doctrinam collige.* b Quotieſcun-
que creditori modo, tempore, loco, exceptione, condi-
tione, vtilitas aliqua vltra id quod in debito eſt, per le-
gatum accedit, à debitore creditori ſemper vtiliter le-
gatur: ſin nihil commoditatis affertur, legatum non
valet, vt quod ſine lucro ſit.

ADDITIONES.

a l.55.liberationis.de verb.ſignif.
b §.ſed ſi rem ſupra eod.
c Porc.hic.
d l.108.debitor l.10.creditores, de verb.ſign.
e Bal.hic per l.ſi creditor debitori.de lib.leg.
f l.3.de liber.leg.
g l.petitor.hoc tit.de liber.leg.
h l.procur.eo.tit.
i l.Aurelio.ibid.
K l.non ſolum.§.tale legatum.d.tit.
l l.2.in fi.l.ſi quis in teſt.hoc tit.
m §.1.inſ.quibus mod.oblig.tol.
n l.4.§.nunc de effectu.hoc tit.
o l.Aurelius.§.centum.d.tit.
p d.§.nunc de effectu. & ſic intelligenda eſt glo. hic in verbo, vt liberet.
q Bart.ibidem.
r l.3.§.fi.de duobus reis.
s l.ſi vnus.§.ante omnia.de pact.
t In d.§.nunc de effectu.
u l.non ſolum debitorem.§.1.hoc tit.
x §.1.ſup.eod.
y In l.verb.leg.ad leg.Falc.
z Dd.in l.pluribus §.1.de verb.oblig. Dec.l.in ambiguis.§.nō eſt nouum.de reg.iur.
a In l.debitor.de leg.2.
b Bart.Iaſ.& alij in l.ſi creditori, & l.ſeq.de leg.1.

§. Sed ſi vxori.

1 *Maritus vtiliter vxori dotem acceptam legat.*
2 *In quibus legatū dotis ſit plenius, quàm de dote actio.* 4. 5
3 *Dotis reſtitutio aliter olim fiebat quàm hodie.*
6 *An maritus dotem legare poſſit, quam non accepit.* 8.
7 *Legatum dotis incertum à patre relictam valet.*
9 *Relegare, verbum, pro retro tradere, vel reſtituere: hinc tit. de dote relegata, in Pandectis.*

a Sed ſi vxori maritus *b* dotem legauerit, valet lega-
tum: quia *c* plenius eſt legatum, quàm de dote actio. *d*
Sed ſi quam non accepit dotem, legauerit: diui Seuerus
& Antoninus reſcripſerunt, ſi quidem *e* ſimpliciter le-
gauerit: inutile eſſe legatum. Si vero *f* certa pecunia,
vel certum *g* corpus, aut *h* inſtrumenta dotis in *i* præ-
legando demonſtrata ſunt, valere legatum.

a Sed ſi vxori. *De legato dotis vxori a marito facto ſubij-*
citur, quam vel accepit maritus, vel etiam non accepit:
ſicque duos caſus hic §. complectitur.
b Dotem. *Quam ab ea accepit, vt a ſequenti verſiculo*
1 *differat hoc principium.* † *Dotem ergo acceptam mari-*
tus vxori vtiliter legat, adeo quidem, vt nihil referat, vtrū
a *dotem expreſſim leget; an a id quod vxor dedit: nā utro-*
que caſu legatum ſubſiſtit.
a *c* Plenius. † *Nempe in commodo repræſentationis, quod*
3 *tali legato ineſt.* † *Nam veteri iure non ſtatim ſoluto*
matrimonio dos etiam reddebatur, ſed annua, bima, tri-
b *ma* b *die in ijs, quæ pondere, numero, vel menſura*
conſiſtunt. Lege verò noua, immobilia ſtatim: mobilia
poſt annum debentur. Legatum autem mox ab adita he-
c *reditate* c *peti poteſt. Habet ergo vxor in tali dotis le-*
gato commodum repræſentationis: quia cum ſine legato
non poſſet dotem rei mobilis petere, niſi annua die, ideſt,
poſt annum a morte mariti: poterit iam ſtatim petere eo
mortuo. Iam lucrum illud, quod ex dote vxor intra hunc
annum habet, quo ſibi carendum fuiſſet, ſi tandem poſt an-
nū dos fuiſſet reddita, dicitur cōmodum repræſentationis.

*Et hoc commodum efficit, vt amplius ſit in legato, quàm
fuiſſet in actione de dote. Idem de bina, & trina die di-*
4 *cendum.* † *Eſt & aliud in quo legatum dotis plenius
eſt, quàm de dote actio, nempè quòd id non aliter mi-
nuatur, quàm per legem Falcidiam, quæ in illo repræſenta-*
d *tionis commodo locum* d *habet: dotis verò actione etſi con-
ueniatur maritus, non tamen in plus, quam in id quod fa-*
e *cere poteſt,* e *condemnetur, habita ratione, ne egeat.* † *Ter*
5 *tia vtilitas huius legati eſſe poteſt, quòd tollat pacta doti*
f *adſcripta* f *non mulieri omnino commoda: quia ijs ſtare*
g *mulier non tenetur, dotem petens ex legato.* g *Sed nec do-
tis legatæ ſolutionem hæres differre poteſt ob aliquas alias
impenſas ab hærede factas, quàm ob neceſſarias; quæ do-*
h *tem ipſo iure* h *minuunt.*
6 d Sed ſi quam non accepit. † *Alter caſus, quando mari-
tus vxori dotem, quam non accepit, legat, hic explicatur.
Et ſi quidem dotem ſimpliciter, ideſt, nulla expreſſa certa
quantitate, vel ſpecie legauit, legatum non valet; idq; pro-*
i *pter incertitudinem, quæ tam legata, quàm contractus* i
7 *vitiat.* † *Quanquam ſingulari quodam iure vtile ſit dotis
legatum a patre relictum incerta quantitate: ſicut & ſu-*
k *ſtinetur generalis promiſſio dotis ab eo* k *facta, ad quem
pertinet dotare filiam, & facile certa conſtituitur quanti-*
l *tas ex dignitate familiæ patris &* l *ſponſi.* † *Quod ſi ma-*
8 *ritus certam quantitatem nomine dotis legauerit, aut cor-
pus aliquod ſpeciatim expreſſerit, aut quæ in inſtrumento
dotali expreſſa ſunt, legato reliquerit, valet legatum.*
e Simpliciter. *Ideſt, non adiecta quantitate certa, vel ſpe-
cie, ſicut nullum intelligatur legatum dotis, quæ nulla eſt.*
f Certa pecunia. *Ideſt, certa quantitas, vt ſi dicat:* Cen-
tum aureos, quos nomine dotis attulit, vxori meæ
relego.
g Corpus. *Hoc eſt, ſpecies: vt quia dixerit,* Fundum
Herderanum, quem mihi dedit, ei do, lego.
h Inſtrumenta dot. *Quæ tamen certam quantitatem vel
corpus exprimant. Sic enim tale legatum, quamuis for-*
m *maliter ſit incertum, per huiuſmodi tamen relationem* m
*certum eſſe videtur, omninoque præſtandum erit, quod in
inſtrumento continetur, etiamſi nullam dotem accepiſſet*
n *maritus. Falſa enim cauſa adiecta illud non* n *euertit.*
i Prælegando. *Ideſt, repræſentando. Plerique legunt*
9 *Relegando:* † *Relegari enim Dos dicitur, quaſi retrotra-*
o *di, vel reſtitui. Et extat tit.* o *in Pandectis, De dote re-*
p *legata.* p *licet corruptè legatur, de dote prælegata. For-
mula relegandæ dotis hæc eſt:* Quanta pecunia dotis no-
mine ad me peruenit, tantam hæres meus dato.

ADDITIONES.

a l.vlt.de dote præleg.
b l.aliud.de pact.dot.
c l.1.de dote præl.
p d.l.2.§.idem Iulianus.de dot.præleg.
e l.maritum.& l.ſeq.ſol.matr.
f l.inter eos.in fi.de re iud.l.in condemnatione.de reg.iur.
g l.1.de dote præleg.
h l.dote dict.tit.
i l.ita ſtipulatus.in princ.de verb.oblig.
K l.1.C.de dot.promiſ.
l l.quæro.de ritu nupt Porc.hic.
m l.3.C.de falſa cauſa ad leg.l.2. cum quidam.de leg.2. Ang. & Porc.hic.
n l.ſi non deſignata.& ibi glo.& Dd.C.de falſa cau.ad leg.
o lib.33.
p Haloand.
q Cuiac.in para.ad tit.de dot.præleg.

§. Si res legata.

1 *Species legata ſi pereat ſine culpa hæredis, legatario
periiſſe cenſetur: & quid in quantitate.* 3.
3 *Duæ regulæ ex hoc §. colliguntur.*
4 *Re perempta ſine culpa debitoris, liberatur debitor.*
5 *Res legata ſi ob hæredis moram pereat, hæres tenetur.*
6 *Quando hæres de dolo, lata vel leui culpa teneatur.*

a Si res legata *b* ſine facto hæredis *c* perierit, *d* lega-
tario decedit. Et ſi ſeruus alienus legatus, *e* ſine facto
hæredis manumiſſus fuerit: *f* non tenetur heres. Si
vero hæredis ſeruus legatus ſit, *g* & ipſe eum manumi-
ſerit: *h* teneri ipſum *i* Iulianus ſcripſit, nec intereſt, *k*
ſciuerit, an ignorauerit a ſe legatum eſſe. Sed et ſi alij
donauerit ſeruum, & is cui donatus eſt, eum manumi-
ſerit: tenetur heres, quamuis ignorauerit a ſe eum lega-
tum eſſe.

Quoniam *ſæpe contingit, rem legatam, priusquam
præſtetur, interire: ideo Imper. Iuſtinianus hic examinat,
an hæres perempta re legata, nihilominus teneatur, vel
per interitum rei liberetur.*
1 *a* Si res. † *Ideſt, certa aliqua ſpecies. Loquitur enim hic
de re in ſpecie legata: id enim frequentius accidit, quam in*
a *quantitate, aliove genere legato.* a † *Quanquam idem,*
2 *quod hic traditur, & in quantitate locum habeat, ſi modo*
b *ea debeatur ratione certæ* b *ſpeciei: quod ſi ſimpliciter eſ-
ſet legata quantitas, nullam liberationem tribuere poteſt
vllus caſus fortuitus, etiam ante moram: quoniam genus*
c *perire* c *nequeat.*
b Sine facto. *Quia videlicet hæres non fuerit in mora uel
culpa: alioqui omnino teneretur.*
c Perierit. *Fortuito aliquo caſu: nam de huiuſmodi inte-
ritu hic agitur.*
d Legatario decedit. *Ideſt, legatarij periculo: omnino
enim liberatur hæres, vt nec æſtimationem rei peremptæ
ſoluere teneatur.*
e Sine facto heredis manumiſſus. *Scilicet a ſuo domino
Factum autem hæredis latius hoc loci vſurpat Iuſtinia-*
d *nus, vt negligentiam, quæ in non faciendo conſiſtit, etiã* d
contineat alibi tamen anguſtius hoc verbum accipitur, &
e *quod in faciendo eſt, duntaxat* e *complectitur.*
f Non tenetur. *Quia legatum ſtatim extinguitur propter
manumiſſionem, quæ morti comparatur.*
g Et ipſe. *Hæres ſcilicet: ſicque omnino ipſe fecerit, quo
minus res legata poſſit dari. Quod ſi ſine hæredis facto ſer
uus liber factus eſt, puta, ex aliqua præcedenti cauſa, vt*
f *quia ſtatu liber* f *erat: aut quia publicè ob iuſtum meri-*
g *tum libertatem conſecutus* g *ſit, ſine vllo facto hæredis,
non magis tenebitur hæres, quàm ſi is fuiſſet alienus.*
h Tenere ipſum. *Ad iuſtam æſtimationem ſerui manu-
miſſi: libertas enim ſemel conceſſa ſeruo, auferri amplius
non poteſt. Itaque perinde eſt, ac ſi ſeruus naturali morte
periiſſet.*
h *i* Iulia. *Extat adhuc eius reſponſum* h *in Pandectis: nec*
i *diſſimile eſt quod Paulo* i *adſcribitur ibi.*
K Sciuerit an ignorauerit. *Neque enim poteſt ſe excu-
ſare propter ignorantiam, cum cenſeatur eadem perſona
cum defuncto. Debuit itaque ſcire & inueſtigare fa-*
K *ctum, quod ei incumbebat* k *faciendum: & hoc ideo,*
l *quia ex defuncti perſona* l *lucrum ſentit. Et hæc quidem*
3 *ad textus declarationem,* † *ex quibus duæ ſunt potiſſi-
mum colligendæ regulæ. Prima,* ſi ſpecies legata, quæ
teſtatoris fuit, ſine dolo, culpa, vel mora hæredis pe-
m rit, legatarij periculum m eſt, vſque adeo, vt nec æ-
n ſtimationem præſtare teneatur. o † *Nam & aliàs pro*
4 *regula* o *traditur,* Re perempta ſine culpa debito-
o ris, ipſum liberari. † *Secunda,* ſi fuit legata ſpe-
cies, eaque poſt moram ab herede factam interit,
periode

Digitized by Google

perinde tenetur hæres, ac ſi res non interijſſet, nempe ad æſtimationem rei peremptæ p ſiue non extantis. *Quod procedit etiamſi res fuerit alioqui apud legatarium eodem ipſo momento interitura: veluti, ſi fundus legatus chaſmate perierit. potuit enim eum acceptum legatarius*
q *q vendere.* † *Porro inueſtigant in vniuerſum hoc*
6 *loci Doctores, quando hæres de dolo, lata culpa, leui, aut negligentia (quæ leuiſſima etiam culpa dicitur) tenetur, neque in hoc articulo ſatis inter ipſos conuenit. Illud tamen frequentius receptum eſt, ſi hæres & legatarius uel fideicommiſſarius æqualem ex teſtamento percipiant vti-*
r *litatem, hæredem de dolo, lata & leui culpa* s *teneri: ſed ſi hæres magnum, legatarius paruum conſequatur commo-*
s *dum, teneri etiam de leuiſſima.* 5 *Sin verò contra hæres modicam vtilitatem, legatarius magnam ex teſtamento habeat, dolum tantum præſtat, & latam culpam, quæ dolo comparatur.* t

ADDITIONES.

l. in ratione. 2. §. diligenter. ad l. Falc. l. incendium. & ibi Dd. C ſi cert. pet. & l. quod te. ff. eo. tit.
b l. quidam teſtamento. §. ſi tibi. de leg. 1.
c d. l. incendium.
d d. l. 2. de verb. oblig.
e l. in lege. ad legem Corn. de ſicar. l. ſi ſeruum. de verb. oblig.
f l. ſi ſeruum. §. item ſi homo. de verb. oblig.
g toto tit. C. quib. ex cau. ſer. pro præ. li. ac.
h l. quidam. §. ſi quis filium. ad S. C. Treb.
i l. ſi ſeruum. §. de illo. de verb. oblig.
K glo. hic. verbo nec intereſt.
l glo. l. 2. §. ſi ſeruum. de cond. indeb. Ioan. de Plat. hic.
m hic. & l. non amplius. §. 1. vbi Dd. de leg. 1.
n l. cum res leg. §. 1. eod. tit.
o de qua. in l. ſi ex legati, de verb. oblig.
p l. nemo. 1. §. ſi poſt. & ibi Dd. de verb. oblig.
q d. l. cum res, §. fi. & ibi Dd. ſingula diffuſius pertractant.
r l. ſi ſeruus. §. cum quid tibi. de leg. 1. l. ſi ut certo. §. nunc videndum. commod.
s d. l. cum res. §. culpam.
t l. ſi mulier, §. ſi enim. ad Treb.

§. Si quis ancillas.

1 *Si ancilla cum natis legetur, duo ſunt legata, & ſublato altero, alterum debetur.*
2 *Idem eſt, ſi ordinarius cum vicarijs legetur.*
3 *Seruus ordinarius, ſeruus vicarius, qui ſint.*
4 *Duæ res principales coniunctim legata ſi ſint, vna perempta, altera debetur.*
5 *Si ſeruus cum peculio legetur, vnum eſt legatum: & ſublato ſeruo, nec peculium debetur.*
6 *Idem eſt in fundo cum inſtrumento legato.*
7 *Duabus rebus coniunctim legatis, quorum altera principalis eſt, altera acceſſoria: principali perempta, etiam acceſſoria legatum extinguitur.*
8 *Conſiſtente ſeu vitiato principali, vitiatur quoque acceſſorium.*
9 *Lego fundum cum inſtrumento, differt a legatis, lego fundum & inſtrumentum, lego fundum inſtructum, lego fundum, vt inſtructus eſt.* 10.
11 *Inſtrumentum fundi quid ſit?*

a Si quis ancillas *b* cum ſuis natis legauerit, etiamſi ancillæ *c* mortuæ fuerint, partus *d* legato cedunt. *e* Idem eſt, & ſi ordinarij ſerui cum vicarijs legati fuerint: quia licet mortui ſint ordinarij, tamen vicarij legato cedũt. *f* Sed ſi ſeruus fuerit cum peculio legatus: *g* mortuo ſeruo, vel manumiſſo, vel alienato, peculij legatum extinguitur. *h* Idem eſt, *i* ſi fundus inſtructus, uel cum inſtrumento legatus fuerit. Nam fundo alienato, & inſtrumenti legatum extinguitur.

a Si quis ancillas. *Hoc §. explicat Imp. ſi ex duabus rebus coniunctim legatis altera perierit, an quæ ſupereſt, debeatur? Et exemplis rem declarat.*

1 *b* Cum ſuis natis. † *Si ancilla legata ſit cum ſuis natis,*
a *ſiue liberis, duo ſunt diuerſa & ſeparata* a *legata, non principalis cauſa & acceſſio: neque enim patitur humana na-*
b *tura dignitas, hominem loco acceſſionis* b *haberi, aut par-*
c *tum iam editum in fructu* c *eſſe: licet priuſquam naſcitur*
d *partus, ſit* d *aliud. Sublato ergo altero legato (vt quia ancilla ſit mortua) alterum tamen debetur, puta nati ancillæ.*
e *c* Mortuæ. *Vel alienatæ, vel manumiſſæ, vt Paulus* e *addit, ex cuius reſponſo hic §. deſumptus videtur.*

d Legato cedunt. *Hoc eſt, ad legatarium pertinent, quia ſcilicet æquè principaliter legati intelliguntur.*

2 *e* Idem eſt. † *Aliud exemplum: quando ſeruus ordinarius legatus eſt cum ſuis vicarijs, etiam duo ſunt ſeparata legata: ideo mortuo ordinario, aut alienato, aut manumiſſo, ſicque legato in ordinario perempto, vicarij tamen ad le-*
f *gatarium* f *pertinebunt: niſi fortè aliud teſtatorem vo-*
g *luiſſe oſtendatur.* g † *Dicitur autem ordinarius ſeruus,*
3 *cui peculium dominus cõceſſit, vt negocietur. Vicarij ſunt, qui ſuberant ordinarijs, & eorum vices gerebant, quidamque quaſi ſubinſtitores erant. Ex prædictis regulã collige.*

4 † Quando duæ res coniunctim legantur, & altera alteri non accedit, ſed vtraque principalis eſt, vna perempta, reliqua eſt, debetur: *Rectè autem hoc loci Balduin. admonet, vt diſcerni poſſit acceſſoria coniunctia a principali, nõ tam hærendum eſſe in formulis verborum, quàm intuendam naturam & conditionem ipſius rei coniunctæ.*

f Sed ſi ſeruus. *Nunc exempla ſubijcit, vbi duæ res coniunctim legantur, quarum altera alterius acceſſio eſt.*
5 † *veluti eſt in ſeruo legato cum peculio: peculium enim lo-*
n *co acceſſorij habetur, ſeruus verò principale eſt: atque ita ſeruus cum peculio eſt vnum legatũ. Ideo ſublato aut mortuo ſeruo tanquam principali, nec peculium velut acceſſo-*
b *rium debetur.* h Nam, *vt Caius inquit,* quæ acceſſionum locum obtinẽt, extinguuntur, cum principales res per-
i emptæ i fuerint. *Sed nonne & vicarij in peculio eſſe dicuntur? cur ergo in ipſis diuerſum ſtatuitur? Reſpondeo, vbi de acceſſione agitur, eos in peculio non contineri: quoniam (vt ſupra dictum eſt) contra dignitatem hominis eſ-*
k *ſet, eum temerè in acceſſionem* K *venire.*
q g Mortuo ſeruo. *Si modo viuente adhuc teſtatore id ac-*
l *ciderit.* l *Nam ſi mortis tempore ſeruus vixerit peculiũ legato cedet, id eſt, ad legatarium pertinebit.*

6 *b* Idem eſt. † *Aliud exemplum ad idem propoſitum: Si fundus cum inſtrumento legatus ſit, fundo alienato nec inſtrumentum debetur: eſt enim vnum legatum: fundus principale eſt, inſtrumentum acceſſionis vicem tenet. Itaque principali ſublato, nempe fundo, & acceſſorium eius,*
7 *inſtrumentum ſcilicet, non conſiſtet.* † *Hinc ergo rurſus alia colligenda eſt regula:* Duabus rebus coniunctim legatis, ſi altera alterius acceſſio eſt, principalis rei legato perempto, & acceſſoriæ legatum extinctum eſſe dicetur.
8 † *Quandiu enim valent principalia, ſubſiſtunt & ea, quæ accedunt: illis verò ſublatis, & acceſſoria perimuntur.*
9 *i* Si fundus inſtructus. † *Iuſtinianus hic fundum in-*
m *ſtructum, & fundum cum inſtrumento, in eadem cauſa habet, cum tamen Paulus* m *in notis ad Labeonem, ea manifeſtè ſeparet, velitque aliud eſſe, ſi fundum cum inſtrumento quis leget; aliud, ſi fundum inſtructum, vel fundum & inſtrumentum, vel fundum vt inſtructus eſt. Hanc inter Paulum & Iuſtinianum pugnam Bul. in*

hunc modum conciliandam arbitratur, nempe quod non
minus legato fundo inſtructo, quàm cum inſtrumento, pe-
rimatur cum re principali, quicquid acceſſionis iure venit;
hoc eſt, inſtrumentum ipſius ſaltem fundi. Sed ſi quid ex
vi & proprietate verborum intelligatur additum, nihilo-
minus debeatur etiam ſine fundo, iuxta ipſius Pauli ſen-
10 *tentiam.* † *Sic ergo ſi* fundus cum inſtrumento *lega-*
tus ſit fundo alienato, extinguetur legatum & in inſtru-
mento. Sin autem fundum inſtructum *quis legauerit,*
vel fundum & inſtrumemtum, *aut* fundum vt inſtru-
ctus eſt: *iſtis caſibus fundo alienato legatum inſtrumen-*
ti ipſius fundi duntaxat extinguetur, patris familias non
extinguetur; quod ideo eſt, quoniam non ſolum fundi in-
ſtrumentum, ſed & proprium teſtatoris inſtrumentum le-
gatum eſſe videtur; hoc eſt quæcunque teſtator, vel ad tu-
n *telam fundi, vel vſus ſui gratia, vel quo inſtructior* n *ibi*
11 *eſſet, in eum fundum contulit.* † Inſtrumentum *verò fun*
di eſt, quidquid ad gignendos & colligendos, & transferen
o *dos, ſeu conſeruandos fructus* o *pertinet, ad gignendos, vt*
ſerui operarij boues aratorij, aratra ligones, pecora ſtereo-
randi a parata, & cætera id genus; ad colligendos, vt fal-
ces, & his ſimilia ad transferendos, vt plauſtra, corbes, &
cætera ijs affinia; ad conſeruandos, ut dolia, teſtæ lenticulæ,
& quæcunque talia ſunt.

ADDITIONES.

a l.etſi de peculio legato. l.ſi ancilla. de leg. 1.
b Cantiunc. hic. l. iuſtiſſime. de ædil. edict.
c §. in pecudum. ſup. de rerum diuiſ.
d l. 1. §. ex hoc. de ventr. inſpic. vide Fab. hic.
e d. l. etſi.
f l. etſi quidem. de peculio legato.
g propter l. quæſitum. §. Celſus ſcribit. de fund. inſtr.
h l. 2. de pec. leg.
i fac. l. cum principalis. de reg. iur. c. acceſſorium. eo. tit. lib. 6.
K d. l. iuſtiſſimè.
l l. tunc inutile. de pec. leg. l. ex parte. §. duos filios famil. erciſc.
m l. ſi cui. de fundo inſt. & l. eo.
n Ita intelligunt Dd. l. ſi cui. vide ibi. Bart. & alios.
o Theoph. hic, text. l. inſtrumenta de fundo inſtr. Hermenop. lib. 5. iuris Epit. tit. 10.

§. Si grex.

1 *Gregis appellatione quid veniat, &*
2 *Grege legato, ſi vna ouis tantum ſuperſit, peti poteſt.*
3 *Gregis legatum comprehendit omne futurum incremen-tum.*
4 *De vniuerſitate corporum, & vniuerſitate iuris.*
5 *Corporum tria genera.*
6 *Per columnas & marmora omnia ædibus iuncta ſignifi-cantur.*

a Si grex legatus fuerit & poſtea ad vnam ouem perue-
nerit; quod ſuperfuerit, vendicari poteſt *b* Grege autem
legato, eas etiam oues, quæ poſt teſtamentum factum
gregi adijciuntur, legato cedere, Iulianus ait. Eſt au-
tem gregis *c* vnum corpus ex *d* diſtantibus capitibus,
ſicut ædium vnum corpus eſt ex cohærentibus lapidib.
Aedibus denique legatis *e* columnas & marmora, quæ
poſt teſtm̃ factum adiecta ſunt, legato dicimus cedere.
a Si grex. Gregis *nomen largo modo omne genus anima-*
a *lium comprehendit, quod gregatim paſcitur:* a *& quorum-*
libet animalium congregatio dicitur. Cic. in Philip. Fudit
apothecas, cecidit, greges armentorum quod & ſignifi-
b cantiſſime Iuriſconſ. alibi b expreſſit, *inquiens:* Oues,
capras, boues, equos, mulos, aſinos, gregatim paſci. *Ve-*
rum ſtrictiori ſignificatione gregem de minutis tantùm pe
coribus accipimus, vt ouibus porcis, capris. Et decem oues
c *gregem conſtituere traditum* c *eſt.* † *Grege igitur ouium*
2 *legato, ſi totus deinde grex ad vnam perueniſſet, an illa*
debeatur, quæritur. Et videbatur illam non deberi, cum
d *grex legatus fuerit, qui in vna oue conſiſtere* d *non poteſt.*
Hic tamen deciditur, poſſe legatarium & ouem, quæ reli-
qua eſt, vendicare, i. actione in rem petere, cum legato gre-
e *ge & ſic quondam totali, ſingulæ eius partes legatæ* e *cen-*
ſeantur, argumento a toto ad partes ducto, quod in iure va
lere, notum eſt.
3 b Grege autem legato. † *Si grex à teſtatore legatus Ti-*
tio capitum aliquot acceſſione poſt teſtamentum auctus
fuit, poterit cum augmento vendicari a legatario. Et ſic
vniuerſale gregis legatum, complectitur omne futurum
incrementum, quod poſt teſtamentum, vel etiam poſt mo-
f *ram hæredis* f *contingit.* † *Facti enim ſiue corporum vni-*
4 *uerſitas (vt eſt grex) ſui natura incrementum recipit & di-*
g *minutionem, & tamen ſemper* g *eſt idem; ideoque vniuer-*
h *ſaliter tantum, non etiam particulariter vendicari* h *po-*
teſt. Secus eſt in vniuerſitate iuris, in toto illo, quod etiam
iure continetur, vt hæreditas, peculium, dos: illa enim in
i *vniuerſum vendicari non poteſt, particulariter* i *poteſt.*
Quamobrem neque peculium, neque dotem vendicamus,
K *ſed rem peculiarem, & fundum* K *dotalem. Hanc tamen*
communem diſtinctionem, quod alia facti ſeu corporum,
l *alia iuris ſit vniuerſitas, nonnulli* l *improbant. Nam vni-*
uerſitas eſt ens rationis, atque in ſolo intellectu conſiſtit,
quapropter ad corpora accommodari non poteſt, cum a cor
poribus & à rebus abſtrahatur, & ſolo intellectu repre-
ſentetur.
5 c Vnum corpus. † *Pomponius* m *tria corporum genera*
m *recenſet: vnum, quod continetur vno ſpiritu & Græcè*
ἡνωμένον σωματικὸν vocatur: homo, lignum, lapis & ſimilia.
Alterum quod ex continentibus hoc eſt, ex pluribus inter
ſe cohærentibus conſtat; quod ſυνημμένον vocatur, vt ædifi-
cium, nauis, armarium. Tertium, quod ex diſtantibus ca-
pitibus conſtat, ut corpora plura non ſoluta, ſed vni nomini
n *ſubiecta, velut populus, legio, grex. Alciatus* n *refert,*
Pomponium hanc corporum differentiam ſumpſiſſe ex
Plutarchi libro, qui inſcribitur, De præcept. connubia.
vbi refert Plutarchum ſcripſiſſe, corpora quædam, alia ex
diſcretis conſtare, vt claſſem & exercitum; alia ex coniun
ctis, vt domum & nauem; quædam vnita eſſe atque con-
o *genita, vt ſingula* o *animalia.*
d Diſtantibus. *Ideſt, diuerſis & ſeparatis.*
6 e Columnas & marmora. † *His verbis omnia veteres in*
p *vniuerſum ſignificabant,* p *quæ ædibus iuncta erant. Ce-*
terum quod de ædium legato hic dicitur, hoc & ad balnea,
q *porticus, tabernas, popinas, vel aliud quodlibet ædificiũ* q
producatur.

ADDITIONES.

a l. legatis. §. pecorib. de leg. 3. l. ſi grege. de legat. 2.
b In l. 2. ff. ad l. Aquil.
c Bart. in l. oues. de abig.
d d. l. oues.
e d. l. ſi grege.
f l. grege legat. ibi glo. & Iaſ. de leg. 2.
g l. item veniunt. §. fructus & ibi gl. de pet. hæred.
h Alc. l. hæreditatis appellatione. de verb. ſign.
i l. vendicatio. ibi glo. Bar. & Alc. de rei vend. l. pen. C. eod. Bart. Rub. ſol. matr. ad fi.
K l. ſi peculium. de pec. leg.
l Zaſ in Paratit. tit. de rei vend. ad finem.
m in l. rerum mixtura. de vſuc. l. 23. §. item de rei vend. Vide etiã Senec. lib. 17. Epiſt.
n lib. 2. prætermiſſorum.
o Vide etiam Cantiunc. in Topic. loco 5.
p l. 41. cætera. §. vlt. de leg. 1.
q d. l. cætera. §. hoc Senatuſconſul. 8.

§. Si pe-

§.Si peculium.

1 *Peculium ſeruorum quid?*
2 *Peculij augmentum & diminutio viuo teſtatore contingens, ad legatarium pertinet.*
3 *Si quid peculio legato poſt mortem teſtatoris accedat vel decedat, diſtinguitur. 4.*
5 *De tranſmiſſione & ceſſione legatorum.*

a Si peculium legatum fuerit, ſine dubio quicquid peculio accedit vel decedit viuo teſtatore, *b* legatarij lucro vel damno eſt. *c* Quod ſi poſt mortem teſtatoris, ante aditam hæreditatem aliquid ſeruus acquiſierit, Iulianus ait, ſi quidem ipſi manumiſſo peculium legatum fuerit, omne quod ante aditam hæreditatem acquiſitũ eſt, legatario cedere: quia huiuſmodi legati dies ab adita hæreditate cedit. Sed ſi extraneo peculium legatum fuerit, non cedere ea legato, niſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium.

1 *a* Si peculium. † *Peculium variè accipitur in iure, ſicut*
a *alibi* a *annotauimus: hic verò dicitur ea pecunia vel quęuis alia res, quæ ſeruis voluntate dominorum relinquitur,*
b *vt cum ea negotientur* b *& iſta pecunia dicitur velut patrimonium ſerui, cum tamen non ſit, ſed quia ſeparata eſt*
c *à dominicis* c *rationibus.*
2 *b* Legatarij lucro. *Hinc diſcis augmentum vel diminutionem peculij legati viuo teſtatore contingentem, indiffe-*
d *renter ad legatarium ſpectare,* d *ſiue legatum ſit ipſi ſeruo in teſtamento manumiſſo, ſiue alicui extraneo. Idem iuris eſt, ſi quid poſt mortem teſtatoris, aditamque iam hæreditatem peculio aliquid vel accreſcat, vel decreſcat: nã id omne ad legatarij damnum vel lucrum pertinet, vt poſt Accurſium Porcius hic probat. Sanè & peculium eſt quoddam totum vniuerſale, ſiue corpus, ideoque augeri &*
e *minui, &* *creſcere & decreſcere* e *poteſt.*
3 *c* Quid ſi poſt mortem. † *Si peculio legato aliquid acceſſerit poſt mortem teſtatoris, hæreditate tamen nec dum adita, dubium eſt, cui accreſcat, hæredine, an legatario? Et*
f *Imperator ex Iuliani ſententia* f *diſtinguit. Aut enim peculium legatum eſt ſeruo, cui libertas ex teſtamento cõpetit, & omne ipſi incrementum ante hæreditatis aditionem contingens accedit, ſiue ex rebus peculiaribus, vtpote partus ancillarum, fœtus pecorum: ſiue ex operis ſuis, vel nomine donationis, vel ex alia cauſa, illud obtigerit. Rationem ſubdit Imperator,* quia huiuſmodi legati dies ab adita hæreditate cedit: *ideſt, quia peculium legatum non*
l *debetur ſeruo, niſi poſt aditam hæreditatem, poſtquam liber iam factus eſt: nam & tum primum cedit legatum libertatis, idque ſingulari beneficio iuris, cum alioqui non*
4 *ſibi, ſed hæredi, cuius interim eſt ſeruus, acquireret. † Aut legatum eſt peculium extraneo, & omne augmentum extraordinarium, ideſt, quod non ex rebus peculiaribus prouenit, hæredi acquiritur, non legatario. Quod ideò eſt, quia dies legati in extraneo cedit à morte teſtatoris: hoc eſt, mox defuncto teſtatore debetur peculium, & legatarius*
g *ſtatim fit dominus* g *peculij. Quare quicquid non ex rebus peculiaribus, ſed ex alijs rebus, puta ex operis ſerui,*
h *vel ex donatione peculio* h *accedit, ad hæredem, non lega-*
i *tarium, pertinet: niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe doceatur* i *conſideratur itaque in priori caſu quantitas peculij tempore aditæ hæreditatis, in poſteriori, tempore mortis teſtato-*
5 *ris.* § *Doctores hinc ſumpta occaſione materiam* tranſ-
K miſſionis & ceſſionis legatorum *etiam* K *pertractant: quam nos obiter perſtringemus. Dies ergo legati purè, vel in diem certum relicti, hodie à morte teſtatoris cedit, ideſt incipit deberi, ita vt ſi legatarius poſt moriatur, ad hæredem traſmittat legatum: licet agere non poſſit ante aditam hæreditatem, cum nemo ſit, aduerſus quem expe-*
l *riatur. Excipiuntur tamen caſus, † veluti, in legato li-*
m *bertatis,* m *vel vſusfructus, cui ſua peculiaris natura eſt. Si ſub conditione caſuali, poteſtatiua, vel mixta, aut in diem incertum legatum relinquatur, exiſtente conditione*
n *demum, vel die veniente, cedit dies legati.* n *Sunt tamen certæ quædam ſpecies, in quibus conditio, vel dies incertus*
o *legati ceſſionem non* o *differt; quas ſuis locis Dd. notant.*

ADDITIONES.

a In §.igitur. ſupra per quas perſo. nob. acquir.
b l.5. depoſiti. §. vlt. de pecul.
c Zaſ. §. actiones. infra de actio.
d l. peculium. in princ. de leg. 2.
e d. l. peculium. & l. 40. peculium. de peculio.
f in l. denique. §. vtrum. de peculio legato.
g l. vnica, §. cum igitur. C. de cad. tollen.
h d. l. denique, §. ſi.
i ibid. in ſi.
K De qua Dd. in d. l. vnica, §. In nouiſſimo. §. cum igitur.
l notatis in iiſdem §§.
m d. l. vnica, §. libert.
n eo. §. & l. 1. §. dies, quando dies vſusfr. leg. ced.
o l. 3. de leg. 1. l. ſi cum quando dies leg. ced. l. hæres. & l. conditiones. de condict. & demonſt.

§.Peculium.

1 *Seruus teſtamento manumiſſus, peculium amittit: manumiſſus verò inter viuos retinet, fallit, vt num. 5.*
2 *Aes alienum minuit legatum peculium.*
3 *Id quod dominus ſeruo debet, peculium non auget fallit, vt num. 4.*
6 *Reliqua, reliquari, reliquator.*

Peculium autem, niſi legatum fuerit, *a* manumiſſo non debetur; quamuis ſi viuus manumiſerit, ſufficit, ſi non adimatur. & ita diui *b* Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. *c* Idem reſcripſerunt, peculio legato, non videri id relictum, vt petitionem habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impenderit. *d* Idem reſcripſerunt, peculium videri legatum, cũ rationibus redditis liber eſſe iuſſus eſt, & ex eo *e* reliqua inferre.

1 *a* Manumiſſio non debetur. † *Seruus ergo in teſtamento manumiſſus, peculium, quod viuente teſtatore habebat, non conſequitur, ſed penes hæredem teſtatoris remanet, niſi ei ſpecialiter fuerit legatum: ſecus eſt in ſeruo inter viuos manumiſſo. Hunc enim tacitè ſequitur peculium, ſi non*
a *expreſſim ſit ademptum.* a *Hoc ita tam variè: quia cum dominus inter viuos manumittens plenam ac omnimodam adimendi peculium poteſtatem habeat, nec adimit, merito donoſſe creditur: præſertim cum viui manumiſſoris maior etiam eſſe videatur erga ſeruum affectio, vtpote, cui vltro libertatem præſtat, cum eo adhuc vti valeat. At verò teſtatoris, qui libertatem in teſtamento relinquit, non eadem eſt erga ſeruum gratia: & in ipſo obliuio præſumitur propter imminentem mortem, ſæpiſſimeque contingit, vt poſt factum teſtamentum quis nec velle poſſit, nec nolle. Rectè ergo hoc caſu non poteſt tacita peculij conceſſio argui.*
b Seuer. & Anto. *Quorum reſcriptum deficit: extat ta-*
* *men aliud non diſſimile,* * *quod Diocletiano & Maximiano adſcribitur.*
2 *c* Iidem reſcripſerunt. † *Videbatur quod* b *ſicut æs alie-*
b *num minuit legatum peculium: † ita ex diuerſo, id quod*
3 *dominus debet ſeruo, augeret peculium. quoniam contra-*
c *riorum ferè in ſuo genere eadẽ eſt diſciplina.* c *Hic tamen*

dicitur, Seuerum & Antoninum Impp. contrarium con-
ſtituiſſe, vt Vlpianus in Pandectis d *refert: nempe ſeruũ,*
cui legatum eſt peculium, non poſſe repetere ab hæredibus
domini, id, quod impendit in rationes domini, vtcunque do
e *minus factus fuerit debitor* e *peculiaris.* † *Quod tamen*
4 *procedit, niſi de contraria teſtatoris voluntate, vel ex con-*
f *ſuetudine ipſius teſtatoris conſtaret* f *tum enim compenſa-*
ri debet id, quod impendit, cum eo, quod domino debetur.
Nam ex conſuetudine priſtina domini voluntatem in re
g *dubia* g *conijcimus, Sed in legatario, cui relicta eſt certa*
res peculiaris, hæc Impp. deciſio locum habet: quia is nihi-
h *lominus repetit, quod in rationem* h *vertit. Quod ideo eſt,*
quoniam legatarius ſingularis ad debitorem hæreditario-
rum ſolutionem non obligatur, ſed legatum habet præci-
puum, idque etiam rectè petit: niſi animo compenſandi te-
i *ſtator legaſſet.* i
5 d Ijdem reſcripſerunt. † *Imperator ad primam huius §.*
hypotheſim reuertens, vnum caſum excipit, in quo ſeruo
in teſtamento manumiſſo peculium debetur, etſi ei expreſ-
ſim non ſit relictum: veluti ſi teſtator ſeruum in teſtamen-
to ſub hac cōditione liberum eſſe iubeat, ſi rationes ſuæ di-
ſpenſationis redderet, & hæredibus teſtatoris ſeliqua ex
peculio inferret. Nam hoc caſu creditur voluiſſe dominus
peculium, quod ſupereſt, redditis reliquis, apud manumiſ-
ſum remanere. Quorſum enim attinet rationem reddere,
niſi ut intelligatur, quid domini ſit, & quid ſerui, vt deinde
k *ex peculio, quæ ad hæreditatem pertinent,* k *inferat? Quia*
ergo non poſſet reliqua ex peculio inferre, niſi peculium ſi-
bi legatum eſſet, meritò teſtator, diſponendo, quod inferat
ex peculio, legaſſe illud intelligitur.
6 e Reliqua inferre. † *Hoc eſt, peculio perſoluere, quæ ra-*
tionibus redditis apparuerit eum domino debere. Ita enim
appellantur reliqua, *quæ rationibus ſubductis acceptisque*
l *expenſis computatis debita remanent &* l *ſuperſunt. Re-*
7 *liqua etiam dicuntur debitæ præteriti temporis penſiones.*
m *Hinc ſeliqua colonorum, ſunt penſiones à colonis* m *debi-*
n *tæ: Sic reliqua conductionis:* n *& reliqua* o *vectigalis: &*
o *reliqua pro reliquis cenſuum* p *debitorum: itemque reli-*
q *qua* q *collegarum. Hæc & reliquationes* r *vocantur, un-*
r *de frequens in iure verbum* reliquari & reliquator. *Vl-*
s *pianus:* s Eos demum (*inquit*) debitores Reipub. accipe-
re debemus, qui ex adminiſtratione Reipublicæ reli-
quantur, die noch ein reſt ſchuldig bleiben. *Hinc reli-*
t *quator apud Scæuolam,* t *qui ex parte ſe à creditore eximit,*
& ex parte debitor.

ADDITIONES.

a Vt hic. & d. l. vnica, de pec. eius qui liber. meruit.
* l. vnica, C. de pecu. eius qui lib. meruit.
b l. ſi peculium legetur. §. ſicut. de pec. leg.
c Vide ſup. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur. in princ.
d d. l. ſi peculium. §. ſeruus.
e d. l. dominus Sticho. §. 1. de peculio legat.
f d. l. dominus Sticho. §. teſtamento. & d. §. ſi ſeruus.
g l. ſi ſeruus plu. §. ſi. de leg. 1.
h Io. de Plat. hic.
i glo. d. §. teſtam.
k l. denique, §. interdum. de peculio leg.
l l. 32. & l. 80. & 81. de cond. & demonſtr.
m l. 79. quæſitum, §. peto. & l. 97. l. 101. in fin. de lega. 3. & l. 32. de vſufr. leg.
n l. 3. C. ad S. C. Velleia.
o l. 74. ff. de iure fiſci.
p In rub. C. ſine cenſ. vel reliqui.
q l. 21. ff. ad mun.
r l. 44. §. 1. de admin. tut. & l. 53. de manum. teſt.
s l. reſcripto. de mun. & hon.
t l. creditor. de ſolu. & liberatio.

§. Tam autem.

1 *Res tam corporales quàm incorporales legari poſſe.*
2 *Edictum de legatis prohibitorium eſſe.*
3 *Aſſerens rem prohibitam legari, probare debet.*
4 *Nomen debitoris legari poſſe.*
5 *Directa actio legatario non datur, ſed vtilis: & num. 6.*
7 *Item ius controuerſum ſiue litigioſum.*
8 *Exactione reuocatur legatum nominis.*
9 *Verbum exigere. Exactores, & exacta pecunia.*

a Tam autem corporales res legari poſſunt, quàm in-
corporales. b & ideo quod defuncto debetur, poteſt
alicui legari, vt actiones ſuas hæres legatario præſtet: c
niſi exegerit d viuus teſtator pecuniam, nam hoc caſu
legatum e extinguitur.

1 a Tam autem. † *Hinc regula ſumitur, res tam corpora-*
les quam incorporales legari poſſe, modo in commercio no
a *ſtro ſit, quòd comparari* a *poſſit, Corporales, vt fundus,*
domus, vinum, triticum, oleum, argentum, aurum, veſti-
b *menta.* b *Incorporales vero res ſunt, vſusfructus, ſerui-*
2 *tus, dos, optio, peculium, liberatio, & ſimiles.* † *Sicut au-*
tem edictum hoc, de legatis, *prohibitorium eſt certarum*
c *perſonarum, quibus legari nequis, vt infra ſuo loco* c *au-*
diemus: ita debet cenſeri prohibitorium certarum rerum,
d *quæ non poſſint legato relinqui.* d *Regulariter ergo om-*
nes res quæ non reperiuntur prohibitæ, cenſentur permiſſæ
3 *legari.* † *Ex quo ſequitur, quòd aſſerens rem legari pro-*
hibitam, hoc probare debeat, cum regula ſit in contrarium.
Sufficit enim aliquem regula eſſe munitum, & ei qui alle-
e *gat exceptionem, probandi* e *onus incumbit.*
b Et ideo. *Ex genere ad ſpeciem argumentatur, incorpo-*
4 *ralis enim res eſt nomen debitoris, ſiue obligatio.* † *Nota*
ergo nomen debitoris, *ideſt, id quod debetur teſtatori ab*
alio, legari poſſe: & mortuo teſtatore tenetur hæres cedere
actionem ipſi legatario aduerſus debitorem. Si tamen non
f *ceſſerit, ipſo iure vtilis legatario* f *competit.* † *Nam di-*
5 *rectæ actiones ita inhærent oſſibus noſtris, vt a nobis diuel-*
g *li non poſſint, nec tranſeant de ſubiecto* g *ad ſubiectum:*
imò nec in hæredem tranſirent, ſi non fictione iuris eadem
h *hæres cenſeretur perſona cum defuncto.* h *& ideo dantur*
vtiles. In effectu tamen idem vtili actione conſequimur,
i *quod* i *directa.* † *Cæterum quod diximus, directam actio-*
6 *nem legatario non dari, niſi ab hærede ſibi cedatur: hoc de*
actionibus directis perſonalibus accipiendum eſt. Reales
enim etiam directo iure habebit legatarius ſine ceſſione,
k *nullis eiuſce actionis reliquijs apud hæredē remanentib.* k
7 † *Sanè & ius controuerſum & litigioſum rectè legari con-*
ſtat, eoque legato videtur teſtator litis euentum relin-
l *quere: quod Iuſtinianus* l *peculiari conſtitutione decla-*
rat.
8 c Niſi exegerit. † *Teſtator enim per exactionem vide-*
tur reuocaſſe legatum, niſi legatarius alio animo factum
m *probauerit.* m † *Exegiſſe autem propriè dicitur, qui id*
9 *recepit, quod inſtituta actione* n *petebat: atque ita hic*
n *accipi debet, alioqui ſi tantum condemnatus ſit debitor,*
o *nihil actum videtur, quamdiu non eſt ſecuta exactio.* o
Aliàs vero Exigere, *eſt debitum petere, vt exigere pecu-*
niam. Hinc Exactores *dicuntur, qui exigunt, Cod. de E-*
xactio. tribut. Et Exacta pecunia *intelligitur, quæ perſo-*
p *luta eſt. Siue enim volens ſiue inuitus debitor dederit,* p
ſoluiſſe dicitur.
d Viuus teſtator. *Notanter hoc dicit, quia etſi hæres*
exigeret, legatum tamen non reuocaretur: etiamſi penden-
q *te legati conditione id fieret, vt Neratius* q *reſpondit.*

Extin-

r e Extinguitur. *Hic enim ipſa ſubſtantia debiti extin-*
s *guitur,* r *niſi probetur,* s *non adimendi animo factũ eſſe.*

ADDITIONES.

a l.apud Iulian.§.fi.& ibi Dd.de leg.1.
b Vi tit.de fundo inſtr.de trit.vino,oleo leg.item de aur.& arg. legat.
c §.legari.hoc tit.
d fac.l.cætera.de leg.1.
e l.ab ea parte.de prob.l.ſuus quoque.ver.puto.de hæs.inſt.
f l.ex legato.C.de leg.
g gl.33.pro ſoc.
h Nouell.de iur.a mor.præſt. in prin. gl.l.cum a matre. C.de rei vend.
i l.actio.neg.geſ.
K Vide Iaſ.d.l.ex legato.& Ang.hic l. ſed nec legatarius de condit.furtiua.
l Auth.nunc ſi hæres,C.de litig.
m l.pen.de adit.le.l.fideic.§.ſi rem.de leg.3.
n l.non ſolum autem,§.liberatio.de lib.leg.
o l.nepoti.de fun.inſtr.& ibi Bart.
p Alc.in l.verbum.exactæ.de ver.ſignif.
q l.ſi id quod mihi.de lib.leg.
r l.ſi fideicommiſſa,§.ſi rem ſuam,de leg.3.
s d.§.ſi rem ſuam.

§.Sed & tale.

1 *Facta legari poſſe.*
2 *Legatum aliquid faciendi arctiorem parit obligationẽ, quàm contractus inter uiuos.*
3 *An quis præciſè ad factum ex ultima uoluntate debitum, cogi poſſit.*

a Sed & tale legatum valet: b damnas eſto hæres meus domum illius reficere.uel: illum c ære alieno liberare.

1 a Sed & tale. *Non ſolum res, nempe quæ dari ab ipſo hærede debent, ſed etiam facta legari poſſunt, ut ſcilicet hæ-*
a *res ipſe legatario aliquid faciat,* a *puta ut domum illi ex-*
2 *ſtruat, aut reficiat, aut ære eum alieno liberet.* † *Et adeo ualet tale legatum, ut arctiorem uideatur parere obligationem, quàm contractus inter uiuos. Quia hic non ſufficit offerre id, quod intereſt, ſed omnino facere oportet, quod te-*
3 *ſtator iuſſit.* † *An autem præciſe quis ad factum ex ulti-*
b *ma uoluntate debitum cogi poſſit? Et Bart.* b *hanc quæſtionem eleganter explicas, ſubdens tandem, quod ſi ſint plures hæredes obligati ad factum, quilibet in ſolidum teneatur, & ad factum expediendum in ſolidum compelli*
c *ualeat, quoniam facta non ſolent diuiſionem admittere.* c *Is tamen, qui in ſolidum conuentus eſt, repoſcet deinde a cohærede ſumptus pro parte eius.*
b Damnas. *Damnatus, ſiue obligatus, per ſyncopen: uox*
d *Iuriſconſultorum eſt peculiaris, ut alibi* d *dixi.*
c Aere alieno. *Quod ſcilicet quis alteri, quàm teſtatori debet: ut intelligas hic non eſſe legatum liberationis, de quo ſupra dictum eſt.*

ADDITIONES.

a l.mortuo boue §.fi.de leg.2.
b In l.fideicommiſſa. §.ſi de leg.3. idem in l. ſtipulationes non diuid.in prin.verſ.octauo, quæro vtrum reus.de ver.oblig.
c d.l.fideicommiſſa,§.ſi in opere.
d ſup.eod.§.ſed olim.

§.Si generaliter.

1 *Genus propriè quid? & aliud generaliſſimum, aliud ſubalternum, aliud infimum dici.2.*
3 *Genus generaliſſimum & ſubalternum inutiliter legantur.*
4 *Genus infimum idem eſt, quod ſpecies apud Dialecticos: & ſpecies, quod indiuiduum.*
5 *Genus infimum ſub triplici differentia eſt.*
6 *Genere infimo legato, cuius ſit electio, hæredis, uel legatarij.9.12.*
7 *In alienis propriè electio non eſt.*
8 *Legatum in genere factum ad ſpecies generis reſtringitur, quas teſtator in patrimonio habet.*
10 *Explicata l.ſi domus.de legat.1.*
11 *Fundo in genere legato, quando legatum ſit inutile.*

a Si generaliter ſeruus vel res alia legetur, electio legatarij eſt, b niſi aliud teſtator dixerit.

a Si generaliter. *De legato generis hoc loci attingitur breuiter, quod tamen admodum diffuſum eſt, & ample patet, vt mirum ſit, Imperatorem rem tam magnam ita con-*
1 *ciſè perſtringere.* † Genus *autem in iure noſtro varias* a
a *acceptiones habet: vere tamen & propriè id dicitur, quod de natura ſui pluribus ſeſe ſpeciebus communicat, & quod nomine quidem incertum confuſumque eſt, poteſt tamen*
2 *per ſpecies contentas fieri certius.* † *Et circa hoc genus certi gradus diſtinguuntur. Quoddam enim eſt* ſummum *ſeu* generaliſſimum, *vt ſubſtantia, corpus: alterum,* ſubalternum, *vt animal: tertium denique* infimum, *vt ſeruus, e-*
3 *quus, bos.* † *Priora duo genera ſummum videlicet & ſubalterum, nihil ad hunc locum faciunt, cũ propter nimis ua-*
b *gam ſui ſignificationem inutiliter legentur.* b *ut ſi corpus aut animal quis leget. quid enim in tam effuſa generalita-*
4 *te eligas?* † *In tertio genere loquitur textus noſter, quod a dialecticis fere* ſpecies inferior *dicitur: quemadmodum &*
c ſpecies *Iuriſconſultis eſt,* quod indiuiduum *Dialectici* c *appellant: ut Dauus, Bucephalus. Dicitur etiam certum*
d *corpus a Iuriſconſ. Itaque quod certum corpus vno loco* d
e *appellatur, idipſum ſpecies* e *in altero dicitur: quibus omnibus in locis Generis nomine appellantur ea, quæ quanti-*
5 *tate conſtant, id eſt, numero, pondere & menſura.* † *Porro*
f *genus hoc infimum, de quo dixi, in triplici differentia* f *eſt: quoddam enim a natura deſignatos fines habet, vt homo, equus, arbor lapis: quoddam facto & deſtinatione hominum limitatur, vt fundus, nauis, domus, lanx: quoddã denique numero, pondere, menſuraue limites accipit, vt*
6 *eſt, vinum, frumentum, oleum, pecunia.* † *Nunc ad propoſitum: ſi teſtator genus infirmum legauerit, & quæratur, vtri danda ſit electio, hæredine, vt quod velit ſoluat, an legatario, vt quod velit, accipiat? tum ſecundum iam dictam differentiam diuerſæ etiam doctrinæ ſunt obſeruandæ. Nam primo genere legato, quod a natura deſignatos fines habet, electio erit legatarij, ita vt nec peſſimum nec*
g *optimum* g *eligat: niſi huic legato generi duæ tantum ſpecies ſubiecta eſſent, inter has enim non prohibetur legata-*
h *rius meliorem* h *eligere. Ideo autem hoc caſu legatario datur optio, quia aliàs videretur ei adimi competentium actionum electio, præſertim quod ad rei uendicationem*
i *attinet.* i *Quod procedit, ſi teſtator legati ſpeciem in ſuo patrimonio habeat: aliàs ſi non ſit in eius patrimonio, electio hæredis erit, quam ſpeciem (modo non prorſus inutilis ſit) alicunde redimere uelit, eamque legatario præſtare.*
7 † *In alienis enim propriè electio non* K *eſt. Et hæc diſtin-*
k *ctio in alijs quoquè generibus legatis obſeruatur, adeo, ut*
8 *etiam pro regula nonnulli tradant:* † *Legatum in genere factum reſtringendum eſſe ad ſpecies illius generis, quas*
l *teſtator in ſuo patrimonio* l *habuit.* † *Secundo genere, quod*
9 *facto hominis limitatur, legato, ſi quidem teſtator in ſuo patrimonio eas res habuit, legatario competit electio: ſin nullam*

Digitized by Google

nullam reliquerit ſpeciem, ad hæredem ſpectabit aliquam
m *comparare, eamque legatario* m *offerre.* † *Nec impedit*
n *Vlpiani reſponſum,* n *exiſtimantis.* ſi domus alicui ſit le-
gatu in genere, atq; plures domos teſtator reliquerit,
non legatario, ſed hæredi optionem dari. *ibi enim teſta-
tor de domo certa ſenſerat, quamnis non apparuerit, de qua
ſenſerit. In genere ergo nihil legauit, ideaque rectè data*
o *eſt hæredi electio. Quemadmodum & in alia* o *lege, vbi pa
riter teſtator de fundo, & de lance certa ſenſerat, ſed enim
non conſtaret, de qua ſenſiſſet, hæres eligere iuſſus eſt, quē
vel fundum vel quam lancem dare vellet. Porro ſi (priori
ſpecie) teſtator nullam damum poſſediſſet, legatum fuiſſet
prorſus inutile & derſorium: quomodo enim de re certa
efficaciter ſentire poterat, ſi nullam habebat? At ſi in ge-
nere ſimpliciter legata eſt domus, quamuis nullam teſta-
tor habeat, tamen legatum valet, cum ſufficiat teſtatorem*
p *de aliqua ſenſiſſe in* p *genere.* † *Quanquam autem hæc in*
11 *generali domus legato procedunt: ſi tamen fundus in gene
re legatus ſit, & nullos teſtator fundos habeat, legatum*
q *eſt* q *inutile. Diuerſi iuris ea eſt ratio, quia domus non tā
vagam & effuſam habet ſignificationem, cum nulla ſit do-*
r *mus, quæ non ſuis quibuſdam partibus circumſcripta* r *ſit.
Fundus autē, etiam qui nullis regionibus, ſignis, riuis, aut*
s *limitib. deſignatus eſt, intelligi* s *poteſt. Itaque videtur iſto
caſu corpus eſſe prorſus ignotum, nec natura, aut facto, de-*
t *ſtinatione ve hominis* t *limitatum.* † *Venio ad legatum
tertij generis, earum, ſcilicet rerum, quæ numero, pondere
menſurave limitantur. Et ſi quidem tale legatum ſit, puta
aliquod pondus olei, aut olei boni, non adiecta qualitate
prorſus ſpecificata, hoc eſt, optimi, tunc hæredis eſt electio,*
u *non* u *legatarij. Et valet einſmodi legatum, etſi nihil ea-
rum rerum teſtator reliquerit, teneturque hæres alicunde
emere, ac legatario offerre. Communicabilis enim qualitas,
quæ in huiuſmodi rebus eſt, tale legatum conſeruat. Niſi
forte teſtator de rebus proprijs ſenſerit, vt quia dixerit,*
vini mei amphores decem, *vel*, frumenti mei viginti
corbes Titio do, lego. *Tum enim non alia vel vina, vel*
x *frumenta* x *debentur, quàm quæ in defuncti patrimonio
reperiuntur.*

b Niſi aliud teſtator. *Hoc eſt, niſi electionem hæredi de-
derit. Poteſt autem hæredi opinionem dare hoc modo:* Hæ-
res, quem volet ſeruum Titio dato, *vel*, lego ſerrum Ti-
tio quem hæres volet. *Sed etſi hæres damnatus ſit ſeruum*
y *dare, electio* y *eius erit.*

ADDITIONES.

a Zaſ. in ſing. intel. mox à princ.
b l. 37. legato generaliter. & ibi gl. & Dd. max. Pau. de Caſt. de leg. 1.
c l. certum. ſi cer. pet.
d l. 30. talis. & l. 47. cum res. §. 1. ff. de leg. 1.
e l. in ſtipulationib. ff. de verb. oblig.
f Zaſ. loco ſupra citato.
g gl. l. 32. ſi quis à filio. §. ſi quis plures. de le. 1.
h l. ſi ſeruus legatus 108. §. cum homo 2. de le. 1.
i Bar. d. l. legato. ibiq; Iaſ. num. 19. & 20.
K l. 2. de opt. leg. gl. l. ſerui electione. de le. 1. Iaſ. d. l. legat. num. 23.
l l. 3. in prin. & l. 4. de vino, trit. & ol. leg. l. Titia. §. Sempronius. de auro & arg. leg. glo. hic.
m Iurib. prædict.
n l. 71. ſi domus. de leg. 1.
o d. l. legato. §. 1. & §. fi. de le. 1.
p Zaſ. loco ſupra citato.
q l. cum poſt. §. gener. de iu. dot.
r l. ſolum. & ibi gl. de rei vend. l. eum qui. de vſucap.
s l. locus. & ibi Alc. de ver. ſign.
t Ita Cantiunc. hic ex Zaſ. refert.
u d. l. 3. & l. 4. de trit. vino & ol. leg.
x l. 85. nuper. §. ſi vero incer. ver. quod ſuorum. de leg. 3.
y l. 19. ſi is. de leg. 2. & l. 43. ſi ita. §. fin.

§. optionis.

1 *Optare quid.*
2 *Legato optionis legatarius olim tantum eligebat: hodie & ipſius hæres, fallit, vt num. 4. 3.*
5 *Pluribus legatarijs in optione diſſentientibus res ſorte dirimenda eſt.*
6 *Frequens apud veteres fuiſſe ſortis & fortunæ iudicium, & hanc ſortem diuiſoriam appellari.*
7 *Sort diuiſoria quomodo fiat.*
8 *Verbum ſortiri: ſorte aliquid conſequi.*
9 *Vocula Sors variæ ſignificationes. & num. 11.*
10 *Conſortes qui ſint.*

Optionis legatum, id eſt, vbi teſtator ex ſeruis ſuis vel alijs rebus *a* optare legatarium iuſſerat, habebat olim in ſe *b* conditionem: & ideo niſi ipſe legatarius viuus optaſſet, ad hęredem legatum non tranſmittebat. *c* Sed ex conſtitutione noſtra, & hoc in meliorem ſtatum reformatum eſt: & data eſt licentia *d* hæredi legatarij optare ſeruum, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, *e* & hoc in noſtra conſtitutione additum eſt: ſiue plures legatarij extiterint, quibus optio relicta eſt, & diſſentiant in corpore eligendo: ſiue voius legatarij plures hæredes ſint, & inter ſe circa optandum diſſentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: ne pereat legatum (quod plerique prudentium contra beneuolentiam introducebant) fortunam eſſe huius optionis iudicem, *f* & ſorte hoc eſſe dirimendum, vt ad quem ſors peruenerit, illius ſententia in optione *g* præcellat.

1 *a* Optare legatar. *Id eſt, eligere vnum ex pluribus. atque
ita non modo iuriſconſulti, ſed alij etiam autores vſurpant*
a *hanc vocem. Vlpianus:* a Item ſi optare velim ſeruum,
vel quamlibet aliam rem, cuius optio mihi relicta eſt, ad
exhibendum me agere poſſe conſtat. *Virgilius lib. 5.
Aeneid.* Muneraque in naues ternos optare iuuencos.
& alibi: Optauitque locum regno: — *Plautus in Caſi-
na:* Optio hęc tua eſt, vtram horum vis conditionem ac-
cipe. *Atque in hac ſignificatione, cum hic, tum in Pande-
ctis, toto titulo.* De optione legata *accipitur.*
b Conditionem. *Tacitam, vt Theophilus addit. Erat au-*
2 *tem hæc conditio,* ſi legatarius elegiſſet. † *Vnde ipſo non
eligente, quaſi cōditione deficiente, extinguebatur legatum
ſicque hæredi vt optaret, non concedebatur. Rationē non-*
b *nulli ex vulgata regula adducunt, quæ dicitur:* b Lega-
tum conditionale, ante euentum conditionis mortuo
legatario ad eius hæredem non tranſmitti. *Verum hæc
regula in legato ſub expreſſa conditione relicto locum ha-
bet. Optionis autem legatum, tacitam ſolum conditionem
habebat ex interpretatione legis, quę non ſolet impedire*
c *tranſmiſſionem,* c *Quare dicendum eſt, hoc ideo fuiſſe:
quia conditio perſonæ adhæret, cui adſcripta eſt, perque*
d *alium impleri nequit.* d
e Sed ex conſtitutione. *Ex Iuſtiniani ergo conſtitutione
hodie optionis legatum non minus ad legatarij hæredes,
quàm alia legata pura tranſmittitur, idque ob fauorem*
4 *vltimarum voluntatum.* † *Si tamen legatum optionis vel
ſub expreſſa conditione, vel die, penitus in incerto euen-
tu futuro conſiſtente, a teſtatore conceptum eſſet, etiam no-*
e *uo iure* e *extingueretur, nec ad hæredē legatarij tranſiret,
ſi is, ſuperſtes non elegerit. Porro, quam hic conſtitutionē
Imp. intelligat, neſcio: certe ea conſtitutio, quam mox re-*
f *fert, quæque adhuc in Codice* f *extat, de hac tranſmiſſione,*

optionis

optionis ad hæredem, ne verbulo quidem meminit, ſed de
controuerſia inter plures hæredes legatarij ſorte dirimen-
da tantum loquitur: niſi dicamus, Iuſtinianum per hoc ta-
cite ſignificare, quod ad hæredes pertinere poſſit optio.
Quanquam & Pandectarum Iure videatur idem in tranſ-
miſſione legati optionis obtinuiſſe, quod hic Imp. ſeſe de
g nouo introduxiſſe iactat. Sic enim Paulus g reſpondit:
Illud aut illud, vtrum elegerit legatarius, nullo a lega-
tario electo, decedente eo poſt diem legati cedentem,
ad hæredem tranſmitti placuit. Vnde manifeſtum fit, in
Pandectis illud relatum non eſſe, quod hic de tacita condi-
h tione memoratur: id quod ex noua Iuſtiniani lege h con-
ſtat. Accurſius putauit, compoſitores nonnihil addidiſſe
Paulo ex Iuſtiniani lege: ſed hoc planè diuinatorium eſt.
d Hæredi legatarij. Qui iam mortuus erat: eo enim adhuc
viuente nulli permitti poſſet optio, etiamſi legatarius con-
ſentiret: quia certum eſt refragari voluntatem ipſius te-
ſtatoris.
5 e Et hoc in noſtra conſtitutione, † Quod hic refertur,
i de nouo Iuſtinianum i introduxiſſe, abſque controuerſia
eſt: nempe vt diſſentientibus legatarij, vel hæredibus in
optando, ſorte electio vni contingat, qui rei electæ æſtima-
tionem proportionibus det cæteris. Quemadmodum &
hoc noniter eadem ſua conſtitutione decidit, quòd ſi extra-
neo optio data ſit a teſtatore, eo intra annum eligere ceſ-
ſante, vel quandocunque mortuo legatarius eligeret. cum
de hoc apud veteres dubitaretur, quid ſtatuendum eſſet.
6 f Et ſorte. † Frequens admodũ fuit hoc ſortis & fortunæ
iudicium apud veteres Iureconſultos: vt ex varijs ipſorum
K reſponſis K etiamnum extantibus colligitur. Et ſoliti ſunt
l certè Veteres maximè vti ſortibus in diuidunda l hæ-
reditate. Quinimo & ex præcepto Dei a Ieboſua ſortibus
diuiſam terram Canaan inter tribus Iſraeliticas, ſacra li-
tera teſtatur. Hanc autem ſortem diuiſoriam dicimus,
ad differentiam diuinatoriæ ſortis, quæ legibus non ſecus
atque reliqua maleficia ſub extremo capitis ſupplicio eſt
m probibita. m † Fit autem diuiſoria ſors aut feſtucis inæ-
7 qualibus oppoſitis, rebusvè modo quodam notatis, ex qui-
bus breuiſſimam, ſeu notatam adeptus, ſortis aſpectum ha-
bet: aut etiam ſchedulis, alijſve rebus, quas vrnæ imponi-
mus, rurſum ſub certa ſignatura extractis. In quem modũ
n Hector & Vlyſſes apud Homerum, n vbi Paris cum Me-
nelao ſingulari certamine eſſent congreſſuri, ſortes in ga-
8 leam, cui primus ictus contingeret, demittunt. † Hinc Sor-
tiri verbum eſt ſortito capere, hoc eſt per ſortem obtinere.
Sorte enim aliquid conſequi eſt fortuito rei euentu vel caſu
9 acquirere. † Sunt etiam aliæ huius verbi (ſors) acceptio-
nes: nam patrimonium dicitur, & ſumma ſiue caput illius
pecuniæ, quæ confertur in ſocietatem, vt inde lucrum fiat.
10 Hinc Conſortes accipiendi ſunt, qui vel commune habent
o patrimonium, vel parem quantitatem pecuniæ, ſocietati o
attulerunt. Item ſors dicitur qualibet pecunia principa-
p lis, cui accedunt vſuræ p vel reditus: quæ acceptio ſortis
hodie ex communi vſu admodum eſt frequens.

g Præcellat. Vt non ſolum poſſit rem, quam voluerit, eli-
gere, ſed & electam totam retinere, oblato cæteris legata-
rijs iuſto valore partium, quæ ad eos pertinent.

ADDITIONES.

a l.3. verſ. item ſi ad exhibendum.
b l. vnica. §. ſin autem aliquid ſub conditione. C. de cad. tollen.
c l. conditiones quæ extrinſecus. de cond. & demon. l. cum illud in fi. quando di. leg. ced.
d l. qui heredi, 3. cond. & demon.
e propter l. vnicam. §. ſin autem aliquid, C. de cad. tollen.
f in l. vlt. C. commun. de lega.
g l. illud. hoc tit. de optio. lega.
h d. l. vlt.
i d. l. vlt.
K l. ſed cum ambo. de iud. l. generaliter. §. quis ergo ſtatuet. de fid. lib. l. ſi quæ ſint. fam. erciſ.
l l. 3. C. quan. & qui. quar. pars.
m l. nemo. C. de malef. & math. cum ſimilib.
n lib. 3. Iliad.
o l. dudum. C. de contrah. empt.
p to. ti. ff. de vſur. & l. pen. ff. ad leg. Falc. l. 48. §. ante. ff. ad Treb.

§. Legari

1 *Illis tantum legari poteſt, cum quibus teſtamenti factio paſſiua eſt: & qui illi.*
2 *Hi ſoli legare poſſunt, qui actiuam teſtamenti factionem habent.*
3 *Legata tam in teſtamento, quam alijs vltimis voluntatibus relinqui poſſe.*
4 *Legatum alimentorum etiam alias incapacibus relinqui vtiliter poteſt.*
5 *Idem in legato habitationis obtinet.*

a Legari autem illis ſolum poteſt, cum quibus teſta-
menti factio eſt.

a Legari autem illis. Hactenus quæ res legari poſſint, di-
ctum eſt: nunc de perſonis ſubijcitur, quibus legata relin-
1 qui valeant † Pro regula autem ſeruandum: Illis dunta-
xat vtiliter legari poſſe, cum quibus teſtamenti factio
eſt, paſſiua nempe, vt eas intelligamus, qui ſibi ex teſta-
mento, vel alij acquirere poſſunt, licet ipſi (nullo tamen ſuo
a facinore facti a inteſtabiles) teſtandi ius non habeant: ta-
les autem ſunt filiusfa. ſeruus alienus, infans, furioſus, &
denique hi omnes, qui ex teſtamento capere non vetantur.
Qui autem vetentur, Accurſius hic in vnum quaſi faſci-
b culum collegit, & nos ſupra quo annotauimus. b † Porrò
2 ſicut ijs ſolum legari poteſt, cum quibus eſt paſſiua teſta-
menti factio: ita hi legare tantum poſſunt, qui actiuam te-
ſtamenti factionem habent, hoc eſt, qui ipſo iure, licet de
c facto prohiberentur, c teſtamentũ facere queunt. † Quan-
3 quam legata non in teſtamento tantum, ſed & ab inteſta-
d to, d & in codicillis, e vel etiam in epiſtola f in fraudem
e legis non facta, g relinqui h poſſint. † Illud quoque ad-
f dendum, quòd tametſi alicui nequeat vel hæreditas vel le-
g gatum relinqui, hoc tamen ceſſat in legato alimentorum,
h nam qui alias ex teſtamento accipere non poteſt, legati ta-
4 men alimentorum capax eſſe i dicitur, quod fauore ali-
i mentorum ſpeciale K † eſt. † Idem in habitationis legato
K Modeſtinus reſpondet, hiſce verbis: Legatum in annos
5 ſingulos vel menſes relictum, vel, ſi habitatio legetur,
morte quidem legatarij intercidit, capitis tamen dimi-
nutione interueniente perſeuerat: videlicet quia tale
legatum in facto potius, quàm in iure conſiſtit.

ADDITIONES.

a Bar. l. filiusfa. de teſta.
b §. 1. & fi. ſup. de hær. inſt.
c l. conficiuntur. in fi. prin. C. de iure codi.
d d. l. conficiuntur. in princ.
e §. & quia. §. præterea, inſ. de fideicom. hær.
f l. fi. in pr. de le. 2.
g l. in tacitis de leg.
h l. cum pater, §. donationis. de leg. 2.
i l. is cui. de ali. & ciba. leg.
K Accur. in l. legatum. de cadem.

§. Incertis.

1 *Legatum incertæ perſonæ relictum non ualet.*
2 *Legatum pauperibus relictum, etiam ante Iuſtinianum ualuit.*

3 Incer-

3 *Incerta perſona quomodo in hoc propoſito accipienda.*
4 *Ciuitati vel collegio legari poteſt.*

a Incertis vero perſonis, neque legata, neque fideicommiſſa olim relinqui conceſſum erat. Nam nemiles quidem incertæ perſonæ poterat relinquere, vt diuus Hadrianus reſcripſit. *b* Incerta autem perſona videbatur, quam incerta opinione animo ſuo teſtator ſubijciebat, veluti ſi quis ita dicat, quicunque filio meo filiam ſuam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato. Illud quoque quod ijs relinquebatur, qui poſt teſtamentum ſcriptum, primi conſules deſignati eſſent, æquæ incertæ perſonę legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiuſmodi ſpecies ſunt.

1 *a* Incertis vero. † *Huius antiquitatis Iulius Paulus ſent.li.5.meminit:* Legatum (*inquiens*) niſi certæ rei ſit, & ad certam perſonam deferatur, nullius eſt momenti.
Sicut ergo incertitudo rei legata nitiat legatum, ita & in-
2 *certitudo perſonæ cui legatur, idem efficit.* † *Pauperibus*
a *tamen relictum etiam ante Iuſtiniani legem, valuit a legatum, & ab hac iuris priſci regula exemplum fuit.*
3 *b* Incerta autem. † *Declarat, quæ perſona olim incerta fuerit habita: ea ſcilicet, quam teſtator incerta opinione animo ſuo ſubijciebat: hoc eſt, de qua rogatus, nihil certi poterat dicere, idque duob. exemplis Imperator illuſtrat. Sane text. hic de perſona prorſus incerta accipere oportet. Nam ſiquidem incerta ſit perſona, cui teſtator legauit, quę tamen ex futuro caſu aut euentu certa appareat, huiuſmo-*
b *di incerta perſonæ* b *legatum deberetur. Rurſus ſi conſtet, teſtatorem certæ cuidam perſonæ legare voluiſſe, de qua tamen ſenſerit, dubitetur, cum eſſent plures eiuſdem nominis amici teſtatoris, ipſo iure valebit legatum, propter certam teſtatoris opinionem; ſed ob defectum probationis nullus admittetur, niſi vnus probet de ſe ſenſiſſe teſtatorem:*
c *tum enim legatum ei præſtandum* c *erit: Quod ſi nullus de ſe quicquam probet, hæres tamen (vt vir bonus) voluntati teſtatoris parere velit, atque alterutri gratificari, tunc æquius eſt, vt ei, qui hæredem defendere volet, legatum detur. At ſi ambo hæredem defendere parati ſint, eligere hæ*
d *res debet, cui ſoluat, vt ab eo* d *defendatur.* † *Porro nec eæ*
4 *perſonæ, quæ certum aliquod corpus conſtituunt (velut collegium, vel vniuerſitas) incertæ videntur. Itaque ſi ciuita-*
e *ti vel ciuibus legatum fuerit, valet legatum* e *ſubijcit enim teſtator animo ſuo certum aliquod corpus, nempe ipſius collegij vel vniuerſitatis. Neque impedit, quod ciues*
f *mutentur, quia nihilominus eſt eadem ſemper, certaque* f *vniuerſitas. Collegium autem non aliter, quam ſi ſpeciali*
g *priuilegio ſubnixum ſit, ex teſtamento capere poſſe* g *conſtat. Singulis tamen ſi legitur, valebit legatum: hi enim*
h *non quaſi collegium, ſed vt certi homines* h *ad legatum admittentur.*

ADDITIONES.

a l.id quod.C.de epiſ.& cle.
b l. ſi quis ita ſcripſer. de rebus dub. Vide Bar.l. quidam relegatus, eo.tit.C. v. Bal.& Sal.d.l.id quod.
c l.falſa.de cond.& demon.
d l.ſi quis ſeruum §.ſi inter duos.de leg.1.l.ſi quis a filio.§.ſi quis plures de leg.1.
e l.ciuitatib.de leg.1.l.ciuib.de rebus dub.
f l.proponebatur.§ iudicijs.
g l.collegium.C.de her.inſtit.
h l.cum ſenatus.in fi.de reb.du.

§. Libertas.

1 *Legatum libertatis incertæ perſonæ factum nō valebat.*
2 *Et quæ fuerit ratio.*

Libertas quoque incertæ perſonæ non videbatur poſſe dari; *a* quia placebat nominatim ſeruos liberari.

1 Adeo. *incertæ perſonæ inutiliter olim legabatur, vt nec*
a *libertatis legatum incertæ perſonæ factum* a *conſiſteret, etſi pro libertatis fauore alioqui multa contra ſubtilitatem iuris introducta ſint.* † *Sed hoc ideo erat, quoniam no-*
b *minatim ſerui in teſtamento manumitti* b *debebant. Itaque ſi ex pluribus eodem nomine ſeruis vnus liber eſſe iuſ-*
c *ſus ſit, nec appareat qui ſit, nullus liber* c *erit.*
a Quia placebat. *Ex lege videlicet Fuſia Caninia: de*
d *qua* d *alibi diximus.*

ADDITIONES.

a l.cum ex plurib.de manu.
b gl.hic.
c d.l.cum ex plurib.l.ſi fuerit §.fi.l.ſi quis de reb.du.
d ſu.de leg.Fu.can.toll.

§. Sub certa.

1 *Si incerta perſona, cui legatur, ſit ex certis alijs perſonis, legatum valet.*
2 *Sed etſi incertæ ex incertis legatum ſit.*

Sub certa vero demonſtratione, id eſt, ex certis perſonis incertæ perſonæ rectè legabatur; veluti, ex cognatis meis. Qui nunc ſunt, ſi quis filiam meam vxorem duxerit, ei hæres meus illam rem dato.

1 Limitatio *eſt ad præcedentia.* † *Quod enim dictum eſt,* legata olim, ſi incertæ perſonæ fierent, nullius fuiſſe momenti: *id non obtinuiſſe oſtendit, ſi talis incerta perſona fuiſſet ex certis alijs perſonis vt in exemplo textus. Vel ſi teſtator dixiſſet,* Titio aut Caio, vter eorum prior Ca-
a pitolium aſcenderit: *vel: ita,* a Et libertorum, qui ſu-
2 peruixerit, talem fundum do lego † *Idem quoque dicendum, etſi perſonæ incertæ ex incertis legatum ſit, ſi modo incertitudo poſtea minuatur a teſtatore, veluti ſi legauerit ijs, ſi ſint ſubſignatur: quia priuſquam ſit perfectum, vtique certi erant.*

ADDITIO.

a l.ſi ſeruus, §.huiuſmodi. de leg.1.

§. Incertis.

1 *Legatum incertæ perſonæ per errorem ſolutum non repetitur.*
2 *Idem iuris eſt in legato alimentorum, & ad pias cauſas*

Incertis autem perſonis legata vel fideicommiſſa relicta, & *a* per errorem ſoluta, *b* repeti non poſſe, *c* ſacris conſtitutionibus cautum erat.

a Per errorem ſoluta. *Nempe ab hærede teſtatoris.*
1 *b* Repeti non poſſe. † *Sic ergo legatum incertæ perſonæ factum, ſi per errorem ab hærede ſoluatur; repetere illud non poteſt, quod ideo videtur eſſe, quia tametſi hæres ob incertitudinem perſonæ legatum retinere potuerit: naturalis tamen obligatio, quæ hæres & in legato incertæ perſonæ facto, in ſui ſubſtantia & veritate, vtcunque nunc la-*
a *tente, plerunque obſtringitur, hoc ipſo ſublata eſſe a intelligitur. Sibi ergo hæres imputet, quod ſoluit, maximè cum ipſe naturaliter propter voluntatem defuncti legatum debebat. Sane & alia multa ſunt, quæ peti non poſſunt: ſi ta-*
b *men errore facti ſoluantur,* b *repeti prohibentur.* † *Sic ſi*

legata

legata alimenta vltro fuerint ſoluta, ex imperfecto forte
teſtamento, non poſſunt repeti, quinimo triennio præſtitu
c obligant hæredem in c poſterum. Sed nec legata ad pias
cauſas, ſi forte per errorem fuerint ſoluta, tum eſſent inde-
d bita, d repeti valent, idque ob fauorem pietatis.

c Sacris conſtit. Quæ non extant. Intelligit autem ea, quæ religionis, vel pietatis intuitu relicta ſunt.

ADDITIONES.

a Iaſ. hic ad Porcu. fac. ar. in l. cum is. §. ſi mulier. & in l. frater a fratre, de cond. indeb.
b l. Iulianus, de cond. indeb.
c l. 2. c. de fideic.
d §. vlt. inf. de obligat. quæ ex quaſi contract.

§. Poſtumo.

1 Poſtumo alieno olim inutiliter legabatur.
2 Poſthumus ſuus, poſthumus alienus, quis.
3 Verba illa, naſci ſuum hæredem, & naſci ſuum futurum hæredem, inter ſe differre.

a Poſtumo quoque alieno inutiliter antea legabatur.
b Eſt autem alienus poſthumus, qui natus inter ſuos
hæres teſtatori c futurus non eſt. Ideoque ex emanci-
pato filio conceptus nepos, extraneus erat poſthumus
auo.

1 a Poſthumo quoque † Poſthumus adiens ſiue extra-
neus incerta perſonæ comparatur. Sicut ergo incertæ per
a ſus perſonæ inutiliter olim a legabatur: ita & legatum po
ſthumo alieno factum iure ciuili inane erat, tanquam ob
b incertitudinem, licet iure prætorio ei relinqui b poterat.
c Hodie vero perinde ac alij extranei inſtitui c poſſunt.
2 b Eſt autem alienus poſthumus. † Sicut ſuum poſthu-
d mum dicimus, qui ſi naſceretur, teſtatori ſuus d heres fo-
ret: ſic contra alienum poſthumum puto omnem eum olim
fuiſſe, qui natus non erat futurus ſuus hæres, aut in pote-
ſtate teſtatoris. Quare non ſolum nepos ex filio natus, vel
ex filia, dicebatur, auo poſthumus alienus: ſed etiam is, qui
teſtamenti facti tempore ex filio in poteſtate patris con-
ſtituto conceptus quidem, nondum tamen natus erat. Is e-
nim ſi poſtea viuente adhuc auo, & patre ſuo naſcatur, auo,
futurus ſuus hæres, non eſt, eum ipſum pater in gradu &
e ſuccedendi iure præcedat: ideoque alienus rectè e dicitur.
3 c Futurus non eſt. † Scribit Salomonius, f inter illa ver
f ba Naſci ſuum hæredem, & naſci ſuum futurum hære-
dem, plurimum intereſſe. Suum enim naſci dicimus qui
poſt mortem naſcitur: quoniam ſicut viuentis nemo eſt hę
res, ita nemo teſtatori viuo ſuus hæres naſcitur. Futurum
autem hæredem naſci cenſemus, qui viuo teſtatore, ſuus
hæres naſcitur, id eſt, quem nemo, dum naſcitur, in Suitu-
te præcedit: & futurus dicitur, quòd futurus pio parentũ
g voto g ſperatur. Hoc videtur Imp. hic apertè probare: ait,
enim, alienum poſthumum eſſe, qui natus inter ſuos.
Suus hæres teſtatori futurus non eſt. Verbis enim (na-
tus, futurus) ſignificatur, qui viuo teſtatore naſcitur: nam
ſi eo mortuo naſceretur, nõ futurus hæres eſſet, ſed tũc ſuus
naſceretur, & eſſet. & verbo (non ſuus) indicatur, quem
h alius præcedit, & ideo eſt alienus. h Dicitur ergo naſci
i non ſuus futurus, quem alius in i gradu præcedit.

ADDITIONES.

a Vt hic.
b inf. de bon. poſ. in prin.
c vt §. ſeq.
d §. ita demum. inf. de hær. quæ ab inteſt.
e Vide Alc. lib. 3. Parad. cap. 3.
f in repet. l. Gallus, à prin. de liber. & poſthu.
g arg. l. ſcripto. vnde lib. Probatur in d. l. Gallus. §. nunc de lege. Velleia.
h §. poſthumi. inf. de hær. quæ ab inteſtato.
i §. ſui autem ſup. de hær. qua. & dif. fac. not. in §. poſthumorum, ſup. de exhær. lib.

§. Sed nec huiuſmodi.

1 Hodie incertę perſonæ, & poſthumo alieno vtiliter legatur.
2 Conſtitutionem, cuius hic fit mentio, non extare.
3 Hodie legatu ob incertitudinem perſonæ non viciari, ſi aliqua certitudo vel nunc, vel ex futuro euentu colligi poſſit.

a Sed nec huiuſmodi ſpecies penitus eſt ſine iuſta e-
mendatione relicta: quum in noſtro b Codice conſti-
tutio poſita ſit, per quam & huic parti medemur, non
ſolum in hæreditatibus, ſed etiam in legatis & fideicom
miſſis: quod euidenter c ex ipſius conſtitutionis le-
ctione clareſcit.

a Sed nec huiuſmodi §. Attexitur ſuperiorum iurium
1 correctio, ſiue innouatio. † Nam hodie & Iuſtiniani Græ-
ca conſtitutione legatum poſthumo alieno, vel etiam incer
tæ perſonæ relictum, valet: modo tamen talis incerta per-
ſona vel nunc, vel in futurum certificari poſſit.
2 b In noſtro Codice. † Sane hæc conſtitutio in Codice
quem hodie inter reliquos iuris ciuilis libros habemus,
non extat: vtrumve detracta fuerit, aut non inſerta potius
poſt harum Inſtitutionem editionem, an temporum culpa
amiſſa ſit, incertum eſt. Verius tamen mihi videtur, eam
a cum priori a Codice intercidiſſe.
3 c Ex ipſius conſtitutionis lectione. † Cum hæc Iuſtinia-
ni conſtitutio deſideretur, vix quicquam certi definiri po-
teſt. Hoc conſtat, iure quo nunc vtimur, incertitudinem
perſonæ, cui legatum eſt, non vitiare legatum, ſi vlla ra-
tione vel nunc, vel ex futuro euentu, certitudo aliqua colli-
b gi b poſſit, quod & ſupra c ſuis locis abundè ſignifica-
c uimus.

ADDITIONES.

a l. 1. §. ſup. dictis itaque. C. de emend. C. Iuſt.
b Vide Bar. & alios in l. quidam relegatus. de rebus dub.
c In §. incertis & §. ſub certa hoc tit.

§. Tutor.

1 Tutor incertus dari non poteſt, etiam hodie. & quæ ſit ratio. 2.

Tutor autem nec per noſtram conſtitutionem incer
tus dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela
ſuæ poſteritati cauere.

1 Hic locus indicat, conſtitutionem Iuſtiniani emendaſſe
ius de incertis perſonis, non ſolum de poſthumis alienis:
ſed in tutela, certa ratione motus Imp. nihil emendauit,
voluitque, quod tutor incertus ſicut olim dari non potuit,
a ita nec hodie a poſſet, etiamſi aliquo futuro euentu veni-
2 ret certificandus. † Certus enim mox ab initio tutor eſſe de-
bet, ne contingat ſuſpectus, qui incerto iudicio daretur, cum
b præſertim in fidem & diligentiam eius inquiri b opor-
teat. Et hic de præiudicio pupilli tractatur, ne male guber-
c netur, quę ratio in legatario c ceſſat.

ADDITIONES.

a Concord. l. tutor incertus. de teſta. tut.
b ſupra de ſatiſ. tut. in prin.
c Fab. hic, gl. l. ſi quis a filio. §. ſi quis plures. de le. 1. Bar. l. quidam relegatus. de reb. dub.

§. Poſthumus.

1 Quomodo olim potuerit poſthumus alienus inſtitui.
2 Quomodo hodie poſſit.
3 Hæreditas etiam relinqui poterat poſthumo alieno.

Poſthumus autem alienus, hæres inſtitui a & ante
poterat, & nunc poteſt: b niſi in vtero eius ſit, quę iu-
re noſtro vxor eſſe non poteſt.

a Et

a. Et ante poterat. *Quod hic dicitur*, poſthumum alie-
num & antea potuiſſe inſtitui, & nunc poſſe, *od effe-*
1 *ctam, non ad iuris ſimilitudinem referendum eſt.* † *Potuit*
enim antea, poteſt & nunc: aliter tamen antea, aliter nūc.
Antea enim Prætoris auxilio per bonorum poſſeſſionem
a ſecundum tabulas *hæreditatem acquirebat*: a. † *nunc e-*
2 *tiam iure ciuili poteſt adire. quod de nouo Iuſtinianus in-*
troduxit. Nam ante ipſius tempora nuſpiam reperias, vl-
lum fuiſſe poſthumo alieno tributum, ne a Prætore quidē,
quod ad legata pertineret, beneficium: quæ interpretatio
Accurſii quoque ſententia comprobatur. Innuit ergo hic
3 *Imp. tacitè differentiam hæreditatis & legati.* † *Hæredi-*
tas enim vtiliter relinquebatur poſthumo alieno, etiam ve-
teri iure, ob beneficium Prætoriæ bonorum poſſeſſionis: ſed
nullum reperitur veteris iuris auxilium ad ſuſtinenda le-
gata iure ciuili infirma. Antea ergo poſthumo alieno inu-
b *tiliter legabatur: at vtiliter hæreditas* b *relinquebatur.*

b Niſi in vtero. *Excipe poſthumum alienum teſtatoris,*
qui in vtero cognatæ ſit, aut alioqui cum qua teſtator vel
c *eius filius iuſtas coire nuptias non* c *potuit. Nam & hic*
alienus eſt poſtumus. cum natus viuo parente, in poteſtate
d *eius eſſe non* d *poſſit, & lege nouiſſima* e *Iuſtiniani, filij*
e *nomine dignus non habeatur.*

ADDITIONES.

a infra de bono.poſ.in prin.
b Ita Vigl.in §.ſeruus etiam ſup.de hær.inſt.
c ſup.de nupt.
d ſup.de pat.poteſtate.
e Nouell.quib.mo.nat.eff.ſui.

---

§.Si quidem in nomine.

1 *Differentia iuxta Accurſium inter nomen, prænomen, cognomen & agnomen.*
2 *Prænomina apud Romanos.*
3 *Nomen olim dicebatur proprium familiæ.*
4 *De cognomine, quod inter eiuſdem gentis homines diſcrimen faciebat.*
5 *Germani hodie ſolum vtuntur nomine & cognomine.*
6 *Agnomina imponebantur ab euentu aliquo.*
7 *Confuſa tamen ſunt poſtea nomina, agnomina & cognomina.*
8 *Error nominis, prænominis, &c. non vitiat vel legatum, vel hæredis inſtitutionem, ſi de perſona conſtet. Et quæ ſit ratio. 10.*
9 *Idem eſt, ſi erretur circa nomen proprium rei legatæ.*
11 *Error circa nomen proprium, vitiat legatum, fallit, vt num. 12. 14. 15. 16.*
13 *Qui aliud dicit, quam vult, neutrum velle videtur.*

a Siquidem in nomine, cognomine, prænomine, agno
mine legatarij *b* teſtator errauerit: cū de perſona con-
ſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in hæredi-
bus ſeruatur. & rectè *c* Nomina enim ſignificandorum
hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet mo-
do intelligantur, nihil intereſt.

a Si quidem in. *Vulgati textus habent*, Si quis in nomi-
ne: *verum textus Noricus melius legit*, Si quidem in no-
mine, *&c. propter dictionem* (teſtator) *quæ in contextu*
mox ſubſequitur. Agitur autem in hoc §. de errore nomi-
nis, an & quando legatum vitiet: videturque ex reſcri-
a *pto* a *Gordiani Imp. hic locus deſumptus eſſe, quod lib. 6.*
1 *Cod. extat.* † *Porro quæ ſit differentia inter hæc verba,* No
b men, Prænomen, Cognomen, Agnomen, *Accurſius* b
ita declarat, vt Nomen *exiſtimet intelligendum, quale*
ſit, Albertus: Cognomen, *quaſi familiæ ſeu cognationis*
vocabulum ſit: Prænomen, *quod differentiæ cauſa ponitur*:
Agnomen, *quod ab euentu aliquo impoſitum eſt. Et in*
hanc ſententiam ab omnibus fere tam iuris interpretibus,
quam etiam Rhetoribus & Grammaticis itum eſt. Alcia.
c *tamen in ſuis Diſpunct.* c *& Vigl. poſt eum in tit.* De ex-
d hæred. d liberorum, *aliter hæc nomina declarant, vt apud*
2 *eos videre eſt.* † *Sanè* prænomina *apud Romanos erant ſin*
gulis propria, quæ non ad familiam totam, ſed ad vnam
tantam perſonam pertinebant, & nomen familiæ præce-
debant, notiſque, vel paucis literis ſcribebantur. vt, M. P.
e *Cn. Sp. Sex. Ser. Id quod Diomedes etiam Grammaticus* e
voluit. Aſſumebantur autem prænomina *pro vniuſcuiuſ*
que voluntate, ideoque non erant certa in vna familia: e-
tiamſi quibuſdam libentius vtebantur, quidam vero pe-
nitus repudiabant, ſcilicet, ſi quis id antea in ea familia
f *geſſiſſet, qui ignominiosè vixiſſet.* f † *Prænomini ſubiun-*
3 *gebatur familiæ ſeu gentis proprium nomen, quod nomen*
ſimpliciter ſæpè dicitur, atque omnes gentiles & agnati
ipſum vſurpabant: quale Porciorum, Iuliorum, Cornelio-
4 *rum.* † *Tertio loco addebatur* cognomen: *quod primum*
inuentum fuit ad ipſorum inter ſe gentilium diſcrimen, vt
cum duæ eſſent familiæ Claudiæ, vna Marcellorum, altera
g *Pulchrorum* g *habuit cognomen, quæ quidem ab eadem*
origine deſcenderūt. Et ex gente Cornelia alij Scipionum,
alij Syllarum, alij Aſinarum, alij Lentulorum cognomen
habuere, ex eadem tamen omnes gente, ſi quis ab antiqui-
tate repetat, ſed liberorum multiplici progeneratione ſuc-
ceſſioneque diſiuncti ſunt, & diſtincti. Fuit ergo cognomen
olim prænomini additum ad magis ſpecialem familiæ de-
h *clarationem: vt rectè dictum ſit a Viglio.* h *cognomen,*
eſſe ſpecialiorem quandam familiæ notam. Neque tamen
omnes Romani *prænominibus ſimul & cognominibus vte*
i *bantur, ſed alterutro contenti* i *fuere permulti: vt Aqui-*
5 *lius Gallus, Seruilius Hala, Q. Sertorius, C. Marius.* † *Ho-*
die Germani noſtri vno conſenſu proprium nomen velut
Romanorum, prænomen, & familiæ nomen habent, quod
K *vulgo cognomen* k *dicitur, Romanis etiam abſolutè no-*
men. His interdum ſubijciunt patrium nomen, vel profeſ-
ſionis, aut vtrunque Sic mihi Ioachimus *prænomen eſt,*
ſiue nomen proprium: Mynſingerus, *nomen familiæ quod*
& cognomen hæreditarium, vel familiæ dictum veteri-
6 *bus Romanis.* † *Porro* Agnomen, *propriè dicebatur, quod*
extrinſecus ab euentu aliquo primum fuerit impoſitum,
ſiue (ut Plutarchus ait) a rebus geſtis, aut fortuna, aut for-
ma aut virtute, vt Africani, Numantini, à victorijs: La-
beones, Capitones, Cicerones à quarundam notarum ſigni-
7 *ficatione primum dicti ſunt.* † *Sed hæc agnomina, cum à*
liberis continua ſucceſſione aſſumerentur, facta ſunt cogno
mina. Quemadmodum & ex cognominibus ſæpè facta fuiſ
ſe nomina, & rurſus ex nominibus cognomina, Macrobius
ſcribit.

8 *b* Teſtator errauerit. † *Obſeruandum ergo pro regula,*
quod error nominis, prænominis, cognominis, agnominis
legatum non vitiet, ſicut nec hæredis inſtitutionem, modo
l *de perſona ipſa conſtet*: l *alioqui enim corrueret legatum,*
m *itemque hæredis inſtitutio.* m *Seneca lib. de Beneſ. 4. Si*
quod à Seneca, *inquit*, accepiſſes Annæo te diceres, Vel
Luco, non creditorem mutares, ſed nomen: quoniam
ſiue prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes, ſiue cogno-
men, idem tamen ille eſſet. *Quod autem hic de perſonis*
9 *ſcribitur, idem & ad res legatas producitur.* † *Nam etſi in*
rei legata proprio vocabulo erratum fuerit, de ipſa tamen
n *re, quæ legata eſt, conſtet, legatum* n *debetur.*

10 *c* Nomina enim. † *Aetiologia eſt, quare error nominis*
non vitiet. Nomina enim cum hominum deſignandorum
recognoſcendorumque gratia tantum ſint reperta, ad ſub-
ſtantiam

Digitized by Google

ſtantiam atque eſſe nihil faciunt; quare & mutari, & quo-
libet alio modo deſignari poſſunt. Nihilque intereſt, qui-
o bus nominibus ſingulos homines agnoſcamus. o Sic qui
Erotem ſeruum ſuum dat, legat, & Stichum tantum ha-
11 bet, vtiliter legat, quia in nomine tantum errauit. † Sed
an idem iuris obtineat, quando error circa nomen appella-
tiuum contingit? Et reſponſum eſt, ob errorem nominis ap-
pellatiui legatum vitiari, etiamſi teſtatoris mens & volun
tas appareat, ipſeque rei legatæ nomen imponere conſue-
p uerit: veluti ſi putet ſupellectilis appellatione veſtem p
contineri. Quod ideo eſt, quoniam appellatiua nomina nō
accidens & ſimplicem quandam deſignationem perſonæ,
ſed ipſam magis rei ſubſtantiam & naturam, ideoque eius
eſſe ſignificant, quo immutato, rem ipſam quoque mutari
neceſſum eſt: quapropter immutabilia ſunt, neque errorem
in re legata admittunt. q Quare qui vinum, quod domi ha-
bet, dat, legat, & oleum tantum habet: ineptè legat: cum
oleum nihil commune habeat cum vino, vt hinc vini no-
12 mine legatum intelligi queat. † Aliquoties tamen appel-
latiui nominis error legatum extinguit. Quid enim ſi te-
ſtator remotis oculis ipſius ſubiectam & demonſtratam, alio
nomine legando appellauerit? puta bouem legare volens,
vbi demonſtratio, equum dixit. Sanè cum de teſtantis men-
te conſtet, ineptum vocabulum, ceu res extrinſecus adiecta
legatum vitiare non debet: quia ſi res per oculorum ſen-
ſum demonſtrata ſit, nihil vlterius ambigendum eſt: at-
q que ita poſt Accurſium q Doctores communiter prodide-
re. Ego vero circa hanc exceptionem ſubſiſto. Nam ad ſen-
ſum patet, quod ille, qui dicit, hunc bouem, & eſt tamen
r equus, aut ſit ſtultus, aut irrideat. r Quod ſi ſtultus, lega-
probatur, aiunt ſtultum eſſe, qui veſtem putat eſſe aurum
vel ſupellectilem: & ſtultis, ſicut reliquos actus ciuiles
ita & teſtamenti factionem interdictum eſſe, non eſt du-
bium. Quod ſi ſtultus non eſt, ſed ſanæ mentis, tunc lega-
s tum cenſetur eſſe deriſorium, s & locus erit illi veterum
13 propoſitioni. Qui aliud dicit quàm vult, neque id dicit,
quod vox ſignificat, quia non vult: neque id quod vult,
t quia id non loquitur: neutrum t ergo velle videtur.
Alio tamen caſu bene poſſet procedere cum digito rem de-
monſtrarem cum erronea demonſtratione: vt ſi dicerem,
Hunc ſeruum meum textorem, vel coquum, vel picto-
rem tibi do, lego. Is enim tametſi non ſit textor, coquus,
u aut pictor, ſufficit tamen rem digito u oſtendiſſe. † Secun-
14 dò non vitiat error nominis appellatiui, ſi communis lo-
quendi vſus naturale rei vocabulum immutauerit: vel ſi
vnius rei duæ ſint appellationes: tum enim vtra teſtator ve
15 lit vti, etiam minus propria nihil intereſt. † Idem Bartò-
lus locum habere cenſuit, quando vnum nomen appellati-
uum magnam haberet affinitatem cum alio: veluti ſi te-
x ſtator libros legare volens, membranas legauerit. x quod
y tamen Iaſon poſt Betnſium y impugnat. † Poſtremo nec
16 tum ob errorem nominis appellatiui legatum inane red-
ditur, vbi nomen appellatiuum non natura, ſed poſitione
ciuili inditum eſſet: cuiuſmodi ſunt artificium & officiorū
z nomina, quod Angelus z & Iaſon vberius explicat.

ADDITIONES.

a l.ſi nomine. C.de teſtam.
b Hic gl.1.
c lib.4.c.1.
d §.nominatim.
e Vt cum Alcia.vbi ſup.refert.
f Aul.Gell.lib.9.cap.2.
g Cic.li.1.de Orat.& Aſco.Pedian.
h d.§.nominatim.
i l.2.de orig.iur.
K l.9.cum precum, C.de liberali cauſa.
l d.l.ſi quis in nomine,& l.ſi Fortidianū.§.error autē.C.de leg.
m l.quoties de hæreſt.inſtit.
n l.4.in princ.de leg.1.& d.l.Fortidianum.
o l.ad recognoſcendum. C.de ingenuis & manu. l.patronis.§.
Sempronio.de leg.3.
p d.l.4.& l.Labeo.de ſuppel.lega & l.ſi quis vinum.de trit.vino
& ol.leg.
q gl.commendata ab omnib.in l.quæ extrinſecus de verb.oblig.
Dd.in l certum.ſi cert.pet.
r l.ſi quis in fundi vocabulo.de leg.1.
s arg.l.ſi domus.in prin.de leg.1.
t l.ambiguo.de reb.dub.l.1.§.cum qui.de conſtit.pec.
u Pro quo benefacit l.ſi nominatim.de cond.& demon.
x l.librorum.§.quod tamen.de leg.3.Por.hic.
y In d.l.4.nu.44.& 45.
z Ang.hic Iaſ.d.l.4.

§.Huic proxima.

1 *Falſa demonſtratio legatum non vitiat, ſi de re conſtet.*
2 *Demonſtratio in hoc propoſito quid.*
3 *Falſa demonſtratio ad genus illimitatum relata, legatum euertit.*
4 *Falſa demonſtratio adiecta quantitati legatæ, an vitiet: & quando.5.6.8.*
7 *In dubio, teſtator erraſſe non præſumitur.*
9 *Verna, vernula, vernaculus.*

a Huic proxima eſt illa iuris regula, falſa demonſtra-
tione legatum non perimi, veluti ſi quis ita legauerit:
Stichum ſeruum meum b vernam do, lego. Licet enim
non verna, ſed emptus ſit: ſi tamen de ſeruo conſtat,
vtile eſt legatum. Et conuenienter ſi ita demonſtraue-
rit: Stichum ſeruum quem a Seio emi, ſitque c ab alio
emptus, vtile eſt legatum, ſi de ſeruo conſtat.

a Huic proxima. *De errore nominis Imp. dixit: nunc de*
1 *errore demonſtrationis attexit. † Et regulam bene colli-*
ge, quam Paulus & Caius etiam ante tradiderunt, quod
falſa demonſtratio rei legatæ, legatum non conuellat,
a ſi de ipſa re a conſtet. † Demonſtratio *autem hoc loco*
2 *eſt, quæ vice nominis fungitur: vel eſt, id quod adijcitur*
rei legatæ nomini, vt certa reddatur. Mutua enim vice fun-
b *guntur* b *nomina propria rerum, & vocabula alia ple-*
rumque, vel alia ſigna, in rebus deſignandis. Neque tamen
prædicta regula generaliter vera eſt, ſed tum demum obti-
net, quando res aliqua ſpecificè, aut quaſi ſpecificè legata
3 *eſt: vt in exemplis textus noſtri. † Secus eſt, ſi falſa de-*
monſtratio, ad genus illimitatum referatur: tum enim le-
gatario demonſtrationis veritatem non probante, legatum
c *corruet.* c *† Sed etſi quantitati adiecta ſit falſa demon-*
4 *ſtratio, refert, in genere quantitas an ſpecie legata fuerit.*
In genere enim legata quantitas, reddit legatum inutile,
cum ob falſam demonſtrationem, tum ob ipſius rei incerti-
d *tudinem:* d *vt ſi dicam* Titio, quod ei debeo, do lego.
5 *† Quod ſi certa deſignetur quantitas, & huic quantitati*
adſcripta ſit falſa demonſtratio: in legatarij vel alterius
cuiuſdam tertij perſonæ, legatū perimitur, propter perem-
ptam rei legatæ ſubſtantiam. vt ſi ita teſtator dixerit. Le-
go Titio decem aureos, quos mihi debet *vel,* Lego Titio
decem, quæ mihi Flaccus debet. *Si vtrobique falſa ſit de-*
monſtratio, quia nec Titius nec Flaccus teſtatori quicquā
debeat, legatum extinguitur. Prioré enim caſu non vide-
e *tur quantitatem legaſſe, ſed liberationem ab obligatione* e
quantitatis. Verum obligatio non eſt: nec liberationi locū
dari, nemo non intelligit: cum ſit impoſſibile, non obligatū
liberare: deficit ergo legatum tanquam de eo factum, quod
eſt impoſſibile. Idem eſt & in poſteriori ſpecie: neque e-
f *nim quantitatem legaſſe videtur, ſed actionem,* f *quam*
hæres legatario, ſi legatum conſtitiſſet, teneretur aduerſus
Flaccum cedere. Quia vero teſtatori Flaccus nihil debet,

nulla

nulla debiti cauſa ſubſiſtente actio ab hærede cedi nequit, quomodo etiam cederetur, cum legati ſubſtantia, nempe debitum, deficiat? Et iſtis caſibus nihil intereſſe Caſtrenſis ſcribit, ignorauerit teſtator, an ſciuerit ſibi nihil deberi.
g ri. g † Sin autem legato quantitatis falſa demonſtratio
6 in perſona legantis ſit appoſita & expreſſa ipſa quantitas, legatum non conuellitur; vt ſi dicam. Decem quæ tibi debeo, do, lego. quamuis enim nihil tibi debeam, videor tamen hæredi mandare, vt decem tibi ſoluat. Niſi forte per errorem, credens me tibi in decem teneri, legaſſem: quia le-
7 gatum cadet; nec quicquam debebitur. † In dubio tamen teſtatorem erraſſe non præſumi mus, ſed certa ſcientia
h reliquiſſe: h ideoque ad hæredem ſpectabit, errorem pro-
8 bare, ſi nolit ſoluere. † Hoc quoque prædictis addendum: ſi quantitas legetur, vt ſpecies, cum ea tota pendeat a demonſtratione, qua primum conſtituitur certum corpus; veluti, Lego decem, quæ in arca habeo: non poteſt valere lega-
i tum, niſi quatenus vera eſt demonſtratio: i quia nec aliter certum corpus eſt, nec deberi poteſt, quod non extat.
9 b Vernam. † Vernæ, Feſto Pompeio ſerui dicuntur, ex ancillis ciuium Romanorum Vere nati: quod anni tempus
k naturalis maxime feturæ eſt, Hinc Iuriſconſulti k eos ſeruos, qui neque empti, neque aliunde acquiſiti, ſed ex ancillis noſtris; & quaſi domeſtici nobis nati ſunt, Vernas appellant: Hinc vernula diminutiuum, & vernaculus denominatiuum apud Vallam nomen: pro eo quod domi noſtræ,
l ſiue in patria noſtra ortum eſt: Sic Cicero l vernaculum
m crimen pro domeſtico dixit: & C. m Cæſar, vernaculas Pompeij legiones. Quandoque tamen vernaculum, pro verno, aut eo quod vernum eſt, accipimus: cuiuſmodi eſt
n apud Plinium, n Vernacula putatio, vt quæ verno tempore fieri conſueuit.
c Ab alio emptus. Vel etiam donatus, aut ex hæreditaria
o cauſa o acquiſitus.

ADDITIONES.

a l. demonſtratio falſa. & l. falſa demonſtratio. de cad. & demon.
b l. certum. ſi cer. pet. l. quæ extrinſecus. de verb. oblig.
c l. 3. de falſ. cauſa leg. 1.
d d. l. ſi ſic. §. mihi. de leg. 1.
e §. ſi quis debitori. ſup. hoc tit.
f §. tam autem corporales. ſup. eo. & l. legatum ita. de leg. 1.
g In d. l. ſi mihi.
h Caſt. l. 2. C. de fal. cau. le. ad.
i l. ſi ſeruus. §. qui quinque. l. ſed eſi certos nummos. de leg. 1.
k l. ſeruus vrbanis. §. ſi alij vernæ. de leg. 3. l. cum ſuper. C. de rei vend.
l In 6. Ver. actio.
m lib. 6. Commen.
n lib. 17. Natur. hiſtor. c. 23. Vide etiam quæ ſup. notaui in §. ſerui autem. 2. de iure perſ.
o Bald. hic.

§. Longe magis.

1 Cauſa quomodo in hoc propoſito accipiatur.
2 Falſa cauſa legato adiecta quando illud vitiet. 3.
4 Quando cognoſcatur, an cauſa ſimpliciter, an conditionaliter legato adſcripta ſit.
5 Effectus dictionis, Si.
6 Conditio propria eſt de futuro.
7 Natura coniunctionum Quia, quoniam.
8 Natura coniunctionis, Cum.
9 De legato ſub modo.

a Longe magis legato b falſa cauſa adiecta non nocet. veluti cum quis ita dixerit: Titio, quia me abſente negocia mea curauit, Stichum do, lego. vel ita: Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus ſum, Stichum do lego. Licet enim neque negocia teſtatoris vnquam geſſerit Titius, neque patrocinio eius liberatus ſit: c legatum tamen valet. d Sed ſi conditionaliter enunciata fuerit cauſa, aliud iuris eſt, veluti hoc modo: Titio ſi negocia mea curauerit, fundum meum do, lego.

a De alio errore, qui circa cauſæ adiectionem ſolet contin-
a gere, ex Caij a reſponſo ſubijcit; & a maiori ratiocinatur: nempe, quod longe minus vitiare legatum debeat falſa cauſa, quam falſa demonſtratio, quia ſit minus neceſſaria.
b Nam etiam ſine cauſa ex mera liberalitate b legari poteſt: at non ſine aliqua demonſtratione. Quare cauſæ adiectio ſolum dubitationem mouet, an citra eam legaturus fuerit teſtator, quod in dubio præſumitur. Ideoque contrariæ voluntatis probatio ad hæredem pertinet, qui propter falſam cauſam contendit legatum non deberi. At vbi falſa eſt demonſtratio; ad legatarium pertinet docere, rem
c ita certam eſſe, vt c illa nihil obſit.
1 b Falſa cauſa. † Cauſam in hoc propoſito accipimus pro ſignificatione rationis, quare res quæque legetur. Baro. cauſam deſcribit eſſe quid præteritum vel inſtans, quo impellimur, vt aliquid diſponamus. In eo enim cauſa differt
d a conditione, quod huius natura ſit, vt futura d reſpiciat:
e cauſa de præterito intelligatur. e
2 c Legatum tamen valet. † Vnde regula colligitur, quod falſa cauſa legato ſimpliciter & cauſatiue adiecta, illud
f non euertat: niſi probetur, teſtatorem alias legaturum f non fuiſſe.
d Sed ſi conditionaliter. Id eſt, per modum conditionis.
3 † Vnde rurſus aliam colligimus regulam: quod falſa cauſa per modum conditionis adſcripta legato, illud non perimat, quam ob defectum conditionis. † Porro an cauſam te-
4 ſtator ſimpliciter, an per modum conditionis proferre voluerit; ex ipſis adſcriptæ cauſæ verbis cognoſcendum eſt. Nam ſi teſtator per expreſſam, aut etiam ſubintellectam dictionem (Si) legatum concipiat, cauſa non apparente ve-
5 ra, legatum extinguitur. † Hæc enim vocula (Si) licet verbo præſenti, aut præteriti temporis adijciatur, legatum ta-
g men ſub dubio, & ſub quadam ponit g incertitudine: hincque eſt, quod Imperator ait, conditionaliter, id eſt, ſub du-
6 bio: ſicut conditio ſub dubio eſt cauſa. † Proprie enim loquendo, conditio non eſt de præſenti vel præterito, ſed futura tantum reſpicit. Sicut ergo iſta cauſa ponitur dubitatiue: ita legatum eſt in hoc dubio: quare cauſa exiſtente vera, & legatum conſiſtit, ſin falſa eſt, legatum quoque perit.
7 † Secus eſt quando coniunctiones (quia quoniam) legato adijciuntur, de quarum natura eſt, vt rem pro certo & conſtanti ponant: Quapropter licet cauſa reperiatur falſa; quia tamen legatum ab initio ſtatim certum erat; il-
8 lud non conuellit. † Idem eſt, & in dictione h (Cum) ſi præ-
h teriti temporis adiungatur verbo: futuro autem adiecta
9 tempori conditionem importat. † Porro cauſa, quæ futura reſpicit, modus etiam appellatur: veluti, Centum lego, vt ſacellum extruatur. Sub modo autem legatum non po-
i teſt i peti, niſi impleto modo, vel data in hoc cautione. Et ſi per legatarium non ſtat, quo minus impleatur, legatum debetur, & ad hæredem tranſit: veluti. Lego puellæ, vt nubat.

ADDITIONES.

a l. demonſtratio §. quod autem. de cond. & demon.
b l. cum tale. §. falſam cauſam. de cond. & demon.
c Balduin. hic.
d l. itaque. ſi cer. pet.
e l. ſi ita in fi. de cond & dem.
f d. §. falſam cauſ.
g l. cum ad tempus. & d. l. itaque. ſi cer. pet.
h Bar. l. demonſt. §. 1. de condit.
i De legato ſub modo, vide Bart. in l. quib. dieb. §. vlt. de cond. & demonſt.

§. An

§. An ſeruo.

1 *Seruo hæredis an legari vtiliter poſſit? 5.*
2 *De regula Catonianæ.*
3 *In legato conditionali ſolus conditionis euentus reſpicitur.*
4 *Seruo hærede inſtituto, ipſius domino legari poteſt.*

a An ſeruo hęredis rectè legemus, quęritur, & conſtat purè inutiliter legati, *b* nec quicquam proficere, ſi viuo teſtatore de poteſtate hæredis exierit: quia quod inutile foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſiſſet teſtator, hoc non debet ideo valere, quia diutius teſtator vixerit. *c* Sub conditione vero rectè legatur ſeruo, vt requiramus, an quo tempore dies legati cedit, in poteſtate hęredis non ſit, *d* Ex diuerſo, hęrede inſtituto ſeruo, quin domino rectè etiam ſine conditione legetur, non dubitatur. Nam & ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator: non tamen apud eum qui hęres ſit, dies legati decere intelligitur: cum hæreditas a legato *e* ſeparata ſit, & poſſit per eum ſeruum alius hæres effici, ſi prius quam iuſſu domini adeat, in alterius poteſtatem translatus ſit: vel manumiſſus ipſe hęres efficitur: quibus caſibus vtile eſt legatum. Quod ſi in eadem cauſa permanſerit, & iuſſu legatarij adierit, euaneſcit legatum.

a An ſeruo. *Reuertitur Imperator ad perſonas, quibus*
1 *legari poteſt. † Et quærit an domino hærede inſtituto, ipſius ſeruo legari poſſit? Reſpondet autem,* pure eſt inutiliter legati, *idque propter confuſionem hæreditatis & legati: ideſt, ne idem exiſtat hæres & legatarius, atque ita dominus obligatus ſit ſibi legatum ſoluere: nam legatum ei per ſeruum acquireretur. Ex definitione autem legati conſtat, eundem non poſſe & hæredem eſſe & legatarium:*
a *cum ab hærede legata præſtari debeant.* a *Et regula eſt: quod nemo ſimul & hæres & legatarius eſſe poſſit.*
2 *b* Nec quicquam proficere. *Occupatio eſt. † nam etſi obiicias; valere hoc legatum, ſi quando ante mortem teſtatoris, hic ſeruus manumittatur, vel alienetur: reſpondet Imperator, adhuc obſtare regulam Catonianam, quæ vult legatum purum, quod, ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſ-*
b *ſet teſtator, inutile foret: id quandocunque deceſſerit, non* b *valere.*
c Sub conditione. *Si ſeruo hæredis ſub conditione legetur, puta.* Si Cæſar Lutheranos vicerit, *& ſeruus fuerit manumiſſus vel alienatus ante euentum conditionis, valet*
3 *legatum. † Ratio eſt, quia non exigitur hic, velut in legato purè relicto, vt legatarius ſit capax legati, tempore facti teſtamenti: ſed hic ſatis eſt, vbi capax fuerit tempore exiſtentis conditionis, ideſt,* Si Cęſar vicerit Lutheranos. *Vt enim legatum non debetur ante purificatam conditionem, ita quoque a legatario non exigitur, vt ſit legati capax, ante euentum conditionis, ſed potius dies conditionis exiſtentis inſpicitur. Quare ſi eueniente conditione ſer-*
c *uus in poteſtate hæredis reperiatur, legatum* c *concidit.*
4 *d* Ex diuerſo. *Prior caſus inuertitur. † Nam ſi ſeruus alicuius inſtituatur hæres, & legetur ipſius domino, tunc non refert, ſiue id purè, ſiue conditionaliter fiat: legatum enim nec valet, nec perimitur, ſed tantiſper in ſuſpenſo manet, donec conſtiterit de voluntate domini. Nam iubente domino ſeruum adire hæreditatem, legatum euaneſcit, ne ipſe ſibi debere videatur, ſicque idem dominus & hæres & legatarius ex eodem teſtamento exſtat: quod eſ-*
d *ſe non* d *poteſt. † Quod ſi ſeruum noluerit adire hæredi-*
5 *tatem ſuo nomine, vel ſeruum alienauerit, aut manumiſerit, vt ipſe adeat, dominus conſequetur legatum, ſeruo manumiſſo, vel eo in quem alienatus eſt, obtinente hæreditate* a*: ſicque tali ſpecie vtile eſt legatum, quoniam diuiſa ſit perſona hæredis, & legatarij.*
e Separata ſit. *Hoc eſt, cum ad alium hæreditatis, ad alium legati commodum pertinere poſſit, nec ea hic permiſceantur, aut confundantur, ſaltem vno eodemque tempore.*

ADDITIONES.

a §. legatum. ſup. hoc tit. l. legatum, §. 1. de leg. 1.
b l. 1. vide latè Bart. hanc regulam declar. de reg. Cato. & l. cætera. §. 1. de leg. 1. & vide quæ ſup. in §. ſed ſi rem. de leg. annotaui.
c l. ſi a ſeruo. ad l. Falcid.
d d. §. legatum.

§. Ante hęredis.

1 *Olim hæredis inſtitutio in teſtamento primum locum habebat.*
2 *Quid prima, quid ima cera.*
3 *Legata hodie etiam ante inſtitutionem relinqui poſſunt.*
4 *Inuerſus ordo ſcripturæ non vitiat, ſi de mente ſcribentis conſtet.*
5 *Taxantur Notarij, qui tradunt de ordine eſſe, vt inſtitutio legata præcedat.*

a Ante hęredis inſtitutionem inutiliter antea legabatur, ſcilicet quia teſtamenta vim ex inſtitutione hęredis accipiunt: & ob id veluti caput atque fundamētum intelligitur totius teſtamenti, hæredis inſtitutio. Pari ratione nec libertas ante hęredis inſtitutionem *b* dari poterat. *c* Sed quia inciuile eſſe putauimus, ſcripturæ ordinem quidem ſequi (quod & ipſi antiquitati vituperandum fuerat viſum) ſperni autem teſtatoris voluntatem: *d* per noſtram conſtitutionem, & inter medias hęredum inſtitutiones, legatum relinquere, & multo magis libertatem, cuius vſus fauorabilior eſt.

1 *a* Ante. † *Solebant enim veteres teſtamentum ab hæ-*
a *redis inſtitutione* a *ordiri. & ideo legata vel libertates*
b *ante hæredis inſtitutionē ſcriptæ non debebantur.* b *Caput enim fundamentumque tabularum ipſa eſt inſtitutio, vt hic Iuſtinianus ait 2. Hinc ea pars ab Horatio Sat. lib. 2.* prima cera *dicitur.*

Sic tamen vt limis rapias, quid prima ſecundo
Cera notet verſu, ſolus, multis ne cohęres
Veloci percurre oculo.

Sicut ergo prima cera *eſt, in qua hæredis nomē deſcribitur: ita ea, in qua ſecundi hæredes, ideſt, ſubſtituti vel legata-*
e *rij deſcribuntur,* ima cera *dicitur:* e *quia ſub priori collocatur. Suetonius in Cæſare: Q.* Prædium, *inquit,* ex quadrante hæredem inſtituit, reliquos in ima cera, *hoc eſt in extrema parte teſtamenti.*
b Dari poterat. *In teſtamento ſcilicet pagani: ſecus fuit in teſtamento militis.*
3 *c* Sed quia inciuile. † *Iuſtinianus ſua conſtitutione ad Mennam Præfectum Prætorio ſcripta ſanxit, non referre, ſiue prius legetur, & ſecundo hæres ſcribatur, ſiue con-*
4 *tra. † quia inuerſus ordo non vitiat, ſi modo de mente ſcribentis conſtet, quod an ſit perpetuum, Angel. hic exami-*
5 *nat. † Quàm ſtultè igitur tradunt nonnulli in Arte, quam notariatus vocant, pro ordine ſeruandum eſſe, vt primum legata dentur, deinde ad extremum hæres ſcribatur.*

R d Per

Digitized by Google

d Per noſtram conſtitutionem. *Non extat alia, quàm*
d *ea quæ ſcripta d eſt ad Menuam præfectum Prætorio, qua ſtatuit non obeſſe voluntati vitia ſcripturæ, aut tabellionum.*

ADDITIONES.

a Meminit etiam Paul. lib. 3. Sent. & Vlp. in frag. hoc tit.
b l. penul. de his quæ in teſt. delentur. & l. fi. C. eo.
c Vlp. in d. loco.
d Vide Alc. lib. 4. Pareg. cap. 6.
e In l. ambiguitates. C. de teſt.

§. Poſt mortem.

1 *Olim poſt mortem hæredis vel legatarij non potuit legari: hodie ſecus.*
2 *Actio quæ contra nos non cœpit, nec contra hæredes noſtros tranſit.*
3 *Et quæ ſit ratio.*
4 *Quid hodie obtineat tam in legatis, quàm in cõtractibus.*

a Poſt mortem quoque hæredis aut legatarij ſimili modo inutiliter legabatur, veluti ſi quis ita dicat: b cum hæres meus mortuus fuerit, do, lego, item, c pridie quã hæres aut legatarius morietur. Sed ſimili modo d & hoc correximus, firmitatem e huiuſmodi legatis f ad fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtantes, ne in hoc caſu g deterior cauſa legatorum, quam fideicommiſſorum inueniatur.

a Poſt mortem. *Rurſus aliam antiquitatis obſeruationẽ refert, eandemq; corrigit: de qua vide Vlpia. in fragmen. tit. 24.*

1 b Cum hæres meus. † *Sanè non videtur vana omnino ratione olim impermiſſum fuiſſe poſt mortem hæredis legata relinquere: neque enim exigi vllo tempore poterant huiuſmodi legata. Nam quàm diu ſuperſtes erat hæres, nihil debebat: eo autem mortuo, nec ab ipſius hærede peti*
2 *poterant:* † *idque propter regulam, quæ dicitur,* Actionem quæ aduerſus nos non cœperit, neque aduerſus hæredes noſtros tranſire. *Idemque erat, etſi poſt legatarij mortem legabatur, quoniam neque ipſi petere licitum erat, propter verba teſtatoris, neque hæredi ipſius, obſtante ſupradicta regula.*

3 c Pridie quàm hæres. † *Et hic inutile erat legatum, propterea quia incertus dies eſt, qui pridie mortis ſit. Nam poſt mortem, ad præteritum recurrentes dicimus diem he-*
b *ſternum pridie mortis fuiſſe:* b *& quoniam id non, niſi ex morte cognoſcitur, perinde erat, quaſi poſt mortem legatum fuiſſet.*

d Et hoc correximus. *Extat de hoc Iuſtiniani conſtitutio in Codice renouato, ad Ioan. PP. cuius præfectura edi-*
4 *tionem Codicis ſecuta eſt.* † *Ergo nouo iure, poſt mortem*
c *hæredis vel legatarij, aut pridie quàm moriatur, legari* c *poteſt: & tum eam teſtatoris mentem fuiſſe conijciemus,*
d *vt hæredis hæres tale legatum adimplere debeat.* g *Quod* d *& in contractibus hodie obtinet.* † *Nam ſi promitto tibi poſt mortem meam centum, velle videor, quòd me defuncto centum tibi hæres præſtet: de quo* e *ſuo loco latius.*

e Huiuſmodi legatis. *Quibuslibet, & quarumcunque tandem rerum.*

f Ad fideicommiſſorum ſimilitudinem. *In quibus hæc*
f *omnia permittebantur,* f *ſicque in hoc pinguioris naturæ erant fideicommiſſa, quàm legata.*

g Deterior. *Cum per omnia debeant legata fideicommiſ-*
g *ſis exæquata* g *eſſe.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. ab hæredibus. C. vt actio. ab hær. & contra hær.
b Theoph. hic.
c l. 1. C. vt actiones ab hær. & contra hæred.
d Faber hic per l. veteris. C. de contrah. ſtip.
e §. poſt mortem inf. de inutilib. ſtip.
f Glo. & Dd. l. 1. de leg. 1. §. ſed non vſque ſup. eod.
g d. §. ſed non vſque.

§. Pœnæ quoque nomine.

1 *Argumentum ſiue epitome huius §.*
2 *Legatum pœnæ nomine quare olim non valuit.*
3 *An iure Pandectarum legare pœnæ nomine licitum fuerit.*
4 *Hodie pœnæ nomine legari poſſe.*
5 *Tribus modis pœnam adijci.*
6 *Pœna legato adiecta ſi ſit impoſſibilis, contra leges, aut probroſa, non attenditur.*
7 *Contra leges quid dicatur eſſe, & quod dicitur probroſum.*
8 *Probroſum præceptum quod dicatur.*
9 *Secta quid? Græcè hæreſis,*
10 *Sectæ philoſophorum.*

a Pœnę quoque nomine inutiliter antea legabatur, & b adimebatur, c uel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur, quod coercendi hæredis cauſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat, veluti ſi quis ita ſcripſerit: hęres meus, ſi filiam ſuam 1
in matrimonium Titio collocauerit: vel ex diuerſo: ſi non collocauerit, dato decem aureos Seio, aut ſi ita ſcripſerit: hæres meus ſi ſeruum Stichum alienauerit: uel ex diuerſo: ſi non alienauerit, Titio decem aureos dato. d Et in tantum hæc regula obſeruabatur, vt quàm plurimis Principalibus conſtitutionibus ſignificaretur, nec Principem agnoſcere, quod ei pœnæ nomine legatum ſit. nec ex militis quidem teſtamento talia legata valebant: quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis teſtamentis ualdè obſeruabantur, quin etiam nec libertates pœnę nomine dari poſſe placebat. eo amplius nec hęredem pœnæ nomine adijci poſſe, Sabinus exiſtimabat: ueluti ſi quis ita dicat; Titius hæres eſto, ſi Titius filiam ſuam in matrimonium Seio collocauerit, Seius quoque hæres eſto. Nihil enim intererat; qua rõne Titius coerceretur, vtrum legati datione, an cohęredis adiectione. e Sed huiuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit, & generaliter ea quę relinquuntur, licet pœnę nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium translata, nihil diſtare a cæteris legatis conſtituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo, f exceptis videlicet ijs, quę impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut aliàs probroſa. Huiuſmodi enim teſtamentorum diſpoſitiones valere, g ſecta meorum temporum non patitur.

1 a Pœnę quoque. *Subijcitur alia iuris veteris obſeruatio, eiuſque correctio ſiue innouatio.* † *Tria autem in hoc §. facit Imperator. Primum enim præmittit ius antiquũ, quo cautum erat, ne pœna nomine legaretur; ſubijcitque quid ſit pœnæ nomine legare. Deinde, prædictam iuris antiqui obſeruationem varijs modis amplificat. Poſtremò, ſuam emendationem annectit, & hæc eſt ſumma totius §.*

b Adimebatur. *Quando legata dicãtur adimi, vel transferri, ſequenti tit. docebitur.*

2 c Vel transferebatur. † *Sed quare non ualebat legatum*

cum

*eum adiectione pœnæ, &c. Et Theoph. duas rationes ad-
ducit. Prima eſt, quod lex improbet legatum, quod in hæ-
redis arbitrium ponitur: atque hic in ipſo eſt, vt legatum
debeat, vel non debeat. Nam ſi iuſſa teſtatoris fecerit,
nihil ſoluit: ſi aduerſatus fuerit, obligatur legatario. Al-
tera ratio eſt, quod legata amore legatarij, & ex beneuo-
lentia, atque adeo ob recipientis benemerita dari opor-*
a *teat, a non odio hæredis.* † *Porrò quo iure veteri illud*
3 *obtinuerit, quod pœnæ nomine legare non permittebatur,
planè dubium eſt. Nam in Pandectis etiamnum extant*
b *veterum Iuriſconſultorum* b *reſponſa, in quibus legata cũ
adiectione pœnæ relicta, non modò fieri permittuntur, ſed
vtilia quoque eſſe iudicantur, exceptis paucis caſibus: id-*
c *que ſub eadem diſtinctione,* c *quam proponit Iuſtinia-
nus. Veriſimile ergo eſt, hic ſignificari priorem quandã*
d *veteris iuris obſeruationem, quo huiuſmodi legata damna-
nabantur. Et quia Iuſtinianus id, quod de media iuris
prudentia obtinebat, ſecutus eſt; & quidem apertius, hanc
ſe iuris veteris ſcrupuloſitatem immutaſſe ait. Verum Ia-*
e *ſon & Porcius hoc* e *controuertunt, cum Iuſtinianus ſibi
ipſi hanc adſcribat innouationem: & fruſtra hoc ipſe cor-
rexiſſet, ſi prius emendatum fuerat, iureq; Pandectarum
obtinebant. Huc accedit, quod hic Imp. refert, Sabino
Iuriſconſulto non placuiſſe, adijci poſſe cohæredem nomine
pœnæ: & tamen Sabinum tempore mediæ Iuriſprudentiæ*
f *fuiſſe* f *conſtat. Fuit enim Sabinus Antonino Pio con-
temporaneus, quemadmodum Lampridius in Alex. Seue-*
g *ro* g *meminit. Videtur ergo, quod nec recentiori Pan-
dectarum iure pœnæ nomine legare permiſſum fuerit.*

d Et in tantum. *Amplificatio ſuperiorum.*

4 e Sed huiuſmodi. † *Nunc ſuam emendationem refert,*
h *quæ lib. 5. Codicis in forma* h *extat, permittitque indi-
ſtinctè, poſſe pœnæ nomine legari: ob id certè, quòd non vi-
deatur iniquum, ſi is, qui à teſtatore honoratus eſt, eatenus*
i *ac pro modo patrimonij grauari quoque* i *valeat, præſer-*
K *tim cum teſtatoris voluntas pro lege ſit ſeruanda.* K † *Et*
5 *hoc procedit, ſiue ſit adiecta pœna per modum ſolutionis,
ſcilicet quòd hæres tantum ſoluere teneatur: ſiue per mo-
dum priuationis, vt quod priuetur eius hæreditate: ſiue per
modum translationis, vt quia quod prælegauerat hæredi,
leget alteri. Iſtis enim tribus modis pœnam adijci, Iuſti-
nianus hic docet.*

6 f Exceptis videlicet. † *Si pœna legato adiecta vel im-
poſſibilitatem contineat, vel ſit cõtra leges, aut aliàs pro-
broſa & ignominioſa teſtatori exiſtat, tunc ſine vllo dam-
no, etiam neglecto teſtatoris præcepto, ſaluabitur emo-*
l *lumentum, nempe* l *relictum. Impoſſibilitatem autem
continere dicitur, quando natura impedimento eſt, quo mi-
nus aliquid fiat: vt ſi teſtator iubeat hæredem, ſi cœlum*
7 *digito attigerit, Sempronio dare centum.* † *Contra leges
id dicitur eſſe, quod de iure fieri nequit, vt ſi iubeat hære-
dem ſub pœna aliquid facere, quod ſit legibus interdictum,
vel contra bonos mores: veluti, Hæres meus, ſi patrem oc-
cideris, vel ſi parentibus alimenta non præſtiteris, Seio cen-*
8 *tum dare damnas eſto.* † *Probroſum autem præceptum ap-
pellamus, velut ſi teſtator hæredi ſub pœna mandet, quod
ipſi teſtatori adferret ignominiam, vt ſi iuberet oſſa ſua
in mare proijci, vel ſe ſub patibulo ſepeliri. Porrò quæ hic
deficiunt circa hanc materiam, ex Baldi commentarijs ad*
m *prædictam Iuſtiniani* m *Conſtitutionem ſingula penitus
inquirentis, petenda ſunt.*

9 g Secta meorum temporum. † *Sectam dicimus alicuius
opinionis aut ſententiæ diligentem ductum, atque electio-*
n *nem:* n *Græci* αἵρεσιν *vocant.* † *Quemadmodum ſectæ*
10 *habentur inter Philoſophos duæ præcipuæ: quarum alte-
ra Academicorum, altera Peripateticorum eſt: ſic etiam
Iuriſconſultis diuerſæ atque adeo pugnantes opiniones
ſuccreuerunt, ſectaſque pepererunt: de quibus Vlpianum
ſex libros ſcripſiſſe conſtat. Vnde qui vel Caſſium vel Sa-
binum ſequebantur,* Caſſiani *vel* Sabiniani, *qui vero*
o *Proculum,* Proculiani n *dicebantur. Sic ergo Iuſtinia-
nus per ſectam ſuorum temporum, eam iuris ſententiam
intelligit, quæ ut eſt verior, & Imperatorio quoque calcu-
lo confirmata: ita nihil, quod a iuſtitiæ vel æquitatis tra-*
p *mite deuiet, admittit. Vtitur & alio loco* p *Iuſtinianus
hac loquendi formula.*

ADDITIONES.

a l. nec adiecit. pro ſocio. Porc. hic.
b l. 1. de pen. leg. l. ſi pen. quando d. leg. ced. l. 1. §. item ſi ita. ad l. Falcid.
c l. 1. de his quæ pœnæ no. ff.
d Ang. hic, & alij poſt eum.
e Vterque hic.
f l. 2. §. poſt originem. de orig. iur.
g In fine.
h L. vnica, C de his quæ pœnæ nomine.
i l. ab eo. C. de fideicom.
K §. diſponit. Nouell. de nupt. l. ſeruo. §. vlt. de leg. 1. & l. fin. con-
ditionibus de cond. & demonſtr.
l Sunt verba Iuſtiniani in d. l. vnica.
m In d. l. vnica.
n Ferrar. hic.
o §. cum ex aliena. ſup. de rer. diuiſ. & l. adeo. §. cum quis. de acq. rer. domin.
p l. vlt. in fi. C. de pactis.

DE ADEMPTIONE LEGAtorum & translatione. Tit. XXI.

1 *Licet teſtatori reuocare ſuam voluntatem, quotieſcunq; voluerit: etſi ſit iurata.*
2 *Ademptionis verbum continet & translationem.*
3 *Translatio quid?*
4 *Translatio niſi præcedente ademptione fieri nequit.*
5 *Quot modis fiat legati translatio.*

1 Quia † *in teſtamentis faciendis cuilibet permittitur,
voluntatem ſuam ſuperiorem reuocare in vita, adeò quòd
etſi iurauerit teſtator, ſe in conſcripto ſemel teſtamẽto vel-
le conſiſtere, lege tamen ciuili reuocandi poteſtatem ha-
beat. Debet enim vltima voluntas eſſe ambulatoria vſ-*
a *que ad extremum vitæ exitum.* 2 *Ea ergo ratione lega-
torum ademptio introducta eſt, vt liberum teſtatoris ſit
legatum alicui relictum, adimere atq; auferre, vel in aliũ
pro voluntate transferre. De hac igitur poſt legatorum*
2 *dationem iuſto ordine ſubſequitur.* † *Eſt autem adem-*
ptionis *verbum generale, & translationem quoq; conti-
net: nam a quo quid transfertur, huic adimi quoque ne-
ceſſe eſt. Vnde etiam eſt, quod textus Noricus hunc ti-
tulum ſimpliciter* De ademptione legatorum, *inſcriptũ*
3 *habeat.* † Translatio *verò legatorum in alterum collatio*
4 *dicitur, in eo* † *ab ademptione tantum diſtans, quòd hæc
prior ſit translatione: intantum, quod translatio prorſus
fieri non poſſit, niſi præcedente ademptione; cum è conuer-
ſo ademptione facta non ſit opus confeſtim translationem*
b *ſubſequi, quando teſtator adempta legata, vel retinere* b
5 *poteſt.* † *Fit autem tum translatio legati, cum teſtator
id, quod alicui legarat, aut a perſona in perſonam trans-
fert, aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfert, vt alius det;
aut enim rem pro re dare iubet; aut denique quod purè da-
tum eſt, ſub conditione transfert.*

Google

ADDITIONES.

l. quod ſi iterum. de adim. legat.
Ferrar. hic.

Ad textum.

1 *Legata quãdo ipſo iure vel ope exceptionis adempta cen-*
2 *ſeantur. nu. 2. 3.*
4 *Ademptionem quibuſcunque verbis reuocationem deno-*
tantibus fieri poſſe.
5 *Nec refert, an ſubſequantur, vel præcedant legatum.*
6 *De translatione legatorum: & quomodo fiant. 10.*
7 *Legatum eiſdem conditionibus migrat in alium, quibus*
priori relictum fuerat.
8 *Si eadem ſumma bis legetur eidem, vel diuerſis, quid iu-*
ris ſit.
9 *Quid ſi eadem ſpecies diuerſis legetur ſeparatim?*

Ademptio legatorum (a ſiue eodem teſtamento
adimantur, b ſiue codicillis) c firma eſt, d ſed & ſi
contrarijs verbis fiat ademptio: veluti ſi quis ita quid
legauerit, do, lego, ita adimatur, non do, non lego: ſiue
non contrarijs, ſed alijs quibuſcunque verbis. e Transferri quoque legatum ab alio ad alium f poteſt: veluti
ſi quis ita dixerit, hominem Stichum, quem Titio legaui, Seio do, lego: ſiue in eodem teſtamento, ſiue in codicillis hæc fecerit: quo caſu ſimul & Titio adimi videtur, & Seio dari.

a Siue eodem teſtamento. *Vel etiam in alio, quantumuis imperfecto: modò in hoc expreſsè auferatur, quod in priori erat relictum.*
b Siue codicillis. *Siue etiam ſine vlla ſcriptura; quia ſola voluntas ſufficit ad infirmanda a legata vel fideicommiſſa.*

1 c Firma eſt. † *Valet ergo ademptio legatorum, ſiue ea in*
eodem teſtamento, ſiue in alio ſolemni & perfecto, ſiue in
codicillis poſtea factis, ſiue etiam abſque ſcriptura adi-
mantur, adeo quidem, vt ipſo iure adempta cenſeantur.
b *Accurſius* b *tamen in codicillis diſſentit, volens in his*
legata non ipſo iure, ſed exceptionis tantum ope adimi.
c *Sed hoc Bart.* c *falſum eſſe docet, ſiue codicilli teſtamen-*
to ſint confirmati, ſiue non ſint, niſi ab inteſtato facti eſ-
ſent: tunc enim confirmatio per aditionem hæreditatis ve-
d *nientium ab inteſtato requiritur.* d *In hoc tamen eſt dif-*
ferentia, quod ademptione, in eodem teſtamento contin-
gente, adeo tollitur ipſo iure legatum, vt iudex hærede
etiam tacente, legatum non deberi, pronunciare ſit obno-
e *xius, cum ipſi teſtamento inſit ademptio, nec poſſit* e *iudi-*
2 *ci non liquere.* † *At verò vbi legatum in alio teſtamen-*
to perfecto, vel codicillis ademptum eſt, licet ipſo iure
ademptio exiſtat, non tamen aliter iudex ſecundum hære-
dem pronunciare tenetur, niſi hæres exceptionem facti &
f *intentionis propoſuerit:* f *quia iudici eo caſu poteſt non*
3 *liquere.* † *Quod ſi ademptio in alio teſtamento minus*
ſolemni ac imperfecto fiat, legata non niſi exceptionis ope
g *adimi, expreſſi iuris* g *eſt.*
4 d Sed et ſi. † *Ad legatorum ademptionem quæcunque ver-*
ba legati reuocationem inferentia ſufficere, Iuſtinianus
5 *hic docet.* † *Cui addendum, nihil referre, an ea verba le-*
gatum præcedant, an ſubſequantur: voluntas enim adi-
h *mere volentis paginam vtramque* h *facit: ideo quidem,*
vt ſatis ſit, eam voluntatem vel nudis verbis ſine ſcriptu-
i *ra duorum integrorum teſtium fide comprobare:* i *Poteſt*
etiam mutata voluntatis coniectura colligi ex varijs cir-
cumſtantijs: veluti ex capitali ſimultate teſtatoris cum
k *legatario, ſi non ſe dicerint in* k *gratiam: vel ſi legatarius*
teſtatore mortuo ante traditionem legati, eius vxorem vi-
duam compreſſerit: quia legatum cenſebitur tacitè adem-
l *ptum eſſe.* l
6 e Transferri. † *Translatio legatorum & in teſtamento*
eodem vel poſteriori, & in codicillis poteſt fieri: quod tex-
tus ſatis explicat. Nam ſi, quod Titio legaui, Seio do, le-
go, tacitè legatum Titio cenſeor ademiſſe. Quod procedit,
etſi is, in quem transfertur legatum, eiuſdem non ſit ca-
pax: cum hic defuncti voluntas eo ipſo ſortiatur effectum,
quod ſe velle adimere declarat: & hoc ad adimendum ſuf-
* *ficit.* * *Sicque non obſtat quod vulgò dicitur,* non præ-
ſtare impedimentum quod de iure non ſortiatur effe-
m ctum. m † *Cæterum ſi is, in quem legatum transfertur, ex*
7 *teſtamento capere poſſit, tum ſemper legatum eiſdem con-*
ditionibus migrat in ipſum, quibus priori fuerat relictum,
n *niſi ſit conditio, quæ priori perſonæ cohæſerit.* n † *Illud*
8 *quoque addendum. Si quantitas eadem ſeparatim duobus*
legetur, vt quia dicat teſtator, Centum Titio lego, centum Seio lego: *geminata ſumma videtur, nec Titio quic-*
quam adimendum erit. Sin verò eidem legata, puta, di-
xit teſtator; Centum Titio lego, *& paulo poſt.* Centum
Titio lego: *hoc caſu ſumma multiplicata non eſt, niſi id*
o *legatarius ſenſiſſe teſtatorem* o *probet. Ex diuerſo hæres*
probauit non eſſe multiplicatam, ſi codicillis iterum lega-
ta ſit; quod in eiſdem tabulis errore bis idem ſcriptum ma-
p *gis credatur, quam in* p *diuerſis.* † *Sed etſi ſpecies legata*
ſit ſeparatim duobus, ſi concurrant, partes faciant: defi-
ciente altero pars alteri accreſcet, nec adempta alteri vi-
q *debitur.* q *niſi probetur. Aliud enim eſt ſeparatim duo-*
bus eandem rem legare, Titio Stichum lego: *& deinde*
poſt in eodem teſtamento, vel in codicillis ad teſtamentũ
pertinentibus, quem Titio legaui, Sempronio lego. *no-*
r *uiſſima enim hic voluntas ſeruari* r *debet.*
10 f Poteſt. † *Paulus* ſ *quatuor modis translationem le-*
gati fieri ſcribit. Aut enim a perſona in perſonam transfertur: aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfertur, vt alius det: aut cum res pro re datur, vt pro fundo decem aureus: aut quod purè datum eſt, transfertur ſub conditione.

ADDITIONES.

a l. 18. ſi iure teſtam. de leg. 3.
b hic in glo.
c l. 1. ſi ita ſit ad ſcriptum. de leg. 1.
d No. in l. qui filio. §. 1. de iure codic.
e Per ea quæ not. l. vni. C. vt quæ deſ. aduoc.
f Bart. in d. l. ſi ita ſit adſcriptum. Bar. ibid.
g Bart. ibid.
h l. ſi mihi & tibi. §. vlt. de leg. 1.
i d. l. ſi iure teſt. de leg. 3. l. fideicomm. C. de falſ. Iaſ. hic.
k l. 3. §. vlt. de adim. leg. l. ex parte. eo. tit.
l Glo. & Dd. in d. l. fideicommiſſ.
* l. planè. §. 1. l. etſi transferam, & l. legatum. hoc tit.
m c. non præſtat. de reg. iuris, in 6.
n l. legatum ſub conditione. hoc tit. Platea. hic.
o l. planè. de leg. 1.
p l. quinquaginta. de probat.
q l. ſi pluribus, de leg. 1. & d. l. planè. §. ſi eadem.
r l. translatio. in fi. hoc ipſo tit.
s d. l. translatio.

DE LEGE FALCIDIA.

Tit. XXII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Lex Falcidia quando & a quo lata; & vnde dicta.*
3 *Error Dionis & Euſebij circa legem Falcidiam. 4.*
4 *Falcidia pro quadrante hæreditatis, & de alijs huius verbi acceptionibus.*

Quo-

Digitized by Google

1 Quoniam † *legis Falcidiæ beneficio legata etiam a in-*
a *uito teſtatore diminui contingit: ideo de ea poſt ademptio-*
nem legatorum iuſto ordine ſubijcitur. Per hanc enim
legem coarctata fuit antiqua illa legandi libertas conſti-
tutumque ne vltra dodrantem bonorum legaretur, quod
2 *tituli noſtri principium abundè docebit.* † *Fuit autem*
huius legis, ſiue potius Plebiſciti, author C. Falcidius, Tri
bunus plebis, Gn. Domitio, & C. Aſinio Coſſ. Octauij Au-
guſti tempore, ſcilicet Anno ab vrbe condita 714 vt Coc-
ceius Dion. lib. Rom. hiſt. 48. & Euſebius in ſuis Chroni-
cis atteſtantur. Vnde etiam ab inuentore Falcidio, Falci-
b dia *dicta* b *eſt, quemadmodum, & multa alia leges a ſuis*
authoribus denominationem habuere. Grauiter ergo hal-
c *lucinantur, qui putant* Falcidiam *à falcando* c *dictam,*
quòd falcet, hoc eſt, amputet legata: in quo errore Poli-
d *tum* d *etiã, alioqui grauem authorẽ, fuiſſe conſtat. Porrò*
quibus verbis hæc lex lata ſit, quove ſenſu, Paulus in Pan
dectis: refert: tametſi de eo inter quoſdam humanioris li-
3 *teraturæ authores non ſatis conueniat.* † *Dion* e *etiam hi-*
e *ſtoricus ſcribit, eam ſub Auguſto latam, vt hæredibus*
ſcriptis liceret, ſi grauiter legatis onerati ſint, quartam hę
reditatis partem tenere: & in hoc bene ſenſit. Quòd autem
mox adijcit, licuiſſe reliquum omittere, ſi in eo grauati eſ-
f *ſent, planè falſum eſt.* f *Neque enim hæredi permittitur*
g *partem hæreditatis omittere,* g *ſed totam omnino agno-*
ſcere debet, licet deducta ſibi de ſingulis rebus compeſat.
4 † *Euſebius verò Cæſarienſis in Chronicis tradit, Falcidiũ*
tuliſſe legem, ne quis plus teſtamento legaret, quàm vt
quarta pars hæredibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſ-
ſent: ſin autem plus quatuor, medietas. Verum huius me-
dietatis nuſquam alibi extat mentio, nec quicquam ad ra-
tionem legis Falcidiæ pertinuit, quot teſtamento hæredes
h *ſcripti eſſent: nam ſemiſſis ad legitimæ* h *rationem, quæ*
liberis iure naturæ debetur, pertinet, nec quicquam affini-
5 *tatis cum Falcidia habet.* † *Hinc ergo Falcidia ſæpe pro*
quadrãte hæreditario paſſim ponitur, qui ab hærede, a quo
ſupra dodrantem legatum fuit, retinetur: eſtque hęc pro-
pria verbi ſignificatio. Sed & pro ea portione verbum
hoc vſurpatur, quam hæreditatem reſtituere rogatus hęres
i *ex S. C.* i *retinet: ideoque & Falcidię commodum ea por*
K *tio* k *dicitur Quarta, quę per legem Falcidiam* l *retine-*
l *tur. Quinetiam portio liberis debita* m *appellatur.*

ADDITIONES.

a l. pen. C. de pact. l. ſi totum. ad Treb. l. cum virum. C. de fideicõ.
b c. quædam. 2. diſt.
c Glo. hic. & in l. 1. ff. eod. tit.
d l. filium quem habentem. C. famil. erciſc.
e dict. lib. 48. Rom. hiſt.
f Alc. lib. 4. Par. c. 24.
g l. 1. & ſeq. de acq. hæred.
h Auth. nouiſſima. C. de inoff. teſta. & §. ſi verò vltra. Nouell. de trient. & ſemiſſ.
i l. 1. §. inde Nerat. l. 58. §. omnes. ff. ad S. C. Treb.
K l. 2. in fi. ſi quis ali. teſtam. prohib.
l l. 55. §. 1. ad S. C. Treb.
m l. 1. §. vnde. ff. de inoff. teſt. l. 21. C. eod. tit.

Princip. tit.

1 *Lex Falcidia duo habuit capita.*
2 *Contra naturam legatorum eſt, vt totum patrimonium exhauriant.*
3 *Verbum legaſſit in 12. tabulis. Portij opinio relata. nu. 5.*
4 *Ceſſat in militum teſtamentis Falcidia: & quę ſit ratio. num. 7. 8.*
6 *Princeps conferens indigno, diſpenſat.*
9 *De lege Furia.*
10 *De lege Voconia, quæ legandi licentiam arctauit.*
11 *De alia lege Voconia, qua de coercendis mulierum hæreditatibus lata eſt.*
12 *Legis Falcidiæ diſpoſitio: eiuſdemque ratio: nu. 13. & 15.*
14 *An liberi vt legitimam, ita & Falcidiam habeant.*
16 *Lex Falcidia habet etiam locum in fideicommiſſis ſingularibus, & mortis cauſa donationibus, &c.*
17 *Quibus caſibus non ſit locus legi Falcidiæ.*

Supereſt, vt de lege Falcidia diſpiciamus, *a* quæ mo-
dus nouiſſimè legatis impoſitus eſt. Cum enim olim
lege XII. tabularum libera erat legandi poteſtas ut li-
ceret *b* vel totum patrimonium legatis erogare (quip-
pè cum ea lege ita cautum eſſet, *c* vtiquiſque legaſſit
ſuæ rei, ita ius eſto) viſum eſt, hanc legandi licentiam
coarctare: idque ipſorum *d* teſtatorum gratia proui-
ſum eſt, ob id, quòd plerumque inteſtati moriebantur,
recuſantibus ſcriptis hæredibus, pro nullo *e* aut mini-
mo lucro hæreditates adire. Et cum *f* ſuper hoc tam *g*
lex Furia, quam *h* lex Voconia latæ ſunt, quarum neu-
tra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur: no-
uiſſimè *i* lata eſt lex Falcidia, qua cauetur, ne plus le-
gare liceat, quam K dodrantem totorum bonorum: id
eſt, ut ſiue unus hæres inſtitutus ſit, ſiue plures, apud
eum eosve *l* pars quarta remaneat.

1 Qua modus. † *Legis Falcidiæ duo fuiſſe capita, Pau-*
a *lus* a *ſcribit, eorundemque verba refert. Primo capite*
liberam legandi facultatem dedit, ideſt, datam declara-
uit, quoniam & antea lege 12. tab. data erat. Secundo ca-
pite modum legatorum conſtituit, his verbis: Quicunque
ciuis Romanus poſt hanc legem rogatam teſtamentum
faciet, is quantum cuique ciui Romano pecuniam iure
publico dare, legare volet, iuſque poteſtasque eſto: dum
ita detur legatum, ne minus quam quartam partem hę
reditatis ex eo teſtamento hæredes capiant, &c.
2 *b* Vel totum patrimonium. † *Quòd planè contra natu-*
ram legatorum erat, vt totum patrimonium conſumerent:
cum legatum nonnihil ex hæreditate delibare, hoc eſt, di-
minuere, non autem vniuerſum, quod hæredi futurũ fuit,
b *exhaurire debeat: quod & ex legati definitione conſtat.* b
i *quæ apud Florentinum I. C. extat.*
c Vti quiſque legaſſit. *Hoc eſt, quemadmodum vnuſ-*
quiſque deliberaſſet ac decreuiſſet de re ſua poſt mortem
ad alium transferenda, ita pro iure ſeruandum fuerit.
3 † *Verſus fuit duodecim tabularum, in quo, legaſit, anti-*
quum verbum latiſſimam ſignificationem habuit, ſed in-
terpretatione coanguſtatum eſt, vel legum aliarum, vel
c *auctoritate iura conſtituentium, vt Iabolenus* c *ait.*
4 d Teſtatorum gratia. † *Hic ſcrupulum mouent inter-*
pretes. Nam ſi in teſtatorum gratiam, ne inteſtati diem
ſuum obeant, Falcidiæ detractio inducta eſt: cur in militũ
d *teſtamentis voluit lex Falcidiam* d *ceſſare? Nec tollitur*
e *ſcrupulus, ſi dicas, Falcidiam contra teſtatoris voluntatẽ* d
f *induci: nudam autem & ſimplicem militis voluntatem* f
attendi. Quoniam illud etiam cogitandum eſt, in fauorem
& gratiam teſtantium (vt diximus) legem Falcidiam
latam eſſe, ne ſcilicet inteſtati morerentur: quare eueniat,
vt quod in militum gratiam conſtituit lex, vt ſcilicet ple
na & integra ipſis legata præſtentur, hoc in eorum gra-
5 *uiſſimum odium reflectatur, contra iuris regulam.* † *Por-*
tius retuſis quorundam reſponſionibus tandem exiſtimat,
quod ex quo lex præcipit ceſſare Falcidiam in militum te-
ſtamentis, iuſſiſſe quoque intelligatur, vt hæres velit nolit,
6 *adeat hæreditatem.* † *Quemadmodum dicimus, principem*

conferendo ſcienter indigno magiſtratum, videre etiam ſecum de incapacitate diſpenſare. g Hoc eſt, quod timeat hæres ita compulſus adire: quoniam non tenebitur vltra vires hæreditarias, ſicque erit extra omne periculum. h Et quamuis Iaſon i Porcij ſolutionem impugnet: eius tamen argumento Decius k pater ſatis reſpondet. † Verum adhuc obſtare videtur, quod etſi non teneatur hæres vltra ſubſtantiam hæreditatis, grauetur tamen alijs multifariam. Nam præterquam quod legis Falcidiæ beneficium amitteret, cogeretur lites excipere, creditoribus reſpondere, accepta & ſoluta rationibus referre, alijſque moleſtijs hæreditarijs inuitus ſe implicare: quod maxime damnoſum eſſe, nemo non intelligit. Militis autem priuilegium, vt aliud quodcunque ita interpretandum eſt, vt neminem lædat, alienumque ius non minuat. l † Quare Corraſij ſententia m mihi non improbatur, exiſtimantis, ex quo lex diſpoſuit in militum teſtamentis Falcidiam ceſſare: illud quoque voluiſſe, vt repudiante ſcripto hærede ob nullum, aut minimum lucrum hæreditatem, a ſubſtitutis cohæredibus, aut a venientibus ab inteſtato, quibus ad extremum defertur hæreditas, n legata præſtarentur: o ne deludatur defuncti militis iudicium, ſed effectum habeat. cui rei lex Falcidia proſpicere voluit. Vnde cum non ſit in teſtamento militis, aditio hæredis ſcripti neceſſaria, militibus maxime fauorabile eſt, & proficuum, in eorum teſtamentis Falcidiæ locum non eſſe, quibus damnoſum nullo pacto eſſe poteſt.

e Aut minimo lucro. Et ſæpius magno diſpendio: quia & æris alieni, & præſtandi legati onus ſuſcipere hæres, nondum inuento inuentarij beneficio, tenebatur.

f Super hoc. Hoc eſt, ſuper arctanda legandi licentia.

9 g Lex Furia. † Theophilus lege Furia cautum fuiſſe ſcribit, ne cui plus quàm χίλια νομίσματα, ſeu (vt tunc loquebantur) mille nummi legari poſſent: alioqui eius, quod amplius legatum eſſet, quadruplum reſtitui. Meminit etiã Cicero in oratione pro L. Cor. Balbo, cuiuſdam legis Furiæ de teſtamentis, eius tamen capita non explicat: & Caium Furium Trib. pleb. eam tuliſſe refert.

10 h Lex Voconia. † Cum lex Furia quotidie eluderetur, legando multis millenos aureos, Q. Voconius legem tulit, ne plus legatarius, quam hæres, haberet: quæ & ipſa euertebatur legando multis, vt Theophilus exemplis demon-
11 ſtrat. † Fuit & alia lex Voconia, Anno Vrb. cond. 584. lata, Philippo & Capione Coſſ. cuius Cicero in Oratione in Verrem. 6. & pro L. Cornelio Balbo, itemque in Philip. meminit, quam vtiliſſimam fuiſſe Gellius p tradit. Quid (inquit) vtilius Plebiſcito Voconio de coercendis mulierum cohæreditatibus? Nam cum Q. Voconius, vel vt alij ipſum nominant, Volumnius Saxa Trib. Pleb. immenſis largitionibus, quæ eo tempore intemperato quodã amore mulieribus fiebant, obuiam ire cupiens, legem tuliſſet ad populum, ne quis hæredem mulierem faceret. Caius deinde Voconius Aricinus idem Trib. Pleb. paulo amicior mulieribus ne vltra quadrantem ipſis legaretur duntaxat interdixit: præterquam ſi quis cenſus eſſet, h. e. multam pecuniam, centum millia puta nummum, aut æris in poſſeſſione habens, quem non modo exteras fœminas, ſed ne filiam vnicam hæredem facere vetuit. Quam legem ab authore Voconia dictam, voce magna & bonis lateribus Cato LXV. annos natos apud Ciceronem De ſenectute ſuaſiſſe refert. Et de hac lege Iuſtinianum hic loqui, Alciatus, q Cantiuncula, r & Balduin. s cenſent: mihi vero videtur eam huc t non pertinere.

i Lata eſt. A Falcidio Tribuno Plebis, Auguſti temporibus, vt ſupra annotauimus.

12 g Dodrantem. † Lex ergo Falcidia totum defuncti patrimonium, in 12. vncias ſiue partes diuiſit, vetuitque, ne cui vltra dodrantem, id eſt, nouem vncias totorum bonorum legare liceret, ſiue vnus ſit inſtitutus hæres, ſiue plures: ſed vt quadrans, hoc eſt, quarta pars bonorum apud hæredem maneret. u

13 l Pars quarta remaneat. † Quod ſi teſtator hæreditatem ſuam vltra dodrantem legauerit, tunc hæres ex quolibet legato tantum pro rata portione detrahet, vt quadrans apud ipſum remaneat. Dixi ex quolibet legato: quia pluribus exiſtentibus legatarijs, in vna tantum re quadrantem retinere non liceret, x ſed ex ſingulis legatis pro rata deducere oportet. Niſi vel rei legatæ natura diuerſum ſuadeat, vt quia commodam diuiſionem nõ admittat: vel inter partes ita conueniat: vel quartæ nomine quippiam, quod ſatis ſit, à teſtatore præſcriptum fuerit: vel aliquid ab hærede vltrò ac ſponte alienatum, in qua tamẽ ad iudicis recurri arbitrium y debet. † Cæterum ſi hæres
14 ex liberis z ſit, tum primo legitima a natura debitę rationem habet, quam ex tota hæreditate deducit: deinde ex his bonis, quæ ſuperſunt, quartam falcidiæ iure inſtitutionis legatis detrahit, a idque ſecundum quantitatem legatorum: reliquum legatarijs cedit. Alij b tamen malunt, liberos habere ſuam legitimam portionem pro Falcidia, ſicut & Iuſtinianus eorum legitimam appellat Falcidiam: c nec poſſe eos vtrum ſimul conſequi in fraudem le-
15 gatariorum, præſertim iure, quo nunc vtimur. † Equidem ratio legis Falcidiæ fuit, quod hæredes ob nullum emolumentum vel exiguum recuſarent adire hæreditatem: quod in ijs, quibus querela de inofficioſo datur, locum non habet, cum trientem vel ſemiſſem hodie pro quarta neceſſario d
16 habeant. † Neque vero in legatis tantum locus eſt Falcidiæ, verum etiam in mortis cauſa donationibus, e in mortis cauſa capionibus, f in fideicommiſſis ſingularibus, atque ijs donationibus, quę inter viuos quidem fiunt, g ſed morte confirmantur: quales ſunt, quæ fiunt inter virum &
17 vxorem, & inter patrem ac filium. † Sunt tamen etiam caſus, in quibus Falcidiæ locus non eſt, quos in vnum veluti faſcem contrahere lubet. Igitur Falcidiam non retinet hęres, ſi inuentarium facere de more neglexerit, h quia præſumit lex, bona hęreditaria ſuffeciſſe: ſi teſtator vetet hęredem Falcidia vti, i quod olim facere non poterat: ſi portio natura debita k fuerit legata: ſi ſcienter, vel errore iuris ſoluamus l totum legatum: ſi miles legauerit: m ſi in pias cauſas legatum n ſit: ſi teſtator vetet o alienari: ſi inſtrumenta litis legata p ſint: ſi libertas q relicta ſit: ſi dos vxori prælegata. r nam cum recidit hæreditas in fiſcum, is Falcidiam s retinet.

ADDITIONES.

a In l. 1. ad l. Falcid.
b l. legatum eſt. de leg. 2.
c l. verba. de verb. ſignif.
d l. ſi poſt miſſionem. & l. vlt. hoc tit. l. Marcell. §. quod autem. ad Trebell. l. in teſt. 2. C. de teſtam. milit. & l. in teſtam. C. ad l. Falcid.
e l. Titia. hoc tit. c. Rain. de teſt.
f l. 2. de teſt. mil. l. quanquam. C. illo. tit.
g l. quidã conſulebant. de re iud. l. item Vlp. §. fi. de excuſ. tut.
h d. l. in teſt. in fi. C. de teſt. mil.
i In add. ad Porc.
k d. l. in teſtam.
l l. cum filius. de teſtam. mil. l. nec auus. C. de emanc. libero.
m In l. filium quem, C. famil. herciſ. in prælud. num. 29.
n Auth. hoc amplius. C. de fideicom.
o l. miles ita hæred. §. fi. de teſt. milit.
p lib. 20. c. 1. eiuſdẽ meminit et Pomp. Lætus in libello de Legib.
q lib. Parerg. 5. c. 24.
r in ſua Paraphr.

Hic.

s Hic.
t vt & Eguina.Baro hic ait,& Coraſ.in d.l. filium quem in anteluſ.d.nu.14.C.fam.herciſcun.
u l.1.in princ.hoc tit.& per text.hic.
x glo.l.2.C.hoc tit.quæ iſtud examinat.
y Bart.in l.quartam.hoc tit.& in l.Marcellus.§.res quæ, ad Trebellia.
z Ferra.hic.
a c.Rain.de teſt.not.in c.Rainutius.eo.Bart.d.l.Marcel. §.s.
b Balduin.hic.
c Nouell.de unmen.donatio.
d Auth.de triente & ſemiſ.
e l.ſi mortis cauſa.C.hoc tit.
f l.pen.hoc tit.
g l.in don.C.dicto tit.Fab.& Ang.hic & poſt glo.
h §.ſed noſtra.ſup.de hæred.qua.& diff.
i Auth.ſed cum teſt.C.eod.tit.
K l.ſancimus.C.de inoff.teſtam.
l l.2.C.hoc tit.
m l.in teſtamento & l.ſi miles.ff.& C.eod.
n §.ſi autem hære.Auth.de hæred.tit.Auth.ſimiliter.C.eo.
o Auth.ſed in ea.C.eod.
p l.ſi prædiorum.C.eod.
q l.ſi ſeruus tibi.ff.eo.l.Papinianus.de inoff.teſt.
r l.cum dotem,§.eod.
s Auth.de hæred.& Falcid.col.1.

§.Et cum quæſitum.

1 *Effectus huius §.*
2 *Hypotheſis in hoc § explicata.*
3 *Dubitandi decidendique ratio.4.*
5 *In ſingulis hæredibus ratio legis Falcidiæ computanda.*
6 *Quod dicitur vni vel pluribus hæredibus vnā quartam ſufficere,quomodo accipiendum.7.*

Et cum *a* quæſitum eſſet, duobus hæredibus inſtitutis(veluti Titio & Seio)ſi Titij pars aut tota exhauſta ſit legatis; quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modum onerata: a Seio uero aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partem eius duntaxat in partem dimidiam diminuant: an quia is quartam partem totius hæreditatis,aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceat, vt quartam partem ſuæ partis ſaluam habeat;placuit,poſſe retinere. *b* etenim *c* in ſingulis hęredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

1 Quęſitum eſt. † *Quod ſupra dixit, in deductione legis Falcidiæ non attendi numerum hæredum(ſiue enim vnus, ſiue plures ſint inſtitati, ſufficit Quadrantem illis ſaluum & integrum eſſe) hoc præſenti loco ſic accipiendum eſſe Imp.docet,quando ſimpliciter & ab omnibus hæredibus legata relinquantur. Nam ſi pluribus ſcriptis hæredibus teſtator unum tantum nominatim legatis ſupra modum onerauerit,cohæredibus vel nullo legato, vel non ultra quartam grauatis:tum is ſolum Falcidia vtetur,cuius portio vel omnino legatis eſt exinanita atque exhauſta,*
4 *vel certè ultra dodrantem a onerata.* † *Fac ergo (vt ad §.*
2 *noſtri hypotheſim perueniamus) hæreditatem eſſe CCCC. aureorum, teſtator inſtituit Titium & Seium vtrumque ex ſemiſſe, & legauit nominatim a Titio,iubens eum dare Sempronio ducentos, vel CLXXX.a Seio verò nihil ſpeciatim legauit,vel certè tantillum legauit, quod ſemiſſem eius duntaxat in partem dimidiam maneret,ſic ut adhuc ei fortè integri ſint ducenti, & amplius aurei. Teſtatore defuncto,Sempronius legatarius cum Titio agebat, integrum petens legatum. At Titius cum euoluto legato nihil, vel vix ſeſcuncem ſuæ partis eſſet habiturus reliquum,quartam partem ex ſuo ſemiſſe, hoc eſt, aureos L. volebat beneficio legis Falcidiæ deducere, ita quod Sempronius non plus,quam CL.nomine legati eſſet habiturus.*
3 † *Ex aduerſo dicebat legatarius, ſatis eſſe factum a teſtatore legi Falcidiæ, cum non vltra dodrantem totius hæreditatis ſuæ legauerit. Præterea cum hac ratione potiſſi-*
b *mum vitatur lex Falcidia; b ne teſtatoris voluntas pereat, ſed vt hærede adeunte hæreditatem, ſuſtineatur, videtur in noſtra ſpecie non eſſe locum Falcidiæ. Sufficit enim Seium adire, ita quod teſtamentum propter adiectionem alterius cohæredis non adeuntis non videatur intercidere.*
c *Contra c igitur hac quæſtione reſponſum eſt, ſuæ quemq; partis, in qua hæres ſcriptus eſſet, quartam ex lege Falcidia retinere poſſe. Neque ideo ergo,quod Seius integrum ſemiſſem habet, impedimento id erit Titio, quo minus*
4 *quadrantem ſuæ inſtitutionis retineat.* † *Nec obſtat, quod de Falcidiæ introducendæ ratione hic ceſſante obiectum eſt: ob id enim Titio licet quoque deducere, vt ſeruetur teſtatoris voluntas eo modo, quo expreſſim diſpoſuit. Id eſt autem quia nominatim Falcidiam non prohi-*
d *buit, ſatis vtique intellexit,leges in ſuo teſtamento locū d habituras.*
e *b* Etenim in ſingulis. *Idque & ante Iuſtinianum e Ca-*
5 *ius quoque reſpondit.* † *Colligenda ergo hinc regula eſt,* In ſingulis hęredibus rationem legis Falcidię ponendā
f eſſe; *quod f & in ſubſtitutis hæredibus locum habet.*
6 † *Per quod mitigandum eſt id, quod Imperator ſuprà dixit*, vni aut pluribus hęredibus quadrantem vnum totius patrimonij ſufficere: *vt procedat, ſi legata ſimpliciter,aut ab omnibus relicta ſint. aliud certè, ſi vnus duntaxat grauetur nominatim: is enim quartam eius portio-*
g *nis,ex qua inſtitutus eſt, g retinere non prohibetur.* † *Ca-*
7 *terum quod hic de ſingulis hæredibus dicitur, non eſt trahendum ad ſingulas portiones hæreditarias: quæ ſi ex ſubſtitutione, vel iure accreſcendi in eandem concurrant, ita confunduntur, vt ſimul omnia bona hæreditaria ſpectentur,an legatis paria ſint. Itaque ſi libera aliqua portio, nullisque legatis onerata alteri accedat portioni ultra mo-*
h *dum grauata,prodeſt legatarijs huiuſmodi h acceſſio: neque iniuria quandoquidem is, cui portio non grauata obtigit,lucrum ſentit: non mirum ergo, ſi legatorum contri-*
i *butioni i ſubijciatur. Aliud eſt, ſi grauata portio libera, aut non grauata accederet:quia nihil hoc commodabit le-*
K *gatarijs, K cum nulla fiat portionum confuſio,ſed ſeparatim conſiderentur ſingula.*

c In ſing.hęred. *Diuiſim ſcilicet & nominatim vltra modum oneratis,alioquin ſi coniunctim ac confusè onerentur, non eſt ſeparata ſingulorum ratio.*

ADDITIONES.

a l.77.in ſingulis.hoc tit.
b ve ſup.in princ.huius tit.
c propter Auth.ſed cum teſtator.C.hoc tit.
d arg.l.nemo poteſt.de leg.1.& l.quidam.de verb.oblig.
e d.l.in ſingulis.
f l.is qui quadrigenta.de vulg.
g glo.hic verbo retinere.Bart.Ang.& Imol.l. in quartam. hoc tit.& Platea hic.
h l.quòd ſi alterutro.hoc tit.
i vide Bart.l.qui fundum.§.cohær.hoc ipſo tit.
K l.1.§.ſi cohæredis.& d.l.quòd ſi alterutro.hoc tit.

§.Quantitas.

1 *In ratione legis Falcidiæ,quantitas patrimonij mortis teſtatoris ſpectanda.*
2 *Et quæ ſit ratio.*
3 *In legato conditionali, vel rei alienæ: non inſpicitur in Falcidia tempus mortis teſtatoris.*
4 *Fructus quando in Falcidiam veniant.*

a Quantitas autem *b* patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, *c* mortis tempore ſpectatur. Itaque(verbi gratia) ſi is qui centum aureorum

R 4 patri-

patrimonium in bonis habeat, centum aureos legaue-
rit, *d* nihil legatarijs prodeſt. ſi ante aditam hæredita-
tem per ſeruos hęreditarios aut ex partu ancillarum hæ
reditariarum, aut ex fętu pecorum tantum acceſſerit hæ-
reditati, vt centum aureis legatarum nomine erogatis,
hæres quartam partem hæreditatis habiturus ſit: ſed
neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis *e* detra-
hatur. Ex diuerſo, ſi LXXV. legauerit, & ante aditam
hæreditatem in tantum *f* decreuerint bona (incendijs
forte, aut naufragijs, aut morte ſeruorum) vt non am-
plius, quàm LXXV. aureorum ſubſtantia, vel etiam mi
nus relinquatur: ſolida legata debentur. Nec ea res
damnoſa eſt hæredi, cui liberum eſt *g* non adire hære-
ditatem. quæ res efficit, vt ſit neceſſe legatarijs, ne *h* de-
ſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum hærede in
portione paciſci.

a a Quantitas. *Imperator ex* a *Caio Iureconſulto hic re-*
fert, quodnam tempus in ratione legis Falcidiæ circa quā-
titatem rerum hæreditariarum conſiderari debeat: an mor
1 *tis teſtatoris, vel aditæ hæreditatis? † Et reſpondet, eam*
quantitatem, quæ mortuo teſtatore extat, ſpectandam eſſe:
nec referre, ſi poſtea inter mortem, & aditam hæreditatem
quicquam tali quantitati vel acceſſerit, vel etiam deceſſe-
rit. hæredi enim, non legatarijs deceſſiſſe vel acceſſiſſe in-
b *telligetur: quod exemplis latius illuſtrat Iuſtinianus.*
2 *† Hoc autem iſta ratione ſic reſponſum eſſe* b *Iaſon ſcri-*
c *bit, quod cum regulariter legata cedant a morte* c *teſtato-*
ris, lege autem Falcidia reſecentur legata ipſo iure, facilè
colligitur, tempus mortis teſtatoris in Falcidia ſpectan-
dum eſſe. Tum enim, ſi aliàs ceſſura eſſent legata, ſimul
d *etiam vel conſiſtunt, vel* d *ipſo iure cadunt aut reſecan-*
3 *tur. † Vnde conſequitur, in legato conditionali,* e *vel rei*
e *alienæ, quod non cedit a morte teſtatoris, in ratione legis*
Falcidiæ non inſpici tempus mortis, ſed aditæ hæreditatis.
f *atque ita* f *Marcelli reſponſum Iaſon accipiendum eſſe*
4 *cenſet, aliàs difficile & intricatum. † Ex prædictis & il-*
lud quoque conſectarium eſt, fructus iacente poſt defun-
ctum teſtatorem hæreditate perceptos, in Falcidiam non
g *computari: niſi aliud diſpoſuerit* g *teſtator, aut fructus*
h *mortis tempore ſint ſati, quia pars rei tunc* h *habentur:*
i *aut ſi teſtatoris iudicio percipiuntur ex re, quam* i *le-*
gauit.
b Patrimonij. *Rerum hæreditariarum, quæ ipſius teſta-*
k *toris fuerunt: ſecus eſt in nominibus* k *hæreditarijs: quia*
ſufficit ea ſoluendo fuiſſe mortis tempore, licet poſtea eſſe
deſierint. Quod ſi mortis tempore non erant, poſtea l *au-*
tem extiterint, id quoque legatarijs proficiet: quoniam &
l *mortis tempore ſuberat quædam ſpes melioris* l *huius*
fortunæ.
c Mortis tempore. *Quo tempore legata quoque cedunt.*
d Nihil legatarijs prodeſt. *Nec etiā nocet, ſi quod dam-*
num contingat.
e Detrahatur. *Quoniam omne commodum & incom-*
modum hæreditatis ad hæredem pertinet, non ad lega-
tarios.
f Decreuerint bona. *Quæ ſcilicet in genere legata ſunt.*
Nam ſi ſpecies, id eſt, res aliqua certa legata fuerit, & ſi-
ne vlla culpa vel mora hæredis perierit, legatario perire
m *cenſetur, nec hæres ei quicquam debet: quod* m *alibi anno-*
tauimus, & diligenter animaduertendum eſſe in legis Fal-
n *cidiæ ratione* n *Metianus commonet: cuius reſpōſi collatio*
ad hunc §. non parum confert.
g Non adire hæred. *Neque enim ea res debet alicui vi-*
o *deri damno eſſe, quam volens fecerit.* o
h Deſtituto teſt. *Nullo ſcilicet hærede adire volente.*

ADDITIONES.

a l. in quantitate hoc tit. ſa. l. in ratione. eod. tit.
b hic in addita. ad Porc.
c l. 1. §. cum igitur. C. de cad. toll. & l. a Titio. de furt.
d dixi ſup. ad initium huius tit. l. lineam. ff. hoc tit.
e gl. in l. Papinianus. ff. de ſeru. glo. l. ſi hær. ſeruus. de leg. 1.
f in l. cum quo. de peculio. hoc tit. & ibi. Bart. & Ang. hic.
g l. quod autem, ff. eod. tit.
h l. in lege Falcidia. hoc tit. & l. fructus. de rei vend.
i l. Paulus §. 1. quod de bon. §. fruct. ff. hoc tit.
K propter d. l. cum quo. vbi Bart.
l l. ſi defunctus. C. arbitr. tut.
m §. ſi res legit. ſup. de legat.
n d. l. in ratione 2. §. diligenter.
o l. damnum. de reg. iur. lib. 6.

§. Cum autem.

1 *In Falcidia retinendæ æs alienum non computatur.*
2 *Nec funerales impenſæ.*
3 *Funeris appellatione quid veniat.*
4 *Precia ſeruorum teſtamento manumiſſorum in Falcidia non computantur.*
5 *Quomodo Falcidiæ computatio ineunda.*
6 *Quandoque bina deductio fit in Falcidia.*
7 *An Falcidia, quæ non detrahitur de legato pio, alia legato aggrauet.*

a Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante dedu-
citur *b* æs alienum, item *c* funeris impenſa, & *d* pre-
cia ſeruorum manumiſſorum: tunc demum *e* in reli-
quo ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars hæredem re-
maneat, tres vero partes *f* inter legatarios diſtribuan-
tur pro rata ſcilicet portione, quod cuique eorum le-
gatum fuerit. *g* Itaque ſi fingamus CCCC. aureos le-
gatos eſſe, & patrimonij quantitatem, ex qua legata
erogari oportet, quadringentorum eſſe: *h* quarta pars
legatarijs ſingulis debet detrahi. Quod ſi *i* trecentos
quinquaginta legatos fingamus: *k* octaua debet detra-
hi. Quod ſi quingentos legauerit: *l* initio *m* quinta,
n deinde quarta detrahi debet. Ante enim detrahen-
dum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt: deinde
quod ex bonis apud hęredem remanere oportet.

a Cum autem. *Hoc §. exponit Iuſtinianus, quæ bona te-*
ſtatoris in Falcidiæ retinendæ ratione computari, vel non
debeant, & quomodo ratio legis Falcidiæ, id eſt, computa-
tio ſit ineunda.
1 *b* Aes alienum. *† Primo ergo in ponendo ratione legis*
Falcidiæ deducitur æs alienum: ob id certè, quia bona cu-
a *iuſque ea intelliguntur, quæ deducto ære alieno* a *ſuper-*
ſunt. Quo in numero etiam ponendum eſt, ſi quid ei teſta-
b *tor debuerit, quem hæredem* b *inſtituit: ſicuti ſi debitor*
creditoris hæres exiſtat, & confuſione liberetur, tamen lo-
cupletiorem hæreditatem percipere videtur, adeoque ei
c *quo minus Falcidia fruatur, computandum erit* c *quod*
debuit.
2 *c* Funeris impenſa. *† Secundo in Falcidiam non compu-*
d *tantur funeris impenſæ.* d *quæ adeò æri alieno comparan*
tur, vt etiam omne creditum præcedere debeant, quando
e *hæreditas* e *ſoluendo non eſt. Addit Bartolus* f *eas etiam*
f *doti vxoris præferri: multo magis ergo legatis. Sanctius*
g *enim eſt, de ſuo teſtatorem funerari, quàm aliquos legato* g
3 *conſequi. † Funeris autem appellatione venire debet, quic-*
h *quid corporis cauſa, antequam defunctus ſepeliatur,* h *con*
ſumptum eſt. Marcellus i *in funeris impenſam intelligit*
non omnem funeris pompam, ſed illud duntaxat, quod fu-
neris cauſa, atque adeò pro teſtatoris dignitate, rebuſque
inſumptum eſt: nam monumenti impenſa ſaltem neceſſa-
K *ria & modica Falcidiam* k *effugit: ea tamen res omnes*
arbitrio

l arbitrio iudicis relinquenda l eſt. Equidem nec veteres Manſolæa illa ſepulchrorum, atque immodicos funerum
m ſumpeus, è repab. eſſe ceaſuerunt. m quare inter alia lege 12 tabul. cauerant, Ne quis aſcia monumentum poliret, nene in vrbe poneret: ſic fore rati, vt ſumptus illi inanes cenotaphiorum tandem minuerentur, modumque inuenirent.

4 d Pretia ſeruorum. † Pretia quoque pro ſeruis manumittendis relicta Falcidiam effugiuat, ſiue hi expreſſa teſtato-
n ris voluntate, ſiue tacita iuris poteſtate manumittendi n ſint, idque fauore libertatis.

e In reliquo. Scilicet patrimonio defuncti.

f Inter legatarios diſtribuantur. Non babita ratione
o vtram prius aut poſterius legatum o ſit.

g Itaque ſi fingamus. Tribus exemplis illuſtrat, quod de
5 computatioae Falcidia dixit. † Aut enim teſtator tantum legauit, quantum in bonis babait: & tunc quarta pars ſuæ partis ſingulis erit duntaxat detrahenda. Aut minus legatum eſt, quàm in patrimonio reliquit, ſuprà dodrantem tamen: & tum pro rata ſingulis defalcandam erit, dum quarta hæredi retinenda efficiatur: Aut denique plus legatis erogauit, quàm babuit in bonis tempore mortis: ea ſpecie ita ratio legis Falcidiæ iuitur, vt quantitati legata, aut æſtimationi rerum legatarum detrahatur primum omniū id, quod excedit patrimonium: deinde ſingulis legatarijs quarta pars ſuæ partis inſtitutionis auferatur.

h Quarta pars. Nempe centum aurei pro rata cuiuſque.

i Trecentos quinquaginta. Teſtatore relinquente quadringentos.

K Octaua. Nempe quinquaginta: quæ pars octaua ad alteram octauam, quam hæres ex teſtamento habet, beneficio legis Falcidiæ coniuncta, efficiet vt hæres ſuum quadrantem integrum percipiat.

6 l Initio quinta. † Et hic bina deductione opus eſt, quando teſtator vltra ſui patrimonij vires legauit. Fit autem prima deductio non quidem per legem Falcidiam, quæ tantum ad legata dodrantem excedentia intra tamen facultates proſpexit: ſed per legem 12 tabul quæ ea duntaxat legata confirmauit, quæ relinquuntur è re ſua, non item vltra ſubſtantiā. Dicebat enim lex illa: Vti quiſq; ſuæ rei legaſſit, ita ius eſto, hoc eſt, vti ſtatuerit, ſiue decreuerit.

p m Quinta. Etiam de legatis Falcidiæ non p obnoxijs, vt
q ſunt legata ad pias cauſas deſtinata, & ſi q quæ ſunt his ſimilia. ſicque hac prima deductione reditur ad patrimonij
7 quantitatem. † Illud in controuerſiam trahitur, an Falcidia, quæ non deducitur de legato pio, aliove conſimili Falcidiæ non ſubiecto, aggrauet alia legata: ita quod de alijs eo plus detrahendum ſit? Et ſiquidem vni atque eidem duo legata relicta ſint, quorum alteram Falcidiæ ſubſit, alterum non item; verum eſt a legato defalcabili fieri de-
r ductionem vtriuſque legati nomine. r Sin verò pluribus legatarijs relicta ſint, ipſis huiuſmodi legatorum Falcidiā effugientium libertatem non obeſſe, verius eſt.

n Deinde quarta. Supputatione facta de ſingulis legatis Falcidiæ ſubiectis: atque ita hæredi quadrans totius hæreditatis remanebit ſaluus, & hæc eſt ſecunda deductio.

ADDITIONES.

a l. ſubſignatum. §. bona. de ver. ſign. l. 2. §. vlt. hoc tit. l. in imponenda. C. eo.
b l. qui fundum. §. ſi quis hæredem, hoc tit. l. irritum. C. eo.
c l. 1. §. ſi debitor & l. quod autem. hoc tit. & vide Cantiunc. hic latius hoc declarationem.
d l. Papinianus. §. quarta autem. de inoff. teſt.
e l. pen. de relig & ſump. fun.
f in l. 1. verſ. oppo. 4. ſol. matr.
g l. at ſi quis. §. 2. de reli.
h l. funeris. hoc tit.
i l. in imponenda. hoc tit.
K l. 1. §. de impenſa. l. nec amplius hoc tit. l. Pap. §. omnium autem quarta. de inoff. teſt. l. etſi quis. §. æquum. de relig.
l gl. d. l. 1. §. fin.
m Vide Ci. lib. 2. de leg. ad filium. Plin. lib. 35. c. 2. Budæ. l. quicunque. de inſtitu.
n gl. hic verbo, ſeruorum.
o Ang. & Iaſ. hic.
p Bart. l. ſi poſt miſſionem. hoc tit.
q vid. glo. l. teſt. C. hoc tit.
r atque ita contra Bart. communiter obtinuit per gl. Auth. ſi militi. C. hoc tit. Ang. hic.

DE FIDEICOM. HÆRED. Tit. XXIII.

1 Subſtitutio directa, & fideicommiſſaria, quomodo differant.
2 Item hæres fideicommiſſarius, & fiduciarius.
3 Fideicommiſſaria ſubſtitutio propriè non eſt ſubſtitutio.
4 Verbum ſubſtituendi dupliciter accipi.
5 Duplex fideicommiſſum, vniuerſale & ſingulare.
6 Deſcaſus ordo huius tituli.

Hactenus de hæreditatibus, directò tam inſtituendo, quàm ſubſtituendo relictis, pertractatum eſt: modò de hæreditatibus quæ per fideicommiſſum, & ſic via obliqua re-
1 linquuntur, ſubijcitur. † Diximus autem alibi, a ſummā
a ſeu præcipuam ſubſtitutionum diuiſionem eſſe, quòd alia ſit directa, alia obliqua ſeu fideicommiſſaria. Directa quidem eſt, quando teſtator vult hæredem ſubſtitutum ab ip-
b ſo teſtatore capere immediatè, & non miniſterio b alterius. Obliqua verò eſt, quando teſtator vult ſubſtitutum non capere immediatè ab ipſo teſtatore, ſed ex manu alterius: puta quia vno inſtituto, eum grauat alij reſtituere: & tunc ille ſubſtitutus capit ab hærede, non à teſta-
c tore, licet dicatur c ſuccedere teſtatori. † Et is quidem,
2 cui ex fideicommiſſo reſtituenda eſt hæreditas, fideicommiſſarius: alter verò, qui fideicommiſſo grauatus eſt, fi-
d duciarius hæres, d dicitur: ſicut & ipſa hæreditas fide-
e commiſſaria ab Vlpiano e fiduciaria appellatur. Hoc ergo titulo de obliqua ſeu fideicommiſſaria ſubſtitutione tractatur. Quod cum ita ſit, mirum videri poteſt, cur Imp. hunc titulum potius de fideicommiſſarijs hæreditatibus, quàm de fideicommiſſaria ſubſtitutione inſcribere volue-
3 rit? † Sed ideo hoc eſt, quoniam hæc propriè & ſtrictè, non eſt ſubſtitutio, id eſt, ſecunda inſtitutio, ſed quoddam fidei-
f commiſſum: idque f Doctores communiori calculo probāt, multiſq; argumentis aduerſus Alexandrum & Socinum
g Bellonus g nouiſſimè defendit. † Equidem ſi verbum illud
4 (ſubſtituo vel ſubſtitutio) conſiderare velimus quoad ſui ſignificatum & deriuationem, (quo caſu nihil aliud eſt, quàm ſub aliquo præcedenti quid ſtatuere & ordinare) tunc fideicommiſſum rectè dicetur ſubſtitutio. Eſt enim quoddam ſtatutum, & ordinatio teſtatoris facta ſub præcedenti voluntate, quando fit ab inteſtato. Habent namque
h venientes ab inteſtato, tacitam voluntatem defuncti. h
i Sic iudex quoque dicitur iudici i ſubſtitui. Sin verò ver-
K ba illa reſtringantur ad hæredum K inſtitutiones (quo caſu nihil aliud eſt ſubſtitutio, quàm inſtitutio facta ſub alia inſtitutione) tunc fideicommiſſum propriè nō dicetur ſubſtitutio. non enim fideicommiſſarius primò, nec ſecundò inſtitutus eſt, ſed alius de cuius manu fideicommiſſarius
5 debet hæreditatem accipere. † Porrò ad rem quod attinet, Fideicommiſſorum alia ſunt vniuerſalia, hoc eſt, ad hæreditatem ſpectantia: quibus totum patrimonium, ſiue partē hæres alij reſtituere rogatur. Alia ſingularia, cum teſtator hære-

bæredem rogat, vel eius fidei committit, rem aliquam ſingularem ſiue particularem ia ſpecie vel quaatitate conſi-
6 *ſtentem reſtituere alteri. † Quaaquam autem Imp.* l *ſpo-*
l *pondit, iater cætera, ſe poſt legatoram explicationem de ſingularibus fideicommiſſis tractaturum: tamen hoc titulo, de vniuerſalibus, tanquam dignioribus præmittere voluit. Sic enim & ante legata, de hæreditatibus directo re-*
m *lictis, ſuprà* m *quoque diſſeruit: quod vniuerſitatis prior, potiorque ſit ratio.*

ADDITIONES.

a ſupr. de vulg. ſub. in Bubr.
b l. ſi ager. de rei vend.
c l. cohæredi. §. cum filiæ. de vulg.
d l. ſi poſtulante ad ſi. ad Treb.
e l. certi condictio, ſi cert. pet.
f in Rub. de vul. & pup. & C. eo.
g li. 3. Suppur. c. 19
h l. conficiuntur. de iure cod. fa. §. ſed ſi gregis. ſup. de re diu. l. vel inutilium, cum l. ſeq. de vſufr.
i l. pen. iudi. ſol.
K vt in l. 1. de vulg.
l ſupr. de leg. in prin.
m §. fi. ſupr. per quas perſ. nob. acqu.

Princip. tit.

1 *Qao tempore fideicommiſſa caperint.*
2 *Hodie qaibus directo non poteſt relinqui, nec per fideicommiſſum licet.*
3 *Quando dicatur qais in fraudem iuris accommodare fidem.*
4 *Hæres fideicommiſſo grauatus, an olim ſaltem naturaliter obligatus fuerit, diſtinctione explicatur.*
5 *Diuus Auguſtus fideicommiſſa ad neceſſitatem iuris primus retraxit.*
6 *Fideicommiſſa an & quomodo olim, quomodo item hodie peti poſſint: & nu. 7. 8.*
9 *Quæ actiones hodie pro fideicommiſſis vniuerſalibus dentur: & nu. 11. 12. & 13.*
10 *Tribus modis reſtitutionem fideicommiſſi fieri.*
15 *De prætorijs fideicommiſſarijs.*

Nunc tranſeamus ad fideicommiſſa ſed prius eſt, vt de hæreditatibus fideicommiſſarijs videamus. Sciendum itaque eſt, omnia fideicommiſſa *a* primis temporibus infirma fuiſſe: quia nemo inuitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hæreditatem vel legata *b* relinquere, ſi relinquebant, fidei committebant eorum qui capere ex teſtamento poterāt hæreditatem. Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt. *c* quia nullo vinculo iuris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Poſtea *d* Diuus Auguſtus primus, ſemel iterumq; gratia perſonarum motus, vel quia per ipſius ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem *e* quorundam perfidiam, *f* iuſſit Conſulibus authoritatem ſuā interponere. Quod quia iuſtum videbatur, *g* populare erat: paulatim conuerſum eſt *h* in aſſiduam iuriſdictionem tantuſque eorum fauor factus eſt, vt paulatim etiam *i* Prætor proprius crearetur, qui de fideicommiſſis ius diceret: quem fideicommiſſarium appellabant.

1 *a* Primis temporibus. *Nempe aate legem 12. tabul. Fideicommiſſa enim ſub Numa Pompilio viguiſſe veriſi-*
a *mile eſt, quando tum maximam fuiſſe* a *fidei religionem conſtat. Quaaquam autem magna eſſe apud veteres fidei vis, adeò vt huic templum Romę erectum fuerit: tamen reperiebantur tam peruerſi adeoque perfidi homines, qui fidem fallere, ac vltimam teſtatoris voluntatem fraudare, ſpe impunitatis nō verebantur, & facile contemnebant*
b *officium, ad quod ſe noa* b *poſſe vllo iudicis officio, nec actionis formula compelli intelligebant.*

b Relinquere. *Puta ſpurijs, inceſtuoſis, deportatis, vel cæteris incapacibus perſonis, quibus de iure vltra alimenta*
c *vel dotem de paternis bonis nibil* c *debetur. † Hodie ta-*
2 *men immutatum eſt, ſtatutumq;,* d *vt quibus non poteſt*
d *directò aliquid relinqui, nec per fideicommiſſum liceat. Quod adeo verum eſt, vt ſi hæres in fraudem iuris vltra fidem ſuam accommodarit tacito fideicommiſſo, indignus cenſeatur hæreditate, in qua fraudem adhibuit, eaq; fiſco*
3 *applicetur. † Dicitur autem in fraudem iuris fidem accommodaſſe, qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacite promittit reſtituere ſe perſonæ, quæ legibus ex teſtamento capere vetatur: ſiue chirographum eo nomine dederit, ſiue*
e *nuda pollicitatione* e *repromiſerit.*

c Quia nullo vinculo. *Id eſt, nulla obligatione a iure ci-*
f *uili approbata: nam obligatio* f *eſt vinculum iuris: vbi autem non adeſt iuris vinculum & ciuilis obligatio, res*
g *non habet* g *exactionem. † Sed an hæres hoc iure natura-*
4 *liter ſaltem obligabatur reſtituere? quod ſi eſt, tametſi ab*
h *eo exigi noa poterat, ſoluens tamen indebitè repetere* h *nequibat. Hanc dubitationem Bellonus ſic diſſoluit, vt diſtinguendum cenſeat inter relicta perſonis capacibus, & inter relicta ijs, qui legibus ex teſtamento capere prohibentur. Hoc enim caſu, ſiquidem tales ſint incapaces, quibus*
i *ne* i *relinquatur, lex reſiſtit, tunc non oritur, ne naturalis*
K *quidem* K *obligatio. Sin verò tales ſint, quibus lex neque*
l *reſiſtat, neque etiam aſſiſtat, vt in* l *deportato, tunc naſcitur obligatio naturalis. Altera verò ſpecie conſtat, indiſtinctè oriri naturalem obligationem: propterea quod etſi lex non reciperet huiuſmodi fideicommiſſa, tamen non etiam reſiſtebat, quo minus relinquerentur. Et hoc videtur Imp. hic innuere, dum dicit,* quod pudore tenebantur reſtituere, *&c. nullus enim eſſet pudor, fideicommiſſa non præſtare, niſi ſaltem adeſſet naturalis obligatio: quoniam*
m *de iure naturæ eſt, fidem non* m *fallere: & pudor, qui hic conſideratur, erat in fallendo fidem.*

5 *d* Diuus Auguſtus. † *Dixit vnde cœperint fideicommiſſa: nunc quemadmodum D. Octauij Auguſti opere ad neceſſitatem iuris retracta ſint, & in aſſiduam ordinariamque iuriſdictionem conuerſa, edisſerit. Sanè D. Auguſtum vltro paruiſſe fideicommiſſo L. Leatuli in Africa decedentis, eiuſque voluntatem impleſſe, Iuſtinianus ſequenti ti-*
n *tulo* n *refert.*

e Quorundam. *Rogatorum reſtituere.*

6 *f* Iuſſit. † *Ergo nullo adhuc certo actionis vinculo continebantur fideicommiſſa D. Auguſti temporibus, ſed pen-*
o *debant a mero iudicis* o *officio, quod deficientis actionis*
p *loco inuocari ſolet ex bono & æquo. Hincque Vlpianus* p *ait, Extraordinarias appellari fideicommiſſorum perſecutiones: quę ſcilicet non habent iuris ordinarij executionē.*
7 *Sanè primis illis temporibus ante Auguſtum fideicommiſſa nec iure actionis, nec officio iudicis peti valebant, quo-*
8 *niam nullo iuris vinculo continebantur. † Verum hodie ex*
q *Iuſtiniani* q *conſtitutione introducta eſt certa actio tam perſonalis, quàm hypothecaria, pro fideicommiſſis etiam vniuerſalibus conſequendis, ſed & realem quoque dari*
r *aiunt: quod Iaſon* r *poſt alios latè examinat. † Circa hoc*
9 *tamen, vt quid certi habeamus, tria ſunt conſideranda* s
s *tempora: primum eſt ante aditam hæreditatem: alterum poſt aditionem hæreditatis, ante tamen factam reſtitutionem: tertium poſt factam reſtitutionem. Qao ad primum, ſine controuerſia eſt, quod ante aditam hæreditatem nulla fidei-*

Google

fideicommiſſarii competat actio, ſed tantum officium iu-
t dicis ad cogendum hæredem t adire. Quo ad ſecundum
tempus, certum concedi perſonalem actionem, vt cogatur
hæres à fideicommiſſario, quando ſponte adijt: quando ve-
u rò coactus, tunc etiam officium iudicis u datur. Realis ve-
rò actio non conceditur, quia ſupponit dominium ex per-
x ſona x agentis: ſed fideicommiſſarius non habet vllum ius
y in rebus hæreditarijs ante factam y reſtitutionem. Licet
ſecus ſit in ſingularibus fideicommiſſis, vbi ante traditio-
nem competit rei vendicatio: ſed hoc ideo eſt, quia in his
ſtatim à morte teſtatoris fictè, ab hæreditatis aditione verè
z tranſit z dominium. Hypothecariam tamen concedi fidei-
a commiſſario a crediderim, eamque hoc caſu maximè ne-
ceſſariam eſſe propter tertios poſſeſſores, cum realis inten-
di non poſſit. Neque tamen hæc hypothecaria vlterius ſe
extendit, quàm perſonalis, daturque tantum contra bona
b relicta à teſtatore, non etiam contra bona b hæredis. Ve-
10 nio ad tertium tempus, poſt factam reſtitutionem. † Et
hic ſciendum, tribus modis reſtitutionem fieri, verbo, re, &
c patientia. Si ſolo verbo facta ſit licet plerique c vacillent
an ſit tranſlatum dominium: Bellonus tamen tranſla-
d tum d putat per ſolam verbalem reſtitutionem. † Et hoc
11 caſu datur fideicommiſſario aduerſus hæredem perſonalis
e actio eum tantum ſit dominus de iure e ciuili, nec appre-
henderit adhuc poſſeſſionem bonorum: aliàs eſſet effectus
dominus iure gentium, ideoque ceſſaret hæc actio, cum per-
f ſonalis, ei, qui eſt dominus per modum iuris f gentium, nõ
detur. Realem pariter hoc caſu fideicommiſſario permitti
conſtat, ſi tamen verum eſt, eum per ſolam verbalem reſti-
tutionem effectum eſſe dominum. Item & hypothecariam,
g cum reguletur ſecundum actionem g perſonalem, quam
12 fideicommiſſario competere ſupra diximus. † Addit Ia-
ſon, fideicommiſſariam quoque hæreditatis petitionem ip-
ſi concedi: quod verum eſt, reſpectu aliorum poſſeſſorum,
quàm hæredis; ſed hoc nihil ad præſentem diſpoſitionem:
quia nos loquimur de actionibus competentibus fideicom-
h miſſario contra hæredem, aduerſus quem hæ non h dan-
13 tur. † Porrò ſi reſtitutio facta fuit re, perſonalis actio exer
i ceri nequit, quia fideicommiſſarius effectus eſt omni iure i
dominus. Realem verò ei dari Iaſon cenſet: quod Bellonus
rectè impugnat. ad quid enim actione in rem opus eſt, fa-
cta reali reſtitutione? contra hæredem certè intendi non
poteſt, qui perſoluit, quod debebat, id eſt, qui reſtituit, quod
ex fideicommiſſo iuſſus erat. Quòd ſi poſt reſtitutionem res
aliqua perueniat ad hæredem, tunc aduerſus ipſum agi po
terit, tanquam aduerſus quemcunq;, non tanquam contra
hæredem. Nec obſtat, quod hæc actio detur, ſi verbo facta
ſit reſtitutio: quoniam ibi hæres adhuc poſſidebat res hæ-
reditarias, hic autem fideicommiſſario facta eſt realis re-
ſtitutio. Sed nec hypothecaria hoc caſu exerceri poteſt:
nam cum hæres perſoluerit, quod debebat, hoc eſt, reſti-
K tuerit, diſſoluitur K pignus. Et fuit hæc hypotheca inſtitu-
l ta, vt voluntati teſtatoris l ſatisfieret: cum ergo ſatisfa-
14 ctum ſit, ceſſit hypotheca. † Sin vero reſtitutio facta eſt
patientia, vt quia hæres paſſus ſit fideicommiſſarium poſſi
m dere res aliquas animo reſtituendi (quod in dubio m præ-
ſumitur) tunc ea omnia obtinent, quæ in reali reſtitutione
n diximus, quia hoc caſu patientia habetur loco n traditio-
o nis, & perinde eſt, atque ſi verè & realiter fuiſſet o facta
traditio.

g Populare erat. Populo expediens & vtile, vt ſcilicet,
p quibus directò non poterat relinqui, per fideicommiſſum p
h In aſſiduam. Vt ſcilicet aſſiduè de hoc ius redderetur,
ſicq; in ordinariam iuriſdictionem hæc res abijt, conuerſa-
que eſt.

15 i Prætor proprius. † Refert q Pomponius, à D. Claudio
q Cæſare duos Prætores fuiſſe creatos, qui de fideicommiſſis
r intra vrbem ius dicerent. additque in eius vita Suet. r
Tranquillus, eundem Imperatorem hanc poſtea iuriſdi-
ctionem, quæ quotannis, & tantum intra Vrbem delega-
batur, in perpetuum, atque etiam per prouincias deman-
daſſe poteſtatibus. Poſtea Titus Imp. ex illis duobus præ-
toribus fideicommiſſarijs vnum detraxit, ſicque vnus tan
tum remanſit proprius Prætor fideicommiſſarius, cuius
s paſſim s in Iure noſtro fit mentio.

ADDITIONES.

a Cantiunc. hic.
b Fab. Plat. Porc. & Iaſ. hic.
c c. cum haberet de eo qui du. in ma. quam pri. pol. per adult. & plenè Bart. l. fi. de his qui vt indig.
d l. omnib. l. ſeq. ad Treb. l. ſi quid relictum. l. ciuitatib. de leg. 2. l. hær. C. de hær. inſt.
e l. in fraudem. de his qui vt indig. Bald. hic.
f §. 1. inf. de obl.
g d. §. 1. Bello. hic.
h l. hoc iure. §. pen. de don. l. Iulianus. de cond. indeb.
i l. Manichæos. C. de hæret. & Man. l. 1. C. de nat. lib.
K l. ſi non ſortem. in prin. de condic. indeb. Bar. l. cum lex. de fideiuſſ.
l l. 1. C. de hære. inſti. Bart. d. l. cum lex. nu. 6. & 7.
m l. 1. de pac. l. 1. de conſt. pec.
n inf. de codicill. in pr.
o Iaſ. hic ad Porc.
p l. pecuniæ verbum. §. actionis. de ver. ſig.
q l. 1. C. com. de leg.
r hic ad Porc. & in Rubr. ff. hoc tit. & l. certi condictio. in fin. ſi cert. pet.
s Bello. hic nu. 9.
t no. gl. l. & ſine ſcriptura. C. eo. l. ſi legatus. ibi gl. & Bar. hoc tit.
u Bar. d. l. legat.
x l. in rem. de rei uen. Bar. l. 1. de leg.
y l. facta. hoc tit.
z l. a Titio. de fur. l. 1. §. 1. & ibi glo. ver. cedere. C. de cad. toll.
a d. l. 1. C. comm. de leg. in fin.
b d. l. 1. C. eod.
c Iaſ. hic.
d hic nu. 15. qui multa iura allegat.
e ſicut & legat. & fideic. parti. d. l. a Titio.
f §. ſic itaque. cum ibi. not. infr. de actio.
g d. l. 1. C. com. de leg. in fin.
h l. fin. de fideic. hær. petit.
i d. l. ſic itaque.
K l. ſi cum venditor. de euictio.
l l. 2. C. com. de leg.
m Bar. & alij. l. reſtituta. hoc tit.
n gl. d. l. reſtituta & ibi Alex.
o §. per traditionem. iuncto. §. interdum. ſup. de rer. diuiſ.
p ſup. in prin. tit.
q l. 2. §. poſt deinde. D. Claud. de orig. iur.
r cap. 23.
s l. 2. C. qui pot. in pign. hab. l. quæſitum. §. pe. ff. de leg. 3. l. 4. in fi. ff. quib. ad lib. & l. ſicuti legatum. de cond. & dem.

---

§. In primis.

1 *Fideicommiſſum in teſtamento relictum non valet, ſi careat hæredis inſtitutione, fallit, vt num. 2.*
3 *Fideicommiſſum poteſt etiam in codicillis & ab inteſtato relinqui.*
4 *Sed etſi inutili teſtamento aſcripta ſit clauſula codicillaris, fideicommiſſum valet.*
5 *Poteſt etiam in donatione cauſa mortis fideicommitti.*
6 *Poteſt non ſolum tota hæreditas, ſed etiam pars fideicommiſſo relinqui.*
7 *Fideicommiſſum dari poteſt ſub conditione, item ex & ad diem. 8.*
9 *Quare hæres ex die non poſſit inſtitui.*

1 Quoniam † legis Falcidiæ beneficio legata etiam a in-
a uito teſtatore diminui contingit: ideo de ea poſt ademptio-
nem legatorum iuſto ordine ſubijcitur. Per hanc enim
legem coarctata fuit antiqua illa legandi libertas conſti-
tutumque ne vltra dodrantem bonorum legaretur, quod
2 tituli noſtri principium abundè docebit. † Fuit autem
huius legis, ſiue potius Plebiſciti, author C. Falcidius, Tri
bunus plebis, Gn. Domitio, & C. Aſinio Coſſ. Octauij Au-
guſti tempore, ſcilicet Anno ab vrbe condita 714 vt Coc-
ceius Dion. lib. Rom. hiſt. 48. & Euſebius in ſuis Chroni-
cis atteſtantur. Vnde etiam ab inuentore Falcidio, Falci-
b dia dicta b eſt, quemadmodum, & multæ aliæ leges a ſuis
authoribus denominationem habuere. Grauiter ergo hal-
c lucinantur, qui putant Falcidiam à falcando c dictam,
quòd falcet, hoc eſt, amputet legata: in quo errore Poli-
d tum d etiã, alioqui grauem authorẽ, fuiſſe conſtat. Porrò
quibus verbis hæc lex lata ſit, quove ſenſu, Paulus in Pan
dectis refert: tametſi de eo inter quoſdam humanioris li-
3 teraturæ authores non ſatis conueniat. † Dion e etiam hi-
e ſtoricus ſcribit, eam ſub Auguſto latam, vt hæredibus
ſcriptis liceret, ſi grauiter legatis onerati ſint, quartam hę
reditatis partem tenere: & in hoc bene ſenſit. Quòd autem
mox adijcit, licuiſſe reliquum omittere, ſi in eo grauati eſ-
f ſent, planè falſum eſt. f Neque enim hæredi permittitur
g partem hæreditatis omittere, g ſed totam omnino agno-
ſcere debet, licet deductio ſibi de ſingulis rebus competat.
4 † Euſebius verò Cæſarienſis in Chronicis tradit, Falcidiũ
tuliſſe legem, ne quis plus teſtamenta legaret, quàm vt
quarta pars hæredibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſ-
ſent: ſin autem plus quatuor, medietas. Verum huius me-
dietatis nuſquam alibi extat mentio, nec quicquam ad ra-
tionem legis Falcidiæ pertinuit, quot teſtamento hæredes
h ſcripti eſſent: nam ſemiſſis ad legitimæ h rationem, quæ
liberis iure naturæ debetur, pertinet, nec quicquam affini-
5 tatis cum Falcidia habet. † Hinc ergo Falcidia ſępe pro
quadrãte hæreditario paſſim ponitur, qui ab hærede, a quo
ſupra dodrantem legatum fuit, retinetur: eſtque hęc pro-
pria verbi ſignificatio. Sed & pro ea portione verbum
hoc vſurpatur, quam hęreditatem reſtituere rogatus hęres
i ex S. C. i retinet: ideoque & Falcidię commodum ea por
K tio k dicitur Quarta, quę per legem Falcidiam l retine-
l tur. Quinetiam portio liberis debita m appellatur.

ADDITIONES.

a l. pen. C. de pact. l. ſi totum. ad Treb. l. cum virum. C. de fideicõ.
b c. quædam. 2. diſt.
c Glo. hic. & in l. 1. ff. eod. tit.
d l. filium quem habentem. C. famil. erciſc.
e dict. lib. 48. Rom. hiſt.
f Alc. lib. 4. Par. c. 24.
g l. 1. & ſeq. de acq. hæred.
h Auth. nouiſſima. C. de inoff. teſta. & §. ſi verò vltra. Nouell. de
trient. & ſemiſſ.
i l. 1. §. inde Nerat. l. 58. §. omnes. ff. ad S. C. Treb.
K l. 2. in fi. ſi quis ali. teſtam. prohib.
l l. 55. §. 1. ad S. C. Treb.
m l. 1. §. vnde. ff. de inoff. teſt. l. 21. C. eod. tit.

Princip. tit.

1 *Lex Falcidia duo habuit capita.*
2 *Contra naturam legatorum eſt, vt totum patrimonium exhauriant.*
3 *Verbum legaſſit in 12. tabulis. Portij opinio relata. nu. 5.*
4 *Ceſſat in militum teſtamentis Falcidia: & quę ſit ratio. num. 7. 8.*
6 *Princeps conferens indigno, diſpenſat.*
9 *De lege Furia.*
10 *De lege Voconia, quæ legandi licentiam arctauit.*
11 *De alia lege Voconia, quæ de coercendis mulierum hæreditatibus lata eſt.*
12 *Legis Falcidiæ diſpoſitio: eiuſdemque ratio: nu. 13. & 15.*
14 *An liberi vt legitimam, ita & Falcidiam habeant.*
16 *Lex Falcidia habet etiam locum in fideicommiſſis ſingularibus, & mortis cauſa donationibus, &c.*
17 *Quibus caſibus non ſit locus legi Falcidiæ.*

Supereſt, vt de lege Falcidia diſpiciamus, a qua mo-
dus nouiſſimè legatis impoſitus eſt. Cum enim olim
lege XII. tabularum libera erat legandi poteſtas ut li-
ceret b vel totum patrimonium legatis erogare (quip-
pè cum ea lege ita cautum eſſet, c vtiquiſque legaſſit
ſuæ rei, ita ius eſto) viſum eſt, hanc legandi licentiam
coarctare: idque ipſorum d teſtatorum gratia proui-
ſum eſt, ob id, quòd plerumque inteſtati moriebantur,
recuſantibus ſcriptis hæredibus, pro nullo e aut mini-
mo lucro hæreditates adire. Et cum f ſuper hoc tam g
lex Furia, quam h lex Voconia latæ ſunt, quarum neu-
tra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur: no-
uiſſimè i lata eſt lex Falcidia, qua cauetur, ne plus le-
gare liceat, quam K dodrantem totorum bonorum: id
eſt, ut ſiue unus hæres inſtitutus ſit, ſiue plures, apud
eum eosve l pars quarta remaneat.

1 Qua modus. † *Legis Falcidiæ duo fuiſſe capita, Pau-*
a *lus a ſcribit, eorundemque verba refert. Primo capite*
liberam legandi facultatem dedit, ideſt, datam declara-
uit, quoniam & antea lege 12. tab. data erat. Secundo ca-
pite modum legatorum conſtituit, his verbis: Quicunq;
ciuis Romanus poſt hanc legem rogatam teſtamentum
faciet, is quantum cuique ciui Romano pecuniam iure
publico dare, legare volet, ius que poteſtasque eſto: dum
ita detur legatum, ne minus quam quartam partem hę
reditatis ex eo teſtamento hæredes capiant, &c.
2 b Vel totum patrimonium. † *Quòd planè contra natu-*
ram legatorum erat, vt totum patrimonium conſumerent:
cum legatum nonnihil ex hæreditate delibare, hoc eſt, di-
minuere, non autem vniuerſum, quod hæredis futurũ fuit,
b *exhaurire debeat: quod & ex legati definitione conſtat.* b
quæ apud Florentinum I. C. extat.
c Vtiquiſque legaſſit. *Hoc eſt, quemadmodum vnuſ-*
quiſque deliberaſſet ac decreuiſſet de re ſua poſt mortem
ad alium transferenda, ita pro iure ſeruandum fuerit.
3 † *Verſus fuit duodecim tabularum, in quo, legaſit, anti-*
quum verbum latiſſimam ſignificationem habuit, ſed in-
terpretatione coanguſtatum eſt, vel legum aliarum, vel
c *auctoritate iura conſtituentium, vt Iabolenus* c *ait.*
4 d Teſtatorum gratia. † *Hic ſcrupulum mouent inter-*
pretes. Nam ſi in teſtatorum gratiam, ne inteſtati diem
ſuum obeant, Falcidia detractio inducta eſt: cur in militũ
d *teſtamentis voluit lex Falcidiam* d *ceſſare? Nec tollitur*
e *ſcrupulus, ſi dicas, Falcidiam contra teſtatoris voluntatẽ* d
f *induci: nudam autem & ſimplicem militis voluntatem* f
attendi. Quoniam illud etiam cogitandum eſt, in fauorem
& gratiam teſtantium (vt diximus) legem Falcidiam
latam eſſe, ne ſcilicet inteſtati morerentur: quare eueniat,
vt quod in militum gratiam conſtituit lex, vt ſcilicet ple
na & integra ipſis legata præſtentur, hoc in eorum gra-
5 *uiſſimum odium reflectatur, contra iuris regulam. † Por-*
cius recuſis quorundam reſponſionibus tandem exiſtimat,
quod ex quo lex præcipit ceſſare Falcidiam in militum te-
ſtamentis, iuſſiſſa quoque intelligatur, vt hæres velit nolit,
6 *adeat hæreditatem. † Quemadmodum dicimus, principem*

conferendo ſcienter indigno magiſtratum, videre etiam
g *ſecum de incapacitate diſpenſare.* g *Nec eſt, quod timeat*
hæres ita compulſus adire: quoniam non tenebitur vltra
h *vires hæreditarias, ſicque erit extra omne periculum.* h
i *Et quamuis Iaſon* i *Porcij ſolutionem impugnet: eius ta-*
K *men argumento Decius* K *pater ſatis reſpondet.* † *Verum*
7 *adhuc, obſtare videtur, quòd etſi non teneatur hæres vltra*
ſubſtantiam hæreditatis, grauetur tamen aliàs multifa-
riam. Nam præterquam quod legis Falcidiæ beneficium
amitteret, cogeretur lites excipere, creditoribus reſponde-
re, accepta & ſoluta rationibus referre, alijſque moleſtijs
hæreditarijs inuitus ſe implicare: quod maxime damno-
ſum eſſe, nemo non intelligit. Militis autem priuile-
gium, vt aliud quodcunque ita interpretandum eſt, vt ne-
l *minem lædat, alienumque ius non minuat.* l † *Quare Co-*
8 *raſij, ſententia* m *mihi non improbatur, exiſtimantis, ex*
m *quo lex diſpoſuit in militum teſtamentis Falcidiam ceſſa-*
re: illud quoque voluiſſe, vt repudiante ſcripto hærede ob
nullum, aut minimum lucrum hæreditatem, a ſubſtitutis
cohæredibus, aut a venientibus ab inteſtato, quibus ad ex-
n *tremum defertur hæreditas,* n *legata præſtarentur:* o *ne*
o *deludatur defuncti militis iudicium, ſed effectum habeat.*
cui rei lex Falcidia proſpicere voluit. Vnde cum non ſit
in teſtamento militis, aditio hæredis ſcripti neceſſaria, mi-
litibus maxime fauorabile eſt, & proficium, in eorum te-
ſtamentis Falcidiæ locum non eſſe, quibus damnoſum nullo
pacto eſſe poteſt.

e Aut minimo lucro. *Et ſæpius magno diſpendio: quia*
& æris alieni, & præſtandi legati onus ſuſcipere hæres,
nondum lamento inuentarij beneficio, tenebatur.

f Super hoc. *Hoc eſt, ſuper arctanda legandi licentia.*

9 g Lex Furia. † *Theophilus lege Furia cautum fuiſſe ſcri-*
bit, ne cui plus quàm χιλιονομίσματα, ſeu (vt tunc loque-
bantur) mille nummi legari poſſent: alioqui eius, quod am-
plius legatum eſſet, quadruplum reſtitui. Meminit etiã
Cicero in oratione pro L. Cor. Balbo, cuiuſdam legis Furiæ
de teſtamentis, eius tamen capita non explicat: & Caium
Furium Trib. pleb. eam tuliſſe refert.

10 h Lex Voconia. † *Cum lex Furia quotidie eluderetur,*
legando multis millenos aureos, Q. Voconius legem tulit,
ne plus legatarius, quam hæres, haberet: quæ & ipſa euer-
tebatur legando multis, vt Theophilus exemplis demon-
11 *ſtrat.* † *Fuit & alia lex Voconia, Anno Vrb. cond. 184.*
lata, Philippo & Capione Coſſ. cuius Cicero in Oratione
in Verrem 6. & pro L. Cornelio Balbo, itemque in Philip.
p *meminit, quam vtiliſſimam fuiſſe Gellius* p *tradit.* Quid
(inquit) vtilius Plebiſcito Voconio de coercendis mu-
lierum cohæreditatibus? *Nam cum Q. Voconius, vel vt*
alij ipſum nominant, Volumnius Saxa Trib. Pleb. immen
ſis largitionibus, quæ ea tempore intemperato quodã amo-
re mulieribus fiebant, obuiam ire cupiens, legem tuliſſet
ad populum, ne quis hæredem mulierem faceret. Caius
deinde Voconius Aricinus idem Trib. Pleb. paulo ami-
cior mulieribus ne vltra quadrantem ipſis legaretur dun-
taxat interdixit: præterquam ſi quis cenſus eſſet, h. e. mul-
tam pecuniam, centum millia puta nummum, aut æris in
poſſeſſione habens, quem non modo exteras fœminas, ſed
ne filiam vnicam hæredem facere vetuit. Quam legem ab
authore Voconia dictam, voce magna & bonis lateribus
Cato LXV. annos natos apud Ciceronem De ſenectute ſua-
ſiſſe refert. Et de hac lege Iuſtinianum hic loqui, Alcia-
q *tus,* q *Cantiuncula,* r *& Balduin.* s *cenſent: mihi vero*
s *videtur eam huc* t *non pertinere.*

i Lata eſt. *A Falcidio Tribuno Plebis, Auguſti tempo-*
ribus, vt ſupra annotauimus.

12 g Dodrantem. † *Lex ergo Falcidia totum defuncti pa-*
trimonium, in 12. vncias ſiue partes diuiſit, vetuitque, ne
cui vltra dodrantem, ideſt, nouem vncias totorum bono-
rum legare liceret, ſiue vnus ſit inſtitutus hæres, ſiue plu-
res: ſed vt quadrans, hoc eſt, quarta pars bonorum apud
u *hæredem maneret.* u

13 l Pars quarta remaneat. † *Quod ſi teſtator hæreditatem*
ſuam vltra dodrantem legauerit, tunc hæres ex quolibet
legato tantum pro rata portione detrahet, vt quadrans
apud ipſum remaneat. Dixi ex quolibet legato: *quia*
pluribus exiſtentibus legatarijs, in vna tantum re qua-
x *drantem retinere non liceret,* x *ſed ex ſingulis legatis pro*
rata deducere oportet. Niſi vel rei legatæ natura diuer-
ſum ſuadeat, vt quia commodam diuiſionem nõ admittat:
vel inter partes ita conueniat: vel quartæ nomine quip-
piam, quod ſatis ſit, à teſtatore præſcriptum fuerit: vel
aliquid ab hærede vltrò ac ſponte alienatum, in quo tamẽ
y *ad iudicis recurri arbitrium* y *debet.* † *Cæterum ſi hæres*
14 *ex liberis* z *ſit, tum primo legitimã a natura debitę ra-*
z *tionem habet, quam ex tota hæreditate deducit: deinde ex*
his bonis, quæ ſuperſunt, quartam ſalcidiæ iure inſtitutio-
a *nis legatis detrahit,* a *idque ſecundum quantitatem lega-*
b *torum: reliquum legatarijs cedit. Alij* b *tamen malunt,*
liberos habere ſuam legitimam portionem pro Falcidia,
ſicut & Iuſtinianus eorum legitimam appellat Falci-
c *diam:* c *nec poſſe eos vtrum ſimul conſequi in fraudem le-*
15 *gatariorum, præſertim iure, quo nunc vtimur.* † *Equidem*
ratio legis Falcidiæ fuit, quod hæredes ob nullum emolu-
mentum vel exiguum recuſarent adire hæreditatem: quod
in ijs, quibus querela de inofficioſo datur, locum non habet,
d *cum trientem vel ſemiſſem hodie pro quarta neceſſaria* d
16 *habeant.* † *Neque vero in legatis tantum locus eſt Fal-*
e *cidiæ, verum etiam in mortis cauſa donationibus,* e *in mor*
f *tis cauſa capionibus,* f *in fideicommiſſis ſingularibus, at-*
g *que ijs donationibus, quę inter viuos quidem fiunt,* g *ſed*
morte confirmantur: quales ſunt, quæ fiunt inter virum &
17 *vxorem, & inter patrem ac filium.* † *Sunt tamen etiam*
caſus, in quibus Falcidiæ locus non eſt, quos in vnum ve-
luti faſcem contrahere lubet. Igitur Falcidiam non reti-
h *net hæres, ſi inuentarium facere de more neglexerit,* h *quia*
præſumit lex, bona hæreditaria ſuffeciſſe: ſi teſtator vetet
i *hæredem Falcidia vti,* i *quod olim facere non poterat: ſi*
K *portio natura debita* k *fuerit legata: ſi ſcienter, vel errore*
l *iuris ſoluamus* l *totum legatum: ſi miles legauerit:* m *ſi*
n *in pias cauſas legatum* n *ſit: ſi teſtator vetet* o *alienari:*
p *ſi inſtrumenta litis legata* p *ſint: ſi libertas* q *relicta ſit:*
r *ſi dos vxori prælegata.* r *nam cum recidit hæreditas in fi-*
s *ſcum, is Falcidiam* s *retinet.*

ADDITIONES.

a In l. 1. ad l. Falcid.
b l. legatum eſt. de leg. 1.
c l. verba. de verb. ſignif.
d l. ſi poſt miſſionem. & l. vlt. hoc tit. l. Marcell. §. quod autem. ad Trebell. l. in teſt. 2. C. de teſtam. milit. & l. in teſtam. C. ad l. Falcid.
e l. Titia. hoc tit. c. Rain. de teſt.
f l. 1. de teſt. mil. l. quanquam. C. illo. tit.
g l. quidã conſulebant. de re iud. l. item Vlp. §. fi. de excuſ. tut.
h d. l. in teſt. in fi. C. de teſt. mil.
i In add. ad Porc.
K d. l. in teſtam.
l l. cum filius. de teſtam. mil. l. nec auus. C. de emanc. libero.
m In l. filium quem, C. famil. herciſ. in prælud. num. 29.
n Auth. hoc amplius. C. de fideicom.
o l. miles ita hæred. §. fi. de teſt. milit.
p lib. 20. c. 1. eiuſdẽ meminit & Pomp. Lætus in libello de Legib.
q lib. Parerg. 5. c. 24.
r in ſua Paraphr.

Hic.

s Hic.
t vt & Eguina. Baro hic ait, & Coraſ. in d. l. filium quem in antelu. l. nu. 14. C. fam. herciſcun.
u l. 1. in princ. hoc tit. & per text. hic.
x glo. l. 2. C. hoc tit. quæ iſtud examinat.
y Bart. in l. quartam. hoc tit. & in l. Marcellus. §. res quæ, ad Trebellia.
z Ferra. hic.
a c. Rain. de teſt. not. in c. Rainutius. eo. Bart. d. l. Marcel. §. 1.
b Balduin. hic.
c Nouell. de immen. donatio.
d Auth. de triente & ſemiſ.
e l. ſi mortis cauſa. C. hoc tit.
f l. pen. hoc tit.
g l. in dom. C. dicto tit. Fab. & Ang. hic & poſt glo.
h §. ſed noſtra. ſup. de hæred. qua. & diff.
i Auth. ſed cum teſt. C. eod. tit.
K l. ſancimus. C. de inoff. teſtam.
l l. 2. C. hoc tit.
m l. in teſtamento & l. ſi miles. ff. & C. eod.
n §. ſi autem hære. Auth. de eccl. tit. Auth. ſimiliter. C. eo.
o Auth. ſed in ea. C. eod.
p l. ſi prædiorum. C. eod.
q l. ſi ſeruus tibi. ff. eo. l. Papinianus. de inoff. teſt.
r l. cum dotem, §. eod.
s Auth. de hæred. & Falcid. col. 1.

§. Et cum quæſitum.

1 *Effectus huius §.*
2 *Hypotheſis in hoc § explicata.*
3 *Dubitandi decidendique ratio. 4.*
5 *In ſingulis hæredibus ratio legis Falcidiæ computanda.*
6 *Quod dicitur vni vel pluribus hæredibus vnã quartam ſufficere, quomodo accipiendum. 7.*

Et cum *a* quæſitum eſſet, duobus hæredibus inſtitutis (veluti Titio & Seio) ſi Titij pars aut tota exhauſta ſit legatis, quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modum onerata: a Seio uero aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partem eius duntaxat in partem dimidiam diminuant: an quia is quartam partem totius hæreditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceat, vt quartam partem ſuæ partis ſaluam habeat, placuit, poſſe retinere. *b* etenim *c* in ſingulis hęredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

1 Quęſitum eſt. † *Quod ſupra dixit, in deductione legis Falcidiæ non attendi numerum hæredum (ſiue enim vnus, ſiue plures ſint inſtituti, ſufficit Quadrantem illis ſaluum & integrum eſſe) hoc præſenti loco ſic accipiendum eſſe Imp. docet, quando ſimpliciter & ab omnibus hæredibus legata relinquuntur. Nam ſi pluribus ſcriptis hæredibus teſtator unum tantum nominatim legatis ſupra modum onerauerit, cohæredibus vel nullo legato, vel non vltra quartam grauatis: tum is ſolum Falcidia vtetur, cuius portio vel omnino legatis eſt exinanita atque exhauſta, vel certè vltra dodrantem a onerata.* † *Fac ergo (vt ad §.*
2 *noſtri hypotheſim perueniamus) hæreditatem eſſe CCCC. aureorum, teſtator inſtituit Titium & Seium vtrumque ex ſemiſſe, & legauit nominatim a Titio, iubens eum dare Sempronio ducentos, vel CLXXX. à Seio verò nihil ſpeciatim legauit, vel certè tantillum legauit, quod ſemiſſes eius duntaxat in partem dimidiam maneret, ſic ut adhuc ei fortè integri ſint ducenti, & amplius aurei. Teſtatore defuncto, Sempronius legatarius cum Titio agebat, integrum petens legatum. At Titius cum exoluto legato nihil, vel vix ſeſcuncem ſuæ partis eſſet habiturus reliquum, quartam partem ex ſuo ſemiſſe, hoc eſt, aureos L. volebat beneficio legis Falcidiæ deducere, ita quod Sempronius non plus, quam CL. nomine legati eſſet habiturus.*
3 † *Ex aduerſo dicebat legatarius, ſatis eſſe factum a teſtatore legi Falcidiæ, cum non vltra dodrantem totius hæreditatis ſuæ legauerit. Præterea cum hac ratione potiſſimum*
b *mum vitatur lex Falcidia, b ne teſtatoris voluntas pereat, ſed vt hærede adeunte hæreditatem, ſuſtineatur, videtur in noſtra ſpecie non eſſe locum Falcidiæ. Sufficit enim Seium adire, ita quod teſtamentum propter adiectionem alterius cohæredis non adeuntis non videatur intercidere.*
c *Contra c igitur hac quæſtione reſponſum eſt, ſuæ quemq; partis, in qua hæres ſcriptus eſſet, quartam ex lege Falcidia retinere poſſe. Neque ideo ergo, quod Seius integrum ſemiſſem habet, impedimento id erit Titio, quo minus*
4 *quadrantem ſuæ inſtitutionis retineat.* † *Nec obſtat, quod de Falcidia introducenda ratione hic ceſſante obiectum eſt: ob id enim Titio licet quoque deducere, vt ſeruetur teſtatoris voluntas eo modo, quo expreſſim diſpoſuit. Id eſt autem quia nominatim Falcidiam non prohibuit,*
d *buit, ſatis vtique intellexit, leges in ſuo teſtamento locũ d habituras.*
e *b* Etenim in ſingulis. *Idque & ante Iuſtinianum e Ca-*
5 *ius quoque reſpondit.* † *Colligenda ergo hinc regula eſt,* In ſingulis hęredibus rationem legis Falcidię ponendã
f eſſe: *quod f & in ſubſtitutis hęredibus locum habet.*
6 † *Per quod mitigandum eſt id, quod Imperator ſuprà dixit,* vni aut pluribus hęredibus quadrantem vnum totius patrimonij ſufficere: *vt procedat, ſi legata ſimpliciter, aut ab omnibus relicta ſint. aliud certè, ſi vnus duntaxat grauetur nominatim: is enim quartam eius portio-*
g *nis, ex qua inſtitutus eſt, g retinere non prohibetur.* † *Ca-*
7 *terum quod hic de ſingulis hæredibus dicitur, non eſt trahendum ad ſingulas portiones hæreditarias: quæ ſi ex ſubſtitutione, vel iure accreſcendi in eundem concurrant, ita confundantur, vt ſimul omnia bona hæreditaria ſpectentur, an legatis paria ſint. Itaque ſi libera aliqua portio, nullis que legatis onerata alteri accedat portioni ultra mo-*
h *dum grauatæ, prodeſt legatarijs huiuſmodi h acceſſio: neque iniuria quandoquidem is, cui portio non grauata obtigit, lucrum ſentit: non mirum ergo, ſi legatorum contri-*
i *butioni i ſubijciatur. Aliud eſt, ſi grauata portio libera, aut non grauata accederet: quia nihil hoc commodabit le-*
K *gatarijs, K cum nulla fiat portionum confuſio, ſed ſeparatim conſiderentur ſingula.*
c In ſing. hęred. *Diuiſim ſcilicet & nominatim vltra modum oneratis, alioquin ſi coniunctim ac confuſè onerentur, non eſt ſeparata ſingulorum ratio.*

ADDITIONES.

a l. 77. in ſingulis. hoc tit.
b vt ſup. in princ. huius tit.
c propter Auth. ſed cum teſtator. C. hoc tit.
d arg. l. nemo poteſt. de leg. 1. & l. quidam. de verb. oblig.
e d. l. in ſingulis.
f l. is qui quadrigenta. de vulg.
g glo. hic verbo retinere. Bart. Ang. & Imol. l. in quartam. hoc tit. & Platea hic.
h l. quòd ſi alterutro. hoc tit.
i vide Bart. l. qui fundum. §. cohær. hoc ipſo tit.
K l. 1. §. ſi cohæredis. & d. l. quòd ſi alterutro. hoc tit.

§. Quantitas.

1 *In ratione legis Falcidiæ, quantitas patrimonij mortis teſtatoris ſpectanda.*
2 *Et quæ ſit ratio.*
3 *In legato conditionali, vel rei alienæ: non inſpicitur in Falcidia tempus mortis teſtatoris.*
4 *Fructus quando in Falcidiam veniant.*

a Quantitas autem *b* patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, *c* mortis tempore ſpectatur. Itaque (verbi gratia) ſi is qui centum aureorum

patrimonium in bonis habeat, centum aureos legaue-
rit, *d* nihil legatarijs prodeſt. ſi ante aditam hæredita-
tem per ſeruos hęreditarios aut ex partu ancillarum hæ
reditarium, aut ex fętu pecorum tantum acceſſerit hæ-
reditati, vt centum aureis legatorum nomine erogatis,
hæres quartam partem hæreditatis habiturus ſit: ſed
neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis *e* detra-
hatur. Ex diuerſo, ſi LXXV. legauerit, & ante aditam
hæreditatem in tantum *f* decreuerint bona (incendijs
forte, aut naufragijs, aut morte ſeruorum) vt non am-
plius, quàm LXXV. aureorum ſubſtantia, vel etiam mi
nus relinquatur: ſolida legata debentur. Nec ea res
damnoſa eſt hæredi, cui liberum eſt *g* non adire hære-
ditatem. quæ res efficit, vt ſit neceſſe legatarijs, ne *h* de-
ſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum hærede in
portione paciſci.

a a Quantitas. *Imperator ex* a *Caio Iureconſulto hic re-
fert, quodnam tempus in ratione legis Falcidiæ circa quã-
titatem rerum hæreditariarum conſiderari debeat: an mor*
1 *tis teſtatoris, vel aditæ hæreditatis?* † *Et reſpondet, eum
quantitatem, quæ mortuo teſtatore extat, ſpectandam eſſe:
nec referre, ſi poſtea inter mortem, & aditam hæreditatem
quicquam tali quantitati vel acceſſerit, vel etiam deceſſe-
rit. hæredi enim, non legatarijs deceſſiſſe vel acceſſiſſe in-*
b *telligetur: quod exemplis latius illuſtrat Iuſtinianus.*
2 † *Hoc autem iſta ratione ſic reſponſum eſſe* b *Iaſon ſcri-*
c *bit, quod cum regulariter legata cedant a morte* c *teſtato-
ris, lege autem Falcidia reſecentur legata ipſa iure, facilè
colligitur, tempus mortis teſtatoris in Falcidia ſpectan-
dum eſſe. Tum enim, ſi aliàs ceſſura eſſent legata, ſimul*
d *etiam vel conſiſtunt, vel* d *ipſo iure cadunt aut reſecan-*
3 *tur.* † *Vnde conſequitur, in legato conditionali,* e *vel rei*
e *alienæ, quod non cedit a morte teſtatoris, in ratione legis
Falcidiæ non inſpici tempus mortis, ſed aditæ hæreditatis.*
f *atque ita* f *Marcelli reſponſum Iaſon accipiendum eſſe*
4 *cenſet, aliàs difficile & intricatum.* † *Ex prædictis & il-
lud quoque conſectarium eſt, fructus iacente poſt defun-
ctum teſtatorem hæreditate perceptos, in Falcidiam non*
g *computari: niſi aliud diſpoſuerit* g *teſtator, aut fructus*
h *mortis tempore ſint ſati, quia pars rei tunc* h *habentur:*
i *aut ſi teſtatoris iudicio percipiuntur ex re, quam* i *le-
gauit.*

b Patrimonij. *Rerum hæreditariarum, quæ ipſius teſta-*
k *toris fuerunt: ſecus eſt in nominibus* k *hæreditarijs: quia
ſufficit ea ſoluendo fuiſſe mortis tempore, licet poſtea eſſe
deſierint. Quod ſi mortis tempore non erant, poſtea autem
extiterint, id quoque legatarijs proficiet: quoniam &*
l *mortis tempore ſuberat quædam ſpes melioris* l *huius
fortunæ.*

c Mortis tempore. *Quo tempore legata quoque cedunt.*

d Nihil legatarijs prodeſt. *Nec etiã nocet, ſi quod dam-
num contingat.*

e Detrahatur. *Quoniam omne commodum & incom-
modum hæreditatis ad hæredem pertinet, non ad lega-
tarios.*

f Decreuerint bona. *Quæ ſcilicet in genere legata ſunt.
Nam ſi ſpecies, id eſt, res aliqua certa legata fuerit, & ſi-
ne vlla culpa vel mora hæredis perierit, legataria perire*
m *cenſetur, nec hæres ei quicquam debet: quod* m *alibi anno-
tauimus, & diligenter animaduertendum eſſe in legis Fal-*
n *cidiæ ratione* n *Metianus commonet: cuius reſpõſi collatio
ad hunc §. non parum confert.*

g Non adire hæred. *Neque enim ea res debet alicui vi-*
o *deri damno eſſe, quam volens fecerit.* o

h Deſtituto teſt. *Nullo ſcilicet hærede adire volente.*

ADDITIONES.

a l. in quantitate hoc tit. ſa. l. in ratione. eod. tit.
b hic in addita. ad Porc.
c l. 1. §. cum igitur. C. de cad. toll. & l. a Titio. de furt.
d dixi ſup. ad initium huius tit. l. lintam. ff. hoc tit.
e gl. in l. Papinianus. ff. de ſeru. gl. in l. ſi hær. ſeruus. de leg. 1.
f in l. cum quo. de peculio. hoc tit. & ibi. Bart. & Ang. hic.
g l. quod autem, ff. eod. tit.
h l. in lege Falcidia. hoc tit. & l. fructus. de rei vend.
i l. Paulus. §. 1. quod de bon. §. fruct. ff. hoc tit.
K propter d. l. cum quo. vbi Bart.
l l. ſi defunctus. C. arbitr. tut.
m §. ſi res legit. ſup. de legat.
n d. l. in ratione 2. §. diligenter.
o l. damnum. de reg. iur. lib. 6.

§. Cum autem.

1 *In Falcidia retinenda æs alienum non computatur.*
2 *Nec funerales impenſæ.*
3 *Funeris appellatione quid veniat.*
4 *Precia ſeruorum teſtamento manumiſſorum in Falcidia non computantur.*
5 *Quomodo Falcidiæ computatio ineunda.*
6 *Quandoque bina deductio fit in Falcidia.*
7 *An Falcidia, quæ non detrahitur de legato pio, alia legata aggrauet.*

a Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante dedu-
citur *b* æs alienum, item *c* funeris impenſa, & *d* pre-
cia ſeruorum manumiſſorum: tunc demum *e* in reli-
quo ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars hæredem re-
maneat: tres vero partes *f* inter legatarios diſtribuan-
tur pro rata ſcilicet portione, quod cuique eorum le-
gatum fuerit. *g* Itaque ſi fingamus CCCC. aureos le-
gatos eſſe, & patrimonij quantitatem, ex qua legata
erogari oportet, quadringentorum eſſe: *h* quarta pars
legatarijs ſingulis debet detrahi. Quod ſi *i* trecentos
quinquaginta legatos fingamus: k octaua debet detra-
hi. Quod ſi quingentos legauerit: *l* initio *m* quinta,
n deinde quarta detrahi debet. Ante enim detrahen-
dum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt: deinde
quod ex bonis apud hęredem remanere oportet.

a Cum autem. *Hoc §. exponit Iuſtinianus, quæ bona te-
ſtatoris in Falcidia retinendæ ratione computari, vel non
debeant, & quomodo ratio legis Falcidiæ, id eſt, computa-
tio ſit ineunda.*

1 *b* Aes alienum. † *Primo ergo in ponenda ratione legis
Falcidiæ deducitur æs alienum: ob id certè, quia bona cu-*
a *iuſque ea intelliguntur, quæ deducto ære alieno* a *ſuper-
ſunt. Quo in numero etiam ponendum eſt, ſi quid ei teſta-*
b *tor debuerit, quem hæredem* b *inſtituit: ſicuti ſi debitor
creditoris hæres exiſtat, & confuſione liberetur, tamen lo-
cupletiorem hæreditatem percipere videtur, adeoque ei*
c *quominus Falcidia fruatur, computandum erit* c *quod
debuit.*
2 *c* Funeris impenſa. † *Secundo in Falcidiam non compu-*
d *tantur funeris impenſæ.* d *quæ adeò æri alieno comparan-
tur, vt etiam omne creditum præcedere debeant, quando*
e *hæreditas* e *ſoluendo non eſt. Addit Bartolus* f *eas etiam*
f *doti vxoris præferri: multo magis ergo legatis. Sanctius*
g *enim eſt, de ſuo teſtatorem funerari, quàm aliquos legata* g
3 *conſequi.* † *Funeris autem appellatione venire debet, quic-*
h *quid corporis cauſa, antequam defunctus ſepeliatur,* h *con-
ſumptum eſt. Marcellus* i *in funeris impenſam intelligit
non omnem funeris pompam, ſed illud duntaxat, quod fu-
neris cauſa, ut que adeò pro teſtatoris dignitate, rebuſque
inſumptum eſt: nam monumenti impenſa ſaltem neceſſa-*
K *ria & modica Falcidiam* k *effugit: ea tamen res omnes*

arbitrio

l *arbitrio iudicis relinquenda* l *eſt. Equidem nec veteres*
Mauſalea illa ſepulchrorum, atque immodicos funerum
m *ſumptus, è repub. eſſe cenſuerunt.* m *quare inter alia lege*
12 tabul. cauerunt, Ne quis aſcia monumentum poliret,
neue in vrbe poneret: *ſic fore rati, vt ſumptus illi inanes*
cenotaphiorum tandem minuerentur, modumque inueni-
rent.
4 d Precia ſeruorum. † *Pretia quoque pro ſeruis manumit-*
tendis relicta Falcidiam effugiunt, ſiue hi expreſſa teſtato-
n *ris voluntate, ſiue tacita iuris poteſtate manumittendi* n
ſint, idque fauore libertatis.
e In reliquo. *Scilicet patrimonio defuncti.*
f Inter legatarios diſtribuantur. *Non habita ratione*
6 *vtrum prius aut poſterius legatum* o *ſit.*
g Itaque ſi fingamus. *Tribus exemplis illuſtrat, quod de*
5 *computatione Falcidiæ dixit.* † *Aut enim teſtator tantum*
legauit, quantum in bonis habuit: & tunc quarta pars ſuæ
partis ſingulis erit duntaxat detrahenda. Aut minus lega
tum eſt, quàm in patrimonio reliquit, ſuprà dodrantem ta
men: & tum pro rata ſingulis deſalcandum erit, dum quar
ta hæredi retinenda efficiatur: Aut denique plus legatis
erogauit, quàm habuit in bonis tempore mortis: ea ſpecie
ita ratio legis Falcidiæ initur, vt quantitati legatæ, aut æ-
ſtimationi rerum legatarum detrahatur primum omniũ
id, quod excedit patrimonium: deinde ſingulis legatarijs
quarta pars ſuæ partis inſtitutionis auferatur.
h Quarta pars. *Nempe centum aurei pro rata cuiuſque.*
i Trecentos quinquaginta. *Teſtatore relinquente qua-*
dringentos.
k Octaua. *Nempe quinquaginta: quæ pars octaua ad al-*
teram octauam, quam hæres ex teſtamento habet, beneſi-
cio legis Falcidiæ coniuncta, efficiet vt hæres ſuum qua-
drantem integrum percipiat.
6 l Initio quintæ. † *Et ſic bina deductione opus eſt, quando*
teſtator vltra ſui patrimonij vires legauit. Fit autem pri-
ma deductio non quidem per legem Falcidiam, quæ tantum
ad legata dodrantem excedentia intra tamen facultates
proſpexit: ſed per legem 12 tabul. quæ ea duntaxat legata
confirmauit, quæ relinquuntur è re ſua, non item vltra ſub-
ſtantiã. Dicebat enim lex illa: Vti quiſq; ſuæ rei legaſſit,
ita ius eſto, hoc eſt, vti ſtatuerit, ſiue decreuerit.
p m Quinta. *Etiam de legatis Falcidiæ non* p *obnoxijs, vt*
q *ſunt legata ad pias cauſas deſtinata, & ſi* q *quæ ſunt his*
ſimilia. ſicque hac prima deductione reditur ad patrimonij
7 *quantitatem.* † *Illud in controuerſiam trahitur, an Falci-*
dia, quæ non deducitur de legato pio, alioue conſimili Fal-
cidiæ non ſubiecto, aggrauet alia legata: ita quod de alijs
eo plus detrahendum ſit? Et ſiquidem vni atque eidem
duo legata relicta ſint, quorum alterum Falcidiæ ſubſit,
alterum non item; verum eſt a legato deſalcabili fieri de-
r *ductionem vtriuſque legati nomine.* r *Sin verò pluribus*
legatarijs relicta ſint, ipſis huiuſmodi legatorum Falcidiã
effugientium libertatem non obeſſe, verius eſt.
n Deinde quarta. *Supputatione facta de ſingulis legatis*
Falcidiæ ſubiectis: atque ita hæredi quadrans totius hære-
ditatis remanebit ſaluus, & hæc eſt ſecunda deductio.

ADDITIONES.

a l. ſubſignatum. §. bona. de ver. ſign. l. 1. §. vlt. hoc tit. l. in imponenda. C. eo.
b l. qui fundum. §. ſi quis hæredem, hoc tit. l. irritum. C. eo.
c l. 1. §. ſi debitor & l. quod autem. hoc tit. & vide Cantiunc. hic latius hoc declarationem.
d l. Papinianus. §. quarta autem. de inoff. teſt.
e l. pen. de relig & ſump. fun.
f in l. 1. verſ. oppo. 4. ſol. matr.
g l. at ſi quis. §. 1. de reli.
h l. funeris. hoc tit.
i l. in imponenda. hoc tit.
K l. 1. §. de impenſa. l. nec amplius hoc tit. l. Pap. §. omnium autem quarta. de inoffi. teſt. l. et ſi quis. §. æquum. de relig.
l gl. d. l. 1. §. fin.
m Vide Ci. lib. 2. de leg. ad filium. Plin. lib. 35. c. 2. Budæ. l. quicunque. de inſtitu.
n gl. hic verbo, ſeruorum.
o Ang. & Iaſ. hic.
p Bart. l. ſi poſt miſſionem. hoc tit.
q vid. glo. l. teſt. C. hoc tit.
r atque ita contra Bart. communiter obtinuit per gl. Auth. ſi milit. C. hoc tit. Ang. hic.

DE FIDEICOM. HÆRED. Tit. XXIII.

1 *Subſtitutio directa, & fideicommiſſaria, quomodo diffe-rant.*
2 *Item hæres fideicommiſſarius, & fiduciarius.*
3 *Fideicommiſſaria ſubſtitutio propriè non eſt ſubſtitutio.*
4 *Verbum ſubſtituendi dupliciter accipi.*
5 *Duplex fideicommiſſum, vniuerſale & ſingulare.*
6 *Defenſus ordo huius tituli.*

Hactenus de hæreditatibus, *directò tam inſtituendo,*
quàm ſubſtituendo relictis, pertractatum eſt: modò de hæ-
reditatibus quæ per fideicommiſſum, & ſic via obliqua re-
1 *linquuntur, ſubijcitur.* † *Diximus autem alibi,* a *ſummã*
a *ſeu præcipuam ſubſtitutionum diuiſionem eſſe, quòd alia*
ſit directa, alia obliqua ſeu fideicommiſſaria. Directa qui-
dem eſt, quando teſtator vult hæredem ſubſtitutum ab ip-
b *ſo teſtatore capere immediatè, & non miniſterio* b *alte-*
rius. Obliqua verò eſt, quando teſtator vult ſubſtitutum
non capere immediatè ab ipſo teſtatore, ſed ex manu al-
terius: puta quia vno inſtituto, eum grauat alij reſtitue-
re: & tunc ille ſubſtitutus capit ab hærede, non à teſta-
c *tore, licet dicatur* c *ſuccedere teſtatori.* † *Et is quidem,*
2 *cui ex fideicommiſſo reſtituenda eſt hæreditas,* fideicom-
miſſarius: *alter verò, qui fideicommiſſo grauatus eſt,* fi-
d duciarius hæres, d *dicitur: ſicut & ipſa hæreditas fidei-*
e *commiſſaria ab Vlpiano* e fiduciaria *apellatur. Hoc er-*
go titulo de obliqua ſeu fideicommiſſaria ſubſtitutione tra
ctatur. Quod cum ita ſit, mirum videri poteſt, cur Imp.
hunc titulum potius de fideicommiſſarijs hæreditatibus,
quàm de fideicommiſſaria ſubſtitutione inſcribere volue-
3 *rit?* † *Sed ideo hoc eſt, quoniam hæc propriè & ſtrictè, non*
eſt ſubſtitutio, id eſt, ſecunda inſtitutio, ſed quoddam fidei-
f *commiſſum: idque* f *Doctores communiori calculo probãt,*
multiſq; argumentis aduerſus Alexandrum & Socinum
g *Bellonus* g *nouiſſimè defendit.* † *Equidem ſi verbum illud*
4 (ſubſtituo vel ſubſtitutio) *conſiderare velimus quoad ſui*
ſignificatum & deriuationem, (quo caſu nihil aliud eſt,
quàm ſub aliquo præcedenti quid ſtatuere & ordinare)
tunc fideicommiſſum rectè dicetur ſubſtitutio. Eſt enim
quoddam ſtatutum, & ordinatio teſtatoris facta ſub præ-
cedenti voluntate, quando fit ab inteſtato. Habent namque
h *venientes ab inteſtato, tacitam voluntatem defuncti.* h
i *Sic index quoque dicitur iudici* i *ſubſtitui. Sin verò ver-*
K *ba illa reſtringantur ad hæredum* K *inſtitutiones (quo ca-*
ſu nihil aliud eſt ſubſtitutio, quàm inſtitutio facta ſub alia
inſtitutione) tunc fideicommiſſum propriè nõ dicetur ſub-
ſtitutio. non enim fideicommiſſarius primò, nec ſecundò
inſtitutus eſt, ſed alius de cuius manu fideicommiſſarius
5 *debet hæreditatem accipere.* † *Porrò ad rem quod attinet,*
Fideicommiſſorum alia ſunt vniuerſalia, *hoc eſt, ad hæ-*
ditatem ſpectantia: quibus totum patrimonium, ſiue partẽ
hæres alij reſtituere rogatur. Alia ſingularia, *cum teſtator*
hære-

hæredem rogat, vel eius fidei committit, rem aliquam ſingularem ſiue particularem in ſpecie vel quantitate conſi-
6 *ſtentem reſtituere alteri.* † *Quanquam autem Imp.* l *ſpo-*
l *pondit, inter cætera, ſe poſt legatorum explicationem de ſingularibus fideicommiſſis tractaturum: tamen hoc titulo, de vniuerſalibus, tanquam dignioribus præmittere voluit. Sic enim & ante legata, de hæreditatibus directo re-*
m *lictis, ſuprà* m *quoque diſſeruit: quod vniuerſitatis prior, potiorque ſit ratio.*

ADDITIONES.

a ſupr. de vulg. ſub. in Bubr.
b l. ſi ager. de rei vend.
c l. cohæredi. §. cum filiæ. de vulg.
d l. ſi poſtulante ad ſi. ad Treb.
e l. certi condictio, ſi cert. pet.
f in Rub. de vul. & pup. & C. eo.
g li. 3. Supput. c. 19
h l. conficiuntur. de iure cod. fa. §. ſed ſi gregis. ſup. de re diu. l. vel inutilium, cum l. ſeq. de vſufr.
i l. pen. iudi. ſol.
K vt in l. 1. de vulg.
l ſupr. de leg. in prin.
m §. ſi. ſupr. per quas perſ. nob. acqu.

Princip. tit.

1 *Quo tempore fideicommiſſa cœperint.*
2 *Hodie quibus directo non poteſt relinqui, nec per fideicommiſſum licet.*
3 *Quando dicatur quis in fraudem iuris accommodare fidem.*
4 *Hæres fideicommiſſo grauatus, an olim ſaltem naturaliter obligatus fuerit, diſtinctione explicatur.*
5 *Diuus Auguſtus fideicommiſſa ad neceſſitatem iuris primus retraxit.*
6 *Fideicommiſſa an & quomodo olim, quomodo item hodie peti poſſint: & nu. 7. 8.*
9 *Quæ actiones hodie pro fideicommiſſis vniuerſalibus dentur: & nu. 11. 12. & 13.*
10 *Tribus modis reſtitutionem fideicommiſſi fieri.*
15 *De prætorijs fideicommiſſarijs.*

Nunc tranſeamus ad fideicommiſſa ſed prius eſt, vt de hæreditatibus fideicommiſſarijs videamus. Sciendum itaque eſt, omnia fideicommiſſa *a* primis temporibus infirma fuiſſe: quia nemo inuitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hæreditatem vel legata *b* relinquere, ſi relinquebant, fidei committebant eorum qui capere ex teſtamento poterãt hæreditatem. Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt. *c* quia nullo vinculo iuris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Poſtea *d* Diuus Auguſtus primus, ſemel iterumq; gratia perſonarum motus, vel quia per ipſius ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem *e* quorundam perfidiam, *f* iuſſit Conſulibus authoritatem ſuã interponere. Quod quia iuſtum videbatur, *g* populare erat: paulatim conuerſum eſt *h* in aſſiduam iuriſdictionem tantuſque eorum fauor factus eſt, vt paulatim etiam *i* Prætor proprius crearetur, qui de fideicommiſſis ius diceret: quem fideicommiſſarium appellabant.

1 *a* Primis temporibus. *Nempe ante legem 12. tabul. Fideicommiſſa enim ſub Numa Pompilio viguiſſe veriſi-*
a *mile eſt, quando tum maximam fuiſſe* a *fidei religionem conſtat. Quanquam autem magna eſſe apud veteres fidei vis, adeò vt huic templum Romę erectum fuerit: tamen reperiebantur tam peruerſi adeoque perfidi homines, qui fidem fallere, ac vltimam teſtatoris voluntatem fraudare, ſpe impunitatis nõ verebantur, & facile contemnebant*
b *officium, ad quod ſe non* b *poſſe vllo iudicis officio, nec actionis formula compelli intelligebant.*

b Relinquere. *Puta ſpurijs, inceſtuoſis, deportatis, vel cæteris incapacibus perſonis, quibus de iure vltra alimenta*
c *vel dotem de paternis bonis nihil* c *debetur.* † *Hodie ta-*
2 *men immutatum eſt, ſtatutumq;,* d *vt quibus non poteſt*
d *directò aliquid relinqui, nec per fideicommiſſum liceat. Quod adeo verum eſt, vt ſi hæres in fraudem iuris vltra fidem ſuam accommodarit tacito fideicommiſſo, indignus cenſeatur hæreditate, in qua fraudem adhibuit, eaq; fiſco*
3 *applicetur.* † *Dicitur autem in fraudem iuris fidem accommodaſſe. qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacite promittit reſtituere ſe perſonæ, quæ legibus ex teſtamento capere vetatur: ſiue chirographum eo nomine dederit, ſiue*
e *nuda pollicitatione* e *repromiſerit.*

c Quia nullo vinculo. *Id eſt, nulla obligatione a iure ci-*
f *uili approbata: nam obligatio* f *eſt vinculum iuris: vbi autem non adeſt iuris vinculum & ciuilis obligatio, res*
g *non habet* g *exactionem.* † *Sed an hæres hoc iure natura-*
4 *liter ſaltem obligabatur reſtituere? quod ſi eſt, tametſi ab*
h *eo exigi non poterat, ſoluens tamen indebitè repetere* h *nequibat. Hanc dubitationem Bellonus ſic diſſoluit, vt diſtinguendum cenſeat inter relicta perſonis capacibus, & inter relicta ijs, qui legibus ex teſtamento capere prohibentur. Hoc enim caſu, ſiquidem tales ſint incapaces, quibus*
i *ne* i *relinquatur, lex reſiſtit, tunc non oritur, ne naturalis*
K *quidem* K *obligatio. Sin verò tales ſint, quibus lex neque*
l *reſiſtat, neque etiam aſſiſtat, vt in* l *deportato, tunc naſcitur obligatio naturalis. Altera verò ſpecie conſtat, indiſtinctè oriri naturalem obligationem: propterea quod etſi lex non reciperet huiuſmodi fideicommiſſa, tamen non etiam reſiſtebat, quo minus relinquerentur. Et hoc videtur Imp. hic innuere, dum dicit,* quod pudore tenebantur re-ſtituere, *&c. nullus enim eſſet pudor, fideicommiſſa non præſtare, niſi ſaltem adeſſet naturalis obligatio: quoniam*
m *de iure natura eſt, fidem non* m *fallere: & pudor, qui hic conſideratur, erat in fallendo fidem.*

5 *d* Diuus Auguſtus. † *Dixit vnde cęperint fideicommiſſa: nunc quemadmodum D. Octauij Auguſti opere ad neceſſitatem iuris retracta ſint, & in aſſiduam ordinariamque iuriſdictionem conuerſa, edifferit. Sanè D. Auguſtum vltro paruiſſe fideicommiſſo L. Lentuli in Africa decedentis, eiuſque voluntatem impleſſe, Iuſtinianus ſequenti ti-*
n *tulo* n *refert.*

e Quorundam. *Rogatorum reſtituere.*

6 *f* Iuſſit. † *Ergo nullo adhuc certo actionis vinculo continebantur fideicommiſſa D. Auguſti temporibus, ſed pen-*
o *debant a mero iudicis* o *officio, quod deficientis actionis*
p *loco inuocari ſolet ex bono & æquo. Hincque Vlpianus* p *ait, Extraordinarias appellari fideicommiſſorum perſecutiones: quę ſcilicet non habent iuris ordinarij executionẽ.*
7 *Sanè primis illis temporibus ante Auguſtum fideicommiſſa nec iure actionis, nec officio iudicis peti valebant, quo-*
8 *niam nullo iuris vinculo continebantur.* † *Verum hodie ex*
q *Iuſtiniani* q *conſtitutione introducta eſt certa actio tam perſonalis, quàm hypothecaria, pro fideicommiſſis etiam vniuerſalibus conſequendis. ſed & realem quoque dari*
r *aiunt: quod Iaſon* r *poſt alios latè examinat.* † *Circa hoc*
9 *tamen, vt quid certi habeamus, tria ſunt conſideranda* s
s *tempora: primum eſt ante aditam hæreditatem: alterum poſt aditionem hæreditatis, ante tamen factam reſtitutionem: tertium poſt factam reſtitutionem. Quo ad primum, ſine controuerſia eſt, quod ante aditam hæreditatem nulla*
fidei-

Digitized by Google

ſideicommiſſario competat actio, ſed tantum officium iu-
dicis ad cogendum hæredem t adire. Quo ad ſecundum
tempus, certum concedi perſonalem actionem, vt cogatur
hæres à fideicommiſſario, quando ſponte adijt: quando ve-
rò coactus, tunc etiam officium iudicis u datur. Realis ve-
rò actio non conceditur, quia ſupponit dominium ex per-
ſona x agentis: ſed fideicommiſſarius non habet vllum ius
in rebus hæreditarijs ante factam y reſtitutionem. Licet
ſecus ſit in ſingularibus fideicommiſſis, vbi ante traditio-
nem competit rei vendicatio: ſed hoc ideo eſt, quia in his
ſtatim à morte teſtatoris ficte, ab hæreditatis aditione verè
tranſit z dominium. Hypothecariam tamen concedi fidei-
commiſſario a crediderim, eamque hoc caſu maximè ne-
ceſſariam eſſe propter tertios poſſeſſores, cum realis inten-
di non poſſit. Neque tamen hæc hypothecaria vlterius ſe
extendit, quàm perſonalis, daturque tantum contra bona
relicta a teſtatore, non etiam contra bona b hæredis. Ve-
10 *nio ad tertium tempus, poſt factam reſtitutionem. † Et*
hic ſciendum, tribus modis reſtitutionem fieri, verbo, re, &
patientia. Si ſolo verbo facta ſit licet plerique c vacillent
an ſit tranſlatum dominium: Bellonus tamen tranſla-
tum d putat per ſolam verbalem reſtitutionem. † Et hoc
11 *caſu datur fideicommiſſario aduerſus hæredem perſonalis*
actio cum tantum ſit dominus de iure e ciuili, nec appre-
henderit adhuc poſſeſſionem bonorum: aliàs eſſet effectus
dominus iure gentium, ideoque ceſſaret hæc actio, cum per-
ſonalis, ei, qui eſt dominus per modum iuris f gentium, nõ
detur. Realem pariter hoc caſu fideicommiſſario permitti
conſtat, ſi tamen verum eſt, eum per ſolam verbalem reſti-
tutionem effectum eſſe dominum. Item & hypothecariam,
cum reguletur ſecundum actionem e perſonalem, quam
12 *fideicommiſſario competere ſupra diximus. † Addit Ia-*
ſon, fideicommiſſariam quoque hæreditatis petitionem ip-
ſi concedi: quod verum eſt, reſpectu aliorum poſſeſſorum,
quàm hæredis; ſed hoc nihil ad præſentem diſpoſitionem:
quia nos loquimur de actionibus competentibus fideicom-
miſſario contra hæredem, aduerſus quem hæ non h dan-
13 *tur. † Porrò ſi reſtitutio facta fuit re, perſonalis actio exer*
ceri nequit, quia fideicommiſſarius effectus eſt omni iure i
dominus. Realem verò ei dari Iaſon cenſet: quod Bellonus
rectè impugnat. ad quid enim actione in rem opus eſt, fa-
cta reali reſtitutione? contra hæredem certè intendi non
poteſt, qui perſoluit, quod debebat, id eſt, qui reſtituit, quod
ex fideicommiſſo iuſſus erat. Quòd ſi poſt reſtitutionem res
aliqua perueniat ad hæredem, tunc aduerſus ipſum agi po
terit, tanquam aduerſus quemcunq;, non tanquam contra
hæredem. Nec obſtat, quod hæc actio detur, ſi verbo facta
ſit reſtitutio: quoniam ibi hæres adhuc poſſidebat res hæ-
reditarias, hic autem fideicommiſſario facta eſt realis re-
ſtitutio. Sed nec hypothecaria hoc caſu exerceri poteſt:
nam cum hæres perſoluerit, quod debebat, hoc eſt, reſti-
tuerit, diſſoluitur K pignus. Et fuit hæc hypotheca inſtitu-
ta, vt voluntati teſtatoris l ſatisfieret: cum ergo ſatisfa-
14 *ctum ſit, ceſſat hypotheca. † Sin vero reſtitutio facta eſt*
patientia, vt quia hæres paſſus ſit fideicommiſſarium poſſi
dere res aliquas animo reſtituendi (quod in dubio m præ-
ſumitur) tunc ea omnia obtinent, quæ in reali reſtitutione
diximus, quia hoc caſu patientia habetur loco n traditio-
nis, & perinde eſt, atque ſi verè & realiter fuiſſet o facta
traditio.

g Populare erat. *Populo expediens & vtile, vt ſcilicet,*
quibus directò non poterat relinqui, per fideicommiſſum p
h In aſſiduam. *Vt ſcilicet aſſiduè de hoc ius redderetur,*
ſicq; in ordinariam iuriſdictionem hæc res abijt, conuerſa-
que eſt.

15 i Prætor proprius. † *Refert q Pomponius, a D. Claudio*
Cæſare duos Prætores fuiſſe creatos, qui de fideicommiſſis
intra vrbem ius dicerent. additque in eius vita Suet. r
Tranquillus, eundem Imperatorem hanc poſtea iuriſdi-
ctionem, quæ quotannis, & tantum intra Vrbem delega-
batur, in perpetuum, atque etiam per prouincias deman-
da ſſe poteſtatibus. Poſtea Titus Imp. ex illis duobus præ-
toribus fideicommiſſarijs vnum detraxit, ſicque vnus tan
tum remanſit proprius Prætor fideicommiſſarius, cuius
paſſim s in Iure noſtro ſit mentio.

ADDITIONES.

a Cantiunc.hic.
b Fab.Plat.Porc.& Iaſ.hic.
c c.cum haberet de eo qui du.in ma.quam pri.pol.per adult.& plenè Bart.l.ſi.de his qui.vt indig.
d l.omnib.l.ſeq.ad Treb.l.ſi quid relictum.l.ciuitatib. de leg.2. l.hær.C.de hær.inſt.
e l.in fraudem.de his qui.vt indig.Bald.hic.
f §.1.inſ.de obl.
g d.§.1.Bello.hic.
h l.hoc iure.§.pen.de don.l.Iulianus.de cond.indeb.
i l.Manichæos.C.de hæret.& Man.l.1.C.de nat.lib.
K l.ſi non ſortem.in prin. de condic. indeb. Bar.l.cum lex. de fideiuſſ.
l l.1.C.de hære.inſti.Bart.d.l.cum lex.nu.6.& 7.
m l.1.de pac.l.1.de conſt.pec.
n inſ.de codicill.in pr.
o Iaſ.hic ad Porc.
p l.pecuniæ verbum.§.actionis.de ver.ſig.
q l.1.C.com.de leg.
r hic ad Porc. & in Rubr.ff. hoc tit. & l.certi condictio.in fin.ſi cert.pet.
s Bello.hic nu.9.
t no.gl.l.& ſine ſcriptura.C.eo.l.ſi legatus. ibi gl.& Bar.hoc tit.
u Bar.d.l.legat.
x l.in rem.de rei uen.Bar.l.1.de leg.
y l.facta.hoc tit.
z l.a Titio.de ſur.l.1.§.1.& ibi glo.ver.cedere.C.de cad.toll.
a d.l.1.C.comm.de leg.in fin.
b d.l.1.C.eod.
c Iaſ.hic.
d hic nu.11.qui multa iura allegat.
e ſicut & legat.& fideic.parti.d.l.a Titio.
f §.ſic itaque.cum ibi.not.infr.de actio.
g d.l.1.C.com.de leg.in fin.
h l.fin.de fideic.hær.petit.
i d.l.ſic itaque.
K l.ſi cum venditor.de euictio.
l l.2.C.com.de leg.
m Bar.& alij.l.reſtituta.hoc tit.
n gl.d.l.reſtituta & ibi Alex.
o §.per traditionem.iuncto.§.interdum.ſup.de rer.diuiſ.
p ſup.in prin.tit.
q l.2.§.poſt deinde.D.Claud.de orig.iur.
r cap.23.
s l.2.C.qui pot.in pign.hab.l.quæſitum.§.pe.ff.de leg.3.l.4.in ſi.ff.quib.ad lib.& l.ſicuti legatum.de cond.& dem.

---

§.In primis.

1 *Fideicommiſſum in teſtamento relictum non valet, ſi careat hæredis inſtitutione, fallit, vt num.2.*
3 *Fideicommiſſum poteſt etiam in codicillis & ab inteſtato relinqui.*
4 *Sed etſi inutili teſtamento aſcripta ſit clauſula codicillaris, fideicommiſſum valet.*
5 *Poteſt etiam in donatione cauſa mortis fideicommitti.*
6 *Poteſt non ſolum tota hæreditas, ſed etiam pars fideicommiſſo relinqui.*
7 *Fideicommiſſum dari poteſt ſub conditione, item ex & ad diem.8.*
9 *Quare hæres ex die non poſſit inſtitui.*

a In primis igitur ſciendum eſt, *b* opus eſſe, vt aliquis recto iure teſtamento hæres inſtituatur, eiuſque fidei committatur, vt eam hæreditatē alij reſtituat: alioquin inutile eſt teſtamentum, in quo nemo hæres inſtituitur. Cum igitur aliquis ſcripſerit, *c* Lucius Titius hæres eſto: poteſt adijcere, rogo te Luci Titi, vt cum primum poteris hæreditatem meam adire, eam Caio Se.o reddas, reſtituas. *d* Poteſt autem quiſque & de parte reſtituenda hæredem rogare. Et liberum eſt, vel purè, vel *e* ſub conditione relinquere fideicommiſſum, *f* vel ex certo die.

a In primis. *Explicata fideicommiſſorum origine, ea quo modo relinqui valeant, ſubiungit.*

1 *b* Opus eſſe. † *Nempe, quando quis vult teſtamento relinquere fideicommiſſariam hæreditatem. Cum enim teſtamentum, in quo eſt nemo hæres inſtitutus, ſit inutile, quo-*
a *niam inſtitutio hæredis eſt caput & fundamentum a teſtamenti: nec fideicommiſſum in eo relictum valere poſſe*
2 *conſtat.* † *Quod tamen verum eſt, quando à principio teſtamentum eſt ſine inſtitutione: ſecus ſi facta fuiſſet inſtitutio, & ex cauſa præteritionis vel exhæredationis ſubuer-*
b *ſa, quia tunc ad inſtar legatorum & fideicommiſſum b ſu-*
3 *ſtinebitur.* † *Poſſunt autem fideicommiſſa non tantum in*
c *teſtamento, ſed etiam in codicillis, & ab c inteſtato relin-*
4 *qui* † *Sed etſi teſtamento minus ſolemni, vel nulliter facto adiecta ſit clauſula codicillaris, fideicommiſſum tanquam ab inteſtato exigi poterit, quia per illam clauſulam viden-*
d *tur legitimi hæredes rogati reſtituere d hæreditatem. Idem eſt, etſi in teſtamento inutili non ſit expreſſim adſcri-*
e *pta codicillaris clauſula, ſed tacitè ſubintellecta puta e ex verbis æquipollentibus in teſtamento appoſitis, ex iuramento teſtatoris, ex ardore amoris, quem teſtator erga fideicommiſſarium habebat, & ex lege municipali vel conſuetudine: nam & hoc caſu fideicommiſſum debetur, petique poteſt.*
5 † *Poteſt etiam teſtator fideicommiſſo gra-*
f *uare illum, cui cauſa mortis bona ſua f donauit. Idem & in eo obtinet, cui inter viuos donatos donatur: ſi modò talis*
g *donatio ab initio non valet, ſed morte donatoris g confirmatur: ſecus ſi ab initio valet, nec robur ex morte donatoris accipit, quia fideicommiſſum in ea relictum, inutile eſt.*
c L. Titius. *Obſerua modum & formam fideicommittendi. Neceſſe eſt autem verba eſſe obliqua & prætaria, ſiue etiam communia, quibus fidei alicuius committitur aliquid*
h *quod Imp. ſequenti h titulo tradidit.*
6 *d* Poteſt autem. † *Poteſt ergo fideicommiſſum non tantum fieri de tota hæreditate, ſed etiam de parte: hoc eſt, de quota, puta tertia vel quarta parte hæreditatis: ſecus ſi hæres rogaretur de re, quæ etiam aſcenderet ad tertiam vel quartam hæreditatis portionem, reſtituenda: vel rogaretur de aliqua parte bonorum, quia tunc non eſſet vniuerſa-*
i *le fideicommiſſum, de quo nos hic agimus, ſed i ſingulare: de ſingularibus autem fideicōmiſſis in tit. proximè ſequenti agetur.*
7 *d* Sub conditione. † *Sic; fideicommiſſum & ſub conditione vtiliter relinquitur: ſicut & hæres recto iure conditio-*
K *naliter inſtitui K poteſt. Nec obſtat, quod pendente con-*
l *ditione dicatur teſtator inteſtatus, ea poſtea eueniente l teſtatus deceſſiſſe: quia reſpondeo, quòd ſi non euenerit conditio, dicetur ſemper inteſtatus: ſi euenerit, & inſtitutus*
m *adeat, retrotrahitur aditus vſque ad tempus m mortis teſtatoris: & ſic ſemper dicetur teſtatus.*
f Vel ex certo die. † *Vel etiam ad diem: quia eadem eſt*
10 *… dicitur ex die facta diſpoſitio, quando poſt illam … incipit habere effectum, & non antea. Ad diem, vel … quia ante & vſq; ad illam diem effectum habet, n non poſt. Diuerſum tamen eſt in hærede directo, qui ex*
9 *die, vel ad diem, inſtitui non poteſt.* † *Differentia ea eſt ra-*
o *tio, o quia ſi admitteremus hoc in hærede directo, ſequeretur teſtatorem partim teſtatum, partem inteſtatum de-*
p *ceſſiſſe, quod ius ciuile non p patitur. At cum ſcriptus hæ-*
q *res reſtituit hæreditatem alij, ceſſat hæc ratio. q quia nihilominus hæres manet, reſidentibus etiam apud ipſum directis actionibus, & vtilibus tantum ad fideicommiſſa-*
r *rium tranſeuntibus. ſicque teſtator ſemper dicetur r teſtatus deceſſiſſe.*

ADDITIONES.

a §. ante heredis ſup. de leg.
b Bar. & alij. Auth. ex cauſa. C. de lib. præte. Plat. hic.
c §. præterea. infra. eod.
d habetur plene in l. 1. de iu. cod.
e vide Boned. in rep. c. Raynucius. verbo, teſtamentum. 3. 1. parte. extra de teſt. hoc late declarantem.
f l. cum hi. §. idem erit. de tranſ. l. 1. §. fi. C. de catol.
g l. quoties. C. de don. quæ ſub mo. Bant. l. ſi mulier. §. 1. de leg. 3.
h §. fi. & vide Dd. in l. Centurio. de vul. & pup.
i vt not. per gl. & Bart. l. mulier. §. fi. hoc tit.
K §. hæres. ſup. de hær. inſtit.
l contra l. ius noſtrum. de reg. iur.
m l. obligationum fere. §. 1. de actio. & obl. d. §. hæres.
o Platea hic.
p d. l. ius noſtrum.
q l. ſi fine. §. ſed quod Papinianus. de mino. l. ei qui ſoluendo: de hæ.. inſt.
r l. 1. ad Treb. & §. ſeq. inf. end

---

§ Reſtituta.

1 *Semel hæres non poteſt deſinere eſſe hæres.*
2 *Directæ actiones ſunt adeo infixæ oſſibus, vt euelli non poſſint.*
3 *Fideicommiſſarius hodie ſemper loco hæredis habetur.*
4 *De S.C. Trebelliano: & declaratus verſ. poſt quod. 6.*
5 *Prætor olim omnia iudicia dabat.*
7 *Iaſon reprehenditur.*

Reſtituta autem hæreditate, is quidem qui reſtituit, nihilominus *a* hæres permanet: is vero qui recipit hæreditatem, *b* aliquando hæredis, *c* aliquando legatarij habetur. Et Neronis quidem temporibus, Trebellio Maximo & Annæo Seneca Conſulibus, *d* Senatuſconſultum *e* factum eſt: quo cautum eſt, vt ſi hæreditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta ſit, *f* omnes actiones, quæ iure ciuili hæredi & in hæredem competerent, ei & in eum *g* darentur, cui ex fideicommiſſo reſtituta eſſet hæreditas. Poſt quod Senatuſconſultum *h* Prætor vtiles actiones ei & in eum, qui recipit hæreditatem, quaſi hæredi & in hæredem dare cœpit.

Agitur in hoc §. qui ſit effectus reſtitutionis hæreditatis.

1 *a* Hæres permanet. † *Quia qui iure ciuili ſemel hæres exiſtit, hæredis nomen amplius exuere non poteſt, neq; deſi-*
a *nere eſſe a hæres: quod adeò verū eſt in eo, qui ex fideicommiſſo reſtituit hæreditatem, vt etiam poſſit a creditoribus*
b *hæreditarijs adhuc conueniri, licet exceptione ipſos b ſubmouere valeat: & ſi quid ijs fuerit ſolutum ab hærede, re-*
c *petere a c fideicommiſſario.* † *Penes hæredem ergo, qui ro-*
2 *gatus eſt ex fideicommiſſo reſtituere, remanent actiones directæ, quæ adeo ſunt affixæ oſſibus, vt euelli, aut in alium*
d *tranſire d non poſſint. Quod & Papinianus e manifeſtè*
e *oſtendit, tradens hæredem agere poſſe & tranſigere poſt reſtitutam hæreditatem: quod non poſſet, ſi directæ actiones penes eum non manerent.*

b Aliquando hæredis. *Quando ſcilicet fit reſtitutio ex Senatuſconſulto Trebelliano.*

3 *c* Aliquando legatari. *Quando ex Peguſiano.* † *hodie autem fideicommiſſarius ſemper loco hæredis habetur, cum*

virtus

Digitized by Google

virtus Pagaſiani ſit attributa Trebelliano, quemadmodũ
f infra ſuo loco f audiemus.
4 d Senatuſconſultum. † Quod ab ipſo authore Trebellio
g (cuius etiam meminit Cora. g Tacitus) Trebellianum
dictum eſt. Huius autem Senatuſconſulti verba extant
h apud Vlpianum h in Pandectis. Ex quibus apparet, actio
nes fideicommiſſario, & in eum dandas Senatus decreto:
id eſt a Prætore admittendum fuiſſe ad agendum, & cogen
dum defendere. Non enim hæredes fieri directò Senatus
voluit, quod non potuit facere, ſed a Prætore dari vtiles
i actiones: quod & Prætor fecit poſt i Senatuſconſultum.
Id discertè & hic Iuſtinianus ait, qui eum, qui reſtituit, hæ-
redem permanere dicit: cum verò, cui reſtituitur, hæredis
loco habitum vel legatarij. & quaſi hæredi & in hæredem
ei & in eum actiones dari a Prætore poſt Senatus decre-
5 tum. † Prætor enim iudicia omnia dabat, ſiue ex legibus,
ſenatuſconſultis, & conſtitutionibus, ſiue ex edictis Præ-
torum ipſorum danda eſſent litigatoribus actiones: & cau
ſa cognita interdum poſtulantibus denegabat, ſeu exime-
bat actiones: ſiue dirigenda erat formula iudicij ad priua-
tos iudices, ſiue ipſe cognoſcebat. Et hic eſt verus huius lo-
K ci intellectus, quem Eguinarius K Baro nouiter tradidit.

a Factum eſt. Anno ſcilicet ab Vrbe cõdita DCCCX. octa
uo Kalen. Septemb.

f Omnes actiones. Omnes in ſolidum, ſi tota hæreditas
reſtitueretur: vel pro rata portione, ſi reſtitueretur pro
parte.

g Darentur. Sine vlla ſtipulatione, aut ceſſione.

6 h Prętor vtiles actiones. † Quomodo hæc verba ſint ac-
cipienda, paulò ante ex Barone retulimus. Neque enim
Prætor hic quicquam de nouo dedit: ſed quod prius ſena-
tuſconſulto Trebelliano decretum erat, nempe vt in fidei-
commiſſarium omnes actiones tam actiuè quàm paſſiuè
darentur, hoc Prętor cum effectu dabat, mandando dictum
Senatuſconſultum executioni, & id approbando, & c. 7.
Falſa ergo eſt Iaſonis interpretatio, putantis iſta verba
de fideicommiſſaria hæreditatis petitione intelligenda eſ-
ſe, item de actionibus, quas Prætor dat in fideicommiſſa-
rium, hoc eſt, quæ introducta ſunt a iuriſdictione prætoria,
l ſicut eam interpretationem Bellonus l non inſcitè dudum
confutauit.

ADDITIONES.

a l. ait Prætor. §. ſed quod Papinianus. de mi. l. qui ſoluendo, de hær. inſt.
b l. 1. §. quanquam autem. ad Trebell.
c l. 1. C. ad Treb.
d not. in l. ſi quis ergo caſus. de pecul. l. 2. pro ſocio.
e l. fi. de tranſact.
f §. ſed quia. infr. hoc tit.
g glib. 14. poſt. med.
h l. 1. ad Treb.
i arg. §. conſtituitur. ſup. de vſufr. l. ſi cum. de pact.
K hic.
l hic in vult. not. num. 6.

§. Sed quia hæredes.

1 De S.C. Pegaſiano, & quare fuerit introductum. 8.
2 Argumentum de Falcidia ad Trebellianicam valet: ex quo multæ fiunt illationes, vt nu. 4. 5. 6. 7.
3 Quibus caſibus ceſſat Falcidia: & Trebellianicam ceſſare oportet.
9 Pegaſiano S.C. quartam ex fideicommiſſis retinere licebat.
10 Differentia inter quartam Trebellianicæ, & quartam Falcidię: ea tamen hodie ceſſat.
11 Trebellianica, an in ſingularibus etiam fideicommiſſis locum habeat: & quid hodie obtineat nu. 12. 13.
14 Quatuor capita S.C. Pegaſiani.
15 De ſecundo capite.
16 Stipulationes partis & pro parte.

a Sed quia hæredes ſcripti, cum aut totam hæreditatem, aut penè totam plerumque reſtituere rogabantur, adire hæreditatem ob nullum vel minimum lucrum b recuſabant, atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus, c Pagaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cenſuit, vt ei, qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde liceret d quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur, e Ex ſingulis quoque rebus quæ fideicommiſſum relinquuntur, eadem retentio permiſſa eſt. f Poſt quod ſenatuſconſultum ipſe hæres onera hæreditaria g ſuſtinebat: ille autem, qui ex fideicommiſſo recipiebat partem hæreditatis, legatarij partiarij loco erat, id eſt, eius h legatarij, i cui pars bonorum legabatur, quæ ſpecies legati k Partitio vocabatur: quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatem. Vnde quæ ſolebant ſtipulationes inter hæredem & partiarium legatarium interponi, eædem interponebantur inter eum, qui ex fideicommiſſo recepit hæreditatem, & hæredem: id eſt, vt lucrum & damnum hæreditarium l pro rata parte inter eos commune eſſet.

a Sed quia. Suprà dictum eſt, eum, qui ex fideicommiſſo
hæreditatem recipit, interdum hæredis, interdum legata-
rij loco habitum fuiſſe: hæredis quidem loco per S.C. Tre-
bellianum, quo in ipſum reſtituta hæreditate actiones &
actiuè & paſſiuè transferebantur: & de hoc præcedenti §.
audiuimus. Legatarij verò vicem ſuſtinebant fideicommiſ
ſarius ex S.C. Pegaſiano: de quo præſenti loco agitur.
1 b Recuſabant. † Eadem ergo ratione introductum fuit
a ſenatuſconſultum Pegaſianum, quia lex Falcidia, antè
pe, vt hæredes inuitarentur ad adeundum, ne teſtatores
ſine hæredibus decederent, & ſuprema hominum iudicia
2 effectum haberent. † Vnde conſtat, non perpetuã tradere b
b Doctores, argumentationem optimam eſſe de Falcidia ad
quartam huius Senatuſconſulti, quę Trebellianica vulgo
nunc dicitur: quodque in illa diſpoſitum legimus, in hac
3 quoque conſtitutum videri. † Cum enim vtriuſque Quartę
introducendę idem finis, eademq; ratio fuerit, & ex ratio-
ne, pręſertim expreſſa in lege, vel coarctemus, vel produ-
c camus c diſpoſitionem: nemo ſani iudicij negauerit, iis ca-
ſibus, quibus ceſſat Falcidia, cum non amplius locum ha-
beat eius ratio, quę eſt etiam ratio Trebellianicę, ipſam
4 quoque Trebellianicam ceſſare. † Ex quo multa inferri
poſſunt: primum, quòd cum teſtator hodie Falcidię detra-
d ctionem prohibere d poſſint, Trebellianicam e etiam ve
e tare poterit. † Deinde, quemadmodum de re prohibita alie
5 nari non detrahitur f Falcidia: quod detrahendo quartam
f videatur fieri contra pręceptum teſtantis, qui nolit rem il-
lam nec in vniuerſum, nec in partem è manu dominioue
g legatarij eripi, aut quoquo modo alienari: alienaret autem
h legatarius in hæredem, hærede Falcidiam g retinente: ita
6 nec Trebellianica detrahi poterit de fideicommiſſo alie-
i nari h prohibito. † Pręterea, ſicut in iis, quę ad pias cau-
K ſas relicta ſunt, ceſſat i hodie Falcidia: ſic & K Trebel-
7 lianica. † Denique ſicut hæres non conficiens inuentariũ,
l legis Falcidię beneficium l amittit grauatus fidei com-
m miſſo Trebellianicam m perdit.

Google

8 c Pegaſo † *A quo, tanquam authore, Senatuſcultum illud denominationem accepit, vt a Pegaſo Pegaſianum diceretur: ſicut & a Trebellio rogante Conſule Trebellia-*
n num *appellatum* n *eſt.*

9 d Quartam partem. † *Pegaſiano ergo Senatuſconſulto quartam ex fideicōmiſſis retinere permiſſum eſt, ad exemplum legis Falcidiæ: vt ſic hæres ſpe lucri inuitaretur adeundum. Quanquam autem inter haſce quartas magna in iure ſit affinitas & ſimilitudo, adeo vt plerunq; vnam pro*
o *altera ponant iure conſulti:* o † *Fuit tamen inter eas hæc*
10 *differentia, quòd in Falcidiam imputandum fuerit, quod iure hæreditario hæres habeat defuncti iudicio, vel in hoc legatum, vt integra legata ſoluat: cum in quartam Pegaſiani Senatuſconſulti (quam hodie Trebellianicam dicimus) ea omnia, quæ vel inſtitutioni s iure, vel conditionis implendæ cauſa, vel alia quauis ratione ex iudicio defun-*
p *cti ad hæredem peruenerint,* p *imputentur. Benignius enim fideicommiſſa, quàm legata præſtari antiqui volue-*
q *runt.* q *Sed hodie ex Iuſtiniani. lege, quod amplius fuit*
r *in fideicommiſſis, translatum eſt & in* r *legata.*

11 e Ex ſingulis. † *Hinc pleriq;* s *colligunt, ex ſingulari-*
s *bus etiam fideicommiſſis retineri quartam authoritate S.C. Pegaſiani: & ſic quod Trebellianica habeat quoque locum in ſingularibus fideicommiſſis. Hoc enim Imp. expreſsim hic innuiſſe videatur, quia poſteaquam dixit, licere in reſtitutione hæreditatis retinere quartam ex Pegaſiano, ſicut ex lege Falcidia: mox ſubdit, eandemque re-*
12 *tentionem in ſingulis rebus permiſſam eſſe.* † *Porcius tamen hoc S.C. ad ſingularia fideicommiſſa non pertinuiſſe exiſtimat, ſed in his reſecationem fieri ex lege Falcidia. Neq; obſtare hunc textum: quoniam dictio (eadem) referenda ſit ad proxima, nempe ad retentionem, quæ fit ex lege Falcidia: non autem ad remota, ſcilicet ad retentio-*
t *nem, quæ per Pegaſianum fiebat. Ego crediderim,* t *retentionem quartæ in fideicommiſſis particularibus ex Pegaſiano conceſſam eſſe, autoritate huius textus, qui cauillari non poteſt. Neq; verum eſt, dictionem (eadem) referendam eſſe ad proxima, id eſt, ad legem Falcidiam: quia cum hic principaliter tractetur de quarta, quæ retinetur ex Pegaſiano, incidenter verò & ſimilitudinariè de lege Falcidia: relatio, quæ ſequitur, eſt facienda ad dictum princi-*
u *pale, & ad id, quod principaliter in ordinatione* u *poni-*
13 *tur.* † *Sed an hodie, ex quo virtus Pegaſiani in S.C. Tre-*
x *bellianum transfuſa* x *eſt, Trebellianica detrahitur ex ſingularibus fideicommiſſis, dubitari poteſt. Et magis eſt,*
y *non detrahi: neque aduerſatur, quòd* y *Imp. ait ſe omnem authoritatem Pegaſiani in Trebellianū tranſtuliſſe: quoniam ibidem de authoritate Pegaſiani loquitur, quæ circa*
z *reſtitutionem hæreditatis* z *verſabatur, nec vllum verbum de particularibus fideicommiſſis. Parua tamen vtilitatis eſt hæc diſputatio, quia quacunq; authoritate ex fideicommiſſis rerum ſingularium fiat deductio, illud fit ſecundum naturam particularium relictorum, non iure hæreditario.*

14 f Poſt quod S.C. † *Quatuor fuerunt partes ſiue capita S.C. Pegaſiani: primum, quod hæres retinebat quartam: de quo iam dictum eſt. Alterum, quòd hæres contra hæreditaria ſolus ferebat, niſi ſtipulatio interueniſſet, de communicandis oneribus: & de hoc præſenti verſ. agitur. Tertium, quod ſtipulationes emptæ & venditæ hæreditatis interponebantur, reſtituta tota hæreditate. Quartum & vltimum, quod hæres nolens cogebatur adire hæreditatem, omnibus oneribus in fideicommiſſarium translatis: & de his duobus poſterioribus ſequenti §. videbimus.*

g Suſtinebat. *Nempe occaſione quartæ, quam ex S.C. Pegaſiano retinebat: ſicque omnibus creditoribus tenebatur.*

h Legatarij, cui pars. *Quia recipiebat ſuam partem fideicommiſſo ſibi relictam, abſq; omni onere & incommodo,*
a *cui certa pars hæreditatis legata* a *erat.*

i Cui pars bonorum. *Hanc interpretationem Balduinus rectè ſic accipiendam eſſe docet, ſi tantum ſignificet quandam exceptionem ab oneribus hæreditarijs, quod hoc iure ille non teneretur, cui pars hæreditatis relinqueretur, niſi*
15 *ſtipulationibus ſeſe ijs obſtrinxiſſet.* † *Datum ergo eſt remediū hæredibus rogatis reſtituere, ex ſecundo Pegaſiani Senatuſconſulti capite, nempe ſtipulationum interponendarum, vt antequam hæres reſtitueret hæreditatem, eiuſve partem, a fideicōmiſſario ſtipularetur, quod pro parte ſua ſuſciperet onera hæreditaria: & Fideicommiſſarius contra ſtipularetur ab hærede, ſi is cōſequeretur lucrum, quod*
16 *eum ſineret pro ſua portione lucrum acciperet.* † *Et hæ* ſtipulationes *dicebantur* partis, & pro parte, *quarum forma Theophilus hic ponit. Sed quid opus fuit hoc interponendarum ſtipulationum remedio, cum Trebelliano S.C. cautum fuerit, vt omnes actiones, quæ hæredi ſcripto directè competerent, in fideicommiſſarium vtiliter transferrentur? Reſpondeo, hoc ex S.C. Pegaſiano ob quadrantis retentionem rurſus immutatum fuiſſe: ideoque nouo auxilio hæredibus ſubueniendum erat aduerſus fideicommiſſarios, qui lucrum duntaxat recipiebant, oneribus hæreditarijs penes hæredes remanentibus.*

K Partitio. *Vide Vlpianum in Fragmen. tit. 14. & 24. Itemque Cicero lib. 2. de legib.*

l Pro rata parte. *Nempe prout quiſque eorum ex hæreditate accepiſſet. Vnde ſi fideicommiſſarius dodrantem hæreditatis ex fideicommiſſo receperit, hærede inſtituto tātum quadrantem retinente, hæredi pro quarta actiones, pro dodrante vero, id eſt, cæteris tribus quartis fideicom-*
b *miſſario* b *competent actiuè & paſſiuè.*

ADDITIONES.

a §.1.ſup.de leg.Falcid.
b In Rubr.ad Treb.ff.
c milites agrum de re mil.l.his ſolis.C.de reuoc.don.
d Auth.ſed cum teſtator.C.ad l.Falcid.
e Bar.& alij communiter.l. Marcellus.in prin.ad Trebel.Alcia. contra lib.5.Parad.c.19.
f Auth.ſed in ea re.C.ad le.Falcid.
g §.fin.vt ſpon.larg.in Nouel.
h Ang.§.ſi verò expreſſim.Nouell.de hære.& Falc.
i Auth.ſimiliter.C.ad l.Falc.
K Bar.& alij communiter,in d.l.Marcellus.
l §.ſi verò non fuerit.Nou.de hær.& Falc.
m Bar.Sal.Fulg.d.Auth.ſed cum teſtator.
n ſup.eo.in princ.
o l.cohæred.§.cum filiæ de vulg.l.Titia teſtamento.ad l.Falc.l.ſi ut allegas.C.ad leg.Falcid.
p l.in quartam.ad l.Falc.& l.quod ante.cum l.ſeq.eod.
q §.poſt mortem.ſup.de leg.
r l.2.C.com.de leg.§.ſed non vſq. ſup.de leg.
s gloſſ.hic verbo permiſſa.Soc.in Rub.ff.hoc tit.
t poſt Bello.hic num.9.
u Ita pulchre Bar.l.fi.§.Titia.de l.ber.le. Dec.l.diem functo.nu. 12.de off.aſſ.
x § ſed quia,inf.eod.
y d.§.ſed quia.
z Et ita ſe declarat ibi Imp.cum dicit, vt ex fideicommiſſ.hære.
a l.ſi quis ſeruum.§.vlt.de leg.2.
b Paulus lib.4.Sentent.tit.3.

§.Ergo.

1 *Summa huius §.*
2 *Tertium caput S.C. Pegaſiani: eiuſdemque declaratio.*
3 *Stipulationes emptæ & venditæ hæreditatis quomodo fiebant.*

4 De quarto capite S.C.Pegaſiani:& eiuſdem explicatio.
5 Hæres recuſans adire,an per procuratorem fideicommiſſarij cogi poſſit.
6 Hæreditas per procuratorem adiri nequit.
7 Bonorum poſſeſſio per procuratorem agnoſci poteſt.

Ergo ſi quidem non plus quam dodrantem hæreditatis ſcriptus hæres rogatus ſit reſtituere: tunc ex Trebelliano Senatuſconſ. reſtituebatur hæreditas, & *a* in vtrunque actiones hęreditariæ pro rata parte dabantur in hæredem quidem *b* iure ciuili, in eum vero qui recipiebat hęreditatem *c* ex Senatuſconſulto Trebelliano, tanquam in hæredem. At ſi plus quam dodrantem, vel etiam totam hęreditatem reſtituere rogatus eſſet, locus erat Pegaſiano Senatuſconſulto: & hęres qui ſemel adierat hęreditatem (ſi modo ſua voluntate adierat) ſiue retinuerat quartam partem, ſiue retinere noluerat: ipſe vniuerſa onera hęreditaria ſuſtinebat. Sed quarta quidem retenta, quaſi partis & pro parte ſtipulationes interponebantur, tanquam inter partiarium, legatariũ, & hęredem. *d* Si verò totam hęreditatem reſtitueret, emptę & venditę hęreditatis ſtipulationes interponebantur. *e* Sed ſi recuſabat ſcriptus hęres adire hęreditatem, ob id quod diceret, eam ſibi ſuſpectam eſſe, quaſi damnoſam: cauebatur Pegaſiano Senatuſconſulto, vt *f* deſiderante eo, cui reſtituere rogatus eſſet, iuſſu Prętoris adiret, & reſtitueret hæreditatem: perindeque ei & in eum, qui reciperet hęreditatem: actiones darentur, ac iuris eſt, ex Trebelliano Senatuſconſulto, quo caſu nullis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic qui reſtituit, ſecuritas datur, & actiones hæreditariæ ei, & in eum transferuntur, qui recipit hęreditatem, vtroque Senatuſconſulto in hac ſpecie concurrente.

1 In hoc.§.*Imp. primum ſuperiora repetit, & paucis re-*
a *colligit, quando* a *Trebelliano, quando item* b *Pegaſiano*
b *Senatuſconſulto locus fuerit. Deinde tertium S.C. Pegaſiani caput explicat. Denique & quartum eiuſdem Senatuſconſulti caput ſubijcit, in verſ. ſed quarta hoc §.*

a In vtrumque. *Videlicet ipſo iure, etiam ſine interpoſitione ſtipulationis.*

b Iure ciuili. *Et quidem directæ actiones, ex lege XII.*
c *tab. nam adita hæreditate omnia iura in hæredem* c *tran-*
d *ſeunt ipſo iure, & ex lege* d *XII. tabularum.*

c Ex Senatuſconſulto Trebelliano. *Nempe vtiles tantum actiones: quia directæ ita ſunt infixæ oſſibus, vt euelli non poſſint: quemadmodum ſupra diximus.*

2 *d* Si vero totam. † *Hoc erat tertium caput S.C. Pegaſiani, quo conſulebatur, ſi hæres totam hæreditatem volens ac ſponte reſtituiſſet, vt ſtipulationes* emptę & vendıtę hæreditatis *interponerentur. Hæreditate enim ex aſſe reſtituta, ceſſabat S.C. Trebellianum: quoniam hæreditatis quadrans ex voluntate defuncti apud hæredem non erat ceßabat item Pegaſiani ſupradictum remedium, quia hæres quartam retinere ne voluerat quidem, atque ideo nec ſtipulationes partis & pro parte locum habebant. Quare aliud remedium eodem S.C. introductum eſt, quo ſtipulationes, quæ vocabantur emptæ & venditæ hæreditatis, in-*
3 *terponerentur.* † *Fiebat autem (vt Theophilus refert) imaginaria quædam venditio, & ita hæres vno nummo totam addicebat hæreditatem. Deinde ſtipulabatur hæres quaſi venditor a fideicommiſſario tanquam emptore, ſi quid conuentus ſoluerit creditoribus hæreditarijs: & e diuerſo fideicommiſſarius ſtipulabatur, vt ſi quid a debitoribus*
e *hęreditarijs exigat, bona* e *fide reddat.*

4 *e* Sed ſi recuſabat. † *Hoc erat quartum caput S.C. Pegaſiani, nempe vt hæres adire recuſans ſine omni ſtipulationum interpoſitione huius S.C. authoritate compellatur adire hęreditatem & reſtituere, priueturque commoda quartæ, omnibus actionibus hęreditarijs vtiliter in fideicommiſſarium tranſeuntibus. Atque hoc caſu fit concurſus vtriuſque Senatuſconſulti. Nam Pegaſianum ſcriptũ hæredem adire cogit: Trebellianum verò transfert actiones. Ita tamen cogitur adire hæres, ſi fideicommiſſarius a iudice petat eam cogi, velitque hæredem ipſius fideicom-*
f *miſſarij periculo adire* f *& reſtituere. Et hæc compulſio etiam hodie obtinet, niſi quod ex Trebelliano S.C. proue-*
g *nire* g *dicitur. Sed cur & hic non erant neceſſariæ ſtipulationes emptæ & venditæ hæreditatis? Quia compellebatur adire, cum in ſuperiori ſpecie vltrò, non retenta quarta, ſubijceret ſe actionibus.*

f Deſiderante eo. *Fideicommißario ſcilicet petente, vt*
5 *cogatur hęres adire.* † *Sed an poſſit cogi per procuratorem, id eſt, deſiderante procuratore vt adeat? Quod puto, ſi cer-*
h *tum ſit* h *de mandato, non autem ſi dubitetur, etiamſi procurator ſit paratus cauere de rato. Non enim tenetur inſtitutus ſe committere fragilitati cautionis. Verum ſi ſponte adierit, poterit per procuratorem compelli ad reſtituen-*
i *dum, etſi de mandato ſit* i *dubium. Et non refert, quæ perſona ſit, cui fiat reſtitutio nomine meo, quia perinde eſt, ac*
K *ſi mihi ipſi* K *fieret.* † *Nec obſtat, quod hęreditas per pro-*
6 *curatorem adiri* l *non poſſit: aliud enim eſt in aditione*
l *hæreditatis, aliud in reſtitutione fideicommiſſi. Nam hę-*
m *reditas ſolo animo aditur, & nuda* m *voluntate: & ideo cum mando procuratori, vt adeat, ſtatim videor ipſemet adire. Non ſic eſt in reſtitutione fideicommiſſi, quia ſolo animo non acquiro fideicommiſſum; ſed requiritur factum*
n *hęredis* n *reſtituentis.* † *Hinc eſt, quod etiam bonorum*
7 *poſſeſſio, quæ requirit factum alterius, ſcilicet ſaltem po-*
o *tentiam iudicis, poteſt agnoſci per* o *procuratorem.*

ADDITIONES.

a Verſ. at ſi plus.
b Verſ. ſed ſi recuſabat.
c l. cum hæredis de acq. poſſ.
d l. pacto. C. de pact. l. ea quæ. C. fam. erciſc.
e l. a. de hær. vend.
f Ang. hic. & Bart. l. quia poterat. ad Trebel.
g §. ſeq. in fin.
h l. qui ita. §. 1. hoc tit.
i d. l. qui ita.
K l. quantumuis cum ll. ſeq. hoc tit.
l l. Paulus. aliàs per procuratorem. de acq. hær.
m §. ſi. ſup. de hæred. qual. & dif.
n ita eſt gl. in d. l. per procuratorem. & d. l. qui ita. §. 1.
o l. 3. §. acquirere. de bon. poſ.

§. Sed quia.

1 *Argumentum huius §.*
2 *De Papiniano nonnulla ſcitu digna.*
3 *Tres caſus, in quibus hodie Trebelliano locus eſt. 8. 9.*
4 *Conciliata l. & ſiue. C. ad Treb. cum hoc §.*
5 *Quando hæredi reſtituenti plus debito, detur repetitio.*
6 *Actiones diuiduntur inter hæredem & fideicommiſſarium, quo ad creditores.*
7 *Fideicommiſſarius quandò teneatur ad debita vel legata, diſtinctionibus explicatur.*
10 *Hęres qui coactè adit & reſtituit, exceptionem habet ſi impetatur.*
11 *Hęres qui coactè adit, Trebellianicam perdit.*

Sed

Sed quia *a* ſtipulationes ex Senatuſconſulto Pegaſiano deſcendentes, *b* & ipſi antiquitati diſplicuerunt & quibuſdam caſibus *c* captioſas eas homo *d* excelſi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis ſimplicitas quàm difficultas placet: ideo omnibus nobis ſuggeſtis, tam ſimilitudinibus quàm differentijs *e* vtriuſque Senatuſconſulti: placuit, exploſo Senatuſconſulto Pegaſiano, *f* quod poſtea ſuperuenerit, omnem authoritatem Trebelliano Senatuſconſulto præſtare, *g* vt ex eo fideicommiſſariæ hæreditates reſtituantur; *h* ſiue habeat hæres ex voluntate teſtatoris quartam, ſiue plus, ſiue minus, ſiue nihil penitus: vt tunc quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remanet, liceat ei vel quartam, vel quod deeſt, ex noſtra authoritate retinere, vel *i* repetere ſolutum quaſi ex Trebelliano Senatuſconſulto, pro rata portione *k* actionibus tam in hæredem, quàm in fideicommiſſarium competentibus. *l* Si verò totam hæreditatem ſponte reſtituerit, omnes hæreditariæ actiones fideicommiſſario, & aduerſus eum competant. *m* Sed etiam id, quod præcipuum Pegaſiani Senatuſconſulti fuerat, vt quando recuſaret hæres ſcriptus ſibi datam hæreditatem adire, neceſſitas ei imponeretur, totam hæreditatem volenti fideicommiſſario reſtituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones: & hoc tranſpoſuimus ad Senatuſconſultum Trebellianum, vt ex hoc ſolo neceſſitas hæredi imponatur, ſi ipſo nolente adire, *n* fideicommiſſarius deſideret reſtitui ſibi hæreditatem, nullo *o* nec damno *p* nec commodo apud hæredem remanente.

1 Innouationem. *& correctionem ſuperiorum hoc §. ſubnectit Imp. per quam S.C. Pegaſianum partim ſuſtulit, partim in S.C. Trebellianum tranſpoſuit. Sublato enim ſecundo & tertio Pegaſiano capite, reliquas partes transfudit in Trebellianum: ſicq; ex duob. Senatuſconſultis vnum fecit, quod* Trebellianum *dici voluit.*

a Stipulationes. *Nempe partis & pro parte, item emptæ & venditæ hæreditatis.*

b Et ipſi antiq. *Nec ſane immerito, ad fugiendos videlicet litium anfractus: de quibus paulo poſt.*

a *c* Captioſas. *Captioſæ ſiquidem fuerant* a *ſtipulationes emptæ & venditæ hæreditatis: quòd ſcilicet hæres teneretur ſolu(er)e, cui deinde litigandum fuerat in fideicommiſſarium, vt reciperet, quod pro eo ſoluiſſet: ſicut ex diuerſo & fideicommiſſario in hæredem agendum erat, vt redderet, quod exegiſſet. Quod & in ſtipulatione partis & pro parte locum habebat, vt plerunque damnum paterentur vtrique, vel ob calumniam, vel propter inopiam promiſſorum.*

2 *d* Excelſi ingenij Papinianus. † *Magnum certe magni Principis teſtimonium, quo etiam dignus fuit hic Papinianus Iuriſconſ. longè celeberrimus, qui Imperatori Seuero non ob affinitatem tantum, ſed propter virtutem in primis charus extitit, cui etiam filios vni commendauit* b *moriens. Scripſit* b *Reſponſorum libros vndeuiginti, duos Definitionum, Aedilium quoque Curulium librum ſingularem, &* 18. *Digeſtorum, omnes priuſquam triceſimumſeptimum ætatis ſuæ annum impleſſet. Quare & Spartianus in Seuero, iuris eum aſylum, & iuris doctrinæ theſaurum, digna certè præfatione, nominauit, quibus humana prudentiæ cordi eſt, deflendam, in Antonino Caracalla (cuius iuſſu, quia ipſius parricidium excuſare noluit, non tam facilè, inquiens, parricidium excuſari poſſe quàm fieri, ſecuri percuſſus occidit) idem Spartianus refert. Huius* c *porro vrna argentea Romæ cum hac* c *inſcriptione inuenta eſt;* Aemylio Paulo Papiniano, præfecto prætorio, Iuriſconſulto, qui vixit annos 36. dies 10. menſes 3. Papinianus Hoſtilius, Eugenia Gracilij, turbato ordine in ſenio heu parentes fecerunt, filio optimo.

e Vtriuſque S.C. *Tam Pegaſiani, quàm Trebelliani.*

f Quod poſtea ſuperue. *Trebellianum enim factum eſt ſub Auguſto: Pegaſianum vero ſub Veſpaſiano.*

3 *g* Vt ex eo. † *Imp. tribus ſpeciebus S.C. Trebellianum procedere docet, quæ ordine recenſentur. Prima eſt, quam hic explicat, quod poſſit hodie hæres, ſi ſit grauatus totam hæreditatem reſtituere, retinere quartam: vel ſi non totã, poteſt accipere, quod deeſt quartæ, quo caſu pro rata portione onera hæreditaria diuiduntur ſine ſtipulatione, & ipſo iure pro rata tranſibunt actiones in vtrumque & hæredem ſcriptum, & fideicommiſſarium: in hæredem quidem vſque ad quadrantem, in fideicommiſſarium vero vſque ad reſiduum.*

h Siue habeat hæres. *Corrigit diſtinctionem, quam ſu-*
d *pra* d *tradidit.* † *Videntur tamen, quæ hic dicuntur, cum*
4 *Diocletiani* e *conſtitutione, quodamtenus pugnare, quod*
e *ille ex ære alieno deducto quartam velit retineri: Iuſti-*
i *nianus vero hic quartam cum onere pro rata. Sed hanc antinomiam Angelus ſic conciliat, vt ſi iam ſoluerit æs alienum, quartam ſine onere deducat: ſi non ſoluerit, cum onere: & hanc conciliationem cæteri communiter probant.*

5 *i* Repetere ſolutum. † *Scilicet condictione indebiti: ſi ta-*
f *men plus fuerit ſolutum iuſta aliquo facti* f *errore, quia forte putabat ſe plus habere in hæreditate, quam erat: cũque errorem hæres probet. Secus eſt, ſi ex ignorantia iuris ſolutio contigerit. vt quia ignorabat ſe vti poſſe retentione quadrantis. vel quia exiſtimabat, ex Trebelliano non niſi ſextantem retineri poſſe: tum enim ceſſat repetitio. Cæterum qui ſciens ſe poſſe retinere, vniuerſum reſtituit,*
g *condictionem* g *non habet:* cuius enim per errorem dati
h repetitio eſt, eius conſultè dati h donatio eſt. *Sanè vbi*
i *ageretur de repetitione eorum, quæ hæres* i *creditoribus hæreditarijs bona fide ſoluerit, dicemus eum poſſe retinere, quod ſoluit, eoque minus fideicommiſſario reſtituere. Sed etſi nihil retinuerit, poteſt id a fideicommiſſario repetere,*
k *quemadmodum Impp. Seuerus & Antoninus* k *reſcripſerunt.*

6 K Actionibus tam in. † *Reſpectu ſcilicet creditorum. nam illa pro rata diuiduntur inter hæredem & fideicommiſſarium: ſecus eſt reſpectu legatariorum, quia legata & fideicommiſſa a ſolo fideicommiſſario petuntur, non ab hærede: niſi is plus habeat ſua quarta, vel portio fideicom-*
l *miſſaria legatis* l *non ſufficiat: atque ita Accurſius* m
m *hic declarat.* † *Sed tamen hic amplius diſtinguendum*
7 *eſt, an loquamur ante factam reſtitutionem, aut poſt. Adita enim hæreditate, ſed nondum facta reſtitutione fideicommiſſario poteſt hæres tam a creditoribus quàm le-*
n *gatarijs* n *conueniri, ſi modo ſponte adiuit: nam ſi coactè, exceptione ipſos ſubmouere poteſt, niſi actiones eſſent tem-*
o *pore perituræ, quia tunc cogitur ſuſcipere* o *iudicium: quatenus tamen exactus eſt hæres, tanto minus reſtituit fideicommiſſario. Altero vero caſu, quando creditores & legatarij iam facta reſtitutione, id quod eis debitum eſſe prætendunt, perſequuntur, refert an hæres ante reſtitutionem deduxerit æs alienum, id eſt, ſoluerit creditoribus*
p *(quod* p *ei facere licet) tunc onus legatariorum, quod ſupereſt, ad fideicommiſſarium pertinet. At nihil deduxerit, ſed ſimpliciter reſtituerit: & tunc aut totum reſtituit, & om-*

q *& omne ſequitur q fideicommiſſarium: aut totum non reſtituit, eo caſu, ſiquidem ſolam quartam habet, tunc cre-*
r *ditoribus obligatur pro r rata, non autem s legatarijs ſiu*
ſ *plus quarta retinuit, tum pro tota portione creditoribus*
t *ſuis tenetur, legatarijs vero in eo ſolam, quod quartā t excedit, quoniam illud ex iudicio teſtatoris habet. At ſi quid ſub nomine rei ſingularis hæres accipit eatenus nec creditoribus, nec legatarijs obnoxius eſt: quia hæc non vt hæ-*
u *res, ſed vt legatarius percipere u intelligitur. Fallit tamen, quando hæreditas non eſt ſoluendo, eo enim caſu tenetur hæres creditoribus in totum ſubſidium, legatarijs*
x *vero pro eo, quod excedit x quartam.*

8 l Si vero totam. † *Hic refertur ſecunda ſpecies, in qua Trebelliano locus eſt. Nam ſi hæres ſponte hæreditatem adeat, totumque aſſem non deducta quarta fideicommiſſario reſtituat ſcienter, fortaſſis ne pro rata teneatur creditoribus: tum omnes actiones hæreditariæ ta a actiuè quàm paſſiuè fideicommiſſario, & in eum vtiliter ex autoritate*
y *huius Senatuſconſulti y dantur, cum iam hæredis loco z*
z *habeatur. Quibus autem modis fiat fideicommiſſi reſti-*
a *tutio. Accurſius hic declarat, & nos ſupra a diximus.*

9 m Sed etiam id. † *Hæc eſt tertia & vltima ſpecies, quando ſcilicet hæres recuſat adire hæreditatem: in qua prorſus id, quod S.C. Pegaſiano cautum erat, ſed non tāquam ex illo, ſed vt ex Trebelliano hodie obſeruari debet: nempe quod hæres cogatur adire & reſtituere, priueturque commodo quartæ, omnibus oneribus hæreditarijs vtiliter in fideicommiſſarium tranſeuntibus.*

n Fideicommiſſarius deſideret. *Prætor enim in cogendo*
b *officium ſuum non impertit, niſi fuerit b poſtulatum. Porro ſi ex multis fideicommiſſarijs vnus deſideret, vt adeatur hæreditas, hoc ſatis eſt, cum etiam reliquis tacentibus*
c *petere debeat, totam ſibi hæreditatem c reſtitui.*

10 o Nec damno. † *Habet enim exceptionem hæres aduerſus creditores & legatarios, ſi qui eum impeterent, ex S.C. Trebelliano per Iuſtinianum reformato, adeo vt*
d *cautio de indemnitate hodie non d videatur neceſſaria hæredi, quam ipſe alias fideicōmiſſarius præſtare teneretur.*

11 p Nec commodo. † *Puta quartæ Trebellianicæ, quam amittit hæres, qui non niſi coactus adit. Nam cum alieno periculo adeat, merito omni commodo arcendus eſt, vt*
e *Vlpianus e ait.*

AD DITIONES

a Baro. hic.
b Ferra. hic.
c Spigel. in ſuo Lexi. verbo Papinia.
d §. ergo. h. tit.
e l. & ſiue. C. ad Treb.
f l. ſi hæres ab eo. §. ſi totam. ad Trebel. & l. error. C. ad leg. Fal.
g d. l. error.
h l. cuius per errorem. de reg. ius.
i l. ita tamen, §. qui ex Treb. in fi. h. t.
K l. 1. C. ad Treb.
l l. fi. C. hoc tit. l. 1. §. is qui cccc. & §. vlt. ff. eod.
m verbo actionibus.
n gl. 1. in fi. & ibi communiter. Dd. hoc tit.
o l. poſtulante. in prin. hoc tit. l. cum hæred. eod.
p l. 1. & l. & ſine ſcriptura. C. e.
q hic ver. ſi vero.
r vt hic. & l. 1. C. eod.
s d. l. 1. §. fin.
t l. 2. & ibi gloſſ. & Sal. C. eod.
u Ita bene declarat. Porc. hic.
x l. 2. & ibi no. & l. 1. C. hoc. tit. & d. l. 1. §. is q. cccc.
y l. 1. §. quanquam. l. ita tamen. §. qui ex Treb. hoc tit.
z l. ſi filiusfam. §. ſed ſi filio. quod cum eo. &c. & l. ſi hæres. h. t.
a in prin. huius tit. nu. 10.
b l. 4. §. hoc autem. de dam. infec.

c l. cogi. §. idem Metianus. illo tit.
d De qua in l. quia poterat. & l. cum hæreditas. hoc. tit.
e d. l. quia poterat.

§. Nihil autem.

1 *Idem iuris eſt de parte ad partem, quod de toto ad totū.*
2 *Argumentum de toto ad partem procedit etiam in exceptionibus.*
3 *Quibus caſibus huic argumento non ſit locus.*
4 *Fideicommiſſarius adire cogens, totam hæreditatem accipere tenetur.*

a Nihil autem intereſt, vtrum aliquis ex aſſe hæres inſtitutus, aut totam hæreditatem, b aut pro parte reſtituere cogatus: an ex parte hæres inſtitutus, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere cogatus. Nam & hoc caſu, eadem obſeruari præcipimus quæ in totius hæreditatis reſtitutione diximus.

a Nihil autem. *Quæ hactenus dicta ſunt in hoc titulo circa reſtitutionem fideicommiſſorum, &c. ea locum habent ſiue totam hæreditatem quis reſtituere ſit rogatus,*
1 *ſiue eius partem, ſiue quotam.* † *Nam idem iuris eſt de*
a *parte ad partem, quod de a toto ad totum:* † *eſtque hæc ar-*
2 *gumentatio nedum b probabilis, ſed fortis, frequens, &*
b *vtilis, quando, vt debet, c ſumitur, & ſeſe etiam ad exce-*
c *ptiones d porrigit. Sunt tamen caſus, in quibus hoc argu-*
d *mentandi genus de toto ad partem non procedit.* † *Quid*
3 *enim, ſi totius & partis ſit diuerſa e ratio? quid ſi aliud*
e *reperiatur diſpoſitum à iure in parte, & aliud in f toto?*
f *Sed nec in indiuiduis locus eſt huic g argumentationi, nec*
g *in falſa h demonſtratione legato adiecta: quia ſi in totum*
h *ſit falſa, non vitiat legatum: ſi in parte, illud ſolum euertit. Ratio diuerſitatis ea eſt, quòd priori caſu legatum in totum eſſet inutile, ſed poſteriori ſufficit legatum vires habere in parte, in qua teſtator non errauit.*

4 b Aut pro parte. † *Nec tamen aliter poteſt cogi hæres i*
i *adire ſuſpectam hæreditatem, niſi fideicommiſſarius to-*
K *tam accipiat omnibus omnino actionibus in eum K tranſfuſis: quia hæres non debet remanere in aliquo damno. Idem eſt, ſi ſint duo plures ne fideicommiſſarij, vnuſque adire cogat, & reſtituere, alij non: nam & eo caſu cogens*
m *aliorum partes accipere m compelletur.*

ADDITIONES.

a l. quę de tota. in prin. de rei vend. l. iuris gentium. §. adeo. & ibi. Iaſ. & alij, de pact. Can. c. & ſuper queſt. §. ſi. de off. dele.
b vt volunt. gl. l. 1. §. ſi ex dodrante. de coll. bon.
c Euerar. in Topic. loco 80.
d l. qui ſolidum. in prin. de leg. 2. l. vir vxori. ad Vell. l. 2. & ibi Bal. & Sali. C. de non num. pec.
e l. ex mille. in prin. de euict. l. Papinianus. §. ſed nec impuberis de inoff. teſt. Sali. & alij. l. cum notiſſimi. C. de preſcr. 30. vel 40. ann. c. paſtoralis. §. item eum de off. dele.
f c. ſi. §. vices, vbi habes exemplum. de off. deleg. lib. 6
g l. pro parte. de ſerui. Bar. l. per fundum. de ſeruit. ruſt. præd.
h l. falſa demonſtratio. in prin. de cond. & dem.
i l. ſerui electione. §. fin. & ibi Alex. de legat. 1. Iaſ. d. l. iuris gentium. §. adeo.
K l. cogi. §. ſi quis hæres. hoc. tit.
l vt ſup. §. proximo. in fine.
m l. 1. §. ſed & quoties. illo tit.

§. Si quis vna.

1 *Verbum præcipere, & præceptio.*
2 *Quarta Trebellianica immunis eſt ab omni onere hæreditario.*
3 *S.C. Trebellianum habet etiam locum, quando retinetur res particularis vna, vel plures, vel quantitas certa. nu. 8. 9.*

4 *Refert, an teſtator relinquat hæreditatem nomine quota, an nomine rei ſingularis.*

5 *Hæres qui rem ſingularem nomine quartæ habet, loco legatarij habetur: ſecus ſi quotam hæreditatis, quia hæredis vice eſt.*

7 *Hæres ſi vltra quartam habeat nomine rei particularis, ſubijcitur oneribus hæreditarijs, in quantum res excedit quartam.*

Si quis vna aliqua re deducta, *a* ſiue præcepta, *b* quę quartam continet (veluti fundo *c* vel alia re) rogatus ſit reſtituere hęreditatem: *d* ſimili modo ex Trebelliano Senatuſcõſulto reſtitutio fiet, perinde ac ſi quarta parte retenta rogatus eſſet reliquam hęreditatem reſtituere. *e* Sed illud intereſt, quòd altero caſu, id eſt cum deducta, ſiue pręcepta aliqua re reſtituitur hęreditas, in ſolidum ex eo Senatuſconſulto *f* actiones transferuntur: & res, quę remanet apud hęredem, *g* ſine vllo onere hęreditario apud eum remanet, *b* quaſi ex legato ei acquiſita. Altero vero caſu, id eſt, quum quarta parte retenta rogatus eſt hęres reſtituere hęreditatem, & reſtituit: *i* ſcinduntur actiones, & pro dodrante quidem transferuntur ad fideicommiſſarium, pro quadrante remanent apud hęredem. Quin etiam licet vna re aliqua deducta aut pręcepta, reſtituere aliquis hæreditatem rogatus ſit, in qua maxima pars hęreditatis contineatur. *k* ęquè in ſolidum *l* transferuntur actiones. *m* Et ſecum deliberare debet is, cui reſtituitur hæreditas, an expediat ſibi reſtitui. *n* Eadem ſcilicet interueniunt, & ſi duabus pluribuſue deductis præceptiſue rebus reſtituere hæreditatem rogatus ſit. *o* Sed etſi certa ſumma deducta præceptaue, quę quartam vel etiam maximam hæreditatis partem *p* continet, rogatus ſit aliquis hęreditatem reſtituere: idem iuris eſt. Quæ autem diximus de eo, qui ex aſſe inſtitutus eſt: eadem transferimus & ad eum, qui ex parte hæres ſcriptus eſt.

a Siue pręcepta. *Id eſt, ante accepta, quàm reſtitutio ex*
1 *fideicommiſſo fieret.* † Pręcipere *enim inter cætera ſigni-*
a *ficat etiam præſumere, ſiue ante capere: Sic Vlpianus:* a
Si filiusfamilias (*ait*) iuſſu patris obligatus ſit, debebit
hoc debitum præcipere. *Hinc* pręceptio *pro præſum-*
ptione, vel potius, vt ſic dicam, antecaptione apud Iuriſ-
b *conſultos non raro ponitur, vt apud eundem Vlpianum:* b
Aut ſi pluribus (*inquit*) fuerit vnius rei præceptio re-
c licta. *& Papinianum:* c Cum pater (*inquit*) duobus præ-
ceptionem bonorum auitæ dediſſet.
b Quæ quartam continet. *Vel etiam amplius: ſed in*
quantum excedit quartam res illa, obligari poterit hæres
in ſubſidium creditoribus hæreditarijs, ſicut & legata-
rijs, quibus non debet fideicommiſſarius obnoxius eſſe vl-
d *tra id quod accepit.* d † *Quarta autem de cuius præceptio-*
2 *ne Imp. hic nominatim agit, immunis eſt ab omnibus hę-*
e *reditarijs oneribus: quod alibi quoque* e *annotauimus.*
Porro ſi res, quam hæres præcipere iuſſus eſt, quadrantem
f *non efficiat, peti poterit, vel retineri* f *ſupplementum: ſed*
æquum erit, hæredem pro ratione iſtius ſupplementi ſu-
g *bijci oneribus hæreditarijs, ſaltem* g *in ſubſidium.*
c Vel alia re. *Scilicet certa ac ſingulari.*
3 *d* Simili modo. † *Hinc ergo diſcendum, S.C. Trebellia-*
num modo locum habere, quando grauatus reſtituere, qua-
drantem habet in re hæreditaria, ſiue quota hæreditatis,
ſed etiam ſi rem aliquam ſingularem, vel corpus aliquod
certum, quod quartam hęreditatis efficiat, teſtator hære-
di reliquerit. Et ſic nihil refert, an quis oneretur reſtitue-
rę hæreditatem retento quadrante ſub nomine rei ſingu-
laris, vel rei hæreditariæ. Quod verum eſt, quod ad com-
pulſionem hæredis attinet, vt poſſit cogi adire & reſtitue-
re: item quo ad hoc, vt non poſſit aliam quartam detrahe-
4 *re.* † *Eſt tamen in hoc differentia:* h *quia ſi quartam ha-*
b *beat ſub nomine rei particularis, non ſubijcitur oneribus*
i *hæreditarijs, cum habeatur loco* i *legatarij. Sin vero quar-*
tam ſub nomine quota habet, tum pro illa quarta cogitur
ſuſtinere onera hæreditaria, cum hæredis vicem referat:
quemadmodum Iuſtinianus in ſequentibus hoc abunde
deducit.
K *e.* Sed illud intereſt. *Et hoc diſcrimen ex Martiani* k *re-*
ſponſo deſumptum eſt, qui ſic ait: Multum intereſt, v-
trum pars quarta iure hæreditario retineatur, an vero
in re, vel in pecunia. *Nam ſuperiori caſu actiones diui-*
duntur inter hæredem & fideicommiſſarium: poſteriore
vero apud fideicommiſſarium ſunt actiones.
f Actiones transferuntur. *In fideicommiſſarium ſcili-*
cet, qui ſolus conueniri poterit.
g Sine vllo onere. *Quia hic hæres non retinet ius vllum*
vniuerſitatis, ſed tantum habet rem ſingularem, vt le-
gatarius.
5 *b.* Quaſi ex. † *Sicque legatarij loco habetur, qui re aliqua*
ſingulari retenta iuſſus eſt hæreditatem reſtituere: ſicut
& is, qui ex certa re inſtitutus eſt, dato cohærede vniuer-
l *ſali, legatarij vicem ſuſtinere* l *dicitur. Idem quoque in*
fideicommiſſario, cui certum corpus, vel quantitas per fi-
deicommiſſum relinquitur, obtinere, vt pro legatario ha-
m *beatur, Valens* m *reſpondit.*
6 *i* Sciduntur actiones. † *Diuiduntur nempe pro rata*
inter hæredem & fideicommiſſarium, & hoc ideo, quia
iſto caſu, quando iure hæreditario quartam habet, vice
n *hæredis* n *eſt.*
k Atque in ſolidum. *Adhuc enim iuſſus reſtituere, loco*
legatarij habetur, ſicque immunis eſſe debet ab omni one-
7 *re hæreditario, inſtar legatarij.* † *Aequitati tamen con-*
ſentaneum eſt, vt conſumpta fideicommiſſarij portione,
quod vltra quartam hæres habet, oneribus hæreditarijs
obnoxium fiat: multo magis creditoribus, qui ſi alioqui
fraudarentur, poſſent etiam totum legatum reuocare.
l Transferuntur. *In fideicommiſſarium.*
m Et ſecum deliberare. *Occupatio eſt: obijci enim pote-*
rat, iniquum videri, quod ſi hęres plus quadrante obti-
neat, nulli tamen oneri ſit ſubijciendus, &c. reſponderi po-
teſt, in poteſtate fideicommiſſarij eſſe, an velit hæredita-
tem ſibi reſtitui, vel illam omittere. Si ergo reſtitutionem
petat, & damno ex hoc afficiatur, æquo ferat animo, cum
o *illud ſua culpa* o *ſentiat.*
8 *n* Eadem ſcilicet. † *Extendit id, quod ſupra dixerat in*
vna ſpecie ſiue re, vt etiam locum habeat in pluribus ſpe-
ciebus retentis: ætiologia eſt, quia licet plures res videan-
tur conſtituere quid vniuerſale: tamen hoc non eſt verum,
quia talis, qui retinet plures, loco legatarij eſt: ſicque ſem-
p *per ratio textus* p *militat.*
9 *o* Sed etſi certa. † *Quod ſupra de vna re pluribusue re-*
tentis dixerit, hoc etiam ad quantitatem producit, ſi roga-
tus reſtituere, certam quantitatem, quæ quadrantem con-
tineat, deducere iuſſus ſit: nam & tum actiones hæredita-
riæ in fideicommiſſarium transfundentur in ſolidum.
p Continet. *Quod ſi plus quarta contineat, hæres etiam*
legatariis in id tenetur, quod quartam excedit: videlicet
ſi plus legatariis debeatur, quàm ad fideicommiſſarium
peruenerit.

AD-

ADDITIONES.

a l.20.filia nupta §.ſi filiusfam. 1.fam.erciſc.
b l.22.item Labeo eod.tit.fam.erciſc.
c l.2.de fund.inſtructo.
d l.1.§.ſi is qui cccc.hoc tit.
e §.ſed quia ſtipulationes.nu.7. ſup.eod.
f gl. & Dd.hic.
g gl.d.l.1.§.ſi.h.tit.
h l.30.ſi legatus.§.multum iure reſt.hoc tit.
i d.l.1.§.ſi hæres præcepto.
K d.§.multum intereſt.
l l.quoties.C.de hær.inſt.
m l.ſi heres ab eo.illo tit.
n l.6.quod autem.§.pen. quæ in fraud.cred.
o c.damnum.de reg.iur.in 6.
p Ita Bello.hic.

§. Præterea.

1 *S. C. Trebellianum ad inteſtatos quoque pertinet, & quæ ſit ea in re dubitandi ratio, itemque decidendi.*
4 *Accurſii error.*
5 *Diſcrimen inter legata & fideicommiſſa hæreditaria.*
6 *Hodie in codicillis legata directo relinqui poſſe.*
7 *Fideicommiſſarius grauari poteſt, vt alij reſtituat.*
8 *Quem honoro, eundem & onerare poſſum.*
9 *Fideicommiſſarius grauatus reſtituere, an quartam detrahat.*

Præterea a inteſtatus quoque moriturus, poteſt rogare eum, ad quem bona ſua vel *b* legitimo iure vel *c* honorario pertinere intelligit, vt hæreditatem ſuam totam, partemue eius, aut *d* rem aliquam) velut fundum, hominem, pecuniam) *e* alicui reſtituat: cum alioqui *f* legata niſi *g* ex teſtamento non valeant. *h* Eum quoque cui il quid reſtituitur, poteſt rogare, vt id rurſum alij, aut totum aut partem, vel etiam aliud *i* reſtituat.

Inteſtatus quoque. *Fideicommiſſa ex S.C.Trebelliano in teſtamento relinqui poſſe, hæredemque inſtitutum*
a *grauari, hactenus dictum* a *eſt.* † *Poterat ergo dubitari, an*
1 *hoc S.C. & in inteſtatis locum haberet? Cum enim legitimi hæredes, qui ab inteſtato ſuccedant, nullo commodo a defuncto honorentur (vocantur enim ad ſucceſſionem non a defuncto, ſed à lege ipſa ſic diſponente: vnde & legitimi dicuntur) videbantur, nec fideicommiſſo eos onerari poſſe:*
b *quia quem non honoro, nec grauare* b *poſſum. Verum Imp.*
c *hic ex Vlpiano* c *docet, hoc S.C. ad inteſtatos quoque pertinere, ſiue legitimi, ſiue honorarij ſint ſucceſſores: Idemque*
d *multis Principum reſcriptis* d *traditur.* † *Poſſunt ergo*
2 *venientes ab inteſtato fideicommiſſis grauari, vt hæredes*
3 *in teſtamento ſcripti.* † *Aetiologia eſt, quia tametſi moriturus expreſſo indicia nihil relinquat, videtur tamen tacitè eum inſtituere hæredem, quem ſcit ſibi ab inteſtato ſucceſſurum, ex quo alium inſtituendo, potuiſſet eum*
e *excludere.* e *Recte ergo Vlpianus* f *ait, eorum fideicom-*
f mittere quem poſſe, ad quos aliquid peruenturum eſt morte eius, vel dum eis datur, vel dum eis non adimitur.

g *b* Legitimo iure. *Ideſt, lege 12. tab.* g *vel etiam iure ciuili.*

h *c* Honorario. *Ideſt, iure Prætorio, quod honorarium* h
i *appellatur: quales ſunt* i *emancipati, item* K *cognati.*
K † *Falſum eſt (vt id obiter admoneam) quod* l *Accurſius*
4 *alibi voluit, venientes iure Prætorio non habere volunta-*
l *tem defuncti. nã probat hic textus, quod imò habeant vel*
m *ſaltem tacitam. Ratio enim quare tales poſſint fideicommiſſo grauari, eſt: quia habent voluntatem defuncti, ſi quidem eo ipſo, quod paterfam. nominatim tales non excludit à ſucceſſione, videtur eos tacite vocare.*

d Rem aliquam. *Singularem, vel etiam quantitatem: & ſic tam de fideicommiſſo vniuerſali quam particulari loquitur.*

e Alicui reſtituat. *Quo caſu is, qui ita rogatus eſt, non minus adire, & reſtituere per officium iudicis (ſi recuſet)*
n *compelli poteſt, quàm eſt teſtamento cogi* n *poterat.*

f Legata. *Veluti acceſſoria.*

o *g* Ex teſtamento. *Tanquam* o *principali.* † *Innuit au-*
5 *tem hic Imp. diſcrimen inter legata & fideicommiſſa ſingularia, quòd ſcilicet legata non niſi in teſtamentis relinqui valeant: fideicommiſſa verò etiam ab inteſtato. Et hanc differentiam etiam iure Pandectarum obtinuiſſe, communiori calculo Doctores probant. Nec obſtat, quod ex Vlpiano refert,* eo iure legata fideicommiſſis exæ-
p quata p fuiſſe: *quoniam falſo id Vlpiano attribuitur, & videntur ea verba ab alio quopiam adiecta fuiſſe, vt ali-*
q *bi* q *annotauimus.* † *Hodie tamen legata etiam directò*
6 *in codicillis relinqui poſſe, Iaſon aduerſus Fabrum &*
r *Angelum* r *defendit: cum per omnia Iuſtiniani conſtitu-*
ſ *tione* ſ *æquata ſint fideicommiſſis.*

7 *h* Eum quoque. *Fideicommiſſarium ſcilicet.* † *Is enim grauari poteſt, vt id, quod ſibi ex fideicommiſſo datur, reſtituat alij. Quanquam idem iuris obtineat, & ſi*
t *ex legato quis, vel donatione cauſa mortis, aliquid* t *accipiat. Nec is tantum, cui aliquid relinquitur, ſed & eius*
u *hæres poteſt onerari fideicommiſſo.* u † *In tantum autem*
8 *quis onerari poteſt in quantum eſt honoratus, & non* x
x *amplius. Nec impedit, quòd legatum aliquod lucrum adferre debeat: quia hodie ſatis lucrum adfert, cum legata-*
y *rius illud præſtando* y *ſe pie gerat.*

i Reſtituat. *Et vbi ſemel reſtituit, nihil omnino iuris apud eum manet. Nam penes hæredem, qui prius ei reſtituerat, remanſerunt directæ actiones: vtiles vero, quæ in primum fideicommiſſarium tranſierant, etiam ipſo iure, facta ſecunda reſtitutione in ſecundum fideicommiſſa-*
z *rium pariter* z *transmigrant.* † *Sed an legatarius vel fi-*
9 *deicommiſſarius, iuſſus alteri reſtituere, quadrantem deducere poſſint? Et non poſſe verius eſt: quoniam vt deductioni locus ſit, oportet eum, qui vult detrahere, graua-*
a *tum eſſe tanquam hæredem* a *& directum.*

ADDITIONES.

a §.1.ſup.eod.
b l.ab eo.C. de fideicom.
c l.3 §.meminiſſe.& l.1.§.hoc autem.illo tit.
d l.& fine.C.eo.l.3.C.d.tit. l.2.C.de codic.l.vlt. quando di.leg. cel.
e l.conficiunt. de iure codicill.
f l.1.§.ſciendum.de legat.3.
g §.ſed illæ.iuncta gl.verbo, legit.inſ.de act.
h l.ius autem.§.ius prætorium de iuſti.& iur.§.prætorium.ſup. de iur.nat.
i §.emancipati.inſ.de hær.quæ ab inte.
K l.1.in prin.vnde cog.
l gl.l.1.§.vel maximè.de colla bon.
m Porc.hic.
n Dd.hic Soc.in Rubr.ff.h.tit.
o Iaſ.in rub.de leg.1.dixi ſup.in rub.de leg.nu.4.
p l.1.de leg.1.
q §.ſed non vſque nu.6.ſup. de leg.
r hic ad Porc.
s l.2.C.com.de legat.
t l.ab eo.C.de fideicom.
u l.ſi fuerit.§.1.de legat.1.
x l.4.in fin.C.comm.de leg.l.Labeo. C. de fideicom.
y §.ſi vero expreſſim.in Nouell.de hær. & Fal.
z l.1.§.de illo h. tit.
a l.mulier.§.fin.hoc tit.& ibi gl. & Dd.d.l.1. C. com. de leg.& d.§.de illo.

S 2 §.Et

§. Et quia.

1 *Quęſit huius §. hypotheſis.*
2 *Fideicommiſſum ſimpliciter fatente hærede, illud præſtandam eſt.*
3 *Si fateatur hæres fideicommiſſum, excipiat tamen de minus ſolemni voluntate, fideicommiſſario ſolemnem voluntatem non probaate, hæres liberatur.*
4 *Hærede fideicommiſſum negante, duo remedia fideicommiſſario contra eum daatur. num. 5.*
6 *Hæres recuſaas iurare, nihil relictum eſſe, pro confeſſo habetur, condemnarique debet.*
7 *Quando teſtator ſimpliciter fidem hæredis elegit, non requiritur vlla ſolemnitas teſtamentaria.*
8 *Caſus vbi actore ne præſumptionem quidem pro ſe habeate reo iuramentum defertur.*
9 *Caſas ſpecialis vbi relatio iuramenti non habet locum.*
10 *Porcij intellectas ad hnac §. reſutatus. nu. 11.*
12 *Bartoli ſeatentia ad hunc §. à Iaſ. & Alciato reprobata.*

Et quia prima fideicommiſſorum *a* cunabula a fide hæredum pendent, & tam nomen quàm ſubſtantiam acceperunt; ideo diuus Auguſtus ad neceſſitatem iuris ea retraxit. Nuper & nos eundem principem ſuperare contendentes, *b* ex facto quod Tribonianus vir excellentiſsimus, quæſtor ſacri palatij ſuggeſſit, *c* conſtitutionem fecimus; per quam diſpoſuimus, ſi teſtator fidei hęredis ſui committit, vt vel hæreditatem, vel ſpeciale fideicommiſſum reſtituat: & neque ex ſcriptura, neque quinque teſtium numero (qui in fideicommiſſis legitimus eſſe noſcitur) poſsit res *d* manifeſtari, ſed vel *e* pauciores quam quinque, vel nemo penitus teſtis *f* interuenerit: tunc ſiue pater hęredis, ſiue *g* alius quicunque ſit, qui fidem hęredis elegerit, & ab eo reſtitui aliquid voluerit, ſi hęres perfidia tentus adimplere fidem recuſat, *h* negando rem ita eſſe ſubſequutam: ſi fideicommiſſarius *i* iuſiurandum ei detulerit, cum prius *k* ipſe *l* de calumnia iurauerit: *m* neceſſe eum habere vel *n* iuſiurandum ſubire, quod nihil tale a teſtatore *o* audiuerit, vel *p* recuſantem, ad fideicommiſsi vel vniuerſalis vel ſpecialis ſolutionem coarctari, ne depereat vltima voluntas teſtatoris fidei hæredis commiſſa. Eadem obſeruari cenſuimus, & ſi a legatario vel fideicommiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. Quod ſi is a quo relictum dicitur, *q* poſtquam negauerit, *r* confiteatur quidem aliquid a ſe relictum eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem *ſ* recurrat, omnino ſoluere *t* cogendus eſt.

a Cunabula. *Id eſt, prima principia, ſiue prima origo.*
b Ex facto. *Quæ fuerit autem facti huius controuerſi hypotheſis, mirificè variant Interpretes. nos duos caſus coniungemus, de quibus veriſimile eſt Iuſtinianum a locutum*
a *ſuiſſe: quibus præcognitis, omnino plana & aperta*
1 *erit huius §. ſententia. † Finge ergo: quidam paterfamilias ſolemne teſtamentum ſcripſit, & in eo Titium inſtituit hęredem: deinde, aut etiam nullo facto teſtamento priuatim, & ſine teſtibus (ſolam ipſius hæredis fidem & integritatem eligens) eundem rogauit, vt partem hæreditatis, vel rem aliquam Caio reſtitueret. Vel fac, teſtatorem quidem feciſſe teſtamentum, ſed neglectis ſolemnibus iuris, & in eo hęredis fidei commiſiſſe, vt Caio aliquid reſtitueret. Mortuo teſtatore hæres fideicommiſſum non præſtabat. Cum autem Caius, fideicommiſſo ſibi aliquid relictum eſſe, aliunde reſciuiſſet, nec tamen certo quicquam probare poſſet; ab hęrede illud ſibi reſtitui poſtulabat, ſed fruſtra, negante ſcilicet hærede, quicquam eatenus ſuæ fideicommiſſum eſſe; dubitabatur ergo, quid iuris, quaue ratione huic fideicommiſſario ſuccurri poſſet?*
b *Et reſcripſit* [b] *Iuſtinianus, autoritate iudicis) petente fideicommiſſario) interrogandum eſſe hæredem, an id, quod ab eo petitur, ſuæ fidei a teſtatore ita commiſſum fuerit:*
2 *necne: † & tunc ſi quidem hæres fideicommiſſum ab initio fateatur, paratuſque ſit (priori caſu) teſtatoris iudicio*
c *ſatisfacere, planum eſt fideicommiſſum eſſe* [c] *præſtandum.*
3 *† Sed ſi (in poſteriori ſpecie) fateatur quidem fideicommiſſum, excipiat tamen de minus ſolemni voluntate, quia ſcilicet non interuenerit iuſtus teſtium numerus, puta ſeptem in teſtamento, aut quinque in codicillis hæres proculdubio, fideicommiſſario, ſolemnem fuiſſe in ſuo ge-*
d *nere voluntatem non probante, liberabitur:* [d] *paucis ali-*
e *quot caſibus exceptis, quos Accurſius* [e] *alibi recenſet.*
4 *Quòd ſi verò hæres fideicommiſſum vniuerſale aut ſingulare, quod petitur, mox litem conteſtando improbè neget (quo caſu §. noſter hic loquitur tunc) optio datur fideicommiſſario, vt vel per teſtes fideicommiſſum probare, vel hæredi iuramentum deferre poſſit, nihil tale eſſe relictum. Et ſi primam ipſe viam eligat, id ſeptem teſtibus facere*
f *debet, qui requiruntur in ſolemni* [f] *teſtamento, vel ſaltem quinque, qui in omni alia voluntate extrema deſiderantur, vel etiam per publicum inſtrumentum vltimę volun-*
g *tatis:* [g] *aliàs hæres abſolueretur. † Sin verò ſecundam*
5 *viam optauerit fideicommiſſarius, hęredi deferendam iuramentum, hęreſque iuret, nihil eſſe fidei ſuæ commiſſum, omnino hæres abſoluendus eſt, propter iuſiurandi re-*
6 *ligionem. † Sed ſi recuſat iurare, ſtatim pro confeſſo & conuicto habetur, & ad fideicommiſſi petiti præſtationem mox condemnari debet: neque amplius exceptione vti poteſt, ſe ob defectum ſolemnitatis teſtamenti nihil debere, etſi eum facti inficiationis, recuſatique iuramenti pœniteat, idque in pœnam ſuæ perfidiæ ac mendacij.*
h *c* Conſtitutionem. *Quæ lib. 6. Codicis* [h] *extat.*
d Manifeſtari. *Euidenter probari: ſicque fideicommiſſarius deſtituatur probandi adminiculis.*
e Pauciores. *Sicque ſit defectus in numero teſtium, ac conſequenter vltima voluntas ob omiſſam hanc ſolemnitatem viribus careat.*
7 *f* Interuenerit. † *Quia ſcilicet teſtator noluerit ſolemniter teſtari, ſed ſimpliciter fidem hæredis elegerit: quo caſu non requiritur vel teſtium numerus, vel vlla alia ſo-*
i *lemnitas teſtamentaria. Quod Bartolus* [i] *Angelus & Salicetus ad pulchram queſtionem trahunt, de teſtatore, qui iuſſit præſtari omnia, quæ in quadam ſchedula ſcripta manu ſua propria continerentur, quam depoſuiſſet penes Guardianum fratrum Minorum. dummodo enim conſtet vel per comparationem literarum, aut per alias veriſimiles coniecturas, quòd ſit ſchedula, quam teſtator aſſeruit manu ſua ſcriptam, licet non probetur alijs teſtibus, eidem ſtandum eſt ex quo teſtator illi ſchedulæ fidem eſſe*
K *adhibendum* [K] *voluit.*
g Alius. *etiam extraneus.*
h Negando rem. *Id eſt, inficiando ſuæ fidei quicquam eſſe commiſſum, quod reſtitueret.*
i Iuſiurandum ei detulerit. *An ſcilicet iurare poſſit, nihil tale ſuę fidei eſſe commiſſum, aut ſe non credere,*
l *quicquam taliter eſſe* [l] *relictum. † Et obſerua, hic caſum*
8 *eſſe, quod etſi actor nihil probarit, ne ſemiplene quidem, neque vllam habet etiam pręſumptionem pro ſe, tamen poſſit reum ad iurandum compellere: cum alioqui,*
m *regulariter actore nihil probante, reus omnino abſolui* m *debeat.*

Ipſe

k Ipſe. *Fideicõmiſſarius ſcilicet, qui propoſita condictione*
n *ex lege* n *Iuſtiniani hæredem ad petiti fideicommiſſi præ-*
ſtationem vrgere contendit.

l De calumnia iurauerit. *Quod ſcilicet illud fideicommiſſum non petat, nec iuſiurandum deferat calumniandi animo.*

m Neceſſe eum habere. *Si modo fideicommiſſi petiti ſolutionem effugere velit.*

9 n Iuſiurandum ſubire. † *Adeò quidem, vt ei non liceat*
o *iuramentum ſibi delatum fideicommiſſario* o *referre: vt-*
p *cunque id regulariter ſit permiſſum,* p *eum poſſit is igno-*
rare, an reuera ſit ei fideicommiſſum relictum.

q o Audiuerit. *Et ſi ita iurauerit hæres, omnino abſolui* q *debet.*

p Recuſantem. *Subire huiuſmodi iuramentum ſibi à fideicommiſſario delatum.*

q Poſtquàm negauerit. *Per mendacium, aſſerendo nihil à teſtato e ſuæ fidei commiſſum eſſe, cum tamen reuera eſſet commiſſum.*

r Confiteatur. *Facta negationis, recuſatique iuriſiurandi pœnitudine ductus.*

s Recurrat. *Obijciendo exceptionem non ſolemnis teſtamenti, nempe ſe ad ſolutionem fideicommiſſi non teneri, relicti in teſtamento, quod ob omiſſas ſolemnitates iuribus deſtituatur: puta ob teſtium non adhibitorum defectum.*

t Cogendus eſt. *Non obſtante prædicta exceptione, quam propter ſuam perfidiam, & hanc mendacem inficiationem hæres merito perdit: cum ea alioqui ad ſubmouendum fideicommiſſarium vti potuiſſet, ſi ab initio non negaſſet, ſed bona ſtatim fide confeſſus fuiſſet relictum fideicommiſſum. Et adeo quidem punitur hac ſpecie hæredis mendacium, vt nec ex tali fideicommiſſo quicquam no-*
r *mine quartæ retinere* r *valeat. Et hæc quidem de huius*
10 *§. intellectu ſatis ſuperque.* † *Quanquam non ignorem, Porcium aliter eum accipere, nempe quod teſtator prius fecerit teſtamentum ſolemne, in quo hæredem ſcripſerit, deinde in alia vltima voluntate minus ſolemni fideicommiſſa legatave reliquerit aliquibus: certè hæres ea præſtare obnoxius eſt. tametſi iſta poſterior voluntas ſit minus ſolemnis ſuſtinenda tamen videtur propter teſtamentum ſo-*
11 *lemne præcedens.* † *Verum hic intellectus planè impertinenter diuinat: textumque violat, qui ſe non fundat ſuper teſtamento ſolemni, quod præceſſerit, ſed aut ſuper inficiatione mendaci hæredis, aut quia teſtator hæredis fi-*
12 *dem ſit ſecutus.* † *Bartolus* s *vero adhuc alio ſenſu hunc*
s *§ & prædictam Iuſtinianeam* t *conſtitutionem ſic intel-*
t *lexit, quaſi teſtator non ſimpliciter fidem hæredis elegerit, ſed eum ſibi promittere fecerit, de præſtando fideicommiſ-*
u *ſum legatumve. Sed hunc ſenſum Iaſon,* u *& Alcia-*
x *tus* x *rectè confutarunt: ſicut apud ipſos legere cuique obuium eſt.*

ADDITIONES.

a cum hic tum in l. vlt. vnde hic §. eſt ſumptus. C. de fideicom.
b in d. l. vlt.
c l. Theopompus. de dot. releg.
d l. ſi veritas. C. de fideicom.
e glo. in l. eam quam. C. hoc tit.
f §. ſed cum paulatum. ſup. de teſtam.
g l. vlt. in fi. C. de codicill.
h In d. l. vlt.
i omnes. in d. l. vlt.
K idem tenuit etiam Bart. melius quam alibi. l. ſi ita ſcripſero. de condi. & demonſtr. Caſtr. l. vbi autem non apparet. §. ſed qui vnum. de verb. oblig. & l. hac conſultiſs. §. per nuncupationẽ. C. de teſtam. Fab. hic in fi.
m l. qui accuſare. C. de eden. l. ſi. de iureiur. cum ſimil.
n in d. l. vlt. C. de fideicom.
o d. l. vlt. verbo omnino exactioni, &c.
p l. delata. C. de iureiur. l. manifeſtæ. ff. eo. tit.
q d. l. vlt.
r l. cum pater, §. 1. ad leg. Falc. l. quod quis ex culpa. de reg. iur.
s l. nemo pot. 1. de leg. 1.
t in d. l. vlt.
u in d. l. vlt.
x lib. 1. Paradox cap. 4.

DE SINGVLIS REB. PER fideicom. relictis. Tit. XXIIII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Fideicommiſſum ſingulare eſt quintus modus acquirendi rerum dominia iure ciuili.*

1 Hactenus. † *Imperator dixit de fideicommiſſo vniuerſali, quando ſcilicet tota hæreditas, eiusve pars alteri ab hærede reſtituenda eſt: ſequitur de fideicommiſſo ſingula-*
a *ri, iuxta promiſſum* a *Iuſtiniani, videre, quando teſtato iubet hæredem nõ quotam hæreditatis, ſed rem ſpecialem*
2 *ſiue quantitatem alicui reſtituere.* † *Eſt autem fideicommiſſum ſingulare quintus modus, quo iure Ciuili ſigillatim rerum dominia conſequimur.*

ADDITIO.

a ſup. tit. prox. in princip.

Princip. tit.

1 *Qui poſſint fideicommiſſo grauari.*
2 *Etiam legatarij hæredi fideicommitti poteſt.*
3 *Differentia inter legata & fideicommiſſa.*

Poteſt tamen etiam quis ſingulas res per fideicommiſſum relinquere: veluti fundum, argentum, hominem, veſtem, & pecuniam numeratam: a & vel ipſum hæredem rogare, vt alicui reſtituat, vel legatarium, b quamuis à legatario legari non poſſit.

1 a Et vel ipſum hæredem. † *Non ſolum ergo ab hærede fideicommiſſa rerum ſingularium relinqui poſſunt: ſed &*
a *à fideicommiſſario, à legatario,* a *& ab ipſius legatarij*
2 *hærede.* † *nam & ab eo fideicommiſſum relictum valere,*
b *Vlpianus* b *docet. Quinimo quicumque tandem ex iudi-*
c *cio teſtatoris commodum ſentit, poteſt fideicommiſſo* c *onerari.*

3 b Quamuis à legatario. † *Hoc eſt, quamuis non poſſit aliquis iubere ita, Legatarius meus rem ſibi à me legatam alteri reſtituat nomine legati. Et huius inter legata & fideicommiſſa diſcriminis meminit etiam Caius lib. 2. ſuarum Inſtit. cap. 7. Hodie vero cum legata & fideicommiſ-*
d *ſa* d *ex Iuſtiniani lege ſint per omnia exæquata, poteſt*
e *quoque legatarius onerari* e *legato.*

ADDITIONES.

a vt hic.
b l. ſi fuerit. §. 1. de leg. 3.
c vt not. in l. 1. §. ſciendum, de leg. 3.
d d. l. 2. C. commu. de leg. §. ſed non vſq;. ſup. de legat.
e dixi ſup. tit. proxi. §. præterea, num. 7.

§. Poteſt autem.

1 *Non poteſt quis in plus onerari, quàm ſit honoratus.*
2 *Recenſentur caſus, in quibus receditur a ſupradicta regula. nu. 3. 4. 5.*
6 *Legatarius vel fideicommiſſarius iuſſi reſtituere, an quartam detrahant.*

Digitized by Google

Poteſt autem non ſolum proprias res per fideicom-
miſſum relinque e: ſed & hæredis, *b* aut legatarij, aut
fideicommiſſarij, aut cuiuslibet alterius. Itaque & le-
gatarius & fideicommiſſarius non ſolum de ea re roga-
ri poteſt, vt eam alicui reſtituat, quæ ei relicta ſit: ſed
etiam de alia, ſiue ipſius, ſiue aliena ſit. Hoc ſolum ob-
ſeruandum eſt, *c* ne plus quiſquam rogetur alicui re-
ſtituere, *d* quàm ipſe *e* ex teſtamento cęperit. nam
quod amplius eſt, inutiliter relinquitur. Cum autem
aliena res per fideicommiſſum relinquitur: neceſſe eſt
ei, qui rogatus eſt, aut ipſam redimere & præſtare, aut
æſtimationem eius ſoluere.

a Poteſt autem. *Cum fideicommiſſa ſingularia ſint le-
gatis exæquata, conſequitur, quod ſicut non ſolum propriã,
ſed & alienam rem legare permiſſum eſt, ita quoque fides
committere liceat. idque Imp. hic docet. Quare hic locus
ex his, quæ de legatis rerum teſtatoris, hæredis vel extra-*
a *nei a expoſita ſunt, interpretationem mutuatur.*
b b Aut legatarij. *Sed quo pacto legatarij res legari b po-
teſt? hoc ita accipe, vt legatarij res non ei, ſed alij per fi-
deicommiſſum relinquatur.*
1 *c* Ne plus quiſquam. † *Propter iuris regulam c qua di-
citur*, nulli plus oneris imponi poſſe, quàm honorifici
lucri tributum ſit: *ſicque nemo plus reſtituere cogendus
eſt, quàm ipſe ex teſtatoris rogantis iudicio perceperit.*
d *Quod etiam obtinere conſtat, vbi quota bonorum portio d*
2 *relinquitur. † Prædicta tamen regula non eſt perpetua,
ſed ab ea quandoque diſceditur. Quid enim ſi certa quan-
titate legata rogetur legatarius aliam quantitatem priore
maiorem poſt tempus aliquod definitum alij reſtituere?
certe a quius fuerit fideicommiſſi rationem ad ſuperadden-*
e *di lucri ſummam e conſiſtere. † Quid ſi teſtator alicui*
3 *centum legarit, eundemque rogarit, vt fundum ſuum, qui
multo maioris erat precij, Titio reſtitueret? hoc caſu le-
gatarius quantitate legata percepta, ad fundi reſtitutio-
nem cogendus eſt, quia acceptando legatum, fundũ ſuum*
f *tanti æſtimaſſe f iudicatur. † Idem iuris eſt, quando te-*
4 *ſtator fundum legauit, iuſſitque legatarium alij centum
fideicommiſſi nomine reſtituere: tametſi fundus centum
non valeat, nihilominus præſcriptam quantitatem reſti-
tuere tenetur, præſumimus enim teſtatorem etiam fructus
ex legato fundo percipiendos g conſideraſſe. Non tamen*
5 *prius obligatur reſtituere, quàm fructus perceperit. † Sed
& tum non eſt locus prædictæ regulæ, quando duæ res ali-
cui disiunctim legantur, & de altera, quæ maioris precij
ſit, præcisè declarata rogetur legatarius, quamuis eam, quę
minoris precij eſt, elegat, nihilominus illam, de qua roga-
tus eſt præſtare cogetur, & ſibi imputet, quod deteriorem*
h *rem h elegerit. Poſſent & alia id genus themata i ad-*
i *duci, in quibus poteſt quis in plus rogari & grauari, quàm
ex defuncti iudicio conſequatur: ſed & illa, & quæ retuli-
mus ſingula, ſua æquitate nituntur. Cæterum in tantum
aliquem fideicommiſſo onerari, poſſe, quantum ex teſtato-*
k *ris voluntate habet, alibi etiam K annotauimus. † vbi*
6 *quoque dictum l eſt, legatarium vel fideicommiſſarium
rogatum reſtituere alteri, quartam non deducere. quod &*
m *Vlpianus m reſpondit, neque ratione id caret, cum Falci-
dia vel Trebelliani quadrans pendeat a teſtatoris volun-
tate. Si tamen fideicommiſſarius vniuerſa bona accepe-*
n *rit ab hærede, non detracta n quarta: vel hæres coactus
adiuit, atque hac ratione quadrante indignum ſe fecit. his*
o *caſibus deductioni locus o non erit.*
d Quàm ipſe. *Vel is, cuius perſonam refert: nam & hę-*
p *redem legatarij rogari poſſe, p ſupra dictum eſt. Vel
etiam is, per quem ipſe deinde capit & acquirit. Vnde ſi
filiofam. legatum fuerit, poteſt pater eatenus grauari, cui*
q *per filium q acquiritur.*
e Ex teſtamento. *Vel alio quouis defuncti iudicio: nam
& ab inteſtato fideicommiſſa relinqui poſſe præcedenti tit.
diximus.*

ADDITIONES.

a §. non ſolum. & ſeqq. §§. ſup. de lega.
b §. ſed ſi rem. ſup. de legat.
c l. 1. §. ſi is qui 400. ad Trebell. Lab eo. C. per fideicom.
d l. Imperator. §. cum quidam. de leg. 2.
e d. l. Imperator. §. ſi centum & Bar. ibid. §. ſi.
f d. §. ſi centum. ver. enim verò.
g l. filiusfam. §. apud Marcellum. de leg. 1.
h l. planè. §. ſi cui. de leg. 1.
i vide glo. & Bart. in d. §. ſi centum. in ſi. & §. ſeq.
K d. §. præterea. num. 7.
l ibid. num. 8.
m l. lex Falcid. 47. §. nunquam. ad leg. Falc.
n l. 1 §. inde Neratius. ad Treb.
o Vide Dd. in d. §. nunquam.
p Hoc tit. in princ.
q l. a patre. 4. de leg. 3.

§. Libertas.

1 *Libertas per fideicommiſſum dari poteſt, ſeruo non tantũ
proprio, ſed etiam alieno.*
2 *Fideicommiſſaria libertas.*
3 *In fideicommiſſo libertatis non refert, ſciuerit, an igno-
rauerit teſtator, ſeruum alienum eſſe.*
4 *Libertas fideicommiſſo relicta ſeruo alieno, ſtat quando-
que in ſuſpenſo.*
5 *Quod differtur, non aufertur.*

a Libertas quoque ſeruo per fideicommiſſum dari po-
teſt ut hæres eum rogetur, manumittere, vel legatarius,
vel fideicommiſſarius. Nec intereſt, vtrum de ſuo pro-
prio ſeruo teſtator roget, an de eo qui ipſius hęredis,
aut legatarij, vel etiam *b* extranei ſit: Itaque & alie-
nus ſeruus redimi *c* & manumitti debet. Quod ſi do-
minus eum *d* non vendat, *e* ſi modo nihil ex iudicio
eius, qui relinquit libertatem, perceperit: non ſtatim
extinguitur fideicommiſſaria libertas, *f* ſed differtur,
quoad poſſit tempore procedente, vbicunque occaſio
ſerui redimendi fuerit, præſtari liberta.

1 *a* Libertas. † *Quod hic Imp. refert, libertatem per fidei-
commiſſum ſeruo relinqui poſſe ſiue proprio, ſiue alieno,
hoc Licinius etiam Rufinus iam antea reſponderat, vt ex*
a *eius reſponſo hic locus, a deſumptus eſſe videri poſſit. Et
Extat in Pandectis peculiaris titulus*, de fideicommiſſa-
2 rijs libertatibus. † Fideicõmiſſariam autem libertatem
*dicimus, quam teſtator nõ directo impertit, ſed & per ma-
numiſſionem alterius, vel hæredis, vel legatarij, vel do-
natarij mortis cauſa, cuius fidei hoc commiſit & cre-
didit.*
b Extranei ſit. *Si tamen eius ſit, cum teſtamenti factio*
b *eſt, vt Paulus b ait: etiamſi teſtator alienum eſſe ignora-*
3 *uerit, ac ſuum voluerit manumitti. † Neque enim in fi-
deicommiſſo libertatis inquiritur, ſciuerit an ignorauerit
teſtator ſeruum eſſe alienum: cum non ſimilis ſit cauſa li-*
c *bertatis & fideicommiſſi pecuniarij, in quo ea diſtinctio d*
d *adhibetur.*
c Manumitti debet. *Ab eo ſcilicet, cuius hoc fidei eſt cõ-
miſſum: ſi tamen dominus vendere eum ſuſtineat. neque*
e *enim vt vendat, e cogi poteſt, niſi fortaſsis aliquid ei, vt
ſeruum vendat legatum ſit. Nam agnoſcendo legatum,
dominus vendere obnoxius eſt.*

d Non

Digitized by Google

d Non vendat. *Nolit ſeruum vendere, aut certe immo-*
dico precio vendat, quod perinde eſt, ac ſi omnino vende-
f *re* f *recuſet.*
e Si modo nihil. *Nam ſi aliquid accepiſſet a defuncto,*
ad vendendum cogi poſſet, vt ſupra diximus, idemq; Theo-
philus hic tradit.
4 f Sed differtur. † *Stat in ſuſpenſo illa fideicommiſſaria li-*
bertas ſeruo alieno relicta: idque fauore libertatis. Poteſt
enim fieri, vt dominus aliquando mutet voluntatem, &
g *vendere ſit* g *paratus. Neque hoc caſu præſtari æſtima-*
h *tio poteſt huic ſeruo: tum quia libertas eſt* h *inæſtimabi-*
lis, tum quia præſtatio huius æſtimationis facta ſeruo nihil
i *ei prodeſſet: apud ipſum enim non maneret, ſed ſtatim* i
K *domino quæreretur.* † *Vnde colligit Accurſius,* K *id quod*
5 *differtur, non auferri: nec etiam interim dari, niſi differen-*
l *ti mora vel culpa obijci* l *poſſit.*

ADDITIONES.

a l. libertat. 16. de fideicom. liberta.
b l. 31. alieno. d. l. libertates. de fi. l. libert.
c l. 39. Paul. eo. tit.
d §. non ſolum. ſup. de leg. verſ. quod autem.
e l. 13. ſi ea cuius filium. C. ad leg. Falc. l. 13. ſi re donatam. C. de fideic. liber. l. generaliter. 24. §. ſi quis alienum 12. l. alieno. §. fi. ff. de fideic. lib.
f l. non dubium. §. fi. de leg. 3.
g l. deberi. C. de fideic. liber.
h d. l. Paulus.
i l. placet. de acq. hæred.
K glo. fi. hic.
l vt in contrarijs in glo. allegatis. de hoc perplexo. vide Bart. l. inter ſtipulantem, §. ſacram. de verb. oblig.

§. Qui autem.

1 *Seruus ex fideicommiſſo manumiſſus fit libertus manu-miſſoris: & quæ ſit eius rei vtilitas.*
2 *Directa libertas ab inteſtato dari non poteſt: ſecus eſt in fideicommiſſaria.*
3 *Libertus Orcinus.*
4 *Alciatus hunc text. aliter legit: & ibi quid?*
5 *Seruo alieno directò libertas dari nequit: & quæ ſit ratio.*
6 *Tria requiri, vt directa libertas ſeruo relinqui poſſit.*

Qui autem ex fideicommiſſi cauſa manumittitur,
non teſtatoris fit libertus, etiamſi teſtatoris ſeruus ſit,
a ſed eius qui manumittit. At is, qui directò b ex te-
ſtamento liber eſſe iubetur, ipſius teſtatoris: libertus
fit: qui etiam c Orcinus appellatur. Nec alius vllus di-
rectò ex teſtamento libertatem habere poteſt, quàm
qui d vtroque tempore teſtatoris fuerit, & quo face-
ret teſtamentum, & quo moreretur. Directò autem
libertas tunc dari videtur, cum non ab alio ſeruum ma-
numitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento libertatem
ei competere vult.
1 a Sed eius qui manumittit. † *Et ſic ſeruus, qui fideicom-*
miſſo libertatem accipit, fit libertus manumiſſoris. Neque
ea res caret commodo. Quamuis enim hic manumiſſor a
a *tali liberto non poſſit operas ſperare, etiamſi teſtator id* a
cauerit: ius tamen patronatus habet, vt nec in ius ſine ve-
b *nia* b *vocari poſſit, & habeat bonorum poſſeſſionem con-*
tra tabulas.
2 b Ex teſtamento. *Recte hic ait, ex teſtamento:* † *quia*
directa libertas dari ab inteſtato non poteſt, cum tamen
poſſit ita relinqui fideicommiſſaria. Ex codicillis tamen te-
c *ſtamento confirmatis etiam directa* c *vtiliter relinquitur.*
3 c Orcinus. † *Quia ſcilicet ab eo manumiſſus ſit, qui ad*
d *Orcum eat: quaſi patrono ad Orcum & Plutonem miſſo,* d
libertus. Theophilus vertit χαρωνίτην *à Charonte infe-*
4 *rorum portitore.* † *Alciatus* e *tamen mauult, Orthinus,*
e *legere: quod directò fiat liber: ibi enim directum ſignifi-*
cat. Hinc & Orthodoxi, qui rectæ in diuinis ſũt opinionis.
5 d Vtroque tempore. *Idque ea ratione:* † *quia expreſſi iu-*
f *ris eſt,* † *ſeruo alieno non poſſe directam libertatem relin-*
qui. Niſi ergo eſſet ſeruus teſtatoris tempore, quo facit te-
ſtamentum, non poſſet ei recto iure libertas dari, quia ſic
diceretur ſeruo alieno eam relinquere. Sed etſi eſſet ſeruus
teſtatoris tempore conditi teſtamenti, hoc non ſufficeret,
quoniam poſſet alienare, antequam moreretur, ſicque res
6 *deueniret ad caſum, a quo non poſſet incipere.* † *Recte er-*
go conſtitutum eſt, oportere eum, cui directa libertas relin-
quitur, duobus temporibus ſeruum teſtatoris eſſe, & cum
teſtamentum ſcriberet, & cum teſtator decederet. Iaſon ad-
g *dit etiam tertium tempus, nempe aditæ* g *hæreditatis, quo*
cedere dicitur libertas directò data: interim non poteſt hic
h *libertati deſtinatus nouo domino* h *ſubijci.*

ADDITIONES.

a l. planè. 2. §. fi. & l. ſeq. de leg. 1. iuncta l. cerdonem. & l. Campanus. de oper. liber.
b l. quique. de in ius voc. l. venia. C. illo tit.
c l. libertates. de manum. teſtam.
d l. directis. C. de teſtam. manum. l. ſi is. de fideicom. lib.
e lib. 1. Prætermiſ.
f l. ſi ſeruus legatus, §. ſi ſeruus alienus. de legat. 1. l. quod ſeruo tuo. C. de teſtam. manum.
g l. teſtamento. de manum. teſt. l. 1. §. libertatibus. C. de cad. toll.
h Iaſ. hic ad Porc.

§. Verba autem.

1 *Quibuſcunque verbis fideicommiſſa relinqui poſſe, quæ tamen fideicommiſſum importent.*
2 *Fideicommiſſa tantum verbis indirectis & obliquis, vel communibus relinqui poſſunt: directis verò nõ poſſunt.*
3 *De quibuſdam verbis hic non relatis, quæ vim fideicommiſſi pariter habent.*

Verba autem fideicommiſſorum hæc maxime in vſu
habentur: peto, volo, mando, fidei tuæ committo. quæ
perinde a ſingula firma ſunt, atque ſi omnia in vnum
congeſta eſſent.

Hic §. *communis eſt ad hunc & proximè præcedentem*
titulum, in quo Imp. recolligit, quibus verbis fideicommiſ-
ſa relinqui communiter ſoleant. Nam & alijs verbis, quã
quæ hic referuntur, ea relinqui poſſe, extra controuerſiam
1 *eſt: neque id negat Iuſtinianus.* † *Poſſunt ergo fideicom-*
a *miſſa fieri quibuſcunque verbis ſignificantibus legitimũ* a
ſenſum teſtatoris, legare vel fideicommittere volentis, ſi-
ue proferantur a teſtatore ſimpliciter, ſiue cum iuramen-
to: ſiue dirigantur ad hæredem grauatum, ſiue ad fideicom-
b *miſſarium* b *honoratum, dummodo talia verba ſint diſpo-*
ſitiua: quæ ſemper fideicommiſſi petitionem inducunt. Se-
cus ſi eſſent verba conſilij, vel adulatoria, quæ nihil ope-
c *rantur,* c *cum potius cenſeantur enunciatiua quàm diſpo-*
d *ſitiua.* d † *Neceſſe quoque eſt, verba fideicommiſſorum*
2 *vel obliqua eſſe, ſiue indirecta, quæ & precaria dicuntur,*
nempe per quæ rem defuncti conſequimur ex manu alte-
rius, & per obliquum, non recta via: vel ſaltem eſſe com-
munia, quæ non ſolum directam habeant ſignificationem:
ſed etiam ad obliquam trahi, ſicque fideicommiſſis accom-
modari poſſint. Cæterum verbis verè directis fideicommiſ-
ſa non relinquuntur, quoniam ea in obliquum ſenſum fle-
cti nequeunt. Quæ ſint autem verba directa, obliqua, ſiue
e *communia, nos alibi* e *annotauimus.*

S 4 Sin-

a *viam nos etiam* a *ſupra edduximus, vt ſuperuacaneum ſit*
1 *eandem hic repetere.* † *Illud tamen non omittendum, fuiſ-*
ſe D. Octauium Auguſtum non minus authorem ſeruan-
dorum codicillorum, quam fideicommiſſorum, quæ prius
ab hæredum voluntate pendebant. Nam ex hiſtoria hic
relata conſtat, Auguſtũ non modo ius codicillorũ approbaſ-
ſe, verumetiam fideicommiſſam vltro perſtitiſſe.
b Teſtamento confirmatos. *L. Lentulus Auguſtum hæ-*
redem ſcripſit, & filiam ſuam: quos rogauit per codicillos
teſtamento confirmatos, vt aliquid facerent, puta domos
b *ædificari quibuſdam amicis Lentuli* b *curarent. Erant au-*
c *tem confirmati codicilli teſtamento, vel ante facto, hoc* c
modo: Si quos ſcripſero codicillos, hi firmi ſumpto: vel
poſt, ad hunc modum: Quos ante ſcripſi, rati ſumpto.
c Aliquid. *In codicillis declaratum.*
d Legata. *In eiſdem codicillis relicta.*
2 e Non debebat. † *Nam iure veteri legata non niſi in te-*
d *ſtamentis vtiliter* d *relinquebantur: licet hodie ſit ſecus,*
e *ex Iuſtiniani* e *lege, quæ legata fideicommiſſis per omnia*
exæquauit.
f Soluit. *Iure codicillorum.*
3 g Trebatium. † *Fuit C. Trebatius Teſta Iuriſperitus val-*
de clarus temporibus Ciceronis: ad quem cum ſcriberet
Topica, omnia exempla ex iure ciuili ſumpſit, vt haberet
rationem eius: ad quem ſcribebat: Extant quoque ad eam
f *plurimæ eiuſdem Ciceronis* f *epiſtolæ plenæ iocis, ſalibus,*
& ſcommatis, quibus Iuriſconſultum eſſe ludit. Fuit enim
amiciſſimus Ciceroni, in cuius fidem ſe Trebatius (vt ipſe
Cicero teſtatur) ex adoleſcentia contulit: vnde & a Cice-
rone Cæſari Gallias tunc cum imperio obtinenti literis
4 *ſtudioſiſſ. commendatus eſt: quas lubet adſcribere.* † Hunc,
mi Cæſar, ſic velim omni tua comitate complectare, vt
omnia quæ per me poſſis adduci, vt in meos conferre
velis, in vnum hunc conferas: de quo homine hoc ſpon-
deo, probiorem hominem, meliorem virum, prudentio-
rem eſſe neminem. Accedit etiam, quod familiam du-
cit in iure ciuili, ſingulari memoriæ, ſumma ſciẽtia, &c.
5 *Quanquam autem C. Trebatius contra Cæſarem partes*
Pompeianas ſecutus fuerit, fractoque Pompeio cum diu-
tius in bello perſeueraſſet etiam exulare iuſſus ſit: Cicero-
nis tamen ope Cæſar reditum ei indulſit, & ita indulſit,
g *vt eius & conſilio veteretur, & Tribunatum* g *militarē*
offeret. Meminit eiuſdem Trebatij tanquam viri boni &
h *integri Suetonius in Cæſare: itemque* h *Pomponius noſter,*
referens hunc fuiſſe adiutorem Cornelij Maximi, & iuris
quidem peritiorem, quàm eloquentiorem, compluresq; li-
bros ſcripſiſſe, ſed qui minus frequentarentur. Extat
quoque Horatij Satyra lib. Serm. 2. ad Trebatium Iu-
riſconſul. in qua eum doctrinæ nomine ſimiliter commen-
dat.
6 *h* Facere non poſſet. † *Intelligere de facto, impeditus ſci-*
licet ijs incommodis, quæ ſolet trahere peregrinatio: nam
qui teſtamentum facere non poteſt iure prohibitus, huic
i *neq; codicillorum ſcribere licet* i *Loquitur ergo hic de im-*
pedimento facti, non iuris.
7 *i* Cum & Labeo. † *intelligit Antiſtium Labeonem Cin-*
nam Iuriſconſultum, auditorem Ser. Sulpitij, qui ea fer-
tur libertate fuiſſe, vt ratum penſumque nihil haberet, ni-
ſi quod iuſtum & ſanctum in Romanis antiquitatibus ip-
k *ſe* k *legiſſet. Huius meminit etiam* l *Pomponius eum à*
l *Trebatio inſtitutum aiens, nec tantum Iuriſprudentia cla-*
rum, ſed cæterarum quoq; artium nõ fuiſſe expertem: quod
& Gellius lib. 13. c. 12. tradidit.

ADDITIONES.

a De fideic. hær.
b Baro hic.
c l. conficiuntur. ff. de iur. cod. l. ſiue in initio. hoc tit.
d §. præterea. ſup. de fideic. hær.
e l. 2. C. commu. de leg.
f Toto fere lib. 7. Epiſt. famil.
g Zaſ. l. 2. §. fuit & eod. de orig. iuris.
h d. §. fuit, & eo.
i l. diu. §. codicillos is demum. & d. l. conficiuntur. §. codicilli hoc tit.
K Author Gell. li. 13. cap. 11.
l d. l. 2. §. poſt hunc maximè. & ibi Zaſ.

§. Non tantum.

1 *Codicillos quatuor modis confici.*
2 *Olim codicilli ante vel poſt teſtamentum facti non va-*
lebant, niſi teſtamento confirmarentur: hodie niſi ex-
preſſe reuocentur, ipſo iure confirmari intelliguntur. 3.
4 *Si ab inteſtato fiunt codicilli, debentur relicta ſucceden-*
tibus ab inteſtato.
5 *Poſthumi natiuitate an codicilli rumpantur.*

Non tantum autem *a* teſtamento facto poteſt quis
codicillos facere: ſed & inteſtatus quis decedens fidei-
committere codicillis poteſt. Sed cum ante teſtamentũ
factum codicilli facti erant: *b* Papinianus ait, non ali-
ter vires habere, quam ſi ſpeciali poſtea voluntate con-
firmentur. Sed *c* Diui Seuerus & Antonius reſcripſe-
runt, ex ijs codicillis, qui teſtamentum præcedunt, poſ-
ſe fideicommiſſum peti: ſi appareat eum, qui teſtamen-
tum fecit, à voluntate, quam in codicillis expreſſerat,
non receſſiſſe.

1 *a* Teſtamento facto. † *Quatuor modis codicillos confici*
a *Imp. hic docet, idem* a *Paulus ante tradidit. Aut enim*
in futurum confirmantur, aut, in præteritum aut per fidei-
commiſſum teſtamento facto: aut ſine teſtamento, ab inte-
ſtato ſcilicet, vnde originem traxerant. Ideo autem fidei-
b *commiſſa dari poſſe ab inteſtato ſuccedentibus, idem* b
c *Paulus refert, quoniam creditur pater familias ſponte ſua*
d *his relinquere* c *legitimam hæreditatem. Poſſunt ergo co-*
e *dicilli & ante teſtamentum fieri, & poſt* d *teſtamentum,*
f *& vnà cum ipſo* e *teſtamento, & ab* f *inteſtato.*
2 *b* Papinianus. † *Cuius reſponſum in Pandectis* g *extat*
g *hiſce verbis:* Ante tabulas teſtamenti codicilli facti non
aliter valent, quàm ſi teſtamento, quod poſtea factum
eſt, confirmentur: aut voluntas eorum quocunque iu-
dicio retineatur. *Sed quid ſi poſt teſtamentum facti ſint*
codicilli, an ſpecialis eorum confirmatio requiratur? & non
h *requiri, ex* h *Iuliani reſponſo liquet ait enim:* Teſtamento
facto etiam ſi codicilli in eo confirmati non eſſent, vi-
res tamen ex eo capient.
c D. Seuerus & Antoninus. *Quorum reſcriptum non ex-*
3 *tat.* † *Sed hoc tamen iure hodie vtimur, vt ſemper intelli-*
gantur codicilli ipſo iure in teſtamento præcedenti, vel ſe-
quenti confirmati, niſi appareat eos reuocatos eſſe. Præſu-
mitur enim teſtator durare in eadem voluntate, ſi nomina-
tim eam non reuocarit, nec contrarium diſpoſuit. In ſum-
ma ſciendum eſt codicillos ad teſtamentum, quocunque tẽ-
pore factum ſit, ita pertinere, vt teſtamenti vires ſequan-
tur, viresque ex eo capiant, niſi inter teſtandum reuocatos
4 *eſſe probetur.* † *At vero inteſtato paterfam. mortuo, nihil*
requiritur in codicillis ab eo factis, ſi aliàs teſtari potuit,
ſed vicem teſtamenti exhibent, obligantque omnem legi-
i *timum hæredem, etiam poſt* i *natum, ad præſtanda in ip-*
5 *ſis relicta.* † *Neque enim poſthumi natiuitate rumpuntur*
codicilli ab inteſtato facti: licet ſecus ſit, ſi defunctus teſta-
mentum

mentum & codicillos feciſſet, qui cum teſtamenti ius ſequantur (vt iam dictum eſt) conſequitur, rupto teſtamento agnatione poſthumi, codicillos quoque ad teſtamentũ per-
K *tinentes* K *rumpi.*

ADDITIONES.

a l. conficiuntur. in pri. hoc tit.
b Ibidem.
c Vide quæ dixi in §. præterea. ſup. de fideicom. hæred.
d De his duobus modis loquitur, l. ſiue initio. C. de cod.
e De quo in l. fi. §. illud plane. de iure cod.
f De hoc in §. ſeq.
g l. ante tabulas. de iure cod.
h l. ſi quis cum §. vlt. hoc tit.
i l. ab inteſtato. hoc ipſo tit.
K Ita loquitur l. 1. C. de codicil.

§. Codicillis.

1 *In codicillis non poteſt directo hæres inſtitui, in teſtamento poteſt: & quæ ſit ratio diuerſitatis.* 2.
3 *Principale non confirmatur per acceſſorium.*
4 *Exhæredatio in codicillis non rectè fit.*
5 *Hæreditas directo in codicillis data, in vim fideicommiſſi valet.*
6 *Teſtator in dubio potius teſtari, quàm codicillari voluiſſe præſumitur.*
7 *Caſus, vbi hæreditas in codicillis directo relinqui poteſt.*
8 *Si quid obſcurius ſcriptum in teſtamento ſit, per codicillos declarari poteſt.*
9 *Nec conditio hæredi iam inſtituto in codicillis poteſt adijci.*
10 *Conditio in teſtamento appoſita, in codicillis remoueri nequit.*
11 *Clauſula derogatoria in teſtamento appoſita, in codicillis reuocari poteſt.*

Codicillis autem hæreditas *a* neque dari, neque adimi poteſt, ne confundatur ius teſtamentorum & codicillorum: & ideo *b* nec exhæredatio ſcribi. *c* Directo autem hæreditas codicillis *d* neque dari neque adimi poteſt. *e* Nam per fideicommiſſum hæreditas codicillis iure relinquitur. *f* Neque conditionem hęredi inſtituto codicillis adijcere, neque g ſubſtituere directo quis poteſt.

1 *a* Neque dari. † *Hæc vna eſt differentia inter ſolemne teſtamentum & codicillos: quod ſcilicet in codicillis nec di-*
a *recto hæres* a *inſtitui, nec in teſtamento datus codicillis ſubmoueri poſſit, cum in teſtamento vtrunque ſit ſecus.*
2 † *Quod Imp. ideo eſſe tradit, ne ius teſtamentorum & codicillorum miſceatur & confundatur: id quod fieri non de-*
b *bere, vel ipſa nominum diuerſitas commonere* b *videtur:*
c *Papinianus* c *etiam aliam rationẽ, paulò ſubtiliorem adducit, his verbis.* Quod per manus traditum eſt, codicillis hæreditatem dari non poſſe: rationem illam habet, ne per codicillos, qui ex teſtamento valent, ipſum teſtamentum, quod vires per inſtitutionem hæredum acci-
3 pit, confirmari videretur; † *Neq; enim principale confir-*
d *mari poteſt per* d *acceſſorium.*
4 *b* Nec exhæredatio. † *Nec exhæredatio in codicillis rectè*
e *fit: ob id certè, quoniam ea alterum eſt teſtamenti* e *fundamentum.*

c Directo. *Vt quia teſtator dixerit;* Titius mihi hæres eſto: *vel,* Titium hęredem inſtituo, facio, ſcribo: *quæ*
f *ſunt verba* f *directa.*

d Neque dari. *Vt ſcilicet directo, ſeu recta via debeatur.*
5 † *Si tamen euidenter* g *conſtat, teſtatorẽ, qui directis ver-*
g *bis hæredem ſcripſerit, noluiſſe teſtamentum facere, ſed potius codicillos: trahentur huius modi verba etiam ſine*
h *clauſula codicillari, benigna quadam interpretatione ad* h *fideicommiſſum, vt hæreditatis aditio ſuſtineatur tanquã*
6 *fideicommiſſaria.* † *In dubio autem potius teſtari, quam*
i *codicillari voluiſſe intelligetur, ſi inſtitutionis verbo* i *ſit vſus: Et prædicto caſu cenſentur rogati hæredes in teſtamento ſcripti, vel ab inteſtato venientes, vt reſtituant hæreditatem inſtituto in codicillis, ſalua tamen ratione quar-*
K *tæ* K *ex S.C. Trebelliano. Quod & in ſubſtitutione dire-*
l *ctis verbis codicillis comprehenſa reſponſum* l *eſt: nam & ea ad obliquum ſenſum flectetur, ſi teſtator præcisè teſtandi voluntatem non habuerit: aliàs enim nec directa via, nec per fideicommiſſum id, quod actum eſt ſuſtinebi-*
m *tur, ſiue de inſtitutione, vel ſubſtitutione* m *loquamur.*
7 † *Sunt & alij caſus, in quib. hæreditas directo relinqui, vel*
n *adimi in codicillis poteſt, quos Iaſon ad Philippi* n *Imp.*
o *reſcriptum refert: quemadmodum eſt in* o *milite, item in*
p *patre diſponente inter liberos, vel inter legitimos* p *hæredes, qui poteſt recto iure in codicillis ſubſtitutionem adimere & dare. Quod & ad codicillos, in quibus directis ver-*
q *bis ad pias cauſas relictum eſt,* q *nonnulli producunt ex paritate & ſimilitudine rationis. Ceſſat etiam ſupradictum dogma in directa inſtitutione certæ rei, quæ poteſt fieri in codicillis, quando datus eſt cohæres vniuerſalis in teſtamen-*
r *to: quia tunc in re certa ſcriptus vicem legatarij* r *ſuſtinet.*
s *Quod* s *Iaſon admittit, quando inſtitutio certæ rei facta eſt extraneo, eiue adempta: in filio ſecus eſſe aiens. & hoc ea ratione, quoniam in extraneo inſtitutio rei certæ omnino legati naturam obtinet: ſed in filio ſolum reſpectu Que-*
8 *relæ inofficioſi teſtamenti loco inſtitutionis habetur.* † *Sed etſi quid obſcurius, etiam quantum ad inſtitutionem hære-*
t *dis, in teſtamento ſcriptum ſit, per codicillos declarari* t *poteſt: vt quia dixerit,* Quem in codicillis meis nominauero, hæres mihi eſto. *Pari ratione, ſi hæreditas teſtamento ex aliqua cauſa inutiliter data ſit, poterit in codicillis*
u *etiam directo* u *confirmari.*

e Per fideicommiſſum. *Verbis precarijs & obliquis, hoc pacto:* Rogo te hęres mi, vt cum primum adieris hæreditatem meam, eam Seio reddas, reſtituas. *Sic ergo reli-*
x *cta hęreditas omnino reſtituenda* x *eſt, ſalua tamen ratione quarta Trebellianica.*

9 *f* Nec conditionem. † *Aliam hic differentiam habes inter teſtamentum & codicillos. quod in teſtamento licet hæredes ſub conditione inſtituere, ſecus eſt in codicillis. Nam etſi hæredi in teſtamento pure ſcripto conditio aliqua in codicillis adijciatur, hæres tamen huic parere non tenetur, ſed ea reiecta hæreditatem pure, ac ſi nulla conditio adſcri-*
y *pta fuiſſet,* y *conſequitur. Atq; ita Modeſtinus* z *etiam re-*
z *ſpondit, additque rationem,* quod in defectum conditionis videatur quis cogitaſſe de ademptione hæreditatis:
10 ſed eam codicillis adimi non poſſe. † *Sicut autem conditionem hæredi pure in teſtamento inſtituto in codicillis adijcere non licet: ita & ex diuerſo conditio appoſita in teſtamento in codicillis adimi, ſeu remoueri non poteſt: ſic enim videretur hæreditas pure dari, quod lege prohibitum*
a *eſt, niſi forſan liberorum fauor aliud* a *ſuaderet.* † *Clau-*
11 *ſula tamen derogatoria, inſerta teſtamento, quin reuocari in codicillis valeat, dubium non eſt: tum, quia ex hoc non datur, neque adimitur hæreditas: tum etiam quia de con-*
b *trario legibus non cauetur, ideoque* b *permitti videtur.*

g Subſtituere directo. *Saltem vt ſubſtitutio directo iure valeat: nam interdum ſubſtitutionem directis verbis fa-*
c *ctam in codicillis benigniori interpretatione ad fideicommiſſum traduci, ſupra* c *annotauimus.*

AD-

ADDITIONES.

a l.1.§.fi.hoc tit.l.hæreditatem.C.eo.
b l.ſi idem.C.de cod.
c l.quod per manus.hoc tit.
d Bart.d.l.quod per manus.
e ſup.de exhær.lib.in prin.
f Vide ſup.de pu.ſubſti.§.fi.nu.5.6.7.
g Bart.l.illud.§.tractari.hoc tit.
h l.Scæuola.ad Treb. & ibi Bart. & alij. & in l. verb. ciuilib. de vulg.Porc.hic.
i l.non codicillum C.de teſtam.
K Vide Poc.hic,qui hanc rem plurib.tract.
l d.l.Scæuola.& l.eum quis decedens.§.Sciani.de leg.3.
m d.§.tractari.& l.non codicillum.
n l.a.C.de codic.
o l.quærebatur.l.militis.de mil.teſta.
p Bar.d.l.militis.Iaſ.l.hac conſultiſ.§.vlt.C.de teſta.
q Bal.l.1.C.de ſacroſ.eccl.Ang.& Imo.l.2.de in ius voc.
r l.quoties.C.de hær.inſt.Bald.d.l.non codicillum.ad fi.
s In d.l.quoties.
t l.aſſe toto.vbi Imo.de hær.inſti. l.hæres palam.§.ſi quid poſt. de teſt.
u l.2 in fi.hoc tit.
x d.l.2.§.fi.& l.hæreditatem.C.hoc tit.
y l.diuus hoc tit.
z l.quidam in ſuo in fi.de cond.inſti.
a Ang.hic per no.in l.diuus.hoc tit.
b arg.l.nec non.§.quod eis.ex qui.cau.maio.
c hoc §.nu.4.& d.l.Scæuola,ad Trebell.

---

§.Codicillos.

1 *Cur codicillos plures relinquere quis poſsit, cum ſit ſecus in teſtamentis num. 1.*
3 *Limitatio ad prædicta.*
4 *In codicillis quinque teſtes ſufficiunt,etiam non rogati.*
5 *Qua ratione relicta in codicillis petantur.*

Codicillos autem *a* etiam plures quis facere poteſt: & *b* nullam ſolemnitatem ordinationis deſiderant.

1 *a* Etiam plures. † *Rurſus hinc diſcrimen colligere licet*
inter teſtamentum iuſtum & codicillos: quia poterit quis
a *plures codicillos relinquere,ita vt omnes* a *valeant,modo*
b *inter ſe contrarij non ſint: tum enim prior a poſteriori* b
non cenſeretur reuocatus. Teſtamenta autem plura ſi quis
faciat, non omnia ſimul valent, ſed poſterius ſemper ipſo
c *iure priori* c *derogat.* † *Diuerſitatis eſt ratio,* d *quod te-*
2 *ſtamenta plenam continent diſpoſitionem bonorum & vni-*
d *uerſitatis: in codicillis autem fere non de bonis vniuerſis,*
3 *ſed de parte eorum, rebuſque ſingularibus tractatur.* † *Si*
tamen duo contrarij reperiantur codicilli, nec appareat,
e *quiſnam prior ſit, aut poſterior, neuter valet ratione* e
incertitudinis: niſi dicamus alterum dare quid. alterum id-
ſum adimere: quia ademptio frequentius dationem ſequi
f *ſolet. & tum codicillus, in quo adimitur, vires* f *habebit.*
Sin vero eodem die duo facti ſint codicilli, & in vno lege-
tur fundus Titio, in altero idem fundus legetur Seio: quia
tales codicilli non ſunt contrarij, ſed diuerſi, ideo vnus per
alium non tollitur, ſed ambo valent, & legatarij partes
g *concurſu* g *facient, quia cenſentur coniuncti, & ad eundē*
fundum vocati. Si iam contraria defuncti voluntas alteri
h *adimere, & in alterū transfere volentis, probetur, aliud* h
fuerit dicendum.
b Nullam ſolemnitatem. *Aliud diſcrimen inter teſta-*
mentum & codicillos: quia in teſtamento ſolemni multæ
i *ſolemnitates requiruntur, quas ſuo loco* i *retulimus.* † *In*
4 *codicillis ſufficit, ſi teſtandæ veritatis gratia quinque te-*
k *ſtes adhibeantur, etiam non* K *rogati: inter quos & mu-*
l *lier* l *admittur, licet in teſtamentorum ſolemnibus* m *reij-*
m *ciatur. Cæterum reliqua ſolemnia, quæ in iuſto teſtamento*
deſiderantur, in codicillis omitti poſſunt. Et hoc eſt, quod
n *Martianus* n *ait,* codicillos neq; ipſius qui eos facit, ma-
nu ſcribi neque ſignari neceſſe eſſe. *Addit etiam Mar-*
tianus, etiamſi in confirmatione codicillorum paterfa.
adiecerit, vt non alij valeant, quàm ſua manu ſignati & ſubſcripti: tamen valere factos ab eo poſtea codicillos, licet neque ab eo ſignati, neque manu ſcripti fuerint.
Illud pro coronide addendum, quanam actione relicta in
codicillis petantur? Et verius eſt condictione ex lege, *vel*
o *vtili actione* ex teſtamento *ea* o *peti, ſi codicilli non fue-*
p *rint teſtamento* p *confirmati: Nam ſi teſtamento confir-*
mati ſunt, directa, ex teſtamento *etiam agi poterit. tametſi*
vtra agatur, parum referat: cum vtraque actio eiuſdem
q *virtutis eſſe, eundemque effectum* q *habere videatur.*

ADDITIONES.

a l.diuus.§.codicill.hoc tit.
b l.cum proponatis.C.e.tit.
c §.poſteriore.ſup.qui.mo.teſt.inf.
d Bar.& Iaſ.d.l.cum proponatis.Porc.hic.
e gl.& Bar.ibid.
f Bald.ibid.
g gl.Bar.& Iaſ.ea.l.& l.7.ſi Fortidianum.C.de leg.
i §.ſed cum paulat.ſup.de teſt.
K l.ſi.ad fi.
l d.l.fi.& ibi gl.quæ communiter ad probatur.
m l.qui teſtamento.§.mulier.de teſtam.
n d.l.diuus.§.1.
o l.1.de condict.ex l.no.l.fi.C.de cod.& l.reſtituta.ad Trebellia.
p Fab.§.ſed cum ante.ſup.eod.
q argu.l.actio in fi.de neg.geſt.

INSTITVTIONVM II. LIBRI FINIS.

r *ſeſsionem, vnde vir, & vxor, eam Iuſtinianus* [r] *quoque probauit: addidit tamen, vt ſi quis locupleſior, vxorem indotatam vltrò duxiſſet, huic cum filijs ſucsederet vxor, ſed habitura ſolum ſuæ portionis vſumfructum, vt ſem-*
13 *per ipſa proprietas maneat liberorum.* † *Prædictis om-*
s *nibus deficiensibus bona cenſeatur vocatia, & fiſco* [s] *ce-*
dat: ſed tamen ei prælatus eſt ſuperſtes imperio, libera-
t *litatis ſocius, ſi agatur de eius rei* [t] *ſucceſsione. Et hunc quidem ordinem ſuccedendi ab inteſtato Iuſtinianus tandem præſcripſit, quem diligenter memoriæ iuris tyrones commendare oportet, vt eius ſemper memores ſint, quando inter ſinuoſas ambages antiqui iuris iactantur.*

ADDITIONES.

a fa.l.qui autem.§.1.de ijs quæ in frau.cred.
b l.130.lege obuenire de ver.ſigni.
c ſup.de leg.Fal.in princ.
d l.ea vero pro ſocio.
e Dixi in §.ſed cum paulatim.ſup.de teſta.
f in dialo.Iſago.in 4.lib.Inſtit.
g inf.de bo.poſ.
h l.26.non eſt nouum.& l.ſeq.de legib.
i §.1.inf.hoc tit.noſtro.
K §.cum filius.infra.hoc tit.
l Auth.defuncto.C.ad S.C.Tertyll.
m §.conſequens.Nouell.de hære.ab inteſt.
n Auth.ceſſante.C.de leg.hær.
o Auth.poſt fratres. C.de leg.hære. & Auth. itaque mortuo C. com.de ſuc.
p l.emancipatis.C.de le.hæ 1.l.fi.C.eo.& d.Auth. itaq; mortuo.
q §.ſi verò neq; fratres d.Nouel.de hære.ab inteſt.
r Nouell.conſt.117.
s l.vacantia.C.de bo.vacan.lib.10.
t l.vnica.C.ſi Impe.liberali.ſoc.

Princip.tit.

1 *Inteſtatus quis dicitur decedere tribus modis.num.2.3.*
4 *Inteſtatus etiam is eſt, cuius ex teſtamento hæreditas non aditur.*
5 *Ii qui teſtari non poſſunt, inteſtati propriè dicuntur.*

Inteſtatus *a* decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit: aut non iure fecit: aut id quod fecerat, ruptū irritumve factum eſt: aut ſi ex eo hæres extiterit.

a *a* Inteſtatus. *Imp. Iuſtinianus legitimæ ſucceſsionis* a
b *antiquæ,* b *ſequentia, quæque nunc* [c] *obtineat, iura expo-*
c *ſiturus, ne cui ſtatim ab initio ſcrupulus occurreret, cum primis, quot modis quis inteſtatus decedere intelligatur,*
d *explicat: quod & ante ipſam in Pandectis* d *Vlpianum*
1 *feciſſe conſtat.* † *Primò autem inteſtatus decedere dici-*
e *tur, qui dum iure teſtamentum facere potuit, non tamen,* e *fecit, fortè præuentus morte, vel alio quopiam impedimen-*
2 *to inuolutus.* † *Deinde is, qui non iure fecit, quia omiſſa ſit in teſtamento aliqua iuris ſollemnitas: quam interue-*
f *nire oportebat: puta teſtes, ſigilla, vel in genus* [f] *alia, vel filiusfa. ſit præteritus. Paria enim ſunt, aliquid omnino nō*
g *fieri, aut minus rito* g *fieri.* † *Tertio inteſtatus decedit,*
3 *qui teſtamentum quidem iure firmum fecit, ſed poſtea per capitis corruit diminutionem, aut præteriti poſthumi natiuitatem, vel ſecundi teſtamenti factionem vel inofficioſi querelam, & alijs ſimilibus modis, quibus teſtamenta*
h *iniuſta, irrita'ue* h *pronunciantur. Idem enim eſt, teſtamentum omnino non facere, vel huiuſmodi facere, quod nullum* [i] *pronuncietur.* † *Poſtremò & is inteſtatus dici-*
4 *tur, qui teſtamentum ex ſe quidem validum fecit, ſed ex*
K *eo corruit, quòd hæreditas adita* [K] *non ſit: ſiue quia noluit hæres, ſiue quia non potuit, vel conditione defectus ſit, ſub qua fuerat inſtitutus. Et hic ſenſu quoque non improprius*
l *eſt, vtcunque Bart.* l *repugnet. Ait enim* [m] *lex, inteſta-*
m *tum eum propriè eſſe, cuius hæreditas adita non eſt. Et*
n *Paulus I.C.* n Inteſtatus eſt, *ait,* non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cuius ex teſtamento hæreditas adita non eſt. *Magis nanque effectum & conſummationem (quæ non niſi poſt aditam hæreditatem eſſe po-*
o *teſt) reſpicere debemus, quàm ſimplicia,* o *verba: & ma-*
p *ximè in teſtamento, in quo tria tempore,* p *nedum mortis obſeruatur tempus. Atque ita Alciatus quoque tradi-*
q *dit, & ante ipſum* q *Theophilus: qui apertis verbis teſtatur, cum teſtamentum rumpitur, vt quis inteſtatus deceſſiſſe dicatur, id tempus non aliud attendi, quo teſtamentū*
5 *deſtruitur.* † *Porrò qui teſtamenti faciendi ius non ha-*
r *bent, puta furioſus, pupillus, prodigus, propriè non ſunt* r
s *inteſtati, cum nullus teſtandi præceſſerit* [s] *habitus: gene-*
t *rali tamen ſignificatione & eos inteſtatorum numero* [t] *Vlpianus habet.*

ADDITIONES.

a §.inteſtatorum inf.hoc tit.
b §.emancipati.
c §.ſed ea omnia.
d l.1.de ſuis & legi.fa.l.1. & l.poſthu.de iniu.rup. teſt.& l.inteſtatus.de verb.ſign.
e d.l.inteſtatus.
f quæ recenſentur in §. ſed cum paulatim. ſup.de teſta.fa.l.1.de in iuſt.rup.teſt.
g l.non putauit.§. non quia.de bo.poſ. con.tab. & l. quoties, qui ſatiſd.cog.
h §.alio.ſup.qui mo. teſta.infir.§. poſterior. eo. tit.l.3.de iniuſt. rup.l.vt liberis.C.de coll.
i vt hic.
K l.circ.de inoff.teſt.
l l.1.de ſuis & leg.
m d.l.1.in prin.
n In l.64.ff.de verb.ſign.
o l.1.§.hæc autem verba.quod quiſque iu.
p d.l.ſi alienum.§.in extraneis.de hær.inſti.
q §.verum enimuero.inf.de la.ag.ſuc.
s d.l.1.§.planè.
s arg.l.116.decem.de verb.oblig.
t d.§.planè.

§.Inteſtatorum.

1 *Ab inteſtato ſuccedere, quid ſit.*
2 *Verba legis 12.tab.de ſucceſsione legitima.*
3 *In ſucceſsione ab inteſtato prima cauſa eſt ſuorum hæredum.*
4 *Adoptiui appellatione ſuorum hæredum veniunt.*
5 *De adoptiuorum ſucceſsione.*

a Inteſtatorum autem hæreditates *b* ex lege duodecim tabularum, *c* primum ad ſuos hæredes pertinent. *d* Sui autem hæredes exiſtimantur (vt ſuprà diximus) qui in poteſtate morientis fuerint: veluti filius filiave, nepos neptiſve ex filio, pronepos proneptiſve ex filio nato, prognatus prognatave. Nec inter eſt, vtrum *e* naturales ſint liberi *f* an adoptiui.

a Inteſtatorum. *Præcognito, quot modis inteſtatus quis decedere intelligatur, non qui ab inteſtato ſuccedant an-*
1 *nectit,* † Ab inteſtato *autem* ſuccedere *nihil aliud eſt,*
a *quam* a *legitimo duo iure, id eſt, poteſtate legis ſuccedere.*
b *Si quis ergo inteſtatus ſecundum* b *ſupradictos modos deceſſit, legitimi hæredes vocantur ad ſucceſsionem defun-*
c *cti, in quibus cum trium ordinum (vt & ſupra* c *diximus) habeatur ratio, deſcendentium ſcilicet, aſcendentium, & ex latere coniunctorum: hic de legitima ſucceſsione deſcen-*
d *dentium diſſeritur, quorum variæ ſunt ſpecies ab* d *Accurſio alibi relatæ. Verum Imperator hoc loci duntaxat de naturalibus & legitimis, qui ex iuſto matrimonio ſunt editi, item & de legitimis tantum, id eſt, adoptiuis agit: de alijs verò in §§. ſequentibus.*

a *b* Ex

Digitized by Google

2 *b* Ex lege XII. † *cuius legis verba hæc circumferuntur:*
Inteſtatorum hæreditates primo ſuorum hæredum velint
nolintve, ſumpto. His deficientibus, agnatus proximus fa-
miliam habeto.
3 c Primum ad ſuos. † *In ſucceſſione igitur inteſtati prima*
cauſa eſt ſuorum hæredum vtriuſque ſexus, ſiue maſculi
ſint, ſiue fœminæ. Nec id ſolum in filijs, ſed & in nepoti-
bus, neptibus, & infra hos etiam poſterioribus, ſi eos in
gradu nemo antecedat, locum habet: niſi quod filij in ca-
pita, & ſecundum numerum perſonarum ſuccedunt; ne-
e *potes verò e in ſtirpes, id eſt, eam partem accipiunt, quam*
parens eorum habuiſſet, ſiue vnus ſiue plures fuerint.
d Sui autem. *Qui dicantur ſui hæredes, non pariter ſu-*
f *pra f annotauimus, vt hic moleſta repetitione nihil opus*
ſit.
e Naturales. *Subaudi, & legitimi ſimul: de his enim hic*
loquitur, qui ſcilicet ex iuſtis nuptijs procreati ſunt. nam
de naturalibus tantum ſequenti. §. tractabit.
4 g An adoptiui. † *Nam & adoptiuos in ſuorum hære-*
dum numero computare oportet, cum de legitima ſucceſ-
ſione quæritur. quod ipſum ad quem modum procedat, à
nobis declaratum eſt g alibi. Idem tamen ſummatim hic
g *repetere lubet.* † *Liberi ergo legitimi tantum, ſi quidem*
5 *auo materno, vel proauo in adoptionem ſint dati, ſucce-*
dunt non aliter, quàm naturales & legitimi: quia concur
runt duo vincula. Sin autem extraneo fuerint in adoptio-
nem dati à parente, qui eorum poteſtatem habet: tunc
cum alijs ſuccedunt æqualiter, quæ eſt ſanior Doctorum
ſententia. Non extantibus verò alijs liberis naturalibus,
ſuccedunt parenti adoptiuo in omnibus h bonis. Arroga-
h *ti ſine vlla differentia ſuccedunt arrogati, niſi emancipa-*
tio ſoluerit ius i liberorum.

ADDITIONES.

a l. 130. lege obuenire. de verb. ſig. l. conficiuntur. de iur. cod.
b in p in. huius tit.
c ad Rub. huius tit. nu. 5.
d glo. 1. ſup. de adop. in prin.
e §. cum filius. tof. eod.
f §. ſui ſi autem. ſup. de hære. quali. & diff.
g §. ſed hodie. & §. ſeq. ſup. de adopt.
h d. §. ſed hodie. & l. cum in adoptiuis. §. ſed ne articulum. C. de adopt. iuncta l. ſi te. C. de ſuis & legi.
i l. 3. l. ſi arrogator. C. de adopt.

§. Quibus.

1 *Naturales tantum filij qui dicantur.*
2 *Naturales tantum bifariam legitimari poſſe.*
3 *Decuriones qui dicantur.*
4 *Colonia quid? & de legitimatione per oblationẽ Curiæ.*
5 *Theodoſii Imp. conſtitutio de naturalibus liberis: ea-demque à Iuſtiniano approbata. nu. 6.*
7 *Legitimati per oblationem Curiæ quomodo ſuccedant. 8.*
9 *Naturales legitimati, item non ſpurij, inceſtuoſi, nefa-rij, adulterini, an & quomodo ſuccedant.*
10 *Legitimati per ſubſequens matrimonium quomodo ſuc-cedant. & nu. 11.*
12 *Dotalium inſtrumentorum confectio an ſit de ſubſtan-tia legitimationis.*

a Quibus connumerari neceſſe eſt etiam eos, qui
ex legitimis quidem nuptijs vel matrimonijs non ſunt
progeniti, *b* curijs tamen ciuitatum dati, ſecundum
c Diualium cõſtitutionum, quæ ſuper his poſitæ ſunt,
tenorem, *d* hæredum ſuorum iura nanciſcuntur. *e*
Nec non eos, quos noſtræ amplexæ ſunt *f* conſtitutio-
nes, per quas iuſſimus, vt ſi quis mulierem in ſuo con-
tubernio copulauerit, non ab initio affectione marita-
li, eâ tamen, cum qua poterat habere coniugium, & ex
ea liberos ſuſtulerit: poſtea verò affectione procedente,
etiam *g* nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit, & filios
vel filias habuerit: non ſolum eos liberos, qui poſt do-
tem editi ſunt, iuſtos & in poteſtate patris eſſe: ſed
etiam anteriores, qui & ijs, qui poſtea nati ſunt, occa-
ſionem legitimi nominis præſtiterunt. Quod obtinere
cenſuimus, & ſi non progeniti fuerint poſt dotale in-
ſtrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac lu-
ce ſubtracti fuerint.

a Quibus connumerari. *In numerum ſuorum hæredum*
referuntur & hi filij, qui ex naturalibus tantum facti
1 *ſunt legitimi.* † *Illos autem* naturales tantum *dicimus,*
quos Græci νόθους vocant, hoc eſt, qui ex concubina domi
retenta, & quam habere licuit, ſunt nati: ideo naturales
dicti, quia naturali coitione, ac velut conniuentibus Nu-
mothetis naſcuntur. Legitimi enim non ſunt, cum legum
a *autoritatem & approbationem a non habeant, vt alibi*
diximus.
2 *b* Curijs tamen. † *Duos modos Imp. hoc loci attingit,*
quibus naturales tantum legitimi efficiuntur, vt deinde
non ſecus, quam legitimi in parentum bona ſuccedunt.
3 *Primus eſt, ſi offerantur Curijs ciuitatum.* † *Olim enim*
cum aliquod oppidum incollis eſſet deſtitutum, Trium-
uiri colonias eo deducebant, & decimũ quemque conſilio
b *ſiue Curiæ adſcribebant, qui decuriones b dicebantur.*
4 Coloniæ *autem a colendo, id eſt, habitando, erant quaſi*
quædam examina populorum, qui ad minores vrbes ha-
bitandas ex maioribus vrbibus, velut dominatricibus
deducebantur, ſeu mittebantur. Dependebant enim mi-
nores vrbes ex maioribus. Et hic vetus legendorum pri-
mo Curialium mos fuit. Sed cum deinde multi fugerent
Curialia munera, & paulatim ea occaſione Curiæ defice-
5 *rent, ac collaberentur,* † *Theodoſius c Imp. ſtatuit, Natu-*
c *rales liberos Curijs ciuitatum datos fieri legitimos: vt hoc*
præmio plures allicerentur ad gubernandam Rempub.
Sic enim propter aliorum penuriam neceſſe fuit ſpurios
recipere: quod fieri rectè poſſe Vlpianus grauiter olim re-
6 *ſponderat.* † *Hanc deinde Theodoſii conſtitutionem Iu-*
d *ſtinianus d approbauit, multaque addidit, quæ eo perti-*
7 *nebãt, præſertim quod ad iura ſucceſſionis attinet.* † *Nam*
qui per oblationem Curiæ legitimus fit, legitima iura in
paterna ſucceſſione cum alijs filijs nanciſcitur, huicque
viciſſim pater ſuccedit. Cæterum quod attinet ad alios
agnatos vel cognatos, legitimus non habetur: ideoq; nec
ijs inteſtato mortuis ſuccedit, nec huic cognati ſuccedunt,
e *vt & e ſupra annotauimus.*
c Diualium conſtitutionum. *Nempe Impp. Theodoſii*
f *& Leonis. quæ lib. 5. Cod. tit. 27. f etiamnum extant.*
d Hæredum ſuorum iura. *Qui ſi manſiſſent illegitimi,*
8 *cum ſuis aut legitimis non ſucceſſiſſent:* † *tametſi ali-*
menta ipſis debeantur a ſuis fratribus naturalibus. Qui-
bus non extantibus, ſuccedunt patri inteſtato, qui nullos
reliquit legitimos libros, in duabus vncijs, hoc eſt in ſex-
ta parte totius hæreditatis vna cum matre ſua, vel etiam
g *ſi mortua fuerit: in reliquis vero bonis ſuccedunt g proxi*
mi cognati. Matri autem ſuccedunt naturales vna cum
h *legitimis liberis, niſi ſit illuſtris h mulier. Quod procedit,*
vt etiam ſi legitimaretur ſpurius, per hoc tamen non fie-
ret præiudicium in ſucceſſione filijs legitimæ natis, vt Za-
i *ſius i rectè cenſuit, niſi Imperator hoc exprimeret. & mo-*
K *tu proprio ac ex certa ſcientia hoc K prouideret.* † *Cæte-*
rum ſpurij. h. e. vulgò concepti. ſiue ex publica meretrice
9 *nati, patri non l ſuccedunt: tunc enim pater incertus eſt:*
matri

Digitized by Google

m matri verò & auiæ quoniam ſemper ſunt certæ, m ſucce-
n dunt. At vero inceſtuoſi liberi, qui ex cognatis: n nefa-
rij. ex deſcendentibus: adulterini, ex adulterio nati, nul-
lam habent ſucceſſionem parentum, alimentis quoq; non
o cenſentur digni iure o ciuili: Sed Pontifices in hoc miti-
p garunt iuris ciuilis duritiem p ex humanitate.
10 e Nec non eſt.† Imp. in albam ſuorum eos quoque col-
locat, qui ex concubinatu legitimo progeniti, per ſubſe-
quens matrimonium ſui ac legitimi fiunt. Hi enim æqua-
liter cum liberis poſtea naſcituris ab inteſtato ſuccedunt.
q Iniquiſſimum namque q eſſet, ipſam ſtirpem ſecundæ po-
ſteritatis priorem quaſi iniuſtam excludere: cum gratias
agere fratribus ſuis, poſteriores debeant, quorum benefi-
cio ipſi ſunt iuſti filij, & nomen & ordinem conſecuti.
Vel etiam ſi ſoli vocentur ad ſucceſſionem, ſi poſtea ex eo
matrimonio filius legitimus non naſcatur: Et de hoc le-
r gitimationis modo me r ſupra quoque nonnulla annotaſ-
11 ſe meminit, quæ huc referri debeot.† Sane longe pin-
guior ac plenior eſt hæc legitimandi ratio, quàm prior,
quæ ex Decurionatu ſiue per oblationem Curiæ exiſtit:
quippe cum per ſubſequens matrimonium legitimatis
(id quod priori caſu negatum eſt) non ſolum eorum patri,
ſed & huius agnatis & cognatis, etiam quod ad iura
ſ ſucceſſionum agnaſcantur ſ & ſuccedant.
t f Conſtitutiones. Quæ adhuc lib. 5. Cod. t extant.
12 g Nuptialia inſtrumenta.† Ea enim omnino neceſſa-
ria eſſe ad validitatem legitimationis per ſubſequens ma-
u trimonium, indubitati u iuris eſt: tametſi lege Pontificia
hæc dotalium inſtrumentorum ſolemnitas ſit remiſſa, ſi
x neque ea matrimonium, ſiue legitimatio x conſiſtat: cui
iuri, quo ad matrimonium, ſtare nos oportet. Vnde etiam
traditum eſt, vel in mortis articulo hoc ſubſequens matri
monium, legitimandorum filiorum ergo, contrahi poſſe: ſi
y quidem ad vltimum vſque vitæ articulum fieri nuptiæ y
poſſunt: Sed & matrimonium hoc caſu non dicitur ſolum
z de preſenti cõtrahi, ſed magis retro talis habita affectio z
declarari.

ADDITIONES.

a l. item legato. §. parui. de leg. 3. l. qui concubinam eo. tit.
b l. 239. pupil. §. decuriones. de verb. ſig.
c l. ſicut. l. quoniam. C. de natu. lib. & in Nouell. leg. Theod. Im-
pe. tit. 10.
d In Nouel. qui. mo. nat. effi. ſui §. ſi quis igitur.
e §. ſi. ſup. de nup.
f d. l. ſicut. & d. l. quoniam.
g §. ſi quis autem. defunctus. & §. ſi quis igitur habens Nouell.
qui. mo. na. effi. ſui & Auth. licet. C. de natu. lib.
h §. nouiſſime. inſ. de S. C. Orph. l. ſi qua illuſtris. C. eod. tit.
i In l. hoc modo. nu. 46. de verb. oblig.
K Zaſius ibi. & vide quæ annotaui Cent. 1. Obſer. 35. in obſe.
Camer. Vid. etiam And. Gell. lib. 2. obſ. 88. nu. 20.
l §. ſi aduerſ. ſup. de nup. c. vidua diſt. 34.
m l. ex libera. C. de ſuis & leg. l. quia ſemper. de in ius vo.
n l. quin etiam de rit. nup. §. ergo inſ. de nup.
o §. vlt. Nouell. qui. mo. na. effi. ſui. c. dum multæ. 15. q. vl. & cæt.
dicat aliquis. 32. q. 4.
p c. cum haberet. de eo qui dux. in vx. quam pol. per adul.
q l. cũ quis. C. de na. li. & d. §. ſi quis igitur. c. tãta. qui fil. ſint le.
r §. ſi. ſup. de nup.
ſ Chaſſa. latiſſ. in conſuet. Burg. tit. 8.
t l. cum quis. & l. nuper. C. de nat. lib.
u hic & l. Iulianus. de iure do. & d. §. ſi. ſup. de nup.
x c. tanta qui fil. ſint leg. Bal. l. licet patri. C. de natu. lib.
y Iaſ. l. ſed eſt quæſitum. de liber. & poſtu. Iulianus. in l. hoc ge-
nus legati. de con. i. & dem.
z l. cum quis decem. C. de natur. lib.

§. Ita demum.

1 *Suus heres vt quis dicatur, quæ ſint neceſſaria.*
2 *Emancipatus iure ciuili non ſuccedit ab inteſtato, hodie
tamen ſecus eſt. nu. 3.*
4 *Filio emancipato inſtituto nepos ex eo preteritus hodie
non dicit teſtamentum nullum.*
5 *Poſtumus quando dicatur ſuus heres.*

Ita demum tamen nepos neptiſue, pronepos pro-
neptiſue ſuorum hæredum numero ſunt a ſi præcedẽs
perſona deſierit in poteſtate parentis eſſe: ſiue morte id
acciderit, b ſiue alia ratione, veluti emancipatione.
Nam ſi per id tempus, quo quis moritur, filius in pote-
ſtate eius ſit: nepos ex eo ſuus hæres eſſe non poteſt, id-
que & in cæteris deinceps liberorum perſonis dictum
eſſe intelligimus, c Poſtumi quoque, qui ſi viuo paren-
te nati eſſent, in poteſtate eius futuri forent, ſui hęre-
des ſunt.

1 a Si præcedens perſona. † Vt quis dicatur ſuus hæres,
non ſufficit eum in poteſtate defuncti, tempore mortis ex-
titiſſe: ſed neceſſe quoque eſt, quod nulla eum perſona in
a gradu a præcedat. Recte ergo ait hic b Imp. nepotem, ne-
b ptem, & reliquos deinceps liberos non aliter ſuos dici, ni-
ſi eos parentes in gradu non præcedunt, ſed vel plane de-
functi ſint, vel emancipatione exierint de poteſtate eius,
de cuius ſucceſſione agitur.
b Siue alia ratione. Qualibet, præterquam dignitate, per
quam qui patria poteſtate eximitur, iura ſuorum hære-
dum retinet. ideoque non ocioſe adiecit Imp. exemplum
2 emancipationis, velut emancipatione: inquiens. † Tum
enim, ſi per emancipationem quis ex ſacris parentis e-
greſſus eſt, quia iure ciuili agnatus eſſe deſinit, ab hæredi
c tate legitima c excluditur: ſicque nepoti in poteſtate re-
tẽto nõ officit, quo minus auo inteſtato morienti ſuus eras
3 exiſtat. † Hoc tamen iure d Nouellarum non obtinet, pro
d pter ſublatam emancipationis & patriæ poteſtatis hac in
re differentiam. Cum ergo ab inteſtato ſuccedit, in hoc
communiter item eſt, vt etiam emancipatus iure ciuili
cum alijs ſuis hæredibus æqualiter ſuccedat ſic tamen, vt
e additione opus habeat: ſicut e alibi a nobis enarratũ eſt:
4 † Hinc etiam illud conficitur, f quod filio emancipato in-
f ſtituto nepos ex eo in poteſtate, retentus, quamuis ſe repe-
riat preteritum, nequeat tamen teſtamentum dicere nul-
lum, vel vllo modo illud impugnare.
5 c Poſtumi quoque.† Poſthumus tum demum ſuus hæ-
res eſt, ſi in poteſtate parentis natus foret, & nemo eum
gradu præcederet. Nam ſi alius antecedat, alienus eſt:
quem tamen Gallus hęredem inſtitui ex lege XII. tabu-
larum induxit, ſi quo tempore moreretur parens, is proxi-
g mus & ſuus g foret. quamuis ea lex alienum poſtumum
omnimodo hęredem ſcribi non fineret.

ADDITIONES.

a Dixi ſup. in §. ſui autem. de hær. qual. & diffe.
b vt ſanxit. Iuſti. Nouel. conſti. 81.
c §. emancipatos. vbi dixi ſup. de exhær. lib.
d §. nullum. Nouel. de hære. ab int. veni.
e §. ſed hæc quidem. ſup. de exhær. lib.
f Ang. hic.
g l. Gallus. de lib. & poſthu. l. pen. de leg. 1.

§. Sui autem.

1 *Sui hæredibus ipſo iure, etiam ignorantibus hæreditas
accedit.*
2 *Ipſo iure, & ipſo facto, quomodo differant.*
3 *Extraneus non fit hæres ipſo iure.*
4 *Furioſi ignorantibus aſſimilantur.*
5 *Poſſeſſio non acquiritur ſine apprehenſione: & hanc ſen
tẽtiam in Camera Imp. approbatã eſſe circa feudalia.*

Sui autem hæredes fiunt a etiam ignorantes: & licet
furioſi ſint, hæredes poſſunt exiſtere: quia b quibus ex
cauſis ignorantibus nobis acquiritur, ex iis cauſis &
furioſis

Digitized by Google

furioſis acquiri poteſt. Et ſtatim a morte parentis c qua
ſi continuatur dominium: & ideo nec tutoris autorita-
te opus eſt pupillis, cum etiam ignorantibus acquira-
tur ſuis hæredibus hæreditas. Nec curatoris aſſenſu
acquiritur furioſo, ſed ipſo iure.

a Etiam ignorantes. *Hinc diſcendum, quod ſuis hæredi-
bus accedat legitima hæreditas ipſo iure, ſine vlla adi-
tione, etiam ignorantibus atque inuitis (vnde neceſſarij
dicuntur) & tam pupillis, quam furioſis ſine autoritate
tutoris, vel curatoris: tametſi iure Prætorio abſtinendi be-
neficium habeant, quæ ſingula ſuo loco* a *locupletius ſunt*
a *examinata.* † *Ipſo autem iure dicitur, id quod ſtatim fit.*
2 *quodque nouum factum non exigit. Sic filiusf. ſtatim vt
mortuus eſt pater, fit hæres ipſo iure: hoc eſt, legibus hoc
tacite iubentibus & ſtatuentibus, ita vt neque aditio, ne-
que voluntas eius requiratur.* Ipſo vero facto *dicitur,*
3 *quod nouo facto indiget:* † *vt eſt in extraneo, qui non fit
ipſo iure hæres, ſed mediante aliquo facto. neceſſe enim
habet adire hæreditatem. quod quibus modis fiat, ſupe-*
b *rius* b *expoſitum eſt. Recte ergo ab Imperatore traditur,
in ſuo hærede non requiri tutoris vel curatoris autorita-
tem, neque hæreditatis aditione opus eſſe: cum in extra-
neo ea omnia interuenire oportent.*

b Quibus ex cauſis. *Hæc regula in Pandectis Pompo-*
c *nio adſcribitur* c *duobus locis.* † *Et recte quidem furioſi
ignorantibus aſſimilantur: cum hi nihil ſcire dicantur, aut*
d *velle: & modo abſentibus, modo dormientibus ſimiles* d
habentur.

e Quaſi continuatur. *De hac dominij rerum paternarum*
e *continuatione in filium poſt mortem patris, ſupra* e *plu-
ſcula diximus, vt hic moleſta repetitione non ſit opus.*
5 † *Poſſeſſio tamen in filio non continuatur ipſo iure, ſed
apprehenſione opus eſt. Neque enim ea acquiritur iure*
f *ciuili, ſine omnino* f *apprehendatur: quæ eſt communis* g
g *Doctorum aſſertio, etiam in feudalibus bonis* h *recepta,*
h *nam & horum poſſeſſio a patre. in filium ſine actuali ap-*
i *prehenſione non tranſit, ſed omnino apprehendere eam* i *o-*
6 *portet.* † *atque in hanc ſententiam paucis adhinc annis*
k *in ſuppremo* k *Imperiali Conſiſtorio in quadam feudali
controuerſia iudicatum fuiſſe meminit.*

ADDITIONES.

a d.§.ſui autem. ſup. de hæred. qual. & diffe.
b §.ſi.co.tit.
c l.ſi a furioſo. ſi cert. pet. & l.ſi a furioſo. de act. & oblig.
d l.2.§.furioſus. de iur. codic. l. vbi nō voce. §.furioſus. de re. iu.
e d.§.ſui autem.
f l.3. de acq. poſſ.
g vide D.D. præſertim Bal. & Alex. in l. in ſuis. ff. de lib. & poſth. glo. Bar. & alij communiter. l. cum hæredes. de acq. poſ.
h prout hoc late probat Zaſ. cōſ. 20. li. 1. nu. 8. 9. & aliquot. ſeq.
i Zaſ. in præal. conſi. nu. 13. vbi ſatis reſpondet contrarium te-nentibus.
k vide in meis obſer. Camer. cent. 3. obſer. 38. Idemque Andr. Gail recepit lib. 1. obſer. 129. & 152.

§. Interdum.

1 *Reuerſus ab hoſtibus efficitur ſuus.*
2 *Fictio iuris poſtliminij.*
3 *Quandoque qui ſuus eſt mortis tempore, poſtea deſinit eſſe ſuus.*
4 *Crimina regulariter morte reorum extinguntur: ſecus eſt in perduellionis crimine.*
5 *De crimine perduellionis.*
6 *Maieſtatis crimen differre à crimine perduellionis.*
7 *Aetiologia, cur perduellionis pœna etiam in hæredes tranſeat.*
8 *Exceptio ad regulam, Qui ſemel hæres, &c.*

a Interdum autem, licet in poteſtate parentis, mor-
tis tempore, ſuus hæres non fuerit, tamen ſuus hæres
parenti efficitur: veluti ſi ab hoſtibus quis reuerſus
fuerit poſt mortem patris ſui. Ius enim poſtliminij id
facit. *b* Per contrarium autem euenit, vt licet quis *c* in
familia defuncti ſit, mortis tempore, tamen ſuus hæres
non fiat: veluti ſi poſt mortem ſuam pater iudicatus
fuerit *d* perduellionis reus, ac per hoc *e* memoria eius
damnata fuerit. Suum enim hæredem habere non po-
teſt, cum fiſcus ei ſuccedebat: ſed poteſt dici ipſo qui-
dem iure eſſe ſuum hæredem, ſed *f* deſinere.

a Interdum, *Amplificationem continet hic §. ad ſupe-
riorem. Admonimus equidem, regulam illam, quæ dicit,*
in ſucceſſione inteſtata primam cauſam eſſe ſuorum
hæredum: *intelligit tam de his qui tempore mortis de-*
a *functi erant* a *ſui, quàm de his qui futuri erant ſui natiui-*
b *tate, nempe poſthumis.* b † *Hic verò amplius additur,*
c *eandem regulam in eo locum habere, qui per reuerſionem
ab hoſtibus ſuus efficitur: beneficio ſcilicet poſtliminij.*
2 *Nam fictio poſtliminij facit, quod reuerſus ab hoſtibus
ſtatum recipiat vniuerſa iura quæ habebat ante captiui-*
c *tatem, perinde ac ſi nunquam captus* c *fuiſſet: & ſic fin-
git filiumfam. nunquam captum, ſed ſemper in poteſtate
patris manſiſſe. Quare & ſui hæredis qualitas, quæ aliàs
propter interuenientem captiuitatem interrupta fuiſſet,
redeunti filio conſeruatur. Et ſic vides plerunque contin-
gere, vt qui non eſt ſuus tempore mortis, efficiatur tamen
ſuus poſtea.*
3 *b* Per contrarium. † *Inuertit priorem caſum: quandoq;
enim euenit, vt qui mortis tempore ſuus exiſtit, poſtea de-
ſinat eſſe ſuus: quod in eo accidit, cuius pater etiam defun-*
4 *ctus perduellionis iudicio poſtulatur.* † *Nam etſi cætera*
d *crimina morte reorum* d *regulariter extinguantur: hoc ta-
men crimen, velut omnium atrociſſimum & grauiſſimum*
e *etiam aduerſus mortuos* e *exercetur. Is ergo, qui perduel-
lionis reus eſt ſicut filium in poteſtate habere non potuit
cum ſeruus pœnæ fuerit, ita ſuum quoque hæredem relin-*
f *quere nequiuit, ſed ipſius hæreditas Fiſco* f *vindicatur.*
e In familia. *Id eſt poteſtate.*
5 *d* Perduellionis. † *Eſt autem* perduellionis crimen, *cum*
g *quis aduerſus Principem, vel Remp.* g *machinatur. An-*
h *tiqui enim hoſtes* perduelles h *dixerunt.* † *Quanquam Ma-*
6 ieſtatis crimen *plerique illud proprie eſſe velint quod in
Principis perſonam committitur:* Perduellionis *verò, ſeu*
coniurationis, *quod in publicam pacem: cuius ſententia*
i *Cor.* i *Tacitum fuiſſe Budæus* k *refert. Hoc ergo perduel-*
k *lionis crimen poſt defuncti mortem detecto, bona auferun-
tur hæredibus, & fiſco applicantur ſuique hæredes lata*
l *ſententia, hæredes eſſe* l *deſinunt.*
7 *e* Memoria eius. † *Aequum enim eſt, & rationi conſo-
num, publice male meritum cum ſuis hæredibus qui per-
ſonam eius referunt, ad deterrenda maleficia, egeſtate la-*
m *borare* m *& opprimi. Quinimò ijs duntaxat vita ex miſe-
ricordia conceditur, vt perpetua egeſtate ſordentibus &*
n *mors ſolatium ſit, & vita* n *ſupplicium.*
8 *f* Deſinere. † *Sicque hæc ſpecie regula, quæ dicitur,* hæ-
o redem ſemel factum nō poſſe amplius hæredis nomen o
exuere, *non procedit ex delicto defuncti.*

ADDITIONES.

a §.1. ſup. eod.
b §. ita demum. in fi. ſup. hoc tit.
c l. retro. de cap. & poſtl. reuer. §. ſi ab hoſtib. vbi dixi ſup. quib. mo. ius pat. pot. ſolu.
d d.l. & C. ſi reus vel accu. mor. & l. ex iudiciorum. de accuſ.
e l. vlt. ad leg. Iul. maie.

d.l.

f ad l. vlt. & hic.
g l. is qui, ad leg. Iul. maie. §. 2. infra de publ. iud.
h Cic. in Offic. Plaut. in Amph. & l. quos nos, de verb. ſig.
i Lib. 14. & 16. k Ad leg. Iul. maieſt.
l Vide infra de pub. iudi. §. publica autẽ. & Inſtin. Nouel. 134.
m Arg. l. bo. fides, depoſ.
n l. quiſquis, C. ad l. Iul. maieſt.
o l. ſed ſiue, §. ſed quod Papin. de minor. l. ei qui ſoluendo, de hæred. inſtit.

§. Cum filius.

1 *Nepotes ex filio ſuccedunt auo ſimul cum patruo in ſtirpes: & num. 3.*
2 *Idem hodie obtinet in nepotibus ex filia.*
3 *In ſucceſſione aſcendentium gradus non attenditur: ſecus in collateralibus.*
4 *Nepotes ſuccedunt auo ex perſona propria, non patris.*
5 *Repræſentatio nõ habet locũ in ſucceſſione aſcendentiũ.*
6 *An huius §. diſpoſitio vltra pronepotem extendatur.*
7 *Succeſſio in capita.*
8 *Succeſſio in ſtirpes.*
9 *Nepotes ex filijs ſuccedunt auo in ſtirpes, ſed fratrum filij patruo in capita.*

a Cum filius filiave, & b ex altero filio nepos neptiſve exiſtunt, pariter ad hereditatem aui vocantur: c nec qui gradu proximior eſt, vlteriorem excludit. Æquum enim videtur, nepotes nepteſque d in patris ſui locum ſuccedere. e Pari ratione, ſi nepos neptiſve ſit ex filio, & ex nepote pronepos proneptiſve, f ſimul vocantur. Et quia placuit nepotes nepteſve, item pronepotes pronepteſve in parentis ſui locum ſuccedere: conueniens eſſe viſum eſt, g non in capita, ſed in ſtirpes hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiã hæreditatis habeat, & ex altero filio duo plureſve nepotes alteram dimidiam. h Item ſi ex duobus filijs nepotes nepteſve exiſtant, ex altero vnus fortè, aut duo, ex altero tres aut quatuor: ad vnũ aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel quatuor altera dimidia.

In hoc §. de diuiſione hæreditatis inter ſuos hæredes agitur.

1 a Cum filius. † *Hinc diſcimus, nepotes ex filio admitti ad legitimam hæreditatem aui, loco ſui patris præmortui, vnà cum filio viuente, nempe patruo ſuo, non tamẽ in* a *capita, ſed* a *in ſtirpes, ita vt etſi plures ſint, tantam ſolum partem accipiant, quantam pater eorum, ſi viueret, accepturus eſſet. Neque hoc nouum quis eſſe putet, nepotes cum filio ſuccedentes ſuccedere in ſtirpes: eadem enim fuit olim lex Athenienſium, cuius verba Demoſt. in oratione ὑπὲρ ἀγνίου κλήρου refert quem conſule.*

b Ex altero filio. *Secus in nepotibus ex filia hoc iure:*
2 † *licet hodie ex Iuſtiniani lege nepotes ex filia nati, ſi-* b *mul cum amita auo* b *ſuccedant.*

3 c Nec qui gradu. † *Et hoc pro regula traditur,* c *quod* c *in ſucceſſione parentum gradus non quæratur, nec is qui ex liberis eſt, licet gradu remotior, per proximiorem excludatur. In collateralium tamen ſucceſſione gradus præ-* d *rogatiua omnino attenditur,* d *ſic vt ſemper gradu priores poſterioribus præferantur.*

4 d In patris ſui locum ſuccedere. † *Sic videlicet, vt eius gradum ſubeant, quia ſicut filius obtinebat primum gradum: ita nunc nepotes ex eo, filio ſubducto de medio, eundem gradũ tenebunt. Neq; tamen ſuccedunt auo ex perſona patris ſui repræſentando ipſius perſonam, ſed ex per-* e *ſona propria, & tanquã aui hæredes. quod poſt Bartolũ* e

5 *cæteri quoq; frequentius tradiderunt.* † *Neque enim ius* repræſentationis *in ſucceſſione parentũ, ſiue linea aſcendenti, locum habet: cum* repræſentatio *ſit tantum, quando quis ex perſona alterius vocatur ad ſucceſſionẽ, & non ex ſua. Sanè ſi ex perſona patris nepos ſuccederet, non rumperet teſtamentum aui, in quo ipſe reperitur præteri-* f *tus, & filius itemque pater* f *inſtitutus.*

e Pari ratione. *Quod de nepote dixit, quod is ſubintrãdo gradum patris ſui præmortui, auo ſuccedat cum patruo: hoc & ad pronepotem producit, vt is ſubeundo gradũ aui ſui ad ſucceſſionem proaui cum ipſis æqualiter admittatur. Nam hic rurſus regula ſupradicta locũ habet, quod in ſucceſſione aſcendentium gradus prærogatiua non cure-*
6 *tur.* † *Sed an hoc etiam vltra pronepotem extendatur?*
g *quod pleriq;* g *negãt ad pronepotes duntaxat huiuſmodi ſucceſſionẽ producendo: quod aduerſus Iuſtiniani volunta-*
h *tem* h *videtur. Ait enim in Nouella* i *conſtitutione:*
i Sic tamen, vt ſi quem horum deſcendentium filios relinquentem mori contigerit, illius filios aut filias, aut alios deſcendentes in proprij parentis locum ſuccedere, ſiue ſub poteſtate defuncti, ſiue ſuæ poteſtatis inueniantur: tãtum de hæreditate morientis accipientes partem quanticunq; ſint, quantam eorum parens, ſi viueret, habuiſſet. *Quæ verba apertiſſimè oſtendunt, deſcendentes etiam remotiſſimos ad ſucceſſionem aſcendentium admittendos eſſe: & ſic non tantum nepotes & pronepotes, ſed etiam vlteriores, ita tamen, vt in ſtirpes ſuccedant. Ideoq; ibidem ſubdit Iuſtinianus:* In hoc. n. ordine gradum quæri nolumus, &c. *ſicque ſimpliciter & in vniuerſum voluit, ne hic gradus numeremus.*

f Simul vocantur. *Ad ſucceſſionem defuncti, ita vt hæreditas hoc caſu in tres partes ſit diuidenda: vnã enim filius, alteram nepos ex filio, pronepos ex alio filio filiave tertiam auferet.*

7 g Nõ in capita. † Succeſſio in capita *fieri dicitur, quando hæreditas ſecundum numerum perſonarum quib. de-*
K *ferri ſolet,* K *diuiditur.* † In ſtirpes *autem fit, cum non*
8 *numerantur ſuccedentium perſonæ, ſiue capita, ſed vnius alicuius ſtirpis tantũ habetur ratio, cuius iure nitũtur, qui ſuccedunt, etſi plures ſint. Et hæc ſucceſſio, quæ in* ſtirpes *eſt, veteri quidem iure inter deſcendentes ſolum obtinebat: hodie verò recentiore Imperatorum iure in tranſuer-*
l *ſales etiam eſt transfuſa, vt* l *ſuo loco audiemus.*

h Item ſi ex duobus. *Hic locus ex Caij Inſtit. lib. 2. ſum-*
9 *ptus eſt.* † *Ex quo diſcis ſi ex duobus filijs vel nepotibus, & in eodem gradu plures perſonæ ſint, hoc quoque caſu in ſtirpes ſuccedi defuncto parẽti, non in capita, vt quiſque locum ſui patris præmortui obtineat: licet à latere filij fratrum, hoc eſt, patrueles in capita inter ſe diuidãt pa-*
m *truũ* m *hæreditatẽ, cũ patruis verò vel auunculis ſucce-*
n *dãt in ſtirpes ex Nouella* n *cõſtitutione. Hoc. n. tantũ veteri iuri addidit Iuſtinianus, vt ſi cũ ſuis huius filijs fratris vocẽtur, in ſtirpes diuidãt hæreditatẽ: vt alioqui ius vetuſtius obſeruandũ ſit, quo ex latere, qui pari gradu ſunt, in*
o *capita partiuntur* o *hæreditatẽ. Satis namq; habuit Iuſtinianus in hoc derogare iuri antiquiori ſua Nouella ſanctione, ex tranſuerſo gradu. In recta linea lex 12. tab.*
p *ſucceſſionẽ in ſtirpes* p *introduxit, etiam in pari* q *gra-*
q *du: nec ſolum in vno gradu (vt ex latere, iure Nouellarum) ſed in omnibus. Liberorum enim ſucceſſio naturalis maximè eſt, vt meritò Sui parentis ius ad eos perueniat: ex latere ſucceſſio magis ciuilis eſt, vt ſatis ſit, patrui hæ-*
r *reditatem ad patrueles æqualiter* r *peruenire.*

ADDITIONES.

a Vt hic,& §.ſi quis igitur deſcendentium, Nouel.hoc tit.iuncta l.vlt §.hoc etiam cognitum,C.de epiſc.& cler.
b Nouel.hoc tit.§.1.Faber hic,& § vlt. infra eod.
c d.§ 1.verſ.in hoc enim ordine gradum quæri nolumus.
d Auth.poſt fratres,C.de leg.hær.
e Bar.l.ſi auus,C.de lib.præt.& ibidē Bal.Sal.Alex.Iaſ.& alij. Idem Alex.conſi.20 lib.1.Chaſ.laciſ.in conſue.Burg.tit.7.§.10.num.1.36 & 37.
f Contra l.Gallus,in prin.& §.nunc de lege,de lib.& poſthu.
g Bar.l.1.§.ſi quis nomen,de ſuis & legi.
h §.fi.infra eod.& Egui.Baro hic.
i Nouel.hoc tit.§.1.ver ſic tamen.
k l.poſt conſanguineos,§.hæreditas.de ſuis & legi.
l §.hoc etiam addendum,infra de legi.agnat.ſucceſ.
m d.§.hoc etiam addendum.
n Nouel.de hæred.ab inteſt.§.ſi igitur,verſ.ſin autem defuncto,& Nouell.vt ſta fil.
o d.§.hoc etiam.
p §.fi.infrs eod.
q Vt in hoc verſ.
r Ita Egui.Baro hic declarat per l.reſcripto.vnde lib.l.1.de bo.quæ lib.c ius naturale,cap.ius Quiritum,diſt.1.

§. Cum autem quæritur.

1 *Hypotheſis huius §.*
2 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
3 *An quis ſit ſuus inſpicitur tempus destituti teſtamenti, non mortis teſtatoris.*
4 *Nepos viuo auo cōceptus,& poſt ipſius mortem natus, auo ſuus hæres efficitur.*
5 *Quandiu ſperatur teſtamentarius hæres, legitimus non admittitur: fallit tamen, vt num.6.*
7 *Nepos poſt aui mortem conceptus iure tranſmiſſionis ad ſucceſſionem venit.*
8 *Nepos poſt aui mortē conceptus, an cognatus dici poſſit.*

a Cum autem quæritur, an quis ſuus hæres exiſtere poſſit: eo tempore quærendum eſt, quo b certum eſt aliquem ſine teſtamento deceſſiſſe: quod accidit & c deſtituto teſtamento. Hac ratione ſi filius exhæredatus fuerit & extraneus hæres inſtitutus, & d filio mortuo poſtea certum fuerit hæredem inſtitutum ex teſtamento nō fieri hæredem, aut quia noluit eſſe hæres, aut quia e non potuit, nepos auo ſuus hæres exiſtet: quia quo tempore certum eſt inteſtatum deceſſiſſe patrēfamilias, ſolus inuenitur nepos: & hoc certum eſt. Et licet poſt mortem aui natus ſit: tamen f auo viuo conceptus, mortuo patre eius: poſteaque deſerto aui teſtamento, ſuus hæres efficitur. Planè ſi & conceptus & natus fuerit poſt mortem aui, mortuo patre ſuo, deſertoque poſtea aui teſtamento, ſuus hæres auo g non exiſtet: quia nullo iure cognationis h patrem ſui patris attigit. Sed nec ille eſt inter liberos aui, quem filius emancipatus adoptauit. Hi autem cum non ſint ſui (quantum ad hæreditatem) liberi: neque bonorum poſſeſſionem petere poſſunt quaſi proximi cognati. Hæc de ſuis hæredibus.

1 a Cum autem. *Hypotheſis huius § talis eſt. † Quidam habuit filium, & ex eo nepotem: filium iuſtis ex cauſis exhæredauit, & extraneum hæredem inſtituit. Deinde teſtator moritur, decedit quoq; filius intra deliberationem extranei, qui hæres inſtitutus fuit: ac poſtea extraneus hęres nō exiſtit. Quæritur, an hic nepos auo Suus efficiatur?*
2 *† Et videtur eum non eſſe Suum, propterea quod tempore mortis aui non fuerit Suus: præcedebat enim pater ipſum* a *in gradu. † Hic tamen deciditur, vt ſit efficiatur-*
3 *que Suus, quandoquidem tempus poſterius, deſtituti ſcilicet teſtamenti, eſt ſatis. Quare is nepos, etſi cum ipſius auus moreretur, non fuerit ei Suus hęres: nunc tamen, ex quo ad inteſtati cauſam peruentum eſt, Suus hęres exi-*
4 *ſtet. † Quod eatenus verum eſt, vt etiam locum habeat, ſi hic nepos nondum viuat, cum auus moritur, ſed eo iam mortuo in primis naſcatur, modo eo viuo conceptus ſit: alioqui enim nulla erit inter ipſum & auū cognatio, cū eo viuo & moriente nondum conceptus fuerit: quia hęreditas ante defunctorum non acquiritur niſi viuentibus, vel* b *conceptis viuente adhuc eo,* b *cuius fuit hęreditas.*

b Certum eſt. *Ante enim legitimus hęres non admitti-*
5 *tur. † Nam quamdiu ſperatur hæres teſtamentarius, nul-* c *la defertur ab inteſtato* c *hæreditas; † niſi aliam fuiſſe*
6 *teſtatoris voluntatē euidenter* d *conſtet. Sed & in Theo-* d *doſij & Valent. Impp.* e *conſtitutione pariter ab hac* e *regula diſceditur, cauſaque inteſtati prævalet teſtamēto.*

e Deſtituto teſtamento. *Quod ſcilicet iure factum erat: ſed quia ex eo nemo hęres extitit, nullius fuit roboris: vt Theophilus interpretatur.*

d Filio mortuo. *Interim dum inſtitutus hęres deliberat,* f *an hæreditatem adire velit,* f *necne.*

e Non potuit. *Puta ob defectum conditionis. Fortaſſis enim ſub conditione hæres inſtitutus eſt, & conditio inſti-* g *tutionis* g *defecit.*

f Auo viuo. *Quo caſu pro iam nato haberi poteſt quoad* h *ſui* h *commodum. Hinc eſt, quod cum docuiſſet* i *Iu-* i *lianus*, legem 12.tab.eum vocare ad hęreditatem, qui moriente eo, de cuius bonis quęritur, in rerum natu- k ra fuerit: *ſubiecerit* k *ſtatim Celſus*, ſatis eſſe, ſi quis eo viuo conceptus ſit: quia conceptus quodammodo in rerum natura eſſe exiſtimetur.

7 g Non exiſtet. *Vt ſcilicet ad aui legitimam ſucceſſionem admittatur ex perſona propria: eum tamen ex perſona pa-* l *tris ſui, virtute tranſmiſſionis admitti, crebrius* l *obtinuit; & hoc temperamento textū hunc moderari oportet.*

h Patrem ſui patris. *Id eſt, auum teſtatorem, vt Theophilus exponit: ſicque nepos poſt mortem aui conceptus,*
8 *non dicitur cognatus auo. † Vnde colligimus, quod etſi quandoque ex conſuetudine nepotes cognati appellentur etiam eorum, poſt quorum mortem concepti ſunt: id tamen non propriè, ſed per abuſionem, vel potius ἀναφορικῶς* m *m. accedere. Et hoc quidem in ſucceſſione inteſtata locum habet: in alijs tamen negocijs puta cōtractibus, priuilegijs, & ſimilibus, cognatorum appellatione tales* n *etiam nepotes* n *continentur. Quo pertinet, quod Pau-* o *lus* o *reſpondit*, nepotem etiam poſt mortem aui conceptum, ſuperſtite liberto, bonorū poſſeſſionem contra tabulas auiti liberti petere poſſe, & ad hęreditatē eius legitimum admitti.

ADDITIONES.

a § ita demum, ſupra hoc tit.
b l.1.§.ſi quis proximior, vnde cog.
c l.39 quamdiu, de acquir.hæred.l.89 quamdiu, de re.iur.
d l.ſi quis hæres inſtit.ibi Bart.de hæred.inſtit.
e l.hac conſultiſſima,§.ſi quis autem, ibi Alex.C.de teſta.
f Theoph hic.
g Teoph.hic.
h l qui in vtero, de ſtat.hom.
i l.Titius, de ſuis,& legit.
k l.vel ſi viuo, hoc tit de ſuis & legit.
l Bart.l.fin.C.ad Orphi.Bal.l.1.de his, qui ante aper.tab. Angel.§.poſthumorum, ſupra de exhæred.lib.
m l.Item Prætor, de ſuis & legit.
n Bar.l.quod dicitur, de verb.ſig, Bal.l.qui ſe patris, in fi.C.vnde lib.
o l.Paulus,§.Paulus reſpondit, de bon.liber.

§. Eman-

§. Emancipati.

1 *Emancipati ſunt incogniti iure ciuili: Prætor tamen illis ſubuenit per bon. poſſ. contra tabulas, ſi ſint præteriti: vel ab inteſtato per bon. poſſ. vnde liberi.*
2.3 *Prætor naturalem ſanguinis coniunctionem præ oculis habet.*
4 *Quid hodie obtineat.*
5 *Differentia patriæ poteſtatis & emancipationis, quo ad ſucceſſionem, hodie eſt ſublata.*
6 *Partis appellatione venit dimidia.*

a Emancipati autem liberi, iure ciuili nihil iuris habent (neque enim ſui hæredes ſunt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt:) neque vllo alio iure per legem XII. tabularum vocantur: b Sed Prætor c naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſionẽ d vnde liberi: perinde ac ſi in poteſtate parentis, tempore mortis fuiſſent, ſiue ſoli ſint, ſiue cum ſuis hæredibus concurrant. e Itaque duobus liberis exiſtentibus, emancipato vno, & eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ſane quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus iure ciuili hæres eſt, & ſolus ſuus hæres. Sed cum emancipatus beneficio Prætoris f in partem admittitur, euenit, vt ſuus hæres pro parte hæres fiat.

a Emancipati. *Hactenus de ſuis hæredibus dixit, quique inter Suos connumerantur: modo de emancipatis, qua iure illi ad inteſtatam ſucceſſionem admittantur, ſubiungit.*
1 b Sed Prætor. † *Quemadmodum liberi emancipati ſunt iure ciuili incogniti in ſucceſſione teſtamentaria propter*
a *agnationis ius ſublatum.* a *vt pater non teneatur ipſos inſtituere vel exhæredare: & tamẽ Prætorie auxilio ſubuentum eſt ipſis per bonorum poſſeſſionem, contra tabulas teſtamenti, in quo reperiuntur præteriti: ita queq; ab legitima parentum ſucceſſione eodem iure ciuili, tanquam*
2 *extranei, excluduntur.* † *Prætor tamen rationem naturalem magis, quàm ciuilem ſecutus, illis bonorum poſſeſſionem, vnde liberi conceſſit, per quam (reſciſſa eorum capi-*
b *tis* b *deminutione) perinde ſuccedere poſſent, ac ſi in mo-*
c *rientis poteſtate mortis tempore* c *fuiſſent. Vtcunque enim emancipatus non ſit ſuus hæres, aut agnatus, eſt ta-*
d *men filius &* d *cognatus.*
3 e Naturali æquitate. † *Prætor enim cognationem naturalem magis præ oculis habet quàm agnationis ius, quod merum ciuile commentum eſt: cum cognatio ſit iuris na-*
e *turæ, nec ciuili lege tolli* e *poſſit. Quare etſi emancipatus per emancipationem deſinat eſſe cognatus, manet ta-*
f *men ſemper filius: ſicut* f *alibi à nobis dictum eſt.*
4 d Vnde liberi. † *Hodie tamen cum ab inteſtato ſuccedi-*
g *tur, etiam emancipatus* g *iure ciuili ad hæreditatem paternam vna cum Suis admittitur, nec ſectari amplius debet ambages Honorariæ bonorum poſſeſſionis,* vnde li-
5 beri. † *Sublatum enim eſt ex Iuſtiniani Nouella* h *con-*
h *ſtitutione Suorum & emancipatorum diſcrimen; ſaltem ad ſuccedẽdi rationem & effectum quod attinet: licet quo ad ſuccedẽdi vias, & reliqua multa iura Suitatis, adhuc*
i *durare videatur: id quod me alibi* i *annotaſſe memini.*
e Itaque. *Infert ex præmiſſo dogmate.*
f In partem. *Eam ſcilicet partem, quæ ad ipſum emancipatum iure ciuili pertinuiſſet, ſi in poteſtate manſiſſet,*
k *vt Pomponius* k *ait. Dimidiam ergo hoc caſu emancipatus habebit, & alterã dimidiam is, qui tempore mor-*
6 *tis in poteſtate fuit.* † *Sane regulariter ſimplici appella-*
l *tione partis venit* l *dimidia; & ſolent ſemper hæredes,*
m *vbi aliud dictũ nõ eſt, ex æquis portionibus* m *ſuccedere.*

ADDITIONES.

a §. emancipatos, vbi de hoc diximus, ſupra de exhæred. liber.
b l. ſed cum patrono, §. 1. de bon. poſſeſ.
c Hic & § ſunt autem, infra de bon. poſſ.
d §. minus, infra eod.
e l. 8. iura ſanguinis, de reg. iur.
f d. §. emancipatos.
g §. ita demum, ſupra eod.
h §. nullum, Nouel. de hæred. ab inteſt. ve. Auth. in ſucceſſione, C. de ſuis & legit.
i §. ſed hæc quidem, ſupra de exhæred. liber.
k l. 4. vnde lib.
l l. 164. nomen, §. portionis, de verb. ſignif.
m l. 4. vnde lib. & l. inter liberos, C. fam. erciſc.

---

§. At hi qui.

1 *Exceptio ad præcedentem §.*
2 *Arrogatus ſi emancipetur viuente patre naturali, arrogatori non ſuccedit, ſed patri naturali; fallit tamen, vt num. 3.*
4 *Arrogati poſt emancipationẽ habentur pro extraneis.*
5.6 *Arrogatus poſt mortem patris naturalis ab arrogatore emancipatus, neutri ſuccedit: & quæ ſit ratio.*
7 *Voluntas teſtatoris nõ debet pẽdere ex alieno arbitrio.*

a At hi qui emãcipati à b parente, c in adoptionẽ ſe d dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris e quaſi liberi: ſi modo, cum f is moreretur, g in adoptiua familia fuerint. h Nam viuo eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo eſſent, nec vnquam in adoptiua familia fuiſſent. Et conuenienter, quod ad adoptiuum patrem pertinet, i extraneorum loco eſſe incipiunt. K Poſt mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quãtum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æque extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum naneiſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat, eſſe in poteſtate patris adoptiui, ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos eius, an ad agnatos.

a At hi. *Dictum eſt præcedenti §. emancipatos iure prætorio vocari ad bonorum poſſeſſionem, vnde liberi.* † *an-*
1 *nectitur modo exceptio, id non procedere, ſi tales emancipati ſe poſtea alicui in arrogationẽ dediſſent: fiunt enim arrogatori ſui hæredes, eique ab inteſtato, vt Sui, ſuccedunt. ideo nec digni viſi ſunt miſeratione* a *Prætoris.*
a b Parente. *Subaudi, naturali & legitimo, ſicque ſui iuris effecti.*
c In adoptionem. *Id eſt, arrogationem: arrogãtur enim proprie, qui ſui iuris* b *ſunt.*
b d Dederunt. *Se arrogari paſſi ſunt, nempe extraneo cuidam arrogatori, ſic vt prorſus in alienam tranſierint familiam, ſuamque naturalem reliquerint. Nam ſi arrogati eſſent ab auo, nõ videbantur mutare ſtatum, nec perdunt ius ſuccedendi patri naturali.*
e Quaſi liberi. *Hoc eſt, Prætor eis non tribuit bonorum poſſeſſionem,* vnde liberi, *ad conſequendam legitimam hæreditatem patris naturalis.*
f Is. *Pater eorum naturalis.*
g In adoptiua. *In arrogatoris poteſtate extiterint: quo caſu arrogatori Sui hæredes ſunt, eique ab inteſtato ſuccedunt.*
2 h Nam viuo eo. *Scilicet patre naturali.* † *Ergo ſi filius arrogatus viuente patre ſuo naturali, ab arrogatore fuerit emancipatus, quia per huiuſmodi emancipationem deſinit eſſe adoptiuo patri filius, & quantum ad ipſum,*

extranei loco deinceps eſſe videtur: ideo ab eius quoque le
gitima ſucceſſione excluditur. Patris tamen naturalis hę-
reditatem inteſtatā per vnde liberi bonorum poſſeſſio
nem *perinde conſequetur, ac ſi nunquam fuiſſet in arroga*
3 *toris poteſtate & familia.* † *Notanter autem loquitur hic*
Imp. de reſolutione adoptionis, ſiue potius arrogationis
per emancipationem: quoniam ſi non emancipatione, ſed
morte patris adoptiui diſſoluta fuiſſet adoptio, non omni-
no, quod ad ſucceſſionis cauſam attinet, haberentur pro
extraneis, ſed adhuc intelligeretur inter eos, & alios na-
turales filios durarē cognatio, nempe vt ſimul inteſta-
e *to* c *ſuccedunt.*

4 i Extraneorum. † *Arrogati enim poſt emancipationē*
nec ciuili nec pratorio iure inter liberos amplius connu-
merari poſſunt: ideoque pro extraneis habentur. Ciuilis
enim ratio emancipationis, vinculum illud ciuile ado-
ptionis ſuſtulit: neque vlla hoc caſu ſubeſt directa cogna-
tionis neceſſitudo, cuius intuitu danda ſit illis, inſtar natu-
ralis filij, à Pratore bonorum poſſeſſio, vnde liberi.

5 K Poſt mortem. † *Si defuncto iam patre naturali filius*
ab adoptiuo patre emancipetur, vtriuſque & naturalis
6 *& adoptiui patris legitima hęreditate priuatur.* † *A do-*
ptiui enim ideo, quia emancipatione diſſoluta eſt adoptio:
naturalis verò ideo, quia quaſitum fuit ius alijs ab inte-
ſtato, vel etiam ex teſtamento ſuccedentibus, quod facto
7 *patris adoptiui tolli poſſe non debet.* † *Neq; enim debent*
d *voluntates defunctorum ex alieno pendere* d *arbitrio:*
hoc autem caſu penderet illa hæreditas ex alieno, nempe
patris adoptiui, arbitrio, qui arrogatū filium rurſus eman
cipando, hæreditatem agnatis adimere, vel eum nō eman
cipando ipſis eandem relinquere poſſet, pro ſua volūtate.
quod Pratori aquum viſum non eſt. Atque hoc Imp. in
e *fine huius §.* e *innuit.*

ADDITIONES.

a l. ſi. vnde lib.
b Dixi ſupra de adopti. in Rubri.
c l. filius autem, vnde cogna.
d l. 3 . illa inſtitutio de hæred. inſtit. l. captatorias, eod. tit. l. 76. captatorias, C de ſoil. teſt.
e Verſ quod ideo ſic placuit.

§. Minus.

1 *Naturales liberi & adoptiui in quo differunt.*
2 *Liberi naturales intelliguntur, qui ex iuſtis nuptijs nati ſunt.*
3 *Emancipatio & adoptio ſunt iuris ciuilis commenta.*

a Minus ergo iuris habent adoptiui filij, quàm naturales. Namq; naturales emancipati, beneficio Prętoris gradum liberorum retinent, licet iure ciuili perdant. Adoptiui verò emācipati, & iure ciuili perdunt gradum liberorum, & à Prætore non adiuuantur: & rectè. *b* Naturalia enim iura ciuilis ratio perimere non poteſt: nec quia deſinunt ſui hæredes eſſe, poſſunt deſinere filij filiæve, nepotes neptesve eſſe. Adoptiui verò emācipati, extraneorum loco incipiunt eſſe: quia ius nomenq; filij filiæve, quod per adoptionem conſequuti ſunt, alia ciuili ratione, id eſt, emancipatione perdunt.

1 *a* Minus ergo. *Hoc §. Imp. ex pracedētibus infert.* † *Ex*
qua illatione colligitur, quod tametſi nil interſit inter na-
2 *turales liberos, & adoptiuos, quandiu in poteſtate ma-*
a *nent* a *parentum: tamen ſi emancipentur, magnum eſſe*
diſcrimen inter ipſos. Filius enim adoptiuus diſſoluta ado-
ptione per emācipationem, & iure ciuili in numero libe-
rorum eſſe deſinit, & à Pratore non adiuuatur. Natura-
lis verò filius, quantum ad patrem naturalem, etſi facul-
tatem ſuccedendi iure ciuili perdiderit: c *Pratoris tamen*
beneficio ipſi ſuccedere poteſt: vt pracedentibus §§. di-
2 *ctum eſt.* † *Et obſerua, quando de filio naturali loquun-*
tur leges, ſemper intelligendum eſſe de filio ex iuſtis nu-
ptijs nato, quod alibi quoque annotauimus:
3 *b* Naturalia enim. † *Iure ſi quidem ciuili emancipatio*
b *introducta* b *eſt, quo nō efficitur, ne natura filius ſit, qui*
ſemel fuit: & Prator naturalem aquitatem ſequitur.
Adoptio quoque ciuilis iuris eſt, qua penitus ciuili eman
cipatione tollitur, vt non ſit, cur Prętor emancipato à pa
tre adoptiuo ſubueniat, dando ei bonorum poſſeſſionem.

ADDITIONES.

a §. 1, ſupra hoc tit.
b §. ſi. infra tit. ſeq. § quod autem, ſupra de cap. demi.

§. Eadem hæc.

1 *Teſtamentum, in quo emancipatus eſt præteritus reſcinditur per bon. poſſeſ. cont. tab.*
2 *Præteritus quis dicatur.*
3 4 *Bonorum poſſ. contra tab. & Suis & emancipatis præteritis datur diuerſimodè tamen.*
5 *Inteſtatus dicitur etiam per bon. poſſ. contra tabulas.*
6 *Ad petendam bon. poſſ. vel contra tab. vel vnde liberi, aliquem ex liberis eſſe oportet.*

a Eadem hæc obſeruantur & in ea bonorum poſſeſſione, quam contra tabulas teſtamenti parentis, *b* liberis præteritis, id eſt, neque hæredibus inſtitutis, neque *c* oportet exhęredatis, Prætor pollicetur. Nam eos quidem *d* qui in poteſtate mortis tempore fuerint, & emancipatos vocat Prætor ad eandem bonorum poſſeſſionem: eos vero qui in adoptiua familia fuerint per hoc tempus, quo naturalis pater moreretur, *e* repellit. Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, ſicut *f* ab inteſtato, ita longe minus contra tabulas teſtamenti ad bona eius nō admittit: quia *g* deſinunt in numero liberorum eius eſſe.

Quod in *proxime pracedentibus §§. dictum eſt, de bo*
norum poſſeſſione, vnde liberi, *quomodo ea cōpetat: hoc*
idem Imp. obſeruandum eſſe docet in bonorum poſſeſſio-
ne, quam contra tabulas teſtamenti, *Prator olim de-*
1 *dit, in quo filius emancipatus erat prȩteritus.* † *Iure enim*
& ciuili & pratorio conſiſtebat huiuſmodi teſtamētū, hac
a *tamen bonorum poſſeſſione reſcindebatur: qua de re* a *ſuo*
loco abunde diximus.
b *a* Eadem hæc. *Qua ſcilicet paulo* b *ante dicta ſunt.*
2 *b* Liberis præteritis. † *Imperator ſeipſum interpretatur,*
& quidem bene: quia tunc dicitur prateritus filius, cum de
eo nulla mentio facta eſt, in teſtamento vel inſtituendo
c *vel* c *exhæredando. Sed etſi filius aliquid Legati titulo*
habeat, adhuc dicetur prateritus: cum hodie ipſi legiti-
ma non alio, quàm inſtitutionis titulo ſit relinquenda, vt
d *alibi* d *annotatum a nobis eſt.*
c Vt oportet. *Neque enim omnis exhæredatio ſubmo-*
uet aliquem à bonorum poſſeſſione contra tabulas: ſed ea
e *duntaxat, qua rite facta* e *eſt.*
3 *d* Qui in poteſtate. *Id eſt, Suos.* † *Bonorum enim poſ-*
ſeſſio contra tabulas *non ſolum filijs emancipatis prate-*
ritis conceſſa eſt à Pratore: ſed etiam Suis, ſi ſe prateri-
tos reperiebant: diuerſimode tamen. Nā emancipati qui-
dem liberi per hanc teſtamētum vere reſcindunt, cū id ab
initio etiam iure pratorio valuerit. Sui autē prateriti hoc
remedia

remedio vtentes, tantum id agere videntur, quo nullum
f *eſſe teſtamentum* f *declaretur, ad tollẽdam ſcilicet ſpem*
adprobationis vel expreſſæ, vel tacita per lapſum tempo
g *ris, quæ hoc caſu ſubeſt: id quod ſuo* g *loco copioſe à no-*
4 *bis declaratum eſt.† Et ideo Suis præteritis, vtcunque te-*
h *ſtamentum nullum dicere* h *poſſent, datur quoque hæc*
contra tabolas *bonorum poſſeſſio: quia tametſi teſtamen*
i *tum, in quo filiusfam. eſt præteritus iure non* i *valeat,*
tamen poteſt filius efficere, vt ex bono & æquo ſuſtinea-
tur: puta ſi bonis ſe patris abſtineat. Quæ quidem æqui-
K *tas non eſt edicti prætorij, ſed à filij conſenſu* K *pendet,*
qui & tali parenti reuerentiam exhibere vult. Et iſtud
Prætori ſatis viſum eſt cauſæ, vt ei prçterito dares bono-
rum poſſeſſionem contra tabulas, *ſi mallet parentis me-*
moriæ parcere, quaſi non nulliter parens teſtatur fuerit:
atque ita iuris pretorij beneficio ad ſucceſſionem perue-
nire, quàm ius dicendi nullum intentare, atque ita paren-
tis iudicium tanquam parum ſani vel impij vno verbo
l *ſubuertere: quę res nec modeſtia nec vtilitate* l *caret.*
e Repellit. *Quia cum ſaluam habeant ſucceſſionẽ patris*
m m *adoptiui, Prætor illis ſuo beneficio ſuccurrere noluit.*
5 *f* Ab inteſtato. † *Inteſtatum hic proprie intelligimus,*
qui nullum prorſus teſtamentum reliquit: licet alioqui &
is dicatur inteſtatus, qui teſtamentum quidem reliquit,
n *ſed reſciſſum eſt per bonorũ poſſeſſionẽ* contra n tabulas.
g Deſinunt in numero. *Propter vinculum adoptionis*
diſſolutum per emancipationem, ſitq; penitus pro extra-
6 *neis habentur, ideo Prætor illis non ſubuenit:†* Nempe in
vniuerſum oportet ad petendum bonorum poſſeſſionem
o contra tabulas *non minus eſſe ex liberis* o *defuncti, quã*
p *ad bonorum poſſeſſionem,* p vnde liberi.

ADDITIONES.

a §. emancipatos, ſupra de exhæred. liber.
b Duobus præced. §§.
c Dix: ſupra in rub de exhæred. liber.
d §. ſi ſupra de inoffic. teſtam.
e l. non putauit, §. noo quæris, de bono. poſſ. cont. tab.
f Caſtren. l. ſi filius qui in poteſtate, de liber. & poſthum. quem Doct. in l. 2. C. de bon. poſſ. con. tab. cõmuniter ſequuntur.
g §. 1. ſupra de exhæred. lib.
h Vt hic & l. maximum, C. de lib. præt.
i l. 1. de inju rup. teſt.
k l. filio præterito, de iniuſt. rup. teſt.
l Ita Vigl. ſupra de exhær. lib. in prin. §. vlt.
m l 2. l. ſi arrogator, de adop.
n l. vt liberis, C. de coll.
o l. 1. §. ſui iuris, in fi. l. non putauit. §. vt aũt, de bo. poſ. coo tab.
p l. 2. vnde lib.

§. Admoneodi.

1 *Filius adoptiuus licet non poſſit patri naturali ſuccedere per vnde liberi, ſuccedit tamen per vnde cognati.*
2 *Ordo Prætoris in ſucceſſione legitima.*

a Admonendi tamen ſumus, qui in adoptiua fami-
lia ſunt, quive poſt mortem naturalis parentis ab ado-
ptiuo patre emãcipati fuerint, inteſtato parente natu-
rali mortuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad bono-
rum poſſeſſionem vocantur, non admittantur, alia ta-
mẽ parte vocati, ſcilicet qua cognati defuncti vocant.
Ex qua parte ita admittuntur, ſi neque ſui hęredes li-
beri, neq; emancipati obſtent, neque agnatus quidem
vllus interueniat. *b* Ante enim Prętor liberos vocat
tam ſuos hæredes quam emancipatos, deinde legiti-
mos hæredes, tertio proximos cognatos.
a a Admonendi tamen. † *Quod ſupra* a *dictũ eſt, eum*
1 *qui in adoptiua familia eſt, cum naturalis pater moritur,*
vel poſt mortem eius ab adoptiuo emancipatur, naturali
patri non ſuccedere ab inteſtato per vnde liberi: id tum
procedere docet Imp. hoc loci, quando defuncto ſuperſtes
ſit aliquis alius è liberis, vel Suis, vel emãcipatis, aut quiſ
piam ex agnatis. His aũt deficientibus, vocatur talis ado
ptiuus ad ſucceſſionem inteſtatam patris naturalis tan-
b *quam cognatus, ex illa parte edicti,* b vnde cognati:
idq; ea ratione, quod is qui adoptatur, iura cognationis in
naturalis patris familia non amittat, cum ſit iuris natu-
ralis. Ciuilis enim ratio adoptionis, iura ſanguinis tollere
c *nullo modo* c *poteſt.*
2 *b* Ante enim. † *Obſerua ordinem à Prætore in ſucceſſio-*
ne legitima præſcriptum. Primo enim loco ſuos hæredes
ſecundum ius ciuile, & emancipatos ex ſuo edicto vocat:
ſecũdo legitimos ſiue agnatos ex iure ciuili, tertio cogna-
d *tos ex edicto* d *ſuo ipſe admittit: Hęc tamen ver ſunt*
inſpecto iure veteri: hodie diuerſum obtinere, ſequentia
docebunt.

ADDITIONES.

a In §. ai hi, hoc tit.
b l. 1. §. hæc autem, vnde cog.
c l. iura ſanguinis, de reg. iur.
d l. 1. ſi tab teſta. nul. ex. & l. 1. quis or. in bo. poſſ.

§. Sed ea omnia.

1 *Iuſtiniani conſtitutio de adoptiuis quando lata.*
2 *Filiusfa. ab extraneo adoptatus, ei ab inteſtato ſuccedit.*
3 *Extraneus adoptiuum filium in teſtamento impune præterire poteſt.*
4 *An extraneus adoptiuum educare teneatur.*
5 *De S.C. Sabiniano.*
6 *Reſtituta huius §. lectio.*

a Sed ea omnia antiquitati quidem placuerunt: ali-
quam autem emendationem à noſtra conſtitutione
acceperunt, quam ſuper ijs perſonis expoſuimus, quæ
à patribus ſuis naturalibus in adoptionem alijs dan-
tur. Inuenimus etenim nonnullos caſus, in quibus fi-
lij & naturalium parẽtum ſucceſſionem propter ado
ptionem amittebãt, & adoptione facile per emancipa
tionẽ ſoluta, ad neutris patris ſucceſſionẽ vocabãtur.
Hoc ſolito more corrigentes, conſtitutionem ſcripſi-
mus, per quam definiuimus, quandò parens natura-
lis filium ſuum adoptandum *b* alij dederit, integra
omnia iura ita ſeruari, atque ſi in patris naturalis po-
teſtate permanſiſſet, nec penitus fuiſſet adoptio ſub-
ſecuta: niſi in hoc tantummodo caſu, vt poſſit ab in-
teſtato ad patris adoptiui venire *c* ſucceſſionem.
Teſtamento autem ab eo facto, neque iure ciuili, neq;
prætorio, ex hæreditate eius aliquid perſequi poteſt,
neq; contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neq;
inofficioſi querela inſtituta: cum nec neceſſitas patri
adoptiuo imponatur, *d* vel hęredem eum inſtitue-
re, vel exhęredem facere, ut pote nullo naturali uin-
culo copulatum, neq; ſi *e* ex Sabiniano ſenatuſcon-
ſulto ex trib. maribus fuerit adoptatus. Nam & in hu
iuſmodi caſu, neq; quarta ei ſeruatur, neque ulla actio
ad eius perſequutionem ei competit. Noſtra autem cõ
ſtitutione exceptus eſt *is, f* quem parens naturalis
adoptandum ſuſceperit: utroque enim iure, tam na-
turali quàm legitimo, in hanc perſonam concurren-
te, *g* priſtina iura in tali adoptione ſeruamus: quem-
admodum *h* ſi paterfam. ſeſe dederit arrogandum.
quæ ſpecialiter & ſigillatim ex præfatæ conſtitutionis
tenore poſſunt colligi.

a Sed ea omnia. *Hoc §.recenſentur, quę iniquè circa fi-*
a *lios adoptiuos per ius antiquum conſtituta* a *noua Iuſti-*
1 *niani ſanctione ſunt emendata & correcta.† Per eā enim*
iuri veteri derogatum eſſe vel ex eo conſtat, quod Lāpri-
dio & Oreſte Coſſ. edita fuerit, & emendato Codici poſt
euulgatas Pandectas inſerta. Agitur autem hic de ſpe-
cifica adoptione, quæ generis ſui nomen retinet, & in his
fit qui, in parentum ſunt poteſtate. Hanc autem adoptio-
nis ſpeciem, & Iuſtinianeæ conſtitutionis argumentum,
b *quia ſupra* b *lib. 1. luculenter expoſuimus: eadem hic*
repetere omnino ſuperuacaneum moleſtumq; fuerit. Poſ-
ſunt enim, quæ tum ſunt dicta, ad hunc locum illuſtrādum
facile transferri. Extat quoque præfata Iuſtiniani conſti-
tutio in Codice, quæ multis verbis explicat totius præſen-
tis loci ſententiam.
b Alij. *Puta alicui extraneo, qui nullo cognationis nexu*
filio ſit coniunctus.
2 c Succeſſionem. † *Nihil ergo aliud conſequitur filiuſ-*
fam. in adoptionem extraneo datus, quām vt adoptiuo pa
c *tri ab inteſtato ſuccedat cum alijs illius filijs* c *pro viri-*
li: non extantibus vero alijs liberis naturalibus, in omni-
d *bus bonis, ſi ab ipſo emancipatus nō fuerit, excluſis etiā* d
deſcendentibus, perinde ac ſi illi ſuus hęres eſſet. Sui enim
hęredis ius hoc caſu habet, quo ad ſucceſſionem inteſta-
e *tam: licet quantum ad conſanguineorum* e *hęreditatem*
aliud ſit.
3 d Vel hæredem. † *Imo poteſt extraneus filium ado-*
ptiuum in teſtamento impunè prętertire, nec tenetur ei
quicquam relinquere. Si quid ergo ipſi in teſtamento relin
quet talis pater adoptiuus, hoc liberalitatis erit, & nullo
f *legitimo vinculo* f *adſtrictum.† Vnde diſputant Docto-*
4 *res, an filij adoptiui à tali extraneo educari debeant? &*
g *reſpondent Faber* g *& Angelus, non debere: niſi pater*
naturalis egenus eſſet, aut operas illi extraneo pręſtarēt.
5 e Ex Sabiniano. † *Huius ſenatuſconſulti* Sabiniani *fit*
h *etiam alijs* h *in locis mentio: de eius tamen argumento*
non ſatis conſtat. Placentinus quoque eiuſdem meminit,
aſſer. ns ex hoc S.C. in adoptione adhiberi ſolitos tres ma-
res adoptantes, & tres emancipationes, nec non totidem
perſonas manumiſſores. Theophilus ſcribit, cum ex tri-
bus maribus vnum parens naturalis dabat adoptandum,
quod huic adoptiuus neceſſe habuerit quartam partem
6 *bonorum relinquere ex S.C. Sabiniano.† Porro* i *Alcia-*
i *tus arbitratur hic non eſſe legendum,* ex tribus maribus:
ſed ex tribus manibus, quod de patri: naturalis manu in
fiduciarij manum traderentur, qui deinde in manum &
poteſtatem adoptiui parentis dabat. Vnde alibi dicitur,
k pet tres emancipationes k adoptionem fieri.
f Quem parens. *Puta auus aut proauus ipſius filij ma-*
ternus: vel etiam paternus, ſi pater naturalis, antequam
filius conciperetur, ſui iuris effectus ſit.
g Priſtina iura. *Nempe, vt per adoptionem ſtatim ad*
adoptantis ius & familiā tranſeat, illique ſuus hęres fiat:
l *nec aliter ſuccedat, quàm naturales* l *& legitimi.*
h Si paterfam. *Id eſt, is qui ſit ſui iuris: quæ adoptionis*
m *ſpecies proprie arrogatio* m *dicitur,*

ADDITIONES.

a l.cum in adoptiuis, C.de adopt.
b §.ſed hodie, ſupra de adopt.
c l.ſi te, C.de ſuis & legit.
d d.l.cum in adoptiuis, §.ſin autem, iuncto §.ſed ne articulum.
e d.§.ſed ne articulum.
f d.§.ſed ne articul.
g Vterque hoc.
h d.l.cum in adoptiuis, § quæ autem, & l.vlt.ad fi. C.de decur.
i Lib.4.Parer cap.3.
k l.fi.C.de adop.
l d §.ſed hodie, & d.l.cum in adoptiuis, & d.l.ſi te.
m De qua in §.cum autem impubes, ſup.de adopt.

§.Item vetuſtas.

1.2.3 *Triplex in hoc §.ius recenſeri.*
4.5 *Lex 12.tab. maſculos & fęminas æqualiter vocabat ad ſucceſſionē inteſtatā: ſecus de media Iuriſprudētia.*
6 *Emendata lectio huius §.in verſ. ſed nos.*
7 *Nepotes ex filia ſuccedunt cum alijs filijs, & ex his deſcendentibus in ſtirpes.*
8 *Errare Doct. qui ſucceſſionem in ſtirpes in recta linea ad pronepotes tantum producunt.*

a Itē vetuſtas ex maſculis progenitos plus diligēs, ſo-
los nepotes, vel neptes qui quęve ex virili ſexu deſcē-
dunt, *b* ad ſuorū vocabat *c* ſucceſſionē, & iuri agna
torum eos anteponebat: nepotes aūt qui ex filiab. na
ti ſunt, & pronepotes ex neptibus cognatorum loco
connumerans, *d* poſt agnatorū lineam eos vocabat,
tā in aui vel proaui materni, quā in auiæ vel proauiæ,
ſiue paternæ ſiue maternæ ſucceſſionē. *e* Diui autem
Principes non ſunt paſſi talem contra naturam iniu-
riam ſine cōpetenti emendatione relinquere: ſed cum
nepotis & pronepotis nomen cōmune ſit vtriuſque,
tam qui ex maſculis, quā qui ex fęminis deſcendunt;
ideo eundē *f* gradū & ordinem ſucceſſionis eis do-
nauerunt. Sed vt amplius aliquid *g* ſit eis, qui non ſo
lum naturæ, ſed ēt *h* veteris iuris ſuffragijs muniun-
tur: portionē nepotum, vel neptū, *i* vel deinceps (de
quib. ſupra diximus) paulo minuendam eſſe exiſtima
uerunt: vt minus tertia parte acciperent, quā *K* ma-
ter eorū vel auia fuerat acceptura, *l* vel pater eorū,
m vel auus paternus, ſiue maternus, qū fęmina *n* mor
tua ſit, cuius de hæreditate agitur: hiſq; (licet ſoli ſint)
adeuntib. agnatos minime vocabant. Et quemadmo
dum lex 12. tab. filio mortuo nepotes vel neptes, pro-
nepotes vel proneptes in locū patris ſui ad ſucceſſio-
nē aui ſui vocat: ita & principalis diſpoſitio in locum
matris ſuæ vel auiæ, eos cū iam deſignata partis tertiæ
deminutione vocat. Sed nos, cū adhuc dubitatio ma-
neret inter agnatos & memoratos nepotes quartā par
tē ſubſtantiæ defuncti agnatis ſibi vendicantib. ex *o*
eiuſdē conſtitutionis autoritate: memoratā quidē con
ſtitutionem à noſtro Codice ſegregauimus, neq; inſe-
ri eam ex Theodoſiano codice in eo conceſſimus.
p Noſtra aūt conſtitutione promulgata, toti iuri eius
derogatum eſt: & ſancimus talib. nepotib. ex filia, vel
pronepotibus ex nepte, *q* & deinceps ſuperſtitibus,
r agnatos nullam partē mortui ſucceſſionis ſibi ven-
dicare: ne hi qui ex tranſuerſa linea veniant, potiores
his habeantur, qui recto iure deſcendunt. Quam con
ſtitutionem noſtrā obtinere ſecundū ſui vigorem &
tempora, & nunc ſancimus: ita tū, vt quemadmodum
inter filios & nepotes ex filio, antiquitas ſtatuit, *ſ* nō
in capita, ſed in ſtirpes diuidi hæreditatem: ſimiliter
nos inter filios & nepotes ex filia, diſtributionē fieri
iubeamus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter
pronepotes & proneptes, & alias deinceps perſonas:
vt vtraque progenies, matris vel patris, auiæ vel aui,
portionem *t* ſine vlla diminutione conſequatur: vt
ſi forte vnus vel duo ex vna parte, ex altera tres aut
quatuor extēt: vnus aut duo dimidiam, alteri tres aut
quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.

Triplex

Triplex *ius recenſentur in hoc §.circa ſucceſſionem ne-*
1 *potum & neptum Suis aſcendentibus.† Primum eſt me-*
a *dia Iuriſprudentiæ,* a *quo nepotes ex filio ad ſucceſſio-*
nem auorum legitimam duntaxat admittebantur: poſt
hos Agnati vocabãtur,excluſis nepotibus ex filia,quam-
uis Prætoris beneficio poſt omnes demum agnatos,cogna
toſque per vnde cognati *ad bonorum poſſeſſionem admit*
2 *terentur.† Secundum ius fuit,tempore* b *Valentiniani,*
b *Theodoſij, & Archadij Imp. qui medium illud ius cor-*
rexerunt in hunc modum,quod nepotes & neptes ex filia
admitterẽtur vnà cum nepotibus ex filio ad eam partem,
quam mater vel auia eorum accepiſſet:cum deminutione
tamen tertiæ partis hæreditatis, quæ nepotibus ex filio
cedere debebat.Item ex eadẽ Principum conſtitutione ne
potes ex filia præferebantur agnatis,cum de media Iuriſ-
prudentia agnati potiores eſſent: quare ne per hoc vide-
retur ipſis illata iniuria, potuerunt quartam hæreditatis
c *partem tanquam Falcidiam* c *deducere, ſi nulli ex filio*
nepotes extarent.Iſtis enim ſuperſtitibus agnati ex late-
3 *re etiam medio iure excluduntur. † Tertium denique &*
d *nouiſſ. ius* d *eſt à Iuſtiniano noſtro introductum vulga-*
te, quod deinceps nepotes ex filio, & nepotes ex filia
æqualiter vocentur ad ſucceſſionem aui, non quidem in
capita,ſed in ſtirpes,excluſis penitus agnatis,& ſine vlla
deminutione trientis vel quadrantis.
4 *a* Item vetuſtas.† *Hoc de media iuriſprudẽtia, quæ poſt*
e *legẽ XII.tabul.orta* e *eſt, accipi debet. Lex enim XII.*
tab. ſimplicitatem iuſtitiæ amicam amplexa,non diſtin-
guebat inter agnatos maſculos & fœminas,ſed omnes ex
f *æquo ad ſucceſſionem* f *vocabat: certe in hoc laudanda,*
quoniam proxime ad naturam directa fuit. quippe cum
ſucceſſio,ſicut & alimentorum ratio inter viuos,ex æqui-
g *tate charitateque ſanguinis* g *deſcendat.†Poſteriores*
5 *vero Iuriſconſulti, reiecta hac legis ſimplicitate, ſubtili*
quadam excogitata ratione cœperunt agnatos diſtingue-
re: vt inter maſculos quidem agnationis iure hæreditas,
etiam longiſſimo gradu eſſent, vltro citroque caperetur.
Ex agnatis vero mulieribus nulli penitus, niſi ſorori, ad
agnatorum ſucceſſionem per mediam Iuriſprudentiã da-
batur aditus: quamuis agnatis deficientibus per vnde co
gnati,*inter cognatos quoque vocarẽtur, vt & ſupra dixi.*
b Ad ſuorum. *Auorum ſcilicet, inteſtato morientium:*
quod ideo fiebat, vt ordinum & familiarum dignitas
h *hac ratione* h *conſeruaretur.*
c Succeſſionem. *Legitimam.*
d Poſt agnatorum. *Hoc eſt, ſi defunctus auus vel pro-*
auus neque liberos neq; agnatos ſuperſtites haberet,tunc
vocabantur ex filiabus nati inter cognatos.
e Diui autem principes. *Hoc eſt ſecundum ius:fuerunt*
autem hi principes,Valentinianus,Theodoſius & Arca-
i *dius,quorum conſtitutio etiamnum* i *extat. cuius verba*
adſcribere lubet,quia ad hunc locum illuſtrandum non pa
rum conducunt. Si defunctus*(inquiunt)* cuiuſcunque
ſexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia diem de-
functa cuiuſcunque ſexus aut numeri nepotes: eius
partis, quã defuncta ſuperſtes patri inter fratres ſuos
fuiſſet habitura,duas partes conſequantur nepotes ex
eadem filia: tertia pars fratribus ſororibuſve eius,quę
defuncta eſt,id eſt, filijs filiabuſve eius,de cuius bo-
nis agitur, auunculis nempe, ſiue materteris eorum,
quorum commodum legem ſancimus accreſcat.
f Gradum & ordinem.*Tamen nõ vtilitate pari:quem-*
admodum ſubijcit.
g Sit eis. *Per virilem ſexum deſcendentibus.*
h Veteris iuris. *Id eſt,mediæ Iuriſprudentiæ, vt & ſu-*
pra diximus:neque enim hoc de lege 12.tabularum intel
ligi poteſt, quæ mares & fœminas ſine delectu ſexus
æqualiter admittebat. Duabus ergo cauſis moti fuerunt
prædicti Principes, vt deminutionem trientis facerent:
prima, quia nepotes ex filio natura ipſa nobiliores eſſent,
nepotibus ex filia: altera, quia habebant etiam ſuffra-
gium mediæ Iuriſprudentiæ, quæ nepotes ex filia prorſus
excludebat.
i Vel deinceps. *Aliorum ſcilicet, per fœminam deſcen-*
dentium.
K Mater eorum vel auia. *Si agitur de hæreditate patris*
ipſius auiæ.
l Vel pater eorum. *Si de hæreditate matris eius, ſcilicet*
patris ſit quæſtio.
m Vel auus paternus. *Si diſputetur de hæreditate ma-*
tris ipſius aui paterni, & ſic proauiæ.
n Mortua ſit. *Ergo vbi agebatur de ſucceſſione fœminæ,*
nihil referebat,an quis per virilem ſexum,an per mulie-
K *brem iunctus eſſet* K *defunctæ. Æquè enim ſemper ne-*
potes iure parentum ſuorum vtebatur, cum deminutione
tertiæ partis.
6 *o* Eiuſdem.† Einſdem conſtitutionis *legendum, non,*
cuiuſdam, *vt plerique codices habent: de ſuperiori enim*
illa Principum conſtitutione hic quoque agitur, cuius qui-
dẽ verba, quæ huc pertinent, non ſunt inſerta Iuſtinianeo
Codici:(neque enim inſeri voluit Iuſtinianus, vt ipſemet
l *hic teſtatur)extant tamen in Theodoſiano adhuc* l *Co-*
dice. Hæc enim adijcitur particula: Quod ſi defunctus,
de cuius bonis loquimur,habebit ex filia nepotes: &
præterea filios non habebit, ſed qui præferri nepoti-
bus non poſſint,habebit agnatos hi in quandam Fal-
cidiam,& in Quadrantem nepotes iure ſuccedant.
p Noſtra autem. *Hoc eſt tertium,& nouiſſimum ius à*
Iuſtiniano introductum: cuius conſtitutio lib. 6. Codicis
m m *ad Mennam præfectum prætorio etiamnum ſupereſt:*
& ad huius loci illuſtrationem referri poteſt.
q Et deinceps. *Reliquis, ſcilicet recta deſcendẽtibus vl-*
tra pronepotes: omnes enim deſcendentes intelligit.
r Agnatos. *Ex latere, ſiue ex tranſuerſa linea venientes.*
7 *ſ* Non in capita.† *Producit ergo Iuſtinianus ſuam hanc*
conſtitutionem ad legem 12. tabularum, vt inter has
perſonas quoque in ſtirpes non in capita diſtributio fiat.
n *Succedẽt itaq; noua hac lege* n *nepotes ex fœminino ſexu*
cum reliquis filijs, atq; ex eis deſcendentibus æquo iure in
ſtirpes, nulla deducta hæreditatis parte, ſiue in pari gradu
o *ſint, ſiue id minus. Id quod Nouella ſua lege* o *confirma-*
uit, in qua(vt & hic)generaliter oẽs deſcendentes cõple-
8 *xus eſt:† vt mirũ ſit, cur Interpretes* p *ſucceſſionem in ſtir*
p *pes in recta linea, ad pronepotes velint dũtaxat ꝑducere.*
t Sine vlla deminutione. *Tertiæ vel quartæ partis. Ha*
bes itaque hic expreſſam abrogationem ſuperioris illius
principalis conſtitutionis, quæ tertiam partem, & item
quartam adimebat nepotibus ex filia: tertiũ quidem nepo
tibus ex filio, quartam vero agnatis ex latere tribuens, ob
fauorem ſexus maſculini: quæ ob id diligẽter notanda eſt,
ꝙ alibi huius veteris iuris abrogatio vix tam clare reperi
tur: excepta Nouella Iuſtiniani conſtitutione 18. quæ
aperte vult, integram, nullaque parte deminutam paren
tum portionem nepotibus tribui. Cui addi poteſt einſdem
Iuſtiniani conſtit. Nouell. 118. omne ſexus diſcrimen in
hæredibus legitimis tollens.

ADDITIONES.

a De quo in prin huius §.
b De hoc in verſ diui autem principes.
c Verſ. ſed nos.
d Verſ noſtra autem.
e Dicam in §. cæterum, infra tit. proximè ſeq.
f l. pen. in princ. C. de legit. hæred.
g l. ſi quis à liberis, §. vtrum autem, de lib: agnoſ.
h l. 1 § ſed et ſi ſeruus, C. de ſuſp. tut.
i In l. ſi defunctus, C de ſuis & leg. & in cod. Teod. lib. 5. ti. 1.
k Bald. hic.
l Lib. 5. cap. 1.
m l. ſi. C de ſuis & legi.
n In d. l. fin.
o Nouell. de hæred. ab inteſt. ven.
p Bar. l. 1. de ſuis & legit. Ang. §. cũ filius, vbi de hoc dixi, hoc tit.

De Legitima agnatorum ſucceſſione. Tit. II.

1.2.3 *Tres ordines ſuccedentium ab inteſtato.*
4 *Poſt ſuos hæredes, agnati ſuccedunt.*
5 *Epitome, ſiue ſumma totius huius tituli.*

1 Iure † *veteri tres fuiſſe ordines ſiue gradus ſucceden-*
a *tium ab inteſtato, ſupra* a *diximus. Primum Suorũ hære-*
dum, ſiue deſcendentium, & eorum, qui iura Suorum ob-
tinent : de quibus præcedenti titulo abunde dictum eſt.
2 †*Secundus gradus agnatorum, id eſt, eorum, qui per viri*
lis ſexus perſonam defuncto, de cuius ſucceſſione agitur,
b *cõiuncti ſunt. Sic enim ea de re lex 12. tab.* b *pronũciat.*
Si paterfam. inteſtatus moritur, familia pecuniaque
c eius agnator um gentiliumque eſto. *Et alio in loco:* c
3 Agnatus proximus familiam habeto. †*Tertius ordo co*
gnatorum erat, eorum ſcilicet, qui per fœminam defunctũ
4 *contingũt, vt alibi diximus.*† *De ſecundo igitur ordine le*
gitima, id eſt, ab inteſtato delatæ ſucceſſionis præſenti tra-
ctatu agitur, nẽpe de agnatis, ad quos (excluſis cognatis)
ſi deficiunt ſui, itemque hi, qui cum ſuis vocantur, hæredi-
tas inteſtato defuncti pertinet: obſeruata ſemper gradus
prærogatiua, vt proximiores remotioribus præferantur.
5 †*Primum autem exponit hoc titulo Imp. quos lex 12.*
tabul. agnatorum iure cenſeri voluerit. Deinde quomodo
Prætor huiuſmodi ciuilis iuris duritiem ex æquo & bono
corrigens, fœminis bonorum poſſeſſionem primum nomi-
ne proximitatis, quo antiquato, poſtea per vnde cognati
pollicetur. Deniq; Imperator ad plenum omnia reducens,
non tam legem 12. tabularum, quam Prætoris edicta
corrigit, & oẽs per virilem ſexum deſcendentes, ſiue ma
ſculi ſint, ſiue fœminæ, ad ſucceſſionẽ æqua rõne perducit.

ADDITIONES.

a Supra ad rubric. tit. de hæred. quæ ab inteſt defer.
b l. nam quod, in ſi ad Treb. l. propemodum, & l. ſæpe ita, 53. de verb. ſignif.
c l. in vulgari, 162. & l. pronunciatio, 195. circa princ. ibi Alc. de verb. ſignif. & dixi ſupra §. 1. tit. præced.

Princip. tit.

1 *Sui hæredes etiã remotiſſimo gradu agnatos excludunt.*
2 *Agnati dicuntur hæredes legitimi.*
3 *In collateralibus graduum prærogatiua attenditur, licet in recta linea ſit ſecus.*
4 *Suos hæredes ẽt agnatos eſſe: & in quib. inuicẽ differãt.*

a Si nemo ſuus hæres, vel eorum quos inter ſuos hæ
redes b Prætor vel conſtitutiones vocant, c exi-
ſtat, qui ſucceſſionem quoquo modo amplectatur: tũc
d ex lege 12. tabularum ad agnatum e proximum
pertinet hæreditas.

1 a Si nemo ſuus. † *Quocunque tandem in gradu ſit, quia*
ſuis hæredibus ſuperſtitibus etiam remotiſſimo gradu,
agnati à ſucceſſione excluduntur: quoniam in hoc ordine
a *gradus non* a *quæritur.*
b Prætor vel conſtitutio. *Prætor vocat emancipatos,*
hiſque iura Suorum tribuit: Conſtitutiones vero eos, qui
legitimis natalibus reſtituti ſunt, & nepotes ex filia: vt
præcedenti titulo dictum eſt.
c Exiſtat. *Nec etiam ſperetur exiſtere: nam ſi vel naſci*
ſperaretur, vel ex captiuitate reuerti poſſet, agnati impe-
b *direntur, vt Vlpianus* b *reſpondit.*
d Ex lege XII. *Eius legis vel verba paulo ante retuli.*
2 † *Quia ergo agnatos lex ipſa vocat ad inteſtatam ſucceſ-*
c *ſionem, ideo* legitimi hæredes c *dicuntur, quaſi à lege,*
& non à natura introducti.
e Proximum. *Quem ſcilicet nemo in gradu præcedat.*
3 †*Quãquam enim in recta linea gradus non* d *curetur:*
d *in his tamen, qui ex tranſuerſo coniunguntur, gradus præ-*
e *rogatiua omnino attenditur,* e *ſic vt proximi remotio-*
ribus anteponãtur. Quare Vlpianus, Hæreditas (*inquit*)
proximo agnato, id eſt, ei quem nemo antecedit, de-
4 fertur. † *Sunt autem Sui hæredes ſimiliter* f *Agnati:*
f *ſed differentiæ cauſa ab Agnatis ſeparantur. In ordine*
Suorum nõ ſeruatur gradus prærogatiua: cum ſecus ſit in
ordine agnatorum. Hic diuidunt hæreditatem in capita:
illi in ſtirpes. In his habebitur diſcrimen ſexus: in illis nõ
item. Hi fiunt hæredes aditione: illi exiſtunt. His capite
deminutis non datur bonorum poſſeſſio vnde legitimi: il-
lis tunc etiam datur bonorũ poſſeſſio vnde liberi. Agna-
ti & Sui dicuntur etiam legitimi.

ADDITIONES.

a Nouel. de hæred. ab inteſt. ven. §. 1. verſ. in hoc enim.
b l. 2. de ſuis & legit.
c Vt C. de legit. hæred. & ff. vnde legit.
d d. §. 1 verſ. in hoc.
e Auth. poſt fratres, C. de legit hæred.
f l. filius, de ſuis & legit. l. iuriſconſul §. 1. de gra. & affi. l. de bonis, § hinc autem, de Carbo. edi.

§. Sunt autem.

1 *Cognatio in genere & agnationem & cognationẽ ſpecificam continet.*
2 *Fratres vtroque parente conſanguineos & vterinos excludunt.*
3 *Conſobrinus quis dicatur.*
4 *Ius agnationis etiam per adoptionem exiſtit.*

a Sunt autem agnati (vt primo quoque libro tradidi-
mus) cognati, per virilis ſexus perſonas cognatione
coniuncti: quaſi à patre cognati. Itaq; eodem patre na
ti fratres, b agnati ſibi ſunt: qui & c conſanguinei
vocantur: d nec requiritur, an etiam eandem ma-
trem habuerint, item patruus fratris filio, & inuicem
is illi agnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrue-
les, id eſt, qui ex duobus fratribus procreati ſunt: qui
etiam e conſobrini vocantur. Qua ratione etiam ad
plures agnationis gradus peruenire poterimus. Hi ẽt
f qui poſt mortem patris naſcuntur, iura conſangui-
nitatis naneiſcũtur. Non tamen omnibus ſimul agna
tis dat lex hæreditatem, ſed iis, qui tunc proximiores
gradu ſunt, cum certum eſſe cœperit aliquem g inte-
ſtatum deceſſiſſe. h Per adoptionem quoq; agnatio-
nis ius conſiſtit: veluti inter filios naturales, & eos
quos pater eorum adoptauit. Nec dubium eſt, quin hi
i impropriè conſanguinei appellẽtur. Item ſi quis ex
cæteris agnatis tuis, veluti frater, aut patruus, aut deni
que

que is, qui longiore gradu eſt, adoptauerit aliquem,
agnatus inter ſuos hæredes eſſe non dubitatur.

a Sunt autem agnati. *Cum Lex XII. tabularũ agnatos*
ad ſucceſſionem inteſtatã vocet, poterat videri illud quo-
a *que ad cognatos ſpectare: cum agnati dicantur cognati* a
eſſe. Ne igitur in hoc falleretur quiſpiam, declarat Imp.
1 *qui ſint agnati.* † *Sane cognationis, etiam quæ ex tranſ-*
uerſo eſt, nomen generaliter ſumptum: tam agnationem,
quàm cognationem ſpecificam continet. Agnationem aũt
proprie dicimus, quæ à maſculo deriuatur: cognationem
vero in ſpecie ſumptam, quæ à matre ſiue fœmina origi-
b *nem habet. Qua de re quia alibi* b *copioſe diſputaui-*
mus, hic moleſta repetitione vti ſuperfluum foret.

b Agnati ſibi. *Quia ſcilicet per maſculum, nempe pa-*
trem inuicem coniuncti.

c Conſanguinei. *Conſanguineos enim Caſſius etiam eos*
c c *eſſe definit, qui ſanguine inter ſe connexi ſint, vt ſunt ex*
d *eodem patre nati: quod ſi mater* d *quoque eadem eſt,*
germani conſanguinei appellantur.

2 d Nec requiritur. *Quod verũ eſt, iſto iure.* † *Hodie vero*
e *ſecus, quia per Nouellam* e *Iuſtiniani, fratres ex vtroq;*
parente coniuncti (quos germanos *dicimus) conſangui-*
f *neis tantũ, & vterinis præferuntur, vt* f *ſupra dictũ eſt.*
3 e Conſobrini. † *Improprie ſcilicet, & generali appella*
g *tione, cum proprie* conſobrinus *ſit* g *ex ſorore matris*
natus. Sic etiam Amitini, *id eſt ex fratre geniti commu-*
ni conſobrinorum nomine quandoque appellantur, quod
καταχρηστικῶς fieri Theophilus hic admonuit. Conſobri-
ni *ἐξάδελφοι & πρωτεξάδελφοι Græcis dicuntur.*

f Qui poſt mortem patris. *Poſthumi ſcilicet, relatione*
ad parentum facta: fratribus enim poſthumi non ſunt,
ſed conſanguinei, ſicut reliquit agnatis, agnati. Neceſſe
tamen eſt, vt viuente patrefam. de cuius hæreditate agi-
tur, concepti ſint. Lex enim XII. tab. eũ vocat ad ſucceſ-
ſionem, qui moriente eo, de cuius bonis quæritur, in rerum
natura fuit, vel ſi viuo eo conceptus eſt: quia conceptus
h *quodammodo in rerum natura eſſe* h *exiſtimatur.*

g Inteſtatũ deceſſiſſe. *Quod quõ colligi debeat, ſuperiori*
i *titulo explicatũ* i *eſt: nempe vt nõ ſolum mortis tpe, ſed*
etiã quo tẽpore certũ eſt, teſtamentũ deſtitui, reſpiciatur.
4 h Per adoptionem. † *Non ergo per generationem tan-*
K *tũ, ſed etiã per adoptionẽ ius agnationis* K *exiſtit: nem-*
pe, habeo filium naturalẽ, accepi & adoptiuũ. In ſeſe mu-
tuo agnatos, & fratres, itemq; conſanguineos vocabũt, id
eſt, ex eodẽ ſanguine, ſaltẽ ciuiliter. Quod hodie verũ eſt ſi
l *adoptatus tranſeat in adoptantis ius &* l *familiã, iuxta*
m *declarationem alibi traditam,* m *quæ huc repetenda eſt.*

i Improprie conſanguinei. *Quia non natura, ſed lege*
adoptionis conſanguinei exiſtimantur; ideo Imp. eos im-
proprie conſanguineos dicit appellari, & Vlpianus iura
conſanguinitatis habere.

ADDITIONES.

a l. Non facile. & l. Iuriſconſultus, §. nomen. de gradib.
b §. 1. Supra de legit. agna. tut.
c l. 1. §. poſt ſuos. de ſuis & legit.
d l. pen. § in his. & l. vlt. §. 1. C. de legit. hæred.
e Nouell. de hæred. ab int. ven.
f Ad Rubr. tit. præced.
g §. Quarto. infra, de gradib.
h l. Titius. & l. ſequen. de ſuis & leg.
i §. Cum autem quæritur.
k Dicta l. non facile. l. 1. §. hoc autem. vnde cog l. 1. § vlt. de ſuis & leg.
l l. 1. De adopt.
m §. Sed hodie. §. ſeq. ſupra de adopt.

§. Cæterum.

1 *Quatuor diuerſa iura hoc §. recenſeri.*
2.3 *Media Iuriſprudentia quando cœperit, & quomodo cir-ca fœminas agnatas poſt ſororem diſpoſuerit.*
4 *Ætiologia quare medio iure maſculi fœminis prælati fuerint.*
5 *Prætor agnatas etiam vltra ſororem conſanguineam admiſit, per vnde cognati, cum maſculis.*
6 *Lex XII. tab. in agnatis non facit diſcrimen inter maſcu-los & fœminas.*
7 *De media iuriſprudentia, & quod ante Ciceronis tem-pora fuerit.*
8 *Iuſtiniani emendatio circa ſucceſſionem agnatarum.*
9 *Iure Nouellarum agnati & cognati indifferenter ſuc-cedunt.*
10 *Tribus modis nos relabi hodie ad ius vetus: pactis, ſta-tutis, & priuilegiis.*
11 *Prædicta tamen tum locum habent, ſi filiæ competen-tibus dotibus prouideantur.*

a Cæterum inter maſculos quidem agnationis iure hæreditas, etiamſi b longiſſimo gradu ſint vltro citroque capitur. Quod ad fœminas vero attinet; c ita placebat, vt ipſæ conſanguinitatis iure tãtum capiant hæreditatem ſi ſorores ſint: vlterius non capiant. maſculi autem ad earum hæreditates (etiamſi longiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua de cauſa fratris tui aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua vero ad illas non pertinebat. d Quod ideo ita conſtitutum erat, quia cõmodius videbatur ita iura conſtitui, vt plerumque hæreditates ad maſculos confluerent. e Sed quia ſane iniquum erat, in vniuerſum eas quaſi extraneas repelli: Prætor eas ad bonorum poſſeſſionem admittit, ea parte, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur: ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi neque agnatus vllus, neq; proximior cognatus interueniat. f Et hæc quidem Lex XII. tab. nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem legibus amicam amplexa, ſimili modo omnes agnatos, ſiue maſculos, ſiue fœminas, cuiuſcunq; gradus, ad ſimilitudinem ſuorum inuicem ad ſucceſſionem vocabat. Media autem Iuriſprudentia, quæ erat g Lege quidem XII. tab. iunior, Imperiali autem inſtitutione anterior, ſubtilitate quadam excogitata, præfatam h differentiam inducebat, & penitus eas à ſucceſſione agnatorum repellabat: omni alia ſucceſſione i incognita, donec Prætores paulatim aſperitatem iuris ciuilis corrigentes, ſiue quod deerat adimplentes, humano propoſito alium ordinem ſuis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta per bonorum poſſeſſionem eas adiuuabant, & pollicebantur his bonorum poſſeſſionem, quæ (vnde cognati) appellatur. K. Nos vero Legem XII. tab. ſequẽtes, & eius veſtigia hac in parte ſeruantes laudamus quidem Prætores ſuæ humanitatis, non tñ eos in plenũ huic cauſæ mederi inuenimus. Quare etenim vno eodemq; gradu naturali concurrente, & agnationis titulis, tam in maſculis, quàm in fœminis l æqua lance conſtitutis, maſculis quidem dabatur ad ſucceſſionem venire omnium agnatorum, ex agnatis autem mulieribus nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad agnatorum ſucceſſionem patebat aditus? Ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius XII. tab.

eandem

§. Emancipati.

1 *Emancipati ſunt incogniti iure ciuili: Prętor tamen illis ſubuenit per bon. poſſ. contra tabulas, ſi ſint præteriti: vel ab inteſtato per bon. poſſ. vnde liberi.*

2.3 *Prætor naturalem ſanguinis coniunctionem præ oculis habet.*

4 *Quid hodie obtineat.*

5 *Differentia patriæ poteſtatis & emancipationis, quo ad ſucceſſionem; hodie eſt ſublata.*

6 *Partis appellatione venit dimidia.*

a Emancipati autem liberi, iure ciuili nihil iuris habent (neque enim ſui hæredes ſunt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt) neque vllo alio iure per legem XII. tabularum vocantur: b Sed Prætor c naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſioné d vnde liberi: perinde ac ſi in poteſtate parentis, tempore mortis fuiſſent, ſiue ſoli ſint, ſiue cum ſuis hæredibus concurrant. e Itaque duobus liberis exiſtentibus, emancipato vno, & eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ſane quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus iure ciuili hæres eſt, & ſolus ſuus hæres. Sed cum emancipatus beneficio Prætoris f in partem admittitur, euenit, vt ſuus hæres pro parte hæres fiat.

a Emancipati. *Hactenus de ſuis hæredibus dixit, quique inter Suos connumerantur: modo de emancipatis, quo iure illi ad inteſtatam ſucceſſionem admittantur, ſubiungit.*

1 b Sed Prætor. † *Quemadmodum liberi emancipati ſunt iure ciuili incogniti in ſucceſſione teſtamentaria propter*
a *agnationis ius ſublatum.* a *vt pater non teneatur ipſos inſtituere vel exhæredare: & tamē Prætoris auxilio ſubuentum eſt ipſis per bonorum poſſeſſionem, contra tabulas teſtamenti, in quo reperiuntur præteriti: ita quoq; ab legitima parentum ſucceſſione eodem iure ciuili, tanquam*
2 *extranei, excluduntur.* † *Prætor tamen rationem naturalem magis, quàm ciuilem ſecutus, illis bonorum poſſeſſionem, vnde liberi conceſſit, per quam (reſciſſa eorum capi-*
b *tis* b *deminutione) perinde ſuccedere poſſent, ac ſi in mo-*
c *rientis poteſtate mortis tempore* c *fuiſſent. Vtcunque enim emancipatus non ſit ſuus hæres, aut agnatus, eſt ta-*
d *men filius &* d *cognatus.*

3 c Naturali æquitate. † *Prætor enim cognationem naturalem magis præ oculis habet quàm agnationis ius, quod merum ciuile commentum eſt: cum cognatio ſit iuris na-*
e *turæ, nec ciuili lege tolli* e *poſſit. Quare etſi emancipatus per emancipationem deſinat eſſe cognatus, manet ta-*
f *men ſemper filius: ſicut* f *alibi à nobis dictum eſt.*
4 d Vnde liberi. † *Hodie tamen cum ab inteſtato ſucceditur, etiam emancipatus*
g g *iure ciuili ad hæreditatem paternam vna cum Suis admittitur, nec ſectari amplius debet ambages Honorariæ bonorum poſſeſſionis, vnde li-*
5 *beri.* † *Sublatum enim eſt ex Iuſtiniani Nouella* h *con-*
h *ſtitutione Suorum & emancipatorum diſcrimen; ſaltem ad ſuccedēdi rationem & effectum quod attinet: licet quo ad ſuccedēdi vias, & reliqua multa iura Suitatis, adhuc*
i *durare videatur: id quod me alibi* i *annotaſſe memini.*
e Itaque. *Infert ex præmiſſo dogmate.*
f In partem. *Eam ſcilicet partem, quæ ad ipſum emancipatum iure ciuili pertinuiſſet, ſi in poteſtate manſiſſet,*
k *vt Pomponius* k *ait. Dimidiam ergo hoc caſu emancipatus habebit, & alterā dimidiam is, qui tempore mor-*
6 *tis in poteſtate fuit.* † *Sane regulariter ſimplici appella-*
l *tione partis venit* l *dimidia; & ſolent ſemper hæredes,*
m *vbi aliud dictū nō eſt, ex æquis portionibus* m *ſuccedere.*

ADDITIONES.

a § emancipatos, vbi de hoc diximus, ſupra de exhæred. liber.
b l. ſed cum patrono, §. 1. de bon. poſſeſſ.
c Hic & § ſunt autem, infrà de bon. poſſ.
d §. minus, infra eod.
e l. 8. iura ſanguinis, de reg. iur.
f d. §. emancipatos.
g §. ita demum, ſupra eod.
h §. nullum, Nouel. de hæred. ab inteſt. ve. Auth. in ſucceſſione, C. de ſuis & legit.
i §. ſed hæc quidem, ſupra de exhæred. liber.
k l. 4. vnde lib.
l l. 164. nomen, § portionis, de verb. ſignif.
m l. 4. vnde lib. & l. inter liberos, C. fam. erciſc.

§. At hi qui.

1 *Exceptio ad præcedentem §.*

2 *Arrogatus ſi emancipetur viuente patre naturali, arrogatori non ſuccedit, ſed patri naturali, fallit tamen, vt num. 3.*

4 *Arrogati poſt emancipationē habentur pro extraneis.*

5.6 *Arrogatus poſt mortem patris naturalis ab arrogatore emancipatus, neutri ſuccedit: & quæ ſit ratio.*

7 *Voluntas teſtatoris nō debet pēdere ex alieno arbitrio.*

a At hi qui emācipati à b parente, c in adoptionē ſe d dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris e quaſi liberi: ſi modo, cum f is moreretur, g in adoptiua familia fuerint. h Nam viuo eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo eſſent, nec vnquam in adoptiua familia fuiſſent. Et conuenienter, quod ad adoptiuum patrem pertinet, i extraneorum loco eſſe incipiunt. K Poſt mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quātum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æque extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum naciſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat, eſſe in poteſtate patris adoptiui, ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos eius, an ad agnatos.

a At hi. *Dictum eſt præcedenti §. emancipatos iure prę-*
1 *torio vocari ad bonorum poſſeſſionem, vnde liberi.* † *annectitur modo exceptio, id non procedere, ſi tales emancipati ſe poſtea alicui in arrogationē dediſſent: fiunt enim arrogatori ſui hæredes, eique ab inteſtato, vt Sui, ſucce-*
a *dunt. ideo nec digni viſi ſunt miſeratione* a *Prætoris.*
b Parente. *Subaudi, naturali & legitimo, ſicque ſui iuris effecti.*
c In adoptionem. *Id eſt, arrogationem: arrogātur enim*
b *proprie, qui ſui iuris* b *ſunt.*
d Dederunt. *Se arrogari paſſi ſunt, nempe extraneo cuidam arrogatori, ſic vt prorſus in alienam tranſierint familiam, ſuamque naturalem reliquerint. Nam ſi arrogati eſſent ab auo, nō videbantur mutare ſtatum, nec perdunt ius ſuccedendi patri naturali.*
e Quaſi liberi. *Hoc eſt, Prætor eis non tribuit bonorum poſſeſſionem; vnde liberi, ad conſequendam legitimam hæreditatem patris naturalis.*
f Is. *Pater eorum naturalis.*
g In adoptiua. *In arrogatoris poteſtate extiterint: quo caſu arrogatori Sui hæredes ſunt; eique ab inteſtato ſuccedunt.*
2 h Nam viuo eo. *Scilicet patre naturali.* † *Ergo ſi filius arrogatus viuente patre ſuo naturali, ab arrogatore fuerit emancipatus, quia per huiuſmodi emancipationem deſinit eſſe adoptiuo patri filius, & quantum ad ipſum,*

extranei loco deinceps eſſe videtur: ideo ab eius quoque le-
gitima ſucceſſione excluditur. Patris tamen naturalis hę-
reditatem inteſtatã per vnde liberi bonorum poſſeſſio
nem *perinde conſequetur, ac ſi nunquam fuiſſet in arroga*
3 *toris poteſtate & familia.* † *Notanter autem loquitur hic*
Imp. de reſolutione adoptionis, ſiue potius arrogationis
per emancipationem: quoniam ſi non emancipatione, ſed
morte patris adoptiui diſſoluta fuiſſet adoptio, non omni-
no, quod ad ſucceſſionis cauſam attinet, haberentur pro
extraneis, ſed adhuc intelligeretur inter eos, & alios na-
turales filios durare cognatio, nempe vt ſimul inteſta-
c *to c ſuccedunt.*
4 i Extraneorum. † *Arrogati enim poſt emancipationẽ*
nec ciuili nec prætorio iure inter liberos amplius connu-
merari poſſunt: ideoque pro extraneis habentur. Ciuilis
enim ratio emancipationis, vinculum illud ciuile ado-
ptionis ſuſtulit: neque vlla hoc caſu ſubeſt directa cogna-
tionis neceſſitudo, cuius intuitu danda ſit illis, inſtar natu-
ralis filij, à Prætore bonorum poſſeſſio, vnde liberi.
5 K Poſt mortem. † *Si defuncto iam patre naturali filius*
ab adoptiuo patre emancipetur, vtriuſque & naturalis
6 *& adoptiui patris legitima hæreditate priuatur.* † *Ado-*
ptiui enim ideo, quia emancipatione diſſoluta eſt adoptio:
naturalis verò ideo, quia quæſitum fuit ius alijs ab inte-
ſtato, vel etiam ex teſtamento ſuccedentibus, quod facto
7 *patris adoptiui tolli poſſe non debet.* † *Neq; enim debent*
d *voluntates defunctorum ex alieno pendere d arbitrio:*
hoc autem caſu penderet illa hæreditas ex alieno, nempe
patris adoptiui, arbitrio, qui arrogatũ filium rurſus eman
cipando, hæreditatem agnatis adimere, vel eum nõ eman
cipando ipſis eandem relinquere poſſet, pro ſua volũtate.
quod Prætori æquum viſum non eſt. Atque hoc Imp. in
e *fine huius §. e innuit.*

ADDITIONES.

a l. ſi vnde lib.
b Dixi ſupra de adopti. in Rubri.
c l. filius autem, vnde cogna.
d l. 3 & illa inſtitutio de hæred. inſtit. l. captatorias, eod. tit. l. ſi ob. captatorias, C de teſt. teſt.
e Verſ. quod ideo ſic placuit.

§. Minus.

1 *Naturales liberi & adoptiui in quo differunt.*
2 *Liberi naturales intelliguntur, qui ex iuſtis nuptijs na-*
ti ſunt.
3 *Emancipatio & adoptio ſunt iuris ciuilis commenta.*

a Minus ergo iuris habent adoptiui filij, quàm na-
turales. Namq; naturales emancipati, beneficio Præ-
toris gradum liberorum retinent, licet iure ciuili per-
dant. Adoptiui verò emãcipati, & iure ciuili perdunt
gradum liberorum, & à Prætore non adiuuantur: &
rectè. *b* Naturalia enim iura ciuilis ratio perimere
non poteſt: nec quia deſinunt ſui hæredes eſſe, poſ-
ſunt deſinere filij filiæve, nepotes neptesve eſſe. Adop
tiui verò emãcipati, extraneorum loco incipiunt eſſe:
quia ius nomenq; filij filiæve, quod per adoptionem
con ſequuti ſunt, alia ciuili ratione, id eſt, emancipa-
tione perdunt.

1 a Minus ergo. *Hoc §. Imp. ex præcedẽtibus infert.* † *Ex*
qua illatione colligitur, quod tametſi nil interſit inter na-
turales liberos, & adoptiuos, quandiu in poteſtate ma-
a *nent a parentum: tamen ſi emancipentur, magnum eſſe*
diſcrimen inter ipſos. Filius enim adoptiuus diſſoluta ado-
ptione per emãcipationem, & iure ciuili in numero libe-
rorum eſſe deſinit, & à Prætore non adiuuatur. Natura-
lis verò filius, quantum ad patrem naturalem, etſi facul-
tatem ſuccedendi iure ciuili perdiderit: Prætoris tamen
beneficio ipſi ſuccedere poteſt: vt præcedentibus §§. di-
2 *ctum eſt.* † *Et obſerua, quando de filio naturali loquun-*
tur leges, ſemper intelligendum eſſe de filio ex iuſtis nu-
ptijs nato, quod alibi quoque annotauimus:
3 b Naturalia enim. † *Iure ſi quidem ciuili emancipatio*
b *introducta b eſt, quo nõ efficitur, ne natura filius ſit, qui*
ſemel fuit: & Prætor naturalem æquitatem ſequitur.
Adoptio quoque ciuilis iuris eſt, quæ penitus ciuili eman
cipatione tollitur, vt non ſit, cur Prætor emancipato à pa
tre adoptiuo ſubueniat, dando ei bonorum poſſeſſionem.

ADDITIONES.

a §. 1, ſupra hoc tit.
b §. fi. infra tit. ſeq. § quod autem, ſupra de cap. demi.

§. Eadem hæc.

1 *Teſtamentum, in quo emancipatus eſt præteritus reſcin-*
ditur per bon. poſſeſ. cont. tab.
2 *Præteritus quis dicatur.*
3.4 *Bonorum poſſ. contra tab. & Suis & emancipatis præ-*
teritis datur diuerſimodè tamen.
5 *Inteſtatus dicitur etiam per bon. poſſ. contra tabulas.*
6 *Ad petendam bon. poſſ. vel contra tab. vel vnde liberi,*
aliquem ex liberis eſſe oportet.

a Eadem hæc obſeruantur & in ea bonorum poſ-
ſeſſione, quam contra tabulas teſtamenti parentis,
b liberis præteritis, id eſt, neque hæredibus inſtitutis,
neque *c* oportet exhæredatis, Prætor pollicetur. Nam
eos quidem *d* qui in poteſtate mortis tempore fue-
rint, & emancipatos vocat Prætor ad eandem bono-
rum poſſeſſionem: eos vero qui in adoptiua familia
fuerint per hoc tempus, quo naturalis pater moreretur,
e repellit. Item adoptiuos liberos emancipatos
ab adoptiuo patre, ſicut *f* ab inteſtato, ita longe mi-
nus contra tabulas teſtamenti ad bona eius nõ admit-
tit: quia *g* deſinunt in numero liberorum eius eſſe.

Quod in *proximè præcedentibus §§. dictum eſt, de bo*
norum poſſeſſione, vnde liberi, *quomodo ea cõpetat: hoc*
idem Imp. obſeruandum eſſe docet in bonorum poſſeſſio-
ne, quam contra tabulas teſtamenti, Prætor olim de-
1 *dit, in quo filius emancipatus erat præteritus.* † *Iure enim*
& ciuili & prætorio cõſiſtebat huiuſmodi teſtamẽtũ, hæc
a *tamen bonorum poſſeſſione reſcindebatur: qua de re a ſuo*
loco abunde diximus.
b a Eadem hæc. *Quæ ſcilicet paulo b ante dicta ſunt.*
2 b Liberis præteritis. † *Imperator ſeipſum interpretatur,*
& quidem benè: quia tunc dicitur præteritus filius, cum de
eo nulla mentio facta eſt, in teſtamento vel inſtituendo
c *vel c exhæredando. Sed etſi filius aliquid Legati titulo*
habeat, adhuc dicetur præteritus: cum hodie ipſi legiti-
ma non alio, quàm inſtitutionis titulo ſit relinquenda, vt
d *alibi d annotatum a nobis eſt.*
c Vt oportet. *Neque enim omnis exhæredatio ſubmo-*
uet aliquem à bonorum poſſeſſione contra tabulas: ſed ea
e *duntaxat, quæ rite facta e eſt.*
3 d Qui in poteſtate, *Id eſt, Suos.* † *Bonorum enim poſ-*
ſeſſio contra tabulas non ſolum filijs emancipatis præte-
ritis conceſſa eſt à Prætore: ſed etiam Suis, ſi ſe præteri-
tos reperiebant: diuerſimode tamen. Nã emancipati qui-
dem liberi per hanc teſtamẽtum vere reſcindunt, cũ id ab
initio etiam iure prætorio valuerit. Sui autẽ præteriti hoc

remedio

remedio vtentes, tantum id agere videntur, quo nullum
f eſſe teſtamentum f declaretur, ad tollẽdam ſcilicet ſpem
adprobationis vel expreſſæ, vel tacitæ per lapſum tempo
g ris, quæ hoc caſu ſubeſt: id quod ſuo g loco copioſe à no-
4 bis declaratum eſt. † Et ideo Suis præteritis, vtcunque te-
h ſtamentum nullum dicere h poßent, datur quoque hæc
contra tabulas bonorum poſſeſſio: quia tametſi teſtamen
i tum, in quo filiusfam. eſt præteritus iure non i valeat,
tamen poteſt filius efficere, vt ex bono & æquo ſuſtinea-
tur: puta ſi bonis ſe patris abſtineat. Quæ quidem æqui-
K tas non eſt edicti prætorij, ſed à filij conſenſu K pendet,
qui & tali parenti reuerentiam exhibere vult. Et iſtud
Prætori ſatis v ſum eſt cauſæ, vt ei præterito daret bono-
rum poßeſſionem contra tabulas, ſi mallet parentis me-
moriæ parcere, quaſi non nulliter parens teſtatus fuerit:
atque ita iuris prætorij beneficio ad ſucceſſionem perue-
nire, quàm ius dicendi nullum intentare, atque ita paren-
tis iudicium tanquam parum ſani vel impij vno verbo
l ſubuertere: quę res nec modeſtia nec vtilitate l caret.
e Repellit. Quia enim ſaluam habeant ſucceſſionẽ patris
m m adoptiui, Prætor illis ſuo beneficio ſuccurrere noluit.
5 f Ab inteſtato. † Inteſtatum hic proprie intelligimus,
qui nullum prorſus teſtamentum reliquit: licet alioqui &
is dicatur inteſtatus, qui teſtamentum quidem reliquit,
n ſed reſciſſum eſt per bonorũ poßeſſionẽ contra n tabulas.
g Deſinunt in numero. Propter vinculum adoptionis
diſſolutum per emancipationem, ſicq; penitus pro extra-
6 neis habentur, ideo Prætor illis non ſubuenit: † Nempe in
vniuerſum oportet ad petendum bonorum poßeſſionem
o contra tabulas non minus eſſe ex liberis o defuncti, quã
p ad bonorum poſſeſſionem, p vnde liberi.

ADDITIONES.

a §. emancipatos, ſupra de exhæred. liber.
b Duobus præced. §§.
c Dixi ſupra in rub de exhæred. liber.
d §. ſi. ſupra de inoffic. teſtam.
e l. non putauit, §. non quæuis, de bono. poſſ. cont. tab.
f Caſtren. l. ſi filius qui in poteſtate, de liber. & poſthum. quem Doct. in l. 2. C. de bon. poſſ. con. tab. cõmuniter ſequuntur.
g §. 1. ſupra de exhæred. lib.
h Vt hic & l. maximum, C. de lib. præt.
i l. 1. de iniu. rup. teſt.
k l. filio præterito, de iniuſt. rup. teſt.
l l a Vigl. ſupra de exhær. lib. in prin. §. vlt.
m l 2. l. ſi arrogator, de adop.
n l. vt liberis, C. de coll.
o l. 1. §. ſui iuris, in ſi. l. non putauit. §. vt aũt, de bo. poſ. con. tab.
p l. 2. vnde lib.

§. Admonendi.

1 Filius adoptiuus licet non poſſit patri naturali ſuccedere per vnde liberi, ſuccedit tamen per vnde cognati.
2 Ordo Prætoris in ſucceſſione legitima.

a Admonendi tamen ſumus, qui in adoptiua fami-
lia ſunt, quive poſt mortem naturalis parentis ab ado-
ptiuo patre emãcipati fuerint, inteſtato parente natu-
rali mortuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad bono-
rum poſſeſſionem vocantur, non admittantur, alia ta-
mẽ parte vocari, ſcilicet qua cognati defuncti vocant.
Ex qua parte ita admittantur, ſi neque ſui hęredes li-
beri, neq; emancipati obſtent, neque agnatus quidem
vllus interueniat. b Aute enim Prętor liberos vocat
tam ſuos hæredes quam emancipatos, deinde legiti-
mos hæredes, tertio proximos cognatos.

a a Admonendi tamen. † Quod ſupra a dictũ eſt, eum
1 qui in adoptiua familia eſt, cum naturalis pater moritur,
vel poſt mortem eius ab adoptiuo emancipatur, naturali
patri non ſuccedere ab inteſtato per vnde liberi: id tum
procedere docet Imp. hoc loci, quando defuncto ſuperſtes
ſit aliquis alius è liberis, vel Suis, vel emãcipatis, aut quiſ
piam ex agnatis. His aũt deficientibus, vocatur talis ado
ptiuus ad ſucceſſionem inteſtatam patris naturalis tan-
b quam cognatus, ex illa parte edicti, b vnde cognati:
idq; ea ratione, quod is qui adoptatur, iura cognationis in
naturalis patris familia non amittat, cum ſit iuris natu-
ralis. Ciuilis enim ratio adoptionis, iura ſanguinis tollere
c nullo modo c poteſt.
2 b Ante enim. † Obſerua ordinem à Prætore in ſucceſſio-
ne legitima præſcriptum. Primo enim loco ſuos hæredes
ſecundum ius ciuile, & emancipatos ex ſuo edicto vocat:
ſecũdo legitimos ſiue agnatos ex iure ciuili, tertio cogna-
d tos ex edicto d ſuo ipſe admittit: Hęc tamen ver ſunt
inſpecto iure veteri: hodie diuerſum obtinere, ſequentia
docebunt.

ADDITIONES.

a In §. at hi, hoc tit.
b l. 1. § hæc autem, vnde cog.
c l. iura ſanguinis, de reg. iur.
d l. 1. ſi tab teſta. nul. ex. & l. 1. quis or. in bo. poſſ.

§. Sed ea omnia.

1 Iuſtinian conſtitutio de adoptiuis quando lata.
2 Filiusfa. ab extraneo adoptatus, ei ab inteſtato ſuccedit.
3 Extraneus adoptiuum filium in teſtamento impune præterire poteſt.
4 An extraneus adoptiuum educare teneatur.
5 De S.C. Sabiniano.
6 Reſtituta huius §. lectio.

a Sed ea omnia antiquitati quidem placuerunt: ali-
quam autem emendationem à noſtra conſtitutione
acceperunt, quam ſuper ijs perſonis expoſuimus, quæ
à patribus ſuis naturalibus in adoptionem alijs dan-
tur. Inuenimus etenim nonnullos caſus, in quibus fi-
lij & naturalium parẽtum ſucceſſionem propter ado
ptionem amittebãt, & adoptione facile per emancipa
tionẽ ſoluta, ad neutris patris ſucceſſionẽ vocabãtur.
Hoc ſolito more corrigentes, conſtitutionem ſcripſi-
mus, per quam definiuimus, quando parens natura-
lis filium ſuum adoptandum b alij dederit, integra
omnia iura ita ſeruari, atque ſi in patris naturalis po-
teſtate permanſiſſet, nec penitus fuiſſet adoptio ſub-
ſequuta: niſi in hoc tantummodo caſu, vt poſſit ab in-
teſtato ad patris adoptiui venire c ſucceſſionem.
Teſtamento autem ab eo facto, neque iure ciuili, neq;
prætorio, ex hæreditate eius aliquid perſequi poteſt,
neq; contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neq;
inofficioſi querela inſtituta: cum nec neceſſitas patri
adoptiuo imponatur, d vel hęredem eum inſtitue-
re, vel exhęredem facere, utpote nullo naturali vin-
culo copulatum, neq; ſi e ex Sabiniano ſenatuſcon-
ſulto ex trib. maribus fuerit adoptatus. Nam & in hu
iuſmodi caſu, neq; quarta ei ſeruatur, neque ulla actio
ad eius perſequutionem ei competit. Noſtra autem cõ
ſtitutione exceptus eſt is, f quem parens naturalis
adoptandum ſuſceperit: utroque enim iure, tam na-
turali quàm legitimo, in hanc perſonam concurren-
te, g priſtina iura in tali adoptione ſeruamus: quem-
admodum h ſi paterfam. ſeſe dederit arrogandum.
quæ ſpecialiter & ſigillatim ex præfatæ conſtitutionis
tenore poſſunt colligi.

a Sed ea omnia. *Hoc §.recenſentur, quę iniquè circa fi-*
a *lios adoptiuos per ius antiquum conſtituta* a *noua Iuſti-*
1 *niani ſanctione ſunt emendata & correcta.† Per eã enim*
iuri veteri derogatum eſſe vel ex eo conſtat, quod Lãpri-
dio & Oreſte Coſſ. edita fuerit, & emendato Codici poſt
euulgatas Pandectas inſerta. Agitur autem hic de ſpe-
cifica adoptione, quæ generis ſui nomen retinet, & in his
fit qui, in parentum ſunt poteſtate. Hanc autem adoptio-
nis ſpeciem, & Iuſtinianeæ conſtitutionis argumentum,
b *quia ſupra* b *lib. 1. luculenter expoſuimus: eadem hic*
repetere omnino ſuperuacaneum moleſtumq; fuerit. Poſ-
ſunt enim, quæ tum ſunt dicta, ad hunc locum illuſtrãdum
facile transferri. Extat quoque præfata Iuſtiniani conſti-
tutio in Codice, quæ multis verbis explicat totius præſen-
tis loci ſententiam.

b Alij. *Puta alicui extraneo, qui nullo cognationis nexu*
filio ſit coniunctus.

2 c Succeſſionem. † *Nihil ergo aliud conſequitur filiuſ-*
fam. in adoptionem extraneo datus, quàm vt adoptiuo pa-
c *tri ab inteſtato ſuccedat cum alijs illius filijs* c *pro viri-*
li: non extantibus vero alijs liberis naturalibus, in omni-
d *bus bonis, ſi ab ipſo emancipatus nõ fuerit, excluſis etiã* d
deſcendentibus, perinde ac ſi illi ſuus hęres eſſet. Sui enim
hęredis ius hoc caſu habet, quo ad ſucceſſionem inteſta-
e *tam: licet quantum ad conſanguineorum* e *hęreditatem*
aliud ſit.

3 d Vel hæredem. † *Imo poteſt extraneus filium ado-*
ptiuum in teſtamento impunè pręterire, nec tenetur ei
quicquam relinquere. Si quid ergo ipſi in teſtamento relin-
quet talis pater adoptiuus, hoc liberalitatis erit, & nullo
f *legitimo vinculo* f *adſtrictum.† Vnde diſputant Docto-*
4 *res, an filij adoptiui à tali extraneo educari debeant? &*
g *reſpondent Faber* g *& Angelus, non deberet niſi pater*
naturalis egenus eſſet, aut operas illi extraneo prę̃ſtarẽt.

5 e Ex Sabiniano. † *Huius ſenatuſconſulti* Sabiniani *fit*
h *etiam alijs* h *in locis mentio: de eius tamen argumento*
non ſatis conſtat. Placentinus quoque eiuſdem meminit,
aſſerens ex hoc S.C. in adoptione adhiberi ſolitos tres ma-
res adoptantes, & tres emancipationes, nec non totidem
perſonas manumiſſores. Theophilus ſcribit, cum ex tri-
bus maribus vnum parens naturalis dabat adoptandum,
quod huic adoptiuus neceſſe habuerit quartam partem
6 *bonorum relinquere ex S.C. Sabiniano.† Porro* i *Alcia-*
i *tus arbitratur hic non eſſe legendum,* ex tribus maribus:
ſed ex tribus manibus, quod de patris naturalis manu in
fiduciary manum traderentur, qui deinde in manum &
poteſtatem adoptiui parentis dabat. Vnde alibi dicitur,
K per tres emancipationes K adoptionem fieri.

f Quem parens. *Puta auus aut proauus ipſius filij ma-*
ternus: vel etiam paternus, ſi pater naturalis, antequam
filius conciperetur, ſui iuris effectus ſit.

g Priſtina iura. *Nempe, vt per adoptionem ſtatim ad*
adoptantis ius & familiã tranſeat, illique ſuus hęres fiat:
l *nec aliter ſuccedat, quàm naturales* l *& legitimi.*

h Si paterfam. *Id eſt, is qui ſit ſui iuris: quæ adoptionis*
m *ſpecies proprie arrogatio* m *dicitur,*

ADDITIONES.

a l. cum in adoptiuis, C. de adopt.
b §. ſed hodie, ſupra de adopt.
c l. ſi te, C. de ſuis & legit.
d d. l. cum in adoptiuis, §. ſin autem, iuncto §. ſed ne articulum.
e d. §. ſed ne articulum.
f d. §. ſed ne articul.
g Vterque hic.
h d. l. cum in adoptiuis, § quæ autem, & l. vlt. ad ſi. C. de decur.
i Lib. 4. Parer cap. 3.
k l. ſi. C. de adop.
l d §. ſed hodie, & d. l. cum in adoptiuis, & d. l. ſi te.
m De qua in §. cum autem impubes, ſup. de adopt.

§. Item vetuſtas.

1. 2. 3 *Triplex in hoc §. ius recenſeri.*
4. 5 *Lex 12. tab. maſculos & fęminas æqualiter vocabat ad ſucceſſionẽ inteſtatã: ſecus de media Iuriſprudẽtia.*
6 *Emendata lectio huius §. in verſ. ſed nos.*
7 *Nepotes ex filia ſuccedunt cum alijs filijs, & ex his deſcendentibus in ſtirpes.*
8 *Errare Doct. qui ſucceſſionem in ſtirpes in recta linea ad pronepotes tantum producunt.*

a Itẽ vetuſtas ex maſculis progenitus plus diligẽs, ſolos nepotes, vel neptes qui quęve ex virili ſexu deſcẽdunt, *b* ad ſuorũ vocabat *c* ſucceſſionẽ, & iuri agnatorum eos anteponebat: nepotes aũt qui ex filiab. nati ſunt, & pronepotes ex neptibus cognatorum loco connumerans, *d* poſt agnatorũ lineam eos vocabat, tã in aui vel proaui materni, quã in auiæ vel proauiæ, ſiue paternæ ſiue maternæ ſucceſſionẽ. *e* Diui autem Principes non ſunt paſſi talem contra naturam iniuriam ſine cõpetenti emendatione relinquere: ſed cum nepotis & pronepotis nomen cõmune ſit vtriuſque, tam qui ex maſculis, quã qui ex fęminis deſcendunt: ideo eundẽ *f* gradũ & ordinem ſucceſſionis eis donauerunt. Sed vt amplius aliquid *g* ſit eis, qui non ſolum naturæ, ſed ẽt *h* veteris iuris ſuffragijs muniuntur: portionẽ nepotum, vel neptũ, *i* vel deinceps (de quib. ſupra diximus) paulo minuendam eſſe exiſtimauerunt: vt minus tertia parte acciperent, quã *K* mater eorũ vel auia fuerat acceptura, *l* vel pater eorũ, *m* vel auus paternus, ſiue maternus, qñ fęmina *n* mortua ſit, cuius de hæreditate agitur; hiſq; (licet ſoli ſint) adeuntib. agnatos minime vocabant. Et quemadmodum lex 12. tab. filio mortuo nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes in locũ patris ſui ad ſucceſſionẽ aui ſui vocat: ita & principalis diſpoſitio in locum matris ſuæ vel auiæ, eos cũ iam deſignata partis tertiæ deminutione vocat. Sed nos, cũ adhuc dubitatio maneret inter agnatos & memoratos nepotes quartã partẽ ſubſtantiæ defuncti agnatis ſibi vendicantib. ex *o* eiuſdẽ conſtitutionis autoritate: memoratã quidẽ conſtitutionem à noſtro Codice ſegregauimus, neq; inſeri eam ex Theodoſiano codice in eo conceſſimus. *p* Noſtra aũt conſtitutione promulgata, toti iuri eius derogatum eſt: & ſancimus talib. nepotib. ex filia, vel pronepotibus ex nepte, *q* & deinceps ſuperſtitibus, *r* agnatos nullam partẽ mortui ſucceſſionis ſibi vendicare: ne hi qui ex tranſuerſa linea veniant, potiores his habeantur, qui recto iure deſcendunt. Quam conſtitutionem noſtrã obtinere ſecundũ ſui vigorem & tempora, & nunc ſancimus: ita tñ, vt quemadmodum inter filios & nepotes ex filio, antiquitas ſtatuit, *ſ* nõ in capita, ſed in ſtirpes diuidi hæreditatem: ſimiliter nos inter filios & nepotes ex filia, diſtributionẽ fieri iubeamus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes & proneptes, & alias deinceps perſonas: vt vtraque progenies, matris vel patris, auiæ vel aui, portionem *t* ſine vlla diminutione conſequatur: vt ſi forte vnus vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extẽt: vnus aut duo dimidiam, alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.

Triplex

Triplex ius recenſentur in hoc §. circa ſucceſſionem ne-
1 potum & neptum Suis aſcendentibus.† Primum eſt me-
a dia Iuriſprudentię, a quo nepotes ex filio ad ſucceſſio-
nem auorum legitimam duntaxat admittebantur: poſt
hos Agnati vocabãtur, excluſis nepotibus ex filia, quam-
uis Prætoris beneficio poſt omnes demum agnatos, cogna
toſque per vnde cognati ad bonorum poſſeſſionem admit
2 terentur.† Secundum ius fuit, tempore b Valentiniani,
b Theodoſij, & Archadij Imp. qui medium illud ius cor-
rexerunt in hunc modum, quod nepotes & neptes ex filia
admitterẽtur vnà cum nepotibus ex filio ad eam partem,
quam mater vel auia eorum accepiſſet: cum deminutione
tamen tertiæ partis hæreditatis, quæ nepotibus ex filio
cedere debebat. Item ex eadẽ Principum conſtitutione ne
potes ex filia præferebantur agnatis, cum de media Iuriſ-
prudentia agnati potiores eſſent: quare ne per hoc vide-
retur ipſis illata iniuria, potuerunt quartam hæreditatis
c partem tanquam Falcidiam c deducere, ſi nulli ex filio
nepotes extarent. Iſtis enim ſuperſtitibus agnati ex late-
3 re etiam medio iure excluduntur. † Tertium denique &
d nouiſſ. ius d eſt à Iuſtiniano noſtro introductum volu-
te, quod deinceps nepotes ex filio, & nepotes ex filia
æqualiter vocentur ad ſucceſſionem aui, non quidem in
capita, ſed in ſtirpes, excluſit penitus agnatis, & ſine vlla
deminutione trientis vel quadrantis.

4 a Item vetuſtas.† Hoc de media iuriſprudẽtia, quæ poſt
e legẽ XII. tabul. orta e eſt, accipi debet. Lex enim XII.
tab. ſimplicitatem iuſtitiæ amicam amplexa, non diſtin-
guebat inter agnatos maſculos & fœminas, ſed omnes ex
f æquo ad ſucceſſionem f vocabat: certe in hoc laudanda,
quoniam proxime ad naturam directa fuit. quippe cum
ſucceſſio, ſicut & alimentorum ratio inter viuos, ex æqui-
g tate charitateque ſanguinis g deſcendat. † Poſteriores
5 vero Iuriſconſulti, reiecta hac legis ſimplicitate, ſubtili
quadam excogitata ratione cęperunt agnatos diſtingue-
re: vt inter maſculos quidem agnationis iure hęreditas,
etiam longiſſimo gradu eſſent, vltro citroque caperetur.
Ex agnatis vero mulieribus nulli penitus, niſi ſorori, ad
agnatorum ſucceſſionem per mediam Iuriſprudentiã da-
batur aditus: quamuis agnatis deficientibus per vnde co
gnati, inter cognatos quoque vocarẽtur, vt & ſupra dixi.

b Ad ſuorum. Auorum ſcilicet, inteſtato morientium:
quod ideo fiebat, vt ordinum & familiarum dignitas
h hac ratione h conſeruaretur.

c Succeſſionem. Legitimam.

d Poſt agnatorum. Hoc eſt, ſi defunctus auus vel pro-
auus neque liberos neq; agnatos ſuperſtites haberet, tunc
vocabantur ex filiabus nati inter cognatos.

e Diui autem principes. Hoc eſt ſecundum ius: fuerunt
autem hi principes, Valentinianus, Theodoſius & Arca-
i dius, quorum conſtitutio etiamnum i extat. cuius verba
adſcribere lubet, quia ad hunc locum illuſtrandum non pa
rum conducunt. Si defunctus (inquiunt) cuiuſcunque
ſexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia diem de-
functa cuiuſcunque ſexus aut numeri nepotes: eius
partis, quã defuncta ſuperſtes patri inter fratres ſuos
fuiſſet habitura, duas partes conſequantur nepotes ex
eadem filia: tertia pars fratribus ſororibuſve eius, quę
defuncta eſt, id eſt, filijs filiabuſve eius, de cuius bo-
nis agitur, auunculis nempe, ſiue materteris eorum,
quorum commodum legem ſancimus accreſcat.

f Gradum & ordinem. Tamen nõ vtilitate pari: quem-
admodum ſubijcit.

g Sit eis. Per virilem ſexum deſcendentibus.

h Veteris iuris. Id eſt, mediæ Iuriſprudentiæ, vt & ſu-
pra diximus: neque enim hoc de lege 12. tabularum intel
ligi poteſt, quæ mares & fœminas ſine delectu ſexus
æqualiter admittebat. Duabus ergo cauſis moti fuerunt
prædicti Principes, vt deminutionem trientis facerent:
prima, quia nepotes ex filio natura ipſa nobiliores eſſent,
nepotibus ex filia: altera, quia habebant etiam ſuffra-
gium mediæ Iuriſprudentiæ, quæ nepotes ex filia prorſus
excludebat.

i Vel deinceps. Aliorum ſcilicet, per fœminam deſcen-
dentium.

K Mater eorum vel auia. Si agitur de hæreditate patris
ipſius auiæ.

l Vel pater eorum. Si de hæreditate matris eius, ſcilicet
patris ſit quæſtio.

m Vel auus paternus. Si diſputetur de hæreditate ma-
tris ipſius aui paterni, & ſic proauiæ.

n Mortua ſit. Ergo vbi agebatur de ſucceſſione fœminæ,
nihil referebat, an quis per virilem ſexum, an per mulie-
K brem iunctus eſſet K defunctæ. Æquè enim ſemper ne-
potes iure parentum ſuorum vtebatur, cum deminutione
tertiæ partis.

6 o Eiuſdem.† Eiuſdem conſtitutionis legendum, non
cuiuſdam, vt plerique codices habent: de ſuperiori enim
illa Principum conſtitutione hic quoque agitur, cuius qui-
dẽ verba, quæ huc pertinent, non ſunt inſerta Iuſtinianeo
Codici: (neque enim inſeri voluit Iuſtinianus, vt ipſemet
l hic teſtatur) extant tamen in Theodoſiano adhuc l Co-
dice. Hæc enim adijcitur particula: Quod ſi defunctus,
de cuius bonis loquimur, habebit ex filia nepotes: &
prætera filios non habebit, ſed qui præferri nepoti-
bus non poſſint, habebit agnatos hi in quandam Fal-
cidiam, & in Quadrantem nepotes iure ſuccedant.

p Noſtra autem. Hoc eſt tertium, & nouiſſimum ius à
Iuſtiniano introductum: cuius conſtitutio lib. 6. Codicis
m m ad Mennam præfectum prætorio etiamnum ſupereſt:
& ad huius loci illuſtrationem referri poteſt.

q Et deinceps. Reliquis, ſcilicet recta deſcendẽtibus vl-
tra pronepotes: omnes enim deſcendentes intelligit.

r Agnatos. Ex latere, ſiue ex tranſuerſa linea venientes.

7 ſ Non in capita.† Producit ergo Iuſtinianus ſuam hanc
conſtitutionem ad legem 12. tabularum, vt inter has
perſonas quoque in ſtirpes non in capita diſtributio fiat.
n Succedẽt itaq; noua hac lege n nepotes ex fœminino ſexu
cum reliquis filijs, atq; ex eis deſcendentibus æquo iure in
ſtirpes, nulla deducta hæreditatis parte, ſiue in pari gradu
o ſint, ſiue id minus. Id quod Nouella ſua lege o confirma-
uit, in qua (vt & hic) generaliter oẽs deſcendentes cõple-
8 xus eſt:† vt mirũ ſit, cur Interpretes p ſucceſſionem in ſtir
p pes in recta linea, ad pronepotes velint dũtaxat ꝓducere.

t Sine vlla deminutione. Tertiæ vel quartæ partis. Ha
bes itaque hic expreſſam abrogationem ſuperioris illius
principalis conſtitutionis, quæ tertiam partem, & item
quartam adimebat nepotibus ex filia: tertiã quidem nepo
tibus ex filio, quartam vero agnatis ex latere tribuens, ob
fauorem ſexus maſculini: quæ ob id diligẽter notanda eſt,
ꝙ alibi huius veteris iuris abrogatio vix tam clare reperi
tur: excepta Nouella Iuſtiniani conſtitutione 18. quæ
aperte vult, integram, nullaque parte deminutam paren
tum portionem nepotibus tribui. Cui addi poteſt eiuſdem
Iuſtiniani conſtit. Nouell. 118. omne ſexus diſcrimen in
heredibus legitimis tollens.

que is, qui longiore gradu eſt, adoptauerit aliquem,
agnatus inter ſuos hæredes eſſe non dubitatur.

a Sunt autem agnati. *Cum Lex XII. tabularũ agnatos*
ad ſucceſſionem inteſtatã vocet, poterat videri illud quo-
a *que ad cognatos ſpectare: cum agnati dicantur cognati* a
eſſe. Ne igitur in hoc falleretur quiſpiam, declarat Imp.
1 *qui ſint agnati.* † *Sane cognationis, etiam quæ ex tranſ-*
uerſo eſt, nomen generaliter ſumptum: tam agnationem,
quàm cognationem ſpecificam continet. Agnationem aũt
proprie dicimus, quæ à maſculo deriuatur: cognationem
vero in ſpecie ſumptam, quæ à matre ſiue fœmina origi-
b *nem habet. Qua de re quia alibi* b *copioſe diſputaui-*
mus, hic moleſta repetitione vti ſuperfluum foret.

b Agnati ſibi. *Quia ſcilicet per maſculum, nempe pa-*
trem inuicem coniuncti.

c Conſanguinei. *Conſanguineos enim Caſſius etiam eos*
c c *eſſe definit, qui ſanguine inter ſe connexi ſint, vt ſunt ex*
d *eodem patre nati: quod ſi mater* d *quoque eadem eſt,*
germani conſanguinei appellantur.

2 *d* Nec requiritur. *Quod verũ eſt, iſto iure.* † *Hodie vero*
e *ſecus, quia per Nouellam* e *Iuſtiniani, fratres ex vtroq;*
parente coniuncti (quos germanos *dicimus) conſangui-*
f *neis tantũ, & vterinis præferuntur, vt* f *ſupra dictũ eſt.*

3 *e* Conſobrini. † *Improprie ſcilicet, & generali appella*
g *tione, cum proprie* conſobrinus *ſit* g *ex ſorore matris*
natus. Sic etiam Amitini, *id eſt ex fratre geniti commu-*
ni conſobrinorum nomine quandoque appellantur, quod
καταχρηστικῶς fieri Theophilus hic admonuit. Conſobri
ni *ἐξάδελφοι & πρωτεξάδελφοι Græcis dicuntur.*

f Qui poſt mortem patris. *Poſthumi ſcilicet, relatione*
ad parentum facta: fratribus enim poſthumi non ſunt,
ſed conſanguinei, ſicut reliquis agnatis, agnati. Neceſſe
tamen eſt, vt viuente patref.am. de cuius hæreditate agi-
tur, concepti ſint. Lex enim XII. tab. eũ vocat ad ſucceſ-
ſionem, qui moriente eo, de cuius bonis quæritur, in rerum
natura fuit, vel ſi viuo eo conceptus eſt: quia conceptus
h *quodammodo in rerum natura eſſe* h *exiſtimatur.*

g Inteſtatũ deceſſiſſe. *Quod quõ colligi debeat, ſuperiori*
i *titulo explicatũ* i *eſt: nempe vt nõ ſolum mortis tpe, ſed*
etiã quo tẽpore certũ eſt, teſtamentũ deſtitui, reſpiciatur.

4 *h* Per adoptionem. † *Non ergo per generationem tan-*
K *tũ, ſed etiã per adoptionẽ ius agnationis* K *exiſtit: nem-*
pe, habeo filium naturalẽ, accepi & adoptiuũ, hi ſeſe mu-
tuo agnatos, & fratres, itemq; conſanguineos vocabũt, id
eſt, ex eodẽ ſanguine, ſaltẽ ciuiliter. Quod hodie verũ eſt ſi
l *adoptatus tranſeat in adoptantis ius &* l *familiã, iuxta*
m *declarationem alibi traditam,* m *quæ huc repetenda eſt.*

i Improprie conſanguinei. *Quia non natura, ſed lege*
adoptionis conſanguinei exiſtimantur: ideo Imp. eos im-
proprie conſanguineos dicit appellari, & Vlpianus iura
conſanguinitatis habere.

ADDITIONES.

a l. Non facile. & l. Iuriſconſultus, §. nomen. de gradib.
b §. 1. Supra de legit. agna. tut.
c l. 2. §. poſt ſuos. de ſuis & legit.
d l. pen. § in his. & l. vlt. §. 1. C. de legit. hæred.
e Nouell. de hæred. ab int. ven.
f Ad Rubr. tit. præced.
g §. Quarto. infra, de gradib.
h l. Titius. & l. ſequen. de ſuis & leg.
i §. Cum autem quæritur.
k Dicta l. non facile. l. 1. §. hoc autem. vnde cog. l. 1. §. vlt. de ſuis & leg.
l l. 2. De adopt.
m §. Sed hodie. §. ſeq. ſupra de adopt.

§. Cæterum.

1 *Quatuor diuerſa iura hoc §. recenſeri.*
2.3 *Media Iuriſprudentia quando cœperit, & quomodo circa fœminas agnatas poſt ſororem diſpoſuerit.*
4 *Ætiologia quare medio iure maſculi fœminis prælati fuerint.*
5 *Prætor agnatas etiam vltra ſororem conſanguineam admiſit, per vnde cognati, cum maſculis.*
6 *Lex XII. tab. in agnatis non facit diſcrimen inter maſculos & fœminas.*
7 *De media iuriſprudentia, & quod ante Ciceronis tempora fuerit.*
8 *Iuſtiniani emendatio circa ſucceſſionem agnatarum.*
9 *Iure Nouellarum agnati & cognati indifferenter ſuccedunt.*
10 *Tribus modis nos relabi hodie ad ius vetus: pactis, ſtatutis, & priuilegijs.*
11 *Prædicta tamen tum locum habent, ſi filiæ competentibus dotibus prouideantur.*

a Cæterum inter maſculos quidem agnationis iure hæreditas, etiamſi *b* longiſſimo gradu ſint vltro citroque capitur. Quod ad fœminas vero attinet: *c* ita placebat, vt ipſæ conſanguinitatis iure tãtum capiant hæreditatem ſi ſorores ſint: vlterius non capiant. maſculi autem ad earum hæreditates (etiamſi longiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua de cauſa fratris tui aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua vero ad illas non pertinebat. *d* Quod ideo ita conſtitutum erat, quia cõmodius videbatur ita iura conſtitui, vt plerumque hæreditates ad maſculos confluerent. *e* Sed quia ſane iniquum erat, in vniuerſum eas quaſi extraneas repelli: Prætor eas ad bonorum poſſeſſionem admittit, ea parte, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur: ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi neque agnatus vllus, neq; proximior cognatus interueniat. *f* Et hæc quidem Lex XII. tab. nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem legibus amicam amplexa, ſimili modo omnes agnatos, ſiue maſculos, ſiue fœminas, cuiuſcunq; gradus, ad ſimilitudinem ſuorum inuicem ad ſucceſſionem vocabat. Media autem Iuriſprudentia, quæ erat *g* Lege quidem XII. tab. iunior, Imperiali autem inſtitutione anterior, ſubtilitate quadam excogitata, præfatam *h* differentiam inducebat, & penitus, eas à ſucceſſione agnatorum repellebat: omni alia ſucceſſione *i* incognita, donec Prætores paulatim aſperitatem iuris ciuilis corrigentes, ſiue quod deerat adimplentes, humano propoſito alium ordinem ſuis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta per bonorum poſſeſſionem eas adiuuabant, & pollicebantur his bonorum poſſeſſionem, quæ (vnde cognati) appellatur. *K* Nos vero Legem XII. tab. ſequẽtes, & eius veſtigia hac in parte ſeruantes laudamus quidem Prætores ſuæ humanitatis, non tñ eos in plenũ huic cauſæ mederi inuenimus. Quare etenim vno eodemq; gradu naturali concurrente, & agnationis titulis, tam in maſculis, quàm in fœminis *l* æqua lance conſtitutis, maſculis quidem dabatur ad ſucceſſionem venire omnium agnatorum, ex agnatis autem mulieribus nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad agnatorum ſucceſſionem patebat aditus? Ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius XII. tab.

candem

i tandem diſpoſitionem exæquãtes: noſtra conſtitutione ſancimus omnes legitimas perſonas, ideſt, m per virilẽ ſexum deſcendẽtes (ſiue maſculini generis, ſiue fœminini ſint) ſimili modo ad iura ſucceſsionis legitimæ ab inteſtato vocari ſecundum ſui gradus prærogatiuam: nec ideo excludendas, quia conſanguinitatis iura ſicut germanę non habent.

1 a Cęterum. † *Hic §. quatuor diuerſa iura de fœminis agnatis poſt ſororem conſanguineam memorat, quæ diuerſis temporibus inualuerunt: vt vel hinc deprehendatur, magnam fuiſſe iuris ciuilis iactationem, variamque viciſſitudinem in ſucceſſione inteſtata.*

b Longiſsimo. *Nempe decimo: is enim eſt longiſſimus*
a *gradus, ex quo ſucceditur, vt ſuo loco* a *audiemus.*

2 c Ita placebat. † *Intellige, media Iuriſprudentiæ, quæ poſt XII. tab. & ante Principum conſtitutiones obtinuit. Præponit enim Iuſtinianus diſpoſitionem medij iuris Legi XII. tab. cum tamen ea longe anterior fuerit: ſed de hac mox ſubijciet, & in coniunctionibus plerunque ordinem ſcripturæ non reſpicimus, quid prius, quidve poſte-*
b *rius poſitum ſit.* b † *Hoc ergo iure medio reſtricta erat*
3 *ſucceſſio agnatorum ita, vt agnatæ, id eſt* i *fœminæ nobis iunctæ per mares, exceptis ſororibus conſanguineis, id eſt, ex eodem patre natis non ſuccederent: maſculi vero agnati ad fœminarum agnatarum hæreditatem, etſi longiſſimo gradu ſint, vocentur.*

4 d Quod ideo. † *Rationem mediæ Iuriſprudentiæ refert Iuſtinianus, quare maſculos fœmininis in ſucceſſione inte-*
c *ſtata prætulerit: nempe hæ in alienam migrant* c *familiam, illi gentilitatis nomen & familiã retinent atq; ſtabiliunt, & domi, belliq; tempore Reipub. magis commo-*
d *dant ac* d *proſunt. Vnde illa Lex legatis data:* e Ne de
e nomine familiæ prędium exeat. *Sunt & aliæ rationes, quibus hæc mediæ Iuriſprudentiæ cõſtitutio defendi poſſe*
f *videtur, quas Claſſaneus alicubi* f *pulchre cumulauit.*

5 e Sed quia ſane. † *Secundum ius hic memorat Iuſtinianus, Prætorium ſcilicet, quo admittebantur agnatæ fœminæ etiam vltra ſorores cõſanguineas per bonorum poſſeſſionem, vnde cognati, cum maſculis æquali gradu connexis: ſi tamen neque ſuus, neque agnatus vllus, neque cognatus gradu proximior exiſteret.*

6 f Et hęc quidem. † *Nunc de Lege XII. tab. & ſic de tertio iure (quod tamen re ipſa primum fuit) adtexitur, quod vocabat pariter ad ſucceſſionem legitimã & agnatos maſculos, & fœminas agnatas etiam vltra ſorores, non habito ſexus diſcrimine, quod per mediam Iuriſprudentiam inductum eſt, maximeque per* Voconiam legem, *quæ fœminarum ſucceſſionem valde adſtrinxit, vt*
g *Iulius Paulus* g *quoque lib. 4. Sentent. meminit.*

7 g Lege quidem XII. tab. iunior. † *Fuit aũt* media Iuriſprudentia *ante M. Tullij Ciceronis tempora, vt Cantiuncula hic ſupputat. Nam quod pleriq; exiſtimãt, mediam Iuriſprudentiam fuiſſe temporib. Papiniani, Vlpiani, Pauli, vſq; ad Iuſtiniani ætatem: id falſum eſſe, vel ex hoc textu colligitur, qui dicit, Edicto Prætoris correctam eſſe mediæ Iuriſprudentiæ conſtitutionẽ. Prætorum enim edicta vetuſtiora eſſe, Vlpiani aliorumq; eius claſſis Iuriſconſultorũ reſponſis, negari non poteſt. Conuellitur hæc opinio & ex alio: Nã quod textus hic ait,* introductũ eſ-
h ſe à media Iuriſprudẽtia: *hoc Iulius Paulus* h *ait,* lege, vel rogatione Voconia factũ. *Cicero aũt huius Voconię*
i *legis plus vno loco* i *meminit. conſequitur ergo, vt prędictũ eſt, mediã Iuriſprudẽtiã ante Ciceronis ętatẽ fuiſſe.*

h Differentiam. *Inter agnatos maſculos, & fœminas agnatas vltra ſororem conſanguineam.*

i Incognita. *Vt ſcilicet nulla ipſis ſupereſſet ſpes ad alicuius agnati ſucceſſionem pertingendi.*

8 K Nos vero. † *Iuſtinianus ſuam conſtitutionẽ renouato*
K *Codice* K *inſertam refert: quod eſt quartum ius quo iure res reducitur ad Legem XII. tab. nempe, vt omnes agnatæ per virilem ſexum etiã vltra ſorores admittantur ad legitimã ſucceſſionem, ſecundum gradus prærogatiuã.*

l Æqua lance. *Etenim fœminæ perinde agnaſcũtur proximis in familia, atque mares.*

9 m Per virilem ſexum. † *Hodie vero iure Nouellarum*
l l *& hoc emendationem meruit, vt ſcilicet non diſtinguatur, an per virilem vel muliebrem ſexum coniunctio exiſtat. Nam & maſculi, & fœminæ indiſtincte, ſublato prorſus omni diſcrimine agnationis & cognationis ex iure nouiſſimo ab inteſtati ſucceſſionẽ admittũtur: eoq; iure vti-*
10 *mur.* † *Videmus tamen etiam hodie tribus modis ſæpiſſime nos ad vetus ius relabi, pactis ſcilicet, ſtatutis, et priuilegijs. Nam qui filias elocant, ſolent fere curare, vt ſuc-*
m *ceſſioni ipſæ* m *renuncient: id quod inter nobiles apud nos eſt frequentiſſimum: neceſſe tamen eſt, vt huic pacto per iuſiurandum robur accedat, vt quod iure ciuili improba-*
n *tum eſt, Pontificia autoritate* n *ſubſiſtat. Statuta autẽ, quæ ſtantibus maſculis vel agnatis fœminas à iure ſuccedendi excludũt, valere indubitatum eſt, cum & ſic ad ius vetus redeatur: & de huiuſmodi ſtatutis extant hodie pe-*
o *culiares etiam tractatus non* o *pauci. Cæterum priuilegijs etiam Principis quandoq; conceditur alicui familiæ, vt maſculi fœminis in ſucceſſione præponantur: quorum*
11 *nonnulla me vidiſſe memini.* † *Prędicta tamen omnia ita demum iura firma eſſe crediderim, ſi dos fuerit data fi-*
p *liæ, quæ legitimæ portionis loco* p *ſit: alioqui enim iniquiſſimum foret, in vniuerſum filias excludere.*

ADDITIONES.

a §. Vlt. inf. de ſucceſſ. cog.
b l. Quidam in teſta. de pec. leg.
c §. Vlt. ſup. de pat. pot.
d l. 1. §. Sed etſi ſeruus, de ven. inſpi. Plures rationes vide apud Chaſ. in conſuet. Burg. tit. 7. §. 12. in princip. & Vigl. §. ſed hæc quidem. ſup. de exhęr. libe.
e l. Lucius, de leg. 2. f In loco citato.
g Tit. de inteſt. hæred. h d. lib. 4. tit. de inteſt. hæred.
i Dixi ſup. de leg. Fal. in prin. K l. Lege 12. tab. C. de legi. hęr.
l §. Reliquum. & §. ſeq. Nouell de hæred. ab int.
m Argum. l. pactum dotali. C. de pact. conuent.
n Cap. quamuis ibi Can. de pa. l. b. 6.
o Puta. Alberti Bruni, Ioannis Campezi, & Lauri à Palatijs: qui omnes de ſtatutis fœminas excludentibus pulchros tractatus ſcripſere.
p Bar. l. Titio centum, §. Titio genero. de cond. & demonſtr.

---

§. Hoc etiam addendum.

1 *Cognatæ cum agnatis ſuccedunt ab inteſtato, ſaltem quo ad vnum gradum.*
2 *Res exemplo declaratur.*
3 *Hunc §. hodie immutatum eſſe.*
4 *Fratrum vel ſororum filij hodie cum patruis & auunculis in ſtirpes ſuccedunt.*
5 *Si ſoli ſint, ſuccedunt in capita.*

Hoc etiã addendum noſtrę cõſtitutioni exiſtimauimus, vt transferatur *a* vnus tantũmodo gradus à iure cognationis ad legitimã ſucceſſionẽ: vt nõ ſolũ fratris filius & filia (ſecundũ quod iam definiuimus) ad ſucceſsionem patrui ſui vocentur: ſed etiã *b* germanæ conſanguineæ, vel ſororis vterinæ filius & filia ſoli, &c.

non

non deinceps perſonæ vnà cũ his ad iura auunculi ſui
perueniāt: & c mortuo eo, qui patruus quidem eſt ſui
fratris filijs, auũculus aũt ſororis ſuæ ſoboli, ſimili mo
do ab d vtroq; latere ſuccedant: tanquã ſi oẽs ex ma-
ſculis deſcendentes, e legitimo iure veniant: ſcilicet
vbi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim
perſonis præcedentibus, & ſucceſſionem admittenti-
bus, f cæteri gradus remanent penitus ſemoti: ſcili-
cet hæreditate non in ſtirpes, ſed in capita diuidenda.
1 a Vnus tantummodo gradus. † *Quod ergo ſupra a di-*
a *ctum eſt, fœminas agnatas, etiã vltra ſororem conſangui-*
neam cum maſculis agnatis ad inteſtatã ſucceſſionem vo-
cari: hoc Imp. & ad cognatas, ideſt, eas perſonas, quæ
nos per fœmininum ſexum contingunt, producit, non ta-
mẽn vltra vnum gradum. Tales autem ſunt ſorores con-
ſanguineæ, vel etiam vterinæ filius & filia, quos ex capi-
te cognatorũ transfert in caput agnatorum, vt perinde ha
beantur, ac ſi agnati ſint, noſq; per maſculum attingant.
2 † *Quare ſi inteſtato quis moriatur, relinquẽs fratris præ-*
mortui filium aut filiã, & ſororis quoq; ante mortuæ (ſiue
conſanguinea ſit, i. ex eodẽ patre nata, ſiue vterina, quæ
b *eandem tantũ matrem habuerit) filium aut filiã, ex* b *Iu*
ſtiniani Lege æqualiter defuncto ſuccedẽt omnes, illi vt pa
truo, hi vt auunculo, perinde atq; ſi per viriles ſexus perſo
nas omnes cõiuncti eſſent. Fiet aũt hæreditatis diuiſio non
in ſtirpes, ſed in capita: nempe ſecundũ perſonarũ nume-
rum, quib. ipſa defertur. Et hoc quidẽ iure Codicis obtinet.
3 † *Hodie verò Lege* c *Nouellarũ non vnus tantũ gradus,*
ſed tota cognatio tranſlata eſt in ſucceſſionem legitimam
ſublata prorſus omni differẽtia agnationis et cognationis.
b Germanæ conſanguineæ. *Ideſt, ſororis ex eodem tan*
tum patre natæ: neq; enim hoc de germana ſorore, ideſt,
ex vtroque parente coniuncta accipi debet, quia obſtat
adiectio cõſanguineæ. Nec aliud intelligit hac voce Imp.
quam voce ſororis: ſed vt hic vitaret ταυτολογίαν, *mo-*
d *dò germanæ, modo ſororis nomine* d *vſus eſt.*
c Mortuo eo. *De cuius hæreditate agitur, patruo ſcili-*
cet, & auunculo.
d Ab vtroque latere. *Et filij fratris, & filij ſororis.*
e Legitimo iure. *Ex lege, velut agnati.*
4 f Cæteri gradus. † *Hic locus euidenter arguit, hoc iure*
nondũ à latere filios fratrum & ſororũ ſucceſſiſſe cũ pro-
prijs thejs, nempe patruis & auunculis, & inter ſe diui-
ſiſſe hæreditatem in capita. Sed iure Nouellarũ repreſen
e *tant parentem, & cũ patruo vel auunculo in ſtirpes* e *ſuc*
cedunt loco patris ſui præmortui. Quod tñ non vltrà fra-
f *trum filios* f *conceditur.* † *Quid aũt de filijs fratrũ vel*
5 *ſororum dicemus, cũ ſunt ſoli, & ſine patruis ſiue auuncu*
lis: an tum in capita vel in ſtirpes ſuccedent? Sanè fuit
g *hac in quæſtione inter iuris interpretes magna ſemper* g
contentio, & in vtramq; partem grauiſſimis & ſolidis ra
tionibus diſputatũ. Verum hodie hæc omnis diſputatio ſu
peruacanea eſt, quoniã Carolus V. Imp. Opt. Max. vindica
ta & aſſerta iuris ciuilis aperta definitione ſanxit, filios
fratrũ inter ſe partiri hæreditatem patrui in capita, nõ in
ſtirpes: ſicq; in Comitijs Spirẽſibus, anno Chriſtiano 1529
ſecundum Azonis ſententiam pronunciatum eſt. Et vi-
h *de quæ de hoc in obſer. meis Cameralibus* h *annotaui.*

ADDITIONES.

a In fin. præced. §.
b Hic. & l. pen. C. de legit. hæred.
c Nou. de hær. ab inteſt. ven. §. reliquum. §. nullam verò.
d Balduin. hic.
e Auth. ceſſante. C. de legit. hæred. & d. Nouell. de hæred. ab in-
teſt. §. reliquum. ver. ſi autem defuncto.
f Dict. Nouell. §. huiuſmodi.
g Vide per eos in d. Auth. ceſſante. & Aut. poſt fratres. C. de le
git. hær. Doct. cõiter hic. Zaſ. in ſuis ſing. intel. Lorio. latiſſ.
in tit. ff. de grad. affin. & nomi. eo. Tiraq. de vtro. retra.
h Cent. 3. obſer. 94.

§. Si plures.

1 *Proximus quis dicatur.*
2 *Proximior in gradu prior eſt in ſucceſſione.*
3 *Fratris filius hodie cum patruo ſuccedit.*

a Si plures ſint gradus agnatorum, apertè Lex XII.
tab. proximum vocat. Itaque ſi (verbi gratia) ſint de-
functi frater, & alterius fratris filius, aut patruus: b
frater potior habetur. Et quamuis ſingulari numero
vſa Lex XII. tab. proximum vocet: tamen dubium
non eſt, quin ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnes
admittantur. Nam & propriè proximus ex pluribus
gradib. intelligitur: & tñ dubium non eſt, quin licet
vnus ſit gradus agnatorũ, pertineat ad eos hæreditas.
a Si plures. *Reſumit Imper. quod ſupra attigerat, &*
verbum proximus, *in Lege XII. tab. interpretatur, quæ*
ita conſcripta fuit. Si ſui hæredes non erunt, proximus
1 agnatus hæres eſto. † Proximus *autem proprie dicitur*
a *de pluribus* a *propinquor: & is eſt* proximus, *quem*
nemo alius antecedit: ſicut ille eſt vltimus *quem nemo ſe-*
quitur. Interdum quoque is eſt primus poſtremuſque, qui
b *ſolus* b *occurrit. Sed etſi plures ſint in eodem gradu, om*
nes vocantur, cum nemo ſingulos antecedat.
b Frater potior habetur. *Vt qui in proximiori ſit gra-*
2 *du, nempe ſecundo, cæteris in tertio exiſtentibus.* † *Pro re-*
gula ergo ſeruandum, propinquiorem in gradu priorẽ
eſſe in ſucceſſione. *& hinc liquet, ꝙ hoc inſtitutionum*
iure frater excludat præmortui fratris filium, velut in re-
3 *motiori gradu conſtitutum.* † *Sed hoc Nouellarum iure*
c *correctum* c *eſt, quia licet fratris filius ex ſua perſona*
non ſuccedat, ex perſona tamen prædefuncti patris ſui, in
cuius ipſe locum ſubintrat, & ſic beneficio repræſentatio-
nis vnà cũ ſuo patruo ad defuncti ſucceſſionẽ admittitur.

ADDITIONES.

a l. 1. §. Proximus. vnde cog.
b l. 2. §. Hæreditas. de ſuis & legit. l. qui duos. de reb. dub. l. pro-
ximus. ibi Alc. de verb ſignific.
c Auth. ceſſante. C. de legit. hær.

§. Proximus.

1 *In cognoſcenda proximitate non ſolum tempus mortis*
defuncti, ſed etiam tempus deſtituti teſtamenti conſi-
derandum.
2 *Textus per exemplum declaratus.*

a Proximus autem (ſiquidem nullo teſtamento facto
quiſquam deceſſerit) per hoc tempus requiritur, quo
mortuus eſt is, cuius de hæreditate quæritur. Quòd ſi
facto teſtamento quiſquam deceſſerit, per hoc tempus
requiritur, quo certum eſſe cœperit, nullum ex teſta-
mento hæredem exiturum. tunc enim propriè quiſq;
inteſtatus deceſſiſſe intelligitur. Quod quidem longo
aliquando tempore declaratur. In quo ſpacio tempo-
ris ſæpe accidit, vt proximiore mortuo, proximus eſſe
incipiat, qui moriente teſtatore b non erat proximus.
a Proximus. *Explicat hoc loci Imp. idem in agnatis ob-*
a *tinere, quod ſuperiore* a *titulo in ſuo hærede obſeruari tra-*
1 *ditum eſt:* † *nempe ad agnoſcendum, an quis ſit proximus*
defuncto, non tãtũ tempus, quo paterfam. de cuius hære
ditate agitur, mortuus eſt, reſpiciendũ eſſe, ſed etiã tem-

pus

Digitized by Google

pus deſtituti teſtamenti, ſi fortè teſtamentum reliquit,
quod tamen deinde quacunq; ratione deſertum fuerit, ſic
vt res ad inteſtati cauſam deuenerit: quod expone, vt ſu-
pra de ſuo hærede diximus, qui tempore mortis teſtato-
ris ſuus non erat, tempore tamen deſerti teſtamenti ſuus
b *reperiebatur. Neque enim inter eum* b *locum, & hunc*
noſtrum §. vlla alia eſt differentia, quàm quod id de ſuis,
hic de agnatis ſit mentio.
2 *b* Non erat proximus. † *Exempli gratia: Deceſſit ali-*
quis extraneo hæredi inſtituto, extante fratre, & item pa
truo. hæres ſcriptus deliberabat, num adire vellet hære-
ditatē: & medio tempore frater defuncti teſtatoris diem
obijt. Extraneus deinde hæreditatem repudiauit: patruus
vt proximus vocatur, quoniam nunc demum certum fa-
ctum eſt, defunctum inteſtatum eſſe. Cum enim nemo ex
teſtamento ad hæreditatem venerit, proximus inuentus
eſt patruus: quamuis alius, nempe frater defuncti, qui po
ſtea pariter deceſſit, mortis tpe eum in gradu præcederet.

ADDITIONES.

a §. Cum autem quæritur. ſup. tit. prox.
b Dict. §. cum autem.

§. Placebat.

1 *Quid ſit ſuccedere in hoc §.*
2.4 *Succeſſorium edictum quid, & quotuplex.*
3 *Quatuor capita ſiue ordines ſuccedendi.*
5 *Gradus quid hic ſignificat.*
6 *Succeſſorium edictum quare inductum.*
7 *Sui hæredes Prætorio beneficio habebant annum ad hæ-reditatem adeundam: agnati & cognati* 100. *dies.*
8 *Veteri iure ſucceſſorium edictum de perſona in perſonā inter agnatos non obtinebat.*
9.11 *Id poſtea Prætoribus correctū fuiſſe, ſed imperfectè.*
10.12 *Ex huius §. conſtitutione in agnatis locus eſt ſucceſ-ſorio edicto, &c.*
13 *Hodie huius §. beneficium eſſe inutile.*
14 *Vbi eſt onus, ibi debet eſſe commodum.*

a Placebat autem in *b* eo genere percipiendarū hæ-
reditatum *c* ſucceſsionem *d* nō eſſe: ideſt, vt quam-
uis *e* proximus, qui ſecundum ea quę diximus, voca-
tur ad hęreditatem, aut *f* ſpreuerit hæreditatem, aut
g antequam adeat, deceſſerit: *h* nihilo magis legi-
timo iure ſequentes admittantur. Quod iterum Præ-
tores *i* iure imperfecto corrigentes, non in totum ſi-
ne adminiculo relinquebant: ſed ex cognatorum or-
dine eos vocabant, vtpore agnationis iure eis *K* re-
cluſo. *l* Sed nos nihil perfectiſsimo iuri deeſſe cu-
pientes, noſtra conſtitutione, quam de iure patrona-
tus humanitate ſuggerente protulimus, ſancimus ſuc
ceſsionem in agnatorum hæreditatibus non eſſe eis
denegandam: *m* cum ſatis abſurdum erat, quod co-
gnatis à Prætore apertum eſt, hoc agnatis eſſe reclu-
ſum: maximè cum in onus quidem tutelarum primo
gradu deficiente ſequens accedit: vt quod in onere
obtinebat, non erat in lucro permiſſum.

a Placebat. *Quoniam hic §. mentionem facit de ſucceſ-*
ſorio edicto: igitur præmittenda ſunt aliqua, velut in mo-
1 *dum præuiæ cuiuſdam inſpectionis.* † Succedere *hic dici-*
tur, cum in gradu proximior non adit hæreditatem, vel
quia non poteſt, & alius ſe in eius transfert locum, ſiue
2 *ſit agnatus, ſiue cognatus.* † *Vnde Bald.* a *ait,* Succeſ-
a ſorium edictum eſſe, quo prioribus non petentibus.
b ſequentes b admittuntur. *Et iſtud ſub duplici reperi-*
tur diſcrimine. Primum eſt de capite in caput, *ſiue de*
ordine in ordinem. Caput *autem hic accipio pro quadā*
digreſſione ſucceſſionis, puta de liberis ad agnatos, de agna
3 *tis ad cognatos.* † *Et quatuor ſunt* capita *ſiue* ordines *ſuc*
cedendi, quorum quoduis ſub ſe plures gradus continet:
Primum eſt liberorum, ſecundum agnatorum, tertium co
gnatorum, quartum, Vnde vir & vxor. Exempli gratia:
Filiusfam. cum non vult adire hæreditatem intra præſcri-
ptum a Prætore tempus, vel cum excluſus eſt, non admit-
titur nepos ex eo, ſed fit tranſitus ad ſecundum caput, ſi-
c *ue ordinem, nempe ad proximum agnatum: ac ſic* c *dein-*
4 *ceps.* † *Deinde eſt* ſucceſſorium edictum de perſona in
perſonam, *ſiue* de gradu in gradum. *Verbi gratia. Si*
proximiore agnato deficiente hæreditas deferatur ſequen
ti agnato. Item ſi filio repudiante hæreditatem: ea deinde
5 *ad nepotem deuoluatur.* † Gradus *autem eſt dinumera-*
d *tio in eadem linea per ſuperius & inferius,* d *& ex*
6 *tranſuerſo.* † *Porrò ſucceſſorium edictum ideo propoſitū*
fuit, ne bona hæreditaria eſſent vacua, neve ſine domino
diutius iacerent, & creditoribus longa mora fieret. De-
inde præſcripſit Prætor certum tempus ijs, quibus bono-
rum poſſeſſionem detulit, & dedit inter eos ſucceſſionem,
vt maturius poſſent creditores ſcire, vtrum habeāt, cum
e *quo* e *congrediantur.* † *Et ſui quidem hæredes habe-*
7 *bant ſpacium adeundæ hæreditatis vnum annum: agnati*
verò & cognati centum dies. Porrò quod ad huius §. de-
8 *clarationem peculiariter pertinet,* † *iure veteri, nempe*
XII. tab. proximiore agnato hæreditatē nō adeūte, ſequens
in gradu non admittebatur: quia Succeſſoriū edictum de
perſona in perſonam inter agnatos non obtinebat: ſed nec
cognati vocabantur, quia ea lege necdum cognitus erat co
f *gnatorum ordo, qui mero iure Prætorio inductus* f *eſt:*
g *ſed Fiſcus ſtatim* g *ſuccedebat. veluti, deceſſit aliquis inte*
ſtatus, extante fratre, extante item patruo: frater voca-
batur, nimirum vt proximus. Si modo contingat, vt fra-
ter antequam adeat, decedat, hæreditatem ve repudiet, pa
truus & agnatus venire non poterit, propterea quod Lex
XII. tab. ſucceſſionem neſciat. Atque hoc eſt, quod in princi-
9 *pio huius §. Imp. innuit.* † *Hoc poſtea Prætores corrigen-*
tes diſpoſuerunt, agnatos remotiores gradu vnà cum co-
gnatis admittendos. Patruum ergo in præmiſſa ſpecie ex
cognatorum ordine vocaſſent. Et ita hæc verba textus no
ſtri, (Quod iterum Prætores, &c.) Platea rectè & verè
h *intelligit: quamuis Iaſon aliter* h *ſentiat, quaſi Prætor*
deficiente primi gradus agnato vocaret cognatos vlterio
ris gradus, excluſis alijs agnatis: quam ſententiam Cur-
i *tius* i *etiam improbat.* † *Quia verò & hæc correctio in-*
10 *ſufficiens videbatur Iuſtiniano, ſuſtulit eam, ſanciens ſuc*
ceſſorium edictum etiam de perſona in perſonam in agna-
tis ſequentibus proximum recuſantem, locum habere,
quod inde colligit. Deficiente proximo agnato, qui pupil-
li tutor eſſe debebat, ſequens agnatus vocatur, excluſis co
gnatis: tenet conſequentia, quia vbi eſt onus, ibi quoque
K *venit eſſe* K *commodum, ſed penes agnatos etiam re-*
motiores eſt onus tutelæ: ergo etiam commodum, id eſt,
ſucceſſio ad eoſdem ſpectare debet.
b Eo genere. *Id eſt in ordine agnatorum.*
c Succeſſionē. *Ideſt, ſucceſſoriū edictū de pſona in pſonā.*
d Non eſſe. *Scilicet ante legem Iuſtiniani.*
e Proximus. *Subaudi agnatus.*
f Spreuerit. *Ideſt, à principio repudiauit.*
g Antequam adeat. *Quia ſi iā adijſſet, ſuus hæres, vel*
l *proximus agnatus ei ſuccederet pro* l *iure transmiſſionis.*

h Nihilo

b Nihilo magis. *Quaſi diceret, etiam non admittantur: & ſic fratre repudiante hæreditatem non admittebatur filius fratris, aut alius agnatus, ſed fiebat tranſitus ad cognatum; & præferebatur quandoque cognatus agnato, etiam in propinquiori gradu exiſtenti.*

11 i Iure imperfecto. † *Quia ſcilicet ſequentibus agnatis ſuccurrerunt, vbi prior non eſſet hæres: non tamen eos vocabant vt agnatos, ſed vt cognatos. quam re multum intererat propter diſcrimen agnationis & cognationis, quod tum obtinebat. Et ſi quis agnatus quocunq; gradu potuiſſet ſuccedere vt agnatus, excludebantur alij, etiã ſi fuiſſent gradu proximiori: at cum non niſi ex ordine agnatorum vocatur à Prætore, nihil habet ſupra alios cognatos.*

k Recluſo. *Id eſt, occluſo: ſic enim hic accipit Iuſtinianus contra autorum loquendi conſuetudinem.*

12 l Sed nos. † *Emendatio, & innouatio Iuſtiniani ſtatuentis, inter ipſos etiam agnatos locum eſſe ſucceſſorio edicto, & ſequentes agnatos poſt priorem admitti, vt a-*

13 *gnatos.* † *Verum hoc beneficium hodie inutile eſt, & ſupervacaneum, propter ſublatam agnationis & cognationis differentiam: quòd iure m Nouellarum nihil refert, ex quo quis capite ſuccedat.*

m Cum ſatis. *Colligit Imp. in hunc modũ. Si ſucceſſoriũ edictum locum habet inter cognatos, cur non etiam inter agnatos? Deinde ſi tutela deſertur ſequẽti in gradu, proximiore non ſuſcipiente tutelam, cur non idem deberet ſer-*

14 *uari in ſucceſſionibus?* † *Eſt enim vulgata regula, quòd vbi tutelæ onus eſt, ibi etiam in ſucceſſionis commodum eſſe conueniat. Eadem ratiocinatione vſus quoq; eſt Imp. n ſupra in inducenda patronorũ tutela: ſicut ibi docuimus.*

ADDITIONES.

a In Rubr. C. de ſucceſſ. edict.
b l. 1. in fine, ibi Glo. vlt. C. hoc tit.
c l. Poſt conſanguin. in prin. de ſuis & leg. l. 1. in prin. ſi tab. teſt. nul. fallit in ſuis hæred. Iaſ. l. qui ſe patris. nu. 30. C. vnde li.
d Bald. in d. auth. C. de ſucc. edic.
e l. 1. de ſucc. edic. Vide § cum igitur. inf. de bon. poſſ.
f l. 1. in princ. vnde cogn.
g Iaſ. d. l. qui ſe patris.
h Dicta l. qui ſe patris.
i Curt. d. l. qui ſe patris num. 12.
k Supra de leg. patro. tut. ad finem.
l l. Quoniam. C. de iure delib.
m § Nullam verò, in Nouell. de hær. ab inteſt. ven.
n Supra de leg. patro. tut.

§. Ad legitimam.

1 *Pater naturalis olim Lege XII. tab. non ſuccedebat ab inteſtato filio emancipato, niſi contracta fiducia emancipaſſet.*
2 *Iure tamen Prætorio poterat petere bon. poſſeſſionem.*
3 *Contracta fiducia emancipare, quid.*
4 *Filioſam. olim ſuccedebat pater iure paterno, &c.*
5 *Ex Iuſtiniani Lege pater ſemper contracta fiducia emancipare videtur.*
6 *Hodie huius §. diſpoſitionem ſine fructu eſſe.*

a Ad legitimam ſucceſſionem b nihilominus vocatur etiam parens, qui non contracta fiducia filium vel filiam, nepotem vel neptem, ac deinceps c emãcipat, quod d ex noſtra conſtitutione omnino inducitur, vt emancipationes liberorum ſemper videantur quaſi contracta fiducia fieri: cum apud veteres non aliter hoc obtinebat, niſi ſpecialiter cõtracta fiducia parens manumiſiſſet.

a Ad legitimam. *Quæ iuris ſolemnitate olim facta ſit emancipatio, & qualiter fiduciario patri naturalis man-cipari filium, ſupra à lib. 1. diſcuſſum eſt, vt hic repeti-*

1 *tione non ſit opus:* † *Lege autem XII. tab. pater ad emancipati filij ſucceſſionem inteſtatam non admittebatur, ſed manumiſſor ipſe, id eſt, fiduciarius pater ſuccedebat: niſi contracta eſſet fiducia, hoc eſt, b niſi naturalis pater iterum à fiduciario filiũ, ceu ſeruũ, emiſſet, & ipſe manumiſiſſet retento ſibi verbis expreſſis legitimo iure ſuccedẽdi: tũ enim ei ſuccedebat pater naturalis vt manumiſſor, nõ*

2 *vt proximus agnatus, quod putauit Accurſius.* † *Poterat tamen olim parens etiam non contracta expreſſim fiducia filio emancipato ab inteſtato ſuccedere, ſaltem ex æquitate iuris c Prætorij, petendo bonorum poſſeſſionẽ.*

b Nihilominus. *Quaſi diceret: tametſi Lege XII. tab. excluderetur à ſucceſſione filij emancipati, vt ſupra dictũ eſt, imò poſt ſuos ſtatim agnati vocarentur: tamen ſi ſpecialiter fiducia contracta emanciparat filium præferebatur agnatis.*

3 † *Dicitur autẽ contracta fiducia emancipare, quando nominatim legitima iura ſibi d reſeruat: non per pactum, quia pactum de ſuccedendo nullum e eſt, ſed vt per fiduciam pudore aliquo (vt olim in fideicommiſſis f erat) legitima iura patri relinqueret, ob idque fiduciarius hæres g diceretur.*

4 c Emancipat. † *De emancipatis hic tantum loquitur, non etiam de filijsfam. qui adhuc ſunt in poteſtate patris. Hi enim quia hæredem habere non poterant, eorum peculium pater occupabat iure quodam paterno, non autem hæreditario h nomine.*

d Ex noſtra conſtitutione. *Quæ adhuc extat i in Codice renouato:* 5 † *in qua ſtatuit, quòd pater emancipans, ſemper contracta fiducia emancipare intelligatur, & ſi expreſſim ius ſucceſſionis inteſtatæ ſibi non reſeruauerit. huiuſmodi enim fiducia tacitè comprehenſa cenſebitur in emancipatione: autoritate ſcilicet huius legis. Itaque conſequitur, patrem ſemper eſſe legitimum hæredem filio emancipato. Quod adeo verum eſt, vt contra illud filio emancipato ne teſtari quidem k liceat: alioqui præterito patri & Querela inofficioſi, & bonorum poſſeſſio contra filij tabulas l conceditur. Hoc tamẽ ceſſat, ſi pater vel pecuniam acceperit, vt emanciparet, vel filius, quantam ſatis indici videtur in patrem contulit, ne iudicia eius inquietaret. m*

6 † *Porrò hodie prorſus inutile eſt huius conſtitutionis beneficium, cum iure Nouellarum longe melius conſultum ſit parentibus, vt ſcilicet filijs ſuis inteſtatis poſt liberos ſuccedant: cũ fratribus tñ defuncti, fratrumq; n filijs.*

ADDITIONES.

a §. Præterea, ſup. qui. mo. ius par. pot. ſol.
b Alc. lib. 3. Parerg. cap vlt.
c l. 1. ſi quis a pa. manu. ſu.
d d. l. fi. C. de eman. lib.
e l. ſtipulatio hoc modo. de verb. obliga.
f ſup. de fid. hær. in prin.
g l. Seius Saturninus. ad Tre.
h l. 1. de caſtr. pecul.
i d. l. vlt.
k Dd. in d. l. ſtipulatio hoc modo, & l. fi. C. de pac.
l l. 14. pater filium, l. 16. filio. §. 1. de inoff. teſt. Vig. Inſtit. eo. tit. §. 1.
m d. l. 1. §. ſi parens.
n §. conſequens. Nouel. de hær. ab inteſt. ve.

De Senatuſc. Tertylliano. Tit. III.

1.2.3.4.5.6. *Variatio iuris ciuilis in deferenda matri ſucceſſione filij inteſtati: quæ tamen hodie ſublata eſt.*
7 *Iure Nouellarum patri & matri pariter defertur ſucceſſio liberorum inteſtatorum, &c.*

Supra expoſuit Iuſtinianus: patrem inter agnatos ſuccedere: conſequens eſt, & de ſucceſſione matris, ac parentum maternorum ſubijcere. Quanta autem fuerit variatio iuris ciuilis in deferendis ſucceſſionibus inteſtatis, partim ex his, quæ hac in materia hactenus dicta ſunt, partim verò, & multo maximè ex præſenti titulo colligere
1 *eſt.* † *Primum enim lex XII. tabul. matrem omnino repellebat à ſucceſſione filij inteſtati. Ius deinde honora-*
2 *rium admiſit eam poſt agnatos.* † *Poſtea Claudius Cæſar eam ſtatim poſt liberos voluit admitti, ſi modò quatuor*
3 *peperiſſet filios.* † *addidit* a *S.C. Tertyllianum aliam di-*
a *ſtinctionem, vt ſcilicet matri ingenuæ ſatis eſſet ad conſequendam filij inteſtati ſucceſſionem ſi tres, & matri li-*
4 *bertinæ, ſi quatuor peperiſſet liberos.* † *Poſteriores deinde Cæſares aliquam hæreditatis portionem matri ademerunt, nempe trientem, qui dandus erat patruo defuncti, vel patrui filio: ſed alio nomine matri ſuccurrerunt: quam iure trium liberorum deſtitutam ita adiuuerunt, vt ſaltem*
5 *conſequeretur trientem.* † *Iuſtiniano verò id non fuit ſatis, ſed primam ſuſtulit conditionem,* Ius trium vel qua-
b tuor b liberorum. † *Deinde alia conſtitutione* c *ma-*
c *trem omnino prætulit patruo, patruive filio, ſine vlla*
6 *trientis diminutione: imò & ipſi patri, niſi quod ad vſumfructum attinet. Deinde addidit, vt etiam cum fratribus defuncti vel conſanguineis vel vterinis mater ſuccederet: & tum diuideretur in capita hæreditas. Sed ſi ſorores ſolæ eſſent, cum quibus mater ſuccederet, tum mater ſola*
7 *vnum ſemiſſem haberet, alterum ſorores.* † *Verum hodie nec illa Iuſtiniani lex amplius obtinet: quoniam iure*
d d *Nouellarum in vniuerſum ſtatutum eſt, patri matriq; pariter deferri ſucceſſionem inteſtatorum ſine liberis decedentium, ſimulque cum ijs admitti fratres ſororeſque, ex vtroque parente, eorumque fratrum filios, vt ſaltem conſequantur parentum ſuorum portionem. Vnde ſatis colligis, quanta olim fuerit iactatio variaque viciſſitudo iuris, quod matri tribuebatur in ſucceſſione filij inteſtati.*

ADDITIONES.

a De hoc iure vide Iulii Pau. ad S.C. Tert. lib. 4. rece. Sen. ti. 9.
b l. 2. C. de in li ſublata.
c l. Vlt. C. de S.C. Tertyl.
d Nouell. de hær. ab int. ven. conſequens. & Nouell. vt frat. fil.

Princip. tit.

1 *In ſucceſſione ſuorum præferebat Lex XII. tab. maſculos fœminis: in agnatis ſecus erat.*
2 *Vulgò quæſiti liberi matri ſuccedunt, materque ipſis.*
3 *S.C. Tertyllianum vnde dictum.*
4 *Auia hodie ſuccedit nepoti.*
5 *In aduentitijs non requiritur iuſſus patris in adeundo.*

Lex duodecim tabularum ita ſtricto iure vtebatur, & a præponebat maſculorum progeniem: & eos qui per fœminini ſexus neceſſitudinem ſibi iunguntur, adeo expellebat, vt ne quidem inter matrem & filium filiamve vltro citroque hæreditatis capiendæ ius daret: niſi quòd Prætores ex proximitate cognatorum b eas perſonas ad ſucceſſionem, bonorum poſſeſſione vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris anguſtiæ poſtea emendatæ ſunt. Et primus quidem c diuus Claudius matri ad ſolatium liberorũ amiſſorum legitimam eorum detulit hæreditatem. d Poſtea autem Senatuſconſulto Tertylliano, quod e Diui Hadriani temporibus factum eſt, pleniſſimè f de triſti ſucceſſione matri, g non etiam auiæ deferenda cautum eſt: vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad bona filiorum filiarumve admittatur inteſtatorum mortuorũ, licèt in poteſtate parentis ſit: vt ſcilicet cum alieno iuri ſubiecta eſt, b iuſſu eius adeat hæreditatem, cuius iuri ſubiecta eſt.

1 a Præponebat. † *Hoc intelligendum eſt de ſucceſſione ſuorum hæredum ab inteſtato. in illis enim lex XII. tabularum anteponebat maſculos fœminis. ſecus in ſucceſſione agnatorum erat: quia in ea lex inter maſculos & fœminas non diſtinguebat, ſed omnes ex æquo ad ſucceſſio-*
a *nem* a *vocabat. Quod obſerua, vt rectè intelligas vetuſtiſſimi & ſummi iuris differentias.*

b Eas perſonas. *Senſus eſt: quod Prætores æquitate naturali, & ſanguinis ratione moti bonorum poſſeſſionem*
2 *vnde cognati, matri ac filio vltro citroq; dederint:* † *& id quidem adeò, vt etiam vulgò quæſiti liberi matris, & mater talium liberorum ex ea parte bonorum poſſeſſionem*
b *petere* b *potuerint.*

c D. Claudius. *Huius rei meminit etiam Sueto. Tranquillus in vita Claudij. cap. 19. eum conſtituiſſe fœminis ius quatuor liberorum, quòd ſcilicet ſatis eſſet ad conſequendam filiorum inteſtatorum hæreditatem.*

d Poſtea. *Quoniam D. Claudij conſtitutio non generaliter, ſed in gratiam tantum earum matrum promulgata videbatur, quæ filios in acie Principis, belloque publico amiſiſſent: ideo prorogata eſt eadem conſtitutio etiã ad cæteras mulieres, quæ liberis editis Reip. profuiſſent. Vel cum generaliter Claudius fœminis* ius quatuor liberorũ *dediſſet: id poſtea quodam Senatuſconſulto perfectius eſt conſtitutum, nempe vt ingenuæ mulieri ſatis eſſet* ius
3 trium liberorum. † *quod à ſuaſore primo* Tertyllianum *appellarunt. Quis autem fuerit iſte Tertyllus, ſiue (vt alij nominant) Tertullus, certè definire non poſſum. Vlpia-*
c *nus* c *meminit cuiuſdam reſcripti Imperatoris ſui ad Ouinium Tertyllum (Caſſiodorus meminit Tertulli Conſulis Rutilius verò putat huius Senatuſconſulti ſuaſorem*
d *fuiſſe Iuriſconſultum Tertullianum, quem Iuſtinianus* d *vocat Interpretem iuris antiqui: traditurq; ſcripſiſſe libros Quæſtionum quatuor & vnum de Caſtrenſi peculio.*

e D. Hadriani. *Annis ſcilicet plus centum, poſt Imp. Claudij conſtitutionem. Tiberius enim Claudius Cæſar imperare cœpit anno Chriſti XVI. Hadrian. verò anno CXX.*

e f De triſti ſucceſſ. *Alibi appellatur luctuoſa* e *hæreditas, quæ parentibus obuenit turbato ſcilicet mortalitatis ordine. Vnde triuialis ille verſ. eſt:* Ordine turbato ſuccedis Bulgare nato.

4 g Non etiam auiæ. † *Hodie verò auia etiam ſuccedit nepoti, ſeruata tamen inter aſcendentes gradus prærogati-*
f *ua:* f *vt Accurſius annotauit: tametſi Faber putet, auiã nec hodie cum defunctæ prolis matre vocari.*

h Iuſſu eius. *Scilicet patris, in cuius poteſtate erat: ſed*
5 *hoc obtinebat iure veteri.* † *hodie* g *cum huiuſmodi hæ-*
g *reditates ſint bona aduentitia, non requiritur in adeundo iuſſus patris, licet patri quæratur vſusfructus.*

ADDITIONES.

a §. Cæterum. verſic. & hæc quidem. ſupra de leg agn. ſucc.
b l. 2. Vnde cogn.
c l. 1. §. 2. ad S. C. Tertyll.
d l. Vlt. C. de cur. fur.
e l. Vlt. C. de inſtit. & ſubſtit.
f Nouell. de hær. ab inteſt. §. conſequens.
g Dict. Nouel. §. ſi autem plurium.

§. Præferuntur.

1 *Si filius reliquit liberos, mater à ſucceſſione filij excluditur.*

2 Mater

2 *Mater in ſucceſſione filij excludebatur à patre.*
3 *Auus patri & matri præferebatur in ſucceſſione nepotis.*
4 *Lege XII. tab. poſt ſuos, conſanguinei vocabantur.*
5 *Soror admittebatur cum matre in ſucceſſione filij.*
6 *Soror cum fratre excludebant matrem.*

a Præferuntur aūt matri liberi defuncti, qui ſui ſunt, quive ſuorum loco ſunt, ſiue primi gradus, b ſiue vlterioris. Sed & filiæ c ſuæ mortuæ filius vel filia præponitur ex conſtitutionibus matri defunctæ, ideſt, auiæ ſuæ. d Pater verò vtriuſque, e non etiam auus & proauus matri f anteponitur, ſcilicet cum inter eos ſolos de hæreditate agitur. g Frater autem conſanguineus tam filij quàm filiæ excludebant matrem: h ſoror autem conſanguinea pariter cum matre admittebatur. i Sed ſi fuerant frater & ſoror conſanguinei, & mater K liberis onerata; frater quidem matrem excludebat; communis autem erat hæreditas ex æquis partibus, fratribus & ſororibus.

1 a Præferuntur. † *Liberi à defuncto filio relicti ſuperſtites ſiue virilis, ſiue fœminini ſint ſexus ab eius legitima hæreditate matrem excludunt ex S.C. Tertylliano ſuccedere volentem. Liberorum enim potior eſt cauſa in ſucceſſio-*
a *nibus, ſiue ſint ſui, ſiue ſuorum loco* a *habeantur, velut*
b *adoptiui. Scribit enim Paulus,* b *æquiſſimum eſſe, omnes filios matri præferri, etiamſi per adoptionem in familia relicti ſint: ſed & nepotem ex adoptiuo filio natū matri obſtare ex verbis Senatuſconſulti. Ita demum autem mater à Senatuſconſulti beneficio cadit, ſi certum eſt, aliquem ex liberis defuncti eam hæreditatem amplecti velle: nā ſi eā omiſerint, mater ex Tertylliano* c *admittetur.*
c
b Siue vlterioris. *Ut ſunt nepotes, pronepotes, & deinceps deſcendentes.*
c Suæ. *Id eſt, ſui iuris.*
* d Pater verò *Naturalis ſcilicet * non adoptiuus.* † *Pa-*
2 *ter ergo in ſucceſſione vtriuſq; tā filij, quàm filiæ matrem hoc iure excludebat, ſi inter eos ſolos, ideſt, inter defuncti matrem & patrem duntaxat de ſucceſſione contendeba-*
3 *tur.* † *Secus erat, ſi defuncti auus, idemq; manumiſſor ſuperſtes quoque fuiſſet: is enim & patri, & matri præferebatur: patri quidem propter beneficium emancipatio-*
d *nis, quod defunctus ab ipſo auo conſecutus* d *fuerat: matri verò, quia ipſa ſit in ea ſpecie, in qua alioqui cedere debeat, nempe ipſi patri, à quo ſemel ſuperata nō poteſt amplius committi auo. Hoc autem de patre tantum naturali accipiendum eſt, non etiam adoptiuo. verius enim eſt,*
e *cum pater eſſe deſierit, à matre eum* e *excludi.*
e Non etiam auus. *Quamuis fiduciam contraxerint, id eſt, retinuerint ſibi in emancipando expreſſim ius legitimæ ſucceſſionis: nihilo magis enim matri nocebūt in Ter-*
f *tylliano, vt Vlpianus* f *reſpondit. in patre verò nihil refert ſiue contracta fiducia emanciparit, ſiue id omiſerit: atque ita ſiue hæres iure ciuili, ſiue bonorum poſſeſſor iure bonorario exiſtat, matri ſemper antefertur hoc iure.*
g f Anteponitur. *Non quidem ex S. C.* g *Tertylliano, ſed iure contracta fiduciæ in emancipatione. nam hic de emancipati filij ſucceſſione agi conſtat: cum filiusfam. non habeat hæredem, ſed pater omnia eius bona iure peculij occupet, vt alibi diximus.*
4 g Frater autem. † *Quod ideo erat, quoniam Lege XII. tabularum ſtatim poſt ſuos conſanguinei vocabantur ad*
h *hæreditatem* h *legitimam.*
5 h Soror. † *Soror admittebatur vnà cum matre, ne ſcilicet ſexus non impar, impari diuerſoque iure* i *cenſeretur.*
6 i Sed ſi fuerint. † *Soror cum fratre hoc iure excludebat matrem, non quidem ſuo iure, ſed fratris, cui adhærebat, & à quo matrem ſubmoueri iam dictum eſt. Succedebant aūt frater & ſoror ex æquo, & fraterni iuris commodum commune erat ſorori.*
K. Liberis onerata. *Ideſt ius trium vel quatuor liberorum habens: quo ſi fuiſſet deſtituta, cum alijs conſanguineis non admittebatur: nam nec ſola fuiſſet admiſſa.*

ADDITIONES.

a Supra de hæc, quæ ab int. def. §. 1. & l. 2. §. liberi. ff. ad Tertyl.
b l. Aequiſſimum. d. tit. ad Tertyll.
c Dicta l. 2. § ita demum.
* Dicta l. 2. §. ſed neque.
d l. 1. Si à par. quis manu.
e l. Patrem. hoc tit.
f Dicta l. 2. §. ſed neque. (Tertyll.
g l. 1. §. pen. l. 2. §. 1. de ſuis & leg. l. ſi quis inteſtatus ad S. C.
h l. 2. C. hoc tit.
i Ex mente d. l. ſi quis inteſtatus, iuncta Glo. ibi. & ſa. tex. in d. l. 2. § ſi ſit conſanguinea.

§. Sed nos.

1 *Ex Iuſtiniani conſtitutione mater indiſtinctè ſuccedit.*
2 *Iuſtinianus fauens fuit mulieribus.*
3 *Magnus olim fauor fuit fœminarum, quæ multos peperiſſent liberos.*

a Sed nos conſtitutione, quam in Codice noſtro nomine decorato poſuimus, matri ſubueniendum eſſe exiſtimauimus, b reſpicientes ad naturam, & puerperium, & periculum, & mortem ſæpe ea hoc caſu matribus illatam. Ideoque impium eſſe credimus, c caſum fortuitum in eius admitti detrimentum. Si enim ingenua ter, & libertina quater non peperit: immeritò defraudabatur ſucceſſione ſuorum liberorū. Quid enim peccauit, ſi non plures, ſed paucos peperit? Et dedimus ius legitimum matribus (ſiue ingenuis, ſiue libertinis) etſi non ter enixæ fuerint vel quater, ſed eum tantum vel eā, qui quæve morte intercepti ſunt, vt ſic vocetur in liberorū ſuorū legitimā ſucceſſionē.
1 a Sed nos conſtitutione. † *Quartum ius hic refertur, à Iuſtiniano introductū, quo mater indiſtinctè ſuccedit. Eſt*
a *aūt hac Iuſtiniani conſtitutio inſerta Codici* a *renouatobus verbis:* illam iniuriā, quæ contra matrem defuncti vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro iuſtitiæ ratione amputamus, & legitima iura, quæ ex Tertylliano Senatuſconſulto ei præſtantur, omnimodo eam habere ſancimus, licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minimè pepererit. *Hic ergo primum Iuſtinianus tollit veterem Claudij Cæſaris conſtitutionē, itemque Senatuſconſultum de numero liberorum. Quod verò attinet ad emendationem aliarum partium, de quibus proximè dictum eſt, ſuo deinde ordine eam refert.*
2 b Reſpicientes. † *Iuſtinianus ſemper admodum fauit*
b *muliebri ſexui. Nam &* b *alibi.* Et quis (*inquit*) mulierum non miſereatur propter partus periculum, & liberorum procreationem? *Sanè in comperto eſt, fœminas vterum ferentes multos ſæpe dolores, vertigines, tenebras, faſtidium, languores, partuſque periculum ex-*
c *perìri ac pati,* c *nō ſine maximo etiam vitæ periculo. Huius rei triſtia exempla cotidiana ſunt. Iuſtinianus certè hoc ſolo nomine matrem patri præfert, illique quàm huic*
d *plus à filijs deberi* d *ſcribit. Ait enim:* Oportet maiore eam ſtudio proſequi quæ partus doloribus diſtenta

ſteota fuit, quæ peperit, quæ nutrijt, quàm eum, qui ſuccifiuam tantuoi, modò libidini operam accommodans, filij generationem procreadit.

c Caſum fortuitum. *Scilicet, habere vel non habere tres aut quatuor liberos, cum hoc ex Diuina gratia de-*
3 *ſcendat. † Olim tamen fœminę, quæ liberis procreandis ſtrenuam nauabant operam, maximè laudabantur, eratque ſummus quidam numeroſæ ſobolis fauor. Ideoq; priuilegia non pauca in iure noſtro fœcunditati conceſſa fuiſ-*
e *ſe* e *legimus, nec immeritò: cum enim ea ſit Reſpubl. vtilis (nam intereſt ciuitatem liberis repleri & ampliari) non debet eſſe ſine præmio.*

ADDITIONES.

a l.2. C.de iure delib.
b l.Vlt.C.qui pot.in pig.
c Vide Plin. Nat.hiſt.lib.7.c.6.
d In Nouell.conſtit.162, §.fin.in fine.
e l.2. De minor.l.ad temp.de muner. & honor.l.ſemper, §.demonſtratur..de ...

§. Sed cum aotea.

1 *Conſtantini Imp. conſtitutio circa ſucceſſionem matris.*
2 *Iuſtinianus matrem omnibus agnatis præfert, exceptis fratribus, & ſororibus.*
3.4.5. *Huius §. diſpoſitionem iure Nouellarum correctam.*

Sed eom antea *a* cooſtitutiones iura legitimæ ſucceſſionis perſcrutantes, partim matrem adiuuabant, partim eam prægrauabant, & oon in ſolidum eam vocabant, ſed in quibuſdam caſibos, tertiam ei partem abſtrahentes, certis legitimis dabant perſonis, in alijs autem contrarium faciebant: *b* nobis viſum eſt, recta & ſimplici via matrem omnibus legitimis perſonis anteponi, & ſine vlla demioutione filiorum ſuorum ſucceſſiooem accipere: *c* excepta fratris & ſororis perſona, ſiue *d* conſanguinei ſint, ſiue ſola cognationis iura habeotes: vt quemadmodum *e* eam toti alij *f* ordini legitimo præpoſoimus, ita omoes fratres & ſorores, ſiue legitimi ſint, ſiue non, ad capiendas hæreditates ſimul vocemus: *g* ita tameu, vt ſi quidem ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint: dimidiam quidem mater, alteram verò dimidiam partem omnes ſorores habeant. Si verò matre ſuperſtite & fratre vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus, ſiue legitima, ſiue ſola cognationis iura habeotibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur; in capita diſtribuatur eius hæreditas.

a Conſtitutiones. *Quæ non ſunt inſerta renouato Codici*
1 *Iuſtinianeo. † In Theodoſiano* a *tamen Codice refertur*
a *quædam Conſtantini conſtitutio, qua matri ius trium liberorum habenti in filij inteſtati hæreditate, bes ſiue octo vnciæ dabantur, patruo vero, eiusve filio triens, id eſt, quatuor vnciæ. Quòd ſi mater ius trium liberorum non habebat, tunc defuncti patruus, eius ve filijs beſſem hæreditatis capiebat: at mater trientem ſolum. Et hanc Conſtantini ſanctionem Theophilus etiam ad huius loci interpretationem attulit.*
2 *b* Nobis viſum eſt. † *In quadam ſua ad Mennam Præfectum Prætorio conſtitutione, quæ in Codice renouato*
b b *extat: quaque ſanxit, matrem in legitima filij ſucceſſione omnibus alijs agnatis præferendam eſſe, ſolis fratribus & ſororibus exceptis. Cum ſororibus enim ſolum ad ſemiſſam hæreditatis hoc iure admittitur: vtriſque verò, nempe & fratribus & ſororibus extantibus hæreditas in capita, id eſt, ſecundum perſonarum numerum eſt diſtribuenda. Et hæc quatenus Inſtitutionum iure obtinent. Hodie verò iure Nouellarum aliud conſtitutum eſſe, alibi*
c c *annotauimus.*
3 *c* Excepta fratris. † *Sanè hodie ex Nouellæ conſtitutione nō ſolum parentes cum fratribus & ſororibus æquali-*
d *ter ſuccedunt,* d *ſed & fratrum filij cum ipſis admittun-*
e *tur, vt ſaltem cōſequantur parentum ſuorum* e *portionē.*

d Conſanguinei. *Sicque hoc iure fratres tam conſanguinei, quàm vterini cum parentibus admittebantur indiſtin-*
4 *ctè: † verum hoc deinde per Iuſtiniani Nouellam eſt correctum. Eos enim ſolos fratres vel ſorores cum parentibus in capite admitti ſanxit, qui eſſent ex vtroque paren-*
f *te connexi* f *defuncto: ſin autem eſſent fratres vterini tantum, vel conſanguinei tantum, tum ab aſcendentibus omnino repelluntur. Et tanti fecit Iuſtinianus huiuſmodi duplicem coniunctionem, vt eius nomine non modo fratrum fratri prætulerit, imò & filios fratris germani fratri conſanguineo tantum, vel vterino.*

e Eam. *Scilicet matrem.*

f Ordini legitimo. *Id eſt, omnibus reliquis agnatis, cognatiſque.*

g Ita tamen. *Hoc diſcrimen adſcribit Iuſtinianus, in ſua*
g *ad Mennam Præfectum Prætorio* g *conſtitutione, anti-*
h *quis legibus: licet alibi* h *videatur illud S.C. Tertyllia-*
5 *no tribuere. † Sed vtut ſit, hodie ſublata eſt huiuſmodi*
i *differentia, conſtitutumque,* i *vt non plus tribuatur matri cum ſororibus ſolis ſuccedenti, atque ſi cum fratribus ſuccederet.*

ADDITIONES.

a Lib.5.tit.1.
b l.Vlt. C. hoc tit.
c Ad Rub. ſup. de hær. quæ ab int. defer. nu.6. & 7. vide etiam Auth. defuncto.
d Auth. & cum ſolis. hoc tit.
e §. Conſequens. Nouell. de hæred. ab inteſt.
f Nouell. vt frat. filij.
g Dicta l. vlt.
h Nouell. 22.
i Nouell. de hær. ab int. §. ſi igitur defunctus iuncto §. 1. Nou vt frat. filij.

§. Sed quemadmodum.

1.3 *Mater niſi filijs impuberibus tutores petat, à ſucceſſione eorum legitima repellitur: etiamſi naturales tātū ſint.*
2 *Idem in auia obtinet, & quibuſcunque futuris hæredibus impuberum.*
4 *Curare etiam debent, vt petiti tutores adminiſtrationem ſuſcipiant.*
5 *Suſpectum tutorem deferre mater non tenetur.*
6 *Quantum temporis detur ad petendum tutorem.*
7.8.9 *Mater tutorem non petens filio, quibus ex cauſis excuſetur.*

Sed quemadmodum nos *a* matrib. proſpeximus, ita oportet eas *b* ſuæ ſoboli conſulere: ſcituris eis, *c* quòd ſi tutores *d* liberis *e* non petierint, vel io locum *f* remoti *g* aut excuſati *h* intra anoum petere neglexerint: ab eorum *i* impuberum morientium *K* ſucceſſione meritò repellentur.

a Matribus proſpeximus. *In deferenda illis legitima ſucceſſione filiorum inteſtato mortuorum: ſicut ſupra dictum eſt.*

2 *b* Suæ ſoboli conſulere. *Petendo huic tutorem dari.*
1 † *Matri ergo omnino neceſſitas imponitur, vt filijs ſuis impuberibus, patre amiſſo, tutores dari petat: niſi enim*

id fe-

id faciat, ab ipſorum hæreditate legitima, ſi contingat ip-
ſos intra pupillares annos mori, mater prorſus repellitur.
a *Quod Vlpianus* a *eleganter in Pandectis docet, multas*
ea in re proponens hypotheſes elegantiſſimas, & Laconi-
2 *cè deſcriptas, quas ſtudioſus iuris per ſe legere poteſt.* † *Et*
quod hic de matre traditur, hoc idem & ad auiam pro-
ducitur, vt ſi nepotibus non petierit tutorem, ab eorum
b *ſucceſſione* b *pariter ſecludatur. Quinimo in vniuerſum*
c *hoc conſtituerunt Theodoſius* c *& Valentin. Impp. de*
ijs omnibus, qui ad impuberum adſpirant ſucceſſionem,
niſi æqua lege repelli malint.

c Quod ſi tutores. *Vel etiam curatores, ſi quando pu-*
d *pilli his opus* d *habuerint. Nec ſufficit tutores petijſſe,*
niſi idonei petiti ſint, cum idem ſit, tutorem, aut non pe-
tijſſe, aut minus idoneum impetraſſe: vtrolibet enim mo-
e *do pupillaribus rebus peſſimè ſit conſultum.* e

3 d Liberis. † *Non modo ex iuſtis nuptijs procreatis, ſed*
etiam naturalibus tantum, quorum legitimam ſucceſſio-
f *nem matribus pariter deberi, Imp.* f *mox docebit.*

4 e Non petierint. † *Sed nec ſatis eſt, tutorem petiſſe, niſi*
res quoq; pupillares ſuſceperit adminiſtrandas. Ita enim
g *plenum officium à matre deſideramus (inquit* g *Vlpia-*
nus) vt nihil videatur egiſſe petendo, niſi curarit, vt ij,
quos petierit, adminiſtrationem ſuſcipiant.

f Remoti. *Tanquam ſuſpecti, vel ob negligentiam vel*
5 *ignauiam repulſi.* † *Suſpectum tamen mater remouere,*
h *aut deferre non eſt obnoxia, vt Triphoninus* h *reſpondit:*
propterea quòd eiuſmodi facta dijudicare et æſtimare vi-
rilis animi eſt, & poteſt etiam delicta ignorare mater.

g Aut excuſati. *Idem iuris obtinet, etſi deceſſerit datus*
tutor: licet enim verba deficiant, ſententia tamen Con-
i *ſtitutionis locum* i *habet, inquit Vlpianus.*

6 h Intra annum. † *D.* k *Seuerus in ſua ad Vlpium Ru-*
k *finum epiſtola, vtitur verbo,* Confeſtim: *quod Vlpianus*
l l *ſic accipiendum tradit,* vbi primum potuit, ideſt, Præ-
toris copiam habuit, huic rei ſe dantis: niſi fortè infir-
mitate impedita eſt, vel alia magna cauſa, quæ etiam
mandare eam ad petendos tutores impediret, ita ta-
men, vt nullo modo annale tempus excederet. Si enim
mortalitate filij præuenta eſt, nihil matri imputatur.
Hæc Vlpianus. Hunc autem annum Interpretes (ſublata
m *moræ* m *purgatione) continuum eſſe* n *volunt, compu-*
n *tandum à tempore mortis mariti, vel ab ea die, qua mater*
o *XXV. ætatis annis* o *egreſſa eſt.* † *Porrò illud quoq; ad-*
7 *dere libuit,* p *etiam ſi mater filio impuberi, qui ſoluen-*
p *do non erit, non petierit tutorem, matri ignoſcendum: con-*
8 *ſultum enim ei, vt minus inquietetur, quaſi indefenſus.* † *Sic*
quoque cum amplum legatum ſub hac conditione pupillo
eſſet relictum, ſi tutores nō habuerit, & propterea ei ma-
q *ter non petit, Reſpondit* q *Vlpianus conſtitutionem ceſ-*
9 *ſare, & pœnā, ſi damnum minus ſit cumulo legati.* † *Sed*
etſi fortè quis vxorem communis filij matrem hæredem
ſcripſerit, rogaueritq; remiſſa etiam ſatiſdatione, vt filio
pubere facto reſtitueret hæreditatem, nec mater ei petijt
tutores, debet dici ceſſare conſtitutionem: cum patris vo-
r *luntatem ſecuta ſit, & nihil habenti filio tutores non* r
petierit. Quod ſi ei remiſſa ſatiſdatio non fuerit, contra
erit: quoniam vel propter hoc debuit tutores habere.

i Impuberum morientiū. *Si eam puberes deceſſerint,*
ſ *tunc nō cadit à ſucceſſione. idq; ex Conſtantini* ſ *reſcripto*
manifeſtum fit, cuius verba ſunt: Matres, quæ puberes
amiſerunt filios, licet impuberibus eis tutores nō pe-
tierint, præſcriptione non petiti tutoris ad excluden-
dam eorum ſucceſſionem minime debere præſcribi,
certum eſt.

k Succeſſione. *Legitima ſcilicet, de ea enim hic agitur.*

ADDITIONES.

a l.2. §. Si mater. vſque ad fin. legis. ff. hoc tit. ad Tertyllianum.
b l.2. §. & quid. ad Tertyll.
c l. Sciant. C. de leg. hær.
d Dicta l.2. §. quid ſi curatores. hoc tit. & l.1. qui pet. tut.
e Dicta l.2. §. ſed quod diximus. & §. non ſolum.
f Hoc tit.
g Dicta l.2. §. quid ſi non compulit.
h l. Vlt. qui pet. tut. & d. l.2. §. ſed quod diximus.
i Dicta l.2. §. quid ſi deceſſerint.
k l.3. Qui pet tut.
l Dicta l.2. §. confeſtim autem.
m Ang. hic.
n Dicta l. ſciunt.
o Porch. hic.
p Dicta l 2. §. ergo.
q Dicta l.1. §. tractari.
r Dicta l.2. §. etſi forte.
ſ In l. matres. C. hoc tit.

§. Licet autem.

1 *Vulgò quæſiti qui dicantur.*
2 *Mater ſuccedit filio vulgò quæſito, pater non.*
3 *Pater quomodo naturali tantum filio ſuccedat.*
4 *Procreatis ex coitu damnato non ſuccedit mater, neque ipſi matri.*
5 *Ex damnato coitu natis, Fiſcus ſuccedit.*

Licet a vulgò quæſitus ſit filius filiave: poteſt tamen ad bona eius mater ex Tertylliano Senatuſconſulto admitti.

1 a Vulgò quæſitus. † Vulgò quæſiti *dicuntur, qui incer-*
tum patrem habent, vtpote qui meretricio & vago concu-
a *bitu* a *geniti ſunt. Hos lex* ἐμφατικωτέρως *& ſpeciali ſi-*
b *gnificatione* ſpurios *vocat, vt alibi* b *diximus.* † *Vulgò*
2 *ergo conceptis liberis mater, quæ ſemper certa eſt, ex S.C.*
c *Tertylliano* c *ſuccedit: vt contrà & ipſi* d *matri, niſi*
d *mater illuſtris ſit, & legitimos habeat* e *liberos. Quan-*
e *quam* f *Angelus hoc etiā in illuſtri matre obtinere ve-*
f *lit.* † *Cæterum de patre eius, qui vulgò quæſitus eſt, fru-*
3 *ſtra quæras, an ſuccedat, cum incertus ſit. Sanè ſi certus*
ſit pater, qui habeat naturalem filium ex concubina, duas
g *vncias ex bonis paternis capit, cū matre diuidendas* g *in*
capita: & contra pater eodem modo ei ſuccedit ab inteſta-
h *to* h *morienti.* † *At verò ex nefario inceſto, prohibitoq;*
4 *coitu ſuſcepti, à ſucceſſione prorſus alieni* i *habentur:*
i *ideoq; ad eorum ſucceſſionem, nec mater* k *admittitur.*
k † *Cæterum ſi is, qui ex damnato coitu natus eſt, moriatur*
5 *ſine liberis, Fiſcus ſuccedit, excluſis ipſius fratribus & ſo-*
l *roribus vterinis & ex legitimo matrimonio* l *procreatis,*
quam ſententiam in Camera Imperiali adprobarunt Do-
m *mini,* m *cum hæc quæſtio in facto contigiſſet.*

ADDITIONES.

a §. Vlt. ſupra de nupt.
b §. pen. eod. tit.
c l 2. l. ſpurius. vide cogna.
d Tit. ſeq. §. pen.
e l Siqui. C. ad Orp.
f § Præferuntur. ad fin. ſup. hoc tit.
g Vide quæ dixi in § quibus n.5. ſup. de hær. quæ ab Int. defer.
h Nouell. quibus mod. nat. effi ſui. §. fin.
k d. Nouell. §. de nepotibus. verſi. quibus.
l Matheſ. in tractatu de ſucceſ. ab inteſt. Ang. §. vulgò quæſitos. infra de ſucceſſ. cognat.
m Vide quæ dixi Cent. 3. obſer. 91.

De Senatuſconſulto Orphitiano. Tit. IV.

1 *Argumentum & effectus huius tituli.*

1 Quemadmodum † *mater ex Senatuſconſulto Tertylliano triſtem liberorum ſucceſſionem habet: ita viciſſim filij, qui ex lege XII. tabula. ad matrum hæreditates non vocabantur, ſed ipſis duntaxat dabatur Prætoria ſucceſ-*
a *ſio per* vnde a cognati, *matribus ex Senatuſconſulto Orphitiano ſuccedunt; eaque de cauſa hic titulus præcedentibus iuſto ordine connectitur, qui adeò planus eſt, ac manifeſtus, vt interpretatione vix indigeat.*

ADDITIO.

a Sup. tit. prox. in princ. & l. 1. vnde cog.

Princip. tit.

1 *S. C. Orphitianum quando latum, & de Orphitiorum familia nobili.*
2 *Filiusfam. bona materna patri acquirebat, hodie ſecus.*

Per contrarium autem liberi a ad bona matrum inteſtatarum admittuntur ex Senatuſconſulto b Orphitiano; quod Orphitio & Ruſo Cõſulibus factum eſt, Diui Marci temporibus: & data eſt tã filio, quàm filiæ legitima hæreditas, c etiam ſi alieno iuri ſubiecti ſint: & præferuntur d conſanguineis & agnatis defunctæ matris. Sed cũ ex hoc Senatuſconſulto nepotes & neptes ad auiæ ſucceſſionem legitimo iure non vocarentur, poſtea hoc conſtitutionibus principalibus emendatum eſt, vt ad ſimilitudinem filiorum filiarumque e & nepotes, & neptes vocentur.

a Ad bona matrum. *Nullo diſcrimine facto, ſiue ma-*
a *ter ingenua ſit, vel* a *libertina, aut etiam interdum, ſi*
b *ancilla* b *pepererit.*

b Orphitiano. *Sic ab Autore ipſo (vt alia ferè) nomi-*
1 *nato.* † *Latum autem eſt hoc S. C. imperantibus Marco Ælio patre, & Antonino filio, circa annum Chriſtianum 180. Cæterum meminit etiam Lampridius in Commodo horum Conſulum, Orphitij & Ruſi. Fuit autem*
c *Orphitiorum nobilis apud Romanos* c *familia. Celebratur Seruius Cornelius Orphitus ſub Claudio Cæſare, & Pactius Orphitus Primipilus. Celebrat & Suetonius quendam Saluidienum Orphitium. Sed longo poſt hos omnes interuallo fuit hic noſter Orphitius, ſub cuius conſulatu hoc S. C. effectum eſt.*

2 c Etiamſi alieno. † *Quòd ſi erant in aliena poteſtate, non ſibi, ſed ei, cuius poteſtatẽ agnoſcebant, acquirebatur materna hæreditas: nec ſine iuſſu patris adire poterant,*
d *ne ſcilicet inuitus aut ignorans pater obligaretur* d *ari*
e *alieno. Verum hoc poſtea* e *Conſtantinus Imp. emendauit ſanciens, ne patri per filiumfamil. acquirerentur bona materna.*

d Conſanguineis. *Nẽpe fratrib., vt Theophilus addit.*

e Et nepotes, & neptes. *Siquidem, quo tempore matrem aut auiam inteſtato mortuam eſſe conſtat, gradu*
f *ſint* f *proximiores. Sed Nouella lege liberi in infinitum*
g *tam matri, quàm patri ſuccedunt, auo & auiæ,* g *&c.*

ADDITIONES.

a L. 1. ad Tertyl.
b l. fin. C. hoc tit.
c Balduin. hic.
d l Qui in aliena. de acquir. hæred.
e l. 4. C. de bon. matern.
f §. Cum autem. ſup. de hær. quæ ab inteſt.
g Nouel. de hæred. ab inteſt. ven.

§. Sciendum.

1 *Quod ius dicatur nouum.*
2 *Nouæ hæreditates quæ ſint.*
3 *Hæreditas iure cognationis obueniens, capitis deminutione non tollitur. 6.*
4 *Agnatio etiam minima capitis deminutione perimitur.*
5 *Iure nouiſſimo ius agnationis ſublatum, tam in ſucceſſionibus, quàm tutelis.*

Sciendum autem eſt, huiuſmodi ſucceſſiones quæ ex Tertylliano & Orphitiano Senatuſconſultis deferuntur, capitis deminutione non perimi: propter illam regulam, quæ a nouæ hæreditates legitimæ, capitis deminutione b non pereunt, ſed illæ ſolæ, quæ ex Lege XII. tabularum deferuntur.

1 a Nouæ hæreditates. † *Nouum ius dicitur, quod poſt Legem XII. tab. introductum eſt: vt ſunt Prætorum edicta, Senatuſconſulta, Plebiſcita, reſcripta Principum: vulgus tamen Interpretum malè nouum ius ad ciuiles tantũ ſan-*
2 *ctiones refert.* † *Hinc Iuſtinianus,* a *Vlpianum ſecutus,*
a *nouas hæreditates eas appellat, quæ poſt Decemuiralem legem iure honorario Prætorum, Senatus ve conſultis, aut*
3 *aliàs reſcriptis Principum deferuntur:* † *quæ cum ex cognationis iure deſcendant, capitis deminutione non perimuntur. Itaque filius vtcunque ſit emancipatus, ſicque deminutus capite, matrem ex S. C. Tertylliano hæredem habet: & ipſe contra matri ex Orphitiano ſuccedit, propter naturalem cognationem, quæ hic ſola ſpectatur, nec*
b *iure ciuili tolli* b *poteſt. Cæterum vetus illa Lex XII. tab. legitimam hæreditatem deferebat ſolis filijsfamilias*
4 *& agnatis, nempe ſolo ciuili agnationis titulo.* † *Agnatio autem, quia iuris ciuilis commentum eſt, capitis demi-*
c *nutione etiam minima* c *tollitur, ſucceſſionemque im-*
5 *pedit.* † *Sed hodie iure Nouellarum ius agnationis ſubla-*
d *tum eſt, tam in ſucceſſionibus,* d *quàm in tutelis.*

b Non pereunt. *Minima ſcilicet capitis deminutione, quia iura cognatorum non pereunt: in alijs duabus ſecus*
e *eſt.* Proinde, *ait* e *Vlpianus,* ſiue quis ante delatam, ſiue poſt delatam capite minuebatur, ad legitimã hæreditatem admittebatur: niſi magna capitis deminutio interueniſſet. *Hæreditatẽ hic intelligimus ius adipi-*
6 *ſcendæ hæreditatis.* † *Cæterum ſi hæreditas ipſa domino delata, adita, acquiſita ve eſſet, ne veteri quidem iure XII. tabul. perimebatur propter ſequentem capitis deminutionem.*

ADDITIONES.

a l. 1. § aptius. hoc tit.
b l. Iura ſanguinis. de reg. iur.
c Supra de leg. agn. tut. §. hu.
d Nouell. de hæred. ab int. ven.
e l. 1. hoc tit.

§. Nouiſſime.

1 *Vulgò quæſiti matri ex S. C. Orphitiano ſuccedunt.*
2 *Fallit in matre illuſtri, ſi iuſtos filios habeat.*

Nouiſſime ſciendum eſt, etiã illos liberos qui vulgò a quæſiti ſunt, ad matris hæreditatem ex hoc Senatuſconſulto admitti.

a Qui vulgò quæſiti. *Sicut mater ſpurio ſuccedit ex ſu-*
a *periori S. C.* a *Tertylliano:* † *ita ſpurius matri hoc* b
1 *S. C. atque ita quidem quodammodo dependet ex ſupe-*
b *riori regula, qua traditum eſt, magis hic ſpectari naturã*

quam

quàm ciuilem rationem. Quod autem de ſpurijs, ſiue vul-
gò quæſitis hic traditur, idem obtinet, etſi ex certa concu-
bina quis ſit ſuſceptus. nam & is cum legitimis liberis
c *ad materna bona* c *admittitur, niſi mater illuſtris ſit.*
imo & patri quandoque ſuccedit talis filius ex concubi-
d *natu* d *ſuſceptus, ſaltem quando pater alios filios non*
habet: quia duas vncias, id eſt, ſextantem hæreditatis
e *capiet paterna: vt* e *alibi diximus.*

ADDITIONES.

a §. Licet. tit. proxim. ſup.
b Hic. & l. 1. §. ſed & vulgo. hoc tit.
c l. pen. §. vlt. C. hoc tit.
d l. Si quis. C. eod.
e Dict. § quibus. ſup. de hæred. ab int. d. §. licet.

ADDITIONES.

a l. 1. §. his itaque. C. de cad. toll. l. Titio. de leg 3. l. ſi ex plurib. de ſuis & leg. & l. 1. C. quando non pet. pa.
b l. Si ponas. de inoffic teſt.
c Dict. §. his itaque. & § nouiſſimo. C. de cad. toll. l. 1. C. de his quæ an. aper. tab. vide d. l. ventre. de acq. hær. d. l. ſi ex pluribus. & l. 1. §. nemo. ad Tertyl.
d §. Cum igitur. infra de bon. poſſeſ.
e l. Si minor. de acq hær.
f l. Sed cum patrono. de bon. poſſeſ.
g Dict. §. his itaque.
h Dicta l. ſi ex pluribus.

§. Si ex pluribus.

1 *In quibus ius accreſcendi locum habeat.*
2 *Tranſmiſſio quando locum habeat.*
3 *Inter ſuccedentes iure diuerſo, ius accreſcendi non habet locum.*

a Si ex pluribus *b* legitimis hæredibus quidam omiſerint hæreditatem, vel morte *c* vel alia cauſa *d* impediti fuerint, quo minus adeant: reliquis *e* qui adierint, *f* accreſcit illorum portio: *g* & licet antè deceſſerint, ad hæredes tamen eorum pertinet.

a Si ex pluribus. *Hic §. ad omnes tres ſuperiores titulos*
ſpectat, docens iuri accreſcendi etiam in quibuſcunque le-
1 *gitimis hæreditatibus locum eſſe. † Habet ergo ius accre-*
ſcendi non ſolum locũ inter hæredes teſtamento ſcriptos,
a *& inter collegatarios: item & in fideicommiſſis, & do-*
b *nationibus cauſa mortis, atq; Querela* b *inofficioſi: ſed*
etiam in hæreditatibus ab inteſtato delatis, ſiue ſit ciuilis
hæreditas, ſiue Prætoria, id eſt, bonorum poſſeſſio. Quare ſi
quiſpiã ex his, quibus ſimul legitima hæreditas defertur,
deficiat, eius portio reliquorũ eiuſdẽ gradus ad ſucceſſionẽ
vocatorum, & eam ſuo iure adeuntium portioni accreſcit.
Vel ſi hi, poſteaquam ſua partis nomine adierint, moriantur, tumq; deficiens portio cedat, ad hæredes eorum tranſ-
2 *miſſa eſſe intelligitur. † Liberis enim exceptis, vt tranſ-*
miſſionis locus ſit, neceſſe eſt, defunctum ſaltem ex ſua par
c *te hæreditatẽ adijſſe: idq; pluribus locis doceri* c *poſſet.*
b Legitimis. *Id eſt, ab inteſtato ſuccedentibus, iure ciuili: quomodo enim inter hæredes honorarios locum ha-*
d *beat ius accreſcendi,* d *infrà ſuo loco dicetur.*
c Vel alia cauſa. *Modo non ſit ex cauſa pœnali: tum enim hæreditas Fiſco deferretur, nec locum haberet accreſcendi ius.*
d Impediti fuerint. *Omnino ſcilicet, & ipſo iure. Nam ſi ope exceptionis, vel aliquo ſingulari beneficio, puta reſtitutionis, pars vnius deficiat, non habet eandem vim ius*
e *accreſcendi: quia non accreſcet ea portio alteri* e *inuito.*
e Qui adierint. *Modò adierint ſuam portionem eodem iure, quo aditurus erat alter, cuius nunc deficit portio.*
3 *† Nam inter eos, qui diuerſo iure ſuccedunt, nõ eſt locus iuri accreſcendi: Unde hæredis ſcripti pars deficiens non*
f *accreſceret dodranti* f. *patroni.*
g *f* Accreſcit. *Pro ea ſcilicet parte, qua hæredes* g *ſunt.*
g Et licet. *Senſus eſt: Ubi vnus ex pluribus hæredibus legitimis ſemel adierit hæreditatem, eam ad hæredem tranſmittit cum iure accreſcendi, quamuis mortuus*
h *ſit, priuſquam* h *accreſcat.*

De Succeſſione cognatorum. Tit. V.

1 *Lege 12. tab. cognati non ſuccedebant.*
2 *Prætor tamen cognatos vocauit.*
3 *Hodie cognati & agnati æquo iure ſuccedunt.*

1 *Hic † titulus continet tertium ordinem ſucceſſionis inteſtatæ, iure honorario introductum. Cum enim cognati*
lege Decemuirali ab hæreditate legitima prorſus excluderentur, neque vllo vel Senatuſconſulto, vel principali
2 *reſcripto adiuuarentur: † Prætor illis ex æquitate mederi voluit. Id qua ratione factum ſit, præſenti titulo luculenter declaratur: nempe quòd poſt ſuos & agnatos vocentur, ad ſucceſſionem inteſtati iure Prætorio, qua parte agnati emancipati veniunt, exceptis fratre & ſorore defuncti: qui tametſi emancipati eſſent, vocantur ſimul cum fratribus non emancipatis, excluſis agnatis & co-*
3 *gnatis. † Hodie verò iure Nouellarum* a *tolluntur hu-*
a *iuſcemodi differentiæ, quia ſublatum eſt agnationis & cognationis, item & ſexus diſcrimen, eademque eſt ratio ſuccedendi in cognatis, quæ eſt in agnatis, ſalua ſemper gradus prærogatiua.*

ADDITIO.

a §. Nullam. Nouell. de hæred. ab inteſt.

Princip. tit.

1 *Prætor illis cognatis tantum conſuluit, quibus lege 12. tab. non erat prouiſum.*
2 *Cognatio naturalis per ſe, & abſque ciuili qua dicatur.*
3 *De lege Anaſtaſiana.*
4 *Anaſtaſius Imp. quando impetrauerit.*
5 *Iuſtiniani Imp. conſtitutio ad Legis Anaſtaſianæ emendationem pertinens.*

Poſt ſuos hæredes, eoſq; quos inter ſuos hæredes Prætor & cõſtitutiones vocãt: & poſt legitimos (quorum in numero ſunt agnati, & hi, quos in locum agnatorum tam ſupradicta Senatuſconſulta, quàm noſtra erexit Conſtitutio) proximos cognatos *a* Prætor vocat, *b* qua parte naturalis cognatio ſpectatur. Nam agnati capite deminuti, quique ex his progeniti ſunt, ex Lege XII. tabul. inter legitimos non habentur, ſed à Prætore tertio ordine vocantur: exceptis ſolis tãtummodo fratre & ſorore emancipatis, non etiam liberis eorum, quos *c* Lex Anaſtaſiana cum fratribus integri iuris conſtitutis, vocat quidem ad legitimam fratris hæreditatem, ſiue ſororis: non æquis tamen partibus, ſed cum aliqua deminutione, quã facile eſt ex ipſius cõſtitutionis verbis colligere.

Alijs verò agnatis inferioris gradus: licet capitis deminutionem paſſi non ſunt: tamen anteponit eos, & proculdubio cognatis.

a a Prætor vocat. *Vlpianus, a loquens de bonorum poſſeſſione,* Vnde cognati, *ſic ait:* Hæc bonorum poſſeſſio nudam habet Prætoris indulgentiam, neque ex iure ciuili originem habet. Nam eos inuitat ad bonorum poſſeſſionem, qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſſunt, hoc eſt, cognatos. *Hodie hæc Prætoria ſucceſſio rectè etiam legitima vocatur, propter ſubmotam agnationis cognationiſque differentiam.*

1 b Qua parte naturalis cognatio. † *Prætor ergo non omnibus cognatis conſuluit: neque enim opus erat, quando qui per mares cognati, atq; ob id agnati ſunt, ex lege XII. tab. vocabantur: ſed ijs tantum cognatis mederi voluit, qui generis nomen retinentes, naturali, non etiam ciuili*
b *cognatione* b *iunguntur.* † *Naturalem autem cognatio-*
2 *nem per ſe, ſine ciuili cognatione intelligi ſcribit* c *Mo-*
c *deſtinus, quæ per fœminas deſcendit. ſed hic illa intelligitur, quæ per mares quidem contracta eſt, ciuilis tamen eſſe deſijt propter familiam emancipatione mutatam.*

3 c Lex Anaſtaſiana. *Quæ hodie deſideratur.* † *Fuit autē*
d *ea lege* d *cautum, vt ſi quis decederet relicto fratre integri iuris, id eſt, qui nondum capitis deminutionem paſſus eſſet, relicto & fratre capite minuto, vterque ad fratris defuncti hæreditatem vocaretur, non tamen ex æquis partibus, ſed vt plus haberet legitimus, hoc eſt, vt capite minutus haberet quatuor vncias, & frater integri iuris*
4 *duplum, id eſt, beſſem ſiue octo vncias.* † *Cœpit autem Anaſtaſius imperare anno Chriſti 492. regnauitq; annis 26. Fuit porrò ſecundus ab Anaſtaſio Iuſtinianus no-*
e *ſter, cuius quoque extat* e *Conſtitutio, huc omnino perti-*
5 *nens, his verbis.* † Prætorem, filium emancipatum, licet ſubtili iure fuerat capite deminutus, attamen in patris ſucceſſionem ſine vlla deminutione vocare manifeſtum eſt. nō eodem autem iure etiam ad fratrum ſuorū ſucceſſiones ab eo vocabatur: ſed nec filij eius iure legitimo patruis ſuis ſuccedebant. Nos neceſſarium duximus hoc primum corrigere, & legem Anaſtaſianam iuſto incremento perfectam oſtendere: vt emancipati filius & filia non ſolum in paternis bonis ad ſororum ſimilitudinem ſuccedant, ſed etiam in fratrum vel ſororum ſuarū ſucceſſione (ſiue omnes ſui, ſiue omnes emancipati ſint, ſiue mixti) æquo iure inuicem ſibi ſuccedant, & non ſecundum legem Anaſtaſianam parte aliqua deminuta. *Hæc Iuſtinianus.*

ADDITIONES.

a l. 1. Vnde cog.
b §. 1. ſup. de leg. agna. tut. l. non facile. §. cognationis. de grad.
c Dict. §. cognat.
d Theoph. hic.
e l. Vlt. C. de leg. hæred.

§. Eos etiam.

1 *Cognati tranſuerſales, liberi item adoptiui, ad ſucceſſionem vocantur à Prætore.*
2 *Adoptiui hodie cum ſuis, &c. ſuccedunt.*

a Eos etiā qui per fœminini ſexus perſonas ex tranſuerſo cognatione iunguntur, tertio gradu proximitatis nomine Prætor ad ſucceſſionem vocat. Liberi quoque qui in adoptiua familia ſunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu vocantur.

a Eos etiam. *Suprà dictum eſt, quòd Prætor cognatos*
1 *deſcendentes ad ſucceſſionē vocarit: † Hoc idem & ad cognatos ex tranſuerſo, item & ad liberos in alterius fami-*
2 *liæ adoptiua exiſtentes producitur.* † *Hodie tamen adoptiui liberi ad naturalium parentum ſucceſſionem cum*
a *ſuis vel emancipatis iure ciuili* a *veniunt, neque Prætoris beneficio indigent, quod Iuſtinianus illis verbis ſi-*
b *gnificat:* b *Vel per alium quemlibet modum, &c.*

ADDITIONES.

a §. Sed ea omnia, ſup. de hær. quæ ab int. de.
b §. Si vero. Nou. de hær. ab int. ven.

§. Vulgò quæſitos.

1 *Vulgò quæſiti matri ſuccedunt, non patri.*
2 *Ex concubina nati, an & quomodo ſuccedant.*
3 *Agnationis tres ſpecies.*
4 *Conſanguinei, vterini.*

a Vulgò quæſitos nullos habere agnatos, manifeſtum eſt: cum agnatio à patre, cognatio à matre ſit, hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Eadem ratione inter ſe quidem poſſunt videri conſanguinei eſſe: b quia conſanguinitatis ius, ſpecies eſt agnationis. Tantum ergo cognati ſunt ſibi, ſicut & matri ſunt. Itaque omnibus iſtis ex ea parte competit bonorum poſſeſſio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

1 a Vulgò quæſitos. † *Vulgò quæſiti, id eſt, ex meretrice progeniti, tametſi agnati non ſint, quia incerto patre nati ſunt, cognationem tamen habent: ideo ſuccedunt matri, & alijs ex ſua linea deſcendentibus, iure Prætorio; patri*
a *verò ſuccedere* a *non poſſunt, quoniam certum patrem non habent. Nouella Iuſtiniani lege ex damnata legibus*
b *coniunctione orti, neq; patri* b *neq; etiam matri ſuccede-*
2 *re poſſunt.* † *Ex concubina verò nati non ſolum cognatis*
c *legitimis, ſed etiā patri vnà cum matre in duab. vncijs* c
ſuccedūt; modò tria interueniant: Primum, quod nulli fi-
d *lij legitimi & naturales* d *ſuperſint, licet antiquo iure*
e *vnciā etiā illis ſuperſtitibus* e *haberent. Alterum, quòd le-*
f *gitima non ſuperſit* f *vxor: illo enim tametſi ab omni-*
g *bus trāſuerſis* g *excludatur, nihilominus ex cōcubina natos, licet tranſuerſalib. potiores, impedit. Tertium, quòd con-*
h *cubina in domo patris* h *maneat, eiuſque ſit certus erga concubinam affectus: proteſtatione habito, quod illā ceu*
i *concubinam diligit. alioqui iure vxor præſumeretur.* i
3 b Quia conſanguinitatis. † *Habet enim agnatio ſuos gradus, & velut ſpecies, puta ſuitatem,* conſanguinitatem & agnationem ſpecificam *ſiue* ſimplicem. *Prima ſiquidem agnationis ſpecies liberorum eſt, qui ſui hæredes ſunt patrifamilias defuncto: Etenim proximus a-*
K *gnatus eſt patri* K *filius: & eā ſpeciem vulgò ſuitatem dicunt. Altera eſt eorū, qui cōſanguinei propriè nominantur, nempe fratrum.* † *Conſanguinei enim dicūtur fratres,*
4
l l *quod inter ſe ſanguine ſint connexi, & ex eodem patre*
m *nati: nam ſi ſint ex eadem tantum matre, appellantur* m *vterini. ſicque* conſanguinitatem *agnationis ſpeciem eſ-*
5 *ſe Imp. hic ait.* † *Tertia eſt reliquorū agnatorum, quomodo patruus fratris filio, & inuicem is illi agnatus eſt: & hæc* agnatio ſpecifica, *ſiue* ſimplex *dicitur.*

ADDITIONES.

a l. 2. l. Si ſpurius. vnde cogna.
b §. fin. Nouell. quib. mod. nat. effi. leg.
c Auth. licet. C. de natu. lib.
d §. Conſideremus, Nouell. de tri. & ſemi.
e l. Matre. C. de natu. lib.
f §. Si quis autem defunctus. Nouell. quib. mod. nat. effi. ſui.

g l. 1.

g l.1. in princ. ſi tab.teſt.nul.ext.
h Dict.§.ſi quis autem.
i l.3. De concub.
k l.Filius. de ſuis & leg.
l l.2. §. agnati. de ſuis & leg.
m Nouell.de conſanguin.& vteri. frat.

§. Hoc loco.

1.3 *Agnati vſque ad decimum, cognati vſque ad ſextũ gradum hoc iure ſuccedunt: & quæ ſit ratio differentiæ.*
2 *Deſcendentes à ſobrino ſobrinave defuncti etiam ſeptimo gradu ſuccedunt.*
4 *Contrahentibus inceſtas nuptias, an ſuccedatur.*
5 *Agnati patroni ad quintum tantum gradum ſuccedũt.*
6 *In feudis agnati vſque ad ſeptimum gradum ſuccedũt: fallit tamen quandoque.*
7 *Hodie & agnati, & cognati vſque ad decimum gradum admittuntur.*
8 *Poſt decimum gradum maritus & vxor ſuccedunt.*
9 *His deficientibus, Fiſcus ad ſucceſſionem vocatur.*
10 *Proximitatis ſignificatio.*

a Hoc loco & illud neceſſario admonendi ſumus, agnationis quidem iure admitti aliquem ad hæreditatem, & ſi b decimo gradu ſit: ſiue de lege XII. tabul. quæramus, ſiue de edicto, quo Prætor legitimis hæredibus daturum ſe bonorum poſſeſſionem pollicetur. Proximitatis verò c nomine ijs ſolis Prætor bonorum poſſeſſionem promittit, qui vſque ad ſextum gradum cognationis ſunt,& ex ſeptimo,à ſobrino ſobrinaque nato natæve.

a Hoc loco. *Hic §.communis eſt ad hunc,& præceden-*
1 *tem titulum, & in compendio dicit: † Agnatos qui per maſculum nos contingunt vſq; ad decimum gradũ: cognatos verò,ideſt,per fœmininã lineã coniunctos vſq; ad ſex-*
2 *tum tantum ſuccedere: † niſi quis eſſet ex deſcendentib.à ſobrino ſobrinave defuncti. Is enim etiam ſeptimo gradu cõſtitutus,quia quodãmodo propinquior eſt,hoc iure admittitur: & facilius etiã,maioriq; fauore ſucceditur in li-*
a *nea tranſuerſa in gradus inferiores,quàm a ſuperiores.*
3 *† Ratio aũt differẽtiæ,quare agnatus remotior, quàm cognatus admittatur,eſt illa: quoniã cognatorũ iura natu-*
b *ralia b ſunt: Natura aũt neminem vltra ſeptimũ gra-*
c *dum viuere c permittit. Iura verò agnatorum ciuilia*
d *d ſunt,vnde à iure ciuili in infinitum protendi potuerunt: quemadmodum & ab eodẽ iure in certis quibuſdã caſib.*
4 *coarctantur. † Primum.n.contrahentib. inceſtas nuptias*
e *olim non ſuccedebatur vltra tertium e gradum: hodie*
f *ex Nouella f Iuſtiniani ſoli ex alio legitimo matrimo-*
5 *nio filij ijs ſuccedũt. † Deindè agnati patroni vſq; ad quin-*
g *tum duntaxat gradũ vocantur ad eius g ſucceſſionem. Alius eſt caſus,in quo nõ ſolũ cognati, ſed nec agnati vltra quintũ gradũ ſuccedũt: videlicet, qui militi criminis*
h *alicuius militaris damnato proximos ſe eſſe h affirmãt.*
6 *† In feudo deniq; agnati vſq; ad ſeptimũ tantũ gradũ i vo-*
i *cãtur:niſi feudi iuriſdictio K eſſet,aut illuſtris alicuius,*
K *puta comitis ſucceſſio, l aut tale feudũ,quod ab acquirẽte*
l *nõ ſtatim ad agnatos trãſuerſos deuoluitur,ſed ad rectos:*
m *ab his.n.ad trãſuerſos in perpetuum admitti m ſolet. Et*
n *hoc modo intelligenda eſt quorundam n ſñia,exiſtimantium in infinitũ agnatos in feudi ſucceſſione admittẽdos.*

b Decimo gradu. *Licet cognati ad ſextum vſq; gradum*
7 *duntaxat admittantur,vt mox ſubijcit: † hodie tamen qa*
o *inter agnatos & cognatos ſublata eſt differentia, o omnes tam agnati,quàm cognati vſq; ad decimum gradum*
p *hæredes eſſe p poterunt: eoq; iure vtimur. Quod in co-*
q *gnatis verũ eſſe q Salic.credidit,ſi illi non beneficio Prætoris antiquo,ſed Nouella iuris ciuilis conſtitutione ſuccedere vellent: alioqui ſibi imputare debẽt, quod veterem viã*
r *r eligere maluerunt. Hoc tñ Alex. non probat,inquiens,* quocunque modo ſuccedatur,ſublatam eſſe agnatio-
ſ nis ſ dñam. *Sed reſpondet Dec. (qui Salicetum ſequitur) quod cum fauore agnatorum ſublata ſit agnationis differentia,quocunq; modo ſuccedatur,ideſt, ſiue ab inteſtato,ſiue ex teſtamento,hoc ita accipiendum eſt,ſi cognati huiuſcemodi beneficio vti velint, vel quia iure ciuili ſuccedãt, vel iure Prætorio, per* vnde legitimi: *nam hãc bonorum poſſeſſionem tantũ habent,qui à iure ciuili vocantur. Quod ſi bonorum poſſeſſionem* vnde cognati *agno-*
t *ſcant, ſibi imputare debent, quod veterem viã t eligũt.*
u *Hæc Decius: quod ego cum Lorioto u ita demum recipio, ſi adpareat illos alijs iurib. ſibi competentibus renunciaſſe:*
x *poſſunt.n.beneficio pro ſe introducto x renunciare: ſed ex eo,quod bonorum poſſeſſionem,* Vnde cognati *intendunt,*
y *y non ſtatim conijcere debemus, eos ciuili beneficio renunciare voluiſſe: & idcirco in caſu dubio Alexandrum*
8 *potius ſequerer. † Porrò ad propoſitũ redeundo, vltra decimum gradum tranſuerſi,ſiue ex latere coniuncti cuiuſcunq; qualitatis fuerint,non vocãtur: ſed poſt hunc gra-*
z *dum maritus & vxor iure Prætorio ſibi inuicem z ſuc-*
a *cedũt,Fiſco excluſo: imo etiã Eccleſia,ſi clerici ſit a vxor. Hodie verò ſi matrimoniũ ſit abſq; dote, et altera cõiugũ præmoriẽs locuples ſit, alter ſuperſtes pauper,hic vnà cũ liberis cõmunibus,aut alterius matrimonij,in quartã par-*
b *tẽ,ſi tres aut pauciores, vel pro virili,ſi plures ſint, b ad-*
9 *mittitur. † Poſt hãc vero mariti & vxoris ſucceſſionẽ ſi*
c *neuter ſuperſtes fuerit,Fiſcus bona ceu vacãtia c occupat,*
d *niſi defunctus aut imperialis liberalitatis ſocius d eſſet,*
e f *aut alicu⁹ collegij e collega, vel peregrinatione f moriẽs.*
10 e Proximitatis. *† Ideſt,cognationis ſiue communionis ſanguinis per muliebrem ſexum contracta. Interdum tamen* Proximitatis *verbum generaliter pro cognatione*
g *& propinquitate ſanguinis vſurpatur.* g

ADDITIONES.

a Glo.& Doct hic.fac.tex in l.ſcripto hærede. in fin. vnde lib.
b §. Sed agnationis ſup.de leg.agna.tut.
c l. Non facile. in princ. de grad.
d Dict.§.ſed agnationis. & ib. Theophil.
e l.Si quis inceſti. C de inceſt.nupt.
f Nouell de inceſt. & nefa.nupt.
g §. Multis. infra de ſucceſſ.lib.
h l.2. De veter.& mili.ſucceſſ.
i Cap 1.§.hoc autem.qui feu da.
k Bal.l.1.c.1.col.pen.C.quan.non pet.par.
l Bal.c.1.§ Capitane.de feu.mar.
m Cap.1.de nat.ſucc.feud.
n Glo.verb.vſque.cap.1.de ſucceſſ.feud.
o §. Nullam. de hær.ab inteſt.ven. p Glo. hic.
q l.fin. C.de inoffic.teſtam.
r Arg.l fin.§.ſin autem hoc aliquis. in princ. C.de iure delib.
ſ Dict.§.nullum. verſ.in qualibet.
t Dict.§.ſin autem hoc aliquis.
u l. Non facile. in princ.de grad.
x l. pen.C.de pact.
y l Nec is,§.1. de acquir.hæred.
z l.Vnica.in princ.ſi tab.teſt.nul.ext.
a l.Si quis presbyter.C.de epiſc. & cler.
b Doct in l.fin C de vid.indic. toll.
c l.1.§.vacantia. C.de bon.vacan. lib.10.
d l.1. C.ſi imp.lib.lib.12.
e l.1. C.de hære.decur.lib 10.
f Auth.omnes peregrini. C.com.de ſucc.
g l.1.& l.item Prætor. de ſuis & leg.l.1.de iur. & facti ignor.l. capitis.l.ſpurius. vnd.cog.& l.1.C.de ſec tab.

De Gradibus cognationum. Tit. VI.

1 *Cognationis gradus noſſe Iuriſconſultum oportet.*
2 *Hodie in cõtrahendis matrimonijs iuri Canonico ſtamus.*
3 *De generali cognatione hoc titulo agi.*
4 *Gradus quid ſit.*
5 *Linea quid: & vt à gradu differat.*
6 *In cognatione tres eſſe lineas.*

Quoniam *ſuperioribus titulis frequẽs incidit mentio*
de gradibus cognationũ, ſecundum quos hæ perſonæ agna
tæ vel cognatæ illis in ſucceſſione præferri ſolent: ideo ne-
ceſſarium duxit Imp. ſpeciali hoc titulo huiuſcemodi gra-
a *dus & ordinem exponere, totamq; rem oculis etiã a ſu-*
bijcere, vt ſic uel ex facti oſtenſione melius cognoſceretur.
1 † *Eſt autem omnino neceſſe futuro Iuriſconſulto (vt &*
b *Paulus* b *ſcribit) noſſe cognatorũ gradus: tum propter*
hæreditates & tutelas, quæ ad proximũ quemq; agnatũ
legibus deferri conſueuerunt: tum propter bonorũ poſſeſ-
ſiones agnoſcendas. nam & ipſe Prætor proximiori cuiq;
cognato bonorum poſſeſſionem concedit: tum etiã propter
legem publicorum iudiciorũ, qua contra adfines & agna-
c *tos inuiti teſtimonium dicere non* c *cogimur, ſed nec ple-*
rumque volentes poſſumus. Sed & in legibus municipa-
libus interpretandis hæc ciuilis graduum dinumeratio ob
d *ſeruari* d *conſueuit. Eſt & alia ſane grauiſſima & ne-*
ceſſaria horum graduum cognoſcendorum cauſa, nempe
propter totã rationem nuptiarum. Nam & eam Iuſtinia-
e *nus ſupra* e *deſcripſit ex graduũ dinumeratione.* † *Quã-*
2 *quam hodie in contrahendis matrimonijs hanc iuris ciui-*
lis graduum computationem non reſpiciamus, ſed ea in re
3 *velut Spirituali iure ſtemus Pontificio.* † Porrò cogna-
tionis *nomen generali ſignificatione hoc loci accipitur,*
prout agnationem & cognationem *in ſpecie ſumptam*
f f *complectitur: eſtq; nihil aliud, quàm cohærentia quædã*
perſonarum, quæ per generationem contracta ex eodem
ſanguine conſtat, cuius communione altera alteri coniun-
4 *cta eſt.* † Gradus *verò metaphoricos hic dicitur, ducta*
ſimilitudine à ſcalis, vel locis procliuibus, quos ita ingrẽ-
dimur, vt à proximo in proximũ, id eſt, in eũ, qui quaſi ex
g *eo naſcitur,* g *tranſeamus. atq; ita rectè deſcribi poteſt,*
quod ſit de proximo in proximum tranſitus: & quot
h ſunt tranſitus, modo remotiores *h* ſint, & non æquè *i*
i propinqui, tot erunt K gradus. *Hæc certè deſcriptio*
K *longè melior eſt ea, quàm Ioan. And.* l *tradidit, qui gra-*
l *dum dicebat eſſe diſtantium perſonarum habitudinẽ qua*
cognoſcitur, quota diſtantia differant perſonæ inter ſe: ſi
quidem ex ipſo gradu diſtantiam non cognoſcimus, ſed ex
5 *ipſa dinumeratione.* † *Sed nec lineam rectè definiuiſſe ui-*
m *detur idem Ioan.* m *Andr. dum voluit, quòd linea eſſet*
perſonarũ collectio ab eodem ſtipite deſcendentium, gra-
dus continens, & numeros diſtinguens: quorum linea non
n *numeros, ſed cognationes* n *diſtinguit. Definiri ergo li-*
nea ita poteſt, vt ſit limes, quo ſtemmata, id eſt, ordines
o *cognationum* o *dignoſcuntur. Et ſic* cognatio, *eſt tota*
ipſa proximitas: linea, eſt proximitatum ſeparatio: gra-
6 *dus vero, eſt de vno proximo in alium tranſitus.* † *Nam*
in cognatione ſunt tres lineæ, ſuperior, inferior, & quæ ex
tranſuerſo vel à latere eſt: Hinc Ouid. 13. Metamorph.
Noſtri quoq; ſanguinis auctor Iuppiter eſt, totidemq;
gradus diſtamus ab illo. *in qualibet verò linea plures*
ſunt gradus: vt ſuo loco videbimus.

ADDITIONES.

a §. fin. infra eod.
b l. Iuriſconſultus. de gradibus.
c Dicta l. Iuriſconſultus. in princ.
d Bal. in l. vlt. C. de ſucceſ. edi.
e Tot. tit. de nupt.
f Dicta l. Iuriſconſ. §. 1.
g Eadem l. §. grad.
h Ibidem § ſecundo. ver. ſed hic.
i Glo. verb. generata, §. hactenus.
k Dict. §. hactenus.
l Glo. verb. deinde. in arb. conſang.
m. Glo. d. verb. deinde.
n L. Stemmata. de gradibus.
o l. 1. in princ. de gradibus.

Princip. tit.

1 *Tranſuerſa cognatio habet aſcendentes & deſcendẽtes.*
2 *Parentis appellatio: & qui dicantur maiores.*
3 *Maiores qui ſint.*
4 *Liberorum appellatio.*
5 *Cur primus gradus non ſit in linea tranſuerſa.*

Hoc loco neceſſarium eſt exponere, quemadmodũ
gradus cognationis numerẽtur. Quare in primis ad-
monendi ſumus, cognationem aliam ſupra numerari,
aliã infrà, aliã *a* ex tranſuerſo, quæ etiam à latere di-
citur. Superior cognatio eſt *b* parentum, inferior *c*
liberorum, ex tranſuerſo fratrum ſororumve, & eorũ,
qui quæve ex his generãtur: & conuenienter patrui,
amitæ, auunculi, *d* materteræ. Et ſuperior quidem
& inferior cognatio à primo gradu incipit: at ea quæ
ex tranſuerſo numeratur, *e* à ſecundo.

1 *a* Ex tranſuerſo. † *Hæc autẽ* tranſuerſa cognatio *rur-*
ſus alios habet aſcendentes, vt patruos: alios deſcenden-
tes, vt fratrum filios: id quod huius cognationis exem-
pla, quæ poſtea ſubijciuntur, manifeſte docent. Neque ve
rò id parui eſt momenti, ſiue de nuptijs agamus, ſiue etiã
de ſucceſſionibus, vt Bal. hic eleganter explicat.
2 *b* Parentum. † *Parentum autem appellatione omnes*
a *aſcendentes vtriuſque ſexus veniunt vſque ad* a *trita-*
3 *uum: vlteriores verò, qui nõ habent ſpeciale nomen,* † Ma
b iores b *appellantur, quoties ſcilicet de gradibus inter co*
gnatos numerandis quæſtio eſt. Alioqui & Maiorum
appellatione, & parentum, omnes ſuperiores benigna in-
c *terpretatione* c *continentur. Hincque meritò Alciatus*
d d *Vallam reprehendit, qui in horum verborum ſignifi-*
e *catione à iureconſulto Paulo* e *diſcrepat.*
4 *c* Liberorum. † *Liberi in tractatu præſenti dicũtur om-*
nes deſcendentes vſque ad trinepotem: nam qui ſunt vl-
f *tra hos, poſteriores* f *nominantur. Alioqui verò gene-*
rali liberorum appellatione, & qui poſt trinepotes ſunt,
g *continentur in* g *infinitum. Nec refert, ſintne in poteſta-*
h *te, an ſui* h *iuris: ſintne maſculi, an* i *fœminæ.*
K *d* Materteræ. *Nec non horum omnium* K *liberi.*
e A ſecundo. *Quia parentis perſona, per quam tranſ-*
5 *uerſalis coniungitur, prior numeratur.* † *In ſuperiori er-*
go & inferiori linea cognationis primus gradus eſt: tranſ-
uerſa verò linea gradum primum non habet, ſed à ſe-
l *cundo initium ſumit. Sed cur tam variè? quoniam* l
in ſuperiori cognatione ſiue linea parentes ſunt, ex qui-
bus tranſuerſa cognatio, & ii, de cuius cognatione quæ-
ritur, deſcendunt: vt frater, & Petrucius (ſic enim cum
noſtratibus exempli gratia vocamus eum, de cuius
ſucceſſione, tutela, crimine vel matrimonio quæritur)
ex patre vel matre deſcendunt: patruus, & idem

Petrucius ex auo, &c. Cum ergo Petrucius cum fratre, & ex eo deſcendentibus confertur, pater primo gradu, frater ſecundo, filius fratris tertio numeratur: nimirum tres generationes in his perſonis obſeruantes, gradus totidem dicimus. Nam Petrucius in gradu ad ſeipſum non eſt, vt nec ſibi cognatus dici poteſt, ſed eius cognatio gradatim numeratur. Qua ratione ſi cum patruo, & ex eo progenitis Petrucius conferatur, pater in primo gradu, auus in ſecundo erit, ex quo cum patruo, velut ex ſtirpe Petrucius deſcendit: vt nec in hac computatione quidem primus gradus à latere ſit, ſed tertius, & deinceps. Et hæc quidem iure ciuili obtinent: lege autem Pontificia
m *fratres in primo gradu conſtituuntur,* m *ita vt initium ab eo primo gradu tranſuerſa cognatio habeat.*

ADDITIONES.

a l. Appellatione parentis. de verb. ſignific.
b l. Iuriſconſultus § parentes. de grad.
c l. 4. §. parentes. de in ius voc.
d Lib. 4. de verb. ſignific.
e Valla lib 6 Elegant.
f Dict. § parentes.
g l. Liberorum. de verb ſignific.
h l. 4 § In adoptionem. de grad.
i l. Cognoſcere § liberorum. de verb. ſignific.
k Dicta l. Iuriſconſultus. §. ſunt & ex lateribus.
l Ita Eguina. hic.
m Cap. ad ſedē. vel. fratres itaque. 35. quæſt. 5. rationes infra ſubijciam ad fin. huius tit. in explicatione arboris.

---

§. Primo gradu.

1 *An patris aut matris appellatione auus vel auia contineatur.*
2 *Etſi plures ſint filij, numerum non augent.*
3 *In inquirenda cognatione ſemper aliquem hypotheticũ conſtituendum eſſe.*

a Primo gradu eſt ſuprà, pater, mater: infrà, *b* filius, filia.

a Primo gradu. *Iuſtinianus hic primo gradu cognationis quatuor perſonas nomine differentes cum Paulo*
a a *recenſet.* † *Et hic argumentum eſt, appellatione* patris
1 *aut matris non contineri auum vel auiam, cum vnus ſit*
b *in primo gradu, alius in* b *ſecundo. Vnde pater, non*
c *auus filiam in adulterio deprehenſam occidere* c *poteſt. Et hæc potiſſimum vera ſunt, quando ab homine verbum patris eſſet prolatum. Idem etiam ſi à lege, ſed*
d *in materia* d *odioſa, in qua ſcilicet iuri alterius* e *de-*
e *rogaretur. In cauſa verò fauorabili ex interpretatione,*
f *pater auum* f *continet.*
2 *b* Filius, filia. † *Qui tamen & plures eſſe* g *poſſunt:*
g *& illi tamen numerum non augent, cum inter ſe non* h
h *differant.* † *Porrò hic meminiſſe oportet, ſemper intel-*
3 *ligendum eſſe aliquem hypotheticum, id eſt, tertiam perſonã cuius de cognatione quæratur, vt habeamus, quo referantur omnia. Eſſe itaq; hoc loco inter patrem & filiũ veluti medium collocatum hypotheticũ, quem vulgò (vt ſupra dixi) Petrucium nominãt: cuius reſpectu pater hic*
i *primo gradu ſuprà, filius primo infrà eſſe* i *dicitur.*

ADDITIONES.

a In l. fin. de grad.
b Vt hic. & §. ſeq.
c l. Patri cum l. ſeq. ad l. Corn. de adult.
d Bar. l. liberorum. in fine, de verb. ſignific.
e Bal. l. quicquid, C. de bon. mater.
f l. Iulia, de verb. ſign. ibi Alc.
g l. Iuriſconſ. §. primo. de gradu.
h Dict. l fin. §. primo grad.
i Bal. & Eguin. Baro hic. Theoph. ſup. de leg. ag. ſuc. Bar. in l. fin. §. aliquoties. de grad.

§. Secundo gradu.

1.2 *Fratris appellatione an ſoror veniat, vel contra.*
3 *Fratrum tres ſpecies.*

a Secundo gradu ſupra, auus, auia: infra, nepos, neptis: *b* ex tranſuerſo, *c* frater, ſoror.

a Secundo. *Secundo cognationis gradu duodecim perſo-*
a *nas contineri, Paulus* a *ſcribit: duplicatis ſcilicet hic nominatis perſonis. Duo enim aui ſunt, & duæ auiæ, à patre ſcilicet & matre: nepos item ac neptis tam ex filio, quàm ex filia: deniq; frater & ſoror tam ex patre, quàm ex matre.*
b *b* Ex tranſuerſo. *Hoc enim ſecundo gradu (vt ſupra* b *diximus) incipit eorũ, qui à latere ſunt, cõputatio: quoniã tranſuerſa linea iure ciuili primum gradum non habet.*
1 *c* Frater, ſoror. † *Hinc colligendum videtur, appellatione* fratris *ſororem non venire, & maximè ex ſignifi-*
c *cationis* c *proprietate: ſi tamen eadem ratio ſubeſt,*
d *fratris appellatione ſoror* d *continebitur.* † *Econtrà ve-*
2 *rò appellatione* ſororis *frater nunquã includitur, etiamſi eadem eſſet ratio: quoniam fœmininum, maſculinum*
e *nunquam* e *concipit. Si tamen ob maiorem frequen-*
f *tiam fœmina nominata ſit,* f *adhuc maſculus compre-*
3 *henderetur.* † *Porrò fratrem hic per vtrumque parentem accipere oportet, id eſt, aut per matrem tantum, qui vterinus, aut per patrem, qui conſanguineus dicitur, aut per vtrumq;: ſed hic numerum graduum non auget, quod nihil differat ab eo, qui eundem patrem habet tantum, niſi quod is eoſdem cognatos tam paternos, quàm mater-*
g *nos habet. quod Paulus* g *latius declarat.*

ADDITIONES.

a Dicta l. vlt. §. ſecundo gradu.
b Supra eod. in princ.
c Alc. l. 2. de verb ſign. l. ſi ita ſcriptum. in princ. leg. 1.
d l. Tres fratres. de pac.
e l. Veteribus. ibi Doct. de pac.
f Dec. l. 2. num. 12. de reg iur.
g Dicta l. fin. §. ſecundo gradu.

---

§. Tertio gradu.

1 *Tertius gradus quot perſonas contineat.*
2 *Auunculus vnde appelletur:*
3 *Θεῖος promiſcuè & auunculum, & patruum ſignificat.*
4 *Amita vnde dicta.*

a Tertio gradu ſupra, proauus, proauia: infra, pronepos, proneptis: ex tranſuerſo fratris ſororisque filius, filia: & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus eſt frater patris, qui Græcè *πατράδελφος* appellatur. Auunculus *b* eſt frater matris, qui Græcè *μητράδελφος* dicitur: & *c* vterque promiſcuè *θεῖος* appellatur. Amita eſt *d* patris ſoror, quæ *πατραδέλφη* appellatur. Matertera verò matris ſoror, quæ Græcè *μητραδέλφη* dicitur: & vtraque promiſcuè *θεῖαι* appellatur.

1 *a* Tertio. † *In hoc tertio gradu triginta duæ ſunt perſonæ, ſedecim recti, totidẽ tranſuerſi. Sunt. n. ſuprà, proaui quatuor, pater aui paterni, pater auiæ paternæ, pater aui materni, pater auię maternæ: tot ſunt proauiæ. Infrà, pronepotes sũt quatuor, filius agnati nepotis, filius agnatæ neptis, filius cognati nepotis, filius cognatæ neptis: tot ſunt proneptes. Ex tranſuerſo filij et filiæ fratris & ſororis sũt octo: natus & nata ex cõſanguineo, natus & nata ex cõſanguinea, natus & nata ex vterino, natus & nata ex vterina.*

Duo ſunt patrui, fratris frater cõſanguineus aut vterinus:
duæ amitæ, patris ſoror cõſanguinea, et ſoror vterina: duo
auunculi, matris frater cõſanguineus, & frater vterinus:
a *duę materteræ, matris ſoror cõſãguinea, et ſoror a uterina.*
2 b Auunculus. † *Traxit aũt appellationẽ ab eo quòd æquè*
tertius à me, vt auus eſt, ſed nõ eiuſdem iuris. ideoq; vo-
cabuli ſacta eſt deminutio: ſiue auunculus appellatur, quòd
aui locum obtineat, & proximitate tueatur ſororis filiũ.
3 c Vterque promiſcuè θεῖος. † *Sic ergo cùm ſimpliciter*
b *hac vocula* (θεῖος) b *ponitur, promiſcuè intelligi po-*
teſt, vel de auunculo, vel patruo. Itaque Græci, vt hanc
tollant dubitationem, aliquam notam ſolent addere: vt
apud Æſchinem in quadam ad Cteſiphontem epiſtola
eſt: ὁ ἐκ μητρὸς θεῖος, vt ſignificetur auunculus. Apud
Lucianum in Somnio itidẽ eſt, ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. Vtitur
etiam hac vocula ſæpenumero Iuſtinianus in ſua Nouel-
c *la* c *conſtitutione.*
4 d Amita eſt patr. † *Quia ſimiliter tertia à me ſit, atque*
auia: videri poteſt dicta ab eo, quòd ab antiquioribus
Auita *ſit vocitata. Siue* Amita *dicta eſt, quia à patre*
meo amata eſt: nam plus ſorores à fratribus, quàm fra-
tres diligi ſolent, videlicet propter diſſimilitudinem per-
ſonarum, quæ ideo minus habent diſſenſionis, quo minus
æmulationis.

ADDITIONES.

a l. fin. §. Tertio gradu. de grad.
b Vt in l. cum quis. §. codicillis. de legat. 3.
c Nouell. de hęr. ab int. veni.

§. Quarto gradu.

1 *In quarto gradu* 80. *perſonas contineri.*
2 *An appellatione patrui, patruus magnus veniat.*
3.5 *Conſobrini appellatio ambigua.*
4 *Patrueles, Amitini qui dicantur.*
6 *Reſtitutus Paulus ĩ l. vlt. §. quarto, verſ. fratris. de grad.*

a Quarto gradu ſupra abauus, abauia: infra, abnepos, abneptis: ex tranſuerſo, fratris ſororiſq; nepos, neptis: & conuenienter b patruus magnus, amita magna, id eſt, aui frater & ſoror: item auunculus magnus & matertera magna, id eſt, auiæ frater & ſoror: cõſobrinus, conſobrina, id eſt, qui quæve ex fratribus progenerantur aut ſororibus. c Sed quidam rectè conſobrinos eos propriè dici putant, qui ex duabus ſororibus progenerantur: quaſi conſororinos. Eos verò qui ex duobus fratribus progenerantur, propriè fratres patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus filiæ naſcuntur, ſorores patrueles appellari. At eos qui ex fratre & ſorore progenerantur, amitinos propriè dici putant. Amitæ tuæ filij conſobrinum te appellant: tu illos amitinos.

1 a Quarto. † *In quarto gradu octoginta perſonæ nume-*
a *rantur: nempe triginta duæ recti,* a *vtriuſque aui fra-*
tres quatuor, qui patrui magni: & tot ſorores, quæ amitæ
magnæ: vtriuſque auiæ quatuor fratres, qui auunculi ma-
b *gni:* b *& totidem ſorores, quæ materteræ magnæ* c
c *dicuntur. Conſobrini ſedecim, item ſedecim fratris atque*
d *ſororis nepotes & neptes.* d
2 b Patruus magnus. † *Dubitari ſolet, an patrui appel-*
latione veniat patruus magnus? quod pleriqué cenſuerũt.
e e *Sed magis eſt, ex propria verbi ſignificatione non ve-*
f *nire, ſed tantum per interpretationẽ:* f *quoniam vbi no-*
men cum adiuncto profertur, puta patruus magnus, di-
g *ctio illa adiecta* (magnus) *improprietatem,* g *notat,*
quemadmodum & graduum diuerſitas, nam patruus in
b *tertio gradu eſt, patruus magnus eſt in* h *quarto. Ad-*
de, verba plerumque in priori ſignificatu accipi, non in
i *poſteriore:* i *vnde patruus cum filijs fratris in ſtirpes*
K *ſuccedit, non patruus* K *magnus.*
3 c Sed quidam. † Conſobrini *appellatio prorſus ambi-*
4 *gua eſt. Nam propriè* conſobrini *inter ſe dicuntur, qui*
ex duabus ſororibus nati ſunt: abuſiue verò etiam qui ex
l l *fratribus, † licet hi verius patrueles dicantur: item qui*
5 *ex fratre & ſorore, quos* Amitinos *dicimus propriè, ſi-*
m *cut alibi* m *annotaui. † Conſobrinos etiam Paulus ap-*
n *pellauit, qui in ſexto gradu ſunt, qui* ſobrini *propriè* n *vo-*
cantur. Theophilus conſobrinos maiores *eos appellat,*
o *& interdum abſolutè* o *conſobrinos. † Loriotus* p *ta-*
6 *men Paulum mendoſum eſſe ſuſpicatur, dum dicit,* fra-
p trum nepotes conſobrinos eſſe: *& idcirco legendum*
putat, fratrum nepotes inter ſe ſobrini ſunt. *nam tales*
nepotes ſunt duorum conſobrinorum filij, & per conſe-
q *quens inter ſe* q *ſobrini.*

ADDITIONES.

a l. Iuriſconſultus, §. quarto.
b Dict. l. Iuriſconſultus. ver. patruus.
c Dict. l. verſ. amita. cum duob. ſeq.
d Eadem l. verſ. eod. & verſ. fratris.
e Quorum opinionem confutat Lotio. d. l. Iuriſconſ. §. quarto.
f l. Iulia. de verb. ſignific.
g Bart. l. Lucius. §. quæſitum. de legat. 1.
h §. 3. C. eo. & hic.
i l. Qui liberis. §. hæc verba. de vulg.
k §. reliquum. Nouell. de hær. ab inteſt.
l Vt hic.
m §. Sunt autem. ſup. de legit. agnat. ſucceſſ.
n l. fin. § quarto de grad.
o §. In. ſupra de ſucc. cogn.
p Dict. §. quarto, verſ. fratris.
q Dict. l. fin. §. ſeptimo, ver. his perſonis.

§. Quinto.

1 *In quinto gradu ſunt* 192. *perſonæ.*
2 *Propius ſobrino quis.*
3 *Sobrini qui dicantur.*

a Quinto gradu ſupra, atauus, atauia, infra, atnepos, atneptis: ex tranſuerſo, fratris, ſororiſque pronepos, proneptis: & cõuenienter propatruus, proamita, ideſt, proaui frater & ſoror, & proauunculus, & promatertera, ideſt proauiæ frater, & ſoror. Item fratris patruelis vel ſororis patruelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius, filia: b propius ſobrino, propius ſobrina, hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia.

1 a Quinto. † *Tametſi hoc quinto gradu* a *Haloandri*
a *lectione centũ octoginta quatuor duntaxat perſonæ repe-*
riantur, attamen ex ipſa dinumeratione centum & nona-
ginta duas eſſe conſtat. Numerantur n. triginta duo atauì
& atauiæ: tot atnepotes & atneptes: tot propatrui, pro-
b *amitæ, proauunculi, promaterteræ: tot propiores ſobrini* b
c *ſobrinæque, tot conſobrinorum conſobrinarumq; filij &* c
d *filiæ, tot fratris & ſororis pronepotes &* d *proneptes.*
2 b Propius ſobrino. † *Propius ſobrino ad Petrucium re-*
latus, ideſt, eum de cuius cognatione quæritur, conſobrinus
3 *patris eſt, huius filius ſobrinus eſt eidem Petrucio. † Sunt*
enim ſobrini, *qui ex conſobrinis vel patruelibus proge-*
niti ſunt: vnde adparet, cur propior ſobrino dicatur, cum
ex eo ſobrinus naſcatur, & vno gradu propior ſit, in linea
e *patrui & auunculi* c *magni.*

A D.

Digitized by Google

ADDITIONES.

a d.l.vlt.§.5.de grad.
b d.§.5.verſ.patruus,cum tribus ſeq.
c Ibi,verſ.patrui nepos.
d Ibi verſ fratris pronepos.
e Ita rectè declarat Baro hic.

§. Sexto.

1 *In ſexto gradu ſunt 448.perſonæ.*
2 *Tritauus vnde ſic dictus.*
3 *Reſtituta huius § lectio.*
4 *Septimus gradus quot perſonas contineat.*

a Sexto gradu ſunt,ſupra *b* tritauus tritauia:infra, trinepos, trineptis,ex tranſuerſo fratris ſororiſq; abnepos abneptis, & cõuenienter abpatruus, abamita, ideſt,abaui frater & ſoror. Item propatrui proamitæ, proauunculi promaterteræ filius,filia. *c* Itẽ propius ſobrino ſobrinave filius, filia, ſobrini ſobrinæve, id eſt, qui quæque ex fratribus vel ſororibus patruelis vel conſobrinis vel amitinis progenerantur.

1 *a* Sexto.† *In ſexto gradu perſonæ continentur quadrin-*
a gentæ quadragintaocto,iuxta Pauli a *dinumerationem:*
b nempe tritaui & tritauiæ ſexaginta quatuor: tot trine-
c potes & b *trineptes,tot abpatrui,abamitæ,abauuncu-*
d li, abmaterteræ: c *tot ſobrini &* d *ſobrinæ: tot pro-*
e piorum ſobrinorũ ſobrinarumq; filij & e *filiæ:tot conſo-*
f brinorum conſobrinarumque nepotes & f *neptes: tot*
g fratris & ſororis abnepotes & g *abneptes.*
2 *b* Tritauus. †*Tritauus dicitur, quaſi tertij aui auus: nam auus eſt abaui,qui patris tertius auus eſt: ſicut trinepos tertij nepotis, nimirum abnepotis nepos.*
3 *c* Item propius ſobrino.†*In vulgatis exemplaribus ita legitur:* Itẽ propius ſobrino ſobrinave, filius filia, itẽ ſobrini ſobrinæve,ideſt,qui quæve ex fratribus,vel ſororibus patruelis vel conſobrinis vel amitinis progenerantur. *Antonius Auguſtinus, quem & ego aliquando hic ſecutus ſum, hæc verba,* Item propius ſobrino ſobrinave filius filia,*prorſus hic expungenda eſſe,ne*
h que in hanc claſſem referendos filios propius ſobrino, h
opinatur, ac fatetur quidem debuiſſe Iuſtinianum conſobrinorum nepotes enumerare, quod & Caius fecerat:ſed hos non eſſe filios propioris ſobrino. Quia verò propioris ſobrino filij ſunt, ipſo Ant. Auguſtino teſte, qui propriè ſobrini appellantur: hoc eſt, qui quæue ex duobus conſobrinis procreantur: ideò relinqui ea verba poſſunt,quæ Ant. Auguſtinus tolli volunt, & tantum vocula, Item, *è medio huius verſiculi tollenda eris, vt intelligatur de iiſdem perſonis totum hunc verſiculum loqui, & non de diuerſis perſonis,nec duos eſſe diſtinctos verſiculos, quod neceſſario accidit relicta vocula* item, *ſed vnum tantum eſſe verſiculum, cuius media & poſtrema verba, prima explicant, nimirum, quod propius ſobrino ſobrinave filius filia,ſexto gradu ſint, proprieque ſobrini ſobrinę mihi dicantur, quod ego & illi ſimus filij duorum conſobrinorum:propior enim ſobrinus qui eſt mihi,is patri meo conſobrinus eſt:duorum autem fratrum patruelium vel amitinorum vel conſobrinorum filij filiæ propriè ſobrini ſobrinæ vocantur, vt iam dictum eſt. Quod autem ait Ant. Auguſtinus conſobrinorum nepotes hic referri debuiſſe, id de vno conſobrino,& alterius cõſobrini nepotibus exaudiendum eſt:nam duorum conſobrinorum nepotes ſibi inuicem octauo, non ſexto gradu coniuncti ſunt, atque ita eunde conſobrini nepotem neptem ſexto gradu eſſe I.C.Caius dixit, nequaquam verò duorum conſobrinorum nepotes neptesve.* ° †*Iulius Paulus etiam ſeptimum*
4 gradum ſubiungit, in eo mille viginti quatuor perſonas
i reperiri i *docens,ſi quis exacte numeret. Sed de rectis*
K curandum non eſt, cum natura ad illos vſque viuere K
l non patiatur: ex tranſuerſis vero omnes l *cognati,nulli agnati, præter ex ſobrino & ſobrina natum conſidera-*
m bantur. m *Hodie vero ſublato agnationis & cognatio-*
n nis n *diſcrimine, omnes ad decimum vſque gradum*
o o *admittuntur.*

ADDITIONES.

a l.vlt §.6 de gra.
b Ibi verſ.trinepos.
c Ead.l.verſ.patruus,cum tribus ſeq.
d Verſ.patrui maioris,in ea.leg.
e Ibid.ver.patrui magni.
f Verſ.patrui pronepos.
g Verſ.fratris ſororiſque.
h l.2.Emen.c 5.
° l.3.ver.item fratris,de grad.conſang.& affin. Dethard.Hoſtius in ſuis notis ad hunc textum.
i d.l.vlt.§.7.
k l.4.in princ.de grad.
l §.fi.de ſucceſ cog.
m l.1.§.hac autem,vnde cog.
n Nouell.de hær.ab int.ve.§.nullam.
o d.§.fin.

§. Hactenus.

1 *Regula,ſemper generata perſona gradum adijcit, quomodo accipienda.*
2.3 *Gradus quomodo numerandi ſint in inferiori & ſuperiori linea: quomodo item in tranſuerſa.*
4.5 *Ius Canonicum ex latere aliter gradus numerat, quàm ius ciuile.*

Hactenus oſtendiſſe ſufficiat,quemadmodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palàm eſt intelligere, quemadmodum vlteriores quoque numerare debeamus: *a* quippe ſemper generata perſona gradum adijcit,vt longè facilius ſit reſpondere, quanto quiſque gradu ſit, quàm propria cognationis appellatione quenquam denotare.

1 *a* Quippe ſemper generata. †*Hæc iuris ciuilis regula,* generatam perſonam ſemper nouum gradum adijcere, *ſic accipienda eſt, vt ſingulę generationes ſingulos gradus faciant, etſi vna tãtùm perſona ex proxima quaque generetur:licet poſſint in eadẽ generatione, eodem ve gradu plures eſſe perſonę. In dinumeratione ergo graduũ*
2 *ipſas gradatim generationes numerare debemus,*†*ac pri*
a mùm quidem hęc,quę à Paulo a *traditur diligenter obſeruanda eſt regula.* Quoties quæritur, quoto gradu quæque perſona ſit, ab eo incipiendum eſt, de cuius cognatione quæritur. *Quot autem generationibus aliquis ab hoc hypothetico ſiue Petrucio diſtat,totidem gra*
3 *dibus diſtare intelligitur.* †*Eadem computationis ratio eſt in tranſuerſis gradibus:quia ſi de his,qui ex tranſuerſo coniuncti ſunt, quęratur: Petrucius, vt gradus dinumeret, primùm recta aſcendat ad eam vſque perſonam, ex qua eſt communis origo: inde per obliquum deflectat,& in ſingulis generationibus ſingulos ſemper gradus nume-*
4 *ret.*† *Porrò ius Pontificium ex tranſuerſo aliter gradus numerat,quod non de hæreditate & tutela,ſed de nuptijs eo iure conſtituitur. Et quoniam liberi cum parentibus matrimonium non cõtrahunt propter reuerentiam,quam eis debent frater & ſoror, qui ex eodem parente deſcendunt,in primo gradu numerãtur, nimirum ad parentem,*

non

Digitized by Google

non inter ſe: horum filius & filia, conſobrinus & conſo-
b *brina in ſecundo ſimiliter ad parentem relati:* b *& de-*
5 *inceps.* † *Ius ergo ciuile in gradibus computandis omnes cognationis gradus ad hypotheticum ſiue Petrucium refert, de cuius ſucceſſione, tutela, vel cauſa quæritur, ius verò Canonicum, eas perſonas, de quarum nuptijs quęritur, ad communem parentem, qui cauſa eſt matrimonij impediendi. Ideo enim prohibentur matrimonio, quod remotior à ſtirpe non diſtet ſupra quatuor gradus: & ideo*
c *reuereri debeat ex eadem ſtirpe proxime* c *deſcendentem. His ergo ſic proſpectis, ſi de ſucceſſione defuncti vel tutela pupilli quęratur, defunctum pupillumve ſtatues loco Petrucij in vulgari figura cognationis: deinde parentes, liberos, agnatos, cognatos tantum eiuſdem, vt quiſque ibi nominabitur, per lineas & gradus in eadẽ linea collo-*
d *cabis: ex tempore reſponſurus, quis ei proximus* d *ſit. Numeri enim ſubſcripti indicant, quot gradibus quiſque diſtet à Petrucio, vt numeri ſupraſcripti, quot diſtet gradibus à communi ſtirpe. illa iuris ciuilis computatio, hac Pontificij eſt.*

ADDITIONES.

a l. Iuriſconſultus, §. & quoties, de gra.
b Cap. ad ſedem, 35 quæ ſt. 5.
c Cap non debet. de conſanguin.
d Ita Egui. Baro hic docet poſt alios.

§. Agnationis.

1 *Gradus agnatorum & cognatorum eodem ductu inquirendi.*

a Agnationis quoque gradus eodem modo numerantur. b Sed cum magis veritas oculata fide, quam per aures animis infigatur: ideo neceſſariũ duximus, poſt enarrationem graduum eos etiam c præſenti libro inſcribi. quatenus poſſint & auribus & oculorum inſpectione adoleſcentes perfectiſſimam graduum doctrinam adipiſci.

a Agnationis quoque. *Supra ad rubricam huius tituli diximus, in eo de gradibus cognationis generice tractari, prout agnationem & cognationem in ſpecie ſumptã comprehendit.* † *Quo enim ductu agnatorum, id eſt, eorum qui per virilem ſexum nobis coniunguntur, gradus inquiruntur: eodem quoque & cognatorum, qui ſcilicet à fęminino ſexu ducunt originem, inquirendi ſunt gradus. Idque Imperator hoc loco ſenſit*, agnationis quoque gradus eodem modo numerari, *inquiens. Filius itaque emancipatus qui agnatus non eſt, perinde in primo gradu collocatur, ac filius in poteſtate: ac vterinus frater qui tantum*
a *cognatus* a *eſt, ita in ſecundo gradu numeratur,* b *at-*
b *que ſoror conſanguinea, quæ eſt agnatus. & ſic deinceps.*
c b Sed cum magis. *Nam, vt inquit* c *Horatius,* Segnius irritant animos demiſſa per aurem, Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ Ipſe ſibi tradit ſpectator. — *Et acerrimum eſſe oculorum ſenſum ipſe quoque Ariſtoteles docet, magiſque incredulæ ſunt hominibus aures, quam oculi, vt Candaules ait in Herodoto. Vnde illud:* — Certior aure Arbiter eſt oculus. —
c Pręſenti libro inſcribi. *Hac tamẽ graduum deſcriptio iniuria temporum (vt pleraque Romanæ iuriſprudentiæ alia) perijt. Nos tamen eam ſubijciemus. Quã Balduin. ex Otoma. ſuis annotationibus hoc loco inſeruit.*

ADDITIONES.

a l. iuriſconſultus, §. cognationis, de grad.
b Eadem l. §. ſecundo gra. ver. frater.
c In arte Poetica.

De Seruili cognatione. Tit. VII.

1 *Hic non eſſe nouum titulum, ſed appendicem tituli proximè præcedentis.*

Balduin. hanc eſſe appendicem tituli, de gradibus cognationum *docet, vt fere ineptum videatur, nouum hic effingere titulum,* de Seruili cognatione. *Equidem ana-*
a *cephalæoſis, quæ infra* a *mox ſubijcitur, ſatis arguit, hunc tit. nouè à ſuperiore ſeparatum eſſe. Nam ad finem tituli,* De ſucceſſione cognatorum, *hæc commode tractari videntur: nec Theophilus nouum hanc rubricam interſeruit, ſecutus vetuſta exemplaria Inſtitutionum, quæ nullum hic habẽt nouum titulum. Sed non magnopere refert, cum præſertim res eadem maneat, vtcunque diſtinguantur tituli, ideoque vulgarem hanc diſtinctionem & nos ſequi maluimus.*

ADDITIO.

a §. repetitis, infra eodem.

Princip. tit.

1 *Seruilis cognatio quid.*
2 *Proximitas generice & ſpecifice accipitur.*
3 *Proximus quis dicatur.*
4 *Cognatis ſeruilibus lege antiqua quandoque conſulebatur.*
5 *Serui iure ciuili non contrahunt matrimonium, ſed contubernium: ſecus lege Pontificia & Nouellarum.*
6 *Liberum pro filio, in ſingulari numero recte dici.*
7 *Nati ex ſeruili cognatione non ſolum ad parentum ſucceſſionem vocãtur, ſed etiam frater patrono præfertur.*

Illud certum eſt, a ad ſeruiles cognationes illam partem edicti, b qua proximitatis nomine bonorũ poſſeſſio permittitur, c non pertinere. nam nec vlla antiqua lege talis cognatio d computabatur. Sed e noſtra conſtitutione, quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vſque ad noſtra tempora ſatis obſcurum atque nube plenum & vndique confuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerente conceſſimus, vt ſi quis in ſeruili conſtitutus f conſortio, g liberum vel liberos habuerit, ſiue ex libera, ſiue ex ſeruilis conditionis muliere: vel contra, ſerua mulier ex libero vel ſeruo habuerit liberos cuiuſcunque ſexus: & ad libertatem his peruenientibus ij, qui ex ſeruili ventre nati ſunt, libertatem meruerint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi in ſeruitute eos habuerint, & poſtea ad libertatẽ peruenerint: h vt hi omnes ad ſucceſſionem patris vel matris veniant, patronatus iure in hac parte ſopito. Hos enim liberos nõ ſolũ in ſuorum parentum ſucceſſionem, i ſed etiam alterum in alterius ſucceſſionem mutuam vocauimus: ex illa lege ſpecialiter eos vocantes, ſiue ſoli inueniantur, qui in ſeruitute nati, & poſtea manumiſſi ſunt: ſiue vnà cum alijs, qui poſt libertatem parentum concepti ſunt: k ſiue ex eodem patre, ſiue ex eadem matre, ſiue ex alijs nuptijs, ad ſimilitudinem eorum, qui ex iuſtis nuptijs procreati ſunt.

1 a Ad ſeruiles cognationes. † Seruilem cognationem, *illam ſanguinis neceſſitudinem dicimus, quàm filij ſeruorum erga parentes contraxerunt: cuius vſus aut vis aliqua tum demum eſſe poteſt, cum diſſoluta eſt ſeruitus.*

Nam

Nam quamdiu quis ſeruus eſt : ad ius quod attinet, pro
a *nullo* a *habetur : ideoque nec vlli ſuccedit ſuo nomine,*
nec ei à quoquam ſuccedit ur. domini enim ſuis acqui-
b *runtur, quicquid* b *acquirunt.*
2 b Qua proximitatis. † *Id eſt, cognationis ſpecialiter*
c *ſumptæ, quæ ſcilicet per fœmininum ſexum* c *exiſtit.*
d *aliàs verò* Proximitas *generaliter accipitur pro omni* d
cognatione. cùm enim à prope fiat, proximi, vox *(in-*
e *quit* e *Alciatus)* valde generalis eſt, ita vt vicinus
proximus dicatur. *Et quamuis ſuperlatiuum nomen ſit,*
f *ita vt poſitiuum præſupponere deberet, & de pluribus* f
3 *prædicari: in vno tamen verum eſt,† proximumque eum*
g *dicimus, qui ſolus* g *eſt: & tam de eo, qui tempore, quo*
defertur bonorum poſſeſſio, proximior eſt, quàm quo quis
h *inteſtatus* h *decedit.*
i c Non pertinere. *Sic Paulus,* i *Ad leges (inquit) ſer-*
k uiles cognationes non pertinent. *Et* k *Vlpianus lo-*
quens de bonorum poſſeſſione vnde cognati *ait:* Pertinet
hæc lex ad cognationes non ſeruiles: nec enim facilè
vlla ſeruilis videtur eſſe cognatio. *Excipiuntur tamen*
leges nuptiarum, ad quas pertinẽt ſeruiles cognationes:
l *cum etiam nuptijs impedimento eſſe poſſunt,* l *propter na*
m n *turalia iura* m *ſanguinis & affinitatis.* n
d Computabatur. *Iure ergo ciuili nunquam habita fuit*
o *ratio ſeruilis cognationis in* o *ſuccedendo,† niſi interdũ*
4 *per legem Corneliam* p *teſtamentariam, & ius poſtli-*
p *minij, aut ne alterius mora libertati noceret, ſucceſſio aper*
q *ta fuerit.* q *Iure tamen gentium ſerui, ſicut bona habe-*
re potuerunt, quod in Hebraica Regum hiſtoria cap. 9.
& cap. 16. probatur: ita etiã dominis ſine legitima prole
decedentibus ſuccedebant, vt ex libris Geneſeos cap. 15.
conſtat. & ideo Cor. Tacitus non multum à liberis apud
r *Germanos differre eos* r *tradidit.*
e Noſtra conſtitutione. *Qua nunc deſideratur. Fuit au-*
ſ *tem conſtit. noua, qua Modeſtini* ſ. *ſententia derogauit.*
Neque enim poſt relatam in Codicem ſuum huiuſmodi
t *legem* t *credendum eſt, Modeſtini ſententiam tranſtuliſ-*
ſe in Pandectas: vtcumque alij diſtinguant hoc loco re-
pugnante, in quo generaliter de conſtitutis in ſeruili con-
ſortio ſe nouum ius conſtituiſſe ait Iuſtinianus: Eadem con
u *ſtitutio Diocletiani reſcripto ſimiliter* u *derogauit.*
5 f Conſortio. *Id eſt, contubernio:† nam iure ciuili non di-*
citur matrimonium, ſiue connubium ſeruorum, ſed contu-
x *bernium.* x *Hodie vero vtroque & Pontificum,* y *&*
y *Nouellarum* z *iure nuptiæ etiam inter ſeruos cõſiſtunt:*
z *quare & ſucceſſiones conſuetudo paulatim admiſit.*
6 g Liberum. *Id eſt, filium:† qua voce Iuſtinianus ſingula*
a *riter etiam ſupra* a *vſus eſt. Et quamquam Iuſtiniani*
autoritas, quãtum ad rem Latinam attinet, non multum
b *polleat: attamen eandem dictionem Modeſtinus* b *quo-*
c *que & Vlpianus* c *vſurpant, addit Laurentius Valla,*
ſe eandem apud Quintilianum obſeruaſſe. 3. elegant. 8.
h Vt hi omnes. *Modò is, qui ſucceſſurus eſt, liber exi-*
ſtat, & cui ſuccedendum fuerit, in libertate mortuus ſit:
exceptis tamen his, quæ paulo ante de lege Cornelia, &
poſtliminio, deque aliena mora diximus.
7 i Sed etiam alterum. † *Id referendum eſt ad ipſos inter*
ſe fratres, ipſius ſcilicet defuncti liberti filios; vt intelli-
gamus natos ex ſeruili cognatione nõ ſolum ad ſucceſſio-
nem parentum vocari, ſed etiam fratrem ad ſucceſſionem
fratris, patrono prorſus excluſo, ſiue ambo manumiſſi
ſint, ſiue alteruter ex eis legitimè natus fuerit: quod &
hic Theophilus docet. Nec impedit, quod liberto ſine li-
d *beris defuncto patronus* d *ſuccedit. quoniam huic iuri*
e *nouitatem derogauit Iuſtinianus,* e *ſi frater vel pa-*
rens manumiſſus & legitimus ſit.
K Sine ex eodem. *Ad hunc locum, quia obſcurus eſt,*
videatur Theophili paraphraſis, qui eum ſatis illuſtrat.
Et legendum eſt, ſiue ex alijs: ad ſimilitudinem *&c. vt*
optimè legit & interpretatur Theoph. cuius verba ſu-
biungi poſſunt.

ADDITIONES.

a l. quod attinet, de reg. iur.
b l. cum ancilla, C. de inceſt. nupt. & l ſeruus, C. com. de ſucceſ.
c l. ad inteſtati, C. de leg. hær. Alc. l. proximi, de verb. ſignif.
d l. cum alienam, C. de leg. & dixi ſupra de ſucceſ. cogna. verbo, proximitatis.
e d l. proximi, & l. proximus, eod. tit.
f l. vbi, in princ. de verb. oblig.
g l. 1. § proximus. vnde cogna.
h l. 2. § proximum, de ſuis & legi.
i l. fi. §. nomen, in fi. de grad.
k l. 1. §. 1. vnde cogn.
l §. illud, ſupra de nupt.
m l. iura ſanguinis, de reg. iur.
n l. adoptiuus, § idem tamen, de rit. nup.
o l ſeruus, & ibi Bal. C. commu de ſucceſ.
p De qua in l. lege Cornelia, de teſt. l. lege Cornelia, de vul. & l. 1. in prin. de ſuis & leg.
q Vt ll. per gloſ. allegatis in d. l. ſeruus.
r Vide Alc. l. paterfamilias, de verb. ſignif.
ſ l is qui, vnde cogna.
t Baro hic.
u l. ex libera, C. de ſuis & leg.
x l. cum ancillis, C. de inceſt. nup.
y De coniug. ſeruo. Extra.
z §. ſi verò, Nou de nupt. l. fi. C. de agric. & cenſi. lib. 11.
a §. illud, ſupra per quas perſ. no. ac.
b l. ius autem, de pact.
c l. nemo prædo, de re iu.
d l. liberto de bon. libert.
a Vt hic.

---

§. Repetitis.

1 *Effectus ſiue epitome huius §.*
2 *Duæ regulæ in ſucceſſione inteſtata obſeruanda.*
3 *Sui hæredes etſi in remotiori gradu ſint, cæteris præfe-runtur.*

a Repetitis itaque omnibus quæ iam tradidimus, apparet, non ſemper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari: eoque amplius, ne eum quidem qui proximior ſit cognatus, ſemper potiorem eſſe. Cum enim prima cauſa ſit ſuorum hæredum, & eorum hæredum, quos inter nos hæredes enumerauerimus: apparet, pronepotẽ, vel abnepotem, defuncti potiorem eſſe, quàm fratrem, aut patrem, *b* matremque defuncti; cum alioqui pater quidem & mater (vt ſupra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater vero ſecundum, pronepos autem tertio gradu ſit cognationis, & abnepos quarto. Nec intereſt, in poteſtate morientis fuerit, an non: quòd vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex fœmineo ſexu propagatus eſt. Amoris quoq; ſuis hæredibus, & quos inter ſuos hæredes vocari diximus: agnatus, qui integrum ius habet agnationis, etiamſi longiſſimo gradu ſit, plerumq; potior habetur, quam proximior cognatus. Nã patrui nepos vel pronepos, auunculo, vel materteræ præfertur. Toties igitur dicimus aut potiorem haberi eum qui proximiorẽ gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos, qui cognati ſunt: quoties neque ſuorum hæredum: quiq; inter ſuos hęredes ſunt, neque agnationis iure aliquis

præferri

præferri debeat, ſecundum ea quæ tradidimus: exce-
ptis fratre & ſorore emancipatis, qui ad ſucceſſionem
fratrum vel ſororum vocantur: qui etſi capite demi-
nuti ſunt, tamen præferuntur cæteris vlterioris gra-
dus agnatis.

1 *a Hic† anacephalæoſim ſiue epilogum continet omniũ,*
quæ de ſucceſſione inteſtatorum ſupra expoſita ſunt: vt
vel hic locus argumento ſit, hunc titulum nouè à ſupe-
2 *riore auulſum eſſe. † Traduntur autem hic duæ regulæ.*
Prior eſt. Qui ſunt in pari gradu, pariter ſuccedunt.
altera: Prior in gradu, potior eſt in ſucceſſione. *Repe-*
tunturque vtriuſque regulæ fallentiæ ſiue exceptiones,
3 *quas ſuis locis ſupra diſcuſſimus. Sanè ſui hæredes ſiue in*
pari gradu ſint, ſiue etiam in remotiori, præferuntur ta-
men aſcendentibus, & ex tranſuerſo coniunctis. Item
agnati etiam remotiores præferuntur cognatis proximio-
ribus, quod Imp. hic exemplis declarat.
b Matremque defuncti. *Quamdiu enim ex linea deſcen*
a *dentium aliquis, supereſt, excluduntur Aſcendentes* a
& collaterales.

ADDITIO.

a l. 1. & 2. de ſuis & legit.

De Succeſſione libertorum. Tit. VIII.

1 *Libertus & libertinus an differant.*
2 *Liberti noſtri ſunt, etiam quos ex fideicommiſſo manu-*
miſimus.
3 *Succeſſionis vocem hic paſſiue accipi.*

Iuſtinianus *poſt abſolutas ingenuorum ſucceſſiones,*
occaſione ſeruilis cognationis, quam ſupra non aliter ad-
miſſam docuit, quam ubi quis ex ſeruo libertus factus eſt,
libertorum quoque ſucceſſione peculiari titulo dicere vo-
luit: propterea quod varie apud veteres ſtatutum fuit,
2 *quemadmodum liberis ſuccederetur.†* Libertum *autem*
vocamus eum, qui ex manumiſſione libertatem eſt conſe-
cutus: eſt enim libertus, *idem quod* libertinus, *hoc tantũ*
differentes quòd libertus *ſemper refertur ad eum, cuius*
libertus, puta patroni: Libertinus, *vero nomen eſt ab-*
ſolutum, denotans eum, qui nec ſeruus, nec liber eſt, qua
a *de re plura ſub tit.* a *de libertinis ſupra diximus, vbi*
nihil agitur, niſi de conditione nullo reſpectu habito ad pa
2 *tronos.† Porro* liberti *hic accipi debent etiam hi, quos ex*
b *fideicommiſſo* b *manumiſimus, nam & hi ſiunt noſtri*
liberti, non autem defuncti teſtatoris, licet aduerſus eos
c *ingrati actionem* c *non habeamus.† Sed & illud adij-*
3 *ciendum eſt,* ſucceſſionem libertorum *hoc loci eam non*
intelligi, qua liberti ſuccedunt, ſed eam potius, qua liber-
tis ſucceditur: ſicque ſucceſſionem in paſſiua ſignificatione
hic accipere oportet.

ADDITIONES.

a In princ. tit.
b l. qui ex cauſa, C. de bon. quæ lib. l. 1. de bon. poſſ. con. tab. lib.
c l. pen. C. de lib & eo. liber.

Princip. tit.

1 *Lex 12. tab. circa ſucceſſionem liberti quid ſanxerit.*
2 *Patronus liberti filio inteſtato non ſuccedebat, etiam*
nullo ſuo hærede relicto.
3 *Explicatus locus Ciceronis lib. 1. de Orat.*

Nunc de libertorum bonis videamus. Olim itaq;
licebat liberto patronum ſuum *a* impune teſtamen-
to præterire. Nam ita demum *b* lex 12. tab. ad hære-
ditatem liberti vocabat patronum, ſi inteſtatus mor-
tuus eſſet libertus, *c* hærede ſuo nullo relicto. Itaq;
inteſtato mortuo liberto, ſi is ſuum hæredem reliquiſ-
ſet, *d* patrono nihil *e* in bonis eius iuris erat. Et
ſiquidem ex naturalibus liberis aliquem ſuum hære-
dem reliquiſſet, *f* nulla videbatur querela. Si vero
adoptiuus filius fuiſſet, aperte iniquum erat, nihil iu-
ris patrono ſupereſſe.

a Impune. *Id eſt, ſine ruptione teſtamenti.*
1 *b* Lex 12. tab. † *Huius legis ſententiam refert Vlpia-*
a *nus* a *his verbis:* Inteſtato liberto mortuo primum
Suis deferri hæreditatem verum eſt: ſi hi non fuerint
tunc patrono. *Poterat autem libertus etiam extraneum*
in teſtamento hæredem ſcribere, & patronum impune
præterire. quod ideo erat, quoniam lege XII. tab. hoc mo-
do non repugnabatur, quæ patronum ad liberti ſucceſſio-
nem tum demum vocabat, ſi is & inteſtatus, & nullo
b *hærede ſuo ſuperſtite* b *deceſſiſſet.*
c Hærede ſuo. *Siue naturali & legitimo, ſiue etiam*
adoptiuo.
d Patrono nihil. *Quoniam vt in aliorum inteſtato de-*
c *cedentiũ, ſic & in liberti bonis prima cauſa eſt Suorum* c
hæredum.
2 *e* In bonis eius. *Scilicet liberti: † multo minus in bonis*
ipſius filij inteſtato mortui, etiam nullo ſuo hærede reli-
cto. Neq; enim à libertorum liberis ad patronos vnquam
3 *redibat hæreditas. † Et quod Cicero libro 1. de Oratore*
ſcribit, Claudius apud Centumuirale iudicium con-
tendiſſe, à liberti filio ad ſeſe hæreditatem rediiſſe: *in-*
d *telligi debet, id eos feciſſe non iure patronatus, ſed* d *gen*
tilitatis, quod is, de cuius hæreditate quærebatur, non fuiſ-
ſet reuera libertinæ conditionis, ſed retinuiſſet gentilitatẽ.
f Nulla videbatur querela. *Id eſt, nemo iure queri aut*
damnare id poterat, quòd naturales liberi patrono in ſuc-
ceſſione præferrentur.

ADDITIONES.

a l. inteſt. de ſuis & legit.
b l. is autem, de iur. patro. l. lib. de bo. libert. & d. l. inteſtato.
c d. l. inteſtato.
d Baldum. hic.

§. Qua de cauſa.

1. 2 *Iure Prætorio quomodo patronus liberto ſucceſſerit.*
3 *In bonis caſtrenſibus liberti patronus non ſuccedit.*
4 *Libertus ſi teſtetur, iure Prætorio tenebatur dimidiam*
partem patrono relinquere.
5 *Bonorum poſſeſſio contra tab. non datur patrono, niſi adi-*
ta hæreditate: cum in filijs ſit ſecus: & quæ ſit diuerſi-
tatis ratio. num. 6.
7 *Si libertus inteſtatus moriatur ſine liberis, patronus in*
totum ſuccedit.

a Qua de cauſa poſtea *b* Prætoris edicto hæc iuris
iniquitas emendata eſt. ſiue enim faciebat teſtamen-
tum libertus, iubebatur ita teſtari, vt patrono partem
dimidiam *c* bonorum ſuorum *d* relinqueret: & ſi
aut nihil aut minus parte dimidia *e* reliquerat, da-
batur patrono *f* contra tabulas teſtamenti partis di-
midiæ bonorum poſſeſſio. ſiue inteſtatus moriebatur,
ſuo hærede relicto, filio adoptiuo, *g* dabatur æquè
patrono contra hunc ſuum hæredem, partis dimidiæ
bonorum poſſeſſio. Prodeſſe autem liberto ſolebant
ad exclu-

ad exclu lendum patronum *b* naturales liberi, non ſolum quos in poteſtate mortis tempore habebat, ſed etiam emancipati, & in adoptionem dati: ſi modò aliqua ex parte ſcripti hæredes erant, aut preteriti contra tabulas bonorum poſſeſſionem ex edicto Pretorio petierant. nam *i* exhæredati nullo modo repellebant patronum.

a Qua de cauſa. *Quatuor diverſa iura recitantur hoc titulo, quomodo patroni libertis ſucceſſerint. Primum fuit*
1 *legis XII. tab de quo in principio huius tituli dixit:* † *nunc alterum ſubijcit, ius ſcilicet Pretorium, quo patronus proſpectum fuit tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, ſi quidem relicti non eſſent legitimi ſimul & naturales liberi, quod Imp. hic latius proſequitur.*

a *b* Prætoris edicto. *Iuvat Vlpiani a verba ad huius*
2 *loci illuſtrationem adſcribere.* † Hoc edictum (*inquit*) à Pretore propoſitum eſt honoris, quem liberti patronis exhibere debent, moderandi gratia. namque (vt Seruius ſcripſit) antea ſoliti fuerunt à libertis duriſſimas res exigere: ſcilicet ad remunerandum tam grande beneficium, quod in libertos confertur, cum ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Et quidem primus Pretor Rutilius edixit, ſe amplius non daturum patrono, quàm operarum & ſocietatis actionem: videlicet ſi hoc pepigiſſet, vt niſi ei obſequium preſtaret libertus, in ſocietatem admitteretur patronus. Poſteriores Pretores certę partis bonorum poſſeſſionem pollicebantur. videlicet enim imago ſocietatis induxit eiuſdem partis preſtationem, vt quod viuus ſolebat ſocietatis nomine preſtare, id poſt mortem preſtaret.

b *c* Bonorum ſuorū. *Modo non ſint b caſtrenſia.* † *Nam*
3 *patronus contra ea bona liberti, quæ in caſtris quæſita ſunt, omnino non admittebatur ad ſucceſſionem, tametſi*
c *in alijs fuerit c ſecus.*

4 *d* Relinqueret. *Dimidia* † *ergo portio bonorum liberti relinquenda eſt patrono, ſi teſtari velit: nec refert quo velit titulo relinquere, ſiue inſtitutionis, ſiue legati, ſiue donationis cauſa mortis, vel inter viuos donationis, aut quo-*
d *uis d alio, quæ oīa complexus eſt ſuo reſpōſo Vlpianus.*

e Reliquerat. *In teſtamento libertus.*

i *f* Contra tabulas. *Ex quibus ſcilicet hæreditas eſt adita:*
5 † *nam ante aditam hæreditatem hæc bonorum poſſeſſio*
e contra tabulas liberti patrono e non datur. *licet aliud ſit, vbi ea bonorum poſſeſſio liberis conceditur, competit*
6 *enim, ſiue adita ſit hæreditas ſiue non.* † *Rationem diffe-*
f *rentiæ ponit Rofredus: f quoniam ea bonorum poſſeſſio, quę filijs datur, totum teſtamentum reſcindit: illa verò, quæ patrono præſtatur, nō reſcindit teſtamentum, niſi pro portione ſibi debita: ideoque expectatur aditio. Quòd ſi ante hęreditatē aditā haberet bonorū poſſeſſionē, iā haberet, quod ſibi deberetur: de reliquo ergo quid fieret? Potuit Pretor etiam ideo denegaſſe patrono bonorum poſſeſſionē hæreditate necdum adita, quòd fieri poſſit, vt patronus totum conſequatur, nempe ſcripto hærede non adeunte.*

7 *g* Dabatur æquè. † *Sed quid ſi inteſtatus deceſſit libertus, nullis penitus relictis liberis naturalibus aut legitimis? Et eo caſu patronus ad vniuerſum defuncti liberti patri-*
g *monium hoc iure g vocabatur.*

h Naturales. *Hoc intelligendum de naturalibus & legitimis ſimul, qui ſcilicet ex iuſtis nuptijs ſunt procreati: hi enim ſoli patronum excludebant a ſucceſſione.*

i Nam exhæredati nullo modo. *Quòd ideo eſt, quoniam qui exhæredatur, quantum ad exhæredantis ſucceſſionem*
b *inſtar mortui h habetur.*

ADDITIONES.

a In l. 1 de bon. libert.
b l. 3 §. patronus, de bon. liber.
c l. ſi à milite, §. fi. de mil. teſt.
d l. 3. §. ſi debita, de bon. liber.
e l. illud, in prin. de bo. poſ. cōtra ta. l. 3. §. vt patronus, de bo. lib.
f In libel. parte 6. tit. de bon. poſſeſ. cont. tab. quæ datur filio. in fin. col.
g l. liberto, iuncta gloſ. de bon. libert.
h l. 1. §. ſed etſi patruus, de coniung. cum eman. lib. de quo tamen vide Bar. in l. pater filium, 2. lect. de inoffic. teſt.

§. Poſtea verò.

1 *De lege Papia Poppæa: & quæ fuerint eius legis capita. & num. 2. 3. 4. 5.*
6 *Lex Papia Poppæa à quo lata.*
7. 9 *Seſtertius quid olim valuerit, quidque hodie valeat.*
8 *Seſtertius vnde dictus, & quomodo pingi ſolitus fuerit.*
10 *Seſtertia in numero plurali quid continuerint.*
11 *Liberti olim locupletiſſimi fuerunt.*

a Poſtea vero lege Papia adaucta ſunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. *b* Cautum eſt enim, vt ex bonis eius *c* qui ſeſtertium centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores quam tres liberos habebat, ſiue is teſtamento facto, ſiue inteſtatus mortuus erat, *d* virilis pars patrono deberetur. Itaq; cum vnum quidem filium filiamve heredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac ſi is ſine vllo filio filiave inteſtatus deceſſiſſet: cum vero duos duaſve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: ſi tres reliquerat, repellebatur patronus.

1 *a* Poſtea. † *Tertium ius hic attexitur, nempe* lex Papia Poppæa, *cuius vno capite aucta ſunt patronis locupletiores libertos habentibus ſucceſſionis iura: quod hoc loci*
2 *Imp. refert. Fuerunt enim plura huius legis capita:* † *veluti,* ne ſexagenarius vxorem duceret, *eo quod generandis filijs ętas illa penitus inutilis ſit viſa. quod legis caput primum Claudius Cæſar (autore Tranquillo) deinde*
a *Iuſtinianus a noſter abrogarunt, cum etiam in ętate illa grandæua nonnullos procreaſſe conſtet. quemadmodum Maſiniſſam Numidiæ regem poſt LXXXVI. annos Methimatnum filium: & Catonem Cenſorinum LXXX. anno expleto M. Catonem Salonianum Catonis Vticenſis*
b *auum, ex Salonij Clientis ſui filia procreaſſe b legimus.*
3 † *Aliud caput huius legis fuit,* ne matrimonio miſceri
e poſſet ſenatorius ſanguis cū *e* libertino. *Item aliud:* vt quod vir vxori, vel vxor viro legaſſet, non exiſten-
d tibus liberis, eius decima pars fiſco *d* addiceretur.
e *ſed hoc poſtea Honorij & Theodoſij Impp. e conſtitutione antiquatum eſt, conceſſumque, vt tantum ſibi inuicem coniuges derelinquant, quantum ſuperſtitis amore*
4 *exegerit.* † *Rurſus aliud, vt* ſi quis extraneus heres inſtitutus fuiſſet, is prioſquam hereditatem adiret, viceſimam partem Fiſco impendere teneretur: *qua lege filij & proximiores hæredes non tenebantur. Sed hac lex*
f *hodie quoque ſublata f eſt.* † *Porro eadem lege Papia*
5 *cautum fuit,* ſi hæres inſtitutus viuente teſtatore, vel ante aditam hereditatem deceſſiſſet, Fiſco bona addicerentur: ita tamen vt in libertis vſq; ad tertium gradum

dum locum non haberet. *Sed hoc caput hodie quoque ab aula receſſit, quodque illud liberis ad tertium vſq; gra*
g *dum permiſerat*, g *Iuſtiniani lex omnibus conceſſit.*
6 *Lata autem fuit hæc lex à diuo Auguſto, cum Conſules M. Papius Mutilus, & Q. Poppæus Secundus eſſent, vt*
b *Dion. lib. 56.* h *ſcribit. Hanc legem autores quandoque ſimpliciter etiam* Iuliam *appellant: quia ſcilicet Auguſtus in ea ferenda profeſſus ſit, diui Iulij commentarijs ſe edoctum, eam rogaſſe. Vnde Iuuenalis,* Nam placet Vrſidio (*inquit*) lex Iulia.

b Cautum eſt enim vt ex bonis. *Nunc refert illud legis Papiæ Poppææ caput, quo diſponebatur de ſucceſſione patronorum in bonis liberti.*

7 *c* Qui ſeſtertium centum. † *Quæ ſumma reddit illius ætatis aureorum mille: cum ſeſtertijs centenis aureus æſti*
i *maretur, & ſeſtertia ſingula, millia ſingula ſeſtertiorũ* i *ſignificarent. Horum autẽ aureorum duo de quinquaginta*
k *libram auri* k *conſtituebant: quibus ſi quatuor drachmæ adderentur, fiebat iuſta & plena libra, in qua omni-*
l *no quinquaginta numiſmata* l *erant. Tametſi noſtra hac ætate alia ſit & aureorum & libræ æſtimatio, vt alibi*
8 *diximus.* † *Dictus autem eſt* ſeſtertius *ex eo, quod duos aſſes & ſemiſſem valeret, quaſi ſeſquitertius: quare & his notis p*[illegible]*ngitur HS. Duæ lineæ priores ſignificant duo, & S. ſignificat ſemiſſem. Porro ſeſtertij & nummi fue-*
9 *runt olim idem. Qua ratione quaterni ſeſtertij vel nummi, qui ærei erant, denarium Romanum argẽteum vnum valebant, id eſt, aſſes decem: poteratque æſtimari denarijs Norimbergenſibus, aut fere groſſo Marchico. Seſtertij centum valebant aureum vnum, ſed qui iuſti eſſet ponderis: Rhenenſium vero tres cum denarijs 33. Mille vero ſeſtertij valebant aureos Rhenenſes 31. & quartam quaſi, ſiue 25: coronatos. Dicitur autem* mille ſeſtertij, & mille ſeſtertium. *vel copulatio* mille ſeſtertium nummum: *hæc enim omnia idem ſunt, & æſtimatione noſtra (vt dictum eſt) vigintiquinque coronatorum valent, ſiue*
10 *Rhenenſes 31. quartam vnam, & parũ plus.* † *Ex illo genitiuo plurali facimus nomen generis neutri* (ſeſtertium) *propter breuitatem, abiecta voce mille. Proinde* (ſeſtertium) *genere neutro, ſignificat aureos Rhenenſes 31. & quartam fere. idem igitur ſignificant* mille ſeſtertium,
m & ſeſtertium *genere* m *neutro:* decem millia ſeſtertium, & decem ſeſtertia: centum millia ſeſtertium, & centum ſeſtertia, *quemadmodum* Quindecim mutua, & Quindecim millia mutua, *idem ſunt: h. e. quinde-*
n *cim millia* n *mutuum. Sic & de ſimilibus iudicandum: idque obſeruare in autoribus valde prodeſt. Decem ſeſtertia, ſiue decem millia nummum, vel decem millia ſeſtertium (quod idem eſt) Rhenenſes trecentos duodecim cum dimidio, ſiue ducentos, & quinquaginta coronatos valebant. Centum verò ſeſtertia, ſiue cẽtum millia ſeſtertium valent Rhenenſium 3125. & de hac quantitate loqui-*
11 *tur lex Papia Poppæa, cuius hic fit mentio.* † *Nec mirandum eſt, libertorum opes olim potuiſſe ad tantam ſummam excreſcere: cum Tacitus lib. 12. ſcribat, Pallentem Claudij Cæſaris libertum ſeſtertij ter millies poſſediſſe: ipſo nempe M. Craſſo ditiorẽ vicies & quinquies centenis millibus. Habuit idem Claudius Cæſar & alios locupletiſſimos libertos, Narciſſum & Licinium: quorum Sueto-*
o *nius* o *etiam meminit.*

d Virilis pars. *Quantũ ſcilicet, vni ex liberis cõpetebat.*

ADDITIONES.

a l. Lianci C. de imp.
b Vide Plin. lib. 4. c. 24. A. Gell. lib. 14. cap. 19.
c Balduin. hic.
d Alc. lib. 3. Diſp. c. 6.
e l. vlt. C. de infir. pœ. cœlib.
f l. vlt. C. de edicto diui Adri. tollen.
g l. 1. ver. cum lex. C. de cad. tollen.
h Vide Alc. lib. 3. Diſp. c. 3.
i Bud. lib. 1. & 2. De aſſe.
k His aureis omnino eſſe pondere pares Anglicos nummos, qui nobiles Eduardei vel Rotati dicuntur, Bud. refert lib. 3. de aſſe. fol. 59.
l Bud. eo. fol. 59.
m Bud. lib. 1. De aſſe, fol. 26. & lib. 2. fol. 33. & lib. 3. fol. 155.
n Vt in l. lecta, ff. ſi cert. pet.
o In Claudio, cap. 28. & 29.

§. Sed noſtra.

1 *In quo derogarit Iuſtinianus legi Papiæ.*
2 *Aurei tempore Iuſtiniani quid valuerint.*
3 *Summa legis Papiæ in quantum à Iuſtiniano diminuta ſit.*
4 *Quid Iuſtinianus circa ſucceſſionẽ libertorum ſtatuerit.*
5 *Non tantum liberi, ſed etiam parentes & fratres hodie patronos excludunt.*
6 *Differentia inter ius patroni & filij.*
7 *Patronus, ſi ei non ſit à liberto relicta tertia portio bonorum, ad ſupplementum poteſt agere inſtar filij.*
8 *Legitima patroni hodie ab omni onere prorſus eſt libera ſicut legitima filij.*

a Sed noſtra conſtitutio (quam pro omni natione Græca lingua compendioſo tractatu habito compoſuimus, ita definiuit, vt ſi quidem libertus vel liberta minores centenarijs ſint, id eſt, minus centum aureis habeant ſubſtantiam (*b* ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, vt pro mille ſeſtertijs vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſione: ſi tamen teſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati deceſſerint, *c* nullo liberorũ relicto, tũc patronatus ius (quod erat ex leg. XII. tab.) integrum reſeruauit. Cum verò *d* maiores centenarijs ſint, ſi heredes vel bonorum poſſeſſores liberos habeant, ſiue vnum, ſiue plures, *e* cuiuſcunque ſexus vel gradus: *f* ad eos ſucceſſiones parentum deduximus, patronis omnibus modis vna cum ſua progenie ſemotis. Sin aũt ſine liberis deceſſerint, ſi quidẽ inteſtati ad omnẽ hereditatem patronos patronaſque vocauimus: ſi verò teſtamentum quidem fecerint, patronos autem aut patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, uel habẽtes eos exheredauerint, vel mater ſiue auus maternus eos prętererierint, ita quod non poſſint argui inofficioſa eorum teſtamenta: tunc ex noſtra conſtitutione *g* per bonorũ poſſeſſionem contra tabulas non dimidiam (vt antea) ſed tertiam partem liberi conſequantur, *h* vel quod deeſt eis, ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi quando minus tertia parte bonorum ſuorum libertus vel liberta eis relinquerat: ita ſine onere, *i* ut nec liberis liberti libertæve ex ea parte legata uel fideicommiſſa *K* præſtentur, ſed ad coheredes eorum hoc onus redundet.

a Sed noſtra. *Quartũ ius circa libertorum ſucceſſionem, hoc §. attexitur, ab Imp. Iuſtiniano de nouo introductum. Eius tamen Græca conſtitutio, cuius hic meminit, deſideratur hodie.*

b Sic

1 b Sic enim. † *Derogauit ergo Iuſtinianus legi Papiæ*
non in eo ſolum, vt trientis aut ſemiſſis, numerique filio-
rum præſcriptam analogiam tolleret: ſed vt etiam facul-
tatum libertinarum rationem minueret, in fauorem patronorũ.
Statuit autem, vt centenarius libertus cenſeretur dein-
ceps, non qui ſeſtertia centum, ſiue centum millia ſeſter-
a *tium (quod idem* a *eſt) in bonis haberet: ſed qui centum*
aureos, qui tempore Iuſtiniani in vſu erant, poſſidere pro-
2 *baretur.* † *Habuerunt autem hi aurei ſeſcuplam tantum*
proportionem ad veteres illos aureos, de quibus legem
Papiam loqui, ſuprà diximus. Veterum ſi quidem aureo-
rum duo de quinquaginta libram conficiebant: aureorum
verò qui tempore Iuſtiniani in vſu fuere, ſeptuaginta duo
b *auri libram efficiunt,* b *& ſinguli tantum continebant*
3 *ſexaginta ſex ſeſtertias.* † *Vnde apparet, ſummam legis*
Papiæ quæ continebat centum millia ſeſtertium, vel cen-
tum ſeſtertia, id eſt, Rhenenſium tria millia, centum &
vigintiquinque redactam eſſe ad ſummam ſex millium
& ſexcentorum ſeſtertium: quæ ſumma efficit Rhenenſes
ducentos decem cum tribus quartis, plus minus. Hodie no-
ſtrum autem, quo vtimur, malignitate temporũ etiam
c *leuioris æſtimationis eſſe* c *conſtat.* † *Porro vt argumen-*
4 *tum huius Iuſtinianeæ cõſtitutionis, circa ſucceſſionem in*
bonis libertorum, iuris ſtudioſus habeat, id tale eſt. Nam
ſi patrimonium liberti minus centũ aureis ſit, teſtari præ-
terito patrono ei licet: ab inteſtato liberi eius excludent pa-
tronum. Cognatos enim aſcendentes, aut à latere non ha-
bent, cum ſerui ſint. Sin verò patrimonium cẽtum aureo-
rum ſit, aut eam ſummam excedat, & libertus teſtamen-
tum fecerit, cum nullos habeat liberos, vel eos exhære-
darit: trientem bonorum patronus conſequetur. Quod ſi
liberi extent, excludetur patronus ab inteſtato, ſiue ſui,
ſiue emancipati ſint, quod ex teſtamento facto locum ha-
bet, ſi modo inſtituti fuerint.

5 c Nullo liberorum. † *Tametſi Iuſtinianus liberorum*
tantum hic meminerit: nouo tamen iure etiam parentes
& fratres patronis præponuntur. quod aperte probatur
d *ſupra* d *titulo proximè præcedenti, non cauillando tex-*
tum, qui ſic habet: Hos enim liberos non ſolum in
ſuorum parentum ſucceſſione, ſed etiam alterum in
alterius ſucceſſionem mutuam vocauimus: ex illa le-
ge ſpecialiter eos vocantes, ſiue ſoli inueniantur, qui
in ſeruitute nati, &c. *Quibus verbis quid clarius dici po-*
teſt? Nam textus ſeipſum exponit, ſucceſſionem mutuam
(de qua ibi) præciſe loqui de fratribus, vtcunque Accurſ.
Faber & Angelus diſſentiant.

d Maiores centenarijs. *Vt quis eorum patrimonium*
centum aureorum ſummam excedat: idem etſi centenarij
ſint, id eſt, centum aureos in patrimonio habeant.

e Cuiuſcunque ſexus. *Sed nec intereſt, ſiue Sui ſint ſiue*
emancipati.

f Ad eos. *Scilicet, liberos.*

6 g Per bonorum poſſeſſionem. † *Hæc tamen bonorum*
poſſeſſio non ſubuertet totum teſtamentum, ſed tantum
ratione vnius trientis, quem ſolum poteſt perſequi patro-
nus, tametſi in ea bonorum poſſeſſione, quæ filio præterito
conceditur, ſit ſecus, totumque teſtamentum impugne-
tur, vt res ad cauſam inteſtati veniat. Et in hoc differt
ius patroni à iure filij, cum aliàs in multis conueniant.

7 h Vel quod deeſt. † *Et in hoc æquiparatur patronus fi-*
lio, cui, ſi quid in teſtamento eſt relictum, non amplius
licet conqueri, quàm vt ſuppleatur; quod ipſius legiti-
mæ e *deeſt.*

8 i Vt nec liberis. † *Olim tamen ſecus fuit, quamuis enim*
f *libera fuerit ab onere fideicommiſſi legitima* f *patroni:*
nihilominus liberis ipſius liberti præſtandum erat fidei-
g *commiſſum aut* g *legatum, quod Iuſtinianus hic im-*
mutauit, volens legitimam portionem patroni ab omni
prorſus onere liberam eſſe, vt nec liberis liberti quic-
quam eo nomine præſtare cogatur. Hac que rurſus in re
par eſt patronus filio, cuius legitima ſimiliter non poteſt
h *grauari vllo* h *modo.*

K Præſtentur. *Per ipſum ſcilicet patronum, qui ſi ſuum*
repudiaret trientem, certe ab eo præſtarentur, cui is triens
i *accreſceret.* i

ADDITIONES.

a Vt præced. §. dixi.
b Iſta per Budæum explicantur lib. 2. De aſſe, fol. 33. & per Al-
ciat. D ſp. lib. 3. cap. 9.
c Vide Alc. l. quotieſcunque, C. de ſuſcept. præpo. & arch. lib.
10. & quæ ſupra dixi in §. noſtra, de Attil. tut.
d § 1. ſupra de ſer. cog. & hoc idem tenet Rofre. in li. tract. par-
te 6. ſub rub. de bon. poſſeſ. con. tab. quæ da. patro. & Can-
tiunc. hic.
e l. omnimoda, C. de inoff. teſtam.
f l. cum patronus, de leg. 2.
g l. 4. de cond. & demonſt.
h l. quoniam, in prior. C. de inof. teſt.
i d. l. cum patronus, de leg. 2.

§. Multis.

1.2 *Liberto non tantum patronus, eiuſq; liberi in infinitum,*
ſed etiam ex latere coniuncti ſuccedunt, vſque ad quin
tum gradum.
3 *In libertorum ſucceſſione gradus prærogatiua ſeruanda.*
4 *Si liberto plures liberi ſint in pari gradu, omnes in capi-*
ta ſuccedunt.
5 *Aliter diuiditur hæreditas inter liberos parentũ, quàm*
inter liberos patroni.
6 *Differentiæ in ſucceſſione ingenuorum & libertorum.*
& num. 7.

Multis alijs caſibus à nobis in præfata conſtitutio-
ne congregatis, quos neceſſarios eſſe ad huiuſmodi
diſpoſitionem iuris proſpeximus: vt tam patroni pa-
tronæque, a quàm liberi eorum, necnon b qui ex
tranſuerſo latere veniunt, vſque ad quintum gradum
ad ſucceſſionem libertorum libertarúve vocentur: ſi-
cut ex ea conſtitutione intelligendum eſt, vt ſi eiuſ-
dem patroni vel patronæ, vel duorum duarumque
pluriumve liberi ſint: c qui proximior eſt, ad liber-
ti vel libertæ vocetur ſucceſſionem, d & in capita,
non in ſtirpes diuidatur ſucceſſio: eodem modo, & in
his qui ex tranſuerſo latere veniunt, ſeruando. e Pe-
ne enim conſonantia iura ingenuitatis & libertinita-
tis in ſucceſſionibus fecimus.

1 a Quàm liberi eorum. † *Non ergo tantum patronus*
ſuccedit liberto, ſed etiam eius liberi, & quidem in infini-
a *tum,* a *vtcunque Angelus dubitet: idque ſuo quodam*
iure, quia liberi ſunt, non autem, quaſi hæredes. Vnde fit,
vt liberi patroni ex inæqualibus portionibus inſtituti,
b *nihilominus ex æquis partibus operarũ actionem* b *con-*
quantur: nempe quia hic non moramur nomen hæredita-
tium. Itaque etſi filio omnino hæredes non fuerint, eſſe ta-
c *men potuerint, nec quicquam admiſerint, cuius nomine*
d *ſint iure* c *exhæredati, æque* d *admittentur.*

2 b Qui ex tranſuerſo. † *Sed & ex tranſuerſo coniuncti*
tam cognati, quàm agnati ipſius patroni liberto inteſtato
ſuccedunt,

ſuccedunt, ita tamen, vt tantum in quinto gradu admittantur. Nam hæc verba textus (vſque ad quintum gradum) ad eos tantum referenda ſunt, qui ex latere e veniunt: liberi enim quocunque gradu ſint, ſemper liberi ſunt, etiam in infinitum.

3 c Qui proximior. † Ergo & in libertorum ſucceſſione gradus prærogatiua ſeruanda f eſt, ita vt proximiores gradu ſemper remotioribus præponantur. Itaque ſi quo tempore moritur libertus, patronus iam deceſſerat, relictis filijs: nepotibus, & pronepotibus, vt quicque fuerint gradu propinquiores, ſic ad liberti ſucceſſionem admittentur. 4 † Quod ſi plurium patronorum liberi pares gradu ſuperſint, hi omnes vnà admittentur: ſic tamen, vt hæreditas non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur, vt expreſſim hic ſubijcit Imperator. Et prædicta ſuccedendi ratio non ſolum inter liberos patroni, verumetiam inter ipſius cognatos liberto ſuccedere volentes, locum habet.

5 d Et in capita. † Aliter tamen diuiditur inter liberos hæreditas parentum. Sæpe enim g dictum eſt, nepotes ex pluribus filijs hæreditatem aui diſtribuere in ſtirpes, non viritim in ſingula cohæredum capita.

6 e Pene enim. Pene dicit, † quod in capita ſemper bona libertorum diuidantur: nec vſque ad ſeptimum gradum, aut in infinitum patronorum cognati vocentur ad ſucceſſionem libertorum: quæ in ſucceſſione ingenuorum aliter obſeruari oſtendimus h ſuo loco. 7 † Eſt & alia inter vtramque ſucceſſionem differentia, quod ſcilicet in recta linea, ſi agatur de hæreditate ingenui, admittitur nepos cum filio i ſuperſtite: & hodie quoque in collateralis filius fratris cum fratre defuncti. Sed cum libertina eſt ſucceſſio, ſolus k proximus admittitur: nec vllus videtur eſſe locus repræſentationi. 8 Sunt & aliæ quædam inter ingenuos, & libertos differentiæ, quas l Baldum. hic recenſet.

ADDITIONES.

a Per tex. in l. 4. quique, §. 1. iuncta l. ſed ſi hac lege. 10. § liberos, de in ius voc. & ita etiam tenet hic Fab. & Por. dicens hanc eſſe communem.
b l. 7. vt iuriſiur. §. ſi liberi, de oper. liber.
c l. 10. ſi ex patronis, §. Iulianus, de bon. liber.
d l. 12. ſi patronus teſtamento, §. 2. & l. 47. Paulus. 2. in prin. illo tit. & per Angel. hic.
e Vt etiam docet Theophil. hic.
f l. 23. ſi libertus præterito, §. 1. hoc tit.
g §. cum filius, ſupra de hær. ab inteſt.
h d. §. cum filius.
i Ibidem.
k d. l. ſi libertus præterito.
l Ad fin. huius tit.

§. Sed hæc de ijs.

1 De quibus libertis hic titulus loquatur.
2 Alciati expoſitio ad hunc locum.
3 Accurſius lapſus.

a Sed hæc de ijs libertinis hodie dicenda ſunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerunt, cum nec ſint alij liberti: ſimul & dedititijs & Latinis ſublatis, cum Latinorum legitimæ ſucceſſiones nullæ penitus erant: quia licet vt liberi vitam ſuam peragebant, attamen ipſo vltimo ſpiritu ſimul animam atque libertatem amittebant, & quaſi ſeruorum, ita bona eorum b iure quodammodo peculij ex lege Iunia Norbana c manumiſſores d detinebant. Poſtea vero e Senatuſconſulto Largiano cautum fuerat, vt liberi manumiſſoris non nominatim exhæredati facti, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorum præponerentur. Quibus etiã ſuperuenit D. f Traiani edictum, quod eundem hominem, ſi inuito vel ignorãte patrono ad ciuitatem Romanam venire ex beneficio principis feſtinarat, faciebat quidẽ viuum ciuem Romanum, Latinum vero morientem. Sed noſtra conſtitutione propter huiuſmodi conditionum vices, & alias difficultates, cum ipſis Latinis etiam legem Iuniam & Senatuſconſultum Largianum, & edictum D. Traiani in perpetuum deleri cenſuimus: vt omnes liberti ciuitate Romana fruantur: & mirabili modo g quibuſdam adiectionibus ipſas vias, quæ in Latinitatem ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam tranſpoſuimus.

1 a Sed hæc. † Cum triplicis generis olim liberti fuerint (vt alio loco a diximus) oſtendit Iuſtinianus, quæ de ſucceſſione libertorum hactenus relata ſunt, ad eos tantum libertos pertinere, qui ciues Romani fiebant.

b Iure quodammodo. Neque enim viuorum libertinorum fuerat vllum peculium, cum liberi b vixiſſent.

c Manumiſſores. Patroni ſcilicet.

d Detinebant. Excluſis defuncti liberis & cognatis.

e S. C. Largiano. De quo Senatuſcõſulto pluribus meminit Iuſtinianus in ſua c conſtitutione, qua Latinam libertatem ſuſtulit: & Placent. lib. 5. tit. 20.

f Traiani edictum. Cuius quoque fit mentio largior in præfata Iuſtiniani d conſtitutione.

2 g Quibuſdam adiectionibus. † Alciatus e exiſtimat Iuſtinianum adiectiones hic accipere pro modis Romanæ ciuitatis familiarumque Romanarum ius aſſequendi: quanquam interim non neget, hoc in loco Accurſij quoque interpretationem probabilem eſſe. 3 † Porro quod Accurſius & alij multi ex hoc §. colligunt dedititios libertinos morte conſequi ſolitos libertatem, mera fabula eſt, nec hinc probari poteſt: ſed de his Cauum Iuniorem & Theophilum vide cum Iuſtiniani f conſtitutionibus.

ADDITIONES.

a §. vlt. ſupra de lib.
b l. vlt. in ſi. C. de inoff. teſt.
c C. de Lat. lib. tol. l. vnica, §. 1, & vlt. & in Nouel. vt lib. de cat. aur. an. in prin.
d d. §. 1. & §. vlt.
e Lib. 1. Pareg. cap. 16.
f d. l. vnica, C. de Lat. lib. tol. & l. vnica, C. de dedit. liber. toll.

De Aſſignatione libertorum.

Tit. IX.

1 Aſſignare libertum, quid ſit.
2 Verbum (aſſignare) ambiguum eſt.
3 Aſſignare inſtrumento quid ſit: & aſſignatæ res.

Scribit Modeſtinus, a † aſſignare libertum nihil aliud eſſe, quàm teſtari, cuius ex liberis libertum eum eſſe velis, vt ſcilicet eius ſit peculiaris & proprius. 2 † Aliqui verbum (aſſignare) in iure noſtro ciuili plane ambiguum eſt, & ad tranſlationem dominij referri b poteſt: & ad ſolam pignoris vel cuſtodiæ c conceſſionem. Quapropter cauſa aſſignationis obſeruari debet, & ex eo iudicari, quo tendat d pertineatur. 3 † Cæterum aſſignare inſtrumento, eſt ſigna in tabulis inſtrumentiſve adponere, id eſt e ſubſignare. Hinc Aſſignatæ res dicuntur, quibus ſigna ſigillave adpoſita f ſunt.

A D-

ADDITIONES.

a l.107.aſſignare,de verb.ſignif.
b l.4.de euict.
c l.1.§.antepen.de ven.in poſſ.mit.
d Alc.in d.l.aſſignare.
e l.ſi ita,§.Chryſogonus,de verb.oblig.
f l.1.§.fin.nau.caup.ſtabul.

In princip. tit.

1 *S.C.de aſſignatione libertorum,quando latum:eiuſdemque verba.*
2 *Emancipato an poſſit aſſignari libertus.*
3 *Liberi patronorum aſſignare ſuis liberis non poſſunt.*

a In ſumma (quod ad bona libertorum attinet) admonendi ſumus, *b* cenſuiſſe Senatum, vt quamuis ad omnes patroni liberos, *c* qui eiuſdem gradus ſunt, æqualiter bona libertorum pertineant: tamen licere parenti, vni ex liberis adſignare *d* liberum, vt poſt mortem eius *e* ſolus is patronus habeatur, cui aſſignatus eſt: & cæteri liberi, qui ipſi quoque ad eadem bona, nulla adſignatione interueniente *f* pariter admitterentur, nihil iuris in his bonis habeant: ſed ita demum priſtinum ius recipiant, ſi is cui aſſignatus eſt, deceſſerit, nullis liberis relictis. Nec tãtum libertum, ſed etiam libertam: & non tantum filio nepotive, ſed etiam filiæ neptive adſignare permittitur.

a In ſumma. *Liberos patronorum etiam plures, ad bona*
in *libertorum æqualiter vocari, ex ſuperiori titulo a con-*
ſtat: ſed ex præſenti loco diſcimus, hoc ita accipiendum eſ-
ſe, ſi vni, aut quibuſdam ex liberis non ſit à patrono aſſi-
1 *gnatus attributusque libertus.† quod patrono ex ſenatuſ-*
conſulto ſuper ea re temporibus Claudij Cæſaris, Sabellio
Rufo & Aſterio Scapula Coß. facto, omnino permittitur.
Verba autem huius S.C. in Pandectis extant in hunc mo-
dum: Si quis duos pluresve liberos ex iuſtis nuptijs
quæſitos in poteſtate habens, de liberto libertave ſua
ſignificaſſet, cui ex liberis ſuis eum libertum eamve
libertam eſſe vellet: is eave, quando is qui eum eamve manumiſit inter viuos vel teſtamento, in ciuitate
eſſe deſijſſet, ſolus ei patronus ſolave patrona eſſet,
perinde atq; ſi ab eo eave libertatem conſecutus conſecutave eſſet: vtique ſi ex liberis quis in ciuitate eſſe
deſijſſet, neq; ei liberi vlli eſſent: cæteris eius liberis,
qui manumiſit, perinde omnia iura ſeruentur, ac ſi
nihil de eo liberto eave liberta is parens ſignificaſſet.
2 *†Ex quibus verbis etiã illud plerique euincere cõtendunt,*
b *liberis emancipatis aſſignari libertos non poſſe: quod an*
verum b *ſit, ſequenti §. commodius dicemus.*
b Cenſuiſſe Senatum. *Nempe Claudianis temporibus,*
vt prædictum eſt.
c Qui eiuſdem. *Tametſi à patre alioqui inæqualiter ſint*
c *ſcripti* c *hæredes: imo etſi omnino patri hæredes nõ ſint,*
nihilominus enim non ſunt liberi. quo ſolo nomine ad eos
tranſit patronatus.
3 *d* Libertum. *Quem ſcilicet ipſe manumiſit. † Cæterum*
d *liberi ipſius patroni aſſignare ſuis liberis non* d *poſſunt:*
ſed vno ex pluribus repudiante, vel aliquo deficiente, eius
e *portio accreſcit alijs, quibus durat* e *aſſignatio.*
e Solus is patronus habeatur. *Perinde ac ſi ab eo libertus eſſet manumiſſus.*
f Pariter admitterentur. *Communi ſcilicet iure patronatus.*

ADDITIONES.

a §.multis alijs.
b Quia obſtare videtur, l.vtrum, de aſſig. liber.
c l.vt iuriſiurandi, §.ſi liberi, de oper.lib.
d l.liberti, de aſſig. liber.
e l.5 dict.tit.

---

§. Datur autem.

1 *Emancipato an aſſignari libertus poſſit.*
2 *Emancipatione, itẽ exhæredatione amittitur aſſignatio.*
3 *Aſſignatio qualiter & quibus verbis fieri poſſit.*

Datur autem hæc aſſignandi facultas ei, qui duos pluresve liberos in poteſtate habebit, vt eis *a* quos in poteſtate habet, adſignare libertum libertamve liceat. Vnde quærebatur, ſi eum cui adſignauit, poſtea emancipauerit: num euaneſcat adſignatio? Sed placuit *b* euaneſcere: quod & Iuliano, & alijs pleriſque viſum eſt. *c* Nec intereſt, an teſtamento quis aſſignet an ſine teſtamento: ſed etiam quibuſcunque verbis patronis hoc permittitur facere ex ipſo Senatuſconſulto, quod Claudianis temporibus factum eſt, *d* Sabellio Rufo & Aſterio Scapula Conſulibus.

1 *a* Quis in poteſtate.† *Hinc plerique* a *annotant, libe-*
a *ris emancipatis nõ poſſe libertos aſſignari. Sed obſtat Mo-*
b *deſtini* b *reſponſum his verbis.* Vtrum ei tantum qui
in poteſtate ſit, an etiam emancipato filio aſſignare libertum patronus poſſit, ſi modo nõ pauciores, quàm
duos præterea in poteſtate habeat, dubitari ſolet. Et
magis eſt, poſſe. *Quæ verba clara ſunt & aperta, vt mirũ ſit, nonnullos diuerſum ſenſiſſe: huiuſque deciſionis eam*
adducit rationem Porcius: quoniam pater, idemque patronus non neſcit ſui filij conditionem nihil mutan:em, aut in
incerto poſitam eſſe. Et hanc ſentẽtiam Placentinus quoque amplectitur. Nec aduerſatur, quod hic Iuſtinianus
ait: emancipatione ſecuta aſſignationem prius filiofa.
facta in euaneſcere: *quoniam inde non ſequitur, non lice-*
c *re emancipato* c *aſſignare. Sic enim & vſusfructus fi-*
d *nitur ſecuta media capitis deminutione:* d *non tamen*
inutilis eſt, ſi conſtituatur iam capite deminuto, imo vero & in eum caſum cõſtitui poteſt. Accurſius tamen aliter prædictum Modeſtini reſponſum accipit.
2 *b* Euaneſcere. † *Per emancipationem itaque euaneſcit*
aſſignatio. quod ideo eſt, quoniam tali caſu videtur pater tacito quodam iudicio aſſignationem reuocaſſe, exhæ-
e *redationem quoq; adimere* e *aſſignationem, Vlpianus* f
f *reſpondit: ſi tamen hoc animo facta ſit.*
3 *c* Nec intereſt. † *Poteſt ergo fieri aſſignatio à patronis*
g *quibuſcunque verbis, vel nutu, vel teſtamento, vel* g *codicillis, vel per epiſtolam, vel teſtationem, vel chirogra-*
h *phum, & pure, vel ſub* h *conditione: ex die quoque cer-*
i *ta, ſed vſque in diem certum non* i *poteſt.*
d Sabellio. *In quibuſdam codicibus legitur. Suellio Rufo, & Oſterio Scapula Coß. cuius etiam meminit Tacitus lib.16. Vide etiam A. Auguſti. Emend. lib.3. cap.7.*

ADDITIONES.

a Accurſ.hic, & in l.vtrum, ff.hoc tit.
b d l.vtrum.
c Balduin.hic.
d §.finitur, ſupra de vſufruct.
e Arg.l.cum quis, in prin. & l.ſi cum Cornelius, de ſolutio. & per Porc.hic.
f l.1.§.ſed etſi poſt.hoc noſtro tit.
g l.1.§.aſſignare, hoc ipſo tit.
h l.aſſignare, d.tit.
i l.vlt.§.vlt.eod.

X De

De Bonorum poſſeſſionibus. Tit. X.

1 Continuatio huius tituli.
2 Bonorum poſſeſſionis definitio.
3 Bona non ſemper dicuntur deducto ære alieno.
4 Quæcunque bonorum poſſeſſio à Prætore datur.
5 Verbum aſſequendi.
6 Bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum differunt.
7 Verbum (retinendique) in defi. declaratum.
8 Agnoſcere bonorum poſſeſſionem: adire hęreditatem.
9 Hæres & bonorum poſſeſſor vt differant.
10 Bonorum poſſeſſio edictalis, decretalis.
11 Argumentum ſeu epitome totius tituli.

1 Iuſtinianus † ſupra quatuor modos præſcripſit, ſecun-
dum quos per vniuerſitatem res nobis acquiruntur: quo-
rum primus eſt de hæreditatibus, de quib. tam ex teſta
mento, quàm ab inteſtato hactenus dictum eſt. Nunc
tranſit iuſto ordine ad ſecundum & proximum modum
acquirẽda vniuerſitatis, qui eſt ex iure prętorio per bono-
2 rum poſſeſſiones. † Eſt autem bonorum poſſeſſio, ſecun-
a dum Vlpianum, a ius perſequendi retinendi patri-
monij ſiue rei, quæ cuiuſque, cum moritur, fuit. Quæ
definitio ab effectu & officio ſumpta, ſic exponi debet.
3 † vt dicamus, non hic ſumi bona, deducto ære alieno, b
b ſed largiori ſignificatione pro vniuerſo patrimonio & ſuc
c ceſſione, commoda atque incommoda hęreditaria c con-
4 tinente. Ius autem intelligi oportet Prætorium: † quan-
d do nulla eſt bonorum poſſeſſio, quæ non à Prætore d de-
tur. Quam interpretationẽ adiuuat etiam verbum (per-
5 ſequendi) † quod propriè ad implorationem officij iudi-
cis, & ea, quæ non habent iuris communis executionem,
e pertinet: tametſi generali actionis appellatione e com-
prenditur. Sicut ergo per hæreditatis aditionem ius ciuile
denotatur: ita his verbis, bonorum poſſeſſio, ſignifica-
6 tur ius Prętoriũ in ſuccedendo. † Quo fit, vt notabile ſit di
ſcrimen apud iuriſconſultos inter bonorum poſſeſſionẽ
compoſitum verbum, quod in iure ſolum conſiſtit: & poſ
ſeſſionem bonorum, duobus uerbis figuratam orationẽ,
quæ in facto tãtum vſurpatur, pro ea ſcilicet poſſeſſione,
quam quis naturaliter habet, & nihil ad Prætoris conſi-
7 derationem facit. † Porro verbum (retinendique) in de-
finitione denotat differẽtiam, primum inter vulgarem il-
lam poſſeſſionem, & Prętoriam. Nam qui corporaliter
tenet et poſſidet hæreditatem, is nihilominus neceſſario
petet, vt Prætor decernat bonorum poſſeſſionem hęredi-
tariam. & contra, ſi decreta fuerit bonorũ poſſeſſio Præ-
toria, non tamen per hoc tribuitur corporalis poſſeſſio, ſed
f duntaxat ius, & vtile dominiũ rerũ, quæ in hęreditate f
ſunt. Deinde hęc uocula (retinendique) ſignificat differẽ-
tiam inter bonorum poſſeſſionem & hęreditatis petitio-
8 nem, quæ poſſidenti nõ compecit. † Hi autem, qui ſic olim
petebant ſibi hęreditatem decerni, dicebantur agnoſcere
bonorum poſſeſſionem iure Prętorio: ſicut dicimus adi
re hæreditatem iure ciuili. Et tum interpoſito decreto bo
norum poſſeſſores dicebantur, quemadmodum hæredes
vocamus ſucceſſores iuris ciuilis: vt ſic oſtenderetur diffe
rentia inter Prętoriam & legitimam autoritatem. Nam
cum Prætor hæredem ipſo iure facere non poſſit (quippe
ea poteſtate ſuprema legum autoritati reſeruata) viſum
eſt bonorum poſſeſſionem dari, cuius vi concederetur ei à
g Prætore ius g ſuccedendi. † Itaque hæres & bonorum
9 poſſeſſor non effectu rei, ſed ordine iuris differunt: ſicut
& ipſa verba, Aditio, poſſeſſoria agnitio. Hęres enim
animo adit, priuatim acquirit ius, & ipſo iure, etſi nihil
h rerum hæreditariarum corpore h poſſideat. Bonorum
vero poſſeſſor officiũ iudicis inuocat, publice declarat ani
mum, vtcunq; corporaliter poſſideat hęreditatem. Et hoc
i eſt, quod Vlpianus i ait, bonorum poſſeſſores in om-
nibus vice hæredũ haberi. Et Paulus ęquiparat, adire
hęreditatem, & petere bonorũ poſſeſſionẽ. Deinde hę-
reditatem perſequimur actione, quę petitio hæreditatis
vocatur: bonorum autem poſſeſſionem petimus actione,
quę bonorum poſſeſſoria hæreditatis petitio dicitur.
10 † Ad agnoſcendam autem olim bonorum poſſeſſionem
non ſat erat, ſi ius ſuccedendi competeret ex Prętorio edi-
cto, vnde bonorum poſſeſſio edictalis dicebatur: ſed neceſ-
ſe quoque erat Prætorem adire intra tempus à legibus
prę̨ſcriptum, ac petere ſolennibus verbis: qui tum pro iu-
re decernebat eam: ex quo decretalis bonorum poſſeſſio
nuncupabatur. Iure vero nouo non requiritur decretũ Prę
k toris, ſed ſufficis bonorum poſſeſſionẽ corã quouis iudice k
11 agnoſcere. † Cęterum cum plures ſint bonorum poſſeſſio-
nes, Iuſtinianus hoc titulo compendioſa & plane diligen-
ti ratione cum primis docet, quare Prętor ius hęredita-
tum per legem 12. tab. anguſtis finibus incluſum, ex bo-
l nõ & æquo l dilatarit: deinde omnes bonorum poſſeſ-
ſiones à Prætore introductas, tam contra tabulas, quam
m ſecundum tabulas m refert. Tertio exponit, quas ex iis
bonorum poſſeſſionibus in vigore ſuo permanere uoluerit,
n quaſque vt minus neceſſarias ipſe n reſecar it. Tandem
tempus petendę bonorum poſſeſſioni à Prętore prę̨ſtitu-
o tum ſubiungit. o Quę ſingula in enarratione tituli la-
tius exponentur.

ADDITIONES.

a l. 3. §. bonorum, de bono. poſſeſ.
b Vt ſumitur in l. ſubſignatum, §. 1. de verb. ſignif.
c l. 1. & 2. in prin. hoc tit. & l. nam quod ad ius, §. vlt. ad Trebel.
d §. ſeptima eas, infra eod.
e l. actiones, l. pecuniæ, §. perſecutionis, & ibi Alciat. lib. 4. Parad. cap. 2.
f l. 1. 2. & 3. in prin. ff. eo & §. 1. hoc noſtro tit.
g d. l. 1. & 2. & hic in prin. tit. & §. 1.
h § ſi. ſupra de hær. qual. & diffe.
i d. l. 2.
k l. vlt. C. qui admit. ad bon. poſ.
l In prin. tit. & duob. §§ ſeqq.
m §. ſunt autem, cum aliquot ſeq.
n § ſed eas quidem.
o §. cum igitur.

Princip. tit.

1 Prętor introduxit bonorum poſſeſſionem emendandi veteris iuris gratia: item & confirmandi, & num. 3.
2 Poſt humus alienus & antea inſtitui potuit, & nũc põt.
4 Vtile eſt, plures habere vias conſequendę hęreditatis.

Ius bonorum poſſeſſionis introductum eſt à Prætore, a emendandi veteris iuris gratia. Nec ſolum in inteſtatorũ hæreditatibus vetus ius eo modo Prætor emendauit, ſicut ſupra dictum eſt: ſed in eorum quoq; qui teſtamẽto facto deceſſerint. Nam b ſi alienus poſthumus hęres fuerit inſtitutus; quamuis hęreditatem iure ciuili adire non poterat, cum inſtitutio non valebat: c honorario tamen iure bonorum poſſeſſor efficiebatur, videlicet cum à Prętore adiuuabatur. ſed & is à noſtra conſtitutione hodie recte hæres inſtituitur, quaſi & iure ciuili non incognitus.

Aliquando

Aliquando tamen, neque emendandi, neque impugnandi veteris iuris, ſed magis d confirmaodi gratia Prætor pollicetur bonorum poſſeſſionem. Nam illis quoque, qui recte teſtamento facto hæredes inſtituti ſunt, dat ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem. Item ab inteſtato ſuos hæredes & agnatos ad bonorum poſſeſſionem vocat. Sed & remota quoq; bonorũ poſſeſſione ad eos pertinet hęreditas iure ciuili.

a Emendandi. *Recenſet in hoc principio Imp. ius bono-*
1 *rum poßeſsionis quam habuerit originem.* † *Introduxerunt autem Prætores bonorum poßeſsionem primũ emen*
dandi veteris iuris gratia. Lex enim XII. tab. non agnoſcit filium emancipatum, habens tantum agnationis rationem, Prætor vero dat ei bonorum poſſeſſionem contra
a tabulas, *ſi factum ſit* a *teſtamentum: & in eo pater filium emancipatum præterierit, hoc eſt, neque nominatim inſtituerit, neq; exhæredem fecerit, ab inteſtato bonorum*
b *poſſeſſionem* vnde b liberi. *Intuetur namque Prætor na*
c *turalem cognationem, quæ nullo iure ciuili tolli* c *poteſt.* *Aliud exemplum: ius ciuile omnino excludit cognatos à ſucceſſione legitima, ſiue ab inteſtato. Prætor vero eos vocat tertio loco, datque ipſis bonorum poſſeſſionem* vnde
d cognati: *in quibus agnati emancipati* d *continentur.*
* b Si alienus *Hoc plerique* * *Gallo Aquilio tribuunt.*
* Non valebat. *Propter incertitudinem ſcilicet eius, qui inſtituebatur nondũ natus. Quis autẽ dicatur poſthumus*
e *alienus, ſuo loco* e *abunde diſcuſſimus: nempe qui natus inter ſuos, hæres teſtatoris futurus non eſt.*
2 c Honorario tamen. † *Et hoc eſt, quod alio loco* f *Iu-*
f *ſtinianus dixit,* Poſthumum alienum & antea potuiſſe inſtitui, & nunc poſſe: *ſaltem effectu ipſo conſiderato, non autem reſpecta iuris ſimilitudine. Potuit enim antea Prætoris auxilio per bonorum poſſeſſionem conſequi relictam hæreditatem: nunc autem poteſt etiam iure ciuili, nempe ex noua Iuſtiniani conſtitutione, cuius hic ſit mentio: ea tamen deſideratur cum alijs quibuſdã Græce editis.*
3 d Confirmandi. † *Prætor ergo noon tantum conuellendi vel emendandi, ſed etiam confirmandi, ſiue ſtabiliendi gratia aliquot bonorum poßeſsiones introduxit, idque in ſucceßionibus tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, ob id certe, vt iuſtius poſſidere viderentur, qui autore Prætore ad ſucceſſionem perueniſſent. Iuſtior enim habetur poſ-*
g *ſeßio, quam quis autore Pręt0re* g *nanciſcitur.* † *Prætere-*
4 *rea non poteſt non eſſe commodum, plures habere vias conſequẽdæ hæreditatis: quoniam vna repudiata, ſupereſt*
h *tamen* h *altera. Ex quo facile colligitur: hanc Prętoriam confirmationem, etſi neceſſaria non ſit, ſua tamen vtilitate non carere.*

ADDITIONES.

a §. emancipatos, ſupra de exhær. lib.
b §. emancipati. ſupra de hæred. quæ ab inteſt. & ibi dixi.
c §. ſi. de leg. agn. tut.
d l. 1. & paſſim. ff. vnde cogna.
* l. Gallus, de libe. & poſthum.
e §. poſthumus, ſupra de leg.
f d §. poſthumus.
g l. iuſte poſſidet, de acq. poſſ. Vig. §. vlt. ſupra de exhær. lib.
h l. ſuum hæredem, C. de iure deli.

§. Quos autem.

1 *Hæres legitimus fit ſola aditione.*
2.4 *Bonorum poßeſſor non fit, niſi petita atque agnita bonorum poſſeſſione.*
3 *Hęres & bonorum poſſeßor effectu non differunt.*
5 *Bonorum poſſeſſor proprie hæres non eſt.*
6 *Diſpoſitio quæcunq; de hærede loquens, continet etiam bonorum poſſeſſorem.*

Quos autem a ſolus vocat Prætor ad hęreditatẽ, hæredes quidem b ipſo iure non fiunt: nam Prætor hæredem facere non poteſt. per legem enim tantum, vel ſimilem iuris conſtitutionem hæredes fiunt, veluti per c Senatuſconſulta, d & conſtitutiones principales. ſed cum eis Prætor dat bonorum poſſeſſionem, e loco hæredum conſtituuntur, & vocantur booorum poſſeſſores.

a Solus vocat Prætor. *Nam quos non ſolus Prætor vo-*
a *cat, ſed etiam lex ciuilis (de quibus paulo* a *ante dixit Imp.) hi fiunt veri hæredes, vtcunq; elegerint bonorum poſſeſſionem.*
b Ipſo iure. *Prætorio ſcilicet, & abſque petitione ſiue agnitione bonorum poſſeſſionis: vel ſine facto Prætoris decernentis eandem. Sciendum enim eſt, quod hæres ſeu dominus bonorum defuncti nemo efficiebatur olim, niſi ſuprema legis ciuilis autoritate. Huic namque ſoli licebat*
1 *ſic cõſtituere:* Sit dominus talis ſucceſſor. † *Proinde qui iure ciuili veniebat ad ſucceſſionem, is ipſo iure, ipſaque legis poteſtate cenſebatur hæres, non adſtrictus aliquem ob hoc magiſtratum accedere: tantum vt adi-*
b *ret hæreditatem, vel gereret ſe pro hærede:* b *hoc eſt, vt declararet ſolo animo, ſe velle hæredem eſſe bonorum*
2 *relictorum, ſuffiæiebat.* † *Cæterum iuris ciuili pleroſque contra naturalem æquitatem excluſos à ſuccedendo Prætor vocabat ad hæreditatem, tali tamẽ moderamine propter inferiorem poteſtatem, vt non ſufficeret domi priuatim velle, ac animo deſtinare aditionem: ſed oporteret prodire in iudicium, & ibi petere, atque petendo agnoſce-*
c *re bonorum poſſeſſionem,* c *hoc eſt ius acquirendi reti-*
3 *nendique patrimonij, quod defunctus reliquit.* † *Et hoc eſt*
d *quod ſupra* d *commonui hæredem & bonorum poßeſ-*
4 *ſorem non effectu rei, ſed ordine ſolum iuris differre.* † *Senſus ergo noſtri textus eſt, quod vocati ad hæreditatem à Prætore, ipſo iure non fiant hæredes, id eſt, non ex adi-*
e *tione hæreditatis per ſe* e *facta, ſed requiratur petitio atque agnitio bonorum poſſeſſionis, itemque factum Prætoris decernentis.*
c Senatuſconſulta. *Vt Tertyllianum & Orphitianum: de quibus ſupra dictum eſt.*
f d Et conſtitutiones. *Vt Imperatoris conſtitutio,* f *quæ ſororis filium in numerum legitimorum retulit.*
e Loco hęredum. *Quia non tantum conſequuntur poſſeſſionem, verum etiam dominium rerum ipſius defun-*
5 *cti hæreditariarũ.* † *Licet autem Prętor bonorum poſſeſ-*
* *ſorem hæredis loco in omni cauſa habeat, vt Paulus* * *inquit: proprie tamen hæres non eſt, quoniam Prętor hære-*
g *dem ipſe facere non* g *poteſt.* † *Sed cum omnino hæredi*
6 *ſurrogatus ſit, quælibet diſpoſitio, de hærede verba faciẽs, eum quoque comprehendet. Et ideo conditio illa, Si hę-*
h *res erit, verificatur etiam in bonorum* h *poſſeſſore: & mandatum petendæ bonorum poſſeſſionis pertinet*
i *etiam ad* i *hæreditatis aditionem. Et hoc obſeruandum*
K *Alciatus* K *opinatur, etiamſi materia odioſa, pęnaliſque ſit: quamuis quidam aliter ſentiant, eo potiſſimum argumento, quod in huiuſmodi materia nec pater, qui iu-*
l *re peculij* l *caſtrenſia filij occupat, nec fideicommiſſa-*
m *rius pro hæredibus* m *habentur. Sed illi quo ad effectum ſolum hæredibus ęquiparantur, bonorum poſſeſſor*
n *etiam quo ad* n *nomen.*

ADDITIONES.

a Supra eo. verſ. nam ill s quoque.
b l. pro hærede, & l. gerit, de acquir. hæred. §. ſi. ſupra de hæred. qual. & di.
c Vt hic, & l. 7. de bon. poſſ.
d Ad rub. tit. huius num. 9. & vide Bald. hic late tradentem, in quo conueniant, itemque differant.
e Bar. in l. venter, num. 23. de acqui. hær. & l. 1. de compen. in fi.
f l. vlt. C. de ſuis, & leg.
* l. prætor, de reg. iur.
g Vt hic.
h l. in conditionibus, § ſi patronus, de cond. & dem.
i l. ſi quis mihi bona, §. ſed ſi mandauit, de acquir. hæred.
k l. hæreditatis app. 2. de verb. ſignif.
l l. Papinianus, §. 1. de inoff. teſt.
m l. ſi ante, & l ſeq. ad Syll.
n Alc. d. l. hær. 2.

§. Adhuc autem.

1 *Vocula, adhuc, quomodo accipiatur.*
2 *Et defunctorum & creditorum hæreditariorũ intereſt, habere ſucceſſorem.*

a Adhuc autem & alios complures gradus Prætor fecit in bonorum poſſeſſionibus dandis, dum id agebat, b ne quis ſine ſucceſſore moreretur. Nam anguſtiſſimis finibus conſtitutum per legem XII. tabul. ius percipiendarum hæreditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit.

1 a Adhuc autẽ. † *Hæc vocula* (adhuc) *pro* hoc amplius, *hic ponitur: quamuis pro* vſque hunc locum, *vel* in hoc tempus, *frequentiſſimum ſit. Hoc amplius, ergo (inquit) complures gradus Prætor fecit in bonorum poſſeſſionibus: non eos ſolum, qui ſupra memorati ſunt,* vnde liberi, vnde legitimi, vnde cognati, ſecundum tabulas. *His enim addidit*, contra tabulas, vnde decem perſonæ, tanquam ex familia vnde vir & vxor. *nunc confirmans nũc ſupplens, nũc corrigens & impugnãs ius ciuile.*

2 b Ne quis ſine ſucceſſore. † *Non ſolum enim creditorum hæreditariorum, ſed & ipſorum quoq; defunctorum*
a *intereſt, habere* a *ſucceſſorem.*

ADDITIO.

a l. quia, de interroga. actio & l. 1. in prin. de ſuc. edict.

§. Sunt autem.

1.3 *Filiusfam. præteritus poteſt teſtamentum nullum dicere, vel bonorum poſſeſſione contra tabulas vti: & quæ ſit ratio.*
2 *Filius à patre in teſtamento præteritus duo remedia habet.*
4 *Exhæredati non habent beneficium bonorum poſſeſſionis contra tabulas.*
5 *Bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas tam ſcripto, quam nuncupatiuo teſtamento locum habet.*
6 *Bonorum poſſeſſio ab inteſtato non datur, niſi vbi teſtamentum factum non eſt.*
7 *Legitimorum hæredum appellatione qui contineantur.*
8 *Patronos, eorumque filios ex triplici capite potuiſſe ſuccedere.*
9 *Extraneus manumiſſor quis olim dictus.*
10 *Placentini error, & verus huius loci ſenſus.*
11 *De bonorum poſſeſſione tanquam ex familia.*
12 *Alciati interpretatio ad hunc locum.*

Sunt autem bonorum poſſeſſiones a ex teſtamento quidem hę. Prima, quæ b prętcritis liberis datur, vocaturque contra tabulas. Secunda, quam omnibus c iure d ſcriptis hæredibus Prætor pollicetur, ideoque vocatur ſecundum tabulas. Et cum de teſtatis e prius loquutus eſt, ad inteſtatos tranſitum fecit. Et primo loco ſuis hæredibus, & ijs, qui ex edicto Prætoris inter ſuos hęredes connumerantur, dat bonorũ poſſeſſionem, quæ vocatur vnde liberi. Secundo, f legitimis hæredibus. Tertio, decẽ perſonis, quas g extraneo manumiſſori præferebat. ſunt autem decem perſonæ hæ: h Pater, mater, auus, auia, tam paterni quàm materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio quàm ex filia: frater, ſororve, conſanguinei, vel vterini. Quarto, cognatis proximis. Quinto, i tanquam ex familia. Sexto, patrono, patronæque liberiſque eorum, & parentibus. Septimo viro & vxori. Octauo, cognatis manumiſſoris.

Nunc omnes *bonorum poſſeſſiones à Prætore introductas Imp. ordine commemorat hoc §. Et primo quidem ius vetus recenſet: Nouum ius ſequenti §. ſubnectens.*

a Ex teſtamento. *Vbi quis ſcilicet teſtatus deceſſit: vt intelligas, hic ſignificari omnes bonorũ poſſeſſiones, tam eas quæ ſunt* ſecundum tabulas *teſtamẽti, quàm alias, quæ* contra tabulas, *dantur.*

b Præteritis liberis. *Tam emancipatis, quàm non eman*
1 *cipatis. † Quamuis enim filiusfam. præteritus poſſit iure*
a *ciuili teſtamentum dicere* a *nullum: tamen Prætor dat ei quoque bonorum poſſeſſionem contra tabulas, quæ re-*
b *ſcindat* b *teſtamentum. † Atque ita filiusfam. præteri-*
2 *tus duo remedia habet, quorum alterum iuris ciuilis eſt, nempe ius dicendi nullum: alterum iuris Prætorij, bonorum ſcilicet poſſeſſio* contra tabulas, *quæ tametſi eman-*
c *cipatorum liberorum gratia ſit inuenta à* c *Prætore, ta-*
3 *men & filiofa. præterito (vt dictũ eſt) conceditur: † fortaſſe quo modeſtius ac reuerentius erga parentis manes ſe gere*
d *re* d *videatur, vel quia plerũq; vtilius eſt, agnoſcere hãc bonorum poſſeſſionem, quàm teſtamentum iure ciuili di-*
e *cere* e *nullum. Nam ſi iure ciuili iaceat teſtamentum,*
f *legata indiſtincte* f *debebũtur: ſi iure Prætorio, ſolum, quæ liberis & parẽtibus, & paucis quibuſdam alijs per-*
g *ſonis relicta* g *ſunt. Porro, vt alicui beneficium hoc con*tra tabulas *competat, oportet vt ex liberis naturalibus*
h *& legitimis* h *ſit: nam ſoli naturales huc non pertinent, ſicut nec adoptiui recentiore iure. quod ſequẽti titulo pro-*
4 *ponitur. † Sed nec rite exhæredati ac bonorum poſſeſſione vti poſſunt, quoniam ijs Prætor ſufficere putauit Que-*
i *relam inofficioſi, quæ iuris ciuilis* i *eſt.*

c Iure. *Id eſt, legitime, & ex teſtamento rite facto.*

k d Scriptis. *Vel &* k *nuncupatis. † Vt enim ex teſtaměto*
5 *ſcripto vel ſolenni datur directa ſecundũ tabulas bonorũ poſſeſſio: ſic ſi teſtamentũ ſit nuncupatiuũ, vel ſecundum nũcupationem bonorũ poſſeſſio defertur, vel vtilis* ſecundum tabulas. *Hæc aũt* ſecundũ tabulas *bonorum poſſeſſio non ante locum habet, quàm prima peti poſſe deſinat:*
l *ſed tamen interim poterat adiri hæreditas* l *iure ciuili.*
6 e Prius locutus eſt. *Et recte quidem. † Sicut enim hæreditas non poteſt adire ab inteſtato, quamdiu ex teſtamento ſalua eſt aditio: ita nec bonorũ poſſeſſio ab inteſtato conceditur, niſi vbi teſtamentum factum non eſt. Et hoc ius fuiſſe vetuſtiſſimum teſtatur & Cicero in tertia Verrina.*
7 f Legitimis hæredibus. *† Horũ appellatione non ſolum agnati cõtinẽtur, ſed & qui ex S.C. Tertyliano, vel Orphitiano veniũt, item patroni eorumq; filij: hos enim omnes*
m *ex hoc capite vnde legitimi, admitti* m *conſtat. † Vnde*
8 *cõficitur, patronos eorumq; filios ex triplici capite potuiſſe ſuccedere: nẽpe vnde legitimi, tanquã ex familia, & ex illo, quod patrono peculiariter & nominatim fuit conceſſum.*

g Extraneo

9 g Extraneo manumiſſori. † Extraneus autem manu-
n miſſor erat, qui non contracta fiducia emancipaſſet: vt
o recte Accurſius n & Azo o interpretantur.
10 b Pater. † An ergo pater ſibi ipſi præferebatur? quod
Placentinus hic intellexiſſe videtur: & propterea dicit,
hanc bonorum poſſeſſionem fuiſſe ſtultiſſimam. Verum
hæc ſententia plane inepta eſt. Itaque textum hoc ſenſu
accipere oportet, vt ſi auus paternus Titium nepotē ſuum
p ex filio non contracta fiducia p emancipaſſet, huic auo
in ſucceſſione Titij inteſtato mortui ipſius Titij pater, &
aliæ ſupradictæ perſonæ præferrētur. Si vero Titius à pa-
tre ſuo emancipatus fuiſſet non contracta fiducia, tunc
q auus & reliquæ perſonæ patrem q excluderent.
i Tanquam ex familia. Vnde tranſuerſales agnati pa-
11 tronorum vocabantur. † Docet enim Theophilus, huic
bonorum poſſeſſioni fuiſſe locum, quando libertus mortuo
iam ſuo patrono, inteſtatus ſine liberis decederet: ad cu-
ius ſucceſſionem vocabantur agnati patroni, tanquam ex
12 familia. † Verum Alciatus r aliter hunc locum inter-
r pretatur, eumque de iure gentilitatis accipiendum eſſe
ſ putat: & quod infra ſ ſubijcitur de cognatis manu-
miſſoris, exiſtimat pertinere ad ius ſtirpis, cuius memi-
nit Cicero lib. 1. De Oratore. Admonet autem hic recte
Accurſius, ordinem verborum edicti, non autem ſucceſ-
ſionis ſequi Iuſtinianum: videntur enim potiora fuiſſe
ſtirpis, quàm gentis iura.

ADDITIONES.

a Dixi ſupra de exhæred. li. in prin.
b l. 2. C. de bon. poſſ. con. tab. l. vlt. C. de lib. præt. & l. vt liberis. C. de collat.
c Vt ſupra hoc tit. ad prin.
d §. eadem, ſupra de hæred. quæ ab inteſt.
e Cantiunc. hic, & vide quæ dixi ſupra d. § eadem.
f Auth. ex cauſa, C. de lib. præt.
g Vt in tit. de le. præſt. & l. 1. C. de bon. poſſ. cont. tab.
h l. 1. in prin. iuncta gloſ. de bon. poſſ. con. tab.
i l. poſthumus, § vlt. cum l. ſeq. l. Papin. §. 1. de inoff. teſtam.
k l. 2. de ſec. tab. l. 4. de con. tab.
l l. 2 qui in poteſtate, § ſed ſi ſcriptus, de leg. præſt.
m l. 2. § vlt. cum l. ſeq. vnde leg.
n Hic.
o In ſum. huius tit. in Inſtit. dicitque iſtud probari in §. quæ autem, infra eod.
p Quid ſit contracta fiducia emancipare, dixi in §. vlt. ſupra de leg. agn. ſucceſ.
q Ita hunc locum declarat Azo in d. ſum. ſua. & glo. verbi manumiſſori, in d. § quæ autem.
r Lib. 1. Parerg. cap. 12.
ſ Hoc [illegible]

§. Sed eas.

1 *Quatuor bonorum poſſeſſiones à Iuſtiniano confirmatæ.*
2 *Bonorum poſſeſſio vnde cognati olim neceſſaria: hodie ſecus.*
3. 4 *Bonorum poſſeſſiones contra & ſecundum tabulas, an hodie & quibus caſibus ſint neceſſariæ.*
5 *Bonorum poſſeſſiones vnde liberi, & vnde legitimi, hodie non neceſſariæ: excepto vno caſu.*

a Sed b eas quidem Prætoria introduxit iuriſdictio: à nobis tamen nihil incurioſum prætermiſſum eſt, ſed c noſtris conſtitutionibus omnia corrigentes, contra tabulas quidem, & ſecundum tabulas bonorum poſſeſſiones admiſimus, vtpote d neceſſarias conſtitutas: necnon ab inteſtato e Vnde liberi, & vnde legitimi bonorum poſſeſſiones.

a Sed eas. Hactenus decem bonorum poſſeſſiones Imp. recenſuit, Prætoria iuriſdictione introductas: nunc ius
nouum ſubijciens, quas ex his adprobatur, quas item
1 abrogarit, iuſto ordine ſubiungit. † Confirmat autem hoc
§. priores quatuor bonorum poſſeſſiones, nempe ex teſta-
mento duas, contra tabulas ſcilicet & ſecundum tabu-
las: ab inteſtato ſimiliter duas, Vnde liberi, & vnde le-
gitimi. Non meminit autem hoc loco Iuſtinianus bonorū
2 poſſeſſionis Vnde cognati, † quę tamē vna hoc iure maxi-
me videbatur neceſſaria, cum nudā haberet Prætoris in-
dulgentiam, & perſonis concederetur iure ciuili prorſus
a ignotis. a Sed hodie nullius eſt huius bonorum poſſeſſionis
vſus, propter ſublatū agnatis & cognationis diſcrimen.
b Sed eas. Decem ſcilicet bonorum poſſeſſiones, quas ſu-
pra enumerauit.
c Noſtris conſtitutionibus. Quæ non extant, ſed cum
priore Codice forte inciderunt.
3 d Neceſſarias. † Hodie tamen cum iure Nouellarum
ſublata ſit in ſucceſſionibus patriæ poteſtatis & emanci-
pationis differentia, nō videntur hæ bonorum poſſeſſiones
magis neceſſariæ filijs emancipatis, quàm filijsfamilia-
4 rum. † Sunt tamen certi quidā caſus, in quibus etiam ho-
die neceſſariæ videntur hæ duorum bonorum poſſeſſiones.
Filius enim emancipatus ſi ſit cum cauſa præteritus, om-
nino habet neceſſe venire per contra tabulas intra an-
num, vbi filiusfam. eo caſu diceret nullum, licet etiā per
b contra tabulas illud impugnare b poſſet. Secundum
tabulas autem bonorum in multis caſibus neceſſaria eſt,
c quos Iaſon ad Porcium hic recenſet eoſdem Bartolus c
ante annumerauit: ad quos tyronem iuris remitto.
5 e Vnde liberi. † Hæ bonorū poſſeſſiones, vnde liberi, &
vnde legitimi, hodie omnino non ſunt neceſſariæ, propter
ſublatum diſcrimen patriæ poteſtatis & emācipationis,
item agnationis, & cognationis. Excipitur tamen vnus
d caſus a Conſtantino d relatus, his verbis: Qui ſe patris
poſt auum inteſtato defuncti negat hæredem, mortui
aui paterni ſuſcipere facultates non poteſt, maximè
emācipatus: niſi per bonorum poſſeſſionem ad eiuſ-
modi beneficium peruenerit. Volunt enim Doctores,
hoc Conſtantini reſcriptum non eſſe correctum: licet Bar-
tolus contra ſentiat.

ADDITIONES.

a l. 1. in prin. vnde cog.
b Gloſ. §. exhæredatos. Nouell. de hær. & Falc.
c In l. certum, vbi etiam eſt, gloſ. C. vnde legit.
d l. qui ſe patris, C. vnde libe.

§. Quæ autem.

1 *Bonorum poſſeſſio, vnde decem perſonæ, cur ſic dicta.*
2 *Bonorum poſſeſſio, vnde decem perſonæ, à Iuſtiniano ſublata, in eiuſque locum vnde cognati tranſpoſita.*

Quæ autem in Prætoris edicto quinto loco poſita fuerat, id eſt, a vnde decem perſonæ: eam pio propoſito & compendioſo ſermone ſuperuacuam oſtendimus. Cum enim præfata bonorum poſſeſſio decem perſonas præponebat b extraneo manumiſſori: c noſtra conſtitutio, quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eiſdemque manumiſſoribus contracta fiducia manumiſſionem facere dedit: vt ipſa manumiſſio eorum hoc in ſeſe habeat priuilegium, & ſuperuacua fiat ſupradicta bonorū poſſeſſio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum poſſeſſione, in gradum eius ſextam antea bonorum poſſeſſionem induximus; & quintam fecimus, quā prætor proximis cognatis pollicetur.

1 † *Hac bonorũ poſſeſſio ſic dicebatur, quod decem per-*
ſonis, quæ manumiſſori extraneo præferebantur, concede
retur. Decem autem perſonæ erant infra ſcriptæ: filius, fi-
lia, nepos neptis, frater, ſoror, pater, mater, auus, auia.
2 *a* Vnde decem perſonæ. † *Verum hæc Bonorum poſſeſ*
ſio, vnde decem perſonæ, *ideo Imperatori ſuperuacanea*
viſa eſt, quod hodie extraneus manumiſſor nullus ſit, &
a *ſemper contracta fiducia manumiſſio facta a intelliga-*
tur. Itaque eam hoc loci tollit, & quæ erat ſexta nume-
ro, Vnde cognati *ſcilicet in eius locum tranſponit ac*
ſubordinat.
b Extraneo manu. *Hoc eſt, ei qui filium non contracta*
b *fiducia emancipaſſet: vt ſupra* b *quoque dixi.*
c Noſtra conſtitu. *Quæ lib. 8. Codicis, tit. 49. ad ver-*
c *bum extat.* c

ADDITIONES.

a §. fin. ſupra de legi. agna. ſuc. l. fin. C. de emanci.
b §. ſunt autem, num. 7. ſupra hoc tit.
c l. vlt. C. de eman. lib.

§. Cumque antea.

1 *Ex tranſuerſo coniuncti patrono, ſuccedunt liberto vſ-*
que ad quintum gradum.

Cumque antea fuerat ſeptimo loco bonorum poſ-
ſeſſio, Tanquam ex familia: & octauo, vnde patroni
patronæque, & parentes eorum: vtramque *a* per
cõſtitutionem noſtram, quam de iure patronatus fe-
cimus, penitus euacuauimus. Cum. n. ad ſimilitudi-
nẽ ſucceſſionis ingenuorũ, libertinorũ ſucceſſiones
poſuerimus, quas *b* vſq; ad quintum gradum tantũ
modo coarctauimus, vt ſit aliqua inter ingenuos &
libertinos differentia: *c* ſufficit eis tam contra tabu
las bonorum poſſeſſio, quàm Vnde legitimi, & vnde
cognati: ex quibus poſſunt ſua iura vindicare, omni
ſcrupuloſitate, & inextricabili errore iſtarũ duarum
bonorum poſſeſſionum reſoluta.

a Per conſtitutionem. *Huius conſtitutionis de iure pa-*
a *tronatus, Imp. etiam ſupra* a *mentionem fecit, ex qua*
contra tabulas, petendo tertiam partem patronus conſe-
quitur, ab inteſtato aſſem. Ea hodie deſideratur.
1 *b* Vſque ad quintum. † *Nam ex tranſuerſo coniuncti*
patrono, ſiue agnati, ſiue cognati non vltra quintum gra-
b *dum ad ſucceſſionem libertorum admittuntur, vt alibi* b
copioſius eſt diſcuſſum.
c Sufficit eis. *Habent ergo hodie omnes, qui à patrona-*
tus iure pendent ad iuris perſecutionem bonorum poſſeſ-
ſionem contra tabulas, vnde legitimi, & vnde cognati.

ADDITIONES.

a §. ſed noſtra, ſupra de ſucceſſ. liber.
b §. multi, ſupra de ſucceſ. liber.

§. Aliam verò.

1 *De bonorum poſſeſſione, vnde vir & vxor.*
2.3 *Huius bonorum poſſeſſionis deſcriptio, eiuſdemque am-*
pliatio.
4 *Romulus legem tulit, vt vxore viro ſuccederet.*
5 *Hodie ex conſuetudine coniuges inuicẽ ſuccedunt, idem-*
que ſtatuto induci poſſe non extantibus liberis.
6 *Sex tantum ordinarias bonorum poſſeſſiones hodie eſſe.*

Aliam vero bonorum poſſeſſionem, *a* quæ vnde
vir & vxor appellatur, & nono loco inter veteres bo-
norum poſſeſſiones poſita fuerat, & in ſuo vigore ſer-
uauimus, & altiori loco, id eſt ſexto, eam poſuimus.
b decima quoque bonorum poſſeſſione quæ erat vn-
de cognati manumiſſoris, propter cauſas enumeratas
meritò ſublata: *c* vt ſex tantummodo bonorum
poſſeſſiones ordinariæ permaneant, ſuo vigore pol-
lentes.

1 *a* Quæ vnde vir & vxor. † *Cum Romani legũlatores*
nullam voluerint ſucceſſionem eſſe inter virum & vxo-
rem: Prætores naturali æquitate moti propoſuerunt hanc
bonorum poſſeſſionem, Vnde vir & vxor: *qua tributa eſt*
ipſis inuicem ſuccedendi facultas poſt agnatos omnes &
a *cognatos, fiſco* a *excuſo.* † *Eſt enim* Bonorum poſſeſſio
2 vnde vir & vxor, *quæ viro ab inteſtatu vxore, & viciſ-*
ſim huic ab illo conceditur, quoties deficit omnis paren-
tum liberorumve ſeu propinquorum legitima vel natu-
ralis ſucceſſio fiſco excluſa. Eius rationem & æquitatem
Iuſtinianus hic adprobat, aitque ſe eam bonorum poſſeſ-
ſionem tueri, nempe in ſuo illo poſtremo loco, qui eſt poſt
3 *omnes agnatos & cognatos.* † *Quanquam Iuſtinianus de-*
b *inde etiã amplius ſanciuerit,* b *vt cũ mortuus alter con*
iux locupletior fuerit, ſuccedat ſuperſtes etiam cum libe-
4 *ris in aliquam partem.* † *Ex hiſtoria quoque diſcitur, Ro-*
mulum quandoque legem tuliſſe, vt vxor viro defuncto
ſuccederet: vt nihil mirum ſit, idem hodie in pleriſque lo-
5 *cis obtinere.* † *In multis enim locis per conſuetudinem ob-*
ſeruatur, vel etiam ex ſcripto ſtatuitur, quod vbi non ſu-
perſunt ex matrimonio liberi, ibi coniux ſuccedat coniugi
ab inteſtato morienti. Et hanc obſeruationem iure ſubſi-
ſtere, negari non poteſt. Nam quilibet poſſet etiam in te-
ſtamento extraneam perſonam, modo tamen honeſtam,
c *inſtituere, præteritis cognatis:* c *quanto magis igitur*
poterit publicus omnium ciuium conſenſus id ſtatuere,
accedente magiſtratus autoritate.
b Decima quoque. *Decima bonorum poſſeſſio quæ co-*
gnatis extraneis manumiſſoris dabatur, exploditur hic
ab Imperatore: quòd ſcilicet hodie ſemper videatur emã-
cipatio fieri contracta fiducia, vt ſupra annotauimus.
6 *c* Vt ſex tantummodo. † *Abrogatis enim quatuor ex*
decem bonorum poſſeſſionibus, ſex tantum ordinaria re-
d *manent: hæ videlicet,* d *ſecundum tabulas, contra ta-*
bulas, vnde liberi, vnde legitimi ſiue agnati, vnde co-
e *gnati, vnde vir* e *& vxor.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff. vnde vir & vx. l. 1. C. eod.
b Nouell. vt qui prouin. ho. ex terri. §. quoniam vero ad clemen
tiam, Conſtit. 53. & Nouell. de dim. cap. & ſol. mat. §. quia
vero pridem Conſtit. 117.
c l. 1. de inoffic. teſt. l. fratris, & l. fratres, C. eod.
d Quæ quantum vtilitatis adferant bonorum poſſeſſori, vide
Bal. rub. C. qui admit. q. 6.
e l. 1. ſi tab. teſta. null. ext.

§. Septima.

1 *Bonorum poſſeſſio ſeptima quare appelletur extraor-*
dinaria.
2.3 *Qua ratione introducta: & quæ requirantur, vt com-*
petat: num. 4.
5 *Exemplum ponitur huius extraordinariæ bon. poſſeſſio.*
6 *Actio in factum introducta à Prætore in ſubſidium de-*
ficientis actionis.
7 *De bonorum poſſeſſione Carboniana.*
8 *De bonorum poſſeſſione, quæ ventris nomine datur.*
9 *De bonorũ poſſeſſione, quæ ordinandæ litis gratia datur.*

a Septima eas ſecuta, quam *b* optima ratione Præ-
tores introduxerũt. Nouiſſimè enim permittitur edi-
cto iis etiam bonorũ poſſeſſio, quibus vt detur, lege,
vel Senatuſconſulto, vel conſtitutione comprehen-

ſum

ſum eſt: quam neq; bonorum poſſeſſionibus, quæ ab inteſtato veniunt, neque ijs quæ ex teſtamento ſunt, Prætor ſtabili iure cõnumerauit: ſed quia vltimum, c & extraordinarium auxilium (prout res exegit) accõmodauit ſcilicet ijs, qui ex legibus, & Senatuſconſultis, conſtitutionibusve Principum ex nouo iure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato veniunt.

a Septima. *Iuſtinianus ex pluribus bonorum poſſeſſioni-*
a *bus, quæ olim erant in vſu, redegit rem ad ſex* a *ordina-*
rias: quas paulo antè retulimus. addit autem hic ſepti-
mam, quæ vocari poteſt, Quibus ex legibus, *vel,* Vt ex
b legibus, b *&c.* † *eamque extraordinariam eſſe docet,*
1 *non ea ratione, qua* Carboniana *bonorum poſſeſſio, vel*
ventris nomine, *quod ſcilicet non tribuat ius: nam imò*
ius tribuit, vt reliquæ ordinariæ: ſed quia ſit vaga, & nõ
c *ſtabilita certa parte* c *edicti.*
2 b Optima ratione. † *Fuit ergo hæc bonorum poſſeſſio*
optima ratione introducta & neceſſaria omnimodo. Fac
eum deferri bonorum poſſeſſionem per legem nouam ali-
cui, qui non attingat defunctum ex aliquo capite: certè
hic talis non habebit aliquam bonorum poſſeſſionem no-
minatam; quia nec eſt filius, nec agnatus, nec cognatus,
nec vir & vxor: item non poteſt etiam adire de iure ci-
uili, cum lex deferat bonorum poſſeſſionem, non hæredita-
3 *tem. Vnde neceſſe eſt, quòd coram iudice agnoſcat.* † *Fuit*
igitur neceſſaria hæc extraordinaria, quæ competit quo-
ties ex lege noua vel conſtitutione, vel Senatuſconſulto bo
d *norum poſſeſſio* d *defertur.* † *Nec tamen aliter concedi-*
4 *tur, quàm ſi quatuor coniunctim* e *adſint: primum, quòd*
e *bonorum poſſeſſio deferatur ex legibus nouis, vel Sena-*
tuſconſulto, aut Principis conſtitutione. Alterum, quod ta
les leges ciuiles ſint, & non Prætoriæ: quia ſi à Prætore
deferretur bonorum poſſeſſio, hæc extraordinaria locum
non haberet. Tertium, quòd lex noua ſeu ex teſtamento,
ſeu ab inteſtato bonorum poſſeſſionem expreſſim & ſpe
f *cialiter deferat,* f *non tamen in indiuiduo nominatim:*
quia ſi nominaretur in ſpecie, iſta nominata competeret,
& non hæc extraordinaria. Quartum, quòd is, qui vult
g *ſuccedere, non ſit vocatus per legem 12. tabular.* g *ad*
hæreditatem: ſecus ſi vocaretur per aliam legem ciuilẽ.
Et prædicta quatuor requiſita adeò neceſſaria eſſe Iaſon
h h *autumat, vt ſi vnũ ex his deficiat, huic extraordinariæ*
5 *bonorum poſſeſſioni nõ ſit locus.* † *Exemplum ponit idem*
Iaſon, in quo præfata requiſita concurrunt: vt ſi Princeps
non agnoſcens ſuperiorem, ſtatuat, quòd Curialis per bo-
norum poſſeſſionem vſq; ad duodecimum gradum, & vſ-
que ad quadraginta annos ex teſtamento, vel ab inteſtato
i *ſuccedat. Poteſt etiam aliud exemplum* i *fingi: vt ſi Cæ-*
ſar, Princeps noſter inuictiſſimus, faciat legem, quòd dece
dente aliquo ex noſtro Collegio Friburgenſi ſine agnatis
vel cognatis, ſeniori in ipſo Collegio detur bonorum poſſeſ
ſio in bonis defuncti: certè hic talis indigebit omnino hac
ſeptima extraordinaria bonorum poſſeſſione, quia non at-
tinet defuncto ex aliquo capite bonorum poſſeſſionis, nec
6 *poteſt adiri de iure ciuili, vt ſupra dictum eſt.* † *Nam &*
ſimile fecit Prætor in actionibus: cum enim introduxiſſet
aliquas actiones nominatas in caſibus, vbi ius ciuile de-
ficiebat: cogitauit poſſe contingere aliquem caſum, vbi
æquum eſſet dari actionem, & in quo nõ eſſet locus agna-
k *tioni nominatæ: ideo introduxit actionem* in factum k
ſubſidiariam.
c Et extraordinarium. *Sed eſt ne hæc ſola extraordina-*
ria bonorum poſſeſſio? minimè verò: ſunt enim & aliæ
tres extra ordinem propoſitæ bonorum poſſeſſiones, mino-
ris tamen momenti, quàm ſeptima ſit, de qua ſupra dixi-
mus. Hæc enim ius ſucceſſionis adfert, inſtar ordinariarũ,
ſed ex tribus alijs extraordinarijs duæ priores poſſeſſio-
nis duntaxat commodum adferunt, tertia nec poſſeſſionis
7 *quidem.* † *Harum autem prima* Carboniana *bonorũ poſ-*
ſeſſio dicitur, quæ impuberi filio, cui ſtatus quæſtio moue-
tur, à Prætore cauſa cognita datur, dilato in tempus pu
l *bertatis iudicio ſtatus, & illa quæſtione, an ſit inter* l *li-*
beros, expoſita tamen cautione fideiuſſoria de reſtituẽdis
m *bonis hæreditarijs, ſi apparuerit eum non eſſe* m *filium.*
8 † *Secunda eſt, quæ* ventris nomine *tribuitur: cum mu-*
lier nomine vteri, quem gerit, à Prætore mittitur in poſſeſ
ſionem bonorum defuncti mariti vel ſoceri, cauſa vtcun-
que cognita, donec pariat, aut omnino conſtet nõ eſſe præ-
gnantem: interim ex bonis percipit, quæ ad vitam tuen-
n *dam, edendumque partum ſunt* n *neceſſaria. Et hæ duæ*
extraordinariæ bonorum poſſeſſiones (vt prædictum eſt)
nihil iuris habent, ſed tantum poſſeſſionem tribuunt cor-
9 *poralem & nudam, nec aliquo certo iure ſuffultam.* † *Ter*
tia bonorum poſſeſſio extraordinaria vel hæreditarij iu-
ris adferens eſt illa, quam ordinandæ litis *gratia prætor*
o *edixit:* o *& ea nec proprietatis ius vllum, nec poſſeſ-*
ſionis adfert, ſed tantum eo pertinet, vt filius emancipa-
tus, qui nec iure ciuili propter exhæredationem ritè fa-
ctam a iure ex teſtamento poteſt, nec contra tabulas ex
p *iure Prætorio* p *agnoſcere, ſaltem huius extraordinariæ,*
q *ſeu vmbratilis* q *bonorum poſſeſſionis beneficio tãquam*
præparetur ad conſequendam proponendæ Querelæ inoſ-
r *ficioſi facultatem.* r

ADDITIONES.

a Præced. §. in fine.
b l. 1. vt ex leg. bon. poſſ. de. Iaſ. l. certum, C. vnde legi.
c Gloſ. hic in verbo extraord. & gl. l. vlt. C. vnde legi. Bell. li. 1. Supp. cap. 15.
d Vt hoc § in fine.
e Iaſ. d. l. certum, num. 7. d. l. 1. iuncta l. generaliter, vnde legit.
f d. l. 1. in fi. vt ex legibus.
g d. l. 1. & ibi gloſ fi. Faber hic, Ale. in d. l. certum, in 4. col.
h d. l. certum, numero 7.
i Bell. lib. 1. Supp. cap. 15.
k §. fi. infra de interd.
l l. 1. de Carbon. edict.
m d. l. 1. §. & ſed etſi quis.
n l. 1. ſi ventris nomi. vbi latè.
o l. Papinianus, §. 1. de inoffic. teſt.
p l. non putau. in princ. de bon. poſſ. con. tab.
q Cantiunc hic.
r Doct. l. certum, C. vnde legi. Vigl. §. tum autem, ſupra de inoffic. teſtam.

---

§. Cum igitur.

1 *Qua ratione Prætor certum tempus præfinierit ad petendam bonorum poſſeſſionem.*
2 *Edictum ſucceſſoriũ quare à Prætore introductũ fuerit.*
3 *Quod ſit illud tempus in parentibus & liberis.*
4 *Item in agnatis cognatiſque ex tranſuerſo.*
5 *Quid item de viro & vxore: itemque de ipſo patrono.*
6.7 *Ius accreſcendi locum habere & in bon. poſſ. inter eos, qui in eodem gradu ſunt.*

a Cum igitur plures ſpecies ſucceſſionum Prætor introduxit, eaſque per ordinem diſpoſuiſſet, & in quacunque ſpecie ſucceſſionis ſæpè plures extent diſpari gradu perſonæ: ne actiones creditorum b differentur, ſed haberent quos conuenirent, & ne facilè in poſſeſſionem bonorum defuncti mitterentur,

tur, & eo modo ſibi conſulerent: ideo petendæ bonorum poſſeſſioni certum tempus præfiniuit. Liberis itaque ex parentibus tam naturalibus quàm adoptiuis in petenda bonorum poſſeſſione *c* anni ſpacium, cæteris autem agnatis, vel cognatis, *d* centum dierum dedit. Et ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſeſſionem non petierit, eiuſdem gradus perſonis *e* accreſcit: vel ſi *f* nullus ſit deinceps *g* cæteris bonorum poſſeſſionem perinde ex ſucceſſorio edicto pollicetur, ac ſi is *h* qui præcedebat, *i* ex eo numero non eſſet.

a Cum igitur. *Hæc eſt vltima pars tituli noſtri, in qua tempus ad petendam bonorum poſſeſſionem præfinitum*
1 *deſcribitur.* † *Quia enim in ſupradictis* a *ſex ordinarijs*
a *bonorum poſſeſſionibus haud raro euenit, vt plures extẽt diſpari gradu, aut ius præſens, aut ſpem non prorſus incertam habentes, ad quos, differentibus vel recuſantibus his, qui priori gradu poſiti agnoſcere poterãt, bonorum poſſeſſio defertur: qua ratione creditoribus longior mora fieri poteſt. Itaque ne quid huiuſmodi temerè accideret, ſed haberent creditores, in quos ſuas actiones intenderent,*
b *æquum eſſe Prætor putauit,* b *præſtituere tempus his, quibus aliquam detulit bonorum poſſeſſionem.*
2 *b* Differentur. † *Eſt ergo introductum à Prætore Edictum ſucceſſorium: in defuncti ſcilicet fauorem, cuius ſuc-*
* *ceſſorem habere* * *intereſt: tum eorum, qui ex ordine longiore ad ſucceſſionem vocantur ordine ſuo: denique in creditorum gratiam, vt hic Imp. ait.*
3 *c* Anni ſpacium. † Largius enim tempus (*inquit* c *VI-*
c *pianus*) parentibus liberiſque petendæ bonorum poſſeſſionis tribuitur, in honorem ſanguinis & propioris neceſſitudinis, videlicet: *quia arctandi nõ erant, qui*
d *pene ad bona propria* d *veniunt. ideoq; placuit eis præſtitui annũ, ſcilicet ita moderatè, vt neq; ipſi vrgerentur ad bonorum poſſeſſionis petitionem, neque bona diu iacerent. Non ſolum autem cum ſuo nomine veniunt liberi parenteſque, hoc eis conceditur: verumetiam ſi ſeruus eius, qui ex liberis parentibusq; eſt, hæres inſtitutus ſit, intra annũ*
e *competit bonorum* e *poſſeſſio. Et generaliter ait Iulianus,* ex omnibus cauſis liberis parentibusq; intra annum bonorum poſſeſſionem *f* competere.
f
4 *d* Centũ dierum. † *Agnatis ergo & cognatis ex tranſuerſo centum dierum ſpacium ad petendam vel agnoſcen-*
5 *dam bonorum poſſeſſionẽ præfiniuit Prætor.* † *Idem dicas de viro aut vxore, itemque ipſo patrono, cui non, niſi centum dies dantur: quanquam patri annus daretur, etiamſi*
g *ſuccederet, vt manumiſſor, & quodammodo* g *patronus.*
6 *e* Accreſcit. † *Eſt enim inter eos, qui in eodẽ gradu ſunt,*
h *iuri accreſcendi* h *locus. qui tamen repudiat tanquam*
i *ſuus, non prohibetur agnoſcere tanquam agnatus,* i *& vide Duare. De iure accreſ. c. 12. & 18. lib. 2.*
f Nullus ſit. *In eodem vel pari gradu exiſtens.*
g Cæteris. *Scilicet in gradu proximè ſequenti. Nam*
k *inter cæteros ipſe quoque, qui excluſus eſt,* k *admittitur.*
h Qui præcedebat. *In gradu, neq; tamen petijt bon. poſſeſſionem intra tempus præſtitutum.*
7 *i* Ex eo numero non eſſet. † *Videtur enim quis, non petendo bonorum poſſeſſionem intra tempus à legibus præſcriptum, tacitè eam repudiare, & ideo tacitè accreſcit his, qui ſunt in pari gradu.*

ADDITIONES.

a §. aliam vero, ſupra hoc tit.
b l. 1. § 1. de ſuc. edict.
* l. & quis, de inter. act.
c d. l. 1. §. largius.
d l. n ſuis, de libe. & poſthu. & l. cum ratio. de bon. dam.
e d. l. 1. § vlt.
f d. §. vlt. in fi. & l. 4. in fi. quis ordo in bon. poſſ.
g d. l. 4. § filius.
h l ei qui, C. quando non pet. par.
i d. l. 1. de ſuc. edi.
k d. l. 1. § ſed videndum, de ſuc. edi.

§. Si quis itaque.

1 *Delata quando dicatur bonorum poſſeſſio: vt repudiari poſſit, ſiue de Edictali, ſiue decretali loquamur.*
2 *Primo repudiante bon. poſſeſſionem, ſtatim ſequenti incipit currere.*
3 *Idem & in iudicijs obſeruari.*

Si quis itaque *a* delatam ſibi bonorum poſſeſſionem *b* repudiauerit: non quouſque tempus bonorum poſſeſſioni præfinitum exceſſerit, expectatur, *c* ſed ſtatim cæteri ex eodem edicto admittuntur.

1 *a* Delatam. † *Delata autem cenſetur* edictalis bonorum poſſeſſio *ex ſola vi ſcripti edicti Prætorij: ideoque ſtatim repudiari poteſt. At* decretalis, *quia ante decretum delata videri non poteſt, prius etiam non poteſt repudiari. Idque in vniuerſum traditum eſt, nempe ius fu-*
a *turum, & quod nondum competit, non temere poſſe* a *repudiari.*
b Repudiauerit. *Ante tempus ſcilicet petendæ bonorum poſſeſſionis effluxum. Nonnunquam enim vrgentibus creditoribus intra tempus ad deliberandum conceſſum interroganti ſunt in iure hi, ad quos ex edicto Prætoris bonorum poſſeſſio delatu eſſe cognoſcitur: qui ſi ſponte repudiare ſe dicant, ſcire poſſint creditores, quid ſibi agendum ſit. quod ſi deliberare ſe adhuc dicant, præcipitan-*
b *di non* b *ſunt.*
2 *c* Sed ſtatim cæteri. *Proximiores in gradu.* † *Sic ergo primo repudiante bonorum poſſeſſionem, ſtatim ſequen-*
3 *ti incipit currere tempus.* † *Idem in iudicijs obſeruatur, quia ſi iudex tam reo quàm actori præſcripſit certum tempus ad probandum, actore renunciante ſuo termino, mox præfixum tempus incipit reo currere: quod Bald. & Ang. hic notant.*

ADDITIONES.

a l. 13. is qui hæres, l. 94. qui ſuperſtit. de acquir. hæred.
b l. 1. §. ſanè, de ſucceſ. edict.

§. In petenda.

1 *Tempus petendæ bonorum poſſeſſionis eſt vtile: diuerſimode tamen in Edictali, & Decretali bon. poſſeſ.*
2.3.5 *Bonorum poſſeſſio olim petitionem & decretum exigebat, hodie ſola declaratio animi ſufficit.*
4 *Bonorum poſſeſſionem agnoſcere quid.*
6 *Legis Conſtantianæ verba referuntur.*

In petenda autem bonorum poſſeſſione *a* dies vtiles ſinguli conſiderantur. *b* Sed benè *c* anteriores Principes & huic cauſæ prouiderunt; ne quis pro petenda bonorum poſſeſſione curet; ſed quocunque modo admittentis eam iudicium (intra ſtatuta tamen tempora) *d* oſtenderit plenum habeat earum beneficium.

a Dies

Digitized by Google

1 a Dies vtiles. † *Vtile ergo tempus obſeruatur in peten-*
da bonorum poſſeſſione adeoq; vtile, vt etiam ſinguli dies
in eo vtiles ſint: hoc eſt, vt ne alij dies cuiquam imputen-
tur, quàm quibus ſciuerit conſtanter, ſibi delatam bo-
a *norum poſſeſſioné, & eam potuerit apud Iudicem* a *ad-*
mittere. Quod in ea, quæ ex edicto defertur, & de plano
peti, admittique apud quemlibet Iudicem poteſt, etiam
locum habet. Sed ſi decretalis ſit, quæ ſeſſionem Præto-
ris pro tribunali, cauſa cognitionem, decretumque poſtu-
b *let, non aliter dies vtiles erunt, quàm ſi Prætor* b *ſede-*
ret pro Tribunali.
2 b Sed bene. † *Veteri iure omnes bonorum poſſeſſiones*
ordinariæ, etiamſi eas edictum vltrò deferebat, peti ta-
c *men* c *debuerunt, vt quis earum ius ſibi acquireret, nem*
pe poſſeſſoriam hæreditatis petitionem. Et petebantur
quidem per libellum de plano: ſimulque de plano, & (vt
ait Vlpianus) paſſim petenti indulgebantur ſine vlla cau
3 *ſa cognitione, aut decreti interpoſitione.* † *Verùm ho-*
die hac veteri obſeruatione in petendo nihil opus eſt ex
d *conſtitutione D. Conſtantini,* d *qui fuit ducentis ferè*
annis ante Iuſtinianum c *nec Prætorem adire oportet,*
ſed quibuſcunque verbis apud quemlibet magiſtratum
ſiue Iudicem expreſſa teſtatio intra præfinitum tempus
e e *ſufficit.* † *Et hoc videtur eſſe, quod poſtmodum bono-*
4 *rum poſſeſſionem agnoſcere, magis vſitatè dixerunt.*
Huius etiam Conſtantianæ legis meminit alibi Iuſtinia-
f *nus* f *his verbis:* Cum petitio bonorum poſſeſſionis
Conſtantiana lege ſublata ſit, &c.
c Anteriores Principes. *Nam (vt diximus) Per Con-*
ſtantianũ Imp. ſublata fuit petendæ ac decernendæ bono-
rum poſſeſſionis ſolennitas, vt apud quemlibet Iudicem
g *qualiſcunq; teſtatio amplectendæ hæreditatis* g *ſufficiat.*
5 d Oſtenderit. *Id eſt, declarauerit.* † *eſt enim hoc ver-*
bum ad teſtationem amplectendæ bonor. poſſeſſionis re-
ferendum, non autem ad neceſſitatem probandæ huius
agnationis intra ſtatuta tempora factæ: vt ſit ſenſus, ho-
die quem non debere, curare formam antiquam petendi
bon. poſſeſſionem, ſed ſufficere intra tempora ſtatuta de-
h *clarare animum ſuum coram* h *Iudice quocunque mo-*
6 *do.* † *Scribit enim* i *Conſtantinus, Se verborum ina-*
i *nium captiones excludere, & decernere, vt apud quem-*
libet Iudicem, vel etiam apud Duumuiros qualiſcunque
teſtatio amplectendæ hæreditatis oſtendatur.

ADDITIONES.

a l. 2. in princ. & §. dies. quis ord. in bon. poſſ. & l. 1. de diuer. & temp. præſcript.
b l. 1. de ven. in poſſ. mit. l. 1. vnde ſucced. & l. 2. & l. bon. de bo. poſſ.
c l. 1. C. com. de ſucceſſ.
d l. vlt. C. qui admit. ad bon. poſſ.
e Dict. l. vlt. C. qui admit. & hoc tit. & vtrobique Doctor. vide Vigli. §. fin. ſupra de hær. qual. & differ.
f l. vlt. §. nos itaque. C. de cura. furio.
g Dicta l. pen. §. vlt. C. qui admit.
h Vide tñ Alc. cõtra ſentiẽtẽ lib. 1. Parad. c. 13. & lib. 4. c. 1. & c. 6.
i Ind. l. vlt.

De Acquiſitione per arrogationem.

Tit. XI.

1 *Continuatio tituli ad præcedentes.*

1 Abſolutis † *duobus modis, per quos nobis res acqui-*
runtur titulo vniuerſali, aditione ſcilicet hæreditatis, &
bonorum poſſeſſione, ſequitur nũc tertius, qui ex arroga-
tione ſumitur, iuxta ordinem ab Imp. ſup. de acquirendo
dominio per vniuerſitatem, præſcriptum atq; propoſitũ.

In princip. tit.

1 *Paterfam. filiusfam. quis dicatur & arrogatio quando fiat.*
2 *Arrogatus ſe & ſua omnia ſubijcit arrogatori.*
3 *Operarum quæ patrono libertis debentur, aliæ officiales ſunt, aliæ artificiales.*
4 *Officiales operæ arrogatori non debentur.*
5 *Obſequia & operas differre.*
6 *Obſequiorum ſpecies quæ ſint.*
7 *Ius agnationis minima cap. diminut. olim perdebatur, hodie ſecus.*
8 *Societas ad arrogatorem non tranſit.*
9 *Iuſtiniani Imperat. conſtitutio, qua prohibetur tolli ius agnationis minima capitis deminutione.*
10 *Arrogator in bonis aduentitijs arrogati hodie nudum vſumfructum habet.*
11 *Quæ nobis extrinſecus acquiri dicantur.*

Eſt & alterius per vniuerſitatem ſucceſſio, quę ne-
que lege 12. tab. neque Prætoris edicto, ſed eo iure,
a quod conſenſu receptum eſt, introducta eſt. Ecce
enim cum *b* paterfamilias ſeſe in arrogationem dat,
c omnes res eius, corporales & incorporales, *d* quæ-
que ei debitæ ſunt, arrogati antea quidem pleno iure
adquirebantur, *e* exceptis his, quæ per capitis demi-
nutionem pereunt: quales ſunt *f* operarum obliga-
tiones, *g* & ius agnationis. vſus etenim & vſusfru-
ctus, licet his antea connumerabantur, attamen capi-
tis deminutione minima eos tolli prohibuit *h* noſtra
conſtitutio. *i* Nunc autem nos eandem acquiſitio-
nem, quæ per arrogationem fiebat, coarctauimus ad
ſimilitudinem naturalium parentũ. nihil enim aliud,
niſi tantummodo vſusfructus, tam naturalibus paren
tibus, quàm adoptiuis per filiosfamiliarum acquiri-
tur in his rebus, *k* quæ extrinſecùs filijs obueniunt,
dominio *l* eis integro ſeruato.

a Quod conſenſu. *Id eſt, moribus & conſuetudine*
a *ciuili, quam conſenſus peperit: cuius interpretationis au*
tor eſt Theophilus, qui hunc locum ? bernus ſic expoſuit:
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
1 b Paterfamilias in arrogationem. † *Hoc eſt, qui ſui iu-*
ris, & ſuæ familiæ dominus ſit: ſicut contra filiusfamil.
dicitur, qui in aliena poteſtate eſt. Arrogatio enim pro-
priè fit, cum quis ſui iuris exiſtens, dat ſe in poteſtatem
b *alteri loco filij, vt alibi* b *dictum eſt.*
2 c Omnes res eius. † *Is ergo, qui ſe dat in arrogationẽ*
alicui, non tantum eius poteſtati ſubijcitur, ſed etiam li-
beri eius, ſi quos in ſuis ſacris habuit: quod ſuo loco vbe-
c *rius eſt* c *diſcuſſum. Sed & bona quoq; iſtius arrogati*
omnia, ſeu quid in rebus corporalibus, ſeu in iuribus, aut
nominibus conſiſteret, pleno iure, interdum etiã cum poſ-
d *ſeſſionis* d *commodo, patri arrogatori acquirebantur.*
d Quæque ei debitæ. *Id eſt, nomina: quæ ſic acquirun-*
tur arrogatori, vt in eum prorſus transferantur.
e Exceptis his. *Iuſta eſt hæc exceptio: quia cum ar-*
e *rogatio ipſa ſit quædam capitis deminutio,* e *neceſſe eſt,*
vt quæ pereunt capitis deminutione, pereant etiam ipſa
arrogatione.
3 f Operarum obligationes. † *Operarum, quæ patrono*
f *à libertis debentur, duplex eſt ſpecies,* f *quæ officia-*
les dicuntur, & quæ fabriles *ſiue* artificiales. *Illa-*
rum

rem domini, eiuſque perſonam, victum, curationem, ociũ,
quietem, voluptatem, directè reſpiciũt: veluti etiam, cum
nullo ſuo detrimento negocia eius gerendi, peregre cum
g *eo* g *proficiſcendi. Atque hoc eſt, quod Vlpian.* h *ait,*
h *proprietatem officialium & in dantis, & in accipientis*
perſona conſiſtere: Artificiales *vero ad artificium per-*
tinent, in quibus labor plus ad rem ipſam, & ad opus fa-
ciendum, quàm ad perſonale miniſterium, aut perſonam
domini reſpicit. Horum *numero ſunt, ſi liberti ſint, picto-*
res, ſtatuarij, phrygiones, lanifices, infectores, ſcribæ, li-
brarij, cerdones, ſutores, fullones, ſarcinatores, fabri, &
omnino quicquid ſit artis, vel laboris, quod rem labora-
i *tam* i *reſpiciat.* † Officiales igitur operæ *ſolo patrono*
4 *debentur, nõ arrogatori* K *eiuſdẽ: ideoq; hic ab Imp. ex-*
K *cipiuntur. Nam fabriles, pictoria, cæteraq; operæ quaſi*
in pecuniæ præſtatione conſiſtentes, quæq; (vt dixi) ad ar-
tificium ſpectant, ad extraneum trãſeunt, & patrono etiã
l *deberi* l *poſſunt. Accurſius* m *obſequialium quoque*
m *operarum meminit: ſed male.* † Obſequia *enim non eſſe*
5 *operas, à Bartolo & Doctoribus bene obſeruatum eſt: id*
quod & tituli diſtincti, & ſeparata ab operis obſequio-
n *rum conditio* n *arguit. Obſequia enim in honoris exhi-*
bitione, in reuerenti verecundia conſiſtunt: operæ verò ip
o *ſum operarij laboris tractũ* o *ſignificant.* † *Quæ autem*
6 *ſint obſequiorum ſpecies, vulgò tractatum eſt. Ad liberti*
namque obſequia pertinent, vt aſſurgat patrono, venere-
tur, ſanctam, & honeſtam habeat eius perſonam, ſine
venia eum in ius non vocet, vocatum nulla impetat fa-
moſa actione, vel quæ patroni ſuggillet opinionem, & in
p *ſumma omnia ad ſynceram redigat* p *tandem pieta-*
q *tem: & patronum inopem* q *alat, quæ omnia & paren-*
tibus à liberis maximè ſunt præſtanda.

7 g Et eius agnationis. † *Alterum exemplum exceptio-*
nis ſupraſcripta eſt in iure agnationis, quod veteri obſer-
uatione etiam per minimam capitis deminutionem amit-
r *tebatur: licet diuerſum fuerit in iure* r *cognationis. Sed*
hoc diſcrimen hodie ceſſat, & cognatio agnatioque ad
ſ *æqualia iura redacta ſunt, vt alibi* ſ *quoque annotatum*
8 *eſt.* † *Porrò præter ſupradicta duo exempla & ius ſocie-*
tatis excipi debet. Sicut enim ſocietas non tranſit ad hæ-
redem, ita nec ad arrogatorem: ne videlicet aliquis inui-
t *tus alteri ſocius* t *efficiatur.*

b Noſtra conſtitutio. *Quæ lib. 3. Cod. tit. 33. ad Iulianũ*
u *Præfectũ Prætorio adhuc* u *extat:* † *in qua dicit,* nolle
9 ſe per omnem capitis deminutionẽ vſumfructũ tolli,
ſed eam tantum, quæ vel libertatem, vel ciuitatem Ro
manam poſſit adimere. *Sed ante hanc conſtitutionem*
Iuſtinianeam Pauli & Vlpiani temporibus minima etiã
x *deminutio extinguebat* x *vſumfructum: quod diſertè*
y *Paulus lib. 3. recept. ſentent.* y *expreſſit.*

i Nunc autem. *Ius nouum recenſet, à ſe introductum.*
10 † *Noluit enim Imp. ius arrogatoris in bonis filij arrogati*
latius patere, quàm naturalis iuſtiq; patris in bonis filijfamil.
z *Itaq; ſicut naturalis pater ex Iuſtiniani cõſtitutione,* z *in*
bonis aduentitijs hodie duntaxat vſumfructum habet, re-
manente proprietate penes filium: ſic etiam arrogatori in
bonis, quæ extrinſecus, & aduentitio iure ad arrogatum
peruenerint, vltra nudum vſumfructum nihil permit-
titur.

11 K Quæ extrinſecus. *Id eſt, iure aduentitio.* † *Sed &*
extrinſecus parantur nobis, quæ labore noſtro acquirun-
tur, vt peculium caſtrenſe, vel quaſi, non ex eius ſubſtan-
tia, in cuius poteſtate ſumus.

l Eis. *Filijsfamilias; dominium enim & proprietas re-*
rum aduentitiarum penes filiosfam. remanet.

ADDITIONES.

a Vigl. ſupra de pupil. ſubſt. in princ. num. 12.
b Supra de adopt. in princ.
c §. Illud. ſupra de adopt.
d l. 16. Si adoptauero. de prec.
e §. Minima. ſupra de capi. deminut.
f l. 26. § liber. l. ſi non ſortem. de cond. indeb.
g l. 38. Hæ demum. ff. de oper. lib.
h In l. 21. operæ. ff. eod. tit.
i Vide late Zaſ. in Int. ſing. lib. 1. cap. 3.
k Dicta l. operæ. de oper. lib.
l l. 6. Fabriles, eod. tit.
m Glo hic verbo operarum. & d. l. ſi non ſortem, §. libertus. de cond. indeb.
n l. 41. Libert. qui operarũ. de oper. liber. l. libertos. C. de obſeq.
o Zaſ. d. c. 3. arg. l. oper. in princ. de oper. lib. & l. 1. in fin. eo. tit.
p l. 1. in princ. l. 2. l. parens, cum ll. ſeqq. l. libert. de obſeq. iuncta l. venia. C. de in ius voc.
q l. 1. C. de oper. lib. l. alimenta. §. 1. de liber. agn.
r §. fin. ſupra de leg. ag. ſucceſſ.
ſ §. Sed ea omnia. ſup. de hær. quæ ab int & §. placebat. infra de legi. ag. ſucceſſ.
t l. Actione, §. ſocietas. pro ſocio.
u l. Corruptionem. §. vlt. C. de vſuf.
x l. 3. Quibus mod. vſusfruc. amit.
y Tit. de vſufruct.
z l. Cum oportet. C. de bon. quæ li. dixi. §. 1. ſup. per quas perſ. nobis acquir.

---

§. Mortuo.

1 *Arrogato ſine liberis & fratribus defuncto, ſuccedit ar-*
rogator ad inſtar patris naturalis.
2 *Si tamen pubes moriatur: nam ſi impubes, omnes agna-*
ti cognatiue præferẽtur, qui aliàs ab inteſt. ſucceſſiſſẽt.

a Mortuo autem b filio arrogato c in adoptiua fa-
milia, etiam dominium rerum eius ad arrogatorem
d pertranſit; niſi ſuperſint e aliæ perſonæ, quæ ex
conſtitutione noſtra patrem in his, quæ adquiri non
poſſunt, antecedant.

1 a Mortuo. † *Arrogator licet viuente arrogato ſolum*
vſumfructum habeat in aduentitijs: eo tamen ſine libe-
ris & fratribus defuncto, etiam dominium pater ſibi ac-
quirit, & ei ſuccedit, vt pater naturalis filio: atque hoc
eſt ſumma huius §.
2 b Filio arrogato. † *Modò pubes extiterit: nam ſi ad-*
huc impubes moriatur, omnes agnati cognatiue, ad quos
ab inteſtato peruentura erat legitima hæreditas, præfe-
rentur: nempe ex illa cautione, quæ interponi ſolet, dum
a *impubes* a *arrogatur: non autem ex Iuſtiniani conſti-*
tutione, cuius hic fit mentio.
c In adoptiua familia. *Id eſt, in poteſtate arrogatoris,*
quia ab eo non fuerit emancipatus.
d Pertranſit: niſi. *Non quidem iure peculij, ſed hære-*
b *ditario,* b *ſic vt iam creditoribus filij obligetur in ſoli-*
dum, quaſi eius hæres.
c e Aliæ perſonæ. *Veluti liberi aut fratres,* c *non etiam*
pater naturalis, vt Faber exiſtimat. Placentinus tamen
hic naturalem patrem ac matrẽ ſimul admittit: quod &
Angelus docere videtur, ſed ſubobſcure. Faber certè ex-
d *preſſim hoc reprehendit, aſſerens, conſtitutionem,* d *cu-*
ius hic Imp. meminit non eſſe in arrogatore correctam.

ADDITIONES.

a De qua dixi in §. cum autem imp. ſup. de adopt.
b Per ea quæ dicit Ang. hic.
c l. vlt. C. com. de ſucc.
d In d. l. vlt.

§. Sed

§. Sed ex diuerſo.

1.2 *Arrogator quatenus teneatur ad debita filijs arrogati.*
3 *Si hæreditas arrogato delata ſit, quid iuris.*

a Sed ex diuerſo, pro eo quod is *b* debuit, qui ſe in
adoptionem dedit, *c* ipſo quidem iure arrogator *d*
non tenetur, ſed nomine filij conuenitur: & ſi noluerit eum defendere, permittitur *e* creditoribus per
competentes noſtros magiſtratus, bona quæ eius cum
vſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno iuri non ſubiecisſet, poſſidere, & legitimo modo ea diſponere.

a Sed ex diuerſo. *Iure noſtro alius pro alio conueniri nõ*
a *poteſt, niſi ſit in poteſtate eius, quo a tempore contra-*
1 *bit: † ſed quia arrogatus non, niſi per patrem, conueniri poteſt: cum de aduentitijs quæritur, pater nomine arrogati conueniri poteſt, vt vel eum defendat, vel in eius*
b *bona, quæ in arrogationẽ attulit, miſſionem* b *patiatur.*
2 *b* Debuit, qui ſe in adoptionem. † *Scilicet ante factã arrogationem: nam in his, quæ poſt arrogationem filius geſſit, arrogator ſaltem peculiotenus ipſo iure obligabi-*
c *tur & conuenietur.* c † *Cæterum ſi hæreditas ipſi dela-*
3 *ta fuerit, diſtinguitur, an iuſſu patris adierit, vel non: & an filio repudiante pater adieris pro ſe, vel contra; ſicut*
d *& circa patrem naturalem conſtitutum* d *eſt.*
c Ipſo quidem iure. *Obſerua quod ipſum ius dicit Prætorium.*
d Non tenetur. *Quia non eum habuit in poteſtate tem-*
e *pore contractus, alioquin teneretur* e *de peculio.*
e Creditoribus. *Nimirum arrogati: quod ideo conſtitutum eſt, ne in creditoris fraudem fiat Arrogatio.*

ADDITIONES.

a Vt infra quod cum eo, &c.
b l. Fulcinius. §. ſi quis actione. qui. ex cau. in poſ eat. & Fab hic.
c l. In arrogatorem. de pecu l. ſi quis creditori. de pecu leg.
d l. fin. §. 1. C. de bon. quæ lib.
e Dicta l. in arrogat.

De eo, cui libertatis cauſa bona addicuntur. Tit. XII.

1 *Reſtituta lectio tit. de in diem addic.*
2.3.4 *Addicere quid?*
5 *Addicti qui dicantur.*
6 *Verba, Do, dico, addico.*
7 *Dies faſti, nefaſti qui dicantur.*

Quartus *modus hic proponitur, quo per vniuerſitatem conſequintur rerum dominia: & hic acquirendi modus ad eos pertinet, quibus libertatum conſeruandarum cauſa bona addicta fuerint. Eſt autem* addicendi *verbum in iu-*
1 *re noſtro admodum frequens: † extatq; in Pandectis, titulus,* De in diem addictione. *Sic enim propriè legen-*
a *gendum eſſe, Budæus* a *ibidem contendit, cui multi docti viri ſubſcribunt, cum vulgus,* De in diem adiectione, *legat. ſicut & hic in vulgatis Codicibus habetur verbum,* adijciuntur, *non autem,* addicuntur. *Quanquam*
b *Alciatus* b *à vulgata lectione non putet recedendum.*
2 † *Eſt autem* addicere, *inter alia deſtinare, ſeu deuouere: quomodo apud Cicero. lib. 3. Offic. accipitur:* Cum is (*inquit*) qui morti addictus eſſet, paucos dies commendandorum ſuorum gratia poſtulaſſet. *de duob. Pytha-*
3 *goricis loquens.* † *Aliàs* addicere, *eſt licitanti rem auferendam permittere: quod cum aliquando non ſtatim, ſed in diem certũ fieri ſoleat, ideo extat titulus,* De in diem addictione, *qui de permiſſu auferendæ rei venundatæ tra-*
c *ctat,* c *non de die emptioni præſcripta vel adiecta.*
4 † *Alias denique* addicere *eſt auctionem facere, hoc eſt, proſcribere rem, & licitantibus obijcere, vt maius pre-*
d *cium offerens emptam habeat. Ulpianus:* d Si pignora (*inquit*) quæ capta ſunt, emptorem non inueniãt, reſcriptum eſt ab Imperatore noſtro, & Diuo patre eius, vt addicantur ipſi, cui quis condemnatus eſt: *hoc eſt creditori ex re iudicata, qui pignora debitoris condem-*
5 *nati, & non ſoluentis auctionari petierat.* † *Inde* addicti, *dicuntur homines obærati, ſeu nexi, qui lege XII. tab. creditoribus ob æs alienum in ſeruitutem temporariam addicebantur, quod & hodie quædam ciuitates imitan-*
6 *tur, prædura ratione.* † *Nota etiam ſunt tria illa verba*
e *forenſia:* e Do, dico, addico: *quæ Prætor faſtis diebus proferebat, id eſt, pronunciando adiudicabat, dominiumq; transferebat, quod vel ſecundo decreto fit hodie: quod & Ouidius lib. 2. Faſtor. expreſſit:* Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur: Faſtus erit, per quem lege li-
7 cebit agi. † *Et Varro lib. 5. de ling. Lat.* Dies faſti, *ait,* per quos Prætoribus omnia verba ſine piaculo licet fari. Contrarij horum nefaſti, per quos dies nefas fari Prætorem, Do, dico, addico. *Verbum igitur proprium. Prætoris erat, rei dominium in aliquem transferentis, vt ex Verrinis Ciceronis & Comœdia Plauti in Pœnulo conſtat;* vbi in iua venerit, Addicet Prætor familiam totam tibi.

ADDITIONES.

a Budæ tit. de in diem addic.
b l. Quinque pedum. C. fin. reg. num. 60.
c Bud. ibidem.
d l. à Diuo Pio, §. ſi pig. de re iud.
e De quibus etiam Macr. lib. 1. Satur. & Io. Mont. hic.

Princip. tit.

1 *Hæres anomalus.*
2 *Quis hodie teſtatorum ordo ſeruetur.*
3 *De verbo Cautionis.*
4 *Solidum quomodo hic accipiatur.*
5 *Orcini liberti qui dicantur.*

Acceſſit *a* nouus caſus ſucceſſionis ex cõſtitutione diui Marci, Nam ſi ij qui libertatem acceperunt à domino *b* in teſtamento, ex quo nõ aditur hæreditas, velint bona ſibi *c* addici *d* libertatum cõſeruandarum cauſa, audiuntur. Et ita D. Marci reſcripto *e* ad Pompilium Rufum cõtinetur. *f* verba reſcripti ita ſe habent. Si Verginio Valenti, qui teſtamento ſuo libertatem quibuſdam adſcripſit, *g* nemine ſucceſſore ab inteſtato exiſtente, in ea cauſa bona eius eſſe cæperunt, vt venire debeant: is cuius de ea re notio eſt, aditus rationem deſiderij tui habebit, vt libertatum tam earum, quæ directò, quàm earum, quæ per ſpeciem fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendarum gratia addicantur tibi: *h* ſi idonee creditoribus caueris *i* de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. K Et ij quidem quibus directa libertas data eſt, perinde liberi erunt, ac ſi hæreditas adita eſſet. Hi autem, quos manumittere hæres rogatus eſt, à te libertatẽ conſequentur; *l* ita autem ſi non alia conditione velis tibi bona addici, quam vt ij etiam qui directo libertatem acceperunt, *m* tui liberti fiant. Nam huic etiam voluntati tuæ, ſi ij quorum de ſtatu agitur *n* conſentiant, autoritatem noſtram accommodamus. Et ne huius

reſcri-

reſcriptionis noſtræ emolumentum alia ratione irritum fiat, o ſi Fiſcus bona agnoſcere voluerit, & ij p qui rebus noſtris attendunt, ſciant commodo pecuniario præferendam eſſe libertatis cauſam, & ita bona cogenda, vt libertas q ijs ſalua ſit, qui eam adipiſci potuerunt, ac ſi hæreditas ex teſtamento adita eſſet.

1 a Nouus caſus. † *Rectè inquit, nouus caſus: cum enim hæc ſuccedendi ratio nec iure ciuili hæredem faciat, nec bonorum poſſeſſorem ex iure Prætorio, planè noua eſt: proindeq; hæres ſine certa qualitate ſiue anomalus dici*
a *a poteſt, quamuis bonorum poſſeſſori, propter interuen-*
b *tum Iudicis, valdè affinis* b *videatur.*

c b In teſtamento, *Vel codicillis, ſicut* c *infra ſubſequitur.*

c Addici. *Deſtinari & adiudicari: à Prætore ſcilicet, vel eo, cuius de ea re notio, ſiue iuriſdictio eſt.*

d Libertatum conſeruandarum cauſa. *Id eſt, propter tuendas & conſeruandas libertates, quæ aliàs perirent, nemine hæreditatem adeunte.*

e Ad Pompilium Rufum. *Si hic ſeruus fuit (vt Theophilus putat) cognomen ſortitus eſt manumiſſoris: & ad id tempus reſpicit Iuſtinianus. nam ſerui cognomina ha-*
d *bere non* d *ſolent. Verum ex reſcriptis verbis apparet, hunc extraneum aliquem fuiſſe, non vnum ex ſeruis manumiſſis.*

f Verba reſcripti ita ſe habent. *Huius D. Marci conſti-*
e *tutionis ſententiam Iuſtinianus etiam alibi* e *plenè refert, multasque dubitationes circa eandem exortas de-*
f *cidit. Sed & Vlpianus* f *eiuſdem breuiter meminit:* Conſtitutio D. Marci *(inquiens)* iubet libertatẽ competere ſeruo, & bona ei addici, ſi idoneè creditoribus cauerit de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. *Subijcit autem poſtea idem Vlpianus multa, quæ ad interpretationem eiuſdem conſtitutionis pertinent: quæ ſingu-*
2 *la nimis longum foret huc adſcribere.* † *Illud non omit-*
g *tendum, hodie ex Nouella Iuſtiniani lege* g *hunc ferè ordinem teſtatorum frequentari. Hærede ex teſtamento nõ exiſtente, prima ſuccedendi ratio eſt ſubſtitutorũ: deinde cohæredũ: poſt hos fideicõmiſſarij & legatarij: quarto autem loco ſeruorum, qui libertatem receperunt à domino in teſtamento, ex quo non aditur hæreditas, per addictionem bonorum libertatum tuendarum gratia: quibus omnibus deficientibus, poſtremo loco Fiſcus ſuccedit.*

g Nemine ſucceſſore. *Hoc ita accipe, vt nec ab inteſtato quidem ſucceſſor exiſtat. Nam in fauorem libertatis, ſi ſcriptus hæres non adeat, qui ab inteſtato adibit, iure ſingulari præſtabit fideicommiſſarias libertates: & directæ perinde competent, ac ſi ex teſtamento hæreditas adita*
h h *eſſet. Regulariter contra, cum ex teſtamento nõ aditur hæreditas, in cauſam inteſtatæ recidit, vt nec legata præſtanda ſint, nec fideicommiſſa, per eum, qui inteſtato*
i i *ſuccedit. Cæterum quamdiu incertum eſt, vtrum exiſtat ſucceſſor, ceſſat hæc D. Marci conſtitutio, vt Vlpia-*
K *nus* K *ait, & ipſe poſtea Iuſtinianus.*

3 h Si idoneè. † *Quamuis* cautionis *verbo veniat tãtum*
l *nuda ſimplexq;* l *promiſſio: tñ ſi adijciatur verbũ* (idoneè) *vel aliud æquipollens, ſatisfactionem ſignificat: quæ fit vel fideiuſſoribus, vel pignoribus. Sed etſi fides habita*
m *fuerit undè repromittenti, idoneè cautum* m *videbitur.*

4 i De ſolido. † *De ſolido ita accipi oportet, ait Vlpia-*
n *nus, de ſorte, & vſuris debitis: licet tamen de parte* n *paciſci.*

5 K Et ij quidem. † *Si hæreditas adita ſit,* Orcini *fiunt*
o *directò manumiſſi, vt Vlpianus nominat:* o *id eſt, liberti teſtatoris ad Orcum euntis.* Orcum *enim Latini Ditem patrem appellarunt: quare cum libertus ille nullius libertus ſit, Ditis, Plutonis vel Orci libertus nominatur, atq; Orcinus dicitur. Si vero verbis precarijs libertas*
p *relinquatur, fiunt liberti hæredis* p *manumittẽtis. Quare & hoc iure ſingulari, ſiue vnus ex his, quibus libertas relicta ſit, ſiue extraneus quilibet, petat bona defuncti ſibi addici, cautione ſupraſcripta vltrò data, qui liber eſſe iuſſus eſt, Orcinus erit: qui verò fidei hæredis cõmiſſus eſt, libertus fiet eius, cui bona ſunt addicta. Sed & conſentientibus ſeruis, directò liberi eſſe iuſſi eiuſdem liberti fient,*
q *niſi malint quidam ex his in ſeruitute* q *permanere.*

l Ita ut ſi. *Legendum, Ita autem, ſi: id eſt, ita autem Orcini erunt liberti, perinde ac ſi adita hæreditas fuiſſet, &c. ſicut Hotoman. hic notauit.*

m Tui. *Id eſt, ex Orcinis fiant tibi obnoxij, & à te libertatem accipiant, tanquam fideicommiſſariam.*

n Conſentiant. *Niſi enim conſentiant, non impeditur*
r *addictio bonorum, ſed illi* r *manent ſerui.*

ſ o Si Fiſcus. Eadem conſtitutio *(inquit Vlpianus)* ſ proſpexit, vt ſi Fiſcus bona admiſerit, æquè libertates competant. *Ergo ſiue iaceant bona Fiſco ſpernente, ſiue is agnouerit, conſtitutio habet locum.*

p Qui rebus. *Procuratores Fiſci intelligit.*

q Iis ſalua ſit. *Etiam ijs, quos legatarius rogatus eſt ma-*
t *numittere.* Quoniam omnibus *(inquit* t *Vlpianus)* generaliter cõſtitutio voluit libertatem præſtari, quibus competeret, ſi hæreditas adita fuiſſet.

ADDITIONES.

a Zaſ. in ſing. intell lib. 1. cap. 1. num. 3.
b Ita in effectu. Placent. hic.
c §. In primis. infra eod.
d Baro hic & in §. ſi quis in nomine. ſupra, de leg.
e l. fin. C. de teſt. man.
f l. 2. de fid. liber.
g Nou. de hær. & Falc. §. ſi vero oblatam.
h Infra, verſ. & ...
i l. Eam quam. C. de fideicomm.
k l. 4. de fid. liber.
l l. Sancimus. C. de verb. ſignific.
m Dicta l. 4. §. addici.
n Dicta l. vlt. C. de teſt. man.
o Dicta l. 4.
p Supra, de ſing. re. per fid. re. in fine.
q Dicta l. fin. C. de teſt. ma.
r Dicta l. fin.
ſ Dicta l. 4. §. eadem.
t Ibidem.

§. Hoc reſcripto.

1 *Ignominioſum olim fuiſſe, bona ſub haſta venire.*

Hoc reſcripto ſubuẽtũ eſt & a libertatibus, & defunctis, b ne bona eorũ à creditorib. poſſideantur, & væneãt. Certè ſi fuerint hac de cauſa bona addicta, ceſſat bonorũ venditio; exiſtit enim defuncti c defenſor, & quidẽ idoneus, qui de ſolido creditorib. cauet.

a Libertatibus & defunctis. *Quib. ſemper iura noſtra*
a *plurimum fauoris tribuũt.* a *Oſtendit aũt Imp. hoc §. vtilitatem huius conſtitutionis, quam D. Marcus edidit.*

1 b Ne bona eorum. † *Sanè valde ignominioſum apud*
b *veteres fuiſſe alibi* b *annotauimus, ſi bona defuncti ſub haſta, præconisq; voce væneant: idemque Cicero in oratione pro P. Quintio eleganter docet.*

c Defenſor. *Is. ſ. cui bona ſunt addicta: quoniam cauſam defuncti tuebitur, poteruntque creditores aduerſus*
c *ipſum tanquam bonorum poſſeſſorem* c *crediti ſuo no-*
d *mine* d *experiri.*

ADDITIONES.

a §. Vlt. ſupra de do.
b §. 1. Supra quib ex cau man. non lic.
c l. Ergo quamdiu, §. is autem. de fid. libert.
d Eade in l. §. pen.

§. In primis hoc.

1 *Si cui bona addicuntur nihil referre, an ſit ex teſtamento, vel ab inteſtato hæres.*
2 *Conſtitutio D. Marci quando locum habeat.*

a In primis hoc reſcriptum toties locum habet, quoties teſtamēto libertates datæ ſunt. Quid ergo, ſi quis inteſtatus decedens, codicillis libertates dederit, neque adita ſit ab inteſtato hæreditas? *b* an fauor cōſtitutionis debebit locū habere. Certe ſi teſtatus deceſſerit, & codicillis dederit libertatem, competere eam nemini dubiū eſt: Tunc conſtitutioni locum eſſe verba oſtendunt, *c* cū nemo ſucceſſor ab inteſtato exiſtat. *d* Ergo quamdiu incertum erit, vtrum exiſtat, an non: ceſſabit conſtitutio. Si verò certum eſſe cœperit, neminem exiſtere, tunc erit conſtitutioni locus.

a In primis. *Hic §. paucis edocet, quando locum habeat D. Marci conſtitutio.*

b An fauor. *In quibuſdam codicibus deeſt vocula, an, & rectè, meo iudicio: vult enim Imp. hoc etiam caſu locum eſſe conſtitutioni D. Marci ex æquitate, perinde ac ſi teſtatus quis deceſſiſſet, data in codicillis libertate ſeruo alicui, &c. ſicut Hotom. hic ſcitè explicat. Paria enim iura Æquitas exigit in pari cauſa.*

1 *c* Cum nemo ſucceſſor. † *Quæris a Accurſius, vtrùm*
a *ex teſtamento, an ab inteſtato hæres ſit, cui bona addicun-*
b *tur? Vlpianus* b *reſpondet,* honorum poſſeſſori aſſimilari: *qui hæres quidem non eſt, ſed bonorum poſſeſſio ex teſtamento ei datur, cum teſtamentum ratum eſt: ab inte-*
c *ſtato verò, cum hæres non exiſtit* c *teſtamentarius.*
d *d* Ergo quamdiu. *Hic locus ex eiuſdem Vlpiani* d *reſpōſo deſumptus eſt: cuius verba huc transferri facilè poſ-*
2 *ſunt.* † *Reſcriptum ergo D. Marci non ante, quàm neminem hæredem fore conſtiterit, obtinet.*

ADDITIONES.

a Hic. verbo ſucc.
b l. 4. de fid. lib.
c Supra de bon. poſſ.
d In d. l. 4.

§. Si is qui.

1.2 *Dubitandi cauſa in hoc §. itemque decidendi.*
3 *Libertas ſemel competens non reuocatur: & quæ ſit ratio.*

Si is qui in integrū reſtitui poteſt, abſtinuerit hæreditate: an quamuis poteſt in integrū reſtitui, *a* poſſit admitti conſtitutio, & bonorum addictio fieri? Quid ergo ſi poſt addictionem libertatum cōſeruandarum cauſa factam, in integrum ſit reſtitutus? *b* vtique non erit dicendum reuocari libertates, quia ſemel competierint.

1 *a* Poſſit admitti. † *Videbatur ceſſare conſtitutionem, nec valere addictionem bonorum, quamdiu hæres poteſt reſtitutionem in integrum impetrare, atque ita denuò hæreditatem adire. Verè enim hoc caſu dicitur, non eſſe certum, ex teſtamento, vel ab inteſtato neminem ſucceſſo-*
2 *rem extare.* † *Attamen æquius eſt, vt fauor conſtitutionis locum obtineat: ſicque Vlpianus ante Iuſtinianum*
4 *reſpondit:* a *vnde totus hic locus eſt deſcriptus.*

b Vtique non erit. *Quamuis tali caſu, cū poſt factam*
1 *addictionem bonorum minor eſt reſtitutus, is cui bona ad-*
2 *dicta fuerunt, de hæreditate cedere teneatur, ad huius ſcilicet reſtituti compendium & periculum: quippe cum in*
b *priſtinum ſtatum omnia reponi* b *cenſeātur.* † *Liberta-*
3 *tes tamen, quæ ſemel competierunt,* c *non reuocantur.*
c *Ætiologia eſt, quoniam datio libertatis non retractatur, etiamſi ad eam cauſam perueniat, ſecundum quam liber-*
d *tas ita dari non* d *potuerit. Obſerua ergo ex hoc contextu, reſtitutionem minoris, ſiue abſtinuit, ſiue adijt, non nocere libertatibus iam competentibus.*

ADDITIONES.

a l. 4. §. ſi is qui. de fideic. lib.
b l. 1. & 2. C. ſi vt omiſſ. hæred.
c Hic. & d. l. 4.
d §. Semel ſup quib. ex cau. man non lic. l. 3. C. de teſt. man.

§. Hæc conſtitutio.

1 *Facta in fraudem creditorum non valent.*
2.3 *Dubitandi cauſa, decidendique in hoc §.*
4 *Verbum, ex legibus vel conſtit. quomodo intelligendū.*

a Hæc conſtitutio libertatum tuendarū cauſa introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ ſunt datæ, ceſſat hæc conſtitutio. *b* Quid ergo, ſi viuus dederit libertates, vel mortis cauſa: & ne de hoc quæreretur, vtrùm in fraudem creditorum, an non factum ſit, idcirco velint ſibi addici bona: an audiendi ſint? Et magis eſt, vt audiri debeant, etſi deficiant verba conſtitutionis.

a Hæc conſtitutio. *Adhuc perſiſtit Imp. in interpre-*
a *tatione conſtitutionis D. Marci,* a *docetq; huic locum non eſſe, nec in quempiam bonorum addictionem fieri poſſe, niſi data ſit à defuncto libertas. Neque enim in alium finem aut effectum introducta eſt huiuſmodi bo*norum addictio, *præterquam, vt data libertates in integro ſtatu conſeruentur.*

1 *b* Quid ergo. † *Lex Ælia Sentia vetuit, in fraudem creditorum ſeruos manumitti non ſolum in teſtamento ſed & inter viuos. Conceditur etiam Pauliana actio, vt quæ*
b *in fraudem facta ſunt* b *reuocentur.* † *Rectè ergo du-*
2 *bitari potuit, ſi cui vel inter viuos, vel per mortis cauſa donationem libertas data ſit à patrefamil. qui nunc mortuus eſt, eique ipſa morte patroni confirmatum ſit datæ*
c *libertatis* c *beneficiū: creditores verò hæreditarij contendant, hāc libertatis dationem in ipſorum fraudem fa-*
3 *ctam eſſe, an libertas defendi poſſit?* † *Et ſi quidem is, qui libertatem acceperit, offerat cautionem de ſoluendo creditoribus ſolido, quod cuique debetur, bona defuncti (nullo exiſtente hærede) ſibi addici debent. Sed & extraneus rectè hoc caſu petet ſibi bona addici. Ceſſat enim omnis*
d *fraus, poſtquam cautum eſt de ſolido* d *ſoluendo. Et hoc caſu quidem verba conſtitutionis ceſſant, ſed Imp. ad ita*
4 *ex illius mente ſeruandum eſſe cenſet.* † *Verbum enim* (ex legibus vel conſtitutionibus) *ſic accipiendum eſt,*
e *tam ex earum ſententia,* e *quàm ex verbis: quemadmodum alibi declaratur.*

ADDITIONES.

a §. 1. Supra, quib. ex cau. man non licet.
b §. Item ſi quis in fraudem, inf. de actio. l. 1. quæ in fraud. cred.
c Iuxta materiam d. §. 1. & l. etſi debitor. de mor. cau. don.
d Dicta l. 4. in fraudem. de fid. lib.
e l. Nominis. §. verb. de verb. ſignific.

§. Sed cum multas.

1 *Quæ acceſſerint D. Marci conſtitutioni ex lege Iuſtiniani.*

Sed

Sed cum multas diuiſiones eiuſmodi conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt à nobis *a* pleniſſima conſtitutio, in qua multæ ſpecies collatæ ſunt, quibus ius huiuſmodi ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum: quas ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.

a Pleniſſima conſtitutio. *Extat hæc Iuſtiniani Conſti-*
a *tutio* a *lib. 7. Codicis.* † *Illud autem hac Iuſtiniani con-*
1 *ſtitutione acceſſit D. Marci reſcripto, vt poſt venditionem rerum intra annum admittatur, qui cupiat ſibi bona addici, vel plures concurrentes, idem petant. Si per temporum interualla adeant Iudicem, qui prior ſit tempore, prærogatiuam habeat: modo de ſolido ſoluendo caueat, aut certè tam idoneè atque ſequentes. Nam ſi de parte cautionem obtulerit, & poſterior intra annum maiorem offerat cautionem, audiendus erit. Paciſci etiam creditoribus de parte licebit.*

ADDITIO.

a l. Vlt. C. de teſtam. man.

De Succeſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatuſconſulto Claudiano. Tit. XIII.

Continuatio tituli.

Quatuor per vniuerſitatem acquirendi modos hacte-
a nus Imp. a *explicauit: ſed quia fuerunt olim & alij duo modi, licet è medio nunc ſublati, de his tamen, ſub hoc titulo velut pro coronide obiter tractare voluit: ne ſcilicet*
b *antiquitatis quicquam ignoraretur.* b *Prior modus, eſt* ſucceſſio per bonorum venditiones: *alter, eſt* acquiſitio ex S.C. Claudiano.

ADDITIONES.

a §. fin. ſupra per quas perſ. nobis acquir.
b §. 1. ſupra, de teſtam.

In princip. tit.

1 *Succeſſio per bonorum venditiones quales olim ambages habuerit.*
2 *Emptor bonorum debitoris, ſucceſſor Prætorius fiebat.*
3.4 *Iudicia ordinaria & extraordinaria quæ fuerint olim.*
5 *Hodie veterem formularum vſum ſublatum eſſe.*
6 *Iure Pandectarum bonorum emptores non ſuccedunt: ſed creditoribus conceditur, bona debitorum officio Iudicis poſſidere.*
7 *Quid iure nouiſſimo obtineat hac in re.*

Erant *a* ante prædictam ſucceſſionem olim & aliæ per vniuerſitatem ſucceſſiones: qualis fuerat *b* bonorum emptio, quæ de bonis debitoris vendendis per multas ambages fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando *c* iudicia ordinaria in vſu fuerant: ſed cum extraordinarijs iudicijs poſteritas vſa eſt, ideo cum ipſis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt, *d* & tantummodo creditoribus datur officio Iudicis bona poſſidere, & prout vtile eis viſum eſt, ea diſponere, quod ex latioribus Digeſtorum libris perfectius apparebit.

a Ante prædictam ſucceſſionem. *Quæ ſcilicet fiebat per addictionem bonorum tuendæ libertatis gratia: de qua præcedenti titulo dixit.*

1 *b* Bonorum emptio. † *Qualis autem hæc fuerit, quaſ-*
a *que ambages habuerit, Theophilus* a *refert. Nam creditores ter adire Prætorem oportebat: primum, vt liceret bona obærati debitoris poſſidere: deinde, vt permitteret eis magiſtrum curatoremve bonis conſtituere, cũ quo contraherent, ſi bona proſcripta vellent emere: tertium, vt liceret legem dare bonorum venditioni, & cum emptore, cui addiceretur, de parte eius, quod cuique deberetur, pa-*
2 *ciſci.* † Is emptor bonorum *dicebatur, fiebatq; ſucceſſor Prætorius, & aſſimilabatur bonorum poſſeſſori, ad exemplum eius, cui bona libertatis cõſeruandæ cauſa ad-*
b *dicta* b *ſunt. Et ideo actiones, quæ debitori in eum com-*
c *petebant, directò huic & in hunc vtiliter* c *dabantur.*
3 *c* Iudicia ordinaria. † Ordinaria iudicia *dicta fuerũt*
d *tam ciuilia, quàm* d *criminalia, in quibus ſolennis quidam ordo obſeruabatur: nam & actiones, præſcriptis ſolenniterq; conceptis & formatis verbis à Collegio Pontificum impetrare oportebat, & impetrata adeo ſuperſtitioſè intendebantur, vt ſi quis à ſyllaba cecidiſſet, cau-*
4 *ſam amitteret: quod & Cicero teſtatur.* † Extraordinaria *verò* iudicia *dicebantur, in quibus non habebatur ordinis ratio, ſed extra ordinem vel quærebatur de crimine,*
e *vel cognitione Prætoris, aut Præſidis ciuiliter negocia* e
f *explicabantur. Ergo cum omnia iudicia dicantur* f extraordinaria, *præſentem exercitationem iudiciorum reſpicimus: cum verò* ordinaria *adhuc quædã appellãtur, relatio fit ad præteritũ.*
5 † *Equidem ſublata eſt hodie* g *in*
g *vniuerſum ſolennitas, & vetus ordo priſcarũ formularũ.*
6 *d* Et tantummodo. † *Iure in Pandectas & Codicem relato emptores bonorum non ſuccedunt debitori, ſed officio Iudicis conceditur creditoribus, bona poſſidere debitoris, & vt viſum erit, ea diſponere. Quæ de re peculiares tituli in Pandectis extant,* De bonis autoritate Iudicis poſſidendis: *item,* Quib. ex cau. in bon. poſſeſſionem
7 eatur. † *Lege verò Nouellarum* h *modus huic rei ad-*
h *hibetur, vt creditores pro quantitate debiti mittantur in poſſeſſionem, & iubeantur poſſidere: & hoc iure vtimur.*

ADDITIONES.

a Hic.
b Vt hic & l. 4. de fideic. liber.
c Baro hic.
d l. Vlt. de priua. del. l. vlt. de fur. l. ordo. de pub. iud.
e ff. de var. & extraord. cog. Vide & titu. de extraord. crimin. l. vlt. C. de interd. l. pen. de neg. geſt. & hic.
f Vt d. §. fin.
g l. Vnica. C. de for. & impe. ſubl.
h Auth. & qui iurat. C. de bon. aut. iud.

Verſ. erat &c.

1 *Pœna mulierum quæ ſeruis ſe coniungunt ex S.C. Claudiano.*
2 *S.C. Claudianum hodie ſublatum eſſe.*
3 *Quæ ſit pœna mulieris, quæ ſe cõmiſcuit ſeruo proprio.*
4 *Quid hodie obtineat.*

Erat & *a* ex Senatuſcõſulto Claudiano miſerabilis per vniuerſitatẽ acquiſitio: cũ libera mulier ſeruili amore bacchata, ipſam libertatẽ per Senatuſcõſultum amittebat, & cũ libertate ſubſtantiã. *b* quod indignũ noſtris temporibus eſſe exiſtimantes, & à noſtra ciuitate deleri, & nõ inſeri *c* noſtris Digeſtis cõceſsimus.

a Ex S.C. Claudiano. *Hoc S.C. Claudij Cæſaris temporibus factum promulgatumque eſt. Cur autem Claudij Imp. nomine ſic appellatum ſit, non ſatis conſtat: & Senatuſconſulta non ex Impp. ſed ex Conſulum referentium nomine*

a nomine appellata fuiſſe a non eſt dubium. † Scribit enim
1 Cor. Tacitus, b Claudium Cæſarem retuliſſe ad Patres
b de pœna fœminarum, quæ ſeruis coniungerentur: ſtatuiſ-
ſeque Senatum, vt ignaro domino ad id prolapſa, in serui-
tutem ſui conſenſiſſe videretur, & qui nati eſſent, pro li-
bertis haberentur. Hoc ergo Senatuſconſulto dominus ſer
ui poſt trinam denunciationem factam liberæ mulieri, ne
cum ſeruo commiſceretur, prolatis apud Prætorem de-
nunciationibus poſtulabat iure ſuo, vt ſibi mulier cum bo
c nis omnibus addiceretur: c atque ita per vniuerſita-
tem acquirebat dominus talem fœminam, cum omni ſua
ſubſtantia.

2 b Quod indignum. † Sublatum enim eſt S.C. Claudianũ
Iuſtiniani lege, qua domino permittitur in ſeruum ſuum
competens caſtigatio, & à libera muliere auulſio: quam
d ſi negligat, damnosi d fore. Prædicta autem vera ſunt,
3 in muliere, quæ ſeruo ſe alieno cõmiſcuit: † Nam ſi cum
proprio ſeruo conſuetudinẽ habuerit, pœnas de ea re con-
e ſtitutas e ſuſtinebit. † Sed iure hodierno huiuſmodi
4 mulier neque libertatem neque ſubſtantiam perdit, ſed
f magis cum ſeruo matrimonium contrahere f permit-
g titur, & ſeruus fiet liber ciuisque g Romanus.

c Noſtris Digeſtis. Sed nec Codicillam inſeri permiſit,
h ſolum enim vt abrogetur, in ſua Conſtitutione h gene-
raliter attingitur.

ADDITIONES.

a §. Senatuſconſ. ſup. de iure nat. gent. & ciuili.
b Lib. 12.
c l. 1. C. de S.C. Claudia toll.
d Dicta l. 1. in fi. & l. vlt. in fi. C. de agri. & cenſi. lib. 11.
e l. 1. C. de muli. quæ propr. ſer ſe coiu. & in C. Theod. li. 9 t. 6.
f l. Vlt. C. de agr. & cenſ. lib. 11. c. 2. & 3. de coniu ſeruo.
g Arg. l. 1. §. ſed & ſi quis homini. C. de Lati. li. toll.
h Dicta l. 1. C. de S. C. Claud. toll.

De Obligationibus. Tit. XIV.

1 Continuatio tituli.
2 Oligatio cauſam ex natura trahit.
3 Communicatio rerum & operarum omnino neceſſaria.
4 Tam contractus, quàm delicta, obligationem pariunt.
5 Obligatio duas habet ſpecies.
6 Cauſa naturalis obligationis quæ ſit.
7 Cauſa ciuilis obligationis quæ.
8 Exemplum obligationis naturalis & ciuilis ſimul.
9.10 De naturali obligatione ſola ſine ciuili exempla.
11 Effectus naturalis obligationis eſt, parere exceptionem: interdum etiam actionem parit num. 12.
13 Caſus, vbi nec naturalis, nec ciuilis, obligatio naſcitur.
14.15 Obligatio ciuilis ſola ſine naturali.
16 Exemplum, vbi ciuilis obligatio cum naturali oritur, & naturalis deinde à ciuili diuellitur. & econtra; nu. 17.
18 Obligationis ciuilis officium ſiue effectus.
19 Officium naturalis & ciuilis obligationis ſimul.
20.23 Explicata definitio obligationis.
21 Rei nomen generale.
22 Obligationem mixtam, id eſt, naturalem & ciuilem ſimul hic definiri.

Nunc tranſeamus ad obligationes. Obligatio, eſt iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicuius rei ſoluendæ, ſecundum noſtræ ciuitatis iura.

1 Admonuimus † alibi, a dominium, & obliga-
a tionem duo eſſe ſumma ac præcipua iuris ciuilis capita,
ad quæ reliqua omnia, quæ in legibus ſunt, referãtur. Ab-
b ſoluto igitur priore capite, de rerum ſcilicet b dñio:
reſtat, vt De obligationibus videamus, totamq; cõtra-
2 ctuum rationem pertractemus. † Sicut autem Dominiũ
(ſi de prima origine loquamur) primæuã cauſam & vni-
c cam habet, ius naturale, ſiue c gentiũ: ita quoq; idẽ ius
d naturale obligationem d introduxit. Nam cum diſtin-
cta iam eſſet rerum dominia, ob extremam neceſſitatẽ hu
manæ concupiſcentiæ, fiebat, vt id, quod noſtrum eſſet, in-
e uitis nobis auferre non e liceret. † Opus ergo fuit alijs
3 quibuſdam medijs ad introducendam mutuam omnium
rerum & operarum communicationem ſine vllo grauamine: cum ſine tali communicatione res humanæ conſiſtere non poſſint: imò talem communicationem Naturæ præceptum omnino expoſcat, quod iubet, diligendum eſſe
f proximum, illiq; benefaciendum, nocendũ verò f nemini. Nõ poſſumus aũt commodius alter alteri benefacere, quàm ſi communicemus inuicem vel res noſtras, vel officia. Rurſus illi communicationi ob id modus erat præſcribendus, & certæ formulæ communicandarum rerum, quibus nũquam expletura eſſet hominum affectus inſatiabiles. Tales aũt ſunt omnes contractus & conuentiones populares, ex quibus inuicem obligamur. ex his igitur al-
4 terum iuris caput, nempe Obligatio, exortũ eſt. † Quanquam non ſolum contractus, verumetiam delicta obligationem parere indubitatum ſit, vt mox dicemus. Et hæc
5 de origine primæua obligationis. † Habet aũt Obligatio præcipuè duas ſpecies, Naturalem ſcilicet, & Ciuilem: vtriuſq; hæc eſt natura, vt vel cum altera coniũgatur, id quod vt plurimum fit: vel per ſe ſola ſubſiſtat, quod rarius accidit. Cæterum partes non habet Obligatio: quia non partiuntur ius imperfectũ, & quod ad alterius acqui-
g ſitionem g requiritur. † Cauſa naturalis obligationis eſt,
6 cõtractus & delictum. Quam primũ enim tecum aliqua de re contraxi ſeu conueni, ex hoc naſcitur obligatio naturalis ob mutuum noſtrum conſenſum, qua naturaliter obſtringeris: vt aliquid mihi vel des, vel facias, de quo inter nos conuentũ eſt. Et hæc obligatio rectè naturalis dicitur, quia nihil tam naturale eſt, quàm pacta ſeu conuen-
h tiones h ſeruari. Pari ratione poſtquam deliquiſti, quia dediſti mihi damnum, aut iniuria me affeciſti aliqua, obligaris pœnã ſoluere. Naturalis enim ratio inter omnes gen-
i tes conſtituit, vt delicta i puniantur. † Cauſa ciuilis obli-
7 gationis eſt ſubſcriptio Legiſlatoris, vel adprobatio iuris ciuilis. Statim enim poſtquã Legiſlator naturali obligationi ſubſcribit, poſtquã ius ciuile illã adprobat, ſiue ſis ex contractu, ſiue ex maleficio, hæc ſubſcriptio ſeu adproba-
8 tio ciuilem obligationem introducit. † Sume nunc exemplum, vbi mixta obligatio, id eſt, & naturalis & ciuilis ſimul naſcitur. Emi abs te ſeruum Stichum, ex hoc cõtractu oritur naturalis obligatio, qua tu mihi obligaris Stichum tradere. Deinde ius ciuile adprobat hanc cõuentionem, iubet etiã, vt venditor rem emptam tradat: ex hac adprobatione ciuilis obligatio producitur, qua deuinctus es Stichum tradere. obligaris ergo vtroq; modo tam naturaliter quàm ciuiliter, vt eum tradas. Et hanc obliga-
9 tionem rectè Mixtam dixeris. † Videamus modo exemplũ, vbi naturalis obligatio eſt ſola ſine ciuili: veluti cum Legiſlator propter circumſtantiã fortè impedientem, eam conuentionẽ, ex qua hæc naturalis obligatio fluit, non adprobat: vt ſi credam pupillo pecuniam ſine tutoris auto-
K ritate, atq; is eam pecuniã malè K conſumat: ſi frater
10 credat fratri, † quorum vterq; ſit in patris l poteſtate.
l Impedit enim circumſtantia perſonæ, quo minus ciuilis

obligatio

obligatio naſcatur. Idem eſt, ſi pater cõtrahat cum filio,
dñs cum ſeruo: ex his enim cõtractibus proficiſcitur natu
ralis obligatio ſine ciuili, quoniam Legiſlator, ſeu ius ciuile
huiuſmodi cõtractibus nõ ſubſcribit: tũ quia tales perſonæ
habẽtur pro vna, tum quia indiuiſum habent patrimoniũ.
Quemadmodum aũt naturalis obligatio ex cõtractu pro-
ueniens ſine ciuili conſiſtere põt: ita idẽ quoq; obtinet in ea
naturali, quæ ex delicto naſcitur: veluti ſi filius aliquid
m patri m ſurripiat, vel ſeruus domino. † Officium verò ſi-
11 ue effectus naturalis obligationis eſt, parere non quidem
n actionẽ, ſed tantũ exceptionem, impedireq; ſoluti n re-
o petitionem: tametſi quandoq; etiã actionem o pariat: ſi
magna aliqua cauſa ſubſit. Deinde ſatis hæc quoq; eſt ad
p compenſandum, p nouandum, q conſtituendum, r item
q vt accedat fideiuſſor, ſ vtq; pignus accipiatur. t † Quod
r aũt dictum, eſt naturalem obligationem nõ producere
ſ actionem: hoc verum eſt, ſi vna & ſimplex fuerit. ſi ve-
t rò ſit geminata, tunc efficax eſt ad proferendam actionẽ.
12 Eſt enim regula, quod vbi procedit debitũ naturale tã-
tum, ſi illud idem debitũ nudo pacto promittatur vel
à debitore, vel ab alio, iudicatur conſtitutũ, locumq;
u habeat actio de cõſtituta u pecunia. † Porrò contingit
13 interdum, vt neutra obligatio oriatur, nec naturalis, nec
ciuilis, quando. ſ. lex conuentionem aliquã nominatim &
expreſſis verbis improbat, vt ſi pupillus contrahat cũ tu-
x tore, x vel alter coniugum alteri donet. y his enim &
y ſimilib. caſib. vtcunq; conſentiant inter ſe contrahentes,
z z nec naturalis quidem obligatio exoritur, ob expreſſam
14 iuris ciuilis, ſiue legis prohibitionẽ. † Quemadmodũ aũt
naturalis obligatio, ſiue ciuilis cõſiſtit, ita quandoq; ciuilis
ſola inducitur ſine naturali: vt ſi ſcribam ſyngraphã, ac-
cepiſſe me centum à Titio, eamq; ipſi ſpe futuræ numera-
tionis tradã, atq; is accipiat ſyngrapham, neq; tamen nu-
meret pecuniã: hic oritur ſola ciuilis, propter autoritatẽ
a & adprobationem a Legiſlatoris. fallitur tñ Legiſlator
hac in ſpecie colligendo à plerumq; accidentibus, pecuniã
eſſe numeratã, cũ id teſtetur ſyngrapha, donec tandem ve
ritas in iudicio diſcutiatur. Naturalis aũt obligatio non
põt oriri, cum pecunia non ſit numerata, deficiatq; conſen
ſus: eatenus enim conſenſit debitor, qui ſyngrapham dedit
15 quatenus ipſi numeraretur pecunia. † Hinc tradidit b
b Bartolus, obligationem ciuilẽ eſſe, quando quis eſt obli-
gatus non ex inſtinctu iuris naturalis, ſed tantũ ex diſpo-
ſitione iuris ciuilis, deficiente conſenſu debitoris. Sic ſi vi
& tali metu, qui in virum conſtantem poteſt cadere, co-
gar Titio centũ promittere, & ad ea ſoluenda Iudex me
ex falſis probationibus per ſententiã condemnet, ciuiliter
tantũ obligor, non etiam naturaliter, cum deſit conſenſus.
16 † Habes vtriuſq; ſpeciei exempla, cum altera ſola naſci-
tur, cum item vtraq; ſimul introducitur. Hoc porrò non
omittẽdũ, fieri poſſe, vt vna ab altera ſubinde diuellatur,
vtcunq; hæ ab initio ſimul cõiunctæ fuerint: vt ſi creditor
fecerit pactum cũ debitore vtroq; modo, naturaliter. ſ. &
ciuiliter ſibi obligato, ſe id quod ei debetur, non petiturũ:
ex iſto pacto liberatur debitor naturaliter, ne cogatur cre
c ditori c ſoluere, licet ciuiliter obligatus maneat. † Econ-
17 tra quoq; contingere poteſt, vt ciuilis obligatio tollatur,
naturali remanẽte: vt ſi debitor per ſententiã Iudicis ab-
ſoluatur, quia creditor non probet mutuum: tollitur enim
18 ciuilis obligatio: naturalis aũt manet. † Ciuilis obliga-
tionis officium eſt, producere actionem, nõ etiam exactio-
nem: quoniam in iudicio ciuilis obligatio per exceptionẽ
d non numeratæ d pecuniæ, item pacti de non petendo eli-
ditur, atq; ita ipſa actio per exceptionem excluditur, vt
19 nihil exigi poſſit. † Quando verò naturalis obligatio cum
ciuili coniungitur, tunc eius officium eſt & parere & a-
ctionem & exactionẽ. Ex prædictis omnibus, ſi in ſummã
contrahas, intelligis, obligationem naturalem eſſe, quæ
oritur vel ex cõtractu, vel ex delicto, impediens ſoluti re-
petitionẽ. Ciuilis eſt, quæ pronenit ex adprobatione legis,
paritq; actionem, non aũt exactionem. Naturalis & ci-
uilis ſiue mixta obligatio eſt, quæ profluit vel ex cõtra-
ctu, vel ex delicto & ſubſcriptione legis, producitq; tam
20 exactionem, quàm actionem. † Atq; hoc eſt, quod Imp.
hic mox ab initio dicit, Obligatio eſt vinculum iuris,
quo neceſſitate adſtringimur, &c. Statim enim poſt-
quam cõtrahimus aut delinquimus, oritur ex verbis con-
tractus, vel ex delicto naturalis obligatio æquitate natu-
rali ſic iubente: & ciuilis ex ſubſcriptione & adproba-
tione legũ, qua etiã nolẽtes adſtringimur, vt ſoluamus qđ
debemus, quicquid tãdem illud ſit ſiue pecunia, res, factũ,
21 ſiue pœna. † Rei enim nomen, vt generale, ob id elegit
Imp. vt omnia, quæ poſſent in obligationẽ deduci, compre
e henderet, nec ſolas obligationes, e quæ ex contractu,
vel quaſi contractu deſcenderent, ſed & eas, quæ ex ma-
leficio, vel quaſi ex maleficio naſcerentur, includeret.
22 † Definitur ergo hic obligatio mixta, id eſt, naturalis con-
iuncta cum ciuili, non autem ſola naturalis, vel ſola ciui-
lis: quoniã neutra habet illam neceſſitatem ſoluendi. Is
enim verè & propriè dicitur obligatus, à quo debitũ iure
f exigi f põt. At qui naturaliter tantũ obligatus eſt, com
g pelli ad ſoluendum nequit, cũ nulla aduerſus eum detur g
actio. Pari rõne tametſi concedatur actio aduerſus ciui-
liter obligatũ, tamen ſoluere nõ cogitur, cũ tutus ſit exce-
ptione. Qui verò vtroq; modo obligatus eſt, is ad ſoluẽdũ
omnino cogi põt: quoniã mixta obligatio tam actionem
23 quàm exactionem producit. † Interim vides, hanc defi-
nitionem ab effectu, & officio conflatam eſſe: quod ge-
h nus definiendi admodum frequens h eſt Iuriſconſultis.

ADDITIONES.

a Supra in rub. de rerum diuiſ. num. 2.
b A prin. lib. 2. vſque ad hunc locum.
c Dixi ſup. in rub. de rerum diuiſ.
d l. Ex hoc iure, de iuſtitia & iure.
e l. Id quod noſtrum. de reg. iur.
f §. Iuris præcepta. ſup. de iuſ. & in l. vt vim eodem tit.
g l. 72. Stipulati. non diuiduntur. de verb. oblig.
h l. 1. De pact.
i Dixi in §. ius autem gentium. ſupra, de iur. nat. gent. & ciu.
k Sup. de aut. tut. & ff. eod.
l l. Frater à fratre. de cond. indeb.
m l. Ne cum filiofamilias. & l. ſeq. de furt.
n l. Iuris gentium. §. ſed cum nulla. de pact.
o l. Fideiuſſ. §. fideiuſſor. & ibi Gl. verbi actio. & Bar. de fideiu.
p l. Etiam. de compenſ.
q l. 1. De nouat. in fine.
r l. 1. §. debitum. de conſtit. pec.
ſ l. Stipulatus ſum. cũ l. ſeq. de fideiuſſ. l. naturaliter. de cõd. ind.
t Dicta l. naturaliter.
u Can. in c. Quintauall is. extra de iureiur.
x l. Pupillus. de aut. tut.
y ff. & C de donat. inter vir. & vxor.
z l. 26. ſi non ſortem. in princ. & ibi Bart. & alij. de cond. ind.
vide etiam Decium l. pactum quod contra. C. de pact.
a Tot. tit. infra de lite. oblig.
b l. Iulian. verũ. de cõd. ind. Gl. in l. naturaliter. C. de nõ nu. pec.
c l. 27. ſi vnus. §. pactus ne peteret. de pact.
d l. 14. In contractibus. C. de non num. pec.
e Fa. l. 1. ad fin. ſi cer. pet. l. rei. 5. de verb. ſign.
f l. 108. Debitor. de verb. ſignific.
g Dicta l. iuriſgentium, §. quinimo.
h Vt per Apellum in ſua Met. dialec. rat. cap. 1.

§. Omnium

§. Omnium autem.

1.3 *Prima obligationum diuiſio eſt, quòd aut ciuiles ſint, aut Prætoriæ: & quæ dicantur ciuiles, quæ item Prætoriæ.*

2 *Ius Prætorium etiam honorarium dici.*

4 *Ex confirmatione non oritur nouam obligationem.*

5 *Secunda obligationum diuiſio ex cauſa ſumitur.*

6.8 *Contractus bifariam in legibus accipitur.*

7 *συνάλλαγμα quid ſit.*

a Omnium autem obligationum ſumma diuiſio in duo genera diducitur: namque aut Ciuiles ſunt, aut Prætoriæ. Ciuiles ſunt, quæ aut legibus conſtitutæ, aut certo iure ciuili *b* comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt, quas Prætor ex ſua iuriſdictione conſtituit, quæ etiã Honorariæ vocantur. *c* Sequens diuiſio in quatuor ſpecies diuiditur. Aut enim ex contractu ſunt, aut quaſi ex contractu: aut ex maleficio, aut quaſi ex maleficio. Prius eſt, vt de iis quę ex contractu ſunt diſpiciamus. *d* Harum æquè quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu: de quibus ſingulis diſpiciamus.

1 a Omnium autem. † *Duæ hic ponuntur obligationum diuiſiones, diſcrepantes tamen inter ſeſe. Prima à partibus iuris petitur: vt enim omne ius, quo vtimur, aut ciuile eſt, aut Prætorium, ita obligationes omnes aut ciui-*
2 *les ſunt, aut Prætoriæ, ſiue honorariæ:* † *nam ius Præto-*
a *rium dicitur ex magiſtratus* a *honore, vt alibi diximus.*
3 † Et ciuiles *quidem dicuntur, quæ ſunt introducta vel ex lege XII. tab. vel ex Senatuſconſultis, aut aliis partibus iuris ciuilis: Prætoriæ verò, quæ ex Prætoris iuriſdictione deſcendunt, & ex quibus Prætoriæ actiones naſcuntur: quales ſunt Publiciana, Reſciſſoria, Seruiana, Hypothecaria, de conſtituta pecunia, de peculio, & ſi quæ ſunt ſimiles. Et hæc quidem diuiſio non alio pertinere videtur, niſi q̃a prior eſt perpetua, altera plerumq; tẽporalis.*
b Comprobatæ. *Nempe naturales obligationes, quæ ex iuriſgentium contractibus naſcuntur. nam eæ ipſæ ſunt, quæ hic ciuiles dicuntur, quòd iure ciuili comprobatæ con-*
4 *firmataq; ſint.* † *Ex confirmatione autem non oritur noua aliqua obligatio, ſed ſemper nihilominus vna eademq; manet obligatio, & vnica eſt ſemper eius ſubſtantia. Cæterum contractus ipſos iuriſgentium non dicemus confirmari iure ciuili, ſed recipi tantum aut admitti ſimpliciter: quare nec iuris ciuilis eſſe dicuntur.*
5 *c* Sequens. † *Secunda diuiſio ſumitur à cauſa, quoniam omnes obligationes ex contractu, vel quaſi, ex delicto, vel quaſi, naſci conſtat: quæ ſingula propriis titulis poſtea*
b *proſequitur. Et hoc eſt, quod alibi* b *Vlpianus ait*, obligationes naſci ex contractu, vel maleficio, aut proprio quodam iure ex variis figuris cauſarum: *nam hæc poſtrema Vlpiani verba* (ex variis figuris cauſarum) *ex cõmuniori ſententia Interpretum referenda ſunt ad obligationes ex quaſi contractu, & ex quaſi maleficio, vtcunque nonnulli diſſentiant: ſicque perfecta erit*
6 *Iuſtiniani diuiſio.* † *Cæterum* contractus *bifariam in legibus accipitur: primò propriè, quando vterque con-*
c *trahentium* c *obligatur,* † *quem Græci συνάλλαγμα vo-*
7 *cant, quaſi contra, ſeu viciſſim actum: id enim hæc vox*
d *ſignificat, quã & Ariſtotelem vſum* d *fuiſſe, Budæus*
e e *annotauit: vt eſt in emptione & venditione, locatione & conductione, & ſimilibus contractibus. Quò reſpi-*
f *ciens Labeo,* f *aſſerit, contractum eſſe vltrò citroq; in-*
8 *ter duos obligationem.* † *Deinde impropriè, vbi vnus tantum contrahentium obligatur: veluti in mutuo adſtringitur tantum accipiens mutuò, non etiam mutuans: lata tamen ſignificatione contractus omne pactum continetur, ex quo naſcitur obligatio.*
d Harum æquè. *Subdiuiſio obligationum ex contractu: quaſi diceret, Obligatio ex contractu orta quatuor modis exiſtit, re ſcilicet, verbis, literis, & conſenſu: de quibus ſpeciatim ſubiiciet.*

ADDITIONES.

a §. Prætorum quoque. ſupra de iure nat. gent. & ciu.
b l. 1. in princ. de actio. & oblig.
c l. Labeo. de verb. ſignific.
d Lib. 5. Ethicorum.
e In anno. poſt. in ff.
f In d. l. Labeo.

Quibus modis re contrahitur obligatio. Tit. XV.

1 *Obligationes re contrahi quare dicantur.*

2 *Mutuum, commodatum, & depoſitum ſunt contractus gratuiti.*

3 *Pignus gratia vtriuſque contrahitur.*

1 Obligationes † *quæ re contrahi dicuntur, ex eo nomen habent, quòd nec ciuilis obligatio, nec actio inde oriri poſſit, niſi præter conſenſum (qui omnino adeſſe debet) res ipſa quoque interueniat: & ideo in huiuſmodi contra-*
a *ctibus ad plus obligari non poſſumus, quàm re ipſa* a *ac-*
2 *cepermus.* † *Horum autem contractuum quid in gratia vnius tantum contrahuntur, vt Mutuum & Commodatum, qui contrahuntur tantum gratia mutuatarii & commodatarii. Et hi duo contractus de ſui natura ſunt gratuiti, ex mera beneficentia & liberalitate originem ducunt: quare ſi aliquid datur pro mutuo, tranſit mutuũ in*
b *contractum* b *vſurariũ. Commodatum ſe in locationem & conductionem transformat. Sic & Depoſitum vnius gratia contrahitur, deponentis ſcilicet, & quoq; gratui-*
3 *tum eſſe debet, atq; ex mera proficiſci munificentia.* † *Pignus verò gratia vtriuſque contrahitur: in hoc enim datur, vt debitor pecuniam accipiat à creditore, & item vt creditori ſit ſaluum ſuum debitum. Naturam autem horum quatuor contractuum, Imperator in hoc titulo ordine deſcribit, & nos ad textum amplius declarabimus.*

ADDITIONES.

a l. Si tibi rem. de pact.
b Cap. conſuluit. & Glo. in c. conqueſtus. extra de vſuris.

Ad princip. tit.

1 *Mutui deſcriptio ſeu definitio.*
2 *Mutui etymologia.*
3 *Explicatur definitio mutui.*
4.34 *Dare, eſt dominium transferre.*
5 *In depoſito & commodato redditur eadem ſpecies.*
6 *In mutuo reddi debet idem genus.*
7 *In alio genere reſtitutio mutui fieri nequit.*
8 *Aliquando eadem ſpecies in mutuo reſtituitur.*
9 *Mutuum aliud naturale, aliud ciuile.*
10 *Quid ſit naturale mutuum.*
11 *Ex mutuo oritur condictio certi.*

12 Ciuilis mutui ſubdiuiſio.
13 Mutuũ ciuile, in quo natura cooperatur, p fictionẽ iuris.
14 Mutuum ciuile per ſtipulationem.
15 Mutuum merè ciuile.
16 Ex mutuo merè ciuili oritur obligatio poſt biennium.
17 Cauſa mutui quæ? & eiuſdem forma; & num. 25.
18 Effectus mutui quis.
19. 21 Condictio quid & quotuplex.
20 Quando quidpiam dicatur certum.
22 Tria conſideranda in contractibus.
23 Dolus deſcribitur.
24. 27. 28 Culpa lata, leuis, leuiſſima explicantur.
25 Culpæ latæ duo eſſe genera. & num. 26.
29 Caſus fortuitus.
30 In mutuo omnis culpa præſtatur, & caſus etiã fortuitus.
31 In quibus rebus contractus mutui conſiſtat.
32 Forma mutui.
33 Mutuum vnde dictum.

a Re contrahitur obligatio, veluti mutui datione: Mutui autem datio *b* in iis rebus conſiſtit, quæ pondere, numero, menſurave conſtant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; *c* quas res aut numerando, aut metiendo, aut adpendendo in hoc damus, vt accipientium fiant. Et quoniam nobis *d* non eædem res, ſed aliæ *e* eiuſdem naturæ & qualitatis redduntur; *f* inde etiam mutuum appellatũ eſt, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat: & ex eo contractu naſcitur actio, quæ vocatur certi *g* condictio.

1 *a* Re cõtrahitur. *Ex hoc textu collige,* † Mutuum *eſſe,*
cum res noſtras, quæ pondere, numero, menſurave conſi-
a ſtunt, alteri damus, vt a *idem genus nobis reddat.* † *Et*
2 *dicitur* mutuum, *quaſi ex meo tuum fiat, vt in textu hic*
Imperator ait, non ad deriuationem verbi reſpiciens, ſed
potius ad ſignificationem. hæc enim nõ eſt etymos mutui,
b ſed deſcriptio quædam, & relatio eius, b *quod eo verbo*
denotatur. Eſt enim mutuum, *vel* mutui datio, *quaſi vi-*
ciſſitudinaria cõmutatio & functio rerum in eodẽ genere;
& fortè nomen Mutui, *à mutatione formam habet, quod*
mutetur hoc genere pecunia cũ pecunia, dum par quanti-
tas accipitur & redditur, quodq; conſiſtat in his rebus,
quæ facilè mutationem & promiſcuum vſum recipiunt.
3 *Redeundo ad definitionẽ, dixi primo:* † res noſtras: *quia*
c mutuans debet eſſe dominus, vel quaſi dominus res c *mu-*
tuandæ, aut haberi loco domini, vt ſeruus & filiusfami-
lias; qui etſi non ſint domini nummorum peculiariũ, ta-
men vice patris & domini mutuant, intelligiturq; pater
vel dominus mutuaſſe. Addidi, numero, pondere, menſura: *ad differentiam Commodati, in quo non veniunt hu-*
iuſmodi res, ſed ea, quibus ita vtimur, vt illas ipſas ſpe-
cies, & nõ alias eiuſdem generis reddamus. Subieci, alteri damus: *vt commodatũ, depoſitum, pignus vitarem, in*
quibus res ita tradimus, non vt accipientium fiant, & do
minium transferatur, ſed ad aliũ finẽ, prout paulò poſt
d d *oſtendemus. In mutuo autẽ res ita datur accipienti, vt*
4 *eius fiat: alioqui nõ poſſet ea vti.* † Dare *enim eſt domi-*
e nium e *trãsferre. Adpoſui quoq;* vt idem genus nobis
5 reddatur, *duplici de cauſa.* † *Primò, vt Cõmodatum &*
Depoſitum excluderẽ, in quibus redditur illa ipſa ſpecies,
quæ tradita eſt, & non alia eiuſdem generis: vt ſi cõmo-
daui tibi equum gratis, teneris mihi reddere illum ipſum
equum, non aliũ. Similiter, ſi depoſui penes te centum au-
reos, illos centum, & non alios eiuſdem generis obligaris
6 *reſtituere.* † *In mutuo autẽ non redduntur illæ ipſæ ſpecies,*
ſed aliæ eiuſdem generis: vt ſi centum aureos quis acce-
perit mutuo, poteſt illos conſumere, & mutuãti alios cen
tum eiuſdem valoris reddere. Sanè ſi ad eadem illa, quæ
quis mutuo accipit, reddenda obligaretur, vſus mutuò da-
tarum rerum nullus eſſet. Mutuò autem vnuſquiſq; acci-
pit, vt id in vſus ſuos impendat, & pro eo aliud reddat. Se
cũdò ad differentiã cõtractus innominati, Do vt des. Si .n.
non idem genus, ſed aliud, puta pro ſiligine triticum, pro
pecunia frumentũ, pro tritico æſtimationẽ reddideris, &
ita inter nos conuentũ ſit, non erit mutuum, ſed contractus
f innominatus, Do vt des; & ita omnes f *fatētur. In alio*
7 *ergo genere fieri reſtitutio non poteſt.* † *Quanquã autẽ nõ*
mutuum ita accipitur ex propoſito partiũ, quod tantun-
8 *dem reddatur, non eadem ſpecies:* † *nihilominus poſſunt*
aliquando etiã eadem ſpecies, & iidem nummi reddi, ex
occaſione ſcilicet, & non ex contrahentium deſtinatione.
eaq; propter in textu noſtro ponitur verbum, Quandoque: *quia eandem ſpeciem poſſis reddere, ſi ea non fueris*
vſus. Exemplum: Mutuaui tibi decem florenos, tu poſtea
reſtituis mihi eoſdem in indiuiduo, dicens te iam nõ egere
pecunia, nihilominus dicitur mutuũ. Nec impedit in ea-
dem ſpecie redditam eſſe pecuniam: quia hoc ex euentu
contigit, quòd mutuatarius non egebat nummis: ſed quo ad
propoſitum partium, verum erat mutuũ. Nam & dum
mutuans numeraret pecuniã, propoſitum erat mutuandi:
& dum debitor eandem acciperet, intentio ipſius erat, vt
9 *mutuò acciperet.* † *Eſt autem mutuum duplex, Natura-*
10 *le, & Ciuile.* † *Naturale eſt, cum tibi numero re ipſa pe-*
cuniam meam, vel aliam rem do, quæ numero, pondere,
menſurave conſiſtit, de mutuo actualiter ſine ſtipulatio-
ne, vel literarum obligatione: ex illa re, id eſt, numeratio-
11 *ne, oritur mutuũ naturale, quod parit obligationẽ:* † *vn-*
de poſtea oritur actio, quæ vocatur Condictio certi,
g g *qua repeto rem mutuò datam.* † *Ciuile mutuum ſub-*
12 *diuiditur in mutuum, in quo natura cooperatur, & in mu-*
tuum merè ciuile, in quo ſola iuris verſatur poteſtas, nul-
la naturalitas, vt ita loquar. In primo ſubdiſtingue.
13 † *Quoddam enim fit per fictionem iuris: vt ſi filiusfami-*
lias ex peculio profectitio dederit alicui pecuniam mutuò,
hoc caſu mutuatarius patri illius adſtringetur, licet ille ni
hil numerarit, & oritur mutuum ciuile, quia ius ciuile
h introduxit, quod ex contractu filii quæratur h *obliga-*
tio patri, fingitq; hic ius, patrem illam pecuniam nume-
raſſe, cum nihilo magis numerauit. Quare mutuo patris
oritur mutuum ciuile tãtum: in hoc autem mutuo coope-
ratur natura in eo, quòd pecunia à filio eſt realiter numera-
ta. Item ſi depoſui centum aureos apud Titium, & per-
miſi, vt depoſitarius vteretur illis, ſic ex illo depoſito mu-
tuum, licet non vt mutuum, ſed vt depoſitum numeraue-
rim, ius tamen fingit, numerationem denuo interceſſiſſe:
i quare oritur mutuum ciuile, cui natura cooperatur, i *&*
adſiſtit: & ex hoc mutuo quoq; competit Condictio certi.
14 † *Quoddam verò mutuũ ciuile, cui natura cooperatur, fit,*
quando quis per ſtipulationem promittit alicui dare mu-
tuò centũ, & iſtam ſtipulationem incontinenti ſequitur,
vel præcedit numeratio, oritur mutuum ciuile per ſtipu-
lationem, cui natura per numerationem cooperatur. Inde
tamen nõ oritur actio ex mutuo naturali, ſed datur actio
K ex ſtipulatione, K *quæ præceſſit, vel ſecuta eſt, ita quod*
ius ciuile in hoc naturali mutuo tantum operatur, quòd
contegitur, euaneſcit, & extinguitur actio mutui, domi-
l natumq; ſola ſtipulatio, quod neceſſitas iuris l *efflagi-*
tat:

Google

tat: aliàs diceretur fieri nouatio momentanea, quaſi actio mutui nouaretur in ſtipulationem, quod eſt abſurdũ: vnde
m ſtipulatio adiungitur cauſa perficiendæ m numerationis.
15 † Mutuũ verò merè ciuile, in quo natura non cooperatur, id eſt, in quo realis numeratio nõ interuenit, eſt, ſi quis ſpe futuræ numerationis fatetur in chyrographo, ſe mutuò accepiſſe decem, quæ tamen nõ accepit, ſed ſperabat ſe recepturũ: ex illa literatoria obligatione oritur mutuum ciuile tantum, quia realiter pecunia numerata non eſt, ſicq;
16 natura non poteſt cooperari: † nihilominus ex illo mutuo ciuili naſcitur obligatio poſt biennium, niſi mutuatarius
n oſtendat, pecuniam numeratã non n fuiſſe. Et neq; hoc caſu prouenit ex mutuo actio, ſed ex contractu literarum
o propter o mutuum. † Ex prędictis adparet, cauſam mu-
17 tui eſſe, rem conſiſtentẽ in numero, vt pecunia: pondere, vt cera, plumbum: & mẽſura, vt vinũ, frumentũ, oleum,
p mediante datione, vt idẽ genus p reddatur. Forma mutui in eo reſidet, vt numeri ad numerũ, menſura ad menſuram, ponderis ad pondus ſolutio explicetur, quę & for-
18 malis in Mutuo qualitas nominari poteſt. † Effectus aũt ſiue officium mutui eſt, parere obligationem, ex qua producitur actio, quæ Cõdictio certi dicitur, qua repetimus id, quod alicui mutuò dedimus. Et quia hic fit mentio a-
19 ctionis, quæ Condictio certi vocatur, † ſcias condictionem eſſe actionem, qua certam ſpeciem, vel quantitatem petimus: & certum condicere nihil aliud eſſe, quàm rem
q certam actione q perſonali petere. † Tunc aũt dicitur
20 certum quiddam, quando adparet, quid, quantum, quale
r ſit id, r quod debetur: vt vini Rhenenſis optimi decem
ſ amphoras, vt infra ſ oſtendam fuſius. † Et ex cõmuni
21 Interpretum Citramontanorũ aſſertione duplex eſt Condictio, ſcilicet Generalis & Specialis. Generalis eſt, quę ex omni contractu competit, quæ datur ex omnibus obli-
t gationibus puris, ex quibus quid certi debetur, t excepta cauſa mutui. Specialis eſt, quæ dũtaxat datur ex mu
u tuo. Vltramontani tamen putant u concordi calculo, tantùm vnam eſſe condictionem certi, quã Generalem nominant, ſub qua plura ſunt indiuidua, hoc eſt plures ſpecia-
x les actiones, quod & præceptor meus D. Zaſius x olim
22 mordicus tenuit, nõ leuibus argumentis ſuffultus. † Porrò nõ eſt hic prætereundum, in contractibus tria eſſe con-
23 ſideranda, Dolum, Culpam, Caſum fortuitum. † Dolus eſt machinatio alterius, decipiendi cauſa, dum aliud agi-
y tur, & aliud y ſimulatur. † Culpæ verò nomen gene-
24 rale eſt, diuiditurq; in latã & leuem. Lata culpa eſt, quæ etiam magna dicitur, non intelligere, quod omnes intelli-
25 gunt. † Et hæc duo genera continet: eſt enim quædã verſutiæ culpa, quædã ignauiæ ſiue ſocordiæ. Verſutiæ culpã illi committunt, qui ex verſuto & malo propoſito alienas res affectata quadam improuidentia malignè vel negligunt, vel diſſimulant, cum in rebus ſuis prouidi ſint ac diligentes. Hæc in iure dolo vbiq; comparatur, pariq; iure
z cum iuſto dolo z cenſetur. † Culpa ignauiæ eſt, quæ ſu-
26 premã & inexcuſabilem negligentiã refert, vel vitio na
a turæ parũ perſpicacis, a vel ex praua educatione cõtra-
27 ctam. † Culpa verò leuis eſt negligentia, quæ quis in rebus alienis eam curã non adhibet, quã cæteri patresfami-
b lias ſolent, b tametſi in ſuis minimè diligentior ſit: vt ſi quis rem alienam cõmitteret negligenti miniſtro: diligẽs enim paterfamilias non ſolet ſecum fouere negligenteis
c & oſcitanteis c miniſtros. † Addunt Commentatores
28 & aliã ſpeciem, nempe culpam leuiſſimã, aiuntq; illam cõmitti, quando quis nõ adhibet tantã diligentiã in rebus
d alienis, quãtam adhibet diligentiſſimus d quiſq; paterfamilias in reb. ſuis. Zaſius verò, eã propriã & diſtinctã
e eſſe ſpeciẽ nõ e opinatur, ſed tantũ gradu diſtare. Et hæc oĩa, quæ de culpis dicta ſunt, pendent à prudentia Iudicis,
f qui hẽt decernere, quæ culpa ſit f cõmiſſa. † Cæterũ ca-
29 ſus fortuitus eſt inopinatę rei euentus, quẽ nulla hominũ
30 prouidẽtia cauere aut præuidere põt. † Et in mutuo quidem hæc oĩa præſtantur: hoc eſt, debitor tenetur reddere idẽ genus, etiamſi caſu fortuito res mutuò accepta perierit: tantũ abeſt, vt eum excuſet dolus, lata, vel leuis culpa. Ratio eſt, quia mutuatarius factus eſt dominus rei tra
g ditæ, ideoq; omne periculũ ad eum pertinere g debet.
31 b In ijs reb. Materialem cauſam hic declarat. † Neque enim in omnibus rebus contractus mutui verſatur, ſed in his tantum, quarum frequens ad alimenta corporis incidere ſolet neceſſitas: quales ſunt quæ conſtant, hoc eſt, vſum habent & æſtimationem certam ex numero, pon-
h dere, h menſura. Ratio autem, quare in his tantum rebus contrahatur mutuũ, eſt: quia in cæteris rebus aliud pro alio ſolui inuito creditori æquum non eſt: cum nulla tam ſint æqualis æſtimationis, vt creditori ſatisfactum ea ſolutione videatur. Contra in ſuprascriptis rebus natura comparatum eſt, vt nihil referat aliam pro alia ſolui, quandoquidem in genere ſuo functionem recipiant per ſolutionem, id eſt, functionem & liberationem quamlibet,
i magis quàm ſpecie eadem i reddita.
32 c Quæ res aut numerando. † Hic formam mutui tradit Iuſtinianus, de qua paulò ante diximus: docetque, has res debere creditas eſſe iuxta ſuam naturam, veluti, ne quantitas, vt ſpecies mutuo detur: licet quandoq; poſſit mutuum quantitatis iniri citra numerationem: vt ſi pecuniam in ſacculo incluſam penes te depoſuerim, ac deinde eandem tibi roganti mutuam conceſſerim, contra-
k hetur mutuum, K neque alia numeratione opus erit.
d Non eædem res. Id eſt, eadem ſpecies.
l e Eiuſdẽ naturæ. Apud Pomponiũ l eſt, eiuſdẽ gene-
m ris & bonitatis: quæ verba interpretãtur hunc m locũ.
33 f Inde etiam mutuum appellatum. † Sic Paulus inquit: Appellata eſt autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit: & ideo ſi de meo tuum non fiat, non naſcitur obligatio. Quibus verbis formalis cauſa demonſtratur ab appellatione, quæ rem ipſam diffinit. Ea enim eſt forma mutui dationis, vt mea res transferatur in te pleno iure dominij, quo eam conſumas in tuam vtilitatem. Et propterea neceſſario conſequitur, quòd vbi non eſt talis viciſſitudinaria datio, ibi nunquam eſt ex
34 hoc contractu obligatio, vnde naſcatur actio. † Dare
n enim (vt & ſupra diximus) eſt rem accipientis n facere, præſertim in hac materia.
g Condictio. Eaq; certi. Certum enim mutuum dicitur, quia idem debeatur in genere: quod cum perire non poſſit, certum hic eſt ſemper, quod debetur. Porrò de hac actione paulò ante dixi, & infra ſuo loco amplius dicemus.

ADDITIONES.

a Tex. in l. 1. ſi cert. pet. & ibi Doctor.
b Ferra. Monta. ita hic notat.
c Tex. eſt in d. l. 2. §. in mutui.
d Hoc ipſo tit.
e §. Sic itaque. infra, de act. tex. in l. 75. vbi autem. §. vlt. de verborum oblig.
f Per tex. in l. fin. de præſcript. verb.
g Vt hic, in princ.
h Tex. in §. 1. infra de ſtip. ſeruo. & in pri. infra per quas perſ. nob. acquir.
i l. Certi condictio. §. fin. ſi cert. pet.

k Ita loquitur tex. in l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogonus, de verb. obligat.
l Ita fere Zaſius in l. 2. § creditum, ſi cert. pet.
m Ita eſt tex. in l. ſi ſtipulatus, §. fin. cum l. ſeq. ff. de nouatio.
n Vide quæ dicam infra, de lit. obl.
o Vide de his omnibus Bar. & alios in d. l. 2. §. mutui. & ibi Zaſ. in § creditum. ſi cert. pet.
p Vt d. §. mutui.
q Vide Zaſ. in l. certi cond. num. 6. ſi cert. pet.
r l. Vbi autem non adparet. in princ. de verb. oblig.
ſ Infra de verb. oblig. ad princ.
t Dicta l. certi condictio. ſi cert. pet.
u Iſtas opiniones latiſſimè Bald. recitat in rub. ff. ſi certum pet. Alex. & Iaſ in d. l. certi condict.
x Vide eum in d. l. certi condict. vbi pulchre temperat opinionem Vltramontanorum, & quaſi ad oculum demonſtrat, vnam tantum eſſe certi condictionem.
y l. 1. §. 1. De dolo.
z Argum. l. quod Nerua. ff. depoſi. & l. magna. de verb. ſignific.
a Huius exemplum habes in l. 2. §. ſi Publicanus. ff. vi bon. rap.
b l. Ea igitur. de pignor. actio.
c l. Si ſeruus ſeruum. § ſi fornicarius, ad leg. Aquil.
d §. At is qui vtendum. infra eod. tit.
e In ſuis intellectibus, ad l. quod Nerua. ff. depoſ.
f Vide Panorm in tit. de commod. & Io. Fab. hic de commod. & Bart. in d. l. quod Nerua.
g l. Quæ fortuitis. l. pignus. C. de pignor. actio.
h Old. claſ. 4. actio. 17.
i l. 2. Si cert. pet. l. liberationis, l. ſolutionis, de verb. ſignific.
k l. Certi condictio. §. vlt. ſi cer. pet. l l. Cùm quid. ſi cer. pet.
m Vide Balduin. hic latius hoc interpretantem.
n l. Non videntur data. de reg. iur.

§. Is quoque.

1 *Indebiti deſcriptio.*
2 *Indebitum non oriri ſine reali ſolutione.*
3 *Scienter ſoluens indebitum, donare videtur.*
4 *Cautela vtilis ſoluenti, qui dubitat, an debeat, &c.*
5 *Naturalis æquitas cauſa obligationis indebiti.*
6.7 *De condictione indebiti, & quando ceſſet.*
8 *Condictio, condicere, condictus dies.*
9 *Affinitas condictionis indebiti & mutui.*

a Is quoque, qui non debitum accepit ab eo, qui *b* per errorem ſoluit, re obligatur, daturque agenti contra eum *c* propter repetitionem condictitia actio (Nam perinde *d* ei condici poteſt, *e* ſi apparet eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. *f* Vnde pupillus, ſi ei ſine tutoris autoritate indebitum per errorem datum eſt, non tenebitur indebiti condictione, non magis quàm mutui datione. Sed hæc ſpecies obligationis non videtur ex contractu conſiſtere, cum is qui ſoluendi animo dat, magis voluerit negotium diſtrahere, quàm contrahere.

a Is quoque. *Agitur hic de ſecundo cõtractu, qui re con*
1 *trahitur, nempe indebito.* † *Eſt autem* indebitum, quando quis ſoluit per errorē, quod nõ debet. *Dixi,* ſoluit,
2 † *quia hic contractus non oritur, niſi ſolutio re ipſa acce-*
3 *dat, ſicq; res interueniat. Addidi,* per errorem, † *quia ſi quis ſciens ſoluat indebitũ, donare videtur, nec poteſt repe*
a *tere. Sicut autem per errorem ſoluens condictionē* a *habet: ita & is, qui cum dubitat, incertoq; ac ancipiti erat*
b *animo,* b *ſoluit. Certum enim eſt, errantem dubitanti*
4 *ſimilem eſſe.* † *Vt tamen omnis de errore contentio euitetur, conſultum fuerit, vt in ſolutione quis proteſtetur, reddendam fore pecuniam, ſi adparuerit eã non deberi, nam ex tali pacto reſolutionis veſtito contrahitur negotium,*
c *quod ſemper parit condictionem* c *indebiti: alioqui ta-*
d *cita cogitatio nihil prodeſſet.* d † *Et in hoc indebiti con*
5 *tractu naturalis æquitas tacitè introducit naturalē obligationem, vt reſtituas id, quod tibi indebitè ſolutum eſt:*
c *indeque conſequitur, non tantum conſenſum & delictum cauſas eſſe naturalis obligationis, ſed etiam naturalem*
6 *æquitatem.* † *Indebiti effectus eſt, parere actionem:, quæ vocatur* Condictio indebiti, *vel* Condictitia actio, *qua quis repetit id, quod indebitè ſolutum eſt: daturque ei, qui indebitè ſoluit, aut cuius mandato ſolutum eſt, & hæredibus ipſius: contra eum, cui ſolutum eſt indebitum,*
7 *eiuſq; hæredes.* † *Ceſſat autem hæc actio multoties:* e *pri-*
e *mò ſi quis ſciens ſoluat* e *indebitum: deinde ſi quis per ſententiam condemnatus ſit ſoluere, quod non debet, &*
f *ſententia tranſierit in rem* f *iudicatam. tum enim non poteſt repetere. Tertiò condici prohibetur, quod cauſa*
g *pietatis* g *ſolutum eſt. Quartò quod ex ea cauſa, vnde*
h *lis creſcit* h *inficiando: quintò, quod cauſa* i *tranſactio-*
i *nis: ſextò, quod ob iuſiurandum ſolutum* K *eſt: poſtre-*
K *mò, ſi ſit ab alio debitum, licet is qui ſoluerit, non debue-*
l *rit, ſi modo nomine debitoris ſolutum* l *ſit.*
m-b Per errorem. *Vlpianus* m *in ſuo reſponſo habet, ignorans. Idem quoque eſt, ſi quis dubitet incertuſque ſit,*
n *an debeat,* n *ſicut paulò ante dixi.*
c Propter. *Eius nempe, quod ſolutũ eſt, ſed nõ vltra quã*
o *ſit locupletior, qui accepit, ſi modo bonæ fidei fuerit.* o
d Ei condici poteſt. *Id eſt, ab eo repeti poteſt perſonali*
8 *actione.* † Condictio *enim nihil aliud hodie eſt, quàm*
p *actio* p *in perſonam.* Condicere *verò denunciare eſt priſca lingua: & actor condicebat diem reo, quo Prætorem*
q *adiret, ſuſcepturus* q *iudicium. Inde condictus dies, qui fere eſt idem quod ſtatus, hoc eſt, deſtinatus, defixus, & ſtatutus per commune edictum.*
e Si apparet. *Hæc vetus condicendi formula eſt, de qua*
r *alibi* r *commodius dicemus.*
f Vnde pupillus. *Colligit à ſimili, & velut communionem quandam ac affinitatem oſtendit condictionis mutui*
9 *& indebiti in hunc modũ.* † *Quemadmodum is, qui pupillo pecuniam mutuo dat ſine tutoris autoritate, nõ obli-*
ſ *gat ipſum,* ſ *niſi naturaliter: quo fit, vt non habeat contra eum condictionem certi, propter defectum ciuilis obligationis: ita quoque qui indebitum per errorem pupillo ſoluit, quia ipſum naturaliter tantũ obligat, non hẽt condi-*
t *ctionem indebiti, eadē ratione, quia ſcilicet ciuilis* t *obli-*
u *gatio deficiat: niſi fortè hinc locupletior factus* u *ſit.*

ADDITIONES.

a l. Cuius per errorem. de reg. iur.
b l. Vlt. C. de cond. indeb. & ibi Bal.
c l. 1. ff de condict. ind.
d l. Quod quis. ff. d. tit.
e Dicta l. cuius per errorem.
f Dicta l. 1 C. hoc tit.
g l. Cum is. ff. eod. h l. Ea quæ. C. eod.
i l. In ſumma. ff eod.
k § Item ſi quis. inſ. de act l. ait Prætor. l. nã poſtea. de iureiur.
l l. Repetitio. d. tit.
m l. 1. De cond. indeb.
n Supra hoc § num. 4.
o Dicta l. in ſumma, §. ſi ſeruum.
p §. Sic itaque, infra de actio.
q Theoph. d. § ſic itaque.
r Dict. §. ſic itaque.
ſ §. At ex contrario, ſupra quibus alien. lic. vel non.
t Idem probat tex. in l. pupillus. de actio. & oblig. & bon. Gl. in l. 1. de nouatio.
u l. Naturaliter §. 1. & l. ſeq. de cond. indeb.

§. Item is.

1 *Commodati deſcriptio ſeu definitio.*
2 *Commodatum eſt realis contractus.*
3 *Precarium conceditur indefinitè.*

4 *Commo-*

Digitized by Google

4 *Commodatum præſinit certum vſum, quem non licet tranſgredi.*
5 *Pignore vel depoſito vtens, furtum committit.*
6 *Commodatum eſt contractus gratuitus.*
7 *In commodato eadem ſpecies reddenda.*
8 *Commodatum in quibus rebus conſiſtat.*
9 *Actio commodati directa & contraria.*
10.11 *De actione directa & contraria in genere, quando quæuis locum habeat.*
12 *Periculum rei commodatæ ad quem pertineat.*
13 *Commodatarius an & quando ad fortuitos caſus teneatur.*

a Item is, cui res aliqua vtenda datur, id eſt, commodatur, re obligatur, & tenetur cōmodati actione. Sed is, ab eo qui mutuum accepit, longè diſtat. namq; nō ita res datur, vt eius fiat: & ob id *b* de ea re ipſa *c* reſtituenda tenetur. Et is quidem, qui mutuum accepit, ſi quolibet fortuito caſu amiſerit quod accepit: veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hoſtiumvè incurſu: nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendum accepit, ſane quidem *d* exactam diligētiam cuſtodiendæ rei præſtare iubetur: nec ſufficit ei tantam diligentiam adhibuiſſe, quātam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt: ſi modò alius diligentior poterat eam rem cuſtodire: ſed *e* propter maiorem vim maioreſvè caſus non tenetur: ſi modò non ipſius culpa is caſus interuenerit. alioqui ſi id, quod tibi commodatum eſt domi, peregrè tecum ferre malueris, & id incurſu hoſtium prædonumvè, vel naufragio amiſeris, dubiū non eſt, quin de reſtituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc propriè intelligitur, ſi nulla mercede accepta vel conſtituta, res tibi vtenda data eſt. alioqui mercede interueniēte, locatus tibi vſus rei videtur. *f* Gratuitum enim debet eſſe commodatum.

a Item is. *Tertius contractus, qui re contrahitur, dici-*
a *tur* Commodatum. a † *Eſt autem* Commodatum,
1 alicuius rei ad aliquem certum vſum gratuito facta
conceſſio, vt eadem ſpecies, & non alia eiuſdem generis nobis reddatur. *Et dicitur* commodatum, *quaſi commodo vtentis datum, vel quod cum modo, id eſt, præ-*
2 *ſcripto fine detur.* † *Dixi primò in definitione,* alicuius
rei: quia hic contractus non oritur, niſi res interueniat. *Secunda ſubiunxi,* ad certum vſum, *ad differentiā Pre-*
3 *carij:* † *quia Precariū conceditur indefinitè, & ſine certi vſus præfinitione: ideoq; pōt reuocari, quandocūq; placue-*
b *rit cōcedenti: & præſtatur in eo ſolū dolus, vel lata* b *cul-*
4 *pa.* † *In commodato autem eſt tantum certus & præfinitus vſus, quem ſi quis tranſgreditur, & re commodata*
c *aliter vtitur, furtum* c *cōmittit: ideoq; cōmmodans non poteſt rem commodatam reuocare, niſi vſu finito. Tertià*
5 *dixi,* vſum, *vt pignus & depoſitum excluderem.* † *quia ſi*
d *creditor pignore, vel depoſitarius depoſito vſus fuerit,* d
furtum committit. Quartò adiunxi, gratuito *ad differentiam locationis & conductionis: quamprimum enim pro vſu alicuius rei munus datur, vel interuenit merces, tunc tranſit in aliam ſpeciem contractus, & fit locatio, vel cō-*
e *tractus innominatus.* e † *Commodatū enim de ſui natu-*
6 *ra debet eſſe* f *gratuitū. Quintò addidi,* cōceſſio & non
f tranſlatio, *quia cōmodans retinet dominiū & poſſeſſionē*
g g *rei cōmodatæ.* † *Poſtremò ſubiunxi,* vt eadem ſpecies
7 reddatur, *ad differentiā mutui, in quo redditur nō eadem*
8 *ſpecies, ſed idem genus, vt ſupra diximus.* † *Conſiſtit aūt Commodatum in rebus mobilibus & immobilibus: item*
h *in incorporalibus* h *puta habitatione. In illis tamē, quæ vſu conſumuntur, non conſiſtit commodatum, niſi fiat ad*
i *pompam* i *& oſtentationem: vt ſi quis accipiat commodato, pecuniam, vel vaſa argentea, vt dives appareat. Poteſt commodare & commodato accipere quilibet, cui*
9 *alioquin contrahere permittitur.* † *Porrò ex hoc contractu commodati oriuntur duæ actiones, actio commodati directa, & actio contraria. Directa datur commodanti, & eius hæredibus aduerſus cōmodatarium, eiuſq; hæredes, qua petit reſtitutionem rei cōmodatæ. Contraria verò actio datur commodatario, eiuſq; hæredibus aduerſus commodantem, & eius hæredes: primò vt eum nō impediat vti re commodata, deinde ad impenſas maiores in re commodata factas: ſed & ſi quis ſciens commodauit vaſa vitioſa, in quibus vinū vel oleum infuſum corrūperetur,*
K *tenetur* K *hac actione.* † *Et generice loquendo,* actio
10 *directa eſt, quæ datur ei, qui ex cōtractu principaliter nō obligatur, ſed alium ſibi obligat: ut commodans nō obligatur ex contractu, quia de hoc non eſt actum. ſed alium ſibi obligat, commodatarium ſcilicet, vt commodatum reſtituat.* Actio contraria eſt, *quæ datur illi ipſi, qui ex cōtractu obligatur aduerſus eum, quem habet obligatum non quidem ex contractu, ſed poſt contractum ex æquitate naturali: vt commodatarius obligatur ex contractu, & habet tacite commodantem obligatum, ſaltem poſt contractum, qua obligatione cogit eum, vt ipſi re commodata vti liceat, vt reſtituat impenſas, ſi quas*
l *maiores commodatarius in re cōmodata* l *fecerit.* † *Alij*
11 *aiunt, actionem contrariam habere locum, quando eſt idem nomen contractus, & diuerſa nomina contrahentiū, vt in cōmodato, depoſito, mandato, pignore, tutela, negotiorū geſtione, & ſimilibus. Quare non habet locū in emptione & venditione, locatione & conductione: quia ibi ſunt diuerſa nomina contractus & cōtrahentium: neq; in contractu ſocietatis, quia ibi idem eſt nomen & cōtractus*
m m *& contrahentiū.* † *Quando autem quæritur, ad quem*
12 *periculum pertineat, ſi res cōmodata periit: tunc ſi quidem commodata eſt res gratia commodantis tātum, veluti ſi ſponſus commodet ſponſæ ornamenta, vt honeſtius*
n *adducatur ad eū: tunc præſtatur tantum dolus,* n *ſi fuerint amiſſa. Quod ſi res commodata eſt gratia vtriuſque, vt ſi Titius & Caius parauerint conuiuiū in ædibus Titij, & Caius cōmodauit Titio pocula argentea, hoc caſu præ-*
o *ſtatur dolus, lata* o *& leuis culpa. Sin vero commodatarij tantum gratia, tunc præſtatur dolus, lata, leuis, &*
13 *leuiſſima culpa* † *Neutro aūt caſu cōmodatarius fortui-*
p *tos caſus* p *præſtare tenetur. Hoc tamen nō procedit ali-*
q *quoties: primo ſi cōmodatarij* q *culpa periit: vt ſi domi cōmodatum, peregre ſecum tulerit. Secundò, ſi expreſſe pacti ſunt inter ſe de præſtādo caſu fortuito. Tertiò, ſi commodatarius interpellatus rem reſtituere, non reſtituit: ea*
r *ſpecie propter moram* r *tenetur de caſu fortuito. Demq; ſi æſtimata fuerit res cōmodata & cōmodatarius æſtima-*
ſ *tionem ſe præſtaturū* ſ *receperit. Sic Bar.* t *notat hunc*
t *eſſe effectū æſtimationis: quod in cōtractibus veniat caſus*
u *fortuitus, in quib. alioqui non niſi leuior culpa veniret.* u

b De ea re ipſa. *Id eſt, de eadem prorſus, & quidem integra: ideoq; non commodantur res, quæ vſu conſumuntur, niſi ad pompam & oſtentationem, vt paulò ante dixi.*

c Reſtituenda. *Finito ſcilicet vſu temporis præfiniti:*
x *prius enim non tenetur* x *reſtituere.*

d Exac. dilig. *Etiam ei rei, quæ adiuncta eſt principali*
y *rei* y *commodatæ, eamque ſequitur: vt Vlpianus ait.*

z *e Propter maiorem vim. Hunc locum* z *Paulus &*
a *Vlpianus* a *ſatis explicant, ex quibus hic textus eſt deſumptus.*

ſ Gratuitum. *Cibariorum tamen impenſa naturali ad*
b *eum ratione pertinent,* b *qui vtendum accepit.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. 1 ff. De actio. & oblig.
b l. Quæ"tum, §. ante quoque. & l. cum precario de preca. & l. Lucius, de donat.
c §. Furtum autem. infra de obligat. quæ ex del. naſc.
d Dict. §. Furtum autem.
e l. Si vt certo. § nunc videndum, ff eod.
f Vt hic tex. in fi. dicit.
g l. Rei commodatæ. ff. commod.
h Vt l. 1. § inter commod. ff. Commod.
i l. 3. §. fin. ff. hoc ipſo tit.
k Tex. in l. in reb. § poſſunt, cum §. ſeq. ff hoc tit.
l Ita Faber declarat in §. ſocius, infra de ſocietate.
m Vide Glo in l. conſenſu, de actio. & oblig. & Bart. in l. in commodato, § contraria. hoc tit.
n l. Si vt certo, § interdum, hoc tit. ff.
o Tex. in l. in reb. in princ. ff. eod.
p Vt in tex. noſtro.
q Exemplum eſt in noſtro tex. verſ. alioquin.
r Cap. vnico. Extra de commo. l. quinta, § ſed interdũ, ff. hoc tit.
ſ l. Si vt certo, §. nunc videndum, ff eod.
t Ibidem.
u Per l. cum duob. §. damna. pro ſocio. l. 1. ff. de æſtima. actio.
x Dicta l. in commodat. §. ſicut.
y l. Si vt certo, §. vſque adeo, ff. commod.
z l. In rebus, hoc tit.
a Dicta l. ſi vt certo. §. quod vero.
b l. In rebus, §. poſſunt hoc tit.

§. Præterea,

1 *Depoſiti deſcriptio, & alluſio.*
2 *Deponere verbum varie accipitur.*
3 *Depoſitarius cuſtodit tantum, & non vtitur re depoſita.*
4 *Depoſitum debet eſſe gratuitum.*
5 *Depoſitum ſequeſtrarium, ſiue iudiciale.*
6 *Sequeſter quis?*
7 *Depoſitum cauſa impediendarum vſurarum.*
8 *Depoſitum cauſa cuſtodiæ.*
9 *In quibus rebus depoſitum conſiſtat.*
10, 11 *Quæ actiones competant ex depoſito.*
12 *Contrariæ actiones non irrogant infamiam.*
13 *Actionis depoſiti varia priuilegia.*
14 *Periculum rei depoſitæ quem contingat.*
15 *Caſus, vbi depoſitarius præſtat etiam culpam leuem, leuiſſimam, & caſum fortuitum.*

a Præterea & is apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, teneturq; actione depoſiti: quia & ipſe de ea re, quam accepit, *b* reſtituenda *c* tenetur. Sed is ex eo ſolo tenetur, ſi quid *d* dolo commiſerit: culpæ autem nomine, id eſt, deſidiæ aut negligentiæ, non tenetur. Itaque ſecurus eſt, qui parum diligenter cuſtoditam rem furto amiſerit: quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, non ei, ſed ſuæ facultati id imputare debet.

a Subijcitur *quartus cõtractus, qui re cõtrahitur, Depo-*
1 *ſitum ſcilicet.* † *Eſt aũt* Depoſitum, quod cuſtodiendũ alicui datũ eſt: *dictum ex eo, quod ponitur, quaſi ſeorſim*
a *poſitũ. Præpoſitio enim* De, *auget, vt oſtendat totũ* a *fi-*
2 *dei eius cõmiſſum, quod ad cuſtodiã rei pertinet.* † Depo*nere enim in iure noſtro eſt, cuſtodiendã rem dare: atq; ita toto tit. ff. & Cod.* Depoſiti, *accipitur. Aliàs* Deponere *eſt*
b *demoliri, & ad aream redigere,* b *& ſolo æquare. Hinc*
c Depoſitio *demolitionẽ* c *ſignificat: &* Deponere *ædifi-*
d *ciũ* d *pro deprimere accipitur. Ad definitionem Depoſiti*
redeundo, in ea notanter dixi, ad cuſtodiendum, ad dif-
3 *ferentiam aliorum contractuũ:* † *quia depoſitarius tan-*
e *tum cuſtodit, nec põt re depoſita vti. vtendo enim* e *fur-*
4 *tum cõmitteret. Et illud quoq; gratuitum eſſe debet,* † *nã*
f *ſi merces pecuniaria interueniret, locatio eſſet* f *& con-ductio. Niſi expreſſe actũ ſit eſſe depoſitum, tunc enim ob*
g *conſtitutã mercedem nõ mutabitur* g *contractus. Eſt aũt*
5 *triplex* Depoſitum, † *Primò* Sequeſtrarium *ſiue iudiciale, quod eſt quando res aliqua litigioſa ſub hac cõditione traditur Iudici vel ſequeſtro, vt retineat, donec ex cau-*
6 *ſa deciſione cõſtet cui debeatur.* † Sequeſter *aũt in pro-*
h *poſito dicitur, apud quem plures eandem rem,* h *de qua cõtrouerſia eſt, depoſuerũt, et hoc caſu deponẽtes amittũt*
i *poſſeſſionẽ rei depoſitæ, quæ in ſequeſtrũ* i *trãsfertur, niſi*
k *aliter expreſſe actum* k *ſit. Et in hoc depoſito ſequeſter officium ſuũ deponere non põt, niſi iuſtiſſima ſubſit cauſa.*
l *De hoc depoſito nõ loquitur* l *textus noſter.* † *Secũdo eſt*
7 Depoſitum, *quod ſit* cauſa impediendarum vſurarũ, *vt quando debitor offert creditori ſuo pecuniã debitã, quam creditor accipere recuſat, quare debitor ad euitandũ cur-*
m *ſum vſurarum conſignat eã, deponitq; in publicũ,* m *aut*
8 *ſacram ædẽ. De hoc quoq; non fit hic mentio.* † *Tertiò, eſt* Depoſitum, *quod fit ſimpliciter* cauſa cuſtodiæ: *vt quũ quis apud amicum rem ſuam cuſtodiæ tantum cauſa deponit, ita vt dominium & poſſeſſio penes deponentem re-*
n *maneat: & poteſt quandocunq;* n *reuocari. De hoc de-*
9 *poſito diſputat hic textus.* † *Conſiſtit autem tale depoſitum duntaxat in rebus mobilibus, nõ etiã in immobilibus:*
o *vt rectè Azo* o *cenſuit, danturq; ex hoc depoſiti contractu quoq; duæ actiones, directa ſcilicet & contraria.*
10 † *Directa competit deponẽti, eiuſq; hæredibus aduerſus depoſitarium, & eius hæredes, ſi depoſitarius dolo verſatus ſit in depoſito, vel hæredes locupletiores inde facti ſint,*
p *primum ad reſtitutionem rei non deterioratæ,* p *cũ omnibus acceſſionibus. Secundò, ſi hæres neſciens rem penes teſtatorem depoſitã fuiſſe, alienauerit eam, nec poſſit re-*
q *dimere, agitur ad æſtimationem* q *rei depoſitæ. Tertiò, ſi quis rem incendij, naufragij, tumultus, vel metus cauſa depoſuit, & depoſitarius infitiatus fuerit, agitur aduerſus*
r *eum* r *in duplum propter infitiationẽ, & in hac actione*
ſ *iuratur in litem,* ſ *ſi depoſitarius nõ vult reſtituere, eſtq;*
11 *hæc actio bonæ fidei, perſonalis, ciuilis, & famoſa.* † *Contraria verò depoſiti actio competit depoſitario eiuſq; hæredibus aduerſus deponentem, & eius hæredes, quã repetit ſumptus, ſi quos fecit vtiliter in re depoſita. Item & intereſſe hac actione venit: vt ſi quis ſciens deponeret ſeruum, qui fur eſſet. Et in hac non iuratur in litem, neq; etiã*
12 *famoſa eſt:* † *quia contrariæ actiones nõ irrogant* t *in-*
t *famiam: perſonalis tamen eſt, & ciuilis.* † *Porrò actio*
13 *depoſiti plura habet priuilegia, primò in depoſito non ad-*
u *mittitur compenſatio:* u *deinde proceditur ſummariè,*
x *non ſeruato ordine* x *iudiciario. Item inſtrumentum depoſiti habet paratam executionẽ. Poſtremo in eo non ad-*
y *mittitur exceptio* y *dominij.* † *Periculũ aũt interitus rei*
14 *depoſitæ, nõ ſpectat ad depoſitarium, niſi dolo,* z *vel lata*
z *culpa verſutia ipſius, res perierit. De lata aũt culpa ſocordia, item leui & leuiſſima nõ tenetur, ea ratione, quia depoſitum vt plurimũ deponentis tantũ gratia contrahitur, & gratuitum eſt eius officium, qui rem depoſitam rogatus ſua fide cuſtodiendam recepit: ideo æquum eſt, vt de culpa nõ teneatur, ſed tantum de dolo & lata culpa, quæ*
a *propter fraudem accedit, quæ à Bartolo* a *dolus præſum-*
15 *ptus dicitur.* † *Depoſitarius tamen, id eſt, is apud quem*

res

res aliqua depoſita eſt cuſtodienda, quandoq; praſtat & leuem culpam, vt ſi quid pro cuſtodia accepit, quia tunc depoſitum ſit vtriuſq; cauſa. Quandoque & culpam le-
b *uiſſimam,* b *vt ſi ſe depoſito obtulit. Poſtremo caſum quoque praſtat fortuitum ſi de hoc conuentum eſt: cõtra-*
c *ctus enim ex cõuentione legem* c *accipiũt. Item ſi depo-*
d *ſitarius fuerit in mora reſtituendi* d *depoſitum. Deniq; ſi pecuniolã pro cuſtodienda reſoluas vel promittas de-*
e *poſitario: nam & tunc ſuſtinebit caſum* e *fortuitum.*

b Reſtituenda. *Nempe ipſi deponẽti, eius ve haredibus, & quidem ſingulis ſua pars: ſi res commodè diuidi poſſit:*
f f *aliàs ſi diuidi nequeat, praſtita cautione vni in ſolidum reſtituetur: vel in ade ſacra deponetur. Quod ſi omnes aqualiter repetant, omnibus pariter reſtitui debet.*

c Tenetur. *Adeo, vt nec compenſatione ſe iuuare poſſit, nec etiam conuentione praſtituti temporis: nam etſi ſic*
g *depoſuero, vt poſt mortem tuam reddas,* g *nihilominus poſſum mutata voluntate a te depoſitum repoſcere.*
h d Dolo commiſerit. *Vel lata culpa, qua dolo* h *comparatur: & ſiue id in re aſſeruanda, ſiue reſtituenda factum ſit.*

ADDITIONES:

a l. 1. in principio, ff. depoſi.
b l 23. in fi. de vſuc. l. 8. ſi ſer. vend. & l. 83. §. ſacram. de verbor. obligatione.
c l. 9. §. item Pomp. ff. quod met. cau.
d l. 6. Si ſer. vend. l. 17. de ſer. vib. præd.
e §. Furtum. infra, de oblig. quæ ex del. naſc.
f l. 1. §. Si veſtimenta, hoc tit.
g Cap. 2. de depoſit. Barb. conſ. 71. in 4. vol. idque frequentius obtinuit.
h l. Sequeſter. de verb. ſignific.
i l. Licet, § rei, hoc tit.
k l. Intereſſe, de acquir. poſſ.
l Vide l. 16. in fi ff. depoſ. l. 7 §. fin. ff qui ſatiſd. cog.
m De hoc eſt tex in l. accepta. & ibi Glo. & Doct. communiter. C. de vſuris.
n Cap. bona fides. Extra, de depoſito.
o In ſum. C. hoc tit. §. conſiſtit. & probatur ex l. 1. §. 4. 5. & l. pen. C. eod.
p Dicta l 1. §. quæ depoſit's. hoc tit.
q Dicta l. 1 §. fin. cum l. 2. & 3. hoc tit.
r §. In duplum. infra, de act.
ſ Dicta l. 1. §. ſi rem depoſitam. vide quæ late dicam in §. rei perſequendæ. infra, de act.
t §. Ex quibuſdam, infra de pœn. te. lit.
u l. Pen. C. depoſ.
x Vid. l. ſi quis. C. depoſiti.
y Dicta l. ſi quis. & ibi Bar. & Doct.
z l. Si vt certo, §. videndum. commo.
a In l. quod Nerua ff. depoſiti.
b l. 1. §. ſed & ſi quis, hoc tit.
c Dicta l. 1. § ſi conueniat. & §. ſæpe.
d l. Si in Aſia, §. vlt. hoc tit.
e l. 2. § quæritur. vi bon. rapt.
f l. 1. §. Si pecuniam in ſac. & l. ſi plures. ff. hoc tit.
g l. 1. § Si ſic depoſuero. ff. depoſ.
h l. Quod Nerua. d. tit.

---

§. Creditor.

1 *Pignus tribus modis accipitur.*
2 *Pignoris definitio explicata.*
3 *Pignus & hypotheca quomodo differant.*
4 *Pignus pratorium, iudiciale, conuentionale.*
5 *Pignus conuentionale fit tacitè & expreſsè.*
6 *Tacita hypotheca in bonis mariti & vxoris.*
7 *Locatori fundi omnes fructus tacitè ſunt obligati: Item locatori domus omnia illata ſunt obligata.*
8 *Qua res oppignorari poſſit.*
9 *Qua res non poſſint oppignorari.*
10 *Actio pignoratitia directa & contraria.*
11 *In pignore quid praſtetur.*
12 *Furtum & incendium non ſimpliciter connumerari inter caſus fortuitos.*

Creditor quoque qui pignus accepit, a re obligatur: quia & b ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda, tenetur actione pignoratitia. Sed quia pignus vtriuſque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis ei in tuto ſit creditum; placuit ſufficere, ſi ad eam rem cuſtodiendam exactam diligentiam adhibeat: quam ſi præſtiterit, & aliquo c fortuito caſu rem amiſerit, ſecurum eſſe, nec impediri creditum petere.

Quintus *contractus qui re contrahitur, eſt* Pignus.
1 † *Accipitur autem* pignus *tribus modis in iure noſtro, primum in genere, vt comprehendat ſub ſe pignus & hypothecam: ſic hypotheca dicitur quoque pignus. Atque*
a *hoc eſt, quod Marcellus* a *ait,* inter pignus & hypothecam tantum nominis ſonus differt. *Secundo pro-*
b *prie, pro re tantum mobili, qua manu* b *traditur: vnde Pignus à Pugno appellatum eſſe Caius cenſuit, quia res qua pignori dantur, manu traduntur. Vnde quidam putant, pignus proprie rei mobilis conſtitui. Tertio; ſumitur tam pro re mobili, quàm immobili, dummodo tradatur, vel penes alium relinquatur: ſic hic pignus accipitur. Creditor enim non obligatur ad pignoris reſti-*
2 *tutionem, niſi poſtquam id acceperit.* † Pignus ergo, *vt hic ſumitur,* eſt res ſiue mobilis, ſiue immobilis, quæ creditori traditur; vel permittitur penes creditorem, in hoc, vt ſaluum ſit ei ſuum creditum. *Dixi, traditur vel permittitur; ad differentiam hypotheca, qua nuda conuentione, ſine reali traditione, & ſine eo quod creditori permittitur eam detinere, conſtituitur: pignus autem traditionem actualem requirit.*
3 † *Et hac eſt propriiſſima differentia, qua pignus diſcernitur ab hypotheca. Requiruntur enim in pignore duo copulatiue, primum, quod ſit res mobilis: ſecundo, quod*
c *tradatur: qua ambo poſſunt abeſſe* c *in hypotheca. Reliqua in definitione continent officium pignoris, nempe vt*
4 *ſaluum ſit creditori ſuum creditum.* † *Eſt autem triplex:* Prætorium, *quod datur à Pratore, à Iudice vim, propter contumaciam, vel vt legata ſeruentur. Item* iudiciale, *cum Iudex debet mittit in poſſeſſionem ex officio ſuo, vt ſententia mandetur executioni. Et* conuen-
d tionale, *quod inter creditorem* d *& debitorem mutuo*
5 *conſenſu conſtituitur.* † *Verum textus noſter tractat tantummodo pignus conuentionale: & hoc fit bifariam, expreſſe ſcilicet & tacite. Expreßè fit, quando verbis expreſſis partes conueniunt de oppignorandare. Tacite autem, quando ex vi & poteſtate legis naſcitur, ſine expreſſa hominum conuentione: licet hoc poſſit dici hypotheca, quia non ſemper traditur: & hoc tacitum pignus recte legitimum dicitur, quia legibus & ipſo iure*
6 *conſtitutum eſt. Ponamus quadam exempla.* † *Primo omnia bona promittentis dotem nomine vxoris alicuius, ſunt tacite obligata ipſi marito: & econtra dote ſoluta, omnia bona mariti ſunt tacite oppignorata vxo-*
e *ri* e *pro dote.* † *Secundo, locatori fundi, omnes fructus*
7 *ex eo percepti ſunt tacite obligati, item omnia inuecta &*

Digitized by Google

illata domino ſciente: & in locatione domus omnia illata
f etiam ignorante domino, ſunt tacite oppignorata f pro
8 penſione. † Poſſunt autem oppignorari omnes res, in qui-
g bus quis habet dominium, vel quaſi g dominiũ: nec re-
fert præſentes ſint res, ſiue futuræ, vt ſunt fructus penden
h tes, h & fœtus pecorũ. Item res tam corporales, quàm
incorporales in cauſam pignoris deduci poſſunt: incorpo-
rales, vt cautiones, inſtrumenta, nomina debitorum, & id
i genus alia, & hoc caſu ceduntur i vtiles actiones à de-
bitore. Poſſunt & perſonales ſeruitutes oppignorari, vt
K vſusfructus, vſus, K habitatio. Porro poteſt fieri oppi-
gnoratio vel in ſingulis rebus vel in vniuerſis: ſi tamen in
vniuerſis ſit, intelliguntur quadã relicta debitori, de quib.
nõ eſt veriſimile, quod ſpecialiter obligaſſet: vt ſuppellex,
9 & veſtes quædam ad neceſſitatem. † Oppignorari autem
l nõ poſſunt res religioſæ, l & ſacræ, vel liberi homines,
m adeo quod pater m filium pignori dare nõ poſſit: item nec
n ea res, quarum ruſtici habent opus in cultura n agrorũ:
o nec ſeruitutes vrbanorum prædiorum, o ne deformetur
10 vrbis aſpectus. † Datur autem ex hoc contractu actio pi-
gnoratitia directa debitori, qua repetit pignus, ſi pecuniã
p ſoluerit, vel alia p ratione creditori ſatisfecerit. Actio
vero pignoratitia contraria datur creditori ad ſumptus, ſi
q quos fecit in pignore conſeruando, de qua q alibi diſputa-
11 bimus. † Porro præſtatur in hoc contractu dolus, lata &
r leuis culpa: caſus autem fortuitus, & culpa leuiſſima r
12 non item. † Obiter tamen hic ſubiungendum eſt, furtum
& incendiũ non ſimpliciter connumerari inter caſus for-
ſ tuitos, quia vtrumque præſumitur ſ noſtra culpa fieri.
Quare creditor amittens pignus furto vel incendio, primũ
cogitur probare caſum, manifeſtis probationibus, nec ſta-
t tur t eius iuramento: deinde quoque quod culpa careat.
In alijs vero caſibus, qui non intelliguntur culpa noſtra
accidere, ſatis eſt, ſi probauerit creditor caſum: & debi-
u tor culpam allegans, eam docere u obſtringitur.
a Re obligatur. Et econuerſo ipſi debitor obligatur a-
x ctione contraria x ex nudo pacto.
y b Ipſe de ea re. Et eiuſdem quoq; acceſſionibus. y fru-
ctibus ve non tantum perceptis, ſed & qui percipi potue-
z rũt, & z creditoris culpa vel dolo non ſunt percepti.
c Fortuito caſu. Qui tamen ab eo probari debet: quem-
a admodum Doct. poſt Accurſium a alibi docent.

ADDITIONES.

a l. Res hypothec. de pig. & hyp.
b l. Plebs, § pignus, de verb ſignific.
c l. Inter pignus. ibi Glo. inf. de actio.
d De hoc eſt Glo. ord. in l. 1. de pig.
e l. 1. §. Et vt plenius, C. de rei vxo. actio.
f l. Certi. C. de locat. & conduc.
g l. Inter §. ſi debitor, de pign.
h l. Et quæ nondum, de pign.
i l. Cum conuenit, eod. tit.
k l. Si is, §. vſusfruct. hoc tit.
l l. 3. C. quæ res pign. obl. poſſ. l. ſancimus, C. de ſacroſan. eccl.
m l. Qui filios. C. quæ res pig. obl. poſſ.
n l. Pign. cum Auth. ſeq. C. eo.
o Dicta l. ſi quis, §. fin. ff. hoc noſtro tit.
p l. Si rem, § omnis, de pign. act.
q In § item Seruiana & §. actionum. infra, de actio.
r l. Cum venderet, §. venit, de pig. actio.
ſ Tex. in l. 1. de of. pręf. vigi. & in l. cum duob. §. damna, pro ſoc.
t l. Si creditor. C. de pign. actio.
u Vt d. l. ſi creditor & ibi Bart.
x l. 1. De pig. act.
y l. Si quis nec cau. §. res pign. ſi cert. per.
z l. 2. C. de pign. ac. & l. 2. C. de par. pign.
a Glo. & Doct. in l. 4. C. de pign. act.

De Verborũ obligationib. Tit. XVI.

In Rubr. & Princip.

1 Stipulationis definitio explicata.
2 Stipulatio habet verborum ſolennitatem.
3 Stipulatio proprie per verba futuri tẽporis cõtrahitur.
4 Incontinenti fieri, quid.
5 In ſtipulatione debet interrogatio præcedere, & reſpon-
ſio ſequi.
6 Conuentionis nomen valde generale.
7 Promiſſionis nomen generalius eſt, quàm ſtipulationis.
8 Quando nudum pactum fieri dicatur.
9 Pollicitatio quid.
10 Stipulatio inter abſentes concepta non valet.
11 Quare introducta ſit ſtipulatio.
12 Omnibus contractibus poteſt ſtipulatio adiungi.
13 Stipulatio aſſumit naturã eius cõtractus, cui adhibetur.
14 Contractus nominati fiunt innominati per adiectam ſti-
pulationem.
15 Contractus nominati & innominati qui dicantur.
16 Cauſa ſtipulationis.
17 Effectus ſtipulationis.
18 Ex ſtipulatione duas dari actiones, condictionem certi,
& actionem ex ſtipulatu.
19 Quæ ſtipulatio certa ſit, & quæ incerta.
20 Omnia facta eſſe incerta.
21 Stipulationis etymologia varia, & num. 22. 23.

a Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione &
reſponſione, cum quid dari fieriue nobis ſtipulamur.
ex qua duæ proficiſcũtur actiones, tam cõdictio certi,
ſi certa ſit ſtipulatio, quàm ex ſtipulatu, ſi incerta ſit:
quæ hoc nõie inde vtitur, b quod ſtipulum apud vete-
res firmum appellabatur forte à ſtipite deſcendens.
a Secunda ſpecies obligationum, quæ ex contractu na-
ſcuntur, verbis ſit: de ea Imperator hic ſubiungit, & hic
1 contractus ſtipulatio dicitur. † Eſt autem ſtipulatio,
a a conceptio verborum, quibus is qui interrogatur, da-
turum facturumvè ſe id, quod ex conuentione inter-
2 rogatus eſt, incontinenti promittit. † Dixi primò, con-
ceptio verborum: quia hic contractus non oritur, niſi
verborum ſolennitas interueniet. Daturum facturum-
3 vè, ſubdidi: † quia ſtipulatio proprie per verba futuri
temporis contrahitur. Nam ſic contracta, Promittis,
quod das mi centum? regulariter non valet. Item vt
includerem ſtipulationes dandi, & ſtipulationes faciendi.
4 † Addidi incontinenti: quia reſponſio debet ſequi in-
terrogationem incontinenti, id eſt, nullo actu extraneo in-
teruenient. Adiunxi demum, quod interrogatus pro-
5 mittat: † quia in hoc cõtractu neceſſe eſt, interrogationem
præcedere, & reſponſionem ſequi, alioqui ſtipulatio non
b eſſet. b Et hæc eſt præcipua ſtipulationis differentia, quà
ab alijs contractibus ſecernitur. Aliorum enim contra-
ctuum natura eſt, vt ex eis non oriatur obligatio, niſi res,
literæ, conſenſus interueniant. Hic tñ demũ naturali obli-
gationi, accedit ciuilis, cum ſtipulans ſtipulatur, id eſt,
interrogat, Promittis te mihi daturum decem? reſpon-
6 detque interrogatus, Promitto. † Differt autem ſtipu-
latio primum à conuentione, quia conuentio eſt nomen
c valdè generale ad omnem contractum & diſtractum, c
ſiue re, verbis, literis, ſiue conſenſu, ſiue per nuncium, vel
per epiſtolam, ſiue expreſſe, ſiue tacitè fiat. Et ſic differt
ſtipulatio à conuentione, ſicut ſpecies à genere. Secundò
differt

Digitized by Google

7 differt à promiſſione: † Nam & promiſſio generalius
c quiddam eſt quàm ſtipulatio: adaptatur enim ad pactū,
d ſtipulationem, & promiſſionem: d anguſtior tamen eſt,
8 quàm conuentio. Tertio differt à nudo pacto: † quia nu-
dum pactum propriè ſit, quando quis non interrogatus
promittit, ita tamen, vt is, cui ſit promiſſio, conſentiat, li-
cet promittentem non interrogauerit: ideoque contrahi-
tur per nudi & ſimplicis conſenſus miniſterium ſine ver-
e borum ſolennitate, nec parit e actionem. Quarto differt
9 à pollicitatione, † quæ eſt ſolius offerentis promiſſum,
quando ſcilicet unus promittit, & alter nec tacitè nec ex-
f preſſe conſentit f promiſſioni. Et hæc ſit communiter in-
ter abſentes per literas, aut per nuncium: quod in ſtipula-
10 tione non eſt, quum in ea præſentia ſit neceſſaria. † Stipu-
g latio enim inter abſentes concepta, g inutilis eſt. † Por-
11 rò ſtipulatio inuenta eſt à iure ciuili, vt fieret diſcrimen
inter ea quæ temerè, & ea quæ conſulto pollicemur. Ea
enim, quæ nudo pacto promittimus, præſumit lex, ſeu ius
ciuile temere promiſſa, ideoque actionem denegat: quæ
verò per ſtipulationem ſpondemus, præſumit verè ac con
ſulto promiſſa, ideo per actionem dat: vt eſt videre in fi-
deiuſſore, nam is obligatur quoque ciuiliter, daturque con
h tra eum actio, quando per ſtipulationē pro h alio inter-
12 ceſſit. † Deinde ob id inducta eſt, quæ ea firmari, muniriq;
ſolent omnes alij contractus: nullus enim contractus eſt,
cui non poſſit ſtipulatio tanquam vinculum fortius, &
robuſtius adhiberi. Exempli cauſa: Contractus innomina-
ti non valent, nec actionem producunt, niſi ab vna parte
i aliquid i interueniat: quod ſi firmati fuerint ſtipulatio-
ne valent, neque amplius locus eſt pœnitentiæ, vtcunque
k k nihil interueniat. Poſtremo & ob id, quia in cōtracti-
bus non poteſt contingere ipſo iure liberatio, niſi primum
reliqui contractus deducantur in ſtipulationem, & deinde
l per acceptilationem tollantur: de quo infra l agemus.
13 † Sanè ſtipulatio ſi alicui contractui accedat, induit na-
m turam eius contractus, m cui adhibetur. † Item & con
14 tractus innominati per adiectam n ſtipulationem fiunt
n nominati. † Contractus nominati ſunt, qui certa & pe-
15 culiaria nomina à iure gentium acceperunt. Contractus
verò innominati, qui nō acceperunt certa & peculiaria
noīa, & ſunt quatuor: Do vt des, Facio vt des, Do vt fa
16 cias, Facio vt facias. † Ex prædictis apparet, cauſam ſti-
pulationis eſſe, ſolennitatem verborum, præcedente inter-
rogatione, & ſecuta reſponſione, cum conſenſu & præſen-
o tia vtriuſque tam ſtipulatoris, o quàm promiſſoris.
17 † Effectus eſt, primò quòd ſtipulatio tanquam vinculum
quoddam firmet omnes contractus, quibus accedit. Se-
cundo quod obligationem pariat ad dandum, faciendum,
18 vel præſtandum, & per conſequens actionem. † Dantur
p autem ex ſtipulatione duæ actiones, p condictio cer-
ti ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatu. Condictio cer-
ti ex ſtipulatione habet locum, quando certum quid de-
ductum eſt in ſtipulationem: puta quod cōtinet quid, qua-
le, quantum: vt quando quis ſtipulatur vini Rhenenſis
optimi decem amphoras. Actio autem ex ſtipulatu da-
tur, quādo incertum quid eſt promiſſum, vt ſi quis promit
q tat q equum. Et vt rectè intelligas, quæ ſtipulatio certa
19 ſit & quæ incerta: † ſciendum eſt, id in noſtro propoſito
certum eſſe, quod ex ipſa pronunciatione, vel certè rela-
r tione ad aliud præſens adparet, quid, quale, quantumq; r
ſit. Pronunciatione ipſa dixi, vt quando quis ſtipulatur
vini optimi decem amphoras. Notanter dico vini opti-
mi, quia non omnis qualitas rebus adiecta facit rem cer-
tam, ſed ea ſola, quæ primum & ſummum locum tenet.
Nam ſi vini boni decem amphoras ſtipularer, rem incer
tam ſtipulatus eſſe viderer. vtcumque enim qualitas bo-
nitatis adiecta ſit, iſta tā eſt incerta qualitas, quia bono
melius inuenitur, & vinum, quod melius eſt, ipſum quo-
que bonum eſt: quare hoc caſu certi condictio non compe-
teret, ſed actio ex ſtipulatu daretur, tanquam ad rem in-
ſ certam. ſ Deinde ſubiunxi: vel ſaltem relatione ad
aliud: quia res dicitur certa nō ſolum nomine ſuo, ſed etiā
per relationem, ideſt, cum refertur ad aliud. Exemplum:
Si quis ſtipulatur, Frumenti quod in horreo tuo eſt, decem
modios, nomen (frumenti) eſt incertum: ſed cum dicitur,
t Quod in horreo tuo eſt: iam certitudo t per iſtam rela-
tionem oritur. Porrò vbi non adparet, quid, quale, quan-
tumque ſit in ſtipulatione, incertam eſſe ſtipulationem di-
cendum eſt. Ergo ſi quis fundum ſine propria appellatio-
ne, vel hominem generaliter ſine proprio nomine, aut vi-
num, frumentūve ſine certa qualitate dari ſtipulatur, in-
certum deducit in ſtipulationem. Idem ſi quis id, quod in
20 faciendo, aut in non faciendo cōſiſtit, ſtipulatur, incertum
u ſtipulari videtur: † nam omnia facta u ſunt incerta.
21 b Quod ſtipulum. † Stipulum in hac ſignificatione,
quam hic dicit Iuſtinianus, apud Latinos non reperiri, Ca-
x tellianus Cotta x autor eſt. quid enim commune habet
ſtipes ſeu truncus cum contractu? Sanè Stipitem antiqui
vocabant fuſtem terræ defixum (vt autor eſt Feſtus) quo
boues & cætera animalia alligarentur, vt retinerentur
certo loco, & arbuſculis ne nocerent: qua ſimilitudine for
taſſis Iuſtin. ſtipulationem putauit dictam eſſe: de qua &
hunc verſiculum veriſimile, eſt factum: Verba ligant ho
22 mines taurorum cornua funes. † Nonnulli tamen ma-
lunt hoc loco, ἀπὸ τοῦ ϛύφω legere: ϛύφω enim Græcè, idē
quod adſtringo ſiue alligo, Latinè ſignificat. Stipulationē
namque dictam, ait Paulus, quaſi firmum aſtringendæ
y obligationis y vinculum. Varroni z tamen aliud vi-
z detur, qui Stipulationis vocabulum à ſtipe deductū ſen-
ſit: & Stipulari eum dici, & reſtipulari, qui pecuniā alli
gat: ideſt, (vt exponit Connanus) qui aliquem ſibi alligat
pecuniæ promiſſæ. Feſtus autem Stipem eſſe nummum ſi-
gnatum, inquit, teſtimoniū eſt & id, quod datur in ſtipen-
dium militi: & cum ſpondetur pecunia, quod Stipulari di
citur. Sed cū Stipulatio non pecuniæ tantū, ſed rerum om
nium eſſe poſſit, quæ veniunt in hominum commercium,
Iuſtinianus fortaſſe eam maluit à ſtipite deducere, quàm
23 à ſtipe. † Verum vtcunque ſit, ego verius eſſe puto, ſti-
pulationem à ſtipe deduci, quod circa ſtipem, id eſt, pe-
cuniam maximè conſiſtat. Stips enim dicebatur ab anti-
quis æs, eo quod antequam ſignatum eſſet, non numeraba-
a tur, ſed penſabatur, vt M. Varro a de lingua Latina ſen-
ſit. Unde Stipulari ſignificat ſtipem, ideſt, pecuniam obli
gare, quandoquidem ſtipulando pecuniā frequentius obli
gare ſolemus. Quamuis autem primo ſtipulatio de pecu-
nia propriè diceretur: poſtea tamen ad omnes rogationes,
quæ ſolenniter fiunt, tranſlata eſt.

ADDITIONES.

a l.5.§.ſtipulatio, de verb.oblig.
b l.1.§.qui præſens, hoc tit.
c l.1.§.conuentionis, de pact.cum ſimilibus.
d l.ſciendum, § dictum, de ædil.edi.
e l.iuris gentium, §.nuda, cum ibi notatis, de pac.
f l.pact.de pollic.
g §.item ver.inſ.de inuti.ſtipul.
h l.blanditus, C.de fideiuſſ.
i l.1.in fi.de rerum permut.d.l.iuris gentium, in prin.de pact.
k l.explicato, C.de rer.permut.

l In § item per acceptilationem, qui.mo.tol.obli.
m l.ſi ſtipulatus, in prin. de viu. Aret. in l.ſciendum, de ver.obli.
n Vt d.l.1.in prin.de verb.obl.
o Ita Bar. in l.2.ad fi.de condic.ob cauſam.
p Vt hic in prin.tit noſtri. & vide quæ dixi in §.rei perſequendæ, infra de actio.
q l.ſi quis certum, ſi cer.pet.
s l.ſtipulationum, & l.vbi autem, hoc ipſo tit.
ſ Ita Doct. in l.certum, ſi cert.pet.
t Tex.in d.l.vbi autem, in §.illud, in 3.reſponſo.
u d.l.ſtipulationum, l.ſeq.
x In memorabilibus ſuis.
y Lib.5.ſent.tit.7.
z Lib.1.de ling.Lat.
a Loco præcitato.

---

§. In hac re.

1 *Verborum ſolemnitas olim in ſtipulatione ſeruata, hodie non eſt neceſſaria.*
2 *Linguæ acceptilatiò.*
3 *Diuerſitas idiomatũ nec ſtipulationẽ nec ſniam vitiat.*
4 *Explicata l.decreta, ff.de re iud.*
5 *Stipulator & promiſſor quis dicatur.*

a In hac re olim talia verba tradita fuerunt; ſpondes? ſpondeo: promittis? promitto: fidepromittis? fidepromitto. fideiubes? fideiubeo: dabis? dabo. facies? faciam. Vtrum autem Latina, an Græca, vel qualibet alia *b* lingua ſtipulatio concipiatur, nihil intereſt: ſcilicet ſi vterque ſtipulantium intellectum eius linguæ habeat: nec neceſſe eſt eadem lingua vtrunque vti, ſed ſufficit *c* congruenter ad interrogata reſpondere. Quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem cõtrahere poſſunt. Sed hæc ſolennia verba olim quidem in vſu fuerunt: poſtea autem *d* Leonina conſtitutio lata eſt, quę ſolennitate verborum ſublata, ſenſum & conſonantem intellectum ab vtraque parte ſolum deſiderat, licet *e* quibuſcunque verbis expreſſum ſit.

1 *a* In hac re. † *Olim ſtipulationis contractu, quis per illa ipſa verba reſpõdere debebat, quibus interrogabatur: ut ſi ſtipulator ita dixiſſet,* Promittis? *& promiſſor reſpondiſſet,* Spondeo, *non valebat ſtipulatio. Hac verborum ſo-*
a *lennitas ſublata eſt, & ſufficit hodie ſi alter, alterum* a *probe intelligat. Neque vero vana fuit talis obſeruatio veterum: nam adimebat omnium verborum amphibologiam, & controuertendi de mente ſtipulantium occaſionem. Et videmus hodie multos terere annos iudices in cognoſcendo, vtrum promiſſum ſit, an non ſit, vt fere reuocanda videatur vetus ſtipulationis ſolennitas.*
2 *b* Lingua. † *Lingua hic idiomatum & ſermonum differentiã ſignificat: vt cum Cicero in Tuſcul. dixit, Vberiorem eſſe & copioſiorẽ multo linguã Grœcam, quã Latinã.*
3 *c* Congruenter. † *Sola ergo idiomatum diuerſitate ſtipulatio non vitiatur, ſi conſenſus idem concurrat, alterque*
b *in alterius verba* b *conſentiat: ſicut nec ſententia, quæ*
c *tam Latina, quam Græca lingua proferri* c *poteſt.* † *Ne-*
4 *que aduerſatur, quod* d *Tryphonius ait,* Decreta Præto-
d rum Latine interponenda eſſe, *loquitur enim in magiſtratibus, qui compellebantur Latine pronũciare propter linguam Latinam aſſerendam. Nam cum tanta Romæ eſſet vſurpatio linguæ Græcæ, vt per eam redderentur Romani leues, ac mendaces: Senatus decreuit, deinde Prætores nõ debere, niſi Latine decernere, nec orationem vllam in Senatum admitti, niſi Latinam, vt eſt apud Suetonium. Ergo iuriſconſultus loquitur propter autoritatẽ Romani Imperij aſſerendam, cuius decor erat ampliari linguam Latinam. Nos autem loquimur in priuatis conuentionibus, in quibus non refert, qua quiſque lingua loquatur, modo*
e *alter alterum intelligat, ſiue per ſe, ſiue per verum* e *in-*
5 *terpretem.* † *Cæterum is qui interrogat, velut creditor, obligans alium,* Stipulator *dicitur.* Promiſſor *vero accipitur, qui reſpondens obligatur. Quanquam etiam Stipulator de promittente dici poſſit.*

d Leonina. *Quã Imperator Leo A. ad Erithrium Præfectum Prætorio edidit, quæque libro VIII. Cod. tit.*
f *XXXVIII. etiamnum* f *extat.*

e Quibuſcunque verbis. *Modo verba ſint: eſt enim ſtipulatio verborum conceptio, quibus qui interrogabatur*
g *daturum facturumve quod interrogatus eſt,* g *reſpõdit, cæterum notæ verba nõ ſunt: puta ſi A velim ſignificare,*
h *promittis mihi centum? quemadmodũ notæ literæ* h *non ſunt, quæ literæ vicarium obtinent locum verborum.*

ADDITIONES.

a De quo vide l.omnes, C.de contrahen. & commit. ſtip.
b Hic & l.1.§.eadem autem, de verb.oblig.
c l.iudices, C.de ſententia.
d l.decreta, ff.de re iud.
e In d.l.omnes.
f d.§.eadem, in fine.
g l.ſtipulationum aliæ, §.ſtipulatio, ff.de verb.oblig.
h l.ſed cum patronus, de bono.poſſeſ.

---

§. Omnis.

1 *Cedere diem, & venire diem, quomodo accipiatur.*
2 *Pura ſtipulatio quæ.*
3 *In pura ſtipulatione ceſſit, & venit dies.*
4 *Verbum (confeſtim ſiue ſtatim) quid ſignificet.*
5 *Stipulatio in diem quæ.*
6 *In ſtipulatione in diem ceſſit dies, ſed non venit.*
7 *Et qui ante tempus petit debitum, duplicatur tempus.*

Omnis ſtipulatio aut pure, aut in diem, aut ſub cõditione fit. Pure, veluti, quinq; aureos dare ſpondes? idq; cõfeſtim peti poteſt. In diem, quum adiecto die, quo pecunia ſoluatur, ſtipulatio fit, veluti, decem aureos primis calendis Martijs dare ſpondes? Id autem quod in diem ſtipulamur, ſtatim quidem debetur, ſed peti prius quàm dies venerit, nõ poteſt. At ne eo quidem ipſo die in quem ſtipulatio facta eſt, peti poteſt, quia totus is dies arbitrio ſoluentis tribui debet. Neque enim certum eſt eo die, in quem promiſſum eſt, datum non eſſe, prius quam id prætierit.

Oportet *ad euidentiorem cognitionem huius loci pręmittere, quonam modo inter ſe diſcrepẽt, cedere diem, &*
1 *venire diem.* † *Tum autem* cedere diem *dicimus,* a *cum*
a *incipit ea die res ad ius alicuius pertinere, licet agi adhuc non poſſit.* Venire *autem* diem *ſignificat, quando res perfecte peti poteſt, vt quia obligatio & actio efficaciter ac-*
2 *vere orta ſit. Hoc ſic præcognito, obſerua ex hoc textu pu*ram ſtipulationem *dici, quæ neque diei, neq; conditionis*
b *adiectionem habet, ſed præſentis obligationis efficaciam* b
3 *ſignificat. In hac & ceſſit & venit dies, quia obligatio & actio efficaciter orta eſt. Ceſſit ergo, quia ſtatim debetur: venit, quia ſtatim peti poteſt, quod promiſſum eſt. debet tamen ſuſpendi actionis exercitium modico tempore, do-*
c *nec traditio* c *fieri poſſit.* † *Verbum enim* (confeſtim, *ſiue,*
4 ſtatim) *cum aliquo temperamento temporis intelligendũ eſt: idq; humanitatis cauſa, nõ vt importunus creditor ſta-*
d *tim cum ſacco paratus* d *adſit. Hoc aũt temperamentũ iudicis relinquendum eſt arbitrio, qui ex more regionis,*
e *& pro ratione circunſtantiarũ, tempus ſolutioni* e *præ-*
5 *ſcribet.* † Stipulatio in diem *eſt quando dies adponitur,*

certa

certa vel incerta, dum tamen certum ſit, eam venturam:
6 vt ſi promitto decem poſt mortem. † Et in hac ceſſit quidem dies, quia ſtatim debetur, ſed nondum venit, h.e. nondum peti poteſt efficaciter, niſi die exacta. Communis tamen Doctorum aſſertio eſt, in hac ſtipulatione ante diem & obligationem & actionem eſſe quidem ortam, ſed obſtare exceptionem. Creditor ergo ante diem vtcunque debeatur ei debitum, vtcunque detur ei actio, efficaciter tamen non agit, quia dies ſtipulationi adiectus peperit debitori exceptionem qua repellit creditorem etiam in illo
f die, in f quem deſtinata eſt ſolutio. † Quinimo qui pre-
7 mature peteret, plus tempore petere diceretur, & contra
g eum in nimiæ celeritatis pœnam tempus g duplicaretur:
h quod tamen in pura ſtipulatione h non eſt.

ADDITIONES.

a l. cedere diem, 213 de verb. ſignif.
b Ita Doct. in l. eum qui Kalendis, 41. §. quoties, de verb. oblig.
c § fin. infra de inutil. ſtipulat.
d l. quod dicimus, de ſolutio.
e Argum. l. 1. de iur. delib.
f Vt hic in tex. noſtro.
g §. hodie autem, infra de exceptio.
h Iux Alc. in d. l. cedere diem, de verb. ſignif.

§. At ſi ita.

1.4 Promittis decē aureos quoad viuā: qualis ſit ſtipulatio.
2 Stipulatio ad tempus conſtitui nequit.
3 Tempus non eſt modus inducendæ vel tollendæ obligationis.

At ſi ita ſtipuleris, decem aureos annuos quo ad viuam, dare ſpondes? & pure facta obligatio a intelligitur, & b perpetuatur, c quia ad tempus non poteſt deberi: ſed d hæres e petendo, f pacti exceptione ſummouebitur.

a Intelligitur. Saltem ſi verborum conceptionem & primos X. aureos inſpicias.
b Perpetuat. Ita vt & heredi meo promiſſor obligetur.
c Quia ad tempus. Hæc eſt ratio decidendi: non poteſt ad tempus deberi hoc eſt, cum tempus ſit quidam naturale, non poteſt tollere ciuilem obligationem, prout infra mox declarabo.
d Hæres. Stipulatoris ſcilicet.
e Petendo. Intellige illos decem aureos à promiſſore ex ſola ciuili obligatione.
f Pacti. Scilicet, quo ad viuam.

1 † Stipulatus ſum à te decem aureos annuos, quo ad viuerem: iſta ſtipulatio eſt pura & perpetua. Pure enim facta intelligitur, ſaltem ſi verborum conceptionem, & primos decem aureos ſpectaueris: quandoquidem hi ſtatim peti poſſunt. Quod ſi in ſequētes annos reſpicias, qua-
a dā tenus in diē eſſe videbitur, a ſtipulatio perpetua eſt,
2 quia nullo tēpore poteſt perimi. † nam ſtipulatio ad tempus cōſtitui nequit, veluti ſi dicam: Decem mihi aureos dare promittis vſque ad decem annos? hoc eſt, vt ſi intra decem annos eos à te petam, eos habeam: ſin prætereat decennium, nec petam, interimatur actio. Hoc
b textus vult innuere, hiſce verbis: Quia b ad tempus non poteſt deberi. Commentatores hanc regulam alijs ver-
3 bis efferunt, in hunc modum: † Tempus non eſt mo-
c dus tollendæ obligationis, c ſicut nec inducendæ: quum tempus ſit quiddam naturale, & obligatio ciuile
d quiddam. naturalia autem non poſſunt d tollere ciuilia, ſed ſunt alij modi à legibus præſcripti, quibus extin-
e guitur obligatio, quemadmodum infra e ſuo ordine demonſtrabitur. Cum ergo tempus non poſſit tollere ciuilem obligationem, ſequitur, te heredi meo remanere obligatum ciuiliter, etiam me mortuo: idque textus ſenſit in verbo, Perpetuatur. Et hæc quidem ſubtili, ſummoq; iure
4 procedunt. † Quia tamen iniquū eſt, vltra id, quàm conuētum eſt, te cogi, eliditur hæc ciuilis obligatio per exceptionem pacti conuenti: & ſic quamuis hæres meus, rigore iuris inſpecto, poſſit abs te illos decem aureos annuos petere, tamen ſubmouebitur per exceptionem pacti conuenti de nō petendo: quaſi videaris tacite pactum feciſſe, quod ego ſtipulator poſſem quidem annuos decem abs te petere, quamdiu viuerem, hæres autem meus non poſſet. Illud autem pactum tacitum inductum eſt à poteſtate iuris, propter illud verbum ſtipulationi inſertum (quo ad viuam.) Eo enim ipſo, quod fuit mihi promiſſum illud annuum, quo ad viuerem, per hoc tacite videor pactus fuiſſe, ne hæres meus peteret. Naturalis vero obligatio hoc caſu non tam tempore, quam pacto ſublata dicitur.

ADDITIONES.

a Ita gloſ. hic, & Iaſ. in l. ſi Stichum, §. ſtipulatio, col. 4. de verb. oblig.
b Idem habes in l. eum qui ita, 55. §. qui ita, & ibi Doct. de verb. oblig.
c l. obligationum ferè, 44. §. placet, de act. & oblig.
d §. fi. ſup. de leg. ag. tu.
e Inf. Quib. mod. toll. obl. per totum.

§. Sub conditione.

1 Conditio quæ tendit ad eſſe, vel ad non eſſe.
2 Quod eſt in conditione, non eſt in obligatione.
3 In conditionali ſtipulatione neque venit, neque ceſſit dies.
4 Hoc verum eſt ſiue conditio expreſſa ſit, ſiue tacita.

Sub conditione ſtipulatio fit, cum in aliquem caſum differtur obligatio: vt ſi aliquid factum fuerit, vel non fuerit committatur ſtipulatio: veluti, ſi Titius Conſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes?

1 a De conditionali ſtipulatione ſubiungitur, † quæ fit, quando imponitur conditio de futuro, quæ habet ſe ad eſſe, vel non eſſe. Conditio namq; dicitur, cum quid in ca-
a ſum incertum, a qui poteſt tendere ad eſſe vel non eſſe, confertur. Et in hac ſtipulatione, neque obligatio neque
2 actio vlla eſt, antequam conditio eueniat: † quia quod eſt
b in conditione, non b eſt in obligatione. Atque hoc eſt,
3 quod dicimus, † in ſtipulatione ſub conditione neque
c ceſſiſſe, c neque veniſſe diem. Non enim ceſſit dies, quia non debetur, niſi conditio impleta ſit: neq; venit dies, quia ante euentum conditionis peti à promiſſore nihil poteſt, & ſic in conditionali ſtipulatione tum demum, ſi
d extitit, d committitur ſtipulatio. † Idemque eſt, ſiue
4 expreſſa ſit conditio, ſiue tacita, e vt quæ à lege ſubin-
e ducatur: dum tamen propriam conditionis naturam habeat, ſubſtantiamque rei, non autem ſolam executio-
f nem f reſpiciat. Conditio enim, quam certum eſt extitu-
g ram, vel quæ tempus præſens reſpicit, conditio non eſt, g ſed pro pura habetur.

ADDITIONES.

a l. cum ad præſens, ſi cer. pet.
b l. ſi quis ſub condit. ff ſi quis omiſ. ca. teſt.
c l. cedere diem, 213. de verb. ſignif.
d l. non omnis, & ibi Doct. ſi cer. pet.
e l. item quia, §. 1. de pactis.
f Ita demum, in fi. de arbit.
g Dicam infra eo. in §. conditiones.

§. Si quis

§. Si quis ita.

1 *Hæ duæ ſtipulationes, Dare ſpondes, ſi in Capitolium aſcendero: & Dare ſpondes, cum mortuus fuero: quare æquiparentur in textu.*
2 *Ex ſtipulatione conditionali non agitur ante euentum conditionis.*

Si quis ita ſtipuletur; ſi in Capitolium non aſcendero, dare ſpondes? perinde erit ac ſi ſtipulatus eſſet, cum morietur, ſibi dari.

Supra *dixit de ſtipulatione conditionali, quæ adfirmatiue concipitur: hic vero exemplum ponit conditionis prolatæ per verba negatiua.*
1 *† Æquiparantur autem hic hæ duæ ſtipulationes,* Dare ſpondes, ſi in Capitolium non aſcendero? *vel,* Dare ſpondes, cum mortuus fuero? *Non poteſt enim eſſe certum, me non aſcenſurum in Capitolium, niſi vbi mortuus fuero, cum etiam extrema vitæ*
2 *hora poſſim aſcendere. † Ex ſtipulatione conditionali non poteſt agi priusquam conditio ſit purificata: ſed non po-*
a *teſt purificari* a *ante mortem. Ergo textus has ſtipulationes recte æquiparat.*

ADDITIO.

a §. ſub conditione, ſupra hoc t.

§. Ex conditionali.

1 *Stipulatio conditionalis eſt tranſitoria in heredes.*
2.3 *Legatum ſub conditione ad heredem non tranſit: & quæ ſit diuerſi iuris ratio.*

Ex conditionali ſtipulatione *a* tantum ſpes eſt debitum iri, eamque ipſam ſpem in hæredem tranſmittimus, ſi priusquàm *b* conditio extet, mors nobis contigerit.

a Tantum ſpes. *Quia ſperat ſtipulator, conditionem impletum iri, ſperat conditionem ſtipulationi adiunctam extituram.*

b Conditio extet. *Ideſt, ſi ſtipulator moriatur ante conditionis euentum, tunc tranſmittit ius ſuum, nempe ſpem extituræ conditionis, ad ſuum hæredem, ita quòd hæres*
1 *exiſtente conditione promiſſorem conuenire poſſit. † Colligis itaque ex hoc textu, ſtipulationem conditionalem ad*
2 *hæredes tranſmitti: † tametſi in legato ſub conditione relicto diuerſum obtineat, quia hoc non exiſtente conditio-*
a *ne,* a *heredi minime prodeſt. † diuerſi iuris ratio eſt,*
3 *quia in conditionali ſtipulatione interuenit factum ſtipulatoris, volentis ſibi & hæredi ſuo proſpicere ſeu conſulere. Aliud eſt in legato ſub conditione relicto, vbi nullum legatarij factum intercedit, ſed tantum voluntas teſtatoris, qui intelligitur legatario duntaxat, non etiam hæredi ipſius gratificari voluiſſe.*

ADDITIO.

a Tex. in l. is cui, 42. de act. & oblig. in l. legata ſub conditione, de cond. & dem. & l. vnica, §. ſin autem, C. de cadu. tol.

§. Loca etiam.

1 *Locus ſolutioni adiectus efficit ſtipulationem in diem.*

a Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolent: veluti, Carthagini dare ſpondes? Quæ ſtipulatio licet pure fieri videatur, tamen re ipſa habet tempus adiectum, quo promiſſor vtatur ad pecuniam Carthagine dandam. Et ideo ſi quis Romæ ita ſtipuletur: hodie Carthagini dare ſpondes? inutilis erit ſtipulatio, quum *b* impoſſibilis ſit repromiſſio.

a Loca etiam. Agitur hic *de ſtipulatione pura, quæ habet tacitam diem propter circumſtātiam vel adiectionē*
1 *loci. † Et colligendum hinc eſt, locum ſolutioni deſtinatum efficere, quod ſtipulatio concepta videatur in diem. Præſumitur enim in tali caſu, contrahentes tacite egiſſe, non vt ſtatim ſoluatur, ſed eo die, quo commode eo perueniri poſſit. Committitur autem id temporis arbitrio iudicis, qui æſtimabit quanto tempore diligens paterfamilias in locum ſolutionis adiectum peruenire queat, idque effice-*
a *re, quod promiſſum eſt, vt* a *Venuleius reſpondit.*

b Impoſſibilis ſit repromiſſio. *Hoc tamen non eſt perpetuum. Poteſt enim contingere, vt ſtipulator & promiſſor mandauerit ſuis diſpenſatoribus: promiſſor ſuo, vt daret: ſtipulator ſuo, vt acciperet Carthagini eo die, quo facturi erant conuentionem: quod ſi ita factum fue-*
b *rit, poterit valere* b *ſtipulatio.*

ADDITIONES.

a l. Continuus, 137. §. cum ita ſtipulatus, de verb. oblig.
b l. pluribus, 140. § ſi inter eos, eo. ti.

§. Conditiones.

1 *Conditio triplex eſt.*
2 *Stipulatio ſub conditione præteriti vel præſentis temporis, ſtatim valet, vel non valet.*

Conditiones, quæ ad præſens vel præteritum tempus referuntur, aut ſtatim *a* infirmant obligationē, aut omnino nō differunt: veluti, ſi Titius Conſul fuit: vel ſi Mæuius viuit, dare ſpondes? Nam ſi ea non ſunt, nihil valet ſtipulatio: ſin autem ita ſe habent, ſtatim valet. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa, non morantur obligationem, *b* licet apud nos incerta ſint.

1 † Conditio *eſt triplex: aut enim in futurum confertur, de qua hactenus dictum eſt: aut in præteritum, aut in præſens tempus: & hæ poſteriores duæ impropriæ ſunt con-*
2 *ditiones. Nunc ad rem. † Quod promiſſum eſt ſub conditione, quæ præteritum aut præſens tempus continet, ſtatim debetur, vel non debetur. Nam ſi ſtipulatio de præterito vel præſenti in facto vera eſt, ſtatim valet: ſin conſtat factum non eſſe verum, iam ſtipulatio ſtatim cecidit, extincta eſt, immo fingitur ab initio cecidiſſe. Exempli cauſa:* Promittis decem, ſi Cæſar, hodie eſt Gandaui: vel ſi Titius Conſul fuit? *ſtatim debetur id, quod promiſſum eſt, ſi Cæſar ſit Gandaui, vel Titius fuerit Conſul, quia ſtipulatio in facto vera eſt, vnde obligatio non eſt in pen-*
a *denti, non differtur, vt ſolet fieri in vera cōditionali* a *ſtipulatione: idque ea ratione, quia hic ſtatim ſtipulatio eſt orta, neque impedit eam error, vel ignorantia noſtra. Cæterum ſi Cæſar hodie non eſt Gandaui, vel Titius non fuit Conſul: id quod promiſſum eſt, ſtatim non debetur, neque oritur obligatio, quum conſtet factum verum non eſſe. id-*
b *que textus noſter* b *hic ſenſit.*

a Infirmant. *Vel potius eneruant ſtipulationem. nam obligatio plane nulla naſcitur.*

b Licet apud nos. *Vnde paſſim in iure noſtro vide-*
c *mus id quod in rerum natura ſciri poteſt,* c *pro certo haberi.*

ADDITIONES.

a §. ſub conditione, ſupra hoc tit.
b Cui adde, l. cum ad præſens, 37. cum duabus ll. ſeq. ſi cer. petat.
c l. cum quidam, §. ſinum, ff. de acquir. hæred.

§. Non

§.Non ſolum.

1 *Stipulationum alia in dando, alia in faciendo conſiſtunt.*
2.6 *Stipulationes dandi cuius ſint natura.*
3 *In ſtipulationibus faciendi promiſſor ſoluendo intereſſe liberatur.*
4 *Optimum eſſe, in ſtipulationibus faciendi pœnam ſubijcere, qualiter accipiatur.*
5 *Stipulatio faciendi eſt indiuidua.*

Non ſolum res in ſtipulatum deduci poſſunt, ſed etiam facta, vt ſtipulemur aliquid fieri, vel non fieri: & in huiuſmodi ſtipulationibus optimum erit pœnam ſubijcere, ne *a* quantitas ſtipulationis *b* in incerto ſit: ac neceſſe ſit actori probare, quod eius intersit. Itaq; ſi quis, vt fiat aliquid, ſtipuletur, ita adijci pœna debet ſi ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes? Sed ſi quędam fieri, quędam non fieri, vna eademque conceptione ſtipuletur quis, clauſula huiuſmodi erit adijcienda, ſi aduerſus ea factum erit, *c* ſiue quid ita factum non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes.

1 Hinc colligitur, † *ſtipulationum quaſdam conſiſtere in dando, quaſdam in faciendo, ſaltem ſi cōſideremus materiam, circa quam verſantur. Quod ſi conſideretur ſtipulatio quo ad ſua formalia, quum conſiſtat in interrogatio-*
a *ne & reſponſione, dubium* a *non eſt. Nec impedit aliquas eſſe ſtipulationes in non faciendo, vt cum ſtipulor à te,* ne vadas Romam: *quoniam promiſſio non faciendi continetur vtique ſub promiſſione facti, vel faciendi. Vbi prouidetur de affirmatiua, ibi etiam prouiſum eſt de negatiua, in caſu negatiuo, propter vim relatoriam, quia*
b *referunt ſeſe, facere & non* b *facere. Ad propoſitum*
2 *ergo reuertendo, † in ſtipulationibus dandi promiſſor ſimpliciter ad dandum obligatur, præciſè cogitur volens no-*
c *lens promiſſionem* c *adimplere. Et natura iſtius ſtipulationis eſt, quod diuidi, id eſt, pars debiti ſolui poſſit, & promiſſor, eiuſque hæredes tantum in reliqua parte conueniantur: quod tamen procedit, ſi quantitas aliqua promiſſa eſt, puta decem aurei: ſecus ſi aliquod corpus, vt homo, equus, vel aliud quoddam indiuiduum promittatur. tum*
d *enim pars ſolui* d *regulariter non poteſt. † In ſtipulatio-*
3 *nibus autem, quæ in faciendo conſiſtunt, vt ſi quis promittat ædificare domum, ſcribere librum, promiſſor nō poteſt*
e *præciſè ad factum compelli, ſed præſtando* e *intereſſe, liberatur. Quare ſi id non fit, quod promiſſum eſt, poteſt ſtipulator agere ad intereſſe, quāti ſcilicet ipſius intereſt, rem promiſſam factam nō eſſe: quod quia difficulter probari poteſt, ait Iuſtinianus* optimum fore, ſi in huiuſmodi ſtipulationibus pœna ſubijciatur. *Vbi enim pœna non fuerit adiecta ſtipulationi, & tu non feciſti, quod promiſiſti, quātitas ſtipulationis in incerto eſt, hoc eſt æſtimatio facti incerta eſt: quia facta ab alijs pluris, ab alijs minoris æſtimari ſolent. Et hoc incertum in textu noſtro* intereſſe *vocatur. nam ſtipulator æſtimat, quanti eius interſit, opus factum non eſſe: quod cum difficilis probationis ſit (probandum enim eſt teſtibus, & interdum iureiurando, ſi dolus interueniat, & plerunque intereſſe ad exi-*
4 *guam æſtimationē deducitur) † ideo conſulit* f *hic Imp.*
f *vt facto pœna adijciatur. Adiecta autem pœna committitur ſtipulatio, petiturque pœna, etiamſi ſtipulatoris non*
5 *interſit, opus factum non eſſe. † Quod autem ſupra docui, obligationem dādi eſſe diuiduam, ita quod creditoris part ſolui poſſit, contingatq; in parte debiti liberatio: vt ſi ſim tibi in decem obligatus, poſſum quinque ſoluendo partem obligationis extinguere: hoc verum intellige, ſi creditor cōſentiat: ſi creditori volenti pars ſolui poteſt, nolenti non poteſt. Nam cum dicitur,* præſtatio partis liberat, partem præſtari poſſe, *ſemper ſupponitur, creditore volen-*
g *te.* g *Neque enim hac ſpecie tractamus, quid creditor velit, aut nolit: velit accipere partem, necne: ſed an per naturam ex conditione & qualitate debiti poſſit pars præſtari: quia ſi eſt diuidua, tunc creditori volenti præſtari poteſt: ſi eſt indiuidua, tunc nec volente quidem creditore pars præſtari quiret. Naturam ergo rei, an accipiat partem conſideramus, ſupponimus creditoris voluntatem concurrere. Nonne creditor accipit partem debiti, ſub ſpe, quod & altera pars ſoluatur? ergo videndum eſt, an pars præſtari queat; id eſt, an obligatio diui-*
6 *dua ſit, aut indiuidua. † Vnde conſectarium eſt, ſtipula-*
h *tionem faciendi eſſe indiuiduam,* h *quod adeo creditor non poſſit eſſe contentus parte, ob id, quod natura rei non recipit præſtationem partis, ſicut eſt via, iter, actus, quæ*
i *ſunt per naturam indiuidua. Hoc tamen ſuis locis* i *interpretes diffuſius expendunt.*

a Quantitas ſtipulatio. *Hoc eſt, eius quod intereſt: quod quidem ineſſe intelligitur ſtipulationi faciendi.*

b In incerto ſit. *Quatenus enim cuiuſque interſit, in fa-*
K *cto, non* K *in iure conſiſtit.*

c Siue quid ita. *Omiſit Iuſtinianus hic, quomodo committatur pœnalis ſtipulatio ſubiecta ſtipulationi facti, quę eſt indiuidua: & an aduerſus plures cōmittatur in ſolidū.*
l *Verū hunc articulū veluti pręcipuum, eleganter* l *Paulus I.C. explicat in Pādectis, quę huc facile trāſcribi poſſunt.*

ADDITIONES.

a Gloſ. in l. ſtipulatio, in prin. hoc tit.
b Quod non facere contineatur ſub facto, eſt tex in §. etſi vxor. ſuora de nup. vbi dicit tex. rectè facturum hominem, ſi ſe ab illicitis nuptijs abſtineat. Ecce abſtinere eſt non factū: qui abſtinet, nihil facit: & tamen dicitur facere qui abſtinet. adde l. vbi autem, 75. §. qui id quod, & d. l. ſtipulationū, §. item ſi in facto, de verb. oblig.
c d. l. vbi autem, § fi.
d l. 2. § & harum, & l. ſtipulationes non diuiduntur, hoc tit.
e Tex. in d. l. ſtipulationes non diuiduntur, & ibi Doct. Iaſ. poſt Bar. & ibi nu. 32 caſus notat, in quibus hoc non obtinet.
f l. fi. de præt. ſtipul. l. vnica, C. de ſenten. quæ pro eo quod int.
g Ita vere Zaſ. in d. l. ſtipulationum.
h l. creditori, C. de pact.
i In d. l. ſi ſtipulationum.
k l. quatenus, de reg. iur.
l In l. 2. §. penult. de verb. obl.

De Duobus reis ſtipulandi & promittendi. Tit. XVII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2.4 *Rei ſtipulandi promittendique vnde dicti.*
3 *Vox (reus) quomodo à veteribus accepta.*
5 *Rei credendi & debendi.*
6 *Duos reos ex quocunque contractu conſtitui.*

1 Quæ † *in ſuperiori titulo de ſtipulatoribus, & promiſſoribus dicta ſunt, de ijs intelliguntur, qui ſinguli à ſingulis ſtipulantur, aut ſinguli ſingulis ſpondent, ac generali creditorū debitorumq; appellatione continentur. Verum quia frequenter vſu venit, vt eandem rem vel plures vni promittant, vel plures ab vno ſtipulentur: de hoc ſtipulationis genere Imp. ſpeciatim tractare voluit, ob id certe, quoniam & alia eſt huius obligationis conceptio, & natura diuerſa, neq; amplius vulgare creditorum debitorum-*
2 *que nomen ſortiuntur contrahentes. † Dicuntur enim rei ſtipulandi,*

Digitized by Google

ſtipulandi, promittendique, ſeu credendi & debendi, à re
a *ſcilicet, quæ vna atque eadem in obligationem* a *deduci-*
3 *tur. Nam & veteres Ciceronis* b *teſtimonio reos appel*
b *labant non modo eos, qui arguebantur, ſed omnes, quorũ*
c *de re diſceptabatur.* c *Nonius etiam,* Reos, *inquit,* non
ſolum crimini, & culpæ obnoxios, ſed honeſti, voti,
promiſſi debitores eſſe, veterũ autoritas voluit. *Aliàs*
tamen reus dicitur reſpectu actoris, vt in iudicijs: & tunc
4 *pro eo qui conuenitur, proprie capitur.* † *Illud quoq; ſcien*
dum, eos qui ſtipulantur eandem rem, vel quibus ex ſti-
pulatione eadem res debetur, res ſtipulandi nominari:
qui vero verbis ſtipulationis interrogati promittunt, reos
d *promittendi proprie* d *dici.* † *Quod ſi quibus velut correis*
5 *ex alio contractu, vel etiam ex teſtamento, eadem res*
debetur, hi proprie rei credẽdi: & qui plures eandem rem
e *debent, rei debendi* e *appellantur.* † *Neq; enim per ſti-*
6 *pulationem tantum conſtituuntur duo rei (de quo hic ti-*
tulus ſpeciatim loquitur) ſed etiam per quemcunq; alium
f *contractum, vel in vltima voluntate. Quare ſi* f *eandem*
rem apud duos pariter depoſui, vtriuſq; fidem in ſolidum
ſecutus, vel eandem rem duobus ſimul commodaui, aut
teſtator grauauit Mæuium & Sempronium hæredes ſuos
dare centum Titio, pariter eorum fidem in ſolidum ſecu
tus, conſtituuntur duo rei, & in ſolidum tenentur: ſicque
de cæteris.

ADDITIONES.

a l.2.l.3.in fi.& l.ſi id quod, ff.hoc tit.
b Lib.1.de Orat.
c Vide Alc.in l.nominis & rei. ff.de verb ſignif.
d l.2.ff.eod.
e Gloſ.1.l.eandem, ff.hoc tit.
f Tex.d.l.eandem.

Ad princip.

1 *Natura reorum ſtipulandi & promittendi.*
2 *Rei promittendi & ſtipulandi quomodo conſtituantur.*
3 *In quibuſque contractibus poſſunt conſtitui correi.*
4.6 *Quæ requirantur ad conſtitutionem reorum ſtipulandi & promittendi.*
5 *Modicum tempus obligationem non vitiat.*
7 *In defectum promittens quomodo differat à reis, &c.*
8 *Fideiuſſores differunt à correis.*

Et ſtipulandi & promittẽdi, duo pluresve rei fieri poſſunt ſtipulandi ita, ſi *a* poſt omniũ *b* interrogationem promiſſor reſpondeat, ſpondeo, vtputa quum duobus ſeparatim ſtipulantibus ita promiſſor reſpondeat: *c* vtrique veſtrum dare ſpondeo. Nam *d* ſi prius Titio ſpoponderit, deinde alij interrogati ſpondeat: *e* alia atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei ſtipulandi eſſe. Duo pluresve rei promittendi ita fiunt: Mæui, decem aureos dare ſpondes? & Sei, eoſdem dare ſpondes? *f* ſi reſpondeant ſinguli ſeparatim: *g* ſpondeo.

Si duo, *plures ve rem aliquam ſtipulati ſunt, cuilibet tantum pars debetur: vt ſi tu & Sempronius à me decem aureos ſtipulemini, vtriq; tantum quinq; debeo. Sic quoque ſi duo, plures ve rem aliquam promittunt, quilibet in*
1 *partem tantum tenetur,* † *niſi in vtroque caſu expreſſo*
vel tacite actum ſit, vt ſint duo rei ſtipulandi, vel pro-
mittendi: nam tum ſinguli debitores obligantur in ſolidũ,
a *ſingulique creditores ſolidum poſſunt* a *petere.* † *Conſti-*
2 *tuuntur autem duo rei ſtipulandi & promittendi. pri-*
mum expreſſe, cum hoc nominatim actum eſt, vt ſint duo
rei ſtipulandi, vel promittendi: deinde tacite, ſi adijciatur
b *dictio, in* b *ſolidum; itẽ cũ additum eſt verbum,* Eadem,
c *vel verbum,* c Quilibet: *itẽ in obligatione alternatiua:*
d *vt* Promitto tibi, aut Titio decem, vel alterutri *d* veſtrum. *Breuiter quotieſcunq; ex verbis colligi poteſt animus conſtituendi duos reos debendi ſeu credendi. Nec ve*
e *rum eſt, quod Accur.* e *putat, non conſtitui hodie duos*
f *reos ſtipulãdi, niſi hoc expreſſe* f *agatur: quoniam circa*
formam cõſtituendi nihil immutatum eſt, & per eadem
verba ẽt hodie conſtituuntur, per quæ olim: licet quo ad
effectum ſolidæ exactionis hoc ſit innouatum, quod beneficium nouarum cõſtitutionum de duobus reis transferãt,
3 *quod infra latius docebimus.* † *Nec ſolum tamen duo rei*
ſtipulandi & promittendi conſtituuntur in ſtipulatione,
ſed & in cæteris contractibus, veluti emptione, venditione, locatione, conductione, depoſito, cõmodato, & cæteris:
vt ſi eandẽ rem apud duos pariter depoſui, vtriuſq; fidem
in ſolidum ſecutus: vel eandem rem duobus ſimul cõmo-
g *daui, hi fiunt* g *duo rei promittendi.* † *Cæterum ad hoc,*
4 *vt ſint duo rei credendi ſeu ſtipulandi, neceſſe eſt primò,*
quod promiſſor non ante reſpondeat, quàm uterque ſtipulantium interrogarit. Secundò quòd continuo, id eſt, nullo actu extraneo & obligationi contrario interueniẽte, promiſſoris, promiſſorum ve reſponſio ſubſequatur. Nam illud in quocunque genere ſtipulationis perpetuum eſt, & de forma ſubſtantiali, vt continuus actus ſit, & ſtipulan-
5 *tis, & promittentis.* † *Modicum tamen interuallũ tempo-*
h *ris ſicut obligationem non vitiat, ita nec duorũ reorum* h
6 *conſtitutionem infirmat.* † *Et hæc obtinent ẽt in reis pro-*
7 *mittendi.* † *Differunt aũt duo rei promittendi & ſtipulandi ab eo, qui in defectum promittit: quia adiectus in defectum non tenetur ad certam quãtitatem, ſed ad id tantũ, quod deficit, quod creditor à debitore ſuo conſequi non po-*
i *teſt: veluti ſi quis modo* i *ſtipuletur: Titi, promittis mihi, quanto minus à Sempronio debitore meo cõſequi potero?*
8 † *Diſcrepant quoq; correi à fideiuſſoribus, quia fideiuſſores accedunt obligationi alterius, nec poſſunt conueniri in ſolidum, niſi reo principali excuſſo: Correi aũt ſunt æque*
k *principaliter obligati pro ſe, ſed de his infra ſuo* k *loco.*

a Poſt omnium. *Scilicet ſtipulantium, quos omnes promiſſorem interrogare oportet. nam ſi vnus tantum ſtipulando interrogarit, duo rei ſtipulandi eſſe nequeunt, etſi alterius etiam mentio fiat.*

b Interrogationem. *Nempe ſeparatam.*

c Vtrique veſtrum. *Nam ſi alteri tantum reſpondeat,*
l *illi ſoli obligabitur.* l

d Si prius Titio ſpo. *Dum ſcilicet hoc nõ agitur expreſ-*
m *ſim, vt duo rei credendi fiant: alioqui non obeſt* m *hæc ſeparatio.*

e Alia atq. alia. *Re ipſa ſcilicet, & effectu: plures enim ſunt ſtipulationes, pluresque promiſſiones, & plures quoque res.*

f Si reſpondeant ſinguli ſeparatim. *Et quidẽ continuò, nec interueniente magno interuallo, vt paulo ante dixi.*

g Spondeo. *Idem erit, etſi dixerint, Spondemus: quem-*
n *admodum ex* n *Pomponij reſponſo liquet.*

ADDITIONES.

a l.reos promittend.§.cum in tabul.de duob.reis.
b l.3.§.vbi, hoc tit.
c Vt hic, & l.2.hoc tit.
d l.ſi ex toto, §.ſi.de leg.1. reliqua vide apud Bar. & Pau. l.2. ff.eod.
e Tex.in l.& an ea.hoc tit.l.ſi Titio, & Seio, ff.de lega.2.
f Auth.hoc ita, C.hoc tit.
g Gloſ.verbi ſpondeo.
h Tex.in l.duos, §.rei, hoc tit.

i l. decem, cum ibi no. de verb. oblig.
k Tit. de fideiuſſ.
l l. duos reos, de duobus reis.
m l. 3. hoc tit.
n d. l. duo rei, d. tit.

§. Ex huiuſmodi.

1 *Primus effectus correorum.*
2 *Secundus effectus eorundem.*
3 *Vno correorum promittendi ſoluente, liberantur & alij.*
4 *Quid hodie in correis ſit immutatum.*
5 *Duo beneficia reorum debendi.*
6.7 *Renũciatio Auth. Hoc ita, C. de duob. re. quid operetur.*

Ex huiuſmodi obligationibus & ſtipulationibus ſolidum ſingulis debetur: & promittentes ſinguli in ſolidum tenentur. In vtraq; tamen obligatione *a* vna res vertitur: *b* & vel alter *c* debitum accipiendo, vel alter ſoluendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat.

Subiungit *Iuſtinianus duplicem effectum obligationis duorum pluriumve reorum credendi ſiue debendi.*
1 *† Primus, quia eiuſmodi obligatione ipſo iure ſingulis ſtipulatoribus ſolidum debetur, & vnuſquiſque promittentium in ſolidum eſt obligatus, adeo quod à quouis eorum*
a *ſolidum peti poſſit, omnibus etiam* a *præſentibus, & ſoluendo exiſtentibus. Et ſic reorum debendi obligatio ſingulos promittentes ipſo iure obligat in ſolidum ſinguli ſolidũ*
2 *debent. † Secundus, ſi vnus ex correis totum debitum ſoluerit, extinguitur obligatio omnino, & quo ad alium correum debendi, alter correus quoque liberatur: ob id certe, quod vna atque eadem res in vtrauſq; obligatione vertitur. Una enim, & plures videntur hic eſſe obligationes.*
b *Vna, quia res* b *debetur: plures, quia duæ ſunt eiuſdẽ po-*
c *teſtatis* c *obligationes. † Ex diuerſo ſi alter correorum*
3 *promittendi ſoluat, liberat quoque correum ſuum, quò ad correi perſonam, perempta obligatio cenſetur. Etenim ſo-*
d *lutione eius, quod debetur,* d *tollitur omnis obligatio. Si tamen citra ſolutionem perſona eius ab obligatione eximeretur, id correo, quo ad ipſius obligationem tollendam*
4 *non prodeſſet: quemadmodum Faber hic notat. † An autẽ circa hos effectus hodie aliquid immutatum ſit? breuiter dicendum ex cõi Doctorum ſententia: in reis ſtipulandi hodie nihil eſſe innouatum: in reis verò promittẽdi vnum innouatum eſt. Quum enim alim ſinguli debitores in ſolidum conuenirentur, hodie beneficio legum tantũ in partẽ tenentur & condemnantur: niſi alter non fuerit ſoluendo, vel abſens, vt cõmode diſſoluat, vel ẽt niſi debitores huic*
e *legum beneficio* e *renunciauerit. † Obſerua igitur, no-*
5 *uiſſimo iure duo eſſe beneficia reorum debẽdi: primũ quod cauſa duorum reorum debet communiter examinari, neque vnus ſine alio conueniri poteſt. Alterum eſt, quòd ſo-*
f *lum conuenitur pro parte, ſinguli* f *pro parte ſua tenentur, vt renunciantes Nouellæ conſtitutioni, ſic duobus be-*
6 *neficijs renunciare intelliguntur. † Et hinc eſt, quòd eiuſmodi renunciationem vulgo hodie adponant tabelliones in ſuis inſtrumentis, cũ interim conſtitutionem ipſam vt*
7 *plurimum ignorent. † Habet tamen hæc renunciatio maximam efficaciã ac vim, vt ex prædictis liquet. hac enim adpoſita, quilibet correorum in ſolidum conueniri poteſt, ẽt omnibus præſentibus, & ſoluendo exiſtentibus: quia tunc*
g *redditur ad iura vetera, quibus hoc* g *permittebatur.*
a. *Vna res vertitur. Vnam autẽ rem intelligimus, ſi non omnino vere, ſaltem iuris fictione: vt duo fabri eiuſdem peritiæ ſi promittant ſuas operas, intelliguntur eaſdem*
h *operas promittere:* h *ideo & duo rei fiunt.*
b Et vel alter. *Nempe duorum reorum ſtipulandi.*
c Debitum. *Solidum ſcilicet: partem enim recipiendo ius alterius non perimit, quin et recte adhuc ſoluatur reliqua pars: cui certe ſolui non poſſet perempta eius obligatio.*

ADDITIONES.

a Tex. in l. 2 & 3. §. vbi, hoc tit.
b d. l. 3. §. vbi.
c l. ſi reus, & l. eandem, in fin. vbi etiam alia ratio ponitur. hoc noſtro tit.
d Infra quib. mod. toll. oblig. in princ.
e Auth. hoc ita, & ibi Bart. & Doct. C. hoc tit.
f d. Auth. hoc ita.
g Vt in hoc §.
h l. 5. nemo eſt qui neſciat, in fi. ff. hoc tit.

§. Ex duobus.

1 *Caſus huius §.*
2 *Cauſa dubitandi in hoc §. & item decidendi.*
3 *Imparitas obligationis, quæ re, vel ſpe ad paritatem reduci poteſt, non impedit eam.*

Ex duobus reis promittendi, alius in diem vel ſub conditione obligari poteſt: nec impedimẽto erit dies aut conditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus eſt, petatur.

a *Hic locus ad verbum deſcriptus eſt ex* a *Florentini*
1 *reſponſo. Continet autem talem hypotheſim. † Stipulatus ſum à Titio & Mæuio centum aureos, Titius pure mihi promiſit, Mæuius autem ſub conditione, ſi Cæſar in Germaniam venerit: an iſti intelligantur conſtituti eſſe duo*
2 *rei promittẽdi ſeu debendi? † Et non videtur, quum æqui-*
b *tas omnimoda ſiue paritas debeat eſſe inter duos reos* b *debendi. Ita enim Iuriſconſultus ait: Si quis duobus reis paciſcatur, vt ab altero dolus, ab altero etiam culpa leuis præſtetur, propter culpæ imparitatem vitiari duorum reorum conſtitutionem. Hic tamen deciditur, ex duobus reis promittendi, alium pure, alium in diem, vel ſub conditione obligari poſſe, & ſic diuerſitatem temporis, quod ſolutioni adiectum eſt, non impedire, quo mi-*
c *nus duo rei debendi* c *conſtituantur. † Huiuſmodi enim*
3 *imparitas obligationis, quæ re vel ſpe ad paritatem reduci poteſt, non impedit obligationem, ſicut in exemplo textus noſtri. Nam adueniente conditione, vel die, ambo æqualiter tenentur, cum ſemel cõditio quæ extitit, perinde habeatur, ac ſi illo tempore, quo ſtipulatio interpoſita*
d *eſt, ſine conditione facta* d *eſſet. Quæ autem imparitas reduci non poteſt ad paritatem, impedit obligationem, ſicque loquitur Iuriſconſulti reſponſum, cuius ſupra mentionem fecimus, quod aduerſari videbatur: ibi enim nulla ſpes eſt, futurum, vt parem cauſam ſuſcepiſſe videantur hi, quorum hic dolum, ille culpam leuem præſtare tenetur. Non poſſunt ergo ibi duo eſſe rei, à quibus tam impar ſuſcepta eſt obligatio. Reliqua huc ſpectantia Angelus*
e *hic, & Bartolus,* e *itemque reliqui Doctores ſuo loco plene proſequuntur.*

ADDITIONES.

a Lex duobus, 7. eod. tit.
b Arg. l. 9. eandem, §. ſed ſi quis, hoc noſtro tit.
c Conc. tex. in l. 7. ex duob. vnde hic, §. ad verbum ſumptus eſt ff. hoc tit.
d l. potior, §. videamus, qui potio. in pig.
e vid. l. ſi ex duob. §. fi. eod. tit. & in d. Auth. hoc ita, in 12. quæſt.

De

De Stipulatione ſeruorum. Tit. XVIII.

Ad princip.

1 *Tres dubitandi cauſa quare ſeruus non videatur ſtipulari poſſe.*
2 *Seruus ex domini perſona poteſtatem ſtipulandi habet.*
3 *Seruus hæreditarius an ſtipulari queat.*
4 *Hæreditas iacens, & nondum adita fictione iuris defuncti perſonam ſuſtinet.*
5 *Seruo hæreditario ſtipulante quis ſit effectus.*

Seruus ex perſona domini ius ſtipulãdi habet. Sed & hæreditas in pleriſque perſonæ defuncti vicem ſuſtinet: ideoque quod ſeruus hæreditarius ante aditam hereditatem ſtipulatur, acquirit hereditati: ac per hoc etiam hæredi poſtea facto acquiritur.

Quum *ſeruitus noſtro tempore fere ſit abolita, neque ſeruos amplius in noſtra habeamus poteſtate, ſicut olim:*
1 *hanc ſeruorum ſtipulationem paucis perſtringemus.* † *Videbatur antè ſeruum ſtipulari non poſſe, tum quia is iure*
a *ciuili pro nullo* a *habetur, & ſtipulatio iuris ciuilis con-*
b *tractus eſt:* b *tum quia ſeruus nihil ſibi* c *acquirere*
c *poteſt: tum etiam quia is, cui quid ex ſtipulatione quæren-*
d *dum eſt, regulariter* d *præſens eſſe & ſtipulari debet.*
2 † *Sed magis eſt, vt ſeruus ex perſona domini, qui ſerui caput eſt, & à quo deſignationem accipit, vim ac poteſtatem habeat ſtipulandi: per hunc enim dominus ipſe ſibi*
e *ſtipulari* e *videtur.* † *Rurſus videbatur ſeruum hære-*
3 *ditarium, cuius dominus eſt mortuus, ſtipulari non poſſe: quomodo enim ſtipularetur cum mortuo domino ſuo, nemo ſit in rerum natura, ex cuius perſona deſignationem*
4 *habeat?* † *Inductum tamen eſt iuris fictione, vt hæreditas iacens & nondum adita defuncti perſonam ſuſtineat,*
f *ac pro domino* f *habeatur. Unde ſi defunctus ſtipulandi facultatem habuit, ex eius ficta perſona cenſebitur &*
5 *ſeruus ipſius vtiliter ſtipulatus eſſe:* † *huiuſque ſtipulationis effectus eſt, primum quod hæreditati iacenti acquiratur, quæ defuncti perſonam repræſentat, deinde etiam hæredi poſtea adeunti: is enim quandocunque adierit,*
g *fingitur adiiſſe à tempore* g *mortis.*

ADDITIONES.

a l.33. quod attinet, de reg. iur.
b §. de conſtituta, infra de act.
c §. item vobis, ſup per quas perſ. nob. acquir.
d d. l. 1. in prin. de verb. oblig.
e d. l. 1. ad prin.
f l. hæreditas, 61. de acquir. rer. dom.
g l. hæres, quandocunque, de acquir. hæred.

§. Siue autem.

1 *Quando ſeruus inutiliter ſtipuletur domino.*
2 *Seruus & filiusfam. an æquiparentur.*

a Siue autem domino, ſiue ſibi, ſiue conſeruo ſuo, ſiue impersonaliter ſeruus ſtipuletur, domino acquirit. Idem iuris eſt in liberis, qui in poteſtate patris ſunt,
b ex quibus cauſis acquirere poſſunt.

a Siue autem. *Quadruplicem hic formam habes interponendæ ſtipulationis per ſeruum, quæ pariter ex* a *Flo-*
1 *rentini reſponſo deſumpta eſt.* † *Et in hac ſtipulatione ſeruorum obſeruari debet, quid & cui ſeruus ſtipuletur: ſi enim res domino acquiri nequeat, ſtipulatio eſt inutilis: vt ſi ſeruus ſibi ſtipuletur, aut ſi rem, quæ iam domini ſui*
b *eſt, dari* b *ſtipuletur.*
2 b Ex quibus cauſis. † *Seruus, vt vides hic & filiusfamilias æquiparantur, quo ad acquiſitionem. In hoc tamen differunt, quod ſeruus indiſtincte quærit domino, filius autem familias patri in peculio tantum profectitio, & ad-*
c *uentitio, quo ad* c *vſumfructum.*

ADDITIONES.

a l. ſiue mihi, 15. ff hoc tit.
b l. 2. de ſtipul. ſeruor. & §. item nemo, infra de inutil. ſtip.
c Vt dixi in §. item liberi, ſupra per quas perſ. nob. acquir.

§. Sed cum.

1 *Seruus ſtipulando ea acquirit domino quæ ſunt iuris: & ſibiipſi, quæ ſunt facti.*
2 *Stipulatio itineris, viæ, &c. eſt iur & factum.*
3 *Quæ facti ſunt non tranſeunt ad dominum.*

a Sed cum factum in ſtipulatione continebitur, omnimodo perſona ſtipulantis cõtinetur: velut ſi ſeruus ſtipuletur, b vt ſibi ire agere liceat. ipſe enim tantum prohiberi non debet, non etiam dominus eius.

1 a Quod † ſeruus *ſtipulando domino acquirat, verum eſt in his, quæ ſunt iuris, vt ſi ſtipularetur aliquid dari: ſecus in ſtipulatione facti, quia perſonæ ſerui cohæret,*
a *commoditas tamen ad dominum* a *pertinet.* † *Non ta-*
2 *men ignorandum eſt, ſtipulationem* b *itineris, viæ,*
b *actus, eſſe ius, in quantum debet conſtitui ſeruitus: ſed in*
3 *quantum patientia debet præſtari, dicitur eſſe facti.* † *Pen-*
c *det autem totus hic locus ex illa* c *Pauli I. C. regula, quæ facti ſunt non tranſeunt ad dominum.*
b Vt ſibi ire agere. *In hac ſtipulatione non ius, ſed factum verſari, ideoque à ſeruo recte interponi, nec ad Do-*
d *minum pertinere* d *Iulianus reſpondit.*

ADDITIONES.

a Iuxta Bar. in l. quod dicit. de verb. oblig.
b Bart. in l. 2. §. 1. de verb. obl. idem in l. communis ſeruus tuus & meus, de ſtip. ſeru.
c l. qui hære. 44. de cond. & demonſt.
d l. ſtipulatio iſta habere licere, 38. §. hi qui, de verb. obli.

§. Seruus communis.

1 *Seruus communis acquirit pro parte dominica.*
2 *Et hoc quoties non procedat.*
3 *Extenſio huius §.*

Seruus communis ſtipulando, vnicuique dominorum pro portione dominij acquirit, niſi iuſſu vnius eorum, aut nominatim alicui eorum ſtipulatus eſt: tunc enim ſoli ei acquiritur. Quod ſeruus communis ſtipulatur, ſi alteri ex dominis acquiri non poteſt, ſolidum alteri acquiritur: veluti, ſi res, quam dari ſtipulatus eſt, vnius domini ſit.

1 Seruus † *communis, qui plures habet dominos, regulariter ſtipulando acquirit dominis ſuis pro parte dominica, hoc eſt, quantum quiſque eorum iuris in ſeruum ha-*
2 *bet.* † *Quod tamen aliquoties non procedit: primo quan-*
a *do ſtipulatur vni ex dominis,* a *expreſſo ipſius nomine proprio. Deinde ſi iuſſus vnius præcedit. Tertio, ſi ſtipulata res alteri non poſſet acquiri ex dominis: tum enim illi acquiritur in ſolidum, in cuius perſona acquiſitio fun-*
b *dari* b *poteſt.* † *Bart. hunc §. & ad Monachos, inſtito-*
3 *remque plurium mercatorum producit.*

ADDITIONES.]

a l. ſeruus communis 1. hoc tit.
b Tex. in l. ſi ſeruus communis, 5. & ibi Bar. de ſtip. ſeruor.

De

Digitized by Google

De Diuiſione ſtipulationum. Tit. XIX.

1 *Quadruplex ſtipulationum diuiſio.*
2 *Stipulationes iudiciales.*
3 *Stipulationes prætoriæ.*
4 *Prætoriarum ſtipulationum ſubdiuiſio.*
5 *Stipulatio iudicatum ſolui.*
6 *Stipulatio rem ratam haberi.*
7 *Stipulatio de nouo opere demoliēdo.*
8 *Prætoria ſtipulatio cautionalis.*
9 *Et ea fit per ſtipulationem* — Legati. Tutelæ. Ratum haberi. Damni infecti.
10 *Stipulationes Prætoriæ communes.*
11, 14 *In quo differāt ſtipulationes Iudiciales & Prætoriæ.*
12 *Caſus, vbi in Prętorijs ſtipulationibus nuda repromiſſio ſufficit.*
13 *Regulariter in Prætorijs ſtipulationibus nuda repromiſſio non ſufficit.*
15, 23 *Stipulationes conuentionales.*
16 *Stipulationes communes.*
17 *Stipulatio rem pupilli ſaluam fore.*
18 *Stipulatio de rato.*
19 *Stipulatio dupla in euictione.*
20 *De ſtipulatione damni infecti.*
21 *Stipulatio legatorum.*
22 *Ædilitiæ ſtipulationis exemplum.*

a Stipulationum aliæ ſunt iudiciales, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ communes, tam prætoriæ quam iudiciales. Iudiciales ſunt duntaxat, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur: veluti de dolo cautio, vel de perſequendo ſeruo, qui in fuga eſt, reſtituēdove precio. Prætoriæ ſunt, quæ à mero Prætoris officio proficiſcuntur: veluti *b* damni infecti, *c* vel legatorum. Prætorias autem ſtipulationes ſic exaudiri oportet, vt in his etiam contineantur *d* ædilitiæ: nam & hæ à iuriſdictione Prætoris veniunt. *e* Conuentionales ſunt, quæ ex conuentione vtriuſq; partis concipiuntur: hoc eſt, neq; iuſſu iudicis, neq; iuſſu Prætoris, ſed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera ſunt, quot (pene dixerim) rerum contrahendarum. *f* Communes ſunt, veluti rem ſaluam fore pupillo (nam & Prætor iubet rem ſaluam fore pupillo, caueri: & interdum iudex, ſi aliter hæc res expediri non poteſt) vel de rato ſtipulatio.

a *a* Hic titulus *ad verbum ex Pandectis* a *ſumptus eſt,*
1 *& quadruplicem* † *ſtipulationum diuiſionem complecti-*
2 *tur. Nam primo ſunt* † ſtipulationes Iudiciales, *quæ ſcilicet à legibus Iureconſultorum, vel Imperatorum ſanctionibus ſunt adinuenta, & per officium iudicis viui, ſiue principaliter, ſiue incidenter accedatur, vbicunq; ei æquū & iuſtum viſum fuerit, exercentur. Horum exemplum eſt,* cautio de dolo, *puta cum debitor creditorem pignoratitia actione conueniens, petit, vt iudex à creditore cautionem recipiat, quod in re pignorata nihil fraudis, doli ve commiſerit. Ex qua cautione, quia, creditor promittit, & iudex actoris nomine ſtipulatur, ſtipulatio ſurgit, quæ ob*
3 *id iudicialis dicitur.* † *Secundo ſunt* ſtipulationes Prætoriæ, *quæ non à lege Iuriſconſultorū, & Imperatorum, ſed tantum à iure Prætorio introducta ſunt, quæ non cuiuſuis iudicis, ſed ſolius Prętoris iuriſdictioni relinquūtur, eiuſq;*
4 *iuſſu expediuntur.* † *Et hæ ſunt ſub triplici differentia,*
Iudiciales, Cautionales, & Communes. *Prætoria ſtipulationes* Iudiciales *ſunt, quæ interponuntur propter*
5 *ſniam, vt ea conſequatur effectū: quales ſunt:* † Iudicatū ſolui, *quæ continet tres clauſulas. Primā, de re iudicata ſoluenda; ſecunda, de cauſa defendēda; tertia, de dolo ma-*
b *lo* b *abfuturo.* † Item rem ratam haberi, *qua cautione*
6 *cauet procurator, ſi non habes mandatū, dominum ſuum*
7 *rem ratā habiturū* † *Item & de* nouo opere demoliendo, *quatenus per ſententiā adparebit iniuſtè ædificatum.*
8 † *Prætoriæ ſtipulationes* cautionales *ſunt, quæ ſe inſtar actionum habent. Agimus enim per eas, vt aliquid nobis detur, vel fiat, inducaturq; nouatio: quod fit quatuor*
9 *modis.* † *Primo per ſtipulationem legati: vt ſi quis mihi legaret decem in diem, ante euentum illius diei illa decem actione ex teſtamento ab hærede teſtatoris petere nō poſſum: ſi autē ſtipulor ab hærede illa decem pure, nouatur actione ex teſtamēto per illā ſtipulationē Prętoriam, quæ dicitur legati ſtipulatio: & poſſum ſtatim petere actione*
c c *ex ſtipulatu. Secundo, per ſtipulationem* de tutela, *hoc modo: Tutor finita tutela conuenitur actione tutelæ: ſi aūt interpoſita eſt ſtipulatio Prætoria cautionalis, quæ dicitē,* Rem pupilli ſaluam fore, *poteſt tutor conueniri actione ex ſtipulatu, quia actio tutelæ eſt nouata, ſiue trāſmutata*
d *in actionē ex ſtipulatu, propter ſtipulationē* d *interpoſitam. Tertio per ſtipulationē,* Ratam rem haberi: *exēpli cauſa, vt ſi ꝓcurator alicuius exegerit pecuniā indebitā, ſi non promiſit de rato is, qui non accepit pecuniā, conuenitur condictione indebiti à ſoluente pecuniā: ſi aūt promiſit de rato, nouatur illa condictio indebiti, daturque actio*
e *ex ſtipulatione illa Prætoria qua promiſit rem ratā* e *haberi. Et differt hæc cautio de rato à ſuperiori cautione de rato, ꝙ ſuperior fit ꝓp effectū ſniæ, hęc aūt vt nouetur condictio indebiti. Quarto, Prętoria ſtipulatio cautionalis fit per ſtipulationē* dāni infecti, *hoc modo: Si vicinus meus vi vel clā extruit opus, ꝙ poſſit mihi nocere, cōpetit mihi aduerſus eū interdictū,* Quòd vi aut clā. *Quòd ſi ſtipulor ab eo de dāno infecto, illa ſtipulatio Prętoria cautionalis*
f f *nouat illud interdictū.* † *Stipulationes Prętorię* commu-
10 nes *ſunt, quę fiunt iudicio ſiſtendi cauſa, & partim reſpiciunt proceſſum iudicij, partim verò effectum ſnię: qualis eſt illa,* Promittis te ſiſtere in iudicio, illo vel illo die? *Item,* Promittis defendere cauſam, &c. *Effectus aūt harum Prętoriarum ſtipulationū eſt, ꝙ ſtipulator per eas reddatur ſecurior, & cautior: ideoq; oēs cautionales dici*
g *poſsent* g *in genere.* † *Differunt aūt hę à iudicialibus ſti-*
11 *pulationibus, quod in his non requiruntur fideiuſſores & pignora, ſed ſatis eſt ſimplex cautio, ſiue repromiſſio: vt patet in cautione* de dolo, *niſi alter à partibus actū ſit. In Prętorijs aūt nuda repromiſſio non ſufficit, ſed ſatiſda-*
12 *tio ꝑ fideiuſſores vel pignora exigitur,* † *exceptis tribus ſtipulationibus. Prima ſtipulatio* ex noui operis nunciatione, *in qua ſi quis nouū opus faciat, in ſolo priuato, ſatiſdare tenetur pignoribus, vel fideiuſſoribus de nō nocendo, vel demoliēdo. ſin verò in publico, ſatis eſt nuda repromiſſio. Secūda eſt ſtipulatio* damni infecti. *In ea enim ſi fiat opus in flumine publico, ꝙ minetur damnū, ſatiſdatio neceſſaria eſt. Quòd ſi ędes in ſolo priuatorum ſunt, quę ruinam minantur, ſufficit nuda repromiſſio. Hęc tamen diſtinctio ꝓcedit, ſi quis noīe caueret proprio: nā ſi alieno noīe cauet, vt procurator, indiſtincte tenetur ſatiſdare, nec ſimplex repromiſſio admitteretē. Tertia, eſt* ſtipulatio duplę, *in euictionibus, vbi ſatis eſt repromiſſio, niſi expreſsè actū*
13 *ſit de ſatiſdatione.* † *In reliqs ſtipulationib. Prętorijs om-*

Z *nibus*

Digitized by Google

cognito, ſimul etiam ex contrario, quæ ſint firmæ atq; vti-
a les a ſtipulationes, abunde cognoſcemus.† Inutiles au-
2 tem hic ſtipulationes vocat, quæ quia non ſunt legum
præceptis conformes, nullum habent robur: quod multi-
pliciter deprehendi poteſt, vt ex contextu huius tituli li-
3 quido conſtabit.† Puta ex re, quæ deducitur in ſtipulatio-
nem, vel facto ex perſona ſtipulantis & promittentis, vel
in quem confertur obligatio: itemque ex forma ſtipulatio-
b nis. b Rem enim talem eſſe oportet, quæ in dominio eſ-
ſe poſſit ſtipulantis, vel eius, cui ſtipulatur: & in ea cau-
ſa ſit tempore ſtipulationis, vt eius fieri poſſit in eadem
4 cauſa manens.† Factum poſſibile, & quod ſtipulanti fieri
5 queat, vel ei cui ſtipulatur.† Perſona ſtipulantis & pro-
mittentis idonea eſſe debet ad acquirendū ſibi vel alij, &
6 obligandum vel ſe, vel alium. † Forma denique ſtipula-
tionis congruenter eſt concipienda, vt in re, in modo, &
qualitate inter interrogationem & reſponſionem conue-
niat: vt poſſibilis ſit conditio, vt ex continenti reſpondea-
tur, & in præſentia, vt exaudiri ſe inuicem poſſint. Ex
vtili ſtipulatione conditionali, in diem, & pura non conti-
nuo vtiliter agitur, ſed poſt aliquantum temporis. Et hæc
ſumma fere eſt huius tituli.
7 b Hippocentaurum. †Hippocentaurum pro exemplo
adducit, rei ſcilicet cuiuſpiam, quæ non poſſit in rebus na-
c tis eſſe, idque Alciatus c Galeni autoritate confirmat,
d Cuius ſententiæ Cicero d quoque fuit: Quis (inquiens)
hippocentaurum fuiſſe aut Chimæram putat? Idemq;
e pluribus conatur oſtendere Lucretius, e poeta ac Phi-
8 loſophus vetuſtiſſimus. † Dicitur autē Hippocentaurus
mōſtrum partim humanum, partim equinum, ab ἵππων:
id eſt, equus, & κεντεῖν quod eſt pungo. Fabulæ occaſionē
dedit, quod Centauri primi equitarint non ſine horrendo
vicinorum populorum ſpectaculo. Plinius tamen lib. 7.
Nat. hiſtor. ſcribit Hippocentaurum in melle allatū Clau
dio Cæſari ex Ægypto. Diuus quoq; Hieronymus refert,
monſtrum eiuſmodi à Diuo Antonio viſum. Verum Imp.
(vt dixi) Hippocentaurum pro re imaginaria poſuit, quæ
nec fuit, nec eſt, nec eſſe poteſt.

ADDITIONES.

a Arg. l. 1. de his qui ſunt ſui vel al. iu. & l. 1. §. ſtipulationem, de præt. ſtip.
b Ita eleganter Egui. Baro hic.
c Lib. 9. Parer. cap. 13.
d Lib. 2. de nat. deo.
e Lib. 5. de nat. deo. Vide etiam Did. Couar. lib. 4. var. reſol. c. 2.

---

§. Idem iuris.

1 Rei ſacræ, & hominis liberi ſtipulatio eſt inutilis.
2 De priuatione ad habitum non datur regreſſus.
3 Omnes res, quæ ſunt extra commercium noſtrum, in ſti-
pulationem deduci prohibentur.
4 Facilius impeditur à principio aliquid fieri, quam fa-
ctum tollatur.
5 Vbi ſecundum tempus præſens non poteſt aliquid domi-
nio noſtro ſubijci in ſuo genere, non poteſt etiam ſuper
illo concipi ſtipulatio.
6 Nemo poteſt ſibi rem ſuam ſtipulari.
7 Quando hoc non procedat.
8 Si res promiſſa deſinat eſſe in commercio abſque facto
promiſſoris, liberatur promiſſor.
9 Si res veniat ad eum caſum, à quo non poteſt incipere,
vitiatur ſtipulatio.
10 Quod diſſoluit obligationem contractam, fortius eam
impedit ab initio.
11 Obligatio non poteſt incipere ab eo caſu, ad quem ve-
niens finiretur.

Idem iuris eſt, a ſi rem ſacrā aut religioſam, quā
humani iuris eſſe credebat, vel publicam rem, quæ
vſibus populi perpetuo expoſita ſit, vt forū, vel thea-
trum, vel liberum hominem, quem ſeruum eſſe cre-
debat, vel cuius commercium non habuerit, b vel
rem ſuam dari quis ſtipuletur. Nec in pendenti erit
ſtipulatio ob id, quod publica res in priuatam dedu-
ci, & ex libero ſeruus fieri poteſt, & cōmercium adi-
piſci ſtipulator poteſt, & res ſua ſtipulatoris eſſe de-
ſinere poteſt, ſed protinus inutilis eſt. c Item contra,
licet ab initio vtiliter res in ſtipulatū deducta ſit: ſi ta-
men poſtea in aliquam eorum cauſam, de quibus ſu-
pra dictum eſt, d ſine facto promiſſoris deuenerit:
e extinguitur ſtipulatio. At nec ſtatim ab initio talis
ſtipulatio valebit, Lucium Titium cum ſeruus erit, da-
re ſpondes? f & ſimilia. Quæ enim natura ſui domi-
nio noſtro exempta ſunt, in obligationē deduci nul-
lo modo poſſunt.
1 a Si rem ſacram. †In effectu vult dicere textus, quòd rei
ſacræ, vel hominis liberi, aut conſimilis rei ſtipulatio ſit
inutilis ab initio, & obligatio non reſuſcitetur, non reuiui-
ſcat, quamuis res ſacra, profana efficiatur, vel ex libero
homine fiat ſeruus: idque ea ratione, quia vna atque eadē
cauſa & liberandi & obligandi eſſet, hoc eſt, eodem mo-
do reuiuiſceret, ſicut extinguitur: quod eſt contra naturā:
quia naturaliter de homine viuo benè poteſt fieri mor-
tuus, ſed contra, de mortuo non poteſt viuus fieri: & ſic
2 de non eſſe tranſire ad eſſe:† quia vt dicunt philoſophi, de
a priuatione ad habitū non datur regreſſus. a Res ſacra,
religioſa, liber homo, res ad vſum publicum deſtinata,
3 res propria, in ſtipulationem deduci non poteſt. † Adde
generaliter idem eſſe in omnibus rebus, quæ non ſunt in
b commercio b noſtro. Ratio duplex eſt: prima, nam ſi res
promiſſa efficeretur poſtea ſacra, vel religioſa, vel ſeruus
promiſſus conſequeretur libertatem, extingueretur vtiq;
c obligatio iam nata & c contracta. ergo multo magis
4 debet ab initio impediri contrahenda,† cum facilius im-
d pediatur aliquid à principio fieri, quàm factum d tolla-
5 tur. Secunda ratio eſt, & quidem efficacior, quod vbi ſe-
cundum tempus præſens aliquid non poteſt dominio noſtro
ſubijci in ſuo genere, non poteſt quoque ſuper illo concipi
e ſtipulatio, nō ſolum pura, ſed nec etiam in diem, vel ſub e
conditione. Prædicta tamen obtinent, quando ſtipulator
ipſe eius rei, quam in ſtipulationem deducit, non habet
cōmercium, ea ſpecie ſtipulatio inutilis eſt: ſecus ſi res non
eſſet in commercio facto promiſſoris. hoc n. nō ſtipulatori:
f ſed ipſi promiſſori nocebit, quia tenebitur f ad intereſſe.
6 b Vel ſi rem ſuam dari quis †Hinc colligitur, neminem
ſibi poſſe rem ſuam ſtipulari: quod verum intellige, vt
res ſua ſibi detur, id eſt, rei dominium in ipſum transferā-
tur: hoc enim impoſſibilitatem obtinet, cum res, quæ ſe-
g mel tua eſt, amplius tua effici g nequeat: † poteſt ta-
7 men quis ſtipulari, rem ſibi ſuam tradi, cuius poſſeſſio eſt
h h apud alium. Nam poteſt ſtipulari rem ſibi ſuam dari
ſub aliqua conditione: ſi exiſtentis cōditionis tempore res
i ſua non reperiatur, i ſtipulatio valebit.
8 c Item contra. † Si res promiſſa deſinat eſſe in commer
cio abſque facto promiſſoris, & ante eius moram, libera-
tur promiſſor, deinde ac ſi res eſſet extincta. Ex quo tria
9 correlariè obſeruanda ſunt. † Primum quòd ſi res veniat
ad eum caſum, à quo incipere non poteſt, vitiatur ſtipula-

tio. exempli cauſa: ſtipulatus ſum abs te ſeruum, ſtipulatio ab initio valuit: poſtea ſine facto tuo promiſſus ſeruus libertatem conſecutus eſt, vel deceſſit, vel obijt, iam vitiatur ſtipulatio, quæ ab initio obtinebat, quia peruenit ad caſum, a quo non poteſt incipere: non poſſem enim libe-
k rum hominem, vel ſeruum mortuum k ſtipulari. † Se-
1b cundum, illud quod diſſoluit obligationem contractam,
12 fortius eam impedit ab initio contrahendam. † Tertium, obligatio non poteſt incipere ab eo caſu, ad quem veniens
l finiretur, & recepta l deſineret.

d Sine facto. Id eſt, ſine vlla culpa aut mora promiſſoris,
m alioqui nihilominus m tenetur.

e Extinguitur ſtipulatio. Adeo quidem, vt ſemel in
n perpetuum ſublata reſtitui non n poſſit.

f Et ſimilia. Hoc ad ſuperiora rerum exempla referri debet, quæ non ſunt in commercio, non autem ad ſtipulationem rei propriæ.

ADDITIONES.

a Ita intelligi debet tex. in l. inter ſtipulantem, 83. § ſacram, de verb. oblig. vnde noſter hic §. tranſumptus eſt.
b Vt habes exemplũ in l. apud Iulianũ, §. ſi. cum l. ſeq. de leg. 1.
c Vt hic in verſ. item contra.
d l. patre furioſ. de his qui ſunt ſui vel al. iur. c. quemadmodum, circa medium, extra de iureiur.
e Ita tex. eſt in d. l. inter ſtipulantem, §. ſacram.
f Tex. notab. in l. multum intereſt, 34. de verb. oblig.
g §. ſic itaque, infra de actio.
h l. nemo, 82. de verb. oblig. l. ſi in emptione, §. eti ſine, de contrahen. empt.
i Tex. in l. ſi rem, de verb. oblig.
k De hoc perplexo, vide Bar. & reliquos, in l. pluribus, §. etſi placeat, de verb. oblig.
l De quibus omnibus, vide per Doct. in d. l. inter ſtipulantem, § ſacram.
m l. ſi ſeruum Stichum, § ſed ſi ſit, de verb. oblig.
n d. §. ſed ſi ſit.

§. Si quis alium.

1 *Factum alienum nemo promittere poteſt.*
2.4.6.7 *Facti alieni promiſſio quibus admittatur caſibus.*
3 *In omnibus obligationibus facti, is qui non facit id, quod promiſit, in pecunia numerata condemnatur.*
5 *Iuramentum habet vim, vt videaris promiſiſſe meliore modo, quo valere poteſt.*

Si quis alium daturum facturumve quid promiſerit, non obligabitur: veluti, ſi ſpondeat Titium quinque aureos daturum. Quod ſi effecturum ſe, vt Titius daret, ſpoponderit, obligatur.

1 † Factum *alienũ nemo promittere poteſt, eo quia tum non geritur negocium inter ſtipulantem ſolum & promit-*
a *tentem, quod fieri* a *neceſſe eſt. Stipulatio enim factum ſeu dationem ipſius promiſſoris continere debet, tumque negocium inter eos contrahi dicitur, eſtque ipſa ſtipulatio. Quod ſi hæc factum vel dationem alicuius tertij complectatur, quia cum illo tertio negocium aliquod non eſt geſtum, inutilis cenſetur ſtipulatio: tum quo ad obligandum promiſſorem, tum, & quidem multo magis,*
b *quo ad obligandum tertium, cum quo nihil* b *geſtum eſt. Quod autem facti alieni promiſſio ſit inutilis, hoc regula-*
2 *riter verum eſt: † in pleriſque tamen caſibus diuerſum obtinet. Primus eſt, ſi quis promittat ſe effecturũ, vt alius det aliquid, vel faciat, tum proprium magis, quam alienum factum ſpopõdiſſe videtur, vnde tam ſuo, quã etiam ſuorũ hæredum nomine obligatur, vt niſi Titius det, quan-*
c *ti ſtipulatoris intereſt, promiſſor ipſe praſtare* c *tenea-*
3 *tur. † Nam per manus traditur,* in omnibus obligationibus facti ſaltem validis, eum qui non facit id quod
d *promiſit, in pecunia numerata* d *condemnari. † Secun-*
4 *do non procedit prædicta regula in ſtipulationibus prætorijs, puta, ſi promitto rem ratam haberi, vel promitto aliquem ſiſtere in iudicio, tunc videor me curaturũ,*
e *vt* e *ita fiat. Tertio, quando huiuſmodi ſtipulatio interponitur ſuper contractu venditionis, in quo venditor de euictione tenetur: ex iſta enim promiſſione obligatur de facto extranei euincentis, ergo & de illo promittere poterit: nullum euicturum rem, aut facturũ, quo minus te ha-*
f *bere* f *liceat. Quarto, quando factum alterius tenderet*
g *ad corroborationem obligationis factæ per* g *promiſſorem vt ſi es mihi obligatus in centũ, & promittis Titium pro te fideiuſſurum. Quinto, quando promittitur factum alienum non tanquã factum perſonæ alienæ, ſed tanquam*
h *qualitates rei in ſtipulationem deducta:* h *vt ſi vendis mihi ſeruum, & promittis eum eſſe ſanum, vel eum non eſſe fugitiuum. Sexto, ſi promiſſioni facti alieni accedat iu-*
5 *ramentum, tunc promiſſio valida eſt: † quia iuramentum*
i *habet vim, vt videare promiſiſſe meliore* i *modo, quo va-*
6 *lere poteſt. † Septimo, quando promiſſioni accederet pœna ad intereſſe: exemplum, promitto quod licebit tibi habere hunc fundum, ne te quiſquam turbabit in eius poſſeſſione, & ſi tibi quiſquam controuerſiam fecerit, promitto centum: nam iſtam pœnam poterit ſtipulator exigere, ſi con-*
k *tra factum* k *fuerit. † Vltimo non obtinet promiſſa re-*
7 *gula, quando quis locauit, vel commodauit, vel depoſuit ſeruum ſuum penes alium, & ab illo ſtipulatus eſt, ne is ſeruus ab alio efficeretur fur, vel fugitiuus: iſta promiſſio de facto alterius obligat promittentem, quia ex natura prædictorum contractuum ſeruus cenſetur commiſſus cuſto-*
l *diæ eius, qui ipſum in cõmodatum, vel depoſitũ* l *accepit. Extra iſtos caſus non valet promiſſio de facto alieno, neq; vllam obligationẽ inducit, tametſi Accurſius hic putat, eam ſemper valere de æquitate: quia ſemper videatur promiſſor ſpõdere ſe curaturũ, & ſic potius de facto pro-*
m *prio. hoc tamẽ ab* m *interpretib. cõi calculo reprobatur.*

ADDITIONES.

a l. inter ſtipulantem, 82. de verb. oblig.
b Fa. tex. l. ſi rem, de fideiuſſ.
c l. veteris, C. de contrah. ſtipul.
d l. ſi quis ad alũ, § fin. de re iudi. & l. ſtipulationes non diuiduntur, §. Celſus, de verb. oblig.
e l. quoties quis, de verb. oblig.
f l. emptorem, §. quod autem, de actio. empt. & d. l. inter ſtipulantem, in prin.
g Tex. ſing. in l. qui rẽ, §. ſed etſi quis, & ibi Bar. de conſti. pe.
h l. ſi ita quis, de euict.
i Tex. in l. cum pater § ſi ios matrem, de leg. 2. Ang. in d. l. inter ſtipulantem, in prin.
k l. ſtipulatio iſta, 38 verſ. at ſi quis, de verb. oblig.
l Ita Iaſ. in d. l. ſtipulatio, per tex. notab. in l. non impoſſibile, & ibi Bal. & Caſ. de pact.
m In d. l. ſtipulatio iſta, & d. l. inter ſtipulantem.

§. Si quis alij.

1 *Nemo poteſt alteri ſtipulari, cuius poteſtati non ſit ſubiectus.*
2 *Stipulationes quare inuentæ.*

a Si quis alij, b quam ei, cuius iuri ſubiectus ſit, ſtipuletur, nihil agit.

1 a † Regula eſt, neminem poſſe alteri ſtipulari, cuius poteſtati non ſit ſubiectus. *repugnat enim ſtipula-*
2 *tionum natura: † cum hæ ob id natæ & inuentæ ſint, vt*
a *per eas res noſtras curemus, non* a *alienas. quare cum ex eiuſmodi ſtipulatione facta pro altero nihil agatur, nõ*
b *oritur vel ciuilis vel* b *naturalis obligatio. Tamen hæc*

regula

regula in caſibus quam plurimis ceſſat, quorum enume-
c *rationem Angelus hic poſt* c *Accurſium ponit, quos*
d d *infra & nos excutiemus.*

b Quam ei. *Videl. patri, vel domino, quia non ex ſua, ſed ex patris, dominive perſona ſtipulantur.*

ADDITIONES.

a § alter, infr. eod. vbi latius dicetur.
b l. ſtipulationis, §. alteri, & ibi gloſ. & Doct. de verb. oblig.
c In verbo, nihil
d In d. §. alteri.

---

§. Plane ſolutio.

1 *In perſonam extranei ſolutio conferri poteſt.*
2 *In caſu §. noſtri aliquando mandati actionem, aliquando negociorum geſtorum competere.*

a Plane ſolutio, etiam in extraneam perſonam conferri poteſt: veluti, ſi quis ita ſtipuletur: mihi aut Seio dare ſpondes? vt obligatio quidem ſtipulatori acquiratur, ſolui tamen Seio, *b* etiam inuito eo, *c* recte poſſit, vt liberatio ipſo iure contingat: ſed ille aduerſus Seium habeat mandati actionem.

1 *a* † Limitatio *præcedentis §. quamuis enim ſtipulando alicui extraneo, nihil ei acquiramus: in perſonam tamen extranei ſolutionem conferre poſſumus, vt in exemplo textus noſtri:* Mihi aut Seio decem dare ſpondes? *valet huiuſmodi ſtipulatio, & ex ea obligatio mihi ſoli, qui ſtipulor, acquiritur: Seius verò ex ea fruſtra agit, quia*
a *non habet* a *petitionem: ſoluere tamen Seio vtiliter vel*
2 *me nolente poteris, vt ipſo iure ſoluendo libereris.* † *Sed ego deinde contra Seium adiectum ſolutioni habeo mandati actionem, qua repetam ab eo pecuniam ſibi ſolutam. Et hæc quidem, ſi mandatum præceſſerit: vel adiecto præſente, nec contradicente facta ſit ſolutio; alias agetur negociorum geſtorum. Et quod dixi,* Seio & me inuito recte ſolui, *hoc intelligendum eſt, ſi ipſi Seio, non etiam ſucceſſoribus eius ante litem conteſtatam ſolutio fiat: alias*
b *ſecus.* b *Niſi forte ſub nomine dignitatis. Seius ſolutio-*
c *ni adiectus ſit: nam tũ & ipſius* c *hæredibus ſolui poteſt.*

b Etiam inuito. *Si tamen litem nondum ipſe conteſtatus ſit.*

c Recte poſſit. *Etiamſi promiſſor ſimpliciter conſtituiſ-*
d *ſet ſe ſoluturum* d *promiſſori.*

ADDITIONES.

a Per tex. in l. ſed etſi filiofam. in fi. & l. ſeq. de conſtit. pec.
b Vt l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem, de ſolut. & l. cum quis ſibi, de verb. oblig.
c Tex. in l. annua. § Actio de ann. leg. & glo. hic in verbo Seio.
d d. l. ſi ſtipulatus fuero, de ſolut.

---

§. Quod ſi quis.

1 *Quomodo hic §. differt à caſu præcedentis §.*
2 *Vtile per inutile non vitiatur.*
3 *Ius accreſcendi in contractibus non habet locum.*

a Quod ſi quis ſibi, & alij cuius iuri ſubiectus non ſit, dari decem aureos ſtipulatus eſt, valet quidem ſtipulatio: ſed vtrum totum debeatur ſtipulatori, quod in ſtipulatione deductum eſt, an verò pars dimidia, dubitatum eſt: ſed placuit, non plus, quàm *b* dimidiam partem ei acquiri.

1 *a* Quod ſi quis. † *Videtur idem eſſe caſus iſtius §. & præcedentis, & tamen diuerſum eſt deciſum. Sed dic non eſſe caſus ſimiles: prior enim procedit, quando per disiunctionem extraneus adiectus eſt ſtipulationi: hic autẽ textus loquitur, ſi per coniunctionem aliquis extraneus adiungatur ſtipulationi.*

2 *b* Dimidiam partem. † *Talis ſtipulatio pro parte dimidia vtilis eſt, pro altera parte inutilis, vtile autem per*
a inutile a non vitiatur. *Altera igitur dimidia pars debebitur quidem ſtipulatori, altera vero deducetur, ſed non*
3 *augebit partem ſtipulatoris,* † *quia ius accreſcendi in con-*
b *tractibus regulariter non* b *habet locum.*

ADDITIONES.

a L. 1. §. ſed etſi mihi, de verb. oblig. c. vtile, de reg. iur. in 6.
b Per Doct. in l. ſi mihi & Titio, 110. de verb. oblig.

---

§. Ei vero.

1 *Patrem poſſe ſtipulari filio.*
2 *Ad veritatem copulatiuæ requiri concurſum vtriuſque copulati.*
3 *Excuſſa l. quod dicitur, de verb. oblig.*
4 *Filiusfam. eſt capax iuris dotalis.*

Ei vero qui iuri tuo ſubiectus eſt, ſi ſtipulatus ſis, tibi adquiris: quia vox tua tanquam filij ſit: ſicuti & filij vox, tanquam tua intelligitur, in ijs rebus, quæ tibi adquiri poſſunt.

1 † Quando *pater ſtipulatur filio, vt ſtipulatio valeat, & acquiratur patri, videtur ſufficere, quòd illa, quæ in ſtipulationem deducta ſunt, poſſint acquiri patri. Sed*
a *aduerſatur Pauli* a *reſponſum, in quo duo coniunctim re-*
quiruntur, ſcilicet, quod pater ſtipuletur ea, quæ ſunt iu-
2 *ris, quodque illa patris acquiſitionem non effugiant* † *Ad veritatem autem copulatiuæ, requiritur cõcurſus vtriuſ-*
b *que* b *copulati. Doctores hunc obicem variè tollunt:*
3 *mihi non diſplicet Iaſonis expoſitio, aientis:* † *Iuriſconſultum ibi ponere generalem regulam cum duobus requiſitis copulatiuè, atque eam quidem regulariter ita procedere. Nam quando pater ſtipulatur filio, valet ſtipulatio, & ibi patri acquirit, ſi ſtipulatur ea, quæ ſunt iuris: ita enim ſignificatur ſecus eſſe, quando ea, quæ in facto conſiſtunt, ſtipularetur, & propterea ſubiicit ibi textus, alioqui ſi factum, & c. dicet poſſit quoque factum*
c *dari, quod* c *patri acquiritur. Secundo requirit ibi Iuriſconſultus connexum, vt ea quæ ſunt iuris, talia exiſtant, quæ patri acquiri poſſint, & non filio. nam quædam ſunt iuris, in quibus valet ſtipulatio, ſed tamen non acquiri-*
d *tur patri, vt eſt ius dotis. Etenim ſi pater filio dotẽ* d *ſti-*
4 *pularetur, vtilis eſſet ſtipulatio, & filio quæreretur.* † *Fi-*
e *liusfamilias namque & Digeſtorum iure capax eſt* e *iuris dotalis: itẽ ex cauſa aduentitia, vel caſtrenſi, aut quaſi caſtrenſi peculio, pater filio quæreret. Nam in iſtis non poteſt haberi, perinde, ac ſi pater ſibi ipſi fuiſſet ſtipulatus,*
5 *quando ſtipulatus eſt filio.* † *Obſerua igitur in prædicto*
f *Pauli* f *reſponſo, duo copulata non coniungi ſolum reſpectu vnius effectus, & vnius ſubiecti, nempe validitatis ſtipulationis, vt ſtipulatio firma ſit in ſe & efficax, ſed & contemplatione acquiſitionis, nempe ut acquiratur patri, perinde ac ſi is ſibi ipſi fuiſſet ſtipulatus. Et hæc quidem tyronibus ad textus declarationem ſint ſatis, reliqua huc pertinẽtia diffuſius Aretinus & Faber declarant, itemque vulgo interpretes in præfato Pauli* g *reſponſo.*

ADDITIONES.

a In l. quod dicitur, 130. de verbor. oblig.
b l. ſi quis ita, de ver. oblig. & l. ſi hæred plures, ff. de cond. inſt.
c Vt d. l. quod dicitur, de verb. obl. in gl.
d Vt l. vxore, §. teſt. 20. de leg. 3.
e Tex. in l. Pomponius Philadelphus, famil. erciſ.
f d. l. quod dicitur.
g In d. l. quod dicit.

§. Præterea.

1 *Diuiſio huius §.*
2 *Determinatio reſpiciens plura determinata, debet æqualiter determinare.*
3. 5 *Diſcrepantia in ſumma, an vitiet ſtipulationem.*
4 *Diuerſitas temporis vel qualitatis vitiat ſtipulationem in totum.*
6 *Diuerſitas reſponſionis quãdo ſtipulationem non vitiet.*

a Propterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non reſpondeat, velut ſi quis decem aureos à te dari ſibi ſtipuletur, tu quinque promittas, vel contra, aut ſi ille purè ſtipuletur, tu b ſub conditione promittas, vel contra ſi modo ſcilicet id exprimas, id eſt, ſi cui ſub conditione, vel in diem ſtipulanti, tu reſpondeas, præſenti die ſpondeo. Nam ſi hoc ſolum reſpondeas, Promitto; breuiter videris in eandem diem vel conditionem ſpopondiſſe. Neque enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.

1 a Præſens † §. *primò exemplum dat, quando ex ſumma*
alicuius, vel quantitatis diſparitate ſtipulatio eſt inutilis:
Deinde quando ex diuerſitate qualitatis vel temporis.
Et textus noſter vtramque ſpeciem æquiparare videtur,
& definire ſub vna determinatione, quaſi vtraque ſtipu-
2 *latio ſit penitus nulla & inefficax.* † *Nam per manus*
traditur, quod determinatio reſpiciens plura determi-
a nata, debeat æqualiter a determinate: *atque ita tex-*
tum hunc Portius exaudit. Huic autem intellectui repu-
b *gnat, quod Vlpianus* b *ſcribit:* Si ſtipulanti mihi de-
cem, tu viginti reſpodeas, vel contra ſi me viginti in-
terrogante, tu decem reſpondeas, obligationem vtro-
que caſu in decem contractam videri. *licet enim opor-*
teat congruere ſummam, tamen manifeſtiſſimum eſt in
viginti & decem ineſſe: ideoque reiecto reſiduo ea ſum-
3 *ma debebitur, in quam conſenſum eſſe videtur.* † *Quare*
Doctores communiter ibi notant, diſcrepantiam in ſum-
ma non vitiare ſtipulationem in totum, ſed eam valere
4 *in parte, in qua conuenerit:* † *In diuerſitate verò tempo-*
ris, vel qualitatis ſecus eſſe, quia tum ſtipulatio vitia-
tur, & in totum ſit nulla. Diuerſi iuris rationem aſſignat
Bartolus, quoniam huiuſmodi diuerſitas in tempore exi-
ſtens, inducit quoque diuerſitatem in qualitate atq; ſub-
ſtantia, quia alia eſt pura ſtipulatio ſeu obligatio, alia ſub
conditione, alia in diem: aliud eſt, quando diſparitas in
ſumma exiſtit. Nam illa ſumma, in quam conſentitur,
eſt eadem ſumma, idem petitur, & eodem modo. Portius
tamen reſpondet, Vlpiani verba procedere, ſi (vt ipſius
verbis vtar) ſubſecuta fuerit complacentia, ita quod hu-
iuſmodi diuerſitas ſummæ ſtipulatori illico placuerit:
c *tum enim videtur contracta alia* c *ſtipulatio.* † *Verum*
5 *Iaſon hanc ſolutionem multis infringens, tãdem ait, hunc*
d *textum declarandum eſſe per prædictum Vlpiani* d *re-*
ſpõſum: nempe quod eiuſmodi caſibus ſtipulatio in ea ſum-
ma inutilis ſit, in qua ſtipulator & promiſſor diſcrepa-
uerint: in illa verò ſumma, in quam conſenſerint, ſtipula-
tionem valere, idque ob id, vt nulla hic antinomia orta-
tur, quæ aliàs effugi nequit.
6 b Sub conditione. † *Hoc ita verum eſt, niſi diuerſitas*
reſponſionis ſtipulatori illicò, id eſt, priuſquam animus
aliorſum diſtrahatur, placuerit: quippe tum ſtipulatio
e *alioqui peritura redintegratur, vel noua eſſe contracta* e
cenſetur. Secundò, non procedit, ſi conditio, quæ exprimi-
tur, alioqui inſit promiſſioni: veluti ſi interroganti mihi,
fructus horti vri dare ſpondes? *tu reſpõde,* as ſi naſcen-
tur dabo, *nam illa conditionis expreſſio non impedit, quo*
minus reſponſio dicatur pura, cum & ipſi interrogationi
hæc dilatio tacitè inſit. Tum enim incipit actio, cum res
f *promiſſa per rerum naturam præſtari* f *poteſt.*

ADDITIONES.

a Tex. in l. nam hoc iure, de vul. & pup. l. quamuis, C. de impub. & alijs ſubſtit.
b In l. 1. §. ſi ſtipulanti, de verb. oblig.
c Vt d. l. 1. §. ſi quis ſimpliciter.
d In §. ſi ſtipulanti.
e Vt d. § ſi quis ſimpliciter.
f l. qui liberis, in princ. de vulg. & pup. & l. interdum, de verbor. oblig.

§. Item inutilis.

1 *Stipulatio non conſiſtit, niſi inter plures.*
2 *Vox patris, vox filij: vox ſerui, vox domini.*
3 *Super caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio poteſt inter patrem & filium ſtipulatio fieri.*
4 *Item inter patrem & filium emancipatum.*

Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, qui tuo iuri ſubiectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur. Sed ſeruus quidem non ſolum domino ſuo obligari non poteſt, ſed ne quidem vlli alij. Filij vero familiarum alij obligari poſſunt.

1 † Stipulatio *non poteſt conſiſtere, niſi inter plures: ſed*
pater & filius, dominus & ſeruus cenſentur fictione iu-
2 *ris vna atque eadem perſona:* † *cum vox patris tanquam*
a *filij ſit, & vox ſerui tanquam* a *domini. Ergo impoſſibi-*
le eſt, quod inter has perſonas ciuilis obligatio ad actio-
nem producendam efficax exiſtat, licet naturalis obliga-
b *tio inter eas* b *contrahatur.* † *In his tamen bonis, in qui-*
3 *bus filiusfam. habetur pro patrefamilias, poſſet ſtipula-*
tio fieri inter patrem & filium, puta ſuper caſtrenſi, vel
c *quaſi caſtrenſi* c *peculio.* † *Item inter patrem & filium*
4 *emancipatum efficax contrahitur obligatio, adeo quòd fi-*
d *lius aduerſus patrem, venia* d *Prætore petita agere*
poſſit. Præterea filiusfam. maior 25. annis, alijs ciuiliter
e *& naturaliter* e *obligatur, eique contra alios, & alijs*
h *aduerſus ipſum tam ex contractibus, quàm delictis com-*
f *petit* f *actio, autore tamen patre nolente, vel etiam per*
g *iudicis* g *officium coacto, niſi fortè iniuſſu patris contra*
Macedonianum Senatuſconſultũ mutuum acceperit. tum
h *enim nec ipſe filius, nec pater ex ea cauſa* h *tenebitur.*

ADDITIONES.

a §. ei vero qui. ſupra hoc tit. §. poſt mortem, infra eod.
b l. frater à fratre, & l. ſi id quod, de cond. indeb.
c l. lis nulla, & ibi Doct. de iud.
d l. fi. C. de inius vocan.
e l. cum non ſolum, C. de bon. quæ lib.
f Etiam ex contractu, de iud.
g d. l. cum non ſolum, §. neceſſitate.
h l. 1. ad Maced. & l. 1. C. ne filio pro patre.

§. Mutum.

1 *Qui contractus mutis & ſurdis permittatur.*
2 *Stipulatio ſine verborum ſolennitate concipi nequit.*
3 *Seruum ex domini perſona cenſeri, quando procedat.*
4 *De quo muto & ſurdo hic textus loquatur.*

Mutum neque ſtipulari, neq; promittere poſſe, palam eſt. quod & in ſurdo receptum eſt; quia & is qui ſtipulatur,

Digitized by Google

ſtipulatur, verba promittentis, & is qui promittit, verba ſtipulantis audire debet. vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit, ſed de eo qui omnino non audit.

1 Mutis † *& ſurdis, atque alijs id genus perſonis illi tantum contractus, qui conſenſu conſtant, nec verborum in-*
a *digent expreſſione, a permittuntur.* † *Sed in ſtipulatio-*
2 *ne præter conſenſum, verbis quoque ſolennis obſeruatione*
b *prolatis opus eſt:* b *quare ab ea repelluntur.* † *Stipulatio*
3 *enim non poteſt confici, niſi vtroque loquente. Poſſunt ta-*
c *men per ſeruum ſuum ſtipulari, & ex ſtipulatu* c *actionem acquirent. Nec obſtat, quod dicitur, ſeruum ex per-*
d ſona d domini cenſeri *(quoniam hoc procedit, quantum ad acquirendum attinet) quia ſi dominus non eſt capax acquiſitionis, & ſeruus iudicatur incapax. Mutus verò & ſurdus capaces quidem ſunt effectus ſtipulationis & acquiſitionis, licet ſtipulationem ex defectu conſenſus facere non poſſunt: cum nec loqui, nec audire queant.*
4 † *Debent autem textus de eo ſurdo intelligi, qui omnino non exaudit: ſecus eſt in ſurdaſtro, qui tardius exaudit. Idem de muto quoque dicendum videtur, qui omnino loqui nequeat: quod ſi quis loquatur difficulter, non debet iu-*
e *dicari* e *mutus: ſicut nec balbus, blæſus,* f *aut atypus.*

ADDITIONES.

a §. item ſurdus, ſupra qui non eſt per. fa. te. & ibi Ang.
b Vt hic & l. ſ. in prin, vbi de hoc doct. tractant, de verb. oblig.
c d. l. ſ. §. ſi quis igitur.
d l. ſi mihi & tibi, §. regula, de lega. 1.
e Prinitus, de ædil. edict.
f Eidem Offilius, §. vlt. de ædil. edict.

§. Furioſus.

1 *Furioſus & prodigus promittendo non obligantur.*
2 *Obligatio, quæ prodigi commodum magis quàm diſpendium reſpicit, non impeditur.*
3 *Prodigus & furioſus in quo conueniant, & in quo differant.*
4 *Infans an ſtipulari poſſit.*
5 *Cur filiusfamilias impubes non poſſit autore patre obligari: cum tamen tutore autore poſſit.*

Furioſus nullum negocium gerere poteſt, quia nõ intelligit quod agit. Pupillus omne negocium rectè gerit, ita tamen, vt vbi tutoris autoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor, veluti ſi ipſe obligetur. nam alium ſibi obligare etiam ſine tutoris autoritate poteſt. Sed quod diximus de pupillis, vtiq; de ijs verum eſt, qui iam habent intellectum, nam infans, & qui infantiæ proximus eſt, non multum à furioſo diſtant, quia huiuſmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatem eorum benignior iuris interpretatio facta eſt, vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi. Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne autore quidem patre obligatur.

1 † Furioſus, *itemque prodigus promittendo obligari*
a a *non poſſunt: neque obſtat, ſi dicas, iſtis perſonis ſolum rerum ſuarum adminiſtrationem eſſe interdictam: vt alienare nõ videatur, qui ſtipulanti promittit, et ſeſe obligat. Nam effectus rei, & iuris vinculum conſiderandum eſt,*
b *quo ad patrimonij vtique diminutionem* b *peruenitur.*
2 † *Ex quo conſequitur, obligationem, quæ prodigi commodum magis reſpicit, quàm diſpendium, non impediri per*
c *bonorum* c *factam interdictionem.* † *Quamuis autem*
3 *furioſus & prodigus pari paſſu ambulãt, quod adnexum obligationis pertinet: non eſt tamen par vtriuſque condi-*
tio, quantum ad acquirendi facultatem. Nam furioſus, demens, mente captus, fatuus, nullum omnino negocium
d *contrahere poſſint, etiamſi quid ſibi.* d *ſtipulari velint:*
e *quia ſui iudicium* e *non habent. Prodigus verò ſtipulando non prohibetur ſuam cõditionem facere meliorem: ne videlicet interdictio, quæ in ipſius fauorem, & patri-*
f *monij conſeruandi cauſa, facta eſt, in* f *eius odium reflectatur. Quatenus verò pupilli (quia & de his hoc loco diſ-*
g *ſeritur) poſſint alijs obligari, ſatis alibi* g *demonſtra-*
4 *uimus, vt hic ſuperuacanea repetitione non ſit opus.* † *Infans porro ſtipulari nõ poteſt, quod textus quoque tangit, cum non habeat conſenſum. Doctores, vt aſſolent, multa circa infantem tractant: cum infantis conditio varietur ex acceſſione ætatis. Certum eſt infantem qui fari non poteſt (ſic enim dicitur propriè infans) non poſſe ſtipulationẽ explicare. Si verò ſit maior infante, ſeptemque annos exceſſerit (quo caſu dicitur* pupillus proximus infantiæ) *tum ſtipulari non prohibetur in rebus non magni momenti, quæ non egent magno diſcurſu, neque tendunt laqueos,*
h *ipſiq; lucro ſunt:* h *quod ex æquo & bono placuit.* † *Quod*
5 *autem ad finẽ huius §. ſubijcitur, filiumfam. impuberem ne autore quidem patre obligari poſſe, cum tamen autore tutore poſſit, diuerſi iuris ea eſt ratio: Quia tutor ob rem malè geſtam tenetur, pater verò non tenetur. Itaque ſi ſine patre autore obligari velit; curator ei, quo autore ob-*
i *ligetur,* i *creandus erit. Ex ijs tamen bonis, quæ Aduen-*
k *titia ſunt, patre autore obligari impuberem* k *reſponſum eſt, veluti ſi delatam ſibi hæreditatem adeat.*

ADDITIONES.

a Vt hic, & l. is cui bonis, de verb. oblig.
b Vt ſupra de oblig. in prin. & fa. in arg. l. oratio de ſponſal.
c Glo. eſt ſing. in l. 2. de acceptil. Iaſon, & alij in d. l. is cui bonis.
d l. obſeruare, & l. ſeq. de curat. fur. l. 1. §. fin. & l. ſeq. de poſtul. iuncta l. in negotijs, de reg. iur.
e l. Fulcinius, §. adeo autem, quib. ex cau. in poſ. eatur.
f l. quod fauore, C. de legibus.
g In prin. ſupra de autor. tut. & §. admonendi, cum §. ſeq. ſupra qui alij. lic. vel non.
h l. 1. in prin. de verb. obl. l. 1. § pen. de act. & oblig.
i l. vlt §. ſin autem, C. de bo. quæ libe.
k d. l. vlt. & l. ſi infans, 18. C. de iur. delib.

§. Si impoſſibilis.

1 *Impoſſibilis conditio tripliciter dicitur.*
2 *Quæ iure non licet facere, nec fieri poſſe credendum eſt.*
3 *Impoſſibilis conditio de facto.*
4 *Impoſſibilis conditio, affirmatiue concepta, ſtipulationem vitiat.*
5 *Adeo quidem, vt nec naturalis obligatio inde oriatur.*
6 *Sed & bonæ fidei contractus per impoſſibilem conditionem vitiantur.*
7 *Limitatio ſuperioris pronunciati.*
8 *Conditio impoſſibilis negatiue inſerta ſtipulationi, eam non vitiat.*
9 *Fallit, ſi conditio ſit impoſſibilis de iure.*
10 *Conditio impoſſibilis ſtipulationis pœnali adiecta, eam reddit inanem.*

a Si impoſſibilis conditio obligationibus adijciatur,
b nihil valet ſtipulatio. Impoſſiblis autem conditio habetur, cui natura impedimento eſt, quo minus exiſtat: veluti ſi quis ita dixerit: ſi digito cęlum attigero, dare ſpondes? at ſi ita ſtipuletur: ſi digito cęlum nõ attigero, dare ſpondes? pure facta obligatio intelligitur: ideoque ſtatim peti poteſt.

Digitized by Google

1 *a* Si impoſſibilis. † *Tribus modis impoſſibilem dici*
conditionem, alibi a annotatum eſt: natura ſcilicet,
iure, & facto: tametſi prima ſola, quo natura euenire
nequit, proprie ſic dicatur, vt ſic dicam: Si cęlum digi-
to attigeris, vel ſi mare ebiberis. *Nam quæ iure adim-*
pleri probatur, Turpis *nominatur, & latiore interdum*
2 *ſignificatione impoſſibilis: † cum quæ iure non licet face-*
re, nec fieri poſſe credendum ſit. vt ſi dicam: Si homici-
3 dium feceris, ſi parẽtibus alimenta denegaueris. † *De*
facto autem impoſſibilem conditionem dicimus, quæ ob
euentus difficultatem pene impoſſibilis eſt: veluti cum ho
mo priuatus ita ſtipulatur. Si montem tibi aureum de-
dero, dabis? *qua de re ſuo loco plura diximus.*
b Nihil valet ſtipulatio. *Duo ex hoc contextu pronun-*
4 *ciata colligi poßunt. Primum eſt, quod impoſſibilis con-*
ditio affirmatiue, puta in faciẽdo concepta, ſtipulationem
b *reddat* b *inutilem: † adeo vt ex euiuſmodi conuẽtione nul-*
5 *la obligatio, ne naturalis quidẽ* c *oriatur. Si enim ſtipula-*
c *tioni concepta ſub conditione impoſſibili non poteſt acce-*
dere fideiuſſor, vt Bartolus docet: conſequitur ex ea non
oriri ne naturalem quidem obligationem, quia ſi oriretur,
d *poſſet adiungi* d *fideiuſſor. † Atque hoc non modo in*
6 *ſtricti iuris contractibus (cuiuſmodi eſt ſtipulatio) ſed &*
in bonę fidei quoque procedit: ob id certe quod promittens
ſub conditione impoſſibili non videatur habere animum
ſeſe obligandi: & conſequenter contrahentes, quia adpo-
e *nunt ſcienter conditionem impoſſibilem, dicuntur* e *tran*
ſitorie agere. Sed etſi quid agi exiſtiment ſic paciſcentes,
f *nihilo magis orietur* f *obligatio. † Traditum tamen*
7 *dogma tum verum eſſe intelligitur quando conditio eſt*
impoſſibilis natura, vel iure, vt quia ius reſiſtat: tũ enim
ſtipulatio eſt inutilis, ſecus autem ſi lex non repugnet, nec
ſit contra bonos mores, licet etiam non adſiſtat: quia eo ca
g *ſu, vt pęna promiſſa euitetur, conditio, de facto impleri* g
8 *debet. † Alterum pronunciatum eſt, quòd conditio im-*
poſſibilis negatiue adiecta ſtipulationi eam non vitiet,
nec ſuſpendat, ſed promiſſio remaneat pura: quod ea ra-
tione fit, quoniã ſi affirmatio impoſſibilis eſt, negatio eſt ne
h *ceſſaria,* h *ex regulis dialecticorum. Sic enim vulgo di-*
ci ſolet. Quod natura impoſſibile eſt, conuerſum in nega-
tionem fieri purum & neceßarium. Pure igitur facta
cenſetur ea promiſſio, ſtatimque id, quod promißum eſt,
i *peti poteſt.* i *Hoc tamen in ea conditione procedit, quę*
natura eſt impoßibilis, puta, Si cęlum digito non teti-
9 gero dabis? † *Secus ſi impoſſibilis ſit iure,* K *quia tunc*
K *continet turpitudinem: & vtique turpe eſt, aliquem ca-*
pere pecuniam, ne maleficium committat. Deinde limita-
tur praditum dogma obtinere, quando conditio eſt neceſ
ſaria, & adponitur ſtipulationi principali: quo caſu eam
10 *non vitiat, imo promiſſio firma remanet & valida: † ſe-*
cus ſi adijciatur ſtipulationi pœnali, & quaſi in conſequen
tiam, quia non valebit ea ſpecie ſtipulatio: vt, Si homi-
nem, qui mortuus eſt, mihi nõ dederis, decem dabis?
Nã in hac ſtipulatione cõtinetur impoſſibilis affirmatio,
l *nempe hominem mortuum* l *dari: niſi mora promiſſori*
m *obeſſe* m *probetur. Cæterum quæ ſit diuerſi iuris ratio,*
quod impoſſibilis conditio vitiet ſtipulationem, in teſta-
n *mentis verò cõtra pro nulla habeatur, nos alibi* n *diſcuſ*
ſimus, vt ſuperflua repetitione nihil ſit opus.

ADDITIONES.

a §. impoſſibilis, ſupra de hæred. inſtit.
b Hic, & l. impoſſibilis, 7. de ver. obl. l. 1. §. item ſub impoſſibili, de act. & oblig.
c l. impoſſibilium, de reg. iur.
d l. fideiuſſor obligari, de fideiuſſ.
e Tex. in l. non ſolũ, §. 1. de act. & obl. l. cũ hær. §. 1. de ſtatu lib.
f Glo. d. l. non ſolum, per l. generaliter, & l. ſeq. de verb. obl.
g l. quidam cum filium, & ibi Bar. de verb. oblig.
h Bar. d. l. impoſſibilis.
i §. omnis, & quæ ibi not. ſupra de verb. oblig.
k l. iuriſgentium, §. ſi ob maleficium, de pac.
l l. ſi homo mortuus, & ibi Bar. de verb. oblig.
m l. inter ſtipulantem, 83. §. vlt. eod. tit.
n d. §. impoſſibilis, ſupra de hær. inſt.

§. Item verborum.

1 *Stipulatio inter abſentes concepta quare inutilis.*
2 *Abſentes hoc loco qui dicantur.*
3 *Creditur inſtrumento, quo dicitur, ſtipulantem & pro-*
mittentem præſentes fuiſſe.
4 *Exceptio ad regulam, Actore non probante, &c.*
5 *Pro inſtrumento rite confecto præſumitur.*
6 *Si inſtrumentum dicat, debitorem promiſiſſe, præſumi-*
tur ſtipulationis interuentus.
7 *Negatiua an ſit improbabilis.*
8 *Boni iudicis eſt, lites minuere, & curare, ne ſint immor-*
9 *De triplici Cæſarea.* *tales.*

a Item verborum obligatio *b* inter abſentes conce-
pta, inutilis eſt. *c* Sed cum hoc materiam litium cõ-
tentioſis hominibus præſtabat, forte poſt tempus ta-
les allegationes opponentibus, & non præſentes fuiſ-
ſe, vel ſe, vel aduerſarios ſuos contendentibus: ideo
d noſtra conſtitutio propter celeritatẽ *e* dirimendarum litium introducta eſt, quam *f* ad Cæſarienſes
aduocatos ſcripſimus: per quam diſpoſuimus, tales
ſcripturas, quæ præſto eſſe partes indicant omnino eſ-
ſe credendas: niſi is qui talibus vtitur improbis alle-
gationibus, manifeſtiſſimis probationibus vel per
ſcripturam, vel per teſtes idoneos adprobauerit, toto
eo die, quo conficiebatur inſtrumentum, ſeſe vel ad-
uerſarium ſuum in alijs locis fuiſſe.

a Item verborum. *In ſtipulatione verborum ordinata*
ſeries requiritur, formaque ex neceſſitate legis conſtituta
a *eſt vt partes inuicem exaudiant* a *& loquantur: † Re-*
1 *cte ergo hic ſcribitur* inter abſentes ſtipulationem con
ceptam omnino inutilem eſſe: *quod adeo verum eſt, vt*
nec in vim pacti valeat.
2 *b* Inter abſentes. † *Abſentes varie pro loco dicuntur.*
In hoc propoſito abſentes *ſunt, qui ſe inuicem exaudire*
b *non* b *poſſunt.*
c Sed cum hoc. *Limitatio eſt ſupradicti dogmatis à Iu-*
3 *ſtiniano introducta. † Nã ſi inſtrumentũ extet publicũ, in*
quo deſcriptũ ſit, qua die, quoq; loco aliquis pręſenti ac ſti
pulanti promiſerit, creditur inſtrumento, ita quod pręſen
tia non ſit probãda. Si tamen is, qui contradicit, per teſtes
fide dignos, aut alijs legitimis probationibus contrarium
docere velit, nempe ſe vel aduerſariũ toto eo die alibi fuiſ
ſe, vel (quod eodẽ recidit) aliqua eius diei parte tam pro-
cul egiſſe, vt illo die in loco, quo dicitur inſtrumentũ confe
c *ctũ, eſſe non potuerit, omnino* c *audiẽdus eſt. Quãuis ergo*
regula eſt quod actori onus probandi incũbat, non reo: imo
ſi actor in probatione deficiat, abſoluitur reus, etſi nihil
d *omnino* d *præſtiterit: † tamen hæc regula vt in alijs ple*
4 *riſque, ita & hoc caſu ceſſat, ſi præſumptio eſt pro actore*
contra reũ. Sic in caſu textus noſtri extat ſcriptura, in qua
cõtinetur, ambos fuiſſe præſentes, quod ſi promiſſor, & ſic
reus neget, tenetur id ꝓbare ꝑ præſumptionẽ, quę ex ſcri
ptura colligitur. Neq; obſtat, ſi dicas, hac ſpecie promiſſo
e *rẽ ad improbabilis negatiuæ ꝓbationẽ* e *vrgeri: quia hic*
duo

duo ſunt, quæ probandi onus in promiſſorem reijciunt.
5 † *Primum, quod pro inſtrumento rite confecto* f *præ-*
f *ſumitur: factiq; ea præſumptio, vt contrarium affirmanti*
g *non credatur, donec* g *probet.* † *Alterum eſt, quia quo-*
6 *ties reperitur in inſtrumento debitorem promiſiſſe vel ſpo-*
pondiſſe, ſemper præſumitur ſtipulatio interueniſſe, niſi
h *contrarium* h *doceatur.* † *Præterea quod dicimus, ne-*
7 *gatiuam per rerum naturam eſſe improbabilem: verum*
eſt, ſi quis recta & directo eã probare niteretur, id enim
non poſſe fieri creditur: per indirectum tamen ſiue obli-
quum probari poteſt, docendo videlicet alio diſtante loco
vel ſe, vel ſtipulatorem à ſcripturæ loco ea die abfuiſſe, vt
& ſupra dixi.
d Noſtra conſtitutio. *Extat hæc de re Iuſtiniani con-*
i *ſtitutio.* i *ſed ea ſcripta eſt ad Ioannem Præfectũ Præ-*
torio, nec vllam facit mentionẽ Cæſarienſium aduocatorũ.
8 e Dirimendarum. † *Boni enim Principis, atq; adeo Iu-*
K *dicis eſt, lites* K *minuere, curareq; ne ſint immortales.*
f Ad Cæſarienſes. *Ab his ſæpe conſultus fuit Iuſtinia-*
m *nus, ad eosque multas ſcripſit Conſtitutiones.* m *ta-*
metſi hæc (vt paulò ante dixi) cuius hic meminit, ad eos
9 *non reperiatur ſcripta fuiſſe.* † *Fuit autem Cæſarea me-*
n *tropolis* n *in Capadocia, quæ Archelao pulſo hoc nomen*
ſortita eſt à Tiberio, Iulianus huius vrbis odio, quod eſſet
Chriſtiana, tentauit hoc eius nomen mutare, ſed fruſtra.
Alia aũt fuit Cæſarea in Paleſtina, quã bellis euerſam
Herodes Antipatri filius reſtituit, primusque in gratiam
Auguſti dixit Cæſaream. In hac fuit celebris Eccleſia,
quæ à domo Cornelij Cẽturionis ſumpſit initium, habuitq;
Euſebium Epiſcopum. Tertia fuit Cæſarea Philippi in
Iudæa, reſtituta à Philippo Herodis Tetrarchæ fratre.

ADDITIONES.

a L. 1. In princ. de verb. oblig. §. mutum. ſup. eod. tit.
b Bar. d. l. 1. in princ.
c l. Optimam. & ibi Bal. C. de contra. ſtip.
d l. Qui accuſare. C. de eden.
e Arg. l. actor. C. de probat. & c. bonæfidei. de elect.
f l. Cum precibus. de inutil. ſtip. & l optimam.
g l. Quingenta. l. in exceptionibus. de probat.
h l. Iuriſgentium. § quod ferè. de pact. §. ſi ſcriptum. inf. hoc tit.
i Dicta l optimam. §. etſi inter
k l. Quidam exiſtimauerunt. ſi cert. pet. l. 3. §. 1. de arbit.
l l. 11. properandum. C. de iud.
m l. Si maior. C. de legit. hær. l. vlt. C. de pact.
n Balduin. in §. ſed hoc etiam. ſup. qui alie. lic.

---

§. Poſt mortem.

1 *Stipulatio poſt mortem ſuam, cur olim non valuerit.*
2 *Stipulatio filiuſfam. vel ſerui poſt mortem patris aut do-mini, cur inutilis.*
3 *Stipulatio, pridie quàm moriar, cur inefficax.*
4 *Regula ex diametro contraria.*
5 *Hodie prædictas ſtipulationes valere.*

a Poſt mortem ſuam dari ſibi nemo ſtipulari poterat, non magis quàm poſt eius mortem à quo ſtipulabatur. Ac ne is b qui in alicuius poteſtate eſt, poſt mortem eius ſtipulari poterat; quia patris vel domini voce loqui videretur. Sed & ſi quis ita ſtipuletur, pridie quàm moriar: vel, pridie quàm morieris, dare ſpondes? c inutilis erat ſtipulatio. Sed cum (d vt iam dictum eſt) ex conſenſu contrahentium ſtipulationes valeant, e placuit nobis etiam in hunc iuris articulum neceſſariam inducere emẽdationem, vt ſiue poſt mortẽ, ſiue pridie quàm moriatur ſtipulator ſiue promiſſor, ſtipulatio concepta ſit, f ſtipulatio valeat.

1 a Poſt mortem. † *Stipulatio illa, Poſt mortem meam*
dare ſpondes? ideo forte non valebat olim, quia cum ta-
lis ſtipulatio quaſi in non ente fundaretur, videbatur eam
valere non poſſe: reſpuebatur n. quaſi eſſet cõtra naturã,
quia homo mortuus nihil eſt, ideoque non poteſt habere
a *vel* a *poſſidere.*
2 b Qui in alicuius poteſtate. † *Si filius poſt mortem pa-*
tris, aut ſeruus poſt mortem domini dari quid fieri ve ſti-
pulabatur, inutilis erat ſtipulatio: cum enim filij vox
b *tanquam patris, & ſerui velut domini eſſe* b *credatur,*
perinde erat, ac ſi pater aut dominus poſt mortem ſuã ſibi
dari ſtipulatus fuiſſet. Filiumfam. tamen patri, itemq; ſer-
c *uum domino viuenti recte ſtipulari, dubium non* c *eſt.*
3 c Inutilis erat. † Pridie quàm alteruter moreretur,
ideo ſtipulatio olim nõ concipiebatur, quod nulla hinc vti-
litas futura ſperaretur ante mortem, ob nimiã ſcilicet ad-
iectæ diei incertitudinẽ: quippe cum dies mortem præce-
d *dẽs, non niſi à die mortis, deſignari cognoſcique* d *poſſit.*
e d Vt iam dictum eſt. *Supra enim docuit,* e *in ſtipula-*
tionibus magis deſiderari ſenſum & conſonantem intel-
lectum contrahentium, quàm formulas verborum.
f e Placuit. *Extat adhuc hæc Iuſtiniani cõſtitutio* f *lib. 8.*
Codicis. tit. 38. Sed & totam hanc rem idem Iuſtin. alia
conſtitutione aliquanto apertius definiuit, quæ pariter
g g *obuia eſt, & vtraque huc referri poteſt.*
4 f Stipulatio valeat. † *Propter veterem iuris regulam*
(Ne ab hæredibus inciperent actiones, vel contra hæ-
h redes competerent) *à Iuſtiniano ſublatam,* h *qui pri-*
mus regulam, priori ex diametro contrariam conſtituit,
nempe, Actiones ab hæredibus incipere, & in hæredi-
5 bus dari poſſe. † *Valebunt ergo hodie ſtipulationes hic*
expoſitæ, & in hæredibus, ſed contra hæredes ſuum ef-
fectum aſſequentur, ſiue in dando, ſiue in faciendo conſi-
i *ſtat ſtipulationis talis modi effectus:* i *niſi forte factum*
aliquod perſonæ cohærens venerit in ſtipulationem, illud
K *enim ad hæredes nihil attineri æquius eſt.* K

ADDITIONES.

a Bal. l. 1. C. vt actio. ab hær. ſa. l. Seia egreſſæ. de tut. & cu. da. ab his.
b §. Et qui. ſup. hoc tit.
c §. Si quis alij. ſup. eod.
d Arg. l. qui ante. de verb. oblig. l. anniculus. 132. de verb. ſign. Por. hic.
e §. 1. in fine. de verbor. oblig.
f l. Scrupuloſam. 11. C. de contr. ſtipul.
g l. Vnica. C. vt act. ab hæred.
h l. Vnica, C. vt act. ab hæred. d. l. ſcrupuloſam. C. de contrah. ſtipul.
i l. Fin. C. de contrah. ſtip.
k l. Centeſimis. §. 1. iuncta Gl. de verb. obl. & ibi Iaſ. Fab. hic.

---

§. Item ſi quis.

1. 2 *Textum hunc diuerſimode legi.*
3 *Defenſa communis eius lectio.*
4 *Præpoſtera ſtipulatio olim non valebat: hodie ſecus.*

Item ſi quis ita ſtipulatus erat a ſi nauis cras ex Aſia venerit, hodie date ſpondes? inutilis erat ſtipulatio, quia præpoſtere cõcepta eſt. Sed quum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem ſtipulationẽ, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe reijciendam exiſtimauerit: b nobis placuit, & huic perfectum robur accommodare, vt non ſolum in dotibus, ſed etiam in omnibus valeat huiuſmodi conceptio ſtipulationis.

1 a Si nauis ex Aſia. † *Doctores cõmuni calculo in præ-*
poſtera illa ſtipulationis cõceptione interpunctionem ſiue
commam

commam ponunt ante dictionem, Hodie, vt ita lega-
2 tur, Si nauis ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes?
† *Hoc tamen Ferrarius improbat, exiſtimans hanc verborum conceptionem non dici præpoſteram, ſed magis ſtipulationem ſui natura, & quaſi inuicem contrariam, non ſubſiſtentem. Quare ipſe in hunc modum interpunctat:* Si nauis ex Aſia venerit hodie, dare ſpondes? *pro eo,* Si nauis hodie ex Aſia venerit dare ſpon-
3 des? † *Sed certe non videtur hic eſſe vlla præpoſteratio, & prior lectio in omnibus textibus (quos ego viderim) atque etiam in recognitione Haloandri habetur: Græcus Interpretes etiam amplius addit:* Si nauis etas ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes? *quod & Pariſienſis li-*
4 *tera ſequitur: atque ita legi debere cenſeo.* † *Ecce enim, illa ſtipulatio inutilis olim erat, propterea quod datio euentu conditionis prior eſſe non debeat, ſed poſterior: atq; hanc rerum præpoſterationem Iuſt. hic haud dubie ſenſit. eſt*
a *enim præpoſteratio etiam* a *in rebus. Vult ergo Iuſtinianus, ſupradictam præpoſteram ſtipulationem valere: quod ita exaudiendū eſt, dum ſcilicet exactionis effe-*
b *ctus uſque ad conditionis euentum* b *differatur. Eſt enim obſcurata puræ promiſſionis efficacia per incertæ conditionis adpoſitionem, cuius ſiue exiſtentia, ſiue defectus paginam vtramque facit, vt vel valeat, vel concidat.*
b Nobis placuit. *Hoc Iuſtiniani placitum adhuc in ip-*
c *ſius conſtitutione extat lib. 6. Cod. tit. 23.* c

ADDITIONES.

a Franc. de Are. l. ambiguitates. C. de teſtam.
b l. Præpoſteri. 25. ibi Doct. C. de teſtam.
c In d. l. præpoſteri.

§. Ita autem.

1. 2 *Stipulatio, Cum moriar, dabis? valet etiam iure veteri: licet in ſtipulatione, Pridie quàm moriar, ſit ſecus: & quæ ſit diuerſitatis ratio.*

Ita autem ſtipulatio concepta, veluti ſi Titius dicat, cum moriar, dare ſpondes? vel, cum morieris:
a & apud veteres vtilis erat, & nunc valet. Item poſt mortem alterius recte ſtipulamur.

1 a Et apud veteres. † *Sed cur ſtipulatio iſta,* Cum mo-
a *riar, apud veteres habita fuit pro* a *valida: illa vero,* Pridie quàm moriar, *inutilis fuit? Quia is dies, qui pridie mortis eſt, non poteſt cognoſci, niſi mortuo ſtipulatore: ſed tempus quoddam in confinio vitæ & mortis, ante mortem cognoſcitur, quo tempore moriens mori dicitur*
b *Platoni in Parmenide.* b † *Hodie talis ſtipulatio ob id*
2 *quoque valet, quia iure quo nunc vtimur, obligationes*
c *& actiones ab hæredibus incipere* c *poſſunt, vt ſupra diximus. Neque tamen ante vim ſuam habet eiuſmodi ſti-*
d *pulatio, quàm poſt mortem. idq; Paulus* d *aperte probat, inquiens:* Hæreditarium æs alienum intelligitur etiam id, de quo cum defuncto agi non potuit, veluti quod is, eum moreretur daturum ſe promiſiſſet. *Et*
e *eandem ſententiam* e *Vlpianus quoque ſequitur.*

ADDITIONES.

a l. Vltima, C. de contrahen. ſtipul. l. hæreditarium, 7. de reb. au. iu. poſſ.
b Vide Gel. lib. 6. cap. 13.
c l. Vnica. C. vt act. ab hær. l. fin. C. de contrah. ſtipul.
d Dicta l. hæreditarium.
e In l. quodcunque, §. ſicuti. & §. non ſolum. de verb. obl.

§. Si ſcriptum.

1 *Quæ ſit ſtipulationis ſolennitas.*
2. 3 *Ex nudo pacto an agi poſſit: et quid ſit de iure Canonico.*
4 *Solennitas alia extrinſeca, alia intrinſeca.*
5 *Verbum (promittere) in inſtrumento inſertum denotat interrogationem præceſſiſſe.*
6 *Idem eſt, ſi contineatur in ſcriptura priuata.*
7 *Verbum, promittere, idem eſt quod ſpondere: quandoque tamen latius patet.*
8 *Etſi teſtis dicat, aliquem Titio promiſiſſe, tamen non præſumatur ſtipulatio.*

a Si ſcriptum b in inſtrumento fuerit, c promiſiſſe aliquem, perinde habetur, atque ſi interrogatione præcedente d reſponſum ſit.

1 a Si ſcriptum. † *Solennitas ſtipulationis hæc eſt, vt præcedat interrogatio, & ſequatur reſponſio: alioqui ſi eſt nuda promiſſio ſine interrogatione, conſtituitur tantum*
2 *nudum pactum,* † *ex quo non oritur actio, licet ad pro-*
a *ducendam exceptionem* a *ſufficiat. Quandoque tamen & actionem propter fauorem paciſcentis Lex concedit:*
b *vt ciuitati, quæ vſuras nudo pacto promiſſas poteſt* b *exi-*
3 *gere: & hæc quidem iure ciuili obtinent.* † *Sed ius Pon-*
c *tificium ex nudo pacto agi permittit:* c *æquitatem enim præcipuè intuetur, quæ dictat opere præſtandum, quod*
d *verbis eſt* d *promiſſum.* † *Porro ad rem redeundo, hæc*
4 ſtipulationis ſolennitas *duplex eſt,* intrinſeca *ſcilicet* & extrinſeca. Extrinſeca *eſt, quando in inſtrumento expreſſis verbis dicitur, ſtipulantem interrogaſſe, & promittentem ſpopondiſſe. Intrinſeca vero eſt, quando in inſtrumento tantum cauetur de promiſſione, & nulla fit mentio interrogationis. Hoc caſu videtur nudum eſſe pa-*
5 *ctum,* † *tamen Imperator contrarium adſtruit, nempe verbum* (promiſit) *eam habere emphaſim, vt interna ſolennitas ſtipulationis ipſo iure cōtineri præſumatur, perinde ac ſi verbis expreſſis ea in inſtrumento ſcripta reperiretur. quare etiamſi de interrogatione præcedente inſtrumentum nihil loquatur, præceſſiſſe tamen præſumitur, donec contrarium probetur. Hæc enim iuris præſumptio*
e *transfert onus probandi in* e *negantem.*
6 b In inſtrumento fuerit. † *Idem iuris eſt, ſi hoc verbum* (promiſit) *in cuiuſpiam priuata ſcriptura legatur, veluti epiſtola: nam & tum ipſo iure præſumendum eſt, omnia ſolenniter acta, & interrogationem præceſſiſſe:*
f *ſic enim Seuerus & Antoninus* f *reſcripſerunt.*
7 c Promiſiſſe. † Promittere *enim idem ſignificat, quod* ſpondere: ſpondere *autem eſt interroganti reſpondere. Quare ſi inſtrumento contineatur hoc verbum, interrogatio præceſſiſſe cenſetur, & per conſequens ſtipulationem infert. Quamuis latius etiam quandoque pateat:*
g *nam & promittere poſſumus nudis* g *verbis.*
8 d Reſponſum ſit. † *Sed an eadem præſumptio locum quoque habeat in dictis teſtium? vt ſi teſtis dicat,* Titium Seio promiſiſſe, *præſumeturne interrogationem fuiſſe præuiam? Et conſtat non præſumi, ob id certe, quod teſtis dictum fere ea ſola comprendat, quæ indicio ſen-*
h *ſuum percipi* h *poſſunt. Præterea verba teſtium ambigua*
i *aduerſus eum, qui produxit, interpretanda* i *ſunt: ſed verbum* (promiſit) *ambiguum eſſe ex eo liquet, quòd etiam ſimplex pactio promiſſio dici poſſit.*

ADDITIONES.

a l. Iuris gentium. §. igitur nuda. de pact.
b l. Etiam. de vſu. Ba. l. legem. C. de pact.
c Cap. 1. & 2. de pact.
d Cap. 3. de pact.
e Vt hic. & l. ſciendum. & ibi Bart. Iaſ. & alij. de verb. oblig. l. 3. & ibi Gl. C. de vſur. iuncta l. 2. C. de contrah. ſtipul.

f l. 1.

f l. 1. De contrah. ſtipul. in Cod
g l. Sciendum. § dictum. de ædil. edict.
h l. Qui teſtamenta. § vlt. & ibi Bart. de teſt. l. teſtium. C. de teſtibus.
i l. Inter ſtipulantem. 83. § ſi Stichum. de verb. oblig. Alc. in l. ſponſio, 7. in fine. de verbor. ſignific.

§. Quoties.

1 *Vna reſponſione plures ſtipulationes contineri poſſe.*
2 *Intereſt, vnane ſit plurium rerum ſtipulatio, an plures.*
3 *Siue ſoluta, vel coniuncta oratione concepta ſit interrogatio, nihil refert.*
4 *Soluta oratio regulariter magis accipi ſolet pro coniuncta.*
5 *Si quis disiunctiue ſtipuletur, & alter vnum reſpondeat, non tenetur.*

Quoties plures res *a* vna ſtipulatione comprehenduntur, ſi quidem promiſſor *b* ſimpliciter reſpondeat, dare ſpondeo, *c* propter omnes tenetur. Si vero vnam ex his vel quaſdam daturum ſe ſpoponderit: obligatio in ijs, pro quibus ſpoponderit, contrahitur. *d* Ex pluribus enim ſtipulationibus vna, vel quædam videntur eſſe perfectæ: ſingulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpondere debemus.

a Vna ſtipulatione. *Id eſt, vna verborum conceptio-*
1 *ne.* † *Satis ergo eſt, vni de pluribus rebus propoſitæ interrogationi ſimplex reſponſum vnum* d *promiſſore ſubijci, perindeque habetur, ac ſi ſingulæ ſpecies inter reſpon-*
a *dendum expreſſæ* a *fuiſſent. Quamuis autem pluribus rebus vna ſtipulatione comprenſis, vna ſit ſtipulatio: tamen quo ad ipſum effectum, intelliguntur hic plures eſſe ſtipulationes, vt etiam paulò poſt indicat Iuſtinianus: nempe tot, quot ſunt res nominatim expreſſæ in ſtipula-*
b *tione, vel certe in priore aliqua* b *conuentione.* † *Mul-*
2 *tum autem intereſt, vnane ſit plurium rerum ſtipulatio, an vero plures. Nam ſi vna ſit ſtipulatio, non poterit res vna ſine altera ſolui inuito creditori, vt curſus vſura-*
c *rum* c *cohibeatur: quemadmodum venditis rebus pluribus, ſi vna tantum intelligatur venditio, non temere po-*
d *terit res vna ſine altera* d *redhiberi.*

b Simpliciter. *Cæterum ſi pluribus rebus deductis in ſtipulationem promiſſor expreſſe reſpondeat, ſe ea omnia, de quibus interrogatus eſt, daturum, quin huiuſmodi reſponſio pluralitatem ſtipulationum ſignificet, abſq; con-*
e *trouerſia* e *eſt.*

c Propter omnes. *Si ſimul petantur,* t *nam ſi ſingula-*
f *tim petantur, ad ſingulas quaque obligatus eſſe* f *intel-*
3 *ligitur.* † *Illud non eſt omittendum, ad hoc, vt vna reſponſione plures ſtipulationes contineantur, non ſemper opus eſſe coniuncta oratione, vt ſcilicet coniunctim de rebus promittendis concipiatur interrogatio, puta,* Illud & illud dare ſpondes? *ſed ſolutam quoque orationem ſufficere. Eundem enim effectum habet ſoluta oratione concepta ſtipulatio: veluti,* Codicem tuum, equum tuum,
g veſtem tuam dare g ſpondes? † *quoniam regulariter*
4 *ſoluta oratio magis accipi ſolet pro cõiuncta, quam* h *dis-*
h *iuncta.* † *Sed ſi quis disiunctiue ſtipuletur,* Stichum aut
5 Pamphilum, *& promiſſor vnum daturum ſe ſpoponde-*
i *rit, eum non teneri Vlpianus* i *tradidit, quia non ſit ad interrogatum reſponſum.*

d Ex pluribus enim. *Ergo plures hic intelliguntur ſtipulationes, nempe tot, quot ſunt res ſpeciatim expreſſæ in ipſa interrogatione, vt & ſupra diximus.*

ADDITIONES.

a l. Titio. 134. §. vlt. de verbor. oblig.
b l. Quod dicitur. 86. de verb. oblig.
c l. Tut § Lucius. de vſur.
d l. Cum eiuſdem. de ædil. edic.
e l. Pluribus. de verb. oblig.
f l. Scire debemus. 29. & d. l. quod dicitur. de verb. oblig.
g Dicta l. ſcire debemus, §. ſtipulationem, in fine.
h l. Sæpe ita comparatum. 53. de verb. ſign. l. 1. §. & ideo, de his quæ in teſt. del.
i l. Inter ſtipulantem. 83. § ſi ſtipulante. de verbor. oblig.

§. Alteri.

1 *Regula eſt, neminem alteri ſtipulari poſſe.*
2 *Ampliatio dictæ regulæ. & num. 3. 4. 5. 6.*
7 *Quibus caſibus præfata regula ceſſet, & nu. 9. 10. 11. 12. 13.*
8 *Iuramentum ſemper intelligitur ſecundum naturam contractus, cui accedit.*
14 *An ex ſtipulatione facta alteri ſaltem naturalis obligatio oriatur.*
15 *Ratio, quare alteri ſtipulari non liceat.*
16 *Textum hic de intereſſe pecuniario loqui.*
17 *Si mea intereſt, valet ſtipulatio alteri facta.*
18 *Stipulationi facta alteri ſi pœna adijciatur, valet ſtipulatio.*
19. 20 *Et quæ ſit eius dogmatis ratio.*
21 *Sibi, non alij pœnam ſtipulari licet.*
22 *In pœnis non inſpicimus intereſſe, ſed quis ſit ſtatus principalis ſtipulationis.*
23 *Conditionem etiam pro qualitate & ſtatu ſumi.*
24 *Reſtitutus hic §.*

Alteri ſtipulari (vt ſupra dictum eſt) *a* nemo poteſt. *b* Inuentæ enim ſunt huiuſmodi ſtipulationes vel obligationes ad hoc, vt vnuſquiſque adquirat ſibi, quod ſua intereſt. cæterum ſi alij detur: *c* nihil intereſt ſtipulatoris. *d* Plane ſi quis velit hoc facere, *e* pœnam ſtipulari conueniet: vt niſi ita factum ſit, vt eſt comprehenſum, committatur pœnæ ſtipulatio etiam ei, cuius nihil interſit. Pœnam enim cum ſtipulatur quis, non illud inſpicitur, *f* quod interſit eius, *g* ſed quæ ſit quantitas in conditione ſtipulationis. Ergo ſi quis ita ſtipuletur, Titio dari? nihil agit, ſed ſi adiecerit pœnam, niſi dederis, tot aureos dare ſpondes? tunc committitur ſtipulatio.

1 a Nemo poteſt. † *Elegans eſt hæc regula, & valde tri-*
a *ta* quod nemo poſſit alteri, ſiue tertio a ſtipulari: *ſed quocunq; alio contractu, vel etiam nudo pacto ei quære-*
b *re,* b *cum generaliter traditum ſit,* alteri per alterum
c non c quæri. *Quæcunque enim gerimus, cum ex noſtro contractu originem trahãt, niſi ex noſtra perſona initium*
d *obligationis ſumant, inanem actum noſtrum* d *efficiũt:*
2 † *adeo vt nec quidem filius matri vtiliter* e *ſtipuletur,*
e *nec mater* f *filio, nec pater filio* g *emancipato, nec fra-*
f *ter fratri, nec conſanguineus conſanguineo, quamuis in eis*
g *verſetur intereſſe* h *affectionis. Neque enim ſufficit quo-*
h *quo modo intereſſe, vt conuentio alij* i *proſit.* † *Quod*
i *communiori ſententia etiam ad feuda producitur: quia*
3 *nõ poſſet frater fratri, nec cõſanguineus conſanguineo per*
K *inueſtituram, vel alia conuentione ius feudi* K *acquire-*
l *re. Neque aduerſantur textus* l *feudales, quibus Ale-*
m *xander,* m *& Curtius* n *moti contrariũ cenſuerunt:*
n *quoniã hi textus loquuntur de fratribus præſentibus, &*
4 *communiter inueſtituram accipiẽtibus.* † *Sed nec vicinus vicino, nec aliquis alius honeſtus quacunq; polleat autoritate, põt alteri ſtipulando acquirere,* o *niſi eſſet perſo-*

p na publica: nec libertus patrono, p nec vaſallus domi-
q no, q cum vaſallus æquiparetur liberto. † Fiſco quoque;
5 quamlibet magnus ſit fauor ipſius, per priuatū non acqui-
r ritur. r Quare ſi duo offenſi pacem ineant, & ſtipulen-
tur pœnam dandam Fiſco, ſi alteruter recedat, hæc pœna
Fiſco non quæritur, niſi publica perſona interſit, quæ ſtipu-
6 letur. † Adde tandem, quod nec aduocatus clienti poſſet
ſ ſtipulari, vtcunque cliens ſit in tutela ſ aduocati. Sunt
tamen plerique caſus, in quibus receditur à ſuperiori re-
7 gula. † Quid enim, ſi alicubi conſuetudine notiſſima re-
t ceptum ſit, vt alteri ſtipulando t acquiratur? quid ſi is,
qui promiſit ſe alteri tertio daturum, iuret ſolenniter?
u u nam ratione iuramenti compellendus eſt, vt ſatisfa-
8 ciat promiſſioni. † In hoc tamen ego ſubſiſto, quoniā in iu
ramento hoc perpetuum eſt iure ciuili, vt iuxta naturam
9 contractus, cui accedit, intelligatur. † Quid ſi ſeruus ſti-
x puletur domino, aut filius fam. patri? x nam tali caſu non
y alteri y cenſetur facta ſtipulatio, cū eadē ſit vox vtriuſ-
z que & filiusfam. eadē perſona cū patre z intelligatur, vt
a alibi quoq; a diximus. † Sic quoq; pijs locis & pauperi-
10 bus quilibet ſtipulari b poteſt. † Ceſſat quoq; regula in
b numeratione pecuniæ actuali & reali: quia poſſum tibi
11 decē numerare, & à te ſtipulari, vt ea des Titio: iam Ti-
c tio acquiritur actio ſine vlla c ceſſione. Numerare enim
d eſt actus naturalis & realis, non d ciuilis: & quæ natu-
12 raliter acquiruntur, poſſunt alijs acquiri. † Pari ratione
ſi rem quæ mea eſt, & duret mea, ſtipuler reſtitui alteri,
e valet e ſtipulatio, tametſi actio non videatur quæri ſine
f f ceſſione. † Sed & ſi, & cum res mea eſt apud alterum,
13 & intercedat ſtipulatio, quod res mihi dño reſtituatur,
g hæc ſtipulatio adeo vtilis eſt, vt ēt mihi detur actio ſine g
ceſſione. Addunt nonnulli præfatā regulam nō habere lo-
cum etiam in dote, poteſtq; auus, cum datur dos pro fi-
h lia, ſtipulari hāc dotem reddi h tertio: ſed hæc exceptio
i non caret i pugna, & egeret grauiori diſcuſſione. † Illud
14 quæſitum eſt, an ex huiuſmodi ſtipulatione facta natura-
lis ſaltem oriatur obligatio? quod pleriq; aiunt, cum eam
K ſolus conſenſus K producat: ſed eam opinionem Zaſius
l l valde improbat: cuius argumenta videri poſſunt.

15 b Inuentæ enim. † Ratio eſt præmiſſæ regulæ, quæ
melior dari non poteſt. In hoc enim ſtipulationes in-
uentæ ſunt, vt quiſquē commode quærere ſibi poſſit,
quod ſua intereſt. Quæ ratio vbi ceſſat, quia noſtra ni-
hil intereſt, inutiliter ſtipulamur.

16 c Nihil intereſt ſtipulatoris. † Pecuniariter intelliges
nā & alio modo mea intereſſe poteſt, cum & hominē be-
m neficio à nobis affici noſtra m interſit: & quia eum, cui
ſtipulor, ad ἀντίδωρα, id eſt, ad remunerandum naturali-
n ter obligatum haberem n ſpecies autem lucri eſt, bene-
o ficio debitorem ſibi acquirere. o Verum non habet lex
p horum rationem, p ſed pecuniarij tantum commodi.
17 † Probat autem hic textus à q contrario, quod ſi mea
q r intereſſet, conſiſteret ſtipulatio alteri r facta.

18 d Plane ſi quis velit. † Conſilium præſcribit Imper. ex
ſ Vlpiano (eſt enim totus hic locus ex Vlpiani reſponſo ſ
deſcriptus) quando quis alteri vult ſtipulari, & ſua non
intereſt, vt pœnam ſtipulationi adijciat: veluti, Promit-
tis Sempronio dare centum? & ſi non dederis, pro-
mittis mihi quinq; nomine pœnæ? Iam quamuis tua
non interſit, centum Sempronio dari: ſi tamen datum non
fuerit, concedetur tibi vtilis actio ad exactionem pœnæ.
Sed nonne huiuſmodi pœnæ adiectio eſt acceſſoria ad præ-
cedentem ſtipulationem principalem? Cum igitur princi-
palis ſtipulatio non conſiſtat, vt quæ alteri prorſus extra-
neo facta ſit, videtur & acceſſoriū corruere debere: cum
t vitiato principali & acceſſorium concidere t oporteat.
19 † Reſpondeo, illam pœnalem ſtipulationem non eſſe prio-
ris ſtipulationis acceſſoriam, ſed eam velut ſuo quodam
pondere niti, ac per ſe venire: vnde etiam non ſubſiſtente
præcedente obligatione, pœna, quam ſtipulatus es, vtiliter
committi poteſt. Quinimo conceſſo etiam, quod hæc pœ-
næ adiectio acceſſoria dici poſſit: fatendum tamen eſt,
pœnæ ſtipulationem valere & committi poſſe, vtcunque
obligatio principalis huius acceſſoriæ viribus conuali-
u dari u nequeat. † Ætiologia eſt, quia fatendo etiam
20 regulam, quod vitiato principali & acceſſorium corruat:
tamen hac in ſpecie lex non figit pedem in prohibitione,
ne quis alteri ſtipuletur, quin contra conſiliū dat ſtipula-
tori, quo mediāte, cuiuſmodi promiſſiones ad effectū perdu
ci valeāt. Nam iſta pœnæ adiectio magis eſt præter legē,
quàm contra legem: hoc eſt, lex eam nō vetat, non prohi-
bet, ſed ei tantū non aſſiſtit. Ideo autem patitur lex talem
pœnam adijci, vt illius metus ſtipulationi priori pareatur,
quæ effectum alioqui productura non eſſet. Illic certe pœ-
nalis ſtipulatio non eſt concepta, vt alteri quæratur, ſed
vt ipſi ſtipulatori: & propterea ſtipulatio præcedens vt-
x cunque ſit inutilis, tamen conditionis loco x habetur.

21 e Pœnam ſtipulari. † Scilicet ſibi: nam alteri, etiam
y Fiſco, pœnam ſtipulando nihil y agimus, vt paulò ante
dixi: Pœnam autem ſtipulari oportet legitimam, vt adie-
cta quantitati legitimum modum non excedat, ne in frau
z dem vſurarum inſerta z præſumatur. Sed & eam ſti-
pulari omnino neceſſe eſt: nam ſi de pœna nudo pacto con
a ueniat, non niſi quatenus intereſt, peti a poterit.

22 f Quod intereſt. † In pœnis enim non inſpicimus,
quid interſit ſtipulatoris, ſed quæ ſit quantitas, quæq;
b conditio ſtipulationis, vt Vlpianus b ait. † Condi-
23 tionem autem pro qualitate & ſtatu accipit, quaſi di-
ceret: In pœna adiecta ſtipulationi non reſpicitur, an in-
terſit ſtipulatoris, ſed tantum conſideratur, quis ſit ſta-
tus principalis ſtipulationis: vt ſi impoſſibilis ſit, turpis,
contra bonos mores, aut aliter contra legem, intelligamus
c fruſtra ei c pœnam adijci.

24 g Sed quæ ſit quantitas in conditione. † In Floren-
tino Codice legitur: quæ ſit quantitas, conditioque: &
forte melius. Non enim quæritur ſolum, quanta ſumma
pœnæ nomine ſtipulata ſit: ſed quæ fuerit ratio, forma,
conditio ſtipulationis: & cum conditionalis fuerit, vtrum
extiterit conditio, an non extiterit.

ADDITIONES.

a Hic. & ſup.e.§.ſi qs alij.l.ſtipulatio.38.§.alteri, de verb.oblig.
b l.Quo tutela.§.vlt.de reg.iur.
c l.Solutū.§.p liberā.de pig.act. l.1. C.per quas perſ.nob. acq.
d l.Quæcunque. inſ.de act.& oblig.
e l.Inter.§.cum pro ſe.de pact.dot.l.debitor. §.fin. ad Trebell.
f l.Pactum. C.de pac.conuent.
g l.Cum patrem. C.de iur.dot.
h Glo.in l.fideiuſſoris. de pact.
i Bart.d.§.alteri. in 3.oppoſ.
k Bart.l.ſi mihi & Titio.de verb.oblig.Zaſ.d. §.alteri, num. 12.
l Cap.1.in fi.de feu.Marc.c.1.in fi.qui feu.da.poſſ.§.cum vero, Corradus. & c.1. de duob.fratribus.
m Dict. §.alteri.
n Curt.conſil.49.
o Abb in cap.paſtoralis.§.1.ad finem, de offi.ord.
p l. Si quis ita ſtipulatus, §.Chryſogonus. de verb. oblig.
q Zaſ.d. §.alteri. num.16.
r l.1. poſt princ.& ibi Bar.de iur.fiſ.
ſ l.Rem non nouam.§.patroni.C.de iudi.Bal.l.vniuerſos. C.de decur.lib.10.

t Lud. Rom. l. certi condic. § ſi nummos. ff. ſi cert. pet. text. l. ſi quis donaturus, ad fin. de vſufr.
u Bart. l. ſi quis pro eo. ſeptimo memb. de fideiuſſ.
x Dict. §. alteri.
y l. Si ſeruus de dam infec.
z l. fin. C. de impub. & al. ſubſt.
a Dict. §. ſi quis alij
b Balan l. illud. C. de ſacroſ. Eccl.
c Dict. §. ſi nummos.
d l. ea quæ cui [illegible] de acquir. rer. domin.
e l. Publia. ff. d. poſi.
f Vide Zaſ. d. § alteri. num. 25.
g l. Si res. C. ad exhib.
h l. Cauſ. ſol. matr. l. pater. C. de pact. conuent.
i l. Cum patrem § [illegible] dot. l. pactum, C. de pact. conuent. l. ſi genere. C. de iur. dot.
k l. Si cum maut [illegible] §. naturalis. de ſolut.
l Dict. § alteri num. 6. 7. 8. 9.
m l. Seruus in ſi de ſer. export.
n l. Sed et e lege. §. conſuluit. de pet. hær.
o l. Si pignoris. §. 1. de fur.
p l. Vlt. §. vlt. de quæ. ler.
q l. Fid. iuſſoris. l. quod dictum. de pact.
r Vt §. ſeq.
ſ Ind. § alteri.
t l. Non dubium. C. de legibus, cum vulg.
u l. Quod per manus, de iure codicill.
x Iaſ. d. l. §. alteri.
y l. Arbiter intra. de rece. arbi.
z l. Iulianus §. ibid. de act. empt. l. cum allegas. C. de vſu.
a l. Seruus ea lege. de ſer. export.
b Dict. §. alteri.
c l. Si homo mortuus. de verb. oblig. l. non dubium. C. de ll.

§. Sed etſi quis.

1 *Alteri quandoque rectè ſtipulamur.*
2 *Tutor quomodo pupillo ſtipuletur.*
3 *Procuratori quomodo ſtipulemur.*

Sed etſi quis *a* ſtipuletur alij, cum eius intereſſet, placuit ſtipulationem valere. Nam ſi is, qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat, ceſſerit adminiſtrationem contutori ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſaluam fore: quoniam *b* intereſt ſtipulatoris, fieri quod ſtipulatus eſt (*c* cũ obligatus futurus ſit pupillo, ſi male res ceſſerit) tenet obligatio. Ergo & ſi quis *d* procuratori ſuo dari ſtipulatus ſit, *e* habebit vires ſtipulatio. Et ſi creditori ſuo *f* quis ſtipulatus ſit, quod ſua intereſt, *g* ne forte vel pœna cõmittatur, vel prædia diſtrahãtur, quæ pignori data erant, valet ſtipulatio.

1 a *a* Stipuletur alij, cum. † *Quoniam ſupra* a *dictum eſt, ſtipulationem alteri factam non conſiſtere, niſi pœna ſit adiecta ſtipulationi, cũ inuentæ ſint ſtipulationes, vnuſquiſque, quod ſua intereſt, ſibi acquirat: à contrario patet, quod ſi ſtipulatoris interſit, tametſi pęna adiecta nõ ſit, valeat ſtipulatio: quod aliquot exemplis Imper. ex* b b *Vlpiano deſumptis hic probat.*

b Intereſt. *Hoc eſt, impendet periculum, ne interſit: necdum enim cõtractus tẽpore tutoris pupillo ſtipulantis interterat, ſed imminenti periculo Lex occurrẽdum cenſuit. Et ideo ratã habet ſtipulationẽ, licet alteri nempe pupillo* c c *factã.* † *Neq; aduerſatur, quod poteſt ſemper & vbi-* 2 *que tutor ſtipulari pupillo, etiamſi ſua non* d *interſit, mo-* d *do ſuper re pupilli contrahat:* e *quoniam illud ſic acci-* e *piendum eſt, quatenus pupillo actionem ex ſtipulatione,* f *eiusque commodum tutor* f *quærit, vt autem tutor ſibi* g *acquirat, ſtipulari pupillo non poteſt, niſi eius* g *interſit.*

c Cum obligatus futurus ſit pupillo. *Actione ſcilicet tutelæ, qua contutore male gerente prior tutor, qui adminiſtrare cęperat, obſtringitur.*

3 *d* Procuratori. † *Tanquam procuratori, intellige vt procuratorio nomine* h *accipiat: nam ſi ei licet procuratori, tanquam tertio ſtipularer, inutilis eſſet ſtipulatio, cum tunc mea non interſit.*

e Habebit vires. *Domini quippe intereſt, vt procuratori detur: quidquid enim procuratori dabitur, ipſe iudicio* i *mandati conſequetur* i *& ita cum vniuerſum ſtipulationis commodum in dominum reflectatur, videtur dñs ſibi magis, quàm alij ſtipulari. Aget itaque ex huiuſmo-* K *di ſtipulatione ad intereſſe, licet dationem* K *contineat.*

f Quis ſtipulatus. *Nempe ad diſſoluendam ſuã obligationẽ, qua creditori tenebatur. Nam de hac ſtipulatione Iuſtinianũ hic propriè agere, ſequentia verba indicant.*

g Ne forte vel pœna. *Sub qua creditori ſuo ſtipulator obligatus erat.*

ADDITIONES.

a §. Præced.
b l. Stipulatio iſta. 38. §. ſi ſtipuler. & aliquot ſeq.
c l. Liber homo. 118. §. vlt. de verb. oblig.
d l. Eum qui. §. pen. de conſt. pec.
e l. Vlt. C. quan. ex fac. tut.
f l. Quoties de admin. tut.
g Hic. & d. §. ſi ſtipuler.
h Hic & d. l. ſtipulatio iſta. §. ſi quis ergo.
i l. Idemque. § ſi cui. & §. ſi mandauero. mandati. l. Iulianus. de verb. oblig.
k Dicta l. liber homo.

§. Verſa vice.

1. 2 *Pœna adiecta promiſſioni facti alieni, eam validat.*
3 *Et quæ ſit huius dogmatis ratio.*

Verſa vice, qui alium facturum promiſit, vt in ea eſſe cauſa, vt nõ teneatur *a* niſi pœnã ipſe promiſerit.

1 *a* Niſi pęnã. † *Hinc ergo diſcis, quod adiectio pęnæ obligationem ſiue promiſſionem alieni facti cõfirmet, cũ tunc* 2 *de ſe promittat.* † *Ceſſat ergo hoc caſu ratio, qui pęnam promittit, ſi non fiat, promittit de ſe, nõ de alterius facto,* a *& ita quod facere poteſt,* a *promittit. Nec tunc, quid interſit ſtipulatoris, inſpicitur, ſed quæ ſit quãlitas, quaq;* b *conditio ſtipulationis:* b *& ita metu pęnæ parebitur huic ſtipulationi, qua factum alienũ promiſſum eſt, licet pro-* 3 *miſſio inutilis ſit.* † *Nec obſtat, quod principali cauſa nõ* c *ſubſiſtente acceſſoria effectum non* c *habeat: & à ſti-* d *pulatione pœnali principalem* d *non roborari: quoniam* e *(vt &* e *ſupra diximus) pęna in noſtra ſpecie non conſideratur vt acceſſorium, quin potius æque principaliter ſtat, quæ nullo modo obligationem primam confirmat, ſed tantũ efficit, vt eius metu diligentius curet promiſſor, & efficiat, vt ab extraneo factum promiſſum expleatur.*

ADDITIONES.

a §. Si quis alium. ſup. hoc tit.
b §. Alteri. ſup. eod.
c l. Cum principalis. de reg. iur.
d l. Nuda. C. de contrah. ſtipul.
e In §. alteri. num. 19.

§. Item nemo.

1. 2. 3 *Nemo poteſt rem ſuam ſtipulari, vel quæ ſua futura eſt: & quæ ſit ratio.*
4 *Caſus, in quibus quis rem propriam rectè ſtipulatur, & num. 5. 6. 7. 8. 9.*
10 *Si quis rem ſuam ſimpliciter ſtipuletur, an valeat ſtipulatio.*

a Item nemo rem ſuam futuram, in eum caſum quo ſua ſit, vtiliter ſtipulatur.

1 *a* Item nemo. † *Regula eſt protrita*, neminem poſſe 4 rem ſuam pure *a* ſtipulari. *Et hæc regula amplificatur per*

Digitized by Google

p na publica: nec libertus patrono, p nec vaſallus domi-
q no, q cum vaſallus æquiparetur liberto. † Fiſco quoque,
5 quamlibet magnus ſit fauor ipſius, per priuatū non acqui-
r ritur. r Quare ſi duo offenſi pacem meant, & ſtipulen-
tur pœnam dandam Fiſco, ſi alteruter recedat, hæc pœna
Fiſco non quæritur, niſi publica perſona interſit, quæ ſtipu-
6 letur. † Adde tandem, quod nec aduocatus clienti poſſet
ſ ſtipulari, vtcunque cliens ſit in tutela ſ. aduocati. Sunt
tamen plerique caſus, in quibus receditur à ſuperiori re-
7 gula. † Quid enim, ſi alicubi conſuetudine notiſſima re-
t ceptum ſit, vt alteri ſtipulando t acquiratur? quid ſi is,
qui promiſit ſe alteri tertio daturum, iuret ſolenniter?
u u nam ratione iuramenti compellendus eſt, vt ſatisfa-
8 ciat promiſſioni. † In hoc tamen ego ſubſiſto, quoniā in iu
ramento hoc perpetuum eſt iure ciuili, vt iuxta naturam
9 contractus, cui accedit, intelligatur. † Quid ſi ſeruus ſti-
x puletur domino, aut filiusfam. patri? x nam tali caſu non
y alteri y cenſetur facta ſtipulatio, cū eadē ſit vox vtriuſ-
z que & filiusfam. eadē perſona cū patre z intelligatur, vt
a alibi quoq; a diximus. † Sic quoq; pijs locis & pauperi-
10 bus quilibet ſtipulari b poteſt. † Ceſſat quoq; regula in
b numeratione pecuniæ actuali & reali: quia poſſum tibi
11 decē numerare, & à te ſtipulari, vt ea des Titio: iam Ti-
c tio acquiritur actio ſine vlla c ceſſione. Numerare enim
d eſt actus naturalis & realis, non d ciuilis: & quæ natu-
12 raliter acquiruntur, poſſunt alijs acquiri. † Pari ratione
ſi rem quæ mea eſt, & duret mea, ſtipuler reſtitui alteri,
e valet e ſtipulatio, tametſi actio non videatur quæri ſine
f f ceſſione. † Sed & ſi, & cum res mea eſt apud alterum,
13 & intercedat ſtipulatio, quod res mihi dño reſtituatur,
g hæc ſtipulatio adeo vtilis eſt, vt ēt mihi detur actio ſine g
ceſſione. Addunt nonnulli præfatā regulam nō habere lo-
cum etiam in dote, poteſtq; auus, cum datur dos pro fi-
h lia, ſtipulari hāc dotem reddi h tertio: ſed hæc exceptio
i non caret i pugna, & egeret grauiori diſcuſſione. † Illud
14 quæſitum eſt, an ex huiuſmodi ſtipulatione facta natura-
lis ſaltem oriatur obligatio? quod pleriq; aiunt, cum eam
K ſolus conſenſus K producat: ſed eam opinionem Zaſius
l l valde improbat: cuius argumenta videri poſſunt.

15 b Inuentæ enim. † Ratio eſt præmiſſæ regulæ, quia
melior dari non poteſt. In hoc enim ſtipulationes in-
uentæ ſunt, vt quiſquē commode quærere ſibi poſſit,
quod ſua intereſt. Quæ ratio vbi ceſſat, quia noſtra ni-
hil intereſt, inutiliter ſtipulamur.

16 c Nihil intereſt ſtipulatoris. † Pecuniariter intelligē-
nā & alio modo mea intereſſe poteſt, cum & hominē be-
m neficio à nobis affici noſtra m interſit: & quia eum, cui
ſtipulor, ad ἀντιδῶρα, id eſt, ad remunerandum naturali-
n ter obligatum haberem n ſpecies autem lucri eſt, bene-
o ficio debitorem ſibi acquirere. o Verum non habet lex
p horum rationem, p ſed pecuniarij tantum commodi.
17 † Probat autem hic textus à q contrario, quod ſi mea
q r intereſſet, conſiſteret ſtipulatio alteri r facta.

18 d Plane ſi quis velit. † Conſilium præſcribit Imper. ex
ſ Vlpiano (eſt enim totus hic locus ex Vlpiani reſponſo ſ
deſcriptus) quando quis alteri vult ſtipulari, & ſua non
intereſt, vt pœnam ſtipulationi adijciat: veluti, Promit-
tis Sempronio dare centum? & ſi non dederis, pro-
mittis mihi quinq; nomine pœnæ? Iam quamuis tua
non interſit, centum Sempronio dari: ſi tamen datum non
fuerit, concedetur tibi vtilis actio ad exactionem pœnæ.
Sed nonne huiuſmodi pœnæ adiectio eſt acceſſoria ad præ-
cedentem ſtipulationem principalem? Cum igitur princi-
palis ſtipulatio non conſiſtat, vt quæ alteri prorſus extra-
neo facta ſit, videtur & acceſſoriū corruere debere: cum
t vitiato principali & acceſſorium concidere t oporteat.
19 † Reſpondeo, illam pœnalem ſtipulationem non eſſe prio-
ris ſtipulationis acceſſoriam, ſed eam velut ſuo quodam
pondere niti, ac per ſe venire: vnde etiam non ſubſiſtente
præcedente obligatione, pœna, quam ſtipulatus es, vtiliter
committi poteſt. Quinimo conceſſo etiam, quod hæc pœ-
næ adiectio acceſſoria dici poſſit: fatendum tamen eſt,
pœnæ ſtipulationem valere & committi poſſe, vtcunque
obligatio principalis huius acceſſoriæ viribus conuali-
u dari u nequeat. † Aetiologia eſt, quia fatendo etiam
20 regulam, quod vitiato principali & acceſſorium corruat:
tamen hac in ſpecie lex non figit pedem in prohibitione,
ne quis alteri ſtipuletur, quin contra conſiliū dat ſtipula-
tori, quo mediāte, eiuſmodi promiſſiones ad effectū perdu
ci valeāt. Nam iſta pœnæ adiectio magis eſt præter legē,
quàm contra legem: hoc eſt, lex eam nō vetat, non prohi-
bet, ſed ei tantū non aſſiſtit. Ideo autem patitur lex talem
pœnam adijci, vt illius metus ſtipulationi priori pareatur,
quæ effectum alioqui productura non eſſet. Illic certe pœ-
nalis ſtipulatio non eſt concepta, vt alteri quæratur, ſed
vt ipſi ſtipulatori: & propterea ſtipulatio præcedens vt-
x cunque ſit inutilis, tamen conditionis loco x habetur.

21 e Pœnam ſtipulari. † Scilicet ſibi: nam alteri, etiam
y Fiſco, pœnam ſtipulando nihil y agimus, vt paulò ante
dixi: Pœnam autem ſtipulari oportet legitimam, vt adie-
cta quantitati legitimum modum non excedat, ne in frau-
z dem vſurarum inſerta z præſumatur. Sed & eam ſti-
pulari omnino neceſſe eſt: nam ſi de pœna nudo pacto con-
a ueniat, non niſi quatenus intereſt, peti a poterit.

22 f Quod intereſt. † In pœnis enim non inſpicimus,
quid interſit ſtipulatoris, ſed quæ ſit quantitas, quæq;
b conditio ſtipulationis, vt Vlpianus b ait. † Condi-
23 tionem autem pro qualitate & ſtatu accipit, quaſi di-
ceret: In pœna adiecta ſtipulationi non reſpicitur, an in-
terſit ſtipulatoris, ſed tantum conſideratur, quis ſit ſta-
tus principalis ſtipulationis: vt ſi impoſſibilis ſit, turpis,
contra bonos mores, aut aliter contra legem, intelligamus
c fruſtra ei c pœnam adijci.

24 g Sed quæ ſit quantitas in conditione. † In Floren-
tino Codice legitur: quæ ſit quantitas, conditioque: &
ſorte melius. Non enim quæritur ſolum, quanta ſumma
pœnæ nomine ſtipulata ſit: ſed quæ fuerit ratio, forma,
conditio ſtipulationis: & cum conditionalis fuerit, vtrum
extiterit conditio, an non extiterit.

ADDITIONES.

a Hic. & ſup. e. §. ſi qs alij. l. ſtipulatio. 38. §. alteri, de verb. oblig.
b l. Quo tutela. §. vlt. de reg. iur.
c l. Solutū. §. p libera. de pig. act. l. 1. C. per quas perſ. nob. acq.
d l. Quæcunque. inf. de act. & oblig.
e l. Inter. §. cum pro ſe. de pact. dot. l. debitor. §. fin. ad Trebell.
f l. Pactum. C. de pac. conuent.
g l. Cum patrem. C. de iur. dot.
h Glo. in l. fideiuſſoris. de pact.
i Bart. d. §. alteri in 3. oppoſ.
k Bart. l. ſi mihi & Titio. de verb. oblig. Zaſ. d. §. alteri, num. 12.
l Cap. 1. in fi. de feu. Marc. c. 1. in fi. qui feu. da. poſſ. §. cum vero. Corradus. & c. 1. de duob. fratribus.
m Dict. §. alteri.
n Curt. conſil. 49.
o Abb. in cap. paſtoralis. §. 1. ad finem, de offi. ord.
p l. Si quis ita ſtipulatus, §. Chryſogonus. de verb. oblig.
q Zaſ. d. §. alteri. num. 16.
r l. 1. poſt princ. & ibi Bar. de iur. fiſ.
ſ l. Rem non nouam. §. patroni. C. de iudi. Bal. l. vniuerſos. C. de decur. lib. 10.

t Lud. Rom. l. certi condic. §. ſi nummos. ff. ſi cert. pet. text. l. ſi quis donaturus, ad fin. de vſufr.
u Bart. l. ſi quis pro eo. ſeptimo memb. de fideiuſſ.
x Dict. §. alteri.
y l. Si ſeruus de dam infec.
z l. fin. C. de impub. & al. ſubſt.
a Dict. §. ſi quis alij.
b Bal. in l. illud. C. de ſacroſ. Eccl.
c Dict. §. ſi nummos.
d l. ea quæ ciuiliter. de acquir rer. domin.
e l. Publia. ff. depoſi.
f Vide Zaſ. d. §. alteri. num. 25.
g l. Si res. C. ad exhib.
h l. Ca ius. ſol. matr. l. pater. C. de pact. conuent.
i l. Cum paterni. ff. de iur. dot. l. pactum. C. de pact. conuent. l. ſi genere. C. de iur. dot.
k l. Stich. m aut Pamphilum. §. naturalis. de ſolut.
l Dict. §. alteri num. 6. 7. 8. 9.
m l. Seruus in ſi. de ſer. export.
n l. Sed et ſi lege. §. conſuluit. de pet. hær.
o l. Si pignoris. §. 1. de fur.
p l. Vlt. §. vlt. de ope. ſer.
q l. Fid. iuſſoris. l. quod dictum. de pact.
r Vt §. ſi q.
ſ Ind. §. alteri.
t l. Non dubium. C. de legibus, cum vulg.
u l. Quod per manus. de iure codicill.
x Iaſ. d. l. §. alteri.
y l. Arbiter intra. de rece. arbi.
z l. Iulianus. §. ibid. de act. empt. l. cum allegas. C. de vſu.
a l. Seruus ea lege. de ſer. export.
b Dict. §. alteri.
c l. Si homo mortuus. de verb. oblig. l. non dubium. C. de ll.

§. Sed etſi quis.

1 *Alteri quandoque rectè ſtipulamur.*
2 *Tutor quomodo pupillo ſtipuletur.*
3 *Procuratori quomodo ſtipulemur.*

Sed etſi quis a ſtipuletur alij, cum eius intereſſet, placuit ſtipulationem valere. Nam ſi is, qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat, ceſſerit adminiſtrationem contutori ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſaluam fore: quoniam b intereſt ſtipulatoris, fieri quod ſtipulatus eſt (c cũ obligatus futurus ſit pupillo, ſi male res ceſſerit) tenet obligatio. Ergo & ſi quis d procuratori ſuo dari ſtipulatus ſit, e habebit vires ſtipulatio. Et ſi creditori ſuo f quis ſtipulatus ſit, quod ſua intereſt, g ne forte vel pœna cõmittatur, vel prædia diſtrahãtur, quæ pignori data erant, valet ſtipulatio.

1 a Stipuletur alij, cum. † *Quoniam ſupra a dictum eſt,*
a *ſtipulationem alteri factam non conſiſtere, niſi pœna ſit adiecta ſtipulationi, cũ inuentæ ſint ſtipulationes, vnuſquiſque, quod ſua intereſt, ſibi acquirat: à contrario patet, quod ſi ſtipulatoris interſit, tametſi pœna adiecta nõ ſit, valeat ſtipulatio: quod aliquot exemplis Imper. ex*
b *b Vlpiano deſumptis hic probat.*

b Intereſt. *Hoc eſt, impendet periculum, ne interſit: necdum enim cõtractus tẽpore tutoris pupillo ſtipulantis intererat, ſed imminenti periculo Lex occurrẽdum cenſuit. Et ideo ratã habet ſtipulationẽ, licet alteri nempe pupillo*
c *c factã.* † *Neq; aduerſatur, quod poteſt ſemper & vbi-*
2 *que tutor ſtipulari pupillo, etiamſi ſua non d interſit, mo-*
d *do ſuper re pupilli contrahat: e quoniam illud ſic acci-*
e *piendum eſt, quatenus pupillo actionem ex ſtipulatione,*
f *eiuſque commodum tutor f quærit, vt autem tutor ſibi*
g *acquirat; ſtipulari pupillo non poteſt, niſi eius g interſit.*

c Cum obligatus futurus ſit pupillo. *Actione ſcilicet tutelæ, qua contutore male gerente prior tutor, qui adminiſtrare cœperat, obſtringitur.*

3 d Procuratori. † *Tanquam procuratori, intellige vt procuratorio nomine h accipiat: nam ſi ei licet procuratori, tanquam tertio ſtipularer, inutilis eſſet ſtipulatio, cum tunc mea non interſit.*

e Habebit vires. *Domini quippe intereſt, vt procuratori detur: quidquid enim procuratori dabitur, ipſe iudicio*
i *mandati conſequetur i & ita cum vniuerſum ſtipulationis commodum in dominum reflectatur, videtur dñs ſibi magis, quàm alij ſtipulari: Aget itaque ex huiuſmo-*
K *di ſtipulatione ad intereſſe, licet dationem K contineat.*

f Quis ſtipulatus. *Nempe ad diſſoluendam ſuã obligationẽ, qua creditori tenebatur. Nam de hac ſtipulatione Iuſtinianũ hic propriè agere, ſequentia verba indicant.*

g. Ne forte vel pœna. *Sub qua creditori ſuo ſtipulator obligatus erat.*

ADDITIONES.

a §. Præced.
b l. Stipul. iſta. 38. §. ſi ſtipuler. & aliquot ſeq.
c l. Liber homo. 118. §. vlt. de verb. oblig.
d l. Eum qui. §. pen. de conſt. pec.
e l. Vlt. C. quan. ex fac. tut.
f l. Quoties. de adminiſt. tut.
g Hic. & d. §. ſi ſtipuler.
h Hic & d. l. ſtipulatio iſta. §. ſi quis ergo.
i l. Idemque. §. ſi cui. & §. ſi mandauero. mandati. l. Iulianus. de verb. oblig.
k Dicta l. liber homo.

§. Verſa vice.

1. 2 *Pœna adiecta promiſſioni facti alieni, eam validat.*
3 *Et quæ ſit huius dogmatis ratio.*

Verſa vice, qui alium facturum promiſit, vt̃ in ea eſſe cauſa, vt nõ teneatur a niſi pœnã ipſe promiſerit.

1 a Niſi pœnã. † *Hinc ergo diſcis, quod adiectio pœnæ obligationem ſiue promiſſionem alieni facti cõfirmet, cũ tunc*
2 *de ſe promittat.* † *Ceſſat ergo hoc caſu ratio, qui pœnam promittit, ſi non fiat, promittit de ſe, nõ de alterius facto,*
a *& ita quod facere poteſt, a promittit. Nec tunc, quid interſit ſtipulatoris, inſpicitur, ſed quæ ſit quãtitas, quæq;*
b *conditio ſtipulationis: b & ita metu pœnæ parebitur huic ſtipulationi, qua factum alienũ promiſſum eſt, licet pro-*
3 *miſſio inutilis ſit.* † *Nec obſtat, quod principali cauſa nõ*
c *ſubſiſtente acceſſoria effectum non c habeat: & à ſti-*
d *pulatione pœnali principalem d non roborari: quoniam*
e *(vt & e ſupra diximus) pœna in noſtra ſpecie non conſideratur vt acceſſorium, quin potius æque principaliter ſtat, quæ nullo modo obligationem primam confirmat, ſed tantũ efficit, vt eius metu diligentius curet promiſſor, & efficiat, vt ab extraneo factum promiſſum expleatur.*

ADDITIONES.

a §. Si quis alium. ſup. hoc tit.
b §. Alteri. ſup. eod.
c l. Cum principalis. de reg. iur.
d l. Nuda. C. de contrah. ſtipul.
e In §. alteri. num. 19.

§. Item nemo.

1. 2. 3 *Nemo poteſt rem ſuam ſtipulari, vel quæ ſua futura eſt: & quæ ſit ratio.*
4 *Caſus, in quibus quis rem propriam rectè ſtipulatur, & num. 5. 6. 7. 8. 9.*
10 *Si quis rem ſuam ſimpliciter ſtipuletur, an valeat ſtipulatio.*

a Item nemo rem ſuam futuram, in eum caſum quo ſua ſit, vtiliter ſtipulatur.

1 a Item nemo. † *Regula eſt protrita, neminem poſſe*
4 *rem ſuam purè a ſtipulari. Et hæc regula amplificatur per*

2 *per hunc præſentem textum etiam tum obtinere,* † *quan-*
do quis rem, quæ futura eſt ſua, in eum caſum, in quo ſua
eſſet, ſtipulatur: veluti, legatus eſt ſibi equus, ſi Titio
Conſulerit, tu eam ſub eadem conditione equum illum ab
b *alio ſtipularis: ſane inutilis eſt hæc* b *ſtipulatio.* † *Illud*
3 *enim, quod proprium alicuius eſt vel ſperatur fore, am-*
c *plius per ſtipulationem ſuam fieri* c *nequit: nec poteſt*
rerum noſtrarum dominium nobis, niſi ex vna cauſa,
d d *contingere. Præterea paria ſunt: tempore prohibito*
e *aliquid fieri, & conferri in tempus* e *prohibitum. Sic*
ergo, ſi res in præſenti mea ſit, eam ſtipulari prohibeor: ita
etſi res in præſenti non ſit mea, tamen futura ſit mea, in
eum caſum temporis prohibiti non poteſt conferri ſtipu-
4 *latio.* † *Sunt tamen certi caſus, in quibus quis rem pro-*
priam rectè ſtipulatur. Primus eſt, cum nō pure, ſed ſub
f *conditione ſtipulatio concepta reperitur:* f *fieri quippe*
poteſt, vt exiſtentis conditionis tempore res non ſit ſtipu-
g *latoris. Sic in emptione ſcribit Marcellus,* g vt poſſim,
quod meum eſt, ſub conditione emere, quia forte ſpe-
h ratur, meū eſſe deſinere. *Et in legato Iulianus:* h Sed
ſi *(inquit)* ſub conditione res mea mihi legetur, pote-
rit legatum valere, ſi exiſtentis conditionis tempore
mea non ſit: *quia in huiuſmodi legatis non teſtamenti fa-*
i *cti tempus, ſed conditionis expletæ ſpectari* i *oportet.*
5 † *Secundus caſus eſt in fure, quia omnis actio degenerat*
k *odio furis, nā à fure bene poſſum ſtipulari rem* k *meā:*
6 *intereſt quippe mea, ratione poſſeſſionis.* † *Tertius, ſi rei*
meæ dominium à me quandoque reuocari poteſt, non pro-
hibeor eam per ſtipulationem meam efficere, vt irreuo-
l *cabiliter ſit* l *mea.* † *Quartus, quando prima cauſa ac-*
7 *quiſitionis dominij eſt dubia, & ſecunda certa: vel quan-*
do per ſecundam ſit pinguior acquiſitio, quam ex prima,
m *tunc res mea poteſt mihi acquiri ex noua* m *ſtipulatio-*
8 *ne.* † *Quintus, ſi quis æſtimationem ſiue precium rei ſuæ*
ſtipuletur, valet ſtipulatio: precium enim rei meæ non eſt
meum, & aliud eſt res, aliud precium, ſiue æſtimatio:
n n *quo fit, vt in iſtis particularibus precium non ſuccedat*
o *loco rei,* o *licet aliud ſit in vniuerſalibus.* † *Sextus, ſi*
9 *ſtipuletur quis rem ſuam ſibi reſtitui à promiſſore, vtilis*
p *eſt ſtipulatio: quoniam* p *ea ſpecie non ſtipulatur domi-*
nium, ſed factum nudum reſtitutionis, quando ſcilicet res
ſua eſt penes promiſſorem. Hoc tum forte non procederet,
ſi condemnatus publici iudicij crimine, ſtipularetur ſibi
q *reſtitui rem depoſitam: quia hæc ſtipulatio non* q *obli-*
10 *garet.* † *Illud etiam quæſitum eſt, an ſi quis ſtipuletur*
rem ſuam ſimpliciter, nō addendo, rem ſibi dari, vel reſti-
tui, ſtipulatio cōſiſtat? Et aiunt conſiſtere. Cum enim in
dubio interpretanda ſit ſtipulatio, vt magis valeat, quam
r r *pereat, credendum erit, eum, qui rem propriam ſtipula-*
tur, de reſtitutione eiuſdē vtiliter ſenſiſſe. Quod ego facile
admiſerim, vbi penes promiſſorem vel etiā tertiū res eſt:
cum ad factum reſtitutionis veriſimile ſit, ſeſe partes re-
ſ *tuliſſe, ne inanem actum feciſſe* ſ *videantur. Sin autem*
res iſta apud dominū ſtipulātem exiſtit, præſumitur rem
ſuam ſibi dari ſtipulatus eſſe, & non valebit ſtipulatio.

ADDITIONES.

a l. Nemo. 78 de verb. oblig. l. ſi rem meam. eod. tit.
b Dicta l. nemo. eod. tit. & vide ibi Zaſ.
c l. Sequitur. §. lana. de vſuca. §. ſic itaque. inſ. de actio.
d l. 3. §. Ex pluribus. de acquir. poſſ.
e l. In tempus. de hær. inſt. l. quod ſponſæ. C. de don. ante nupt.
f D. ct. l. ſi rem meam.
g l. Exiſtimo. de contrah. empt.
h l. Cætera. §. 1. de legat. 1.
i l. Mea res. de legat. 1. l. quæ lega. de reg. iur. l. ſi vxor. C. de cond. inſer.
k l. Scire debemus §. ſi à fure. de verbor. oblig.
l l. In bello, §. ſi quis ſeruum de capt.
m Ioan. Andr. cap. cum perſonæ. de priuil. lib 6. Aret. l. exiſti- mó. de verb. oblig.
n Dict. l. nemo. & l. ſi alij. §. reſump. de vſufr. l. propemodum. de verbor. ſignific.
o l. venditor. 2. de hær. ven. l. qui vas, §. vlt. de fur.
p Dict. l. nemo. 1.
q Per tex. l. bona fides depoſ. & Zaſ. d. l. nemo. 1. num. 7.
r l. Quoties. infra, de verb. oblig.
ſ Dict. l. quoties. & l. duos. de vſu & hab. l. quoties. de reb. dub.

§. Si de alia re.

1 *Diſſenſus in re ſtipulationem vitiat. fallit, vt num. 4.*
2 *Si tamen certo conſtet partes diſſenſiſſe.*
3 *Si diſſenſus non appareat, valet ſtipulatio: idque exem- plis declaratur: & num. 5.*

a Si *b* de alia re ſtipulator ſenſerit, de alia promiſſor: perinde nulla contrahitur obligatio, ac ſi ad interrogatum reſponſum non eſſet. veluti ſi hominem Stichum à te quis ſtipulatus fuerit, tu Pamphilo ſenſeris, quem Stichum vocari credideris.

1 *a* Si de alia re. † *Adnotandum hinc eſt, quod diſſenſus*
contrahentiū iure in ſtipulationē deducta, eā vitiet. Itaq;
ſi hominem ſtipulatus ſim, & ego de alio ſenſerim, tu de
a *alio, nihil actum erit:* quia *(vt Venuleius* a *ait)* ſtipu-
latio ex vtriuſq; cōſenſu perficitur, qui nō poteſt dici
interueniſſe, qn̄ partes diſſentiunt, & perinde eſt, ac ſi
cū interrogatione inſtio nō quadret: *ob quod quidē vi-*
b *tium ſtipulatio quoq;* b *concidit.* † *Hoc tamen procedit,*
2 *ſi certo conſtet, partes diſſenſiſſe. Conſtare aūt poterit vel*
c *ex verbis inſtrumenti* c *ſeu cautionis, q̄ fortaſſe ſcriba*
perſuaſus ſit ab altera parte, vt rem aliā inſcriberet: vel
etiā ex his, quæ ante ſtipulationis conceptionē acta fuere:
quia forte promiſſor paulò ante inter amicos mentem de-
clarauit, ſe nolle conſentire, niſi in equum nigrū: hoc loco
quicquid in promiſſione reſpondeat promiſſor, poſtea, ſi ita
declarauerit animū, arguitur diſſenſus, quia per huiuſmo-
di prælocutiones inter amicos factas probatur & cogno-
d *ſcitur* d *animus.* † *Cæterum ſi de diſſenſu nō appareat,*
3 *multis modis valere ſtipulatio pōt. Fac enim, ſtipulatorē*
ſic dixiſſe, Mihi decem, & Titio decem dare ſpondes?
quæſtio eſt, an alia decē promiſſa videātur, quod ſtipula-
tor ait: an eadē, vt promiſſor. Et hoc caſu cū iuxta vtriuſ-
que interpretationem ſuſtineri poſſit obligatio, æquius eſt
e *promiſſori accedere, vt eadē decem promiſſa* e *intelli-*
4 *gantur.* † *Pone item promiſſorem plures fundos eiuſdem*
nominis poſſidere, & vnū ex his ſine vlla nota demōſtra-
tionis deductum eſſe in ſtipulationē: certe is fundus in effe-
ctu debebitur, quē promiſſor dare f *voluerit. Finge rur-*
ſus, verba ſtipulationis validæ futuræ nō poſſe aptari, niſi
ad vnius partis ſenſum: tūc illius partis interpretatio re-
g *cipiēda eſt, vt res, quæ de agitur, in tuto ſit, nec* g *vitietur.*
b De alia re. *Quam ſcilicet principaliter ſtipulamur:*
5 † *nam ſi tantum ſit quædam acceſſio diſſenſus in ea re,*
non vitiabit principalē obligationem, vt ſi cum fundum
h *emerem, ſtipuletur Stichum* h *acceſſurum.*

ADDITIONES.

a l. Continuus, 137. §. 1. de verbor. oblig.
b §. Præterea. ſupra, hoc noſtro tit.
c Caſtren. l. inter ſtipulantem, §. ſi Stichum. de verb. oblig.
d Glo. l. apud Celſum. in princ. de doli except.
e l. 38. Stipul. iſta habere licere, §. cum qui. de verb. oblig.
f l. 106. qui ex pluribus, eod. tit.
g l. 80. Quod in ſtipulationibus. d. tit.
h l. Si in emptione fundi. de contrahen. empt.

§. Quod

.2 §. Quod turpi.

1 *Stipulatio turpis nullius eſt momenti.*
2.3.5 *Stipulatio tribus modis turpem dici.*
4 *Id poſſe dicimur, quod de iure poſſumus.*
6 *Si turpitudo ex vtriuſque contrahentis parte verſetur, ſtipulatio ipſo iure nulla eſt.*
7 *Quid ſi ex ſtipulantis tantum parte proueniat.*
8 *Quid item ſi ex promittentis tantum parte verſetur.*
9 *Meretrix licet turpiter faciat quod ſit meretrix: tamen non turpiter accipit.*

Quod turpi ex cauſa promiſſum eſt: veluti ſi quis homicidium, vel ſacrilegium ſe facturum promittat: a non valet.

1 a Non valet. † *In ſumma hinc colligitur, ſtipulationẽ* turpem, vel ex turpi cauſa deſcendentem nullius eſſe
a momenti. a *Circa hoc tamen pronunciatum Doctores*
b b *intricate & tumultuanter loquuntur: rem autem aper-*
2 *tius exponendo ſtriẽdum eſt,* † ſtipulationem *tribus mo*
dis turpem *dici. Primo enim* turpis *appellatur, quia tur*
piter ſit orta: veluti ſi ſtipulatio per vim aut metum ex-
c *torta* c *ſit, puta quod aliquis metu, aut etiam dolo indu*
ctus ſit, vt promitteret. Et hæc ſtipulatio tametſi ſummo
iure ſuſtineatur: doli tamen vel metus exceptione ſubuer
d *ti atque elidi poteſt, vel etiam per officium iudicis* d *re-*
3 *ſcindi.* † *Deinde turpem ſtipulationem dicimus ex parte*
materiæ, quia ſcilicet cõtineat in ſe turpe aliquid, vt ſi di-
cam ſpondes committere furtum, homicidium, adul-
terium? *& hæc ipſo iure non conſiſtit, cum eiuſmodi con-*
ditiones iure cenſeantur eſſe impoſſibiles. Nam quæ iure nõ
e *lices facere, nec fieri quidem poſſe credendum* e *eſt:* † *&*
4 *id duntaxat poſſe dicimus, quod de iure* f *poſſumus: &*
f *quæ de iure prohibita ſunt, impoſſibilia* g *exiſtimantur.*
g *Impoſſibilium autem nullam eſſe obligationem, cantat v-*
h *triuſq; iuris* h *regula.* † *Poſtremo eſt* turpis ſtipulatio
5 *ratione cauſæ finalis, quia facta ob turpẽ cauſam: de qua*
Iuſtinianus hic quoque loquitur. In illa autem tertia tur
pis ſtipulationis ſpecie, quamuis Interpretes valde conflictentur: ego tamen tres caſus diſtinguendos eſſe cenſeo.
6 † *Primus eſt, ſi talis partium turpitudo ex vtriuſque, ſti-*
pulatoris ſcilicet, & promiſſoris parte verſetur: (de qua Iu
ſtinianum hic agere, nullum dubium eſt.) veluti promit-
to tibi decem, ſi homicidium feceris, ſi male iudicaue-
ris &c. *tunc ſtipulatio ipſo iure nulla eſt, adeo vt ſi quid*
eo nomine ante vel poſt impletam cauſam datum ſit, re-
i *peti* i *nequeat: quia in pari turpitudinis cauſa potior eſt*
k *conditio* k *poſſidentis.* † *Secundus, quando turpitudo*
7 *ex ſtipulatoris perſona duntaxat verſatur, rurſus nõ va-*
l *let ſtipulatio, idq; ipſo* l *iure: vt ſi à me ſtipuleris decẽ,*
ne furtum facias, ne homicidium cõmittas, item vt rem
meã apud te depoſitam, vel tibi cõmodatam mihi reddas,
turpis eſt cauſa ſtipulationis: quoniã priora illa ſponte non
facere, hæc vero vltro præſtare teneris. Vnde ſi promiſſor
m *dedit quippiam ante turpem cauſam impletam,* m *re-*
petere poteſt, poſt cauſæ vero implementum ſi quid ſcien-
n *ter ſit datum, ceſſat* n *repetitio, quia donaſſe* o *vide-*
o *tur. Raphael tamen Cumanus cenſuit, huiuſmodi pro-*
miſſionem, ſi tantum turpitudo verſetur in ſtipulatore,
p *valere ipſo iure: cum lex* p *dicat, huic ſtipulatori cau-*
ſam turpem implenti, ſi agat, exceptionem doli mali,
aut in factum opponi poſſe. Et hanc ſententiam Zaſius
q q *etiam ſecutus eſt. Verum nihil hoc impedit, quoniam*
ea doctrina omnino recipienda eſt de exceptione intentio-
r *nis &* r *facti: quæ quidem opponi plerumque ſolet ad-*
ſ *uerſus eum, qui nullo iure, ſed de facto tantum* ſ *expe-*
8 *ritur.* † *Tertius caſus: Si turpitudo dantis ſiue promitten-*
ti ſolum imputari poteſt, vt ſi quid ſcorto promiſeris, ta-
t *metſi ſcortum nõ poteſt agere:* t *ſi tamen illi aliquid hoc*
9 *nomine datum ſit, repeti non poteſt.* † *Illam enim tur-*
piter quidem facere dicimus, quod ſit meretrix: ſed non
u *turpiter accipere, cũm ſit meretrix,* u *ſeſeque iam ſe-*
mel proſtituerit. Et hæc eſt ſanior Interpretum ſententia,
x x *quam & ipſe amplectendam cenſeo.*

ADDITIONES.

a Hic. & l. generaliter, 26. cum l. ſeq. & l. ſi plagij. de verb. obl.
b In prædictis ll.
c De qua in l. ſi quis eum aliter. de verb. oblig.
d l. Si dolo, C. de inutil. ſtip. l. interpoſitas, C. de tranſ. l. vlt. §. 1. quod met. cau.
e l. Si ſtilus. de condit. inſtit.
f l. Nepos Proc. 125. de verb. ſignific.
g l. Idem Iul. §. vlt. de legat. 1.
h l. Impoſſibilium, de reg. iur. c. nemo poteſt. eod. tit. lib. 6.
i l. Vbi autem. de condic. ob turp. cau. & d. l. ſi plag.
k l. 1. De cond. ob turp. cau.
l Tex. eſt bene intellect. in l. pen. de cond. ob turp. cau. & l. iuris gentium, §. ſi ob malefic. de pac.
m l. 1. & 2. de cond. ob turp. cauſ.
n Dicta l. pen.
o l. 1. De cond. indeb. & bene declarat Franc. Arét. in d. l. pen.
p In d. l. pen.
q Dicta l. generaliter, num. 23.
r Por. hic. Bart. d. l. generaliter, licet Iaſ. ibidem valde tumultuetur.
ſ Glo. verbi exceptione. in fi. in l. qui ſe debere, de condic. ob turp. cauſ. Zaſ. in ſingul. intell. d. l. qui ſe debere.
t Glo in l. idem etſi §. ſed quod meretrici. de cond. ob tur. cau. & Iul. in l. 5. affect on. de donat.
u Dict. §. ſed quod meretrici. l. ſi adulterium, C. de adulter.
x Vide Zaſ. d. l. generaliter, num. 27. 29.

§. Cum quis.

1.2 *Dubitandi cauſa in hoc §. decidendique.*
3 *In ſtipulationibus inſpicitur tempus contractus.*

Cum quis ſub aliqua conditione ſtipulatus fuerit, licet ante conditionem deceſſerit: poſtea exiſtente conditione hæres eius a agere poteſt. Idem eſt & ex promiſſoris parte.

1 a Agere poteſt. † *Videbatur tamen huiuſmodi condi-*
tionalem ſtipulationem, ſi ſtipulator ante euentum con-
ditionis moriatur, omnino concidere, quaſi videlicet ex-
tincta perſona, cui ex tali conuentione acquiri debebat.
2 † *Clari enim iuris eſt,* in ſtipulationibus id tempus ſpe-
a ctari, quo contrahimus. a *Verum Iuſtinianus contra-*
3 *rium hic determinat:* † *ea ſcilicet ratione, quod hodie*
obligationes & actiones tam ab hæredibus, quàm aduer-
b *ſus hæredes incipere* b *intelliguntur: & ſpem conditio-*
nalis ſtipulationis tranſmitti in hæredem, ſupra quoque
c c *annotauimus.*

ADDITIONES.

a l. 78. Si filiusf. m. de verb. oblig. vide etiam l. 18. & 144. ff. de reg. iur.
b l. Vnica, C. vt actio. ab hær. l. veteris, C. de contrah. ſtip.
c §. Ex conditionali. ſupra, de verb. oblig.

§. Qui hoc anno.

1 *Si tempus adiectum ſit ſtipulationi, differendæ ſolutionis gratia, ante tempus elapſum agi nequit.*
2.7 *Dubitandi cauſa huius §. & obiectiones.*
3 *Explicata l. liber homo, §. decem. de verb. oblig.*
4 *Vocula, hodie, quid denotet.*
5. *Promiſſum annuum, vel in annos ſingulos, in principio anni peti poteſt: fallit, vt num. 6.*
8 *Explicatur l. eum qui. §. qui ita. de verb. oblig.*

a Qui

Digitized by Google

a Qui hoc anno, aut hoc menſe dari ſtipulatus eſt, niſi omnibus partibus anni, vel menſis *b* præteritis, non rectè petet.

a *a* Qui hoc anno. *Hic §. ad verbũ hæc Pomponij a re-*
ſponſo deſumptus eſt: tametſi ad hãc de inutilib. ſtipula-
1 *tionib. diſputationẽ non videatur pertinere. † ex quo col-*
ligimus, ſi tempus ſtipulationi cauſa differendæ obliga-
tionis ſiue ſolutionis adiungatur, agi nõ poſſe, niſi toto tem
2 *pore elapſo. † Videbatur tamen cõtrarium dicendũ: quia*
reſpecta proprietate verborũ, qui promittit dare hoc an-
no, videtur promiſiſſe quolibet die anni dare: nam etſi ter
minus aſſignaretur ad faciendum aliquid hoc anno, quoli-
b *bet die anni poſſet* b *facere. Sed illud eſt, quo ad fauorẽ*
facientis: vnde poſſet quidem ſoluere promiſſor quoquo
anni die creditori etiã inuito, vtcunq; tempus in fauorem
creditoris adiectum fuiſſet: compelli verò ante lapſum to
3 *tius anni ad ſolutionem non poſſet. † Neq; obſtat, q alia*
c *lex* c *ait,* ſi promittas mihi hodie dare decem, *e a ſta-*
tim deberi, & mero iure peti poſſe, etiamſi totus dies nec-
dum tranſierit: quoniã ea ſpecie verbum (hodie) *nõ dila-*
tionis, ſed demonſtrationis gratia appoſitum cenſetur, vt
ſcilicet dies commonſtretur, in quo facta eſt promiſſio.
4 *† Idemq; hæc vocula ſignificat,* quod hoc tempore, ac
tempeſtate, & nunc, *& ita præſens tempus nullam ca-*
d *piens* d *dilationem, ſed quoduis potius huius diei tem-*
5 *pus notans. † Sed nonne ſi aliquid annuum, vel in ſingulos*
annos, vel ſingulis annis præſtandũ promittas, in princi-
e *pio cuiuſlibet anni poſſum* e *petere? ſic enim non vno in*
f *loco* f *reſponſum eſt à cõſultis: vt quid tam variè? Quo-*
niam in noſtra quidem ſpecie tempus adiectum eſt (vt di-
ximus) in fauorem debitoris ſiue promiſſoris, & ſic cauſa
differendæ ſolutionis: hoc verò caſu annexum videtur cau
ſa multiplicãdæ obligationis ſeu ſolutionis, & ſic in fauo-
rem ſtipulatoris, vnde & interpretatio pro eo facienda
g *eſt, nec finis, ſed initium anni* g *attendendũ. † Quod ta-*
6 *men nõ procedit, ſi ex qualitate rei deductæ in obligatio-*
nem de alio tempore actũ veriſimiliter cenſeatur, vt quia
h *annui fructus prædiorum promiſſi* h *ſint, vel legati: quo*
caſu ex re ipſa dilatio in tempus fructuũ intelligitur. Idem
foret ſi in habitationem, vel mercedem diſciplinarũ cen-
tum legata eſſent: nã nec tunc ſpectabitur principiũ anni,
ſed tempus quo penſiones ædiũ ſolui dominis, mercedesq;
i *diſciplinarum pendi præceptoribus* i *conſueuerũt. † Rur-*
7 *ſus contra hunc §. obijcitur, quod videatur elapſo anno non*
k *poſſe agi, ſed tantum eo* K *durante: ſic enim in non ab-*
l *ſimili ſpecie Iulianus* l *reſpondit.* Qui ita *(inquit)* ſti-
pulatur, Decem quoad viuam, dare ſpondes? *cõfeſtim*
decem dari rectè petit: quaſi diceret, non expectato fine
8 *primi anni. † Verum ibi tempus adiectum fuit cauſa li-*
mitandæ conſtringendæque obligationis, quæ eſſet alioqui
perpetua, quia vltra illud tempus obligari debitor nolit,
ideoque ſtatim peti poteſt. hic verò noſtro caſu promiſ-
ſor poſt annum in primis teneri valuit: differendæ enim
m *obligationis cauſa tempus* m *adiecit.*

b Præteritis. *Ideo cum aruſpex Spurina Iulium Cæ-*
ſarem monuiſſet, vt caueret periculum, quod non vltra
Martias Idus proferretur, eaque die cum in Senatum
iret Cæſar, vatem ſalutans eum irrideret, vt falſum ar-
guens, quod ſine vlla noxa Idus Martiæ adeſſent: Martiæ
quidem *(inquit Cæſar)* Idus aduenere: *cui ſubmiſſa vo-*
ce, ſed ſapienter, Spurina, Venere vtique, ſed nondum
præteriere, *reſpondit. autores ſunt Plutarchus, & Tran-*
quillus in Iulio Cæſare.

ADDITIONES.

a l. 42. Qui hoc anno, de verb. oblig.
b l. Qui ante Kalendas. de verb. oblig.
c l. Liber homo, 118. §. decem, de verb. oblig.
d l. Hodie. de pœnis.
e l. Prætor, §. præterea, de iureiurando.
f l. In ſingulis, de annu. leg. l. nec ſemel. 1. & 2. reſp. quan. di. leg. ce. & l. 1. C. eod. tit.
g Supradictis ll.
h l. Firmio. §. pater. quan. di. leg. ced.
i l. Nec ſemel, §. ſi in habitationem. quan. di. leg. ced.
k l. Si fideiuſſor, §. qui neceſſaria. qui ſatiſd. cog.
l l. Eum qui. §. qui ita. de verb. obli.
m Vide Doct. in d. l. qui hoc anno. & d. §. qui ita.

§. Si fundum.

1 *Etſi pura ſit ſtipulatio, tamen tantillum temporis ineſt, quanto traditio fieri poſſit.*
2 *Et quantum ſit illud tempus.*
3 *In ſtipulationibus faciendi longum plerumque tempus ineſt.*

Si fundum *a* dari ſtipuleris, vel hominem, non poteris continuò agere, niſi tantum ſpacium præterierit, quo traditio fieri poſſit.

a Dari. *Loquitur ergo hic Iuſtinianus de ſtipulatione*
1 *dandi. † Et hinc diſcendum eſt, quamuis ſtipulatio dan-*
di pura ſit, & confeſtim agi poſſit, tamen ſemper tantil-
a *lum tẽporis ineſſe intelligitur, quanto traditio fieri* a *poſ-*
2 *ſit. † Quantum autem tempus in hoc promiſſori dandum*
b *ſit, id omne arbitrio ius dicentis permitti* b *ſolet: qui*
æſtimabit pro qualitate rei, quanto tempore diligens pa-
3 *terfamilias eam tradere potuit: † Cæterum ſtipulationi-*
bus faciendi (quas ſilentio hic præterit Imp.) longum
c *tempus plerumque ineſt, quo factum præſtari* c *poſſit,*
vt ſi quis inſulam ædificare, conſummareque ſpoponde-
d *rit; de quibus alibi* d *dictum eſt.*

ADDITIONES.

a l. Quod dicitur. de ſolu. & dixi in §. omnis, ſupra de verb. obl.
b l. Continuus. de verb. oblig.
c l. Illud. de verb. oblig.
d §. fin. ſupra, de verb. oblig.

De Fideiuſſoribus. Tit. XXI.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quinque genera intercedentium pro alijs.*
3 *Fideiuſſores qui, & vnde dicti.*
4 *Adpromiſſores differunt ab expromiſſoribus.*
5 *Emendata l. 5. de verb. oblig.*
6 *Expromiſſor quis dicatur, & quomodo à fideiuſſore differat.*
7 *Sponſores qui dicantur.*
8 *Mandatores qui ſint.*
9. 10 *Conſtitutores: & vt à fideiuſſoribus diſtent.*
11 *De actione conſtitutoria.*

1 Cum † *ſupra varij modi traditi ſint, quibus quis obli-*
gari queat, ſoleantque plerumque (vt plenius creditori-
a *bus caueatur, quorum intereſt plures obligatos habere* a*)*
principali obligationi fideiuſſores accedere; ideo de his
2 *annectere voluit. † Principio autem admonendi ſumus,*
eorum, qui pro alijs promittendo intercedunt, quinq; ge-
nera eſſe: puta fideiuſſores, adpromiſſores, ſpõſores, man-
3 *datores, & conſtitutores. †* Fideiuſſores *ſunt, qui fidem*
ſuam ad maiorem creditoris ſecuritatem ita pro alio
interpo-

b *interponunt, ut principalis debitor nihilominus maneat,* b
obligatus. Hinc enim dicitur fideiuſſor, quaſi quod d
debitore promiſſum eſt, fide ſuo eſſe iubeat: nec refert,
c *vtrum ante vel poſt obligationem principalis* c *debito-*
4 *ris accedat.* † Adpromiſſores *nihil aliud ſunt, quàm fi-*
deiuſſores, qui ſcilicet alienæ promiſſioni accedunt, eadem
ratione qua adſtipulator, qui ſtipulatori accedit. Sic enim
d *Pomponius:* d Satiſacceptio *(inquit)* eſt ſtipulatio,
quæ ita obligat promiſſorem, vt adpromiſſores quo-
que pro eo accipiantur, id eſt, qui idem promittant.
5 † *Sic enim ibidem legendum eſt iuxta editionem Nori-*
e *cam, cui ſubſcribit Alciatus in Parergis:* e *& non ex-*
6 promiſſores, *vt vulgò habetur.* † Expromiſſor *enim is*
proprie dicitur, qui pro eo promittit, qui ipſe efficaciter
f *obligatus non eſt* f *eſt: veluti qui pro ſeruo centum do-*
g *mino promittit, ſi eum manumittat.* g Expromiſſorem
plane alium à fideiuſſore *accipiendum eſſe, multis ex le*
h *gibus* h *conſtat.* Fideiuſſor *enim obligatur cum alio,*
Expromiſſor *ſolus obligatur, quaſi reus principalis. Itē*
fideiuſſorem *qui dat, non liberatur:* expromiſſorem
qui dat liberatur: denique ex promiſſione fit nouatio, non
7 *fideiuſſione.* † Sponſores *ſunt, qui ſua ſponte & non ro-*
i *gati intercedunt pro debitore,* i *quod & ex Verrio Fe-*
ſtus tradit. Hinc etiam ſponſores *dicebantur, qui pro*
candidatis promittebant, ne illi ambitus rei eſſent, vt
Alciatus auctoritate Ciceronis & Plinij Iunioris in Pa-
8 *rergis probat.* † Mandatores *dicuntur qui alicui ſunt au*
ctores, mandantque vt pecuniam det mutuò, aut vt tem
K *pus ſolutionis* K *proroget: & hi regulariter præcedunt*
l *rei principalis* l *obligationem. Et in hoc differunt à Fi-*
deiuſſoribus, qui ſequuntur obligationem, & accedunt
m *ei, quæ iam* m *contracta eſt. Sunt etiam* mandatores
(vt Budæus monuit) impulſores delatorum, interq; de-
n *latores referuntur: vnde & apud Iuriſconſult.* n *man-*
dator delationis, & delator mandatorem edere debet.
9 † Conſtitutores *denique ex diuerſo appellantur, qui pro*
alio ſe ſoluturos conſtituunt, quod ipſe ante debebat: ſe-
quuntur enim obligationem. Et id vel nudo tantum pa-
o *cto, vel etiam per epiſtolam fieri* o *poteſt.* † *Diſtant*
10 *autem multum à fideiuſſoribus, quia ex quocunque debi-*
to poteſt quis conſtituere, non tantum id, quod ipſe conſti
11 *tuens, ſed & quod alius debet.* † *Hinc* Conſtitutoria
actio, quæ in eum, qui ſe ſoluturum conſtituerit, datur,
quæ etiam Conſtitutitia *dicitur, his ferè verbis.* Si ad-
pareat Mæuium Titio pecuniam conſtituiſſe, eamq;
pecuniam cum conſtituebatur, debitam fuiſſe, neque
Mæuius aut ſoluat, aut faciat id, quod conſtituit, ac
per actorem non ſteterit, quo minus fieret, quod con
p ſtitutum eſt, tum Mæuius p damnetur.

ADDITIONES.

a l. 4. in fine, de lib. leg.
b Gl. ver. fideiuſſorem, §. 1. Nouel. de fideiuſ. Caſt. rub. ff. de fi-
deiuſ.
c §. fideiuſſor, infra hoc tit.
d l. 5. de verb. oblig.
e Lib. 1. cap. 2.
f l. ſi quis accepto, de condict. cau. da. l. qui libertinus, §. vlti.
de oper. libert.
g l. eleganter, §. ſeruus, de dolo, l. aliquando, ad Velleia.
h l. 73. nu. fin. de oper liber. l. 53. de contrah. empt. & §. vendit.
ſupra, de rerum diuiſ.
i Glo. d. § 1.
k l. ſi vero non remunerandi, §. ſi poſt creditam, mand.
l l. ſi fideiuſſores.
m d. l. ſi fideiuſſores.
n In l. ex quibuſdam, de iure fiſci.
o l. quidam, de conſtitu. pecun.
p l. 16. & l. 17. & 18. de conſtit. pecun.

§. Princip. tit.

1 *Fideiuſſor non adhibetur, niſi adſit perſona principa-*
liter obligata.
2 *Pro hæreditate iacente fideiuſſor inuenire poteſt.*
3 *Pro fideiuſſore poteſt alius fideiuſſor interuenire.*
4 *Fideiuſſorum obligationem dupliciter conſiderari.*
5.6 *Fideiuſſorū pſtatio cur inuenta: & de eorū qualitate.*

a Pro eo *b* qui promittit, ſolent alij obligari, qui fi-
deiuſſores appellantur: quos homines accipere ſo-
lent, dum curant, vt diligentius ſibi *c* cautum ſit.

a Pro eo. *Indicatur hic perſona, quæ ſubeſſe debet, pro*
1 *qua ſcilicet fideiuſſor interueniat.* † *Neque enim fideiuſ-*
a *ſor adhiberi poteſt, niſi ſit aliquis principaliter* a *obliga-*
b *tus, cum acceſſoriū ſine principali eſſe nequeat,* b *quom*
c *rem ad amuſſim Faber* c *exemit. Si tamen rectè ſemel*
& purè cōtracta ſit fideiuſſoris obligatio, cum. ſ. perſona
ſubeſſet, pro qua intercedebatur, ea rata manebit, licet po-
d *ſtea reus principalis ſine hærede* d *deceſſerit.* † *Sed & pro*
2 *hæreditate iacēte interuenire fideiuſſor pōt: quia hæredi-*
e *tas perſonæ vice fungitur, atq; ita Florētinus* e *reſpōdit.*
b Qui promittit. *Nempe ſtipulatione interueniente:*
f *tum enim propriè quis promittere* f *intelligitur.* † *Licet*
3 *autem Imp. hic agat propriè de principali reo debendi,*
primoq; promiſſore: tamen et pro fideiuſſore poſſe alium
g *fideiuſſorem interuenire. Vlpian.* g *reſpondit: & declarat*
4 *hoc loco Porcius.* † *Conſideratur enim fideiuſſoria obliga*
tio duobus modis, vno, vt eſt acceſſoria principalis, & ſi-
ne ea ſubſiſtere non poteſt: quo caſu videretur non poſſe
acceſſoriæ fideiuſſoris obligationi aliam itidem acceſſoriā
h *addi, cum acceſſoriū ſine principali conſiſtere* h *minimè*
valeat. Altero modo conſideratur per ſe, eo pacto, quo
fideiuſſor nō ſecus ac principalis creditori tenetur: & iux
ta hanc animaduerſionem indubitatum eſt fideiuſſoriæ
i *obligationi fideiuſſorem accedere* i *poſſe.*
5 *c* Cautum ſit. † *Ob id enim fideiuſſorum præſtatio inuen*
ta eſt, vt ſecuriores reddantur creditores: is enim vnicus
6 *finis & vſus fideiuſſionis eſt.* † *Et propterea receptum*
eſt, eum qui fideiuſſorem dare tenetur, non liberari, ſi
eum dat, qui minutiſſimo loco ſit, ad quem aditus publi-
K *cis executoribus non pateat:* K *aut eum, qui propter*
priuilegium (vt clericus, legumq; doctor) difficilis con-
l *uentionis ſit: aut cauſidicum cauillatorem,* l *eum ve qui*
m *immobilia non poſſideat,* m *vel qui diuerſi fori ſit, niſi*
n *priuilegio fori* n *renunciet. Quod in fideiuſſore in iudi-*
cio dando conſtituto, ad eum qui in contractu adhibetur
o *porrigi, Alexander & Iaſon* o *cenſuerunt: & verius*
eſt. per huiuſmodi enim fideiuſſores non redderetur ſe-
curior creditor. Contra ſi loco fideiuſſoris pignus de-
tur, liberabitur promiſſor: ſecurior enim per pignora,
p q *quàm per fideiuſſores creditor* p *erit. idq; Bartolus,* q
r *& plerique interpretum* r *probant.*

ADDITIONES.

a l. poſtquam, vt leg. nom. cauea.
b l. fideiuſſor obligari, 16. in princ. hoc tit.
c infra, ver. at nec illud, in verbo, naturalis.
d l. 1. §. idem Pomponius, in fi. depoſi. l. ſi ſine hærede, de admi
niſtr. tuto.

A a e l. mor-

Digitized by Google

e l.mortuo,ff.hoc titu.
f §.ſi ſcriptum,ſupra titu.prox.præced.
g l.Græce,§ fin.hoc tit.
h l.cum princip.de reg.iur.
i d.§ fin.
k Gloſ.in l.2.qui ſatiſd.cogan.
l Bart.d.l.2.
m Gl.§.ſuſcepto,Nou.de exhib.reis.Iaſ d.l.2.in princ.
n Bald.cap.coram,circa fin.de offic.delega.
o In d.l.2.
p l.plus cautionis,de reg.iur.l.itaque,§.vlt.de furt.
q In l prætoriæ,de præt ſtip.
r d.l.plus cautio.

§. In omnibus.

1 *Omni obligationi fideiuſſor accedere poteſt.*
2 *Fideiuſſor non accedit obligationi conſeruandæ dotis: fallit, vt num.3.*
4 *Pro obligationibus ex delicto fideiuſſor datur.*
5 *Pro corporali pœna non admittitur fideiuſſor.*
6.7.8 *Fideiuſſor naturali tantum, & ciuili tantum obligationi accedit: & quomodo id accipiendum.*
9 *Seruus naturaliter obligatur, non ciuiliter.*
10 *Seruus pro alio fideiubere non poteſt.*

a In omnibus autẽ obligationibus adſumi poſſunt: ideſt, ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue conſenſu b cõtractæ fuerint. c Ac ne illud quidẽ intereſt, d vtrũ ciuilis, e an naturalis ſit obligatio, cui adijciatur fideiuſſor: adeo quidẽ, f vt pro ſeruo q oq; obligetur, ſiue extraneus ſit qui fideiuſſorẽ à ſeruo accipiat, ſiue ipſe dominus in id, quod ſibi naturaliter debetur.

1 a In omnibus. † *Hoc eſt in omnis generis obligationi-*
a *bus; ſicq; accipienda ſunt & illa Vlpiani a verba:* Omni obligationi fideiuſſor accedere poteſt. *Cæterum nõ*
2 *omnino is poteſt in ſingulis obligationibus accipi: † non*
b *enim accedit fideiuſſor cõſeruandę dotis* b *obligationi, ne perfidiæ cauſa in cõnubio eorũ generetur. Anſam namq; indignationis marito vxor præberet, quæ ſe illi abſq; fi-*
c *deiuſſore commiſit, ſi pro conſeruãda dote fideiuſſorem* c *exigeret: videtur enim ille diffidere, quòd ægrè ferens maritus fidem ſeruare contemneret. Adde quòd huiuſmodi fideiuſſoris datio mulierem (vt eſt genus hoc ſuper-*
d *biſſimum) ad minus marito parendum* d *inuitaret, cui*
3 *tamẽ ſubdita eſſe debet, vt Apoſtolus ait. † ſunt tamen caſus, in quibus poteſt accipi fideiuſſor pro dote conſeruanda. Primus ſi id non expreſſe agatur, ſed tacitè: veluti ſi conſtituantur duo rei debendi in dote: quòd fieri poſſe re-*
e *ceptius* e *eſt. nam inuicem fideiubere cenſentur,* f *& ſic*
f *permittitur tacitè, quod expreßè* g *prohibetur. Secun-*
g *dus ſi maritus ad inopiam vergat: tunc enim interuenire*
h *poteſt* h *fideiuſſor. Tertius, ſi non mulier, ſed extraneus dotem det: nam fideiuſſores ab initio petere poteſt, quia*
i *ceſſat in eo ratio vitandæ* i *perfidiæ. Quod ſi ab initio non petierit, non poterit poſtea petere, quia mariti fidem*
K *adprobaſſe* K *videtur, niſi tamen ad inopiam vergat.*
4 b Contractæ fuerint. † *Idem dicas de obligationibus ex delicto vel quaſi deſcendẽtibus: nam & pro illis inter*
l *uenire fideiuſſor* l *poteſt. Veluti ſi fur ei, cui furatus eſt, fideiuſſorem det de pœna furti nomine perſoluẽda.* Nam,
m *vt* m *Caius ait,* pœnas ob maleficia ſolui magna ratio valet. *Intelligendum autem hoc eſt de his maleficijs, quæ*
5 *autores ſuos pœna tantũ pecuniaria plectunt; † nã ſi cor-*
n *porali pœna afficiẽdus reus ſit, nõ admittitur* n *fideiuſſor.*
6 c Ac ne illud. † *Ex hoc contextu annotandum eſt fideiuſſorem accedere poſſe etiam, vbi non eſt integra obligatio, ideſt naturalis & ciuilis ſimul, ſed tantum naturalis, aut ciuilis, quo caſu euenerit, vt arctius fideiuſſor obligetur, quam principalis debitor, à quo ciuiliter tantum, aut naturaliter obligatio peti non poterit, cum regulariter ſola obligatio ciuilis aut naturalis non ſit effi-*
o *cax ad producendum* o *actionem & tamen contra fide-*
p *iuſſorem rectè* p *agitur, vt qui & naturaliter, & ciuiliter ſit obſtrictus. Sicq; limitanda eſt regula, quæ dicitur, fideiuſſorem non poſſe in duriorem caſum intercede-*
q *re, nec in plus ſeſe obligare, quam principalis* q *debitor.*
d Vtrum ciuilis. *Sola ſcilicet: nam & huic fideiuſſor*
7 *accedere poteſt. † Sed hic diſtinctio adhibenda eſt. Nam ciuilis obligatio interdum producit actionẽ: vt ſi Titius dedit chirographum ſpe futuræ numerationis, in quo fatetur, ſe mutuo accepiſſe pecuniam, quam nihilo magis accepit, & eo caſu dubium non eſt, quin pro illa ciuili obligatione fideiuſſor dari poſſit. Interdum vero non parit actionem, & tunc nec ſoluti repetitionem impedit, quia vt plurimum cõtingit, quòd ſola ciuilis, quæ remanſit ſine naturali, ſit eliſa per exceptionem: vt eſt in illa,*
r *quæ remanet poſt pactum de non* r *petendo, vel poſt iuſ-*
ſ *iurandum* ſ *& pro illa fideiuſſor cum effectu adplicari nequit: quia exceptio cõpetens principali debitori, cõpetit*
t *etiã fideiuſſori.* t *Quod procedit, ſi ante eliſionẽ fideiuſſiſ-*
u *ſet, alias renũciaſſe videtur, efficaciq; tenetur* u *vinculo.*
e An naturalis. *Subaudi ſola. Nam & pro naturali*
x *tantum obligatione interuenire* x *poteſt. † Quod in ea*
8 *naturali procedit, quæ licet actionem non producat, impedit tamen ſoluti repetitionem, vt quia per exceptionem non ſit eliſa. Nam ſi eliſa eſſet per exceptionem, vt eſt in illa, quæ poſt præſcriptionem remanet, quæ tollit ciui-*
y *lem obligationem, cum ſit de iure ciuili, & elidit* y *naturalem, tunc diſtingueretur, an intercederet fideiuſſor ex certa ſcientia, an per errorem: quoniã priori quidem caſu tenebitur fideiuſſor, quia exceptioni præſcriptionis renunciaſſe videtur: altera vero non item, propter errorẽ,*
z *& quia naturalis obligationis effectus ibi eſt* z *extinctus.*
a f Vt pro ſeruo. *Vel etiam pro pupillo, qui ſine tutore* a
b *contraxit. Idem de furioſo & prodigo Marcellus* b *re-*
c *ſpondit: ſed Caius* c *docet, id accipiendum eſſe de eo, qui ante furorem, vel priuſquam iudicatus eſſet prodigus,*
9 *erat obligatus. † Illud interim non omittendum: ſeruum*
d *naturaliter obligari* d *poſſe. Iure enim naturali nulla*
e *erat inter homines* e *differentia: ciuiliter autem ſeruus non obligatur, quia iure ciuili pro nullo* f *habetur. Fauore tamen libertatis, ſi domino pecuniam promittat, vt*
g *manumittatur, etiam ciuiliter* g *tenetur. † Item ſer-*
10 *uus pro alio fideiubere non poteſt, niſi ex cauſa peculij, extra vero eã cauſam ſi fideiubeat, nec naturaliter qui-*
h *dem obligatur, vt pleriſque viſum* h *eſt: quia lex obli-*
i K *gationi reſiſtit* i *aliter tamen Decius* K *opinatur.*

ADDITIONES.

a l.1.hoc tit.
b l.1.& 2.C.ne fideiuſ.dot.dent.
c Arg.l.hac lege,C.de pact.conuen.
d Cyn.in d.l.2.Alc.tamen lib.4. Parer.cap.26. aliter declarat.
e Iaſ.in l.ſi conſtante,in 2.q.gl ſuper ver mariti,ſolut.matri.
f Bar.d.l.ſi conſtante,7.q.primæ partis,& ibi Doct.
g Arg.l.nonnunquam,de cond.& demonſtr.
h Cap.per veſtras,de don.int.vir.& vx.Iaſ.d.l.ſi conſtante.
i Alex.d.l.ſi conſtante, §.quoties.
k Gloſ.in l.1.C.ne fideiuſ dot den.
l l.Græce,§.ſed ſi ex delicto, hoc tit.
m l.ſi à reo,70.§.quod vulgo,eo.

n Not.

n Not.in l.1.C.de cuſto.reo.gl.c.cum homo,73.quæſt.Panor. in rub de fidei.
o Dixi ſupra de oblig.in rubr.
p Gloſ.l.quod enim,hoc tit. Fab.& Ang.hic.
q l.Græce,§.illud,l.fideiuſſor,§.qui certo loco,hoc tit.
r l.ſi vnus,§ pactus ne peteret, de pact.
s l.fin.de iureiuran.
t l.exceptiones, de except.
u l.ſi quis poſtquam,de fideiuſ.
x l.fideiuſſor obligari,§.fideiuſſor accipi,eo.
y l.vlt.rem ratam habe.& ibi not.
z l.ſi quis poſtquam,l.quod enim,& vtrobiq; Caſt.de fideiuſ.
a l.Marcellus,hoc tit.
b d.l.Marcellus.
c l.ſi à reo,§ ſi à furioſo,d.titu.
d l.naturaliter,de condict.indeb.
e §.1.ſupra de lib.
f l quod attinet, de reg.iur.
g l 3.C.an ſer.ex ſuo fac.glo.l.ſerui.de act.& oblig.
h Gloſ.& Bar.d.l.ſerui.Ang.& Fab.hic.
i l.cum lex,ff.eod.
k l.io perſonam,de reg.iur.

§. Fideiuſſor 1.

1 *Fideiuſſoria obligatio tranſit in hæredes.*
2 *Etiamſi nulla ſit facta mentio hæredum.*
3 *Quod verum eſt in fideiuſſoribus contractuum.*
4 *An idem ſit, quando fideiuſſor obligationi ex delicto acceſſerit.*

Fideiuſſor non tantum ipſe obligatur, ſed etiam hæredem relinquit obligatum.

1 Hinc diſcimus, † *Fideiuſſoris obligationem durare aduerſus hæredes eius: & ad ipſos tranſire. Sicut.n.prin*
cipalis hæredes eo defuncto tenentur: ſic etiã fideiuſſoris
a *hæredes, eo mortuo, obligati* a *remanent, cum fideiuſſor*
2 *rei principalis locum obtineat.* † *Quod procedit, etiamſi*
b *hæredum nulla ſit facta* b *mentio.* † *Porrò hoc tantum*
3 *in fideiuſſoribus contractuum nomine datis obtinet: nec*
c *intereſt, ſiue ſit obligatio dandi ſiue faciendi, ſiue* c *mixta, modo non tale ſit factum, quod perſonæ promittentis*
d *cohæreat,* d *eamq; nõ egrediatur.* † *Sed qd ſi obligationi*
4 *ex delicto fideiuſſor acceſſarit, quæ in hæredẽ nõ trãſit?* e
e *Et magis eſt, hæredẽ quoq; fideiuſſoris teneri, quãdiu vi-*
uit, & tenetur, qui deliquit: poſt eius mortẽ fideiuſſorem etiã liberari, niſi fortè lis ante rei mortẽ fuerit cõteſtata,
f *aut certa cõmiſſi* f *delicti pœna iã fuiſſet inter creditorem*
g *& debitorẽ veluti definita, eiuſq; noĩe fideiuſſor* g *acceptus: remanẽt.n.hac ſpecie fideiuſſoris hæredes obligati.*

ADDITIONES.

a vt hoc §.& l.4.§.fin.ff.eod.
b l.veteris,C.de contrahen.& com.ſtipu l.ex contractibus, de act.& oblig.
c d.l.veteris.
d Bar.& Bal.d.l.veteris,Alber.l.ſi pactum, de probat.
e l.Græce,de fid §.1 infra de perpe.& temp.act.
f l.ſi eum,ſi quis cautio.
g l.ad diem,de verb oblig.Fab.& Iaſ.hic.

§. Fideiuſſor 2.

1 *Fideiuſſor & pſenti & futuræ obligationi accedere põt.*
2 *Fideiuſſio etiam in futurum concipi poteſt.*
3 *Mãdator tantũ pcedit obligationẽ, cõſtitutor ſequitur.*

Fideiuſſor a & pcedere obligatioẽ, & ſequi poteſt.

1 Fideiuſſor † *adhiberi poteſt non ſolum præſenti, ſed & futuræ obligationi. Quamuis enim videatur, non poſſe prius cõſiſtere obligationem fideiuſſoriam tanquam acceſſorium, quàm principalem, permittitur tamen fideiuſſorem obligari ante principalem: dummodo ſit aliqua*
a *vel naturalis* a *futura obligatio. Præcedit autẽ fideiuſ-*
ſoris interuẽtio principalem obligationem magis ipſa for
b *ma & conceptu verborum,* b *quàm effectu. Nam ſi agatur de vi obligationis fideiuſſoriæ, non poteſt ea præcedere contractum principalem, cui accedit, & veluti appen*
c *ditur.* Itaque (*inquit* c *Scæuola*) fideiuſſor cõueniri nõ
2 poteſt, antequam reus debeat. † *Hocq; illud eſt, quod*
d *dicitur,* d Fideiuſſionem in futurum poſſe concipi
a Et præcedere. † *In hoc igitur fideiuſſor & à mandatore, & à conſtitutore differt. Mandator* e *enim præcedit tantum obligationem principalem: conſtitutor eam*
f *ſequitur,* f *nec ante ſe obligare poteſt: fideiuſſor verò, &*
g *ante & poſt obligationẽ accedere* g *poteſt, vt iã dictũ eſt.*

ADDITIONES.

a l.ſtipulatus ſum,§.adhiberi,hoc tit.
b Cant.& Bal.hic.
c l.fideiuſſor antequam,ff.eod.
d l.non quemadmodum,de iud.
e l.ſi vero mandauero,ff.mand.
f l.1.de conſtitu.pec.
g Vt hic.

§. Si plures.

1 *Plures fideiuſſores ſinguli in ſolidum tenentur.*
2 *An idẽ ſit in pluribus mãdatoribus et cõſtitutoribus.*
3 *Quid de pluribus expromiſſoribus.*
4.6 *De beneficio epiſtolæ D. Adriani.*
5 *Quo hoc beneficiũ differat ab eo, quod plurib.cõpetit.*
7.8.9.10 *Quibus caſibus illud non habeat locum.*
11 *Fideiuſſores quatuor habere beneficia: & q̃ ſint illa.*
12.13 *De beneficio excuſſionis: & ei renunciari poſſe.*

a Si plures ſint fideiuſſores: quot erunt numero, ſinguli in ſolidum tenentur. b Itaq; liberum eſt creditori, à quo velit ſolidum petere. c Sed ex epiſtola Diui Adriani d compellitur creditor à ſingulis, e qui modò ſoluendo ſunt, f litis conteſtatæ tempore, g partes petere. Ideoq; ſi quis ex fideiuſſoribus eo tpe ſoluẽdo nõ ſit, hoc cæteros onerat. Sed ſi ab vno fideiuſſore creditor totũ conſequutus fuerit, h huius ſolius detrimentũ erit, ſi is, pro quo fideiuſſit, ſoluendo nõ ſit: & ſibi imputare dẽt, cũ potuerit iuuari ex epiſt. D.Adriani, & deſiderare, vt pro parte in ſe det actio.

1 a Si plures. † *Plures ergo eiuſdẽ debitoris fideiuſſores*
ſinguli in ſolidum obligantur, ſiue expreſſum hoc ſit, ſi-
a *ue* a *non: & põt creditor eligere, à quo ſolidũ petat, etiã principali debitore nõ cõuento. ſed & eo, quẽ elegerit, nõ ſatisfaciente, ad alium reuerti poteſt: cæteri.n.electione*
b *nequaquam liberantur.* b *Diuerſum tamẽ erit, ſi fideiuſ-*
ſio ſic concepta ſit: Solidum, aut partes viriles fide tua eſse iubes? *tunc.n.ab initio non niſi viriles partes ſingu*
2 *los debere conuenit.* † *Non ſolum autem ſi plures fideiubeant, niſi ſolidum tenentur: ſed hoc pertinet etiam ad*
c *plures mandatores, aut eos, qui* c *conſtituerint.* † *Quam-*
3 *quam aliud eſt in pluribus Expromiſſoribus: ibi enim*
d *ab initio non niſi in partes viriles ipſo iure* d *tenentur.*
b Itaque liberum. *Argumentatur à cauſa ad effectum, eſt enim obligatio actionis cauſa: ergo quem in ſolidum tenet obligatio, tenet & actio.*
4 c Sed ex epiſtola. † *Diuus Adrianus æquitatis valdè amans Princeps, hoc beneficiũ plurib.fideiuſſoribus conceſſit, vt non niſi pro virili parte quilibet eorum conueniri poſſit. Veluti ſi tres fideiuſſerint in quindecim, tenebitur quilibet eorum in quinque: & ſi vnus de toto debito*

e conueniatur, rectè excipiet e & allegabit hoc beneficiũ,
modò cæteri ſoluendo exiſtant. Sed etſi dubitetur, an alij
ſoluendo ſint, audiendus tamen erit, qui diuiſionẽ fieri po
f ſtulat, ſi velit ſuo periculo à fideiuſſoribus ſuis partes f pe
ti. Si quis autem fideiuſſorum poſt diuiſionem factam ef-
ficiatur non ſoluendo: cæteros amplius non onerat, ſed
g ad creditorem damnũ hoc g pertinet. † Inſpicitur enim,
5 an ſit ſoluendo, tempus litis conteſtatæ, in quo differt be-
neficium hoc epiſtola D. Adriani ab eo, quod pluribus
tutoribus competit: nam in hoc inſpicitur tempus finitæ
h tutelæ an tum ſoluendo h fuerint.

d Compellitur creditor. Dũmodo fideiuſſor in ſolidum
6 conuentus id petat. † Neq; ex Epiſtola D. Adriani inter
fideiuſſores ipſo iure diuiditur obligatio, ſed oportet nomi
natim id peti & obijci agenti. Unde eſt, quod fideiuſſor,
qui exceptione omiſſa ſolidũ perſoluit, nihil repetat,
i vt Papiniani i reſponſo expreſſum eſt. Obſtat tamen illi
K quod ſcribit Martianus, K eum qui tutus eſt exceptio-
ne perpetua & fauorabili (qualis eſt hæc) ſolere repe-
tere. Sed hanc antinomiam hoc loco Porcius & alibi in-
terpretes ſatis diſſoluerunt, vt noſtra opera non egeat.

e Qui modo ſoluẽdo. Licet fortè adhuc nõ poſſint cõue
l niri: vt quia unus purè, alius in diẽ, vel ſub cõditione l ac-
ceptus ſit, tum. n. ſuccurri dẽt ei, qui purè acceptus eſt, dũ
exiſtere cõditio põt: ſ. vt in virilẽ interim partẽ cõueniatſ.

f Litis cõteſtatæ. Hoc. n. tẽpus inſpici, paulò ante dixi-
mus, ſufficitq; ſi litis cõteſtatæ cõteſtãdæue tpe alij fideiuſ
* ſores ſoluẽdo fuerint, etiãſi poſtea deſierint ſoluẽdo * eſſe.

7 g Partes petere. † Neq; tamen perpetuo locum habet
D. Adriani beneficium: ſunt. n. multi caſus, in quibus ceſ-
ſat. Primus eſt, quando plures pro vno tutore fideiuſſe-
m runt, m Rem pupilli ſaluã fore: quod ideo eſt, ne vna
cauſa in plures diuidatur cum pupilli incõmodo: & quia
vnius in ſolidum obligati vicem ſponte ſubierunt. Quare
ſi pro diuerſis tutoribus plures fideiuſſores interueniſſẽt,
n diuiditur n obligatio: quemadmodum & inter plures
o tutores, o quoniam hi tutelæ onus inuiti ſubire coguntur.
p Et leges magis fauent eis, p qui coacti onus aliquod aſ-
8 ſumunt, quàm his, qui ſponte. † Secundus eſt, quando fi-
deiuſſor alium fideiuſſorem dedit: inter eum. n. & princi
q palem fideiuſſorẽ non magis diuidetur obligatio q quàm
inter reum & fideiuſſorem: cum is fideiuſſor, cui alius
acceſſit, rei principalis eſſe loco videatur. Tertius, quan-
do ex pluribus fideiuſſoribus vnus tantum tempore litis
r conteſtatæ eſt ſoluendo: ab eo enim ſolidum exigitur. r
9 † Quartus eſt, quãdo pro eodem debito plures fideiuſſores
ſ interuenerunt, ſed non pro eodem debitore: ſ veluti ſi duo
eandem rem promiſerint, & vterq; eorum fideiuſſorem
dederit, non diuiditur inter iſtos fideiuſſores obligatio, ſed
ſinguli in ſolidum tenentur: quia reuera fideiuſſores non
10 ſunt. † Quinto denegatur beneficium diuiſionis ijs fide-
iuſſoribus, qui conuenti negarunt ſe fideiuſſores: quod ve
rum eſt: ſi in ſpecie negent, ſecus ſi generaliter, per illa
t verba: t Nego narrata vt narrantur. Sextus, quando
fideiuſſores beneficio D. Adriani renunciauerunt: tunc
enim eo iuuari non poſſunt. Addunt pleriq; & alium ca
ſum, cum vterq; quidem fideiuſſorum ſoluendo eſt, ſed al
ter eorũ pro alijs obligari non poteſt, veluti ſi mulier &
Titius pro Caio fideiuſſerunt. nam ſubducta muliere, quæ
ex S. C. Velleiano intercedere prohibetur, datur in ſoli-
u dum aduerſus Titium actio, u nec locus eſt diuiſioni.

h Huius ſolius. Qui ſcilicet à creditore non petijt ſibi
11 cedi actiones. † Hoc pro coronide ſciendum eſt, Fideiuſ-
ſores quatuor diuerſa habere beneficia, ſiue remedia, qui-
bus iuuari poſſint: duo antequam ſoluãt, & duo poſt fa-
ctam ſolutionem. Primum remedium eſt actionis man
dati, quod habent aduerſus principalem debitorem, pro
x quo fideiuſſerunt & ſoluerunt, ad repetendum id, x quod
pro eo ſolutum eſt. Secundum eſt, actionum cedenda-
rum, vt ſcilicet à creditore actiones ei cedantur, qui ſoli-
y dum ſoluit, y vt aduerſus fideiuſſores ad viriles portio-
nes agere poſſit. Et hæc duo remedia tendunt ad conſe-
quendum id, quod ſolutum eſt: Tertium eſt, ex epiſtola
D. Adriani (de quo hactenus diximus) quod eo tendit, vt
12 diuidatur obligatio ante factam ſolutionem. † Eſt &
z quartum, ex noua Iuſtiniani conſtitutione, z qua cre-
ditor fideiuſſorẽ conuenire prohibetur, niſi prius excuſſo
principali, qui ſi vel abſens fuerit, vel nõ ſoluendo, conue-
niatur fideiuſſor. Vnde fit, vt alio nomine beneficiũ ex-
cuſſionis appelletur. Fideiuſſorem. n. veluti in ſubſidium
teneri æquum eſt, atque eo animo ſe obligare videtur
quilibet interceſſor, vt non antea ſoluat, quam ſi non ſol-
13 uat debitor. † Verum & huic beneficio fideiuſſores re-
nunciare poſſe dubium nõ eſt, quoniam fauore eorũ dun-
taxat reſpicitur. Veteri autẽ iure poteſtatẽ fuiſſe creditori
a reo relicto eligendi fideiuſſoris, Antoninus Imp. a reſcri-
b pſit: id Iuſtinianus ſua conſtitutione (vt dixi) correxit, b
prius debitorẽ ſiue reũ principalẽ cõueniẽdũ eſſe ſanciẽs.

ADDITIONES.

a l. non recte, 3. l. reos, 23. C. de fid. l. inter eos, 26. ff. eod.
b d. l. reos, & l. iure noſtro, C. hoc tit.
c l. ſi mandato, §. Paulus, mand. l. vltima, in fine, quod iuſ. & l. vltima, C. de conſtituta pecun.
d l. ſi paternam, C. ad Velleia.
e l. inter plures, & l. ſeq. hoc tit.
f l. ſi dubitet, in princ. eod. tit.
g l. inter eos, 26. §. pen. dicto tit.
h l. 1. C. de diuiſ. tut. l. 3. C. de prob.
i l. ſi teſt. 41. §. quod ſi duo, in fin. eo. tit.
k l. qui exceptionem, de condict. indeb.
l l. ſi plures, §. vlt. n. o. hoc tit.
* d. l. inter eos, § penult.
m l. vlt. rem pupilli ſaluam fore.
n Bart. in d. l. vlt.
o l. 1 § nunc tractemus, de tut. & ratio. diſtr.
p l. ſi fideiuſſor, §. ſi neceſſaria, qui ſatiſdare cogan.
q l. ſi plures, §. vlt. de defenſ.
r Vt hic, & l. fideiuſſor, ff. eod.
ſ l. ſi a Titio, d. l. inter eos, §. duo rei, hoc titu.
t Bart. d. §. ita demum.
u l. ſi Titius, hoc tit.
x l. 47. indebitam, de condict. indeb. l. Modeſtinus, 76. de ſolut. l. 28. Papinianus. ff. mand.
y De quo agitur in l. 95. Stichum, §. ſi mandato meo, 10. ff. de ſolut. ſimiliter vide l. cum is qui, 36. ff. de fideiuſ. l. 27. in fi. cum l. ſequen. ff. mand.
z Nouel. de fideiuſ. 4. §. 1.
a l. iure noſtro, C. de fideiuſ.
b In Nouel. 4. de fideiuſ.

§. Fideiuſſores.

1 Fideiuſſor non poteſt durius obligari, quàm principalis debitor: mitius poteſt falli, vt num. 2. 4.
3 Durior cauſa quæ dicatur.
7. 9 Fideiuſſor in maiorem ſummam obligatus, quàm principalis, an ad aliquid teneatur.
5. 6 In indiuiduis vtile per inutile vitiatur.
8 Reſtitutũ Vlpiani reſpõſum in l. Græcè. §. illud. hoc tit.
10 Quandoq; plus in acceſſione põt eſſe, q̃ in principali.
11. 12 Non poteſt plus eſſe in acceſſoria obligatione, quàm in principali.

a Fideiuſſores

a Fideiuſſores ita obligari non poſſunt, b vt plus de
beant, quàm debet is, pro quo obligantur. Nam eorũ
obligatio, acceſſio eſt principalis obligationis: nec
plus in acceſſione poteſt eſſe, quàm in principali re.
At ex diuerſo, c vt minus debeant, obligari poſſunt.
Itaque ſi reus decem aureos promiſerit, fideiuſſor in
quinque rectè obligatur: contrà verò obligari non
poteſt. Item ſi ille purè promiſerit, fideiuſſor d ſub
conditione promittere poteſt: contra verò nõ poteſt.
Non ſolum autem in quantitate, ſed etiam in tempo-
re minus aut plus intelligitur. Plus eſt enim, ſtatim
aliquid dare: minus eſt, poſt tempus dare.

1 a Fideiuſſores. *Hinc annotandum, † Fideiuſſorem in du*
riorem cauſam obligari non poſſe, quàm principalis debi-
a *tor ſit obligatus, in leuiorem autem a poſſe. Idque eſt quod*
b *alijs verbis efferri ſolet,* b Fideiuſſorem extenſiuè obli
gari non poſſe, quamuis intenſiuè poſſit. *Et Vlpia-*
c *nus c ait idem eſſe de vniuerſis, qui pro alijs obligantur.*
2 *† Sed tamen fideiuſſores iudicio ſiſtendi cauſa poſſunt vl-*
trò pœnam promittere, quàm non promiſit reus principa
3 *lis, eoq; nomine in duriorem cauſam obligari. † Dicitur*
autem durior cauſa, *quando in plus ſeſe obligat fideiuſ-*
ſor vel re, vel loco, vel cauſa, vel tempore: his enim qua-
d *tuor modis plus* d *dicitur. † Poteſt etiam fideiuſſor vl-*
4 *trò dato pignore conditionem ſuam aliquo modo facere*
duriorem: & in vniuerſum poteſt fideiuſſor arctius qui-
dem obligari, ſed non latius.
5 *b* Vt plus debeant. *† Controuertunt e interpretes, an ſi*
e *fideiuſſor in maiorem ſummam ſit obligatus, quàm prin-*
cipalis debitor, vt quia hic quinque, fideiuſſor decẽ pro-
miſerit, fideiuſſoris obligatio omnino concidat, an potius
in quinque ſit valida? Et maior pars Accurſio ſubſcri-
bit, exiſtimanti indiſtinctè totam euaneſcere: ea potiſſi-
mũ ratione, quoniã adhibẽdi fideiuſſoris formula eſt indi
6 *uidua, † & in indiuiduis vtile per inutile vitiari legibus*
7 *paſſim cõprobatur. † Ego verò in illam communem ſen-*
tentiam ita demum inclino, ſi in fideiuſſoris obligatione
præciſè agatur, vt fideiuſſor in decem obligetur, principa
li debitore in quinque tantum obligato: tum enim quia
fideiuſſor apertè in duriorem cauſam accipitur, eius obli-
gatio penitus corruet. Verum vbi hoc non exprimitur,
ſed reo debente quinque creditor à fideiuſſore ſtipulatur
decem, hac ſpecie crediderim fideiuſſoris obligationem
ſaltem in quinque valere, neq; vtile per inutile vitiari.
8 *† Atque ita f Vlpiani verba exaudio, dum ait:* Fideiuſ-
f ſorem non omnino obligari: ergo *aliqua ex parte.*
quippe qui in pari ſumma, id eſt, in quinq; tantum cenſea-
tur obnoxius. Neq; enim ibi legendum eſt (omnino nõ
obligari) *ſicut antiqua habet lectio: ſed ita* (non omni
g no obligari) *& ſic eum locum ex archetypo, g Ho-*
9 *loander reſtituit. † Huc accedit, quod & principalis de-*
bitoris obligatio efficax eſt in decem, ſi ſtipulanti de-
cem debitor viginti reſpondeat: cum ſatis conſtet in vi-
h *ginti & decem* h *ineſſe. Ergo & fideiuſſoris obliga-*
i *tio ad eandem normam æquitatis reduci debet, vtcunq; i*
Doctores communiter reclament. vetus certè lectio in
cauſa fuit, vt ipſi vel repugnante ratione ita in hac quæ-
ſtione torquerentur.
10 *c* Nec plus in acceſſione. *† Neque tamen perpe-*
tuum hoc eſt, quoniam in acceſſorio plus quandoque eſt,
quàm in principali re: veluti cum alienam purpuram
quis veſtimento ſuo intexit. nam licet precioſior ſit pur-
K *pura, veſti tamen tanquam acceſſorium K cedit. Sic*
quandoque in emptione aliquid acceſſorij vice contine-
l *tur, quod precioſius eſt re, quæ principaliter l emitur.*
Porro ſi hoc Iuſtiniani dogma ad acceſſoriam obligatio-
m *nem reſtringamus, m tunc verum efficiemus axio-*
11 *ma, videlicet: † Non poſſe plus eſſe in acceſſoria obli-*
n *gatione, quàm in principali. Neque aduerſatur, quod n*
Paulus ſcribit, plus quandoque eſſe in adiecto ſolu-
tioni, quàm in principali creditore, tempore, loco,
& re. *Reſpondetur enim, non rectè inferri ex adiecto*
ſolutioni ad fideiuſſorem, tanquam ex diuerſis, & quæ
nihil inter ſe commune habent. Nam fideiuſſor, vt prin-
cipalis debitor obligatur: ei verò, qui ſolutioni adijcitur,
o *minimè obligatio o quæritur, ſed tantum illi ſolui po-*
12 *teſt. † Fruſtra etiam citat p Accurſius q Iaboleni*
p *reſponſum, tanquam aduerſans huic concluſioni: non*
q *enim probat plus eſſe in acceſſoria obligatione, quàm in*
principali, tempore. Nam cum fideiuſſor, antequam
principalis obligetur, interuenit, in pendente eſt eius ob-
r *ligatio, donec principalis promittat, nec interim r te-*
netur. non igitur dici poteſt, plus eſſe in eius obligatio-
ne, quàm in principali, tempore.
d Vt minus debeant. *Vel, vt laxiorem habeant ſol-*
uendi libertatem, vt ſi quæ rebus coniunctim promiſit,
fideiuſſor disiunctim promittat. Si tamen eſſet etiam diſ-
s *iunctiua rei principalis obligatio, nõ ita rectè fideiuſſor s*
acciperetur: quoniã tum eſſet in eius arbitrio, aliud vel-
le, quàm reus voluiſſet, atque ita videtur, ex alia obliga-
tione ſoluere, & obligatio fideiuſſoria non eſſet omnino
acceſſio principalis, quod tamen requiritur.
t *e* Sub conditione. Vel etiã ex die, *inquit t Vlpianus.*
Quòd ſi in diem reus promiſerit, poterit fideiuſſor ſub con
ditione accipi: ſed in pendenti erit, an obligabitur: quia
u *ſi ante diem veniat conditio, u nihil eſt fideiuſſio.*

ADDITIONES.

a Hic, & l. Græcè, 8. §. illud, & l. hi qui, hoc tit.
b Infra eod. §. prox. ſequen. Iaſ. poſt gloſ. l. ſi pupill. de ver. ob.
c d. §. illud.
d §. plus autem, infra de actionib.
e Hic, & l. 1. §. pe de ver. ob. & d. §. illud, & l. in eo quod plus, (de reg. iur.
f In d. l.
g Vide etiam Alc. lib. 5. Parer. c. 17.
h d. l. 1. §. ſi ſtipul. & dixi de hoc in §. præterea, ſup. tit. px. pce.
i Ibidem.
k §. ſi tamen alienam, ſupra, de rerum diuiſ.
l l. ſi in emptione, in princ. de contrah. empt.
m Vt Accur. hic facit in verbo, nec plus.
n In l. qui res, §. mihi decem, cum duob. ſeqq. de ſolut.
o Gloſ. in d. §. mihi.
p Hic, verbo, nec plus.
q In l. non quemad. de iud.
r d. l. non quemadmodum.
s l. Stichum, hoc tit.
t d. l. Græcè, 8. §. item accepto.
u l. fideiuſſor oblig. §. ſtipulatione in diem, hoc tit.

§. Si quid autem.

1 *Fideiuſſor quod pro principali ſoluit, petere poteſt mandati actione.*
2 *Quando id locum habeat.*
3 *Verbum (ſoluerit) quomodo in textu accipiatur.*
4.5 *Fideiuſſor quandoque ante ſolutionem agere poteſt, vt liberetur: & qui ſint illi caſus.*
6 *Caſus, vbi fideiuſſor etiam poſtquam ſoluit, non agit.*

a Si quid autem fideiuſſor pro reo b ſoluerit, c eius
recuperandi cauſa d habet cũ eo mandati iudicium.

Si quid autem. *Hinc diſcendum, fideiuſſorem repete-*
a *re poſſe à reo, ſiue principali debitore, actione,* a *manda-*
ti, quod pro eo ſoluit. Cum enim præſtat reus fideiuſſo-
rem, videtur mandare, vt pro eo ſoluat eam ſummam,
b *pro qua intercesſit.* b † *Quod ita locum habet, ſi aut ex-*
2 *preſſe mandatum interuenit, aut pro præſente, vel alio-*
qui ſciente, & patiente quis fideiuſſerit: nam ſi pro ab-
c *ſente & ignorante venerit, negotiorum geſtorum actio* c
competit. Sed ſi pro præſente & vetante quis fideiuſſerit,
d *nec mandati, nec negociorum geſtorum datur* d *actio.*
3 b Soluerit. † *Hoc eſt, quoquo modo eum liberarit: Nec*
enim refert, an nummos ſoluerit creditori, vel reum ali-
e 4 *ter* e *liberarit.* † *Unde etſi quis donaturus fideiuſſori, pro*
f *eo ſoluerit creditori: habet fideiuſſor mandati* f *actionẽ.*
Qua ratione etſi creditor in gratiam fideiuſſoris remiſerit
debitum, aget mandati fideiuſſor. Pari ratione, ſi fideiuſ-
ſor nondum quidem reuera ſoluerit, ſed obtulerit, conſi-
g *gnarit, & depoſuerit in iudicio, confeſtim mandati* g *a-*
h *get: nam & id ſolutionis vice eſt, & liberationem* h *tri-*
buit. Sed & qui ſolum damnatus eſt, & à Iudice iuſſus
i *ſoluere, etiamſi nondũ præſtiterit, rectè tamen mandati* i
aget. Præterea ſi debitor fideiuſſorem ſuum teſtamento
K *iuſſerit ab hærede liberari, ex teſtamẽto aget fideiuſſor,* k
vt liberetur. Hoc.n. vtilius eſt, quàm ſoluere, & poſtea
5 *iudicio mãdati repetere ſolutum.* † *Sunt & aliæ ſpecies,*
quibus agit fideiuſſor, priuſquam ſoluerit. Quid enim ſi
actum ſit inter contrahentes, vt ante ſolutionẽ fideiuſſor
l *agere poſſit? aut vt quoties volet, ſe liberatũ iri* l *petat?*
m *quid ſi principalis cœpit bona ſua* m *dilapidare? aut fi-*
deiuſſor diu (id quod Iudex ex bono & æquo interpreta-
bitur) in obligatione permãſerit? & reus in ſolutione ceſ-
ſauerit? nam iſtis caſibus non impeditur fideiuſſor vel
ante ſolutionẽ agere, vt liberetur. Plures require apud
n *Bald. &* n *Salicetũ, qui, qua ad hunc locũ pertinẽt, ſuſiſſi-*
6 *mè tractarunt.* † *Ex diuerſo tamen nõ pauci ſunt caſus,*
hic per Accurſ. numerati, in quibus fideiuſſor nõ agit ad-
uerſus reum, etiam poſtquam ſoluit. Quibus adde alium
o *quando iniuſtè condemnatus non* o *appellauit. Et ge-*
p *neraliter quotieſcunque eſt, quod illi imputari poſſit,* p
denegatur actio.

c Eius recup. cauſa. *Simul & vſurarum & ſumptuum.*
eſt enim bonæ fidei hæc mandati actio, quam habet fide-
iuſſor.

d Habet. *Statim ſcilicet, ſi ſuo loco & tempore ſoluerit:*
ante diem enim vltrò ſoluens, nihil à reo recuperat, an-
q *tequam dies* q *adueniat.*

ADDITIONES.

a l. ex mandato, mandati. l. rogatus, l. qui fideiuſſor, eod. tit. & l. indebitum, de cond. indeb.
b l. ſi pro te, mandati.
c l. ex mandato, §. fideiuſſori, mandati.
d l. ſi pro te præſente, eod. tit.
e l. inter cauſas, § ſi is qui, mandati.
f l. ſi vero non remuneran[di], §. 1. mandati.
g l. qui mutuam, §. 1. mandati. l. fideiuſſor qui minori, de fideiuſſ.
h l. obſignatione, C. de ſolut. l. accept. C. de vſu.
i l. Lucius, mandati, l. ſi pro eo, C. eod.
k l. ſi debitor fideiuſſorem, de libe. leg.
l d. l. Lucius, & d. l. ſi pro ea.
m Ibidem.
n In d. l. ſi pro ea.
o d. l. ſi pro ea.
p Doctores hic, & in d. l. ſi pro ea.
q l. 22. ſi mand. tibi vt pro me, l. fideiuſſ. quatenus, §. 1. ff. mand.

§. Græcè.

1 *Fideiuſſor quacunque lingua accipi poteſt.*
2 *Stipulatio quouis idiomate poteſt concipi.*
3 *Diſcuſſa l. decreta. ff. de re iudi.*

a Græcè etiam fideiuſſor ita accipitur: *b* τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ. ſed & ſi dixerit, *c* θέλω, ſiue *d* βούλομαι, ſed & *e* φημὶ, pro eo erit, ac ſi dixerit *f* λέγω.

1 a Græcè etiam. *Non ſolum ergo Latinis, ſed & Græcis*
verbis fideiuſſorem accipi poſſe conſtat, id quod Vlpia-
a *nus, ex cuius reſponſo hic §. eſt deſcriptus,* a *etiam tradi-*
dit. Et quod de Græco ſermone hic dicitur ad omnem lin-
2 *guam protrahitur.* † *Nam quemadmodum in ſtipula-*
b *tione nihil refert, quocunque idiomate explicetur,* b *mo-*
dò ſe contrahentes intelligant, per ſe, vel interpretem: ita
c *& fideiuſſor, qui per ſtipulationem tantum* c *obligatur,*
nõ ſolum Latina, ſed & Græca, Germanica, Pœna, Aſſy-
ria, Gallica, aut alia quauis lingua accipi poteſt. Neque
d *aduerſatur, quod alia lege* d *habetur,* decreta Prætorũ non
3 valere, niſi Latinè dictata: † *quoniam ea lex loquitur*
in magiſtratibus, qui compellebantur Latinè pronuncia-
e *re, propter linguam Latinam* e *aſſerendam. Tanta Ro-*
mæ fuit vſurpatio linguæ Græcæ, per quam reddebantur
Romani leues, mendaces, vt Senatus decreto decerneret,
f *deinde Prætores non niſi Latinè edicere debere,* f *nec ora-*
tionem vllam in Senatum admitti, niſi Latinam. Ergo Iu-
riſconſultus loquitur propter autoritatẽ Romani imperij
aſſerendũ, cuius decor erat, ampliari ſermonem Latinũ.
Nos autem loquimur in priuatis contentionibus, in qui-
bus non refert, quo idiomate quiſque loquatur.
b Τῇ ἐμῇ πίστει) *Hæc verba Haloander ſic interpreta-*
tur: Mea fide iubeo ego.
c Θέλω) *Volo, cupio.*
d Βούλομαι) *Cum deſtinatione quam animi volo.*
e Φημὶ) *Affirmo.*
f Λέγω) *Dico.*

ADDITIONES.

a l. Græce, ff. de fideiuſſ.
b l. 1. §. vltimo, de verborum obliga.
c l. blanditus, C. de fideiuſſ. l. 5. §. ſatis acceptio, de verb. obl.
d l. decreta, de re iud.
e Zaſ. d. §. vltimo.
f Extat apud Suet. credo in Tib.

§. In ſtipulationibus.

1 *Sine ſtipulatione fideiuſſio nõ conſiſtit: fallit, vt nu. 4.*
2.7 *Verbum fideiubendi infert ſtipulationem.*
3.9 *Verbum promittendi intelligitur de ſtipulatione.*
5 *Solennitas intrinſeca præſumitur, non etiã extrinſeca.*
6.8 *Intrinſeca ſolennitas quæ dicatur.*
10 *Extrinſeca ſolennitas quæ ſit.*

a In ſtipulationibus fideiuſſorum ſciendum eſt, hoc generaliter accipi: vt quodcunque ſcriptũ ſit, quaſi actum, videatur etiam actum. Ideoq; conſtat, ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, *b* videri oĩa ſolenniter acta.

1 a In ſtipulationib. *Stipulatio eſt de natura fideiuſſionis,*
a *adeo quòd ſine ſtipulatione fideiuſſio non conſiſtat:* a *&*
per conſequens ſtipulatio eſt intrinſeca ſolennitas fide-
2 *iuſſionis.* † *Qui ergo ſcribitur fideiuſſiſſe, præſumitur pro*
alio interueniſſe mediante ſtipulatione. idque textus hic
b *ſignificat, & apertius* b *Vlpianus:* Sciendum eſt (*in-*
quit) generaliter, ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, vide-
3 ri omnia ſolenniter acta. † *Sic & in alijs verborum*
obligatio-

obligationibus ,ſi ſcriptum ſit,aliquem promiſiſſe,intelli
c gi id de ſolenni ſtipulatione, ſupra, c docuit Iuſtinianus.
b Videri omnia. Hoc eſt, intelligi ullam ſtipulationẽ
interueniſſe, quæ ſcilicet in fideiuſſione oĩno requiritur:
4 †exceptis tamen nonnullis caſibus,in quibus poteſt abſq;
d ſtipulatione fideiuſſor obligari, d quos Iaſon cõgeſſit. Qua
re autem regulariter per ſtipulationem tãtum obligetur
e fideiuſſor, docet alibi e Bald. † Porro ex hoc contextu
5 vulgo Doctores colligunt, ſolennitatem intrinſecã præ
6 ſumi,non autẽ extrinſecam.† Eſt autem intrinſeca ſo
f lennitas, f quam verborum prolatorum natura neceſſa-
riò comprehendit,aut ſaltem apta eſt comprehendere,&
ſine qua verificari non poteſt verbi ſignificatus. Exem-
plum prioris. Inuenitur ſcriptum in inſtrumento,ſiue etiã
in priuata ſcriptura, Sempronium ſtipulatũ eſſe tali die,
& tali loco: ipſa præſentia vtriuſque eſt ſolennitas in-
trinſeca, quæ ex medulla verborum colligitur, quia eam
verba prolata neceſſariò inferunt, cum ſtipulatio nõ poſ-
g ſit fieri, niſi inter g præſentes. † Sic etiam verbo Fide-
7 iubenti neceſſitas iuris ineſt, quæ præſumit ſtipulationẽ
interceſſiſſe,cum ſine ſtipulatione fideiuſſionis ſignifica-
8 tus verificari non poſſit. † Poſterioris exemplum eſt, ſi
ſcriptum ſit (Promiſit Titius Sempronio) quod pro-
miſſionem præceſſerit interrogatio,eſt ſolennitas intrin-
ſeca: quia licet eam verba prolata neceſſariò non com-
prehendant, ex communiter tamen accidentibus, apta
ſunt cõtinere: cum vt plurimum promiſſionem præcedat
interrogatio. Ergo cum dicimus, partes promiſerunt,
9 iam præſumitur intrinſeca ſolennitas: † quia verbum
(promiſit) frequentius eſt ad hoc ordinatum, vt cõtineat
ſtipulationem: tametſi promittere etiam poſſimus nudis
10 verbis. † Porrò extrinſeca ſolennitas eſt,quam verbo-
rum natura neceſſario non comprehendit, & ſine qua
verbi intellectus verificatur: qualis eſt, tutoris autori-
tas, & Iudicis decretum in venditione rerum minoris.
nam licet hæc nõ interueniant,appellatur tamen emptio
& vẽditio. Quia quæ facti ſunt,licet perperam fiant,no
h men tamen ſuum h ſeruant. Et propterea ſi ſcriptum ſit,
venditas fuiſſe minoris res,non præſumitur tutoris autori
tatem,& Iudicis decretum(tanquam extrinſecas ſolẽni-
tates,ſine quibus verificatur emptionis ſignificatus) in-
i terueniſſe: ſed oportet id ab emptore i probari. Poſſẽt &
K alia exempla in mediũ proferri: ſed hæc ſuis locis k adeò
diffuſe tractantur, vt oĩa inculpare operæpreciũ non ſit.

ADDITIONES.

a l.bland.C.de fideiuſ.
b l.ſciendum,30.de verborum oblig.
c §.ſi ſcriptum,de inutil.ſtipulat.
d l.5 § ſatis acceptio,de verborum obligat.
e In d.l.blandi.
f Ita Doct hic,& d.l.ſciendum,30.
g §.item verb.ſup.tit.prox.præced.
h Bal.l.3.de teſt.tut.Alc.l.Paulus reſpondet, 221. de verb.ſig.
i l.quęcunque,§.vlt.de Publ.in rem act.
k Iuribus ſupra allegatis,maximè in d.l.ſciendum, & d.l.blan ditus,& d.§.ſatis acceptio.

De literarũ obligationib. Tit. XXII.

1 *Continuatio tituli.*
2.3 *Nomina veteribus quæ fuerint.*
4 *De fœneratoribus, qui olim apud argentarios ſuas pecunias habebant depoſitas.*
5 *Nomina varias hodie acceptiones habent.*
6.7 *Literarum obligatio quomodo contrahatur,& quæ in ea requirantur.*
8 *De exceptione non numeratæ pecuniæ.*
9.10 *De exceptione non numeratæ dotis.*
11 *Ex literarum obligatione quæ actio detur.*
12 *Bartoli opinio defenditur contra communem.*
13 *Actio chirographaria.*
14 *Exceptio non numeratæ pecuniæ olim quinquennio durabat: hodie ſaltem duobus annis.*
15.16 *Hæc exceptio & excipiendo, & agendo opponi poteſt, & quæ tum ſint neceſſaria.*
17 *An eidem renunciari poſſit.*
18. *Quibus caſibus non detur hæc exceptio, vſq; ad finẽ.*

Olim ſcriptura fiebat obligatio, a quę nominib. fieri
dicebatur, b quę noĩa hodie, c nõ ſunt in vſu. d Planè
ſi quis debere ſe ſcripſerit,quod ſibi e numeratum nõ
eſt, f pecunia minimè numerata, g poſt multum tem
poris exceptionẽ h opponere nõ poteſt: hoc.n.ſępiſ-
ſimè conſtitutũ eſt. ſic fit, vt & hodie, dum quęri nõ
poteſt, ſcriptura obligetur: & ex ea i naſcatur condi
ctio, K ceſſante.ſ.verborũ obligatione. Multum autẽ
tẽpus in hac exceptione, antea quidẽ l ex principalib.
cõſtitutionib. m vſq; ad quinquẽniũ procedebat: ſed
ne creditores diutius poſſint ſuis pecunijs forſitã de-
fraudari. n per cõſtitutionẽ noſtrã ipſ coarctatũ eſt, vt
vltra biẽnii metas o hmõi exceptio minimè extẽdat.
1 Poſt † *obligationem, quæ re, item quæ verbis contrahi-
tur, rectè de tertia ſpecie quæ* literarũ obligatio, *à cauſa
potentiore dicitur, ſubnectit. cuius totam rationem breui
ter explicat Vlpianus:* a Non figura *(inquit)* litera-
rum, ſed oratione quam exprimũt literę, obligamur,
quatenus placuit non minus valere, quod ſcriptura,
quàm quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur.
2 a Quæ nominibus. † *Vt rectè hoc accipias, ſciendum
eſt: Romæ morem fuiſſe, vt vnuſquiſq; paterfam. tabulas
domi haberet, in quibus quicquid per ſingulos dies aut ac
ciperet aut expenderet, perſcribebat, vt Cicero in orat. p.
Cluen. demonſtrat. De earum tabularum fide Cenſores
quinto quoq; anno ciues ad iuſiurandum adigebant, ſicut
Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 4. teſtatur. Hinc fidem in iudi-
b cijs facere ſolebant. Vlpianus,* b Si vero, ait, nomina
ita fecerit dominus, vt quaſi debitorem ſe ſeruo face-
ret, cum reuera debitor non eſſet, non obligatur &c.
c Et Põponius: c Cum in annos, *inquit*, ſingulos quid
legatũ ſit, neq; adſcriptum, quod loco detur, quocũq;
loco petetur, dari debet: ſicut ſi ex ſtipulatu, aut nomi
d ne facto petatur. *Extat etiã apud Scęuolam* d *nominis*
3 *Faciendi mentio.* † Nomina *autem in tabulis dicebãtur
tituli debitorum (vt ait Aſconius) præſertim in ijs debi-
tis, in quibus hominum nomina ſcripta ſunt, quibus pecu-
e niæ commodatæ ſunt. Plautus:* e Noui ędipol nomen.
nã mihi iſti hoc nomine Dũ ſcribo expleui totas ceras.
*Ergo nominibus obligatio cõtrahebatur, cum expenſum
f qd in tabulas referebatur. Referri aũt ſolebat vel* d *reis
g ipſis, vel ab argentarijs,* g *vel ab amicis.* h *Illud quoque
4 non eſt ignorandum,* † *Fœneratores veteres ſolitos fuiſſe
pecunias ſuas apud argentarios depoſitas habere, & in
eorum menſa fœnus exercere. Vnde cum quis pecunia in-
digeret, cum fœneratore cõueniebat, cautionemq; illi fa-
ciebat, ideſt, ſyngrapham, qua confitebatur ſe illi ex mu
tuo debere. Deinde ille apud menſam ſecundum argen-
tarij vel debitoris commoditatem iubebat ei numerari.
huiuſmodiq; ſyngrapha cum argentarij rationibus, in
i quibus nomen illius debitoris erat adſcriptũ,* i *vocabãtur*

K nomina, k hoc eſt, cautiones fœneratoriæ: quod pluribus
l Alciatus l alibi explicat. Et hæ erant ſcripturæ, aduer-
ſus quas nihil obyci poterat. Cæterum ex priuata ſyn-
grapha ius dicere prohibebat lex Gabinia, vt Cic. l. 5.
epiſt. ad Atticum m teſtatur.

b Quæ nomina. Quamuis autem priſca nominum ſo-
lennis formula (à deſcribendis debitorum nominibus di-
5 cta) non ſit in vſu, appellatio tamen manet. † Vnde
iam nunc nomina aliàs pro debitoribus, vel deditis ip-
n ſis, aliàs pro cauſa obligationis n accipiuntur. Inde e-
o tiam dicimus pecunias eſſe in nominibus, o quæ datæ
ſunt debitoribus: item nomina facere, idonea nomina,
nomina ſoluere, explicare, expedire, bonum nomen
p facere, nomina dare, legare. Sic & Vlpianus p no-
men pro obligatione ſeu debito accedit.

c Non ſunt in vſu. Sicut & rigor legis Gabiniæ in
vſu eſſe deſiit. Iuſtinianus enim permiſit ex priuata ſyn-
grapha ius dicere, ſaltē poſt bienniū, vt mox audiemus.
6 d Planè ſi quis. † Ex hoc loco diſcendum eſt, cōtrahi li-
terarum obligationem, cum debitor ſpe futuræ nume-
rationis dat chirographum creditori, in quo fatetur, ſe
certum pecuniæ ſummā ab eo mutuò accepiſſe. Ex hac
enim confeſſione literaria debitor obligatur, non quidem
naturaliter, ſed tamen ciuiliter, vtcunquē pecunia nō ſit
7 numerata, vt reddat creditori mutuum. † Obſeruari au-
tem debet, primum huic contractui tantum locum eſſe
q in q mutuo: deinde requiri neceſſariò, vt litera interue-
niant. Quia ſi debitor confitetur ſine ſcriptura, nō eſt obli
r gatio r literarū. Poſtremò hic non oriri naturalem obli-
gationem, ob defectum conſenſus. Neque enim voluit de-
bitor validam eſſe ſuam literariam confeſſionem, ſi eam
reulis numeratio non ſequeretur. Deinde deeſt hic quoq;
naturalis æquitas, cum pecunia non ſit numerata. Oriri
autem hic ſolam ciuilem, quia legiſlator, ſiue ius ciuile
falſo ſubſcribit huic conuentioni, ſiue cōfeſſioni literariæ:
fallitur enim colligendo à plerumq; accidētibus, pecuniā
eſſe numeratam, cum id teſtetur chirographū. Dat itaq;
ex ſola ciuili actione creditori aduerſus debitorem, qui
8 ſe ita literis obligauit. † Ea tamen intra bienniū eliditur
per exceptionem non numeratæ pecuniæ, quæ transfert
onus probandi in creditorē, vt probet ſcilicet, pecuniā, cu
ius chirographum meminit, reuera numeratā eſſe. Præſu
mit enim legiſlator contra chirographum pecuniam non
eſſe numeratam vtcunque chirographum hoc teſtetur:
partim propter odium fœneratorum, qui plerumq; exi-
gunt ſyngraphas, priuſquam numerent: partim propter
facilitatem ipſorum debitorum, qui facilè quamlibet cō-
feſſionem exhibent, modò ſpes ſit aliquando numeratum
iri pecuniā. Cæterum ſi bienniū iam effluxerit, præſumit
lex pro creditore poſtea agente, onusq; probandi in debi-
torem reiicit: propterea quòd non eſt, veriſimile, debito-
rem tam negligentem fuiſſe, vt intra biennium perpetuò
non exigeret pecuniam; aut certè chirographum datum
repoſceret. Probare ergo tum debitorem oportet pecuniā
9 numeratam non fuiſſe. † Idem quoq; receptū eſt in ſpon-
ſo, confitente per chirographum, e dotem accepiſſe à ſuo
ſ ſocero. ſ nam & is intra ubiennium exceptionem non nu-
meratæ dotis habet: quia eadem ibi ſubeſt facilitatis ſu
ſpicio. Quid enim non ſcribit amoris æſtro percitus ſpon
ſus, & agit, vt potiatur ſponſa? In omnibus autem aliys
contractibus cum eſſet hæc ratio facilitatis, ſcriptura
ſiue chirographum aduerſus ſcribentem habet vim ve-
t ræ t probationis, ſolaq; ſcriptura niti poteſt, qui agit.

e Numeratum non eſt. Siue in pars ſit obligationis, ſi-
ue ſors tota. Nam etſi plus in chirographo complexus
fuerim, quàm ſumſi numeratum, eatenus ſalua mihi erit
u exceptio non numeratæ u pecuniæ.

f Pecunia minimè numerata. † Hanc exceptionem
10 non numeratæ pecuniæ, Iuſtinianus in Nouellis appel
lat ἀναργυρίαν: ad cuius exēplū introducta quoq; eſt (vt
ſupra dixi) exceptio nō numeratæ dotis, ſponſo cōpetēs,
qui ſcripſit dotē ſeſe accepiſſe, cùm nihilo magis acceperit.
g Poſt multum temporis. Olim quidem poſt quinquen-
nium: at hodie poſt biennium, vt mox ſubiiciet.

h Opponere non poteſt. Excipiuntur tamen, qui pro-
x pter aliquas cauſas ſingulari iure adiuuantur. x cuiuſ-
modi ſunt minores, & Reipublicæ cauſa abſentes.

i Naſcatur condictio. Ex lege ſcilicet. Nam quando-
cunque obligatio noua lege introducta eſt, nec cauetur,
quo genere actionis experiamur, agimus condictione ex
lege, ex illa ſcilicet, in qua de obligatione diſponitur. Ita
& hoc caſu in literarum obligatione condictionem ex
y lege. y dari aduerſus Bartolum cenſent omnes. † Ego ve
12 ro Bartolo magis ſubſcribo, qui rectè dicit, hāc actionem
appellandam eſſe ex contractu ſeu obligatione litera-
rum, non autem ex lege: quia vtrum ex lege aliquid de-
z tur, an ex cōtractu proficiſcatur, aliqua differentia z eſt.
Cur autem non rectè dixerimus iſtam actionem ex lite-
a ris naſci: quia non minus obligamur literis, a quàm ver
bis. Rectius ergo dicimus, condictionem vel actionem
ex literis, quàm ex lege, quia lex non introducit iſtam
perſecutionem immediatè, ſed mediante negotio dati chi
13 rographi. † Quare eam non inſcitè actionem chirogra-
b phariam Oldendrop. b nuncupat.

K Ceſſante ſc. ver. obli. Id eſt ſtipulatione: quæ ſi inter-
ueniat ex ſtipulatu agitur, habetque debitor in fa-
c ctum c exceptionem.

l Ex principalibus conſtitutionib. Qui deſiderat cogno
ſcere tempora olim omnibus cautionibus præſtituta, le-
gat conſtitutionē Imppp. Honorij, Theodoſij, et Cōſtātij, quā
reperies lib. 1. C. Theodoſiani, tit. Si certū pet. chirographi.
m Vſque ad quinquennium. † Olim enim poſt quin-
14 quennium in primis ceſſabat hæc non numeratæ pecuniæ
exceptio: intra illud tempus à debitore propoſita ſemper
onus probandi (numeratam ſcilicet eſſe reuera pecu-
a niam) reiiciebatur in creditorem.

n Per conſtitutionem noſtram. Extat adhuc hæc Iu-
d ſtiniani conſtitutio lib. 4. C. d In qua etiam ait, hoc bien-
b nium eſſe continuum.

c o Huiuſmodi exceptio. Quæ ſcilicet probationis onus
15 transferat in creditorem agentem. † Poteſt autem hæc
exceptio non ſolum excipiendo opponi, nempe aduerſus
a agentem condictione chirographaria, verumetiam agen
do vt ſcilicet in vna actione proponatur, etiam creditore
tacente, nam elaberetur alioqui tempus ei, qui chirogra-
16 phum ſcripſit. † Verum ita neceſſario requiruntur ad
proſecutionem huius remedij, cum in modum actionis
f exercetur. Primum, vt ex ſcripto proponatur ſecundum
formulam Querelæ. Alterum, apud ordinarium credito-
ris iudicem. Tertium, vocato, ſi eo loci præſens fuerit,
e creditore: e alioqui etiam abſente eo. Idem eſt de excc-
f ptione non numeratæ f dotis. † Adeo hæc non nume-
17 ratæ pecuniæ exceptio efficax eſt, vt intra biennium
nihil actori proſit oſtendere, debitore ſa confeſſam eſſe re-
ceptam à ſe pecuniam, non ſpe futuræ numerationis, aut
i denique huic exceptioni, cum conſiteretur renunciaſſe: quā

adhuc

adhuc poterit obijci. *Quinimo etſi iuramentum ſyngraphæ inſeras, hoc eſt, iuret ſe debitorem eſſe Sempronio ex cauſa mutui, vel dotem accepiſſe: nihilo tamen minus hac*
g *exceptione vti g poteſt: quia tale iuramentum habet in*
h *ſe conditionem tacitam, h ſi pecunia numeretur, & cre-*
3 *ditor fidẽ ſeruet. † Sunt tamen etiam caſus, in quibus non competit iſta exceptio etiam intra biennium. Primus ſi*
i *debitor confeſſus foret in teſtamento, i quia tunc præſumitur vera confiteri ob mortis cogitationem. Secundus,*
K *cum debitor iam cœpit ſoluere partẽ debiti, k quia tunc præſumitur numeratio facta. Tertius, ſi debitor ſemel at-*
l *que iterum eſſet confeſſus debitum: l propter geminationem enim & repetitam confeſſionem, conijcimus numerationem interueniſſe. Quartus, quando procurator fiſci fatetur ſe recepiſſe ſolutiones tributorum & collectarum. Quintus, quando maritus poſt dotalia inſtrumenta confiteatur ſe dotem recepiſſe. Sunt & alij plerique caſus, quos Ioan. de Plat. hic ſuperaddit.*

ADDITIONES.

a l. non figura, 38 de act. & obligat.
b l. 4 ff. de pecul.
c l. 1 ff. de ann. leg.
d In l. Titius, 41 in fine, ff. de fideic. libert.
e In Curculion.
f d. l. 4. & d. l. 1.
g l. 7. §. quoti. de poſ.
h Exemplum extat apud Cic. pro Comedo, & Epi. vlt. lib. 4. ad Atticum.
i d. l. 4. in princ.
k l. fin. C. de pact. conuent.
l l. qui pecuniam, ſi certum pet.
m Epiſt. vlt. idem Cic. in Orat. pro L. Muræ.
n l. penult. C. de conueh. fiſ. debit. l. 1. ad Macedon.
o l. ſi quis vxor. de furt.
p In l. nominis, de verb. ſignific.
q l. aduerſus, C. de non num. pecun.
r Sal. l. generaliter, C. d. tit.
s l. in contractibus, in fi. C. de non nume. pecun. & auth. quod locum, C. de do. cau. non num.
t l. Publia, §. 1. depoſ. l. generalis, C. de non num. pec.
u l. 2. l. cum vltra, C. de non num. pec.
x d. l. in contractibus, ad princip.
y Nempe ex d. l. in contractibus.
z l. obligamur, § lege, de action. & oblig.
a d. l. non figura, 38. de action. & oblig.
b Claſſ. 4. act. 10.
c l. cum vltra, C. de non nu. pec. & ibi Bart. & Iaſ.
d ead. l. in contractibus.
e d. l. in contractibus, §. in omni.
f Non. de temp. non num. dot. pet.
g Bart. l. ſi ex cautione, & l. vlt. C. de non num. pec.
h c. quemadmodum, c. veniens, de iureiu. cum ſe. eod. titu. li. 6. Bal. d. l. vlt. Ang. §. 1. inſ. de excep. Cautiunc. hic. licet Fab. contrarium ſentiat.
i Gloſ. l. 1. de fal. cau. adiec. leg.
k l. cum fidem, C. de non num. pecun.
l Gloſ. in d. l. in contractibus.

De obligationibus ex conſenſu. Tit. XXIII.

1. 5. 6 *Obligationes ex cõſenſu quomodo à cæteris differãt.*
2 *Natura obligationum, quæ re contrahuntur.*
3 *Natura ſtipulationis, & litterarum obligationis.*
4 *Innominati contractus requirunt interuentum rei.*

a Conſenſu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis. b Ideo autem iſtis modis obligatio dicitur conſenſu contrahi: quia c neque ſcriptura, d neque præſentia omnimodo opus eſt. at e nec dari quicquam neceſſe eſt, vt ſubſtantiam capiat obligatio: ſed ſufficit, f eos qui negocia gerunt conſentire. vnde inter abſentes quoque talia negocia contrahuntur, veluti per epiſtolam, vel g per nuncium. Item h in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterũ alteri ex bono & æquo præſtare oportet: cum alioquin in verborum obligationibus alius ſtipuletur, alius i promittat.

Sequitur *quarta ſpecies obligationum, quæ ex contractu ſunt, nempe obligationes, quæ ſolo conſenſu fieri*
1 *dicuntur. † In hoc autem differunt à præcedentibus contractibus, quòd his lex non ſubſcribit, neq; eos adprobat, niſi vel res, vel verba, vel literæ interueniant. In his verò ſolus conſenſus ſufficit, à quo etiam nomen acceperunt,*
2 *vti generaliter ex conſenſu naſci dicantur. † Primum enim hæc eſt natura obligationum, quæ re contrahuntur,*
a *quòd res interueniat a alioqui nihil operantur. † Dein-*
3 *de de ſubſtantia ſtipulationis eſt, quòd partes ſint præ-*
b *ſentes, conſenſumque verbis b exprimant. Porrò in li-*
c *terarum obligatione neceſſariò ſcriptura c requiritur.*
4 *† Denique & in contractibus nominatis, vtcunque conſenſu contrahantur, nihil operatur ſolus conſenſus, ſed interuentum rei adeſſe oportet. Conſenſus ergo quanquam eſt de ſubſtantia omnium contractuum: per ſe tamen ſolus ſine alio adminiculo nuſquam parit & obligationem & actionem, quàm in emptione, locatione, ſocietate, mandato, in quibus ſolus conſenſus ſufficit. Atque hæc eſt prima differentia, per quam hi contractus ex*
5 *conſenſu ſecernuntur à reliquis contractibus. † Differunt & alia ratione hi, à contractibus ſuprà nominatis: quòd in ſuperioribus principaliter obligatur vnus tantum, vt in mutuo, mutuatarius: in ſtipulatione, promiſſor. In his autem vterque alteri obligatur: veluti in emptione tenetur emptor ad precium, venditor ad tradendam rem*
6 *venditam: & ſic de alijs. † Addit quoque Imp. tertiam differentiam. Nam in ſtipulatione, atque alijs contractibus ſtricti iuris nihil venit, aut præſtatur, niſi de quo inter contrahentes nominatim actum eſt. In contractibus verò, qui conſenſu fiunt, cum maximè ſint bonæ fidei, of-*
d *ficio iudicis ex æquo bono multa præſtantur, d de quibus expreſſe non eſt conuentum: vt ſunt vſuræ, fructus,*
e *intereſſe, atq; aliæ quędam acceſſiones: quod ſuo loco diffuſius expendemus.*

a Conſenſu. *Totus hic titulus ad uerbum ex Iuliani re-*
f *ſponſo f deſcriptus eſt.*

b Ideo autem. *Oſtendit, in quibus differant hic nominati cõtractus à ſuperioribus, de quibus hactenus diſſeruit.*

c Neque ſcriptura. *Sicut in literarum obligatione ea requiritur.*

d Neque præſentia. *Intellige contrahentium, ſicut in ſtipulatione. nam vtrumque præſentem eſſe oportet.*

e Nec dari. *Vt in obligationibus, quæ contrahuntur, fieri, neceſſe eſt.*

f Eos qui negocia gerunt. *Ideſt, ipſos contrahentes: ſolus contrahentium conſenſus reciprocus ſufficit, vt contractus valeat.*

g Per nuncium. *Vel etiam procuratorem: atque inde*
g *ſequitur, g ſurdum quoque & mutum hoc modo con-*
h *trahere poſſe, licet per ſtipulationem h acquirere aut obligari nequeant.*

Digitized by Google

b In his contractibus. *Qui ſcilicet ſunt bonæ fidei. Et*
i *hac eſt differentia illa quam ſuprà* i *tertio loco fecimus.*
i Promittat. *Et quod verbis omittitur, habetur pro omiſſo, nec aliquid præſtatur ex æquo bono.*

ADDITIONES.

a Vt ſupra, quibus modis re contrahitur oblig.
b Supra de verborum obligat.
c Supra, de lit. obligat.
d l. conſenſu, in fi. de act. & obl. l. qui tantundem, de neg. geſt.
e §. actionum autem, infra de actio. & per Doct. in l. quicquid altringendæ, 99 de verborum obligat.
f l. 2. de action & obligat.
g l. in quibuſcunque, 48 de act. & oblig. l. vbi non voce, 154. de regulis iuris.
h § mutum, ſupra, de inutil. ſtipulat.
i In hoc princ. num. 6.

De emptione & venditione. Tit. XXIV.

1 *Emptio & venditio promiſcuè accipiuntur.*
2 *De emptionis origine.*
3 *Permutatio Germanis olim peculiaris fuit.*
4 *Nummus vnde: & nummo omnia menſurari.*
5 *Pecunia vocula omnes res ſignificat.*
6 *Emptio quando dicatur contrahi.*
7 *Emptionis cauſa efficiens, materialis, effectus.*

Primus *contractus, qui conſenſu fit, eſt* Emptio &
1 venditio: † *quibus verbis veteres promiſcuè* a *vſi ſunt,*
a *quemadmodum ſtipulatorem etiam pro eo, qui promiſ-*
b *ſit, interdum dicunt Iuriſconſulti:* b *frequentius tamen qui precium dat,* emere, & ex empto agere *dicitur: qui*
c *rem tradit,* vendere, & ex vendito c agere. † *Origo au-*
2 *tem emendi & vendendi à permutatione rerum* d *cœpit,*
d *Olim enim cum nummus necdum eſſet, neque precium conſtituebatur, ſed vnuſquiſque ſecundum temporum ac*
3 *rerum neceſſitatem rem pro re permutabat.* † *Atque illam permutationem Germanis olim admodum peculia-*
e *rem fuiſſe, Cornelius Tacitus atque etiam Plinius* e *ſcribunt. Quia autem non ſemper nec facile contingebat, vt tu haberes, quod ego deſiderarem, & viciſſim ego haberem, quod tu accipere velles: inde electa materia eſt, cuius publica atq; perpetua æſtimatio difficultatibus per-*
4 *mutationum æqualitate quantitatis ſubueniret.* † *eaque materia forma publica percuſſa* nummus *dicebatur, precium merce diſtinguens, ac emptionem conſtituens. Vnde eſt, quod Ariſtoteles* nummo *omnia menſurari*
5 *lib. 5. Ethic. tradit:* † *in quem cum nihil non conuerti poſ*
f *ſit, Iuriſconſulti* f *etiam* pecuniæ *appellatione omnes*
6 *res ſignificari voluerunt.* † *Contrahitur autem* emptio & venditio *ſolo conſenſu, poſtquam inter emptorem & venditorem de precio pecuniario conuenit verè, & non ſimulatè, utcunque precium non ſit numeratum, neque merx tradita: ſicut Imp. mox à principio huius tituli docet.* Solo conſenſu d xi, *quia in hac non deſideratur rei interuentus: vtcunque enim merx tradita non eſt, nec precium numeratum, tamen ſi utrinque conuentum eſt, naſcitur ſtatim obligatio, mox alter alteri obligatur naturaliter, & ciuiliter: primum venditor, ut rem venditam tradat emptori, deinde emptor, ut numeret venditori precium. Neque hic opus eſt partium præſentia, quoniam & inter abſentes per nuncium ſiue epiſtolam emptio fie-*
ri poteſt. Addidi vere, & non ſimulate: *quia ſi de precio conuenit animo donandi, emptio non eſt. Cur autem*
g *adiecerim,* de precio pecuniario, *infra ſuo loco* g *com-*
7 *modius dicemus.* † *Ex prædictis apparet, quòd cauſa ef-*
h *ficiens huius contractus eſt, mutuus contrahentiū* h *conſenſus: cauſa materialis, ipſum precium, & merx, ſeu*
i *res,* i *quæ venditur: effectus verò eſt, parere obligationem ad tradendam rem venditam, & precium numerandum.*

ADDITIONES.

a l. veteres, de action. empti.
b l. ſi non ſortem, de condict. indeb.
c l. ex empto, de act. empti, & l. Iul. eod. titu.
d d. l. 1. ff. hoc titulo.
e Lib. 13. cap. 1.
f l. 2. de conſt. pec. l. pecuniæ ver. 178. & l. pecuniæ appel. 4. de verborum ſign.
g §. item precium, hoc tit.
h l. 1. in fine de contrahen. empt.
i l. ex empto, in princip. de actionib. empti.

Princip. tit.

1 *Quando recedere liceat ab emptione ſemel perfecta: & vtrius periculo res vendita pereat.*
2 *Si ſub conditione res venierit, & pereat, cuius ſit periculū.*
3 *Arrha quid? & in quem finem detur.*
4 *Arrhæ ſponſalitiæ: item proxenetica.*
5 *Nomine arrhæ hodie nummus dari ſolet.*
6.7. *Subarrhare perſonam: Item arrhabo pro obſide olim accipiebatur.*
8 *Emptio fit bifariam, ſine ſcriptura, & cum ea.*
9 *Quo ad arrhas, & emptionem in ſcriptis, & ſine ſcriptis nihil differre.*
10 *Fortius eſt contrahere ſine arrhis, quam cum arrhis.*

Emptio & venditio a contrahitur, ſimulatque b de precio c conuenerit: quamuis precium nondum d numeratum ſit, e ac ne arrha quidem data fuerit. Nam quod arrhæ nomine datur, argumentum eſt emptionis & venditionis contractæ. f Sed hoc quidem de emptionibus, & venditionibus, quæ ſine ſcriptura conſiſtunt, obtinere oportet: nam nihil à nobis in huiuſmodi emptionibus, & venditionibus innouatum eſt. In ijs autem, g quæ ſcriptura conficiuntur, non aliter perfectum eſſe venditionem, & emptionem h conſtituimus, niſi & inſtrumenta emptionis fuerint conſcripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem ſcripta, à contrahentibus autem ſubſcripta: & ſi per tabellionem fiunt, niſi & completiones acceperint, & fuerint partibus abſoluta. Donec enim aliquid deeſt ex his, & pœnitentiæ locus eſt, & poteſt emptor vel venditor ſine pœna recedere ab emptione & venditione. i Ita tamen impunè eis recedere concedimus, niſi iam arrharum nomine aliquid fuerit datum: hoc enim ſubſequuto, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis, venditio celebrata eſt: K is qui recuſat adimplere contractum, ſi quidem eſt emptor, perdit quod dedit: ſi vero venditor, duplum reſtituere compellitur, licet nihil ſuper arrhis expreſſum ſit.

a Contrahitur. *Et quidem firma atque efficax inde naſcitur obligatio, quæ non niſi utriuſq; partis conſenſu diſ-*
a *ſolui* a *amplius poteſt. Vnde etiam eſt, quòd ſtatim*

poſtquam

poſtquam conuentum eſt de precio, periculum rei vendi-
b *ta ad emptorem.* b *pertineat.* † *Qua tamen in re, ne im-*
1 *pingamus, ſic diſtinguere oportet. Nam ſi quidem id,*
quod venit, certum ſit, vt Stichus, & precium, vt de-
cem, amplius recedere non licet: i *& periculum ad em-*
c *ptorem ſpectat. modo per venditorem non ſtet,* c *ſed*
per emptorem, quo minus tradatur. In rebus tamen, quæ
deguſtari ſolent, ad deguſtationem venditor ſuſcipit pe-
riculum, ita vt cuſtodiam præſtet, quaſi pleniſſimè tum
veneant: niſi fortè aliter conuenerit. Si incertū veneant,
ut vinum ad menſurā, vel piper ad pondus, dum adme-
tiatur aut adpendatur, periculum erit venditoris, hoc eſt
d *cuſtodiam præſtabit: quia tunc certum eſſe* d *incipit.*
Quod verò certum non ſit, quo ad tradatur, vt in genere
venditum, venditoris periculo eſt, dum tradatur imple-
e *turque,* e *venditio.*
b De precio. *Scilicet rei venditæ.*
3 c Conuenerit. *Subaudi purè:* † *nam ſi ſub conditione*
res venierit, ea deficiente nulla eſt emptio. ſin verò eue-
nerit, cenſebitur ab initio purè contracta, & incipiet pe-
f *riculum eſſe* f *emptoris. Addit etiam illud Paulus:* g
g quod ſi pendente conditione emptor vel venditor
deceſſerit, ſi extiterit conditio, hæredes quoque tene-
ri, quaſi iam contracta emptione in præteritum. *Pla-*
ne ſi pēdente conditione res perierit, extinguitur emptio.
Sed ſi res extet, licet deterior facta, dānū erit emptoris.
d Numeratum ſit. *Neque etiam res vendita tradita:*
h *ea enim vbi tradita eſt, impleta dicitur* h *venditio. Sed*
prius nihilominus perfecta eſt venditio, vt periculum ad
emptorem pertineat, ſicut paulò antè dixi.
3 e Ac ne arrha. † Arrha *vel arrhabo eſt, id quod datur*
i *in ſignū vel teſtimoniū emptionis, & venditionis:* i *qua-*
re non eſt de ſubſtantia emptionis, ſed datur tantum loco
ſigni. vt ſcilicet euidentius & probari poſſit, conueniſſe
de precio. Olim autem arrha *impleto contractu redde-*
k *batur, velut annulus, vel* k *alia res.* † *vnde &* ar-
4 rhæ ſponſalitiæ *dictæ ſunt. item* Arrhæ proxeneticæ,
nempè dona, quæ ſponſum & ſponſam inter ſe conciliant
& iungunt, vt in titulo lib. 5. C. de ſponſalibus & arrhis
5 *& ſponſalitijs & proxeneticis.* † *Nunc nummus datur in*
6 *omnibus fere contractib. nec ſolet reſtitui.* † *Imò perſo-*
nam quoque ſubarrhare *dicimus ad aliquid faciendum,*
7 *vel ad præſtandas operas.* † Arrhabo *etiam pro obſide*
veteribus accipiebatur, vt ex M. Varronis verbis conſtat
apud Gelliū lib. 16. c. 2. Sic & apud Terentium in Heau-
ton. Act. 3. ſcena 2. Reliquit filiam adoleſcentulam,
Ea relicta huic arrhaboni eſt pro illo argento.
f Sed hoc quidem. *Emptio & venditio bifariā fit,* l *pri-*
l *mò ſine ſcriptura, cum de precio res certè conuenit: dein-*
de ſcriptura, cum actum eſt, ut ſcripto contrahatur. De
priore hactenus dictum eſt, quia illa ſtatim perfecta di-
citur, quo ad obligationem, ſi de precio cōuentum ſit. At
quando expreſſim actum eſt inter emptorem & vendi-
torem, ut non ualeat contractus, niſi literæ per omnia ſint
abſolutæ, tunc cōtractus dicitur perfectus, poſtquam ſcri-
ptura redacta eſt in mundum: quod uulgus Scribarum
ingreſſore uocat. & ante illam abſolutionem ſcripturæ
uterque contrahentium pœnitere poteſt. Sin autem ab
initio ſimpliciter contrahitur, & poſtea fit ſcriptura tan-
tum ad comprobationem cōtractus, ualet etiam ſine ſcri-
ptura: quippe quod ea extrinſecus adueniens primoge-
m *niam contractus qualitatem non* m *immutat.*
g Quæ ſcriptura. *Sic ſcilicet, ut ſcriptura prorſus nitan-*
tur, nec aliter ratā eſſe uelint contrahentes, quod agitur.
n h Conſtituimus. *Hæc Iuſtiniani conſtitutio lib. 4. C.* n
adhuc extat, & ad omnes contractus pertinet, quos in
ſcriptis fieri placuit.
9 i Ita tamen. † *Quantum ad arrhas pertinet, nulla eſt*
differentia inter emptionem contractam in ſcriptis uel
ſine ſcriptis. Nam etſi in emptione ſine ſcriptura adhi-
bita ſint arrha, licet utrique parti pœnitere: quia ita uide-
tur inter eos conuentum eſſe, ut arrha uel amitteretur,
uel duplicaretur, ſi alter ex contrahentibus ab emptione
diſcederet. Aliud eſt ſi arrha data fuerit in partem pre-
cij: nam tunc neutri à contractu reſilire permittitur. Ce-
terum ſi nulla data fuerit arrha, uenditor indiſtinctè co-
gitur rem uenditam tradere emptori ſi eam habet: ſin mi-
nus, præſtando intereſſe liberatur. Emptor autem ſimpli-
citer precium numerare cogitur, utcunq; paratus ſit re-
10 *cedere.* † *Vides ergo fortius eſſe contrahere ſine arrhis*
o *quàm cum arrhis, contra* o *Caij reſponſum. Hæc tamen*
in re conſuetudo locorum reſpicienda eſt, quæ ſemper ua-
riat in hoc emptionis contractu.
K Is qui recuſat. *Si tamen alter paratus ſit pactis ſta-*
re, & præſtare, quod ſuarum eſt partium. Nam ſi mutuo
conſenſu ab emptione recederent, emptor quod arrharum
p *nomine dedit,* p *reciperet.*

ADDITIONES.

a l. neceſſario, de peric. & commo. rei vend.
b d. l. neceſſario, §. ſi ita res.
c l. 1. & d. l. neceſſario, & l. lectos, de peric. & com. rei vend.
d l. hoc ita, co. l. quod ſæpe, de contrah. empt.
e l. in ratione, ad lege. o Falcid.
f d. l. neceſſario.
g Ibidem.
h l. ſi quis alienam, de act. empti.
i l. quod ſæpe, in princ. de contrah. empt.
k l. ex empto, §. is, qui vina, de act. empti. & l. cuique, §. antepe. ff. de inſtito act.
l l. 1. de peric. rei vendit. l. contractus, C. de fide inſtrum.
m l. contrahitur, de pig. Fab. & Porc. hic, Dd. in d. l. contractus.
n In d. l. contractus.
o In d. l. quod ſæpe.
p l. 2. C. quando liceat ab empt. diſced.

§. Precium.

1 *Pretium propriè quid ſit: & de uaria eius acceptione.*
2 *Emptionis ſubſtantiam ex tribus conſiſtere.*
3 *Venditio an conditionalis quatenus ualeat.*
4 *Sufficit ab initio precium conſtitui animo ſoluendi, etſi poſtea non ſoluatur.*
5.6.8. *Venditio an, & quatenus conſtet, ſi precium in alte-rius uoluntatem confertur.*
7 *Si imperſonaliter uenditio fiat, quanti res æſtimabitur, iure nulla eſt.*
9.10. *Actio empti: & eam tres alias actiones complecti.*
11 *De pacto retrouenditionis.*
12 *Actio uenditi.*
13 *Argumentum à contractu emptionis ad locationem an, & quando ualeat: & quomodo hi duo contractus inter ſe differant.*

a Precium autem conſtitui oportet. b nam nulla
emptio c ſine precio eſſe poteſt, d Sed & certum
eſſe precium debet; e alioqui ſi inter aliquos ita
conuenerit, vt quanti f Titius rem æſtimauerit, tan-
ti ſit empta: inter veteres ſatis abundeque dubitaba-
batur, conſtaret ne venditio, an non. Sed g noſtra de-
ciſio

eiſio ita hoc conſtituit, vt quoties ſic compoſita ſit venditio, *h* quanti ille æſtimauerit, ſub hac conditione ſtaret contractus, vt ſiquidem ille, *i* qui nominatus eſt precium definierit, tunc omnimodo ſecundum eius K æſtimationem & precium perſoluatur, & res tradatur, *l* & venditio ad effectum perducatur: emptore quidem *m* ex empto actione, venditore ex vendito agente. Sin autem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit, vel non potuerit precium definire: tunc pro nihilo eſſe venditionem, quaſi nullo precio ſtatuto. *n* Quod ius cum in venditionibus nobis placuerit: non eſt abſurdum, & in locationibus & conductionibus tradere.

1 *a* Precium. † Precium *proprie eſt, quod pro re empta*
a *dicitur & definitur, a* τίμημα δ' ἐπὶ τοῖς ὠνίοις καταβαλλόμενον. *Sed tamen & precium conductionis,* b *&*
b
c *precium pro mercede* c *poſitum inuenitur. quandoque*
d *etiam pro præmio* d *accipitur.*
2 *b* Nam nulla. † *Tria ſunt, ex quibus emptionis ſubſtantia conſiſtit, ſine quibus non magis eſſe poteſt, quàm ho-*
e *mo ſine anima vel* e *corpore: nempe precium certum in*
f *numerata* f *pecunia, res quæ veneant, & conſenſus in idem corpus, vel rem eandem, & in eandem rei materiam ſubſtantiamve. Nam ſi aurum dicatur, quod æs eſt, vel maſculus, quæ fœmina, vel denique vinum, quod embamma eſt, in materiam eandem ſubſtantiamve non con-*
g *ſentimus.* g † *Quapropter venditio conditionalis cuius*
3 *precium ex conditione in futurum collata pendet, contra-*
h *cta non eſt dum precium certum* h *ſit: & permutatio*
i *ſpecialiter dicta emptio non eſt,* i *quod precium non habeat. Si enim ad præſens præteritum conditio reſpiciat, perfecta erit emptio: vt Quanti tu emiſti, quantum pre-*
K *cium in arca eſt,* K *tanti emo.*
c Sine precio. *Neque tamen ipſa precij numeratio, ſed*
4 *conuentio perficit ſine ſcriptis habitam emptionem.* † *Sufficit autem precium eſſe conſtitutum animo ſoluendi & recipiendi à venditore, etiamſi poſtea non ſoluatur, ſed donetur vel remittatur: ſecus ſi ab initio animus erat re-*
l *mittere precium, quod conſtituitur, quia tum non eſſet* l *venditio.*
d Sed & certum. *Nec modò certum, ſed etiam in nu-*
m *merata pecunia, vt infra* m *mox Imp ſubijcit.*
5 *e* Alioqui. † *Ratione certitudinis precij, quæſtioné apud veteres valde ambiguam ſubnectit, an ſcilicet rei venditæ æſtimatio, & ſic precium in alicuius tertij arbitrium conferri queat? quam tamen pulchrè definit. Cæterum, quid iuris obtineat, æſtimatione rei venditæ in alterutrius*
n *contrahentium voluntatem collata, infra* n *ſuo loco audiemus.*
f Titius. *Veluti tertius aliquis.*
o *g* Noſtra. *Quæ lib. 4.* o *C. ad Iulianum præfectum prætorio ſcripta extat.*
h Quanti ille. *De quo ſcilicet contrahentes conuentum eſt, vt æſtimaret.*
6 *i* Qui nominatus eſt. † *Notantur hic denominatim ele-*
7 *cto arbitratore loquitur, qui precium conſtituat:* † *nam ſi imperſonaliter dixerit venditor,* Védo prædium, quanti æſtimabitur, *verius eſt conuentionem ſubſiſtere. Idem*
p *enim & in locatione* p *reſponſum eſt.* † *Quanquam al-*
8 *terius arbitratui poſſit committi definitio quarundam ac-*
q *ceſſionum:* q *ſine quibus ſcilicet rectè conſtabit contractus.*

K Æſtimationem. *Si modò nó fuerit nimis iniqua: alio-*
r *qui ad arbitrium boni viri* r *redigetur.*
l Et venditio. *Perinde ac ſi ipſimet contrahentes precium iſtud ita definiuiſſent, idque in ſcriptis ſiue abſque*
ſ *ſcriptura contracta ſit* ſ *venditio.*
m Ex empto actione. *Hinc diſcimus, duas actiones ex*
9 *hoc contractu naſci,* ex empto, & ex vendito. † *Actio* ex empto *cōpetit emptori aduerſus venditorem, vt tradat rem venditam corporalem cum fructibus & acceſſorijs: vel vt quaſi tradat rem incorporalé emptam, hoc eſt, vt cedatur iuri, & præſtetur, patientia ad uſum libe-*
10 *rum.* † *Et hæc complectitur tres alias actiones: primum actionem* de euictione, *qua experitur aduerſus venditorem, ſi non fuit dominus rei venditæ, & res euincatur. Deinde actionem* redhibitoriam, *qua emptor agit intra ſex menſes ad reſcindendum contractum, ſi vendita ſit res, habens uitium latens. Denique actionem* præſcriptis verbis, *ſi venditor pacta adiecta emptioni non ſeruauerit, nec placitis paruerit; tum enim habet emptor aduerſus venditorem actionem præſcriptis verbis ad im-*
11 *pletionem pactorum.* † *Inter cætera autem pacta uulgatiſſimum eſt, quòd retrouendendi dicitur, ueluti cum venditori ab emptore ex conuentione conceditur, quòd ſi ipſe, uel hæres eius uoluerit quandocunque aut intra certum tempus reſtituere precium, ut tum rem ſuam, quam*
t *uendidit, quaſi redemptam* t *accipiat.* † *Secundò ex hoc*
12 *contractu emptionis naſcitur actio* ex vendito, *& hæc competit venditori ad ea conſequenda, quæ ipſi ab emptore præſtari oportet: in qua ueniunt non modo precium, quanti res uendita eſt, ſed & uſura poſt diem traditionis. Nam cum re emptor fruatur, æquiſſimum eſt, eum*
u *uſuras precij* u *ſoluere.*
n Quod ius. *Non modò precij certi ſed & eius committendi alterius definitioni & arbitrio: id quod ante Iuſti-*
x *nianum etiam Caius* x *tradidit.* † *Vnde plerique* y *colli-*
13 *gunt, de contractu emptionis ad locationem bene argui,*
y *quod tamen perpetuum non eſt. Quanquam enim in prædictis conueniunt hi duo contractus: in pluribus tamen eoſdem differre conſtat. Primum enim in emptione peri-*
z *culum emptoris eſt etiam ante traditionem;* z *puta ſi uinum uenditum effundatur poſt deguſtationem, in lo-*
a *catione ſecus* a *eſt. Deinde venditor ſi habet rem, & poteſt tradere, ad id tenetur omnibus modis, nec liberatur*
b *offerens æſtimationem, aut etiam duplum precij;* b *quod ſi non habeat tradendi copiam, tenebitur tamen præſtare id, quod emptoris intereſt. Ad locator aliquando excu-*
c *ſatur, puta ſi ſuperueniat ei neceſſitas retinendi rem* c *lo-*
d *catam. Poſtremò differunt, quia venditio eſt titulus ha-*
e *bilis ad tranſlationem* d *dominij: ſecus in locatione.* e

ADDITIONES.

a l. 1. ff. de rerum permut.
b l. 28. §. 1. ff. loc.
c l. 10. in fine, de acquir. poſſ. l. vlt. de leg. Rhod. & l. 51. §. loca ui. & l. 58. ff. loc.
d Vt in l. 2 §. & generaliter, ff. vi bon. rapt. & l. 5. §. vlt. de iniu.
e l. in venditione, de contrah. empt. l. pacta, eod.
f Hic, & ſeq. §.
g l. 1. l. nec. d. l. in venditione, & ll. ſeqq. de contrah. empt.
h l. vlt. C. de contrah. empt.
i l. 1. de rer. permut. & d. l. 1. de contrah. empt.
k l. hæc venditio, 7. de contrah. emp.
l l. cum in venditione, de contrah. empt.
m §. ſequen.
n §. pen. hoc tit.
o l. fin. C. de contrah. empt.
p l. ſi merces, 25. in princ. loca.

q l. hæc

q l. hæc vend. 7. de contra. emp. l. ſi in lege, loc. Iaſ. hic ad Por.
r l. ſocietatem, 76. §. arbitrorum, pro ſoc. & vide Porc. hic iſtud bene declarantem.
s Vt d. l. vlt. C. de contrah. empt.
t l. 2. C. de pact. inter empt. & vendit. Didac. Couar. lib. 3. variar. reſolut. cap. 9. num. 3.
u l. Iulia. §. ex venditione, de act. emp.
x l. ſi merces, 25. locat.
y Porc. hic.
z l. 1. de peric. & com. rei vend. §. cum autem, infra eod.
a l. ex conducto, §. 1. & 2. locati.
b Et hæc eſt communior opinio, quam & ipſe probo. vide Bar. in l. 1. in prin. de act. emp.
c l. 3. C. locati.
d l. ex empto, loc.
e l. non ſolet, C. locati.

---

§. Item precium.

1 *In emptione debet precium eſſe certum, & in pecunia numerata conſiſtere.*
2 *Explicatur L. vlt. ff. de cond. cau. da. &c.*
3 *Præter id, precium etiam iuſtum eſſe debet.*
4 *Venditor vltra dimidium iuſti precij deceptus, quod beneficium habeat.*
5 *An etiam emptori ſic decepto ſubueniatur.*
6 *Iuſtum precium quomodo probandum eo caſu.*
7 *Æſtimatio minoris precij in emptore & venditore.*
8 *Sufficit precium ab initio emptionis in numerata pecunia conſiſtere, licet poſtea ſoluatur aliud.*
9 *Emptio & venditio an idem ſint cum permutatione. & num. 12. 13.*
10 *Homeri autoritas.*
11 *Permutatio fuit ante emptionem.*
14 *Emptio rebus fieri non poteſt.*

Item precium *a* in numerata pecunia *b* conſiſtere debet. Nam in cæteris rebus an precium eſſe poſſet, *c* valde quærebatur: veluti an homo, aut fundus, aut toga, alterius rei precium eſſe poſſet. Et *d* Sabinus & Caſſius etiam in alia re putabat precium poſſe conſiſtere. vnde illud eſt, quòd vulgo dicebatur, permutatione rerum emptionem contrahi, eamque ſpeciem emptionis & venditionis *e* vetuſtiſſimam eſſe: argumentoque vtebantur Græco poeta Homero, qui aliquam partem exercitus Achiuorum vinum ſibi comparaſſe ait, permutatis quibuſdam rebus, his verbis.

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέσταν, οἶνον ἄγουσαι.
Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσι,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

f Diuerſæ ſcholæ autores contra ſentiebant: aliudque eſſe exiſtimabant permutationem rerum, aliud emptionem & venditionem: alioquin nó poſſe rem expediri, permutatis quibuſdam rebus, quæ videatur res veniſſe, & precij nomine data eſſe. nam vtrumque videri & væniſſe, & precij nomine datam eſſe, rationem non pati. Sed Proculi ſententia, dicentis permutationem propriam eſſe ſpeciem contractus à venditione ſeparatá, meritò præualuit: cum & ipſe *g* alijs Homericis verſibus adiuuabatur, & *h* validioribus rationibus argumentabatur: quod & *i* anteriores diui Principes admiſerunt, & *k* in noſtris Digeſtis ſignificatur.

Quod ſuprà *Imp. de precio dixit, hic aliquanto latius exponit, interim quæſtionem eam examinans, an alia in re, quàm in nummis precium conſiſtere poſſit.*
1 *a* In numerata pecunia. † *Annotandum hinc eſt, in emptionis cõtractu non ſufficere precium eſſe certũ, ſed oportere etiam illud conſtitui in numerata pecunia,* a *eaq;*
a
b *proba & legitima:* b *alioqui non erit emptio, ſed potius contractus quidam innominatus, ſi ea detur vt ſpecies,*
c *certum ve corpus, vt plerunque* c *fit.* † *Atque ita exau-*
2 *diendum eſt Celſi* d *reſponſum,* negantis emptionem
d eſſe, ſi tibi dedi pecuniam, vt mihi Stichum dares. *Ibi enim intelligi debet data pecunia non vt numerata, ſed*
e *ut ſpecies. Et cum alio loco dicitur,* e eſſe emptionem ſi do pecuniam, vt tu des rem: *intelligẽdum eſt de pecu-*
3 *nia numerata.* † *Porrò præter id, quod in emptionis contractu precium debet certum eſſe, & in pecunia numerata conſiſtere, requiritur etiam, vt ſit iuſtum. ſaltem vt ad minus reſpondeat ad dimidiam iuſtæ æſtimationis:*
f *aliàs huiuſmodi circumuentio iure* f *vindicatur.* † *Ven-*
4 *ditor enim vltra dimidium iuſti precij deceptus, hoc eſt, ſi nec dimidiam partem veri precij acceperit, petere poteſt, vt reſtituatur res empta, vel ſuppleatur iuſtum pre-*
g *cium: ſicque Impp. Diocletianus & Maximianus* g *reſcripſerunt. Et quamuis ſolum de uenditore circumuento*
5 *loquantur:* † *idẽ tamen & in emptore intelligitur. nam & is ultra iuſtum precium plus duplo deceptus, rectè petet, ut uel reſtituatur id, quod ultra uerum precium de-*
h *dit, uel ut totus contractus reſcindatur.* h *Petitur autem utrumque alternatim: ſed in arbitrio rei conuenti eſt,*
6 *alterum eligere.* † *Sed quomodo probabitur iuſtum precium, ad quod exigatur quantitas iniuſti precij. Et primum quidem æſtimanda eſt qualitas rei ex communi*
i *hominum opinione,* i *non uerò ex priuato affectu. Deinde conſuetudo loci, in quo contrahitur, reſpicienda eſt. Tertiò tempus uenditionis adhibendum eſt in æſtimatio-*
K *ne.* K † *Quænam igitur erit æſtimatio in emptore, &*
7 *quæ in uenditore minoris precij, ut cenſeantur decepti? Reſpondeo: ſi uenditor non accepit dimidiam partem ueri precij, dicetur deceptus: ut res ſi ualeat ducentis, quam uendidit quinque & nonaginta. In emptore uero alia ratio eſt. Nam is non poteſt decipi ultra dimidiam iuſti precij, præterquam ſi plus duplo emat: puta ſi rem centum aureorum iuſti ualoris emat ducentis, & aliquanto pluris. Siquidem æſtimatio deceptionis in emptore non aliter poteſt æquare æſtimationem in uenditore, niſi ſic meas*
l *rationem: ut diſerte Old.* l *conſiderauit: tametſi Ac-*
m *curſius* m *(quem alij ſequuntur) ſuo more ponat exemplum, ut ſi quis emat rem ſedecim, quæ decem ualeat. Sed ad textum reuertamur.*
8 *b* Conſiſtere debet. † *Satis autem eſt ſi in numerata pecunia precium conſiſtat ipſius conuentionis tempore: poſtea enim ex interuallo poterit loco pecuniæ conuentæ*
n *etiam alia res dari* n *pro precio.*
c Valde quærebatur. *Hanc totam quæſtionem, & ueterem*
o *rem diſceptationem pluribus uerbis Paulus* o *tractat, ex cuius reſponſo hic locus deſumptus uidetur.*
9 *d* Sabinus & Caſſius. † *Hi duo Iureconſulti putabant, emptionem, & uenditionem cum permutatione idem eſſe, atque id confirmabant autoritate Homeri lib. 7.*
p *Illiad.* p *ubi uerſus hic inſerti habentur: quos ita uertendos duxi.*

Hinc ſibi criniti redimebant vina Pelaſgi,
Hi certè ære dato, ferro hi ſplendente, bouinis.

Tergo-

Tergoribuſque alij, atque ipſis pleríque iuuencis,
Mancipijs alij.

10 † *e Atque hinc diſcis, magnam apud veteres fuiſſe Homeri autoritatem, non modo in ſcholis, ſed & in foro, & controuerſijs ciuilibus: adeo vt Solon dicatur aliquando in iudicio in vno verſu Homerico euiciſſe, Salaminem inſulam fuiſſe Athenienſium.*

11 e Vetuſtiſſimam eſſe. † *Nam & ſuprà* q *diximus,*
q *eam dudum in vſu fuiſſe, antequam emptio cęperit.*

12 *f* Diuerſæ ſcholæ. † *Nempe Proculus, & qui eum anteceſſit Nerua, quique eum ſecutus eſt Pegaſus, qui omnes emptionem putabãt diuerſum eſſe contractum à permutatione: neque obſtare prædictos Homeri verſus, quoniam hi non ad venditionem, ſed magis ad permutationem rerum referendi videantur.*

g Alijs Homericis verſibus. *Permutationis illius commeminit etiam Iuſtinianus Imp. in proœ. Digeſt. quo loco verſus Homeri refert, qui hic deficiunt, & lib. 6. Iliа-*
r *dos* r *extant: ſunt autem illi:*

Ενθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
Ος πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Hos Latinè ſic reddideris.

Iuppiter hinc Glauco mentem de pectore ademit,
Aurea Tytidæ, quod demens arma dediſſet.
Pro factis ex ære, boues centumque nouenis.

13 *b* Validioribus rationibus. † *His videlicet, quia permutatione diſcerni non poteſt, vter emptor ſit, vter venditor: item non poteſt inueniri, quid eorum merx, quid precium ſit: neque etiam ratio patitur, vt vna eademque*
ſ *res veneat, & ſit quoque precium emptionis.* ſ *In emptione omnia contra: iſthic enim alius emptor, alius venditor, aliud merx, aliud precium eſt. Sunt & aliæ inter vtrumque contractum differentiæ. Nam in emptione ex ſolo conſenſu naſcitur obligatio: ſed permutatio non con-*
t *trahitur, niſi* t *re ab altero data. Item in emptione venditor tenetur ſolum ad poſſeſſionem præſtandam: at in permutatione rei dominium transfertur. In emptione denique venditor vna tenetur actione, nimirum eius, quod intereſt: in permutatione qui rem accepit, duabus actionibus: vt condictione, aut præſcriptis verbis in factum, qua quis quid ex bona fide dari fieri oportebit, poſtulabitur.*

14 *i* Anteriores. † *Nempe Diocletianus & Maximia-*
u *nus, qui reſcripſerunt,* u *pridem placuiſſe, emptionem rebus fieri non poſſe.*

x K In noſtris Digeſtis. *Sub tit.* x De contrahenda emptione.

ADDITIONES.

a Vt hic.
b l. eleganter, §. qui reprobos, de pign. act.
c l. ſi certos nummos, de verb. obli. l. ſed & ſi certum, de leg. 1.
d l. vlt. de cond. cau. data non ſecu.
e l. naturalis, §. etſi quidem, de præſcr. verb.
f l. 2. C. de reſcind. vend.
g d. l. 2.
h d. l. 2. & l. ſi voluntate, C. de reſcind. vend. cap. cum dilectus, de empt. & vendit.
i l. precia rerum, ad legem Falcidiam.
k Sic Old. Claſ. 4. act 1. alleg. l. ſi ſeruus, in princ. de cond. furt. l. ſi vendidero, §. 1 l. ſi quis vxor, §. fin. de furt. l. 1. §. ſi hæres, ad Trebell. cum ſimil.
l Claſ. 4. act. 1.
m d. l. 2. & c. cum cauſa, de empt. & vend. Bart. in l. 1. C. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt.
n l. precij cauſa, C. de reſcind. vend.
o l. 1. de contrah. emp.
p Circa finem.
q Ad rubr. huius tit.
r Iuxta Alc. lib. 2. Prætermiſſ.
ſ l. 1. de rerum permut.
t l. 3 ex placito, C. de rerum permut. vide etiam l. 1. § item emptio, 2. ff. eo. vide Cuiac. lib. 11. obſeruat. 17.
u l. 7. emptionem, C. de rerum permut.
x l. 1. de contrah. empt.

§. Cum autem.

1 *Perfecta emptione, rei emptæ periculum ſtatim ab emptorem pertinet.*
2 *Quibus caſibus hęc regula nõ procedat. & nu. 3. 4. 5. 6.*
7 *Si res, quæ conſiſtunt in pondere, numero, menſura, poſt contractam emptionem pereant cuius id fiat periculo.*
8 *Quid item ſi in rebus ex conuentione deguſtandis.*
9 *Emptio in ſcriptis quando perfecta dicatur.*
10 *Fructus poſt venditionem nati ad emptorem pertinet.*
11 *Poſt contractam emptionem omne commodum vel incommodum ad emptorem ſpectat.*
12 *Eum ſequitur commodum, quem & incommodum: & contra.*
13 *Si res empta furto pereat, cuius ſit periculum.*
14 *Culpam à cuſtodia differre.*

a Cum autem emptio & venditio *b* contracta ſit, (quod effici diximus, ſimulatque de precio conuenerit) cum *c* ſine ſcriptura res agitur: periculũ rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi adhuc ea res emptori *d* tradita non ſit. Itaque ſi homo mortuus ſit, vel aliqua parte corporis lęſus fuerit, aut ędes totæ vel aliqua ex parte e incendio conſumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſiue etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis longè minor aut deterior eſſe cęperit. emptoris dãnum eſt, cui neceſſe eſt, licet rem non fuerit nactus, precium ſoluere. Quicquid enim ſine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed & ſi poſt emptionem fundo aliquid *f* per alluuionem acceſſerit, ad emptoris commodum pertinet. g Nam & commodum eius eſſe debet, cuius periculum eſt. Quod ſi fugerit homo, qui væniit, *b* aut ſubreptus fuerit, ita vt neque dolus, neque culpa venditoris interuenerit: animaduertendum erit, an cuſtodiam eius vſque ad traditionem venditor ſuſceperit. Sanè enim ſi ſuſceperit, ad ipſius periculum is caſus pertinet: *i* ſi non ſuſceperit, ſecurus eſt. Idem & in cæteris animalibus, cęteriſque rebus intelligimus. K Vtiq; tamen vendicationem rei & condictionem *l* exhibere debebit emptori: quia ſanè, qui nondum rem emptori tradidit, adhuc ipſe dominus eſt. Idem etiam eſt de furti, & m de damni iniuriæ actione.

a Cum autem. *Agitur hoc §. ſi poſt perfectam venditionem res empta pereat, cuius ſit periculum, emptoris*
a *an venditoris? quod argumentum* a *ſupra quoque per-*
1 *ſtrinximus.* † *Et pro regula ſeruandum eſt, ſtatim atque contracta eſt emptio per conuentionem precij rei emptæ, licet nondum traditæ, periculum ad emptorem pertinere, ita vt is precium integrum venditori ſoluere actione ex vendito compellatur. Quicquid enim poſt emptionem contractam ſine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor*

b *ditor ſecurus* b *eſt. Hac tamen regula non eſt perpe-*
2 *tua.† Primum enim excipitur emptio ex ſcripto contra-*
cta: quia tunc periculum non prius ſpectat ad emptorem,
quam ſi ſcriptura abſoluta fuerit, & in mũdum redacta,
c *vt alibi* c *dictum eſt.† Deinde ſi ſub conditione contra-*
3 *cta ſit emptio, & pendente ea res intereat non erit empto*
d *ris periculum:* d *nam nec prius eſt emptio.* e *† Tertiò*
e *ex pacto ſpeciali poteſt omne periculum, etiam caſus for-*
4 *tuiti, ad venditorem pertinere, qui nõ niſi ad cuſtodiam*
tenetur, qualem bonus vir & paterfamilias ſuis rebus
f *adhibere* f *ſolet. † Quartò, cum non in ſpecie, ſed gene-*
5 *raliter aliquid venditur, veluti bos, equus: ſi ante tradi-*
tionem pereat, venditoris, non emptoris damnum erit,
g *quippe cum genus perire* g *nequeat.† Quintò, ſi ſub al-*
6 *ternatione facta fuerit venditio, vt* Stichus aut Pam-
philus eſto tibi emptus: domus hæc vel illa, equus
vel mulus: *tunc prioris rei periculum venditorem, poſte*
h *rioris emptorem* h *reſpiciet. Sextò, ſi res vendita publi-*
i *cata ſit ob delictum vẽditoris, periculum* i *eſt delinquen*
tis. Septimò, dolus vel culpa à venditore commiſſa, in ip-
K *ſum transfert* k *periculum. Octauò, ſi venditor moram*
fecit in tradenda re empta, ipſius erit periculum: & ſi
vterque in mora fuerit, emptor in accipiendo, venditor in
l *tradendo, tunc poſterior* l *nocet.† Nonò, in his rebus quæ*
7 *menſurantur, appenduntur, numerantur, ſic diſtingui ſo-*
let. Si in vniuerſum, quantacunque fuerint, vno pretio ve-
nierint, perfecta eſt venditio: ideoque periculũ ſtatim ad
emptorem ſpectat, iuxta prædictam regulam. Sin autem
in pondera, aut menſuras, vel pro numero corporum ſta
tuatur precium, tunc non antea perfecta cẽſetur emptio,
quam adpenſa, admenſa, adnumerata ſint: & propterea
omne periculum interim, ſiue in totum pereant, ſiue de-
m *teriores fiant,* m *venditorem reſpicit. † Sed quid iuris*
8 *in rebus ex conuentione deguſtandis obſeruetur, pul-*
n *chre* n *Vlpianus tradidit hiſce verbis:* Aut igitur (*in-*
quiens) conuenit quoad periculum vini ſuſtineat, &
eatenus ſuſtinebit: aut non conuenit, & vſque ad de-
guſtationem ſuſtinebit. Sed ſi non ſunt deguſtata, ſi-
gnata tamen ab emptore vaſa vel dolia, conſequen-
ter dicemus, adhuc periculum eſſe venditoris, niſi
aliud conuenit.

b Contracta ſit. *Pure ſcilicet: ſecus ſi ſub conditione, vt*
o *paulo ante dictum eſt.* o
9 *c* Sine ſcriptura. *† Nam ſi in ſcriptis ſit venditio, priuſ-*
quam recitata ſit ſcriptura contrahentibus, vtriuſque con
ſenſu probata, perfecta non eſt, vt merito periculum ad
emptorem non reſpiciat.

p *d* Tacita non ſit. *Dummodo nulla venditoris mora id* p
acciderit.

e Incendio. *Quod ſcilicet ſine culpa venditoris contigit.*
Quamuis enim plerumque incendia culpa inhabitan-
q *tium* q *fiant, poteſt tamen & ſine culpa* r *accidere.*
r *Itaque etſi ædes inhabitarit venditor, ſi probarit ſe cul-*
ſ *pa carere,* ſ *non tenebitur.*

f Per alluuionem acceſſerit. *Idẽ iuris obtinet, etſi quid*
10 *ex fundo prouenerit. † Nam fructus poſt venditionem*
nati ad emptorem pertinent: adeo vt ſi moram in traden
da re vendita commiſerit venditor, non eos tantum quos
t *percepit, ſed etiam eos qui percipi poterãt, præſtare* t *te-*
11 *neatur. † Quinimo generaliter reſcriptũ eſt ab Imp. Ale*
u *xandro,* u poſt perfectam venditionem omne com-
modum vel incommodum, quod rei venditæ contin
git, ad emptorem ſpectare.

12 *g* Nam & cõmodum. *† Pro regula enim traditur, ſe-*
cundum naturam eſſe, commoda cuiuſque rei eum ſequi,
x *quem ſequuntur incommoda:* x *& contra, eum qui ſert*
incommodum, debere ſentire & commodum.

h Aut ſubreptus fuerit. *Quod Imp. hoc loci refert, iam*
y *antea Caius* y *quoque definiuit hiſce verbis:* † Si res
13 vendita per furtum perierit, prius animaduertẽdum
erit, quid inter eos de cuſtodia rei conuenerat: ſi ni-
hil adpareat conueniſſe, talis cuſtodia deſideranda eſt
à venditore, qualem bonus paterfam. ſuis rebus ad-
hiberet, quam ſi præſtiterit, & tamen rem perdiderit,
ſecurus eſſe debet, tantum vt vendicationem rei &
condictionem exhibeat emptori.

i Si non ſuſceperit. *Venditor qui non ſuſcepit in ſe cu-*
ſtodiam rei venditæ, tamen præſtare debet dolum, latam
14 *& leuem culpam. † Illud obſeruandum eſt, culpam à cu*
ſtodia differre, quòd cuſtodia ſit ſpecialiter in ſeruanda
z *re, ne vel intercipiatur vel fugiat:* z *culpa latius pa-*
teat tam in faciendo quàm in negligendo. Sic mora in tra-
dendo à culpa circa interitum rei alibi diſtinguitur: li-
a *cet mora etiam culpa* a *ſit.*

k Vtique tamen. *Quoniam perfecta venditione pericu*
lum reſpicit emptorem, licet res tradita non ſit: rem inter-
cepta, vel poſſeſſa ab alio emptor furti agere, condicere,
aut vendicare eam non prius poteſt, quàm venditor ei ceſ
b *ſerit actiones,* b *quæ ipſo iure domino competunt. em-*
ptor autem ante traditionem non eſt dominus. Æquum
igitur eſt, venditorem tali caſu actiones cedere emptori,
& tum virtute illius ceſſionis vti illis poterit.

l Exhibere. *Id eſt, cedere, ſi modo eas habuerit: quod ſi*
nõ habuerit ſua culpa, vt q a dominus nõ ſit, remq; alienã
c *vendiderit, tenebitur hoc nomine emptori* c *ex empto.*

m De damni iniuriæ. *Si forte in re vendita damnum*
d *iniuria datum* d *ſit. Sicut enim condictio furtiua, & rei*
vendicatio, ita & hæ furti, aut legis Aquiliæ actiones tan
tum domino cõpetunt: ideoq; non poſſunt cõcedi emptori
ante traditionem, niſi ei ceſſæ fuerint à venditore domino.

ADDITIONES.

a in princ. huius tit.
b l. neceſſario, 8. de peric. & com rei vend. l. 1. C. eod tit.
c Supra eo l. in princ. & l. contractus, C de fide inſtrum.
d d. l. neceſſario, § quod ſi pend. & l. 5. cum ſpeciem, C. illo tit.
e l 8. nec emptio, de cont. emp l 213. cedere diem, de verb. ſig.
f Hic. & l. 10 ſi in venditione, in princ. de peric. & com rei vẽ.
g l. in ratione, §. verum eſt, ad legem Falc. l. 12. l. lectos, l. quod ſi neque, 14. de peric. & com. rei vend.
h l. 34. ſi in emptione, §. ſi emptio, 6. de contrah. empt.
i l 33. ſi fundus, locat.
k l. 2. hoc ita verum, § cuſtodiam autem, de peric. & commo. rei vend.
l l. 17. illud, dicto tit.
m l. quod ſæpe, 35. §. ſi res vend de contrah empt.
n l. 1. in prin. & §. 1. l. 10. ſi vna, in prin. de pericu. & commo. rei vend.
o Supra eod. in princ.
p l. 4. cum inter, l. vlt. C. de peric. & com. rei vend.
q l. 3. §. 1. de offic. præfec. vigil.
r l. ſi modo, de lega. 1.
s l. ſi vendita, de peric. & com rei vend.
t l. ſi ſterilis, §. cum per venditorem, de act. emp. l. ſi ea res, e. ti.
u l. 1. C. de peric. & com. rei vend.
x l. 10. ſecundum naturam, de reg. iur. l. is qui in poteſtate, §. vl. de leg. præſtan. cum ſimil.
y l. quod ſæpe, 35. §. ſi res, de contrah. empt.
z l. ſi cum, de pign. act. & hic.
a l. ſi ſeruum, de verb. oblig.
b l. 1. de cond. furt. l. in rem, de rei vend.
c d. l. quod ſæpe, § ſi res vendita, in fine.
d l. item Mela, §. legis, ad leg. Aqui. §. ex maleficiis, inf. de act.

§. Em-

§. Emptio.

1 *Emptio pure, in diem, & ſub conditione contrahi poteſt: & quando id fiat.*
2 *De cõditione addictionis in diem: & addicere quid ſit.*
3 *Emptio in ementis vel vendentis voluntatem collata, an & quando valeat.*
4.5. *Lex ſiue conditio commiſſoria in emptionibus valet: ſecus in pignoribus.*

a Emptio tam ſub conditione, quam pure contrahi poteſt. Sub conditione: veluti, ſi Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot.

1 a Emptio. † *Emptio non ſolum pure, ſed etiam in diem, & ſub conditione poteſt cõtrahi.* Pure *contrahitur, quando neque dies, neq; conditio adijcitur, ſed ſimpliciter fit.* In diem *vero, quando adiecto die, quo emptio perfici debet, cõtrahitur.* Sub conditione, *cum in aliquem caſum*
a *differtur* a *emptio, ante cuius euentum emptio perfecta non eſt. Quo fit, vt ſi res vendita intra id tempus intereat, perimatur emptio: quemadmodum & ſtipulationes, legataque conditionalia, non exiſtente conditione*
b *perimuntur.* b † *Dicitur & illa conditionalis emptio,*
2 *quando exprimitur, quòd ſi quis meliorem conditionem*
c *addixerit, res ſit inempta:* c *& hæc conditio addictionis in diem receptiſſima eſt in venditione.* Addicere *eſt, licitanti rem auferendã promittere, quod aliàs fit pure, aliàs cõditionaliter. Purè hoc modo:* Fundus iſte centum eſto tibi emptus, ſed ita vt meliore allata conditione, ab emptione diſcedatur: *& hoc caſu pura erit emptio, quæ ſub conditione reſoluitur. Conditionaliter autem ita fit.* Hæc emptio ſit contracta, ſi non melior conditio adferatur intra Kalendas Ianuarias proximas: *hac ſpecie*
d *erit emptio conditionalis,* d *nec antea perfecta cenſebitur, quam conſtet, elapſo die meliorem conditionem ceſſare. Verũ de iſta Imp. in præſentia non agit, ſed illud quærit, an res vendi poſſit ſub hac conditione,* Si intra certum diem tibi placuerit. *Et validam eſſe huiuſcemodi*
3 *venditionem conſtat.* † *quamuis enim emptio in vendentis vel ementis voluntatem ſimpliciter collata nullam*
e *pariat obligationem:* e *vt ſi dicam,* Vẽdo tibi fundum ſi voles: *vel ita,* Quanti velis, quanti æſtimaueris, habeto emptum, *propterea quod non adſtringit neceſſita-*
f *te* f *contrahentes. Attamen ſi tempus adijciatur (vt in*
g *exemplo textus noſtri) valida erit* g *obligatio: nimirum quod iſte contractus non habet perpetuam cauſam nulli-*
h *tatis,* h *& per hac verba (*Si res illa tibi placuerit*) de*
i *qualitate magis, quàm de ſubſtantia actum eſſe* i *videatur. Porrò conditioni hic memoratæ diſſimilis eſt,* Si
K intra illum diem diſplicuerit inemptus K ſit. † *Cui*
4 *ſimilis eſt lex conditione commiſſoria, quæ reſoluit ven-*
l *ditionem pure* l *contractam. Eſt autem* lex commiſſoria *in emptionis contractu, cum ſic venditur. Niſi intra certum tempus precium exſoluatur, res ſit inempta. Et hoc pactum, quoniam neque emptorem damno afficit, neque lucro venditorẽ, ſed omnia in priſtino ſtatu manent,*
5 *permiſſum eſt iure.* † *In pignoribus autem aliã naturam habet pactum legis commiſſoriæ, ſcilicet vt debitore ad præſtitutum tempus non ſoluente pecuniam, pignus maneat creditoris. Vnde cum tunc inhumaniter grauet debitorem, qui egens pecunia adiecißet etiam duriora, meritò reprobatur.*

ADDITIONES.

a §. omnis, cum § ſeq. ſup. de verb. oblig.
b l. neceſſario, 8. §. quod ſi pendente, de peric. & com. rei ven.
c Vide totum tit. de in diem addict.
d l. 2. de in diem addict.
e l. in vendentis, in princ. C. hoc tit.
f Ibi, & l. quod ſæpe, §. 1. de contrah empt.
g Fab. hic.
h Bald. d. l. in vendentis.
i Bald. ibi, Ang. & Cantiunc. hic.
k l. 3. de contrah empt.
l l. 1. de leg. commiſ.

§. Loca.

1 *Emptio rei ſacræ aut publicæ valet, ſi inter ignorantes contracta ſit.*
2 *Idem ſit emptor tantum ignoret.*
3 *Quid ſi vterque ſciat, rem commercio hominum exemptam eſſe?*
4 *Quarũ rerũ nulla ſit emptio, per epitomen explicatur.*

Loca ſacra vel religioſa publica, item publica (veluti forum, baſilicam) fruſtra quis ſciens emit, quæ tamen ſi pro profanis vel priuatis deceptus à venditore quis emerit, habebit actionem ex empto, quod non habere ei liceat, vt conſequatur, quod ſua intereſt, eum deceptum non eſſe. Idem iuris eſt, ſi hominem liberum pro ſeruo emerit.

1 † *Cum ſuper rebus, quę non ſunt in noſtro commercio, (quales ſunt res ſacrę, religioſæ, publicæ) ſtipulatio inter-*
a *poſita ſit inutilis:* a *videbatur nec emptionem harũ rerum ualere: uerius tamen eſt, ualere eiuſmodi emptionẽ,*
b *ſi inter ignorãtes contrahatur,* b *non quo ad hoc ut emptor conſequatur rem uenditam, ſed quo ad obligationẽ*
c *eius,* c *quod intereſt.* † *Idem quoque eſt, ſi uenditor ſciat,*
2 *emptor autem ignoret rem extra commercium poſitam eſſe: adhuc enim emptori dabitur ex empto actio aduerſus uenditorem ad conſequendum, quatenus ſua intereſt,*
d *ab illo ſe non eſſe* d *deceptum.* † *Quod ſi emptor quoq;*
3 *ſciat rem, quam emit, commercio hominum exemptam eſſe, precijque nomine quid dederit, illud perdit, ſuæ enim imprudentiæ imputet, quod ſoluerit. Itaque eo caſu melior erit conditio poſſeſſoris, ſi modò ille uitium ignorauer-*
e *rit: alioqui æquius fuerit, utrumque iacturam ſentire,* e *emptorem precij dati, & uenditorem paris quantitatis, utrumq; autem fiſco inferetur. Et hæc quidem ad textus*
4 *declarationem.* † *His uice coronidis addere lubet, quòd licet regulariter omnium rerum quas habere, uel poßidere, uel perſequi poſſumus, uenditio rectè fiat: tamen quas naturas uel mores hominum noſtro commercio exeme-*
f *runt, earum nullam eße* f *emptionem. Sic res aliena ef-*
g *ficaciter emi non poteſt mala* g *fide: ſic res minorum precioſæ, quas ſeruari expedit, ſine neceßitate, & iudicis*
h *decreto prohibentur* h *uendi. Sed nec res litigioſa emi* i
i *poteſt: nec fundus dotalis paſſim uendi: quoniam Reipub.*
K *intereſt, dotatas eſſe* k *fœminas. Sic ſuam rem emens,*
l *nihil agit, ſiue ſciat, ſiue ignoret ſuam* l *eſſe: ſic rei, quæ non fuit unquam in rerum natura, uel ante uenditionem eſſe deſijt, fruſtra ſit emptio. Idem eſt de ijs rebus, quas*
m *nemo poteſt tradere,* m *ut ſunt luna, ſol, mare, & cætera id genus. Res quoque ad uſum ſacrum, uel publicum*
n *deſtinatæ non uenduntur:* n *ueluti tẽpla, forum, baſilica. Deniq; feudum ſine permiſſu domini non poteſt ullo mo-*
o *do* o *alienari.*

ADDITIONES.

a §. 1. ſupra, de inutil. ſtip.
b l. & liberi, cum l. ſeq. l. liberi hominis, de contrah. emp.
c Gl. in d. l. liberi, Bar. in l. continuus, §. cum quis, de verb. obl.
d d. l. liberi, & l. officij, eo. Bar. d. §. cum quis.

e l. vlt.

e l.vlt.C.de litig. & ibi Doct.
f l.ſi in emptione, §. 1. & § ſed Celſus, de contrah.empt.
g l.1.l nemo, de reb. alie.non ali, l.rem alienam, de contrah.em.
h l.1.de rebus eor.qui ſub tut.l.3.C.de præd.min.
i l.vlt.C.de litig.
k l.1.ſoluto matrim.
l l.1.ſi in emptione, §.rei ſuæ, & l.ſi debitor, de contrah.empt.
m l.ſi duos, l.domum, de contrah empt.
n Vt hoc §.
o Tit.de prohi.ſeu.ali.per Loth.& tit.de prohib.ſeu.alien.per Frider.

De locatione & conductione. Tit. XXV.

1 *Locatio & conductio alia temporanea, alia perpetua, quæ emphyteuſis dicitur.*
2 *Locatio temporanea deſcribitur.*
3 *Locator, conductor.*
4.6 *In quo differat locatio à commodato & emptione.*
5 *Locatio requirit pecuniariam mercedem.*
7 *Locatio temporanea alia expreſſa, alia tacita.*
8 *Locationis cauſa efficiens, materalis, effectus.*

Secundus contractus, qui ſolo conſenſu perficitur, eſt
1 locatio & conductio: † quæ eſt duplex. Quædam enim
temporanea eſt, quæ fit ad certũ tempus, & illa retinuit
Locationis nomen. Quædam vero eſt perpetua: & illa
ſortita eſt aliud nomen, vt Emphyteuſis diceretur. De
2 vtraque præſenti titulo agitur. † Expeditur autem priori
loco locatio temporanea, quæ rectè ſic deſcribitur, quòd
ſit rei vel operæ pro certa & nũmaria mercede ad vſum
facta conceſſio. Tum enim locatio contrahi intelligitur, cũ
inter locatorem & conductorem de certa mercede pecu-
3 niaria conuenerit. † Locator eſt, qui mercedem accipit:
conductor, qui dat. Nõnunquam verò hæc figura loquen
di conuertitur apud Latinos, quatenus ad opus aliquod pa
randum attinet. Nam qui operatur, is dicitur conduxiſſe
opus: & contra, dominus, qui dat mercedẽ, cenſetur idip-
a ſum a locaße. † Ad definitionem locationis redeundo,
4 dixi primum, pro mercede: ad differentiam ſcilicet com-
modati. Nam ſi gratis mihi vſum conceßeris, commo-
b datum erit, b aut precarium. Deinde hac ipſa differen-
tia ſecernitur locationis contractus ab emptione & vendi
tione, vbi precium, ideſt, æſtimatio totius rei perſoluitur.
5 † Addidit, certa: ſi enim non conſtituitur certa merces,
ſed conductor dixerit poſt rem factam de mercede conue-
niemus: non erit locatio, ſed contractus innominatus, da-
c biturq; actio præſcriptis verbis. c quemadmodum, ex
ingreſſu huius tituli mox cognoſcemus. Item adpoſui,
nummaria: quia ſi aliam rem loco mercedis promiſeris,
ſi conueniatur, vt vna res detur vſui pro alia, veluti ſi ti-
bi equos hodie cõcederem ad opus faciendum, vt ſequen-
ti die tuos haberem: non eſſet locatio, ſed contractus inno
minatus, Facio, vt facias: & rurſus actio præſcriptis
d verbis competeret: d niſi forte lex patriæ ſineret & in
e ſpecie mercedem conſtitui, e quod poteſt. † Poſtremo
6 ſubiunxi, ad vſum: vt rurſus emptionem excluderem, in
qua res non conceditur ad vſum tantum, ſed dominium
f transfertur, f ſi vendens, & tradens fuit dominus rei.
7 † Porrò hæc temporanea locatio duplex eſt, expreſſa, &
tacita. Expreſſa eſt, quando verbis expreſſis partes con-
ueniunt de re aliqua, conſtituta certa mercede locãda. Ta
cita eſt, quando cõductor finito tempore locationis retinet
rem locatam ſine noua conuentione; Vtriuſque tamen ea-
dem eſt natura: quoniam & in tacita cenſetur repetitum
8 id, de quo in expreßa locatione conuenerat. † Vides, quod
cauſa efficiens locationis eſt, mutuus contrahentium con-
ſenſus: quamprimũ.n. de mercede pro re vſui danda con-
uentum eſt, efficit ille conſenſus contractum, qui locatio di
citur. Cauſa materialis eſt merces, & res, quæ locatur.
Effectus eſt, parere obligationem, ex qua deinde naſcun-
tur duæ actiones, locati ſcilicet, & conducti, quarum natu
g ram g ſuo loco oſtendemus.

ADDITIONES.

a l.2.C.vbi Bart hallucinatus eſt ſicut & Accut.in l.1.§.ſi conſeruatis, ad leg.Rhod de iactu.
b Dixi ſup.in tit.quibus mo.re con.obli. §.item is cui.
c l.22.ſi tibi polienda, de præſc.verb.
d §.præterea, infra hoc tit.
e Glo.in rub.C.de decre.decur.lib.10.Iaſ.hic ad Porc.
f l.11. ex empto, §. & in primis, de actio.empt.l.2. pro empt. l.39.non ſolet, hoc tit l 20.qui rem, C.locat.
g In §.rei perſequendæ, inf.de act.

Princip. tit.

1.2 *In quibus conueniant emptio & locatio.*
3 *Actio locati cui, & ad quid detur.*
4 *Actio conducti cui, & ad quid competat.*
5.6 *Conductor an & quando ad remißionem mercedis agere poßit.*
7 *In locatione mercedis conſtitutio rectè in arbitrium tertij confertur.*
8 *Si in locando nulla prorſus merces conſtituta ſit, mandati actio competit.*
9 *De actione præſcriptis verbis.*
10 *Emptio in quibus differat à locatione.*

Locatio & cõductio proxima eſt emptioni & ven-
ditioni, iiſdemque iuris regulis conſiſtit. a Nam vt
emptio & venditio ita contrahitur, ſi de precio con-
uenerit: & ſic locatio & conductio ita contrahi intel-
ligitur, ſi merces conſtituta ſit. b & competit loca-
tori quidem c locati actio, conductori vero d con-
ducti. Et quæ ſupra diximus, ſi alieno arbitrio preciũ
permiſſum fuerit, e eadem & de locatione & condu
ctione dicta eſſe intelligimus, ſi alieno arbitrio mer-
ces permiſſa fuerit. f Qua de cauſa ſi fulloni ponen
da curandave, aut ſarcinatori ſarcienda veſtimenta
quis dederit, nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed po-
ſtea g tantum daturus, quantũ inter eos conuenerit:
non proprie locatio & conductio h contrahi intel-
ligitur, ſed eo nomine actio præſcriptis verbis datur.
Oſtendit mox à principio Iuſtinianus magnam eße
ſimilitudinem inter emptionem & locationem: & in qui-
bus huiuſmodi ſimilitudo conſiſtat, in ſpecie expendit. Et
obſerua, ſicut in venditione vnius verbi appellatione to-
tus contractus cõtinetur, ita quoque idem eſt, cum locatio
a dicitur duntaxat, vel conductio, a propter relationem.
1 a Nam vt emptio. † Primũ ergo cõueniunt hi cõtractus
in eo, quod ſicut in venditione tria ſunt res, precium, &
b conſenſus, ex quibus contractus ſubſtantia conſiſtit, b
c ita & in locatione, res, merces & cõſenſus deſiderantur. c
Eſt enim contractus naturalis, & omniũ gentiũ moribus
d introductus, vt nihil verbis ſolennibus in his opus d ſit.
2 b Et competit. † Altera ſimilitudo inter vtrumque con
tractum eſt in eo, quod vt conſtituto precio certo in pecu
nia numerata, ita emptio perfecta ſit, vt emptor ex em-
pto, venditor ex vendito agerẽ poſſit, ita hic mercede ſi-
e militer conſtituta e locator ex locato, conductor ex con
ducto experiatur, nec alterutri recedere liceat.

Digitized by Google

3 c Locati actio. † *Ea locatori cõceditur, quæ petit merce*
dem promiſſam, quàm ſi conductor nõ ſoluit, poteſt expel
li: ſunt etiam omnia inuecta & illata tacite obligata lo-
f *catori.* f *Deinde agit hac actione ad reſtitutionem rei*
g *locatæ, quæ conſequitur etiam æſtimationem* g *deſtru-*
h *ctorum: & in ea præſtatur dolus, lata & leuis culpa,* h
ideſt, ſi res conducta dolo vel culpa conductoris perierit,
periculum conductoris erit.
4 d Conducti. † *Actio* ex conducto *datur conductori ali*
cuius corporis vel rei, ex his fere cauſis: vtputa, ſi re, quã
conduxit, non liceat ei vti, quia poſſeſſio totius agri, vel
partis eius non præſtetur conductori, aut domus non refi-
5 *ciatur, &c. Et poteſt agere ad remiſſionem mercedis.* † *In*
qua tamen videndum eſt, an conductor impediatur vti re
locata impedimento locatoris, an cuiuſdam alterius: quo-
niam priori caſu tenebitur locator ad intereſſe, ſcilicet,
quanti conductoris interfuit, re conducta vti non potuiſſe:
Altero vero caſu, ſi tertius quiſquam conductorem im-
pediat, rurſus videndum eſt, an locator prohibere potue-
rit, ne impediatur conductor, & rurſus tenetur, quate-
nus intereſt, ſi non prohibuit: an vero non potuerit, & re-
mittitur penſio pro rata. Item agit conductor pro remiſ-
ſione mercedis ſiue pẽſionis propter ſterilitatem: vbi ſci-
licet recompenſari non poteſt cum vbertate reſidui tem-
i *poris.* i † *Remittitur quoque conductori penſio propter*
6 *vim fluminum, graculorum, ſturnorum, hoſtium, vel ſi*
vredo fructum corruperit, aut ſolis feruore non aſſueto id
acciderit, vel ager terremotu ita corruerit, vt nuſquã ſit:
k *vel domus ſine culpa conductoris incendio perierit:* k
& in ſumma propter omnem vim, cui reſiſti non poteſt,
agit conductor ad remiſſionem mercedis. Agit etiam con
ductor hac actione aduerſus locatorem, ſi ſeruum furem,
l *vel vitioſum, aut vaſa vitioſa* l *ſcienter vel ignoranter*
locauerit.
7 e Eadem & de. † *Tertia ſimilitudo in eo verſatur, quod*
ſicut in emptione precij definitio, ſic & in locatione mer-
m *cedis conſtitutio in arbitriũ tertij recte confertur* m *non in*
voluntatem alterutrius contrahentium locationem.
f Quia de cauſa. *Infert ex prædictis.*
8 g Tantum daturus. † *Quid ſi prorſus nulla merces eo*
nomine præſtanda deſignetur? & magis eſt, ea ſpecie
n mandati *actionem competere.* n
h Contrahi intelligitur. *Sed potius contractus innomi-*
natus, ex quo deinde actio in factum præſcriptis verbis
o *competit:* o † *quæ ideo ſic appellata eſt, quod non li-*
9 *ceat ſtatim dicere: Ex locato ago, vel alio certo cõtractu,*
ſed factum, id eſt, geſtum, inter nos negotium exponatur
Prætori, qui varie pro modo cõtractus verba actionis præ
ſcribebat olim, cum ab eo iudicia impetrabantur: cũ alio-
qui ex nominatis contractibus certis formulis ageretur.
Verum de contractibus innominatis, & præſcriptis ver-
p bis *actioni infra* p *ſuo loco commodius agemus.*

ADDITIONES.

a l. 23. & ideo, ff. hoc tit.
b l. 8. neceſſario, ff. de peric. & com. rei vend. l. in venditione. 41. cum ll. ſeq. de act. emp.
c Hic, & l. 2. eod.
d d. l. 1. loca. l. ex hoc. ff. de iuſt. & iur.
e l. naturalis, de præſcr. verb.
f l. 5. Certi, C. hoc tit.
g l. 29 cum conductorem, C. dic. tit.
h l. ſi quis, 9 §. ſi fundum colonis, cum l. ſeq. l. ex conducto. 15. §. 1. l. ſi merces, 15. §. vis maior, ff. hoc tit.
i l. licet, C. hoc tit.
k l. ex conducto, loca.
l l. ſed addes, §. 1. locati.
m l. 2. locati.
n l. ſi tibi pol enda, hoc tit. & §. vlt. inf. mandati.
o l. iuris gentium, de pac. l. natur. de præſcr ver.
p §. actionum, infra, de act.

---

§. Præterea.

1 *Alia ſimilitudo inter emptionem & locationem.*
2. 3 *Rurſus oſtenditur, in quibus hi duo cõtractus conueniãt*
4 *In quibus differant emptio & locatio.*
5. 6 *Quatuor genera contractuum innominatorum & quæ actiones ex illis naſcantur.*

a Præterea ſicut vulgò quærebatur, b an permuta-
tis rebus emptio, & venditio contraheretur: ita quæri
ſolebat de locatione & conductione, ſi forte rem ali-
quam vtendam ſiue fruendam tibi aliquis dederit, &
inuicem à te vtendam ſiue fruendã aliam rem accepe
rit. c Et placuit non eſſe locationem & conductio-
nem, ſed proprium genus d cõtractus. veluti ſi cum
vnum bouem quis haberet, & vicinus eius vnũ, e pla
cuerit inter eos, vt per denos dies inuicem boues cõ-
modarent, vt opus facerent, & apud alterũ alterius f
bos perierit: g neq; locati, neq; conducti, neq; com-
modati competit actio: quia non fuit commodatum
gratuitum, verum h præſcriptis verbis agẽdum eſt.

1 a Præterea. † *Aliam ſimilitudinẽ ſubijcit inter hunc con*
tractum, & venditionẽ, & ſpeciem exponit, quæ ad loca-
tionem non pertinet, quod mercede in pecunia numerata
careat, nec ad cõmodatum, quod gratuito non cõmodetur,
a *& proprie cõmodatum ſit* a *gratuitũ. Quia tamen nego-*
tiũ ſimile eſt ijs contractibus, qui in propriũ nomen tran-
ſeunt & geſtum eſt, re tradita, acceptaque, aliquid inter
b *vtrũque,* b *ideo* præſcriptis verbis *actio datur, in quã*
venit dolus & culpa, quod vtriuſq; gratia, negotiũ con-
c *tractum* c *ſit.* † *Suntne autẽ præter ſupradictas & aliæ ſi-*
2 *militudines inter cõtractũ emptionis & locationis? Vtiq;*
d *conſtat enim vtrũque, iuris gentiũ & bonæ fidei,* d *& ſi-*
milis libertatis. Nã vt nemo ſolet cogi emere aut vende-
e *re:* e *ita nec locare, vel* f *conducere.* † *Itẽ ſicut emptio,*
f *ita & locatio ſub conditione contrahi poteſt: & ſicut em-*
3 *ptio donationis cauſa non fit,* g *ſic nec locatio. Item in*
g *vtroq; contractu deceptus vltra dimidiũ, vel plus duplo*
h *iuſtæ æſtimationis, cõdictione ex lege* h *Iuſtiniani agere*
i *poteſt; idq; Bartolus* i *probat, porrigens hoc generaliter*
ad omnes contractus bonæ fidei. Præterea quemadmodũ
k *emptio ex minimo precio ſimulata reputatur,* k *& do-*
l *natio potius eſt, ita & locatio.* l *Quare Vlpianus* m Si
m quis (*inquit*) conduxerit vno nũmo, conductio nulla
eſt: quia & hoc donationis inſtar inducit. *Poſtremo ſi-*
cut in emptione poteſt peti, vt res tradatur, aut id quod
n *intereſt,* n *ita in locatione recte petitur, vt frui liceat,*
o *alioqui vt ſoluatur id, quod intereſt.* o † *Et in prædictis*
4 *quidem conueniunt emptio & locatio: quia tamen & no-*
mine & re ipſa diuerſi ſunt contractus, ſpecieſq; ſepara-
tæ, neceſſe eſt eoſdem in multis & differre. Ecce enim em-
ptio alienat rem, ac perpetuo titulo transfert de vno ad
aliũ: at locatio temporariã præſtat vtilitatem in rebus ad
certum vſum conceſſis. Deinde periculũ rei venditæ ſta-
p *tim pertinet ad actorem, atq; de precio cõuentum* p *eſt:*
q *in locatione aliud* q *obſeruatur. Tertiò, venditor tene-*
tur rem tradere, ſi poteſt, alioqui præſtare id quod em-
r *ptoris intereſt:* r *locator verò haud rarò, vel non tradit*
ſ *rem locatam, vel traditam* ſ *reuocat. Quartò, locator ſi*
præſtet rẽ æquè bonã cõductori, qua ab alio prohibetur vti
libera-

t liberatur : t at venditor non poteſt emptori aliam rem,
u quam comparauerit, tradere nolenti. atq; ita Bartolus u
affirmat. Quintò, emptio & venditio parat cauſam vſu-
x capiendi : x locatio autem nullo modo, ſed hæc differen-
tia dependet ex prima, eamque explicat. Poſtremò in
emptione ſi res tradatur ſemel, non amplius ad tradendã
y rem agi poteſt : y quia vno actu expediri poteſt effe-
ctus negocij. At in locatione ſi fuerit tradita, nec liceat
z frui re, iterum agitur, vt tradatur : z quoniã actus ſuc
ceſſiuus requiritur ad implendam locationem.

b An permutatis. Hæc tamen quæſtio ſupra definita eſt,
nempe permutatione rerum emptionem & venditionem
a non cenſeri fieri : a eadem ergo ratione nec locatio &
b conductio eſt, cum ſpecies inuicem b conceduntur.

c Et placuit non eſſe locationem. Ea quidem ratione,
quia merces in locatione conſtitui debeat, & quidem in
c pecunia numerata, vt ſupra dictum c eſt.

d Contractus. Nempe contractus innominatus, non ha-
bens ſpeciale & proprium nomen à iure gentium vel ci-
5 uili inditum. † Sunt autem genera contractuum innomi-
natorum quatuor, do vt des, do vt facias, facio vt des,
d facio vt facias : d quorum natura eſt, vt non pariant
actionem, niſi habeant cauſam, hoc eſt, niſi in eis ab alte
ra parte aliquid datum factumue ſit. Nam quamdiu res
eſt integra, licet partibus pœnitere, & alterutri à contra-
e ctu diſcedere e (ſi non interuenerit ſtipulatio) etiam al-
6 tero inuito. † Oriuntur autem ex huiuſmodi innominatis
contractibus duæ actiones : prima eſt, actio in factum
præſcriptis verbis, qua petimus, ut aduerſarius etiam ex
ſua parte contractum adimpleat : hoc eſt, vt det, vel fa-
ciat aliquid, aut ſoluat quatenus intereſt. Nam in his con
tractibus contra vulgarem regulam actio procedit ad in-
tereſſe : idque eſt, quod dicitur, non tantum rem ipſam
f eſſe in obligatione, verum etiam id, quod f intereſt.
Deinde actio ſiue cõdictio ob cauſam, qua petimus, quod
g datum eſt, quaſi ob rem datam, re non g ſecuta. Exci-
pitur tamen contractus innominatus facio vt des, ex
h quo actio de dolo h naſcitur.

e Placuerit inter. Et ſic contractum innominatum, fa-
cio vt facias, celebrarint.

f Bos perierit. Vel in alio opere, vel culpa cui datus erat :
alioqui vix eſt, vt vllo modo teneatur, cum nihil ei poſſit
imputari.

g Neque locati. Quia neque locatio neque conductio eſt,
cum certa & numeraria merces non ſit conſtituta.

h Præſcriptis verbis. Quæ actio ex tali innominato con-
tractu competit, vt iam dictum eſt.

ADDITIONES.

a § item cui, ſup. qui. mo. re cont. oblig.
b l naturalis, de præſcrip. ver. l. 1. de æſtim. ac.
c l. contractus, de reg iur. l. ſi. commod.
d §. actionum, inſ. de act.
e l. nec emere, C. de iur delib.
f l. inuitos, l. ne cui liceat, C. de locat.
g l. ſicut loca. l. ſi quis donationis, de contrahen. empt.
h l. 2. C. de reſcind. vend.
i Secundum Accurſ. in l. item ſi precio, §. vlt. locat.
k d. l. ſi quis donationis, & l. ſi ſponſus. §. circa, de donat. inter vir. & vxor.
l l. ſi quis aute, §. vlt. de acquir. poſſeſ.
m l. ſi quis locati.
n l. 1. in prin. & l. ex empto, in fi. de act. empt.
o l. ſi tibi alienam. loca. & ibi Bar.
p § cum autem, ſup. de empt. & vend.
q l. ex conducto. §. 1. loca.
r Bar. l. 1. de act. empt. & § precium, ſup. tit. prox. præced.
s l. 3. C. hoc tit.
t l. ſi quis domum, in pri. locat.
u In d. l. ſi quis domum, vide tamen. l. ſi duos, de ac. empt.
x l. vſucapiendi conditionem, §. exceptio, de act. empt. l. non ſolent, loca.
y l. qui pendentem, in fi. de act. empt. l. ab emptione, de pac.
z d. l. ſi quis domum, & d. l. ex conducto.
a §. item precium, ſup. tit. præce.
b hoc §.
c Fa. l. 1. § ſi quis ſeruum, depoſ. & l. ſi conuenerit, de cond ind.
d l. naturalis, de præſcrip. verb.
e l iuriſgentium, de pact.
f d. l. naturalis, § etſi quidem.
g d. §. etſi quidem.
h d l. naturalis, §. quod ſi faciam, & ibi Bar.

---

§. Adeo.

1 Emphyteuſis eſt per ſe contractus proprius.
2 Emphyteuſis vnde cœperit.
3 Ius perpetuum ſiue perpetuarium.
4 Melioratio, emponema.
5 Contractus emphyteuticus an ſit iuris gentium vel ciuilis. & num. 25.
6 Eundem contractum nominatum eſſe.
7 Emphyteuſis definitio, ſiue deſcriptio.
8 Emphyteuſis in quib. differat ab emptione et locatione.
9 Feudum in quo differat ab emphyteuſi.
10 Contractus cenſualis an diſtet ab emphyteuſi.
11 De contractu libellario.
12.13 De contractu ſuperficiario : & quis dicatur ſuperficiarius.
14 De cõtractu precarij : & in quo differat ab emphyteuſi.
15 Bartoli opinio de prædictis contractibus : & de contractu pecuniariorum redituum.
16 Emphyteuſis varijs modis concedi ſolet.
17 Emphyteuta nõ ſoluens canonẽ triẽnio, cadit à iure ſuo.
18.19 An poſſit ſolutionis moram purgare.
20 Propter deteriorationem rei emphyteuſis perditur : & quando id procedat.
21.23 Vendens emphyteuſim irrequiſito domino eã perdit.
22 Dominus an propria autoritate emphyteutam expellere poſſit.
24 Emphyteuſis legari, obligari, in dotem dari poteſt, ignorante & inuito domino.
26 Emphyteuſis ſcripturam requirit.
27 Emphyteuta tenetur domino ſcriptum edere.
28.29 Ad quem periculum pertineat rei emphyteuticæ.
30 Commodum rei emphyteuticæ accedens, penſionem non auget.

a Adeo autem aliquam b familiaritatem inter ſe videntur habere emptio & venditio, item locatio & conductio, vt in quibuſdam cauſis quæri ſoleat, vtrũ emptio & venditio contrahatur, an locatio & conductio vt ecce de prædijs, c quæ perpetuo quibuſdam fruenda traduntur, ideſt, vt d quamdiu penſio ſiue reditus pro his domino præſtetur, neque ipſi conductori, neq; hæredi eius, cuius conductor hæreſve eius id prædium e vendiderit aut f donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunq; modo alienauerit, auferre liceat. Sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur, & g à quibuſdã locatio, à quibuſdam h venditio exiſtimabatur. i lex Zenoniana lata eſt, quæ emphyteuſeos contractus propriam ſtatuit naturam, neque ad locationem, neque ad venditionem incli-

nantem, ſed ſuis pactionibus fulciēdam: & ſiquidem
aliquid pactum fuerit, hoc ita obtinere, k ac ſi na-
turalis eſſet contractus: ſin autem nihil de periculo
rei fuerit pactum: tunc l ſiquidem totius rei interi-
tus acceſſerit, ad dominum ſuper hoc redundare pe-
riculum: m ſin autem particularis, ad emphyteuti-
carium huiuſmodi damnum venire. quo iure vtimur.

a Adeò. *In hoc §. agitur de locatione perpetua, de qua*
tamen veteres plurimū dubitarunt, an ad venditionē, vel
potius locationem referenda eſſet. quemadmodum Iuſti-
1 *nianus hic refert † hodie autem ex Zenonis conſtitutione*
cenſetur proprius cōtractus, & emphyteuſis dicitur, ab
ἐμφυτεύειν (vt Accurſ. exiſtimat) quod plantare & inſe
rere ſignificat: habetq; hic contractus ſuas actiones, con-
trahentium, vel (iis deficientibus) interpretationes à iure,
2 *ſicut alij contractus. † Cumprimis autem ſic cœpit hic con*
tractus, vt ſterilia tantum concederentur in perpetuum,
in meliorem ſtatum plantationibus reddenda: atque ita
olim & Byzantios pecunijs egentes, de publicis eorum
agris feciſſe, & fertiles quidem ad tempus, ſteriles verò
a *in perpetuum locaſſe, Ariſtoteles* a *autor eſt. In perpe-*
tuum autem ideo ſterilia prædia locabantur, quia alioqui
inuentus nemo fuiſſet, qui in agriculturam, cuius certam
non habuiſſet poſſeſſionem, tantum laboris, impēdiorum-
b *que voluiſſet* b *conferre. † Unde quod in perpetuum ſo-*
3 *lerent olim prædia, atque etiam num ſoleant, excolenda*
fruendaq; collocari, appellarunt id genus contractus Ar-
c *cadius,* c *Gordianus* d *& Theodoſius* e *Imppp.* Ius
d perpetuum *ſiue perpetuarium † Ius autem quod ex hu*
e *iuſmodi contractu emphyteuta acquirit,* f *vocatur me-*
4 lioratio, *Græcis ἐμφύτευμα. Poſtea vero receptum eſt, vt*
f *& fertiles agri ſic darentur perpetuo colendi: quare mānſit*
5 *nomen, vt contractus diceretur emphyteuticus. † Prædi-*
cta igitur ſatis oſtendunt hunc contractum non lege ciui-
li, ſed iure gentium introductum eſſe, quo cæteræ quoque
g *conuentiones & obligationes inſtitutæ* g *ſunt. Et quod*
Zenoniana lex propriam contractus emphyteuticos ſta-
h *tuit naturam,* h *fecit non inſtituendo nouum conuen-*
tionis genus, ſed incertum & confuſum ab illis diſtinguen
do, quibuſcunque omnino conuenire videbatur. Eſt ergo
origine iuris gentium hic contractus, licet Zenon formam
6 *illi addiderit: † & cum proprium habeat, certumque no-*
i *men alteri non cōueniens, rectè eum nominatum* i *dixe-*
K *rimus, atque ideo parere actionem:* k *quam id vetat ab*
ipſo cōtractu emphyteuticam *ſiue* emphyteuticariam
l *dici,* l *ſicut ex alijs contractibus actionē empti, locati,*
m *commodati? tametſi alij* m *condictionem ex lege appel*
n *lent, alij* n *præſcriptis verbis. † Poteſt ergo* emphyteu-
7 *ſis ſic rectè deſcribi; quod ſit contractus quo res ſoli, ſiue*
immobilis ſub annua penſione in perpetuum plerunq; co-
lenda fruenda traditur, cum retentione tantum directi do
o *minij, alterius cuiuſuis iuris in recipiētem tranſlatione* o
8 *facta. † Hæc deſcriptio ſatis demonſtrat, hunc contractū*
à venditione & locatione differre, quæ in rebus mobili-
bus iure contrahuntur. Et quoniam venditor nihil retinet,
p *ſed omne omnino ius transfert in emptorem:* p *condu-*
q *ctor verò non modo dominium non acquirit:* q *ſed nec*
r *vllum quidem ius in re:* r *nec poſſeſſionem etiam natu-*
ralem, niſi nomine domini. Porro ſunt & alij quidam con
tractus, qui ſimilitudinē quidem habēt cum emphyteuſi,
& magnam conformitatē, reuera tamen differunt: vt eſt
Feudum, contractus cenſualis, libellarius, ſuperficies
9 & conceſſio precaria. † Feudum *in primis licet hoc ha-*
beat cum emphyteuſi commune, vt penes dantem dire-
ſ *ctum dominium remaneat:* ſ *in hoc tamen differt, quia*
t *gratis conceditur* t *propter militaria officia, adeo, vt ſi*
propter pecuniam daretur, tunc amitteret naturam feu-
di, cum contra emphyteuſis concedatur propter annuam
pēſionem ſiue canonem. Item & in eo diſcrepat, quia res
emphyteutica alienari poteſt inuito directo domino, mo-
dò is requiſitus fuerit, & intra bimeſtre tempus emere
u *diſtulerit, eiq; præſtetur pars quinquageſima:* u *quam*
interpretes vulgo Laudemium, *Budæus* Laudatiuum,
Græci eleganter εἰσδεκτικὸν appellant, ſecus eſt in clien-
x *te* x *ſiue vaſallo. † Deinde contractus, quē* Cenſualem
10 *vocant, tametſi in hoc ſimilis ſit emphyteuſi, quòd penes*
dantem remaneat dominium directum, eique debeatur
y *ius annuæ cuiuſdam penſionis:* y *tamen in hoc diſcre-*
pat, quia non tribuit ius commiſsi propter penſionē trien
z *nio,* z *& ſi eccleſia ſit, biennio* a *non ſolutā, aut pro-*
u *pter alienationem inſcio domino directo factā. Itē ex alie*
natione dominus Laudimiorū loco duodecim precij num-
mum exigere poteſt cū ex emphyteutico prædio (vt præ-
11 *dictum eſt) quinquageſimus tantum debeatur: † Sic con*
tractus libellarius *magnā affinitatē cum emphyteuſi ha*
bet: imo quid aliud eſt conceſſio libellaria, *(ſic enim ap*
pellant, cū emphyteuta transfert ius ſuū in alium) quam
ſubſtitutio quædā emphyteuſis: in hoc tamen ab emphy-
teuſi ſecernitur, quod in hac concedens eſt dominus dire-
ctus: in illa vero is, qui concedit, vtile tantū dominiū ha-
bet. Item in hoc differunt quod non ſolet Emphyteuſis
renouari non mutato poſſeſſore: Libellaria *renouatur ſta*
tiſq; temporibus etiam non mutato poſſeſſore, data certa
pecunia, vel quam bonus vir arbitratus fuerit, ſecundum
qualitatem rei in libellariam datæ. Præterea Emphyteu-
ſis contrahitur ſub lege melioranda rei, puta ædificij in
area ponendi vel reficiēdi, vel agri excolendi, &c. Libel
laria hanc legem non habet, ſed & is, qui libellariā à do-
mino poſſidet, vēndere poteſt ſine cōſenſu domini: emphy-
teuta non item. Deniq; libellaria in perpetuum fit ſemper,
b *emphyteuſis interdum ad tempus.* b *Hæc tamen duo,*
libellus & emphyteuſis, moribus hominum plerumque
confun-

ADDITIONES.

a Lib. 2. Oecono.
b l. mediterraneæ, C. de annon. & trib. lib. 10.
c l. 1. C. de offic. Com ſac. pala.
d l. priuatæ, C. de excuſ. mun. lib. 10.
e l. vlt. C. de ſoc. præd. ciui lib. 11.
f in l. vlt. C. de iure emphyt.
g l ex hoc iure, de iuſt & iure.
h l. 1. C. de iu. emp. & hic, & vide itē tenētē Coraſ. li. 1. Miſc. c. 21.
i Ang. in d. l. 1. num. 1. Iaſ in prælud. feu. nu. 24. in fin.
k l. iuriſgen. in princ. de pac.
l Bar. l. 1. de cond. ex lege.
m Accur. hic.
n Gloſ. pen. & circa l. 1. C. hoc tit. de iure emphyt.
o l. 1. §. 1. ſi ager vect. l. 1. l. poſſeſſores, C. de fun. patri. li. 11.
p l ex empto, de act. emp. & §. per traditionem, ſup. de re. diui.
q l non ſolet, loc.
r l. non ſolum, § quod vulgo. de vſuc.
ſ c. 1. § 1 & ſeq de inueſt. de re. alien. fac.
t c. 1. §. in primis, in qui cau. feu. amit.
u l. vlt. C. de iur. emphyt.
x De prohib. feu. ali. per totum.
y c. conſtitutus, de reli. domi. Bar. l. 1. §. 1. de publ. in rem act.
z l. 2. C. hoc tit.
a Auth. qui rem, C. de ſacroſ. eccl. c. vlt. de loca.
b Vide tit. 8. lib. 2. feu.

c *confunduntur, & promiſcue ſolent* c *accipi.* † *Pari ra-*
12 *tione* contractus ſuperficiarius d *habet quidem ſimi-*
d *litudinem cum emphyteuſi: interim tamen multis etiam*
nominibus ab eodem differt. Emphyteuta enim cum ſu-
e *perficie ſolum, & meliorationes à domino recognoſcit,* e
certamq; quotannis ex hac cauſa penſionem honoris gra-
f *tia præſtat.* f *At vero ſuperficiarius interdum ſine vl-*
g *lo penſionis onere ſuperficiem poſſidet,* g *nec meliora-*
h *tiones à domino habere dicitur,* h *ſed à ſeipſo. Quocir-*
ca poteſt ſine domini conſenſu eas alienare, finitoque con
i *tractu, quamuis neſciat aut nolit dominus illinc auferre.* i
13 † *Definitur autem* ſuperficiarius *is eſſe, qui in alieno ſolo*
ædificauit, quod quidem à domino conduxit ea lege, vt in
eo ædificaret, & ſibi haberet ædificiū in perpetuum, vel
in plures annos ſub annuo ſalario. Hic plus eſt quàm in-
quilinus. nam ius habet in re, quod ius ſuperficiarium di-
k *citur* ἐμβατευτικόν: k *vel, in Baſilicis,* ἐμβατικόν. l
Igitur vere & proprie dominus non eſt, quamuis in alie-
m *no ædificarit, ſed potius vt inquilinus,* m *tametſi quaſi*
n *dominus vtilibus actionibus adiuuetur.* n † *Eſt deniq;*
14 *& alius contractus, quem* precariæ *ſiue ad* precariam
nuncupant, vulgo, ein Herrn gnad*: veluti cum fundus*
datur in aliquot annos, quibus elapſis ad precariam poſtu
lationem coloni, dominus vel hæres tenetur huiuſmodi
o *cōtractum ſemper deinceps in totidem annos renouare.* o
Sane hic contractus non alio nomine ab emphyteuſi diſta
re videtur, quod niſi in precaria ſemper ſit pactum de re-
nouando, de certo tempore in tempus, ne temporis diutur
p *nitate contractus memoria* p *pereat.* † *Amplius Bar-*
15 *tol.* q *cenſuit, prædictas conuentiones de colendis agris*
q *appellari quidē diuerſis nominibus: rem tamen eſſe ean-*
dem, nempe emphyteuſim, & omnes huiuſmodi qualita-
tes conuentionum reducendas ad contractum emphyteu
ticum. Tametſi enim hi contractus circumſtantijs quibuſ-
dam diſcedant pluſculum ab emphyteuſi: eodem tamen
tendunt, vt agri ad vtilitatem vtriuſque ſcilicet & con-
cedentis & accipientis bona fide colantur. Poteſt huc
quoque referri frequentiſſimus ille contractus, quo redi-
tus pecuniarij conſtituuntur. nam & hunc emptionem,
& venditionem eſſe ex eo conſtat, quod pecunia, cuius
annuas penſiones ſtipulamur, omnino fiat accipientis, ita
tamen, vt eam quandocunque voluerit, reddere poſſit, &
ſe liberare illa penſionum præſtādarum obligatione: cum
tamen is qui dedit, non poſſit eam repetere. Qua ratione
adparet, hunc contractum nō eſſe vſurarium. Sed de hac
contractus ſpecie cum doctiſſ. extet tractatus Moderni
Pariſ. Iuris ſtudioſos ad eundem remittimus. His ſic præ-
libatis, videamus textum.

b Familiaritatem. *Id eſt, ſimilitudinē & cōformitatem.*

c Quæ perpetuo. *Ita quidem olim in perpetuum, fundi*
ſteriles dabantur in emphyteuſim: ſed tamen poſtea res
etiam fertiles & cultiſſima in perpetuum & ad tempus
16 *ſub emphyteuſeos lege locari cœperunt.* † *Varijs itaq;*
modis iure, quo nunc vtimur, emphyteuſis concedi ſolet:
aliâs ad tempus ſimpliciter puta in annos quinquaginta:
aliâs ad tempus cū clauſula, vt eo lapſo renouari debeat
contractus, & inueſtitura: aliâs datur in perpetuum em-
phyteuta, & hæredibus eius: aliâs nulla hæredum facta
mentione: aliâs denique in tertiam vel quartam genera-
r *tionem. quod vulgare eſt in eccleſiaſtica emphyteuſi.* r
17 *d* Quamdiu penſio. † *Ceterum ſi colonus ceſſet triennio*
continuo penſionem, ſiue canonem penſionarium ſoluere
de emphyteuſi priuata, vel poſt biennium de eccleſiaſti-
ca, amittit emphyteuſim: modo tamen dominus ita vo-
ſ *luerit. Communis enim omnium interpretum* ſ *& vera*
ſententia eſt, emphyteutam non cadere iure ſuo, niſi
18 dominus declaret voluntatem ſuam: † *imo admitten-*
t *dus etiam eſt ad purgandam ſolutionis moram,* t *cum*
pauculis poſt triennium diebus offert pecuniam. Intra
u *quod autem tempus ſit faciendum, relinquitur arbitrio* u
iudicis: quia propter varias perſonarum & rerum cir-
cumſtantias certa regu. præſcribi non poſſunt. Conſultum
etiam fuerit, ſi emphyteuta nō tantum offerat, ſed etiam
x *conſignet ac deponat* x *pecuniam.* † *Non ſolum enim*
19 *emphyteuta ſi triennio non ſoluit canonem, expelli poteſt*
20 *ab emphyteuſi:* † *verumetiam cum facit rem multo de-*
y *teriorem.* y *Oportet tamen magnam eſſe deteriora-*
z *tionem,* z *& quæ inferat perpetuum damnum: nam*
de momentanea mala culturę deterioratione non auditur
dominus, vt emphyteutam expellat. Item deterioratio
exigit culpam latiorem coloni: quia ob leuiorem culpam
nō protinus amittit emphyteuſim, cum illa gratia vtriuſ-
a *que* a *concedatur.* † *Sed & tum emphyteuſis perditur,*
21 *cum colonus eam alienat non requiſito domino,* b *&*
b *prorſus ignorante. Cum itaque emphyteuta voluerit ven*
dere ius ſuum: requirere debet, ac interrogare dominum,
an velit emere eo precio, quod alius offerat non ſimula-
te, tum ſi dominus intra duos menſes non emat, poſtea
recte vendetur. Sed emphyteuta curandum eſt, vt pro-
22 *bari poſſit oblatio.* † *Illud quæſitum eſt, an in his ca-*
ſibus ad expellendum emphyteutam neceſſaria ſit ſen-
tentia & executio iudicis, an potius dominus poſſit au-
toritate propria eum ſtatim eijcere? Et plerique vo-
lunt ſententiam iudicis interuenire debere: idque adeo
verum eſſe, vt etiamſi inſtrumento emphyteutico adie-
ctum ſit, quod non ſoluto per triennium canone liceat
domino própria autoritate rem conceſſam ingredi: ne-
que tunc poſſit dominus, contradicente emphyteuta, exer
c *cere violentiam,* c *ſed adeundus ſit magiſtratus.*

Contrarium

ADDITIONES.

c Bar. l. ſi finita, §. ſi de vectig. de dam. infec.
d l. ſuperficiario, de rei vend.
e l. 2. & 3 C. de iur. emphyt.
f l. 1. §. 1. ſi ag. vec. l. item verberatū, §. 1. & ibi Bal. de rei ven.
g l. 1. § 1. de ſuperſ.
h l. bonorum, ver. pen. de verb. ſig.
i l ſed addes, §. ſi inquili. loc. & d. l. bon.
k l. 3. ff. de reb. eo. qui ſub tut.
l l. in ſpeciali, l. cum ſeq. ff. de rei ven. & l. dam. de dam. infec.
m l. 3. §. pen. de oper. noui nun.
n l. 1. §. vlt. & l. vlt. ff. de ſuperf. & l. 18. § ei qui, ff. de dam. infe.
o Huius fit mentio in c. precariæ, 12. q. 2. & extra, ti. de pre. c. 1.
p c. longinquitate, 12. q. 2. Panor. d. c. 1.
q l. ſi finita, §. ſi de vectigal. de dam. infe. l. 1. C. de iure emp. cui ſubſcribit et Oldend. Claſſ. 4. actio. in prin. de act. emp.
r §. emphyteuſim, & § neque illud. No. de non alie. aut permu.
ſ Bart. l. 2. C. de iur. emph. l. 2. de exce. rei iu l. 1. ſi ag. vecti. quibus adde, quæ in obſer. meis Cameralib. annotaui cent. 3. obſer. 65 & cen. 6. obſer. 83. vbi hſ, q ante dom. declarationē non incurrat caducitas & q cū primis à tpe declarationis dñi fructus debeantur: ſicq; in Camera Imp. obſeruat.
t c. potuit, de loc.
u l. 1. §. vlt de iu. delib. l. 1. § effractores, de effra. & expil.
x d. l. 2. de iur. emphyt.
y §. ſi quis vero colonus. No. de alien. emph.
z l. Seio, de in integ. reſt.
a Arg. l. ſi vt certo, §. nunc videndum, commo.
b l. vlt. C. de iur. emphyt.
c Bart. in l. alia, §. eleganter, ſol. mat. per l. 137. non eſt ſingul. de reg. iur.

e *Contrarium tamen Iaſon* e *poſt prolixam diſputationē*
f *relatis varijs opinionibus concludit: itemq; Decius* f *&*
g *Corneus:* g *vbi hoc crebrius receptum aiunt.*
23 e Vendiderit.† *Modo id factum ſit domino conſentien*
te: nam ſi eo irrequiſito alienet emphyteuſim colonus,
iure ſuo cadit, vt paulo ante diximus.
24 f Donauerit autem.† *Quod poteſt etiam ſine conſenſu*
domini. Tametſi enim (vt prædictum eſt) emphyteuſis
vendi non poſſit, legari tamen & obligari etiam inuito
h *domino poſſe crebrius obtinuit,* h *refertque Iaſon hanc*
ſententiam probari trium & viginti Doctorū autoritate.
reſpondens etiam abunde rationi, quæ Bartolus in diuer-
ſam partem valde mouit. Cæterum quod emphyteuſis in
dotem vel in donationem propter nuptias à colono dari
poſſit filijs ſuis, naturalis et ciuilis ratio dictat. Quis enim
non rectè ſuppeditet liberis ad honeſtam vitæ conditio-
nem, quicquid poſſit? Et fere ſemper ſub prohibita per
i *legem alienatione non continetur dotalis* i *largitas.*
Sed etſi dominus & colonus pacti ſint tempore contra-
ctus, quod emphyteuſis poſſet irrequiſito eodem domino
alienari, excuſatur emphyteuta ignorāte domino alienās.
g A quibuſdam locatio. *Huic enim aſſimulatur em-*
phyteuſis, propter annuam penſionem, ſub qua exemplo
k *locationis* k *contrahitur.*
h Venditio. *Habet enim hic contractus & cum vendi-*
tione cōmunia quadam, ſed præſertim dominij translatio-
l *nem,* l *vtilis ſcilicet: nā directū manet apud cōcedentē.*
i Lex Zenoniana. *Extat hæc Zenonis conſtitutio in Codi*
ce, quæ anno Chriſti 477. promulgata eſt.
25 K Ac ſi naturalis. † *Ex his verbis plerique euincere*
conantur, contractum emphyteuſeos de nouo à Zenone
inductum eſſe, ſicq; hunc origine eſſe iuris ciuilis. Verum
hæc verba (ac ſi naturalis eſſet contractus) *vt & Theo-*
phili interpretatio indicat, alium longe ſenſum habent:
nempe, vt ſi nonnihil inter contrahentes conuenerit, id ita
iuſtum ſit ac firmum, ſi naturalis contractus eſſet, ideſt,
quaſi eſſet ea certa natura contractus: quippe pacta *(in-*
m *quit Theophilus)* naturam contractibus m tribuunt.
26 † *Illud quoque circa hunc cōtractum vel inprimis ſcien-*
dum, ad eius ſubſtantiā neceſſario ſcripturam exigi. quod
communi Doctorum calculo receptum eſt, probaturque
rationibus. Primum quia memoria teſtium, vitaque eſt
n *labilis &* n *nulla: poſſent itaque faciliter perfidi em-*
phyteutæ, vel hæredes eorum inficiari domino ius ſuum,
o *& rem adſerere propriā. Deinde Imp. Zeno in ſua* o *le-*
ge dicit (ſcriptura interueniente.) *Sed duo ablatiui re-*
p *ſoluuntur in conditionem:* p *conditio autem implenda*
q *eſt in omnibus modis, & in forma vt vocant ſpecifica:* q
27 *ergo lex ſcripturam interuenire vult:* † *Quare emphy-*
teuta tenetur domino tale ſcriptum edere, iuranti tamen
r *prius,* r *quod exemplum non habeat. alioqui cum em-*
phyteuta recuſat ſcripti editionem, præſumitur emphy-
teuſim eſſe finitam. Excipe tamen, ſi reus neget actori
vllum ius emphyteuticum, vel aliud competere: quia po-
ſ *teſt tunc cogi ad editionem ſui* ſ *tituli.*
28 l Siquidem. † *Si in contractu emphyteuſeos nihil ex-*
preſſum fuerit de periculo rei, ſi quidem res data in em-
phyteuſim perijt tota, tunc periculum pertinebit ad do-
minum, nec ad penſionem vrgeri emphyteuta poterit.
Sed qua ratione hoc? quoniam *(aiunt)* periculum amiſſæ
t rei ſemper dominum ſequitur, t ſaltem vbi nihil
eſt, quod alteri imputemus. *Verum hæc ratio non ſatiſ-*
facit. Cum enim damnum pro parte periculo quoque do-
u *mini contingat,* u *hac ratione attenta ſequeretur, re pro*
parte pereunte, in damnum pariter dominū vocari. quod
x *tamen eſt* x *falſum. Dicendum ergo, quod cum penſio-*
nem præſtet emphyteuta propter rem ipſam in emphy-
y *teuſim conceſſam,* y *& quo in ea dominum alium agno*
z *ſcat,* z *re prorſus extincta, tanquā ceſſante cauſa, rōne*
a *cuius debebatur,* a *debet emphyteuta penſione liberari.*
29 m Sin autem.† *Si pars rei in emphyteuſim cōceſſa in-*
tereat ſine culpa emphyteutæ, non fit remiſſio penſionis:
quod verum eſt, etſi pereat vltra dimidiam, dum tota res
non ſit abſorpta: quia puta, maxima agri portio chaſma-
te perierit, vnde conſequitur, emphyteutam ad ſolidam
teneri pēſionem, quamdiu ſupereſt res emphyteutica, nec
b *tam eius fructum quàm ſubſtantiam* b *ſpectari. Nam*
etſi fuerit prouentus ſterilis, non minuet penſionem: Bar-
tolus tamen contra cenſuit, nempe, ſi pars rei emphyteu-
ticæ tantum pereat, & ex reliqua parte emphyteuta nō
poſſit percipere id, quod æquet penſionem annuam, tunc
remitti eam. Sed hæc ſententia nullo iure confirmatur, ge
c *neralibusq; Zenonis* c *verbis repugnat.* Sin vero *(inquit)*
particulare, vel aliud leue cōtigerit damnum, ex quo
non ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia: hoc emphy-
teuticarius ſuis partibus non dubitet adſcribendum.
Hoc tamen ius non obtinet in colonis, qui fructuum nomi
ne obligantur: hi enim tametſi rei ſubſtantiam integrām
d *hanc: tamen propter ſterilitatem minus* d *pendunt.*
30 † *Porro quemadmodum damnum, ita & emolumentū*
quodcunque rei emphyteuticæ accedens, ſpectabit ad em
e *phyteutam,* e *nec ideo augebitur penſio:* f *nam nec*
f *contra, propter damnum particulare minuitur.* g *Idq;*
g *locum habet, ſiue commodum illud latenter obuenerit,* h
h *veluti per alluuionem: ſiue à ſolo appareat ſeparatum,*
i *vt inſula in flumine* i *nata.*

ADDITIONES.

e In l. emphyteuticarij, num. 10. & multis ſeq. C. de iu. emp.
f Conſ. 146. num. 7.
g Conſ. 271. vol. 3. & vide in d. cen. 3. obſer. 65.
h In d. l. vlt.
i l. vlt. C. de litig. §. alienationis. No. de non alien.
k l. 2. loca. l. ſi vir vxori, de don. inter vir. & vxor.
l l. 1. ſi ag. vect.
m l. 1. §. ſi conueniat, depoſ.
n l. peregrè, in princ. de acquir. poſſ.
o In d. l. 1. C. de iur. emphyt.
p l. ab emptore, de pac. l. à teſtatore, de condi. & demon. l. euictis, de euictio.
q l. qui hæredi. & l. Meuius, de condi. & demon.
r Iuxta, l. Prætor ait, §. 1. de eden.
ſ Specul. in tit. de loc. §. nunc aliqua, verſ. 14.
t l. pignus, C. de pig. act.
u l. vlt. §. vlt. hoc tit.
x Vt hic, & d. l. 1. in fi. C. de iure emphyt.
y Hic, & l. 1. §. 1. ſi ag. vectig.
z c. 2. de cenſib.
a l. generaliter, C. de epiſ. & cler. ca. magnæ. in fi. de vot. & voti.
b Iaſ. & Sali. in d. l. 1. Panor. c. fi. de loca.
c In d. l. 1.
d l. licèt: de loc.
e l. 25. ſi merc. §. 6. vis maior. locat.
f c. prohibemus, de cenſib. & d. §. vis maior.
g l. 3. C. de fund. patrim. lib. 11.
h c. 1. § pen. ſi de inue. feu. con. or. gl. l. de quibus, de ll.
i §. inſula, ſup de rer. diuiſ.

§. Item quæritur.

1 *Locatio non poteſt eſſe, vbi corpus ipſum non datur ab eo, cui id fieret.*

2 *Toties conductio eſt alicuius rei, quoties materia in qua quid præſtatur in eodem ſtatu eiuſdem manet.*

a Item

a Item quæritur, ſi cum aurifice Titius conuenerit,
vt is ex auro ſuo certi ponderis certæque formæ an-
nulos ei faceret, & accipere (verbi gratia) decem au-
reos: vtrum emptio & venditio, an locatio & condu-
ctio contrahi videatur? Caſſius ait, materiæ quidem
emptionem & venditionem contrahi, operæ autem
locationem & côductionem. Sed placuit tantum em-
ptionem & venditionem contrahi. Quod ſi ſuum au-
rum Titius dederit, mercede pro opera conſtituta, du
bium non eſt, *b* quin locatio & conductio ſit.

a Item. *Aliam hypotheſim refert Iuſtinianus, de qua*
dubitabatur, emptione an locato contrahi videretur: vt ſi
decem paciſcar aurifici, vt ſuo auro annulos mihi faciat.
1 *Sed definit tantum emptionem eſſe non locationem.* † *Ra*
tionē Pomponius reddit: quoniam reuera nulla poteſt
eſſe locatio, vbi corpus ipſum, ſeu materia non datur
a ab eo, cui id fieret, a ſed à conductore domino. *In quā*
b *ſententiam* b *Iauolenus quoque reſpondit: Si conueni*
mihi tecum vt certum numerum regularum mihi dares
certo precio: ſi quidem ex tuo fundo emptionem eſſe. to-
ties enim emptionem eſſe. quoties materia, in qua aliquid
præſtatur, & immutatur, & alienatur.
b Quin locatio. *Cum operas ſuas mihi locaſſe videtur,*
2 *vel conduxiſſe annulos faciendos.* † *Toties enim condu-*
ctio eſt alicuius rei quoties materia in qua aliquid præ-
c *ſtatur, in eodem ſtatu eiuſdem* c *manet.*

ADDITIONES.

a l. Sabinus, 20. & l. conuenit, 65. de contrah. empt.
b d. l. conuenit, 65.
c l. 2. ff. loca. & d. l. conuenit.

§. Conductor.

2 *In locatione ſeruari debent expreſſe conuenta.*
3 *In locatione multa veniūt præſtanda ex bono, & æquo,*
de quibus expreſſe non eſt conuentum.
3 *Idque exemplis declaratur.*
4 *Ex re locata nemo ante tempore expellendus. fallit ta-*
men, vt num. 5.
6 *In dubio contra locatorem & venditorem interpreta-*
tio facienda.

a Conductor autem omnia ſecundum legem condu
ctionis facere debet, & ſi quid in lege prætermiſſum
fuerit, id *b* ex bono & æquo præſtare.

a *a* Conductor. *Ex Paulo* a *hic locus deſcriptus eſt:*
1 † *vnde diſcis, in locationis contractu primum ſeruanda*
eſſe ea, de quibus expreſſe inter contrahentes conuenit.
b *Legem enim conductionis ſeruari oportere, ab Impp.* b
2 *quoque reſcriptum eſt.* † *Deinde quia hic contractus eſt*
c *bonæ fidei,* c *multa veniunt præſtāda ex bono, & æquo,*
de quibus nominatim conuentum non eſt, nec fortaſſis co-
3 *gitatum:* † *veluti, vt conductor ſuis impenſis ſarciat dam*
d *num rei, quod intulit:* d *contra vt rem locatam reficiat*
e *ſuo ſumptu locator,* e *ſi nihil eſt, quod imputetur condu*
ctori. idque ſi locator facere detrectet, poteſt ipſe condu-
ctor facere, & in deminutionem mercedis imputare, vel
rem ipſam, qua commode vti non poteſt, relinquere, de-
f *tracturus penſionē eius temporis, quo non fuerit* f *vſus.*
4 † *Porro lex huius contractus continet, ne intra tempora*
quis expellatur: ſed ex æquo & bono certæ cauſa exceptę
g *intelliguntur, quibus eyci poteſt conductor.* g † *vt quia*
5 *proprijs vſibus eā neceſſariā eſſe locator probauerit, aut*
h *ruiturā domū inſtaurare voluerit, aut ſi conductor male*
6 *in re locata verſetur,* h † *Illud pro coronide addendū, ſi*
res dubia ſit, cōtra locatorē & venditorē (qui lucrū maxi-
i *me ex cōtractu facere videntur) ambigua & obſcura in-*
k *terpretanda eſſe:* i *vt in ſtipulatore contra ſtipulatorē.* k
l *b* Ex æquo & bono. *Eſt enim hic contractus* l *bonæ fi-*
dei: ideoque multa, quæ nec dicta, nec forte cogitata ſunt,
ex æquo fieri debent.

ADDITIONES.

a l. ſi in lege, 24. §. conduct. loca.
b l. legem, C. hoc tit.
c §. actionum, infra, de act.
d l. 43. ſi vulneraueris.
e l. ædiles, § conſtruat autem, verſ. quicunque autem mercede, de via publ.
f d. l. ſi merces, 25. l. ſi vicino, loca.
g l. 3. de loca.
h l. ædē quam, C. hoc tit. l. quæro, §. inter locatorem, eod.
i l. 39. veteribus, de pact. l. Labeo ſcripſit, 31. & l. 43. ſi in emptione, de contrah. empt.
k l. 99. quicq. de verb. obl. l. 38. ſtipulatio iſta, §. 18. eod. titu. & l. 26. ff. de rebus dub. l. 47. de act. & oblig.
l §. actionum, infra de act.

§. Qui pro vſu.

1 *Conductor præſtat dolum, latam, & leuem culpam.*
2 *Superlatiuus quādoque pro poſitiuo ponitur in legibus.*
3 *Quandoque etiam leuiſſimā culpam præſtat conductor.*
4 *De caſu fortuito conductor non tenetur.*
5 *Interdum caſus etiam fortuitus præſtatur.*

a Qui pro vſu aut veſtimentorum, aut argenti, aut
iumenti mercedem, aut dedit aut promiſit: ab eo cu-
ſtodia talis deſideratur, qualem *b* diligentiſſimus
paterfamilias ſuis rebus adhibet. quam ſi præſtiterit,
& aliquo caſu fortuito eam rem amiſerit, de reſtituen
da ea non tenebitur.

a Qui pro vſu. *Explicatur hoc §. ad quid conductor te-*
1 *neatur.* † *Præſtat autem conductor in re cōducta tantum*
dolum, latā & leuem culpā: quia ſicut venditio, pignus,
emphyteuſis, ſocietas, ita & locatio vtriuſq; cōtrahentis
gratia innititur, cum aūt vtriuſq; vtilitas vertitur in con
tractus, tūc dolum, latā & leuem culpā tantum præſtan
a *dā, cōiter traditū* a *eſt. Sed ſi contractus alterutrius dun*
taxat gratia ſit (vt depoſitum, gratia deponentis) tunc ſo-
b *lum dolus,* b *& latior culpa, quæ fraude non caret,* c
c *præſtatur. At cum eius duntaxat vertitur vtilitas, qui*
ex contractu conuenitur, tunc præter dolum & culpam,
talis etiā diligentia præſtanda eſt, qualem diligentiſſimus
d *quiſq; paterfam. in rebus ſuis* d *adhibet. Exemplum eſt*
in cōmodatario: is enim ad cuſtodiam rei cōmodatæ exa-
e *ctiſſimam* e *tenetur. Nam licet exactam Iuſtinianus ſu*
f *pra* f *dixerit. ita tamen poſt declarat, vt cōſtet exactiſ-*
ſimā intellexiſſe. Si modo, inquit, alius diligentior, &c.
b Diligentiſſimus paterfamilias. *Cū Iuſtinianus culpā*
cōductoris ad diligentiſſimi patrisfam. diligentiā dirigat,
ergo non ſolū dolū & culpā præſtare tenetur, ſed ēt leuiſ
2 *ſimam quamq; ceſſationem.* † *Reſpondeo, ſuperlatiuum*
diligentiſſimus, *hic pro diligenti interpretandū eſſe, id*
eſt, pro eo, qui non poteſt inter negligētes haberi, curatq;
res ſuas, vt bonus prudenſq; paterfam. ſolet: nō pro eo, qui
præcipuum gradū diligētię obtinet. Neq; vero raro acci-
dit, vt in iure ciuili ſuperlatiuus poſitiui, ſignificationem
g *referat: ſicut elegāter Alciatus* g *non vno in loco decla*
rat. prædicta tamen obtinent ſi de cōmuni rerū vtendarū
3 *fruendarū cōductione loquimur.* † *Secus ſi locata eſt opera*
in tractādis rebus, quæ ſummā cautionē ſingularemq; in
duſtriā deſiderāt, ne pereant: Veluti ſi qs cōduxit trāſpor

Google

tandam columnam, vel dolia, vel tignum, & ea dum tol-
luntur. aut portãtur, aut reponuntur fracta ſint: tunc cul-
pa non aliter abeſſe intelligitur, niſi omnia facta ſint, quæ
etiam diligentiſſimus quiſque obſeruaturus fuiſſet: quo-
niam in his rebus, quæ leuiter & facilime franguntur, le-
b *uiſſima etiam culpa præſtari debet;* h *quæ ſententia cre-*
i *brius obtinuit,* i *& ab Alciato* K *etiam confirmatur.*
K † *De caſu autem fortuito conductor non tenetur. Hoc*
4 *enim regulare eſt in omnibus contractibus, vt fortuitus*
l *caſus non præſtetur.* l † *Excipe tamen, niſi caſum cul-*
5 *pa eius, qui debuit custodire, notabiliter præceſſerit:* m
m *aut conductor fuerit in mora:* n *vel etiam nominatim*
n *ſe illi ex pacto ſubiecerit: nam his caſibus non excuſatur,*
o *ſi res inopinato periculo interijt.* o

ADDITIONES.

a l. contractus, & ibi Doct. de reg. iur. & Ang. hic.
b l. ſi vt, commoda.
c l. quod Nerua, depoſ.
d l. in rebus, commod.
e §. item is cui, ſupra, quibus modis re contrah. obli.
f d. §. item is cui, & d. l. in rebus.
g l. 29. proximus, l. proximi. 155. l. illa verba, 161. & l. in vulgari, 163. de verb. ſign.
h l. ſi merces. 25. §. qui columnam, hoc tit. l. qui mercedem, & ibi gl. & l. ſeq. eod. tit. l. 3. §. ſed ſi tota, nau. cau. ſtab. gl. & Bald. l. in iudicio, C. de loc.
i l. iuxta Porc. hic.
k l. 226. negligentia, de verb. ſig.
l l. ſi fundus, in fine, hoc tit. l. 1. §. ſi conuenitur, depoſ.
m d. l. vt ſi certo, commod.
n l. ſi ex legati. de verb. obliga.
o Glo. vlt. l. in iudicio, & ibi etiam Doct. C. de loca.

---

§. Mortuo.

1 *Obligatio ex locato tranſit ad hæredem conductoris. fallit, vt num. 2.*
3 *Fructus locati ad conductoris hæredes pertinent.*
4 *Remanens in re locata poſt finitam conductionem, reconducere videtur.*
5 *Explicatur §. qui impleta l. item quæritur. locat.*

Mortuo conductore intra tempora conductionis, hæres a eius eodem iure in conductione ſuccedit.

1 a Hæres eius. †*Obligatio ergo ex locato exiſtens, ad hæ-*
redem conductoris tranſmittitur, ſi intra quinquennium
a *conductionis conductor decedat.* a *Nam cum in perpe-*
tuum locatio ſit vectigalis agri vel emphyteutici, dubiũ
non eſt, quin ad hæredem tranſeat obligatio: ſi modo pen-
b *ſio ſoluatur, vt ſupra* b *annotauimus.* † *Sed hoc non pro-*
2 *cedit in vſufructu locato: nam eo qui conduxit mortuo, ſæ-*
c *pius euenit, vt dicamus vſumfructum extingui* c *opor-*
3 *tere.* † *tametſi in fructibus locatis aliud obſeruatur, nam*
d *& hi ad conductoris hæredes* d *pertinent. Cæterum in-*
uitos conductores, ſeu hæredes eorum poſt tempora loca-
tionis finita non eſſe retinendos, Im. Philippus reſcripſit.
4 † *Si tamen poſt impletũ conductionis tempus manet con-*
ductor in re locata, patiente locatore, reconducere in an-
num videtur, etiamſi luſtrum, aut longius tempus præ-
ſcriptum ſit locationi. idque in prædijs ruſticis abſq; con-
e *trouerſia eſt.* e *De vrbanis autem prædijs duriſſima eſt*
Doctorum altercatio, quantum tempus tacite conductio-
5 *nis cenſeri debeat.* † *Nam cum Vlpianus ſic* f *reſpon-*
f *diſſet:* In vrbanis autem prædijs alio iure vtimur, pro-
ut quiſque habitauerit, ita obligetur: niſi in ſcriptis
certum tempus conductionis comprehenſum eſt. *Do-*
g *ctores hæc verba* (prout quiſque habitauerit) g *variè*
torquent. Veritas eſt, ea ſic accipienda (prout quiſque
habitauerit) *ſcilicet poſt primum conductionis tempus,*
h *vt in illud poſterius teneatur.* h *Cum enim in vrbanis*
prædijs nõ vno tempore anni magis, quam alio percipia-
tur vſusfructus rei locatæ: ideo videtur iuſtum, vt tacita
reconductio, ſi inquilinus in prædio poſt finitam condu-
ctionem maneat non diutius obliget vtrumq; contrahen-
tem, quam conductor habitauerit poſt tempus primæ con
ductionis. Proſpectum enim in hoc eſt non ſolum condu-
ctori, vt is quando voluerit, ſolui a illius temporis penſio-
ne, migret: verum etiam vt dominus ſubinde prædium
ſuum pro arbitrio alij poſſit locare. Cæterum quoniam ex
prædijs ruſticis ſingulis ſemper annis vno tempore om-
i *nes nati fructus percipi ſolent, ideo recte* i *Vlpianus vo-*
luit, vt tacitus conſenſus manentis conductoris obligaret
eum ad annum integrum: vt integra eſſent omnia & lo-
catori & conductori, ne quis detrimento afficeretur.

ADDITIONES.

a l. ſi in lege, loca. l. viam, 10. C. eod.
b §. adeo, hoc titu.
c l. neceſſario, §. vlt. de peric. & com. rei vend.
d l. arboribus, §. vſufructuarius, de vſufruc. Ang. & Fab. hic.
e l. legem, C. h. t. l. item quæritur, § qui impleta, eod.
f d. §. qui impleta.
g Vide Bart. ibi.
h Vide Old. d. §. qui impleta, ſic interpretantem, Claſ. 4. act. 9.
i in d. §. qui impleta.

De Societate. Tit. XXVI.

1 *Societas alia publica, alia priuata.*
2 *Societatis priuatæ deſcriptio.*
3 *Si plures res communes habeant non animo contrahendæ ſocietatis, non dicitur ſocietas.*
4 *Malorum nulla eſt ſocietas.*
5 *In ſocietate requiritur, vt ad quæſtum ſit inita.*
6.7 *Societatis cauſa efficiens, eiuſque effectus.*

Subiungitur *tertius contractus, qui ſolo conſenſu fit,*
1 *nempe* ſocietas. † *Societatis autem duplex conſideratio*
eſt, altera publica *altera* priuata. Publicam ſocieta-
tem *natura conſtituit inter omnes homines, quæ nihil*
aliud eſt, quam naturalis omnium hominum cognatio, cu-
a *ius Florentinus alibi* a *meminit, eamq; grauiter Cicero in*
Officijs tractat. Ex hac ſocietate publica velut fonte, con-
ſiderari debet, quomodo propter cõmunicationem rerum
introducti ſunt omnes contractus, omnia commercia, om-
nes actiones, quomodo item ad coercendos malos exer-
ceantur accuſationes & publica iudicia: totius denique
Iuris ſanctio non ſpectet alio, quàm ad conſeruãdam inter
homines natura ſocietatem. Sed de hoc aliqua ſupra dixi-
mus, & forte aliàs plura dicemus. Priuata *vero eſt, quæ*
ciuili hominum autoritate in quandã contractus formu-
lam producta eſt. imitatione publicæ ſocietatis: quæ ſic
2 *recte deſcribitur,* † quod ſit duorum pluriumve con-
tientio, animo contrahendæ ſocietatis honeſte contra-
cta, de fortunis ſuis operiſve inter ſe communicãdis,
ad vberiorem quæſtum, & commodiorem vſum. *Dixi*
primo, duorum pluriumve, *quia contra naturam iſtius*
contractus eſt, quod vnus tantum ſocietatem contrahat.
3 *Deinde adiunxi:* animo cõtrahendæ ſocietatis; † *ſi enim*
res communes habemus, non affectione ſocietatis: vt ſi
vna res duobus legata fuerit, aut ſi duobus hæreditas cõ-
muniter obuenerit, vel à duobus etiam res ſimul empta
ſit,

Digitized by Google

ſit, non contrahitur ſocietas, neque competit actio pro ſo-
b cio, ſed familiæ erciſcundæ, item communi diuidundo b
4 iudicium. Addidi etiam, honeſte contracta: † quoniam
c malorum nulla eſt ſocietas. c Itaque ſi duo conuenirent
de communicando lucro ex cauſa prohibita, puta furto,
d vel ſimili maleficio, ſocietas non d eſt. Præterea ſub-
iunxi, de fortunis operiſue, &c. quia ſi neque pecuniã
neque operam in ſocietatem contuleris, magis erit dona-
e tio. e † Poſtremo annexum eſt, ad vberiorem quæ-
5 ſtum: ad differentiam eorum, qui ſimul habitant in vna
eademque habitatione. qui licet large loquendo pro ſo-
ciis haberi poſſint, re ipſa tamen veri ſocij non ſunt: ideo-
f que nec eis directa actio pro ſocio conceditur, f ſed tan-
6 tum vtilis. † Vides, quod cauſa efficiens ſocietatis ſit
conſenſus: quam primum enim partibus placuit de ſocie-
g tate coeunda, ſocietas perfecta eſt, g licet in commune
7 nihil dum ſit collatum. † Effectus vero eſt parere obli-
gationem, ex qua deinde naſcitur actio poſt ſocietatem
h finitam, quæ pro ſocio h dicitur. Eſt autem hic contra-
ctus non minus vtilis, quàm frequens, propter rationem
commerciorum, præſertim inter Mercatores, qui cotidie
ſocietates contrahere ſolent: Quemadmodum & apud
i veteres i crebra eſt iudicij ſocietatis mentio.

ADDITIONES.

a l. 5. de iuſt. & iure.
b l. 31. vt ſit, cum l. ſeq. pro ſoc. & infra de obl. quæ ex quaſi contractu naſcun.
c l. 57. nec prætermittendum, & l. 53. quod autem ex furto. h. t.
d l. ſi à reo, de fideiuſ. cum ſimilib.
e l. ſocietates, in fine, hoc tit.
f Spec tit. de iud. §. generalia, verſ. hoc etiam.
g l. 19. qui admittitur, hoc tit.
h Eius explicationem vide inf. de act. §. rei perſequendæ, nu. 54.
i Vt apud Cicer. in orat. pro Quintio: & pro Roſcio: item in Verrinis.

Princip. tit.

1 *Societatem expreſſe & tacite contrahi.*
2 *Expreſſa ſocietas quatuor modis fit.*
3 *Societas tacita quando coiri dicatur.*
4 *Quamdiu contrahatur ſocietas.*
5 *Si inter ſocios nihil conuentum ſit, ſeruatur æqualitas lucri & damni.*
6 *De actione pro ſocio & quando detur.*
7 *κοινωνία, κοινοπραξία.*
8 *Socij in genere qui dicantur.*

Societatem coire ſolemus *a* aut totorũ bonorum, quam Græci ſpecialiter *b* κοινωνίαν appellant: aut vnius alicuius *c* negociatione, veluti mancipiorũ vendendorum emendorumque, aut olei, aut vini, aut frumenti emendi vendendique. Et quidem ſi nihil de partibus lucri & damni nominatim conuenerit: *d* æquales ſcilicet partes & in lucro, & in damno *e* ſpectantur. Quod ſi *f* expreſſę fuerint partes, hæ ſeruari debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat conuentio, ſi duo inter ſe pacti ſint, vt ad vnum quidem duæ partes & lucri, & damni pertineant, ad alium tertia.

a Aut totorum bonorum. *Quamuis hic tradatur, ſocietatem bifariè contrahi, aut in omnibus bonis, aut in*
1 *vna tantum negociatione: † tamen adaptando nos ad generaliorem iuris ciuilis diuiſionem, dicimus coiri ſocietatem aut expreſſe, aut tacite.* Expreſſe *contrahitur,*
quando duo, pluresve deliberate & conſulto de ſua-
a *rum rerum communione expreſſis verbis conueniunt.* a
2 *† Et illa fit quatuor modis. Primo de omnibus bonis, in*
qua veniunt ipſo iure omnes res corporales, quo ad dominium & poſſeſſionem: deinde hæreditates, & legata,
& donationes cauſa mortis. Nomina tamen non veniũt
b *ipſo iure, ſed alter alteri cedit actionem.* b *Non tamen*
veniunt, quæ ex prohibitis cauſis, furto ſcilicet, vel maleficio acceſſerunt. Delictorum enim turpis atque fœda
c *communio eſt.* c *Secundo ſimpliciter ſine mentione omnium bonorum: & tunc ſolum illa veniunt quæ ex quæſtu, ideſt, opera perſonali quæruntur, vt ſi quod lucrum ex emptione vel locatione deſcendit. Hæreditates autem, legata, & donationes mortis cauſa non veniunt, quia illa non ex quæſtu, ſed ob meritum aliquod, vel ex proſpe-*
d *ra fortuna obueniunt.* d *Tertio ſi vnius alicuius negociationis, vt vini, frumenti, olei, & tunc ſolum veniunt*
e *quæſita ex illa negociatione.* e *Quarto denique contrahitur in vna tantum re, vt in equo emendo, aliave re: &*
f *tum quoque vltra illam rem ſocietas non extenditur.* f
3 Tacite *† vero coitur ſocietas, veluti ſi duo fratres ætate maioris negociati fuerint, & contulerint quippiam in commune, videtur tacite contracta ſocietas, in hoc ſcilicet negocio, in quo facta eſt communio: ſecus tamen eſ-*
g *ſet, ſi ad cõmunem hæreditatẽ paternam vocarentur,* g
h *prout ſupra diximus.* h *† Coitur etiam ſocietas vſque*
4 *ad certum tempus, vel vſque ad mortem alicuius ex ſo-*
i *ciis: pure, vel ſub conditione:* i *in perpetuũ autem nullo modo coiri poteſt. Eſt autem de natura iſtius contractus, quod ſeruetur id, de quo expreſſim partes conuene-*
5 *runt: † ſin autem nihil conuentum eſt, ſeruatur æqualitas lucri & damni, ſecundum proportionem Geome-*
k *tricam.* K *Exemplum: Si Titius & Seius contraherẽt ſocietatem, & Titius conferret ducentos aureos, Seius vero centum: eo caſu ſpectarent ad Titium duæ partes lu-*
6 *cri & damni, ad Seium vero pars tertia. † Porro ſupra admonui, ex hoc ſocietatis contractu dari actionem pro ſocio, quæ poſt finitam ſaltem ſocietatem competit. Excepta vectigalium ſocietate, in qua locum habet hæc actio etiam ſocietate conſiſtente: ideo quod propter va-*
l *rios contractus neutri expediat recedere à ſocietate,* l
Agitur autem hac actione ad collationem rei lucri & damni faciendam, iuxta diſtinctionem ſupra traditam: vt ſi ſit omnium bonorum ſocietas, agatur ad collationem omnium bonorum: aliàs ſecus. Datur quoque hæc actio ſocio & hæredibus eius contra ſocium, eiuſque hæ-
m *redes; & directa eſt ab vtraque parte. verum hanc* m *alibi diffuſius explicabimus.*
7 *b* κοινωνίαν. *† Id eſt, communionem, & indiuiduam rerum omnium ſocietatem. Alij legunt,* κοινοπραξίαν: *ſed hæc proprie appellatur, quæ re ipſa magis contrahitur, quàm conſenſu: vt magis videatur eſſe communio, quàm ſocietas.*
n *c* Negociationis. *Vel etiam rei vnius,* n *vt prædictum eſt. Dicitur hæc etiam* Societas conuentionalis *vt quæ conuentione partium exiſtat, tractatu deſuper habito.*
8 *† Aliàs, & qui in communionem inciderunt, & generaliter qui quod commune er poſſident,* Socij *dicuntur.*
o *Ita communium prædiorum dominos Iuriſconſulti* o *ſocios appellant.*
d Æquales ſcilicet partes. *Si modo æqualia in ſocietatem contulerint: neque enim hic aliter æquales partes ſunt, quàm iuxta proportionem.*

e Spectan-

p e Spectantur. *Idem etiam in legatis*, p *& hæredum*
q *inſtitutionibus*, q *quibus partes adſcriptæ non ſunt, ob-*
ſeruatur.
ſ Expreſſæ. *Vel etiam alterius definitioni relicta, qui*
r *eas expreſſerit*. r

ADDITIONES.

a l. 4. ſocietatem coire. & ibi gl. l. vt ſic, & l. nam cum tractatur, pro ſocio.
b l. 1, 2. & 3. pro ſocio.
c l. ſi fratres, §. vlt & l. ſeq. hoc tit.
d l. 7. coiri. cum l. ſeq.
e vt in hoc princ.
f l. 5. hoc ipſo tit.
g Barto. l. cum duo, hoc tit.
h ad rub. huius tit.
i l. 1. hoc tit.
k in hoc prin. ver. 5. & quidem ſi nihil.
l l. 65. actione, §. 15. nonnunquam. pro ſocio.
m §. rei perſequendæ. à nu. 54. vſque ad nu. 62. infra de act.
n l. ſocietates contrahuntur. pro ſocio.
o l. 19. & l. 34. de ſeruit. ruſt.
p l. legata inutiliter, §. vlt. de legat. 1.
q l. quoties, §. hæredes, de hæred. inſtit.
r l. 75. ſi coita. hoc tit.

---

§. De illa ſane.

1 *Societas valet, ſi partes lucri & damni diuerſæ ſint inter ſocios: & quæ ſit ratio. num. 5.*
2 *Non eſt contra naturam ſocietatis diſpar ratio damni & lucri.*
3 *Pecunia principalis dicitur ſors, vel caput.*
4 *Exemplo declaratur hic §.*
6 *Valet ſocietas, vt alter nullam partem damni ferat, lucrum vero commune ſit.*
7 *Societas coiri nequit, vt vnus tantum lucrum ſentiat & de damno non teneatur: eſſet. n. Leonina ſocietas.*
8 *Lucrum intelligitur, omni damno deducto.*

a De illa ſane conuentione quæſitum eſt, ſi Titius &
Seius inter ſe pacti ſint, vt ad Titium lucri duæ par-
tes pertineant, damni tertia: ad Seium duæ partes
damni, lucri tertia: an rata debeat haberi conuentio?
Quintus Mutius contra naturam ſocietatis talem pa-
ctionem eſſe exiſtimauit, *b* & ob id nõ eſſe ratam ha-
bendam. *c* Seruius Sulpitius (cuius ſententia præua-
luit) contra ſenſit, quia ſæpe quorundã ita precioſa eſt
opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione melio-
re in ſocietatem admitti. Nam & ita coire poſſe ſocie-
tatem *d* non dubitatur, vt alter pecuniam conferat,
alter non conferat, *e* & tamen lucrum inter eos com-
mune ſit: *f* quia ſæpe opera alicuius pro pecunia va-
let. Et adeo contra Quinti Mutij ſententiã obtinuit,
vt illud quoque conſtiterit, poſſe conuenire, vt quis g
lucri partem ferat, de damno non teneatur, quod & ip-
ſum Seruius cõuenienter ſibi fieri exiſtimauit. Quod
tamen ita intelligi oportet, vt ſi in alia re lucrum, in
alia damnum illatum ſit: *h* compenſatione facta, ſo-
lum quod ſupereſt, intelligatur lucro eſſe.

a *a* De illa ſane. *Totus hic locus ex Pauli* a *reſponſo de-*
1 *ſcriptus eſt*. † *ex quo diſcimus, ſocietatem ita coiri poſ-*
ſe, vt partes damni & lucri diuerſa inter ſocios ſint, puta
vt alter duas partes lucri habeat, tertiam damni: alter
vero duas damni, & tertiam lucri. Qua autem ratione
id receptum ſit, mox ſubijciemus.
b Et ob id. *Recte quidem hoc ſequebatur, ſi fuiſſet aſ-*
ſumptio vera: quia non valet vlla conuentio ab initio
contra ſubſtantiam, vel naturam ipſius contractus adie-
b *cta*. b *Sed parum conſtare aſſumptionem Mutij intel-*
2 *lexit Seruius*. † *Reuera enim non eſt contra naturam ſo-*
cietatis diſpar ratio damni & lucri.
c Seruius Sulpitius. *In notis Q. Mutij, quarum etiam*
c *alibi* c *non ſemel fit mentio*.
d Non dubitatur. *Sic enim Impp. Diocletianus & Ma*
d *ximianus etiam* d *reſcripſerunt. Huius etiam ſocietatis*
exemplum Ciceronis oratio pro Q. Roſcio ſuppeditat: vbi
C. Fannius ſeruum ſuum Panorgum Q. Roſcij commu-
nem fecerat ea lege, vt eum Roſcius arte hiſtrionica in-
ſtitueret, quæſtuſque inter eos communis eſſet.
3 *e* Et tamen lucrum. † *Non etiam ipſa pecunia princi-*
e *palis (quam Sortem, aut caput,* e das haupt gelt, oder
die haupt ſum) *ab altero collata: neque enim ea quoq;*
communicatur, ſed tantum lucrum, quod ex ea prouenit.
4 *Exemplo res fiet clarior*. † *Titius & Seius contulerunt*
in ſocietatem 24. lucrum eſt 12. Titij (qui duas partes
lucri ex conuentione ferre debet) capiet 20. nempe 12.
pro capitis portione vel ſorte, & 8. lucri nomine: Seius
autem feret 16. puta 12. ſortis ſeu capitis vice, & lu-
cri tertiam partem, nempe 4. Et quod de lucro dictum
eſt, idem etiam in damno, pari analogia, vtrique impo-
f *nendo,* f *ſeruandum eſt*.
5 *f* Quia ſæpe. † *Hæc eſt decidendi cauſa in noſtra hypo-*
g *theſi: cui æquipollet, quod Vlpianus.* g Plerunque (*in-*
quit) tanta eſt induſtria ſocij, vt plus ſocietati confe-
rat, quàm pecuniam: vt ſi ſolus nauiget, ſolus pere-
grinetur, pericula ſubeat ſolus.
6 *g* Lucri partem. † *Valet ergo ſocietas ſic coita, vt nul-*
lam partem damni alter ſocius ſentiat, lucrum vero com
mune ſit, ſcilicet ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt.
7 † *Vt autem alter omne lucrum ſentiat, alter de toto dam*
no teneatur, ſocietas coiri non poteſt: atque ita Ariſto
refert Caſſium reſpondiſſe, hancque Leoninam *ſocieta-*
tem appellaſſe. Nam leo (vt eſt in Apologo) communem
ex venatu prædam ſic diuidebat cum vulpe, vt ſibi fer-
me totam retineret: vulpi vix minimam concedẽs partẽ.
8 *h* Compenſatione. † *Neque enim* lucrum *intelligitur*
in ſocietate, niſi omni damno deducto: neq; contra dam-
h num, *niſi omni lucro deducto.* h *ſed lucrum vel dam-*
num ex eo, quod compenſatione facta ſupereſt, appella-
i *mus. Sic & in negocijs geſtis,* i *ſi in quibuſdam lucrum*
factum fuerit, in quibuſdam damnum, compenſatur lu-
crum cum damno.

ADDITIONES.

a In l Mutius. 30. hoc tit.
b l. cum precario. de precar.
c d. l. Mutius. & l. vlt. C. de ſen. paſſ.
d l. 1. C. hoc tit.
e Ita ſortem appellat Liuius Dec. 1. lib. 6. vbi de Licinij legi.
f Fab. hic.
g l. ſi non fuerint 29. §. 1. pro ſocio.
h d. l. Mutius. 30.
i l. ſi negocia abſentis. de negoc. geſt.

---

§. Illud expeditum.

1 *In ſocietate pactum de lucro intelligitur etiã de damno, & contra.*
2 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
3 *Quod operatur propoſitum in propoſito, idem operatur oppoſitum in oppoſito.*

Illud

Illud expeditum eſt, *a* ſi in vna cauſa pars fuerit
expreſſa: veluti in ſolo lucro, vel in ſolo damno, in
altera vero omiſſa: in eo quoque quod prætermiſſum
eſt, eandem partem ſeruari.

1 *a* Si in vna. *Obſerua, † quod in ſocietate pactum de lu-*
cro; intelligitur etiam de damno, & econtra. Quare ſi
ea lege ſocietas coitur, vt duæ partes lucri ad alterutrum
pertineant: tacitè actum intelligitur de eiuſdem parti-
bus damni. Nam æquum eſt, vt qui ſentit lucrum, &
a *damnum ſentiat, a eadem ratione: † & contraria etiam*
2 *non priuantia, ſed aduerſa tantum (qualia ſunt damnum*
& lucrum) eadem diſciplina contineri ſolent, & quo ad
cognitionem, & quo ad iuris diſpoſitionem, in ſuo cuiuſq;
b *caſu, ſi modo par vtrobique ratio ſubeſt: ſicut in noſtro* b
3 *caſu. † Huc etiam facit trita regula:* Quod operatur
propoſitum in propoſito, idem etiam operatur oppo
c d ſitum in oppoſito, c *de qua* d *alibi tractatur.*

ADDITIONES.

a l. verum, §. vlt. pro ſoci. & ll. ſeqq.
b Fab. hic in fine.
c l. vlt. §. vlt. de legat. 3. & l. cum pro pecunia. C. de ſolut.
d Vide Topi. Cant. nunc. in loco à contrario.

§. Manet.

1 *Societatem quinque modis diſſolui.*
2 *Renunciatione ſoluitur: eamque expreſſè & tacitè fie-*
ri: & num. 3.
4 *Ut renunciatione ſoluitur ſocietas, neceſſe eſt, certiorem*
factum eſſe alterum ſocium.
5 *Societas totorum bonorum quid contineat.*

a Manet autem ſocietas eo vſque, donec in eodem
conſenſu perſeuerauerint. At cum aliquis renuncia-
uerit ſocietati, ſoluitur. Sed plane ſi quis callide in
hoc *b* renunciauerit ſocietati, vt obueniens aliquod
lucrum ſolus habeat: veluti ſi totorum bonorum ſo-
cius, *c* cum ab aliquo hæres eſſet relictus, in hoc re-
nunciauerit ſocietati, vt hæreditatem ſolus lucriface-
ret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid vero
aliud lucrifaciat, quod *d* non captauerit, ad ipſum ſo-
lum pertinet. Ei vero cui renunciatum eſt, quic-
quid omnino poſt renunciatam ſocietatem acquiri-
tur, ſoli conceditur.

a Manet. *Hactenus, quomodo ſocietas coiri ſoleat, di-*
1 *ctum eſt: nunc quibus modis finiatur, ſubijcit. † Refe-*
runtur autem quinque modi, quibus id contingit: puta
renunciatione, morte, finita negociatione, publicatione,
2 *& ceſſione bonorum. † Soluitur ergo primum ſocietas re-*
nunciatione ſine voluntate ſociorum, *de qua hoc loci*
agitur. Fit autem ea bifariam, ſcilicet expreſſim, & taci-
tè. Expreſſim fit, quando renunciant ſocij nominatim con-
tractui, bona fide tamen. Nam ſi vnus ſociorum callide
renunciauerit, vt obueniens lucrum quod ipſe fortaſſis
ſciat, cum alij ignorent, habeat ſolus: is nihilominus com
municare tenetur. Præterea omnes ſocios renunciare opor
tet: alioqui vnus diſſentiendo, ſocios ſuos à ſe quidem li-
berare, ſe autem ab illis non poteſt. Ideoque ſi quid lucri
poſtea factum fuerit, eius partem non feret: at ſi diſpen-
a *dium fecerint, & damnum, æque præſtabit: a quippe*
quod renunciatio eius temeraria eſt, & intempeſtiua.
3 *† Tacite autem fieri cenſetur, cũ ſeparatim ſocij agere,* b
b *hoc eſt, vnuſquiſque eorum ſibi negociari cœperit.*

· *b* Renunciauerit ſocietati, vt. *Expreſſè, vel tacitè, vt*
4 *iam dictum eſt. † Oportet autem certiorem factum eſſe*
alterum ſocium: quia ſi ignoranti renunciata ſit *(in-*
c *quit Paulus* c *)* quoad ſciuerit, quod is acquiſiuit, qui
renunciauit, in cõmune redigi debet; detrimentum
autem ſolius eſſe, qui renunciauerit: & quod ab-
ſens acquiſiuerit, ad eum ſolum pertinere, detri-
mentum ab eo factum commune eſſe. *Quod ſi pro-*
curatori abſenti fuerit renunciatum, non oberit, abſenti
renunciatio, priuſquam eam procuratori ſuo factam ha-
d *buerit* d *ratam.*
5 *c* Cum ab aliquo hæres. *† Nam vniuerſorũ bonorum*
ſocietas adeo late patet, vt etiam hæreditates, & legata,
& quæcunque ex proſpera fortuna obuenientia, communi
e *acquiratur, vt &* e *ſupra ad principium huius tituli di-*
ximus. quod verum eſt, ſi expreſſim de omnium bono-
rum ſocietate conuenerit. alioqui ſocietates ſimpliciter
coita complectuntur ea, quæ ex opera, & ſociorum indu-
f *ſtria acquiſita* f *ſunt.*
g *d* Non captauerit. *Sicq; accipiendũ eſt, quod* g *Paulus*
dixit: ſi quid poſt renunciationem acquiſierit, non erit
communicandum: quia nec dolus eſt admiſſus in eo.

ADDITIONES.

a l. actiones, 65. §. item qui ſocietatem, hoc tit.
b l. ita quoque, 64. hoc tit.
c l. ſed & ſocius, §. 1. hoc tit.
d l. actione, 65. §. item ſcriptum, d. tit.
e Num. 2.
f Sicque non obſtat. l. nec adiecit, hoc tit.
g d. l. actione, §. dicimus.

§. Soluitur adhuc.

1 *Societas morte alterius ex ſocijs finitur.*
2 *An pacto ſocietas ad hæredem tranſire poſſit.*
3 *Societas perimitur finito negocio.*
4 *Item publicatione bonorum.*
5 *Fiſcus eſt hæres eius, cuius bona publicantur.*
6.7 *Item ceſſione bonorum: & ea ad quid fiat.*
8.9 *Item interitu rerum, & actione.*

Soluitur adhuc ſocietas *a* etiam morte ſocij: quia
qui ſocietatem contrahit, certam perſonam ſibi ele-
git. ſed etſi conſenſu plurium ſocietas contracta ſit:
morte vnius ſocij ſoluitur, *b* etſi plures ſuperſint:
niſi in coeunda ſocietate *c* aliter conuenerit. *d* Item
ſi alicuius rei contracta ſocietas ſit, & finis negocio
impoſitus eſt: finitur ſocietas. *e* Publicatione quo-
que diſtrahi ſocietatem, manifeſtum eſt; ſcilicet ſi v-
niuerſa bona ſocij publicantur. nam cum in eius lo-
cum alius ſuccedat, pro mortuo habetur. *f* Item ſi
quis ex ſocijs mole debiti prægrauatus, bonis ſuis
ceſſerit, & ideo propter publica aut priuata debi-
ta ſubſtantia eius væneat, ſoluitur ſocietas. ſed hoc
caſu, *g* ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, noua vi-
detur incipere ſocietas.

1 *a* Etiam morte. *† Secundo finitur contracta ſocietas, ſi*
alter ex ſocijs moriatur: idq; non ſolum de naturali mor-
te intelligendum eſt, verumetiam de ciuili, vt quia ſocius
a *maximam aut mediam capitis diminutionem paſſus* a
2 *ſit. † Morte autem ita diſſoluitur ſocietas, vt nec pacto*
b *quidem ad hæredem tranſire poſſit:* b *niſi quid ignora-*
ta morte ſocij ſequatur: vel ſocietas vectigalium hære-
c *di nominatim adſcripta ſit.* c *Certam enim perſonam*
eligit,

Digitized by Google

eligit, qui contrahit ſocietatem : & non raro accidit, vt
hæres tam idoneus non ſit ad ſocietatem atque defunctus
ſocius.
b Et ſi plures. Neque enim, vt de ſocietate, quæ
corpus aliquod vniuerſum conſtituit, & in vno reliquo
d perſiſtere poſſe d videtur : ita de hoc genere ſocieta-
tis, quod conſenſu in certas perſonas electas collata con-
e ſtat, iudicandum e eſt.
c Aliter. Nempe, vt ſi plures ſuperſint, inter hos, ſub-
f motis mortui ſocij hæredibus, ſocietas firma f maneat.
Nam & defunctorum ſociorũ hæredes poſſunt in ea hæ-
reditate nouo conſenſu ſocietatẽ velut prorogare, & om
nia, quæ ipſis obuenerunt, in pro ſocio actione deducere.
3 d Item ſi. † Tertiò perimitur ſocietas, ſi finitum ſit ne-
g gotium, propter quod ſocietas contracta g eſt.
4 e Publicatione. † Quarto publicatione diſſoluitur ſocie
tas : ſcilicet, ſi vniuerſa bona ſocij publicentur propter
delicta. Nam cum in eius locum (quantum ad bona at-
h tinet) alius, puta Fiſcus ſuccedit : pro mortuo h habe-
5 tur. † Eſt enim Fiſcus verus ſucceſſor eius, cuius bona
publicantur, adeo vt etiam tanquam hæres tenetur cre-
i ditoribus i hæreditarijs.
6 f Item ſi quis. † Quinto finitur ius ſocietatis, ſi alter ex
K ſocijs grandi ære alieno preſſus, bonis ceſſerit : K nec re-
fert, an id ob publica, ſiue ob priuata fiat.
7 g Si adhuc. Scilicet poſt factam ceſſionem. † Fit au-
tem ceſſio bonorum ad hoc, vt quis liberetur à carcere,
non autem à creditoribus : habet tamen cedens in poſt
quæſitis beneficium, ne conueniatur, niſi in quantum fa-
l cere l poteſt. Porro prædictis quinq; modis diſſoluendæ
8 ſocietatis adde, † ſocietatem quoque diſtrahi, rebus, quæ
in ſocietate ſunt, oĩno peremptis. Sicut enim ſine perſonis
m nulla eſt ſocietas : ita nec ſine rebus exerceri poteſt. m
9 † Porro actione quæ ſoluitur ſocietas, hoc eſt, aut ſtipu-
latione, aut iudicio. Quod ſic intellige, Per ſtipulatio-
nem interrogando & reſpondendo contractus ſocietatis
transfunditur in nouam obligationem, & conuentionis
formulam, priori perempta : Vel ſi alius ſocius delega-
n tur. n Per iudicium, ſi actio pro ſocio ideo intendatur,
vt ſocietas diſtrahatur. nam tunc hoc ipſo, quod agitur
o ad cõicanda omnia, videtur renunciari cotta o ſocietati.

ADDITIONES.

a l.reum, §. ſocietas, pro ſocio.
b l.nemo, 53. hoc tit.
c l.adeo, 59. l.verum, 63. & §.in hæredem, ff.t.
d l.ſicut, §.fin. quod cuiuſque vniu.nom.
e Fab.hic.
f Glo.hic bene declarat.
g l.actione, 65. §.item ſi alicuius, hoc tit.
h Eadem l.actione, §.publicatione. & l.1.in prin.de bon.dam.
i l.2. C. ad legem Iul. de vi publ. l. ſi vt proponis, C. de bon. proſcri.
k d.l.actione, §.1.
l Vide quæ dicam infra, de actio. §.fin.
m Iuxta l.1. de nov.
n l.delegare, eodem tit.
o Atque hic eſt ſenſus d.l.actione, in princ. pro ſocio.

§. Socius ſocio.

1 Societas præſtat dolum, & culpam etiam leuem.
2 Socius etiam de furto tenetur.
3 Leuiſſimam culpam ſocius non præſtat.

Socius ſocio vtrum eo nomine tantum teneatur
pro ſocio actione, ſi quid dolo commiſerit, ſicut is
qui deponi apud ſe paſſus eſt : an etiam culpæ, id eſt
deſidiæ atque negligentiæ nomine, quæſitum eſt : a
præualuit tamen etiã culpæ nomine teneri eum. Cul-
pa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigen-
da eſt. Sufficit enim talem diligentiam communibus
rebus adhibere ſocium, qualem ſuis rebus adhibere
ſolet. Nam qui parum diligentem ſocium ſibi adſu-
mit, de ſe queri, ſibique hoc imputare debet.
a a Præual. Ex Vlpiano a & Caio b hic locus tranſcri-
b ptus eſt : † ex quo annotandum quid præſtet ſocius ſocio.
1 Tenetur autem præſtare non tantum dolum, ſed etiã cul-
pam, & quidem leuem. In huiuſmodi enim contractu
omnium contrahentium vertitur vtilitas : quo caſu etiã
c leuem præſtari culpam, c vulgo obtinuit, † Proinde ſo-
2 cius de furto quoque tenebitur, nam cuſtodiam præſtare
d debet : d quia præſumitur culpa ipſius factum eſſe, qui
e rem tam negligenter habuit, vt furto ſurripi poſſet. e Ad
culpæ tamen purgationem, ſi hoc à Iudice petierit, ſocius
f admitti f debet. Modum autem probandi, culpam ad-
g fuiſſe, Baldus alibi g ponit. † Leuiſſimam vero culpam
3 ſocius ad inſtar depoſitarij, non præſtat : quod hic textus
h ſatis docet. h In qua tamen re videndum eſt, an ſocius
poſt contractam ſocietatem negligentior euaſerit in rebus
proprijs, an vero diligentior : vt hoc caſu præſentem di-
ligentiam, illo vero priorem in re communi præſtare de-
beat. quamuis diuerſum ſit in depoſitario : quoniam in
i re depoſita præſens cuiuſque temporis diligentia i ſuffi-
cit. Ratio autem eſt, quia hic vtriuſque gratia nego-
cium contractum eſt, quo fit, vt bona fides maiorem in
ſocio curam deſideret.

ADDITIONES.

a l.cum duobus, 52. §. venit, pro ſoc.
b l.ſocius ſocio, 72. eodem tit.
c l.contractus, & ibi Doctor. de reg. iur. l. ſi vt certo, §. nunc videndum, commod.
d l.cum duobus, §.damna. Dec. d.l.contractus.
e Bart. in d. §.damna.
f Bald. l. ſi creditor, in fine, C. de pig. act.
g In d. §.damna.
h Et habetur in d.l. ſocius ſocio, 72.
i Glo. hic verbo, ſolet. Glo. in d.l.cum duobus, §. venit, quam Fab. & Ang. ad hoc commendant.

De Mandato. Tit. XXVII.

1 Verbum mandare.
2 Mandata alia publica, alia priuata.
3 Mandatarius dicitur procurator.
4 Mandati deſcriptio.
5 Mandatum rei inhoneſtæ non obligat.
6 Mandatum gratuitum eſſe debet.
7 Qui præſens patitur ſua negotia geri, mandare cẽſetur.
8 Mandati cauſa efficiens, & effectus.
9 Locus ex Cicerone de mandati contractu.

Sequitur quartus contractus, qui ſolo conſenſu ini-
1 tur, nempe Mandatum † Mandare autem à manu
danda compoſitum eſt : quod in mandatis dandis acci-
a piendiſq; manus ſibi inuicem dare mos erat, a quem iam
in mutuis promiſſionibus vulgo videmus obſeruari : Sunt
autem pleraq; verba ſimili modo ab vſu porrigendæ ma-
nus producta. Itaque mandare generaliter ſignificat,
alicui perſonæ gerendum aliquid exequendumque com-
b mittere : b quod quidẽ alias fit publice, alias priuatim.
Publicæ

2 † Publica mandata *dicũtur propter præcepta magiſtra-
tuum, quæ ſunt neceſſitatis : ſicque Iuſtinianus quando-
c *que c accepit. Priuata vero vulgo vocantur* Commiſ-
ſiones: *quæ vt late patent, ita etiam multa comprehen-*
d *dere, eleganter Old.* d *oſtendit. Mandare autem ſolemus*
ei, cui negocium aliquod in iudicio, vel extra iudicium no
ſtro nomine conficiendum amice & bona fide commẽda-
mus. Nam & commendare à mando, fit : atque ita hoc
3 *loco accipiendum eſt.* † *Unde* mandatarius *dicitur pro-*
curator, à pro, & curo : non enim otioſum eſt iſtud (Pro)
ſed diligentiam quandam, & prudens amici officium ſi-
4 *gnificat.* † *Poteſt ergo* Mandatum, *quod hic agitur, ſic*
rectè deſcribi : quòd ſit contractus, quo quis officium
honeſtum, & lege permiſſum gratuito tacite vel ex-
preſſe exequendum ſuſcepit. *Dixi primo*, officium :
quia hic contractus eſt beneuolentiæ, quam reddit amicus
e *amico: nam originem ex officio atque amicitia trahit.* e
5 † *Addidi,* honeſtum : *quoniam in rebus inhoneſtis &*
f *turpibus non eſt mandatum* f *obligatorum. Subiunxi,*
& lege permiſſam : *quia vtcunque mandatum ſit ho-*
neſtum, tamen ſi ſit contra leges, non valet. Veluti ſi quis
mandaret filiofamilias dari pecuniam mutuo, inutile eſ-
ſet mandatum : repugnat enim Senatuſconſultum Mace-
g *donianum.* g † *Adieci,* gratuito: *quia ſi merces inter-*
6 *uenit, mandatum non eſt,* h *ſed locatio operarum. Ratio*
h *autem, quare gratuitum eſſe debeat, hæc eſt : quia huic*
contractui potiſſimum locus eſt inter amicos : violat au-
tem ius amicitiæ, qui pro officio mercedẽ accipit. Aliud
eſt, ſi pro officio remunerandi cauſa quippiam à manda-
i *tore acceperit, cui alioqui fuiſſet gratificaturus :* i *nam*
hoc non impedit mandati actionem. Adpoſui, tacitè vel
7 expreſsè. † *Neque enim expreſſim tantum fit hic con-*
tractus, ſed etſi me præſente patior quem gerere mea ne-
gotia, mandare videor. Poſtremo attexui, exequendum
ſuſcepit : *quia ſi quis negotium in alicuius abſentia ſua*
ſponte ſine mandato ſuſcepto gereret, mandatum non eſ-
ſet, ſed quaſi contractus, neque competeret mandati iudi-
8 *cium, ſed negociorum geſtorum actio.* † *Cauſa efficiens*
iſtius contractus eſt conſenſus : effectus verò, ſi manda-
tum à mandatario eſt ſuſceptum, quod pariat obligatio-
nem. ex qua deinde duæ proficiſcuntur actiones, Actio
K mandati directa, & contraria, *quas ſuo loco* K *enarra-*
bimus. Non poſſum aũt hic non adſcribere elegantiſſimũ
locũ Ciceronis pro Sex. Roſcio, in quo mandati contractũ
9 *quam grauiter depinxit.* † In priuatis *(inquit)* rebus ſi
quis rem mandatam non modo malicioſius geſſiſſet
ſui quæſtus aut commodi cauſa, verum etiam negli-
gentius, eum Maiores ſummum admiſiſſe dedecus
exiſtimabant. Itaq; mandati conſtitutum eſt iudiciũ
non minus turpe, quàm furti, credo propterea, quod
quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his
operæ noſtræ vicariæ fides amicorum ſupponatur,
quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſi-
dum, & (quantum in ipſo eſt) diſturbat vitæ ſocieta-
tem. Non enim poſſumus omnia per nos agere, alius
in alia eſt re magis vtilis. Idcirco amicitię comparan-
tur, vt commune commodum mutuis officijs guber-
netur. Quid recipis mandatum, ſi aut neglecturus,
aut ad tuum commodum conuerſurus es? Cur mihi
te offers, & meis commodis officio ſimulato officis,
& obſtas? Recede de medio, per alium tranſigam.
Suſcipis enim onus officij, quod te putas ſuſtinere
poſſe : quod minimè videtur graue ijs, qui minimè
ipſi leues ſunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quod
duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam, & fidẽ. Nam
neque mandat quiſquam ferè, niſi amico, neque cre-
dit, niſi ei quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt igi-
tur hominis, ſimul & amicitiam diſſoluere, & fallere
eum, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet. *Hæc Cicero,*
cuius verba referre volui, quia grauiſſime huius contra-
ctus totam vim explicant.

ADDITIONES.

a Old. Claſ. 4. act. 24. mox ab initio.
b Ita verbis Quintiliani, refert Valla lib. 5. Ele.
c In tit. C. & Nouel. de emand. princ.
d In loco ſupra citato, & in ſuo Lexico iuris.
e l. 1. mandati.
f §. aliud quoque, infra hoc tit.
g l. 1. ad S. C. Macedonianum.
h § vlt. infra eodem.
i l ſi non remunerandi, 6 hoc tit.
K In §. rei perſequendæ. inſ. de actio. nu. 46. & aliquorum ſeq.

Princip. tit.

1 *Mandatum quinque modis contrahi.*
2 *Mandatum expreſſè & tacitè contrahitur.*
3 *Mandator & mandatarius qui dicantur.*

a Mandatum *b* contrahitur quinque modis, ſiue ſua tantum gratia aliquis tibi mandet, ſiue ſua & tua, ſiue aliena tantum, ſiue ſua & aliena, ſiue tua & aliena. At ſi tua tantum gratia tibi mandatum ſit, ſuperuacuum eſt mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec mandati *c* inter vos actio naſcitur.

1 *a* Mandatum. † *Vt huius ſolenni contractus vim & po-*
teſtatem rectè intelligerent tyrones, mox ab initio decla-
rat Imperator, quinque modis mandatum contrahi, &
poſtea cuiuſque modi exempla ſubiungit. Eſt autem to-
a *tum hoc principium ex Caij à reſponſo huc tranſlatum :*
cuius verba ſi conferantur, non parum lucis adferent.
2 *b* Contrahitur. † *Conſenſu* b *ſcilicet vel expreſſo, vel*
b *etiam tacito. Si enim paſſus ſum, aliquem pro me inter-*
c d *uenire, Mandati teneor,* c *quia videor mandaſſe.* d
c Inter vos. *Mandantem ſcilicet, & mandatarium.*
3 † *Mandans ſiue mandator is dicitur, qui aliquid mandat*
alicui, vt ſibi vel alij aliquid faciat. Mandatarius verò
eſt, qui mandatum ſuſcipit adimplendum.

ADDITIONES.

a l. 2. hoc tit.
b l. 1. eodem.
c l. ſi remunerandi, 6. §. ſi paſſus, eod.
d l. 62. ſemper qui non prohibet, de reg. iur.

§. Mandantia.

1.2.3 *Exempla, vbi tua & mandantis gratia mandatũ fit.*
4 *Exemplum, vbi tua & aliena gratia fit.*

a Mandantis tantum gratia interuenit mandatum, veluti ſi quis tibi mandet, vt negotia eius *b* gereres, vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo ſponderes. Tua gratia & mandantis : *c* veluti ſi mandet tibi, vt pecuniam ſub vſuris crederes ei, qui in rem ipſius mutuaretur : *d* aut ſi volente te agere cum eo ex fideiuſſoria cauſa, mandet tibi, vt cum reo agas, periculo mandantis, *e* vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quem tibi deleget in id, quod tibi debuerat. Aliena tantum cauſa interuenit mãdatum, veluti ſi tibi aliquis mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundũ emeres,

res, vel ut pro Titio ſponderes. Sua & aliena, veluti ſi de communibus ſuis & Titij negotijs gerendis tibi mandet, vel vt ſibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo & Titio ſponderes. *f* Tua & aliena, veluti ſi tibi mandet, vt Titio ſub uſuris crederes: quia ſi ſine vſuris crederes pecuniam, aliena tantum gratia intercedit mandatum.

a *a* Mandantis. *Exemplis poſt Caium* a *illuſtrat diuiſionem mandati, quæ nihil habent negotij.*

b Gereres. *Quo caſu non ob id teneberis, quòd negotia vel perperam geſſeris, vel prorſus non adminiſtraris: ſed*
b *ideo quod mandatum ſuſceperis.* b
1 *c* Veluti ſi. † *Ergo tua gratia & mandantis mandatum*
eſſe dicetur, ſi Sempronius tibi mandet, vt ſtipulatione
interpoſita pecuniam tuam ſub vſuris Titio credas, mu-
tuò accipienti in ipſius Sempronij mandantis rem & vti-
litatem. Neque enim hoc caſu poteſt negari, quin verta-
tur in hoc vtilitas tua, quòd vſuræ tibi obueniunt tanquã
ex mora, loco eius, quod tua interfuerit, moram non eſſe
c *commiſſam,* c *quin potius tanquam merum lucrum, cum*
d *ex ſtipulatu potius debeantur.* d
2 *d* Aut ſi volente. † *Exempli gratia: Debeo tibi centum*
ex empto, & conſtituo tibi fideiuſſorem Sempronium: tu
inſtituis actionem aduerſus ipſum, quia fortaſſe times,
me non eſſe ſoluendo: Sempronius mandat tibi, vt ſuo pe
riculo me conuenias, id eſt, vt à ſe petas, quod à me con-
ſequi non poſſis actione contra me intentata, tu conſeque
ris ex me centum aureos. Vides hic contrahi mandatum,
primò mandantis cauſa: nam poſtquam ego reus tibi ſa-
tisfeci, Sempronius fideiuſſor quoque liberatur. Deinde
mandatarij cauſa, qui ex mandato debitum ſuum conſe-
e *quitur.* e
3 *e* Vel vt ipſius. † *Veluti Caius debet Seio centum, &*
vult alium delegare, qui pro eo promittat, ita vt fiat no-
uatio. Seius autem creditor recuſat: ideoque Caius prin-
cipalis debitor mandat Seio creditori ſuſcipere promiſſio-
nem à delegato, ſuo periculo: nempe vt id, quod à dele-
gato conſequi nequeat, à Caio petat. Hoc mandatum fit
vtique gratia mandantis & mandatarij.
4 *f* Tua & aliena. † *Titius pecunia indiget: mando tibi,*
vt ei ſub vſuris credas: hic enim & tibi res proderit pro-
pter vſuras, & Titio, cuius neceſſitati ſuccurſum erit:
mandatum ergo & tua, & aliena, nempe Titij gratia in-
tercedit.

ADDITIONES.

a l. 2. hoc tit.
b l. ſi remunerandi, 6. §. 1. hoc tit.
c l. cum quidam, §. ſi pupillo, in ſi. de vſur.
d Porc. hic.
e l. ſi mandauero, 22. §. interdum, hoc tit.

§. Tua tantum.

1 *Si mandatarij tantum gratia mandetur, conſilium potius eſt, quàm mandatum.*
2 *In contractibus ex conſilio quis non obligatur: fallit, vt num. 3. 4. 5*
6 *Ocioſa pecunia quæ dicatur: quæ item Occupata.*

a Tua tantum gratia interuenit mandatum: veluti ſi tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorum colloces, quàm fęneres: vel ex diuerſo, vt
a pecunias tuas fęneres potius, quàm in emptiones prę
b diorum colloces. Cuius generis mandatum, magis
1 conſilium, quàm mandatum eſt, & ob id non eſt obligatorium: quia nemo *b* ex conſilio mandati obligatus, *c* etiam ſi non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum cuique ſit, apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. Itaque *d* ſi otioſam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam crederes: quamuis nõ expediat eam tibi emiſſe, vel credidiſſe, non tamen tibi mandati tenetur. Et adeò hæc ita ſunt, vt quęſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam *e* Titio fęnerares. ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe *f* in hoc caſu mandatum: quia non aliter Titio credidiſſes, quàm ſi tibi mandatum eſſet.

1 *a* Tua tantum. † *Additur hic ſextus modus contrahen*
di mandati, nempe ſi mandatarij tantum gratia mande-
tur. Et hoc magis conſilium eſſe, quàm mandatum, ac ſe-
rè ex eo nec obligationem, nec mandati actionem inter
a *mandantẽ, ac talem mandatariũ naſci, hoc §. 2 oſtẽditur.*
2 *b* Ex conſilio. † *Pro regula traditur,* in contractibus
ex conſilio neminem obligari: *vt ſi mandem tibi in-*
3 *definitè, vt pecunias des fęnori.* † *Quod non habet locũ,*
ſi certam perſonam adieceris: quoniam ea ſpecie mandãs
indiſtinctè tenetur, ſiue mandatarius aliàs fuiſſet creditu
b *rus,* b *ſiue non: idq; crebrius obtinuit. Faber tamen non*
aliter huiuſmodi mandatũ, vel conſilium potius eſſe obli-
gatorium cenſet, niſi quando aliàs crediturus non fuerat,
ſi mandatum nõ eſſet: tunc enim deſinit habere naturam
meri conſilij, quæ aſſertio textui noſtro videtur amicior,
4 *quàm & Cantiuncula hic tenet.* † *Deinde ceſſat regula,*
ſi conſilium tuum fuerit tanti ponderis apud mãdatariũ,
5 *quod non fuiſſet facturus, niſi tu mandaſſes.* † *Denique non*
obtinet, ſi conſilium fuerit fraudulentum: vt quia conſu-
lens ſciebat quem breui ceſſurum bonis, & mandauit ti-
bi, vt illi crederes pecuniam, hoc caſu tenebitur actione
c *de dolo.* c *Quemadmodum & ſi quis dolo cõſuluerit mi-*
hi repudiare hæreditatem, quaſi minus ſoluendo eſſet.
c Etiamſi non expediat ei cui. *Sæpe enim etiam benè*
conſulta vel caſus aliquis repentinus immutat, vel cul-
d *pa eius, qui ea ſuſcepit facienda, peruertit.* d
6 *d* Otioſam pecuniam. † *Otioſam pecuniam appellant*
Iuriſconſulti, quæ in arca ſterilis iacet, nullum ſuo domi-
no fructum afferens. Eique reſpondet Occupata. Nam
occupare pecuniam alicui, eſt fęnori apud aliquem collo-
care, & quaſi exercere, ne otio & inertia langueſcat.
e Titio fęnerares. *Et ſic perſona certa.*
f In hoc caſu. *Quãdo ſcilicet certa perſona deſignatur.*

ADDITIONES.

a l. 2. §. vlt. hoc tit. & l. conſilij, de reg. iur.
b l. ſi remunerandi, 6. § planè, mandati.
c l. quod ſi cum ſcires, de dolo. Dec. l. conſilij, de reg. iur.
d l. ſi quis affirmauerit, § 1. de dolo.

§ Illud quoque.

1 *Rei turpis nullum mandatũ eſt: nec inde actio naſcitur.*

Illud *a* quoque mandatum non eſt obligatorium, quod contra bonos mores eſt, veluti ſi Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria facienda mandet tibi: licet enim pœnam iſtius facti nomine præſtiteris, non tamen vllam habes aduerſus Titium actionem.

a Generaliter *pacta contra leges, Senatuſconſulta, &*
a *bonos mores non valent:* a *id quod de ſtipulatione ſuo*
b *loco* b *declaratum eſt,* † *Sic ergo & mandatum turpe,*
1 *aut contra bonos mores, aut ad publicam læſionem ſpe-*
ctans,

Ætus, non eſt obligatorium: & per conſequens nec man-
e *dati actionem parit.* e *Unde Paulus:* d Si ædem (*in-*
d *quit*) ſacram ſpoliandam, hominem vulnerandum,
vel occidendum mandato ſuſcipiat, nihil mandati iu
dicio conſequi poteſt, propter turpitudinem man-
dati. *Sanè alij ex mandato turpi vel conſilio alia actio*
e *in me competere poteſt:* e *ſed mandatario mandati actio*
f *negatur.* f

ADDITIONES.

a l.3. de negoc.geſt.
b § quod turpi ex cauſ. ſup. de inuti. ſtip.
c l. ſi remunerandi, 6. §. rei turpis, hoc tit.
d l. ſi mandauero tibi. §. qui ædem, hoc tit.
e l. damni, de dam. infecto, l. in furti, de fur.
f Hic.

---

§. Is qui exequitur.

1 *Fines mandati diligenter cuſtodiendi.*
2 *Mandatarius quatenus fines excedit, non habet mandati actionem contrariam.*
3 *Mandatarius quatenus excedit mandatum, an neg. geſt. actionem habeat.*
4 *Quando mandatarius non excedat mandatum.*
5 *Mandata iuriſdictione, omnia mandata cenſentur, ſine quibus expediri nequit.*
6 *Venditio minoris facta quàm mandatum ſit, non valet.*
7 *Mandati actio directa: Item contraria.*
8 *In hac materia multa arbitrio boni viri relinquenda eſſe.*

a Is qui exequitur mandatum, *b* non debet excede-
re fines mandati, vt ecce, ſi quis vſque ad centum au-
reos mandauerit tibi, vt fundum emeres, vel vt pro
Titio ſponderes: neque pluris emere debes, neque
in ampliorem pecuniam fideiubere: alioqui non ha-
bebis cum eo mandati actionem. adeo quidem, vt Sa
bino & Caſſio placuerit, etiam ſi vſq; ad centum au-
reos cum eo agere volueris, inutiliter te acturũ. Sed *c*
diuerſæ ſcholæ autores rectè vſque ad centum aureos
te acturum exiſtimant. quæ ſententia ſanè benignior
eſt. *d* Quòd ſi minoris emeris, habebis ſcilicet cum
eo *e* mandati actionem: quoniam qui mandat, vt ſi-
bi centum aureorum fundus emeretur, is vtiq; man-
daſſe intelligitur, vt minoris (ſi poſſit) emeretur.

a Is qui exequitur. *Naturam contractus mandati la-*
tius explicat Imp. hoc loco: ex quo duo axiomata repo-
1 *nenda ſunt.* † *Primum eſt,* fines mandati diligenter
a eſſe cuſtodiendos, *a* nec ab eis diſcedendum. *Quod*
procedit, quando mandatum habet ſpecificam & deter-
b *minatam formam:* b *aliud ſeruatur, ſi non fuerit forma*
rei gerendæ præſcripta, ſed fidei mandatarij negotium
commiſſum. vt quia mando tibi, rem aliquam mihi eme-
re, nec tamen exprimo precium: valet emptio, pro quo-
c *cunque etiam precio, ſaltem iuſto, res empta ſit.* c *Id*
enim actum eſſe intelligitur, vt iuſto precio, arbitratu ſci-
2 *licet boni viri, emeres.* † *Secundum axioma eſt, quòd*
Mandatarius quatenus excedit mandatum, non ha-
beat mandati actionem contrariam. *Nam qui exceſſit*
d *mandatum, aliud quid facere* d. *videtur.* † *Diſceptant*
3 *autem interpretes, an ſaltem eo caſu* negotiorum geſto
rum *actio mandatario competat, quaſi negotium meum*
abſque mandato vtiliter mei contemplatione geſſerit. Et
conſtat, ſi me ſpecialiter prohibente emas, nec directã, nec
vtilem negotiorũ geſtorum contrariã actionem tibi com-
petere, quamuis rẽ benè geſſeris, quod Iuſtinianus vna ex
quinquaginta deciſionibus ſecundum Pomponium, & Iu-
e *lium Paulum* e *definiuit. Si ſpecialiter non prohibuerim,*
& vtiliter negotium meum à te geſtum conſtiterit, ve-
rius eſt, negotiorum geſtorum actionem tibi competere,
neq; opus eſt, vt ratum habeam negotium, ſi modo meũ
f *ſit.* f *Quid enim, ſi in debitos aui eos fideiuſſeris, ne bo-*
na mea à creditoribus diſtraherentur in auctione? Si ve-
ro meum non fuerit negotium, vel malè geſtum eſt, rati-
g *habitione tibi opus erit, vt mecum agas.* g
4 *b* Non debet. † *Non excedit autẽ, qui id agit, quod man*
dato cohæret, eoque videtur comprehenſum, cum nõ poſ-
ſet alioqui mandatum commodè impleri; ut ſi mandarim
Titio, rem mobilem vendicare, vel legatum petere, po-
terit petere ipſam rem, vel teſtamenti tabulas exhibe-
b *ri.* h † *Quemadmodum & mandata iuriſdictione, om-*
5 *nia mandata videntur, ſine quibus non poteſt exerceri* i
i *iuriſdictio.*
c Diuerſæ ſcholæ authores. *Nerua ſcilicet, & Pro-*
culus.
d Quod ſi minoris. *Illum etiam ipſum fundum, qui*
mandato continetur, nam ſi alium etiam fortè meliorem,
K *æquè minoris emeris, nullo modo videris impleſſe* K *man*
datum, & per conſequens nec actionem habebis aduer-
6 *ſus mandantem.* † *Quod autem de rei emendæ mandato*
diximus, id etiam locum habet, ſi quis contra rem tuam
vendiderit minoris, quàm ei mandaras, non enim videbi-
tur alienata, ſed eam vendicare rurſus poteris. neq; ob-
ſtabit tibi rei venditæ exceptio, niſi & reliquum, quod
mandato tuo deeſt, à mandatario, vel emptore præſtetur,
l *& indemnis per omnia* l *ſerueris.*
7 *e* Mandati actionem. *Contrariam ſcilicet.* † *Sicut enim*
directa mandati *actio mandantis datur, ad petendam*
rem ex mandato ſuo emptam, vnà cum fructibus: vel ſi
mandatum ſemel ſuſceptum nõ eſt impletum, ad id quod
mandantis intereſt, negotia ſua geſta non eſſe: Sic ex di-
uerſo, mandatarius actionem mandati contrariam *ha-*
bet, aduerſus mandantem, poſtquam mandatum imple-
uit, ad conſequendum id, quod mandãtis nomine neceſſa-
rio & vtiliter impendit. Utriuſque actionis naturam &
m *vim, alibi* m *latius declarabimus.* † *Porrò hac in mate-*
8 *ria mãdatorum multa ſunt relinquenda arbitrio boni vi-*
ri, qui omnes rei, de qua quæretur, circumſtantias confe-
ret. ab iis enim potiſſi. videtur pendere definitio huius
n *rei: quemadmodum etiam A.* n *Gellius ſentire videtur:*
qui exactè hunc articulum diſcutit, variaſque Philoſo-
phorum ſententias recenſet.

ADDITIONES.

a l. diligenter, 5. hoc tit.
b Ita tex. hic intelligi debet.
c l. præterea, eodem tit.
d d. l. diligenter, 5.
e l. vlt. C. de neg. geſt. l. ſi pro te. ff. mandat.
f l. Pompon. de neg. geſt.
g d. l. Pomponius.
h l. ad rem mobilem, & l. ad legatum. de proc.
i l. 2. de iuriſdict. omn. iud. ibique late Doct. hoc axioma tractant.
k d. l. diligenter, §. 1.
l d. l. diligenter, & l. 1. §. Celſ. ait, de except.
m §. rei perſequendæ, infra de act. à nu. 46. vſque ad nu. 53.
n Gell. lib. 1. noc. Att. cap. 13.

---

§. Rectè quoque.

1.3 *Mandatum extinguitur reuocatione, modo res ſit adhuc integra: & num. 4. 5.*

2 *Quando*

Digitized by Google

tandam columnam, vel dolia, vel tignum, & ea dum tol-
luntur, aut portãtur, aut reponuntur fracta ſint: tunc cul-
pa non aliter abeſſe intelligitur, niſi omnia facta ſint, quæ
etiam diligentiſſimus quiſque obſeruaturus fuiſſet: quo-
niam in his rebus, quæ leuiter & facilime franguntur, le-
h *uiſſima etiam culpa præſtari debet;* h *quæ ſententia cre-*
i *brius obtinuit,* i *& ab Alciato* K *etiam confirmatur.*
K † *De caſu autem fortuito conductor non tenetur. Hoc*
4 *enim regulare eſt in omnibus contractibus, vt fortuitus*
l *caſus non præſtetur.* l † *Excipe tamen, niſi caſum cul-*
5 *pa eius, qui debuit cuſtodire, notabiliter præceſſerit:* m
m *aut conductor fuerit in mora:* n *vel etiam nominatim*
n *ſe illi ex pacto ſubiecerit: nam his caſibus non excuſatur,*
o *ſi res inopinato periculo interijt.* o

ADDITIONES.

a l. contractus, & ibi Doct. de reg. iur. & Ang. hic.
b l. ſi vt, commoda.
c l. quod Nerua, depoſ.
d l. in rebus, commod.
e §. item is cui, ſupra, quibus modis re contrah. obli.
f d. §. item is cui, & d. l. in rebus.
g l. 29. proximus, l. proximi, 155. l. illa verba, 161. & l. in vulgari, 163. de verb. ſign.
h l. ſi merces. 25. §. qui columnam, hoc tit. l. qui mercedem, & ibi gl & l. ſeq eod. tit. l. 3 §. ſed ſi tota, nau. cau. ſtab. gl & Bald l. in iudicio, C. de loc.
i l. iuxta Porc. hic.
k l. 226. negligentia, de verb. ſig.
l l. ſi fundus, in fine, hoc tit. l. 1. §. ſi conuenitur, depoſ.
m d. l. vt ſi certo, commod.
n l ſi ex legati. de verb. obliga.
o Glo. vlt. l. in iudicio, & ibi etiam Doct. C. de loca.

§. Mortuo.

1 *Obligatio ex locato tranſit ad hæredem conductoris. fallit, vt num. 2.*
3 *Fructus locati ad conductoris hæredes pertinent.*
4 *Remanens in re locata poſt finitam conductionem, reconducere videtur.*
5 *Explicatur §. qui impleta l. item quæritur. locat.*

Mortuo conductore intra tempora conductionis, hæres *a* eius eodem iure in conductione ſuccedit.

1 *a* Hæres eius. †*Obligatio ergo ex locato exiſtens, ad hæ-*
redem conductoris tranſmittitur, ſi intra quinquennium
a *conductionis conductor decedat.* a *Nam cum in perpe-*
tuum locatio ſit vectigalis agri vel emphyteutici, dubiũ
non eſt, quin ad hæredem tranſeat obligatio: ſi modo pen-
b *ſio ſoluatur, vt ſupra* b *annotauimus.* † *Sed hoc non pro-*
2 *cedit in vſufructu locato: nam eo qui conduxit mortuo, ſæ-*
c *pius euenit, vt dicamus vſumfructum extingui* c *opor-*
3 *tere.* † *tametſi in fructibus locatis aliud obſeruatur, nam*
d *& hi ad conductoris hæredes* d *pertinent. Cæterum in-*
uitos conductores, ſeu hæredes eorum poſt tempora loca-
tionis finita non eſſe retinendos, Im. Philippus reſcripſit.
4 † *Si tamen poſt impletũ conductionis tempus manet con-*
ductor in re locata, patiente locatore, reconducere in an-
num videtur, etiamſi luſtrum, aut longius tempus præ-
ſcriptum ſit locationi. idque in prædijs ruſticis abſq; con-
e *trouerſia eſt.* e *De vrbanis autem prædijs duriſſima eſt*
Doctorum altercatio, quantum tempus tacitæ conductio-
5 *nis cenſeri debeat.* † *Nam cum Vlpianus ſic* f *reſpon-*
f *diſſet:* In vrbanis autem prædijs alio iure vtimur, pro-
ut quiſque habitauerit, ita obligetur: niſi in ſcriptis
certum tempus conductionis comprehenſum eſt. *Do-*
g *ctores hæc verba* (prout quiſque habitauerit) g *variè*
torquent. Veritas eſt, ea ſic accipienda (prout quiſque
habitauerit) *ſcilicet poſt primum conductionis tempus,*
h *vt in illud poſterius teneatur.* h *Cum enim in vrbanis*
prædijs nõ vno tempore anni magis, quam alio percipia-
tur vſusfructus rei locatæ: ideo videtur iuſtum, vt tacita
reconductio, ſi inquilinus in prædio poſt finitam condu-
ctionem maneat non diutius obliget vtrumq; contrahen-
tem, quam conductor habitauerit poſt tempus primæ con
ductionis. Proſpectum enim in hoc eſt non ſolum condu-
ctori, vt is quando voluerit, ſoluta illius temporis penſio-
ne, migret: verum etiam vt dominus ſubinde prædium
ſuum pro arbitrio alij poſſit locare. Cæterum quoniam ex
prædijs ruſticis ſingulis ſemper annis vno tempore om-
i *nes nati fructus percipi ſolent, ideo recte* i *Vlpianus vo-*
luit, vt tacitus conſenſus manentis conductoris obligaret
eum ad annum integrum: vt integra eſſent omnia & lo-
catori & conductori, ne quis detrimento afficeretur.

ADDITIONES.

a l. ſi in lege, loca. l. viam, 10. C. eod.
b §. adeo, hoc titu.
c l. neceſſario, §. vlt. de peric. & com. rei vend.
d l. arboribus, §. vſufructuarius, de vſufruc. Ang. & Fab. hic.
e l. legem, C. h. t. l. item quæritur, § qui impleta, eod.
f d. §. qui impleta.
g Vide Bart. ibi.
h Vide Old d. §. qui impleta, ſic interpretantem, Claſ. 4. act. 9.
i in d. §. qui impleta.

De Societate. Tit. XXVI.

1 *Societas alia publica, alia priuata.*
2 *Societatis priuatæ deſcriptio.*
3 *Si plures res communes habeant non animo contrahendæ ſocietatis, non dicitur ſocietas.*
4 *Malorum nulla eſt ſocietas.*
5 *In ſocietate requiritur, vt ad quæſtum ſit inita.*
6.7 *Societatis cauſa efficiens, eiuſque effectus.*

Subiungitur *tertius contractus, qui ſolo conſenſu fit,*
1 *nempe* ſocietas. † *Societatis autem duplex conſideratio*
eſt, altera publica *altera* priuata. Publicam ſocieta-
tem *natura conſtituit inter omnes homines, quæ nihil*
aliud eſt, quam naturalis omnium hominum cognatio, cu-
a *ius Florentinus alibi* a *meminit, eamq; grauiter* Cicero *in*
Officijs tractat. Ex hac ſocietate publica velut fonte, con-
ſiderari debet, quomodo propter cõmunicationem rerum
introducti ſunt omnes contractus, omnia commercia, om-
nes actiones, quomodo item ad coercendos malos exer-
ceantur accuſationes & publica iudicia: totius denique
Iuris ſanctio non ſpectet alio, quàm ad conſeruãdam inter
homines naturæ ſocietatem. Sed de hoc aliqua ſupra dixi-
mus, & forte aliàs plura dicemus. Priuata *vero eſt, quæ*
ciuili hominum autoritate in quandã contractus formu-
lam producta eſt. imitatione publicæ ſocietatis: quæ ſic
2 *recte deſcribitur,* † quod ſit duorum pluriumve con-
uentio, animo contrahendæ ſocietatis honeſte contra-
cta, de fortunis ſuis operiſve inter ſe communicãdis,
ad vberiorem quæſtum, & commodiorem vſum. *Dixi*
primo, duorum pluriumve, *quia contra naturam iſtius*
contractus eſt, quod vnus tantum ſocietatem contrahat.
3 *Deinde adiunxi:* animo cõtrahendæ ſocietatis: † *ſi enim*
res communes habemus, non affectione ſocietatis: vt ſi
vna res duobus legata fuerit, aut ſi duobus hæreditas cõ-
muniter obuenerit, vel à duobus etiam res ſimul empta
ſit,

ſit, non contrahitur ſocietas, neque competit actio pro ſo-
b cio, ſed familiæ erciſcundæ, item communi diuidundo b
4 iudicium. Addidi etiam, honeſte contracta: † quoniam
c malorum nulla eſt ſocietas. c Itaque ſi duo conuenirent
de communicando lucro ex cauſa prohibita, puta ſurto,
d vel ſimili maleficio, ſocietas non d eſt. Præterea ſub-
iunxi, de fortunis operiſve, &c. quia ſi neque pecuniã
neque operam in ſocietatem contuleris, magis erit dona-
e tio. e † Poſtremo annexum eſt, ad vberiorem quæ-
5 ſtum: ad differentiam eorum, qui ſimul habitant in vna
eademque habitatione. qui licet large loquendo pro ſo-
cijs haberi poſſint, re ipſa tamen veri ſocij non ſunt: ideo-
f que nec eis directa actio pro ſocio conceditur, f ſed tan
6 tum vtilis. † Vides, quod cauſa efficiens ſocietatis ſit
conſenſus; quam primum enim partibus placuit de ſocie-
g tate coeunda, ſocietas perfecta eſt, g licet in commune
7 nihil dum ſit collatum. † Effectus vero eſt parere obli-
gationem, ex qua deinde naſcitur actio poſt ſocietatem
h finitam, quæ pro ſocio h dicitur. Eſt autem hic contra-
ctus non minus vtilis, quàm frequens, propter rationem
commerciorum, præſertim inter Mercatores, qui cotidie
ſocietates contrahere ſolent: Quemadmodum & apud
i veteres i crebra eſt iudicij ſocietatis mentio.

ADDITIONES.

a l. 3. de iuſt. & iure.
b l. 31. vt ſit, cum l. ſeq. pro ſoc. & infra de obl. quæ ex quaſi contractu naſcun.
c l. 57. nec prætermittendum, & l. 53. quod autem ex furto. h. t.
d l. ſi à reo, de fideiuſ. cum ſimilib.
e l. ſocietates, in fine, hoc tit.
f Spec. tit. de iud. §. generalia, verſ. hoc etiam.
g l. 19. qui admittitur, hoc tit.
h Eius explicationem vide inſ. de act. §. rei perſequendę, nu. 54.
i Vt apud Cicer. in orat. pro Quintio: & pro Roſcio: item in Verrinis.

Princip. tit.

1 *Societatem expreſſe & tacite contrahi.*
2 *Expreſſa ſocietas quatuor modis fit.*
3 *Societas tacita quando coiri dicatur.*
4 *Quamdiu contrahatur ſocietas.*
5 *Si inter ſocios nihil conuentum ſit, ſeruatur æqualitas lucri & damni.*
6 *De actione pro ſocio & quando detur.*
7 *κοινωνία, κοινοπραξία.*
8 *Socij in genere qui dicantur.*

Societatem coire ſolemus *a* aut totorũ bonorum, quam Græci ſpecialiter *b* κοινωνίαν appellant: aut vnius alicuius *c* negociatione, veluti mancipiorũ vendendorum emendorumque, aut olei, aut vini, aut frumenti emendi vendendique. Et quidem ſi nihil de partibus lucri & damni nominatim conuenerit: *d* ęquales ſcilicet partes & in lucro, & in damno *e* ſpectantur. Quod ſi *f* expreſſę fuerint partes, hæ ſeruari debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat conuentio, ſi duo inter ſe pacti ſint, vt ad vnum quidem duæ partes & lucri, & damni pertineant, ad alium tertia.

a Aut totorum bonorum. *Quamuis hic tradatur, ſo-
cietatem bifariè contrahi, aut in omnibus bonis, aut in*
1 *vna tantum negociatione: † tamen adaptando nos ad ge-
neraliorem iuris ciuilis diuiſionem, dicimus coiri ſocie-
tatem aut expreſſe, aut tacite.* Expreſſe *contrahitur,
quando duo pluresve deliberate & conſulto de ſua-*
a *rum rerum communione expreſſis verbis conueniunt.* a
2 *† Et illa fit quatuor modis. Primo de omnibus bonis, in
qua veniunt ipſo iure omnes res corporales, quo ad do-
minium & poſſeſſionem: deinde hæreditates, & legata,
& donationes cauſa mortis. Nomina tamen non veniũt*
b *ipſo iure, ſed alter alteri cedit actionem.* b *Non tamen
veniunt, quæ ex prohibitis cauſis, furto ſcilicet, vel ma-
leficio acceſſerunt. Delictorum enim turpis atque fœda*
c *communio eſt.* c *Secundo ſimpliciter ſine mentione om-
nium bonorum: & tunc ſolum illa veniunt quæ ex quæ-
ſtu, id eſt, opera perſonali quæruntur, vt ſi quod lucrum
ex emptione vel locatione deſcendit. Hæreditates autem,
legata, & donationes mortis cauſa non veniunt, quia il-
la non ex quæſtu, ſed ob meritum aliquod, vel ex proſpe-*
d *ra fortuna obueniunt.* d *Tertio ſi vnius alicuius negocia-
tionis, vt vini, frumenti, olei, & tunc ſolum veniunt*
e *quæſita ex illa negociatione.* e *Quarto denique contra-
hitur in vna tantum re, vt in equo emendo, alia ve re: &*
f *tum quoque vltra illam rem ſocietas non extenditur.* f
3 Tacite *† vero coitur ſocietas, veluti ſi duo fratres ætate
maioris negociati fuerint, & contulerint quippiam in
commune, videtur tacite contracta ſocietas, in hoc ſcili-
cet negocio, in quo facta eſt communio: ſecus tamen eſ-*
g *ſet, ſi ad cõmunem hæreditatẽ paternam vocarentur,* g
h *prout ſupra diximus.* h *† Coitur etiam ſocietas vſque*
4 *ad certum tempus, vel vſque ad mortem alicuius ex ſo-*
i *cijs: pure, vel ſub conditione:* i *in perpetuũ autem nul-
lo modo coiri poteſt. Eſt autem de natura iſtius contra-
ctus, quod ſeruetur id, de quo expreſſim partes conuene-*
5 *runt: † ſin autem nihil conuentum eſt, ſeruatur æqua-
litas lucri & damni, ſecundum proportionem Geome-*
K *tricam.* K *Exemplum: Si Titius & Seius contraherẽt
ſocietatem, & Titius conferret ducentos aureos, Seius
vero centum: eo caſu ſpectarent ad Titium duæ partes lu-*
6 *cri & damni, ad Seium vero pars tertia. † Porro ſupra
admonui, ex hoc ſocietatis contractu dari actionem* pro
ſocio, *quæ poſt finitam ſaltem ſocietatem competit. Ex-
cepta vectigalium ſocietate, in qua locum habet hæc
actio etiam ſocietate conſiſtente: ideo quod propter va-*
l *rios contractus neutri expediat recedere à ſocietate,* l
*Agitur autem hac actione ad collationem rei lucri &
damni faciendam, iuxta diſtinctionem ſupra traditam:
vt ſi ſit omnium bonorum ſocietas, agatur ad collatio-
nem omnium bonorum: aliàs ſecus. Datur quoque hæc
actio ſocio & hæredibus eius contra ſocium, eiuſque hę-*
m *redes; & directa eſt ab vtraque parte. verum hanc in
alibi diffuſius explicabimus.*
7 *b* κοινωνίαν. *† Id eſt, communionem, & indiuiduam
rerum omnium ſocietatem. Alij legunt,* κοινοπραξίαν: *ſed hæc proprie appellatur, quæ re ipſa magis contrahi-
tur, quàm conſenſu: vt magis videatur eſſe communio,
quàm ſocietas.*
n *c* Negociationis. *Vel etiam rei vnius,* n *vt prædictum
eſt. Dicitur hæc etiam* Societas conuentionalis *vt quæ
conuentione partium exiſtat, tractatu deſuper habito.*
8 *† Aliàs, & qui in communionem inciderunt, & gene-
raliter qui quod commune poſſident,* Socij *dicuntur.*
o *Ita communium prædiorum dominos Iuriſconſulti* o *ſo-
cios appellant.*
d. Æquales ſcilicet partes. *Si modo æqualia in ſocieta-
tem contulerint: neque enim hic aliter æquales partes
ſint, quàm iuxta proportionem.*

e Spectan-

p e Spectantur. *Idem etiam in legatis*, p *& hæredum*
q *inſtitutionibus*, q *quibus partes adſcriptæ non ſunt, ob-*
ſeruatur.
f Expreſſæ. *Vel etiam alterius definitioni relicta, qui*
r *eas expreſſerit.* r

ADDITIONES.

a l. 4. ſocietatem coire. & ibi gl. l. vt ſic, & l. nam cum tractatur, pro ſocio.
b l. 1, 2. & 3. pro ſocio.
c l. ſi fratres, §. vlt & l. ſeq. hoc tit.
d l. 7. coiri. cum l. ſeq.
e vt in hoc princ.
f l. 5. hoc ipſo tit.
g Barto. l. cum duo, hoc tit.
h ad rub. huius tit.
i l. 1. hoc tit.
k in hoc prin. ver. 5. & quidem ſi nihil.
l l. 65. actione, §. 15. nonnunquam. pro ſocio.
m §. rei perſequendæ. à nu. 54. vſque ad nu. 62. infra de act.
n l. ſocietates contrahuntur. pro ſocio.
o l. 19. & l. 34. de ſeruit. ruſt.
p l. legata inutiliter, §. vlt. de legat. 1.
q l. quoties, §. hæredes, de hæred. inſtit.
r l. 75. ſi conta. hoc tit.

§. De illa ſane.

1 *Societas valet, ſi partes lucri & damni diuerſæ ſint inter ſocios: & quæ ſit ratio. num. 5.*
2 *Non eſt contra naturam ſocietatis diſpar ratio damni & lucri.*
3 *Pecunia principalis dicitur ſors, vel caput.*
4 *Exemplo declaratur hic §.*
6 *Valet ſocietas, vt alter nullam partem damni ferat, lucrum vero commune ſit.*
7 *Societas coiri nequit, vt vnus tantum lucrum ſentiat & de damno non teneatur: eſſet. n. Leonina ſocietas.*
8 *Lucrum intelligitur, omni damno deducto.*

a De illa ſane conuentione quæſitum eſt, ſi Titius & Seius inter ſe pacti ſint, vt ad Titium lucri duæ partes pertineant, damni tertia: ad Seium duæ partes damni, lucri tertia: an rata debeat haberi conuentio? Quintus Mutius contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimauit, *b* & ob id nõ eſſe ratam habendam. *c* Seruius Sulpitius (cuius ſententia præualuit) contra ſenſit, quia ſæpe quorundã ita precioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita coire poſſe ſocietatem *d* non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, *e* & tamen lucrum inter eos commune ſit: *f* quia ſæpe opera alicuius pro pecunia valet. Et adeo contra Quinti Mutij ſententiã obtinuit, vt illud quoque conſtiterit, poſſe conuenire, vt quis g lucri partem ferat, de damno non tenetur, quod & ipſum Seruius cõuenienter ſibi fieri exiſtimauit. Quod tamen ita intelligi oportet, vt ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit: *h* compenſatione facta, ſolum quod ſupereſt, intelligatur lucro eſſe.

a *a* De illa ſane. *Totus hic locus ex Pauli* a *reſponſo de-*
1 *ſcriptus eſt.* † *ex quo diſcimus, ſocietatem ita coiri poſ-*
ſe, vt partes damni & lucri diuerſæ inter ſocios ſint, puta
vt alter duas partes lucri habeat, tertiam damni: alter
vero duas damni, & tertiam lucri. Qua autem ratione
id receptum ſit, mox ſubijciemus.
b Et ob id. *Recte quidem hoc ſequebatur, ſi fuiſſet aſ-*
ſumptio vera: quia non valet vlla conuentio ab initio
contra ſubſtantiam, vel naturam ipſius contractus adie-
b *cta.* b *Sed parum conſtare aſſumptionem Mutij intel-*
2 *lexit Seruius.* † *Reuera enim non eſt contra naturam ſo-*
cietatis diſpar ratio damni & lucr.
c Seruius Sulpitius. *In notis Q. Mutij, quarum etiam*
c *alibi* c *non ſemel ſit mentio.*
d Non dubitatur. *Sic enim Impp. Diocletianus & Ma*
d *ximianus etiam* d *reſcripſerunt. Huius etiam ſocietatis*
exemplum Ciceronis oratio pro Q. Roſcio ſuppeditat: vbi
C. Fannius ſeruum ſuum Panorgum Q. Roſcij commu-
nem fecerat ea lege, vt eum Roſcius arte hiſtrionica in-
ſtitueret, quæſtuſque inter eos communis eſſet.
3 *e* Et tamen lucrum. † *Non etiam ipſa pecunia princi-*
e *palis (quam* Sortem, *aut caput,* e das haupt gelt, oder
die haupt ſum*) ab altero collata: neque enim ea quoq;*
communicatur, ſed tantum lucrum, quod ex ea prouenit.
4 *Exemplo res fiet clarior.* † *Titius & Seius contulerunt*
in ſocietatem 24. lucrum eſt 12. Titij (qui duas partes
lucri ex conuentione ferre debet) capiet 20. nempe 12.
pro capitis portione vel ſorte, & 8. lucri nomine: Seius
autem feret 16. puta 12. ſortis ſeu capitis vice, & lu-
cri tertiam partem, nempe 4. Et quod de lucro dictum
eſt, idem etiam in damno, pari analogia, vtrique impo-
f *nendo,* f *ſeruandum eſt.*
5 *f* Quia ſæpe. † *Hæc eſt decidendi cauſa in noſtra hypo-*
g *theſi: cui æquipollet, quod Vlpianus.* g Plerunque (*in-*
quit) tanta eſt induſtria ſocij, vt plus ſocietati conferat, quàm pecuniam: vt ſi ſolus nauiget, ſolus peregrinetur, pericula ſubeat ſolus.
6 *g* Lucri partem. † *Valet ergo ſocietas ſic coita, vt nul-*
lam partem damni alter ſocius ſentiat, lucrum vero com
mune ſit, ſcilicet ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt.
7 † *Vt autem alter omne lucrum ſentiat, alter de toto dam*
no teneatur, ſocietas coiri non poteſt: atque ita Ariſto
refert Caſſium reſpondiſſe, hancque Leoninam *ſocieta-*
tem appellaſſe. Nam leo (vt eſt in Apologo) communem
ex venatu prædam ſic diuidebat cum vulpe, vt ſibi fer-
me totam retineret: vulpi vix minimam concedẽs partẽ.
8 *h* Compenſatione. † *Neque enim* lucrum *intelligitur*
in ſocietate, niſi omni damno deducto: neq; contra dam-
h num, *niſi omni lucro deducto.* h *ſed lucrum vel dam-*
num ex eo, quod compenſatione facta ſupereſt, appella-
i *mus. Sic & in negocijs geſtis,* i *ſi in quibuſdam lucrum*
factum fuerit, in quibuſdam damnum, compenſatur lu-
crum cum damno.

ADDITIONES.

a In l. Mutius. 30. hoc tit.
b l. cum precario. de precar.
c d. l. Mutius. & l. vlt. C. de ſen. paſſ.
d l. 1. C. hoc tit.
e Ita ſortem appellat Liuius Dec. 1. lib. 6. vbi de Licinij legi.
f Fab. hic.
g l. ſi non fuerint 29. §. 1. pro ſocio.
h d. l. Mutius. 30.
i l. ſi negocia abſentis. de negoc. geſt.

§. Illud expeditum.

1 *In ſocietate pactum de lucro intelligitur etiã de damno, & contra.*
2 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
3 *Quod operatur propoſitum in propoſito, idem operatur oppoſitum in oppoſito.*

Illud

Illud expeditum eſt, *a* ſi in vna cauſa pars fuerit expreſſa; veluti in ſolo lucro, vel in ſolo damno, in altera vero omiſſa: in eo quoque quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſeruari.

1 *a* Si in vna. *Obſerua, † quod in ſocietate pactum de lu-*
cro, intelligitur etiam de damno, & econtra. Quare ſi
ea lege ſocietas coitur, vt duæ partes lucri ad alterutrum
pertineant: tacitè actum intelligitur de eiuſdem parti-
bus damni. Nam æquum eſt, vt qui ſentit lucrum, &
a *damnum ſentiat,* a *eadem ratione: † & contraria etiam*
2 *non priuantia, ſed aduerſa tantum (qualia ſunt damnum*
& lucrum) eadem diſciplina contineri ſolent, & quo ad
cognitionem, & quo ad iuris diſpoſitionem, in ſuo cuiuſq;
b *caſu, ſi modo par vtrobique ratio ſubeſt: ſicut in noſtro* b
3 *caſu. † Huc etiam facit trita regula:* Quod operatur
propoſitum in propoſito, idem etiam operatur oppo
c d ſitum in oppoſito, c *de qua* d *alibi tractatur.*

ADDITIONES.

a l. verum, §. vlt. pro ſoci. & ll. ſeqq.
b Fab. hic in fine.
c l. vlt. §. vlt. de legat. 3. & l. cum pro pecunia. C. de ſolut.
d Vide Topi. Cantiunc. in loco à contrario.

§. Manet.

1 *Societatem quinque modis diſſolui.*
2 *Renunciatione ſoluitur: eamque expreſſè & tacitè fie-*
ri: & num. 3.
4 *Ut renunciatione ſoluitur ſocietas, neceſſe eſt, certiorem*
factum eſſe alterum ſocium.
5 *Societas totorum bonorum quid contineat.*

a Manet autem ſocietas eo vſque, donec in eodem conſenſu perſeuerauerint. At cum aliquis renunciauerit ſocietati, ſoluitur. Sed plane ſi quis callide in hoc *b* renunciauerit ſocietati, vt obueniens aliquod lucrum ſolus habeat: veluti ſi totorum bonorum ſocius, *c* cum ab aliquo hæres eſſet relictus, in hoc renunciauerit ſocietati, vt hæreditatem ſolus lucriface ret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid vero aliud lucrifaciat, quod *d* non captauerit, ad ipſum ſolum pertinet. Ei vero cui renunciatum eſt, quicquid omnino poſt renunciatam ſocietatem acquiritur, ſoli conceditur.

a Manet. *Hactenus, quomodo ſocietas coiri ſoleat, di-*
1 *ctum eſt: nunc quibus modis finiatur, ſubijcit. † Re-*
feruntur autem quinque modi, quibus id contingit: puta
renunciatione, morte, finita negotiatione, publicatione,
2 *& ceſſione bonorum. † Soluitur ergo primum ſocietas re-*
nunciatione *ſine* voluntate ſociorum, *de qua hoc loci*
agitur. Fit autem ea bifariam, ſcilicet expreſſim, & taci-
tè. Expreſſim fit, quando renunciant ſocij nominatim con-
tractui, bona fide tamen. Nam ſi vnus ſociorum callide
renunciauerit, vt obueniens lucrum quod ipſe fortaſſis
ſciat, cum alij ignorent, habeat ſolus: is nihilominus com
municare tenetur. Præterea omnes ſocios renunciare opor
tet: alioqui vnus diſſentiendo, ſocios ſuos à ſe quidem li-
berare, ſe autem ab illis non poteſt. Ideoque ſi quid lucri
poſtea factum fuerit, eius partem non feret: at ſi diſpen-
a *dium fecerint, & damnum, æque praſtabit:* a *quippe*
quod renunciatio eius temeraria eſt, & intempeſtiua.
3 *† Tacite autem fieri cenſetur, cũ ſeparatim ſocij agere,* b
b *hoc eſt, vnuſquiſque eorum ſibi negociari cœperit.*

b Renunciauerit ſocietati, vt. *Expreſſè, vel tacitè, vt*
4 *iam dictum eſt. † Oportet autem certiorem factum eſſe*
alterum ſocium: quia ſi ignoranti renunciata ſit *(in-*
c *quit Paulus* c*)* quoad ſciuerit, quod is acquiſiuit, qui
renunciauit, in cõmune redigi debet; detrimentum
autem ſolius eſſe, qui renunciauerit: & quod abſens acquiſiuerit, ad eum ſolum pertinere, detrimentum ab eo factum commune eſſe. *Quod ſi pro-*
curatori abſenti fuerit renunciatum, non oberit, abſenti
renunciatio, priuſquam eam procuratori ſuo factam ha-
d *buerit* d *ratam.*
5 *c* Cum ab aliquo hæres. *† Nam vniuerſorũ bonorum*
ſocietas adeo late patet, vt etiam hæreditates, & legata,
& quæcunque ex proſpera fortuna obuenientia, communi
e *acquiratur, vt &* e *ſupra ad principium huius tituli di-*
ximus. quod verum eſt, ſi expreſſim de omnium bono-
rum ſocietate conuenerit. alioqui ſocietates ſimpliciter
coitæ complectuntur ea, quæ ex opera, & ſociorum indu-
f *ſtria acquiſita* f *ſunt.*
g *d* Non captauerit. *Sicq; accipiendũ eſt, quod* g *Paulus*
dixit: ſi quid poſt renunciationem acquiſierit, non erit
communicandum: quia nec dolus eſt admiſſus in eo.

ADDITIONES.

a l. actiones, 65. §. item qui ſocietatem, hoc tit.
b l. ita quoque, 64. hoc tit.
c l. ſed & ſocius, §. 1. hoc tit.
d l. actione, 65. §. item ſcriptum, d. tit.
e Num. 2.
f Sicque non obſtat. l. nec adiecit, hoc tit.
g d. l. actione, §. dicimus.

§. Soluitur adhuc.

1 *Societas morte alterius ex ſocijs finitur.*
2 *An pacto ſocietas ad hæredem tranſire poſſit.*
3 *Societas perimitur finito negocio.*
4 *Item publicatione bonorum.*
5 *Fiſcus eſt hæres eius, cuius bona publicantur.*
6.7 *Item ceſſione bonorum: & ea ad quid fiat.*
8.9 *Item interitu rerum, & actione.*

Soluitur adhuc ſocietas *a* etiam morte ſocij: quia qui ſocietatem contrahit, certam perſonam ſibi elegit. ſed etſi conſenſu plurium ſocietas contracta ſit: morte vnius ſocij ſoluitur, *b* etſi plures ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate *c* aliter conuenerit. *d* Item ſi alicuius rei contracta ſocietas ſit, & finis negocio impoſitus eſt: finitur ſocietas. *e* Publicatione quoque diſtrahi ſocietatem, manifeſtum eſt: ſcilicet ſi vniuerſa bona ſocij publicantur. nam cum in eius locum alius ſuccedat, pro mortuo habetur. *f* Item ſi quis ex ſocijs mole debiti prægrauatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideo propter publica aut priuata debita ſubſtantia eius væneat, ſoluitur ſocietas. ſed hoc caſu, *g* ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, noua videtur incipere ſocietas.

1 *a* Etiam morte. *† Secundo finitur contracta ſocietas, ſi*
alter ex ſocijs moriatur: idq; non ſolum de naturali mor-
te intelligendum eſt, verumetiam de ciuili, vt quia ſocius
a *maximam aut mediam capitis diminutionem paſſus* a
2 *ſit. † Morte autem ita diſſoluitur ſocietas, vt nec pacto*
b *quidem ad hæredem tranſire poſſit:* b *niſi quid ignora-*
ta morte ſocij ſequatur; vel ſocietas vectigalium hære-
c *di nominatim adſcripta ſit.* c *Certam enim perſonam*
eligit,

Google

eligit, qui contrahit ſocietatem : & non raro accidit, vt
hæres tam idoneus non ſit ad ſocietatem atque defunctus
ſocius .
b Et ſi plures . *Neque enim, vt de ſocietate , quæ*
corpus aliquod vniuerſum conſtituit , & in vno reliquo
d *perſiſtere poſſe* d *videtur : ita de hoc genere ſocieta-*
tis, quod conſenſu in certas perſonas electas collata con-
e *ſtat, iudicandum* e *eſt .*
c Aliter. *Nempe, vt ſi plures ſuperſint, inter hos, ſub-*
f *motis mortui ſocij hæredibus, ſocietas firma* f *maneat .*
Nam & defunctorum ſociorũ hæredes poſſunt in ea hæ-
reditate nouo conſenſu ſocietatẽ velut prorogare, & om
nia, quæ ipſis obuenerunt, in pro ſocio actione deducere .
3 *d* Item ſi. †*Tertiò perimitur ſocietas, ſi finitum ſit ne-*
g *gotium, propter quod ſocietas contracta* g *eſt .*
4 *e* Publicatione . †*Quarto publicatione diſſoluitur ſocie*
tas : ſcilicet , ſi vniuerſa bona ſocij publicentur propter
delicta . Nam cum in eius locum (quantum ad bona at-
h *tinet) alius, puta Fiſcus ſuccedit : pro mortuo* h *habe-*
5 *tur .* † *Eſt enim Fiſcus verus ſucceſſor eius, cuius bona*
publicantur, adeo vt etiam tanquam hæres tenetur cre-
i *ditoribus* i *hæreditarijs .*
6 *f* Item ſi quis. † *Quinto finitur ius ſocietatis , ſi alter ex*
K *ſocijs grandi ære alieno preſſus , bonis ceſſerit :* K *nec re-*
fert, an id ob publica, ſiue ob priuata fiat .
7 *g* Si adhuc . *Scilicet poſt factam ceſſionem .* † *Fit au-*
tem ceſſio bonorum ad hoc , vt quis liberetur à carcere,
non autem à creditoribus : habet tamen cedens in poſt
quæſitis beneficium, ne conueniatur, niſi in quantum fa-
l *cere* l *poteſt. Porro prædictis quinq; modis diſſoluendæ*
8 *ſocietatis adde,* † *ſocietatem quoque diſtrahi, rebus, quæ*
in ſocietate ſunt, oĩno peremptis. Sicut enim ſine perſonis
m *nulla eſt ſocietas : ita nec ſine rebus exerceri poteſt .* m
9 † *Porro actione qua ſoluitur ſocietas, hoc eſt, aut ſtipu-*
latione, aut iudicio . Quod ſic intellige , Per ſtipulatio-
nem interrogando & reſpondendo contractus ſocietatis
transfunditur in nouam obligationem, & conuentionis
formulam, priori perempta : Vel ſi alius ſocius delega-
n *tur.* n *Per iudicium, ſi actio* pro ſocio *ideo intendatur,*
vt ſocietas diſtrahatur . nam tunc hoc ipſo , quod agitur
o *ad cõicanda omnia, videtur renunciari cotta* o *ſocietati .*

ADDITIONES.

a l.reum, §. ſocietas, pro ſocio .
b l.nemo, 53. hoc tit.
c l.adeo, 59. l.verum, 63 . & §.in hæredem, ſi.t.
d l.ſicut, §.fin. quod cuiuſque vniu.nom.
e Fab.hic.
f Glo.hic bene declarat .
g l.actione, 65. §.item ſi alicuius, hoc tit.
h Eadem l. actione, §.publicatione. & l.1.in prin.de bon.dam.
i l.2. C. ad legem Iul. de vi publ. l. ſi vt proponis, C. de bon. proſcri.
k d.l.actione, §. 1.
l Vide quæ dicam infra, de actio. §.fin.
m Iuxta l. 1. de no.
n l.delegare, eodem tit.
o Atque hic eſt ſenſus d.l.actione, in princ. pro ſocio .

§. Socius ſocio .

1 *Societas præſtat dolum, & culpam etiam leuem .*
2 *Socius etiam de furto tenetur .*
3 *Leuiſſimam culpam ſocius non præſtat .*

Socius ſocio vtrum eo nomine tantum teneatur
pro ſocio actione , ſi quid dolo commiſerit , ſicut is
qui deponi apud ſe paſſus eſt : an etiam culpæ, id eſt
deſidiæ atque negligentiæ nomine, quæſitum eſt : a
præualuit tamen etiã culpæ nomine teneri eum. Cul-
pa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigen-
da eſt. Sufficit enim talem diligentiam communibus
rebus adhibere ſocium , qualem ſuis rebus adhibere
ſolet. Nam qui parum diligentem ſocium ſibi adſu-
mit, de ſe queri, ſibique hoc imputare debet .

a *a* Præual. *Ex Vlpiano* a *& Caio* b *hic locus tranſcri-*
b *ptus eſt :* † *ex quo annotandum quid præſtet ſocius ſocio.*
1 *Tenetur autem præſtare non tantum dolum, ſed etiã cul-*
pam , & quidem leuem : In huiuſmodi enim contractu
omnium contrahentium vertitur vtilitas : quo caſu etiã
c *leuem præſtari culpam,* c *vulgo obtinuit,* † *Proinde ſo-*
2 *cius de furto quoque tenebitur, nam cuſtodiam præſtare*
d *debet :* d *quia præſumitur culpa ipſius factum eſſe, qui*
e *rem tàm negligenter habuit, vt furto ſurripi poſſet.* e *Ad*
culpæ tamen purgationem, ſi hoc à Iudice petierit, ſocius
f *admitti* f *debet . Modum autem probandi , culpam ad-*
g *fuiſſe, Baldus alibi* g *ponit.* † *Leuiſſimam vero culpam*
3 *ſocius ad inſtar depoſitarij, non præſtat : quod hic textus*
h *ſatis docet .* h *In qua tamen re videndum eſt, an ſocius*
poſt contractam ſocietatem negligentior euaſerit in rebus
proprijs, an vero diligentior : vt hoc caſu præſentem di-
ligentiam, illo vero priorem in re communi præſtare de-
beat . quamuis diuerſum ſit in depoſitario : quoniam in
i *re depoſita præſens cuiuſque temporis diligentia* i *ſuffi-*
cit . Ratio autem eſt , quia hic vtriuſque gratia nego-
cium contractum eſt, quo fit , vt bona fides maiorem in
ſocio curam deſideret .

ADDITIONES.

a l.cum duobus, 52. §. venit, pro ſoc.
b l.ſocius ſocio, 72. eodem tit.
c l.contractus, & ibi Doctor. de reg iur. l. ſi vt certo, §. nunc videndum, commod.
d l cum duobus, §.damna. Dec. d. l. contractus.
e Bart. in d. §.damna.
f Bald. l. ſi creditor, in fine, C. de pig. act.
g In d. §.damna.
h Et habetur in d. l. ſocius ſocio, 72.
i Glo. hic verbo, ſolet. Glo. in d. l. cum duobus, §. venit, quam Fab. & Ang. ad hoc commendant.

De Mandato . Tit. XXVII.

1 *Verbum mandare .*
2 *Mandata alia publica, alia priuata .*
3 *Mandatarius dicitur procurator .*
4 *Mandati deſcriptio .*
5 *Mandatum rei inhoneſtæ non obligat .*
6 *Mandatum gratuitum eſſe debet .*
7 *Qui præſens patitur ſua negotia geri, mandare cẽſetur.*
8 *Mandati cauſa efficiens, & effectus .*
9 *Locus ex Cicerone de mandati contractu .*

Sequitur *quartus contractus , qui ſolo conſenſu ini-*
1 *tur , nempe* Mandatum † Mandare *autem à manu*
danda compoſitum eſt : quod in mandatis dandis acci-
a *piendiſq; manus ſibi inuicem dare mos erat,* a *quem iam*
in mutuis promiſſionibus vulgo videmus obſeruari: Sunt
autem pleraq; verba ſimili modo ab vſu porrigendæ ma-
nus producta . Itaque mandare *generaliter ſignificat,*
alicui perſonæ gerendum aliquid exequendumque com-
b *mittere:* b *quod quidẽ aliàs fit publice , aliàs priuatim.*
Publica

2 † Publica mandata dicũtur propter præcepta magiſtra-
tuum, quæ ſunt neceſſitatis: ſicque Iuſtinianus quando-
c que c accepit. Priuata vero vulgo vocantur Commiſ-
ſiones: quæ vt late patent, ita etiam multa comprehen-
d dere, eleganter Old. d oſtendit. Mandare autem ſolemus
ei, cui negocium aliquod in iudicio, vel extra iudicium no
ſtro nomine conficiendum amice & bona fide commẽda-
mus. Nam & commendare à mando, fit: atque ita hoc
3 loco accipiendum eſt. † Unde mandatarius dicitur pro-
curator, à pro, & euro: non enim otioſum eſt iſtud (Pro)
ſed diligentiam quandam, & prudens amici officium ſi-
4 gnificat. † Poteſt ergo Mandatum, quod hic agitur, ſic
recte deſcribi: quòd ſit contractus; quo quis officium
honeſtum, & lege permiſſum gratuito tacite vel ex-
preſſe exequendum ſuſcepit. Dixi primo, officium:
quia hic contractus eſt beneuolentiæ, quam reddit amicus
e amico: nam originem ex officio atque amicitia trahit. e
5 † Addidi, honeſtum: quoniam in rebus inhoneſtis &
f turpibus non eſt mandatum f obligatiorum. Subiunxi,
& lege permiſſum: quia vtcunque mandatum ſit ho-
neſtum, tamen ſi ſit contra leges, non valet. Veluti ſi quis
mandaret filiofamilias dari pecuniam mutuo, inutile eſ-
ſet mandatum: repugnat enim Senatuſconſultum Mace-
g donianum. g † Adieci, gratuito: quia ſi merces inter-
6 uenit, mandatum non eſt, h ſed locatio operarum. Ratio
h autem, quare gratuitum eſſe debeat, hæc eſt: quia huic
contractui potiſſimum locus eſt inter amicos: violat au-
tem ius amicitiæ, qui pro officio mercedẽ accipit. Aliud
eſt, ſi pro officio remunerandi cauſa quippiam à manda-
i tore acceperit, cui alioqui fuiſſet gratificaturus: i nam
hoc non impedit mandati actionem. Adpoſui, tacitè vel
7 expreſsè. † Neque enim expreſſim tantum fit hic con-
tractus, ſed etſi me præſente patior quem gerere mea ne-
gotia, mandare videor. Poſtremo attexui, exequendum
ſuſcepit: quia ſi quis negotium ui alicuius abſentia ſua
ſponte ſine mandato ſuſcepto gereret, mandatum non eſ-
ſet, ſed quaſi contractus, neque competeret mandati iudi-
8 cium, ſed negociorum geſtorum actio. † Cauſa efficiens
iſtius contractus eſt conſenſus: effectus verò, ſi manda-
tum à mandatario eſt ſuſceptum, quod pariat obligatio-
nem. ex qua deinde duæ proficiſcuntur actiones, Actio
K mandati directa, & contraria, quas ſuo loco K enarra-
bimus. Non poſſum aũt hic non adſcribere elegantiſſimũ
locũ Ciceronis pro Sex. Roſcio, in quo mandati contractũ
9 quam grauiter depinxit. † In priuatis (inquit) rebus ſi
quis rem mandatam non modo malicioſius geſſiſſet
ſui quæſtus aut commodi cauſa, verum etiam negli-
gentius, cum Maiores ſummum admiſiſſe dedecus
exiſtimabant. Itaq; mandati conſtitutum eſt iudiciũ
non minus turpe, quàm furti, credo propterea, quod
quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his
operæ noſtræ vicariæ fides amicorum ſupponatur,
quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſi-
dum, & (quantum in ipſo eſt) diſturbat vitæ ſocieta-
tem. Non enim poſſumus omnia per nos agere, alius
in alia eſt re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparan-
tur, vt commune commodum mutuis officijs guber-
netur. Quid recipis mandatum, ſi aut neglecturus,
aut ad tuum commodum conuerſurus es? Cur mihi
te offers, & meis commodis officio ſimulato officis,
& obſtas? Recede de medio, per alium tranſigam.
Suſcipis enim onus officij, quod te putas ſuſtinere
poſſe: quod minimè videtur graue ijs, qui minimè
ipſi leues ſunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quod
duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam, & fidẽ. Nam
neque mandat quiſquam ferè, niſi amico, neque cre-
dit, niſi ei quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt igi-
tur hominis, ſimul & amicitiam diſſoluere, & fallere
eum, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet. Hæc Cicero,
cuius verba referre volui, quia grauiſſime huius contra-
ctus totam vim explicant.

ADDITIONES.

a Old. Claſ. 4. act. 24. mox ab initio.
b Ita verbis Quintiliani, refert Valla lib. 5. Ele.
c In tit. C. & Nouel. de emand. princ.
d In loco ſupra citato, & in ſuo Lexico iuris.
e l. 1. mandati.
f §. illud quoque, infra hoc tit.
g l. 1. ad S.C. Macedonianum.
h §. vlt. infra eodem.
i l ſi non remunerandi, 6. hoc tit.
K In §. rei perſequendæ. inf. de actio. nu. 46. & aliquorum ſeq.

Princip. tit.

1 *Mandatum quinque modis contrahi.*
2 *Mandatum expreſſè & tacitè contrahitur.*
3 *Mandator & mandatarius qui dicantur.*

a Mandatum b contrahitur quinque modis, ſiue ſua
tantum gratia aliquis tibi mandet, ſiue ſua & tua, ſi-
ue aliena tantum, ſiue ſua & aliena, ſiue tua & aliena.
At ſi tua tantum gratia tibi mandatum ſit, ſuperua-
cuum eſt mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio,
nec mandati c inter vos actio naſcitur.
1 a Mandatum. † Vt huius ſolenni contractus vim & po
teſtatem rectè intelligerent tyrones, mox ab initio decla-
rat Imperator, quinque modis mandatum contrahi, &
poſtea cuiuſque modi exempla ſubiungit. Eſt autem to-
a tum hoc principium ex Caij a reſponſo huc tranſlatum:
cuius verba ſi conferantur, non parum lucis adſerent.
2 b Contrahitur, † Conſenſu b ſcilicet vel expreſſo, vel
b etiam tacito. Si enim paſſus ſum, aliquem pro me inter-
c d uenire, Mandati teneor, c quia videor mandaſſe. d
c Inter vos. Mandantem ſcilicet, & mandatarium.
3 † Mandans ſiue mandator is dicitur, qui aliquid mandat
alicui, vt ſibi vel alij aliquid faciat. Mandatarius verò
eſt, qui mandatum ſuſcipit adimplendum.

ADDITIONES.

a l. 2. hoc tit.
b l. 1. eodem.
c l. ſi remunerandi, 6. §. ſi paſſus, eod.
d l. 62. ſemper qui non prohibet, de reg. iur.

§. Mandantis.

1.2.3 *Exempla, vbi tua & mandantis gratia mandatũ fit.*
4 *Exemplum, vbi tua & aliena gratia fit.*

a Mandantis tantum gratia interuenit mandatum,
veluti ſi quis tibi mandet, vt negotia eius b gereres,
vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo ſponderes. Tua
gratia & mandantis: c veluti ſi mandet tibi, vt pecu-
niam ſub vſuris crederes ei, qui in rem ipſius mutua-
retur: d aut ſi volente te agere cum eo ex fideiuſſo-
ria cauſa, mandet tibi, vt cum reo agas, periculo man-
dantis, e vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quem
tibi deleget in id, quod tibi debuerat. Alieno tantum
cauſa interuenit mãdatum, veluti ſi tibi aliquis man-
det, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundũ eme-
res,

res, vel ut pro Titio ſponderes. Sua & aliena, veluti ſi de communibus ſuis & Titij negotijs gerendis tibi mandet, vel vt ſibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo & Titio ſponderes. *f* Tua & aliena, veluti ſi tibi mandet, vt Titio ſub uſuris crederes: quia ſi ſine vſuris crederes pecuniam, aliena tantum gratia intercedit mandatum.

a *a* Mandantis. *Exemplis poſt Caium* a *illuſtrat diuiſionem mandati, quæ nihil habent negotij.*
b Gereres. *Quo caſu non ob id teneberis, quòd negotia vel perperam geßeris, vel prorſus non adminiſtraris: ſed*
b *ideo quod mandatum ſuſceperis.* b
1 *c* Veluti ſi. † *Ergo tua gratia & mandantis mandatum*
eſſe dicetur, ſi Sempronius tibi mandet, vt ſtipulatione
interpoſita pecuniam tuam ſub vſuris Titio credas, mu-
tuò accipienti in ipſius Sempronij mandantis rem & vti-
litatem. Neque enim hoc caſu poteſt negari, quin verta-
tur in hoc vtilitas tua, quòd vſura tibi obueniunt tanquã
ex mora, loco eius, quod tua interfuerit, moram non eſſe
c *commißam,* c *quin potius tanquam merum lucrum, cum*
d *ex ſtipulatu potius debeantur.* d
2 *d* Aut ſi volente. † *Exempli gratia: Debeo tibi centum*
ex empto, & conſtituo tibi fideiußorem Sempronium: tu
inſtituis actionem aduerſus ipſum, quia fortaſſe times,
me non eſſe ſoluendo: Sempronius mandat tibi, vt ſuo pe
riculo me conuenias, id eſt, vt à ſe petas, quod à me con-
ſequi non poſſis actione contra me intentata, tu conſeque
ris ex me centum aureos. Vides hic contrahi mandatum,
primò mandantis cauſa: nam poſtquam ego reus tibi ſa-
tisfeci, Sempronius fideiuſſor quoque liberatur. Deinde
mandatarij cauſa, qui ex mandato debitum ſuum conſe-
e *quitur.* e
3 *e* Vel vt ipſius. † *Veluti Caius debet Seio centum, &*
vult alium delegare, qui pro eo promittat, ita vt fiat no-
uatio. Seius autem creditor recuſat: ideoque Caius prin-
cipalis debitor mandat Seio creditori ſuſcipere promißio-
nem à delegato, ſuo periculo: nempe vt id, quod à dele-
gato conſequi nequeat, à Caio petat. Hoc mandatum fit
vtique gratia mandantis & mandatarij.
4 *f* Tua & aliena. † *Titius pecunia indiget: mando tibi,*
vt ei ſub vſuris credas: hic enim & tibi rei proderit pro-
pter vſuras, & Titio, cuius neceßitati ſuccurſum erit:
mandatum ergo & tua, & aliena, nempe Titij gratia in-
tercedit.

ADDITIONES.

a l. 2. hoc tit.
b l. ſi remunerandi, 6. §. 1. hoc tit.
c l. cum quidam, §. ſi pupillo, in fi. de vſur.
d Porc hic.
e l. ſi mandauero, 22. §. interdum, hoc tit.

§. Tua tantum.

1 *Si mandatarij tantum gratia mandetur, conſilium potius eſt, quàm mandatum.*
2 *In contractibus ex conſilio quis non obligatur: fallit, vt num. 3. 4. 5*
6 *Ocioſa pecunia quæ dicatur: quæ item Occupata.*

a Tua tantum gratia interuenit mandatum: veluti ſi
tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius
prædiorum colloces, quàm ſeneres: vel ex diuerſo, vt
a pecunias tuas ſeneres potius, quàm in emptiones præ
b diorum colloces. Cuius generis mandatum, magis
1 conſilium, quàm mandatum eſt, & ob id non eſt obli-
gatorium: quia nemo *b* ex conſilio mandati obligatur, *c* etiam ſi non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum cuique ſit, apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. Itaque *d* ſi otioſam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam crederes: quamuis nõ expediat eam tibi emiſſe, vel crediſſe, non tamen tibi mandati tenetur. Et adeò hæc ita ſunt, vt quęſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam *e* Titio ſęnerares. ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe *f* in hoc caſu mandatum: quia non aliter Titio credidiſſes, quàm ſi tibi mandatum eſſet.
1 *a* Tua tantum. † *Additur hic ſextus modus contrahen*
di mandati, nempe ſi mandatarij tantum gratia mande-
tur. Et hoc magis conſilium eſſe, quàm mandatum, ac fe-
rè ex eo nec obligationem, nec mandati actionem inter
a *mandantẽ, ac talem mandatariũ naſci, hoc §.* a *oſtẽditur.*
2 *b* Ex conſilio. † *Pro regula traditur,* in contractibus
ex conſilio neminem obligari: *vt ſi mandem tibi in-*
3 *definitè, vt pecunias des fęnori.* † *Quod non habet locũ,*
ſi certam perſonam adieceris: quoniam ea ſpecie mandãs
indiſtinctè tenetur, ſiue mandatarius aliàs fuiſſet creditu
b *rus,* b *ſiue non: idq; crebrius obtinuit. Faber tamen non*
aliter huiuſmodi mandatũ, vel conſilium potius eſſe obli-
gatorium cenſet, niſi quando aliàs crediturus non fuerat,
ſi mandatum nõ eſſet: tunc enim deſinit habere naturam
meri conſilij. quæ aßertio textui noſtro videtur amicior,
4 *quàm & Cantiuncula hic tenet.* † *Deinde ceſſat regula,*
ſi conſilium tuum fuerit tanti ponderis apud mãdatariũ,
5 *quod non fuiſſet facturus, niſi tu mandaſſes.* † *Denique non*
obtinet, ſi conſilium fuerit fraudulentum: vt quia conſu-
lens ſciebat quem breui ceſſurum bonis. & mandauit ti-
bi, vt illi crederes pecuniam, hoc caſu tenebitur actione
c *de dolo.* c *Quemadmodum & ſi quis dolo cõſuluerit mi-*
hi repudiare hæreditatem, quaſi minus ſoluendo eßet.
c Etiamſi non expediat ei cui. *Sæpe enim etiam benè*
conſulta vel caſus aliquis repentinus immutat, vel cul-
d *pa eius, qui ea ſuſcepit facienda, peruertit.* d
6 *d* Otioſam pecuniam. † *Otioſam pecuniam appellant*
Iuriſconſulti, quæ in arca ſterilis iacet, nullum ſuo domi-
no fructum afferens. Eique reſpondet Occupata. Nam
occupare pecuniam alicui, eſt fęnori apud aliquem collo-
care, & quaſi exercere, ne otio & inertia langueſcat.
e Titio ſęnerares. *Et ſic perſona certa.*
f In hoc caſu. *Quãdo ſcilicet certa perſona deſignatur.*

ADDITIONES.

a l. 2. §. vlt. hoc tit. & l. conſilij, de reg. iur.
b l. ſi remunerandi, 6. § planè, mandati.
c l. quod ſi cum ſcires, de dolo. Dec. l. conſilij, de reg. iur.
d l. ſi quis affirmauerit, § 1. de dolo.

§ Illud quoque.

1 *Rei turpis nullum mandatũ eſt: nec inde actio naſcitur.*

Illud *a* quoque mandatum non eſt obligatorium, quod contra bonos mores eſt, veluti ſi Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria facienda mandet tibi: licet enim pœnam iſtius facti nomine præſtiteris, non tamen ullam habes aduerſus Titium actionem.

a Generaliter *pacta contra leges, Senatuſconſulta, &*
a *bonos mores non valent:* a *id quod de ſtipulatione ſuo*
b *loco* b *declaratum eſt,* † *Sic ergo & mandatum turpe,*
1 *aut contra bonos mores, aut ad publicam læſionem ſpe-*
ctans,

Digitized by Google

Eſtus, non eſt obligatorium : & per conſequens nec man-
e *dati actionem parit.* c *Unde Paulus :* d Si ædem (*in-*
d *quit*) ſacram ſpoliandam, hominem vulnerandum,
vel occidendum mandato ſuſcipiat, nihil mandati iu
dicio conſequi poteſt, propter turpitudinem man-
dati. *Sanè alij ex mandato turpi vel conſilio alia actio*
e *in me competere poteſt :* e *ſed mandatario mandati actio*
f *negatur.* f

ADDITIONES.

a l.3. de negoc.geſt.
b § quod turpi ex cauſ. ſup.de inuti. ſtip.
c l.n [illegible] erandi,6. §.rei turpis, hoc tit.
d l. ſi mandauero tibi, §. qui ædem, hoc tit.
e l. damni,de dam.infecto,l. in furti, de fur.
f Hic.

§. Is qui exequitur.

1 *Fines mandati diligenter cuſtodiendi.*
2 *Mandatarius quatenus fines excedit, non habet man-*
dati actionem contrariam.
3 *Mandatarius quatenus excedit mandatum, an neg.geſt. actionem habeat.*
4 *Quando mandatarius non excedat mandatum.*
5 *Mandata iuriſdictione, omnia mandata cenſentur, ſine quibus expediri nequit.*
6 *Venditio minoris facta quàm mandatum ſit, non valet.*
7 *Mandati actio directa : Item contraria.*
8 *In hac materia multa arbitrio boni viri relinquẽda eſſe.*

a Is qui exequitur mandatum, b non debet excede-
re fines mandati, vt ecce, ſi quis vſque ad centum au-
reos mandauerit tibi, vt fundum emeres, vel vt pro
Titio ſponderes : neque pluris emere debes, neque
in ampliorem pecuniam fideiubere : alioqui non ha-
bebis cum eo mandati actionem. adeo quidem, vt Sa
bino & Caſſio placuerit, etiam ſi vſq; ad centum au-
reos cum eo agere volueris, inutiliter te acturũ. Sed c
diuerſæ ſcholæ autores rectè vſque ad centum aureos
te acturum exiſtimant. quæ ſententia ſanè benignior
eſt. d Quòd ſi minoris emeris, habebis ſcilicet cum
eo e mandati actionem : quoniam qui mandat, vt ſi-
bi centum aureorum fundus emeretur, is vtiq; man-
daſſe intelligitur, vt minoris (ſi poſſit) emeretur.

a Is qui exequitur. *Naturam contractus mandati la-*
tius explicat Imp. hoc loco : ex quo duo axiomata repo-
1 *nenda ſunt.* † *Primum eſt,* fines mandati diligenter
a eſſe cuſtodiendos, a nec ab eis diſcedendum. *Quod*
procedit, quando mandatum habet ſpecificam & deter-
b *minatam formam :* b *aliud ſeruatur, ſi non fuerit forma*
rei gerendæ præſcripta, ſed fidei mandatarij negotium
commiſſum. vt quia mando tibi, rem aliquam mihi eme-
re, nec tamen exprimo precium : valet emptio, pro quo-
c *cunque etiam precio, ſaltem iuſto, res empta ſit.* c *Id*
enim actum eſſe intelligitur, vt iuſto precio, arbitratu ſci-
2 *licet boni viri, emeres.* † *Secundum axioma eſt, quòd*
Mandatarius quatenus excedit mandatum, non ha-
beat mandati actionem contrariam. *Nam qui exceſſit*
d *mandatum, aliud quid facere* d *videtur.* † *Diſceptant*
3 *autem interpretes, an ſaltem eo caſu* negotiorum geſto
rum *actio mandatario competat, quaſi negotium meum*
abſque mandato vtiliter mei contemplatione geſſerit? Et
conſtat, ſi me ſpecialiter prohibente emas, nec directã, nec
vtilem negotiorũ geſtorum contrariã actionem tibi com-
petere, quamuis rẽ benè geſſeris, quod Iuſtinianus vna ex
quinquaginta deciſionibus ſecundum Pomponium, & Iu
e *lium Paulum* e *definiuit. Si ſpecialiter non prohibuerim,*
& vtiliter negotium meum à te geſtum conſtiterit, ve-
rius eſt, negotiorum geſtorum actionem tibi competere,
neq; opus eſt, vt totum [illegible] negotium, ſi modo meũ
f *ſit.* f *Quid enim, ſi in [illegible]tos aureos fideiuſſeris, ne bo-*
na mea à creditoribus diſtraherentur in auctione? Si ve-
ro meum non fuerit negotium, vel malè geſtum eſt, rati-
g *habitione tibi opus erit, vt meeum agas.* g
4 b Non debet. † *Non excedit autẽ, qui id agit, quod man*
dato cohæret, eoque videtur comprehenſum, cum nõ poſ-
ſet alioqui mandatum commodè impleri; ut ſi mandarim
Titio, rem mobilem vendicare, vel legatum petere, po-
teris petere ipſam rem, vel teſtamenti tabulas exhibe-
h *ri.* h † *Quemadmodum & mandata iuriſdictione, om-*
5 *nia mandata videntur, ſine quibus non poteſt exerceri i*
i *iuriſdictio.*
c Diuerſæ ſcholæ authores. *Nerua ſcilicet, & Pro-*
culus.
d Quod ſi minoris. *Illum etiam ipſum fundum, qui*
mandato continetur, nam ſi alium etiam fortè meliorem,
K *æquè minoris emeris, nullo modo videris impleſſe* K *man*
datum, & per conſequens nec actionem habebis aduer-
6 *ſus mandantem.* † *Quod autem de rei emendæ mandato*
diximus, id etiam locum habet, ſi quis contra rem tuom
vendiderit minoris, quàm ei mandaras, non enim videbi-
tur alienata, ſed eam vendicare rurſus poteris. neq; ob-
ſtabit tibi rei venditæ exceptio, niſi & reliquum, quod
mandato tuo deeſt, à mandatario, vel emptore præſtetur,
l *& indemnis per omnia* l *ſerueris.*
7 e Mandati actionem. *Contrariam ſcilicet.* † *Sicut enim*
directa mandati *actio mandanti datur, ad petendam*
rem ex mandato ſuo emptam, vna cum fructibus : vel ſi
mandatum ſemel ſuſceptum nõ eſt impletum, ad id quod
mandantis intereſt, negotia ſua geſta non eſſe : Sic ex di-
uerſo, mandatarius actionem mandati contrariam *ha-*
bet, aduerſus mandantem, poſtquam mandatum imple-
uit, ad conſequendum id, quod mandãtis nomine neceſſa-
rio & vtiliter impendit. Vtriuſque actionis naturam &
m *vim, alibi* m *latius declarabimus.* † *Porrò hac in mate-*
8 *ria mãdatorum multa ſunt relinquenda arbitrio boni vi-*
ri, qui omnes rei, de qua quæretur, circumſtantias confe-
ret. ab his enim potiſſi. videtur pendere definitio huius
n *rei : quemadmodum etiam A.* n *Gellius ſentire videtur :*
qui exactè hunc articulum diſcutit, variaſque Philoſo-
phorum ſententias recenſet.

ADDITIONES.

a l.diligenter,5. hoc tit.
b Ita tex. hic intelligi debet.
c l.præterea, eodem tit.
d d.l.diligenter, 5.
e l.vlt.C.de neg.geſt.l.ſi pro te. ff.mandat.
f l. Pompon.de neg.geſt.
g d.l.Pomponius.
h l.ad rem mobilem, & l. ad legatum. de proc.
i l.2.de iuriſdict. omn. iud. ibique late Doct. hoc axioma tractant.
k d.l.diligenter, §.1.
l d.l.diligenter, & l.1.§.Celſ.ait, de except.
m §.rei perſequendæ, infra de act. à nu.46. vſque ad nu.53.
n Gell.lib.1.noc.Att.cap. 13.

§. Rectè quoque.

1.3 *Mandatum extinguitur reuocatione, modo res ſit ad-*
huc integra : & num.4. 5.

2 *Quando*

Digitized by Google

2 *Quando res dicatur eſſe integra.*
6 *Mandatum ſoluitur morte mandantis & madatarij.*
7 *Quibus caſibus mandatum morte mandantis non perimatur,*
8.9 *Diſpenſator ſeruus, quis dicatur.*

Rectè quoque mandatum contractum, ſi dum adhuc integra res ſit, *a* reuocatũ fuerit, euaneſcit. Item ſi adhuc integro mandato, *b* mors alterutrius interueniat: id eſt, vel eius qui mandauerit, vel illius qui mandatum ſuſceperit: ſoluitur mandatum. Sed vtilitatis cauſa receptum eſt, ſi eo mortuo qui tibi mandauerat, tu ignorans eum deceſſiſſe, executus fueris mandatum: *c* poſſe te agere mandati actione: alioqui iuſta & probabilis ignorantia tibi damnum adferret. *d* Et huic ſimile eſt, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſpenſatore Titij, per ignorantiam liberto ſoluerint, liberari eos, cum alioqui ſtricta iuris ratione non poſſent liberari: quia alij ſoluiſſent, quàm cui ſoluere debuerint.

a Reuocatum fuerit. *Duo hic modi explicantur, quibus*
1 *mandatum finiri ſolet. † Extinguitur enim primò reuo-*
2 *catione, ſi res adhuc integra ſit. † id quod tunc ſic habe-*
re intelligitur, ſi nondum cœperit intereſſe eius, qui man-
a *datum ſuſcepit, perfici quod mãdatum* a *eſt. Hoc tamen*
in articulo, ne impingas, diſtinguendi ſunt tres caſus.
3 *† Aut enim eſt mandata iuriſdictio: & tunc res integra*
cenſetur, quãdo is, cui mandata eſt iuriſdictio, citationem
b *in ea cauſa non decreuerit.* b *Cæterum ea iam emiſſa, res*
integra eſſe ceſſat: ideoque nec poterit in eius fraudem
reuocari, ſed omnino vbi cœptum eſt iudicium, ibi debe-
c *bit finiri.* c *† Aut mandata eſt procuratori lis exercen-*
4 *da, conſtitutus eſt procurator ad iudicia: & eo caſu de-*
ſinit res eſſe integra per litis conteſtationem, ſi de actoris
d *procuratore loquimur:* d *nam in reo procuratore ſatiſ-*
e *dationem attendimus.* e *† Aut denique mandatum fuit*
5 *datum procuratori ad negotia, fuit alicui mandatum ge-*
rendum negotium: & res dicitur non amplius integra,
cum mandatarius cœpit illud negotium gerere, vel ſi ne-
ceſſarias impenſas ad id negotij fecerit: vt ſi ſuſceperis
f *mandatum ædificandi domum, & iam lapides, vel ligna*
comparaueris. f *Sanè hac ſpecie mandatori permitten-*
dum non eſt, mandatum reuocare, niſi paratus ſit reſti-
tuere, quod mandatarij intereſt.
6 *b* Mors alterutrius. *† Secundo ſoluitur mandatum mor*
g *te mandantis, vel mandatarij, ſi res adhuc ſit integra.* g
Quod tamen in procuratore ad iudicia non obtinet: mor-
tuo enim eo, mandatum morte ipſius diſſoluitur, ſiue res
ſit integra, ſiue non ſit. quia induſtria perſonæ ibi eligi-
h *tur, quæ non tranſit ad hæredes.* h *† Interim non eſt igno-*
7 *randum, non paucas eſſe mandatorum formas, quæ etiã*
poſt mortem mandantis durant: vt ſi quid mandatum
i *ſit in rem ipſius mandatarij:* i *vel mandatum contineat*
aliquid, quod omnino poſt mortem mandantis exequi de-
K *beat.* K *Sed nec mandatum dotis vel libertatis dandæ*
l *expirat morte* l *mandantis.*
c Poſſe te agere. *Scilicet aduerſus defuncti mandato-*
ris hæredes. Ætiologia eſt, quia vtcunque mandatum
fuerit ſolutum morte domini: tamen quia mandatarius
ignorauit dominum deceſſiſſe, probabilis facti ignorantia
m n *veniam meretur:* m *ſecus ſi improbabilis foret.* n
d Et huic ſimile. *Probat ſuperiorem deciſionem à ſimi-*
li, ſiue ab exemplo, in quo etiam reiecta iuris ſubtilitatẽ
æquitati adhæretur, vt eſt in diſpenſatore, qui ignorans ſe
o *manumiſſũ à ſuo domino, exegit à debitoribus pecunias.* o
8 *Appellamus enim hic* diſpenſatorem *ſeruum, qui fœno-*
ri dare cõſueuit pecuniam domini, vel eam à debitoribus
exigere, aut ſtipulari, aut pignora accipere: nam iſta pro-
pemodum eſt ſumma in negociatione quæſtuum. Theo-
philus hic diſpenſatorem definit, οἰκέτην ὃς εἴωθεν ἐκδα-
9 *νείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα. † Sic quoque alibi* p *di-*
p *ſpenſator ſeruus appellatur, qui familiæ rationes diſpen-*
ſat, peculijq; adminiſtrationem habet. Hinc Martialis.
Diſpenſatorem fallax ſpoliauit amica.
Hinc & apud Suetonium in vita Veſpaſiani Caſ. diſpenſationem impetrare quidam dicitur fratri ſuo voluiſſe. *neque enim de ea ibi loquitur, quam vulgò nunc di-*
ſpenſationem vocant. nam veteres id legibus ſolui dice-
bant. Huiuſcemodi ergo diſpenſatori, qui mandatum ha-
buit à domino recipiendi ſolutionem à debitoribus, ſi fa-
cta ſit ſolutio poſt ipſius manumiſſionem à ſe ignoratam,
ſeu poſt mortem ſui domini, ſummo iure debitores non
eſſent liberati: quoniam mutato ſerui ſtatu, vel etiam
per mortem domini, mandatum ſolutum fuit, proinde
non potuit ei amplius rectè ſolui. Quia tamen & hic
probabilis ignorantia veniam promeretur, ei ex æquita-
te ſuccurritur.

ADDITIONES.

a l.8. ſi procuratorem, §. mandati, ff. hoc tit.
b l.4 more, cum l. ſeq. vbi Bart. & Doct. de iuriſd.
c l.30. vbi cœptum. de iud.
d l.16. ante litem, l. poſt litem, de proc. l. nulla. C. eod.
e Iaſ. hic ad Por. Bald. in l. mandatum, col.5. C. mand.
f l.1. §. cœpiſſe. de pollicit.
g l.26. inter cau. hoc tit. l. & quia, de iuriſd. & l. vlt. de ſolut.
h l.57. tam ex contractibus, de iud.
i l. ſi eum fundum, de pec.
k l.12. ſi verò non remunerandi, §. vlt. hoc tit.
l l ſi ego, §.1 de iure dot. l. ſi pater, de man. vin.
m Toto tit. de iur. & fac. ignor. & l. idemque, §. generaliter, mand.
n l.c. § cauſa, de ædi. ed. l. quiſquis, C. de reſcind. vend.
o quem caſum habes etiam l. eius qui, ſi cert. petat. & l. ſi quis ſeruo, de ſolut.
p In l. diſpenſatori, §1. & l.62. ff. de ſol. & Quint. lib.6. c.4.

---

§. Mandatum.

1 *Mandatum ab initio eſt voluntatis, poſtea fit neceſſitatis: fallit, vt num.2.*
3 *Omnes contractus nominati ab initio voluntarij ſunt, deinde ſiunt neceſſarij.*
4 *Mandatum in quo differat ab alijs contractibus, qui conſenſu fiunt.*
5 *Mandatarius quid præſtet.*

Mandatum non ſuſcipere, cuilibet *a* liberum eſt: ſuſceptum autem conſummandum eſt, aut quàm primum renunciandum, vt per ſemetipſum, aut per aliũ eandem rem mandator exequatur. Nam niſi ita renuncietur, vt integra cauſa mandatori reſeruetur eandem rem explicandi, nihilominus mandati actio locum habet: *b* niſi iuſta cauſa interceſſerit, aut non renunciandi, aut intempeſtiuè renunciandi.

a *a* Liberum eſt. *Ex Pauli & Vlpiani reſponſis* a *hic §.*
deſumptus videtur, quorum verba huc collata nõ parum
1 *lucis adferent. † Diſcendum autem hinc eſt, quod man-*
datum ab initio poteſt non acceptari: eo autem ſemel ſu-
ſcepto,

ſcepto, non poterit renunciari, ſi mandatoris cœperit intereſſe, hoc eſt, ſi per renunciationem mandator damno
b aliquo afficeretur. b † Quod tamen ita moderandum eſt,
2 niſi iuſta cauſa interceſſerit: puta ſi valetudinis aduerſæ, vel capitalium inimicitiarum cauſas, ſeu ob immanes, rei actiones, ſeu ob aliam iuſtã cauſam excuſationes man
c datarius alleget, audiendus eſt: c Aliàs verò vbi iuſtæ cauſæ deſunt, locum habet mandati actio aduerſus mandatarium, vt is, quanti mandatoris intereſt negotia ſua con
d fecta nõ eſſe, damnari debeat. d Cæterum quod diximus, mandatum ab initio voluntariũ eſſe: hoc & in alijs con
3 tractibus nominatis locum habet. † Omnes enim cõtractus nominati à principio ex voluntate contrahentiũ pendent: vbi autem iam obligatio contracta eſt, alter ſine
e alterius volũtate diſcedere non e poteſt. † Cæterum man
4 datum hoc ſpeciale habet, quòd mandatarius etiam ſuſcepto mandato, re exiſtente integra, pœnitere poteſt, & renunciare: idque ea ratione, quoniam ex mandato tum demum datur actio directa, poſtquam mandantis cœperit intereſſe: ſed re integra mandantis, nihil intereſt: ergo adhuc nulla actio competit, & per conſequens locus eſt reuocationi. quæ ratio ceſſat in alijs contractibus.

b Niſi iuſta cauſa. Vt ſi per publicas neceſſitates, vel ca
f ſum improuiſum factum ſit, quo minus renunciauerit. f
5 † Dolum enim & culpam omnem, id eſt, latam & leuem quouis modo admiſſam, mandatarius, qui ſalarium
g accipit, mandatori præſtat, g vt procurator, qui ſalarium non exigit, vt fideiuſſor, dolum tantum, & latam
h culpam, quæ fraude non h caret.

ADDITIONES.

a In l. ſi mandauero, 22. §. vlt. e. & l. ſi quis alicui, 27. §. qui ſuſcepit, d. tit.
b Dictis iuribus.
c l. ſane, 23. cum ll. ſeq. hoc tit.
d d. §. qui ſuſcepit.
e l. ſicut. C. de actio. & oblig.
f Theo. & Bald hic.
g l. à procur. & l. in re. C. hoc tit.
h l. ſi fideiuſſor, hoc tit. l. 1. de poſ. & l. ſi procu. mand.

§. Mandatum. 2.

1 Mandatum & in diem, & ſub conditione fieri poteſt.
2 Quibus verbis mandatum concipiatur.
3 Mandatum poteſt etiam per nuncium vel epiſtolã fieri.

Mandatum & a in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt.

1 a In diem. † Obſerua mandatum & in diem differri, &
a ſub conditione contrahi poſſe. a In diem: vt Mando Kalendis illis equum mihi emas: ſub conditione, Mando emas, ſi ad nundinas proficiſcaris. Pauci enim actus
b ſunt legitimi, qui diem & conditionem non recipiunt. b
2 † Illud non omittendum, quoad formulam concipiendi mandati, nihil referre, quibus verbis mandantis voluntas, & conſenſus mandatum ſuſcipientis exprimatur. Nã ſiue rogo, ſiue volo, ſiue mãdo, ſiue alio quocunq; ver
c bo idoneo vſus ſit mandans, mandati actio eſt. c † Et cum
3 mandati obligatio merè à conſenſu pendeat, põt per nuncium quoq; vel per epiſtolam mandatum fieri ac ſuſcipi.

ADDITIONES.

a l. 1. hoc tit.
b l. actus. de reg. iur.
c d. l. 1.

§. In ſumma.

1 Mandatum debet eſſe gratuitum, fallit, vt num. 3.
2 Actio mandati contraria cur inuenta.
4 Et procuratores & aduocati honorariũ petere poſſunt.
5 Si merces ex conuentione accedat mandato, locatio eſt, non mandatum.
6 Incerta mercede conſtituta in mandato, fit contractus innominatus.

In ſumma ſciendum eſt mandatum, a niſi gratuitum ſit, in aliam formam negotij cadere. Nam mercede conſtituta, b incipit locatio & conductio eſſe. Et (vt generaliter dicamus) quibus caſibus ſine mercede ſuſcepto officio, mandati ſiue depoſiti cõtrahitur negotium: ijs caſibus interueniente mercede, locatio & conductio intelligitur contrahi. Et ideo ſi fulloni polienda, curandave quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta, neque promiſſa, c mandati competit actio.

1 a Niſi gratuitum. † Gratuitum ergo debet eſſe mandatum, aliàs nullius momenti eſt, nec ex illo oritur mandati actio, vel obligatio: quippe quod originem ex officio &
a amicitia trahit: a officio autem gratuito nihil magis contrarium eſt, quam merces & ſalariũ. Hoc tamen non eo
2 ſpectat vt mandatarius damno aliquo affici debeat: † ob id enim reperta fuit actio mãdati cõtraria, vt is qui mandatum ſuſcepit exequendũ, ſumptus bona fide, ac neceſ
b ſario factos conſequi valeat. b † Honorarium tamen ſiue
3 honor, vt Vlpianus appellat, remunerandi gratia interue
c nire põt, petiq; vel actione mandati, c vel extra ordinẽ: d
d modo non incerta pollicitatione promiſſum fuerit. † Sanè
4 non tantum procuratores, ſed aduocati, hoc eſt, omnes omninò, qui cauſis agendis quoquo ſtudio operantur, Honorarium pro modo litis, pro facundia, pro conſuetudine fori & iudicij, vbi erat acturus, intra legitimum modum
e petere e poſſunt. Vnde eſt manifeſtũ, mercedem nõ peti à procuratore, ſed honorem pro remunerando labore.
5 b Incipit locatio. † Si mandato ex conuentione merces acceſſerit, deſerta eſt mandati natura, & ad locati conductiq; mercenariam cauſam factus tranſitus. Hoc tamen de mercede certa & pecuniaria, id eſt, quæ pecu
6 niaria contineatur, intelligi debet: † nam incerta mercede conſtituta, erit contractus innominatus, competetque actio præſcriptis verbis in hoc quod intereſt, vel ad re
f petendum f condictio.

c Mandati competit. Nam vbi aliquis gratis quid fa
g ciendum ſuſcipit, Mandati parit ea res g obligationem.

ADDITIONES.

a l. 1. hoc tit.
b l. ſi verò non remunerandi, §. ſi mihi, hoc tit.
c l. ſi remunerandi, in princ. hoc tit.
d l. ſalarium, 7. hoc tit. & l. ſalarium, C. eod.
e l. 1. §. in honorarij, & §. aduocat. de var. & extraor. cogn.
f l. naturalis, §. at cum do, & l. ſi tibi, 22. de præſcri. verb.
g d. l. ſi tibi.

De obligationibus, quæ ex quaſi contractu naſcuntur. Tit. XXVIII.

In rub. & princip.

1 Continuatio tituli.

2 *Quaſi contractus vnde ſic appelletur.*
3 *Quinque ſpecies eſſe quaſi contractus.*

Poſt genera contractuum enumerata, diſpiciamus etiam de ijs obligationibus, quæ quidem *a* non proprie naſci ex contractu intelliguntur: ſed tamen quia non ex maleficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex contractu naſci videntur.

1 Quatuor † *genera contractuum in ſuperioribus titulis expoſita ſunt, qui re, verbis, literis, aut conſenſu fiunt:*
a *ordo propoſitionis iam exigit,* a *vt de* obligationibus ex
2 quaſi contractu *ſubijciatur.* † *Hæ autem ideo ſic appellantur, quòd non propriè ex contractu, vel maleficio, aut*
b *quaſi maleficio veniant.* b *Contractus enim propriè non eſt, niſi inter duos aut plures. maleficium abſque negotio*
c *contractū fit eo animo, vt alteruter vel vterque* c *obligetur. Nec maleficium aut quaſi ſine peccato eſſe poteſt, id*
d *eſt, dolo vel culpa.* d *Continetur tamen plerumque, quaſi maleficium appellatione maleficij, & quaſi contractus*
e *appellatione contractus.* e † *Habet autem* quaſi con-
3 tractus *quinque ſpecies, ſiue exempla: Negotiorum geſtionem, Adminiſtrationem tutelæ, Communionem rerum, Aditionem hæreditatis, & Solutionem indebiti. Et hæ in progreſſu tituli noſtri ſingulatim explicantur.*

a Non propriè. *Nam ex vero contractu nemo obliga-*
f *tur: niſi qui conſenſit:* f *hic autem obligantur etiam*
g *ignorantes.* g

ADDITIONES.

a §. vlt. ſupra, de oblig.
b l. ex maleficijs. de act. & oblig.
c l. Labeo. de verb. ſig. l. togatti. de præſcr. verb. l. ſi in area. de condic. indeb.
d infra de obl. quæ ex qua. del. naſ. & d. l. ex maleſ.
e Ibidem.
f l. 1. de pact.
g l. 2. de neg. geſt.

§. Igitur.

1 *Negotiorum geſtio explicatur.*
2 *Negotiorum geſtor ſubſtituit inſtar procuratoris.*
3 *Alienum negotium quot modis geratur.*
4 *Verbum, gero.*
5 6. 12. 13 *Actio neg. geſt. directa & contraria.*
7 *Differentia inter mandatu & mandato.*
8 *Quandoque plures actiones ex vno negotij geſtu dātur.*
9 *Sufficit ab initio vtiliter geſſiſſe.*
10 *Vtilitatem vnde metiri oporteat.*
11 *Cautela, ne cōiuncta perſona ſumptus donaſſe videatur.*
14 *Negotiorum geſtor quid præſtet, iuxta negotij qualitatem iudicandum.*

a Igitur cū quis *b* negotia *c* abſentis *d* geſſerit, vltro citroque inter eos naſcuntur actiones, quæ appellantur negotiorum geſtorum, ſed domino quidem rei geſtæ aduerſus eum qui geſſit *e* directa competit actio: negotiorum autem geſtori *f* contraria, quas *g* ex nullo contractu, propriè naſci, manifeſtum eſt: quippè ita naſcuntur iſtæ actiones, ſi *h* ſine mandato quiſq; alienis negotijs gerendis ſe obtulerit: ex qua cauſa ij, quorum negotia geſta fuerint, etiam ignorantes obligantur. *i* Idq; vtilitatis cauſa receptum eſt: ne abſentium, qui ſubita feſtinatione coacti, nulli demandata negotiorum ſuorum adminiſtratione, peregrè profecti eſſent, deſererentur negotia: quæ ſanè nemo curaturus eſſet, ſi de eo quod quis impendiſſet, nullam habiturus eſſet actionem. Sicut autem is, *k* qui vtiliter geſſit negotia, *l* dominum habet obligatum *m* negotiorum geſtorum, ita, & contra *n* iſte quoque *o* tenetur, *p* vt adminiſtrationis reddat rationē, quo caſu *q* ad exactiſſimā quiſq; diligentiā compellitur reddere rationem: nec ſufficit talem diligentiā adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet, ſi modo alius diligentior eo cōmodius adminiſtraturus eſſet negotia.

1 *a* Igitur. † *Prima ſpecies ſiue exemplum obligationis ex quaſi contractu hic exponitur, nempe negotiorū geſtio: quæ tum exiſtit, cum te abſentem mihi obnoxiū facio, mea ſponte vtiliter gerendo negotia tua. Præſumitur enim & iudicatur negotiorum geſtor eo animo negotium gerere, vt ex dolo & culpa obligetur, viciſſim etiam dominus eo animo eſſe iudicatur, vt libenter ſe negotiorum geſtori obligatum velit, ſi quid ſuo nomine impenderit,*
a *quare naſci dicitur obligatio quaſi ex contractu,* a *id eſt, non ex vero & geſto (vt ſic dicam) contractu, ſed ex tacito & præſumpto. Eſt autem totus hic locus ex duobus*
b *Caij* b *reſponſis huc tranſcriptus, ex quorum collatione magis eluceſcet methodus huius loci, quæ Iuſtinianus omnia à Gaio vberius tradita, breuiter ſolū complexus eſt.*

b Negotia. *Siue vnū, ſiue plura ſint, ſiue in iudicio*
c *geſſerit, vel extra* c *iudiciū.* † *Sed nec refert, verum per*
2 *ſe, an per alium geſſerit. Poteſt enim negotiorum geſtor (ſicut & procurator) ſubſtituere aliquem ad negotia ge-*
d *renda: ſuo tamen* d *periculo. Neq; enim excuſatur, ſi dicat, ſe crediḋiſſe idoneum, quem ſubſtituerat. Vnde ſolet euenire, q ex vno eodemq; negotij geſtu diuerſæ perſonæ*
e *diuerſas acquirant actiones: quod* e *alibi explicatur.*

c Abſentis. *Requiritur enim hic abſentia. nam ſi præ-*
f *ſens fueris, paterisq; aliū tua gerere negotia, mādare* f
3 *videris.* † *Cæterum quatuor modis alienum negotiū geri-*
g *tur.* g *Primò, cura et ſolicitudine, vt in tutoribus, curatoribus, procuratoribus, adminiſtratoribus. Deinde, ſi et pſa: cū in rem tuā impendo, etſi tuo intuitu nō fecerim. Tertio, ratihabitione, cū quod tuo nomine geſſi, ratum habes, & niſi ratū haberes, nihil ad te pertingeret. Denique, ipſo ge-*
h *ſtu, cum creditori tuo ſoluo, te ignorante vel inuito.* h

4 *d* Geſſerit. † *Verbum hoc, gero, cum plures habeat acceptiones, hic tamē pro adminiſtrare ſumitur: ſicut & in vulgata regula,* Qui per alium gerit, per ſeipſum gerere videtur. *Nihil autē refert, an quis aliqua neceſſita-*
i *te vrgente negotia abſentis geſſerit, vel etiā ſponte,* i *quia*
K *fauebat abſenti, & humaniter cum Papiniano* K *iudicabat, hominis intereſſe, hominem beneficio afficere.*

5 *e* Directa competit. † *Directa negotiorū geſtorum actio domino conceditur, cuius negotia geſta ſunt aduerſus geſtorem, vt reddat rationē adminiſtrationis: item vt*
l *præſtet, ſi quid dolo, aut negligentia eius* l *admiſſum eſt.*

f Contraria.

ADDITIONES.

a l. 5. ff. de act. & obl. 1. & l. 6. ff. de neg. geſt.
b l. ex maleficijs, §. 1. de act. & obl. & l. 2. de neg. geſt.
c l. 3. in princ. & l. ſoluendo, de neg. geſt. & d. §. 1.
d l. nam & Seruius, §. vlt. eod. tit.
e Exempla vide in l. ait Prætor, §. vlt. & ſeq. ff. e. ſup. de verb. obl. in princ. & l. ſi mandatum. C. de neg. geſt.
f l. ſi remunerandi, §. ſi paſſus, mandati.
g l. ita mandans, § geſſiſſe, de admi. tut.
h Vide Glo. in l. ſi pupilli tui, in fine, §. pen. ff. de neg. geſt.
i l. 3. §. hac actione, de neg. geſt.
k l. ſeruus ea lege, in fine, de ſer. expor.
l d. l. ex maleficijs, §. ſi quis. & d. l. 2.

6 *f* Contraria. † *Contraria negotiorum geſtorum actio*
datur ipſi geſtori, qua repetit ſumptus factos in rebus ami-
ci, cuius negotia ſine mandato geſſit. Utramque actionem
a *commodius alibi* a *enarrabimus*.

g Ex nullo contractu. *Neque enim interuenit vllus*
contractus aut conſenſus partium.

h Sine mandato. *In aliquibus exemplaribus legitur,*
7 Sine mandatu: *& non male meo iudicio*. † *Mandato-*
rum enim differentiam vt exactius ſignificarent veteres,
ſolebant dicere Mandatu, *in ablatiuo, cum mandatum*
priuatum intelligi volebant: Mandatum verò publicum
per ablatiuum. Mandato *denotabant frequenter. Et hāc*
locutionem Haloander diligenter obſeruauit in Pādectis
vbiq; Mandatu meo, mandatu Titij, vt & in Pand. Flor.
ſæpe legimus. Ad propoſitum ſi mandaueris alicui, vt
b *negotia tua gerat, mandati actio* b *competit. Sine man-*
dato autem intellige ſaltē illius, cuius ſunt negotia geſta.
Nam ſi quis alius mandarit, nihilominus dabitur nego-
c *tiorum geſtorum actio: id quod Marcellus* c *tradidit, li-*
cet aliquantum obſcurius. poteſt tamen ea tota res tribus
8 *verbis expediri.* † *Primò, ſi cum propoſuiſſem tua nego-*
tia gerere, Titius mihi mādarit, vt geram: inter me & te
erit actio negotiorum geſtorum, inter me verò & Titiū,
mandati. Secundò ſi cum non propoſuiſſem tua gerere ne-
gotia, Titius mihi mandarit, vt gerā: inter me & Titium
erit actio mandati: inter te & Titium negotiorum geſto-
rum: ſi modo ille tuus procurator nō fuerit: nā in alio qui
erit actio mādati. Inter me vero & te nulla erit actio, niſi
d *geſſerim contemplatione tui, & in tuam omnino* d *gra-*
tiam. Tertiò, ſi mihi mandaris, vt geram negotia tua, &
ego non tua tantum, ſed etiam Titij ignorans geſſerim: ſi
quidem eius Titij tutela vel cura ad te pertineat, vtriuſq;
negotij geſti nomine erit inter nos actio mandati: ſicuti
e *eſſet negotiorum geſtorum: ſi ſine mandato* e *geſſiſſem.*

i Idq; vtilitatis. *Ætiologia eſt, quare Legiſlator motus*
fuerit ad hanc ſpeciem obligationis ex quaſi contractu in-
troducendam.

9 K Qui vtiliter geſſit. † *Etſi effectum non habuit nego-*
tium: ſufficit enim ab initio vtiliter geſſiſſe. Et ideo ſi in-
ſulam fulſit, vel ſeruum ægrū curauit, etiamſi inſula exu-
f *ſta eſt, vel ſeruus obijt:* f *aget nihilominus ad impenſas.*
10 † *Vtilitatem autem metiri oportet non ex opinione ge-*
rentis, ſed ex re illius, cuius negotia geſta ſunt. Quid
enim ſi quis putauerit ſe vtiliter facere, ſed patrifamilias
non expediebat? verumtamen vbi gerēs oſtenderit, quod
fecit, reijciet onus probandi in dominum, vt is doceat rem
geſtam ſibi in ſpeciem onerosam eſſe, vel ſaltem non ne-
g *ceſſariam, neque* g *vtilem.*

l Dominium habet obligatum. *Nempe vbi non adpa-*
h *ret, hunc qui geſſit, habuiſſe animum donandi:* h *cuiuſmo-*
i *di animus vel ex paterna pietate,* i *vel ex maritali affe-*
K *ctione* K *facile colligitur.* † *Quare conſulunt Doctores, ſi*
11 *coniuncta perſona abſentis negotia gerat, vt proteſtetur*
ſe non donandi animo, ſed vtilitatis cauſa pro abſen-
l te negotium l geſturum.

12 *m* Negot. geſt. † *Actione contraria, vt ſcilicet repe-*
m *tat, quod impendit neceſſario, vel vtiliter,* m *ſed non vo-*
luptatis cauſa: item vt liberetur ab obligatione pro do-
mino negotiorum ſuſcepta: & generaliter, vt præſtetur
n *ei indemnitas rerum* n *geſtarum.*

n Iſte. *Negotiorum geſtor.*

o Teneatur. *Directè negotiorum geſtorum actione.*

13 *p* Vt adminiſtratio red. † *Id eſt, actus ſui, vt Caius*
inquit: condemneturque in id quod non, vt oportuit, geſ-
o *ſit: vel quod ex huiuſmodi negotijs* o *retinet: item vt*
vſuras quoque præſtet, eius ſcilicet pecuniæ, quæ demptis
p *neceſſarijs ſumptibus* p *ſupereſt.*

14 *q* Ad exactiſ. *Nec tamen hoc eſt perpetuum.* † *Qua-*
re ne fallaris, ſciendum hic eſt, negotiorū geſtorum varijs
modis teneri hoc iudicio, ſecundum qualitatem negotij.
Primò enim venit dolus malus duntaxat & latior culpa,
ſi affectione permotus, ne bona amici diſtraherentur, ne-
ve aliud damnum accideret, negotijs eius vltrò ſe obtu-
q *leris* q *gerendis. Deinde leuioris culpæ etiam rationem*
r *reddet, nedum fraudis regulariter ex natura* r *actionis.*
Tertiò caſus fortuitus tum venit, cū geruntur negotia pu-
ſ *pilli, qui nullo modo tenetur, niſi locupletior* ſ *factus ſit.*
Item ſi negotiorum geſtorum non alterius contemplatio-
t *ne, ſeu ſui lucri cauſa adminiſtrationē* t *ſuſcepit. Item ſi*
u *nouum negotium, & ab vſu abſentis prorſus alienum* u
x *geſſerit. Itē ſi pacto in ſe recepit caſum* x *fortuitū. Item*
y *ſi culpa geſtoris caſus* y *eueniat. Denique ſi negotiorum*
z *geſtor in reſtituendis rebus domini admiſerit* z *moram.*

ADDITIONES.

a Infra, de act. §. actionum, à num. 32. vſque ad num. 48.
b Supra, de mand. eodem tit.
c l. 3. §. vlt. de neg. geſt.
d l. nam & ſeruius. in fin. l. item ſi §. nam etſi cui, l. ſi quis man- dato. neg. geſt. l. ſi mandatum, C. eod. tit.
e l. liberto. §. 1. dic. tit.
f l. ſed an vltro, §. 1. hoc tit.
g d. §. 1.
h l. ſed videa. dic. tit.
i l. ſi paterno, l. ſi alimenta, C. eo. l. quæ pater filio, ff. fam. ercisc.
k l. quod in vxorem, C. hoc tit.
l Neſennius, c. l. at ſi quis, de rel. & ſumpt. fune.
m l. ex duobus, in princ. hoc tit. l. quæ vtiliter, in princ. eod.
n l. ſi mandata, d. tit. per l. 2. C. de ſen. quæ ſi. cert. quan.
o l. 2. hoc tit.
p l. qui alienæ, in princ. de neg. geſt.
q d. l. 3. §. interdum, eod. tit.
r l. tutoris, C. de neg. geſt.
ſ l. ſi pup. in princ. d. tit.
t l. ſi pupilli, § ſed etſi quis.
u l. ſi negot. C. eod.
x l. ſi negotium, C. eod.
y l. ſiue hær. & l. debitor eius, ff hoc tit.
z l. cum res, §. vlt. delegat. 1.

---

§. Tutores.

1 *Secūda ſpecies quaſi cōtractus, eſt adminiſtratio tutelæ.*
2 a *Ex qua actio tutelæ naſcitur, tā directa, quam cōtraria.*
3 *De actione rationum diſtrahendarum & pro tutelæ.*
4 *Contrariam tutelæ actionem quare Prætor induxerit.*

a Tutores quoque qui tutelæ iudicio tenentur, non proprie ex cōtractu obligati eſſe intelliguntur (*b* nul- lum enim negotium inter tutorem & pupillum con- trahitur) ſed quia ſane *c* non ex maleficio tenentur, quaſi ex cōtractu teneri vīr. Hoc autē caſu *d* mutuæ ſunt actiones. Non tantum enim pupillus cum tuto- re habet *e* tutelæ actionem: ſed & contra tutor cum pupillo habet *f* contrariam tutelæ, ſi vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam creditoribus eius obligauerit.

1 *a* Tutores. † *Et hic locus ex eiuſdem Caij a reſponſo*
a *deſcriptus eſt, ſecundam ſpeciem quaſi contractus con-*
tinens, nempe adminiſtrationem tutelæ. *Tutor enim &*

pupillus dicuntur quaſi contrahere, quia adeò non requi-
b *ritur conſenſus pupilli, vt & ignoranti & inuito tutor* b
detur. Oritur ergo inter tutorem & pupillum obligatio,
pupillo etiam ignorante, & non conſentiente, imò eo inui-
to. Quia autem inter ſe nihil contraxerunt, neque ex de-
licto, vel quaſi ex delicto obligati ſunt: dicitur hæc obli-
2 *gatio ex quaſi cōtractu procedere. † Ex qua deinde actio*
naſcitur, quæ tutelæ vocatur. Et hæc pariter eſt duplex,
directa ſcilicet, & contraria: quarum prior pupillo datur
in tutorem, vt reddat rationem ſuæ adminiſtrationis, fi-
c *nita iam* c *tutela: poſterior tutori datur in pupillum, iam*
adultum, qua repetit, ſi quid impedit de ſuo in rem pupil-
d *larem, aut ſe, remve ſuam pro eo* d *obligauit.*

b Nullum enim. *Saltem quod ad iudicium tutelæ per-*
tineat, de quo hic agitur. Cæterum nemo negat, contrahi
aliud negotium inter pupillum & tutorem, nempe ex ſti-
pulatione, rem pupilli ſaluam fore.

c Non ex maleficio. *Vel quaſi maleficio: neque enim*
e *tutela maleficij, ſed beneficij nomen* e *eſt: ſed nec dolum*
vel culpam admittit alteruter, quòd vel tutelam ſuſci-
piat, vel in tutela ſit.

d Mutuæ ſunt actiones. *Nempe tutela directa & con-*
3 *traria, vt paulò ante dixi. † Ab his autem actionibus*
f *diuerſæ ſunt, actio* de rationibus f diſtrahendis, *ſi quid*
tutor dicatur ex bonis pupilli abſtuliſſe: & actiones pro
tutelæ, *directa & contraria, ſi quis quaſi tutor geſſerit*
g *negotia impuberis, licet verus tutor non* g *fuerit. Ve-*
h *rum de his opportunius* h *ſuo loco agemus.*

e Tutelæ actionem. *Directam ſcilicet.*

4 *f* Contrariam tutelæ. † Quam Prætor propoſuit (*in-*
i *quit* i *Vlpianus*) induxitq; in vſum, vt facilius tutores
ad adminiſtrationem accederent, ſcientes pupillum
ſibi quoque obligatum fore ex ſua adminiſtratione.
K *Quanquam enim ſine tutoris autoritate pupilli non* K
obligentur, nec in rem ſuam tutor pupillum obligare poſ-
ſit: attamen receptum eſt, vt tutori ſuo pupillus ſine tu-
toris autoritate ciuiliter, ex adminiſtratione ſcilicet. Ete-
nim prouocandi erant tutores, vt promptius de ſuo ali-
quid pro pupillis impenderent, cum ſciunt ſe recepturos
id, quod impendiſſent.

ADDITIONES.

a l. ex maleficijs, §. tutel. de act. & oblig.
b l. nec non. de tut. & cur. da. ab his.
c l. ſi finita, de tut. & rat. diſtr. & in rub. ff. de cont. & vti. acti. tut. & l. 1. eod.
d d. l. ex malefic.
e Supra, de tut. in princip.
f l. actione, de tut. & rat. diſtr.
g l. 1. de eo, qui pro tut.
h §. actionum, infr. de act. à nu. 49. vſque ad nu. 60. & ff. de tut. & ratio. diſtr.
i l. 1. de contr. tut. & vti. act.
k Supra, de aut. tut.

§. Item ſi inter.

1 *Tertia ſpecies quaſi contractus, eſt communio rerum; ex qua actio communi diuid. naſcitur.*
2 *Actionem commun. diuid. duplicem eſſe.*
3 *Inter cohæredes ex quaſi contractu obligationem naſci.*
4 *Ex qua oritur familiæ erciſcundæ actio.*
5 *Familia pro hæreditate: & de pluribus huius verbi acceptionibus, & nu. 6. 7. 8. 9*
10 *Erciſcere ſignificat diuidere.*
11 *Actio fam. erciſc. quo differat à cōmuni diuid. actione.*
12 *Actio famil. erciſc. duplex.*

a Item ſi inter aliquos cōmunis res ſit *b* ſine ſocieta-
te, veluti quòd pariter eis legata donatave eſſet: & alter
eorum alteri ideo teneatur communi diuidundo iudi-
cio, *c* quòd ſolus fructus ex ea re perceperit, aut quòd
ſocius eius ſolus in eam rem neceſſarias impenſas fe-
cerit: non intelligitur ex contractu proprie obliga-
tus eſſe, quippe nihil inter ſe contraxerunt. ſed quia
ex maleficio nō tenetur, quaſi ex contractu teneri vi-
detur. *d* Idem iuris eſt de eo, qui cohæredi familiæ
erciſcundæ iudicio ex his cauſis obligatus eſt.

1 *a* Item ſi inter. † *Tertia ſpecies quaſi contractus hic*
enarratur, nempe communio rerū: ex qua manat actio,
a *quæ communi diuidundo* a *appellatur, quæ competit*
pro rebus ſingularibus diuidendis, vel pro his, quæ in re
communi expenſa ſunt, vel ſi quis ſolus ex re cōmuni fru-
ctus percepit: Vt ſi duobus fundus eſſet legatus, & vnus
ſolus ex eo fructus percepiſſet, certè obligatus eſſet alte-
ri. quia autem neque contraxit cum eo, neq; deliquit, aut
quaſi deliquit, id eſt, nec dolum vel culpam admiſit: ex
2 *quaſi contractu dicitur obligatio nata. † Eſt autem hæc*
actio duplex, directa ſcilicet, & vtilis: directa *illis com-*
petit, qui habent rerum dominium in re communi. Vtilis
vero his, qui habēt quaſi dominium: quales ſunt qui rem
communem bona fide à non domino acceperunt.

b Sine ſocietate. *Rectè inquit ſine ſocietate, id eſt, ſine*
animo & cōuentione ſocietatis ineundæ. Nam ſi nomina-
tim cōtracta eſſet, eius obligatio referri deberet inter eas,
quæ propriè naſcuntur ex contractu: licet tum quoq; cōi
b c *diuid. iudicium locum* b *habeat: ſicut* c *alibi dicemus.*

c Quod ſolus fructus. *Imp. notant & hoc loci acceſſio-*
d *num duntaxat meminit,* d *veluti fructuum & impen-*
ſarum, non etiam rei principalis: quia ſcilicet tum de-
mum quaſi ex contractu naſci intelligantur. Nam quod
attinet ad ipſam rem principalem, cum de eius diuiſio-
ne agitur, videtur hoc iudicium naſci ex conſenſu, nem-
pe volentium à communione diſcedere.

3 *d* Idem iuris. † *Inter cohæredes vltrò citroq; naſcitur*
quaſi ex contractu obligatio. Nam ſimulatq; adierunt
hæreditatem, vidētur quaſi contraxiſſe alter cum altero,
ita quòd alter alteri ſit obligatus in mutuis præſtationi-
bus. Et dicitur quaſi contractus, quia iſti cohæredes nihil
verè contraxerunt, ſed iuris poteſtate habentur pro con-
4 *trahentibus, qui dicitur quaſi contractus: † ex quo dein-*
de prouenit Actio familiæ erciſcundæ, *id eſt, hæredita-*
5 *tis diuidendæ. † Nam antiqui familiam pro hæreditate*
e *accipiebant:* e *vt in lege XII. tab. his verbis:* Proxi-
mus agnatus familiam habeto: *cuius non ſemel Cicero*
6 *in Topicis meminit. † Cæterum* Familia (*inquit Feſtus*)
in liberis hominibus dicebatur: vnde familia nobilium
Pompiliorum, Valeriorum, &c. Et Familiares *ex eadē*
7 *familia. † Poſtea* Familiæ *appellatio cum rebus ipſis &*
perſonarum circumſtantia variata eſt. Primum enim ſer-
ui tantum ſignificabantur per familiam, nempe à famu-
f *lando, litera t, cum u, mutata.* f † *Denique liberi quo-*
8 *que, vxor & omnes qui ſub vnius poteſtate in eadē domo*
g *natura vel iure viuunt, comprehendi* g *cœperunt. † Tan-*
9 *dem trāſlata eſt* Familiæ *ſignificatio ad totam cognatio-*
nem ſanguinis. Et quoniam agnatis tantū priſco iure de-
bebatur hæreditas, lex XII. tab. proprietati deſeruiens,
familiam pro hæreditate accepit: atq; ita hic, ſicut etiam
10 *in Pandec. tit. Famil. erciſc. intelligi debet. †* Erciſcere
autem verbum eſt vetuſtate ornatum, & pro diuidere
accipitur,

accipitur, ab ἐρκίζειν, quod interſepire & diuidere ſigni-
ficat. Sicut ergo iudicium de hæreditate inter cohæredes
diuidenda ex antiquiſſima XII. tab. lege proficiſcitur,
vt Caius ſcribit: ita quoque antiquam illam & natiuam
11 *inſcriptionem* familiæ erciſcundæ *obtinuit.* † *Differt*
autem hæc à communi diuidũdo *actione, quòd illa da-*
tur tantum pro rebus ſingularibus diuidendis: hæc vni-
12 *tem pro vniuerſitate.* † *Et pariter duplex eſt directa &*
vtilis. Directa datur hæredibus ſiue teſtamentarijs, ſi-
ue legitimis: vtilis verò bonorum poſſeſſoribus compe-
tit, quia de iure ciuili hæredes non ſunt. Harum tamen
h *vim & naturam alibi* h *locupletius enarrabimus.*

ADDITIONES.

a Eam inf. explicabo in §. quæ iam, de actio. à num. 28. vſque ad num. 39.
b l. 2. com. diuid.
c Infra de act. §. quædam, num. 32.
d Bald. hic.
e l. pronunciatio, 159. §. familiæ. de verb. ſignificat.
f l. 1. de vi & vi arma.
g l. detellatio. 40. §. familiæ, de verborum ſignific.
h d. § quædam, num. 15. & ſeq.

---

§. Hæres quoque.

1 *Quarta ſpecies quaſi contractus, eſt aditio hæreditatis.*
2 *Quare hæres cum legatario quaſi contrahere dicatur.*
3 *Ex hoc quaſi contractu quæ actio detur.*

a Hæres quoque legatorum nomine non propriè ex contractu obligatus intelligitur (neque enim cum hærede, neque cum defuncto vllum negotium legatarius geſſiſſe propriè dici poteſt) & tamen quia ex maleficio non eſt obligatus, quaſi ex contractu *b* debere intelligitur.

1 *a* Hæres quoq;. † *Quarta ſpecies quaſi contractus hic*
exponitur, Aditio hæreditatis *ſcilicet qua hæres legata-*
2 *rijs obligatur.* † *Ecce enim hæres cum legatario non con-*
traxit aliquod negotium, quo inuito legatum relinquitur:
nec teſtator cum eodem contraxit, cum neſciente fortè le-
gatario relictum ſit: contractus autem ſine conſenſu
a *nullus eſſe* a *poteſt. Sed nec dolo hæres, vel culpa le-*
b *gatario obligatur, niſi fortè poſt dolum vel culpam* b
admiſerit: quippe qui nihil in eum peccauit: ſicque nul-
lus ſubeſt maleficij vel quaſi maleficij prætextus. Reli-
quum eſt igitur, vt ex quaſi contractu hæredem obliga-
c *tum* c *dicamus.* † *& ex tali obligatione actio* legato-
3 rum *vel ex* teſtamento d *in perſonam deſcendit. Cæ-*
d *terum* rei vendicatio *vel* hypothecaria *(quam lega-*
e *tario quoque interdum dari* e *conſtat) ex obligatione,*
vel ex quaſi contractu non venit, ſed ex dominio, quod
lex adſcribit legatario. Quanquam hanc hypothecariam
actionem, qua legatario competit, eſſe perſonalem, non-
f *nulli* f *voluerint: quod an verum ſit, ſubſiſto.*
b Debere intelligitur. *Ideoque aduerſus eum legata-*
rius actionem perſonalem ex teſtamento habet, vt iam
dictum eſt.

ADDITIONES.

a l. 1. de pac.
b l. cum res, de legat. 1.
c l. ex maleficijs, 5. §. hæres, de act. & oblig. l. apud Iulianum, §. vlt. & ibi Glo. & Bart. quib. ex cau. in poſſ. eat.
d §. noſtra, ſupra, de leg.
e Dixi in d. §. noſtra.
f Cantiunc. hic.

§. Item ſi quis.

1 *Quinta ſpecies quaſi contractus, eſt ſolutio indebiti.*
2.4 *Indebitum quare ſupra referatur inter contractus qui re contrahuntur.*
3 *Quæ actio ex hoc quaſi contractu competat.*

a Item is cui quis *a* per errorem non debitum ſoluit, *c* quaſi ex contractu debere videtur. Adeo enim non intelligitur propriè ex contractu obligatus eſſe, vt ſi certiorem rationem ſequamur, magis (*d* vt ſupra diximus) ex diſtractu, *e* quàm ex contractu poſſit dici obligatus eſſe. Nam qui ſoluendi animo pecuniam dat, in hoc dare videtur, vt diſtrahat potius negotium, quàm contrahat. Sed tamen perinde is, qui accepit, obligatur, ac ſi mutuum ei daretur; & ideo *f* condictione tenetur.

1 *a* Item is cui. † *Quinta & vltima ſpecies quaſi contra-*
ctus adtexitur, ſcilicet ſolutio indebiti. *Sed an non Imp.*
hanc obligationem inter contractus, qui re contrahuntur,
a *ſupra* a *recenſuit?* † *Recenſuit quidē, non tamen eo ſine,*
2 *quòd eſſet verus contractus, ſed quòd non poſſit eſſe efficax, niſi*
res, id eſt, numeratio pecuniæ interueniat. Hic verò eadē
repetitur & origo eius indicatur. Quantum enim ad obli
gandum eum attinet, qui bona fide accepit indebitum, ve-
rum eſt, nihil cum eo contractū eſſe, quia ſubſtantia con-
tractus, nempe conſenſus abfuit: quoniā qui per errorem
ſoluit, magis diſtrahendæ obligationis animo, quàm con-
b *trahendæ dare* b *videtur. Adparet ergo repugnāte par-*
c *tium intentione, obligationē iſthuc non poſſe introduci:* c
attamen cum is, qui indebitum ſoluit, hoc ipſo aliquid ne-
d *gotij* d *geſſit: iſ verò ne accipiens iſte, contra naturalem*
e *æquitatem* e, *cum alterius iactura locupletetur,* e *videtur*
ſic accipiens omninò ad reddendum quaſi ex contractu
obligari. Nam nec verè contractum eſt, nec vllus ſubeſt,
3 *nec delicti: vel quaſi delicti color ſeu prætextus.* † *Ex*
hoc quaſi cōtractu introductu eſt ex bono & æquo con-
dictio indebiti, *qua quis repetit id quod indebitè per er-*
f *rorē alicui ſoluit. Hanc actionem ſupra* f *explicauimus.*
b Per errorem. *Tametſi hic ſolum mentio fiat erroris*
ſoluentis: idem tamen in accipiente intelligi debet. Nam
is alioqui magis videbitur ex maleficio obligari, cum re-
g *ſponderit Pomponius:* g Eum qui rem alienam ab errante ſciens accepit, furtum facere.
c Quaſi ex contractu. *Qui quidem intelligitur re fieri:*
quia (vt ſupra dixi) qui ſoluit indebitum, hoc ipſo gerit
h *aliquid* h *negotij.*
d Vt ſupra. *Nempe in titul. quibus modis re contra. obli*
gatio. Eum ſcilicet, qui non debitum accepit, re obligari.
deinde addidit, ſed hæc ſpecies obligationis non videtur
ex contractu conſiſtere: cum is, qui ſoluendi animo dat,
magis voluerit negotium diſtrahere, quàm contrahere.
4 *e* Quàm ex contractu. † *Nam ſi obligationem indebi-*
ti ſpectes, geſtum negotium contractumque dixeris; ſi
conſenſum & conuentum, diſtractum, vt non ſine cauſa
& ſub hoc titulo memoretur.
f Cōdictione. *Scilicet indebiti, quæ pro indebito datur.*

ADDITIONES.

a §. is quoque, ſupra quib mod re contr. oblig.
b l. ex maleficijs, 5. § is quoque, de act. & obl.
c l. non om. ſi certum pet.
d l. ſi in area, de cond. indeb.
e l. nam hoc. eo.
f In d. §. is quoque.
g l. ſi iuſſu, §. 1. de furtis.
h d. l. ſi in area.

Digitized by Google

§. Ex quibuſdam.

1 *Quædam actiones in confitentem dantur in ſimplum, in negantem in duplum: & quæ ſint illæ.*
2 *In his actionibus etſi quid indebitè ſoluatur, tamen condictio non habet locum.*
3.4 *Idque exemplis declaratur.*
5 *Hodie tantum in legatis ad pias cauſas creſcit lis per inficiationem.*
6 *In reliquis legatis, ſi indebitè ſoluantur, habet locum condictio.*

a Ex quibuſdam tamen cauſis repeti nó poteſt, quod per errorem non debitum ſolutum ſit. ſic namq; definierunt, veteres: ex quibus cauſis inficiando lis creſcit, ijs cauſis non debitũ ſolutum repeti non poſſe: *b* veluti ex lege Aquilia, item ex legato. Quod veteres quidem in ijs legatis locum habere voluerunt, quæ certa conſtituta, *c* per damnationem cuique legata fuerant. *d* noſtra autem conſtitutio, cum vnam naturam omnibus legatis & fideicommiſſis *e* indulſit, huiuſmodi *f* augmentum in omnibus legatis & fideicommiſſis extendi voluit: ſed non omnibus legatarijs hoc præbuit; *g* ſed tantummodo in his legatis & fideicommiſſis, quæ religionis, quæ ſacroſanctis Eccleſijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis vel pietatis intuitu honorantur, relicta ſunt: quæ ſi indebita ſoluantur, *h* non repetuntur.

a Ex quibuſdam. *Imperator digreditur à propoſito: hic enim §. tantum ad materiam indebiti facit, & præceden-*
1 *tis § exceptiones complectitur.* † *Ad euidentiam autem non eſt ignorandum, quaſdam actiones eſſe, quæ in confitentem dantur in ſimplum, in negantem verò in duplum: quoniam inficiando lis dicitur creſcere. Quales ſunt, actio* damni iniuriæ *ex lege Aquilia: actio* depoſiti *ex quatuor cauſis, ſcilicet ex incendio, ruina, naufragio, tumultu: actio* ex teſtamento, *quæ legatarijs competit pro le-*
a *gato ad pias* a *cauſas.* † In prædictis actionibus (*in-*
2 *quit hic Iuſtinianus*) ſi quid indebite ſeruatur, non poteſt repeti per condictionem indebiti. *Exempli cauſa:*
3 † *Si quis ageret contra me, quòd penes me depoſuerit in incendio centum aureos, licet penes me non ſint depoſiti, ſed penes alium: ego ne condemner in duplum pro inficiatione, ante cōdemnationem ſoluo indebitum. iam quæro: ſi deinde conſtiterit, actorem penes me nihil, ſed penes alium depoſuiſſe, vtrum ego illud ſimplum, quod indebitè ſolui, condictione indebiti repetere poſſim? Et decidit Imperator, condictionem mihi nō dari: videor enim tacitè tranſegiſſe cum deponente: & potuit fieri, ſi litigaſſem, quòd fuiſſem damnatus in duplum: quare contentus eſſe debeo, me ſolutione ſimplici liberatum eſſe.*
4 *b* Veluti ex lege Aquilia. *Exempli gratia:* † *Mandaui procuratori meo, vt tibi damnum daret: alius autem tibi damnum intulit, non meus procurator. Ego abs te in ius vocatus, damnum quod à meo procuratore datum aſſerebas, metu augmenti per inficiationem futuri, ſolui ac repoſui indebitè, verebar enim, ne in iudicio propter meã inficiationem fieret condemnatio in duplum: etiam ſi poſtea adpareat, damnum illud ab alio tibi illatum fuiſſe: tamen hoc indebitum repetere prohibeor, propter conuen-*
b *tionem noſtrã, quæ habent ſpeciem* b *tranſactionis. Poſſum tamen poſtea ab eo, qui damnũ dedit, quod ita inde-*
c *bitè ſolui* c *obtinere. Quòd ſi ſupradicta præſumptio tranſactionis ceſſauerit, puta ſi in eodem caſu ego, qui damnum non dederam, duplum ſoluero, locus erit condictioni*
d *indebiti* d *etiam in ſolidum.*
c Per damnationem. *De hoc legati genere, quod per*
e damnationem *fiebat, ſupra* e *abundanter diximus.*
f *d* Noſtra autem conſtitutio. *De qua etiam ſupra* f *diximus pluribus verbis, vt hic repetitione non ſit opus.*
e Indulſit. *Tollendo. ſ. verborum ſolennitatẽ, quæ olim*
g *in legatis obſeruabatur: vt alibi* g *quoq; enarratum eſt.*
f Augmentum. *Videlicet, ꝙ legatum creſcat in duplũ, ſi hæres illud inficietur & in iudicio cōuincatur mẽdacij.*
5 *g* Sed tantummodo. † *Et ſic hodie tantum in legatis*
6 *ad pias cauſas creſcit lis per inficiationem;* † *ac per conſequens alia legata ſi indebitè ſoluantur, condictione in-*
h *debiti repeti poſſunt,* h *ſi modò per errorem facti ſoluta fuerint.*
h Non repetuntur. *Neque datur indebiti condictio: quod ideo eſt, quoniam ceſſante debiti cauſa, adhuc tamen cauſa pietatis* i *ſupereſt.*

ADDITIONES.

a §. ex maleficijs, verſ. item mixta, infra de act.
b l. ea quæ. & ibi Doct. C. de condict. indeb.
c l. qui ſeruum, de inter. actio.
d Fab. hic, quem omnino vide.
e Sup. de lega. §. ſed olim.
f §. noſtra autem, ſupra de leg.
g § ſed non vſque, ſup. de leg.
h l. fideicom. C de cond. indeb. vide etiam in d. §. ex mal. infra de act num. 42. & ſeq.
i Arg. l. cum is, §. ſi mulier, de cond. indeb.

Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur. Tit. XXIX.

1 *Quæ ſit differentia inter hunc titulum, & eum qui lib. 2. ſupra ponitur eadem inſcriptione.*
3 *Dominia rerum etiam per procuratorem acquiruntur, ſecus eſt in obligationibus.*

1 † Differentia *inter titulum*, Per quas perſonas nobis acquiritur, *ſupra lib. 2. explicatum, & hunc noſtrum, hæc eſt: quia in ſuperiori quidem titulo tractatum eſt, per quas perſonas nobis res ipſæ, earumq; dominia adijciantur: hic verò diſſeritur, per quas perſonas obligationes, & conſequenter actiones nobis acquirantur. Aliud autẽ* eſt dominium, *aliud* obligatio, *cũ diuerſas cauſas habeant diuerſaq; officia: quemadmodum ſuperius ſuis lo-*
a *cis,* a *vbertim demoſtratum eſt. Et conſtat aliàs hic tractatus eiſdem fundamentis, quibus ſuperior: quamobrem*
2 *paucis nos expediemus.* † *Illud tamen non eſt omittendum, vel hoc ſolo nomine inter hoſce duos titulos intereſſe, ꝙ etiã per procuratorem nobis acquirantur rerũ domi-*
b *nia: obligationes verò non item,* b *quæ magis adhærent perſonæ ipſius acquirentis. Ideoq; traditũ eſt, per liberum*
c *hominem nobis non acquiri actionem, niſi ea* c *cedatur.*

ADDITIONES.

a In rub. ſup. de rer. diuiſ. & rub. de obl.
b l. 1. C. per quas perſon. nob. acq. l. poſſ. de acq. poſſ.
c l. ſolutam, § per liberam, de pig. act.

§. Princip. tit.

1 *Quadruplex peculium filijfamilias.*
2 *Ex quib. peculijs obligationes patri vel filiof. acquirant.*
3 *In peculio aduentitio pater exercet actiones filij: ſecus in caſtrenſi, vel quaſi.*

Expoſitis

Expoſitis generibus obligationum, quę contractu, vel quaſi ex cōtractu naſcuntur, admonendi ſumus, *a* acquiri nobis non ſolum per noſmetipſos, ſed per eas quoque perſonas, quæ *b* in noſtra poteſtate ſunt, veluti per ſeruos & filios noſtros: vt tamen, quod per ſeruos noſtros nobis adquiritur, *c* totum noſtrum fiat: quod autem per liberos, quos in poteſtate habemus, obligatione fuerit acquiſitum, *d* hoc diuidatur ſecundum imaginem rerum proprietatis, & vſusfructus, quam noſtra decreuit *e* conſtitutio: vt quod *f* ab actione commodū perueniat, huius vſumfructum quidem habeat pater, proprietas autem filio ſeruetur: *g* ſcilicet patre actionem mouente, ſecundum Nouellæ noſtræ conſtitutionis diuiſionem.

a Acquiri nobis. *Scilicet obligationes, & per conſequens actiones: vt ſic huic titulo conueniat. nam de dominiorum acquiſitione ſupra tractatum eſt.*
b In noſtra poteſtate. *Dominica, vel etiam patria.*
c Totum noſtrum. *Seruus ergo actionem in ſolidum domino acquirit,* niſi *(vt mox ſubijcit)* ab alio bona fide
a poſſidetur. *Quid ni? ſibi enim nihil acquirere a poteſt: nec quicquam ſibi poſſidere: niſi fortè aliquid peculij, domino permittente.*
d Hoc diuidatur. *Olim quicquid acquirebat filius familias, in ſolidum patris erat: poſtea diſcrimen factum eſt*
1 *inter peculia.* † *Cum enim filiusfam. quadruplex peculium habeat, profectitium, aduentitium, caſtrenſe, &*
b *quaſi caſtrenſe, ſicut alibi* b *annotauimus, conſtitutum*
c *eſt,* c *vt in peculio profectitio habeat pater proprietatem & vſumfructum, in aduentitio proprietas ad filium pertineat, vſus fructus ad patrem: in caſtrenſi & quaſi ca-*
2 *ſtrenſi pater nihil iuris habeat.* † *Ideoque ſi filiusfam. ex caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio contraxerit, pleno iure obligationes ſibi acquirit: ſi autem ex peculio aduentitio contraxerit, proprietas obligationis ſpectat ad filiū, exercitium autem actionis ad patrem. In peculio verò profectitio obligatio indiſtinctè patris quæritur.*
d *e* Conſtitutio. *Quæ in Codice* d *extat lib.6.*
f Abactione. *Subaudi, rerum aduentitiarum.*
3 *g* Scilicet patre actionem. † *Nam in peculio aduenti-*
e *tio, pater exercet actiones nomine filij,* e *tanquam legitimus adminiſtrator: neque in eo filius poteſt agere ſine*
f *conſenſu* f *patris. In peculio autem caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi filiusfam. ſine patris conſenſu agere poteſt: quia*
g *pro patrefamilias* g *habetur.*

ADDITIONES.

a Sup. per quas perſo. &c.
b §. igitur, ſup. per quas perſo. &c.
c l. cum oportet, 6. C. de bono. quæ lib.
d d. l. cum oportet, 6.
e l. 1. C. de bon. quæ lib.
f l. cum non ſolum, §. vbi autem, C. eodem tit.
g l. 2. ad Mac. & ſup. quibus non eſt per. fa. teſt. in princ.

§. Item per liberos.

1 *Ex ſerui vſuarij operis an acquiramus.*

a Item per liberos homines, & alienos ſeruos, quos bona fide poſſidemus, acquiritur nobis: ſed tantum ex duabus cauſis, ideſt, ſi quid ex operis ſuis vel ex re noſtra acquirant. Per eum quoque ſeruum, in quo vſumfructum *b* vel vſum habemus ſimiliter ex duabus iſtis cauſis nobis acquiritur.

a Item per liberos. *Totum hunc locum Iuſtinianus ſu-*
a *pra* a *pluribus explicuit: & quæ ibi ad textus enarrationem annotauimus. huc quoque referri debent, ſicq; ſuperuacanea hic repetitione nihil erit opus.*
1 *b* Vel vſum. † *Sed videtur ex operis ſerui vſuarij nihil no-*
b *bis acquiri, cum eas ipſi locare non poſſimus.* b *& ſupra id de vſufructuario tantum Iuſtinianus conſtituit. Reſpondet Theophilus ſi ſeruus ipſe ſe locet, ex hac cauſa vſuario quæri. Equidem puto ſeruo vti poſſe ad ſtipulandum & alioqui contrahendum, nō vſq; ad compendium,*
c *ſed ad vſum ſibi & familiæ neceſſarium.* c *Et ideo Imp. non ſcribit, quicquid ex opera eius quæratur vſuario quæ-*
d *ri: quod alibi* d *ſcribit de ſeruo fructuario. Nonnulli tamen Codices hæc verba (vel vſum) non agnoſcunt.*

ADDITIONES.

a §. de his autem. ſupra; per quas perſon. no. acq.
b l. per ſeruum, de vſu & hab.
c Baro hic, qui alle. l. plenum, de vſu & hab.
d d. § de his autem.

§. Communem.

1. 2 *Seruus communis vt acquirat.*

a Communem ſeruum pro *b* dominica parte dominis acquirere certū eſt: excepto eo, quod nominatim vni ſtipulando, aut per traditionem accipiendo, illi ſoli acquirit. veluti cum ita ſtipulatur, Titio domino meo dare ſpondes: ſed ſi domini vnius iuſſu ſeruus fuerit ſtipulatus, licet antea dubitabatur: tamen *c* poſt noſtram deciſionem res expedita eſt, vt illi tantum acquirat, qui hoc ei facere iuſſit, *d* vt ſupra dictum eſt.

1 *a* Communem. † *Qualiter communis ſeruus acquirat*
a *dominis ſtipulando, ſupra* a *diximus: eodem modo eis acquirit ex alijs contractibus, vel quaſi contractibus, vt hic Iuſtinianus ait. Et quæ ibi adducta ſunt, ad hunc locum conferri poſſunt.*
b Pro dominica. *Id eſt, pro rata dominij parte.*
b *c* Poſt noſtram deciſ. *Quæ adhuc lib.4. C. tit. 27.* b *ex-*
2 *tat, & duos caſus continet.* † *Nam poſteaquam Imp. definijt, ſeruum etiam ſimpliciter ſtipulatum, illi ſoli acquirere, qui nominatim ſibi iuſſit eum ſtipulari, addit: Quòd ſi ab vno dominorum ſimpliciter iuſſus ſit ſtipulari &*
c *ſimpliciter quoque ſtipulatus ſit,* c *nullo dominorū ſpeciatim nominato, ſoli nihilominus iubenti acquiri: Sed ſi vnius nomen expreſſerit ſiue iubentis, ſiue alterius domini: ei ſoli, qui nominatus eſt, acquiri.*
d *d* Vt ſupra dictum. *Nempe in tit. de ſtipulat.* d *ſeruo.*

ADDITIONES.

a §. pen. & vlt. ſup. de ſtipul. ſer.
b l. 5. & 7. ff de ſtipul. ſer.
c l. vlt. C. per quas perſon. nob. acq.
d In §. ſeruus comm.

Quibus modis tollitur obligatio. Tit. XXX.

1. 3 *Continuatio huius tituli.*
2 *Exceptio, Tibi non competit actio.*
4 *Contractus & quaſi contractus bifariam tolluntur.*
5 *Obligationes quando tollantur ope exceptionis.*

 6 *Quot*

6 *Quot modis tollatur naturalis obligatio, ciuili remanen-*
te. & num. 7. 8. 9
10 *Quando obligationes dicantur ipſo iure tolli.*
6 *Quibus caſibus ceſſet hæc regula.*
7 *Solui poteſt pro alio, etiam ignorante & inuito.*
8 *Exoluens pro inuito nihil repetit: ſecus in eo qui pro*
ignorante ſoluit.
9 *Sublata obligatione per ſolutionem, etiam acceſſoria tol-*
luntur.
10 *Fideiuſſor ſoluens an liberet debitorem principalem.*

1 Hactenus † *tractauit Iuſtinianus, quibus modis obli-*
gatio ex contractu, vel quaſi ex contractu introducatur:
nunc iuſto ordine, qua ratione ex illis duabus cauſis obli-
gatio conſtituta rurſus tolli poſſit, annectit, non ignorans
a *naturale eſſe, vnumquodq; diſſolui, prout contractum* a
2 *eſt.* † *Quod cognouiſſe vel ad hoc longe vtiliſſimũ eſt, vt*
opportunè ſciamus locum illum Tibi nõ competit actio,
non ſecus, quàm ſcutum aliquod in aduerſarium prætẽ-
dere: quoniam obligatione deficiente, nullus actioni locus
3 *eſt.* † *Cæterum quia obligationes ex delicto vel quaſi ex*
delicto proficiſcentes non ſimili modo tolluntur: ideo eis
hunc titulum præpoſuit. quomodo autem hæ differant,
4 *infra ſuo loco diſcutietur.* † *Quod igitur ad priores duas*
obligationum ſpecies attinet, nouiſſe cum primis oportet,
illas duobus modis perimi, aut ope exceptionis, aut ipſo
iure. De priori hic nõ agitur, nos tamen aliquid dicemus:
5 *ex altero hic titulus enatus eſt.* † *Dicuntur autẽ* ope ex-
ceptionis *tolli obligationes, quando naturalis obligatio*
ſublata eſt, remanẽte ciuili, ex qua adhuc competit actio,
6 *qua tamen per exceptionem eliditur.* † *Fit autẽ hoc mul-*
tifariam. Primo ratione pacti: vt ſi creditor facit debito-
ri ſuo pactum de non petendo: liberat enim ipſum à na-
turali obligatione: quia autem ciuilis obligatio per hoc
nudum pactum euerti non potuit, competit creditori ad-
huc actio aduerſus debitorem, tametſi ea per hoc nudum
pacti de non petendo elidi poſſit: & ita actio ope exce-
7 *ptionis tollitur.* † *Secundo, ratione doli, vel metus: vt ſi*
quis dolo vel metu inductus eſt ad promittendũ per ſti-
pulationem, propter dolum vel metum iam liberatus eſt
à naturali obligatione: quia defuit conſenſus, promiſſionis
tamen ratione adhuc durat ciuilis obligatio, quæ tribuit
ſtipulatori actionem. Ad hoc ergo vt omnino liberetur
promiſſor etiam à ciuili obligatione, doli vel metus exce-
8 *ptio ipſi conceditur.* † *Tertiò, ratione rei iudicatæ: vt ſi*
quis me conueniat in iudicio, petendo centum, & iudex fe-
rat pro me ſententiam abſolutoriam, quæ tranſeat in rem
iudicatam: per illam ſum liberatus à naturali obligatio-
ne, ciuilis tamen remanet, quam per exceptionem rei iu-
b *dicatæ pariter ſubmoueo.* b † *Poſtremo ratione tempo-*
9 *ris, vt ſi emiſſem bona fide à creditore hypothecam ali-*
quam, poſſet debitor, cuius eſt hypotheca, eam à me ven-
dicare, tamen ſi poſſideo eam triginta annis, liberor, ita
vt ſi me poſtea conueniat, exceptione præſcriptionis poſ-
10 *ſim me defendere.* † Ipſo *autem iure dicitur tolli obli-*
gatio, quãdo ea omnino extinguitur, ita vt nullæ reliquiæ
vel naturalis vel ciuilis obligationis durent, idque hiſce
modis, qui hoc in titulo recenſentur, puta ſolutione eius
quod debetur, acceptilatione, nouatione, & contrario
conſenſu, quos ſigillatim examinabimus.

ADDITIONES.

a l. prout, 80. de ſol. l. nihil tam naturale, 35. de reg. iur.
b l. 3. de except.

Princip. tit.

1. 3 *Solutione ipſo iure tollitur obligatio, tam naturalis,*
quàm ciuilis.
2 *Et quæ ad talem ſolutionem ſint neceſſaria.*
4 *Verbum ſolutionis quomodo accipiatur.*
5 *Aliud pro alio, inuito creditori non ſoluitur.*

a Tollitur autem omnis obligatio b ſolutione eius quod debetur: vel ſi quis c conſentiente creditore, aliud pro alio ſoluerit. Nec intereſt, d quis ſoluat: vtrũ ipſe qui debet, an alius pro eo. liberatur enim & alio ſoluente: ſiue ſciente, e ſiue ignorante debitore, vel inuito eo ſolutio fiat. Item ſi reus ſoluerit: etiam ij f qui pro eo interuenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit, g ſi fideiuſſor ſoluerit: non enim ipſe ſolus liberatur, ſed etiam reus.

1 a Tollitur. † *Primus modus tollendæ obligationis ipſo*
iure, eſt ſolutio: *quæ nihil aliud eſt, quàm rei debitæ per*
ſeipſum debitorem vel aliũ eius nomine, creditori idoneo
facta actualis ſatisfactio. Hæc deſcriptio craſſa eſt, om-
2 *nia requiſita ad iuſtam ſolutionem continens.* † *Primum*
enim neceſſe eſt, vt perſona ſoluens ſit idonea & habilis:
quia prodigus, furioſus, pupillus quamuis debeant, non ta-
men ſine tutorum curatorumve autoritate rectè ſoluunt.
Deinde hinc dixi alium poſſe debitoris nomine ſoluere,
nam tutores & curatores ſoluunt loco pupillorum, aut
adultorum: item procuratores, & quicunq; adminiſtra-
tores nomine ſuorum dominorũ: deniq; quilibet pro alio
ſoluere poteſt. Præterea exigitur, vt creditori idoneo fiat
ſolutio: pupillo enim, furioſo, & ſimilibus ſolui nõ debet,
ſed ijs, in quorũ tutela cura ve conſiſtunt. Demum actualẽ
oportet eſſe ſatisfactio, propter res incorporales, quę ſicut
tradi nõ poſſunt, ita nec ſolui. Adde, ꝙ omnis ſatisfactio,
quæ fit ſiue pignoribus, ſiue fideiuſſoribus, volente credi-
a *tore, pro ſolutione* a *habetur.* † *Sic itaq; ſolutione tolli-*
3 *tur ipſo iure omnis obligatio, cuiuſcunque generis ſit, tam*
naturalis quàm ciuilis, adeo vt nõ opus ſit ſoluenti, ſe de-
fendere exceptione. Naturalis quidem ideo, quia tacitè
actum eſt ab initio contractus, vt debitor nõ eſſet perpe-
tuò obligatus, ſed tantiſper, donec non eſſet ſolutum debi-
tum, vtque ſolutione iſta tolleretur obligatio. Ciuili ve-
rò ideo, quia Legiſlator adprobat ſolutionem, atque hanc
ei vim tribuit, vt etiam ciuilem obligationem tollat. Si
tamen debitor exceptionem ſolutionis obiecerit, non di-
citur exceptio iuris, *ſed tantum* facti *ſiue* intentionis.
4 b Solutione. † *Quanquam* ſolutionis *verbum ad om-*
b *nem liberationem quoquo modo factam pertinet:* b *ta-*
men hoc loco, cum adijciatur mentio eius, quod debetur,
ſtrictiori ſignificatione ad numerationem præſtationem-
que rei debitæ refertur. Quemadmodum & Marcel-
c *lus* c *ait:* Solutam pecuniam intelligi vtique naturaliter, ſi numerata ſit creditori.

c Conſentiente creditore. *Secus ſi non conſentiat.*
5 † *Nam Paulus* d *alibi in vniuerſum tradidit,* Aliud
d pro alio inuito creditori ſolui non poſſe: *Puta pro*
pecunia frumentum aliudve: ſed ſi ſpecies debeatur,
eadem ſoluenda eſt non deterior facta, & cui nihil de-
e *ſit:* e *ſi quod numero, pondere, menſura conſtat, debea-*
tur, idem genus ſolui debet. Creditore autem conſentien-
te aliud genus pro alio, & aliam ſpeciem pro alia ſolui
f 6 *poſſe, hic locus ſatis* f *docet.* † *Aliquoties tamen etiam*
inuito

inuito creditori aliud pro alio rectè ſoluitur. Primò quan
g *do factum eſt in obligatione.* g *tum enim obligatio poſt moram ſuccedit ad intereſſe. Secundò quando res quæ debet reſtitui, eſt perempta, tum quoque licet ſoluere æſti-*
h *mationem, vtcunque res ipſa* h *petatur. Tertiò venditor non habens facultatem tradendi, ſoluendo intereſſe li-*
i *beratur. Sũt, & alij, quos* i *Doctores ſuis locis examinãt.*
d Quis ſoluat. *Modò ſemper ipſi creditori, vel cui is ve-*
K *lit,* K *ſoluatur.*

7 e Siue ignorante. † *Obſerua ergo ſolui poſſe pro alio, licet inuito & ignorante. Ætiologia eſt, quia naturalis & ciuilis ratio ſuadet, alienam cõditionem meliorem etiam*
l *ignorantibus atque inuitis facere nos* l *poſſe.* † *Multum*
8 *tamen intereſt, an quis vltrò ſoluat ignorante debitore, an verò eo inuito: quia ſoluens pro inuito non poteſt vlla*
m *actione ſolutum repetere:* m *donare enim videtur, ſe-*
n *cus eſt id eo, qui ignorante bona fide ſoluit,* n *quia actionem negotiorum geſtorum habet.*

9 f Qui pro eo. † *Quales ſunt fideiuſſores, mandatores, & id genus alij: quinimò & ipſa quoque pignora atque hypotheca ſoluuntur, adeò vt perſoluta ſorte retineri non*
o *poſſint ob ſolas* o *vſuras. Simul enim cum ipſa obligatione tolluntur oĩa, quæ ipſi accedũt, & veluti appẽdeat.*

10 g Si fideiuſſor ſoluerit, † *Videlicet pro debitore, & eius nomine: fideiuſſore enim ſuo proprio nomine ſoluente, non erit ipſo iure liberatus apud creditorem, debitor tametſi exceptione ſe tueri poſſit, quam ex facto fideiuſ-*
p *ſoris* p *habet. Ipſi autem fideiuſſori ſoluenti ſemper obligatus manet debitor: vel mandati, vel negotiorum geſtorum iudicio.*

ADDITIONES.

a l. 52. ſatisfactio, cum gloſ. de ſol
b l. ſolutionis, 54. de ſol. l. liberatio, 57. & l. ſoluti, 176. de verb. ſignif.
c l. ſolutam, de ſolut.
d l. 1. §. 1. ſi cert. pet.
e d l. 2. & l. Iul. de ver. oblig. l. 3. commo.
f d. l. 2.
g l. ſtipulationes non diuiduntur, 72. §. Celſi, de verb oblig.
h l. ſi in re furti, de cond. fur.
i Fab. & Ang. hic, Doct. d. l. 2. ſi mutui, & ibi Alc.
k l. ſolutam, de ſol. l. diſp. eod. tit l. ſoluendo, 39. de neg. geſt.
l l. ſoluere, 53. de ſolu. & d. l. ſoluendo, 39.
m l. vlt. C. de neg geſt.
n l. ſi pro te præſtante, mand.
o l. per retentionem, C. de vſucap. l. ſolutum, §. ſi in ſortem, de pig. act.
p l. Papinianus, 28. mand. l. Stichum aut Pamphilum, 95. §. ſi mandata. de ſolut l. ſi quid poſſeſſor, de pet. hæred.

§. Item per acceptilationem.

1 *Acceptilatione ipſo iure tollitur obligatio: eiuſdemque deſcriptio.*
2 *Acceptilatio vnde dicta: & cuius ſit iuris.*
3.4 *Acceptilatio differt à ſtipulatione, nudo pacto, ſolutione.*
5 *Acceptilatio duplex.*
6 *Imaginaria venditio, imaginaria ſolutio.*
7 *Acceptilatio poteſt etiam Græce fieri.*
8.9 *Acceptilatione tollitur ſolum verborum obligatio, non etiam cæteræ.*
10 *Acceptilatio per Aquilianã ſtipulationẽ qualiter fiat.*
11.13 *Acceptilatio partis an & quando vtiliter fiat.*
12 *Alia differentia inter acceptilationem & ſolutionem.*
14.15 *De Gallo Aquilio: & Aquiliana ſtipulatio vnde dicta ſit.*
16 *Verbum, Oportet.*
17 *Actio, petitio, perſecutio differunt.*
18 *Habere tenere, poſſidere differunt.*
19 *Dolo poſſidere deſinens pro poſſidente habetur.*
20 *Rem propriam nemo ſtipulari poteſt, ſed eius æſtimationem.*
21 *Formula Aquilianæ ſtipulationis an ad amuſſim ſeruanda ſit.*
22 *Reſtituta huius §. lectio.*

a Item per acceptilationem *b* tollitur obligatio. Eſt autem acceptilatio, *c* imaginaria ſolutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id ſi velit Titius remittere, poterit ſic fieri. vt patiatur *d* hæc verba debitorem dicere: Quod ego tibi promiſi, Habeſne acceptum, & Titius reſpondeat, habeo. *e* Sed & Græce poteſt acceptilatio fieri: dummodo ſic fiat, vt Latinis verbis ſolet exigi. *f* ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών. Quo genere (vt diximus) tantũ eę ſoluũtur obligationes: *g* quæ ex verbis conſiſtũt, *h* non etiam cęteræ. Conſentaneum enim viſum eſt, verbis factam obligationem, alijs poſſe verbis diſſolui. Sed & id quod *i* alia ex cauſa debetur, poteſt *K* in ſtipulationem deduci, *l* & per acceptilationem diſſolui. Sicut autem quod debetur, *m* pro parte recte ſoluitur: *n* ita in parte debiti acceptilatio fieri poteſt. Eſt autem prodita ſtipulatio, quæ vulgò Aquiliana appellatur, per quam contigit, vt omnium rerũ obligatio in ſtipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes, & *o* à Gallo Aquilio ita compoſita eſt: *p* Quicquid te mihi *q* quacunque cauſa *r* dare facere *ſ* oportet, *t* oportebitve, *u* præſens in diemve, aut ſub conditione: quarumcunque rerum mihi tecum *x* actio eſt, quęque aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſequutio eſt *y* eritve. quodve tu meum *z* habes, tenes, poſſides, *a* dolove malo feciſti, quominus poſſideas; *b* quanti quæque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt. Aulus Agerius ſpopondit Numerius Nigidius. (*c* quod Numerius Nigidius Aulo Agerio ſpopondit, id haberetne à ſe acceptum Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit. Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.)

1 *a* Item per accep. † *Secundus modus tollendæ obligationis ipſo iure,* eſt acceptilatio, *quę ſic rectè deſcribi poteſt: vt ſit diſtractus quidam obligationis, in qua ad ſimilitudinem ſtipulationis interrogatio debitoris, & reſponſio creditoris intercedere debent, ad hoc, vt debitor à natu-*
2 *rali & ciuili obligatione liberetur.* † *Origo autem huius*
a *vocis eſt, ab* acceptum ferre, a *quod Latini adſcribebant rationibus receptorum: quaſi creditor dicat, Habeo pro accepto, & fateor, me accepiſſe abs te, quod mihi debebas: quod tamen reuera non accepit: cum nulla ſolutio interuenerit. Eſt ergo* acceptilatio *modus planè ci-*
b *uilis tollendæ obligationis, ſicut ſolutio,* b *naturalis. Solutio enim debiti rudior planiorque eſt, omnibusq; gentibus*

ADDITIONES.

a Vide huius vocabuli deriuationẽ latius apud Bud. in l. ſi prior. qui potio. in pig. hab. & Ferrar hic.
b De quam prin. huius tit.

tibus non incognita: acceptilatio verò exactior ſubtilior-
3 *que, & à Romanis legumlatoribus inuenta.† Ad deſcri-*
ptionem reuertendo, dixi in ea primũ, quòd ſit diſtractus:
ad differentiam ſtipulationis, quæ etiam per interroga-
c *tionem & reſponſionem fit,* c *ſed ea tendit ad obligan-*
dum: hæc autem, ad liberandum. Addidi, ad ſimilitudi-
nem ſtipulationis: *vt nudum pactum de non petendo*
excluderem, per quod tollitur tantum naturalis obliga-
tio, ciuili remanente integra: à qua tamen ope exceptio-
nis quoque liberamur. Subiunxi, interrogatio debito-
ris, *&c. quia in hoc diſtractu debitor interrogat credito-*
rem, acceptumne habeat id quod debet? & is reſpondet,
ſe acceptum habere, vtcunque reuera nil ſolutum ſit.
4 *† Adpoſui demum,* vt debitor à naturali & ciuili, *&c.*
quia acceptilatio eſt proprie imaginaria ſolutio: &
quemadmodum per veram ac realem ſolutionem omnis
d *tollitur obligatio:* d *ita per hanc imaginariam, obliga-*
tio verbis contracta, id eſt ſtipulatio diſſoluit. Et ſic rur-
ſus differentiam habes inter ſolutionem & acceptilatio-
nem, quòd illa omnem obligationem diſſoluit: hæc ſtricta
ratione iuris ciuilis eam demum, quæ verbis cõtracta eſt.
Ita enim placuit, vt verbis colligata, verbis etiam tolle-
e *retur.* e *† Et hæc* ſimplex acceptilatio *dicitur, tantum-*
5 *que aufert & adimit, quantum ſtipulatio introduxit. Eſt*
& alia acceptilatio, *quæ fit per* Aquilianam ſtipula-
tionem, *multo pinguior priore, quæ in omnibus contra-*
ctibus iuris gentium locum habeat: ſed de ea commodius
infra agemus.

b Tollitur. *Qua tantum aufert acceptilatio, quantum*
ſtipulatio introduxit.

6 *c* Imaginaria.† *Quemadmodum, cum non verè vendi-*
tur precio non accedente, imaginaria venditio eſt: ita ſi-
militer cum non interuenit, quod ſoluendum eſt, ſed ita
accipitur, ac ſi ſolutum ſit, imaginaria ſolutio eſt. rectè er
go Acceptilationem Iuſtinianus dicit eſſe imaginariam
ſolutionem: quoniam & exemplo veræ ſolutionis libera-
f *re ſolet,* f *& ſoluiſſe is videtur, qui acceptilatione li-*
g *beratus eſt.* g *Quia autem hic nulla interuenit realis*
numeratio, æquum eſt, & vt fideiuſſor gratuita liberatus
h *acceptilatione, nihil repetat à debitore.* h

i *d* Hæc verba. *Vel alia ſimilia: nam & hoc modo fieri* i
poteſt acceptilatio: Accepta facis decem? Facio.

7 *e* Sed & Græce.† *Quemadmodum & ad conſtituẽdam*
ſtipulationem nihil intereſt, qua lingua vtare, vtrum La
K *tina an Greca, vel alia qualibet,* K *dummodo vterq; al*
terius linguã intelligat, ſiue per ſe, ſiue per interpretem.
l *Sed et fideiuſſor Græcè rectè accipitur, vt ſupra* l *dictũ eſt.*

f ἔχεις λαβών. *Id eſt,* acceptos habes tot denarios?
acceptos habeo.

8 *g* Quæ verbis.† *Qualis eſt ſtipulatio: ea enim quia ſo-*
lemnibus verbis conſtituta eſt, alijs & contrarij effectus
m *verbis* m *diſſoluitur. Idq; naturali quadã ratione eue-*
n *nit, ut eodẽ genere quodq; diſſoluatur, quo colligatũ* o *eſt.*

9 *h* Non etiam cæteræ.† *Quæ ſcilicet ex re, literis, aut*
cõſenſu proueniunt. Interdum tamen fieri poteſt, ut diuer
ſum obligationis genus adiũctum verborum obligationi,
ſimul per ipſam acceptilationem tollatur cum obligatio-
o *ne verborum. Sic enim Vlpianus* o *reſpondit:* Si fideiuſ
ſori accepto fuerit latum, cum reus re, non verbis fuiſ
ſet obligatus: an reus quoque liberetur? Et hoc iure
vtimur, vt licet reus non ſit verbis obligatus, tamen
acceptilatione per fideiuſſorem liberetur.

i Alia ex cauſa. *Id eſt, ex alio genere obligationis.*

K In ſtipulationem. *Aquilianam ſcilicet, de qua mox*
ſubijcit.

10 *l* Et per acceptilationem.† *Et hæc* acceptilatio *dici-*
tur per Aquilianam ſtipulationem *fieri, habetq; locũ*
in omnibus obligationibus, quæ ex contractibus iuris gen-
tium ſumpſerunt originem. Transfunduntur enim primũ
hæ obligationes in Aquilianam ſtipulationem, *& ver-*
borum obligationem; cuius per hoc naturam aſſumunt,
ut ſic acceptilatione ſopiri queant. Exemplum. Si Titius
deberet mihi centum ex cauſa mutui, eſſet item mihi obli
gatus ex cauſa emptionis: illæ obligationes non poſſunt
tolli per acceptilationem, quia re & conſenſu contractæ
ſunt, ſi tamen ita ſtipulor à Titio debitore: Titi. promit-
tis mihi ex cauſa ſtipulationis omne id, in quo mihi
ex quibuſconq; alijs cauſis obligatus es. *Si Titius pro-*
mittat, iam omnes illæ obligationes, quibus mihi obſtri-
ctus erat Titius, ſiue conſenſu contractæ fuerint, deductæ
ſunt in ſtipulationem: adeò quòd iam nõ amplius habean
tur pro obligationibus re vel conſenſu contractis, ſed pro
verborum obligatione. Iam itaque poſt illam obligatio-
nem trãsfuſam Titius debitor interrogat me creditorem:
Habesne acceptum, quod per Aquilianam ſtipula-
tionem tibi hodie promiſi? *ſi reſpondeam:* Habeo, acce
ptumque fero: *iam Titius debitor omnino liberatus eſt.*
Primum enim omnes obligationes ſunt deductæ in Aqui-
lianam ſtipulationem: obligatio aũt ex illa ſtipulatione,
p *cõtrarijs verbis, nempe per acceptilationẽ, ſublata* p *eſt.*
q *m* Pro parte. *Si ita conuentũ eſt, ut particulatim liceat* q
r *exſoluere: vel ſi partẽ neget ſe debere is, vnde* r *petitur.*
11 *n* Ita in parte.† *Quoties ergo partis ſolutio admittitur,*
toties & partis acceptilatio vtiliter fit. Verbi gratia: Qui
decem debet, partem ſoluendo, in partem obligationis li-
beratur, & reliqua quinque ſola in obligatione remanẽt:
item qui Stichum debet, parte Stichi data, in reliquam
ſ *partem tenetur,* ſ *ita etiam quinque ex decem per acce-*
t *ptilationem tolli* t *poſſunt. † In hoc tamen differt acce-*
12 *ptilatio à vera & reali ſolutione, quòd partis ſolutio in*
his quæ partium præſtationem recipiunt, fieri poteſt etiã
u *creditore* u *inuito: ſed partis acceptilatio fieri nõ poteſt,*
niſi creditore conſentiente: propterea quod nulla accepti-
latio exiſtit, in qua creditor à debitore an acceptum ha-
x *beat rogatus, non reſpondeat habeo, vel acceptum* x *fe-*
13 *ro.† Ex quo etiam illud liquet, non faciendam eſſe diffe-*
rẽtiam, circa partis ſolutionem in his, quæ ſuapte quidem
natura

ADDITIONES.

c l. 5. §. ſtip. de verb. oblig.
d Supra eod. in princ.
e l. prout. 80. de ſol. l. 36. nihil tam naturale, de reg. iur.
f l. in diem, de acceptil.
g l. ſi ex pluribus, eod. tit.
h l. ſi vero non. remunerandi, mandati.
i l. ſane 3. de acceptil.
k §. 1. ſup. de verbor. oblig.
l §. Græce, ſup. de fid.
m l. 1. & ibi glo. de accep.
n d. l. nihil tam naturale.
o l. & per iuriſiurandam, § etſi fideiuſſori, hoc tit.
p Vide l. & ex vno, §. eius rei, de accep. l. donatio, C. eod. Doct. in l. ſi decerta. C. de tranſact.
q l. tutor, § Lucius, ff. de vſur.
r l. quidam exiſtimauerit, ſi certum pet. l. 1. §. & harum, de ver. oblig. l. ſi ſtipulatus, 1. § decem, de ſol.
ſ l. qui hominem, 17. iuncta glo. de acceptil.
u d. l. quidam, vbi Alciat. hoc pro regula tenet.
x Cantiunc. hic.

natura diuidua ſunt, ſed legis decreto indiuidua, vt cum
homo in genere debetur: quia ille caſus euenire nequit, vt
inuito creditore pars obligationis auferatur; ideoq; ſolum
alteri facultati ſolutionis in ea ſpecie conſiſtentis æquipa
ratur acceptilatio, nempe vbi creditor ſcienter conſentit,
vt debitor in parte obligationis, qua hominẽ generaliter,
y *aut lancem, aut aliquod aliud eiuſmodi corpus* y *debet,*
liberetur: nam tunc debitor eatenus, ideſt, in parte per ſo-
lutionem liberatur, atque imputet ſibi creditor, qui partẽ
z *accepit, cum non* z *cogeretur. In his autem, quæ natura*
ſui partis præſtationem non recipiunt, vt ſolutio, ſic &
acceptilatio in partem nõ valet: veputa ſi ſeruitus prædij
a *ruſtici vel vrbani debeatur. Aliud eſt in vſufructu,* a
b *cum is ſuapte natura diuiduus* b *ſit.*
14 *o* A Gallo Aquilio. † *Fuit ille Gallus Aquilius maxi-*
mæ autoritatis iuriſcõſultus apud veteres Romanos, quẽ
c Cicero c *iuris ciuilis rationem unquam ab æquitate ſe-*
d *iunxiſſe, præclare ſcriptũ reliquit:* d *quique cautiones*
& formulas protulit non paucas, quibus adiuuit ius ci-
uile: & quod adhuc dubium fuerat, ad conſequentiam le-
15 *ges producendo interpretatione auxit.* † *Is ergo ſtipula-*
tionem hanc compoſuit, quæ ab ipſo autore Aquiliana *di*
cta eſt: quia creditor, qui debitorem omni obligatione ex-
ſoluere vellet, alias obligationes in verborum obligatio-
nem transferret nouaretque, & ſtipulatione ea, qua acce
ptilatio dicitur, verborum obligationem ipſo iure perime
ret. De hac ſatis paulo ante diximus.
p Quicquid te. *Hæc eſt formula Aquiliana ſtipulatio-*
nis, cuius verba ponderemus.
q Ex quacunque cauſa. *Sic ergo omnes obligationes ex*
contractu, vel quaſi, maleficio, vel quaſi, complectitur.
r Dare facere. *Hic omnes obligationes perſonales com-*
e *prehendit, quæ dandi ſunt vel faciendi.* e
ſ Oportet. *Ad veritatem obligationis refertur, non ad*
f *iudicis facultatem,* f *neq; enim quicquid permiſſum eſt*
g *iudicis poteſtati, id ſtatim neceſſitati iuris* g *ſubijcitur.*
16 *t* Oportebitve. † *Verbum,* oportet, *non ſignificat futu*
rum tempus, quo dari fieri oportebit ex conditionali con-
tractu: ideo addendum fuit, oportebitve, *licet econtrario*
h *verbum,* oportebit, *præſens etiam tempus demonſtret.* h
u Præſens in diem. Aut ſub conditione: *quæ verba in*
vulgatis Codicibus adiecta habentur, vtcunque Haloan-
i *der* i *omiſerit. Acceptilatio enim cum ſit actus legiti-*
k *mus, non poteſt fieri ſub conditione.* k *nam actus legi-*
l *timi neque diem, neque conditionem recipiunt.* l *Cer-*
tum autem eſt, & conditionali obligationi Aquilianam
ſtipulationem, & deinde acceptilationem accommodari
m *poſſe.* m
17 *x* Actio eſt. † *Actio in perſonã datur,* petitio *in rem,*
perſecutio *in rem, vel in perſonã rei perſequẽdæ gratia:*
& ſic ad vtrumq; pertinet, & ſimpliciter ad id, quod co-
n *gnitione Prætoris vel præſidis perſequitur extra* n *or-*
dinem. Receptum tamen vſu eſt, vt Actionis verbo om-
nia contineantur.
y Eritve. *Actio mihi tecũ eſt, quæ iam nata eſt: ex obli*
o *gatione in diem, vel ſub conditione nondum nata* o *eſt.*
18 *z* Habes, tenes, poſſides † Habere *generale verbum*
p *eſt,* Tenere *facti,* Poſſidere *etiã iuris* p *eſt. Tenet tam*
liber homo, quàm ſeruus naturaliter: poſſidet ſolus liber
homo ciuiliter. Poſſidet ciuiliter, qui animo domini tenet,
& vti poſſidetis interdicere poteſt: poſſidet naturaliter,
qui depoſitum, cõmodatum, vi raptum aut poſſeſſum te-
q *net, & hoc* vnde vi, *interdici poteſt, & in rem* q *agi.*
19 *a* Dolove malo. † *Qui dolo poſſidere deſijt, pro poſſi-*
r *dente habetur, teneturque in rem* r *actio-e.*
20 *b* Quanti quæque earum rerum. † *Rem ſuã nemo ſti-*
pulari poteſt, ſed æſtimationem rei ſuæ poteſt, & eam ſi-
ſ *bi reſtitui,* ſ *ideo ad æſtimationem omnium actionum,*
petitionum, perſecutionumque reducit obligationes præ-
t *cedentes, vt actiones in rem contineantur.* t † *Quan-*
21 *quam autem multa in Aquilianæ ſtipulationis formula*
verba exprimuntur, non tamen opus eſt creditorem om-
nibus verbis in ea comprehenſis ſic vti, vt hic referun-
tur, ſed ſatis eſt iterrogari de ſua obligatione. Quid enim,
ſi tantum facere, vel dare tenearis? vtrumq; ſanè fruſtra
comprehenderetur. Verum Gallus Aquilius verbis latiſ-
ſimè patentibus eam formulam concepit, vt ſcilicet nul-
lum genus obligationis ex contractu, vel quaſi contractu
prouemens prætermiſſum uideretur.
22 *c* Quod Numerus. † *Hæc in parentheſin incluſa ad*
u *verbum deſumpta ſunt ex Florentini* u *reſponſo. Vetuſti*
tamen libri ſic habent, & meo iudicio rectius. Item ex ad
uerſo Numerius Nigidius interrogauit Aulum Age-
rium, Quicquid tibi hodie per Aquilianam ſtipula-
tionem ſpopondi, id omne habeſne acceptum? Re-
ſpondit Agerius, Habeo, acceptumque tuli.

ADDITIONES.

y d.l.1.§.harum.
z Alc.d.§.& harũ, tex.l.13.& per iuriſiurandũ, §.1.de accepti.
a Eod.§ 1.
b l.5.vſusfruct.& ab initio, de vſufruct.
c In Orat. pro Aul Cecin.
d l.Gallus, de lib.& poſth.Cic.lib.3.Offic & de Orat.
e l.2.de verb oblig.
f l.verbum oportet, 8 de ver.ſi.
g l.40.non quicquid, de iud.
h d l.verbum opor.8.
i l.ſicut, & in l.18. & ex vno, §.1.verſ.quicquid te, de accept. omittuntur.
k l.acceptilatio, 4 ff.de accept. & ibi latius, vide Dionyſ.Gott.
l l.77.actos legitimi. De R.I.
m l.51.ſi ſub conditio.de acceptil.l.12.l.77.de reg.iur.
n l.28 actio, de act & oblig.l.178.pecunia, §.actionis verbum, 2.de ver.ſig.l.37.de ob. & ac.l.3.§.6. De bo.poſſ.l.3.ff. rem rat hab.
o l.72.ſtipulationes non diuidun.& l.interdum, 73 de verb.obl.
p l.ſtipulatio iſta 83.de verb.oblig.
q l.9.officium, de rei vend.l.1.de vi, & vi.ar.
r l.17.ſin autem, de rei vend.
ſ l.28.nemo, de verb.oblig.
t Ita eleg.hic Egui.Baro explicat.
u l.ex vno, 18.de acceptil.ad finem.

---

§.Præterea.

1 *Nouatione tollitur ipſo iure obligatio.*
2 *Nouatio genericè & ſpecificè accipitur, eiuſdemque deſcriptio.*
3 *Delegatio quid? & quid in ea requiratur.*
4 *Nouatione tolluntur etiam acceſſoria cum obligatione.*
5 *Nouatio ita demum valet, ſi ſequens obligatio valeat.*
6 *Nouatio cum ſeruo facta inutilis eſt, cum pupillo vero valet, & quæ ſit diuerſi iuris ratio.*
7 *Quid ſi cum adulto fiat nouatio?*
8.9 *Quomodo fiat nouatio ſine interuentu nouæ perſonæ, & ea in re triplex ius conſiderandum eſſe.*
10 *Interdum nouatio fit, etſi non exprimatur.*

a Præterea nouatione *b* tollitur obligatio: *c* ve-
luti ſi id quod tibi Seius debebat, à Titio dari ſtipu-
latus ſit. Nam interuẽtu nouæ perſonæ, noua naſcitur
obligatio, & prima tollitur, translata in poſteriorẽ: *d*

adeo

Google

adeo vt interdũ, licet poſterior ſtipulatio inutilis ſit, tamē prima nouationis iure tollatur: veluti ſi id quod tu Titio debes, à pupillo ſine tutoris autoritate ſtipulatus fueris: quo caſu res amittitur. nam & prior debitor liberatur, & poſterior obligatio nulla eſt. Non idē iuris eſt, ſi à ſeruo fuerit quis ſtipulatus: nā tunc prior perinde obligatus manet, ac ſi poſtea nullus ſtipulatus fuiſſet. *e* Sed ſi eadem perſona ſit, à qua poſtea ſtipuleris: ita demum nouatio fit, ſi quid in poſteriore ſtipulatione noui ſit, fortè ſi conditio, aut dies, aut fideiuſſor adijciatur, aut detrahatur. Quod autem diximus, ſi conditio adijciatur, nouationem fieri: ſic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem *f* ſi cōditio extiterit, alioqui ſi defecit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidem inter veteres conſtabat, tunc fieri nouationem, cum *g* nouandi animo in ſecundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quādo nouandi animo videretur hoc fieri, & quaſdam de hoc præſumptiones alij in alijs caſibus introducebant: ideo noſtra proceſſit cōſtitutio, quæ apertiſſime definiuit, tunc ſolum nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipſum inter cōtrahētes *h* expreſſum fuerit, quod propter nouationem prioris obligationis conuenerunt. alioqui & manere priſtinam obligationem & ſecundam ei accēdere: vt maneat ex vtraque cauſa obligatio, ſecundum *i* noſtræ conſtitutionis definitionem, quam licet ex ipſius lectione apertius cognoſcere.

3 *a* Præterea. *Tertius † modus, quo obligatio ipſo iure tollitur, eſt* Nouatio: *quæ quaſi affinitatem habet cum acceptatione, in eo, quod & ipſam per interrogationem & promiſſionem fieri* a *oportet. non tamen liberandi duntaxat animo, vt iſtbic, imo etiam nouę obligationis inducendæ gratia.† Eſt autem* nouatio, *genus, continens ſub ſe* delegationem & nouationem ſpecificam. Nouatio *in genere eſt prioris debiti aliam obligationem vel ciuilem vel naturalem transfuſio: hoc eſt, vt ex præcedenti cauſa ita noua conſtituatur, vt prior perimatur, & nomē à nouo accepit,* b *atque à noua obligatione.*† Delegatio *vero eſt cum quis vice ſua debitorem ſuum conſentientē delegat creditori ſuo, ita vt debitor promittat per ſtipulationem debitum creditori. Primum hic requiritur mandatum delegantis.* c *Deinde, vt is, qui delegatur, ſit debitor delegantis. Tertio voluntas & conſenſus delegati.* d *Poſtremo vt debitor promittat debitum creditori per ſtipulationem nomine delegantis.* e *Vbi autem tantum vnū ex his requiſitis deficit, potius nouatio quàm delegatio dici debet.*

4 *b* Tollitur obligatio. †*Nec ſolum ipſa principalis obligatio extinguitur, ſed etiam eius acceſſiones, veluti hypotheca,* f *pignora,* g *fideiuſſores,* h *ſtipulationes vſurarum,* i *& pœna:* k *denique & periculum moræ commiſſæ.* l *Atque hæc quidem omnia perire intelligimus, niſi in nouatione repetantur, & veluti excipiantur. Interim tamen ſciendum eſt, ſemper manere prioris obligationis priuilegia iure cōceſſa, niſi nominatim aliter conuenerit in ipſa* m *nouatione.*

c Veluti ſi id quod. *Plerique textus legunt: Veluti, ſi id quod tu Seio debebas, à Titio dari ſtipulatus ſis: atq; ita legendum eſſe, ſequentia ſatis indicare videntur.*

5 *d* Adeo vt inter. † *Debes ſcire, nouationem ita demum valere, quando ſequens obligatio aut ciuiliter tenet, aut naturaliter:* n *& ſi neutro modo teneat nouationē nullius prorſus momenti eſſe, prioremque obligationem ratam manere:*

6 † *Recte ergo hic docet Imp.* nouationem cum ſeruo factam eſſe inutilem, cum pupillo autem celebratam valere: *quoniā ſeruus, ſaltem extra cauſam ſui peculij,* o *fideiubendo pro alio ne naturaliter quidem obligatur, cum lex prohibeat eum pro intercedere. Intercedere enim eſt ſpecies donationis: ſeruus autē cum nihil habeat, etiam nouandi animo pro alio intercedere* p *vetatur. Cæterum pupillus vel ſine autore tutore obligatur, ſaltem naturaliter:* q *atque ita capax eſt prioris obligationis, proindeque ipſi nulla reſtitutione opus eſt: cum naturaliter tantum atque ita inefficaciter ad agendum ex nouatione teneatur. Ex quo conſequitur, quod & creditor fruſtra nouarit, nec ad veterem actionē redire poſſit: ſibi enim imputet, quod cum pupillo ſola nouatione vſus ſit.* r

7 † *Si vero cum adulto, minore tamen XXV. annis facta ſit nouatio, & ipſe per ætatis beneficium reſtituatur in integrū: creditor ſimiliter, qui ipſum efficaciori actione obligatū habuit, ad eandem redire poterit:* ſ *niſi forte minorem dolo malo ad obligationis veteris nouationem induxiſſet: quia tum ſecus* t *erit.*

8 *e* Sed ſi eadem. † *Dixit ſupra, quomodo fiat Nouatio interuentu noua perſonæ: iam explicat, an & quo pacto introducatur Nouatio, quando intercedit noua perſona, ſed ea, quæ prius obligata erat.*

9 † *Circa quod triplex ius conſiderandū eſt. Iure enim vetuſtiſſimo, quod ante Pandectarum autores in vſu fuit, præſumebatur Nouatio tacite facta quoties ſecunda promiſſio noui aliquid adferebat: ſiue fuiſſet aliquid additum, ſiue detractum priori obligationi.* u *Atque ita loquitur hic Iuſtinianus. Iure vero Pandectarum fiebat Nouatio, quando ſecunda ſtipulatio plus prima continebat, vt ſi addebatur aliquid in quantitate, vel etiam noua perſona accedebat, aut prorſus noua qualitas interueniebat, quæ tamē ſolum firmandæ obligationis gratia non adhiberetur:* x *ſecus ſi ſecunda promiſſio minus, vel tantundem comprehendebat. Iure vero nouo, quod à Iuſtin. Imp. introductum eſt,* y *non fit Nouatio, niſi contrahentes hoc expreſſerint, quod ſecundā magis pro anteriore elegerint. Et huius iuris paulo poſt* z *fit mentio.*

f Si

ADDITIONES.

a Gloſ. in l. 1. de noua.
b d. l. 1. de nouat.
c l. quamuis, §. ſi miles. dict. tit.
d d. l. 1. C. de noua.
e l. delegare, d. tit. & d. l. 1. C. eod.
f l. nouatione, 18. de noua.
g l. vnica, C. etiam ob chiro. pec.
h l. nouatione, C. de fideiuſſ.
i d. l. nouatione.
k l. ſi creditor, de noua.
l l. ſi Stichum, 8. eod tit.
m l. 2. §. pen. de priuil. cred. l. aliam, de noua.
n l. 1. §. 1. & l. ſeq. de nouat.
o l. 19. ſeruus inſcio, de fideiuſ. l. licet, §. ſi filiusfa. de pecul.
p d. l. ſeruus inſcio, & l. ſeq.
q l. 1. de noua. & not. in l. vlt. de iureiur.
r Et hoc vulgo gloſ. hic in effectu verbi, nulla eſt, & à Doct. communiter recipitur.
ſ l. 1. C. de rep. & l. ſi Titius & Seia. 48. §. huic ſimilis, de fideiuſ.
t d. l. ſi Titius, §. quod ſi dolo.
u Bar. in l. qui vſumfructum, de verb. obli. Doct. l. ſi. C. de noua.
x Proſper l. 6. ſi ita fuero, & l. ſeq de noua.
y In l. vlt. C. de noua.
z Verſ. ideo noſtra, in hoc §.

f Si conditio extitit. *Quoniam ea ſpecie Nouatio eſt in pendenti, nec perficitur niſi completa conditione.*

g Nouandi animo. *Quia animus colligebatur, & præſumebatur ex verbis contrahentium.*

h Expreſſum fuerit. *Quod ſcilicet partes expreſſe No-* 10 *uationis fecerint mẽtionem.† Sane quando ex verbis neceſſario colligitur animus nouandi, vtcunq; non fuerit facta expreßim mentio nouationis, nouationem tamen fieri crediderim. Verbi gratia* Pro centum ſolidis, quos mihi debes promittis quindecim? *hic vtcunque non fiat mentio nouationis, tamen ex verbis neceſſario colligitur, contrahentes id voluiſſe, vt prima obligatio mutaretur in ſecundam: quod & Salicetus prodidit. atque ita hic accipiendum eſt.*

a *i* Noſtræ conſtit. *Quæ in Codice* a *li.8. tit.42. extat, vbi ſtatuit, niſi ſtipulantes remiſerant priorem obligationem, & hoc expreſſerint, ſecundamque magis pro anteriori elegerint, nihil penitus prioris cautelæ innouari denique voluntate tantum, non lege nouandum, etſi non verbis exprimatur, vt ſine nouatione cauſa procedat.*

ADDITIO.

a d.l.vlt.C.de nouatione.

---

§.Hoc amplius.

1 *Contrario conſenſu ipſo iure tollitur obligatio quæ conſenſu conſtat.*
2 *In emptione quando res deſinat eſſe integra.*
3 *Donatio hodie nudo conſenſu contrahitur.*
4 *Compenſatio ipſo iure minuit obligationem.*
5 *Confuſione rerum tollitur ipſo iure obligatio.*
6 *Item & oblatione, depoſitione, & conſignatione debitæ pecuniæ.*
7 *Item interitu ſpeciei debitæ.*
8 *Item & transfuſione.*

a Hoc amplius, eæ obligationes quæ conſenſu contrahuntur, contraria voluntate diſſoluuntur. Nam ſi Titius & Seius inter ſe conſenſerint, vt fundum Tuſcolanum emptum Seius haberet centum aureis, deinde *b* re nondum ſequuta, ideſt, *c* neque precio ſoluto, *d* neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt diſcederetur ab ea emptione & venditione, *e* inuicem liberantur. Idem eſt in conductione, & locatione, & in omnibus contractibus, *f* qui ex conſenſu deſcendunt, ſicut iam dictum eſt.

1 *a* Hoc amplius. † *Quinto tollitur obligatio ipſo iure,* contrario conſenſu *contrahentium. Omnes enim obligationes, quæ conſenſu conſtant, in quibus ſcilicet neq; ſcriptura neq; præſentia omnimodo opus eſt, ac ne dari quicquam neceſſe eſt, vt ſubſtantiam capiat obligatio, cõtrario conſenſu, re integra, diſſoluuntur: quod eleganter Ne-* a *ratius iuriſconſultus in Pandectis* a *explicat, cuius reſponſum huc referri poteſt. Etenim ſecundum naturam eſt, vt quod conſenſu contractum eſt, contrariæ volun-* b *tis adminiculo diſſoluatur.* b *Neque tamen hic contrarius conſenſus nouus eſt aliquis contractus, ſed merus diſtractus ad diſſoluendum priorem contractum.*

b Re nondũ ſequuta. *Ideſt re adhuc exiſtente integra.*

2 *c* Neque precio. † *Explicat, quando res adhuc dicatur integra: nempe ſi precium necdum ſit ſolutum, quod non ſolum de toto precio, ſed etiam eius parte intelligen-* *dum eſt: nam & ea ſoluta, deſineret res integra eſſe. Sed etſi quid arrharum nomine datum ſit, ſaltem ea lege, vt cederet in partem precij efficit, ne res ſit amplius inte-* c *gra;* c *ſecus ſi ſimpliciter datum eſſet. Datus tamen* d *fideiuſſor non efficit, quo minus res ſit integra.* d

d Neque fundo tradito. *Nullo ſcilicet modo: nam etſi imaginaria tantum interueniſſet traditio, vt quia vel per precarium, vel conſtitutum intelligitur res tradita, res* e *non diceretur amplius integra.* e

e Inuicem liberantur. *Nec ſolum ipſi liberantur inuicem; ſed etiam ab alijs, quibus ius aliquod ex huiuſmodi contractu quæſitum eſt.*

f Qui ex conſenſu. *Qualis eſt mandatum, ſocietas,* 3 *item & donatio hodie: † ea enim ex Nouella Iuſtiniani* f *conſtitutione nudo conſenſu contrahi poteſt,* f *vt alibi* g g *annotauimus. Porro pro coronide addendum huic titulo, vltra quinque modos tollendæ obligationis ipſo iure, in hoc titulo comprehenſos, etiam alijs modis obligationes* 4 *diſſolui poſſe. † Nam &* compenſatio *ipſo iure minuit* h *obligationem:* h *veluti ſi Titius deberet mihi centum, & ego illi viciſſim totidem aureos facta compenſatione* i *Titius ipſo iure liberatus eſt.* i *† Item ſi reus debendi* 5 *creditori hæres exiſtat, aut contra, creditor fiat hæres de-* k *bitoris, confuſione tollitur obligatio,* k *confunduntur enim ea ſpecie ipſorum bona, diſſoluunturque obligatio-* 6 *nes, quæ inter eos contractæ erant. † Præterea oblatio debitæ pecuniæ, depoſitio & conſignatio pro ſolutione habe-* l *tur, & ob id ipſo iure liberat debitorem.* l *† Sed & in-* 7 *teritu ſpeciei debitæ tollitur ipſo iure obligatio, ſi nec in* m *mora, nec in culpa fuerit debitor.* m *† Poſtremo &* 8 *transfuſione obligatio ſoluitur, vt cum debitor deportatur, aliudve delictum committit, propter quod omnia bona ipſius publicantur. eo caſu transfunduntur obligationes in fiſcum, ita vt debitor ipſo iure liberetur, Fiſcuſque* n *obligetur creditoribus tanquam ſucceſſor.* n *Sunt & alij modi, quibus obligatio tollitur, ſuſpenditur, minuitur, eliditur: de quibus ſub titulo,* De exceptionibus, *infra, DEO dante videbimus.*

ADDITIONES.

a l.ab emptione, 58. de pact.
b l.1.C.quan.lic ab empt.diſce.
c l.vlt.C.quan.lic.ab empt.diſce.
d l 3.de reſcind.vend.
e l.47.emptor, de pact.
f l.ſi quis argentum, C.de don.
g § perficiuntur, ſup de dona.
h §.in bonæ fidei, inſ.de act.vbi dicam.
i l.4.verum, de compenſat.
k l.90 debitori creditor, de fideiuſ.
l l.1.depoſi.l obſignatione, C.de ſol. l.acce. & ibi gloſ.C.de vſu.
m l.5 quod te, ſi cert.pet.l.23.ſi ex legati cau.de verb.oblig.
n Vid.l.47.ſi debitori, de fideiuſſ.

Inſtitutionum Tertij Libri Finis.

IOACHIMI MYNSINGERI

AFRVNDEK, IVRISCONSVLTI,

SCHOLIA IN LIBRVM QVARTVM

Institutionum Fl. Iuſtiniani Cæſaris.

De obligationibus quæ ex delictis naſcuntur. Titulus Primus.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Delicta alia publica, alia priuata.*
3 *Delicta alia capitalia, alia non capitalia.*
4 *Delicta alia ordinaria, alia extraordinaria.*
5 *Priuata delicta perſequimur vel ciuiliter, vel criminaliter.*

1 Q*VONIAM* † *priores duæ cauſæ, ex quibus obligationes naſcuntur, abſoluta ſunt,* Contractus *ſcilicet, & quaſi* contractus*: reſtant poſteriores duę,* delicta & quaſi delicta, *quas Imp. ſubſequētibus titulis explicat. Et primū de obligationibus,*
quæ ex delicto naſcuntur, generalem concepit rubricam:
mox tamen de furtis duntaxat diſſerit & contexit, pro-
pterea quod nihil ferè habuit generaliter tractandum de
omnibus, quod ſupra de obligationibus ex conſenſu factū
eſt: in Pandectis tamen titulus generalis, de priuatis
2 delictis, *vbi latius omnia pertractantur.* † *Hoc tamen*
ad euidentiam non eſt omittendum, delictorum alia eſſe
publica, alia priuata. Dicuntur autem publica, *quorum*
ius ad diſsipationem ſtatus publici tendit: vt ſunt ſeditio,
homicidia, peculatus, ambitus, & alia multa his ſimilia:
de quibus agitur in libro Pandectarum 48. & infra ſub
tit. de publicis iudicijs. Priuata *verò ſunt, quibus pri-*
a *uatæ vitæ affligitur commoditas:* a *vt eſt furtum, ra-*
pina, damnum, & iniuria: de quibus in hoc, & aliquot ſe-
3 *quentibus titulis diſſeritur.* † *Deinde & inter publica cri-*
mina, & inter priuata, quędam ſunt capitalia, quæ pęna
mortis aut exilij vindicantur: quędam non capitalia,
b *quorum pęna aut eſt pecuniaria aut coercitio quædam* b
4 *corporalis.* † *Rurſus & priuatorum & publicorum deli-*
ctorum quędā ſunt ordinaria, *quędam* extraordinaria.
Ordinaria *dicuntur, in quibus certa pęna a legibus con-*
ſtituta eſt: Extraordinaria *vero, quibus imponitur pęna*
c *pro modo delicti* c *ex arbitrio iudicantis. Et hæc quidem*
5 *de differentijs delictorum obiter.* † *Perſequimur autem*
d *delicta biſariam, ciuiliter & criminaliter:* d *ciuiliter,*
quando petimus pęnam nobis adiudicari: criminaliter,
quando petimus, vt reus vel luat pęnam in corpore, vel
quid Fiſco inferat. Sic ergo ex quocunque maleficio duplex
iudicium naſcitur, ciuile & criminale: nec vnum conſu-
e *mitur altero,* e *ſed non poteſt vtrumque ſimul proponi:*
quod ſuo loco vberius diſſentietur. Nunc de furti obliga-
tione videamus, quam hoc in titulo Imperator tractat.

ADDITIONES.

a l.4. ex maleficijs, de act. & oblig.
b l.2. de pub. iud.
c l.1. de effract. & expil.
d l.vlt. de priua. delict.
e l. prætor edixit, §.1. de iniur.

Princip. tit.

1 *Differentia inter obligationes ex contractu, & eas quæ ex maleficio deſcendunt.*

Quum ſit expoſitum ſuperiore libro de obligationibus ex contractu, & quaſi ex contractu: ſequitur, vt de obligationibus ex maleficio, & quaſi ex maleficio diſpiciamus. Sed illæ quidem (vt ſuo loco tradidimus) *a* in quatuor genera diuiduntur: *b* hæ verò vnius generis ſunt. nam omnes ex re naſcuntur, idest, ex ipſo maleficio, *c* veluti ex furto, rapina, damno, iniuria.

a In quatuor genera. *Aut enim re contrahuntur, aut*
a *verbis, aut literis, aut nudo* a *conſenſu: id quod ſuperius dictum eſt.*
b Hæc vero. *Quæ ſcilicet ex delicto, aut quaſi ex delicto*
1 *naſcuntur.* † *Vult enim differentiam oſtendere inter has*
& ſuperiores obligationes: quaſi diceret: Obligationes ex
contractu deſcendentes non ſunt vnius generis, quia non
oriuntur, niſi vel res interueniat, vel uerba, aut literæ,
aut cōſenſus accedat: Obligationes autem ex delicto ſunt
vnius generis: hoc eſt, ſtatim oriuntur, poſtquam delictum priuatum commiſſum eſt. nam delinquens ſtatim
obligatur naturaliter & ciuiliter, ut pęnam luat: primū
naturaliter, quia naturalis ratio inter omnes gentes con-
b *ſtituit, ut delicta* b *puniantur: deinde ciuiliter, quoniam*
& legislator ſeu ius ciuile delicta puniri iubet.
c Veluti ex furto. *Sunt ergo priuata delicta quatuor generum. Nam enim eſt aliud, de quo priuatum iudicium*
conſtituatur. Quæ ſingula delictorum genera ſpecialibus
titulis explicantur.

ADDITIONES.

a §.vlt. ſup. de oblig.
b §.ius autem gentium. ſup. de iur. nat. gen. & ciu.

§. Furtum.

1 *Furti definitio explicatur.*
ibi. *Sola cogitatio non facit furtum.*
2.3 *Contrectare quid: & ſola contrectatione furtum fieri.*
4 *In rebus ſoli & incorporalibus non fieri furtum.*
5.6. *Furtum non fit ſine dolo, & fraudulenta contrectatio, etiam ſine auerſione, furem facit.*
7 *Nec, ſi iniuriæ cauſa contrectem rem alienam, ſit furtum.*
8.9 *Furtum non committi, niſi lucri faciendi cauſa res contrectetur fraudulenter.*
10 *Propriæ rei non fit furtum.*
11 *Quomodo ipſius uſus furtum fiat.*
12 *Item poſſeſſionis.*
13 *Furtum prohibitum iure naturali.*

44 *Apud*

14 *Apud Ægyptios & Lacedæmonios furari impune licuit.*
15 *Furtum apud Scythas grauiß. fuit punitum.*
16.17 *Furtum vnde dictum.*

a Furtum eſt contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſioniſve, quod lege naturali prohibitum eſt admittere. Furtum autem vel *b* à furuo, ideſt, nigro dictū eſt, quod clam & obſcurè fiat, & plerumq; nocte: vel *c* à fraude, vel à ferendo, ideſt, auferendo, vel à Græco ſermone, qui *d* φῶρας appellant fures. Imo & Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

a Furtum eſt contrectatio. *Furti definitionem præmittit*
a *Iuſtinianus, quam ex* a *Paulo mutuatus eſt. vt cognoſcatur id, de quo agetur, eam breuiter & populariter ex-*
1 *plicabimus.* † *Dicitur primum* contrectatio, *quoniam ſola cogitatio furti faciendi ſiue reali ſiue actuali contre-*
b *ctatione non facit* b *furtum. Quare ſi quis furti faciendi cauſa conclaue ingreſſus eſt, ſi nihil contrectauerit, fur non eſt, nec furti tenetur: licet extra ordinem puniendus*
c *ſit, vt reſpondit* c *Vlpianus de Diætarijs, hoc eſt, ijs qui*
2 *in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo.* † Contre*ctare autem dicitur, qui rem mobilem de loco in alium*
d *locum* d *mouet:* † *tametſi furtum ſola contrectatione*
3 *etiam ſine auerſione vlla fieri, ex* * *Vlpiano cõſtet. Ait enim: Eum qui vas, quod tollere potuit, aperuit, & res contrectauit, quamuis partem tantum earum auerterit, omnium tamen furem eſſe. Et paulo poſt: Earum quoque rerum, quas quis non abſtulit, ſed contrectauit tantum,*
4 *furti tenetur.* † *Ex quo apparet, in rebus ſoli ſiue immo-*
e *bilibus furtum non fieri,* e *quia contrectari nequeunt: nec item in rebus incorporalibus, quæ nec tradi nec poſſi-*
f *deri* f *queunt. Sequitur in definitione,* fraudulosa, † *quo-*
5 *niam non fit furtum ſine dolo & improbo furandi animo; quare ſi quis lapſus errore putet id ſibi licere, quia res ſua*
g *ſit, aut dominum facile permiſſurum,* g *furti non obli-*
6 *gatur.* † *Non ergo quæuis contrectatio, ſed ea demũ, quæ fraudulenta eſt rem facit. Additur,* lucri faciendi gra-
7 *tia.* † *ſi enim iniuriæ cauſa contrectem alienam rem,* h
h *furti non teneor. Item ſi fructus immaturus decerpam,*
i *damni iniuria obligor,* i *non furti: quoniam nõ decerpſi eos lucrifaciendi cauſa, & voluntas ac propoſitum diſtin-*
K *guunt* K *maleficia.* † *Unde diſcis, etſi fraudulosa con-*
8 *trectatio ſit, niſi lucrifaciendi cauſa fiat, furtum non eſſe. Poſſunt enim alienæ tabulæ contrectari, non lucri, ſed liturę faciendæ cauſa: poſſunt alienæ veſtes contrectari non lucri faciendi, ſed maculæ imponendæ gratia. Itaque neceſſario hæc verba (lucri faciendi gratia) adijcienda fue-*
9 *runt.* † *Recte igitur* l *Vlpianus: Verum eſt, inquit, ſi*
l *meretricem alienam ancillam rapuit quis, vel celauit, furtum non eſſe: nec enim factum quæritur, ſed cauſa faciendi. Cauſa autem faciendi libido fuit, non furtum. Et ideo etiam eum, qui fores meretricis effregit libidinis cauſa, & fures non ab eo inducti, ſed alias ingreſſi, meretricis res egeſſerunt, furti non teneri. Quod adijcitur in definitione, vel ipſius rei, hoc de re aliena accipiendum eſt,*
10 *quæ certum aliquem habeat dominum.* † *Nam neque propriæ, neq; pro derelicto habitæ rei furtum fit, etiamſi quis furandi animum habuerit: neque enim furtum fieri*
m *poteſt, niſi ſit,* m *cui fiat. Unde & rei ex hæreditate*
n *iacente ſubtractæ furtum non eſt fere,* n *quod ſtellionatus*
11 *ſit.* † *Subiungitur,* vel etiam vſus eius, *nam ſi aliter vte-*
o *ris re, quam tibi conceſſa eſt,* o *furtum committis: ſed etſi creditor vtatur pignore, vel depoſitarius re depoſita,*
12 *furti tenetur. Annectitur,* poſſeſſioniſve: † *quia ſi ſurripuiſti mihi rem, cuius tantum poſſeſſionem habui, furti obligaris: veluti ſi debitor rem pignori datam ſubtrahat creditori: vel ſi colonus, qui fundum conduxit, eo vendito*
p *dominum poſſeſſione* p *fraudet.* † *Adponitur tandem,*
13 quod lege naturali, *&c. ſecunda enim lex naturę eſt, neminem lædere, ſub qua comprenditur etiam, Furtum ne*
q *facias. Quare* q *Ulpianus quoq; ait, furtum ſicut adulterium, natura turpe eſſe. Naturalis ſiquidem ratio idipſum dictat, cum etiam tueatur priuatorum proprietates & dominia. Unde in Decalogo legitur:* Non furtum fa-
14 cies. † *Nec ad rem pertinet, quod* r *ſcribitur, fuiſſe ali-*
r *quos populos, apud quos furari impunè licebat, vt Ægyptijs: & apud Lacedæmonios etiam laudi datum fuiſ-*
ſ *ſe,* ſ *eſſe furem, nec reprehendi, quod hoc potiſſimũ exercitamento cautiores diligentioreſque adoleſcẽtes fierent. Hæc enim quarundam gentium barbaries non puniendi furta, legem naturæ non immutat: & parum iuſta fuit hæc politiæ cõtinendæ ratio. nam ſeueritate coercendum,*
15 *non alendum indulgentia, malum eſt.* † *Sanè apud Scytharum gentem, alioqui feram & barbaram, nullum de-*
t *lictum grauius punitum fuit* t *quam furtum: & Dra-*
u *co Athenienſis etiam furtum oluſculi, morte iudicauit* u *expiandum.*
16 b A furuo. † *Quæ fuit M. Varronis ſententia Rer. diui-*
x *na. lib. 14. vt* x *Gellius refert: quam tamen ipſe reprehendit. Seruius vero in lib. Æneid. 9. Fures, inquit, ideo dicti ſunt, quod furuo, ideſt, nigro tẽpore furta cõmittunt.*
17 c A fraude. † *Maſſurius Sabinus furtum à fraude, ſed remotius, deriuaſſe legitur, ob id fortè, quia & Græci φῶρας ἀπὸ τοῦ φέρειν dicunt.*
d φῶρας. *Sic Gellius ſcribit,* Quod à Græcis (*inquiens*) *nũc κλέπτης* dr, antiquore Gręca ligua φὼρ eſt dictũ: hĩc per affinitatẽ literarũ, quia φὼρ Græce, eſt Latine fur.

ADDITIONES.

a l.1. de fur.
b d.l.1.§.1.
c l.pen. de extraor. crim. fac. et l. vulgaris, 21. §. qui furti, de fur.
d d.l poſſideri. §. ſi rem apud te, de acq. poſſ.
* In d.l. vulgaris. 21.
e §. abolita, ſup. de vſucap. §. quod ad eas res. verſ. abolita, l. ſi is qui, 71. hoc tit.
f Accur. hic l. ſeruus, §. incorporales, de ac. re. domi.
g §. placuit: inf. eod.
h l. 63 qui iniuriæ, hoc tit.
i l. 27. & ſi ſeruus ſeruum, §. 25. ſi oliuam, ad leg. Aquil.
k d.l qui iniuriæ.
l l. verum eſt, 39. hoc tit.
m l falſus, 43. § qui alienam, hoc tit.
n l. 68. hæreditariæ, dic. tit.
o § præterea, & d §. placuit, infra eod.
p Gell. lib. 11 c. vlt.
q l. 41. probrum, de ver. ſignif. vbi tamen Alc. defendit, furtum non naturali, ſed ciuili lege prohiberi.
r Gell. dic. loco
ſ Gell. ibidem.
t Iuſtinus lib. 2. ſuæ hiſt.
u Gell. eod. loco.
x lib. 1. c. 18.

§. Furtorum.

1 *Καθ' ἀντίθεσιν quid ſignificet.*
2 *Contrariorum eadem diſciplina.*
3 *Furtum nec manifeſtum.*
4 *Nec, pro non, olim dictum.*

Furtorum

Digitized by Google

Furtorum autem *a* duo ſunt genera manifeſtum, & nec manifeſtum. Nam conceptum & oblatum ſpecies potius actionis ſunt furto cohærentes, quàm genera furtorum: ſicut inferius apparebit. Manifeſtus fur eſt, quem Greci *b* ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant: nec ſolum is, qui in ipſo furto deprehenditur, ſed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtum fit: veluti qui in domo furtum fecit, & nondum egreſſus ianuam depreheſus fuerit: & qui in oliueto, oliuarum, aut in vineto, vuarum furtum fecit, quamdiu in eo oliueto aut vineto deprehenſus fuerit. Imo vlterius furtum manifeſtum eſt extendendum, quamdiu eam rem fur tenens viſus vel deprehenſus fuerit: ſiue in publico, ſiue in priuato, vel à domino, *c* vel ab alio, antequam eo peruenerit, *d* quò deferre vel deponere deſtinaſſet. Sed ſi pertulit, quo deſtinauit, tametſi deprehendatur cum re furtiua, non eſt manifeſtus fur. *e* Nec manifeſtum furtum, quid ſit, ex ijs quæ diximus, intelligitur, nam quod manifeſtum non eſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt.

a Duo ſunt genera. *Furtorum genera quatuor recenſet Paulus lib. 7. Senten. cap. 3. quæ Iuſtinianus hic ad duo reduxit. Hodie tamen hæc furtorum genera nõ attenduntur, ſed eadem eſt ratio de furto quocunq; modo commiſſo: quod infra ſuo loco annotabimus. Itaque nihil opus eſt, hic multum inſiſtere. Porrò totus hic locus ex Caio,*
a *&* a *Vlpiano huc tranſcriptus eſt.*
1 *b* ἐπ' αὐτοφώρῳ. † *Id eſt in ipſo facto, in ipſo actu furandi. Solent autem hoc verbo generaliter vti Græci, quoties de ijs loquũtur ita deprehenſis, vt factum inficiari nõ poſſint: vt in D. Ioanne Euãgeliſta cap. 8. de muliere in adulterio deprehenſa legitur. Huius enim accuſatores dicebant, ipſam deprehenſam* ἐπ' αὐτοφώρῳ, *hoc eſt in ipſo*
b *actu adulterij. Papinianus* b *appellant deprehenſos in* admiſſo.

c Vel ab alio. *Qui modo ſe non occultarit, ſed occurrerit ad deprehendendum, vel inclamauerit vicinos.*
c d Quo deferre. *Hoc eſt, vt* c *Paulus ait,* quo deſtinauerat eo die manere cum eo furto.
2 *e* Nec manifeſtum. † *Contrariorũ enim eadem eſt diſci-*
d *plina, vt* d *alibi diximus. Sic ergo nec manifeſtum furtum ex manifeſti, tanquam contrarium ex contrarij ſui*
e *definitione* e *intelligitur.* † *Eſt ergo furtum nec manifeſtũ,*
3 *cum fur non deprẽhenditur cum furto, antequam in ædes*
4 *ſuas intulerit, vel alioqui quo deſtinauit.* † *Dicitur autem* nec manifeſtum, *ad imitationem legis XII. tabularum. Olim enim* nec, *pro* non, *dicebant.*

ADDITIONES.

a l. 2. 3. 5. & 8. §. hoc tit.
b l. 8. ſi dominus, de præſcr. verb.
c l. 4. hoc tit.
d In prin. ſupra, de his qui ſunt ſui vel alien. iu.
e l. 8. ff. hoc tit.

§. Conceptum.

1 *Conceptum & oblatum furtum quid?*
2 *Concepti, oblatique furti pœna.*
3. 6 *Furtum conceptum an & quomodo à furto per lancem liciumque concepto differat.*
4 *Lanx & licium, quomodo & cur in eo furto vſurpata fuerint.*
5 *Veteres religioſe ſuas vxores & filias obſeruaſſe, ac cuſtodiſſe.*
7 *Concipere verbum, pro inuenire ſumi.*
8 *Reperiens rem furtiuam, eamque celans, hodie furti tenetur.*
9 *An in domo alienam rem furtiuam quærere liceat.*
10 *Furem ſuſcipiens, eumque celans, tenetur Edicto De receptatoribus.*
11 *Rem furtiuam ſcienter in pignus accipiens, vel eam emens furti obligatur.*

a Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiua res quæſita & inuenta ſit: nam in eum propria actio conſtituta eſt, quamuis fur non ſit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaq; apud te *b* concepta ſit: vtique ſi ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quam apud eum, qui dedit, conciperetur. nam tibi apud quem concepta ſit, propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, *c* quæ appellatur oblati. Eſt etiam prohibiti furti actio aduerſus eum, qui furtum quærere teſtibus præſentibus volentem prohibuerit: Præterea pœna cõſtituitur edicto Prætoris per actionem furti non exhibiti aduerſus eum, qui furtiuam rem apud ſe quæſitã & inuentam non exhibuit. Sed hæ actiones, ſcilicet concepti & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non exhibiti, in deſuetudinem abierunt. *d* Quum enim requiſitio *e* rei furtiuæ hodie *f* ſecundum veterem obſeruationẽ non fiat: merito ex cõſequentia etiam præfatæ actiones ab vſu cõmuni ceſſerunt: quum *g* manifeſtum ſit, quod oẽs, qui ſcientes *h* rem furtiuam *i* ſuſceperint & celauerint, furti non manifeſti obnoxij ſunt.

a Conceptum. *Videntur hæc ex Caio Iuriſconſulto de-*
1 *ſumpta eſſe, qui lib. 11. Inſtitutionum ſcribit,* † conceptum furtum *dici, cum apud aliquem alterum res furata inuenitur:* oblatum *vero, cum res furtiua alicui à fure ita datur, vt apud ipſum furem inueniri non poſſit. Quod & Sententiarum lib. 11. Paulus tradidit, vbi,* Concepti, *inquit,* actione is, qui tenetur, apud quem furtũ quæſitum & inuentum eſt: oblati, qui rem furtiuam alij
2 obtulit, ne apud ſe inueniretur. † *Porro vtriuſque furti & concepti & oblati pœnam iure Prætorio triplici fuiſ-*
a *ſe,* a *Gellius ſcribit: vbi etiam meminit furti concepti per lancem & licium, quod perinde, ac ſi manifeſtum eſ-*
3 *ſet, lege Decemuirali coercitum fuiſſe memorat.* † *Furtum autem conceptũ, cuius hic Imp. mentionem facit, nõ*
b *eſſe diuerſum à furto* per lancem liciumq; concepto. b *Alciatus, & alij nonnulli voluere, eaque verba* (per lancem liciumq; concepto) *duntaxat addi ad indicandum ritum quærendi furtum: ſicut æs & libra vſurpabantur*
4 *cauſa ritus in venditione imaginaria.* † *Quomodo autem, aut cur ſit vſurpata lanx & licium, Sex. Pompeius, &*
c *nouiſſime* c *Alciatus oſtendunt. Nam lictores, qui furtum ibant quærere in domo aliena, in primis licio cincti intrabant, vt ſe tunc publico, & tanquam magiſtratibus obſequentes, nõ autem propria autoritate alienas domos ingredi, ſignificarent. Lancem item ſecum ferre ſolebant,* quam

ADDITIONES.

a Lib. 11. cap. 18.
b Lib. 5. Parer. c. 8.
c In dicto loco.

Digitized by Google

quam oculis obijcerent, ne qua ex parte matremfam. mulieres ve conſpicari poſſent. Hincque tracta videtur ap-
5 *pellatio, per lancem & licium rem perquirendi.* † *Sane religioſe admodum ac ſeuere olim Græcos et Latinos ſuas vxores aut filias obſeruaſſe & cuſtodijſſe, patet ex hoc Phocylidis:*

Παιδὸς δ' εὐμόρφου φρουρεῖν νεοτήσιον ὥρην
Παρθενικὴν δὲ φύλασσε πολυκλείστοις θαλάμοισι,
Πολλοὶ γὰρ λυσσῶσι πρὸς ἄρσενα μῖξιν ἔρωτος,
Μηδέ μιν ἄχρι γάμων πρὸ δόμων ὀφθῆμεν ἐάσῃς,

Et hoc Horatij: Prima nocte claude, neque in vias. Sub cantu querulæ deſpice tibiæ.

Quodque diuus Paulus fœminas vult οἰκουρὰς *eſſe: ac præter alia multa, præſens adhuc Italorum conſuetudo*
6 *copioſe teſtatur.* † *Alij* a *vero maluerunt furtum per*
a *lancem liciumque conceptum diuerſam fuiſſe, ac omnino ſeparatam ſpeciem à furto concepto. Scribit enim Tatius Alpinus: aſſeſſor olim & meus collega in ſupremo Imp. Germanici Tribunali Spiræ, illud fuiſſe furtum ſacrilegio proximum, nempe rerum, non quidē ad miniſterium Dei rite ſacrarum, ſed collectarum potius ad ſacrificia. Miniſtri ſacrorum licio ſuccincti geſtabant lācem ad comportandas ſtipes, quas ad Dei cultū conquirebant. Deinde quas oſtentu ſacri miniſterij congeſſerant, ipſi ſurripiebāt ſcelerati impoſtores. Quorum autem hac in re opinio ſit verior, alijs dijudicādum relinquo. de viris enim tam excellentis doctrinæ non meum iudicium eſt.*

b Concepta ſit. *Ideſt, quæſita, & inuenta: ſic enim hoc loco verbum, Concipere ſumitur. Nam & Paulus lib. 2. ſenten. tit. 31. de furtis, furtum concipere, pro inuenire vſurpauit.*

8 *c* Quæ appellatur oblati. † *Hodie vero reperiens fur-*
b *tiuam rem, & celans ſcienter tenetúrque actione furti:* b *quia auxilium præbuit.*

9 *d* Quum enim requiſitio. † *Inhumanum enim eſt, ali-*
c *quem inuito domino ſecreta domus* c *perſcrutari, & admodum graue, vel rei familiaris vtilitatem detegere, vel diuitias inuidiæ ſubijcere. Si tamen certa adſint indicia, rem furtiuam eſſe in domo alicuius, tum implorari poteſt*
d *officium iudicis, vt detur familia pro quærendo* d *furto.*

e Rei furtiuæ. *Inanimatæ ſcilicet. nā ſeruum fugitiuum,*
e *qui ſui furtum domino facere dicitur,* e *ſemper licuit in alienis ædibus perquirere.*

f Secundum veterem obſeruationem. *Quam ſupra retulimus.*

g Manifeſtum. *Ex reſcripto* * *ſcilicet Imp. Diocletiani & Maximiani ad Dionyſium. cuius verba ſunt hæc:* Eos qui furtim ablata ſcienter ſuſceperint, non tantum de ſuſceptis conuenire, ſed etiam pœnali furti actione potes.

10 *h* Rem furtiuā. *Si* † *vero quis furem ipſum ſuſceperit, & celauerit, fur non eſt, ſed receptator, teneturque edicto,*
f *De* f *receptatoribus.*

11 Suſceperint. *Quocunque id fecerint titulo.* † *Nam etſi*
g *creditor rem alienam ſciuerit apud ſe deponi pignori,* g *furti tenetur. Idem etſi quis rem furtiuam ſciens emerit:*
h *Certe etſi emiſſet ignorans, non poterit à vindicante* h *Domino precium petere.*

ADDITIONES.

a Mar. Tatius Alpino in libello quem hac de re edidit. Vide hic Bald.
b l. eos, C. de fur.
c l. quoſdam, C. de metal l. meminimus, C. quando & quibus quar. pars, lib. 10.
d Ioan. de Plat. hic.
e l. 1. de ſer. fug. l. requirendi, C. de fur.
* in l. eos 14. C. de furt.
f l. 1. de recept.
g l. ſeruus, 6. de cond. indeb.
h l. 1. C. de furt.

§. Pœna.

1 *Varia pœna furtorum olim fuerant, & num. 2. 3. 4. 5.*
6 *Friderici I. conſtitutio de furibus.*
7 *Quæ pœna hodie in fures exerceri ſoleat.*

Pœna manifeſti furti, quadrupli eſt, tam ex ſerui, quā ex liberi perſona: nec manifeſti, dupli.

De pœna *furti valde variatum eſſe, ex Aul. Gellio*
1 *lib. 11. cap. vlt. colligi poteſt.* † *Nam Athenienſes cuiuſcunque furti reum ex Draconis ſanctione capitis ſuppli-*
2 *cio afficiebant.* † *Deinde hæc pœna, velut, nimis acerba, Solonis perſuaſu mitigata eſt, & reducta in mulctam pecuniariam, ſcilicet Dupli, nec erat diuerſum in furto ma-*
3 *nifeſto.* † *Decemuiri vero, cum viderent alterum in puniendis omnium generum furibus nimis ſeuerum, alterum nimis remiſſum eſſe, furem manifeſtum furto deprehenſum tum demum occidi permiſerunt, ſi aut cum faceret furtum, nox eſſet aut interdiu ſe telo, cum depre-*
a *henderetur, defenderet.* a *Ex cæteris autem manifeſtis furibus, liberos verberari, addicique ei iuſſerunt, cui factum furtum eſſet, ſi modo id luce feciſſent, neque ſe telo defendiſſent. Seruos verberibus affici, & de ſaxo præcipitari: ſed pueros impuberes Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam ſarciri.*
4 † *Poſtea vero à lege illa Decemuirali diſceſſum eſt, & furti manifeſti pœna quadrupli, nec manifeſti, dupli conſtituta, idque ſiue in ſeruo, ſiue in libero ſit homine. & de*
b *hoc præſens §. meminit.* b *ſpectat autem tam duplum quàm quadruplum ad pœnæ ſolum perſecutionem, cum præterea res ipſa furto ſubtracta per dominum aut ven-*
c *dicari aut condici poſſit, vt infra* c *videbitur.* † *Porro*
5 *Moſes quoque apud Hebræos, vt diuinus, ita omnium antiquiſſimus legislator, Exod. 22. bonis furto ablati & occiſi, venūdati ve quintupli, inuenti autem penes furem*
6 *atque viuentis, dupli mulctam eſſe voluit.* † *Tandem Fri-*
d *dericus Imp. eius nominis primus* d *conſtituit, eum qui quinque ſolidos, aut plus furaretur, laqueo ſuſpēdendum eſſe. ſi minus, ſcopis & forcipe excoriandum & tondendum. Quanquam idem Fridericus poſtea in eadem conſtitutione.* Iniuria (*inquit*) ſeu furtum legitime puniatur. *Quibus verbis putant plerique reſcriptum ſuperius exauctoratum eſſe per hanc conſtitutionem, quaſi verbum* (legitime) *non pertineat ad ſuas, ceu ad alias Romanorum leges. Verum quid prohibet etiam de ſua*
7 *eum lege loqui.* † *Quicquid hodie communiter in Germaniæ prouincijs & ciuitatibus videmus, aduerſus inſignes fures, id eſt, qui magnum furtum fecerunt, aut ſæpius furati ſunt, pœnam capitalem furcæ exerceri, ob leuiora furta abſciſſionem aurium, & virgarum caſtigationem conſuetam eſſe.*

ADDITIONES.

a Vide etiam in l. 54. ſi pignore, §. furem, de furt. l. furem nocturnum, ad l. Cor. de ſica.
b Vide etiam §. ex maleficijs, § dupli, §. quadrupli. inſ. de actio. l. 50. in furti actione, de furt.
c Fa. l. ſi pro fure, de cond. fur.
d §. ſi quis quinque ſolidos, de pace tenen.

§. Furtum.

1 *Exempla furti vſus rerum.*
2 *Inuitus quomodo hic accipiatur.*
3 *Vſum rei alienæ in ſuum lucrũ cõuertens furti tenetur.*
4 *Geſtari hoc loci quid ſignificet.*

a Furtum autem fit non ſolum cum quis intercipiendi cauſa rem alienam amouet: ſed generaliter cum quis alienam rem *b* inuito domino contrectat. Itaque *c* ſiue creditor pignore, ſiue is, apud quem res depoſita eſt, ea re vtatur, ſiue is qui rem vtendam accipit, in alium vſum eam transferat, quàm cuius gratia ei data eſt, furtum committit, veluti ſi quis argentum vtendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregre ſecum tulerit, *d* aut ſi quis equum *e* geſtandi cauſa commodatum ſibi, longius aliquo duxerit, quod veteres ſcripſerunt de eo, qui in aciem equum perduxiſſet.

1 *a* Furtum. † *In hoc §. exempla ponuntur furti vſus re-*
rum. veluti ſi quis re depoſita, pignori ve data vtatur,
a *quod iure non poteſt,* a *aut rem commodatam in alium*
vſum transferat, quàm cuius gratia accepit.
b *b* Inuito domino. *Hoc eſt, nõ conſentiente.* b †*Sic enim*
2 *hoc loco* inuitus *dicitur etiam qui ignorat, nec expreſſe*
c *conſentit.* c *Sed etſi ſciuerit, nec prohibuerit, adhuc non*
videbitur conſenſiſſe, qua in re Pauli contrariam ſenten-
d *tiam reiecit* d *Iabolenus.*
3 *c* Siue cred. pig. † *Ex iſtis exemplis colligitur, furtum*
fieri, etſi quis vſum alienæ rei in ſuum lucrum conuertat.
e *d* Aut ſi quis equum. *Sic apud* e *Gellium teſtatur Bru*
tus, olim quendam furti damnatũ fuiſſe, quod iumentum
f *alior ſum duxiſſet, quam quo vtendum acceperat, idque*
Mutium Scæuolam reſpondiſſe. Quod & f *Val. Ma-*
ximus refert de eo, qui equo, cuius illi vſus vſq; ad Ari-
ciam commodatus fuerat, vlteriore eius municipij cliuo
vectus eſſet.
4 *e* Geſtandi cauſa. † *Geſtari hoc loco eſt,* g *vel volu-*
g *ptatis gratia, vel valetudinis, ſella geſtoria aut lectica*
portari.

ADDITIONES.

a l. qui iumenta, l. ſi pignore, 54. hoc ti. vnde hic §. videtur ſumptus.
b Bald. hic.
c l. qui vas, 48. §. valere eo. & vide Alc. lib. 1. diſp. cap. 10.
d l. pen. dic. tit.
e Lib. 7. cap. 15.
f Lib. 8. cap. 2.
g Baro hic.

§. Placuit.

1 *Etiam ſtulta credulitas excuſat à furto.*
2 *In dubio præſumitur furtum, ſi res aliena contrecta-*
tu ſit.

a Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter vterentur, quàm vtendas acceperint, ita furtum committere, *b* ſi ſe intelligant, id inuito domino facere, eumq; ſi intellexiſſet, non permiſſurum. at ſi permiſſurum credãt, extra crimen videri optima ſane diſtinctione: quia furtum ſine affectu furandi non committatur.

a Placuit tamen. *Exceptio eſt, ſiue limitatio ad ſupe-*
a *riora, quæ ex* a *Pomponio deſumptu videtur.*
b Si ſe intelligant. *Idque ſeſe intellexiſſe, bonaque fide*
credidiſſe, iuſtis coniecturis probent: nec erubeſcant vel
1 *ſtultam agnoſcere credulitatem.* † *Nam & ea à furto ex-*
b *cuſabit; quæ à dolo* b *excuſat.* † *Cæterum in dubio peri-*
2 *culum eſt, ne valeat præſumptio furti, ſaltem ubi nulla eſt*
coniectura, nulluſque fidei color, qui prætexti honeſte poſ-
c *ſit rei temere* c *ablatæ.*

ADDITIONES.

a l. 76. qui re, de furtis.
b l. igitur, §. poteſt. de lib. cau.
c Bald. l. hic, & vide Bar. in l. inter omnes, 46. §. recte, hoc tit.

§. Sed etſi credat.

1 *Putans ſe domini voluntate rem alienam contrectare,*
fur non eſt.
2 *Dominus confeſſione ſui conſenſus furẽ abſoluere poteſt.*
3 *Caſus, vbi affectus ſine effectu punitur.*

a Sed etſi credat aliquis inuito domino ſe rem commodatam ſibi contrectare, domino autem volente id fiat: dicitur furtum non fieri. Vnde illud quæſitum eſt, cum Titius ſeruum Mæuij ſollicitauerit, vt quaſdam res domino ſubriperet, & ad eum perferret, & ſeruus id ad Mæuium pertulerit: Mæuius autem, dum vult Titium in ipſo delicto deprehendere, permiſerit ſeruo, quaſdam res ad eum perferre: vtrum furti, an ſerui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cum nobis ſuper hac dubitatione ſuggeſtum eſt, & antiquorum prudentium ſuper hoc altercationes perſpeximus, quibuſdam neque furti, neq; ſerui corrupti actionem præſtantibus, quibuſdam furti tantummodo, nos huiuſmodi calliditati obuiam euntes, *b* per noſtram deciſionem *c* ſancimus, non ſolum furti actionem, ſed & *d* ſerui corrupti contra eum dari, licet enim is ſeruus deterior à ſollicitatore minime factus eſt, & ideo non concurrant regulæ, quæ ſerui corrupti actionem introducunt, tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis ſerui introductum eſt, vt ſit ei pœnalis actio impoſita, *e* tanquam ſi re ipſa fuiſſet ſeruus corruptus, ne ex huiuſmodi impunitate, & in aliũ ſeruum, qui facile poſſet corrumpi, tale facinus à quibuſdam perpetretur.

a *a* Hic §. ſumptus *videtur ex* a *Vlpiano, qui & ſupe-*
riora, & quæ ſequuntur, eleganter cõplexus eſt. eius ita-
1 *que verba adſcribere lubet:* † Recte dictum eſt (*inquit*)
qui putauit ſe domini voluntate rem attingere, non
eſſe furem. quid enim dolo fecit, qui putauit dominũ
conſenſurum fuiſſe, ſiue falſo id, ſiue vere putet? Is ergo
ſolus fur eſt, qui id attrectauit, quod inuito ſe domino
facere ſciuit. Per contrariũ quæritur, ſi ego me
inuito dño facere putarem, cũ dominus vellet, an furti
actio fit? & ait Pomponius, furtum me facere. verũ
tamen eſt, vt, cum ego velim te vti, licet tu ignores,
ne furto ſis obligatus. *Hac Vlpianus, quem ſatis adpa-*
b *ret, improbaſſe Pomponij opinionem: ſicut & alio loco,* b
vbi ait: Qui ex volũtate domini ſeruum recipit, quin
neque fur, neq; plagiarius ſit, plus quàm manifeſtum
eſt. quis enim voluntate domini habens, fur dici po-
2 teſt? † *Vnde diſcimus, dominum confeſſione ſui conſenſus*
furem abſoluere poſſe, ac liberare, vt nullus eum ad pœ-
c *nã ideo poſſit vocare.* c *vt nec alius qui furti reũ perage-*
re poſſit, quam is cui iniuria facta eſt.

b Per

ADDITIONES.

a l. inter omnes, 46. §. recte. hoc tit.
b l. 48. qui vas. §. qui ex voluntate, eo.
c l. diuus, ad S.C. Silleia. & vide etiam Bar. in d. §. recte.

a b Per noſtram deciſionem. *Quæ lib.6. Codicis* a *ex-*
tat, quaque reformatur ius in Pandectis congeſtum, cum
b *ſeruo demũ corrupto, & deteriore facto, illo iure actio* b
competeret.

c Sancimus. *Alij Codices habent, ſanximus: & forte*
melius.

c d Serui corrupti. *Hanc actionem infra* c *ſuo loco abun*
de explicabimus.

e Tanquam ſi reipſa. *Damnatur hic Titius & furti, &*
ſerui corrupti, quamuis neque furtum commiſſum, neque
ſeruus corruptus fuerit. Ætiologia eſt, ne ſcilicet alius
illud imitaretur, ſic ſecum cogitans: Vtcunque res cecide-
rit, nihil damni feram, ſi conſilium proceſſerit, lucrum fa-
ciam: ſin minus, tamen impunis euadam, cum neutra ad-
3 *uerſus me competat.* †*Vides ergo hic puniri affectum ſi-*
ne effectu ſecuto: punitur enim Titius de ſeruo corrupto,
d *cum tamen corruptus non ſit. Neque pugnat hoc cum* d
Paulo, qui ſolum cogitationem furti faciendi non fa
cere furem reſpondit, *quoniam in præſenti ſpecie actus*
per ſigna exteriora demonſtratus fuit, ideoque punitur.

ADDITIONES.

a In l. ſi quis ſeruo, 20. C. de furt.
b l. 1. & 2. de ſer. corrupt.
c §. in duplum, infra, de actio.
d l. 1. §. 1. eod.

§. Interdum.

1 *Etiam liberorum hominum furtum fit.*
2 *Ætiologia huius dicti.*
3 *Si abducatur filiusfam. committitur plagium.*
4 *Mater & frater non habent furti actionem pro filio vel fratre ſurrepto.*

a Interdum etiam liberorum hominum furtum fit, veluti ſi quis liberorum noſtrorum, b qui in poteſtate noſtra ſunt, ſurreptus fuerit.

1 a Interdum. †*Hinc annotandum, etiam liberorum ho-*
minum fieri furtum, ſi ſurripiantur inuito eo, in cuius po-
teſtate ſunt, veluti ſi patri filiusfamilias ſurriperetur.
a *furtum enim fit, daturque patri furti actio* a *in ſurri-*
2 *pientem.* †*Ætiologia ex ciuili Quiritium Iure ſumenda*
eſt, qui ſuos liberos in manu ac poteſtate ſua habebant.
qua de cauſa adiecta ea clauſula, vendicari poterant,
b *vt* b *Pomponius ait: &* c *Paulus, Matrem, inquit, filij*
c *ſurrepti nomine non habere furti actionem: quippe in ſua*
3 *poteſtate illum non habeat.* †*Plagium quoque commit-*
titur, ſi celandi animo liberi noſtri abducantur: quare
plagiarius lege Fauia accuſari poteſt, vt extra ordi-
d *nem* d *coerceatur.*

4 b Qui in poteſtate. †*Hinc ergo vt dixi adparet, quod*
nec mater, quæ filium in ſua poteſtate non habet, multo
e *minus frater (tametſi is lege* Fabia de Plagio *accuſare* e
f *poſſit) hanc furti actionem* f *habeat, ſed ſolus pater iure*
patriæ poteſtatis, qui aget, vt præſtetur duplum vel qua-
druplum, non quidem ipſius filij, quoniam libera perſona
g *non recipit æſtimationem,* g *ſed eius, quod intereſt, non*
fuiſſe ſurreptum, vel abductum.

ADDITIONES.

a l. 37. ſi filiusfam. de fur. l. eum qui emit, 4. ſi filiusfam. eo. tit.
b In l. 1. de rei vend.
c In l. mater 38. d. tit.
d l. pen. & vlt. ad l. Fab. de plag.
e l. ſi fratrem, C. ad l. Fabi de plag.
f l. mater, ff. illo tit.
g l. 1. §. ſed cum liber homo, de his qui deie. vel effud. §. ob hominem, inf. de obl. quæ ex quaſi del. naſ.

§. Aliquando.

1 *Quandoque propriæ rei furtum fit.*
2 *Extenſio huius §.*

Aliquando autem etiam a ſuæ rei furtum quis committit, veluti ſi debitor b rem, quam creditori pignoris cauſa dedit, ſubtraxerit.

1 a Suæ rei. †*Obſerua etiam rei propriæ quandoq; furtum*
fieri: vt eſt in debitore ſurripiente rem pignoratam cre-
a *ditori: furti enim* a *tenetur. Res tamẽ ipſa non fit furtiua,*
b *ideoque nihilominus ab alio vſucapi* b *poteſt.* †*Et quod*
2 *de re pignori data hic dicitur, hoc etiam producitur ad*
rem, quam creditor iure quaſi pignoris retinere poterat:
c *veluti rem commodatam, ob impenſas* c *neceſſarias.*
b Rem. *Etiam vnam aliquam rem ex pluribus rebus pi-*
gnori datis: Nam etſi reliquæ ſunt res ſunt ſoluendo, furti
d *tamen agetur.* Neque enim (*inquit* d *Papinianus*) de-
bemus reſpicere pignus, quod ſurreptum non eſt, ſed
id quod ſubtractum eſt.

ADDITIONES.

a l. itaque 12. §. ſed ſi res, de fur. l. in actione, 19. §. vlt. d. tit.
b l. ſequitur, §. ſi rem, de vſucap. Accur. hic.
c l. creditoris, §. vlt. & l. ſi is qui rem, ſſ. eo.
d l. eum qui emit, §. Papinianus, eo. tit.

§. Interdum 2.

1 *Cuius ope & conſilio furtum fit, furti tenetur.*
2 *Quis dicatur conſilium dare, opemque ferre.*
3 *Celans furem, vel rem furtiuam, furti tenetur.*
4 *Tauros rubro colore terreri: & de alijs quibuſdam animantibus.*
5 *In delictis vno pœnam ſoluente, alij non liberantur: fallit vt num. 6. 7.*
8 *An qui conſiliũ tantũ dedit ad furãdum furti teneatur.*

Interdum quoque furti tenetur, qui ipſe furtum non fecit, qualis eſt is, a cuius ope & conſilio furtũ factum eſt. b In quo numero eſt, qui tibi nummos excuſſit, vt alius eos raperet, aut tibi obſtiterit, vt alius rem tuam exciperet, aut oues tuas, vel boues fugauerit, vt alius eos exciperet. Et hoc veteres ſcripſerunt, de eo c qui panno rubro fugauit armentũ. Sed quid eorum per laſciuiam, & non data opera, vt furtũ admitteretur factum eſt: in factum actio dari debet. At vbi ope Mæuij Titius furtũ fecerit: d ambo furti tenentur. Ope & conſilio eius quoque furtum admitti videtur, qui cum ſcalas forte feneſtris ſupponit: aut ipſas feneſtras, vel oſtium effringit, vt alius furtum faceret: quiq; ferramenta ad effringendum, aut ſcalas, vt feneſtris ſupponerentur, commodauerit, ſciens cuius rei gratia commodauerit. Certe qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, ſed tantum conſiliũ dedit, e atque hortatus eſt ad furtum faciendum, non tenetur furti.

1 a Cuius ope & conſilio. †*Hinc ergo diſcis, nõ ſolũ eum,*
qui animo intercipiendi alienã rem ſurripit, aut alio mo-
do contrectat, ſed etiã qui opem & conſiliũ præſtat, furti
obligari ſaltem nec manifeſti. Reuera enim hic fur nõ eſt,
a *ideo manifeſtus eſſe* a *non poteſt. Solum tamen conſiliũ*
2 b *non ſufficeret.* †*Conſilium autem dare videtur,* b *qui*
perſuadet

ADDITIONES.

a l. qui opem, 34. hoc tit.
b l. in furti, 50. §. recte, hoc tit.

perſuadet & impellit atque inſtruit ad furtum faciendũ.
Opem fert, qui miniſterium atque adiutorium ad ſurri-
piendas res prabet: item qui ferramenta commodat ad
a *effringendum oſtium, a vel ſcalam ad aſcendendũ, ſciens*
cuius rei gratia id fieret. Nam ſicut nemo furtum facit
b *ſine dolo b malo: ita nec conſilium vel opem ferre, ſine*
dolo malo poteſt.

b In quo numero. *Exempla ſunt, vbi quis non principa-*
liter conſilium aut opem fert, hoc tamen per fraudem
agit, vt alij porrigatur anſa & commoditas ſubtrahẽdi.
3 † *Huc etiam referendus eſt, qui celat furem, vel rem fur-*
tiuam apud ſe: tenetur enim furti nec manifeſti. Verum
c *ſi, cum ſciret apud alium eſſe, non indicat, c fur non eſt.*
4 c Qui panno rubro. † *Naturales philoſophi ſcribunt,*
maxime tauros rubro colore efferari & terreri, vt Sene-
ca lib. 2. de ira teſtatur: Tauros, inquiens, color rubicũdus
excitat: ad vmbrã Aſpis exurgit: vrſos leoneſq; mappa
prouitat, ſicut elephantes colore albo, lynces tympanorũ
ſtrepitu, leones verò ſi qs eos limis oculis aſpiciat, terrent.
d Ambo furti tenentur. *Et ſinguli quidem in ſolidum,*
ita vt ſolutio vnius alterum non liberet, ſed debeat quiſ-
5 *que pro ſe pœnam ſoluere.* † *Eſt enim regulare, d vt*
d *quoties aduerſus plures ex maleficio actio pœnalis inſti-*
tuitur, vno pœnam ſoluente, alij non liberentur, ſed debeãt
6 *ſinguli in ſolidum pœnam ſuam pendere:* † *licet ſi de eo,*
e *quod intereſt, ageretur, & non de vera pœna, ſi ſecus: e*
quia ſi id ſemel fuerit ſolutum, amplius peti non poteſt:
7 *quia nec amplius intereſt.* † *Rurſus non habet regula lo-*
cum in familia ſeruorum: nam plures ſerui furtum com-
mittenter, etſi ſummo quidem iure omnes teneantur: ta-
f *men Prætor ex bono & æquo ſtatuit, f vt dominus li-*
beretur, ſi eius furti nomine præſtiterit, quantum præſta-
retur, ſi vnus aliquis liber homo furtum feciſſet. Quan-
g *quam aliud ſit in albo g corrupto.*
8 e Atque hortatus eſt. † *Ergo qui conſilium tantũ dedit,*
vel hortatus eſt aliquem ad furandum, nec tamen opem
h *tulit, furti non h obligatur. Hoc plerique verum exau-*
diunt, ſi furtum non ſit ſecutum: nam ſi ſecutum ſit, cen-
ſent conſultorem atq; hortatorem teneri ob conſiliũ ma-
lignum: quod & mihi placet, præſertim ſi abſque conſi-
i *lio furtum facturus nõ erat, qui ſurripuit: tametſi i alij*
nõ diſtinguant, an alioqui furtum facturus fuiſſet, nec ne,
ſi contrectatio ſecuta ſit. Sane in ſeruo corrupto non diſtin
guitur, vtrum alioqui facturum hortati ſimus, an frugi
k *corruperimus: k Vlpianus ſcriptum reliquit.*

ADDITIONES.

a l ſi pignore, 54. §. qui ferramenta, eod. tit.
b d § recte.
c §. conceptum, ſup. co. l qui vas. 48. § 1. de fur.
d l. item Mela. 11. §. ſed ſi plures, a l leg. Aqui. l pe. § vlt. ne quis eum qui in ius voc. eſt, l. adeo. de iuriſd. om. iud.
e l. 1. §. ſi plures. de eo per quem factum erit.
f l. illud, 32. ad leg. Aquil. l. ſi familia, ſi fam. fur. fec.
g l. ſi fam. l. de iuriſdi.
h Hic, & l. qui ſeruo, 36. ff. eo.
i Baro hic per l. ſæpe, 53. de verb. ſign.
k l. 1. §. vtrum, de ſer. corru.

§. Hi qui.

1 *Epitome huius §.*
2 *Furtum eſſe vitium reale, rei ſemper inhærens.*
3 *Quando res dicatur in poteſtatem domini rediſſe.*
4 *Inter patrem & filium, dominum & ſeruum nulla eſt furti actio.*
5 *Furta domeſtica leuia publice non vindicantur.*

6 *Inter virum & vxorem nulla furti actio eſt, ſed rerum*
amotarum.

d Hi qui in parentum vel dominorũ poteſtate ſunt,
ſi rem eius ſurripiunt, furtum quidem faciunt, & res
in furtiuam cauſam cadit, (nec ob id ab vllo a vſu-
capi poteſt, antequam b in domini poteſtatem re-
uertatur) c ſed furti actio non naſcitur: quia nec alia
vlla cauſa poteſt inter eos actio naſci. d Si vero ope
& conſilio alterius furtum factum fuerit: quia vtique
furtum committitur, conuenienter ille furti tenetur:
quia verum eſt ope & conſilio eius furtum factũ eſſe.

1 *Docet hic Imp.* † *ob furtum à filiofam. ſeruove factum,*
nec patri, nec domino furti actionem dari, niſi forte aduer
ſus eum cuius ope & conſilio furtum factum probauit.
2 a Vſucapi poteſt. † *Eſt enim furtum, reale vitium, quod*
4 *ipſi rei furto ſubtractæ ſemper a inhæret: vitia autem*
b *realia impediunt vſucapionem, vt ſuo b loco annotaui-*
c *mus. Eſt autem hic locus ex c Vlpiano deſcriptus.*
3 b In domini poteſt. † *Tunc autem res in poteſtatem do*
mini reuerſa intelligitur, cum poſſeſſionem eius nactus
d *eſt, vt iuſte auelli non poſſit: ſed & tanquam ſuæ rei, vt d*
Paulus alibi declarat.
4 c Sed furti actio. † *Inter patrem ergo & filium in po-*
e *teſtate, e dominum & ſeruum, furti actio nulla eſt: vt*
f *nec alia inter parentem & filium eſſe poteſt, f niſi ex*
cauſa caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi. Quãquam furti actio-
ne pater vel dominus opus non habeant, cum ſibi conſu-
lere ſuo iure poſſint per deductionem ex peculio: nec quod
g *ſurripuit ſeruus domino, g fiet peculij. Sed nec accuſa-*
5 *tione criminali hic opus eſt:* † quoniam furta domeſtica
h *(inquit h Marcellus)* ſi leuiora ſint, publice vindican
da non ſunt, nec admittẽda eſt huiuſmodi accuſatio.
6 † *Cæterum quod hic de his, qui in aliena poteſtate ſunt,*
i *diſponitur, hoc etiam ad vxorem producendum eſt, i nam*
inter virum & vxorem pariter nulla furti actio eſt, licet
ipſa furtum faciat, ſicut filia patri facit: ſed cum ea re-
k *rum amotarum k agitur, idque in honorem l matri-*
l *monij. Et ideo ſi poſt diuortiũ eaſdem res contrectet, eam*
m *furti teneri, m Paulus reſpondit.*
n d Si vero. *Hic verſ. ex alio reſponſo n Vlpiani huc*
translatus videtur, vbi ait: Placuit eum, qui filio, vel
ſeruo, vel vxori opem fert furtum facientibus, furti
teneri, quamuis ipſi furti actione non conueniantur:
& quæ ibi ſequuntur, hucque transferri poſſunt.

ADDITIONES.

a l. vitia, 11. C. de acquir. poſſeſ.
b §. furtiuæ, ſup. de vſucap.
c l. ſeruo, & filij, 17 hoc tit.
d l. ſequitur, 4. § tunc in poteſtate, 12. de vſuc.
e l. qui ſeruo, 36 hoc tit.
f l. ſi s nulla, 4. de iud.
g l. 4 §. ex his, de pecul.
h l. perſpiciendum, 11. §. furta, de pœn.
i l. ſi quis vxori, 52. de fur.
k ff. rer. amot. l. 1.
l l. 2 rer. amot.
m l. 3. cod.
n l. qui ſeruo, 36 §. item placuit, de fur.

§ Furti autem.

1.6 *Actio furti ei cuius intereſt, rem non fuiſſe ſurreptam.*
2.4.5 *Intereſſe autem oportet ex cauſa honeſta propter damnum datum, & ratione iuris realis.*
3 *Caſus, vbi fur furti agit.*
7 *Furti actio qualiter creditori detur de pignore.*

Digitized by Google

Furti autem actio ei competit, *a* cuius intereſt rem ſaluam eſſe, *b* licet dominus non ſit. Itaque nec domino aliter competit, quàm ſi eius intereſit rem non perire. *c* Vnde conſtat creditorem de pignore ſurrepto furti actione agere poſſe etiamſi idoneum debitorem habeat: *d* quia expedit ei, pignori potius incumbere, quàm in perſonam agere: adeo quidem, vt quamuis ipſe debitor eam rem ſurripuerit, nihilominus creditori *e* competat actio furti.

ADDITIONES.

a l.is cuius intereſt.85.de fur.l.vlt.C.eo.tit.
b l.inter omnes,46.hoc tit.
c l.ſi vendidero,80 §.ſi Titius,ſupra eod.
d l.itaque,12.§.ſed ſi furti,l.eum qui.14.§.is autem,hoc tit.
e l.qui vas.48.§.ſi ego,l.fullo,82.de fur.
f l.ſi is cui 71.in fi.hoc tit.
g l.is cui 13.d.tit.
h l.eum qui emit.14 eo.
i l.itaque fullo,12.§.ſed etſi res,illo tit.
k Io.de Plat. hic.
l l.eum qui,14.§.idem ſcribit,eod.
m l.creditori 15.ſæpe d.tit.l.plus cautionis,25.de reg.iur.

1 *a* Cuius intereſt. † *Hinc diſcendum, a actionem fur-*
a *ti competere ei, cuius intereſt rem non fuiſſe ſurreptam:*
b *vel aliquando interfuit, necdum deſijt intereſſe:* b *vt*
ſi res furto ſublata perierit. Sed ſi deſierit omnino intereſ-
c *ſe, vt nec appareat aliquando interfuiſſe,* c *furti actio*
2 *expirat.* † *Intereſſe autem oportet ex honeſta cauſa: ſecus*
ſi ex inhoneſta cauſa interſit. Itaque neque furi, neq; ma
d *læ fidei poſſeſſori furti actio* d *datur: quoniam nemo de*
improbitate ſua conſequitur actionem, quamuis interſit
3 *eius, rem non ſurripi.* † *Eſt autem caſus, quo etiam fur*
furti agere poteſt: vt ſi ego tibi polienda veſtimenta loca-
uero, tu vero inſcio aut inuito me commodaueris Titio, &
Titio furtum factum ſit: nam tibi competit furti actio,
quia cuſtodia rei ad te pertinet: & mihi aduerſus te ni-
bilominus, quia non debueras rem commodare: quod fa-
e *ciendo furtum* e *commiſiſti.* † *Præterea hic vt furti aga-*
4 *tur, intereſſe oportet non modo propter ereptam lucri oc-*
caſionem, ſed etiam damnum data. Nam ei, qui de
lucro captando, aut turpiter dicit ſua intereſſe, non com-
petit hæc actio. Et propterea pro hærede poſſidens non ha
f *bet eam:* quia (*inquit* f *Marcellus*) furti agere poteſt
is, cuius intereſt rem non ſurripi. Intereſſe autem
eius videtur, qui damnum paſſurus eſt, non eius, qui
5 lucrum facturus eſſet. † *Poſtremo intereſſe debet ratio-*
ne iuris realis, veluti proprietatis interceptę, vel pigno-
ris, vel poſſeſſionis, uel vſus. Cæterum rei tantum promiſ-
ſæ, aut debitæ ratio non habetur. Ideoque is, cui ex ſti-
g *pulatu res debetur, furti agere nõ poteſt,* g *ſi ea ſurrepta*
ſit: quemadmodum & is, qui emit, ſi non eſt tradita ei
h *res, furti actionẽ non habet,* h *ſed vẽditoris eſt hæc actio.*
6 *b* Licet dominus non ſit. † *Ad hoc ergo, ut furti iu-*
dicium detur alicui, non requiritur, quòd ſit dominus
rei ſublatæ, ſed ſatis eſt, quod ſua interſit, rem non fuiſ-
ſe ſubtractam: quemadmodum contra, etſi quis eſt domi-
nus rei furtiuæ, ſi ſua nõ interſit, rem nõ fuiſſe ſurreptam.
ex ſolo dominio furti actio non conceditur: quod & An-
gelus hic docet.
i *c* Vnde conſtat. *Videtur hic locus ex* i *Vlpiano deſcri-*
7 *ptus:* † *ex quo colligendum, furti actionem etiam credi-*
k *tori competere de pignore. Et* k *hac quidem ſpecie, ſi*
pignus ſurripiatur per ipſum dominũ, creditori furti actio
datur ad duplum uel quadruplum ſui crediti, non autem
ualoris ſiue æſtimationis rei ſurreptæ. Cæterum extraneo
aliquo pignus ſurripiente, diſtinguitur: aut enim intereſt
creditoris tantum, habere pignus, ut ei creditum ſit in tu-
l *to, & agit furti iudicio creditio tenus,* l *ideſt, in ſummã*
ſui crediti: aut intereſt creditoris, quia pignus ſua culpa
lata uel leui ſurreptum eſt, quod actione pignoratitia re-
m *ſtituere cogitur, & agit in ſummam pignoris,* m *id*
eſt, quanti ualoris pignus fuit.
d Quia expedit. *Plus enim cautionis in rem eſt, quam*
in perſonam.
e Competat. *Contra debitorem ſcilicet, qui ſubtraxit.*

§. Item ſi fullo.

1 *Fullo & ſarcinator furti actionem habent.*
2.3 *Item ſi fidei emptor furti agit, non autem malæ fidei.*
4 *Inanis eſt actio contra eum, qui nihil habet.*
5 *Quis dicatur ſoluendo eſſe.*

Item ſi fullo polienda curandave, aut ſarcinator ſarcienda veſtimenta, mercede certa conſtituta acceperit, eaque furto amiſerit: *a* ipſe furti habet actionem, non dominus: quia domini nihil intereſt, eam rem non perire, quum iudicio locati à fullone aut ſarcinatore rem ſuam perſequi poſſit. Sed & bonæ fidei emptori ſubrepta re, *b* quam emerit, quamuis dominus nõ ſit, omnino competit *c* furti actio, quemadmodum & *d* creditori. Fulloni vero & ſarcinatori non aliter furti actionem cõpetere placuit, quàm ſi ſoluendo fuerint: hoc eſt, ſi domino rei æſtimationem ſoluere poſſint. *e* Nam ſi ſoluendo non ſint: tunc quia ab eis ſuum dominus conſequi non poſſit, ipſi domino furti cõpetit actio: quia hoc caſu ipſius intereſt, rem ſaluam eſſe. *f* Idem eſt, & ſi in parte ſoluendo fuerit fullo aut ſarcinator.

1 *a* Ipſe. † *Scilicet fullo & ſarcinator. Ideo autem hi furti*
actionem habent, quia eorum intereſt, rem non fuiſſe ſur-
a *reptam,* a *cum domino teneantur ex locato. Quare ſi*
priuſquam agant, abſoluantur, liberenturque à domino,
quia tum non amplius ipſorum intereſt, deſinit ipſis fur-
b *ti iudicium competere:* b *adeo quod etſi cęperint age-*
re, abſolutio tamen ſequi debeat.
b Quam emerit. *A non domino, quem tamen bona fi-*
de credebat eſſe dominum: & emptam acceperit, aliàs
* *uenditori* * *daretur actio.*
2 *c* Furti actio. † *Ergo bonæ fidei quoq; emptor, qui à non*
c *domino emit, furti agit: habet enim in rem Publicianã.* c
3 † *Cæterum malæ fidei poſſeſſori furti actio non datur, etſi*
interſit eius, rem non ſurripi: quippe cum res eius peri-
culo ſit, ſed nemo de improbitate ſua actionẽ conſequitur.
d Creditori. *Cui pignus eſt ſurreptum. de quo paulo an-*
te dixit.
d *e* Nam ſi ſoluendo. *Sic &* d *Vlpianus, de fullone lo-*
quens. Si autem ſoluendo non eſt, ad dominum actio
redit. Nam qui non habet, quod det, eius periculo
4 nihil eſt. † *Sic enim uulgo dicitur* e inanem eſſe actio-
e nem, quam inopia debitoris excludit.

f Idem

ADDITIONES.

a l.itaque fullo,12.hoc tit.
b l.ſi fullo,in prin.eod.tit.Ioan.de Pla.hic.
* l.eum qui emit,de fur.
c §.namque ſi cui,inſ.de act.
d d.l.itaque.
e l.nam is,6.de dolo.

5 f Idem eſt. *Vt ſcilicet domino furti actio detur:* † *quia*
a *ſoluẽdo nemo eſſe intelligitur, niſi qui ſolidũ ſoluere a po-*
teſt: & compelleretur dominus ex vno iudicio facere,
contra fullonem enim ex locato teneretur agere. & quan
to minus conſequeretur, oporteret eum aduerſus furem
condicere, quod et damnoſum foret.

ADDITIO.

a l.ſoluendo, 114. de verb. ſignif.

§. Quæ de fullone.

1 *Eadem cuſtodia conductoris & commodatarij.*
2 *Re commodata commodatario ſurrepta, dominus vel contra commodatarium, vel contra ſurem agit.*
3 *Si plures actiones dentur eiuſdem rei nomine, vnius electio alteram conſumit.*
4 *Cautela ſi dominus differat eligere, qua velit actione vti.*

a Quæ de fullone & ſarcinatore diximus, eadem &
ad eum cui commodata res eſt, transferenda veteres
exiſtimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipien-
do, cuſtodiam præſtat: ita quoque, qui commo-
datum vtendi cauſa accepit, ſimiliter neceſſe habet
cuſtodiam præſtare. Sed noſtra prouidentia *b* etiam
hoc *c* in noſtris deciſionibus emendauit, vt in do-
mini voluntate ſit: ſiue commodati actionem aduer-
ſus eum, qui rem commodatam accepit, mouere de-
ſiderat; ſiue furti aduerſus eum, qui rem ſurripuit:
& *d* alterutra earum electa, dominum non poſſe ex
pœnitentia ad alteram venire actionem. ſed ſi qui-
dem furem elegerit: illum qui rem vtendam accepit,
penitus liberari: ſin autem commodator veniat ad-
uerſus eum, qui rem vtendam accepit, *e* ipſi qui-
dem nullo modo competere poſſe aduerſus furem
furti actionem: eam autem qui pro re commodata
conuenitur, poſſe aduerſus furem furti habere actio-
nem: ita tamẽ, ſi dominus ſciens rem eſſe ſubreptam
aduerſus eum, cui res commodata fuerit, *f* perue-
niat. ſin autem neſcius & dubitans rem eſſe ſubre-
ptam, *g* apud eum commodati actionem inſtituerit:
poſtea autem re comperta voluerit remittere quidem
cõmodati actionem, *h* ad furti autem actionẽ perue
nire: tunc licentia ei cõceditur & aduerſum furem ve
nire, obſtaculo nullo ei opponendum: quoniam *i* in-
certus conſtitutus mouit aduerſus eum, qui rem vten
dam accepit, commodati actionem, niſi domino K
ab eo ſatisfactum fuerit, tunc etenim omnino furem
à domino quidem furti actione *l* liberari: *m* ſup-
poſitum autem eſſe ei, qui pro re ſibi commodata do-
mino ſatisfecit: quum manifeſtiſſimum ſit, etiam ſi
ab initio dominus actionem commodati inſtituerit,
ignarus rem eſſe ſurreptam, poſtea autem hoc ei co-
gnitio, aduerſus furem tranſierit: omnino liberari
eum, qui rem commodatam acceperit, quemcun-
que *n* cauſæ exitum dominus aduerſus furem ha-
buerit: *o* eadem definitione obtinente, *p* ſiue in
parte, ſiue in ſolidum ſoluendo ſit is qui rem com-
modatam acceperit.

a Quæ de fullone. *Prolixus eſt hic contextus, quem ſi*
1 *in epitomen contrahas,* † *ex eo diſcis, eandem cuſto-*
a *diam conductoris eſſe, à qua commodatarij: etſi re-*
miſſius paulo cum conductore agetur, quam cum eo, cui
b *res* b *commodatur.* † *Et ideo ex noua Iuſtiniani* c *de-*
2 *ciſione dominus in commodatarium omnimodo agit, ſi*
t *res commodata ei ſurrepta ſit: aut ſi maluit, in furem*
furti: ita tamen, vt altera ſcienter electa, ad alteram re-
dire non poſſit. & ſi commodatarium elegerit, vel ſibi
ab eodem ſatisfactum ſit, commodatarius furti aget:
Nec diſtinguitur, vtrum commodatarius ſoluendo ſit,
nec ne, vt in conductore. Quæ ſingula Iuſtinianus in præ-
fata ſua d *deciſione, cuius hic mentionem facit, pluri-*
bus verbis explicat.
b Etiam hoc. *Quod ſcilicet hic veteres commodata-*
rium conferebant fulloni: Viſum enim eſt Iuſtiniano, mul
tum inter eos eſſe diſcriminis: quia cũ fullone contractus
ineatur vtriuſque gratia, at cum commodatario eius,
vnius ergo: vt æquius hic ſit, liberalis domini arbitrio ſal
tem relinqui electionem actionis.
e c In noſtris deciſionibus. *Quæ libro ſexto* e *Codicis*
extant.
3 d Alterutra alterum electa. † *Quoties enim duæ compe*
tunt eiuſdem rei nomine actiones, vnius electio alteram
f *conſumit,* f *nec ad aliam regreſſus patet: niſi quis er-*
g *rore deceptus ſit.* g *atque ita Vlpianus quoque reſpon-*
4 *dit.* † *Cæterum ſi dominus & furem & commodatarium*
diu ſuſpenderet, nec eligeret, quam vellet actionem inſti-
tuere: poterit illi certus dies præfiniri à iudice, quo tenea-
h *tur omnino alterutram* h *eligere.*
e Ipſi quidem, *Commodatori ſcilicet, ſeu domino.*
f Perueniat. *Intentando aduerſus eum commodati iu-*
dicium.
g Apud eum. *Commodatarium ſcilicet.*
h Ad furti autẽ actionem. *Agendo contra furẽ ipſum.*
i Incertus conſtitutus. *Ideſt, neſcius & dubitans rem*
i *eſſe furto ſubtractam, & notum eſt,* i *etiam dubitan-*
tem pro ignorante haberi:
K Ab eo. *nempe Commodatario.*
l Liberari. *Neque enim amplius ipſius intereſt, cum*
rem ſuam, commodato alteri conceſſam, rurſus habeat:
K *furti autem actio ei datur, cuius intereſt, vt* K *ſupra*
audiuimus.
m Suppoſitum. *Scilicet furem obligatum eſſe ipſi com-*
modatario furti actione.
n Cauſæ exitum. *Ideſt, ſiue vicerit, ſiue ſuccubuerit &*
victus ſit.
o Eadem definitione obtinente. *Et in hoc differt*
commodatarius à fullone & ſarcinatore, qui polienda
curandave, aut ſarcienda veſtimenta ſub certa merce-
l *de acceperant: quoniam ibi diſtinguitur an ſoluendo ſint,* l
nec ne.
p Siue in parte. *Hoc eſt: non diſtinguitur, vtrum ſol-*
uendo ſit commodatarius, nec ne: & ſi ſoluendo eſt,
vtrum in totum an ex parte. nam vtrocunque modo ſem-
per datur optio domino, vel furem, vel commodata-
rium perſequendi &c.

ADDITIONES.

a l.ſi merces, 25. locat. l. in reb. 18. commod.
b l.ſi ſeruus, 42. de furt.
c l.fi. C. eod.
d d.l.fin.
e d.l.vlt.
f l.quod in hærede, §. 1. de trib.
g l.ſed ſi ex parte 4. §. vlt. quod cum eo qui in ali.
h l.quamdiu inſtitutus, 69. de acqui. hæred.
i l.vlt. C. de condic. indeb.
k § furti autem, hoc tit.
l §. proximè præced.

§.Sed is apud.

1 *Depoſitarius dolum tantum præſtat & latam culpam verſutiæ.*
2 *Depoſitarius non agit furti, etſi res depoſita ſit ei ſurrepta. fallit, vt num. 4.*
3 *Culpa lata verſutiæ dicitur dolus præſumptus.*

a Sed is apud quem res depoſita eſt, cuſtodiam non præſtat: ſed tantum in eo obnoxius eſt, ſi quid ipſe *b* dolo fecerit. qua de cauſa ſi res ei ſurrepta fuerit, quia reſtituendæ eius rei nomine depoſiti non tenetur, *c* nec ob id eius intereſt rem ſaluam eſſe, furti agere nõ poteſt, ſed furti actio domino competit.

1 *a* Sed is apud quem. † *Alibi* a *dominus depoſitariũ*
a *regulariter dolum præſtare duntaxat, & latam culpam,*
b *quæ dolo fraudeve non careat: quam* b *Zaſius* culpam
latam verſutiæ *appellat. de lata autem culpa, quæ dolo caret, id eſt (vt Zaſius nuncupat)* ſocordiæ, *item leui &*
c *leuiſſima non tenetur* c *depoſitarius.* † *Ergo ſi res depo-*
2 *ſita ſit ſurrepta apud depoſitarium, denegatur ipſi furti actio aduerſus furem, propterea quod eius nihil intereſt: cum reſtituendæ eius res nomine depoſiti non teneatur, vt qui nec dolum, nec latam culpam dolo proximam commiſerit. Domino autem rei depoſitæ merito conceditur hoc caſu furti iudicium, quoniam ipſius intereſt, rem non fuiſſe furto ablatam.*
3 *b* Dolo malo. † *Vel etiã culpa lata, quæ dolo, fraudeve*
d *non caret, quam ob id* d *Bartolus dolum præſumptum*
e *vocat. Videtur autem hic contextus ex* e *Vlpiano ſumptus eſſe, qui ſic ait:* Is autem apud quem res depoſita eſt, videamus an habeat furti actionem? Et cum dolũ duntaxat præſtet, merito placet, eum non habere furti actionem. quid enim eius intereſt, ſi dolo careat? Quod ſi dolo fecit, iam quidem ipſius periculum eſt: ſed non debet ex dolo furti quærere actionem.
4 *c* Nec ob id eius intereſt. † *Quandoq; tamen etiam ipſius depoſitarij intereſt, rem depoſitam non fuiſſe ſurre-*
f *ptam: vt* f *ſi de cuſtodia vel culpa præſtanda pactus ſit, vel quid pro cuſtodia acceperit, depoſito ve ſeſe obtulerit. Iſtis enim caſibus, quia etiam leuem ac leuiſſimam culpam præſtat, ſicque ipſius intereſt, merito ei furti actio*
g *concedenda erit, atque ita Vlpianus* g *alio loco docuit, & docet ſequenti titulo Iuſtinianus.*

ADDITIONES.

a §.præterea, ſup quib. mo. re contr. obl.
b In prin. inſt. ſin.
c l. ſi vt cert. 5. §. nunc videndum, commod. l. quod Nerua, 32. depoſ.
d In d. l. quod Nerua.
e l. cum qui, § is autem, de furt. & l. vlt. §. vlt. C. eo.
f Vide hos caſus in d. §. præterea.
g l. 2. §. generaliter, vi bon. rapt.

§.In ſumma.

1 *Impubes quando furtum faciat.*
2 *Furtum non committitur ſine dolo.*
3 *Impubes quando dicatur pubertati proximus.*

a In ſumma, ſciendum eſt, quæſitum eſſe, an impubes rem alienam amouẽdo, furtum faciat? Et placuit, quia furtum *b* ex affectu furandi cõſiſtit, ita demum obligari eo crimine impuberem, ſi *c* proximus pubertati ſit, & ob id intelligat, ſe delinquere.

a In ſumma. *Hunc locum ex Vlpiano deſcripſit Imp-*
a *qui* a *alibi ait:* † *Impuberem furtum facere poſſe, ſi*
1 *iam doli capax ſit, ſicque Iulianum lib. 22. Digeſtorum ſcripſiſſe. Et A. Gellius lib. 11. c. 18. meminit, lege XII. tab. cõſtitutum fuiſſe, vt impuberes, qui furtum feciſſent, arbitratu prætoris virgis cæderentur, noxamque à ſe factam ſarcirent.*
2 *b* Ex affectu. *id eſt contrectando:* † *Furtum enim (vt ſæpe diximus) ſine fraude & dolo malo non committitur. Impubes ergo qui doli adhuc capax non eſt, furtum non facit: licet in impubere pubertati iam proximo, & doli capace ſit aliud.*
c Proximus pubertati. *Vt ſcilicet videatur doli capax: alioqui enim impubes non dicitur delinquere, quod non*
b *cenſeatur intelligere,* b *quod agit, eiuſque ætas merea-*
c *tur* c *excuſationem.* † *Quando autem impubes dicatur*
3 *pubertati proximus eſſe, doliq; capax, Lex nuſquam definit: forte ideo, quod tota res pendeat ex varijs rerum circumſtantijs, ſintque & delictorum mille formæ & ingeniorum: & ideo iudex æſtimabit, non tam annorum numerum exponendo, quàm ætatis doli capacis malitiam.*

ADDITIONES.

a l. impuberem, 23. hoc tit. l. pupil. 3. de reg. iur.
b l. ſed etſi quemcunque, 5. § vlt. ad leg. Aquil. l. infans, ad leg. Cor. de ſic.
c l. 1. §. impubes, ad S.C. Syl.

§.Furti actio.

1 *Furti actio mere pœnalis eſt, fallit, num. 2.*
3.4 *Rei vendicatio, & cõdictio furtiua, domino cui furtum factum eſt, dantur: & quæ ſit ratio.*
5 *Re furtiua recepta aut extincta, furti agi poteſt, ſed non condici aut vendicari.*
6 *Furti actio an in hæredes furis detur.*

Furti actio, ſiue dupli ſiue quadrupli, tãtum *a* ad pœnæ perſequutionem pertinet. Nam ipſius rei perſecutionem *b* extrinſecus habet dominus, quam aut vendicando, aut condicendo, poteſt auferre. Sed rei vendicatio quidem *c* aduerſus poſſeſſorem eſt: ſiue fur ipſe poſſidet, ſiue alius quemlibet. condictio autem aduerſus furem ipſum, *d* hæredemve eius, licet non poſſideat, competit.

1 *a* Ad pœnæ perſecutionem. † *Furti ergo actio meram pœnam perſequitur, ſic vt totũ duplum vel quadruplum pœna ſit, & ſimplum, id eſt ipſa res furtiua, in duplo, aut*
2 *quadruplo non contineatur.* † *Excipitur tamen vnus, at-*
a *que alter caſus, vbi aliud traditum eſt. Nam in duplo,* a *quod publicanus pendit ob rẽ iniuria extortã vectigalis prætextu, res ipſa annumeratur, vt ſolum ſimplum pœna ſit: quemadmodum & in duplo quod debet tutor inter-*
b *uertens res pupilli.* b *imo etiam in eo quadruplo, quo raptor violentus mulctatur.*
3 *b* Extrinſecus. *id eſt,* † *extra ipſam pœnã dupli uel quadrupli poteſt rem furto ſublatam perſequi; ſed quo reme-*
c *dio?* Aut vendicando (*inquit* c *Imperator*) aut cõdicendo: *hoc eſt, poteſt dominus vel rei vendicationẽ intendere aduerſus quẽlibet poſſeſſorẽ res furtiuæ: vel Condictionẽ furtiuam*

ADDITIONES.

a l. hoc edic. 5. §. vlt. de Publica.
b l. actione, 2. in fi. de tut. & rat. diſtrah.
c Hic. & vide l. ſi pignore 54. § cum furti, hoc tit.

furtiuam aduerſus furem ipſum, hæredemue eius, aut
quemlibet ſucceſſorem, ſiue extat res, ſiue perierit: ita ta-
men vt altera harum eligatur, atque ita textus hic intel
4 ligendus eſt. † Sed quomodo hæ duæ actiones domino rei
furtiuæ dari poſſunt, cum reuera ſint penitus contrariæ?
Vendicamus enim, quæ noſtra ſunt, & quorum iam ha
bemus dominium: condicimus nobis debita, & quorum
necdum ſumus domini. Verum aduerſus furem degenerat
a cōdictio, quo magis pluribus teneatur actionibus: quod a
5 ſuo loco latius declarabimus. † Illud addendum eſt, cum
furti actio ad pœnæ perſecutionem ſpectet: Condictio ve-
ro ad rei perſecutionem, conſequens eſſe recepta re, aut
perempta, nihilominus furti actionem competere: Condi-
ctionem vero & vendicationem tolli. Sicut ex diuerſo
poſt ſolutam dupli aut quadrupli pœnam, ſalua eſt Ven-
dicatio & condictio, vt tamen altera eligatur per domi-
num. Cæterum is, qui non eſt dominus, & afficitur dam-
no per furtum, incerti condictionem habet ad perſequen-
b dam rem b furtiuam.

c Aduerſus poſſeſſorem. Vel eum, qui dolo poßidere
c deſijt: quoniam pro poſſidente habetur, c & perinde
conuenitur, ac ſi adhuc poſſideret.

6 d Hæredemue eius. † Pœnalis tamen furti actio in hære
dem furis non exercetur, niſi de eo, quod ad ipſum ex fur-
d to peruenit ſcientem & d contrectantem: vel lis cum fu
re ſuperſtite conteſtata fuerit. Hæredi vero eius, qui paſ-
e ſus eſt furtum e non denegatur. Porro de his omnibus
f actionibus f infra pluribus agemus.

ADDITIONES.

a §. ſic itaque, inf. de act.
b l. & ideo, §. Neratius, de condict. fur.
c l. qui dolo 131. & l. parem 150 de reg. iur.
d §. non autem, inf de per. & temp. act.
e d §. non autem.
f §. ſic itaque, & §. ex maleficijs, de actio.

De vi bonorum raptorum. Tit. II.

1 Rapinæ deſcriptio.
2 Res mobiles rapiuntur, immobiles inuaduntur.
3 Rapina requirit dolum.
4 Item vt ex compoſito fiat.

Sequitur in hoc titulo altera ſpecies delicti priuati,
1 Rapina ſcilicet. † Eſt autem rapina, contrectatio rei
alienæ mobilis, vi vel dolo malo ex compoſito facta. Ex-
plicatio priorum verborum ex definitione furti repeti po
a teſt. a † Deinde dixi rei mobilis: quia res immobiles
2 ſoloque hærentes rapi non poſſunt, ſicut nec occupari: ſed
b proprie inuadi b dicuntur. Adieci, vi: ad differentiam
3 furti, quod clam fit. † Item addidi, dolo malo: quia ſi
quis rem alienam rapuerit, ſuam eſſe putans, errore du-
c ctus, c ſicque deſit dolus, vi bonorum raptorum non te-
netur, nec rapina ſeu violentia dicitur eſſe commiſſa: alia
4 tamen pœna ſic rapiens punitur, vt infra videbimus. † De-
nique adiunxi ex compoſito facta: nam qui non induxit
in animum, quod velit res alienas vi rapere, ſed furtum
& clandeſtine, furti iudicio obſtringitur. Præſumitur au-
tem quis ex compoſito rapiendi animo res mobiles vi,
& dolo malo rapuiſſe quando armatus acceſſit.

ADDITIONES.

a Sup in rub. tit. prox præced.
b §. ſed nedum, inf. eod.
c §. quia tamen, inf. hoc tit.

Princip. tit.

1 Raptor quibus teneatur actionibus: & num. 3. 7.
2 Raptor tenetur etiam actione furti nec manifeſti.
3 Actio furti quando concurrat cum actione vi bonorum raptorum.
4 Actio vi bonorum raptorum.
5 Annus vtilis & continuus quis dicatur.
6. 8. 9 Raptor cur mitius puniatur, quam fur.

Qui vi res alienas rapit, tenetur quidem a etiā fur
ti (quis enim magis alienam rem inuito domino con-
trectat, quàm qui vi rapit? Ideoque b recte dictum
eſt, eum improbum furem eſſe) ſed tamen propriam
actionem eius delicti nomine c Prætor introduxit,
quæ appellatur, d vi bonorum raptorum, & eſt e
intra annum quadrupli, poſt annum ſimpli. quæ
actio f vtilis eſt etiam ſi quis vnam rem, licet mini-
mam, rapuerit. Quadruplum autem non totum pœna
eſt, ſicut in actione furti manifeſti diximus: ſed in
quadruplo g ineſt & rei perſecutio: vt pœna tripli
ſit, ſiue h comprehendatur raptor in ipſo delicto,
ſiue non. Ridiculum enim eſſet, leuioris conditionis
eſſe eum, qui vi rapit, quam qui clam amouet.

1 a Etiam furti. † Ex hoc loco colligimus, raptorem dupli
ci actione teneri, furti, & vi bonorum raptorum: quan-
quam etiam pluribus alijs iudicijs obſtringatur, vt infra
2 mox ſubijciam. nunc de furti actione videamus. † Poteſt
itaque raptor furti iudicio conueniri: an autem furti ma-
nifeſti, vel nec manifeſti, longa eſt altercatio, nec ſatis ex-
plicatum à Doctoribus. Sciendum ergo, quòd omnes ra-
ptores, qui omnimodo, ideſt, conſilio & re furtum faciūt,
manifeſti quidem fures ſint, ideſt, manifeſte fures ſint:
a (ita enim a Papiniani verba accipienda eſſe ſequentia
apud eum indicant) tamen non teneantur furti manifeſti,
b ſed tantum in duplum, quaſi non manifeſti, vt Paulus b
ait. Nec diſtinguendum eſt, an raptor ſit deprehenſus in
c rapina, nec ne, quia forte nemo in domo c fuerit: nam
etſi in rapina deprehendatur, non ideo furti manifeſti ad-
d uerſus eum agetur, cum prætor ita pœnam edixerit, d
3 vt non niſi in quadruplum raptor conueniretur. † Tene-
tur ergo raptor furti nec manifeſti actione vtroque caſu,
eaque cum Vi bonorum raptorum iudicio concurrit: ſi
furti prius agatur, vt ſaltem id, quod amplius in eo eſt,
conſequatur is, cui rapina fuit facta. Sin vero contra vi
bonorum raptorum ante agatur, denegatur furti nec ma-
nifeſti actio: cum quadruplum ex priore actione liceat
conſequi.

b Recte dictum eſt. à Saluio Iuliano ſcilicet, quem te-
e ſtatur Vlpianus e ſcripſiſſe. Eum, qui vi rapit, furem
eſſe improbiorem. & huius furti improbioris Alexan-
f der f quoque Imperator meminit.

g c Prætor introduxit. Edicti Prætorij verba ſunt hæc: g
Si cui dolo malo hominibus coactis damni quid fa-
ctum eſſe dicetur, ſiue cuius rapta bona, ei in quadru-
plum,

ADDITIONES.

a l. ſi vendidero, 80. §. cum raptor, de furt. Baro hic.
b l. 1. vi bon. rapt.
c l. ſi quis ex dom. 21. de fur.
d d. l. 1. vi bon. rapt. & hic.
e l. 2. §. etiam quis, hoc tit.
f l. ſi te, 12. C. ex quib. cau. infam. irr.
g In l. prætor ait 2. & hoc tit.

Digitized by Google

num, quo primum de ea re experiũdi poteſtatis erit, in quadruplum: poſt annum, in ſimplum iudicium dabo. *Horum verborum interpretationem ſi quis deſideret, eam ab Vlpiano ibidem petat.*

4 d Vi bonorum raptorum. † *Et hæc eſt ſpecialis & propria actio, quam Rapinæ nomine Prætor introduxerit, eaq; ex delicto rapinæ naſcitur, illi competens, cuius*
a *intereſt vel modice, rem non a fuiſſe raptam: aduerſus eum, qui dolo malo violenter rapuit. huius actionis expli*
b *cationem* b *infra commodius ſuo loco tractabimus.*

e Intra annum. *Quo ſcilicet rapina facta eſt, & ſic in-*
5 *tra annum vtilem, non continuum.* † Annum *vero vtilem intellige, in quo ſaltem illi dies, quibus iudicia celebrantur, agique poteſt, non etiam illi, quibus agere quis impeditur, computari ſolent. Sicut contra annum* continuum *dicimus, in quo omnes dies connumerantur, ſiue experiundi atque litigandi poteſtas ſit, ſiue non: quaſi continuo de momento in momentum currat.*

f Vtilis eſt. *Id eſt, proficit: ne quis accipiat pro ea,*
c *quæ* c *directa opponitur.*

g Ineſt & rei perſecutio. *Id eſt res ipſa rapta in qua-*
* *druplo cõnumeratur: ideo hæc de bonis raptis actio * mixta quoque dicitur: quippe quæ vno iudicio ſimul & rem*
6 *& perſonam exigat.* † *Vides ergo, mitius agi cum raptore, quam cum fure manifeſto, qui meram quadrupli pœ-*
d *nam* d *debet vltra rem ſurreptam: quod & abſurdum,*
e *& mirabile videtur, cum longe improbius ſit rapere,* e *quàm furari. Sed hoc ea forte ratione factum eſt, quia raptor multis nominibus grauius punitur, pluribusq; actio-*
7 *nibus implicatur, quàm fur:* † *Primum enim hæc tripli pœna perpetua eſt: cum furti nec manifeſti pœna ſit dupli tantum. Deinde cum in furem criminaliter accuſa-*
f *tum non niſi extra ordinem* f *animaduertatur, arbitrio*
g *Iudicis. Raptoris certa eſt pœna vltimi ſupplicij, ex lege*
8 *Iulia de vi.* † *Præterea aduerſus raptorem vltra criminalem accuſationem publicumq; iudicium de vi publica vel priuata, poteſt rerum raptarum nomine etiam furti vel damni iniuriæ, vel condictione agi, vel certe ſingulæ*
h *res* h *vindicari: ſicq; raptor multis implicatur actioni-*
9 *bus.* † *Non ergo inconueniens eſt eum in altera ex actio-*
i *nibus* i *alleuiari, mitiusq; quàm furem coerceri. Acce-*
K *dit poſtremò prædictis,* K *quòd raptor non tam nocens atque infeſtus videtur, vt qui palam graſſatur, & quaſi facinoris ſui index facile repelli, aut euitari poteſt.*

h Comprehendatur. *Id eſt inueniatur, & præſentibus teſtibus conuincatur: non autem iniecta manu obtorto collo in carcerem rapiatur, vt quidam volunt.*

ADDITIONES.

a §. ſanè, inf eod. & l. 2. §. ſi in re depoſita. ff. eod.
b Inſ. de act. §. ex maleficijs, num. 19.
c §. 1. ſup. de oblig. quæ ex quaſi del.
* d. §. ex maleficijs.
d §. vlt. ſup. tit. prox. præced.
e l. 2. §. etiam quis, hoc tit.
f l. aut. de furt.
g l. interdum, 56. §. qui furem, de fur.
h l. 2. §. cæterum, & §. pen. eod.
i Arg. l. cum qui, 10. in princ. de iureiur.
K Perra, hic.

§. Quia tamen.

1 *Actio vi bonorum raptorum dolum requirit.*
2 *A pœna delicti quæuis ignorantia, credulitas, error excuſat, ſed non à mulcta.*
3 *Rapina etiam abſque dolo commiſſa hodie punitur.*
4 *De conſtitutione l. ſi quis in tantam.*
5 *Pœna vis ablata, requirit iudicis ſententiam.*

Quia tamen ita competit hæc actio, a ſi dolo malo quis rapuerit: qui aliquo errore ductus, rem ſuam eſſe exiſtimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit, quaſi domino liceat etiam per vim rem ſuam auferre à poſſeſſoribus, b abſolui debet. Cui ſcilicet conueniens eſt, c nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit. d Sed ne, dum talia excogitantur, inueniatur via, per quam raptores impune ſuam exerceant auaritiam: melius Diualib. conſtitutionibus pro hac parte proſpectum eſt: vt nemini liceat e vi rapere vel rem mobilem, vel ſe mouentem, licet ſuam eandem rem exiſtimet, ſed ſi quis contra ſtatuta Principum fecerit, rei quidem ſuæ dominio cadere, ſi autem f aliena res ſit, poſt reſtitutionem eius, etiam æſtimationem eiuſdem rei g præſtare. Quod non ſolum in mobilibus rebus, quæ rapi poſſunt, conſtitutiones obtinere cenſuerunt, ſed etiam in h inuaſionibus, quæ circa res ſoli fiunt, vt ex hac cauſa ab omni rapina homines abſtineant.

1 a Si dolo malo. † *Vt ergo actio Vi bonorum raptorum*
a *competat, dolum malum interuenire* a *neceſſe eſt, id eſt, vt quis violentiam dolo committat, & callido conſilio, ſciens rem, quam rapit, alienam eſſe. Si quis autem, vel errore facti ductus, vel iuris, eum crederet rem ſuam eſſe, & licere rem propriam ui rapere, rem alienam rapuerit, hoc iudicio non tenetur,* ſed tamen aliter mulctatur,
b *inquit Vlpianus.* b † *Vnde colligimus, quod vbi pœna*
2 *infligitur propter delictum aliquod dolo commiſſum, quauis ignorantia, credulitas, & error ab ea excuſent: quia ceſſat dolus, ob quem delictum dolo patratum punitur.*
c *mulcta tamen illi pecuniaria* c *infligetur. Non tamen ſtatur aſſertioni dicentis, ſe ignoraſſe, ſeu putaſſe ſibi licere, niſi appareant aliqua indicia & coniecturæ, ex quibus veriſimiliter credere potuit: veluti ſi quis rapiat*
d *equum ſuum a b ignoto aliquo* d *poſſeſſum.*

b Abſolui debet. *Neque enim aduerſus ipſum competit vi bonorum raptorum actio, cum nihil dolo fecerit.*
e c Nec furti. *Nam & furti actio dolum exigit* e *& improbum furandi animum, vt ſupra diximus.*
f d Sed ne, dum. *Meminit huius loci Iuſtinianus etiam* f *poſtea, eiuſque ſententiam totam paucis inculcat, ac repetit.*
3 † *Sanè conſtat, rapinam hodie etiam abſque dolo,*
g *& callido conſilio admiſſam coerceri pœnalibus* g *iudicijs, ſiue rem mobilem quaſi ſuã, vi aliquis rapuerit, ſiue*
h *rem ſoli inuaſerit. Extant n. multa ea de re Principum* h
4 *conſtitutiones.* † *Sed Iuſtinianum earum conſtitutionum*
i *vim vnico argumento hic perſtringit,* i *quam Imppp. Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius ediderunt.*

e Vira-

ADDITIONES.

a Hic & l. 2. §. hac actione, ff. eod.
b d. §. hac actione.
c Ibidem.
d Vide Bald. in l. pen. ad leg. Iul. de adult.
e Dixi §. 1. & §. placuit ſupra, tit. proxi. præced.
f §. ſed ex conſtitutionibus, infra de interd.
g l. inuaſor, 5. l. meminerint, 6. l. vlt. C. vnde vi.
h Dictis ll. & l. ſi conſtiterit. C. ſi. reg. l. extat. 13. quod met. cauſ.
i l. ſi quis in tanta, 7. C. vnde vi.

e Vi rapere. *Hoc eſt, poſſeſſionem rerum apud alios conſtitutarum violenter inuadero: vt eſt in præfata conſtitutione, de qua hic agitur. Et ſanè niſi res ab aliquo fuerit poſſeſſa, non poteſt dici vi erepta.*

f Aliena res ſit. *Etiamſi vim facienti debita tum eius*
a *ius, quod in eam rem competebat, amitti, D. Marcus* a
edixit. Excuſari tamen poteſt creditor, qui præſenti peri-
b *culo motus, extorſerit rem à debitore fugam parente,* b
ſ *omnibus bonis ſuis conuaſatis.* † *Unde conſequitur, pœnam vis illata non ipſo ſtatim iure infligi ſed cognitio-*
c *nem ac ſententiam Iudicis* c *requiri. Et hoc in ſummo Imp. Germanici Tribunali ſic deciſum eſſe memini.*

g Præſtare. *Ei ſcilicet, qui damnum paſſus eſt: vt Iuſti-*
d *nianus* d *alibi addit. Quanquam Nouella conſtitutio* e
e *etiam tertiã bonorum vim facientis partẽ Fiſco applicet.*

h Inuaſionibus. *Hoc verbum de Immobilibus proprie dicitur: capiuntur enim & Occupantur mobilia, inuaduntur immobilia.*

ADDITIONES.

a d. l. extat. & l. pen. ad l. Iul. de vi pri.
b L. ait prætor, §. ſi debitor, quæ in fraud. cred.
c Baldui. hic.
d d. § ſed ex conſtitutionibus.
e In ordin. 60.

§. Sanè.

1 *Actio vi bonor. rapt. omnibus datur, quorum intereſt*
2 *Res quando dicatur in bonis eſſe, vel ex bonis.*
3 *Etiam pro re minima hæc actio competit.*

a Sanè in hac actione non vtique expectatur, rem in bonis actoris eſſe, nam *b* ſiue in bonis ſit, ſiue non, ſi tamen ex bonis ſit, locum hæc actio habebit. Quare ſiue locata, ſiue commodata, ſiue etiam pignorata, ſiue depoſita ſit res apud Titium, ſic, vt *c* interſit eius,
ſ eam rem per vim nõ auferri (veluti ſi in depoſita re *d* culpam quoque promiſit) ſiue bona fide poſſideat, ſiue vſumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud iuris, vt intereſſit eius non rapi: dicendum eſt, ei competere hanc actionem, non vt dominium accipiat: ſed illud ſolum, quod ex bonis eius qui rapinam paſſus eſt, id eſt, quod ex ſubſtantia eius, ablatum eſſe proponatur. Et generaliter dicendum eſt, ex quibus cauſis furti actio competit in re clam facta, ex eiſdem cauſis omnes habere actionem.

1 a Sanè. † *Actio vi bonorum raptorum omnibus il-*
a *lis conceditur, quorum intereſt, res raptas non* a *fuiſſe: quod exemplis Iuſtinianus hic docet. Neque enim requiritur, quod intendens hanc actionem ſit dominus: ſed ſatis eſt, ſi ipſius interſit aliquo modo. Eſt autem totus hic*
b *locus ex* b *Vlpiano deſcriptus ad verbum ferè: cuius collationem huc addere, cuique liberum eſt.*
2 b Siue in bonis. † *Dicitur autem* res in bonis *alicuius eſſe, quando pro ea poſſeſſa habet exceptionem, &*
c *pro ea amiſſa* c *actionem: nec refert ſiue dominium rei*
d *habeat, ſiue bona fide poſſideat.* d Ex bonis *verò alicuius dicitur eſſe res, in quam nonnihil iuris quis habeat,*
e *quæque ad eius cuſtodiam & periculum* e *ſpectat: ſic vt interſit ipſius, eam ſibi non auferri.*
3 c Intereſt eius. † *Vel modicè ſaltem ſecundum* f *Vlp.*
f *nam etſi quis vel minimam rem rapuerit, vi bonorum raptorum agi poteſt: & vbi hic ceſſaret furti actio, nihilominus de vi bonis raptis actio dabitur, quia (in-*
g *quit idem* g *Vlpianus)* non minima differentia eſt inter eum qui clam facit, & eum qui rapit: cum ille celet ſuum delictum, hic publicet, & crimen etiam publicum admittat. Non enim rei & pecuniariæ æſtima-
h tionis, ſed vis ac furti ratio ducitur. h

d Culpam quoque. *Idem iuris eſt, ſi ſe depoſito obtulit: quia tunc non dolum tantum, ſed etiam culpam &*
i *cuſtodiam præſtat, vt* i *alibi annotatum eſt.*

ADDITIONES.

a De quo intereſſe, vide quæ dicta ſunt in tit. proximè præced. & quæ habentur in l. 2. § & generaliter, hoc tit. & §. ex maleficijs, & ibi Doct. infra, de act.
b d. l. 2. §. in hac act.
c l. rem in bonis, 52. de acq. rer. dom.
d l bonorum, 49. §. in bonis, de verb. ſignific.
e d. l. rem in bonis.
f d. l. 2. §. ſi in re depoſita.
g Ibidem.
h l. 1. § ſæpe, depoſ.
i §. pen. ſupra, quib. mod. re contr. oblig.

De lege Aquilia. Tit. III.

1 *Damnum quomodo hic accipiatur.*
2 *Damnum vnde dictum.*
3.4 *Dolus culpave in lege Aquilia requiritur.*
5 *Quadrupedes pauperiem faciunt, non damnum.*
6 *Liberum hominẽ occidens vel vulnerans, quo teneatur.*
7 *Actio damni, iniuriæ, & legis Aquiliæ, ſunt idem.*
8 *De Gallo Aquilio.*
9 *Lex Aquilia cur ab Vlpiano plebiſcitum dicatur.*

Sequitur *tertia delicti priuati ſpecies, nempe* Dam-
1 num, *quod per legem Aquiliam punitur.* † *Eſt autem* Damnum *propriè, ſicut hic accipitur, quando quis dolo ſiue culpa, ſiue iniuria, ſeruum aut quadrupedẽ alterius occidit, vulnerauit, vel alioqui res eius fregit, rupit, aut*
2 *læſit,* † *inde nomen habens, quaſi ſit ademptio, ſeu demi-*
a *nutio* a *patrimonij. Explicemus ad euidentiam hæc ver-*
3 *ba craſſius.* † *Dixi,* dolo ſiue culpa, *duplici ratione: primò, quia ſi quis ſeruum alienum inſidiatorem, vel quadrupedem ad ſui defenſionem, aut caſu occiderit, lege Aquilia non tenetur. nam quod quis ad corporis ſeu vitæ ſuæ*
b *defenſionẽ facit, iuſtè feciſſe* b *cenſetur. Deinde propter infantes & furioſos: hi enim quia carent iudicio animi,*
4 *non poſſunt dici damnũ dare.* † *Porrò ſub culpa cõprehenditur etiam imperitia, & negligentia: vt ſi quis foueam lupis fecerit eo loco, quo frequenter homines ire ſolẽt: vel ſi quis equos commiſerit illi, qui propter imperitiam non potuit eos gubernare, ſiue retinere. Idem eſt, ſi quis ſuam ſtipulam, ſiue ſpinam incenderit, & ignis latius euagatus vicini ſegetem adußerit: obligatur enim lege Aquilia ob*
c *damnum datum,* c *niſi ſubita vis venti id effeciſſet.* Ad-
5 *didi,* ſiue iniuria: *ad excludendas quadrupedes,* † *quæ dicuntur pauperiem facere, & non damnũ, cum in eis nul-*
d *la ſit iniuria: ſenſu enim rationis carent.* d Secundum di-
6 *xi, aut* quadrupedem, *&c.* † *quia ſi quis liberum hominem occiderit, hac actione non tenetur, ſed lege Corne-*
e *lia de ſicarijs,* e *punitur q; ferro: ſin liberum hominem*

vulne-

ADDITIONES.

a l. 3. de dam. infect.
b l. vt vim, de iuſtitia & iure, cum ſimilibus.
c l qui occidit, 30. §. in hoc, ff. hoc tit.
d Infra, & ff. ſi quadr. pau. fe. di.
e §. item lex Cornel. infra, de pub. iud.

a vulnerauerit, iniuriarum actione a obſtringitur. Adie-
cit, vel alioqui res eius fregit, &c. vt oſtenderem omnia
damna quibuſcunque modis fiant in rebus noſtris, huc re-
7 ferenda eſſe. † Ex hoc igitur delicto damni oritur actio,
quæ dicitur damni iniuriæ, eſtque introducta à Gallo
Aquilio Tribuno plebis, à quo & denominationem ha-
bet, vt dicatur actio legis Aquiliæ. Atque ob id ita hic
8 titulus inſcribitur. † Fuit autem Gallus Aquilius vir ma
ximæ & probatiſſimæ ſcientiæ, Q. Mutij Pont. Max. au-
ditor, & eloquentiſſimi Seruij Sulpitij præceptor, Cicero-
nis amiciſſimus, de quo multa Cicero in oratione pro Au.
b Cecinna, & ad Atticum b prodidit, potiſſimum, quod il-
le Aquilius contentus regno ſuo iudiciali Prætoriam Tri
9 bunitiamque dignitatem tantum geſſerit. † Atque hinc
c eſt, quod Vlpianus c legem Aquiliam plebiſcitum appel
let, vt quæ ab Aquilio Tribuno plebis rogata ſit. Largè
ergo & hic lex pro plebiſcito accipitur.

ADDITIONES.

a Vt infra, de iniur.
b Lib. 1. epiſt. 1.
c l. 1. hoc tit.

Princip. tit.

1 Tria fuiſſe legis Aquiliæ capita.
2 De primo capite legis Aquiliæ.
3 De tertio eiuſdem legis capite.
4 De verbo, Ruperit.
5 Occidens ſeruum cõmunem vel ſuũ, qualiter teneatur.
6 De verbo pecudum varia.

Damni iniuriæ actio conſtituitur per legem Aqui-
liam, a cuius primo capite cautum eſt, vt b ſi quis c
alienum hominem, alienamve quadrupedem, quæ pe
cudum numero ſit, iniuria occiderit, quanti ea res in
eo anno plurimi fuerit, tantum d domino dare dam-
netur. Quod autem e non præciſe de quadrupede, ſed
de ea tantum, quæ pecudum numero eſt, cautum, eo
pertinet, vt neque f de feris beſtijs, neque de canibus
cautum eſſe intelligamus, ſed de ijs tantum, quæ gre-
gatim proprie paſci dicuntur, quales ſunt equi, mu-
li, aſini, oues, boues, capræ. De ſuibus quoq; idem
placuit. Nam & ſues pecudum appellatione con-
tinentur, quia & hi gregatim paſcuntur. Sic deni-
que & Homerus g in Odyſſea ait, ſicut h Aelius
Martianus in ſuis Inſtitutionibus refert.

Δήεις τόν γε συέσσι παρήμενον· αἱ δὲ νέμονται
Πὰρ κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

a a Cuius primo. Totus hic locus ex Caio a deſcriptus
1 eſt, qui etiam interpretatur legis Aquiliæ verba. † Fue-
runt autem olim eius legis tria capita: hodie ſunt ſaltem
duo: ſecundum enim in vſu eſſe deſijt, vtpote ſub alijs ſatis
comprehenſum. Primi capitis verba Caius in hunc mo-
2 dum refert. † Qui ſeruum ſeruamve, alienum alie-
namve quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit,
quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare do
mino damnas eſto. Inde ergo adparet ſeruis olim exæ-
quatas fuiſſe quadrupedes, quæ pecudum numero ſunt,
& gregatim habentur: veluti oues, capræ, boues, equi,
muli, aſini, ſues. Quare liberi homines quia huiuſmodi
æſtimationem nullo modo recipiunt, huc non pertinent:
b niſi ratione ſumptuum in ſanitatem b factorum. † De
3 tertio capite, quod in ſecundi locum ſurrogatum eſt, in-
c fra c agitur, quod punit non occidentem, ſed vulneran-
tem ſeruum vel animal pecudum nomine contentum, vel
etiam occidentem animal pecudum verbo non cõprehen-
ſum, aut ad damnum dantem in alijs rebus inanimatis.
Huius tertij capitis verba talia extant: Cæterarum re-
rum præter hominem & pecudem occiſos, ſi quis al-
teri damnum faſſit, quidve vſſerit, fregerit, ruperit
iniuria: quanti ea res fuerit in diebus triginta proxi-
4 mis tantum æs domino dare damnas eſto. † Verbum
autem (ruperit) pro corruperit, intelligendum eſt, vt con
tineantur omnium rerum qualeſcunque corruptiones, quę
d damna dant, & dolo vel culpa d contingunt.
b Si quis. Siue liber homo ſit, ſiue etiam ſeruus, modo
e ſciens dominus permiſerit, e alioqui damnum à ſeruo da-
f tum pertinet f ad noxalem actionem.
5 c Alienum hominem. Ideſt, ſeruum. † Idem eſt, & ſi
quis communem ſeruum occiderit: nam eum teneri lege
g Aquilia Celſus g ſcribit. nempe pro ea parte, pro qua
h dominus eſt, qui agit, vt Vlpianus h interpretatur. Cæ-
terum ſi dominus ſeruus proprium iniuria occiderit, in
factum actione bonæ fidei tenebitur poſſeſſori, & ei, qui
i pignori eum i accepiſſet.
K d Domino dare. Dominum autem, Pomponio K te-
ſte, lex Aquiliæ appellat, non vtique eum ſolum, qui fue-
rit tunc, cum damnum daretur, ſed etiam eum, qui poſtea
dominus factus eſt.
e Non præciſè. Id eſt, non ſimpliciter, non indefinite.
Græci dicunt ἁπλῶς, Latini, omnino.
f De feris beſtijs. Ergo ſi vrſus vel canis tuus ſit occi-
ſus, non licet agere ex hoc primo capite legis Aquiliæ,
l quanti in eo anno plurimi l valuit. Feræ enim beſtiæ &
canes pecudum numero non continentur, quia gregatim
6 non paſcuntur. † Pecudum enim numero eæ quadrupe-
des ſunt, quæ gregatim habentur, velut oues, capræ, bo-
ues, equi, muli, aſini, ſues. Vallæ vero Pecus eſt omne ani
mal, quod ſub hominis imperio pabulo terræ paſcitur, vt
ſunt oues, aſini, equi, cameli, boues, capræ. Plinius etiam
Elephantes vocat pecudes, cũ ait, Qui cum elephanto
congreſſus, gemino ictu pecudem exanimauit. Et Mo
m deſtinus, in Pecudibus legatis, ait, & boues, & cætera
iumenta continentur, Et tertio tamen capite, quanti
n plurimi valuit intra 30. dies proximos, actio n permit-
titur. Cameli quoque & elephanti, quorum opera homi-
o nes iuuantur, licet feræ natura ſint ad primum caput o
etiam pertinent.
g In Odyſſea. Nempe lib. 13. vbi Minerua Vliſſem in
patriam ex longo errore reductum monet, vt priuſquam
ædes ſuas adeat, quas Proci occupabant, ignoto habitu
petat ſubulcum ſuum, qui Eumeus vocabatur, à quo de
rebus

ADDITIONES.

a l. 2. hoc tit.
b l. ſi ſeruus, 27. §. rupiſſe, 17. eod. tit.
c §. .. cap. 3. hoc tit.
d l. ſi ſeruus, §. huius leg. & §. inquit lex, ad legem Aquiliam
e l. in lege Aquilia. 44. §. 1. hoc tit.
f l. 2. de noxa. act.
g l. ſed etſi commune. 19. hoc tit.
h l. ſcilicet, 20. e.
i l. ſi dominus ſeruum, 17. d. tit.
K l. ob id quod, 33. hoc tit.
l l. 2. hoc tit.
m l. ſeruis, 81. ff. de legat. 3.
n l. ſi ſeruus ſeruum, 27. §. hac actione, hoc tit.
o Baro hic.

rebus omnibus interea edoceatur, dum ipſa Telemathum
filium reducat. Hunc autem inuenies (*inquit*) aſſiſten
tem ſuibus, qui gregatim paſcuntur iuxta Coracis ſa-
xum apud Arethuſam. *Vel ſi mauis carmine vertere.*

Sectantem videas, qui errant per paſcua porcos.
Ad Coracis ſaxum, iuxta fontemque Arethuſam.

Alciatus tamen lib. Prætermiſſ. 2. tit. De leg. 3. alia ſub-
ſtituit carmina: quæ huc referri poßunt.

a *b* Ælius Martianus. *Extat adhuc lib. 32. Pandecta.* a
Martiani reſponſum: quod huc referri poteſt.

ADDITIO.

a In l. legatis, 65. de leg. 3.

---

§. Iniuria.

1 *Iniuria verbum quomodo hic accipiatur.*
2 *Actio legis Aquiliæ & iniuriarũ quandoq; concurrũt.*
3 *Inſidiator, inſidiari.*
4 *Caſus fortuitus extra dolum & culpam.*

a Iniuria autem occidere intelligitur, qui nullo iure
occidit. Itaque qui latronem *b* inſidiatorem occide-
rit, *c* non tenetur, vtique ſi aliter *d* periculum effuge-
re non poteſt. At ne is quidem hac lege tenetur, qui *e*
caſu occidit: ſi modo culpa eius nulla inueniatur: nã
alioqui non minus ex dolo, quàm ex culpa quiſque
hac lege tenetur. Itaque ſi quis dum iaculis ludit, vel
exercitatur, tranſeuntem ſeruum tuum traiecerit: di-
ſtinguitur. Nam ſi id à milite in eo campo, vbi ſoli-
tum eſt exercitari, admiſſum eſt: *f* nulla culpa eius *g*
intelligitur. *h* ſi alius tale quid admiſerit, *i* culpæ
reus eſt. Idem iuris eſt de milite, ſi in alio loco, quàm
qui ad exercitandum militibus deſtinatus eſt, id ad-
miſerit.

a Iniuria autem. *Interpretatur cum Vlpiano verbum,*
1 iniuria. † *Neque.n.hic* iniuriã *accipere oportet, quem-*
admodum circa iniuriarum actionem, contumeliã quan-
a *dam: ſed quod non iure factum eſt, hoc eſt contra ius:* a
puta ſi culpa quis occiderit, vel aliud damnum dederit.
Et vt paucis dicam, iniuria in hac lege eſt, non cauere,
quod caueri & debuit, & potuit. Itaque medicus impe-
ritus, tametſi non dolo, ſed optimo animo vtens, imperitè
venam ſecuerit, iniuriam damnum dediſſe dicitur, quia ſa
2 *tis cauiſſe non videatur.* † *Hincque eſt quod interdum*
vtraque actio cõcurrat, & legis Aquiliæ, & iniuriarum:
b *duæ item fiant æſtimationes, vna damni, alia* b *contu-*
meliæ, ob id certè, quoniam plerumque ſolet accidere,
quod plus ſit in vna, quàm in alia æſtimatione: ideoque
altera non conſumit alteram.
3 *b* Inſidiatorem. † Inſidiator *proprie dicitur, qui vias*
inſidet, vt ex improuiſo ſecurum opprimat viatorem: hic
tamen generalius inſidiatorem accipiemus eum qui vitæ
noſtræ periculum intentat. Inſidiari *pro ex animo noce-*
re, einem auff ſein leben ſtellen: *ex interpretatione*
c *Salomonij ſuper illud vulgatum*, c Hominem homini
inſidiari nefas eſſe: *Theophilus tamen hanc voculã* (in
ſidiatorem) *non agnoſcit: & in pleriſq; codicibus deficit.*
c Non tenetur. *Quia dolo & culpa caret, qui aliter eua*
d *dere periculum non* d *potuit. Nam aduerſus periculum*
e *naturalis ratio permittit ſe* e *defendere.*
f *d* Periculum effugere. *Perſonæ, rerũ, vel etiã* f *famæ.*
4 *e* Caſu. † *Caſus enim fortuitus etiã extra dolum eſt &*
g *culpam, quod humana diligentia prouideri non* g *poſſit.*

f Nulla culpa. *Imo læſus eſt in culpa, qui non debuit per*
h *campum iaculatorium, intempeſtiuè iter* h *facere.*
i *g* Intelligitur. *Niſi probetur, data id opera* i *eum fe-*
ciſſe: quia tum Aquilia tenetur.
h Si alius. *Qui miles non eſt, & in loco militum exer-*
citationi conſtituto iaculetur:
i Culpæ reus eſt. *Quæ in faciendo conſiſtit, quia fecit,*
quod non debuit: vt is, qui propter imperitiam vel infir-
K *mitatem equi impetum retinere non* K *potuit.*

ADDITIONES.

a l. 5. hoc tit. l. ſi cuius, de vſufruct. l. ſi ſeruus, §. ſi fornicarius. d. tit. ad leg. Aquil.
b l. ſed etſi quemcumque, hoc tit.
c l. 3. de iuſtitia & iure.
d l. in lege. eod.
e l. 4. eodem tit. & l. 5. ibi.
f Plat. hic. Bart. & alij, in l. vt vim, de iuſtitia & iure.
g l. quæ fortuitis, C. de pig. act.
h l. Item ſi obſtetrix, §. ſed etſi per luſum, hoc tit.
i d. l. Item ſi obſtetrix, 9.
k l. Idem iuris, d. tit.

---

§. Item ſi putator.

1 *Via publica, & vicinalis quæ dicatur.*
2 *Proclamatio vt excuſet, tempeſtiuè fieri debet.*

a Item ſi putator ex arbore deiecto ramo, ſeruum
tuum tranſeuntem occiderit, ſi prope viam publicam
aut vicinalem id factum eſt, *c* neque proclamauit, vt
caſus euitari poſſet, culpæ *d* reus eſt. ſed ſi *e* pro-
clamauit, nec ille curauit præcauere, extra culpam eſt
putator. Æquè extra culpam eſſe intelligitur, ſi ſeor-
ſum à via fortè vel in medio fundi cædebat, licet non
proclamauit, quia in eo loco nulli extraneo ius fue-
rat verſandi.

a *a* Item ſi putator. *Exempla alia ex Pauli* a *reſponſo*
ſubiungit, cuius collatio non parum lucis huc adferet.
b Viam publicam. *Quæ dicatur via publica, & quæ*
b *vicinalis, eleganter Vlpianus* b *exponit.* † *Eſt enim* via
1 vicinalis, *quæ vel in vicis eſt, vel in vicos ducit: quæ ſi*
non ex collatione priuatorum fiat, publica via loco ha-
betur. Publica *verò eſt, quam Græci* βασιλικὴν, *Iuriſ-*
conſulti Prætoriam & Conſularem, & etiam militarem
c *dicunt*, c *Germani*, frey offen, *& quidem appoſitè*, des
heyligen Reichs ſtraſs, *nuncupant: quoniam vniuerſæ*
ditiones per ſacrum Imperium ab Imperatore dependẽt,
partim mediatè, partim immediatè. Sic etiam Iſidor. lib.
15. *c. vlt. publicas vias definit, quæ in ſolo publico ſunt,*
per quas iter populo patet, quæ vel ad mare vel ad op-
pida pertinent. Vide Theophil. hic de hoc viarum di-
ſcrimine latius diſſerentem. Cæterum ſi nullum iter ſit,
nec proclamare quidem oportet.
2 *c* Neque proclamauit. *Scilicet in tempore:* † *nõ enim*
ſufficit omnis acclamatio, vel denunciatio, ſed eam loco
& tempore congruo fieri oportet, ita vt periculum eui-
d *tari* d *queat.*
d Reus eſt. *Et per conſequens tenetur lege Aquilia.*
e Proclamauit. *Subaudi tempeſtiuè, nõ poſt factum, vt*
agazones

ADDITIONES.

a l. Si putator, 31. hoc tit.
b l. 2. §. viarum, ne quid in loc. publ.
c Vide etiam Alciat. lib. Prætermiſ. 2. tit. ne quid in loc. publ.
d Fa. l. ſi ſolutionem, de ſolut. & l. quæ pupillo, §. in plurium. de no. oper. nunc.

Digitized by Google

agazones Ferrarienſes facere conſueuerunt, qui (Platina
hic referente) poſt illatam percuſſionem homines monēt.
a *Et narrat Cicero a, alicubi, quod cum olim Romæ per-*
cuſſus eſſet Cato ab eo, qui grandem ferebat arcam, cum
ille diceret, Caue: rogauit, Nunquid aliud fers præ-
ter arcam? *quaſi diceret, de arca, quam fers, ſerò me*
monuiſti. Vnde hodie videmus in ciuitatibus Germaniæ
benè conſtitutis aut pertica, aut fune admoneri tranſeun-
tes, quibus in locis ædificatur, aut tecta domorum reficiū-
tur, vt ſibi caueant tranſeundo.

ADDITIO.

a Lib. 2. de Orat.

§. Præterea.

1 *Medicus ſuſceptam ſerui curam deſerens culpæ reus eſt.*
2 *Imperitiæ culpa adſcribitur.*

Præterea ſi Medicus, qui ſeruum tuum ſecuit, a
dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit
ſeruus: culpæ reus erit. b Imperitia quoque culpæ
adnumeratur: veluti ſi Medicus ideo ſeruum tuum
occiderit, quia malè eum ſecuerit, & perperam ei
medicamentum dederit.

a Dereliquerit. *Magis ſcilicet ex negligentia, quàm cu-*
a *randi deſperatione. Porrò huc pertinet, quod Caius a ſcri-*
1 *bit:* † Qui bene ſecuit (*inquiens*) & dereliquit cura-
tionem, ſecurus non erit: ſed culpæ reus intelligetur:
nempe ſunt quidam contractus ab initio liberi, ſed ijs ſe-
b *mel initis neceſſario ſtandum* b *eſt. Equidem ægroto val-*
dè periculoſum eſſet, mutare medicum, ſuſceptamque ſer-
ui curationem deſerere nihil aliud eſt, quam mortis cau-
ſam adferre.
2 b Imperitia quoque. † *Imperitiam culpæ annumeran-*
c *dum,* c *pro regula traditur: vt non ſolum in medico lo-*
d *cum habeat, ſed etiam in Aſſeſſore,* d *& quibuſcunque*
e *artificibus,* e *quamlibet artem etiam viliſſimam profi-*
tentibus. iuſtiſſimè autem medico imputatur, qui quod
non benè didicit, tam graui multorum periculo profite-
f *tur, & de vita hominis tam temerè* f *ludit. Excuſatur*
g *tamen, ſi diligentiam adhibuit ſecundum præcepta* g *ar-*
tis: nec tum imputandus eſt ipſi euentus mortalitatis.
nam, vt Poeta canit,

Non eſt in Medico ſemper, releuetur vt æger:
Interdum docta plus valet arte malum.

ADDITIONES.

a l. Idem iuris, ¶. hoc tit.
b l. ſicut, C. de act. & oblig.
c l. 174. imperitia, de reg. iur.
d ¶. 2. quod quiſque iu.
e l. ſi ſeruus, §. ſi calicem, hoc tit.
f l. illicitas, §. ſecuti, de offic. præſ.
g Cap. ad aures, de æta. & qual. c. tua nos, ibi Innoc. de homic.

§. Impetu.

a Impetu quoque mularum, quas mulio propter im-
peritiam retinere non potuit, ſi ſeruus tuus oppreſ-
ſus fuerit: b culpæ reus eſt mulio: Sed etſi propter
infirmitatem eas retinere non potuerit, cum alius fir-
mior eas retinere potuiſſet: æquè culpa tenetur. Ea-
dem placuerunt de eo quoque, qui cum equo vehere-
tur, impetum eius, aut propter infirmitatem, aut pro-
pter imperitiam ſuam retinere non potuerit.

a Impetu. *Eadem eſt horum exemplorum ratio, quæ ſu-*
periorum: quod affectare quis non debeat, in quo intelli-
git, vel intelligere debet, imperitiam vel infirmitatem
a *ſuam alijs periculoſam fore: vt Caius* a *inquit, ex quo to-*
tus hic locus deſcriptus eſt: cuius verba ſi huc referan-
tur, iuſtæ interpretationis loco eſſe poſſunt.
b Culpæ reus eſt mulio. *Vt ſcilicet lege Aquilia te-*
neatur: ſicut & qui vitulos paſcendos conduxit, cul-
pam præſtat.

ADDITIO.

a l. Idem iuris, §. mulionem, hoc tit.

§. His autem.

1 *Annus in lege Aquiliæ retrorſum computatur.*
2.3. *Æſtimatio in lege Aquilia fit, quanti res communiter valuit: & quid inde deducendum ſit.*
4.5 *Actio legis Aquiliæ pœnalis eſt.*
6 *Vera inficiatio non habet pœnam.*
7 *Actio leg. Aquil. an in heredes tranſeat.*

a His autem verbis legis, quanti id eo in anno pluri-
mi fuerit, illa ſententia exprimitur: vt ſi quis homi-
nem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luſcus
erit, occiderit, qui in eo anno integer aut precioſus
fuerit, non tanti teneatur, quanti hodie erit, ſed quan-
ti in eo anno plurimi fuerit. b qua ratione creditum
eſt, c pœnalem eſſe huius legis actionem, quia non
ſolum tanti quiſq; obligatur, quantum damni dede-
rit, ſed aliquando longè pluris. d Ideoque conſtat, in
hæredem eam actionem non tranſire, quæ tranſitura
fuiſſet, ſi vltra damnum nunquam lis æſtimaretur.

a His autem verbis. *In primo ſuo capite loquitur* lex
Aquilia, *quid teneatur occidens præſtare: nempe quan-*
1 *ti plurimi res eo anno valuit.* † *Quare hic oſtendit imp.*
annum reputari retrorſum à tempore vel die occiſionis,
a *aut vulneris illati: quod Vlpianus* a *etiam ante ſcripſit.*
2 † *Hoc tamen ita accipiendum eſt, quod æſtimatio fiat,*
quanti res communiter valuit, non ex affectione eius, qui
b *damnum paſſus* b *eſt. Ait enim Sex. Pedius.* c Precia
c rerum non ex affectione, nec vtilitate ſingulorum, ſed
communiter fundi: quandoquidem nemo locuple-
tior eſt eo, quod rem aliquam plurimo, ſi alius poſſi-
deret, redempturus eſſet, cum interim cæteri omnes
tanti non emerent. *Semper autem res æſtimatur cum*
d *ſuis qualitatibus, ſiue bonæ illæ ſint, ſiue* d *minus, & ſe-*
cundum quod emi vendi ve potuit homini ſcienti qualita-
e *tem rei* e *vendendæ.* † *Ab hac tamen æſtimatione dam-*
3 *ni ſemper deducendum eſt, quicquid dominus ex rebus*
corruptis, animatis vel inanimatis in vtilitatem ſuam
verterit: puta ex boue carnem & corium, ex ſcypho ar-
f *genteo vel ſtanneo particulas* f *colliſas.*
4 b Qua ratione. † *Obſerua actionem legis Aquiliæ ſui*
origine pœnalem eſſe: cum res non de præſenti æſtimetur,
ſed quanti plurimi valuit retro intra annum. Aliquan-
do vero

ADDITIONES.

a l. ait lex, 21. hoc tit.
b Glo ſup. verbo plurimi, in princ. huius tit. & ibi Plat.
c l. Si ſeruus, eod. tit.
d l. 1. §. hær. & ibi Bar. ad Trebel.
e l. Seia, §. vlt. de don. cau. mort.
f l. Si ſeruus, §. boue ſurrepto, de cond. furt.

do vero in plus accuſanti non competit, ſi res non plures
valuit: ob id tamen non deſinit pœnalis eſſe, quia propriā
& primæuam actionis naturam conſpicimus, ac ſecundum
a illam iudicamus, a non autem ſecundum accidentale.
5 † Porrò dicitur pœnalis eſſe hæc actio etiam alio reſpe-
b ctu, quia creſcit per inficiationem in duplum. b Reus.n.
qui damnificauit aliquem, ſi confiteatur damnum datum
ſimplum præſtat: ſin vero conuentus in iudicio neget ſe
damnum dediſſe, donec conuincatur, in pœnam mendacij
c duplum ſoluere c cogitur. Atque hoc eſt, quod ſupra,
De obligationib. quæ ex quaſi contractu naſcuntur,
6 cauſas eſſe ait, ex quibus lis inficiando creſcit. † Vera
tamen inficiatio non habet pœnam: adeo, vt ſi quis homi
nem viuum falſo confiteatur ſe occidiſſe, & poſtea pa-
ratus ſit oſtendere, hominem viuum eſſe, aut mortuum,
non tamen occiſum, certe audietur, & ceſſabit Aqui-
lia. Hoc enim ſolum remitti actor ius, quod ex confeſſio-
ne aduerſarij conſequitur, ne habeat neceſſe probare, eum
occidiſſe: Cæterum occiſum eſſe hominem, ſi non ab ad-
d uerſario, ſaltem ab alio quocunque d oportet.

c Pœnalem eſſe act. Pœna autem non ſingulis factis, ſed generaliter in vniuerſum genus huiuſce delicti conſtituta eſt.

7 d Ideoque. † Cum ergo actio Aquiliana ſit pœnalis,
conſequitur eam non tranſire in heredes damnum dan-
tis: tametſi hæredibus eius, qui paſſus eſt damnum, con-
cedatur, atque ita Imp. hic refert. Actiones enim pœna-
e les non ſunt ad hæredes tranſitoriæ, e niſi lite conteſtu-
ta. Ergo pro damno à defuncto dato hæres non conueni-
tur, niſi vel cœptum ſit iudicium, vel ex damno dato fa-
f ctus ſit locupletior: f quo nomine Aquilia tenetur.

ADDITIONES.

a Sic Glo. hic accipias, in verbo, æſtimarentur.
b §. ex maleficijs, infra de act.
c l. Inde Neratius, 23. §. hæc actio, hoc tit. l. cont. negantem, C. de l. Aquil.
d d. l. Inde Neratius, § vlt. & l. ſeq.
e l. 1. C. ne ex deli. defun.
f d. l. Inde Neratius, §. hanc actionem.

§. Illud.

1 Quid veniat in actionem legis Aquiliæ.
2 Regula habendam eſſe rationem circa, non extra rem, ceſſat in lege Aquilia.
3 Vno ex his, qui coniuncti vſum præſtabant, occiſo, damni totius æſtimatio debetur.

a Illud non ex verbis legis, ſed ex interpretatione pla
cuit: non ſolum perempti corporis æſtimationem ha
bēdam eſſe, ſecundū ea quę diximus, ſed eo amplius, b
quidquid præterea perempto eo corpore damni no-
bis illatum fuerit: veluti ſi ſeruum tuum hęredem ab
aliquo inſtitutum, ante quis occiderit, quam is iuſſu
tuo hæreditatem adierit. nam hæreditatis quoque
amiſſæ rationem eſſe habendam conſtat. Item ſi ex
pari mularum vnā, vel ex quadrigis equorum vnum
quis occiderit, vel ex comędis vnus occiſus fuerit: nō
ſolum occiſi fit æſtimatio, ſed eo amplius id quoque
computatur c quanti depreciati ſunt qui ſuperſunt.

a Illud. Illa verba legis Aquiliæ (Quanti id in eo anno plurimi fuit) nō ſignificant omnem vtilitatem, etiam quæ extra rem ſit, venire in hoc iudicium: ſed Iuriſconſulti produxerunt ad conſequentiam, ſua interpretatione
1 ſupplentes, quæ ad eandem vtilitatem tendunt. † Non ſo
lum igitur æſtimationem corporis, vt ſerui, vel pecudis,
hoc iudicio conſequimur: ſed etiam quod præterea extra
rem principalem intereſt noſtrā: id eſt, quod nobis abeſt,
a quodq; adeſſe potuit. abeſt autem nobis, quod erogare a
2 cogimur. † Ex prædictis ſequitur, quod regula, dictans,
habendam eſſe rationem circa rem, non extra rem, in le-
b ge Aquilia non habeat locum: b quemadmodum & in
c alijs pleriſque caſibus non obtinet, quos Accurſius c ali-
bi refert.

b Quidquid præterea. Et ſic non animantis tantum occiſi, ſed etiam damni, cuius cauſa cædes fuit, æſtimatio initur.

c Quanti depreciati. Eiuſdem generis ſiue officij plu-
res res, quæ non niſi coniunctæ vſui eſſe poſſunt, ſi ſepa-
5 rentur, redduntur fere inutiles. † Ideoq; vna perempta,
etiam cæterarum damnum ſarciendum eſt ab eo, qui vnā
peremit. Unde & in Ædilitio edicto permittitur ob vnius
vitium omnes redhiberi, etiam ſi ſingula diuerſis pretijs
empta ſint. nempe cum manifeſtum eſt, non niſi omnes
d quemempturum: vt plerumque (inquit Africanus d)
circa comędos, vel quadrigas, vel mulas pares accide-
re ſolet, vt non niſi omnes habere expediat.

ADDITIONES.

a l. Ait lex, 21. hoc tit. & ll. ſeq. l. ſi commiſſa. rem rat. hab. l. ſi ſeruum meum. ad legem Aquiliam.
b l. Ratio, §. cum per venditorem. de act. empt.
c Glō. in d. §. cum per venditorem. Bart. l. pen. C. de ſent. quæ pro eo quod inter.
d l. Cum eiuſdem. de ædil. edict. fac. l. proinde, 22. hoc tit.

§. Liberum.

1 Quādo ex vno delicto ciuilis & criminalis actio oritur, vna non conſumit alteram.
2 Declaratio præmiſſæ regulæ.
3 Explicata l. interdum, de publi. iud.
4 Ex rapina duas dari actiones.

a Liberum autem eſt ei, cui ſeruus occiſus fuerit, &
ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnum perſequi,
& capitalis criminis eum reum facere. Caput ſecun-
dum legis Aquiliæ in vſu non eſt.

a a Liberum. Ex Vlpiano a videtur hic §. deſumptus,
qui ſic ſcribit: Si dolo ſeruus occiſus ſit, & lege Cor-
nelia agere dominum poſſe conſtat: & ſi lege Aqui-
lia egerit, præiudicium fieri legi Corneliæ nō debet.
b In quam ſententiam & Imp. Gordianus reſcripſit b cui-
1 dam Dolenti. † Vnde optimam colligimus regulā, quan
do ex vno delicto duæ oriuntur actiones, ciuilis & cri
minalis, vna intentata, alteram quoque competere:
c & eſt liberū actori, à qua actione incipere velit. c † Hoc
2 tamen cum temperamento accipiendū eſt. Nam ſi vtra-
que actio tendat ad vindictam, tunc vna peracta alteri
non eſt locus. Exempli cauſa: Si liber homo iniuria eſ-
ſet occiſus, teneretur occidens, primo actione iniuriarum,
deinde & de homicidio ex lege Cornelia De ſicarijs. Hæ
ambæ actiones ad vindictam tendunt: quare vna inten-
tata.

ADDITIONES.

a l. Inde Nerat. 23. §. ſi dolo,
b l. 3. C. eod. tit.
c Per tex. hic, & l. vnicam, C. quando ciui. act. crimi. præ-

tata alteri non eſt locus. Debet tamen accuſatio cri-
a *minalis primum* a *eligi. Quod ſi vna ad perſecutionem*
rei fami'iaris, altera vero ad vindictam tendit, eo caſu
b *quamuis non poſſint in eodem libello ſimul* b *proponi: vna*
tamen peracta, altera nihilominus durat. Sic in textu no
ſtro primum agi pōt ciuiliter ad æſtimationē ſerui occiſi
ex lege Aquilia: qua actione finita poteſt nihilominus
3 *inſtitui criminalis actio ex lege Cornelia de ſicarijs.* † *At*
c *que ita Pauli reſponſum* c *in eadem re accipiendum eſt,*
qui præiudicium fieri publico iudicio ait. Non enim ita
præiudicatur, vt agi amplius non poſſit, ſed ad probatio-
nem delicti quod attinet, iudicium priuatum ante finitum
d *vrgebit, aut iuuabit reum in criminis* d *executione. Idem*
4 *dicendum eſt de rapina, furto, & ſimilibus.* † *Ex rapina*
enim dantur quoque duæ actiones: prima eſt in quadru-
plum, in quo ineſt rei perſecutio: ſecunda criminalis de vi
publica *ex lege Iulia, quæ tendit ad vindictam.*

ADDITIONES.

a l. Prætor edixit, §. ſi dicatur, de iniu.
b l. Interdum. de pub. iud.
c In d. l. interdum.
d Sup. de his qui ſui vel alie. iu. l. ſi quis. de lib. agno.

---

§. Capite tertio.

1 *Tertium legis Aquiliæ caput quando locum habeat.*
2 *Cur minus tempus in 3. cap. leg. Aquil. conſtitutum ſit, quàm in primo.*
3 *De alio quodam leg. Aquil. capite.*
4 *Rupti appellatione quid veniat:*
5 *Vinum ſpurcatum quid.*

a Capite tertio de omni cætero damno cauetur. Itaque ſi quis ſeruum, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero eſt, vulnerauerit, ſiue eam quadrupedem, quæ pecudum numero nō eſt, veluti canem, aut feram beſtiam vulnerauerit aut occiderit, hoc capite actio conſtituitur. In cæteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus quæ anima carent, damnum per iniuriam datum, hac parte vindicatur. Si quid enim vſtum, aut ruptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite conſtituitur: quanquam poterat ſola rupti appellatio in omnes iſtas cauſas ſufficere.

b Ruptū enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Vnde non ſolum fracta, aut uſta, ſed etiam ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo modo perempta atque deteriora facta, hoc verbo continentur. Denique *c* reſponſum eſt, ſi quis in alienum vinum aut oleū id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumperetur, ex hac parte legis Aquiliæ eum teneri. Illud palam eſt, ſicut ex primo capite ita demum quiſque tenetur, ſi dolo aut culpa eius homo aut quadrupes occiſus occiſave fuerit, ita ex hoc capite non quanti in eo anno, ſed quanti in triginta diebus proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit. At nec plurimi quidem verbum adijcitur. *d* Sed Sabino rectè placuit, perinde habēdam æſtimationem, ac ſi etiam hac parte plurimum verbum *e* adiectum fuiſſet. [N]am plebem Romanam, quæ Aquilio tribuno interrogante hanc legem tulit, contentam fuiſſe, quod prima parte eo verbo vſa eſſet.

1 *a* Capite tertio. † *Tertium ergo caput legis Aquiliæ*
a *(cuius verba ſupra* a *retulimus) ad cætera damna præ-*
ter hominis vel pecudis occiſionem, ſpectat: vt ſi dam-
num in his citra cædē datū ſit. ſi alia animalia pecudum
numero non comprehenſa vel deteriorata ſint, ſi res aliæ,
quæ anima carent, ruptæ, &c. Quapropter quiſquis alteri
vrendo, frangendo, depaſcendo, ſecando, rumpendo, &
alijs id genus modis damnum fecerit, quāti ea res in die-
bus triginta retro proximis fuerit, tantū domino dare te-
2 *netur.* † *Minus ergo ſpacium conſtituitur in tertio capi-*
te, quam in primo, quoniam minus ibi delinquitur: plus
enim eſt occidere, quàm vulnerare: plus item eſt occide-
re manſueta, quàm feræ naturæ animantia. Porrò ſi plu-
res circa hoc tertium caput ſpecies ſiue hypotheſes legere
b *cupias, eas apud Vlpianum* b *tam eleganter relatas*
3 *comperies, vt nihil vel addi vel adimi debeat.* † *Porrò*
animaduertendum, etiam aliud præterea huiuſce legis
c *caput fuiſſe:* c *vt ſi ſeruus ſciente domino noxam nocuiſ-*
ſet, dominus ſuo nomine eius rei cauſa teneretur.
4 *b* Ruptum enim. † *Obſerua ergo rupti appellatione*
contineri omne, quod deterioratum eſt, ſeu per ſciſſuram,
d *ſeu per effuſionem, aut alio quocunque* d *modo: Quare*
e *Vlpianus* e Rupiſſe *(inquit)* eum vtique accipiamus,
qui vulnerauerit, vel virgis, vel loris vel pugnis ceciderit, vel telo, vel quo alio ſciderit alicui corpus, vel tumorem fecerit: ſed ita demum, ſi damnum iniuria datum eſt. *Rumpendi verbum ergò veteres intellexiſſe videntur, quaſi dictum eſſet corrumpendi.*
c Reſponſum eſt. *Nempe à Celſo Iuriſconſulto, vt Vl-*
f *pianus* f *teſtatur:* † *vbi* ſpurcatum vinum *vocat, quod*
5 *eſt dilutum & vitiatum aqua infuſa.*
g *d* Sed Sabino. *Id quod Vlpianus* g *etiam retulit, ta-*
metſi nullum autorem nominet.
e Adiectum fuiſſet. *Verbum ergo,* Plurimi, *intelligitur repetitum in tertio capite legis Aquiliæ, quo in proximo lex vſa eſt: quod ſcilicet eadem ratio ſit, & breuitatis cauſa omiſſum videatur à plebe Romana. Diuerſa ratio eſt præfationum & ſtipulationum ſequentium,*
h *quæ ad firmandas pactiones* h *interponuntur.*

ADDITIONES.

a Ad princ. huius tit. & l. ſi ſeruus, 27. §. 3. ad legem Aquiliam.
b d l. ſi ſeruus, §. 3. e. l. quemadmodum, hoc tit.
c l. 2 ff de nox. act.
d d. l. ſi ſeruus, §. inquit lex. & vide l. Marcel. & ibi Alciat. de verborum ſignificatione.
e d. §. inquit lex.
f d. l. ſi ſeruus, §. cum eo.
g l. quemadmodum, hoc tit.
h l. Titia, ibi Doct. de verb. oblig.

---

§. Cæterum.

1 *Actio quæ dicatur directa, quæ item vtilis in genere.*
2 *Directa legis Aquiliæ actio quando locum habeat.*
3 *Quando item vtilis.*
4 *Interdū in factū actio datur, accōmodata legis Aquil.*

Cæterum placuit, ita demum *a* directam ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præcipuè corpore ſuo damnum dederit. Ideoq; in eum qui alio modo damnum dederit, *b* vtiles actiones dare ſolent. veluti ſi quis hominem alienum, aut pecus ita incluſerit, *c* vt fame necaretur: aut iumentum ita vehementer egerit, *d* vt rumperetur: aut pecus in tantum exagitauerit, vt præcipitaretur. aut ſi quis alieno ſeruo perſuaſerit, vt in arborem aſcenderet, vel in puteum deſcenderet: & is aſcendendo vel deſcendendo, aut mortuus, aut ali-

qua

Digitized by Google

que parte corporis læſus fuerit, vtilis actio in eum datur. *e* Sed ſi quis alienum ſeruum aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is ſuffocatus fuerit: eo quòd proiecit, corpore ſuo damnum dediſſe, non difficulter intelligi poteſt: ideoque *f* ipſa lege Aquilia tenetur. Sed ſi non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læſum fuerit, ſed alio modo alicui damnum contigerit, quum nō ſufficiat neque directa, neque vtilis legis Aquiliæ actio, placuit eum qui obnoxius fuerit, *g* in factum actione teneri, *h* veluti ſi quis miſericordia ductus, alienum ſeruum compeditum ſolue rit vt fugeret.

1 *a* Directam. † *Pro delaratione huius §. In vniuerſum ſciendum eſt,* actionem directam *dici, quæ ex verbis & mente legis procedit, & velut è fonte erumpit. Vbicunque.n.lex expreſſim meminit huius uel alterius actionis, tunc directa eſt. Sed & illam actionē quæ propter mentem legis datur, etſi ea verbis non fuerit expreſſa, dire-*
a *ctam dici Bartolus* a *recte cenſuit;* Vtilis *verò* actio *nuncupatur, in qua mens & verba legis deficiunt, & de qua ne cogitauit quidem Legiſlator: poſteriores tamen Iuriſconſulti moti æquitate & rationis ſimilitudine, extendunt eam etiam ad cauſas non nominatas in lege, ſicque*
b *eam per interpretationem* b *introducunt. Sic in noſtro propoſito, ait Imperator* Actionē ex lege Aquilia quan
2 doque directam eſſe, quandoq; vtilem. † *Directa tum locū habet, vbi quis manu, aut alioqui corpore in corpus damnum dederit: veluti ſi ſua manu ſeruū alterius quis occiderit vel vulnerauerit, quia hoc in ſe habent mens & verba legis Aquiliæ: ait enim, Iniuria occiderit, & frege*
c *rit, ruperit* c *iniuria.* † *Vtilis verò competit, vbi nō cor-*
3 *pus læſit corpus, vbi occaſionē damni in corpus quis dedit: quia non proprie occidit vel fregit, qui occaſionem ei*
d *rei* d *dedit: Veluti ſi Titius equum tuum ita incluſit, vt fame necaretur: hic quia lex nihil expreſſe dicit, an danda ſit actio, Iuriſconſulti per extenſionem ex æquitate & ſimilitudine rationis volunt actioni legis Aquiliæ locum eſſe, ſaltem vtili: hoc eſt, quamuis hic non ſecundū verba legis datū ſit, tamen Iuriſconſulti ex voluntate legis præſumpta, concedunt etiā hoc caſu actionem vtilitatis cauſa. Præſumūt enim, ſi Legiſlator de huiuſmodi damno cogitaſſet, quod & illud hac actione reſarciendum eſſe vo-*
4 *luiſſet, cum vtrobiq; par ſit ratio.* † *Quod ſi tam remota fuerit dati damni cauſa, vt quis ſuo corpore non videatur nocuiſſe, tunc quia de tali ſpecie non tractat lex Aquilia, ceſſantq; ibi mens & verba legis, neq; etiam alij Iuriſconſulti per interpretationem quicquam prouiderunt, & tamen æquum eſt, dari actionem: conceditur actio in factū,*
e *quam ea ratione ſubſidiariam* e *vocant: vtpote ſi quis miſericordia ductus alienum ſeruum compeditum ſoluerit, vt fugeret. Hic enim ſoluens ſuis manibus nihil facit, vnde ſeruus fiat deterior; & tamen ex hoc facto culpa non carente damnum ſequitur dominum, qui ſeruo ſuo ca*
f *ret, quò pertinet id, quod dici ſolet:* f Qui occaſionem damni præſtat, damnum dediſſe videtur.

b Vtiles actiones. *Puta, vtilis actio ex lege Aquilia, vel etiam actio in factum accommodata legi Aquiliæ.*

c Vt fame necaretur. *Quo caſu in factum actio compe-*
g *b tit dāníficato,* g *vel certè vtilis actio legis Aquiliæ.* h

d Vt rumperetur. *Nam & hoc caſu lege Aquilia te-*
i *nebitur ſaltem vtili, ſi iumentum non* i *attigit.*

K *e* Sed ſi qs. *Idē quoq; Vlp.* K *ex Celſi autoritate rñdit.*

f Ipſa lege Aquilia. *Id eſt, directa actione legis Aquiliæ tenetur, quæ non ex ſententia modo, ſed etiam ex verbis legis deſcendit.*

g In factum actione. *Scilicet in ſubſidium, deficientibus alijs actionibus, quæ ea ratione ſubſidiaria dicitur.*

h Veluti ſi quis miſericordia. *Hoc exemplum ex Vl-*
l *piani* l *deſumptum eſt reſponſo, cuius collatio huc nonnihil lucri adferre poteſt.*

ADDITIONES.

a l. 1. vti poſſid.
b Fa. ad hoc tex. cleg. ſup. de leg. patro. tut.
c l. 2. hoc tit. & d. l. ſi ſeruus.
d l. 2. §. ſi public. vi bonor. rapt.
e Huius in factū actionis fit mentio. in l. ſeruum meū, in fi. h. t.
f l. qui occidit, § vlt. hoc tit.
g l. Item ſi obſtetrix, 9. §. ſi quis hominem. & l. quemadmodum, §. magiſtratus, eod. tit.
h l. de pecoribus. C. de leg. Aquil.
i l. Boues. illo tit.
k l. quæ actio. 7. §. ſed ſi quis, d. titu.
l In l. eleganter 7. & idem Labeo. de dolo.

De Iniurijs. Tit. IV.

1. 2 *Iniuria & generice, & ſpecifice accipitur.*
3 *Iniuria in hoc tit. quomodo proprie accipiatur.*
4 *Iniuria ſine dolo non fit.*
5 *Iniuriarum actio tantum ad liberos homines pertinet.*

Sequitur *quarta et vltima priuati delicti ſpecies, nem*
1 *pe* Iniuria. † *Et cum verbum iniuria ſit late patens, eoque tam generice quàm ſpecifice vtantur Iuriſconſulti:*
a *(quemadmodum & alijs vocibus quamplurimis* a*) quare in ipſo quaſi tituli huius primo ingreſſu præmittitur*
2 *varia huius vocis acceptio.* † Iniuria *autem generaliter pro eo accipitur, quod nō iure fit: ſicq; velut genus, comprehendit furtum, rapinam, damnum, adulterium, homicidium, & quicquid tandem non iure fit. Specialiter vero* Iniuria *aliàs contumelia, à contemnendo dicta eſt*
b (ſchmach) *ſicut hoc* b *loco: aliàs damnum culpa datū, vt in lege Aquilia dicimus damnum iniuria datū: aliàs iniquitatem iniuriam vocamus. Nam cum Iudex inique vel iniuſte dixerit ſententiam, litigatorem iniuriam acce*
c *piſſe,* c *id eſt, paſſum eſſe dicimus.* † Iniuria *ergo, vt in*
3 *hoc titulo ſumitur, proprie fit, quando quis dolo malo li-*
4 *beri hominis corpus, dignitatem, vel famam lædit.* † *Vides hic cum primis dolum exigi: nam ſi quis non animo iniuriæ faciendæ aliquem læſerit, ſed vel per iocum, aut*
d *certando, vel etiā inuitus, iniuriarum nō* d *tenetur. Idem eſt in præceptore, qui vulnerat diſcipulum docendi cauſa,*
e *non animo faciendi* e *iniuriam. Reus tamen probare co-*
f *gitur, ſe non animo iniuriandi* f *læſiſſe. Hac differentia ſecernitur quoq; iniuria à lege Aquilia, vbi etiam leuiſ-*
5 *ſima culpa præſtatur: hic vero tantum dolus.* † *Deinde hic diſcis, iniuriarum actione tantum ad liberos homines pertinere: ſi quis enim ſeruum occiderit aut vulnerauerit, agitur ex lege Aquilia. Poſtremo hic non diſputatur de libero homine occiſo: nam tunc inſtituitur publicum iudicium ex lege Cornelia de ſicarijs.*

ADDITIONES.

a Quas Apellus refert in Method. dial. ra. tit. r.
b Et l. 1. hoc tit. & l. 5. ad leg. Aquil.
c l. 51. Si per. de euict.
d l. 3. illud §. 2. & l. ſi cum ſeruo, hoc tit.
e l. ſed etſi, §. ſi magiſter. ad leg. Aquil.
f l. ſi non conuicij. C. de iniur.

Princip. tit.

1 *ὕβρις, ὑβριστὴς, ὑβρίζειν quid ſignificet: & alijs quibuſdam vocibus.*

2 *ἔγκλημα pro dãno iniuria dato, & pro actione accipit.*

a Generaliter iniuria dicitur, omne quod non iure fit, ſpecialiter aliàs contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci b ὕβριν appellant: c aliàs culpa, quam Græci ἔγκλημα dicunt, ſicut in lege Aquilia, damnum iniuria datum accipitur. aliàs iniquitas & iniuſtitia, quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. cum enim Prætor vel Index non iure contra quem pronunciat, iniuriam accepiſſe dicitur.

6 a Generaliter. *Totus hic locus ex Vlpiano a deſcriptus eſt, niſi quod Imp. præterea voces Græcas adijcit, quæ Latinis reſpondent.*

1 b ὕβριν. † *ὕβρις apud Græcos varia eſt acceptionis, & verbum plane polyſemum, vt Budæus in commentarijs linguæ Græcæ annotat. Nam petulantiam, ſuperbiam, inſolentiam, improbitatem, flagitium, ſtuprum, & adulterium ſignificat apud Oratores. Vnde ὑβριστὴς, & ὑβριστικὸς ἀνὴρ pro homine contumelioſo dicitur, & confidenter improbo. ὑβρίζειν etiam eſt ſtupro contaminare apud Æſchinē. Interdum pro delicijs prænimijs & inſolentibus ὕβρις ſumitur, quibus ſcilicet inſoleſcimus & efferamur ad inferendam iniuriam contumeliamque. Ariſtophanes in Ranis, Εἶτ' οὐχ ὕβρις ταῦτ' ἐστὶ καὶ πολὺ τρυφή: verba ſunt domini ad ſeruum, qui geſtare onus grauabatur, cum aſino veheretur. Quid enim hoc eſt, ſi non delitiæ ſunt intolerandæ? Vnde ἐξυβρίζειν eſt eluxuriare & laſciuire: ἐφυβρίζω, contumelia afficio: & ἐφύβριστος pro eo, qui iniuria afficit, & qui contumelioſus eſt.*

c Aliàs culpa. *Apud Vlpianum eſt*, damnum culpa

2 datũ. † *& quod Iuſtinianus addit, id Græce dici ἔγκλημα, verum quidem eſt: ſed tamen apud Græcos Oratores eo verbo actio, petitio, libellus actoris, id eſt: τὰ ἐγκεκλημένα, & quæcunq; iudiciaria perſecutio intelligitur. Vnde ἐγκλήματα ἔχειν ſic dicitur, vt ἐναίτιος εἶναι, hoc eſt, crimina, & controuerſias pati.*

ADDITIO.

a L. 1. in principio, de iniurijs.

§. Iniuria.

1 *Iniuriam quatuor modis fieri.*

2 *Inter verberare & pulſare quæ ſit differentia.*

3 *Conuicium vnde dictum.*

4 *Qui ſcienter ſe patitur mitti in alterius bona, qui nihil debet, iniuriarum tenetur.*

5 *Diſcrimen inter ſcribere, componere, edere.*

6 *Prætextati qui fuerint: & prætexta quid? itemq; anni prætextæ.*

7 *περιπόρφυρος quis ſit.*

8 *Aſſectari prætextatum prætextatumve, quid?*

9 *Attentari pudicitia quando dicatur.*

a Iniuria autem committitur, nõ ſolum cum quis b pugno pulſatus, aut fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit: ſed etſi eni c conuicium factum fuerit, d ſiue cuius bona quaſi debitoris q nihil deberet, poſſeſſa fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſibi debere: vel ſi quis ad infamiam alicuius libellum, aut carmen, aut hiſtoriam e ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, dolo malo fecerit, quo quid eorũ fieret: ſiue quis f matremfamilias, g prætextatum prætextatamve adſectatus fuerit: ſiue cuius h pudicitia attentata eſſe dicetur: & denique alijs plurimis modis admitti iniuriam, manifeſtum eſt.

1 a Iniuria autem. † *Iniuria quatuor modis dicitur com-*

a *mitti, re, verbis, a literis, & guſtu.* Re *quoties manus inferuntur: quod fit, quando quis ſe pulſatum, aut verberatum, vel domum ſuam vi introitam dicit.* Verbis, *cum alicui conuicium fit; veluti ſi quis, nequam aut latro nominetur.* Literis, *cum quis carmen, vel hiſtoriam ad infamiam alicuius pertinentem ſcripſerit, vel componi curauerit.* Geſtu, *vt ſi quis vtatur veſte lugubri vel ſqualida ad iniuriam alicuius.*

2 b Pugno pulſatus. † *Offilius ſcribit* b inter verberare

b & pulſare hanc eſſe drĩam, quod verberare ſit eũ dolore cædere: pulſare ſine dolore. *Et hanc differentiam Alciatus quoque lib. 4. De verb. ſignific. aduerſus Vallam, qui eam damnat, ſatis ſuperque defendit. Hinc abuſiue dicitur verberaſſe, qui pugnis ceciderit. Plerique tamen inter vtramque vocem hoc diſcrimen faciunt: quod verberare proprium ſit virgarum & flagrorum: pulſare vero generalius ſit, & ad quoduis tale genus pertineat, ſiue gladijs, ſiue lapidibus, ſiue haſta quis vſus ſit.*

3 c Conuicium. † *Conuicium à vocũ cõcertatione, quaſi conuocium dici, Labeonis ſentẽtia eſt: quam idem Alciatus contra Vallam tuetur, monetque per C conuicium, non per T conuitium ſcribendum eſſe. Siue autem plurium voces, ſiue vnius tantũ plures & crebræ voces contumelioſæ in aliquem mittuntur conuitium recte dicitur.*

4 d Siue cuius bona. † *Qui ſcienter petit ſe mitti in bonorum poſſeſſionem alicuius, forte abſentis, tanquam debitoris, cum in veritate nihil debeat, quia vel ſolutio facta ſit, aut pactum de non petendo initum: iniuriarũ actione obſtringitur ei, in cuius bona miſſus eſt. Sic enim facit, quòd homines aſſerum debitorem exiſtimens non eſſe ſoluendo: vilitatemq; rei familiaris detegi, ignominio-*

c *ſum* c *eſt. Poteſt & de falſo puniri, tanquam obrepſe-*

d *rit* d *Iudici. Quod ſi verus erat debitor, & Iudicis auto-*

e *ritate intrauit poſſeſſionẽ, eo caſu quia creditor iure ſuo* e *vtitur, nullam facit ei iniuriã: ſecus ſi propria autoritate ſigillari faceret debitoris domum: tum enim iniuriarũ iu-*

f g *dicio tenetur,* f *& ius quoque ſuum perdere* g *videtur.*

5 e Scripſerit, compoſuerit, ediderit. † *Scribere cõmune eſt & eorum quæ nos ipſi compoſuimus, & aliorum, atq; ad ſcripturam tantum refertur: componere noſtri eſt ingenij: edere eſt diuulgare, copiamque deſcribendi facere.*

f Matremfamil. *Ingenuam ſcilicet, & ſuæ poteſtatis*

h *fœminam: nam, vt ſcribit* h *Vlpianus, Patres familiarum ſunt, qui ſuæ poteſtatis ſunt, ſiue puberes: ſimili modo & matres familiarum.*

6 g Prætextatum. † Prætextati *pueri dicebantur, qui prætexta adhuc & bulla vtebantur, quod fiebat vſq; ad annum*

ADDITIONES.

a l. 1. § 1. hoc tit.
b l. Item apud Labeonem, 15. §. verberaſſe, eod. tit.
c l. 2. §. 1. C. quan. & qui quar. pars deb. ex bo. dec. lib. 10.
d l. ſi quis obrepſerit, ad l. Corn. de fal.
e Vt per Ang. l. eum qui. C. de bon. autor. iud. poſſid.
f l. Si iniuriæ, hoc tit.
g l. Nam ciuium, ff. de his qui ſunt ſui vel ali. iur.
h Text. & Glo. in l. vlt. §. vlt. quod met. cau.

annum XVII, quo tempore togam virilem ſumebant de-
a poſita prætexta a pueris: vt meminit Cicero in proœmio
Lelij. Erat enim prætexta ea veſtis ſeu toga, cuius circu-
itus purpura prætextus erat, hoc eſt, limbus purpureus:
7 † ideoque à Plutarcho appellatur περιπόρφυρος. Factum
b eſt autem regnante Romulo, b vt matronis, quarum
interuentu prælium ſedatum fuit, honoris cauſa inter cete-
ra tributum ſit, earum pueri bulla aurea ornarentur &
c purpurea prætexta. Hinc anni prætextæ à Plinio c di-
cuntur pro annis pueritiæ: & ætas prætextata, & mores
prætextati. Vnde Iuuenalis: Sic prætextatos referunt
Artaxata mores. Prætextatæ etiam puellæ dicebantur à
8 prætextis, quas nubentes deponebant. † Dicitur itaq; hic
à Iuſtiniano, aſſectari prætextatum aut prætextatā, pro
eo, quod eſt pudorem pueri ingenui aut puellæ ſuggillare,
& notam infamiæ tanquam ſcorto maſculo fœmineoque
inurere, ſicut recte hunc locum Budæus explicat. Accur-
ſius certe non intelligens hoc verbum, non parum hallu-
cinatur, cum de veſte in alterius contumeliam aſſumpta,
d adeoque mentito habitu hic d nihil tractetur.
9 b Pudicitia attentata eſſe. † Attentari pudicitia dici-
tur, cum id agitur, vt ex pudica impudicus fiat: & atten-
e tans alicuius mulieris pudicitiam, iniuriarū illi tenetur. e
Paria & de eo dicas, qui inſequitur mulierem, quocunq;
vadit: quia & is iniuriarum obligatur, cum propter aſſi-
duam ipſius frequentationem & aſſectationem inferatur
f mulieri infamia. f Quod procedit, quando illa eſſet ho-
neſta. Cæterum ſi quis virginem meretricia veſte indutam
aſſectaretur aut appellaret, id eſt, blandis verbis eius pu-
g dicitiam attentaret, non teneretur g iniuriarum.

ADDITIONES.

a Bud. in l. vlt. de ſenat.
b Plutar. in vita Romuli.
c Lib. 33. na. hiſt.
d Sed magis in l. apud Labeonem, §. hoc autem, eod tit. & in l. inmæ, c. de epiſc. aud. & §. omnes, Nouell. de ſanct. epiſc.
e l. Attentari, hoc tit.
f Tertex in d. l. apud Labeonem, § appellare. Nouel de ſanct. epiſc.
g d. l. apud Labeonem, §. ſi quis virgines.

---

§. Patitur.

1 *Iniuriam bifariam fieri.*
2 *Ex iniuria filiofam. illata datur actio tam patri, q̄ filio.*
3 *Quid in filio emancipato, vel naturali tantum.*
4 *Quid in fratre, affine, aut aliàs coniuncto.*
5 *Ex vna iniuria interdum tribus oritur actio.*
6 *Vxor mariti iniuriā non pōt perſequi: & quæ ſit ratio.*

a Patitur autē quis iniuriam non ſolum per ſemetip-
ſum, ſed & b per liberos ſuos, quos in poteſtate habet:
item per vxorem ſuam, id enim magis præualuit. c
Itaque ſi filiæ alicuius, quæ Titio nupta eſt, iniuriam
feceris, non ſolum filiæ nomine tecum iniuriarum a-
gi poteſt, ſed etiam patris & mariti nomine. d Con-
tra autem ſi viro iniuria facta ſit, vxor iniuriarū agere
non poteſt. Defendi enim vxores à viris, non viros ab
vxoribus, æquum eſt. e Sed & ſocer nurus nomine,
cuius vir in eius poteſtate eſt, iniuriarū agere poteſt.

1 a Patitur autem. † Recte Vlpianus a docet, quod aut
a per ſemetipſum alicui fiat iniuria, aut per alias perſonas.
Per ſemetipſum, cum directò ipſi patrifamilias vel ma-
trifamilias fit iniuria: per alias, cum per conſequentiam
fit, vt cum fit liberis, vel ſeruis meis, aut vxori, nurui ve.
Spectat enim ad nos iniuria, quam patiuntur hi, qui vel po-
2 teſtati noſtræ, vel affectui ſubiecti ſunt. † Ex iniuria er-
go filiofam. illata naſcitur iniuriarum actio ciuiliter tam
patri quàm filio: poteſtque pater & filij, & ſui ipſius no-
b mine iniuriarum b experiri. Quamuis enim filiofamil.
c pro ſua perſona competat hæc actio: c pater tamen ha-
3 bet exercitium actionis intuitu poteſtatis patriæ. † Vnde
conſequitur, pro filio emancipato patrem nomine proprio
d hoc iudicio agere non poſſe: vt alibi d Accurſius cenſuit,
vtcunque hic contrarium aſſerat. Conſequitur item, quod
4 pater non agat pro filio naturali tantum, vel ſpurio: † nec
conſanguineus pro fratre aut affine. Certæ enim ſunt per-
ſonæ determinatæ, propter quas pro iniurijs ipſis illatis
quæritur etiam alteri hæc actio ciuiliter: nempe pro in-
* iuria facta filiofam. nurui, ſeruo, * vxori: idque & Bar-
e tolus e voluiſſe videtur, dum ſcribit, vni ex cognatione
irrogatā iniuriā, videri illatā toti cognationi: non tamen
vt quilibet ciuiliter, ſed tantum criminaliter agere poſ-
ſit, veluti quiuis extraneus. Vnde & illud adparet: ſi
fiat iniuria monacho, clerico, ciui, feudatario, ſeu vaſallo
(vt vocant) non aliter iniuriarum actionem abbati, epi-
ſcopo, ciuitati, vel domino feudi competere, quàm ſi facta
ſit in contumeliam dominorum, hique ciuiliter agere ve-
lint: nam ſi criminaliter intendant accuſare, nō ſunt pro-
hibendi, quod Angelus hic pluribus ducet.
b Per liberos. Etiam impuberes, qui vt iniuriam facere
f non poſſint, pati tamen f poſſunt.
5 c Itaque ſi filiæ. † Hinc diſcis, ex vna iniuria interdū
tribus oriri actionem, ita vt nec vnius perſecutio per
g aliam conſummatur. Et ecce: g ſi vxori meæ, filiæfa-
mil. iniuria facta ſit & mihi, & patri eius, & ipſi com-
petit iniuriarum actio.
h d Contra autem. Ex Paulo h hic locus deſcriptus eſt.
6 † Vnde diſcis, vxorem, iniuriam marito factam perſequi
non poſſe: ea forte ratione: Quia vxores virorum, non
viri vxorum dignitatem participant. Ideoque vxoris di-
gnitatem violans, ſimul mariti dignitatem, quæ in ea in-
eſt, violare cenſetur, ſed non econtra.
e Sed & ſocer. Ecce quarta actio ex eadem iniuria: ſic-
que pro iniuria vxori illata quadruplex oritur actio, pri-
ma datur vxori, ſecunda marito, tertia patri, quarta ſo-
i cero: & vna intentata, reliquæ ſaluæ i manent.

ADDITIONES.

a l. 1. §. item aut. de iniu.
b l. Pater, 41. hoc tit.
c l. Filiusfamilias, de act. & oblig.
d Vt per Glo. in l. ſed ſi ſeruus, §. filiæ, verſ. ſed ſi pater, de iniu.
* d. l. 1. in fine, cum l. ſeq.
e In l. lex Cornelia, hoc tit.
f l. Illud, §. 1. eod.
g Hic. & d. l. 1. §. vlt.
h l. 2. hoc tit.
i d. §. vlt.

---

§. Seruis autem.

1 *Pro iniuria facta ſeruo, quando domino agere liceat.*
2 *Seruus non agit iniuriarum.*

a Seruis aūt ipſis quidē b nulla iniuria fieri intelligi-
tur, ſed dn̄o per eos fieri videtur, nō tn̄ iiſdem modis,
quibus etiam c per liberos & vxores: ſed ita, cū quid
atrocius commiſſum fuerit, & quod aperte ad contu-
meliā domini reſpicit: veluti ſi quis alienum ſeruum
atrociter verberauerit: & in hunc caſum actio propo-
nitur. At ſi quis ſeruo d conuicium fecerit, vel pugno
eum percuſſerit; nulla in eū actio domino competit.

a Seruis

Digitized by Google

a a Seruis autem. *Hunc locum Vlpianus* a *alibi multis verbis enarrat, quæ ad lucidiorem declarationem huc*
1 *transferri poſſunt.* † *Cæterum in ſumma ſciendum, pro iniuria facta ſeruo, non competere domino iniuriarum actioné, niſi duobus caſibus: Primus, quando iniuria atrox fuerit: alter, quando non eſt atrox, in contumeliam tamen domini facta. aliàs ſi ſerui tantum contumeliam reſpiciat, dominus non agit. Iudex tamen ex officio iniurianti*
b *pœnam* b *infligit. Nullum enim maleficium impuni-*
c *tum remanere debet in* c *rebus publicis.*
2 b Nulla iniuria. † *Propter quam ſcilicet ipſe ſeruus agere poſſit: adeo vt nec manumiſſus agere ipſe poſſit ob*
d *iniuriam, quam in ſeruitute* d *paſſus eſt.*

e Per liberos & vxores. *Subaudi, iniuria infertur.*

d Conuicium. *Id eſt, verbalem iniuriam intulerit.*

ADDITIONES.

a l. Item apud Labeonem, 15. d. tit.
b Glo. hic in verbo aperte.
c l. Item vulneratus, ad leg. Aquil.
d l. Seruo autem, illo tit.

§. Si communi.

1.3 *Iniuria ſeruo communi illata quomodo æſtimanda.*
2 *L. ſed non. de iniur. quomodo accipienda.*

a Si communi ſeruo iniuria b facta ſit, æquum eſt non pro ea parte, qua dominus quiſq; eſt, æſtimationem iniuriæ fieri: ſed c ex dominorum perſona, quia ipſis fit iniuria. Quod ſi vſus in ſeruo Titij eſt, proprietas Mæuij, magis Mæuio iniuria fieri intelligitur.

a Si communi ſeruo. *Seruus communis tametſi acqui-*
a *rat dominis pro portione a dominica:* † *iniuria tamen*
1 *ipſi illata, æſtimatur, eſt perſonis dominorũ, atteta ſcilicet ipſorum qualitate & dignitate. Quid enim, ſi alter ex dominis ſenator ſit, alter plebeius? certe hæc iniuria ex perſona ſenatoris pluris æſtimabitur, quàm plebeij, vtcumq;*
2 *æquales habeant partes in ſeruo.* † *Nec obloquitur, quod*
b *Paulus* b *ſcribit*, non eſſe æquum pro maiore parte, quàm pro qua dominus eſt, damnationem fieri. *Loquitur enim ibi Iuriſconſultus, quando ſeruo communi ſimpliciter, & ſui ipſius cõtemplatione iniuria fit: tum enim condemnatio fiet pro partibus dominicis: hic autem quando ad contumeliam dominorum ſeruus iniuria affectus eſt, damnatio fieri debet ſecundum dignitatem dominorum.*

b Facta ſit. *Ab aliquo extraneo ſcilicet: nam ſi vnus ex dominis communis ſerui, vel proprietarius vſufructuariusve ſeruo iniuriam fecerit, naturaliter non tene-*
c *bitur: quia ſuo iure feciſſe* c *videtur.*
3 c Ex dominorum perſona. † *Ita vt dignitas dominorum ſpectanda ſit, & pluris agat, qui maiori honore præditus eſt. Item proprietarius magis agat, quàm fructua-*
d *rius: niſi in contumeliam fructuarij id factũ* d *conſtet.*

ADDITIONES.

a l. 1. & per totum tit. ff. de ſtip. ſer.
b l. Sed non, 16. hoc tit.
c l. Item apud, 15. hoc tit.
d d. l. Item, & l. ſeq.

§. Sed ſi libero.

1.2.3 *Pro iniuria libero homini, vel ſeruo alieno bonâ fide à me poſſeſſo, iniuriarum agi quomodo poſſit, tribus axiomatis declaratur.*

Sed ſi libero homini, qui tibi bona fide ſeruit, iniuria facta ſit: nulla tibi actio dabitur, ſed ſuo nomine is experiri poterit, niſi in contumeliam tuam pulſatus ſit. tunc enim competit & tibi iniuriarum actio. Idem ergo eſt & in ſeruo alieno, bona fide tibi ſeruiente: vt toties admittatur iniuriarum actio, quoties in tuam contumeliam iniuria ei facta ſit.

1 *Tria ex hoc §. axiomata colligenda ſunt.* † *Primum, quod perſecutio iniuriæ homini liberi bona fide ſeruienti*
a *factæ ipſi ſoli* a *detur. Ideo enim ſeruis iniuria fieri nequit, quia eripi eis dignitas non poteſt, ſed cum liberis hominibus directo, & propter ipſos contumelia facta eſt, quia recte cecidit res. & reuera dignitas illorũ imminuta eſt,*
2 *merito illis ipſis actio conceditur.* † *Alterum eſt: cum libero bona fide ſeruienti iniuria in poſſeſſoris cõtumeliam facta eſt, vtriq; datur actio. neq; n. alterutrius tantum di-*
b *gnitas imminuta eſt,* b *ſed poſſeſſori: quoniam is fuit animus iniuriam inferentis libero homini, quia recte res cecidit: hoc eſt, quia capax iniuriæ fuit, cum ſeruis (vt di-*
3 *xi) inferri iniuria nequeat.* † *Tertium, vltio iniuriæ alieno*
c *ſeruo bona fide poßeſſo factæ, ſoli poßeſſori* c *datur. Nam iniuria ſeruo illata, quatenus ſeruo facta eſt, non vindicatur, ſed quatenus domino facta eſt. Quia ergo hoc caſu dominus petitus non eſt, ſed poſſeſſor ſolus, æquum eſt, ei ſoli iniuriæ actionem concedi, cui ſoli facta intelligitur.*

ADDITIONES.

a l. Item apud, 15. §. 35 hoc tit.
b d. l. Item apud, §. 35.
c d. §. Item ſi. 35.

§. Pœna autem.

1.2 *Lex 12. tab. de iniuria.*
3 *De L. Neratio.*
4.6 *Prætores quid ſtatuerint circa iniuriæ maleficium.*
5 *Recuperatores qui dicantur.*
7 *De talionis pœna, & an hodie adhuc locum habeat.*
8 *Lex Moſaica de eadem pœna.*
9 *Seruus actoris quis dicatur.*
10 *Seruus mediaſtinus vnde dictus, & de eius officio.*

Pœna autem iniuriarum a ex lege duodecim tabularum propter membrum quidem ruptum b talio erat: propter os vero fractum nummariæ pœnæ erant conſtitutæ, c quaſi in magna veterum paupertate. d Sed poſtea Prætores permittebant ipſis, qui iniuriam paſſi ſunt, eam æſtimare: vt Iudex vel tanti reum condemnet, quanti iniuriam paſſus æſtimauerit, vel minoris, e prout ei viſum fuerit. Sed pœna quidem iniuriæ, quæ ex lege XII. tab. introducta eſt, f in deſuetudinem abijt: quam autem prætores introduxerunt (quæ etiam g honoraria appellatur) in iudicijs frequentatur. Nam ſecundum gradum dignitatis, vitæque honeſtatem, creſcit aut minuitur æſtimatio iniuriæ. qui gradus condemnationis, & in ſeruili perſona non immerito ſeruatur: vt aliud in h ſeruo actore, aliud i in medij actus homine, aliud in viliſſimo vel compedito ius æſtimationis conſtituatur.

1 a Ex lege XII. tab. † *Aul. Gellius* a *autor eſt, le-*
a *ge XII. tabularum ita ſancitum fuiſſe de iniuria:* Si membrum ruperit meum, e pacto talio eſto: Si iniuriam alteri faxit, XXV. aſſes æris pœna ſunto. Os fractum impenſiore damno vindicatur. *Hanc legem*

Phauo-

ADDITIO.

a Lib. 20. Noct. Attic. cap. 1.

Phauorinus Philoſophus ibidem grauiter impugnat: ſed eandem non minus grauiter defendit Sex. Cecilius: quorum docta concertatio plurimum lucis adferet huic loco. Ea tamen, quæ prolixior eſt, & apud Gellium omnibus obuia huc adſcribere conſulto prætermiſi.

2 *b* Talio erat. † *Statuebat enim hæc lex (vt dixi) pœnã*
talionis è pacto: *hoc eſt, ſi ita maluiſſet inferens iniuriam, & niſi paciſcendo redemiſſet pecunia iniuriam. Primum ergo tribuebatur facultas paciſcendi. vt non omnino neceſſe eſſet, pati talionem. Quod ſi reus nec paciſci volebat, nec iudici talionem imperanti parebat: æſtimata lite Iudex hominem damnabat: atque ita ſi reo & pacto grauis, & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis*
* *ad pecuniæ mulctam* * *redibat.*

c Quaſi in magna vet. pauper. *Nam XII. tabul. tempore propter rei nummariæ penuriam exigua mulcta conſtituebantur: qua de re vide Gelli. lib. 11. noct. Atti. c. 1. Plinium lib. 18. cap. 3. & Halicar. lib. 1. Antiq. Roma.*

3 *d* Sed poſtea Prætores. † *L. Neratius (vt idem a Gel-*
a lius meminit) homo egregie improbus, pro delectamento habebat, os hominis liberi manus ſuæ palma verberare. Eum ſeruus ſequebatur, crumenam plenam aſſium portitans, & quemcunque deplamauerat, numerari ſtatim ſecundum XII. tabulas quinque & viginti aſſes iubebat.
4 † *Propterea Prætores poſtea hanc legem aboleſcere, & relinqui cenſuerunt, iniurijſque æſtimandis Recupe-*
5 *ratores ſe daturos ediderunt.* † Recuperatores *autem dicebantur, quibus Prætor iuriſdictionem mandabat priuatarum cauſarum: à recuperando, ſeu iterum acquirendo, quod amiſſum erat, dicti, quos nunc Iudices delegatos appellamus.*

6 *e* Prout ei viſum. † *Ergo æſtimantem iniuriã non ſemper audiet Prætor, ſed vel pluris, vel minoris damnare*
b poterit, b *pro qualitate perſonarum & iniuriæ. Quare*
c Martianus, c Etſi ioratum fuerit, *inquit,* licebit Iudici vel abſoluere, vel minoris condemnare. *Neque enim tenetur obſequi iuramento affectionis, ne in immenſum iu-*
d retur, ſed liberũ ei eſt, rem totam d *æſtimare: tametſi in iuramẽto, quod ab aduerſario defertur, nõ affectionis æſtimandæ, ſed veritatis certo prodendæ cauſa, ſit ſecus: quia*
e neceſſaria eſt condemnatio, quanti iuratum e *fuerit.*

7 *f* In deſuetudinem abijt. † *Adeo quidem, vt vix in toto iure ciuili vllum ſuperſit Talionis veſtigium: præter id, quod calumniator ſubeat idem iudicium, quod innocen-*
f ti reo f *intendit: & Iudex, qui delatum ad ſe crimen ne-*
g *gligit, Talionis periculo ſubijciatur.* g † *Hanc tamen Ta-*
8 *lionem & lex Moſaica ſtatuit,* h *his verbis,* Sin autem
h mors eius fuerit ſecuta, reddet animã pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore. *Hodie multæ ciuitates ex ſtatutis ſuis modica pecuniæ pœna grauem iniuriam punire ſolent. quæ lenitas plane effecit, vt nunc frequentiſſimum ſit iniuriæ beneficium. Quod ſi talio, & ſupplicij ſimilitudo, ad membrum pro membro reduceretur, parcius forte admitterent iniuriam, qui nunc modica pecunia eam redimunt, vel etiam derident iniuriatum.*

i g Honoraria. *Ab honore ſcilicet prætorio, vt alibi* i *diximus.*

9 *h* Seruo actore. † *Serui actoris* K *Papinianus etiam*
K *alibi meminit, & paſſim legitur ſeruus actor in libris ciuilibus. is autem erat, cui rationis aut menſa, aut rerum omnium, aut bonæ partis procuratio mandata & credita erat: Idem ergo erat, qui nũc diſpenſator dicitur.*

10 *i* In mediſ actus. † *Id eſt, in ſeruo mediaſtino: ſic enim uno uerbo Latini mediaſtinum appellant, vel quod*
l medium ſtatum tenebat, vt Vlpianus l *dixit, vel certe, quod in media domo ad imperia omnium, noctuſque excubare ſolebat, vt Budæus ex Columella refert. Cogebatur enim vliſſima & ſordidiſſima quæque miniſteria domui obire, domum verrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiuſmodi alia facere. Indicat autem etiam alibi Vlpianus, vilem fuiſſe operam mediaſtinorum, ve-*
m luti atriariorum, & focariorum, m *atque his ſimilium: quod genus Ferratile Plautus appellat in Moſtellaria,* Cis hercle, *inquit,* paucas tempeſtates Tranio: augebis ruri numerum, genus ferratile.

ADDITIONES.

* Vide Gell. in loco alleg.
a d. lib. 20. cap. 1.
b l. Item apud 15. hoc tit.
c l. In actionibus, de in lit. iur.
d l. Videamus, §. vlt. de in lit. iur.
e l. Non erit, §. dato, de in lit. iur.
f l. pen de accuſ. l. 3. C. qui acc. non poſſ.
g l. vlt C. ne ſac. bapt. iter.
h Exodi 21.
i §. Prætorum. ſup. de iur. nat. gent.
k l. Lucius, ff. depoſit.
l Vide l. item apud. de iniu l. cum de ſerui. de oper. ſer.
m l. 1. §. cæterum. na. caup. ſtab.

§. Sed & lex.

1 *Omnis iniuria, quæ manu fit, lege Cornelia continetur.*
2 *Prætoria iniuriarum actio à ciuili differre.*
3 *Domus cuique tutiſſimum refugium.*
4 *Ad loca meritoria hæc lex non pertinet.*

a Sed & lex Cornelia de iniurijs loquitur, & iniuriarum actionem introduxit, quæ competit ob eam rem, quod ſe pulſatum quis, verberatumve, vel *b* domum ſuam vi introitam eſſe dicat. *c* Domum autem accipimus, ſiue in propria domo quis habitet, ſiue in conducta: ſiue gratis, *d* ſiue hoſpitio receptus ſit.

1 *a* Sed & lex. *Hæc actio iniuriarũ, de qua præcedenti §.*
a diximus, Prætoria eſt, & ſpacio vnius anni continui a tollitur: in tribus tamen caſibus eſt quoque ciuilis, hoc loco recenſitis: nempe ſi quis pulſatus, verberatuſve, do-
1 *muſve eius vi introita ſit.* † *Vnde liquet omnem iniuriã,*
2 *quæ manu fit, lege Cornelia contineri.* † *Prætoria autem iniuriarum biſariam ſecernitur à ciuili ex lege Cornelia: primo quod prætoria eſt annalis tãtum: ciuilis vero per-*
b petua, tametſi nonnulli b *reclament. Deinde Prætoria generaliter de omnibus iniurijs intelligitur: ciuilis pertinet tantum ad iniuriam in corpus admiſſam, in tribus ſci-*
c licet caſibus hic c *relatis.*

3 *b* Domum ſuam vt introitam. † Si quis domum alienam inuito domino introijt, quamuis in ius vo-
d cati, actionem iniuriarum in eum competere. d *Offi-*
e lius ait. Rationem addit Caius e quod domus cuique tutiſſimum

ADDITIONES.

a l. Si non conuicij. & ibi Cyn. & alij, C. de iniur
b In d. l. ſi non conuicij.
c Concordat l. lex Cornelia, §. 1. eod.
d l. Si quis domum, 23. hoc tit.
e l. Plerique. de in ius voc.

cutiſſimum refugium & receptaculum ſit. *Vnde per-*
a *paucis caſibus aliquem de domo ſua vi extrahi, leges* a
patiuntur: quos ſuis locis annotarunt interpretes.
b c Domum auté. *Ex Vlpiano* b *deſcriptus eſt hic locus.*
d Siue hoſpitio receptus. *Ad longius aliquod tempus,*
4 *vt intelligas hic agi de certa fixaq; habitatione.* † *Nam*
ad meritoria loca hac lex non pertinet, nec ad eos qui in-
c *habitant momenti* c *cauſa. Itaq; vnius aut alterius diei*
d *hoſpes hic non aget, quia ibi non habitat, ſed pauliſper* d
hoſpitatur.

ADDITIONES.

a Vide l.nemo. & ibi Deci.de re.iu. & l.dies cautioni, §.prætor ait. de dam.infect.
b d.l.lex Cornelia, §.domum.
c l.1. §.ego, hoc tit.
d d.l.1. §.habitare.

---

§. Atrox.

1 *Atrox iniuria quid: & quibus modis fiat.*
2 *Circunſtantia, ex quibus delictũ augetur vel minuitur.*

a Atrox iniuria æſtimatur *b* vel ex facto: veluti ſi qs ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cæſus. vel ex loco, veluti ſi cui in theatro, vel foro, vel in conſpectu Prætoris iniuria facta ſit. vel ex perſona: veluti ſi magiſtratus iniuriam paſſus fuerit, vel ſi Senatori ab humili perſona iniuria facta ſit, aut parenti patronove fiat à liberis vel libertis. Aliter enim ſenatoris & parentis patronique, aliter extranei & humilis perſonæ iniuria æſtimatur. Nonnunquam & locus vulneris atrocem iniuriã facit, veluti ſi in oculo quis percuſſus fuerit. *c* Parui autem refert, vtrum patrifamilias, an filiofam. iniuria facta ſit, nã & hæc atrox iniuria æſtimabitur.

1 *a* Atrox. † *Hunc locum ex Vlpiano* a *deſcripſiſſe vide-*
a *tur Iuſtinianus, inquiens.* Atrocem iniuriam quaſi contumelioſiorem & maiorem accipimus. *Atrocem au-*
tem iniuriam aut perſona, aut tempore, aut re ipſa fieri,
Labeo ait. Perſona atrocior iniuria ſit, cum magiſtratui,
cum parenti patronove ſit: tempore, ſi in ludis, & in con
ſpectu Prætoris: re, ſi vulnus illatum, os alicui percuſſum
b *ſit.* Vulneris enim magnitudo, *inquit Paulus,* b atrocitatem facit, & nonnunquam locus vulneris: veluti oculo percuſſo. *Quorſum attinent etiam ea, quæ in*
c *eandem ſententiam Quintilianus* c *non inſcite ſcribit:*
Atrocitas, *inquiens*, creſcit ex his, quid factum ſit. à quo, in quem, quo animo, quo tempore, quo loco, quo modo: quæ omnia infinitos anfractus habét: *& quæ*
ibidem latius ſequuntur. Nam graphice admodum exem
plis ſingula demõſtrat, quæ plurimum lucis huic loco adferent, & à iuris a, toribus facile huc adſcribi poſſunt.
2 *b* Vel ex facto. † *Claudius Saturninus* d *enumerat, la-*
d *teq; explicat ſeptẽ factorũ circũſtantias, quib. creſcit vel*
minuitur delictũ, nempe cauſam, perſonam, locũ, tempus,
quantitatem, qualitatem, euentum: & adfert exemplum
ex oratione Demoſthenis cõtra Midiam: cum ab eo caſus
eſſet in mala, quo tempore ludorum Bacchi curator erat.
e Parui autem. *Et hic locus ad verbum ex eodem Vl-*
e *piano* e *deſumptus eſt.*

ADDITIONES.

a l.prætor edixit, 7. §.poſſe. de iniur.
b l.vulneris. eod.
c Lib.6. Orat. Inſtit. cap.1.
d l aut facta, §.1.de pœn.
e In l. ſed eſt quæſtionis, 9. §. parui.

§. In ſumma.

1 *Iniuriarum & ciuiliter, & criminaliter agi poteſt.*
2 *Quando dicatur ciuiliter iniuriarum agi.*
3 *Quando item criminaliter.*
4 *Et vna intentata, ad alteram non datur recurſus.*
5 *Quando ex eodem delicto & ciuilis, & criminalis actio datur, an vna conſumat alteram.*
6 *Poteſt etiam iniuriarum agi ad reclamationem: ex ord. Imp. Cameræ.*
7 *Et hunc modum agendi etiam ciuili iure fundatum eſſe.*
8 *An actio iniuriarũ reclamatoria ſit ciuilis, vel criminalis.*
9 *In cauſis criminalibus num appelletur.*
10 *In criminalibus an procurator interueniat.*
11 *In Camera Imperiali criminalis accuſatio non admittitur.*
12 *Criminali cauſa pendente, ciuili non eſt locus.*
13 *Forma petendi in actione iniuriarum reclamatoria.*
14 *Famoſæ actiones non ſemper ſunt criminales.*
15 *Procurator nec in publico, nec priuato crimine admittitur: fallit, vt num. 16.*
16 *In actione iniuriarum ciuiliter intentata admittitur procurator.*

In ſumma ſciendum eſt, *a* de omni iniuria, eum qui paſſus eſt, poſſe vel criminaliter agere, vel ciuiliter. Et ſi quidem ciuiliter agatur: æſtimatione facta, ſecundum quod dictum eſt, pœna reo imponitur. Sin autem criminaliter, officio Iudicis *b* extraordinaria pœna reo irrogatur, hoc videlicet obſeruando, quod Zenoniana conſtitutio introduxit, vt viri illuſtres, quique ſuper eos ſunt, *c* & per procuratores poſſint actione iniuriarum criminaliter vel perſequi, vel ſuſcipere, ſecundum eius tenorem, qui ex ipſa manifeſtius apparet.

1 *a* De omni. † *De quauis ergo iniuria, ſiue leui, ſiue atro*
ci, poteſt is, qui eã paſſus eſt, (non etiã quilibet de populo,
a *cum iniuria ſit crimen priuatũ,* a *) agere vel ciuiliter vel*
b *criminaliter: vtroq; tamen modo ad vindictam.* b † Ci-
2 uiliter *agitur, quando actor petit pœnam ſibi adiudicari:*
daturq; actio in tantũ, in quantum iniuriã paſſus eam ad
animum reuocauerit. Vt cum dicit in libello, ſe malle tot
vel tot aureos amittere, quàm eiuſmodi iniuria affici. Hãc
tamen æſtimationem iniuriæ Iudex deinde moderatur,
c *prout ei viſum fuerit ex facto, ex loco, vel ex* c *perſona.*
3 † Criminaliter *agitur, quando affectus iniuria petit iniu*
riantem puniri in corpore, vel agit ad pœnam pecuniariã
Fiſco inferendam: qua ſpecie poteſt Iudex pœnam ex arbitrio imponere, adeo quod ſuum arbitrium vſq; ad mor
d *tem extendere* d *queat: modo facti qualitatem diligenter perpendat. quod fit, ſi dignitatem eius, qui iniuriam*
paſſus eſt, conſideret: ex ea enim augetur, vel diminui-
4 *tur pœna.* † *Vna autem harum actionum intentata, non*
poteſt recurſus ad aliam fieri, cum vtraq; tendat ad vin-
5 *dictam, & non rem, ſed pœnam contineat.* † *Nam cum*
duæ actiones ex vno eodemque delicto naſcuntur, ſi vna
pro re familiari competat, altera pro vindicta, vna per
aliam non conſumitur: veluti ſi quis egerit actione legis
Aquiliæ

ADDITIONES.

a l.Iniuriarum. & l.vlt. C.de iniur.
b l.2. §.emancip. de collat. bonor.
c §.pœna. & §. atrox. ſup.eo.l.conſtitutionibus, 37. §.1.ff.d.tit
d Glo.hic verbo, extraordinaria.

Aquiliæ propter ſeruum occiſum, non prohibetur, deinde
a publicum inſtituere iudicium ex lege Cornelia, de a ſica-
rijs. Quando autem vtraq; ad vindictam datur, ſicut eſt
in actione iniuriarum, tam ciuili, quàm criminali, tūc vna
per alteram tollitur: quia æquum nō eſt, idem admiſſum
b pluribus legibus b puniri. Et hæc quidem iure ciuili ob-
6 tinent. † Eſt etiam alia agendi de iniurijs formula apud
nos in vſu admodum frequēti, nempe, vt is, qui paſſus eſt
iniuriam, ad reuocationē ſiue reclamationem iniurioſorū
verborū agat: Das der geſchmaecht auff einē vvider-
ruēff Klage. quæ formula licet iure Romano videatur
incognita, notiſſima tamē, ac multis annis præſcripta con
ſcripta cōſuetudine in omnibus fere iudicijs eſt recepta, &
ab Imp. etiā Carolo V. hodie in noua Imperialis Cameræ
c ordinatione c comprobata: vbi diſponitur, libellos ſuper
reuocatione iniurioſorum verborum recipiendos eſſe, &
ſuper illis pronunciandum: ita quod hodie velut iure ſcri
7 pto hæc agēdi formula in cauſis iniuriarū ſit licita. † Quā-
quam, ſi quis diligentius rem examinet, hic modus agēdi
ad reclamationem iniuriæ, videatur etiā fundatus eſſe in
d iure d cōmuni, neq; etiā carere ratione. Cum. n. ad reſti-
tutionē famæ non minus, quàm ad alterius rei, iniurians
e teneatur e iniuriato, cur nō ſatisfactio de fama læſa hoc
modo fieri deberet? Sicut enim publice diffamat iniuriās:
ita publice quoq; reclamare debere, & fateri, ſe menda-
cium dixiſſe, ſicq; infamato ſuum honorem reddere, ve-
f niamq; ab eo f petere æquum eſt. † An autē talis actio,
8 quæ ad reuocationem iniuriæ hoc modo inſtituitur, cenſea
tur criminalis vel ciuilis eſſe, nō modicæ dubitationis eſt.
Sed mihi videtur, eam ciuilē eſſe potius, quàm criminalē.
Primum ideo, quia etſi petatur reclamatio iniuriæ, tamē
non poteſt dici, quod ad aliquam pœnam agatur Fiſco ad-
g plicandam, quod in criminali omnino eſt g neceſſarium.
9 † Deinde notū eſt, quod tametſi iure cōmuni in criminali-
h bus appellatio non ſit h interdicta: moribus tamen Ger-
maniæ contrarium obſeruari, & in criminalibus appella
tionem prorſus eſſe illicitam: idq; adprobat etiam ordi-
i natio Cameræ i Imperialis, quod tamen in mulctis, vel ſi
K de nullitate cauſæ principalis agatur, non procedit, vt K
aliàs à me annotatum eſt. Iam ſi actio iniuriarum ad re-
uocationem inſtituta inter criminales cenſenda eſſet, ſe-
queretur, in ea appellari non poſſe. cuius tamen contra-
rium cotidie in iudicijs ſeruatur, appellationesq; in huiuſ-
modi cauſis reclamatorijs recipiuntur: quod non fieret, ſi
10 pro criminali æſtimaretur. † Tertio, in criminalibus con-
trouerſijs vel ad crimen perſequendū, vel ad defendendū
l regulariter procurator interuenire l non poteſt. Cuius
contrariū obſeruatur paſſim in iudicijs, quando ad recla-
11 mationē iniuriæ agitur. † Prædictis accedit, quod in Im-
periali Camera nulla criminalis accuſatio admittitur: in-
terim tamen in cōperto eſt, hāc iniuriarum reclamatoriā
12 actionem in ea cotidie recipi. † Poſtremo, expediti iuris
eſt, criminalē cauſam eo priuilegio frui, vt ea pendente,
m nulli ciuili quæſtioni ſit m locus. Quod ſi actio iniuriarū
reclamatoria criminalis eſſet, ſequeretur, eam cum ciuili,
qua ad æſtimationē iniuriæ agitur, cumulari non poſſe: cu
ius tamen contrarium vſu frequentatur. Sanè Iohan. Bar
n berius in tractatu, quē De Viatorio iuris n inſcripſit, in
forma libelli iniuriarū vtramque & ciuilem, & hanc re-
clamatoria iniuriarū actionem coniunxit: Sic. n. conclu-
13 ſionem libelli, ſiue petitionem format: † Quare petit
actor, per vos, veſtramque diffinitiuam, pro ſuorū no-
minis & famæ reſtitutione, dictum reum ad publice
diſſonandum, profitendum, & declarandum, dicta
verba diffamatoria & iniurioſa fuiſſe per eum incon-
ſultò, & contra veritatem dicta & prolata, a. pro ſa-
tisfactione iniuriarum prædictarum ad dandum &
diſſoluendum eidem actori ſummam prædictā 1000.
librarum. Parem concluſionem in actione iniuriarum
præſcribit, is, qui libellos in Curia Romana frequentatos
conſcripſit. Sed & Boerius in Comment. Conſuetudinum
o Bituricen. o tradit, quod in cauſa iniuriarum poſſit agi
ad binas emendationes, vtilem ſcilicet, & honorabilem.
14 † Neque aduerſatur, quod nonnulli hanc reclamatoriam
actionem ideo criminalem cenſent, quia infamet. Nam
& Depoſiti, & Mandati, & de Dolo, & alia quāpluri-
ma actiones infamant: neque tamen eos propterea crimi
nales recte dixeris. Sic & iniuriarum actio ſemper in-
p famat, ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter p inſtituatur: vt
ex eo, quòd actio aliqua infamet, inferri nullo modo poſ-
ſit, ideo eam criminalem eſſe. Hæc aliquanto vberius
huic loco addere volui, vt tyrones huius reclamatoriæ
iniuriarum actionis, quæ in tam frequenti eſt vſu, guſtum
ſaltem aliquem haberent.

b Extraordinaria. Illa extraordinaria pœna arbitrio
Iudicis relinquitur, qui ex facto, loco, & perſona pœnam
ſtatuere ſolet: ſerui quidem flagellis cæſi dominis ſuis re-
ſtituuntur: liberi vero homines humilioris conditionis
fuſtibus ſubijciuntur, cæteri vel exilio temporali, vel in-
q dictione certa rei q coercentur.

15 c Et per procuratores. † Sicut in crimine publici iu-
r dicij non admittitur r procurator: ita etiam in crimine
priuato, vt in actione iniuriarum criminaliter intentata
ſ idem ſ obtinet. Debet enim is, qui criminaliter experiri
vult, per ſeipſum comparere, & reum criminis facere
16 eum, quem in ius vocauit. † Excipiuntur tamen illu-
ſtres, aut maiore præditi dignitate, eorumque liberi, &
vxores viuente marito illuſtri, qui cauſam iniuriarum
etiam criminalem exercere poſſunt per procuratorē tam
agendo, quàm defendendo: modo ſe ſubſcribant, & in
eos, non in procuratores feratur ſententia. Atque hic eſt
t effectus Zenonianæ t conſtitutionis, cuius hic fit men-
17 tio. † Si tamen iniuriarum actio ciuiliter intenderetur,
admittendus eſſet procurator etiam generale manda-
u tum u habens.

ADDITIONES.

a §. Liberum. ſup. de leg. Aquil.
b l. Senatus. de cuſto. & exhi. re.
c In ord fol. 112. Vide quæ annotaui in obſer. Cam. Imp. cent. 2. obſer. 98.
d Doct. c. 1. de lib. obla. per tex. ibi. verſ. reclamationis.
e Petr. de Anc. c. peccatū. 15. de fama autē læſa. de reg. iur. in 6.
f Fa. c. quidam maligni, 5. q. 1. cap. deterior. & c. ſumma iniquitas, & ibi Arch. 6. q. 1.
g Glo. in l. Prætor. & ibi Bart. ff. de ſepul. vio.
h l. Addictos, C. de epiſc. aud. Auth. ſed hodie, C. de appel.
i Par. 2. tit 28. § item nach dem auch.
k Cent. 3. obſer. 41. & 42.
l l. pen §. vlt. & ibi Bart. ff. de publ. iudic.
m l. 2. §. ſed etſi agant, ff. de iud.
n In 4. parte, de iudic.
o Conſil 1. fol. mihi 78.
p l. Athletas, §. fin. ff. de ijs qui not. infam. §. ex quibuſdam. inſ. de pœ. tem. litig.
q l. vlt. & ibi Bart. hoc tit.
r l. pen. §. 1. de pub. iud.
ſ Hic. & l. vlt. C. eod. tit.
t Quæ habetur in d. l. vlt.
u l. licet. §. actionem. de procur. & l. ſed ſi vnus, §. procuratos, hoc tit.

§. Non

§. Non ſolum.

1 *Iniuriam procurans fieri perinde tenetur iniuriarum, ac iniurians.*

Non ſolùm autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, ideſt, qui percuſſit: verum ille quoque tenetur, qui dolo fecit iniuriam, *a* vel qui procurauit, vt cui mala pugno percuteretur.

1 *a* Vel qui procurauit. † *Ergo qui procurat fieri iniuriam, perinde obligatur iniuriarum, atque is qui doloſe*
a *eam infert: quod & Vlpianus* a *iam antea tradidit, ex cuius reſponſo hic §. ad verbum deſcriptus eſt: & vterque tam mandans, quam mandatarius conueniri poteſt Prætoria & Cornelia directa. Verba enim legis Corneliæ ſcripta ſunt in rem, ex parte iniuriantis, vt ſit comprehendant & facientem per alium: licet ex parte eius qui paſſus eſt iniuriam, ſit in perſonam ſcripta, ſicut Barto-*
b *lus* b *aduerſus Accurſium defendit, vbi etiam docet, qualiter mandans, & qualiter perſuadens fieri delictum, obligetur.*

ADDITIONES.

a l. non ſolum, 11. hoc tit.
b In d. l. non ſolum.

§. Hæc actio.

1 *Iniuriarum actio diſſimulatione tollitur.*
2 *De lege obliuionis apud Athenienſes, quæ ἀμνηστία dicebatur.*
3 *Idem à Senatu Rom. factum poſt interfectum Iulium Cæſarem.*
4 *Item pacto, tranſactione, iureiurando, tollitur iniuria ipſo iure.*
5 *Tollitur item lapſu anni, ſed tantum ope exceptionis.*
6 *Item ſatisfactione.*
7 *Denique morte, tam iniuriati quàm iniuriantis.*

a Hæc actio diſſimulatione aboletur: & ideo ſi quis iniuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad animũ ſuum nõ reuocauerit, poſtea ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere.

1 *a* Hæc actio. † *Nempe iniuriarum actio diſſimulatione aboletur. Nam ſi quis iniuriam paſſus ſtatim ad animũ ſuum non reuocauerit: hoc eſt, non oſtenderit vllum de ſe indicium, quod huiuſmodi iniuriam ægre tulerit, ac pro cõtumelia ſecum reputauerit, quin potius ſtatim familiarem ſeſe iniuriatori exhibuerit: non cenſetur iniuria. atq;*
a *ita hunc locum, qui ex Vlpiano* a *deſumptus eſt, accipere oportet. Et habet certe hic modus tollendæ actionis iniuriarum grauem cauſam, & Chriſtiana manſuetudine*
2 *dignam rationem tollendorum facile odiorum:* † *vt quantum licet, in Republica probemus veterem illam Athenienſium* ἀμνηστίαν. *Traſybulus enim, cum Athenienſes ex ſummis olim diſſidijs recõciliati tandem eſſent, legem tulit*, ne retro iniuriam vel vno verbo meminiſſe im-
3 pune liceret *quam ideo* ἀμνηστίαν *appellabat.* † *Senatus quoque Romanus interfecto Iulio Cæſare, introduxit obliuionis legem ſuaſu Ciceronis: quæ tamen non fuit diuturna. Quanto magis hodie inter nos Chriſtianos opus eſſet bona obliuionis lege: cum iudicia paſſim ſcateant iniuriarum litibus, præſertim inter multos vel præcipui nominis viros? Porrò ſunt & alij modi, quibus hæc actio perimi-*
4 *tur.* † *Nam & pacto, & tranſactione, & iureiurando (quia ſcilicet iuramento aſſerat iniurians, ſe non intuliſſe*
b *iniuriã, aut non animo iniuriandi feciſſe) ipſo iure* b *tolli-*
5 *tur.* † *Item lapſu vnius anni* c *continui extinguitur, non*
c *tamen ipſo iure, ſed tantũ ope exceptionis. Sicut n. tẽpus*
d *non eſt modus inducendæ obligationis: ita nec* d *tollendæ. Excipiuntur tamen tres caſus, in quibus perpetua eſt hæc actio: ſcilicet quãdo quis eſt verberatus, pulſatus, domuſ-*
e *ve ſua vi* e *introita.* † *Porrò ſatisfactione quoq; finitur,*
6 *vt. ſ. nõ poſſit amplius ad vindictã agi, licet ad damna poſſit. Nã remiſſa iniuriarũ actione, non ſtatim intelligitur quoq; remiſſa Aquiliæ actio ob damnũ datũ. Et hic obſerua optimũ conſiliũ, ſi agitur aduerſus aliquem iniuriarũ, & timet condemnationẽ futuram, ꝙ ſoluat ante condemnationẽ id, in quo damnari timet: ſic. n. euitabit infamiã, abſolueturq; per ſententiam interlocutoriam ab obſeruatione iudicij, quæ tamen vim diffinitiuæ habet: vt Bar-*
f *tolus* f *docet.* † *Poſtremò tollitur hæc actio morte il-*
7 *lius, qui paſſus eſt iniuriam, lite nondum conteſtata: &*
g *morte iniuriantis etiam poſt litis* g *conteſtationem.*

ADDITIONES.

a l. non ſolum, 11. §. 1. de iniur.
b d. l. non ſolum, §. 1. & l. ſi tibi. de pact.
c l. ſi non conuicij. de iniur.
d De quo d x. in §. at ſi ita. ſup. de verb oblig.
e §. Sed & lex ſupra, eodem.
f l. Infamem. de publ. iud.
g l. ſi eum, 1. qui iniuriarum, ff. ſi quis cautio.

De obligationibus quæ ex quaſi delicto naſcuntur. Tit. V.

In Rubricam argumenta.

1 *Quaſi delictum deſcribitur.*
2 *Epitome, ac diuiſio huius tituli.*

Abſolutis *Tribus prioribus obligationum ſpeciebus, nempe ijs quæ ex contractu, vel quaſi ex contractu, aut ex delicto proficiſcuntur, poſtremam quoque ſpeciem ſub-*
1 *iungit, quæ quaſi ex delicto deſcendit.* † *Eſt autem [quaſi delictum] propriè, quando quis neq; ex dolo, nec lata culpa, ſed magis ex imperitia, ſiue negligentia ſua, ſuorum-*
2 *ve conueniri poteſt.* † *Eius ponuntur hoc in titulo tria exempla, & ſubinde, qua actione his caſibus agatur, connectitur: atq; ita duas huiꝰ tractatus parteis cõprehẽdit.*

Princip. tit.

1 *Iudex malè iudicans, quaſi delinquit.*
2 *Quid ſit, litem ſuam facere.*
3 *Iudex malè iudicando litem ſuã faciens, quo puniatur.*
4 *Iudex ſciẽter et doloſè malè iudicãs, quas pœnas ſuſtineat.*
5 *Tabellio malè faciẽs inſtrumentũ, tenetur parti.*
6 *Notarius iura ad ipſius officium ſpectantia ſcire debet.*

Si Iudex litem ſuam fecerit, non propriè ex maleficio obligatus videtur. ſed quia neque ex maleficio, neq; ex contractu obligatus eſt; & vtiq; peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiã: ideo videtur quaſi ex maleficio teneri. & in quãtum de ea re æquũ religioni iudicantis videbitur, pœnam ſuſtinebit.

1 † Primum *exemplum quaſi delicti, eſt in Iudice, qui malè iudicando litem ſuam facit. Iudex enim ſiue ordinarius, ſiue delegatus, qui per imprudentiam vel imperitiam perperam pronunciat, condemnat aliquem, cum nihil deberet, quaſi delictum committere dicitur. Quod Imperator à ſufficienti partium enumeratione probare nititur. Non enim ex contractu obligatur, quia contractus vtriuſq; conſenſum requirit: ſed de conſenſu meo*

Digitized by Google

Iudex mihi non fecit iniuriam. Nec ex quaſi contractus
quaſi enim contractus quamuis vtriuſque conſenſum non
requirat, tamen eum iure ciuili licitum eſſe, ac permiſ-
ſum oportet: vt videmus in obligationem negotioru ne-
ſtiorum. quæ ratio hic ceſſat, quoniam non eſt permiſſum
Iudici, vt quem velit litigantium, iniuria afficiat. Sed nec
verè delinquit, quia fortè legem habens non ſanè intelle-
ctam, aut Iureconſulto duce à communi legum tramite,
receptaue conſuetudine aberrans, ſibi perſuadet, ſe iuſtā
2 *ferre ſententiam. † Quo caſu litem ſuam facit, hoc eſt,*
damnum partis læſæ in ſe transfert, damnatur ad intereſ-
ſe partis læſæ, ſuſtinetque pœnam, in quantum ea de re
3 *æquum religioni iudicantis viſum fuerit: † atque ita non*
a *condemnatur in ſolidum, ſiue* a *in æſtimationem totius*
cauſæ, ſed iudicans, vel ſyndicator rationē habere debet
ſumptuum, damnorumq; læſæ, partis: quam rem in qua-
b *dam ſua* b *quæſtione Bartolus vberius pertractat. Ha-*
betur tamen ratio, an errauerit in lege facili & aper-
c *ta, an in difficili atque obſcura. quoniam poſteriori ſpecie* c
4 *mitius punitur. † Porrò notanter ſupra dixi, [per impru*
dentiam.] nam ſi iudex dolo malo, ſcienter, & ex propo-
ſito, vel etiam pecunia corruptus, perperam ius ducit, ve
rè delinquit: & ſiquidem cauſa ciuilis fuerit ignominia
notatus, triplum litis rependit: in quæſtione verò crimi-
nali cōfiſcatis omnibus bonis, in exilium mittitur: de quo
latius videre eſt in tractatu Codi. [de pœna Iudicis, qui
5 *malè iudicat.] vnde diſcere potes, quæ hic deſunt. † Quæ*
autem hoc loci de Iudice traduntur, eadem in tabellione
malèfaciente inſtrumentū obtinet, tenebitur enim ad in-
d *tereſſe* d *parti, quam damnificauit. † Atque hinc eſt,*
6 *quod notarius iure ſcire debeat, ſaltem ad ipſius officium*
e *ſpectantia, vt à contractibus illicitis, abſtinere queat.* e

ADDITIONES.

a l. Si Iudex. de va. & ext. cri. l. ex maleficijs. § ſi iudex. de act. & obl. vnde hic locus eſt deſcriptus. & l. ſi expreſſim. de ap.
b In cap. ſi Iudex per imperitiam, &c.
c De quo late Bart. & alij in l. ſi. C. de pœn. iud. qui male iudic. & qualiter deducatur intereſſe contra iudicem in cauſa ſyndicatus, vide Innoc. in cap. ſuper eo quod met. cau. Bal. in l. obſeruare, § proficiſci. de offic. procon. & leg.
d l. fin. C. de pactis conuen.
e Notat Glo. in l. generali. C. de tabel. lib. 10.

§. Item is, ex.

1 *In homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt.*
2 *Edictum, qui deiecerint vel effuderint, duo hēt capita.*
3 *Si effundendo deijciendove rebus noſtris ſit nocitum, æſti matio in duplum ſoluitur.*
4 *Pro libero hoīe occiſo eſt pœna quinquaginta aureorū.*
5 *Pro libero homine læſo eſt pœna arbitraria.*
6 *Quando ſupra viam poſitum eſt quid, quod nocere po- teſt, pœna eſt decem aureorum.*

Item is, ex cuius cœnaculo, vel proprio ipſius, vel cōducto, vel in quo gratis habitat, *a* deiectū effuſūve aliquid eſt. ita vt *b* alicui noceret. quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo aūt nō propriè ex maleficio obligatus intelligitur: qa plerunq; ob *c* alterius culpam tenetur, aut ſerui, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui eā parte, qua vulgò iter fieri ſolet, id poſitum aut ſuſpenſum habet, quod poteſt *d* (ſi ceciderit) alicui nocere: quo caſu pœna decem *e* aureorum conſtituta eſt. De eo verò quod deiectum effuſumve eſt, dupli, quantum damni datum ſit, conſtituta eſt actio. Ob hominem verò liberum occiſum, quinquaginta aureorum pœna conſtituitur. Si verò viuat, nocitumque ei eſſe dicatur: quantum ob eam rem æquum iudici videtur, actio datur. Iudex enim computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt: præterea operas quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis eſt factus.

a Deiectum. *Puta corpus ſolidum & durum, vt eſt tegula, lapis, & ſimilia. Effuſum verò intellige liquidum quippiam, veluti oleum, aquam, & id genus alia.*
b Alicui noceret. *In perſona, rebus, vel veſtibus.*
c Alterius. *Nam ſi ipſe deieciſſet, teneretur ex maleficio, Fabro autore.*
d Si ceciderit. *Si facilè poteſt nocere: ſecus ſi cum dif-*
a *ficultate, vt quia ſunt horti penſiles,* a *benè adfixi parietibus.*
e Aureorum. *Nempe pro culpa deijcientis, non pro æſti-*
b *matione* b *occiſi. Liber. n. homo ſi perit, non ſit æſtimatio*
in duplum: quia in homine libero nulla corporis æſtima-
1 *tio fieri pōt: ſed tamen ne impunè ferat, cuius culpa † li-*
c *ber homo occiſus fuit, leges conſtituerunt pœnam* c *quin-*
quaginta aureorum: quemadmodum in textu ſequitur.
Ad hunc locum titulus pertinet, qui eſt in Pandectis,
[de his qui deiecerunt, vel effuderint:] in eoq; ſecundum
quaſi delicti exemplum cōtinetur. Nam cum publicè in-
terſit, ſine metu & periculo per itinera commeari, Præ-
tor ſumma planè vtilitate eis, qui ædificia vel domos præ
tereunt, aut circa ea iter faciunt, aut conſiſtūt, edicto ſuo
2 *proſpicere voluit, ne noceretur ipſis à domibus. † Et ha-*
bet hoc edictum duo capita, ſiquidem dupliciter ex do-
3 *mibus noceri poteſt. vtrunque hoc in §. tangitur. † Pri-*
mo capite, ſi ex ædificio effundatur, vel deijciatur, ſiqui-
dem rebus damnum datum ſit, æſtimatio in duplū ſolue-
tur: dupli, quantum damni datum erit, actio competet.
4 *† Si liber homo perierit, quinquaginta aureorū pœna im-*
d *poſita eſt, annaliſq; hæc eſt actio, nec hæredi,* d *nec in hæ-*
5 *redem datur. † Sin verò liber homo vel vulnere, vel alio*
modo in corpore lædatur, curationis, operarumq; præte-
ritarum & futurarum amiſſio in æſtimationem veniet,
in quantum videbitur iudicanti æquum. Quæ pars edicti
non ſolum ad ciuitates, & vicos, ſed etiam ad vias in
agris, ſi fortè illic ſint ædificia, extenditur. Diei autē tan-
e *tummodo ratio habetur,* e *non etiam noctis: tum enim im-*
6 *pune eſt, quod nocebitur. † Poſteriore verò edicti parte,*
ſi in ſuggrunda, ſeu protecto, id eſt, in tectis procul emi-
nentibus, ſi porrò in pergula & ante ambulatorio, quod
ad murum domus exporrigitur ac propendet, ſiue etiam
in reticulo, hoc eſt, in protecturis, ædium, quæ ad modum
retis factæ ſunt (vt ſunt cancelli) aut alias in ſuperiori-
bus domus partibus aliqua poſita habeantur, quæ nocere
poſſunt: tunc ſiue noceatur, ſiue non, pœna decē aureorum
f *eſt: nec refert, habitator ædiū poſuerit, ſiue alius.* f *Quo*
verò

ADDITIONES.

a Ang. per l. ſi verò, § prætor. de his qui deie. vel effud.
b Platea hic.
c l. 1. § ſed cum liber homo. de his qui deie. vel effud.
d Placen. hic in ſua ſumma.
e Hæc habentur in l. 1. in princ. § ſed cum liber. § hæc in facti. l. hoc edictum. & l. fin. ff. hoc tit.
f Hæc habentur in l. ſi verò, § prætor, § id poſitum, h. t. d. l. 1. § quod cum. iuncta d. l. ſi verò, § fin. Ex ſuperiore parte edicti agitur, ſi nocitum ſit: ex altera, ſi nocere poſſit.

Digitized by Google

verò ſuſpenſa ſunt ante ædes, aliquando in priore parte
edicti, aliquando in poſteriore concluduntur: vt ſi fortè
bouem quis mortuum ſune ſuſpendat, qui cadens noceat.
Quanquam autem certa pœna hac edicti parte conſtituta
eſt, crediderim tamen, ſi liber homo rebus huiuſmodi de-
cidentibus periret, vel plus læderetur quàm præfata pœ-
na efferret, officium Iudicis pro iſta æſtimatione interuen
turum. hoc enim & ius, & æquitas efflagitat: idemque
a *Zaſius* a *aliquando ſenſit.*

ADDITIO.

a In ſumma. ff. de is qui deie. vel effund.

§. Si filiusfamil.

1 *Si ex domo filijfam. ſeorſim à patre habitantis proijcia-*
tur vel effundatur, pater non tenetur.
2 *An pater pro filiofam. per imperitiam malè iudican-*
te teneatur.
3 *Cautela pro filiofam. Iudice.*
4 *Regulariter ex maleficio, vel quaſi non datur actio de*
peculio contra patrem.

Si filiusfamilias ſeorſum à patre habitauerit, & quod
ex cœnaculo eius deiectũ effuſumve fuerit, ſiue quid
poſitum ſuſpenſumve habuerit, cuius caſus pericu-
loſus eſt: Iuliano placuit in patrem nullã eſſe actio-
nem, ſed cum ipſo filio agendum eſſe. Quod & in fi-
liofamilias Iudice obſeruandũ eſt, qui litẽ ſuã fecerit.

Tametſi *paterfamilias, ex cuius domo aliquid proij-*
citur, vel effunditur, pro tota familia, & liberis, & ſer-
a *uis, alijsq; ſecum habitantibus, ex quaſi maleficio* a *obli-*
1 *getur:* † *tamen pro filiofamilias ſeorſim à patre in ali-*
qua domo habitante, ſi quid ex ipſius familia proiectum,
effuſum, ſuſpenſum ve fuerit, non pater, ſed ipſe filius ob-
ſtringitur, daturq; contra eum ex quaſi maleficio in fa-
2 *ctum actio: & id textus hic ait.* † *Idem quoq; iuris ob-*
tinet, ſi filiusf. Iudex per imperitiam malè iudicando, li-
tem ſuam fecerit; damnum partis læſæ in ſeſe trãſtulerit:
adhuc enim pater excuſabitur, filiusq; in tantam quanti
b *tatem tenebitur, quæ tunc in peculio* b *ſuit, cum ſenten-*
tiam dicebat; quæ aſſertio verior eſt. Nam cum hæc actio
c *detur, in quantum religioni iudicantis* c *videtur, non de-*
bet videri æquũ iudici, vt puniatur in plus, quàm habeat
in peculio, quando per imperitiam malè iudicat: ſecus
d *ſi* d *dolo, quia condemnabitur in vera æſtimatione litis.*
3 † *Filiusfam. ergò Iudex cautus eſſe debet, quando in ſyn-*
dicatu ſententiam veretur condemnatoriam, quod alleget
ſe filiumfa. idque doceat. ſic enim niſi aduerſarius probet,
4 *quod habet aliquid in peculio, remanebit deluſus.* † *Re-*
gulariter certè ex maleficio, vel quaſi ex maleficio non
datur actio de peculio contra patrem, niſi quatenus pecu
lium eſſet locupletatum, condemnatusve iam eſſet filius:
tum enim daretur aduerſus patrem actio per ſententiam,
e *non quidem ex maleficio,* e *ſed quaſi ex contractu.*

ADDITIONES.

a Vt ſup. §. prox.
b Tex. & ibi Bart. in l. ſi filiusfam. 13. de iud.
c l. pen. de var. & extr. cogni. & ſup. eodem, in princip.
d d. l. filiusfam. in ſecundo reſponſo.
e l. 3. §. ſi filius. & §. ex cauſa. de minoribus. Reliqua vide apud Doct. in d. l. ſi filiusfam. Innoc. in c. ſuper eo. quod met. cau.

§. Item exercitor.

1. 4 *Edictum, nautæ, caupones, ſtabularij, vt receptare-*
ſtituant.
2 *Nautæ ſunt, qui naues exercent: & nauigium quid*
contineat.
3 *Caupones & ſtabularij qui dicantur.*
5 *Quando nautæ, caupones, & ſtabularij non teneantur*
ex quaſi maleficio.

Item exercitor nauis aut cauponæ aut ſtabuli de dolo aut furto, quod in naui aut caupona, aut ſtabulo factum erit, quaſi ex maleficio teneri videtur: ſi modo ipſius nullum eſt maleficium, ſed alicuius eorum, quorum opera nauem aut cauponam aut ſtabulum exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque ex contractu ſit aduerſus eum cõſtituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, quòd opera malorum hominum vteretur: ideo quaſi ex maleficio teneri videtur.

1 † Tertium *exemplum quaſi ex maleficio habetur in*
hoc quòd nautæ, caupones, ſtabularij, ex culpa eorũ, quo-
rum opera vtuntur, quaſi ex delicto obligantur. Et ad
hunc locum referendus eſt titulus in Pandectis, Nautæ,
caupones, ſtabularij. *Sanè Prætor hoc edictum ex eui-*
denti vtilitate propoſuit, quia nautis, cauponibus, & ſta
bularijs ſæpenumerò res ſeruandæ traduntur à viatoribus,
& his qui naui vehuntur: vnde neceſſe erat legi proui-
deri, ne fidem, quam hoc hominum genus recepit, fallat.
a *Nam & lege cauta necdum eorum improbitas* a *coer-*
cetur. Niſi enim hoc edicto obuiam iretur, colluſione fa-
2 *cta cum furibus, frequenter viatores læderentur.* † *Ad*
rem quod attinet, nautas accipere debemus eos, qui na-
ues exercent, id eſt, patronos nauium, qui ſoliti ſunt ma-
b *giſtros* b *præponere.* Nauigij *autem appellatione intel-*
c *lige rates, lintres, & cætera id* c *genus.* † Caupones
3 & ſtabularios *differenter accipe: apud hos enim iumen-*
d *ta ſtabulantur: apud illos viatores* d *diuertunt. Puta-*
rim tamen caupones & ſtabularios pro dominis diuerſo-
riorum ſine delectu intelligendos eſſe. & ita apud ido-
4 *neos autores inuenies.* † *Hoc hominum genus, ſi vel ipſi*
vel hi, qui eorum nomine huiuſmodi negotijs præficiun-
tur, res quaſcunque viatorum, eorumve, qui naui vehun-
tur, in cuſtodiam receperint, ſaluas reſtituere debent ijs,
qui tradidere, ſiue ſint propriæ eorum, qui cuſtodiendas
e *tradunt, ſiue alienæ. etiamſi aliqui gratis* e *diuerterint.*
Et ſufficit, ſi nautæ, & alij ſciant res eſſe inuectas, quam-
f *uis aliter in cuſtodiam non* f *recipiantur:* † *niſi prædi-*
5 *xerint caupones & alij, ſe nolle cuſtodire,* g *eorumque*
proteſtationi viatores vel vectores, qui naui vehuntur,
conſenſerint. Tum autem intelliguntur quaſi ex malefi-
cio obligati, ſi prætextu officij ſeu ædificij rem receperint:
nam ſi tanquam vicini vel amici cuſtodiendam recepiſ-
h *ſent, hoc edicto* h *non adſtringerentur. Reliqua huc per-*
i *tinentia, in præfato Digeſtorum* i *titulo requirere dili-*
gens Lector debet.

ADDITIONES.

a l. 1. nau. caup. ſtab. ff.
b l. 1. §. exercitorem. de exerci. & l. 1. nau. cau. ſtab.
c d. l. 1. §. de exercitoribus.
d l. nauta. hoc tit.
e d. l. 1. §. item Pomp. l. licet. in princ. hoc tit.
f d. l. 1. in fine. ſecundum Gloſſ.
g l. fin. §. 1. eodem.
h l. & ita. §. eodem modo, hoc tit.
i ff. naut. caup ſtab.

§. In his autem.

1 *Pœnalis actio non tranſit in heredes: idque exemplo*
declaratur.

2 *Differentia*

Digitized by Google

2 *Differentia inter actiones ex vero delicto, & quaſi delicto deſcendentes.*
3 *De actione in factum: & quando detur.*

In his autẽ caſibus in factum actio competit, quæ hæredi quidem datur, aduerſus hæredem autem non competit.

Complectitur hic §. *officium ſiue effectum obligationum quaſi ex maleficio deſcendentium. Is autem effectus eſt, quòd producunt actionem in factum, competentem hæredi patienti iniuriam: aduerſus hæredem vero*
1 *obligati quaſi ex dilecto, non item: † quia pœnalis actio*
a *non tranſit* a *ab hæredes. Exempli gratia: Tu commiſiſti contra me quaſi delictum per imprudẽtiam, tu & ego morimur: quæritur, an illa actio detur contra hæredem tuum? Reſpondeo, eam vna tecum interire, nec contra hæredem tuum competere, tametſi hæredi meo aduerſus te*
2 *detur. † Obſerua quoque hic differentiam inter actiones ex vero maleficio proficiſcentes, & quaſi ex malefi-*
b *cio deſcendentes, ab Accurſio* b *eleganter traditam, tam in modo conueniendi, quam etiam in modo liberandi, actioneſque cedendi. Et dum dicit ſecus in hac, intelli-*
c *ge quaſi ex maleficio: ita namq; & Bartolus* c *cenſuit.*
3 *† Hoc in genere non eſt omittendum, actionem in factum tunc intendi, cum alia actio deficit, æquitasque ſuadet actionem dari: nulla tamen lege actionem dandam eſſe, nominatim exprimitur. Quoties enim deficit actio vel*
d *exceptio, vtilis actio vel exceptio, ideſt,* d *in factum competit. Tum autem propriè actio in factũ datur, cum quaſi ex maleficio agitur, vt ſi quid effuſum deiectum ve eſt, vel perperam per imprudentiam iudicatum, &c. in ijs enim caſibus nulla ex nomine prodita actio naſcitur, ſed nec ex lege condictio, ſeu de dolo præſcriptis verbis actio. Cum itaque cæteræ actiones deficiunt, & neceſſe*
e *eſt, aliquam competere,* e *in defectum non immerito decurritur ad actionem in factum.*

ADDITIONES.

a §. non autem, inf. de perp. & act.
b Gloſ. in verbo, hæredi.
c In l. eandem, de duo. reis, & l. ne in plures, de exerci.
d l. qui ſeruum, de inter. actio.
e l. quia, l. quoties, de præſcr. ver. vide Placen. lib. 1. de re. ven. tit. 1. doctè & copioſe hoc ediſſerentem.

De Actionibus. Tit. VI.

In Rubricam argumenta.

1 *Vtilitas præſentis tituli de Actionibus.*
2. 3 *Quare tanta in tractandis actionibus iuris difficultas reputetur: & vnde ea prouenerit.*
4 *Autoris propoſitum in enarrando hoc titulo.*
5 *De continuatione huius tit. & num. 8.*
6. 11 *Obligatio eſt cauſa actionis.*
7 *Cauſa obligationum proxima & remota.*
9 *Libellus debet continere cauſam ſuæ actionis.*
10 *Cauſa proxima licet taceri poſſit in libello, remota tamen ſemper eſt exprimenda.*
12 *Reales actiones ex dominio et quaſi dominio enaſcũtur.*
13 *Actionis in rem cauſa proxima eſt dominium, vel quaſi dominium.*
14 *Actionis in rem cauſa remota eſt titulus dominij.*
15 *In libello realis actionis, cauſa proxima ſemper eſt exprimenda.*

1 *Nihil † opus eſt huius tituli vtilitatẽ cõmendare, cum de actionibus bona iuris parte diſputet, quare cognitio quam vbere iuris alumno allatura ſit fructus & commoditates, non eſt vt quiſquam dubitet. Primum enim, etſi omne ius, quod uel ad perſonas, uel ad res pertinet, aſſequamur, parum proderit, niſi acquirendi rationem, quæ actionibus maximè comparatur, habeamus. Deinde conſtat, ſine actionum notitia non poſſe iudiciorum ſtrepitus ullo modo cognoſci: harum autem cognitione adepta, uidemus omnia iudicia pulcherrime diſtingui. Nam ſi capita iudicandi ſunt actiones & exceptiones, id quod nemo inficiari poteſt, conſequitur, eum qui has neſcit, totum etiam progreſſum iudicij nihilo certius intelligere, quam cæcus colorem. Ex hoc porrò tractatu diſces non modo ad tuum uſum, quanam ratione rite ipſe agere, uerum etiam quomodo aliorum ignorationem ſcientia tua illuminare poſſis, & in cõtrouerſijs litibusque iudiciarijs*
2 *conſequi uictoriam. † Neque uerò te abſterreat, quòd tanta in tractandis actionibus iuris difficultas reputatur: id enim non materia, ſed hominum uitio contigit. Siquidem nulla prorſus diſciplina tam eſt facilis, plana, & expedita, quin ſi concertationes ingeras, parum ad rem pertinenteis, facturus ſis eam omnibus modis difficilem ac obſcuram. Id autem quàm importunè, quantaque ſtudioſorum iactura & diſpendio, cum in toto iure Ciuili, tum maxime in hac actionum materia & utili & neceſſaria factitatum ſit omnes docti iure quæritur.*
3 *† Videmus enim primum in ſcriptis eorum, qui ſuperiori ſeculo commentarijs hunce titulum illuſtrare niſi ſunt, methodum deſiderari, ac iuſtum ordinem explicandarum rerum. Deinde ſimplicitatem docendi, quæ potiſſimè ad interpretes ſpectas, deeſſe: quam adeò non retinent, ut integris ſæpe paginis aliud faciãt nihil, quam opiniones recenſere, quas ipſi tandem falſas pronunciant. Ad hæc, ſi ueterum Iuriſconſultorum traditiones ex illorum ſcriptis demantur, ac receſentur, nihil ferè eſt reliquum, præter opinionum congeriem & ſyluam. Denique multa tractant, quæ nullum in foro noſtro habent uſum, commoditatem nullam.*
4 *† Hunc errorem, qui non tantũ in Romani iuris contemptum, ſed etiam in Reipublicæ detrimentum non mediocre uergit, ut quantum in nobis eſt emendemus, conſtituimus, præciſis Doctorum argutijs & altercationibus, hanc actionum materiam craſſius, & (ut Ciceronis uerbo utar) popularius aliquanto tractare: neque adſtringemur uel Accurſij aut aliorum gloſſematis & commentarijs, niſi quando idipſum pro rei qualitate & conditione conſerre poterit: ſic interim ea, quæ ad calamum dictare intendimus, moderantes, ut ſi ad illa deinde gloſſariorum commentationes diligenti a quodam animo expendantur, facile & ſine magno negotio ſit ſeſe iuris ſtudioſus ex ipſis extricaturus, utcunque aliàs implicitæ, aut parum ſibi conſtantes eſſe uideantur. Quod ut fiat, mea quidem uobis ingenij atq; doctrinæ non deerit mediocritas: ſtudio quidem, labore, uigilijs, induſtria, ita me omnes fidei numeros in hoc actionum titulo enarrando completurum polliceor, ut ſi non doctrinam, quæ ſanè exigua eſt, operam certè ſitis commendaturi: ad quod nos ſancti Spiritus gratia adiuuet & confirmet,*
5 *inſtitutumq; noſtrum cœleſti ſuo rore fœcũdet. † Quoniam uerò ſolẽne eſt in rubricarum declaratione oſtendere, quo nexu præcedentibus ſequentes cohæreant tituli: ut or-*
a *dini atque* a *methodo ſatiſfactum eſſe appareat, dicendum eſt, præſentem hunc titulum* de Actionibus, *ſu-*

perioribus

Digitized by Google

perioribus obligationum rationem cōtinentibus congruè
6 ſubnexum eſſe;† ſiquidem (vt vulgò dicitur) obligatio cau
ſa, & velut mater actionis eſt. Ex obligatione enim
naſcitur actio, cauſaque actionis eſt obligatio, nempe pro-
7 ximior. † nam & contractus & delictum, cæteraque
ex quibus obligationes deſcendunt, dicuntur eſſe cauſa
b actionum, cæterum b remotiores. † Coniungitur itaque
8 hic titulus ſuperioribus, ſicut cauſa & effectus coha-
rent, abſolutiſq; cauſis, ſcilicet obligationibus, meritò de
ipſarum effectu, nempe actionibus, dicendū erat. Et hæc
cauſarum diſtinctio diligenter obſeruanda eſt in libellis
9 quarumcunque actionum. † Quilibet enim libellus cau-
10 ſam actionis, quæ in eo intenditur, complecti debet.† Et
quamuis cauſa proxima, ipſa ſcilicet obligatio, omitti poſ
ſit, vt ſi dicam, Mutuaui Titio decem, peto eum con-
demnari: hic cauſam proximam taceo, quia non dico, in
quibus eſt mihi obligatus, concluditque eiuſmodi libellus
ſaltem præſumptiuè: iudex enim ex cauſa remota, nem-
c pe facto, & contractu, præſumit cauſam c proximam,
ideſt, obligationem. Remota tamen cauſa, vt eſt contra-
ctus conuentio, uel factum, nunquam prætereunda eſt, vt-
cunq; proxima exprimatur veluti ſi dicam, Ago ad de-
cem, ad quæ Titius eſt mihi obligatus: ſanè hic libellus
tāquam nimis effuſus, incertus, ac generalis omnino reij-
ciendus eſt, ſi tamen reus conuētus de eo quicquam obij-
d ciat: eo enim tacente, regulariter d valeret, cum is, qui
non excipit, videtur acquieſcere, fauoriq; ſuo renuncia-
re. Sæpenumero tamen vtramque cauſam libellus ſimul
connectit, & remotam & proximam. vt ſi dico: Ago
contra Titium mihi obligatum ex mutuo ad decem,
11 quæ ei dedi. † Quod autem ſupra dixi, obligationem
actionum cauſam eſſe, hoc ad actionem perſonalē coar-
ctandum eſt. ea enim ſola oritur ex contractu & delicto,
mediante obligatione. Verbi gratia, Dedi tibi mutuò cen-
tum; ex hoc contractu oritur obligatio, qua tu mihi ob-
ſtringeris, vt mutuum reddas: ex obligatione fluit actio,
e nempe condictio e certi, qua illud ipſum in iudicio abs
te peto. Item dediſti mihi damnum, ex hoc delicto progre
ditur obligatio, qua ſis mihi obnoxius damnum datum
reſarcire: ex obligatione naſcitur actio, qua ego idipſum
12 abs te in iudicio poſtulo. † Cæterum reales actiones non
ex obligatione, ſed ex dominio potius, vel ex quaſi domi-
f nio f enaſcuntur. Exempli cauſa: tu nullo iure poſſides
ædes meas, quarum ego ſum dominus: ex hoc dominio
oritur ius petendi, vt ædes meas mihi reſtituas, quod ius
13 dicitur actio realis, ſiue in rem, & ſic deinceps. † Vides
ergo, in actione reali cauſam proximam eſſe dominium
vel quaſi dominium: quia enim actor eſt dominus rei, vel
14 quaſi dominus, ideo agit & petit.† Sed cauſa remota eſt
titulus dominij, vt ſi dicat: Sum dominus, quia ſucceſſi
vt hæres, quia res mihi donata eſt, vel in dotem data,
15 legatove relicta. † Debet autem neceſſario ſemper in li-
bello exprimi cauſa proxima, ſi actionem realem inten-
tendere velis, nempe, quia ſum dominus: tametſi cauſa
g remota g omitti poſſit, conuerſa rota quò ad actionem
perſonalem.

ADDITIONES.

a Arg. l. 2 ff. de ſtat hom.
b Gloſ pulchra in l. 1. ff. de edend. in l. & an eadem, ff. de excep. rei iud.
c Iaſ hic pulchrè, fac. l. omnes, §. Lucius, ff. quæ in frau. cre. vbi ſufficit libellum præſumptiue concludere.
d Lc. abbate ſanè, verſ. ſecus, de re iud. lib. 6. Bar. in l. exceptionē, C. de probat. & l. 1. ff. de eden.
e §. 1. ſup. quib. mod. re cont. oblig.
f l. vnica, C. de alien iud. mu. cau. fa. & l. in rem, in princ. ff. de rei vend.
g De hoc tamen vide Cautelam in §. omnium, num. 27. & 28. infra eod.

In Princip. tit. argumenta.

1 Actionis definitionē ab effectu & officio conſtatā eſſe.
2 Quare actio dicatur eſſe ius.
3 Diuerſa eſt facultas & in actore & reo.
4 Actio an ſit iuris ciuilis vel gentium.
5 Antiquæ actionum formulæ hodie ſublatæ.
6 Nomen actionis in libello omitti poteſt.
7 Actio & obligatio quomodo differant.
8 Exceptionem reo dari ad defendendum.
9 Exceptio eſt actionis excluſio.
10 Reus dicitur in iure pars fugiens.
11 Reus excipiendo dicitur quaſi actor.
12 Nonnullæ exceptiones naturam actionum ſortiuntur.
13 Qui poteſt tantum excipere exceptiones, quæ ſunt proximæ actionibus obijcere nequit.
14 Exceptio compenſationis an excommunicatus obijcere poſſit?
15 Si perſequamur aliquid extra iudicium, non dicimur agere: quia actio exigit iudicium.
16 Nocturnum furem licet occidere, diurnum non, niſi telo ſe defendat.
17 Creditor poteſt propria autoritate capere debitorem fugitiuum.
18 Omnes perſonæ quæ perpetuam debent obedientiam, ſi aufugiant, propria autoritate poſſunt capi.
19 In actione reali ſubeſt quædam quaſi obligatio.
20 Obligatio impropriè accepta.
21 Obligatio in propria ſignificatione quid notet.
22 Vtramque actionem, & realem, & perſonalem, hic diffiniri.
23 Perſequendi verbum continet actionem in rem, & in perſonam.
24 Verbum, debetur, omnem actionem complectitur.
25 Quæ actio dicatur natiua, quæ item datiua.
26 Verbum, debetur, quomodo in textu accipiatur.

Supereſt, vt de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud eſt, quam ius a perſequendi b in iudicio, c quod ſibi debetur.

Diuus Iuſtinianus methodica ſanè ratione actionum
ſpecies tractaturus, diffinitionem actionis præmiſit, vt in-
a telligeretur id, de a quo agendum eſſet.† Eſt autem hæc
1 definitio b Iulij Celſi, conſtatque ex effectu & officio;
b quod genus diffiniendi eſt c in legibus frequens. † Genus
e in hac diffinitione eſt, ius, cuius ſpecies ſunt, dominium,
2 obligatio, actio, poſſeſſio, & ſimiles. Vel eſt ius, ideſt, res
incorporea, quia omnia incorporalia ſunt iura: atque ita
d res corporales ſecluduntur, quæ in iure conſiſtere non d
poſſunt, atque ita Zaſius præceptor meus interpretatur.
Vel potius expone ius, ideſt, legitima facultas: ſicut dici-
mus ius eundi, agendi, ambulandi, ius vtendi fruendi: ius
poſtulandi, qua interpretatione ſuſtulerimus omnem il-
lam

ADDITIONES.

a Cicero lib. 1. Officio.
b In l. nihil aliud, § 1. ff. de act. & oblig.
c Sic tutela diffinitur, §. 1. ſup. de tut. ſic iuſtitia, l. iuſt. ff. de iuſtit. & iur.
d Sup. de reb. corpo. & incorp. per totum.

lam controuerſiam, quæ hic ab interpretibus mouetur, quale ſcilicet ius, & cuius iuris ſit actio, an gentium, vel
3 ciuile ius hanc introduxerit. † Præterea tali expoſitione optimè explicabitur natura actionis: nam alia eſt facultas agendi ipſi actori, alia parandi defenſionem reo. Eſt enim in arbitrio actoris, quandocunq; velit litem mouere & agere: ſed non in arbitrio rei, quando velit ſe defendere exceptionemque objicere. Is namque tantum con-
a uentus in iudicio ſe defendit & a contra ſiſtit. † Cæterum
4 an actio ſit origine iuris gentium, vel Ciuilis, magnus eſt
b Doctorum conflictus. Communi tamen b calculo in hoc itum eſt, quòd putent actionem etiam origine & inuen-
c tione eſſe iuris Ciuilis. c Zaſius, reiecta hac opinione, exiſtimat actionem ipſa origine eſſe iuris gentium, conceptionem vero & formam ſuperadditam eſſe iuris ciuilis, atque id ſolidis rationibus conuincit: in quam ſententiam & ipſe inclino potiſſimum: quia etiam ante legem 12. tab. frequentabantur iudicia, & habebant actiones à
d Romulo d inſtitutas, ſatis tamen informes, rudes, & confuſas. Poſtea verò ius Ciuile ſuperuenit, & eas actiones in ordinem redegit, certaſque formas atque conce-
5 ptiones adaptauit, & illas certo ordine compoſuit. † Huiuſmodi autem formulæ olim vſitatæ, in quibus cadens à
e ſyllaba, cauſa cadebat, ex conſtitutione e Conſtantini
f ſublatæ ſunt hodie. Gellius f eas lib. vlt. Noctium At-
g tic. refert, & g Alciat. in tit. de verb. ſig. Quinimo iu-
h re h Pontificio nec ipſum nomen actionis in libello eſt proferendum: quod an & iure Ciuili obtineat, variatum
6 eſt. † Ego putarim, nec eo iure nomen actionis neceſſario
i inſerendum eſſe, motus doctrina i Iaſonis, qua adſtruit: vbicunque aliquid clarè deciſum ſit lege Pontificia, in quo iuris Commentatores dubitent atq; diſceptent, in iure Ciuili, omiſſis illorum altercationibus, ſtandum eſſe iuri Canonico clarè decidenti.

7 a Perſequendi. † Hac differentia ſecernitur primum actio ab obligatione, qua nihil petimus, ſed aduerſarium ſaltem ſtringimus, vt debere aliquid incipiat, non vt ſoluat quod debet. Deinde ab exceptione, qua nihil petimus,
8 ſed tantum nos defendimus. † Exceptiones enim dantur reis, non vt perſequantur, ſed vt ſe contra actores defen-
9 dant. † Exceptio namq; eſt actionis K excluſio, & reus
K non dicitur iudicio perſequi, ſed fugere. † Ideo frequen-
10 tiſſimè in legibus appellatur pars l fugiens. † Et quan-
l quam interdum reus pro actore m habetur, verè tamen
11 actor non eſt, vtcunque videatur eſſe actor impropriè:
m verbum enim, videtur, improprietatem ſignificat. Videtur autem actor ea ſimilitudine, quia ſicut actor ſuam intentionem fundare probareq; debet: ita reus fundata in-
n tentione actoris, ſuam debet n exceptionem plenè doce-
12 re. † Hoc tamen negari non poteſt, quin aliæ exceptiones alijs propius accedant ad naturam actionis, videlicet illę, quæ continent quandam quaſi reconuentionem (vt eſt exceptio compenſationis: nam ille qui eam objicit, videtur quoque in effectu petere, & ſic quaſi agere) non tamen
o ſunt o actiones. Et hæc exceptionum diſtinctio vel ob id
13 mente tenenda eſt: † quia hi non poſſunt agere, ſed tan-
p tum excipere, (vt eſt excommunicatus p) non poterunt objicere exceptiones illius naturæ, quæ ſunt ꝓximę actio-
14 nibus. † Itaque & de compenſationis exceptione dubitatum eſt, an illa ab excommunicato conuento poſſit objici,
q & crebrius obtinuit, nõ poſſe, quia reconuentioni q comparatur, quæ excommunicato eſt interdicta. quam ſententiam ut veriorem, & nos alibi r defendimus.
r

b In iudicio. Hoc verbum, in iudicio, adiectum eſt, lo-
ſ co differentiæ, ſ vt diſcernamus ſolemnes actiones, ac iudiciales, quæ ex forma legis dependent, ab extraiudicialibus hominum poſtulationibus, quæ neque ſolemnitatem, neque formam requirunt cognitioni deſeruientem,
15 ſed plerumq; ex priuato conſtant arbitrio. † Si enim extra iudicium aliquid ab aduerſario requiram, quamuis eadem verborum forma qua fuerit apud iudicem poſtulandum, non tamen dicor agere, quoniam actio exigit iudicium. Sic etiam ſunt caſus, quibus permiſſum eſt ſe vin-
t dicare t ſine iudice, vt hic eos receſet Accurſius; quem-
16 admodum eſt in fure nocturno, & diurno. † Nocturnum licet occidere, diurnum non, niſi telo ſe defendat: tenetur tamen occidens lege Cornelia, cum poſſet apprehende-
u re, u maluerit eum occidere. † Item licet creditori pro-
17 pria autoritate debitorem fugitiuum: x dummodo ip-
x ſum vltra horas 20. non retineat, alioqui diceretur pri-
y uatum habere carcerem, contra diſpoſitionem y iuris.
18 † Et in ſumma, omnes qui ad perpetuam obedientiã obſtricti ſunt, quales ſunt vxores, liberi, ſerui, monachi, & ſimiles, hos, ſi aufugiant, propria autoritate poſſumus capere & perſequi. Breuiter nihil extraiudiciale nomen actionis meretur.

c Quod ſibi debetur. Hæc differẽtia nobis exhibet cauſam, officium, atq; exitum actionis: neque enim ob aliud introducta fuit, neq; alio pertinet: quàm vt vnicuiq; tribueretur ius ſuum: quia actio eſt executio iuſtitiæ. Cæterum Azo putat verbum, Debetur, poſitum eſſe ad remouendam actionem realem, in qua nihil debetur, ſed petimus id, quod prius noſtrum eſt. Verum in hoc repreben-
19 ditur: † quia utcunque in actione reali propriè nulla ſit obligatio, ſubeſt tamen quædam quaſi obligatio. Obli-
z gationem enim bifariam accipi, ſuprà quoq; z admo-
20 nui, † primum pro communi quodam vinculo, quo omnes homines obligantur, vt honeſtè viuant, neminem lædant. Sed hoc vinculum improprie vocatur obligatio, cum neq; cauſas, neque officia veræ obligationis habeat, id eſt, neque ex contractu, neque ex delicto fluat, neque pariat ius petendi,

ADDITIONES.

a Iſta fuit conſideratio l. pure, in fi. de dol. except.
b Bart. in l. frater à fratre, de cond. indeb. Iaſ. hic poſt Ang. Pau. Caſt. & omnes Doct in l. ex hoc iure, de iuſt. & iur.
c Tum hic, tum in l. 2. § ex his legib. de orig. iur. vide eundem Zaſ. lib. 2 ſingul reſp. c. 5.
d Ita teſtatur Dionyſius Halic.
e In l. 1. & 2. C. de for. & imp. ſub.
f Cap. 9.
g In l. pecuniæ verbum, de verborum ſignif.
h Cap. dilecti, extra de iudi.
i In l. edita, C. de edend.
K l. 1. de except.
l l. properandum, § etſi qui, C. de iud. § in ſumma, ſupra de iniur. & alijs plurib. locis paſſim obuijs.
m l. 1, & l in excep. ff. de prob.
n l. 1. C. de prob.
o l. amplius, in fi. ff. rem rat. hab. quia textus ibi vtilis in verb. videtur, quæ eſt nota improprietatis.
p Cap. cum inter, de except.
q l. neque, C. de compenſ.
r In d. c. cum inter, de except.
ſ Oldend in com. lo. actio.
t Vt C. quan. lice. vin. ſe ſine iud.
u l. 4. cum l. ſeq. ff. ad l. Aquil.
x l. ait Prætor, § ſi debitorem, ff. de his, quæ in frau. cred.
y C. de priu. car. per totum, l. general. C. de decur. lib. 10. & l. capitalia, 5. ff. ad l. Iuliam de adult.
z Supra de oblig. in prin.

Digitized by Google

petendi, actionem ſcilicet. Sic in actione reali accipitur,
vbi quis obligatus eſt, ne locupletetur cum alterius iactu-
21 *ra, ſed domino res ſuas reſtituat.*† *Deinde obligatio pro-*
priè dicitur, quæ ex cõtractu, uel quaſi, ſiue ex delicto vel
quaſi naſcitur, atque ita in actione perſonali ſumitur. In
diffinitione, itaque actionis verbum, Debetur, *lata ſigni-*
a *ficatione & impropriè a vſurpatur, vt comprehendat*
etiam realem actionem, quam etiam in diffinitione conti-
nere voluit Imperator, cum paulo poſt eam ponat in di-
22 *uiſione ſtatim ſubſequenti.* † *Vtraque ergo hic diffinitur*
actio, & realis & perſonalis, quod & Perſequẽdi *verbũ*
23 *ſatis ſignificat:*† *cũ eius appellatione & petitio, & actio*
in ſpecie contineatur. Petitio, *in rem eſt, actio in perſonã.*
24† *Idem probat verbum,* Debetur, *quod omnem omnino*
25 *actionem comprehendere intelligitur.*† *Inſertur quoq;*
hac diffinitione non ſolum natiuam, ſed etiam datiuam
actionem contineri. Natiua *eſt, quæ præiacentem habet*
materiam, eamq; ſufficientem & efficacem, vt inde actio
deriuetur, ſicut ſunt contractus & conuentiones legiti-
mæ. Datiua *eſt, quæ materiam quidem praexiſtentem ha*
bet, ſed non idoneam ad producendam actionem perfectã,
niſi nominatim adiuuetur lege, Prætore, æquitate, conſue
b *tudine, quemadmodum Zaſius hic* b *pulchre explicat.*
Quod autem hoc loco Accurſius, longius ſeſe extẽdit, op-
ponendo multa & varia, quod non ſolum perſequamur,
quod nobis debetur hoc, Zaſio autore, reſolui poteſt vno
26 *verbo,*† *ſi dicamus, verbum,* deberi, *hic extensè & ge-*
neraliter accipi pro eo, quod nobis detur actu, vel habitu,
hoc eſt, quod vel in præſentiarum, vel futuro tempore de-
betur. Nam ſi res in habitudine ipſa, ſtatuque ſuo talis
c *eſt, quæ nobis deberi poſſit ex ſtatu præſenti,* c *ſatis di-*
cetur nobis deberi, quo ad veritatem huius definitionis.
Exempli gratia: Aliquis eſt mihi obligatus ad decem
in diem: ego iſta decem peto: ecce peto, quod mihi iam nõ
debetur, ſed ſtatus præſens indicat, in futurum mihi debi-
tum iri. Sic ſi pater contemplatione peculij ipſius filij con
ueniatur à creditoribus, nihilque ſit in peculio, pater ni-
hil debebit ſoluere iam res eſt petita, quæ non debebitur
actu. Cæterum fieri poteſt, vt filio obueniat peculium, &
tum pater tenebitur, ſicque habitudine fuit debitum, non
actu. Et hæc quidem ad definitionis explicationẽ ſufficiãt.

ADDITIONES.

a l. pecuniæ verbum, 178. § vltim. de ver. ſig.
b & latius idem Zaſ. lib. 1. ſing. reſpon. c. 5.
c Ita diſſolues totam illam glo. magnam in ver. debetur.

§. Omnium.

1 *An actionum diuiſio, in text. poſita, ſit ſufficiens.*
2 *Mixta comprehenduntur ſub ſimplicibus.*
3 *Qualitates non conſtituunt ſpecificam differentiam.*
4 *Sub contractu continetur quaſi contractus: ſub delicto, quaſi delictum.*
5 *Verbum, intendere, cuius ſignificationis in legibus.*
6 *Actiones dari ex varijs figuris cauſarum, quomodo accipiendum.*
7.10 *In reali actione reum nullo iure obligari, quid denotet.*
8 *Diuiſio actionum materialis in hoc §. tractatur.*
9 *Perſonalis actio explicatur.*
10 *In reali actione non verſatur propriè obligatio.*
11 *Realis actio præſupponit obligationem ſuppoſititiam.*
12 *Obligatio propria non abdicatur per alienationem rerum: ſecus in obligatione per ſuppoſitionem.*
13 *Dare & tradere quomodo differant.*
14 *Actio realis contra quemuis poſſeſſorem datur, perſonalis verò contra obligatum tantum.*
15 *Actionum perſonalium duas eſſe cauſas.*
16 *Actiones perſonales tam ex parte rei, quàm actoris, ſunt infixæ in perſonis litigantium.*
17 *Perſonalis actio tranſit in hæredem obligati.*
18 *Directa actio per ceſſionem non transfertur.*
19 *Realis actionis explicatio.*
20 *Dominij appellatione quid contineatur.*
21 *Actio realis inhæret rei, ad quemcunque vadat.*
22 *Poſſeßoris verbo quid comprehendatur.*
23 *Dolo malo poſſidere deſinens cõuenitur, ac ſi adhuc poſſideret: & quis dicatur deſijſſe dolo poſſidere.*
24 *Omnes qui reſtituendi poteſtatẽ habent, actione in rem conueniuntur.*
25 *Dominium & poſſeſſionem requiri in actione reali coniunctim.*
26 *Actionis realis cauſa proxima & remota.*
27 *Vtile eſſe actori, ſi in actione in rem exprimat cauſam remotam.*
28 *Cautela in actione reali.*
29 *Quæ ſint ſpecies actionis in rem.*
30 *Rei vendicationis declaratio.*
31 *Publiciana datur quaſi domino.*
32 *Res incorporales non vendicantur ſeorſim.*
33 *Rei vendicatio directa, & vtilis.*
34 *Medium concludendi in rei vendicatione.*
35 *In rei vendicatione ex parte actoris requiritur dominium, ex parte rei poſſeſſio.*
36 *Actio ad exhibendum.*
37 *Conuentus rei vend. ſi negat ſe poſſidere, & conuincitur, auſertur ab eo rei poſſeſſio, & in actorem transfertur.*
38 *Acturus rei vend. tria inſpicere debet.*
39.41 *Dominium quomodo probari poſſit.*
40 *Rem in nullius bonis eſſe, tribus modis contingit.*

Omnium autem actionum, quibus inter aliquos apud iudices, *a* arbitroſve *b* de quacunq; re quæritur, ſumma diuiſio *c* in duo genera diducitur. Aut enim in rem ſunt, aut in perſonam. Namque agit vnuſquiſque, aut cum eo qui obligatus eſt, vel *d* ex contractu, vel ex maleficio; quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, per quas *e* intendit aduerſarium ei *f* dare, aut facere oportere & *g* alijs quibuſdam modis. Aut cum eo agit, qui *h* nullo iure ei obligatus eſt, mouet tamen illi de aliqua re controuerſiam: quo caſu proditæ actiones in rem ſunt: *i* veluti ſi rem corporalem *K* poſſideat quis, quã Titius, *l* ſuam eſſe affirmet, poſſeſſor autem *m* dominum eius ſe eſſe dicat. nam ſi Titius ſuam eſſe intendat, in rem actio eſt.

a Arbitroſve. Arbitros *hic intelligit, in quos tanquam iudices partium voluntate ſit compromiſſum, vt eorum ſententiæ ſtetur metu pœnæ.* Compromiſſum *autem eſt pactum illud, quo aliquem iudicij cauſa aſſumimus, ad-*
a *dita per ſtipulationem pœna, ſi eius ſententiæ partium* a *non ſiet. Doctores arrepta huius vocabuli occaſione, ſatis hic impertinenter materiam arbitrorum expendunt. An geius plures cognationes inter iudicem & arbitrum, &*
pleraſque

ADDITIO.

a l. 1. de arbitr.

a *pleraſque item differentias colligit*. *Nos hæc omnia* a
ſuis locis bene diſcuſſa relinquimus.
b b De quacunque. *Dummodo ſit in commercio* b *no-*
ſtro.
1 c In duo genera. † *Non videtur ſufficiens hæc diuiſio.*
nam ſunt quædam actiones mixtæ, quæ de vtriuſq; actio-
nis tam perſonalis, quàm realis natura participant. Ac-
c *curſius* c *putat ſufficientem eſſe. voluit enim Impera-*
tor tantum duo illa extrema reſpicere, ſcilicet in rem, &
in perſonam ex quibus illæ, quæ dicuntur mixtæ, conſtan-
2 *tur.* † *Et traditum eſt, mixtæ comprehendi ſub ſimplici-*
d *bus, quibus* d *participant, ſicut participium* e *ſub no-*
e *mine & verbo* Faber *uero ait, omnẽ actionem totam &*
integram, vel eſſe in rem, vel in perſonam origine, licet
aliqua actio habeat quædam communia cum alijs, ſed
3 *eſt tantum adiectiua qualitas:* † *& per manus traditur,*
f *qualitates* f *non conſtituere ſpecificas differentias, de*
g *hoc tamen infra* g *dicemus plura.*
4 d Ex contractu. † *Sub contractu intellige quaſi contra-*
ctum, ſub maleficio quaſi maleficium. Ita enim in legibus
hæc verba ſæpenumero vſurpantur, prout Doctores hic
late expendunt.
5 e Intendit. † *Ideſt, experitur vel agit. Eſt enim* inten-
dere, *verbum iudiciale, & capitur* pro iudicialiter pete-
re, *vel* actionem inſtituere. *Vnde fit, vt quandoque* in-
h tentio *nominetur* h *actio*.
f Dare aut facere oportere. *Dare, puta centum: facere,*
vt ædificare domum, ſcribere librum: & ſic includuntur
obligationes dandi & faciendi.
g Alijs quibuſdam modis. *Accurſius hanc particulã*
variè interpretatur. Ego Zaſij expoſitionem amplector,
per quam omnes & gloſſæ, & commentatorum fatiga-
tiones ſedũtur. Quòd enim tex. dicit, & alijs quibuſdam
modis, *hoc intellige; qui non competunt nec ad dandum,*
6 *nec ad faciendum, ſed tamen diriguntur in perſonã.* † *At-*
i *que hoc eſt, quod alibi I.C.* i *ait*, actiones dari ex varijs
figuris cauſarũ, *quaſi diceret, et alijs modis perſonaliter*
agi poſſe, quum nec dari petitur, nec fieri, ſed prout con-
trouerſiæ varios habent ſtatus, ita ſunt variæ figuræ cau-
ſarum. Poteſt enim aliquando agi, vt Titius ceſſet ab in-
famia: hic neque datio, neq; factum eſt. Poteſt ſilentium
imponi aduerſario, qui me moleſtat: poteſt prohiberi ad-
uerſarius, ne iuriſdictionem meam turbet, ne ædes meas
circumeat, ne per plateam meam vadat. Hos & ſimiles
K *modos Imperator hic, & ante ipſum* K *Paulus quoque*
comprehendere voluerunt.
h Nullo iure ei obligatus. *Ideſt, vt ego intelligo, nulla*
ciuili vel naturali obligatione deſcendente ex contractu,
vel quaſi ex contractu, delicto, vel quaſi ex delicto: im-
propriè tamen obligatus eſſe dici poteſt, vt domino rem
l *ſuam reſtituat. ſecundum ea, quæ ſuprà in* l *definitione*
diximus. Perſona ipſa nullo iure obligatur, ratione tamẽ
rei reſtituendæ quis obligatus eſt.
i Veluti ſi rem. *Exemplum eſt rei vendicationis, quæ*
conſiſtit tantum in rebus corporalibus. Nec refert, an
rem ſingularem poſſideat, vel etiam vniuerſalem: veluti
gregem, qui dicitur continere quandam vniuerſitatem
rerum corporalium.
K Poſſideat. *Quicunque ille fuerit, quatunque etiam fi-*
de, licet bona fide emerit & poſſederit. Nam ſua bona
fides non tuetur eum aduerſus dominum repetentem rem
ſuam, ſed hoc ei tribuit, quòd re euicta agat euictionis no-
mine contra venditorem.

l *l* Suam. *Se habere rei dominium, quod eſt præcipuum*
fundamentum, & cauſa rei vendicationis, ſicut infra mox
oſtendam.
m Dominum eius. *Sufficit tamen, ſi dicat reus ſim-*
pliciter, Nego rem, quam petis tuam eſſe. *Neque enim*
aſſeret ſuam eſſe reus, quia fortè neutrius eſt, ſed quia diu
iam fuit in poſſeſſione, eſt in ea retinendus, donec contra-
rium doceatur. Sic ergo poſſeſſori nullum onus incumbit
probandi, ſe actor oſtendere debes, ſe eſſe dominum rei,
m *ſi obtinere* m *velis. Quod ſi poſſeſſori iactauerit ſe velle*
probare dominium, nec tamen illud docuerit, nõ ſuccum,
n *ſed remanebis in ſua poſſeſſione, donec actor probet* n *ſe*
eſſe dominum. Vide tamen ne in illis verbis (poſſeſſor au-
tem dominum eſſe ſe dicat) *exceptionem rei conuenti*
ſtatuere, quando ſcilicet excipiendo dicit, fundum peti-
tum ad ſe pertinere iure dominij *&c. & per hoc ceſſa-*
rent manes Doctorum concertationes. Et hæc ad textus
declarationem ſufficiant.
Porrò *quia ſpecies actionum propter immenſam nego-*
tiorum diuerſitatem mirificè variatur, voluit Imperator
eas poſt præmiſſam definitionẽ actionis generaliter pro-
o *poſitam cõmodius diuiſionibus explicare.* o *Quo magis*
autem rem latiſſimè patentem ad certos locos contrahe-
ret, voluit ſingulas diuiſiones ex ſingulis quarumlibet
rerum cauſis producere, vt hoc modo ad certam actionũ
cognitionem perduceremur. Per totum ergo hũc titulum
ſex diuiſionibus actiones partitur, quarum nos ſuo quo-
8 *que loco expediemus.* † *Prima diuiſio, quæ cauſam ma-*
terialem reſpicit, hoc §. tractatur, quia aliquæ actiones
ſunt perſonales, aliquæ reales. Omnium enim actionũ, qui-
bus vtimur, materia hæc eſt, vt aut in perſonam dirigan-
tur, aut in rem: atque ob id nominat iſtam diuiſionẽ ſum-
mam, ideſt, præcipuam ſeu potiorem. Nos vtriuſq; actio-
nis naturam conciſè quidem ac breuiter, ſed tamen dilu-
9 *cidè aperiemus. Et primò de perſonali videamus.* † *Eſt au-*
tem perſonalis actio, qua cum eo agimus, qui obliga-
tus eſt nobis ad faciendum aliquid vel dandũ: & ſem-
p per aduerſus eundem locum habet. *Ita* p *Vlpianus*
definit. Et quòd primo dicit, qui obligatus eſt: *intellige*
ex contractu, uel ex delicto: quoniam perſonalis actio da-
tur tantum contra eum, quem ex obligatione propriè ac-
cepta deuinctum habemus, ex contractu ſcilicet, vel quaſi
10 *ex contractu: delicto, uel quaſi delicto.* † *atque ita exclu-*
ditur realis actio, in qua non verſatur obligatio propriè
loquendo: reus propriè nobis non eſt obligatus, cum neq;
deliquerit, neque nobiſcum contraxerit: ſed perſequimur
ius,

ADDITIONES.

a In l. ſocietatem. 76. §. arbitr. pro ſocio. & to. tit. de recept. arb. Can. c. Quintauallis, de iu. iu. cum ſimil.
b Ang. hic.
c Glo. hic in ver. ſumma.
d Gloſſ. in l. 2. in prin. & ibi Zaſius. de verbo. obl. Ang. hic.
e Zaſ. hic.
f Bart. in l. 1. in princ. de acq. poſſ.
g In §. quædam, hoc tit.
h l. ſi quis intentione. de iudi. Zaſ. l. vbi, §. qui illud. de verb. oblig.
i In l. 1. poſt prin. de act. & obl.
k In d. l. 1. poſt princ.
l Circa verbum, debetur.
m §. commod. inſ. de interd. l. fin. C. de rei vend. l. minus graue, C. de reſti. l. qui accuſare, C. de ed.
n Gloſ. in l. circa, de probat.
o Arg. l. pen. de var. & extraordin. cogni.
p In l. actionum genera, 25. §. in perſonam. de act.

a *ius, uel res noſtras. Et hoc eſt quod ſuprà,* a *obligatio-*
nem in reali actione ita propriè accipi, diximus. Sic ego
textum hic exaudio, dum dicit, qui nullo iure ei obliga
b tus eſt. *Accurſ. verò aliter.* b Si is, *inquit,* quem reali
actione impeto, tenetur mihi reſtituere, quod meum
habet: ergo eſt obligatus. *Quomodo ergo Iuſtinianus*
aſtruit, quòd actione in rem aduerſus eum agamus, qui
nullo iure obligatus eſt? Cõmuniter Interpretes hunc obi-
cem in hunc modum tollunt, quòd non teneat conſequẽtia:
Tenetur reſtituere, ergo eſt obligatus. *hanc enim con-*
ſequentiam ſi voles validam reddere, & firmam, neceſſe
eſt ſic dicas in antecedenti: Tenetur iure actionis rem
reſtituere, ergo eſt obligatus. *ſed iam illud antecedens*
non eſt verum in caſu noſtro, quia in actione in rem non
tenetur reſtituere iure actionis, ſed tantum officio iudicis.
Iure enim actionis ſolum petit, vt declaretur dominus,
c *& ex conſequentia iudicis officio venit* c*. reſtitutio, in*
executione. Iam officium iudicis nullam præſuppo-
d *nit* d *obligationem, ſed ex æquitate fluit, quæ eſt ad-*
fine ſiue cognatum ipſius obligationis, ſicut quaſi domi-
21 *nium adfine eſt dominij.* † *Zaſius verò aliter diſſoluit,*
qui fatetur, quòd vt tenetur, ita obligatus eſt, ſed per ac-
cidens & ſuppoſitiuè, id eſt, per ſuppoſitam rem, quæ obli
gatio non eſt vera & propria, quia non naſcitur ex vera
conuentione, ſed tantum per accidens & ſuppoſitionem
rei conſtat, per quam adſtrictus eſt rem reſtituere, à qua
obligatione liberatur per abiectionem rei, ſi ab eo res de-
cedat. Et quod minutius quidpiam hæc obligatio habeat,
22 *ex eo liquet:* † *quia ea obligatio, quæ eſt vera & propria,*
non poteſt tolli & abdicari à ſe per abiectionem, & alie-
nationem rerum, quarum ratione erat obligatus. nam vt-
e *cunque alienet, non eximitur à ſua* e *obligatione. Secus*
in hac obligatione, quæ fit per ſuppoſitionẽ res, quia tam-
diu obligaris ad reſtituendum, donec res penes te eſt: ſi
deſieris rem habere, amplius non teneris. Sic ergo obliga-
tus es per accidens & ſuppoſitiuè, non verè. Subiicit, ad
faciendum aliquid: *vt ſcilicet domum ædifices, proficiſ-*
ſcatur Briſacum: vel dandum: *id eſt, vt non ſolum tra-*
dat rem debitam, verumetiam in nos eius transferat do-
23 *minium.* † *hoc enim,* date, *propriè ſignificat, Dat nam-*
f *que is, qui transfundit in alium dominiũ rei: tradit, qui* f
non transfert dominium. Et per hæc verba rurſus remo-
netur actio realis, quoniam in ea, neque datio, neque fa-
ctum verſatur, ſed tantum petitur, vt domino res ſua re-
ſtituatur. Quòd poſtremo annectitur, Et ſemper aduer-
ſus eundem locum habet: *hoc quoque ad differentiam*
fit realis actionis, quæ datur contra quemuis poſſeſſorem.
24 † *Actio verò perſonalis tantũ aduerſus eum competit,*
qui eſt obligatus: etiamſi res interim cœperit ab alio poſ-
15 *ſideri.* † *Ex prædictis colligere licet, actionem perſonalẽ*
duas habere cauſas, propinquam & remotam. Propin-
qua eſt obligatio, ea enim immediatè parit actionẽ. Re-
mota eſt contractus, ſiue delictum. Contractus enim &
delicta producunt quoque actionem, ſed mediante obliga
tione, ſicut emptio, mediante traditione, procreat domi-
16 *nium, de quo ad rubricam ſatis multa diximus:* † *Sunt*
autem huiuſmodi actiones perſonales omninò infixæ in
perſonis litigantium, tam ex parte rei conuenti, quàm ex
parte actoris, vt hic Iaſon docet. Ex parte quidem rei,
ideo, quia ſemper eſt adſtrictus ad id, quod in obligationẽ
deductum eſt: atque ob id perſonalis *dicitur, quòd nun-*
quam excedit perſonam obligati, ſed quocunque vadat,
quemcunq; conſtituat procuratorem, ſemper eum comi-
tatur: ſemper aduerſus eum eiuſque hæredem competit:
17 † *nam & in hæredem trãſit obligatio, cum in vniuerſum*
g *ius defuncti* g *ſuccedat, eademque perſona tum defun-*
h *cto* h *cenſeatur. Hinc vulgò dici ſolet,* tales actiones
i ſequi perſonam obligati, ſicut lepra i leproſum. *Ex*
parte verò actoris ideo, quia perſonæ ſuæ ita inhæret, vt
ab eo auelli non poſſit, & in alium transfundi, præſertim
directa actio: eſt enim affixa in oſſibus actoris, ſicut cha-
l *racter* l *baptiſmi in anima.* † *Et quamuis aliquando ce-*
18 *datur, ſola tamen vtilis transfertur, directa autem nun-*
m *quam ab actore* m *diuellitur.*

19 Nunc *ad realem.* † Actio realis, eſt n per quam
n rem noſtram, quæ ab alio poſſidetur, petimus: & ſem-
per aduerſus eum eſt qui rem poſſidet. *Dixit,* rem no-
ſtram: *quia agens hac actione debet eſſe dominus rei pe-*
20 *titæ.* † *Sub dominio autem comprehenditur non ſolum di*
rectum, ſed & vtile dominium. Nam & vtilis dominus
o *pro re ſua amiſſa, realem habet actionem,* o *puta em-*
p *phyteuta, feudatarius,* p *ſuperficiarius. Deinde qua-*
q *ſi* q *dominium: poſtremo ius in re ſpecificum, quale ha-*
r *bet is, cui debetur* r *ſeruitus addidi,* poſſidetur ab alio,
ad differentiam actionis perſonalis, quæ non reſpicit poſ-
ſeſſorem alicuius rei, ſed ſolum perſonam ex cõtractu vel
21 *delicto obligatam.* † *Hæc autem, nempe realis actio pro-*
priè rei inhæret, & quemcunque poſſeſſorem ſequitur,
22 *etiamſi res per mille manus ambulet.* † Poſſeſſoris *au-*
tem verbum extensè & generaliter accipimus, eoq; com-
plectimur in primis tam naturalem, quàm ciuilem poſ-
23 *ſeſſorẽ: deinde eum, qui deſinit dolo malo poſſidere:* † *qui*
ſ *perinde conuenitur,* ſ *ac ſi adhuc poſſideret. Quod pro-*
cedit, ſi dolo poſſidere deſijt poſt litis conteſtationem: ſe-
cus ſi ante, quia tum aduerſus eum non competet rei
t *vendicatio, ſed actio in factum* t *ad intereſſe ex tit.*
De alien. iud. mutandi cauſa facta. Sic enim dicet actor
u *ea ſpecie:* u Tu poſſedetas ab initio rem meam, &
ſtatim eam deſijſti dolo poſſidere. per hoc factum
ſum damnificatus in centum pro intereſſe: vnde pe-
to ex tit. De alien. iud. &c. vt mihi hoc intereſſe ex-
x ponas. *Tum autem dicitur quis dolo deſijſſe* x *poſſide-*
re ſi

ADDITIONES.

a In definitione actionis, in verbo debetur.
b Gloſ. verbi, nullo iur.
c l. ex diuerſo, de rei ven. Iaſ in l. 25. ſi prin. de oper. no. nunc.
d l. 49. qui per colluſionem, in fi. de action. empt.
e l. fi. in fi. de contrah. empt.
f § ſic itaque, Infra hoc tit.
h l. hæreditas, 62 de reg. iur.
i § 1. de iureiur. a mor. præſt.
k Arg. l. 1. §. ſi hæres percepto. ad Treb. & eſt tex. in d. l. actio-
num, poſt prin.
l Vt dicit eleganter glo. l. 3. pro ſoc.
m d. l. 3. & l. Sticho, de pecul.
n d. l. actionum genera, in prin.
o De directo & vtili dominio, quis illud habeat, vide hic Fab.
Bar. in l. ſi quis vi, §. differ. de acq poſ. Bal. & Sal. in l. tradit,
C. de pac, gloſ. & Bart. in l. min. §. ſi ſeruus, de euict.
p l. 1. ſi ag. vect. vel emph. pet.
q § namque ſi cui, infra eod. de quo dominio dixi in §. ſi quis
à non domino, ſupra de re. diuiſ.
r §. item Seru. inf. hoc tit.
ſ l. qui dolo, & l. parem, de reg. iu. l. fin autem, §. ſed et ſi quis. &
l. is qui dolo, de rei vendic.
t ita Panor. in ca. 1. in 3. col. vt eum allegat hic Iaſ. de al. iud.
mut. cau. fa.
u Ita Zaſ. hic eleganter docet, dicens, hanc Pau doctr. eſſe not.
& per eam limit. l. qui dolo, de reg. iur.
x Fab. hic, Bar. in l. petitorio, in prĩ. de rei ven. & Iaſ. hic ſequit.

re ſi ei denunciatum fuerat à domino. ſe, velle talem
rem vendicare, & ipſe poſtea alienauit, vel ſi poſt datum
libellum, vel poſtquam dominus rei dixit ſe porrecturũ
libellum ipſe alienauit. Porrò & eum poſſeſſoris nomine
comprehendimus, qui detinet tantum aliquam rem: qua-
lis eſt colonus, depoſitarius, conductor, & alij ſimiles.
Item & quaſi poſſeſſorem, rerum ſcilicet incorporalium,
24 *vt ſeruitutum.* † *Et breuiter omnes, qui habent reſtituẽ-*
a *di poteſtatem, hac actione* a *conueniuntur. Ex quibus*
25 *colligitur,* † *duo coniunctim in reali actione requiri: pri-*
mum, vt actor ſit dominus rei petitæ, vel quaſi dominus:
26 *deinde quòd reus, contra quem agitur, ſit poſſeſſor.* † *Ex*
prædictis quoq; apparet, actionem realem etiam in duas
b *habere cauſas, propinquam &* b *remotam. Propinqua*
ſiue proxima eſt dominium: remota ſunt modi acquirendi
dominium de iure gentium: vt occupatio, inuentio, alluuio,
traditio, & id genus alij. Itẽ tituli iuris Ciuilis tam vni-
uerſales quàm ſingulares, vt eſt legatum, fideicõmiſſum
vſucapio, præſcriptio, & reliqui, de quibus omnibus in ſe-
cundo Inſtit. lib. iuncta parte tertij, diſſeruimus abunde.
27 † *Porrò non eſt omittendum, circa realẽ actionem, quòd*
vtcunq; actor in libello huius actionis, cauſam remotio-
c *rem omittere poſſit, nempe titulum* c *dominij, ex qua*
origine competat ei dominium: vtile tamen eſſe illi, &
proficuum, ſi eam exprimas, dicẽdo, Sum dominus huius
fundi, quia eum emi, quia legato mihi relictus eſt, aut in
dotem datus. Sic enim etiã ſi in iudicio ſuccumberet, quia
titulum dominij in libello adſignatum docere nequiret,
poterit tamen deinde nouum ſuſcitando iudicium, rem
denuo vendicare ex alia cauſa, in qua eſſet fundatior: nec
obſtabit exceptio rei iudicatæ, ſi ſaltem iſtam ſequentem
cauſam ignorans præterierit in priori iudicio, petita ta-
men in integrum reſtitutione, ſecus ſi faciens, cauſa fati-
d *candi aduerſarium,* d *eam omiſiſſet. Quòd ſi actor cau-*
ſam remotam non expreſſiſſet, ſed ſolum proximam (pe-
to, quia ſum dominus vel quaſi dominus,) *ea ſpecie*
licet perſequatur in iudicio vnam tantum cauſam, &
condemnetur, id eſt, reus abſoluatur, quia nõ probet actor
rem eſſe ſuam: non poteſt ad aliam deinde confugere: ob
id certe, quia eo ipſo, quod aſtruit ſe dominum rei petitæ,
e *cum dominium non ſi vna ex cauſa* e *competere queat:*
in effectu vtique & vi ipſa omne ius ſuum, omnemque ti-
f *tulum deduxiſſe* f *intelligitur.* † *Cauti ergo aduocati eſ-*
28 *ſe debent, quando vident aliquem in actione reali ſe ſim-*
pliciter fundare in iure dominij, vel quaſi dominij, vt obſi-
ceant, nec petãt cogi actorem, quòd cauſam remotam ex-
primat. Nam ſi exprimeret, ſuccumbens aliam præten-
g *dere* g *non vetaretur: ſecus ſi eam omiſerit, quia ad aliã*
redire nequit. Et hæc quidem in genere de actione in rem
29 *dicta ſint.* † *Cæterum quia* realis actio *generalis eſt, &*
pleraſque ſub ſe ſpecies complectitur, nempe rei vendi-
cationem *tam directam, quàm vtilem. Item* Publicia-
nam *quæ ei datur, qui habet quaſi dominium, vt quia cœ-*
pit vſucapere. Et actionem hypothecariam, *quæ com-*
petit habenti ius in re, puta ius pignoris vel hypothecæ.
præterea confeſſoriam, *quæ is agit, qui prætendit ſibi*
competere ius ſeruitutis. & poſtremò negatoriam, *quæ*
experitur, qui negat alteri ſeruitutem competere. Om-
nes enim hæ actiones in rem dirigũtur, quare & illarum
tractatio in ſubſequentibus annectitur. In hoc autẽ textu
h *quia vltra prædicta, & rei vendicatio* h *tangitur, eiuſ-*
demque materiam hoc loci interpretes ſatis diffuſe, &
multis quæſtionum inuolucris expediunt: quare & nos
30 *aliqua de huius natura ſubiungemus.* † *Eſt autem rei ven*
i dicatio, i *actio realis, quæ datur domino contra poſſeſ-*
ſorem quemlibet, ad vendicandam rem ſuam corporalẽ.
Quòd ſit realis actio, ſatis eſt manifeſtum: perſequitur
enim tantum rem. & in hoc differt ab actionibus perſo-
31 *nalibus.* † *Adieci,* domino *ad differentiam Publicia-*
næ, quæ datur quaſi domino, ad vendicandam rem ſuam,
quam nondum vſucepit. Item ad excludendam actionem
confeſſoriam, & negatoriam, quæ nõ propriè domino com
petunt, ſed illis qui habent ius in re aliena, puta ſeruitu-
tem. Contra poſſeſſorem, *dixi, partim ad remotionem*
perſonalium actionum, partim rerum incorporalium: quę
32 *ſicut non poſſidentur propriè, ita nec vendicantur.* † *In-*
corporalia enim iura, ut eſt iuriſdictio, ius patronatus, at-
que id genus alia, ſeorſim & per ſe vendicari non poſſũt,
K *ſed alijs* K *actionibus petuntur: niſi per conſequentiam*
rei corporali accederent, vt ſi caſtrum vel uillam cum iu
l *ribus* l *& pertinentijs petiero.* † *Eſt autem duplex rei*
vendicatio, Directa & Vtilis. Directa illi competit, qui
plenum habet alicuius rei dominium, vel ſaltẽ directum,
qualis eſt dominus feudi, ſiue emphyteuſis. Utilis autem
m *illi, qui utile dominium alicuius rei* m *habet, qualis eſt*
uaſallus, uel emphyteuta. Cauſa iſtius actionis eſt quo-
que dominiũ: is enim qui dominus rei, quã petit, non eſt,
34 *ab agendo repellitur.* † *In libello ergo huius actionis mo-*
dum concludendi eſt, quòd actor ſit rei petitæ dominus,
reus uerò poſſeſſor. Tenetur itaque actor hæc duo coniun-
ctim probare, nempe ſe eſſe dominum rei, quam uendi-
n *cat, iure gentium* n *uel ciuili: ipſum uerò aduerſarium*
35 *eſſe poſſeſſorem. aliàs rei uendicatio non procedit.* † *Præ-*
cipuum enim fundamentum, & cauſa rei uendicationis
o *ex parte rei conuenti,* o *eſt* poſſeſſio, *quia ſemper ex*
parte rei deſideratur poſſeſſio: in agente uerò dominium
p *præſupponitur. Hinc ait* p *Iureconſultus:* Non com-
pellimur inuiti ſubire hoc iudicium, quia poſſumus
reſpondere non poſſidere, & ſic agẽtibus ſatisfacere.
Sed ne hoc caſu ſemper temere ſubterfugiamus iudicium,
36 *actori proſpectum eſt pleriſque remedijs.* † *Nam & ad*
exhibendum *agere poteſt, ut res exhibeatur: quæ actio*
maximè inuenta eſt propter rei uendicationẽ, ut eſſet ex-
periundi copia, dum conſtaret aliquem detinere rem. Et
item alio modo conſultum eſt actori petenti rem ſuam,
aduerſus calumniatores, qui negant ſe poſſidere, cum ta-
37 *men poſſideant.* † *Nã ſi conuincatur aduerſarius menda-*
cij, quia actor probet eum poſſidere confeſtim ab eo de-
bet auferri poſſeſſio, & in actorem transferri etiam nihil
de iure

ADDITIONES.

a l. of. de rei vend.
b De hoc dixi etiam ſup. in expl. rub.
c Prout ſupra ad rub. declaraui.
d Arg. l. de rebus, de arb. vbi talis malitia punitur.
e Res non poteſt eſſe mea ex pluribus cauſis, tex. in l. 3. §. ex pluribus, de acq. poſſ.
f Tex. elegans in l. ſi mater, §. eandem, de exce. rei iud.
g Ita Cyn. in l. edita, C. de ed. vbi dicit, aduerſarium proprio ligone pedem vulnerare, qui petit exprimi cauſam remotã.
h Ponitur enim eius exemplum in verſ. veluti ſi rem corporalẽ.
i De rei vend Old. cl. 3. act. 2.
k Sicut in ſequenti §. oſtendemus.
l Bal. in l. 1. de rei vend. Alex. poſt Bar. in l. vendic. eo tit. Bal. in l. 1. in §. ſi cer. pet. Can. in c. examinata, extra, de iud.
m l. 1. ſi ager vect. vel emph. pet.
n l. in rem, in princ. de rei vend.
o l. vnic. C. de al. iud. mu. cauſ.
p In l. ſi, de rei vend.

a de iure ſuo a probantem.† Conſultè tamen aget actor rei
38 vendicationem intentare volens,ſi tria prius proſpiciat.
In primis, num ipſe poßideat rem, quam parat petere:
quia præter hoc,quod fruſtratorium erit petere rem, quã
tute habes,etiam punieris damno amittendæ poſſeſſionis,
b ſi ſciens te poßidere, b ab alio petas. Secundò,ſi ipſe non
poßideat,videat primò,an alia via poßit conſequi poſſeſ-
ſionem ſuæ rei,quàm rei vendicationis iudicio,vt puta ali
quo interdicto. Nam difficile eſt probare dominium: quod
tamen facere oportet in rei vẽdicatione. Tertiò,ſi ipſe non
poßideat, nec proſpiciat aliam viam,qua poßit poſſeſſio-
nem recuperare,tunc primò inquirat, an is, quem conue-
nire vult,rem poßideat, & detineat,ne ſi res penes reum
c non ſit, iudicium reddatur c eluſorium.† Ceterum quo-
39 modo dominium probari debeat,ſatis hic Faber & Iaſon
docent. Vt tamen & illud ſuccinctè doceamus, credide-
rim circa dominij probationem (quæ difficilis eſſe cenſe-
tur) diſtinguendum eſſe. Nam ſi de his loquamur re-
bus, ex quarum qualitate conſtat,eas ante actoris occu-
pationem, ſiue apprehenſionem, in nullius bonis fuiſſe:
quales ſunt feræ beſtiæ, gemmæ, lapilli in littore maris
d inuenti,item inſula in mari d enata, & ſi quæ ſunt id ge-
nus alia: harum planè dominium per occupationis,appre
henſioniſve allegationem probatur: propter iuris regu-
e lam,volentis, ea quæ in nullius bonis ſunt: e occu-
pantibus concedi. atque hæc quidem probatio plana
eſt, ac facilis. Quòd ſi de rebus diſputetur, ex quarum
qualitate non poteſt colligi,quòd antea nullius fuerint,ſed
certũ eſt eas fuiſſe ſub alicuius dominio, quales ſunt fun-
di,animalia manſueta,domus,omnes denique ſpecies ſiue
f res opera hominum factæ, f atque in eſſe productæ: eo
caſu ſi quidem oſtẽdatur, quod in nullius bonis aliquam-
40 diu fuerit, intereſt quonam pacto id contigerit.† Contin-
git autem id tribus modis. Primò,ſi prior dominus illas
g res pro g derelicto habuerit, qua ſpecie probatur domi-
nium per ſolam apprehenſionem, ſiue occupationem.
Deinde ſi res erat tributaria, & vacauit biennio, cenſe-
tur quoque pro derelicto habita, probaturque dominium
h eius per apprehenſionem,& h poſſeſſionem biennalem.
Poſtremò,ſi officio iudicis res proclamata fuerit,aſſigun-
tur enim publica edicta hoc modo: quòd ſi quis velit di-
cere,hanc vel illam rem ſuam eſſe, intra terminum præ-
fixum id faciat,& ſi nemo aduenerit, cenſetur quoq; res
pro derelicto habita,eamque poſtea occupans eius domi-
i nium, i per apprehenſionem firmat ac docet. Iſtis ta-
men tribus caſibus, probatur tantum vtile dominium, nõ
41 directum.† Cæterùm ſi nequeat oſtendi, quòd aliquam-
diu res in nullius bonis fuerint, ſubdiſtinguendum eſt.
Nam ſi de vtilis dominij probatione quærimus, tunc ſi
quis aſtruat ac demonſtret, ſe rem immobilem decem
annis inter præſentes, vel viginti inter abſentes, cum ti-
tulo & bona fide poſſediſſe, vtile dominium oſtẽſum eſt:
k in quod proclinior eſt k Doctorum ſententia. Sin ve-
rò de probatione dominij directi inueſtigamus, videndum
rurſus eſt, an de rebus tantum mobilibus, an ſimpliciter
de quibuſcunque rebus loquamur: nam priori ſpecie pro-
batur dominium, ſi poſſeſſio cum titulo & bona fide per
triennium continuum euidenter commonſtrata fuerit. al-
tera vero ſpecie probatur dominium directum bifariam,
primò per præſcriptionem tanti temporis, cuius initij non
l extet l memoria: deinde per allegationem alicuius ti-
tuli, puta ſi quis dicat, rem ſibi donatam, vel vendi-
tam, &c. Sed hoc caſu tria coniunctim ſunt neceſſaria:
primò ipſe titulus, puta emptio, vel alius: ſecundò quod
res fuerit tradita: tertiò quòd tradens habuerit rei domi-
nium. Adduntur & alia ſecundum naturam cuiuſq; con
tractus, vt in emptione requiritur probatio numeratio-
m nis m precij,& ſic de alijs. Per hæreditatem verò adi-
tam, & ſimilia dominium non probatur ſimpliciter, ſed
ita demũ,ſi defunctus fuit rei dominus. tum enim & hæ-
res fit dominus: ſin minus,nec in hæredem transfertur do
n miniũ: cum nemo plus in alium iuris transfundere n poſ-
ſit,atq; ipſe habet. Et ita imponimus finem huic primo §.

ADDITIONES.

a Tex.in l.fi.ibique late Doct.de rei vend. Panor in c pen.in 6. col.de iu.calu.vbi ponit requiſita ad hoc,vt fiat translatio in agentem,ita Iaſ.hic late.
b Doct.in l.12.naturaliter,§.nihil commune,de acq.poſſ.
c l.qui petitorio,de rei vend.
d §.teræ,cum §.ſeq.ſup.de re.diui.
e d.§.feræ igitur,& l.1.& l.3.de acq.rer.dom.
f De quibus loquitur l.adeo,§.cum quis,de acq.re.do.& §.cum ex alien.cum multis ſequentib.de re.diuiſ.
g Vt ff.pro dere.per totum.
h l.quod agros,C.de om.agr.deſer.lib.11.
i Secundum Iaſ.hic,qui multa ad hoc allegat.
k Gl.& Doct.in l.traditionibus,vbi Alc.in contrarium nititur, C.de pact.& dixi de hoc ſup.de vſucap.
l Bal.& Doct.in d.l.traditionibus.
m l.cum res,iuncta glo.& Doct.C.de prob.vid. Spec.in tit.de loc.§.fi.verſ.56.
n l.nemo plus,de reg.iur.

---

§. Æquè ſi agat.

1 Continuatio huius §.
2 Seruitutum alia perſonalis, alia realis.
3 Realis ſeruitus diuiditur in vrbanam & ruſticam.
4 Pro ſeruitutibus duæ actiones proditæ, confeßoria & negatoria.
5 Res ſua nemini ſeruit. & num.26.
6 Si quis acquirat fundum qui ſeruitutem debet, extinguitur ſeruitus.
7 Seruitus itineris.
8 Seruitus actus.
9 Seruitus altius tollendi ædes,quomodo accipienda.
10 Iure libertatis altius ædificare licet.
11 Origine omnia ædificia ſunt libera.
12 Statutis prohibetur, ne altius tollantur ædes.
13 Seruitus altius tollendi,eſt vera ſeruitus.
14 Proſpicere quid:& ſeruitutem proſpiciẽdi triplicẽ eſſe.
15 Seruitus luminum.
16 Seruitus,ne luminibus officiatur.
17 Seruitus,ne proſpectui officiatur.
18 Seruitus proijciendi.
19 Differentia inter proiectum & immiſſum.
20 Mæniana & ſuggrundia.
21 Quorundam interpretum ad proijciendi ſeruitutem declarandam intellectus reijcitur.
22 In oĩbus prædictis ſeruitutibus confeßoria cõpetit actio.
23 Confeſſoria in rem actionis definitio.
24 Confeſſoria quare dicatur realis.
25 Pro quolibet iure incorporali confeſſoria agi poteſt.
27 Confeſſoria actio inter duo extrema verſatur.
28 Cognatio & item differentia inter rei vendicationem, confeſſoriam & Publicianam.
29 Confeſſoria duplex, directa & vtilis.
30 Cauſa actionis confeſſoriæ.
31 Agens confeſſoria quid probare debeat.
32 Effectus actionis confeſſoriæ.

33.34 *Prædicta procedunt, quando iudicio petitorio agitur; ſecus ſi poſſeſſorio.*
35 *In confeſſoria non requiritur probatio tituli.*
36 *Confeſſoria actio quando tollatur.*
37 *Libellus in actione confeſſoria.*
38 *Actio in rem negatoria definitur.*
39 *Negatoria actio vnde dicta, & quibus verbis inſtitui poſſit.*
40 *In quo differant inter ſe negatoria & confeſſoria actio.*
41 *Quæ requirantur, vt locus ſit negatoriæ.*
42 *In omnibus actionibus actor probare debet.*
43 *In negatoria actor non probat, ſed reus.*
44 *Vnaquæque res præſumitur libera, donec probetur ſeruitus conſtituta.*
45 *Quibus modis ſeruitus conſtituta probari debeat.*
46 *Agens negatoriā an dominium ſuæ rei probare debeat.*
47 *In negatoria quomodo ponenda ſit actio, vel formandus libellus.*
48 *Caſus, vbi aſſerens libertatem ſui fundi, eam probare tenetur, & num. 49. 50.*
51 *Excuſſa l. ſi priuſquam, de no. oper. nunc.*
52 *Propter contumaciam eius, qui conuentus eſt negatoria, inualidatur præſumptio naturalis libertatis.*
53 *Contumax in non reſpondendo intelligitur reſpondiſſe in eam partem, quæ ſit illi deterior.*
54 *Etiam contra præſumptionem iuris, & de iure, admittitur probatio in contrarium per confeſſionem partis.*
55 *Hæc verba (ius non eſſe) ad omnes ſeruitutes in textu relatas, repetenda eſſe: contra Accurſ.*
56 *Duplici ratione agere poſſum, tibi non eſſe ius altius tollendi.*
57 *Quare in rebus corporalibus tantum cōfeſſoriè agatur.*
58 *In pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis.*
59 *Differentia inter res corporales & incorporales.*
60 *Sententia ſuper actione confeſſoria lata, tollit impedimentum ſeu turbationem ſeruitutis.*
71 *Explicatio verſ. ſanè vno caſu. in §. noſtro, & de vario eius intellectu. & num. 61. 63. 64. 65. 66.*

Æquè ſi agat quis, *a* ius ſibi eſſe fundo fortè vel ædibus *b* vtendi fruendi, vel *c* per fundum vicini *d* eundi *e* agendi. vel ex fundo vicini aquam ducendi: *f* in rem actio eſt. Eiuſdem generis eſt actio de iure prædiorum vrbanorum: veluti ſi quis agat ius ſibi eſſe *g* altius ædes ſuas tollendi; *h* proſpiciendive, vel *i* proijciendi aliquid, vel immittendi tignū in vicini ædes. K Contra quoque de vſufructu, & de ſeruitutibus prædiorum ruſticorum, item prædiorum vrbanorum, inuicem quoque proditæ ſunt actiones: vt ſi quis intendat ius non eſſe aduerſario vtendi fruendi, eundi, agendi, aquamve ducendi, item altius tollendi, proſpiciēdive, vel proijciendi, immittendive: iſtæ quoque actiones in rem ſunt, ſed negatiuæ. *l* Quod genus actionis in controuerſijs rerum corporalium non proditum eſt. Nam in his *m* is agit qui non poſſidet: ei verò qui poſſidet non eſt actio prodita, *n* per quam neget rem actoris eſſe. *o* Sanè vno caſu qui poſſideat, nihilominus is actoris partes obtinet: ſicut in latioribus Dig. libris opportunius apparebit.

1 Quia † *realis actionis plures ſunt ſpecies, quas* a *ſuprà recenſuit, & primæ, rei vendicationis ſcilicet exemplū propoſuit Imperator: nunc ad alteram ſpeciem, nempe actionem confeſſoriam & negatoriam, quæ pro rebus competit incorporalibus, puta ſeruitutibus tam perſona-*
2 *libus, quā realibus, exponendā tranſit.* † *Et pro euidentia non eſt omittendum, ſeruitutem, cuius hic ſit mentio, du-*
b *plicem eſſe,* b *perſonalem & realem ſiue prædialē. Perſonalis eſt, cū res perſonæ ſeruit, & vnà cum perſona intermoritur, vt eſt vſusfructus, vſus, habitatio.* Realis *eſt, vbi res inſeruit rei, puta prædium prædio: & realis di-*
3 *citur, quia in re, id eſt, prædio radicatur.* † *Et hæc ſubdiuiditur in vrbanam & ruſticam, ſicut prædiorum alia ſunt vrbana, alia ruſtica. Ea enim ædificia, quæ habitandi, immorandique gratia parantur, prædia vrbana ſunt, ſiue in*
c *agro,* c *ſiue in ciuitate fiant. Quæ vero gratia colligen-*
d *dorum fructuum habentur, ea ruſtica* d *dicuntur. Singulorum ergo prædiorum ſuæ quoq; ſunt ſeruitutes, aut iura. Vrbanorū ſunt, altius tollendi, tignum immittendi, proijciendi, protegendi, proſpectus. Ruſticorū verò, iter, actus,*
4 *via, aquæductus, & ſi quæ ſunt alia.* † *Deinde præcognoſcendum eſt, pro his ſeruitutibus duas actiones eſſe proditas, confeſſoriam & negatoriam.* Confeſſoria *eſt, qua aſſerimus nobis competere ſeruitutem in re alterius: nega-*
e *toria verò, qua negamus alteri in re noſtra* e *competere ſeruitutem. Quapropter prædium quod ſeruitute vtitur, dicitur* dominans: *Illud autem quod patitur eam, ſer-*
f *uiens nominatur.* f *Vtriuſque actionis naturam euidenter diſcuſſo prius textu, elucidabimus. Et quia tex. ex ſententia Iaſon. quatuor partes complectitur, quam que ſingulatim explicemus. Ad primam ergo.*

a Ius. *Id eſt, facultatem: prout aliàs ſæpe accipitur.*
b Vtendi fruendi. *Intelligit vſumfructum, qui eſt per-*
g *ſonalis ſeruitus, cuius explanationē* g *ſupra docui abūdè.*
5 c Per fundum vicini. *Notāter vicini,* † *quia res* h *ſua*
h *nemini ſeruit.* † *Vnde ſi aliquis acquirat dominiū illius fun-*
6 *di, q debet ſibi ſeruitutē, ſtatim illa ſeruitus extinguitur,*
i *& euaneſcit:* i *nec ſi poſtea rurſus vēdatur, reuiuiſcit illa ſeruit⁹ ſemel extincta, niſi de nouo eidē fundo imponeret.*
7 d Eundi. † *Seruitutem itineris. Eſt autem iter,* K *quo*
K *pedes vel eques commeare poteſt.*
8 e Agendi. † *Seruitutem actus notat, diciturque ab agen-*
l *do iumento, cum & pecus, vehiculumque agere* l *nedum ambulare poſſum.*
f In rem actio. *Scilicet confeſſoria.*
9 g Altius ædes. † *In hoc exemplo multum ſe diſtorquent interpretes, vt oſtēdant congruum eſſe confeſſoriæ actione. Videtur enim quod non poſſit dari ſeruitus, quod tibi altius tollere & ædificare licet, cum hoc non ad ſer-*
10 *uitutem pertineat;* † *ſed iure libertatis naturalis facere permiſſum ſit. Si ergo hoc vnicuique non ſeruitutis à vicino impoſitæ, ſed libertatis iure permittitur,* * *quæ* [illegible] *competit*

ADDITIONES.

a In §. præceden. num. 29.
b Dixi latè in rubr. & prin. ſup. de ſer. ruſt. præd.
c §. prædiorum vrbanorum, ſup. de ſeruit. & l. 1. de ſer. vrban. præd. & l. vrbana prædia, de verb. ſig.
d l. eo iure, §. ſtabulum quib. cau. pign. vel hyp. cont.
e l. 2. ſi ſer. vend.
f l. 1. in fi. ſup. com. præd.
g In tit. de vſufr. lib. 2.
h l. vti frui, in prin. ſi vſusfr. pet.
i l. ſi ædes, de ſer. vrb. tex. pulcherrimus in l. Papinianus, de ſeruit. & l. huiuſmodi, §. ſi ædes, de leg. 1.
k De hoc in prin. ſup. de ſeruit.
l In præd. princ. de hac ſeruitute dixi.
* l. cum eo, 9. & l. ſi cuius, 24. de ſeruit. vrb.

Digitized by Google

11 *competit omnibus ædificijs:* † *(nam origine omnia ædifi-*
cia ſunt libera, niſi expreſsè conſtet, eam ſeruitutem vici-
a *no conſtitutã, vt non liceret* a *altius tollere) quorſum hic*
dicitur eſſe ſeruitus? Ad q̃d vtilis mihi erit iſta ſeruitus,
ſi vicinus dicit, dabo tibi facultatem altius tollendi
ædes? *nonne erit ſuperflua? Verum prætermiſsis varijs*
Doctorum expoſitionibus, ex Fabri ſententia dicendũ eſt,
illam libertatem altius ædificandi non eſſe perpetuam:
12 † *quia in ciuitatibus benè inſtitutis ſæpenumerò ius mu-*
b *nicipale* b *prohibet, ne ædes vltra viginti, ſeu triginta*
vlnas ſiue cubitus inuito, & contradicente vicino extol-
lantur: quemadmodum & in quibuſdam Sueuiæ ciuitati-
13 *bus obſeruatur.* † *Et ſic vides, illam libertatem altius tol*
lendi, per generalem conſuetudinem ſiue ſtatutum adem-
ptam eſſe, & funditus extinctam, ita quòd ab initio ipſa
origine non dicantur libera, propter ſtatutum. Si hoc ca-
ſu, vel ex teſtamento, vel ex pactionibus conſecutus es à
vicino, vt liceat tibi vltra conſtitutam menſuram ædes
altius eleuare, ecce iam habes ſeruitutem illam, vt iure
ſeruitutis altius ædifices, & nõ libertatis naturalis, ſi qui-
dem impoſita eſt ſeruitus per vicinum, qui illam ſeruitu-
tem ſuis ædibus iniunxit. Non enim fuit liberum à princi
c *pio altius tollere, quia ceſſabat* c *regula, origine omnia*
ædificia eſſe libera propter ſtatutum ſcilicet: tantummo-
do ergo iure ſeruitutis altius ædificare potuiſti. Iam hæ-
res vicini poſtquã te prohibet, nec domum altius euehas,
datur tibi Confeſſoria qua agis tibi ſeruitutem compete-
re, vltra præſcriptam menſuram extollendi ædes. atque
hoc Fabri exemplum appoſitiſſimum Aretinus hic am-
d *plectitur. quod & Zaſius tum hic, tũ in ſuis* d *intellect.*
aduerſus Iaſ. ſatis tuetur. Poſſunt & alia dari exempla
quotidiana: quia ſæpè fit, quòd vicinus ædificare non au-
deat, ne obſcurẽtur lumina vicini, ne proſpectui noceatur:
& ſæpe per Ædiles ædificare altius prohibemur, ne vi-
cino incommodemus. His & ſimilibus caſibus ſi à vicino
impetrares facultatem altius tollendi, nonne eſt etiam
ſeruitus altius tollendi vicino?
14 *b* Proſpiciendi. † *Proſpicere, eſt aduerſum videre, in-*
quit Nonius. Itaque Proſpectus ſeruitutem debere dici-
citur, cui non licet id facere, quod alterius gratiorem &
* *liberiorem Proſpectum* * *impediat. Hæc ſeruitus perti-*
net ad lumina, circa quæ communiter tres ſunt ſeruitutes,
nomine quidem vicinæ, re tamen multum differentes, &
ordine. Aliæ enim alijs cõmodiores ſunt, & plus vtilitatis
15 *habẽt:* † *veluti* ſeruitus luminum, *quæ eſt infima & mi-*
nimæ conditionis, totaq; arcta & ſtricta, vt ſolum lumen
16 *recipias.* † *Seruitus* ne luminibus officiatur, *eſt paulò*
amplior, quæ pertinet etiam ad gratius lumen, non tantũ
17 *ad neceſſarium.* † *Et ampliſſima,* ne proſpectui officia-
tur: *vt ſcilicet non cœlum tantum videatur, ſed & procul*
e *ſpectemus* e *etiam alia ædificia.*
18 *i* Proijciendi. † *Seruitus* proijciendi *eſt, cum habita-*
tiunculas prominulas exporrectas habemus in muro:
iſtæ enim habitatiunculæ, quæ Mœniana nominantur, ita
proijciuntur extra murum, ac ſi in muro non requieſcant.
19 † *Inter proiectum enim & immiſſum hoc intereſſe* f
f *Labeo ait, quòd proiectum eſſet id, quod ita proueheretur,*
20 *vt & nuſquam requieſceret.* † *Qualia ſunt* Mœniana,
ideſt ædiculæ penſiles, vnde nobis aſpectus eſt in aliam
plateam: item & ſuggrundia, *ideſt tecti partes promi-*
nentiores, quibus ſtillicidia à parietibus arcentur. Immiſ
ſum autem, quod ita fieret, vt in aliquo loco requieſceret,
21 *veluti tigna, trabes, quæ immitterentur.* † *Interpretes*
etiam alio modo hanc ſeruitutem accipiunt: nempe, cum
ius eſt alicui ex ædibus ſuis proijcere aquam, vel fimum
in ædes vicini, quod non videtur ad textum quadrare.
Hanc enim expoſitionem nec verba patiuntur, neq; ſubie
g *cta conuenit materiæ, quoniam de ædificijs loquimur.* g
Imò talis ſeruitus cõſtitui non poſſet, vtilitate publica re-
h *clamante.* h *Nam & Lex ædilia vetuit ante proprias*
ædes congerere ſtercora: quod & hodie in benè inſtitutis
ciuitatibus (quemadmodum hic Friburgi) obſeruatur.
22 † In omnibus *ſeruitutibus ſupra enumeratis, ſiue ſint*
perſonales, ſiue reales, vrbanæ, vel ruſticæ, ſi quis in eis
indebitè turbatur aut moleſtatur, confeſſoria in rem ex-
periri poteſt, non ſolum cõtra eum, cuius prædium ſeruit,
i *ſed etiam contra quemcunq; alium* i *impedientẽ. Huius*
ergo actionis naturam vt oſtendamus, cum primis eius
23 *definitio eſt inueſtiganda.* † Confeſſoria ergò, eſt actio
realis, qua agimus contra impedientem nos vti iure
ſiue ſeruitute competenti noſtræ perſonæ vel rebus
24 noſtris ex re alterius. † *Quæ ideo ſic dicitur, quod ad ſer*
uitutes confitendas conducat, poteſtque quibuſcunq; ver
bis aptis ad intentionem noſtram conſtitui, dum in ea ap
pareat, quòd vendicem ſeruitutem, quam tu contradicis:
K *quod et in negatoria* K *obtinere, mox oſtendã. Ex hac de-*
finitione primũ diſce, ꝙ confeſſoria ſit actio realis: tũ quia
datur ei, qui habet adhuc dominij, ſcilicet ius in re: tũ quia
rei, ideſt, fundo ſiue domui inhæret, & rẽ ſequitur, à quo-
l *cunq; cœperis* l *poſſideri.* † *Deinde addidi, iure: quia hæc*
25 *actio non competit tantum pro ſeruitutibus, ſed pro quo*
libet iure incorporali, ſicut Faber hic recte prodidit. Hinc
m *eſt, ꝙ ſi quis impediret me recipere* m *decimas, vel re-*
n *ditus ex re aliqua, aut vti* n *iuriſdictione, ſeu* o *paſcuis,*
o *competeret mihi aduerſus impedientẽ uti,* p *actio confeſ*
p *ſoria. Datur etiam hæc actio pro iure præſentandi, pro iu-*
q *re patronatus, & omnibus alijs iuribus incorporalibus.* q
Subiũxi, vel ſeruitute: *propterea quòd hæc actio, pro om-*
nibus ſeruitutibus, tam perſonalibus quàm realibus vrba
norum, ruſticorumq; prædiorum datur. Adpoſui, noſtræ
perſonæ: *propter vſumfructũ, vſum, habitationem, quæ*
ſunt ſeruitutes perſonales, & perſonis inhærent: quibus
r *nonnulli* r *operas ſeruorum adnumerant. Subieci,* vel
rebus noſtris: *propter ſeruitutes vrbanorũ & ruſticorũ*
præd. quæ nõ perſonis, ſed rebus, ideſt, prædijs, ſiue ædificijs
26 *debentur. Poſtremò dixi,* ex alterius. † *partim quia res*
alicuius

ADDITIONES.

a l. altius, C. de ſer. & aqua, l. cu eum, § 1. Imperatores, ff de ſer.
b Iuxta l. qui luminibus, in princ. de ſer. vrb. & ibi gl. & l. 1. de ædi. pri.
c d. l. altius.
d Eo capite, quo docet, duplicem eſſe altius tollendi facultatem quem vide.
* l. inter ſeruitu. 15. de ſeru. vrb.
e V. de hos gradus in l. 3. & l. inter ſeruitutes, cum l. ſeq. de ſer. vrb
f In l. malum, §. inter proiectum, de verb. ſig.
g l. ſi quando, ff ſer. vend.
h Arg. l. ſi alius, §. ſi quis aceruum ſtercoris, quod vi aut clam. l. pen. & l. vlt. ne quid in loc. publ.
i vti fru. § 1. ſi vſusf. pet. l. ſi qui diu § agi. ſi ſeru vend.
k Sic intelligas, gl. in l. 1. ſi ſer. vend.
l l. via conſtitu. §. ſi fund. de ſer. ruſti. præ.
m Doct. in c. tua, & c. prohibemus, de decim.
n Bal. in rub. C. de vſufr.
o c. conſtitutus, & ibi Can. de relig. dom.
p Faber hic.
q Vide Iaſ. in l. ſi priuſquam, nu. 3. & 4. de oper. no. nun.
r Diſputat Iaſon hic ad princ. §.

Digitized by Google

a alicuius propria a ei non ſeruit: † partim quia ſeruitus
27 eſt relatio, verſaturque inter duo extrema, fundamētum
ſcilicet & terminum. Fundamentum eſt res aliena ſer-
uiens, terminus verò eſt res ſiue perſona dominans, quo
28 reſpicit illa ſeruitus. † Conuenit autem hæc actio cum rei
vendicatione, item & Publiciana: quia ſicut prior datur
domino, & hæc quaſi domino: ſic quoque confeſſoria illi
competit, qui habet ius in re. Differt tamen ab eis, quòd il
la datur pro rebus corporalibus, hæc autem pro rebus
29 incorporalibus. † Eſt autem duplex actio confeſſoria, di-
recta & vtilis. Directa datur illis, qui habent directum
dominium in prædijs ſiue domibus, quibus debetur ſerui-
tus, daturque contra eum, qui eſt directo dominus illius
rei, quæ ſeruitutem ſuſtinet. Vtilis verò illi competit, qui
vtile dominium habet, ſiue ius aliquod in illa re, cui debe
tur ſeruitus, ideſt, in prædio dominante: quales ſunt, cre-
ditor pignoris, qui pignus poſſidet: nam poteſt aſſerere ſer
b uitutes pignori debitas, b per confeſſoriam: vſufructua-
c rius, qui in fundo fructibus habet ius fruendi, nam ei datur c
confeſſoria. item emphyteuta, vaſallus, & ſi quæ ſunt ſi-
30 miles perſonæ. † Cauſa verò huius actionis eſt, quòd in re
alterius, vel per pactiones inter viuos, vel per vltimam
voluntatem, iuncta patientia domini rei ſeruientis (quæ
d traditionis loco d habetur) conſtitutum eſt. † Probat er
31 go actor in actione, quòd ipſe eſt dominus directus vel
vtilis fundi, ſiue rei illius, cui debetur ſeruitus. ſi enim eſ-
e ſet quaſi dominus, locum haberet e Publiciana. Secun-
do, quod illi rei, vel ipſius actoris perſonæ in re alterius
per domini patientiam ſeruitus ſit cōſtituta. Vltimò, quòd
32 aliquis impediat eum vti iure illo. † Effectus eſt, quòd
reus conuictus, ad petitionem actoris, & implorationem
officij iudicis, cū reſtitutione intereſſe, fructuum & dam-
f norum, ab impedimento f abſtinere cogitur. Præterea
obligatur reus conuictus præſtare cautionem, quòd in fu
g turum nec ipſe, nec hæredes eius impedituri g ſint
actorem vti tali ſeruitute. Niſi enim & ſententiæ pa-
ruerit aduerſarius, & de non impediendo in futurum ca-
uerit, in litem contra eum iurabitur. Cæterum ſi rem præ-
ſtiterit, ideſt, ſeruitutem, cauere autem noluerit, hic iura-
mentum in litem ceſſat, ad cautionem autem coercebi-
h tur captis pignoribus, vel alijs iuris h remedijs. † Præ-
33 dicta tamē vera ſunt, quando quis agit iudicio petitorio,
hoc eſt, quando dicit actor, huius vel illam ſeruitutē in re
alterius ſibi cōpetere virtute alicuius pactionis, & quaſi
traditam per patiētiam domini: qua ſpecie tenetur illam
34 probare. † Secus autem ſi ageret iudicio poſſeſſorio, ideſt,
diceret ſe quaſi in poſſeſſione alicuius ſeruitutis iure alte
rius fuiſſe, & de facto eiectum, ſiue in ea turbatum. ſicq;
ſe ſpoliatum proponeret, & ageret ad reſtitutionem poſ-
ſeſſionis: eo certè caſu non competit actio confeſſoria, ſed
pro ſpoliatione vtile interdictū vnde vi, vel vtilis actio
in factum, ſurrogata in locum illius interdicti vel etiam
i actio ex i conſtitutione Imp. Valentiniani, Theodoſij,
& Archadij, qua ſpecie obligaretur tantum probare, ſe
in quaſi poſſeſſione fuiſſe, & per reum eiectum. Pro tur-
K batione antē quaſi poſſeſſionis iſtius modi iuris K com-
35 peteret interdictum quaſi vti poſſidetis. † Porrò in con
feſſoria, quæ ſuper ſeruitutibus datur, non eſt neceſſe pro-
bare titulum: ſufficit enim, ſi conſtiterit per multos annos
l non vi, non clam, non l precario poſſediſſe. † Tollitur au
36 tem hæc actio eiſdem modis, quibus amittuntur ſeruitu-
m tes, quos m ſuo loco enarrauimus. † Ex prædictis omni-
37 bus colligimus, quòd confeſſoria agere volēs, debeat pro-
ponere, ſe eſſe dominum vel quaſi, prædij illius, vel in
eo ius habere, cui ſeruitus illa vel alia debeatur. vel
dicat: Sibi tāquam domino, vel quaſi, ius eſſe, hac vel
alia ſeruitute vtēdi: in quo iure cum aduerſarius eum
turbet, impediat, contradicat, petat decerni, hoc ius
ſibi deberi, & præfatum aduerſarium condemnari, vt
patiatur eum huiuſmodi ſeruitute vti, implorato iudi
cis officio, ꝙ caueatur de in poſterū nō īpediēdo, &c.
K Contra quoque. Nunc alteram tex. noſtri partem ag-
grediamur, quæ de negatoria in rem actione tractat: ea
tu omnibus ſuprà allegatis iuribus domino fundi vel ei,
qui ius in re habet, ut eſt creditor, conceditur: veluti ſi con
tendam vicino ius non eſſe uti ſeruitute in fundo meo, vel
38 in quo ius habeo. Explicemus ergo eam. † Actio nega-
toria eſt realis, qua agimus res noſtras non ſeruire re-
bus, ſiue perſonæ, qui intendit ius ſibi in eis compe-
tere. Per negatoriam enim prædia noſtra, ſi fortè quis ea
39 ſeruire prætendat, in libertatem aſſerimus: † ideo ſic di-
cta, quòd ſeruitutem à prædijs noſtris defendamus, ideſt,
auertamus. & poteſt quibuſcunque verbis aptis ad inten-
tionem noſtram inſtitui, dum appareat, quod tuear liber-
n tatem prædij mei, quam ſeruitutis onere alius n infrin-
gere nititur. Neq; enim refert, negatiuis proponatur ver-
o bis hæc actio, an adfirmatiuis, dum tamen uim o nega-
tiuorum habeant, priuationemq; complectantur. Falſum
enim eſt, negatoriam dici, quia uerbis negatiuis intente-
tur: uel confeſſoriam, quod uerbis affirmatiuis concipia-
tur, nam qualibet earum poteſt dari per uerba affirmati-
40 ua & etiam per negatiua. † Non ergo ſumunt differen-
tiam hæ duæ actiones, Confeſſoria ſcilicet & Negatoria,
per formam uerborum, ſed differunt ratione materiæ.
Vnde ſiue per affirmationem, ſiue per negationē dentur,
tantum in hoc differunt, quia confeſſoria datur ad tuen-
dam ſeruitutem debitam: & negatoria conceditur ad de-
fendendam libertatem ſuam. Exempla in quibus con-
feſſoria intētatur uerbis negatiuis, & negatoria affirma-
p tiuis, Doct. p alibi recenſent ad definitionem reuerten-
do, dixi negatoriam eſſe actionem realem: quia datur
domino illius rei, quæ contenditur eſſe libera, & in qua
negatur ſeruitus. Adpoſui, rem noſtram: ut confeſſo-
riam excluderem, qua intendimus rem alienam nobis ſer
uire. Reliquæ partes definitionis omnes poſitæ ſunt ad
differentiam confeſſoriæ. Datur & hæc actio non tan-
tum pro ſeruitutibus, ſed etiam pro alijs iuribus, ueluti ſi
quis neget ex rebus ſuis deberi reditus, & ſic deinceps.
41 † Ad

ADDITIONES.

a l. vti frui, in prin. ſi vſusfr. pet.
b l. ei qui, de ſer.
c l. 1. ſi vſusfruct. pet.
d l. quoties, de ſer.
e §. namque, infra eod.
f l. loci corpus, § in confeſſoriam, cum §. ſeq. & l. etſi fortè, §. ſi. ſi ſeruit. vend.
g l. harum, cum ſimil. ſi ſeruit. vend.
h d. l. harum, ibi gl. ſing. & leg. ſi ſer. vend.
i l. ſi quis in tantam, C. vnde vi.
k l. ſicut, § Ariſt. ſi ſer. vend. Spec. in tit. de reſt. ſpol. §. nunc dicemus.
l l. ſi quis diutur. ſi ſer. vend.
m Vide ſup. de ſeruit. §. fin. & tit. de vſufruct. &c.
n Gl. ita loquitur in l. 2. ſi ſer. ven.
o Gl. approbat in l. ſi. §. ſi in ver. exceptio. de excep. dol. ibi Bar. & Ang. hic, Iaſ. in d. l. ſi priuſquam, num. 33.
p In c. cum eccl. Sutrina, de ca. poſ. & propr. ibi gl. c. examinata, de iud. & l. 1. ff. ſi ſer. ven.

41 † *Ad hoc autem, vt ipſa locum habeat, duo ſunt neceſ-
*ſaria: primum quod actor habeat dominium, vel ius ali-
*quod in illa re, in qua negatur ſeruitus. Alterum, quòd
reus prætendat, ſeruitutem ſibi eſſe ea in re conſtitutam.
42 † *Et quanquam in omnibus actionibus, onus probandi re-
*gulariter actori incumbit, & non reo, adeo quod ſi actor
a *in probatione deficeret,* a *reus ab ipſius impetitione ab-
43 *ſolui debeat:* † *in hac tamē actione diuerſum obſeruatur,
*quia actor non obſtringitur actionis ſuæ intentionem pro-
*bare, videlicet rem ſuam non ſeruire rebus alienis, ſed
*ſatis eſt, ſi ſe dominum illius rei eſſe commoſtret. Hanc
*namque ſpecie eius intentio eſt fundata per probationem
44 *dominij,* † *quum vnaquæque res præſumatur* b *libe-
b *ra, donec doceatur ſeruitus conſtituta pactionibus, aut
*vltima voluntate, per aduerſarium: quæ præſumptio
*transfert onus probandi in reum conuentum, vt probet
*in rebus actoris ſeruitutem ſibi iure cōſtitutam, liberat-
*que ipſum agentem negatoria à neceſſitate probandi. Et
*hoc ideo, quia actor agit negatiuè, reus autem excipit af-
c *firmatiuè: affirmatio ergo probanda* c *eſt, & non nega-
45 *tio.* † *Probat itaque hoc caſu reus ſeruitutem ſibi conſti-
*tutam in rebus actoris multis modis, puta per actiones;
d *ſtipulationes, contractus,* d *vltimas voluntates. Item
e *per præſcriptionem, quæ habetur loco* e *conſtitutæ: vel
f *donationem, aut* f *conſuetudinem. Et reus in actione ne-
*gatoria diſcrepat in effectu ab actore in actione confeſſo-
46 *ria.* † *An autem dominium ab agente negatoria proban
*dum ſit, in facto controuerſum memini pleriſque id aſſe-
*rentibus. Nam cum dominium ſit cauſa negatoriæ actio-
g *nis, ſicut & rei vendicationis, ideo ab agente probandū* g
h *videtur, vt Specul.* h *cenſuit. Sed magis eſt, vt diſtin-
*guamus, an negatoriam intendens ſit in poſſeſſione fundi,
*vel non: Quia priori caſu ſufficit, ſi poſſeſſio probetur. nam
*& de dominio ſic præſumendum eſt, cum ſolum inciden-
i *ter de eo* i *quæratur: altera verò ſpecie, ſi agens non ſit in
*poſſeſſione, ei domini ſiue allegati iuris probatio incūbet.
*Quam ſniam velut æquiorem Iudices Camerales pariter
K *olim ſecuti ſunt ſicut* K *alibi annotaui.* † *In negatoria er-
47 *go ſic proponetur actio,* quòd licet prædium meum iu-
re dominij, vel quaſi, nulla ſit ſeruitute aduerſario
obligatum, ipſe tamē me moleſtet, hanc vel illam ſer-
uitutem vſurpando temere, & de facto, &c. quare pe-
to declarari, aduerſario ius non eſſe me turbandi, &
eum prohiberi, ne me moleſtet, cum omnibus clau-
ſulis, & cum cautione, quòd in futurū nō turbet &c.
*Nec ignoro, etiam alijs verbis, alio ordine agi poſſe, ſed ef-
l *fectus vbique idem eſt. Plurima quoq; in hanc partem* l
*& diſceptari & congeri poſſent, quæ tanquā parum vti-
48 *lia tranſeo.* † *Aduerte tamen, vtcunque ſupra dixerim,
*reum negatoria conuentū ſeruitutem ſibi conſtitutā pro-
*bare debere: eſt tamē caſus, vbi res aliter ſeſe habet, nem-
*pe quod is, qui aſſerit libertatē ſui fundi, debeat eam doce
*re. Vt ecce ſi aliquis ſit conuentus actione confeſſoria, qui
*dicat nullam nunc deberi, quia iam extincta ſit, & hoc in
*defenſione adducit: ſic enim confitetur eam aliquādo com
m *petiiſſe aduerſario, compriuatio* m *præſupponat habitū.
49 † *Vnde impetitus cōfeſſoria probare debebit, quonam mo
*do, qua ve ratione ea nunc extincta ſit, atque amiſſa. ſicq;
*docebit ipſe libertatem fundi ſui. Cautus ergo ſit, qui con-
*feſſoria impetitus eſt, ne tali ſimplici defenſionis forma
*vtatur, ſed potius ita dicat, nullam vnquam etiam ab
*initio illi competiiſſe ſeruitutem, vel ſi aliqua olim com-
*petierit, eam nunc præſcriptione, vel alio quouis modo
*peremptam eſſe. Sic ergo caſum habes, vbi grauatur pro-
50 *banda libertatis onere is, qui illā tuetur & aſſerit.* † *Eſt
*& alius caſus, in quo neceſſe eſt probare libertatem, eam
*aſſerenti, quando conuentus actione confeſſoria, factus eſt
*propter contumaciam actor actionis negatoriæ, iam de-
n *bet ipſe probare* n *libertatē.* † *Sic enim Africanus con-
51 *tumaciam refert in vtraque actione.* Et is, inquit, de ſuo
iure docere debet, qui contumax fuit: *id eſt, actoris par
o *tes ſuſtinebit. Atque ita eius* o *reſponſum aduerſus com
*munē calculū accipit Iaſ. Sed obijciat quiſpiam, quis iam
*erit effectus naturalis libertatis? neq; enim propter meā
*contumaciam poterit inualidari præſumptio naturalis li-
*bertatis: ideo videtur, quòd adhuc incumbat onus proban
52 *di aſſerenti.* † *Fortè huic impugnationi ſic reſpōderi pote
*rit, per contumaciā non reſpondentis extinctam eſſe vim
*illius præſumptionis, quæ militabat ꝓ naturali libertate.
53 † *Nam ille qui contumax eſt in non reſpondendo, intel-
p *ligitur reſpōdiſſe in eam partem,* p *quæ ſit illi deterior: ſi
*deterius ſit negaſſe, habebitur tāquā negaſſet. Euoco igi-
*tur modò aliquem ad iudiciū confeſſoria actione, & in li-
*bello pono, ſeruitutem mihi competere, ille contumax eſt,
*igitur videtur propter contumaciam tacitè confeſſus ſer-
54 *uitutem.* † *Nam & contra præſumptionem iuris & de
*iure admittitur probatio in contrarium per confeſſionem
*partis. Et hic eſt illa tacita confeſſio, quæ elidit illam præ-
q *ſumptionem naturalis libertatis,* q *quæ eſt iuris tātum:
*putoque hanc eſſe veritatem rei, vt eſt ibi ſententia Iaſ.
*atque idem hic Faber cenſuit. Hoc tamen non eſt igno-
*randum, quod licet ab ipſa origine poſſit aliquod ædificiū
*ſeruituti obnoxium eſſe. tamen illa ſeruitus non eſt natu-
*ralis, ſed impoſititia, qa ſcilicet imponi debēt pactis, vel
55 *in vltima voluntate.* † *Cæterum ꝙ Accurſ.* r *dubitat, an
r *& ad ſeruitutē* altius tollendi *repetēda ſint hæc, verba,*
ius non eſſe: *hoc tu audacter affirma, ad omnes ſcilicet
ſ *ſeruitutes in texti* ſ *nominatas repetenda eſſe prædicta
verba ius non eſſe. *Sed dices forte, quo modo poſſum age
re ſi ita dicam, ius non eſſe aduerſario, altius tollendi:
t *nonne dum ſic experior, videbor propoſuiſſe actionem* t
cōfeſſoriam? quomodo igitur vnis exemplū vna eademq;
agendi

ADDITIONES.

a Vul. l. qui accuſ. C. de eden. & l. actor, C. de probat.
b l. altius, C. de ſeru. l. cum eo, & l. Imperatores, ff. eod.
c d. l. actor, & gl. in l. ſicuti. §. ſi quæratur, in verbo poſſeſſoris, ſi ſeru. ven. Bart. in l. in ædib. C. de ſeruit.
d §. ſi. vbi de hoc dixi ſupra, de ſeruit.
e l. hoc iure, §. ductus aquæ, de aqu. quot. & æſti. & l. ſi quis diutur. in prin. ſi ſeru. vend.
f l. 1. in fin. ibi gloſ. de aq. plu. arc. l. 2. ibi gloſſ. & Doct. C. de ſeru. & aqu.
g Per l. doct ancillam, C. de rei vend.
h In tit. de ca. poſ. & prop. §. in confeſſoria, ver. & nota quod dominium.
i Iuxta not. in l. quidam in ſuo, de cond. inſti.
k Obſ. 19. Cent. 1. Cam. obſ.
l Vide, ſi voles, Bar. & Doct. in d. l. ſi priuſquam, in 5. oppoſ.
m l decem. ibi Doct. de verb. obl.
n Hoc probatur ex l. ſi priuſquam, de no op. nunc.
o In d. l. ſi priuſquam, in fi. tex. vide ad d. l. ſi priuſq. nouum intell. Ale. lib. 1. Paterg. item Zaſ. lib. 1. ſing. intell. c. 4.
p l de ætate, §. qui tacuit, de interrog act.
q Gl. eſt adprobata in §. illud, in Auth. de æqual. do. col. 1. & gl. in l. in cōtractibus, in verbo nullo modo, C. de non nu. pec.
r Glo. in ver. altius tollendi.
ſ In hac 2. parte.
t Ita enim in d. l. ſi priuſquam, ſecundum gl. & Doct. deciditur, actionem illam tibi ius non eſſe altius tollendi eſſe confeſſoriam licet negatiuis verbis conceptam, &c.

agendi forma poteſt ad cōtrarias pertinere actiones? Iſte
nodus videtur inexplicabilis: ita tamen meo quidem iudi-
56 cio diſſoluendus eſt. † Duplici ſiquidem ratione poſſum
agere contra te, non eſſe tibi ius altius tollendi. Ipſa enim
forma agendi poteſt indifferenter uel ad confeſſoriam, vel
negatoriam pertinere: ſed nō ipſa cauſa agendi, ideſt, pro-
pter quam agens intendo, tibi ius non eſſe altius tollendi:
nam cauſa agendi diuerſitatem inducit. Et propterea poſ
ſet agi, quia tu eam ſeruitutem impoſuiſti ædibus tuis vel
conuentione, vel vltima voluntate, vnde ſi ex illa cauſa
contendam, tibi non eſſe ius altius tollendi, quod pactione
a impoſuiſti hanc ſeruitutem in tuis ædibus, iam a agam
confeſſoria actione. Sed ſi alia ex cauſa intendam, non eſſe
tibi facultatem altius ædificandi forte quia ſtatuto prohi-
beris, iam non ago confeſſoria: quia non experior virtute
ſeruitutis, ſed negatoria, hoc eſt negando, quod tibi liceat
b contra ſtatutum b ædificare altius. Et in hanc quidem
c ſententiam videtur quoque c Zaſius inclinaſſe.
l Quod genus. Venio ad tertiam §. noſtri partem, quæ
differentiam ponit inter corporales & incorporales res,
quo ad agendum. Ait autem primo Imperator hoc ge-
nus actionis, intellige, negatoriæ, in rebus corporalibus
proditum non eſſe, ſcilicet, vt in illis negatorie agi poſ-
57 ſit. † Et ſic obſerua, quod in rebus corporalibus, tantum
confeſſorie agimus, in incorporalibus vero & confeſſorie
& negatorie, quemadmodū ex his quæ ſupra tradidimus,
apparet. Ratio autem quare in corporalibus agatur tantū
confeſſorie, ea eſt. Quicunque iudicio contendit, ex eo iure
quod ipſe habet, cauſam ſuam iudici probare debet, nō au
d tem ex defectu ſeu vitio iuris aduerſarij, vt hic d Theo-
philus aſtruit: vt ecce, male contenderes, ſi ita ageres rei
vendicatione: Peto illam rem abs te, quia tua non eſt. Illa
cauſa agendi infirma eſt, quia forte nec mea res erit. Ne-
que enim, quod tuum nō eſt, id protinus meum eſt, poteſt
namque neutrius eſſe. Vnde tu in commodo poſſeſſionis
58 me vincere debes, † per regulam, quæ dicitur: In pari
e cauſa meliorem eſſe conditionem e poſſidentis.
m Is agit qui non poſſidet. Vt ſcilicet poſſeſſionem adi
piſcatur, & illi res reſtituatur ex iure ſuo, quod in ea re
prætendit: quia dicit ſuam & perperam ab alio detēſam,
vnde ſibi reſtituendam. Nunc compleamus differentiam,
59 hoc loci per Imp. ſignificatam. † Incorporalibus is agit,
qui non poſſidet: in ſeruitutibus vero tam is qui poſſidet,
quàm qui non poſſidet. & ita completur differentia, quā
f voluit hic innuere Imperator f inter res corporales &
incorporales. In corporalibus, inquam, is agit, qui non poſ
ſidet: agimus enim ad id, quod non poſſidemus, ſcilicet
ad fundum ab alio detentum. Sed hic in incorporalibus
agimus ad id, quod poſſidemus: agimus enim confeſ-
ſoria ad ius ſeruitutis, quod ipſi poſſidemus, & nihilomi-
nus vtcunq; ſimus poſſeſſores illius ſeruitutis, actione ta-
men confeſſoria petimus, per ſententiam iudicis declara-
g ri, illam nobis deberi, ſicque hac ſpetie hoc ipſum g poſ-
ſidemus, ad quòd agimus. Et ſane magna in hoc conſiſtit
commoditas, quia licet poſſideat quis ſeruitutem, forte ta-
men moleſtatur & turbatur ſuper vſu atque exercitio ſui
60 iuris. † Illa ergo moleſtia, illud obſtaculum ſiue impedi-
mentum tollitur per declaratoriam ſentētiam iudicis, qui
declarabit, eum debere vti ſua ſeruitute, vel libertate, vt
h aduerſario imponatur ſilentiū, compellaturq; præſtare h
cautionem de non impediendo. Atque ita hæc verba ego
accipienda eſſe omnino puto.
n Per quā negat. Et ſic in rebus corporalibus poſſeſſori

non datur actio rei vēdicationis. Fallit tamen hoc aliquo-
i ties, vt hic i Gloſſator appoſuit, ſubiungendo deinde tri-
plicem ſolutionem, quarum prima recipitur, cæteris dua-
K bus K reiectis.
61 o Sane vno caſu. † Hæc eſt quarta & vltima pars
tex. noſtri, in qua excipitur vnus caſus. Quis tamen ſit iſte
caſus, quem Imperator intelligit, Doct. hic multum ſe di-
ſtorquent. Accur. duo ponit exempla: primū eſt de dupli-
l cibus l iudicijs, quæ ſic dicuntur, quia in eis vterq; liti-
gans eſt actor & reus, ſicut eſt familiæ erciſcund. quia
datur inter hæredes: communi diuidundo, quæ locū ha-
bet inter ſocios, cū volunt diuidere, atq; ā cōmunione: &
finium regund. cum de finibus eſt cōtentio inter vicinos:
quod tamen Petrus de Bell. Pert. Faber, & Angelus im
pugnant, quum Imp. de vno tātum caſu loquatur, hic autē
eſſent tres, qui non efficiunt vnum. Iaſone interim Accur
62 ſium defendente. † Aliud exemplum eſt de quauis exce
ptione proponēda, in qua aliquid proponit reus: nam ex-
m ceptionibus reus partibus actoris m fungitur. Ad hoc
equidē textus hic conuenire uidetur, dum dicit, Sane vno
caſu, qui poſſidet, nihilominus is actoris partes obti-
net: non autē dicit, quod vere ſit actor. Sed nec hoc exēplū
ad præſentem locum quadrare, præfati Doctores dicunt,
63 quia ſic non vnus, ſed ſupra ſexcentos caſus eſſent. † Ideo
Faber aliud adducens exemplum, dicit verè in hoc textu
innui: vt ſi reus ſua ſponte ſuſcipiat onus in ſe probandi, q
n res ab actore petita ſit n ſua, non actoris: ea ſpecie pro-
culdubio partes actoris obtinet, vt hic ait textus. Et quā-
quam iſtud Iaſon damnat, Zaſius tamen ipſum ſequi vi-
detur, aitque, Imperatorē hic eum caſum intellexiſſe, cū
reus via exceptionis contendit ſe eſſe dominum, non tan-
quam actor, ſed tanquam excluſurus intētionem agentis.
Et poteſt quilibet reus hoc, conuentus rei vendicatione:
ſicut ex præcedenti §. liqueſcit, vbi in fine dicitur, poſſeſ-
ſor autem ſe dominum eſſe dicat: poſſeſſor, ideſt, reus
conuentus qui poſſidet: dicat, ſcilicet excipiendo, ſe eſſe
dominum, & nō actorem, ſicq; argumento eſt is §. dum
ibi Imperator indulget poſſeſſori, quod poſſit dicere, ſe eſ-
ſe dominum, ſicq; opponere ius dominij: non quidē recon-
o ueniendo actorem (nam id non liceret) ſed excipiendo o
ac defendendo: tunc enim vicem actoris ſuſtinet. quod hic
Zaſius latius proſequitur. Quicquid ſit, omnia exempla
ſunt in ſe vera, quæ iam recenſuimus: vtrum autem po-
tius ad noſtrum textum referendum, de quo veriſimilius
64 hic Iuſtinianus ſenſerit non leue dubium eſt. † Ego (venia
omnium dixerim) nullum iſtorum exemplorum poſſe
commodè applicari ad textum noſtrum crediderim, vt de
eo intellexiſſe videatur Imperator. In his enim nō agitur
tali

ADDITIONES.

a Ita intellige d. l. ſi priuſquam.
b Et ita hic loquitur Imp.
c Qui ſatis reſpondet ad l. ſi priuſquam, de ope. no. nunc. quæ obſtare videbatur maxime.
d Probatur in l vti frui, in prin. ſi vſusfr. pet.
e §. commod infra. de interd.
f l pen. § fi. ſi vſusfr. pet & l. etſi forte, §. ſciendum, ſi ſer. ven.
g d. §. ſciendum, & d. l. pen. §. fin. vbi eſt bonus tex. atque hoc declarat I. C in l. ait prætor, §. 1. ex qui. cau. maio.
h l harum, & l. egi, ſi ſerui. vend.
i In verb. neget.
k Iaſon hic.
l l. in trib. ff. de iud §. quædam, infra hoc tit.
m l. 1. de excep. l. in exceptionib. de prob.
n l. circa. de prob.
o d. l. 1. de excep.

Digitized by Google

tali actione, per quam negat. Unde puto, quod debeat tale exemplum inueniri, in quo negatiue agatur. Mallem er-
a *go hic praeiudiciales actiones intelligere, a qua in rem*
ſunt & extra ordinem aliarum actionum negatiuè inten-
b *duntur: cum alijs actionibus principaliter intentatis* b
65 *obijciantur.* † *Vel poteſt etiam dici (quod* c *Coraſio*
c *placuiſſe video) Imperatorē de interdicto* vti poſſidetis,
ſenſiſſe: in quo ſuſtinet vices actoris, qui poſſidet: non autem ad actionem aliquam referendum eſſe. Nunquam
d enim, *inquit* d *Vlpianus,* datur vltrò actio poſſeſſori, quippe cum ſufficiat ei quod poſſideat. *quo reſponſo*
66 *hic intellectus defendi videtur.* † *Caeterū Aemilius Ferretus teſtatur, in vetuſtis quibuſdam exemplaribus manuſcriptis hūc locum cum negatione legi,* Sanè non vno caſu: *eamq; lectionem ſequitur, & putat hic agi de mixtis & duplicibus iudicijs, in quibus manifeſtum eſt, eum qui poſſidet, agere poſſe. Sunt etiam, qui legendam putent (ſanè illo caſu) vt ſuperior caſus ſignificetur, quo rerum incorporalium nomine* Negatoria *conceditur. Illo namq; caſus is, qui poſſidet, nihilominus actoris partes ſubire co-*
e *gitur,* e *probareque, aduerſarium ius aliquod ſeruitutis non habere. Sed hac re liberum ſit cuique iudicium, quod velit ſequendi.*

ADDITIONES.

a Placent. lib. 1. de varie. actio. tit. 19.
b l. fundum, de exceptio.
c Lib. 3. Miſcel. cap. 13.
d l. 1. §. interdictum, vti poſſ.
e l. vti frui, 5. §. vlt. ſi vſusfr. pet.

---

§. Sed iſtae:

1 *Continuatio huius §. ad praecedentes.*
2 *Ciuiles actiones ſunt, quae ipſa origine ſunt à iure ciuili.*
3 *Praetoriae ſunt quas Praetor de nouo induxit.*
4 *Actio commodati eſt ciuilis.*
5 *Diſcuſſa l. 1. ff. commod.*
6.7 *Rei vendicatio aduerſus eum qui dolo deſijt poſſidere, an ciuilis ſit vel praetoria.*
8 *Actiones ex ſtatutis cōceſſę, an ciuiles ſint, uel pretorię.*
9 *Defenditur Accurſius à calumnia Dyni.*
10 *Praetoriae actiones deſcendunt etiam ex contractu, vel quaſi: ex delicto, vel quaſi.*
11 *Vocula (quaſi) quid ſignificet.*
12 *Lectio huius §. reſtituta.*

Sed iſtae quidem actiones, quarum mentionem habuimus, *a* & ſi quae ſunt ſimiles, ex legitimis & ciuilibus cauſis deſcendunt. Alię autem ſunt, quas Pretor *b* ex ſua iuriſdictione comparatas habet, tam in rem quam in perſonam: quas & ipſas neceſſarium eſt exemplis oſtendere. Vt ecce, plerumque ita permittit Praetor in rem agere, vt vel actor dicat, ſe *c* quaſi vſucepiſſe, quod non vſuceperit: *d* vel ex diuerſo, poſſeſſorem aduerſarium ſuum non vſucepiſſe, quod vſuceperit.

1 † Hactenus *Imperator de actionibus ciuilibus, tā in rem, quā in perſonā diſſeruit: iam progreditur ad actiones*
a *praetorias, reales & perſonales: & primò de realibus* a
tractat, ſicq; latenter ad ſecundam actionam diuiſionem accedit, quae ſit reſpecta cauſae efficientis: quia aut ciuiles
b *ſunt, aut praetoriae, ſicut* b *Vlpianus etiam ſcripſit. Ex*
2 *textu autem colligendum eſt,* † *quae actiones dicantur ciuiles, & quae praetoriae. Ego praetermiſſis Doctorum alter-*
cationibus, eas puto ciuiles eſſe, quae ex ciuilibus cauſis ſuam trahunt originem, non quae ſunt approbatae de iure
3 *ciuili. Sic poſtea ait Iuſtinianus:* † *eas eſſe praetorias, quas* Praetor ex ſua iuriſdictione propoſitas habet: *nō dicit: quas approbauit, vel cōfirmauit, ſed quas ipſe adinuenit, & ex ſuis edictis ꝓpoſuit. Hinc cōſequitur, ſi aliqua actio inueniatur origine iuris ciuilis eſſe, quia eo iure introducta ſit, Praetor aūt eam approbarit, eam dici debere ciuilem, non praetoriam, quia Praetor nihil aliud adiecit, quam*
4 *quòd approbauit.* † *Vnde actio* commodati *ciuilis eſſe dignoſcitur, quia deſcendit ex iure ciuili, & ex contractu iuris gentium, tametſi* * *Praetor eam approbauit, vel*
5 *ictum in ea proponendo.* † *Nam quod praetor ait, iudiciū*
c dabo, c *ad approbationem referendum eſt, non inuentionem, ſiue originem. Voluit enim Praetor ſuam addere approbationem, vt ſuam oſtenderet ſolicitudinem circa*
d *reſtitutionem* d *rei commodatae. Quòd ſi verò aliquibus actionibus à iure ciuili inuentis non nuda Praetoris approbatio, ſed & ampliatio quędā, ſiue extenſio, vel etiā ademptio, ſeu diminutio acceſſit, an idem obtineat? Exempli cauſa:* Rei vendicatio *eſt ciuilis, quia ſuam originem traxit ex lege XII. tab quae conſtituebat eam tantummo-*
6 *do dari aduerſus poſſidentem.* † *Sed quia multi deſinebāt dolo poſſidere, vt ſubterfugerent iudicium rei vendicationis, ideo Pretor poſtea eam ſic produxit, vt & cōtra eum, qui dolo deſijſſet poſſidere, detur. Iam ſi ipſam ſpectemus originē, quae ex lege XII. tabul. fluxit, dicendum erit, eam eſſe ciuilem ſin autem conſideremus approbationē Praetoris, non illam quidem nudam ac ſimplicem, ſed quę habeat aliquid nouę adiectionis, aut quae extenſionem quandam, ſiue mutationem à prima huius actionis origine inducit, videtur potius eſſe pretoria in caſu nouato, qui caſus nouiter ex Praetoris iuriſdictione ad primam actionis conſtitutionem ſeu originem adiectus eſt. Accurſ. ait, eam nihilominus ciuilem eſſe nuncupandam, ea ratione: quoniam ad inſpiciendum, an actio aliqua ciuilis ſit, vel praetoria, debet intueri perſona actoris, ex qua metimur ius. Quam aſſertionem & Bal. recipit, rationem tamen ipſius damnat, quia ex ipſa potius origine, quam ex perſona actoris conuincimus, actionem aliquam ciuilem eſſe,*
7 *vel praetoriam.* † *Ego Iaſonis ſubſcribo ſententiae, quam & vulgo receptam puto, quod iſta vtilis* rei vendicatio, *quę aduerſus eum, qui dolo poſſidere deſijt, exercetur, inuentione ſit ciuilis, per extenſionem uero praetoria dici poſſit: idque obſeruandum eſt diligenter per vniuer-*
8 *ſum ius ciuile.* † *Sed quid dicendum fuerit de actionibus, quae hoc ſeculo ex ſtatutis diuerſorum magiſtratuum introducuntur nominatim vel tacitè? Et praetorias actio-*
e *nes cenſeri Bar.* e *rectè prodidit: quoniam omnes hodie magiſtratus poſt Imp. proximius accedunt ad exemplum praetorię iuriſdictionis, quàm vllius alterius Romani magiſtratus.*

a Et ſi quae ſunt ſi. *Verbo* legitimarum actionum, *in-*
f *telliguntur ll. XII. tab.* f *Accur. hic declarat, quae ſint ita ſimiles actiones, & dicit,* ex contractu, vel quaſi: ex maleficio,

ADDITIONES.

a Vſque ad §. in perſonam, infra eod.
b In l. actionum, 25. in fi. de act. & oblig.
* In l. 1. commo.
c d. l. 1.
d l. 3. in prin. naut. caup. ſtab.
e l. vlt. de pęn.
f Gloſ. verbi, quorum mentionem.

9 leficio, vel quaſi. † Quo loco Dynus calumniandi accepit anſam, quaſi Gloſſator per hanc expoſitionem negare videatur, Prætorias actiones dari ex contractu & maleficio: id quod verum eſſe conſtat. Primum enim actio de
a conſtituta pecunia a prætoria eſt. Item actio negotio-
b rum geſt. deſcendit ex quaſi contractu, & apparet b eam eſſe prætoriam. Sic furti actio ex delicto profluit, & tamen eſt prætoria. Præterea actio in factum ex edicto, aduerſus nautas, caupones, ſtabularios, proficiſcitur ex quaſi delicto, & ſimiliter prætoria eſt. Vides ergo in his omnibus cauſis naſci actiones vtriuſque generis, tã
10 ciuiles, quàm prætorias. † Reſpondeo tamen huic Dyni calumniæ, Accurſium non negaſſe per hanc interpretationem, quin & prætoriæ actiones ex his cauſis (nempe, ex contractu, vel quaſi: ex maleficio, vel quaſi) promanere queant: quia hæc ipſius expoſitio intelligẽda eſt ſecundum materiam, in qua loquitur. Fit enim hic mentio de ciuilibus actionibus, ideo quoque exemplum dedit ex contractu, vel quaſi, &c. quæ ſunt ciuiles actiones, atq; ita eum omnes excuſant: nec vnquam facile crediderim, Accurſium, diuini planè ingenij hominẽ, et ſummũ iuris apicem aliter ſenſiſſe, & in re tam minuta lapſum fuiſſe.
b Ex ſua iuriſdictione. Id eſt, ex ſuis edictis proditas.
c Sic enim iuriſdictionẽ & alijs in c locis pro edicto Prætoris, qui ius dicebat, vſurparunt Iuriſconſulti.
e Quaſi vſucepiſſe. Hoc eſt, vt actor quaſi vſuceperit,
11 quod tamen non vſucepit, dicat ſuum eſſe. † Significat
d enim hæc particula. d (Quaſi) propriè idem quod tanquam ὡσανεὶ, perinde ac ſi. Vnde etiam quaſi ne-
e potes e appellantur, perinde quaſi ex vero filio nati. Et ita Theophilum quoque hunc locum vertiſſe video: ait enim, εἰ φαίνεται τοῦδ᾽ ἐμὸν εἶναι ὡσανεὶ οὐσουκαπιτευθὲν ὑπ᾽ ἐμοῦ, Si paret hãc rem meam eſſe, tanquam vſucaptam à me.
12 d Vel ex diuerſo poſſeſſorem aduerſarium. † Ita hunc locum eſſe legendum, probat veterum exemplariorum fides, & ipſius ſenſus ratio: vt hic Bald. atteſta-
f tur. Eſt enim hæc ipſa ſpecies, quæ paulò f poſt explicatur: nempe cum agitur aduerſus poſſeſſorem, qui Reipub. cauſa abfuit, quaſi interim rem non vſuceperit. In vulgatis verò codicibus ſic legebatur: vel ex diuerſo poſſeſſor dicat, aduerſarium, &c.

ADDITIONES.

a §. de conſtituta, infra hoc tit.
b l. 2 in princ. de neg. geſt.
c d. l. 3. §. 1. de recep. arb. & l. quamuis, de in ius voc.
d Hom. & Bald. hic.
e l. adoptiones, de adopt.
f §. rurſus, infra eod.

§. Namque ſi cui.

1 Dominium duo habere adfinia.
2 Quaſi dominium non eſſe ſpeciem dominij, ſed potius adfine, contra Bart.
3 Vocula, quaſi, ſignificat improprietatem.
4 Dominium acquiritur etiam ignorante domino: ſecus in quaſi dominio.
5 Cauſæ iuſtæ ad transferendum dominium, ſufficiunt etiã ad Publicianam.
6 In ſeruitutibus patientia habetur pro traditione.
7 Nemo plus iuris in alium transfert, quàm ipſe habuit.
8 Non eſſe dominum, accepiſſe à non domino, & ſimilia verba, quomodo in legibus accipiantur.
9 Publiciana & directa & vtilis dici poteſt.
10 Qualiter argumentetur in hoc textu Imp.
11 De qua diuitia loquatur textus.
12 Alij facti probabilis eſt ignorantia.
13 Nemo debet locupletari cum alterius iactura.
14 Mendacium ex dolo prouenit ad decipiendum alterum.
15 Iure priſco per vſucapionem non contingebat dominiũ.
16 Publicianæ actionis definitio explicata.
17 Publiciana quare dicatur actio in rem.
18 Publiciana eſt actio prætoria.
19 Cauſa impulſiua Publicianæ inducendæ.
20 Quid denotetur per iuſtam cauſam.
21 Si res tradita a vero domino, amiſſa ſit, datur rei vendicatio.
22 Bona fides neceſſaria in Publiciana.
23 Qui poteſt vſucapere, poteſt Publicianam intentare, & econtra.
24 Seruitutes diſcontinuæ, quamuis non vſucapiantur, tamen vendicantur Publiciana.
25 Bona fides in emptione duobus temporibus requiritur.
26 Magnus effectus bonæ fidei in emente.
27 Hæredibus poſt traditionem factã, vtcunq; ſint in mala fide, datur Publiciana, ſi defunctus bonã fidẽ habuit.
28 In bona vel mala fide ratio ementis titularij habetur.
29 In cõtractibus alijs bona fides ſufficit tempore traditionis, excepta emptione.
30 An hodie Publiciana competat, ſicut olim, & concludit autor, quod ſic.
31 Sine traditione regulariter poſſeſſio non procedit.
32 Deficiente vſucapione, nec Publiciana datur.
33 Regula ex proportione circa Publicianam.
34 Vſucapione completa, Publiciana ceſſat.
35 Publiciana contra verum dominum non datur niſi in quibuſdam caſibus.
36 Affinitas rei vendicationis & Publicianæ.
37 An etiam verus dominus Publiciana experiri poſſit?
38.40 Etiam vero domino Publicianam competere, contra commun. & nu. 62.
39 De dictione quaſi.
41 Explicatur §. merito, l. 1. de public.
42 Interpretatio l. ſi ab eo. de pignor. & hypot. & num. 44. 45. 47.
43 Iaſon reprehenditur.
46 In eadem lege non habere locum argumentum à contrario ſenſu.
48 Argumentum ab vſucapione ad Publicianam affirmatiuè procedit, non negatiuè.
49 In quibus conueniant rei vendicatio & Publiciana.
50 Differentia inter Publicianam & rei vendicationem.
51 Publiciana datur etiam pro rebus incorporalibus.
52 Rei vendicatio datur contra titulo poſſidentem: ſecus in Publiciana.
53 Cauſa Publicianæ actionis, eſt quaſi dominium.
54 In Publiciana quæ requirantur.
55.56 Sufficit in Publiciana, ſi res pro tradita habeatur.
57 In Publiciana ſufficit traditionem & titulum probare, bona autem fides iuramento probatur.
58 Bona fides præſumitur, donec probetur mala.
59 Quid in Public. ex parte rei exigatur.
60 Effectus Publicianæ actionis.
61 Formula, inſtituendæ actionis Publicianæ.
63 Senſus horum verborum, iure dominij vel quaſi.
64 Rei vendicatio & Publiciana poſſunt in libello ſimul proponi.

Nam-

Namque ſi cui a ex iuſta cauſa b res aliqua c tradita fuerit (veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & necdum eius rei dominus d effectus eſt: ſi e caſu eius rei f poſſeſſionem amiſerit, nullam habet in rem g directam actionem ad eam perſequendam h quippe ita proditæ ſunt iure ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vendicet. i Sed quia ſanè durum erat, eo caſu deficere actionem, inuenta eſt à Prætore actio, in qua K dicit is, qui poſſeſſionem amiſit, l eam rem ſe vſucepiſſe, quam vſu non cepit, m & ita vendicat n ſuá eſſe. Quæ actio o Publiciana appellatur: quoniam primum à Publicio Prætore in edicto propoſita eſt.

Superius propoſuit Imp. duo exempla Prætoriarum actionum, quæ in rem ſunt, generalia: in hoc §. exequitur prius exemplum in ſpecie, nempe Publicianam. Antequam vero declaremus eam, admonitos eſſe volo iuris
1 *ſtudioſos. † Dominium duo habere adſinia, ius in re ſpecificum, & quaſi dominium. Ius in re eſt, quod habet is, cui, vel cuius prædio debetur ſeruitus, quodq; habet creditor, cui conſtituta eſt hypotheca, hoc eſt, rei immobilis*
a *pignus. De hoc in præcedenti* a *§. egimus. Hic de altero,*
2 *nempe quaſi dominio, diſputabimus. † Bart. tamen quaſi*
b *dominium recenſet* b *inter ſpecies dominij, diuidens illud in directum, & vtile, & quaſi dominium quod verũ non*
3 *eſſe, multis argumentis oſtendi poteſt. † Primũ hæc vo-*
c *cula, quaſi, ſignificat* c *improprietatem, & quaſi tale, non eſt tale. Deinde vſucapio & præſcriptio ſunt modi acquirendi dominium: ergo is qui vſucapit, vel præſcribit, nempe, quaſi dominus, priuſquam complet vſucapionem vel præſcriptionem, dominus non eſt, alioqui non eſſent modi acquirendi dominium, ſed potius confirmandi. Hinc etiam conſequeretur, duos eſſe eiuſdem rei dominos, eum aduerſus quem vſucapitur, & eum qui vſuca-*
d *pit, quod cum* d *Celſi reſponſo pugnat. † Item poteſt ac-*
4 *quiri dominium per procuratorem etiam ignorante domi-*
e *no, quaſi dominium non poteſt, niſi domino* e *ſciente. Poſtremo quorſum attinuiſſet à Publicio Prætore nouam actionem introduci? neque enim vtili domino adinuenta*
f *eſt noua actio. Proinde nihil aliud eſt, quaſi dominium,* f *quam adfine ipſius dominij, ſicut & ius in re ſpecificum.*
g *Directum vero & vtile* g *eſſe ipſius dominij ſpecies, indubitatum eſt. Quo circa Apellus rectè ſentit in ſua Methodica diſputatione. His ſic præcognitis, antequam huius actionis naturam inueſtigemus, operæ precium fuerit verba huius text. interpretari* παραφραστικῶς h *ex Oldend. cum tota vis & cognitio Publicianæ ex illis dependeat, quemadmodum ex ſubiectis apparebit.*
a Ex iuſta cauſa. *Id eſt, ex aliquo contractu, qui deſcendit ex iuſta cauſa, dum tamen cauſa ſiue contractus ſit aptus ad dominij tranſlationem, ſi verus dominus tradi-*
5 *diſſet. † Quæcunque enim* i *cauſæ iuſtæ ſunt ad transfe-*
i *rendum dominium, ſi res tradatur à vero domino, eædem ad Publicianam ſufficiunt, ſi res à nõ domino ſit tradita.*
b Res aliqua. *Siue corporalis, ſiue incorporalis.*
6 e Tradita. *Vel quaſi tradita. † propter ſeruitutes, in quibus patientia habetur loco traditionis. Tradita autem, intellige à non domino: quem tamen accipiens putabat eſſe dominum.*
7 d Effectus eſt. † *Per traditionem non, quia tradens non*
K *erat dominus, & nemo* K *plus in alium iuris transfert, quàm ipſe habet. Per vſucapionem non, ea enim necdum*
8 *erat completa. † Hoc quoq; hic obiter obſeruandum eſt, cum lex in hac materia dicit, aliquem non eſſe dominum, vel emiſſe aut accepiſſe à non dño, item non eſſe factum dominum, & cætera id genus verba, accipienda eſſe, quatenus ad ipſam legem loquentem attinet, de caſibus, qui ſic euenire ſolent frequenter, & cum eueniunt, apud naturam ſunt certi. Non autem referenda ſunt ad opinionem actoris, qui ignorare poteſt verum tradens fuerit. Omnia enim generaliter rerum natura cognoſcit, quæ nos plerumque diuinare non poſſumus, neque tenemur. Itaq; autorem traditæ rei non fuiſſe dominum, ac proinde dominium ſibi quæſitum non eſſe, ignorare debet actor, illud tantum meditatus, quod traditionem, & iuſtam poſſidendi cauſam, quam leges tuentur nactus ſit, & quod nemo ſuam probet. Iam pergamus in explicando textu.*
e Caſu. *Vel quouis alio illicito modo. Quibuſcunque enim illicitis modis res mihi vel rapta, vel aliàs auferatur, aut occupetur, ſemper publiciana competit: idque Gloſſator rectè docet.*
f Poſſeſſionem amiſerit. *Scilicet ante vſucapionẽ completam, ea enim perfecta, rei vendicatio daretur.*
g Directam actionem ad eam. *Id eſt, rei vendicatio-*
9 *nem. † Sed nonne & Publiciana directa eſt? Quidni? nam eodem planè conſilio à Prætore introducta eſt, quo iuris ciuilis autores rei vendicationem introduxerunt, quippe vt vnuſquiſq; rem ſuam, cuius fortè poſſeſſionem amiſiſſet, perſequeretur. Cæterum ſicut aliæ actiones ideo dicuntur vtiles, quia porriguntur vltra ſententiam autoris: ita hæc actio dici poteſt vtilis, collatione facta cum rei vendicatione, quæ directa nuncupatur.*
10 b Quippe ita proditæ. † *Iuſtinianus vtitur enthymemate ſummi iuris. Reducamus ad formam integri ſyl-*
l *logiſmi,* l *hoc pacto: Iure ciuili actiones in rem proditæ ſunt ad vendicandum dominium ſuum, ſed bonæ fidei poſſeſſor non habet dominium ante completam vſucapionem, ergo iure ciuili non eſt ei prodita in rem actio. Illud argumentum cui non imponeret incauto? Audi nunc temperamentum.*
11 i Sed quia ſanè durum. † *Unde colligemus iſtam duritiam, cui ſubuenit prætor? ex rationibus vtique natu-*
12 *ralis iuſtitiæ. Primum, † quandoquidẽ alicui facti proba-*
m *bilis eſt ignorantia,* m *non oportebat regulis ſtricti iuris nos vrgeri ad impoſſibilem diuinationem. Deinde iniuſtitia afficeretur is, qui bona fiducia rem accipiens, proximum acquirendi dominij gradum, hoc eſt vſucapiendi*
n *conditionem adeptus eſt, ſi abſq; vlla cauſa defectu* n *actionis iure ſuo deſtitueretur, amiſſa forte poſſeſſione.*

† Denique

ADDITIONES.

a §. item, ſup. de ſerui. per totum.
b In l. ſi minor, §. fin. de euict.
c Glo. in l. ſi cui dotem, §. fin. ſol. matr. Vide Apell. in ſua Methodica Dialect.
d In l. ſi vt certo, §. ſi duob. vehiculum, ff. commo.
e l. 3. §. ex pluribus, de acquir. poſſ. l. non eſt noſtrum, de act. empt.
f Huius explicationem vide per me in §. ſi quis à non domino. ſup. de rer. diuiſ.
g Vtrumque explicatur ſupra. de vſucap.
h In explic. Publicia. actionis. Claſ. 3. act. 3.
i l. Quæcunque, de publ. in rem act.
k l. Nemo plus, 54. de reg. iur.
l Oldend. in expoſ. huius actionis.
m l. In omnium. de iur. & fact. ign. l. vi pro ſuo. ita Oldend. in act. publ. ex quo hæc ferè deſumpta ſunt.
n l. Bona fides. de re iud.

Digitized by Google

13 † *Denique natura hoc æquum eſt, neminem cum alterius*
a *detrimento fieri locupletiorem:* a *locupletaretur autem*
is, ad quem perueniſſet poſſeſſio & damnum ferret ille;
qui amiſiſſet eam, ſi non liceret ei talem rem petere. Ni-
mirum igitur æquum & bonum fuit introduci Publicia-
nam actionem, huic caſui deſeruientem.
K Dicit is. *Quaſi dominus. Eſt autem quaſi dominus,*
non qui ferme dominus eſt, ſed qui perinde habetur, at-
que ſi dominus eſſet, eodemque iure vtitur, & omnia
facit, tanquam ſi dominus eſſet.
l Eam rem vſucepiſſe. *Id eſt, quaſi vſucepiſſe, ſe fuiſſe*
in conditione vſucapiendi. Docetne igitur lex mentiri, &
dicere id quod verum non eſt? Quidam ineptiſſimè de
14 *hoc ſcribunt, breuiter ſic dices:* † *Mendacium ex dolo pro*
b *ficiſcitur* b *ad decipiendum alterũ: ſed bonæ fidei actor*
neminem vult fallere, ſed ius ſuum proſequi idque per-
mittit ei lex, ergo non dicit mendacium. Porro cum ſit in
conditione vſucapiendi propter bonam fidem ſuã, perinde
c *defenditur à lege aduerſus extraneum, ac ſi* c *vſucepiſ-*
ſet. Si itaque nudam facti ſuperficiem reſpicias, appare-
bit tibi mendaciũ eſſe, quoniam tempus vſucapionis non-
dum eſt expletum. Vbi vero introſpexeris iuris autorita
tem, & rationes eius, tũc iudicabis veriſſimum eſſe, quod
bona fide poſſeſſor ſuſceperit. In facto enim & qualita-
d *te poſſidendi nihil* d *ſuppletur, ſed in re vſucapiẽda. Vn*
de ſi quis dicat ſe poſſidere bona fide, qui malam fidem
habet, is dicit mendacium, ſed qui dicit ſe vſucepiſſe iuris
autoritate, hoc eſt, ſe æſtimari quaſi dominum, perinde
ac ſi vſucepiſſet, is non mentitur. Si enim iure vetuſtiſſi-
mo completa vſucapione poſſeſſor non niſi ſola iuris au-
15 *toritate, defendebatur.* † *(eo enim iure per vſucapionem*
non contingebat dominium) quare non etiam poſſet defen
di in conditione vſucapiendi?
m Et ita vendicat. *Ab eo nempe, qui poſſidet, vel qui*
habet facultatem rei reſtituendæ.
n Suam eſſe. *Sibi eſſe debitam, & ad ſe pertinentem.*
o Publiciana. *Ergo ex priſco more, vt alij quoque ad*
inueniendas res præclaras inuitarentur, ei nuncupata eſt
hæc actio, vt à Publicio Prætore Publiciana diceretur.
e *Vlpianus in primo* e *huius tituli capite refert verba*
edicti: quæ huc facile adſcribi poſſunt.
Explicito *textu inquiramus exactius Publicianæ in*
rem actionis naturam. Non poteſt autem id fieri com-
modius, quàm ſi eam definiamus legaliter, ſingulaque
16 *deinde ipſius definitionis verba ponderemus.* † *Eſt ergo*
Publiciana, actio in rem Prætoria, qua petimus id, q̃d
ex iuſta cauſa à non domino bona fide per traditio-
f nem f acquiſiuimus, & nondum vſucepimus. † *Di-*
17 *xi, in rem, ad differentiam actionum perſonalium. Pri-*
mum enim hæc datur ei, qui habet adfine dominij, ſcilicet
g *quaſi dominium: deinde quia datur contra* g *quemuis*
poſſeſſorem: poſtremò, quia rei inhæret, & rem perſequi-
h *tur,* h *à quocunq; poſſeſſa fuerit.* † Prætoria *autem di-*
18 *citur* i *à Publicio Prætore, qui eã introduxit.* † *Nam*
i *cum de iure ciuili nulla extaret actio, qua quis rem bona*
19 *fide, & iuſta ex cauſa ſibi traditam, nec tamen vſuca-*
ptam, peteret (rei enim vendicatio ei non ſuffragabatur,
K *quæ ſolidatur* K *domino) Publicius ex æquitate motus,*
hanc actionem inuenit, ne quis iure ſuo, ideſt, quaſi domi-
nio & opinione illa, qua ſe putat quis bona fide eſſe do-
minum, temerè priuaretur. Appoſui deinde, ex iuſta cau
20 ſa: † *ad hoc enim, vt huic actioni locus ſit, requiritur*
l *iuſta cauſa, q̃ ſcilicet titulus aliquis ad trãſlationem do-*
minij aptus, atq; ſufficiens præcedat. quales ſunt emptio,
l *donatio, permutatio, dos, legatum, & quicunq; alij ad* l
21 *dominium operabiles.* † *Subiunxi* à non domino: *quia*
ſi à vero domino res tradita eſſet, & poſtea amiſſa, rei
22 *vendicatio competat.* † Bona fide *dixi: quia neceſſe eſt*
quod actor æſtimauerit, eum à quo accepit, dominum rei
eſſe. Nam qui ſciens rem alienam emit, is non facilè ha-
bet vſucapiendi cauſam, ideoq; eam rem amiſſam hac
23 *actione recuperare nequit.* † *Per manus equidem tradi-*
tur, quicunque eſt in cõditione, & iure vſucapiendi, is ha
bet Publicianam: ex diuerſo, qui vſucapere non poteſt, is
m *non rectè intendit, ſibi hac actione rem amiſſam* m *reſti*
tui. Vnde ex vſucapiendi facultate Publiciana naſcitur:
quod & ratione Dialectica comprobatur, qua dici ſolet,
ab eo remoueri cauſatum, à quo cauſa finalis remouetur.
24 † *Excipe tamen ſeruitutes, quæ continuam cauſam, id*
eſt, continuum vſum non habent, vt ire, agere, & alias,
quæcunque hominis exercitium exigunt: nam hæ nõ ad-
n *mittunt regulam vſucapiendi, & tamen* n *vendicantur*
25 *Publiciana.* † *Bona autem fides emptoris non ſolum em*
ptionis, ſed etiam traditionis tempore adeſſe debet: quæ
& ſufficit, etiamſi autor, à quo emit, fuerit in mala fide,
vtpote quia dolum vel metum adhibuit: niſi res empta
vitio reali afficiatur, maculetur, prematur, vt furto, ra-
pina, ſpolio, violentia: vel ſi alienatio legibus eſſet prohi-
o *bita, vt in fundo* o *dotali, & in rebus pupillaribus* p *ſi-*
p *ne tutore: in his caſibus bona fides emptoris nihil pro-*
q *deſt, quia ſicut lepra leproſum, ita vitia* q *realia rem ip*
26 *ſam ſequuntur.* † *Et vſque adeo bona fides operatur in*
emente, vt ſi etiam prædia vectigalia ignorans emerim,
licet vſucapi quo ad directum dominium non poſſint, ta-
r *men Publiciana mihi datur, vt vtile dominium* r *vſu-*
27 *capiam.* † *Sed & hæredibus atque ſucceſſoribus meis*
vniuerſalibus poſt rei traditionem mihi vel eis factam,
Publiciana competit, etiamſi ipſi ſint in mala fide, dum-
28 *modo ego defunctus bonam habuerim fidem.* † *Nam in*
bona vel mala fide, ratio ementis titularij habetur non
29 *hæredum.* † *In alijs vero contractibus bona fides ſuffi-*
cit tempore traditionis, quamuis in emptione ſecus ſit, vt
iam dictum eſt. Sed hic obiter occurrit quæſtio multum
30 *intricata & difficilis?* † Num hodie exerceri poſſit
ſ Publiciana? *Nam mala fides autoris* ſ *hoc ſeculo im-*
pedit (vt vulgo vocãt) præſcriptionem: ſed vbi non præ-
ſcribitur

ADDITIONES.

a l. Nam hoc natura. de cond. indeb.
b l. 1. §. 1. de dolo.
c Iuxta regulam, l. bona fides, de reg. iur.
d Arg. l. bonę fidei emptor, §. in contrarium, de acq. rer. dom. & ita Oldend. eleg. hunc nodum explicat, cui hæc accepta referas.
e In l. 1. §. ait Prætor, de Publ.
f l. 1. de Publ.
g Tamen cum moderamine. de quo inf. num. 34.
h l. Quæcunque, hoc tit.
i Vt in fi. huius §.
k Vt ſupra, §. omnium.
l l. 1. & l. 3. hoc tit.
m l. Eum qui à furioſo, in princ. & l. ſiue autem, §. hæc actio. l. ſi ego emi, §. idem Iulian. hoc tit.
n Dicta l. ſi ego, §. 1.
o Supra quib. al. lic. vel non, in princ.
p Supra de aut. tut. per totum.
q l. Vitia, ff. de acquir. poſſeſ.
r Secundum communem intellectum, l. cum ſponſus, §. in vectigal. hoc tit.
ſ Auth. mala fides, C. de præſcript. long. temp.

ſcribitur, ibi nõ poteſt agi Publiciana: ergo Publicianæ
non videtur hodie locus. E:o tamen adhuc, prætermiſſis
altercationibus reſpondeo, hodie neceſſariam eſſe hanc
actionem, ſicut olim, & propterea rectè exerceri, adeoq;
in foro noſtro nullam propemodum eſſe frequentiorem:
quam ſententiam & Iaſ. hic rectè probat. Nec obloqui-
a *tur nouella* a *conſtitutio, nec refragantur iura* b *Ponti-*
b *ficum, omnia enim illa ex naturali certitudine loquuntur,*
ponunt caſus, mouent omnem humanæ calliditatis Came
rinam. Sed cum ad captum humanum, & rem præſentẽ,
quæ incidat, reſpicimus, poteſtne frequẽter euenire, quod
autor ſit malæ fidei, accipiens autẽ rem, neſciat? poteſtne
millies in iudicio calumnioſè à reo allegari cõtra actorem
mala fides, vel ſua, vel auctoris? poteſtne itẽ verè (ſi na-
turam ſpecies) excipi de mala fide, quæ tamen nõ probe-
tur iudici? Certè ſi his caſibus tollas Publicianã, quum
rei vend. multo minus competat, facies incerta ferè om-
nium rerum dominia. Retine igitur ſemper bona fidei a-
ctorem: retine, malam fidem actoris non apparere: reti-
ne, rem carere vitio, & dic ſemper Publicianam habere
c *locum hodie,* c *non minus quàm olim. Ad definitionem*
31 *reuertendo, addidi etiam in ea; per traditionem: † quia*
ſine traditione, vel quaſi traditione regulariter poſſeſſio
non procedit: vbi autem nulla eſt poſſeſſio, ibi nec vſuca-
32 *pio vel præſcriptio arcetur: † & deficiente vſucapione, &*
Publiciana remouetur. Niſi in his, quibus dominia ſine
traditione acquiruntur à vero domino: nam ſi à non do-
mino cauſa emerſerit, Publiciana ſine traditione dabitur:
d *vt cum legatur res aliena, vel donatur* d *cauſa mortis.*
Et vt prædicta clarius intelligas, ſume regulam ex pro-
33 *portione: Prima proportio: † Vbicunque traditione à*
domino facta transfertur dominium, & amiſſa poſſeſſio-
ne rei, datur rei vendicatio: ſic traditione à non domino
facta, ſi datur vſucapiendi cõditio; amiſſa poſſeſſione Pu
bliciana locus eſt. Secunda. Vbi ſine traditione à vero do
mino transfertur dominium, & vendicatio competit, ibi
ſine traditione à non domino datur vſucapiendi conditio,
& Publiciana. Poſtremo adieci, & nondum vſucepi-
mus: *quia ſi à poſſeſſione rei ante vſucapionem comple-*
tam cecideris, hac actione ad poſſeſſionem reſtituendam
34 *experieris: † ſecus vero, ſi res mobilis vſucapta, vel im*
mobilis præſcripta eſſet: tum enim nõ Publiciana, ſed rei
vendicatio competeret, propter vſucapionẽ, longiq; tem-
e *poris præſcriptione* e *acquiſitum dominium. † Quod aũt*
35 *ſupra dixi,* Publicianam contra quemcunq; poſſeſſo-
rem dari, *hoc cõtra verum dominum non reciperetur.*
Nã ſi forte poſſeſſio rei per me emptæ à nõ domino, in ma
nus veri domini perueniret, hic ceſſat Publiciana, quip-
f *pe quod prima æquitas hoc vetat, ne dominus in re* f *ſua*
moleſtetur. Si tamen verus dominus impetitus per bonæ
fidei emptorem non excipiat de dominio, ſed taceat, iudi-
cium procedet, cogeturq; verus dominus rẽ actori, ſi obti-
g *neat,* g *reſtituere. Extat & alius caſus, in quo cõtra ve*
rũ dominũ Publiciana exercetur: veluti ſi Titius nõ do-
minus fundum mihi vendidiſſet & tradidiſſet, qui poſtea
ex ſucceſſione aliave cauſa dominus fieret, is Publicianã
non effugeret, ſi poſſeſſionem nanciſceretur: nam & ipſum
h *vendicantem exceptione* h *repellerem. Sunt adhuc ple-*
ræq; ſpecies, quibus Publiciana contra dominum datur,
i *quas Accurſius* i *alibi recenſet. † Ex prædictis appa-*
36 *ret, magnam eſſe cognationem & affinitatem, inter rei*
vendicationem & Publicianam. Sicut enim illa de iure
ciuili vero datur domino, ſic Publiciana de iure Præto-
37 *rio quaſi domino. † Volunt tamen Vltramontani, quod*
& verus dominus, ſi forte amiſit poſſeſſionem rei, poſſit
eam recuperare per Publicianam: quod Iaſ. hic defendit.
Faber vero ſubtili ratione in contrarium nititur, cũ verus
dominus propriam & principalem actionem rei vendica
tionis habeat, hæq; actiones, vtcunq; tendant ad eundem
effectum, ſcilicet ad cõſequendam rem petitam: origine
tamen ſint contrariæ, & per conſequens in eadem perſona
cumulari nequeant: cui ſententiæ communis Doct. ſchola
ſubſcribit. Mihi tamen prior ſententia longe videtur æ-
38 *quior & verior. † Nam ex his quæ ſupra* K *diximus,*
K *ſatis conuinci poteſt, quod rei vendicatio & Publiciana*
non ſunt origine contrariæ actiones, ſicut interpretes fal-
ſo imaginantur: imo tantam affinitatem habent, vt alte-
ra alterius ſupplemento perficiatur, ſiue originem, ſiue
mediũ, ſiue exitum ſpectes. Quemadmodum enim Quaſi
dominium nõ eſt contrarium, ſed tam adfine dominio di-
l *recto, vt nonnunquam loco* l *dominij penè ſit: ita & in*
actionibus iudicare oportet affinitatem coniunctiſſimam,
non autem contrarietatem. Falſum certe eſt, quod bonæ
fidei poſſeſſor ex titulo ſit nõ dominus: comparatur à non
domino ſecundum naturæ certitudinem, ſed ipſe eſt quaſi
dominus, adſtitis dominus, vt ſic dicam, adeoq; vice do-
39 *mini habetur. † Adde quod dictio, Quaſi, ſignificat de*
m *ſui natura* m *diminutionem: perinde ac ſi dicamus, pe-*
nè dominum, non tamen vere dominum. Ita Chryſippus
dicebat pueros, qui primo iam fari incipiunt & vocabu-
la, & verba proferunt, quaſi loqui, nequaquam vero di-
cere aut loqui. Et ſanè non oportet ex nuda prorſus natu-
40 *rali ſimplicitate actiones æſtimare. † Præterea ſi is qui*
n *iure ciuili hæres eſt, poteſt agnoſcere bonorũ* n *poſſeſſio-*
nem Prætoriam: quid tãdem prohibet, verum dominum
Publiciana experiri? Certe qui verus dominus eſt inſpe-
cta rerum natura, & tamen nõ poſſit probare dominium
directum autoris ſui, is nihil diſtat ab eo, qui dominus non
eſt, putans tamen ſe dominum eſſe: vtrumq; enim eſt in-
cognitum poſſeſſori, qui non poteſt diuinare. Ergo quare
non dicemus vtroque caſu competere Publicianam ſecun-
ti potius humanum captum, quam vt diſputemus id, quod
in rerum natura eſt, aut non eſt? Et in hanc ſententiam
Zaſius quoq; inclinaſſe videtur, tametſi non firmet ex-
preſſe. Ego autem cenſeo eam eſſe veriſſimam & tutiſſi-
41 *mam. † Non obſtant huic ſententiæ Vlpiani* o *verba*
o *hæc,* Merito Prætor ait, nondum vſucaptum: nam ſi
vſucaptum eſt, habet ciuilem actionem, nec deſiderat
honorariam. *Hoc enim verum eſt proprie, & in caſu*
ſuæ inuentionis: nam ob id peculiariter inuenta eſt à Præ
tore Publiciana, vt quaſi domino ſubueniretur, ſed pro-
pterea

ADDITIONES.

a Dict. Auth. malæ fidei.
b Cap. vigilanti, & cap. vlt. de præſcript.
c Ita Oldend. claſſ. 3. act. .. de Publiciana diſputans.
d Dicta l. 1. cum duabus ll. ſeq. & habes in l. 3. in pri. cauſas, quibus dominia ſine traditione transferuntur, ff. hoc tit.
e l. Traditionibus, cum ibi not. C. de pact.
f l. pen. & l. fin. hoc tit.
g Dict l. pen. & fin.
h l. Si à Titio, de rei vend. l. ſi à Titio, de except. rei vend.
i In d. l. fin.
k In verb. quia ſanè durum.
l l. Bonæ fidei emptor. de acquir. rer. dom.
m l. In facto. de condit. & demonſtr.
n §. Item ab inteſtato ſupra, de bon. poſſ.
o In l. 1. §. merito. de Public.

Digitized by Google

pterea non negatur, quin eadem & directo domino com-
petat, ſi malit ob difficultatem probationis dominij ad
42 hunc confugere. † Sed nec Pauli a reſponſum aduerſa-
a tur, ſi recte aduertamus. Ait enim, Si ab eo qui Publi-
ciana vti potuit (quia dominium non habuit) pigno-
ri accepi: ſic tuetur me pee Seruianam Prætor, ſicut
debitorem per Publicianã. Argumento à cõtrario ſen-
ſu mox Iaſon cum ſuis infert. Ergo qui dominiũ habet,
43 Publi. iana vti non poteſt. † Expendit Iaſon principiũ
b legis, rationem autem legis negligit, contra b Celſi Iu-
riſconſulti dogma, qui in ciuile eſſe ait, niſi tota lege
perſpecta, vna aliqua particula eius propoſita iudica-
re, vel reſpondere. Vt ergo manifeſtius adpareat, quid
ſibi tota illa Pauli lex velit, eius verba ponderãda ſunt.
44 † His enim (mea quidem ſententia c) Paulus hoc do-
c cet: quemadmodum bona fidei poſſeſſor tutus eſt, ita &
creditor, qui cauſam pignoris ab eo habet, defendi poteſt:
45 nec amplius. † Sed ne Iuriſconſ. ignotum docuiſſe per
æque ignotum videretur, & dubium mox eſſet, quomodo
bona fidei poſſeſſor tueri ſe poſſet, aut quouſq;, periphraſi
& circuitione quadam aliquanto eum verboſius, atq; ita
expreſſit, vt & tyrones iuris colligere poſſent ex vno ver
bo rem omnem. Ait enim, Si ab eo, qui Publiciana vti
potuit, quia dominium non habuit: Cum meminit Pu
bliciana, ex ſolo eius nomine illico vides, debitorem non
eſſe tutum aduerſus ipſum dominũ, & ſic nec creditorem
in cauſa pignoris defendi poſſe aduerſus verum dominũ,
alioqui ſatis fuiſſet, eadem opera dixiſſe: Si bonæ fidei
poſſeſſor rẽ det pignori, ita tuetur creditorẽ Prætor, &c.
Sed eo caſu multis fuiſſet demum docendum Iuriſconſul-
to, quo tandem pacto bonæ fidei poſſeſſor à Prætore defen
deretur: quæ vno verbo præuertit atq; remouit omnia,
vſus in hoc figura Metalepſi, id eſt, tranſſumptione, &
pro bonæ fidei poſſeſſore dixit, is qui Publiciana vti po-
tuit: ne longa opus eſſet ad reliqua diſſoluẽda quæſtione,
& Lector paulo oculatior, ex priori, quicquid ſupereſſet,
46 nullo negotio colligeret. † Quapropter in prædicto Pau-
d li d reſponſo non habet locum argumentum à contrario
ſenſu: cum minime id voluerit Iuriſconſ. quod Iaſon pa-
47 rum accurate perpendit. † Idem & Accurſius in pri-
mis huius reſponſi verbis ſenſiſſe videtur: quia dum Pau
lus inquit, Si ab eo, qui Publiciana vti potuit, &c. ſu-
bijcit Accurſius, non rei vendicatione, quia, &c. quaſi
velit ipſe dicere: Rei vendicatio competit tantum veris
dominis (quod & verum eſt) non autẽ infert ibi Accur-
ſius, ita viciſſim Publicianam dari directis dominis, & li
cet ab hac ſententia ipſe poſtea recedat: ea tamen longe
verior eſt, & ſenſui Iuriſconſulti multo confinior. In ſum
ma, nulla lex expreſſe vetat, quin ſi verus dominus velit
48 agere Publiciana, id poſſit. † Huc etiã quadrat, quod e
e Baldus alibi ſcribit, argumentum illud. Quibuſcunque
caſibus poteſt procedere vſucapio, in his Publicianæ
locus eſt: affirmatiue quidem valere, non autem nega-
tiue. Ideoq; fallit argumentatio: Remouetur à vero do-
mino vſucapio, ergo remouetur Publiciana. affirmatiue
quidem inter ſe conuertuntur, negatiue nequaquam. Sed
de hoc ſatis. Porro conueniunt prædictæ duæ actiones &
49 in alijs, † quia ſicut rei vendicatio aduerſus eum compe-
tit, qui poſſidet, vel dolo poſſidere deſijt: vel habet reſti-
tuendi poteſtatem: ita & Publiciana. Subinde quemad-
modum poſſeſſor in priore dolum, culpam ſiue morã præ-
ſtat, item de damnis, fructibus, & expenſis reſtituendis
obligatur: ita quoq; in Publiciana. Demum, ſicut in il-
la petimus nos declarari dominos eſſe rei petitæ: ita in
f hac petimus noſtrũ ius f declarari, hoc eſt nos eſſe quaſi
g dominos. Et breuiter in g omnibus ferè conueniunt. Diſ-
50 ferunt tamen in quibuſdam. † Primum enim, rei vendi-
catio ordinaria, & ex iure ciuili, princeps & directa eſt
actio: Publiciana vero extra ordinem velut in ſubſidium
introducta, vtilis reſpectu vendicationis dici poteſt, vt ex
tex. noſtro apparet, Nullam inquit, habet in rem dire-
ctam actionem, ſed quatenus ad edictum attinet, vtiq;
h eam directam vocabis: quod h ſupra docui. † Deinde
51 rei vendicatio datur tantum pro rebus corporalibus. Pu
bliciana etiam pro incorporalibus, puta ſeruitutibus, quæ
alicui à non domino conſtitutæ ſunt. Vnde ſi à quaſi poſ-
i ſeſſione ſeruitutis cadas, priuſquã præſcriberetur, hac i
52 actione experiri poſſes. † Porro rei vendicatio exerce-
tur aduerſus omnes poſſeſſores, quocunque titulo, aut ſine
k titulo rem tenentes, dummodo poſſint k reſtituere: Pu-
bliciana autem contra poſſidentem titulo, & bona fide,
hoc eſt, aduerſus eum, qui à non domino ex iuſta cauſa ac-
cepit, non datur: nam hoc caſu melior eſt conditio poſſi-
l dentis, l quã petentis. Si tamen poſſeſſor intelligens ſeſe
in ius vocandum, procurauerit hunc titulum in fraudem
actoris, nihil ei prodeſſe poteſt, quia petitor aduerſus ex-
m ceptionem habet doli mali replicationem: idq; Bart. m
recte probat, alioqui poſſent ſemper cõmentitio, ſeu pro-
53 curato in fraudem titulo iudicium hoc eludere. † Cauſa
iſtius actionis eſt quaſi dominium: ſicut enim in rei ven-
dicatione requiritur, actorem eſſe dominum: ita in hac
54 actione oportet agentem eſſe quaſi dominum. † Deſide-
rantur autem ad quaſi dominium, & per conſequens ad
n Publicianam, potiſſimum hæc, traditio n rerum corpo-
55 raliũ, vel quaſi traditio incorporalium. † Sufficit tamen,
ſi res pro tradita habeatur, licet actu non tradatur: vt ſe
o ea res in aliquem iuſta ex cauſa o alienetur, cui iam in-
cumbat naturaliter, quia ſit commodata ei, locata, vel per
nes eum depoſita: quid enim hic alia traditione ſuperua
canea fuerit opus, quàm patientia, id eſt, vt rem apud me
manere patiatur dominus? in titulis etiã pro legato, &
pro hærede non eſt neceſſaria traditio, cum etiam ſine
ea quæratur dominium: apprehenſio tamen poſſeſſionis
p ſine vitio p exigitur. † Deinde neceſſe eſt, traditionem
56 ex titulo legitimo, & ad tranſlationem dominij apto fa-
ctam eſſe, puta ex emptione, donatione, legato, vel ſimi-
libus. Tertio, quod à non domino rem acceperit. Quarto,
bona fides, id eſt, illæſa conſcientia, quia tradentem pu-
q tauerit q eſſe dominum. Addit Accurſ. quintum, quod
actor

ADDITIONES.

a In l. ſi ab eo. de pig. & hyp.
b l. 23. in ciuile. de legi.
c Quod etiam iam antea Volph. Hungui. clariſ. noſtri temporis I. C. tradidit in ſuis ad tit. de actio. obſeruationibus.
d d. l. ſi ab eo.
e In l. nihil. C. de vſucap. pro hæred. & l. 1. C. ſi plures vna ſen.
f l. Et ex diuerſo, §. vbi autem. de rei vend.
g l. Eum qui, §. in Publicia. hoc tit.
h In verbo, directam actionem.
i l. Si ego, §. ſi de vſufr. hoc tit.
k l. Officium, de rei vend.
l l. Siue autem, §. ſi duobus. hoc tit.
m In d. §. ſi duobus.
n l. Traditione, hoc tit. l. ſeruus, §. in corporales, de acq. rer. dom.
o l. Qua ratione, §. hæc quoque res. de acq. rer. dom. & §. interdum, vbi dixi. ſup. de re. di.
p Glo. in l. Celſus. in verſ. exiſtimauerint. de vſucap.
q l. Eum qui à furioſo, §. Prætor, hoc tit.

actor adſerat ſe non eſſe dominum rei petitæ, quia emerit
à non domino. Sed hoc omnino falſum eſt, & merito à
Doctoribus reprehenditur, tametſi Iaſ. inſulſiſſime iſtud
defendat. Qua fronte enim dicet actor Chriſtiano Iudici:
Ego emi ab eo, qui ius vendendi non habuit, & ille
dominium in me transferre non potuit, peto tamen
mihi rem reſtitui: *nonne obſtabit huic diuina & huma-*
na lex? an non dicet Iudex. Abi in malam crucē, præ-
a do es, a. vendicas id quod ſcis non eſſe tuum. † *Re-*
57 *iectis ergo prauis opinionibus, dic vno verbo, tria in Pu*
b *blicianæ exigi: titulum,* b *traditionem, bonam fidem.*
c *Priora duo probari ſolent teſtibus* c *& inſtrumētis: quæ*
probatio non habet difficultatem, cum circa ea, quæ ſunt
facti extrinſeci, verſetur. Bona fides autem in conſcien-
tia actoris intus conſiſtit, ideo per teſtes doceri nō poteſt,
58 *ſed regulariter iurato probari ſolet:* † *quoniam ex præ-*
ſumptione iuris adminiculum habet, quod quilibet bonus
d *exiſtimatur, iuxta* d *vulgatam regulam. Quod tamen*
e *intellige, niſi actor* e *viuat ſuſpectis moribus, aut niſi con*
f *iectura legitima refragetur* f *allegatæ bonæ fidei, aut*
denique niſi reus conuentus dicat, ſe malam fidem acto-
g *ris* g *probaturum: his enim caſibus non defertur actori*
iuſiurandū de ſua conſcientia ſi reus contradicat. Et præ-
59 *dicta quidem ex parte actoris deſiderantur.* † *Cæterum*
h *ex parte rei illa ipſa ſunt neceſſaria, quæ* h *ſupra de rei*
vendicatione recenſuimus, videlicet, quod reus poſſideat,
dolove poſſidere deſierit, item quod habeat reſtituendi po
60 *teſtatem.* † *Effectus Publicianæ eſt, qui & rei vendica-*
tionis, quòd ſcilicet reus conuictus tenetur rem petitam
reſtituere cum omnibus fructibus, damnis & expenſis.
Unde in rei reſtitutione per Publicianam omnia ea nan-
i *ciſcimur ad vſucapionem, quæ in rei vendicatione* i *ad*
61 *dominium.* † *Formas vero quibus inſtitui debeat hæc*
actio, varias tradit hic Gloſſator: ſed duæ communiter
recipiuntur. Vna, qua narremus, nos à Titio bona fide
emiſſe fundum, & nobis illum traditum fuiſſe, noſq;
eum poſſediſſe, cuius tamen poſſeſſio ad aduerſarium
peruenerit, petentes nos declarari quaſi dominos, &
rem reſtitui. *Alia communior & conſuetudine magis*
vſurpata, qua dicamus, fundum iure dominij vel quaſi
noſtrū eſſe, & ex titulo emptionis, vel alio ſufficienti
ad nos pertinere, petentes cū nobis adiudicari, cū fru
k ctibus, & oī cauſa &c. *Hac* k *formula vtimur nūc in fo*
ro, ſiue poſſimus nos dominos ꝓbare ſiue nō poſſimus: ſiue
62 *vendicemus ciuiliter, ſiue Publiciana petamus rem.* † *Eſt*
enim veriſſimum, quod ſupra diximus, & Dyn. quoque
cum quibuſdam alijs conſentit, vero rei domino compete-
re hanc actionem, ſi non facile poſſit probare dominium.
63 † *Neque eſt huiuſmodi libellus alternatiuus, ſed diſiun*
ctiuus, in conditionem alterius extremi reſolubilis: cuius
intellectus eſt, Peto fundum iure dominij: & ſi me
dominium non probauero, peto me ſaltem quaſi do-
l minum declarari: *quæ diſiunctio* l *admittitur. Quam-*
quam vero leges actori permittant ita petere, quoniam
m *probabili cauſa incertum eſt,* m *quomodo petat: verun-*
tamen in progreſſu iudicij Iudex ſummopere animad-
uertere debet, vtrum directum, an vtile duntaxat domi-
n *nium fuerit ſibi probatum, vt* n *certam dicat ſenten-*
64 *tiam.* † *Atque ita vides conſuetudinem (quæ eſt bo-*
na legum interpres) admittere, vt vtramque actionem
& rei vendicationem & Publicianam ſimul propona-
mus, atque in vnum compingamus libellum: quod ideo
o *fit, quia dominium eſt difficilis* o *probationis. Et hac*
quidem ad Publicianæ actionis cognitionem adipiſcen-
dam ſufficiant.

ADDITIONES.

a Zaſ. hic. & Old. in tract. Publ. claſ. 3. vbi etiam cauſam erroris ponit.
b Ita Faber hic.
c l. Cum res. C. de probat.
d Bart. in d. l. Celſus. de vſucap.
e Glo. in cap. ſignificaſti. de homicid.
f Bart in l. inter omnes, §. rectè, de fur.
g Bal. in l. 2. §. ſi à pupillo, pro empt. & in l. is pôt. de acq hær.
h In §. omnium, num. 35.
i Dict. l. eum qui, §. Publiciana.
k Quæ probatur per cap. abbate ſane. poſt princ. de re iud. lib. 6. & ibi Glo. & Doctor.
l Cap. conſtitutus, de reſtit. in integ. Glo. fin. in l. 1. C. quando prouoc. non eſt neceſſe.
m Iuxta regulam, l. 1. §. vlt. ſi pars hæred. pe. & l. quæ de tota, §. incertæ. de rei vend.
n §. curare, infra hoc tit. noſtro.
o Vt tractatur in d. l. quum res. de proba. in C.

---

§. Rurſus.

1 *Actio reſciſſoria durat anno vtili, iudicium verò reſcindens quadriennio.*
2 *Actionis reſciſſoriæ deſcriptio in genere.*
3 *Reſciſſoriam duobus potiſſimum caſibus dari.*
4 *Qui ſint abſentes, & qui præſentes.*
5 *Reſciſſoriam eſſe duplicem, inſtitutoriam actionem & reſtitutoriam: & quæ ſint illæ.*
6 *Reſtitutoria actio habet duas ſpecies.*
7 *Iudicium reſcindens quod.*
8 *Iudicium reſciſſorium.*
9 *Reſciſſoria aliquando eſt realis, aliquando perſonalis.*
10 *Reſciſſoria actio appellatur ab euentu.*
11 *Reſciſſoria non eſt proprie ſpecies actionis.*
12 *Caſus §. noſtri, quando reſciſſoria detur præſenti contra abſentem.*
13 *Quando præſens contra abſentem petit reſtitui, quæuis abſentiæ cauſa admittitur.*
14 *Et eo caſu neceſſe eſt, quod abſens neminem domi reliquerit.*
15 *An domi præſens expectare teneatur abſentis reditum, vt reſciſſoria agere poſſit.*
16 *Ratio, quare in §. noſtro reſcindat Prætor vſucapionē.*
17 *Quomodo olim & hodie reſtituatur læſus.*
18 *Reſciſſoria perpetuatur lite conteſtata.*
19 *Reſciſſoria aliquando competit via exceptionis.*
20 *Quomodo abſens reſtituatur contra præſentem.*
21 *Præſens contra præſentem non reſtituitur.*
22 *Alienare rem ſuam videtur, qui præſens patitur eam vſucapi.*
23 *Quando abſens contra præſentem reſtituendus eſt, non ſufficit quæque abſentiæ cauſa, & num. 25.*
24 *Quinque abſentiarum genera.*
26 *Captus à prædonibus, vel in vincula coniectus reſtitui debet.*
27 *In vinculis & eos accipimus, qui ſine dedecore in publico apparere nequeunt.*
28 *Quicunque ex neceſſitate abfuit, reſtituitur.*
29 *Duo tempora in reſtitutionibus conſideranda.*
30 *Primum tempus, ad quod.*
31 *Si impedimentum ſequēs abſorberet totaliter omne tempus, tunc fit reſtitutio etiam vltra tempus læſionis.*
32 *Secundum tempus eſt, infra quod.*

33 *Abſens*

33 Abſens ante completam vſucapionem reuerſus quomodo reſtitutionem petere debeat.
34 Generales quædam doctrinæ circa actionem reſciſſoriã.
35 Reſciſſoria quando datur pro rebus mobilibus, vtilis eſt: quando pro immobilibus, eſt directa.
36 Reſciſſoria eſt datiua actio, non natiua.
37 Aliquando reſtituitur abſens contra abſentem.
38 De libellis in actione reſciſſoria.
39 Quõ apte poſſit concipi libellus in reſciſſoria actione.
40 Forma libelli in officio reſcindente.
41 Forma libelli in actione reſciſſoria.
42 Iudicium reſcindens, & reſciſſorium in vno libello cumulari poſſe.

Rurſus *a* ex diuerſo, ſi quis cum *b* reipublicæ cauſa c abeſſet, vel in *d* hoſtium poteſtate eſſet, *e* rem eius qui in ciuitate eſſet, *f* vſuceperit: permittitur g domino, ſi *h* poſſeſſor rei publicæ cauſa abeſſe deſierit, tunc *i* intra annum K reſciſſa vſucapione eam petere: id eſt, ita petere, vt dicat *l* poſſeſſorem *m* vſu non cepiſſe, & ob id *n* ſuam rem eſſe. Quod genus actionis quibuſdam & alijs ſimili æquitate motus Prætor *o* accommodat: ſicut ex latiore Digeſtorum volumine intelligere licet.

Quemadmodum Publiciana pro re nondum vſucapta recuperanda accommodatur: ita ex diuerſo actio reſciſſoria in rem quæ vſucapta eſt, ſimiliter edicto Prætoris datur. Eam in hoc §. qui perplexam & ſubtilem complectitur materiam, pro virili enodabimus, prius tamen diſcuſſo textu.

a Ex diuerſo. Econtrario, qui ad caſum præcedentis §. Nam hac particula ſolet vti Imp. cum ſpeciem præcedenti contrariam exponit. Eſt autem ſuperiori actioni ea, quæ hic explicatur, plane contraria. In illa namque imperfecta vſucapio pro perfecta habetur, hic perfecta habetur pro nulla.

b Reipub. cauſa. Eſſet in legatione: animo enim, vtcunque abſens corpore, * poſſidebit.

c Abeſſe. Vel ex alia quacunq; cauſa, neceſſaria, voluntaria, vel probabili. quia hoc caſu, qñ præſens contra abſentẽ reſtituitur, nõ diſtingui ſolet, ex qua cauſa abfuerit.

d Hoſtium poteſtate. Captus ab hoſtibus fuiſſet.

e Rem eius. Rem præſentis mobilem, quia in re immo-
a bili vix poteſt a exemplificari.

f Vſuceperit. Intellige, quod ei iuſta ex cauſa, & bona fide tradita fuerit, ſicq; fuerit in conditione vſucapiendi.

g Domino. Scilicet vero.

h Poſſeſſor. Vſucapiens, qui vſucepit in abſentia.

1 *i* Intra annum. † Subaudi, vtilem, debet reſciſſoria actio intentari, & ſic durat anno vtili. Sed officium re-
b ſcindens pro reſtitutione concedenda b competit quadriennio continuo.

K Reſciſſa vſucap. Id eſt, reſciſſo & ſublato vſucapionis obſtaculo ꝑ officiũ iudicis, quod præſentẽ impediebat.

l Poſſeſſorem. Eum qui abſens vſuceperat.

m Vſu non cepiſſe. Quo ad vtilitatem, vel in effectu,
c ex quo datur c reſtitutio.

n Suam rem eſſe. Quam ob id etiam vendicares.

o Accommodat. Largitur: & ſic refert, Prætorem hãc æquitatem & alijs perſonis accommodare. Cõmentatores cõter indicant has perſonas, inuertentes priorem caſum, nempe ſi quis præſens vſuceperit res eius, qui abeſt ob iuſtam cauſam: quẽ caſum inferius quoque explicabimus.

Viſo textu ad reſciſſoriæ actionis declaratione proce-
2 damus. † Actio autem reſciſſoria proprie dicitur, qua quis agit ad rem vſucaptã, quaſi non eſſet vſucapta, con-
3 uerſa rota quo ad Publicianam. † Et datur potiſſimum duobus, primo præſenti aduerſus abſentem, deinde abſenti aduerſus præſentem. Primum caſum Imp. hic expreſſe dixit: alterum vero, qui eſt longe frequentior, ac vtilior,
d ſignificauit tantum d remiſſiue. Vtrumque ordine expendemus. Ad euidentiorem autem huius rei cognitionem
4 videndũ eſt, qui dicantur abſentes, & qui præſentes. † Et certe qui à loco abſunt, in quo aliquid petendum fuit, ex-
e tra ciuitatem, vel e extra continentia ædificia, abſentes ſunt. E diuerſo præſens dicitur, qui in ciuitate eſt, in loco
f mora, in loco quo petendum fuit, vel in ædificijs f conti-
5 nentibus. † Deinde ſciendum eſt, actionem reſciſſoriam, cuius in præſens eſſe hoc §. præcipue ſit mentio, duplicem eſſe, inſtitutoriam, & reſtitutoriam. Actio inſtitutoria eſt, quam dat Prætor illi, cui fuiſſet nata actio, ſi domi fuiſſet, nata tamen non eſt, propter abſentiam: quare inſtituitur, ac ſi fuiſſet domi. Exempli cauſa: Si quis ita diſponeret in teſtamento ſuo, Lego Titio centũ aureos, ſi mortis meæ tempore hic Friburgi fuerit. Iam ponamus, quod Titius poſt cõditum teſtamentum cœperit abeſſe iuſtam ob cauſam, & in eius abſentia mortuus ſit teſtator, certum eſt, ei nullam ex teſtamento actionem competere, quia deficit conditio: fuiſſet tamen nata actio ex teſtamento, ſi abſens non fuiſſet. Agit itaq; hac actione,
g & reſtituitur à Prætore reſciſſo obſtaculo, g ac ſi nõ abfuiſſet: quæ ob id inſtitutoria nuncupatur, quia nunquã fuit nata, ſed Prætor eam inſtituit de nouo. Actio autem reſtitutoria dicitur illa, quæ reſtituit actionẽ, quam vſucapio extinxerit: de qua proprie loquitur præſens §. cir-
6 caque eius cognitionem hic verſabimur. † Complectitur autẽ hæc actio duas ſpecies, iudicium reſcindens, quod vna dictione Reſciſſionem vocat Ferrarius, & iudiciũ
7 reſciſſorium. † Reſcindens iudicium eſt, quando iudex ex ſuo officio, vſucapionem, vel alterius generis læſionem reſcindendo, reſtituit læſum in integrum, atque ita tollit impedimentum agendi. Tantum enim adfert reſti-
h tutio, quantum abſtulit h læſio. † Iudicium vero reſciſ-
8 ſorium, eſt actio, quæ competit conceſſa reſtitutione, reſciſſoq; vſucapionis obſtaculo, ad ipſam rem vendican-
9 dam, quæ vſucapta erat. † Et hæc actio interdum eſt realis, quando ſcilicet ante completam vſucapionem actio realis competebat: vt ſi rei vendicatio dabatur, poſt reſciſſionem vſucapionis adhuc intentabitur vtilis rei vendicatio, ſub nomine actionis reſciſſoriæ. Interdum vero perſonalis, quando competebat perſonalis actio ante completam vſucapionem: veluti ſi Titius mihi fuiſſet obligatus ex mutuo, & actio eſſet extincta per præſcriptionem, ſuſtollitur primum illa præſcriptio per iudicium reſcindens,

ADDITIONES.

* §. Poſſidere, inf. de interd. l. 2. quemadmodum, de acquir. vel amit. poſſ.
a Zaſius hic.
b Ioan. de Pla. hic. fa. l. fin. C. de rẽ. reſtit. in integ.
c l. Nemo videtur. de in integ. reſt.
d In hoc §. in ver. quod genus.
e l. Abſentem. 199 de verb. ſignific.
f l. Præſens. 5. cũ l. ſeq. de proc. vbi dicitur etiã qui in hortis eſt.
g l. Si quis Titio. 41. ex quibus cauſ. ma.
h l. Sed ſi per Prætorem. 26. hoc tit. ex quibus cau. ma.

ſcindens, daturque poſtea actio perſonalis ad mutuum
menus perſequendum, ſub nomine actionis reſciſſoria.
10 † Appellatur autem reſciſſoria ab euentu, quia da-
tur in euentum obſtaculi, ſiue impedimenti primum re-
a ſciſſi, ſublatique, & propter praeambulum a reſciſſio-
11 nis remedium, ſeu iudicium. † Hinc conſequitur, reſciſ-
ſorium iudicium non eſſe propriam ſpeciem actionis per
ſe, ſed potius adiectionem declaratiuam, ſiue cognomen
b actionis praecedentis: ſequitur enim omnino b eius na-
12 turam. † His ſic pralibatis, quod ad priorem §. noſtri ca
ſum attinet, quando ſcilicet preſens contra abſentem petit
reſtitui, finge: Titius me praeſente à non domino emit rem
meam mobilem, puta vaſa quadam argentea, quae mea
erant (quia in rebus immobilibus hoc vix procederet, Za
ſio adſtipulante) interim contingit illum abire, quia mit
tebatur forte in legationem cauſa Reipublica, deferens
ſecum iſta vaſa, puta propter pompam, vt ſolet fieri. Ibi
in legatione iſte quaſi dominus complet vſucapionē, dum
abſens fuit. Eo reuerſo in ciuitatem, volo vaſa mea repe-
tere, ſanè mihi non competet aduerſus eum rei vendica-
tio, quia illa tātum domino datur, & dominium per vſu-
c capionem tranſlatum c eſt in ipſum Titium. agenti ergo
mihi obſtabit vſucapionis exceptio. Quia tamen nulla mi
hi negligentia poteſt obijci, potero experiri iudicio reſciſ-
ſorio, quo petam per officium Iudicis me reſtitui in inte-
grum, vſucapionemq; reſcindi, vt rem meam, cuius do-
minium in emptorem per vſucapionem transfuſum eſt,
13 vtiliter vendicare poſſim. † Et hoc caſu non diſtinguitur,
ex qua cauſa vſucapiens abfuerit, an ex cauſa neceſſaria,
probabili vel voluntaria, ſeu etiam ex cauſa improbabi-
li, vt eſt in relegato, & contumace. Nam ſi datur aduer-
ſus eum actio, qui Reipub. cauſa abfuit, quanto magis ad-
uerſus eum competere debet, qui abfuit ex cauſa minus
14 iuſta? † Neceſſe tamen eſt vſucapientem abfuiße, neq;
reliquiſſe domi procuratorem, uel defenſorem, quem pre-
ſens domini in vſucapientis abſentia conuenire potuiſſet, ſic-
que vſucapionem impedire: Nam ſi alterutrum factum
d eſt, vſucapio non d reſcinditur. † Domi tamen praeſens
15 non aliter adſtringitur expectare abſentis reditum, niſi
ſperetur eum breui recurſurum. Quod ſi ſuſpicio ſit, eum
diu abfuturum, vt quia ſit captus ab hoſtibus, ea ſpecie cu
rator dandus eſt bonis abſentis, contra quem poterit pro-
e cedi ordinarie vſq; ad ſententiam e diffinitiuam, & exe-
16 cutiuam. † Obſerua quoque, in praefato themate reſcin-
di vſucapionem aequitate Pratoris, quia ceſſat hic ratio
vſucapionis: neque enim obijci poteſt domino, cur fuerit
adeo negligens, vt rem ſuam intra triennium non vendi-
cauerit: cum poſſeſſor abfuerit, nec quenquam domi reli-
17 querit, quem eius loco impetere potuiſſet. † Praeterea ex
textu colligis, quod olim laeſus reſtituebatur intra annum
vtilem à tempore laeſionis: ſic dictum, quia non currebat
à principio, quando eſſet impeditus petere reſtitutionem.
Hodie iſte annus vtilis eſt commutatus in quadriennium
continuum, quod ſemper & continuo profluxu currit, ſiue
f laeſus impediatur f agere, ſiue nō impediatur, vſq; adeo,
vt ſi Prator reſtitueret aliquem poſt hoc tempus, nihil
g ageretur, & g reſtitutio nullius eſſet momenti. Haec ta-
men anni vtilis correctio ad iudicium Reſcindens coar-
ctandum eſt, id eſt, quo ad impetrandam reſtitutionē: Se-
cus eſt in iudicio Reſciſſorio, id eſt, dum debet opponi actio
obtenta reſtitutione: in eo enim annus vtilis non eſt emen
datus, quinimo ab obtenta reſtitutione intra annum vti-
h lem intentari debet reſciſſoria actio. Atq; idem h Ac-
18 curſius voluit. † Perpetuatur tamen haec actio i lite
i conteſtata, poſtquam iudicium coeptum eſt. † Niſi forte
19 competat via exceptionis (vt plerumque competit:)
tunc enim vltro perpetua eſt, nec habet tempus, intra
K quod K proponatur. Veluti ſi miles, vel aliàs iuſte im-
peditus per abſentiam paſſus ſit vſucapi rem ſuam in
abſentia, ſi iſte abſens reuerſus in ciuitatem, tantum effi-
ciat, quod poſſeſſionem rei vſucaptae ſine vitio obtineat,
& ille alter, qui vſuceperat, velit eam vendicare, quaſi
res ſua ſit vſucapione: ea ſpecie poteſt miles excipere de
reſciſſoria, dicendo, actorem iniuſte vſucepiſſe, quare pe-
tat ſe reſtitui in priorem ſtatum, reſciſſa vſucapione. Ec-
ce iam per viam exceptionis reſcinditur vſucapio per mi
20 litem, vel abſentem, ad quem reuerſa eſt poſſeſſio. † Nūc
l ad alteram ſpeciem, quam remiſſiue Imperator hic l in-
tellexit, quando abſens reſtitutionē contra praeſentem pe-
tit: veluti ſi Titius bona fide emeret à Seio rem meā mo-
bilem, & praeſens vſucaperet, quia forte abfui triennio,
ſicque per vſucapionem amiſi dominium rei meae, quare
rediens non poſſum eam vendicare. Imploro itaque pri-
mum Iudicis officium, vt reſciſſa vſucapione reſtituat in
integrum: reſtitutus experior actione reſciſſoria, contra
Titium praeſentem, qua peto & vendico rem meam à Ti-
tio vſucaptam, ac ſi vſucapta non eſſet. Idem dicas de re
immobili in abſentia alicuius praeſcripta: non enim facio
21 hic differentiam. † Primum hic requiritur abſentia eius,
contra quem vſucapitur: nam ſi vterque fuerit praeſens,
22 procedit vſucapio, nec tolli, reſcindive poteſt. † Aliena
m re enim rē ſuā videtur, qui praeſens m patitur eam vſu-
capi. Deinde oportet, vt abſit iuſtam ob cauſam, alioqui
n vſucapio currit etiam contra abſentem, vt caſſari n ne-
o queat. Denique vt reſtituatur in integrum, priuſquam o
agat Reſciſſoria. Reſcinditur autem hic vſucapio à Prae
tore: nam valde aequum eſt, vt Praetor defendat eum, qui
23 iuſta ex cauſa abfuit. † Quamquam enim, ſi de reſtitu-
tione concedenda praeſenti contra abſentem agitur, non cu
ramus de cauſa abſentiae: ſecus tamen obtinet, quando
abſens contra praeſentem reſtituendus eſt, quoniam eo ca-
24 ſu fit differentia abſentiarum. † Quod vt apertius cogno
p ſcas, ſcire conuenit, quinque eſſe abſentiarum p genera.
Prima eſt probabilis & neceſſaria, vt in eo, qui abeſt cau
ſa militiae, cauſa reipublicae, cauſa aduerſae valetudinis.
Secunda probabilis tantum, vt ſi quis abeſt ſtudiorū gra-
tia: Tertia neceſſaria tantum, vt eſt in abſente cauſa re-
legationis, ſiue exilij. Idem quoque eſt in illis, qui ſunt
expulſi

ADDITIONES.

a Ang. & Iaſ. hic fa. l. fin. quib. ex cau. maior.
b Faber hic.
c l. Traditionibus. 20. & ibi Doct. C. de pact.
d l. Item ait Praetor. 21. §. haec autem reſtituti. verſ. eo potius, cum §. ſeq. ex quib. cauſ. ma.
e l. Ab hoſtib. §. ego autem. hoc tit. Bart. in l. ignorare. ad fi. C. de in integ. reſtit. milit.
f l. fin. de temp. in integ. reſtit.
g Arg. eius quod traditur per Gl. in l. properandum. in prin. C. de iudi. & fa. l. ſcire oportet, §. conſequens. de excuſ. tut.
h Glo. verbi, annum vtilem.
i Glo. in l. fin. & ibi Bald. de temp. in integ. reſt.
k Tex. in l nec non. §. exemplo. quib. ex cauſ. maior.
l In verſ. quod genus. & de hoc caſu multa habentur per diſcurſum in ff. & C. quib. ex cauſ. maior.
m l. Alienationis 28. de verb. ſig.
n l. vlt. C. de praeſcript. long. temp.
o l. Necnon. §. exemplo, hoc tit.
p Glo. haec genera recenſet. in l. fin. quib. ex cauſ. maior.

expulſi ex urbibus, uel qui aufugiunt ob iuſtum metum.
Quarta voluntaria ſine contumacia; vt in abſente cauſa
mercaturæ, vel negociorum. Quinta voluntaria cum con-
tumacia, vt hi, qui contumaciter abſunt, nolentes ſui co-
25 piam facere in iudicio. † In prioribus generibus regu-
lariter reſtituitur reuerſus in integrum, olim quidem an-
a no, hodie a quadriennio: in duobus b poſterioribus non
b item. † Si tamen aliquis fuiſſet captus à latronibus, vel
26 prædonibus, aut aliàs coniectus eſſet in vincula per vim
c potentioris, iſta cauſa eſſet iuſta c concedendæ ſibi reſti-
27 ſtitutionis. † Plus etiam, & præclarius ait d Iuriſcon-
d ſultus, in vinculis & eos accipi, qui ita obligati ſunt,
e vt ſine dedecore in publico e apparere non poſſint.
28 † generaliter, quotieſcunq; quis ex neceſſitate, & nō volun
f tate abfuit, ſubuenitur ei per reſtitutionem f in integrū.
Denique vbicunq; Iudici æquum videbitur, poteſt abſen-
tem reſtituere, niſi contrarium iure cautum ſit. Et ſanè di
ligenter hoc loco indaganda ſunt reſtitutionis tempora,
g intra quæ ſcilicet debeat quis reſtitui: qua g in re cum
Cōmentatores prope omnes mirifice varient, ego ex men-
te veritatis (vt puto) ſuccinctè meam depromam ſńiam.
29 † Nouiſſe autem conuenit, duo tempora in reſtitutioni-
bus conſiderari. Primum tempus eſt, ad quod petit quis
30 ſe reſtitui: alterū, intra quod reſtitutio detur. † Primum
tempus ſemper eſt vniforme: quia ad tantum tempus
petit quis ſe reſtitui, in quanto ex abſentia ſua læſus, quod
poteſt plus, vel minus eſſe. ſecundum quod periculum rei
noſtræ plus vel minus, ante vel poſt profectionem noſtrā
inceperat, & in abſentia noſtra, vel in impedimento, com
h pleta, vel non completa h fuerat vſucapio. Quod autem
dixi, ad tantum tempus reſtitutionem fieri, in quan-
31 to quis fuerit læſus, & non vltra, † hoc verum eſt, niſi
impedimentum ſequens abſorberet, totaliter omne tēpus.
Exemplum: Data eſt mihi dilatio vnius menſis ad pro-
bandum aliquid, cum autem tres adhuc dies iſtius menſis
reſidui eſſent, acta ſunt caſu perdita, ſicq; impedior pro-
bare, propter amiſſionem actorum: iam peto reſtitutio-
nem ad tempus lapſum, ſed non tantum ad tres dies, qui
reſtabant, verum ad totum menſem, propter impedimen
i tum amiſſionis actorum, quod abſorbebat totum i tem-
32 pus. † Circa alterum vero tempus dico concluſiue, quod
ſi res noſtra nobis abſentibus, vel impeditis vſucapta eſt,
vel iura noſtra perierint, à tempore reuerſionis, vel ceſ-
ſantis impedimenti olim vtilis annus competijt: hodie ue
ro indiſtinctè, ſiue tempus læſionis ſit magnum ſiue par-
k uum, k quadriennium continuum datur. † Imo ſi nobis
33 reuerſis impedimento ceſſante res nō noſtra omnino vſu-
capta eſſet, aut damnum iacturamve paſſa, tamen intra
modicum tempus poſt perficeretur: adhuc quadrienniū
nobis tanquam abſentibus, vel impeditis competeret: hoc
enim modicum tempus pro abſentia computabitur. Neq;
enim illico adſtringemur iuri noſtro ſubuenire, quia forte
neceſſe erat, rem domeſticam componere, aut aduocatos
l quærere, & l cætera ſimilia facere. At uero ſi non mo-
dico tempore poſt noſtram reuerſionem, vel impedimen-
to ceſſante vſucaptio ſiue periculum rei noſtræ nobis ta-
centibus & negligentibus perficeretur, ea ſpecie, non au-
dimur, reſtitutionem petentes, vt quibus ius noſtrū pro-
pria culpa perierit. Hoc tamen totum relinquetur arbi-
trio Iudicis. Atque hanc opinionem, quam Placentinus
m etiam tradidit, puto m veriorem eſſe, nihil diuinando,
n vel abſurde ſupplendo quam & Caſtrenſis n ſequitur:
licet Accurſius, Bartolus, Baldus, alijq; interpretes cre-
briore calculo diuerſa ſentiant, & reſtitutionem ſaltem
ad tempora abſentiæ, tamen compenſato tempore negli-
gentiæ, concedant: ſed in hoc errorem eſſe, Zaſius hic va-
34 lidis rationibus oſtendit. † Videamus nunc circa reſciſ-
ſoriam actionem generalia quadam. Competit hæc actio
Reſciſſoria non tantum læſis per vſucapionem, uerum
o etiam ſucceſſoribus eorum, & illis quorum o intereſt: da-
turque non ſolum aduerſus eum, qui immediate ſentit lu-
crum ex uſucapione, imo & cōtra eius ſucceſſores & con
tra tertium, ad quem res peruenit, maxime quando eſt
p actio p realis: habetque locum non tantum in rebus mo-
35 bilibus, uerumetiam in rebus immobilibus. † Quando au
tem pro rebus mobilibus competit, utilis eſt, & non dire-
cta. Res enim mobiles uſucapiuntur: per uſucapionem
transfertur directum dominium: & Prætor directum do
minium reſtituere non poteſt: quare etiam directā actio-
nem dare nequit. Dat itaque hoc caſu actionem, quæ per
uſucapionem amiſſa erat poſt reſciſſionem uſucapionis
utiliter. Quādo autem pro rebus immobilibus exercetur,
directa eſt, & non utilis: nam res immobiles præſcribun
tur, & præſcriptione directum dominium (communi in-
q terpretum q ſententia) non tollitur: quare reſciſſa uſuca
pione competit adhuc actio directa, quæ ante completam
præſcriptionem dabatur, licet hic ſortiatur cognomen, ap
pelleturque reſciſſoria, ut ſi ante præſcriptionem compe-
tiſſet rei uendicatio, eadem reſciſſa præſcriptione com-
r petet, ſed appellabitur rei uendicatio r reſciſſoria. † Eſt
36 porro Reſciſſoria actio Datiua, & non Natiua: nō enim
habet cauſam materialem per ſeipſam exiſtentem, ſed
ex æquitate quadam competit, eiq; ſpiraculū uitæ à Præ-
tore datur & inſpiratur. quod & Zaſius contra Bart.
37 qui eam exiſtimabat natiuā eſſe, ſatis defendit. † Quan-
quam autem communiter interpretes alteram textus no
ſtri partem ad eum caſum reſtringant, quādo abſens ad-
uerſus præſentem petit reſtitui: poteſt tamen & alia ſpe
cie obtinere: quando ſcilicet præſens contra abſentem re-
ſtitutionem petit: ut, ſi me præſente Titius rem meā bo-
na fide emeret, & poſt traditionem quoque abeſſet: do-
nec uſucapio compleretur: ſi poſtea ambo reuertuntur,
competit mihi contra Titium actio reſciſſoria, qua ego,
ut officio Iudicis reſtituar in integrum, & uſucapio reſcin
ſ datur: eoq; deinde rem meam utiliter ſ uendicare poſ-
ſum.

ADDITIONES.

a Vt ſupra, num. 17.
b Iaſ. hic. & Bart. in d. l. fin.
c Tex. in l. ſuccurritur, hoc tit.
d In l. in eadem, eodem tit.
e Fa. Gl. notab. in c. ſi quis teſtium. in verbo, paupertate, extra de teſt.
f l. Sed & ſi per Prætorem, in fi. hoc tit.
g Fab. & Doct. hic.
h l. Sed etſi, §. quoties. quibus ex cau. maior. vbi ad vnum ſolū diem fit reſtitutio. l. necnon, §. ſi quis ſæpius, eo. tit. l. quod tempore. cum ibi plene no. C. de in integ. reſt. mil.
i l. 15. & ideo, cum ibi not. de verb. oblig.
k Quod tenet Bald. in d. l. ſed etſi. §. quoties. & fa. d. l. quod tempore.
l l. 15. ab hoſtib. §. ſed quod ſimpliciter. ex quibus cauſ. maio.
m Pro qua eſt tex. aper. in d. § ſed quod ſimpliciter. cum l. ſeq.
n In l. diuortio §. non ſolum, hoc tit.
o Vt colligitur ex l. patri. in princ. de minor.
p l. Cum miles. cum ſimilibus, hoc tit.
q Doct. in l. traditionibus, C. de pact.
r Vt per omnes hic.
ſ De quo per Doctor. hic. & fa. text. in l. verum. §. penult. de minor.

38 *ſim.* † *Nunc tandem ad praxin deſcendamus, aperientes, quanam forma hæc duo iudicia, de quibus in hoc §. agitur, in foro proponi debeant. Et plerique contendunt, materiam Reſcißoriæ actionis per vnum libellum expediri non poſſe, ſed requiri, libellos proponi ſeorſim, quod ſcilicet primo porrigatur libellus in officio Iudicis reſcindente, in quo petatur reſtitutio in integrum, & vſucapionis reſciſſio: quibus impetratis, proponendus ſit libellus, illius ſcilicet actionis, quæ per vſucapionem ſublata erat, ſub nomine tamen actionis reſcißoriæ. Quorundam vero eſt opinio, ſatis eſſe, ſi proponatur vnus libellus, qui vtrumque comprehendat, vel ſaltem liberum eſſe, ambos libellos ſeparatim proponere. quam opinionem & Iaſ. hic ſequitur. Nos formabimus libellos ſeparatim, ex quibus quoque facile colligi poteſt ratio proponendi coniunctim. Non autem poſſunt præſcribi certa regula ſeu forma libelli in hac actione, cum variarū actio-*

39 *num naturam habeant.* † *Is autem, qui apte libellum concipere velit, primum obſeruet, qualis fuerit actio, quæ per vſucapionem extincta erat, narretque in principio libelli impedimentum, ſiue cauſam, propter quam in integrum reſtitutionem deſiderat. Deinde petat in libello eo ipſo modo, quo peteretur, in actione, quæ per vſucapionem ſublata eſt, ſiue ſit realis, ſiue perſonalis. In reali tamen concluditur ad declarationem dominij, vel quaſi dominij: in perſonali vero ad dandum vel faciendum. Forma itaque libellum in officio reſcindente ſeparatim*

40 *hoc modo:* † Quum ego Reipub. cauſa abeſſem, neminemque domi, qui negocium meum expediuiſſet, reliquiſſem, vendidit Sempronius rem, quæ mea erat, & eam Titio tradidit, quā & vſucepit antequam redirem. Neque enim vſucapionem interrumpere potui, propter iuſtum impedimentum. Cum autem iura abſentibus, vel aliàs iuſta cauſa impeditis ſubueniant, eoſque in integrum reſtitui iubeant, peto per officium veſtrum me reſtitui in integrum, dictamque vſucapionem reſcindi, & me ad agendum pro dicta re mea admitti, perinde ac ſi vſucapta non eſſet. *Et poſtquam per officium Iudicis reſcindens reſtitutio in integrum impetrata fuerit, vſucapioque reſciſſa, poteſt deinde illa actio intentari, quæ per vſucapionem perempta erat, ſub nomine tamen actionis reſcißoriæ, in hunc fere*

41 *modum.* † Licet Titius rem, quæ mea erat, cum ego Reipub. cauſa abeſſem, emiſſet, ac vſucepiſſet, dominiumque huius rei per vſucapionem in eum tranſlatum eſſet, ego quoque propterea impediebar illam rem vendicare: tamen quia illa vſucapio per officium Iudicis reſcindens, reſciſſa eſt, ſiq; obſtaculum, quo agere impediebar, ſublatum: ideo peto per vos declarari, dictam rem ad me ſpectare iure dominij, vel quaſi, eamque mihi reſtitui, ac ſi vſucapta nunquam fuiſſet. *Et hæc eſt actio realis. Eodem modo inſtituitur in actione perſonali, dummodo præmittatur cauſa obligationis, & in fine actionis reſciſſoriæ petat ad dandum, vel faciendum. Qui verò illa coniunctim velit proponere, poteſt vtrumque libellum ſimul in vnum conuertere.*

42 † *Nam poſt varias Doct. concertationes ad hoc deuentum eſt, quòd iſta duo iudicia cumulari poſſint ſimul in vno libello, nō tamen ſimpliciter, ſed ſucceſſiue, & veluti ſub cōditione, hoc modo:* Domine a Iudex, læſus ſum in hac re propter abſentiam meam, vnde peto ſuppliciter, me reſtitui in integrum: qua reſtitutione obtenta, peto partem aduerſam compelli, vt reſciſſa vſucapione me in priſtinum ſtatum reponat. *prout poſt Iaſonem Zaſius eleganter probat. Reliqua huc pertinentia Doctores ſuis locis ſatis expendunt.*

ADDITIO.

a Hæc formula libelli communiter recipitur, quam & probat Panorm. in cap. cum ex literis. de reſtit. in integ.

---

§. Item ſi quis in fraudem.

1 *Actioné reuocatoriā habere ſimilitudiné cū reſciſſoria.*
2 *Varijs modis fraudem fieri, & erga multos.*
3 *Fraudatores Fiſci.*
4 *Fraudatores patronorum.*
5 *Fraus parentum in necem filiorum.*
6 *Arrogator fraudans filium arrogatum.*
7 *Debitore alienante in fraudem creditorum, quæ ipſis actiones competant.*
8 *Vnam eſſe Paulinam actionem, tam pro rebus corporalibus, quàm pro incorporalibus.*
9 *Edictum fraudatorium quando locum habeat.*
10 *An Paulinæ locus ſit, quando, in fraudem creditorum fit remiſſio debiti.*
11 *Actionem Paulinam hoc §. explicari, in eoq; duo tractari iudicia.*
12 *Paulina actio perſonalis, quare inter reales Prætorias immiſceatur: & in quo cōueniat cū actione reſciſſoria.*
13 *Textus notabilis explanatio.*
14 *Paulina tā pro reb. corporalibus, q̄ incorporalib. datur.*
15 *Paulina pertinet tantū ad diminuentes ſuū patrimoniū.*
16 *Verbū, poſſeſſis, ponitur in tex. pro poſſideri iuſſis, &c.*
17 *Fructus quomodo veniant in Paulina actione.*
18 *Poſſumus petitionem firmare in fictione iuris.*
19 *Actionis Paulinæ definitio.*
20 *Qui in fraudem creditorum rem alienam alienat, Paulina non tenetur.*
21 *Si debitor circa fraudem alienet, Paulinæ non eſt locus.*
22 *Duplicem eſſe fraudem, conſilij & euentus.*
23 *Fraus eſt potiſſimum fundamentum Paulinæ actionis.*
24 *In vltima voluntate ſi fiat alienatio, ſufficit fraudis euentus, ſecus ſi fiat inter viuos.*
25. 27 *Si ex titulo oneroſo facta eſt alienatio, ab vtraque parte exigitur fraus: ſecus ſi lucratiuo.*
26 *Qui ſint tituli oneroſi, & qui lucratiui.*
28 *In patrono nō diſtinguitur, quo tit. libertus alienauerit.*
29 *Creditores agentes Paulina, fraudem probare debent.*
30 *Dolus ex multis coniecturis conuinci poteſt: quæ hic recenſentur ordine.*
31 *Alienatio in fraudem legis facta, ipſo iure eſt nulla.*
32 *Quando dicetur in fraudem legis fieri.*
33 *Creditorum appellatione qui contineātur, quo ad actionem Paulinam.*
34 *Conditio retrotrahitur ad tempus initæ conuentionis.*
35 *Creditor conditionalis fugientem debitorem poteſt capere, vt ſecurus fiat &c.*
36 *Creditores futuri an hāc actioné habeant: & quo accipiantur.*
37 *Paulina an detur creditoribus, quib. proſpectum eſt per hypothecam.*
38 *Alienatio ſimulata ipſo iure nulla eſt.*
39 *Paulina directa & vtilis quando detur.*
40 *Sine traditione dominium regulariter non transfertur.*
41 *Fictio in Paulina actione, quod res tradita habeatur pro non tradita.*
42 *Alienatio in fraudem creditorum facta, mero iure valet, ſed reuocatur.*

43 *An in reuocatione precium ſit reſtituendum.*
44 *Tria requiri ad actionem Pauli-am, vt ea locũ habeat.*
45 *Conuentus Paulina hẽt ius offerẽdi illud, quod debetur.*
46.48 *Excuſſio bonorũ debitoris reuocationẽ pręcedere dẽt.*
47 *Duo hoc in tex. tangi iudicia.*
49 *In excuſſionis materia inſpicimus quoque facilitatem conueniendi.*
50 *Si ſit notorium, debitorem non eſſe ſoluendo, excuſſione non eſt opus.*
51 *Cauſa actionis Paulinæ ſunt, maleficium, & quaſi contractus.*
52 *Actionem Paulinam, perſonalem in rem ſcriptam eſſe.*
53 *Paulina actio eſt annalis: & num. 56.*
54.55 *Quare Paulina dicatur vtilis: & à quo tempore annus incipiat currere.*
57 *Paulina eſt aliquãdo perpetua, aliquãdo etiã indifferẽs.*
58 *Practica Paulinæ actionis.*

Item *a* ſi quis *b* in fraudem *c* creditorum *d* rem ſuam alicui *e* tradiderit, bonis eius à creditoribus poſſeſſis *f* ex ſententia g Præſidis, *b* permittitur ipſius creditoribus reſciſſa traditione *i* eam rem K petere: id eſt, dicere eam rem *l* traditam non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe.

1 Hic §. † *Reuocatoriam actionem æquè per Prætorem expoſitam complectitur: in qua agitur principaliter,*
vt traditio, per quam dominium alicuius rei tranſlatum
erat, vel transferri debebat, in fraudem alicuius, quaſi
facta non eſſet reuocetur: ad inſtar actionis Reſciſſoriæ,
per quam vſucapio reſcinditur ex officio iudicis, resque
2 *vſucapta, ac ſi vſucapta non fuiſſet, petitur.* † *Sciendum*
autem eſt, veluti in modum prauiæ cuiuſdam inſpectio-
3 *nis, varijs modis fieri fraudem, & erga multos.* † *Pleriq;*
enim Fiſcum fraudant: vt ſi delinquentes, poſtquam vi-
dent bona eorum Fiſco eſſe deuoluenda, ea alienant, ne ad
a *Fiſcum* a *perueniant.* † *Item ſunt alij, qui defraudant pa-*
4 *tronos, vt ſunt liberti, in quorum bonis patroni habent* b
b *tertiam partem: Et videmus quoq; hodie libertos, pro-*
c *prioſq; homines diſſipare bona ſua, vt noceatur* c *pa-*
tronis: & tũc patrono competit actio Caluiſiana, vel Fa-
5 *uiana.* † *Plerumque etiam bona à parentibus alienantur*
in necem filiorum, vt noceatur filijs, vel vni conſulatur
potius quàm alij. & hoc ſiquidem fiat titulo lucratiuo,
d *reuocantur alienata vſq; ad legitimam, vt ea ſit ſalua* d
filijs. Sin autem titulo oneroſo, vt quia pater venderet,
aut contrahendo alienaret, vel aliàs diſſiparet bona, ea
ſpecie quamuis regulariter reuocationi vſque ad legiti-
e *mam* e *non ſit locus, poſſunt tamen filij per officium*
Iudicis ex æquitate petere. vt pater eis in legitimam, vel
f *pro alimentis aliquam bonorum partem* f *ſeparet.*
6 † *Sed & arrogator, qui aſtringitur relinquere filio arro-*
gato tertiam partem, interdum in ipſius fraudem bona
alienat: tumq; illi competit Caluiſiana aduerſus eos, qui
g *acquiſierunt, ad legitimam* g *reuocandam. Et prædi-*
cti modi fraudis ad hunc locum non pertinent, ſed ille tan-
tum, quando debitor ære alieno grauatus, alienat in frau-
dem creditorum: quod ipſum quotidianum eſt. Et hi ſunt
7 *de puluere noſtro, de illis loquitur præſens §.* † *Quo caſu*
h *tradidit* h *Iaſon, proditas eſſe quatuor actiones, per*
quas ſit proſpectum creditoribus. Nam vel debitor alie-
nauerit rem corporalem, domum ſcilicet, aut fundum; &
tum datur actio Paulina, (vulgo Paulinam nominant,
forte ad imitationem Fabianæ aut Seruianæ, vt cum qui-
bus mediocriter ſimilitudinem quandam ſyllabarum ha-
bere videantur: cum tamen diuerſa ſit deriuandi ratio)
quæ eſt reuocatoria creditori. Aut alienauit rem incor-
poralem remiſit ius ſeruitutis, alienauit aliquam iuriſdi-
ctionem, quam habuit, forte ius pedagij, ius vectigalis:
i *hoc caſu datur actio in* i *factum, non Paulina. Et ita*
quidem Iaſon ſentit: mihi tamen non videtur diſtinguen-
8 *dum in hac inter corporalia & incorporalia.* † *quinimo*
reuera vna eſt Paulina, reuocatoria in factum, tam pro
K *rebus* K *corporalibus, quam incorporalibus. Tertio ali-*
quando debitor alienat in fraudem creditorum rem non
9 *ſuam, puta tutor rem pupilli, vel curator adulti:* † *& hoc*
caſu dicit Iaſon, eſſe ſpeciale edictum proditum, quod ap-
l *pelletur* edictũ fraudatorum, *cuius ſit mentio in* l *vno*
loco. & vix in aliquo alio. atque ideo etiam credit, hunc
noſtrum §. procedere, quando debitor rem ſuam aliena-
uerit. Zaſius tamen hoc loco reduxit ad generale edictũ,
10 de his, quæ in fraud. &c. † *Aliquando & quarto quis*
ſuos debitores liberat in fraudem creditorum, ſitque re-
miſſio nominis, ſiue debiti in fraudem creditorum: quia
potuiſſem creditoribus ſoluere, ſi exigiſſem à meis debi-
toribus: & eo caſu non debebunt creditores experiri reuo
catoria Paulina. nam hoc nõ eſt neceſſe, ſed poſſunt age-
re recta via aduerſus eum, cui in fraudem eſt remiſſum
nomẽ, ea vtili actione, qua ipſe principalis debitor, idem-
que creditor potuerat vti directa, ſi nõ remiſiſſet ſuis de-
bitoribus debitum: vt, ſi iſte debitor habeat ante remiſ-
ſionem actionem ex vendito directam, tunc illi credito-
res recta via agent actione ex vẽdito vtili, quæ prius prin-
m *cipali debitori directa competebat ante* m *remiſſionem.*
Sic ergo habes quatuor remedia, quibus prouiſum eſt cre-
ditori: quorum tractationem ob id perſtrinxi, quoniam à
plerìſque commentatoribus confuſæ ſatis, & ferme ſine
11 *ordine, non abſque tædio Lectoris, deſcribuntur.* † *& in-*
ter illa actio Paulina ad hunc locum præcipue pertinet,
& de ea verè tractatur in hoc §. Ad cuius enarrationem
priuſquam ueniam, etiam illud non eſt omittendum, in
eo quoque duo tangi iudicia, quemadmodum & in præce-
denti. Vnum, quod præparat aditum ad aliud, & quo non
præmiſſo, non poteſt alteri eſſe locus. Et principale iudi-
cium, ſeu princeps actio, quam hoc loco tractamus, nem-
12 *pe Paulina, ſicut infra oſtendam locupletius.* † *Nec mi-*
reris, quod cum Paulina vulgo perſonalis actio eſſe dica-
n *tur, Imperator tamen eam inter Prætorias* n *reales im-*
miſcuerit: quia reſpõdeo eam à Iuſtiniano hic inter Præ-
torias in rem connumerari, non quod ſit realis, ſicut præ-
cedens, ſed propter ſimilitudinem generalem, quã habet
cum

ADDITIONES.

a De quibus per Bart in l. poſt contractum. de donat.
b §. Sed noſtra. ſup. de ſuc. libert.
c De quibus. ff ſi quis in frau. pat. & C. eo.
d De quo habetur in C. de inoffic. donat.
e Glo. in l. 2. & ibi Bart. & alij. C. ſi quid in frau. pat.
f Ita Bal. in l. 1. C. ſi in frau. pat. licet contrarium teneat in §. non poteſt. de adm.
g Bart. in l fin. ad fin. ſi quid in frau. patr.
h Ibi l. nam poſtea, §. ſed & ſi quis.
i l. Hæc in factum actione. de ijs quæ in frau. cred.
k l. Ait Prætor, §. annus. l. hac in factum actione. Doct. in l. 2. C. ſi in fraud. patr.
l In l. pupilli debitor, de ſolut. vbi vide caſum ſing.
m Ita pulchre deducit Iaſ. hic, qui potiſſimum mouetur ex l. nomen. C. quæ res pign. obli. poſſ. ibi vide.
n Sicut eſt Publiciana & reſciſſoria.

cum ſuperiori. In hoc enim conuenit actioni reſciſſoria,
a quod ſicut per illã reſcinditur a vſucapio, qua in ſe erat
valida, ſummoq; iure completa: ita per hanc reuocatur
traditio rei in fraudem alicuius facta, qua ipſo iure va-
lida efficaxq; erat. Ergo conueniunt, quod vtrobique effe-
ctus iuris ciuilis reſcinditur ex beneficio Pratoris. Iaſon
vero putat Paulinam nõ eſſe actionem mere perſonalem,
b ſed perſonalem in rem ſcriptam, quia quemlibet b poſ-
c ſeſſorem rei cõmitatur, de qua re infra ſuo loco c age-
13 mus: † Iam ad declarationem textus progrediamur.

a Si quis. *Subaudi debitor.*

b In fraudem. *Vel conſilij vel euentus, ſecundum di-*
* *ſtinctionem infra mox tradendam.* *

c Creditorum. *Quibus ex quacunque cauſa debetur.*

14 d Rem ſuam. † *Corporalem: quoniam ſubijcit men-
tionem traditionis: nihilominus hoc & in incorporalibus
locum obtinet: vt ſi ſino perire ſeruitutem, libero debito-*
d *rem, ſino adimpleri* d *vſucapionem, ſino perire actio-*
e *nem: nam & ad hypothecam conſtitutam* e *in fraude
reuocandam, datur hac actio, quod eſt notandum. Idem
quoque dicendum eſt, etſi rem ſibi debitam remiſerit.*

15 e Tradiderit. † *Sicque tradendo alteri, ſuum diminue-
rit patrimonium, quod omnino neceſſe eſt ad hanc actio-
nem, qua pertinet ad diminuentes ſuum patrimonium,*
f *non etiam ad eos, qui id agunt,* f *ne acquirant, vt locu-
pletiores fiant. Quare ſi debitor hareditatem oblatam,
ad quam vocatus eſt, legatumve ſibi relictum repudia-
rit. nihil poteſt videri in fraudem creditorũ facere: nam*
g *hic non* g *diminuit, ſed ſolum non acquirit. Caterum
etſi nemini tradiderit, ſed pro derelicto habuerit, vt quis*
* *eam ſuam faceret,* * *hac actio locum habet.*

16 f Poſſeſſis. † *Id eſt, poſſideri iuſſis, vt ſic factum pro*
h *decreto facti ponatur,* h *ipſa executio per figuram lo-
quendi intelligatur pro decreto executionis. Neque enim
de facto fuerunt miſſi in poſſeſſionem debitoris, ſed iuſſi
per decretum Iudicis, vt mitterentur: aliàs namque ſi
creditores eſſent miſſi in poſſeſſionem bonorum, nõ potuiſ-
ſet debitor iſta bona alienare, cum creditores iam habe-
rent cuſtodiam. Et ſic obſerua, quod ille debitor in ius vo-
catus, ſui praſentiam non fecerit: quare eo contumace
exiſtente, Iudex per ſententiam vel decretum ſuum mi-
ſerat creditores in poſſeſſionem bonorum debitoris, vel cer-
te mitti iuſſerat. Atque hic quidem obiter tangitur iu-
dicium excuſſionis, quod ſit praparatorium ad actionem
reuocatoriam, de quo infra latius.*

g Praſidis. *Iudicis vini.*

h Permittitur. *Intra annum vtilem qui à die excuſſionis
facta erga principalem debitorem currit.*

i Eam rem petere. *Non modò ſolam nudamq; rem, ſed*
i *&* i *eius rei fructus.* † *Hic tamen fructus inſueto quo-*
17 *dam more veniunt, & alio, quàm in reliquis actionibus,
nempe hi ſoli, qui adharebant rei alienata tempore alie-
nationis: vt ſi donauerat fundum cum fructibus creſcen-
tibus. Item & hi, qui poſt litis conteſtationem percepti*
K *fuere: Medij vero temporis fructus non* K *praſtantur.*

K Petere. *Petere tamen permittitur non ſemper totam
& ſolidã rem, ſed pro quantitate & modo reſtãtis debiti.*

18 l Traditam non eſſe. † *Poſſumus ergo petitionem no-
ſtram firmare in fictione iuris. Neque tamen ob id pu-
tes, mentiri actorem, falſumve allegare: ſic enim ipſe
dices: intendo contra te, quod debitor meus in fraudem
alienauit rem talem: vnde cum Prator alienationem re-
ſcindat de aquitate, eamque habeat pro infecta, perinde
ac ſi facta non eſſet (fictio enim iuris nos eo deducit, quo
declinat aquitas) illa reſciſſa ego, cui de reſiduis facul-
tatibus debitoris non poteſt ſatisfieri, peto, vt reſtituas
rem illam, ac ſi ſemper in bonis debitoris manſiſſet. At-
que hoc textus ſignificare videtur, hoc verbo, reſciſſa*
l *traditione: non tamen dicit, non factam eſſe* l *aliena-
tionem, quia ſic mentiretur.*

*Supereſt, vt declarato iam text. ad Paulina actionis
explicationem accingamur. Eam ſic puto definiri, ſeu de-*
19 *ſcribi poſſe.* † Paulina eſt actio perſonalis, in rem ſcri-
pta, qua id quod debitor in fraudem creditorum verè
alienauit, tradiditque, petitur, & quaſi traditum non
eſſet, reuocatur, *habetq; nomen à Paulo Iuriſconſulto,*
m *qui* m *eam inuenit. Dixi autem, quod ſit* perſonalis:
*quia ex delicto naſcitur, ſ. dolo & quaſi ex contractu. De-
inde,* in rem ſcripta: *quia rem ſequitur, & contra quem-
uis poſſeſſorẽ datur. Addidi,* id quod debitor: *quia hac
actio proprie locũ habet, quando debitor rem ſuã in frau-*
20 *dem creditorũ alienauit:* † *ſecus ſi alienaret rem alienã,
vt ſi tutor pupilli debentis rem alienaret. tum enim cre-
ditoribus hac actione nõ ſubueniretur, ſed competeret in-
terdictum fraudatorium aduerſus eum in quẽ facta eſſet*
21 *alienatio, de quo & ſupra admonui.* † *Subiunxi,* in frau-
dem, *propter alienationẽ bonorũ debitoris, qua ſine frau-
de creditorum ſit, quoniã hac actio tum non obtinet. Cui-
libet licet rem ſuam alienare, dum citra fraudem & ne-*
22 *cem creditoris fiat.* † *Et hic notare oportet, duplicẽ eſſe*
n *fraudem, vel conſilij,* n *vel euentus. Conſilij, vt quando
adeſt fraudandi propoſitũ. Euentus, quando ex re ipſa ci-
tra fraudulentã machinationem euenit damnificatio cre-
ditoribus. Obiter ergo tractemus, qualem fraudẽ hic exi-
gamus, conſilijne, an euentus: & penes quos eſſe debeat,*
23 *an tantum in alienante, an etiã in accipiente?* † *quoniam
potiſſimum fundamẽtum Paulina actionis eſt ipſa fraus.
Et optime hic Accurſius explicat, qui aperte diſtinguit.*
24 † *Primo ſi quidem fiat alienatio in vltima voluntate, vt
legando, fideicommittendo, ſufficit fraus ſolius euentus
ſine aliqua fraudulenta machinatione. Sin autem fiat in-
ter viuos, tunc* [illegible] *euentui & conſilium fraudis acceſſiſſe*
o *oportet: qua cum* [illegible] *ſubdiſtinctione à Gloſſatore* o *hic tra-*
25 *dita* [illegible] *debent.* † *Sin autem quaratur, penes quos
fraus* [illegible] *debeat, titulorum eſt habenda ratio: quia ſi
eſt titulus* [illegible] *roſus, tunc vtriuſque fraus interuenire de-
bet, alioqui* [illegible] *parcitur poſſeſſori, qui accepit ex cauſa one-
roſa, ſi non* [illegible] *fraudis particeps. In titulo vero lucratiuo*

ſufficit

ADDITIONES.

a §. Praced.
b l. 1. § [illegible] nec actio poſt annũ. h. t. vide & l. ſi quis à debitore. h. t.
c Infra num. 19. & 52.
* Num. 2 [illegible]
d l. 1. §. vlt. cum aliquot ll. ſequen. hoc tit.
e l. Quod autem. §. apud Labeonem. in fine, hoc tit.
f l. Quod autem. in princ. hoc tit.
g Dict. l. quod autem, in princ ver. idemque probant.
* l. Sed etſi hoc tit.
h Zaſ. hic.
i l. Fin. § non ſol. l. ait Prator, §. per hanc actionem. hoc tit.
k Dicto §. non ſolum.
l l. Si ſciens. ad fin. de contrah. empt.
m l. Videamus, § in Fauiana. de vſur. & cum à Paulo nomen habeat, malè & ineptè Pauliana vulgò dicitur: cuius admonet & Ferrar.
n Tangitur in l. ſi quis cum haberet. hoc tit. & in fraudem. ſup. qui man. non lic. & l. ſi quis cum alit. 36. de verb. oblig.
o In ver. fraudem. hic.

ſufficit fraudandi conſilium debitoris tradentis, & quod
a *in effectu creditores damnificati fuerint, licet non a con-*
currat fraus ipſius accipientis. Unde facilius poſſeſſori
extorquemus lucra accepta, quàm illi damnum infliga-
mus. Occaſione huius diſtinctionis inquirunt hic Docto-
26 *res, qui ſint tituli lucratiui, & qui oneroſi.* † *Uno verbo,*
quantum ad præſentia ſatis eſt, dicas, titulum lucra-
tiuum *eſſe, quum aliquid gratis nobis obuenit, vt ſi rem*
ex donatione, vel ex legato conſecuti ſumus, quia dona-
tarius nihil dat, neque etiam legatarius quicquam præ-
ſtat. Onerosum *autem eſſe, cum non gratis rem acci-*
pimus, ſed aliquid viciſſim rependimus, vt eſt in emptio-
ne, & permutatione, vel ſimilibus titulis: emptor enim
pro merce cogitur precium ſoluere, & ſic deinceps. Non
illico tamen, ſi quid numeratum eſt alicuius rei aſſequen-
dæ gratia, dicimur adeptos titulo oneroſo, quanquam no-
27 *bis aliquid abſit:* † *ſed ita demum conſtituemus titu-*
b *lum oneroſum, ſi licite & honeſto* b *modo rem ſimus*
nacti. Quanquam vero quod ad creditorem, in cuius
fraudem alienatum eſt, pertinet ſupraſcripta titulorum
28 *diſtinctio obſcuretur,* † *ſecus tamen fuerit in patrono*
fraudato: quia in eo non diſtinguimus, quo titulo libertus
c *alienauerit, ſed indiſtincte* c *patronus reuocat, etiã ab*
eo, qui fraudis particeps non ſuit.

Iam videamus, quomodo oporteat de hac fraude con-
29 *ſtare, priuſquam intentemus Paulinam actionem.* † *Et*
d *indubitatum eſt, creditores agentes Paulina,* d *debe-*
re fraudem probare: nam probatio doli incumbit alle-
e *ganti: atq; ex indicijs perſpicuis fraudem docere* e *opor-*
tet, eoq; magis, quum hæc fraus, quam hic tractamus, ſit
dolus nõ omiſſionis, ſed cõmiſſionis, qui difficilius proba-
tur. Siquidem probatio doli in omittendo eſt facillima: eo
ipſo, quod probas id omiſſum, quod factũ oportuit, dolum
f *ipſum omiſſionis* f *cõmonſtras. Difficilius autem proba-*
30 *tur, quando agitur de dolo in cõmittendo.* † *Igitur dolus*
ex multis coniecturis redargui, cõuinciq; poteſt, quas la-
g *te* g *Bart. alicubi tractat. Ego paucis hic ſubiungã, quæ*
ſunt huius loci, cætera omittendo. Colligimus ergo fraudẽ
h *potiſſimũ quatuor modis. Primo ex parte* h *alienantis,*
ſi debitor ſciebat ſe multos habere creditores, & facul[illegible]-
tes ſuas ipſis non ſufficere. Secundo ex parte [illegible] fit
i *alienatio, vt ſi in cõiunctam* i *perſonã fiat [illegible] Vel*
k *ſi quis poſt denunciationẽ à creditoribus fact[illegible] aliquid*
emit: ita enim eius dolus præſumitur, qui em[illegible] Vel etiam
quando emit per interpoſitã perſonã, quia & tum emen-
l *tis* l *fraus colligitur. Tertio ex modo alienandi fraudem*
conuincimus, & inter illos modos frequentiſſimus eſt [illegible]
m *clam* m *fiat alienatio: quærunt enim tenebras, qui pec-*
care volunt. Et intelligemus contractum clam eſſe factũ,
n *quandocunq; abſunt ſolennia à iure requiſita, vt* n *for-*
te decretum. hæcq; res magni eſt effectus, & ad multa
trahi poteſt. Præſumitur & tũ ex modo alienandi fraus,
o *ſi debitor ſic alienauit, vt nihilominus* o *adhuc poſſideat.*
Et ſic quandoque vidi de facto contigiſſe, quod debitores
venditas ædes conduxerint, atque inhabitarint, vt credi-
toribus imponerent, qui exiſtimabant eos etiamnum poſ-
ſidere, nec alienaſſe. Quarto colligitur fraus ex rebus ven-
p *ditis, ſi omnia bona ſimul* p *alienentur: Item ſi non om-*
nia ſimul, ſed paulatim, & per minuta ſeparatim, ho-
die domum, cras fundum, deinde equos, atq; alia aliena-
q *uerit, quis, fraudem feciſſe* q *intelligitur, dummodo id*
r *modico interuallo factum fuerit,* r *non longo: quan-*
ſ *quam plerique* ſ *aliter dixerunt. Idem eſt, ſi rem pre-*
t *cioſam exigua* t *vendas. Nunc aduerte, quod quando-*
cunque ſingulæ coniecturę non ſufficiunt conuincendam
fraudem, ſi ſimul & coniunctim duæ vel tres congluti-
nentur, aliæve accedant coniecturæ tunc aperte conuin-
u *ces dolum, ſicut* u *Bart. etiam docuit. Porro ad defini-*
tionem reuertendo. dixi in ea, in fraudem creditorum,
31 † *quia in fraudem legis facta alienatio, non hominis, ipſo*
x *iure nulla eſt, nec* x *vllam reuocationẽ deſiderat.* † *Di-*
32 *citur autem tum fieri in fraudem legis, quãdo actus ge-*
runtur inter perſonas prohibitas: vt ſi tutor contrahat
cum pupillo, alterius tutoris autoritate, vel quando aliàs
ſit ad excludendam legis prouidentiam, vt ſi temere fun-
y *dus* y *dotalis alienetur. Quando autem agitur inter*
perſonas non prohibitas in præiudicium tertij, puta cre-
ditoris alicuius, vt quia in eius fraudem alienentur ali-
qua bona, hæc alienatio mero quidem iure obtinet, reuo-
33 *catur tamen poſtea per actionem Paulinam.* † Credi-
tores *autem in propoſito accipimus, quibus ex quacun-*
z *que* z *cauſa debetur, etiam ex* a *delicto: vnde & illis*
a *dabitur hæc actio, maximè ſi rem familiarem, ſeu re-*
b *parationem damni dati* b *perſequantur. Sed & hi cre-*
ditorum nomine comprehenduntur, quibus ſub condi-
tione debetur, quos conditionales *vocamus* credito-
res, ſi modo appareat debitorem in eorum fraudem alie-
naſſe: vt ſi debitor, qui ſub cõditione obligauit, metu con-
ditionis euenturæ alienauit, quia fortè videt omninò ve-
riſimiliter, quòd propediem implebitur conditio. Hoc ta-
men non eo tendit, quòd talis creditor re ipſa, & cum ef-
fectu, pendente adhuc conditione, reuocare poſſit aliena-
ta, quoniam necdum omnino certum eſt conditionem ex-
tituram, ſed quòd poſſit ſecuritatem nanciſci per reuoca-
toriam actionem etiam pendente conditione intentatam,
in eum caſum, quo extiterit conditio, & ſic quum iam
34 *erit purum debitum.* † *Nam conditio retrò trahitur ad*
c *tempus initæ* c *conuentionis. Et dicit Bartol.* † *quòd*
35 *creditor etiam conditionalis poteſt debitorem fugientem*
capere,

ADDITIONES.

a l. 6. Quod autem, §. hoc edictum. & § ſimili mod. ff quæ in fr. au. cred. & l. fin. C. eod.
b Eſt dictum Bart. in l. ſi quis omiſ. cauſ. teſ. quem Iaſ. & Zaſ. hic probant.
c l. 1. § dolum, & § ſi quid in fraudem. hoc tit. rationem diuerſitatis vide hic per Doct.
d l. 18. quoties, §. qui dolo. & l. 6. pat. de prob.
e l. Dolum, C. de dolo.
f l. 8. Si procuratorem, §. dolo. & l. 44 dolus ff. mand.
g In l. 15. poſt contract. de donat.
h D. l. ſi quis cum haberet. & ibi Bart. & idem. in auth. ſed cum teſtator. C. ad legem Falc.
i l. Data. C. de dolo.
k l. 10. ait Prætor §. ſi quis particeps, quæ in frau. cred.
l l. Pupillus, §. ſed ſi per interpoſitam. & ibi Bart. de aut. tut.
m l. Non exiſti, de act. to. & l. fin. de iur. nupt.
o l. 1. de præd. decu. ſine dec. non alie. lib. q.
o Text. in l. ſicut § ſuperuacuum. quib. mod. pig. ſol.
p l. 17. omnes, § Lucius. hoc tit.
q Bal in l. 1. 4. q. C ſi quid in fraud. pat.
r Bart. in l. nomen. 34. §. filio. de leg. 3.
ſ Vt hic per Iaſ.
t Arg. l. per diuerſ. C. mand.
u Bar. in d. l. poſt contractũ, & Dec. in l. pac. quod dotali. C. de (pac.
x l. Sed libertus. & ibi Bart. de iur. pat.
y l. Non dubium C. de le.
z l. Si fideic. §. creditores, ff. qui & à quib. manu.
a l. Sed verum. de pet. hær.
b Vt ſi quid effuſum eſt, &c.
c l. 9. Qui balneum. & l. potior. qui pot. in pig. hab. Bart. in l. quæſitum. de pig.

capere, non modò vt aſſequatur, quod promiſſum eſt, ſed
vt ſecurus fiat, cautionemque præſtet ſoluendi debiti, cum
a euenerit a conditio. † Quid autem de futuris creditori-
36 bus? an hi quoque hanc actionem habeant, variatum
eſt. Ego Zaſij ſubſcribo ſententiæ, exiſtimantis, eos non
includi, niſi in vno caſu, ſcilicet ſi per pecuniam poſterio-
rum creditorum dimiſſi eſſent priores, ita quod debito-
b ri b verſuram feciſſet. Futuros autem creditores in-
telligit Zaſius, quibus eſt obligatio acquiſita poſt aliena-
tionem factam, & bona poſſeſſa, id eſt, poſt priores cre-
ditores, iuſſos per decretum Iudicis, vt mitterentur in
37 poſſeſſionem: quamuis Iaſon aliter intelligat. † Cæte-
rum an creditores, quibus proſpectum eſt per hypothe-
cam, poſſint agere reuocatoria bonis debitoris alienatis?
non leue dubium eſt. In hoc tamen communiter eſt itum,
c hanc actionem ipſis c competere. quod & ipſe probo.
38 † Adieci quoque, verè alienauit, ad differentiam alie-
nationis ſimulatæ & imaginariæ, vt ſi quis ſimularet ſe
rem vendidiſſe, cum tamen donauerit, vel etiam retinue-
d rit, ea enim ipſo iure d nulla eſt, ideo non opus habet
vllo remedio, quo reſcindatur, adeò quod nec ſacramen-
e to firmari e poſſit. Dixi ſimpliciter, alienauit, vt oſten-
derem non diſtingui, ſiue alienatio fiat inter viuos, ſiue
in vltimis voluntatibus vt legando, aut fideicõmittendo.
39 † Priori tamen caſu competit Paulina f directa, po-
f ſteriore vero vtilis. Appoſui, tradidit: nam in aliena-
40 tione efficaciter traditionẽ interuenire neceſſe eſt, † cum
g ſine ea dominium g regulariter non transferatur. Sub-
41 didi, quaſi traditum non eſſet. † In hoc enim caſu fin-
gitur in odium debitorum, qui fraudulenter alienant, tra-
ditionem factam non eſſe, quæ iuris fictio præualet veri-
tati. noſq; eo deducit, quò inclinat æquitas. Et in hoc af-
finitatem quandam habet atque ſimilitudinem Paulina
42 cum reſciſſoria. Subiunxi demum, reuocatur: † quia
alienatio in fraudem creditorum facta, ſummo quidem
iure valet: poteſt tamen à creditoribus poſtea, ac ſi fa-
43 cta non eſſet, reuocari, vſque adeo, † vt nec precium in
reuocatione reſtituendum ſit emptoribus, ſiue ab eo quis
acceperit rem alienatam, ſiue ab hæredibus, cuius res pe-
titur: niſi precium extaret, vel eſſet verſum in vtilita-
tem debitoris: tum enim reſtitueretur emptoribus, cum
h hac ratione nemo h fraudaretur. Et hæc quidem ad de-
44 finitionem ſufficiant. † Porrò notandum eſt diligenter,
ad eiuſmodi alienationis reuocationem tria coniunctim
deſiderari. Primò fraudem, de qua ſupra diſputauimus.
Deinde quòd creditores per ſententiam Iudicis miſſi ſint
in poſſeſſionem bonorũ debitoris. Non tamen aliter poſ-
ſet in bona principalis debitoris etiam iure nouiſſimo fie-
i ri miſſio, quam pro iure ſui debiti i declarati. † Ex
45 quo etiam conſequitur, quòd hi poſſeſſores bonorum con-
uenti hac actione, habeant ius offerendi illud, quod debe-
tur, retinendique rem alienatam. Qua in re eo vtaris
conſilio, quod ſi vnus ſit creditor fraudatus, offeratur ei
ſolidum debitum: ſi plures, tunc omnibus & ſingulis ſo-
lidum debitum offeras, ſi velis rem tibi traditam retine-
re: neque enim ſufficeret ad ius retinendi, ſi id vni credi-
torum offerres: velleſque te ab vno liberare: quia poſt
K bona poſſeſſa omnium conditio K par facta eſt. Vnde
ſeruatur in hac actione, quòd omnes creditores agant pa-
riter, & aduerſus omnes ſimul, qui quicquam poſſident
ex bonis debitoris in fraudem creditorum, vt vnuſquiſ-
l que pro rata portione rerum, quibus ipſe naturaliter in-
46 cumbit, ſoluat l creditoribus. † Tertio requiritur ad re-
uocationem alienationis quòd prius fiat excuſſio bonorũ,
an ſcilicet, quæ alienata non ſunt, ſufficiant ad diſſoluen-
m da debita: nam ſi ſufficerent, reuocatio non m admitte-
47 retur. † Atque hoc eſt, quod ſupra oſtendi, duo tangi iu-
dicia in tex. noſtro. Vnum quod præparat aditũ ad aliud,
& quo non præmiſſo, non poteſt alteri eſſe locus. Alte-
rum eſt principale iudicium, nempe actio Paulina, id
eſt, reuocatoria, qua creditores vtuntur aduerſus tertium
poſſeſſorem bonorum, in quem facta eſt alienatio. Et
in hiſce verbis textus noſtri (Bonis à creditoribus poſ-
ſeſſis) ſignificatur iudicium, iſtud præparatorium.
48 † Neceſſe eſt enim factam eſſe excuſſionem principa-
lis debitoris, priuſquam poſſimus obtinere in actione Pau-
n lina. Et hæc excuſſio non n voluntaria, ſed omnino eſt
neceſſaria, in quod procliuior eſt ſententia: quia ſi nõ ex-
cuſſeris reſiduum bonorum debitoris, quomodo appare-
bit fraudis euentus? Ergo neceſſaria eſt excuſſio, non
quidem quodam ordine, ſic vt ea fieri debeat, priuſquam
inſtituamus Paulinam, ſed eam fieri oportet, antequam
in ea obtinere valeamus. Poſſumus namque recta via
intendere Paulinam contra poſſeſſores, in quos facta eſt
alienatio, ſi malè ſuſpicemur de facultatibus debitoris
principalis: qui quidem conuenti, ſi non exceperint de fa-
cienda excuſſione, & nos non remiſerint ad principalem
debitorem prius excutiendum, procedit iudicium cum
eis habitum. Neque enim dubium eſt, quin poſſit excuſ-
o ſionis beneficio o renunciari. Si verò exceperint de ex-
cuſſione non facta, poterimus illam mox in hoc ipſo iudi-
cio facere adhuc pendente, cumque poſſeſſore bonorum
conuento diſputare de viribus facultatum principalis de-
p bitoris: & hoc p iudicium valebit. Quæ excuſſio cre-
briore Doctorum calculo requirit ſententiam Iudicis ad
minus declaratoriam: id eſt, per quam Iudex declaret,
facultates debitoris non ſufficere, eumque non eſſe ſol-
q uendo, quod q ſufficit. † Hoc tamen addendum, quod
49 in excuſſionis materia non perpendimus ſolum debitoris
facultatem, & bona, an ſcilicet ea ſufficiant: ſed con-
ſideramus etiam facilitatem conueniendi, an talis ſit de-
bitor, qui facilè conueniri queat, & ab eo exigi. Sunt
enim plerique ita calumnioſi, intractabileſque, à quibus
r nonniſi difficillima, longiſſimaq; lite poſſis r tandem de-
50 bita conſequi: quod nota dignum eſt. † Sed etſi notorium
eſt, euidenterque conſtat principalem debitorem non eſ-
ſ ſe ſoluendo, nulla excuſſione ſ opus fuerit. Et cum hoc
tempera-

ADDITIONES.

a Fa. tex. in l. ſi cum fideicom. §. pen. qui & à quibus.
b D. l. ſi quis cum haberet, h. t. & d. l. qui antè, §. ſciendum. e. tit.
c Gl. in l. ſi debitor. hoc tit. Fa. & Ang. hic.
d l. Nulla. de contrah. empt.
e Gl. in l. empt. in fine, C. plus val. id quod agitur, &c.
f l. qui autem, §. item ſi neceſſarius iuncta Glo. hoc tit. Iaſ. poſt Ang. hic.
g §. Per traditionem. ſupra, de re. diuiſ.
h l. Si debitor, l. is. l. ait Prætor, l. quæ Titius, §. hæc actio, hoc tit.
i Aut & qui. C. de bonor. aut. iud. poſſ.
k l. Qui autem, §. ſciendum, hoc tit.
l Zaſ. ita hic format, dum docet practicam huius actionis: ad quem recurre.
m l. 1. & l. ignoti, C. de reuoc. ijs, quæ in frau. cred.
n Quod Glo. voluit in l. 1. C. ſi quis in fra. cred.
o Auth. præſente, C. de fid. & Doct. hic com.
p Arg. l. ſi rem, §. fin. de pign. act.
q Argum. l. tutores à patruo. ibi, idoneis pronunciatis. de confirm. tut.
r Not. Bart. in l. decem, de verb. oblig. & hic omnes.
ſ Quod poſt Glo. Doct. in d. l. decem communiter probant.

51 temperamento præcedentia intelligas velim. † Cauſæ
actionis Paulinæ ſunt, maleficium, & quaſi contractus.
Ex maleficio tum naſcitur, quando fraus à parte vtriuſ-
que tam alienantis quàm recipientis interuenit. Fraus
a enim ſiue dolus, eſt a delictum. Quaſi ex contractu au-
tem promanare dicitur, quando dolus tantum intercedit
à parte alienantis: recipiens verò particeps doli non fuit;
hoc enim caſu dici non poteſt, quod ex contractu oria-
tur, quia recipiens rem alienatam, cum creditoribus ni-
hil contraxit. Ex maleficio quoq; orta dici nequit, quia
in ea dolus recipientis exigitur, qui hic deficit. Sed nec
quaſi ex maleficio indicari poteſt, quia nec culpa quidem
accipiẽtis acceſſit. Cum tamen neceſſe ſit, quòd aliquam
habeat cauſam, quoniam recipiens obligatus eſt credito-
ribus, concludendum erit, hanc actionem quaſi ex cõtra-
ctu profectam eſſe, ad ſimilitudinem indebiti, quod igno-
b ranter ſolutum eſt: obligatur enim recipiens quaſi ex b
contractu: & in quaſi contractibus obligatur quis, etiãſi
c non c conſentiat. Ex quibus corroboratur etiam id, quod
ſupra in definitione tradidi, hanc actionem non eſſe
merè perſonalem, nec merè realem, ſed perſonalem
52 in rem ſcriptam. † Merè realis non eſt, quia realium
cauſæ ſunt dominium, quaſi dominium, ius in re. Sed cau-
ſa actionis Paulinæ non eſt dominium, nec quaſi domi-
nium: nec ius aliquod in re; ſed maleficium, & quaſi
contractus cauſæ ſunt, ex quibus oritur obligatio, quæ
deinde parit actionẽ perſonalem. Conſequitur ergo Pau-
linam non eſſe merè realem. Econuerſo nec merè perſo-
nalis eſt, quoniam actiones in perſonam non perſequun-
d tur rem, nec poſſeſſores rerum ſequuntur, ſed tantum d
perſonas obligatas; hæc autem perſequitur rem aliena-
tam, agitque contra poſſeſſores ad reuocandam aliena-
tionem, Ex quo liquet, nec merè perſonalem eſſe. Eſt
itaque perſonalis in rem ſcriptam, quod & Iaſ. voluit,
Vnde etiam conſtat, eam non eſſe datiuam, vt plerique
opinantur, quaſi detur ſimpliciter per Prætorem, nec ſit
nata ex aliqua cauſa præexiſtente, quia hoc verum non
eſt: quinimò habet tales cauſas præexiſtentes, ex quibus
53 profluit, maleficium ſcilicet, vel quaſi contractũ. † Sed
nec illud prætereundum fuerit, hanc actionem eſſe tem-
poralem; durat n. tantum anno vtili, eadem ratione qua
e Reſciſſoria: quia datur ad id reſcindendum, e quod erat
de iure ciuili validum. Nam alienatio etiam fraudulen-
f ta, eo iure efficax eſt, dominiumque f transfert. Durat
ergo tantum anno vtili, quo ad initium, ſed continuo, quo
54 ad curſum. † Ideo dicitur vtilis, quia non incipit curre-
re creditoribus, niſi à die excuſſionis factæ erga principa-
lem debitorem: nam tum primum eis eſt experiundi po-
teſtas, poſtquam bona debitoris non alienata vendita
ſunt, & creditoribus necdum ſatisfactum eſt, tum pri-
g mum eis liquet, eueniſſe damnum, & g fraudẽ per alie-
55 nationes: † Idque vulgò contra Accurſium recipitur,
qui hunc annum à die fraudulentæ alienationis currere
cenſuit, Et ſanè prior ſententia, etſi omnis lex ſileat,
magnam habet æquitatem, Creditores enim, dum debi-
tor ſua bona alienat, & partim diſſipat, poſſunt eſſe ha-
rum omnium ſecuri, etſi ſciant fieri quarundam rerum
alienationes, credentes reſiduum bonorum abunde ſuf-
ficere ad diſſoluenda debita. Quocirca poſtquam excuſ-
ſione facta redduntur certi, bona reliqua non ſufficere
creditoribus, ex eo die meditantur retractationẽ aliena-
56 tionum facere. † Quod autem dixi, hanc actionem tem-
poralem eſſe, hoc verum eſt, quando res corporalis venit
ad poſſeſſorem bonorum ex cauſa oneroſa: tum enim in-
h tra annum vtilem tantum reuocatio h admittitur. Sed
ſi res ex cauſa lucratiua ad aliquem doloſè peruenit, per-
i pertua eſt, poteſtq; res vſque ad triginta annos i reuo-
57 cari. † Eſt etiam hæc actio interdum indifferens, in alie-
nationibus ſcilicet rerum incorporalium; vt, ſi debitor in
fraudem creditorum ſuum liberaret debitorem, ea ſpecie
ad reuocandum illam liberationem datur tãtum tempus,
k quanto illa k actio debitoris durasset. Multa alia tra-
ctantur hic per Iaſonem, & reliquos interpretes, quæ bre
uitati ſtudentes, commentarijs relinquimus: puto enim
ex prædictis ſatis euidenter naturam Paulinæ actionis co
58 gnoſci poſſe. † Quod autem ad inſtituendam hanc actio-
nem pertinet, non poteſt in ea certa libelli forma tradi,
cum multa ſint obligationum genera, in quibus debitor in
fraudem alienãs creditoribus adſtringitur. In initio ergo
libelli narrãdũ eſt, ex quib. cauſis debitor creditori primo
fuerit obligatus, quo facto, ſequitur narratio alienationis
fraudulentæ, cum medio concludendi, & petitione. Quid-
nam verò in hac actione concludere debeamus, an credi-
tores petere debeant rem ſibijpſis, an potius debitori reſti
tui? hoc tex. ſatis aperit, hiſce verbis. In bonis debitoris
manſiſſe. Concludendũ ergo in libello erit, quòd res alie-
natæ reducantur, ac referantur in cumulum bonorum de-
bitoris, vſque in cumulum reductis pergemus exequi ſen
tentiam in eis quam habuimus aduerſus principalem
l debitorem. Formas verò quibus inſtituitur, apud l
m Speculatorem, Dynum, m atque Angelum require, ele-
ganter practicam ponentes.

ADDITIONES.

a l. Litem exigit. de dolo.
b §. is cui, ſupra de obl. quæ ex quaſi contr.
c Iuribus vulg.
d l. 1. §. ſi hæres, iuncta Glo. cum multis ſimilib. ad Trebel.
e l. In honorarijs. verſ. ſed cum reſciſſa. de act.
f l. Si ſciens. de contrah. empt.
g Pro hac opinione eſt text. expreſſus in l. ait Prætor, §. annus. hoc tit. vbi expreſſe dicitur, poſt venditionem bonorum hunc annum competere,
h Dict. §. annus.
i Dict. l. ait Prætor. §. hæc actio. hoc tit. ſecundum intellectũ Bart. illic. & Iaſ. hic.
k Dict. l. ait Prætor. §. ſi condit.
l De rebus Eccleſ. non alien. §. 1.
m Vterque hic,

---

§. Item Seruiana.

1 Seruiana, & quaſi Seruianæ actionis deſcriptio ſummaria.
2 Pignus triplex, Prætorium, Iudiciale, Conuentionale.
3 Conuentionale pignus ſit expreſſè & tacitè.
4 De interdicto Saluiano: & num. 49.
5 Et coloni et inquilini res ſunt tacitè obligatæ p pẽſione.
6 Colonus & inquilinus quomodo differant.
7 Duplices eſſe colonos, ppriè colonos, et colonos partiarios.
8 Ius colonarium.
9 An etiam coloni partiarij bona ſint tacitè obligata.
10 Differentia inter hypothecam & pignus.
11 Seruianæ actionis definitio explicata.
12 Seruiana vnde ſit dicta.
13, 28 Seruiana quare ſit actio realis.
14 In Seruiana locator ſcire debet, quæ ſint illata.
15 Differentia inter colonum & inquilinum, quo ad res illatas & inuectas.
16 An Domini ſcientia ſufficiat ad obligandum illata.

17 Ad

17 *Ad Seruianam actionem neceſſe eſt res eo animo illatas eſſe, vt perpetuò illic maneant.*
18 *Res conductoris nō illatæ, pro penſione obligatæ nō ſunt.*
19 *Quæ res tacitè obligentur pro penſione conductionis.*
20. 21 *Merces venales obligari pro penſione.*
22 *Pecunia an conductoris locatori obligetur.*
23 *Res omnes quotidiano vſui deſtinatæ non obligantur.*
24 *In locatione merces debet eſſe pecuniaria.*
25 *Res illatæ à colono partiario an tacitè ſint obligatæ.*
26 *Seruiana competit etiā pro deterioratione rei cōductæ.*
27 *Conductoris bona ſi expreſſe obligata ſint, ceſſat Seruiana actio.*
29 *Quæ ſit cauſa Seruianæ actionis.*
30 *Agens Seruiana quid probare debeat, & nu. 31. & 32.*
33 *Quid in hanc actionem veniat.*
34 *Seruiana non tantum locatori, ſed etiā creditori datur, ſuppeditanti pecuniam ad refectionem ædium.*
35 *Seruiana datur etiam mulieri ad conſeruandā dotem.*
36 *Item marito ad cōſeruandā donationē propter nuptias.*
37 *Tacita hypotheca quomodo inducatur.*
38 *Formula libelli in Seruiana actione.*
39 *Quaſi Seruiana actio cur ſic dicta.*
40 *Quaſi Seruianæ actionis definitio.*
41 *Quaſi Seruiana eſt actio realis.*
42 *Seruiana datur tantum tacitam hypothecam habenti.*
43 *Differentia inter pignus & hypothecam.*
44 *Quaſi Seruiana pro rebus expreſſe obligatis datur.*
45 *Pignoris & hypothecæ finalis cauſa.*
46 *Creditor an poſſit alienare pignus.*
47 *Agens quaſi Seruiana quid probare debeat.*
48 *Forma libelli in quaſi Seruiana.*
49 *De interdicto Saluiano.*
50 *Seruiana actio & interdictū Saluianū, in quib. differāt.*
51 *Interdictum Seruianum quomodo inſtituendum.*

Item Seruiaoa & quaſi Seruiana (*a* quæ etiá hypothecaria vocatur) ex ipſius Prętoris iuriſdictione *b* ſubſtantiá capiunt. Seruiana autē experitur *c* quid *d* de rebus *e* coloni, quæ *f* pignoris iure pro *g* mercedibus fundi *h* ei *i* tenentur. Quaſi Seruiana autem eſt, qoa creditores K pignora hypothecasve *l* perſequuntur. Ioter pignus autē & hypothecá (quátum ad actionē hypothecariá attinet) nihil ioteresſt oá *m* de qua re inter creditorem & debitorem cooueoerit, vt ſit pro debito obligata, vtraq; *n* hac appellatione cótinetur. Sed in alijs dfia eſt: nam pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quæ ſimul etiá traditur creditori, maximè ſi mobilis ſit. At eam, quæ *o* ſine traditione, nuda conuentione teoetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.

1 Duæ † *reales Prætoriæ actiones hoc in loco exponuntur, in foro paſſim frequentatæ, quarum prior pertinet ad perſecutionem rerum tacitè, & per iuris autoritatem, nullo contrahentium conſenſu obligatarum, quæ* Seruiana *dicitur: poſterior cōmodatur ad rem per expreſſam conuentionem iure pignoris obligatam, quæ tamen ſecundum poſſeſſionem non eſt tradita: & hæc* quaſi Seruiana *vo-*
2 *catur, ſeu* hypothecaria. † *Dixi autem alibi, pignus eſſe triplex, Prætorium, Iudiciale, & Conuentionale.* Prætorium pignus *eſt, quando Prætor vel alius Iudex ordinaria præditus iuriſdictione, aliquem in poſſeſſionem rei mittit propter contumaciam rei conuenti, quia ſibi*
non caueatur: vt in cauſa damni infecti, aut quia legatorum conſeruandorum gratia cautio non præſtatur: ex hac
a *cautione* a *oritur pignus Prætorium.* Iudiciale *eſt, quando Iudex tulit ſententiam, & in executione illius mittit victorem in poſſeſſionem bonorum condemnati: ex hac*
b *miſſione deſcendit* b *pignus iudiciale.* Conuentionale *eſt, quod ex cōuentione partium deſcendit, quod inter de-*
c *bitorem & creditorem* c *conſtituitur.* † *& hoc fit bifa-*
3 *riam: expreſſè ſcilicet, & tacitè. Expreſsè fit, quando verbis expreſſis partes conueniunt de oppignoranda re. Tacitè autem, quando ex vi & poteſtate legis naſcitur præter conuentionem partium: & ob id à quibuſdam le*galepignus *appellatur. De vtroq; in noſtro §. tractatur. His ſic ad euidentiam delibatis, textum enarremus.*

a Quæ. *Nempe,* quaſi Seruiana. *Sed nonne & Seruiana id nominis habere poteſt, quod hypothecaria dica-*
d *tur? Et ex* d *Bartolo reſpondeo; Seruianam impropriè nominari hypothecariam: quaſi Seruianam propriè id nominis habere: quod putat Iaſon eſſe memorabile.*

b Subſtantiam. *Id eſt ſubſiſtentiam: nam & hæ duæ actiones à Prętore ſunt introductæ, ipſiuſq; beneficio & ſubſidio conceſſæ.*

c Qois. *Nempe, fundi dominus. Cæterū aduerſus quem*
4 *experiatur, dubitari pōt.* † *nam aduerſus debitorem, qui ex contractu & conuentione obligatus eſt, interdictum*
e *perſonale, quod* Saluianum e *dicitur, competit: aduerſus poſſeſſores, quoniā illi nullo cōtractu obligati ſunt, in per-*
f *ſonam nulla iure ciuili actio* f *prodita eſt. Prætor igitur æquitatē potius, quàm ius ciuile ſecutus, actionē, quæ iure ſummo deficiebat, huic domino pollicetur: per quā ei permittitur, perinde atq; in ciuilibus vendicationibus, aduerſus poſſeſſores in rem agere. In quo tamen illa notāda differentia eſt, quòd illæ quidem ciuiles actiones dominium perſequantur, atq; ab eo ſolo, qui ſe dominum aſſerit, in-*
g *ſtitui debeant. Papinianus* g *autem de hac Seruiana loquens.* Hæc, *inquit:* actio in rem quidem eſt, oudam tñ poſſeſſionem auocat, id eſt, à proprietate ſeiōctā.

d De rebus. *Vt ſcilicet earum poſſeſſionem auocet, ſi cā fortè non habet, ſicut interdum contingit, vt rerum illatarum, & pignori nobis traditarum poſſeſſione excidamus.*

5 *e* Coloni. † *Siue etiam inquilini: vtriuſq; enim & co-*
h *loni & inquilini res atque bona ſunt pro* h *penſionibus*
6 *obligata tacitè.* † *Eſt autem* Colonus, *qui prædium ru-*
i *ſticum colit, ſiue in ciuitate, ſiue* i *in villa:* inquili*nus vero, qui prædium vrbanum conduxit, ſiue in villa*
K *ſeu in ciuitate: quod I. C.* K *alibi voluit: neque enim lo-*
l *cus facit aliquem colonum ſeu inquilinum, ſed materia*
7 *quæ* l *cōducitur.* † *Sunt autem coloni duplices: primum hi, qui*

ADDITIONES.

a De quo in tit. de dam. infec. vt in poſ. leg. tam in ff. quàm in Cod. l. 1. & 2. de prætor. pig.
b De quo in tit. de bon. aut. iud. po. ff. & C. & l. à diuo Pio. de re iudic. vid. etiam Gl. in d. l. 1. & 2. C de præt. pig.
c Differentias inter hæc tria pignorum genera colligit Glo. in l. 1. in verbo traditum. & ibi Bart. de pign. act. Iaſ. hic aliam vnam addit.
d In l. 1. ad fin. de Salu. interd.
e l. 2. in quib. cauſ. pig. ta. contra.
f Contra Accurſ.
g De quo inf. mox dicemus, & l. 1. C. de pr. & Salu. interd.
h l. 1. §. ſi hæres. ad S. C. Treb.
i l. Si cum venditor. 66. de euictio.
k In l. re pignoris. de acq poſſ.
l l. Vrbana prædia. de verb. ſignific.

bi,qui agrum certa pecunia conductum colunt: & hi qui-
a *dem proprie* coloni *dicuntur,quoniam alienum agrum* a
conduxere: vnde in legibus appellantur,nummis colen
tes. *Alij dicuntur* partiarij, *à partiendo, quia dant par-*
b *tem* b *fructuum alieni fundi,non pecuniam numeratam.*
c *Hinc* c *Paulus*, Conſtat,*inquit*, colonum qui nummis
colit, cum eo, qui fructus ſtantes ſurripuerit, acturũ.
8 † *Inde* colonarium ius, *dicitur conditio coloni.* † *An er*
9 *go & illata,inuectaq; per colonum partiarium, ſint ob-*
noxia pro mercede, pro penſionibus frumentorum? Et
magis eſt, ea obligata videri, idq; vulgò recipitur; quia
licet non ſint propriè coloni, impropriè tamen & extento
vocabulo,ideo, quia penſio eſt in fructibus, & non in pe-
d *cunia, coloni vocantur.* d

f Pignoris. *Taciti,& per iuris autoritatem,nullo ex-*
preſſo contrahentium conſenſu introducti,

e g Mercedibus. *Et item rei locatæ* e *deterioratione.*

h Ei. *Locatori, fundi domino.*

i Tenentur. *Obligantur: adeò, vt hic etiam præfera-*
f *tur alijs chirographarijs creditoribus,* f *etiam tempo-*
re prioribus,

K Pignora. *Expreſſa per expreſſam conuentionem &*
conſenſum inter debitorem & creditorem conſtituta.

l Perſequuntur. *Apud quemcunque tandem ſit res,*
quæ vel expreſſè,vel tacitè obligata eſt,aut etiamſi quis
* *dolo eam poſſidere * deſijt.*

m De qua re. *Mobili vel immobili: modò non ſit ex ijs,*
quæ prohibêtur pignori obligari; vt ſunt eæ res,quarum
g *commercium* g *non eſt.*

n Hac appellatione continetur. *Senſus eſt,quæcunque*
res, velut obſes ſupponitur obligationi pro ſecuritate cre
ditoris, ſiue creditori tradita fuerunt, ſiue nuda conuen-
tione, ſiue traditione ei obligata, ſemper poteſt creditor
illam rem à quocunque poſſeſſore per hypothecariam
actionem auocare, & petere.

10 o Sine tradit. † *Hypotheca proprie dicitur eius rei,quæ*
nuda cõuentione obligatur,& rei eſt immobilis, ſicut con
tra pignus de re mobili dicitur,quæ ad creditorem trãſit.

11 Declarato *textu,explicemus Seruianam.* † Seruiana
eſt actio realis, qua locator ad res, quæ à conductore
ſcienter in rem locatam, ad hoc vt perpetuo illic eſ-
ſent,inuectæ & illatæ, ſibique pro penſione,& rei de-
terioratione tacitè obligatæ ſunt, agit, & à quocunq;
poſſeſſore, quaſi pignus auocat, retinens illas, donec
12 ei ſatisfiat. † *Nuncupatur autem Seruiana, à Seruio*
Prætore Romano: non à ſeruendo, vt Accurſius commi-
niſcitur, nam omnes actiones nobis ſeruant quod debe-
tur: alioqui Seruatoria diceretur. Explicemus definitio-
13 *nis verba.* † *Quod Seruiana ſit* actio realis, *ex eo liquet,*
quia domino rei locatæ competit aduerſus poſſeſſorem re-
rum inductarum: ſemper ſequitur poſſeſſorem taciti pi
gnoris. Nam ſi locator pro penſione & deterioratione
rei locatæ non poteſt conſequi ius, & poſſeſſio rerum il-
latarum perueniret ad alium, poteſt locator eas etiam
ab illo altero poſſeſſore auocare, locoque pignoris, donec
ei ſatisfiat, retinere. Appoſui, locator, *quia vt huic*
actioni locus ſit,oportet rem locatam eſſe, nec penſionem
14 *ſolutam.* † *Dixi,* ſcienter; *quoniam & locator,id eſt,*
fundi dominus, ſcire debet, quæ res illatæ ſint, inuectæ-
ve. Nam ſi quæ fuerunt inducta, de quibus locatori
non conſtitit, illæ pro penſione vel deterioratione obliga-
tæ non erunt: quod in his colonis, qui prædia ruſtica,con-
duxere,locum habet. Illi enim nihil poſſunt inferre,quod
non ſit exhibitum inſpectioni locatoris, qualia ſunt ara-
tra, ligones, vomeres, & ſimilia cultus agrorum deſti-
nata. Cæterum in inquilino, qui prædium vrbanum con
ducit inhabitandi cauſa hoc non ſeruatur, ſed indiſtinctè
omnia importata tacitè & per iuris autoritatem obno-
xia ſunt ipſi locatori. Solent namque ipſi ſæpe inferre
h *non pauca in ciſtis,quæ non dantur* h *inſpectioni locato-*
15 *ris.* † *Et obſerua hanc eſſe præcipuam in vtriuſque &*
coloni, & inquilini rebus obligandis differentiam: quòd
i *ſcientia domini* i *in colono deſideretur, in inquilino mi-*
nimè neceſſaria ſit. Neque enim ex conuentione domino
obligantur res coloni, ſed eo,quòd in fundum inductas &
16 *inuectas eſſe,compertum domino,exploratumq; ſit.* † *Il*
lud etiam quæſitum eſt, vtrumne ſcientia domini ſufficiat
abſque voluntate & pactione,ad obligandum inuecta &
illata in prædium ruſticum? Et verius eſt, voluntate,id
eſt, pactione tacita opus eſſe: licet in vrbanis prædijs,
K *nec ſcientia quidem (vt prædixi) opus ſit, tantum* K *ab-*
eſt, vt voluntatem expreſſam exigamus. Subdidi, per-
petuo, *ad differentiam earum rerum quæ inferuntur, vt*
17 *tantum ad tempus illic maneant.* † *Oportet itaque res*
eo animo illatas eſſe, vt illic perpetuò maneant, id eſt,
donec colonus aut inquilinus inhabitauerit, alioqui non
l *eſſent* l *tacitè obligatæ.* † *Adiunxi,* illatæ & inue-
18 ctæ: *vt intelligeres res conductoris non illatas, pro pen*
m *ſione obſtrictas* m *non eſſe.* † *Obligantur autem om-*
19 *nes res coloni illatæ, ſiue in eis dominium habeat, ſiue*
n *ab eo tantum* n *bona fide poſſideantur. Fructus quo-*
que nati in fundo, extantes tempore penſionis ſoluendæ,
tacitè obligantur, tametſi inquilinus interim eos impu-
o *ne poſſit* o *vendere. Item & nomina debitorum, ſi*
colonus multas habeat cautiones obligatorias: quod
Zaſius aduerſus Angelum & Iaſonem ſatis tuetur.
20 † *Sed an merces illatæ (vt ſi fortè inquilinus ſit mer-*
cator, qui domum conducat pro mercibus vendendis)
ſint tacitè obſtrictæ? Et non videtur, cum non infe-
rantur in domum conductam, vt perpetuò ibi ſint,
ſed vt quotidie vendantur: eſt enim proprium rei ve-
nalis, vt vendatur: in eamque ſententiam vulgò poſt
21 *multas fatigationes itum eſt.* † *Ego crediderim &*
illas pro penſione affici tacitè, non quidem ſpecie &
particulariter, quo ad indiuidua, ſed in genere &
vniuerſaliter: quia licet ſpecies mercium vendantur,
ſemper tamen ſubſtituuntur aliæ: commercium enim
p *eſt negotium emendi &* p *vendendi. Vtcunque er-*
go res

ADDITIONES.

a Autore Columel.lib.1.
b l. Si merces,§ vis maior. locati,
c In l. ſi apes. de furt.
d Zaſ. poſt Doctor. communiter hic.
e l. Cum conductor. C.locati,
f l. Interdum, qui pot.in pig. hab.
* l. Si fundus,§.in vendicatione, de pign.
g l. 1.§.eam rem, quæ re pig.ob. l.ſpecie, l. qui filios. e.illo tit.
h l. Certi iuris.5.C.de loc.
i l. Debitor.de pign.l.in prædijs.7.in quibus cauſis pig. &c.
k l. Certi iuris. 5. C.de locat.
l l. Debitor, de pign.l.in prædijs.7. ad fin. in quib. cauſ. pign.
ta. contra.
m l. 2. & l. 3. in quibus cauſ.pign.ta. contra.
n l. Si ab eo. de pig.
o Ita loquitur d.l.in prædijs. & vulgo contra Bar. in l.aſſiduis.
C. qui pot.in pig.hab.
p. l.3. in fine, C.de comm.& mer.

go res particulatim vendantur: tamen cum alię ſubſti-
tuantur, officina ſemper reponitur mercibus, iam merces
extans, perpetuoque, hoc eſt, quamdiu durat locatio, in ge
nere ſunt in domo iſta conducta. Iſta tamen reducimus
ſemper ad tempus, quo penſio ſoluenda eſt, quia merces
a tum extantes a ſunt in obligatione. † Ait porrò Zaſius,
22 pecuniam quę reſeruatur pro ſubſtantia patrimonij, indu
ctam tacitè obligari, quia eo animo inducitur, vt perpe-
tuò, & tempore locationis ibi maneat. Pecunia tamē quę
deſtinatur ad quotidianum vſum, quia ad hoc nata, for-
mataque eſt, vt expendatur potius, quàm retineatur,
b ſub tacita obligatione non b venire, crebrius traditum
23 eſt. † Quinimo omnes res vſui quotidiano deputatę eo
referri non debent. Hinc eſt, quòd veſtes, ſuppellex, libri
eorum, qui literis operam nauant, atque id genus alia res,
c pro c penſione tacitè obnoxię non ſint. † Subieci pro pen
24 ſione: quia ſicut in emptione debet eſſe d precium pe-
d cuniarium, ita in contractu locationis merces, ſiue penſio
e in pecunia conſtituenda eſt, e vel ſecundum quoſdam
in alia re, quę pondere, menſura ve conſiſtit: aliàs eſſet ſo-
cietas, vel contractus innominatus, & per cōſequens hęc
25 actio non competeret. † Hincque orta eſt hæc diſputatio,
an res coloni partiarij illatæ, ſint tacitè obligatæ pro pen-
26 ſione, de qua in textu diximus. † Adiunxi pro deterio-
ratione rei: quia ex natura locationis & cōductionis eſt,
rem conductam retinere integram. Si verò ex negligen-
tia cōductoris deſtructa fuerit, tenetur inſtaurare, etiamſi
f expreſſe in ipſa locatione de hoc non eſt actum. f Si quid
ergo deſtructum, deterioratum ve fuerit, nec refectū om-
nes res illatæ pro deterioratione affectæ tacitè, obligatæ-
g que ſunt, g donec reficiantur: poteſtque eas locator re-
tinere non tantum pro penſione, ſeu deterioratione, ve-
h rumetiā pro alio debito chirographario, autore h An-
gel. Si tamen expreſſa hypotheca vel pignus locatori con
ſtitutum eſſet: res illatæ inuecta que tacitè obnoxiæ non eſ
i ſent, quia prouiſio hominis tollit i prouiſionem legis.
27 † Amplius in definitione vſus ſum verbo, tacitæ: nam ſi
conductoris bona expreſſa expreſſe obligata eſſent, dice-
retur, hypotheca expreſſa, nec haberet hæc actio locū, ſed
28 quaſi Seruiana. † Addidi à quocunque poſſeſſore, quia
hæc actio realis eſt, & dirigitur in rem, à quo à quocun-
que poſſeſſa fuerit. Si tamen tertius poſſeſſor habeat titu-
lum & bonam fidem, videtur tutus eſſe ab hac actione,
cum nec Publiciana detur aduerſus titulo poſſidentem.
29 † Cauſa iſtius actionis eſt, ius quod in re alicuius obligan
da, lex per autoritatem concedit actori, & ſi poſſeſſio ad-
30 uerſarij: quare in rem cenſetur. † Probat itaq; actor, Ser-
uianam intendens, tria. Primo, ſe locaſſe illam rem condu
ctori pro certa mercede: niſi enim contractus locationis
& conductionis interuenerit, conſtitutaque ſit merces,
quomodo accedet pignus? Quare nec tum obligantur res,
K cum gratuita conceditur K habitatio. † Deinde condu-
31 ctorem res ad quas agit, eo animo induxiſſe, vt perpe-
tuo, id eſt, quod habitaret, illic manerent, & hoc locatore
ſciente, ſi quidem ruſticum prædium locatum eſt: ſin ve-
rò vrbanum locaretur, docet ſimpliciter res importatas.
32 † Demum aſſerit conductorem habuiſſe dominium, vel
quaſi dominium in rebus illatis, vel ſaltem eas alioqui in
ipſius bonis fuiſſe. Satis enim eſt, quòd poſſederit rem bo-
l na fide pro ſua: hoc enim eſt, in bonis alicuius rem l cen-
ſeri. Vel denique probat, quòd res quidem aliena extite-
33 rint, cum conſenſu tamen domini inducta. † Ex prædictis
apparet, quid perſequamur iſta actione, quidve in eam
veniat: nempe ius, id eſt, obligatio earum rerum, quæ in
prædia vrbana vel ruſtica illata ſunt, non quidem omnių
(id enim in ius ciuile eſſet, tametſi omnes tacitè obligatæ
ſint) ſed quatenus pro ſecuritate penſionis, reſarciendisq;
m damnis ſufficere m videtur. Poteſt etiam peti, vt res in
prædio conſcribantur per Notarium, & præcludantur, ſi
eas ſtatim vendicare noluerit quo loco inuecta & illata
ſic deſcripta, incluſaque nexu expreſſi pignoris tenentur,
n nec poſſent inhabitatores alienare ex illis rebus n quic-
quam. Quanquam autem ſupra in definitione docui, Ser-
uianam actionem locatori competere, ei ſcilicet, qui ędes,
vel horreum, aut diuerſorium, vel aream in ciuitate, aut
prædium ruſticum extra ciuitatem locauerit: ſunt tamen
34 & alij, qui hanc exercere poſſunt. † Nam & creditori
datur ſuppeditanti pecuniam ad refectionē rei: ſiquidem
ea obnoxia ſit pro tali pecunia per autoritatem Senatuſ-
o conſulti, quod ſub o Marco Imp. factum eſt. † Et item
35 mulieri, quoniam pro rebus dotalibus conſeruandis ha-
p bet obligata bona p mariti: imò eſt etiam eo caſu priui-
legiata hæc actio, vt præferatur omnibus alijs creditori-
bus tacitam vel etiam expreſſam hypothecam prætem-
dentibus ſecundum ſententiam Martini iure veriſſimam,
vt communis Doctorum adſertio non admittat præferri
q mulierem ijs, qui expreſſum pignus q habent. † Eodem
36 modo conceditur marito hæc actio, ad conſeruandam do-
r nationem propter nuptias ex bonis r vxoris. Et his ca-
ſibus hæc actio ſæpe nuncupatur Hypothecaria. Non ta-
men antea, quàm ſolutum fuerit matrimonium, aut ma-
rito vergente ad inopiam, competit hæc actio, quia nec de
ſ dote locum ſ antea habet. † Circa hæc tamen obſeruan-
37 dum, priorem obligationem, qua inuecta & illata domi-
no tacitè obligantur, ipſo iure non enaſci ſine facto homi-
nis, vt quæ non exiſtat, niſi res, ſiue bona importentur.
Itaque ad iſtam tacitam hypothecam inuectorum, illa-
torumque, duo principia concurrunt, lex & factum ho-
minis: hoc procedit, quia inferuntur & inuehuntur, mox-
que diſponit lex & cooperatur tacitam obligationem,
t quod nō eſt in alijs tacitis t hypothecis. † Porro ſub hac
38 ferè forma proponi poteſt hæc actio: Cum Titius talem
à me domum conduxerit, vel fundum tanta pecunia,
eiuſque

ADDITIONES.

a Tex. expreſſus pro hoc in l. cum tabernam, de pig. & fa. in arg. l. proponebatur, ff de iu.
b Ita intellige Bal. in l. certi iuris, in 6. q. C. locat.
c l. oblig. de pig.
d §. precium, ſupra de empt. & vend.
e V. de quæ dixi in §. 1. ſupra de locat.
f l. cum conductorem, C. de loc. §. conductos, ſupra eod.
g d. l. 2. & 3. in quibus cau. pig. ta. cont.
h Hic, qui allegat l. vnic. C. etiam ob chi. pec. pig. ret. poſſ.
i l. fin. de pact. conuen.
k l fin. qui. cau. pig. vel hypo. tac. con. l. 2. loca accedit, l. cum vitioſa, ff. de pig.
l l. 49 bonorum appellatio. §. in bonis, de verb. ſignif. l. 41. rem alienam, de pig. act.
m l. 2. in quib. ca. pig. vel hypo. tac. contrah.
n l. 9 eſt differenti. in qui. cau. pig. &c. & l. ſi quaſi. 3. de pig. act.
o l. 1. in quib. cau. pig. vel hyp. tac. con. l. 5. inter. & l. ſeq. qui po. in pig. hab.
p l. 1. §. vt plenius, C. de rei vx. act.
q l. in rebus, C. de iu. do. l. 12. aſſid. C. qui po. in pig in Auth. de æqual. dot. §. his conſequens, dicam latius infra eo. §. fuerat. num. 12. 13. vide Olden. cl. 3. act. 11. num. 5.
r d. §. & vt plenius.
ſ l. vbi adhuc, C. de iur. do.
t Vide Zaſium hic pulchrè de hoc differentem.

eiuſque res ſint in prædium conductum me ſciente
(*ſi colonus ſit: ſetus in inquilino*) illæ, inductæ, aut im-
portatæ, ſint; tales res, quas quilibet paterfam. ſolet
ſecum eo animo adferre, vt ſemper retineat: quare pe
to veſtra ſententia declarari, res conductoris illatas in
prędictam domum vel fundũ pro penſione, vel dam-
nis in meis ædibus datis, iure obligatas eſſe, eoque no
mine reum condemnari, vt mihi eaſdem res, quoad
mihi fuerit de huiuſmodi penſione, aut damnis ſatiſ-
39 factum, tradat, reſtituat, &c. † *Expediti de actione Ser-
uiana, ad quaſi Seruianam videamus, quæ etiam Præto-
ris autoritate conſtat ſic dicta, primum ad differentiam
Seruianæ: deinde, quia hæc actio propter expreſſam con-
uentionem & conſenſum inter debitorem & creditorem
magis ex iure ciuili, ſicut aliæ contractuum actiones, con
ſtare videtur, quam ex autoritate prætoris. Veruntamen
quia Seruius prætor formam ei dedit, & primus edicto
ſuo in forum produxit, ideo nuncupata illi ſuit hoc tempe
ramento,* Quaſi *Seruiana, propriè autem* Hypothecaria
40 *dicitur.* † *Eſt autem* quaſi Seruiana, ſiue hypotheca-
ria, actio realis, qua creditor ad rei poſſeſſionem, quæ
ſibi iure pignoris vel hypothecæ expreſſe obligata
eſt, agit ad hoc, vt id retinere, vel alienare poſſit, ſi à
41 debitore non fuerit redempta. † *Primum hinc diſcis,
hanc actionem in rem eſſe, ex iure pignoris, quod credi-
tor habet per expreſſum conſenſum debitoris, qui obliga-
uit eam, idque reſpectu actoris. Cæterũ quatenus ad reum*
a *conuentum attinet, poſſeſſio eius parit hanc* a *actionem,*
b *& ideo iſta perſecutio in rem eſt* b *creditoris. Ob id au-
tem ex huiuſmodi expreſſa cõuentione non in perſonam,
ſed in rem naſcitur actio, quia de pignore tractantes, non
hoc intendunt, vt perſona, ſed vt res obligetur. ſicque ius
quoddam in re, velut pars dominij à debitore conſtituitur*
42 *creditori.* † *Subieci,* creditor, *ad differentiã actionis Ser-
uianæ, quæ non à quouis creditore exerceri poteſt, ſed illi
tãtum datur, quia tacitas hypothecas ex ſola diſpoſitio-
ne legis inductas habet. Addidi* poſſeſſionem rei, *quia*
c *licet hæc actio propriè ſapiat naturam iudicij* c *petito-*
d *rij, auocat tamen nudam poſſeſſionem rei* d *obligatæ.*
Appoſui, iure pignoris, vel hypothecæ, *quia quantum*
e *ad hanc actionem attinet inter pignus & hypothecam* e
nulla eſt differentia, datur enim pro vtroque, alioqui ta-
43 *men eſt differentia.* † *Pignus enim traditione conſtitui-
tur, hypotheca nudo conſenſu ſine traditione: & ſic in pi-
gnore transfertur poſſeſſio in creditorem, in hypotheca
non, ſed penes debitorem remanet. Differunt te quoad
actiones, quia actio pignoratitia eſt perſonalis, datur-
que tantum pro pignore: Hypothecaria verò tam pro
pignore, quàm pro hypotheca. Nam vbi pignus à
creditore ad tertium quendam peruenerit, & tum hy-
pothecaria exerceri poteſt, qua creditor ab illo tertio
repetit pignus. atque hoc eſt, quod hic dicit Iuſtinia-
nus, inter pignus & hypothecam, quantũ ad hanc actio-
nem, nullum eſſe diſcrimen: hypothecaria enim detur etiã*
44 *pro pignore, quod ad tertiũ peruenit.* † *Subiunxi,* expreſſe
obligata eſt, *vt rurſus Seruianam ſecluderem, quæ pro*
45 *rebus tacitè obligatis competit.* † *Dixi,* retinere poſſit,
quia pignoris & hypothecæ finalis cauſa eſt, vt creditori
f *ſaluum* f *ſit ſuum creditum.* † *Adieci,* alienare, *quia ſi*
46 *debitores, pignora noluerint redimere, poſſunt à credito-
ribus vẽdi ſimpliciter, dummodo id pactionibus cautum
ſit. Quòd ſi nihil cautum fuerit, poſt vnam denunciatio-*
g *nem elapſo biennio* g *quoque vendi poteſt: & ſic cauſa
iſtius actionis eſt pignus ſeu hypotheca expreſſa, vt ex*
47 *ſuperioribus liquet.* † *Quando autem quæritur, quid in
hoc iudicio actor probare adſtringatur: diſtinguendum
eſt ex communi ſententia. Nam ſi quidem agat aduer-
ſus principalem debitorem, qui ſcilicet obligauit rem iu-
re pignoris vel hypothecæ, eamque poſſidet, ſufficit pro-
bari ſolam poſſeſſionem debitoris: neque enim is negare
poteſt, ſe fuiſſe dominum iſtius rei, cum negando arguere-
tur mendacij. Cautius tamen eſt in ipſa actione allegare,
debitorem dominum pignoris, vel certè id in bonis ipſius
eſſe: nam ſi hoc aſtruatur, tunc ex ſola poſſeſſione domi-
nium eius præſumeretur. Sin verò experiatur actor ad-
uerſus tertium poſſeſſorem, intereſt, an tertius poſſeſſor
cauſam, id eſt, titulum à principali debitore habeat, an mi
nus, quoniam themate priori non ſufficit probare ſolam
poſſeſſionem debitoris, ſed neceſſe quoque eſt oſtendere,
debitorem fuiſſe dominũ illius rei oppignoratæ, vel quòd
ſaltem in bonis eius fuerit: ob id certè: quia actor hypo-
thecam habens, ius in re tantum habere dicitur ad auo-*
h *candam nudam* h *poſſeſſionem, quod ius non poteſt ei*
i *tribuere vſucapiendi occaſionem, multo minus* i *domi-
nium. Tertius autem poſſeſſor qui à debitore cauſam ha-
bet, id eſt, iuſtum titulum, bonam fidem, & item poſſeſ-
ſionem, vſucapiendi ius habet, poteſtque dominus fieri: ac
per conſequens plus habet in re hypothecata, quàm cre-
ditor, qui habet tantum ius hypothecæ. Quare etiam ab
eo, qui minus habet, impugnari nequit, niſi creditor pro-
bet debitorem fuiſſe dominum, & rem alienatã ſibi actua
liter, & cum effectu ab eo obſtrictam, qui eam obligare*
K *potuit, quod ius ſine eius* K *facto non potuiſſet tolli. Po-
ſteriore verò ſpecie, quando quis hypothecariam actionẽ
aduerſus eum intendit, qui nullam cauſam à principali
debitore habet, obligabitur actor probare debitorem fuiſ-
ſe dominum vel quaſi dominum rei hypothecatæ: in quod*
48 *Angel. Iaſ. & reliqui inclinant.* † *Libellus ergo in hac
actione hunc in modum proponi, atque inſtitui poteſt.*
Titius cẽtum à me aureos mutuo accepit, pro quibus
obligauit mihi expreſſe iure pignoris aureum pocu-
lum, cuius ipſe dominus, vel quaſi dominus erat, vel
certè habebat id in bonis, aut poſſidebat: quia autem
mutuum non ſoluit, ergoque detentionem illius po-
culi expreſſe obligati nõ habeo: quare peto reum con
demnari, ac legitimè compelli, vt prædictũ poculum
mihi iure pignoratitio tradat, reſtituat, donec ſolutũ
fuerit debitum, &c. *Et hæc formula procedit, ſi debitor
ipſe pignus poſſidet, ſi verò alienaſſet in tertium, illa alie
natio narranda, inſerendaque libello eſſet. Reliqua, quæ*
49 *de Seruiana diximus, huc quoque reducenda ſunt.* † *Obi-
ter tamen monendi eſtis, conſultius fore, hoc in caſu in-*
terdictum Saluianum *intendere, quod ſolũ poſſeſſorium
eſt, adipiſcendæ poſſeſſionis, neque exigit vllam proba-
tionem de iure debitoris, qui rem obligauit, cum alioqui
in hypo-*

ADDITIONES.

a l. ſi fundus, 16. §. in vendic. de pig. & hyp.
b l. pignoris, 17. ff. eo. tit. l. 18. pigno. C. eo. l. ſi cum venditor, in prin. de eui.
c Vt vult Bart. l. 1. de Sal. interd.
d l. ſi cum vend. in prin. de euict.
e Ita loquitur, tex. hic in ver. inter pignus.
f §. creditori, ſupra quib. mod. re contr. obl.
g De hoc dixi in §. contra, ſupra qui al. lic. vel non.
h d. l. ſi cum venditor, in princ. de euict.
i Dixi ſup. eod. in §. namque ſi cui, num. 22.
k Vt colligitur ex l. ſi creditor, 18. §. quæritur, de diſtract. pig.

in hypothecaria docere oporteat, rem pignoratam fuiſſe
a in bonis a debitoris. Habet autem hoc interdictum cum
ſuperioribus duabus actionibus magnam ſimilitudinem,
adeò quòd indifferenter tam locatori pro rebus inductis,
b tacitéque obligatis, quam alijs creditoribus b hypothecarijs
competat. Si ergo locatori datur, eadem obſeruari debent,
quæ de Seruiana diximus: ſi verò alijs creditoribus pro rebus
expreſſo conſenſu obnoxijs, huc transfe-
50 renda ſunt, quæ de quaſi Seruiana notauimus. † Interim
tamen differunt: quia Seruiana duriores exigit probatio-
c nes, quam hoc c interdictum. Saluianum quippe interdictum
reſpicit duntaxat id, quod conductor importauerit res,
nec admodum curioſè diſputat, vtrum fuerint importantis,
an non: quod Seruiana ſecundum ciuiles regulas
diſtrictius inquirit, neque enim is, qui Seruiana agit,
duntaxat eam rem ſibi obligatam probare neceſſe habet:
d verumetiam eam in bonis fuiſſe debitoris, cum d obli-
e garetur: atque ob id commodius fuerit; e vt dixi, vti
hoc remedio. Deinde huius interdicti iudicium poſſeſſorium
eſt, quia fundat ſe tantummodo in mera & nuda
poſſeſſione, non faciens mentionem, quod ei tradatur res.
Seruiana verò petitorium eſt, quia ipſam rem ratione pignoris
perſequitur, & in auocanda poſſeſſione proprietatis
etiam quæſtio vertitur: quod notãdum eſt ad varium
vſum forenſem, maximè propter appellationes: quia in
f Seruiana poſſet appellari, non autem f hoc interdicto.
Demum Seruiana eſt in rem, hoc verò remedium in per-
51 ſonam, ſicut omnia interdicta. † Poteſt autem hoc interdictum
propemodum ſic inſtitui: Dico contra Titium,
quod tenet talem rem, mihi tacitè obligatam, quia inuecta
fuit loco pignoris in talem fundum, quem locaui
Sempronio: quare peto eum condemnari ad ipſam
rem tradendam, ita quod ego poſſim adipiſci poſſeſſionem
ipſius, implorans officium iudicis, vt ad
g hoc g compellatur, &c. Et hic non fit mentio rei pignoratæ
quaſi res pignorata fuerit coloni, vel non fuerit: vnde
ſi tertius excipiat, & velit referre quæſtionem dominij,
id eſt, contra actorem controuertere cauſam dominij:
replicandum eſt, quod agas poſſeſſorio, nec intres diſpu-
h tationem rei pignoratæ, h an ſit debitoris, vel non, quod
obſerua diligenter.

ADDITIONES.

a l. 1. de Salu. interd. l. 1. C. de preca.
b Bar. in d. l. 1. de Sal. interd.
c d. l. 1. §. cum prædium, l. & quæ nondum, §. 1. de pignor.
d Fa. l. ſi ab eo, de pignor.
e Et idem Ange. hic conſulit.
f Bar. in l. 1. de Sal. interd.
g d. l. 1. & l. certi iuris, C. de locat. & conduc.
h Ita Iaſ. hic admonet.

---

§. In perſonam.

1 Actio receptitia eſt antiquata, & in actionem pecuniæ conſtitutæ transfuſa.
2 In quo conuenerit actio de conſt. pec. & actio receptitia.
3 Item in quo prædictæ actiones differant.
4 Quibus caſibus hodie agatur actione de conſtituta pecunia.
5 Actio receptitia unde dicta: & recipere quid ſignificet.

a In perſonam quoque actiones ex ſua iuriſdictione
propoſitas habet Prætor: veluti de pecunia conſtituta:
cui ſimilis videbatur receptitia. Sed ex noſtra b
conſtitutione (cum & ſi quid plenius habebat, hoc in
actionem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt) & ea
quaſi ſuperuacua, iuſſa eſt cum ſua autoritate à noſtris
legibus recedere. Itẽ Prætor propoſuit c actionem
de peculio ſeruorum, filiorumq; familiarium: d
& eam, ex qua quæritur actor iurauerit, e & alias
complures.

a De actionibus in rem prætorijs viſum eſt, nũc ad perſonales
deſcendendo, Iuſtinianus pleraſq; enumerat in genere:
quarũ tractationẽ priuſquam aggrediatur obiter, &
1 quaſi perfunctoriè oſtendit. † Receptitiã actionẽ eſſe an-
a tiquatã, atq; in actionẽ pecuniæ conſtitutæ a transfuſam.
Vt aũt intelligatis (quandoquidem & abolitæ leges reuol-
b uendæ ſunt, ſi vtilitas inde aliqua, & dilucidior b ſenſus
hauriri poſſit) qualis hæc actio fuerit, & in quibus cõuenerit,
aut etiã diſcreparit ab actione de conſtituta pecunia:
2 † ſciendũ eſt, hoc inter vtramq; actionẽ fuiſſe cõmune: ꝙ
vtraq; ex conſtituto naſcebatur, id eſt, poſtquã argentarius,
vel quiuis alius debitor cõuentus vt ſolueret, ita creditorẽ
dimiſit, vt ſe hoc vel illo die ſoluturũ conſtitueret:
3 ex hoc conſtituto oriebatur vtraq; actio. † In illo aũt c dif-
c ferebant, ꝙ actio de pecunia conſtituta locum habuit,
quicunq; is fuiſſet, qui conſtituerat. Receptitia verò tum
demum procedebat, cũ argentarius conſtituiſſet. Diſcrepabãt
& in hoc, ꝙ actioni de conſtituta pecunia locus erat,
cum res tantũ fungibiles, nempe eæ, quæ numero, pondere,
menſura ve conſiſtunt conſtitutæ fuerant. Receptitia
verò agi poterat, quicquid fuiſſet id, quod debebatur, mobile
an immobile, dum argentarius conſtituiſſet. Sic ergo
prior actio latius patuit, quod ad perſonas attinet: nam
quilibet conſtituere poterat, ſed in anguſtias contracta
erat, quod ad res pertinet, quia res tantũ fungibiles conſtituebantur.
Ex diuerſo actio receptitia magis coarctata
erat, ſi perſonas ſpectes, quoniam ſolus argentarius ea tenebatur:
& latius patẽtem vſum habuit, ſi res inſpicias:
nam omnia, quæ cuiquam deberentur, recipiebat. Et hæc
d quidẽ obſeruabantur. Imperator verò Iuſtinianus ſua d
cõſtitutione Receptitiam actionẽ ſuſtulit, & id quod plenius
habuerat receptitia, in actionem conſtitutæ pecuniæ
tranſtulit, quemadmodum textus præſens ſatis ſignificat.
4 † Ex quibus cõſequitur primũ, quod hodie ex ſola actione
de conſtituta pecunia tam cũ argentario, quã cum quouis
alio conſtituente agatur. Deinde, quòd hæc actio aduerſus
quemuis cõſtituentẽ, & quauis in re debita, ſiue fungibili,
5 ſiue nõ fungibili, locũ habeat. † Dicta aũt eſt Receptitia,
eleganti quadã loquẽdi figura, à recipiẽdo, id eſt, accipiendo,
ſeu promittendo. Recipere enim inter alia ſignificat,
facienda ſuſcipere, & cũ obligatione promittere. Sic Cicero
Craſſo. Quæ tibi, inquit, promitto ac recipio, eſſe ſanctiſſimè
obſeruaturum: quanquam & pro ſimpliciter
promittere, apud eundem nõ ſemel ponitur. Recipere ergò
dicebatur Argentarius, qui quod alicui expenſum tulerat,
ſine ſtipulatione promittebat, ſe certa die ſoluturũ.
e b Conſtitutione. Quæ etiamnum e in Codice extat.
f c Actionẽ de peculio. Quæ altero ab hìc f §. explicabit.
g d Et eam. Quæ tertio ab hinc g §. enarratur.
e Et alias complures. Veluti exercitoriam, Inſtitoriam,
Tributoriam, Quod iuſſu, Depoſiti quatuor de cauſis: &c.

ADDITIONES.

a l. 2. C. de conſt. pecun.
b Arg §. 1. ſupra, de teſt. ord. vide ibi mod. & Bar in l. 1. de falſ.
c Hæc ex Theophilo fere omnia.
d In d. l. 2.
e l. pen. C. de conſtit. pec.
f §. action. infra eod.
g §. item ſi quis poſt. infra hoc tit.

§. De

Digitized by Google

§. De conſtituta.

1 *Vniuerſalitas ſemper in legibus ad perſonas aptas reſtringitur.*
2 *Conſtituere quid in hoc propoſito ſignificet.*
3 *Definitio actionis, de conſtit. pecunia.*
4 *Conſtitutum fit nudo pacto.*
5 *Nudum pactum qualiter fiat.*
6 *Conſtitutum quibus verbis fiat.*
7 *Poteſt etiam inter abſentes conſtitui.*
8 *An factum alienum conſtitui poſſit.*
9 *Conſtitutum præſupponit debitum.*
10.12 *Conſtituti quæ ſit vtilitas.*
11 *Super ciuili tantum debito non poteſt conſtitutum fieri.*
13 *Quæ ſit ratio quòd debito ciuili poſſit fideiuſſor accedere, & non poſſit conſtitui.*
14 *Poteſt conſtituere quis ſe ſoluturum quod alius debet.*
15 *In cõſtituto pro alio attendimus, ſolum vt obligatio per conſtitutum transferatur in conſtituentem.*
16 *Cauſa actionis de conſtituta pecunia.*
17 *In conſtituto ex nudo pacto oritur actio.*
18 *Conſtituere qui poſſint.*
19 *Conſtitutum fieri poteſt pro omnibus rebus in ſtipulationem deducibilibus.*
20 *Forma actionis de conſtituta pecunia.*

De conſtituta autem pecunia *a* cum omnibus agitur quicunque pro ſe vel pro alio ſoluturos ſe *b* conſtituerint: *c* nulla ſcilicet ſtipulatione interpoſita, nam alioqui ſi ſtipulanti promiſerint, *d* iure ciuili tenentur.

Iuſtinianus *actionum prætoriarum in perſonã exempla in genere propoſita, nunc exequitur, quo ad ſpeciem: & primò actionem* pecuniæ conſtitutæ *enarrat, cuius*
a *materia perquàm vtilis eſt, & inter mercatores* a *frequentiſſima. Interpretemur ergo principe loco textum.*
a Cum omnibus. *Hanc vniuerſitatem coercere debes ad perſonas aptas: quia furioſus, mente captus, is cui bonis interdictum eſt, item pupillus, per ſe non poſſunt vel*
b *conſtituere vel ipſis* b *conſtitui.* † *Et pro regula tradi-*
1 *tum eſt, in legibus nunquam tantam vniuerſalem propoſitionem eſſe, quæ vniuerſaliter omninò intelligatur, quin*
c *accipiat reſtrictionem ad* c *homines opus.*
2 *b* Conſtituerint. † Conſtituere *hoc loci eſt cum parte ipſa ſtatuere, ideſt, deliberatè promittere, & ſe debitorem facere ad id, quod iam debitum eſt. Debitum enim*
d *oportet eſſe, quod conſtituitur:* quoniam *(vt Vlpianus* d *ait)* hactenos conſtitutum valebit, ſi quod conſtituitur, debitum ſit: *non quidem in perſonam, ideſt, non ab*
e *eo præciſè, qui conſtituit, ſed (vt idem* e *ait) in rem, ideſt, generaliter, ſiue ab illo, ſiue ab alio. Atque ita hac in materia hoc verbum vbique accipias.*
c Nulla ſcilicet ſtipulatione: *Sed duntaxat nudo pacto, & ſimplici promiſſione. Eſt tamen hæc iterata quædam promiſſio, quoniam promittit quis ſe ſoluturũ, quod prius aliquo modo debeatur. nam alioqui non conſtat conſtitutum, etiamſi ab eo ineatur, qui non ignorat, nihil deberi. Ludere enim videtur, & nihil agere, qui promittit debitum alienum, quod ſcit nullum eſſe.*
d Iure ciuili tenentur. *Ex ſtipulatione, daturque aduerſus eos ordinarium remedium, nempe actio ciuilis, vt con-*
f *dictio certi,* f *vel actio ex ſtipulatu: quemadmodum ſuo loco diximus.*
Ex hiſce textus noſtri verbis, facile, & ſine omni ne-
gocio poteſt actio de conſtituta pecunia *hunc in modum*
3 *definiri:* † quòd ſit actio perſonalis prætoria, qua agimus aduerſus eum, qui per nudum pactum conſtituit ſe ſoluturum, id quod ipſe prius ex nudo pacto, vel alius quiſpiam ex quacunque cauſa debebat. *Explicemus hæc verba ſigillatim. Quòd ſit* perſonalis prætoria,
4 *ex præcedenti §. ſatis cõſtat.* † *Dixi,* per nudum pactum: *ſi enim per ſtipulationem facta eſſet obligatio, daretur or-*
g *dinarium remedium, nempe ciuilis actio, vt Condictio* g *certi, quando certum quid deductum eſt in ſtipulationẽ: vel actio ex ſtipulatu, quando incertum quid promiſſum*
5 *eſt.* † *Fit autem nudum pactum, ſi ſine aliqua interrogatione quis pro ſe vel alio pecuniam ſoluere conſtituerit,*
6 *vel ſpoponderit,* † *dicendo, Satisfaciam tibi, vel ſoluam*
h *tibi, aut per ſimilia congrua,* h *idoneaque verba. Vel*
i *ſi dicat, Salua penes* i *me habes ſatisfiet tibi à me, con-*
K *ſtituo me quòd Titius tibi ſoluet* K *hoc debitum. Item ſi conſtituatur præcedente etiam interrogatione, dum ta-*
l *men ex interuallo* l *reſpondeatur, abſitque animus inducendę obligationis. Ex quo apparet, ſi naturaliter obligatus, fortè ex minus ſolenni voluntate (quo caſu non haberet locum actio ex teſtamento) diceret, Soluam tibi, eum teneri actione de conſtituta. Sed etſi per nuncium vel epi-*
m *ſtolam* m *fieret promiſſio, daretur hoc iudicium.* † *Con-*
7 *ſtituimus enim nõ inter præſentes, verumetiam* n *inter*
n *abſentes. Et ita differt Conſtitutum à fideiuſſione, quia*
o *hæc fit per* o *ſtipulationem, Conſtitutũ verò per nudum pactum. Ad definitionem reuertendo, dixi,* ſe conſtituit:
8 † *quia ſi conſtituiſſet Titium, vt ſolueret id, quod Sempronius debet, conſtitutum non valet, eſſet enim omnino factum alienum. Si autem quis conſtitueret Titium, vt ſolueret quod ipſe conſtituens deberet, conſtitutum robur haberet, adſtringereturque conſtituens, quoniam promiſiſſe intelligitur ſe facturum & curaturum, vt Titius ſolue-*
p *ret, & ſic promiſiſſe* p *factum proprium. Adiunxi,* id quod ipſe ex nudo pacto: *quia conſtitui pecunia non poteſt, niſi ex aliqua conuentione, vel contractu præcedente*
9 *ſit debita:* † *ergo cùm conſtitutum præſupponit debitum: neceſſe eſt in Cõſtituto, quòd prius debitum ſit ex naturali*
q *& ciuili obligatione ſimul, aut ex naturali tantum, quę* q *ex nudo pacto prouenit. In hoc tamen titulo intereſt, an de eo loquamur, qui conſtituit ſe ſoluturum id, quod ipſemet prius debebat: qua ſpecie, ſi quidem naturaliter tantum debebat, propter conſenſum, lege non ſuffragante (vt*
r *eſt debitum* r *inter fratres, inter patrem, & filiũ: item legatum*

ADDITIONES.

a Bal. in rubr. C. de conſt. pec.
b l. 1. & l. 2. ff. de conſt. pec.
c Gloſ. hic, & gl. in l. promittẽdo, in prin. de iure do. & Zaſ. hic;
d l. hactenus, 11. de conſt. pec.
e l. cum qui, 5. §. 2. eod. tit.
f Vide ſupra in tit. de verb. obl.
g l. ſi quis certum, ſi cer. pet. dixi ſupra de ver. obl. in prin. Quomodo conſtituatur efficaciter, eſt tex. opt. in §. vlt. Auth. vt cum de appell cog.
h Auth. ſi quando, C. hoc tit.
i l. quidam, ff de conſt. pec.
k Tex. ſingul. in l. eum qui, §. ſed & certam, ff. eod.
l Zaſ. hic.
m l. eum qui, §. Iulianus. l. Titius, l. quidam, hoc titu.
n l. qui autem, §. conſtituere, hoc tit.
o l. blanditus. C. de fideiuſſor.
p l. qui autem, §. 1. iuncta gl. in ver. ſed etſi quis, hoc tit.
q Gloſ. hic in verbo conſtituerit.
r l. frater à fratre, de cond. indeb.

a *legatum in non ſolenni* a *teſtamento relictum) † illud*
10 *conſtitutum magnæ eſt vtilitatis: robur enim acceßit de-*
bili conuentioni, ortaq; eſt actio creditori, quam prius non
habebat. Quòd ſi vtroque modo, naturaliter & ciuiliter
debebat, tum nihil vel parum adiumenti adfert hoc con-
ſtitutum, niſi quod creditori alia adnoluitur actio, cum
ex priori obligatione etiã ſine conſtituto experiri poſſet,
& conſultum eſt habere plura remedia. Ut vero de eo
diſputemus, qui conſtituit ſe ſoluturũ, quod alius debebat:
11 *& tum non refert, ex qua obligatione debeatur, † dum-*
modò non ſit ciuilis tantum obligatio, quia ſuper illa con-
b *ſtitutum fieri* b *nequit: niſi ſit eiuſcemodi debitum, ex*
c *quo detur actio, vt in debito ciuili ex* c *ſententia. Ex*
quibus ſatis deprehendis, ad quid conducat conſtitutum,
12 *quidve conſtitutũ pecuniæ iudiciũ conferat. † Eſt & tum*
vtilis hac actio, ſi debito præcedenti accedat qualitas
commodi, vt locus, tempus: ſi conſtituam me commodio-
re loco vel tempore ſoluturum. Item ſi accedat qualitas
monetæ, facilitas ſoluendi: vt ſi cum debeas mihi decem
in moneta, conſtituas te in auro ſoluturum: vel pro fru-
d *mento conſtituas te ſoluturum pecuniam, quia fortè* d
13 *mercator. † Sed hic pulchra inquiſitionis eſt, quare cum*
e *debitum ciuile tantum non poſſit* e *conſtitui, ei tamen*
f *fideiuſſor accedere* f *valeat? Vt quid tam variè? cum*
videantur quodammodo paria eſſe, conſtitutum & fide-
iußio. Ego dimißis aliorum reſponſionibus, Zaſij ſolutio-
nem amplector. Conſtitutum enim firmat & roborat de-
bitum præcedens, eaque propter actionem producit: ad-
dit aliàs qualitates puta locum, tempus, monetam, & his
ſimiles, quæ in principali appoſita non erant: vnde non
mirum ſi non poteſt firmare id, quod eſt indebitum, quia
firmatio ſuccedens præſupponit rem firmandam eſſe ali-
quam. Secus eſt in fideiuſſore, is enim qualicunque acce-
g *dit* g *obligationi: at non firmat contractum, cui accedit.*
Neque enim in plus obligari poteſt, quam ipſa principa-
lis obligatio polleat. Vtcunque ergo fideiußor debito tan-
tum ciuili adiungatur, ea tamen exceptio, quæ eſt contra
debitum ciuile, fideiuſſori quoque proficit, ne durius obli-
getur. Quod tamen dictum eſt aliquod robur debito acce-
dere per conſtitutum potius quàm per fideiuſſionem: hoc
procedit, niſi conſtitutum debito conditionali adijceretur,
Zaſio adſtipulante: veluti ſi ſis mihi obligatus, ſi Cæſar
Ratisbonam ad comitia veniat, & conſtituas te ſolutu-
rum hoc debitum: illud conſtitutum nihil dat roboris de-
bito principali, quia ſemper expectandus eſt euentus con-
ditionis: ſi extat conditio, conſtitutum efficax eſt, ſi ve-
rò defecerit, cadit & conſtitutũ, & ſi hac ſpecie cõſtitutũ
h *ſequitur* h *naturam conditionis debiti. Addidi in defi-*
14 *nitione,* vel alius debebat: *† quia poteſt quis conſtituere,*
ſed id quod alius debet, ſoluturum, quo caſu liberatur prin
i *cipalis debitor, obligatione in* i *conſtituentem, eiuſque*
15 *hæredes transfuſa. † Adpoſui* ex quacunque cauſa: *vt*
oſtenderem, in conſtituto, quod fit pro alio debitore, non
attendi, ſiue is naturaliter tantum, ſiue naturaliter, & ci
uiliter debeat, ſed in tantum, vt obligatio per conſtitutum
K *transferatur in* K *conſtituentem. † Cauſa huius actionis*
16 *proximior obligatio eſt, remotior verò* l *nudũ pactum.*
l *Et ſic diſcis, quòd vtcunque regulariter iure ciuili nudum*
m *pactum non producat actionem:* m *† in conſtituto ta-*
17 *men ex nudo pacto actionem naſci, ob id certè, quia hoc*
nudum pactum adponitur ſuper debito iam naturaliter
contracto, ideo potius operatur productionem actionis,
quàm ſi ſuper debito cõtrahendo adijceretur: hoc fit pro-
pter geminationem promißionis, quod videlicet per nu-
dum pactum idem bis promittitur. Sunt & aliæ pleræque
ſpecies, in quibus ex nudo pacto actio naſcitur, quas Ac-
n *curſius hoc loco enumerat & Commentatores* n *vberius*
18 *eaſdem expendunt pleriſque in locis. † Poßunt autem ſe*
cõſtituere omnes, qui alioqui obligari queunt: furioſus au-
tem, pupillus, prodigus, ſimileſque perſonæ, quia ſine tu-
o *torum curatorumve* o *autoritate non obligantur, nec*
19 *conſtituere poßunt. † Obſerua quoque obiter, conſtitutum*
non tantum pro numerata pecunia fieri, ſed pro omnibus
rebus, quæ per ſtipulationem obſtringi nobis poterunt.
quamcunque rem, ſiue mobilem, ſiue ſolo hærentem quis
ſe ſoluturum conſtituit, hac actione tenetur: vſque adeò
etiam veteres pecuniæ appellatione omnes res patrimo-
p *nio noſtro comprehenſas* p *ſignificare ſtatuerunt. † Vi-*
20 *deamus nũc, quomodo in forum producẽda ſit hæc actio.*
Eſt autem facilis eius forma, quia ex ipſo cõtractu vltro
enaſcitur. Quum ergo & Titius eſſemus in eadem ne-
gociatione, ipſeque pecunia indigeret, rogauit, vt cen
tum ei ſolidos mutuo dantem: quos ita à me accepit,
promittẽs ad proximas Calendas Maij ſe ſoluturum.
Calendis autem venientibus, creditam pecuniam nu
merare non potuit: ideoq; Seius per nudum pactum
eoſdem aureos ſe pro Titio ſoluturum cõſtituit. Quia
autem ex illo conſtituto Seius efficaciter mihi obli-
gatus eſt, peto eum condemnari ad dandum, & ſol-
uendum prædictos centum ſolidos, &c. *Et ſic libellus*
procedit, ſi quis conſtituit ſe ſoluturum, quod alius debe-
bat. Facile autẽ poteris mutare in caſu, quando quis con-
ſtituit ſe id ſoluturum, quod ipſemet prius debebat.

ADDITIONES.

a Gloſ. magna in l. 1. de cond. indeb.
b Tex. in l. 1. ad fi. ff. de conſt. pec.
c l. Iulianus verum debitorem (ſecundum communiorem intellectum) de cond. indeb.
d d. l. 1. §. an poteſt.
e d. l. 1. ad fi.
f §. 1. cum gloſ. ſupra de fideiuſ.
g l. Græcè, § & generaliter, de fideiuſſ.
h Bonus tex. in l. id quod ſub conditione, ff. hoc tit.
i l. 1. C hoc tit.
k d. l. 1.
l §. noſtro hic.
m l. iuriſgentium, §. ſed cum nullæ, & §. quinimo, & ibi Doct. ff. de pact.
n Iaſ. hic copioſe poſt alios omnes, & in d. § quinimo.
o Dixi ſupra in tex.
p l. talis, de leg. 1. l. 1. §. mutuum. ſi cert. pet. l. pecuniæ verbum, 187. & l. pecuniæ app. de verb. ſignif.

---

§. Actiones.

1 *Peculium quomodo in hoc §. accipiatur.*
2 *Peculium in perſonis ſeruorum erat tantum vnum.*
3 *Filiusfam. habet quadruplex peculium: caſtrenſe, quaſi caſtrenſe, profectitium, & aduentitium.*
4 *Quid iuris pater habeat in peculijs filiorumfam.*
5 *Filiusfam. ex omni contractu & delicto obligatur.*
6 *Quomodo executio poſſit fieri contra filiumfam.*
7 *Actio de peculio in profectitio duntaxat locum habet, non etiam in cæteris peculijs.*
8 *Iure ciuili nemo ex alieno contractu tenetur.*
9 *Quam æquitatem Prætor conſiderauerit in actione de peculio.*
10 *Pater etiam inuitus & ignorans ex contractu filij peculiotenus obligatur.*
11 *De dictione, Tenus.*

12 *Diſ-*

12 *Differentia inter patrimonium & peculium.*
13 *Peculium dicitur veluti patrimonium & Peculium.*
14.19 *Definitio actionis de peculio: eiuſdemque declaratio.*
15 *Actio de peculio an ſit diſtincta ſpecies actionis per ſe.*
16.18 *Actio de in rẽ verſo, & quod iuſſu, ſunt potius adiectiones quàm actiones.*
17 *Idque exemplo declaratur.*
20 *Hodie ex contractu filij vel ſerui oriuntur duæ actiones.*
21 *Pater actione de peculio conuentus quid deducat.*
22 *Pater conuentus filio mortuo, in ſolidum tenetur, fallit in peculio profectitio.*
23 *Pater tenetur de peculio ex cõtractu filij, non etiam ex delicto: ſecus eſt in domino.*
24 *Noxæ deditio hodie in ſeruis tantum durat.*
25 *Actiones de in rem verſo, & quod iuſſu, in ſolidũ intenduntur: actio de peculio tantum peculiotenus.*
26 *Quatenus in peculio ſit, tempus ſententiæ ſpectatur.*
27 *Actio de peculio in profectitijs tantum locum habet: ſecus in caſtrenſibus vel quaſi, & aduentitijs.*
28 *Caſus, vbi huic actioni etiam in aduentitijs locus eſt.*
29 *Cauſa efficiens actionis de peculio.*
30 *Cauſa materilis.*
31 *Hæc actio ex ciuili naturali obligatione naſcitur.*
32 *Quid in hac actione probare debeat actor.*
33 *Forma libelli in hac actione.*
34 *Si cum filiofam. impubere contractum ſit, quomodo detur hac actio.*

a Actiones autem *b* de peculio, ideo aduerſus patrem dominumve comparauit Prætor: quia licet ex contractu filiorum ſeruorumve *c* ipſo iure non teneantur: *d* æquum tamen eſt *e* peculiotenus (quod *f* veluti patrimonium eſt filiorum filiarumq; familias, item ſeruorum) condemnari eos.

Exponitur *hoc §. altera actio perſonalis prętoria, quę* de peculio *eſt, nõ inutilis, quòd ad filiosfa. attinet. Accurſius, & poſt eum reliqui interpretes hoc loci quinq; alias*
a *actionum formulas partim ex eodem fonte* a *profluen-*
b *tes, partim huc impertinentes* b *enumerant: quarũ tra-*
c *ctationem nos hic omittemus, ne tit. proximè* c *ſubſe-*
d *quenti dotem debitam* d *ſubtrahamus. Porro quia peculij crebra hic fiet mentio, pro euidẽtia admonẽdi eſtis,*
e *primò peculium variè in Legibus* e *accipi.† In ea verò,*
11 *quam tractamus materia, peculium dictum eſt, quaſi puſilla pecunia, ſiue patrimonium, quod volũtate patris vel dominio filiofam. aut ſeruo permittebatur, ſeparatum à*
f *rationibus* f *paternis & dominicis. Et poterat pater pro arbitrio ſuo illud augere, minuere, aut prorſus adime-*
g *re, ſi modò id non fieret* g *in fraudem alicuius.† Pecu-*
2 *lium autem in perſonis ſeruorum erat tantum vnum, &*
h *dicebatur* h dominicum: *id propter abolitam ſeruitutem gentium nimis duram, in foro noſtro non frequentatur. Eius tamen propter cognitionem antiquitatis & multa-*
3 *rum legum mẽtionem pariter faciemus.† Sed quod filiusfam. habet, eſt quadruplex.* Peculium caſtrenſe, *quod filiofam. eunti in militiam à parẽtibus propinquis & amicis donatum eſt, quodque ipſe filiusfam. in militia acquiſi-*
i *uit, quod niſi militaret,* i *acquiſiturus non fuiſſet.* Quaſi caſtrenſe eſt, *quod acquiſiuit filiusfam. ex ſalario publico, ex artium profeſſione, ex ſacerdotiorum prouentibus,*
k *ex cauſarũ patrocinijs, vel* k *parſimonia propria.* Profectitium eſt, *quod ex re patris eiuſve occaſione ad filiũ proficiſcitur.* Aduentitium, *quod filius aliunde conſequitur, puta ab auo materno vel paterno, aut cognatorum*
4 *teſtamẽto, quòdve alias ex proſpera fortuna aduenit.† In caſtrenſi & quaſi caſtrenſi filius iure veteri habebat plenum dominium, id eſt, tam proprietatem quàm vſumfructum: idq; & hodie obtinet. In aduentitio Pandectarum lege penes patrem erat plena poteſtas iuris & adminiſtrationis: hodie ſalus vſusfr. acquiritur patri, proprietate ad filiumfam. pertinere. In profectitio ſicut olim, ita & hodie filius neque proprietatem, neque vſumfructum ha-*
l *bet, ſed vtrumque* l *patris eſt.† Deinde præmittendum*
5 *eſt, filiumfam. in poteſtate patris cõſtitutum ex omni con-*
m *tractu, & delicto obligari, & quidẽ in ſolidum, etiam* m *viuente patre, adeò vt poſſit conueniri à creditoribus, con-*
6 *demnarique per ſententiam ad ſoluendum. † Et quamuis nihil proprij habeat, poteſt tamen executio aduerſus ipſum fieri, vt in bonis paternis cedat, idque eo facere recu-*
n *ſante, carceri* n *mancipetur. Nunc ad textum.*

a Actiones. *Id eſt, adiectiones, ſiue qualitates actionum, ſeu formulas perſequẽdi, iuxta ea quæ mox* o *infra ſubnectam.*

7 *b* De peculio. *Intellige profectitio: de eo enim ſolum hic agitur. Aduentitium huius loci non eſt, & ex eo pater non niſi nomine filij cuius eſt proprietas, & tanquam*
p *legitimus adminiſtrator* p *conuenitur. Multo minus caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe peculium ad hanc actionem*
q *pertinet, cum eius nomine filius ipſe* q *conueniatur, &*
r *in eo habeatur pro* r *patrefam.*

8 *c* Ipſo iure.† *Subaudi ciuili, quo quiſque ex proprio contractu, non alieno obligatur, eatenus, vt nec pater pro filio, vel dominus pro ſeruo, nec è regione filius pro patre*
ſ *obligari* ſ *queat. Atque hæc eſt ſummi iuris regula.*

9 *d* Æquum tamen.† *Sed quæ fuit hæc æquitas, quã Prætor animaduertebat? Primum, quòd iuris ciuilis executio in filiofam. dura admodum eſſet, vt aut bonis cederẽt, aut*
t *in carcerem* t *detruderentur, vt iam dixi. Deinde cum*
u *pater filiofamilias dominuſque ſeruo expreſsè vel* u *tacitè certam pecuniæ ſubſtantiam concedit, cum qua negotietur, non exprimendo certum negotiationis genus, (aliàs enim eſſet inſtitor) æquum Prætori viſum eſt ex horum contractu patrem, dominumque obſtringi, ac conueniri*

ADDITIONES.

a Propter actionem de in rem verſo, & quod iuſſu.
b Propter actionem exercitoriã, inſtitoriam, & tributorium.
c Qui hunc ſequitur, quod cum eo, qui in alie. poteſt. &c.
d Vt dixit Bal. in l. falſus, C. de furtis.
e Gloſ. in rub. ff. de pec. vide Bart. in rub. ff. de pecu. & Bald. in l. fi. in 2. & 3. col. ff. quod cum eo, &c.
f l. depoſiti, §. vlt. ff. de pecu.
g l. non ſtatim, & l. peculium naſcitur, cũ l. ſeq. & l. ſumma cum ratione 2. hoc tit.
h Petr. de Bella Pertica, hic.
i l. caſtrenſe, de caſtr. pec. & l. 1. C. de caſtr. pec. lib. 12.
k Doct. in l. fori, C. de aduo. diuer. iud. & in l. quum oportet. ibi Bal. C. de bon. quæ lib.
l l. pater, de acq. hær. & l. quodcunque, de ver. obli. vide quæ dixi in §. igitur, ſup. per quas perſ. no. acq.
m l. filiusf. de act. & obl. l. tam ex contractib. 56. de iud.
n l. penul. & ibid. Bar. & alij, C. qui bonis ced. poſ.
o Num. 14. & ſeq.
p l. non ſolum, C. de bon. quæ lib.
q l. ex caſtrenſ. 18. §. vlt. de pecul.
r l. 2. ad S.C. Maced.
ſ l. 3. ne fil. pro pat. & in l. dominium. & ibi Doct. C. quod cum eo &c.
t Ad l. penul.
u Propter l. depoſiti, §. vlt. & l. quã Tuberonis, §. ſunt quidam. de pecul.

niri poſſe, tũ ne deciperentur bona fide contrahentes cum
filijs aut ſeruis: tum etiam, quia ex ipſorũ voluntate præ-
ſumpta, propter conceſſionem peculij (quæ ſemper durat,
donec peculium rurſus adimatur) contraxiſſe videntur.
10 † Hinc eſt, quod etiam ignorãtes atque inuiti ex illorũ cõ
a tractu teneãtur. Et a Caius. Etiamſi prohibuerit, ait, cũ
ſeruo contrahi dñs, erit in eum de peculio actio. Verũ
quoniam parentum dominorumque voluntas non eſt ſim
plex & abſoluta, ſed certa ac limitata, reſpectu illius
quantitatis cõceſſa in peculium: ideo induxit etiam Præ-
tor, vt non in ſolidum, ſed quatenus ſe illa voluntas, &
ſic peculij quantitas extenderet; parentes dominique de
negocijs per filios vel ſeruos geſtis obligentur. Idque pro-
prie vult textus noſter.
e Peculiotenus. Ideſt, non vltra peculium, ſed quatenus
11 peculij vires eſſent, vt iam oſtẽdi. † Et nota obiter, dictio-
nem Tenus, contra naturam præpoſitionis ſemper poſtpo
ni, in ſingulari vtique cum ablatiuo, in plurali verò cum
b genitiuo etiam, vt Valla docuit in ſuis b elegantijs.
12 f Veluti. † Patrimonium proprie eſt liberi hominis: pe
culium verò his tãtum, qui in aliena poteſtate ſunt, quæ-
ritur, & cum extra poteſtatem mittuntur, amplius pecu
13 lium non eſt † Appellat autem illam pecuniam, quam
pater vel dominus filio aut ſeruo ad negociandum permit
tit veluti patrimonium filij aut ſerui, cum non ſit: ſed quia
ſeparata eſt hæc pecunia à rationibus paternis, ſiue domi
nicis: pater & dominus non commiſcent inter ſua bona,
ſeorſimque ſuas rationes habent. quod ſigna.
14 † Excuſſo textu, definiamus actionem de peculio le-
galiter. Actio de peculio eſt perſonalis prætoria, qua
petimus à patre vel domino, vt ſoluat pro filiof. viuen
te, vel ſeruo nobis ex cõtractu obligato, quatenus eſt
15 in peculio. † Hæc actio ex communi ſententia non eſt
proprie diſtincta ſpecies actionis per ſe, ſed potius adie-
ctio, ſiue formula actionum, ex quibus oritur. Agitur
enim contra patrem vel dominum ex eo contractu, qui ce
lebratus eſt cum filio vel ſeruo, adiecta tamen illa formu
la perſequendi, de peculio: ſine hac enim non concedere-
16 tur perſecutio. † Sic etiam de actione in rem verſo, &
quod iuſſu, dicimus, quòd ſint adiectiones, ſeu clauſulæ
agendi ex quibuslibet negocijs geſtis cum ijs, qui ſunt in
c poteſtate alterius. Et quanquam, vt eleganter c Oldend.
docet, aliæ actiones ex huiuſmodi controuerſijs naſci ſo-
leant inter contrahentes: aduerſus patrem tamen vel do-
minum abſq; his adiectionibus ſeu formulis (quibus vti-
que rei veritas reſpondeat) non permittitur vlla perſecu
17 tio. Exempli cauſa: † Filius emit rem, quã vertit in vti-
litatem patris, naſciturne venditori actio ad precium con
ſequendum? vtique naſcitur. Sed quia aduerſus patrem
intendi non potuiſſet, niſi re ipſa in commodum eius ver-
ſa, ideò venit actio tali formula De in rem verſo, exer
d ceri poteſt. Hinc d Vlpianus, Si à filio meo, inquit, fi-
deiuſſorem accepero, id me non de in rem verſo, ſed
e de peculio actione mandati præſtaturum. Et e alibi:
Depoſiti nomine pater vel dominus duntaxat de pe-
culio conuenitur. His enim edictis prætorijs non tranſ-
f feruntur actiones, f ſed adijciuntur. † Sine ergo actionũ
18 nomina dixeris, ſiue adiectiones, ſiue clauſulas, parum
refert, modò vt ſcias, formulas eſſe agendi, quæ hiſce ver
bis ſignificantur; vt appareat, quid potiſſimum in perſe-
quendo delicto ſpectandum ſit, quando contrahitur cum
his, qui in aliena ſunt poteſtate. Ad definitionem reuertẽ
19 do declaremus eam, more noſtro populariter. † Quòd er-
go ſit perſonalis hæc actio, liquet: quoniam in perſonam
eſt ex contractibus eorum, qui ſub alterius poteſtate, pa-
tria, vel dominica, geſſerunt aliquid obligatorium. Præ-
toria item eſt: quia eam Prætor ex ſua iuriſdictione intro-
duxit. Quòd deinde dixi qua petimus à patre vel domi-
no, & c. id omnino cum iure ciuili pugnare, & ex mera
æquitate, quam Prætor cõſiderauit, proficiſci, ex his, quæ
ad tex. diximus colligitur. Subieci, à patre vel domino.
20 † quia hodie ex contractu filij & ſerui oriuntur duæ
actiones: vna eſt, quæ datur aduerſus ipſum filium, vel
ſeruum contrahentem in ſolidum ex ſuo contractu, adeo
quòd ſi in ſolidum ſoluendo non ſit, detrudi poſſit in carce-
g rem, niſi cedendo g bonis ſe liberauerit. (quæ de hac agi-
tur) aduerſus patrem, dominumve competit vſque ad vi
h res peculij, & quatenus in peculio eſt. Vlpianus, h Si
quis, inquit, cum filiof. contraxerit, duos habet debi-
tores: filium in ſolidum, & patrem duntaxat de pecu-
i lio. Et i Paul. Ideo, ait, ſi pater filio peculium ade-
merit, nihilominus creditores cũ filio agere poſſunt.
21 † Deducit tamen conuentus, vel dominus, omne id, quod
K ſibi debetur, vel illis, qui ſunt in ſua poteſtate, K tute-
la, curave, ſi tamen aliunde debitum ſuum conſequi ne-
l queat, nec indemnitati ſuæ l conſulat: & quod reliquum
eſt, in peculium computatur. Appoſui, pro filio viuen-
22 te, † quia ſi pater conueniretur filio mortuo, hodie non
peculiotenus, ſed in ſolidũ obligaretur, maxime in aduen-
titijs, caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus peculijs, quæ pa
ter eo, quo nunc vtimur, iure, poſt mortem filij occupat,
non vt peculia, ſed vt hæreditatem. Quòd ſi hæres eſt, ſa-
m tis etiam facere creditoribus m obſtringitur. In peculio
vero profectitio, quia nihil innouatum eſt, pater defuncto
n filio vſque ad vires peculij, & intra fines n eius tenebi-
23 tur. Subiunxi ex contractu obligato: † pater enim & do
minus propriè tenetur de peculio, ſi filius vel ſeruus con-
o traxerint, vel quaſi contraxerint, vt ſi o geſſerint nego-
cia abſentis. In delictis differentia eſt inter patrem & do
minum: quoniam ſi ſeruus deliquerit, noxamve dederit,
penes dominum optio eſt, an velit noxam reſarcire, vel
p ſeruum dedere pro noxa, vt infra p ſuo loco audiemus.
Secus eſt in filio, neque enim poteſt pro noxa dedi, ſi deli-
q querit, licet olim aliud q obſeruaretur: † ſicque hodie
24 noxæ deditio durat in ſeruis tantum, & quadrupedibus,
ſi fortè damnum fecerint. Interdum tamen pater ex deli-
r cto filij conueniri poteſt, ſi r factus ſit inde locupletior.
25 † Addidi, quatenus eſt in peculio: ad differentiam
actionum,

ADDITIONES.

a In l. ſiquis ſeruum, de pec.
b Lib. 2. cap 9.
c Hic in practica huius actionis.
d In l. 3. §. cui congruit, de pec.
e d. l. depoſiti, in prin. eod. tit.
f l. cum qui in mea, §. item ſi ſeruus, de exer. ac. l. filiusfam. in fi. de in rem verſo.
g l. cum filiusfam. C. qui bo. ce. poſſ.
h l. ſi quis cum filiofam. 19. de pec.
i l. & ideo, eo. tit.
k l. peculium, & l. ſed ſi damnum, de pecul.
l l. ſi noxali, § idem recte, & §. quod autem, hoc tit.
m Toto tit. C. de hær. act. & l. vnic. C. vt act. ab hær. & con. hæred. &c.
n Gloſ. in l. pater 2. in ver. teſtamento, de caſt. pec.
o l. ſi filiusfam ff. de neg. geſt.
p In tit. de noxal. acti.
q §. vlt. inſ. de noxal. act.
r Per gl. mag. hic, & quæ notant Doct.

*actionum, de in rem verſo, quod iuſſu, exercitoria, inſtito-
riæ, & tributoriæ, quæ etiam aduerſus patrem & domi-
num ex contractu filij vel ſerui intendi poſſunt, non ta-
men de peculio tantum, ſicut hæc, ſed in ſolidum, ſicut ti-*
a *tulo proxime* a *ſequenti docebitur. † Porrò quatenus in*
26 *peculio ſit, tempus rei iudicatæ ſpectatur, etiamſi cum*
b *intenditur actio, nihil aut parum in eo* b *fuerit. † Illud*
27 *diligenter aduertendum eſt, quod & ſuprà dixi, hanc
actionem in profectitio tantum peculio locum habere: in
caſtrenſi enim vel quaſi caſtrenſi pater non tenetur, vi-
uente filio, ſed ipſe filius conuenitur tanquam paterfam.*
c *cum plena poteſtas iuris & adminiſtrationis* c *penes
ipſum ſit. Eo verò mortuo, conuenitur pater in illis, non vt
in peculijs, ſed velut hæres: ſi tamen filius non reliquit li
beros. In aduentitio verò pater conueniri debet, ſicut le-*
d *gitimus* d *adminiſtrator, & conuenietur in ſolidum, non
peculiotenus: obligatur enim filium defendere in ſolidum:
velut quiuis adminiſtrator: atque eo amplius, quòd pater*
e *eſt, ſicut alibi Martianus* e *dicit. † Si tamen pater per-*
28 *miſiſſet aduẽtitij peculij adminiſtrationem filiofam. tum
procederet etiam nunc iſta in patrem actio, ſicut olim.*
29 *† Cauſa efficiens huius actionis eſt ipſe Prætor, qui natu
rali æquitate motus, hanc contra ius ciuile introduxit, vt*
30 *ſupra ad textum duximus. † Cauſa materialis eſt, ciuilis*
31 *& naturalis obligatio. † Nam cum parentes vel domi-
ni haberent plenum ius peculij, quod ideò concedebant fi-
lijs vel ſeruis, vt negociarentur, quare non dicamus, filij
etiam hodie ciuilem & naturalem obligationem introdu*
f *ci Prætoris?* f *Paulus:* Qui peculij, *inquit*, adminiſtra-
tionem cõcedit, videtur permittere generaliter, quod
g & ſpecialiter permiſſurus eſt. *Et ideo* g *Vlpianus ſæ-
pè vtitur: verbo* obligationis: *vt nihil opus ſit anxia Do-*
h *ctorum inueſtigatione,* h *vtrum naſcatur ex ciuili tan-*
i *tum, an etiam ex naturali obligatione, vt non inſcitè* i
32 *Oldend. etiam docuit. † Probat autem hoc in iudicio actor
primum, contractum cum filio vel ſeruo celebratum fuiſ
ſe, ex quo principalis obligatio orta eſt. Deinde, apud pa-
trem ſeu dominum peculium extare: vt aliquo modo poſ*
33 *ſit ſatisfieri. † Ad praxin tandem deueniendo, poteſt ſub
hac ferè forma proponi hæc actio.* Poſtquam compertum habebam, Titium filium Sempronij ex eius conceſſione habere peculium, quo poſſet negociari, contraxi cum eo, & vendidi ei centum modios frumenti triginta aureis, quos hactenus ab eo exigere non potui. Quia autem Sempronius pater eius tenet & poſſidet hoc peculium, peto eum in prædicta ſumma XXX. aureorum condemnari. *Exempla aliorum contractuũ huc facilè adferre potes. Sunt qui adijciunt hanc clauſulam* (Quatenus in peculio eſt.) *Sed Iaſon ait, hãc moderationem penes iudicẽ eſſe. Ego amplius, ſatis eam iure ſuppleri puto, quia ſolidum petendo quis videtur ſe-*
K *cundum tenorem iuris petere, quam ſequitur iudex in* K
34 *dicenda ſententia. † Illud etiam notandũ eſt, quòd ſi cum
filiofam. impubere fuerit cõtractum, ita datur in patrem*
l *actio, ſi locupletius ipſius peculium factum ſit.* l *Itaque
in tali ſpecie facienda eſt mentio de auctione melioratio-
neve peculij, quæ acceſſit per creditorem, eſtque probãda.*

ADDITIONES.

a Infra quod cum eo, &c.
b l. quæſitum eſt, in prin. de pecu.
c l. 4. & l. actionem, de caſt. pec.
d l. 1. C. de bon. mater, l. vlt. § vbi autem, C. de bo. quæ lib. &c.
e d. l. ex caſtrenſi, 18. §. vlt de caſt. pec. gl. in l. pater qui caſtrenſe, ibid.
f In l. qui. pecu, de pec.
g In l. 3. §. Iulianus quoque, ff. hoc tit. de pec.
h Bar. in l. frater, de cond. indeb.
i In practica huius actionis.
k l. pen. ff. quod cum eo qui in al. &c.
l l. 1. §. ſi cum impubere, de pec.

§. Item ſi quis poſtulante.

1 *Quid ſit iuſiurandum: & eius ſpecies.*
2 *Iuſiurandum voluntarium.*
3 *Iuſiurandum neceſſarium.*
4 *Iuramenti neceſſarij variæ ſpecies.*
5 *Iuſiurandum iudiciale.*
6 *Species huius §.*
7 *Iuramentum poteſt deferri & referri.*
8 *In cauſis famoſis ceſſat relatio.*
9 *Iuramentum ex interuallo ſuſceptum nihil proficit, & num. 20.*
10 *Si remittatur iuramentum, habetur pro præſtito. & num. 24.*
11 *De iuramento formi, & informi. & num. 30.*
12 *Poſt præſtitum iuramentum, reus denuò admoneri debet, vt ſoluat antequam agatur.*
13 *Quam æquitatem conſiderauit Prætor in actione iuratoria introducenda.*
14 *Iurans non tenetur probare debitum.*
15 *Definitio actionis in factum ex iureiurando.*
16 *Actio ex iuramento quare ſit perſonalis.*
17 *Quando actio ex iuramento proprie locum habeat.*
18 *Si actor reo adfert iuramentum, iſque actione perſonali conuentus iuret, datur ei regulariter exceptio.*
19 *Quid item obtineat in actione reali.*
20 *Iuramentum vltroneum, quod fit nemine deferẽte, nihil operatur.*
21 *In quouis iuramento ineſt tacita conditio, ſi ſtatim acceptetur.*
22. 23 *Deferens, niſi iuramentum incontinenti ſuſcipiatur, pœnitere poteſt, & illud reuocare: & defenſa ea in re Bartoli cautela.*
25 *Quomodo iuſiurandum remittatur.*
26 *Iuramento præſtito, illi ſtatur, etiãſi deferens periurium probare vellet.*
27 *Condemnatus ob præſtitum ab aduerſario iuramentum non poteſt appellare.*
28 *An periurus puniri debeat.*
29 *Intellectus l. 2. C. de reb. cred. & iureiurando.*
30 *Iuſiurandum iudiciale præſtatur formiter.*
31 *Ex iuramento formi duæ dantur actiones: & num. 32.*
33 *Quando dicatur informiter iurari: & num. 36.*
34 *Informe iuramentum producit actionem in factum iuratoriam.*
35 *Doctores errare circa iuramentum informe.*
36 *In iudicijs nihil admitti debet ſine cauſa generali vel ſpeciali.*
37 *Cauſa actionis iuratoria.*
38 *Actio in factum ex iuramento eſt natiua, non datiua.*
39 *Quid actor debeat in hac actione.*
40 *De forma libelli in iudicio.*
41 *Forma executionis in cauſa iureiurando definita.*

Item *a* ſi quis *b* poſtulante aduerſario *c* iurauerit, *d* deberi ſibi *e* pecuniam, quam *f* peteret, neque ei *g* ſoluatur: *h* iuſtiſſime *i* accommodat *K* ei talem *l* actionem, per quam nõ illud quæritur, *m* an ei pecunia debeatur: ſed an iurauerit.

Tertia actio perſonalis à Prętore introducta, hoc §. ex-
pęditur, actio ſ. in factũ ex iureiurãdo ꝓficiſcẽs. Ad cu-
ius euidentiã ꝓcognoſci debet, quantũ ad pſentiã ſatis eſt,
1 quid ſit iuſiurandũ, quotquot eius ſpecies. † Iuſiurãdũ eſt
affirmatio vel negatio, ſacra rei aſſertione, vel atteſtatio-
ne firmata. Vnde & ſacrm dici ſolet, quaſi ſacra rei ar-
ctiſſimũ vinculũ, q nullo modo ſit ludendũ, vt grauiter Ci
cer. lib. 3. Offic. diſputat. Eſt aũt iuſiurandũm multiplex.
2 † Quoddam .n. voluntariũ eſt, q & cõuentionale dr̃, ſi-
ue iuramentũ ex pactione, qñ ex ſimplici cõuentione par
tiũ iuratur extra iudiciũ, ad cõfirmandũ cõtractus, pacta,
a trãſactiones, et q̃cũq; negocia, videlicet vt pmiſſa a ſeruẽ
tur. Voluntariũ aũt ideo dictũ eſt, qa depẽdet planè ex ar-
bitrio mutuo negociantiũ, quatenus ſit dandũ & accipien
3 dũ. † Deinde quoddã eſt b neceſſariũ, q iudex ad pparà-
b tionẽ, vel ẽt cognitionẽ iudiciorũ rectè exercendã, nemine
impellẽte defert, ne qd per fraudẽ eorũ, qui in iudicio ver-
ſantur, incidat, q euertat veritatẽ: ideo ſic dictũ, quia ple-
rũq; is, cui defertur per iudicẽ, volẽs nolẽs iurare cogitur.
4 † Sub hoc aũt variæ ſpecies iuramẽti includũtur: vt ſunt,
c q̃ dãtur vel c calũnia, vel d teſtimonij dicendi, vel cau-
d tionis, vel æſtimandæ rei e gratia: itẽ iuramentũ iudicis,
e vel f aduocati, & ſi q̃ ſunt his ſimilia. Et hæc duo iuriſiu-
f rãdi genera nõ ſũt huius loci. † Quoddã deniq; iuſiurãdũ,
5 iudiciale dr̃, q iudex ipſe in iudicio, vel aduerſarius iudi
cẽ approbãte ad explicandã ſemel totã litẽ, alteri defert.
Vnde ẽt deciſoriũ nuncupatur, q finẽ imponat cõtrouer-
g ſiæ, vt actori decernatur, q intendit, aut reo, q g excipit:
& de eo ſolũ in pſenti loco diſputatio erit. † Species hic ta
lis pponitur, Cũ Titiũ conueniſſẽ, mihi obligatũ in decẽ, is
iuſiurandũ mihi detulit, ut iurarẽ, illa mihi deberi. Ego ap
probante iudice, tantã pecuniã, quantã petij, debere illum
mihi, iuraui: ſaltem informiter (q qualiter accipi debeat,
h ex infra h dicendis apparebit.) Titius adhuc eam pertina
citer ſoluere recuſat. Prætor dat mihi in eum actionẽ in
factũ, ex iureiurando: q̃ intendens, planũ facere nõ cogor,
debeaturne id mihi, quod petij, verũ ſi id ſolũ docuero, me
iuraſſe Titio deferente, & iudicẽ approbaſſe tale iuramẽ-
tum, neceſſe erit, vt condẽnetur: quoniã ab oĩ controuerſia
diſceſſum eſt per iuſiurandũ, & non aliter cenſeor viciſſe
i totã litem, quã ſi probaſſem i intentionẽ meam: quia iu-
k ramentũ habet vim k iudicati. Exponamus textũ craſſè.
a Si quis. Actor ſcilicet: nam de eo propriè hic agitur.
b Poſtulante. Id eſt, iuſiurandũ deferẽte reo, vel ẽt eius
pcuratore: ſiue is vniuerſorũ bonorũ adminiſtrationẽ ha-
beat, ſiue ſpeciale mandatũ habeat, aut in rẽ ſuã procura
l tor l ſit. Cæterũ ſi qs iurauerit nemine deferẽte, Prætor nõ
m tuetur hoc m iuſiurandũ. † Põt ẽt hoc caſu actor, ſi malue
7 rit, referre iuramẽtũ, ſicut initio deferre reo cõuẽto talẽ n
n cõditionẽ potuiſſet. Verũtamen in cauſis famoſis o ceſſat
o relatio. † Quòd ſi actor primus detuliſſet iur̃m aduerſario,
8 & is neq; iurare, neq; referre iur̃m vellet, cenſeret malã
p habere cõſciẽtiã, ac nolle prſus actori pſtare id, p q dẽt.
c Iurauerit. Ea ſ. forma qua delatũ eſt, & incontinenti,
9 poſtquam delatũ eſt: † nã ex interuallo acceptatam nihil
q proficit, niſi de q nouo deferatur. † Quid ſi eo iurare vo-
10 lenti remiſſum ſit iuſiurandum? Et perinde eſt, ac ſi iuraſ
r ſet, & habetur pro præſtito, r naſceturque hæc actio.
d Debeti. Nõ expreſſa in iuramẽto cauſa, ex qua debet,
11 † quod Doctores vocant iuramentũ informe: tum .n. huic
actioni iuratoriæ locus eſt. Nã ſi cauſa adijceretur, vt Iu-
ro te mihi debere ex cauſa empti (quod formæ iuramen-
tum appellant) agi poſſet actione vtili ex contractu pro-
ſ pter iuramentum. De vtroque ſ infrà mox videbimus.

e Pecuniã. In generali ſignificatione pecuniæ verbum
t accipe, vt omnes res comprehendas. Ait enim t Vlpia-
nus: Iuſiurandum & ad pecunias, & ad omnes res lo-
u cum habet. Et alibi: u Quacunque, inquit, actione
quis conueniatur, ſi iurauerit, ei iuſiurandum, &c.
f Peteret. Actor iurans.
g Soluatur. Quia reus adhuc ſoluere ptinaciter recuſet.
12 † Et ſic præſupponit admonitũ fuiſſe aduerſariũ poſt iura
mentũ, vt ſolueret, priuſquã hoc iudiciũ aduerſus eũ inten
deret: q in foro ſeruandũ eſſe ſuadet Chriſtiana charitas.
h Iuſtiſſimè. Sed quæ eſt hæc iuſtitia ſiue æquitas, quã
13 Prætor cõſiderauit? † Reſpondeo, ipſum iuſiurandũ, quod
vtiq; ſeruari debet. Nã cum ſemel iuratũ eſt, tueri opor-
tet religionẽ ſacramenti, ne ad contẽptum diuini nominis
perperã retractetur. Rectè .n. Cicero ait, nullũ uinculũ ad
ſtringendã fidẽ iureiurãdo Maiores arctius eſſe voluerũt.
i Accõmodat. Permittit, cõcedit. Idq; nõ ipſi ſolũ, ſed &
eius heredi, vel ẽt ſingulari ſucceſſori ipſius rei, de qua iu
k Ei. Qui iurauit. (ratum eſſet.
l Actionem. In factum ex iureiurando promanantem:
quam mox enarrabimus.
14 m An ei pecunia. † Iuramẽtũ .n. eũ exonerat neceſſitate
pbãdi debitũ, poſtq̃ pſtitum eſt, tũ pp religionẽ iuriſiuran
di, vt dixi, tum pp conſenſum mutuum ipſorũ litigãtium.
Declarato textu, definiamus p more actionẽ ex iure-
15 iurãdo legaliter. † Actio in factũ ex iureiurãdo, eſt p-
ſonalis, qua agit is, qui deferẽte aduerſario ſuo incõti
nenti iurauit informiter: quid ſibi deberi, vel reũ ſuas
16 poſſidere. Explicemus hæc verba. † Quòd ſit perſonalis
hęc actio, patet, cũ ex eo, q hic inter perſonales cõnume-
ratur: tũ ẽt, qa in pſonã eſt ex quaſi cõtractu. Nã in iure-
x iurãdo, ſi autoritatẽ ſpectes, inſtar x habet rei iudicatæ: ſi
verò reſpicias cõuentionẽ deferentiũ, referentiũq; mutuo
cõſenſu iuſiurandũ, tũ vim & ſpeciẽ cõtinet trãſactionis,
y nouationis, y delegationis, & ſolutionis. Sequitur, qua
17 agit is, &c. † qa hæc actio ppriè locũ habet, qñ iuſiurãdũ
à reo delatũ eſt actori, vt is iuret ſibi qd à reo deberi: tũ .n.
naſcitur actio in factũ ex illo iureiurãdo: nec amplius q̃-
rendũ eſt, reus debeat, & ex qua cauſa, ſed tantũ, ut de ſa
cramẽto cõſtet, ideſt, q actor iurauerit. Et ſi de hoc cõſtite
rit, dãnatur reus, ſicq; habet hoc caſu iuramentũ vim &
effectũ naturalis obligationis: de quo, & alijs q̃ plurimis
18 iuriſiurãdi effectibus, Iaſ. hic amplè diſputat. † Poteſt tñ
actor

ADDITIONES.

a De hoc loquitur l. 1. & Auth. ſacra puberum, C. ſi adue. vend.
b De hoc tractatur in l. admonẽdi, ff. de iureiur. & in l. in bonæ
fidei, C. de reb. cred. & iureiur. & in c. vlt. extra de iureiur.
c Vt C. de iureiur. propter calu.
d Alex & Iaſ. in rub. ff. de iureiur.
e Iuxta l. ſi tutor, de in lit. iuran.
f l. rem non nouam, C. de iud.
g l. 1. in fi. de iureiur.
h Infra num. 18.
i l. iuſiurandum à debitore, de iureiur.
k l. 2. de iureiur.
l l. iuſiurandum quod ex conuentione, §. vlt. illo tit.
m Dicam infra num. 29.
n l. cum qui iurauit, in prin. hoc tit.
o c. vlt. de iureiur.
p l. manifeſtæ turpitudinis, de iureiur.
q l. ſi quis iuſiurandum, C. de reb. cre. & iureiur.
r l. nõ erit, §. vlt cũ l. ſeq. h. t. l. actori, C. de reb. cred. & iur.
ſ Num. 16.
t l. iuſiurandum & ad pecu. hoc tit.
u .....
x l. 2. de iureiur.
y l. q iuraſſe, §. vl. & l. ſeq. h. t. vide l. 1. in pri ff. qua re a[illegible]

actor in iudicio ſacramẽtum reo deferre, vel delatũ ẽt re-
ferre: qua ſpecie ſi reus iurauerit, et quæratur, num ex illo
iuramento reo oriatur actio, diſtinguendũ eſt. Nã ſi reus
conuentus actione perſonali iurauit, uẽpe ſe non eſſe obli
gatũ actori tunc ipſi datur exceptio tantũ ex iureiurãdo,
qua ſcilicet reus actorem denuò aduerſus ipſum agentẽ,
& ad eandem obligationẽ adigentem ſubmouere poteſt.
19 † Quod ſi reus cõditione delata iurauit in actione reali,
intereſt an iuſiurandum ſimpliciter & negatiue præſtitũ
ſit, ſcilicet rem non eſſe actoris: & ex eo non actio, ſed tan
tum exceptio naſcetur. an verò affirmatiuè, nempe rem,
quam actor petit, ſuam eſſe: tum ſi ea res aliquo caſu ad
actorem peruenerit, habet reus ex iuramento actionem
in factum, non tamen contra quemlibet poſſeſſorem, ſed
a duntaxat aduerſus a eum, propter cuius delationem iu-
rauit. Additur, deferente aduerſario: id enim neceſſariũ
20 eſt. † Nam ſi quis iuraret, nemine ei iuſiurandum defe-
rente (quod à Zaſio dicitur iuramentum vltroneum, ad
differentiam voluntarij) Prætor denegat ei hoc iudicium,
ſibi enim iurauit. Alioqui facillimè quiſque ad iuſiuran-
b dum decurrens, nemine ſibi deferente, oneribus actionũ b
21 ſe liberabit. † Dixi, incontinenti, quia in quouis iuramen
to delata ineſt tacita conditio, vt in continenti acceptetur:
nam ex interuallo ſuſceptum nihil proficit: vt ſi conditio-
ne delata quis deliberare vellet, ac deinde paratus eſſet
c iurare, quia nihil aget, niſi iuramentũ de nouo c deferatur,
idq; ob religionis eminentiam, & ne illudatur diuino nu-
mini. Per quod dogma confunditur notiſſimus error in iu-
dicijs, vbi etiam ex interuallo præſtitũ iuſiurandum ple-
rumque obtinet, tametſi aduerſarius denuò illud non in-
22 tulerit. † Hinc colligitur, actorem, qui ſacramentum de-
tulit, reo deliberante pœnitere poſſe, delatamq; conditio-
d nem d reuocare, Proinde e Bartolus cautelam tradit,
e quam reliqui omnes exclamãt, videlicet, quod reus etiã
dubitans de ſua exceptione, vtique ſuſcipiat iurandi
cõditionem ſibi delatam, ſalua deliberatione: ſic enim
adimetur deferenti facultas pœnitendi. Hanc tamen Ol-
f dend. f noſtri ſeculi alter Sulpitius, pulchris rationibus
impugnat, eamq; cum veterum Iuriſconſultorum reſpon
23 ſis ex diametro pugnare grauiter oſtendit. † Quanquam
ego Bartolum, & ſuos ſequaces defendi poſſe exiſtimem.
Horum enim mens fuiſſe videtur, non quòd reus de ſua
exceptione dubitans ea ratione peieraturus eſſet: ſed vt
interim deliberare poſſet, & in memoriam reducere ve
ritatem rei, an bona conſcientia iurare poſſet, necne.
Quia ergo etiamſi in deliberando inueniret ſe ſalua con-
ſcientia iurare poſſe, ſi non ſtatim iuramentũ ſuſciperet,
pœnitere poſſet deferentem delati iuramenti: ſicq; cauſa
caſurus eſſet is, cui delata eſt iurandi conditio, ſi deferen-
tem pœniteret, nec ipſe, cui delatum eſt, alias haberet pro-
bationes vel adminicula docendi veritatem. Voluit vti-
que Bart. ad hoc præcauendum, vt quis ſuſciperet iurãdi
conditionem ſalua deliberatione, vt ſic eo magis veritas
eluceſceret, & conſtare alicui poſſet ex ſequenti delibera
tione, an ſine periculo animæ iurare poſſet, vel minus.
Tendit ergo hæc Bartoli cautela magis eo, vt euitetur
24 periurium, quàm vt huic cauſam præbeat. † Sequitur in
definitione iurauit: quia hæc actio tum demum naſcitur,
ſi iuratum fuerit, vel iuramentum à deferente remiſſum
ſit nominatim aduerſario iurare volenti: hoc enim perin-
25 de habetur, ac ſi iuratum fuiſſet. † Remittit autem iuſiu
g randum, g Paulo autore, qui deferente ſe, cum paratus
eſſet aduerſarius iurare, gratiam ei facit, contentus volun
26 tate ſuſcepti iuriſiurandi. † Præſtito autẽ vel remiſſo iu-
reiurando nihil amplius de veritate cauſa quæritur, an
debeatur, & ex qua cauſa, ſed duntaxat hoc verſatur in
h inquiſitione, an h iuratum ſit: quo probato, etiamſi de-
ferens poſtea detegere periurium vellet, iuramẽto tamen
* ſtandum eſt, neq; cauſa retractanda: quoniam (vt * Vl-
pianus ſcribit) qui aduerſario iuſiurandum defert, eum de
cauſa ſua iudicem facit. Æquum igitur arbitratus eſt,
reum ex hoc iureiurando ſic obligari, vt non amplius in
dubium vocetur, verum ne illud ſit, quod iurauit, an non,
ſed vtrum iurauerit, necne: quaſi cũ actore ita cõueniſſet,
27 vt ſi ſibi deberi iuraret, debere ſe fateretur. † Et hinc ẽt
eſt, quod nec appellare poſſit, qui in iudicio propter ſacramẽ-
i ti præſtationem i condẽnatur: quod eſt mirabile, notatuq;
28 dignũ, quia ſæpe apud laicos ſeruatur contrariũ. † Poteſt
tamen is, qui peierauit, imò debet etiã puniri extra ordi-
K nem, K ſaluo interim iuriſiurãdi vinculo. † Nec aduer-
29 ſatur l. Alexander Imp. Iuriſiurãdi, inquiens, contem-
pta religio ſatis Deum vltorem habet: quia loquitur
de iuramentis neq; delatis, neq; ſolenniter præſtitis, quæ
nunc (pro dolor) in ore hominũ frequentiſſima. Subijcitur,
informiter: quia ſi formiter iuraſſet, daretur ẽt actio uti-
l lis ex tali cõtractu. Quod vt rectè intelligatis, quia Docto
m res vulgò m enarrant hac in re, aduertendũ eſt: † Iuſiu-
30 randum quod iudiciale diximus, duplici differẽtia præſta
ri, formiter & informiter. Formiter iuratur, quando ex
cauſa, quæ nominatam formam contractus aut delicti ha
bet, iuratur, & hoc caſu pro iuriſiurãdi cõſeruatione com
31 petunt duo remedia. † Primum eſt, quod actio, quæ aliàs di-
recta naſcitur ex tali contractu, poſt iuramentũ redditur
vtilis: quod quidem iuramentum plenam facit fidem, vt-
cunque contractus aut delictũ non appareat. Exemplum:
n Peto fundum à n Titio, quem ab eo emi, ſicut delata
mihi ab ipſo iurandi conditione, de hoc iuraui, &c. iſta di-
citur vtilis ex contractu. Ante iuramentum potuiſſem
agere aduerſus Titium directo: ſed quia ego, ipſo deferẽte,
iuraui, ideò conceditur iam mihi vtiliter per ſacramẽtum.
Et hoc caſu dicitur iuraſſe formiter, quia expreſſi cau-
ſam, quæ habet nominatam formam contractus, nempe
32 emptionis, ac ſic de reliquis. † Alterum remedium eſt,
actio in factum ex iureiurando, & licitum eſt intendere,
o quã malueris, idq; vulgò receptũ eſt, o Iaſone fruſtra re
33 clamante. † Informiter verò iuratur, quãdo ex aliquo fa
cto, ſiue negocio informi, ſeu innominato iuratur, quod etſi nõ
hẽat propriã actionẽ, aptũ tamẽ eſt ſecũdũ æquitatẽ parere
34 obligationẽ. † Et tũc cũ nulla ſit nominata actio, quæ vtilis
dari poſſit, locũ hẽt duntaxat hæc actio in factũ iuratoria.

Item

ADDITIONES.

a Vide tex & ibi Doct in l. ſed etſi poſſeſſori, in prin. de iureiu. & Fran. hoc ample proſequentes.
b l. 4. §. nec fruſtra, hoc tit.
c l. ſi quis iuſiurandum, C. de reb. cred. & iureiu.
d l. ſi quis iuſiurandum.
e in d. l. non erit ratum, in ſi hoc tit.
f In practica huius actionis.
g In l. remittit, ff. de iureiur.
h d. l. non erit, in verb. dato.
* l. 1. ff. qua. re. actio non de.
i l. generaliter, C. de reb. cred.
k Atque ita loquitur l. quod ſi deferente, cum l. ſeq. ff. de dol. mal. & l. ſi duo patroni, §. vlt. ff. de iureiur.
l In l. 2. C. de reb. cred. & iureiur.
m Tũ hic oẽs, tũ in d. l. ſi duo patroni, §. ſi quis iurauerit.
n Bene facit tex. in d. §. ſi quis iurauerit.
o In d. §. ſi quis iurauerit.

Item ex omnibus realibus actionibus, ſi iuratum fuerit,
nulla præter hanc exerceri poteſt actio. atque ita noui-
a *ter* a *Oldend.tradidit ex* b *veritate.* † *Malè ergo In-*
b *terpretes iuris vulgò autumant, informe iuramentum*
35 *eſſe, cum cauſa iuramenti nulla exprimitur: vt ſi iurem*
ſimpliciter, Titium mihi dare oportere decem: nam tale
iuramentum à probo iudice non debet admitti, niſi iurans
referat ſe ad acta iudiciaria. Fefellit autem eos, vt idem
Oldend.ait, phraſis horum verborum, Si iurauero te Sti-
chum mihi dare oportere, *non bene ab ipſis intellecta.*
Nam Iuriſconſulti non hoc volunt, quaſi tam nuda iuran
di verborum formula ſufficiat], ſed quòd totam actionem
in perſonam cum ſua cauſa tali compendio loquendi ſi-
36 *gnificare ſolent.* † Informe ergo iuramentum *intelli-*
c *ge, non quod nullam, ſed quod* c *innominatam cauſam*
complectatur: quia in iudicijs nihil debet admitti ſine
cauſa generali, vel ſpeciali. Ad propoſitum reuerten-
do, adieci in definitione, quid ſibi deberi, *propter actio-*
nes perſonales, in quibus maximè iuramenta deferri, re-
ferrique ſolent. Poſtremò addidi, reum rem ſuam poſſi-
dere: *propter actiones in rem, in quibus etiam iuratur,*
vt ſupra dixi: per nomen enim Suum, præſupponit domi-
37 *nium, vel ius in re poſſeſſa, &c.* † *Cauſa iſtius actionis eſt*
iuſiurandum ipſum, quod habetur pro quodam quaſi con-
tractu, propter rei delationem, & actoris acceptionem
38 *ſiue præſtationem, aut è conuerſo.* † *Hinc eſt, quòd hæc*
actio recẽſetur inter perſonales, eſtq; natiua, quoniã ex iu
ramento naſcitur quod pro quodam quaſi cõtractu habe-
tur, & vim tranſactionis obtinet. Et quanquam Zaſius
datiuam eſſe contendat: mihi tamen videtur, cum de iu-
riſiurandi religione quæritur, tot concurrere vincula, quæ
deferentem vel remittentem aduerſarium iuranti obli-
gant, vt omnibus modis naſci oporteat actionem. Vn-
d *de* d *Vlpianus:* Nam actionem, *ait,* mihi parit. *Et* e
e *Paulus dicit:* Et perpetuam certè exceptionem parit.
39 † *Probat autem actor in hoc iudicio tria. Primò iura-*
mentum eſſe delatum à parte. Deinde, ſub ea præſti-
tum eſſe forma, ſub qua delatum eſt. Denique inconti-
nenti fuiſſe ſuſceptum, & deinde præſtitum, vel à defe-
40 *rente remiſſum.* † *Non poteſt autem certa forma libelli*
in hac actione præſcribi, quum multifariam iurari ſoleat.
Nam in perſonali iudicio & formiter & informiter præ-
ſtatur ſacramentum, & quoduis habet ſuam formam li-
belli. Idem etiam in actione reali. Denique poteſt iu-
f *rari in quacunque actione, &* f *in omnibus interdictis,*
& in omni negotio. Itaque inſtituendo libellum, narro
primum ſummatim qualitatem cauſæ incidentis, de-
inde qualiter aduerſario iuramentum detulerim, iu-
dice illud approbante, iſque iurauerit. Et ſecundum
varietates caſuum, varianda eſt libelli concluſio, vt
ſcilicet agendo realiter concludas, rem petitam cum
omnibus acceſſionibus ubi reſtitui, agendo verò
41 perſonaliter, rem ſibi dare, & tradi. † *Cæterum for-*
mam executionis in cauſa iureiurando diffinita tradit
g *eleganter* g *Vlpianus:* Cum res (*inquiens*) in iuſiu-
randum demiſſa eſt, iudex iurantem abſoluet, & re-
ferentem audiet, & ſi actor iuret, condemnet reum.
Nolentem autem iurare reum, ſi ſoluat, abſoluet,
non ſoluentem condemnet. Vel ex relatione non
iurante actore, abſoluet reum. *Ecce quàm breui-*
ter & commodè explicat theſeos omnium caſuum, qui-
bus iuratur. Et hæc circa huius §. enarrationem ſuffi-
ciant.

ADDITIONES.

a In explicatione huius actionis.
b Hæc enim omnia ſi bene perpendas, probatur in d.l.ſed & ſi poſſeſſori, in prin. & in d.§. ſi quis iurauerit.
c Ad hoc facit etiam l. iuris gentium, de pact.
d In l. nam poſtea, 9. §. iuſiurandum, ff. hoc tit.
e In l. iuſiurandum à debitore, 34. eod. tit.
f l.3. §. quæcunque, de iureiur.
g In l. iuſiurandum & ad pec. §. vlt. ff. de iureiur.

§. Pœnales.

1 *Actionum perſonalium Prætoriarum duæ ſpecies.*
2 *Actiones rei perſecutoriæ.*
3 *Actiones pœnales.*
4 *Actio pœnalis triplex.*
5 *Exemplum actionis pęnalis ex parte rei tantum.*
6 *Actio pœnalis ex parte actoris tantum.*
7 *Actio de calumniatoribus intra annum datur in quadruplum.*
8 *Actio pœnalis ex parte actoris & rei.*
9 *De tribus actionibus in hoc §. tractari.*
10 *Pęnales actiones quæ dicantur.*
11 *De aduerbio Pęnè: & varia huius loci.*
12 *De albo Prætoris.*
13 *Error Accurſij circa album.*
14 *Qua ratione Prætor de albo corrupto actionem propoſuerit.*
15 *Vocare in ius quid ſignificet.*
16 *Eripere & eximere quid denotet. & nu. 55.*
17 *Definitio actionis de albo corrupto.*
18 *Actio de albo corrupto eſt popularis.*
19 *Hæc actio in his locum habet, quæ iuriſdictionis perpetua cauſa proponuntur.*
20 *Ad hanc actionem omnia pertinent, ad quæ vſum perpetuum publice cuſtodiuntur.*
21 *Corrumpens edicta iudicum temporaria, extra ordinem punitur.*
22 *Præteritum aliquãdo & præſens & futurum continet.*
23 *Mandans fieri delictũ, tenetur ea pęna qua delinquens.*
24 *Actio de albo corrupto requirit dolum: & an in ea culpa lata veniat.*
25 *Pluribus album corrumpentibus omnes tenentur.*
26 *Cui ſit applicanda pęna in hac actione.*
27 *Zaſij in ea quæſtione diſtinctio.*
28 *Cauſa materialis huius actionis.*
29 *Quid in hac actione probet actor.*
30 *Actio de albo corrupto eſt annalis.*
31 *Forma libelli in hac actione.*
32 *Actionis de in ius vocando deſcriptio.*
33 *Pęna huius actionis eſt quinquaginta aureorum.*
34 *Pęna huius actionis tribus caſibus remittitur. & num. 36. 37.*
35 *Remittere actionem quid.*
38 *Venia quomodo impetranda à iudice, vt pęna euitetur: & num. 39.*
40 *Aliquæ perſonæ iure ciuili prohibentur in ius vocari: & tum hoc edictum habet.*
41 *Aliquæ vero iure prætorio: & ad eas propriè actio, de in ius vocando, locum habet: & num. 43.*
42 *Lis nulla eſt inter patrem & filiumfam.*
44 *Inceſtuoſis non habet locum hæc actio.*
45 *Patronus à liberto non poteſt in ius vocari ſine venia.*
46.47 *An hæc actio pertineat etiam ad dominos feudorũ, ſi à vaſallis ſine venia in ius vocentur.*

48 *Cauſa huius actionis,*
49 *Quid probet actor in iudicio,*
50 *Forma libelli in hac actione,*
51 *Si reus conuentus non ſit ſoluendo, quid petendum,*
52 *Caſtigatio quando ſuccedat in locum pœnæ pecuniariæ.*
53 *Actio in factum ex edicto, ne in ius voc. vi exim,*
54 *In ea actione ſufficit, ſi vis interueniat.*
56 *Pęna eximentis eſt, inquãtum actor in litem iurauerit,*
57 *Quæ ſit obſeruanda forma ſi quis in litem iurare velit.*
58 *Aduerſus plures eximentes agitur in ſolidum,*
59.61 *Caſus, in quibus ceſſat pęna eximentis vocatũ in ius.*
60 *Pedanei iudices qui dicantur.*
62 *Cauſa actionis, ne in ius voc. vi exim,*
63 *Quid probandum in hac actione,*
64 *Forma libelli in hac actione.*
65 *Actio ex edicto, de eo per quem factum erit, &c.*
66 *Edictum ne quis eum, &c. differt ab edicto, de eo per quem factum erit &c.*
67 *Forma actionis de eo per quem factum erit, &c.*

a Pęnales quoque actiones Prætor *b* benè multas ex ſua iuriſdictione introduxit: veluti aduerſus eum qui quid *c* ex albo eius *d* corrupiſſet: *e* & in eum qui *f* patronum vel *g* parentem *h* in ius vocaſſet, cum id non *i* impetraſſet: K item aduerſus eum qui vi *l* exemerit eum, qui *m* in ius vocaretur, cuiuſve dolo *n* alius exemerit: & alias innumerabiles,

1 Actionum † *Perſonalium, quas Prætor ex ſua iuriſ-*
2 *dictione introduxit, duæ ſunt ſpecies.† Quædam enim rei*
perſecutoriæ ſunt: ſic dictæ, quod rem perſequãtur debitã,
quæ actori abeſt, reo vero adeſt. Rei enim nomen arctius
hoc loci accipitur. tantummodo pro re debita ex contra-
ctu vel negotio, Harum tria exempla hactenus expedi-
uimus, actionem ſcilicet de conſtituta pecunia, de pecu-
3 *lio, & iuratoriam, † Quædam vero pænales ſunt, qui-*
bus pęnam perſequimur propter aliquod delictum. Et
4 *quamuis dici ſoleat, rei appellatione etiã pęnam* a *com-*
prehendi: quia tamen res in illis non petitur velut prin-
cipale debitum, ſed tantum pęna, & quaſi res incidens,
de qua principali negotio ne cogitatum quidem erat, re-
cte pęnales appellantur, vt hic ſatis docet Zaſius. Quare
iuſto nexu hic §. præcedentibus cohæret: qui vt facilius co
gnoſcatur, non eſt omittendum pro prauia quaſi inſpe-
4 *ctione, actionem pęnalem eſſe triplicem. † Aliqua enim*
ex parte rei tantum pęnalis eſt, & ex parte actoris rei
perſecutoria, quando ſcilicet actori aliquid abeſt, & reo
nihil adeſt, actor petit tantum à reo rem ſuam, & pæ-
5 *nam: reus vero non habet rem, quæ petitur. † Exemplum:*
Tu me violenter deieciſti ex fundo meo, quem poſſide-
bam, & per illam deiectionem res meæ amiſſæ ſunt, quæ
tamen ad te inuaſorem non peruenerunt: nihilominus da-
tur mihi aduerſus te actio, qua peto res meas in deiectio-
b *ne amiſſas, licet ad te non* b *peruenerit, abs te mihi re-*
ſtitui, Ecce hæc actio pęnalis eſt ex parte rei, quia reus
obligatur mihi reſtituere ſingula per alios ablata, quæ ta-
men ipſe non accepit. Et hæc eſt quaſi quædam pęna de-
iectionis. Cõtemplatione vero actoris rei perſecutoria eſt;
agit enim ad res ſuas amiſſas, ſicq; ad hoc quod ei abeſt.
6 *† Deinde aliqua eſt pęnalis ex parte actoris, & rei per-*
ſecutoria ex parte rei, vt quãdo actori nihil abeſt, & reo
adeſt, Exemplum. Accepiſti à Titio viginti aureos, vel
aliud emolumentũ vt litem mihi inferres per calumniã,
cum ſcires te nihil prorſus habere iuris, ex quo dictares
mihi iudicium. Iam intendo contra te actionẽ edicti de ca
lumniatoribus ad illa viginti, quæ tu accepiſti. Hæc actio
reſpectu rei pęnalis eſt, agit. n. ad id quod ei non abeſt, id
eſt, ad viginti aureos, qui nunquã ipſius fuerunt: actoris
aũt intuitu rei perſecutoria, quia ad illã pecuniã agitur,
quam reus accepit & habet. Et hoc exemplum procedit,
quando poſt annum à cõmiſſo delicto elapſum ſimplex pe
7 *titur. † Poteſt namq; hæc pęnam primo anno delicti peti*
et in quadruplo, vt reus quadruplum eius quod accepit
calumnioſe, obſtringatur reſtituere: ſicque Fabro autore,
exemplum iſtud reducitur ad tertiam ſpeciem pęnalis iu-
8 *dicij. † Tertio eſt aliqua actio pęnalis ex parte vtriuſq;,*
& actoris & rei, quando ſcilicet actori nihil abeſt, & reo
nihil adeſt. Exemplum. Cum Titius ſurripuiſſet mihi po-
culum, egi aduerſus eum condictione furtiua ad poculum
furto ſubtractum, idq; conſequor: & ſic mihi nihil abeſt,
nec reus quicquam habet amplius, quod ſit meum. Po-
ſtea vero ago ad pęnam dupli vel quadrupli, ſecundum
quod furtum fuit manifeſtum, vel nec manifeſtum. Hæc
actio pęnalis eſt, primũ ex parte rei, quia contra ipſum agi-
tur, cum tamen nihil habeat, quod ſit actoris. Deinde ex
parte actoris, quia ei nihil abeſt, poculum enim ſurreptũ
9 *redditum eſt. Agitur ergo ſimpliciter ad pęnam. † Et de*
hac ſpecie habemus in hoc §. tria exempla. Primum eſt,
actio in factum de albo corrupto: alterum, actio de in ius
vocando: tertium, ne in ius vocati vi eximantur, aut frau
de. Ego vnamquamq; actionem ſigillatim enarrabo bre-
uiter, et popularibus verbis, nõ curans Doctorũ ſyrmata,
quæ hic ſtruunt, fuſiſſima. Expendamus primum textum.
10 *a* Pęnales. † *Quæ pœnam perſequuntur. Quicquid au-*
c *tem ex bonis noſtris non eſt,* c *appellatur pęna. Ergo*
pęnales actiones dicuntur, quæ continent aliquid extra no
ſtrum patrimonium: & quibus pœnam perſequimur, &
ab eo, cui nihil adeſt, petimus.
11 *b* Bene. † *Aduerbium, Pęne, (ſic enim vulgati Codices*
habẽt) ornat, & quodam ſaltem temperat, inquit Zaſius:
qui Oratoribus mox eſt: verum illa temperatio per lepto-
tem mihi non omnino probatur, propter clauſulam in fine
huius §. Et alias innumerabiles. *Sane tex. Noricus ca-*
ret hac dictione, Pene: vt omnino expungenda videatur,
ſicut etiã nonnulli codices omni aduerbio prorſus carent.
Tametſi nonnulli codices pro Pene, ſubſtitutam habeant
uoculam, Bene, quam venuſtiſſimo dicendi modo pro, val
d *de, apud Latinos autores accipi* d *notum eſt. In pleriſq;*
legitur per multas: quod eodem recidit.
12 *c* Ex albo. † *Quum enim Prætores iuri & conſtituendo*
& reddendo præeſſent, album *habebant, ideſt, pictatiũ,*
aut tabulæ genus, in quo edicta ſua tam perpetua, quàm
temporaria deſcribebant, ac vt omnes ſcirent, in publi-
cum, proponebant. Et huius crebra in iure fit mẽtio. Vſos
e *tamen eos fuiſſe charta, vel alia materia* e *cõſtat. Præ-*
terea & album iudicum *velut matriculam habebant,*
quod λευκωμα Grecis dicitur: in qua nomina eorum, qui
vnoquoque tempore iudicare debebant, per ordinem deſc-
rebãtur, Plinio & Tranquillino teſtibus. Sic magiſtratus
noſtro tempore pro Albo vtuntur chartis ad inſinuanda
mandata

ADDITIONES.

a l. 23. rei appellatione, de verbor. ſignif.
b Iuxta l. 1. in prin. de vi & vi arm.
c l. 1. ſeruus, de ſer. expor.
d Valla lib. 2. Elegant. c. 32.
e Ex l. ſi quis id quod 7. ff. de iuriſd.

13 mandata ſua.† Non ergo fuit paries dealbatus, vt Ac-
a curſius putat: alioqui male dixiſſet a Vlpianus, hoc edi-
cto etiam eum, qui tolleret album, quamuis non cor-
rũperet, teneri: quũ murus humana vi non tollatur. Er-
go conſequitur, fuiſſe aliquid muro appenſum, vel affixũ.
d Corrupiſſet. Vel ſuſtuliſſet, vel ſanè alterum horum
14 fieri mandaſſet: quia etiam mandans tenetur.† Sed quid
Prætorem monuit, vt hoc iudicium proponeret? Vtique na
turalis & ciuilis ratio. Nam cum edicta & mandata ma
giſtratuum non poſſent commodiùs inſinuari omnibus,
niſi ex ſcripto proponerentur in publicum curandũ etiam
erat, vt in publico diu manerent, & ab iniuria leuiorum
hominum vindicarentur, qui ea tollere aut corrumpere te
merè ſolent. Porrò contemptus contra magiſtratum im-
punis non eſſe, ſed omnino vindicari debet, ne forte alij
exemplo ad contemnendum prouocentur. Quare neceſſa-
rium Prætori viſum eſt, actionem hanc, aduerſus dolosè
corrumpentes edicta publica, introducere.
e Et in eum. Altera pœnalis actio, quæ eſt de in ius vo-
cando. In eum autem intellige, libertum, vel filium eman
cipatum, quia inter dominum & ſeruum nullum eſſe iu-
b dicium conſtat, ſicut nec inter patrem & b filiumfam.
f Patronum. Vel patronã, eorumve parẽtes & liberos.
c g Parentem. Vtriuſque ſexus in c infinitum, etiam non
legitimum & naturalem tantum: vna eſt enim omnibus
* parentibus ſeruanda * reuerentia.
h In ius vocaſſet. Id eſt experiendi iuris cauſa vocaſſet.
15 † Eſt enim In ius vocare, nihil aliud, quam actorem ad
hoc niti, vt ius ſuum experiatur, & proſequi poſſit præ-
ſente aduerſario, quod obtinet, etiamſi procuratorio no-
mine id faceret.
i Impetraſſe. A Prætore ſcilicet, cuius permiſſu omni-
d no hic opus d eſt, eoque certo & ſpeciali, Nominatim
enim oportet impetrare veniam conueniendi parentes.
k Item. Tertia actio pœnalis.
16 l Exemerit. † Vtitur verbo generali eximendi: Eri-
pere enim eſt de manibus auferre per raptum; eximere,
quoquo modo auferre, vt puta ſi quis non rapuerit quem,
ſed moram fecerit quominus in ius venire vt actionis
dies exiret, vel res tempore amitteretur, videtur exemiſ
e ſe, quamuis corpus non e exemerit.
f m In ius vocatus. Ob quamcunq; cauſam, & ad quemli
bet iudicem ordinarium vel delegatum, modò tamen com
g petentem, alioqui edictum hoc g ceſſat.
n Alius exemerit. Et ſic eadem pœna tenetur is, qui mã-
dat, procurat, aut efficit, vt in ius vocatus eximatur, aut
impediatur, ſi tamen hoc dolo faciat.
Inueſtigemus nunc has tres actiones ſigillatim.
17 † Actio de Albo corrupto, eſt popularis, & aduer-
ſus eum, qui id quod in albo Prætoris, iuriſdictionis
perpetuæ cauſa eſt propoſitum, per ſe, vel per alium
dolo malo corruperit: ſiue ſuſtulerit, in quinquaginta
18 aureos datur. † Quod ſit popularis, liquet, quia poteſt
h intendi à h quouis de populo agere volente. Quæ verò
i ſint actiones populares i alibi explicatur. Sequitur, qui
id quod in albo, &c. quoniam olim ad Prætores ordina-
rio loco vtebantur, hodie paſſim proponuntur in ædibus
ſacris aliove loco ex cõſuetudine. Addidi, iuriſdictionis
perpetuæ cauſa; quia in albo prætorio deſcribebantur edi
cta partim perpetua, vt de pactis, de tabulis exhibendis,
& ſimilia, partim tẽporaria, veluti cũ quis in ius vocaret,
19 aut cum denunciaretur aliquid. † Hæc aũt actio in corru-
ptione vel læſione eorum, locũ habebat, quæ iuriſdictionis
perpetuæ cauſa proponebantur, id eſt, quæ ad vſum perpe
tuo obſeruandũ pertinebant. Prætores enim non reſpicie-
bant, quale eſſet quod proponeretur in publicum, ſed qua
deſtinatione propoſitũ eſſet, id eſt, vtrum ad vſum perpe-
tuum, an verò ad temporarium pertineret. Hinc cõmunis
k interpretum ſchola credit, quod corrumpens ſtatuas k
publicas, aut ẽt libros publicè repoſitos, teneatur hoc iu-
dicio ſaltem vtiliter. Ad perpetuã enim iuriſdictionẽ ſa-
tis pertinent ea, quæ publica autoritate ad perpetuã me-
20 moriã decernuntur. † In ſumma, oĩa huc pertinent, quæ-
cunq; ad uſum perpetuum publicè cuſtodiuntur aut ſer-
21 uantur. † Cæterum qui corruperint edicta publicè propo-
ſita de rebus incidentibus, puta ſi iudex præcepit aliquid
temporariam, uel ſi uocauerit aliquẽ in ius, puniendi ſunt
extra ordinem pro qualitate perſonarũ & admiſſæ teme
ritatis, quia ad iſtã actionẽ non pertinet talium mãdato-
l rum corruptio, Accurſio cũ hic tum alibi l fruſtrà repu
gnans. Subiunxi in definitione, eſt propoſitum, ſic enim
edicto erant uerba concepta, propoſitum erit, Si tamen
cum proponitur, uel ante propoſitionẽ quis corruperit, hu
22 ius actionis pœna tenetur. † Quamuis.a. regulariter præ-
teritũ nec præſens, nec futurum complectatur: ſi tamen
euentus præſentes uel futuri haberent ex concomitantia
eundem effectũ, quem habet præteritũ, tũc ſecus eſt: quia
licet uerba ceſſent, ſeruabitur tamen ſñia & mens legis,
m & adhuc directò competet hæc m actio. Appoſui, per
23 ſe, vel per alium. † quia idem eſt, ſi quis mandauerit ali-
quid fieri, ac ſi ipſe faceret: de quo perplexo, an mandans
fieri delictum, puniatur eadem pœna, qua delinquens, lon
n ga eſt materia: ergo illud ſuis n locis bene diſcuſſum re-
linquo. Item adieci, dolo malo, quoniã hoc edictum locũ
non habet, niſi intercedat dolus. Nam qui per imperitiã,
uel ruſticitatẽ, uel caſu, uel ab ipſo prætore iuſſus corrupit,
o non o tenetur. Culpa igitur leuis non uenit in hoc iudiciũ.
De culpa uero lata uariãt Doctores. Ego puto latã, culpã
p ignauiæ, p ut ſi quis per naturã malamue educationẽ ſit
ſupinus, hic non habere locum, neq; includi ea dolũ. Si ue-
rò de lata culpa uerſutiæ loquamur ubi quis uerſatè negli
gẽs eſt in alienis, & aſtutè prouidus in ſuis, hæc quia dolo
comparatur, ueniet in hanc actionem. Poſtremo addidi,
in quinquaginta aureos: quia pœna illa expreſſè conſtitu
q ta eſt pro tali delicto, atq; ita in q Pandectis legendum
25 eſſe, Haloandri lectio probat. † Si aũt duo pluresue dolosè
corruperint, aut corrumpi mandarint, quilibet tenebitur
in ſoli-

ADDITIONES.

a In d.l ſi quis id quod.
b l.4. lis nulla, de iud.
c l.4.§.2. de in ius voc.
* l.6. parentes, de in ius voc.
d l.10. ſed ſi hac lege, §. prætor ait. de in ius voc.
e l.4. ff. ne quis eum qui in ius voc. eſt vi &c.
f l.3.§. ſi quis ad pedaneum, vbi Bart. hoc noſtro tit.
g l. quod ſi quis, §.1. hoc tit.
h l.7. ſi quis id quod, vbi eſt materia, ff. de iuriſdict.
l Vide in rub. ff de popul. act. & in l.1. & gl. in l licet, in prin. de procur.
k Arg. l. eorum, de pœ. & l. ſtatuas, de acq. re. dom.
l d.l. ſi quis, ff. de iuriſ. quem Doct. communiter reprobant.
m Ita Zaſ fere contra glo. d. l. ſi quis id quod. in verb. ſententia.
n Vide Alex. & Iaſ. poſt alios diffuſe hac de re diſceptantes, in d l ſi quis id quod.
o d. l. ſi quis id quod, in verſi. doli mali.
p Culpæ diſtinctionem per me traditam habes lib. 1. ſu. de ſuſpect. tut. §. ſuſpectus, vide ẽt Zaſ. in ſuis Intel. mox à prin.
q In d. l. ſi quis id quod. vbi alias quingentos legitur, ſed corrupte.

a in ſolidum: adeò, quod uno pœnam ſoluente, reliqui a non
26 liberentur. † Porrò cui applicanda ſit, hæc pęna: actori,
uel fiſco? leges ſanè ipſæ non ſatis conſonare uidentur. Cō-
b muniùs receptū eſt, pœnam actori, non fiſco ſoluendam b
eſſe: quod ferè ſolet accidere, quoties lex pęnalis mentio-
nem facit actionis, ſiue iudicij, quod verbum præſupponit
27 actionem in iure noſtro † Ego uerò in hac perplexitate c
c Zaſij diſtinctionem reciperem, æquitati ſatis (meo iudicio)
conſentaneā. Si ſuper pęna Albi corrupti agitur, tunc aut
partis intereſt (quia ſæpè edicta perpetua iuriſdictionis
ad utilitatem adſiguntur partiū: id quod experientia do-
cet) & cōis opinio ſeruanda eſt, quod hæc pœna applicetur
parti agenti; aut nullius, niſi Prætoris intereſt, cuius auto-
ritas uel iuriſdictio cōtemnitur: ea ſpecie pęna ad fiſcum
pertinebit. Unde ſi plures eſſent edicti corruptores, actor
id tantū conſequetur, quod ſua intereſt, reliquū pęnæ fiſco
28 infertur. † Cauſa iſtius actionis eſt, delictum, ipſa. ſ. corru-
29 ptio edicti. † Probat aūt actor, reū corrupiſſe vel ſuſtuliſ
ſe edictū, quo probato, præſumitur ſtatim fraus & dolus
corrumpentis, neq; actor eſt alia probatione grauandus,
d niſi liquidā adferre poſſit reus d excuſationē. † Eſt porrò
30 hęc actio tantū annalis, nec datur contra hęredes corrum
31 pentis. † Forma huius inſtituendæ facilis eſt. Cum haud
ita pridē magnificus huius Academiæ Rector in val-
uis huius collegij perpetuum & generale edictū pro-
poſuiſſet, contra eos qui noctu vagantur. Titius iſtud
edictū temerariè & dolo malo diſcidit, multis lituris
& cœno obductū corrupit aut ſuſtulit. Quare cū Præ-
tor cōtra hmōi corruptores quinquaginta aureorum
pœnam cuilibet de populo agenti decreuerit, peto ip-
ſum Titiū criminis, & Albi corrupti reum velita ſnia
32 ad prædictam pęnam condēnari, &c. † Deuenio ad al-
e teram pęnalē actionem, quæ eſt de in ius vocando. Eſt
aūt actio pęnalis in quinquaginta aureos cōtra eum,
qui ſine venia vocat in ius perſonas, quas Prætor vo-
33 cari prohibet. † Dixi primò, pęnalis in quinquaginta
aureos: quia illa pęna expreſſè conſtituta eſt ea lege, quā
f ne Imperator quidē reſcripto ſuo vult ſupplicationibus f
g remittere, & cedis parti agenti, g & non fiſco, id quod
vulgò traditū eſt. Quanquā aūt hęc pœna ex ſola vocatio-
ne ipſo iure cōmittatur, cum verba edicti hoc ſimpliciter
34 ac præciſè exigant: † aliquoties tamen ex æquitate ratio-
nis remittitur. Primò ſi filiū vel libertum pœniteat voca
tionis ante litē conteſt. (poſtea. n. pęnitere nequit, quia eſt
h ęgptū planè h iudiciū) & actiones remittat, i. exercitium
actionis in iudicio temerè & cōtra reuerentiā dictatæ, vt
ſi dicat, ſe non proſecuturū eam in tali iudicio. Poteſt aliò
35 tēpore denuò agere impetrata venia. † Remittere enim
actionē, eſt querelā intermittere, obligatione interim ma-
nente ſalua. Hoc aūt quanquam in contractibus obtinet,
in delictis tamen ſecus eſt; nā accuſatione remiſſa, cēſetur
i & obligatio & tota cauſa i remitti. Et cum hac modera-
K tione intelligendū eſt K Pauli reſponſum, quod aliàs ob-
36 ſtare videtur. † Secundò remittitur pœna, ſi citatus non
cōpareat; tum. n. is, qui in ius vocauit, nullā pęnam mere-
l tur, quia terminus eſt l circunductus, & vocatus ipſo fa-
cto oſtendit ſe non curare vocationē, quo caſu procedente
m iudice in contumacia, proceſſus erit nullus, atq; ita m Ca
37 ſtrenſis ait. † Tertiò, ſi nō inuitus compareat, qui vocatus
eſt: ſi conſentiat in iudiciū expreſſè vel tacitè nihil oppo-
n nens, nam volenti non fit iniuria neq; n dolus. Iſtis enim
caſibus excuſatur à pęna quinquaginta aureorū is, qui vo
cauit. Adieci, contra eum qui ſine venia, ſi quis venia
à iudice petita vocaſſet, Prætor denegaret actionem.
38 † Generalis tamen permiſſio magiſtratus nō ſufficit quum
poſtulante iuſtitiā, decernit citatiauē, ut aduerſarius in ius
vocetur (quod pleriſq; in locis optima conſuetudine ſerua-
39 tur.) † ſed venia ſolenniter eſt impetranda, hoc eſt, primò
deſignanda eſt qualitas perſonæ, quænam reuerentia illi
debeatur. deinde ſumma cōtrouerſiæ eſt exponenda, qua-
re velit aduerſus talem perſonam experiri in iudicio, vt
iudex cognoſcere poſſit, an actio vel lis ſit famoſa aut in-
iurioſa, per quā attentaretur, vel dubitaretur honor ma-
iorum; quo animaduerſo, vix permittetur iudicium poſtre-
mò ſi iudex cauſa ſummatim cognita permittat reum vo
care in ius, dicitur impetratā veniam id fieri, & in actis
40 deſcribendum eſt. Addidi, perſonas quas Prætor; † quo-
niam aliquæ perſonæ iure ciuili & more maiorum prohi-
bentur in ius vocari ob legitimam cauſam ad tempus, quę
o in aliqua Pandectis ſub titulo de in ius o vocando haben
tur. Et neutra harum ad hoc edictum pertinet, neq; ex eo
41 actionē habet. † Aliquæ uerò perſonæ iure prætorio uo-
cari prohibentur, ob publicā honeſtatem & reuerētiam,
niſi ueniā legitimè impetratā uocentur: & illas hæc actio
pertinet, vt ſunt parentes utriuſq; ſexus in infinitum, etiā
ſeruilis conditionis. Item & naturales tantū & adoptiui,
natura. n. parentes eos fecit, & ciuilis autoritas, quanquā
p nuptiæ p defuerint. Hi omnes non poſſunt à liberis in ius
uocari ſine uenia obtenta. Loquor aūt de liberis extra pa-
triam poteſtatem conſtitutis: nam qui ſunt in ſacris pa-
42 rentum, nec cum uenia poſſunt eos uocare. † Lis. n. nulla
q eſt inter patrem & filiumfa. niſi exceptis q paucis ca-
43 ſibus † prædictis adde uitricum, nouercam, ſocerū & ſi-
miles, qui loco parentum habentur. Item & patrē luſtri-
cum, qui aliquē ex ſacro baptiſmate leuauit: nā lex illum
r patrem r appellat. † In inceſtuoſis tamen nōn habet lo-
44 cum hæc actio, cum inter eos nulla ſit appellatio parentū
45 & filiorum. † Porrò patronus uel patrona liberi paren-
teſque eorum utriuſq; ſexus, à liberto ſine uenia in ius uo-
cari non poſſunt, propter donata libertatis beneficium lon
ge maximum: qui honor patrono habendus eſt, etiam ſi
ſ quaſi tutor, uel curator, defenſor aut actor ſ conuenien-
dus fuerit. Vxor etiā manumiſſoris ne à liberto ſine per-
t miſſu uocetur, bonis moribus cōuenire, Imperator t ali-
46 * bi inquit. † Plerique * hanc actionem & ad dominos
[illegible] feudorum

ADDITIONES.

a d. l. ſi quis id, cum l. ſeq.
b Iuxta l. 2. in prin. de ſepul. viol. vide Bar. in l. à gratia, ff. de ter mino moto.
c Hic, & in d. l. ſi quis id quod.
d Arg. l. tutor qui repertorium, in prin. de admi. tut.
e In l. ſi libertus, & l. pen. ff. de in ius voc.
f d. l. 2. C. eo. tit.
g Per Doct. hic, & in locis alle.
h Vt probatur in l. 1. C. de pluſ pe.
i l. 1. vſque adeo, de iniur. & ibi Bar. not.
k In l. quamuis, ff. de in ius voc.
l Ar. l. edictum, 57. de iud.
m In d. l. quamuis.
n l. cum donationis, C. de tranſ.
o In l. 5. cum duabus ll. ſeq. vſque ad §. prætor ait.
p l. 4. §. ait prætor, & l. parentes, & l. adoptiuū, in prin. ff. hoc tit.
q Quos habes in l. lis nulla, de iud.
r 58. q. 2. c. ita diligere.
ſ l. adoptiuum, §. patronum, & l. ſed ſi hac lege, ff. hoc tit.
t l. 1. C. hoc tit.
* Spe. in ti. de feu. § qm̄, n. 33. ver. 17. q̄rit ibi, itē vaſ. nō dēt, Iaſ. n. 4. Zaſ. n. 7. in li. gener. 13. ff. de in ius vo. & in l. ſi nō fort. §. libertus, de cōd. indeb. VV. ſ. ad d. tit. n. 6. [illegible]

feudorum producunt , ſi à vaſallis ſine venia nocentur in
iudicium:quod & ipſe recipio,quia comparatur patronis,
quatenus ad collata beneficia attinet. Nã ſicut patronus
libertatem cõcedit,ita dominus ex liberalitate ſua dat feu
dum,vnde alatur & viuat vaſallus cum vxore atq; li-
a *beris;qua ratione ẽt feudum dicitur* a *beneficium. Præ-*
terea iuſiurandum domino præſtat vaſallus , in quo com-
prehenditur, ſe nũquam ex perſona ſua aliquid facturum
aduerſus honorem & commodum domini. Et hanc ſenten
tiam ipſa confirmat honeſtatis ratio,& diſciplina publi-
47 *ca,quam Prætor conſiderauit in hoc edicto.*† *Contrariam*
b *tamen ſententiam , nempe vaſallum ſine venia poſſe do-*
minum vocare in ius , in Camera Imperiali quandoque
c *amplexi ſunt Domini Aſſeſſores : quemadmodum* c *in*
meis Obſeruationibus annotauimus:quam etiam glo.com
* *muniter approbata tenet :* * *eandem etiam nouiſſimè*
probat Iohan.Borcholten . tametſi hodie aliter obſerua-
d *ri* d *plerique tradant. Alciatus* e *fœdere diſtinctionis*
e *vtramq; opinionem conciliandam cenſuit:nempe ſi de ip*
ſo fiduciario fundo litigetur, eo in caſu impetrari veniam
oportere,alioqui extra eam cauſam ſecus eſſe magis enim
hi clientes ſunt,quam liberti. Iſta autem prohibitio voca-
tionis in ius eſt vtiq; fauorabilis, ob reuerentiam, quã de-
f *bemus maioribus,ideoq; producẽda potius quam* f *coar-*
48 *ctanda videtur.* † *Cauſa iſtius actionis eſt,delictum con-*
tempta honeſtatis publicæ,ſeu naturalis rationis, quæ di-
ctat aliquarum perſonarum diſcrimen eſſe habendum,ne
homines paſſim , & ſine delectu in iudicium vocentur.
Hanc enim Prætor in edicto ſuo ſecutus eſt,id quod Pau-
g *lus* g *Iuriſconſultus oſtendit :* Vna eſt enim *(inquiens)*
h omnibus parentibus ſeruanda reuerentia. *Et* h *Impe*
rator. Cum naturali ratione*(ait)*honor huiuſmodi pa-
tronis debeatur. *Ecce Paulus appellat reuerentiam, Im*
49 *perator naturalem.*† *Probat autem actor in hoc iudicio.*
Primò,ſe vocatum eſſe in ius ſine venia,ab eo qui ei reue
rentiam debet. Deinde,quod reus cũ actore litem ſit con-
teſtatus: tum enim verè in pœnam huius edicti,nec pote-
ſtatem cœpti iudicij pœnitere, vt ſupra docui. Nec ſufficit,
i *ſi doceas , libellum fuiſſe porrectum iudici , vel etiam* i
50 *aduerſario.*† *Nunc ad libelli formam.* Cum Flaccus fi-
lius meus, naturalis æquitatis & iuris ſcripti oblitus,
me parentem ſuum experiundi cauſa in ius vocauerit
inuitum & nolentem,nulla penitus, vel petita,vel im
petrata à iudice venia , litemq; mecum, nulla ductus
pœnitentia, conteſtatus ſit; quare peto eum condem-
nari,vt ſoluat mihi quinquaginta aureos, nomine pœ
51 næ ſanctiſſimè à Prætore indictæ,&c.† *Porrò plerun-*
que accidit,quod is,qui aliquem ſine permiſſu vocauit in
ius, inopia laborare dignoſcatur,vt non habeat, vnde ſol-
uat vllam pœnam pecuniariã:& eo quidem caſu varian-
k *da erit petitio extra* K *naturam huius actionis,et implo*
randum officium iudicis , vt reum arbitrio ſuo in corpus
l *puniat , & quaſi* l *inofficioſum caſtiget .*† *Caſtigatio*
52 *enim non ſuccedit in locum pœnæ pecuniariæ,niſi nomina-*
m *tim petatur:atq; ita* m *Bartolus ẽt docet. Præterea hæc*
n *regula de perſonis* n *vilioribus ſolũ procedit, & in de-*
lictis grauioribus nunquam aũt in contractibus: quod hic
53 *Iaſon multorum teſtimonijs approbat.* † *Sequitur tertia*
actio pœnalis à Prætore introducta , videlicet, ne in ius
vocati eximantur vi : *de qua diſſeritur in pandectis ſub*
titulo , Ne quis eum qui in ius vocatus eſt vi eximat .
Datur aũt aduerſus eum,qui vocatũ in ius per ſe, vel aliũ
violenter eximit,quo minus veniat, in quantum actor in
*litem iurauerit. Dixi,*vocatum in ius,ſimpliciter:quia
hæc actin locũ habet,ẽt ſi quis exemerit eum, qui per
o calumniam vocatus o eſt in iudicium.† *Subiunxi,*vio
54 lenter : ſatis enim eſt, in eximendo interuenire vim,
p etiamſi dolus non p acceſſerit.† *Additur:*eximit:*quia*
55 *verbum exprimẽdi generale eſt,& ſignificat quoquo mo*
do auferre: vt,ſi quis nõ eripuerit quem de manib ſed mo
ram fecerit,quo minus in ius veniret, donec actionis dies
finiretur,reſve tẽpore amitteretur,videtur exmiſſe,licet
q *corpus non* q *exemerit.*† *Poſtremo appoſitũ eſt,*in quan
56 tum actor in litem iurauerit ſuo intereſſe, vocatũ in
ius non veniſſe. *& hoc iuramentũ non tã reſpicit interef*
ſe actoris,quam affectionem ipſius , qui & contemptum
ſui æſtimare poteſt, & quod ita vexatus eſt, Zaſio hic te-
57 *ſtante.*† *Hac aũt ſpecie ſi propter exemptionẽ actor per*
lapſum temporis actionẽ temporalem vel rem mobilem,
quæ ſpatio triennij vſucapitur,amiſerit:iurat primum li-
tem,quanti ſua interſit rem non veniſſe, vt quia magnis
forte ſumptib. adduxit aduocatos,aliaſve impenſas fecit.
Deinde per actionem reſciſſoriam petit ſe ex clauſula ge-
neralis reſtitui in integrum vſucapionẽ, reſcindi ac ſi com
pleta non eſſet : actum intendit aduerſus reum primam
actionem. Si verò ne res propter exemptionem vſucapta,
neq; actio finita eſſet,iurat actor in litem contra eximen
r *tem ad intereſſe,ac deinde experitur* r *aduerſus vocatũ.*
Quamuis aũt lege Pandectarũ actiones non perpetuaban
ſ *tur,niſi lite* ſ *conteſtata:aliter tamen* t *eſt hodie.*† *Cæte*
t *rum aduerſus plures eximentes agitur in ſolidũ,nec pœna*
58 *ſoluta ab vno, liberat alios .* u *Et interim non liberatur*
u *principalis debitor exẽptus obligatione ſua. Sed contra,ſi*
debitor prius ſoluiſſet , quã eximeretur, poteſt exemptor
x *ſe tueri* x *exceptione.*† *Ceſſat autem pœna iſtius actio-*
59 *nis aliquoties. Primò,ſi vocatus eſt in ius,qui vocari non*
y *debebat,velut parens, patronus,cæteræque* y *perſonæ:*
nam ſi delinquit qui vocat,non delinquit qui eximit . Ea-
dem

ADDITIONES.

a l.in c. t.in quib.cau.feud.amit.in vſib.feud.
b c.1.de for.fidel.& c.1.de no.for.fidel.
c Cent.4.obſer.92.
* In c.vn.in ver.reuerent.de mi.vaſal.qui contumax eſt,qua ſe-quuntur ibi Bal.Iac de Bel. Aluar.Præp.Afft. Ioan.de Plat. nu.157.Fab.n.2.Zaſ n.26.& in effectu Iaſ.n.72.ad hoc tit.
* In tract.feu.c.10 nu.38.quem ibi,vide per mul allegat.
d Hart.lib.2.pr. obſer.45. vbi dicit , hodie in Camera Imperiali vaſallum agere valentem contra dom.veniam deb.impetrar.idque proceſſibus inferendũ eſſe,vide etiã o Io Sch. ad hoc §.in tract.feu.par.5.num.t15 cum ſeq
e In l.1.num.3.in h.C.de in ius vocan.
f c.odia,de reg.iur.lib.6.in praxi.huius act.eximendi,§.item.
g In d l.parentes.
h In l.2.C.hoc tit.
i l.libertus,de in ius voc.& arg.l.amp.non pet:.C.ad l.Iuliam. de adul.
k Old..
l Iuxta l.vlt.ff.hoc tit.
m In l.quod minor,§.ſi ſeruus,de minor.
n Iuxta l.capitali,§.non omnes,ff.de pœn.
o Tex.in l.ſed ſi quis,ff.ne quis eum,&c.
p l.2.§.vlt & l.ſi per alium,in prin.hoc tit.
q d l.ſed eximendi.
r l.vlt.hoc tit.
ſ Vt l.Senatuſcon.de offic.præſid.l.conſtitutionibus, de act.& oblig.
t l.cum notiſ.& l.ſicut,C.de præſcrip.30.an.
u l.5.ſi per alium,§.hoc iudicium,ff.hoc eo.tit.
x l.14.etiam,§.item ſi quis dolo,de petit.hæred.l.95. Stichum aut Pamp.§.dolo feciſti, de ſolut.
y l.1.§.Ofilius,ff.hoc ipſo tit.

dem æquitas eſt in eo, qui aliò, quàm quò debuerat, in
ius vocabatur. Sed & fortius dicendum eſt, non videri
vi eximi eum, cui ſit ius ibi non conueniri. Idem obtinet,
ſi quis ad pedaneum iudicem vocatum eximat; quia mi-
nimus magiſtratus eſt; attamen de dolo actione conue-
a niri, poteſt, ſi res fuerit amiſſa, vt a Accurſius rectè
60 tradit. † Pedanei autem iudices dicebantur, qui Præ-
tori à conſilio erant & ad pedes tribunalis aſſidebant, ſi
ex eius delegatione minores cauſas cognoſcere iuberen-
tur. Vnde poſtea minores magiſtratus dicti ſunt, qui-
bus præſides alijs rebus diſtenti, committebāt iudiciorum
b cognitiones, non ita b magni momenti. † Sed & ſi quis
61 cauſa officij ſeu amicitiæ vocatum in ius hoſpitio ſuſcipe-
ret, reſoneret feſſum, & interea dies iudicij vel actionis
exiret, eum hoc edicto non, Zaſius ſcribit: idque verum
eſſe puto, quia edictum de eo loquitur, qui vi eximat.
62 † Cauſa huius actionis eſt delictum eius, qui vi eximit,
63 vel detinet vocatum in ius, ne compareat. † Probat au-
tem actor in hoc iudicio duo. Primum violentam exem-
ptionem: deinde, quod per aduerſarij exemptionem fa-
ctum ſit, quo minus reus in ius venerit: nam ſi nihilomi-
nus venit, ceſſat pœna, ſimulatque perſecutio eius quod
c intereſt, quoniam verba edicti cum effectu c ſunt acci-
64 pienda. † Conceptio huius actionis in hanc formam poteſt
inſtitui. Quum ego in ius vocaſſem Sempronium de-
bitorem meum ad iudicem competētem, & is ad tri-
bunal ire pergeret, Titius in medio itinere vi eum
exemit ac detinuit, ne veniret in iudicium; per quam
exemptionem grandis mihi contumelia facta eſt, pręter-
quam quòd damno affectus ſum non mediocri.
Quare cum contra eximentes Prætor iudicium pol-
liceatur, vt quanti ea res eſt ab actore æſtimetur: peto
vt parato mihi ad iurandum deferatis, & Titium vio-
lentum ereptorem præſtito iureiurando, quatenus in
litem iurauero, veſtra ſententia condemnetis, &c.
Porrò quia in ius vocati non ſolum vi eximuntur; ſed ple-
runque etiam verſutia, calliditate, ſuaſiunculis auocan-
65 tur; † ideo Prætor etiam aliud edictum olim propoſuit
de hac fraudulenta interceptione, cuius hic poſt Accur-
ſium meminere omnes, & quod in Digeſtis, ſub tit. de
66 eo per quem factum erit, diſcutitur. † Differt autem
à priore edicto potiſſimum, quòd illud competit, quando
quis fuit exemptus & ad vindictam datur, nempe quan-
ti in litem iurauit actor; hoc verò, quando dolo eſt exem-
d ptus, daturq; ad intereſſe, quanti actoris interfuit, eum d
iudicio ſiſti. Deteſtabilior enim vis quàm dolus; quia in vi
ineſt dolus; ergo pœna in priori grauior. Sunt & alia dif-
ferentiæ inter hæc edicta, quas apud Interpretes hoc loci
67 reperiri licet, eas breuitatis amore prætermitto. † Ad-
uerte etiam, quod libellus in actione ex edicto, De eo per
quem factum erit, &c. fere formatur vt proximus; niſi
quod hic pro violentia dolus eſt proponendus, & peten-
dum intereſſe, dicendo: Vocatum Manium à me in ius, do
lo per Titium retentum, nempe inebriatum, vel aliquo ſi-
niſtro rumore perſuaſum, quo minus veniret in iudiciū;
quare cum mea tanti interſit, & cætera, vt in ſuperiori
libello.

ADDITIONES.

a In l. quod ſi quis, §. quis ad Pedaneum, hoc tit. ar. l. ſi te Titio, de dolo mal.
b Vt in tit. C. de Pedan. iud. & in l. ſi quis, §. omnes, C. de pae.
c l. 1. in fi. quod quiſque iuris, &c. & l. 1. §. hæc verba, ne v.s fiat ei qui in ius, &c.
d l. vlt. in princ. de eo per quem factum, &c.

§. Præiudiciales.

1 Præiudicium vnde dicatur & quid proprie ſignificet.
2 Præiudicia ſecundum Iuriſconſultos.
3 Quorſum ſpectent præiudicia.
4 Explicatur l. generaliter, de excep.
5 In hoc § de eo præiudicij genere tractari, quod circa ſtatum perſonarum verſatur.
6 Tres actiones præiudiciales huius §. recenſentur.
7 Si in iure fiat ſimpliciter mentio præiudicij, de quo præiudicio id ſit accipiendum.
8 Actiones præiudiciales à Prætore introductas eſſe.
9 Definitio prę iudicialium actionum.
10 Præiudiciales quare ſic dicantur.
11 Prę iudiciales cum de iure perſonarum tractent, cur non potius perſonales, quàm reales dicantur.
12. 13 Actiones præiudiciales, ratione contingentiæ exemplis declarantur, & num. 14.
15 Præiudiciales actiones rōne maioritatis quę ſint, exemplis pariter declaratur, & numero 16. 17.
18 Actio præiudicialis, an quis ſit liber vel ſeruus, propriè liberalis cauſa dicitur.
19 Quomodo ea differat à rei vendicatione.
20 Quomodo differat à confeſſoria & negatoria.
21 In hac actione quomodo conſtare poſſit, quis ſit actor, vel reus.
22 Actio præiudicialis de libertate vel ſeruitute eſt duplex, directa & vtilis.
23 Qualiter ſeruitus et libertas in hac actione accipiātur.
24 Practica huius actionis.
25 Secunda actio præiudicialis exponitur.
26 Et ea pariter duplex eſt directa & vtilis.
27 An hæc actio contra vaſallos detur? & concluditur, quod non.
28 Praxis huius actionis.
29 Aliqua de obſequijs.
30 Tertia actio præiudicialis, de partu agnoſcendo.
31 An hæc actio fratri contra fratrem detur.
32 Perſequendi forma in hac actione.
33 Poſſe etiam iudicis officium implorari à parentibus contra liberos: & è contrà, quādo ſolum de alimentis pręſtandis agitur.

Præiudiciales actiones a in rem eſſe b videntur: quales ſunt, per quas quæritur an aliquis c liber, an d libertus ſit, vel e de partu agnoſcendo. f Ex quibus fere vna illa g legitimam cauſam habet, per quam quæritur, an aliquis liber ſit. Cæterę ex ipſius h Prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt.

Quanquam Interpretes in huius §. enarratione multa congerunt, quæ vel huc non adeò pertinent, vel in pauciora contrahi poterant: & plerique actiones præiudiciales ſurſum deorſumque verſantes, nebula potius obducunt, quàm luce vlla irradient: nos tamen ea duntaxat in medium proferemus, quæ dilucidè harum actionum naturam oſtendant, euidentemque earundem cognitionem faciant. Vt autem ſubſequentia clariori tradantur lu-
1 mine, † cum primis non eſt ignorandum, præiudicium à præ & iudicio, non damnum, aut iniuriam ſignificare, quemadmodum Accurſius & ſui ſequaces falſo interpretati ſunt: ſed potius ante iudicatum, quod exemplum poſtea præbet iudicibus ad iudicandum in eadem,

aut

a aut pari a cauſa. Unde Aſconius Pedianus, Præiudi-
cium, inquit, dicitur res, quæ cum ſtatuta fuerit, adfert
iudicaturis, exemplum, quod ſequantur: & præiudi-
care, inquit Budæus, idem eſt, quod ante iudicare. Vn-
de leges Romanas velut exempla, ſecundum quæ nunc
quoque oportet omnes factorum ſpecies definiri, rectiſſi-
mè dixerimus præiudicia. Quintilianus etiam lib. 5. mul
b ta de b præiudicijs ediſſerit, horum in tribus generibus
2 verſari elegantiſſimè (vt & alia omnia oſtendens. † In
iure autem ciuili, quod non verborum ſolum, verum etiã
rerum ſignificationem, ac illam quidem cum primis ex-
pendit, aliquantò craſſius accipimus præiudicia, videlicet
pro cogitationibus cauſarum, quas ob legitimas rationes
præcedere oporteat, ſi fortè cum alijs concurrant: vt non
admodum referat, ob quam cauſam præcedant, modo ſic
exigat iuris autoritas propter iudiciorum ordinem. Ex
quibus colligitur omnes actiones, & exceptiones, & re-
plicationes, quæ vllis rationibus in cognitione iudiciaria
c præcedere debẽt, generaliter dici c præiudiciales. † Huc
3 autem ſpectant præiudicia, vt ordo ſeruetur cognoſcen-
darum cauſarum ad finiendas eò citius lites. Nam ne
omnes ſimul quæſtiones inutili temporis diſpendio tra-
ctentur, confert ad expeditionem cauſæ ſolum habere ra-
4 tionem præiudicij. † Huc reſpexit d Vlpianus: Gene-
d raliter, inquiens, in præiudicijs actoris partes ſuſtinet,
qui habet intentionem ſecundum id, quod intendit:
id eſt, cum multa & varia allegãtur in iudicijs, tum agen
do, tum excipiendo, aut replicando, tunc ſemper cenſetur
actor, primoque loco admittendus eſt is, qui ſi probaue-
rit intẽtionem ſuam, futurus ſit in iure ſuperior, vincatq;
5 aduerſarium. † Et cum multa præiudicialium actionum
e genera e Commentatores faciant, hoc tamen loci de eo
præiudicij genere tractat Iuſtinianus, cum de ſtatu per-
ſonam agitur: ea quæſtio ſolet omnibus alijs, quæ incidere
ſolent, controuerſijs limites præbere, ac formam. Nam
cum frequens olim naſceretur controuerſia de ſtatu ho-
minum, alijs ſibi ius in perſonã, alijs verò libertatem aſ-
6 ſerentibus: † Prætor, ne res prodiret ad rixas, ne ve vlli
fieret iniuria, actiones introduxit tres, quas præiudicia-
les nuncupauit, quod ante omnes alias actiones ſiue pro-
poſitas, ſiue proponendas diſcutiantur. Omnes enim aliæ
actiones tantiſper ſilent & conquieſcunt, quouſque hæc
f ſtatus controuerſia f finiatur. Harum prima eſt, per
quam quæritur, an aliquis ſit liber, an ſeruus. Altera,
vtrum ingenuus ſit an libertis. Tertia, vtrum ſit filius, an
non ſit. Et hæ tres actiones dicuntur verè & propriè præ
7 iudiciales: † vſque adeò, quod vbicunque ſit mentio in iu
re præiudiciorum abſolutè, nulla addita ſpecificatione,
tum regulariter propter eminẽtiam ſint intelligendæ tres
g illæ g actiones de ſtatu perſonarum. His ſic in euiden-
tiam præmiſſis, textum explicemus.

a In rem. Et ſic ſunt reales, cum tamen de iure perſo-
narum tractent, de quo mox dicemus.

b Videntur. Hoc verbum, videntur, ſignificat fictio-
nem, & improprietatem, quia præiudiciales actiones nõ
ſunt abſolute reales, ſed admixtæ cum perſona.

c Liber. Subaudi vel ſeruus. Hæc eſt prima actio pre-
iudicialis, quæ alias cauſa liberalis appellatur. Ea enim
quæritur, an quis liber ſit, an ſeruus, & aſſeritur defen-
diturque preſens poſſeſſio alterius conditionis.

d Libertus. Vel ingenuus, quòd ſi conſtet, eum liberti-
næ conditionis eſſe, rurſus quæritur, an Titij, an alterius
h libertus ſit: quam rem totam Vlpianus h alibi elegan-
ter explicat. Et hæc eſt ſecunda actio præiudicialis.

e De partu. Id eſt, vtrum ſit filius, an non ſit: ſic enim
partum interpretamur. Et hæc eſt tertia actio præiu-
dicialis.

8 f Ex quibus ferè. † Has actiones à Prætore introducta
eſſe, hic locus euidenter probat. Fere autem dicit, quia li
beralis cauſa ex Senatuſconſulto quidẽ eſt, & ſic iuris ci-
i uilis, ſed tamen Prætor tam multa i adiecit, vt propemo
dum diſputabile videatur, vtrũ Senatui, an verò Prætori
tribuẽda ſit hæc actio. Quare Imper. vtitur temperamen
to, ferè; quod Accurſ. non intelligens, rem planam inuol-
uit, quidam vetuſti Codices habent; Ferme vna illarum.

g Legitimam cauſam habet. Quia ex Senatuſconſulto
K eſt, vt dixi. Huius autem Senatuſconſulti. K Vlpianus
in Digeſtis. ſub titulo, de liberali cauſa, meminit, in quo
tamen videmus paſſim Prætoris edictum recenſeri: &
omnium prope legum inſcriptiones ad illud accommoda-
tas eſſe.

h Prætoris iuriſdictione. Qui eas introduxit, ſicque
Prætor eſt cauſa efficiens harum actionum.

9 Actiones præiudiciales. † De quibus hic loquitur, ſunt
actiones in rem, quibus de ſtatu alicuius perſonæ conten-
10 ditur. † Et dicuntur præiudiciales: quia præiudicant
alijs quæſtionibus inter actorem & reum, quod decidi nõ
poſſunt, donec cauſa ſtatus fuerat diſcuſſa, quod tamen de
ſententia diffinitiua accipiendum eſt, quæ ferri non poteſt,
illa quæſtione pendente. Alioqui etiam inter actorem
& reum poſſunt lites ſuper alijs cauſis inchoari, modò
l ante diſcuſſionem quæſtionis de ſtatu l nulla feratur ſen-
tentia. Ad definitionem redeundo, dixi in ea, ſunt actio-
nes in rem dantur enim pro rebus incorporalibus, pro iu
re ſcilicet, quod alicui competit ex perſona ſua propria, vt
quia quis agit pro iure ingenuitatis: vel filiationis; aut
ex perſona alterius, vt quia quis agit pro iure ſeruitutis,
11 competente ſibi in perſona alterius. † quibus ſatis fit di-
ſputationi Doctorum, quare huiuſmodi actiones, cum tra
ctent de iure perſonarum, non potius dicantur perſonales,
m quàm in rem. Ecce enim m non procedunt ex aliquo
facto, vel formula negotij geſti, vnde producatur perſo-
nalis actio, ſed immediatè ac principaliter complectun-
tur iſtæ actiones ius ipſum, quod peto in perſona alterius,
vel ex diuerſo libertatem, quam pretendo in perſona mea
propria, & ſic reſpicitur res in perſona potius, quàm ali-
quid extra perſonam. Sicut enim vendicatio proprieta-
tis dicitur in rem actio, ita petitio alicuius iuris vel liber-
tatis, in rem cenſebitur, neque per proprietatis quæſtio-
nem

ADDITIONES.

a Vide Zaſ. in rub. de except. vbi hæc omnia ad exempla noſtræ diſciplinæ clarificat.
b Lib. 5. cap. 2. & lib. 2. cap. 1.
c Exemplum in l. quoniam Alc. C. de adul. & l. Imper. de priu. cred. in l. cum aliquis. C. de iu. delib. l. 2. C. de ord. cog. Et adde omnino Bal. in l peremptorias. C. de ſacroſanc. eccl.
d In l. naturaliter de except.
e Quæ apud Fabrum Iaſ. Zaſ. hic, & Bar. in l. fundum, ff. de except. rei ven. reperire licet.
f l. 1. & tot. tit. C. de ord. cog.
g Vt hic. & l ſed & hæ. §. non ſolum. de procur. & l. 1. §. 1. de rei vend.
h l. Vlt. ſi liber. inge. eſ. dic.
i l. Rectiſſimè. 14. de lib. cau.
k In l. 8. cognitio. ff. de lib. cau.
l l. 24. ordinaria, ff. de lib. cau.
m Ita Old. in explicatione præiud. act ex quo hæc ferè deſumpſimus.

a nem etiam in ſeruo a excludatur: atque ita Old. elegan-
ter explicant. Deinde adiecit, de ſtatu alicuius perſonæ:
12 † ad differentiam aliarum actionum præiudicialium:
quæ ſic dicuntur vel ratione contingentiæ, vel ratione
praeminentiæ, ſiue maioritatis, vt vulgò loquuntur. Sunt
enim aliquæ actiones præiudiciales ita ſe contingentes,
quod ſequens iudicium prematur per ſententiam prioris
iudicij, hoc eſt iudicium quod ſequitur, eſt acceſſorium
ad cauſam, quæ primò mota eſt. ita quod vtręque cau-
13 ſę ſeſe contingunt, & quaſi affricant. † Exemplum; b
b Ego peto abs te, vt hæreditatem mecum diuidas, tu con-
tra contendis me non eſſe hęredem: quomodo ergo me-
cum hęreditatem diuidas? Vides hic duo eſſe iudicia, ſci-
licet diuiſorium hęreditatis, & an ſim hęres: quę ita ſeſe
inuicem contingunt, vt quaſi cognatione quadam conne-
ctantur: quia non poteſt diuidi hęreditas, niſi cum hære-
de. Ergo prius eſt, vt declaretur hęc quęſtio, an ſim hę-
res, quia ſententia lata adſert præiudicium alteri peti-
tioni: nam ſi hęres fuero pronunciatus, meritò mecum
14 diuides: ſin minus, rectè nihil diuides. † Aliud c exem
c plum. Titius vendicat fundum, & propterea petit viam
ad eum: cognitio proprietatis præcedet, allatura formam
petendæ ſeruitutis. Neque enim aliter probaturus eſt
actor deberi ſeruitutem, quàm ſi probauerit ſuum eſſe fun
15 dum, cui via debeatur. † Deinde ſunt aliquę præiudicia-
les, vt dixi, ratione præminentię: graues etenim contro-
d uerſię cenſentur præiudiciales reſpectu minorum, d Pau
lus, Per minorem cauſam, inquit, maiori cognitioni
præiudicium fieri non oportet. Maior enim quæſtio
16 minorem ad ſe trahit. † Sic petitio e hęreditatis præ-
e fertur alijs cauſis ſpecialibus. Si aliquis petit hęreditatẽ
à poſſeſſore, tunc interim non poſſunt legata & liberta-
tes peti, tanquam minora iudicia, donec expediatur ma-
ius, ſcilicet vniuerſale iudicium petitionis hęreditatis.
17 † Sic etiam cauſa criminalis f præcedit ciuilem, vt cri
f minaliter accuſaſti Titium furti, vel alterius delicti, &
pendente lite velis actionem ciuilem ſuper aliquo debito
aduerſus eum intendere, id facere prohiberis, quia actio
ciuilis debet interim quieſcere, donec terminetur crimi-
nalis, vt quæ potentior ſit & magis ardua. Hæ actio-
nes ſunt quidem præiudiciales, non tamen agitur ex
illis de ſtatu alicuius, atque ob id nec huc pertinent.
Porrò ſupra dictum eſt, tres eſſe actiones præiudicia-
les de ſtatu perſonarum, quas ſigillatim enarrare, non
18 fuerit inutile. † Prima ergo eſt, qua dominus conten-
dit, Stichum, qui eſt in quaſi poſſeſſione libertatis, id
eſt, qui ſe gerit pro libero homine, ſeruum ſuum eſſe.
Vel contra, Stichus, qui eſt in quaſi poſſeſſione ſer-
uitutis, agendo aduerſus dominum, contendit ſe liberum
g eſſe; & hæc actio propriè liberalis cauſa g dicitur.
Datur ergo hęc actio primum dominis aduerſus recuſan-
tes ſeruitutem, & gerentes ſe pro liberis hominibus, de-
inde ſeruis aduerſus dominos prætendentes ſeruitutem.
19 † Differt autem hæc actio primum à rei vendicatione,
quæ etiam domino conceditur pro vendicando ſeruo ſuo;
quia rei vendicatio tum locum habet, quando ſeruus poſ-
ſidetur ab alio, vt ſeruus, nec mouet quæſtionem ſeruus de
libertate, ſed dominus ſimpliciter aſſerit ſeruum illum
ſuum eſſe, tum demum poteſt eum dominus vendicare à
poſſeſſore, tanquam rem ſuam, in qua dominium habet.
Sed actio noſtra propriè competit, quando dubitatur de
ſtatu ſerui, an ſit ſeruus, vel liber, qua ſpecie dominus
non agit ad ipſum ſeruum, ſed ad ius ipſius ſeruitutis.

20 † Deinde differt ab actione cõfeſſoria & negatoria, quæ
etiam pro rebus incorporalibus dantur, quia illę locum
habent pro iuribus debitis ex rebus aut bonis alicuius:
hæc autem actio datur pro iuribus competentibus in per-
21 ſona alicuius. † Vt autem conſtare poſſit, vter illorum
actor ſit vel reus, attendendum eſt. Nam is, qui eſt in
quaſi poſſeſſione libertatis, id eſt, qui ſe gerit pro homine
libero, negatque ſe ſeruum, vicem rei obtinet; is verò, qui
contendit eum ſeruum eſſe, loco actoris habetur, idq; eum
probare oportet, & ſi in probatione deficiat, reus nihil
h præſtare obligatur, ſed ſimpliciter abſoluendus h eſt.
Sed etſi in ſe onus probandi volens ſuſceperit is, qui ſe pro
libero gerit, & defecerit, adhuc abſoluetur, non tamen
pronunciabitur liber eſſe: ideoq; actor quandocunq; vult,
poteſt & denuò mouere quæſtionẽ ſtatus, & docere eum
ſeruilis conditionis eſſe. Sin autem reus oſtenderit ſe li-
berum eſſe (ad quod tamen adſtringitur) non ſimpliciter
abſoluetur ab impetitione actoris, verumetiam liber eſſe
pronunciabitur, quæ ſententia deinde prohibet, ne illi am
i plius moueatur quæſtio i ſtatus. † Eſt autem hæc a-
22 ctio K duplex, directa & vtilis. Directa conceditur
K domino & ſeruo, quia illis ex verbis & mente legis com-
petit, ſicq; directò procedit à lege, & velut è fonte erum
pit. Vtilis verò Principibus, Comitibus, Nobilibus, ac cæ
teris dominis prædiorum, aduerſus ruſticos, colonos, ad-
ſcriptitios, tributarios, originarios, ſiue cenſitos; denique
aduerſus omnia genera propriorum hominum datur, in
quibus hodie ſecundum diuerſam Germaniæ noſtræ con-
ſuetudinem ius habent; & ex diuerſa his, aduerſus do-
23 minos ſuos. † Nam ſub appellatione ſeruitutis (quæ a-
pud nos hodie abolita eſt) puto omnes omnino ſpecies ſu-
biectione eſſe intelligẽdas, quæ iuris & poteſtatis aliquid
in perſona producunt. Et contra libertas accipienda eſt,
non ſolũ quæ ſeruili conditioni opponitur, ſed omnis con-
ditio alieno iuri non ſubiecta. Dabitur autem his caſibus
vtilis tantùm actio, vt quæ non directò procedat à lege,
nec ex verbis, nec ex ſententia manifeſta, ſed quæ ex ad-
dititia quadam interpretatione propter ſimilitudinem &
24 paritatem rationis recepta ſit in forum. † Praxin tan-
dem huius actionis oſtendendo, patet in libello domi-
nus, ſeruum qui ſe pro libero gerit, in dominicã eius
poteſtatem adiudicari: vel hodie aliquem pronun-
ciari ruſticum, ſeu (vt vulgò dicimus) hominem pro-
prium eſſe, & vt condemnetur ad exhibenda ei de-
bita ſeruitia. E diuerſo, ſi ſeruus aut homo proprius ex-
periatur aduerſus dominum, patet ſe declarari liberum
planè, ac ſui iuris eſſe, condemnarique reum, ne ſua
eum libertate vti impediat, deſinatque eum per exa-
25 ctionem ſeruitij operarum moleſtare. † Secunda actio
præiudicialis datur patrono, qui ex iuſta ſeruitute manu-
miſit, ac libertatis beneficium contulit: aduerſus libertũ,
qui eſt in quaſi poſſeſſione ingenuitatis, & negat ſe liber-
tum

ADDITIONES.

a l. 1. C. de lib. cau.
b In l. 2. ff. famil. ercisc.
c In l. 24. fundum. & in l. 18. fundi. de excep.
d In l. per minorem, ff. de iud.
e In l. vlt. C. de pet. hæred.
f l. Vlt. C. de ord. cog.
g De qua in ff. & C. de lib. cau.
h l. Qui accuſare. C. de edend.
i l. Circa. ff. de probat.
k Secundum Glo. & pleroſque Doct. hic.

tum eius eſſet. Vel contra liberto, qui ſe ingenuum eſſe
a *dicit; aduerſus patronum, qui ſe talem falſa opinione* a
26 *adſerebat.* † *Et tum hæc actio directa erit, vt quam lex*
nominatim ex ſententia & verbis adfert. Hodie datur
etiam vtilis ex quadam interpretatione, dominis, qui ru-
ſticos ſiue proprios homines manumiſerunt, hoc eſt, qui
liberam facultatem prædijs, quò velint migrandi dona-
b *runt ruſticis; honorem enim debent talibus velut* b *pa-*
27 *tronis.* † *Quidam hic annumerant vaſallos & clientes,*
quos communis interpretum ſchola libertis comparat:
illis tamen non accedo, quoniam de vaſallis non ex Ro-
mana lege, ſed ex conſuetudine iudicandum eſt, nec per-
c *tinere putat* c *Old. ſtatum eorum ad has præiudiciales*
actiones. Quanquam enim in pleriſq; pari gradu ambu-
d *lare* d *videntur, in hoc tamen maximè diſſident, nec*
quicquam commune habent vaſalli cum libertis, quod il-
le ingenuus eſt, & homo liber, adeò vt & principes va-
ſalli exiſtant, nec quicquam (feudo excepto) cum dominis
participent; feudum enim quaſi beneficium acceperunt,
quo refutato, omne vinculum inter dominum & vaſal-
lum diſſoluitur: quod non eſt in liberto. Is enim eſt ho-
mo per patronum factus ac ſi prius in rerum natura non
e *fuiſſet: quia ſeruitutem mortalitati* e *comparamus.*
Porrò ad hanc ſecundam actionem repetenda ſunt pro-
pemodum omnia, quæ ſuperius circa dominos & ſeruos di
28 *ximus.* † *Ad praxin verò quod attinet, aget in hoc iu-*
dicio quis pronunciari, ſe legitimum reo conuenti patro-
num, ac illum quidem libertum ſuum eſſe, ideò condem-
nandum eundem reum, vt obſequia patrono iure ſcripto
vel conſuetudine debita præſtet. Ex contrario petet is,
qui pro liberto habetur, ingenuũ ſe decerni declararique,
& ne sali ingenuitate vti præpediatur, neve ad vlla ob-
ſequia vocetur. Cæterum de huiuſmodi obſequijs ſunt pe-
f *culiares tituli in* f *Pandectis & Cod.* † *Cum autẽ olim*
29 *obſequia reſpectu præſtita libertatis impoſita vltra mo-*
dum excreſcerent, premerentque nimis libertatem, ideò
Prætor operarum, hoc eſt diurnorum officiorum & obſe-
g *quiorum certam* g *rationem edixit.* † *Deuenio ad ter-*
30 *tiam præiudicialem actionem,* de partu agnoſcendo,
nempe, an quis ſit filius, vel non ſit: quæ datur parenti-
bus, qui aſſerunt patriam poteſtatem aduerſus liberos
h *non exhibentes pietatem & reuerentiam, quam* h *de-*
bent: & contra liberis aduerſus parentes, qui nolunt a-
gnoſcere partum matris, hoc eſt ſanguinem ſuum, & ex
ſe procreatos. Et vtroq; caſu directa eſt hæc actio, com-
petit enim expreſsè tam ex ſententia, quàm verbis legis.
31 † *Certant autem Doctores an hoc iudicium permittatur*
etiam fratri aduerſus fratrem, & cognato aduerſus co-
gnatum de iure familiæ? cum præiudicialis in rem vi-
deatur ſolum habere locum in his perſonis, quæ ſe inui-
i *cem contingunt ac referunt. Mihi probatur* i *Bartoli*
ſententia exiſtimantis, confeſſoriam præiudicialem ſal-
tem vtilem intendi poſſe, vt pronunciet frater, & cogna-
tus tuus, vel nobilis de familia tua: quæ ſententia præ-
iudicat, vt is qui obtinet, ferre poſſit nomen familiæ, &
cognationis, poſſit vti armis & inſignibus nobilium, &
32 *ſperare feuda aut alias ſucceſſiones.* † *Nunc ad perſe-*
quendi formam. In hac ergo actione petet pater declara-
ri, ſe eſſe verum ac legitimum parentem filij cõuenti, vti-
que is condemnetur ad omnem pietatem, reuerentiam ac
obedientiam, atque ad alia omnia, quæ liberi parentibus
k *natura præſtare* k *debent. Vel ex diuerſo aget filius*
l *pronunciari, ex tali parente, aut ex tali gente, vel fami-*
liæ legitimè progenitum eſſe, agnoſcique debere filium, ſi-
ue cognatum, & ne in tali iure in poſterum turbetur; poſ-
ſeque vti imaginibus, cognomine, ac alijs iuribus eiuſdem
33 *familiæ.* † *Hoc interim memineris quaſi pro colophone*
huius §. poſſe etiam officium Iudicis ſummariè, & ſine li-
bello, aliave ſolennitate iudiciaria implorari à parenti-
bus aduerſus liberos, vel contra à liberis aduerſus paren-
tes, quando hoc ſolum agitur, vt alimenta præſtentur ſi-
ne vlla ſtatus quæſtione. Imo per talẽ Iudicis pronuncia-
tionem non fit præiudicium cauſa ſtatus, quin parentes, l
& liberi vltro citroque vti poſſint præiudicialibus: nec
l *ſolum naturales & legitimi, ſed etiam naturales* l *tan-*
m *tum. Eodem modo de patronis agentibus dicendum* m
eſt. Atque ita finitus ſit hic §.

ADDITIONES.

- a Vt ff. ſi lib. inge. eſſe dica.
- b Argum. l. vnic. C. de in ius voc. & l. Liberto. C. de obſeq. à lib. & liber.
- c In prax. præiud actionum.
- d Iuxta ea quæ tractantur in tit. de for. fideli. & in tit. de no. for. fid. in vſib. feud.
- e l. Seruitutem. 209 de reg. iur. adde quæ ſcribit Zaſ. in ſuis intell. in l. ſi non totam. §. libertus. de cond. indeb.
- f ff. de obſeq. à lib. &c. & ff. & C. de iur. pat.
- g Vt eſt videre in l. 1. & 2. ff. de oper liber.
- h l. Pen. ff. de obſeq. à li. & libert.
- i In l. vbicunque. §. interdum. ff. de ven. in poſſ. mit.
- k l. Lib. & l. ſeq. ff. de oper. à libe. & liber
- l l. Si Iudex. de his qui ſunt ſui, vel ali. iu. l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parens. & §. idem reſcripſit. de lib. agnoſ.
- m Vt in eadem l. probatur. §. ſolent. & §. alimenta. l. 1. C. de oper. libertor.

---

§. Sic itaque.

1 *Argumentum, ſiue epitome, & diuiſio huius §.*
2 *Actio perſonalis, condictio, & ſi paret dare oportere, idem ſignificant.*
3 *Paret, pro apparebit.*
4. 7 *Dare importat dominij tranſlationem: aliàs etiam pro reſtituere, & tradere accipitur.*
5 *Tribus actionibus implicatur fur.*
6 *Actio perſonalis ad dandum, vel faciendũ concluditur.*
8 *Differentia inter rem dari, tradi, & reſtitui.*
9 *Quod ſemel noſtrum eſt, amplius noſtrum fieri nequit.*
10 *Definitio conditionis furtiuæ.*
11 *Condicere quid?*
12 *Condictio furtiua eſt rei perſecutoria.*
13 *In condictionibus petitur dari.*
14 *Condictio furtiua quomodo degeneret.*
15 *Condictio furtiua durat etiam re perempta.*
16 *Fur ſemper eſt in mora.*
17 *Condictio furtiua quibus competat.*
18 *Ei qui non eſt dominus, denegatur condictio furtiua.*
19 *Condictio furtiua durat, ſiue res extet, ſiue non extet.*
20. 21 *Re furtiua perempta res tamen ipſa condicenda eſt, & eo caſu alternatiua petitio admittitur.*
22 *Res furtiua quomodo æſtimanda.*
23 *Libellus in condictione furtiua.*
24 *Condictio furtiua in duobus fundatur.*
25 *Quinque actiones contra fures dantur.*

Sic itaque *a* diſcretis actionibus certum eſt, non poſſe actorem ſuam rem. *b* ita ab aliquo petere *c* ſi paret eum dare oportere. Nec enim quod actoris eſt, id ei dari oportet: ſcilicet quia dari cuiquam id intelligitur,

ligitur, quod ita datur, d vt eius fiat. Nec res, quæ
iam e actoris eſt, magis f eius fieri poteſt. Planè odio
furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, ef-
fectum eſt, vt extra pœnam g dupli, aut quadrupli, h
rei recipiendæ nomine fures etiam i hac actione te-
neantur, K ſi paret eos dare oportere: quamuis ſit
aduerſus eos etiam hæc l in rem actio, per quam
rem ſuam quis eſſe petit.

1 Actionibus † *realibus & perſonalibus diſcuſſis, nunc*
effectum, & virtutem actionis perſonalis Imperator do-
cet, ponitque primò regulam, neminem rem ſuam rectè
petere actionis in perſonam formula, ſeu conditione. De-
inde, actionem ſubnectit regulæ, quoniam perſonalis actio
concluditur ad dandum, vel faciendum aliquid: ſed res,
quæ prius alicuius eſt amplius eius fieri nequit. Demum
exceptionē adiungit, quod condictio furtiua, tametſi per-
ſonalis actio ſit, ad rem tamen repetendam, quæ furto
ſubducta eſt, competat.

a Diſcretis. *Id eſt, Diuiſis: nempe in eas, quæ in rem*
ſunt, & quæ in perſonam.

b Ita ab aliquo. *Id eſt, ſuam rem actione perſonali per-*
ſequi.

c Si paret. *Id eſt, ſi agat in perſonam actione. Per hāc*
enim clauſulam Imperator perſonalē haud dubiè actio-
a *nem* a *ſignificare voluit, & perinde eſt, ac ſi dixiſſet.*
Nemo rem ſuam rectè petit actionis in perſonam formu-
2 *la, ſeu cōdictione:* † *Sunt enim ſynonyma. Actio in per-*
ſonam, Condictio, & actio, Si paret dare oportere: *quæ*
ſic vocatur, quod his verbis Prætor in formula perſonalis
actionis vteretur: Si paret L. Titium centum ex illa
cauſa dare oportere, ille Iudex eſto: *vel,* ex bona fide
iudicato. *In actionibus verò realibus hac Prætor for-*
mula vti ſolebat: Si paret hāc rem ex iure Quiritium
meam eſſe, &c. *ex quo conſtat, clauſulam priorem in iis*
tantum actionibus, quæ in perſonam appellantur, vſur-
pari ſolitam: alteram verò in actionibus, quæ in rem ſunt.
3 † Paret *autem, pro apparebit, cum veteribus accipere*
oportet: quod poſt inſtrumentis, teſtibusve efficere cona-
bitur, qui agit. Porrò frequens eſt phraſis in iure, vt no-
men actionis, vel exceptionis per hanc dictionem (Si) de-
notetur.

d Vt eius fiat. *Vt dominium rei datæ in accipientem*
4 *transferatur.* † *quia verbum* Dare, *apud Iuriſconſultos*
dominij tranſlationem ſignificat, & ita duplicaretur do-
minium: quod nequit fieri, vt ſequitur. Interdum tamen
dare dicitur, quaſi cedere vel reddere, vel reſtituere. Nā
& dare pignus dicimus eum, qui dominiū eius non tranſ-
fert: & dare rem commodato, vel precario: item ven-
dum dare. Sic Plautus in Trinummo: Nam beneficium
homini proprium quod datur, proprium erit: quod datum
vtendum eſt, id repetendi copia eſt, quando velit. Et in
eandem ſententiam. Dare, pro tradere, Ouidius dixit lib.
1. de arte amandi.

Multa rogant tradenda ſibi, data reddere nolunt.

e Actoris. *Quæ iam eſt in dominio actoris.*

f Eius fieri. *Et ſic cuius rei dominiū ſemel in me tranſ-*
b *fuſum eſt, in me transferri* b *amplius non poteſt. Do-*
minium enim cum ſit quædam perfectio, non ex pluribus
c *cauſis,* c *neque plures cauſas admittit.*
5 g Dupli vel quadrupli. *Datur enim aduerſus furem*
actio dupli, vel quadrupli, ſecundum differentiam furti
d *manifeſti, vel nec* d *manifeſti. Tamen præter hanc po-*
teſt etiam Condictio furtiua aduerſus eum exerceri; quæ
actio licet in perſonam ſit, competit tamen domino pro re
ſua furto ſublata, ſibi reſtituenda, ſicque degenerat, &
naturam realis actionis aſſumit.

h Rei recipiendæ. *Id eſt, vt res furto ſubducta per ta-*
lem furtiuam condictionem recuperetur; eſt enim condi-
ctio furtiua rei perſecutoria.

i Hac actione. *Petitione vel condictione furtiua.*

K Si paret. *Si agat dominus, cui res ſublata eſt.*

l Sit etiam in rem. *Id eſt, naturam realis actionis aſ-*
ſumat, ſicque degeneret à perſonali.

Ex hoc textu ſic declarato eliciamus aliqua, ac dein-
6 *de condictionem ſpeciatim explicemus.* † *Primum ergo*
hinc diſcendum, quod actio perſonalis ad dandum vel fa-
ciendum concludit, id eſt, ad transferendum dominium
7 *eius, quod noſtrum pleno iure non eſt:* † *(dare enim, vt*
e *vulgò dicimus, eſt accipientis* e *facere) in hoc ab in rem*
actione differens, quòd hac experiamur, quando rem eam
pro qua agimus, pleno iure ad nos pertinere adſerimus.
8 † *Eſt autem diſcrimen non obſcurum, inter rem dari, rem*
tradi, & rem reſtitui. Dari res *tunc dicitur, quando do-*
minium eius per omnia transfunditur in accipientem, vt
iam dictum eſt: quæ eſt obligatio dandi, in qua regula-
f *riter intereſſe non venit, vt alibi* f *abundè tractatur.*
Tradi verò rem, *purum & nudum factum eſt, neq; vl-*
g *lam habet vim* g *annexam, vt cum aſino ſella traditur:*
plerumque tamen traditionis factum cauſam adiunctam
habet, vt ſi ex contractu emptionis & venditionis tra-
ditur, quia venditor tradendo rem venditam, transfert
dominium in ementem, ſi eſt dominus; ſin minus, vſuca-
h *piendi conditionem: quod hic Zaſius non ineleganter plu-*
ribus docet. At rem reſtitui, *directò pertinet ad reales*
præſtationes, vt cum reſtituuntur res commodatæ, depoſi-
i *tæ, pignora, & cætera* i *id genus.* † *Deinde obſeruan-*
9 *da eſt regula,* id quod iam olim noſtrum eſt, am-
K plius noſtrum fieri K non poſſe; *idque eſt, quod ex-*
primit textus, non poſſe actorem rem ſuam ita ab ali-
quo petere, ſi paret & intendat, eum dare oportere,
ſicut ad textum ſupra annotaui: ſicq; ridiculæ omnes Do-
ctorum expoſitiones ceſſabunt. Cæterum in quibus caſib.
huic regulæ non ſit locus, Zaſius poſt reliquos ample hic
10 *docet.* † *Nunc ad condictionem furtiuam explicandam*
tranſeamus. Condictio furtiua eſt actio perſonalis, rei
tamen perſecutoria, qua dominus id quod ei furto
ablatum eſt, repetit, vel eius æſtimationem. *Quod ſit*
actio perſonalis *conſtat, quia, aduerſus perſonam, quæ*
furto rem ſuſtulit, & nobis ex tali delicto obſtricta eſt,
11 *hac experimus.* † *Et* condicere *nihil aliud eſt, quàm*
perſonali actione petere; vnde & perſonales actiones,
condi-

ADDITIONES.

a l. Sicut. & ſup. in § is quoque. quib. mod. re cont. oblig. & §. præterea, infra de except.
b l. 3. §. ex pluribus. de acq. poſſ. l. 159. non vt ex pluribus. de regul. iur.
c Vide Apellum in ſua Meth. c. 3. ad fin. & Felin. in cap. inter dilec num. 17. de fi. inſt.
d Dicam inf. eo. in §. ex maleficijs.
e Vt hic, & l. vbi autem §. fin. de verb. obli.
f Doct. in l. ſtipulationes non diuiduntur. de verb. oblig.
g Argum. l. traditio. de acq. rer. dom.
h l. Clauibus. ff. de contrah. empt.
i Vide latius Bart. de his tribus differentijs in d. l. ſtipulation. non diuiduntur.
k Dicta l. 3. §. ex pluribus, in fine, cum ſimilibus.

a condictiones a dici ſolent. † *Deinde ſubieci, rei perſe-*
12 *cutoria: hæc enim actio rem perſequitur furto ſubductā,*
vtcunque in perſonam dirigatur; idque odio furum indu-
ctum eſſe, præſens text. docet, vt ſcilicet domino detur
condictio furtiua, & ſic actio perſonalis, pro re ſua, & ad
dandum, quod eſt contra naturam & regulam omnium
13 *condictionum, ſiue actionum perſonalium.* † *In his enim*
propriè petitur dari, id eſt, res debita accipientis fieri:
ſed impoſſibile, eſt in iure & per naturā, vt res, quæ iam
mea eſt, amplius mea fieri poſſit; quod ſanè haud iniuria
mirum videri ſtudioſo poteſt, & Doctores hac in re va-
b *riant mirificè. Ego crebrius receptam ſententiā* b *am-*
plector, in quam plerique poſt multa tandem diuerticula
redeunt, quod in genere agatur ea actione perſonali qua
dandum venit, quæ dandum eſt, ſicq; petitio actoris refer
tur ad genus actionis, ipſa verò petitio ad reſtituendam
rem furto ſubtractam conceditur; hoc eſt, fur conuenitur
in narratione actione perſonali, ſed in petitione res reſti-
tui petitur. Etſi etiam dari peteretur, tamen verbum
14 Dari *degeneraret, & abuteremur eo pro reſtitui.* † *At-*
que hoc eſt, quod vulgò dicitur, condictionem furtiuam
degeneraret, nomenque ſuum perdere. *Et ſi obijcias,*
quid hac opus eſt condictionis degeneratione? cur non in-
ducitur rei vendicatio ad rem furtiuam repetendam?
15 † *Reſpondeo, condictionis furtiuæ proprium eſt, quod etſi*
res intereat fortuitò & ſine culpa furis, adhuc duret actio
c *ad* c *æſtimationem: Quod in rei vendicatione non reci-*
pitur. Quia quando aliquis petit rem ſibi reſtitui à poſ-
ſeſſore, ſi res iſta abſque dolo & culpa apud ipſum eſſe
deſinit, liberatur ab impetitione, ac per conſequens con-
dictio furtiua arctius conſtringit furem eũq; ſemper obli
16 *gat, ſiue res extet, ſiue non,* † *cum fur ſemper in mora*
d *eſſe* d *dicatur.* *Dixi,* qua dominus; † *quia domino da-*
17 *tur hæc actio, eiuſque* e *hæredibus, & qui loco domini*
e *eſt, veluti tutori ac* f *curatori; quod Doctores produ-*
f *cunt etiam ad Prælatos & Rectores Eccleſiarum, ſi no-*
mine Eccleſiæ agant, quæ eſt domina: ſuo enim nomine
g *experiri nequeunt,* g *cum non ſint domini.* † *Et ergo,*
18 *qui non eſt dominus, hoc iudicium non permittitur, etiā*
ſi ius in re habeat, vt ſi cui pignori res data eſt; aget ta-
h *men incerti condictione, ſi ea ſurrepta* h *ſit.* † *Sequitur,*
19 id quod ei furto ablatum eſt: *nam ſi res ſubtracta ex-*
i *tat, ipſa condicitur cum omni* i *intereſſe; & nedum res*
K *ipſa, ſed & quod factum eſt ex* K *ipſa, vel quod ex ea-*
l *dem* l *ſupereſt, Sin verò deſierit eſſe rebus humanis,*
durat condictio æſtimationis ita quod æſtimatio ipſius rei
deperditæ condici poſſit: niſi forte fur rem obtulerit, &
m *deinde perierit: tum enim nulla erit* m *condictio.* † *Du-*
20 *bitāt autem Interpretes hac in ſpecie, ſi res interijt, num*
ipſa res, an æſtimatio rei peti debeat. Quia verò res furto
ſubducta, ſiue extet, ſiue deperdita ſit, ſemper eſt in obli
n *gatione, adeò vt dicat* n *Iuriſconſultus, hominem mor-*
o *tuum condici poſſe, ipſe* o *Bartolo ſubſcriberem, qui poſt*
multa tandem in eam diuertit ſententiam, ipſam rem pe-
21 *ti poſſe, tanquam peremptam.* † *Plerunque ferè conclu-*
ſio fit, ſi probabiliter dubitatur, num res extet: vt, Peto
22 *dari rem ſi extat; ſin minus, rei æſtimationem.* † *Æſti-*
matur, autem res, quanti plurimi vnquam fuit à tempo-
re commiſſi furti. Et in hanc actionem fructus tam perce
p *pti, quàm percipiendi* p *veniunt.* † *Ex ſupradictis for-*
23 *ma libelli ſatis manifeſta eſt.* Vetres cum diuertiſſet in
ædes meas, ſurripuit mihi dolo malo codicem meum
talem &c. vnde quum reſtituero recuſat, peto ipſum
Verrem furem, vel hæredem, ad dandum meum co-
dicem condemnari, &c. *Poteſt adijci in libello,* cuius
ego ſum dominus: *quia condictio furtiua contra natu-*
q *ram aliarum condictionum domino* q *competit.* † *Fun-*
24 *datur ergo hic libellus potiſſimum in duobus, ſcilicet, vt*
actor probet ſe fuiſſe dominũ ipſius codicis tempore fur-
r *ti commiſſi, quo probato præſumitur etiam hodie* r *do-*
minus. Deinde, reum rem ſurripuiſſe ſibi. Cæterum quod
text. ait, pluribus actionibus fures implicari, *ſcien-*
dum eſt, à legibus quinque actiones aduerſus fures con-
25 *cedi.* † *Prima eſt Condictio furtiua, qua fur infamatur,*
ſ *ſaltem facti* ſ *infamia. Altera, Rei vendicatio, quæ*
t *non irrogat* t *infamiam. Tertia, Ad exhibendū actio,*
quæ eſt præparatoria rei vendicationis. Quarta, Actio
u *furti, ad duplum vel* u *quadruplum. Quinta, Crimina-*
x *lis* x *accuſatio. Et hæ plures actiones grauant* y *fu-*
y *res. ſicut è diuerſo prodeſt alicui, plures habere actiones.*

ADDITIONES.

a §. Appellamus. inf. prox. ſeq.
b Quam Zaſ. etiam hic ſequitur.
c l. 7. ſi pro fur. & l. 8. in ſe furtiua. de cond. furt.
d Vt per Doct. in l. ſcire debemus, §. vlt. ff. hoc tit. l. inter ſtipul. in § pen. de verb. oblig & l. fin. de tri. ac.
e l. 1. ff. hoc ipſo tit.
f l. Interdum, § qui tut. de furtis.
g Faber hic, & in §. omnium. ſup. eodem.
h l. Et ideo, §. Neratius. hoc tit.
i l. 3. hoc tit.
k l. 13. Ex argento. hoc ipſo tit.
l l. Si ſeruus. §. boue, eodem tit.
m Dict. l. 8. in ſe furtiua, ff. hoc tit.
n Ind l. 3.
o In l. ſtipulationes non diuidunt. de verb. oblig.
p Quod latius vide in d. l. in re furtiua.
q l. 1. ibi Glo. ff. eod & idem ſupra docui.
r Argum. l. quod noſtrum. de reg. iur.
ſ l. Honori, de obſeq.
t l. In re. hoc tit.
u §. vlt. ſup. de obl. quæ ex del. naſc.
x l. Fin. de furt.
y Argum. l. ne in plures. de exercit.

---

§: Appellamus.

1 *Actiones reales dicuntur vendicationes; & quid ſit vendicare.*
2.3 *De verbis vindicare, vindicia, vindicatio.*
4 *Actiones perſonales dicuntur condictiones; & condicere quid ſit.*
5.6.7 *Modus denunciandi lites olim conſuetus, & de varia acceptione verbi, condicere.*
8 *Num & hodie denunciatio ſit neceſſaria.*
9 *In actionibus realibus petimus nos declarari dominos, vel quaſi.*
10 *In perſonalibus dare aut facere petimus.*
11 *Perſonales & reales actiones tripliciter differre.*
12 *Intendere, verbum iudiciale eſſe.*

a Appellamus autem in rem quidem actiones, vendicationes: in perſonam verò actiones, quibus dare aut facere oportere intenditur, condictiones. Condicere enim eſt denunciare, priſca lingua. Nunc verò abuſiuè dicimus, condictionem, actionem in perſonam eſſe, qua actor intendit, *b* dari ſibi oportere: nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

a Annectit *differentiam Iuſtinianus inter reales & per-*
2 *ſonales actiones in nomine.* † *Nam actiones in rem, di-*
cuntur

cuntur vendicationes. *Vendicare enim propria ſignifi-*
catione eſt adpropriare, ſuum eſſe dicere, proprietatis
2 *affirmatione. Nonnulli legunt* Vindicationes: † *Eſt au-*
tem Vindico, *concretum verbum, à vim & dico, vt* Iu-
a dico, *Varro,* a *à ius & dico deriuat: & ſignificat ius*
aliquod. vel dominium ſibi aſſerere. Hinc Vindiciæ *ap-*
b *pellatæ ſunt res eæ, de quibus cõtrouerſia eſſet:* b *Seruius*
tamen in ſingulari extulit, Vindiciam *eſſe dicens rem,*
de qua controuerſia erat, ab eo quod vindicabatur. At-
que hinc patet, Vindicias *olim aliud nihil fuiſſe, quam*
poſſeſſionem rei controuerſæ alicui Magiſtratus decreto
3 *vſque ad finem iudicij attributam.* † *Hinc vindicatio vi-*
detur ex antiquis Vindicijs originem duxiſſe, vt ſit ipſa
vindiciarum, poſtulatio, id eſt, actio in rem, per quam
quis rem ſuam ab alterius poſſeſſione in dominium ſuum
c *vindicat.* c *Atque ita Imper. Iuſtinianus hic in rem*
4 *actiones, vindicationes appellari dicit.* † *Cæterum actio-*
nes in perſonã Condictiones *nuncupantur, eo quod con-*
5 *dicere priſca lingua denunciationem ſignificarit.* † *Olim*
cum iudicia à Prætoribus petebantur, actor aduerſario
condicere, id eſt, denunciare conſueuerat certum diem,
d *quo in ius ad Prætorem* d *iret, vnde datiuo iungitur, vt*
e *condico tibi pecuniam.* e *Sic Feſtus Pompeius* Con-
dictionem *ſcribit eſſe, in diem certum eius rei, de qua*
6 *agitur, denunciationem. Sic Cicero.* † Condicere alicui
cœnam, *pro indicere cœnam, & denunciare ſe aſſuturũ,*
dixit. *Quo in ſignificatu Sueton. etiam in Claudio libidi-*
noſo ac prodigo ſeni cœnam ea lege condixit, ne quid ex
7 *conſuetudine immutaret.* † *Itaque* Condicere *fere nihil*
aliud eſt, quàm denunciare, vt ex Cic. liquet loco in ora-
tione pro Roſcio, & apud Plautum in Curcul. & Gellium
lib. 16. cap. 3. Sed huiuſmodi denunciatio, vna cum in-
terpretatione actionum antiquata eſt, manente adhuc no
8 *mine.* † *Sicque hodie non eſſe denunciandum debitori ex*
f *neceſſitate, crebrius placuit: tametſi id ex vrbanitate* f
fieri poſſit. Verum ſi rectè perpendatur, dubium non eſt,
quin ex iure diuino & humano omnibus modis obſeruan
g *da ſit hæc* g *admonitio, iuxta illud,* Si peccauerit in te
frater tuus, vade & argue eum inter te & ipſum ſo-
h lum, &c. *Item:* quia de te, *inquit* h *Proculus,* volo vt
cum Hiberio loquaris, ne rem illicitam faciat. *Ad*
i *hæc inter iuris præcepta primum eſt,* honeſtè i viue-
re: *honeſtati autem ex diametro repugnat, ſi quis proti-*
nus debitorem adigat, imo & ſeipſum, ad iudiciariam
moleſtiam, quam vno, aut altero verbo fortaſſe euitare
k *potuiſſet. Hinc* k *Imperator:* Debitores, *inquit* præ-
ſentes prius denunciationibus conueniendi ſunt.
9 *Atque ita ex Old. ſententia iudico.* † *Porrò ex hoc, &*
præcedenti §. diſcendum eſt, vt generaliter, in omnibus
actionibus realibus, quas vendicationes *vocant, peta-*
l *mus nos declarari dominos, vel quaſi* l *dominos, non*
aliquid nobis dari. Fallit hoc contra furem, à quo condi-
m *cerem meam, & dari* m *peto.* † *In perſonalibus autem,*
10 *quas* conditiones *nuncupant, petimus dare: aut face-*
re. Quod non procedit in actionibus commodati, depoſi-
ti, & ſimilibus, quæ licet perſonales ſint, petimus ta-
n *men* n *vel reddi, vel reſtitui. Nouiſſimè pro actuario*
præſentis tractatus notabit iuris tyro inter actionem rea-
11 *lem, & perſonalem triplicem differentiam eſſe.* † *Dif-*
ferunt enim primum origine: nam realis actio ex re, vel
iure, quod in re habeo, oritur: perſonalis autem ex con-
tractu, vel quaſi ex cõtractu, maleficio, vel quaſi ex ma-
leficio. Deinde natura; quia realis quis perſequitur rem,
quam credit ſuam eſſe, à quocunque poſſeſſore, etiamſi in
centeſimam migrauerit manum, dummodo non ſit vſuca
pione acquiſita: in perſonalibus non ita, quia ſola perſona
obligatur, quæ contraxit, vel deliquit. Poſtremò, effectu:
actionis enim realis effectus eſt, vt petitor declaretur do-
o *minus, vel vt pronuncietur res ſua* o *eſſe. Effectus au-*
tem actionis perſonalis eſt, quòd actor reum conuentum
petit condemnari, vt det rem, vt in ipſum dominium rei
transferat, vel vt aliquid faciat.
12 b Intendit. † *Intendere, verbum iudiciale eſt, & pro*
iudicialiter petere, vel actionem inſtituere ſumitur. Vn-
p *de & apud* p *Vlpianum intentio nominatur actio:*

ADDITIONES.

a Lib. 4. de lin. Latin.
b Feſtus lib. 19.
c l. Actionum, 25. ff. de act. & obl.
d C. de form. impetr.
e l. Si indebitum. in princ. rem ratam hab.
f Doctor. com. hic.
g De monitione vid. cap. noluit, de iud.
h In l. 13. quidam Hiberius. de ſer. præd. vrba.
i l. Iuſtitia. ff. de iuſtitia & iure. §. iuris. ſup. eod. tit.
k In l. debito. C. de pi. fa. l. Aemilius Largianus. ff. de min.
l l. Et ex diuerſo. ff. de rei vend.
m Vt §. proximè præcedenti.
n l. 4. §. ſi reddita. & l. ſi vt certo. §. rem tibi dedi. ff. commod.
o l. Pomp. § ſed & is. de procur.
p l. Si quamuis intentione. de iud.

---

§. Sequens.

1 *Prima actionum diuiſio ex cauſa efficiente ſumpta eſt.*
2 *Secunda ex cauſa materiali.*
3 *Tertia verò diuiſio à cauſa formali.*

Sequens illa diuiſio eſt, quòd quædam actiones rei perſequendæ gratia comparatæ ſunt, quædam pœnæ perſequendæ, quædam miſtæ ſunt.

a *Hactenus in hoc titulo duæ actionum diuiſiones ab Im*
1 *perat. noſtro traditæ ſunt:* † *quarum prior ex cauſa effi-*
ciente ſumpta eſt, vt aliquæ ſint ciuiles, aliæ Prætoriæ.
2 † *Poſterior ex materia petita eſt, quod ſint quædam in*
3 *rem, quædam in perſonam.* † *Nunc congruo ordine ad*
tertiam actionum diuiſionem, quæ ex cauſa formali pe-
tita eſt, procedit Iuſtinianus in qua maxima vis verſa-
tur, vt cognoſcamus, quomodo actio ſit edenda apud Iu-
dicem; quid ab aduerſario petendum, vtrum res, an pœ-
na. Quorſum enim attinet cognoſcere, quis ſit actionis
autor? quid item prodeſt ſcire, quem habeamus aduer-
ſarium? niſi etiam intelligamus modum, & formam
agendi. Hinc ergo illa promanat diuiſio, quam hic Imp.
tradit, quaſdam ſcilicet actiones rei perſequendæ gratia
competere, quaſdam pœnæ cauſa dari, quaſdam denique
mixtas eſſe. Singula autem huius diuiſionis membra in
ſequentibus §§. ordine repetuntur, ſicut proceſſus ad ocu
lum demonſtrabit.

§. Rei perſequendæ.

1 *Actiones rei perſecutoriæ quæ dicantur.*
2 *Quatuor modis obligamur alter alteri.*
3 *Tam perſonalis, quàm realis actio eſt rei perſecutoria,*
diuerſo tamen reſpectu.
4.5 *Actio depoſiti in inficiantem fit duplaris; & quæ ſit*
ratio:
6 *Extenſio ad verſ. planè in §. noſtro.*
7 *De certi condictione ex mutuo.*

Com-

8 Communis opinio facit duplicem certi condictionem generalem ſcilicet, & ſpecialem.
9.10 Vna tantum eſt certi condictio, contra communem.
11 Explicatur principium t t. quib. modis re contrah. oblig. quomodo certi condictio detur ex mutuo.
12 Condictio certi ex mutuo eſt perſonalis.
13 Mutuans debet eſſe dominus, vel quaſi rei mutuandæ.
14 In mutuo res fit accipientis.
15 In mutuo idem genus reddendum.
16 Interpellatio iudicialis, vel extraiudicialis mutuatario facta, quid operetur.
17 Actio mutui quando incipiat competere.
18 Quid probandum in actione mutui.
19 Libelli forma in actione mutui.
20 Condictio certi ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatu, quomodo differant.
21 Non omnis qualitas rebus addita, facit rem certam.
22 Si ad factum agatur, actio ex ſtipulatu intendi debet.
23 Facta ſunt incerta.
24 Cui, & aduerſus quem dentur prædictæ duæ actiones.
25 Vtranque eſſe rei perſecutoriam; & ad quid vtraque detur.
26 Actio ex ſtipulatu vtcunque ad pœnam detur, pœnalis tamen non eſt.
27 Pœnalis actio dicitur, ſi pœna per legem ſit inſtituta.
28 Cauſa condictionis ex ſtipulatione, & actionis ex ſtipulatu.
29 Quid probat actor in his iudicijs.
30 Libelli formæ.
31.33 Commodati actio eſt directa, & contraria.
32 Quæ actio dicatur in genere directa, & quæ contraria.
34 Vtraque perſonalis, & rei perſecutoria.
35 Quid decreta mandati actione perſequamur, & quid contraria: & num. 36.
37 Quando naſcantur hæ actiones: quaq; earũ ſint cauſæ.
38 Quid probandum ſit in his actionibus.
39.40 Forma actionis commodati directa, & contraria.
41.42 Depoſiti actio directa, & contraria.
43 Vtraque perſonalis eſt, & ciuilis.
44 Directa depoſiti actio, eſt etiam Prætoria.
45 Actio depoſiti in duplum datur in quatuor caſibus.
46 Actiones depoſiti ciuiles, ſunt perpetuæ: Prætoria non item.
47 Actio depoſiti directa, infamat, contraria non.
48 Et in ea iuratur in litem.
49 Forma directa actionis depoſiti.
50 Forma libelli in actione depoſiti contraria.
51 Actio depoſiti Prætoria quomodo proponenda.
52 Roffredi opinio defenſa circa actionẽ depoſiti Prætoriã.
53 Actio mandati duplex, directa, & contraria.
54 Cui detur vtraque, & aduerſus quem: & num. 57.
55.56 Vtraque eſt ciuilis, perſonalis, rei perſecutoria.
58 Actio mandati directa infamat: non autem contraria.
59 De cauſa vtriuſque mandati actionis.
60 Mandati actio quomodo differat à negociorum geſtorum actione.
61 Directæ mandati actionis formula.
62 In contraria quomodo inſtituendus libellus.
63 Duplicia eſſe mandata, publica, & priuata, & quæ ſit differentia inter has voces, mandatu, & mandato.
64 Actio pro ſocio explicatur.
65 Quomodo ea differat ab actione communi diuidundo.
66 Quibus competat actio pro ſocio.
67 Eam eſſe directam ex vtraque parte.
68 Quibus caſibus detur actio.
69 Actio pro ſocio duplici fine exercetur.
70 Actio pro ſocio infamat.
71 Quid in ea actione probandum.
72 Libellus in actione pro ſocio.
73 Enarratio actionum ex empto, & vendito.
74 Actio ex empto cui detur.
75 Actio ex empto tres alias actiones complectitur.
76 Quid perſequamur ea actione.
77 An venditor teneatur præcisè rem venditam præſtare, vel liberetur præſtando intereſſe.
78 Actio ex vendito cui competat; & quid veniat in ea.
79 Vaſallus, & emph; teuta non alienant ſine conſenſu domini.
80 Empti actionis forma.
81 Forma actionis ex vendito.
82 Declarantur actiones locati, & conducti.
83 Actio ex locato cui competat, & ad quid.
84 Conducti actio cui competat: & ad quid.
85 Praxis in actione locati & conducti.

Rei perſequendæ cauſa *a* cõparatæ ſunt *b* omnes *e* in rem actiones. Earum vero actionum, quę *d* in perſonam ſunt, eæ quidẽ quæ ex contractu naſcuntur, *e* ſere omnes rei perſequendæ cauſa comparatæ videntur: veluti quibus *f* mutuam pecuniam, vel in ſtipulatum deductam petit actor: item commodati, depoſiti, mandati, pro ſocio, ex empto, vendito, locato, conducto. Plane ſi depoſiti agatur eo nomine, quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum ſit, *g* in duplum actionem Prætor reddit: ſi modo *h* cum ipſo apud quem depoſitum ſit, *i* aut eum hærede eius, de *K* dolo ipſius agitur: quo caſu *l* miſta eſt actio.

Enarratur *hoc loci primum ſupraſcriptæ tertiæ diui-*
1 *ſionis membrum, nempe actiones rei perſecutoriæ.*† *Sunt*
a *autem* rei perſecutoriæ actiones, *Paulo* a *autore*, qui-
bus id petimus, quod ex patrimonio nobis abeſt. *Et*
licet non omnis actio ſit in rem prodita, ſed quædam etiã
b *in perſonam, vt ſupra* b *ex prima actionum diuiſione*
patet: non tamen ita in perſonam eſt, vt per eam ſolum
perſonæ negociũ faciamus, nihil amplius conſecuturi, ſed
magis, vt à perſona id conſequamur, quod nobis ex aliqua
2 *cauſa debetur,*† *ſiue hoc ſit ex contractu, vel quaſi ex cõ-*
c *tractu, ſiue ex delicto, aut quaſi ex delicto: hinc* c *enim*
3 *alter alteri obligamur.* † *Quod fit, vt vtraq; actio, tã rea-*
lis, quã perſonalis, rei perſequendæ gratia prodita habea-
tur, diuerſo tamẽ reſpectu. Sane actio in rẽ datur, quando
eam perſequi volumus rem, quam pleno iure noſtram eſ-
ſe dicimus, vtpote quã iuſto aliquo titulo acquiſiuimus:
ea ſi fuerit corporea, ad actionem rei vendicationis re-
fertur: ſin autem incorporea, ad actionem confeſſoriam
& negatoriam, atque ijs ſimiles ſpectat. Actione vero
perſonali id perſequimur, cuius non ſumus domini, ſed no-
bis ex aliqua cauſa debetur: qua perſonam ipſam vrge-
mus ad id vel dandum, vel faciendum, ſiue debeatur ex
ſtipulatu, ſiue aliunde. Hinc enim plures in contextu no-
ſtro

ADDITIONES.

a l. In honorar. 35. de actio. & oblig.
b In §. omnium, hoc tit.
e §. Sequens. ſupra, de oblig.

ſtro actionum perſonalium ſpecies recenſentur, quas de-
inde ſigillatim enarrabimus. Neque vero te moueat,
quod actio realis, pariter aduerſus perſonam, puta poſſi-
a *dentem,* a *intenditur, quaſi ob id perſonalis eſſe videa-*
tur: non enim eo contra poſſeſſorem datur, quod ex alia
cauſa nobis ſit obligatus, niſi ob rem illam, quam poſſidet
nobis vendicandam, quam ſolum expetimus, ſed fruſtra,
niſi edita actione aduerſus eum, qui poſſidet. His ſic præ-
libatis textum excutiamus.

a Comparatæ. *Introductæ, propoſitæ, inuentæ,*

b Omnes. *Tam ciuiles, quàm prætoriæ.*

c In rem actiones. *Qui actiones reales ſine delectu rem*
perſequuntur. Rem intellige petitam iure dominij, vel
etiam quaſi dominij, propter Publicianam.

d In perſonam ſunt. *Perſonales enim actiones ad hoc*
nituntur, vt ſint rei perſecutoriæ, vt rem perſequantur,
& potiſſime quæ ſunt ex contractu.

e Fere omnes. *Adiectum eſt hoc temperamentum,*
Fere, *propter actionem depoſiti, quæ quatuor caſib. per*
b *inficiationem* b *creſcit, & mixtam cauſam habet: de*
c *qua Prætoris edictum adhuc extat in* c *Pandectis.*

f Mutuam pecuniam. *Mutui contractum à ſtipulatio-*
ne euidenter diſtinguit, poteſt enim per ſe ſine ſtipula-
tione mutuum conſiſtere, vtpote qui re contractus ſit, po-
teſt & cum ſtipulatione: quæ ſi ex continenti mutuo ſub-
iuncta eſt, quoniam videtur id agi, vt ſola valeat, obli-
d *gationem ſimplicem parit: Cæterum duo erunt* d *con-*
tractus.

4 g In duplum. † *Puta ſi reus inficietur & neget, rẽ apud*
ſe depoſitam eſſe: tum enim condemnabitur in duplum,
ſcilicet ad rem depoſitam reddendam, & totidem in æſti-
e *matione. Rationem ponit Iuriſconſultus* e *alibi, quam*
repetit hic Accurſius: quia propter caſum fortuitum de-
poſitionis ex neceſſitate dependentem hæc res deponitur,
nec põt eligere vel experiri fidẽ depoſitarij, is qui deponit.
5 † *Duplex ergo huius Edicti ratio videtur: Prior quoniam*
alijs caſibus ſpatium deliberandi datur, cui res commit-
tenda ſit, hic vero calamitas nullum ad deliberandum
tempus permittit. Altera quod alijs in caſibus perfidia
nihil eximium habet, præter cæteras, hæc vero ſingula-
ris eſt, & maiore aliquo odio digna, quod vbi miſericor-
dia opus ſuit, ibi crudelitas adhibita eſt, & calamitati
adiecta.

h Cum ipſo. *Qui ſcilicet inficiatur depoſitum, nam nec*
iudicium ſuſcipitur, niſi reo negante. Vbi enim bonam
f *fidem agnoſcit, ſtatim iubetur* f *reſtituere.*

i Aut cum hærede. *Senſus eſt horum verborum: Si de-*
poſitarius eſt in dolo, quia inficiatur, ipſe tenebitur in du-
plum, non eius hæres. Hæres enim eo caſu ad id, quod ad
eum peruenit, & non vltra obnoxius ſit, niſi & ipſe hæres
g *dolo fecerit, id eſt, fuerit* g *inficiatus.* † *Zaſius porro*
6 *addendum putat, quòd ſi depoſitarius, eiuſve hæres aliàs*
interuerterit rem depoſitam verſute, corruperit, vel ex
dolo negligenter tractarit, perdiderit, & quicquid eorum
h *ſimile dici poteſt, quod etiam eiſdem caſibus tex.* h *no-*
ſter procedat.

k De dolo ipſius. *Nempe hæredis, qui pariter hoc de-*
poſitum inficiaretur. nam de dolo hæredis hic agitur, non
de doloſa defuncti inficiatione, ea enim ad hæredem non
pertinet, cum ipſe non deliquerit. Itaque liberatur, ſi
rem, quam habet, bona fide reſtituat.

l Miſta eſt. *In re ſcilicet & pœna: nam habet mixtam*
cauſam perſequendi rem & pœnam.

Expendamus *modo actiones in textu enumeratas ſi-*
gillatim, & primo actionem mutui, quæ dicitur certi
condictio ex mutuo, ſiue ſpecialis. Eſt autem condictio
certi, quæ ſpecialis dicitur, actio perſonalis, qua peti-
mus res noſtras, quas alicui mutuo dedimus, in eodẽ
genere nobis reddendas. *Dixi primo,* quæ ſpecialis
8 dicitur: † *quia ex* i *communi Interpretum aſſertione*
i *duplex eſt certi condictio, generalis, & ſpecialis. Genera*
lis eſt, quæ ex omni contractu cõpetit, quæ datur ex oĩbus
obligationibus puris, ex quibus quid certi petitur, exce-
pta cauſa mutui. Specialis eſt: quæ duntaxat ex mutuo
conceditur. Hæc doctrina num vera ſit, ſanè dubito plu-
9 *rimum:* † *mihique probabilius videtur, vnam tantum*
certi condictionem eſſe, generalem ſcilicet, multas ta-
men ſub ſe ſpecies continentem, vtpote ſpeciales actiones
tanquam genus, quod ſpecies complectitur, ita quod vbi-
cunq; certũ petitur, dicatur condictio certi, ſed vbi iſta cõ-
dictio ad certum cõtractum reſtringitur, tũ ex eo contra-
ctu detur. Exempli loco: Peto codicem ex commodato
certi condictione, iam dicitur condictio certi ſpecialis ex
10 *commodato. atque ita de alijs cõtractibus.* † *Sic etiam*
K *intelligendus eſt* K *Iuſtinianus, dum ait,* certi condi-
ctionem dari ex mutuo: *verum eſt, ſpecialem, non di-*
ſtinctam & ſeparatam à generali condictione certi, vt
vulgo eum locum interpretantur: ſed quæ comprehen-
datur ſub ea, veluti ſpecies ſub ſuo genere: Nam certi
condictio generalis concurrit cum omni actione, ex qua
l *certum petitur:* l *cum omni actione, inquam, in qua ve-*
nit rem dari vel tradi. Vnde ſicut genus non ſeparatur à
ſpeciebus, ſed eas in ſe continet (eſt enim genus in effectu
& re ipſa nihil aliud, quàm ſpecies ſimul collecta) ita in
propoſito. hoc genus, ſcilicet certi condictio, non diſtin-
guitur à ſpecialibus actionibus, id eſt, à ſuis ſpeciebus, ſed
11 *eas cõplectitur.* † *Eſt ergo vna condictio certi, in ſuo gene*
re, multiplex tamen in ſpeciebus. Item illa generalis con-
dictio per ſe nihil eſt, niſi contrahatur ad ſpeciem, nec po-
m *teſt caſus vllus oſtendi, vbi per ſe veniat: id quod Bar.* m
ipſe fatetur, vtcunque conetur duas certi condictiones di-
ſtinctas & ſeparatas probare. In ſumma, communis opi-
nio nullo iure fundatur, & eadẽ facilitate deſtruitur, qua
aſſeritur. Alteram vero ſententiam ſi ſequamur, nihil
12 *videbimus in textibus legum aduerſum.* † *Ad propoſi-*
tum redeundo, perſonalẽ hanc eſſe actionem conſtat, quia
in perſonã eſt ex contractu mutui, qui non niſi re ipſa in-
n *teruueniente certo conſenſu,* n *perficitur.* Addidi, res no-
13 ſtras: † *quia mutuans debet eſſe dominus vel quaſi do-*
minus rei mutuandæ. Nam ſi rem tibi alienam mutua-
o *rem, non eſſet mutuum, quia non fieret de* o *meo tuum.*

Debens

ADDITIONES.

a Iuxta l. officium. de rei vend.
b §. Sed furti. inf. eo.
c l. 1. depoſiti.
d l. Si ita fuero ſtipulat. & l. ſeq. de noua.
e In l. 1. §. merito, ff. depoſ. fa. etiam l. 1. §. 1. de incen. rui. nauf.
f l. Pen. C. depoſ.
g §. Non autem. ver. aliquando. inf. de perpet. & temp. actio.
h Argum. l. quod Nerua. ff. depoſ.
i In l. certi condi. ff. ſi cert. pet. ſup. quib. mod. re cont. oblig. in pri. vbi etiam aliqua dixi. & in rub. d. tit. ſi cert. pet.
k Supra quibus modis re contrah. oblig. in princ.
l Ita Zaſ. l. certi.
m In d. l. certi condict.
n Dict. pr. quib. mod. re contrah. oblig. per l. 2. ſi cert. pet.
o Dict. l. 2. §. appellata.

Debent autem res eſſe fungibiles, quæ ſcilicet in pondere
numero menſuraque conſiſtunt: quia mutui datio in his
a *tantum rebus* a *verſatur.* † *Adpoſui*, quas mutuo de-
14 dimus: *quia vt hæc actio locum habeat, neceſſe eſt, rem*
ita dari accipienti, vt eius fiat, alioqui non poſſet ea vti.
b *Dare* b *enim eſt dominium transferre.* † *Subiunxi*, in
15 eodem genere: *vt commodati & depoſiti actiones ex-*
cluderem, in quibus petimus nobis illam ſpeciem reddi,
quæ tradita eſt, & non aliud eiuſdem generis. In hoc au-
tem iudicio intendimus, vt reus tantumdem ſoluat, id eſt,
c *rem eiuſdem naturæ &* c *qualitatis.* † *Vnde ſi debi-*
16 *tor interpellatus legitime extra iudicium, fuerit in mora*
ſoluendi, ac interim minoris valere cœperit res mutua-
ta, tunc peti poteſt, vt præter rem ipſam condemnatur
etiam in id, quod intereſt actoris, debito tempore fuiſſe
ſolutam, facta ſcilicet æſtimatione, quāti plurimi value-
rit d *tempore moræ. Si autem nulla interpellatio iudi-*
cium anteceſſerit & veriſimile ſit, pendente iudicio va-
riatum iri precium & valorem rei mutuatæ, conſultius
eſt, vt etiam hoc caſu petatur & mutuum, & quod in-
tereſt, facta per officium Iudicis æſtimatione, quanti plu-
d *rimi fuerit, toto tempore* d *iudicij ſicque Iuliani* e *re-*
e *ſponſum accipienda eſt.* † *Porrò iſta actio incipit ſtatim*
17 *ex obligatione mutui pura eſſe. Si autem ſub conditione,*
vel in diem detur mutuū, pendet interim, nec ante diem
f *vel conditionem* f *peti poteſt.* † *Probat autem actor in*
18 *hoc iudicio, contractum mutui effectualiter interueniſſe.*
Eſt enim mutuum contractus re, ita quod ſine rei inter-
uentu non ſubſiſtat. Cæterum rem fuiſſe ſuam, probare
non tenetur, quia iuuatur veriſimili coniectura, quod res
mutuo data fuerit ſua: neque auditur aduerſarius, ſi for-
te referret quæſtionem dominij, & exciperet contra agen
tem, ipſum non fuiſſe dominum rei mutuatæ, vtpote ſta-
g *tim ſuſpectus, quod eludere velit debitam* g *ſolutio-*
nem. Præterea regulariter mutuum fit ad rogatum ac-
cipientis: citra verecundiam autem fieri non poßet, ſi
mutuatarius diceret, pecunia illa non erat tua tempore
19 *mutui dationis.* † *Libellus ita proponatur:* Mutuaui
haud ita pridem ex ære meo Titio centū aureos Rhe-
nenſes probos, quos ipſe nunc mihi contra bonam
fidem reddere negat: quare peto eum mihi ad red-
dendam & ſoluendam iſtam pecuniæ quantitatem iu
h dicialiter *h* condemnari, &c.

Altera actio, quæ hic recenſetur, eſt condictio certi
20 ex ſtipulatione. † *In primis autem aduerti debet, aliam*
eſſe certi condictionem ex ſtipulatione, & aliam actio-
nem ex ſtipulatu. *Hæc enim ita demum naſcitur, ſi res*
in ſtipulationem deducta, eſt incerta; vel cum de re certa
in genere, ſed incerta in ſpecie, fit ſtipulatio: vt ſi homi-
nem ſtipuler aut fundū ſine propria appellatione aut vi-
num frumentumve ſine certa qualitate. Illa autem tum
oritur, cum res eſt certa, cum certū quid deductum eſt in
ſtipulationem, puta quod continet quid, quale, quantum:
vt ſi ſtipuler vini Rhenenſis optimi amphoras decem,
centum aureos Rhenenſes probos. Nam in proponenda
hac actione cautus ſis oportet, ne res petita forte incerta
i *appareat. Ideo in exemplo loquor de vino* i *optimo:*
21 † *quoniam non omnis qualitas rebus addita, facit rem*
certam, ſed ea ſola, quæ primum & ſummum locum te-
net. Nam ſi vini boni decem amphoras ſtipuler, rem in-
certam ſtipulari videor. Vtcunque enim qualitas boni-
tatis adiecta ſit, iſta tamen eſt incerta qualitas: quia bo-
no melius inuenitur, & vinum quod melius eſt, ipſum
quoque bonum eſt. Quare hoc caſu certi condictio non
competeret, ſed tantum actio ex ſtipulatu, tanquam ad
rem incertam. Sic etiam in altero exemplo dixi, cen-
tum aureos Rhenenſes probos: quia ſi peterem cen-
tum monetæ noſtræ Germanicæ, iſta ſtipulatio non dice-
retur continere certum, cum varia ſint genera mone-ta-
rum: quamuis ex interpretatione legis ſatis videatur cer-
K *tum, quia in dubio debet intelligi* K *de moneta exiguiori:*
tamen ex interpretatione legis non debet dici certū, quod
ex ipſa pronunciatione apparet incertum. Ergo ita certi
condictione ex ſtipulatione agi non poßet, ſed quod ex
22 *ſtipulatu.* † *Hinc conſequitur, quod ſi agatur ad factū;*
puta domum ædificari, vel deſcribi librum, in actione ex
ſtipulatu fieri debere, quia hic eſt quædam alternatio, pe-
tendo factum, vel intereſſe, quod tacitè in ſtipulationem
l *deductum videtur, ergo* l *incertum.* † *Inde eſt, quod di-*
23 *cimus facta eſſe* m *incerta. Sin autem ſimpliciter pe-*
m *terem intereſſe (quod facere poſſum) nihil obſtat, quin*
agi poſſit certi condictione ex ſtipulatione. Intereſſe enim
licet ab initio certum non ſit, certificatur tamen ex poſt
facto per ſententiam Iudicis, quod non eſt in homine ge-
n *neraliter in ſtipulatione* n *deducto. Porrò vtraq; actio*
eſt perſonalis ex obligatione verbis contractu quam ſti-
pulationem dicimus, quæ tamen eatenus firma eſt, ſi
fuerit legitima ſtipulandi cauſa. Siquidem vbi omni-
no nulla fuerit cauſa, vel impoſſibilis, aut turpis, aut
contra bonos mores, ibi non contrahitur ſtipulatio, nec
per conſequens actio naſcitur, Petro de Bella Pertica fru-
o *ſtra* o *repugnante.* † *Datur autem vtraque ſtipulan-*
24 *ti: prior quidem aduerſus promittentem certi aliquid,*
altera aduerſus promittentem rem incertam, ſiue pro
p *ſe, ſiue intercedendo pro* p *alio.* † *Sunt ambæ rei per-*
25 *ſecutoriæ, quia prior ad rem certam, altera ad rem in-*
certam promiſſori condicendam competit, præterea ad
pœnam, ſi qua adiecta fuit, vel ad id, quod intereſt ſtipu-
latoris, cuius æſtimatio eo tempore ſpectanda eſt, quo dies
q *obligationis* q *venit.* † *Quamuis autem actio ex ſti-*
26 *pulatu plerunque perſequatur pœnam, maximè cum*
r *eam ſtipulati* r *ſumus, ob id tamen pœnalis non dici-*
27 *tur,* † *quia actionem pœnalem vocamus, ſi pœna per le-*
gem ſit inſtituta. Iſta verò pœna, quæ plerunque ſti-
pulationibus adijciuntur, ſunt conuentionales, & in-
duunt nomen rei, propter conuentionem contrahentium,
vt ita

ADDITIONES.

a In prin. ſup. quibus modis re contrah. oblig.
b §. Sic itaque diſcretis. ſup. hoc noſtro tit.
c l. 3. Cum quid. ſi cert. pet.
d Iuxta l. ædil. §. ſciendum de ædil. edict.
e In l. 22. vinum. ff. ſi cert. pet.
f l. 7. Omnia quæ. l. proinde. ſi cert. pet.
g l. Nec vnde. C. ſi cer. pet. & l. ſi quis nec cōdictionis. C. loca. l. ne creditoris. C. de pign act. Itē Bart. in l. nam etſi fur. in princ. ſi cert. pet.
h Vide Speculat. in tit. de ſolut. §. ſequitur.
i Vide Doct. in l. certum. & l. certi condic. ſi cert. pet. & quæ dixi ſupra. de verbor. oblig. in princ.
k l. 9. Semper in obſcuris. de re. iur.
l l. 75. vbi autem, § 8. qui illud. aut illud. de verb. obl. l. 72. ſtipul. non diuiduntur. §. Celſus. eod. tit.
m l. Stipulationum. cum l. ſeq. eod tit.
n. Ad quæ vide quæ vberrimè ſcribunt Doct. in d. l. cer. cond.
o. Hic tex. eſt in l. 2. §. circa. de doli excep. l. impoſſibilis. l. generaliter. & l. Titia quæ. ff. de verb. oblig.
p l. 1. De verborum oblig.
q. l. 59. quoties in diem. cum l. ſeq. de verb. oblig.
r Iuxta §. vlt. ſupra, de verb. oblig.

a *vt ita nihilominus ſint rei* a *perſecutoriæ.* † *Cauſa ha-*
28 *rum actionum eſt ipſa verborum obligatio, ſiue ſtipula-*
tio, quæ ſi pura eſt, ſtatim naſcuntur, & exerceri poſſunt,
b *alioqui veniente die, vel* b *conditione.* † *Probat autem*
29 *actor, ſtipulationem legitimè, & incontinenti factam eſ-*
ſe, & ex legitima cauſa rerum ſtipulāti promiſiſſe. Quod
ſi etiam intereſſe petatur, id ab actore probari oportet.
30 † *Libellus*: Titius promiſit per ſtipulationē mihi da-
re decem aureos Rhenen. probos, ex cauſa venditio-
nis fundi mei Tuſculani, quem à me legitimè emit, cę-
terum dare recuſat. Quare peto, vt eos mihi det, & ad
dandum mihi per veſtram ſententiam condemne-
31 tur, &c. † *Nunc ad actionem commodati; quæ duplex*
32 *eſt, directa, & contraria.* † *Scire enim iuris ſtudioſus*
debet, actionem interdum directam dici, prout opponitur
contrariæ, & eſt quæ datur principaliter contrahenti, &
aliam partem ſibi obliganti. Nam ſi contractus ſint prin
cipaliter vltrò, citroque obligatorij, vtrobique directa
actio conceditur, & neutrobique contraria, ſicut alias
c *etiam* c *docui.* † *Sic actio commodati directa eſt, quæ*
33 *commodanti datur, qui non eſt obligatus ex contractu*
principaliter ipſi commodatario, quem ſibi obligauit ad
reſtitutionem rei commodatæ. Contraria verò eſt, quæ
cōmodatario ipſi conceditur, qui ex contractu commodati
principaliter obſtrictus eſt, contra commodantem, quem
habet obnoxium, non quidem ex contractu commodati,
ſed poſt contractum, ex æquitate naturali, qua obliga-
tione cogit eum, vt ipſi re commodata vti liceat, vt reſti-
tuat impenſas, ſi quas maiores in re commodata fecit.
34 † *Eſt autem vtraque actio perſonalis, quia in perſo-*
d *nam datur ex contractu commodati; qui re conſtat* d
principaliter. Sunt ambæ rei perſecutoriæ multis mo-
35 *dis.* † *Directa enim commodati actione perſequimur;*
primò, vt commodatarius rem ipſam commodatam re-
ſtituat in ſpecie, in hoc differens à mutuò, vbi alia eiuſ-
dem qualitatis reſtituitur. Deinde ſi res commodata ſit
reddita deterior, vt præſtetur, quod intereſt commodan-
tis, propriè enim dicitur res non reddita, quæ deterior fa-
e *cta* e *redditur. Denique ſi conuenit inter contrahen-*
tes, vt res certo loco, vel tempore reddatur, quæ vten-
da accipitur, huius conuentionis ratio haberi debet in
f *æſtimando damno non redditi* f *commodati: & ſic de-*
36 *inceps.* † *Contraria verò actione commodati perſequi-*
mur, primò vt ſoluatur, quanti intereſt commodatarij,
rem commodatam ante expletum vſum non fuiſſe abla-
tam. Deinde impenſas maiores, & neceſſariò in re com-
modata factas, puta in curanda reficiendave re. De-
mum ſi ſciens commodauit rem vitioſam, rectè agitur,
g *vt damnum* g *ſarciatur.* † *Naſcuntur autem hæ a-*
37 *ctiones poſt diem in commodato expreſſum, alioqui*
h *poſt* h *vſum rei. Ex prædictis conſtat, cauſam harum*
actionum eſſe, contractum commodati, cuius naturam
i *alibi* i *explicatam habes.* † *Probat autem actor in*
38 *his actionibus, primum, contractum commodati cele-*
bratum fuiſſe. Deinde, quod finitus ſit vſus, ad quem
commodato res data eſt; hoc enim primum requiritur
in commodato, vt ad vſum aliquem res detur, qui vel
natura intelligatur, vel in ſpeciem ſit expreſſus, adeò
k *vt antea reuocari nequeat, nec rectè agatur ad* k *re-*
ſtitutionem, & in hoc differt à precario. Cæterum quid
præſtet commodatarius, & an ad ipſum periculum per-
l *tineat, ſi res commodata perijt,* l *alibi diſſenſum eſt.*
39 † *In hanc autem formam proponi poteſt commodati*
actio directa: Commodaui nuper Titio equum meum
gradarium, quo commigraret Baſileam; verum cum
ipſe redierit, & reſtituere illum recuſet, peto eum ad
reſtituendum mihi condemnari: vel cum illum red-
diderit deteriorem, & claudum, me ignorante, peto
vt mihi precium ſoluat, quo deteriorem fecit, &c. *No-*
tanter aūt adieci, me ignorante, *quia ſi quis rem dete-*
m *riorem ſciens recipiat, ſibi* m *imputabit.* † *Forma in*
40 *actione commodati contraria*: Titius commodauit mi-
hi pratum ad vſum paſcendi pecoris per totam æſta-
tem, & quamuis æſtatis tempus non ſit finitum, ipſe
tantum prohibuit me, ne eodem prato vterer, ex qua
prohibitione damno affectus ſum quinque aureorū;
quare peto, vt hos quinque aureos condemnetur mi-
41 hi ſoluere, &c. † *Sequitur* actio depoſiti; *quæ pariter*
duplex eſt, directa & contraria. Directa eſt, quæ depone-
ti conceditur aduerſus depoſitarium, & eius hæredes, ad
perſequendam rem depoſitam. Nec intereſt, prædo vel
fur ſit, qui depoſuerit; hos enim depoſiti rectè acturos di-
n *cit Marcellus* n *apud Vlpianum.* † *Contraria autem*
42 *competit depoſitario, penes quem res depoſita eſt, eiuſ-*
que hæredi aduerſus deponentem, & eius hæredem; quæ
venit, quod eſt neceſſario vel vtiliter in rem depoſitam
impenſum; nam æquum eſt, eum habere actionem, ne
obſequendo amico damnum patiatur, & deponens locu-
43 *pletur illius iacturam.* † *Ambæ in perſonam ſunt, ex con*
o *tractu depoſiti, qui re* o *conſtat principaliter. Et ſunt*
ciuiles, quia ciuili autoritate introductæ, vt in rebus de-
44 *poſitis regulariter vltrò citroq; nobis deſeruirent.* † *Cæ-*
terum directa eſt etiam Prætoria, ſaltem in quatuor ſpe-
ciebus in textu relatis, videlicet cū res deponitur, vel tu-
multus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij gratia; nec
dominus vllam aliam deponendi cauſam habet, quam vt
45 *euitet imminens ex cauſis ſupraſcriptis periculū.* † *Illis*
enim caſibus voluit Prętor depoſitariū inficiantē dolo ma-
lo, id eſt, negantem rem apud ſe eſſe depoſitam, in duplum
obligari, cū tamē aliàs hæc actio ſemper in ſimplū detur.
Merito autem Prætor ità conſtituit, quia grauius eſt fidē
fallere ei, qui ex neceſſitate deponit, quam qui ex volun-
tate: cū ex neceſſitate deponens propter euentum fortui-
p *tum non poſſit eligere, vel experiri* p *fidem depoſitarij.*
46 † *Præterea hæc iudicia ciuilia ſunt perpetua; Prætoria*
verò depoſiti actio annalis eſt in duplum, alias perpetua
q *ad perſequendam* q *rem depoſitam. Item ciuiles ſunt*
rei perſecutoriæ: directa enim perſequitur rem alicui com-
miſſam,

ADDITIONES.

a Atque ita Glo. ſoluas hic in verbo, ferè.
b §. Omnis, cum duob. §§. ſeq ſup. de verb. obl. d. l. certi condi-
ctio: & huc ſunt referēda, q̄ ſup. de ver. obl. à me dicta ſūt.
c In §. item is cui. ſupr. quibus mod. re contrah. oblig. videas
etiam Fabrum. in §. ſocius. ſup. de ſocietate.
d Dict. §. item is cui.
e l. 3. §. Si reddita, ff. commod.
f l. Si vt certo. in princ. commod.
g l. In rebus, §. poſſunt. ff. hoc tit.
h l. In commodato, § ſicut autem. eodem tit.
i Vide quæ dixi in dicto §. item is cui.
k Dict. §. ſicut autem.
l In d. § item is cui,
m Vide ad hoc Bart. in l. 3. §. ſi reddidi, hoc tit.
n l. 1. §. Si prædo. ff. depoſi.
o Vt habetur in §. præterea, & ibi dixi ſupr. quibus mod. re cont. oblig.
p l. 1. §. & merito. ff. depoſ. fac. c. 1. extra de verb. ſign.
q l. Quod tumultus. ff. depoſiti.

a *miſſam cum fructibus & omni a cauſa; contraria etiam*
perſecutionem expēſarum vtilium habet vt ſi equus de-
ponatur, æquum eſt, vt ſuppeditatum equo paſtum recu-
peret depoſitarius. Prætoria verò in præfatis quatuor ca
ſibus mixta eſt, quia & rem, & pœnam perſequitur in-
47 *tra annum. † Subinde actio depoſiti directa infamat,*
quia agitur quodammodo de perfidia; & is notatur, qui
b *ſuo nomine conuentus & condemnatus eſt, nō qui* b *alie-*
48 *no. † Item in ea iuratur in litem ex dolo non* c *reſtituen*
c *tis: non autem in contrarijs, quæ non infamat, quia de fi-*
d. *de rupta non agitur, ſed de indemnitate* d *depoſitarij.*
49 † *Directa depoſiti actio ſic inſtituitur;* Commendaui
Sempronio ſponte gratiſq; accipienti centum aureos
in ſacculo obſignato per Stichum ſeruū actorē meū,
hac lege, vt qn̄ vellē, & vbi vellē, cōfeſtim redderent;
poſtulanti autem mihi reſtituere recuſat: quare peto
e eum ad reſtituendum per ſententiam e condemna-
ri. *Cæterum quid in hanc actionem veniat, & de huius*
f *priuilegijs, alibi à* f *me diſcuſſum eſt. † Forma propo-*
50 *nenda actionis contraria facilis eſt.* Titius apud me
duos equos depoſuit, quorum cuſtodiā gratis, & ami-
co animo ſuſcepi, & pro paſtu eorūdem expēdi duos
aureos, quos mihi reddere recuſat. Quare peto eum
condemnari, vt mihi duorum aureorum impenſas ſol
51 uat, &c. † *Actionem depoſiti Prætoriam ita propone;*
Cum nuper in platea piſcaria fuiſſet ortum horribile
incendium, & viderem iam flammā meis ædibus im-
minere, depoſui ſuppellectilem meam apud Sempro-
nium in tali platea habitantem, quam admonitus re-
ſtituere, detrectauit id hactenus; quare peto eum ſen
tentia compelli, vt prædictas res mihi reſtituat, & ſi
quas ex illis fuerit inficiatus, peto eū tunc in duplum
52 æſtimatarum rerum condemnari, &c. † *Sic enim pe-*
tendum eſſe in libello huius iudicij, Rofredus ex veritate
aſſerit, reiecta illorum opinione, qui putabant ſimpliciter
res petendas eſſe, & ſi depoſitarius nolit eas reſtituere,
tum in iudicio, ſi præter recuſatam reſtitutionem cœpe-
rit planè inficiari, implorandum eſſe Iudicis officium ad
g *pœnam. Errant enim hi tota via, vt &* g *Old. ait, quip-*
pe quòd hæc actio Prætoria principaliter ob pœnam peten
53 *dā introducta ſit, alioqui ciuilis ſufficeret. † Ad* Actio-
nem mandati tranſeamus. Hæc conſimiliter duplex eſt.
Directa, prout alium principaliter obligat mandati; &
contraria, prout ille alter aduerſus principaliter obligan-
54 *tem agere poteſt. † Directa ergo mandati actio, man-*
datori, eiuſque hæredi conceditur, aduerſus eum, qui man
h *datum ſuſcepit, & non* h *expleuit vel illud doloſe aut*
i *negligenter explicauit, ſicq; damno affecit* i *mandan-*
tem (illud enim mandatario non imputabitur, ſi inter-
dum cauſam mandantis non meliorem fecerit, ſed ſi de-
teriorem ſua culpa reddiderit, ſemper tenebitur) vel de-
K *nique mandati fines exceſſit cum detrimento* K *man-*
datoris. Contraria verò competit mandatario & eius
hæredi aduerſus mandantem, eiuſque hæredes impleto
mandatu ad reputationes (ceu Iuriſconſultus vocat) &
l *ad omneis impenſas neceſſariò & vtiliter impendit* l
55 *mandatarius. † Sunt autem ambæ actiones ciuili au-*
toritate introductæ; & in perſonam ſunt ex contractu
mandati, qui conſenſu perficitur, trahitque originem
m *ex* m *amicitia; cuius contractus vim & poteſtatem*
n *abundè ſuo* n *loco oſtendimus. Non autem ideo qui obli*
gatur ex hoc contractu, quia geſſit negotium, ſed quia
mandatum ſuſcepit, conceſſi: amico poſtulanti officium;
ideoque vel hinc apparet. Nam etſi poſt ſuſceptum man
o *datum non geſſiſſet, plerunque tamen* o *tenetur. † Sunt*
56 *item rei perſecutoriæ, de eo quod intereſt* p *actoris; nam*
p *per directam petitur, vt reſtituat mandatarius, quicquid*
ad eum ex mandatu peruenit, ſi modò poſſit reſtituere,
quia res ei tradita ſit: alioqui vt dat actionem, quam ha-
q *bet ad* q *conſequendam rem. Si verò ſuſcepto man-*
datu negligens fuit, petitur eatenus, quatenus manda-
r *toris intereſt; ſi nihil intereſt, ceſſat* r *actio. † Con-*
57 *traria verò actione perſequitur mandatarius, vt reſti-*
tuantur ſibi ſumptus bona fide ac neceſſario facti, ta-
metſi negotium non potuerit conficere, vel infeliciter geſ
ſ *ſerit ſine* ſ *culpa ſua. Item vt vſuras conſequatur, ſub*
quibus oportuit fortè eum mutuari pecuniam ad geren-
t *dum negotium* t *neceſſarium. Denique vt ſibi pecu-*
58 *niam det mandans, ad exequendum mandatum. † Por-*
rò mandati directa infamat, perinde atq; depoſiti actio:
u *non* u *autem contraria. Vnde & eleganter M. Cicero*
x *in oratione pro Roſcio Amerino ſcribit,* x mandati
conſtitutum eſſe iudicium non minus turpe, quam
furti. Quibus enim in rebus ipſi intereſſe non poſ-
ſumus, in ijs operæ noſtræ vicaria amicorum fides
ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium com
mune præſidium, & quantum in ipſo eſt, diſturbat
vitæ ſocietatem. Non enim poſſumus omnia per nos
agere: alius in alia eſt re magis vtilis, &c. *Et paulò*
poſt: Idcirco turpis hæc culpa eſt, quòd res duas ſan-
ctiſſimas violat, amicitiam & fidem: nam neq; man-
dat quiſpiam ferè, niſi amico: neque credit, niſi ei,
59 quem fidelem putat. † *Ex prædictis omnibus ſatis co-*
gnoſcitur, quæ ſit cauſa vtriuſq; actionis, ipſe ſcilicet man
dati cōtractus, q obligationē parit, ex qua deinde vtraq;
60 *proficiſcitur: quidq; in quauis probari debeat. † Differt*
autē hoc iudiciū ab actione negociorum geſtorū, quæ do-
mino datur etiā ignoranti rem ſuam eſſe geſtā, nulla præ-
uia iuſſione ſiue mandatu. Mandati verò iudiciū nō com-
petit, niſi præceſſerit aliquis iuſſus ipſum mandatū. Quo-
modo itē à fideiuſſione, ſponſione, conſtitutione, expromiſ-
y *ſione diſcrepet, alibi à* y *nobis explicatum eſt. † Praxis.*
61 *Directa mādati actio ſic proponi in iudicio pōt:* Mādaui
Titio,

ADDITIONES.

a l. 1. § Hanc actionem. hoc tit.
b l. Depoſitum. C depoſ. l furti. § ſi quis alie. no. & §. vlt. ff. de ijs qui not. infam. & l. nihil. C. de procur.
c l. 1. §. Si rem. hoc tit.
d l. Rei apud. d. tit.
e Caſus eſt in l. Lucius Titius, ff. dep. vbi dicitur commendare nihil aliud eſſe, quam deponere; quam ſcitu dignum eſt: nam & hodie ſecundum formulam huius l. tradimus pecunias mercatoribus.
f Vide quæ docui in d. §. præterea.
g In praxi huius actionis.
h l. Si mandauero. §. vlt. & l. inter cauſas. § qui ſuſcepit. ff. man.
i l. Præterea. & l. procuratorem. §. 1. hoc ipſo tit.
k l. Diligenter. d. tit. mand.
l l. Idemque, §. idē labeo, h. t. l. ſi verò non remunerandi, §. ſi.
m l. 1. ff. mand.
n Supra, de mandato.
o l. Si remunerandi, §. 1. hoc tit.
p l. Ad comparandas. C. hoc tit.
q Dict. l. ſi procuratorem, §. dolo autem.
r Dict. l. ſi procuratorem, §. mand.
ſ l. Qui mutuam, §. vlt. hoc tit. l. etiamſi contrariam. C. eod.
t Dict. l. ſi verò non remunerandi. § ſi mihi.
u l. In re mandata. C. mandat.
x Vide etiam Bud. in priorib. annot. in ff l. 1. de ijs qui not. infa.
y Supra, in tit. de fideiuſſ. vbi etiam Ang. Aret.

Digitized by Google

Titio, vt mihi fundum Herderanum in agro Briſgoi-
co mille aureis à me ſtatim numeratis à Sempronio
emeret, quem ſuſcepto mandatu non pridẽ poſt emit,
& à venditore per traditionẽ accepit, vetũ mihi man
danti tradere contra bonã fidẽ recuſat. Quamobrem
peto ipſum Titium reũ condemnari, vt fundũ Her-
deranum, cũ fructib. ex eo perceptis tradat, & vt eui-
ctionis cautioni, quã accepit, cedat, prętерea vt caueat
mihi, ſuo facto talem fundum nõ eſſe oppignoratum,
a neq; ſeruitute aliqua oneratum, vel quouis modo a
deteriorem factum, quam tempore traditionis fue-
62 rit, &c. † *In contraria actione ſic propone libellum:* Flac
cus nuper mihi commiſit adminiſtrationem bonorũ
Friburgi, quam ego ſuſcepi, & in eadẽ bona, quæ ad-
miniſtraui quinquaginta aureos impendi. Verum ip-
ſe à me admonitus, vt prędictam pecuniã mihi ſolue-
ret, hactenus recuſauit. quare peto eundem Flaccum
condemnari, vt prædictos 50. aureos nomine impen-
63 diorum exoluat, &c. † *Caeterum quod hanc vocẽ, man-
datu, ſuperius ſemper poſui, id non ocioſè à me factum*
b *eſt. Nam quum duplicia ſint* b *mandata, publica. ſ. &
priuata (publica, quæ propriè præcepta magiſtratuum*
c *vocantur, &* c *ſunt neceſſitatis: & priuata, quæ vulgò
commiſſiones dicuntur) veteres vt hanc differentiã man-
datorum exactius ſignificaret, ſolebant dicere,* manda-
tu, *in ablatiuo, cum mandatum priuatum intelligi vole-
bant; publicum verò per ablatiuum,* mandato, *intellige-
bant. Inde eſt illa locatio, quam Haloander diligenter in
Pandectis obſeruauit,* mandatu meo, mandatu Titij,
64 *quod ſigna. † Accipiamus actionem* pro ſocio. *Ea eſt
perſonalis, quia in perſonam dirigitur, nempe ex contra-
ctu ſocietatis priuatæ, quæ fit, cum duo pluresve ſic con-
trahunt, quòd lucrum & damnum inter eos commune ſit,*
d *de vna re, vel negociatione, aut de omnib. bonis* d *præ-
ſentibus & futuris: transferunturq; illicò dominia rerum*
e *in ipſos ſocios ipſo iure, licet ſpecialiter traditio non* e *in-
terueniat. Ex hoc igitur contractu ſocij inuicem obligan-
tur alter alteri ad mutuas præſtationes, ſ. vt ſecundum
conuentionem initam rem communem gerant, vt omnia*
f *communicent bona* f *fide, etiamſi non ita ad normã ma-
thematicam ſit dictum. Ex tali rurſus obligatione pro-*
g *ducitur hæc actio. Atq; huc ſpectat quod Paulus* g *ſcri-
bit,* actionem pro ſocio magis ad perſonales inuicem
præſtationes pertinere, quàm ad communium rerum
65 diuiſionem. † *Porrò per cauſam materialem potes hãc
actionem ab communi diuidundo iudicio apertè diſtin-
guere, quia vt res ex ſocietate communicetur, pro ſocio
agimus: ſed cum iam fuerit communis non ex ſocietate,
ſed ex alia cauſa, experiri poſſumus communi diuidundo,*
h *vt rectè diuidatur. Idq; eſt quod* h *Paulus:* Denique
ait, ceſſat communi diuidundo iudicium, ſi res com-
munis non ſit. *quaſi diceret: non habet materiam, vnde
naſcatur actio communi diuidundo, niſi præcedat commu*
66 *nio. † Competit autem actio pro ſocio, ſocijs inuicem, eo-
rumque hæredibus, quoties alterum alteri ex bono &*
67 *æquo præſtare aliquid oportet; † eſtque directa ex
vtraque parte, quia vtrique ſocio eadem ratione princi-*
i *paliter & directò* i *conceditur. Et datur in diuerſis ca-*
68 *ſibus. † Primò ſocietate finita ad perſonales præſtatio-
nes, ſ. fructus & reditus inuicẽ diuidendos, & lucra com-
municanda. Deinde ſi ſocius dolum commiſit, vel præſta-
re detrectat id, ad quod ſecundum naturam vel conuen-
tionem ſocietatis initæ tenetur, hãc intendere poſſum, etiã
durãte ſocietate. Pro generali verò ratione lucri & dam*
k *ni non conceditur hoc iudicium, niſi finita ſit* k *ſocietas.*
69 *† Et hoc diligenter obſerua: quia multi Doctores hoc nõ
ſatis perſpexere, hanc actionem duplici fine exerceri: al-
tero, vt ſocius ſeruet pactiones cõtractus, & præſtet quod
debet in adminiſtrãda ſocietate: altero, vt actori præſten-
tur omnia ex ſocietate debita, cum noluerint litigantes*
70 *eam diutius conſtare. † Cæterum condemnatus hoc iudi-*
l *cio ſit* l *infamis, ſi modò ſuo nomine, nõ alieno damna-*
m *tus* m *fuerit. Rationẽ Cicero pro Roſcio Amerino gra-
uiter aſſignat.* Cum enim ſocietatem cum aliquo coeo,
puto mihi paratum auxilium, quo cum altero cõmu-
nicem, inde ad eius fidem confugio, & neminem mi-
nus, quam eum, cui res meas cõmiſi, cauere poſſum,
quem etiam ſi metuimus, ius officij lædimus. Rectè
igitur Maiores eum, qui ſocium fefelliſſet, in virorum
numero haberi noluerunt. *Idem pro Roſcio Amerino,
tria eſſe priuata iudicia ſummæ exiſtimationis ſcribit, fi-*
n *duciæ, tutelæ, ſocietatis. Hinc eſt quòd* n *Vlpianus ſo-
cietatem ius quodammodo fraternitatis in ſe habere di-*
o *cit: &* o *Iulianus huius contractus fraudatorem nota
infamiæ damnauit. Cauſa huius actionis ex ſuprascriptis*
71 *ſatis eſt manifeſta. † Probat aũt hoc in iudicio actor initã
eſſe ſocietatẽ vel vnius negociationis, vel omniũ bonorũ.
Item ſpeciem exercendæ ſocietatis eſſe honeſtã: quia re-*
p *rum inhoneſtarum nulla eſt* p *ſocietas. † Libellus ita*
72 *proponendus.* Coita eſt inter me & Titium omnium
bonorum ſocietas vſque ad decennium, adminiſtran
te ipſo Titio vniuerſa ſocietatis negotia, accepti &
expenſi rationem habendo. Verum cum nũc lapſum
ſit decennium, finitaque ſocietas, peto eum ad reco-
gnitionẽ & diſpunctionem rationũ condemnari, &
vt quę ſuperſunt cõſignet, & viritim ſecundum leges
73 cõuẽtionis diſtribuat. † *Sequuntur actiones* ex empto
q & vendito, *quas partim etiam* q *ſupra explicauimus.*
r *Has duas actiones eſſe iure ciuili introductas,* r *Vlpia-
nus probat: naſcũturq; ex frequẽtiſſimo cõtractu emptio-*
ſ *nis & venditionis, quẽ pariter* ſ *ſupra abunde enarratũ
habes: ac per conſequens perſonales ſunt. Item non ſunt
cõtraria, ſed directa ex vtraq; parte, quia æquè principa-
lis eſt vtriuſq; contrahentis ratio & emptoris, & vendi-*
74 *toris. † Prior autẽ actio,* ex empto. *ſ. datur ei, qui emit*
t *rẽ præſens vel abſens, puta per nunciũ* t *vel epiſtolã, ad-
uerſus*

ADDITIONES.

a Probãtur hæ clauſulæ in l. ſi procuratorem. in fine, cum l. ſequen. hoc tit.
b Oldend. in praxi huius actio. mox à princ.
c Sic intelligitur in C. & Auth. de mand. princ.
d Iuxta ea quæ vbertim dixi ſup. de ſoc. in princ.
e l. 1. & 2. & l. ſocietates. in princ. pro ſoc.
f l. Coire ſocietatem. cum l. ſeq. pro ſoc.
g In l. 1. communi diuid.
h In d. l. 1.
i § Ex quibuſdam. infra, de poen. teme. litig.
k Quibus autem modis finiatur, vide in §. manet. ſupra, de ſoc. & ſparſim habes in toto tit. & maxime in l. verum, §. ſocietas, ff. eodem.
l Dict. §. Ex quibuſdam.
m l. 1. De his qui not. infam.
n In d. l. verum.
o In l. 1. de infam.
p l. Nec prætermittendum. & l. quod autem furto. hoc tit.
q In §. precium. ſupra, de empt. & vend.
r In l. 33. proinde, in princ. de ædil. edic.
ſ In d. tit. de empt. & ven.
t Iuxta l. 1. in fine, ff. de contrah. empt.

75 *verſus venditorem, vt rem venditã tradat.* † *Et hæc com*
plectitur tres alias actiones: primum actionẽ de euictio
ne, *qua agit contra venditorẽ, ſi non fuit dominus rei ven*
ditæ, & res euincatur. Deinde redhibitotiã, *quã emptor*
infra ſex menſes ad reſcindendum contractum agere po-
a *teſt, ſi res vendita habeat latens* a *vitium. Poſtremò a-*
ctionem præſcriptis verbis, *ſi venditor pacta adiecta*
emptioni non ſeruauerit, nec placitis paruerit, tum enim
hoc iudicio experiri poteſt, ad completionem pactorum.
76 † *Perſequimur autem empti actione rem venditam, vt*
venditor tradat rem corporalem cũ fructibus & acceſſo-
rijs, vel ut quaſi tradat rem incorporalem emptam, ideſt,
vt cedatur iuri, & præſtetur patientia ad vſum liberũ.
77 † *Cęterum an venditor obligetur rem venditam præſta-*
re, vel liberetur ſoluendo intereſſe, magnus eſt inter Do-
b *ctores conflictus, adeo quòd* b *Bartolus triplicem opi-*
nionem referat. Mihi videtur æquior eſſe iſta diſtinctio,
quam & ipſe probat, videlicet rem præciſe præſtandam,
ſi venditor reſtituẽdi facultatem habeat: ſin minus, eum
c *condemnandum in intereſſe. Et quod* c *alibi dicitur:*
Id quod intereſt, aliquando pretium egredi, ſi pluris
intereſt quàm res valeat, emptave ſit: *ibi tametſi Iu-*
riſconſ. non ſtatuat apertè ſummam, ad quam vſque pro-
tendatur, mihi tamen videtur egredi vſque ad duplum
d *poſſe, quod hodie* d *palam eſt. Item aduerte, vendito-*
rem debere vacuam poßeßionem tradere emptori, ideſt,
quæ à nemine detineatur vel poſſideatur, aliàs non vide-
e *tur rem* e *tradidiſſe.* † *Actio autem* ex vendito, *con-*
78 *ceditur venditori ad ea conſequenda, quæ ei ab emptore*
præſtari oportet: in qua actione veniunt hæc, primo pre-
cium, quãti res vendita eſt, deinde vſuræ precij poſt diem
traditionis, nam cum emptor re fruatur, æquiſſimum eſt,
f *eum vſuras precij* f *ſoluere. Porrò in emptione & ven*
g *ditione rerum feudalium* g *ſecus eſt,* h *item in emphy*
h *teuſi.* † *Alienare enim vaſallus & emphyteuta non poſ-*
79 *ſunt, niſi domini conſenſu. Reliqua huc pertinẽtia requi-*
re ex Pandectarum titulo, De action. empt. & ex titu.
80 *lib. 3. Inſtit. ſupra, De empt. & vendit.* † *Forma prioris*
actionis, ex empto ſcilicet, Emi à Seio paterfamilias do
mum in tali loco, centum aureis, ipſo apertè & liberè
in talem contractũ conſentiente & promittente poſ-
ſeſſionem talis domus tradere vacuam & liberam. Et
prædictum precium ego ipſe ſolui, vel eo nomine ſa-
tisfeci, vel reus fidem habuit, &c. Interpellatus vero
ſemel atque iterum, non tradidit poſſeſſionẽ venditæ
domus: quare peto eundem Seium condemnari, vt
prædictam domum venditam, eiuſq; poſſeſſionem li-
beram mihi tradat: quod ſi talem traditionem facere nõ
poſſit ad id quod mea intereſt, quod ad decem aureos
æſtimo, eum condemnari peto, &c. *Et hæc petendi for*
mula longè æquior tutiorq; eſt, quàm ſi directò ac ſim-
i *pliciter traditionem* i *petas.* † *Libellus perſequutionis*
81 *ex vendito,* Vendidi Gaio equum talis coloris, vigin-
ti aureis, & eũ illi tradidi. Admonitus aũt vt ſolueret
precium, hactenus recuſauit. Intereſt aũt mea tñ fuiſ
ſe numeratum preciũ conuentum: quare peto Gaium
condemnari, vt ſoluat mihi precium ſupradictum, &
82 tantũ nomine damni. † *Deuenio ad* locati conductiq;
actiones. *Vtraq; ciuilis eſt, partim per rationem ſimili-*
k *tudinis, quã cum actione empti* K *& vendi ti habet, par-*
l *tim quia id* l *Vlpian. aperte tradit. Item vtraq; eſt di-*
recta, quia æque principalis eſt vtriuſq; contrahentis võ.
Vtiles tamen aliquando ſunt, quũ rem, quã conduxit, alij
m *locat, id enim permittitur, niſi aliud* m *cõuenerit. Am-*
bæ perſonales ſunt ex contractu locationis & conductio-
nis, quia nulla verborũ ſolemnitate, ſed cõſenſu ſolo perfi-
citur, paritq; obligationẽ, ex qua deinde hæ duæ actiones
83 *enaſcuntur.* † *Datur aũt prior actio,* ex locato *ſcilicet, lo*
catori, qui prædium vrbanum vel ruſticũ, aut rem mobi-
lem, operamve ſuã locauit, aduerſus conductorem pro re
n *locata deteriorata, aut penſione ſiue mercede* n *opera-*
rum ſoluenda, vel ſinito cõductionis tempore, poſſeſſione
o *euacuanda, ac ſine controuerſia* o *reſtituenda, & ſi quę*
ſunt his ſimilia. Non tamen antè dabitur hæc actio, niſi
vſus rei conductæ expletus ſit, vel opera, ante enim non
p *compleuit* p *contractũ, niſi fortè conſuetudo loci diuer-*
84 *ſum obſeruet.* † *Poſterior vero,* ex conducto *actio, con-*
ductori competit aduerſus locatorẽ, ſi re aut opera, quam
conduxit, frui ei nõ liceat, vel vt ſoluat locatori id quod
q *eius intereſt, vel ſi, quod in conductione conuenit, non* q
præſtetur, item ad reſtituẽda ea, quæ conductor in re con-
ducta ſua opera neceſſario vel vtiliter auxerit vel ædifica-
r *rit, vel inſtituerit, cum id* r *non cõueniſſet. Præterea vt*
remittatur ei merces ſiue penſio propter ſterilitatem ma
gnam, vbi ſcilicet recompenſari non poteſt cum vbertate
ſ *ſequentium* ſ *annorum: vel propter vim fluminũ, gra-*
culorum, ſturnorum, aut hoſtium, vel ſi vrendo fructus
corruperit, aut ſolis feruore non aſſueto id acciderit, ſeu
ager terræ motu ita corruerit, vt nuſquã ſit, vel domus ſi-
ne culpa cõductoris incendio perierit, & ſummatim pro-
pter omnem vim, cui reſiſti nõ poteſt, agit conductor hoc
t *iudicio ad mercedis ſiue penſionis* t *remiſſionem, quæ*
omnia, & horum plura, vide in vera & pura ſcaturigine,
nempe Iuriſconſultorum elegantiſſimis textibus ſub tit. ff.
locati & conducti. *Ex prædictis habes, quæ ſit cauſa v-*
triuſque actionis, & quod hæ inter rei perſecutorias re-
85 *ctè numerentur.* † *Praxim ſubnectẽdo, ex locato in hanc*
formam agi poteſt. Locaui Titio in hoc conſentienti
ad anni vnius ſpaciũ ædes ſub mercede decẽ aureorũ,
pręſtãdo illi habitãdi vtendiq; patientiã. Cum aũt lo-
cationis tẽpus iam ſit elapſum, peto eũ ad dãdũ & ſol
uendũ dictã mercedẽ cõdemnari, & mihi pdictæ do-
86 mus poſſeſſionẽ reſtitui, &c. † *Conducti actio ſic propo*
nenda eſt: Conduxi nuper à Gaio domũ in tali platea,
de cuius pẽſione cõuẽtũ, inter nos eſt in 8. aureis, eã tñ

ſeſe

ADDITIONES.

a l. Ex empto. §. redhibitionem. de act. empt.
b In l. 1. in princ. de act. empt.
c In d. l. 1.
d Per l. vnicam, C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt, &c.
e d. l. 1. De act. empt.
f l. 13. Iulianus, §. 19 ex vendito. hoc tit.
g Vt patet in conſtitutione Imperiali, de prohi. feu. alien. per Fred. &c.
h l. Vlt. C. de iure emphyt.
i Vt probatur in d. l. 1. in princ. de act. empt. & in l. ſi traditio. C. eodem tit.
k Vt ſupra, de locat. & conduct. in princ.
l In l. 1. §. 1. de ſuperfi.
m l. Nemo. C. de loc. & cond. l. ſi locauero. ff. eod. & l. ſtipulatio iſta. §. ſi inſulam, de verb. oblig.
n l. Excepto, & l. 3. C. de locat & cond.
o l. Videamus. §. qui vinum. ff. locati. & l. ſi quis cõduct. C. e. tit.
p Dict. l. Iulianus. §. offerri. de act. empt. Bart. in l. ſeruus Mæuij. §. vlt. de ſtip. ſer.
q l. Conducto. ff. locati.
r l. Dominus horreorum, §. 1. ff. eod.
ſ l. Si vno anno. ff. eod. tit. & l. licet. C. eod.
t l. Ex conducti eod.

Titio, vt mihi fundum Herderanum in agro Briſgoi-
co mille aureis à me ſtatim numeratis à Sempronio
emeret, quem ſuſcepto mandatu non pridẽ poſt emit,
& à venditore per traditionẽ accepit, verũ mihi man
danti tradere contra bonã fidẽ recuſat, Quamobrem
peto ipſum Titium reũ condemnari, vt fundũ Her-
deranum, cũ fructib. ex eo perceptis tradat, & vt eui-
ctionis cautioni, quã accepit, cedat, prętere a vt caueat
mihi, ſuo facto talem fundum nõ eſſe oppignoratum,
a neq; ſeruitute aliqua oneratum, vel quouis modo a
deteriorem factum, quam tempore traditionis fue-
62 rit, &c. † *In contraria actione ſic propone libellum:* Flac
cus nuper mihi commiſit adminiſtrationem bonorũ
Friburgi, quam ego ſuſcepi, & in eadẽ bona, quæ ad-
miniſtraui quinquaginta aureos impendi. Verum ip-
ſe à me admonitus, vt prędictam pecuniã mihi ſolue-
ret, hactenus recuſauit. quare peto eundem Flaccum
condemnari, vt prædictos 50. aureos nomine impen-
63 diorum exoluat, &c. † *Cæterum quod hanc vocẽ, man-*
datu, *ſuperius ſemper poſui, id non ocioſè à me factum*
b *eſt. Nam quum duplicia ſint* b *mandata, publica. ſ. &*
priuata (publica, quæ proprie præcepta magiſtratuum
c *vocantur, &* c *ſunt neceſſitatis: & priuata, quæ vulgò*
commiſſiones dicuntur) veteres vt hanc differentiã man-
datorum exactius ſignificaret, ſolebant dicere, manda-
tu, *in ablatiuo, cum mandatum priuatum intelligi vole-*
bant; publicum verò per ablatiuum, mandato, *intellige-*
bant. Inde eſt illa locutio, quam Haloander diligenter in
Pandectis obſeruauit, mandatu meo, mandatu Titij,
64 *quod ſigna.* † *Accipiamus actionem* pro ſocio, *Ea eſt*
perſonalis, quia in perſonam dirigitur, nempe ex contra-
ctu ſocietatis priuatæ, quæ fit, cum duo pluresve ſic con-
trahunt, quòd lucrum & damnum inter eos commune ſit,
d *de vna re, vel negociatione, aut de omnib. bonis* d *præ-*
ſentibus & futuris: transferunturq; illicò dominia rerum
e *in ipſos ſocios ipſo iure, licet ſpecialiter traditio non* e *in-*
terueniat. Ex hoc igitur contractu ſocij inuicem obligan-
tur alter alteri ad mutuas præſtationes, ſ. vt ſecundum
conuentionem initam rem communem gerant, vt omnia
f *communicent bona* f *fide, etiamſi non ita ad normã ma-*
thematicam ſit dictum. Ex tali rurſus obligatione pro-
g *ducitur hæc actio. Atq; huc ſpectat quod Paulus* g *ſcri*
bit, actionem pro ſocio magis ad perſonales inuicem
præſtationes pertinere, quàm ad communium rerum
65 diuiſionem. † *Porrò per cauſam materialem potes hãc*
actionem ab communi diuidundo iudicio apertè diſtin-
guere, quia vt res ex ſocietate communicetur, pro ſocio
agimus: ſed cum iam fuerit communis non ex ſocietate,
ſed ex alia cauſa, experiri poſſumus communi diuidundo,
h *vt rectè diuidatur. Idq; eſt quod* h *Paulus ait* Denique
ait, ceſſat communi diuidundo iudicium, ſi res com-
munis non ſit. *quaſi diceret: non habet materiam, vnde*
naſcatur actio communi diuidundo, niſi præcedat commu
66 *nio.* † *Competit autem actio pro ſocio, ſocijs inuicem, eo-*
rumque hæredibus, quoties alterum alteri ex bono &
67 *æquo præſtare aliquid oportet;* † *eſtque directa ex*
vtraque parte, quia vtrique ſocio eadem ratione princi-
i *paliter & directò* i *conceditur. Et datur in diuerſis ca-*
68 *ſibus.* † *Primo ſocietate finita ad perſonales præſtatio-*
nes, ſ. fructus & reditus inuicẽ diuidendos, & lucra com-
municanda. Deinde ſi ſocius dolum commiſit, vel præſta-
re detrectat id, ad quod ſecundum naturam vel conuen-
tionem ſocietatis iuſtæ tenetur, hãc intendere poſſum, etiã
durãte ſocietate. Pro generali verò ratione lucri & dam
K *ni non conceditur hoc iudicium, niſi finita ſit* K *ſocietas.*
69 † *Et hoc diligenter obſerua: quia multi Doctores hoc nõ*
ſatis perſpexere, hanc actionem duplici fine exerceri: al-
tero, vt ſocius ſeruet pactiones cõtractus, & præſtet quod
debet in adminiſtrãda ſocietate: altero, vt actori præſten-
tur omnia ex ſocietate debita, cum noluerint litigantes
70 *eam diutius conſtare.* † *Cæterum condemnatus hoc iudi-*
l *cio fit* l *infamis, ſi modò ſuo nomine, nõ alieno damna-*
m *tus* m *fuerit, Rationẽ Cicero pro Roſcio Amerino gra-*
uiter aſſignat. Cum enim ſocietatem cum aliquo coeo,
puto mihi paratum auxilium, quo cum altero cõmu-
nicem, inde ad eius fidem confugio, & neminem mi-
nus, quam eum, cui res meas cõmiſi, cauere poſſum,
quem etiam ſi metuimus, ius officij lædimus. Rectè
igitur Maiores eum, qui ſocium fefelliſſet, in virorum
numero haberi noluerunt. *Idem pro Roſcio Amerino,*
tria eſſe priuata iudicia ſummæ exiſtimationis ſcribit, fi-
n *duciæ, tutelæ, ſocietatis. Hinc eſt quòd* o *Vlpianus ſo-*
cietatem ius quodammodo fraternitatis in ſe habere di-
o *cit: &* n *Iulianus huius contractus fraudatorem nota*
infamiæ damnauit. Cauſa huius actionis ex ſupraſcriptis
71 *ſatis eſt manifeſta.* † *Probat aũt hoc in iudicio actor initã*
eſſe ſocietatẽ vel vnius negociationis, vel omniũ bonorũ.
Item ſpeciem exercendæ ſocietatis eſſe honeſtã: quia re-
p *rum inhoneſtarum nulla eſt* p *ſocietas.* † *Libellus ita*
72 *proponendus.* Coita eſt inter me & Titium omnium
bonorum ſocietas vſque ad decennium, adminiſtran
te ipſo Titio vniuerſa ſocietatis negotia, accepti &
expenſi rationem habendo. Verum cum nũc lapſum
ſit decennium, finitaque ſocietas, peto eum ad reco-
gnitionẽ & diſpunctionem rationũ condemnari, &
vt quę ſuperſunt cõſignet, & viritim ſecundum leges
73 cõuentionis diſtribuat. † *Sequuntur actiones* ex empto
q & vendito, *quas partim etiam* q *ſupra explicauimus.*
r *Has duas actiones eſſe iure ciuili introductas,* r *Vlpia-*
nus probat: naſcũturq; ex frequẽtiſſimo cõtractu emptio-
ſ *nis & venditionis, quẽ pariter* ſ *ſupra abunde enarratũ*
habes: ac per conſequens perſonales ſunt. Item non ſunt
cõtrariæ, ſed directæ ex vtraq; parte, quia æquè principa
lis eſt vtriuſq; contrahentis ratio & emptoris, & vendi-
74 *toris.* † *Prior autẽ actio,* ex empto. *ſ. datur ei, qui emit*
t *rẽ præſens vel abſens, puta per nunciũ* t *vel epiſtolã, ad-*
uerſus

ADDITIONES.

a Probãtur hæ clauſulæ in l. ſi procuratorem. in fine, cum l. ſe-
quen. hoc tit.
b Oldend in praxi huius actio. mox à princ.
c Sic intelligitur in C. & Auth, de mand. princ.
d Iuxta ea quæ vbertim dixi ſup. de ſoc. in princ.
e l. 1. & 2. & l. ſocietates. in princ. pro ſoc.
f l. Coire ſocietatem. cum l. ſeq. pro ſoc.
g In l. 1. communi diuid.
h In d. l. 1.
i § Ex quibuſdam. infra, de pœn. teme. litig.
k Quibus autem modis finiatur, vide in §. manet. ſupra, de ſoc.
& ſparſim habes in toto tit. & maxime in l. verum, §. ſo-
cietas, ff. eodem.
l Dict §. Ex quibuſdam.
m l. 1. De his qui not. infam.
n In d. l. verum.
o In l. 1. de infam.
p l. Nec prætermittendum. & l. quod autem furto. hoc tit.
q In §. precium. ſupra, de empt. & vend.
r In l. 33. proinde, in princ. de ædil. edic.
ſ In d. tit. de empt & ven.
t Iuxta l. 1. in fine, ff. de contrah. empt.

75 *verſus venditorem, vt rem venditã tradat.* † *Et hæc com*
plectitur tres alias actiones: primum actionẽ de euictio
ne, *qua agit contra venditorẽ, ſi non fuit dominus rei ven*
dita, & res euincatur. Deinde redhibitoriã, *qua emptor*
infra ſex menſes ad reſcindendum contractam agere po-
a *teſt, ſi res vendita habeat latens* a *vitium. Poſtremò a-*
ctionem præſcriptis verbis, *ſi venditor pacta adiecta*
emptioni non ſeruauerit, nec placitis paruerit, tum enim
hoc iudicio experiri poteſt, ad completionem pactorum.
76 † *Perſequimur autem empti actione rem venditam, vt*
venditor tradat rem corporalem cũ fructibus & acceſſo-
rijs, vel ut quaſi tradat rem incorporalem emptam, ideſt,
vt cedatur iuri, & præſtetur patientia ad vſum liberũ.
77 † *Cęterum an venditor obligetur rem venditam præſta-*
re, vel liberetur ſoluendo intereſſe, magnus eſt inter Do-
b *ctores conflictus, adeo quòd* b *Bartolus triplicem opi-*
nionem referat. Mihi videtur æquior eſſe iſta diſtinctio,
quam & ipſe probat, videlicet rem præciſe præſtandam,
ſi venditor reſtituẽdi facultatem habeat: ſin minus, eum
c *condemnandum in intereſſe. Et quod* c *alibi dicitur:*
Id quod intereſt, aliquando pretium egredi, ſi pluris
intereſt quàm res valeat, emptave ſit: *ibi tametſi Iu-*
riſconſ. non ſtatuat apertè ſummam, ad quam vſque pro-
tendatur, mihi tamen videtur egredi vſque ad duplum
d *poſſe, quod hodie* d *palam eſt. Item aduerte, vendito-*
rem debere vacuam poſſeſſionem tradere emptori, ideſt,
quæ à nemine detineatur vel poſſideatur, aliàs non vide-
e *tur rem* e *tradidiſſe.* † *Actio autem* ex vendito, *con-*
78 *ceditur venditori ad ea conſequenda, quæ ei ab emptore*
præſtari oportet: in qua actione veniunt hæc, primo pre-
cium, quãti res vendita eſt, deinde vſura precij poſt diem
traditionis, nam cum emptor re fruatur, æquiſſimum eſt,
f *eum vſuras precij* f *ſoluere. Porrò in emptione & ven*
g *ditione rerum feudalium* g *ſecus eſt,* h *item in emphy*
h *teuſi.* † *Alienare enim vaſallus & emphyteuta non poſ-*
79 *ſunt, niſi domini conſenſu. Reliqua huc pertinẽtia requi-*
re ex Pandectarum titulo, De action. empt. & ex titu.
80 *lib. 3. Inſtit. ſupra, De empt. & vendit.* † *Forma prioris*
actionis, ex empto ſcilicet, Emi à Seio paterfamilias do
mum in tali loco, centum aureis, ipſo apertè & liberè
in talem contractũ conſentiente & promittente poſ-
ſeſſionem talis domus tradere vacuam & liberam. Et
prædictum precium ego ipſe ſolui, vel eo nomine ſa-
tisfeci, vel reus fidem habuit, &c. Interpellatus vero
ſemel atque iterum, non tradidit poſſeſſionẽ venditæ
domus: quare peto eundem Seium condemnari, vt
prædictam domum venditam, eiuſq; poſſeſſionem li-
beram mihi tradat: q; ſi talem traditionem facere nõ
poſſit ad id quod mea intereſt, quod ad decem aureos
æſtimo, eum condemnari peto, &c. *Et hæc petendi for*
mula longè æquior tutiorq; eſt, quàm ſi directè ac ſim-
i *pliciter traditionem* i *petas.* † *Libellus perſequutionis*
81 *ex vendito,* Vendidi Gaio equum talis coloris, vigin-
ti aureis, & eũ illi tradidi. Admonitus aũt vt ſolueret
precium, hactenus recuſauit. Intereſt aũt mea tñ fuiſ
ſe numeratum preciũ conuentum: quare peto Gaium
condemnari, vt ſoluat mihi precium ſupradictum, &
82 tantũ nomine damni. † *Deuenio ad* locati conductiq;
actiones. *Vtraq; ciuilis eſt, partim per rationem ſimili-*
k *tudinis, quã cum actione empti* K *& venditi habet, par-*
l *tim quia id* l *Vlpian. aperte tradit. Item vtraq; eſt di-*
recta, quia æquè principalis eſt vtriuſq; contrahentis võ.
Vtiles tamen aliquando ſunt, quũ rem, quã conduxit, alij
m *locat, id enim permittitur, niſi aliud* m *cõuenerit. Am-*
bæ perſonales ſunt ex contractu locationis & conductio-
nis, quia nulla verborũ ſolennitate, ſed cõſenſu ſolo perfi-
citur, paritq; obligationẽ, ex qua deinde hæ duæ actiones
83 *enaſcuntur.* † *Datur aũt prior actio,* ex locato *ſcilicet, lo*
catori, qui prædium vrbanum vel ruſticũ, aut rem mobi-
lem, operam ve ſuã locauit, aduerſus conductorem pro re
n *locata deteriorata, aut penſione ſiue mercede* n *opera-*
rum ſoluenda, vel finito cõductionis tempore, poſſeſſione
o *euacuanda, ac ſine controuerſia* o *reſtituenda, & ſi quę*
ſunt his ſimilia. Non tamen antè dabitur hæc actio, niſi
vſus rei conducta expletus ſit, vel opera, ante enim non
p *compleuit* p *contractũ, niſi fortè conſuetudo loci diuer-*
84 *ſum obſeruet.* † *Poſterior vero,* ex conducto *actio, con-*
ductori competit aduerſus locatorẽ, ſi re aut opera, quam
conduxit, frui ei nõ liceat, vel vt ſoluat locatori id quod
q *eius intereſt, vel ſi, quod in conductione conuenit, non* q
præſtetur, item ad reſtituẽda ea, quæ conductor in re con-
ducta ſua opera neceſſario vel vtiliter auxerit vel ædifica-
r *rit, vel inſtituerit, cum id* r *non cõueniſſet. Præterea vt*
remittatur ei merces ſiue penſio propter ſterilitatem ma
gnam, vbi ſcilicet recompenſari non poteſt cum vbertate
ſ *ſequentium* ſ *annorum: vel propter vim fluminũ, gra-*
culorum, ſturnorum, aut hoſtium, vel ſi vrendo fructus
corruperit, aut ſolis feruore non aſſueto id acciderit, ſeu
ager terræ motu ita corruerit, vt nuſquã ſit, vel domus ſi-
ne culpa cõductoris incendio perierit, & ſummatim pro-
pter omnem vim, cui reſiſti nõ poteſt, agit conductor hoc
t *iudicio ad mercedis ſiue penſionis* t *remiſſionem, quæ*
omnia, & horum plura, vide in vera & pura ſcaturgine,
nempe Iuriſconſultorum elegantiſſimis textibus ſub tit. ff.
locati & conducti. *Ex prædictis habes, quæ ſit cauſa v-*
triuſque actionis, & quod hæ inter rei perſecutorias re-
85 *ctè numerentur.* † *Praxim ſubnectẽdo, ex locato in hanc*
formam agi poteſt. Locaui Titio in hoc conſentienti
ad anni vnius ſpaciũ ædes ſub mercede decẽ aureorũ,
pręſtãdo illi habitãdi vtendiq; patientiã. Cum aũt lo-
cationis tẽpus iam ſit elapſum, peto eũ ad dãdũ & ſol
uendũ dictã mercedẽ cõdemnari, & mihi pdictæ do-
86 mus poſſeſſionẽ reſtitui, &c. † *Conducti actio ſic propo*
nenda eſt: Conduxi nuper à Gaio domũ in tali platea,
de cuius pẽſione cõuẽtũ, inter nos eſt in 8. aureis, cã tñ

ADDITIONES.

a l. Ex empto. §. redhibitionem. de act. empt.
b In l. 1. in princ. de act. empt.
c In d. l. 2.
d Per l. vnicam, C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt, &c.
e d. l. 2. De act. empt.
f l. 13. Iulianus, §. 19 ex vendito. hoc tit.
g Vt patet in conſtitutione Imperiali, de prohi. feu. alien. per Fred. &c.
h l. Vlt. C. de iure emphyt.
i Vt probatur in d. l. 1. in princ. de act. empt. & in l. ſi traditio. C. eodem tit.
k Vt ſupra, de locat. & conduct. in princ.
l In l. 1. §. 1. de ſuperfi.
m l. Nemo. C. de loc. & cond. l. ſi locauero. ff. eod. & l. ſtipulatio iſta. §. hi inſulam, de verb. oblig.
n l. Excepto, & l. 3. C. de locat. & cond.
o l. Videamus. § qui vinum. ff. locati. & l. ſi quis cõduct. C. e. tit.
p Dict. l. Iulianus. §. offerri. de act. empt. Bart. in l. ſeruus Meuij. §. vlt. de ſtip. ſer.
q l. Conducto. ff. locati.
r l. Dominus horreorum, §. 1. ff. eod.
ſ l. Si vno anno. ff. eod. tit. & l. licet. C. eod.
t l. Ex conducto. eod.

ſeſe mihi tradere admonitus recuſat, quare peto eum condemnari, vt præfatam domum mihi tradat ad habitandum more conſueto, liberè, &c. *Sic etiam conducti operis experiri potes. Semper autem memineris, variandum eſſe libellum ſecundum varietatem caſuum & circumſtantiarum.*

§. Ex maleficijs.

1 *Actiones pœnæ perſecutoria quæ dicantur.*
2 *Pœna quomodo accipiatur.*
3 *Mixtæ actiones quare dicantur.*
4 *Mixta actio tripliciter dicitur.*
5 *Furtum manifeſtum quod dicatur.*
6 *Quadrupli pœnam Prætor adiecit furto manifeſto; ideoque Prætoria cenſetur.*
7 *Non manifeſtum furtum quid.*
8 *Actio furti non manifeſti eſt ciuilis.*
9 *In furto ſimplum, ſiue res damnificata non ineſt duplo vel quadruplo.*
10 *Rei vendicatio datur ad rem furtiuam repetendam.*
11 *Rei vendicationem, itemq; condictionem furtiuam domino aduerſus raptorem dari.*
12 *Legis Aquiliæ actio duplici reſpectu mixta eſt.*
13 *Actio furti duplex, ciuilis & prætoria.*
14 *Vtraque furti actio perſonalis eſt: & quando furti delictum committatur.*
15.17 *Quibus dentur furti actiones, & aduerſus quos.*
16 *Conſilium dare furti quis dicatur, aut opem ferre.*
18 *Occultans furem aut rem furtiuam, furti tenetur.*
19 *An furti actiones aduerſus hæredes dentur.*
20 *Furti actio merè pœnalis.*
21 *Ad rei furtiuæ perſecutionem quæ actiones dentur.*
22 *Furti actio dupliciter intendi poteſt, ciuiliter & criminaliter.*
23 *Quæ ſit furti pœna hodie.*
24 *Hodie nulla eſt differentia inter furtum manifeſtum, & nec manifeſtum.*
25 *Forma proponendæ actionis furti noſtro foro accõmodata.*
26 *In omnibus actionibus famoſis tempus & locus libello adijcienda.*
27 *Actio vi bonorum raptorum definitur.*
28 *Cui concedatur hæc actio.*
29 *Quando res dicatur eſſe in bonis, vel ex bonis.*
30 *Hæc actio in eum datur, qui dolo malo rapuit.*
31 *Quomodo puniantur rapientes ſine dolo.*
32 *Aduerſus quos competat actio vi bon. rapt.*
33 *Actio vi bon. rapt. intra annum datur in quadruplum, poſt annum in ſimplum.*
34 *Libellus in hac actione.*
35 *Actio legis Aquiliæ explicatur.*
36 *Quid ſit actio ciuilis: & vnde dicta ſit.*
37 *Damnum quomodo hic accipiatur.*
38 *Cui competat.*
39 *Aduerſus quos detur.*
40 *Quid conſequamur hac actione.*
41 *Qui cauſam damni dat, damnum dediſſe dicitur.*
42 *Quomodo æſtimatio fieri debeat in l. Aquil. actione.*
43 *Hæc actio aduerſus confitentem in ſimplum, aduerſus inficiantem in duplum datur.*
44 *Libellus in actione l. Aquiliæ.*
45 *Actio ex teſtamento pro relictis Eccleſijs conſequendis explicatur.*
46 *Actio ex teſtamento regulariter tantum in ſimplum datur; ſed quando pro relictis ad pia loca intenditur, eſt duplaris, &c.*
47 *Aduerſus quem concedatur prædicta actio.*
48 *Executores teſtamentorum de omni culpa tenentur, de qua principalis hæres teneretur.*
49 *Si actio ex teſtamento ex negatione intendatur, poteſt euadi dupli pœna: ſi ex dilatione, ſecus.*
50 *Vt locus ſit huic actioni neceſſaria eſt hæreditatis aditio.*
51 *Quibus detur actio ex teſtamento pro legatis ad pias cauſas, &c.*
52 *Priuilegia cõceſſa Eccleſijs, habẽt locũ in alijs pijs locis.*
53 *Pœnæ non ſunt extendendæ ad caſus non expreſſos.*
54 *Legatum à die aditæ hæreditatis debetur.*
55 *Cauſa huius actionis.*
56 *Libelli forma in actione pro legatis pijs.*

Ex maleficijs vero proditæ actiones, aliæ tantum pœnæ perſequendæ cauſa comparatæ ſunt, aliæ tam pœnæ quam rei perſequendæ; & ob id *a* mixtæ ſunt. Pœnam tantum perſequitur quis actione furti; ſiue enim *b* manifeſti agatur, *c* quadrupli: ſiue *d* non manifeſti, *e* dupli, *f* de ſola pœna agitur: nam ipſam rem *g* proprie actione perſequitur quis, id eſt *h* ſuã eſſe petens; ſiue fur ipſe eam rem poſſideat, ſiue alius quilibet. Eo amplius aduerſus furem etiam *i* condictio eſt *K* rei. Vi autem bonorum raptorum actio *l* mixta eſt: quia in quadruplo rei perſecutio continetur: pœna autem tripli eſt. Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato, mixta eſt, non ſolum *m* ſi aduerſus *n* inficiantem in duplum agatur, ſed interdum & ſi in ſimplum quiſque agat: veluti ſi quis hominem claudum aut luſcum occiderit, qui in eo anno integer & magni precij fuerit, tanti enim damnatur, quanti is homo eo in anno plurimi fuerit, ſecũdum *o* iam traditam diuiſionem. Item mixta eſt actio *p* contra eos, qui relicta ſacroſanctis Eccleſijs, vel alijs venerabilibus locis, legati vel fideicommiſſi nomine, dare diſtulerint, vſque adeo, vt etiam in iudicium vocarentur, tunc enim & ipſam rem, vel pecuniam quę relicta eſt, dare compelluntur, & aliud tantum pro pœna, & ideo in duplum eius fit condemnatio.

Conſequenter *perſequitur Iuſtinianus alia duo ſuprascripta diuiſionis membra, quæ ſ. actiones pœnæ perſe-*
1 *cutoriæ ſint, & quæ mixtæ.* † *Pœnas autem perſecutorias appellamus cũ præter id quod nobis abeſt, exigimus aliquid vindictæ vel affectionis cauſa. Nam quicquid ex bonis noſtris non eſt, pœna ſit a oportet. In quo illud aduertendum eſt, quicquid partes pro pœna paciſcuntur, nõ facere actionem pœnalem, ſed rei perſecutoriam.* † *Quia pœ-*
2 *na accipitur, quæ legũ authoritate irrogatur.* † *Mixtæ vero*
3 *ſunt quib. rem ſimul & pœnã perſequimur ex quibuſdã*
4 *maleficijs: atq; ita hoc in propoſito intelligũtur.* † *Aliàs enim mixtæ merè dicuntur, quæ rem ſimul & perſonam ſint. Item mixtæ etiã vocantur, quia vterq; controuertentium, actoris atq; rei vicem in eis fungatur.*

a Miſtæ ſunt. *Quia rem mixta & pœnam complectuntur.*
5 *b* Manifeſti. † *Manifeſtum autem furtum is committit, qui deprehenditur cum furto ante quam referat quo deprehenſa datur, verum ab eo cuius res fuit, aut ab alio ſufficit ſi ex...* [illegible] *referendo*

ADDITIONES.

a l. 7. Seruus, ff. de ſet. [illegible]
b Sicut in §. quantum, inf. prox. ſeq. videbimus.
c l. 1. & 3. de furtis.

*vt furtiua fuerit deprehenſus, etiã alibi, quàm vbi furtũ
feciт, priuſquã tamen eo loci peruenerit, quò deſtinauerat.*
6 c Quadrupli. † *Et hanc pœnam quadrupli in furto ma*
a *nifeſto Prætor* a *adiecit: atque ob id hæc actio Præto-*
b *ria etiam* b *nuncupatur.*
7 d Non manifeſti. † *Non manifeſtum, ſeu nec manife-*
c *ſtum (vt veteres loquebantur) furtum eſt, quod poſtea* c
quandocunque deprehenditur: & iſtud etiã is cenſetur
d *facere, qui conſilium vel opem* d *fert.*
e Dupli. *Dupli pœnam Solon Athenienſium Legiſla-*
e *tor in fures primus conſtituit, Gellio* e *autore,* † *Hinc*
8 *eſt, quòd actionem furti nec manifeſti appellamus ciui-
lem, quia ex legibus Solonis habet pœnam dupli, cum ad
rem ipſam quoque ſecundum Solonis ſententiam, & ſic
in triplum competeret.*
f De ſola. *Ita quod duplum vel quadruplum ſit mera*
9 *& ſola pœna, ſeparata à re furtiua.* † *Vnde ſimplum, id
eſt ipſa res furtiua, in duplo aut quadruplo non continetur. quod in furto eſt ſingulare: regulariter enim ſecus*
f *eſt, vt* f *Bart. alibi rectè docet.*
10 g De propria actione. *Scilicet rei vendicatione:* † *Nã
& hanc habet dominus ad rem, quæ furto ſubducta eſt,
repetendam, per quam vendicatur res à fure, tanquam à
quouis alio poſſeſſore, nec nominabitur fur, ſi actor ei parcere velit, adeò quod & ſacerdotes eam intendere queant
ſine metu irregularitatis.*
h Suam eſſe. *Præſupponit enim rei vendicatio domi-*
g *nium in agente, ſicut* g *alibi dictum eſt.*
h i Condictio. *Furtiua. ſ. quã* h *ſupra explicatã habes.*
K Rei. *Quæ furto ſubtracta eſt.*
l Mixta eſt. *Quia vno atque eodem iudicio & rem ſi-*
i *mul, & pœnam perſequitur. Ait enim* i *ſupra Iuſtinianus, Rapinæ actionem in quadruplum, triplum pœnæ
ſimplum rei nomine perſequi. nam in quadruplo ineſſe*
11 *& rei perſecutionem.* † *Cæterum ſi dominus rem ſolam
velit exigere, tum vel rei vendicatione, vel etiam condictione furtiua, agere debebit: & vtramque ipſi actio-*
K *nem dari,* K *Hot. rectè tradidit.*
12 m Si aduerſus. † *Senſus horum verborum eſt: Legis
Aquiliæ actio duplici reſpectu mixta eſt: primum ſi detur aduerſus inficiantem, id eſt, eum qui damnificauit, &
conuentus in iudicio inficiatur, negat ſe damnum dediſſe,
ſi conuincatur mendacij, propter inficiationem dolo emenⁱtam in duplum condemnatur. In hoc tamen duplo ineſt
rei perſecutio: mixta ergo eſt ex re & pœna: Altero reſpectu mixta dicitur, non quidem directò & apertè, ſed
per interpretationem legis, nempe cum actor, cui damnum iratum eſt, experitur aduerſus reum ad ſimplum, ſed
ita, vt ſimplum increſcat à iuſta æſtimatione, in id, quanti plurimi fuit res eodem anno. Iſte excurſus æſtimatio-*
l *nis ingerit, idque eleganter Imperator etiam* l *ſupradixiſſe mihi videtur.*
n Inficiantem. *Scilicet, dolo: nam hic agitur de puniendu fraude, & improbitate mendacij. Porrò vt ex
inficiatione agatur ad duplum, oportet inficiationem eſſe
facti, hoc eſt, damni dati. Cæterum ſi quis factum confeſſus, moueat de iure controuerſiam, nulla erit pœna:
iuxta Balduin. hic.*
o Iam traditam. *Nempe in tit.* De lege Aquilia, *cum*
m *explicarentur hæc verba:* Quanti m id in eo anno
plurimi fuerit.
p Contra eos. *Vel hæredes, vel curatores teſtamẽti, vel*
n *etiã legatarios, ſi ab ijs relictũ ſit, vt relinqui* n *poteſt.*
q Dare diſtulerint. *Intellige fraudulenter: nam ſi ex iu-*
o *ſta & rationabili cauſa diſtulerit, à pœna* o *excuſaretur.*
r In duplum. *Cui duplo ineſt ipſa rei perſecutio.*

Viſo textu, *explicemus actiones in eo enarratas ſigillatim, quæ in ſuperioribus non ſunt expoſitæ, vt eſt actio
furti, Vi bonorum raptorum, Legis Aquiliæ, & ex Teſtamento pro legatis pijs. Primum videamus* Furti actio-
13 nem. † *Ea duplex eſt: Ciuilis, ex Furto nec manifeſto,
ad pœnam dupli, vt ad textum annotatum eſt: & Prætoria, ex Furto manifeſto, ad pœnam quadrupli. Hæc poſterior tametſi ex Prætoris iuriſdictione proficiſcatur, perpetua tamen eſt: quia abſurdum videbatur, eam anno fi-*
p *niri, quæ tam frequens delictum* p *puniret.* † *Vtraque*
14 *perſonalis eſt, nempe ex delicto fraudulentæ cõtrectationis rei alienæ. Cõiungo autẽ hæc nõ ocioſè. Nã neq; ſolus
dolus ſufficit ſine contrectatione, neq; ſola cõtrectatio ſine*
q *dolo, ſiue de manifeſto, ſiue nec manifeſto furto* q *loquaris.
Quare & opem ferre, vel conſilium dare tunc nocet quũ
ſequuta eſt contrectatio. Quinimò non ſimplex cõtrectatio rei alienæ furem facit, ſed neceſſe eſt, contrectationem
inuito domino fieri: nam qui putauit ſe domini voluntate
rem attingere, fur non eſt, quia dolo nihil fecit. Si tamen
dominus vellet, quum ego putarem eum nolle, nõ dicitur*
r *furtum fieri, propter benigniorem interpretationem,* r
15 *Vlpiano autore.* † *Dantur autem hæ actiones omnibus,
quorum intereſt ex honeſta & probabili cauſa furtum
non fieri, id eſt, ad quem redit qualecunque damnum ob*
ſ *rem ſurreptam, eorumque* ſ *hæredibus: aduerſus eum,
qui furandi animo rem alienam contrectat, aut opem &
conſilium præſtat, ſiue pubes, ſiue impubes fuerit: ſi ta-*
t *men impubes fuit, neceſſe eſt, quòd ſit proximus* t *pu-*
16 *bertati, intelligatq; ſe delinquere.* † *Conſilium autem dare videtur, qui perſuadet & impellit atq; inſtruit ad furtum faciendum. Opem fert, qui miniſterium atque auxilium præbet ad ſurripiendum: item qui dolo malo ferramenta accommodat ad effringendum oſtium, vel ſcalam*
u *ad aſcendendũ, ſciens cuius rei gratia id* u *fieret.* † *De-*
17 *nique aduerſus omneis conceditur, qui cum ipſi furtũ non
faciunt, nec principaliter conſilium aut opem ferant, hoc
tamẽ doloſè agunt, vt alij porrigatur anſa & cõmoditas
ſubtrahen-*

ADDITIONES.

a Vt eſt videre in §. pœna. ſup. de obl. quæ ex del. naſc.
b In §. 1. infra, de perpet. & temp. actio.
c l. 8. Nec manifeſtum. ff. de fur. vid. Paul. lib. 2. ſent. tit. 31. §. 2. qui aliter definit nec manifeſtum furem.
d l. 34. Is qui op. ff. eod. tit.
e Lib. 11. cap. 18.
f In l. ſanctio legum. in 4. colum. in verſ. quæro an in duplo. de pœn. & fa. tex. in l. hoc edicto, §. 1. de publi.
g In § omnium. ſup. hoc tit.
h In §. ſic itaque diſcretis. ſup. hoc tit.
i §. 1. ſupra vi bon. rapt.
k Hic per l. 2. §. pen. ff. eod. & l. ſiue manifeſtus. 10. §. ei quoque. de cond. furt.
l In §. his autem ſup. de l. Aquil.
m §. His verbis.
n l. Ab eo. C de fideicom.
o Arg. c. 1. §. vaſallus. & ibi pulchre Bald. ſi con. fue. inter dom. & vaſal. in vſibus feud.
p § Furti quoque. infra, de perpet. & temp. act.
q Iuxta l. 1. §. 1. ff. de furtis.
r In l. 46. inter omnes. §. recte. de fur. adde. §. placuit. ſup. de obl. quæ ex del. naſc.
ſ §. Non autem, infra de perpet. & temp. actio.
t l. 23. Impuberem. ff. hoc tit.
u l. 50. In furti, §. recte Pedius. & l. 54. ſi pignore. § qui ferramenta. hoc tit.

* ſubtrahendi: vt ſi quis tibi nummos excuteret, * vel
18 armenta fugaret, quo magis fur abduceret. † Quo in numero eſt is, qui celat furem, vel rem furtiuam apud ſe: tenetur enim furti nec manifeſti. Verum ſi quis ſciret apud
a alium eſſe, non indicet, fur a non eſt. † Contra hæredes
19 autem furis hæ actiones non dantur, niſi de eo, quod ad
b ipſos ex furto peruenit ſcientes & b contrectantes:
20 † quia ſunt pœnales ex vtroq; furto, & ad ſolius pœnæ
c perſecutionem c ſpectant. Ideò cautus ſis oportet in his proponendis, ne vllam facias in petitione de re furtiua reſtituenda mentionem.
21 † Nam ad eius perſecutionem habet dominus rei vendicationem aduerſus quemlibet poſſeſſorem: item & condictionem furtiuam aduerſus fu-
d rem ipſum, d hæredemve eius & cæteros ſucceſſores, etiam poſt ſolutam dupli aut quadrupli pœnam, ita tamen, vt altera harum eligatur, ſicut ex diuerſo recepta
e re, aut deperdita, nihilominus datur e furti actio. † Hoc
22 non ignorandum eſt, has furti actiones (ſicut & cæteras ex delictis priuatis deſcendentes) dupliciter intendi poſſe, ciuiliter & criminaliter. Cum ciuiliter ſeu pecuniariter intenduntur, actori pœna adiudicatur: cum verò criminaliter, & ad publicam vindictam extra ordinem punitur
f reus, tūc pęna ad Fiſcum pertinet, vel punitur in f cor-
23 pus. † Cæterum quamquam hæc dupli & quadrupli pęna pecuniaria in fures à iure ciuili olim in vſum recepta
g eſt, Fridericus tamen g Imp. eius nominis primus conſtituit: eum qui quinque ſolidos aut plus furatetur, laqueo ſuſpendēdum eſſe, ſi minus, ſcopis & for-
h cipe caſtigandum. Quamquam idem h D. Fridericus: Iniuria, inquit, ſeu furtum legitime puniatur. quibus verbis pleriq; putant ſuperiorem conſtitutionem exautoratam eſſe, quaſi iſta vox, legitime, nō pertineat ad ſuas, ſed alias Romanorum leges. Quod mihi ſanè perdurum videtur, nam quid prohibet, etiam de ſua eum lege loqui? Quod ſi conſuetudinem quoq; adhibeamus interpretem, videmus receptam eſſe velut iure gentium pœnam furcæ
24 apud omnes: † adeoque hodie nullam differentiam eſſe inter furtum manifeſtum, & nec manifeſtum, mutatam-
i que pęnam pecuniariam in pęnam i corporalem. † For-
25 ma huius actionis inſtituendæ ad noſtrum forum accommodata. Anno præſenti quadrageſimo ſecundo, Calend. Iulij, abſtulit mihi furto Flaccus ex ſtabulo con-
K tiguo ædibus meis equum K eiſiarū ad me pertinentem iure dominij, vel quaſi dominij, eundemque aliquandiu occultauit. Egò vero nunquam conſentiens huic contrectationi, tandem reſciui, ipſum tale crimen perpetraſſe, & reperi apud eum equum prædictum. Quare peto veſtra ſententia declarari, non licuiſſe Flacco ſurripere mihi neſcienti rem meā, ideoque eundem reum legitimè puniendum eſſe, vtq; illū
26 puniatis, &c. † Vides in libello tempus adijci, & locū: nam id neceſſario in omnibus omnium criminum actionibus, quæ iure aut facto infamant, fieri debere, Interpre-
l tes rectè l probant. Dies autem & hora neceſſario non adponitur. Subinde concluſionem libello adpoſui generalem: ſic enim malui, quàm aliquid extra forum petere. Nam cum hodie diſcrimen furtorum ſublatum ſit, muta-
m taque pœna pecuniaria in m corporalem, ſanè nec duplum nec quadruplum rectè petes. Si tamen alicubi obſeruaretur etiamnum pœna iuris antiqui pecuniaria, rectè petes furem legitimè puniri, tibique pęnam dari, quod
27 aduerte. † Sequitur actio vi bonorum n raptorum,
n & hæc eſt Prætoria, daturque ei cuius res eſt, vel ex cuius bonis eſt, quæ rapitur, aduerſus eum, qui dolo malo violēter rapuit, in quadruplum. Perſonalis dixi: quia in perſonā eſt, ex delicto rapinæ, & hāc actionē eius
o delicti nōie Prætor o introduxit. † Addidi, cuius res eſt,
28 illi n. primum cōceditur hęc actio. Sequitur, vel ex cuius bonis eſt, quia ſiue cōmodata res eſt, ſiue etiā pignorata, ſiue depoſita (cū depoſitarius culpā repromiſerit) ſiue bona fide poſſeſſa, ſiue vſumfructū in ea habeat, vel aliud ius, vt interſit eius, huiuſmodi rem nō rapi, locum habet
p hac p actio. Datur ergo omnibus illis quorum intereſt res raptas non eſſe: nec requiritur, quod intendens hoc iudicium ſit dominus, ſed ſufficit, ſi ipſius interſit, ſiue res
29 ſit in bonis eius, ſiue ex bonis. † Res in bonis alicuius eſſe dicitur, quando pro ea poſſeſſa exceptionem habet, &
q pro ea amiſſa, q actionem: nec refert, ſiue dominium rei
r habeat, ſiue bona fide r poſſideat. Ex bonis alicuius di-
ſ citur eſſe res, quæ ad eius cuſtodiā & periculū ſ ſpectat.
30 † Adpoſui, dolo malo: quia vt hæc actio cōpetat, dolum malum interuenire oportet, ideſt, vt quis violentiam dolo committat: ſecus ſi rem bona fide rapuit, ſuam eſſe putās, & imprudens iuris eo animo rapuit, quaſi domino liceat etiam per vim rem ſuā auferre à poſſeſſoribus: tum enim
t hoc iudicio t non obſtringitur. † Sed ne raptores teme-
31 ritatem ſuam hoc fuco ſemper excuſent, conſtitutum eſt per Imperatores, vt nemini liceat vi rapere quamcunque rem mobilem, vel ſe mouentem, licet ſuam eſſe putet: & ſi quis contra fecerit, rei quidem ſuæ dominium amittit: quòd ſi aliena res eſt, poſt reſtitutionem etiam æſtimationem eiuſdem rei præſtare debet. Quod generaliter tam in mobilibus quàm immobilib. & ſoli rebus (in quib.
u propriè inuaſiones fiunt) u obtinere voluerunt. † Adie-
32 ci, violenter rapuit, primum enim ſi præcedente conſilio coegit ob hoc homines armatos vel inermes, vt raperet res alienas, damnumve in eis daret, aut etiā qui ab alio coactis vtitur ad rapiendū, in eum datur hoc iuditiū. Deinde etiamſi quis non coactis hominibus, ſed ſolus rem ra-
x puit alienam, licet minimā, hac actione x tenetur. † Po-
33 ſtremo dixi, in quadruplum: in tantum.n. cōceditur hoc iuditiū, vt tū rapta computata in hoc quadruplo, vt triplum

ADDITIONES.

* § interdum. ſup. de oblig. quæ ex del. naſc. d. l. in furei. §. vlt.
a l. qui vas. §. 1. eod.
b Dict. §. non autem.
c Hic, & §. vlt. ſup. de obl. quæ ex del. naſc.
d l. 7. Si pro fure, de cond. furt.
e Quemadmodum ſup. eod. in §. ſic itaq; diſcretis, tactum eſt.
f Iuxta regulam. l. vlt. de priua. del. tex. expreſſus in l. vlt. de fur.
g In §. vlt. de pace tenen. & eius viol. in vſibus feud.
h Altero tit de pace ten.
i His omnibus adde quæ ſupra dicta ſunt in tit. de obl. quæ ex del. naſc. per diſcurſum.
k l. 13. Item quæritur. in pr. ff. locati.
l In l edita, C. de eden. per l. libellorum. in pr. & §. quod ſi libelli, de acc.
m Vt ſupra dixi: atque eadem ratio ſit de furto quocumque modo contracto.
n Eam explicaui in tit. vi bo. ra. ſup. in princ.
o Dict. pr. & l. 1. in pr. & l. 2. §. hæc act. ff. vi bon. rapt.
p §. Quia tamen ſup. eod. & d. l. 1. §. in hac act.
q Tex. in l. rem in bonis. de acq. rer. dom.
r l. Bonorum, 49. §. in bonis. de verb. ſignific.
ſ Dict. l. rem in bon.
t Vt d. §. quia tamen. ſup. vi bon. rapt.
u Dict. §. quia tamen. & l. 2. §. hæc actio vulgo. ff. eod. l. ſi quis in tantam. C. vnde vi.
x Dict. l. 2. §. dolo autem malo. §. homines. & §. item ſi propoſitas. & ſup. hoc tit. §. 1.

a plus ſit pœna, ob id enim a mixta dicitur, & hoc intra
annum, poſt annum verò eſt rei perſecutoria, & in ſim-
plum competit. Quadruplabitur autem intra annale tem
b pus verum rei precium, non etiam b quòd intereſt.
34 † *Formula huius actionis*, Anno præſenti, menſe Iulio,
cum ad nuptialia ſacra fratris mei vocatus, itineri me
accinxiſſem, adorſus eſt me ad radices ſyluæ Hercy-
niæ Clodius iſte nobilis, & violenter eripuit mihi
equum meum coloris ruſi, pernicem, & annulum ſi-
gnatorium ex auro, vnum demq; torques deauratos
duos, quæ omnia communi æſtimatione centum au-
reis venire potuiſſent. Proinde abſtulit etiam mihi in
pecunia parata aureos ſexaginta, quare peto, vt reū
ad quadruplum, nempe ad reſtituendum equum, an-
nulum, & torques, & in triplum æſtimationis dicta-
35 rum rerum, veſtra ſententia condemnetis, &c. † *Ac-
cipiamus actionem* legis Aquiliæ, *quæ aliàs* damni in-
iuriæ *vocatur*: ea ciuilis in perſonam eſt, daturque do
mino aduerſus damnificantem cauſamve damni præ
ſtantem, vt damnum, eiuſq; æſtimationem reſarciat.
36 † *Hæc actio ciuilis eſt, ex lege Aquilia, quam Gallus
Aquilius tribunus plebis tulit, à quo & denominationē
accepit. Fuit ergo lex Aquilia plebiſcitum, quia à plebe*
c *rogata, Vlp.* c *autore.* † In perſonam, *dixi, quia ex de-*
37 *licto damni iniuria dati naſcitur. Damnum autem ſicut
hic accipitur, eſt, quando quis dolo, culpa, ſiue iniuria ſer-
uum alterius, aut quadrupedem occidit, vulnerauit, vel*
d *alioqui res eius fregit, rupit* d *aut læſit. Addidi*, datur-
38 que domino, *generaliter.* † *quia non ſolum ei qui plenum
habet dominium, ſed etiam fructuario & vſuario conce-
ditur, item & marito conſtante matrimonio de damnis*
e *rerum* e *dotalium. Commodatario autem nullum eſt ius*
f *agendi de damno dato, ſed* f *domino. Subieci*, aduerſus
39 damnificantem, *vel cauſam damni præſtantem*, † *quia
hæc actio non ſolum in eum exerceri poteſt, qui præcipuè
damnum dedit, quo caſu directa eſt, vt quæ tam ex men-
te, quàm ex verbis legis competat, ſed etiam in illum da-
bitur, qui cauſam vel occaſionem damni præſtitit, aut im-
pulit corrumpentem, tunc autem vtilis duntaxat Aqui-
liæ actio, vel in factum prætoria, ſecundum ſpecierum di-*
g *uerſitatem* g *competit, ſicut* h *alibi locupletius expli-*
h *cui.* † *Adpoſui*, ad damni dati æſtimationem conſe-
40 quendam: *conſequimur enim hoc iudicio non ſolū dam-*
i *num, id eſt,* i *quod amiſimus, ſed etiam æſtimationem*
K *damni, quo afficimur, occaſione dati* K *damni, tam in*
41 *perdendo quàm in non acquirendo*: † *qui enim cauſam
damni dat, damnum dediſſe videtur. In ſumma omnia
commoda, quæ intra annum, quo interfectus eſt ſeruus,
vel quodcunque animal pecudum nomine comprehen-*
l *ſum, illud precioſius fecerent, hæc ad æſtimationem* l *ac-
cedent. Idem dicendum eſt de cæteris rebus corruptis, vt
quanti plurimi in diebus triginta proximis fuerint, tanti*
m *conuentus* m *condemnetur.* † *Hoc autē ita accipe, quòd*
42 *æſtimatio fiat, quanti res communiter valuit, non ex ſin-
gulari quadam affectione. Item quòd deducatur ab hac
æſtimatione, quicquid dominus ex rebus corruptis ani-
matis vel inanimatis in vtilitatem ſuam verterit, pu-
ta ex boue carnem & corium, ex ſcypho argenteo parti-*
n *culas colliſas, & ſi quæ ſunt* n *ſimilia.* † *Eſt autem hæc*
43 *actio aliquando in ſimplum, aduerſus confitentem dam-
num datum aliquādo in duplum aduerſus inficiantem &*
o *negantem, ſi corrupiſſe ab actore* o *probetur. Et vtrum-
que complecti poteſt actor vna poſitione ſubalternata
conditione, videlicet, vt petat aduerſarium condemnari
in ſimplum, & æſtimationem damni dati, aut ſi contra*
p *veritatem negauerit,* p *in duplum.* † *Nunc ad huius*
44 *actionis formam*: Nuper quum Titius equum meum
commodato à me accepiſſet, & in iter longius quam
putaram, produxiſſet, vulnerauit in eo itinere in læuo
femore ſatis atrociter, & inedia ad maciem vſq; con-
fecit, qui in diebus triginta proximis multo erat ha-
bilior, & communi æſtimatione decem aureis taxa-
tus: quare peto, vt reum confitentem ad dandum &
ſoluendum illa decem mihi per ſententiam condem-
netis, vel diffitentem in duplum, &c. *Probatur hic li-
bellus ex 3. legis Aquiliæ capite, de quo tam clarè ſuprà
ſcribitur, vt nihil addi amplius citra nauſeam poſſit.*
45 † *Videamus deniq; actionem* ex teſtamento, *qua relicta
eccleſijs, vel alijs venerabilibus locis petimus.* Et illa per
ſonalis eſt, in duplum competens aduerſus eum, qui
negat ex hæreditate, quam ipſe adiuit, eccleſiæ quid
legatum eſſe vel fatetur, & ſine cauſa differt illius le-
46 gati ſolutionem. † Perſonalis, *dixi: quia in perſonā eſt*
q *quaſi ex* q *contractu.* In duplū, *dixi: quia tametſi actio
ex teſtamento regulariter rem tantum legatam, vel per
fideicommiſſum relictam complectatur, ſitque rei tātum
perſecutoria, & in ſimplū detur: tamen ſi quis rem eccle
ſiæ vel alijs pijs ſcholarum, vel pauperum locis in teſta-
mento relictam tantiſper tradere differt, donec in ius vo-
cetur, tunc mixta eſt, & in duplum datur, quia & rem
ipſam, vel pecuniam, & aliud tantundem pro pœna dare*
r *ac ſoluere* r *condemnatus eſt. Et veniunt quoque fructus
ſiue vſura rei legatæ. Reliqua verò legata hæres intra*
47 *annum ſoluere tenetur.* † *Subieci*, aduerſus eum, *ſimpli-
citer: quia hæc actio primum aduerſus hæredem conce-
ditur ex teſtamento, ſiue ſit directus hæres, quo caſu di-
recta eſt. ſiue fideicommiſſarius, & tunc vtiliter compe-*
48 *tit.* † *Deinde aduerſus executores teſtamenti, negantes
legata pijs locis relicta eſſe, vel differentes fraudulenter*
ſ *ſolutionem, ſi in teſtamēto non* ſ *eſſent ſcripti hæredes,
quia tenentur de omni culpa, de qua principaliter hæ-*
t *res* t *teneretur. Denique aduerſus eum, qui ab inteſtato
hæres eſt, nam & ab inteſtato præſentibus duobus teſti-
bus ad pia loca legata deſtinari poſſe, crebrius tradi-
tum*

ADDITIONES.

a Hic in tex.
b d. l. 2. §. in hac actione, intra annum, ff. vi bon. rap.
c In d. l. 1. ad l. Aquiliam, capita autem huius l. ſup. explicata habes in tit. de l. Aquil.
d Vide quæ dixi ſup. in prin. de l. Aquil.
e l. ſi ſeruus ſeruum, ad l. Aquil.
f l. item Mela. §. legis autem Aquil. d. tit. ad l. Aquil.
g l. qua actione. §. ſed & ſi quis, ff. hoc tit.
h In §. vlt. ſupra de l. Aquil.
i l. ait lex, & l. ſeq. eo. tit.
k l. qui occid. §. in hac quoque actione, d. tit. ff. & §. illud non ex verbis ſupra eod.
l l. inde Neratius, §. 1. hoc ipſo tit.
m Hæc omnia ex §. & hoc tamen. ſup. eod. & l. quemadmodū. §. vlt. ff. eod. diſcenda ſunt.
n l. ſi ſeruus, §. boue ſurrepto, de cond. furti.
o d. l. inde Neratius, §. hæc actio. & l. contra negantem, C. eod. & hic in text. noſtro.
p Exemplo eius quod notatus in l. conductores, C. locati.
q §. hæres quoque, ſupra de oblig. quæ ex qua. del. naſcunt.
r Vt hic in tex.
ſ Doct. in l. nulli, C. de epiſc. & cle. Bar. in l. hæreditas 2. de hæred. inſt.
t Ioan. de Imol. in l. quia res, 47. §. culpa, de le. 2.

a tum a eſt. Adiunxi, qui negat, quia primum propter
49 negationem datur hæc actio. † Si tamen à principio ne-
garet, ac deinde reuocando ſuam inficiationem fateretur
legatum, releuat eum talis confeſſio ad euitandam pœnã
dupli, ſi modò actor experiatur aduerſus eum ex negatio-
ne, & non procraſtinatione, ſicque ex ſua confeſſione ue-
lit hæc probare. Nam ſi ex dilatione ſiue procraſtinatio-
ne ageret, tum nihil refert, ſiue neget, ſiue fateatur reus,
ſemper in pœnam duplici incidit propter dilationem. Ad-
50 poſui, adiuit: † quia niſi adeat quiſpiam hæreditatem vel
ex teſtamento, vel ab inteſtato, hanc pœnam ſoluere non
obligatur, vtcunque legata pijs locis non ſoluerentur.
51 Subdidi, eccleſiæ: † hæc enim actio primum ipſi eccleſiæ
permittitur, deinde ſingulis perſonis eccleſiæ, quibus quid
legatum eſt, denique extenditur ad legata pauperum, &
pro redemptione captiuorum, vt ſi ea differantur, dupli
pœna inferatur: idque verum eſſe puto, quamuis repugnet
hic Accurſius, per pulchrum illud dogma, quo dicitur.
52 † Priuilegia conceſſa Eccleſijs, habere locum in pau-
b peribus & alijs b pijs locis. In legatis tamen fiſci, aut
Republicæ, & Gloſſatori, & Iaſoni ſubſcriberem, quòd
53 in illis dilatio legati non inferat dupli pœnam, † quia pœnæ
nõ ſunt producẽdæ ad caſus non expreſſos, niſi prorſus exi
c ſtant ſimiles, præſertim in c priuilegijs. Adſcripſi, ſine
cauſa: ſi enim hæres iuſtam dilationis cauſam allegare
poſſit, excuſatur à pœna dupli, vt ad tex. annotauimus.
54 † Annexum eſt, differt, quoniam legatum ſtatim à die
d aditæ hæreditatis d debetur. Dies ergo ipſi loco eccleſiæ
interpellat, quare ſi hæres vſque ad iuſſum magiſtratus
e ſolutionem protrahat, pœnam e meretur. Denique dixi,
ſolutionem, legatarius enim hæredem cogere poteſt, vel
55 ad iurandum, vel ad ſoluendum. † Vides iſtius actionis
cauſam eſſe, delictum mendacij, ſeu dolum in differendo
56 ſolutionem. † Forma libelli perfacilis eſt, vt narretur,
quomodo eccleſiæ ſit legatum factũ, vel pio loco, & hæ-
res admonitus ſoluere ſine cauſa diſtulerit, ita quod ne-
ceſſarium ſit eum vocare ad iudicium: uel legatum nega-
uerit, vnde petatur duplum eius legati, &c.

ADDITIONES.

a Vt hic communiter per Doct.
b Iuxta Bald. in l. vlt. § cum autem, C. ad S.C. Trebell.
c Atque ita communiori calculo probari, Zaſ. hic autor eſt.
d Bart. in l. vnica, C. de cad. toll. cum vulg.
e L. magnam 12. C. de contrah. & com. ſtip.

§ Quædam.

1.2 Tres actiones in hoc §. contentæ, quare dicantur mixtæ, ſcilicet famil. erciſc. fin. regund. com. ind.
3 Quomodo actiones hic recenſitæ differant à perſonalibus in rem ſcriptis actionibus.
4 Familia pro hæreditate accipitur.
5 Erciſcere ſignificat diuidere.
6 Fam. erciſ. actio tam in rem, quàm in perſonam eſt.
7 Diuidundo pro diuidendo.
8 Commune qualiter in textu accipiatur.
9 Commune ex euentu, vel ex propoſito.
10 Regere, pro deſcernere vel conſtituere.
11 Actio finium regund. dicitur etiã finalis quæſtio, itemque limitis actio.
12 Verbum, adiudicare.
13 Actiones perſonales, quæ dicantur.
14 Quæ ſint reales actiones.
15 Quæ ſint mixtæ.
16 Quæ dicantur perſonales in rem ſcriptæ.
17 Vera differẽtia inter actiones mixtas, & in rẽ ſcriptas.
18 Actio familiæ erciſcundæ definitur.
19 Actio famil. erciſc. quomodo ſit perſonalis, mixtam cauſam habens.
20 Actio famil. erciſc. eſt ciuilis.
21 Aduerſus quem detur: & num. 22.
23 Num huic famil. erciſc. actioni præſcribatur triginta annis.
24 Hæc actio non niſi inter cohæredes locum habet.
25 Differunt actio famil. erciſc. & commun. diuid.
26 Quomodo res diuidantur per actionem famil. erciſc. & quid ſi res ſint indiuiduæ, & nu. 27. 28.
29 Quid veniat in hac actione.
30 Actio famil. erciſc. & directa & vtilis eſt.
31 Cauſa eius actionis.
32 Quando naſcatur.
33 Libellus in actione fam. erciſc.
34 Actio communi diuidundo diffinitur.
35 Quare ſit mixta.
36 Actio com. diuid. eſt quaſi quædam rei vendicatio, &c.
37 Nemo inuitus in communione manere cogitur.
38 In hac actione nõ refert, ex qua cauſa res communis ſit.
39 Actio communi diuidun. pro rebus indiuiſis competit.
40 In hac actione ſufficit poſſeſſio rei communis.
41 Quid veniat in hanc actionem.
42 Differunt actio commun. diuid. & famil. erciſc.
43 Actio comm. diuid. differt ab actione pro ſocio.
44 Actio comm. diuid. eſt tam directa quàm vtilis.
45 Forma actionis comm. diuid.
46 Actio finium regund. diffinitur.
47 Quod hæc actio ſit mixta.
48 Quibus competat.
49 Prædia confinia & vicina differunt.
50 Fin. regund. actio datur ad nouorum terminorum conſtitutionem.
51 Item ad antiquorum reſtaurationem.
52 Iuriſdictionum limites.
53 Actio fin. regund. datur etiam ad præſtandũ intereſſe.
54 Quid de fructibus: an & hi veniant in hac actione.
55 Libellus in actione finium regund.
56 Pro finibus quatuor competere remedia: actio finium regund.
57 Condictio l. ſi conſtiterit, C. ſi regund.
58 Actio legis Agrariæ.
59 Accuſatio criminalis pro finibus.

Quædam actiones mixtam cauſam obtinere viden-
tur, tam in rem quàm in perſonam qualis eſt a Fa-
miliæ erciſcundæ actio, quæ competit b cohæredi-
bus de diuidenda hæreditate. Item Communi c di-
uidundo, quæ inter eos redditur, inter quos d ali-
quid e cõmune eſt, vt id diuidatur. Item f Finium
regundorum actio, quæ inter eos agitur, qui confines
agros habent. In quibus tribus iudicij g permittitur
iudici rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo h
adiudicare: &, ſi vnius pars prægrauari videbitur, eũ
inuicem certa pecunia alteri condemnare.

Subnectit D. Iuſtinianus tres alias actiones, quæ pa-
riter miſtæ ſunt, aliter tamen, quàm præcedẽtes. Hæ enim
miſtæ dicuntur, quòd ſimul rem & pœnam complectãtur,
1 quemadmodum ſuprà vidimus: † illæ verò ideo, quòd
vterque litigantium actoris atq; rei conuenti vice in eis
fungatur.

*ſungatur: quarum tres hoc loci recenſentur, videlicet, a-
ctio Familiæ erciſcundæ, Communi diuidundo, Finium-
2 que regundorum. † Quanquam hæ tres actiones etiam
alio reſpectu mixtæ dicuntur, quòd ſcilicet in rem ſimul
a & perſonam ſint, quòd & ad reales, & ad perſonales a
præſtationes dentur. In his enim, ſi eius rei, ob quam con-
trouertitur, reſpiciamus partē noſtram, in rem actio eſt:
ſi verò ſpectemus partem aduerſarij, ex qua nobis ali-
quid adiudicari poteſt, vt in pecuniam ei daadam inui-
cem condemnemur, in perſonam dicimur experiri. atque
b ita b Accurſ. hic non eleganter declarat. Quod autem
dictum eſt, has actiones tam in rem, quàm in perſonam eſ-
ſe, hoc verum eſt, cōſiderato fine & effectu earum: de ſui
enim origine ſiue cauſa, ſunt merè perſonales, quia oriun-
c tur ex quaſi c contractu. † Differunt itaque illæ tres
3 actiones mixtæ ab actionibus perſonalibus in rē ſcriptis,
quòd illæ ſunt perſonales origine, & tamen ex propria ip-
ſarum natura, actionum realium effectum habēt. Actio-
nes verò perſonales in rem ſcriptæ ſunt continuò perſona-
les tam origine, quàm fine ſeu effectu, & tamen ex qua-
dam æquitate, non etiam ex propria ipſarum natura, con-
ceduntur aduerſus quoſcunque rei litigioſæ poſſeſſores,
veluti eſt actio ad exhibendum, præſcriptis verbis in ple-
riſque caſibus; item interdicta perſonalia: de quo Iaſ. hic
ſatis luculenter annotauit.*

a Familiæ erciſcundæ. *Id eſt, hæreditatis diuidendæ.
4 † nā familia inter reliquas ſignificationes denotat etiam
d eas res, quæ ad ſubſtantiam patrimonij noſtri* d *perti-
5 nent. † Erciſcere verò ab ἐρκίζω, apud veteres Iuriſcon-
ſultos pro diuidere vſurpatum eſt. Habet autem hæc fa-
miliæ erciſcundæ actio id commune cū actionibus in rem,
quòd per eam petat quilibet hæres ſuam partem hæredi-
tatis: ſed illud eſt diuerſum, quòd ſint hic etiam quædam
perſonales præſtationes propter rationē fructuum, & ex-
6 penſarum. † Quare hæc actio, quoad diuiſionem ipſius
hæreditatis, rectè realis cenſetur, naſciturque ex inten-
tione cohæredum, qui ſuas portiones petunt: quod verò ad
perſonales præſtationes attinet, magis videtur perſona-
e lis, & oritur quaſi ex* e *contractu.*

b Cohæredibus. *Qui ſcilicet hæreditatem indiuiſim
poſſident, & in communi. Nam ſi alter ex hæredibus poſ-
ſideret, negaretur tamen eſſe hæres, ea ſpecie iudex diui-
ſionis cognoſcit ſuper iſta præiudiciali exceptione, an ſit
f hæres,* f *nec ne. Fallit in arrogato, cui hoc iudicium com-
g petit, licet non ſit* g *hæres.*

7 c Diuidundo. † *Priſcus eſt loquendi modus,* diuidun-
8 do, *pro diuidendo.* † Commune *autem hic non accipi-
h tur, ſicut ſub tit. de* h rerum diuiſ. *vbi quædam natu-
rali iure communia ſunt omnium: nam talis cōmunio pu-
blica & naturalis non admittit iudicium diuiſionis, quia
in ſimplicitate naturalis manet: ſed de eo hic agitur, quod
priuatim commune eſt, vmbram quandam referens natu-
ralis illius communionis ex quacunq; legitima cauſa in-
ter paucos diuidundo. Habet autem hæc actio hoc com-
mune cum realibus actionibus, quòd ſequatur quemlibet
rei poſſeſſorem, etiam ſi titulo ſingulari poſſideat: veluti
i eum, qui partem rei communis emerit, & traditam,* i
*acceperit, ſi tamen ei nondum eſſet tradita, conueniretur
K venditor, qui adhuc* K *poſſidet.*

d Aliquid. *Id eſt, vna aliqua res particularis & corpo-
ralis.*

9 e Commune eſt. † *vel ex euentu, vt quia duobus aut
pluribus res eadem legata donataue eſt, aut alias in eas*

l *translata:* l *vel ex propoſito, vt quum inter partes con-
uenerit, quòd ſint ſocij omnium bonorum, vel certæ ne-
gotiationis.*

f Finium regundorum actio. *Imitatione vetuſtatis di-
10 citur* regundorum, *pro regendorum.* † Regere *autem
accipitur in hoc propoſito pro diſcernere vel conſtituere,
quoniam hæc actio propter fines, quorum contentio iacide
11 rei, diſcernendos, introducta ſunt. † Ideoq; non inſcitè di-
m citur* m Finalis quæſtio, *& item* limitis n *actio.
n Quanquam autem oritur hæc actio quaſi ex contractu
(quod proprium eſt actionibus perſonalibus:) tamen mul-
ta habet communia cum rei vendicatione.*

g Permittitur. *Lege ipſa concedente.*

12 b Adiudicare. † *Eſt verbum peculiare, & ad hoc natū,
o vt in his tribus iudicijs vſurpetur: quemadmodū* o *Ac-
curſius alibi rectè dixit. Cæterum quomodo in controuer-
ſijs finium pronunciandum ſit in 6. cent. Camer. Imp. ob-
ſer. 27. item quomodo in ijs probandum, obſer. 25. & 26.
aliqua diximus, quæ huc conducere poſſunt.*

Antequam *ad prædictarum trium actionum enarra-
tionem accingamur, operæprecium fuerit, diſcrimen inter
actiones perſonales, reales, mixtas, & in rem ſcriptas,
13 ſuccinctè & ex veritate tradere. † Igitur actiones* Per-
*ſonales ſunt, quæ proueniunt ex contractu, vel quaſi ex
contractu: maleficio, vel quaſi ex maleficio, mediante
p obligatione, & perſonæ* p *inhærēt inſeparabiliter.* † Rea-
*14 les ſunt, quæ non habent aliquam perſonam obligatam,
ſed competunt ratione iuris, quod quis habet in re, puta
ratione directi dominij, vel vtilis, vel propter ius ſeruitu-
tis, pignoris, hypothecæ, quod quis habet in re, & ſemper
15 aduerſus rei poſſeſſores dantur.* † Mixtæ *ſunt, quæ nec
merè perſonales, nec merè reales ſunt, ſed mixtā cauſam
habent, quia ad vtrumque agimus, ad rem, & ad perſo-
nam: vt ſunt actiones in tex. noſtro comprehenſæ. Verbi
gratia: Si ego hæres ago Familiæ erciſcundæ iudicio aduer-
ſus cohæredem meum, vt tota hæreditas diuidatur, ſanè
ex eo, quòd partem meam peto, & ſic ad rem ago, quæ
mea eſt dicitur actio realis: ex eo verò, quòd includitur
in petitione portio cohæredis, ex qua ad totam hæredita-
tem diuidendam ago, vſque ad id, quod non eſt meum,
experior. ſed ex eo, quod aliquando ſit mihi adiudicatio
in parte ſocij, dicor agere ad rem: quæ licet non mea poteſt
16 tamen mihi deberi.* † Perſonales in rem ſcriptæ *ſunt,
quæ origine quidē ſunt perſonales, quia naſcuntur ex con-
tractu, vel quaſi ex contractu: maleficio, vel quaſi ex ma-
leficio, ſicut cæteræ perſonales: tamen quia ſemper ſequun-
tur poſſeſſorem rei, ad inſtar actionum realium, iſta ra-
tione dicuntur in rem ſcriptæ. Exemplum in actione*

ad

ADDITIONES.

a Ioan. de Plat. hic.
b Hic, in verb. familiæ.
c §. item inter aliquos, ſupra de oblig. quæ ex quaſi contr.
d l. vlt. C. de ver. ſig. l. 195. pronunciatio, §. 1. familiæ, ff. eod.
e §. item ſi inter, ſupra de oblig. quæ ex quaſi contr.
f Sicut in §. præiudiciales, ſup. eod. annotauimus.
g l. 2. per familiæ, §. ſi quarta, ff. Fa. erciſc.
h In l. 2. de rer. diui. & §. & quidem, ſupra eod.
i l. 1. C. communi diuid.
k l. 13. Iulianus, §. idem Celſus, de act. empt. & vend.
l De quo in l. 1. ff. com. diuid. & §. item ſi inter aliquos, ſupra de oblig. quæ ex quaſi contrac. naſc.
m In l. ſi conſtiterit, C. fi. regund.
n c. inter memoratos, 16. q. 3.
o Ita gloſ. dicit in l. ſed & ſi res, ff. de publ.
p Dyn. in §. omnium, ſupra eod.

ad a exhibendum: ea non eſt ex maleficio, b nec qua-
ſi, item nec ex contractu: ergo ex quaſi contractu, ac per
conſequẽs perſonalis, quia perſonam obligatam habet ex
quaſi c contractu: tamen quia datur aduerſus eum, qui
detinet rem, ſemperque comitatur poſſeſſorem rei dicitur
in d rem ſcripta. † Sed quæ ſit differẽtia inter eas actio-
17 nes, quæ habent cauſam mixtam, & quæ ſunt in rem
ſcriptæ, Doctores difficulter excutiunt, & pauci ferè ſi-
bi ipſis e conſtant. Ego ea in re ita ſoleo dicere. Actio-
nes cauſam mixtam habentes, principaliter & ex ſui na-
tura participant cum realibus: nam poſſum portionem
exigere à cohærede, niſi petam rem, in qua ius habeam.
ecce vim realem. Sed quia principaliter quaſi ex con-
tractu oritur, & principaliter veniunt perſonales præ-
ſtationes, id eſt, dationes, quibus peto mihi aliquid dari.
ecce iam mixtum quiddam. Actiones autem quæ ſunt in
rem ſcripta, etiã principaliter, & ex ſui natura ſunt per-
ſonales, quia ex maleficio, vel quaſi ex maleficio deſcen-
dunt. Quod autem peto rem, non principaliter peto tan-
quam meam, ſed ex occaſione, ideo quia iſta res mihi no-
cuit, quia metum feciſti in iſta re, quia clam aut vi ædi-
ficaſti in iſta re mea, hoc ſi non feciſſes, iam nihil realiter
tecum agerẽ. Et hæc eſt ratio, cur mixtæ conceduntur tan-
tum aduerſus cohæredem, ſocium, eumve qui controuer-
tit de finibus: ibi enim nullus alius poſſeſſor conueniri po-
teſt, & ſi tertius aliquis poſſideret hæreditatem meam,
iam non daretur actio familiæ erciſcundæ, ſed rei vendi-
catio aut petitio hæreditatis. Cum ergo comitẽtur quem-
cunque poſſeſſorem, ideo in milleſimam manum veniret
ſeruus, qui mihi nocuit, poſſem eum petere. Emergit au-
tem hæc actio contra principalem ex maleficio, contra
alios poſſeſſores ex quaſi maleficio. Nũc ad actiones tex.
18 noſtri. † Actio familiæ erciſcundæ eſt perſonalis, mix-
tam cauſam habens, & aduerſus hæredem competit,
qui ſine iuſta cauſa cohæredi negat diuiſionem rerũ
hæreditariarum de ſui natura diuiſibilium, quas pro
indiuiſo poſſidẽt, vt diuidat, præſterque f intereſſe.
19 Explicemus hæc verba populariter. † Eſt perſonalis
origine: quia quaſi ex contractu g naſcitur: habet tamen
mixtam cauſam, qui principaliter & ex ſui natura par-
ticipat cum reali actione. nam non poſſum petere portio-
nem à cohærede, niſi petam rem, in qua ius habeam. ecce
vim realem. ſed quia principaliter veniũt perſonales præ-
ſtationes, id eſt, dationes, quibus peto mihi aliquid dari.
ecce iam mixtum h quiddam. † Eſt autem ciuilis hæc
20 actio, quia ex i lege 12. tab. profecta. Dixi, & aduer-
ſus hæredem competit: † quia hæc actio non habet locũ,
21 niſi inter cohæredes. Interdum tamẽ datur aduerſus eum
qui non eſt hæres: vt ſi pater habens duos filios, vnum
inſtituat hæredem in modica quantitate, & alteri faciat
inofficioſam donationem vltra dodrantem: hac ſpecie &
is, qui hæres inſtitutus eſt, aduerſus fratrem ſuum dona-
tarium hoc iudicio experiri poteſt, ad diuiſionem k &
22 ſupplementum legitimæ. † Deinde conceditur & aduer-
ſus eum cui cohæres vendidit ſuam l partem, licet non
detur aduerſus titulo poſſidentem, ad ſimilitudinem peti-
23 tionis hæreditatis. Addidi, ſine cauſa: † quia ſi hæres
iuſtè recuſaret diuiſionem, vt quia lapſi eſſent triginta
anni, ſicque præſcriptum eſſet huic m actioni, tum non
competeret: vel certè competeret, ſed opponi poſſet præ-
ſcriptio, id eſt, exceptio triginta annorum. Atque ita ex
Martini ſententia, ego ſentio, vtcunq; Accurſius, Azo,
& communis interpretum n ſchola repugnent. quia
enim diuiſionis negotium ex pura facultate competit, et
non o præſcribitur: & legibus expreſſum eſt, neminem
in communione p inuitum detineri debere. Deniq; cum
pactum inter cohæredes non poſſit efficere, vt nunquam
diuidantur res q cõmunes: ergo nec tempus r efficiet.
Subiunxi, cohæredi: † quia non datur hæc actio niſi inter
24 cohæredes: vel eos, inter quos dolo factum eſt, quo minus
ſint cohæredes, vt iam dictum eſt de inofficioſa donatione.
Ante omnia ergo iudex inquirere debet, an ſint cohære-
des, ſ alioqui ceſſat hæc actio. † Adpoſui, diuiſionem
25 rerum, &c. ad differentiam actionis communi diuidun-
do, quæ competit pro diuidendis etiam alijs rebus commu-
nibus, particularib. ſiue ſingularibus, vt fundo, equo, &c.
illa verò datur pro re vniuerſali diuidenda, ſcilicet hære-
ditate. Item hæc ſæpius conceditur, illa tantum ſemel: niſi
cauſa cognita, & ſi quid indiuiſum manſerit, agitur t
communi diuidundo. Annexum eſt, de ſua natura diui-
ſibilium. quia res debent eſſe corporales, quæ cõmodam
recipiant diuiſionem, vt fundus, domus, numerata pecu-
26 nia, ſuppellex, & id genus alia. Nam ſi eſt res corpora-
lis, quæ diuidi nequit, puta certa aliqua ſpecies, vt equus,
bos, adiudicatur tota res huic, qui grauatur in danda pe-
cunia alteri, vt fiat æqualitas. atque hoc tex. noſter in fi-
ne u innuit. † Et idem dicendum de nominibus debito-
27 rum, quæ pariter non veniunt in hanc actionem: quia lex
12. tab. alioqui facit diuiſionẽ, quòd ſ. quilibet hæredum
pro ſua portione habet actiones hæreditarias actiuè & x
28 paſſiuè. † Idem quoque iuris eſt in alijs rebus incorpora-
libus, vt ſeruitutibus: hæ enim omnes ſui natura ſunt y
indiuiduæ, excepto vſufructu, qui diuiſionem patitur, &
in hoc z iudicium venit. Subieci pro indiuiſo poſſi-
dent: nam ſi ex teſtatore vel ipſis cohæredibus eſſet facta
diuiſio, illi ſtandum eſſet, nec requireretur deciſionis a
29 iudicium. Demũ dixi, præſterq; intereſſe: † quia in hac
actione veniũt etiam b fructus & ſumptus bona fide c
facti, & damna data à nouo d hærede. † Eſt autem hæc
actio interdum directa, interdum vtilis. Directa hære-
30 dibus conceditur iure ciuili, vtilis bonorum poſſeſſoribus
iure

ADDITIONES.

a Vt inſ. eo. §. præterea.
b Vt ſup. de obl. quæ ex qua. contr. naſ. in prin.
c §. omnium, ſupra eod.
d l. 3. §. eſt autem perſonalis, & ibi glo. 1. & §. vlt. ad exhib.
e Vide Zaſ. li. 2. ſing. reſp. c. 33, vbi ferè idẽ, quod ego hic, tradit.
f Ita colligitur ex l. 1. ff. fam. erciſcun.
g §. item ſi inter aliquos, ſupra de obl. quæ ex quaſi contr. naſc.
h Ita loquitur l. item Labeo, §. familiariter, ff. fam. erciſc.
i l. 1. fam. erciſcun.
k l. 3. C. de inof. donat.
l l. heredes, §. ſi teſtator, ff. fam. erciſcun.
m Gloſ. hic in verb. familiæ.
n In l. 1. §. ad hæc, C. de ann. exe.
o Per ea quæ traduntur in l. ſicut, C. de præſcrip. 30. annorum.
p l. vlt. C. comm. diu. l. ſi nõ ſortem, §. ſi centum, de cond. indeb. adde Bar. in l. 1. §. ad hæc, C. de ann. excep.
q l. in hoc iudicium, §. ſi conueniat, com. diui.
r l. nam ſatis eſt. quemad. ſerui. amit.
ſ l. 1. in fi. ff. fam. erciſc.
t l. ſi filia. §. vlt. ff. hoc tit.
u Vt ſa. §. familiæ, inſ. de offic. iu.
x l. ea quæ, C. fam. erciſc.
y l. ſtipulationes non diuiduntur, de verb. obl.
z l. ſed etſi vſuc. §. vſufru. cum duabus ll. ſeq. hoc tit.
a l. 1. l. quoties, fam. erciſc.
b l. inter cohæredes, §. fructus, ff. fam. erciſc.
c l. 3. §. planè, & l. ſeq. com. di. l. his cõſequẽter, §. ſūptũ, fa. erciſ.
d l. & puto, §. ſed etſi dolo, cum l. ſeq. hoc tit.

iure prętorio, & fideicommiſſarijs hęredibus, quibus hę-
a *reditas ex Senatuſconſulto Trebelliano* a *reſtituitur.*
31 † *Cauſa illius actionis eſt, quaſi cōtractus: hæredes enim*
b *inter ſe quaſi contraxiſſe* b *videntur.* † *Naſcitur autem*
32 *poſt aditam hæreditatem, quo tempore incipit eſſe com-*
c *munio, à qua per hanc actionem* c *diſcetur.* † *Cæterum*
33 *hunc in modum inſtituenda eſt:* In Teſtamento Titij
ego & Caius æqualiter hæredes ſumus inſtitutiiſtam
hæreditatem iam pridem pro indiuiſo poſſidemus
(non tamen citra diſcordiam, quam frequenter com-
munio excitare ſolet) in qua ſunt multæ res corpora-
les mobiles & immobiles: vnde ad eius diuiſionem
dudum prouocare ſum coactus, tū quòd naturale vi-
d tium eſſe videbam, negligi quod *d* commune eſt,
tum quod ſuam quiſq; portionem corrumpi patitur,
dum diuidet alienæ. Gaius autem hactenus temerè
recuſauit, quare peto, vt prædictam hæreditatē æquis
portionibus diuidatis, & ſpeciatim ſuam cuique par-
tem adiudicetis pro diuiſo. quod ſi in alterutrius per-
ſona prægrauare videatur adiudicatio, vt hunc inui-
cem alteri certa pecunia condēnetis, & nomine adiu-
dicatorum alterum alteri de euictione ſufficienter ca
e uere cōpellatis, &c. *Sic ferè deſcribit Iuſtinia. infra* e *iu-
dicis officium, in hac actione, aut verius exitum huius*
34 *actionis.* † Actio communi diuidūdo eſt mixta, & in-
ter eos, qui particulares de ſui natura diuiſibiles ex ali
qua cauſa habent communes, & pro indiuiſo poſſi-
dent, datur ad diuiſionem, perſonaleſque præſtatio-
35 nes. † *Quòd ſit mixta, in perſonam ſcilicet & rem, ex eo*
f *conſtat, quoniam partim naſcitur ex quaſi* f *contractu,*
g *partim ex impenſis factis in rem* g *communem. Dixi,*
res particulares: *vt actiones familiæ erciſcundæ exclu-
derem, in qua petimus rerum vniuerſalium diuiſionem, ut
ſuprà dictum eſt. Adieci,* corporales: *quia iura incorpo-*
h *ralia & ſeruitutes in hoc iudicio non* h *veniunt, & in
hoc conuenit familiæ erciſcūdæ iudicio. Subdidi,* de ſui na
tura diuiſibilium: *ſi enim res diuidi non poteſt, ad iudicē*
i *pertinet, vni totam rem adiudicare, & alteri* i *precium
ſuæ portionis. Adpoſui,* ex aliqua cauſa: *quoniam ſi hęres
ſolus poſſidet rem communem, detrectatque diuiſionem,*
36 *debet exprimere cauſam communionis actor.* † *Eſt enim
hæc actio quaſi quadam rei vendicatio, competitque in
omnibus caſibus, in quibus rei vendicatio locum habet,
ſed non econtrà. Sin autem vterque poſſidet, non eſt neceſ
ſaria cauſa communionis expreſſio, ſed ſufficit volūtatem*
37 *declarare, quòd nolit in communione perſeuerare:* † *ne-*
k *mo enim inuitus in* k *communione manere cogi poteſt,*
l *exceptis pleriſque caſibus,* l *alibi ab Accurſio relatis,*
38 *Subiunxit* communes, *ſimpliciter.* † *quia nihil refert ex
qua cauſa res communis ſit, an cum ſocietate, vel ſine ea:
vtroque enim caſu huic actioni locus eſt. Cum ſocietate,
veluti ſi tractatu habito lucri & damni coitur ſocietas,
per quam omnia ſint in aliqua negotiatione communia,
vel etiam in omnibus bonis: nam ex tali conſenſu naſcitur*
m *non ſolum actio pro* m *ſocio, verum etiam communi di-
uidundo iudicium, non quidem ex conuentione ſocietatis,
ſed ex ipſa communione, quæ paratur per ſocietatem. Si-
ne ſocietate autem, vt ſi incidimus in communionem non
ex propoſito ſocietatis, ſed potius re ipſa, atque adeò euen*
n *tu: veluti euenit in re duobus legata, vel* n *donata. Item
ſi duo vnam rem ſimul emant, vel ſi hęreditas nobis com
muniter obueniat, aut communiter conducamus publica*
o *ſine animo* o *ſocietatis. Item ſi voluntate dominorum,*
p *aut etiam caſu confundantur vel conſlentur* p *materię:*
39 † *Adſcripſit* pro indiuiſo: *quia ſi extra iudicium res di-
uiſa eſſent, non daretur hæc actio. In certis autem caſi-
bus præſumitur facta diuiſio: vt ſi duo fratres tenuerunt
bona tanquam diuiſa, pro quibus quilibet per ſe ſoluat col*
q *lectas &* q *onera. Addidi,* poſſident: † *nam vt hæc*
40 *actio competat, ſufficit poſſeſſio rei communis, mediante
tamen & accedente aliquo iure reali. Hinc eſt, quòd ſi
duo fuerint in poſſeſſione rei ex cauſa pignoris conuētio-
nalis, ſiue prætorij, poſſent inter ſe diuidere res communes*
r *oppignoratas, ſaluo* r *tamen iure debitorū. Duo autem
bonæ fidei poſſeſſores, qui nō habent ius aliquod in re, non
diuidunt, Platea hic adſtipulante. Poſtremò ſubnexū eſt,*
41 ad diuiſionem perſonaleſq; præſtationes: † *quia hac
actione principaliter agitur ad diuiſionem earū rerum,*
ſ *quæ* ſ *communes ſunt: deinde veniunt & præſtationes
perſonales, vt ſi quid damni datum, factumve eſt, vel ſi
quid abeſt alicui ſociorū, aut aliquid ad eum peruenit ex*
t *re communi: denique ſi ſumptus* t *fecerit. Item negans
diuiſionem, tenetur hoc iudicio, ſi res communis eius cul-*
u *pa, dolove facta eſt* u *deterior. Et in hoc conuenit cum
familiæ erciſcundæ actione. Conuenit quoq; cum ea, quod
ad præſcriptionem attinet, quanquam in eo variatum eſt*
42 *ab interpretibus.* † *Sunt tamen & differentiæ quædam
inter vtramq; actionem. Primò, quòd famil. erciſ. Actio
detur tantum hæredibus: cōmuni autem diuidundo actio
conſortibus alicuius rei, ex quacunq; cauſa ſit communio.
Deinde illa datur pro rebus vniuerſalibus, hæc pro par-
ticularibus. Tertio, illa tantum ſemel intendi poteſt regu-
lariter, hæc autem ſæpius. Quartò, in illa veniunt etiam
res depoſitæ, commodatæ, & ſimiles, quamuis non ſint hę
reditariæ: in hac autem non veniunt. Poſtremò, in illa ſta
tim mota lite prohibetur alienatio rerum: in hac autem*
43 *non, niſi poſt litem conteſtatam.* † *Deinde differt etiam
ab actione pro ſocio: primò, quòd hæc non conceditur, niſi*
x *præceſſerit tacita vel expreſſa conuentio* x *ſocietatis:
actio autem communi diuidundo datur, etiamſi ex inci-*
y *denti fiat res communis, vt* y *ſuprà dixi. Deinde hæc*
z *non ſemper ad diuidendam, ſed quandoque* z *commu-
nicandum: illa verò ſimpliciter ad diuidendum competit.
Item hęc merè eſt perſonalis & ſimplex, illa de duplicib.
iudicijs*

ADDITIONES.

a l.ſed & eius, ff.fam.erciſcun.
b §.item ſi inter aliquos, ſup. de obl quæ ex quaſi contr.naſc.
c Tractatur in l.1.in prin.& l.qui erat, in fin hoc tit.
d l.1.§.ſi familiæ, C.quan.& quib quar.pars.lib.10.
e In §.ſi familiæ erciſ. inf.de offi. iud. adde l.hæredes, §. iudex, fam.& l.Mæu.§ arbiter, fam.erciſc.
f §.item ſi inter, ſup.de obl.quæ ex quaſi contr.naſc.
g l.ſi quis cum æſtimaret, in prin. ff.com.diuid.
h l.arbor, §.aquam, com diuid.
i l.ad officium, §.cum autem, C.hoc tit.
k l.vlt. C.d.tit.com.diui.cum ſim.
l In d.l.vlt.
m De qua dixi in §.rei perſeq.ſup.hoc tit.de act.
n d §.ſi item ſi.int.
o l.Vt ſit, pro ſo.cum l ſeq.
p Vt in §.ſi quorum, & §.quod ſi frumentum, ſup.de rer.diu.
q Gloſ.in l.ſi min.C.com.diuid.
r l.commu.diu.§.inter eas, hoc tit.
ſ l.3.in princ.& l.4.in princ.ff.pro ſoc.
t d.l.3.& 4.§ ſicut autem.
u l.ſi maio.§.idem eorum, C.com.diuid.& l.per hanc, ff.eod.
x l.vt ſit, pro ſoc.
y l.2. ff.eod.
z l.duo ſocietatem, pro ſoc.

iudicijs vna, in quibus vterque litigans actor & reus eſt,
a *licet is pro actore fungatur, qui* a *primò prouocauerit.*
Denique mixta eſt in rem & in perſonam: conueniunt ta-
b *men, quod ad perſonales præſtationes* b *attinet.* † *Eſt*
44 *autem duplex hæc actio, directa & vtilis. Directa illis*
datur, qui habent alicuius rei corporalis communis domi
c *nium* c *directum. Vtilis verò illis, qui vtile vel quaſi*
d *dominium* d *habent.* † *Libellus ad formam in actione*
45 *familiæ erciſc. præſcriptam fingendus eſt, dicendo,* me
habere cum Titio communem fundum, quem iam
dudum communiter poſſideamus: verum cum nunc
à communione diſcedere ſit mihi in animo, petam ip
ſum fundum inuicem diſtribui. vel ſi illa re Titius
percepit fructus, vel ego impenſas feci, peto reſtitu-
46 tionem fructuum, & ſolutionem impenſarũ. † Actio
finium regundorũ eſt mixta, illis competens, qui ha-
bent prædia ruſtica confinia, aduerſus vicinum poſ-
ſeſſorem, ad conſtitutionem nouorum terminorum,
vel reparationem antiquorum, & ad præſtandum in-
47 tereſſe. † Mixta eſt, *in perſonam ſcilicet, & rem. In per-*
ſonam ideo, quia ex quaſi delicto ac temeritate vicinorũ
e *naſcitur, qui fines vltrò citròque latius, quàm par ſit,* e
producere conantur. In rem verò ideo, quia domino ſuum
reſtituit, & fundum ſequitur, ideoq; fundo magis, quàm
f *perſonæ adiudicari fines vel partes intelliguntur, Paulo* f
48 *autore.* † *Adieci,* illis competens, qui habent prædia,
quia hæc actio primum dominis prædiorum directis &
vtilibus datur, deinde & emphyteutæ, vſufructuario, cre
g *ditoribus pignorum, & id genus ſimilibus* g *perſonis.*
49 † *Dixi,* prædia ruſtica: *ad differentiam prædiorum vrba*
norum, quæ non ſunt confinia, ſed vicina, & communibus
h *parietibus plerumque diſcriminantur: nec* h *competit*
hæc actio, niſi ædificium eſſet loco termini, quia tũc idem
i *iudicatur de ædificio, quod de termino, & locus eſt* i *fi-*
nium regundorum actioni. Addidi, ad conſtit. nouor.
50 termin. † *nam ſi prædia terminis diſtincta non fuerint,*
accedet iudex perſonaliter, vel ibit in rem præſentem, vt
res demonſtretur: & tunc ſumptibus partium per agri-
menſorem (iureiurando ei prius delato, quòd in metiendo
k *pro conſcientia ſua veritatem ſit* k *renunciaturus: niſi*
tamen aut litigantium conſenſu, aut publica autoritate
ſit ad hoc officium deſtinatus, cui eſt omnino credendum
l *ſine ſpeciali* l *iuramento) diuidet, terminoſque ſecundum*
m *illius* m *declarationem ponet. Et ſuper his admittitur*
n *probatio per libros antiquos, teſtes ſeniores,* n *& famã.*
Vbi autem eſſet obſcuritas, & commodè terminare non
poſſet ſecundum antiquos terminos: iudici permittitur,
ex prędio alterius alteri adiudicare, eum damnando in pe
cunia danda illi, cui pars prędij ablata eſt. atque ita §. no-
o *ſter etiam* o *ſentit. In his tamen iudicijs finalibus per*
inſpectionem oculorum terminandis, non deſideratur, ſo-
lennitas iudiciarij ordinis, ſed procedi poteſt ſine libello,
p *litiſq; conteſtatione, altera parte ceſſante, vel ſe* p *ab-*
51 *ſentãte. Subiunxi,* ad reparationem antiquorum: † *quia*
ſi termini euulſi fuerunt, vel ab homine vel fluminis inun
datione, agi poteſt ad reparationem, ſiue reſtitutionem.
Et competit hęc actio non tãtum pro rebus corporalibus,
q *ſed etiam incorporalibus, cuiuſmodi ſunt* q *iuriſdictio-*
nes: poſſunt enim hoc iudicio experiri, vt ponantur limi-
tes, & ſeparentur territoria, etiam inuitis illis, qui prędia
52 *poſſident.* † *Regulariter tamen iuriſdictionum limites ſo*
lent eſſe flumina, montes, paludes, vel etiam certę arbo-
res ibi natæ, quæ communes vt plurimum ſunt. Adpoſui,
53 ad præſtandum intereſſe: † *nam hoc in iudicio habetur*
quoq; ratio illius, quod intereſt. Quid enim, ſi quis aliquã
vtilitatẽ ex eo loco perceperit, quem vicini eſſe appareat,
r *an iniquè condemnatio eo nomine* r *fiet?* † *Fructus quoq;*
54 *naturales veniunt quandocunq; percepti, vt nuces, caſta*
neæ, pira, poma, vuæ. Induſtriales verò, vt frumentũ, poſt
litem conteſtatã duntaxat percepti veniunt: nã ante iudi-
ciũ aut bona fide percepit poſſeſſor, & lucrari eum opor-
ſ *tet: aut mala fide, & cõdici* ſ *poſſunt.* † *Libellãdi modus:*
55 Ego & Titius habemus agros confines, &c. Verum
cum termini lapideſq; finales, quibus agri vtriuſq; di
ſtinguebantur, moti ſint, & Titius in arando atq; fo-
diendo vltro citròq; plus æquo excurrat, de meo præ-
ripiat, & negotiũ faciat: peto vt veteres fines diligẽti
inueſtigatione quæſitos, veſtra autoritate renouetis;
vel ſi inuenti non fuerint, nihilominus tñ præfatos
agros cõmodis, & euidentibus terminis regatis, diri-
matis, & ſeparetis, adiudicando, & condemnando ſe-
cundum iuris & veſtræ iuriſdictionis pręſcriptum ac
prærogatiuã: deniq; præſtita de coictione cautione,
56 alterutrũ ad obſeruantiã cõpelatis, &c. † *Cęterum pro*
colophone huius actionis non eſt ignorandum, pro finibus
quatuor cõpetere remedia. Primum actionẽ finium re-
gundorum, *de qua hactenus dictũ eſt, quæ datur haben-*
tibus agros cõfines, vt termini euulſi vel à flumine vel ab
homine, relocentur, vel conuenientius reponantur, ne am
57 *plius à te turber, &c.* † *Secũdo* condictionem ex lege t
t Conſtantini: *quia ſi poſt litem conteſtatã occupauerit ali*
quid de aliena, obligatur hoc reſtituere, & tãtumdem de
58 *ſuo.* † *Tertio,* actionem legis Agrariæ *pęnalem quinqua-*
ginta aureorum, in eum qui terminũ eiecerit, loco ve mo-
u *uerit, ex lege Agraria, quã Gaius Cęſar* u *tulit: licet olim*
Numa pęnam capitalem conſtituerit in eum qui lapides
finibus mouiſſet: impunè. n. occidi poterat: quare ſacros,
ideſt, inuiolabiles eſſe voluit. Unde Iuuenalis vlt. Satyr.
Aut ſacrum effodit de limine ſaxum.
x *Alibi* x *vocantur illi termini* lapides finales. † *Quar-*
59 *tò accuſationem criminalem* ex conſtitutione Adriani
Imper. *qua pro conditione perſonæ, & mente facien-*
y *tis* y *permittitur coërctio. Et hactenus quidem de iſtis*
tribus iudicijs mixtis. Doctores poſt Accurſium hoc loci
pertractãt etiam hæreditatis petitionem: nos autem eam
z *actionem infra* z *ſuo loco commodius enarrabimus.*

ADDITIONES.

a l. 2. §. fin. hoc tit.
b Vide Ioan. de Platea, hic.
c d. l. per hoc, ff. hoc tit.
d Ita Azo in ſum. C. comm. diui.
e l. 1. ff. finium regun. quamuis Roſr. eam quaſi ex contractu na
ſci putauerit.
f In l ſed & loci, §. ſi aliter, hoc tit.
g l. 4. §. finium, dicto tit. fi. reg.
h d. l. 4. §. hoc iudicium.
i l. 2. hoc tit.
k l. comparationes, §. omnes autem, C. de fid. inſtrum.
l Bar. in l. Theopompus, ff. de dote præleg.
m l. ſi irruptione. cum ſimil. hoc tit.
n Vt not. in c. cum cauſam, de prob.
o Hic, in fine.
p l. 3. hoc tit.
q c. ſuper eo, de parochijs.
r Paul. in l ſed & loci, §. 1. hoc tit.
ſ l. 4. in iudicio, cum §. ſeq. hoc tit.
t In l. ſi conſtiterit, C. fin. reg.
u ff. de term. mot.
x In §. vlt. inf. de offic. iud.
y l. 1. & 2. ff. de termi. moto.
z In §. actionum, inf. hoc noſt. tit.

§. Omnes

§. Omnes.

1 *Quarta actionum diuiſio eſt, quòd aliquæ ſunt in ſimplum, duplum, triplum, quadruplum.*
2 *Quando in ſimplum, duplum, &c. agere dicamur.*
3 *Quare vltra quadruplum non extendatur actio.*
4 *Actionem eſſe rei perſecutoriam, & in ſimplum dari, ſunt paria.*
5 *Pœna legalis vltra quadruplum non producitur. Fallit tamen, vt num. 6.*

Omnes autem actiones vel *a* in ſimplum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: *b* vlterius autem *c* nulla actio extenditur. In ſimplum agitur, veluti ex ſtipulatione & mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex alijs quamplurimis cauſis.

1 Subijcitur † *quarta actionum diuiſio, quam occaſione ſuprà ſcriptæ diuiſionis annectit Imperator. Nã quod*
ibidem de pęna dictum eſt, latius hac diuiſione explicandum erat. Cum enim ex varijs cauſarum, & maleficiorũ
figuris varia quantitas pęnarum ſtatui & exigi poſſit,
ſtatim dubitauerit ſtudioſus, quænam ſint iſtæ pęnæ? Meritò igitur per propriam diuiſionem explanare voluit huiuſmodi differẽtiam. Eſt autem hæc diuiſio quadrifariam
collecta, ſcilicet quia actiones vel in ſimplum competunt,
vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplũ: vlterius
2 *autem nulla actio producitur.* † In ſimplum *agimus, cũ*
rem noſtram, vel nobis debitã, vel deniq; pęnam aliquã
ſine vlla re abſolutè perſequimur. In duplum *verò, triplum, aut quadruplum tunc experimur, cum præter rem*
debitam exigimus aliquid vltra, quod ad æſtimationem
eius rei duplo, triplo, aut quadruplo excedat. Quarum
3 *actionum exempla ſubijciuntur in tex.* † *Interim frigida*
quæſtio eſt, quare vltra quadruplum non extẽdatur actio
a *pęnalis. Nam cum* a *vtique modus aliquis erat ſtatuendus in pęnis, viſus eſt hic ſufficere: alioqui omnium pęnarum rationes, etiam quæ in corpus exercentur, eadem*
curioſitate fruſtra torqueri poſſent in diſputationem, niſi
b *autoritatem ſufficere* b *dicamus. Quod autem* c *Docto-*
c *res dicunt, Conuentionales pęnas vlterius non poſſe ex-*
d *tendi: id verum non eſſe, Nizolius in ſuis* d *obſerua. docet: vbi ex Cicerone quinta actione in Verrẽ, meminit de pęna octupli aduerſus Decumanos, qui plus ab Aratoribus exegerant, conſtituta.*

4 *a* In ſimplum. *Ideſt ſunt rei perſecutoriæ: † nam actionem rei perſecutoriam eſſe, aut in ſimplum dari ferè paria ſunt; ac per conſequens hæc verba multiplicatiua, ſimplum, duplum, triplum, quadruplum, diuerſo modo ſignificant. Duplum enim, triplum & quadruplum pęnalia ſunt: ſimplum verò rei perſecutionem continet. Hinc ait Zaſius, mirum eſſe, quòd Imperator ſimplum non pęnale adiunxerit pęnalibus. Verum plerunque ad pęnam aliquam ſine vlla re abſolutè agimus, & tum etiam ſimplum perſequi dicimur, tamen mera pęna eſt: atque ita defendi Imperator poteſt.*

b Vlterius. *Ideſt, vltra pęnam quadrupli, quę quidem vera ſit pęna: nempe ex ipſius quoq; actoris parte. Cæterum ex parte ſolius rei, poſſet ea extra quadruplum longè la-*
e *teque extendi, ut ſi quis clauum aliquem è naui* e *ſuſtulerit, dederitque cauſam naufragij, omnium rerum nomine tenetur. Idem quoque eſt, ſi ſcienter quis vendiderit morboſum pecus, tignum vę vitioſum, & ædes tigni vitio*
f *corruerint, aut grex totus contagioſe morboſi* f *pecoris*
interijt: quia ad æſtimationem ædium tenebitur, aut ad id quod intereſt, pecus idoneè vaniſſe. At qui certum eſt, multò plus quadruplo hac obligatione contineri.

5 *c* Nulla actio. † *Hic tale: dogma colligitur* Tametſi pęna legalis aſcendere poſſit à duplo ad quadruplum, tamen ſupra quadruplum produci nequit. *Rationem fruſtra inquirimus, vt ſupra dictum eſt. Scias tamen prę*
6 *dictam doctrinam varijs modis non procedere. † Nam pro ſeruo fiſcali ſurrepto 12. argenti libræ Fiſco inferuntur, quæ quadruplum excedere poſſunt. Sed & diuerſis*
g *actoribus ſupra quadruplum* g *dependitur interdũ: quod tamen huic loco non repugnat, cum vna actio non ſit, ſed duæ. Denique ex accuſatione pęnam ſupra quadruplum poſſe excreſcere, indubitatum eſt. Sunt & alij modi, quibus prædicta doctrina non procedit, quos Accurſius, & Doct. abundè pertractant.*

ADDITIONES.

a Old. in p. act. diuiſione.
b l. non omnium, ff. de leg.
c In §. alteri, de i. nu ſtip. eth.
d Indictio pęna.
e l. 3 §. Senatuſconſul. de incend. ruina, naufrag.
f l. Iulianus, 13. de actionibus empt.
g l. ſi quis, de euſina. * l. vlt. C. de his qui à non dom.

§. In duplum.

1 *Corrumpere quomodo hic accipiatur.*
2 *Actio ſerui corrupti diffinitur.*
3 *Hæc actio directa eſt, & vtilis quandoque.*
4 *Exemplum vbi hac actione ſaltem ad intereſſe agitur.*
5 *Adoleſcenti corrupto & ſeducto competit hęc actio vtiliter.*
6 *Magiſtratus, & quiuis paterfam. hoc iudicium habet.*
7 *Si corpus ſerui corrumpitur, non datur actio ſerui corrupti, ſed legis Aquilię.*
8 *Dolus requiritur, vt actioni ſer. cor. locus ſit.*
9 *Regulariter ex conſilio, & perſuaſione nemo tenetur; ſecus in hac actione.*
10 *Quis dicatur perſuadere.*
11 *Conatus puniẽdus in his, quæ faciliter trahuntur ad pernicioſa exempla.*
12 *Seruus multis modis deterior fit.*
13 *Cauſa actionis ſerui corrupti.*
14 *Pęna huius actionis eſt dupli.*
15 *Libelli forma in hac actione.*

In duplum agimus, veluti furti nec manifeſti, damni iniuriæ *a* ex lege Aquilia, depoſiti *b* ex quibuſdam cauſis. Item ſerui corrupti: quæ cõpetit in eum, cuius hortatu cõſiliove *c* ſeruus alienus fugerit, aut contumax aduerſus dominum factus eſt, aut luxurioſè viuere cęperit, aut denique quodlibet modo deterior factus ſit. *d* In qua actione earum etiam rerum, quas fugiẽdo ſeruus abſtulerit, æſtimatio deducitur. Item ex legato quod venerabilibus locis relictum eſt, ſecundum ea quæ ſupra diximus.

a Ex lege Aquilia. *Nempe contra inficiantem, * vt paulò ante dictum eſt: ſicut etiam contra inficiantem in duplum agitur depoſiti, cum quid propter incendij, ruinæ, vel naufragij cauſam depoſitum eſt, idque nõ reddideru.*

b Ex quibuſdam cauſis. *Puta incendij, ruinæ, naufragij, & tumultus, vt iam dixi.*

c Seruus

ADDITIO.

* Supra hoc tit. §. ex maleficijs, num. 43.

c Seruus alienus. *Siue bonus ſiue malus: nam etſi malū*
quis hortatus eſt, vt delinqueret, & patraret, quod etiā
alioqui facturus erat, tenebitur. Neque enim oportet lau
dando augere malitiam.
d In qua actione. *Ait enim Paulus:* In hoc iudicium
etiam rerum æſtimatio venit, quas ſecum ſeruus ab-
ſtulit, quia omne damnum duplatur.

Quia vna tantum *actio ſuperadditur, quæ in præce-*
dentibus non eſt enarrata, nempe actio ſerui corrupti,
1 *ideo eam ſolam hic explicandam eſſe duximus.* † Cor-
rumpere *autem hic accipitur pro vitiare. Poteſt autem*
tam ad animum, quam ad corpus referri: vnde dicimus,
corrumpere virginem, corrumpere ſeruum vel filium, &
2 *corruptos eſſe mores. Nunc ad rem.* † Actio ſerui cor-
rupti eſt prætoria: & propriè aduerſus eum competit,
qui ſerui alterius animum dolo malo perſuadendo
corrupit, vt deterior fieret. *Explicemus hæc verba.*
a *Quòd ſit* Prætoria a *Vlpianus in Pandectis ſub hoc ti-*
tulo, teſtator. Dixi, ſerui, *ſimpliciter nihil refert, ſiue*
bonum ſeruum fecerit malum, ſiue malum perſuadendo
b *deteriorem reddiderit: vtroque enim caſu corrupiſſe* b
3 *dicitur:* † *& tum directò conceditur hæc actio. Vtilis*
quoque eſt. Primò ſi quis filium vel filiamfam. perſua-
dendo corruperit; quoniam intereſt noſtra, animum libe-
c *rorum* c *noſtrorum non deprauari, tum autem non agi-*
tur ad duplum, quia liberi hominis nulla eſt æſtimatio ſed
ad intereſſe ex affectione patris delato iureiurando, æſti-
4 *matione iudicis accedente.* † *Exemplum: ſi quis haberet*
filiam liberaliter inſtitutam, quam leui dote, puta centū
aureis in matrimonium elocare poſſet: verum adoleſcens
quidam eius animum ita corrupit, vt etiam cum dote tre-
centorum aureorum vix poſſit alicui nubere: putant in-
terpretes, corruptorem animi virginis obligari ad præſta
5 *tionem ducentorum aureorum.* † *Deinde vtiliter com-*
petit ipſi etiam corrupto; v.g. Quidam bonæ fidei adole-
ſcens iubetur cum viatico ad archigymnaſium ſtudio-
rum cauſa proficiſci. Illic perſuaſione quorundam leuium
hominum (quorum magna eſt vbique in Academijs co-
pia) ſeductus, viaticum ſuum ludendo, potando, & ſcor-
d *tando profundit: decederunt crebriore calculo* d *Doct. ſi*
parens ſuus illic neque per ſe, neque per procuratorē præ-
ſens fuerit, adoleſcenti hanc actionem dari vtiliter aduer
ſus perſuaſores, ad duplū æſtimationis damni ſui. Et hanc
opinionem ait Faber eſſe multum æquam, tametſi Platea
& Iaſon exiſtiment, eam ſummo iure vix ſuſtineri poſſe.
6 † *Magiſtratui quoque & patrifamilias cuilibet de ſub-*
ditis & familia ſua ſaluum eſt hoc iudicium, ſaltem vti-
liter. Adieci, alterius, *ſi enim ſeruum propriū ſuum quis*
corrumperet, aduerſus ſeipſum experiri non poſſet, idque
7 *ad ſenſum patet.* † *Subdidi,* animum, *quia ſi corpus ſerui*
corrumperetur, puta vulnerando, exercenda eſſet legis
Aquiliæ actio directa, de damno dato. Si aūt ſeruo ſuaſe-
rit, vt in tectum aſcenderet, & is aſcendendo vel deſcen-
dēdo deciderit, cruſque, vel aliud quippiam fregerit, vtili
legis Aquiliæ actione conueniri poteſt: ita quoque dicen-
dum, ſi corpus filij filiæve familias vulnerando vel in-
terficiendo corruptum fuerit, actionem iniuriarum dari,
vel publicam accuſationem ex lege Cornelia de ſicarijs.
Conſimiliter ſi virginis corpus eſt corruptum, in foro ciui
li publica accuſatio exerceri poteſt, ex lege Iulia de adul
8 *terijs, & ſtupro.* † Subiunxi, dolo malo: *quoniam ſi luſus*
cauſam quis ſeruo alterius quid ſuaſerit, iſque eo animo
e *deterior factus ſit, ſuadens non* e *tenebitur. Vnde qui te-*
ctum arborem ve aſcēdere, ex ponte ſalire, in puteum de-
ſcendere ſuaſerit, ſi ſeruus obediat, dum dolus abſit, ceſſat
actio, etiam damno ſecuto. Pari ratione, ſi alienum quis
ſeruum recepit, vt cuſtodiret, vel humanitate, aut miſeri-
cordia aliave probabili atque iuſta cauſa ductus, non ob-
9 *ſtringitur. Adpoſui,* perſuadendo: † *quamuis enim regu*
f *lariter quis ex conſilio & perſuaſione non* f *teneatur,*
hic tamen obligatur; partim quia eſt conſilium fraudulen
tum, partim, quia huiuſmodi conſilium, ſiue perſuaſio; per
10 *ſe delictum eſt.* † *Perſuadent autem, qui ſeruos ſuaſiuncu-*
lis pelliciunt & ſollicitant ad improbè faciendum; pa-
11 *rumque refert an quis alias facturus eſſet, necne.* † *Ten-*
tans enim corrumpere, non minus tenebitur, quam ſi per-
ſuaſiſſet: quia conatus puniri oportet in his, quæ facilitet
trahuntur ad pernicioſa exempla. Nam à corrumpente,
g *iam, quantum ipſe potuit, perfecta* g *res eſt, idq; hoc ca-*
ſu ſpeciale eſt, alioqui in alijs delictis, quæ externū factū
h *requirunt, quid obeſt ſimplum* h *conatus? Quid ſubinde*
adiunxi, corrupit, *hoc extendendum eſt, etiamſi recepit,*
ideſt, abſcondendi cauſa ſeruum ſuſcepit, ac refugium illi
i *præſtitit, quocunque in loco, ſuo vel alieno.* i † *Addidi,*
12 vt deterior fieret: *id quod multis modis fit: vt ſi quis per*
ſuadet ſeruo, vt iniuriam faciat, furtum committat, au-
fugiat, periculum intricet, amator exiſtat, vel quoduis
K *aliud* K *delicti perpetret. Et corrumpens non tantum*
domino ſerui fit obnoxius, ſed alijs etiam, quibus ex per-
13 *ſuaſione damnum datū eſt.* † *Vides cauſam huius actio-*
nis eſſe ipſam perſuaſionem, quæ (vt dixi) habetur in hoc
14 *propoſito pro delicto.* † *Pœna verò in duplum eſt, quanti*
ſeruus ob id, quod corruptus eſt, fit deterior. Admonet au
* *tem* * *Paulus I.C. hoc duplo pœnam contineri: id enim*
quod damni datum eſt, duplari. Excipitur tamen vnus ca
* *ſus, quo non niſi in ſimplum hæc actio datur:* * *Nempe*
cum maritus contra vxorem agit. Fit quoque in hoc iudi-
cio æſtimatio rerum, quas corruptus ſecum abſtulit: quia
l *omne damnum ex corruptione proficiſcens* l *duplatur.*
Eſt item perpetua hæc actio, daturque hæredibus, non au
m *tem contra hæredes* m *corrumpētis.* † *Cæterum ita pro-*
15 *poni poteſt, ſi ad noſtrum forum* n *adaptetur.* Cum
n ego haberem filium fam. liberaliter & bonis moribus
educatum, huicq; certam pecuniæ ſummam ſtudio-
rū cauſa concredidiſſem, *Valerius perſuaſit illi, vt ta-*
lem pecuniam dilapidaret ſcortationibus, & alea conſu-
meret. Et filius quidem meus ſic ſollicitatus ab eo, prode-
git cum tali ſcorto quinquaginta aureos (vel ſi alia vitia
corruptus fuerit, nec immediatè ſecutum ſit pecunia-
rum damnum, tunc ſic variabis) *& paratus ego ſum iu*
rare me talem corruptionem centum aureis, ſi poſſem, in
filio

ADDITIONES.

a Inſ. l. 1. de ſer. cor.
b d. l. 1. ſed vtrum.
c Nicol. de Nea. Ang. Fab. hic.
d T. vt tantum, 14. hoc tit.
e l. ÿ dolo mal. de ſer. corrup.
f § tua tantum, ſup. mand.
g §. ſed & ſi credat. de obli. quæ ex del. na. & l. ſi quis ſeruo, C. de fur. & ſer cor.
h l. 1. ff. quod quiſque iu.
i d. l. 1. §. quod autem, de ſer. cor.
k hi. l. 2. & l. corrumpitur, d. tit.
* l. vt tantum, § in hac, ff. hoc tit.
* l. vlt. eo. tit.
l l. 10. in hoc iudicium, citato tit.
m l. ſed & hæres 8. & l. 13. hæc act. eo. tit. de ſer. cor.
n Ita fere libellum concipit Old. in practica huius actionis.

filio meo purgaturum, cum tanto ille factus ſit deterior. Quare peto pronūciari non licuiſſe Valerio filium meum prædicto modo ad malos mores ſolicitare, ideoque illum ad ſoluendum centum, vel (ſecundum aliam clauſulam) ad dandos ducentos florenos obligari, vſque ad ſoluendum eam pecuniam condemnetis, &c.

§. Tripli.

1 Aliqua de ſportulis tractantur.
2. Mox in ingreſſu iudicij præſtabantur ſportulæ.
3 Explicatio textus huius §.
4.5 Viatores quomodo hic accipiātur, & de propria eorum ſignificatione.
6 Lictores qui fuerint.
7 Actio ex lege condictitia diffinitur.
8 Eam perſonalem eſſe & mixtam.
9 Actio condictitia datur quoties quis damnum patitur ex grauamine ſportularum.
10 Sportula quid, & vnde dicta.
11 Recta cœna ſportulæ opponitur.
12 Centuſſis apud Martialem.
13 Sportulæ viatorum, iudiciales, & ſportulæ ſponſoriæ.
14 Mos in quibuſdam locis deponendi certam pecuniam, priuſquam iudicialiter agant.
15 Actio condict. nō datur, niſi aduerſus calūnioſos actores.
16 Quid ſit, quod Accurſ. ait, textum intelligi cauſatiuè, non conſecutiuè.
17 Quacunque ratione plus petatur, huic actioni locus eſt, excepto ſi plus tempore petatur.
18 Si actor plus tempore petat, hæc actio non datur, ſed actori duplicatur tempus.
19.22 Actio condict. in triplum competit aduerſus actores, & in quadruplum aduerſus executores.
20. Hæc actio datur aduerſus omnes, qui officijs præſunt, ſi plus debito exigant.
21 Quæ ſportulæ hodie viatoribus debeantur.
23 Quamuis actio cōdictitia duplicem habeat officiū, vna tamen eſt actio.
24 Libellus huius actionis quō formādus aduerſus actores.
25 Item quomodo proponendus aduerſus executores.

Tripli verò agimus, cum *a* quidam maiorem veraæſtimatio *b* quātitatem in libello *c* conuentionis *d* inſerunt *e* vt ex hac cauſa viatores, *f* ideſt, executores litium, ampliorem ſummam *g* ſportularum nomine exigerent: tunc enim id, quod *h* propter eorum cauſam, damnum *i* paſſus fuerit reus, in triplum ab actore conſequetur; vt in hoc triplo etiam ſimplum, K in quo damnum paſſus eſt, connumeretur. Quod noſtra conſtitutio introduxit, quæ *l* in noſtro Codice fulget; ex qua dubio procul eſt, *m* Ex lege condictitiam emanare.

1 Subnectit † Iuſtinianus exemplum actionis in triplū conceptæ, nempe actionem. Ex lege condictitiam. Vt autem ea, & item tex. præſens eo liquidius cognoſci poſſit, non eſt ignorandum, quod olim certa erant conſtituta ſalaria, ſiue mercedes (quæ ſportulæ dicebatur) quæ ex cauſarum quantitate æſtimabantur, viatoribus, id eſt, executoribus litium, vt Iuſtinianus ipſe interpretatur.

2 † Inde eueniebat, vt fraudis occaſionem actores hinc arriperent: quare, vt incommodarent reis, plus iuſto petebant, maioremque in libello ſummam complectebantur, quàm eis deberetur: vt ſic executor aut viator partem ſuam ſalarij pro quantitate in libello comprehenſa æſtimaret, non attendendo, quid deinde conſequeretur actor, aut qua in ſumma reus condemnaretur. Huic agentium & viatorum ſiue improbitati, ſiue colluſioni & auaritiæ vt obuiaretur, conſtituit Iuſtinianus pœnam in exactiones ſportularum iniquos, quę per actionem ex lege condictitia peti exigique poteſt.

3 *a* Quidam. Actores ſcilicet: † Quamuis enim actio ex lege condictitia duplicem vim habeat, vt & in triplum, & in quadruplum concedatur, priorem tamen ſolum hic expendit Imp. alteram in ſequentem §. reijciens.

b Quantitatem. Idem ſi plus loco vel cauſa peteretur: ſecus ſi tempore, vt infra dicam.

c Conuentionis. Iudicij: nā de iudiciali libello loquitur: tametſi ſatis nouum ſit, conuentionalia accipere pro iudicialibus, teſte Zaſio.

d Inſerunt. Scilicet per fraudem & calumnioſè: fortè in hoc captantes gratiam iudicis, vel etiam colludētes cum eis, vt eo plus à reo ſportularum prætextu adſequantur.

e Vt ex hac cauſa. Nota dictionem, Vt. Senſus enim eſt, vt ego puto: Si actores eo animo plus in libello complectantur, vt ex hac cauſa, id eſt, ob talem plus petitionem executores ampliorem ſummam ſportularum exigant, ac per conſequens damnificetur reus: ſicque innuit Iuſtinianus, calumnioſè, & per fraudē id ab actore fieri. Nam ſi actor veriſimili aliquo errore ductus, vltra debitum quicquam petiiſſet, excuſandus eſſet à tripli pœna.

4 *f* Id eſt executores. † Hanc interpretationem Iuſtinianus fortè addidit, vt intelligeremus non tam hic agi de apparitoribus & nuncijs, qui in ius vocant, quàm de iis, qui
a cauſas inſtruunt, & ſnīas exequuntur mādato à iudicis.
b Equidem ex b Vlpiano conſtat, interdum ſolitos fuiſſe magiſtratus Pop. Rom. viatorem nominatim vice arbitri dare: ſed admodum rarò id eſſe faciendum, & non niſi
5 vrgente neceſſitate. † Dicebantur autem olim viatores miniſtri, à via dicti, magiſtratibus parentes; & Senato-
* res duceſque ex agris ad officia vocantes. Unde * Cicero ſcripſit; A uia in Senatum accerſebantur & Curius & cæteri ſenes: ex quo qui eos accerſebant, viatores, nominati ſunt. Et Plinius: Cincinnato, inquit, viator attulit dictaturā, dicens: Vela corpus, vt perferam S.P.Q.R. mandata. Ex quo apparet fuiſſe miniſtros publicos, quorum erat officium, & Senatores quoties Senatus cogēdus
6 eſſet, vocare, contumaceſque citare, & arripere. † Cæterum qui ex viatoribus ligandi cædendique ius habebant,
c lictores c nominati ſunt.

g Sportularum. Mercedis, ſiue ſalarij nomine.

h Propter eorum cauſam. Ideſt, plus petitionem ipſorum agentium.

i Paſſus fuerit. Quia cum actor calumnioſè vltra debitum petierit in libello, & ob id reus maiores ſportulas ſoluere coactus ſit: ergo quicquid damni reus inde accepit, debet id ab actore in triplo nanciſci.

K Simplum. Ideſt damnum ipſum, quod paſſus eſt reus.

l In noſtro Cod. Loquitur de priore Codice, qui ante Pandectarum compilationem editus fuit, qui hodie non extat, ac per conſequens etiam hæc Iuſtiniani conſtitutio, cuius hic mentio fit, deſideratur.

m Ex

ADDITIONES.

a Bald. hic.
b l. vlt. de iud.
* In Catone Maio.
c Vide Cataneum in Panegyr. & Alex. Neapol. lib. 1. c. 27.

m Ex lege condictitiam. *Condictitiam legendum eſſe,*
probat textus Noricus, idemq; Hot... arbitratur; qui ad-
dit, Condictitiam præciſè dici, quemadmodum rece-
a ptitiam; vtrobiq; autem nomen actioni a ſubaudiri.
b *Licet interdum ēt actionē nomen adyciatur.* b *Eſt igitur*
actio condictitia, idem quod condictio. Itaq; Theophilus
pro condictione, condictitiā vbiq; vertere conſueuit. Signi
ficat ergo Imperator, Condictitiam ex lege, *ideſt, condi-*
ctionem ex lege à conſtitutione proficiſci, quæ condicitur
7 *triplum, vel quadruplum. Definiamus eam.* † Actio ex le
ge condictitia, eſt perſonalis, mixta, & ei cōpetit, qui
damnum paſſus eſt ex grauamine ſportularum, aduer
ſus actorem, qui per fraudem plus cōplexus fuit in li
bello, in triplum: & aduerſus executores, qui exigunt
aliquid vltra debitas ſportulas, in quadruplum. *Pon-*
8 *deremus hæc verbu ſigillatim.* † Perſonalis, *eſt, quia ex*
delicto naſcitur, quod committunt vel actores ſummam
in libello augendo: vel ipſi executores, aut præſidentes of-
ficijs publicis, prætextu ſportularū extorquendo pecuniā,
vltra id, quod debetur. Mixta eſt, *quoniam pœna, & rei,*
ideſt, damni perſecutionem habet, ſic enim tex. hoc inquit,
vt in hoc triplo ēt ſimplum, in quo damnum paſſus eſt,
connumeretur; Duplum ergo pœna eſt. Adiect qui dam-
9 num paſſus eſt, † *nam quotieſcunq; reus damnum pati-*
tur ex grauamine ſportularum, quas vltra debitum mo-
10 *dum ſoluit, huic iudicio locus eſt.* † ſportulas *aūt hic di-*
cimus mercedem illam, quā executoribus litium, & præ-
ſidētibus officijs publicis, atq; nuncijs ſiue apparitoribus,
conuenti in iudicio perſoluere tenentur. Sporta *autem ſeu*
ſportula, *vaſis genus erat, ab aſportādo, vel à ſporta her-*
bu deductum vocabulum, ex qua cōtexebatur, cuius me-
minit Plinius lib. 14. Inde ſportula dictā eſt obſonium,
quod diuites Romani ſalutatoribus ſub limine portæ da-
11 *bant, ſecretò ipſi cœnantes:* † & recta cœna *ſportulæ op-*
poſita erat. Liberaliores ſiquidem diuites, ciuilioreſque ſa
lutatoribus ſuis legitimum conuiuium exhibebant, quæ
recta cœna *dicebatur. Sordidi autem & maligniores, re-*
c *ctæ cœnæ loco ſportulam tantùm præbebant, cuius* c *Bu-*
dæus etiam meminit. Hinc Iuuenalis,

Nonne vides quanto celebretur ſportula fumo.

Quia vero in ſportulā pecunia aliquando ſuccedebat, quæ
12 *centum æris continebat,* † (*vnde &* centuſſis *à Martiale*
non ſemel dicitur) *factū eſt, vt mercedula illa, quæ execu-*
d *toribus & viatoribus dari ſolebat, ſportula dici* d *cœpe-*
13 *rit.* † *Vnde dictæ ſunt ſportulæ viatorū ſportulæ iudicia-*
les, à Græcis τὰ δικαστικά, hoc eſt, iudicantium mercedes
dictæ autē ſportulæ quas ſponſorias *nuncupant, cum actor*
& reus pecuniā contribuebant ante litē conteſtatam, de-
ponebantque, vt qui in cauſa ſuccubuiſſet, omnia pende-
ret: Græci eas appellabant πρυτανεῖα. quibus & hodie
vtuntur pleriſq; in locis, cum appellatur à ſententiis. Inde
eſt titulus in Codice, de ſpor. & ſumpt. in diuer. iud. &c.
14 † *Sunc videmus cū alibi, tum ēt hic Friburgi hūc modum*
obſeruari: vt ſi peregrinus litigare velit, neceſſe habeat
ante ceptum iudicium aliquam ſummā perſoluere nun-
cijs, & viatoribus: cuius moris veſtigia relucent in tex.
noſtro. Ad propoſitum redeundo, addidi in definitione,
e aduerſus actorem; e *plerunq; enim actores plus debi-*
to comprehendunt in libello, hac ratione captantes gratiā
iudicis & executorum, vel ēt colludentes cum eis, vt plus
ſportularum nomine à reis conuentis conſequantur. Dixi,
15 per fraudem: † *nam hæc actio non datur, niſi aduerſus*
calumnioſos actores, qui per fraudem vltra quantitatem
debitam exigunt, vt eo modo incōmodent reos. Secus eſt, ſi
id abſque dolo quodam veriſimili errore factum ſit: tum
enim etſi ſportulæ vltra ſummam debitam à reo ſoluan-
16 *tur, ceſſabit tamen in actore tripli pœna.* † *Atque hoc eſt*
f quod f *Accurſ. hic ait, textum intelligi cauſatiue, non*
conſecutiue, *ideſt, occaſione maioris quātitatis in libello*
petitæ, & non propter id, quod ſit conſecutiuum. Tametſi
nō deſint, qui & hoc diſputent, perperam intelligētes hæc
verba textus noſtri, vt ex hac cauſa viatores, *&c. Iſta*
enim dictio, Vt, *ſatis explicat nobis animū actoris, quare*
plus exegerit, ſicut & ad tex. ſupra diximus. Adpoſui,
17 plus complexus eſt: *generaliter.* † *quoniā hæc actio non*
ſolum exerceri poteſt, ſi plus re, ſumma, vel quantitate
petatur, verumetiam, ſi plus loco, cauſa libello inſeratur:
nam & tum cōdemnandus erit aduerſarius in omni dam-
g *no ſportularum: atq; ita Platea &* g *Aretinus hic quo-*
que ſentiunt. Quando aūt plus dicatur peti re, loco, aut cau
h *ſa,* h *infra ſuo loco explicatur.* † *Cæterum ſi actor plus*
18 *tempore peteret, huic actioni nō eſſet locus, ob id, quod eo*
caſu viatores ſeu executores nihil plus conſequuntur ſpor
tularū nomine. Actori tñ plus tēpore petēti duplicabitur
tempus ſolutioni deſtinatū, quo elapſo, ſi reum denuo con
uenire velit, niſi omneis litis expenſas à reo factas refun
i *dat, non* i *audietur.* † In triplum, *dixi, nam aduerſus ca*
19 *lumnioſos actores in triplū eſt hæc actio, ita tñ, quod ſim-*
plum, ideſt, damnum quod incurrit reus conuentus contem
platione plus petitionis, ipſi triplo inſit: veluti ſi reus in
quinq; aureis dānificatus fuiſſet, actor xv. rependere coge
tur. Poſtremo annexū eſt, & executores in quadruplū.
20 † *quia hæc actio non ſolū aduerſus actores per fraudem*
plus petentes cōceditur, ut in tex. noſtro, verumetiā aduer
ſus executores oēs, qui exigunt aliquid vltra conſtitutas
aut conſuetas ſportulas. Item & aduerſus oēs qui officijs
præſunt, ſi exigunt aliquid cōtra morem & publicā hone
k *ſtatē. Quid aūt exigere olim poterāt iudices* k *delegati,*
quidq; executoribus dandū fuerit, poterit iuris ſtudioſus
l *ex Nouellis* l *conſtitutionibus diſcere.* † *Hodie vero quæ*
21 *ſportulæ viatorib. p mercedula, vel potius viuendi ſum-*
ptu in miliaria debeantur, extat Imperatoris Caroli V.
* *Auguſti conſtitutio.* * *Reliqua oīa relinquuntur conſue-*
22 *tudini vniuſcuiuſq; loci, quæ legitime ſit recepta.* † *Datur*
m *autē aduerſus hos hoc iudicium non in triplum, ſed in* m
quadruplū, cuius triplū ærario erogatur, ſimplum læſo re
n *dit.* n *Grāde enim delictū eſt, in publicis officijs exercere*
quæſtū ex arbitrio pprio, idq; leges nihilo tolerabilius re-
putant.

ADDITIONES.

a l. 31. ſi duo, §. item Iulianus, de iureiur.
b l. 24. ſi quis certum ſi certum petatur.
c In l. ſi mulier, de don. inter vir. & vxor.
d Vt hic in tex. & Nouell. ſed hodie, C. de Epiſc. & cler. Item in Nouel. vt litig. iur. in exor. &c. § & hoc quoque, & in Nouel de ſanctiſ. epiſ. §. ſportularum.
e Alciat. diſputatio. 3. c. 17.
f In l. hle. magna circa medium.
g Citantes gloſ. & Inn. in c. 1. extra de plus petitio.
h In §. plus autem, infra hoc noſtro tit.
i §. penult. infra de except.
k In Nouel. de iudicib. §. ne autem.
l In Nouell. vt lit. iur. in exor. lit. § & hæc quoque, & in Nouel. de ſanct. epiſc. §. ſportularum, & in Nouel. de iudicib. § nullo quoque.
* Vide etiam ordinationem Cameræ Imper. par. 1. tit. 35. von der Boten deputaten.
m Iuxta §. abhinc proximum.
n d. Nouel. vt litig. iu. in exor. lit. §. ſed ſi quidem.

patent, quam furtum manifeſtum, quod & ipſum qua-
23 *drupli pœnam habet.*† *Quanquam autem hæc actio con*
dictitia, *vt ex prædictis liquet, duplicem vim atque effe-*
ctum habeat, vt & in triplum et in quadruplũ detur, vna
tamen actio eſt, & vtriuſque pœnæ perſecutio ex eadem
lege condictitia deſcendit, ipſo Iuſtiniano admonente cum
hic, tum in §. proxime ſequenti. Nec aduerſatur, quod di-
uerſis quidem locis hac de re diſſeritur: id enim Iuſtinia-
nus propter diuerſitatem puniendi duntaxat fecit. Errant
24 *ergo qui duas hic actiones conſtituunt.*† *Videamus pra-*
xim. In hunc modum poteſt hæc actio proponi aduerſus
actorem. Cum obligatus eſſem Titio tãtum in ducen
tis aureis, ipſe tamen calumnioſe, ſciens me vltra hãc
ſummam non teneri, aduerſus me actionem edidit in
quadringentis, vt ſic grauaret ſportulis. Nam ſecun-
dum iſtam quantitatem, ſportularum nomine decem
aureos perſolui, & alioqui ſolum quinque ſoluturus.
Quare peto pronunciari, dictam plus petitionem fuiſ
ſe iniuſtam: & ideo Titium condemnari ac compelli
legitime, vt mihi triplum, nempe quindecim aureos
25 ſoluat.† *Aduerſus executorem vero ita inſtituatur:* Cũ
nuper petijſſem mihi decerni mandatum aduerſus
Flaccum cõciuem meum à tali iudice, iſque illud de-
creuiſſet, & ſemper obſeruatum ſit in hoc loco, vt pro
executione talis mandati, per tot miliaria, dentur tres
floreni: Sempronius tamen reus, publicum gerens of
ficium, exegit à me ſex. Ego vero ne fruſtra eſſet im-
petratum mandatum, ſolui ei talem ſummam. Qua-
re peto pronunciari, dictam ſportularum exactionem
fuiſſe & eſſe iniquam, eoque nomine reum condem-
nari, vt mihi quadruplum, nempe duodecim flore-
a nos perſoluat: vel potius in fiſcum inferat *a* quod
vltra ſimplex eſt.

A D D I T I O.

a Propter d. Nouell. §. ſed ſi quidem.

§. Quadrupli.

1 *Actio quod metus cauſa, diffinitur.*
2 *Eam eſſe perſonalem, & in rem ſcriptam.*
3 *Sufficit imperſonaliter docere, metum illatum eſſe.*
4 *Actio quod met. cauſ. eſt Prætoria.*
5 *Quodcunque fit vi, metu quoque fieri dicitur.*
6 *De quo metu loquatur edictum, quod metus cauſa.*
7 *Metus in legibus quintuplex: & qui ſint illi.*
8 *Quid ſit metus in actione, quod met. cauſ.*
9 *In metu vis ineſt.*
10 *Vis quomodo diffiniatur.*
11 *Etiam in criminibus pœna iniuſte extorquetur.*
12 *Metum non dicitur paſſus, qui nullum damnum ſenſit.*
13 *Verbum, alienare.*
14 *Actio quod met. cau. ex vi compulſiua naſcitur.*
15 *Quinque violentiæ ſpecies recenſentur: & quæ remedia in quauis violentia dentur.*
16 *Cauſa actionis, quod metus cauſa.*
17 *Quid probet actor in hac actione.*
18 *Duobus teſtibus metum teſtificãtibus plus creditur, quã mille alijs, &c.*
19 *Hæc actio intra annum in quadruplum, poſt in ſimplum competit: eſtque arbitraria.*
20 *Vtile eſt agenti in hac actione, ſi in libello petat ſibi iuramentum in litem deferri.*
21 *Reſtituens rem metu extortam arbitrio iudicis, excuſatur à pœna quadrupli.*
22 *Simplum & quadruplum quomodo ſimul peti poſſunt in hac actione.*
23 *Quomodo iudex pronunciet in actione quod met. cauſ.*
24 *Hanc actionem & imperſonaliter, & contra certam perſonam intendi poſſe.*
25 *Modus & forma libelli in hac actione contra certam perſonam inſtituta.*
26 *Fructus veniunt in hoc iudicio.*
27 *Forma huius libelli, quando imperſonaliter agitur.*
28 *Actio de calumniatoribus diffinitur.*
29 *Quod ſit perſonalis.*
30 *In hac actione ſola voluntas ſpectatur.*
31 *Pecuniæ appellatio.*
32 *Qui depectus eſt, actione de calum. tenetur.*
33.35 *Aduerſus quos detur hæc actio de calum.*
34 *Eam locum habere tam in ciuilibus, quàm criminalibus cauſis.*
36 *Item aduerſus publicanos & turpiter pecuniam dãtes.*
37 *Magis delinquit qui pecuniã turpiter dat, q̃ qui accipit.*
38 *Accipiẽs pecuniã, ſine calũnia, hac actione nõ tenetur.*
39 *Calumniæ verbum.*
40.41 *Calumniatores qui dicantur, & de tribus ſpeciebus calumniæ.*
42 *Quibus & aduerſus quos detur hæc actio, & num. 44.*
43 *Negotium facere quid ſit.*
45 *Cauſa actionis de calumniatoribus.*
46 *Quid in ea probari debeat.*
47 *Datur intra annũ in quadruplũ, poſt annũ in ſimplum.*
48 *An aduerſus hæredem calumniatorum detur.*
49 *Libelli forma in actione de calumniatoribus.*

Quadrupli autẽ agitur, veluti furti manifeſti, item
de eo quod metus cauſa factum ſit, deque ea *a* pecu
nia, quæ in hoc *b* data ſit, vt is cui datur calumniæ
cauſa, *c* negotium alicui faceret, vel non faceret. *d*
Item condictitia ex lege, quæ ex noſtra conſtitutione
oritur, in quadruplum condemnationem imponens
ijs *e* executionibus litium, qui contra noſtræ conſti-
tutionis normam à reis quicquam exegerint.

Sequitur *quartum ſupraſcriptæ diuiſionis membrũ,*
nempe quæ actiones in quadruplum condemnationem ha
bent, quarum quatuor recẽſentur, ſcilicet furti manifeſti,
a *& ex lege condictitia, quæ duæ ſupra* a *expeditæ ſunt:*
item actio, quod metus cauſa, & de calumniatoribus,
quas hoc loco enarrabimus, prius tamen diſcuſſo textu.
a Pecunia. *Idem generaliter & de alio quolibet emo-*
b *lumento, ſiue* b *commodo dicendum.*
b Data ſit. *Et hoc ſatis eſt, vt directo de calumniatori-*
c *bus ſit locus, etiamſi alioqui nulla calumnia ſit ſecuta.* c
Non tamen infamis fit, niſi & calumniatus fuerit, & ca
lumniæ cauſa damnatus.
d *c* Negotium. *Quid ſit negotium facere, infra* d *ſuo lo-*
co commodius dicetur.
d Item condictitia. *Vera eſt huius loci lectio.* Item con
dictitia ex lege, quæ ex noſtra cõſtitutione oritur, *&c.*
Sic enim textus Noricus habet, idemque Theophili ver-
ſioni omnino conuenit. Porrò cõſtitutio, quã hic memorat,
pariter interdicit temporũ iniuria, & inſcitia librariorũ.
e Execu-

A D D I T I O N E S.

a Prior in § ex maleficijs: altera in § proximè præced.
b l. 3. de calumnia.
c d. l. 3. § 1.
d Num. 43.

o Executoribus: [illegible] viatoribus, & miniſtris magi-
ſtratuum, qui ſupra ſummam conſtitutam pro quantitate
te litis ſportulas exigebant à reis, quos in ius vocabant.
Textu explicato, tranſeamus ad actionem, quod me-
1 tus cauſa † Eſt ergo actio quod metus cauſa perſonalis,
in rem ſcripta, à Prætore illi conceditur, qui per
metum in conſtantem virum cadentem, ad alienan-
2 dum vel dandum rem aliquam compulſus eſt. † Quòd
ſit perſonalis, ex eo liquet, quia in perſonam illius ex deli-
cto violentæ concuſſionis dirigitur, qui metum intulit. In
rem ſcripta eſt: quia non ſolum aduerſus eum qui me-
tum incuſſit, ſed aduerſus, quemcunque datur, qui ex me-
a tu illato ſenſit commodum, licet ipſe a. metum non intu-
3 lerit. † Ideo etiam non eſt neceſſe probare, quæ perſona
metum ingeſſerit, ſed ſufficit impersonaliter docere, metũ
illatum eſſe. Habet enim metus in ſe ignorantiam & ſæ-
b pe noctu, vel in aliqua b multitudine. Adieci, à Præto-
4 re: † Prætoria enim eſt hæc actio, ex edicto: Quod metus
cauſa geſtum erit, ratum non haberi. ab huius edicti
primis verbis hæc actio denominationem habet. Olim ſic
propoſitum fuit edictũ, Quod vi metuſve cauſa. Vis n.
fiebat mentio propter neceſſitatem impoſitam contrariam
5 voluntati: ſed poſtea detracta eſt vis mẽtio, ideo: † quia
6 quodcunque vi atroci fit, id metu quoque fieri c videtur.
Diligenter enim vbique euitant Iuriſconſulti periſſolo-
giam, ſiue inanem verborum congeriem, Appoſui, per
metum: quamuis enim Stoici πάθη, quas Cicero pertur-
bationem, alij affectiones appellant, quarum & metus
pars eſt, in conſtantem, atque adeo patientem virum ca-
6 dere non patiantur: † Prætor tamen Peripateticorum ſen-
tentiam, vt veriorem ſecutus, non quemuis metum, ſed
eum qui in conſtantiſſimum virum cadere poterit, ad hoc
d edictum d pertinere voluit. † Eſt autem metus in le-
7 gibus e multiplex: primus minarum, qui ad hanc
e actionem non pertinet, quòd minæ nõ incutiant terrorem.
Secundus facti, quando præuerſatur periculum ſalutis,
vel cruciatus corporis, & is cadit in conſtantem virum,
hancque actionem producit. Tertius potentiæ, qui ſcili-
cet incutitur à Principe, magiſtratu, ſuperiore, ipſis ſub-
ditis. Quartus reuerentiæ, vt libertus habet erga patro-
num, filius erga patrem, vxor erga maritum: in eo non eſt
locus huic iudicio, Actus tamen per talem metum coiti
f reſcinduntur officio iudicis, ſi verba vel minæ f interue-
niant. Quintus & vltimus perfidiæ, vt quum aliquis
permouetur ab aliquo, quia timet eius perfidiam: veluti
ſi æger rogatus à medico, vt donet ei fundum, vel aliud
quippiam inter medendum, id faciat ideò, quia timeat ne
g medicus perfidè cum g eo agat. Solum autem ſecundum
genus metus, qui in conſtantem virum cadit, parit actio-
nem, quod metus cauſa: cætera, quæ per metum fiunt,
8 reſcinduntur officio iudicis. † Eſt ergo metus in hoc pro-
poſito, nõ quilibet vanus timor, puta alicuius vexationis,
aut periculi remotioris, ſed præſentis mali, aut veriſimi-
liter mox futuri iuſta formido, quæ meritò etiam in homi-
h nem conſtãtem h. cadit. † In metu autem vis ineſt: qua-
9 propter qui vi compellit, etiamſi magiſtratus ſit, dum id
i illicitè faciat, tenebitur i hoc iudicio. † Et dicitur vis ma-
10 ioris mali impetus, cui reſiſti, aut qui repelli non poteſt.
Porrò non diſtinguitur in hoc iudicio, an metu percellatur
quiſpiam ex ſuo præcedenti delicto, necne. Nam & qui in
crimine deprehenſus pecuniam dat, ne violetur, dicitur
11 metum pati, eique ſuccurritur. † quia etiam in crimini-
bus pœna iniuſtè extorquetur, niſi talis infligatur pœna,

quę iuſtè venire poterat: vt cum libertus ingratus pecu-
K niam dat domino, ne in ſeruitutem K reducatur. † Me-
12 tum autem paſſus nõ dicitur, qui nullum damnum l eſſe
l ſecutum. † dixi, ad alienandum: quia alienare, eſt verbũ
13 generale, comprehẽdens omneis actus, quibus res noſtræ
abalienantur, ſiue fiat pignora, ſiue per donationem, vendi-
m tionem, aut alios id m genus modos. Adiunxi, ad dan-
dum: huic enim actioni tum locus eſt, ſi dedit aut fecit ali-
quid, vt quia vendidit vel donauit rem, quam alioqui non
erat venditurus. Sin verò promiſſio quidem facta eſt, re
tamen ipſa nihil fuit præſtitũ, conuentus habet exceptio-
nem, quod metus cauſa. Poſtremo ſequitur, compulſus
eſt, &c. nam ſi volens feciſſet, aut dediſſet aliquid nõ com-
14 peteret hoc edictum. † Sicq; obſerua actionem, quod me-
tus cauſa, ex vi compulſiua naſci, quæ neceſſitatem impo-
nit voluntati cõtrariam, cogitq; id facere aliquem, quod nõ
n faceret, ſi eſſet liberi n arbitrij. † De vi nunc; ablatiua,
15 actio vi bonorum raptorum conceditur, item furti mani-
feſti, & nec manifeſti. De vi expulſiua, interdictum de
o vi & vi o armata. De turbatiua, interdictũ Vti poſſi-
detis, in rebus ſoli, ſeu immobilibus: in rebus verò mobi-
libus, interdictum Vtrubi, cũ duo ſe poſſidere contẽdunt.
De vi inquietatiua, interdictum quod vi aut clam: vt ſi
quis à me prohibitus, vel putans ſe prohibendum, in meo
16 faciat, &c. † Deinde hinc diſcis, cauſam huius actionis
eſſe metum illatum, ſeu maleficium violentæ concuſſionis.
17 † Et, vt diximus, actor nihil aliud probare neceſſe habet,
ſi res alienata à tertio poſſeſſa fuerit, quàm metum eſſe il-
latum impersonaliter, nõ deſignata certa aliqua perſona.
18 † Et duobus teſtibus deponentibus de metu, maior fides
adhibetur, quam mille alijs voluntatem ſpontaneã allegan-
q tibus, id quod omnes q. Doct. palmarij loco habẽt. † Da-
19 tur autem actio hæc intra annum in quadruplum, & poſt
r annum r in ſimplum. Quadruplatur autem res metu
extorta, & eius æſtimatio, ita quòd ſimplum comprehen-
ſ datur in quadruplo, triplum vero ſit pœna, propter ſ me-
t tum illatum. Item hæc actio eſt t arbitraria, & in ea iu-
20 ratur in litem. † Vnde valdè commodum eſt actori, vt in
libello petat ſibi iuſiurandum in litem deferri, ſi enim pe-
tierit, videtur acquieſcere iudiciariæ æſtimationi in tomum
ni rerum

ADDITIONES.

a l. metum, §. vlt. ff. quod met. cau.
b l. ſi cum exceptione, §. in hac, ff. hoc titu. quod met cau.
c Vt l. 1. hoc tit.
d l. metum accipiendum, cum l. ſeq. hoc tit. & l. metus autẽ cau-
ſa, ff. ex quibus cauſ. maior.
e Zaſ. hic poſt Iaſonem.
f Tex. & ibi Bar. in l. 1. § quæ onerãdæ, ff. quarum rer. act. non
datur.
g Eſt tex. pulcher in l. medicus, ff. de var. & extra. cog.
h l. metum autem, ff. quod met. cau.
i l. continet. ff. quod met. cau.
k l. nec timorem, §. proinde, 2. cum l. ſeq. & l. ſi mulier, ff. hoc no-
ſtro tit.
l Vt d. l. ſi mulier.
m Gloſ. eſt ſing. in tit. de alie. feu. pater. in vſi. feu.
n Vide gl. ſing. in c. ad audientiam, extra quod met. cau.
o Supra, de vi & vi armata, & C. vnde vi, & extra de reſtitu.
ſpoliat.
p ff. & C. hoc tit.
q Vide Inno. hoc tradentem in c. ſuper hoc, de renun. & Ang.
in l. ſi quis ad ſe fundum, C. ad l. Iul. de vi pub.
r l. ſi per vim vel per metum, C. hoc tit.
ſ l. ſi cum excep. §. ſi quis, verſ. quadruplatur, ff. eod.
t Quod quomodo ſit intelligendum, dicam in §. actionum au-
tem, infra hoc tit.

Digitized by Google

ni rerum vſu facienda, vt recte hic Angelus & Iaſon
21 colligunt. † Quod autem paulo ante dixi, hanc actionem
intra annum in quadruplum dari, hoc ita exaudiendum
eſt, ſi reus metu extortã rẽ iudicis arbitrio & iuſſu nõ re
ſtituerit intra decem dies, vel tempus ad hoc in ſententia
præfinitum. Nam ſi hoc fecerit, ſimplum tantum prǣſtat,
& à pœna tripli liberatur. Satis enim clementer (inquit
Vlpianus) cum eo Prætor egit, vt daret ei reſtituendi
facultatem, ſi vult pœnam euitare. Atque in hoc hæc
a actio à reliquis quadruplaribus actionibus a potiſſime
22 differt. † Simplum autem & quadruplum ſimul peti poſ
ſunt vno atque eodem iudicio, non ſimpliciter, ſed adiecta
conditione, ſi rem non reſtituerit iuſſu & arbitrio iudi-
cis. Niſi forte propter rei vel perſonæ qualitatem com-
modius videatur, vt in priore iudicio ſimplum petat, de-
inde rurſus vocato in ius contumace aduerſario, quadru-
23 plum exigat. † Pari ratione iudex hanc petendi formam
b ſecutus, primum ſimpli, deinde quadrupli, diuerſis b ſen
tentiis, aut ſimul vtriuſque condemnationem proferre po
teſt, id quod communis Doctorum calculus probat, dum-
modo id cum ſubordinatione fiat: vt ſic dicat iudex, Con
demno te, vt reſtituas rem metu extortam intra de-
c cendium actori: quod niſi feceris, condemno te ad c
24 quadruplum. † Ad praxin deueniendo, quia hæc actio
dupliciter intendi poteſt, primo impersonaliter, deinde
aduerſus certam perſonam, vtraque ſpecie libellum pro-
ponemus. Quare ſi certam perſonam hoc iudicio conue-
25 nias, ſic dicendum erit. † Titius anno præſente me vi
& metu compulit in conſtantem virum cadente, vt
vineam meam viginti aureis venderem, quam alias
non etiam vendirurus centum: vnde offerendo ei iſta
viginti, quæ coactus ſum accipere, peto eum condem
nari & compelli, vt prædictam vineam mihi reſtituat
cum omnibus fructibus, quos percepit, vel quos ego
percipere potuiſſem: & ſi expediat, peto mihi deferri
iuramentum in litem. Quod ſi intra tempus per vos
ſtatuendum reſtituere diſtulerit, poſtulo eum in qua-
26 druplem condemnari, &c. † Notanter dixi, cum om-
nibus fructibus: quoniam in hac actione, ſi res ſit eiuſmo
di, veniunt non ſolum fructus, quos percepit, ſed & quos
percipere potuit, qui metum intulit.
27 † Alia formula quum impersonaliter experimur. Eunti
d mihi d nuper ad nuptias fratris, venerunt obuiam
ad iugum ſyluæ Hercyniæ nonnulli armata manu, &
iuſto metu compulerunt me, vt traderem illis equum
meum, vnà cum catena aurea tanti valoris. Et quam-
uis hi mihi ſunt incogniti, quia tamen hic Titius præ
ſens fuerat eis coniunctus, ſenſitq; lucrũ: ideo peto, &c.
28 Diſpiciamus de altera actione. † Actio edicti de ca-
e lumniatoribus eſt, e perſonalis: & proprie in eum
datur, qui pecuniam acceperit, vt innocenti alicui in
iudicio per calumniam negotium faceret vel non fa-
ceret. Perſonalis eſt: quia ex delicto calumniandi in per-
29 ſonam naſcitur. † Dixi, pecuniam accepit: quia hic non
ſpectatur exitus, videlicet donec calumnia fiat, & ad effe
30 ctum perducatur, ſed ſola voluntas ſufficit. † Nam ex
ſola receptione pecuniæ, etſi calumnia ſecuta non ſit, hæc
f actio f oritur. † Pecuniæ autem appellatione hic com-
31 prehenditur omne compendium & emolumentum, ſiue
obligatione ſit liberatus, ſiue gratuito accepit pecuniam
vtendam, ſiue minoris conduxerit emeritue rem, ſiue alio
g quocunq; modo commodum g ſenſerit. † Nam etſi quis
32 depectus ſit, id eſt, turpiter pactus, cum alioqui nihil pe-
b cuniarum acceperit, hoc iudicio h tenetur. Addidi, in-
33 nocenti. † quoniam ſi nocens tranſigendo quicquã daret,
i ne accuſaretur, nõ eſſet locus huic i actioni. Dixi, alicui,
34 ſimpliciter. † quia non diſtinguitur, ſiue in pecuniarijs &
ciuilibus cauſis, ſiue in publicis criminibus calumnia fiat:
vtraq; enim ſpecie conceditur hæc actio: tametſi in crimi
nalibus calumniator et alijs pœnis obſtringatur, puta lege
K Iulia repetundarum, & lege Remmia, & K ſimilibus.
35 † Deinde hẽt locũ hæc actio et ſi quis alieno nomine, pro-
l pter aliquod lucrum per calumniã alicui litem l moueat.
m Neq; enim refert, m Bartolo docente, vtrũ actor ipſe,
vel reus conuentus, an vero procurator, aduocatus, nego-
tiorũ geſtor, tutor aut curator turpiter acceperit, ante vel
36 poſt iudiciũ, quandoquidẽ oĩum par eſt nequitia. † Item
aduerſus publicanos, id eſt, telonarios, ſeu gabellarios (vt
barbari vocant) competit, ſi turpiter verſentur, & in telo
n neis n concutiant. Atque ẽt aduerſus eos, qui turpiter
dederunt, aut promiſerunt pecuniam: tametſi Prætor ex-
preſſe id non dixerit, exiſtimans haud dubie id ſatis intel
37 ligi. † Magis enim delinquit, qui pecuniam turpiter dat,
quàm qui accipit, cum malefactorem inſtruat, & male-
facti eius reum ſe declaret. Ideoq; Mimus ille Publianus:
Bis peccas, inquit, cum peccanti obſequium accõmo-
das. Subiunxi, in iudicio: quia ſi extra iudiciũ pecuniam
tibi dedi, ne calumniam mihi inferres, id eſt, ne me ſpolia-
res, aut verberares, habet locũ actio, quod metus cauſa,
o Fabro, Platea, o & p Accurſio adſtipulãtibus. Adpo-
p ſui, per calumniam: † quia ſi aduerſarius pecuniam ac-
38 cepiſſet, ne me accuſaret, ne mihi litem moueret, non ta-
men id per calumniã, ſed trãſigendi animo fecit ceſſat hoc
39 iudicium. † Calumniæ aũt verbum in hoc propoſito ad
res iudiciarias trahitur, & dicitur alicuius in litibus per
fraudem & fruſtrationẽ vexatio: ſiue agatur, ſiue exci-
piatur, ſiue differatur negotiũ calumnioſe: à caluo, caluis,
40 quod eſt decipio, fruſtror. † Inde & calumniatores dicti
ſunt, qui per fraudẽ & fruſtrationẽ alios vexant litibus.
q Calumniæ vero ſpecies elegãter q Marcellus probat: Aut
enim, inquit, calumniantur, aut præuaricantur, aut ter
giuerſantur. Calumniari, eſt falſa crimina intendere:
præuaricari, vera crimina abſcondere: tergiuerſari, in
41 vniuerſum ab accuſatione deſiſtere. Hæc ille. † Eſt er-
go prima ſpecies calumniæ, ſi quis falſam cauſam intẽdat
in iudicio aduerſus innocentem, aut negotium ei faciat. Et
cum hæc per corruptionem pecuniariam fit, tunc propriẽ
ad hanc actionẽ pertinet. Secũda eſt ſi colludens cũ aduer
ſario, diſſimulet probationes cauſæ ſuæ deſeruiẽtes, ac veras:
aduerſæ verò partis falſas vel impertinentes admittat:
tunc

ADDITIONES.

a Iuxta, §. item actio, infra hoc tit.
b Id quod gloſ. voluit, in d. §. item actio.
c Fa. in arg. l. non ab re. C. vnde vi, & l. conductores, C. loca.
d Hoc exemplum ferè habetur in d. l. ſi cum exceptione, §. in hac, verſ. per ignorantiam, ff. quod met. cauſa.
e l. 1. in princ. ff. de calum.
f l. & generaliter, §. ſi igitur, de calumnia.
g l. 1. & 2. & l. quin etiam, cum l. ſeq. hoc tit. de calum.
h d. l. generaliter, §. hoc edict.
i l. ſi ab eo, hoc ipſo tit.
k Sicut paſſim ex titulis, de cal. & ad S.C. Turp. in ff. reperire li- (cet.
l Iuxta d. l. 1. in prin. & §. 1. hoc tit.
m In dicto loco.
n l. ſi quis ab alio, §. vlt. hoc tit. & l. 1. §. hic titulus, de publ.
o In hoc §.
p Gloſ. in rub. ff. de calum.
q In l. 1. in prin. ad S.C. Turpil.

tunc enim preuaricator dicitur, quaſi varicator, quòd di-
uerſam cauſam adiuuet, prodita cauſa ſibi commiſſa. Ter
tia denique eſt ſi quis temerè deſerat iudicium in cauſis
ciuilibus, exiſtimans ſatis iam eſſe vexatum aduerſariū
vel ſi quis in criminalibus, non impetrata ſolenniter aboli
tione, id eſt, ſine permiſſu iudicis deſiſtat ab accuſando.
a *nam tunc tergiuerſator* a *dicitur. Et hæ poſteriores duæ*
ſpecies pertinent quoque ad hanc actionem, ſaltem vtili
ter, ſi modo pecunia interuenerit. Subieci, negotium face
42 *ret, &c.† datur enim hæc actio primum illi, qui calum-*
niam paſſus eſt, aduerſus eum, qui ad hoc locat operam
ſuam pro pecunia, aut alio quouis lucro, vt negotium alte
43 *ri faciat.* † Negotium, *aūt facere, hic accipitur, pro ca-*
b *lumnioſo iudicio aliquem diuexare: vt apud* b *Fabium,*
c Negotium innocenti facit. *Apud Vlpianum* c *quodā*
44 *loco negotiū facere, eſt accuſare.† Deinde etiam illi con-*
ceditur, qui pecuniam dedit, ne ſibi fieret negotium per ca
lumniam, aduerſus incipientē. In hoc tamen diſtinguendū
eſt: aut enim tertius aliquis pecuniā alteri dedit, ne mihi
fieret calumnia, & tum ſi me mandāte, aut ratum haben
te factum eſt, ipſemet dediſſe intelligor: ideoq; mihi com
petit actio aduerſus incipientem, nō ei, qui pecuniam de-
d *dit: hac enim ſpecie pecunia honeſtè quidem data eſt,* d
turpiter tamen accepta: ſin vero tertius ſponte, motuque
proprio pecuniam dedit pro me, (neſciente tamen) ne ve-
xarer in iudicio per calumniam: tunc is ad ſimplum agit,
e *repetendo id, quod expoſuit, ego aūt ad quadruplū* e *pro*
45 *pœna.† Cauſa iſtius actionis eſt, ipſum delictum calūniæ,*
46 *quemadmodum ex ſupradictis conſtat.† In ea aūt proba*
re actorem oportet, g reus acceperit pecuniam, vel dede-
rit, aut dari iuſſerit alij vt negotium faceret. Deinde g
calumnioſè, & animo vexandi aduerſarium, acceperit,
etſi calumnia ſecuta non ſit. Et quia calumniantis animus
f *difficulter oſtendi poteſt, ideo licitum eſt* f *coniecturis*
& indicijs vti. Indicia aūt calumniantis ſunt, ſi cauſa ob
quā demo agit, fuerit inter eū & aduerſariū cōpoſita, aut
ſi nihil probauerit, vel ſi à cœpta lite deſtiterit in crimina-
g *libus, & ſi quæ* g *ſunt coniecturæ ſimiles.† Datur aūt hæc*
47 *actio intra annum in quadruplum, poſt annū in ſimplū.*
Annus tamen ab eo die computatur, quo is reſciuerit, cui
iniuria fuerit ſtructa. In eius vero perſona qui dedit, ne al
teri calumnia fieret, à die datæ pecuniæ, ſi modò experiun
h *di* h *facultatem habuit. Porrò hæredi hæc actio nō per-*
mittitur niſi in ſimplum, ad repetendam eam pecuniam,
48 *quam defunctus dedit, ne ipſi negotium fieret.† In hære-*
dem verò calumniatoris competit in id, quod ad eum
peruenit. Quāuis enim crimina morte delinquentium ex-
i *tinguantur, turpia tamen lucra ēt ab hæredibus* i *extor-*
49 *queri debent.† Libelli formula:* Quamuis Sempronius
ſciuerit mihi nihil ſecum vnquam negotij fuiſſe, ex
quo iudiciū mihi dictaret, ipſe tū accepit à Titio vi-
ginti aureos, vt mihi litem per calumniam inferret,
Quare peto pronunciari, reum prædictam pecuniam
calumnioſè, & contra iuris prohibitionem accepiſſe,
ideoque condemnari, vt mihi quadruplum eius, vi-
delicet octoginta aureos perſoluat.

ADDITIONES.

a L. 1. [illegible] preuarica. de ver. ſig. l. athletas, §. calumniat. de his qui not. infam.
b Lib. 5. c. 12. l. qui iudicio, de accuſ.
c In l. qui iudicio, ff. de accuſat.
d l. 5. ſi quis ab alio, in prin. de calum.
e d. l. ſi quis ab alio, iuncta l. & generaliter, §. illud, eod. tit.
f L. cum hi quibus, §. in perſona, de tranſact.
g l. 1. C. de aduo. di. iud. l. 3. §. diuus, de teſta. l. 3. C. de ijs qui accuſ. non poſ. l. 1. & l. ſi quis ad ſe, C. ad l. Iul. de vi. & in Nou. vt ſic. in exor. lit. §. ſi quis autem.
h l. annus, d. tit.
i Ar. tex. in l. hæredem, §. hoc tit.

§. Sed furti.

1 *Differunt quinque duplares actiones.*
2 *Actio furti manifeſti & ſerui corrupti, origine ipſa pœnales ſunt.*
3 *Aliæ duplares actiones ex accidenti ſunt pœnales.*
4 *Actio legis Aquiliæ, & actio depoſiti, inficiatione quomodo duplentur: & num. 5.*
6 *Actio ſerui corrupti datur hæredi aduerſus corrumpentem, in duplum, mox ab initio.*
7 *In lege Aquilia hæres in ſimplum tantum agitat contra damnificantem, ſine ratione incrementi.*
8 *Et quæ ſit diuerſi iuris ratio. & num. 9.*
10 *Fideiuſſor damni dati non præſtat duplum, & quæ ſit ratio.*
11 *Fideiubentes pro malefactore iudicatum ſolui, pro pœna non tenentur, niſi occaſione primæ obligationis.*

Sed furti quidem nec manifeſti actio, & ſerui corrupti à cæteris, de quibus ſimul locuti ſumus, eo differunt, a quòd hæ actiones b omnimodo dupli ſunt, at illæ, id eſt, damni iniuriæ ex lege Aquilia, & c interdum depoſiti, d inficiatione e duplicantur, in cōfitentem autem in ſimplum dantur. Sed illa quæ de ijs competit, quę relicta venerabilibus locis ſunt, f non ſolum inficiatione duplicatur, ſed etiamſi diſtulerit relicti ſolutionē, vſquequo iuſſu magiſtratuum noſtrorum conueniatur. In confitentem vero & antequàm iuſſu magiſtratuum conueniatur, ſoluentem, ſimpli redditur.

a Quod hæ. *Scilicet, actio furti non manifeſti, & actio ſerui corrupti.*
b Omnimodo. *Id eſt, ab ipſa origine, et obligationis ſubſtantia: vt Zaſius interpretatur, & infra latius dicetur.*
a *Alij* a *exponunt:* Omnimodo, *id eſt indiſtincte, ſiue*
b *reus neget, ſiue fateatur. Idq; etiam Vlpianus* b *de ſerui corrupti actione tradit, his verbis:* Hæc actio etiam aduerſus fatentem in duplum eſt: quamuis Aquilia inficiantem duntaxat coerceat.
c c Interdum. *Nempe in quatuor* c *caſibus, vt tumultus, incendij, naufragij, ruinæ.*
d Inficiatione. *Ab initio autem duplum non continent, ſed aliunde accidit, vt ſtatim dicam.*
e Duplicantur. *Id eſt, in duplum conceduntur, accedentibus tamen legitimis probationibus, nec ſufficeret iuramentum: veluti ſi actori damnum petenti deferret aduerſarius iuſiurandum, ſi poſſit iurare, ſe feciſſe damnum, & actor iuret: tū non niſi in ſimplum condemnatur reus, ac ſi confeſſus eſſet. Atque ita Accurſius hic intelligendus eſt. Ex qua interpretatione colligunt Doctores iuſiurandum nō eſſe legitimam probationem; quod an verum ſit, Iaſon hic poſt alios abunde examinat.*
f Non ſolum inficiatione. *Senſus eſt, actio ex teſtamento pro legatis piis ſingulare quidpiam habet: Eſt enim pœnalis*

ADDITIONES.

a Bar. Hot. & Bald. hic.
b l. doli, de ſeruo corrup.
c Vide in §. rei perſequ. ſupra eod.

pęnalis per inficiationem ſiue negationem, et per nimiam
4 procraſtinationem, ſicut alibi a docui vt hic repetitio ſit
ſuperuacanea.
1 Annectitur † hoc loci differētia inter quinq; actiones
duplares, ſcilicet furti manifeſti, ſerui corrupti, item le-
gis Aquiliæ, depoſiti in quatuor caſibus, & legatorum
piorum, ſingulę enim hę in duplum condemnationem, ſiue
2 pęnam habent, diuerſimode tamen. † Nam priores quidē
duę actiones origine ipſa pęnales ſunt, quia pęna ineſt fur
to nec manifeſto, & ſeruo corrupto, eſſentialiter, ſtatim
3 ab initio: † poſterioribus vero tribus tantum aduentitia,
& accidenti. In legis enim Aquiliæ iudicio rōne primæ
& eſſentialis obligationis ſimplum, ideſt, æſtimatio rei
4 tantū venit. † Quod ſi damnificans inficietur, & neget ſe
damnum dediſſe, tum demum conuictus in iudicio, in du-
plum condemnatur, propter inficiationem. Sic quoque in
actione pro legatis pijs, tantummodo res ipſa, legata no-
mine relicta, præſtanda eſt, & ſic ſimplum. Sed ſi hæres
negauerit legatum, eiuſve ſolutionem ſine cauſa diſtule-
5 rit, tunc ex hoc accidenti in duplum fiet cōdemnatio. † Pa
ria dices de depoſiti iudicio in quatuor ſpeciebus, ſcilicet
b incendij, ruinæ, b naufragij, tumultus. Et hic eſt natiuus
huius literæ ſenſus. Neq; vero exiſtimes ocioſum hoc eſſe
diſcrimen, quoniam aliqua ex eo notatu digna elici colli-
6 giq; poſſunt. † Primum enim hinc diſcimus, actionē ſerui
corrupti concedi hęredi aduerſus corrūpentē, ad pęnā du
pli mox ab initio, ita vt hęres eius, cuius ſeruus corruptus
eſt, ratione primæ obligationis à corrumpente duplū pete
c re poſſit: idq; c lege expreſſum habetur. † In lege vero
7 Aquilia hæres contra damnificantem in ſimplum tantū
aget, ſine ratione incrementi, ideſt, dupli, quod alias cre-
ſcere poterat propter inficiationē, hoc eſt, tametſi is, qui
damnū dedit, mendacij conuincatur, hæres tamen non niſi
8 ſimplum conſequitur. † Diuerſi iuris rationē Accurſius
ait eſſe, quod prior quidem actio mox à principio, & ex
natura primę obligationis competat: dupli vero incremē-
tum in lege Aquilia non ab ipſa origine, vel obligationis
9 ſubſtātia, ſed ex accidenti, & quodā euentu veniat. † Sed
nec hoc ſatis eſt, niſi et cauſa adferatur, quare ex primor
d dio duplum veniat, & non ex accidenti. Zaſius d non in-
ſubtiliter, & noue: Quoniam duplú, inquit, in actione
ſerui corrupti, cū ex damno & in pęná corruptionis
ab initio competat, hæreditarium eſt, & in hæreditate
e inuenitur: qua propter ad hæredem e protenditur.
Sed in lege Aquilia duplum non immediate, ſeu ab
initio ex damno dato venit, ſed in pęnam aduerſarij
f negantis f emergit: vnde non poteſt dici hæredita-
rium. Reus enim à defuncto nondū cōuentus, nihil negare
potuit: quod ſi is ab hærede conueniatur, & neget, ideo nō
eſt locus pęnæ dupli, quia defunctus deceſſerat, priuſquā
ipſi ius eius pęna quæreretur. Quapropter ſicut in hære
ditate dupli pęna non inuenitur, ita ab hęrede nō petitur.
10 † Deinde ex ſupradicta differentia inferūt interpretes, ſi
deiuſſorem dāni dati nō præſtare duplū, cum id non ſit ex
prima natura & conditione obligationis, ſed ex nouo rei
conuenti delicto. Æquum aūt non eſt, fideiuſſores in pę-
g nam, vel mulctam, quā non ſpoponderūt, puniri, inquit g
11 Paulus. † Sic quoq; fideiubentes pro malefactore, ſiue
homine facinoroſo de iudicato ſoluēdo pro pęna, quę illi ra
tione patrati maleficij irroganda eſſet, non tenētur, niſi oc
caſione primæ obligationis. Nam etſi iſte malefactor in
pęnam vel contumacia, vel negationis incideret, quia iſta
h ex accidenti veniunt, fideiuſſores non h obſtringerētur.

ADDITIONES.

a In §. ex maleficijs, ad fi. ſup. eod.
b d. §. rei perſequendæ, verſ. plane, ſupra eod. hoc tit.
c Tex. in l. hæc actio, de ſer. cor.
d Tum hic, tum in ſuis intelle. fol. 87. ver. cur actio hæreditaria.
e d. l. hæc actio, in prin.
f l. contra negantem, C. de l. Aquil.
g l. fideiuſ. magiſtratuum, de fideiuſſ.
h Eſt tex. pulcher in l. 1. & ibi Bar. ff. de in lit. iur.

§. Item actio.

1.2 *Actio, quod metus cauſa, differt à cæteris quadruplaribus actionibus: quod in ea quis reſtituendo rem metu extortam, liberatur à pęna, in alijs vero pęna ſtatim debetur.*
3 *Actio quod metus cauſa eſt arbitraria.*

Item actio de eo, quod metus cauſa factum ſit, à cę
teris, de quib. ſimul locuti ſumus eo differt: a quod
eius natura tacite cōtinetur, vt b qui iudicis c iuſ-
ſu ipſam rem actori d reſtituat, abſoluatur, quod in e
cæteris caſibus non eſt ita, ſed omnimodo quiſque in
quadruplum condemnatur: quod eſt & in furti ma-
nifeſti actione.

1 Diſcrimen † ſubiungit Iuſtinianus, inter actionem,
quod metus cauſa, & reliquas actiones in quadru-
plum competentes. Illa enim id proprij habet, vt ſi is, qui
metum intulit, rem metu extortam iudicis iuſſu & arbi-
trio reſtituat intra tempus ad hoc ſententia præſcriptū,
a reus abſoluatur, liberetur que à pęna quadrupli: id quod a
ſupra etiā in enarratione huius actionis vbertim oſtēdi,
b & b infra et aliquid de hoc amplius dicā. † In alijs ve-
2 ro quadruplaribus iudicijs diuerſum obtinet, quia illa om
nimodo, i. indiſtincte quadrupli condemnationē poſtulāt,
etſi quis reſtituat rem, pęnam tamen quadrupli nō caret.
a Quod eius natura. Ideſt, actio quod metus cauſa, id
natura habet.
b Qui. Subaudi, reus hac actione conuentus.
c Iuſſu. Ideſt, arbitrio ſiue interlocutione iudicis, ſenten-
e tiam diffinitiuam antecedente, vt alibi c latius. † Eſt
3 enim arbitraria hac actio, ideſt, eius naturę, vt in ea iu-
dex, priuſquam cauſam definiat, arbitretur interloquen-
d do rem reſtitui debere, &c. Sic Vlpianus, d Hæc, inquit,
actio cum arbitraria ſit, habet reus licentiam ab arbi-
trio dato vſque ad ſententiam reſtitutionem rei face
re, quod ſi non fecerit iure meritoque quadrupli con-
demnationem patietur.
d Reſtituat. Scilicet in priſtinum locum, vt ſi traditam
rem ſibi per metum, vel dolū retradat, vel accepto ferat
promiſſum, uel quod acceptilatū ſit, iterū promittat, &c.
e In cæteris caſibus non eſt ita. Ideſt, in alijs actionibus
quadruplaribus, ea enim indiſtincte, & mox ab initio
quadrupli condemnationem inferunt.

ADDITIONES.

a In §. quadrup.
b In § præterea, hoc noſtro tit.
c d. §. præterea.
d l. ſi cum exceptio. quod metus cauſa.

§. Actionum autem.

1 *Vtilitas huius §.*
2 *Diuiſio actionum ſumpta penes cauſam ſubſtantificam.*
3.5 *Verbum, bona fides, varie accipi.*
4 *In omnibus negocijs bona fides exigitur.*
6.7.8 *Actiones bonę fidei cur ſic dictæ: Item de iure ſtricto, ſubtili, ſummo.*
9.10 *De origine horum iudiciorum: & num. 11.*

12.13 *Actiones bo. fidei largioris ſunt iuris, quàm actiones ſtricta.*

14 *Hanc actionum diuiſionem ex ſpeciebus inter ſe directè oppoſitis conſtare.*

15 *Actiones in hoc §. relatæ omnes ſunt bonæ fidei, tam directa quàm contraria.*

16 *Cæteræ actiones hic non recenſitæ ſtricti iuris ſunt.*

17 *Actio præſcriptis verbis in duobus tantum caſibus eſt bonæ fidei.*

18 *Quæ actiones hoc in §. explicandæ veniant.*

19 *Differentia inter actiones bonæ fidei & ſtricti iuris.*

20 *In contractibus, bonæ fidei dolus dat cauſam contractui, eum iure vitiat.*

21 *Quando dolus det cauſam contractui.*

22 *In ſtricti iuris contractibus dolus dans cauſam contractui, non vitiat ipſo iure.*

23 *Quid interſit, an contractus ipſo iure, vel ope exceptionis infirmetur.*

24 *In bo. fid. iudicijs dolus incidens non vitiat, ſed damnum ſarciatur per actionem ex contractu.*

25 *In bo. fid. contractibus ex mora vſuræ debentur: ſecus in perſecutionibus ſtricti iuris.*

26 *In iudicijs bo. fid. veniunt fructus à tempore moræ, in ſtricti iuris diſtinguitur, &c.*

27 *In bonæ fidei iudicijs etiam non dicta, nec cogitata veniunt. ſecus in ſtrictis iudicijs.*

28.29 *Vtrumque probatur per exempla.*

30 *In actionibus bo. fid. vbi quis in diem vel ſub conditione tenetur, poteſt conueniri ad præſtandam cautionem; ſecus in ſtrictis iudicijs.*

31 *In bo. fid. perſecutionibus iuratur in litem: in ſtricti iuris non item.*

32 *Quid ſit in litem iurare.*

33 *Iuramentum affectionis, & in litem ſunt idem.*

34 *Solus iudex defert iuramentum in litem.*

35 *In iudicijs bo. fid. reſtituens rem ſine precio deteriorationis non liberatur à prima actione: ſecus in ſtrictis perſecutionibus.*

36 *In contractib. bo. fid. ſimplex promiſſio ſufficit: in ſtricti vero iuris ſemper requiritur ſufficiens cautio.*

37 *Tam in bo. fi. quã ſtrictis iudicijs tenetur quis præciſe ad dandum, nec liberatur præſtando intereſſe contra Accurſium.*

38 *Verbum, Gerere, explicatur.*

39 *Quatuor modis geri negotium alienum.*

40 *Differentia inter geſtionem & mandatum.*

41 *Actio negotiorum geſtorum diffinitur.*

42 *Eam eſſe perſonalem quaſi ex contractu.*

43 *Quibus detur hæc actio.*

44 *Vt actioni neg. geſt. locus ſit, requiritur aliquem ſponte geſſiſſe.*

45 *In eadem actione abſentia domini requiritur.*

46 *Negotiorum geſtor ſubſtituere poteſt.*

47 *Quomodo ex vna negotiorum geſtione diuerſæ perſonæ diuerſas acquirant actiones.*

48 *Actio neg. geſt. & directo & vtiliter competit.*

49 *Quid perſequamur hac actione.*

50 *Quando competat.*

51 *Actio neg. geſt. directa & contraria.*

52 *Cui detur contraria neg. geſt. actio.*

53 *Sufficit rem cœptam eſſe, vtiliter geri, etiamſi deinde male ſuccedat.*

54 *Quid præſtet negotiorum geſtor.*

55 *In actione neg. geſt. directa quid probandum.*

56 *Quid in contraria neg. geſt. actione docendum.*

57 *Praxis in directa.*

58 *Praxis in contraria.*

59 *Actio tutelæ diffinitur.*

60 *Eam eſſe perſonalem & ciuilem.*

61 *Aduerſus quos competat.*

62 *Qui tutores hac actione teneantur.*

63 *Ante finitam tutelam, tutelæ iudicio agi non poteſt.*

64 *Ad quid agatur actione tutelæ.*

65 *Tutor mox inuentarium conſcribere debet, poſtquam eſt conſtitutus.*

66 *Quid veniat in hanc actionem.*

67 *Actio tutelæ & directa eſt, & contraria.*

68 *Contraria tutelæ actio explicatur.*

69 *Praxis in directa tutelæ actione.*

70 *Minor natu regulariter non poteſt per ſe eſſe in iudicio.*

71 *Actio pro tutelę declaratur, tam directa quã contraria.*

72 *Actio pignoratitia directa exponitur.*

73 *Quod ſit perſonalis & ciuilis.*

74 *Cui competat, & aduerſus quem.*

75 *Ad quid detur.*

76 *Pignus & hypotheca in quo differant.*

77 *Ante ſolutionem totius debiti hæc actio non oritur, fallit, vt num. 79.*

78 *Quando cenſeatur ſatisfactum eſſe.*

80 *Ius offerendi.*

81 *An iuri offerendi triginta annis præſcribatur.*

82 *Quæ ſint probanda in hac actione.*

83 *Solutio quibus modis doceri poſſit.*

84 *Formula huius pignoratitiæ actionis directæ.*

85 *Explicatio pignoratitiæ contrariæ.*

86 *Libelli forma in contraria.*

87 *Quando recurramus ad actiones præſcriptis verbis, & in factum.*

88 *Actiones in factum, & præſcriptis verbis quomodo diſcernendæ.*

89 *Præſcribere quid ſit.*

90 *Contractus innominati qui dicantur.*

91 *Ex tribus contractibus innominatis datur actio præſcriptis verbis.*

92 *Actiones præſcriptis verbis in genere.*

93 *Actio præſcriptis verbis æſtimatoria diffinitur.*

94 *Quod ſit perſonalis.*

95 *Cui concedatur hæc actio.*

96 *Res, quæ alicui datur, æſtimatur dupliciter.*

97 *Rei æſtimatæ interitus ad quem ſpectet; per diſtinctionem explicatur.*

98 *Ad quid detur actio æſtimatoria.*

99 *Formula huius actionis.*

100 *Actio præſcriptis verbis ex permutatione diffinitur.*

101 *Quod ſit perſonalis.*

102 *Quare contractus permutationis dicatur innominatus.*

103 *Permutationis verbum omnes contractus continet.*

104 *Quare in Pandectis inſcribatur titulus de rerum permutatione.*

105 *Permutatio differt à contractu, do vt des.*

106 *Permutatio non parit actionem, niſi rei interuentu veſtiatur.*

107 *Quoties vnum venit ad implementum alterius, non agitur ex implente, ſed ex impleto: & ſi res aliena detur, permutatio non eſt.*

108 *Cui detur actio ex permutatione.*

109 Ver-

109 *Verbum, dare, non ſemper dominij tranſlationem importat.*
110 *Verba, accipere, tradere, recipere, ſuſcipere.*
111 *Ad quid competat hæc actio.*
112 *Libellus in hac actione.*
113 *Petitio hæreditatis eſt inſignis actio: aliàs Centumuiralis dicta.*
114 *Definitio petitionis hæreditatis.*
115 *Petitio hæreditatis eſt actio mixta.*
116 *Hæres & bonorum poſſeſſor differunt.*
117 *Hanc actionem hæredis hæredi dari.*
118 *Aduerſus quos detur petitio hæreditatis.*
119 *Quis dicatur pro hærede poſſidere.*
120 *Pro poſſeſſore quis poſſidere dicatur.*
121 *Petitio hæreditatis non datur aduerſus titulo poſſidentem.*
122 *Et quæ ſit eius doctrinæ ratio.*
123 *Caſus, in quibus petitio hæred. datur contra titulo poſſidentem.*
124 *Petitio hæred. eſt directa & vtilis.*
125 *Etiam dolo poſſidere deſinens, hac actione tenetur.*
126 *Petitio hæreditatis ex iure eius, qui petit, formanda.*
127 *Petitio hæred. datur etiam ad partem hæreditatis.*
128 *Quæ veniant in petitione hæreditatis.*
129 *Hæreditas & augmentum recipit & diminutionem.*
130 *Quis bona fide poſſideat hæreditatem.*
131 *Quis poſſideat hæreditatem mala fide.*
132 *Hæreditatem mala fide poſſidens, ad omnes fructus tenetur.*
133 *Bona autem fide poſſidens, non vltra, quam locupletior eſt factus, tenetur.*
134 *Quid in petitione hæred. ex parte actoris requiratur, & quid ex parte rei.*
135 *Quæ ſint neceſſaria, vt petit. hæred. exerceri poſſit.*
136 *Petitio hæreditatis ante aditam hæreditatem nõ datur.*
137 *In petitione hæredit. ſufficit probatio ſolius tituli, nec oportet ſpecificare res hæreditarias.*
138 *Forma petitionis hæreditatis.*
139 *In petitione hæreditatis poſſeſſor rogatus de qualitate poſſeſſionis, eam declarare tenetur.*

Actionum autẽ quædam *a* bonæ fidei ſunt, quædam *b* ſtricti iuris. Bonæ fidei *c* ſunt hæ, ex empto, vendito, locato, conducto, *d* negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti, pro ſocio: *e* tutelæ, commodati, pigneratitia, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, *f* præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur, & ea quæ de permutatione competit, & *g* hæreditatis petitio. Quamuis enim vſque adhuc incertum erat, inter bonæ fidei iudicia connumeranda hæreditatis petitio eſſet, an non: *h* noſtra tamen conſtitutio aperte eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.

1 Hic † §. *præter cæteros exactam & diligentem meretur enarrationem, partim quia eſt omnium vtiliſſimus, partim quia ſummam ſeu compendium fere contractuum*
2 *& actionum comprehendit.* † *Ponitur autem in eo quinta principalis actionum diuiſio, ſumpta penes cauſam ſubſtantificam, vt Angelus nuncupat, hoc eſt, diuiſio iſta reſpicit intrinſecas qualitates, quæ ſimul cũ actione producuntur, ideoque ſubſtantifica dicuntur. Nam intrinſe-*
a *ca qualitas velut eſſentiam rei exhibet, & ita aliqua a-*
3 *ctiones ſunt bonæ fidei, aliquæ ſtricti* a *iuris.* † *Quod vt*
intelligas, inprimis admonendi ſumus, verbũ hoc, Bona *fides, varias habere acceptiones, eoque interdum ſignificari, quicquid a dolo, fraude, calliditate alienum eſt.*
b *quo ſenſu nos bonã fidem* b *præſtare, bona fide* c *poſſi-*
c *dere, negotium bona fide* d *contractum, rem bona fide*
d *venditam dicimus.* † *Rectiſſime ergo dictum eſt, in omni*
4 *negotio contrahendo bonam fidem neceſſariam* e *eſſe,*
e *cum ob omni cõtractu dolus malus abeſſe debeat. Sed ita*
5 *hic non accipitur. Nonnunquã & pro eo vſurpatur* † Bo-
f na fides, *quod Græci,* τὴν ἐπιείκειαν, *& Ariſtoteles* f *τὸ ἐπιεικὲς vocant, nos bonum & æquum dicimus. Unde verbum,* ἐπιεικίζειν *apud antiquos, ſignificat, ex bona fide, ſiue ex bono & æquo ſtatuere, arbitrari, cenſere, æſti-*
g *mare, vt Budæus* g *declarat. Neque infrequens eſt iu-*
h *riſconſultis* h *acceptio. Hinc etiam illa fideiuſſionis*
i *formula apud Paulum.* i In quantũ illum condemnari ex bona fide oportebit, tantum fide tua eſſe iu-
6 bes? † *Sic ergo & in noſtro propoſito Iuſtinianus actiones quaſdam bonæ fidei eſſe dicit, quoniam in his alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bona fide, id eſt, ex bono & æquo præſtare oportet: cum contra in ſtrictis iuris iudicijs nihil veniat, nec quicquam poſſit iudex, niſi*
7 *quatenus nominatim cõuentum eſt.* † Strictum enim ius *ſignificat ius prædurum, exactum, rigoris plenum, & pro-*
K *pemodum iniquum.* K *Oppoſuerunt quippe iuris autores*
l *ſtrictum ius æquitati.* l *Illud quandoque Iuriſconſulti*
8 † ius ſubtile *dixerunt: reliqui vero autores* ius ſummũ, *nempe cum de verbis tantum contenditur, neque ſpectatur, quid ſenſerit, qui ſcripſit, aut qui locutus eſt. Ariſto-*
9 *teles* ἀκριβοδίκαιον *nuncupat.* † *Cæterum vnde natum ſit primum hoc iudiciorum diſcrimen, eleganter, (vt om-*
m *nia) Franciſc. Duar.* m *tradidit. Olim enim Romæ Prætores, qui priuatis cauſis dijudicandis operam non dabãt, litigatoribus Iudices petentibus dare ſolebant Recupe-*
10 *ratores cum quadã formula.* † *Ac in iudicijs quibuſdam anguſtis admodum ſtrictiſque finibus iudicum poteſtatem includebant, ne recederent à præſcripto, aut aliud, quàm nominatim inter contrahentes conueniſſet, ſequerentur, tametſi forte id æquum eſſe iudicarent. Eam itaque ob cauſam actiones ſtricti iuris, ſiue ſtricta iudicia*
11 *vocabantur:* † *In alijs autem iudicijs multo laxiorem, liberioremq; poteſtatem formulæ Prætoris tribuebant Iudicibus: vt ecce in eo contractu, quem veteres* Fiduciam *nominabant, vſitata erat hæc formula: vt,* Inter bonos bene agere oportet, & ſine fraudatione. *In rei*
n *vxoriæ actione,* Quod æquius melius: *cuius non ſolũ* n
o *Cicero, ſed etiam* o *Proculus & Iabolenus Iureconſulti meminerunt. In emptione, venditione, locatione,* condu-

ADDITIONES.

a Sic Zaſ declarat in rubr. ſupra, de actionibus.
b l. 68. Si cum fundum. de contrah. empt.
c l. Bonæ fidei. 109. de verb. ſign.
d l. 54. res bona. de contrah. empt. & l. vbi. de rebus dub.
e l. Bonam fidem, C. de action.
f Lib. 5. Ethic.
g l. 1. De iuſtitia & iure.
h Vel bona fides, depoſiti. l. ex maleficio. de act. & obl. l. ſi mandauero, §. Iulianus. mandati. & l. 2. §. vlt. de præſcrip. verb.
i l. 1. De iuſtitia & iure.
k Bud. d. l. 1.
l l. 2. Item Varus de aqua plu. arcen. & l. in his, de cõd. & dem.
m In ſuis commen. de in litem iurando.
n Cic. lib. 3. de Offic.
o l. Si cum Cornelius. de ſolu. & l. pen. ff. ſolu. matr.

Digitized by Google

conductione, & quibuſdam alijs contractibus, Ex bona
fide, *formula adſcribebantur: idq; Ciceronis locus in To-
picis ad Trebatium oſtendit.* In omnibus, *inquit*, ijs iu-
dicijs, in quibus ex bona fide eſt aditũ, plurimus can- e
ſarum vſus eſt: *id eſt, vt Boetius interpretatur, in quib.
ita Iudices dantur, vt non ſtrictas inter litigantes ſtipu-
lationes, ſed bonam fidem quærant. Habes ex veritate,*
*vnde bonæ fidei, ſtrictiq; iuris actiones denominationem
acceperint, quã in aliorum Interpretum commentarijs*
12 *haud reperies.* † *Sunt ergo* bonæ fidei actiones *remiſ-
ſioris & largioris iuris, ac ex æquitate pendentes: non
quod vlla ſit actio malæ fidei, quoniam in omnibus nego-
tijs ſiue contractibus bona fides requiritur, cum nemini*
a *certe ex nequitia ſua actionem dandum eſſe, lex* a *per-
mittat: ſed ideo quod Iudex in cognitione poteſt habere
rationem earum quoque rerum, quarum inter contrahen
tes nulla facta eſt mentio, ſi forte animaduertat, litiga-*
b *tores inuicem alterum alteri ex bono &* b *æquo aliquid*
13 *dare, facere oportere.* † *Stricti vero iuris actiones ſunt
minus exuberantes, nõ habent adeo largam & abundan-
tem in his interpretationem Iudices: nihil enim amplius
in his cognoſcunt & pronunciant, quam quod nomina-
tim & expreſſe inter contrahentes conuentum eſt. In his
nihil ſuppletur vel additur, nihil etiam demitur, ſtant ſi-*
c *cut* c *truncus ſterilis, ſicut progreſſus huius §. latius*
14 *oſtendet.* † *Atque hunc in modum ſi diuiſionem hanc
acceperis, intelliges eam non modo quod ad effectum at-
tinet, ſed etiam quo ad verba ipſa, ex ſpeciebus inter ſe
directe oppoſitis conflatam eſſe: ceſſabuntque cauillatio-
nes Interpretum, quæ hic mox à fronte obijciuntur.*

a Bonæ fidei. *Id eſt, habent largam & amplam inter-
pretationem ex bono & æquo. nam in ijs iudex liberam
habet poteſtatem iudicandi, quod ſibi bonum, æquumque
viſum fuerit: quanquam de eo nihil à contrahentibus di-
ctum eſt:*

b Stricti iuris. *Hoc eſt, in quibuſdam actionibus ſtri-
ctis finibus Iudicis poteſtas includitur; vt fas es non ſit
tam plenam & abundantem facere interpretationem.
Nam in effectu hoc voluit dixiſſe Iuſtinianus, actionum
quædam ſunt largioris & plenioris, quædam vero angu-
ſtioris & ſtrictioris efficaciæ atque iuris.*

15 c Sunt hæ. *Scilicet quæ hic referuntur in textu.* † *Enu-
merat autem Imperator viginti actiones bonæ fidei, ſi
modo directas iuxta ac contrarias computes. Sed cur hæ
potius quàm aliæ bonæ fidei cenſentur?* quoniam (*vt Ci-*
d *cero* d *ait*) ijs humanæ vitæ ſocietas potiſſimũ con-
tinetur. *Sed iam obijci poteſt: Quæ igitur actiones ſunt
stricti iuris? quia de his ne verbum quidem ſubnecti-*
16 *tur.* † *Doctores exiſtimant, omneis actiones hic non re-
cenſitas nominatim ſub bonæ fidei iudicijs, eſſe ſtricti iu-
ris, ducto argumento ab enumeratione ſufficienti. Vnde
pro dogmate generali obſeruandũ tradunt: Hæc actio ſtri
cti iuris eſt, quia inter bonæ fidei non numeratur.*

d Negotiorum geſtorum. *Et hæ quidem actiones (vt
dixi) non ſolum prout ſunt directa, ſed etiam, prout ſunt
contrariæ, hic intelliguntur. Sunt autem actiones hic enu
meratæ omnes directæ, exceptis ſex, quæ ſunt directæ &
contrariæ: vt ſunt actiones mandati, commodati, depoſi-
ti, pignoratitia, tutelæ, & negotiorum geſtorum.*

e Tutelæ. *Vel etiam protutelæ.*

17 f Præſcriptis verbis. † *Hæc actio in duobus tantũ ca
ſibus eſt bonę fidei, ſcilicet quãdo pro æſtimato, & quãdo
ex permutatione competit: in alijs vero ſemper eſt ſtri-
cti iuris. Diuerſitatis ea eſt ratio, quia in prædictis dua-
bus ſpeciebus hæc actio magnam habet cognationem &
affinitatem cum cõtractu emptionis & venditionis, item*
e *& locationis, &* e *conductionis: quare ad earum ſimi-
litudinem inductum eſt, vt his tantum caſibus bonæ fidei
diceretur. Ho. tamen hic contra ſentit, exiſtimans tres*
f *alias* f *ſpecies,* Do vt facias, facio vt des, & facio vt
facias, *non eſſe ab hoc bonæ fidei numero excludendas,
neque Imperatoris verba hic ita conſtringi debere, vt
ad duas ſequentes tantummodo referantur.*

g Hæreditatis petitio. *Siue tota hæreditas, ſiue pars*
g *tantum petatur: vtcunque Faber* g *& Iaſon, quando
pro re particulari competit, eam ſtricti iuris eſſe puta-*
h *runt: ſed illis Gomeſius* h *& Loriotus* i *ſatis reſpon-*
i *dent. Porro non tantum ciuilis, ſed etiam poſſeſſoria, &
fideicõmiſſaria hæreditatis petitio bonæ fidei iudicijs con-*
k *numerari debet. cum hæc iudicia omnino ſimilia ſunt.* K
h Noſtra autem conſtitutio. *Quæ lib. 3. Codic. tit.*
l 31. *adhuc extat.* l *Cur autem antiqui de petitione hæ-*
m *reditatis, bonę fidei, necne eſſet, dubitarint? Loriotus,* m
reiecta Fabri & Iaſonis ratione, velut non tuta, pulcre
18 *explicat.* † *Tametſi plures hic actiones referuntur: eas
tamen ſolum enarrare conſtitui, quę in ſuperioribus §§.
non ſunt explicatę: vt eſt actio negotiorum geſtorum, tu-
telæ, pignoratitia, pręſcriptis verbis, æſtimatoria, & ex
permutatione, item petitio hæreditatis.*

19 Quia vero. † *Pleraſque hic differentias apprime vti-
les inter actiones bonę fidei & ſtricti iuris Accurſius col-
ligit, quę in vniuerſum omneis contractus & perſecutio-
nes reſpiciunt: eas ante omnia ſigillatim diſcutere, ope-
rępretium fuerit: quo facto, tum ad prędictarum actio-
num ſpecialem explanationem manum admoliemur. Pri-*
20 ma differentia. † *In contractibus bonę fidei dolus dans
cauſam contractui, eum ipſo iure vitiare ſolet, & dece-
ptus re exiſtente integra non tenebitur ad perficiendum:
re autem non integra (vt quia traditio, vel aliud ſecutum
eſt) actio doli competet ad reſtituendam rem traditam,*
n *& ad reſcindendum contractum, quatenus de facto* n
21 *proceſſit.* † *Tunc autem dolus cauſam contractui dare
dicitur, quando aliquis dolo inducitur, vt ineat contractũ
aliquem bonæ fidei, quem aliàs non erat initurus: puta*
22 *vt vendat rem, quę alias non erat venalis futura.* † *In*
o *ſtricti vero iuris contractibus contractus ipſo iure* o *te-*
p *net, datur tamen exceptio doli* p *aduerſus agentem: &
ſi decepto non poteſt conſuli per exceptionem, quia iam*
q *tradidit, vel aliàs contractum perfecit, actio doli* q *con-*
23 *ceditur.* † *Effectus autem, an contractus ipſo iure infir-
metur,*

ADDITIONES.

a l. Bonam fidem. C. de act. & oblig.
b Vt in §. noſtro. & in l. a. conſenſu. ad fin. de act. & oblig.
c l. 7. Quia tantumdem. ff. de neg. geſt.
d Lib. 3. Offic.
e l. 1. In prin. de æſtima. act. & l. 1. in princ. de rer. permut.
f De quib. in l. 5. naturalis, de præſcrib. verb.
g Vterque hic.
h In hoc §.
i Tract. de acti. axiom. 53.
k l. 2. de poſ. hær. pet. l. a. de fideicom. hær. pet.
l l. Vlt. C. de pet. hæred.
m In d. tract. de act. axio. 53. & vide etiam Ho. hic.
n Et hic eſt germanus intellectus, l. eleganter. ff. de dolo malo.
o l. Quicquid. de verb. oblig.
p l. Dolo. C. de inuti. ſtip.
q Gl. eſt in d. l. & eleganter. in ver. ſi in hoc ipſo. Bart. in l. ſi quis cum aliter, de verb. oblig.

metur, vel ope exceptionis, non eſt leuis, quia ſi ipſo iure,
tum etiamſi per aduerſarium non opponatur, ſufficit ta-
men vt de eo Iudici quoquo modo conſtet, obligabitur
enim agentem ex officio repellere, & ſi vlterius progre-
deretur, proceſſus eſſet iure nullus. Secus ſi ope excep tio-
ptionis, quia oportet vt in iudicio nominatim & expreſſe
24 *obyciatur, aliàs iudicium valebit.* † Secunda: *In bonæ*
fidei iudicijs ſi dolus non det cauſam cōtractui, ſed incidat
ſolum: contractus iure quidem firmus eſt, ſed damnum
ſarcitur & reponitur per actionē ex eo contractu propter
dolum: vt ſi quis aliàs fuerat venditurus rem ſuam, &
a *circumſcribitur, vt minoris* a *vendat. Secus in ſtricti*
iuris contractibus: nam etſi dolus incidat, vitium tamen
non emendatur per contractum, ſed eliditur vel diſſolui-
25 *tur per actionem vel exceptionem doli.* † Tertia *diffe-*
rentia eſt: In bonæ fidei contractibus vſuras à tempore
moræ eſſe pręſtandas: quam primum alter contrahen-
tium differt facere id, quod debet, ad vſuras tenebitur.
b *Quid autem ſit mora, quiq; eius effectus,* b *Accurſius*
in Pandectis eleganter pertractat. In ſtricti vero iuris
perſecutionibus non veniunt vſuræ ex mora citra vincu-
c *lum ſtipulationis, etiam poſt litem conteſtatam.* c *Nec*
d *obſtat quod* d *Paulus ait,* lite cōteſtata vſuras currere;
id enim ad bonæ fidei contractus rectè ab Accurſio coar-
ctari vulgo probatum eſt. Prædictum tamen dogma ceſ-
ſat in legatis & fideicommiſſis, quorum vſuræ vel à tem-
e *pore* e *moræ, vel ſi prius nulla fuerit mora, à litis con-*
f *teſtatione* f *debentur.* † Quarta, *In iudicijs bonæ fidei*
26 *ſemper veniunt fructus à tempore moræ. Sed in ſtricti*
iuris actionibus diſtinguitur, vtrum petam rem, quæ nun-
quam fuit mea, ſed mihi eſt debita, & tunc fructus ex li-
g *tis conteſtatę tempore* g *reſtituuntur, poſt quod tempus*
omnes, qui vel percepti ſunt, vel percipi potuerunt, præ-
h *ſtare oportet.* h *An vero fructus eius rei petam, quæ*
i *mea* i *fuit: & tunc illi ſolum ex mora debentur, qui*
k *percepti fuerunt, ſi reus bona fide poſſideret:* k *aliàs*
l *omnes reſtituet:* l *quos agens percipere potuit,* m *nos*
m *enim reus percipere potuiſſe dicitur,* n *& non ſecun-*
n *dum rei, ſed actoris induſtriam, quos fructus percipi po-*
o *tuiſſent, facienda eſt æſtimatio.* o † Quinta: *In actio-*
27 *nibus bonæ fidei veniunt ea, quæ neque dicta, neque cogi-*
tata ſunt, in ſtrictis vero iudicijs ea tātum debentur, quæ
per contrahentes expreſſa ſunt, aut veriſimiliter cogitari
28 *poterant.* † *Pro priori themate confirmādo allegat Ac-*
p *curſius* p *Vlpiani reſponſum, in quo tamen exemplum*
q *ex profeſſo contrarium* q *ponitur, videlicet, quod ruta*
cæſa non veniant domo vendita, niſi ſint nominatim di-
cta, quare alio opus eſt exemplo ad illud firmandum. In
contractu emptionis vel alio conſimili bonæ fidei, quam-
uis naſceſcētes nihil dixerint, vel cogitarint etiam de vſu-
r *ris, à tempore moræ pręſtandis, hæ tamen* r *veniunt.*
Item ſi vinum venditur, vt ad certam diem auehatur,
& emptor illud ad præſtitutum diem non auehat, poteſt
ſ *venditor illud* ſ *effundere, etſi de hoc ne cogitatum qui-*
t *dem fuerit. Habes multa alia exempla paſſim* t *in le-*
29 *gibus.* † *Poſterius thema probatur ex regula, quæ dicit*
u *pro expreſſo* u *haberi, quod veriſimiliter expreſſum*
fuiſſet, ſi de eo cogitaretur. Verbi gratia. Si equus mihi
promitteretur per ſtipulationem, & ſic per contractum
ſtricti iuris, iam veniet quoque ephippium & capiſtrum,
non aliter atque in bonæ fidei iudicio. Item ſi promitte-
retur equus cum ornamentis equeſtribus, perinde deben-
x *tur omnia ornamenta, quæ habet equus, ac ſi cum his* x
30 *venditus eſſet.* † Sexta: *In bonæ fidei iudicijs conditio-*
nalem debitorem, vel in diem, perſoluendi debiti cautio-
y *nem præſtare* y *oportet: ſed non in ſtrictis actionibus,*
z *niſi & iuſta* z *cauſa, eaque poſt celebratum contra-*
a *ctum* a *interuenerit. Quæ enim cauſa pręceſſit contra-*
ctum, quamuis iuſtiſſima eſſet, pro iuſta minime (quod
b *ad hanc cautionem attinet)* b *habetur: ſed ex ſuperue-*
c *niente cauſa in omni* c *cōtractu & in ſtipulatione quo-*
d *que cautio hæc pręſtanda* d *erit.* † Septima, *In bonę*
31 *fidei iudicijs in litem iurari ſolet, ſcilicet ob dolū & con-*
e *tumaciam non* e *reſtituentis, ſecus eſt in perſecutioni-*
bus ſtricti iuris, niſi forte ex cauſa legitima id fieret, vt-
f *pote ſi iudex rem non extantem aliter ęſtimare* f *non*
32 *non poſſit.* † In litem *autem iurare, eſt per religionem*
iuriſiurandi declarare, quanti ęſtimetur tota res contro-
uerſa ab actore. ſequitur enim Iudex in hoc iuramento
affectum actoris, ſecundum quem definiat totam litem,
vt ſic excreſcat condemnatio vltra verum rerum preciū,
g *ad puniendam fraudem & contumaciam non* g *reſti-*
33 *tuentis.* † *Hinc aliàs in* litem, *aliàs* affectionis *iuramen*
tum dicitur: in quo non hoc conſideratur, vtrum in ve-
ritate tanti interſit actoris, ſed an actor tanti rem ęſti-
mauerit. Si tamen Iudex animaduertat, nimis vehemen
tem eſſe actoris affectum, poteſt & debet modum iura-
mento pręſcribere, vt intra certam quantitatem iuretur,
vel concepta per actorem ęſtimationi, antequam iuret, ta-
xationem adycere: aut denique poſt iuramentum taxa-
re: imo poteſtatem habet, iuramentum iam pręſtitum
non ſequi, ſed vel prorſus abſoluere reum conuentum,
vel etiam minoris cōdemnare, quàm iuratum eſt, ex ma-
34 *gna cauſa, & poſtea repertis probationibus.* † *Cęterum*

ſolus

ADDITIONES.

a l. Si quis affirmauerit. de dolo malo. & l. Iulianus. §. ſi venditor. de act. empt.
b Dict. l. mora. in princ. & Loriot. in tract. de mora. in Apicibus iuris.
c Tex. in l. 1. & ibi Gl. ſing. C. de cōd. indeb. & in l. 3. C. de vſur.
d In l. lite. ff. de vſur.
e l. Si quis ſeruo. de legat. 2.
f l. 1. C. de vſuris & fruct. rei leg.
g l. Videamus. 2. §. ſi actionem. de vſuris.
h l. Cum fundus. in princ. ſi cert. pet.
i l. Iulianus. de rei vend.
k l. Si fundum. cum Glo. de rei vend.
l l. Domum. C. de rei vend.
m l. Si nauis. §. vlt. de rei vend.
n d. l. Domum. & l. 2. C. de pet. hær.
o l. 3. In prin. ad Fal. vide tamen de hac re latius. Lori. in trac. de mora & fruct.
p In l. fundi. § ſi ruta. ff. de act. empt.
q Zaſius hic.
r l. Mora. §. in bonæ fidei. ff. de vſur.
ſ l. 1. In fine. ff. de peric. & com. rei vend.
t In l. Titius. in fine. ff. de act. empt. & per diſcurſum. C. de ædil. edicto.
u Quam ample Clau. de Siſe. recitat. in l. mulier. §. Braſidas. ff. ad Trebellianum.
x l. Aediles. 3. ff. de ædil. edicto. Bart. in l. eum qui. §. non ſolū. ff. de fur. Zaſ. hic.
y l. In omnibus. de iudicijs.
z l. Si creditores. de priuilegijs creditorum.
a l. Si arbitrio. verſ. vlt. qui ſatiſd. cog.
b l. 3. In fi. de fideiuſſ.
c l. Creditori. de ſepar.
d l. Quod ſi in diem. in princ. de pet. hær.
e l. In actionibus. ff. de in lit. iuran.
f Vt apparet ex d. l. in actionibus.
g l. 1. & 3. de in lit.

ſolus Iudex tale iuramentum deferre poteſt, itidemque ſi
a hoc magis expedire exiſtimet, omnino a denegare.
35 † Octaua, In iudicijs bonæ fidei reſtituens rem, niſi pre-
tium deteriorationis ſimul reddatur, non liberatur à pri-
ma actione. Res enim reddita non dicitur, quæ deterior
b facta b redditur. Secus in ſtrictis actionibus. Sufficit
enim rem eſſe reſtitutam, etſi ſit facta deterior, poteſt ta-
men læſus precium deteriorationis iudicialiter conſequi,
36 vt hic Iaſ. ex veritate docet. † Nona: In bonæ fidei
perſecutionibus quotieſcunque cauendum eſt, non aliter
exigi poteſt ſufficiens cautio, id eſt, fideiuſſoria, vel pigno-
ratitia, quàm ſi aduerſarius non difficulter eam præſtare
poſſit, alioqui ſimplex promiſſio, vel certe iuratoria cautio
ſufficiet. In ſtrictis vero iudicijs ſi cauendum eſt, ſemper
c requiritur c ſufficiens cautio. Accurſius adhuc aliã ſub
iungit differentiam, videlicet quod in contractibus ſtricti
iuris, teneatur quis præciſe ad dandum, in contractibus
37 vero bonæ fidei liberetur quis præſtãdo intereſſe. † Hanc
tamen Doctores communi calculo reprehendunt, & pe-
ne ſine controuerſia eſt, tam in bonæ fidei, quàm ſtricti iu-
ris contractibus, obligationem ad dandum non eximi, ſol-
uendo intereſſe, exceptis cõtractibus innominatis, id quod
d ipſe etiam Accurſius d alibi ſenſit. Vbi aũt rem tradi
vel fieri eſt in obligatione, tunc ſuccedit intereſſe. Ratio-
e nes multas e Bart. ponit. Porro traduntur etiã f alia
f inter vtraque iudicia differentia: ſed nos potiores proſe-
qui maluimus. Diſcuſſis itaque obiter inter vtraque iu-
dicia differẽtijs, ad actionum hoc loci enumeratarum de-
clarationem accingamur, primo actionem negotiorum
38 geſtorum explicemus. † Cum autem hoc verbum Ge-
g rere, multis modis g accipiatur, in hoc propoſito pro ad-
miniſtrare ſumitur, ſicut & in vulgata regula, Qui per
h alium gerit, per ſe h gerere videtur. † Deinde ſcias,
39 quatuor modis geri negotium alienum: primo cura & ſo
licitudine vt in tutoribus, curatoribus, procuratoribus,
adminiſtratoribus. Deinde re ipſa, cum in rem tuam im-
pendo, etſi tuo intuitu non fecerim. Tertio ratihabitione,
cum quæ tuo nomine geſſi, ratum habes, & niſi ratũ ha-
beres, nihil ad te pertineret. Denique ipſo geſtu, cum cre-
i ditori tuo ſaluo, te ignorante vel i inuito. † Et dicuntur
40 geri negotia me ignorante: mandatum autem ſemper
habet præuium iuſſum. His præmiſſis, definiemus hanc
41 actionem. † Actio negotiorum geſtorũ eſt perſonalis,
aduerſus eum competens, qui ſua ſponte abſentis ne-
gotia geſſit, vt reddit rationem adminiſtrationis ſuæ.
42 † Perſonalis eſt quaſi ex K contractu: vocatur enim
K negotiorum geſtio quaſi contractus, tum quod in ea nõ in-
teruenit contractus aut conſenſus partium, tum etiã, quod
ea obligatio tacitè introducta à legibus, ſeu æquitate, per-
43 inde habetur, ac ſi orta eſſet ex cõtractu. † Adieci, com
petens, ſimpliciter: neque enim illi tantum conceditur,
cuius negotia geſta ſunt, ſed generaliter cuilibet, cuius in-
l tereſt hoc iudicio l experiri. Item & mulieribus m
m competit. † Dixi, aduerſus eum, qui ſua ſponte: ſi enim
44 rogatus gratificaret amico, mandati actio competeret.
Item ad differentiam tutelæ, quia tutores quoque aliena
gerunt negocia, non tamen ſua ſponte, ſed ex neceſſitate à
legibus impoſita, ideoq; ſpecialis actio tutelæ ad hoc pro-
45 dita eſt. † Subiunxi, abſentis negotia: quoniam in hoc
iudicio abſentia requiritur: ſi enim præſens fueris, pate-
n riſque alium, tua negotia gerere, mandare n videris, &
46 ceſſat hæc actio. † Adpoſui, geſſit ſimpliciter: quia non
refert, an in iudicio, vel extra, item an per ſe, vel per aliũ
geſſerit; poteſt enim negotiorum geſtor, ſicut & procu-
rator, ſubſtituere aliquem ad negotia gerenda, ſuo tamen
periculo, non enim excuſatur, ſi dicat ſe credidiſſe idoneũ,
o quem o ſufficerat. † Vnde ſolet euenire, quod plerunq;
47 ex vna eademque negotij geſtione diuerſæ perſonæ diuer
ſas acquirant actiones. Vt ecce, ſi cum deſtinaſſem nego-
tia Titij gerere, alius mihi mandet per ſubſtitutionem,
ſiue ſimplicem commiſſionem, vt geram, duo oriuntur iu-
dicia, inter Titium & me, negociorum: inter mandatem
vero & me, mandati actio. Et ſi negocia geſturus, acce-
pero fideiuſſorem de indemnitate promittentem, eo caſu
aduerſus dominum negociorum hæc actio competit, ad-
uerſus fideiuſſorem vero certi condictio, ſi certum promi
ſerit: vel ex ſtipulatu, ſi incertum contineat promiſſio.
Poteſt etiam fideiuſſor aduerſus eum, pro quo fideiuſſit,
p hac negociorum geſtorum p actione vti. Item ſi man-
datum ſolius mariti ſecutus, tam ipſius, quàm vxoris ne-
gocia geſſerim, inter maritum, & me, mandati actio erit,
q inter vxorem vero & me, negociorũ q geſtorũ. † Quã-
48 quam autem hæc actio directo tantum illis conceditur,
qui vltro abſentis res gerunt, vtiliter tamen etiam in eos
locum habet, qui aliqua neceſſitate vrgente vel neceſſi-
tatis ſuſpicione geſſerunt, ſi aduerſus ipſos ſit conſtituta
r propria r actio. Itẽ qui ſe procuratores opinantur falsò
49 aut curatores, cum non ſint. † Sequitur in diffinitione, vt
reddat rationem, ad hoc enim intenditur hæc actio, vt
negotiorum geſtor actus ſui ratione reddita condemnetur
in id, quod non, vt oportuit, geſſit, vel quod ex huiuſmodi
ſ negocijs ſ retinet, vel etiam vt ad vſuras præſtet eius
t pecuniæ quæ demptis neceſſarijs ſumptibus t ſupereſt.
50 † Poteſt autem ſtatim exerceri cœpta adminiſtratione,
u etiam u antequam finiatur. † Porro hæc actio du-
51 plex eſt, directa ſcilicet, & contraria. Directam ha-
52 ctenus deſcripſimus: † Contraria datur negociorũ ge-
ſtori aduerſus dominũ, ſi res vtiliter geſta ſit, vt præ-
ſtetur id, quod impendit neceſſariò, vel vtiliter, non
x etiam x voluptatis cauſa: Item vt liberetur ab obli-
gatione

ADDITIONES.

a l. Videamus. §. differre, cum l. ſeq. & d. l. in actio. in princ. ff. de in lit. iuran.
b l. 3. §. Si reddita, ff. commod.
c Bar l. 2. ff. ſoluto matrimonio.
d In in verbo, contractibus. C. de ſen. quæ pro eo quod
e Bart. in l. ſtipulationes non diuiduntur. ff. de verb. oblig.
f Vt per Doct. & locis ſupra alleg. Vide etiam Loſæ. in tract. de act. vbi. 18. recenſet.
g Old. in praxi huius actionis.
h l. Ita tamen. §. geſſiſſe. ff. de admin. tut.
i l. Soluendo. ff. de neg. geſt. Glo. in l. pupilli, §. item quæritur. dict. tit.
k Vt ſup. de obl. quæ ex quaſi contr. naſc. §. 1.
l Tex. in l. actio. ff. de neg. geſt.
m §. 3. hoc tit.
n Tex. in l. ſi remunerandi, §. ſi paſſus, ff. mand.
o l. 21. Nam & Ser. §. vlt. ff. hoc tit.
p l. Ait Prætor. vl. & l. ſeq. ff. hoc tit. & ſup. de verb. obl. in prin.
q l. ſi mandatum. C. de neg. geſt.
r Tex. in l. 19. at qui natura, §. ſi libero. ff. de negot. geſt. & l. 3. § etſi furioſi. ff. eod. iuncta l. curatoris. C. eod.
ſ l. 2. ff. hoc tit.
t l. Qui aliena, in princ. hoc tit.
u Bart. in l. nam & Seruius. §. qui negocia. ff. eo. & l. non quaſi. §. hanc ſtipulationem. ff. rem pup. ſal. fore.
x l. ex duobus. in princ. & l. quæ vtiliter. in princip. ff. de negot. geſt.

gatione pro domino negociorum ſuſcepta; & gene-
a raliter vt præſtetur ei indemnitas rerum a geſtarum.
53 † *Sufficit autem rem ceptam eſſe vtiliter geri, etiamſi*
b *non ſequatur proſper* b *euentus; vt ſi domum tuã fulſi*
quæ ruinam minabatur, quæ tamen inde corruit; vel mor
bo pecudis mederi volui, contrarius tamen caſus accidit.
54 † *At verò ſi maiori ſumptu, quam facultates domini pa*
tiantur, quid geſtum ſit, maximè ſi non adeò magna ſube-
c *rat neceſſitas, hæc actio etiam vtiliter gerenti* c *dene-*
gaetur. Item ſi dolus, lata vel leuis culpa intercederet,
non daretur hoc iudicium. Leuiſſima autem culpa non
venit, niſi eo caſu, quo diligentior aliquis, geſturus fue-
d *rat, ſi ego non* d *geſſiſſem. Ab culpa tamen leui, &*
e *leuiſſima excuſaret affectionis ſinceritas,* e *& immi-*
nens rei neceſſitas. Caſus porrò fortuitus non conſidera-
f *tur, paucis aliquot caſibus* f *exceptis. Cætera ad hanc*
actionem pertinentia require ex Pandectarum & Codi-
55 *cis titulo*; Negotiorum geſtorum. † *Sed quæ ſunt pro-*
banda ab actore in hiſce iudicijs? Et, in directa quidem
negotiorum actione docebit actor, negotia per aliũ acta,
ad ſe pertinere, id quod multis modis licet. Primò, ſi di-
cat rem geſtam ſuam eſſe iure dominij, vel quaſi domi-
nij, cuius adminiſtrationem ſuſcepit reus, etiamſi reſpe-
g *ctu alterius* g *geſſit. Deinde, ſi aſſerat ſuum eſſe nego-*
cium per conſequentiã, puta ratione alicuius officij, quod
ei adminiſtrationem neceſſariò imponebat. Exempli cau-
ſa: Geſſit vltrò negocia, quæ tutor, curator, procurator ve
gerere debuiſſet, idq; illius metu, ſcilicet ne propter ne-
glectam adminiſtrationem teneretur; certè ſi agat di-
recta, directè adſtruet ſuum eſſe geſtum negotium. Deni-
que ratihabitione, nam ſi actor docuerit, ſe ratũ habuiſ-
ſe id, quod eius nomine ignoranter geſtum eſt, meritò ob-
tinebit. Verbi gratia, ſi à debitore actoris exigatur pecu-
nia, vel ſi quid emitur, aut venditur eius nomine, nam
h *vtrunque poteſt improbare, ſi* h *maluerit.* † *In con-*
56 *trario verò iudicio probare oportet geſtorem, quod domi-*
ni contemplatione ſit geſtum negocium. Id autem doce-
bit primum eo, quod ſciuerit periculum negocij ad abſen-
tem pertinere. Deinde, quod proteſtatus ſit, ſe nomine il-
i *lius* i *gerere. Tertiò, ſi amicitiam oſtenderit, ex qua*
conijciendum, ſit eius nomine potius geſſiſſe, quàm alte-
k *rius, ſatis videtur intentionem* k *probaſſe. In omni de-*
nique negotiorum genere, ſiue principaliter, & imme-
diatè, ſiue per conſequentiam, & mediatè ad nos perti-
57 *neat, habes locum ratihabitio.* † *Praxis in directa neg.*
l *geſt. actione.* Cum rebus l meis ſic poſtulãtibus nu-
per aliquandiù abfuiſſem, Titius interim talia mea
adminiſtrauit negocia ſine vllo mãdato meo, Verum
cum ipſe pleraque negligentius geſſerit, & plura de
meo nunc penes ſe habeat, peto, vt reddita, & inſu-
per edita ratione negociorum, ad reſtituenda aliqua,
quæ detinet, quæque ad me quoquo modo pertinent,
58 per ſententiam condemnetur, &c. † *Contraria ſic in-*
ſtituenda: Cum Flaccus nuper eſſet profectus perge-
re, eius geſſi negocia, domumq; eiuſdem, quæ ruinam
minabatur, fulciri feci, & in prędicta negocia meo ęre
impendi viginti florenos, vel alij me obligaui ex ge-
ſto negocio in tanta ſumma, & omnes ſumptus præ-
dictos cõſcripſi in diario meo, cuius tenorem in pro-
ceſſu cauſæ paratus ſum edere. Item pro pecunia in
res ipſius Flacci impenſa ſolui tales vſuras; quare pe-
to eundem Flaccum condemnari, vt mihi ſupradi-
ctam ſummam pecuniæ ſoluat cum vſuris, vel ut me

obligatione, ob res gerendas cum Sempronio cõtra-
cta, liberet, ac omnibus modis, nec mihi officiũ meũ
ſit damnoſum, præſtet, meq; indemnem reddat, &c.
59 † *Sequitur tutelæ actio, q̃ eſt perſonalis, pupillo com-*
petẽs aduerſus tutorem, finita tutela, vt reddat ratio-
60 nem ſuæ adminiſtrationis. † Perſonalis *eſt, quia in*
perſonã tutoris, quaſi ex contractu naſcitur. Tutor enim,
& pupillus dicuntur quaſi contrahere, quia vſq; adeò non
m *exigitur conſenſus pupilli, vt & ignoranti, & inuito* m
tutor detur. Introducta autem eſt hæc actio iure ciuili,
n *nam cum eo iure, permittatur adminiſtratio* n *tutelæ,*
ergo & hæc actio propoſita eſt in eos, qui talem poteſta-
tem adminiſtrandi conuertunt in perniciem pupillorum.
61 † *Addidi, aduerſus tutorem, ſimpliciter: vt omnes tu-*
tores cuiuſcunq; generis includerem, ſiue teſtamento ſcri-
62 *pti ſint, ſiue legitimi, ſiue à Iudice dati.* † *Sed & hono-*
rarij tutores huic iudicio ſubijciuntur: blãdiuntur enim
o ſibi (*inquit grauiter* o *Vlpianus*) qui putant hono-
rarios tutores omnino nõ teneri. *Si tamen plures ad-*
miniſtrarent, videndum eſt, vtrum ſoluendo ſint omnes;
nam tunc pro virilibus portionibus tenentur: an verò nõ,
p *quo caſu alter ex alterius facto condemnari* p *poteſt;*
deinde aduertendum eſt, vtrum teſtator, vel Iudex diui-
ſerit inter eos adminiſtrationem, propter commoditatem
rerum gerendarum: tum enim quilibet pro parte ſibi aſ-
ſignata conueniri tantum poteſt. An verò ipſi inter ſe
diuiſerint, aut nemine diuidente, aliqui geſſerint reliquis
q *ceſſantibus ea ſpecie in ſolidũ* q *tenentur ſinguli.* † *Ad-*
63 *nexi, finita tutela: ante enim hæc actio intendi nequit,*
quia abſurdum eſſet à tutore adminiſtrationis rationem
negotiorum pupilli expoſcere, quæ adhuc perſeueraret,
r *Vlpiano* r *autore. Quibus autem modis finiatur, ha-*
bes proprium tractatum ſupra lib. 1. Inſtit. Poſtremò
addidi, vt reddat rationem ſui officij, ſeu adminiſtratio-
64 *nis:* † *ad hoc namque intenditur, vt adminiſtrationis ſuæ,*
omniumq; rerum geſtarum rationem reddat, ex eo die,
quo per denunciationem, vel quouis alio modo reſciuerit
ſe tutorem eſſe. Hoc poſtremum tamen pupillum probe-
ſ *re* ſ *oportet, niſi præſumptio ſcientiæ transferat onus*
t *probandi in ipſum* t *tutorem. Et ad tutorem officium*
ſpectat.

ADDITIONES.

a l. Si mandatum. ff. hoc ipſo tit. per l. 4. C. de ſent quæ ſine cer. quant. profer.
b Text. in l. 2. in ff. & l. ſed an vltrò, §. is autem. ff. de neg. geſt.
c Dicta l. ſed an vltrò. in fine.
d l. Si negocia. & l. ſi pupilli. §. videamus. hoc tit.
e Tex. no. in l. 3. §. interdum. eod. tit.
f Quos habes in d. l. ſi negocia. d. l. ſi pupilli in prin. & §. ſed ſi quis. & l. ſiue hæreditaria. & l. debitor meus. ff. hoc tit. l. negotium. C. eod. adde l. quum res. §. vlt. ff. de legat. 1.
g l. Item ſi pupilli. & d. l. ſi pupilli, §. ſi quis pecuniam. & §. ſi quis ita. ff. hoc tit.
h l. Si pecuniam. C. hoc tit. & l. ſoluendo. ff. eod. tit.
i l. Peſcennius. ff. de neg. geſt.
k Dicta l. ſi pupilli. §. ſed ſi ego.
l Hanc petendi formam probat l. 2. ff. hoc tit.
m l. Necnon. ff. de tut. & cur. dat. ab his, &c. & §. tutores. vbi dixi, ſup. de obl. quæ ex quaſi contr. naſc.
n §. 1. ſupra, de tut.
o In l. ſi plures, §. 1. de admin. tut.
p Tex. in l. 1. §. nunc tractemus ff. de tut. & ratio. diſt.
q l. 3. §. Apparet igitur. l. ſi de min. l. tres tutores. ff. de admin. tut. & l. 2. C. de diuid. tut.
r In l. 5. ſi tutor. §. ſi teſtamento. & l. 4. niſi finita. in princ. ff. de tut. & ratio. diſtr.
ſ Tex. in l. 1. §. quid ſi decedens. & §. vlt. cum l. ſeq. de adm. n. tut.
t l. Si tutor. C. de peric. tut. vel cur.

ſpectat, rationes actus ſui conficere, & pupillo a red-
65 *dere.* † *Quod vt commodius fiat, mox atque fuerit con-*
b *ſtitutus, repertorium, ſeu inuentarium* b *cõſcribere de-*
bet, in quod omnia, quæ in pupilli bonis reperiuntur, refe-
renda ſunt, requiſito ad id tabellione publico: id ſi facere
prætermiſerit, tum præter hoc, quod contra ipſum iurari
poteſt in litem, in id, quod pupilli intereſt, etiam vt fal-
ſarius condemnari poterit, potiſſimè ſi ob neglectum in-
c *uentarium iuſtam adminiſtrationis rationem reddere* c
66 *nequeat.* † *Deinde venit in hanc actionem, quicquid do-*
lo, lata culpa, vel leui geſſit, aut gerere omiſit tutor: ve-
niunt, & bona pupilli, ſi qua penes ſe retinuit. Generali-
d ter enim, *inquit* d *Vlpianus*, de omnibus, quæ tutor
fecit, quum facere non deberet, item de his, quæ non
fecit, rationẽ reddet hoc iudicio. *Tenetur tamen actor*
in progreſſu explicare per poſitiones, quid de rebus pu-
pillaribus reliquum apud tutorem remanſerit: quod ſi id
confiteatur tutor, damnandus eſt, vt reſtituat, vel ratio-
nem reddat: ſin verò neget, id actor per inuentarium, aut
67 *alios modos docere obligabitur.* † *Hæc actio pariter du-*
plex eſt, directa ſcilicet, quam hactenus expediuimus: &
e *contraria, quam Prætor introduxit* e *per æquitatem,*
quum videret ius ciuile tutori non proſpexiſſe, vt haberet
68 *aliquam de indemnitate actionem,* † *atque ea ratione*
etiam directa eſt; vt quæ ex verbis ex mente Prætoris
fluat, quod obſerua diligenter. Et hæc contraria actio eſt
f *etiam perſonalis, quaſi ex contractu, ſicut* f *ſuperior di-*
recta, & tutori competit aduerſus pupillum, cuius tute-
la eſt adminiſtrata, etiamſi ipſe maluerit tutorem con-
g *uenire, quia fortè nihil ei* g *deeſt, quæ repetit, ſi quid in*
rem pupilli impendit, vel pro eo ſeſe obligauit, vt libere-
h *tur* h *ab obligatione. Poteſt etiã tutor hoc iuditio con-*
ſequi ea, quæ alias ipſi debebantur, vt puta à patre pu-
pilli, quorum exactionem ideò diſtulit, quia tutor erat, in-
terim amittens tempore actionem. Æquum enim eſt, vt
indemnitatem cõſequatur, niſi ſaluã habeat adhuc actio-
nem aduerſus hæredes patris. Quamuis autem ſupra di-
xerim hanc actionem tutori directò dari, vtiliter tamen,
& ex interpretatione etiam ei conceditur, qui pro tuto-
k *re pupilli negotia* K *geſſit. Porrò vtraq; tutelæ actio*
tam directa, quàm contraria, eſt bonæ fidei, & vtraque
69 *tam hæredibus quàm in hæredes competit.* † *Praxis in*
l *directa:* Titius fuit tutor *l* meus datiuus, qui per de-
cennium geſſit tutorio nomine omnia negocia mea.
Verum quum nunc finita ſit tutela, ego autoritate cu
ratoris mei aduerſus prædictum Titium ago, vt ratio-
nem ſuæ adminiſtrationis mihi reddat, & vt de ma-
lè geſtis, & de his quæ gerere debuit, nec ea geſſit,
damna reſarciat, petens eum condemnari, vt ita red-
dita ratione tutelæ geſtæ, & omiſſæ reliqua præſtat,
& omnia bona ſua mihi tacitè obligata pro admini-
ſtratione tutelæ, reſtituat, &c. *Dixi autem in libello,* au
70 toritate curatoris; † *quia regulariter minor natu agen-*
do, vel defendendo ſine autoritate curatoris ſui eſſe non
poteſt. Si ergo quis experiri velit, cogitur habere ſaltem
m *curatorem ad litem, alias* m *repellitur, & ille curator*
iurabit de calumnia: hoc enim iuſiurandum non cadit in
perſonam minoris. Poteſt tamen minor pro arbitrio, vel
litem in ſe ſuſcipere (vt in præſenti libello) vel transfer-
re in curatorem, vt is actionem in ſua perſona proponat,
curatorio tamen nomine litem conteſtetur, eamque ad fi-
nem deducat. Cæterum ſi tutor contrariã inſtituat actio-
nem tutelæ, formam non difficulter ex ſupradictis colli-
71 *ges.* † *Hic quoque non eſt prætermittendum, & aliam*
n *actionem à Prætore introductam eſſe, quæ pro tutelæ*
dicitur: & ea pariter bonæ fidei eſt, tum competens,
quando quis pupilli tutelam gerit, vt tutor, cum n *re-*
uera non ſit: datur enim hæc actio pupillo aduerſus eum,
qui pro tutore adminiſtrauit tutelam, cum non eſſet tu-
tor, vel contra ignorans ſe tutorem, cum in veritate eſſet,
vel denique ſciens ſe non eſſe, fingens tamen eſſe, vt actio-
ne reddito reliqua præſtet, damnaque per malam admi-
niſtrationem illata reponat. Poteſt autem hæc pro tu-
o *telæ actio intendi etiã ante pubertatem, ſi error* o *ma-*
nifeſtetur. Et hæc pariter bonæ fidei eſt, ſicut ſuperior, vt
hic Accur. rectè ſenſit, cui Iaſon, & Zaſ. ſubſcribũt. alias
enim ſequeretur eum, qui non eſt tutor, melioris conditio-
nis eſſe, quàm tutorem; & hoc caſu directa eſt. Eſt quo-
que contraria hæc actio, vt præcedens, ſi ille, qui pro tu-
tore adminiſtrauit, impenſas in tutela vtiliter, & pro of-
ficio boni viri fecit, & tam hæredibus pupilli, quàm in
hæredes pro tutoris datur. Formam autem huius actio-
nis per te facile aſſequere: nã ferè inſtar ſuperioris pro-
ponenda eſt, niſi quod oſtendas, eum pro tutore geſſiße
tutelam, aduerſus quem experiris. Nunc ad actionem
pignotatitiam venimus, *quæ tractatur in Pandectis,*
ſub tit. De pignoratitia actione. *Et hæc pariter duplex*
eſt, directa ſcilicet, & contraria. De directa primò vi-
72 *deamus.* † Eſt ergo actio pignoratitia directa, perſo-
nalis, iure ciuili introducta, debitori competens ad-
uerſus creditorem ad repetendum pignus, & id quod
73 ſua intereſt, ſi ei ſatisfecerit. † *Quod ſit* perſonalis *pa-*
tet, quia ex contractu pignoris naſcitur, per quem credi-
p *tor, qui pignus accepit, re obligatur, vt* p *alibi abundè*
oſtendi: ſicque in perſonam eſt. Quod autem ſit iuris ci-
q *uilis, ex eo conſtat, quia pro regula traditur* q *ſemper*
actionis formulam iuri ciuili tribuendam eſſe, ſi de auto-
74 *ritate Prætoris expreßè non conſtet.* † *Sequitur,* debi-
r tori competens; *directò enim debitori cõceditur,* r *qui*
poſt ſolutionem totius debiti repetit ſuum pignus. Vtili-
ſ *ter quoque illi datur,* ſ *qui cum rem alienam pignori*
obligaſſet, ſoluit debitum. Adieci, aduerſus creditorẽ;
quemadmodum enim bonum, & æquum eſt, vt debitor
iuxta conuentionem ſuam creditori res quas illi pro ſe-
curitate oppignorauit, tradat: pro his enim conſequendis
t *actionem habes hypothecariam, quam* t *ſupra enarra-*
ui; ita

ADDITIONES.

a Dicta l. 1. §. officio. ff. de tut. & ratio. diſtr.
b Iuxta l. tutores. C. de admin. tut.
c l. Tutor qui repertorium, ff. de admin tut. l. 8. ſi procurator, §. dolo, ff. mand. & l. 1. §. tutores, ff. de falſ.
d l. Tutorem quondam. C. arb. tut. l. 1. in princ. ff. de tut. & ratio. diſtr.
e Tex. in l. 1. ff. de contra. tut. & vti actio.
f Dict. §. tutores.
g Dict. l. 1 §. vlt.
h Dict. §. tutores, in fine. & ff. de cont. iud. tut. per tot.
i l. 1. §. An io hoc. ff. de cont. tut.
k Dict. l. 1. §. 1.
l Probatur hæc forma in l. pro officio. C. de admin. tut.
m §. Item inuiti. ſupra, de cur.
n l. 1. In princ. & §. 1. ff. de eo qui pro tut.
o Dict. l. 1. § cum eo.
p In §. creditor. ſup. quib. mod. re contrah. oblig.
q Tex. in l. 2. c. deinde ex his legibus ff. de orig. iur.
r Tex. in l. ſi rem alienam. §. omnis. de pig. act.
ſ Dict. l. ſi rem alienam. §. is quoque.
t In §. item Seruiana. ſup. eod.

nis; ita quoque æquitas expoſcit, vt creditor ſoluta obli-
gatione reddat debitori res pignoris nomine ſibi traditas,
75 *ideoq; in eum hæc actio conſtituta fuit.* † *Dixi*, ad repe-
tendũ pignus, *ſimpliciter; ſiue n. ſit res mobilis, ſiue im*
a *mobilis, q̃ creditori in cauſam pignoris obligata eſt, hac* a
76 *actione repoſcitur.* † *in hoc enim potiſſimum differt pi-*
gnus ab hypotheca, quod hæc nuda cõuentione ſine actua-
li traditione conſtituitur, pignus vero non niſi cum tradi-
tione. Subiunxi, & quod ſua intereſt: *nam nõ ſolum pi-*
gnus, verumetiam damnum hoc iudicio petitur, ſi quod
b *creditor in re* b *pignorata dedit. Item ſi vendidit hoc*
c *pignus, vt reſiduum precij cum vſuris* c *reſtituat. Et*
traditum quoque eſt, poſſe debitorem petere, vt repromit
tat creditor, quod pignus non ſit factum deterius, puta ne
forte ſeruitutes negligentia creditoris amiſſæ ſint: nam
d *talem rem reſtituere debet, qualis fuit tempore* d *pi-*
gnoratiõis. Poſtremo additum eſt, ſi ſatisfecerit ei:
77 † *nam ante ſatisfactionem & ſolutionem totius debiti,*
78 *hæc actio non oritur.* † *Satisfactum autem accipimus,* e
e *Vlpiano dicẽte, quemadmodum voluit creditor, ſiue alijs*
pignoribus ſibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, ſiue fi-
deiuſſoribus, ſiue reo dato, ſiue precio aliquo, vel nuda
conuentione: & generaliter, quoties recedere voluit cre-
ditor à pignore, videtur ei ſatisfactum, ſi vt ipſe voluit,
ſibi cauit, licet in hoc deceptus ſit, ſua ſcilicet facilitate,
f *non dolo* f *debitoris: alioqui non videtur* g *ſatisface-*
g *re. Plane ſi aliam ſatisfactionem offerret, nihil* h *ei*
79 *prodeſſet.* † *Quod autem dixi, ita demum hanc actionem*
h *naſci, ſi ſolutum ſit omne debitum, hoc non procedit, ſi for*
te iudicio intendens pigneratitiam, ſimul etiam ſolutio-
nem debiti offerat. Quod ſi extra iudicium offerat credi-
tori debitum, iſque nollet accipere, non ſufficeret ad agen
dum, niſi etiam depoſita ſit pecunia: nam tum videtur ſa
i *tisfactum eſſe creditori, per quem ſtetit,* i *quo minus*
80 *ſequeretur ſolutio.* † *Et hoc vulgo nuncupatur* ius offe-
K rendi, *quod alibi* K *diffuſe explicãt interpretes.* † *Quã-*
81 *uis autem Accurſius cenſet, huic iuri offerendi triginta*
annis præſcribi, alij tamen crebrius tradunt, ceſſare hic
præſcriptionem: idq; æquius eſt, & ſecundum hanc opi-
nionem in nonnullis etiam iudicialibus cõtrouerſijs in Im
periali Camera memini eſſe iudicatum; (vt etiam anno-
taui Cent. 1. Obſer. 16. ibi vide) & recte, cum nunquam
82 *poſſit eſſe bonæ fidei poſſidentis alienum pignus.* † *Por-*
ro hoc in iudicio duo ſunt probanda per actorem: primo
l *pignus fuiſſe traditum creditori, aliàs non naſcitur hæc* l
actio: deinde, quod totum debitum creditori, vel alij eius
83 *voluntate ſolutum ſit, aut eo nomine ſatisfactum.* † *Põt*
aũt ſolutio varijs modis doceri. Primo ſi oſtendat cau-
tionem ſiue inſtrumentum crediti fuiſſe ſibi à creditore
redditum, ſic enim videtur etiam remiſſionem debiti &
m *ſatisfactionem* m *probaſſe. Secundo, ſi probet ſe pignus*
n *ſciente ac conſentiente creditore* n *vendidiſſe. Tertio,*
ſi ſatisfactum ſit creditori ex fructibus, quos percepit, vel
o *percipere potuit ac debuit, ex re ſibi* o *impignorata:*
p *deducuntur tamen ſumptus propter fructus neceſſario* p
facti. Quarto, ſi creditor ex nominibus debitorum ſibi
oppignoratis aliquid pecuniarum acceperit, id in ſolutio-
nem debiti computabitur: ſin autem non pecuniam, ſed
q *aliter res conſecutus ſit, eas pignori* q *retinebit. Quin-*
to, ſi creditor ob cauſam minus probabilem recuſet acci-
pere pecuniam, eam debitore apud aliquem fide dignum
lucro & damno creditoris deponente, cenſebitur ſatisfa-
ctum eſſe, quoniam per eum ſtetit, r *quo minus ſolue-*
r *retur. His modis adde & eos, quos paulò ante re-*
ſ *cenſui. Cæterum quid præſtet in pignore creditor,* ſ *ali-*
84 *bi à nobis abunde relatum eſt.* † *Forma autem agendi ſic*
inſtitui poteſt: Cum ego à Titio talem emiſſem fun-
dum, obligaui & tradidi illi literas annui reditus, &c.
& deinde iuxta tenorem noſtræ conuentionis totum
debitum eidem Titio ſolui, ac eo nomine ſatisfeci, ip-
ſe tamen ſine legitima cauſa recuſat mihi pignus re-
ſtituere: quare peto eum condemnari, vt rem obliga-
85 tione pignoris liberatam mihi reſtituat, &c. † *Porro*
actio pignoratitia contraria *pari ratione perſonalis eſt,*
quia ex eodem pignoris contractu naſcitur, & creditori
t *competit ad ſumptus, ſi quos* t *neceſſario fecit in pigno-*
re conſeruando, repetendos, nam & pro his retentione pi
gnoris vti poſſet. Deinde ſi debitor rem alienam impi-
gnorauit domino ignorante, vel etiam propriam, quæ ta-
men alij prius obligata ſit, cum vtriq; debito non ſuffice-
ret. Præterea ſi rem in publicum pignoratam denuo obli
gauerit. Denique ſi cuprum pro auro pignori dederit, aut
alijs quibuſdam fraudibus creditori impoſuerit: his om-
nibus caſibus ſaluum habet creditor hoc iudicium con-
trarium: idq; adeo verum eſt, vt non diſtinguatur, an de-
bitor ſciuerit pignoris defectum, vel quia ſemper credito-
ri decepto hæc actio datur. Si tamen creditor intelligens
defectuoſam eſſe rem, quæ impignoratur, eam nihilomi-
u *nus accipiat, hoc iudicio vti nequit: ſibi enim imputet,* u
quod accepit. Cæterum quomodo pignoratitia ab hac hy-
pothecaria actione differat, Angel. hic abunde tradit, id
86 *breuitatis gratia omitto.* † *Libelli forma:* Cũ mutuaſ-
ſem Titio viginti, ipſe in cauſam pignoris ſuũ equum
mihi obligauit, quem hactenus alui & foui meis ex-
penſis, quæ excurrunt ad quinque aureos. Cum au-
tem prædictus Titius debitum mihi exoluerit, egoq;
paratus ſim illi pignus reſtituere: quare peto eũ mi-
hi ad refuſionem expenſarum condemnari, &c. *Ex-*
peditis de pignoratitia ad actiones præſcriptis verbis *trã*
ſeamus. Nam cum natura rerum inductum ſit, vt plura
x *ſint negotia quàm* x *vocabula, fit vt exiſtant cõtractus*
innominati, id eſt, qui nõ habent certas iure ciuili appel-
87 *lationes, ac per conſequens nec vſitatas actiones.* † *Vbi-*
cunque

ADDITIONES.

a l. Debitor. §. vlt. & l. ſi pignore. §. ſi prædo, de pign. act.
b Dict. l. ſi rem alienam. §. vlt. & l. pignoris. C. de pig. act.
c Tex. in l. eleganter, §. ſi vendiderit. in fi. ff. de pign. act.
d Tex in l. creditor cum pign. ff. de pign. act.
e In d. l. ſi rem alienam. §. omnis.
f Arg. l. 1. ff. de act. empt.
g l. Si quaſi. ff. de pign. act.
h Dict. l. ſi rem alienam. §. vlt. & l ſeq.
i l. Aliena res, §. ſi per creditorẽ. ff. de pig. act & l. nec credito-
res, in fi. C. eo. iuncta l. item liberorum. ff. quib. mod. pig.
vel hyp. ſol.
k In l. apertiſſimi, C. de præſcript. 30. annorum.
l D. §. vlt. ſup. quib. mo. re cõtr. obl. & l. 1. C. ſi pig. conu. nu. &c.
m l. Labeo. cum l ſeq. & ibi Doct. ff. de pac.
n l. Cum te. & l. 2. C. de remi. pig.
o l. 1. 2. & vlt. C. de pig. act. & l. 1. ff. de diſtr. pig. & l. ſi pig in
princ. ff. de pign. act.
p l. 1. C. de fruc. & lit. expen. & l. fructus. in princ. ff. ſol. matr.
q l. Nomen quoque. C. quæ res pign. obl poſ. & l. ſi conuenerit.
ff. de pig. act. iuncta l. 1. C. eod. tit.
r l. Nec creditores. C. de pign. act.
ſ In §. vlt. ſupra, quib. mod. re contrah. oblig.
t Iuxta l. ſi neceſſarias, ff. de pig. act. & l. 1. ff. de pig. & hyp.
u l. Si rem alienam. in princ. & l. cum debitore. l. tutor. §. con-
traria. & l ſi quis in pignore. ff. de pig.
x l. Natura. ff. de præſcrip. verb.

cunque ergo vulgata & frequẽtia actionum nomina de-
ficiunt, vbi proprium nomen actionis inuenire non poſſu-
mus, tunc vel præſcriptis verbis agendum eſt, vel ad
a eas actiones deſcendendum, quæ in factum a appella-
88 tur. † Ne autem temere confundas hæc duo actionum
genera, ſcire oportet, quod actiones in factum generaliſ-
ſima appellatione ſumantur pro perſecutione ex quãtum-
libet varijs cauſarum tam ciuilium, quàm criminalium
figuris. Actiones vero præſcriptis verbis aliquanto ar-
ctius referuntur ad varias duntaxat negociorum ciuiliũ
figuras, quæ cum innominatæ ſint, habent tamen nonni-
hil cognationis & ſimilitudinis cum nominatis cõtracti-
bus. Vbicũq; ergo in delictis vel quaſi delictis dubitatur,
quænam competat actio, ibi ſemper in factum agitur, nõ
præſcriptis verbis: vbi vero de alicuius cõtractus actio-
ne ambigitur, & æquitas ſuadet actionem dari, tum vel
præſcriptis verbis, vel in factum agi poteſt. Sunt ergo
actiones præſcriptis verbis ex contractibus innominatis
perſecutiones, vt is, cum quo contraximus, fidem ſuam li
beret, ſicut verba, quibus conuentio inita eſt, exigunt.
89 † Præſcribere enim hoc loco ſignificat ſtatuere, ordinare
varijs pactionibus, quod fieri placuerit contrahentibus:
cum non eſt alia huiuſmodi conuentionum forma, ac exi-
tus, niſi vt ſeruentur ſecundum tenorem & præſcriptum
90 verborum. † Porro contractus innominati dicuntur,
qui non habent ſpeciale & proprium nomen contractus à
iure ciuili inditum, quod ciuilem quandam formulam
exprimat, & ſolennem humanæ auctoritatis inſtitutio-
b nem. Horum quatuor exempla ponit b Paulus I.C. vi-
delicet, do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt
91 facias. † Ex tribus tantum prioribus actio præſcriptis
verbis conceditur: nam ex quarta ſpecie enaſcitur actio
c de c dolo, obsd certe quia cum facta vt plurimum re-
peti nõ poſſint, lex generaliter introduxit, vt de dolo age-
92 retur. † Veruntamen conuentiones, in quibus agitur de
faciendo, aut de dando ſolum ab alterutro cõtrahentium,
d ſunt d multo plures. Item omnia pacta recte dici poſ-
e ſunt contractus e innominati. Præterea contractus in-
nominati non ſemper affirmando, ſed plerumque etiam
f negando concipiuntur: vt do ne facias: promitto non f
facere, vt des. Denique poſſunt duplicari contractus in-
nominati: vt, promitto dare ac facere, vt des & facias:
vel promitto dare, vt tu des & facias: ſed illi comprehen
g duntur ſub g ſimplicibus. Quanquam vero, vt ex ſu-
pradictis patet, actio præſcriptis verbis in pluribus ſpe-
ciebus locum ſibi vendicet, nos tamen duos tantum ca-
ſus, qui hic in textu referuntur, expediemus: ſcilicet, quan
do de æſtimato, item quando ex permutatione agitur: in
h bis enim hæc actio bonæ fidei eſſe dicitur, alias ipſa h
ſemper ſtricti iuris exiſtente. Videamus ergo priorem.
93 † Actio præſcriptis verbis æſtimatoria, eſt perſona-
lis, ei competens, qui rem aliquam alteri certa æſtima
tione aut vendendam, aut vtendam dat: ſic ut ipſi rem
eandem incorruptam, æſtimationemve eius reſtituat.
94 † Dixi, perſonalis: nam ex contractu innominato in
perſonam naſcitur, cum tamen olim dubitaretur, an ad
nominatos vel innominatos contractus referri deberet.
Siquidem & emptioni, propter æſtimationem, & condu-
ctioni, propter operas vendentis, quas dominus conduxiſ-
ſet, & item mandato non abſimilis videbatur, vt elegan
i ter i Vlpianus docet. † Addidi, rem aliquam: ei enim
95 conceditur hæc actio, cuius eſt res, quæ vendenda certa
æſtimatione proponatur, id quod in dies fieri videmus. Se-
quitur, alteri, ſimpliciter: quoniam nihil refert, an quis
rem æſtimatam vendendam accipiat cum mercede, aut
K ſine mercede: quod poſtremum huic iudicio K magis
congruit. Adpoſui, certa æſtimatione: hoc eſt, quod
96 rem, quã alteri tradit, certo precio æſtimauerit. † Æſti-
matur autẽ res, quæ alicui datur, duplici modo. Primum
propter ſeipſum, id eſt, vt conſtet valor ſiue precium rei,
ſi eam interire contingeret, vt certa æſtimatio ſolui poſ-
97 ſit: † qua ſpecie tranſit periculum rei in accipientem:
etiamſi res culpa leuiſſima, aut fortuito perierit, ad æſti-
l mationem præſcriptam l tenebitur accipiens. Quod ob-
ſerua, ſi ſcholari detur commodato equus æſtimatus. Pa-
ri ratione ſi fundus dotalis datus ſit æſtimatus, facit tran
ſire dominium in maritum, adeo vt eum libere alienare
m poſſit, non obſtãte lege m Iulia de fundo dotali nõ alie-
n nando. ſufficit enim ſoluto matrimonio reddere n æſti-
mationem fundi: quod tamen ita obtinet, ſi maritus ſol-
uendo exiſtat. Secundo æſtimatur res, quæ ad vendendum
alteri datur, non propter ſeipſum, ſed ob id, vt alteri com
pertum ſit, quomodo res vendi debeat commodius: quo
caſu intereſt, an is, qui rem vendendam tradit, exponẽs
eam venalem, roget alterum, vt vendat: ſic enim peri-
culum interitus, ſi res necdum vendita perierit, ad dan-
tem pertinebit. An vero rogatu accipientis vendenda
res tradita ſit, tum accipientis periculo deperit, atque
o hoc idem o Bar. etiam voluit, etſi obſcure loquatur, &
p ſic p Vlpiani reſponſum intelligendum eſt. Ex prædi-
ctis etiam facile cognoſcis, quare in deſcriptione huius a-
98 ctionis additum ſit, aut vendendã, aut vtendã dat. † De-
mũ ſubiunxi, rem ipſam æſtimationemve: quia vtrum-
que in obligatione eſt alternatim, ſcilicet, aut vt res incor
q rupta reddatur, aut q æſtimatio eius. † Libelli forma:
99 Cum r equum meum puſillum propter pabulatio-
r nis difficultatem in animum induxiſſem vendere,
tradidi proxenetæ Titio ad vendendum, æſtimatum
decem aureis, vt tanti venderet, non minoris: eiuſq;
vendendi operam in ſe ſuſcepit Titius, quare peto, vt
ipſum ad reddendum equum illæſum, vel eius æſti-
100 mationem cõdemnetis. † Sequitur actio præſcriptis
verbis ex permutatione: & hæc pariter eſt perſonalis,
ei competens, qui rem ſuam animo permutandi de-
dit, vt rem ab altero ex permutatione conſequatur.
101 † Quod ſit perſonalis, liquet, quia ex cõtractu innomi
ſ nato permutationis iure tituli ſ producitur. Et ſi obij-
cias, nonne hic contractus proprium nomen habet? &
t quidem elegans, quia t permutatio dicitur, quomodo
ergo

ADDITIONES.

a l. 1. & 2. ff. de præſcrip. verb. & in fact. act.
b In l naturalis. ff. de præſcript. verb.
c Dict. l. naturalis. §. quod ſi faciam, & ibi Bart.
d Vt in l. Senatus, §. 1. de don. cauſa mortis.
e l. 1. In fine. & l. ſi gratuitam. ff. de præſcript. verb.
f l. 3. In princ. ff. de cond. cau da.
g l. 2. In princ. & ibi Glo. communiter approbata. de verb. obl.
h Doct. communiter hic.
i In l. 1. ff. de æſti. act.
k l. 1. De æſtim. act.
l Sic loquitur d. l. 1. §. vlt. ff. hoc tit.
m Sup. qui alien. lic. vel non, in princ.
n l. Quoties. C. de iure dotium.
o In d. l. 1. §. 1.
p In l. ſi gratuitam. §. ſi margaritas. de præſcript. verb.
q Dict. l. 1. §. vlt.
r Probatur hic libellus ex d. l. 1. de æſtim. act.
ſ l. Rebus. C. de rer. permut. t Vt ff. & C. de rer. permut.

102 *ergo innominatus eſt?* † *Accurſ. & reliqui Commen-*
a *tatores varie reſpondent, ego ex* a *Oldend. ſententia in*
103 *hunc modum reſpondeo;* † *Permutationis vocabulum*
nimis effuſum ac generale eſt, omneis contractus tam no
minatos quàm innominatos continens. Nihil enim aliud
ſunt contractus, nec alio pertinent, quam vt permutando
inter homines communicentur res inuicem, conſenſu in-
tercedente. Habet ergo permutatio quidem nomen, ſed
nomen ſui generis, non ſpeciale, ſtat in ſuo nomine gene-
rali, nec tranſit in propriũ nomen cõtractus, nomẽ habet,
ſed quod ſimplicem illam ac naturalem ſolum rationem
ſignificat, non etiam exprimit ciuilem quandam formu-
lam, & humanæ auctoritatis inſtitutionem, quare aliorũ
contractuum intuitu recte innominata cenſetur permu-
104 *tatio.* † *Hinc eſt, quod in tit.* De rerum permutatio-
ne, *adijciatur,* rerum: *vt ſcilicet intelligamus, ibi de illa*
105 *tantum ſpecie tractari, do vt des.* † *Si enim ex vtraque*
parte eſt ſpecies certa præſtanda, tũc dicitur permutatio:
vt, ſi do tibi tunicam nigram, vt des mihi tuam purpureã.
Sed quando ab vtraque parte eſt genus, vel altera tantũ,
b *tunc eſt contractus innominatus, do vt des:* b *vt, ſi do*
tibi veſtem, vt des mihi pannum. Sequitur, ei compe-
106 tens, qui rem: † *nam permutatio cum ſit contractus*
innominatus, ſolo conſenſu non perficitur, nec producit
c *actionem, niſi rei interuentu* c *veſtiatur & roboretur.*
d *Fallit hoc, ſi ſtipulatione ſubiecta, ea acquiratur* d *par-*
tibus, nec tamen ob id dicendum eſt, ex rei traditione
actionem naſci, ſed ex pacto præambulo permutationis:
107 † *per manus enim traditur,* quoties vnum venit ad
e implementum alterius, non agi ex implente, ſed ex e
impleto. *Dixi,* ſuam: *nam ſi daretur res aliena, non eſ-*
f *ſet permutatio,* f *nec veſtiretur. quod Bartolus* g *ve-*
g *rum recipit, quando contrahentes verbis tranſlationem*
dominij inferentibus vtuntur, puta, dabis? dabo: ſecus
ſi verbis ſignificantibus puri facti executionem, quale
eſt verbum, trado, accipio, & ſimilia: quo caſu etiam
cum non domino permutatio fieri poteſt: quia ex ſim-
plici traditione ſatisfactum erit verbis contrahentium.
Sed hoc apud me non caret dubitatione. Cum enim ſit
de natura contractus permutationis, quod dominiũ trãſ-
h *feratur:* h *illa verba, tradere, accipere, recipere, ſu-*
ſcipere, licet de ſe non importent tranſlationem dominij:
i *tamen intelligenda ſunt ſecundum naturam contractus* i
permutationis. Quare Bartolus intelligi debet, quando
omnino conſtaret de mente contrahentium, quod domi-
k *nium transferre* k *noluiſſent.* † *Addidi,* animo per-
108 mutandi: *illi enim competit hæc actio, qui init con-*
tractum permutationis rerum, quique rem ſuam dat alij,
vt certam ſpeciem recipiat vſui ſuo deſeruientem: quan-
do plerumque euenit, vt quod alteri ſupereſt, alteri de
ſit: veluti ſi tale vinum tibi do, vt tantum abs te fru-
menti recipiam. Idem ſi rem meam certis pactis trado,
vt viciſſim aliam aut eiſdem, aut diuerſis legibus à con-
trahente acciperem. Per hoc quoque verbum, Permu-
tandi: *emptionem & venditionem excludo, quæ tametſi*
in quibuſdam cum permutatione conueniant, in multis ta
l *men* l *inuicem differunt, ſicut Aretinus & Iaſon hic*
prodidere. Conueniunt: quia vtraque eſt bonæ fidei, ex
m *vtraque paratur conditio* m *vſucapiendi, ex vtraque* n
n *præſtatur euictio, ex vtraque fit redhibitio, id eſt, em-*
o *ptionis* o *reſolutio. Differunt, quia venditio fit ex con-*
ſenſu, permutatio ex rei traditione, in venditione alius
eſt emptor, alius venditor, in permutatione non diſcer-
nitur, in venditione emptor facit pretium accipientis,
venditor non: at in permutatione videtur, quod vter-
que deberet facere accipientis, in venditione non tranſ-
fertur dominium, niſi precio ſoluto, licet res tradita ſit,
109 *ſecus in permutatione.* † *Adpoſui,* dedit, *verbum*
enim, dare, tametſi proprie & ſpecialiter tranſlatio-
p *nem* p *dominij importet, generali tamen ſignificatio-*
ne tam dominij tranſlationem, quàm ſolius poſſeſſio-
q *nis* q *denotat, atque ita hic accipitur.* † *Sic e diuerſo*
110 *hæc verba, accipere, tradere, recipere, ſuſcipere, li-*
cet proprie pertineant ad tranſlationem ſolius poſſeſſio-
r *nis, non etiam* r *dominij, improprie tamen, & gene-*
raliter ad transfuſionem dominij interdum trahuntur.
Subdidi, vt rem ab altero: *ad hoc enim exercetur hæc*
actio, vt ab eo, qui rem meam ex permutatione accepit,
& ceſſat tradere ſuam, illam petam & conſequar, adeo
quod etſi antequam tradat, alienauerit rem, & tradi-
derit alij, poſſim aduerſus ipſum hoc iudicio experiri, niſi
ſ *ſtipulatio acceſſerit contractui, tum enim ex* ſ *ſtipu-*
111 *latu agendum eſſet.* † *Porrò ad duo competit hæc a-*
ctio, nempe ad implendam conuentionem, vel ad id, quod
intereſt rem fuiſſe traditam, venit enim & intereſſe in
t *hoc iudicium, ad ſimilitudinem actionis* t ex empto,
poteſtque reus libere vel implere id, quod conuenit, vel
u *præſtare intereſſe, atque ita* u *Bart. poſt Accurſium,*
reiecta opinione contraria, recte voluit. Poteſt etiam
petere actor, vt non procedat contractus, quoniam ad-
uerſario nondum tradente, locus eſt pœnitentiæ, & tunc
x *agendum erit ad reſtitutionem rei traditæ, quaſi re* x
112 *non ſecuta.* † *Libelli forma,* Conueni y cum Ti-
y tio, vt mihi ſuos libros iuris ciuilis daret, recepturus
à me equum meum album, quem & ſtatim, vt con-
uenerat, tradidi: ipſe autem interpellatus temere ne-
gat, nec ſatisfacit conuentioni initæ, quare peto eum
ad dandum libros, vel præſtandum intereſſe mihi
condemnari. *Quod ſi à conuentione diſcedere velis, ita*
variabis concluſionem, Quare peto eum condem-
nari, vt equum permutandi cauſa à me ei traditum
mihi reſtituat. *Et hæc de vtraque ex præſcriptis ver-*
bis

ADDITIONES.

a In praxi huius act.
b Ita Glo. & Doct. in d. l. 1. ff. de rerum permut. & l. 1. C. eo. & l. iuriſgentium. §. 1 ff. de pact.
c Vt d. l. iuriſgentium. in princ. & d. l. 1. ff de rerum permut.
d l. Ex placito. C. de rerum permut.
e l. Si ſtipulatus. & l. cum enim, de dolo. Bart. in d. l. ex placito.
f Dicta l. 1. §. item emptio. hoc tit.
g In dicta l. 1. ff. eod.
h Dicta l. 1. in princ. & l. cum precibus. C. d. tit.
i De quo agitur in l. ſi ita ſtipulatus. de vſur. & l. ſi vno. in princ. locati.
k Vide Dec. in c. cum venerabilis. num. 17. de except.
l Vt ex l. 1. ff. de rer. permut. & l. 1. & 2. ibi Glo. C. eod. tit.
m l. Sequitur. §. de illo. ff. de vſucap.
n l. 1. C. de rerum permut.
o l. Sciendum. §. pen. de ædil. edic.
p Sicut dixi in §. ſic itaque diſcretis. ſupra hoc noſtro tit.
q Atque ita hic, & in l. naturalis. ff. de præſcript. verb. accipitur.
r Vt d. l. naturalis & l. ſi rem traditam, de verb. oblig.
ſ l. Cum precibus. de rer. permut.
t Vt l. 1. C. d. tit.
u In l. vlt. C. de rer. permut. & l. ſtipulationes non diuid. 72. ff. de verb. oblig.
x Tex. in l. 1. in fi. ff. de rer. permut. & in d. l. naturalis, §. at cum do. fallit tamen hoc in caſu l. 1. C. eod. tit.
y Probatur in l. pen. C. hoc tit.

bis actione in præſentia dixiſſe ſufficiant: qui earum
materiam vberius requirunt, Tit. de æſtimat. & rerum
113 permutationis in Pand. & Cod. legant. † Supereſt, vt
Petitionem hæreditatis expediamus, quæ eſt inſignis
actio, adeo vt etiam Centumuiralis nuncupetur: non
quidem à Senatoribus, qui Romæ centum erant numero,
vt nonnulli falſo opinati ſunt, ſed à iudicio centumuira-
a li, cuius fit in a legibus mentio. Definiamus eam. † Pe-
114 titio hæreditatis eſt actio mixta, hæredi competens
aduerſus poſſidentem pro hærede, vel pro poſſeſſo-
re, vt hæreditatem totam, vel partem conſequatur
115 vnà cum acceſſionibus. † Primum hic diſcis, hanc
actionem mixtam eſſe, quia tam in rem, quàm in perſo-
b nam b dirigitur: realis enim eſt ex poſſeſſione aduerſa-
116 rij, atque item perſonales habet præſtationes. † Deinde
vſus ſum generali verbo, hæredis: partim vt ſignifica-
rem, nos hic de omni ſucceſſore loqui, qui hæres dicitur, in
quo petitio hæreditatis locum habet: ſicq; bonorum poſ-
ſeſſorem excluderem, qui iure Prætorio ex bono & æquo
ad ſucceſſionem admittitur: illi enim bonorum poſſeſſo-
ria hæreditatis petitio conceditur. Item & fideicommiſ-
ſarium, cui & fideicommiſſo vniuerſali reſtituta eſt hæ-
reditas: is namque fideicommiſſariam hæreditatis peti-
tionem beneficio Prætoris obtinet. Partim etiam, vt oſten
derem nihil referre, ſiue is, qui ſe aſſerit hæredem, ex te-
ſtamento, vel ab inteſtato, ſiue per ſe, ſiue per aliũ, quem
c in poteſtate habet, aut etiam extraneũ hæres c exiſtat,
117 † adeo quod & hæredis hæredi concedatur hæc actio: veluti
ſi Titius hæres Seij tandem defunctus, me ſucceſſorem re-
linquat, ſicut Titij hæreditatem meam eſſe aſſeruere poſ-
ſum, ita & Seij: quoniam pro regula traditum eſt, eum,
d qui hæredis hæres eſt, etiam primi teſtatoris d hære-
118 dem cenſeri. † Appoſui, aduerſus poſſidentem pro
hærede: is enim, qui titulo vniuerſali pro hærede, vel pro
poſſeſſore poſſidet hæreditatem totam, vel partem etiam
e minimã, huic iudicio e ſubijcitur. † Dicitur autem pro
119 hærede poſſidere, qui cõtendit & aſſerit ſe hæredẽ eſſe,
120 ſiue hoc putet, ſiue ſciat ſe nõ eſſe. † Quòd ſi nec eſt, nec
putat, nec aſſerit ſe eſſe hæredem, neque hoc allegare po-
teſt, vel per mendacium, neq; vllam omnino vel iuſtam
vel coloratam poſſidendi cauſam habet, tunc dicitur pro
poſſeſſore poſſidere: quia interrogatus, cur poſſideat? re
ſponſurus eſt, quia poſſideo: vt prædo, fur, raptor, &
f quilibet malæ fidei poſſeſſor. Idem eſt f & ſi quis allè-
garet titulum: eumque probaret, qui tamen iure inuali-
121 dus eſſet, nec haberetur pro titulo. † Cæterum titulum
ſingularem allegans, vt quia hæreditatem ab aliquo bo-
nã fide emit, vel quia ei donata eſt, aut in dotem aſſigna-
ta, aut in ſolutum data, vel alio quopiam titulo aduenit
petitione hæreditatis non tenetur. Atque hoc eſt, quod
per manus traditur, petitionem hæreditatis non dari
122 aduerſus ſingulari titulo poſſidentem. † Doctores
circa diuerſi iuris rationem variant, ego illam vt verio-
rem amplector: nam qui titulo ſingulari poſſidet, is ad
cauſam dominij nititur, ſuper qua petitio hæreditatis ſe
non fundat: ſufficit enim docere, bona hæreditaria ſub
manu defuncti fuiſſe: itaque ius eorum, qui titulo ſingu-
lari poſſident, longè potentius eſt, quàm quòd per peti-
123 tionem hæreditatis tollatur. † Sunt tamen plerique ca-
ſus, vbi petitio hæreditatis contra titulo poſſidentem exer-
ceri poteſt: veluti ſi poſſeſſor bonæ fidei hæreditatem mo-
dico vendidit, vel ſi iuſtum precium interuenerit, ipſe ta-
men venditor aut non eſt ſoluendo, aut non extat. Item
qui hæreditatem alienam ſciens emerit, vel eam quomo-
docunque à Fiſco compararuerit, vel à muliere in dotem
acceperit: aut ſi cui hæreditas ab hærede ſcripto recepta
certa quantitate reſtituitur, vel iuſſu teſtatoris paruo pre
g tio vendidit: hi g omnes hac actione, non quidem di-
recta, ſed vtili obligantur, quamuis titulo ſingulari poſ-
124 ſideant. † Ex quibus etiam colligis, hanc actionem
interdum directam, interdum vtilem eſſe. Quod autem
ſupra diximus, poſſidentes pro hærede, vel pro poſſeſſo-
125 re, hoc iudicio teneri: † id ad eos quoque producendum
eſt, qui nihil poſſident, dum tamen dolo deſierint poſſide-
re, vel ſe liti obtulerint, ac ſi poſſiderent, petitore igno-
h rante: vtraque enim ſpecie h conueniuntur. † Adne-
126 xum eſt, vt hæreditatem, &c. quoniam petitioni hæ-
reditatis hæc natura inſidet, vt non ex modo poſſeſſionis,
ſed ex iure eius qui petit, actio formetur. Vnde qui in to-
tum hæres eſt, is contra poſſeſſorem, licet minimam rem
127 poſſideat hæreditariã, ad aſſem hæreditatis a[illegible]et. † Sic
e diuerſo in partem hæres, partẽ vendicabit hac actione,
etiamſi tota hæreditas ab aduerſario poſſideatur, atq; in
hoc tantum oportet eſſe actorem, vt rectè formetur libel
lus: Vides ergo, non ſemper totam hæreditatem peti, ſed
nonnunquam partem eius aliquam, modò talis ſit pars,
i quæ vna i habeat hæreditaria, hoc eſt, vt ſit quota hæ-
reditatis, vt vulgò loquuntur, & contineat iura actiuè, &
paſſiuè, non ſit quota bonorum. Hoc autem ſolum officio
iudicis reſtituitur, quod aduerſarius poſſidet, aut totum,
K ſi ex aſſe hæres eſt, aut pro parte, ex qua hæres eſt, vt K
Caius tradit. Debet ergo actor ſuam perſecutionem ex ſe
metiri, Iudex vero ſententiam ex perſona vtriuſq; litiga-
toris. Poſtremò additum eſt, vna cum acceſſionibus.
128 † non ſolum enim res hæreditariæ ſiue corporales, ſiue in-
corporales, aut quæ hæreditatis cauſa comparatæ ſunt,
l quarumve periculum ad hæredem pertinet, quamuis l
hæreditariæ non ſint, puta res pignori datæ defuncto, aut
commodatæ, aut depoſitæ, in hanc actionem veniunt, ve-
rum etiam fructus & augmenta, quæ poſt mortem teſta-
toris hæreditati acceſſerunt, rectè petuntur. Sic econuerſo
plerumq; habetur ratio eorũ, quæ ex hæreditate perierũt.
129 † Hæreditas enim & augmentum recipit, & diminu-
tionem, primum ex fructibus, deinde ex precijs rerum
m hæreditariarum exactis, vel quæ exigi m potuerunt. In
hoc autem multũ refert, an quis bona vel mala fide hære-
130 ditatẽ poſſederit. † Bonæ fidei poſſeſſor dicitur in hoc
n propoſito, n qui iuſto errore putabat hæreditatẽ ad ſe
pertinere.

ADDITIONES.

a In l. vlt. C. de pet. hær.
b Iuxta l. hær. pet. & ibi Bald. C. de pet. hær.
c l. 1. 2. & 3. in princ. & §. 1. & vlt. de pet. hær.
d l. Paterfamil. prioris tabulis. in fine, vbi Bart. & alij. ff. de vulg. & pupil. & l. 1. C. de hær. inſtit. & l. ſi quis filium. §. vlt. ff. de pet. hær.
e l. Regulariter. 9. cum l. ſeq. ff. hoc tit.
f Tex. in l. pro hærede. cum duabus ll. ſeq. ff. de pet. hæred.
g l. Nec vllam, §. 1. & 2. & §. ſed ſi quis ſciens, cum duobus §§. ſeq. ff. de pet. hæred.
h Dicta l. nec vllam. §. non ſolum.
i l. Si quis ſeruum. §. vlt. cum l. ſeq. ff. de legat. & l. mulier. §. vlt. ff. ad Trebellianum.
k In l. licet minimã. 10. ff. de pet. hær. & l. 1. §. 1. ff. ſi pars hær. pet.
l l. 19. & non tantum. ff. hoc noſtro tit.
m l. 20. Item veniunt. §. item non ſolum. & l. ſi quo tempore. §. fructus. ff. hoc tit.
n Dicta l. Item veniunt. §. item eos. & l. ſed etſi. §. ſcire. & §. conſuluit. ff. hoc tit.

pertinere, vel qui credebat teſtamentum validum, aut
ſe proximiorem agnatum, cum non eſſet, aut aliàs habe-
131 *bat probabilem litigandi cauſam.* † Malæ fidei eſt, *qui*
nullam vnquam iuſtam cauſam habuit poſſidendi, vel ab
initio ſciuit, aut ſcire debuit, ſibi nullum ius eſſe, quem
Iuriſconſulti prædonem, & quaſi hæreditatum inuaſo-
rem nuncupant. Item qui ab initio iuſtam ſe fouere cau-
ſam credebat, poſtea iuris alieni conſcius factus, vel de
ſuo iure dubitans, nihilominus litigare perſeuerat: cu-
ius generis præſumuntur omnes poſſeſſores poſt motam
a *controuerſiam, & multo magis poſt litem a conteſta-*
tam. Excipiendi tamen ſunt, qui probabilem reſiſtendi
cauſam habent, & de hoc in progreſſu iudicij conſtet, at-
b *que ita puto* b *Martinum ſenſiſſe.* † *Ad propoſitum*
132 *redeũdo, malæ fidei poſſeſſor tenetur ad omneis fructus*
ex hæreditate perceptos: item ad eos, qui percipi po-
tuerunt, aut debuerunt: item de pretijs rerum perdita-
rum, id eſt, earum, quæ in rerum natura eſſe deſierunt, vel
quæ diminutæ ſunt, & ex hæreditate exierunt legitimè,
puta per vſucapionem: ad hæc enim omnia obligatur
c *malæ fidei poſſeſſor, quantumcunque expreſſe* c *non pe-*
133 *tatur.* † *Cæterum bonæ fidei poſſeſſor, nõ vltra quàm*
locupletior eſt factus, tenetur: nam neque diminutorum,
d *neque perditorum rationem reddit, qui ſua* d *re abuti*
134 *videtur.* † *Ex prædictis colligis, hac in actione ex par-*
te actoris requiri, vt ad eum hæreditas pertineat teſta-
to vel inteſtato, ex parte vero rei, vt is hæreditatem poſ-
135 *ſideat titulo vniuerſali pro hærede, vel poſſeſſore.* † *Vt*
autem quis experiri poſſit hoc iudicio, duo ſunt neceſſaria.
Primum, quod conſtet de morte teſtatoris, vel per teſtes,
e *vel per famã certis auctoribus* e *natam: mortem enim*
f *niſi certo ſciat actor, non rectè agit,* f *quia læſam habet*
conſcientiam: imò improbus cenſeri debet, qui ſolicitus
eſt de adipiſcenda hæreditate viuentis. Secundò, vt age-
136 *re volens prius adierit hæreditatem iure ciuili:* † g *ſi-*
g *cut in bonorum poſſeſſoria hæreditatis petitione neceſſe*
eſt, vt quis bonorum poſſeſſionem petat iure Prætorio,
priuſquam agat: niſi enim adita ſit hæreditas iure ciuili,
vel agnita bonorum poſſeſſio iure Prætorio, petitio hære-
ditatis non competit. Ex quo conſequitur, quod cum poſt
h *aditionem deſinat eſſe hæreditas, &* h *confundatur*
cum bonis ſucceſſoris, petitionem hæreditatis aliquanto
laxius intelligendam eſſe, non propriè pro hæreditate, ſed
i *pro declaratione hæreditarij iuris,* i *quo actor inten-*
137 *dit, ſuas eſſe res à teſtatore relictas.* † *Ex prædictis*
quoque conſtat, in petitione hæredis ſufficere probationem
ſolius tituli: ſatis eſt docere actorem, quòd talis res, quam
petit, tantummodo poſſeſſa detentavè per defunctum
tempore mortis fuerit: cum tamen in rei vendicatione
probandũ ſit dominiũ. Quinimò cũ Petitio hæreditatis ſit
iudicium vniuerſale, vbi non reſpicimus res vel partes
principaliter, ſed ius hæreditatis, & ob id non tenetur
138 *actor ſpecificare res hæreditarias.* † *In hãc formam* K
K *proponi poteſt petitio hæreditatis:* Cum Titius in Chri
ſto defunctus ſit, & ego ſim eius proximus agnatus,
vel ſim ab eo hæres inſtitutus in teſtamento: quare
peto me declarari hæredem, & aduerſarium cogi ac
condemnari, vt res hæreditarias mihi reſtituat, vna
139 cum fructibus, &c. † *Illud etiam addendum eſt, ve-*
lut actuarij vice, quamuis aliàs non ſit receptum iure,
quod poſſeſſor alicuius rei poſſit cogi ad oſtendendam ti-
tulum, diuerſum tamen in petitione hæreditatis obtinet,
hoc enim in ea regulare & perpetuum eſt, quod poſſeſ-
ſor interrogatus de qualitate poſſeſſionis, eam declara-
l *re* l *teneatur; quod* m *Zaſius contra Bart. adeò ve-*
m *rum eſſe defendit,* n *vt patet non ſufficere, ſi quis ſim-*
n *pliciter ſe hæredem aſſerat, ſed neceſſe eſſe, vt declaret*
qualitatem ſuæ ſucceſſionis, an ex teſtamento, vel ab in-
teſtato hæres ſit, quam ſententiam conſuetudo, optima
legum interpres, confirmat. Puto tamen id tum proce-
dere, ſi vel Iudex vel aduerſarius petant certificari de
huiuſmodi qualitate: aliàs ſi nihil aduerſus eum, qui pe-
tendo hæreditatem ſimpliciter ſe hæredem defuncti ait,
opponatur, prorſus valebit. Atque ita Bartoli opinio,
ſi mitigetur, ſuſtineri poterit.

ADDITIONES.

a Dicta l. ſed etſi. 25. § ſi ante. ff. hoc tit. & l. 1. & 2. C. eod.
b Quem Glo allegat in d. §. ſi ante. pro quo tex. eſt in l. igitur. §. generaliter. ff. de libe. cau.
c l. Si poſſeſſor. §. vlt. & l. ſeq. ff. de pet. hær.
d Dicta l. ſed etſi. §. conſuluit.
e Text. in l. ſiquidem. C. ſol. matrim.
f l. Hæres. & l. qui hær. ff. de acquir. hær.
g Tex. in l. 2. §. interdum. ff. de vulg. & pup. ſubſtit. & in l. 1. §. ſi impuberi. ff de collat bon.
h Iuxta l. qui liberis, §. filio impuberi. de vulg & pup.
i l. Licet minimam. ff de pet. hær. Bart. in l. 3. ff. de bon. poſſ.
k Hæc forma probatur ex l. 3. ff. de pet. hær.
l l. Cogi. C. de petit. hær.
m Hic.
n Per l. ſi defenſor, §. qui interrogatus. ff. de interrog. act.

---

§. Fuerat.

1 *De actionibus ex ſtipulatu & rei vxoriæ.*
2 *Actio rei vxoriæ in actionem ex ſtipulatu transfuſa.*
3 *Actio rei vxoriæ vnde dicta fuerit.*
4 *Surrogatum ſapit naturã eius, in cuius locũ ſurrogatur.*
5 *Priuilegium tacitæ hypothecæ. & num. 8.*
6 *Priuilegium prælationis. & num. 11.*
7 *Dotis cauſa multum priuilegiata.*
9 *Extraneo etiam concedi priuilegium tacitæ hypothecæ.*
10 *Tacita hypotheca vnde dicatur.*
12 *Vxor præferenda creditoribus, etiam expreſſam hypothecam habentibus.*
13 *Mulier Fiſco potior in dotis cauſa.*
14 *Beneficiũ prælationis in dote confeſſata non habet locũ.*
15 *Priuilegium prælationis eſt perſonale.*
16 *Diffinitio actionis ex ſtipulatu pro dote.*
17 *Quibus detur actio pro dote.*
18 *Dos quid ſit.*
19 *Quid ſit donatio propter nuptias.*
20 *Dos & donatio propter nuptias æqualitatẽ iuris habẽt.*
21 *Sicut dos, ita & donatio propter nuptias ſubeſt tacitæ hypothecæ.*
22 *Idem in bonis paraphernis obtinet.*
23 *Aduerſus quos detur pro dote actio.*
24 *Etſi non interueniat ſtipulatio in dotis promiſſione, fingitur tamen interueniſſe.*
25 *Idem eſt, ſi ſtipulatio inutiliter interuenerit.*
26 *Tam pro certa, quàm incerta dote, actio ex ſtipulatu competit.*
27 *Vt exactioni dotis locus ſit, contractum matrimonium eſſe oportet.*
28 *Actione dotis & petitur, & repetitur dos.*
29 *Dos profectitia quid, & quid aduentitia.*
30 *An & quando extraneo actio pro dote detur.*
31 *Quis dicatur extraneus in hoc propoſito.*
32 *Conſtante matrimonio dos non repetitur.*

33 *Fallit, ſi maritus ad inopiam vergat.*
34 *Quando ſoluatur matrimonium.*
35 *Res dotales diuerſimodè reſtituuntur.*
36 *In actione dotis petendæ quid probandum.*
37 *Quid probandum in repetenda dote.*
38 *Forma libelli in dote petenda.*
39 *Forma libelli pro repetenda dote.*
40 *Si de donatione propter nuptias agatur, quomodo formandus ſit libellus.*
41 *Maritus habet priuilegium competentiæ, in quantum facere poteſt.*

Fuerat antea & *a* rei vxoriæ actio vna ex bonæ fidei *b* iudicijs: ſed cum *c* pleniorem eſſe *d* ex ſtipulatu actionem inuenientes, omne ius, quod res vxoria antea habebat, cũ multis *e* diuiſionibus in actionem ex ſtipulatu quæ *f* de dotibus *g* exigendis proponitur, tranſtulerimus, meritò rei vxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu actio quę *h* pro ea introducta eſt, naturã bonæ fidei iudicij *i* tantum in exactione dotis meruit, *K* vt *l* bonæ fidei ſit. Sed & tacitã *m* ei dedimus hypothecã. *n* Præferri autem alijs creditoribus in hypothecis tunc cenſuimus, *o* cum ipſa mulier de dote ſua experiatur: cuius ſolius prouidentia hoc induximus.

1 Occaſione *actionum † bonæ fidei ſubuectitur de duabus actionibus, pro dote vel exigenda, vel repetenda olim conceſſis: quarum prior* ex ſtipulatu *erat, & marito competebat pro dote petenda, altera* rei vxoriæ actio *dicebatur, quam ſoluto matrimonio vxor habebat aduer-*
2 *ſus maritum ad repetendas res dotales. † Iuſtinianus hanc poſteriorem cum omnibus ſuis qualitatibus ſuſtu-*
a lit, & in actionem ex ſtipulatu ſua, a *conſtitutione transfudit, vt ſic vtraque ſpecie hoc competeret.*

3 *a* Rei vxoriæ actio. *† Sic dicta, quod peculiariter vxori dabatur, ad repetendam dotem poſt ſolutum matrimo-*
b nium. Scribit autem b *Cicero formulam arbitrij rei vxoriæ fuiſſe.* Quod æquius melius: *vel vt plerique*
c codices habent: quantum æquius melius: cuius etiam c
d Iabolenus & Proculus d *meminere.*
e b Iudicijs. *Actionibus; ſic enim ſæpè iudicia* e *pro actionibus ſumuntur.*

c Pleniorem. *Quàm rei vxoriæ actio.*

d Ex ſtipulatu. *Scilicet pro dote, quæ marito concedebatur contracto coniugio ad exigendam ſibi dotẽ promiſſã.*

* *e* Diuiſionibus. *Quas alibi* * *Accurſ. recenſet.*

f De dotibus. *Vel quaſi dotibus, veluti ſi quid ſeruo*
f dotali ſit legatum, intuitu f *mulieris.*

g Exigendis. *Id eſt ſoluto matrimonio repetendis vel recipiendis.*

h Pro ea. *Rei vxoriæ actione.*

i Tantum. *Id eſt, quando pro dote petenda vel repetenda datur, tunc bonæ fidei eſt, aliàs ſemper eſt ſtricti iuris.*

K Vt bonæ fidei. *Retinet ergo naturam actionis rei*
4 *vxoriæ, in cuius locum ſuffecta eſt, † propter* g *regu-*
g lam, quæ dicitur. Surrogatum ſiue ſubordinatum ſapit naturam eius, in cuius locum ſurrogatur.
h l Bonæ fidei. *Ex vtraque parte, tam mariti,* h *quàm vxoris. Quamuis ergo ex ſtipulatu actio prius ſtricti iuris fuerit, quippe ex ſtipulatione profecta: tamen in fauorem dotis ad exemplum rei vxoriæ actionis (quæ bonæ fidei fuit) ſimiliter bonæ fidei eſſe iubetur.*
5 *m* Ei dedimus. *† Scilicet actioni ex ſtipulatu dotis tãm quia hoc priuilegiũ tacitæ hypothecę actioni dotis cõceſſũ eſt, nõ mulieri, & tam in marito, quàm in vxore locum habet.*

6 *n* Præferri. *† Vltra tacitam hypothecam habet vxor etiam priuilegium prælationis, hoc eſt, quod propter hanc tacitam hypothecam præferatur omnibus creditoribus mariti, ſicut infra latius dicetur.*

o Cum ipſa mulier. *Emphaſin habẽt hæc verba: quaſi diceret, hoc prælationis beneficiũ tunc obtinet; quãdo ipſa mulier, non etiã alius ageret ad dotem repetendam: ſicq; ipſi mulieri tantum cõceſſit Imp. hoc priuilegium, & non tranſtulit ex rei vxoriæ actione in iudicium ex ſtipulatu.*

Cum ad humani *generis conſeruationem nihil æquè neceſſarium ſit, ac matrimonium, quod ſine dote rarò contingere ſolet: reiq; publicæ interſit, vxores ſuas dotes ſal-*
7 *uas habere: † ideo dotis cauſa multa priuilegia à* i *le-*
i gibus inuenta ſunt, quorum duo hic recenſentur, quæ pau-
8 *cis expedienda fuerint. † Primum priuilegium eſt tacitæ hypothecæ, quam mulier habet in rebus mariti pro dote ſua illata, & contra maritus in rebus vxoris. Sicut enim mariti bona tacitè ſunt obligata pro reſtitutione dotis, ita*
K quoque maritus K *tacitam habet hypothecam in bonis*
9 *vxoris pro conſequenda dote ſibi promiſſa. † Ex quo illud etiam conficitur, extraneo quoque, qui dotem pro muliere dedit, eamque ſibi reſtitui ſtipulatus eſt, hoc priuilegium concedi; vt rectè Iaſon contra Baldum & Angelum defendit. Nam hoc priuilegium ineſt ipſi actioni ex ſtipulatu, & non datum eſt mulieri: hoc eſt, non eſt perſonale priuilegium, ideoque tranſit ad quemcunque*
l ſucceſſorem, etiam extraneum: id quod l *Bartol. etiam*
m voluit, & Iuſtiniani m *cõſtitutione comprobatur. † Eli-*
10 *citur autem tacita* hypotheca, *quia etſi de ea in contractu matrimonij nihil ſit expreſſum, ſola tamen legis diſpoſitione inducitur ſine vllo facto hominis, ſaltem circa hypothecam concurrente. Nam ſimulatque contractum eſt coniugium, bona hinc inde tacitè ſunt obligata hic, marito ad petendam dotem ſibi promiſſam, illic vxori ad dotem repetendam, ſoluto matrimonio, maritove ad in-*
n opiam vergente, ſola auctoritate legis ipſo iure n *conſcitur obligatio. Et ſi impugnes, nonne concurrit etiam ibi factum hominis, ſcilicet contrahere nuptias? Reſpondeo, hoc non ad rem pertinere, quoniam hoc factum reſpicit matrimonium, in nullo reſpicit bona, ſed ſola lex diſpo-*
11 *nit & operatur. † Secundum beneficium eſt prælationis, quod ſcilicet vxor præferatur omnibus alijs creditoribus mariti, qui aut nullam omninò, aut certè tacitam hypothecam*

ADDITIONES

a Quæ extat in l. 1. C. de rei vxo. act.
b Cic. lib. 3. Offic.
c l. In his rebus. 21. §. vlt. ſol. matr.
d l. Si cum Cornelius. 91. de ſol.
e Sup. hoc tit. in §. quædam. & ibi, in quibus tribus iudicijs. & in eo. §. in bonæ fidei.
* In l. vnica. C. de rei vxo. act.
f l. 13. De fund. dot.
g l. Quod debitori. ff. de donat. cauſa mort. l. ſi creditori. de leg. 1. & d. l. vnica. C. de rei vxo. act. & l. 1. §. hæc actio. ff. ſi quis teſtam. lib. eſ. iuſ. fue. in quib. locis Doct. hanc regulam ample diſcutiunt.
h Angel. & Iaſ. h. t.
i De qb. Doct. in l. 1. ff. ſol. mat. & l. aſſiduis. C. q pot. in pig. hab.
k l. Vnica, §. 1. & ibi tacitam hypothecam damus ex vtroque latere. C. de rei vxo. act.
l In l. 1. & l. 40. poſt dotem. ſoluto matr.
m Tex. in d. l. vnica, §. 10.
n Dict. l. aſſiduis. & d. l. vnica, §. vt plen.

Google

a *hypothecam in bonis* a *mariti habent, & de hoc nullum eſt dubium. Sed quid ſi creditores habeant pactam & expreſſam hypothecam? & præferendos eſſe credi-*
b *tores mulieri* b *Bartolus putat: in quam ſententiam*
12 *vulgo deinde itum eſt.* † *Ego vero cenſeo adhuc præferendam eſſe vxorem, nec iuris ratione cõtrariam opinionem probari poſſe, propter generalia verba, quibus leges hac de re tractantes vtuntur, nec inuenio vllum textũ cir-*
c *ca hoc diſtinguentem: durum itaque eſt* c *hominis di-*
d *ſtinctionem admittere. Sic enim loquitur* d *Imperator:* In rebus dotalibus vendicandis mulierem omnem habere poſt diſſolutum matrimonium prærogatiuam iubemus, & neminem creditorum mariti, qui anteriores ſunt, poſſe ſibi potiorem cauſam in his per hy-
e pothecam vendicare: *& quæ ibi ſequuntur. Ita* e *& alibi:* Sancimus, *inquit,* ex ſtipulatu actionem, quam mulieribus pro dote reſtituenda dedimus, euiq; etiã tacitam donauimus ineſſe hypothecam, potiora iura contra omneis habere mariti creditores, licet anterioris ſint temporis priuilegio vallati. *Nota hæc verba:* Neminem creditorum, omnes creditores. *Atque hanc ſententiam vt veriorem, in Camera quoque Imperij*
f *poſt multam diſputationem obtinuiſſe, alibi* f *à me annotatum eſt, vt de ea non ſit amplius dubitandum. Neque impedit argumentum à ſimilitudine ductum, de Fi-*
13 *ſco ad dotem,* † *quum dos longe pluribus & maioribus priuilegijs cohoneſtetur, atque ipſe Fiſcus, imò mulier ſit Fiſco potior in dotis cauſa. Nam ſi reperiantur duo instrumenta eodem die facta, quorum alterum contineat, maritum eſſe obligatum Fiſco ex aliqua cauſa, atq; eo nomine conſtitutam eſſe hypothecam bonorum ſuorum: alterum verò habeat obligationem pro dote pariter ſub hypotheca, hoc caſu fauore dotis præſumetur inſtrumentum dota-*
g *le prius factum.* g † *Hoc autem prælationis beneficium*
14 *tunc procedit, quãdo dos actualiter & re ipſa marito data fuit: ſecus ſi cauta tantum vel (vt vulgò dicunt) confeſſata fuit, vt quia maritus confiteatur cautione ſcripta ſe accepiſſe dotem, de numeratione autem nõ conſtet: tum enim mulier non præferetur cæteris creditoribus: ſi tamen*
h *ſua credita probent per iuſtam* h *numerationẽ, alioqui ſi nihil haberent creditores præter cautionem ſcriptam, nec aliàs credita docere poſſent, eo caſu, quia cum muliere in pari caſu ſunt, mulier veluti fauorabilior, præcedit.*
15 † *Et hoc priuilegiũ perſonale eſt, competit enim ſoli mulieri, ideſt, perſonæ tantum, non etiam actioni: quare euaneſcit quoque cum perſona, nec ad vllum alium ſucceſſo-*
i *rem, exceptis deſcendentibus,* i *migrat, atq; in eo à priori priuilegio, quod actioni inhæret, differt iſtud. Nunc ad*
16 *actionem ipſam.* † Actio ex ſtipulatu de dote eſt perſonalis, & datur aduerſus ſtipulantem pro conſequẽda dote promiſſa, conſtante matrimonio, vel etiam pro repetenda, eo ſoluto. Perſonalis eſt: *quia ex ſtipula-*
K *latione, vel qualicunque dotis* K *promiſſione naſcitur.*
17 † *Dixi, datur, ſimpliciter, quia non ſolum maritus, eiuſue pater experiri poteſt hoc iudicio ad exigendam dotem promiſſam, ſed etiam vxor & pater eius, ad petendam donationẽ propter nuptias (quæ viri dos eſt) hanc actio-*
l *nem habet, quia æqualitas iuris inter vtramque dotem* l
18 *ſeruanda eſt.* † *Dos autem eſt, quod datur marito à mu-*
m *liere, parente, vel etiam extraneo, vt onera* m *matrimonij ſuſtineat. Nam & ab initio dos vxoris fuit, & naturaliter in eius permanet dominio: non enim quod legum ſubtilitate tranſitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideò rei veritas deleta vel confuſa eſt.*
n *Ex quibus intelligimus, quod ait* n *Vlpianus,* dotem ipſius filiæ proprium eſſe patrimonium. *Doti reſpondet donatio propter nuptias; eadem enim cauſa, vt vitam commodè tranſigant, vel maritus, vel ipſius nomine alius*
19 *confert.* † *Vnde Græcis dicta eſt,* ἀντίφερνα, *quaſi contra, vel mutua donatio. Vtraque igitur eſt donatio, vtraque*
20 *ad matrimonij neceſſitatem deſtinatur,* † *& ideo tantam æqualitatem iuris habent, vt vtraque dos nuncupe-*
o *tur etiam ab antiquis* o *Legumlatoribus. Unde dicimus,* dotem & donationem propter nuptias paribus ambulare paſſibus: *id eſt, pari iure accipienda eſſe v-*
p *triuſque* p *pacta. Quod Iuſtiniano tandem adeo viſum*
q *eſt,* q *iuſtum, vt æqualitatem omnimodam quantitatis etiam, nedum pactorum introduceret, quam tamen conſuetudo non admittit, contenta æqualitate interpretandi iuris. Poteſt igitur minor eſſe dos, quàm donatio propter nuptias, aut contra, poſſunt & pacta eſſe diſparia, interpretatio tamen iuris par erit de re pari. Porrò iſtam æqualitatem dotis & donationis propter nuptias debet etiam ad priuilegium tacitæ hypothecæ re-*
21 *ferre, quod huic actioni ineſt,* † *quia ſicut dos, ita & propter nuptias donatio ſubeſt tacitæ hypothecæ, huiuſq; nomine habet vxor mariti bona tacitè, vt & poteſtate le-*
r *gis* r *obligata.* † *Quod & in bonis paraphernis, quæ*
22 *vxor vltra dotem marito adfert, obtinere, iure* ſ *tradi-*
ſ *tum eſt. Quod tamen in Camera Imperij verum exiſtimarunt Domini, ſi intelligamus hanc hypothecã, quò ad bona iſta paraphernа, non ineſſe cum priuilegio præ-*
t *lationis, ſicut alibi* t *à nobis annotatum extat. Redeun-*
23 *do ad definitionẽ, dixi in ea,* aduerſus ſtipulantẽ. † *propriè enim is hac actione ex ſtipulatu tenetur, qui per ſtipulationem dotẽ promiſit, ſiue ſit vxor, ſiue maritus, vel*
24 *parentes eorum, aut etiam extranei.* † *Quòd ſi nulla ſtipulatio dotis cauſa interuenerit, ſed nudo ſimpliciq; pacto conſtituta ſit dos, adhuc huic iudicio locus erit, non quia hæc ſimplex promiſſio per ſe illud aperetur, ſed quia nihilominus de iure fingitur interueniſſe ſtipulatio, adeoq; ex hac ficta ſtipulatione hoc iudicium datur, ob dotis ſummum fauorem, quod reuera maximum eſt, & mira-*
25 *bile dotis priuilegium.* † *Eadem ratione fauoris, ſi inutiliter fiat iſta ſtipulatio dotis reddendæ, perinde eſt, ac ſi va-*

ADDITIONES.

a Dicta l. aſſiduis.
b In d. l. aſſiduis.
c Argum. l. 1. §. generaliter. ff. de leg. præſtan.
d In l. rebus. C. de iure dot.
e In d. l. aſſiduis. quibus accedat tex. in §. his conſequens. in Nouel. de æqual. dot.
f Cent. 4. Obſer. 13.
g Sic Bald. refert in l. dotis. C. de iure dot.
h Glo. eſt, quam Bal. dicit eſſe aureã in d. l. aſſiduis. in ver. dote.
i Ita Bart. in l. 1. ff. ſol. matrim.
k l. Ad exactionem. C de dot. promiſ.
l Vt in Nouell. de æqual. dot.
m l. 1. l. Dotis fructus, & l. res in dotem. ff. de iure dotium.
n l 3. §. Si igitur, de minoribus.
o l. Cum multæ. §. 1. C. de donat. ante nup.
p Dicta l. cum multæ, §. fin autem donatio.
q In Nouell. de æqual. dot. §. 1.
r Glo. eſt in d. l. aſſiduis. ad finem.
ſ l. Vbi adhuc. C. de iu. dot. & l. vlt. C. de pac. con. & ibi Doct. Iaſ. hic, num. 41. Hic vſurpat Imp. poteſtatem Dei, quia, ex nihilo facit aliquid.
t Vide Obſer. 4. Centur. 5. & ibi iura.

a *ſi valida fuiſſet* a *interpoſita: Addidi*, pro conſequen
26 da dote, *ſimpliciter* : † *quoniam non intereſt, an certa*
ſpecies vel quantitas promiſſa ſit dotis nomine, an ve-
b *ro* b *collata in arbitrium boni viri: quinimo & ſi quis*
dotẽ promiſit, nulla omnino adiecta quantitate, ſed quod-
cunque ipſe arbitratus fuerit, recte ab eo, cui ita pro-
miſit, conueniri poteſt hoc iudicio: quoniam & hac fa-
cti ſpecie intelligitur, quantitatem dotis ad arbitrium bo-
c *ni viri* c *retuliſſe. Ex quo & illud diſcis: actionem ex*
ſtipulatu, quando pro dote intenditur, etiam ad incertum
dari, contra eius naturam: quum regulariter huic actio-
d *ni non ſit locus, niſi quando certum deductũ eſt in* d *ſti-*
27 *pulationem. Subieci*, conſtante matrimonio: † *nam*
vt exactioni dotis locus ſit, oportet conſtare, contractum
e *eſſe matrimonium: antea enim ſicut dos non* e *intelligi-*
tur, ita nec exerceri poteſt hæc actio, quoniam hanc con-
f *ditionem in ſe habet omnis* f *promiſſio.* † *Adpoſui*, vel
28 etiam repetenda, *non enim ſolum petitur dos promiſſa*
hac actione, verumetiam data & illata repetitur. qua
in re intereſt, an de dote profectitia, vel aduentitia lo-
29 *quamur*, † Dos profectitia *Vlpiano eſt, quæ à patre*
vel parente proficiſcitur, qui filiam pro rerum ſuarum
viribus dotare compellitur. Aduentitia *vero dicitur,*
quam nemo ex paternis bonis, ſed quidam extraneus ali-
cunde dedit. Hanc aduentitiam vxor ipſa repetit: aliam
vero & parentes, ſi eam ſibi poſt ſolutum coniugium re-
ſtituendam ſtipulati pactiue ſint, non tamen aliter, niſi
g *conſentiat, vel certe non contradicat* g *filia.* † *Extra-*
30 *neo vero non aliter permittitur repetitio, niſi expreſſim*
pactus vel ſtipulatus fuerit dotem, quam pro muliere
31 *dedit, ſibi reddi.* † *Extraneum autem in propoſito ac-*
h *cipimus, qui non ſit parens mulieris, nec habeat eam in* h
poteſtate. Volunt enim Interpretes, fictionem, & præ-
ſumptionem ſtipulationis ceſſare in extraneo: quinimo
etſi ſtipulatio interpoſita ab eo ſit, hæc tamen actio deſi-
net in ipſo bonæ fidei eſſe, & ad naturam ſuam redibit,
quod nota dignum eſt. Et Hæc, quæ de repetenda dote tra
dimus, eadem ad donationem propter nuptias referre de-
bes, cum, vt ſupra dictum eſt, pari iure cenſeantur. An-
32 *nexum eſt*, eo diſſoluto : † *ſiquidem conſtante adhuc*
matrimonio dos non repetitur, regulariter, nec oritur
hæc actio ad repetendam dotem, quum dies conditionis
i *ante ſolutum matrimonium venire non* i *intelligatur,*
imo & ſi antea maritus vellet dotem reddere, non poſſet,
K *quia ius* K *prohibet.* † *Si tamen conſtante coniugio ma-*
33 *ritus ad inopiam vergeret, non eſſet locus prædictæ regu-*
læ, ſed mulier repetere dotem poſſet aduentitiam, ne pe-
l *riclitetur, & parentes* l *eius dotem profectitiam: quod*
m *tamen in extraneo nõ procedere* m *Iaſon prodidit. Qui-*
nimo eo caſu præter dotis exactionem poteſt vxor & bo-
n *na parapherna* n *petere, & item donationem propter*
nuptias, quam vel ex ſtatuto, vel ex pacto poſt finitum
34 *matrimonium lucratiua ſit.* † *Soluitur autem hodie ma*
o *trimonium duntaxat morte, olim* o *pluribus modis con-*
35 *tingebat ſolutio.* † *Cæterum reſtituuntur res dotales ſo-*
p *luto matrimonio* p *diuerſimode. Res enim immobiles,*
ſoloque hærentes, niſi ſtatim exhibeantur, vſuræ ex his
debentur: mobiles vero intra annum reddere ſatis eſt.
36 † *Nunc quæ in hac actione probanda ſint, videamus. Et*
in actione quidem dotis petendæ probari debet, promiſ-
ſam eſſe ab aduerſario dotem, aduerſus quem agit. Doce-
ri autem id poteſt vel dotalibus inſtrumentis, vel teſti-
bus: quod ſi neutrum fieri poſſit, tum partium aſſertio in-
q *ſtruenda eſt coniecturis, ex qualitate* q *perſonarum.*
37 † *In repetenda vero dote oſtendendum eſt, ſolutionem*
r *dotis vel donationis propter nuptias* r *factam eſſe. Sim*
plici tamen aſſertioni coniugis non facile credetur, niſi
inſtrumento confeſſionis, vel cautione ſcripto adiuuetur,
ſ *accedente lapſu* ſ *anni, vel biennij.* † *Forma huius*
38 *actionis pro petenda dote.* Quamuis ego haud ita pri-
dem per verba præſentis conſenſus matrimoniũ con-
traxerim cum Berta, eiuſque ratione reus conuentus
mihi centum id dotem promiſerit, ipſe tamen admo-
nitus iſta centum ſoluere hactenus recuſauit iniu-
ſtè. Quare peto reum condemnari, vt numeret mi-
hi prædictam dotem ad ſuſtinenda matrimonij one-
39 ra. † *Quòd ſi ad repetendam dotem agatur, ſic propo-*
nenda eſt actio: Ego Berta nupſi Flacco, & eidem in
dotem dedi centum, quæ ſtipulata ſum mihi reddi
ſecundum euentum diei. Quamobrem præſente iam
caſu reſtituendæ dotis, ſoluto ſcilicet matrimonio
morte mariti Flacci, peto vt Titius, qui hæredem agit
Flacci defuncti, prædictam dotem reddat, eoque no-
mine iuſta ſententia condemnetur, &c. *Et hoc qui-*
dem procedit, ſi pecuniæ ſumma in dotem data ſit: quòd
ſi aliæ res mobiles vel immobiles dotis nomine traditæ
fuerint, exprimenda ſunt in libello. Oportet etiam de-
clarare, vtrum res ſint æſtimatæ, quum in dotem daren-
t *tur, an non ſint: quia priori ſpecie nõ res, ſed æſtimatio* t
petenda eſſet, niſi mulieri data ſit electio tempore do-
u *tis* u *conſtitutæ, vel niſi ad hoc ſolum fuerit æſtimata, vt*
x *conſtaret, quanto fieret* x *forte deterior. Facile autem*
formas huius actionis variabis, ſi ad donationem propter
nuptias vel petendam, vel repetendam agas, quæ ſem-
y *per ſub appellatione dotis* y *intelligenda eſt.* † *Obſer-*
40 *ues etiam, pro diuerſitate caſuum libellum eſſe varian-*
dum: quia aliquando vxor agit aduerſus hæredes mari-
ti ſoluto matrimonio, aliquando conſtante matrimonio, ſi
maritus vergat ad inopiam: interdum aduerſus patrem,
qui pactus eſt dotem dare. Plerunq; etiam maritus agit
ad conſtituendam vel dandam ſibi dotem: nonnunquam
41 *hæres mariti, interdum vxoris hæres.* † *Hoc interim non*
eſt omittendum, maritum habere priuilegium compe-
z *tentiæ, id eſt, in quantũ commode poteſt, ne ad* z *aſſem*
exigatur.

ADDITIONES.

a Dicta l. vnica, §. accedit. & ibi Glo. C. de rei vx. act.
b l. 3. C. de dot. promiſ.
c l. Si cum ea. C. de dot. promiſ. l. cũ poſt. §. gener. ff. de iu. dot.
d l. Si quis certum. ff. ſi cert. pet.
e l. 3. & l. promittendo. ff. de iu. dot.
f l. Stipulationum. & l. non enim. ff. de iure dot.
g l. 2. §. quòd ſi in patris. §. voluntatem. ff. ſol. matr.
h Dicta l. vnica, §. accedit.
i l. Cedere diem. 213. ff. de verb. ſign.
k Dicta l. 2. ff. ſol. matr. & l. 2. de dote præleg. iuncta l. 1. C. ſi dos con. matri. ſol. fuer.
l l. Si conſtante. ſol. matr. l. vbi. C. de iu. dot.
m In d. l. ſi conſtante. in princ.
n Sicut deſcribuntur in l. ſi ergo, §. dotis aũt cauſa. ff. de iu. dot.
o Sic habes in l. conſenſu. C. de repud.
p Dicta l. vnica, §. exactio. C. de rei vxo. act.
q l. Cum ciui a. C. de iu. dot. l. quæro. & l. cũ poſt. §. gener. ff. eo.
r l. 1. C. de do. cauta nõ nu. & l. ſi ex cautione. C. de nõ nu. pec.
ſ l. Vlt. C. de do. cau. non num.
t l. Quoties. C. de iure dot.
u l. Plerunque. ff. de iure dot.
x l. Si inter virum. C. eod. tit.
y Dict. Nouel. de æqual. dot.
z l. Non tantum. ff. de re iud.

Digitized by Google

exigatur. Vnde ſi Iudex maritum inſolidum condemnet, vel ſimpliciter pronunciet, Condemno te ad reſtituendam dotem: hic maritus habebit exceptionem priuilegij
a *competentiæ,* a *ſententia non obſtante: præterquam in caſu, ſi pater filiæ promiſiſſet genero dotem, quam ſciret ſe non poſſe ſoluere, vt ſic induceret generum: tunc*
b *enim inſolidum condemnabitur, nec habebit* b *competentiæ beneficium.*

ADDITIONES.

a Pro quo facit l. etiam. §. licet. & l. maritum, ff ſolut. matrim.
b Tex eſt elegãs in l. pen in fi. de iu. do vide ẽt Zaſ. in ſuis intel.

§. In bonæ fidei.

1 *Veteri iure, quo ad compenſationem, differebant actiones bonæ fidei & ſtricti iuris.*
2 *Iuſtinianus conſtituit compenſationem in tam ſtricti iuris quàm bonæ fidei iudicijs ipſo iure conſiſtere.*
3 *Arbitrari quid ſit.*
4 *De dictione, Inuicem.*
5 *Compenſatio alieni debiti an admittatur.*
6 *Compenſatio quid ſit.*
7 *In Depoſiti actione nulla compenſatio conceditur.*
8 *Depoſiti actio variè priuilegiata.*
9 *Omnis actio ipſa iure per compenſationem tollitur.*
10 *Excipitur actio depoſiti.*
11 *Vt actio per compenſationem tollatur, neceſſe eſt eam ab aduerſario appoſitam eſſe.*
12 *Quomodo ius nouum differat à iure veteri circa compenſationem.*
13 *Compenſationis deſcriptio: & cur introducta ſit.*
14 *In debito ciuili tantum non opponitur compenſatio.*
15 *Vt compenſatio locum habeat, neceſſe eſt debitum eſſe liquidum.*
16 *Quantum tempus dari debet ad liquidandum debitum.*
17 *Debitum tertij non poteſt allegari in compenſationem.*
18 *Effectus compenſationis eſt, q vim ſolutionis habeat.*
19 *Compenſatio non poteſt excedere quantitatem debitam & compenſabilem.*
20 *Iurans ſe ſoluturum, compenſationis obiectione excuſatur à periurio.*
21 *Compenſatio in ijs tantum rebus locum habet, quæ functionem, id eſt, promiſcuum vſum recipiunt.*
22 *Quæ res dicantur fungibiles.*
23 *Sola pecunia quantitas dicitur. & num. 28.*
24 *Diſſimilitudo rei fungibilis impedit compenſationem.*
25 *De ſpecie ad quantitatem illicita eſt compenſatio.*
26 *Fallit, ſi ſpecie perempta deueniatur ad æſtimationem.*
27 *Quantitatis ad quantitatem permittitur compenſatio.*
29 *In quibus caſibus prædicta regula fallat.*
30 *Si quantitas ſoluitur vt ſpecies, an ad aliam quantitatem compenſetur.*
31 *Speciei ad ſpeciem non fit compenſatio.*
32 *Generis ad genus non obijcitur compenſatio, contra communem opinionem.*
33 *In obligatione generis omnes ſpecies obligantur.*
34 *Genus nihil aliud eſt, quam ſpecies ſimul collecta.*
35 *Quomodo qualitatis ad qualitatem fiat compenſatio.*
36 *Expanſarum compenſatio quare in vſum recepta.*
37 *In delictis & criminibus fit compenſatio.*
38 *Ad pœnæ euitationem compenſatio admittitur.*
39 *In quibus caſibus non liceat compenſare.*

In bonæ fidei a Iudicijs libera poteſtas permitti videtur Iudici *b* ex bono & æquo *c* æſtimandi, quantum actori *d* reſtitui debeat. *e* In quo & illud continetur, vt ſi quid *f* inuicem *g* præſtare actorẽ oporteat, eo *h* compenſato, *i* in reliquum *K* is, cum quo actum eſt, debeat condemnari. Sed & in ſtricti iuris iudicijs ex reſcripto Diui Marci *l* oppoſita doli mali exceptione. *m* compenſatio inducebatur. Sed noſtra *n* conſtitutio eaſdem *o* compenſationes, quæ *p* iure aperto nitũtur, latius introduxit, vt *q* actiones *r* ipſo iure *ſ* minuantur *t* ſiue in perſonam, ſiue alias quaſcunque, excepta *u* ſola depoſiti actione, cui aliquid *x* compenſationis nomine opponi ſanè iniquũ eſſe credimus: ne *y* ſub prætextu compẽſationis, depoſitarum rerum quis *z* exactione defraudetur.

1 *Veteri † differebant inter ſe bonæ fidei ſtrictiq; iuris actiones, quantum ad compenſationem attinebat: nam in bonæ fidei iudicijs ipſo iure compenſatio admittebatur: hoc eſt, eo ipſo, quòd Iudex compertum habebat compenſationi locum eſſe, actio mox ipſo iure ſine facto hominis, vt ipſa minuebatur ad quantitatem debitam, poteratque Iudex ex officio repellere agentem, reumque conuentum abſoluere, etſi nihil ab eo petitum eſſet. Quinimò licet Iudex reum condemnaſſet in totam ſummam, isq; ſoluiſſet: poterat tamen nihilominus debitum compenſabile, velut indebitè ſolutum, repetere, & proceſſus erat nullus: hoc enim eſt ipſo iure aliquid conſiſtere. In perſecutionibus verò ſtricti iuris, Iudice etiam ſciente rem eſſe compenſabilem, non tamen fiebat compenſatio, niſi reus conuentus doli exceptione obieciſſet aduerſario, dicendo, Dolo facis quia petis quod reſtituturus es. Ea autem omiſſa, etſi in totam ſummam debiti cõdemnatio facta erat, pro-*
2 *ceſſus nõ irritabatur. † Hanc antiqui iuris differentiam*
a *Iuſtinianus ſua* a *conſtitutione ſuſtulit, ſanciens, compenſationem & in ſtricti iuris, & bonæ fidei iudicijs ipſo iure conſiſtere, ita quod neutrubi amplius ſit opus doli exceptione ſubmouere agentem, ſed quacunque ratione conſtet iudici extare rem compenſabilem, mox ipſo iure minuatur, & perimatur ius actoris ad quantitatem debitam ſiue concurrentem.*

b a Iudicijs. b *Actionibus: nam inter reliquas acceptiones, iudicium non raro actionem ſignificat: vt in §. præcedenti diximus.*

b Ex bono & æquo. *Id eſt, ex æquitate naturali: neque*
c *enim verum eſt, aliud bonum eſſe, aliud æquũ, vt* c *Accurſius cenſuit: ſed bonum & æquum abſolute bonitatem æquitatemq; ſignificat, & iuris medullam, germanam-*
d *que iuſtitiam, vt Budæus* d *alibi doctè enarrat.*

3 e Æſtimandi. *Id eſt, arbitrandi. † Eſt enim* arbitrari *nihil aliud quàm æſtimare, taxare, & cẽſere ex æquitate.*

d Reſtitui. *Ab ipſo ſcilicet, reo.*

e In quo. *Id eſt, in qua libera poteſtate Iudici permiſſa.*

4 f Inuicem. *† E regione, ſeu vice verſa: quia ſcilicet actor ipſi quoque reo teneatur, debeat ei aliquid. Sanè hæc vocula, inuicem, vt plurimum notat perſonarũ quarundam reciprocationem.*

g Præſtare

ADDITIONES.

a In l. vlt. C. de compenſ.
b De varia huius voculæ iudicij acceptione. vide Glo. in §. præterea ſup. quibus non eſt perm. fac. teſt.
c In l. 1. ff. de iuſ. & iur.
d In d. l. 1.

5 g Præſtare actorem. *Ipſi videlicet reo* 1: † *nam alieni*
a *debiti nulla admittitur* a *compenſatio, etiamſi is conſen*
b *tiat cui debetur, admittitur ſi is ſuũ nomen cedat* b *reo.*

h Compenſato. *Id eſt, compenſatione habita cum eo,*
6 *quæ viciſſim actor reo debet* 1 † *Eſt enim compenſatio inuicem imputandi, quæ contra debentur, ratio.*

c i In reliquum. *Quod adhuc reſtat deducto debito* c
actoris. Cæterum ſi nihil ſit reliquum, nulla erit condem-
d *natio, ſed totum* d *compenſabitur.*

K Is. *Subaudi reus.*

l Oppoſita. *Et non aliàs* 1 *quia ſi hæc exceptio omiſſa, erat, Iudex nõ compenſabat debita. Nullibi autem, quod ſciam, hoc D. Marci reſcriptum extat.*

m Compenſatio inducebatur. *Id eſt, poteſtas dabatur Iudici, vt compenſationem admitteret.*

n Conſtitutio. *Quam in Codice lib. 4. habes ſub tit. de compenſ. in vltima lege.*

o Compenſationes. *Theophilus vocat ἀντιλόγους, id eſt, rationes inuicem imputandi, quæ contra debentur.*

p Iure aperto. *Id eſt, Quæ liquida & certa ſunt, quia*
e *debitum hinc inde fit liquidum. Ait* e *enim Iuſtinianus:* Ita tamen compenſationes obijci iubemus, ſi cauſa, ex qua compenſatur, liquida ſit, & non multis ambagibus innodata, ſed poſſit Iudici facilem exitum ſui præſtare. *Idem paulò poſt addit.* Hoc itaque Iudices obſeruent, & non procliniores ad admittendas compenſationes exiſtant, nec molli animo eas ſuſcipiant: ſed iure ſcripto vtentes, ſi inuenerint eas maiorem & ampliorem expoſcere indaginem, eas quidem alij iudicio reſeruent, litem autem priſtinã iam pene expeditam, ſententia terminali componant. *Liquidi ergo ad liquidum fit compenſatio, non econtra.*

q Actiones. *Scilicet ipſas: eſt accuſatiuus.*

r Ipſo iure. *Si tamen de compenſatione conſtet Iudici,*
f *quia non poteſt* f *diuinare: quacunque autem ratione*
g *conſtet, nihil* g *refert.*

ſ Minuantur. *Ad quantitatem nempe concurrentem, id eſt, in tanto, quantum compenſari debet.*

t Siue in rem. *Non quidem, cum adhuc agitur de re ip-*
h *ſa* h *reſtituenda (neque enim ſpecies apta eſt compenſationi) ſed cum ventum eſt ad rei æſtimationem: veluti, quia res ipſa præſtari non poſſit.*

7 u Sola depoſiti actione. † *Huius exceptionis non ſolum*
i *meminit Iuſtinianus in præfata ſua* i *conſtitutione: ve-*
K *rum etiam hac de re peculiarem edidit* K *conſtitutionem, quæ diſerte vetat, depoſiti repetitioni vllam compenſationem, vel deductionem, vel doli exceptionem opponi. Idque etiam obtinere ſtatuit, vbi ex vtraque parte aliquid fuiſſet oppoſitum: ſed nec eius reſtitutionem vlla poſſe denunciatione impedire, voluit.*

x Compenſationis nomine. *Retentionis tñ nomine aliquid obijci poſſe, nempe ſumptus in rem depoſitã factos,*
l *receptũ eſt. Vnde* l *Modeſtinus reſpondit* Actione depoſiti conuentum, apud eundẽ Iudicẽ vtiliter experiri cibariorũ nomine, quæ dedit ſeruo apud ſe cõſtituto.

8 y Sub prætextu. † *Nam cum deponendo contrahamus fiduciam amicitiæ, adeo donata eſt depoſiti actio hoc priuilegio, quod nec compenſatio, nec alia exceptio rectè opponatur repoſcenti debitum. Sicut & illud beneficij habet, vt præferatur alijs actionibus, hoc eſt, vt prima habeatur ratio eorum, qui res vel pecunias (non tamen ſub fœnore) depoſuiſſent, ſi forte alij quoque creditores ad bo-*
m *na depoſitarij* m *agerent.*

z Exactione. Repetitione.

9 † Generalis regula, *ſiue theſis, ex hoc tex. colligenda*
n *eſt, videlicet, quod omnis* n *actio cuiuſcunque generis & qualitatis hodie ipſo iure per compenſationẽ tollatur,*
10 *in tantum, quantum compenſari debet,* † *excepta ſola depoſiti actione. Hoc tamen dogma ita temperabis, com-*
11 *penſationem ipſo iure competere,* † *ſi oppoſita ſit à reo in iudicio, vt ſic de illa conſtare Iudici poſſit facto & vo-*
o *ce hominis, qui Iudex vtique diuinare* o *nequit: in eo enim ius, quo hodie vtimur, à veteri potiſſimũ diſcrepat,*
12 † *quod olim in ſtricti iuris perſecutionibus neceſſe erat ſolenniter obijcere doli exceptionẽ: & ſi Iudex ea neglecta condemnaſſet reũ, ſententia obtinebat vires, niſi appellationis medio infirmaretur. Hodie vero ſufficit compenſationem quibuſcunq; ſimplicibus verbis ſignificaſſe Iudici, & quicquid contra fecerit Iudex, nullum firmitatis robur obtinebit, quodq; reus indebite ſoluit, repetet. Cæterũ differentiam & effectum, an quid ipſo iure exiſtat, vel ope*
p *exceptionis,* p *Bart. alibi ſatis explicat. Vt autem compenſationis tractatum ſatis difficilem eo euidentius cognoſcat iuris ſtudioſus, videndum erat, quid ſit, quibuſque in*
13 *rebus locum habeat compenſatio.* † Eſt ergo compenſatio, debiti ad debitum inuicem in vim ſolutionis ad concurrentem quantitatem contributio: *eaq; ratione introducta quod interſit noſtra potius non ſoluere, quam*
q *ſolutum* q *repetere & vt compenſando arctantur, præ-*
r *cauenturque ſumptus &* r *moleſtiæ induciarum. Ad diffinitionem reuertendo, dixi in ea,* debiti ad debitum, *ſimpliciter: quia compenſatio fit non ſolum de naturali*
14 *& ciuili debito, ſed etiam in naturali tantum.* † *In debi-*
ſ *to autem ciuili tantum, nõ opponitur* ſ *compenſatio, niſi aliquid ex natura admixtum habeat, & adminiculum quoddam accedat, vt in chirographo poſt biennium: tum enim & ciuilis obligatio ad agendum efficax eſt. Item in*
t *debito* t *ex cauſa rei iudicatæ.* † *Debes autem diffinitio-*
15 *nem intelligere de liquido debito: niſi enim compenſatio obijciatur de certo indubitatoq; debito, admittẽda nõ eſt, niſi confeſtim liquidari, & facilè exitũ ſui præſtare poſſit.*
16 † *Quantum autem temporis interuallum dare ad liqui-*
u *dandũ oporteat, puto reliquendũ eſſe iudicandis* u *arbitrio: tametſi Bart. tantum temporis præſcribat, quantum*
x *ad ſoluendum* x *daretur. Subieci, inuicem, hoc eſt, inter ipſos*

ADDITIONES.

a l. Eius. C. de compenſ. l. pen. ff. eod. tit.
b l. In rem. 2. §. 1. de compenſ.
c l. Inuicem. C. ad d. tit.
d l. Sicutores. C. 4. tit.
e Ind. l. vlt.
f l. 13. Si putator, ff. ad l. Aquil.
g Text. in l. 4. ſi conſtat. C. de compenſ. Doct. communiter hic.
h Bald. hic.
i Dicta l. vlt.
k l. Pen. C. depoſ.
l l. 23. Actione. ff. depoſiti.
m l. 7. Si hominem. §. quoties. & l. ſeq. ff. depoſ.
n Idem habes in l. vlt. C. de compenſ. in l. pen. C. depoſ. in cap. bona fide. extra. de depoſ.
o Dict. l. ſi putator. & d. l. ſi conſtat.
p In l. ſi vnus, §. pactus, ff. de pac. Doct. cõiter hic. & in l. Marcellus. ff. de rei vẽd. Decius in l. nihil intereſt. ff. de reg. iur.
q Vt l. 3. ff. de compenſ.
r l. Quod debetur. ff. eod. tit.
ſ l. Quacunque. & ibi Glo. ff. hoc tit.
t Vt not. in l. Iulianus. ff. de cond. indeb.
u Iuxta l. vlt. C. de compen. ibi, hæc itaq; Iudices obſeruẽt, &c.
x Per l. auferetur, §. qui compenſ. ff. de iure Fiſci.

Digitized by Google

17 ipſos contrahentes ab vtraque parte, & non aliâs: † nam
de alio non poteſt quis allegare compenſationem, niſi for-
a te pater ſit, vel dominus, aut ſocius, procuratorve a in
18 rem ſuam. † Annexum eſt, in vim ſolutionis: hic enim
effectus, hoc officium compenſationis eſt, quod vim ſolu-
tionis habeat, ac per conſequens tollat & perimat omnẽ
b obligationem, ciuilem & naturalem: quia quod efficit b
ſolutio, idem operatur compenſatio. Sicut ergo ſolutione
c eius, quod debetur, omnis obligatio c tollitur, ita & cõ-
penſatio perimit omnem obligationem, adeo quod ne reli-
d quiæ quidem d vllæ permaneant. Subdidi, ad concur-
rentem quantitatem: quaſi dicerem, tantum compenſa-
ri, atque inuicem imputari debere, quantum debiti quan-
19 titas expoſcit. † neq; enim poteſt compenſatio ſummam
ſiue quantitatem debitam & compenſabilem excedere.
Poſtremo dixi, contributio: quia vnum debitum fungi-
tur vice alterius ob id certe, quod compenſatio pro ſolu-
20 tione habetur, vt iam dictum eſt. † Ideo is, qui iurauit ſe
ſoluturum, liberatur cõpenſationis obiectione, & à periu-
rio excuſatur non ſecus, atque is, cui adiecta eſt conditio
e dandi, illam e implere compenſando non vetatur. Con-
ſequens eſt, vt ſubijciamus, quibus in rebus admittatur
21 compenſatio: † quo in puncto concludendum eſt, non in
omnibus rebus locum habere compenſationem indifferen
ter, ſed ijs tantum, quæ functionẽ, id eſt, promiſcuum vſum
recipiunt. Cum enim compenſatio ſit imaginaria quædam
ſolutio, oportet, quod inuicem recipiant functionem. Nam
interpretatiua ſolutio non poteſt locum habere, vbi non
eſt locus veræ ſolutioni. Res ergo fungibilis ad rem fungi-
22 bilem propriè ſit compenſatio. † Dicuntur autem res fun
gibiles quæ propter naturæ vel artis ſimilitudinem reci-
piunt functionem & promiſcuum vſum: vt frumentum
cum frumento, vinum cum vino, oleum cum oleo, ſicque
de cæteris rebus ſimilibus. Doct. tamen eas res vulgo
23 etiam quantitatem nominant verũ barbare. † ſola.n.
pecunia quantitas dicitur: quia per eam, quãta quæque
res ſit, æſtimatur. Aliæ namq; res fungibiles, vt frumen-
tum, vinum, nomine quantitatis appellari non poſſunt,
vtpote quia per huiuſmodi res nulla ſit valoris æſtima-
f tio, ſicut Zaſius in f ſingularibus intellect. ex veritate
tradit. Id ſi aduertiſſent interpretes, nõ tot difficultatibus
obſcuraſſent hanc materiam. Neceſſe autẽ eſt vt vtriuſ-
24 que rei fungibilis ſit æqualis bonitas: † quia diſſimilitu-
g do impedit compenſationem, ſicut & functionem. g † Ex
25 præmiſſis colligitur, de ſpecie ad quantitatem, puta de
frumento ad pecuniam, compenſationem eſſe illicitã, cũ
h vnũ non fungatur ſpecie h alterius: † niſi ſpecie perem
26 ptâ deueniatur ad æſtimationem, quia forte ſpecies per
i conſumptionem ad pecuniam i reducatur, ſicque acci-
piendum eſt, quod in tex. hic dicitur. Et in actione reali
compenſationem competere. Neque enim locum in ea
habet compenſatio, cum corpora reſtituẽda ſunt: ſed cum
peruenitur ad æſtimationem, ſi reus offerat æſtimationem
pro fundo petito, & actor acceptet. Item ſi reus iuſſus
rem reſtituere, detrectet, obque id aduerſus eum in litem
iuretur, ac iudex plurimis æſtimet fundum, vel ipſum in-
K tereſſe: nam & hic ſpecie ad quantitatem ſiue K pecu
27 niam deuenitur. † Cæterum quantitatis ad quantitatem
rectè obijcitur compenſatio. Sub quantitatem autem pe-
28 cuniam nominatam accipere debes, † quæ propriè dici-
l tur quantitatis, ſcilicet per quam omnis res, quanta ſit, l
æſtimatur. Et pro regula ſeruandũ eſt, vbicunq; vel iure
vel conſuetudine pecunia ſolui poteſt pro alia re, ibi
& compenſationem admitti, cum ſit imaginaria ſolu-
29 tio † Hoc tamen aliquoties non procedit. Primo in obli-
gatione alternatiua, vt ſi debeas decem, aut hominem,
quia hæc non poteſt compenſari cum pura, præſertim ſi
m actoris ſit electio: ſecus m ſi rei conuenti vel debitoris.
Secundo, ſi debitor quantitatis facultatem habeat ſoluen
di ſpeciem pro quantitate: vt in debito ex cauſa noxali,
quã dominus tenetur ad quantitatem illati damni à ſeruo
ſuo: ſi tamen malit ſeruum pro illo damno noxæ dedere,
n & ſic n ſpeciem ſeu corpus præſtare liberatur. Domino
o ergo ſpeciei ſolutionem eligente compenſatio o inutili-
30 ter opponitur. † Tertio ſi quantitas ſolueretur, vt ſpe-
cies, & vt corpus, vt eſt pecunia in ciſta recondita, vel
ſacco incluſa, aut alioqui obſignata, quæ non expeditur
p vſui. p Bartolus tamen & alij crebrius ſentiunt contra,
q quaſi & tum compenſatio permittatur q Zaſius fœde-
r re diſtinctionis vtramque opinionem conciliat. Nam ſi r
pecunia ita reconditur, vt non deſtinetur vſibus domeſti-
cis, tum impermiſſa eſt compenſatio. Cæterum ſi creditor
cœpiſſet vti hac pecunia, ea ſpecie, quia ceſſat eſſe corpus,
& induit rurſus veſtem quantitatis, Bartoli vera eſt ſen
ſ tentia, vt compenſationi ſ locus ſit. † Præterea ſpeciei
31 ad ſpeciem non ſit compẽſatio: vt, ſi à te fundum petam,
tu viciſſim & me tibi fundum debere obijcias, hic cõpen-
ſatio reijcitur, ea ratione, quoniam vtrobique incerta eſt
æſtimatio: nam in fundis, corporibus & ſpeciebus valor
& æſtimatio variant, caditque in eis affectio, cum fun-
t dus meus forte mihi charior ſit, quam t tibi tuus.
32 † Quemadmodum ſpeciei ad ſpeciem, ita & generis ad
genus compenſatio non admittitur, utcunq; contrarium,
vulgo receptum ſit. Nam etſi genus promittitur, perinde
tamen eſt, ac ſi omnes ſpecies ſub genere contentæ promit
33 terentur: † & in obligatione generis, omnes ſpecies obli-
gantur, ſaltem electiuè. Cum enim qualibet ſpecies ſub eo
genere ſolui poſſit, conſequens eſt, omnes eas in obligatio-
34 ne fuiſſe nexas, licet ſub electione, non copulatiuè. † Sic
nominales dicunt, genus in effectu, & re ipſa nihil aliud
eſſe, quam ſpecies ſimul collectas. Sic obligatio generis
u ſemper ſe ad naturam obligationis ſpeciei u refert: quod
ſi in

ADDITIONES.

a l. rerum, & l. ſeq. ff. de compenſ.
b l. amplius, ff. rem rat. hab.
c Vt ſupra quibus mo. toll. obl. in princ.
d Vt hic, & l. vlt. C. hoc tit. de compen.
e l. ſi peculium, §. 1. ff. de ſtatu li. & Fab. hic.
f c. 1. circa tertiam generis acceptionem.
g Vt tractatur in l. 3. §. mutui, ff. ſi cer. pet.
h l. ſi conuenerit, ff. de pig. act. l. ſi non ſortem, 26. §. ſi centum, ff. de cond. indeb. & l. quod dicitur, de impenſis in reb. dot. fa.
i l. ſi propter, & l. neque, C. de compenſ.
k Tex. in l. qui reſtituere, ff. de rei ven. in l. eius rei, cũ l. ſeq. eo. ti.
l Vt l. 1. ff. de contrah. empt.
m Tex. in l. ſi debeas, & ibi, gloſ. & Bal. & Sal. C. de compenſ. gl. & Bar. in l. ſi ſeruus cõmunis, §. idem dicendũ, ff. de fur.
n l. mixtis, §. 1. ff. de re iud. cum ſimil.
o Gloſ. in l. qui mutua, §. 1. ff. de fur. Bar. in d. §. idem dicendum.
p In l. cum fundus, § ſeruum tuum imprudens, ff. ſi cer. pet.
q Zaſ. hic.
r l. planè, 34. §. 1. verſ. hoc ita, & l. ſed & ſi certos, 51. ff. de verb. oblig.
ſ Fa. tex. in l. ſi is cui, ff. de ſol. vbi dicitur, in pecunia poſſe quantitatem & item corpus intelligi. vide Intellect. Zaſ.
t Vt l. ſi conuenerit, ad ſi de pig. & l. quod dicitur, de impen. in reb. do. fac.
u Ad quod fac. in l. Mæuius, 66. §. duorũ, de leg. 2. vbi dicitur, hominis appellatio oẽs homines, i. ſeruos in ſeſe compendio ſermonis cõplecti. Vide ẽt Zaſ. hic & in ſuis Intell. & Fab.

ſi in ſpeciebus compenſari nequit, rectè nec in generibus
(quæ non ſunt niſi ſpecies breuitate ſermonis collecta) ad-
35 *mittetur compenſatio.† Eſt porro & aliud compenſatio-*
nis genus, ſcilicet qualitatis ad qualitatem: citra quod ob-
ſeruandum eſt id, quod hic à Zaſio non inſubtiliter tradi-
tur. Nam ſæpe fit, ut cauſa in ſeipſa ſit impar qualitate
interim exiſtente pari ac ſimili, quod potiſſimum in ex-
penſarum compenſatione relucet. Videmus enim quoti-
die fieri in iudicijs, quod unus litigatorum plus ſuſtineat
ſumptuum atq; alter: (raro enim ſumptus ſunt utrobique
pares) quia tamen vterque litigandi cauſam habuit: iſta
qualitas, ſcilicet iuſta cauſa recipit compenſationem &
36 *æqualitatem ſumptuum.† Et hæc eſt radicalis atque eui*
a *dens ratio, ob quam expenſarum* a *compenſatio, in iudi-*
37 *cijs in vſum recepta eſt.† Sed & in delictis & crimini-*
bus compẽſatio fieri poteſt: vt, ſi tu mihi dolum adhibui-
ſti, ego viciſſim tibi dolum nexui, neuter poteſt alium ſu
per dolo conuenire, propter compẽſationis oppoſitionem,
ſufficitque dicere: & tu dolum feciſti, quibuſcunque ſim-
b *plicibus verbis et extra iudicium, vt* b *Bart. &* c *Dyn.*
c *prodidere: et hoc quotidie in equis videmus accidere, dum*
permutantur. Pari ratione, ſi vir petat dotem ab vxore
tanquam adultera, ex diuerſo vxor petat donationẽ pro-
d *pter nuptias à marito tanquam lenone, neutri* d *audien-*
tur. Conſimiliter ſi ambo ſocij æqualem negligẽtiam com-
miſerunt, quæ par damnum ſocietatis attulit, ipſi iure de-
e *ſiſtunt inuicem obligati eſſe. & plura* e *exempla paſ-*
38 *ſim in legibus extant.† Prædictis adijciendum velut au-*
ctuarij vice, quod & ad pœnæ euitationem compenſationi
f *locus ſit, vt* f *Salicetus pulchre docuit: veluti ſi aduer-*
ſus hæredem, qui diſtulit legata venerabilib. locis relicta
ſoluere, agatur ad pœnam dupli, iſque compenſationem
obijciat, ideo non ſolui inquiens, quia tantundem mihi de-
g *betur, per hoc* g *euitatur pœna. Sic etiam Faber tradit,*
rem emphyteuticam non cadere in commiſſum per ceſſa-
tionem ſolutionis cenſus, ſi dominus tantundem emphy-
teutæ debeat, ſed oppoſita compenſatione, pœnam euitari.
39 *† Cæterum in quibus caſibus non ſit locus compenſationi,*
h *commentatores poſt* h *Accur. abunde tradunt: præci-*
i *pui autem ſunt hi. Primo in depoſiti* i *actione. Deinde*
ijs nõ datur compenſatio, qui alienæ rei poſſeſſionem per-
k *peram occuparunt.* k *Tertio, ſi corpus aut ſpecies debe-*
tur: vt ſupra dictum eſt. Quarto, ob negotium copiarum
expeditionis tempore mandatum, curator condemnatus,
pecuniam iure compenſationis retinere non poteſt: quo-
l *niam canon compenſatur.* l *Quinto, contra fiſcum* m
m *non obijcitur compenſatio in pleriſque ſpeciebus. Poſtre-*
n *mo, aduerſus Rempublicam* n *cuiuſq; ciuitatis aliquo-*
ties compenſatio prohibetur.

ADDITIONES.

a De expenſarum compenſatione, vide Bald. in Auth. generaliter, C. de epiſ. & cle. Spec. in tit. de expen. §. nunc videndum, poſt prin.
b Bar. in l. verum, ff. de compenſ.
c Dyn. c. in pari, de re iu. lib. 6. adde tex. in l. ſi duo, ff. de dolo mal.
d Tex. eſt eleg. in l. viro atque vxore, ff. ſol. mat. fa. tex. & ibi Doct. in l. cum mulier, ff. de comp.
e In l. ſi ambo, in princ. & §. quoties, ff. de compenſ. in l. vlt. §. ſed etſi ſtipulator, ff de eo, per quem fac. eſt quo mi. &c.
f In l. etiam, C. hoc tit. de compenſ.
g Vt d. l. etiam.
h Hic, in ver. depoſiti.
i Hoc §.
k L. vlt. in fi. C. de compenſ.
l L. ob negotium, ff. de compenſ.
m L. aufertur. §. qui compenſat. ff. de iur. fiſc.
n Vt eſt in l. ea, C. de compenſ.

---

§. Præterea.

1 *Difficultas huius §.*
2 *Arbitrium quid ſignificet in noſtro §.*
3 *Arbitrariæ actiones vnde dicantur.*
4 *In arbitrarijs actionibus duæ ſententiæ feruntur: & numero 16.*
5 *Arbitraria nõ eſt nomẽ actionis, ſed qualitas. et nu. 20.*
6 *Regula circa arbitrarias actiones in textu poſita tantum vna. & num. 10.*
7 *Germanus & verus tex. noſtri ſenſus.*
8 *Explicatio textus liberalis.*
9 *Non omnes actiones ob contumaciã rei ſunt arbitrariæ.*
11 *Omnia exempla in textu poſita vni regulæ ſubijci.*
12 *Actio quod metus cauſa, quomodo ſit arbitraria.*
13 *Actio de dolo, qualiter arbitraria. & num. 40.*
14 *Ad exhibendum actio arbitraria. & num. 60.*
15 *In arbitrarijs iudicijs iudex nihil contra ipſorum naturam arbitratur.*
17 *Actio de eo, qđ certo loco, &c. quomodo ſit arbitraria.*
18 *Noxales actiones non ea ratione eſſe arbitrarias, quia reus ante ſententiam rogetur, an litis æſtimationem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere malit: contra commu.*
19 *Quod ſit officiũ iudicis in Noxali actione, pronunciãdi.*
21 *Noxales actiones non ſunt arbitrariæ: & verba in textu (ex noxali cauſa) nouiter declarata & intellecta.*
22 *Arbitrariæ actiones quomodo differant à bonæ fidei, ſtrictique iuris perſecutione.*
23 *Actionem aliquam eſſe arbitrariam, quid ſignificet.*
24 *Rei vendicatio eſt actio arbitraria, & quare.*
25 *Excuſſa l. qui reſtituere, ff. de rei vend.*
26 *Actio in factũ contra naut. caup. ſtabul. eſt arbitraria.*
27 *Actio ex edicto de Publicanis eſt arbitraria.*
28 *Actio redhibitoria eſt arbitraria.*
29 *Actio de dolo diffinitur.*
30 *Dolus bonus eſt permiſſus: & eius aliquot exempla referuntur.*
31 *Dolus malus quid.*
32 *Actio de dolo non datur, niſi cum cauſæ cognitione.*
33 *Et in cauſa cognitione quæ ſint conſideranda.*
34 *Aduerſus quas perſonas non detur actio de dolo.*
35 *Actio de dolo nõ datur, niſi aliæ deficiant: & ſic in ſubſidium competit.*
36 *An de dolo actio concurrat cum alijs actionibus.*
37 *Quid veniat in hanc actionem.*
38 *Actio de dolo, & quod metus cauſa differunt: & quæ ſit diuerſitatis cauſa.*
39 *Quid oſtendendum in actione de dolo.*
41 *De libello huius actionis.*
42 *Actio de dolo eſt temporalis & interdum perpetua.*
43 *Actio ad exhibendum quare introducta.*
44 *Exhibere quid ſignificet.*
45 *Actio ad exhibendum diffinitur.*
46 *Ad exhibendum actio eſt perſonalis.*
47 *Cauſa materialis huius actionis, & num. 56.*
48 *Hæc actio quare dicatur in rem ſcripta.*
49 *Hæc actio cuilibet intereſſe prætendi datur.*
50 *Vt quis ad exhibendum agat prætendere debet intereſſe pecuniarum.*
51 *Aduerſus quoslibet poſſidentes, itemque detentores hæc actio conceditur.*

52 Quo

52 *Quo tempore quis poſſidere debeat, vt hac actione conueniri poſſit.*
53 *Res tantum mobiles in actionem ad exhib. veniunt.*
54 *Hac actione petitur res exhiberi.*
55 *In quo loco res ſit exhibenda.*
57 *Quæ requirantur in volente hoc iudicio experiri.*
58 *Quæ ſint neceſſaria ex parte rei.*
59 *Actor probare debet reum poſſidere rem exhibendam, & qualiter hoc poſſit.*
61 *Cum quæritur, quid interſit actoris, duplex eſt conſideratio.*
62 *Libelli forma in actione ad exhibendum.*

Præterea quaſdam actiones arbitrarias, ideſt *a* ex arbitrio iudicis pendentes appellamus, in quibus, *b* niſi *c* arbitrio iudicis is cum quo agitur actori *d* ſatisfaciat, *e* veluti rem reſtituat, vel *f* exhibeat, vel ſoluat, *g* vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, condemnari debeat. *h* Sed iſtæ actiones tam in rem, quam in perſonam inueniuntur: In rem, veluti Publiciana, Seruiana de rebus coloni, quaſi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In perſonam, veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus cauſa, aut dolo malo factum eſt. Item cū id, quod certo loco promiſſum eſt, petitur. Ad exhibendum quoque actio, ex arbitrio iudicis pendet. *i* In his actionibus K & cæteris ſimilibus, *l* permittitur iudici ex bono & æquo, ſecundum cuiuſq; rei de qua actum eſt, naturā, æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri oporteat.

1 Interpretes † *vulgo aiunt, materiā huius §. qui actio-*
nes arbitrarias tractat, ſubtilem & ſcabroſam eſſe, &
male cognitam, adeo vt Faber præceptorem in ea deſide-
ret, maliſque diſcere, quam docere, & merito: abſurda
enim videbat ab omnibus eſſe tradita. Sane in eius enar-
ratione fere omnium interpretum ingenia defeciſſe, ſub-
ſequentia (vt puto) perſpicue ſignificabunt. Prætermiſſis
autem aliorum traditionibus, vt verum germanumq; hu-
ius contextus ſenſum eliciamus, & arbitrariarum actio-
num naturam recte percipiamus, cum primis ſcire opor-
tet, quomodo arbitrium noſtro in propoſito accipiatur.
2 † Arbitrium, *de quo hic diſputamus, nihil aliud eſt,*
quām interlocutio quædam iudicis, ſententiam diffinitiuā
a *antecedens, quam* a *Theophilus* μεσίτειαν *nuncu-*
b *pat,* b *Placentinus ſententiam interlocutoriā. Sic enim*
ait: In omnibus actionibus bonę fidei non interponitur arbitrium, id eſt, primi iudicis interlocutoria, ſed tantum diffinitiua: porro in arbitrarijs duæ ſententiæ
c feruntur. *Et* c *alibi:* Arbitraria dicitur rei vēdicatio, ſicut & quæcunque alia arbitraria, eo, quia primum iudex arbitratur rem reſtitui, ſcilicet interloquendo,
d & poſtea pronunciat diffiniendo. *Item* d *alibi:* Arbitrium quoque iudicis, *inquit,* dicitur ſententia prima in actionibus arbitrarijs. *Ex quibus duo ſunt diſcen-*
3 *da, velut in modum prauiæ cuiuſdam inſpectionis.* † *Pri-*
mum arbitrarias actiones dici, quæ ab arbitrio, ideſt, in-
4 *terlocutione vel interceſſione iudicis penden.* † *Alterum,*
duas in arbitrarijs actionibus ferri ſententias, interlocu-
toriam ſcilicet, & diffinitiuam: ſi reus conuentus interlo-
cutioni iudici ſatisfaciat, pęnam condemnationis effugit:
ſin minus, diffinitiua ſententia omnino condemnandus eſt.
5 † *Porro hoc verbum,* Arbitraria, *non eſt nomen actionis*
proprium, ſed qualitas cuiuſdam, quæ certis actionibus
e *inhæret,* e *recte* e *Accurſius ait. Nunc propius acce-*
6 *dendo ad textum,* † *tradit in eo Iuſtinianus arbitrariarū*
actionum dignoſcendarum gratia regulam tātum vnam,
videlicet, quod in arbitrarijs iudicijs reus arbitrio iudicis ſatisfaciens abſolui, non ſatisfaciens condemnari debeat. *Eius deinde exempla ſubijciens, actiones eas*
nominatim recenſet, quas arbitrarias eſſe dicimus. Ex
quo apparet, ipſum Imperatorem omnes actiones arbi-
trarias in eam regulam includere voluiſſe: quod ſi accu-
rate Bartolus & cæteri perpendiſſent, non vtique tot re-
gulas à ſententia tex. noſtri prorſus alienas tam temere
confinxiſſent. Eſt autem hæc vera & natiua totius con-
f *textus noſtri,* f *ſententia.* † *Quamuis in iudicijs regu-*
7 *lariter permiſſum eſt iudici, cauſa cognita protinus ſen-*
tentiam diffinitiuam ferre, vtcunque reo grauis & dura
futura ſit condemnatio: eſt tamen genus quoddam actio-
num, in quibus humanius atque benignius cum reo agen-
dum eſt. In his enim iudex, priuſquam negotium ſiue cau-
ſam diffiniat, velut interceſſor quidam & amicabilis con-
ciliator arbitratur & æſtimat, quemadmodum ex bono
& æquo actori ſatisfieri oporteat, quod ſi reus tali iudi-
cis arbitrio ſatisfaciat actori, obtemperet iudici, tunc ab-
ſoluitur & condemnationem euitat: ſin vero arbitrio non
obtemperans, in contumacia perſeueret, vſque ad ſenten-
tiam, iudex omnino condemnat eum. Hæc eſt propria ſpe-
cialiſq; arbitrariarum actionum natura, & qui diuerſum
tradunt, velut in tenebris obambulantes, ſæpe impingunt,
& diuinationes afferunt partim impertinentes, partim
8 *legum ſententijs repugnantes.* † *Explicemus textum.*
a Ex arbitrio. *Ex interlocutione ſiue interceſſione iudi-*
cis, vt Theophilus recte exponit.
b Niſi arbitrio iud. *Hæc eſt generalis diffinitio, ſiue re-*
gula, in quam omnes actiones arbitrariæ includuntur:
etiam actio, quæ certo loco promiſſum petitur, vtcunque
g *Doct. cōmuniter repugnent, ſicut* g *infra latius oſtendā.*
c Arbitrio. *In his enim actionibus arbitrio iudicis ſatiſ-*
9 *factionem fieri oportet, non actoris voluntate.* † *Unde*
conſequitur, non omnes actiones ob contumaciam rei ar-
bitrarias dici poſſe, vt Bart. & alij voluere, ſed eas tan-
tum, quæ in tex. recenſentur, & quæ cum his ſimilitudi-
nem habent.
d Satisfaciat. *Eo enim ſecundum arbitrium ſiue interlo-*
cutionem iudicis ſatisfaciente, abſolutio ſubſequi debet.
e Veluti. *Exempla ſunt in regulam ſupradictam adaptata. Singulas autē haſce actiones deinde diſcutiemus.*
f Exhibeat. *Præſtet rem inſpectioni publicæ.*
g Vel ex nox. cauſ. *Quia noxæ deditio pro ſatisfactione*
haberi debet. quaſi diceret, ſi dominus aliqua arbitraria
actione conueniatur noxaliter, etiamſi arbitrio iudicis
nō ſatisfaciat, ſed ſeruū noxæ dedat, perinde cōdemnatio-
nē effugit, ac ſi arbitrio iudicis ſatisfeciſſet. & hic eſt ve-
h *rus horum verborum ſenſus, de quo* h *infra vberius.*

h Sed

ADDITIONES.

a In ſuis Græcis Inſti. in hoc §.
b In ſumma huius tit.
c In lib. de vendic. cap. 5.
d In ſumma, C. de recept. arb. mox à prin.
e Gloſ. in l. bonæ fidei, in verb. conductarum, & ibi Bar. ff. de eo quod cer. lo.
f In hunc modum, § grauiter, & nouiter explicat Fran. Duarenus in commentarijs de in litem iurando. ex quo multa huc mutuati ſumus.
g Num. 17.
h Num. 21.

b Sed iſtæ actiones. *Scilicet quæ arbitrariæ ſunt, & in quibus duplex à iudice fertur ſententia.*

i In his enim actionibus. *Viden' Imperatorem vna quaſi periodo omneis arbitrarias actiones comprehendere, ſicq; ſub vnam regulam ſupra traditam includere?*

K Et cæteris ſimilibus. *Vt eſt Redhibitoria, & Rerum amotarum.*

l Permittitur iudici. *Scilicet interloquendo, priuſquam ferat diffinitiuam ſententiam.*

10 † Ex præſenti *loco collige regulã tãtum vnam,* quod
in arbitrarijs actionibus *reus, ante ſententiam diffinitiuam ex arbitrio ſiue interlocutione iudicis ſatisfaciens,*
11 *abſolui, non ſatisfaciens condemnari debeat. †Huius regulæ oĩa exempla & actiones hoc in cõtextu recẽſitas optime conuenire, atq; in eã includi, ex infra dicẽdis perſpicue conſtabit, vtcumq; interpretes ex æquo oẽs diſſentiant. Cum.n.in his oĩbus arbitrio iudicis ſatisfaciens abſoluat, non ſatisfaciens condẽnetur, conſequens eſt oẽs prædictæ regulæ ſubijci. Theophilus actiones ſingulas fere ad hanc regulam applicat. Nam ſi vel actione Publiciana, vel Seruiana aut quaſi Seruiana, actum fuerit, & reus præcepto iudicis ſubſecutus, rem ante condemnationem reſtituerit, abſolutionem conſequetur. Hoc porro vel maxime perſpicuum eſſe poteſt in actionibus, quod metus cauſa,*
12 *& de dolo.† Actio enim quod metus cauſa, eſt, qua tecũ*
a *ago ad rem, quæ mihi per metum ablata eſt, de qua* a
alibi diximus: ſi tu iam conuentus hac actione, iudicis interceſſione & iuſſu rem illam mihi reſtitueris, quadrupli
b *condemnationem effugis. Sic enim & Iuſtinianus ipſe* b
ſupra de hac actione loquens: Eius natura, *inquit,* tacite continetur, vt qui iudicis iuſſu ipſam rem actori reſtituat, abſoluatur: quod in cæteris caſibus non eſt ita, ſed omnino quiſque in quadruplum condemnatur, quod eſt & in furti manifeſti actione. *Hæc ille: quaſi diceret, in cæteris quadruplaribus etiamſi res ante ſententiam reſtituatur, pœna tamen non euitabitur. Vtcunque enim fur manifeſtus vel raptor, ante condemnationem rem raptam, furto ve ſubductam reſtituãt, à pœna tamen non liberantur. Sed quæ eſt ratio? quoniam iſtæ actiones, furti manifeſti, & vi bonorum raptorum, in numero ar-*
c *bitrariarum non* c *referuntur. Quorſum & ea quadrant,*
d *quæ ab* d *Vlpiano ad alterum caput edicti.* Quod metus cauſa, *ſcribuntur. Edicti verba ſunt.* Si res metu ablata ſit, neque ea res arbitrio iudicis reſtituatur, intra annum in quadruplum iudicium dabo. *Vlpianus interpretari volens hæc verba:* Si quis non reſtituat, *inquit,* in quadruplum in eum iudicium pollicetur. ſatis enim clementer cum reo Prætor egit, vt daret ei reſtituẽdi facultatem, ſi vult pœnam euitare. *Et Paulo poſt.* Nec cuiquam iniquum videatur, ex alieno facto aliũ in quadruplum condemnari, quia non ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res non reſtituatur. Hæc autẽ actio cum arbitraria ſit, licentiam habet reus, ab arbitrio vſque ad ſententiam reſtitutionem rei facere: quod ſi non fecerit, iure meritoque quadrupli condemnabi-
13 tur. *Hactenus Vlpianus.† Paria & de doli actione idem*
e *Vlpianus, enarrans quoddam caput edicti,* de dolo e
malo, *ſcriptum reliquit:* Arbitrio iudicis, *inquiens,* hac quoque actione reſtitutio comprehenditur: & niſi fiat reſtitutio, ſequitur condemnatio, quanti res eſt. *Plenius Theophilus & de dolo actionem arbitrariam eſſe oſtendere volens, ita exemplo declarat: Veluti illectum tu me, vino forſan obrutum, vel aliter deceptum, eo perduxiſti, vt rem tibi meam traderem: tandem ego ad me reuerſus, & mihi redditus, dolo tecum agere cœpi. Iam ſi ante cõdemnationem rem illam arbitrio iudicis mihi reſtitueris, ſimul & cõdemnationem euadis, & infamiam,*
14 *quæ inde conſequitur: † Sic & ad exhibendum actio arbitraria eſt: quia ſi rem, quam apud te occultas, iuſſu & interceſſione iudicis exhibueris, id eſt, eam inſpectioni præſtiteris, abſoluendus es: ſin minus, ſentẽtia diffinitiua con-*
f *demnandus es. Has tamen poſteriores duas actiones* f
15 *infra ſpeciatim explicabimus. † Ex prædictis colligitur, in arbitrarijs actionibus iudicem nihil contra ipſarum naturam arbitrari, ſicut hactenus falſo creditum eſt, ſed potius earundem naturam in pronunciando ſequi, id quod Theophil. verba ſatis perſpicue euincunt. Διὰ τὸ εἰδικῶς ἐγκεῖσθαι ταῦτα ταῖς ἀγωγαῖς: id eſt, propterea quod ſpe-*
16 *cialiter ea ineſſe creduntur his actionibus.† Deinde & illud ex præmiſſis intelligi poteſt, in omnibus arbitrarijs actionibus duplicem à iudice ferri ſententiam, interlocu-*
g *toriam ſcilicet, & diffinitiuam, vt &* g *ſupra diximus.*
17 † *Nam quod Doct. tradũt, in actione, qua certo loco promiſſum petitur, condemnationem protinus fieri, ſine præcedente interlocutione, eamque nihilominus arbitrariam eſſe: id ſupradictæ regulæ conſentaneum non eſt, & fruſtra hanc actionem idem regulæ ſubiecißet Imperator, niſi etiam ſubincluderetur. Nec aduerſatur, quod iudex id quod intereſt, in ea actione arbitratur & æſtimat: idem enim & in alijs plerisq; actionibus fieri ſolet, quæ tamen*
b *ob eam cauſam arbitrariæ nõ ſunt, ſicut* h *Bar. ipſe pro-*
i *bat. Quare ipſe* i *Duareni ſententiam ſequor, exiſtimantis, quod hæc quoque actio dicatur arbitraria, eadem ratione, qua ſuperiores, & ſub eadem regula cõprehẽdatur. Põt enim (exempli gratia) huic actioni aditus iudex pariter arbitrari, & interloqui, vt ſatiſdet reus de pecunia ibi ſoluenda, vbi promiſſa eſt: qui iudicis arbitrio paruerit, abſolutionem conſequetur: ſin minus, ſententia diffinitiua*
K *condemnabitur, & ita* K *Vlpianus diſerte reſpondit.*
18 † *Quod denique (vt ad vltimum tex. noſtri exemplum deueniam) communi interpretãtium aſſertione, receptum eſt, noxales actiones ea ratione arbitrarias dici, quia iudex ante ſententiam reum interroget, vtrum litis æſtimationem ſoluere malit, an ſeruum noxæ dedere? qui ſi reſpõdeat ſe dediturum, à iudice tamen iuſſus ſeruum noxæ non dedat, condemnandus ſit, quando actor in litem iurauerit: hoc tamen verum eſſe vix adduci poſſum, vt credam, nam & à verbis, ſenſuque §. noſtri penitus abhor-*
19 *ret, neque vllam ſpeciem rationis habet. † Officiũ namque iudicis eſt in actione noxali ſub alternatione dominũ condemnare, vt is vel litis ſoluat æſtimationem, vel ſer-*
l *uum noxæ* l *dedat: & ſecundum communes regulas ſo-*
lius

ADDITIONES.

a In §. item actio, de eo. ſup. hoc tit.
b In d. §. item actio, de eo. ſup. hoc tit.
c l. qui ea mente, 65. ff. de fur. & l. non prodeſt, 5. ff. vi bo. rap.
d In l. item ſi cum exceptione, 14. ff. quod met. cau.
e In l. arbitrio, 18. in prin. ff. de dolo malo.
f Actionem de dolo, num. 29. actionem vero ad exhibendum, num. 45.
g Ad prin. huius §.
h In l. vnica, ad fi. de ſent. quæ pro eo, quod intereſt, &c. & in l. ſi id quod ex Pamphila, 75. ff. de leg. 2. in l. cõtinuus, 173. §. cum ita, ff. de verb. obl.
i In comment. de in litem iuran.
k In l. quod ſi Epheſi. 4. de eo, quod certo lo.
l Tex. eſt in prin. inſ. de noxalib. actio.

a dictis noxæ deditionis iudicium a nullum eſt. Niſi ergo
iudex formam à lege præſcriptam in iudicando ſeruet, of-
ficio ſuo non recte functus eſſe dicitur. Neque obſtabit ſi
dicas, vbicunque iudicem æquitas monuerit, interrogatio-
b nem in iudicio fieri b oportere. Item ad officium iudicis
ſpectare in interdictis quibuſdam noxalibus, vt voluntate
domini primum explorata, ſeruum noxæ dedere iubeat,
c & c ſic non parentem condemnet: nam huiuſmodi in-
terrogatio iniqua captioſaque eſt, per quam reo adimitur
facultas ſibi à lege conceſſa, noxæ dedendi videlicet poſt
d condemnationẽ, donec iudicati d conueniatur. Et quam-
uis colore iſtius interrogationis videatur reo ſaluum ma
nere hoc legis beneficiũ, reuera tamen & in effectu ante
it. Dominus enim, qui ita interrogatur à iudice, ante latã
ſententiam non poteſt intelligere, an malit litis æſtima-
tionem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere: quum tamen hęc
dedendi facultas, vſque ad executionem ſententię nõ alia
ratione concedatur, quam quod iniquum ſit, nequitiam
e ſeruorum dominis ſupra ipſorum e corpora damnoſam
eſſe. Conſequitur ergo, ad officium iudicis non pertinere,
vt vel dominũ cogat interrogationi factæ reſpondere, vel
ſeruum noxæ dedere præcipiat, niſi forte ſponte ſe aduer-
20 ſario ſatisfacturum negauerit. † Suntne igitur actiones
noxales etiam arbitrariæ? Minime vero. neque enim hæc
dictio, Noxalis, nomen actionis, ſed potius qualitatis cu-
f iuſdam certis actionibus inhærentis. f ſignificat:
ſic enim et de actionibus perpetuis, aut temporalibus, aut
pœnalibus, aut rei perſecutorijs. idem quæri poſſet, num ar
bitraria eſſent. Ita autem quæſtio cui non abſurda videre-
tur & inepta? cum hæc non ſint nomina actionũ propria:
ſed quædam qualitates inhærentes pleriſque iudicijs. Qua
g re g Duarenum ſententiam veram eſſe non dubito, qui ſic
ſententiam ſequit: Earum actionum, quæ hic enume-
rantur, hanc eſſe naturam, vt reus ante ſententiam in-
terlocutioni iudicis non obtemperans, condemnari
debeat, ſi modo ſuo noĩe conueniatur. Nam ſi ex no-
xali cauſa, noxæ deditio pro ſatisfactione habẽda eſt.
Exemplo reuerit clarior. Actio quod metus cauſa, & de
dolo, quæ arbitrariæ ſunt, non tantum aduerſus aliquem
h ſuo, ſed & ſerui nomine h intendi poteſt. Quid ergo ſi do
minus, vel quod metus cauſa, vel de dolo actione noxali-
ter conuentus ſit, iſque iuſſus à iudice reſtituere rem, quam
metu dolo ve extorſit, arbitrio non obtemperet? an ſi noxæ
dedat ſeruum, perinde condemnationem effugit, ac ſi arbi
trio ſatisfaceret? Et non videtur, quia edictum ita loqui-
i tur, Si res arbitrio iudicis non i reſtituatur. Hanc ita-
que dubitationem eximit Imperat. his verbis, ſupplens
quod edicto Prætoris omiſſum fuit: Niſi arbitrio iudicis
21 ſatisfaciat, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat. † Vnde
ad quæſtionem propoſitam ſic reſponderi poteſt: Actio-
nes in tex. noſtro enumeratæ, veluti quod metus cauſa, de
dolo, & reliquæ, ſiue contra aliquem ſuo nomine, ſiue no-
xaliter intendantur, arbitrariæ ſunt. Furti vero actio, Le-
gis Aquiliæ, iniuriarum, Vi bonorum raptorum, quamuis
22 ex noxali cauſa agatur, arbitrariæ tamen non ſunt. † Ex
prædictis facile iam eſt colligere, quantum arbitrariæ
actiones à ſtricti iuris, bonæq; fidei iudicijs differant. Nã
in ſtricti iuris perſecutionibus, cum iudicis poteſtas ver-
bis, quibus contrahentes vſi ſunt, adſtricta, & tanquam
incluſa ſit, liberum ei non eſt, ante ſententiam quicquam
benignius aut clementius arbitrari, quàm verba contra-
hentium ipſa præſcribant, & quam inter contrahentes di
ctum, conuentumque ſit, tametſi id æquum forte eſſe iu-
dicet. In his vero, quæ bonæ fidei ſunt, quia iudex liberam
iudicandi facultatem habet, quod ſibi æquum viſum fue-
rit, & minime alligatam: poteſt & omiſſo neglectoq; ar
bitrio, ſi ita viſum ei fuerit, protinus ſententiam ferre.
Porro in arbitrarijs ſententia diffinitiua nõ recte fertur, ni
23 ſi præceſſerit arbitrium, & interlocutio iudicis. † Nam
arbitrariam actionem eſſe, nihil aliud ſignificat, quàm
aliquam actionem eſſe eius natura, vt iudex in ea ſenten
tiam diffinitiuam non ferat, niſi prius, tanquam amicabi-
lis quidam compoſitor, arbitretur interloquendo, quomo-
do ex bono & æquo actori ſatisfaciendum ſit: cui interlo-
cutioni ſiue interceſſioni ſi ſatisfiat, abſolutio: ſin minus,
condemnatio ſubſequi debeat. Prædictis arbitrarijs actio
nibus annumerandæ ſunt & pleræque aliæ, quæ cum ſu-
24 perioribus ſimilitudinem habent. † Primum rei vendi-
catio: nam & in ea arbitrium condemnationẽ ſolet præ-
K cedere, cui ſi reus obtemperet, abſoluitur: ſin minus, K
condemnatur. Neque obſtat, quod videri poteſt, rei ven-
dicationem non ex iudicis arbitrio pendere, cum in ea in-
l terdum arbitrio neglecto res à poſſeſſore manu militari l
auferenda ſit: quia reſpõdeo & in actione de dolo, & qui-
buſdam alijs, iudicis arbitrium nonnunquam ceſſare, quam
m tamen arbitrariam eſſe, nemo m dubitat. † Quod n ſi
25 Vlpiani verba recte ponderemus, conſtabit & in Publi-
n cianā, & ſic pleriſque eiuſdem generis perſecutionibus
rem à poſſeſſore auferri, non minus quàm in rei vendica-
tione. ſic enim ait. Qui reſtituere iuſſus iudici non
paret, contendens ſe non poſſe reſtituere, ſi quidem
habet rem, manu militari officio iudicis, ab eo tranſ-
ferri, & fructuum duntaxat, omniſque cauſæ nomine
condemnatio fit: ſi vero non poteſt reſtituere, ſi qui-
dem dolo fecit, quo minus poſſit, is quantum aduer-
ſarius in litem ſine vlla taxatione in infinitum iurauе-
rit, damnandus eſt. Deinde ſubdit: Hæc ſententia gene
ralis, &c. quibus verbis ſignificat, præcedentem ſententiã
de executione manu militari facienda, ac de in litem iu-
rando, generalem eſſe, & ad omneis actiones pertinere,
quibus arbitrio iudicis quid reſtituitur. Cum enim gene-
rali verbo vſus fuerit (qui reſtituere iuſſus) merito adij-
cit, ſe non ſolum rei uendicationem, ſed & pleraſque alias
actiones quibus ad reſtituendum agitur, complecti vo-
o luiſſe: Huc accedit quod idem o Vlpian. ſcribit, in Pu-
bliciana actione eadem omnia, quæ in rei vendicatione,
p obſeruanda eſſe. Item cum p Neratius dicat Publicia-
nam actionem non ideo comparatam eſſe, vt res domino
auferatur: vtique à contrario ſignificat, ab eo poſſeſſore,
q qui dominus non eſt, auferri poſſe. Quinimo q Placenti-
nus

ADDITIONES.

a l. miles, 6. ff. de re iudic.
b l. vbicunque, 11. ff. de inter. act.
c Per l. vlt. ff. de interd.
d l. item veniunt, 20. §. idem recte, de petit. hæred.
e d. prin. inſ. de nox. act.
f §. ſunt autem, inſ. de noxal. act.
g In loco ſup. alleg.
h l. quod dixımus, ff. quod met. cau. l. ſi oleum, §. vlt. & l. ſi quis affirmauerit, 9. §. pen. ff. de dol. mal.
i l. ſi cum exceptione, 14. §. quatenus, quod met. cauſ.
k l. & ex diuerſo, 35. & l. qui reſtituere, ff. de rei vendi.
l d. l. qui reſtituere, ff. de rei vend.
m Iuxta l. arbitrario, §. non tamen, & §. ſi cuius, ff. de dol. mal.
n In d. l. qui reſtituere.
o In l. ſed et ſi res, §. in Publiciana, ff. de publ.
p In l. vlt. ff. eod. tit.
q Lib. 1. de rei vendi. tit. 4.

nus de rei vendicatione loquens: Notandum quoq; eſt,
inquit, quod per arbitrium, ideſt, interlocutoriam ſen-
tentiam, iudex cum reo agit clementius: per vltimum
autem calculum, ideſt, per diffinitiuam ſententiam,
agit ſecum durius, coercetque eum ſeuerius, puta in
26 quantum iurauerit petitor, etiam in infinitum. † *De-
inde* actio in factum contra nautas, ſtabularios, *inter
arbitrarias perſecutiones recenſentur, quia cum hoſpites
deponunt apud eos res, quas inuexerunt, niſi iudicis arbi-
trio reſtituant, pœna dupli perimuntur, reſtituẽtes autem*
27 *iuſſu iudicis, dupli pœnam effugiunt.* † *Item* actio in fa-
a ctũ a ex edicto de publicanis: *quia ſi publicani ab ali-
quibus rem auferant, vel ad illicita cogant, conuenti fa-
cultatem habent ante ſententiã rem reſtituere, iudice ita
arbitrante, & dupli pœnam euitare, quæ aliàs illis infligi-*
b *tur. Hinc* b *Vlpianus ad edictum de Publicanis.* Et re-
ſtituendi, *inquit,* facultas publicano vi abreptum da-
tur: qđ ſi fecerit, omni onere exuitur, & pœnali actio-
28 ne ex hac parte edicti liberatur. † *Demum* actio redhi
bitoria. *emptore enim pecus morboſum venditori redhi-
bente, niſi venditor præcepto & arbitrio iudicis parens,
reſtituat precium & acceſſiones, in duplum condemna-*
c *tur, ſi vero reddat, dupli pœna* c *liberatur. Poteris forte
& alias actiones addere, ſi quæ cum prædictis cogna-
tionem quaſi & ſimilitudinem habere videbuntur. Et
hæc quidem de arbitrarijs actionibus dicta ſint hactenus:
explicemus modo actionem de dolo, & ad exhibendum,
ſpeciatim, cum in ſuperioribus neutra harum enarrata*
29 *fuerit.* † Actio de dolo eſt perſonalis, & datur aduer-
ſus decipientem aliquem dolo malo, cauſa cognita, ſi
alia actio deficiat pro conſequenda indemnitate, illi
qui deceptus eſt. *Perſonalis eſt, quia ex maleficio doli
mali in perſonam eius, qui alium circumſcripſit, naſcitur.*
d *Sequitur,* aduerſus decipientem: *voluit enim* d *æquiſ-
ſimus Prætor naturali ratione aduerſus varios & dolo-
ſos, qui alijs obeſſent calliditate quadam, ſubuenire edi-
cto ſuo, ne vel illis malitia ſua eſſet lucroſa, vel deceptis*
30 *ſimplicitas damnoſa.* † *Dixi,* Dolo malo, *ad differẽtiam*
e *boni doli, ideſt, ſolertia, qui* e *eſt permiſſus: vt ſi machi-
netur quis aduerſus hoſtes vel latrones: ſi quis aſtutia &
calliditate dolum & vim ab alio ſibi illatam repellat:
aut ſi quis aliud faciat, aliud ſimulet alterius commodan-
di gratia: de hoc dolo edictum Prætoris non loquitur, ſed
de dolo malo, qui ex propoſito hominis doloſi contingit:*
31 † *& diffinitur à* f *Labeone, quòd ſit calliditas fallacia,*
f *machinatio, ad circumueniendum, fallendum, decipiendũ*
g *alterum adhibita.* g *Bald. verò breuius:* Dolus eſt, *ait,*
malitia in alterius damnum prorumpens. *Plerunque
tamen dolus malus etiam re ipſa emergit, vt cum dece-
ptus ſum vltra dimidium iuſti precij, ita quod valor ſiue
æſtimatio rei me decepit: ſed nec is ad hanc æſtimatio-*
h *nem* h *pertinet. Subiunxi,* cauſa cognita, *hoc eſt, cum*
32 *cognitione cauſæ,* † *hoc enim iudicium non paſſim inſtitui*
33 *poteſt, ſed ita demum, ſi id cum cauſæ cognitione fiat.* † *In
cauſa autem cognitione verſantur hæc tria, tempus, res,
perſona. Primum tempus, quia hodie de dolo actio biennio
à tempore doli paſſi continuè numerãdo datur, & non vl-*
i *tra, etiã lite* i *conteſtata, quod ſingulare eſt in hac actio-*
k *ne, cum regulariter per litis conteſtationem* k *perpe-
tuentur iudicia. Olim autem dabatur annus vtilis. Deinde
res, quia modica pro modica re hoc iudicium non datur,*
l *niſi enim quantitas ſit vltra duos aureos,* l *indulgendũ*
34 *non eſt.* † *Demum perſona, vt non concedatur aduerſus
eas perſonas, quibus pietate, officio, reuerentia obliga-
mur, cum ſit famoſa. Quare nec liberis nec libertis aduer
ſus parentes patronoſve, nec ſubditis aduerſus dominos,
nec humilis aduerſus eum, qui dignitate excellit, nec per-
dito aduerſus hominem vita emendatioris, de dolo agere
licebit. Dabitur tamen aduerſus iſtas perſonas loco illius
in factum actio verbis temperatis, in qua nõ fiat doli men-*
m *tio, ſed bona fidei, ne ex ſuo dolo* m *lucrentur.* † *Dixi ſi*
35 alia actio deficiat, *meritò enim Prætor ita demum hanc
actionem pollicetur, ſi alia actio non ſit, quoniam tam fa-
moſa actio nõ temere debuit à Prætore decerni, ſi ſit alia,
qua quis poſſit experiri. Sed & ſi interdictum ſit, quo quis
experiri, vel exceptio, qua ſe tueri poſſit, vel ſtipulatione
quis tutus ſit, quia puta doli clauſulam ſtipulatus eſt, vel
ſperanda ſit in integrum reſtitutio, aut etiam aduerſus
tertium, qui dolum non intulit, poſſit haberi regreſſus, &
in ſumma, ſi vlla alia ratione indemnitati eius, qui cir-*
n *cumſcriptus eſt, conſuli poſſit,* n *huic iudicio locus non
eſt. Sic ergo obſerua, hanc actionem non, niſi in ſubſidium,*
36 *quando alia remedia deficiunt, dari,* † *neque etiam hanc
cum alia actione concurrere, niſi alia, vel ex eodem æqui-
tatis fonte profluat, vel ſit generalis, quia ſpecies non ex-*
o *cludit ſuum* o *genus. Item & ſi cum inferiori ſub ſe con-
currit, ſed non cum pari, ſicque habet ſe inſtar inuidi, qui*
p *de pari* p *dedignatur.* † *Annexum eſt* pro conſequenda
37 indemnitate, *nam hoc iudicio agimus, primum vt no-
bis reſtituatur id quod ad doloſum peruenit ex ſua vel al-*
q *terius* q *fraude. Deinde ſi nihil ad eum peruenit, & ta-
men deceptus ex huiuſmodi fallacia damnum accepit, pe-*
r *tet tantum, quãtum eius interfuit, id non eſſe* r *factum.
Et ſic de dolo actio duntaxat ad conſequendam indemni-*
ſ *tatem competit. Hinc tradit* ſ *Vlpianus, ſi plures dolo*
38 *fecerint, & vnus rem reſtituerit omneis liberari.* † *Dif-
fert ergo hæc perſecutio ab actione, quod metus cauſa, quæ*
t *in* t *quadruplum datur, illa verò in ſimplum tantum.
Diuerſitatis ea eſt ratio, quia in cuiuſcunq; poteſtate eſt,
à paucioribus decipi, nec fidere paſſim omnibus: at metũ*
39 *effugere non eſt penes metuentes.* † *Sed in de dolo iudicio
deſignari omnino oportet, cuius dolo malo, & quid factũ
ſit, quo loco, quo tempore. Scire enim debet actor, in qua*
u *re circumſcriptum ſit, nec in tanto* u *crimine vagari:*
40 † *Por-*

ADDITIONES.

a Et qua in l. 1. ff. de publ.
b In d. l. 1. §. dixerit aliquis, & l. hoc edicto, de publ.
c Tex. in l. redhibitoria, 43. ff. de ædilit. edic.
d l. quod Ephesi. ff. de eo quod cer. lo.
e l. 1. in prin. & §. non fuit, ff. de dol. malo, c. ne quis arb. 12. q. 2.
f In d. l. 1.
g In l. pignus, 9. C. de pig. act.
h Tractatur autem, de eo in l. 2. C. de reſcind. vend.
i l. vlt. C. de dolo malo.
k l. vlt. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. l. non ſolet, 86. ff. de re. iuris.
l l. ſi oleum, in fi. & l. ſeq. ff. hoc tit. de dol. mal.
m l. nõ dẽt, & l. ſeq. ff. hoc ti. Bar. in l. infamẽ, ff. de pub. iud. Ang. in l. ſi ſuperſtite, de dol. vbi ponũt formam actionis in fact.
n d. l. 1. §. ait Prætor, vſque ad finem, & l. eleganter, §. ſed eſt verius, & §. ſeq. iuncta l. cum à te, ff. hoc tit.
o l. certi condictio, 9. ff. ſi cer. pet.
p d. l. 2. & ibi gloſ. C. de dol. mal.
q l. ſed ſi ex dolo, §. item ſi quid, ff. de dol. mal.
r l. arbi. §. dolo cuius. & l. quum quis perſuaſerit, & l. rem quandam venalem, eod. tit.
ſ In l. ſi plures, ff. de dol. mal.
t § item actio, de eo. ſupra hoc noſtro tit.
u l. ſed & ex dolo, §. vlt. & l. ſeq. ff. hoc tit. l. 2. §. 1. de doli mali & me. except.

40 † *Porrò quum illa actio ſit arbitraria, vt ſupra oſtenſum*
eſt, ideo ſi doloſus arbitrio iudicis parens, ante ſententiam
reſtituat, abſoluendus eſt, nec infamiam incurret, at verò
ſi non reſtituat, cum poſſet omnino condemnabitur, quan-
ti in litem ex affectione non ex vera æſtimatione iurane-
a *rit is,* a *qui dolum paſſus eſt. Iudex tamen refrenabit,*
ſi modum excedat affectio. Quomodo autem dolus proba
ri debeat, Angelus, & Io. de Platea hic abundè docent.
41 † *Cæterum non poteſt certa libelli forma hoc in iudicio*
oſtendi, cum ſecundum varietatem caſuum & factorum
in quibus committitur dolus, variari mutarique oporteat
& libellum. Interdum enim verſatur dolus bonæ fidei con-
tractibus, interdum in ſtrictis iudicijs, nonnunquam etiã
b *extra iudicium componitur,* vt b *Zaſius poſt alios in*
Pandectis ſub titulo, de dolo malo, copioſè docet, & ego
c *pleraque* c *ſupra de hoc tradidi.* † *Hoc tamen non eſt*
42 *omittendum quamuis ſupra dixerim, de dolo iudicium eſ*
d *ſe temporale, &* d *concludi hodie biennio veruntamen*
actionem factũ in id, quo locupletior factus eſt doloſus, vel
e *heres eius,* e *perpetuò datur. Exceptio verò doli non ſo*
f *lum contra hæredem, ſed & cõtra ipſum doloſum* f *per-*
43 *petuo durat, quæ differentia nõ eſt negligenda.* † *Videa-*
mus porro actionem ad exhibendum: quam Iuriſconſul
tus quotidianam & neceſſariam eſſe ait, maximè propter
rei vendicationem, atque cæteras in rem actiones introdu
g *ctam, licet & propter alios contractus plerumq;* g *de-*
tur, puta depoſiti, locati commodati, ſi ſuper qualitate rei
44 *controuerſia incideret.* † *Eſt aũt exhibere in noſtro propo*
h *ſito nihil aliud, quàm* h *rem petitam in iudicio oſtende-*
re coram iudice in præſentia actoris & teſtium, vt per
45 *hoc ſit actori poteſtas rei iudicialiter petendæ.* † Actio
vero ad exhibendum eſt perſonalis, in rem ſcripta,
quæ cuilibet intereſſe pecuniarium prætendenti da-
tur, aduerſus quemcunque, qui exhibendi copiam ha
bet, vt rem mobilem exhibeat, deturque experiundi
46 poteſtas. † *Quòd hæc actio ſit* perſonalis, *non eſt dubiũ,*
i *quum ſint* i *verba de hoc expreſſa.* † *Quæ autem ſit cau*
47 *ſa materialis ſiue obligatio, ex qua oriatur, dubitari ſo-*
let. Et plerique tradiderunt hanc actionem irregularem
eſſe, quum nullum hic verſetur factum, vnde obligatio
produci queat. Verum ſi diligentius intueare, habet iſta
actio magnam obligationẽ ex qua naſcatur, quæ ex ſum-
ma æquitate progreditur. Quid enim iuſtius, quàm vt mi
k *hi ſine vllo tuo detrimento rem* k *exhibeas? ſi fuerit*
mea, bene quidem, ſin minus, nihil amittis exhibẽdo. Hoc
itaque æquitas ipſa ſuggerit, etiamſi iure ſtricto deficia-
mus: meritò igitur obligatur poſſeſſor ad exequendum.
48 *Addidi, in rem ſcriptam:* † *quia tametſi ſui origine perſo-*
nalis ſit, tamen aduerſus quemcunque poſſidentem conce-
ditur, & ſequitur continuò poſſeſſorem ſiue detentorem,
vel ad inſtar actionis in rem. Sequitur, quæ cuilibet da-
49 *tur:* † *hæc enim actio non ſolum domino, & quaſi domino*
competit, ſed & omni prætẽdenti aliqua modo, ſua intereſ
ſe rem exhiberi. Debet autem alicuius intereſſe ex cauſa
honeſta & probabili, puta quia in rem actiturus ſit, vel rei
vendicatione, vel Seruiana, vel hypothecaria, vel interdi
cto Vtrubi, vel petiturus vſumfructum, vel optaturus ex
multis rebus vnam, ſecundum relictam optionem. Cæte-
rum ex improbabili & iniuſta cauſa nemo poteſt intereſ
l *ſe* l *prætendere: ideoque ad iudicem pertinet, ſummatim*
m *cognoſcere, an alicuius interſit exhiberi rem, vt ſic exhi-*
n *beri iubeat, vel nõ, ſi nihil* m *interſit: ob id certè, ne quis*
50 *proprio affectu fingat* n *ſua intereſſe.* † *Apoſui intereſ-*
ſe pecuniarium, o *vt oſtenderem omnino neceſſe eſſe in*
hac actione vt quis prætendat intereſſe pecuniarium: aliud
enim intereſſe non ſufficere. tametſi enim alicuius interſit
ex affectu, quod res exhibeatur, ſi tamen inde non ſequa-
o *tur emolumentum pecuniarium, deneganda* o *eſt hæc*
actio, ſufficitque probare hoc intereſſe iureiurando, vt Fa
p *ber, Angel. & Platenſis* p *hic tradunt.* † *Addidi ad-*
51 *uerſus quemcunque: datur enim hæc actio, primum ad-*
uerſus eum, qui naturaliter & ciuiliter poſſidet: deinde
aduerſus eum, qui naturaliter tantum incumbit poſſeſſio-
ni, vt eſt vſufructuarius, vaſallus, emphyteuta, & ſimi-
les: hi enim naturalem tantum poſſeſſionem habent, non
quidem ad hoc, vt mediante vſucapione plenum dominiũ
conſequantur, ſed duntaxat, vt fructus ſuos faciant. Item
aduerſus ciuiliter poſſidentem, vt eſt, proprietarius, domi
nus feudi, dominus ſoli, dominus emphyteuſis: ſi tamen ci
uiliter tantum poſſidens rei exhibendæ copiam habeat:
aliàs ſufficit ſola cautio de exhibenda re, cum in eius pote
q *ſtatem* q *deuenerit. Præterea aduerſus detentorem, vt*
eſt is, apud quem depoſita, vel cui commodata, aut loca-
ta, pignorive data res eſt, & ſi qui ſunt ſimiles: hi enim
neque ciuiliter, neque naturaliter poſſident, cum neque
vſucapiant, aut præſcribant, nec fructus perceptos lu-
r *crentur. Demum aduerſus nudum rei* r *cuſtodem. Po-*
ſtremò aduerſus quemlibet, qui quoquo pacto exhibendi
52 *poteſtatem habet, niſi etiamſi non poſſideat.* † *Parum au-*
tem refert, ſi is, qui conuenitur, litis conteſtatæ tẽpore non
poſſideret, dummodo ante ſententiam poſſideret, vel rem
detinere inueniatur: nam etſi litis conteſtatæ tempore poſ
ſideret, & poſteà poſſidere ſine dolo malo deſineret, abſol
ueretur. Quòd ſi dolo fecerit, quo minus poſſideat, vel rem
corruperit, mutauerit, interuerterit, nihilominus hoc iudi
cio tenebitur, ſic ut tanti condemnetur, quanti aduerſus
ſ *ipſum actor in litem* ſ *iurauerit. Atque hic eſt effe-*
53 *ctus huius actionis non modicus.* † *Dixi, vt rem mobi-*
lem: res enim tantum mobiles in hanc actionem veniunt,
immobiles verò ſeipſas oſtendunt & exhibent, patentq;
omnibus inſpicere volentibus. Sed & perſonæ familiæ no
t *ſtræ exhibendæ ſunt, vt ſerui, ſi* t *ſuper delictis arguan-*
tur. Dico autem, rem mobilem: ſimpliciter: quia hoc in
iudicio non refert, res exhibenda per ſe extet, aut iuncta
u *ſit* u *alijs: vt ſi gẽma incluſa ſit annulo, rota currui, em-*
blema

ADDITIONES.

a d.l. arbitrio, in prin. & §. 1.
b Zaſ. poſt Doct. ff. de dol. mal.
c § ſi quis in fraudem, num. 30. ſupra eo.
d Vt d. l. vlt. C. de dolo.
e l. itaque ſi acceptis, §. vlt. ff. eod.
f l. pure mihi, §. ſi de dol. mal. & met. exc.
g l. nam. & 4. ff. ad exhib.
h l. 2. ff. ad exhib.
i In l. 3. §. eſt autem perſonalis, ff. ad exhib.
k Fa. text. elegans in l. in ſumma, 2. §. item Varus, 5. ff. de aq. pluu. arcen.
l Exemplum in l. 3. §. ſciendum, & ad l. exhibendũ, ff. ad exhib.
m d. l. 3. § ſciendum.
n Tex. elegans, in l. pen. ff eo. tit. ad exhib.
o Pa. l. ſi liber homo, ff. hoc tit. gl. in l. 2. in verbo, ſi poſtul. C. eo.
p Per l. 3. ſi ſeruus, ff. ad exhib. & Bar. in l. 2. in prin. ff. quẽad. teſt. aper.
q Tex. in l. Celſus, § vlt. ad exhibend.
r d. l. 3. §. vlt. & l. ſeq. & d. l. Celſus. §. 1.
ſ d. l. Iulianus, in prin. & §. quis rem, cum § ſeq. & l. 5. §. præterea. ff ad exhib.
t d. l. 3. §. præterea, & §. ſi quis noxali.
u l. gemma, cum l. ſeq. & l. Celſus, §. idem Iulianus, l. Iul. in prin. §. 1. 2. & 3. ad exhib.

17 *ipſos contrahentes ab vtraque parte, & non alüs:† nam*
de alio non poteſt quis allegare compenſationem, niſi for-
a *te pater ſit, vel dominus, aut ſocius, procuratorve* a *in*
18 *rem ſuam.† Annexum eſt,* in vim ſolutionis: *hic enim*
effectus, hoc officium compenſationis eſt, quod vim ſolu-
tionis habeat, ac per conſequens tollat & perimat omnē
b *obligationem, ciuilem & naturalem: quia quod efficit* b
ſolutio, idem operatur compenſatio. Sicut ergo ſolutione
c *eius, quod debetur, omnis obligatio* c *tollitur, ita & cō-*
penſatio perimit omnem obligationem, adeo quod ne reli-
d *quia quidem* d *vlla permaneant. Subdidi,* ad concur-
rentem quantitatem: *quaſi dicerem, tantum compenſa-*
ri, atque inuicem imputari debere, quantum debiti quan-
19 *titas expoſcit.† neq; enim poteſt compenſatio ſummam*
ſiue quantitatem debitam & compenſabilem excedere.
Poſtremo dixi, contributio: *quia vnum debitum fungi-*
tur vice alterius. ob id certe, quod compenſatio pro ſolu-
20 *tione habetur, vt iam dictum eſt.† Ideo is, qui iurauit ſe*
ſoluturum, liberatur cōpenſationis obiectione, & à periu-
rio excuſatur non ſecus, atque is, cui adiecta eſt conditio
e *dandi, illam* e *implere compenſando non vetatur. Con-*
ſequens eſt, vt ſubijciamus, quibus in rebus admittatur
21 *compenſatio: † quo in puncto concludendum eſt, non in*
omnibus rebus locum habere compenſationem indifferen
ter, ſed ijs tantum, quæ functionē, id eſt, promiſcuum vſum
recipiunt. Cum enim compenſatio ſit imaginaria quadam
ſolutio, oportet, quod inuicem recipiant functionem. Nam
interpretatiua ſolutio non poteſt locum habere, vbi non
eſt locus veræ ſolutioni. Res ergo fungibilis ad rem fungi-
22 *bilem propriè fit compenſatio.† Dicuntur autem res fun*
gibiles, quæ propter naturæ vel artis ſimilitudinem reci-
piunt functionem & promiſcuum vſum: vt frumentum
cum frumento, vinum cum vino, oleum cum oleo, ſicque
de cæteris rebus ſimilibus. Doct. tamen eas res vulgo
23 *etiam quantitatem nominant verū barbare. † ſola.n.*
pecunia quantitas dicitur: quia per eam, quāta quæque
res ſit, æſtimatur. Aliæ namq; res fungibiles, vt frumen-
tum, vinum, nomine quantitatis appellari non poſſunt,
vtpote quia per huiuſmodi res nulla fit valoris æſtima-
f *tio, ſicut Zaſius in* f *ſingularibus Intellect. ex veritate*
tradit. Quod ſi aduertiſſent interpretes, nō tot difficultatibus
obſcuraſſent hanc materiam. Neceſſe autē eſt vt vtriuſ-
24 *que rei fungibilis ſit æqualis bonitas:† quia diſſimilitu-*
g *do impedit compenſationem, ſicut & functionem.* g *† Ex*
25 *præmiſſis colligitur, de ſpecie ad quantitatem, puta de*
frumento ad pecuniam, compenſationem eſſe illicitā, cū
h *vnū non fungatur ſpecie* h *alterius: † niſi ſpecie perem*
26 *pta deueniatur ad æſtimationem, quia forte ſpecies per*
i *conſumptionem ad pecuniam* i *reducatur, ſicque acci-*
piendum eſt, quod in ver. hic dicitur. Et in actione reali
compenſationem competere. *Neque enim locum in ea*
habet compenſatio, dum corpora reſtituenda ſunt: ſed cum
peruenitur ad æſtimationem, ſi reus offerat æſtimationem
pro fundo petito, & actor acceptet. Item ſi reus iuſſus
rem reſtituere, detrectet, obque id aduerſus eum in litem
iuretur, ac iudex pluribus æſtimet fundum, vel ipſum in-
k *tereſſe: nam & hic ſpecie ad quantitatem ſiue* k *pecu*
27 *niam deuenitur.† Cæterum quantitatis ad quantitatem*
rectè obijcitur compenſatio. Sub quantitatem autem pe-
28 *cuniam numeratam accipere debes, † quæ propriè dici-*
l *tur quantitatis, ſcilicet per quam omnis res, quanta ſit,* l
dignoſcitur. Et pro regula firmandū eſt, vbicunq; vel iure
vel conſuetudine pecunia ſolui poteſt pro alia re, ibi
& compenſationem admitti, cum ſit imaginaria ſolu-
29 *tio † Hoc tamen aliquoties non procedit. Primo in obli-*
gatione alternatiua, vt ſi debeas decem, aut hominem,
quia hæc non poteſt compenſari cum pura, præſertim ſi
m *actoris ſit electio: ſecus* m *ſi rei conuenti vel debitoris.*
Secundo, ſi debitor quantitatis facultatem habeat ſoluen
di ſpeciem pro quantitate: vt in debito ex cauſa noxali,
qua dominus tenetur ad quantitatem illati damni à ſeruo
ſuo: ſi tamen malit ſeruum pro illo damno noxæ dedere,
n *& ſic* n *ſpeciem ſeu corpus præſtare liberatur. Domino*
o *ergo ſpeciei ſolutionem eligente compenſatio* o *inutili-*
30 *ter opponitur. † Tertio ſi quantitas ſolueretur, vt ſpe-*
cies, & vt corpus, vt eſt pecunia in ciſta recondita, vel
ſacco incluſa, aut alioqui obſignata, quæ non expeditur
p *vſui.* p *Bartolus tamen & alij crebrius ſentiunt contra,*
q *quaſi & tum compenſatio permittatur* q *Zaſius fœde-*
r *re diſtinctionis vtramque opinionem conciliat. Nam ſi* r
pecunia ita reconditur, vt non deſtinetur vſibus domeſti-
cis, tum impermiſſa eſt compenſatio. Cæterum ſi creditor
cœpiſſet vti hac pecunia, ea ſpecie, quia ceſſat eſſe corpus,
& induit rurſus veſtem quantitatis, Bartoli vera eſt ſen
ſ *tentia, vt compenſationi* ſ *locus ſit. † Præterea ſpeciei*
31 *ad ſpeciem non fit compēſatio: vt, ſi à te fundum petam,*
tu viciſſim & me tibi fundum debere obijcias, hic cōpen-
ſatio reijcitur, ea ratione, quoniam vtrobique incerta eſt
æſtimatio: nam in fundis, corporibus & ſpeciebus valor
& æſtimatio variant, caduque in eis affectio, cum fun-
t *dus meus forte mihi charior ſit, quam* t *tibi tuus.*
32 *† Quemadmodum ſpeciei ad ſpeciem, ita & generis ad*
genus compenſatio non admittitur, utcunq; contrarium
uulgo receptum ſit. Nam etſi genus promittatur, perinde
tamen eſt, ac ſi omnes ſpecies ſub genere contentæ promit
33 *terentur: † & in obligatione generis, omnes ſpecies obli-*
gantur, ſaltem electiuè. Cum enim qualibet ſpecies ſub eo
genere ſolui poſſit, conſequens eſt, omnes eas in obligatio-
34 *ne fuiſſe nexas, licet ſub electione, non copulatiuè. † Sic*
nominales dicunt, genus in effectu, & re ipſa nihil aliud
eſſe, quam ſpecies ſimul collectas. Sic obligatio generis
u *ſemper ſe ad naturam obligationis ſpeciei* u *refert: quod*
ſi in

ADDITIONES.

a l.rerum, & l.ſeq.ff de compenſ.
b l.amplius, ff. rem rat.hab.
c Vt ſupra quibus mo.toll obl. in princ.
d Vt hic, & l.vlt. C.hoc tit de compen.
e l ſi peculium. §. 1. ff de ſtatu h. & Fab hic.
f c.1. circa tertiam generis acceptionem.
g Vt tractatur in l.2. §. mutui, ff. ſi cer.pet.
h l.ſi conuenerit, ff de pig act. l.ſi non ſortem, 26 §. ſi centum, de cond.indeb. & l.quod dicitur, de impenſis in reb.dot.fa.
i l ſi propter, & l.neque, C. de compenſ.
k Tex. in l.qui reſtituere, ff. de rei ven. in l.eius rei, cū l.ſeq. eo.ti.
l Vt l 1. ff de contrah. empt.
m Tex. in l.ſi debeas, & ibi, gloſ. & Bal. & Sal. C. de compenſ. gl. & Bar in l.ſi ſeruus cōmunis, §. idem dicendū, ff. de fur.
n l.miles, §. 1. ff de re iud cum ſimil.
o Gloſ. in l qui iniuria, §. 1, ff. de fur. Bar. in d. §. idem dicendum.
p In l.cum fundus, § ſeruum tuum imprudens, ff. ſi cer.pet.
q Zaſ. hic.
r l.planè, 34. §. 1. verſ. hoc ita, & l.ſed & ſi certos, 5 1. ff. de verb. oblig.
ſ Fa. tex. in l.ſi is cui, ff de ſol. vbi dicitur, in pecunia poſſe quantitatem & item corpus intelligi. vide Intellect Zaſ.
t Vt l.ſi conuenerit, ad ſi de pig. & l.quod dicitur, de impen. in reb. do. fac.
u Ad quod fac in l.Mæuius, 66. §. duorū, de leg. 1. vbi dicitur, hominis appellatione oēs homines, i. ſeruos in ſeſe compendio ſermonis cōplectī. Vide ēt Zaſ hic & in ſuis Intell. & Fab.

Digitized by Google

ſi in ſpeciebus compenſari nequit, recte nec in generibus
(quæ non ſunt niſi ſpecies breuitate ſermonis collecta) ad-
35 *mittetur compenſatio.† Eſt porro & aliud compenſatio-*
nis genus, ſcilicet qualitatis ad qualitatem: citra quod ob-
ſeruandum eſt id, quod hic à Zaſio non inſubtiliter tradi-
tur. Nam ſæpe fit, ut cauſa in ſeipſa ſit impar qualitate
interim exiſtente pari ac ſimili, quod potiſſimum in ex-
penſarum compenſatione relucet. Videmus enim quoti-
die fieri in iudicijs, quod unus litigatorum plus ſuſtineat
ſumptuum atq; alter: (raro enim ſumptus ſunt utrobique
pares) quia tamen vterque litigandi cauſam habuit: iſta
qualitas, ſcilicet iuſta cauſa recipit compenſationem &
36 *æqualitatem ſumptuum.† Et hæc eſt radicalis atque eui*
a *dens ratio, ob quam expenſarum* a *compenſatio, in iudi-*
37 *cijs in vſum recepta eſt. † Sed & in delictis & crimini-*
bus compẽſatio fieri poteſt: vt, ſi tu mihi dolum adhibui-
ſti, ego viciſſim tibi dolum nexui, neuter poteſt alium ſu
per dolo conuenire, propter compẽſationis oppoſitionem,
ſufficitque dicere: & tu dolum feciſti, quibuſcunque ſim-
b *plicibus verbis ẽt extra iudicium, vt* b *Bart. &* c *Dyn.*
c *prodidere: et hoc quotidie in equis videmus accidere, dum*
permutantur. Pari ratione, ſi vir petat dotem ab vxore
tanquam adultera, ex diuerſo vxor petat donationẽ pro-
d *pter nuptias à marito tanquam lenone, neutri* d *audiun*
tur. Conſimiliter ſi ambo ſocij æqualem negligẽtiam com-
miſerunt, quæ par damnum ſocietatis attulit, ipſi iure de-
e *ſiſtunt inuicem obligati eſſe. & plura* e *exempla paſ-*
38 *ſim in legibus extant.† Prædictis adijciendum velut au-*
ctuarij vice, quod & ad pœnæ euitationem compenſationi
f *locus ſit, vt* f *Salicetus pulchre docuit: veluti ſi aduer-*
ſus hæredem, qui diſtulit legata venerabilib. locis relicta
ſoluere, agatur ad pœnam dupli, iſque compenſationem
obijciat, ideo non ſolum inquiens, quia tantundem mihi de-
g *betur, per hoc* g *euitatur pœna. Sic etiam Faber tradit,*
rem emphyteuticam non cadere in commiſſum per ceſſa-
tionem ſolutionis cenſus, ſi dominus tantundem emphy-
teutæ debeat, ſed oppoſita compenſatione, pœnam euitari.
39 *† Cæterum in quibus caſibus non ſit locus compenſationi,*
h *commentatores poſt* h *Accur. abunde tradunt: præci-*
i *pui autem ſunt hi. Primo in depoſiti* i *actione. Deinde*
ijs nõ datur compenſatio, qui alienæ rei poſſeſſionem per-
k *peram occuparunt.* k *Tertio, ſi corpus aut ſpecies debe-*
tur: vt ſupra dictum eſt. Quarto, ob negotium copiarum
expeditionis tempore mandatum, curator condemnatus,
pecuniam iure compenſationis retinere non poteſt: quo-
l *niam ea non compenſatur.* l *Quinto, contra fiſcum* m
m *non obijcitur compenſatio in pleriſque ſpeciebus. Poſtre-*
n *mo, aduerſus Rempublicam* n *cuiuſq; ciuitatis aliquo-*
ties compenſatio prohibetur.

ADDITIONES.

a De expenſarum compenſatione, vide Bald. in Auth. generaliter, C. de epiſ. & cle. Spec. in tit. de expen. §. nunc videndum, poſt prin.
b Bar. in l. verum, ff. de compenſ.
c Dyn. c. in pari, de re iu. lib. 6. adde tex. in l. ſi duo, ff. de dolo mal.
d Tex. eſt eleg. in l. viro atque vxore, ff. ſol. mat. fa. tex. & ibi Doct. in l. cum mulier, ff. de comp.
e In l. ſi ambo, in princ. & §. quoties, ff. de compenſ. in l. vlt. §. ſed etſi ſtipulator, ff. de eo, per quem fac. eſt quo mi. &c.
f In l. etiam, C. hoc tit. de compenſ.
g Vt d. l. etiam.
h Hic, in ver. depoſiti.
i Hoc §.
k L. vlt. in fi. C. de compenſ.
l l. ob negotium, ff. de compenſ.
m L. aufertur, §. qui compenſat. ff. de iur. fiſc.
n Vt eſt in l. ea, C. de compenſ.

§. Præterea.

1 *Difficultas huius §.*
2 *Arbitrium quid ſignificet in noſtro §.*
3 *Arbitrariæ actiones vnde dicantur.*
4 *In arbitrarijs actionibus duæ ſententiæ feruntur: & numero 16.*
5 *Arbitraria nõ eſt nomẽ actionis, ſed qualitas. et nu. 20.*
6 *Regula circa arbitrarias actiones in textu poſita tantum vna. & num. 10.*
7 *Germanus & verus tex. noſtri ſenſus.*
8 *Explicatio textus liberalis.*
9 *Non omnes actiones ob contumaciã rei ſunt arbitrariæ.*
11 *Omnia exempla in textu poſita vni regulæ ſubijci.*
12 *Actio quod metus cauſa, quomodo ſit arbitraria.*
13 *Actio de dolo, qualiter arbitraria. & num. 40.*
14 *Ad exhibendum actio arbitraria. & num. 60.*
15 *In arbitrarijs iudicijs iudex nihil contra ipſorum naturam arbitratur.*
17 *Actio de eo, qđ certo loco, &c. quomodo ſit arbitraria.*
18 *Noxales actiones non ea ratione eſſe arbitrarias, quia reus ante ſententiam rogetur, an litis æſtimationem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere malit: contra commu.*
19 *Quod ſit officiũ iudicis in Noxali actione, pronunciãdi.*
21 *Noxales actiones non ſunt arbitrariæ: & verba in textu (ex noxali cauſa) nouiter declarata & intellecta.*
22 *Arbitrariæ actiones quomodo differant à bonæ fidei, ſtrictique iuris perſecutione.*
23 *Actionem aliquam eſſe arbitrariam, quid ſignificet.*
24 *Rei vendicatio eſt actio arbitraria, & quare.*
25 *Excuſſa l. qui reſtituere, ff. de rei vend.*
26 *Actio in factũ contra naut. caup. ſtabul. eſt arbitraria.*
27 *Actio ex edicto de Publicanis eſt arbitraria.*
28 *Actio redhibitoria eſt arbitraria.*
29 *Actio de dolo diffinitur.*
30 *Dolus bonus eſt permiſſus: & eius aliquot exempla referuntur.*
31 *Dolus malus quid.*
32 *Actio de dolo non datur, niſi cum cauſa cognitione.*
33 *Et in cauſa cognitione quæ ſint conſideranda.*
34 *Aduerſus quas perſonas non detur actio de dolo.*
35 *Actio de dolo nõ datur, niſi alia deficiant: & ſic in ſubſidium competit.*
36 *An de dolo actio concurrat cum alijs actionibus.*
37 *Quid veniat in hanc actionem.*
38 *Actio de dolo, & quod metus cauſa differunt: & quæ ſit diuerſitatis cauſa.*
39 *Quid oſtendendum in actione de dolo.*
41 *De libello huius actionis.*
42 *Actio de dolo eſt temporalis & interdum perpetua.*
43 *Actio ad exhibendum quare introducta.*
44 *Exhibere quid ſignificet.*
45 *Actio ad exhibendum diffinitur.*
46 *Ad exhibendum actio eſt perſonalis.*
47 *Cauſa materialis huius actionis. & num. 56.*
48 *Hæc actio quare dicatur in rem ſcripta.*
49 *Hæc actio cuilibet intereſſe prætendi datur.*
50 *Vt quis ad exhibendum agat prætendere debet intereſſe pecuniarum.*
51 *Aduerſus quoslibet poſſidentes, itemque detentores hæc actio conceditur.*

52 *Quo*

52 *Quo tempore quis poſſidere debeat, vt hac actione conueniri poſſit.*
53 *Res tantum mobiles in actionem ad exhib. veniunt.*
54 *Hac actione petitur res exhiberi.*
55 *In quo loco res ſit exhibenda.*
57 *Quæ requirantur in volente hoc iudicio experiri.*
58 *Quæ ſint neceſſaria ex parte rei.*
59 *Actor probare debet reum poſſidere rem exhibendam, & qualiter hoc poſſit.*
61 *Cum quæritur, quid interſit actoris, duplex eſt conſideratio.*
62 *Libelli forma in actione ad exhibendum.*

Præterea quaſdam actiones arbitrarias, ideſt *a* ex arbitrio iudicis pendentes appellamus, in quibus, *b* niſi *c* arbitrio iudicis is eum quo agitur actori *d* ſatisfaciat, *e* veluti rem reſtituat, vel *f* exhibeat, vel ſoluat, *g* vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, condemnari debeat. *h* Sed iſtæ actiones tam in rem, quam in perſonam inueniuntur: In rem, veluti Publiciana, Seruiana de rebus coloni, quaſi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In perſonam, veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus cauſa, aut dolo malo factum eſt. Item cũ id, quod certo loco promiſſum eſt, petitur. Ad exhibendum quoque actio, ex arbitrio iudicis pendet. *i* In his actionibus K & cæteris ſimilibus, *l* permittitur iudici ex bono & æquo, ſecundum cuiusq; rei de qua actum eſt, naturã, æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri oporteat.

1 Interpretes † *vulgo aiunt, materiã huius §. qui actiones arbitrarias tractat, ſubtilem & ſcabroſam eße, & male cognitam, adeo vt Faber præceptorem in ea deſideret, maluitque diſcere, quam docere, & merito: abſurda enim videbat ab omnibus eße tradita. Sane in eius enarratione fere omnium interpretum ingenia defeciſſe, ſubſequentia (vt puto) perſpicue ſignificabant. Prætermiſſis autem aliorum traditionibus, vt verum germanumq; huius contextus ſenſum eliciamus, & arbitrariarum actionum naturam rectè percipiamus, cum primis ſcire oportet, quomodo arbitrium noſtro in propoſito accipiatur.*
2 † Arbitrium, *de quo hic diſputamus, nihil aliud eſt, quàm interlocutio quædam iudicis, ſententiam diffinitiuã*
a *antecedens, quam* a *Theophilus* μεσῖτιαν *nuncu-*
b *pat,* b *Placentinus ſententiam interlocutoriã. Sic enim ait:* In omnibus actionibus bonę fidei non interponitur arbitrium, id eſt, primi iudicis interlocutoria, ſed tantum diffinitiua: porro in arbitrarijs duæ ſententiæ
c feruntur. *Et* c *alibi:* Arbitraria dicitur rei vẽdicatio, ſicut & quæcunque alia arbitraria, eo, quia primum iudex arbitratur rem reſtitui, ſcilicet interloquendo,
d & poſtea pronunciat diffiniendo. *Item* d *alibi:* Arbitrium quoque iudicis, *inquit,* dicitur ſententia prima in actionibus arbitrarijs. *Ex quibus duo ſunt diſcen-*
3 *da, velut in modum prænię cuiuſdam inſpectionis. † Primum arbitrarias actiones dici, quæ ab arbitrio, ideſt, in-*
4 *terlocutione vel interceſſione iudicis penden. † Alterum, duas in arbitrarijs actionibus ferri ſententias, interlocutoriam ſcilicet, & diffinitiuam: ſi reus conuentus interlocutioni iudici ſatisfaciat, pęnam condemnationis effugit: ſin minus, diffinitiua ſententia omnino condemnandus eſt.*
5 † *Porro hoc verbum,* Arbitraria, *non eſt nomen actionis proprium, ſed qualitas cuiuſdam, quæ certis actionibus*
e *inhæret,* † *rectè* e *Accurſius ait. Nunc propius acce-*
6 *dendo ad textum, † tradit in eo Iuſtinianus arbitrariarũ actionum dignoſcendarum gratia regulam tãtum vnam, videlicet,* quod in arbitrarijs iudicijs reus arbitrio iudicis ſatisfaciens abſolui, non ſatisfaciens condemnari debeat. *Eius deinde exempla ſubijciens, actiones eas nominatim recenſet, quas arbitrarias eſſe dicimus. Ex quo apparet, ipſum Imperatorem omnes actiones arbitrarias in eam regulam includere voluiſſe: quod ſi accurate Bartolus & cæteri perpendiſſent, non vtique tot regulas à ſententia tex. noſtri prorſus alienas tam temere confinxiſſent. Eſt autem hæc vera & natiua totius con-*
f *textus noſtri,* f *ſententia. † Quamuis in iudicijs regu-*
7 *lariter permiſſum eſt iudici, cauſa cognita protinus ſententiam diffinitiuam ferre, vtcunque reo grauis & dura futura ſit condemnatio: eſt tamen genus quoddam actionum, in quibus humanius atque benignius cum reo agendum eſt. In his enim iudex, priuſquam negotium ſiue cauſam diffiniat, velut interceßor quidam & amicabilis conciliator arbitratur & æſtimat, quemadmodum ex bono & æquo actori ſatisfieri oporteat, quod ſi reus tali iudicis arbitrio ſatisfaciat actori, obtemperet iudici, tunc abſoluitur & condemnationem euitat: ſin vero arbitrio non obtemperans, in contumacia perſeueret, vſque ad ſententiam, iudex omnino condemnat eum. Hæc eſt propria ſpecialiſq; arbitrariarum actionum natura, & qui diuerſum tradunt, velut in tenebris obambulantes, ſępe impingunt, & diuinationes afferunt partim impertinentes, partim*
8 *legum ſententijs repugnantes. † Explicemus textum.*
a Ex arbitrio. *Ex interlocutione ſiue interceſſione iudicis, vt Theophilus rectè exponit.*
b Niſi arbitrio iud. *Hæc eſt generalis diffinitio, ſiue regula, in quam omnes actiones arbitrariæ includuntur: etiam actio, qua certo loco promiſſum petitur, vtcunque*
g *Doct. cõmuniter repugnent, ſicut* g *infra latius oſtendã.*
c Arbitrio. *In his enim actionibus arbitrio iudicis ſatiſ-*
9 *factionem fieri oportet, non actoris voluntate. † Unde conſequitur, non omnes actiones ob contumaciam rei arbitrarias dici poſſe, vt Bart. & alij voluere, ſed eas tantum, quæ in tex. recenſentur, & quæ cum his ſimilitudinem habent.*
d Satisfaciat. *Eo enim ſecundum arbitrium ſiue interlocutionem iudicis ſatisfaciente, abſolutio ſubſequi debet.*
e Veluti. *Exempla ſunt in regulam ſupradictam adaptata. Singulas autẽ haſce actiones deinde diſcutiemus.*
f Exhibeat. *Præſtet rem inſpectioni publicæ.*
g Vel ex nox. cauſ. *Quia noxæ deditio pro ſatisfactione haberi debet. quaſi diceret, ſi dominus aliqua arbitraria actione conueniatur noxaliter, etiamſi arbitrio iudicis nõ ſatisfaciat, ſed ſeruũ noxæ dedat, perinde cõdemnationẽ effugit, ac ſi arbitrio iudicis ſatisfeciſſet. & hic eſt ve-*
h *rus horum verborum ſenſus, de quo* h *infra vberius.*

h Sed

ADDITIONES.

a In ſuis Græcis Inſti. in hoc §.
b In ſumma huius tit.
c In lib. de vendic. cap. 5.
d In ſumma, C. de recept. arb. mox à prin.
e Gloſ. in l. bonæ fidei, in verb. conductarum, & ibi Bar. ff. de eo quod cer. lo.
f In hunc modum, § grauiter, & nouiter explicat Fran. Duarenus in commentarijs de in litem iurando. ex quo multa huc mutuati ſumus.
g Num. 17.
h Num. 21.

b Sed iſtæ actiones. *Scilicet quæ arbitrariæ ſunt, & in*
quibus duplex à iudice fertur ſententia.
i In his enim actionibus. *Viden' Imperatorem vna*
quaſi periodo omneis arbitrarias actiones comprehen-
dere, ſicq; ſub vnam regulam ſupra traditam includere?
K Et cæteris ſimilibus. *Vt eſt Redhibitoria, & Rerum*
amotarum.
l Permittitur iudici. *Scilicet interloquendo, priuſquam*
ferat diffinitiuam ſententiam.
10 † Ex præſenti *loco collige regulã tãtum vnam,* quod
in arbitrarijs actionibus *reus, ante ſententiam diffiniti-*
uam ex arbitrio ſiue interlocutione iudicis ſatisfaciens,
11 *abſolui, non ſatisfaciens condemnari debeat. †Huius re-*
gulæ oĩa exempla & actiones hoc in cõtextu recẽſitas
optime conuenire, atq; in eũ includi, ex infra dicẽdis perſpi
cue conſtabit, vtcunq; interpretes ex ęquo oẽs diſſentiunt.
Cum.n. in his oĩbus arbitrio iudicis ſatisfaciens abſoluat,
non ſatisfaciens condẽnetur, conſequens eſt oẽs prædictæ
regulę ſubijci. Theophilus actiones ſingulas fere ad hanc
regulam applicat. Nam ſi vel actione Publiciana, vel
Seruiana aut quaſi Seruiana, actum fuerit, & reus præce
pto iudicis ſubſecutus, rem ante condemnationem reſti-
tuerit, abſolutionem conſequetur. Hoc porro vel maxime
perſpicuum eſſe poteſt in actionibus, quod metus cauſa,
12 *& de dolo.† Actio enim quod metus cauſa, eſt, qua tecũ*
a *ago ad rem, quæ mihi per metum ablata eſt, de qua* a
alibi diximus: ſi tu iam conuentus hac actione, iudicis in-
terceſſione & iuſſu rem illam mihi reſtitueris, quadrupli
b *condemnationem effugis. Sic enim & Iuſtinianus ipſe* b
ſupra de hac actione loquens: Eius natura, *inquit,* tacite
continetur, vt qui iudicis iuſſu ipſam rem actori reſti
tuat, abſoluatur: quod in cæteris caſibus non eſt ita,
ſed omnino quiſque in quadruplum condemnatur,
quod eſt & in furti manifeſti actione. *Hæc ille: quaſi*
diceret, in cæteris quadruplaribus etiamſi res ante ſenten
tiam reſtituatur, pęna tamen non euitabitur. Vtcunque
enim fur manifeſtus vel raptor, ante condemnationem
rem raptam, furto ve ſubductam reſtituãt, à pęna tamen
non liberantur. Sed quæ eſt ratio? quoniam iſtæ actiones,
furti manifeſti, & vi bonorum raptorum, in numero ar-
c *bitrariarum non* c *referuntur. Quorſum & ea quadrant,*
d *quæ ab* d *Vlpiano ad alterum caput edicti.* Quod me-
tus cauſa, *ſcribuntur. Edicti verba ſunt.* Si res metu abla
ta ſit, neque ea res arbitrio iudicis reſtituatur, intra
annum in quadruplum iudicium dabo. *Vlpianus in-*
terpretari volens hæc verba: Si quis non reſtituat, *in-*
quit, in quadruplum in eum iudicium pollicetur. ſatis
enim clementer cum reo Prętor egit, vt daret ei reſti-
tuẽdi facultatem, ſi vult pęnam euitare. *Et Paulo poſt.*
Nec cuiquam iniquum videatur, ex alieno facto aliũ
in quadruplum condemnari, quia non ſtatim quadru
pli eſt actio, ſed ſi res non reſtituatur. Hæc autẽ actio
cum arbitraria ſit, licentiam habet reus, ab arbitrio
vſque ad ſententiam reſtitutionem rei facere: quod ſi
non fecerit, iure meritoque quadrupli condemnabi-
13 tur. *Hactenus Vlpianus.† Paria & de doli actione idem*
e *Vlpianus, enarrans quoddam caput edicti,* de dolo e
malo, *ſcriptum reliquit:* Arbitrio iudicis, *inquiens,* hac
quoque actione reſtitutio comprehenditur: & niſi
fiat reſtitutio, ſequitur condemnatio, quanti res eſt.
Planius Theophilus & de dolo actionem arbitrariam eſ
ſe oſtendere volens, ita exemplo declarat: Veluti illectum
tu me, vino forſan obrutum, vel aliter deceptum, eo per-
duxiſti, vt rem tibi meam traderem: tandem ego ad me
reuerſus, & mihi redditus, dolo tecum agere cępi. Tum ſi
ante cõdemnationem rem illam arbitrio iudicis mihi re-
ſtitueris, ſimul & cõdemnationem euadis, & infamiam,
14 *quæ inde conſequitur: † Sic & ad exhibendum actio ar-*
bitraria eſt: quia ſi rem, quam apud te occultas, iuſſu &
interceſſione iudicis exhibueris, id eſt, eam inſpectioni pręs
ſtiteris, abſoluendus es: ſin minus, ſentẽtia diffinitiua con-
f *demnandus es. Has tamen poſteriores duas actiones* f
15 *infra ſpeciatim explicabimus. † Ex prædictis colligitur,*
in arbitrarijs actionibus iudicem nihil contra ipſarum na
turam arbitrari, ſicut hactenus falſo creditum eſt, ſed po
tius earundem naturam in pronunciando ſequi, id quod
Theophil. verba ſatis perſpicue euincunt. Διὰ τὸ εἰδικῶς ἀγνοεῖσθαι ταῦτα ταῖς ἀγωγαῖς: *id eſt, propterea quod ſpe*
16 *cialiter ea ineſſe creduntur his actionibus. † Deinde & il*
lud ex præmiſſis intelligi poteſt, in omnibus arbitrarijs
actionibus duplicem à iudice ferri ſententiam, interlocu-
g *toriam ſcilicet, & diffinitiuam, vt &* g *ſupra diximus.*
17 † *Nam quod Doct. tradũt, in actione, quæ certo loco pro-*
miſſum petitur, condemnationem protinus fieri, ſine præ-
cedente interlocutione, eamque nihilominus arbitrariam
eſſe: id ſupradictæ regulæ conſentaneum non eſt, & fru-
ſtra hanc actionem idem regulæ ſubiecisſet Imperator,
niſi etiam ſubincluderetur. Nec aduerſatur, quod iudex
id quod intereſt, in ea actione arbitratur & æſtimat: idem
enim & in alijs plerisq; actionibus fieri ſolet, quæ tamen
h *ob eam cauſam arbitrarię nõ ſunt, ſicut* h *Bar. ipſe pro-*
i *bat. Quare ipſe* i *Duareni ſententiam ſequor, exiſtiman*
tis, quod hæc quoque actio dicatur arbitraria, eadem ra-
tione, qua ſuperiores, & ſub eadem regula cõprehẽdatur.
Põt enim (exempli gratia) huic actioni aditus iudex pari-
ter arbitrari, & interloqui, vt ſatiſdet reus de pecunia ibi
ſoluenda, vbi promiſſa eſt: qui iudicis arbitrio paruerit,
abſolutionem conſequetur: ſin minus, ſententia diffinitiua
K *condemnabitur, & ita* K *Vlpianus diſerte reſpondit.*
18 † *Quod denique (vt ad vltimum tex. noſtri exemplum*
deueniam) communi interpretãtium aſſertione, receptum
eſt, noxales actiones ea ratione arbitrarias dici, quia iu-
dex ante ſententiam reum interroget, vtrum litis æſtima
tionem ſoluere malit, an ſeruum noxæ dedere? qui ſi re-
ſpõdeat ſe dediturum, à iudice tamen iuſſus ſeruum noxæ
non dedat, condemnandus ſit, quando actor in litem iura-
uerit: hoc tamen verum eſſe vix adduci poſſum, vt cre-
dam, nam & à verbis, ſenſuque §. noſtri penitus abhor-
19 *ret, neque vllam ſpeciem rationis habet. † Officiũ nam-*
que iudicis eſt in actione noxali ſub alternatione dominũ
condemnare, vt is vel litis ſoluat æſtimationem, vel ſer-
l *uum noxæ* l *dedat: & ſecundum communes regulas ſo-*
lius

ADDITIONES.

a In §. item actio, de eo. ſup. hoc tit.
b In d. §. item actio, de eo. ſup. hoc tit.
c l. qui ea mente, 65. ff. de fur. & l. non prodeſt, 5. ff. vi bo. rap.
d In l. item ſi cum exceptione, 14. ff. quod met. cau.
e In l. arbitrio, 18. in prin. ff. de dolo malo.
f Actionem de dolo, num. 29. actionem vero ad exhibendum, num. 45.
g Ad prin. huius §.
h In l. vnica, ad fi. de ſent. quæ pro eo, quod intereſt, &c. & in l. ſi id quod ex Pamphila, 75. ff. de leg. 2. in l. cõtinuus, 173. §. cum ita, ff. de verb. obl.
i In comment. de in litem iuran.
k In l. quod ſi Epheſi. 4. de eo, quod certo lo.
l Tex. eſt in prin. inſ. de noxalib. actio.

Digitized by Google

a dus noxæ deditionis iudicium a nullum eſt. Niſi ergo
iudex formam à lege præſcriptam in iudicando ſeruet, of-
ficio ſuo non recte functus eſſe dicitur. Neque obſtabit ſi
dicas, vbicunque iudicem æquitas mouerit, interrogatio-
b nem in iudicio fieri b oportere. Item ad officium iudicis
ſpectare in interdictis quibuſdam noxalibus, vt voluntate
domini primum explorata, ſeruum noxæ dedere iubeat,
c & c ipſe non parentem condemnet: nam huiuſmodi in-
terrogatio iniqua captioſaque eſt, per quam reo adimitur
facultas ſibi à lege conceſſa, noxæ dedendi videlicet poſt
d condemnationẽ, donec iudicati d conueniatur. Et quam-
uis colore iſtius interrogationis videatur reo ſaluum ma-
nere hoc legis beneficiũ, re vera tamen & in effectu amit
tit. Dominus enim, qui ita interrogatur à iudice, ante latã
ſententiam non poteſt intelligere, an malit litis æſtima-
tionem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere: quum tamen hęc
dedendi facultas, vſque ad executionem ſententię nõ alia
ratione concedatur, quam quod iniquum ſit, nequitiam
e ſeruorum dominis ſupra ipſorum e corpora damnoſam
eſſe. Conſequitur ergo, ad officium iudicis non pertinere,
vt vel dominũ cogat interrogationi factæ reſpondere, vel
ſeruum noxæ dedere præcipiat, niſi forte ſponte ſe aduer-
20 ſario ſatisfacturum negauerit. † Suntne igitur actiones
noxales etiam arbitrariæ? Minime vero. neque enim hæc
dictio, Noxalis, nomen actionis, ſed potius qualitatis cu-
f iuſdam certis actionibus inhærentis action. f ſignificat:
ſic enim et de actionibus perpetuis, aut temporalibus, aut
pœnalibus, aut rei perſecutorijs, idem quæri poſſet, num ar
bitraria eſſent. Ea autem quæſtio cui non abſurda videre-
tur & inepta? cum hæc non ſint nomina actionũ propria
ſed quædam qualitates inhęrentes pleriſque iudicijs. Qua
g re g Duareni ſententiam veram eſſe non dubito, qui ſic
ſententiam inquit: Earum actionum, quæ hic enume-
rantur, hanc eſſe naturam, vt reus ante ſententiam in-
terlocutioni iudicis non obtemperans, condemnari
debeat, ſi modo ſuo noĩe conueniatur. Nam ſi ex no-
xali cauſa, noxæ deditio pro ſatisfactione habẽda eſt.
Exemplo reuerit clarior. Actio quod metus cauſa, & de
dolo, quæ arbitrariæ ſunt, non tantum aduerſus aliquem
h ſuo, ſed & ſerui nomine h intendi poteſt. Quid ergo ſi do
minus, vel quod metus cauſa, vel de dolo actione noxali-
ter cõuentus ſit, iſque iuſſus à iudice reſtituere rem, quam
metu dolo ve extorſit, arbitrio non obtemperet? an ſi noxæ
dedat ſeruum, perinde condemnationem effugit, ac ſi arbi
trio ſatisfaceret? Et non videtur, quia edictum ita loqui-
i tur, Si res arbitrio iudicis non i reſtituatur. Hanc ita-
que dubitationem eximit Imperat. his verbis, ſupplens
quod edicto Prætoris omiſſum fuit: Niſi arbitrio iudicis
21 ſatisfaciat, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat. † Vnde
ad quæſtionem propoſitam ſic reſponderi poteſt: Actio-
nes in tex. noſtro enumeratæ, veluti quod metus cauſa, de
dolo, & reliquæ, ſiue contra aliquem ſuo nomine, ſiue no-
xaliter intendantur, arbitrariæ ſunt. Furti vero actio, Le-
gis Aquilię, iniuriarum, Vi bonorum raptorum, quamuis
22 ex noxali cauſa agatur, arbitrariæ tamen non ſunt. † Ex
prædictis facile iam eſt colligere, quantum arbitrariæ
actiones à ſtricti iuris, bonæq; fidei iudicijs differant. Nã
in ſtricti iuris perſecutionibus, cum iudicis poteſtas ver-
bis, quibus contrahentes vſi ſunt, adſtricta, & tanquam
incluſa ſit, liberum, ei non eſt, ante ſententiam quicquam
benignius aut clementius arbitrari, quàm verba contra-
hentium ipſa præſcribant, & quam inter contrahentes di
ctum, conuentumque ſit, tametſi id æquum forte eſſe in-
dicet. In his vero, quæ bonæ fidei ſunt, quia iudex liberam
iudicandi facultatem habet, quod ſibi æquum viſum fue-
rit, & minime alligatam: poteſt & omiſſo neglectoq; ar
bitrio, ſi ita viſum ei fuerit, protinus ſententiam ferre.
Porro in arbitrarijs ſententia diffinitiua nõ recte fertur, ni
23 ſi præceſſerit arbitrium, & interlocutio iudicis. † Nam
arbitrariam actionem eſſe, nihil aliud ſignificas, quàm
aliquam actionem eſſe eius natura, vt iudex in ea ſenten
tiam diffinitiuam non ferat, niſi prius, tanquam amicabi-
lis quidam compoſitor, arbitretur interloquendo, quomo-
do ex bono & æquo actori ſatisfaciendum ſit: cui interlo-
cutioni ſiue interceſſioni ſi ſatisfiat; abſolutio: ſin minus,
condemnatio ſubſequi debeat. Prædictis arbitrarijs actio
nibus annumerandæ ſunt & pleræque aliæ, quæ cum ſu-
24 perioribus ſimilitudinem habent. † Primum rei vendi-
catio: nam & in ea arbitrium condemnationẽ ſolet prę-
K cedere, cui ſi reus obtemperet, abſoluitur: ſin minus, K
condemnatur. Neque obſtat, quod videri poteſt, rei ven-
dicationem non ex iudicis arbitrio pendere, cum in ea in-
l terdum arbitrio neglecto res à poſſeſſore manu militari l
auferenda ſit: quia reſpõdeo & in actione de dolo, & qui-
buſdam alijs, iudicis arbitrium nõnunquam ceſſare, quam
m tamen arbitrariam eſſe, nemo m dubitat. † Quod n ſi
25 Vlpiani verba recte ponderemus, conſtabit & in Publi-
n ciana, & ſic pleriſque eiuſdem generis perſecutionibus
rem à poſſeſſore auferri, non minus quàm in rei vendica-
tione. ſic enim ait: Qui reſtituere iuſſus iudicis non
paret, contendens ſe non poſſe reſtituere, ſi quidem
habet rem, manu militari officio iudicis, ab eo tranſ-
ferri, & fructuum duntaxat, omniſque cauſæ nomine
condemnatio fit: ſi vero non poteſt reſtituere, ſi qui-
dem dolo fecit, quo minus poſſit, is quantum aduer-
ſarius in litem ſine vlla taxatione in infinitum iurauè-
rit, damnandus eſt. Deinde ſubdit: Hæc ſententia gene
ralis, &c. quibus verbis ſignificat, pręcedentem ſententiã
de executione manu militari facienda, ac de in litem iu-
rando, generalem eſſe, & ad omnes actiones pertinere,
quibus arbitrio iudicis quid reſtituitur. Cum enim gene-
rali verbo vſus fuerit (qui reſtituere iuſſus) merito adij-
cit, ſe non ſolum rei uendicationem, ſed & pleraſque alias
actiones quibus ad reſtituendum agitur, complecti vo-
o luiſſe. Huc accedit quod idem o Vlpian. ſcribit, in Pu-
bliciana actione eadem omnia, quæ in rei vendicatione,
p obſeruanda eſſe. Item cum p Neratius dicat Publicia-
nam actionem non ideo comparatam eſſe, vt res domino
auferatur: vtique à contrario ſignificat, ab eo poſſeſſore,
q qui dominus non eſt, auferri poſſe. Quinimo q Placenti-
nus

ADDITIONES.

a l. miles, 6. ff. de re iudic.
b l. vbicunque, 1. ff. de inter. act.
c Per l. vlt. ff. de interd.
d l. item veniunt, 20. §. idem recte, de petit. hæred.
e d. pr. in. inſ. de nox. act.
f §. ſunt autem, inſ. de noxal. act.
g In loco ſup. alleg.
h l. quod diximus, ff. quod met. cau. l. ſi oleum, §. vlt. & l. ſi quis affirmauerit, 9. §. pen. ff. de dol. mal.
i l. ſi cum exceptione, 14. §. quatenus, quod met. cauſ.
k l. & ex diuerſo, 35. & l. qui reſtituere, ff. de rei vendi.
l d. l. qui reſtituere, ff. de rei vend.
m Iuxta l. arbitrario, §. non tamen, & §. ſi cuius, ff. de dol. mal.
n In d. l. qui reſtituere.
o In l. ſed et ſi res, §. in Publiciana, ff. de publ.
p In l. vlt. ff. eod. tit.
q Lib. 1. de rei vendi. tit. 4.

Digitized by Google

nus de rei vendicatione loquens: Notandum quoq; eſt,
inquit, quod per arbitrium, ideſt, interlocutoriam ſen-
tentiam, iudex cum reo agit clementius: per vltimum
autem calculum, ideſt, per diffinitiuam ſententiam,
agit ſecum durius, coercetque eum ſeuerius, puta in
26 quantum iurauerit petitor, etiam in infinitum. † De-
inde actio in factum contra nautas, ſtabularios, inter
arbitrarias perſecutiones recenſentur, quia cum hoſpites
deponunt apud eos res, quas inuexerunt, niſi iudicis arbi-
trio reſtituant, pœna dupli perimuntur, reſtituẽtes autem
27 iuſſu iudicis, dupli pœnam effugiunt. † Item actio in fa-
a ctũ a ex edicto de publicanis: quia ſi publicani ab ali-
quibus rem auferant, vel ad illicita cogant, conuenti fa-
cultatem habent ante ſententiã rem reſtituere, iudice ita
arbitrante, & dupli pœnam euitare, quæ aliàs illis infligi-
b tur. Hinc b Vlpianus ad edictum de Publicanis. Et re-
ſtituendi, inquit, facultas publicano vi abreptum da-
tur: qđ ſi fecerit, omni onere exuitur, & pœnali actio-
28 ne ex hac parte edicti liberatur. † Demum actio redhi
bitoria. emptore enim pecus morboſum venditori redhi-
bente, niſi venditor præcepto & arbitrio iudicis parens,
reſtituat precium & acceſſiones, in duplum condemna-
c tur, ſi vero reddat, dupli pœna c liberatur. Poteris forte
& alias actiones addere, ſi quæ cum prædictis cogna-
tionem quaſi & ſimilitudinem habere videbuntur. Et
hac quidem de arbitrarijs actionibus dicta ſint hactenus:
explicemus modo actionem de dolo, & ad exhibendum,
ſpeciatim, cum in ſuperioribus neutra harum enarrata
29 fuerit. † Actio de dolo eſt perſonalis, & datur aduer-
ſus decipientem aliquem dolo malo, cauſa cognita, ſi
alia actio deficiat pro conſequenda indemnitate, illi
qui deceptus eſt. Perſonalis eſt, quia ex maleficio doli
mali in perſonam eius, qui alium circumſcripſit, naſcitur.
d Sequitur, aduerſus decipientem: voluit enim d æquiſ-
ſimus Prætor naturali ratione aduerſus varios & dolo-
ſos, qui alijs obeſſent calliditate quadam, ſubuenire edi-
cto ſuo, ne vel illis malitia ſua eſſet lucroſa, vel deceptis
30 ſimplicitas damnoſa. † Dixi, Dolo malo, ad differẽtiam
e boni doli, ideſt, ſolertia, qui e eſt permiſſus: vt ſi machi-
netur quis aduerſus hoſtes vel latrones: ſi quis aſtutia &
calliditate dolum & vim ab alio ſibi illatam repellat:
aut ſi quis aliud faciat, aliud ſimulet alterius commodan-
di gratia: de hoc dolo edictum Prætoris non loquitur, ſed
de dolo malo, qui ex propoſito hominis doloſi contingit:
31 † & diffinitur à f Labeone, quòd ſit calliditas fallacia,
f machinatio, ad circumueniendum, fallendum, decipiendũ
g alterum adhibita. g Bald. verò breuius: Dolus eſt, ait,
malitia in alterius damnum prorumpens. Plerunque
tamen dolus malus etiam re ipſa emergit, vt cum dece-
ptus ſum vltra dimidium iuſti precij, ita quod valor ſiue
æſtimatio rei me decepit: ſed nec is ad hanc æſtimatio-
h nem h pertinet. Subiunxi, cauſa cognita, hoc eſt, cum
32 cognitione cauſæ, † hoc enim iudicium non paſſim inſtitui
33 poteſt, ſed ita demum, ſi id cum cauſa cognitione fiat. † In
cauſa autem cognitione verſantur hæc tria, tempus, res,
perſona. Primum tempus, quia hodie de dolo actio biennio
à tempore doli paſſi continuè numerãdo datur, & non vl-
i tra, etiã lite i conteſtata, quod ſingulare eſt in hac actio-
k ne, cum regulariter per litis conteſtationem k perpe-
tuentur iudicia. Olim autem dabatur annus vtilis. Deinde
res, quia modica pro modica re hoc iudicium non datur,
l niſi enim quantitas ſit vltra duos aureos, l indulgendũ
34 non eſt. † Demum perſonæ, vt non concedatur aduerſus
eas perſonas, quibus pietate, officio, reuerentia obliga-
mur, cum ſit famoſa. Quare nec liberis nec libertis aduer
ſus parentes patronoſ've, nec ſubditis aduerſus dominos,
nec humilis aduerſus eum, qui dignitate excellit, nec per-
dito aduerſus hominem vita emendatioris, de dolo agere
licebit. Dabitur tamen aduerſus iſtas perſonas loco illius
in factum actio verbis temperatis, in qua nõ fiat doli men
m tio, ſed bonæ fidei, ne ex ſuo dolo m lucrentur. † Dixi ſi
35 alia actio deficiat, meritò enim Prætor ita demum hanc
actionem pollicetur, ſi alia actio non ſit, quoniam tam fa-
moſa actio nõ temere debuit à Prætore decerni, ſi ſit alia,
qua quis poſſit experiri. Sed & ſi interdictum ſit, quo quis
experiri, vel exceptio, qua ſe tueri poſſit, vel ſtipulatione
quis tutus ſit, quia puta doli clauſulam ſtipulatus eſt, vel
ſperanda ſit in integrum reſtitutio, aut etiam aduerſus
tertium, qui dolum non intulit, poſſit haberi regreſſus, &
in ſumma, ſi vlla alia ratione indemnitati eius, qui cir-
n cumſcriptus eſt, conſuli poſſit, n huic iudicio locus non
eſt. Sic ergo obſerua, hanc actionem non, niſi in ſubſidium,
36 quando alia remedia deficiunt, dari, † neque etiam hanc
cum alia actione concurrere, niſi alia, vel ex eodem æqui-
tatis fonte profluat, vel ſit generalis, quia ſpecies non ex-
o cludit ſuum o genus. Item & ſi cum inferiori ſub ſe con-
currit, ſed non cum pari, ſicque habet ſe inſtar inuidi, qui
p de pari p dedignatur. † Annexum eſt pro conſequenda
37 indemnitate, nam hoc iudicio agimus, primum vt no-
bis reſtituatur id quod ad doloſum peruenit ex ſua vel al-
q terius q fraude. Deinde ſi nihil ad eum peruenit, & ta-
men deceptus ex huiuſmodi fallacia damnum accepit, pe
r tet tantum, quãtum eius interfuit, id non eſſe r factum.
Et ſic de dolo actio duntaxat ad conſequendam indemni-
ſ tatem competit. Hinc tradit ſ Vlpianus, ſi plures dolo
38 fecerint, & vnus rem reſtituerit omneis liberari. † Dif-
fert ergo hæc perſecutio ab actione, quod metus cauſa, quę
t in t quadruplum datur, illa verò in ſimplum tantum.
Diuerſitatis ea eſt ratio, quia in cuiuſcunq; poteſtate eſt,
à paucioribus decipi, nec fidere paſſim omnibus: at metũ
39 effugere non eſt penes metuentes. † Sed in de dolo iudicio
deſignari omnino oportet, cuius dolo malo, & quid factũ
ſit, quo loco, quo tempore. Scire enim debet actor, in qua
u re circumſcriptum ſit, nec in tanto u crimine vagar[illegible]
40 † Por-

ADDITIONES.

a Et qua in l. 1. ff. de publ.
b In d. l. 1. §. dixerit aliquis, & l. hoc edicto, de publie.
c Tex. in l. redhibitoria, 43. ff. de ædilit. edic.
d l. quod Epheſi. ff. de eo quod cer. lo.
e l. 1. in prin. & §. non fuit, ff. de dol. malo, c. ne quis arb. 12. q. 2.
f In d. l. 1.
g In l. pignus, 9. C. de pig. act.
h Tractatur autem, de eo in l. 2. C. de reſcind. vend.
i l. vlt. C. de dolo malo.
k l. vlt. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. l. non ſolet, 86. ff. de re. iuris.
l l. ſi oleum, in fi. & l. ſeq. ff. hoc tit. de dol. mal.
m l. nõ dẽt, & l. ſeq. ff. hoc ti. Bar. in l. infamẽ, ff. de pub. iud. Ang. in l. ſi ſuperſtite, de dol. vbi ponũt formam actionis in fact.
n d. l. 1. §. ait Prætor, vſque ad finem, & l. elegantes, §. ſed eſt verius, & §. ſeq. iuncta l. cum à te, ff. hoc tit.
o l. certi condictio, 9. ff. ſi cer. pet.
p d. l. 2. & ibi gloſ. C. de dol. mal.
q l. ſed ſi ex dolo, §. item ſi quid, ff. de dol. mal.
r l. arbi. §. dolo cuius. & l. quum quis perſuaſerit, & l. rem quandam venalem, eod. tit.
ſ In l. ſi plures, ff. de dol. mal.
t § item actio, de eo. ſupra hoc noſtro tit.
u l. ſed & ex dolo, §. vlt. & l. ſeq. ff. hoc tit. l. 2. §. 1. de doli mali & me. excep.

40 † Porrò quum illa actio ſit arbitraria, vt ſupra oſtenſum
eſt, ideo ſi doloſus arbitrio iudicis parens, ante ſententiam
reſtituat, abſoluendus eſt, nec infamiam incurret, at verò
ſi non reſtituat, cum poſſet, omnino condemnabitur, quan-
ti in litem ex affectione non ex vera æſtimatione iurane-
a rit is, a qui dolum paſſus eſt. Iudex tamen refrenabit,
ſi modum excedat affectio. Quomodo autem dolus proba-
ri debeat, Angelus, & Io. de Platea hic abundè docent.
41 † Cæterum non poteſt certa libelli forma hoc in iudicio
oſtendi, cum ſecundum varietatem caſuum & factorum
in quibus committitur dolus, variari mutarique oporteat
& libellum. Interdū enim verſatur dolus bonæ fidei con-
tractibus, interdum in ſtrictis iudiciis, nonnunquam etiā
b extra iudicium componitur, vt b Zaſius poſt alios in
Pandectis ſub titulo, de dolo malo, copioſè docet, & ego
c pleraque c ſupra de hoc tradidi. † Hoc tamen non eſt
42 omittendum quamuis ſupra dixerim, de dolo iudicium eſ-
d ſe temporale, & d concludi hodie biennio veruntamen
actionem factū in id, quo locupletior factus eſt doloſus, vel
e hæres eius, e perpetuò datur. Exceptio verò doli non ſo-
f lum contra hæredem, ſed & cōtra ipſum doloſum f per-
43 petuò durat, quæ differentia non eſt negligenda. † Videa-
mus porrò actionem ad exhibendum: quam Iuriſconſul-
tus quotidianam & neceſſariam eſſe ait, maximè propter
rei vendicationem, atque cæteras in rem actiones introdu-
g ctam, licet & propter alios contractus plerumq; g de-
tur, puta depoſiti, locati commodati, ſi ſuper qualitate rei
44 controuerſia incideret. † Eſt aūt exhibere in noſtro propo-
h ſito nihil aliud, quàm h rem petitam in iudicio oſtende-
re coram iudice in præſentia actoris & teſtium, vt per
45 hoc ſit actori poteſtas rei iudicialiter petendæ. † Actio
vero ad exhibendum eſt perſonalis, in rem ſcripta,
quæ cuilibet intereſſe pecuniarium prætendenti da-
tur, aduerſus quemcunque, qui exhibendi copiam ha-
bet, vt rem mobilem exhibeat, deturque experiundi
46 poteſtas. † Quòd hæc actio ſit perſonalis, non eſt dubiū,
i quum ſint i verba de hoc expreſſa. † Quæ autem ſit cau-
47 ſa materialis ſiue obligatio, ex qua oriatur, dubitari ſo-
let. Et plerique tradiderunt hanc actionem irregularem
eſſe, quum nullum hic verſetur factum, vnde obligatio
produci queat. Verum ſi diligentius intueare, habet iſta
actio magnam obligationē ex qua naſcatur, quæ ex ſum-
ma æquitate progreditur. Quid enim iuſtius, quàm vt mi-
k hi ſine vllo tuo detrimento rem k exhibeas? ſi fuerit
mea, bene quidem, ſin minus, nihil amittis exhibēdo. Hoc
itaque æquitas ipſa ſuggerit, etiamſi iure ſtricto deficia-
mus: meritò igitur obligatur poſſeſſor ad exequendum.
48 Addidi, in rem ſcriptam † quia tametſi ſui origine perſo-
nalis ſit, tamen aduerſus quemcunque poſſidentem conce-
ditur, & ſequitur continuò poſſeſſorem ſiue detentorem,
vel ad inſtar actionis in rem. Sequitur, quæ cuilibet da-
49 tur: † hæc enim actio non ſolum domino, & quaſi domino
competit, ſed & omni prætēdenti aliquo modo, ſua intereſ-
ſe rem exhiberi. Debet autem alicuius intereſſe ex cauſa
honeſta & probabili, puta quia in rem acturus ſit, vel rei
vendicatione, vel Seruiana, vel hypothecaria, vel interdi-
cto Vtrubi, vel petiturus vſumfructum, vel optaturus ex
multis rebus vnam, ſecundum relictam optionem. Cæte-
rum ex improbabili & iniuſta cauſa nemo poteſt intereſ-
l ſe l prætendere: ideoque ad iudicem pertinet, ſummatim
m cognoſcere, an alicuius interſit exhiberi rem, vt ſic exhi-
n beri iubeat, vel nō, ſi nihil m intersit: ob id certè, ne quis
50 proprio affectu fingat ſi ſua intereſſe. † Adpoſui intereſ-
ſe pecuniarium, vt oſtenderem omnino neceſſe eſſe in
hac actione vt quis prætendat intereſſe pecuniarium: aliud
enim intereſſe non ſufficere. tametſi enim alicuius interſit
ex affectu, quod res exhibeatur, ſi tamen inde non ſequa-
o tur emolumentum pecuniarium, deneganda o eſt hæc
actio, ſufficitque probare hoc intereſſe iureiurando, vt Fa-
p ber, Angel. & Placentis p hic tradunt. † Addidi ad-
51 uerſus quemcunque: datur enim hæc actio, primum ad-
uerſus eum, qui naturaliter & ciuiliter poſſidet: deinde
aduerſus eum, qui naturaliter tantum incumbit poſſeſſio-
ni, vt eſt vſufructuarius, vaſallus, emphyteuta, & ſimi-
les: hi enim naturalem tantum poſſeſſionem habent, non
quidem ad hoc, vt mediante vſucapione plenum dominiū
conſequantur, ſed duntaxat, vt fructus ſuos faciant. Item
aduerſus ciuiliter poſſidentem, vt eſt, proprietarius, domi-
nus feudi, dominus ſoli, dominus emphyteuſis: ſi tamen ci-
uiliter tantum poſſidens res exhibendæ copiam habeat:
aliàs ſufficit ſola cautio de exhibenda re, cum in eius pote-
q ſtatem q deuenerit. Præterea aduerſus detentorem, vt
eſt is, apud quem depoſita, vel cui commodata, aut loca-
ta, pignorive data res eſt, & ſi qui ſunt ſimiles: hi enim
neque ciuiliter, neque naturaliter poſſident, cum neque
vſucapiant, aut præſcribant, nec fructus perceptos lu-
r crentur. Deinum aduerſus nudum rei r cuſtodem. Po-
ſtremò aduerſus quemlibet, qui quoquo pacto exhibendi
52 poteſtatem habet, niſi etiamſi non poſſideat. † Parum au-
tem refert, ſi is, qui conuenitur, litis conteſtatæ tēpore non
poſſideret, dummodo ante ſententiam poſſideret, vel rem
detinere inueniatur: nam etſi litis conteſtatæ tempore poſ-
ſideret, & poſteà poſſidere ſine dolo malo deſineret, abſol-
ueretur. Quòd ſi dolo fecerit, quo minus poſſideat, vel rem
corruperit, mutauerit, interuerterit, nihilominus hoc iudi-
cio tenebitur, ſic ut tanti condemnetur, quanti aduerſus
ſ ipſum actor in litem ſ iurauerit. Atque hic eſt effe-
53 ctus huius actionis non modicus. † Dixi, vt rem mobi-
lem: res enim tantum mobiles in hanc actionem veniunt,
immobiles verò ſeipſas oſtendunt & exhibent, patentq;
omnibus inſpicere volentibus. Sed & perſonæ familiæ no-
t ſtræ exhibendæ ſunt, vt ſerui ſi t ſuper delictis arguan-
tur. Dico autem, rem mobilem: ſimpliciter: quia hoc in
iudicio non refert, res exhibenda per ſe extet, aut iuncta
u ſit u aliis: vt ſi gēma incluſa ſit annulo, rota currui, em-
blema

ADDITIONES.

a d. l. arbitrio, in prin. & §. 1.
b Zaſ. poſt Doct. ff. de dol. mal.
c § ſi quis in fraudem, num. 30. ſupra eo.
d Vt d. l. vlt. C. de dolo.
e l. itaque ſi accepit, §. vlt. ff. eod.
f l. pure mihi, §. ff. de dol. mal. & met. exc.
g l. nam & 4. ff. ad exhib.
h l. 2. ff. ad exhib.
i In l. 3. §. eſt autem perſonalis, ff. ad exhib.
k Fa. text. elegans in l. in ſumma, 2. §. item Varus, 5. ff. de aq. pluu. arcen.
l Exemplum in l. 3. §. ſciendum, & ad l. exhibendū, ff. ad exhib.
m d. l. 3. § ſciendum.
n Tex. elegans, in l. pen. ff eo. tit. ad exhib.
o Pa. l. ſi liber homo, ff. hoc tit. gl. in l. 2. in verbo, ſi poſtul. C. eo.
p Pe. ſi ſe ſuntis, ff. ubi, & Bar. in l. 2. in prin ff. quē ad. teſt. aper.
q Tex. in l. Celſus, §. vlt. ad exhibend.
r d l. 3. §. vlt. & l. ſeq. & d. l. Celſus. §. 1.
ſ d l. Iulianus, in prin. & §. quis rem, cum § ſeq. & l. 1. §. præterea. ff ad exhib.
t d. l. 3. §. præterea, & §. ſi quis noxali.
u l. gemma, cum l. ſeq. & l. Celſus, §. idem Iulianus, l. Iul. in prin. §. 1. 2. & 3. ad exhib.

blema phialis, anſa ſcbypho: ſemper hæc actio competit.
54 † *Adpoſui*, exhibeat: *regulariter enim hoc iudicio agi-*
mus, vt nobis res exhibeatur, id eſt, ut nobis eius copia fiat
videndæ & apprehendendæ, quo magis certum ſit, reum
habere rem actoris, nec poſsit poſtea cælando eam, aut
55 *etiam transformando variare.* † *Sufficit autem rem eo*
loci exhiberi, in quo eſt: niſi reus data opera contuliſſet eã
in locum abditum, vt actori incommodior eſſet inſpectio,
vel etiam impoſſibilis: nam hoc caſu ſumptibus ſuis & pe
riculo debebit exhibere in eum locum, vbi agitur, ne ei
calliditas ſua proſit. Alioqui res ibi eſt exhibenda, vbi
fuerit tempore litis conteſtationis. Quòd ſi actor petierit
a *eam perferri ad locum iudicij, fiet id a impenſis & peri-*
culo actoris. Subiunxi, deturque experiundi &c. *quia*
pleraque res in ea ſunt conditione, vt niſi per ſe extent,
non poſſint ſecundum regulas iuris vendicari: & aliquan
do impoſsibile eſt, actiones rectè intendi. priuſquam exhi
beatur res, cum exhibitio illa ad neceſſariam præpara-
tionem rei vendicationis, aliarumque actionum fiat, atq;
ob id competentibus alijs remedijs, hæc ad exhibendum
56 *actio ferè locum non habeat.* † *Cauſa materialis huius*
actionis eſt, ipſa naturalis æquitas, quæ neceſſitate poſſi-
dentem obligat ad exhibitionem faciendam, quæ proxi-
mo profutura, exhibenti verò nocitura non eſt, vt ſupra
57 *dixi.* † *Vt autem quis ad exhibendum agere poſſit, requi-*
ritur ex parte agere volentis, primò, vt ipſius interſit ex
iuſta & probabili cauſa, rem exhiberi. Deinde vt iſtud
intereſſe duret & litis conteſtatæ, & condemnationis ſi-
b *ue ſententiæ tempore, nã ſi alterutro tempore ceſſaret,* b
perimeretur hæc actio. Denique vt actor quædam indicia
vel argumenta rei exhibẽdæ oſtendat, per quæ appareat,
c *quid, vel quale ei* c *exhiberi debeat. Quæ autem indicia*
d *ſufficiant, putauerim iudicantis arbitrio* d *relinquẽdum*
e *eſſe. Rei enim qualitas interdum indicia* e *non recipit,*
vt in fragmentis, ruderibus, inque in his quæ dolo malo
58 *interuerſa, conflata, mutata ſunt.* † *Ex parte verò rei illa*
ſunt neceſſaria, ſcilicet quòd reus poſſideat, vel detineat,
dolove deſierit poſſidere. Item quòd habeat rei exhiben-
59 *dæ facultatem.* † *Cæterum ſi reus negauerit ſe poſſidere*
rem exhibẽdam, actorem id probare oportet. Sed quomo-
do probabit? Reſpondet Rofred. & rectè, interrogationes
fieri poſſe non minus ante iudicium exhibitorium, quàm
petitorium rei vendicationis, vt actor deſignet rem ali-
quot argumentis circunſtantiarum, tunc interrogetur
reus, an talem rem poſſideat? is ſi fateatur, rectè agetur
ad exhibendum: ſi neget, ſupereſt actori probatio, quam
60 *fortè habet, vt conuincat eum mendacij.* † *Porrò cum*
& hæc actio arbitraria ſit, ſi reus iuſſus à iudice per
ipſius arbitrium & interlocutionem exhibere rem acto-
ri, exhibeat, abſoluendus eſt, ſi non exhibeat, refert
multum, an dolo malo iudicis arbitrio non pareat, an
verò quacunque culpa. Ob dolum enim damnari poteſt
per iuſiurandum in litem, id eſt, quanta pecunia actor li-
tem & totam cauſam iurato æſtimauerit; ſeu quanti ſua
intereſſe crediderit, rem fuiſſe exhibitam. Ob culpam ve-
rò & negligentiam non obtemperantis, ſeu non exhiben-
tis, æſtimatio non permittitur actori, ſed iudici. Neque
enim iuramentum deferret, ſed alijs argumentis de veri-
tate damnorum, & vtilitatem amiſſarum cognoſcens,
æſtimabit, quanti interſit actoris, tantiq; damnabit reum
f *non* f *exhibentem.* † *Et obſeruabis diligenter quòd cum*
61 *quæritur, quid interſit actoris, duplex ſit conſideratio, al-*
tera de damnis, & diſpendijs rerum, quas amiſit, altera
de iuris & vtilitatibus non acquiſitis, & interdum vtili-
g *tas amiſſa maioris eſt, quàm res ipſa: quam differentiã* g
62 *Vlpianus eleganter explicuit lib. 24. ad edictum.* † *Li-*
h *belli* h *forma:* Titius veſtem poſſidet talis coloris, pan
ni Anglici, quæ ad me iure dominij, vel quaſi domi-
nij pertinet, Eam exhiberi in iudicio mea plurimum
intereſt, quandoquidem vendicare conſtitui, aut ius
meum in ea perſequi. Quamuis autem à Titio poſtu-
latim, vt mihi copiam talis veſtis videndæ faceret, ip
ſe tamen talem exhibitionem hactenus temere recu-
ſauit. Quare peto eundem Titium ad exhibendum
publicitus iſtam veſtem condemnari, &c. *Atque ita*
ſuffragio ſummi Imperatoris Dei, ſcopulos huius diffici-
lis §. præteruecti ſumus.

ADDITIONES.

a l. ſed & ſi hær. §. quo autem loco, ff. d. tit. ad exhib.
b l. ign:, § vlt. ad exhib.
c l. 3. in prin. hoc tit.
d Arg. in l. 1. ff. de iure delib.
e Arg. in l. ſi cum exhibuiſſent, 3. §. ante, ff. de publicanis & vec.
f l. videamus, in fi. & l. in actionibus, §. ſed in his omnibus, ff. hoc tit. l. 2. cod.
g In l. Iulianus, § vlt. ad exhib.
h Probatur hæc forma per totum tit. ff. ad exhib.

---

§. Curare.

1 *Epitome huius §. & an ſit ad arbitrarias actiones re-ſtringendus.*
2 *Declaratio textus.*
3 *Sententia incerta nulla eſt, nec trãſit in rem iudicatam.*
4 *Idem quoque de arbitrio dicendum.*
5 *Quilibet iudex debet ſentẽtiã ferre certam regulariter.*
6 *Verbum, Debet, & verbum, Omnino.*
7 *Sentẽtia debet eſſe cõformis libello, et quando id fallat.*
8 *Princeps & Papa poſſunt in ſententia litigantium pe-titionem egredi.*
9 *In criminalibus non eſt opus concluſione.*
10 *Iudex quo ad qualitates, tempora, modos, loca, poteſt nõ ſequi petitionem libelli in ſententia.*
11 *Sufficit ſententiam cum libello conuenire in re, cauſa, & actione.*
12 *Iudex poteſt modificare libellum, etſi non petatur.*
13 *Iudex veritatem probationis ſequi debet.*
14 *Propter confeſſionem rei conuenti toleratur diſcrepan-tia libelli & ſententia.*
15 *Sententia poteſt ferri ſuper non petitis in libello, ſi ſint de natura petitorum, idque exemplis declaratur.*
16 *Quibus caſibus incerta ſententia admittatur, & nu. 17. 18. 19.*
20 *Libellus actoris certam petitionem complecti debet.*
21 *Fallit in actionibus vniuerſalibus & generalibus.*
22 *Actiones vniuerſales, generales, ſpeciales quæ.*
23 *Si incertitudo ex facto aduerſarij prouenit, admittitur incertus libellus.*
24 *Idem eſt, ſi incertitudo conſiſtat in re petita.*
25 *Item ſi aliquid petatur acceſſorie.*
26 *Quo ad interrumpendam præſcriptionem, toleratur in-certus libellus.*
27 *Idem, ſi in proceſſu iudicij probationes certæ ſint.*
28 *Libellus incertus valet, niſi opponatur.*
29 *In criminalibus illicitus eſt incertus libellus.*

Curare autem *a* debet *b* iudex, vt omnino *c* quantum poſſibile ei ſit, *d* certæ pecuniæ, vel rei *e* ſententiã ferat, etiamſi *f* de incerta quantitate apud eum actum eſt.

1 † Hic

1 † Hic §. *ex recepta interpretum ſententia communis*
eſt ad omneis actiones, & iudices in genere inſtruit, qua-
liter ſententias ferre debeant, vt iure ſubſiſtant. Nonnul-
* *li tamen* * *exiſtimant, appendicem eſſe hunc §. ad præ-*
cedentem, & reſtringendum ad arbitrarias tantũ actio-
nes: Idque ex eo facile colligi: Quia quod de incerta quan-
titate in actionem deducta loquitur, neque ad ſtrictas
actiones pertinet, quarum omnium petitio certa ac defi-
nita eſt, neque ad bonæ fidei actiones, quarum in formulis
nulla prorſus quantitas, neq; certa, neq; incerta ponitur.
Ad arbitrarias, ergo tantũ id pertinet, quarũ intentio in
certam omnò rem, ſummãve complectitur. Nos retenta cõ
muni opinione in genere hic docebimus, quid iudicãtes in
proferendis ſententijs obſeruare debeant, vt ſnĩa eorum
certa ſint, quæ ſcilicet perſpicue lites componant, & incer
2 *tas dirimant cõtrouerſias.* † *Declaremus primò textum.*
3 a Debet. † *Si modò velit ſuam ſententiam non eſſe inua*
lidam: nam ſententia prorſus incerta nullam producit iu-
a *dicati* a *actionem.*
4 b Iudex. † *Idem quoque in arbitrio locum habet: nam*
b *ſicut* b *iudicis, ita & illius ſentẽtia incerta non* c *va-*
c *let.*
c Quãtum poſſibile. *Iuſta hæc eſt moderatio, ſæpe enim*
accidit, ut litis conditionem ſequi iudicem oporteat: velu-
ti ſi obligatio ſit generalis, aut diſiunctiua, Iudex etiam
generalem aut diſiunctiuam ſententiam feret; ſicut in-
fra dicemus.
d Certæ pecuniæ vel rei. *Id eſt, quantitatis vel ſpeciei.*
Certa tamen ſatis eſſe cenſetur, ſi vel aliqua parte actorũ
certò ſit definita, quemadmodũ mox diffuſius oſtẽdemus.
e Sententiam ferat. *Condẽnando ſcilicet, vel abſoluẽdo.*
f De incerta. *Sicut interdum agi poteſt de incerta quan-*
titate propter naturam obligationis.

Textu ſic *obiter explicito, duo ex eo dogmata ſunt col*
ligenda. Primum eſt, Iudicem debere certam ferre ſenten
tiam: alterum, petitionem actionis incertam tolerari. Vi-
5 *deamus primò de certitudine ſententię.* † *Sic ergo regula,*
quod quiuis iudex neceſſitate adſtringatur ſentẽtiam
ferre certam, etiamſi actum ſit ſuper quantitate incer
6 ta. † *Hoc primum euincit verbum,* Debet, *in textu poſi-*
d *tum, quod neceſſitatem* d *ſignificat, item verbum,* Om-
nino, *ſeu (vt alij habent)* omnimodo, *quod eſt intẽſiuum,*
e *& adeo generale, vt omnem cauſam* e *comprehendat:*
Sed & ipſa hoc exigit ratio: aliâs enim incertis pronũcia-
tionibus poſt tot iam factos labores & ſumptus litigan-
7 *tium, duplicarentur potius, quam tollerentur lites.* † *Sed*
nonne hoc pugnat cum vulgata iuris regula, qua dicitur,
f ſententiam debere conformẽ libello eſſe, f nec aliud
continere, quã fuerit petitum? *Nam ſi ex incerta actio-*
ne, ſeu libello ferenda eſt certa ſententia, conſequitur ſen-
tẽtiam à libello diſcrepare. Reſpondeo, incertũ & certum
ſunt qualitates, quæ non faciunt difformitatem inter libel
lum & ſentẽtiam. Neq; etiam perpetuò obtinet prædicta
regula, multę enim ſunt factorum ſpecies, in quibus tole-
8 *ratur libelli ſiue petitionis, & ſentẽtiæ diſcrepantia.* † *Pri*
mum enim Princeps & ſummus Põtifex in ſententijs pe-
titionem litigantium egredi poſſunt, atque ita vulgò Do-
g *ctores* g *ſentiunt, quod ego accipio non abſolutè, ac ſine*
h *legitima cauſa, ſed ita, ſi* h *cauſa ſubſit.* † *Deinde nõ ha-*
9 *bet locum regula in criminalibus, in quibus nec concluſio-*
ne opus eſt, & ſi concluſio fiat, adhuc tamen iudex liberã
i *poteſtatem habet plus minusve condemnandi, cognita*
10 *qualitate delicti &* i *perſonarum.* † *Tertio, poteſt iudex*
& in ciuilibus cauſis quo ad qualitates, tempora, modos
loca, non ſequi petitionem libelli. Quid enim ſi condem-
natione petita, ex actis conſtet, cõdemnationem fieri non
oportere, atque ob id iudex reum abſoluat? iam ſententia
à libello diſcrepat, ſed circa qualitates abſoluendi vel con
11 *demnandi.* † *Quare eleganter* K *Baldus,* ſufficere, *ait,*
K ſi ſententia cum libello conueniant in re, cauſa &
actione. *Primum in re petita, vt iudex de alia re nõ pro-*
nunciet, quàm de qua eſt petitum. Deinde in cauſa peten-
di, vt iudex aliam cauſam non prætendat, veluti ſi acto-
re petente ex cauſa depoſiti iudex ex cauſa mutui pronun
ciaret. Denique in actione, vt iudex actionem ab actore
inſtitutam, vel condemnando, vel abſoluendo ſequatur.
12 † *Quinimo poteſt iudex libellum modificare, etiamſi non*
l *ſit petitum,* l *Baldo autore. Quartò, ſi ab initio quanti-*
tatem petiit actor minorem, deinde in progreſſu cauſæ
probet maiorem, non eo minus valebit ſententia, quòd ma
13 *iorem quantitatem contineat, quàm libellus,* † *oportuit*
enim iudicem veritatem probationis ſequi, quam in prin-
m *cipio litis fortè nec ipſe actor* m *ſcire poterat.* † *Quinto*
14 *ſi actor petat quinque, & reus conſiteatur ſe debere de-*
cem, iudex poteſt, imò ad reum condemnare in decem:
hæc enim diſcrepantia petitionis & ſententię propter con
n *feſſionem rei conuenti toleranda eſt, docente Angelo.* n
15 † *Deniq; poteſt ſententia ferri ſuper non petitis in libello:*
ſi tamen ſint de natura petitorũ, vel correlatiua, vel corre
ſpondentia, aut aliàs ex eodem fonte manantia. Verbi gra
tia: Petis in libello marcam argenti, iudex tres denariorũ
libras ſoluendas eſſe pronũciat: ſententia valet, quoniam
tres libræ reſpõdent marcæ argenti. Aliud exemplum; Si
petatur aquæ hauſtus ex puteo meo pecorib. vicini, iudex
decernat, me puteum occludere poſſe, tam etiam decreuit
hauſtum aquæ eſſe denegandum. Atq; hoc eſt quod vul-
gò practici dicere ſolent: Quamuis hæc ſententia non
comprehendat rem petitam, complectitur tamen ea,
quæ ſunt de natura petitorum. *Videmus igitur in his*
16 *caſibus ſententiam libello difformem ſuſtineri.* † *Pari*
ratione ſæpenumerò etiam incerta admittitur ſenten-
tia. Primum ſi iudex in ſententia referat ſe ad ali-
o *quid, ex quo certitudo ſententiæ colligi* o *poſſit. Exem-*
p *plum:* p *Condemno te ad exſoluendum debitum iuxta*
cautionem obligatoriam in actis productam. Idem eſt
ſi iudex dicat, Solue quod debes, *ſi modo ex actis*
proba-

ADDITIONES.

* Hotom. hic.
a l. 3. C. de ſen. quæ ſi. certa quant.
b l. in ſententijs, 59 de re iudic.
c l. quid tamen, 21. §. Pomp. ait, de arb.
d Vt eſt gl. recepta in l. ſæpe audiui, ff. de offi. præſid. Bartol. in rep. l. creditores, C de pig.
e Ita Accurſ. in l. item ſi cum exceptione, §. quatenus, & ibi Bar. ff. quod met. cauſ.
f l. vt fundus, 18. ff. comm. diu. & l. vlt. C. de fideicomm. lib.
g Per c. 1. de reſt. ſpol. lib. 6.
h Propter c. in cauſis, extra, de re iud.
i Ita all. Bar. in l. quidergo, 13. §. pęna grauior, ff. de his qui no. infa. & Bal. latè in l. & ſi ſeuerior, C. eo. tit. Vide etiam quę in hac ſr. iam annotaui, Cent. 4. Obſer. 81. in Came. obſer.
k in l. 1. C. ſi plures vna ſent.
l In d. l. vlt. in 2. col. C. de fideicom. lib. per l. cum is qui lega- tum, 44. ff. de pet. her.
m l. vlt. §. vlt. C. de appell.
n In l. vlt. C. de bon. vac. lib. 10.
o De hac materia vide eleg. Zaſ. in l. ait prætor, 5. §. 1. ff. de re iu.
p Ita Doct. in l. ait prætor. §. 1. & l. in ſumma, alias, in ſent. 59. §. amplius, ff. de re iud.

probatorijs conſtet de debito, vt ſunt teſtes, inſtrumenta, a confeſſiones, &c. ſecus ſi ex actis aſſertorijs, puta b quia actor aſſerat in libello, ſive in poſitionibus, ſibi

17 deberi, verum id non probet. † Sic in cauſa noxali incerta ſententia & cõdemnatio admittitur, hoc modo: Meuium Titio ad decem aureos condemno, aut c noxam de-

18 dere. † Præterea in d petitione hæreditatis valet incerta ſententia: poteſt enim iudex pronunciare reſtituendum eſſe, quicquid ex tali hæreditate ſit penes poſſeſſorẽ, quod verum eſt, ſi vniuerſaliter agatur: tum enim ſicut incerta petitio, ita & incerta ſententia toleratur: nam ſi pro certa re inſtitueretur hæc actio, ita declaranda eſſet, & ad reſtitutionem illius concludendum: ſicque & pronunciationem certam eſſe oportet. e † Denique is, qui alter-

19 natiuè promiſit equum vel veſtem, ſic condemnandus eſt, vt alterum horum præſtet. His adde & alias id genus ſpecies. Atque ita expeditum ſit primum dogma. Nunc ad alterum, quod petitionẽ agentium reſpicit, in quo hanc

20 obſerues regulam. † Libellus actoris niſi certam complectatur petitionem, f admitti non debet. Ab hac

21 tamen regula ſequentes caſus excipiendi ſunt. † Primus in actionibus vniuerſalibus & generalibus toleratur generalis & incerta petitio ſine aliqua rerũ ſpecificatione. Scire enim cõuenit, actionum alias eſſe vniuerſales, alias

22 generales, pleraſque ſingulares ſiue ſpeciales. † Vniuerſales appellamus, in quibus perſequimur corpus aliquod iuris, continens multas res cum argumento & deminutione, vt ſunt hæreditas, iuriſdictio, dos, peculium. Igitur petitio hæreditatis, actio pro dote, & de peculio ſunt vniuerſales actiones. Generales dicuntur, quæ competunt ad hoc, quod generale eſt, diuerſas rerum ſpecies, adeoq; totas negotiatione comprehendens: vt eſt tutela. quæ non tantum de vna negotij ſpecie, ſed de toto adminiſtrandi pupillaris patrimonij genere accipitur. Sic & ſocietas & alia negotia. Igitur actio tutelæ, pro ſocio, negotiorum geſtorum, ſunt generales. Speciales ſiue ſingulares dicũtur, quibus id perſequimur, quod ſui natura, & quantum ad iuris interpretationem ſpeciale eſt, etiamſi acceſſoria quædam habeat: vt equus, veſtis, domus, & cæteræ ſimiles res. Actio ergo mandati, commodati, depoſiti, & g

23 ſimiles, ſpeciales ſunt. † Secundò, ſi incertitudo ex facto aduerſarij proueniat, vt eſt in obligatione alternatiua, cuius electio ſpectat h ad debitorem; item ſi quid debeatur in genere, & necdum facta ſit declaratio i per debitorẽ, aut ſi ſit penes reum ſoluere, vel rem, vel k intereſſe, denique ſi dubitetur, num res extet, tum enim res petitur, ſi extat, ſin minus, rei non extantis l æſtimatio. Ex his eleganter infertur, libellum alternatiuum valere: Peto rem ſi extet, vel eius æſtimationem ſi cõſumpta ſit, nam incertitudinis ratione m alternatiua illa libellum non vitiat. Et hoc quando eſt incertum, vt modo dictum eſt, vtrum res extet necne. Cæterũ ſi certũ ſit, rem adhuc extare, tunc ipſa res & non eius æſtimatio petitur: quia æſtimatio tantũ in ſubſidium debetur. n † Tertiò, ſi incertitu-

24 do conſiſtat in re petita, vt eſt quando agitur ad facta, quæ facta ſint o incerta: vel, vt quis p cõſeruetur indemnis. † Quartò, ſi aliquid petatur acceſſoriè, puta fru-

25 ctus vel expenſæ, in his enim incerta admittitur petitio: q vt, Peto fundum talem cũ q fructibus, vel quãtitate eorum, item peto ſumptus litis factos, & r poſt hac faciendos: itẽ peto caſtrũ, villam, eccleſiã cũ poſſeſſionibus, & ſ

26 pertinentijs ſuis. † Quintò quantum ad interrumpendam t præſcriptionem attinet, toleratur libellus generalis t &

27 incertus. † Sextò, ſi in proceſſu iudicij probationes certæ u ſint & ſpecificẽ, libellus incertus & generalis u concluditur. Vltimò vera eſt regula ſupra tradita, ſi ab aduerſario conuento opponatur de incertitudine vel generalitate

28 libelli, ſeu petitionis: † eo enim tacente libellus procedit x ſine pugna, ita tamen, ſi deinde actor declaret pendente iudicio, quandocunque, vel iudex, vel pars y aduerſa hoc petierit. In omnibus his caſibus permittitur incertæ quantitatis, vel rei petitio. Prædictæ tamen ex-

29 ceptiones ad ciuiles tantum cauſas coerceri debent. † in criminalibus verò libellus obſcurus vel generalis nõ procedit, etiam parte non opponente: vt ſi talis ſit libellus: Accuſo Titium de omnibus quæ commiſit, z Sed debet eſſe ſpecialis, certi criminis, loco, & tempore circumſcripti, ita vt reus negatiuam loco & tempore coarctatam probare poſſit, alias ei defenſio a tolleretur. Atque ita in criminalibus accuſatori non permittitur vagari in incerto cum diſcrimine b partis aduerſæ, tametſi Alciatus c contra ſentiat.

ADDITIONES.

a Ita loquitur l. 3. C. de ſent. quæ ſine cert. quan. prolata eſt.
b Sic intelligitur tex in l. qui tamen, 21. §. Pomp. ff. de rei vend.
c Vt inſ. de offic. iud. in princ.
d l. non poſſumus, ff. ſi pars hær. petat.
e Fab. hic, num. 13. verſ. item nec.
f Tex. in l. ſi in rem, 6. ff. de rei vend. & l. 1. §. argentum, ff. de poſ. l. prætor edixit, 7. in prin. & §. quod autem prætor ait, ff. de iniur. & c. 1. 2. & 3. extra, de libel. obl.
g Tex. eleg. in l. pro ſocio, 38 ff. pro ſoc.
h l. vbi autem non apparet, 75. §. illud aut illud, 8. ff. de ver. obl.
i §. huic autem, verſ. præterea, infra hoc tit.
k Vt eſt regulariter in obl. tradi rem, l. 1. in prin. & ibi gloſ. de act. emp. l. ſtipulationes non diu. 72. de verb. obl.
l Iuxta l. ſi ſeruum, 91. §. vlt. & ibi Bart. ff de verb. oblig.
m Gail. lib. 1. obſ. 62. num. 5.
n Tex. in l. fin. C. de fideic. liber. pulchrè Panormit. in c. grauis, de reſt. ſpol. nu. 2. Bart. in d. l. & ex diuerſo, §. vlt.
o d. l. vbi autem non apparet, § qui id quod.
p Tex. in l. 2. & ibi Bar. C. de ſent. quæ ſine cer. quant.
q c. inter dilectos, verſ. hæc omnia, de fi. inſt. & ibi Fel.
r Tex. in §. 1. inſ. de pub. iud. Iaſ. late in §. omnium, ſupra hoc ti.
ſ c. conquerẽtẽ ad ſedem, & ibi gloſ. & Canoniſtæ, extra de reſt. ſpol.
t Tex. & ibi Bart. in l. vlt. C. de ann. except.
u Ita Bal. in rep. l. edita, C. de pact.
x Gloſ. eſt in d. l. vlt. ad fi. C. de ann. excep. & glo. magna in l. 1. C. de eden. And. Gail, lib. 1. pract. obſer. obſer. 62. num. 1.
y Iuxta c. cum Bertholdus, de re iudicata.
z Per tex. in l. libellorum, ff. de accuſ. Bart. & ibi Bal. in l. 2. C. de conſ. Fel. in c. 2. num. 5. de lib. ob.
a And. Gail, in pract. obſer. obſer. 62. nu. 13. lib. 1.
b Tex. in l. prætor edixit, 7. de iniur. Bar. in d. l. libellorũ, 3. de accuſ.
c In d. l. edita, nu. 26. C. de pact.

§. Si quis agens.

1 Epitome huius §. & eiuſdem diuiſio.
2 Qualiter olim quis cauſa cadebat ob petitionem plus tempore.
3 In reſtitutione in integrum concedenda, cauſæ cognitio eſt neceſſaria.
4 Iuſta eſt ignorantia facti alieni.
5 Et quibus caſibus id non procedat.

Si quis agens, in a intentione ſua plus b complexus fuerit, c quàm ad eum pertineat, à cauſa cadebat, id eſt, d rem amittebat, nec facilè in integrũ reſtituebatur à Prætore, niſi minor erat vigintiquinq; annis. Huic enim ſicut in alijs cauſis, e cauſa cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus f iuuentute fuerat, ita & in hac cauſa ſuccurri ſolitũ erat. Sane ſi g tã magna cauſa iuſti erroris interueniebat, vt & h conſtantiſſimus

quiſque

quiſque lobi poſſet, etiam maiori vigintiquinque annis ſuccurrebatur, veluti ſi quis totum legatum petierit, poſt inde prolati fuerint codicilli, quibus aut *i* pars legati adempta ſit, aut quibuſdam *k* alijs legata data ſint, quæ efficiebant, vt plus petijſſe videretur petitor, quàm dodrantem, *l* atque ideo lege Falcidia legata minuebantur.

1 *Sæpo † contingit actores plus in iudicijs petere, quam ipſis debeatur; ideo hoc loci Imperator de plus petitionibus nonnulla annectit. Complectitur autem hic § tres potiſſimum partes. In primis enim oſtendit iuris veteris conſtitutionem, quo iure plus petens puniebatur in amiſſione*
a *cauſa. a Deinde quatuor modis plus peti tradit, re, cau-*
b *ſa, tempore, & loco. Denique iuris b noui pœnam addit, quæ plus petenti hodie infligitur: atque ita cohærens eſt materia, vſque ad § ſin minus. Singulas partes ſeorſim explicabimus. Videamus primam.*

c *a* Intentione. *In ſua petitione ſiue actione.* Intendere *c enim ſignificat in iure experiri vel agere. Hinc* intentio
d *pro d actione vel libello rectè ſumitur.*

b Complexus fuerit. *Scienter vel ignoranter, dummodo ignorantia fuiſſet craſſa & affectata.*

c Quam ad eum pertineat. *id eſt, quàm ſibi deberetur.*

2 *d* Rem amittebat. *† Qua ratione autem rem olim amit-*
e *teret, qui plus tempore petebat, Imp. alio loco e oſtendit: nempe quòd priori iudicio nihil cõſequeretur propter exceptionem dilatoriam; & poſtea ſuo tempore volens rurſus agere, ſubmouebatur peremptoria exceptione, quòd rem ſemel in iudicium deduxiſſet. Sic itaque rem ipſo ſtatim iure non amittebat, nec ſtatim, cum primum ageret: ſed cum ſemel exceptione dilatoria ſummotus, poſtea rurſus agere vellet, nam tum reus petebat, vt iudex pronunciaret, actorem cauſa cecidiſſe propter temeritatem prioris iudicij. Id quod etiam Cic. lib. 1. De oratore haud obſcure indicat.*

3 *e* Cauſa cognita. *† Nam in concedendis in integrum re-*
f *ſtitutionibus ſemper requiritur f cauſa cognitio. Eſt autem æquiſſimum hoc Prætoris Edictum, quo minoribus*
g *25. annis ſuccurritur: quemadmodũ g Vlpianus id multis verbis commendat.*

f Iuuentute. *Facilitate ſua, & iuuenilis ætatis inconſultatemeritate: quod in dubio præſumitur, niſi minor in dolo vero & manifeſto fuiſſet: tunc enim ei non ſuccurre-*
h *tur h etiam hodie.*

4 *g* Tam magna cauſa. *† Hinc obſerua, iuſtã eſſe ignorantiam facti alieni, in quo prudentiſſimus etiam errare*
i *i poteſt. † Excipiuntur tamen plerique caſus in quibus*
5 *facti alieni non eſt iuſtus error. Primus, ſi is qui allegat ignorantiam facti alieni, ſæpius tractaſſet illud, huiuſue*
K *tractationi k interfuiſſet, vt ſunt compoſitores amicabiles, arbitratores, &c. Secundus, ſi aliquid publicè promulgatum eſſet, vel affixum, non poſſet prætendi ignoran-*
l *tia à l quoquam indigena. Tertius, ſi alienum factũ gra-*
m *ue ſit & arduum, quod non facilè excidat m memoria,*
n *& ſi qui ſunt caſus n prædictis conſimiles.*

h Conſtantiſſimus. *Prudentiſſimus.*

i Pars legati adempta ſit. *Qui centum erant in teſtamento legata, & viginti in codicillis adempta: legatarius de codicillis ignarus, centum ex teſtamento petebat.*

k Alijs leg. data ſint. *Dodrantem teſtator Sempronio in teſtamento legarat, deinde aliquid in condicillis Titio reliquerat, Sempronius codicillorum ignorans dodrantem ex teſtamento poſtulabat.*

l Atque ideo. *Rectè admonet Balduin. apertius fuiſſe ſi dixiſſet,* ideo quod: *nam hic redditur ratio, cur propter alia adiecta legata, quatenus excedunt dodrantem hæreditatis, & portio legis Falcidiæ apud hæredem ipſo*
o *iure remaneat, vt inquit Vlpianus: o adeo vt hoc nomine ſtatim hæredi ius vendicationis competat.*

ADDITIONES.

a §. plus autem. inſ. eod.
b Verſ. & hæc quidem, hoc tit.
c Dixi ſupra eo l. in §. omnium, num. 5.
d l. ſi quis intentione, de iud.
e §. temporales, in fi. infra de except.
f l. omnes, ff. de in integ. reſt.
g Tex. elegans in l. 1. ff. de min.
h Per l. vnicam, C de plus pet.
i l. 2 ff de iur. & fact. ignor.
k Vide Bal. hoc declarantem in l. cum rem alienam, C. de leg. per l. 16 Proculꝰ, ff. de prob
l l. ſed & ſi pupillus, § 1. §. proſcribere, ff. de inſt. act.
m c. cum illorum, in fi. de ſent. excom.
n Quod require in c. ab excommunicato, & ibi Doct. de reſcr.
o l. in eam margaritarum, ad l. Falc.

Verſ. Plus autem.

1 *Quatuor modis plus peti, re, tempore, loco, & cauſa.*
2 *Vtilitas clauſulæ, Saluo iure ſuperflui.*
3.4 *Ante diem petens, plus tempore petit. Idem eſt, ſi lex dilationem indulgeat.*
5 *Certa, incerta conditio quæ?*
6 *Ante incertæ conditionis euentum petens, plus tempore petere dicitur.*
7.8 *Si certa ſit conditio, tum diſtingui debet, an ea diem in ſe contineat, vel non.*
9 *Petitur plus tempore, etiam ſi ante tacitam conditionem petatur.*
10 *Duplex argumentum a contrarijs.*
11 *Quod operatur oppoſitum in oppoſito, idem operatur Propoſitum in propoſito.*
12 *Si certo loco ſoluere promiſit, iure ciuili alio loco peti nõ poteſt.*
13 *Prætor cõcedit & alio loco peti, q certo loco promittitur ſolui: dũmodo loci, vbi ſolutio fieri debet, mentio fiat.*
14 *Si certo loco te daturum promittas, an etiam in loco domicilij id dare poſſis, & num. 16.*
15.21 *Expreſſa L. hæres abſens, §. vlt. ff. de iud.*
17 *Explicatio l. vnica. C. vbi conu. qui cer. lo.*
18.19 *Confutatur ratio eorũ, qui aſſerunt, etiã in loco domicilij ſolui poſſe, etſi certus locus ſolutioni deſtinatus ſit.*
20 *Æqualitas relatiuorum diligenter obſeruanda.*
22 *Clauſula noſtro tempore conſueta adponi ſcripturis & chirographis.*

Plus autem quatuor modis petitur: re, tempore, loco, & cauſa. Re, veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit: aut ſi is, cuius ex parte res eſt, totam eam, vel maiorem partem ſuam eſſe *a* intenderit. Tempore, veluti ſi quis *b* ante diem, vel *c* ante conditionem petierit: qua enim ratione, qui tardius ſoluit quàm ſoluere deberet, minus ſoluere intelligitur, eadem ratione, qui præmature petit, *d* plus petere uidetur. Loco plus petitur; veluti cum quis id, quod certo loco ſibi dari ſtipulatus eſt, alio loco petit, *e* ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi dari ſtipulatus eſt. verbi gratia, ſi is, qui ita ſtipulatus fuerit: Epheſi dare poſſit? Romæ *f* purè intendat ſibi dari oportere. Ideo autem plus petere intelligitur, quia *g* vtilitatem, quã

haberet *h* promiſſor, ſi Epheſi ſolueret, *i* adimit
ei K pura intentione. Propter quam cauſam *l* alio
loco petenti arbitraria actio proponitur: in qua ſcili-
licet ratio habetur *m* vtilitatis, quæ promiſſori com
petitura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret, quo ſoluturum
ſpopondit. Quæ vtilitas plerunque in mercibus ma
xima inuenitur, uelut vino, oleo, frumēto: quæ *n* per
ſingulas regiones diuerſa habent precia. Sed & pe-
cuniæ numeratæ non in omnibus regionibus ſub eaſ-
dem vſuris fœnerentur. Si quis tamē Epheſi petat, id
eſt, eo loco petat, quo ut ſibi detur, ſtipulatus eſt: *o*
pura actione recte agit. idq; etiam Prætor monſtrat,
ſcilicet quia utilitas ſoluendi ſalua eſt promiſſori.

Hæc eſt altera § noſtri pars, ſub compendio declarās,
1 *† quatuor modis plus peti, re, tempore, cauſa, & loco.* Re
plus petere *is dicitur, qui plus exigit, quàm ſuum ſit de
bitum.* Tempore plus petit, *qui prœmaturè, id eſt, ante
diem vel conditionem poſtulat: quia adimit reo vtilitatē
temporis,* Loco plus petit. *qui certo loco quippiam ſibi
dari ſtipulatus, id alibi repoſcit.* Cauſa plus petit, *qui in
alternotiua, cuius electio ad reum conuentum pertinent,
alteram tantum partem petit, vel qui in generali promiſ
a ſione vnam tantum ſpeciem exigit. Atq; hæc eſt* a *ſum
ma huius ſecundę partis.*

a Intenderit. *Re ergo plus peti dicitur, quando quis (vt
dixi) plus poſtulat, quam ſibi debetur. Sed hoc de princi
pali debito intelligendum eſt, cum illud augetur, & incre
b ſcit: ſecus eſt in* b *acceſſorijs, puta quia petit rem cum
fructibus & intereſſe: progreſſus autem cauſæ docet, non
2 deberi fructus vel intereſſe, ſed ſolum rem principalē.* †
c *Ne autē plus debito quis petere videatur, conſulit* c *Ant.
de But. vt hæc clauſula annectatur libello,* Peto hoc, ſal-
uo iure ſuperflui: *ſic enim pœnam euitari.*

3 *b* Ante diem. *† Siue partium conuentione dies ſit adpo
ſita, vt,* Promitto ad calendas Ianuarias: *ſiue ex natu-
ra rei inſit dilatio: petens enim fructus fundi necdum na-
tos, partumue pecoris necdum editum, ante diem petiſſe
d dicitur, nec pœnam* d *euitat. † Idem iuris eſt, etſi lex
4 dilationem indulgeat, vt in exactione dotis. Habent enim
mariti hæredes annum, intra quem reſtituant dotem rei
e* e *mobilis. Quare dotem rei mobilis ante lapſum anni
poſtulans, plus tempore petiſſe dicitur, pœnamque mere
tur. Ad hanc quoque ſpeciem pertinet obligatio quæ tē-
poris obſeruationē continet: uelut,* Kalendis Ianuarijs,
aut Februarijs dare ſpondes? poſt annum vel bien-
nium? *Qui enim* Kalendis Ianuarijs *petet, aut ante bien
nium, tempore plus petere dicetur: quoniam in diſiunctt-
f ua temporis minus eſt* f *in obligatione.*

c Ante conditionem. *Cum autem conditionem aliam
eſſe certam, aliam incertam notum ſit: an de vtraq; hoc
5 accipi debeat, quæritur?* Certa autem Conditio eſt, *quę
omnimodò extitura eſt: vt* ſi moriar. Incerta *verò, quæ
6 vt eueniat, incertū eſt, vt,* ſi Berta nubat. † *Ac de incer-
g ta quidem conditione manifeſtum eſt, quod ſcribit* g *Vl
pianus:* Vbi ſub conditione quis ſtipulatus eſt, neque
ceſſit, neque venit dies pendente adhuc conditione.
*Itaque qui euentum non expectabit, quoniam dies, vnde
h pendet actionis ſubſtātia, pars eſt obligationis,* h *plus
7 petere recte dicetur. † Cæterum in conditione certa diſtin
i guendum eſſe aiunt* i *an ſcilicet loquamur de ea, quæ
diem in ſe continet: veluti* ſi morieris, aut cum morieris
k dare, K ſpondes? *qua ſpecie plus illum petere dicen-
dum eſt, qui ante diei euentum poſtulat, quippe cum dies
l adiectus pro ſtipulatore* l *ſit. An verò de ea, quæ diem
in ſe nullum continet: veluti,* ſi inter Kalendas digito cœ
m lum non tetigerim. m *& tam purè ſtipulatus videor,
o quoniam nunquā futurum eſt, vt cœlum digito cōtingam:
8 itaque agere protinus poſſum. † Huius etiam illa generis
n eſt, de qua Paulus* n *agit,* Siue nauis ex Aſia uenerit,
ſiue non, *nullum enim certum diem hæc cōditio continet,
o ſed omnimodò extitura eſt, ideoq; pura ſtipulatio* o *di-
9 cenda. † Porrò non ſolum quis plus tempore petere dici-
tur, quando ante conditionem expreſſam (de qua hactenus
diximus) verumetiam ſi ante tacitam petat, quę ex auto-
ritate legis tacitè ineſt, etſi nihil nominatim conuenerit,
qualis eſt ſtipulatio, quæ propter cauſam dotis fit: conſtat
enim, eam habere in ſe hanc conditionem,* ſi nuptiæ fue-
p rint p ſecutæ, *quamuis non ſit expreſſa? Sic quoque, te-
q ſteſi Paulus* q *in vrbanis habitationibus locandis ſcri-
bat, inuecta illata pignori eſſe locatori tacitè, etſi nihil
r expreſſe cōuentum ſit: Caius* r *tamen colon rerum obli-
gationem quamlibet expreſſam, conditionem tamen taci-
tam continere ſignificat,* Si quando hæ res in illum fun
dum inuectæ ſint? *Itaque ſiue ſponſi ante nuptias, ſiue
dominus rebus nondum inductis actionem poſtulet, plus
petere manifeſtiſſimè intelligitur.*

10 *d* Plus petere videtur. † *Vides hic eſſe duplex argu-
mentum à contrarijs, quod in legibus perrarum eſt, quod
ſ ſicuti qui tardius ſoluit, minus ſoluere* ſ *dicitur: ita qui
citius petit, plus petere dicitur. Hoc eſt quod per manus
t traditur, contrariorū eſſe eandem* t *diſciplinā. Quod autē
ſit duplex argumentū, ex eo conſtat, quia primò arguit à
tardiori ad citius: & eodē contextu à ſolutione ad petitio-
11 nē q Zaſius animaduertit. † Ex quo & aliud dogma col
u ligitur: Quod operatur oppoſitū in oppoſito,* u *idē operā-
x tur propoſitū in propoſito. q Bar.* x *alibi arguté declarat.*

e Sine commemorat. *Quia nō exprimit in libello locum
ſolutioni deſtinatū, quod oīnò hoc caſu requiritur, quando
alio loco petitur, quā in quem promiſſum eſt. Aliàs enim
ſi creditor petat in loco conuento, non exigitur loci cōme-
moratio: ſatisfecit enim cōuētioni et ſine verbis expreßis.*

f Purè. *id eſt, non facta mentione, quòd Epheſi ſolutio fie-
ri debeat.*

g Vtilita-

ADDITIONES.

a Concordat c. 5. & ibi Doct. extra, de plus pet.
b Fab. & Ioan. de Plat. hic.
c In c. 2 extra, de libell. oblat.
d Tex. eſt in l. interdum, 73. de verb. obl.
e L. vnica, §. exactio, C. de rei vx. actio.
f l. ſi ita ſtipulatus, fuero X. aut XV. 109. §. 1. & 2. de verb. obl.
g l. cedere diem. 213 de verb. ſig.
h l. eum, qui 41. § 1 de ver ſig.
i Hotom: hic.
k Mul. 20. de iure dotium, l. ſi Tit. quand. dies leg. ced.
l ad l. eum qui.
m l. in illa ſtipulatio. Si kal. 8. de verb. oblig.
n l. commio de periculo & commod. rei vend. & l. Iulianus, 60. de cond. ind.
o l. ſi pup 9. §. 1. de nouatio.
p l. ſtipulationum, de iure dotium.
q l. item quia, 4. de pactis.
r l. potior, §. ſi colon. qui potiores in pign.
ſ l. ſi cui, 12. §. minus, ff de verb ſignif.
t De quo per Bart. in l. 1. in prin. ff. de his qui ſunt ſui vel al. iur. & Doct. in rub. ff. de acq. poſſ.
u Tex. hic, & in l. vlt. ad fi. ff de leg. 3. & in l. ſi contra, ff. de vulg. & pup.
x In l. inter ſtipulantem, 83. §. ſacram. ff. de verb. oblig.

g Vtilitatem. *Quia fortè ei facilius eſt Epheſi pecuniam*
ſoluere, quàm extra Epheſum, idque minori diſpendio fa-
cere poteſt. Plus ergo in hoc tractatu, quã à debitore, h.e.
a *reo, quàm ipſi creditori, id eſt, actori debeatur,* a *acci-*
pimus.
h Promiſſor. *Debitor conuentus.*
i Adimit. *Aufert, tollit.*
k Pura intentione. *Simplici petitione, quæ non habeat*
ullam loci commemorationem, in quo ſoluendum eſt.
l Alio loco. *Quàm quo fieri debeat.*
m Vtilitatis. *Quia fortè Epheſi abſq; vſuris contrahere*
nummos poſſet, quum in loco vbi conuenitur, neceſſe illi
ſit, pecuniam ſub fœnore accipere.
n Per ſingulas. *Variantur enim rerum precia ſecundum*
diuerſitatem locorum, maximè in rebus fungibilibus, quæ
vno loco longè cõmodius, quàm alio & præſtari & com-
b *parari* b *poſſunt.*
o Pura actione. *Ita quod loci mentionem habere non co*
gatur, quoniam tantundem præſtat litem in loco moue-
re, quantum nominatim loci mentionem facere.
12 Ex textu *diſce hoc potiſſimum: † Sic certo loco promi*
ſiſti ſoluere, quantum ad ius ciuile attinet, alio loco id abs
te petere nequeo: nam ſi alibi peterem, loco plus petiiſſe
viderer. Verum quoniam eueniebat, vt nunquam à te pe-
tere liceret, quod ita promiſſum eſſet, propterea quòd tu
nunquam eo venires, vbi facienda eſſet ſolutio, neque ego
tecum agere poſſem: primum in loco ſolutionis non, quo-
niam nuſquam illic inuenireris: deinde nec extra illum lo
cum, propter plus petitionem, quia tunc loco plus petere
iudicarer: eiuſce rei gratia neceſſe fuit, aliã agendi ratio-
13 *nem excogitari, quæ conſuli mihi poſſet. † Conceſſit ergo*
Prætor, vt extra locũ deſtinatũ aduerſus te agerem vti-
liter, ita tamen, ſi loci illius mentionẽ facerem, in quo fieri
deberet ſolutio: & hoc modo captiunculas plus petitionis
effugerẽ. Illud vero me facere negligente, & purè aliquid
petente, plus loco petere intelligor, ob id certè, quòd ſimplici
hac intentione videar tibi debitori eam auferre commo-
ditatem, quam haberes, ſi in loco, in quem promiſſum eſt,
ſolueres. Poteſt enim multis modis tua intereſſe, vt potius
conueniaris in loco ſtatuto, quã alibi, quorum nonnulli ele
c *ganter in textu tractantur, & Doctores pleroſq;* c *an-*
14 *nectunt. † Dubitari tñ ſolet, ſi te certo loco daturum pro-*
mittas, & ego petam in loco domicilij, an plus loco pete-
d *re videar? hic* d *Accurſius ait, me nihil delinquere, præ-*
ſertim ſi dicam: Peto decem mihi ſoluas hic, vel vbi
e ſoluere promiſiſti. *Alij* e *putant hoc obtinere, etiamſi*
f *purè & ſimpliciter emiſſa certi loci* f *mentione aduerſus*
te egerim. Sed hoc mihi cum bono & æquo ex profeſſo pu-
gnare videtur, adeò vt ſi mihi nominatim adferendum ſit
exemplum iniuſti iuris ex Romanis legibus non aliud al-
laturus ſim potius, quã hoc ipſum verè ſummum ius. Vi-
15 *deamus ergo nũ hæc Doctorũ aſſertio infringi poſſit. † Et*
g *primò quidem non videntur hi* g *Vlpiani verba recitaſ-*
ſe fideliter. ait enim Vlpian. Qui ita fuit obligatus, vt in
Italia ſolueret, ſi in prouincia habuit domiciliũ, vtro-
bique poſſe conueniri, & hic & ibi: *& non dicit de ali-*
qua ciuitate Italiæ. Vnde propter cõtinentiam prouincia-
h *rum poteſt in* h *loco domicilij conueniri. † Deinde contra*
16 *id quod aiunt,* etiamſi alibi præſcribatur locus ſolu-
tioni, poſſe tamen debitorem pure conueniri, vbi ha-
bet domicilium, vt ratione fori, quod habet reſpectu
i domicilij *pugnat* i *alia lex, aſtruens,* Si incertum lo-
cum conferatur ſolutio, debitorem non poſſe con-
ueniri in loco contractus, ſed ſolum inſpici locum ſo-
K lutioni k deſtinatum. *Sed exploratum eſt, ratione*
contractus non minus, quàm domicilij, parari forum; quæ
igitur cauſa eſt, vt ratione huius fori magis, quàm illinc poſ-
17 *ſit debitor conueniri? † Præterea ſuperiori dogmati aduer*
l *ſatur id, quod* l *alibi Imperator ſcribit;* Qui certo loco,
inquiens, ſe ſoluturum pecuniã obligat, ſi ſolutioni ſa-
tis non fecerit, arbitraria actione & in alio loco poteſt
m conueniri, &c. m *Argumento à contrario ſenſu, quia*
per præteritum loquitur Imperator, Si ſolutioni ſatis nõ
fecerit, *&c. ſatis apparet, quamdiu eſt in ſuſpenſo, an quis*
conuento loco ſoluturus ſit, interim eum alibi conueniri
nuſquam poſſe: quia non adijcit Imperator exceptionem,
18 niſi vbi domicilium habeat. *† Porrò vt verum ſit dog-*
ma ſuprà traditum, eius tamen rei non aliam video ratio-
nem, quam quòd plerumq; ita comparatum ſit, domi ſine
commodo, & non rarò facilius ſolui, quam vbiuis alibi,
quod debitor quaſi in ſuo regno, et intra ſuas præſepes om
nia promptiora habeat. Hæc aũt ratio facile confunditur,
per ea, quæ hic doctiſſimè à Fabro adferuntur, aiente: Etſi
notorium ſit, facilius vtiliuſq; eſſe debitori ſoluere in loco
vbi agitur, quàm loco conuento, actorem tamen debere fa
cere mentionem de loco cõuento, quod petitor ſemper de-
n *beat narrare* n *formam obligationis. Item quod aliquan*
o *do expedit & facilius eſt, debitori ſoluere* o *quod ſibi*
damnoſius eſt. Ex quibus graphicè videmus, nullam eſſe
eam rationem, & eius reſpectu minimè poſſe debitori au-
p *ferri locum, quem habet ex* p *pacto. † Sed & vlterius*
19 *oppugnatur prædicta aſſertio, argumento à pari ex rela-*
q *tiuis ſumpto. Sic enim* q *alibi legitur.* Is qui certo loco
dare promittit, nullo alio loco, quam in quo promiſe-
rit ſoluere inuito ſtipulatore poteſt. *Si hoc licet credi-*
tori, ne ſibi inuito ſolui alibi poſſit, quã loco deſtinato, nec
loco domicilij ẽt, quia lex hoc non diſtinguit, ſed vniuerſa-
liter negat: quid debitorem cogemus contra pacti conuen-
tionem loco domicilij poſſe conueniri, & exigi, præſertim
cum maius grauamen plerumq; ſit in pecunia ſoluenda,
20 *quàm accipienda? † Sanè æqualitatẽ relatiuorũ ſi obſeruemus,*
quæ certè perpetuò eſt obſeruãda et ante oculos habẽda in
iure, cõſequens debitorẽ in loco domicilij nõ poſſe cõueniri,
21 *quia nec creditori in ſuo domicilio ſolui poteſt inuito. † Ve*
rum

ADDITIONES.

a Hotom. hic.
b Ludeo in arbitrium, 3. ff de eo, quod cer. lo. l. precia rerum, 63. § n ad l. Falc. vbi late Doct. examinant, qualiter valor & æſtimatio rerum doceri queat.
c Atque ita accipienda eſt, l. 1. ff. de eo quod certo loco.
d Gloſ. hic, in verſ loco.
e Zaſius hic.
f Per tex. in l. hæres abſens, 19. §. vlt ff. de iud.
g In d. l. hæres abſens, § vlt.
h Iuxta l. notionem, 99. §. continentes prouinciæ. ff. de ver. ſig. l. prouinciales, 190. eod. tit.
i l. quær. 100 ff de ſolut.
k Et d. l. quær. Pet de Bell. Pert. nominatim ad hoc tit. in l. contraxiſſe, 21 ff. de act. & oblig.
l In l. vnic. C. vbi con. qui cer. lo. dar. &c.
m Ita memini obieciſſe Volph. Hung. D. Zaſio, cum eius auditor vna mecum olim eſſet nunc in ſupremo imperij conſiſtorio collega mihi Doct. & gratiſſ.
n Vt inf. prox. §. in fin.
o §. præterea, in fin. infra eod. tit.
p l. 2. §. ſi quis Epheſi, ff. de eo, quod cer lo. & quæ ibi annotat Bolog. & quod Imp. hic dicit, ver. loco, ſuper qua quidem æquiſſima ratione fundata eſt prorſus, l. is qui, ff. eod. tit.
q In d. l. is qui, & concordantia iura citat gloſ. ibidem penult.

a *rum hac opinione ſic confutata, quid ad a Vlpiani verba ſuprà relata reſpõdebimus? Fortaſſis ea verba per Im-*
b *peratoris b conſtitutionem temperanda ſunt (neq; enim*
c *nouum eſt, c priores leges ad poſteriores trahere) quod*
d *tum debitor d alibi ẽt obligatus ſoluere conueniri poſ-*
ſit in loco domicilij, ſi loco ſuo non ſoluerit: prius verò im-
e *punè non poßit. Præmonet quidem hoc loco Iaſon, e Vl-*
piani verba non poſſe cauillari: verum hæc non eſt calum-
nia, cum nõ nouam interpretationem, ſed multis retrò ſe-
culis natam adſeram, licet ab Hung. viro doctiſſ. meique
f *amantißimo primũ animaduerſam. Sic enim & f Ac-*
curſius Vlpianum intelligit hiſce verbis: Sine commemoratione ideo dixit, quia ipſum locũ, vbi erat facienda ſolutio, in libello ponere debet, ſic: Peto, vt decem mihi ſoluas hic: vel vbi ſoluere promiſiſti. Poſt hæc niſi ſoluat, poterit eum conuenire vbicunque, dummodo conuentus habeat ibi forum, non aliàs. *Hæc ſunt ibi Accurſij verba communiter recepta: quibus vides eundem dari, quem ſuprà ex Hungero attuli intelle-*
g *ctum. Et hoc idem pluribus g alijs tradidit Gloſſator, vbique ſin hac in re ſimilis, vt huic facilè aſſentiar, præ-*
11 *ſertim tot accedentibus rationibus. † Porrò hodie apud nos paſſim vtuntur hac clauſula in chirographis ſiue cautionibus,* vt niſi debitor ſoluat, iure tam eccleſiaſtico, quàm ſeculari conueniri valeat, vbicunque reperiatur, ſiue debitor per terrã, ſiue per aquã vehatur, &c.
h *idque legibus h diſſentaneum non eſt. Contraxiſſe enim quis dicitur eo in loco, in quem confertur ſolutio, debitor autem ſic paciſcens in omni loco contraxiſſe iudicatur, vbi conueniri, ab eoque debitum exigi poteſt, ſiue de prin-*
i *cipali debito, ſiue de ſumptib. atque alijs acceſſorijs i loquamur. Quod tamen ita moderandum eſt, niſi debitor in loco peſtilenti vel hoſtili deprehendatur, aut nauigio*
k *tranſuehatur cum alijs, docente k Angelo.*

ADDITIONES.

a In d. l. hæres abſens § vlt.
b In d. l. vnic. C. vbi con. qui cert loco.
c l. non eſt nouum, 16. ff. de legibus.
d Idem tradidit Volf. Hun. ſupra citatus nouiter &c.
e In d. l. vlt.
f Gloſ. mag. hic in ver. commemoratione, circa medium.
g Vt in d. l. vnica, C. vbi conue qui cer. lo. glo. fi. in l. 1. ff. eod.
h Per l. contraxiſſe, 21. de obl. & act.
i c. dilect. & ibi Panor. de for. comp.
k In l. cum res, 47. de leg. 1. Aret. hic, reliqua huc pertinentia require ex tit. ff de eo quod cer. loco. & ibi Doct. & in §. præterea, ſupra hoc tit.

Verſ. Hinc autem.

1 *Quando cauſa plus petatur.*
2 *Alternatio quid.*
3 *In alternatiuis regulariter optio eſt debitoris.*
4 *An ſint paria, cauſa & re plus petere.*
5 *In alternatiuis creditor neceſſario alternatim petere debet.*
6 *Fallit, facta alternatione in fauorem creditoris.*
7 *Variæ alternationis ſpecies.*
8 *Quæ in legatis alternatiuis diſtinctio obſeruanda.*
9 *De vino Campano, Setino, Phalerno, Caleno.*
10 *Purpura appellatio: & de Tyria purpura.*
11 *Promittens genus, quamcunque ſpeciẽ poteſt ſoluere.*
12 *Actoris petitio ſemper conformanda naturæ, & qualitati ipſius obligationis.*
13 *Falſam eſſe communem doctrinam, qua dicitur, in obligatione generis nullam ſpeciem eſſe obligatam.*

Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus eſt is, qui cauſa plus petit: vt ecce ſi quis ita a te ſtipuletur, hominem Stichum aut decem aureos dare ſpondes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideò autem plus petere intelligitur, quia in eo genere ſtipulationis *a* promiſſoris eſt electio, vtrum pecuniam, an hominem ſoluere malit. Qui igitur pecuniã tantum, vel hominem tantum ſibi dari oportere intendit, eripit electionem aduerſario & eo modo ſuam quidem conditionem *b* meliorem facit, aduerſarij vero ſui *c* deteriorẽ. Qua de cauſa talis in ea re prodita eſt actio, vt quis intendat *d* hominem Stichum, aut aureos decem ſibi dari oportere, id eſt, *e* vt eodem modo peteret, quo ſtipulatus eſt. Præterea ſi quis generaliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Stichum petat: aut *f* generaliter uinum ſtipulatus ſit, & ſpecialiter *g* Campanum petat: aut generaliter *h* purpuram ſtipulatus ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur: quia electionem *i* aduerſario tollit: cui ſtipulationis iure liberum fuit, aliud ſoluere, quã quod peteretur. Quin etiam licet *k* viliſſimum ſit, quod quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia ſæpe accidit: ut promiſſori facilius ſit illud ſoluere, quod maioris precij eſt.

1 Declarat *quando cauſa plus peti dicatur, † tum ſcilicet, cum aliquid ſub alternatione, vel in genere debetur, & alterum præcisè, vel rem in ſpecie peti contingit: nam propter ademptam debitori electionem, plus cauſa quis*
2 *petiſſe cenſetur. † Eſt autem* alternatio ἐπαμφοτερισμὸς, *vt Theophilus ait: hoc eſt quæ ex disiunctione dubiam habet præſtationem, & ancipitem exactionem.*
3 a Promiſſoris eſt elect. † *Nam regulariter in alterna-*
a *tiuis ad debitorem a pertinet electio. Ob eãque cauſam qui illud aut illud ſtipulatur, incertum in ſtipulationem*
b *deduxiſſe b intelligitur: nimirum quia incertum eſt, vtrum debitor ſit ſtipulatus, quippe cuius electio ſit. quod ta-*
c *mẽ verũ eſt, niſi ſtipulator adiecerit, c vtrũ ego voluero.*
b Meliorem. *Eligendo rem precioſiorem, & quam ſibi ſperat futuram commodiorem.*
4 c Deteriorem. *Adimendo illi electionẽ liberã. † Sed nonne paria ſunt, plus cauſa, & plus re petere? Sanè cauſa conuentionis, & res ipſa conuentionis, videntur nõ differre. Sicut enim is, cui debentur decem, ſi petat quindecim, plus re petere intelligitur: ita cui ſub alternatione Stichus aut decẽ debentur, ſi tantummodo Stichũ petat, quid aliud, quã plus re petit? nonne in ipſa re exceditur? Iaſon hoc prolixè tractat. Veritas eſt, magnũ inter hæc duo plus petendi genera eſſe diſcrimen. In ſuperiori nãque caſu, cum re plus petitur, id vtique poſtulatur, quod non eſt in obligatione. nam obſtrictus in decem, non etiã in quindecim tenetur. Poſteriore verò ſpecie, in alternatiuis vtraq; pars eſt in obligatione, licet electiuè, & electio ad debitorẽ pertinet: quare creditor cũ alterũ tantũ petit, rem obligatam petere videtur, tametſi ſub electione,*

ADDITIONES.

a l. plerumque, 10. §. vlt. ff de iu. dot. & l. ſi quis ſeruum, C. de cond. inde. l. quod autem, 7. §. ſi maritus, de do. inter vir. & vx. l. ſi in emptione, 34. §. ſi empt. de contrah. emp.
b l. vbi autem, 75. §. qui illud. de ver. obl. & l. prætor, 7. §. quod autem, de in ſtit.
c d. l. vbi autem, & l. ſi quis, 112. eod. tit.

ne, ſicque minus delinquit, quàm priori ſpecie: hic petitur res obligata ſaltem electiuè, ibi res non obligatur: vt Zaſius hic docet.

5 d Hominem Stichum aut aureos. *Ex† his verbis colli*
gendum eſt, in alternatiuis creditorem neceſſariò alter-
* *natim petere debere: atq; hic caſus * eſt, ubi incerta acto-*
ris petitio admittitur: quod tamen ita procedit, ſi penes
6 *debitorem ſit optio, quod velit ſoluere. † Nam ſi iſta al-*
ternatio in fauorem creditoris facta eſſet, tunc creditoris
eſt electio, & rectè ad alteram tantum alternationis par
a *tem agit,* a *Bar. tradente. Quæ diſtinctio generaliter ad*
b *omnes alternationis ſpecies referenda eſt, quas* b *Docto*
7 *res hic recenſent: † vt eſt alternatio rerum, ſummarum,*
locorum: item rerum & locorũ mixtim, & tandem rerũ,
perſonarum, & locorũ ſimul: excepta ſola perſonarum al
ternatione, in qua creditor ſuo tãtum nomine, & ſic ex al-
c *tera parte alternationis* c *petere poteſt. Quomodo autẽ*
d *cognoſci poſſis, quando electio ad debitorem vel credito-*
e *rem ſpectet, Accurſius* d *alibi doctè explicat, & poſt*
f *eum* e *Bar. atq;* f *D nus: ad qđ iuris ſtudioſum remitto.*
e Vt eodem. *Ideſt, ſub alternatione. & id quidem facere debet, ſi pęnam plus petitionis euitare deſideret.*

8 f Generaliter vinum. † *In legatis verò alia diſtinctio*
eſt. nam aut generaliter teſtator ſeruum legat, cum duos
g *plures ve habeat: quo caſu legatarius electionẽ habet.* g
Aut id teſtator legat, quod in bonis eius nõ eſt: veluti cer
tũ pondus olei, non adiecta qualitate, aut centũ amphoras
h *vini: quo caſu hæredis electionem eſſe, Vlpianus* h *re-*
i *ſpondit, modo non viliſſimum oleum hæres* i *eligat.*
9 g Campanum. *Tanquam optimum. † Campania ſiqui-*
k *dem non mediocria, ſed optima vina* k *profert. quale*
eſt Setinum, quod Octauius Auguſtus omnibus antepo-
l *ſuit: & Phalernum, cui* l *Plinius ſecundus tribuit: itẽ* m
m *Colenum, & ipſum nobile: vt mirum ſit, cur Theophilus*
ſcribat, vinum Campanum omnium aliorũ peſſimũ eſſe.
10 h Purpuram. † Purpura *enim generale nomen eſt: &*
n *eius appellatione omnis generis purpuram contineri.* n
Vlpianus autor eſt. Tyria verò purpura eſt omnium præ-
o *ſtantiſſima,* o *Strabone teſte, à Tyro inſula vbi purpu-*
ræ piſcatus abundè eſt.
11 i Aduerſario. *Ideſt, promiſſori. † Hic obſerua, ꝙ promit*
tens in genere aliquid, poteſt quamcunq; ſpeciem ſoluere,
quia ipſius eſt optio: & creditor ſpeciem pręcisè exigẽs,
plus cauſa petere iudicatur, quum optionem debitori adi
mat. Debet ergo ſi pęnã effugere velit, rem in genere pe-
tere, quæ generaliter promiſſa eſt, puta equum, hominẽ,
12 *veſtem. † Quòd ſi* p *quid ſimpliciter, aut ſub alternatio-*
p *ne, vel in genere promiſſum ſit, ſemper petitionẽ actoris,*
& libelli concluſionem conformandã eſſe naturę & qua-
litati ipſius obligationis neceſſe eſt, vt, ſi pura ſit obliga-
tio, ſimpliciter & precisè petatur cõdemnari, ſin verò ſit
obligatio in genere, genus in petitione verſetur. Sin verò
alternatiua ſit, eodem modo petitio ſub alternatione con-
cipiatur, ſicque pęna plus petitionis ſemper euitabitur.
13 † *Cæterum, ꝙ traditur communi calculo, in obligatione*
generis nullam ſpeciem eſſe obligatam, ſed tantum in ſolu
tione, id tam à ero alienum eſt, quam vulgò recipitur.
Nam qui ad genus eſt obligatus, is ad omnes omnino ſpe
cies, ſub electione tamen obligatus eſſe cognoſcitur. Eſt
enim genus nihil aliud, quã ſpecies ſimul collecta: & cũ
quælibet ſpecies ſub eo genere ſolui poſſit, cõſequitur om-
q *nes eas in obligatione fuiſſe noxas,* q *ſaltem electiuè,*
r *non connexim, quemadmodum* r *ſupra obiter dixi.*

k Viliſſimum. *Nõ enim æſtimatio vel bonitas ad rem, ſed ad ipſius debitoris arbitrium referri debet. quod tum*
ſ *contra domini voluntatem eſt, melius videri* l *non poteſt.*

ADDITIONES.

* Dixi in §. curare, ſupra eod. tit.
a In d l. quamuis, 6. ff. de pig. act.
b Præcipuè Iaſ. & Zaſ.
c Tex. in l. vero pcuratori, 12. in prin. ff. de ſol. Doct. cõiter hic.
d In l. Lucio, 23. de leg. 2.
e Ibidem.
f In c. in alternatiuis, de reg. iur.
g l. qui duos, 20. de leg. 1. l. ſi ſeruus leg. 208. §. 2. eo. tit. §. ſi generaliter, ſupra de leg. & l. 2. ff. de opt. leg.
h l. 3. in prin. & l. 4. de trit. vin. & oleo leg.
i l. legato generaliter, 37. de leg.
k l. ſtip. 74. & l. ſep. de ver. oblig.
l Vide Plin. lib. 3. Nat. hiſt. ca. 5.
m Strabo lib. 5. Georg. & Florus lib. 1.
n In l. ſi cui lana, 70. § Purpuræ, de leg. 3.
o Lib. 16. Georg. vide etiam Politian. in Miſcel. c. 12. & Plin. lib. 5. cap. 19.
p Ioan de Plat. & Aret hic.
q Tex. expreſſus in l. Mæuius, 66 §. duorum, de leg. 2. Nicol. de Neapol & Fab. in §. in bonæfidei, ſupra eod.
r Ind. §. bonæ. Zaſ. in ſuis intellectib.
ſ Facit l. pen. & vlt. de vſu & hab & l. inuito, 69. de reg. iur.

Verſ. Sed hæc.

1 *Epitome huius verſiculi.*
2 *Plus tpe petens, ſuſtinet pęnã duplicationis induciarũ.*
3 *Et hoc de omni dilatione intelligendum.*
4 *Declaratur Bart. in l. ſi pecuniam, ff. ſi cert. pet.*
5 *Pęna petentis plus tempore, ante lit. cont. opponenda.*
6 *Actor deſiſtens ante conteſt. euitat pęnam duplicandæ dilationis.*
7 *Qualiter huiuſmodi induciæ duplicari debeant.*
8 *Pęna plus petentis re, vel cauſa, vel loco.*
9 *Circa plus petitionem variæ hypotheſes conſiderandæ: & num. 10. 11. 12. & 14.*
13 *De crimine ſtellionatus.*
15 *Reus plus iuſto negans, an puniendus.*
16 *Ratione partis an negari totum poſſit.*
17 *Et non poſſe, in Camera Imperiali vſu & obſeruantia obtinuit.*

a Sed hæc quidem antea in vſu fuerant: poſtea vero b lex Zenoniana & noſtra rem coarctauit. Et ſi quidẽ tempore plus fuerit petitum, quid ſtatui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur conſtitutio. Sin autem quantitate, vel alio modo plus fuerit petitum: in omne c ſi quod forte damnũ ex hac cauſa acciderit, contra quem plus petitũ fuerit, d cõmiſſa tripli cõdemnatione (ſicut ſupra diximus) puniatur.

a Sed hæc quidem. *Quæ ſcilicet hactenus dicta ſunt de pęna eorum, qui plus petebant: ideoque actione caderent, & rem amitterent.*

b Lex ZENONIANA & noſtra. *Neutra tamen harum conſtitutionũ hodie extat: tametſi ex alio Iuſtinia*
a *ni* a *loco conſtet, Zenoniana cautum fuiſſe, vt ſi ante tẽpus creditor egerit, ei quod reliquum eſt temporis, dupli cetur. Sic enim Theophilus interpretatur.*

c Si quod forte damnum. *Veluti, ſi maiores ſportulas*
b *debitor* b *ſoluerit.*

d Commiſſa tripli. *Id eſt, cum incurriſſet damnationem, vt Hotom. interpretatur. Itaque dicimus pœnam*

ADDITIONES.

a §. hodie inf. de except.
b De quo in §. tripli. ſup hoc tit.

a *nam a cõmiſſam, multam, ſtipulationem, hæreditatem.*
1 † Sequitur *tertia pars huius §. qui pœnas plus petentium iure nouo introductas comprehendit. Primò autem de pœna plus tempore petentis agitur: deinde, quam pœnam ſuſtineant, qui reliquis modis plus petunt. Pœna tamen plus tẽpore petentis nominatim hic non exprimitur, ſed Iuſtinianus ſe tantum ad Zenonis conſtitutionẽ refert, quã tamen non extare cõſtat. Eius autẽ effectum*
b *refert idem Iuſtinianus infra ſub titulo,* De b exce-
2 ptionibus. † *Breuiter qui plus tempore petit, hanc patitur pœnam, vt reo duplicentur induciæ, nec cogi poſſit ſuſcipere actionem etiam poſt elapſam duplicem dilatio-*
3 *nem, niſi reſtitutis ei expenſis litis.* † *Et hoc de omni dilatione intelligẽdũ eſt, ſiue dilatio adiecta ſit ab hoĩe, ſiue ex natura rei inſit, ſiue à lege cõcedatur, vt & ſuprà annotauimus. Quinimo etſi promiſſio dirigatur ad diẽ incertã quãdo veniat, certã tñ ꝙ ventura ſit, nẽpe ad diẽ mortis, idẽ obtinere crebrius placuit: veluti,* Promitto tibi hortũ meũ, cum moriar: *hac promiſſio iure ſubſiſtit: me.n.*
c *defuncto, actio ab hæredibus meis* c *incipiet. Iam ſi me adhuc viuente petas hortum, poſt mortem meam duplicabuntur tibi induciæ, & tantiſper ius horti perſequendi tibi denegabitur, quantum temporis interuallum inter*
4 *factam petitionem, & mortem meam interceſſerit.* † *Paria dicas, & ſi quis ante euentum conditionis petierit, du-*
d *plicabitur ſaltem futurus euentus, vt* d *Bart. ſatis obſcurè ait: hoc eſt, vt ego interpretor, expectari debet euẽtus cõditionis promiſſioni adpoſitæ, qui certificabit, quãtum ſit duplicandum. Nam ſi extiterit conditio, tantum temporis duplicabitur, quantum inter petitionem, & extantem conditionem elapſum eſt. Ea verò deficiente, nihil duplicabitur, nec vllam pœnam ſuſtinebit actor, quia obligatio defecit; reſarciet tamen impenſas litis*
5 *reo, quem indebitè fatigauit.* † *Porrò tum demum tempore plus petenti ſolutionis duplicantur induciæ ſi aduerſarius conuentus exceptionem illam induciarum ante litem conteſtatam agenti opponat: nam ſi poſtea id fecerit, duplicationis beneficium non obtinebit, ſed damnabitur ad ſolutionem tum faciendam, quando tempus, quod al-*
e *ter ſua ſponte induſſit,* e *aduenerit. Ideoque cauti ſint debitores, vt mox à primo limine hanc exceptionem obij-*
6 *ciant.* † *Deinde ſi actorem pœniteat ante litis conteſtationem dictaſſe iudicium, euitatur hæc duplicationis pœ-*
f *na: quia non dicitur petiiſſe ante cœptum iudicium, ſed* f *petere voluiſſe: obligabitur tamen pœnitens ſumptus in-*
g *debitæ fatigationis reo reficere* g *Hoſtienſe teſte. Sed & Fiſcus impunè poteſt ante tempus petere ea, quæ ſi-*
h *bi* h *debentur: quod Baldus receptum eſſe ait propter publicam neceſſitatem, quæ ſemper Fiſcum vrgere præſu-*
7 *mitur.* † *Cæterum qualiter huiuſmodi induciæ duplicari debeant, an numerando ab initio, a die ſcilicet conuentionis, ſiue promiſſionis factæ, an verò à petitionis tem-*
i *pore, altercatio eſt inter Doctores.* i *Bar. &* K *Pla-*
K *tea cenſent, duplicationem ſolum fieri debere de tempo-*
l *re, quod* l *ſupereſt. Verum crebriore calculo contrarium obtinuit, quòd imò tota dilatio ſit duplicanda, numerando à tempore conuentionis, & ſic ab initio vſque ad tem-*
m *pus* m *ſolutionis. Neque aduerſantur Vlpiani Iuriſcõ-*
n *ſulti* n *verba, quæ Bartolum fefellerunt: loquitur enim*
o *in pœna corporali, hic verò de pœna pecuniaria* o *tractamus. Atque hæc de pœna plus tempore petentis di-*
8 *cta ſint.* † *Si quis verò loco, re, aut cauſa plus iuſto petierit, atque hinc damni aliquid aduerſario inferat, damni eius triplum reſtituere obligatur: quod vulgò interpretes ad damnum ſportularum contrahunt, ob id, quia Impe-*
p *rator ſe ad ea referat, quæ* p *ſuprà dixerit. Quocirca ſi non interceſſerit ſportularum damnum, iura antiqua ſu-*
9 *prà diſcuſſa, immutata permanere aiũt.* † *Quia verò iſtud non generaliter procedit, atq; adeò de pœna plus petentiũ*
q *variatũ eſt à multis q vmnis, ideo ſic colligi poteſt. Primò, actor qui ſciens exigit à debitore cautionem maioris ſummæ quã ei debeatur, & poſtea pari dolo plus petit, amittit*
r *rem, ſeu debitũ.* r † *Deinde, qui nõ exegerit cautionẽ, ſed*
10 *plus debito petierit calumnioſè, etſi non perdat debitum,*
ſ *triplo tñ expenſarum & dãnorum* ſ *punitur.* † *Tertiò, exi-*
11 *gens cautionẽ maioris ſummæ, ꝗ ſit debitũ, non tñ agens ex ea, reus eſt criminis ſtellionatus: niſi fortè alio delicto*
t *fuerit cautionẽ* t *conſecutus.* † *Quartò, qui neq; pluris ſibi*
12 *cauendũ curauerit, neq; plus petierit calũnioſè, ſed eme-*
u *rè magis, quum probationẽ non habeat, is nullã, niſi* u *ex-*
x *penſarum ſuſtinet pœnã. atq; ita cõis eſt Doctorũ* x *ſnia. contra Accurſ. Quintò ſi actor dolo plus petat, reus dolo*
y *plus neget, vtrinq; cõpenſabuntur* y *expẽſa.* † *Sextò, qui*
13 *petit debitũ, ꝙ ſibi ſolutum eſt, is crimine ſtellionatus ex-*
z *tra ordinem punitur, ꝙ eſt in viris honeſtis, vt* z *moneã-*
14 *tur ordine.* † *Septimò, quãdo locum habet aliqua pœna in*
a *prædictis ſpeciem ob plus petitionẽ, ea põt dupliciter exigi, aut per officiũ iudicis ĩ eodẽ iudicio ſine nouo libello, aut*
a *per condictionẽ ex* a *lege, ſ. per* b *libellũ. Deniq; ſi plus*
b *petatur, & minus pbetur, debet in dubio iudex ſequi acta*
c *& probata, in quibus* c *vis iudiciorũ conſiſtit.* † *Cæterũ ſi*
15 *creditore plus iuſtò petente, reus plus iuſtò neget, quæritur, an ẽt puniatur reus plus negãdo, ſicut creditor puniẽ plus petendo. Et cõiter reſpõſum extat, hoc reo impunè liceret eſt.n. de natura litis cõteſtationis, vt reus neget, ſicut pe-*
[illegible] *itum*

ADDITIONES.

a l.4.§.Cato, de verb. obl.
b §.hodie autem, infra de except.
c Vt C. vt act. ab hær. & cont. hæred.
d In l. ſi pecuniam, 18. ff. ſi cer. pet.
e Tractatur in l. except. 19. C. de prob. Bald. in l. ſi extraneus, 6. ff. de cond. cauſ. da. &c. vbi etiam docet, quæ ſint partes iudicis in condemnatione, ſi petatur ante tempus.
f Tex. in l. amplius non peti. in prin. ff. de rem rat. hab.
g c. vnico, ext. de plus pet.
h Tex elegans in l. 1. C. de cond. ex lege.
i In l. iuſtas, C. de iur. fiſc. lib. 10.
k Hic.
l Per tex. in l. aut damnum, 8. §. quiſquis, ff. de pœn. vbi dicitur, quod ille qui rupit conuincia, debet puniri vt iter in confinibus duplicato tempore, & ſubiicit & ibi tex. duplicandum eſſe illud tempus, quod ſupererit dum fugit. idem, tenet Panor. c. vnico, extra de plus pet.
m Per tex apertum in §. hodie, infra de excep.
n In d. § quiſquis.
o Arg. l. quid ergo, 13. §. pœna grauior, ff. de his qui not. infam. & l. de interpretatione, 42. ff. de pœn.
p In §. tripli, hoc tit.
q Ol. in C. opia iur. &c.
r l. vnica, C. de plus pet.
ſ Atque ita loquitur, d. §. tripli, ff. eo. & verſ noſter hic.
t l. 1. & 2. de crim. ſtell.
u l. eum quem temere, 79 in prin. ff. de iud.
x In d. l. 1. C. de plus pet. & in c. 1. extra eod. tit.
y l. ſi dol. ff. de dol. mal.
z l. 3 ad fi. de crimin. ſtell. tex. in l. fideiuſ. 29. §. in omnibus, & ibi gloſ. ff. mand.
a Ex l. vnica, C. de plus pet.
b Arg. l. illud, ff. de rei vend. & §. illud quoque iudicijs, in Nouel. de trien. & ſemiſ.
c l. ſcio, 3. in fi. ff. de app. & l. per hanc, in fi. C. de tem. appel.

16 *ſitum eſt.* † *& per manus traditur, vt one partis poſſe nega*
a *ri totũ, id quod in* a *Conſiliario Rotuuilenſi perpetuũ eſt:*
17 † *Verũ in Camera Imperiali hæc opinio non recipitur, ſed neceſſe eſt, ſi poſitio plures in ſe articulos contineat, vt ſuper quolibet ſigillatim reſpondeatur, nec poteſt tota poſitio generaliter negari, quam partim veram, partim fal-*
b *ſam eſſe reſpondens* b *credit. Quod procedit, etiamſi vnus tantum poſitionis articulus verus ſit, reliqui verò falſi; vt omne periurij periculum euitetur, pernicioſaq; quorundam Aduocatorum verſutia prorſus excludatur. Et hæc de plus petitionibus dicta ſint hactenus.*

ADDITIONES.

a Fa. ad hoc c. 1. extra, de lit. conteſt. Spec. idem tenet in tit. de lit. cont. §. nunc dicendum, poſt princ. & ibi Ioan. And. Alex. conſil. 183. inc. Viſo puncto quæſtionis, in 5. volum. Bald. in cap. dudum. 2. ver. 14. extra, de elect.

b Ita etiam tenet Bart. in l. 1. §. ſi ſtipulanti. ff. de verb. oblig. & Rip. in c. 1. nu. 15. extra de plus peti. eſtque hæc communior Doct. ſententia in c. præſentium, in fi. de teſtibus.

§. Si minus.

1 *Continuatio & epitome huius §.*
2 *Quid ſit emendare.*
3 *Mutare libellum quid?*
4 *Cumulatio actionum quid?*
5 *Emendatio libelli quibus modis fiat.*
6 *Obſcuritas & incertitudo libelli emendari poteſt vſque ad ſententiam.*
7 *Cautela Specul. circa obſcuritatem libelli.*
8 *Emendatio in addendo conſiſtens declaratur, quando locum habeat.*
9 *Circa emendationem libelli iudicij ſingularibus, diſtinguendi quatuor caſus.*
10 *Emendatio libelli in re petita, vſque ad ſententiam, permittitur, contra communem, & num. 15.*
11 *Verba textus, in eodem iudicio, quomodo intelligenda. & nu. 13. 15. Vbi verus horum verborum intellectus traditur.*
12 *Abſolutoria vna ex cauſa ſententia, ex alia agenti non obeſt.*
14 *De natura verbi, petere.*
16 *Diſcuſſa l. non poteſt. ff. de iudic.*
17 *Emendatio circa libelli ſubſtantialia, ſolum ante litem conteſtatam fieri poteſt.*
18 *Subſtantialia quæ dicantur.*
19 *Subſtantialia libelli criminalis.*
20 *Subſtantialia libelli in cauſa ciuili.*
21 *Emendatio circa qualitates principales ante litem conteſtatam tantùm permiſſa eſt.*
22 *Qualitates aduentitiæ in libello emendari poſſunt vſque ad ſententiam.*
23 *Quæ ſint aduentitiæ qualitates in libello.*
24 *Emendatio libelli per detractionem.*
25 *Quando detractio libelli ſit illicita.*
26 *Emendatio libelli, cum reſecantur ſuperflua.*
27 *Emendans libellum tenetur reo ad expenſas indebitæ fatigationis.*
28 *Mutatio libelli ante lit. conteſt. permittitur.*
29 *Quibus caſibus hoc non procedat.*
30 *Poſt litis conteſtationem mutatio libelli eſt prohibita.*
31 *Quando fallat prædicta regula, & num. 32. 33.*
34 *Cumulatio actionum regulariter conceditur.*
35 *Quibus caſibus cumulationi actionum non ſit locus: & num. 36. 37. & 38.*
39 *Actio iniuriarum & legis Aquiliæ an cumulari poſſint.*

Si minus a intẽtione ſua complexus fuerit actor, quàm ad eum b pertineat: c veluti ſi cum ei decem aurei deberentur, quinque ſibi dari oportere intenderit: aut ſi cum totus fundus eius eſſet, partẽ dimidiam ſuã eſſe petierit: d ſine periculo agit. e in reliquum enim nihilominus Iudex aduerſarium f in eodem iudicio ei condemnat, g ex conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis. Si quis aliud pro alio h intenderit, nihil eum periclitari placet: ſed in eodem iudicio, cognita veritate, errorem ſuũ corrigere ei permittitur, i veluti ſi is qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut ſi quis ex teſtamento dari ſibi oportere intenderit, quod ex ſtipulatu K debetur.

1 † *Sicut plerumque actores intentionem ſuam ita conſtituunt, vt plus petant, quàm ſibi ferè debeatur (vt hactenus dictum eſt) ſic etiam interdum contingit actorem minus iuſto, aut aliud pro alio per errorem petere: quare ſubijcitur, quo pacto ea ſpecie huic minus petenti ſubueniatur: Tractantur autem duo principalia puncta hoc loci: primum de libelli emendatione agitur, deinde de mu-*
2 *tatione.* † *Eſt autem emendare noſtro in propoſito nihil aliud, quàm mendũ, id eſt, errorem tollere, ſalua remanen-*
a *te* a *ſubſtantia. Siue igitur mendũ ſit ex ſuperflua* b *ali-*
b *qua adiectione, ſiue ex detractione, ſiue ex nimia obſcuritate: qui id corrigit, ſuperflua reſecando, conciſa addẽdo, mutilata ſupplendo, confuſa diſtinguendo, obſcura decla-*
3 *rãdo, emendare rectè dicitur.* † *Mutare autem libellũ, eſt variare ipſius libelli ſubſtantiã, & veteri actione relicta nouam proponere, vel omiſſa re petita, aliam poſtulare.*
4 † *Doctores addunt & de cumulatione actionum, quæ nihil aliud eſt, quam vnius actionis cum alia in eodem*
c *libello coniunctio &* c *copulatio aduerſus eundem. Id enim cumulare ſignificat.*

a In intentione. *In libello ſuæ intentionis.*

b Pertineat. *Quàm ſibi debeatur.*

c Veluti ſi cum. *Hoc exemplum eſt in actione ſingula-*
d *ri, quando emendatio fit circa rem petitam, vt infra* d *latius dicetur.*

d Sine periculo. *Quia ſibi non præiudicat in reliquo.*

e In reliquum. *Si tamen id poſtea petierit, vt facilè poteſt intentionem ſuam augere: aliquo certè (inquit Bal-*
e *dus.) vix poterit Iudex plus actori tribuere, quàm* e *petierit: qua de re nos paulò poſt agemus.*

f In eodem iudicio. *In eadem inſtantia, ex eodem libello emendato, ſiue ante, ſiue poſt litem conteſtatam, vtcunque Doctores frequentius refragentur.*

g Ex conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis. *Quæ tamen hodie deſideratur. Fuit autem hoc de nouo à Zenone introductum (ſublata ſcilicet iam per Theodoſium impe-*
f *tratione* f *iudiciorum) vt Iudex cõteſtata lite in eodem iudicio, ſi ex actis appareat plus deberi, quàm quod petitum, plus condemnare poſſet, quàm quod ab initio petitum*

ADDITIONES.

a l. Actorum verba 46. ff. de re iud.

b Alc. in l. edita. C. de edend.

c Autor Bart. in d. l. edita. & Bald. annotauit in l. 1. §. fin. ff. de fideicomm.

d Num. 10. & num. 12.

e l. Vt fundus. 18. commu. diuid. l. vlt. C. de fid. liber.

f l. 2. C. de for. & imp. ſubla.

titum ſit. Nam ante Zenonianam conſtitutionem, cum
à Prætore iudicium in quinque acceptum, & Iudex da-
a *tus eſſet: Iudex in quinque tantum, neq; plus eo datus* a
intelligebatur, actor tamen alia actione, quod reliquum
erat, petere poterat: & tum iterum adire Prætorem,
omnino neceſſe erat. De ea enim ſumma ſola, quam li-
bello complexus eſſet actor, Iudex notionem habebat, &
(vt Cicero inquit) in anguſtiſſimam formulam ſponſio-
nis concludebantur. Et hæc quidem cauſa fuit Zenonia-
næ conſtitutionis.

b Intenderit. *Petieris experiundo iudicialiter.*

i Veluti ſi is. *Vides duobus modis fieri, vt aliud pro*
alio petamus, re ſcilicet, & cauſa. Re, veluti ſi vnam
rem pro alia poſtules: cauſa, cum aliā actionem pro alia
moues & intendis.

K Debetur. *In eodem enim iudicio, id eſt, in eadem in-*
ſtantia errorem ei corrigere licebit.

Explicito *textu videamus primò, quomodo emenda-*
5 *tio libelli ſit licita. † Fit autem emendatio multis modis.*
Primum declarando, cum obſcura declaramus, vt ſi li-
bellus agentis ſit obſcurus, confuſè poſitus, generalis, in-
6 *certus: † & huiuſmodi emendatio, atq; obſcuritatis de-*
b *claratio, vſq; ad ſententiā* b *permiſſa eſt. Quod tamen*
obtinet, ſi reus conuentus de obſcuritate vel incertitudi-
ne nihil excipiat: eo enim excipiente, ante litem tantum
conteſtatam licita erit emendatio, non etiam poſtea: an-
c *te enim non dicitur petiiſſe, ſed* c *petere voluiſſe. Et niſi*
ea ſpecie emendetur ante cœptum iudicium: proceſſus
omnis propter obſcuritatis vitium corrueret, & ſenten-
7 *tia erit inutilis. † Hinc conſulit* d *Speculator cauſidi-*
d *cis, vt non petant declarari obſcuritatem libelli ab acto-*
re, ſed obiiciant ſimpliciter libellum eſſe obſcurum & ge
neralem: tum enim ſi actor prætermittat emendare, po-
8 *terit deinde reus totum proceſſum irritare. † Deinde fit*
e *emendatio in* addendo, *vt ſi aliquid additur libello, &* e
adiicitur: eo caſu intereſt, an de vniuerſalibus loquamur
iudiciis, an de generalibus, vel de ſingularibus. In vni-
uerſalibus licet addere vſque ad ſententiam. Verbi gra-
tia: In petitione hæreditatis ſi exprimas certas res hæ-
reditarias, non prohiberis deinde, quandocunque libue-
rit, & alias res adiicere. Quum enim in ea principaliter
agatur, vt quis hæres declaretur, videretur in conſequen-
tiam non ſolum rem petitam, ſed quamlibet aliam hæ-
reditariam petiiſſe, & ideo emendatio non denegabitur.
Idem dicas in generalibus iudiciis, vt eſt tutela, nego-
tiorum geſtio. Nam ſi pupillus generaliter intenderet
actionem tutelæ aduerſus tutorem, & exprimeret in li-
bello res aliquas malè à tutore geſtas, poteſt vſque ad
f *ſententiam & alia exprimere, quæ ſunt* f *contra tuto-*
9 *rem. † Cæterum quomodo in ſingularibus emendare li-*
bellum liceat, diſtinguendi ſunt quatuor caſus. Interdum
enim fit emendatio in re petita, interdum circa ſubſtan-
tialia libelli, plerumq; circa qualitates principales non-
10 *nunquam citra qualitates aduentitias. † Primum, ſi de*
emendatione ad rem petitam agitur, (qua in ſpecie textus
noſter loquitur) quia primò minus petebas, deinde plus
velis petere, puto & ante, & poſt litis conteſtationem,
vſque ad ſententiam concedi emendationem: idque tex-
tus noſtri argumenta, qui generaliter ait: Si minus pe-
titum ſit, quàm deberetur, ſine periculo agi: quia in
eodem iudicio Iudex aduerſarium ei in reliquū con-
g demnat. *Sed nonne hoc pugnat cum Iulii Pauli* g *re-*
ſponſo, qui ait: Non poſſe videri in iudicium veniſſe
id, quod poſt iudicium acceptum eſt, id eſt, poſt litem
11 conteſtatam accidit? † *Huius contrarii timore Accur-*
ſius ſic exaudit textum noſtrum: In eodem iudicio, *id*
eſt in alia inſtantia coram eodem Iudice. Sed hæc expoſi-
tio omnino improuida eſt: neque enim potuit quicquam
alienius à verbis textus reſponderi, quàm ineptè geminan-
tem verba Imperatorem inducere: quaſi diceret: Iudex
coram eodem Iudice condemnabit. Deinde cum iudicium
pro inſtantia accipiatur, abſonum eſt, in eodem iudicio,
id eſt, in alia inſtantia interpretari. Denique Zenonis con-
ſtitutio, cuius hic meminit textus fuiſſet ſuperuacanea.
abſq; illa enim conſtaret, reliquum peti in alio iudicio po-
12 *tuiſſe, † cum indubitatum* h *ſit, abſolutoriam vna ex*
b *cauſa ſententiam, ex alia agenti non obeſſe. Quare Bar-*
tolus, & communis Interpretum ſchola hūc textum ali-
13 *ter intelligunt, videlicet, † quando emendatio ante litis*
conteſtationem facta eſt, tum poſſit actor emendare libel
lum, addendo maiorem ſummam, ſine nouo proceſſu, ex
priori libello emendato: poſt litem verò cōteſtatam non
poſſit. Verum hæc interpretatio (pace tantorum viro-
rum dixerim) non minus abſurda & impertinens eſt ſupe
riore, cum textus nihil omnino de litis conteſtatione di-
i *ſtinguat, nec verbum* i Petierit, *& verbum,* In iudi-
14 cio, *ſic accipi poſſint. † Verbum enim,* Petere, *cum ad*
K *iudicium ſingulare refertur, poſt litem* K *conteſtatam*
accipitur. Item iudicium *ipſum non, niſi poſt litem con-*
l *teſtatam* l *propriè dici, omnes fatentur. † Veriſſima*
15 *ergo eſt Martini ſententia (quem Fulgoſius, Faber, An-*
m *gelus, & Iaſon ſequuntur: item & Alciatus,* m *&*
n *Eguin.* n *Baro.) exiſtimantis actorem, qui minus iuſto*
in libello petiit, poſſe in eodem iudicio, eademque inſtan-
tia emendare libellum, & ſumma ſiue rei petita aliquid
addere etiam poſt litem conteſtatam, vſque ad ſententiā.
Primum enim text. noſter ſine vlla diſtinctione loquitur.
Deinde hunc ſenſum expoſcunt verba, Petere, *&* Iudi-
cium, *quæ poſt litem conteſtatam intelliguntur. Deni-*
que hoc caſu nec cauſa agendi, nec actio mutatur, nec pri
o *ma petitio* o *deſeritur. † Neque aduerſatur huic ſen-*
16 *tentiæ* p *Pauli reſponſum ſupra citatum: loquitur enim*
p *Paulus in iure, quod non habet exordium ante litem con-*
teſtatam: ſi autem prius competebat, ſicq; initium ha-
bebat, & ius quæſitum iam actori erat, nihil vetat quin
& illud, quod venit poſt litem conteſtatam, poſſit in eo-
q *dem iudicio, eademque inſtantia* q *deduci. † Secun-*
17 *dus caſus. Si emendatio reſpiciat libelli ſubſtantialia, an-*
te litem

ADDITIONES.

a Fac. l. non poteſt. 23. & l. non quemadmodum. 35. de iudic.
b Argum. in l. ſi quis intentione ambigua. 66. de iud.
c Eſt tex. in l. amplius, 15 ff. rem rat. hab.
d In tit. de libel. concept. §. vlt. ver cautus.
e Vt in exemplo tex. noſtri.
f Fa. l. licet. 5. C. de iud.
g In l. non poteſt. 23. ff. de iud.
h Tex. in l. quum quæritur, 12. & l. cum mater. 21. §. 1. ff. de excep. rei iud.
i In tex. hic poſitum.
k l. Si decem. 116. ff. de verb. oblig. & l. item 20. §. petitam, ff. de pet. hær.
l Per d. l. amplius, ff. rem rat. hab.
m l. Edita 3. C. de edendo.
n Hic.
o His accedat tex. in l. in delictis 4. §. ſi contracta. ff. de noxal. & ibi, durante eadem inſtantia augetur & diminuitur petitio.
p In d. l. non poteſt.
q l. Si rem alienam, 9. §. vlt. cum ibi not. ff. de pig. act.

Digitized by Google

*ante litem conteſtatam impunè fieri poteſt, non etiam po-
ſtea. Et hoc dogma generaliter procedit tum in crimi-*
18 *nali, quàm ciuili cauſa.* † *Sunt autem* ſubſtantialia, *ſine*
19 *quibus actus non poteſt ſubſiſtere.* † *Sic ſubſtantialia li-*
a *belli in cauſa criminali dicuntur eſſe hæc, a nominare
Conſulem, exprimere menſem, & locum criminis, inſcri-
bere ſeſe ad talionem: in his enim conſiſtit libelli ſubſtan
tia: itaque poſt acceptum iudicium emendari non poſ-
ſunt, ſed reus eximeretur ab accuſatione, ipſo hoc poſtu-*
b *lante, b Caſtrenſi autore. Sed & ſi reus hoc non pe-
tierit, poteſt nihilominus Iudex ex officio reijcere eiuſmo
di libellum, qui poſt litem conteſtatam emendaretur.
Quinimò ſi in criminalibus omittatur expreſſio loci &
temporis, libellus redditur ipſo iure nullus: quæ eſt com-*
c *munior Interpretum c ſententia.* † *In ciuili verò cauſa*
20 *de ſubſtantia libelli eſt, vt concluſio ſiue petitio libelli*
d *rectè ex præmiſſis fluat, & propoſitio d ordinatim pro-
poſitioni cohæreat: veluti ſi quis à me fundum peteret,
quia ſit ex aula Cæſaris, hæc cauſa & concluſio inepta eſ-
ſet, ſicque vitiaretur libellus, adeò vt ne quidem poſt li-
tem conteſtatam emendare permiſſum ſit: eſt enim totus
proceſſus nullus reo etiam obticente, nec obijciente quic-*
e *quam. atque ita ex veritate e Iaſon contra Bartolum*
21 *defendit.* † *Tertius: Circa qualitates principales ante li
tis conteſtationem tantum emendari libellus poteſt, poſt
non poteſt: ſic enim mutaretur actio, ſeu facti ſubſtan-*
f *tia. Exemplum: f Ego aduerſus Titium intendo, quòd
rapuerit mihi violenter veſtem meam in turba. hæc eſt*
g *vna principalis qualitas in hac actione ſcilicet rapere g
in turba. Si ergo ipſe libellum emendare vellem, & dice-
re, rapinam non in turba factam fuiſſe, id poſſum dunta-
xat ante litem conteſtatam, poſtea non, cum ſit qualitas
principalis mutationem actionis reſpiciens. Aliud exem
plum, vbi per emendationem ipſum factum mutaretur:
vt ſi maritus accuſaret vxorem adulterij cum Titio com
miſſi: hæc eſt principalis qualitas, quo ad factum adul-
terij. quare ſi emendaret poſt litem conteſtatam, dicen-
do, quòd cum Flacco adulterata ſit, ſicque aliam nomina-
ret perſonam: hæc emendatio facti ſubſtantiam mutaret,*
h *ideoque h impermiſſa eſt. Quartus & vltimus caſus.*
22 † *Qualitates aduentitiæ emendari poſſunt in libello vſ-*
i *que ad i ſententiam.* † Aduentitiæ *autem qualitates*
23 *ſunt, quæ nec vitiant, nec mutant libellum, ſed huic præ-
ter neceſſitatem adduntur: vt ſi tempus adijceretur li-
bello, vel locus, dies, hora, alia vè id genus circumſtan-
tia, vbi non eſſet neceſſarium. Verbi gratia: Peto à Ti-
tio decem, quæ mutuaui ei ante biennium in domo Flacci:
hæc eſt qualitas aduentitia, facere mentionem de annis
& loco: actio enim & factum mutui ſubſiſtit, ſiue iſta*
k *qualitas mutetur, ſiue non, ideoque licita eſt K emen-
datio. Et hactenus quidem de libelli emendatione, quæ fit*
24 *addendo:* † *Porrò & tertiò emendatur libellus detra-
ctione, cum qualitas vel ſumma aliqua à libello detrahi-
tur: vt ſi actor petijt decem, & deinde ſaltem quinque
velit petere, vel ſi totum fundum ad ſe pertinere dixerit,
eum deinde pro parte tantum petat, quæ ſpecie emenda-
tio regulariter conceditur vſque ad ſententiam. Neque
enim prohiberi actor debet, ſi emendet in partem mitio-*
l *rem, & temperatius l petat.* † *Si tamen plus petens,*
25 *ab aduerſario poſt litem conteſtatam cautionem m exe*
m *gerit, ac deinde detrahere velit, niſi hoc faciat ante acce-
ptum iudicium, pœnam legis non effugiat. Pari ratione ſi
quis detraxerit in ſubſtantialibus, vel qualitatibus prin-
cipalibus, detractio ante litem conteſtatam ſolum permit
titur, non etiam poſtea: veluti ſi in criminalibus menſem,*
26 *vel locum, in ciuilibus ſubſtantiā facti defalcaret.* † *Po-
ſtremò fit emendatio, cum reſecantur ſuperflua, & ea pa-
riter vſque ad ſententiam licita eſt. Dicuntur autem ſu-
perflua, quæ omitti in libello poterant ſine iniuria cuiuſ-
quam. Exempli cauſa: Depoſui apud Titium Calendis
Decembris ſcyphum argenteum. quando Flaccus & Ber
ta contraxerunt matrimonium, &c. hoc poſtremum di-
citur ſuperfluum, quia nihil ad rem pertinet. Et hac de*
27 *emendatione annotaſſe ſufficiat.* † *Hoc interim auctua-
rij cuiuſdam vice addito, quòd in præmiſſis omnibus, vbi
recipitur emendatio, actor emendans teneatur reo con-
uento ad expenſas indebitæ fatigationis, non autem cau-
ſa vel litis. Et ſi poſt emendationem aduerſarius ad re-
ſpondendum non eſſet inſtructus, indulgenda eſt ei noua
dilatio: ſecus ſi de cauſa inſtructus eſſe poſſit, Angelo
hic docente: cui etiam conſuetudo, optima legum inter-
pres, ſuffragatur.*

Altera tex. *noſtri pars de mutatione libelli loquitur,
quo in articulo breuiter duas obſeruare regulas oportet.*
28 † *Prima:* Ante litis conteſtationem permittitur regu
lariter mutatio. *Excipiuntur tamen caſus, in quibus nec*
29 *emendatio quidem licita eſt.* † *Primus, ſi quis confeſſio-*
n *nem ſuam hoc prætextu n reuocare velit. Secundus, ſi*
o *ius aduerſario iam quæſitum auferre o contendat. Ter-
tius, ſi ſemel mutatio facta eſſet. vel tempora eam non
largirentur, vel alter Iudici ex aliqua cauſa ſederet: vt
quia omiſſa ciuili actione quis vellet criminalem vel fa-*
p *moſam p intendere. Quartus, ſi electione perempta*
q *eſſet q ſequens actio: vt quia ſimul admitti nequeant,*
r *vel inuicem r aduerſentur. Quintus, ſi quis priorem
actionem ſimpliciter differre velit, vel ſoli inſtantiæ ip-*
ſ *ſius cauſa renunciare, hoc ei non ſ permittitur. Si au-
tem omnino & litem, & actionē remittere deſideret, au-
diendus eſt. Atque ita Bartolus ex veritate tradit. Nec*
t *obſtat Iuſtiniani t conſtitutio, quia de renunciatione in-
ſtantiæ tantum loquitur, non de remiſſione totius litis &
actionis. Sextus: In criminalibus iudicijs impermiſſa*
u *eſt mutatio propter Senatuſconſultum u Turpillianum.*
30 † *Altera regula eſt:* Poſt litem conteſtatam non per-
mitti mutationē, quia litem conteſtando quis inſtan-
tiæ

ADDITIONES.

a Tractatur in l. libellorum. 3. de accuſ.
b In d. l. edita.
c Alex. d. l. edita. Dec. ibi num. 34.
d Iuxta l. 1. & ibi Glo. ff. de eden.
e In d. l. edita.
f Zaſ. hic hoc exemp. ponit.
g l. Prætor ait, 2. § hæc autem. verſ. docere. ff. vi bon. rapt.
h Tex. elegans in l. denunciaſſe, 17. §. quod tamen. ff. ad leg. Iul. de adult.
i Tex. pulcher in l. in delictis, 4. §. ſi detracta. ff. de noxalibus.
k Vide etiam aliud exemplum in d. §. ſi de tract.
l De hoc tractatur in l. quidam exiſtimauerunt, 21. ff. ſi certum petatur.
m Iuxta normam l. vnicæ, C. de plus pet.
n l. Cum precum. C. de lib. cau.
o l. Vnica, C. de plus pet.
p l. Certi condictio, 9. in princ. ff. ſi certum pet.
q l. Quod in hærede, 9. §. eligere. ff. de trib.
r l. Vlt. C. de cod.
ſ Auth. qui ſemel. C. quomodo & quan. iud.
t In d. Auth. qui ſemel. & in §. omnem. in Nouell. de litib.
u Vt Bart. tractat in l. quæſitum. 5. ff. ad Tur.

a tiæ ex proprio contractu a adſtringitur. † *Aliquoties*
31 *tamen non procedit hæc regula. Primò, quando per erro-*
rem aliud pro alio petitum eſſet, vel ex alia cauſa, quàm
deberetur: licitum enim erit mutare probato errore etiam
b *poſt acceptum iudicium, in eadẽ* b *inſtantia. Aliàs namq;*
præter rationes ſupra circa emendationem relatas, nec
corrigendi *verbum ſatis congrueret. Quapropter ſi ex*
probationibus conſtaret Iudici, verum creditorem eſſe
c *agentem, putat* c *Alciatus Zenonis conſtitutioni locum*
d *eſſe, fauore* d *dirimendarum litium, vtcunq; aliud vul-*
gò receptum ſit: videlicet ſi libellus ſit nullus, ab obſer-
uatione iudicij: ſi vacet, ab illa cauſa reum abſoluendũ,
e *ſaluo actori iure alio in iudicio* e *experiundi.* † *Secundò*
32 *non habet locum, quando ex mutatione lis non differre-*
f *tur, ſed ſolum fit cauſa euitandæ* f *pœnæ. Alciatus ta-*
men diſtinguendum putat, lex conſummatum actum tan
33 *tum puniat, an id minus.* † *Tertiò non obtinet, ſi partes*
conſentiant, debetque Iudex earum conſenſum pro rato
g *habere,* g *Baldo autore: cui & ego aſſentior, Zenonianæ*
conſtitutionis argumento, tanquam tali conſenſu produ-
h *catur litis conteſtatio ad rem* h *mutatam. Sunt & ple-*
i *rique alij non abſimiles caſus, quos Interpretes ſuis* i *lo-*
cis examinant. Cæterum quia Doct. locum communem
de actionum cumulatione hic quoque tractant, qui locus
K *& vtilis eſt ſtudioſis iuris: & confusè ferè traditus:* K
ideo & nos in compendiũ diſputationẽ illã breuiter & di-
ſtinctè cõtrahemus, primũ oſtẽdẽtes qñ cõcedatur, deinde
34 *quãdo nõ concedatur.* † *Actionũ ergo cumulatio regulari*
ter conceditur: nam nemini negandum eſt, vt nõ pluribus
l *iuribus vtatur ſi modò citra fraudem* l *alterius faciat,*
& maximè ſi quis cupidus ſit dirimendarum litium. Sic
ſi cui plures actiones ex eadem cauſa ſuppetunt, aduerſus
m *diuerſos illis* m *vti poteſt, dum tamen vnã ſolutionem*
n *boni* n *conſulat, ſiue illi res debendi ſint, ſiue* o *confor-*
o *tes litis. Sic pluribus actionibus locus erit ex diuerſa cau*
ſa contra eundem, ſiue ad diuerſam, ſiue ad eandem rem
dirigantur. Cum enim res eſt diuerſa, cumulationẽ actio-
num competere nemo ambiget. verbi gratia: Si decem
p *petam à Titio ex cauſa mutui, & alia decem ex cauſa* p
depoſiti. Quum verò ad eandem rem ex diuerſa cauſa
agimus, cumulatio actionum quoque locum habet. Quare
qui ignorans rem, quæ ſibi ex legato obuenit, fortè fortu-
q *na emit, duplici actione* q *experiri poteſt, partim ex te-*
ſtamento, partim ex empto: nam altera actione rem ip-
35 *ſam, altera precium conſequitur.* † *Enimuerò cumulatio*
actionum locum nõ habet, primum ſi plures actiones ſint
contrariæ: verbi cauſa, ſi quis inofficioſi teſtamenti quæ-
r *ſtionem intendit, falſi quæſtionem* r *intendere non po-*
teſt. Proinde ab initio ſtatim deliberandũ eſt, vtra actio-
ne experiri velit: Nam ſi ambas proponeret, ceu con-
36 *traria allegans, non audiretur.* † *Deinde non eſt locus cu*
mulationi, quando plures actiones ita ſe habent, vt vna
intentata alia perimatur. Sic in legatis rationem inibit
actor, quam actionem inſtituere cupiat, perſonalem, an
ſ *in rem, an* ſ *hypothecariam: nam pro legatis conſe-*
t *quendis hæ tres actiones ſunt propoſitæ, vt* t *alibi do-*
37 *cui.* † Ad hæc, *ſententia præiudicium cumulationi ob-*
ſiſtit, cum abſolutoria in priori actione lata rei iudicatæ
u *exceptionem in poſteriore gignere* u *poteſt.* † Denique
38 *executio cumulationi reluctatur, quando id, quod altera*
in actione ſoluturum eſt, altera liberationem parit: vt ſi
quis ex furto à familia facto cum domino vnius ſerui no-
mine egerit: nam hoc in caſu aliorum actionem reijcit,
x *quod omnis condemnationem æqui boniq;* x *facere de-*
39 *beat.* † *Sed an actio iniuriarum & legis Aquiliæ cumu-*
lari poſſint? Et cum hæc quæſtio in facto contigiſſet, me-
mini in Camera Imperiali deciſum, hanc cumulationem
admittendam eſſe, prout in Cameralibus obſeruationi-
y *bus* y *annotaui. Et hæc de cumulatione actionum ſuf-*
z *ficiant: reliqua ad hanc materiam pertinentia, ex* z
Doctoribus petenda ſunt.

ADDITIONES.

a Tex in l. 3. § idem. ff. de præc.
b Atque ita loquitur, tex. noſter in verſ. ſi quis aliud.
c In d. l. edita.
d l. 2. ff. de præt. ſtip.
e l. Pedius. ff. de pac. l. apud Celſum. ff. de init. act. & l. apud Celſum, 4. § item quæritur. 5. ff. de doli except.
f ita Bald. in d. l. edita.
g Bald. in Auth hodie, in fine, C. de in calum. arg. c. vlt. extra, de probat.
h Dicta l. 2. § vlt. de Prætor ſtipul.
i In d. l. edita. & in Aut. qui ſemel. C. quomodo & quando iu.
k De cumulatione actionis latius tractaui in c. paſtoralis, extra de caui. poſſ. & propr.
l l. Nullus videtur. 55. ff. de reg. iur.
m l. 3. §. vbi duo. & ibi Bart. ff. de duobus reis pro.
n l. Si pluribus. 33. ff. de legat. 1.
o Cap. in præſentia. extra, de probat.
p Vt probari poteſt ex l. ſi idem cum eodem. 11. ff. de iuriſd.
q l. Huiuſmodi, 84. §. qui ſeruum. 5. de legat. 1.
r l. Eum qui. 21. ff. de inoffic. teſtam.
ſ l. Cum filius. 76. § varijs, 8. de legat. 2.
t In §. noſt. autem, ſup. de leg.
u Vide Doct. in l. naturaliter, 12. §. nihil commune. ff. de acq. poſſ. in cap. paſtoralis. de cau. poſſ. & propr.
x l. 1. §. vlt. ff. ſi fam. fur. fe. di. l. ſi familia. 9. & ibi Doct. ff. de iuriſd.
y Centur. 1. Obſer. 25.
z In d. l. edita. C. de eden.

---

§. Sunt præterea.

1 *Sexta actionum diuiſio, perſecutionis effectũ reſpiciens.*
2 *Solidum debitum regulariter omnes actiones præſtant.*
3 *Sex exempla, vbi quis in id tantum, quod facere poteſt, condemnatur.*
4 *Pater & dominus pro filijsfam. & ſeruis peculiotenus tantum tenentur.*
5 *Fallit, ſi pater vel dominus in peculio dolũ cõmiſerunt.*
6 *Differentia inter actionem de peculio, & actionem de dote, & pro ſocio: & quis ſit eiuſdẽ effectus. & nu. 7.*
8.10 *Plures actionum diuiſiones in hoc titulo non comprenſa enumerantur.*
9 *Actiones ordinariæ & extraordinariæ quæ?*

Sunt præterea quædam actiones, quibus non ſemper ſolidum quod nobis debetur, perſequimur: ſed modo ſolidum perſequimur, modò minus: vt ecce, a ſi in peculium filij ſeruive agamus. Nam ſi non minus in peculio ſit, quàm perſequimur, in ſolidum b dominus paterve condemnatur: ſi vero minus inueniatur, eatenus condemnat Iudex, c quatenus in peculio ſit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, ſuo ordine proponemus.

1 Sexta † *actionum diuiſio hoc loci enarratur, ducta à modo condemnationis & perſecutionis, effectum reſpiciens: ſic enim plerisq; actionibus ſolidum debitum, ple-*
2 *riſque minus aſſequimur.* † *Solidum autem debitum regulariter omnes actionum ſpecies præſtant: minus verò perſequimur in effectu aduerſus eas perſonas, quæ in id dunta-*

duntaxat, quod facere poſſunt, condemnantur, habita ra-
tione, ne egeant, neve ad nimiam perducantur egeſtatē.
3 † id quod Imperator ſex exemplis, vſque ad finem præſen
tis tituli pertractat. Primum eſt in peculio filijfamilias,
vel ſerui: Secundum in dote. Tertium, ſi maritus ne-
ceſſarias in rebus dotalibus impenſas fecit. Quartum in
parente, patrono, ſocio, donatore, qui ſic conueniuntur,
vt tamen illis alimenta ſint ſalua: Quintum in compen-
ſatione. Sextum & vltimum in cedente bonis propter
inopiam. Primum exemplum hic §. complectitur, reli-
qua verò in ſequentibus ſigillatim diſcutienda venient.
4 † Quod ad primum exemplum attinet, ſciendum eſt, quòd
ſi debita filijfamilias aut ſerui excedant ipſorum pecu-
lium, pater vel dominus non condemnetur in ſolidum, ſed
tantum peculio tenus, id eſt, quatenus eſt in peculio, poſt
a quam pater aut dominus deduxerint, quod ipſis a de-
betur. Nam nec vltra vires peculij obligati ſunt pater
b & dominus pro filio b ac ſeruo: ideoque nec conueni-
c ri quidem in ſolidum eos poſſe, à pleriſque c traditum
5 eſt. † Excipe tamen à prædicto dogmate, niſi pater vel
dominus in peculio damnum commiſiſſent, dolosè iſtud
diminuentes: nam ea ſpecie vltra vires peculij in ſoli-
d dum d obnoxij ſunt.
6 a Siue peculium filij ſeruire. † Hoc actionis de pecu-
lio exemplum propriè verbo, perſequimur, conuenit:
hac enim ſola non poſſumus ſemper perſequi ſolidū, quia
nec obligatio excedit vires peculij. Reliquis autē actio-
nibus, puta pro ſocio vel dotis, ſolidum quidem perſequi
poſſumus: non tamen ſemper conſequimur ſolidum, quia
7 ratio habenda eſt eius, qui conuenitur, ne egeat: † Nec
omnino ſine effectu eſt hæc differentia. Primum enim in
his poſterioribus actionibus ſaltem præſtatur cautio eius
aliquando præſtandi, quod ſolido deeſt, ſi reum ad pin-
e guiorem quandoque fortunam e peruenire contigerit.
At huiuſmodi cautio à patre de peculio conuento non po-
teſt exigi: licet aucto poſtea peculio denuò conueniri poſ-
f ſit, eius nomine, quod nondum eſt f perſolutum. Dein-
de, qui verè debent ſolidum quod perſequimur, ſi vltrò ſo-
lidum ſoluerint, nihil poſſunt poſtea repetere prætextu
inopiæ: cum contra pater, vel dominus, ſi quid per erro-
rem ſoluerint ſupra vires peculij, id condictione indebiti
repoſcere non vetentur. neque enim ſupra vires peculij
g obnoxij g ſunt.

b Dominus paterve condemnatur. Nempe ex obli-
gatione naturali, vel ſerui, vel filij: propter quam etiam
h huius debiti ſoluti repetitio h impeditur.

e Quatenus in peculio ſit. Deducto videlicet, ſi quid
i ſeruus domino, eive qui in poteſtate eius ſit, debet. i
Atque id ipſum eſt, quod mox ſubindicat Imp. hiſce ver-
bis. Quemadmodum autem peculium intelligi de-
beat, ſuo ordine proponemus: nempe proximo tracta-
tu, qui hunc ſubſequitur.

Textu ſic vtcunque declarato, quoniam præter illas
ſex actionum diuiſiones hactenus à Iuſtiniano relatas,
& plures diuiſiones obſeruantur, quæ ex alijs actionum
accidentibus, ſeu proprijs deſumi ſolent: ideo eas obiter
8 quoque adijcere, non extra rem fuerit. † Nam aliæ dire-
k ctæ, aliæ contrariæ k dicuntur: aliæ perpetuæ, aliæ l
l temporales: aliæ tranſeunt ad hæredes, aliæ non m tran-
m ſeunt: aliæ famoſæ ſunt, aliæ non n infamant: aliæ di-
n rectæ appellantur, aliæ o vtiles: aliæ ſpeciales ſiue ſin-
o gulares, aliæ de vniuerſitate rerum, aliæ generaliter de
p omnibus negotijs p intenduntur: aliæ denique ſimplices
q ſunt, aliæ duplices. q Et hæ quidem tredecim diuiſiones
ab omnibus obſeruari ſolent. Quanquam nonnulli adhuc
alias ſuperaddant: pleræque enim actiones ordinariæ
9 ſunt, quædam extraordinariæ. † Ordinariæ erant, quæ
ſolenni ordine & tempore conuentus iuridici dabantur à
r Prætore: Extraordinariæ, quæ omni r tempore. Illæ
legibus, Senatuſconſultis, edictis Principum dabantur:
ſ hæ ab ipſo Prætore in factum. ſ Sed temporibus Iuſti-
niani omnes actiones extraordinariæ fuerunt: quippe quę
abſque vlla formularum, & temporis obſeruatione da-
10 bantur. † Porro actionum aliæ publicæ ſeu populares
nuncupantur, aliæ priuatæ, item aliæ ciuiles, aliæ crimi-
t nales: rurſus aliæ præparatoriæ ſunt, aliæ directæ. t
Deniq; quædam ad rerum proprietatem pertinent, quæ-
dam ad quaſi proprietatem, quædam vero ad poſſeſſio-
nem, quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis quandoque com-
modius memorabimus.

ADDITIONES.

a §. Præterea. Inſt. it. quod cum eo qui in alie. pot. &c. & §. a-
ctiones. vbi de hac late diximus ſupra, hoc noſtro tit.
b Text. ſing in l. quoties. 47. §. ſi ſemel. & ibi Glo. verb. vni-
uerſam. ff. de pecul.
c Vt Iaſ. hic ex Nic. de Neap refert.
d l. In bonæ fidei. 36. ff. de pecul. cum ſimilib.
e l. Vnica, §. cum autem, C. de rei vxo. act. l. verum, 63. § item vi-
dendum eſt an cautio, 4 pro ſoc.
f l. Quoties. 47. §. qui ſemel. de peculio.
g l. Si quis reum. 5. § idem Iulianus, de lib. leg.
h l. Frater à fratre, 38. de cond. indeb.
i l. Depoſiti. 3. & §. ſed ſi damnum, 9. §. peculium autem. de
pec. & l. 1. de trib.
k De quibus ſupra, de obl. quæ ex quaſi contract. in princ.
l De quib. infra, de perpetuis & tempo. actio. in §. .
m §. Non autem omnes. infra, de perpet. & temp. act.
n §. Ex quibuſdam. infra, de pœn. temere litig. & l. 1. de his qui
not. infam.
o § Sed iſtæ. ſupra, hoc tit.
p l. Pro ſocio 38 ff pro ſocio. d'xi ſupra, § curare, hoc tit.
q Infra, de interdict. & l. in tribus. 13 de iudic.
r Theoph. ſupra, de ſucceſſ. ſublata.
ſ l. 1. Et in rub. de inter. §. fin infra eo l. quę religio. 43. de rei
ven. l. creditor. 52. de act. emp.
t l. 3. Ad exhiben.

---

§. Item ſi de dote.

1 Maritus non tenetur ad integram dotem reſtituendam, ſed quatenus facere poteſt.
2 Quantum facere poſſit maritus, tribus modis colligitur, ex perſona, rebus, tempore.
3 Perſonæ cognitio in quibus verſetur.
4 Alimentorum appellatione quid contineatur.
5 Æſtimatio rerum quomodo fiat.
6 Temporis qualitas quomodo conſideranda.
7 Maritus ſummo iure tenetur ad integram dotem, habet tamen priuilegium competentiæ ex æquitate.
8 Priuilegium competentiæ conceditur etiam filijs.
9 Quibus caſibus ceſſet hoc priuilegium in marito.
10 Maritus etiam ex alio contractu conuentus, quàm dotis, habet beneficium, ne egeat.
11 Mulier quoque idem beneficium habet.
12 An contra extraneum, qui dotem ſibi dari ſtipulatus eſt, hoc beneficium detur.
13 Impenſę à marito factę in re dotali, ipſo iure dotem minuunt.
14 Impenſę neceſſarię, vtiles, voluptarię.
15 Maritus impenſas in re dotali neceſſario factas conſequitur.

16 Quo

16 *Quo auxilio impenſas neceſſarias conſequitur maritus, & num. 18.*
17 *Accurſij error.*
19 *Vtiles impenſæ ipſo iure dotem minuunt, habent tamen exactionem.*
20 *Impenſæ voluptariæ an & quomodo debeantur marito.*

Item *a* ſi de dote in iudicio *b* mulier agat, placet
eatenus maritum condemnari debere, quatenus face
re poſſit, id eſt, *c* quatenus facultates eius patiuntur.
Itaque ſi dotis quantitati concurrant facultates eius,
in ſolidum damnatur: ſin minus, in tantum *d* quan-
tum facere poteſt. e Propter retentionem quoq; do-
tis repetitio minuitur. Nam ob *f* impenſas in res
dotales factas, marito quaſi retentio conceſſa eſt, quia
ipſo iure neceſſarijs ſumptibus dos minuitur, ſicut ex
latioribus *g* Digeſtorum libris cognoſcere licet.

Hoc *loci alterum exemplum ponitur, vbi quis non po
teſt in ſolidum condemnari, vt eſt in actione de dote repe-*
1 *tenda.* † *Maritus enim à muliere ad dotem reſtituendam
conuentus, ſi non ſit ſoluendo in totum, non tenebitur ad
ſolidam dotem, ſed deducet alimenta, idque eſt, quod tex-
tus ait,* eatenus condemnari eum debere, quatenus fa
cere poteſt, *id eſt, quatenus commodum eſt marito, ne*
a *ſcilicet egeat, ne inopia* a *prematur & egeſtate.* † *Et ſi*
2 *dicas, quomodo æſtimabitur, quantum ipſe facere poſſit,
quidque ei ad vſum vitæ neceſſarium, vnde alatur, relin-
quendum ſit? Reſpondeo ex Fabri ſententia, tribus mo-
dis potiſſimum id colligi, videlicet ex perſona, ex rebus ſi-*
3 *ue patrimonio, & ex tempore.* † *Perſonæ autem cognitio*
b *in hoc verſatur, vtrum maritus plebeius ſit, an* b *di-
gnitate clarus, vel Doctor. In plebeio rurſus multa ſunt
expendenda, ſcilicet induſtria, valetudo, qualitas opificij,
operario enim, vel conſtituto in aliquo officio, alimenta*
c *magis exigua conſtituuntur ex dote,* c *quia deducuntur
operæ artificij.* Nam plerumque *(inquit Vlpianus)* ro-
bur hominis, ætas, temporibusque opportunitas, natu-
ralem cauſam operarum mutat. *Adhibenda quoque
ſunt exempla aliarum perſonarum eiuſdem ordinis, vt
collatis his omnibus, appareat quantum reo conuento ad
alimenta, item ad exhibitionem neceſſariam ſufficere de-*
4 *beat, vt in reliquum condemnetur.* † *Neque enim cibaria
tantum, verumetiam veſtitus, & habitatio, appellatione
alimentorum cõtinentur, quandoquidem ſine his ali cor-*
d *pus non* d *poteſt. Conſuetudo etiam regionis, in qua de-*
e *git maritus,* e *ſpectanda fuerit.* † *Deinde ſit æſtima-*
5 *tio rerum ſeu facultatum, non ad valorem proprietatis,
ſed fructuum, qui percipiuntur ex bonis. Eatenus enim*
f *dicetur quis facere poſſe, quatenus ex fructibus* f *ſuper-*
g *eſt, deductis alimentis.* Neque enim, *inquit* g *Vlpian.*
h fraudandus eſt alimentis quotidianis. *recteq; tradit* h
*Bart. omnes leges, quæ decernunt alimenta, intelligi opor-
tere de acceſſionibus & fructibus, non de proprietate bo-
norum, mendacio tamen eius, qui dolo malo celat quic-*
i *quam, per officium Iudicis* i *puniendo. Cæterum æs alie-
num, id eſt, quod reus conuentus alijs debet, non dedu-
citur huic æſtimationi, præterquam donatori & ſo-*
K *cio* K *aduerſus ſocium.* † *Tertiò & vltimò qualitas*
6 *temporis conſideranda eſt, vt ex ætate condemnandi col-*
l *ligi poſſit quot annis veriſimile ſit maritum* l *victu-
rum. Nam inde poteſt ſtatui, quanta pecunia ſufficiat in
ſingulos annos ad alimenta. Minores enim marito ſeni &
valetudinario deducentur ſumptus, quam pleno ſucco &*
7 *ſanguine, quem diutius victurum, veriſimile eſt.* † *Ex
prædictis ergo dices, quòd etſi maritus ſummo iure ad in-
tegram dotem teneatur, proque ea in ſolidum conueniri
poſſit, habeat tamen priuilegium ſiue exceptionẽ com-
petentiæ (vt vocant) id eſt, vt tantum ei relinquatur,
vnde ali poſſit, quam quidem exceptionem & ante, &
poſt litem conteſtatam, adeoque poſt ſententiam oppone-
re poteſt, qua ſe tuetur, ne pluris condemnetur, quàm fa-*
m *cere poteſt,* m *ex æquo & bono.* † *Et hoc priuilegium*
8 *non ſolum marito, verumetiam filijs eiuſdem matrimo-*
n *nij indulgetur, ſi dos ab ipſis* n *repetatur. Excipiendæ
tamen ſunt aliquæ circumſtantiæ, quæ faciunt ceſſare*
9 *hoc beneficium.* † *Primò ſi facultates mariti ſufficiant,
quod hic expreſsè dicit. Deinde, ſi res dotales extarent,*
o *vel venditis quidem ipſis, aliæ eſſent coemptæ, aut* o *pe-
cunia congeſta. Item ſi ex delicto conueniatur maritus,*
p *veluti rerum amotarum* p *actione, hoc beneficium
non habet: quemadmodum, & eo caſu, quo in fraudem
mulieris in dote vel rebus proprijs dolum commiſit, in ſo-*
q *lidum* q *obligatur. Demum ſi marito exiſtente inope,
vxor pari aut maiori prematur paupertate, vxor in dote*
r *præferetur: ob id maximè, quod de damno* r *vitando
certat. Denique adueniente meliori fortuna ceſſat hæc
exceptio: ob quod id magis, temporalem hanc eſſe, quàm*
ſ *perpetuam, Interpretes* ſ *tradunt.*
10 *a* Si de dote. † *Idem quoque eſt, ſi ex alio contractu*
t *maritus ab vxore* t *conueniatur: nam & tum non vl-
tra quam facere poteſt, condemnari debet, nec refert, ſiue*
u *ſecundo dotis nomine* u *promiſit: etiamſi à Fiſco pro-*
x *pter dotis publicationem* x *conueniretur.* † *Quemad-*
11 *modum autem maritus, ſic etiam mulier (cum in corre-*
y *latiuis idem ſit* y *iudicium) ex dote, quam promiſit, non*
z *vltra quàm facere poteſt,* z *tenetur.*
a *b* Mulier agat. *Vel alius à muliere ius habens* a *agen-
di.*

ADDITIONES.

a Ita declarat I.C. in l. in condemnatione 173. ff. de reg. iur.
b l. Tutor ſecundum dignitatem, 13. ff. de admin. tut.
c l. Si quis à libe 3. § ſed ſi filius, 7. ff. de lib. agn. & l. interdũ, 34. ff. de op. liber. & l. ſi non ſortem, 26 §. libertus, 12. de cond. indeb.
d Tex. in l. cum alimenta, 21. & l. legatis alimentis, 6. de ali. & cib. leg. & l. ſeruis vrbanis, 99. de leg. 3. & vide quæ nuper annotaui centur. 3. obſer. 12. in Came. obſer à Guid. Pap. deciſ. 439.
e Iuxta l. ſi ſeruus plurium. 50 §. ſi numerus, de leg. 1. & l. ſemper, 34. de reg. iur.
f l. Qui bonis, ff. de ceſſ. bon.
g l. Imperator. 50. ff. ad S. C. Trebell.
h Vtrobique. tam in d. l. qui bonis, quàm in d. l. Imperator.
i l. Ius alimentorum. in princ. ff. vbi pup. educ. deb.
k Tex. in l. maritus, 54. ff ſolu. matrim. & in l. verum eſt, 63. §. id quod ſocius, ff. pro ſoc.
l Secundum formam l. hær 68. ff. ad l. Falc.
m l. Ex diuerſo. 17. §. vlt. ſol matr
n l. Quia tale, 13. & l. etiam, 18. ſol. mat.
o l. 1. ff. de impen. in re. dot. fac. & l. in bonæ fidei, 36. in 3. reſpon. de pecul.
p l. Si rerum, 52. de re iudic.
q l. Etiam, §. licet. ſolut. matr.
r l. Rerum, 11. §. vlt. vbi Glo. de minor.
ſ Exemplo l. cura extruendi, §. 1. ff. de mun. & honor.
t l. Non tantum, 20. de re iud.
u l. Si prior, 32. ſol. matr.
x l. Si maritus, 31. infra, ſol. matr.
y l. Vlt. C. de ind. vid. tol.
z l. Ex diuerſo. 17. §. item. ſol. matr.
a l. Si maritus qui minus, 36. ſol. matr. & d. l. ſi prior.

12 dis veluti ex bonorum publicatione Fiſcus. † Cæterum ſi
extraneus agat, qui dotem dedit, eamque ſibi reſtitui ſti-
pulatus erat: cum hæc actio de dote nunquam ad mulie-
rem pertinuerit, & qui agit, ſuo proprio iure agat, in ſo-
lidum maritus tenebitur, nec habebit aduerſus eum hoc
beneficium, ne ſcilicet egeat. Nam nec ſocero aliquid re-
a mittitur, ſi matrimonio ſoluto, ſolutaq; affinitate a con-
uenjatur. Non obſtat, extraneum qui dotem promiſit, non
b conueniri, vltra quàm facere b poſſit: quoniam hoc be-
neficium non eſt ex dotis, ſed donationis cauſa. Ideoq; nec
ei obncederetur, qui aliter obligatus eſſet, dotem dare.

e Quatenus facultates eius patiuntur. Non igitur to-
tum id, quod habet, extorquendum eſt, ſed ipſius ratio
c habenda eſt, ne egeat: vt Iulianus c ait & ſupra quo-
que annotatum eſt.

d Quantum. Id quod ob eam reuerentiam quæ marito
d ab vxore debetur, æquiſſimè conſtitutum eſſe, Vlpianus d
e tradidit, noſterq; Imp. e ſecutus eſt. Publica certè ho-
neſtas & ratio reuerentia maritalis omninò exigit, ha-
bere neceſſitatis rationem: adeò, vt ne pacto ſubſidium
f huius beneficij maritus adimere f ſibi poſſit. Eſſet enim
contra bonos mores id pactum, nempe contra receptam
reuerentiam, quæ maritis exhibenda eſt.

e Propter retentionem. Tertium hic exemplum eſt, in
13 quo quis in ſolidum non damnatur. † Et regulã inde col-
ligimus, impenſas factas à marito in re dotali, minuere
ipſo iure dotem, ac per conſequens dotis repetitionem. Di-
ſtinguendum tamen eſt circa impenſas: quia ſub triplici
g habentur differentia in g legibus. Aliæ enim ſunt ne-
14 ceſſariæ, aliæ vtiles, aliæ voluptariæ. † Neceſſariæ ſunt,
quæ niſi fierent, res periret: vbi neceſſario rei iam laben
ti, aut ruinam & detrimentum minanti ſuccurritur. Sed
h & quæ ex conſuetudine omitti ſine dedecore non h poſ-
i ſunt, neceſſaria dicuntur. Vtiles ſunt, i quæ rem me-
liorem faciunt, ſed non erat neceſſarium quod fierent: vt
arbuſti paſtinatio, item ſi nobiles arbores plantentur in
fundo, ſi ex domo lignea fiat lapidea, &c. Voluptariæ
ſunt, quæ ad ornamentum ſolum pertinent, ſic quod ſpe-
ciem exornant, non etiam fructum augent, quales ero-
gantur in viridiaria, in aquas ſalientes, in incruſtationes,
balnea, & ſimilia.

f Impenſas. Neceſſarias ſcilicet, vt in reficiendis ædi-
bus ruinam minantibus factas.

g Digeſtorum lib. Tractatur hæc res præcipuè lib. 25.
Digeſtorũ, eo titulo, quo agitur de impenſis in rebus dota
15 libus factis. Nunc ad propoſitum. † Neceſſarias impen
ſas maritus, ſicut & quiuis alius poſſeſſor, conſequitur,
quia ſibi imputaretur, ſi non faceret: niſi ſint impenſæ,
quæ rei vtilitatem perpetuam non reſpiciant, ſed ſolum-
modo pro tempore impendentis commodum: tum enim
K non deducit, ſed compenſat cum K fructibus. † Sed quo
16 auxilio conſequetur? Audi l Vlpianum hoc te metho-
l dice docentem: Quod dicitur neceſſarias impenſas do-
tem minuere, ſic erit accipiendũ, non vt ipſæ res cor-
poraliter diminuantur, vtputa fundus, vel quodcun-
que aliud corpus: etenim abſurdum eſt, diminutionem
corporis fieri propter pecuniam: quæ in dotem impenſa
eſt, quum corporis ſiue ſpeciei, ad quantitatem ſeu pecu-
m niam impermiſſa ſit m compenſatio. Quòd ſi hoc ad-
mitteremus, conſequeretur fundum, eiusve partem, pro-
n pter impenſas deſinere eſſe dotalem: quod abſonum eſſe n
Vlpianus aduerſus Scæuolam defendit. Manebit igitur
maritus in rei retentione, donec ei ſatisfiat, & impenſæ
reſtituantur: non enim ipſo iure corporum, ſed dotis fit
diminutio. Ibi ergo admittimus diminutionem dotis ip-
ſo iure fieri, vbi non ſunt corpora, ſed pecunia: nam in pe-
cunia ratio admittit fieri diminutionem, quum pecunia
ad pecuniam, ſiue quantitatis ad quantitatem fiat com-
penſatio, non autem corporis ad quantitatem ſiue pecu-
niam. Proinde ſi æſtimata corpora in dotem data ſunt,
ipſo iure dos diminuetur propter impenſas neceſſarias.
17 † Ex prædictis deprehendis, erroneum eſſe quod o Ac-
o curſius tradit, ſi tantum à marito neceſſario erogetur,
p quanti eſt fundus dotalis, ceſſare eum p dotalem eſſe.
18 † Quòd ſi tota dos ſoluta ſit, non habita ratione neceſſa-
riarum impenſarum, indebiti condictionem maritus ha-
q bet ad dotem repetendam, quaſi eam indebitè q ſolue-
19 rit. Et hactenus de neceſſarijs. † Vtiles autem impenſæ
ipſo iure dotem non minuunt, veruntamen habent exa-
ctionem: poteſt enim maritus hæres ve eius actionem ne-
gotiorum geſtorum intendere aduerſus vxorem, ad eas
conſequendas: vel etiam mandati iudicium vxori, eiuſ-
r que hæredibus dictare, ſi vxoris voluntate & r man-
20 datu vtiliter impenſum eſt. † Cæterum circa volupta-
rias diſtinguendum puto, an vxor eas aliàs factura fuiſ-
ſet, tum enim non ſimpliciter voluptaria ſunt, ſed vtili-
bus comparantur, idemque in vtriſque iuris obtinet: an
ſ non fuiſſet factura, quæ ſpecie nihil ſ conſequitur mari-
tus. Licitum tamen illi eſt tollere & abradere, ſi res ſe-
parationem recipiat, idque pati debet mulier: niſi ipſa
rem habere velit, parataque ſit reddere ea, quæ impen-
ſa ſunt à marito. Sin verò res nõ ſit ſeparabilis, relinquen-
da eſt: ita enim permittendum eſt marito auferre orna-
t mentum, quod poſuit, ſi profuturum eſt ei, quod t ab-
ſtulerit.

ADDITIONES.

a l. Sicut autem. illo tit.
b l. Si extran. 33. de iure dot.
c l. In condemnatione, 173. ff. de reg. iu.
d l. Alia cauſa eſt. 14. in fine, ſol. matr.
e l. Vnica, §. cum autem, C. de rei vxo. act.
f Dicta l. alia cauſa, §. vlt.
g l. Impenſæ 79 ff. de verb. ſign. Bart. in l. pec in fi. de annu. leg.
h Dicta l. impenſæ. & ibi Alciat.
i l. Quod dicitur, §. vtiles. ff. de impenſ.
k l. 1. & l. ſeq. ff. de impenſ.
l In d. l. quod dicitur. ff. de impenſ.
m Dixi in §. in bonæ fidei, ſup. hoc tit.
n In d. l. quod dicitur.
o Hic in Gloſ. mag. in ver. impenſas.
p Per d. l. quod dicit.
q Sæpe, d. l. quod dicitur, §. ſi dos tota.
r l. Volupt. & l. vtilium. & ibi Bart. de impenſ. l. 1. §. ſed nec, C. de rei vxo. act.
ſ l. Pro volupt. de impenſ.
t Dicta l. pro voluptarijs, & l. in fundo. 38. & l. ſumptus. 48. de rei vend.

§. Sed etſi quis.

1 Parens vtriuſque ſexus habet priuilegium competen-
tiæ, quatenus facere poteſt.
2 Item filius aduerſus parentes.
3 In fratribus idem priuilegium habere locum.
4 Dolo facit, qui petit quod reſtituturus eſt.
5 Patronus, eiuſque parentes & liberi, exceptionem com-
petentiæ habent.
6 Socius gaudet beneficio competentiæ, ſi occaſione ſo-
cietatis conueniatur.
7 Donator conuentus ex donatione, habet hoc priuilegium
competentiæ.

8 *In donatione ob cauſam ceſſat hoc priuilegium.*
9 *Item in permutatione pariter ceſſat.*

Sed etſi quis cum *a* parente ſuo patronove agat, item ſi *b* ſocius cum ſocio, iudicio ſocietatis: nõ plus actor conſequitur, quàm aduerſarius eius facere poteſt. *c* Idẽ eſt, ſi quis *d* ex donatione ſua cõueniatur.

Quartum exemplum in hoc §. annectitur, in quo quis nõ põt in ſolidũ condẽnari: vt eſt parens, patronus, ſocius, & donator: ſic, declarato prius textu, mox ſubijciemus.
a Parente. *Id eſt, cum omnibus deſcendentibus, tam paternis quàm maternis: nam propter fauorem naturalis pietatis, quæ de re hic agitur, parentes in infinitũ accipien*
a *di ſunt: quemadmodum & aliàs,* a *vbi de parentum honore agitur.*
b *b* Socius cum ſocio. *Siue vniuerſorum bonorum ſint* b
c *ſocij, ſiue vnius tantum* c *negociationis: in hoc tamen eſt differentia, quòd qui omnium bonorum ſocius eſt, in omnibus bonis hoc priuilegiũ habeat, ex quacunq; actio*
d *ne* d *conueniatur, modo ſit ſocietatis cauſa, qui vero v-*
e *nius rei, in ea tantum, extra illam in ſolidũ* e *teneatur.*
c Idem eſt. *Quòd ſcilicet non teneatur donans, niſi qua-*
f *tenus facere poteſt, ſiue per ſtipulationem,* f *ſiue do-*
g *tis nomine obligatus* g *ſit.*
d Ex donatione. *Id eſt, ex liberali promiſſione donãdi.*
Diſcuſſo *textu obiter, ex eo quatuor axiomata ſunt*
1 *elicienda.* † *Primum, parens vtriuſq; ſexus in infinitum conuentus à filio, habet exceptionem competentiæ, vt ſo-*
h *lum condemnetur, quatenus facere* h *poteſt, idque non ob reuerentiam tantum, & pietatẽ, quam parentibus debemus, verum ea quoq; ratione, quia cum filius parẽtem inopẽ alere obſtringatur, multò fortius ex debito alimenta ei relinquere debet ad euitandum circuitum. Equidem*
i *in dolo eſt, cum petat id, quod ſtatim reſtituere* i *debet.*
2 † *Idem eſt econtrario, ſi pater filiũ conueniret, cum illum*
3 *egẽtem alere* K *debeat.* † *Quid autem in fratribus ger-*
K *manis, id eſt, vtrinque coniunctis, an inuicem egentes hoc beneficium habent? Et Faber ait, eos habere, cui & ip-*
l *ſe ſubſcribo, ob id certè, quod alimenta ſibi* l *mutuò debent. Omnium enim prædictarum perſonarum vna hæc ratio eſt, quòd quibus naturali ratione alimenta debentur, cum ad inopiam peruenerint, ijs citra dolum malũ,*
m *non poteſt totum, quod habent* m *extorqueri.* † Dolo
4 facit, *inquit Vlpianus,* qui petit, quod reſtituturus eſt.
n *Sed non ſolum parentes & liberi alimenta ſibi* n *debent inuicem, ſed habenda eſt ratio conuentorum, ne egeant, etiam fratrum & ſororum, vtcunque in contra-*
o *rium diſputent Accurſius, Bartolus,* o *& Bal. quos collega etiã noſter hiſce diebus ſecutus eſt. Ergo dolus actoris ferendus non eſt, qui totum voluerit extorquere. In*
p *fratribus tamen ex altero tantum latere cõiunctis* p *ſe-*
5 *cus eſt.* † *Secundum, Patrono hoc priuilegium indulgetur, ne libertus eum exuat bonis in ſolidum, idque non in*
q *patrono tantum, verumetiam in parentibus,* q *libertiſque patroni locum habet. Faber ait, idem iuris eſſe, ſi*
r *patronus libertum conueniat, cum illum* r *alere teneatur. Ingratitudinis tamen conuicti liberti, non habent hoc*
ſ *beneficium: quia tum nec alimentis* ſ *digni ſunt.* † *Ter*
6 *tium: Socius vniuerſorum bonorum, vel etiam vnius negociationis tantum ſocietatis iudicio conuentus, gaudet*
t *beneficio competentiæ, vt in id tantum damnetur, quod* t *facere poteſt. Sic Vlpianus,* Hoc enim, *inquit,* ſummam rationem habet, cum ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habet. *Quis igitur de veris fratribus dubitauerit, ſi hoc in ſocijs conceditur? Faber amplius ſubdit, hoc procedere, etſi ſocius alia conueniatur actione, quàm ſocietatis, dummodo ſit occaſione ſocietatis, agaturque ex contractu inito durante ſocietate: idq;*
u *&* u *Angelus probat.* † *Quartum eſt: Is qui ex dona-*
7 *tione ſua conuenitur, priuilegium competentiæ habet, vt*
x *non vltra, quàm facere poſſit,* x *condemnetur. Et quidem is ſolus cenſetur poſſe deducto ære alieno, id eſt, quod*
y *alijs debet. Rationem tractantes* y *Paulus & Triphonius:* Pinguius enim *(inquit)* donatori ſuccurrere debemus, quàm ei, qui verũ debitum perſoluere compellitur, ne liberalitate ſua inops factus, periclitetur. *Prædicta tamen procedunt in pura & ſimplici donatione, quæ nullo vrgente iure, nec propter aliam cauſam fit,*
z *quàm vt liberalitatem & munificentiam quis* z *ſuam*
8 *exerceat.* † *Secus eſt in donatione ob cauſam, maxime ſi commodum donantis reſpiciat: in ea enim ceſſat hoc priuilegium, ob id certe, quia quod ob cauſam datur, non eſt*
a *proprie donatio ſeu liberalitas, ſed potius quædam* a
b *permutatio vel* b *remuneratio:* † *& in permutatione*
9 *non habere locum exceptionem competentiæ, indubitatum eſt. Si autem cauſa recipientis tantum fauorem & cõmodũ reſpiciat, quia eo caſu mera eſt liberalitas, adhuc locus erit huic beneficio. Hinc eſt, quod quamuis extraneus dotem puellæ promiſerit, vt nubat (quæ eſt cauſa*
c *donationis) habeat tamen competẽtiæ defenſionem iſte* c *extraneus, quum cauſa donationi adiecta ſolum puellæ fauorem ſpectet.*

ADDITIONES.

a l. Quique, 4. §. parentes. de in ius vocand.
b l. Sunt qui, 16. in fine, de re iud.
c l. Verum, 36. pro ſocio.
d Bart. per l. ſocium, qui in eo, 60. in princ. pro ſoc.
e Dicta l. ſunt qui. in fin. à contrario ſenſu.
f l. Qui id quod eſt cauſa 33. de don.
g l. Si extraneus, 33. de iure dot.
h l. Sunt qui. cum l. ſeq. ff. de re iud.
i l. Dolo, 8. de except. do.
k l. Si quis à liberis, 5. §. ſed etſi filius. de liber. agnoſc.
l l. 1. C. de alen. li. & ibi Glo.
m l. In condemnatione, 173. § vlt. ff. de reg. iur.
n Dicto §. ſi vel parens. & l. alimenta, 6. in prin. ff. de lib. agnoſ.
o In l. verum. in princ. ff. pro ſoc.
p Glo. verbi, fraternitatis, in d. l. verum.
q l. Patron. 17. ff. de re iud.
r Dicta l. alimenta. in princ.
ſ Dicta l. alimenta. & l. vlt. ff. de liber. agnoſc.
t l. Sunt qui. ff. de re iud.
u Tex. in l. ſocium qui in eo, 16. & quod ibi Bart. ff. pro ſoc.
x l. Inter eos, 19. §. 1. & l. cum ex cauſa. de re iud.
y l. Et exhæredatum, 49. & l. ſeq. eod.
z De hac dixi in rub. ſup. de don. & loquitur l. 1. ff. eod.
a Tex. opt. in l. ſed ſi lege, 20. §. conſuluit. de petit. hæred.
b l. Hoc iure, 19. §. Labeo. & §. vlt. iuncta l. ſi pater, 34. de don.
c Ita loquitur l. extrane. ff. de iure dot.

§. Compenſationes.

1 *Exceptio compenſationis minuit debitum petitum.*
2 *Quid iuris, ſi Iudex compenſationis rationẽ non habeat.*
3 *Verba textus, Ex eadem cauſa, quomodo accipienda.*

Compenſationes quoque oppoſitæ *a* plerumque efficiunt, vt minus quiſque conſequatur, quàm ei debeatur. Nam ex bono & æquo, habita ratione eius, quod inuicem actorem *b* ex eadem cauſa præ-

ſtare

ſtare oportet, in reliquum, eum cum quo actum eſt,
condemnat, ſicut iam dictum eſt.

Quintum *exemplum Imp. hoc loco annectit. Per*
compenſationis enim obiectionem perinde actoris minui-
tur petitio, ac per beneficium, quatenus quiſque poſſit.
1 † *Exceptio ergo compenſationis oppoſita à reo conuento,*
minuit debitum petitum, facitque vt debitor in eo tan-
tum, quod vltra compenſationem ſupereſt, condemnetur.
Verbi gratia: Si tu mihi ſis obligatus in viginti, ego tibi
viciſſim in decem, non poſſum ſolidum exigere debitum,
ſcilicet viginti: nam tu compenſando deduces tua decem.
a *Sed de hoc, quia vbertim* a *ſupra diſputauimus (quæ ta-*
men huc referenda ſunt) hic rurſus plura dicere, ſuper-
2 *uacaneum fuerit.* † *Illud tamen nõ omittendum, ſi ratio-*
nem compenſationis Iudex non habeat, ſaluam manere
petitionem, vt Vlpianus docet: niſi poſt examinationem
b *reprobatæ fuerint* b *compenſationes.*

a Plerumque. *Vtitur Iuſtinianus hac vocula,* plerum-
que, *propter depoſiti cauſam, & vectigalium, in quibus*
compenſationi non eſt locus: & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles.
3 b Ex eadem cauſa. † *Hoc ita accipiendum eſt, quod*
vterque ſit debitor quantitatis, & ſic ex eadem cauſa:
ſecus ſi vnus eſſet debitor ſpeciei, alter quantitatis: quia
tunc non eſt ex eadem cauſa, ac per conſequens compen-
c *ſatio non reciperetur, vt* c *ſupra abunde docui.*

ADDITIONES.

a In §. bonæ fidei, ſup. hoc tit.
b l. Sin autem, 8. §. ſi quocunque, de neg. geſt. l. quod in d e h 7. §. 1. de compenſ. & l. 1. §. quid ergo, de con. tutel. act.
c Dict. §. in bonæ fidei.

---

§. Cum eo.

1 *Poſt ceſſionem modica aliqua acquirens cõueniri nequit.*
2 *Ceſſio bonorum non liberat ab vlla obligatione, contra Accurſium.*
3 *Cedens bonis in acquiſitis poſt ceſſionem beneficium competentiæ habet.*
4 *Quibus caſibus id non procedat.*
5 *Extenſio huius §.*
6 *Quomodo dicatur fieri ceſſio bonorum.*
7 *Cuiuis debitori regulariter bonis cedere permittitur.*
8 *Qui diffitetur debitum, caret ceſſionis beneficio.*
9 *Quando quis dicatur agnoſcere debitum.*
10 *Occultans, vel indicare recuſans bona creditoribus, ceſſionis exceptionem non habet.*
11 *Obligatus ad factum, an habeat ceſſionis ius.*
12 *Cauſa finalis ceſſionis eſt impotentia ſoluendi.*
13 *Obligatus ex delicto vel quaſi, cedendo bonis non effugit pœnam.*
14 *Cedere bonis nemo poteſt, vt per hoc liberetur à muneribus publicis.*
15 *Debitor tempore initi contractus, ſciens ſe non eſſe ſoluendo, bonis cedere non poteſt.*
16 *Ceſſio non habet locum in deportato vel proſcripto.*
17 *Durities legis 12. tab. circa debitores.*
18. 19 *De conſuetudine incarcerandi debitores: & an ſit legitima.*
20 *De lege Petilia.*
21 *Quando locus ſit ceſſioni bonorum.*
22 *Induciæ quinquennales ſi concedantur debitori, ceſſionis ius amplius non datur.*

Cum eo quoque, qui creditoribus ſuis bonis ceſſit,
ſi poſtea aliquid acquiſierit, quod idoneum a emolu-
mentũ habeat: b ex integro in id quod c facere po-
teſt, creditores d experiuntur: inhumanũ enim erat,
ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

Subſequitur quintum exemplum, vbi quis in ſolidum
damnari nequit, nempe in cedente bonis. Et ſic in hoc §.
cum ſit cauda & finis huius tituli, tractatur ea materia,
ad quam debitores omni deſtituti auxilio, velut ad ſa-
cram anchoram confugere ſolent, ſcilicet materia ceſſio-
nis bonorum. Eam nos breuiter, ac dilucide explanare co-
nabimur, diſcuſſo prius textu.
a Emolumentum habeat. *Id eſt, ſi tales facultates*
a *poſtea acquiſitæ ſunt debitori, quibus Iudex moueri poſ-*
1 *ſit: vt eſt apud* a *Modeſtinum* † *Nam ſi modica ali-*
b *qua poſt ceſſionem acquireret debitor,* b *ſecurus eſt, nec*
c *poteſt impeti, adeo vt nec priuilegio* c *opus habeat.*
2 b Ex integro. *Id eſt, denuo, rurſus, de nouo:* † *idque ea*
ratione, quoniam ceſſio bonorum non liberat ab vlla obli-
d *gatione, nec ciuili, nec naturali, ſed parit* d *ſaltem ex-*
ceptionem. Atque ita communi Interpretum ſententia
e *obtinuit: vtcunque Accurſius* e *alibi putauerit, ciui-*
lem obligationem tolli naturali remanente: & quodam
f *in* f *loco vtramque perimi cenſuerit.*
c Facere poteſt. *Et non in ſolidum.*
d Experiuntur. *Id eſt, in iudicio agunt.*
3 †*Cedens bonis, in iis quæ poſtea acquiſiuit, beneficium*
g *competentiæ habet, vt non vltra, quàm facere poteſt,* g
condemnetur: quod, Fabro autore, ad priores debitores
coarctandum eſt, qui tempore ceſſionis imminebant.
4 † *Nam ſi poſtea nouos conflaſſet, denegaretur illi aduer-*
h *ſus eos hoc* h *priuilegium, ducto argumento à contra-*
rio. Deinde *ceſſat hoc priuilegium in eo, qui bona ſua in*
fraudem ita alienauit, vt recuperari per actionem reſciſ-
ſoriam non poſſint: puta quia alienatio facta ſit in homi-
nem potentem, & rixoſum: nam ea ſpecie ſi ad pinguio-
i *rem fortunam peruenerit, in ſolidum tenebitur* i *deſti-*
5 *tueturq; hoc auxilio.* † *Faber producit hunc etiam ad eũ,*
qui bellorum, incendii naufragii calamitate, vel id genus
ſimili, bonis ſuis exutus eſt. Nam ſi denuo aliquid acqui-
ſierit, in ſolidum non obligabitur, cui & ipſe ſubſcribo.
Quum enim cedenti bonis ſubueniatur, cur non æquè mi-
ſereri oporteat oppreſſis inopinato caſu? Vtiq; id & pie-
6 *tas & æquitas naturæ ſuadent.* † *Fit autem* ceſſio bo-
norum, *quum debitor profitetur, ſe velle cedere omni-*
bus & fortunis ſuis, ſiue in iudicio, ſiue extra iudi-
k *cium, coram, aut per nuncium,* k *vel per epiſtolam.*
7 † *Sed permiſſumne eſt cuiuis debitori cedere bonis? Et*
vtique cuilibet id indulgetur, cuiuſque ſit ſexus, & ſiue
filiusfamilias, ſiue paterfamilias exiſtat, niſi ſpecia-
l *tim* l *prohibeatur. Prohibentur tamen pleræq; perſonæ.*
8 † *Pri-*

ADDITIONES

a In l. ſi debitoris, 7. de ceſ. bon & l. 3. de bonis autho. iud. poſ.
b l. Qui bonis, 6. de ceſ. bo.
c Glo. eſt ſingularis. in l. · epos Proculo. 125. ad ſi de verb. ſig.
d Tex. expreſſus in l. vnica. & ibi Cynus, Bart. Bald. & alii. C. qui bon. ced. poſſ.
e Glo in l. vbicunque, 60. ff. de fideiuſ.
f In l. hæres à debitore, 21. §. quòd ſi ſtipulator, 3. ff. de fideiuſſ.
g Hic, & l. 7. ff. de ceſſ. bon.
h l. 3. C. de bon. auto. iud. poſſi.
i Text ſingul. ſecundum verum intellectum, in l. vlt. & quæ ibi Bart. ff. quæ in fraud. cred.
k l. Vlt. ff. de ceſſ bon. & in l. omni. C. qui bon. ced. poſſ.
l Vt hoc tex. & tot. tit. ff. de ceſſ. bon. & C. qui bon. ced.

8 † *Primum is, qui nõ agnoſcit debitum, ſed illud diffitetur,*
ita vt nõ poſſit conſtare, num debeat creditoribus, ceſſionis
ius nõ conſequitur. Sunt enim pleriq; deperditi homines,
qui malunt bonis cedere, vbi forte non cogerentur, quàm
9 *cõmodare creditoribus.* † *Tũc aũt quis* agnoſcit debitũ,
quãdo extra iudiciũ vltro fatetur, aut fideiuſſores, ſiue pi
gnora das: quæ tamen nõ ſint ſuffectura creditoribus (ſic
enim debitũ redditur liquidum.) Idem eſt & ſi in iudicio
cõfiteatur ſe debere, factisq; legitimis probationibus con
demnetur per ſententiã, & hic agnoſcẽdi modus longè eſt
a *vtilior creditoribus, quia res iudicata pro veritate* a *ha-*
10 *betur.* † *Deinde cedere prohibetur is, qui occultat bona*
b *creditoribus, vel ea* b *indicare recuſat.* † *Tertiò, ſi quis*
11 *præcisè ad factũ obligatus ſit, puta ſcribere librũ, fodere*
12 *foſſam, impermiſſa eſt ceſſio.* † *Ob id enim per ceſſionẽ li-*
beratio alicui contingit, qui aliàs nõ ſit ſoluendo: impoten-
tia ſoluẽdi efficit, vt quis cedendo bonis excuſetur. Verum
in eo, qui ad factum tenetur, ceſſat huiuſcemodi impoten-
tia, ſi modò factũ explere poteſt: ergo cedendo nõ erit im
c *munis, Bartolo* c *autore, ea tamen ſpecie ſi ad factũ com*
d *pellatur, ſumptus illi adminiſtrari* d *æquum eſt. Quod ſi*
faciendi poteſtatẽ non habeat, propter impoſſibilitatẽ ceſ-
e *ſioni locus erit, vt* e *Bald. prodidit.* † *Quartò, obſtrictus*
13 *ex maleficio, vel quaſi ex maleficio ad pœnã pecuniariã,*
cedendo bonis non effugit pœnam, ſed ſuccedit regula, Qui
f *non põt ſoluere in ære, luat* f *in corpore. Ex quo colligit*
Faber, in cauſa iniuriarũ condemnatum ad pœnã pecunia-
riam, etiã ſi bonis cedere malit, quàm pœnam ſoluere, non
g *eſſe audiendum, ſed puniendũ in* g *corpore.* † *Quinto, ſi*
14 *quis eo reſpectu contenderet bonis cedere, ne publicis fun*
h *geretur muneribus, aut collectas publicas ſolueret, id* h
15 *Bal. teſte facere vetatur.* † *Sextò ſi debitor tempore, quo*
i *contractũ iniit. ſciebat ſe non eſſe ſoluendo, non habebit* i
hanc defenſionẽ. Idem eſt, ſi ſperabat beneficiũ ceſſionis,
K *atq; eo ſecurius* K *negociatus eſt: nã & his hoc ſubſidio*
16 *deſtituetur.* † *Poſtremo non habet locũ ceſſio in deporta-*
to ſeu proſcripto, cuius omnia bona Fiſco applicata ſunt:
nam etſi poſtea reſtituatur, priſtinaq; bona recuperet, bo-
l *nis tamen* l *cedere non poteſt. Habes paucis, quibus fle-*
bile hoc ceſſionis beneficium denegetur: cæterum reliquis
omnibus debitoribus conceſſum eſſe intelligitur. Occaſio
17 *autem huius priuilegij introducendi hæc fuit.* † *Nam,*
m *vt* m *Liuius etiã ſcriptũ reliquit, ex lege XII. tabularũ*
non modo debitores, qui non erant ſoluendo, in temporariã
ſeruitutem ſuis creditoribus vt nexi addicebãtur, verum
etiam lege tam dura tenebantur, vt debitoris corpus in-
ter creditores diuidi quoq; liceret. Quod ius à Solonis lege
n *manaſſe, Budæus* n *exiſtimat, citãs ad hoc Plutarchum*
o *in Solone. Meminit etiam* o *Quintilianus &* p *Gellius.*
p *Verba legis hæc ſunt:* Aeris confeſſi, rebusq; iure iudi-
catis triginta dies iuſti ſunto. Poſt deinde manus inie
ctio eſt: in ius ducito, niſi iudicatũ facit *(hoc eſt, niſi*
ſoluat, vel ſatisfaciat ſententiæ iudicis.) Et paulò inferius:
Tertijs aũt nundinis, ſi interea pactus non ſit, capitis
pœnas dato, aot trans Tyberim peregre vænũ ito. Et
ſi plures forẽt quibus reus eſſet iudicatus, tertijs nun-
dinis partes ſecanto. *Hæc aũt lex ob id olim eſt introdu*
cta, vt audacia leuiorũ hominum in contrahendis paſſim
18 *debitis, reprimeretur.* † *Quia aũt prædura videbatur, de-*
inde mitiori quadã ratione receptum eſt, debitores ob æs
alienum carceribus mancipari poſſe: qui in quibuſdã ci-
uitatibus etiã hodie habentur eo loci, qua iter eſt, vt faci-
lius qui ſic detinentur, emendicent, donec creditoribus ſa-
tisfiat. Quod quidem inſtitutũ, ſi propter ciuile debitũ in
eum exerceatur, qui nulla ſui culpa, ſed fortuna ſic volen-
te non ſoluendo efficitur, ſatis crudele eſt, & neſcio an ho-
mine, ne dicam Chriſtiano, dignum. Eſt enim contra natu-
ralem æquitatem carceris ſqualor: & creditor de duritia
q *redargui* q *poteſt, cũ nihil amplius hoc pacto cõſequa-*
tur, quam vt debitorem alias miſerabilem amplius affli
gere pergas: ſaceo, ꝙ liberi hominis corpus & corium nõ
r *poſſit eſſe in obligatione,* r *nec in cõmercio.* † Sin vero
19 *in* ſ *decoctores illos & vẽtres vſurpetur, qui & aleam*
ſ *ludere, & largis poculis pecuniã etiã aliunde conflatam,*
diu noctuq; prodigere pergunt, relictis domi vxore & li-
beris propè media morituris, tãtum abeſt vt reprehendi
poſſit, vt et ã vtiliſſimum & per quam neceſſarium iudi-
t *cari debeat, cũ reip. quoq; interſit, ne quis re ſua* t *ma-*
20 *lè vtatur.* † *Porrò ſupra ſcriptam legis 12. tabular. du-*
ritiem lex Petilia *relaxauit, ſtatuens, ne quis ob æs alie-*
num necteretur: & vt pecuniæ creditæ, bona debitoris, nõ
u *corpus obnoxiũ eſſet. Poſtremò* u *Impp. ſunt amplexi le-*
gem Petiliã, concedentes præterea debitoribus hoc ceſſio-
nis beneficiũ, vt carceris ſitum & ſqualorem effugerent.
21 † *Habet tamẽ hoc ceſſionis ius nõ aliter locũ, quàm ſi de-*
x *bitores bonis ceſſerint nõ quibuſdã, ſed* x *omnibus. Nec*
tamẽ per hoc liberatur quis à debito, vt & ſupra annota-
tum eſt, ſed exceptionem tantũ acquirit, ne detrudatur in
carcerem, idq; donec pinguior fortuna arriſerit: nam tum
y *denuo conueniri põt, deducto tamen, ne interim* y *egeat.*
Poteſt autẽ cedens bonis res à teſtatore prohibitas alie-
nare, ſibi retinere, ſed non earum commoditates: item &
vſumfructum, & feuda, & emphyteuſim Eccleſiaſticã.
Nec intereſt creditorum, quia per hoc non grauantur vllo
modo, & quamuis debitor huiuſcemodi res ſibi non reti-
nere, nullũ tamen ex his emolumentũ ad creditores perue
z *nire* z *poſſet.* † *Hoc non eſt omittendum, ꝙ ſi maior cre-*
22 *ditorum pars conſentiat, induciæ quinquennales conceli*
poſſint debitoribus, vt demum hoc quinquennio finito ſa-
tisfaciãt, hoc pacto, ne bonis cedãt: id quod inducijs ſemel
obtentis

ADDITIONES.

a Vt per Bart. in l. pen. de ceſ. bon.
b Per Glo. in d. l. pen. & l. 1. C. qui bon. ced. poſſ.
c In d. l. 1. & in l. ſtipulationes nõ diuidũtur, 72. de verb. oblig.
d Arg. l. ſuo victu, 18. ff. de oper. lib.
e In d. l. 1. C. hoc tit.
f l. 1. §. Generaliter. ff. de pœn. & l. vlt. ff. de in ius voc.
g Argum. in l. ſi ex parte, §. quanquam. ff. quod cum eo, &c. & notant Doct. in cap. Odoard. extra, de ſolut.
h In d. l. 1. C. hoc tit.
i Tex. elegans in l. pen. ff. de iur. dot. Bar. in l. alia, 14. §. eleganter, in fine, ff. ſol. matr.
k Argum. opt. in d. l. pen. ad fin. Bart. in l. 1. § 1. ff. ſi quis teſta. lib. eſ. iuſ. fur.
l Tex. ſingularis in l. 2. ff. de ſen. paſ quem exclamat Ludo. Ro. in ſuis ſing.
m Lib. 2. ab vrbe cond.
n Tit. de in diem addict.
o Lib. 3. Orat. Inſtit.
p Lib. 20. c. 1. vide etiam libellum 12. tab. in tit. 8. de re iud. & ibi Oldend.
q l. Seruus ea. ff. de ſer. export. Glo. pulchra in d. l. 1. C. qui bon. ced. poſ.
r Iuxta l. inter ſtipulantem, 83. §. ſacram, 5. de verb. oblig.
ſ Io. Ferra hic.
t §. Sed & maior. de his qui ſunt ſui vel al. iur.
u l. 2. C. de exac. trib. lib. 10. l. ob æs alie. C. de act. & obl. & §. quia vero. in Nouel vt nulli iud. li. ha. loc. ſerua.
x Dicta l. 1. Cum &c. C. hoc tit.
y Vt in tex. hic & l. is qui. & l. qui bonis. ff. de ceſ. bon.
z §. Finitur. ſup. de vſufr. Bald. in d. l. 1. C. hoc noſtro tit.

a *obtentis amplius* a *non datur. Hodie verò multa in ceſ-
ſione vſu moribus recepto mutata eſſe conſtat. Qua de re
extat quoq; Caroli V. Imp. conſtitutio anno Chriſti 1541.
edita. Et hæc quidem in hunc inſignem de Actionibus
titulum dicta ſufficiant. Nam ſi qua reſtant, ex alio-
rum Interpretum vberioribus commentarijs iuris ſtu-
dioſi requirere poſſunt: nos pro virili noſtra hæc ſcholia
in tyronum ſolam vtilitatem corradere voluimus.*

ADDITIO.

a Tex. eſt in l. vlt. & ibi Doct. de hoc tractāt. C. qui bo. ced. poſ.

Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur. Tit. VII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Argumentum eiuſdem.*

1 *In † præcedenti titulo* a *Iuſtinianus obiter actionis
Prætoriæ de peculio mentionem fecit: quia verò & aliæ
ſunt actiones ſimiliter Prætoriæ, quæ ex contractu alieno
dantur, ideo latiorem omnium tractationem in hunc lo-*
2 *cum reiecit. † In hoc igitur tractatu eas actiones expen-
dit Imperator, quæ ex contractibus illorum deriuantur,
qui in alterius ſunt poteſtate, à Prætore conceſſas aduer-
ſus eos, ſub quibus ſunt, qui contraxerunt.*

ADDITIO.

a §. Actiones autem. & §. ſunt præterea. ſup. de act.

Princip. tit.

1 *Actio, quod iuſſu, exercitoria, inſtitoria, &c. an per ſe
ſint actiones.*
2 *Actio, quod iuſſu, ad omnes contractus refertur.*
3 *Seruus & filiusfam. æquiparantur, quo ad obligandum.*
4 *In quibus inuicem differant.*
5 *Quæ de ſeruorum negotijs traduntur, eadem de filijsfa-
mil. intelliguntur.*

Quia tamen ſuperius mentionem habuimus de a-
ctione, qua *in* peculium filiorumfamilias, ſeruorum-
que agitur: opus eſt, vt de hac actione, *a* & de cæte-
ris quæ eorundem nomine in parentes, dominosve
dari ſolent, diligentius admoneamus. Et quia ſiue
cum ſeruis *b* negotium geſtum ſit, ſiue cum ijs, qui
in poteſtate parentum ſunt, eadem *c* ferè iura ſeruan-
tur: *d* ne verboſa fiat diſputatio, dirigamus ſermo-
nem in perſonam ſerui dominique: idem intellectu-
ri de liberis quoque & parentibus, quorum in pote-
ſtate ſunt. Nam ſi quid *e* in his propriè *f* ſeruetur,
ſeparatim oſtendemus.

a Et de cæteris. *Qualis eſt actio*, Quod iuſſu exer-
citoria, inſtitoria, tributoria, & de in rem verſo.
1 *† quæ hiſce nominibus appellantur, vt intelligamus, non*
a *agi directò cum reo ex ſuo contractu,* a *vt ex empto,
mandato, conducto: ſed additis hiſce adiectionibus, ſeu*
b *formulis, ex empto, Quod iuſſu, mandati, de* b *peculio,
& ſic deinceps, quamuis breuitatis cauſa nomen contra-*
c *ctus plerumque non exprimatur: qua de re* c *alibi plu-*
d *ra diximus. Porrò ex hoc loco inferunt Interpretes* d
*materiam obiter ac perfunctoriè tractatam in vno loco,
vberius alibi explicari poſſe.*

2 *b* Negocium. *Hoc eſt, aliquis contractus. † Nam ad*
e *omnes contractus hoc iudicium, Quòd iuſſu referri,* e
Vlpianus reſpondit.
3 *c* Ferè. *Rectè inquit, ferè. † Quamuis enim filiusfam.
& ſeruus regulariter comparari ſoleant, quod ad obligan-
dum attinet: (vterque enim obligare poteſt eum, in cu-
ius eſt poteſtate, hiſce actionibus, quæ hoc in titulo recen-
ſentur: ideoque dictum in vno, cenſetur quoque dictum*
4 *in altero. † In plerisq; tamen diſpare iure cenſentur. Pri-
mum enim Senatuſconſultum Macedonianum propter fi-*
* *liosfam. duntaxat factū* * *eſt, non propter ſeruos. Dein-
de filiusfam. obligat patrem ex ſuſcepto per ſe iudicio vel*
f *arbitrio: aliud eſt in* f *ſeruo. Item filiusfam. fideiuben-*
g *do obnoxium reddit patrem de* g *peculio: ſeruus autem*
h *extra cauſam peculiarem fideiubendo dominum non* h
i *obligat. Sed & ſeruus pro noxa dari* i *poteſt: non au-
tem filiusfam. hodie. Præterea ſeruus manumiſſus non*
K *tenetur de ante* K *actis: cum diuerſum ſit in* l *filio-*
l *famil. Deniq; filiusfam. poteſt tutelæ munere* m *fungi,*
m *poteſt teſtari quibuſdam caſibus, & donare mortis cauſa*
n *patre* n *conſentiente: quod non eſt in ſeruo. Sunt & aliæ
quædam differentiæ, ſed potiores annotaſſe ſufficiat.*
5 *d* Ne verboſa. *† Quæcunque ergo de ſeruorum negotijs
geſtis Imperator ſcribit, eadem & de filijsfam. intelli-
genda mones, ne verboſa diſputatione eadem ſubinde in-
culcare cogatur. Quod aduerſus eos facit, qui profitendo
& conſulendo ſæpe multa congerere atque profundere,
& (vt Faber ait) verba dilatare ſolent, cum paucis rem
complecti poſſent.*
e In his. *Liberis ſcilicet, & parentibus.*
f Seruetur. *Alij codices habent, obſeruatur.*

ADDITIONES.

a §. Vlt. infra eod.
b l. 3. De pec. Baro hic.
c Dict. §. actiones.
d Plate. hic.
e l. Si dubitet, 10. §. vl. de fideiuſ.
* l. 1. ad S.C. Maced. l. ſi filius. C. eo §. quæ diximus. inf. eod.
f l. 3. §. Si ſeruus. & §. idem ſcribit, de pecul. l. ſeruus. C. de iud.
g Dict. l. 3. §. ſi filius.
h l. Seruus, 19. cum l. ſeq. de fideiuſ.
i §. Vlt. inf. de Noxal. act.
k l. Eum actum. 17. de neg. geſt.
l l. 2. ff. hoc tit.
m l. Si filius 7. de tutel.
n l. Tam is, 25. §. filius. de donat. cau. mor.

§. Si igitur.

1 *Dominus ſi iuſſerit cū ſeruo cōtrahi, obligatur in ſolidū.*
2 *Iuſſu factum quid dicatur.*
3 *Actio, Quod iuſſu. conſenſum requirit, ſecus eſt in actio-
ne de peculio, & de in rem verſo.*
4 *Actio, Quod iuſſu aduerſus quos detur.*
5 *Actio, Quod iuſſu, ad omneis contractus pertinet, &
quomodo hic contractus intelligatur.*
6 *Actio, quod iuſſu, quare introductus à Prætore.*
7 *Actio, Quod iuſſu, & alia in hoc titulo relata, ſunt di-
ſtinctæ ſpecies actionum.*
8 *Exercitor quis dicatur, & exercere quid?*
ibid. *Per auerſionem conducere, emere quid?*
9 *Exercitoria actio quare introducta, & ad quid compe-
tat, & num. 10. 11.*
12 *Magiſter nauis quis ſit.*
13 *Per nauem quid intelligamus.*
14 *Synedria quid ſignificet, item quid ſchedia.*
15 *Exercitor ad quid teneatur. & num. 16. 17.*

18 *Inſtitor quis dicatur.*
19 *Inſtitoria actio.*
20 *Taberna quid ſignificet.*
21 *Tabernarij qui.*
22 *Præponens inſtitorem, eius contractu tenetur.*
23 *Intereſt, an quis liberum hominẽ, vel ſeruum præponat.*
24 *Nihil intereſt, cuius ætatis ſit qui præponitur.*

Si igitur *a* iuſſu *b* domini cum ſeruo *c* negotium *d* geſtum erit, in ſolidum *e* Prætor aduerſus dominum *f* actionem pollicetur, ſcilicet, quia is qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur. *g* Eadem ratione Prætor duas alias in ſolidũ actiones pollicetur: quarum altera *h* exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cum quis ſeruum ſuum *i* magiſtrum K nauis præpoſuerit, & quid *l* cum eo *m* eius rei gratia, cui præpoſitus erit, *n* contractum fuerit. Ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quẽ cotidianus nauis quæſtus pertinet. *o* Inſtitoria tunc locum habet, *p* cum quis *q* tabernæ forte, aut *r* cuilibet negociationi *ſ* ſeruum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo *t* eius rei cauſa, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem inſtitoria appellatur, quia qui negociationibus præponuntur, inſtitores vocãtur. Iſtas tamen *u* duas actiones Prætor reddit, *x* & ſi liberum quis hominẽ, aut alienum ſeruum naui aut tabernæ, aut cuilibet negociationi præpoſuerit: ſcilicet quia eadem æquitatis ratio etiam eo caſu interueniat.

Hic §. *de contractibus ſeruorum agit, quatenus ex iis*
1 *domini obligentur.* † *Obligatur autem dominus ex cõtractu ſerui, ſi contrahi iuſſerit: quia iuſſu domini cum ſer-*
a *uo contrahens, quodammodo cum domino contraxiſſe* a *videtur: ideoque aduerſus dominum competit ei actio in ſolidum cum hac adiectione,* Quod iuſſu.
2 *a* Iuſſu domini. † *Iuſſu autem id factum intelligitur,* b
b *quod quis fieri cuiuis mandauit: ſiue teſtato, ſiue per epiſtolam, ſiue verbis, ſiue per nuncium, ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter.*
3 *b* Domini. † *Volentis cum ſeruo contrahi ſiue talis voluntas præceſſerit, ſiue ſecuta ſit. Nihil enim refert, iuſ-*
c *ſerit ne dominus, an ratum habuerit, quod geſtum* c *eſt, ratihabitio pro iuſſu habetur. Et in hoc diſtat actio Quod iuſſu, ab actionibus de peculio, & de in rem verſo, quæ nõ*
d *requirunt* d *conſenſum.* † *Dominum autem intelligimus*
4 *in hoc propoſito, qui vere dominus eſt iam tum, cum geritur negocium. Nam ſi iuſſu tuo contraxerim cum alieno ſeruo, etiamſi poſtea eum redemeris, non poſſum aduer-*
e *ſum te Quod iuſſu agere; ne (vt Paulus* e *ait) actio* quæ ab initio inutilis fuerat, ex euentu confirmetur. *Deinde hic oportet dominum eius eſſe cõditionis, qui poſſit ex ſuo iuſſu obligari. Nam ſi pupillus dominus iuſſerit*
f *ſine tutore,* f *non tenebitur. Tutoris autem vel curato-*
g *ris iuſſum ſufficere non* g *ambigitur nec nouũ eſt, tutorẽ*
h *haberi loco domini. nã etſi verus* h *procurator, fructua-*
i *rius, aut adminiſtrator rerum* i *ciuitatis iuſſerit cũ ſeruo contrahi, concedatur Quod iuſſu actio. Si tamen ex plu*
K *ribus dominis vnus tantum iuſſerit, is ſolus* K *tenebitur.*
5 *c* Negotium. *Id eſt, aliquis cõtractus.* † *Actionẽ enim*
l *Quod iuſſu ad omnes contractus referri,* l *Vlpianus ait. Contractum autem intelligere oportet, ipſum principale negotium, ex quo naſcitur obligatio. Nam ſi iuſſus tantum pertinuerit ad ſolam ipſius contractus executionem, non erit quod iuſſu actio: veluti ſi dominus, pecuniã mu-*
m *tuam accepturus, iuſſerit eam ſeruo* m *numerari, quo-*
n *niã ex numeratione non naſcitur actio,* n *ſed ex cõtractu.*
d Geſtum erit. *Modo geſtum ſit, ſicut iuſſum eſt: do-*
o *minus enim non vltra quam iuſſit, tenetur, vt* o *Vlpianus reſpondit.*
6 *e* Prætor. † *Cum enim Prætor videret, ſæpe contingere, negotia per filios aut ſeruos iuſſu parentum vel dominorum geri, nullamque eo nomine actionem eſſe, voluit ex æquo & bono hanc Quod iuſſu actionem proponere, ne deciperentur bona fide contrahentes cum filiiſfamil. aut ſeruis.*
f Actionem pollicetur. *Competentem contrahentibus cum filio vel ſeruo voluntate patris, aut domini, aduerſus patrem, vel dominum, tali ſcilicet actione, ſeu formula,*
7 Quod iuſſu. † *Agitur enim cõtra patrem vel dominum ex eo cõtractu, qui celebratus eſt cum filio, vel ſeruo, adiecta tamen illa formula perſequendi,* Quod iuſſu. *ſine hac enim aduerſus patrem vel dominũ non concederetur perſecutio. Idem etiam de actione de in rem verſo, & de peculio dicimus, quod non ſint diſtinctæ ſpecies actionum, ſed potius adiectiones, ſeu clauſulæ agendi ex quibuſlibet negotiis geſtis cum iis, qui ſunt in poteſtate alterius,*
p *vt* p *alibi quoque oſtendimus.*
g Eadem ratione. *Quia ſcilicet is, qui cum eo, qui naui præpoſitus eſt, vel cum inſtitore contrahit, pariter fidem*
q *domini ſequatur, eiuſque iuſſu contrahere* q *videatur.*
8 *h* Exercitoria. † *Exercitorem dicimus eum,* r *ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt, ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino nauem per auerſio-*
ſ *nem conduxit, id eſt, vt periculũ ſit domini,* ſ *quemadmodum & per auerſionẽ emere dicitur, cũ periculum venditor à ſe auertit in emptorẽ, idq; vel ad tempus, vel in perpetuum. Exercere enim lucrari, ſeu lucrũ facere ſignifi-*
9 *cat.* † *Quia vero exercitores periculis illis & laborib. nauigandi tam duris raro ſeſe exponunt, ſed alios magiſtros totius nauis, anchoræ atque gubernationi præficere ſolent, lucrũ inde ſolum ipſi captãtes, fit, vt cum magiſtris modò in rẽ nauis & propter nauigandi neceſſitatem, modo ſpeciali merce cõtrahamus, plerumq; ignari, cuius ſint fidei, aut conditionis, quibus cum gerimus. Quare æquum Prætori viſum eſt, cum qui magiſtrum naui præfecit, in id, quod contractum eſt, ſeu geſtum, ſaltem eius rei nomine, cui*

ADDITIONES.

a l. 1. Quod iuſſu. vnde hic §. eſt ſumptus.
b Dicta l. 1. in princ.
c Dicta l. 1. §. ſi ratum.
d l. Si res domino, 5. §. 1. de in rem verſ.
e l. 1. §. vlt. quod iuſſu.
f Dicta l. 1. §. ſi pupillus.
g l. Qui fundum, §. qui tutor pro empt. l. interdum fur. 56. §. qui tutelam. de fur. l. tutor qui tutelam, §. 7. de admin. tut.
h Dicta l. 1. §. vlt.
i l. Pen. eod. tit.
k l. Vlt. §. vlt. quod iuſſu.
l l. Si dubitet, 10. §. vlt. de fideiuſ.
m Dicta l. vlt.
n l. Si ita fuero ſtipulatus. 6. §. cum autem mutuum. de noua.
o l. Dominum 3. quod iuſſu.
p §. Actiones autem. ſup. de ac. num. 15.
q §. Vlt. infra eod.
r l. 1. § Exercitorem. ff. de exer. act.
ſ Budæus l. qui offic. 62. de contrahen. empt. & Ant. Auguſt. lib. 3. cap. 6.

cui præpoſitus eſt, in ſolidum obligari, & conueniri poſſe
10 *actione,* † *quæ propterea* exercitoria *dicitur,* a *ab exer-*
a *citore ſcilicet, cuius iuſſu contrahi videtur. atque huius*
11 *actionis hic Iuſtinianus meminit.* † *Ea autem omne id*
conſequimur, quod ex contractu cum magiſtro nauis inito
ſecundum modum propoſitionis nobis debetur. Cæterum
parui refert, qui exercet, maſculus ſit an fœmina, pater-
b *familias, filiusfamilias,* b *an ſeruus: hoc ſolum obſer-*
uato, ex ſerui filij ve qui præpoſitus eſt, contractu, ſemper
dominum, patremve in ſolidum obligari: ſin autem li-
ber, ſuique iuris fuerit magiſter, optionẽ nobis eſſe, exer-
citorem ipſum hac Prætoria, an Magiſtrum ciuili actio-
c *ne, puta ex empto aut ſimili conuenire* c *velimus.*
12 i Magiſtrum. † Magiſtrum autem nauis *(inquit* d
d *Vlpianus)* accipere debemus eum, cui totius nauis cu-
ra mandata eſt ab exercitore. *deſignari quoque magi-*
ſtri ſolent vel locandis nauibus, vel conducendis vecturi-
bus armamentisve, vel etiam mercibus emendis, aut ven-
dendis. Et hi poſſunt rurſus alium, velut ſubſtituendo,
his negotijs præponere, etiam reclamãte exercitore, ipſo
ne dum ignorante: idq; propter vtilitatem nauigantium.
13 K Nauis. † Nauem *intelligimus ſiue marinam, ſiue*
in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſynedria ſit, inquit idem
e *Vlpianus.* e † *Eſt autem* ſynedria *nauis genus, quæ*
14 *ſpaciandi cauſa pararetur, & in qua eſſent ſedilia: quan-*
quam alias conſeſſum etiam Senatorum, & Iudicum con-
f *cilium ſignificet. Budæus pro* ſynedra, *legit* ſchedia: f
quam Latino vocabulo ratem vocant, ein floß *atque ita*
g *etiam habet textus* g Noricus. *Budæus interpretatur*
ſchediam, *nauigium temere factum, & inconditum: vt*
trabes conuexæ, & ſine fabrica compactæ, quæ nauigij
vicem præbent. Et veriſimile eſt, id genus nauium pri-
h *mum fuiſſe.* h *Vnde mala poëmata* ſchedia *quan-*
doque appellantur. Schedon *enim dicitur à Græcis ex-*
temporaneum, id eſt, quicquid elaboratum, quicquid te-
mere factum eſt, nec ſatis confectum.
l Cum eo. *Vel eo quem hic ſibi ſubſtituit: quod fieri*
15 *poſſe, paulò ante dictum eſt.* † *Omnia enim facta magi-*
ſtri præſtat exercitor, qui eum propoſuit. Ergo & hoc
præſtabit, ſi ex cauſa ad eandem functionem alium ſuffe-
i *cerit, alioqui contrahentes ſæpe* i *deciperentur.*
16 m Eius rei gratia. *Notanter hoc adijcit:* † *neque*
enim ex omni cauſa tenetur exercitor, ſicut nec magiſter:
ſed eius duntaxat rei nomine, cuius ibi præpoſuit magi-
ſtrum. Præpoſitionis enim certam legem & modum non
oportet egredi. Quare ſi eum præpoſuit naui ad hoc ſolũ,
vt vecturas exigeret, & nihilominus magiſter locaue-
rit: vel contra, ſi ad locandum tantum, non ad exigen-
K *dum, & vtique exegerit, non tenebitur* K *exercitori.*
17 n Contractum fuerit. † *Ex delicto quoque non ſolum*
Magiſtri nauis, ſed etiam omnium nautarum exercitor
l *tenetur, ſi in naui contingat: quia vtitur opera* l *malorũ.*
18 o Inſtitoria. † *Inſtitor apud Iuriſconſ.* m *dicitur, qui*
m *taberna, locove ad emendum vendendumve præponitur,*
quique ſine loco ad idem negotium datur: ex eo appella-
19 *tus, quod negocio gerendo inſtet, id eſt, operã nauet.* † *In-*
de nuncupatur Inſtitoria actio, *ab eo ſcilicet, cum quo*
contrahitur. Eam Prætor æquiſſima ratione introduxit:
n *vt ſicut commoda ex actu inſtitorum* n *ſentirent, qui*
eos præpoſuiſſent: ita etiam obligarentur ex ipſorũ con-
tractibus, conueniri que poſſent ad dandum, & ad ſoluen-
dum id, quod debetur ex contractu cum inſtitore inito.
p Cum quis. *Maſculus vel fœmina, vel etiam procura-*
o *tor aut negociorum geſtor, domino tñ ratum* o *habente.*
20 q Tabernæ. † Taberna, *generali voce, pro omni ædifi-*
cio ſumitur, quod eſt vtile ad habitandum, nempe ex eo,
p *quod tabulis* p *clauditur: Vſus autem poſteriorum ob-*
tinuit, vt tabernam ſimpliciter dicamus, in qua merces
21 *venduntur.* † *Sic & Cicero* tabernarios *accepit, pro his,*
qui negociationes in tabernis faciunt, dum pro Flacco in-
quit. Opifices & tabernarios, atque omnem illam fæ-
cem ciuitatis quid eſt negocij concitare? *atque ita hic*
accipitur. Addit Non. Marcellus tempeſtate ſua taber-
nas appellari ſolitas, vinarias: quod & nunc vulgo ob-
tinet: ein tafern oder ſchenKſtadt.
r Cuilibet negociationi. *Quæ exercentur ad quæ-*
ſtum: nam ſi cum villico alicuius contractum ſit, non
q *datur in domino inſtitoria, cum is non propter quæſtum* q
præponatur.
r ſ Seruum ſuum. *Vel etiam liberum* r *hominem.*
22 t Eius rei cauſa. † *Neque enim omne, quod cum in-*
ſtitore geritur, obligat eũ qui præpoſuit, ſed duntaxat, ſe
ſ *eius rei gratia cõtractũ eſt, cui fuerit ꝓpoſitus* ſ *inſtitor.*
u Duas actiones. *Exercitoriam ſcilicet, & inſtitoriam.*
23 x Etſi liberum. † *Eſt tamẽ differentia ſeruanda inter*
ſeruũ & liberũ hoĩem præpoſitũ: quia ſi liber homo præ-
ponatur, ipſe quoque poteſt conueniri. Hoc enim edicto
t *non transferri actionem, ſed adijci intelligimus.* t *poteſt*
u *autem eligere contrahens,* u *vtrum exercitorem, an*
24 *magiſtrum conuenire malit.* † *Porrò ſicut nihil refert*
in hiſce duabus actionibus, cuius conditionis vel ſexus ſit
is, qui præponitur: ita quoq; non intereſt, cuius ætatis ſit.
Nam & pupillus inſtitor obligat eum, qui ipſum præpo-
ſuit: quoniã ſibi imputare debet, qui eum præpoſuit, quo-
x *niam & plerique pueros, pupillaſque tabernis* x *præ-*
ponunt. Verum ſi ipſe pupillus præpoſuerit, ita demum
y *obligabitur, ſi tutoris autoritate id* y *fecerit.*

ADDITIONES.

a l. 1. De exercit. act.
b Dicta l. 1. §. parui. & l. ſi à muliere. C. eo.
c Dicta l. 1. §. eſt autem. & §. hæc actio. & l. licet. §. etſi cum exercitore. ff nau. cau. ſtabul.
d Dicta l. 1. §. magiſtrum.
e Alciat. lib. 1. Prætermiſ.
f l. Pen. C. de iudic.
g Dict. §. Magiſtrum.
h Vid. Bay de re nau.
i Dicta l. 1. §. Magiſtrum.
k Dicta l. 1. §. Non autem. & §. igitur præpoſitio.
l Dicta l. 1. §. 1. & l. ex maleficijs, 4. §. vlt. de actio. & oblig.
m l. 3. De inſt. act. Bart. conſ. 29.
n l. Inſtitoria. C. hoc tit.
o l. Quicunque. 5. §. vlt. & l ſed etſi, 7. in princ. d. tit.
p Iuxta rectam lectionem. l. tabernæ. 183. de verb. ſign.
q l. Si cum villico, 16. hoc tit.
r Vt mox ſubijcit.
ſ l. Quicunque, §. non tamen hoc tit. & d. l. inſtitoria. C. eo.
t l. Si eum qui in mea poteſt. 5. de exercit.
u l. 1. §. Eſt autem. eod. tit.
x Dicta l. Sed etſi quis, §. 1. & §. vlt.
y l. Nam & plerique, 8. & l. ſeq de inſtito.

§. Introduxit.

1 *Pater vel dominus cõuentus de peculio, ſua debita præcipiunt.*
2 *Quando id non habeat locum.*
3 *Tributoria actio qua ratione introducta: & quomodo ab actione de peculio differat.*
4. *Tributum quomodo hic accipiatur.*
5 *Tributoria actio in merce peculiari, inſtitoria in merce dominica locum habet.*

6 *Merx peculiaris, dominica.*
7 *Vt tributoria locum habeat, patientia domini ſufficit.*
8 *Quid iuris, ſi ſeruus plures negociationes exerceat.*
9 *Si dominus nolit diſtribuere dandus eſt arbiter, qui pro rata diſtribuat.*
10 *Quando proprie locus ſit tributoria.*
11 *Tributoria contra quos competat.*
12 *Tributoria & de peculio vna alteram electione tollit.*

Introduxit & eliam actionem Prætor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſeruus *a* in peculiari merce, *b* ſciente *c* domino, negotietur, & quid cum eo *d* eius rei cauſa contractum erit: ita Prætor ius dicit, quicquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, ſi quid ei *e* debebitur, & cæteros creditores, *f* pro rata portione *g* diſtribuatur: ideo tributoria vocatur, quia ipſi domino diſtributionem Prætor permittit. Nam ſi quis ex creditoribus quæratur, quaſi minus ei tributum ſit, *h* quam oportuerit; *i* hanc ei actionem accommodat, quæ tributoria appellatur.

1 Ad euidentiam *huius §. prætermittendũ eſt, † quod*
a *vbi pater vel dominus conueniuntur de peculio* a *id priuilegij habeant, vt ante omnes creditores ſua præcipiant debita: reliquum quod ſupereſt, inter creditores diſtri-*
2 *buatur. † Hoc Prætor moderatus eſt eo caſu, quo ſeruus ſciente & patiente domino negociatur in merce peculiari: tum enim ſi quid cum eo eius rei cauſa contractum ſit, non præfertur dominus in præcipiendo ſuo debito, ſed contribuit, quatenus merx ſe extendit, cum cæteris creditoribus, qui in illa merce cum ſeruo contraxerunt, pro*
3 *quantitate debiti cuiuſque. † Ea ergo ratione tributoriam actionem introduxit Prætor, quæ hoc loci enarratur. Differunt ergo in hoc tantum hæ actiones: Quod actio de peculio beneficium deductionis in ſolidum domino præſtabat: Tributoria vero pro rata duntaxat. Item in priori actione potior eſt domini conditio. In hac vero par om-*
4 *nino eſt.* † Tributum *autem in noſtro propoſito accipi debet id, quod inter creditores ſerui negotiantis, & dominum, cui idem ſeruus quoque debet, tribuitur, hoc eſt, diſtribuitur pro rata eius, quod cuique debetur. Inde tri*butoria actio *dicitur, quaſi contributoria.*
5 *a* In peculiari merce. † *Non ocioſe coniunguntur hæc duo, quia omnino neceſſaria ſunt in tributoria actione. Primam enim neceſſe eſt mercē eſſe, vt ſit negociatio: nam non niſi eius peculij ſit contributio, in quo ſeruus eſt negotiatus. Deinde mercem oportet eſſe peculiarem: nam ſi proprie dominica eſſet, magis competeret actio inſtito-*
6 *ria. † Dicitur autem* merx peculiaris *res illa, in qua dominus permittit ſeruum ſuo proprio nomine negotiari, etiamſi nihil ſit in peculio:* Merx dominica *autem, in qua nomine alieno, hoc eſt, domini vice gerit negotium.*
b Sciente domino. *Id eſt, non contradicente, ne recla-*
7 *mante. † Scientiam enim & permiſſum domini hic accipimus, non qui habet voluntatem, ſed patientiam. Neque enim debet dominus velle, ſed eum non nolle ſufficit. Si ergo ſciat, nec proteſtetur, aut contradicat, tenebitur*
b *actione* b *tributoria. Et prædicta omnia etiam de fi-*
c *liofamil. intelligenda* c *ſunt.*
d e *c* Domino. *Vel eius* d *tutore, aut* e *procuratore.*
d Eius rei cauſa. *Hoc eſt eius ipſius mercis, eiuſq; negociationis cauſa, cuius, & ex qua petitur contributio.*

8 *† Nam ſi ſeruus plures exercuerit negociationes, pluribusq; locis ac tabernis, nõ cõfundentur omnium creditorum iura, ſed ſinguli ſeparatim in tributũ vocantur eius mercis, & negociationis nomine, in qua contraxerunt. Vnuſ-*
f *quiſq; enim eorũ merci magis, quã ipſi ſeruo* f *credidit.*
e Debebitur & cæteros. *Ex quacunque cauſa ei debeatur, & ſiue ante mortem, ſiue poſtea ei debere quid cœ-*
g *perit* g *ſeruus: qua in re melior adhuc eſt domini conditio, quàm aliorum creditorum, qui non ſupputant, niſi quod ipſis debetur ex cauſa mercis peculiaris.*
f Pro rata portione. *Nempe vt quilibet admittatur pro modo & quantitate eius, quod debetur, neque alter alteri in aliquo præferatur; niſi vel res ab altero empta, vel merx pro alterius pecunia ad aliquid emendum comparandumque mutuo data adhuc extet, is ſiquidem cre-*
b *ditor prælationem tantum* h *habet:*
g Diſtribuatur. *Per ipſum dominum, cui hoc facere*
9 *permittit Prætor. † Ab hoc tamen beneficio ſi abſtinere dominus, aut toto peculio cedere velit, tunc arbitrum Prætor dare debet, cuius interuentu merces peculiares ex æquo & ſecundum ratam cuiuſque portionem inuicem contribuantur.*
h Quam oportuerit. *Vtpotè domino plus æquo fa-*
10 *uente ſibipſi vel alicui ex creditoribus. † eſt enim proprie locus actioni tributoriæ, cum iam diſtributio facta eſt à domino, ſed non ſatis æquis partibus.*
11 *i* Hanc ei actionem accommodat. † *Scilicet aduerſus patrem vel dominum, pro conſequenda debita portione ſua ex merce peculiari. Datur quoq; hæc actio aduerſus ſingulos, ſi ſeruus communis ſit plurium, & omnes ſciant eum negociari. nam contra ignorantes nõ conceditur: deducitur tamen in ſolidum: quod eis debetur,*
K *qui ignorarunt negociationē peculiarem* K *ſerui. † Ad-*
12 *uertendũ tamen eſt creditoribus, an vtilis ſit eis experiri hac actione, vel de peculio: nã vna inſtituta, ad alterã re-*
l *dire non* l *licet. quamuis plus ſit in peculio, quàm in merce.*

ADDITIONES.

a l. Sed ſi damnum, 9. §. peculium. de pecul.
b l. 1. §. Scientia. de tributo.
c Vt ſupra, in princ huius tit.
d l. 3. §. vlt. hoc tit.
e l. Procurator, 5. d. tit.
f Dicta l. procuratoris.
g Dicta l procuratoris, §. ſed eſt quæſitum.
h Dicta l. procuratoris, §. ſi plures. Doct in l pupillus, 34. quæ in fraud. cred. leg. priuilegi. & ibi Glo. de priuil. cred.
i l. Illud, §. quod tamen. hoc tit.
k l. Sed etſi ſeruus. §. 1. hoc tit.
l l. Quod in hærede, 9. §. eligere. eo.

---

§. Præterea,

1 *Actio de in rem verſo explicatur.*
2 *Eadem hodie in liberis hominibus locum habet.*
3 *Differenti inter, de in rem verſo, exercitoria, tributoria, & quod iuſſu actiones.*
4 *Actio de in rē verſo principali tãtũ datur, nõ fideiuſſori.*
5 *In rem verſum quando dicatur.*
6 *Differentia eſt inter neceſſarium & vtilem geſtum.*
7 *An probare oporteat, quid in rem domini verſum ſit.*
8 *An ſi voluptuoſe verſum ſit in rem domini, locum habeat hæc actio.*
9 *Quomodo accipiendum, quod dicitur, actionem de peculio, & de in rem verſo vnam eſſe.*
10 *Tranſire in peculij actionem, quomodo intelligatur.*

Præterea

Præterea introducta eſt a actio de peculio, b de-
que eo quod c in rẽ domini verſum erit: vt d quam-
uis ſiue voluntate domini negotium geſtum erit, ta-
men ſiue quid in rem eius verſum fuerit, id totum e
præſtare debeat: ſiue quid nõ ſit in rem eius verſum,
id eatenus præſtare debeat, quatenus peculium pati-
tur. f in rem autẽ domini verſum intelligitur, quic-
quid g neceſſario in rem eius impenderit ſeruus: ve-
luti ſi mutuatus pecuniam creditoribus eius ſoluerit,
aut ædificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumentum
emerit, vel etiam fundum, aut quamlibet aliam rem
neceſſariam mercatus erit. Itaque ſi ex decem, puta
aureis, quos ſeruus à Titio mutuo accepit, creditori
tuo quinque aureos ſoluerit, reliquos vero quinque
quolibet modo conſumpſerit: pro quinque quidem
in ſolidum damnari debes: pro cæteris vero quinque
eatenus, quatenus in peculio ſit. ex quo ſcilicet appa-
ret, ſi toti decem aurei in rem tuam verſi fuerint, totos
decem aureos Titium conſequi poſſe. h. Licet enim
vna ſit actio, quæ de peculio, deq; eo, quod in rem dñi
verſum ſit, agitur: tñ duas habet condemnationes.
Itaque Iudex, apud quem de ea actione agitur, ante
diſpicere ſolet, an in rem dñi verſum ſit: i nec aliter
ad peculij æſtimationem tranſit, quàm ſi aut nihil in
rem domini verſum intelligatur, aut non totum.

a a Actio de peculio. *Hanc de peculio actionem quia a*
ſupra ſatis abunde illuſtrauimus, hic ſuperuacanea repe-
titione nihil eſt opus.
1 b Deque eo quod in rem. † *Poteſt fieri, vt ſeruus vel*
filiusfam. nihil in peculio habeat, vel non tantum, quod
ſufficere poſſit creditoribus: eo caſu Prætor actionem de
in rem verſo *accommodat: quia ſimiliter in ſolidum te-*
nentur, qui eos in poteſtate habent, ſi in rem eorum, quod
creditum eſt, ſit conuerſum. Porro hodie exerceri poteſt
hæc actio ab omnibus qui cum liberis hominibus contra-
xerunt, cum in famulitio alicuius eſſent, & in rem domi-
2 *ni ſui vertiſſent res contrahentium.* † *Eadem enim ratio*
b *(Oldend. b docente) transferenda eſt à ſeruis, quibus*
non vtimur, ad famulos, qui vicem ſeruorum referunt.
c In rem domini. *Idem eſt ſi in rem alterius, quàm do*
mini verſum fuerit, vel ab alieno ſeruo, vel ab homine
libero: tenebitur enim is, in cuius rem verſum eſt ei, qui
c *pecuniam c dedit.*
d Quamuis ſine voluntate. *Nam de in rem verſo*
actio non nititur domini voluntate, ſed vtilitate: ſuffi-
citque in rem eius eſſe verſum, vt etiam cum eo contra-
d *ctum d videatur.* † *Et in hoc differt hæc perſecutio à*
3 *ſupradictis actionibus, nempe Exercitoria, Tributoria,*
& quod iuſſu: quæ ſine domini voluntate non naſcuntur.
Quod ſi domini quoque voluntatem accedere contingat,
dabitur, quod iuſſu actio: quæ aliàs propter ſolum iuſ-
ſum conceditur, etiamſi alioqui nihil in rem domini ver-
ſum ſit.
4 e Præſtare debeat. † *Ei ſcilicet, qui principaliter con-*
traxit cum filio vel ſeruo, non qui acceſſit contractui.
actio enim de in rem verſo principali tantum, non etiam
fideiuſſori datur. Verbi gratia: ſi pro ſeruo emente
frumentum, quo aleretur familia, fideiuſſeris vendito-
ri: non tu quidem, ſed venditor habebit hanc actionem,
vt vnius duntaxat in quoquo contractu de in rem ver-
ſo actio ſit, qui idipſum credidit, quod in rem domini ver-
e *ſum e eſt.*

f f In rem autem domini. *Vlpianus f hunc locum co-*
pioſius alibi explicat, & pluribus exemplis illuſtrat.
5 † *Breuiter in rem verſum intelligitur. quicquid neceſſa-*
rio vel vtiliter in negocia patris aut domini verſum eſt à
g *filiofam. vel ſeruo, aut etiam quolibet g alio.* † *Eſt au-*
6 *tem differentia inter neceſſarium, & vtilem geſtum filij,*
vel ſerui. Nam in cuius rem neceſſario aliquid impendi-
mus, is tenetur in ſolidum: ex vtili vero geſtu eatenus
h *tenetur, quatenus in rem eius reuera h peruenit.* † *Sed*
7 *oportetne actorem probare quod in rem domini neceſſa-*
rio vel vtiliter verſum ſit? Reſpondeo vtique oportere:
nec ſolum, quod in rem ſit verſum: ſed etiam, quod ver-
ſum duret, vel ſaltem nulla geſtoris, aut creditoris culpa
i *factum fuerit, quominus i duraret.*
8 g Neceſſario. *Vel etiam vtiliter, vt dictum eſt.* † *Sed*
quid ſi voluptuoſe impenſum eſt? & non videtur verſum,
quia nec procurator hoc imputat: veluti, ſi domum exor-
nauit tectorijs, picturis ve. Unde pater vel dominus hu-
iuſmodi voluptuarias impenſas non præſtat: pati tamen
debet, vt creditor id auferat, cum ſine domini iniuria ſeu
K *detrimento fieri K poteſt. Quod ſi patris vel domini*
voluntate, ſiue ratificatione verſum eſt in rem eius: quin
etiam de inutiliter geſtis teneatur hac actione, dubium
non eſt.
9 b Licet enim vna ſit. † *Quod hic dicitur,* actionem de
peculio & de in rem verſo vnam eſſe, *ſignificat ſi non*
iuſſu aut voluntate patris, vel domini negotium geſtũ ſit:
tamen ex edicto de peculio *actionem competere ſub al-*
ternatione, vel quod in rem verſum ſit, vel quod peculiũ
l *habeat, qui l contraxit. Quod ſi totum in rem verſum*
eſſe certum ſit, de in rem verſo agere licebit. cæterum de
m *peculio duntaxàt m agetur. Atq; ita Egui. Bar. hic li-*
tem Gloſſariorum ad hunc locũ eleganter componit. Alij
vero hæc verba (licet vna ſit actio) ſic exponunt: hoc eſt,
vna ſit vtriuſq; cauſa, & neutra quidem ſit actio, ſed po-
tius vtraque aliarum quędam veluti adiectitia qualitas.
i Nec aliter. *Iudex ergo huius actionis, non prius ad pe*
culij æſtimationem tranſire debet, quam de in rem ver-
10 *ſo iudicarit:* † *Cæterum tranſire ad peculij actionem ſic*
intelligendum eſt, vt peculij nomine ſummam illam præ-
ciſe accipiamus, quæ dempto eo, quod in rem verſum eſt,
relinquitur: cum alioqui in peculium, & quod in rem ver
ſum eſt, imputetur.

ADDITIONES.

a §. Actiones. ſupra, de act.
b Claſſ. 4. act. 7. loco 5. quod ante eum Fab. etiam voluit in §. ſeq. hoc tit.
c l. Ei qui. §. vlt. C. quod cum eo qui in ali.
d l. 1. De in rem verſ.
e l. Quamuis, 18. de in rem verſo.
f l. 3. l. Si res domino. l. & ratio, & l. ſi pro patre, 10. ff. de in rẽ verſ. ea explicatio huc addi poteſt.
g d. l. Si pro patre. §. verſum. & l. ſeruus ſi in rẽ. 17. in prin. d. tit.
h d. l. Si res domino. in prin. l. 3. §. ſed ſi accepit, eod. tit.
i d. l. Si pro patre. §. verſum. & d. l. 3. §. ſed ſi mutuatus.
k d. l. 3. §. Sed ſi mutuatus.
l l. 1. de pecul.
m Vide etiam Theophil. hic.

§. Cum autem quæritur.

1 *Peculium quomodo æſtimari debeat.*
2 *Quid contineatur ſub peculio.*
3 *Quę vicarius debet ordinario ſeruo, dominus nõ deducit.*
4 *Vicarius cum ſuo peculio eſt in peculio ordinarij.*

a Cum autem quæritur, quantum in peculio ſit: ante

 deduci-

deducitur, quicquid ſeruus dominò, eive qui in po-
teſtate eius ſit, debet: & quod ſupereſt, id ſolum pe-
culium intelligitur. *b* Aliquando tamen id quod ei
debet ſeruus, qui in poteſtate domini ſit, non deduci-
tur ex peculio: veluti ſi is in ipſius peculio ſit. quod
eo pertinet, vt ſi quid vicario ſuo ſeruus debeat, id ex
peculio eius non deducatur.

1 *a* Cum autem quæritur. † *Peculium quomodo æſti-*
a *mari debeat, hic locus continet, quem in Pandectis a Vl-*
2 *pianus copioſe explicat. Ex quo diſcimus, † peculium in-*
telligi id, quod debetur domino, & alijs in ſua poteſtate
exiſtentibus, non modo dominica, vel patria, ſed & tu-
toria. Nam id etiam deducitur, quod ijs perſonis debe-
tur, quæ ſunt in tutela vel cura. ſi enim ſemper præueni-
re dominus & agere videtur: cur non dicatur etiam hoc
nomine eum ſecum egiſſe, quo nomine tutelæ tenebitur?
Nam & ideo hoc minus in peculio eſt: quoniam non eſt
veriſimile, dominum id concedere ſeruum in peculio ha-
bere, quod ſibi debetur.

b Aliquando tamen. *Limitatio eſt ad præcedentia.*
3 † *Nam quod dictum eſt, in peculio eſſe id, quod ſupereſt,*
deducto eo, quod domino, & ſuis debetur: nõ habet locum
in his, quæ Vicarius debet ordinario ſeruo. ea enim do-
minus non deducit. Addit rationem Theophilus: quia
Vicarius ipſe augeat peculium Ordinarij, ideoq; non
poſſit illud minuere. *Et ſane nihil dominus profece-*
rit, ſi adimat peculio Ordinarij, quod Vicario debetur:
nam quod vna manu adimeret, altera reponeret. Dum
enim deducit ex peculio Ordinarij, & addit peculio Vi-
carij: an non idipſum videtur reddere peculio Ordinarij?
4 † *nam Vicarius ipſe cum toto ſuo peculio eſt in peculio*
Ordinarij: Et lex Vicarij peculium in Ordinarij peculio
eſſe ſtatuit. Quod ergo generatim de conſeruo dicitur, in
Vicariorum perſona modificandum eſt.

ADDITIO.

a l. Sed ſi damnum, 9. §. præterea de pecul.

§. Cæterum.

1 *Epitome & ſumma huius §.*
2 *Qua cautela quis uti debeat, cui plures actiones ad idem competunt,*
3 *Facilior eſt probatio in exercitoria, inſtitoria, quod iuſſu. quàm in de peculio, & de in rem verſo actione.*
4 *Tributoria cum de peculio, & de in rem verſo actione concurrit.*
5 *Actio tributoria, & de peculio in quibus differant.*

Cæterum *a* dubium non eſt, quin is quoque iuſ-
ſu domini contraxerit, cuique inſtitoria vel exercito-
ria actio competit: de peculio, deque eo quod in rem
domini verſum eſt, agere poſſit. Sed erit ſtultiſſi-
mum, omiſſa actione, qua facillime ſolidum ex con-
tractu conſequi poſſit: ſe ad difficultatem perducat
probandi in rem domini verſum eſſe, vel habere ſer-
uum peculium, & tantum habere, vt ſolidum ſibi ſol-
ui poſſit. *b* Is quoque cui tributoria actio competit,
æquè de peculio, & de in rem verſo agere poteſt. Sed
ſanè huic modò tributoria expedit agere, modò de pe
culio, & de in rem verſo. Tributoria ideo *c* expedit
agere, quia in ea dominij conditio præcipua non eſt: id
eſt, quod domino debetur, non deducitur: ſed eiuſ-
dem iuris eſt dominus, cuius & cæteri creditores.
At in actione de peculio ante deducitur, quod domi-
no debetur: & in id quod reliquum eſt, creditori do-
minus condemnatur. Rurſus de peculio ideo expe-
dit agere. quòd in hac actione totius peculij ratio ha-
betur: at in tributoria, eius tantum, *d* quo negocia-
retur. Et poteſt quiſque tertia forte parte peculij, aut
quarta, vel etiam minima negociari: maiorem autem
partem in prædijs, vel mancipijs, *e* aut fœnebri pe-
cunia habere. Prout ergo expedit, ita quiſque vel
hanc actionem, vel illam eligere debet. Certe qui po
teſt probare in rem domini verſum eſſe, *f* de in rem
verſo agere debet.

1 *a* Dubium non eſt. † *Oſtendit Iuſtinianus hoc loco,*
actiones, Quod iuſſu, exercitoriam, & inſtitoriam concur
rere quidem cum de peculio, & de in rem verſo perſecu-
tionibus: ſed ſtultè facere actorem, ſi prioribus neglectis,
2 *inſtituendo iſtas ſeſe grauet onere probandi. † Conſilium*
itaq; eſt, vt habens plures actiones ad idem competentes,
eam potiſſimum intentat, qua minus grauetur probandi
difficultate, & per quam transferat onus probandi in ad-
3 *uerſarium. † Facilior autem eſt probatio in actione exer-*
citoria, inſtitaria, & quod iuſſu, quàm in de peculio, & de
in rem verſo actionibus. In illis enim prioribus ſatis eſt do
cere, bona fide pecuniam eſſe creditam, cum res opus ha-
beret refectione: nec cogitur creditor probare pecuniã in
a *eos vſus eſſe a impenſam. Sed in de in rem verſo actione*
probandum quoque eſt, acceptam in rem domini conuer-
ſum eſſe. In actione autem de peculio duo coniunctim
oſtendi debent, nempe ſeruum habere peculium, & tan-
tum eſſe in peculio, vt ſolidum creditũ hinc cõſequi poſſit.
4 *b* Is quoque. † *Tributoria cum de peculio, & de in rem*
verſo actionibus concurrit: quia quandoq; plus vna con-
ſequimur, quàm alia. Ideoque liberum eſt actori magis
expedientem eligere: & ſi ſemel elegerit, non eſt ſibi re-
greſſus poſtea ad aliam futurus. quod Imp. hic ſatis decla-
rat. Plane ſi quis velit ex alia cauſa tributoria, ex alia
de peculio agere: vel ex alia de peculio, ex alia de in rem
b *verſo, audiendus erit.* b *Sed etſi deceptus deteriorẽ eli-*
c *gerit, ſuccurrendum eſt ei ex generali clauſula* c *edicti.*
5 † *Interim memineris, nonnullas eſſe differentias inter a-*
ctionem de peculio, & tributoriam. Prima eſt, quod illa
totum peculium reſpicit: hæc ſolum rem peculiarem. Se-
cunda, quòd actione de peculio dominus deducit, quod ſi-
d *bi, & in ſua poteſtate exiſtentibus* d *debetur: ſed tribu-*
e *toria dominus venit in tributum velut extraneus* e *cre-*
ditor. Tertia quod tributoria locũ habet quando dña ſcien
te ſeruus contraxit, ſed de peculio actio etiam eo ignoran-
f *te* f *& inuito: quæ oĩa ſuis locis vberius explicauimus.*
c Expedit agere. *Scilicet creditori.*
g *d* Quo negotiatur. *Nempe in merce* g *peculiari.*
e Aut fœnebri pecunia. *Ergo in fœnebri pecunia non*
habet locum inſtitoria, nec tam ab ea, qui eam exercent,
h *inſtitores quàm fœneratores* h *dicuntur.*

ſ De·

ADDITIONES.

a Vt pulcrè per Platea. in § eadem. ſup. eod.
b l. Quod in hæredem, 9. §. eligere. de tribut. & §. præterea. ſup. hoc tit.
c l. Sed &, 4. in fi. quod cũ eo, qui in alie. &c. l. 15. ex qb. cau. ma.
d §. Cum autem. ſup. eod. tit.
e §. Introduxit hoc tit.
f §. Præterea. ſup. noſtro tit. ſi quis ſeruũ, 19. §. etiam. de pecu.
g l. Aliquando, 11. de tribut. act.
h Vide Alciat. ad l. pen. ſi cert. pet.

f De in rem verſo agere debet. *Potius ſcilicet, quàm tributoria: t Theophilus exponit, qui rectè hic intelligit cõparari actionẽ tributoriã cum actione de in rem verſo.*

§. Quæ diximus.

1 *Dicta de dominis & ſeruis, intelliguntur de liberis & parentibus.*
2 *Differentias eſſe inter filiosfam. & ſeruos.*

Quæ diximus de ſeruo & domino, eadem intelligimus & de filio, & filia, & nepote & nepte, & patre auove, cuius in poteſtate ſunt.

1 Quæ hactenus † *de dominis & ſeruis dicta ſunt, ea quoque in filijsfamiliarum & parentibus locum habere oſtendit. Nam quod ad ſupradictas actiones attinet, fi-*
2 *liusfam. & ſeruus comparantur: † tametſi inter eos ſicut olim, ita multo magis hodie non paucę ſint differẽtię,*
a *quas ad principium huius tituli ſupra* a *annotauimus.*

ADDITIO.

a Supra in princ. num. 4.

§. Illud proprie.

1 *S.C. Macedonianum in filijsfa. locũ habet, non in ſeruis.*
2 *Verba S.C. Macedon. hic referuntur.*
3 *Bonum nomen quid ſignificet.*
4 *Nomina facere.*
5 *Nomina pro debitoribus.*
6 *S.C. Macedonianum à Macedone dictum.*
7 *S.C. Macedonianum, quando ſit latum.*
8 *Lex Quina Vicennaria apud Plautum.*
9 *Macedonianum non poteſt renunciari à filiofam.*
10 *Macedonianum duntaxat in mutuo locum habet.*
11 *Quibus caſibus Macedonianum non habeat locum.*
12 *Dare pro numerare.*
13 *Macedonianum etiam ad filiosfam. pertinet.*
14 *Exceptio Macedoniani quandocunque opponi poteſt, etiam poſt ſententiam.*

a Illud proprie ſeruatur *b* in eorũ perſona, quòd *c* Senatuſconſultum Macedonianum *d* prohibuit, *e* mutuas pecunias *f* dari *g* eis, qui in poteſtate parentis ſunt: & ei qui crediderit, *h* denegatur actio tam aduerſus ipſum filium filiamve, nepotem neptemve (ſiue adhuc in poteſtate ſint, ſiue morte parentis, vel emancipatione ſuæ poteſtatis eſſe cęperint) quàm aduerſus patrem auumve: ſiue eos habeat adhuc in poteſtate, ſiue emancipauerit. *i* Quæ ideo Senatus proſpexit, quia ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur.

1 *a* Illud proprie. † *Potiſſimam differentiam inter filiosfam. & ſeruos hoc loci attexit Iuſtinianus, quod ſcilicet in mutuo filiusfam. non obliget patrem, propter S.C. Macedonianum, quod in filijsfam. duntaxat locum habet:*
a *cum in ſeruis* a *ſit ſecus.*
b In eorum. *Nempe filiorum familiarum.*
2 *c* Senatuſ. Maced. † *Verba huius S.C. in* b *Pandectis*
b *extant, ex ijs ſequentia huc proprie pertinent.* Placere, ne cui, qui filiofa. mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parentis eius, in cuius poteſtate fuiſſet, actio, petitioq; daretur, vt ſcirent, qui peſſimo exemplo fœnerarent, nullius poſſe filijfam. bonum nomen, expectata patris morte, fieri. Bonum nomen in *S.C. pro cautione obligationeve accipere oportet, quæ ſcri-*
4 *pto continetur: quod nomen debitoris habeat.* † Sane nomina facere, *eſt pecuniam mutuam dare, aut aliàs debitorem ſibi aliquem facere. Petrus Marſ. & Fr. Matur. no-*
c *mina facta ſunt apud* c *Ciceronem, intelligunt pro eo, quod eſt ſufficientem cautionem datam.* man hat die
5 verſchreibung gegen einander gemacht. † Sic nomina *apud Iuriſconſultos pro debitoribus ponuntur. Quo ſenſu Alphius fęnerator apud Columell. dixit,* Bona nomina nonnunquam mala fieri, ſi nunquam interpelles:
6 *hoc eſt, ſi non ſubinde debitum repoſcas* † *Porro Mace-*
d *donem (vnde dictum eſt* Macedonianum) d *Theophi-*
e *lus adoleſcẽtem prodigum, & parricidam fuiſſe putat:* e
7 *Vlpian fęneratorem fuiſſe ſignificat.* † *Quando autem latum ſit hoc Senatuſconſultum, non certo conſtat. Equidem Sueton. ſcribit, Veſpaſianum autorem. Senatui fuiſſe decernendi, ne filiorumfam. fęneratoribus exigendi crediti ius vnquam eſſet: hoc eſt, ne poſt patrum quidem mortẽ. Sed hãc legem etiam ante Cæſares inualuiſſe, ex quodam loco Terentij adparet: apud quem in Phormione ſeruus patri cauſanti, decuiſſe filium ſuum magis mutuam pecuniam, vel fęnore accipere, quam egeſtate coactum inhoneſtas nuptias contrahere: reſpondet,* Hui dixit pulcre, ſi quidem quiſquam crederet te viuo: *ſatis indicans, neminem tum viuo patre mutuam pecuniam filiofa. cre-*
8 *didiſſe.* † *Sed & Plautus in Pſeudolo meminit cuiuſdam legis Quinæ Vicennariæ, quæ mutuam pecuniam minoribus vigintiquinq; annis dari prohibebat. Veriſimile itaq; eſt, legem illam, quæ filijsfam. prohibebat mutuum dari, tempore Veſpaſiani, non fuiſſe amplius in vſu: ideoque Veſpaſianum autorem fuiſſe, vt reſtitueretur.*
9 d Prohibuit. † *Adeo, vt nec renunciari poſſit à filiofam. huius beneficio: quia non tam ſuo fauore, quam odio*
f *fœneratorum* f *ſuit introductum.*
10 e Mutuas pecunias. † *Quod ſi non ſit mutuo data pecunia, ſed ex alio contractu res bona fide credita, non eſt lo-*
g *cus Macedonianæ exceptioni.* g *niſi hoc fiat in fraudem Senatuſconſulti, vt qui credere non potuit magis ei vende-*
11 *ret, vt ille precium haberet loco mutui.* † *Sunt tamen plerique caſus, in quibus etſi filiofam. mutuetur, Macedoniani exceptio ceſſet. veluti ſi filiusfamilias, qui mutuo*
h *accepit ſit* h *miles: ſi patremfamilias ſe fuerit menti-*
i *tus,* i *vel publice talis reputatus: ſi ſtudiorũ cauſa mu-*
K *tuum acceperit probabili* K *modo: ſi ſoluerit filiusfam.*
l *pecuniam mutuo acceptam alij creditori, vel vertit in* l *peculium: ſi vertit pecuniam in rem patris quocunq; mo-*
m *do, ſtatim, vel* m *poſtea: ſi parens conſenſerit expreſſe,*
n *vel tacite, non* n *contradicendo: ſi denique parens ratum*

ADDITIONES.

a l. 1. ad S.C. Maced. l. ſi filiusfam. C. eod. tit.
b d. l. 1.
c Lib. 3. offic.
d Hic.
e d. l. 1.
f Gloſ. in l. tamen, 11. ad Maced.
g l. ſi quis patremfam 3. §. is autem ſolus, l. item ſi filiusfam. 7. §. mutui dationem, ad S.C. Maced.
h l. vlt. C ad S.C. Maced.
i d. l. ſi quis patremfam. in prin. & l. 1. C. eo.
k d. l. item ſi filiusfam. §. quod dicitur, & l. Maced. C. eo.
l d. l. item filiusfam. §. pen.
m ead. l §. proinde ſi accepit, & l. filiusfam. in id, 17. eo. tit.
n d. l. item ſi filiusfam. §. interdum, & l. ſi tamen ſciente, 12. ibid. & l. ſi permittente, C. eod.

tum habuerit mutuum nominatim, vel tacite non impro-
a *bando, aut partem* a *ſoluendo.*
12 f Dati. † *Id eſt, numerari. Nam quod dicitur filiofam.*
credi non licere: non ad verba, ſed ad numerationem refe-
b *rendum eſt: vt* b *Scæuola inquit, idemque exemplis il-*
luſtrat.
13 g Eis, qui. *Quære: † nam & ad filiasfamiliarium per-*
tinet S.C. Macedonianum, etiamſi conſtet, eas ornamen-
ta comparaſſe ex mutuata pecunia: vel adhuc in peculio
c *extent* c *nummi.*
h Denegatur actio. *Saltem efficax, quæ etiam exactio-*
nem habeat, ea enim denegatur ei, qui filiofa. mutuauit.
Actionem tamen intẽdere poteſt, propter obligationem,
quæ hic ſummo iure contrahitur, ſed ea per exceptionem
14 *Macedoniani eliditur: † & quandocunque opponi poteſt,*
d *etiam, poſt ſententiam, aduerſus actionem* d *iudicati, ſi*
necdum ſolutum ſit. nam ſi ſemel per errorem ſoluit, de-
negatur repetitio. quia otioſa eſt hæc Macedoniani exce-
ptio, licet ſit perpetua. Et hoc eſt, quod dicitur: Ex S.C.
Macedoniano tam parenti quàm filio exceptionem pa-
rari, non autem eo tolli, vel impediri ipſo iure actionem:
e *quod poſterius non potuit* e *Senatus.*
i Quæ ideo. *Iuſtiſſima hæc eſt Senatusconſulti cauſa.*
Sæpe enim magnitudo æris alieni filiorumfamil. parenti-
f *bus vitæ* f *periculum creat. Itaque Cicero in defenſione*
Sex. Roſcij, qui patrem necaſſe arguebatur, Luxuries, in-
quit, hominem, & æris alieni magnitudo, & indomitæ ani
mi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt.

ADDITIONES.

a d.l. item ſi filiusfam. §. hoc amplius, l. ſi filiusfam. abſente, 16. d. tit. & l. vlt. in prin. C. eod.
b l. quia, hoc tit.
c l. ſed etſi paterfam. 9. §. hoc Senatuſcon. eod. tit.
d d.l. tamen.
e l. qui exceptionem, 40. de condi. indeb.
f l. 3. §. is autem, ff. hoc tit. ad S.C. Maced.

§. Illud in ſumma.

1 *Actionibus in hoc titulo relatis, non ſolum obliquè, ſed etiam directo conueniri poſſint pater & dominus.*
2 *Ætiologia prædicti dogmatis.*
3 *De verbo Condicere, & num. 4.*

Illud in ſumma admonendi ſumus, *a* Id quod iuſ
ſu patris dominive contractum fuerit, quodq; in rem
eius verſum erit: *b* directo quoque poſſe à patre do
minove *c* condici, tanquam ſi principaliter cum ip-
ſo negotium geſtum eſſet. Ei quoque qui exercitoria
actione tenetur, directo poſſe condici placet: quia hu-
ius quoque iuſſu contractum intelligitur.

2 *a* Id quod iuſſu. † *Hinc diſcimus, quod non ſolum obli-*
quis actionibus Quod iuſſu, De in rem verſo, inſtitoria, &
exercitoria pater dominusve conueniri poſſit: ſed etiam di
a *recto ſuo nomine, quaſi ipſe* a *contraxerit. † Nam pater*
2 *& dominus videntur quodammodo perſonaliter contra-*
b *here, cum per ſeruum, & filium* b *contrahunt. & qui*
cum inſtitore, vel naui præfecto contrahunt, cenſentur et
cum præponente, & exercitore contraxiſſe: ideoq; poteſt
c *directo ab eis debitum condici, ac ſi ipſi* c *contraxiſſent.*
3 *b* Directo quoque poſſe. † *Aliter atque aliter hoc ver*
bum accipitur pro natura rerum: vt alibi dictum eſt. hic
autem directo condicitur, cum non propter ſeruum aut
filium, ſed propter iuſſum domini patriſve, aut quia locu-
d *pletior factus ille eſt,* d *condicimus.*

4 *c* Condici. † *Condicere generaliter accipitur hoc loco,*
e *pro in* e *perſonam agere. Cætera ad hunc titulum per-*
tinentia (quæ breuitatis cauſa neglEximus) Accurſius
ſatis examinat.

ADDITIONES.

a l. 1. de in rem ver. l. 1. in princ. quod iuſſu.
b c. qui per alium facit, de reg. iur. in 6.
c Hic & l. ſi quis mancipijs, 17. in fin. de inſtit. act.
d Aemil. Ferrer. hic, fa. l. ſi inſtitorem, 29. de reb. cred.
e §. appellamus, de actio. Baro. hic.

De Noxalibus actionibus.
Tit. VIII.

1 *Connexio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Noxales actiones quæ dicantur: & quæ ſit earum vis.*
3 *Vocula noxalis, non eſt proprium nomen actionis.*

1 Superiore † *tractatu de actionibus dictum eſt, quę ex*
contractibus eorum, qui ſunt in noſtra poteſtate, puta ſer-
uorum, filiorumue familias naſcuntur. Quia vero ex eo-
rundem etiam maleficijs conueniri domini noxaliter poſ-
ſunt: ideo de Noxalibus actionibus *iuſto ordine ſubne-*
2 *ctitur.* † Noxales *autem* actiones *appellantur, quæ non*
ex contractu, ſed ex noxia, atque maleficio, quod pœnam
vltimi ſupplicij non habet, ſeruorum, aduerſus dominos
inſtituũtur: veluti ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint,
aut iniuriam cõmiſerint, vel damnum dederint: quarum
a *actionum vis atque poteſtas hæc eſt,* a *vt ſi damnati*
ſimus, liceat nobis deditione ipſius corporis quod deliquit,
euitare litis æſtimationem. Niſi forte iuſſu dominorũ, aut
cum poſſent, nõ prohibentibus eis ſerui deliquerit: quo ca
b *ſu in ſolidum tenentur, ſicut mox in contextu huius tit.* b
3 *ſequitur. † Neque tamen hæc vocula, Noxalis, nomen*
propriũ actionis ſignificat, ſed potius qualitatis cuiuſdam
c *certis actionibus inhærentis: quod &* c *alibi attigimus.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff de nox. act.
b § præterea, ſupra de actio.
c l. 2. & 3. ff. hoc tit.

Princip. tit.

1 *Noxa appellatio ad publica delicta non pertinet, ſed ad priuata.*
2 *Accuſatio publici criminis contra ipſum ſeruum inſtituenda eſt.*
3 *Ex quaſi delicto ſerui non datur noxalis actio contra dominum, ſed de peculio.*
4 *Caſus, vbi noxæ deditione dominus non liberatur.*
5 *Quamdiu duret noxa deditio.*
6 *Dominus noxaliter conuentus habet optionem, vel ſoluere litis æſtimationem, vel ſeruum noxæ dedere.*
7 *Quid per litis æſtimationem intelligamus.*
8 *Noxæ dedere, ſolutum eſſe noxa.*
9. 10 *Noxa & noxia an differant: & defenſus Iuſtinianus à calumnia Vallæ.*

a Ex maleficijs ſeruorum, veluti ſi furtum fecerint,
aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut iniu-
riam commiſerint, noxales actiones proditæ ſunt:
quibus *b* domino *c* damnato permittitur, *d* aut
litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominem *e*
noxæ dedere. *f* Noxa autem eſt ipſum corpus, quod
nocuit, id eſt, ſeruus: noxia ipſum maleficium: veluti
furtum, damnum, rapina, iniuria. Summa autem ra-
tione

uione permiſſum eſt noxæ deditione defungi. Namq; erat iniquum, nequitiam eorum vltra ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe.

1 a Ex maleficijs. † *Hoc de priuatis, non etiam publicis*
a *maleficijs accipiendum* a *eſt. Noxa enim appellatio ad*
b *publica delicta non pertinet, vt merito* b *Vlpianus no-*
minatim capitales cauſas à noxalibus diſcernendas eſſe,
2 *ſcripſerit.* † *Recte ergo criminis publici accuſationem non*
contra dominum ſed contra eum ſeruum, qui facinus com
c *miſerit, inſtituendã eſſe,* c *Diocletianus & Maximianus re*
ſcripſerunt. Vnde etiã eſt, quod qui ſtipulatur ſeruum no-
3 *xa ſolutum, quari poßit de criminibus publicis.* † *Sed an*
etiam ex quaſi maleficijs ſeruorum aduerſus dominum
noxales actiones competant? Et magis eſt, non compete-
d *re, ſed de peculio agendum* d *eſſe. Quemadmodum &*
eo caſu, vbi principaliter non agitur ipſius maleficij no-
mine, ſed ex aliquo contractu, licet delictum quoque ver-
ſetur, veluti ſi in re depoſita dolus ſit commiſſus, de pecu
e *lio actio datur, non* e *Noxalis.*
b Domino. *Quo ſcilicet ignorãte, vel etiam ſciente, pro-*
4 *hibere tamen non valet, delictum commiſſum eſt:* † *nam*
ſi potuiſſet prohiberi dominus, nec prohibuiſſet, in ſolidũ
tenebitur, nec liberabitur corporis deditione, quaſi ipſe
f *delictum* f *commiſerit.*
c Damnato. *Dummodo tamen nec dum ſit petita execu*
5 *tio.* † *Tamdiu enim quis habet noxæ dedendi facultatem,*
g *quamdiu iudicati non* g *conuenitur. poſt ſuſceptum au-*
tem iudiciũ non põt noxæ dedendo ſeſe amplius liberare.
6 d Aut litis æſtimationem. † *Dominus ergo pro delicto*
ſerui noxaliter conuentus optionem habet, vt vel damni
litiſque æſtimationem ſoluat, aut ſeruum ipſum noxæ, &
pro damno dedat. Vtrolibet enim modo liberatur. & hæc
dedendi facultas vſque ad executionem ſententiæ conce-
ditur. Ad litis quidem æſtimationem condemnatur domi-
7 *nus: noxæ deditio ex lege datur.* † *Litis autem æſtimatio-*
nem dicimus quanti reus condẽnatur pro diſpendijs acto-
ris, atque ijs quæ ex hac actione actoris interſunt, & ad
h *mulctationem pecuniæ ſeu nummarias ſententias* h *re-*
i *fertur: Cic.* i *æſtimatam litem vocat.*
8 e Noxæ dedere. † Noxæ autem dedere, *eſt pro noxa*
relinquere, & cedere agenti noxaliter: quaſi dicamus,
pœnæ tradere, propter vindictam admiſſi delicti. quod &
K *noxam dedere quandoque* K *dicitur, ſicut contra ſolu-*
tum eſſe noxa dicimus, cum quis ſatisfecerit, vel liberatus
ſit à vindicta delicti.
9 f Noxa autem. † *In hanc Iuſtiniani ſententiam* l *Val-*
l *la grauiter inuehitur, noxam appellantis ipſum quoque*
ſerui corpus quod nocet: noxiam vero maleficium. quam
m *rē & Beroaldum ſectatorem habuit. Sed* m *Alciatus*
ſcribit, apud veteres noxam à nocendo dict m inueniri:
n *vnde præter pœnam etiam nocumentum ſignificare.* n
Ouidius: — Sine noxa luce bibuntur. *Merito ergo*
ſeruus qui nocuit, Noxa dici poteſt ſicut & ἄτη illa Ho-
merica Noxa appellatur. Noxia vero ipſa eſt culpa, ſiue
maleficium. Plautus in Bacchide: Sat ſic ſuſpectus ſum,
cum careo noxa. *M. Manlius* Quinetiam infelix virtus, & noxia felix. *Vnde merito Seruius Virgilium noxã*
pro noxia dixiſſe ſcripſit, inquiens: Vnius ob noxam —.
o *quo exemplo & alij* o *veteres ſæpius vtuntur.* † *Ex qui-*
10 *bus palam fit, quam iniquo iure Iuſtinianum inſectetur*
Valla, & Seruium Beroaldus, dum adiectiue tantum di-
ci noxiam opinantur, contra veterum autoritatem.

ADDITIONES.

a l. 1. C. de accuſ. l. hos accuſare, 12. §. omnibus, ff. illo tit.
b l. pen. ſi ex noxal. cau. ag.
c l. pen. §. vlt. C. de noxal act.
d l. ſi ſeruus meum, 42. de fur. nec obſtant iura in gloſ. hic allegat. quia loquunt. de quaſi maleficio domini.
e l. ex contract. lib. 49 de actio. & oblig.
f l. 2. de nox act. l. pen. C. eod.
g l. item veniunt, 20. §. idem recte, 5. de pet. hær.
h Ferrar. hic.
i Verri. 4.
k l. 1. l. ſi vero, de ijs qui deie. vel effu.
l Lib. 6. elegant. c. 36.
m Lib 4. de ver. ſig. & l. plebs, 238. §. vlt. eod. tit.
n Lib. 15. Metam.
o Plaut. in Caſi. Terent. in Eun. Liui. lib. 3. & 5. Bald. hic plures refert.

§. Dominus.

1 *Quæ ſit ratio, quod dominus dedendo ſeruum liberetur, cum ſola damni æſtimatio ſit in ſolutione.*
2 *Quid dicatur eſſe in obligatione, quid in ſolutione.*
3 *Duplex intellectus verſ. nec minus.*
4 *Theophili extenſio ad hunc locum reiecta.*
5 *Per noxæ deditionẽ non trãsferri ſolidum dominiũ ſerui.*

Dominus noxali iudicio ſerui ſui nomine conuentus, ſeruum actori noxæ dedendo *a* liberatur: *b* nec minus in perpetuum eius ſerui dominium à domino transfertur. Sin autem damnum ei cui deditus eſt ſeruus reſarcierit, *c* quæſita pecunia: auxilio Prætoris *d* inuito domino manumittetur.

1 a Liberatur. † *Sed quomodo dominus dedendo ſeruum*
noxæ liberatur, cum non ſeruus, ſed tantum ipſa damni
æſtimatio ſit in obligatione, quæ etiam ſola peti debet?
a *Reſpondet* a *Bartolus ideo liberari dominum, quia ipſe*
2 *ſeruus erat in ſolutione.* † *Dicitur autem aliquid eſſe in*
obligatione, cum vinculo obligationis innectitur; Illud
vero dicitur eſſe in ſolutione, quod poteſt pro obligato
ſolui, licet iudicialiter peti nequeat. Sic eſt in propoſito:
quia quando ſerui noxiam nocent, tunc pecunia damni eſt
in obligatione, non etiam ſeruus: niſi dominus eum ſpon-
b *te* b *dedat.*
3 b Nec minus. † *Hæc verba dupliciter poſſunt* c *intel-*
c *ligi. Nam ſi referas ad ſuperiora, ſenſus eſt: quod noxæ*
deditio, quamuis fiat ſolius damni ratione: nihilominus
reſpectu domini dedẽtis inferat perpetuam alienationem,
ita vt non poſſit amplius ſeruum recipere, etſi aliam dam
ni compenſationẽ faceret. Sin vero iſta verba coniungan-
tur cum ſequentibus: tunc ſenſus eſt, non ideo minus per-
petuum dediti ſerui dominium à domino tranſire, quod po
ſtea poſſit ſeruus ſeſe redimere, ſi æſtimationem damni ali
quo modo reſarciat: quia hæc redẽptio nihil proderit prio-
ri domino, ſed ipſi ſeruo, vt liberetur. atque hoc poſteriori
ſenſu Theophilus hunc locum intellexiſſe videtur.
4 c Quæſita pecunia. † *Idem putat eſſe Theophilus ſi ope*
ris ſuis atque miniſterio damni æſtimationem videatur
præſtitiſſe, ſed id legibus non probari poſſe videtur, inquit
Baldus. quia ſolus bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos facit:
fructus autem ſerui ſunt operæ, atque miniſteria.

d Inuito

ADDITIONES.

a In l. miles, 6. §. 1. de re iud. per l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem 57. de ſolut.
b Vide Zaſ. latius in d. l. miles, §. 1.
c Bald. hic.

3 *d* Inuito domino.† *Hinc ergo colligitur, nõ ſolidum integrumque dominium huiuſce ſerui ad eum, cui deditus eſt, tranſire: alioqui enim quamuis ſæpe pro capite pecuniam offerret, nunquam tamen inuito Domino manumitteretur. Itaque Iuſtinianus hoc loco dominum, & cui ſer-*
a *uus noxæ deditus eſt,* a *opponit.*

A D D I T I O.

a Vide Ho. hic.

§. Sunt autem.

1 *Noxalium actionum aliæ ſunt ciuiles, aliæ Prætoriæ.*
2 *Noxales actiones ſunt tantum adiectitiæ qualitates principalium actionum.*

Sunt autem conſtitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto Prętoris. Legibus veluti *a* furti ex lege 12. tabularum, damni iniuriæ, ex lege Aquilia; Edicto Prætoris; veluti iniuriarum, & bonorum raptorũ.

1 Obſerua, † *noxalium actionum quaſdam eſſe ciuiles, & quaſdam Prætorias: vel alias eſſe legitimas, alias ho-*
a *norarias.* a *Vlpianus enim ſcribit, Noxalem actionem de damno iniuriam dato primum lege 12. tab. deinde le-*
b *ge Aquilia conſtitutam eſſe. Idem etiam* b *Prætoris edictum de ſeruorum noxis profert. Porrò vel ex hoc loco*
2 *apparet.* † *Noxales actiones non eſſe, niſi quaſdam adie-*
c *ctitias qualitates aliarũ principalium* c *actionum; veluti noxalis actio furti, noxalis Aquilia, noxalis vi bonorum raptorum; de quibus omnibus eorumque pęna ſuperius ſigillatim diximus. Et hæ non mutant, ſed potius ſequuntur naturam & tempora actionum, quibus adijciuntur. Vnde noxalis actio vi bonorum raptorum, non niſi*
d *anno quadrupli eſt; poſt annum* d *ſimpli; quoniã & ipſa principalis actio, vi bonorum intra annum quadrupli pę-*
e *nam habet: poſt annum rei perſecutoria* e *eſt.*
f *a* Furti. *Nempe non* f *manifeſti. Nam manifeſti furti pęna ex edicto Prætoris eſt quadrupli.*

A D D I T I O N E S.

a l. 1. ff. hoc tit.
b l. quoties, 21. e.
c Faber hic.
d l. penult. C. de noxal. actio.
e l. prætor ait, 2. § ſi quis aduen. vi bo. rap.
f Vide Gell. lib. 11. c. 18.

§. Omnis autem.

1 *Noxalis actio ſemper caput ſequitur, quomodo accipiatur.*
2 *Noxalis actio eſt perſonalis, in rem ſcripta.*
3 *Seruus qui noxam nocuit, poſtea manumiſſus, tenetur actione pęnali in ſolidum.*
4 *Seruus contrahens, ſi poſtea liber fiat, an ex contractu teneatur.*
5 *Si liber homo delinquit, poſtea fiat ſeruus, actio directa in noxalem mutatur.*

Omnis autem *a* noxalis actio *b* caput ſequitur; Nam ſi ſeruus tuus noxiam commiſerit, quandiu in tua poteſtate ſit, *c* tecum eſt actio: ſi autem in alterius poteſtatem *d* peruenerit, cum illo incipit actio eſſe. At ſi *e* manumiſſus fuerit, *f* directo ipſe tenetur, & extinguitur noxæ deditio. *g* Et diuerſo quoque directa actio noxalis eſſe incipit. Nam ſi liber homo noxiam commiſit, & is ſeruus tuus eſſe cœperit (quod *h* quibuſdam caſibus effici, primo libro tradidimus) incipit tecum eſſe noxalis actio, quę ante directa fuiſſet.

1 *a* Noxalis actio. † *Noxalis actio ſemper caput ſequitur; hoc eſt, ſemper aduerſus eum exercetur, qui in pote-*
a *ſtate ſeruum habet, qui noxiam* a *admiſit, vel dolo fe-*
b *cit, quominus* b *haberet. Et hoc eſt, quod Gordianus* c
c *Imp. prouerbialiter extulit.* Noxa caput ſequitur; *quoniam, vt M. Cato ait, nequiter factum ſemper durat, &*
2 *reum comitatur.* † *Hinc ergo conſtat, noxalem actionem, quamuis ſit perſonalis, vtpote deſcendens ex obligatione ex delicto, tamen ipſi rei inhærere, & quemcunque poſſeſſorem ſerui delinquentis ſequi, ideoque in rem ſcriptam eſſe.*
b Caput. *Caput hoc loco pro perſona, quæ caput habet, & cum qua lege agi poſſit accipitur: veluti quamdiu Stichus meus eſt ſeruus, eius ſum caput; neq; enim ſerui caput habent, ſicut Iuſtin. ſup. de cap. dimin. dixit.*
c Tecum eſt actio. *Tanquam capite; Noxalis actio ſemper dominum & caput obnoxij ſerui perſequitur. Ait*
* *enim * Vlpianus; ſi ſeruus ad aliũ perueniſſe proponatur, iure dominij noxali iudicio dominum conueniri.*
d Peruenerit. *Poſt noxiam admiſſam.*
e Manumiſſus fuerit. *Intellige, ſeruus qui noxam commiſit.*
3 *f* Directo ipſe tenetur. † *Seruus ipſe, iam liber factus, te-*
d *netur ex delicto ſuo, videlicet actione* d *pęnali, & quidem in ſolidum, nec poteſt ſeipſum pro noxa dedere; ſed*
4 *noxæ deditio extinguitur, vt hic Imperator ait.* † *Cæterũ ex contractu in ſeruitute inito, vel geſto negotio liber fa-*
e *ctus non* e *teneretur, etiamſi eius delictum verſetur, vt ſi in re depoſita dolum commiſerit, cum agatur, ex depo-*
f *ſito, non poterit eo nomine conueniri* f *manumiſſus. Si tamen connexa fuerit geſtio illa, quam geſſit in ſeruitute, cum ea, quam liber factus fecit, ipſum teneri nulla*
g *dubitatio* g *eſt.*
5 *g* Ex diuerſo. *Inuertit prius thema.* † *Si liber homo deliquit, & ſeruus factus ſit, priuſquam agatur, actio quæ prius directa erat, & in ſolidum, in perſona delinquentis, efficitur noxalis in perſona poſſeſſoris; ſicq; directa actio in noxalem commutatur. Ratio eſt, cum obligatio ex noxa contracta, caput ſequatur: caput autem eius, qui deliquit, iam cęperit eſſe is, in cuius ſeruitutem redactus eſt: ſequitur neceſſariò, vt aduerſus eum actio noxalis detur.*
h Quibuſdam caſibus. *Vt quia libertus poſt delictum ob ingratitudinem reuocetur in ſeruitutem; vel liber ho-*
h *mo patiatur ſe vendi ad pretium* h *participandum.*

A D D I T I O N E S.

a l. ſed ſi vnius, 17. § ſi iuſſu domini, 7. de iniur. l. mihi, 21. § in exercitu. commodat.
b l. Electio. 26. §. ſi is, de nox act.
c l. licet, an ſer. ex ſuo del. & l. 1. C. de nox. act.
* l. pen. in fi. ff hoc tit.
d l. quod ab alio, 15. de condi. fur. & d. l. licet.
e l. 1. & 2. C. an ſer. ex ſuo del.
f l. 1. §. ſi apud, depo.
g l. cum actum, 17. neg. ge. & ibi gloſ. & gloſ. in l. 1. C. de nox. vbi etiam alios caſus referent, in quibus ſeruus liber factus tenetur, de ante geſtis.
h §. ſerui autem, ſupra de iure perſon.

§. Si ſeruus.

1 *Inter ſeruum & dominum nulla oritur ciuilis obligatio, & per conſequens nec actio.*
2 *Quod ab initio non valet, ex poſt facto non conualeſcit.*
3 *Quod in eum caſum venit, vnde non poteſt incipere, non valet, fallit, num. 4.*

a Si

a Si ſeruus domino noxiam commiſerit, actio nulla naſcitur. Namque inter dominum & eum, qui in poteſtate eius eſt, nulla obligatio naſci poteſt. Ideoque etſi in alienam poteſtatem b ſeruus peruenerit, aut manumiſſus fuerit; neque c cum ipſo, neq; cum eo, cuius nunc d in poteſtate ſit, e agi poteſt. f Vnde ſi alienus ſeruus noxiam tibi cõmiſerit, & is poſtea g in poteſtate tua cęperit, h interdicitur actio: quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit. Ideoque i licet exierit de tua poteſtate, agere non potes: quemadmodum ſi dominus in ſeruum ſuum aliquid cõmiſerit, nec ſi manumiſſus aut alienatus fuerit, K ſeruus vllam actionem contra dominum habere poteſt.

1 a Si ſeruus. † *Inter ſeruum & dominum nec ex contra-*
2 *ctu, nec ex delicto obligatio ciuilis* a *conſiſtit propter poteſtatem dominicam, quæ tempore contractus, vel delicti eam hinc inde oriri impedit: ideoque nec actio competit. Verberibus enim ſeruos à dominis coercendos eſſe, Dio-*
* *cletianus & Maxim.* * *Impp. facere ſcripſerunt, id eſt, caſtigandos. Quod adeò verum eſſe, Imp. hic docet, vt ſi nouum dominum inciperit ſeruus ille, qui contra dominum deliquit, obtinere; vel ſi liber factus fuerit, non poſſit antiquus dominus aduerſus ipſum experiri, nec nouum dominum noxaliter conuenire. Et obſerua ex contextu no-*
2 *ſtro obiter duas elegantes regulas.* † *Prior eſt:* Quod ab
b initio non valet, ex poſt facto non b conualeſcit.
3 † *Poſterior:* Quod eum caſum recidit, vnde incipere
c non potuit, non c valet. *Vtraque tamen regula ſuas*
d *exceptiones habet: quas Doctores alibi in locis* d *proprijs vberrimè examinãt: Eò iuris ſtudioſum remittimus.*

b Seruus peruenerit. *Poſt admiſſam noxiam.*

c Cum ipſo. *Olim ſeruo, iam per manumiſſionem libero facto.*

d In poteſtate ſit. *Quacunque tandem ratione in eius poteſtatem deuenerit.*

e Agi poteſt. *Ex anteriore ſcilicet noxia: nam ſi poſt manumiſſionem, aut alienationem iterum rem contrectarit,*
e *quaſi ex nouo furto actionem dari non* e *dubitatur.*

f Vnde ſi alienus. *Huc quadrat Triphonini reſpõſum eadē*
f *de re, quod in* f *Pãdectis extat: & huc adſcribi poteſt.*

g In poteſtate tua eſſe cęperit. *Ante litem ſcilicet conteſtatam: nam poſt acceptum iudicium, condemnandus*
g *tibi erit venditor, vt* g *Triphoninus ſcribit.*

h Interdicitur actio. *Poteſtas enim dominica ſuperuentione extinguit obligationē intereo & ſeruum delinquentem prius ortam: quia res, quæ ab initio valebat, iam de-*
4 *uenit ad eum caſum, à quo non poſſet incipere.* † *Quod tamē verū eſt (vt dixi) ſi ante acceptum iudicium deueniat, ſecus ſi poſt: quia ius non extinguitur, ſed durat perinde, ac ſi extraneo quæſitum ius eſſet. Sed etſi ſeruus extra poteſtatem damnum paſſi, non tamen reſtituitur obligatio iam extincta; propter regulam, quæ dicit: Obligatio-*
i *nem ſemel extinctam, ex cauſa ſuperueniente* i *non reuiuiſcere.*

i Licet exierit. *Poſtquam ſemel nous factus eſt.*

K Seruus vllam actionem. *Ex Domini in ſeruum peccato neque ſeruus manumiſſus, neque nouus Dominus agere poteſt: ratio eſt ſuperior, quoniam quæ ex ipſo facto nata non eſt obligatio, ex poſt facto naſci non poteſt.*

ADDITIONES.

a l. ſi is nullas, 4. & l. vlt. in certis, 52. de iud.
* l. vlt. C. an ſer. pro ſuo fac.

b l. quod initio, 29. de reg. iur. ibi Doc. c. non firmatur. ibi Dyno, ti. lib. 6.
c §. ſi quis debitori, ver. ex contrario, ſupra de leg. Doct. l. plures, 140. §. 1. de ver. oblig. Doc. l. in ambiguis, 85. §. non eſt nouum, de reg. iuris.
d In locis iam allegatis.
e l. 1. in fi. C. de nox. act.
f l. ſi alienus, de nox act.
g d. l. ſi alienus.
h l. quemadmodum, in prin. hoc tit.
i l. qui res, 98. §. acceptum, ff. de ſolut.

§. Sed veteres.

1 *Lege 12. tab. filiusfam. inſtar ſerui, noxæ dedebatur.*
2.4 *Hoc poſtea fuiſſe immutatum: & quæ ſit ratio.*
3 *Hodie ſeruus duntaxat noxæ dedi poteſt, non etiam liber homo.*
5 *Iniuria illata filio, dicitur illata patri.*
6 *Non ſerui, ſed eorum domini noxaliter conueniuntur.*
7 *Ex delicto filij ipſe obligatur, non pater.*
8 *Quomodo aduerſus filium damnatum ob delictum, fiat executio.*
9 *An & quando etiam contra patrem fiat executio.*
10 *Ex cõtractu filij, aduerſus patrem de peculio agi poteſt.*

Sed a veteres quidem hoc & in filiisfamiliarum maſculis & fęminis admiſere, noua autem hominum conuerſatio huiuſmodi aſperitatem rectè reſpuẽdam eſſe exiſtimauit, & ab vſu communi hoc penitus receſſit. b Quis enim patiatur filium ſuum, & maximè filiam, in noxam alij dare? c vt penè per filij corpus pater magis, q̃ filius periclitetur: cum in filiabus etiam pudicitiæ fauor hoc bene excludat? Et ideo placuit, d in ſeruos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: cum apud veteres legum Commentatores inuenieremus ſæpius dictum, ipſos filiosfamiliarum e pro ſuis delictis poſſe conueniri.

1 a Veteres quidem. *Legem 12. tab. intelligit:* † *ea enim filiusfamil. non ſecus atque ſeruus, vbi pater litem æſtimatam ſoluere reſpuiſſet; noxæ etiam ad occiſionem vſq;*
a *dedebantur:* a *idque tam in maſculo, quam in fęmina obtinebat. Cùm enim eos interficere liceret, non mirū eſt,*
2 *ſi etiam noxæ dedere liceret.* † *Sed hanc legis duritiem poſterior ætas merito mitigauit: quādo filiusfa. qui deliquit, ipſe cõueniri, & pro peculio ſuo multari, aut vbi cau-*
b *ſa exegerit, ad pęnam corripi* b *poteſt. Olim ergo actio noxalis tam pro ſeruo, quàm libero homine competebat:*
3 *& vterque pro noxa dari poterat.* † *Hodie hoc duntaxat in ſeruo locum habet, ſiquidem homo liber, quia æſtima-*
c *tionem non recipit, noxali iudicio ſubijci non* c *poteſt.*
d *Et hanc inter filiumfam. & ſeruum differentiam* d *ſupra quoque annotauimus.*
4 b Quis enim. † *Ætiologia eſt immutati iuris Decemuiralis. Sanè leges ciuiles multum tribuunt affectionibus illis parentum in liberos: & agnoſcunt filium propter co-*
e *gnationem eſſe quandam portionem corporis* e *paterni.*
5 † *Quare*

ADDITIONES.

a l. in ſuis, 11. de lib. & poſthu. l. vlt. C. de pat. pot.
b l. liber homo, 13. §. ſi liber, ad l. Aqui. l. confeſſionibus, 13. de inter. act. l. apud antiquos, §. vlt. C. de fur. & ſer. cor. & l. nox. 33. de nox.
c l. 1. §. ſed cum homo, de iis qui deie. vel eff.
d In rubr. tit. proxi. præc.
e l. cum ſcimus. §. vlt. C. de agr. & cenſ. lib. 11.

Digitized by Google

5 † *Quare iniuria illata filio, dicitur illata & patri: nec*
a *quicquam refert ad edictũ.* Quod metus cauſa, *an in ſe*
b *quis ſeruitus ſit, an in liberis* b *ſuis, & multa paſſim*
extant in hiſtorijs exempla, vbi patres pro filijs etiam
c *mortem ſubire, aut mortuos ſpontanea morte ſequi non* c
dubitarent.

c Vt pene per filij corpus. *Hoc eſt cum ferè magis puniatur pater per filium, quàm ipſemet filius.*

d In ſeruos. *Ideſt, propter ſeruos noxiam committentes*
6 † *neque enim ſerui conueniuntur noxali iudicio, ſed eorum domini.*

7 e Pro ſuis delictis. † *Ex delicto ergo priuato filij, ipſe fi-*
d *lius obligatur conuenirique poteſt, non* d *pater; ideoque*
nec damnum emendare tenetur pater; ſed fiet executio in
peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi ad filiumfam. pleno
e *iure* e *ſpectante: quia in eo pro patrefa.* f *habetur. Item*
f *& in peculio aduentitio, ſi pater permiſerit eius admini-*
8 *ſtrationẽ filiofa.* † *Quod ſi nullũ habeat peculiũ filius, ſe-*
g *cundũ delicti qualitatẽ caſtigandus* g *eſt.* † *Si tñ filiusfa.*
9 *propter delictũ conuentus ſit, & cõdẽnandus, poſſe patrẽ*
h *quoq; iudicati actione conueniri de peculio,* h *Vlpian.*
ſcribit: licet aliud obſeruetur, ſi ob contumaciam damna-
i *tus ſit* i *filius: ea enim ſpecie non fiet executio aduerſus*
patrem, nec actor mittetur in poſſeſſionem peculij profe-
k *ctitij vel* k *aduentitij: niſi contra filium eſſet lis conte-*
l *ſtata, iſque poſtea decederet,* l *vel pater factus eſſet in-*
m *de* m *locupletior, nõ tamen tenetur pater in ſolidum his*
10 *caſibus, ſed tantum peculiotenus.* † *Cęterum ex contractu*
filij quin agi poſſit aduerſus patrem de peculio; etiam
n *antequam filius condemnetur, extra* n *pugnam eſt; ſiue*
de aduentitio, ſiue profectitio peculio loquamur. Reli-
qua huc pertinentia ex Commentarijs interpretũ euolue-
re licet; ſufficiat, quæ ad textus enarrationem ſpectant,
annotaſſe.

ADDITIONES.

a §. patitur. ſup de iniur.
b L. iſti quidem 8. §. vlt de eo quod met. cau.
c Exempla require ex Officina Ioan. Rauiſij Textoris.
d Hic, & l. 1. C. ne fil. pro patre.
e l. 2. de caſ. pecu.
f L. vlt. C. de inof. teſt. l. 2. ad Maced.
g Faber hic nu. 3.
h L. etſi condenatus 35. de noxa. act.
i l. 3. §. item ſcribit. de pecul.
k tex. & glo. l. pater qui, de caſtr. pecul.
l l. tam ex contractu 57. de iud.
m l. 3. §. ex cauſa, de pecu.
n Faber hic.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Tit. IX.

1 *Quis ſit ordo huius tituli ad præcedentes.*
2 *Quadrupes à pecude an differat.*
3 *Pauperies quid ſignificet.*
4 *Ordo actionum pro delictis competentium.*
5 *Actio de pauperie quadrupedis, quare introducta, & quid ea conſequamur.*

1 Iuſto † *nexu hic titulus præcedentẽ conſequitur. Quia*
enim noxalis actio non eo tantum caſu competit, quando
à noſtris ſeruis damnum datur; ſed etiam ſi à noſtris qua-
drupedibus, vel alijs animalibus; ideò de hoc quoq; ſubiũ-
2 *gendum erat.* † *Quadrupedem autem pro pecude accipi,*
Alciatus quoque in Comment. annotauimus. Plerique
Quadrupedes voce maiora, Pecudis minora quadrupe-
3 *dia intelligi volunt.* † *Cæterum* Pauperies *hic pro damno*
accipitur, ſine iniuria facientis dato, vt cum animal quod
ſenſu & ratione caret, damnum intulerit; ſicque Feſtus
etiam lib. 14. pauperiem, *damnũ definit eſſe, quod qua-*
4 *drupes facit.* † *Et obſerua hic gradus variarum actionum*
pro varia delinquentium ratione: Nam ſi à liberis homi-
bus detur damnum, competit actio ex lege Aquilia; ſi à
noſtris ſeruis, noxalis actio locum habet; ſi vero à noſtris
quadrupedibus, tunc eadem quidem actio conceditur, ſed
5 *aliud nomen habet.* † *Nam in hanc rem nominatim lex*
XII. tab. actionem de pauperie quadrupedis introduxit;
per quam conſequimur, vt vel detur id, per quod nocitum
eſt, nempe ipſum animal, quod noxiam commiſit; aut no-
xæ atque damni æſtimatio præſtetur. Et horum alterum
eligere poteſt reus cõuentus legis autoritate, ideo vtrum-
que alternatim peti debet. Quod ſi reus ſic condemnatus
neutrum præſtans fuerit conuentus actione iudicati, &
ſuſcepit iudicium, tunc dedendo noxæ animal quod nocuit,
a *non liberatur, ſed tenetur in ſolidum ad totam damni* a
æſtimationem.

ADDITIO.

a Litem veniunt, 20. §. idem recte, de pet. hę. l. miles, §. 1. de re iu.

Princip. tit.

1 *Etiamſi aliud animal quam quadrupes, pauperiem faciat, actio de pauperie competit.*
2 *Actiones ædilitiæ.*
3 *Feruoris vocula quid ſignificetur.*
4 θερμότης, θερμαίνω.
5 *In ſcortatores inuehitur.*
6 *Actio de pauperie.*
7 *Verba legis 12. tabularum de pauperie.*
8 *Si ſecundum naturam quadrupes pauperiem faciat, ceſſat actio de pauperie.*
9. 10 *Si quadrupes neglecta pauperiem fecerit, actio legis Aquiliæ competit: quandoque in factum agitur.*
11 *Actio de pauperie duntaxat locum habet, quando quadrupes contra naturam pauperiem facit.*
12 *Alius caſus, in quo de pauperie actio non datur.*
13 *Actio de pauperie non conceditur, niſi vbi animal manſuetum deliquit.*
14 *Pauperies quid ſit.*

a Animalium nomine quæ ratione carent, ſi qua la-
b *ſciuia,* b *aut feruore, aut feritate pauperiem fece-*
rint, c noxalis actio leg. 12. tabularum prodita eſt.
Quę animalia ſi noxæ dedantur, proficiunt reo ad li-
berationem: d quia ita lex 12. tabularũ ſcripta eſt:
e vt puta ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut
bos cornu petere ſolitus, cornu petierit. Hæc autem
actio in his quę f contra naturam mouentur, locum
habet. Cęterũ g ſi generalis ſit feritas, h ceſſat actio.
i Denique ſi vrſus fugerit à domino, & ſic nocuerit,
non poteſt quondam dominus conueniri, quia de-
ſijt dominus eſſe, vbi fera euaſit. k Pauperies autẽ
eſt damnum ſine iniuria facientis datum. Neque e-
nim poteſt animal iniuriã feciſſe dici, quod ſenſu ca-
ret. l Hęc quidem ad noxalem pertinent actionem.

1 a Animalium. *In noſtra poteſtate exiſtentium.* † *Vtitur*
autẽ generali dictione, Animalium, *Imperator, vt oſten*
dat hanc actionem. Si quadrupes pauperiem feciſſe di-
catur, locum habere, etſi non quadrupes, ſed aliud ani-
mal

a mal pauperiem a fecerit, ſaltē vtilem, puta bipes, aut
etiam beſtia fera, dum eſt in alicuius dominio, ex ratione
2 & voluntate legis. † Sed & Ædiles Curules apud Ro-
manos de feris beſtijs (quarum lex Decemuiralis nomina-
tim non meminit) edixerunt generaliter de omnibus ani
malibus, ex quorū edicto actiones in factum introducun-
b tur, quæ vocantur b Ædilitiæ. Præter has autem ædi-
litias vtilis etiam de pauperie locum habet; neque altera
condemnatus, ab altera liberatur, quemadmodum ad fi-
c nem huius tituli ſubijcit c Imperator.

b Aut feruore. Ita habet textus Norcius: in quem ſen-
4 ſum Theophilus quoque legiſſe videtur; † venit enim
θερμότητα, id eſt, feruorem ſeu caliditatem, quæ ſcilicet
commouetur in animalibus ex præſentia fœmellæ; à verbo
θερμαίνω, quod calefacere ſignificat. Et quanquam talis
appetitus & feruor coniungendi ſit naturalis; tamen
quod oſtia & domos effringant, aut rumpant tali feruore
concitata animalia, id planè contra naturam eſt, atque
ita hic intelligitur. Quod ſi hoc in quadrupede contra na-
turā iudicatur, multò fortius in homines talis feruor dete
5 ſtandus eſt. † Pluſquam ergo beſtiales ſunt homines (in-
d quit d Faber) qui effringunt fores mulierum, & quaſi
verres ſpumantes, tauri petulantes, fœtore hircino aerem
inficientes, villam circumeunt, &c.

6 c Noxalis actio. † Quæ tamen peculiare nomen habet,
videlicet actio de pauperie quadrupedis, vel, actio. Si
quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Fuit enim dicto,
Si, in denotandis actionum formulis admodum ſolennis
apud veteres.

7 d Quia lex 12. tabu. † Verba legis talia e fuerunt:
e Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur, ei cuius in-
tererit, in eum qui dominus erit, quo tempore de no-
xia quæretur, actio eſto; vt vel noxæ quadrupem de-
dat, vel noxæ æſtimationem præſtet. Si in iure interro-
f gatus dominus falſo negauerit ſuam eſſe, f damnator.
Si plurium quadrupes erit, in quemuis experiri poteſt ac
g tio. Ante acceptum iudicium partes ſuas dedentes g
liberantur.

e Vt puta ſi equus. Hæc verba ad legem 12. tab. nō per-
tinent, ſed pro exemplo adiecta ſunt. Et ea ipſa verba
Bald exiſtimat parum conuenire rei propoſitæ, ſed magis
ſeruire ſequenti loco de animalibus, quæ contra naturam
h mouentur: ſicut & in hunc finē ab h Vlpiano referuntur.

f Contra natura n. Hoc eſt, contra naturalem conſuetu-
8 dinem omnium eius generis animalium. † Nam ſi ex ge
nerali natura conſuetudine quadrupes damnum dederit,
vt bos depaſcatur ſuopte motu ſata vel gramina, aut por
i cus glādes legat, omnino ceſſat de pauperie actio, i quia
nihil contra naturam ſui generis deliquit; quod in hoc iu-
dicio neceſſarium eſt, ſed magis ſecundum naturam dam-
num feciſſe intelligitur. Datur tamen actio vtilis de pa-
9 ſtu pecoris. † Quod ſi quadrupes neglecta pauperiem fe
cerit, dominus ſolidum debet ex lege Aquilia; idque ex
k dolo vel cuſtodia non ſatis diligenter K adhibita. Cuius
noxiæ atque damni æſtimatio tanti fieri debet, quanti res,
dum depaſceretur, vendi potuiſſet, ob euentum illum ma-
turationis, qui dubius eſt, atq; in manu eius, qui rem iam
maturam interire quandoque ſinit; & ob id in æſtimatio-
l nem non l ducendus. † Si autem tua quadrupes ſine tuo
10 facto immiſſa ſecundum ſuam naturam depaſta ſit glan-
dem meam, actio in factum datur, in quantum factus es
m ex eo paſto m locupletior.

g Si generalis ſit feritas. Id eſt, natiua ferocia, ita quòd
animal ſuo motu, & non hominis facto, ſiue inſtigatu ad
feritatem moueatur; vt in exemplis ſupradictis. Ho legendum putat, ingenita talis &c.

11 b Ceſſat actio. † De pauperie ſcilicet, quæ hoc ſolum re
ſpexit, quod animalia noſtra plerunque contra naturam
ſua manſuetudinis per laſciuiam aliudve vitium ad feri-
tatem commouentur, & damnum dant, quod prouideri
non potuit, quorum nomine nos vltra quàm noxaliter te-
neri, ſanè iniquum eſſet. Si tamen dolo vel culpa, aut ne-
gligentia hominis damnum factum ſit, legis Aquiliæ, &
in factum actionem competere paulò ante diximus.

12 i Denique ſi vrſus. † Alium caſum narrat, in
quo ceſſat de pauperie actio; nempe ſi fera beſtia in ali-
cuius poteſtatem redacta cicurata fuit, ſed poſtea aufu-
giendo, ſeſeque recipiendo in naturalem libertatem, pau-
periem fecerit dominus nō tenebitur; quia per fugam &
euaſionem illius beſtiæ mox deſijt eſſe dominus propter fe
n ritatem naturalem, & ideo fit n occupantis. Quare etſi
poſtea redeat iterum in manum domini, adhuc tamen ceſ
o ſare hanc actionem Faber docet; quia nunquam fuit o
13 nata. † Vnde colligis, de pauperie actionem non habere
locum, niſi vbi animal manſuetum deliquerit, ſeu damnū
dederit contra naturam ſui generis.

14 K Pauperies. † Ex p Vlpiano explicat Imp. quid ſit
p Pauperies; nempe damnum ſine iniuria facientis datum,
cū animal, quod ſenſu & ratione caret, damnū intulerit.

l Hæc quidem. Quæ hactenus dicta ſunt: videlicet, quod
pro damno, feræ beſtiæ non agatur de pauperie; & quod
nomine manſuetæ, noxaliter tantùm agatur.

ADDITIONES.

a l.pen.ſi quadrup.paup fec.d.d l.pen.
b De quibus in l.hi, nu.40. & l.ſeq.l.qua vulgo, 42.de ædil.edi.
c § vlt.infra eod.
d Hic.
e Vt ea hic Egui.Bar.refert.
f l 1.hoc tit.
g l.ſi plurium, 5.de nox.act. & l.ſi ſeruus, 8.
h d.l.1.§.1.hoc noſtro tit.
i l.Quintus Mutius, 39.ad leg. Aquil.
k l.ſi ſeruus ſeruum, 27 §.ſi fornicarius, ad leg. Aquil. l.videamus, 11. & l.qui inſulam, 30 § qui mulas, loc.
l l.propter ſpem, 2.ſi.ercil.l.lege Falc.non ha.45. ad leg. Falc. Cyn.in l.5.ti. C.eo.tit.
m l.qui ſeruandarum, 14.§.vlt.de præſc.ver.
n d.l.1.§.in beſtijs.
o Fa.l.qui res, 98.§.area.de ſol. & l.ſi ſeruus legatus, de adi leg.
p d l.1.§ 1.

§. Cæterum.

1 Verba edicti ædilitij, cuius hic fit mentio.
2 Quid veniat in actionem ædilitiam.
3 Duæ pœnales actiones de eadem re concurrentes, nunquam inuicem conſumuntur.
4 Quomodo prædicta regula ſit accipienda.
5 Quando ex eodem facto plures actiones dantur, vna electa an cætera pereant.

Cæterum ſciendum eſt, a ædilitio edicto prohi-
beri nos canem, verrem, aprum, vrſum, b leonem
ibi habere, quà vulgo iter ſit; & ſi aduerſus factū erit,
c & nocitum libero homini eſſe dicatur, quod bonū
& æquum iudici videtur, tanti dominus d condem
netur, cæterarum verò rerum, quanti damnum datū
ſit, dupli. Præter has autem ædilitias actiones, & e
de pauperie locum habebit, f Nunquā enim actio-
nes, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes,
vna aliam conſumit.

a Ædili-

a a Ædilitio edicto. *Cuius hæc verba in a Pandectis ex-*
1 *tant:* † Ne quis canem, verrem, vel minorem aprum, lupum, vrſum, pantheram, leonem, quà vulgò iter fiet, ita habuiſſe velit, vt cuiquam nocere, damnumve dare poſſit. Si aduerſus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidis ducentis, ſi nocitum homini libero eſſe dicetur, quanti bonum & æquum iudici videbitur, cõdemnetur. Cæterarum rerum, quantum damnum datum factumve ſit dupli.

b b Leonem. Et generaliter, *inquit* b *Vlpianus*, aliud animal, quod noceret, & ſiue ſolutum ſit, ſiue alligatum, ſiue contineri vinculis, quo minus damnum inferat, non poſſit.

c Et nocitum. *Priuſquam tamen nocitum fuerit, non habet locum hæc ædilitia actio.*

2 d Condemnetur. † *Non tamẽ habita vlla deformitatis ratione: cum liberum corpus æſtimationem non recipiat: ſed impenſarum in curatione factarum, & operarũ amiſſarum, quaſque amiſſurus quis ſit inutilis factus, vtique*
c *habenda ratio* c *eſt.*

e De pauperie. *Saltem vtilis, ex ratione & voluntate legis.*

3 f Nunquam enim. *Regulam ſubijcit Imp.* † Nunquam duas actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes aliam ab alia conſumi: *quæ regula de eadem re,*
d *eodemque facto loquitur & duobus* d *Pandectarum locis extat. Hanc Faber & Aretinus fuſiſſimè exponunt.*
4 † *Sic autem intelligenda eſt breuiter; quod vna aliam non conſumat, quo minus concurrant, ſimulque competant; at*
e *interim vnà electa, alia* e *tollitur.* † *Quod abſolutè pro-*
5 *cedit, quando plures actiones ex eodem facto cõceduntur, vnuſque eſt titulus criminis; quia tunc electa vna, altera*
f *non diſperit* f *in eo quod amplius in ipſa eſt. Et prædicta locum habent quando ſunt actiones, quæ ex eodem facto & delicto naſcuntur: tunc enim vna aliam non abſorbet. Plura enim concurrentia nunquam faciunt, vt vllius impunitas detur; neque delictum minuit pœnam, ſed intereſt*
g *publicè, nullum impunitum* g *relinqui. Et in hanc ſen-*
h *tentiam* h *Bartolus etiã inclinaſſe videtur; tametſi alij hunc articulum multis diſtinctionibus ſubdiſtinctionibus onerent potius, quam enarrent. Cæterum quod ſupra dictũ eſt, vna electa alterã tolli; hoc procedit, etiam ſi in actione electa quis ſuccubuerit, quia exceptiones rei iudicatæ*
i *obſtant etiam* i *in alia; & ſemel abſolutus, non eſt am-*
K *plius* k *moleſtandus.*

ADDITIONES.

a l. hi, nu. 40 & ſeq quã vulgo de ædil. edi.
b l. & generaliter aliud, 41. de ædil. edict.
c l. ex hac lege, hoc tit.
d l. nunquam, 60. de actio. & obli. l. nunquam 150. ibi Dec. de reg. iu.
e l. idem ait, in fin. nau. cau. ſtab. l. licet, §. poſſumus, eo. ti. l. plura 53. in princ. de act. & obl. fa. l. quod in hæredem, §. eligere de trib.
f l. 1. vi bon. rap. l. 1. arb. fur. cæſ. & l. qui ſeruũ, 24. de act. & ob.
g l. nunquam plura, 2. de priua. deli.
h l. 1. §. vnde quæritur, de publ.
i Bar. l. hoc edicto, 5. verſic. 2. quæritur Dy. de publican.
k c. de his, de accuſ. Dec. conſ. 17. in princ.

De his, quos agere poſſumus. Tit. X.

1 *Coniunctio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Per quos agere poſſumus.*

1 *Hactenus † de actionibus, earumque naturis dictum eſt; nunc per quos exercere eas, & in iudicio agere, vel etiam defendere poſſimus, congruo ordine annectitur.*
2 *† Poſſumus autem non ſolùm per noſmetipſos, ſed etiam per alios in iudicio verſari, vt per procuratores, tutores, curatores: quod hoc titulo Iuſtinianus docet.*

Princip. tit.

1 *In criminalibus cauſis non interuenit procurator.*
2 *Quandoq; etiam in ciuilibus non poſſumus per procuratorem agere.*
3 *Interdum tenemur per procuratorem litigare.*
4 *In Camera Imperij cauſæ per procurat. tractantur.*
5 *Qui per ſe non poſſint eſſe in iudicio.*
6 *Olim non licuit alieno nomine ſuſcipere iudicium.*
7 *Aſſerere, Aſſertores.*
8 *Aſſertio vetus per Iuſtinianum ſublata.*
9 *Tutor cauſas pupillares procurare tenetur.*
10 *Lex Hoſtilia à quo & quando ſit lata.*

Nunc admonendi ſumus, *a* agere poſſe *b* quemlibet hominem aut ſuo nomine, aut *c* alieno. Alieno, veluti procuratorio, tutorio, curatorio, cum olim in vſu fuiſſet alterius nomine agere non poſſe, niſi *d* pro populo, *e* pro libertate, *f* pro tutela. Præterea *g* lege Hoſtilia permiſſum erat furti agere eorum nomine, qui apud hoſtes eſſẽt, aut reipublicæ cauſa abeſſent, *h* quiue in cuius tutela. Sed *i* quia hoc non minimam incommoditatẽ habebat, quod alieno nomine neque agere, neque excipere actionem licebat, cœperunt homines per procuratores ligare. Nam & morbus, & ætas, & neceſſaria peregrinatio, itemque aliæ multæ cauſæ ſæpe hominibus K impedimento ſunt, quominus rem ſuam ipſi exequi poſſint.

a Agere poſſe. *Hoc ad pecuniarias ciuileſq; cauſas coar-*
1 *ctandum eſt; † quia in controuerſiis criminalibus regu-*
a *lariter non interuenit* a *procurator. † Sed nec ad oẽs ciui-*
2 *les cauſas ſemper idoneus eſt procurator. Nec volens ſeſe ex ſeruitute in liberum aſſerere, ipſe apud iudicem*
b *cauſam ſuam agere* b *debet. Idem eſt in maſculo, qui vult allegare veniam ætatis, quã à principe impetrauit. Et quandoque iudex ex cauſa poteſt cogere, vt litigantes ipſi in iudiciũ veniant, etiam in ciuili cauſa; vt quia fortè*
c *ipſe procuratore ſuo vel iuſtior, vel in cauſa* c *inſtructior ſit. Olim quoque cauſa in integrum reſtitutionis non*
d *poterat agi per procuratorẽ, licet hoc hodie Imp.* d *Ale-*
3 *xander conceſſerit. † Interdum etiam fit, vt non modò poſſit, ſed omninò debeat procurator ad agendum conſtitui,*
e *nempe propter dignitatem; quia illuſtres viros vult* e *Iuſtinianus omnimodò per procuratores cauſas agere.*
4 *† Et in ſupremo Germanici Imperij tribunali (Imperialis Cætera iudicium vocant) nulla hodie penitus cauſa agi poſſunt ſine miniſterio forenſium procuratorum; quorum ſemper vigintiquatuor iurati exiſtunt.*
5 *b* Quemlibet. † *Modò ſit idoneus: vt quia nõ ſeruus, qui*
non

ADDITIONES.

a l. 1. §. 1. de pub. iud. fallit in caſibus rela. in gl. c. ſi quando, & quæſt. 6.
b l. 1. C. de aſſer. toll.
c l. vlt. in princ. C. de procur.
d l. vnica, C. etiam per proc. cau. in integ. reſt.
e In Nouel. conſtit. 71.

non habet legitimam perſonam ſtandi in iudicio, niſi in
a *certis caſibus alibi* a *annotatis. Non minor 25. annis, qui*
non poteſt verſari in iudicio ſine tutore vel curatore; niſi
de adipiſcenda, vel retinẽda, vel recuperanda poſſeſſione
b *agatur: tali namque caſu, etiam impubes ad agendum* b
admittitur; nec ſimiliter aliæ perſonæ inhabiles ad iudi-
cia. Sicque videt, legem vtcunque generaliter loquentem
c *recipere reſtrictionem ex habilitate*, c *&c.*
6 c Alieno. *Oſtendit olim non fuiſſe licitum alieno nomine*
vel litem inferre, vel ſuſcipere: niſi in certis quibuſdam
caſibus hic expreſſis. Cuius rei argumento eſt illa lex 12.
tabul. quam Gellius lib. 20. c. 1. refert.
d Pro populo. *Cũ enim vniuerſi agere non poſſint, acto-*
rem vel Syndicum pro populo conſtitui neceſſe eſt; ita-
d *que* d *Cicero. Sicilia tota, inquit, ſi vna voce loqueretur,*
hoc diceret. Quod auri, quod argenti, &c. quoniam id non
poterat harum rerum actorem, quem idoneum eſſe arbi-
trata eſt, ipſa delegit.
7 e Pro libertate. *Scilicet aſſerenda.* † *Eſt enim aſſerere,*
in libertatem vindicare. Vnde aſſertores dicebantur vin-
dices alienæ libertatis. Aſſertores autem olim pro aſſeren
e *da libertate neceſſariò interuenire* e *debebant: quoniam*
8 *inter ſeruum & dominum nõ conſtabat iudiciũ.* † *Hodie*
f *vetus* aſſertio *penitus per Iuſtinianum* f *ſublata eſt, con*
ſtitutumque, vt ſi quis ex libertate ad ſeruitutem voce-
tur, vel per ſe, vel per alium cauſam ſuam agere poſſit:
ſin ex ſeruitute ad libertatẽ proclamet, ipſe cauſam ſuam
liberalem agat, nec procuratorem dare poſſit.
9 f Pro tutela. † *Pupillares enim cauſæ, quas tutor agit,*
verè alienæ ſunt: ſed tutor eas ex officio ſuo tanquam pro-
prietas, procurare debet; Eum pupillus agere per ætatem
non poſſit.
10 g Lege Hoſtilia. † *Quam tulit A. Hoſtilius Cõſul cum*
A. Attilio ab vrb. cond. 580. vt eorum nomine, qui Reſp.
cauſa abeſſent, aut ab hoſtibus capti, furti ageretur.
h Quive in eorum. *Senſus eſt, eorũ quoque pupillorum*
nomine olim agi potuiſſe, quorum tutores vel reipub. cau
ſa abſentes erant, vel capti ab hoſtibus. Nam captiuitas
tutoris non finiebat, ſed tãtum ſuſpendebat tutelam, pro-
pter ſpem reuertendi ab hoſtibus: vt alibi dictum eſt.
i Sed quia. *Oſtendit antiquationem veteris iuris, &*
quam neceſſarium quandoque ſit, per alium in iudicio nos
g *agere, atque excipere actionem poſſe.* g
k Impedimento. *Sed etſi nullum ſit impedimẽtum, ſed*
alias nolit actor vel reus per ſe in iudicio verſari, tamen
regulariter alium conſtituere poteſt, qui ſuo nomine apud
iudicem vel agat vel defendat: Idque propter vſum, ne-
h *ceſſitatemq; Reipub. inſtitutum eſſe* h *Vlpianus ſcribit.*

ADDITIONES.

a l. vix certis, 53. de iud.
b l. fi. C. qui leg. perſ. hab.
c l. vt gradatim, §. etſi, de mun. & hon. ſa. l. 1. C. de ſac. ſan. eccle.
d Verri. 1.
e l. 3. de lib. homi. exhib.
f l. 1. C. de aſſer. toll.
g l. 1. §. vſus, de proc. l. præſenti. C. de his qui ad eccl. confu.
h d l. 1. de proc.

§. Procurator.

1 *Procurator nomen generale.*
2 *Procurator ad iudicia, varia habet nomina.*
3 *Excuſator.*
4 *Defenſor voluntarius.*
5 *Aduocatus.*
6 *Syndicus.*
7 *Συνδικεῖν.*
8 *Συνηγορεῖν.*
9 *Actor an à ſyndico differat.*
10 *Procurator propriè quis dicatur.*
11 *Mandatum procuratorium tria continere debet.*
12 *Qui poſſunt cõſtitui procuratores ad iudicia, & qualiter.*
13 *Procurator an reuocari poſſit.*
14 *Ad procuratorem conſtituendum mandato opus eſt.*
15 *Procurator rei poteſt etiam reconuenire.*

a Procurator neque certis verbis, neq; præſente ſem
per aduerſario, imò plerunque eo ignorante conſti-
tuitur. *b* Cuicunque enim *c* permiſeris rem agere
aut defendere, is tuus procurator intelligitur.

1 a Procurator. † *Nomen procuratoris generale eſt, &*
omneis omnino comprehendit, qui aliquam adminiſtra-
tionem rerum alienarum gerunt: quare ſub eo accipiun-
tur tam illi, quibus negotia extra iudicium gerẽda, quàm
quibus cauſæ in iudicio agendæ mandantur. Sed hoc loco
tantùm agimus de procuratoribus iudicialibus, qui alio-
a *rum vices in ſuſtinendis iudicijs gerunt: de alijs ſuo loco* a
2 *alibi nonnihil dictum eſt.* † *Sortitur autem procurator iu*
dicij cauſa conſtitutus aliud atque aliud nomen, pro diuer
ſitate rerum, quę illi committuntur: eorumque reſpectu, à
3 *quibus conſtitutus eſt.* † *Nam ſi quis aliquem ad iudicem*
mittat abſentiæ ſuæ excuſandæ cauſa, is dicitur excuſa-
tor: *Et talis procurator, abſque mandato miſſus, non dif-*
fert à nuncio: quamuis alioqui magnum ſit diſcrimen in-
b *ter procuratorem &* b *nuncium.* † *Si verò quis non ro-*
4 *gatus & abſque mandato alicuius defenſionem in iudicio*
c *ſuſcipiat,* is defenſor voluntarius c *dicitur. Nonnun-*
d *quam & Aduocatus* d *dicitur defenſor:* † *tametſi ad-*
5 uocatus *propriè is ſit, qui præſentis cauſam ſuo patroci-*
nio tuetur, & procurator atque defenſor, qui abſentium
6 *vicem ſuſtinet.* † *Quod ſi quis alicuius ciuitatis, vniuerſi-*
tatis, aut collegij cauſam procuret, ille vocatur ſyndi-
cus: *non quaſi ſingulorum cauſas dicens, vt Accurſius,*
& ſui ſequaces falſo comminiſcuntur, ſed quaſi publico
e *iuri, cauſiſq; cõiter defendendis deditus,* e † *à Græco ver*
7 *bo συνδικεῖν, quod idem eſt,* † *quod συνηγορεῖν, ideſt, patro*
8 *cinari ſeu defendere. Quemadmodum apud Demoſthe-*
nem in oratione pro Creſiphonte Ariſtides dicitur eſſe
creatus ſyndicus ab Athenienſibus, vt communi cauſa
f *Græciæ Athenienſium nomine, patrocinaretur. Hinc* f *Iu*
riſconſultus alibi συνδίκους, defenſores, non incommodè vo
g *cat. Idẽ ſæpius dicitur* g actor: † *quãuis actor non ſemper,*
9 *ſicut ſyndicus, plurium ſimul procurator ſit; ſed aliquãdo*
h *etiam à ſingulis, ſicut procurator conſtitui* h *poſſit. Qua-*
i *re* i *Accurſius alibi ita quoq; diſtingui actorem à ſyn-*
dico vult, licet aliquoties in legibus alter ſub alterius ap-
pellatione accipiatur, vt dicat, actorẽ conſtitui à collegio
ad certam & præſentẽ cauſam agendã, ſyndicum vero ad
omnes

ADDITIONES.

a Supra, de mand.
b Glo. l. multum, C. ſi quis alte. vel ſi. ſub al. no.
c Gl. l. minor, §. 1. de proc.
d c. venerabilis, de elec.
e Ferra. hic, Alc. lib. 2. Parerg. c. 5.
f l. munerum, §. defenſores, de mun. & hon. & ibi Bud.
g l. item eorum, 6. quod cuiuſque vni. no.
h Supra de curat. in fin.
i In l. 1. quod cuiuſque vni. nom.

omnes tam præſentes quàm futuras collegij cauſas de-
10 *fendendas.* † *Porrò* procurator, *inquit* a *Vlpianus,*
a is dicitur, qui aliena negotia mandatu domini admi-
b niſtrat, *quam antè vim habeant ſingula verba,* b *Ac-*
11 *curſius ſatis declarat.* † *In ipſo verò mandato, quo conſti-*
tui debet procurator, tria requiruntur: nempe nomen con
ſtituentis & conſtituti: mentio cauſæ commiſſæ in genere
vel in ſpecie: & quod conſtituens ratum habere velit,
12 *quod cum procuratore actum ſit.* † *Poſſunt autem tali*
mandato conſtitui procuratores omnes illi, qui ad poſtu-
landum pro alijs admittuntur: ſiue ſint patres, ſiue filij-
familiarum: modò nō ſint minores viginti quinque annis,
nec de crimine accuſati. Neque porrò refert, an præſenti,
c *vel abſenti, aut quibus verbis alicui tale mandatū* c *da*
tum ſit, modo conſtet de domini mandantis voluntate.
d *Inuitus tamen quis procurator conſtitui non* d *poteſt:*
niſi dominus eo conſentiente iudicatum ſolui pro eo pro-
e *miſerit: nam tunc cogitur iudicium* e *ſuſcipere.* † *Porrò*
13 *ſemel conſtitutus procurator ante litis quidem conſtitu-*
tionem reuocari facile poteſt, ſed poſtea minimè: niſi cau
f *ſa aliqua iuſta & legitima* f *ſubſit.*
b Cuicunque enim. *Qui ſcilicet alioqui ſit idoneus ad*
procurationis officium: quemadmodum multi ex varijs
cauſis procuratores eſſe non poſſunt, quos Accurſius hic
recenſet: ſed quicunq; ſpeciatim non prohibentur admit-
g *ti* g *poſſunt.*
14 *c* Permiſeris. *Id eſt, commiſeris atq; mandaueris:* † *ne-*
que enim qualiſcunq; patientia ſufficit, ſed mandato opus
eſt, deque eo conſtare oportet. Niſi enim procurator man
datum exhibeat apud tribunal, vel alia monumenta,
quibus pateat, ipſum voluntate actoris comparere, non
h *admittitur, vtcunque de rato cauere* h *ſit paratus. Fal-*
lit tamen hoc in perſona neceſſitudine coniuncta, quæ etiā
ſine mandato cum ſola ſatiſdatione pro actore auditur:
i *quales ſunt, parentes, liberi, & à latere* i *fratres* † *Ca-*
15 *terùm is, cui reus negotium commiſit, non modò defende*
re, ſed etiam reconuenire poteſt: & ſi mandatum non ha-
beat, ſatiſdando admittitur.

ADDITIONES.

a l.1 de procu.
b Gloſſ. ibid.
c L.1. in fi. & 7. ll ſeq. hoc tit.
d l.inuitus, C. eodem.
e l. filiusfa. 8. in fi. cum 7. prox. ſeq. d. tit. ff.
f Quæ autem ſint hæ, vide in l. ante litem, 16. & ſeq. vſque ad l. omnium, 37. hoc tit. & l. procuratoribus. C. eod. & c. 2. d. tit. lib. 6.
g l. inuitus, §. 1. de procu.
h Glo. & Doct. in l. ſi pupilli, 6. ff. de neg. geſt.
i l. Pomp. 40. & l. ſed hæ perſonæ, 35. hoc tit.
k §. ſi verum, infra de ſatiſda. c. conſtitutis, de proc.

---

§. Tutores.

1 *Huius §. inſinuatio aliunde petenda.*

Tutores & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro expoſitum eſt.

1 † *De tutoribus conſtituendis vel à parente in* a *te-*
a *ſtamento vel à* b *lege, vel denique à* c *iudice: item* d
b *& de curatoribus, abundè ſupra libro 1. dictū eſt; quò ſe-*
c *ſe refert Imperator: itaque nec nos ſuperuacanea repeti-*
d *tione vtemur.*

ADDITIONES.

a Supra, qui teſt. tut. da. poſ.
b De leg. ag. tut. & ti. ſeq. ſupra.
c De Atti. tut. ſupra.
d De curat. ſupra.

De Satiſdationibus. Tit. XI.

1 *Continuatio tituli ad præcedentes.*
2 *Satiſdationes ſub actionis appellatione continentur.*
3 *Satiſdare quid.*
4 *Satiſdare & cauere, differunt.*
5 *Iuratoria cautio quando admittatur.*
6.7 *Satiſdationes aliæ iudiciales, aliæ extraiudiciales.*
8 *De iudicialibus hoc titulo tantum agi.*

1 *a* Quoniam † *ſatiſdationes exigi præſtarique in iudicio*
ſolere ab ijs, qui ad ſuſcipiendas lites conſtituuntur (ta-
metſi aliquoties etiam ab agentibus nomine proprio) ideo
iuſto ordine poſt tractationem eorum, per quos agere poſ-
2 *ſumus, tit. De ſatiſdationibus ſubiungitur.* † *quæ & ipſæ*
a *actionis appellatione* a *continentur.* † *eſt autem ſatiſda*
3 *re aliud nihil, quàm aduerſarium ſuum ſecurum facere*
de eo, quod in iudicium venit: vt in quemlibet iudicij euen
tum litigantes habeant, vnde conſequi id poſſint, quod ip-
b *ſis ex lite iure deberi pronunciatum* b *ſit. Redduntur*
autem homines ſecuri aut datis pignoribus, aut fideiuſſo-
c *ribus, aut nuda ſtipulatione, aut* c *iureiurando.* † *At-*
4 *que illi quidem, qui datis fideiuſſoribus, aut pignoribus ali*
cui cauerunt, propriè dicuntur ſatiſdediſſe: illi verò, quo-
rum nuda ſtipulatio loco ſatiſdationis accepta eſt, dicun-
d *tur* d *cauiſſe. Generali tamen ſignificatione, etiam ſub*
verbo ſatiſdationis, interdum cautio ſtipulatione e *acci-*
e *pitur.* † *Ad cauendum autem per iuramentum nemo ad-*
5 *mittitur, niſi pignora aut fideiuſſores dare non poſſit.*
Nam illud ſe non poſſe iureiurando teſtari cogitur, ac
perinde iureiurando promittere, quod præſtaturus ſit ea,
f *quæ ab aduerſario eius ad ſatiſdandum illi* f *exiguntur.*
Et quia talis ſatiſdatio fit per iuramentum, dicitur ea iu-
ratoria cautio, *tanquam certa ſpecies cautionum, quæ*
6 *alioqui per ſtipulationem aut repromiſſionem fiunt.* † *Di-*
cuntur autem ſatiſdationes aliæ iudiciales; *quæ ſcilicet*
ad expeditionem iudiciorum pertinēt, ut extra periculum
iudiciorum exercendorum ſimus; quales ſunt, iudicio ſiſti,
7 *iudicatum ſolui, rem ratam haberi.* † Aliæ extraiudicia-
les, *quæ extra iudiciū alijs negotijs deſeruiunt ad fugien-*
da pericula; vt ſunt, De damno infecto, De ſequeſtranda
re mobili exiſtente apud perſonam, de qua ſuſpicio eſt, ne
cum re aufugiat: item quæ exigitur ab eo, cui legatus eſt
vſusfructus, vt vtatur, fruatur, ſalua rerum ſubſtantia.
8 *Hoc autem tractatu de iudicialibus tantum ſatiſdationi-*
bus diſputatio eſt.

ADDITIONES.

a l. pecuniæ verbum, 178. de verb. ſi. & l. actiones. 7. de act. & oblig.
b l. 1. qui ſatiſd. cog.
c gl. in l. 1. ver. fideiuſſores, qui ſatiſd. cog.
d l. ſancimus. C. de verb. ſign.
e l. ſatiſdationis 61. de ver. ſign.
f Auth. generaliter. §. autem C. de epiſc. & cle.

Princip. tit.

1 *Iure veteri conuentus in rem actione, ſatiſdabat iudicatum ſolui.*
2 *Satiſdatio, Iudicatum ſolui, tres clauſulas continet.*
3 *Fideiuſſor id tantum præſtat, quod iudicatum eſt ex cauſa principali.*
4 *Agens in rem actione, an olim ſatiſdare tenebatur.*

5 Olim

5 *Olim tutores, & curatores ſatiſdabant ad inſtar procuratoris; hodie ſecus eſt.*

6 *Quid veteres obſeruarint in perſonali actione circa modum ſatiſdationum.*

Satiſdationum modus alius Antiquitati placuit; Alium Nouitas per vſum amplexa eſt. Olim enim ſi *a* In rem agebatur, ſatiſdare poſſeſſor compellabatur, vt ſi victus eſſet, nec rem iſtam reſtitueret, nec litis æſtimationem *b* poteſtas eſſet petitori, aut cum eo *c* agendi, aut cum fideiuſſoribus eius, quæ ſatiſdatio appellatur, *d* IVDICATVM SOLVI. Vnde autem ſic appelletur, facile eſt intelligere. Namque ſtipulabatur quis, vt ſolueretur ſibi, *e* quod fuiſſet iudicatum. Multò magis is, qui in rem actione conueniebatur, ſatiſdare, *f* cogebatur, ſi *g* alieno nomine iudicium accipiebat. *h* Ipſe autem, qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare non cogebatur. Procurator verò ſatiſdare iubebatur *i* REM RATAM DOMINVM HABITVRVM. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. K Tutores verò, & curatores eodẽ modo, quo & procuratores, ſatiſdare debere, *l* verba edicti faciebant: ſed aliquando his agentibus, ſatiſdatio *m* remittebatur. Hæc ita erant, ſi in rem agebatur. *n* Si verò in perſonam, ab actoris quidem parte eadem obtinebãt, quæ diximus in actione, qua in rem agitur: ab eius verò parte, cum quo agitur, ſi quidem alieno nomine aliquis interueniret, *o* omnimodo ſatiſdaret: *p* quia nemo defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quod ſi proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in perſonam, IVDICATVM SOLVI ſatiſdare non cogebatur.

1 In hoc *principio ius antiquum præmittitur:* † *quo iure conuentus reali actione ſuo, vel alieno nomine, ex legitima cauſa ſuſpicionis præſtabat cautionem de ſoluendo id, quod fuerit iudicatũ, & tum ſi obtinebat actor ſñiam, concedebatur ipſi ex ea cautione actio aduerſus eum, qui pro reo promiſerat, vel aduerſus ipſum reũ promittentẽ.*

a In rem agebatur. *Inſtituebatur realis actio.*

b Poteſtas eſſet. *Eſſet in ipſius petitoris ſiue actoris arbitrio, & electione.*

c Agendi. *Videlicet, actione iudicati, quæ pertinet ad executionem ſententiæ.*

2 *d* Iudicatum ſolui. † *Et hæc ſatiſdatio* Iudicatum ſolui, *tres clauſulas in vnum collectas* a *habet: de re iudicata, de re defendenda, & de dolo malo. Vnde qui ſtipulatur* Iudicatum ſolui, *is hęc tria ſimul cenſetur ſtipulari; vt* b *tamen ſemel duntaxat exigere poſſit aduerſus* b *eundem.*

e Quod fuiſſet iudicatum. *Subaudi, ex cauſa principali;* 3 † *nam ſi quid vltra id acceſſiſſet ex contumacia, vel inficiatione rei conuenti, id non pertinebat ad hanc ſatiſdationem; &* c *iniquum foret, id præſtare* c *fideiuſſorem.*

d *f* Cogebatur. *Non ſolũ de iudicato, ſed etiam* d *de rato.*

g Alieno nomine. *Nemo enim rei alienæ defenſor idoneus eſt, ſine* e *ſatiſdatione.*

h Ipſe autem. *Dictum eſt, quid Antiquitas in reo conuento in rem actione obſeruarit: nunc quid in actore realẽ* 4 *actionem inſtituente obtinuerit, ſubijcitur* † *Et is, ſi quidem ſuo nomine agebat, non tenebatur ſatiſdationem præſtare; ſi verò ſuſtinebat iudicium nomine alieno, ſatiſdabat dominum ſuum rem ratam habiturum, hoc eſt, comprobaturum ea, quæ procurator eius nomine fecerit.*

i Rem rat. hab. *Ideſt, Dominum probaturum, quæ procurator fecerat.*

5 K Tutores. † *Olim ergo tutores, & curatores ſatiſdabãt ad ſimilitudinem procuratoris de iudicato ſoluendo, ſi conuenti erant in rem actione; ſin ipſi agebant, de ratum habendo; niſi fuiſſent teſtamentarij, vel datiui, qui ad hanc cautionem nõ adſtringebantur; hodie verò neutram* f *ſatiſdationem præſtare tenentur: quia loco domini* f *ſunt.*

g *l* Verba Edicti. *Huius edicti verba* g *ſub tit. Pandect. de procurat. ſic referuntur. Cuius nomine quis actionem dari ſibi poſtulabit, is eum viri boni arbitratu defendat: & ei, quo nomine ageret, id ratum habere eum, ad quem eas pertinet, boni viri arbitratu ſatiſdet.*

m Remittebatur. *Cum ſcilicet omnino conſtabat, eos tutores eſſe, vel curatores, vt Theoph. rectè interpretatur.*

6 *n* Si verò. † *Quid in perſonali olim actione veteres obſeruarint circa ſatiſdationum modum, Imper. hic pluribus attexit. Breuiter, eadem obſeruabãtur in perſonali actione, quæ in reali, tam ab actoris, quàm rei conuenti parte; eo ſolo excepto, quod conuentus nomine proprio perſonali* h *actione, ad nullam ſatiſdationem* h *obligabatur.*

o Omnimodo. *Ideſt, nulla adhibita diſtinctione.*

i *p* Quia nemo. *Hæc iuris veteris regula (cuius etiã* i *Caius alibi meminit) adhuc hodie in eo ſatiſdandi modo, quẽ Iuſtinianus de nouo introduxit, obſeruatur; quemadmodum* K *infra mox ſubijcitur; vbi nos cõmodiùs eandem regulam quoque explicabimus.*

ADDITIONES.

a l. iudicatum, §. 1 ff. iud. ſol.
b l. cum quærebatur, 13. eo. titulo.
c l. vlt. de fideiuſ.
d l. Pomp. 40. §. ſed & is qui, de proc.
e . . . .
f gl. ind. §. eadem obſeruando, infra eodem.
g l ſeruum, 33. §. j. de proc.
h vide l. hæc autem, §. vl. qui. ex cau. in poſ. & l. ſi procu. 28. de proc. Ang. & Fab. hic.
i l. qui proprio, 46. § qui aliarum, de procur.
k §. ſi vero infra, hoc titulo.

---

§. Sed hodie.

1 *Iuſtiniani conſtitutio circa ſatiſdandi modum.*
2 *An ab actore hodie aliqua ſatiſdatio exigatur.*
3 *Cautio, Iudicio ſiſti, non afficit hæredem.*
4 *Cautioni iudicio ſiſti, quando dicatur ſatisfieri.*
5 *Iuratoria cautio quando ſufficiat.*
6 *Quandoque nuda promiſſio recipitur.*
7 *Nuda promiſſio quomodo hic accipiatur.*
8 *Satiſdatio quando ſit neceſſaria.*
9 *Fideiuſſores vt cenſeantur idonei, quæ requirantur.*

Sed hodie hæc aliter obſeruantur. Siue enim quis in rẽ actione conuenitur, ſiue perſonali ſuo nomine, nullam ſatiſdationem *a* pro litis æſtimatione dare compellitur, ſed *b* pro ſua tantum perſona, *c* quod in iudicio permaneat vſque ad terminum litis: vel *d* committitur ſuæ promiſſioni *e* cum iureiurando; quam iuratoriam cautionem vocant: *f* vel nudam promiſſionem, *g* vel ſatiſdationem (*h* pro qualitate perſonæ ſuæ) dare compellitur.

1 Iuris noui † *conſtitutionem Iuſtinianus conſequenter enarrat. Hodie enim ſiue quis in rem, ſiue in perſonam conuentus ſit, non ſatiſdat iudicatum ſolui: ſed tantummodo cauet, ſe permanſurũ in iudicio, dum lis peragatur: idque vel nuda promiſſione, vel iuratoria cautione, vel fi-*

a *deiuſſoria, pro ſua a qualitate.* † *Sed nunquid contra*
2 *ab actore quoque exigitur hodie aliqua ſatiſdatio? Et pōt*
iudex non acceptare libellum ab actore oblatum, niſi caueat, quod per ſe, vel procuratorem ſuum proſecuturus
cauſam vſque ad finem litis; & ſi fortè cauſa cadat, quod
b *decimam partem rei in libello petitæ ſoluturus ſit* b *reo.*
Deinde permiſſum quoque eſt reo, vt oblatum libellum
actionis nō recipiat, niſi actor ei ſatiſdet; quod ſi intra bimeſtre tempus, litem non conteſtetur, in duplo reſarturus
c *ſit ei damnum quod ex temere mota ab eo lite,* c *tulerit.*
Verùm, quę eſt hominum in conſeruandis bonis & honeſtis rebus hodie negligentia fecit, vt nihil horum nunc in
foro ſeruetur.

a Pro litis æſtimatione. *Quod continetur* Iudicatum ſolui *ſatiſdatione: quæ olim ab eo rem poſſidebat, non exigebatur, ſed ab eo qui in perſonam conueniebatur.*

3 *b* Pro ſua tantum perſona. † *Neque enim hæredū perſonas afficit talis cautio, quia permanere in iudicio vſque*
ad finem cauſæ, eſt factum cohærens perſonæ, ergo cum
d *ea extinguitur.* d *Veruntamen ſuccedentes in ius defuncti tenebuntur ex integro ſatiſdare, quemadmodum ſi vitiosè cautum fuiſſet: aut ſi pendente lite inſignis calamitas, vel magna inopia accidiſſet fideiuſſoribus.*

4 *c* Quod in iudicio permaneat. † *Continet hæc cautio plus quàm illa* Iudicio ſiſti, *cui ſatis fit, ſi exhibeatur in iudicio ſiſtendus licet non permaneat ad terminum, id*
e *eſt, finem, & exitum litis.* e *Eſt enim terminus litis, quo finem accipit controuerſia per ſententiam iudicis.*

5 *d* Committitur ſuæ promiſſioni. † *Quod tum fit, quando reus non poſſidet immobilia, iuratoque aſſerit, ſe non poſſe fideiuſſores inuenire, fortè propter inopiā: quia tum iuratoria cautio recipitur. Sed & vbi quis poſſidet immobilia, quæ periculum fugæ tollunt, non cogitur ſatiſdare,*
f *ſed ſtatur ſuæ ſubſtantiæ, & iuratoriæ* f *cautioni.*

a Cum iureiurando. *Iurando népe in iudicio ſe permanſurum, nec inde diſceſſurum, iuxta Theophil. hic.*

6 *f* Vel nudam promiſſionem. † *Quæ recipitur à poſſidēte immobilia, ſi videatur ipſius fidei, ac virtuti non minùs tribuendū, quàm iureiurando: veluti ſi quis eſſet conſtitutus in publica aliqua dignitate; qui non temere compellendus eſt ad religionem iuſiurandi; quaſi de eius fide,*
7 *quæ publicè probata ſit, dubitetur.* † *Eſt autem hic nuda promiſſio, quæ nec iuſiurandum habet, nec ſatiſdationem:*
g *habet tamen generalem* g *quandā bonorum obligationē.*

8 *g* Vel ſatiſdationem. † *Quam reſtat non poſſidens immobilia; vel poſſidens quidem immobilia, ſed non ſufficien*
h *tia quantitati petitæ; datis ſcilicet* h *pignoribus, aut fi-*
9 *deiuſſoribus idoneis.* † *Fideiuſſores enim ad hanc ſatiſdationem requiruntur pro rei qualitate locupletes. Idque potiſſimum in tribus conſiſtit, primum in facultatibus: dein*
i *de* i *in conueniēdi facilitate, ne habeant præſcriptionem fori; denique ſi reus ſit neceſſarius, & ſanguine coniunctus actori.*

b Pro qualitate perſonæ. *Vel propter dignitatem, vel propter obſequium, vt ſi patronus, aut parens in ius vocatur, prout æquitas iudicantem monebit.*

ADDITIONES.

a l. 2. 3. & 4. ff. in ius uo. vt eant. &c.
b Auth. generaliter, C. de epiſ. & cler.
c Aut libellum C. de lit conteſta.
d l. quoties. 8. l. de dic. 6. §. ſi ſermus. & l. ſi ab arbitrio. 10. Qui ſatiſdat. cog.
e d. l. 1 gui. hic.
f L. ſciendum, 15. qui ſatiſdat. cog.
g Miſero, vt leg. nom. caue.
h Gloſſ. hic.
i l. 1. in ius voc. ut eant. l. 2 & l. ſi fideiuſſor. 7. in pr. qui ſatiſd. cog.

§. Sin autem.

1 *Argumentum ſiue ſumma huius §.*
2 *Procurator agere volens, vel mandatum proferre, vel de rato ſatiſdare tenetur.*
3 *Procurator ſine mandato non auditur, etiam de rato ſatiſdare volens.*
4 *Procurator non tenetur cauere de Rato, ſi conſtet eum habere mandatum.*
5 *Mandatum quando dicatur inſinuari actis.*
6 *Procurator poteſt etiam per abſentem conſtitui.*
7 *Cautio, Rem ratam haberi, quid contineat.*
8 *Oeconomi, Orphanotrophi, brephotrophi, qui ſint.*
9 *Orphanotrophium, xenodochium.*
10 *Brephotrophium.*
11 *Apocriſiarij qui, & vnde dicti.*
12 *Adminiſtratores rerum alienarū quando non ſatiſdant.*
13 *Procurator ad iudicia non poteſt à tutore conſtitui, ante litem conteſtatam; ſecus poſt.*
14 *Procurator rei conuenti omnimodo ſatiſdare debet.*
15 *Stipulatio iudicatum ſolui, tres clauſulas habet.*
16 *Stipulatio Iudicatum ſolui, an ad hæredes tranſeat? per diſtinctionem explicatur.*
17 *Appellatio facta à reo principali liberat fideiuſſorem.*

Sin autem *a* per procuratorem lis vel *b* infertur,
c vel ſuſcipitur, *d* in actoris quidem perſona ſi non mandatum *e* actis inſinuatum eſt, *f* vel præſens dominus litis in iudicio procuratoris ſui perſonam confirmauerit, *g* ratam rem dominum habiturum, ſatiſdationem procurator dare compellitur; eadem obſeruando, & ſi tutor, vel curator, *h* vel aliæ tales perſonæ, quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibuſdam *i* per alium inferunt. K Si verò aliquis conuenitur, ſi quidem præſens procuratorem dare paratus eſt; poteſt vel ipſe in iudicium venire, & ſui procuratoris perſonam per IVDICATVM SOLVI ſatiſdationem ſolenni ſtipulatione firmare; vel extra iudicium ſatiſdationem exponere, & per quam ipſe ſui procuratoris fideiuſſor exiſtat pro omnibus iudicatū ſolui *l* ſatiſdationis clauſulis; vbi & de hypotheca ſuarum rerum conuenire compellitur; ſiue in iudicio promiſerit, ſiue extra iudicium cauerit: vt tam ipſe *m* quàm hæredes eius obligentur: alia inſuper cautela, vel ſatiſdatione propter perſonam *n* ipſius *o* exponenda, quòd tempore ſententiæ recitandæ *p* in iudicium veniet: vel ſi non venerit omnia dabit fideiuſſor, quæ in condemnatione continentur: niſi fuerit *q* prouocatum.

1 † *Differentiam ſubiungit. Imperator, quę etiam olim fuit inter eum, qui ſuo, & eum qui alieno agit nomine;*
2 *itemque inter eum qui agit, & eum qui defendit.* † *Et ex huius §. initio diſcendendum, quod procurator agens, niſi vel mandatum, vel præſentis Domini autoritatem ha-*
* *beat, de rato ſatiſdare cogatur.* * *Itaque* a *Vlpianus*
a *ait*, eum qui alieno nomine agit, quamcunque actionem intendat, cauere debēre, id ratum habiturum eum, ad quem ea res pertinebit.

a Per

ADDITIONES.

* l. 1. C de procu. & l. 1. C de ſatiſd.
a L. non ſolum, 34. §. 1. de procur.

a Per procuratorem. *Prætendentem ſcilicet aliquod domini mandatum, eoque nitentem, quod tamen propter aliquas ſuſpiciones metuimus, non eſſe profectum à domino*
3 *litis, aut alioqui eſſe mentitũ, & non ritè factum.* † *Nã ſi euidenter conſtat, eum non habere mandatum, non auditur, etiamſi ſatiſdare de rato velit; niſi forte coniuncta*
* *eſſet perſona, quæ ſine mandato* * *admittitur,* † *ſicut nec*
4 *exigi ab eo hæc ſatiſdatio poteſt, cum certum eſt, eum habere mandatum.*

b Infertur. *Ex parte actoris agendo ſcilicet alieno nomine & periculo.*

c Vel ſuſcipitur. *Subaudi defendendo ex parte rei.*

d In actoris quidem perſona. *Ideſt, ſi ex parte actoris procurator interueniat.*

5 e Actis inſinuatum. † *Actis autem inſinuari dicitur, quãdo coram iudice pro tribunali ſedente exhibetur mandatum, ac demonſtratur.*

6 f Vel præſens. † *Idem eſt, etſi abſens litis ſuis ſignificet vel iudici vel aduerſario, quem aduerſus ipſum procura*
a *torem, & qua in cauſa* a *conſtituerit, ratumque ſe habiturum, quod cum eo actum ſit.*

7 g Ratam rem dominum hab. † *Debet autem dominus habere ratum per hanc cautionem omne illud, quod cogeretur ratum habere, ſi ſui ipſius præſentiam in iudi-*
b *cio feciſſet; ad aliud autem ſe non extendit hæc* b *cautio.*

h Vel aliæ tales perſonæ. *Quales ſunt patres, in rebus*
c *aduentitijs* c *filiorum:* † *Oeconomi* d *quibus mandata*
8 *eſt cura rerum eccleſiaſticarum; item actores vel ſyndici,*
d *& orphanotrophi, & brephotrophi, qui curam orphanotrophij, brephotrophijque habent: & apocriſiarij, & ma-*
e *giſtratus nomine* e *municipij.* † Orphanotrophij f *do-*
9 *mus eſt, in qua nutriũtur orphani, i. e. liberi patre priua-*
f *ti; ἀπὸ τοῦ τρέφω καὶ ὀρφανός, ideſt, nutrio, & pupillus; ſicut* xenodochium, *in qua peregrini, & hoſpites accipiuntur;* Hoſpitale *hodie dictum, ἀπὸ τοῦ δέχω, ſuſcipio,*
10 *& ξένος, hoſpes.* † Brephotrophium *verò locus dicitur,*
g *vbi infantes expoſiti publicè* g *aluntur:* Ein fundelhauſz:
11 *nam βρέφος, infans, τροφὴ alimentum dicitur.* † *Cæterum* Apocriſiarij, *ab ἀποκρίνομαι, quod reſpondeo ſignificat, dicebantur velut reſponſales, & locum tenentes epiſco-*
h *porum, vt res eccleſiæ gubernarẽt, negotia ſingulorum,* h
12 *audirent, referrentq; ad epiſcopos.* † *Prædicti tamen rerum alienarum adminiſtratores ſatiſdare non tenentur,*
i *ſi conſtet de adminiſtratione ſuſcepta publicè:* i *quaſi domini ſunt.*

j Per alium. *Actorem ſcilicet, aut geſtorum alieni negocij; nam de procuratore ad iudicia hoc nõ debet accipi:*
13 † *Neq; enim is poteſt à tutore cõſtitui ante litem* k *con-*
k *teſtatam: ſed poſt acceptum iudicium poteſt.*

14 k Si verò aliquis. † *Procurator rei conuenti omnimodo ſatiſdare debet, ſiue præſens ſit dominus, ſiue abſens; & ſiquidem præſens fuerit, poteſt ipſe ſui procuratoris quaſi fideiuſſor hac iure præſtanda fieri: vel facta ſtipulatione in iudicio, vel extra, ſuas poſſeſſiones eo nomine obligare, vt ſint loco hypothecæ.*

15 l Satiſdationis clauſulis. † *Habet enim* Iudicatum
l ſolui *ſtipulatio tres clauſulas in vnum collectas;* l *de re iudicata, de re defendenda, & de dolo malo, hoc eſt, procuratorem in iudicio permanſurum, & ad litis finem litigaturum; quod iudicatũ erit, ſoluturum; nec defenden-*
m *do dolo malo vſurum. Et prædicta verba* m *Vlpianus alibi explicat:* In hac ſtipulatione, *inquit,* quia plures cauſæ ſunt vna quantitate concluſæ, ſi committatur ſtatim ſtipulatio ex vno caſu, amplius ex alio committi non poteſt. *Ecce ergo, qui ſtipulatur iudicatũ ſolui,*
n *is tria cenſetur ſtipulari;* n *vt tamen ſemel duntaxat exigere poſſit aduerſus eundem.*

16 m Quàm hæredes eius. † *Stipulatio enim* Iudicatum ſolui *hanc naturam habet, vt ad hęredes tranſeat, inquit Accurſius. Quod rectè accipias, ſic diſtinguendum eſt. Ex cautione* Iudicatum ſolui *primę clauſulę de re iudicata tenentur fideiuſſores defuncti ſoluere id, quod iudicatum fuerit: modò tamen principalis ſit condemnatus*
o *ante* o *mortem. Quantum verò ad ſecundam clauſulam, videlicet de re defendenda, tenentur & fideiuſſores, & hęredes defuncti: non quod fideiuſſoribus incumbat onus defendendæ litis cœptæ (quoniam ſi nemo defen-*
p *dat commiſſa ſtipulatione, tenebuntur ad id, quod* p *intereſt.) Sed ſi ad redimendas maiores moleſtias officio pietatis ducti voluerint, poſſunt quidem defendendo efficere, ne committatur ſtipulatio, vt tamen in ſolidum de-*
q *fendat cũ ſatiſdatione,* q *ſicut quilibet extraneus. Quod ſi plures fideiuſſerint, & vnus ob rem non defenſam conuentus ſit, deinde res defendatur lata pro actore ſententia, poteſt cum alio agi ob rem iudicatam. Idem in pluri-*
r *bus* r *hęredibus. Denique ex tertia clauſula, de dolo malo, hęres tenebitur: ſicut & de proprio. Attamen refert, vtrũ in cautione* Iudicatum ſolui *dolum malũ abeſſe, abfuturumque promiſerit, vt tunc intelligantur de dolo promiſſoris tantùm hęredes teneri. De ſuo enim conueniri, non eſt dubium. An verò adiectum ſit,* Si huiuſmodi rei dolus malus non abierit, quanti ea res eſt, dare ſpondes? *Nam hoc caſu etiam dolus extranei obligat*
ſ *promiſſorem,* ſ *hęredeſque eius.*

n Ipſius. *Domini ſcilicet.*

o Exponenda. *Nempe per ipſum procuratorem: Baro verò per ipſum Dominum ſubaudit.*

p In iudicium veniet. *Ipſo ſcilicet reus principalis.*

t q Prouocatum. *Ab ipſo reo* t *principali;* † *ea enim*
17 *appellatio liberat fideiuſſorem. Quod ſi ipſe fideiuſſor prouocet, nequaquam eo nomine liberabitur; ſed potius cenſebitur ſeſe ſubijcere nouę litis periculo, ſuamque prorogaſſe obligationem, ad ſententiam iudicis appellatio-*
u *nis,* u *quem ibi eligit.*

ADDITIONES.

* l. ſed & hæc 13. l. Pomp. 40. §. vlt. de procur. l. exigendi, C. eo.
a l. ſi procuratorem, 93. de procu.
b l. non diſtinguemus, 32. §. an & ſatiſd. de arb. Bar. in l. qui alieno, de procu.
c l. 1. C. de bon. mater.
d l. omnes, §. hoc nihilominus, C. de epiſc. & cler.
e l. 2. §. 1. C. de mercur. prop. cal. præſt.
f Extat tit. in C. de orphano.
g l. illud, 19. & l. vt inter 23. C. de ſac. ſan. eccleſ.
h Nouel. quo opor. epiſc. §. ſi vero metropolitanus, & §. propterea ſancimus.
i l. qui fundum, pro empt.
k l. neque tutor, C. de procur.
l l. iudicatum 6 ff. iud. ſolui.
m l. iam tamen fideiuſſore, 5. hoc tit.
n l. cum quærebatur, 13. iud. ſolui.
o l. hue verò, in princ qui ſatiſda. cog.
p d. l. iam tamen, §. vnus, §. nunc videamus, & §. in hac ſtipulatione, ff iud. ſolui.
q d. l. iam tamen, §. ſi ex fideiuſſoribus, & l. ex clauſula, ff. eo. tit.
r l. vlt. iud. ſolui.
ſ l. nouiſſima clauſula, iud. ſolui.
t Faber hic nu. 3.
u Bald. hic.

§. Si verò reus.

1 *Hoc §. de abſentis rei procuratore agi.*
2 *Defenſor non admittitur, ſine cautione Iudicatum ſolui.*
3 *Quando id non procedat.*
4 *In actione reali quid cauere defenſor debeat.*
5 *Tutor defenſurus pupillum, non tenetur ſatiſdare.*
6 *Vſus eſt rerum magiſter.*

a Si verò reus præſtò ex quacunque cauſa non fuerit, & alius velit defenſionem eius ſubire, *b* nulla differentia inter actiones in rem, vel perſonales introducenda, poteſt hoc facere; ita tamen, vt ſatiſdationē iudicatum ſolui pro litis æſtimatione præſtet. Nemo enim, ſecundum veterem regulam, (vt iam dictum eſt) *c* alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur. Quæ omnia apertiùs & perfectiùs *d* à cotidiano iudiciorum vſu in ipſis rerum documentis apparent.

a Si verò. *Supra de procuratore actoris dixit, qui aliquod*
1 *prætexit mādatum:* † *nunc de abſentis rei defenſore agit,*
qui vltrò ſeſe litis ingerit. Poteſt enim quilibet ſe ad defendendum reum abſentem vltrò offerre, ſiue in rem ſit conuentus, ſiue in perſonam: qui voluntarius, ſiue ſponta-
2 *neus defenſor dicitur.* † *Non tamen aliter admittetur, niſi ſatiſdationem præſtet,* Iudicatum ſolui, *idque propter veterem iuris regulam, qua dicitur, neminem alie-*
a *næ rei, id eſt, litis defenſorem idoneum ſine ſatiſdatione* a
3 *intelligi.* † *Quod procedit, etiam ſi is, qui defenſionem ab-*
b *ſentis ſuſcepit, eſſet filius aut* b *pater. Et quemadmodū*
c *hic non prodeſt neceſſitudo, ita nec* c *mandatum, nec*
d *etiā multa poſſeſſio bonorum* d *immobilium. Si tamen actor negligat à defenſore ſatiſdationem exigere, conſtabit cum eo iudicium etiam ſine ſatiſdatione.*
b Nulla differentia. *Nulla quidem eſt inter eas differentia, quin in vtriſque pariter admittatur idoneus defen-*
4 *ſor,* † *in actione tamen reali non ſatis videtur idoneus defenſor, niſi caueat, non modò de ſoluendo id, quod fuerit*
e *iudicatum, ſed & de damnis, vbi ſuccubuiſſet,* e *reſarciendis.*
c Alienæ. *Hoc eſt, prorſus extraneæ, & cuius ne adminiſtratio quidem ad eum pertinet; alioqui ſanè non ſatiſ-*
5 *daretur.* † *Quare nec tutor defenſurus pupillum ſatiſdare*
f *cogitur* Iudicatum ſolui; *quia non ſua ſponte,* f *ſed neceſſitate officij ſeſe liti offert.*
d A cotidiano iudiciorum vſu. *Hinc Cæſar dicebat,*
6 † Vſum omnium rerum magiſtrū eſſe: *perfectius enim docet, quam præcepta. Quo pertinet etiam illud M. Tullij Ciceronis. lib. 1. Offic. Nec Medicos, nec Imperatores, nec Oratores, quamuis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignum, ſine vſu & exercitatione conſequi poſſe.*

ADDITIONES.

a Hic. & l. quam proprio, 49 § qui alium. de proc.
b l. filiusfa. qui ſatiſd. cog.
c l. ſi ad defendendum, iud. ſol.
d l. minor, cum l. ſeq. de proc.
e Bald. hic.
f l. vlt. §. defenſionem, C. de admin tuto.

---

§. Quam formam.

1 *De Conſtantinopoli, quæ olim Byzantium dicta.*
2 *Conſtantinopolim quando Turca occupauerit.*
3 *Roma olim caput orbis.*

Quam formam non ſolùm *a* in hac regia vrbe, ſed etiam in omnibus noſtris prouincijs (etſi propter imperitiam fortè aliter celebratur) obtinere cēſemus; cum neceſſe ſit omnes prouincias, *b* caput omniū noſtrarum ciuitatum, id eſt, hanc regiam vrbem, eiuſque obſeruantiam ſequi.

1 *a* In hac regia vrbe. † *Conſtātinopolim intelligit, Thraciæ vrbem vetuſtiſſimā, olim Byzantium dictam: quam Conſtantinus Magnus Imperator pulcherrimis ædificijs ornauit, atque à ſuo nomine deriuatum huic nomen impoſuit, eamque Romani Imperatoris ſedem eſſe voluit; vn-*
2 *de etiam noua, & altera Roma eſt dicta.* † *Hanc tamen Mahometes immaniſſimus Chriſtianæ religionis hoſtis, decimus Turcarum Imper. vi expugnauit, Anno Chriſti M. CCCC LIII.*
b Caput omnium. *In Conſtantinopolim enim translata*
3 *fuere omnia Romani imperij inſignia, & decora.* † *Olim Roma dicta eſt caput orbis, & vere fuit: quod etiam portenderat caput humanum, repertum à iacientibus fundamenta Capitolij.*

De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes, & in hæredes tranſeunt. Tit. XII.

1 *Continuatio præſentis tituli.*
2 *Argumentum eiuſdem.*

1 † Poſtquam *ſufficienter de actionibus dictum eſt, & de ijs per quos Actiones exercentur: nunc iuſto ordine de vita, & duratione earundem ſubiungitur: hoc eſt, quanto tempore durent, & an hæredi, atque in hæredem dentur.*
2 *In hoc ergo titulo duæ actionum diuiſiones continentur: quarū altera à cauſa formali ducta ad exitum, ac finem actionis pertinet; nempe quod quædam actiones perpetuæ ſunt, quædam temporales. Altera verò cauſam materialem reſpicit, quod ſcilicet aliæ conceduntur hæredibus, & in hæredes; aliæ verò hæredibus, ſed non in hæredes; aliæ denique neque hæredibus, neq; in hæredes dantur: quemadmodum ex textu latiùs cognoſcemus.*

Princip. tit.

1 *Ex quinque partibus iuris ciuilis ſcripti oriuntur actiones, quæ dicuntur ciuiles, & ſunt perpetuæ.*
2.3 *Condictio ex lege quandoque datur, eamq; ciuilem eſſe.*
4 *Vocula, Perpetuus, variè accipitur in legibus.*
5 *Qualibet actio 30. annis tollitur.*
6 *Actiones à iure ciuili inuentæ, manent ciuiles, etiamſi à Prætore adiuuentur.*
7 *De actionibus annalibus.*
8 *Prætor fuit magiſtratus annuus.*
9 *Prætorum edicta quando cœperint perpetua eſſe.*
10.11 *Actiones prætoriæ quando perpetuæ: idque exemplis declaratur.*
12 *Actio furti nec manifeſti, ciuiliſne ſit, an prætoria.*
13 *Actiones temporales fiunt perpetuæ per litis conteſtationem.*
14 *Temporalia ad agendum, perpetua ſunt ad excipiēdum.*

a Hoc loco admonēdi ſumus, eas quidem actiones, quæ *b* ex lege *c* Senatuſve cōſulto, ſiue *d* ex ſacris conſtitutionibus proficiſcuntur, *e* perpetuò ſolere

antiquitus

antiquitus cōpetere, donec ſacræ conſtitutiones tam in rem, quam in perſonam *f* actionibus *g* certos fines dederunt; eas verò, quæ *h* ex propria Prætoris iuriſdictione pendent, *i* plerunq; intra annum viuere: K nam & ipſius Prætoris intra annum erat *l* imperium. *m* Aliquando tamen & in perpetuum extenduntur, id eſt, vſque ad finē ex conſtitutionibus introductum; quales ſunt eæ, quas bonorum poſſeſſori, cæteriſque, qui hæredis loco ſunt, accommodat. *n* Furti quoque manifeſti actio, quamuis ex ipſius Prætoris iuriſdictione proficiſcatur: tamen perpetuò datur: abſurdum enim eſſe exiſtimauit, anno eam terminari.

a Hoc loco. *Priorem diuiſionem hoc principium complectitur, nempè alias actiones perpetuas eſſe, alias tem-*
1 *porales.* † *At euidentiorem autem cognitionem non eſt ignorandum, preter ius pretorium quinque partes eſſe iuris ſcripti; ſcilicet legem, plebiſcitum, ſenatuſconſultum,*
a *placita principum, & reſponſa prudentum; quas* a *alibi ſigillatim expoſuimus: & quecunque actiones ex illis iu-*
2 *ris ciuilis partibus deſcendunt, dicuntur ciuiles.* † *Quod ſi in his non ſit expreſſum nomen actionis, tunc condictio ex lege datur, que pariter ciuilis eſt.*
b *b* Ex lege. *Scilicet antiqua XII. tabularum; qualis eſt*
c *actio noxalis de* b *pauperie,* c *de paſtu pecoris,* d
d *familie erciſcunde; ex lege Aquilia, de damno* e *iniu-*
e *ria, que lex tribunitia eſt, id eſt,* f *plebiſcitum, & alie*
f *quamplurime.*
c Senatuſve conſulto. *Vt eſt petitio hereditatis ex S. C.*
g *Orphitiano Tertylliano,* g *&c.*
3 *d* Ex ſacris conſtitutionibus. † *Qualis eſt, Cōdictio ex lege, que ſemper conceditur, quando ex conſtitutionibus principū oritur actio, nec tamen eius nomen eſt expreſſū.*
e Perpetuò. *Id eſt, ſine vlla temporis prefinitione. Olim enim leges ciuiles nullo temporis terminabantur; ideoque*
4 *actiones ex ijs nate ius perpetuum obtinebant.* † *Alias verò hec vox, Perpetuus, varias acceptiones habet in le-*
h *gibus, ſecundum ſubiectā materiam: vt* h *alibi explicatur.*
f Actionibus. *Olim ſcilicet perpetuis. Ceterū, que olim certos habuere fines, non fuerunt prorogate per ſacras*
i *conſtitutiones ad triginta, vel quadraginta* i *annos.*
g Certos fines. *Nempè 30. vel 40. ann. Sunt enim perſonales actiones deſcendentes ex illis quinque partibus iuris ciuilis, per conſtitutiones principum coarctate, vt nō ſint perpetue, id eſt, ſine prefinitione temporis, vt olim;*
5 *ſed ſint perpetue, i. vſque ad 30. vel 40. annos;* † *quo ſpacio qualibet actio (ſi non ſit breuiori termino concluſa)*
K *tollitur,* K *etiam ſi ſit officium iudicis.*
h Ex propria Pretoris iuriſdictione. *Id eſt, que primū*
6 *prodite ſunt, & inuente à Pretore.* † *Nā ſi que ſunt primū à iure ciuili profecte, etiamſi poſtea adiute fuerint à Pretore, tamen non deſinunt eſſe ciuiles, ſed prorſus priorem ſuam vim, & conditionem retinent. Exemplum eſt in rei vendicatione, quam vtcunque Pretor produxerit aduerſus eum, qui dolo poſſidere deſijt, tamen pretoriam non rectè dixeris.*
i Plerunque. *Nempè cum ſunt penales, vel rei quidem perſecutorie, ſed, aliquid reſcindentes, quod ſummo iure ciuili cōſiſtebat; qualis eſt actio redhibitoria, Pauliana, &*
7 *alie ſimiles, que reſcindunt ius ciuile.* † *Hec enim vltra annum non durant, ideoque Annales dicuntur; quemadmodum & actiones, que factū puniunt, & id dolum con-*
l *cipiūtur, perpetue nō ſunt, licet rei familiaris ſint* l *perſecutorie; alioqui ſunt perpetue, eque vt ciuiles, quemad-*
m *modum Imp. ſubijcit, &* m *Paulus diligenter alibi ex-*
n *plicat. Erat autem hic annus* n *vtilis; & in eo ij tantum*
o *dies numerabantur, quibus agere* o *licebat.*
8 *k* Nam & ipſius Pretoris. † *Pretoris annuus fuit magiſtratus: & qui Calēdis Ianuarijs inibat preturam, exacto*
p *anno eiuſdem calendis* p *ponebat. Huius ergo edicta annue leges fuere, hoc eſt, anno ſuo quiſque equabiliter ex*
9 *ſuo edicto dicere debuit.* † *Quod cùm Pretores maligni negligerent, & pro libidine ſua, & que ſibi nunc ex edictis ſuis, nunc contra quam edixiſſent, ius dicerent, Cornelius legē tulit, vt ex edictis perpetuis ius equabiliter om-*
q *nibus* q *redderēt. Ea edicta deinde per Offilium, & Saluium Iulianum cōpoſita in vnum quaſi corpus, edictum*
r perpetuum dici r *ceperunt.*
l Imperium. *Id eſt magiſtratus. Sic* * *Vlpianus quoq; dixit, deponere imperium. Pretoris autē imperium erat annuum, hoc eſt, anno tantum durabat.*
10 *m* Aliquando tamen. † *Supra dixit, actiones pretorias plerunque, id eſt, regulariter annales eſſe; nunc oſtendit, eas quibuſdam caſibus eſſe perpetuas; nempè quoties rei perſecutorie ſunt, & iuris ciuilis rigorem non emendant. Exemplum eſt in* bonorum poſſeſſoria hæreditatis petitione; *que ei competit, cui delatum eſt ius ſuccedēdi ex bono & equo ad perſequendas res hereditarias; cū de iu-*
ſ *re ciuili ſummo nos* ſ *admitteretur.* † *Item in* fideicom-
11 miſſaria hæreditatis petitione, *que ei cōceditur, cui reſtituta eſt hereditas ex fideicommiſſo ad perſequenda bona hereditaria, Vtraque enim perpetua eſt, vt pretoria,*
t *heredique & in heredem* t *competit.*
n Furti quoque. *Actio furti manifeſti vtcunq; ſit pretoria, & penam quoque contineat, tamen perpetuò datur, quod ob furtorum frequentiam timeri poſt annum*
u *quadrupli penam Pretor publicè vtile eſſe* u *exiſtima-*
12 *uerit.* † *Ceterum actionem furti nec manifeſti, ciuilem eſ-*
x *ſe, ideoque perpetuò durare,* x *alibi diximus; tametſi*
y y *Baro eam pariter pretoriā eſſe, & ſic anno tantū durare maluit: licet in vniuerſum coercitio furti ex lege 12. tabularum*

ADDITIONES.

a §. conſtat, ſupra de iur. natu. gent. & ciui.
b Supra ſi quad. pau. fe. dic.
c l. qui ſeruandæ, 14. de præſcrip. verb.
d l. 1. fam. erc.
e §. cæterum, ſupra de leg. Aquil.
f l. 1. ad l. Aquil.
g Supra de Orph. & Terty. & l. item, 20. de pet. hæred.
h Vide glo. in cap. ea enim, §. perpetua, 10. q. 2.
i l. ſicut. §. hic autem, C. de præſcr. 30. vel 40. annor.
k d. l. ſicut, & l. omnes, C. de præſ. 30. vel 40. anno. dicēdum. hic.
l l. huius, de eo, qui ſal. tu. l. 1. de eo per quem fac. erit. & l. vlt. C. de dolo.
m l. in honorarijs, 35. de ac. & ob.
n l. 1. §. quod autem ait prætor, de vi & vi ar.
o l. 1. de diuer. & temp. præſc.
p C. e. in Præt. vrb.
q Baro hic ex Aſconio.
r l. 2. de ſta. ho. l. 2. de orig. iu. & §. prætorum, ſupra de iur. nat. gent. & ciui.
* l. vlt. de offic. procon.
ſ l. 1. & 2. de poſſ. hæred. pet.
t l. vlt. §. vlt. de fideicom. hæred. pet.
u Vt hic, & l. ſi cum quis. §. quam diu, de fur.
x §. 1. ſupra de obli. quæ ex deli. naſc.
y Ibidem, & hic.

a bulirum deſcendat. Nam Prætor dupli pœnam (inquit a
Gellius) furibus nec manifeſtis etiã impoſuit, antiquo iure
13 decemuirali. † Illud porrò prædictis addẽdum eſt, actio-
nes alias temporales, per litis conteſtationem perpetuas
b fieri. Nam omnes b actiones, quæ morte aut tempore
pereunt, ſemel incluſæ iudicio permanent, ſiue agendo, ſi-
14 ue excipiẽdo includãtur. † Poſtremò actiones quæ ad per-
ſequendum ius noſtrum annales ſunt, hæ nobis perpetuò
ſuam vim exhibent ad excipiendum ſi alius aduerſus nos
agat: quod ideò eſt, quoniam in actoris quidem poteſtate
eſt, quando vtatur iure ſuo: is autem, cum quo agitur, non
c habet in poteſtate quando c conueniatur. Et hoc eſt,
quod vulgò dicitur, Temporalia ſine annalia ad agen-
dum perpetua ſunt ad excipiendum.

ADDITIONES.

a Lib. 11. Noc. Attic. c. 18.
b l. omnes, 139 de reg. iuris.
c l. pure, de do. ma. excep. l. licet. C. de exce.

§. Non autem.

1 Actionum diuiſio, hæredes contrahentiũ & delinquen-
tium reſpiciens.
2 Quæ actiones dentur hæredibus, & in hæredes.
3 Quæ hæredibus, ſed non in hæredes.
4 Quæ denique neque hæredibus, neque in hæredes: exci-
piuntur tamen aliquæ actiones.
5 Ipſum ius quis ſignificet, apud Conſultos.
6 Regula. Ex maleficijs, pœnales actiones in hæredem rei
non dari, explicatur, quando locum habeat, vel non.
7 Quando actio pœnalis etiam in hæredem detur.
8 Furtum paſſus quatenus fuit, actionem habeat.
9 Actio iniuriarum neque hæredibus, neque in hæredes
datur.
10 Regulariter actiones ex contractibus & hæredibus, &
in hæredes dantur.
11 Fallit in actione de dolo.
12 Pœnalis actio poſt litem conteſtatam & hæredi & in
hæredem datur; fallit, vt num. 13.

a Non autẽ omnes actiones, quæ in aliquem b aut
ipſo iure competunt, c aut à Prætore dantur, & in
hæredem æquè competunt; d aut dari ſolent; e Eſt
enim certiſſima iuris regula, Ex maleficijs pœnales
actiones, in hæredem rei non competere; f veluti,
furti, vi bonorum raptorum, iniuriarũ, damni iniu-
riæ. Sed g hæredibus huiuſmodi actiones compe-
tunt, nec denegantur: h excepta iniuriarum actio-
ne, i & ſi qua alia ſimilis inueniatur. K Aliquan-
do tamen etiam ex contractu actio contra hæredem l
non competit; velut cum teſtator doloſè verſatus
ſit, & ad hæredem eius nihil ex eo dolo perue-
nit. Pœnales autem actiones, quas ſupra diximus,
ſi m ab ipſis principalibus perſonis n fuerint con-
teſtatæ, & o hæredibus dantur, & contra hære-
des p tranſeunt.

a Non autem. Diximus ad rubricam ſuprà in hoc titu-
lo duas actionũ diuiſiones tractari; priore ergo abſoluta,
ad alterã nunc tranſit, quæ hæredes contrahentiũ & delin
1 quẽtiũ, eorũq; ſucceſſores reſpicit. † Et talis eſt; quod quæ-
dam actiones conceduntur hæredibus & in hæredes; quæ-
dam hæredibus, ſed non in hæredes, quædã deniq; neq; hæ
2 redibus, neq; in hæredes. † Hæredibus & in hæredes cõ-
petunt actiones ex contractibus, vel quaſi cõtractibus, ci-
uiles & prætoriæ in rem & perſonam. modò tamen ſciẽ-
tiam, hæredem teneri in rem actione, non tam quod hæres,
a quam quod poſſeſſor eſt rei a litigioſæ. † Hæredibus &
3 non aduerſus hæredes dãtur actiones ex maleficijs, vel
quaſi maleficijs; item ex contractibus in quibus teſtator
b doloſè verſatus eſt; cum nihil inde ad hæredem b per-
4 uenerit; † Neque hæredibus in hæredes conceduntur
actiones, quando ſcilicet ex delicto agitur criminaliter,
nempe ad pœnam adimpleendam honorum; vel aliam fi-
c ſco c applicandam, etiamſi fuerit lis conteſtata; niſi con-
d demnatio fuerit d ſecuta; nec refert, an fuerit publicum
e ſiue priuatum e crimen. Excipiuntur tamen nonnulla
crimina, puta læſæ maieſtatis: hæreſis, repetundarum, pe-
f culatus, & de reſiduis. Quorſum pertinet etiam actio f
iniuriarum, actio in factum, quæ datur contra libertum,
g vel filium vocantem patronum, aut patrem in ius ſine g
venia; & ſi quæ ſunt ſimiles.
5 b Aut ipſo iure. Id eſt, iure ciuili & mero. † Eſt enim 1
(vt Baro hic annotat) ipſum ius apud Conſultos, ius ciui-
le: quod Prætoris beneficium nullo modo deſiderat, ſiue
actionem ipſe concedat, ſiue exceptionem, ſiue reſtitutio-
h nem h in integrũ ſiquidem iſ ipſo iure quid fieri dici-
i tur, quod factum, ſiue operam hominis non i requirit. c
c Aut à prætore. Hoc eſt, ex eius iure naſcuntur.
d Aut dari ſolent. Hæredi ſcilicet; nam hic de his agi-
tur actionibus, quæ dari poſſũt hæredibus, aut in hæredes.
6 e Eſt enim certiſſima. † Notabilis certè hæc eſt regula,
K in K Pandectis etiã inter cæteras iuris regulas relata:
videlicet, Ex maleficijs pœnales actiones, in hæredem
rei nõ competere: ob id certè, quia per mortẽ delictũ &
l pœna l extinguuntur. Explicemus eã populariter. Actio-
nes ex maleficijs ita accipere oportet, vt quaſi maleficia
m etiam m includantur. Deinde non otioſè coniunguntur
7 hæc verba. Ex maleficijs pœnales: † quia vtrunque ſi-
mul hæc regula exigit, neque alterum ſine altero ſufficit.
Vnde ſi ageretur de pœna, non quid ex maleficio, ſed ex
n conuentione, etiam hæres n tenetur. Idem eſt, vbi con-
uentus ex maleficio promiſiſſet pendere pœnam aliquam
pecuniariam, poſſet hæres ex tali promiſſione conueni-
o ri: licet in acceſſoria pœnæ promiſſione ſit o ſecus.
Rurſus ſi eſſet ex delicto actio, non tamen pœnalis, ſed
tantum rei familiaris perſecutoria: & in hæredem conce-
p deretur, veluti eſt, p actio furtiua, q actio rerũ amo-
q tarum, & ea quæ datur eius, quod intereſt, nomine aduer-
ſus iudicẽ, qui in cauſa damni infecti non exigit cautionẽ.
Quod additum eſt, In hæredem rei non competere:
hoc

ADDITIONES.

a l. ſi in rem, 6 de rei vend.
b Vt hic
c l. vlt. C. ſi rem vel accu. mor. fue.
d l. Ex iudiciorum, de publi. iud.
e Glo. hic, verbi, ex maleficijs.
f Hic ver. excepta iniuriarum actione.
g l. pen. de in ius voc §. vlt. infra de pœ. tem. lit.
h l. in cauſæ, 13. de min. l. ſi tibi, de pac. §. quos autem, ſupra de
bon. p. ſ. & l. 1. de ſuperſi.
i Bello. l. 1. ſupra putat. c. 10.
k l. pupillum, 111. §. in hæredes, & l ſicuti pœna, 38. de regulis
iuris.
l l. de furto, de pub. iud. l. in ſenatus. 15. §. ſi propter, ad Turpi.
m §. vlt. ſupra de oblig. quæ ex qua. deli.
n l. vlt. de nauti. fœno.
o l. ſi eum, 10. §. quis iniuriarum. ſi quis c. l. 1. §. ſub conditione,
vt leg. no. cau.
p l. ſi pro fure. §. vlt. de condi. fur.
q l. ſi mulier, 21. §. hac actio. re. amot.

a *hoc ita verum eſt, niſi vel lis ſit cum defuncto a conte-*
ſtata, vel niſi aliquid deuenerit ex dolo defuncti ad hære-
dem. Nam ſicut pœna ex delicto defuncti hæres teneri
non debet, ita nec lucrum facere, ſi quid ex ea re ad eum
peruenisset.
8 f Veluti furti. † *Furtum enim paſſus habet actionem*
furti aduerſus furem: quam hæres eius in eundem furem
recte poteſt aut exercere, aut cœptam proſequi. Sed mor-
tuo fure hæredem illius neque dominus rei furtiuæ, neque
ſucceſſor conuenire poteſt: niſi aliquid ex furto percepe-
rit, vel dolo malo fecerit, quo minus perciperet: Nam eſt
b conſtitutum *(inquit* b *Vlpianus)* turpia lucra ab hæ-
redibus quoque extorqueri, licet crimina extinguan-
tur. *Sic quoque de cæteris actionibus hic relatis dicen-*
dum eſt.
g Hæredibus. *Eorum ſcilicet, qui paſſi ſunt maleficijs,*
idque non ſolum, vt damnum perſequantur, ſed & pœ-
c *nam c. conuictam.*
9 h Excepta iniuriarum actione. † *Quæ neque hæredi-*
bus eius qui iniuriam paſſus eſt, datur, neque in hæredes
fucientis; niſi lite cum iniuriatore conteſtata. Quod ideo
eſt, quia hæc actio non pertinet ad rem familiarem, ſed
ex mera vindicta deſcendit in bonis noſtris eſſe non dici-
tur, ſaltem ante litem * *conteſtatam; ideo nec conſer-*
ri debet.
i Et ſi qua alia ſimilis. *Exempla Accurſius adducit,*
quæ nos ab initio huius §. adduximus.
K Aliquando tamen. *Dixit de actionibus pœnalibus*
ex maleficijs, quod ea non omnes aduerſus hæredes den-
10 *tur:* † *nunc aliam eſſe naturam actionum ex contractu,*
nempe quod hæredibus & in hæres competant, oſtendit.
Et ne quid huic tacitæ regulæ obijceretur, occurrit per
Antiphoram, proponitque quandam eius exceptionem.
l Non competit. *Tametſi regulariter actiones ex con-*
tractibus & hæredibus, & contra hæredes concedan-
11 *tur, vt ſæpe dictum eſt,* † *fallit tamen hoc in actione de*
dolo quæ naſcitur occaſione contractus; veluti ſi teſtator
dolo aliquem induxerit ad contrahendum, qui alias nullo
modo contraxiſſet; hic quidem nulla eſt actio ex contra-
d *ctu, cum is nullus ſit cui dolus cauſam* d *dedit, ſed occa-*
ſione huiuſmodi contractus indulgetur de dolo actio, quæ
in hæredem non datur, niſi quatenus ad eum ex dolo denit
e *nit* e *defuncti.*
f m Ab ipſis principalibus. *Vel eorũ* f *procuratoribus.*
12 n Fuerint conteſtatæ. † *Lite enim cum defuncto ſemel*
conteſtata, qualibet actiones pœnales & hæredi, & in hæ-
redem dantur, propter quendam quaſi contractum, qui
g *ex litis conteſtatione* g *oritur; qui quaſi contractus, eſt*
h *cauſa huius tranſmiſſionis in* h *hæredem. Et hoc in om-*
nibus ex maleficio actionibus locum habet, vt conteſta-
tione quaſi contractu & hæredibus acquirantur, & in
i *hæredes tranſeant. Quorſum facit, quod* i *Paulus ſcri-*
bit; Pœnalia iudicia ſemel accepta, in hæredes tranſ-
K mitti. *Et* K *Vlpianus.* Omnes pœnales actiones poſt
litem inchoatam, etiam ad hæredes tranſeunt.
o Hæredibus dantur. *Non ſolum vt poſſint peragere*
cœptam & conteſtatam litem, ſed & eius inſtantia per-
l *empta: rurſus eandem actionem quaſi perpetuatam* l
mouere.
13 p Tranſeunt. † *Excipiuntur tamen duo caſus, in quibus*
etſi lis conteſtata ſit, in hæredes tamen non tranſeunt, vt-
puta in actione de dolo, & reuocatione lata ſententia de
ingenuitate alicuius. Nam de dolo actio intra biennium
m *continuum inchoari, finirique debet;* m *nec continua-*
tur per litis conteſtationem. Cauſa verò inchoata ſuper
reuocatione in ſeruitutem vel libertatem, non poteſt poſt
quinquennium intendi: & ſi intra hoc tempus moriatur
n *is, de cuius ſtatu agitur, iudicium prorſus* n *extinguitur.*

ADDITIONES.

a l. In hæredem. 5. de cal. & l. in hæredem. de dolo.
b l. In hæredem in princ. de calum.
c l. Si cum exceptione, §. poſt annum in fine, de eo quod met. cauſa.
* l. Iniuriarum, 28. ff. hoc tit.
d l. Et eleganter, de dolo malo. & l. vlt. pro ſoc.
e l. Si plures, §. 1. & l. in hæredem. de dolo.
f Faber hic.
g l. 3. § Idem ſcri. pec. ibi Bar. l. 1. §. 1 de præt. ſtip.
h Bart. in l. 1. de priu. deli. Cyn. & alij in l. 1. C. ex del. def.
i l. Pœnalia, 164. de reg. iur.
k l. Omnes pœnales, 26. de actio. & oblig.
l l. Vlt. C. de præſcript. 30. vel 40. annor.
m l. Vlt. C. de dolo.
n l. 1. §. Sed interdum & l. 2. §. vlt. ne de ſta. defun & l. 1. C. eo.

§. Supereſt.

1 *Omnia iudicia abſolutoria eſſe, quomodo accipiendum.*
2 *Reus ante litis conteſtationem ſatisfaciens, non tenetur expectare Iudicis abſolutionem.*
3 *Quando reus dicatur ſatiſfacere actori.*
4 *Cautela eſt, quòd reus ante litem conteſt. offerat ſatiſfactionem.*
5 *Duplex intellectus ad hunc § circa verbum Abſoluere.*

Supereſt vt admoneamus, quod ſi ante rem iudi-
catam is, a cum quo actum eſt, b ſatisfaciat actori:
officio Iudicis c conuenit, eum d abſoluere: licet
in ea cauſa fuiſſet iudicij accipiendi tempore, vt dam-
nari deberet. Et hoc eſt, quod antea vulgo diceba-
tur. e Omnia iudicia abſolutoria eſſe.

Pro coronide *elegans dogma ſubijcit Imperator: vi-*
delicet, in omnibus actionibus hactenus expoſitis, in qui-
bus ad condemnationem concluditur, officio Iudicis conue-
nire, vt reum abſoluat, ſi ante ſententiam ſatisfaciat
1 *actori.* † *Et ideo vulgo dici* a *ſolet,* Omnia iudicia
a abſolutoria eſſe, *quod non ad neceſſitatem iuris, ſed ad*
poteſtatem Iudicis refertur. An autem hoc indiſtinctè
b *procedat,* b *Alciat. in libro, quem* de eo Quod in-
tereſt, *inſcripſit, vbertim explicat, ad quem iuris ſtu-*
dioſos remitto.
a Cum quo actum eſt. *Lite ſcilicet iam conteſtata: &*
2 *fortè iam factis probationibus.* † *nam ſi reus ante ac-*
ceptum iudicium paratus eſſet ſatisfacere, nõ foret opus,
vllam Iudicis abſolutionem expectare, cum nec iudicium
c *ſubire cogatur paratus ad* c *ſoluendum.*
3 b Satisfaciat actori. † *Quid eſt, quod ait, ſatisfaciat?*
Certè qui rem, quæ petita eſt, reſtituit poſt litem conte-
ſtatam, non aliter ſatisfacere videtur, quàm ſi cum fru-
d *ctibus & omni cauſa reſtituat, & ſumptus in litem* d
factos. Eſt enim ſatisfacere, deſiderium actoris imple-
re, qui hæc omnia ex iudicio conſequi deſiderat, & ad
quæ,

ADDITIONES.

a Hic in fine.
b Cap. 8.
c l. Si reus paratus, 73. de proc.
d l. Propterea, 20. de reg. iur.

a quæ, ſi pergat reus litigare, damnandus a eſt. Proderit
autem maximè reo abſolutio, ſi forte condemnatio igno-
b minioſa futura b erat: vel aliàs pœnam iudicato inge-
c reret, quod c Bart. alibi pluribus docet. † Semper ta-
4 men conſultius eſt conuento, ante acceptum iudicium of-
ferre ſatisfactionem, quòd illo caſu abſolutio pendeat ex
Iudicis arbitrio: hoc verò, etſi velit, condemnare non
d d poſſit. Sed quid ſi reus paratus quidem ſit ſoluere, non
tamen habeat copiam illius, cui debeat? & tunc per edi-
ctum citandus eſt: poteſtque ex mandato Iudicis fieri
e c conſignatio & depoſitio.
c Conuenit. Et ſic ipſius voluntati atque arbitrio re-
linquitur.
5 d Abſoluere. † A proceſſu ſcilicet & obſeruatione iu-
dicij. à cauſa enim iam eſt abſolutus per ſatisfactionem:
ideo non eſt neceſſe, eum diffinitiuè abſoluere ab actione
f & actoris f iure. Atque ita Accurſius & Platea hic
g Imperatorem interpretantur. g Alij tamen malunt,
reum tali caſu in vniuerſum abſoluendum eſſe: non mo-
do ab inſtantia, ſed etiam ab ipſa cauſa: in quam ſenten-
tiam & ipſe inclino: tum quia hoc vtilius erit reo, vt ſi
fortè non valeat probare ſolutionem, poſſit abſolutionem
h docere: tum quia ſi ab obſeruatione iudicij h abſolue-
retur, ſolum acta cauſæ annullarentur: quod reo parum
prodeſſet. Quanquam autem reus ante ſententiam ſa-
tisfaciens actori, abſoluatur: quò ad principale, in expen-
i ſis tamen condemnandus erit, ſi temerè i litigauerat.
Idem erit, ſi res vel ſpecies debebatur, & erant acceſſio-
k nes: in his enim fiet nihilominus k condemnatio.
e Omnia iudicia abſolutoria eſſe. Olim omnia iudicia
abſolutoria dicebantur, id eſt, non coacta, & adiunctam
ſententiæ pronunciandæ neceſſitatem habentia, ſed libera
& ad ciuium concordiam potius, quam ad ſeueritatem
comparata, ſicut Hot. hic ait, exemplum ex Cicerone re-
ferens in orat. pro Q. Roſcio. De hoc dicto vide etiam,
quæ Alciat. lib. 7. Parer. cap. 12. ſcripſit.

ADDITIONES.

a l. 1. Qui ſatiſd. cog.
b l. 1. De his qui not. infam.
c l. Infamiam. de pub. iud. l. iuſiur. & ad pecunias, 34. de iu-
reiurando.
d Dicta l. ſi reus paratus. & Egui. Ba. hic.
e Tex. & ibi Bart. in d. l. ſi reus paratus.
f Io. de Plat. hic.
g Faber hic.
h l. Properandum. C. de iud.
i Arg. l. ſi quis inficiatus, 13 depoſ. Bar. l. ſi rem, 29. de pig. act.
k Faber hic.

De Exceptionibus. Tit. XIII.

1 Collocatio huius tituli defenſa.
2 Exceptio vnde deſcendat.
3 Exceptiones per quæ verba olim concipiebantur.
4 Exceptionis etymus non eſt ab excludenda actione.
5.6 Exceptio nonnunquam præſcriptio dicitur, & vnde hoc
proueniat.
7 Exceptio & præſcriptio quomodo differant.
8 Exceptionis deſcriptio, & num. 12.
9.11 Exceptio genericè & ſpecificè accipitur.
10 Exceptio & defenſio an inuicem differant.
13 Exceptio intentionis, an propriè exceptio dici poſſit.

1 Iuſta † planè eſt huius tituli collocatio. Quia enim
hactenus de actionibus diximus, actorumq; intentionem
a inſtruxit Iuſtinianus, nunc recto ordine ad eorum quo-
que partes tranſit, qui ſupradictis actionibus pulſantur a
qui R E I appellantur propria & ſpeciali ſignificatione,
eoſque pariter inſtruit, qua ſeſe ratione tueri poſſint, &
2 excipere, actorumque impetus depellere. † Quod ad de-
claratione rubricæ, attinet principiò videndum, quid 8
ſignificet exceptio; quippe verborum prior, rerum potior
a eſt interpretatio. Exceptio ab excipiendo deſcendit, vt
enim, cum ex re ula detrahimus caſus quoſdam, excipe-
re dicimur: ſic & cum actioni propoſitæ non eſſe locū con-
3 tendimus. † Quod ex ipſis exceptionum formulis paſſim
in iure obuijs palam fit. Per aduerbia enim, Niſi & ſi
non, fere concipiebantur à Conſultis: veluti, Si nō con-
b uenit, vt eadē res mihi quoq; pignori b eſſet. Si nō mi
c hi mandatū ſit, vt à creditorib. c peterē. Si non inter
creditorē eum, ad quē vſusfructus pertinet, conuene-
d rit, vt vſusfructus d pignori ſit: Si nō contra tabulas
e bonorū poſſeſſio filio dari e potuit. Si in ea re, de qua
f agitur, præiudiciū hæreditati non f fiat. Niſi ſipæ
g tuendæ cauſa factum g ſit. Si ea res iudicata non ſit
h inter te, & eum, cui h vendidiſti; & ſi quæ ſunt ſimi-
i les formulæ, in quibus ſemper ſubaudiendum eſſe Rectè
4 ageres, niſi, vel, ſi non, &c. † Errant ergo, qui putant,
exceptionis etymum ab excludenda actione eſſe: quoniam
i i. Vlpianus exceptionem magis deſcribere voluit, quàm
5 originem eius explicare. † Solet autem exceptio non ra-
K ro ab antiquis conſultis & præſcriptio K dici: vnde etiā
l eſt titulus in l Pandectis, De exceptionibus, ſeu præ-
ſcriptionibus. Et alibi traditur, præſcriptiones ſori à
principio à litigatoribus opponēdas eſſe. Item omiſ-
ſam præſcriptionem dilatoriam poſtea exerceri non
m m poſſe. & ſi qui ſunt ſimiles loci, in legibus paſſim
n n obuij. † Sed vnde hoc ſit, quòd præſcriptio pro exce-
6 ptionē accipiatur, non videntur Doctores ſatis intellexiſ-
o ſe. Mihi veriſimile videtur. o Exceptiones reorū ideò
olim præſcriptiones fuiſſe dictas: quoniam ſicut actiones
certas olim habebant formulas & conceptions, in qui-
p bus cadens à ſyllaba cauſa cadebat, p quas Iuſtinianus
ob id ſuſtulit: ita exceptiones quoq; certis formulis con-
ceptæ fuerant & conſtitutæ, ne pro arbitrio poſſent à reis
conuentis extra rem (vt nunc ſæpè fit) proponi. Nam
præſcribere inter cætera ſignificat ſtatuere aliquid, & cer-
to ordine concipere. Hinc ergo factum eſt, vt exceptiones
indifferenter, ſiue ex alijs diuerſis temporum definitioni-
q bus eſſent productæ, præſcriptiones appellarentur: q vt
eſt tit. in ff. De diuerſis & temporalibus præſcriptio-
r nibus. Vnde r Modeſtinus, Vtrobique enim inquit,
præſcri-

ADDITIONES.

a l. 1. ff. Si certum petatur.
b l. Si debitor, 10. de pig. & hyp.
c l. Atque ſi hoc. de procur.
d l. Si is qui bona, 11. § vſusfr. de pign.
e l. Si præteritus. de bon. poſſeſ. cont. tab.
f l. 1. Famil. erciſc.
g l. 1. §. Labeo ſcribit. de fluminibus.
h l. Si à te. de exc. rei iud.
i l. 2. De except.
k l. Quinque pedum. C. fi. reg.
l l. Vlt. C. fi. reg.
m l. Pen. dict. tit.
n Quorum Alc. aliquot congeſſ. in rep d. l. quinque pedum.
o Oldend. in tract. de præſcript.
p Gail. lib. 10. c. 9. Alc. in l. pecuniæ verbum, 178. de verb. ſign.
q l. 1. & 2. C. de for. & im. ſub.
r l. Nihil, 12. in princ. de inoffic. teſtam.

a præſcriptione ſubmonebitur. *Et* a *alibi, non ſemel*
7 *exceptionem rei iudicatæ vocat præſcriptionem.* † *Al-*
b *ciat.* b *tamen exceptionem à præſcriptione diſtare cen-*
ſet, tanquam genus à ſpecie: nempe quòd exceptio gene-
rale nomẽ ſit cuiuſcunq; defenſionis, quoquo modo actio-
ni obiectæ: præſcriptio vero ea propriè dicatur, quæ dire-
ctò intentioni agentis nõ aduerſatur, nec eam prorſus ne-
gat, ſed contendit, ne admittatur eo, quo agitur, modo.
Poſt interpretationem verborum nunc rem ipſam videa-
8 *mus.* † Exceptio itaq; c (*Vlpiano autore*) eſt actio-
c nis excluſio. *Sed hæc declaratio, id eſt, vocis interpre-*
tatio potius eſt, vt paulò ante dixi, quàm definitio. clarius
enim & apertius eſt, excludere ſubaudi, obligationem,
actionemque ex ea promanentem, habet tamen eiuſmo-
di declaratio vim definitionis. Quia verò hæc ſpecifica
tantùm exceptioni conuenit: ideo largius definienda eſt.
9 † *Sciendum enim eſt, ſicut actionis, ita & exceptionis no*
men generice & ſpeciatim accipi in legibus. Generali
appellatione exceptio dicitur omnis defenſio, qua conuen
tus agentem in iudicio à ſe depellit: ſiue iure ei competat
actio, ſiue de facto tantum experiatur. Nam & dilato-
ria, & ſolutæ intentionis excluſiones, propriè exceptiones
d d *dicuntur.* † *Et accepta hac ſignificatione nihil diſtant*
10 *exceptio, & defenſio: vnde plerumque defenſionis ver-*
e *bo pro exceptione vtuntur Conſulti.* e † *Speciali autem*
11 *acceptione hæ ſolum depulſiones vocantur exceptiones*
12 *quibus actiones excluduntur.* † *Poteſt ergo exceptio ge-*
f *nerica ſic rectè* f *definiri:* Exceptio eſt actionis vel
intentionis excluſio, actionis *quidem, ſi ea de iure agen*
ti competit, ſed non cum effectu actionis: intentionis ve-
rò, ſi actori iure nulla datur actio, ſed tantum de facto
experitur. Dixi *autem,* actionis vel intentionis, *diſiun-*
ctim ideò: quia exceptio quandoque actionem, quando-
13 *que intentionem tantum excludit.* † *Scio* g *pleroſque*
g *controuertere, num exceptio ſolius intentionis, propriè*
exceptio dici poſſit? cum ducto argumento ab etymo vo-
cis, ita demum quis dicatur propriè excipere, quan-
do excludit actionem actoris fundatam, ſed quando
reus negat, quod petitur, non poteſt dici, actorem exclu-
ſiſſe, cum intentionẽ needum fundauit. Verum ſuprà oſten
ſum eſt, exceptionem non ab excludenda actione dictam:
ſed ab excipiendo deſcendere & negari haud poteſt, quin
& is propriè excipiat, qui actorem de facto agentem de-
pellit, eiuſque fundamentum, ex quo deducere nititur, a-
ctionem auertit ac depulſat. Excipit ſiquidem reus, cum
actionem de facto ab actore propoſitam ei non compete-
re oſtendit. interim non inficior, quin interdum cũ actio-
ne etiam intentio excludatur, vt in actione doli, vel me-
tus videre eſt, attamen in comperto eſt, mixta ſub ſim-
h *plicibus* h *contineri. Et hæc ad protheoriam præſentis*
tituli in gratiam tyronum præfari libuit.

ADDITIONES.

a l. Qui agnitis. de exc. & præſcr.
b Dicta l. quinque pedum.
c Dicta l. 2. de exc.
d Alc. in l. verbum oportebit, 8. § actionis, de verbor. ſignific.
e l. Si quidem. l. ſi quis. C. de exc. l. 1. de m. & ſac.
f Pan. in rub. extra, de except.
g Fel. & Dec. in d. rub. de exc.
h Glo. in l. 2 in princ. & ibi Zaſ. de verb. obl. & Ang. in §. omnium, ſup. de act.

Princip. tit.

1 *Exceptiones quando rei vel perſonæ cohærere dicantur.*
2 *Exceptionum alia iuris, alia facti.*
3 *De exceptione, Quod metus cauſa, & quod ſit in rem ſcripta.*
4 *De quo metu ea exceptio intelligenda.*
5 *Exceptio doli explicatur.*
6 *Exceptionem doli duplicem eſſe.*
7 *An doli exceptio detur contra hæredes doloſi.*
8 *Exceptio doli perpetua eſt.*
9 *Exceptio in factum, ſiue erroris declaratur.*

Sequitur vt de exceptionibus diſpiciamus. Comparatæ autem ſuot exceptiones deſcodendorũ a eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, *b* iuſta ſit: tamen iniqua ſit aduerſus eum, cum quo agitur. *c* Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod nõ debueras promittere: palam eſt, iure ciuili te obligatũ eſſe: & actio qua intenditur dare te oportere, efficax eſt, ſed iniquum eſt, te condemnari. Ideoq; datur tibi *d* exceptio, Quod metus cauſa, *e* aut doli mali, *f* aut in factum compoſita ad impugnandam actionem.

a Eorum gratia cum quibus. *Id eſt, reorum. Sic enim*
a *ipſe* a *Vlpianus hæc verba interpretatur. Nec intereſt,*
an cum principalibus reis debendi, eorumque hæredibus
agatur: an vero cum eorum fideiuſſoribus, mandatarijs,
b *& ſimilibus* b *perſonis. Si tamen ſit exceptio, quæ rei*
c *cohæreat: ſecus in exceptione cohærente* c *perſonæ.*
1 † *Dicũtur autem exceptiones cohærere rei, quæ radicem*
obligationis concernunt: vt eſt exceptio doli mali, iuriſ-
iurandi, pacti de non petendo, non numeratæ pecuniæ. In
perſonam autem dicuntur exceptiones cohærere, quæ per-
ſonam, eiuſque qualitatem potius concernunt, quàm ra-
d *dicem* d *obligationis.*
b Iuſta ſit. *Hoc eſt, ſit efficax ad agendum, inſpecto*
ſcilicet ſummo iure ciuili.
2 *c* Verbi gratia. † *Hic meminiſſe oportet, quod Inter-*
pretes vulgo tradunt, exceptionem aliã eſſe iuris, aliam
facti, ſiue intentionis. exceptio iuris *eſt, qua eliditur*
actio illius, cui de iure quidem actio competebat, ſed non
cum effectu exactionis: & huius tria hic exempla refe-
runtur: nempe exceptio metus, doli, & in factum loco
doli, contra parentem & patronum, quas ſigillatim mox
examinabimus. Facti verò eſt, quando actori de iure
nulla cõpetit actio, ſed de facto tantum agit: vt quia vel
ab initio nõ habuit actionem: vel habuit quidem, ſed iam
prorſus eſt extincta, tales ſunt, exceptio rei iudicatæ,
tranſactionis, iuriſiurandi, confeſſionis, & id genus aliæ.
e *Cuiacius* e *tamen aſſerit, nullam eſſe exceptionem, quæ*
dicatur facti.
* *e* Errore. *Id eſt, imprudentia. Exempla apud* * *Vl-*
pianum extant.
3 *d* Exceptio Quod metus cauſa. † *Prima exceptio,*
cuius hic ſit mentio, eſt exceptio, Quod metus cauſa,
quæ

ADDITIONES.

a l. 3. De iureiur.
b Ang. in rub. huius tit. num. 10.
c l. Exceptiones, 7. hoc tit. l. quia perſonale, 13. & ibi Bart. ſoluto matrim.
d Exempla ſunt in d. l. except.
e In l. ſi tibi, 17. de pactis.
* In l. Iulianus ait, 7. de doli except.

a quæ datur aduerſus petentē id, quod promiſſum eſt a per
metum. Et quemadmodum actio Quod metus cauſa,
qua petimus rem metu extortam cum omnibus acceſſio-
nibus nobis reſtitui, vtcunque in perſonam ſit ex maleſi-
b cio violentæ concuſſionis, in rem tamen ſcripta b cenſe-
c tur: ita exceptio quoque metus in rem ſcripta c eſt.
4 † Non autem quilibet vanus timor, puta alicuius vexa-
tionis, vel periculi remotioris, ſed præſentis mali, aut ve-
riſimiliter mox futuri metus hic intelligendus eſt, qui me-
d rito etiam in hominem conſtantiſſimum cadere d poſſit.
5 e Aut doli mali. † Altera exceptio doli eſt, quæ ad-
uerſus exigentem id, quod dolo malo actoris promiſſum
e eſt, e competit: ideo inuenta, ne dolus ſuus cuiquam pa-
trocinaretur. Neceſſe autē eſt in hac exceptione, vt eam
obijciens alleget, dolo actoris factum eſſe. De dolo enim
agentis excipere oportet, non alterius, niſi in caſibus, in
f quibus dolus vnius alteri f nocet: † Porrò hæc de do-
6 lo exceptio duplex eſt, vna, quæ principaliter ex ipſo con
tractu datur, vt ſi dolo me induxiſti, vt tibi promitterem,
& hæc condemnatum infamat, & quia odioſior eſt, ſi quis
g debitor ea tutus exceptione vltrò ſoluat, g non repetit.
Altera eſt, quæ non oritur tempore contractæ obligatio-
nis, ſed magis ex quodam facto poſtea ſubſecuto, veluti,
ſi pactus nō peteres ante Kalēdas, nihilominus ante eum
diem petas. Et hæc quidem exceptio conuenit cum ex-
h ceptionibus in factum, nec vllatenus h infamat, eſtque
fauorabilior, vt ſi quis, cum ea tutus eſſet, per errorem
i i vltrò ſoluerit, poſſit condicere. † Illud quoque adden-
7 dum eſt circa doli exceptionem, quod ea ex perſona illius,
cui obijcitur, perſonalis ſit, ideoq; non poſſit contra alium
opponi, quàm eum, qui dolum commiſit, eius ve hæredes,
in id, quod ad eos peruenit, hoc eſt, quatenus ex dolo de-
functi locupletior ad ipſos hæreditas peruenerit, aut quo
k minus perueniret, fraude eorum factum k eſt. Exci-
l piuntur tamen hæredes parentum, vel l patronorum.
Cæterum ex perſona eius, qui hanc exceptionem obijcit, in
rem ſcripta eſt, ſi quidem in excipiendo non principali-
m ter quæritur de autore doli, ſed an in ea re dolo malo ali-
8 quid factum ſit. m † Eſt autem perpetua hæc exceptio
n doli, vtcumque actio de dolo biennio tantum n duret.
9 f Aut in factum. † Tertia exceptio in factum eſt, quæ
datur contra eum, qui exigit id, quod quis errore, quaſi
deberet, promiſit. Quia verò errorem iuſtum eſſe opor-
o tet. διηγηματικῶς, id eſt, narratiuè, hæc exceptio o op-
ponitur, in factum dicitur. Oportet enim in iure apud
Prætorem narrare factum, vt exiſtimet, an iuſtus error
p p fuerit. Alij verò hanc exceptionem erroris dicunt,
qua & illi ſeſe tueri poſſunt, qui eius rei incuſantur, quam
neſciuerunt iure ciuili prohibitam. Non enim facti ſolum
ignorantia, ſed & iuris ciuilis ad effugiendum damnum
q excuſat. Itaque ſentiendum eſt in ijs q caſibus, in qui-
bus ignorantia facti aut iuris nobis non noceat.

ADDITIONES.

a l. Si donationis. C. quod met. cau.
b l. Metum autem. §. vlt. quod met. cau.
c l. Apud Celſum, 4. §. metus cauſa. 33. de dolo malo, & me. exc.
d l. Metum autem, cum aliquot ll. ſeq. quod met. cauſa.
e l. 1. De doli except.
f De quibus vide Glo. in l. 2. §. docere, de dol. except.
g l. Qui exceptionem, 40. & ibi Glo. de cond. indeb.
h l. 2. §. Item quærit, de dol. except.
i l. Si non ſortem, 26. §. indeb. de cond. indeb.
k l. Si plures. l. in hæredem. cum l. ſeq. de dolo malo.
l l. Apud Celſum, 4. §. aduerſus parentes. 16. de do. ma. & me. except.
m l. 2. §. Planc. de dolo malo, & me. except.
n l. De dolo. C. d. dol.
o Theoph. hic.
p Io. And. in cap. ignorantia, de reg. iur.
q Quos habes in l. regula. de iur. & fact. ign.

§. Idem iuris.

1 Exceptio non numeratæ pecuniæ attingitur.
2 Exceptio non numeratæ pecuniæ proprie in mutuo locum habet.
3 Pecuniæ appellatione res mobiles & immobiles continentur.
4 Exceptio non numeratæ pecuniæ, biennio durat.

a Idem iuris eſt, ſi quis quaſi b credendi cauſa c pecuniam à te ſtipulatus fuerit, neq; numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere poſſe eum, certum eſt, dare enim te oportet, cum ex ſtipulatione tenearis. Sed quia iniquum eſt, eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ d te defendi debere, cuius tempora nos (ſecundum quod e ſuperioribus libris ſcriptum eſt) conſtitutione noſtra coarctauimus.

1 a Idem iuris eſt. † De exceptione non numeratæ pecu-
a niæ hic §. loquitur: de qua nos plura a alibi ſcripſimus.
Nam ſi quis alicui det ſyngrapham, qua promittit ſe red-
diturum decem, quæ ab eo acceperit ex aliqua cauſa, aut
apocham, qua teſtatur ſe accepiſſe ab aliquo debitum ſpe
futuræ numerationis, aut ſolutionis, non eſt dubium, quin
teneatur obligatione ciuili, vt ſoluat, quod promiſit, &
vt non petat, quod ſe recepiſſe ſcripſit. Verum quia ini-
quum eſt, eum teneri ad reddendum, quod non accepe-
rit: aut ad liberandum debitorem, à quo debitum non ſit
ſolutum, propter nudum ſyngraphæ aut apochæ teſtimo
nium: quare legibus conſtitutum eſt, vt ſi debitor ſcri-
pſerit ſibi numeratam pecuniam, cum non ſit, ei præiudi-
cet ſcriptura, niſi intra biennium exceptionem non nu-
b meratæ pecuniæ b oppoſuerit.
2 b Credendi cauſa. Id eſt, mutuum dandi. † Nam in
mutuo propriè locū habet hæc exceptio. Et obſerua mul-
tum referre, ex qua cauſa ſcripſerit quis ſibi aliquid da-
tum. Nam ſi mutui quidem nomine data ſit cautio, illi,
qui dedit eam, competit hæc exceptio aduerſus eum, in
quem cautio eſt expoſita: ita videlicet, vt ſi ex ea con-
ueniatur, & biennium nondum ſit elapſum, liceat eam il-
li opponere, & actori incumbat, numerationem factam
c c probare. Ex alia vero cauſa ſi quis ſcripſerit, ſe acce-
piſſe quippiam ab aliquo: cogitur ſtare ſuæ confeſſioni,
quam ſcripto fecit: niſi euidentiſſimis probationibus in
ſcriptis habitis oſtendere paratus ſit, ſibi non eſſe exhibi-
tum id, quod ſpe futuræ numerationis ſe accepiſſe, aut
d redditurum d ſcripſerit.
c Pecuniam. Hoc non ſolum de pecunia ſignata acci-
e piendum eſt, ſed de quauis alia re, quæ mutuo dari e ſo-
3 leat. † Nam pecuniæ nomine omnes res tam ſoli, quàm
mobiles

ADDITIONES.

a Supra, de lite. obl.
b l. In contractibus, 4. C. de non num. pec.
c l. Aduerſus. C. de non num. pec.
d l. Cum de indebito, 25 §. vlt. de prob.
e Dicta l. in contractibus, 4.

Digitized by Google

a mobiles a continentur. Quamcunque ergo rem ſcripſi-
mus nos accepiſſe, locum habet hæc exceptio, ſi ea res
data non ſit.
4 d Te defendi. † ſutra biennium, quod præſtitutum eſt,
tantùm enim durat hodie hæc exceptio, licèt olim quin-
b quennis fuerit. Et hoc ad fideiuſſores b quoque & hæ-
c redes c producitur, ſi modo biennium necdũ lapſum ſit.
e Superioribus libris. Nempe libro 3. Iuſtitutionum,
ſub titulo, De literarum obligationibus: vbi diffuſius
hac de re diſputatum eſt.

ADDITIONES.

a l. Pecunia. 178. de verbor. ſignific.
b l. Tam mandatori. C. hoc tit.
c l. Si intra. C. d. tit.

§. Præterea.

1 Exceptio pacti de non petendo explicatur.
2 Eadem illuſtratur per exemplum.
3 Per pactum de non petendo non tollitur præcedens obli-
gatio ipſo iure, ſed tantum per exceptionem.

Præterea debitor ſi pactus fuerit cum creditore, ne
à ſe pecunia peteretur, nihilominus a obligatus ma-
net: quia pacto conuẽto obligationes b non omni-
no diſſoluuntur, qua de cauſa efficax eſt aduerſus eum
actio, quum actor intendit, c ſi paret eum dare opor-
tere, ſed quia iniquum eſt, contra pactionem eum con
demnari: defenditur per exceptionem pacti cõuenti.

1 † Rurſus alia exceptio adducitur: nempe pacti de
non petendo. Depelluntur enim & illi ab agendo, qui
pacti ſunt, ſe non petituros, quòd ipſis ex legitima aliqua
a cauſa debetur. Nam cum exceptio detur ex a æquita-
te, nec quicquam magis æquum ſit, quàm pacta conuenta
ſeruari: palam eſt, etiam nudum pactum de non petendo
habere exceptionis vim, ſi cauſa, ex qua nobiſcum agitur,
talis ſit, vt ipſo iure ſublata per iſtud pactum dici non
poſſit, quales ſunt omnes legitimæ conuentiones, quæ non
ex ſolo iure gentiũ, ſine æquitate naturali, ſed & iure po-
ſitiuo exiſtunt. Nam etſi contra eas poſitum ſit pactum
de non petendo eo, quod nobis ex earum obligatione debe-
tur: tamen quia obligationes penitus non tolluntur con-
trarijs conuentionibus, niſi factæ ſint eiſdem formis, qui-
bus illæ ſunt initæ, quarum obligationes tollere debent:
neceſſe eſt pacti exceptione apud Iudicem elidi, quod re-
liquum de obligatione manſit: propter imbecillitatem pa
cti, quod interuenit contra primam obligationem, vt quod
illic deeſt in tollenda obligatione, Iudicis cognitione &
2 autoritate ſuppleatur. † Dicam (ſi potero) expoſitius.
Mænius ſtipulatus eſt à Titio centum, quæ promiſit ſe illi
daturum pro fundo, quem ab eo emit: poſtea Mænius uen-
ditor fundo nudo pacto pollicetur ſe illa centum ab eo non
petiturum: quod pactum quia ſolum naturalem parit obli
gationem, non poteſt abſque ope exceptionis, id eſt, ipſo
iure, & ſine facto hominis tollere obligationem ex ſti-
pulatione natam, quia non ea ſolum naturalis, ſed & ci-
uilis eſt. Itaque ſi Mænius ex obligatione ciuili, quæ per
ipſum factum non eſt extincta, & ius agendi illi præbet,
præterea quòd naturali obligatione ante iſtud pactum ini-
ta fuerit à Titio iſta centum petat: oppoſita exceptione
de non petendo tollitur ciuilis obligatio, quæ ex ſtipula-
tione ad Mænium manſit, demum interueniente Iudicis
cognitione. Atq; ita quoque pactum de non petendo non
tollit ius petendæ hæreditatis, aut alterius actionis realis,
ſed impedit tantum eas, vt non ſortiantur effectum ſi per
b exceptionem oppoſitũ ſit. Atq; in hunc modum b La-
c gus poſt Bart. & reliquos c Commentatores hanc pa-
cti de non petendo exceptionem eleganter explicuit.
3 a Obligatus manet. † Et ſic per pactum de non petendo
non tollitur præcedens obligatio ipſo iure, ſed exceptionis
demum obiectu: quod intellige de naturali & ciuili obli-
gatione ſimul. Naturalis enim tantum obligatio ſolo pa-
d cto non petendi tollitur, quia d vinculum æquitatis, quo
ſolo ſuſtinebatur, conuentionis æquitate diſſoluitur. Rectè
ergo Paulus ſcribit, quòd ſi creditor reum, qui pactum de
non petendo fecit, in ius vocauerit, iſque reus pacti exce-
e ptionem non oppoſuerit, extincto e primum ſolo pacto
naturali, ciuilis per pacti oppoſitionem elidatur, hoc eſt,
extinguatur & perimatur.
b Non omnino. Id eſt nõ ipſo iure, nec funditus. Nam
tale pactum ſolam naturalem obligationem extinguit ip
ſo iure, vt paulò ante quoque dixi.
c Si paret eum dare oportere. Id eſt, ſi intendat actio-
nem perſonalem. Fuit enim hæc olim actionis in perſo-
nam formula, ſicut alibi annotauimus.

ADDITIONES.

a Glo. in l. qui æquitate, 12. de dol. mal. except.
b In meth. iuris ciuil.
c In l. ſi vnus, 27. §. pactus ne peteret. de pact.
d l. Stichum aut Pamphilum 95. §. naturalis. de ſol.
e Vide Co. lib. 2. Miſcel. cap. 10.

§. Æquè ſi debitor.

1 Exceptio iuriſiurandi explicatur.
2 Cauſa ſemel iuramento deciſa, non poteſt prætextu per-
iurij retractari.
3 Iuramentum procuratoris aut defenſoris rei, domino
prodeſt.
4 Simplex procurator non poteſt iuramentum deferre.
5 Procurator in rem ſuam quis dicatur.
6 Iuramentum ſpontaneum nullam vim habet.
7 Eadem uis iuramenti remiſſi, quæ præſtiti.
8 Iuſiurandum æris alieni emplaſtrum.
9 Iuramentum prodeſt, ſiue quis in perſonam, ſiue in rem
actione conuentus ſit.
10 Iuramentum affirmatiuum maiorem vim habet, quàm
negatiuum, & quæ ſit diuerſitatis ratio. num. 11.
12 Iuramentum etiam ſucceſſori iurantis prodeſt.

Æque a ſi debitor b creditore c deferente d iu-
rauerit, nihil ſe dare oportere: e adhuc obligatus per-
manet, ſed quia iniquum eſt, de periurio quæri: f de-
fenditur per exceptionem g iuriſiurandi. h In ijs
actionibus, quibus in rem agitur ęque neceſſarię ſunt
exceptiones. veluti ſi petitore deferente poſſeſſor iu-
rauerit, i eam rem ſuam eſſe, & nihilominus petitor
eandem rem vendicet. Licet enim verum ſit, quod
intendit, id eſt, rem eius eſſe, iniquũ tamen eſt k poſ-
ſeſſorem condemnari.

1 † Enarratur hoc loci exceptio iuriſiurandi, quæ com
a peta aduerſus actionem tam in rem, quam in a per-
ſonam, docetque hic Iuſtinianus, iuſiurandum præſtitum
à reo, quòd nihil debet, nõ tollere præcedentem obligatio-
nem,

ADDITIO.

a De vtraque eſt Gl. in §. item ſi quis poſtulante. ſupra, de act.

Digitized by Google

nem, ſed contra petentem exceptionem iuriſiurandi con-
cedi. Sicut enim pactum non petendi non extinguit ciui-
a lem obligationem, ſed duntaxat naturalem, vt a pau-
b lò ante oſtendimus, ita & b iuſiurandum. Si autē præ-
ſtetur ab actore iuramentum in perſonali actione, tunc ſi
formiter iuratum ſit, datur actio ex eo contractu, ſin in-
c formiter, actio in factum c competit. Quando autem
d dicatur formiter, vel informiter iurari, d alibi oſten-
ſum eſt. Obſerua ergo, actorem volentem arguere reum
periurij, non admitti ad agendum primæua actione, ſed
per exceptionem iuriſiurandi ab eo delati, & à reo præſti-
2 ti ipſum ab agendo excludi. † Quia cauſa ſemel iuramen-
to deciſa non poteſt prætextu periurij amplius retracta-
e ri niſi hoc inter partes nominatim ſit e conuentum. Sunt
& alij caſus, in quibus non obſtante iuramento prima lis
reſtauratur: quos Accurſius & Plat. hic recenſent.

a Si debitor. Eiuſve procurator, aut defenſor, qui vltrò
3 ſe liti obtulit. † Nam iuſiurandum defenſoris vel pro-
curatoris rei ab aduerſario delatum prodeſt domino, ex-
ceptionemque ei parit: ſicut contra, ſi actoris procura-
tor iurauerit reo deferente, ei quoque ex tali iuramento
f actio f naſcitur.

b Creditore. Vel eius procuratore generali, aut etiam
ſpeciali ſi idipſum ei nominatim mandatum ſit, vel ſi ſit
g procurator in rem ſuam g factus. † Simplex enim pro-
4 curator, non habens ſpeciale mandatum deferendi iuſiu-
h randum, etſi deferat, non eſt h audiendus. † Is verò
5 intelligitur in rem ſuam factus eſſe procurator, cui alius
ceſſit ſuam actionem, aut cui adiudicata ſunt bona, aut
data nomina in ſolutum per iudicem exequentem, cum
i aliud in bonis conuicti non reperiretur. i Quibus autem
verbis conſtituatur talis procurator, Bart. & Doctores
k K ſuis locis demonſtrant.

6 c Deferente. Rectè addit deferente, † quia iuramen-
tum ſpontaneum, id eſt, non delata iurandi conditione
l præſtitum, nullam vim habet: vt l alibi diximus.

d Iurauerit. Vel cum iurare paratus eſſet, remiſſum ſit
7 ei iuſiurandum. † Eadem enim vis eſt & efficacia iura-
m menti remiſſi, atque m præſtiti.

e Adhuc obligatus. Saltem ciuili obligatione: natura-
n lis enim ipſo iure perempta iam n eſt.

f Defenditur per. Si conueniatur ex ciuili obligatione
adhuc durante: nec refert, an prior actio, ad quam ſub-
mouead am iurauit, rurſus inſtituta ſit: vel alia quapiam
o idem o petatur.

g Iuriſiurandi. Quod ſcilicet vim iudicati obtinet: adeò
vt nihil aliud quæri debeat, quàm an iuratum ſit: remiſ-
p ſa quæſtione, p an debeatur: quaſi ſatis probatum ſit
8 iureiurando. † Et hinc intelligitur, cur Laberius iuſiu-
randum æris alieni emplaſtrum eſſe dixerit, apud Gell.
lib. 16. cap. 7.

9 h In ijs quoque. Dixit, conuento perſonali actione pro-
deſſe iuramentum: nunc idem in vendicationibus, id eſt,
realibus actionibus locum habere oſtendit. Quare ele-
q ganter q Vlpianus. Quacunque (inquit) actione quis
conueniatur, proficiet ei iuſiurandum: ſiue in perſo-
nam, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue pœnali actione
agatur, ſiue de interdicto: ſed etſi de conditione per-
ſonæ fuerit iuratum, Prætor iuſiurandum tuebitur.
Hæc ille.

10 i Eam rem ſuam eſſe. † Et hæc iuriſiurandi formula
affirmatiuè concepta maiorem vim habet, quàm negati-
uè: puta, rem petitoris non eſſe. Nam ſi reus iuret,
rem non eſſe petitoris, habet ſolum exceptionem: ſin au-
tem ſuam eſſe iuret, habet etiam actionem aduerſus de-
r bitorem: ſi fortè ipſum rei poſſeſſione excidere r con-
11 tingat. † Sed cur tam variè? quia priori caſu, quando
reus iurat, rem petitoris non eſſe, non inde ſequitur, ob id
ſuam eſſe, poteſt enim neutrius eſſe, itaque meritò ex ta-
li iuratione nulla ei actio naſcitur. Secus eſt quando rem
ſuam eſſe iurauit, petitore deferente, quoniam hoc caſu
ex iureiurando noua actio quæritur iuranti aduerſus pe-
titorem, qui iurandi conditionem detulit, ſicque conſen-
ſit rem iurantis eſſe. Habet etiam Publicianam hoc ca-
ſu is, qui iurauit aduerſus quemlibet alium, ſi nitatur ex
ſ iuramento & traditione ſ ſecuta.

K Poſſeſſionem condemnari. Propter iuriſiurandi re-
12 ligionem, † quæ vim ſuam non ſolum in eo habet, qui iu-
rauit, ſed in quocunque alio, qui ei ſucceſſit, etiamſi titu-
t lo t ſingulari. Vides ergo, iuramentum à nobis præ-
ſtitum etiam alijs proficere, quanquam alijs non noceat,
quod ipſi detulimus.

ADDITIONES.

a §. Prox præced.
b l. Vlt. de iureiur.
c l. Nam & poſtea, 9. §. 1. de iureiur.
d In d. §. item ſi quis poſtul. num. 10. 30. & 33.
e l. 1. De iureiur.
f Dicta l. nam & poſtea, §. iuſiur.
g l. Iuſiurandum quod ex conuentione, 17. §. vlt. de iureiur.
h l. Alias, 18. de iureiur.
i l. Planè, 5. familiæ erc. & l. 2. C. quan. Fiſc. vel pri. deb. ſup. de exi.
k In l. 2. § vlt. de noui oper. nunc.
l Dict. § item ſi quis poſtulante, & habetur in l. 3. de iureiur.
m Dicta l. nam & poſtea. 9. §. 1.
n l. Stichum, 95. §. naturalis de ſol & d. l. vlt.
o l. Duobus, 28. §. exceptio iuriſiurandi, & §. colonus. de iu-
reiurando.
p l. Non erit, 5. §. dato. de iureiur.
q l. 3. §. Quæcunque. de iureiur. & ibi Zaſ.
r l. Sed etſi poſſeſſori, 11. eod. tit. de iureiur.
ſ Dicta l. nam & poſtea. §. vlt. & ibi Glo.
t l. Ait Prætor. 3. cum l. ſeq. de iureiur.

---

§. Item ſi in iudicio.

1 Res iudicata quid ſit.
2 Sententia quando dicatur tranſire in rem iudicatam.
3 Hæc verba textus, Actum fuerit, quam vim habeant.
4 Exceptio rei iudicatæ tam ex reali, quàm perſonali actione naſcitur, diuerſimode tamen.
5 Quomodo hic ſola naturalis obligatio actionem parat.
6 Exceptio rei iudicatæ vt locum habeat, quæ requirātur.
7 Eadem res peti quando dicatur.
8 Ex eadem cauſa agere quando cenſeamur.
9 Generaliter petens rem, quam ſuam aſſerit, omne ius ſuum in iudicium deduxiſſe cenſetur, obſtatque ei poſtea agenti exceptio rei iudicatæ, ſi ſemel ſuccumbet, fallit, vt num. 11.
10 Eadem res ex diuerſis cauſis noſtra eſſe non poteſt.

Item ſi in iudicio tecum a actum fuerit, b ſiue in rem, ſiue in perſonam, nihilominus c obligatio durat, & ideo ipſo iure d de eadem re poſtea aduerſus te agi poteſt: ſed debes per exceptionem rei iudicatæ adiuuari.

1 Exceptionem rei iudicatæ hic §. enarrat. † Ad pro-
theoriam autem huius exceptionis cognoſcendam cum pri-
mis ſciendum eſt, rem iudicatam non dici ſententiam iu-
dicantis,

dicantis, ſed ipſam rem, quæ finem controuerſiarum Iudi
cis pronunciatione accepit, quod vel condemnatione, vel
a abſolutione a contingit. Itaque quamuis ſtatim, poſt-
quam lata eſt in aliqua cauſa diffinitiua ſententia, res iu-
b dicata dici b poteſt: tamen quamprimum fuerit ab ea
2 appellatum, fingitur non eſſe iudicata. † Ac proinde nec
dici poteſt, ſententiam in rem iudicatam tranſiiſſe, à qua
appellatum eſt, niſi Iudex appellatus eam denuò compro
barit. Si verò appellatione omiſſa effluxerit tempus, quo
appellari à ſententia oportuit, nempe decendium, aut pa-
cto renunciatum ſit appellationi inter litigantes, fingitur
non eſſe appellatum, & ſententia ritè lata in rem iudica-
tam tranſit, quia controuerſiarum finis per eam cauſæ
impoſitus eſt.

a Actum fuerit. Subaudi, & iudicatum ſecundum te,
ita vt ex aliqua cauſa perpetua abſolutionem obtinuerit.
Nam ſi conuentus in rem actione abſolueretur, quia non
poſſideret, neque dolo deſiiſſet poſſidere, & deinde poſſi-
deat, rurſus conueniri poteſt, non obſtante rei iudicatæ
3 exceptione, vtpote cuius nunc cauſa ceſſet. † Habent au-
tem hæc verba, (actum fuerit) eam vim atque empha-
ſim, quod exceptio rei iudicatæ non niſi ad ea pertineat,
de quibus actum eſt: vt licet prima petitio generalis fue
rit, atq; etiam ſententia, ad ea tamen duntaxat pertinere
intelligitur, de quibus fuerit ſpecialiter & nominatim
c c actum. Quod proprie de actionibus perſonalibus acci-
piendum eſt, quarum poſſunt eſſe plures cauſæ.

4 b Siue in rem, ſiue in perſonam. † In hoc enim conue-
niunt realis & perſonalis actio, quòd ex vtraque rei iudi-
catæ exceptio naſcitur, multum tamen eſt diſcriminis in
d ſpeciali conditione vtriuſque, quemadmodum d Pau-
lus reſpondit in hæc verba, Actiones in perſonam ab
actionibus in rem hoc differũt, quod cum eadem res
ab eodem mihi debeatur, ſingulas obligationes ſin-
gulæ cauſæ ſequuntur, nec vlla earum alterius peti-
tione vitiatur. At cum in rem ago, non expreſſa cau-
ſa, ex qua rem meam eſſe dico, omnes cauſæ vna peti-
tione apprehenduntur. Neque enim amplius, quàm
e ſemel, mea eſſe poteſt. Quem Pauli locum e Zaſius
f pulcherrime enarrat, & f Balduin. quoque eundem
pleniori diſtinctione eleganter illuſtrat.

g c Obligatio durat. Nempe g ciuilis; conuerſa rota
quo ad exceptionem pacti de non petendo, & iuriſiuran-
5 di, vbi naturalis obligatio tollitur, remanente ciuili. † Sed
quomodo hæc ſola naturalis obligatio pariet actionem, ci-
uili extincta? cum ex ſola naturali obligatione actio nul-
h la h detur? Reſpondet Bartolus, tametſi naturalis ſo-
la non ſufficit ad producendam actionem, ſufficientem ta-
men eſſe ad iam productam conſeruandam, ſicut contra
i ex ſola ciuili non conceditur i actio, attamen iam nata
conſeruatur, etiam ſi naturalis ceſſet.

6 d De eadem re. † Ut exceptio rei iudicatæ locum ha-
beat, tria coniunctim requiruntur. Primum, vt eadem
res poſteriori iudicio petatur, quę priori iudicio petita trã-
ſierit in rem iudicatam. Deinde vt inter eaſdem perſonas
controuertatur, inter quas pronunciatum antea eſt. De-
niq; vt ex eadem etiã cauſa agatur, ex qua antea actum
eſt, & niſi hæc tria ſimul concurrant, ceſſat rei iudicatæ
k k exceptio. † Dicitur autem eadem res peti non ſolum,
7 cum eadem ſpecies petitur, ſed etiã cum id, quod ad idem
corpus, quod eſt petitum, pertinet, etſi ſpecie diuerſum ſit
à corpore, vt ſi quis cum peteret nauem, ſuccubuerit, &
poſtea tabulas quaſdam, quibus compacta eſt nauis, pe-
l tat, rectè ſubmouebitur exceptione rei l iudicatæ. Idem
m quoque eſt, in m hæredibus, & in ſingularibus n ſuc-
n ceſſoribus litigatorum, quoniam defuncti perſonam ge-
runt, quantum ad iura agendi & defendendi attinet. Sæ-
pe etiam ratione poteſtatis, quam habet perſona in per-
ſonam, aut quam quis ab altero habet ratione mandati,
o vel ſocietatis, diuerſi eadem o perſona cenſentur. † Ex
8 eadem verò cauſa agere cenſemur duobus modis. primò
cum cauſam, quæ in libello expreſſa eſt, poſt latam ſenten-
tiam rurſum in iudicium deducimus, & hoc caſu ſemper
obſtat iudicati exceptio. Deinde cum cauſa in libello non
eſt expreſſa, ſed generaliter aliquid petitum, id quod in
ſolis realibus actionibus licet. Nam in perſonalibus ne-
p ceſſe eſt, cauſam p exprimi. † Iſto autem caſu, quo in-
9 diſtinctè aliquid petitum eſt in rem actione locum habet
iudicati exceptio contra denuo agentem, poſtquam ſuccu-
buit, quia is, qui generaliter rem petit ſibi reſtitui, quam
ſuam eſſe dicit, non expreſſa ſpeciali cauſa, intelligitur om
ne ſuum ius propter quod iſtam rem ſuam eſſe contendit,
in iudicium deduxiſſe, ac proinde denuo agenti obſtat ex-
ceptio iudicati, quia ſcilicet ex eadem videtur agere.
10 † Nam deberi quidem nobis ex diuerſis cauſis poteſt, ſed
q eadem res noſtra eſſe ex diuerſis cauſis q non poteſt. Ita-
que non expreſſo iuris titulo, quo mediante acquiſiuimus
dominium, petentes rem vt noſtram, videmur omnes cau
ſas complexi eſſe, quibus eam rem noſtram factam eſſe
r r putauerimus; atque ita tanquam ex eadem cauſa agen
tes excludimur ab agendo exceptione iudicati, ſi ſemel ſuc
11 cubuerimus, † niſi fortè doceri poſſimus, ex noua aliqua
cauſa dominium nobis contigiſſe poſt illud iudicium, quo
ſ antea contra nos pronunciatum ſ eſt.

ADDITIONES.

a l. 1. De re iud.
b l. Litigantibus. C. de appellat.
c l. 2. C. de iud.
d l. Et an eadem, 14. § actiones. de except. rei iud.
e In d. §. actiones.
f Balduin. hic.
g Hic & l. Iulianus, 60. de cond. indeb.
h l. Iuriſgentium. 7. de pac. l. frater. 38. de cond. indeb. & l. ſi pu-
pil. 127. de verbor. oblig.
i l. Seruus. 27. §. pact. de pact.
k l. Cum quæritur, 12. cum duab. ll. ſeq. de except. rei iud.
l l. Si quis cum totum. 7. de except. rei iud.
m l. Hæredem, 59. de reg. iur.
n l. Si à te, 19. §. à te, de except. rei iud.
o l. Si mater. 11. §. hoc iure, 7. d. tit.
p Dixi ſupra, de actio. in princ.
q l. Non vt ex pluribus, 159. de reg. iur. & ibi Doctor.
r l. Et an eadem. 14. de except. rei iud.
ſ Dicta l. ſi mater. §. eandem.

§. Hæc exempli.

1 Non omnes exceptiones hoc titulo comprehenſas eſſe.
2 Sicut nec in titulo de Actionibus, omnes actiones con-
tinentur.
3 Exempla non reſtringunt regulam.
4 Ciuiles exceptiones quæ?
5 Prætoriæ exceptiones quæ?

a Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioqui quæ
ex multis varijsque cauſis exceptiones neceſſariæ ſint,
ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris in-
telligi poteſt. b Quarum quædam ex legibus, vel
ex ijs, quæ legis vicem obtinent, vel ex Prætoris iu-
riſdictione ſubſtantiam capiunt.

1 *a* Hæc exempli. † *Neque enim omnes nominatim ex-*
ceptiones in hoc titulo perſequi Iuſtinianus voluit, ſed
duntaxat vim earum, & poteſtatem oſtendere exemplis
quibuſdam, ac deinde diuiſione bimembri genera earum
complecti, memor bonus Princeps, tyronum animos non
eſſe mox in primo limine legitimi ſtudij nimia rerum co-
2 *pia obruendos, ac grauandos, &c.* † *Illud quoque, vt alijs*
in locis, ita & in tractatu De actionibus *ſupra obſerua-*
uis. vbi non omnes actiones ſpecialiter tradidit iuuentu-
ti; ſed generaliter earum differentias oſtendit, exemplis
multis in hoc ſubiectis, ſeſe ad vberiores Pandectarum
3 *libros referendo.* † *Vnde* a *plerique colligunt, exempla*
a *non reſtringere regulam, & ſufficere, ſi ex multis (gratia*
exempli) pauca referantur: contentaque in eo, ad quod
ſit relatio, pro expreſſis haberi.

b Quarum quædam. *Hic priorem exceptionum diui-*
ſionem ſignificat: quod ſcilicet aliæ Ciuiles ſunt, aliæ Præ-
4 *toriæ.* † Ciuiles *ſunt (vt & de Actionibus diximus)*
quæ ex Legibus, Senatuſconſultis, Conſtitutionibus Prin-
cipum deſcendunt. Ex legibus, vt eſt exceptio declinato-
ria fori. Senatuſcōſultis, cuiuſmodi ſunt exceptiones Vel-
leiani, aut Macedoniani. ex placitis Principum, qualis eſt
exceptio diuiſionis inter plures fideiuſſores ex conſtitutio-
ne Adriani, & inter reos debendi ex Nouella conſtitu-
5 *tione Iuſtiniani.* † Prætoriæ *verò exceptiones ſunt, quas*
Prætor ſua iuriſdictione comparauit: & tales ſunt om-
nes, quas ſupra retulimus: Doli ſcilicet mali, Quod me-
tus cauſa, Pacti de non petendo, & reliquæ, præter ex-
b *ceptionem non numeratæ* b *pecuniæ.*

ADDITIONES.

a Ioan. de Plat. hic.
b l. In contractibus. C. de non num. pec.

§. Appellantur.

1 *Exceptionum aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ.*
2 *Peremptoriæ quamdiu proponi poſſint.*
3.5 *Temporales & dilatoriæ qualiter agentibus obſtent.*
4 *Dilatoriæ exceptiones ſunt temporales.*
6 *Dilatoriæ ante litis conteſtationem, peremptoriæ etiam poſt opponi poſſunt.*
7 *Dilatorias exceptiones ſub duplici differentia eſſe.*
8 *Dilatoriæ ſolutionis, & declinatoriæ iudicij, an inuicem differant.*
9 *Non ſufficit exceptionem competere, niſi obijciatur.*
10 *Dilatoriæ exceptiones à differendo dictæ.*

a Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ. Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper *b* agentibus obſtāt, & ſemper rem de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, *c* & pacti conuenti, cum ita conuenerit, ne omnino pecunia peteretur. Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ *d* ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis eſt pacti conuenti, cum ita conuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. nam finito eo tempore, non impeditur actor rem exequi. *e* Ergo ij, quibus intra certum tempus agere volentibus obijcitur exceptio, aut pacti conuenti, aut alia ſimilis: differre debent actionem, & poſt tempus agere. Ideo enim & *f* dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Alioqui ſi intra tempus egerint, *g* obiectaq; ſit exceptio: neq; eo iudicio quicquam *h* conſequebantur propter *i* exceptionem, neque *k* poſt tempus olim agere poterant, cum temere rem in iudicium deducebant, & conſumebant, qua ratione rem amittebant.

a Appellātur. *Alteram exceptionū diuiſionem tractat*
1 *Iuſtinianus hoc loci: nempe † quòd aliæ ſint perpetuæ &*
peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ: quam diuiſio-
nem Caius quoque, tametſi alijs verbis, explicat, quæ in
a a *Pandectis extat, huc q; trāsferri facile poteſt. Ad eam*
diuiſionem pertinent etiam, quæ tractāt Rhetores de con-
ſtitutione tranſlatiua: de qua Cicero lib. 2. De inuentio-
b *ne, & Quintilianus lib. 3. Inſt.* b *Orat. latius. Agitur*
autem hic ab Imp. non quidem de tempore & vita Exce-
ptionū, ſed de vi, & effectu: vt ſint perpetuæ, quæ perem-
ptoriæ ſunt, totamq; perimunt actionem. Aliæ tempora-
les, quæ Dilatoriæ, nec niſi ad tēpus agere volentibus ob-
ſtant: ſicut mox ſubijciemus in explicatione textus.
2 *b* Agentibus obſtant. † *Hoc eſt, quibus non præſcribi-*
tur, quo minus in qualibet parte iudiciorum opponi poſ-
ſint. Significat enim Iuſtinianus hic initium & finem ha-
rum proponendarum exceptionum: nempe à lite conte-
c *ſtata vſque ad rem* c *iudicatam: cæterum poſt ſenten-*
tiam non ſolent admitti.

c Et pacti. *Id eſt, exceptio pacti de non petendo in per-*
petuum. Nam vt maximè is, qui ita pepigit cum debito-
re ſuo, petat debitū: tamen ab agendo depellitur ſtatim,
d *vbi obijcitur pactum de nō petendo inter eos eſſe* d *ini-*
tum. idem fit in exceptione iuriſiurandi, erroris, rei iudi-
catæ, non numeratæ pecuniæ, & vbicunq; allegari poteſt,
e *aliquid factum contra leges, vel* e *Senatuſconſulta.*

d Ad tempus. *Hoc eſt, quæ in certum tantū tempus ob-*
3 *ſtant agētibus.* † *Id vero fit duplici* f *ratione. Aut enim*
f *obſtant agentibus, ne vrgere actionem ſuā in iudicio poſ-*
ſint, donec res in eum deueniat caſum, quo amplius locum
non habeat: ſicut fit in omnibus dilatorijs ſolutionum &
iudiciorum. Nam quamdiu dici poteſt, diem ſolutionis
nondum veniſſe, vel iudicium non eſſe legitimum: actor
impeditur, quo minus agendo pergere poſſit, donec iſta im-
4 *pedimenta ſubmoueantur.* † *Itaq; dilatoriæ exceptiones*
ſunt temporales, quia in perpetuū non obſtant agentibus,
ſed facile euenire poteſt, vt propter rerū mutationem lo-
cum non habeant. Vt conditionalis promiſſio petitio eſt
immatura, niſi extiterit cōditio, in quam quid promiſſum
eſt. Et Iudicis auxilium fruſtra imploratur aduerſus eū,
qui eius iuriſdictioni non eſt ſubiectus: niſi ipſius iuriſdi-
nem proroget, vel porrò eum in loco domicilij conueniat.
5 † *Aut vero temporales exceptiones agentibus obſtant,*
ſaltem eo tempore, intra quod à legibus opponi poſſunt,
8 g *atque ideo ratione præſcriptionis, vt eſt in exceptio-*
ne non numeratæ pecuniæ: quæ ſi intra biennium non op-
ponatur ab eo, qui ſcripſit ſe accepiſſe, is poſtea non au-
ditur. Ad eundem modum conſtituta ſunt tempora
proponen-

ADDITIONES.

a l. 3. De except.
b Cap. de ſtatu.
c l. Peremptorias. C. ſent. reſc. non poſſ. & l. 1. C. de iur. & facti ignor.
d l. Si vnus, 27. §. pactus. de pactis.
e l. 3. De except.
f Lagus in meth. iur. ciuilis. tit. de except.
g Dicta l. in contract.

proponendis alijs quibuſdam exceptionibus, ſicut & in
actionibus videmur præſtituta eſſe tempora, quibus pro-
poni poſſe deſinunt. Ergo ſunt quædam exceptiones tem-
porales, non quia rerum mutatio probibere poteſt, eas
opponi: ſed quia illis conſtituta ſunt tempora, intra quæ
6 *ſi non obijciantur, porro non liceat eas obijcere.* † *Quem-*
admodum leges volunt, dilatorias exceptiones ante litis
conteſtationem opponi: peremptorias vel ante, vel poſt
a *acceptum* a *iudicium.*

e Ergo ij. *Infert ex præcedentibus, interim tacitè ſigni-*
ficando naturam exceptionum dilatoriarum, quæ (vt di-
ximus) ante litem conteſtatam obijcienda ſunt, non etiam
poſtea: ſiue ſit dilatoria ſolutionis, ſiue declinatoria iu-
7 *dicij.* † *Sunt enim dilatoriæ exceptiones ſub duplici diffe-*
rentia: quædam dicũtur dilatoriæ ſolutionis, *nempe quæ*
nobis præbent ſpacium ſoluendi, vel præſtãdi id, quod de-
bemus: cuiuſmodi eſt pactum de non petendo intra tem-
b *pus, quod nondum* b *effluxit. Aliæ* declinatoriæ iudi-
cij, vt eſt exceptio Iudicis incompetentis, citationis, pro-
curatoris, libelli, & generaliter omnes exceptiones, quæ
ex obſeruationibus iudiciorum ratione perſonæ, aut loci,
8 *aut temporis ſumuntur.* † *Et quanquam hæ in hoc con-*
ueniunt, quod vtraq; ante acceptum iudicium opponi de-
beant: in hoc tamen inuicem differunt, quòd hæ non tan-
c *tum opponi, ſed & probari debent, priuſquã lis* c *conte-*
ſtetur: illa verò neceſſariò non ſunt probandæ, niſi poſt ac-
d *ceptum iudicium, fundata ſcilicet intentione* d *actoris.*
9 *f* Dilatoriæ iſtæ. † *A differendo ſcilicet: quia oppoſita*
actionibus, eas non tollunt, ſed tantum differunt.
10 *g* Obiectaque ſit. † *Niſi enim obiecta ſit exceptio,*
iudicium ſuſtinetur, resque iudicata valet, quia ipſo iure
nata eſt, etiam ante diem actio, & de ſe queri ſibique im-
putare debet, qui beneficio exceptionis in tempore vſus
e *non ſit; præterquam ſi vſusfructus* e *petatur.*

h Conſequebantur. *Sicut nec hodie adhuc quicquam*
conſequuntur, ſed oportet, quòd ſuo tempore nouam litem
intendant, vt paulò poſt docet Imp.

i Exceptionem. *Nempe hanc;* Cuius pecuniæ dies
non venit; *quæ erat dilatoria. Eius hanc formulam Ci-*
cero recitat lib. 1. de Orat.

K Poſt tempus olim. *Quia enim plus tempore pete-*
bant, à cauſa cadebant iure veteri, id eſt, rem amitte-
f *bant, de quo ſupra etiam* f *in tit. de actio. aliqua anno-*
tauimus. quod tamen hodie à Iuſtiniano emendatum eſt:
g *Sicut* g *mox ſequitur.*

ADDITIONES.

a l. Ita demum. 13. C. de proc. l. præſcr. 8. C. de except.
b l. 3. §. 1. De except.
c Dicta l. ita demum. & l. vlt. C. de except.
d l. Si quidem 9. C. de except. l. except. 19. C. de probat.
e l. 1. in fine. quan. di vſusfr. leg. ced.
f §. Si quis agens. num. 2. ſup. de ac.
g In §. hodie. infra, eod.

§. Hodie.

1 *Litem inferre quis dicatur.*
2 *Quandoque litem inferre licet ante tempus.*
3 *Ante tempus agenti qualiter duplicandum tempus, id-*
que exemplis declaratur num. 4. 5. 6.
7 *De pœna petentis plus tempore.*

Hodie autem non ita ſtrictè hoc procedere volu-
mus, ſed eũ qui *a* ante tempus pactionis *b* vel obli-
gationis *c* litem inferre auſus ſit, *d* Zenonianæ con-
ſtitutioni ſubiacere cenſemus, quam ſacratiſſimus Le-
giſlator ijs, qui tempore plus petierint, protulit: vt &
inducias, quas ipſe *e* actor ſponte indulſerit, vel quas
natura actionis continet, ſi contempſerit, *f* in du-
plum habeant ij, qui talem iniuriam paſſi ſint: & poſt
eas finitas non aliter litem ſuſcipiant, *g* niſi omnes
expenſas litis antea acceperint, vt actores tali pœna
perterriti, tempora litium doceantur obſeruare.

Emendatio *Iuris antiqui ſubuectitur hoc §.*

a Ante tempus pactionis. *Vt quia pepigerim ad Ka-*
a *lendas Maias ſoluere: & in Kalendis Martijs* a *po-*
ſtulaueris: ſicque plus tempore petieris.
b Vel obligationis. *Quia ſcilicet obligatio adhuc non*
ſit orta: vt ſi quis promiſiſſet fructus fundi necdum na-
tos, partum ve pecoris necdum editum. nam tali promiſ-
ſioni natura rei ineſt tacita conditio, Si naſcantur, *nec*
b *ante eſt nata obligatio* b *& actio. Sed etſi nata ſit obli-*
gatio, non tamen actio: vt ſi quis petat, quod promiſſum
eſt ſub conditione, quæ necdum extitit, ante tempus, ſeu
plus tempore petiſſe dicitur.
1 *c* Litem inferre. † *Litem autem quis intuliſſe intelli-*
c *gitur, quando iam acceptum eſt* c *iudicium, id eſt, lis*
conteſtata. Itaque agens ante tempus ſi deſiſtat, lite nec-
dum conteſtata, effugiet pœnam duplicandæ dilationis,
d *quia necdum petijſſe dicitur, ſed petere* d *voluiſſe. Ex-*
penſas tamen indebitæ fatigationis aduerſario refundere
e e *tenebitur.* † *Eſt tamen caſus, vbi etiã ante tempus li-*
2 *tem inferre licet ſine metu duplicandi temporis, vt ſi de-*
bitor ſua dilapidet, & vereatur creditor, ne ſit ſuo tem-
pore inanis actio futura aduerſus inopem: tum enim etſi
f *dies præſtandæ pecuniæ non venerit, cautio peti* f *po-*
teſt. Sed & Fiſcus impunè poteſt ante tempus petere
g *ea, quæ ſibi* g *debentur.*
h *d* Zenonianæ conſtitutioni. *Cuius etiam* h *ſupra*
mentionem fecit, ea tamen nuſquam extare comperitur.
e Actor ſponte indulſerit, vel quas. *Theophilus hæc*
duo ſic diſcernit, vt prius referatur ad tempus pactionis,
quod vltro poſt contractam obligationem humaniter in-
dulſit creditor: alterum ad tempus ipſius obligationis, de
quo ſcilicet, cum iniretur obligatio, conuenit: vt quia ſti-
pulatus ſim id, quod in vtero eſt vel fructus futuros, &c.
3 *f* In duplum. † *Eius nempe temporis, quod ſupererit,*
quodq; contempſit creditor: veluti, cõuenit, an ante quin-
quennium peteres: poſt biennium petis. iam reliqui tres
anni qui adhuc ſuperſunt, duplicabuntur tantum, nõ etiã
ipſum biennium iam effluxum, in quo nihil peccatum eſt.
i *quæ ſententia æquitati planè conſentanea* i *eſt.* † *Idem*
4 *eſt, ſi non ab homine, ſed à lege conceſſæ ſint induciæ:*
K *vt in exceptione* K *dotis: vel ex natura rei inſint: vt*
5 *in exemplis paulò ante adductis.* † *Sed etſi promiſerim*
ſub conditione, & tu petas ante euentum conditionis,
duplicabi-

ADDITIONES.

a §. Si quis agens, ſupra, de actio.
b l. 1. De cond. indeb.
c Cap. ex parte. de verb. ſign. Bart. in l. lites. de tranſ.
d l. Amplius. ff. rem rat. hab.
e Hoſt. in cap. 1. de plus peti.
f l. In omnibus. 41. de iud. l. inter omnes. 12. qui ſatiſd. cog. l. quod ſi in diẽ. 16. §. 1. de pet. hær. l. 2. de euic. & l. 2. pro ſoc.
g l. Vnica. de con. ex le.
h §. Plus autem. verſ. ſed hæc. ſup. de actio.
i Fa. l. aut damnum. 9. §. quiſquis. 7. de pœn.
k l. 1. §. exactio. C. de rei vxo. act.

duplicabitur, tibi ſolum illud tempus, quod inter factam
6 *petitionem, & extantem conditionem eſt lapſum.* † *Quod*
etiam in ea promiſſione obtinet, quæ facta eſt ad diē mor-
tis: quia ſi me adhuc viuente petas, poſt mortem meam
duplicabuntur tibi induciæ, & tanto tempore agere non
poteris, quantum inter factam in petitione & mortem
a *meā interceſſerit: quemadmodum* a *alibi latius ſcripſi.*
7 g Niſi omnes expenſas. † *Eſt ergo* pœna plus tempo-
re petitionis *hodie, vt reo ante tempus conuento dupli-*
centur induciæ, nec teneatur reus ſuſcipere litem etiam fi-
nito duplicato tempore, niſi reſtitutis ei expenſis temerè
factis ante tempus mota litis. Debet autem hæc induciа-
rum exceptio ante litis conteſtationem obijci ad obtinen
dum beneficium duplicationis. nam ſi poſtea obijciatur,
damnabitur reus ad ſolutionem tum faciendam, quando
b *tempus deſtinatæ ſolutionis* b *aduenerit.*

ADDITIONES.

a In d. verſ. ſed hæc.
b Vide Bal. in l. ſi extraneus. de cond. cau. da.

---

§. Præterea.

1 *Dilatoriæ exceptiones tam ex perſona procuratoris quàm actoris, & etiam Iudicis conceduntur.*
2 *Exceptio declinatoria quando proponenda.*
3 *Exceptio procuratoria multiplex. & num. 4. 5.*
6 *Milites quare non poſſint procuratores eſſe.*
7 *Fœminæ ab omnibus ciuilibus officijs remouentur.*
8 *Quibus caſibus mulier procuratrix eſſe poſſit. & nu. 9.*
10. 11 *Miles quando procurator eſſe poſſit.*

Præterea etiam ex perſona ſunt dilatorię exceptiones, *a* quales ſunt procuratoriæ: veluti ſi *b* per militem *c* aut mulierem agere quis velit. *d* Nam militibus *e* nec pro patre *f* vel matre, *g* vel vxore, nec ex ſacro reſcripto procuratorio nomine experiri conceditur: *h* ſuis verò negotijs ſupereſſe ſine offenſa militaris diſciplinæ poſſunt.

Exceptiones *dilatoriæ quandoque dantur ex lege, quandoque ex natura rei, quæ dilationem neceſſario requirit: quandoque etiam ex perſona conceduntur. & de his poſterioribus præſenti loco agitur.*

1 *a* Quales ſunt procuratoriæ. † *Exempli tantum cau-*
ſa hoc addit: non quod innuat, ex perſona duntaxat Pro-
curatoris dilatorias exceptiones concedi. Neque enim du
bium eſt, quin ex perſona quoq; actoris, atque adeo ipſius
etiam Iudicis dilatoriæ competant, aduerſus quem excipi
poteſt, eum non eſſe competentem, quam Fori declinato-
2 *riam vulgò dicunt:* † *Et illa in litis initio proponenda*
a a *eſt, priuſquam aliquid facias, per quod Iudicis adpro-*
baſſe iuriſdictionem videri poſſis: aliàs ipſius iuriſdictio
prorogata cenſebitur tacitè, nec eam declinare amplius
b b *licebit.* † *Eſt autem (ad propoſitum redeundo)* exce-
3 ptio procuratoria *ſub multiplici differentia. Quandoq;*
enim oritur ex perſona eius, qui datus eſt procurator: &
tunc ſi quidem ei obijciatur, qui pro ſe in iudicio verſari po
teſt, non etiam pro alio nomine procuratorio: vt mulieri,
c *minori XXV. annis, militi* c *filiofamilias: tunc ante*
iudicium cœptum opponenda eſt. ſin ei qui in totum à pro-
curatione forenſi excluditur, puta muto, ſurdo, ſeruo, reo
criminis: tunc quandocunque opponi poteſt: quia reddit
d *iudicium retro* d *nullum.* † *Secundo naſcitur procurato-*
4 *ria exceptio ex perſona conſtituentis, quia ſcilicet is, qui*
conſtituit Procuratorem, conſtituendi poteſtatem non ha-
beat: vt eſt pupillus & adultus ſine autore tutore, cura-
toreve. Ea ſpecie ſi actus aliquis in fauorem conſtituen-
tis geſtus ſit, non licet amplius aduerſus ipſum excipere,
e *ſecus ſi in eius* e *diſpendium.* † *Tertiò ratione cauſæ: ad*
5 *crimen enim perſequendum defendendumve, aut alioqui*
ad iudicium, quod publicam cauſam contingat, procura-
tor accedere non poteſt: & cum hoc caſu ſimpliciter ſit
f *dilatoria, ante ſuſceptum iudicium obijci* f *debet. Quar-*
tò ratione ſatiſdationis non præſtitæ: & tum ſimiliter
obijcienda eſt, priuſquam lis conteſtetur. Niſi poſt litis
conteſtationem de nouo ſit orta, vel iam primum ad rei
conuenti notitiam peruenerit: tum etiam poſtea excipere
licet, ſi necdum quicquam ſit actum, quod merita cauſæ
g g *reſpiciat. Quinto & vltimo ratione deficientis man-*
dati, quia ſcilicet is, qui ſe procuratorem allegat, man-
datum à Domino non habet: qua ſpecie quandocunque
tam ante, quàm poſt litis conteſtationem opponi poteſt,
cum reddat iudicium retro nullum, niſi ſuper ea ſit cogni-
h *tum & deciſum* h *per Iudicem.*
6 *b* Per militem. *Qui ſcilicet in caſtris meret.* † *Ideo au-*
tem à procurationis officio arcentur milites: ne auocen-
tur ab eorum militia in detrimentum Reipublicæ. Unde
i *etiam* i *reſponſum eſt, veteranum militia miſſum pro-*
curatorem conſtitui poſſe.
7 *c* Aut mulierem. † *Ab omnibus enim officijs ciuilibus*
vel publicis (quale eſt etiā procuratorium) mulieres re-
K *motæ* K *ſunt: ideoq; nec Iudices eſſe, nec magiſtratum*
gerere, nec poſtulare, nec pro alio interuenire, nec procu-
l *ratrices exiſtere* l *poſſunt. Quod ideo eſt, ne prætextu*
litis mulieres impudenter, & contra ſexus verecundiā ir-
m *ruant in cœtus* m *virorū. Cauſam aūt edicto dedit Caia*
n *Afrania (vt teſtatur Valer.* n *) quo, ne pro alijs poſtulare*
o o *poſſent, cauſū ſuit.* † *Sunt tñ caſus, quibus mulier pro-*
8 p *curatrix cõſtitui nõ prohibetur: quos* p *alibi Iaſ. refert.*
d Nam militibus. *Hoc idem Alexander Imp. non ſe-*
q *mel* q *reſcripſit.*
9 *e* Nec pro patre. † *Pro quo tamen ſaltem infirmo, &*
in ſubſidium, ſcilicet alio procuratore patris non exiſten-
te, mulier procuratorium munus exercere poteſt, licet pro
r *filio non* r *poſſet: ob id certè, quòd et aliter ſubuenire va*
leat, petendo ei tutorem, curatoremve.
ſ *f* Vel matre. *Niſi forte earum libertatem* ſ *tueatur.*
g Vel vxore. *Vel etiam filio: quia diſciplina milita-*
ris antiquior fuit parentibus Romanis charitate libero-
10 *rū.* † *Prædicta tamen ceſſant ſi cauſa ſtatus ſeu de liber-*
tate

ADDITIONES.

a l. Si quis ex aliena. 5. de iud.
b l. 1. & ibi Bart. de iudi. Doct. in l. ſi conuenerit. de iuriſd.
c Vt hic, & l. ita demum. 13 C de procur.
d Dicta l. 2 §. 1. qui ſatiſd. cog.
e l. Non eo minus. 14. C. de procur.
f Glo. in l. quamuis. 19. C. ad leg. Iul. de adult. Spec. de procur. §. 1. verſ. ſed pene in cauſa tali.
g l. Pomp. 40. §. rati. de proc. not. in l. nihil intereſt. C. eod. tit.
h l. Licet 42. & ibi Bart. de proc.
i l. Filius fam. 8. §. veteran. de procur.
k l. Fœmina 2. & ibi Dec. de reg. iur.
l l. Neque fœmina. 54. de proc. l. alienam. 18. C. eod. tit.
m l. Mari. 21. C. de procur.
n Lib. 8. cap. 3.
o l. 1. §. Secundo loco. de poſtul.
p Dicta l qui alienam.
q l. Militem. 7. l. qui ſtipendia. 9. C. de procur.
r Dicta l. alienam.
ſ l. 3. De liber. cauſa.

tate agatur: quia tum procuratorium munus ſuſcipere
a miles non a vetatur.
11 b Suis verò. † Idem eſt, ſi pro ſuo numero interſit
b b iudicio: quia propriæ cauſæ videntur, quæ nobis cum
c alijs communes c ſunt. Poteſt etiam miles in rem ſuam
procurator eſſe, ſiue vetus ſit negotium, ſiue nūc primum
d ei d ceſſum.

ADDITIONES.

a l.3. § Militi. de liber.cau.
b Dict. §. Veterani.
c l.2. §.pen.quan.appell.ſit.
d l.Quia abſente. 4. C. de proc.

§. Eas verò.

1 Olim infames non poterant vel conſtituere procuratores, vel conſtitui: hodie ſecus.
2 Vnus terminus dandus ad omnes dilatorias exceptiones proponendas: fallit, vt num. 3.

a Eas verò exceptinnes, quæ olim procuratorib. propter infamiam, vel dantis, vel ipſius procuratoris opponebantur, cum in iudicijs frequentari nullo modo perſpeximus, conquieſcere ſancimus: ne dum de his altercatur, ipſius negotij diſceptatio b protelettur.

1 a Eas vero. † Iure veteri infames neq; conſtituere procuratores potuerunt, neque conſtitui: quod & lege Pon-
a tificia adhuc a probatur. Sed Iuſtinianus hoc loci iſtud
emendat, ſanciens, hodie propter infamiam non repelli
procuratorem, ea ſcilicet ratione, ne eiuſmodi exceptio
differat litem, & in longum tempus protrahat. In aduo-
b cato tamen diuerſum b obtinet. Reus verò criminis
c etiā à procurationis munere arcetur, niſi c abſoluatur.
d b Ptoteletur. Protrahatur & d differatur. Vnde annotant, non eſſe concedendas dilationes per quas protra-
2 hatur iudicium. † Ideoq; rectè ſtatuerunt e Pontifices,
e vt Iudices vnum aliquem terminum ad omnes dilatorias
exceptiones opponendas præſtituant, intra quem niſi eas
3 obijciant, deinceps non audiantur, † niſi in caſibus exceptis. Primus eſt, ſi aduerſarius de obijcienda exceptione
intra terminum ſpeciatim proteſtatus fuerit. Secundus,
ſi exceptio poſt tranſcurſum terminum de nouo ſit orta.
Tertius, ſi prius quidem orta ſit exceptio: ſed iam pri-
f mum ad rei conuenti notitiam f peruenerit.

ADDITIONES.

a Cap. infames. 3 q.
b l.1. §. Hoc edicto. de poſtul.
c l. Reum. C. de proc.
d l. Properandum. C. de iud.
e Cap. paſtoralis. de excep. vbi ego late dixi.
f De his except. ſiue caſibus exceptis latiſſime ſcripſi in d. cap. paſtoralis. vbi vide.

De Replicationibus. Tit. XIV.

1 Sub exceptione cōtinetur etiā replicatio, triplicatio, &c.
2 Replicatio quid, & vnde dicta.

1 Sub † Speciali nomine exceptionū comprehenduntur
quoq; replicationes: nec hæ ſolū, verumetiā duplicationes,
triplicationes, quadruplicationes. Nā talibus nominibus
diſtinguuntur potius vices, per quas inter actorē & reum
proferuntur, & retorquentur exceptiones: quam vt peculiares exceptionum ſpecies illis denotentur. Quare nomina quoque talium replicationum pro ea vice, qua vel ab
a actore, vel à reo exceptio opponitur, a multiplicantur.
Iuſto ergo ordine poſt titulum Exceptionum, de Replica-
2 tionibus ſubiungitur: † Sunt ergo replicationes nihil aliud, quàm exceptiones à parte actoris proficiſcentes: ideo
b neceſſariæ, quod exceptiones rei b excludunt: dictæ replicatinnes, quod replicent, atq; reſoluant exceptionem.
Sicut enim exceptio excluſoria eſt: ita & replicatio. excludit enim reum à defenſionibus atq; allegationibus op-
c poſitis. Quare c Paulus replicationem contrariam exceptioni, & quaſi exceptionis exceptionem dicit: quemadmodum in Pandectis vno tractatu, qui eſt de exceptionibus, promiſcuè exponuntur.

ADDITIONES.

a l.2. §. Replicationes. de except.
b l.Non exceptionibus. C. de except. Io. Andr. & But. in cap. 2. extra, de except.
c l. Except. 2. de except.

Princip. tit.

1 Quo ordine actor et reus excipiāt, replicēt, duplicēt, etc.
2 Hodie vltra duplicas non licet progredi ante litis conteſtationem: & poſt vltro quadruplicas, ex Ord. Cameræ Imper.
3 Stipulatio Aquiliana, & acceptilatio, obligationem penitus reſoluit: ſecus eſt in pacto.

Interdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iuſta videtur, tamen inique noceat, quod cum accidit, alia allegatione opus eſt a adiuuandi actoris gratia: quæ b replicatio vocatur: quia per eā replicatur atq; reſoluitur ius exceptionis. veluti c cum pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecuniam petat: deinde poſtea in contrarium pacti ſint, d id eſt, vt creditori petere liceat. ſi e creditor agat, f & excipiat debitor, vt ita demum condemnetur, ſi non conuenerit, ne eam pecuniam creditor petat: g nocet ei exceptio. h conuenit enim ita: namq; nihilominus hoc verum manet. licet poſtea in contrarium pacti ſint. ſed quia iniquū eſt, creditorem excludi: replicatio ei dabitur i ex poſteriori pacto conuento. k Rurſus interdum euenit, vt replicatio, quę prima facie iuſta eſt, inique noceat. quod cū accidit, alia allegatione opus eſt adiuuandi rei gratia: quæ duplicatio vocatur. Et ſi rurſus ea prima facie iuſta videatur, ſed propter aliquam cauſam actori inique noceat: rurſus alia allegatione opus eſt, qua actor adiuuetur: quæ dicitur l triplicatio. Quarum omniū exceptionum vſum interdum vlterius quàm diximus, varietas negotiorum introducit: quas omnes apertius ex Digeſtorum latiore volumine facile eſt cognoſcere.

a Adiuuandi. Vt ſcilicet ſuſtineatur actio, quæ per obiectam exceptionem videbatur excluſa, ac prorſus
1 perempta. † Actor ergò opponendo replicationem amplius diſcutit exceptionem à reo allegatam, & ius ſuum magis ob oculos Iudicis reponit, reumque ſibi adhuc obligatum oſtendit. Contra replicationem dari à reo duplicatio ſolet, contra duplicationem triplicatio: contra triplicationem rurſus quadruplicatio: ac deinceps mul-
a tiplicatis a nominibus, quoad reus allegat, et actor perurgeret.
2 † Quoniam verò huiuſmodi allegationes vltro citroque adducta, & per tabulas forenſes potius ad cauſas protra-

ADDITIO.

a l.2. De except.

protrahendas, quàm expediendas conquiſita, in longiſſimas moras, ac inextricabiles labyrintos plerumque iudicierias cauſas inducunt: rectè hodie per Status Romani Imperij anno Chriſtiano 1548. in nouiſſima Imperialis Cameræ (vt vocant) ordinatione conſtitutum eſt, ne progrediantur litigatores, eorumque procuratores vltra duplicationem, in his, quæ ante litis conteſtationem agitari ſolent: neque vltra quadruplicationem etiam poſt litem conteſtatam, niſi ex ſpecialibus cauſis ſcriptura plures nominatim admittantur. Id ſi in cæteris etiam inferioribus iudicijs ſeruaretur, non in tam multos annos cauſa, cum ſummo partium & diſpendio, & periculo, miſerè procraſtinarentur.

b Replicatio. *Quia non perimitur actio exceptione obie*
a *cta, ſed labefactatur, ac ſuſpenditur,* a *ſicut dixi. Græci* ἀντιδιαπλέκειν *dicũt, quod replicare hic dicimus. appel-*
b *lant &* ἀντιπαραγραφὴν, *quam Latini* b *Replicationẽ.*

c Cum pactus eſt aliquis. *Fecerit pactum de non petendo. idque de nudo & ſimplici pacto intelligendum eſt.*
3 † *Stipulatio enim Aquiliana & acceptilatio iuis obliga-*
c *tionis, & vinculum, quod in iure conſiſtit,* c *omnino reſoluit, vt nec veſtigium quidem manere intelligatur: ſed pactum eam vim non habet.*

d Id eſt, vt creditori. *Ideo hæc expoſitio additur, vt hic intelligamus, poſterius pactum omnino reſpondere priori obligationi, cuius impedimentum amouet, nõ etiam quicquam ei adijcit: alioqui enim non valeret. tametſi in*
d *conſtituto ſit* d *ſecus, cum etiam ex eo agi poſſit.*

e Creditor agat. *Videlicet ex prima obligatione.*

f Et excipiat. *Obijciendo nempe exceptionem pacti de non petendo: quam Imperator hic periphraſi quadam deſcribit.*

g Nocet ei. *Creditori ſcilicet obſtat prædicta exceptio pacti de non petendo: quæ ſic obiecta actionem intentatam perimit & elidit, ne cogatur ſoluere.*

h Conuenit enim ita. *Id eſt, ſic conuentum eſt inter creditorem & debitorem, ne creditor quicquam exigeret.*

i Ex poſteriori pacto. *Ad informandum prius pa-*
e *ctum, & exceptionem ab eo datam, nõ ipſo iure* e *(quia pactum in facto verſatur) ſed ita demum, ſi replicatio opponatur. ſic enim poſteriora ſemper pacta ſeruanda*
f f *ſunt, non priora.*
g K Rurſus. *Ex* g *Vlpiano hic locus deſcriptus videtur, qui eandem rem aliquanto conciſius perſtringit.*

l Triplicatio. *Aduerſus quam reus ſi, quam iuſtam cauſam nactus ſit, opponere poteſt quadruplicationem, & deinceps dum actor & reus habebunt, quod obijcere*
h h *poſſint: ſalua tamen Nouella Imper. Cameræ obſeruatione ſupra allegata: qua conſtitutum eſt, quouſque litigatores hodie progredi poſſint.*

ADDITIONES.

a l. Sub prætextu. C. de tranſ.
b Balduin. hic.
c l. Si vnus. 28. §. pactus ne peteret. de pact.
d l. Sed etſi citerior, 4. de conſtit.
e Dicta l. ſi vnus §. pactus.
f l. Pacta nouiſſima. 12. C. de pact.
g l. 2. §. penult. De except.
h Dicta l. 2.

§. Exceptiones.

1 *Exceptionis generalis acceptio.*
2 *Fideiuſſorum generalis acceptio.*
3 *Exceptionum aliæ perſonales, aliæ reales.*
4.5 *Exceptiones reales ſunt tranſitoriæ, perſonales nõ item.*
6 *Exceptio ceſſionis bonorum fideiuſſori non prodeſt.*
7 *Idem eſt in exceptione competentiæ.*

a Exceptiones autem quibus debitor b defenditur, plerumque accommodari ſolent etiam c fideiuſſoribus eius & rectè: d quia quod ab ijs petitur, id ab ipſo debitore peti videtur: quia mandati iudicio redditurus eſt eis, quod ij pro eo ſoluerint. Qua ratione etſi de non petenda pecunia pactus quis cum reo fuerit: placuit perinde ſuccurrendum eſſe per exceptionem pacti conuenti illis quoque, qui pro eo obligati ſunt, ac ſi etiam cum ipſis pactus eſſet, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè e quædam exceptiones non ſolent his accommodari. Ecce enim debitor, f ſi bonis ſuis ceſſerit, & cum eo creditor experiatur: defenditur per exceptionem, ſi bonis ceſſerit. Sed hæc exceptiu fideiuſſoribus non datur, ideo ſcilicet, quia qui alios pro debitore obligat, hoc maxime proſpicit, vt cum facultatibus lapſus fuerit, debitor poſſit ab ijs, quos pro eo obligauit, ſuum conſequi.

a Exceptiones. *Hic §. communis eſt vtriuſque tituli,*
1 *huius ſcilicet, & proxime præcedentis:* † *in quo exceptionis appellatio genericè accipitur, vt non tam exceptionem, quàm etiam replicationem, duplicationem, triplicationem, &c. complectatur: vt ſupra diximus.*

b Defenditur. *Nempe aduerſus id quod ab eo petitur, ne id ſoluat, aut faciat.*

2 c Fideiuſſoribus eius. † *Fideiuſſorum nomen ſimiliter*
a *hic in genere accipiendum eſt, vt etiã reſponſores,* a *mandatores, & quicunq; vlterius obligationi accedunt, cõtineantur, exceptis ijs, qui in debitoris locum ſuccedunt, &*
b *ſubſtituũtur, veluti* b *expromiſſores.* † *Colligitur autem*
3 *ex hoc loco illa exceptionum diuiſio: quòd aliæ perſonales ſint, aliæ reales, quæ ideo obſeruãda eſt, vt ſciamus, quaſdam exceptiones competere & prodeſſe non ſolum principali debitori, ſed etiam acceſſorijs debitoribus. Etenim* reales exceptiones *ſunt, quæ rebus ipſis ita cohærent, vt diuelli ab illis non poſſint, & ad quemcunque deuoluatur*
4 *earum negotiũ, illi quoq; competat talis exceptio.* † *Itaq; reales exceptiones ſunt tranſitoriæ: vt exceptio, De non petendo, Iuriſiurandi, Rei iudicatæ, Doli mali, & Metus cauſa, S.C. Macedoniani & Velleiani; & non modo principali debitori competunt, ſed ad hæredes etiam & fideiuſſores tranſeunt: quia rem ipſam comitantur, tanquam*
c *vmbra* c *corpus.* † Perſonales *vero* exceptiones *ſunt,*
5 *quæ nõ tranſeunt cum rebus ad alios, & ratione perſonæ, non rei, nobis conceduntur, vt debitor conuentus deſperet bona ſua ſuffectura creditoribus, licet illi bonis cedere, ne in carcerẽ detrudatur; ac ſi denuo ab eo exigantur debita, poteſt ſe tueri exceptione Ceſſionis bonorũ, quã fecerit de*
6 *ſuis bonis.* † *Verum ea exceptio fideiuſſori non* d *prode-*
d *rit; cũ ideo adhibitus ſit, vt ſi principalis debitor faculta-*
e *tibus labatur, creditor ab eo debitum conſequi* e *poſſit,*
7 † *Sic etiã exceptio,* competentiæ, *quam ſocius, maritus, parens,*

ADDITIONES.

a l. Tam mandatori. C. de non num. pec.
b l. Fruſtra C. eo. ti. l. qui libertinos, 37. in fine. de oper. liber.
c Dicta l. exceptiones. & l. alia, 14. ſol. matr. l. verum. 63. pro ſoc. l. omnes. de exc. l. defenſionis. C. eod. tit.
d Vt hic in fine.
e l. In cauſa, 16. de minor.

parens, patronus, donator habent, ſcilicet ne ſupra quàm facere poſſint, cõdemnentur, perſonalis eſt, & in fauorem perſonæ introducta: cui fauendum eſt, quod ſocius, quod maritus, quod parens, quod patronus, quod donator, ideoque ad hæredes non ſpectat, aut fideiuſſores.

d Quia quod ab iis. Ætiologia eſt, cur fideiuſſor rei exceptione poſſit vti.

e Quædam. De perſonalibus exceptionibus modo ſubijcit, quòd perſonæ cohærent, non autem reſpiciunt ipſam obligationem.

f Si bonis ſuis ceſſerit. De ceſſione bonorum ſupra ad finem tituli de Actionibus, vbertim diximus, vt ſupervacanea repetitione hic non ſit opus.

De Interdictis. Tit. XV.

1 Defenſa huius tituli collocatio.
2 Interdicta actiones propriè non ſunt.
3 Interdictorum origo.
4 Magnum commodum poſſeſſionis.
5 Edicta & interdicta an differant.
6 Interdum deſcriptio.
7 Interdicere ſignificat prohibere: & interdicti q dicãtur.
8 Interdicere, pro ex interdicto agere.

1 In Pandectis† a exceptionum tractatus ſubſequitur
a titulum de Interdictis, quòd in his quoq; exceptiones obijci
poſſint: ſicut in iudicijs. Verum Iuſtinianus alio ſpectans,
hoc loco poſt actiones & exceptiones de interdictis ſubiun
2 git: † nimirum quòd interdicta actiones propriè non ſint.
b b niſi largè ſumpto vocabulo: & poſt actiones continua
veluti ſerie exceptiones ſubnectere par fuerit. Probabilis
enim, nõ neceſſarius plerumq; ordo in titulorũ collocatio-
3 ne obſeruari ſolet. † Ad rem quod attinet, hic mox ab ini
c tio admonendi ſunt iuris alumni: c cum olim grauiſſi-
mæ poſſeſſionis eſſent contentiones, quòd vnuſquiſq; commo-
dum eius ambiret: deficientibus ciuilibus actionũ formu-
lis, Prætorem ex bono & æquo ad dirimendam rixarum
4 occaſionem interdicta reddere cœpiſſe. † Nam cum vide-
rent homines, magnum commodum poſſeſſionis eſſe, tum
propter percipiendos fructus rei poſſeſſæ, tum propter ſe-
d curitatem, quæ nullum habet probandi d dominij onus,
quod agenti incumbit: eo auidius de poſſeſſione contende-
bant etiã cum diſcrimine corporis, vſq; ad arma. Quare
Prætor vt intercederet, ne violenter terminaretur, edicta
propoſuit formulis quibuſdã, atq; conceptionibus verbo-
rum, quibus iubebat, aut prohibebat aliquid, circa poſſeſ-
ſionem præſertim, tametſi in proprietatis quoq; cauſa red
e debantur, e aliquando. † Nam interdicta, velut ſpecies
5 Edictorum, appellantur quaſi denunciationes, vel prohi-
f bitiones quædam inter duos controuertentes obiter f di-
cta, vt non ineptè Barto. edictum generis, interdictum
verò ſpeciei nomen eſſe dixerit: tametſi definitio eius, quã
g de interdictis tractat, aliquando latius ſit g explican-
h da: ad tollendam ſcilicet abſurditatem, quam h Alcia-
6 tus ex eadem colligit. † Interdicta itaque dicuntur in no
ſtro propoſito, quaſi non perpetuæ, ſed ad tempus inte-
rim dictæ ſententiæ de poſſeſſionibus, quarum adiudica-
tio momentanea eſt, nec amplius durat, quàm donec ple-
niore iudicio de iure petitorij, ſeu proprietatis quæratur:
euicto enim dominio, mox ſequetur poſſeſſio. Quare di-
cebantur olim Interdicta reddi, vt momentanea quadam cognitione dirimerentur cõtrouerſiæ, præſertim poſ-
i ſeſſionum: item dicebantur i pronunciati, vel K edi.
K Et hanc ſignificationem ſecundũ materiæ conditionẽ vſus
l obtinuit: vt l Iuſtinianus infra dicit. † Propriè aũt, &
7 natiua ſignificatione Interdicere eſt prohibere, & ne
aliquid fiat, Vetare. Vnde Interdicti paſſiuè dicuntur il-
m li, quibus fit m prohibitio: ſicque dicimus: interdicere
n alicui arte n ſua, interdicere o aduocatione, interdicere
o p foro, interdicere patria, p vel loco. † Quãdoq; tñ Interdi
8 q cere, ſignificat ex interdicto q agere, vel interdicto vti.

ADDITIONES.

a De interdict. ſeu extraord. act.
b l. Pecuniæ, 178. de verb. ſign. l. actionis, 37. de act. & obl. l. 1. vti poſſid.
c Ex Oldend. in Locis commu. ac diuiſ. 4.
d Quod alias difficilis probationis eſt. Glo. in l. cum res. C. de prob.
e l. 2. §. Quædam. de interd. & inf hoc tit. in princ.
f §. 1. Veri ſunt tamen. inf. hoc noſtro tit.
g Vide Oldend in loco. ſup. cit.
h In l. pecuniæ. 178. §. vlt. de verb. ſign. & lib 3. Parerg. c. 15. Coraſ. in l. 3. §. nihil commune, de acq. poſſ.
i l. 1. §. Nunciatio. de oper. noui nunc.
k l. 2. in fi. quor. leg.
l Dict. verſ. ſunt tamen.
m l. Relegatorum. 7. §. interdicere. de interd. & relegat.
n l. Vlt. de pœn.
o l. Imperator, 8. de poſtul.
p l. Nulli. C. de ſent. & interl.
q l. Locum §. ſi quis dolo. de tab exhib. Quintil. lib. 3. cap. 8.

Princip. tit.

1 Loco interdictorum hodie actiones in factum dantur.
2 Formula interdictorum hodie antiquata.
3 Interdicta communiter de poſſeſſionibus reddebantur, quandoque etiam de iure proprietatis, vel quaſi.

Sequitur, vt diſpiciamus de interdictis, a ſeu actionibus, quæ pro his exercentur. Erant autem interdicta, b formæ atq; conceptiones verborum, quibus Prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat, quod tunc c maxime fiebat, cum de poſſeſſione, aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur.

a Seu actionibus. Sicut enim cæteræ actiones tam ciuiles, quàm Prætoriæ extra ordinem, & antiquam ſolennitatem in iudicio exercentur: ita interdictorum quoque ſolennitas tempore Iuſtiniani mutata iam erat in ſimpli-
1 cem actionis formam, nomine interim manẽte. † Ex quibus itaque cauſis interdicta reddi ſolebant, ex eiſdem nũc competere actiones in factum conſtat, perinde ac ſi Prætor ipſe ex quolibet interdicto vtilem actionem in factum
a propoſuiſſet. a Liberum ergo eſt, vel interdicto expe-
b riri, vel actione in factum: b & quotieſcunque interdictum ſit propoſitum, non ſecus diiudicatur, quàm ſi actio ſit inſtituta atque intentata.
2 b Formæ atque. † Quibus Prætor indicabat de re, ſuper qua interdiceret ſibi conſtare: ſed hæ poſtea conſti-
c tutiones c Theodoſij antiquatæ fuerunt. Harum formularum Cicero quoque pro Cecinna meminit: qualis eſt, Vnde tu eum vi deiecisti, reſtitue.
3 c Maximè. Ideſt, potiſſimum, ſeu frequentiſſimè. † Reddebantur enim frequentiſſimè interdicta à Prætore de poſſeſſione,

ADDITIONES.

a §. Vlt. infr. hoc tit.
b l. Si quis miſſus, 3. § cum Prætor ne vis fiat ei, &c. l. 1. §. reſtituendæ. vti poſſid.
c l. 2. C. de for. & impet. ſublat.

poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione cõtendentibus: ſed tamen
a *a quadam etiã cauſam proprietatis cõtinent, vt & ſupra dixi: cuius generis eſt interdictũ* de arboribus cędẽdis:
b item de aqua ducenda ex riuo, quo mihi ius *b* eſt.
Quædam porrò interdicta habent cauſam quaſi proprietatis, vt quæ dantur de liberis noſtris exhibendis: *quædam mixtam cauſam habent poſſeſſionis & proprietatis: vt interdictum* de itinere actuque priuato, *quo*
c *nempe agitur, vt iter vel actum liceat reficere*, c

ADDITIONES.

a l. 2. § Quædam interdicta, de interd. l. 1. de mort. infe.
b l. 1. §. vlt. de aq. cot & æſti.
c l. 3. §. Ait Prætor. de itinere actuque priuato.

§. Summa autem.

1 *Interdictorum alia reſtitutoria, alia exhibitoria, alia prohibitoria.*
2 *De interdicto, Ne vis fiat ei qui in poſſeſſioné miſſus eſt, &c.*
3 *Quid in eo interdicto veniat.*
4 *Interdictum, Ne vis fiat ei, &c. cuius natura ſit.*
5 *Quãdiu cõpetat: & an hæredibus, & in hæredes detur.*
6 *Interdictum de mortuo inferendo.*
7 *Mos ſepeliendi apud veteres.*
8 *De ſepultura Chriſtianorum.*
9 *Interdictum, Ne quid in loco ſacro.*
10 *Interdictum, Ne quid in publico flumine, &c.*
11 *Nauigij appellatio.*
12 *Interdictum, Quorum bonorum, quare dicatur reſtitutorium, & adipiſcendæ poſſeſſionis.*
13 *De interdicto Vnde vi, & aduerſus quem competat.*
14 *Quæ veniant in hoc interdictum.*
15 *An hæredibus, & in hæredes detur.*
16 *Quanto tempore duret.*
17 *Interdictum de libero homine exhibendo.*
18 *Interdictum de liberto exhibendo.*
19.21 *Interdictum de liberis exhibendis.*
20 *Interdictum de liberis deducendis.*
22 *De verbo, interdicere.*
23 *Interdicta vnde nuncupata.*
24 *Interdicta quandoque dici Præiudicia.*
25.27 *Alciati emẽdatio ad hũc locũ, et vulgaris lectio defenſa.*
26 *Valla inſectator conſultorum.*

Summa autem diuiſio interdictorũ hæc eſt, ꝙ aut prohibitoria sũt, aut reſtitutoria, aut exhibitoria. Prohibitoria ſunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri: veluti *a* vim ſine vitio posſidenti, *b* vel mortuũ inferenti, quo ei ius erat inferendi: *c* vel in ſacro loco ædificari, *d* vel in flumine publico ripave eius aliquid fieri, quo peius nauigetur. *e* Reſtitutoria ſunt, quibus reſtitui aliqd iubet: veluti bonorũ poſſeſſori, poſſeſſionem eorum, quæ quis pro hærede, aut pro poſſeſſore poſſidet ex ea hæreditate: *f* aut eum iubet ei, qui vi de poſſeſſione deiectus ſit, reſtitui poſſeſſionem. *g* Exhibitoria ſunt, per quæ iubet exhiberi: veluti eũ, *h* cuius de libertate agitur: *i* aut libertum, cui patronus operas indicere velit: *k* aut parenti liberos, qui in poteſtate eius ſunt. *l* Sunt tñ qui putent, proprie interdicta ea vocari, quæ prohibitoria ſunt, quia interdicere ſit denunciare & prohibere: reſtitutoria autem & exhibitoria, ꝓprie decreta vocari. *m* Sed tñ obtinuit, *n* oĩa interdicta appellari: *o* quia inter duos dicũtur.

1 † Primã *& præcipuã interdictorũ diuiſioné Iuſtinianus hoc §. cõplectitur, ductã ab effectu: ꝙ alia ſint reſtitutoria, quæ reſtituũt rẽ: alia exhibitoria, quæ exhiberi iubẽt:*
a *alia prohibitoria, quæ vim fieri vetẽt. Addit Vlpianus a quartã ſpeciem; interdicta quædã mixta eſſe, nempe quæ prohibitoria ſunt & exhibitoria: ſed notũ eſt, mixta com-*
b *prehẽdi ſub ſimplicibus. quib. b participãt. Cõtinet ergo hæc diuiſio oĩa interdicta, ſiue publica, ſiue priuata, ſiue cauſam poſſeſſionis cõtineant, ſiue proprietatis. Prohibitoriorũ interdictorũ exẽpla aliquot mox ſubiungit, videlicet, interdicta Retinẽdę poſſeſſionis, ſeu, Ne vis fiat ei, etc. De mortuo inferẽdo, Ne quid in ſacro loco, Ne quid in flumine: quæ ſigillatim, cõciſè tamẽ, ad textũ explicabimus.*
a Vim ſine vitio poſſidẽti. † *Hoc eſt, ei, qui nec vi, nec clam, nec precario poſſidet. Nã hoc de interdicto Retinendæ poſſeſſionis agi, quo tuetur Prætor iuſtã poſſeſſioné, rectè à nonnullis exiſtimatũ eſt, tametſi alij malint, Imperatoré loqui de interdicto, Ne vis fiat ei qui in poſſeſſioné miſſus eſt: cuius interdicti in Pandectis hæc verba extãt:*
2 Si quis dolo malo fecerit, quo minus quis permiſſu meo, eius ve cuius iuriſdictio de ea re fuerit, in poſſeſſione bonorũ ſit, in eũ in factũ iudicium, quãti ea res erit, ob quã in poſſeſſioné miſſus erit, dabo. *Datur ergo hoc interdictũ ad intereſſe, cõtra eũ, qui ſpreta autoritate iudicis moleſtat vi & dolo malo miſſum in poſſeſſionem, ſiue id prohibendo eũ ingredi, ſiue ingreſſum expellendo faciat. Nec etiã refert, an quis miſſus ſit in poſſeſſioné cauſa rei ſeruãdæ, ſiue legatorũ, ſiue vẽtris, vel damni infecti noĩe, ſiue dominus, ſiue alter prohibuerit. Notã-*
3 *ter aũt dixi,* Ad intereſſe: † *quoniã hoc interdictũ ſolum cõtinet, quãti intereſt actoris, poſſeſſioné ſeu cuſtodiã bonorũ habere. Proinde ſi ob falſum creditũ, vel ob falſam petitioné miſſus eſt, vel ſi exceptione ſubmoueri potuit,*
c *nihil reuera eius intereſt, ideo his caſib. ceſſat interdictũ.* c
4 † *Vnde ſequitur, interdictũ iſtud (quatenus ad perſequẽdũ attinet) cenſeri rei perſecutoriũ: verũ reſpectu rei cõuenti,*
d d *eſt perſonale: naſciturq; ſtatim à die prohibitionis, moleſtationis, aut expulſionis. Eſt n. prohibitoriũ ad acquirẽn-*
e *dũ & cõſeruãdã poſſeſſioné, & reſtitutoriũ poſt* e *amiſ-*
5 *ſam.* † *Exercetur aũt intra annũ excepta legatorũ miſ-*
f *ſione,* f *quod & in damni infecti miſſione locũ* g *habet.*
g *Quanquam aũt hæredibus & alijs ſucceſſoribus conceditur hæc perſecutio, eorum ſcilicet, qui ſunt prohibiti venire in poſſeſſioné, aut deiecti: in hæredes tamen non datur,*
h *niſi in id, quod ad eos peruenerit.* h *Cęterũ formã libelli in*
i k *hoc interdicto,* i *Spec. & Roffr.* k *abundè docent.*
6 *b* Vel mortuum inferenti. † *Secundum interdictum*
l *prohibitorium eſt* de mortuo *l* inferendo, *cuius hæc verba in Pandectis habentur. Prætor ait:* Quò quave illi mortuum inferre inuito te ius eſt, quo minus illi eo eave mortuũ inferre, & ibi ſepelire liceat, vim fieri veto. *Hoc ergo interdicto Prætor vim vetat fieri inferenti mortuum, vnd ſepulchrum extruenti eo loco, quo infe-*
7 *rendi ædificandive ei ius eſt.* † *Hoc veteri Romanorum iure*

ADDITIONES.

a l. 1. §. Interdictorum. de interdict.
b Glo. l. 4. in princ. ibi Zaſ. de verb. oblig.
c l. 1. § Hæc verba. & ibi Bart. ne vis fiat ei.
d Ita Vlp. debet intelligi in d. l. 1 § hanc actionem.
e l. 3. § Cum Prætor. ne vis fiat ei.
f Dicta l. 1. §. hanc actionem.
g l. Si quis miſſum. 17. §. actio iſta, de dam. infec.
h Dict. §. hanc actionem.
i Tit. de eo qui mittitur in poſſ.
k In rub. de interdict. ne vis fiat ei.
l l. 1. De mortuo infer.

iure in frequenti vſu erat, quo promittebatur, quoquiſque
vellet, mortuum inferre, & ædificare ſepulchrum, modò
in ſuo faceret ſine alterius detrimento, & extra ciuita-
a tem: & tum locus ille religioſus cenſebatur. a Unde
ſolebant ſibi conſtituere Romani familiaria & hæredita-
b ria b ſepulcrata. † Hodie verò mortui Chriſtiano ritu
8 in ciuitatibus ſepeliuntur. In quibuſdam etiam ciuitati-
bus reponuntur extra ciuitatum pomæria, in locis ad ſe-
pulturam ſpeciatim deſtinatis, quæ cœmiteria vocant.
Quare parum ad rem fori noſtri hoc interdictum deſerui-
re videtur, niſi pauculis quibuſdam caſibus exceptis, quos
c Oldend. c ad hoc interdictum eleganter congeſſit.
9 c Vel in ſacro loco. † Tertium interdictum eſt, ne quid
in loco ſacro fiat, cuius illa verba extant: Prætor ait, in
loco ſacro facere, inve eũ immittere quid veto. Qui-
bus verbis id ſolum fieri prohibet, quod vel deformitati
d vel incommodo fuerit: ſecus ſi ornamenti cauſa d fiat.
& hoc ad muros quoque & portas ciuitatum, quæ itidem
e ſanctæ vocantur, & diuini iuris ſunt, e producitur. Sed
etſi quis immiſerit aliquid aut ædificauerit in loco ſacro,
vi eiuſdẽ interdicti agitur ad demolitionem: ſicq; interdi-
f ctũ iſtud nõ tam prohibitoriũ eſt, quàm etiã reſtitutoriũ. f
10 d Vel in flumine publico. † Quartum interdictum
eſt, quod Prætor vetat, ne quid in flumine publico ri-
pave eius facias immittasve, quo ſtatio iterve nauigio
g deterius g fiat: & ſi quid factum immiſſumve ſit,
reſtituas. Rurſum vides, primum interdicti caput pro-
h hibitorium eſſe, alterum reſtitutorium. h † Nauigio
11 vſus eſt Prætor, tam pro nauigatione ipſa, quàm pro
naui quacunque, vt ſit ſenſus, ne iter fiat deterius na-
uigationi vel naui. Nauigium enim genus eſt, con-
tinens naues, rates & ſpecies cæteras, quibus ad na-
uigationem vtimur. Habet porrò locum hoc interdi-
i ctum in flumine publico i & perenni, non autem in
priuato vel torrenti, qui non fluit perpetuo, neque etiam
in riuo, qui diſcernitur à flumine magnitudine aut exi-
K ſtimatione circumcolentium. K Sunt & alia eiuſdem
generis interdicta prohibitoria, quibus Prætor publicæ
commoditati proſpexit, de quibus quadrageſimotertio
Pandectarum libro per ſingulos tractatus videre eſt, om
nia enim huc adſcribere nimis longum foret.
e Reſtitutoria ſunt, quibus. Duo exempla edictorum
reſtitutoriorum hoc loco proponit, quæ ſimpliciter reſtitu-
toria ſunt, Quorum bonorum, & Unde vi, quod tem-
l poribus Ciceronis dicebatur, l De vi hominibus ar-
matis. horum prius poſtea dicitur eſſe adipiſcendæ poſſeſ-
12 ſionis, alterum recuperandæ. † Neque mireris, idem in-
m terdictum reſtitutorium eſſe adipiſcendæ m poſſeſſionis.
Propriè enim reſtitutorium eſt, quod attinet ad perſonam
rei reſtituentis. Poteſt quoq; hic actor petere poſſeſſionẽ
ſibi reſtitui, vt uerbũ reſtituẽdi largius accipiatur pro da
re, quemadmodũ & verbũ reddere, eodẽ modo interpre-
n tamur nonnunquã de re, quam nunquam antea n habui-
o mus. Hoc aũt interdictũ infra cõmodius o explicabimus.
13 f Aut cum iubet ei, qui vi. † Interdictum Unde vi,
intelligit, quod à primis verbis edicti Prætorij ſic appel-
latur, quemadmodũ multa alia, puta, Uti poſſidetis, Quo-
rum bonorum, Quod legatorum, Utrubi, Quod vi aut
clam. Huius autem interdicti, Unde vi, hunc tenorem
p Vlpianus p in Pandectis refert, Unde tu illum deie-
ciſti, aut familia tua deiecit, de eoque, quod ille tunc
ibi habuit, tantummodo intra annũ, poſt annum ve-
ro de eo, quod ad eũ, qui vi deiecit, peruenerit, iudiciũ
dabo. Datur autem hoc interdictũ aduerſus eũ, qui vi atro-
ciori, id eſt, vi publica, ſeu armata, deiecit alium de poſ-
q ſeſſione rei immobilis, vel mãdauit, ratamve habuit, q aut
r clam ordinauit, r aut perſuaſit fraudulenter ſ deie-
ſ ctionem. Sed etſi familia alicuius voluntate expreſſa, vel
tacita deiecerit, dominus videtur deieciſſe: quoniam in
t maleficijs quoq; ratihabitio comparatur mãdato. t Nec
ſolum aduerſus eũ, qui per procuratorem deiecit, ſed ad-
uerſus ipſum procuratorem agi poteſt, ſic tamen, vt litis
14 æſtimatione ab altero præſtita, liberetur alter. † Rectè
autem reſtitutorium dicitur hoc interdictum, quia reſti-
tutionem complectitur poſſeſſionis, & omnium rerum mo
bilium, quæ ibi fuerunt, cum deijceretur, non ſolum quæ
propriè illius fuerunt, verumetiam ſi quæ apud eum depo
ſitæ ſunt, vel ei commodatæ, vel pignoratæ, vel quorum
u vſum vel vſumfructum habuerit. u Fructus quoq; pe-
tuntur ex eo die, quo quis deiectus eſt, & cæteræ vtilita-
tes, quas habiturus vel aſſecuturus fuiſſet is, qui vi deie-
ctus eſt, ſi in poſſeſſione manſiſſet quietus: quorũ omnium
lis æſtimatur à Iudice, vt actor conſequatur, quanti ſua
x intereſt, vi deiectum non x eſſe. † Porrò cauet, ĩ hære-
15 dibus deiecti de poſſeſſione concedatur: y in hæredes ta-
y men cæteroſque ſucceſſores eius, qui deiecit, datur in id,
quod ad eos peruenit, dolove malo eorum factum eſt, quo
z minus perueniret. z † Eſt autem annalis tantum huius
16 edicti perſecutio de omnibus damnis: perpetua verò de
his, quæ ad deiectorem, eius ve ſucceſſores peruenerunt:
a a quemadmodum & ad excipiendum ſeu defendendum
ius ſuum aduerſus deiectorem non eſt annale, ſed perpe-
b tuum tempus indultum: b Cæterum lege Pontificia hæc
actio perpetua eſt, tam ad perſequendum, quàm ad exci-
c piendum. c Exiſtimarunt enim Canones, tam immane
facinus vno anno non rectè concludi. Quomodo autem in
d foro proponenda ſit, latiſſime d Practici docent.
g Exhibitoria ſunt, per quæ iubet exhiberi. De exhi-
bitorijs interdictis tria exempla adhibet: De libero ho-
mine exhibendo, de liberto exhibendo, & de liberis ex-
17 hibendis. † Interdictum de libero homine exhiben-
do;

ADDITIONES.

a l.1. In princ. & §.1. de relig.
b l. Familiaria. eod.tit.
c Claſ.2.act.9.
d L.1. Ne quid in loco ſacro.
e L.2. Ne quid in loco ſacro.
f l.2. Ne quid in loco vel itinere publico.
g l.1. De Fluminibus.
h Dicta l.1. §. ſuperius.
i Dicta l.1.§.hoc interdict.
k Dicta l.1. de flumin.
l Cic.pro Cæc.
m §. Sequens. infra eod.
n l.Verbũ reddendi, 94.de verb ſig.l.cum quidam.21. de leg.2.
o Dict § ſequens.
p L.1. De vi & vi armata.
q l.1.§. Deieciſſe. d.tit.
r l. Si vi à me. eod.tit.
ſ L.2.§.Hoc interdictum. d.t. facit l.cum quis.32.de dolo malo.
t Dict. §. deieciſſe.
u Dict.l.1.§ quod autem ait & §.ibi autem ait.l.pure §.vlt.h.t.
x Dict.l.1.§.ex dic.l.in interdict.l.ſi plures.§ deiectum. hoc tit.
y Dict.l.1. §.Hoc interdictum.hære.
z Dicta l.1.§.vlt.e.l.ſeq.
a Dicta l.3.§.1.
b l. Licet.C.de except.l.pure.§.vlt.de except.doli.
c Cap.redintegranda.3.q.1.
d Spec de reſtit.ſpol.§.1.Roff.de interdi.Unde vi. Bar.l.inter-
dictio.§.1. hoc tit.

Digitized by Google

dem, competit aduerſus detinentem dolo malo liberum hominem inuitum; nec refert, maſculus ſit, an fœmina,
a ſui iuris, vel alieni. a Et hoc interdictum cauſa tuendæ libertatis propoſitum eſt, videlicet, ne liberi homines retineantur à quoquam, ideoq; omnibus indulgetur, & pupillo, & mulieri pro parente, cognato, vel affine. Cõſequimur autẽ hoc interdicto, vt perſona libera exhibeatur, id
b eſt, in publicũ reducatur, b priſtinamq; libertatẽ recipiat.
b Cuius de libertate agitur. Hoc eſt, de quo in priſtinam libertatem aſſerendo agitur, vt quia conſtet eũ liberum eſſe, qui detinetur. nam ſi de eius ſtatu ſit quæſtio, vt quia detinens aſſerat eum ſeruum eſſe, tunc non habet locum hoc interdictum, ne præiudiciũ fiat alienæ cognitioni:
c c ſed ad titulum, De liberali cauſa, recurrendum eſt.
18 i Aut libertum. † Secundum exẽplum exhibitorij interdicti eſt, de liberto exhibendo, quod patrono datur aduerſus eum, qui ſuum libertum tanquam ſeruũ detinet, vt eum exhibeat, ne ſcilicet patronus faciat iactu-
d ram operarum, quas ille præſtare debet. d Intereſt enim patroni, libertum non detineri.
19 K Aut parenti liberos. † Tertium exemplum De liberis exhibendis. quod interdictum parẽti datur aduerſus eum, qui inuitum detinet filiũ, quem in ſua poteſtate eſſe
e dicit, vt eum exhibeat, e &c. † Aliud autem eſt in-
20 terdictum, de liberis deducendis, quod ex eiſdem cau-
f ſis competit, f & eſt prohibitorium. † Dixi, qui inui-
21 tum detinet. Quia ſi filius ſponte apud aliquem g eſt,
g inutile hoc interdictum erit, ſed & aduerſus ipſum filiũ ceſſat, ſi is fortè neget ſe eſſe in poteſtate; quo caſu co-
h gnoſcet Iudex, vtrum quis ſit in poteſtate, an h non. Si tamen hæc contentio inter parentes & liberos incideret ratione bonorum, de quibus principaliter quæritur,
i huic interdicto locus i erit;
22 l Sunt tamen qui putent. Et rectè quidem. † Eſt enim hæc propria verbi Interdicere ſignificatio, vt pro vetare, ſeu prohibere accipiatur, quemadmodum ſupra
K annotauimus. K Hinc Donatus in Hecyra, Edicimus (inquit) quæ iubemus fieri: interdicimus, quæ vetamus fieri. Itaque Prætorũ edicta & interdicta dicũtur.
m Sed tamen obtinuit, Vſu ſcilicet loquendi.
n Omnia interdicta appellari. Siue prohibitoria ſint,
23 ſiue reſtitutoria, ſiue etiam exhibitoria. † Interdictum enim dicitur, quaſi interim dictum, ſeu (vt familiarius dicam) quod à Iudice non in perpetuum, ſed ad tempus dicitur, ſaluo iure partium. Nam cum interdicta poſſeſſionem rei reſpiciant, totam litem non perimunt, cum po-
l ſtea de dominio quæri poſſit, vt ſupra dictũ l eſt † Quā-
24 obrem nonnunquam præiudicia appellantur, hoc eſt, res, quæ cum ſtatutæ fuerint, adferunt iudicaturis exemplũ, quod ſequantur, iudicium autem res, quæ cauſam litemq; terminat. Cicero in Diuinat. Primum cauſam amici tui ſubleuabis, de quo non præiudicium, ſed planè iudicium iam factũ putatur. Idem pro Cluentio, Quid eſt, quod iam de Oppianici cauſa plura dicamus? apud eiuſdẽ Iudices reus eſt factus, cũ is duob. præiudicijs iam damnatus eſſet. Et paulò poſt. Itaq; cũ Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs videret. De quibus etiam Quintilianus lib. 5. cap. 2.
25 o Quia inter duos dicũtur. † Alciatus m non, in-
m ter duos, ſed, interim, legendum cenſet, atq; ita in caſtigatoribus codicibus rectè impreſſum dicit, quod licet & mihi veriſimile fiat, hactenus tamen illam literam me non legiſſe, neque in Haloandri quidem editione, ingenuè
26 fateor. † Equidem ſi vulgarem literã perſpexiſſet Valla, tam abſurdam interdicti etymologiam minimè portoriſſet, qui vſque adeò miſerè & acriter Iuriſconſultos eſt ſectatus, cuius tamen obiectiones, ſeu maius calum-
n nias Zaſius & Alciatus, n clariſſima duo ætatis noſtri
27 lumina ſatis depulerunt. † Quemadmodum & vulgaris lectio huius loci facilè ſuſtineri poteſt, ſi dicamus, Iuſtinianum noluiſſe hic tractare etymum interdicti, ſed potius conatum eſſe, alluſione quadam nos in cognitionem
o interdictorum ſummatim perducere, vt o ſupra in teſtamento mentis teſtatio, in ſacellos facta eſt.

ADDITIONES.

a L. 1. § 1. de lib. hom. exhi.
b Dicta l. 3. § ait Prætor.
c Dicta l. 3. § is qui neſcit.
d l. 1. C. de oper. libert.
e ff. De lib. exhib.
f l. 3. § 1. De lib. hom. exhibend. vel deduc.
g l. Vlt. de liber. exhib.
h l. 3. § Hoc autem interdictum. de liber. exhib.
i l. Pen. d. tit. l. 1. C. eod.
k Ad rub. huius tit.
l In rubr. huius tit.
m Libro 3. Parerg. cap. 25.
n Lib. 4. de verbor. ſignific.
o Supra, de teſt. eq. in princ.

§. Sequens.

1 Secunda interdictorum diuiſio, à fine ducta.
2. 3 Eadem taxata & defenſa.
4 Interdictũ adipiſcendæ poſſeſſionis tres ſpecies continet.
5. 7 De interdicto, Quorum bonorum.
6 Agnoſcere bonorum poſſeſſionem quis dicatur.
8 Interdictum, quorum bonorum, & petitio hæreditatis, in quo conueniant & differant, & num. 9. 10.
11 De interdicto Saluiano.
12. 13 De interdicto, Quod legatorum: & cui concedatur.

Sequens diuiſio interdictorum hæc eſt, quod quædam adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ. a Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa interdictum accommodatur b bonorum poſſeſſori, quod appellatur Quorum bonorum: eiuſque vis & poteſtas hæc eſt; vt quod ex ijs bonis quiſque, quorum poſſeſſio alicui d data eſt, e pro hærede, aut pro poſſeſſore poſſideat: id ei, cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtituere debeat. f Pro hærede autem poſſidere videtur, qui putat ſe hæredem eſſe. Pro poſſeſſore is poſſidet, qui nullo iure rem hæreditariam, vel etiam totam hæreditatem, ſciens ad ſe non pertinere, poſſidet. Ideo autem adipiſcendæ poſſeſſionis vocatur interdictũ, quia ei tantum vtile eſt, qui nunc primum conatur adipiſci rei poſſeſſionem. Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, amiſerit eam; hoc interdictum ei g inutile eſt. h Interdictum quoque quod appellatur Saluianum, adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparatum eſt: eoque vtitur dominus fundi, de reb. coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigiſſet.

1 † Secundam interdictorum diuiſionẽ ex Paulo a ſubijcit Iuſtinianus, quæ à fine ducitur, nam in hoc interdicimus cũ aliquo, vt adipiſcamur poſſeſſionem, vt retineamus, vel ut recuperemus. Adipiſcimur, quam nunquam habui-

ADDITIO.

a L. 2. § Hæc autem interdicta. de interdict.

habitam retinemus, quā habemus, recuperamus, ā qua
a *cecidimus.* Nonnulli a *exiſtimant hanc potius ſubdiuiſionem eſſe: quia ſubdiſtinguuntur interdicta priuata, quæ*
b *ad rem familiarem pertinent.* b *Singula ergo huius diuiſionis, ſeu mauis ſubdiuiſionis membra ſingulatim in ſub-*
2 *ſequentibus enarrantur.* † *Porro non deſunt, qui Iuſtinia-*
c *num hic, itemque* c *Paulum (ex cuius reſponſo deſumpta eſt præſens lectio) diminutum dicant, dum triplex duntaxat interdictum eſſe docet: quandoquidem & quar-*
d *tum reperiatur; quod* d *confirmandæ ſeu conſeruandæ poſſeſſionis dicitur. Nam ſi filio impuberi moueatur quæſtio ſtatus & hæreditatis beneficio Carboniani edicti in tempus pubertatis differtur quæſtio, mittiturque (ſi tamen nō poſſidebat) in poſſeſſionem, præſtita cautione. Quod ſi poſſidens reperiatur, in poſſeſſione (eiuſdem edicti bene-*
e *ficio) retinebitur.* † *Verùm rectè dixere: planius re-*
3 *ſponſum videtur, quod Iaſon* f *dedit, ut hoc interdictum*
f *conſeruandæ poſſeſſionis non ſit interdictum, ſeu poſſeſſorium retinendum ordinarium, cum triplex tantum reperiatur, & hoc non detur inter duos contendentes de poſſeſſione, ſed ſit quoddam extraordinarium interdictum, cu-*
g *ius nulla habeatur ratio ſeu conſideratio.* g
4 a Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa. † *Interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis illi competit, qui de nouo rei alicuius poſſeſſionem, quam prius non habuit, adipiſci conatur: & complectitur tres ſpecies, quarum duæ ſolum ab*
5 *Imperatore referũtur.* † *Prima eſt, interdictum* quorum bonorum: *ſic autem appellatum eſt à primis verbis edi-*
h *cti* h *prætorij, ut plerumque ſolebat fieri: illique conceditur, qui ad ſucceſſionem hæreditariam æquitate Prætoris uocatus; bonorum poſſeſſionem agnouit apud iudicem, aduerſus eos, qui pro hærede, idest, qui nullo iure vel titulo temere occupaſſet hæreditatem defuncti, ut poſſeſ-*
6 *ſio rerum hæreditariarũ illi reſtituatur.* † *Dicitur autem quis agnoſcere bonorum poſſeſſionem, quando declarat apud Prætorem, vel hodie apud magiſtratum, ſe talem eſſe, qui poſſit & velit iure prætorio amplecti hæredita-*
i *tem* i *defuncti: nã is tametſi iuris autoritate habeat via, quæ ad hæredem pertinere poſſunt, nondum tamen conſecu-*
k *tus eſt corporalem rerum hæreditariarũ poſſeſſionẽ.* k
7 † *Porro hoc interdictum nõ ſolũ ad vniuerſas, ſed etiam*
l *ad ſingulas res hæreditarias* l *pertinet. Vnde veriſimile eſt in reſponſo Vlpiani aliquid deeſſe, vel potius illud de bonorum vniuerſitate tantum (id quod locus indicare videtur) intelligendum quaſi innuat ibi Vlpianus, principaliter ad hoc introductum eſſe* Quorum bonorum *interdictum, ut vniuerſam hæreditatem aliquo remedio nanciſci corporaliter poſſet ſucceſſor: per hoc tamen non negat, quin ſi veniat vnius tantum rei controuerſia, cuius poſſeſſionem nõdum ſit adeptus, huic interdicto ſit locus:*
m *aliàs enim multa iura aduerſarentur.* m † *Et hæc eſt*
8 *vna ſimilitudo inter iſtud interdictum, & petitionem hæreditatis.*

b Bonorum poſſeſſori. *Atque etiam hæredi, ſi non directum, ſaltem vtile, ut ſic quod bonorum poſſeſſori conceſ-*
* *ſum eſt, hæredi quoque iure ciuili ſuccedenti* * *communicetur, cuius non inferior eſt cauſa.*

c Ex ijs bonis. *Quæ ſcilicet defunctus tempore mortis*
n *habuit, ſaltem poſſidendo* n *pro ſuis:* † *tametſi petitio*
9 *hæreditatis* o *etiam earum rerum nomine concedatur,*
o *quas defunctus ſimpliciter detinebat, vel uti depoſitas, commodatas, aut pignori datas, quarum periculum ad hæredem pertinet.*

d Data eſt. *Edicto ſcilicet, vel decreto Prætoris; ut hic præter ius nihil intelligas, & nihilominus opus ſit corporali rerum poſſeſſione, quam hoc interdicto perſequimur, ut paulo ante dictum eſt.*

10 e Pro hærede. *Et ſic titulo vniuerſali,* † *ſicut enim petitio hæreditatis non datur aduerſus eum, qui titulum*
p *ſingularem* p *allegat; ita nec hoc interdictum poſſeſſorium aduerſus titulo ſing. poſſidentem competit. Nam hic quoque eſt ſimilitudo inter vtrumque.*

f Pro hærede autem. *Hoc nos abundè alibi explicaui-*
q *mus,* q *quæ hic repeti poſſunt.*

g Inutile eſt. *Vt ſcilicet poſſeſſionem recuperet, qua ſemel excidit: habet enim alia remedia, puta, rei vendicationem, ut dominus: vel Publicianam, ut quaſi dominus: vel etiam recuperandæ interdictum.*

11 h Interdictum quoque. † *Secunda ſpecies adipiſcendæ poſſeſſionis, eſt* Interdictum Saluianum, *ſic dictum ab autore Saluiano Iuliano celebri Iuriſconſulto: quod domino datur locantis prædium ruſticum vel vrbanum, aduerſus ipſos conductores, ut poſſeſſionem adipiſcatur earũ rerum, quæ invecta illataque penes conductores multis argumentis ſuſpectos, tuta nõ ſunt, vel quas ad alios iam transtulerunt, ne defraudetur ſua penſione. Erat autem conceptum his verbis:* Quod tu illi mercedis cauſa oppignerasti qua de re agitur, id illi reſtituas: *Et de hoc extat quoque titulus in Pandectis,* de Saluiano interdicto. *Habet autem hoc interdictum magnam ſimilitudi-*
nem cum actione Seruiana: *tametſi ab ea in nonnullis*
r *etiam differat, id quod alio loco diſcuſſimus.* r *Proinde*
12 *quæ tum dicta ſunt, huc quoque transferri debent.* † *Tertia ſpecies adipiſcendæ poſſeſſionis, eſt (quam Iuſtinianus hic prætermiſit) interdictum* Quod legatorum, *pariter à primis verbis edicti Prætorij ſic nuncupatur. Eius tamen exemplum non extat integrum, licet centones aliquot inſeruerit Tribonianus Pandectis. Continet autem hanc cauſam, ut quod quiſque legatorum nõe non ex voluntate hæredis, vel bonorum poſſeſſoris occupaſſet, id ipſi reſtitueret. Etenim æquiſſimũ viſum eſt Prætori, vnumquenque non ſibi ipſi ius dicere in occupandis legatis aut*
13 *fideicommiſſis, ſed ab hærede petenda.* † *Conceditur ergo hæredi hoc interdictum, aduerſus legatarium qui ſine ipſius voluntate aut ratihabitione, autoritate propria occupauit rem ſibi legato fideicommiſſove relictam. Hæredis enim intereſt plerunque, non occupari legata aut fideicommiſſa, propter detrahendam fortè ex Senatuſcon-*
ſulto

ADDITIONES.

a Bald in l. incerti iur s, 3. col. 6. C. de interd.
b d. §. hæc autem, Ioan. de Plat. hic.
c In d. l. hæc autem.
d h. l. C. de Carboniano edicto, l. 3. §. miſſum, illo tit.
e Ita Bald. cap. 1. §. vlt. de prohibita feudi alien. per Lothar. poſt Odof. in d. l. 1.
f In d. l. 1. col 2.
g Arg. l. 3. §. 1. de fideicom. libert.
h d. l. 1. §. hoc interdictum, quor. bonor.
i l. vlt. C. qui admitti.
k Atque ita intelligitur, l. 1. & l. 3. § 1. de bon poſſ.
l Vt hic, & l. hoc amplius, 20 cum l. ſeq. de furt.
m d. l. hoc amplius, cum l. ſeq.
* Balduin. hic.
n l. 2. C. quorum bonorum.
o l. & non tantum, 19 de pet. hæred.
p l. regulariter, 9. de pet. hæred. l. hæreditatis, C. illo eod. tit.
q §. actionum, ſupra de act. num. 119. 120.
r §. Item Seruiana, ſupra de act. num. 49. 50.

a *ſulto Trebelliano aut lege Falcidia portionem.* a *Quare ſi legatarius non reſtituat, in id, quod hæredis intereſt,*
b *condemnari debet.* b. *Adipiſcendæ autem ideo dicitur hoc interdictum, quia locum habet, ſi legatarius occupando præuenit hæredem, qui rei legatæ poſſeſſionem nunquã habuit. Si eum aliquomodo habuiſſet, & ab ea deiectus eſſet, interdictum recuperandæ daretur. Ex prædictis tribus interdictis, priora duo reſtitutoria ſunt:* Saluianum *verò prohibitorium.*

ADDITIONES.

a §.Sed quia,& §.nihil autem,ff.de fideicõmiſ.hæred. & ſupra de leg.Falc.in prin.& §.vlt.
b l.2.§.2.quo.leg.

§.Retinendæ.

1 *Interdicti retinendæ poſſeſſionis duæ ſpecies: vti poſſidetis, & vtrubi.*
2 *Quando illud interdictum competat.*
3 *Quis in eo obtineat.*
4 *Dominium & proprietas an differant.*
5 *Proprietas vnde dicatur.*
6 *Quæ ſit prima cauſa interdicti retinendæ.*
7 *Prius de poſſeſſione cognoſcendum, quam proprietate.*
8 *Quando duo poſſident, ſi neuter velit agere, & periculũ ſit, ne ad arma deueniant, quid agendum.*
9 *Sententia in poſſeſſorio lata, non præiudicat petitorio: econtra ſecus.*
10 *Petitorium quãdo dicatur habere poſſeſſorium ad mixtum.*
11 *Commoda poſſeſſionis plurima, & quæ ſint illa, nu. 12.*
13 *Quæ ſint partes iudicis in interdicto retinendæ.*

Retinendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt interdicta, vti poſſidetis, & Vtrubi: *a* cum ab vtraque parte *b* de proprietate alicuius rei *c* cõtrouerſia ſit, *d* & ante quæratur, vter ex litigatoribus poſſidere, & vter petere debeat. Nam niſi ante exploratum fuerit, *e* vtrius eorum poſſeſſio ſit, non poteſt, *f* petitoria actio *g* inſtitui: quia & ciuilis & naturalis ratio facit, vt alius poſſideat, & alius à poſſidente petat. Et quia longè commodius eſt, *h* & potius poſſidere, quã petere: ideo plerunque & ferè ſemper ingens exiſtit contentio de ipſa poſſeſſione. *i* Commodum autem poſſidendi in eo eſt, quod etiamſi eius res non ſit, qui poſſidet, ſi modo actor non potuerit ſuam eſſe probare, remanet *k* in ſuo loco poſſeſſio, propter quam cauſam, cum obſcura ſunt vtriuſque iura, *l* contra petitorem iudicari ſolet.

Nunc ad alterum *membrum ſuprascriptæ diuiſionis tranſit, nempe ad interdictum retinendæ poſſeſſionis, quo agimus, vt poſſeſſionem, quam adepti ſumus, ſi forte in ea per aduerſarium turbamur, retineamus. Huius duæ vulgatiſſimæ ſunt ſpecies, videlicet interdictum* Vti poſſidetis, *& interdictum* Vtrubi: *ſimiliter à primis eorum verbis ſic nuncupata: quæ vt prohibitoria ſunt, ita poſſeſſionis retinendæ cauſa comparata.* Nam Vti poſſidetis, *pertinet ad retinendam poſſeſſionem rerum immo-*
a *bilium ſoloque* a *hærentium:* Vtrubi *mobilium rerum*
b b *tuetur poſſeſſionem.* † *Tuentur autem hæc retinendæ*
1 *poſſeſſionis interdicta aliquem in poſſeſſione, quam licet adhuc retineat, tamen ne liberius ea vti poſſit, per aduer-*
2 *ſarium turbatur.* † *Potiſſimum autem retinendæ interdictum competit, ſi de proprietate alicuius rei controuerſia ſit futura, vbi vter ex litigatoribus poſſidere, & vter petere debeat, prius eſt inueſtigandum: idq; propter commodum poſſeſſionis, in quo tantiſper remanet is qui poſſi-*
c *dere dignoſcitur, donec petitor rem ſuam eſſe probet.* c
3 † *Proinde interdicto retinendæ poſſeſſionis vincit, qui accepti iudicij, ſeu litis conteſtatæ tempore in poſſeſſione eſt,*
d *modo hec vi, nec clam, nec precario ab eo poſſideat,* d *qui turbauit. Iniquum enim eſſet, actorem vincere eum, à quo poſſeſſionem habet. Verum quomodo ab alio, quam ab actore poſſeſſionem habeat, iuſte vel iniuſte, nõ refert: nam qualiſcunque poſſeſſor, hoc ipſo, quod poſſeſſor eſt,*
e *plus iuris habet, quam* e *ipſe, qui non poſſidet.*

a Cum ab vtraque parte. *Quia ſcilicet vterque contendat ſe eſſe dominum rei, de qua eſt controuerſia.*

4 *b* De proprietate. † *Id eſt, dominio rei. Proprietas enim & dominium pro eodem frequenter accipiuntur in*
f *legibus:* f *Quanquam dominium generice ſumptum fuſioris cuiuſdam ſignificationis ſit, quàm proprietas: quia quodcunque dominium complectitur, ſiue directum ſit, ſiue vtile. Nam & fructuarius dominium habere*
g *recte dicitur:* g *cum proprietas duntaxat pro directo & vero dominio vſurpetur: id quod & etymon vocabuli*
5 *oſtendere videtur.* † *Dicitur enim proprietas, quaſi propriæ tuum: quanquam ego hoc magis alluſionem eſſe puh*
tem. Sic Caius h *proprietatem appellat, id quod eſt dominium directum: pro dominio autem vtili nunquam*
i *accipitur.* i *ideoque emphyteuta, feudatarius, ſuperficiarius & reliqui habentes vtile dominium, dicuntur habere proprietatem: ea enim penes directum dominum eſt.*

6 *c* Controuerſia ſit. † *Prima enim huius interdicti proponendi cauſa fuit, vt ſeruiret iudicio petitorio, in quo ſcilicet de proprietate rei, ſeu dominio tantummodo conten-*
k *ditur:* K *interdum tamen eo vtimur, vbi nemo meditatur litem proprietatis: quoniam in eum exerceri poteſt, qui ne cogitat quidem ſe dominum, ſed aliàs non ſinit nos quiete vti poſſeſſione rerum noſtrarum, videtur enim mihi poſſeſſionis controuerſiam facere, qui prohibet me*
l *vti mea* l *poſſeſſione.*

7 *d* Et ante quæratur. † *Quod omnimodo neceſſarium eſt, ut ſcilicet de poſſeſſione prius quæratur, & cognoſca-*
m *tur, quam de proprietate. Recte enim Vlpianus* m Exitus, *inquit,* controuerſiæ poſſeſſionis hic eſt, vt pronunciетur vter poſſideat: ita enim fiet, vt is qui victus eſt de poſſeſſione, petitoris partibus fungatur, & tunc de
n dominio quæratur coram eodem *n* iudice. † *Quid au-*
8 *tem ſi duo contendant ſe poſſidere, & neuter quæratur in iudicio, periculumque ſit, ne ad arma proſiliant tuendæ poſſeſſionis*

ADDITIONES.

a l.1.§.hoc interdictum vti poſſi.
b l.1.vtrubi.
c l.ſiue poſſidetis,16. C.de probationibus, l.res alienas,39.C. de rei vend.
d l.1.§.vlt.& l.2.vti poſſid.l.1.C.vtrubi.
e l.1.§.vlt.& l.ſeq.vti poſſid.
f l.1.§.huius autem,vti poſſidetis.
g l.3.ſi vſus fruct.petat.
h l.fin.de ſuperfic.
i Bal.in l.cum res,12. in fin. C.de probat. Alexan.conſil.159. lib.5.
k l qui petitorio,36.de rei vend.
l l.3.§.2.vti poſſidetis.
m l.exitus,35.de acquir.poſſeſ.
n Facit l.nulli,10.C.de iudicijs,& l.ordinarij,C.de rei vend.

poſſeſſionis prætextu? Et hoc caſu iudici incumbit, ſu as
partes interponere, & ſi unius poſſeſſionem comperiat, al
terii interdicere, propoſitaque pœna prohibere, ne quid de
facto tentent. Quod ſi paria ſint utriuſque iura, nomina-
bit ſequeſtrum, qui poſſidebit interea, dum quæſtio de poſ-
ſeſſione uel proprietate cognoſcatur, ac terminetur. Quod
in ſupremo hoc tribunali Germani imperij, dum in eo Aſ-
ſeſſoris muniere fungerer, ſæpe practicatum meminimus ma-
xime inter Principes uiros, de quibus maior ſubeſt me-
tus, ac ſuſpicio conclamandi ad arma.

e Vtrius eodem. Qui contendunt de poſſeſſione alicuius
rei, quia uterque aſſerat ſe poſſidere, ut aduerſarium ad
onus probandi compellat.

f Petitoria actio. Quæ tamen recte poſtea inſtituetur, ſi
9 de poſſeſſione iam fuerit cognitum ac pronunciatum. † Sen
tentia enim in poſſeſſorio iudicio lata, non præiudicat, ne-
a que nocet a petitorio: quoniam in priori iudicio poſſeſ-
ſio, in hoc proprietas vertitur, & nihil commune habet
b poſſeſſio cum proprietate. b Ex diuerſo tamen ſenten-
tia lata in petitorio, poteſt interdum officere agenti poſſeſ
c ſorio, veluti ſi admixtam proprietatis cauſam c habet.
10 † Dicitur autē poſſeſſoriam habere cauſam proprietatis
d admixtam, d cum, vt ex eo obtineatur, dominium vel
quaſi probare neceſſum eſt. verbi gratia: Si agatur, vt
e iter reficere liceat, e hincque prædictæ exceptionis fa-
cilis ſit tibi ratio: quoniam de titulo ſeu proprietate in poſ
ſeſſionis cauſa doceri debet; hæc autem in petitorio finita
f eſt & terminata. f Idem iuris eſt, & ſi poſſeſſorio re-
tinendæ, vel etiam recuperandæ agat quis, obſtat enim ei
g exceptio rei iudicatæ in petitorio. g quod diffuſius in-
terpretes ſuis locis expendunt.

g Institui. Merito ergo Prætor huiuſmodi poſſeſſoria in-
terdicta adinuenit, quibus cognoſceretur, vter eorum poſ-
ſideret, & ſic vter in petitorij cauſa actor, vter reus eſſet,
quia non poteſt actoris petitio inſtitui, priuſquam adpa-
reat, quis in rem controuerſam poſſideat.

h Et potius. Hæc duo verba in pleriſque codicibus ſcri-
ptis deſunt.

11 i Commodum autem. † Oſtendit maximam vtilita-
tem eſſe poſſeſſionis, quoniā onus probandi dominij transf-
fert in actorem, quod niſi fecerit, aduerſarius poſſeſſor ma
h net, ſiue dominus ſit, ſiue id minus. Bona item fide h
i fundum aliquem poſſidens & fructus facit ſuos, i & rem
legitimo tempore vſucapit. Recte ergo Accurſius eos,
qui tenent & poſſident, beatos nuncupauit, cum tot ſint
fructus, totque commoda poſſeſſionis, quæ Doctores in lo-
K cis communibus K aceruatim congeſſerunt, hos obiter
12 potiora referemus. † Horum illud primum eſt, quòd cum
poſſeſſio aduerſarium actorem faciat, actore non proban-
l te, qui poſſidet, obtineat, vt iam dictum l eſt. Secundum
m eſt, quod in pari cauſa pro poſſeſſore iudicari m ſoleat:
veluti ſi producerentur duo teſtamenta eadem die confe-
cta; qui in altero hæres ſcriptus poſſidet, anteponendus
erit, donec alter probet, teſtamentum ſuum, poſterius fa-
n ctum eſſe. n Tertium, quòd grauat onere probandi ad-
uerſarium. Quartum, quod duobus habentibus cauſam
ab vno, qui poſſidet, ant is cui prius res tradita eſt, præfe-
o ratur: o quod tamen in ſpiritualibus non obtinet; p
p matrimonijs puta & ſacerdotijs. q Quintum eſt, quod
q poſſidens præſumitur dominus: r quod tamen verum ac-
r cipe, ſi dominium deducatur in iudicio incidenter; ſecus ſi
principaliter, vt quia rei vendicatione agatur; quia tunc
ſ probatio dominij neceſſaria ſ eſt. Sextum, ſi res immo-
biles poſſideantur, ſuſpicio fugæ tollitur, nec tenetur ſatiſ-
t dare, iudicio ſiſti. t Septimū, poſſeſſor pignoris ius offeren
u di habet. u Octauum, ex poſſeſſione cauſatur vſucapien-
x di conditio, x & in conſequentiā per poſſeſſionem acqui-
y ritur dominium. y Nonum, denique commodum poſſeſ-
ſionis eſt: quod ex diuturna ſeu longa poſſeſſione præſumi-
tur requiſita ſolennitas interueniſſe: veluti, ſi fratres pro
diuiſo bona per longum tempus poſſederint, licet non ap-
pareat de aliqua diuiſione inter eos facta, eam tamen ex
z diuturna poſſeſſione z intercesſione conijcimus. Sic Pon
a tificij iuris Interpretes a docent, ex diuturna poſſeſſio-
ne ſacerdotij præſumi quem legitimè inſtitutum.

K In ſuo loco poſſeſſio. Qualis. ſ. prius fuit; neque enim
b quicquam ei adijcit ſimplex illa abſolutio; b adeò vt ſi
poſtea rurſus de eadem re conueniatur, non habeat rei iu-
dicatæ exceptionem.

13 l Contra petitorem. † Et id quidem ſine pugna eſt, in iu
dicijs tam petitorijs, quàm poſſeſſorijs, vbi apparet, quis
actor ſit, & quis reus. Quia verò hoc retinendæ poſſeſ-
ſionis interdictum duplex eſt, & vterque ia eo ferè ſit
actor & reus, planè obſcurum videtur, ſecundum quem
in re tam dubia pronunciari debeat. Obſeruandi ergo ſunt
in his duplicibus iudicijs, gradus quidam, ſiue media, quæ
c Old. c Bart. eleganter in Claſ. actionum in vnum velut
faſciculum congeſſit: ad quem (quia vulgò extat) iuris ſtu-
dioſum remitto.

ADDITIONES.

a l. & an eadem, 14. §. vlt de except. rei iud.
b l. naturaliter, 12. §. 1. de acq. poſſeſ.
c l. 2 § quædam, de interd.
d Glo. ibidem.
e l. 3. § hoc autem, de itinere actuque priua.
f Panor. c. paſtoralis, 7. col 7. de cauſ. poſſ. & prop.
g Dyn. c qui ad agendum, de reg iur. in 6. Alex. & alij, d. l. naturaliter, §. nihil comm. de acq. poſſ.
h l. 2. vti poſſidetis.
i Supra de rer. diuiſ. & de vſuc. per diſcurſum.
k Ind. §. nihil com. Bal. c. 1. de contenter do. & fid. & de inueſt. feud.
l l. 1. C. de alien. iud. mut. cauſa fact.
m De quo per Doct. l. qui accuſare, C. de eden.
n c. ſi à ſede, de præb. lib. 6. c. pan, de reg. iur. eod. lib.
o Bar. l. 1. §. non autem, de bon. poſſ ſecundum tab. multa exempla, vide apud Barb. conſil. 23. vol. 1.
p l. circa, 14 de probat. l. libertis, §. vlt. de lib. can.
q l. ſi ea res, 11 §. vlt. de act. emp. l. ſiue autē, 9. §. ſi duob de pr.
r c. vlt. de ſponſa duorum.
ſ c capitulum. ibi Fel. de reſcrip.
t l. ſicuti, §. ſed etſi, vbi gloſ. ſi ſeruitus vend. l. 1. fam. erciſ.
u l. in rem, 80 de rei vend. l. cum res, ibi gloſ, C. de prob. de quo vide latius Sali. in l. 2. C. ne vx pro mar.
x l. ſciendum, 15. in prin. ff qui ſatiſd. cog.
y l. Paulus, 12. § qui pignoris, quibus mod. pig. ſo.
z l. qui fundum, 7. pro empt.
a l. traditionibus, 20. C. de pac.
b l. ſi maior, C. com. diuidun. vide de hoc Doct. in l. ſciendum, 30. de verb. oblig.
c Vide Old. Claſ. 2. act. 4. ad finem.

---

§. Sed interdicto.

1 *Primum de interdicto Vti poſſidetis: & vnde dicatur.*
2 *Quæ in eo ſint probanda.*
3 *Quid contineat.*
4 *An illud etiam locum habeat in incorporalibus.*
5 *Interdictum Vtribi: & quòd Vtrubi, non vtrobi ſit legendum.*

a Sed interdicto quidem vti poſſidetis, b defuncti vel ædium poſſeſſione contenditur: b Vtrubi vero interdicto, de rerum mobilium poſſeſſione.

Duas

Duas ſpecies interdicti retinendę ſupra recenſuit: nunc pro quibus rebus dentur, & in quo conueniant aut diſcre-
1 *pent, in ſubſequentibus declarat.* † *Interdictum ergo* Vti poſſidetis *datur pro earum rerum poſſeſſione retinenda, quæ ſunt ſoli atque immobiles, aduerſus moleſtatores, qui*
a *nos turbant, nec ſinunt illarũ poſſeſſione nos quiete a uti. Et dicitur primis interdicti verbis, vt & alia nonnulla*
2 *interdicta.* † *Neceſſe autem eſt, in hoc interdicto probare agentem, quod etiam eo tempore, quo turbaretur & quo litis conteſtaretur, poſſederit rem, in qua ſe turbatum*
3 *prætendit.* † *Continet autem hoc interdictum, quanti ea res eſt, quanti vniuſcuiuſque intereſt, poſſeſſionem retinere, nec fuiſſe turbatum in ea. Poſſe etiam cautionem exigi ab aduerſario, vt de cætero à moleſtatione abſtineat, com-*
b *muni calculo probatur:* b *idemque communis vſus iu-*
4 *diciorum paſſim confirmat.* † *Sed an locum habeat hoc iudicium in quaſi poſſeſſione rerum incorporalium, puta iuriſdictionis, ſeruitutis retinendæ, ſi in ea quis turbetur?*
c *Et crebrius placuit locum habere, ſaltem vtiliter* c. *idque conſuetudo optima legum interpres, paſſim in iudicijs obſeruat.*

a De fundi vel ædium. *Vel cuiuſcunque alterius rei immobilis, ſoloque hærentis poſſeſſione, de qua certum edi-*
d *ctum nominatim propoſitum non* d *exſtit.*
5 b Vtrubi verò. † *Hæc eſt ſecunda ſpecies interdicti retinendi, quæ pariter à primis eius verbi denominationem accipit, vt interdictũ* Vtrubi *dicatur: ſicut rectè in Pandectis Florent. & apud Theophilum ſcribitur; qui iſtud*
e *interdictum* παρὰ ποτέρῳ *interpretatur Impp.* e *alibi celerem reformationem vocant;* Bonæ fidei poſſeſſori primum oportet celeri reformatione ſuccurri. *Eſt autem hoc verbum* Vtrubi, *compoſitum ab vtrum & vbi, quaſi, apud quem de duobus de re controuertentibus, vt*
f *&* f *Accurſius alibi ſenſit. Falſa ergo eſt vulgata lectio, quę* vtrobi *legit: cum illud ad locum pertineat, ſicut vtroque: quemadmodum Grammatici docent. Conuenit autem hoc interdictũ in omnibus cum* Vti poſſidetis *interdicto: hoc ſolo excepto, quòd* Vti poſſidetis *immobilia,* Vtrubi
g *mobilia inter homines bona* g *tuetur.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. vlt. & l. 2. vti poſſidetis.
b In l. 3. §. vlt. vti poſſid. per l 1. C. eod.
c Ita Doctores in d. l. 1. C. hoc tit. cap licet. de probat. Bart. l. 1. ff. vti poſſid. facit, l. Sicuti, 8. §. Ariſto. in fin. ſi ſeruitus vendicetur.
d In d. l. 1. §. vtrubi.
e In l. 13. C. de agric. & cenſ.
f In l. 1. ff. vtrubi.
g Huius interdicti pleniorem exceptionem, vide apud Old. Claſ. ſecunda, actio. quarta.

§. Quorum.

1 *Vetus differentia poſſidetis & Vtrubi interdicta.*
2 *Clauſula, nec vi, nec clam, &c. omnia vitia poſſeſſionis continet.*
3 *Clam poſſidere quis dicatur.*
4 *Vocula (precario) pro aduerbio accipitur.*
5 *Poſſeſſionis initium ſine vitio fuiſſe ſufficit.*
6 *Quibus hoc interdictum competat.*
7 *Eum, qui hoc interdicto vti velit, ſufficit poſſidere.*
8 *Quis dicatur poſſediſſe maiore parte anni.*
9 *Hodie in vtroque interdicto vincit, quis litis conteſtatæ tempore ab aduerſario ſine vitio poſſidet.*
10 *Interdictum vti poſſidetis, pro rebus immobilibus; interdictum Vtrubi, pro mobilibus datur.*

Quorum vis ac poteſtas plurimam inter ſe differentiam apud veteres habebat. Nam, vti poſſidetis, interdicto is vincebat, qui interdicti tempore poſſidebat modò a nec vi, b nec clam, c nec precariò d nactus fuerat ab aduerſario e poſſeſſionem; f etiamſi g alium vi expulerat, aut clam arripuerat alienum poſſeſſioné, aut precariò rogauerat aliquem, vt ſibi poſſidere liceret. Vtrubi verò interdicto is vincebat, qui h maiore parte eius anni, nec vi, nec clam, nec precariò ab aduerſario poſſidebat. i Hodie tamen aliter obſeruatur. Nam vtriuſque interdicti poteſtas (quantũ ad poſſeſſionem pertinet) exæquata eſt; vt ille vincat, & in re ſoli & in re mobili, qui poſſeſſionem nec vi, nec clam, nec precariò aduerſario litis conteſtatæ tempore detinet.

1 Oſtendit, † *quæ fuerit olim differentia inter* Vti poſſidetis & Vtrubi *interdictum. Nam eo tempore quo Prætor iure reddebat, dabatque iudicia omnia, & interdicta, is vincebat interdicto* Vti poſſidetis, *qui tempore redditi interdicti in iure apud Prætorem ſine vitio poſſidebat,*
a *quamuis ab alio quolibet non ſine vitio* a *poſſideret. Sed interdicto* Vtrubi *victor is fiebat, qui maiore parte anni poſſederat ſine vitio: & hæc veteri iure obſeruabantur.*
2 a Nec vi. † *Quæ clauſula omnia vitia poſſeſſionum complectitur: & inter hæc vis cæteris odioſior eſt, quia ſi quid vi factum ſit, nullo iure defendi poteſt: nec in vllo interdicto habetur ratio violentæ poſſeſſionis: ſaltem aduer-*
b *ſus eum, qui vim paſſus eſt. Vim autẽ hic accipere* b *oportet, quæ contra ius fit inuito altero. Vis etiã dicitur, quicquid nullo iure fit contra liberam alicuius voluntatem: de qua vide eleganter Ciceronem pro Cecinna.*
3 b Nec clam. † *Clam autem poſſidere eum dicimus (inquit Vlpianus) qui furtiuè ingreſſus eſt in poſſeſſionem, eo ignorante, quem ſi controuerſiam facturum ſuſpicabatur, & ne id faceret, timebat.*
4 c Nec precariò. † Precario *nomen, ipſa terminatione*
c *ablatiui pro aduerbio accipitur. Paulus* c *ait:* Precariò habere videtur, qui poſſeſſionem corporis vel iuris adeptus ex hac ſolummodo cauſa, quod adhibuit preces, & impetrauit, quod ſibi poſſidere aut vti liceat.
5 d Nactus fuerat. † *Ab initio, ſcilicet, etiamſi poſtea vitium aliquod ſubſequatur: inſpicimus enim ipſam originem & primam cauſam poſſeſſionis, quæ ſi fuerit ſine vitio, ſatis eſt. Vnde Vlpianus.* Is (*inquit*) qui cum poſſidere non clam, ſe celauerit, in cauſa eſt, vt non videatur clam poſſidere: non enim ratio obtinendæ poſſeſſionis, ſed origo naſciſcendæ exquirenda eſt. *Nec quenquam clam poſſidere incipere, qui ſciente aut volente eo, ad quem ea res pertinet, aut aliqua ratione bona fide poſſeſſionem naniſcitur.*
6 e Poſſeſſionem. † *Neq; enim competit hoc interdictum, niſi ijs ſolis qui poſſident, ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter, multo magis ſi vtroque modo. Quare creditoribus miſſis in poſſeſſioné rei ſeruandæ cauſa, item cæteris omnibus, qui cuſtodiæ cauſa miſſi ſunt in poſſeſſionem, non concedi-*
d *tur hoc interdictum: quia non poſſident:* d *habent tamen alia remedia, quibus vtantur; puta actionem in factum ex*

ADDITIONES.

a L. 1. vtrubi.
b De varia acceptione vis, Old. Claſ. 2. actione 5.
c l. clam poſſidere, 6. in prin. de acq. poſ. l. minus, C. eod.
d l. 3. § creditores, vti poſſid.

ex interdicto, Ne vis fiat ei: item officium iudicis, & ma
a *num* a *militarem.*
7 f Etiamſi alium vi. † *Quomodo enim ab alio, quàm ab actore poſſeſsionem habeat, iuſtè vel iniuſtè nihil refert; nec poteſt moleſtator ex hoc interdicto conuentus iſtud in defenſionem trahere. Nam qualiſcunque poſſeſſor, hoc ipſo quod poſſeſſor eſt, plus iuris habet, quàm ille, qui*
b *non* b *poſsidet. Itaque ſi vſufructuarius, qui naturalem poſſeſsionem habet, deiiciatur ab alio, qui fructuariũ contendebat, vel clam illo alius ingrediatur, aut precariò accipiat, poterit quidem fructuarius propter ademptam ſibi poſſeſsionem hoc interdicto aduerſus deiectorem vti; proprietarius verò, cui nihil ademptum eſt, non poterit.*
g Alium. *Penitus extraneum, & qui num poſsideat nomine aduerſarij, nec ipſius perſonam referat: tali enim deiecto vi, cenſetur aduerſarius deiici, quem iſte repræſentabat.*
8 h Maiore parte. † *Hoc eſt, qui lõgiore tempore poſsidet. Maiorem enim anni partem poſſediſſe quis intelligatur,*
c *vt* c *Licinius interpretatur, etiam ſi duobus menſibus poſſederit; ſi modò aduerſarius eius aut paucioribus diebus, aut nullis poſsiderit.*
i Hodie tamen. *Veterem differentiam, de qua iam dixit, ſublatam eſſe docet. Et quo enim interdicta impetra-*
d *ri deſierunt à prætore,* d *& reddi: id temporis non conſideratur, ſed tempus, quo lis conteſtatur apud iudicem,*
9 *qui cognoſcit.* † *Et ſic iure, quo nunc vtimur, vtroque interdicto vincit, qui litis conteſtatæ tempore ab aduerſa-*
e *rio ſine vitio* e *poſsidet.* † *Cæterum altera differentia*
10 *inter hæc interdicta, quod ſcilicet* Vti poſſidetis, *pro rebus immobilibus,* Vtrubi *pro mobilibus competat, adhuc durat.*

ADDITIONES.

a l. 1. in prin. & §. eſt autem generale, l. 3. in prin. & §. 1. ne vis fiat ei, &c.
b l. 1. §. vlt. & l. ſeq. vti poſſid.
c l. minore, 165. de verb. ſign.
d l. 1. C. de interdict.
e l. 1. ff. vtrubi.

§. Poſſidere.

1 *Etymus poſſeſſionis à ſedibus, non à pedibus eſt.*
2 *Poſſeſſionis definitio ex Alciato.*
3 *Poſſeſſionem facti eſſe, non iuris.*
4 *Vnam tantum poſſeſſionem eſſe, eam tamen duplicem poſſidendi cauſam habere.*
5 *Poſſeſſio naturalis: ciuilis.*
6 *Poſſeſſio nõ niſi animo & corpore acquiritur, & nu. 13.*
7 *Acquirimus poſſeſſionem etiam per alios.*
8 *Retinemus poſſeſſionẽ ſolo animo, & per quoslibet, qui noſtro nomine ſunt in poſſeſſione:*
9 *Poſſeſſio qualiter amittatur.*
10 *Ciuiliter amittitur poſſeſſio ſolo animo.*
11 *Poſſeſſio pro detentione.*
12 *Aliud eſt poſſidere, aliud in poſſeſſione eſſe.*
13 *Poſſeſſio ciuilis ſolo animo retinetur, ſed non adipiſcitur.*
14 *Poſſeſſio ſolo animo amitti poteſt.*
15.16 *Ætiologia, cur iuſta poſſeſſio & animo & corpore acquiri debeat.*
17 *Ad nanciſcendã poſſeſſionẽ, ſufficit partẽ fundi introire.*

Poſſidere autem videtur quiſque, non ſolum *a* ſi ipſe poſſideat, ſed & ſi eius nomine aliquis *b* in poſſeſſione ſit, licet is eius iuri ſubiectus non ſit, qualis eſt *c* colonus & inquilinus. Per eos quoque, apud quos depoſuerit quis, aut quibus commodauerit, ipſe poſſidere videtur. Ex hoc eſt quod dicitur, *d* retinere poſſeſſionem poſſe aliquem per quemlibet, qui eius nomine ſit in poſſeſſione. Quinetiã animo quoque ſolo *e* retineri poſſeſſionem placet, ideſt, vt quamuis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque eius nomine alius, tamen ſi non relinquẽdæ poſſeſſionis animo, ſed poſtea reuerſurus inde diſceſſerit retinere poſſeſſionem videatur. Adipiſci vero poſſeſſionem per quos aliquis poteſt, ſecundo libro expoſuimus, Nec vlla dubitatio eſt quin *f* animo ſolo adipiſci poſſeſſionem nemo poſſit.

Quia dictum eſt, *præfata duo interdicta Uti poſſidetis, & Utrubi, ijs tantum competere, qui poſſident: commode nunc ſubiicit, qualiter & quomodo quis poſſidere*
1 *dicatur.* † *Ad protheoriam autem huius loci, cum primis ſciendum eſt, poſſeſſionem, quod ad etymum attinet,*
a *appellatam eſſe à* a *ſedibus, quaſi ſedium poſitio: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei reſiſtit: quam Græci κατοχὴν dicũt. Falſa enim eſt lectio, à pedibus, quoniam poſſidere à ſedeo formatum, in etymo vocabuli nihil commune habet cum pedibus, & verbum ipſum non ſatis patitur, vt & pedum & poſitionis illuc concurrat deriuatio. Sedendi denique manifeſtum apparet in ipſo poſſidendi*
b *verbo veſtigium. Quidam* b *tamen malunt ab hac voce, Pos, componi, quod in compoſitione ſolum inuenitur, vt compos, impos: quaſi qui potens & cum potentia ali-*
2 *cubi ſedeat, is demũ poſſideat.* † *Poſſeſſionem aũt Alcia-*
c *tus* c *ſic eleganter definit,* vt ſit vſus rei alicuius à proprietate vel iure ſeparatus. *Idcirco autem ait, à iure ſeparari poſſeſſionem: primum, vt oſtendat, ab eo vſu, qui*
d *ſeruitutis ſpecies* d *eſt, eam differre.* † *Deinde vt illorum*
3 *ſequeretur* e *ſententiam, qui poſſeſſionem facti, non iu-*
e *ris eſſe cenſuerunt: quod & verum eſt, multiſque in locis*
f *conſulti apertiſſime atteſtati* f *ſunt. Et hoc obtinet, ſiue acquiſita ſit poſſeſſio, ſiue amiſſa: ſemper enim facti eſt,*
g *vt argutè Alciatus* g *alibi comprobat.* † *Ex quibus*
4 *etiam conuincitur, vnam tantum eſſe poſſeſſionem, ſicut*
h *Placentinus & Azo* h *recte cenſuerunt, quæ tamen duplicem habeat rationem, ſeu qualitatem poſſidendi, natu-*
5 *ralem ſcilicet & ciuilem.* † *Nam cum quis corpore nanciſcitur detentionem rei, vſumque eius percipit, naturaliter poſſidere dicitur. Et ita ſæpe Iuriſconſulti eam nudam*
i *nobis poſſeſſionem* i *proponunt. Sin autem vere quis nõ inſiſtat ipſi rei, neque vſum percipiat, ſed ſola animi deſtinatione, tum per interpretationem legis ciuiliter poſſidet. Et de hac quoque tam abſolute leges interdum loquuntur. Qua ratione per fructuarium, & eum, qui pre-*
k *cario rogauit,* k *poſsidemus, & licet ipſi naturaliter fundo inſiſtant, tamen proprie non poſsident, quia noſtro*
nomine

ADDITIONES.

a l. 1. de acquir. poſſeſ.
b Alc. in l. in lege Cenſoria, 203. de verb. ſig.
c In l. quæſt. 115. de verb. ſignif.
d De qua diximus, ſuprà de vſu & hab.
e De qua latiſ. idem Alc. in repet. l. quinque pedum, C. de quinque pedum præſcrip.
f l. nec vtilem, 20. ff ex quib. cau. maio.
g d. l. quinque pedum.
h Alciat. d. l. quæſtio. Zaſ. l. 1. de acq. poſ. & l. 2. § poſtea cum App. de orig. iuris.
i l. ſi id quod, 25. §. vlt. de acquir. poſſeſ.
k l. certe, 6. §. 1. de precar.

a *nomine ſunt* a *in fundo.* † *Illud quoque præcognoſcen-*
6 *dum eſt, acquirere poſseſsionem neminem poſse, niſi*
b *animo & corpore,* b *hoc eſt naturaliter & ciuiliter.*
7 † *Acquirimus autem poſſeſſionem non ſolum per noſ-*
metipſos, ſed etiam per alios quos in poteſtate habemus:
c *vt per filios, vel* c *ſeruos.* † *Retinere vero poſſeſſionem*
8 *ſolo animo* d *poſſumus, & per quoslibet, qui noſtro no-*
d *mine in poſſeſſione ſunt, vt eſt colonus, inquilinus,* e *de-*
e *poſitarius, cõmodatarius, & ſimiles.* Generaliter enim
f (*inquit* f *Caius*) quiſquis omnino noſtro nomine no-
bis volentibus ſit in poſſeſſione, velut procurator, ho
ſpes, amicus, familia non poſſidere videtur. *Is enim*
g *poſſidet, cuius nomine* g *poſſidetur.* † *Amitti quoque in*
9 *totum poſſeſſio non poteſt, niſi animo &* h *corpore. Si-*
h *cut.n. vtrunque requiritur, ad conſtituendam ſiue adipi-*
ſcendam poſſeſſionem: ita nulla amittitur poſſeſſio, niſi in
10 *qua vtrumque in contrarium actum eſt.* † *Ciuiliter amit*
titur poſſeſſio ſolo animo. Quod eo pertinet, vt ſi in fundo
ſim, nolim poſſidere: licet amiſſa ſit ciuilis poſſeſſio, natu-
ralis tamen, ſiue corporalis in hoc mihi proderit, quod ſo-
lo animo recuperem ciuilem poſſeſſionem: quod ei non li-
i *cet, qui de loco* i *deceſſit. Et hæc ad euidentiam ſufficiãt:*
nunc textum videamus.

a Si ipſe poſſideat. *Ideſt, ſuo corpore inſiſtat ipſi rei.*

11 *b* In poſſeſſione ſit. † *Hoc eſt in detentione, vt Ac-*
K *cur.* K *alibi exponit: quemadmodum & miſſi in poſſeſ*
ſionem ex cauſa damni infecti, ſeu legatorum, ſunt in poſ-
12 *ſeſſione, & tamen non poſſident proprie.* † *Aliud ergo*
l *eſt poſſidere, aliud in poſſeſſione* l *eſſe. Vnde colono non*
dicuntur proprie concedi interdicta, ſed ei, cuius nomi-
m *ne* m *poſſidebat: niſi ipſe ſibi interuertiſſet poſſeſſionem.*
Ex æquitate tamẽ illi ſubuenitur officio iudicis, vt ius ſuæ
detentionis defendere ac tueri poſſit.

c Colonus & inquilinus. *Qui ſint illi, & quomodo inui*
n *cem differant,* n *alibi diximus.*

13 *d* Retinere poſſeſſionem. *Intellige ciuilem.* † *Ea enim*
ſola voluntate retinetur, tametſi adipiſci ſolo animo nul-
o *latenus poſſit, quemadmodum* o *mox ſubijcit.*

14 *e* Retineri poſſeſſionem. † *Sicut autem retineri, ita*
p *etiam amitti ſolo animo poſſeſſio* p *poteſt.*

15 *f* Animo ſolo. † *Corporali enim adprenſione opus eſt*
ad acquirendam iuſtam poſſeſſionem. Quid enim fieret,
ſi liceret veram poſſeſſionem inde aſſerere quod animo
quis concepiſſet rem tenere? quotus contineret hanc con-
cupiſcentiam intra limites neceſſarij vſus? quis non di-
ceret, Ego concepi animo talem rem habere, quando ſa-
tiaretur hominum inſatiabilis auaritia? Sicut ex diuer-
ſo idem contingeret, ſi iuſta concederetur ſtatim poſſeſſio
ei, qui rem occuparet: nam quæ eſt habendi in hominibus
libido, quilibet cæteris robuſtior, omnia paſſim vellet ad-
prendere ſolus, vt ſibi haberet: ſicque nihil aliud, quàm
rixa, ſeditiones, rapinæ, cædes, inter homines pullularent.
16 † *Recte ergo conſtitutum eſt, vt neque per ſe animo, ne-*
que per ſe corpore acquirere liceat iuſtam poſſeſſionem,
ſed animo & corpore, hoc eſt, naturaliter & ciuiliter, vt
17 *ſupra oſtendimus.* † *Quod autem dictum eſt, corporali*
adprenſione opus eſſe ad nanciſcendam poſſeſſionem, hoc
non ita accipi debet, vt omnes fundi glebas circumambu
lare oporteat: ſed ſatis eſt, quamlibet partem eius fundi in
troire, dum mente & cogitatione hoc fiat, vt totum fun-
q *dum vſque ad terminum* q *poſſidere velit.*

ADDITIONES.

a l.1. in fi. de noui ope. nunciat.

b l.3 de acquir. poſſeſ.
c l.1.§. adipiſcimur, & §. item acq. eod. tit.
d l. qui vniuerſas, 30. §. quod per col. eod. tit.
e Vt hic.
f l. generaliter, 9. de acq. poſſ.
g l. quod meo, 18. eod. tit.
h l. quemadmodum, 3. d. tit.
i d. l. 3. hoc tit.
k l. 1. §. 1. pro hæred.
l l. ſi quis ante, 10. de acq. poſſ.
m l. 1. §. deijcitur, d. tit.
n Supra de action. §. item Seruiana, num. 6.
o Ver. nec vlla, hoc §.
p l. ferè, 153. ff. de reg. iur.
q l. quarundam, 13. de acq. poſſeſ.

§. Recuperandæ.

1 *De interdicto vnde vi.*
2 *Illud dari, ſiue quis ex poſſeſsione naturali ſiue ciuili ſit deiectus.*
3 *Interdictum vnde vi, ad res immobiles tantum pertinet.*
4 *Vis in hoc interdicto de atrociori accipitur, quæ armis interuenientibus fit.*
5 *Interdictum de vi priuata ſeu cotidiana.*
6 *Contra quem detur interdictum vnde vi.*
7 *Quid contineat hoc interdictum.*
8 *In eo interdicto quæri de qualitate poſſeſsionis, cum in alijs ſit ſecus: & quæ ſit diuerſitatis ratio, & nu. 9.*
10 *Incontinenti vim vi repellere licet.*
11 *An vis cenſeatur incontinenti facta, vel ex interuallo iudicis relinquitur arbitrio.*
12 *De remedio conſtitutionis, Si quis in tantam, C. vnde vi.*
13 *Quæ ſit pœna inferentis vim publicam vel priuatam.*
14 *De appellatione armorum & telorum, & armati qui dicantur: & num. 15. 16.*

Recuperandæ poſſeſſionis cauſa ſolet interdici, ſi quis *a* ex poſſeſſione *b* fundi vel ædium *c* vi deiectus fuerit. Nam ei proponitur interdictum *d* vnde vi, per quod is *e* qui deiecit, cogitur ei *f* reſtituere poſſeſſionem: *g* licet is ab eo, qui vi deiecit, vi, clam, vel precario poſſideat. *h* Sed ex conſtitutionibus ſacris (*i* vt ſupra diximus) ſi quis rem per vim occupauerit, ſi quidem in bonis eius eſt, dominio eius priuatur, ſi aliena, poſt eius reſtitutionem, etiam æſtimationem rei dare vim paſſo compellitur. K Qui autem aliquem de poſſeſſione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi priuata, aut de vi publica. Sed de vi priuata, ſi ſine armis vim fecerit, ſin autem armis eum de poſſeſſione vi expulerit, de vi publica tenetur. *l* Armorum autem appellatione non ſolum ſcuta, & gladios & galeas, ſed & fuſtes & lapides ſignificari intelligimus.

Sequitur *tandem tertium & vltimum ſupraſcriptæ diuiſionis membrum, nempe interdictum recuperãdæ poſ*
1 *ſeſsionis:* † *quale eſt interdictum* Vnde vi, *quod in foro maxime frequentatur, & eſt reſtitutorium, & ſine exceptione datur poſsidenti rem immobilem, ſi deijciatur, vt recipiat recuperetur amiſſam poſſeſsionem. Amiſiſſe ta-*
men non videtur, qui adhuc cum eo, qui deiecit, decernit,
a *aut in congreſſu ereptam* a *recuperauit.*

a Ex

ADDITIO.

a l.3. de acq. poſſ. l. qui poſ. de vi & vi ar.

2 a Ex poſſeſſione. † *Naturali vel ciuili: ſicut enim non*
alius deijci videtur, quàm qui poſſidet: ita non refert,
a *corpore* a *an animo poſſideat.* Idcircoque(*inquit Vlpia*
nus) ſi quis de agro ſuo, de domo proceſſiſſet, nemine
domi relicto, mox reuertens prohibitus ſit ingredi in
ipſum prædium: vel ſi quis eum in medio itinere de-
tinuerit, & ipſe poſſederit, vi deiectus videtur. ademit
enim ei poſſeſſionem, quam animo retinebat, etſi non
corpore.

3 a Fundi vel ædium. † *Et cuiuſcũq; alterius rei immobi*
lis, ſoloque hærentis: ad res autem mobiles hoc interdi-
ctum non pertinet, niſi fuißent in re ſoli, vt ſic cedere vi-
b *deretur ſolo* b *vel ædificio. Cæterum res mobilis quoties*
aufertur, vel furti uel vi bonorum raptorum actio datur.

4 c Vi deiectus. † *Vim hoc loco de atroci accipere opor-*
tet, quæ videlicet æſtimatur, quòd armis interuenienti-
bus poßeßor expellitur, ſiue ad vſum armorum perue-
c *tum fuerit, ſiue terrore eorum* c *fugatus ſit poſſeſſor.*

5 † *Fuit etiam aliud interdictum,* Vnde vi: *quod de vi pri-*
uata, ideſt, ſine armis intelligebatur, quando ſcilicet quis
ſine coactis armatiſve hominibus poßeßione deijcieba-
tur: quod Cicero pro Cecinna Cotidianam *uocat: ſed de eo*
tamen non videtur Iuſtinianus hic loqui, ſed de altero
quod vi publica ſiue armata fit: cum quis oppreſſu & vi
multitudinis, ideſt, coactis hominibus & armatis deijci-
tur, vt & Duarenus voluit lib. 1. Diſputa. anniuerſ. cap.
20. Hæc enim ſunt verba interdicti: Hominibus coa-
ctis, armatiſve, *autore M. Tullio.*

d Vnde vi. *Quod pariter à primis ipſius interdicti ver-*
d *bis ſic* d *eſt appellatum, quemadmodum & alia plera-*
e *que eius verba Vlpianus* e *in hunc modum refert:* Vn-
de tu illum vi deiecisti, aut familia tua deiecit de eo,
quodque ille tunc ibi habuit, tantummodo intra an-
num: poſt annum vero de eo, quod ad eum, qui vi de-
iecit, peruenerit, iudicium dabo.

6 e Qui deiecit. † *Siue ipſe deiecit, aut familia eius, aut*
f f *procurator: quoniam hoc interdictum non magis propo*
nitur aduerſus eum, qui ipſe deiecit, quã in eum, qui deijci
iuſſit, ratamve deiectionem habuit, aut qui in vitium poſ
ſeſſionis ſucceſſit.

7 f Reſtituere poſſeſſionem. † *Continet autem hoc in-*
terdictum non ſolum reſtitutionem poßeßionis, ſed om-
nium rerum mobilium, quæ ibi fuerunt, cum poſſeſſor
deijceretur: nec tantum quæ proprie illius fuerunt, ve-
rumetiam ſi quæ apud eum depoſita ſint, vel ei commo-
datæ, vel pignoratæ, vel quorum vſum aut vſumfructum
g g *habuerit. Fructus quoque debentur ex eo die, quo quis*
deiectus eſt: nec ſolùm habebitur ratio fructuum, ſed &
cæterarum vtilitatum. Omnia enim quæcunque habitu-
rus vel aßecuturus is erat, qui deiectus eſt, ſi in poſſeſſio-
ne manſiſſet quietus, reſtitui debent. Quorum lis æſtima-
tur à iudice, vt actor conſequatur, quanti ſua intereſt, vi
h *deiectum non* h *eſſe.*

8 g Licet is. † *Hoc ſpeciale eſt in interdicto* Vnde vi, *vt*
non conſideretur qualitas poßidendi, an ſcilicet iuſte vel
iniuſte quis poßideat. Sufficit enim docere ſe deiectum,
cum poßideret, quod in alijs interdictis non eſt, in quibus
omnino attenditur, an quis vi, vel clam, vel precario ab
9 *aduerſario poßideat.* † *Sed qua ratione tam varie? quoniã*
odioſa magis eſt vis, de qua in interdicto, Vnde vi, *agitur,*
vtpote vis atrocior, & quæ armis interuenientibus fiat,
vt paulo ante diximus. Unde diſcimus, ſemper peiori lo-
co eſſe vim poſteriorem, ſaltem ſi ex internallo ſecuta ſit.

10 † *Nam in continenti vim vi repellere licet.* i *Quare*
i *Iulianus.* K Qui poſſeſſionem (*inquit*) ſibi ereptam in
K ipſo congreſſu receperat, in priſtinam cauſam reuerti
potius, quàm vi poſſidere intelligendus eſt. *Ideoque ſi*
te vi deiecero, illico tu me, deinde ego te: Vnde vi *interdi-*
11 *ctum tibi vtile erit.* † *An autem incontinenti vel ex in-*
teruallo factum cenſeatur, in iudicantis conſiſtit arbitrio,
l *qui vtrumque ex qualitate perſonarum & rerum* l *æſti-*
mabit.

12 h Sed ex. † *Aliud remedium hoc loci ſubiecit Iuſti-*
nianus, quod aduerſus violentum inuaſorem introduxe-
m *runt* m *principes. Nam ſi quis vim fecerit in re, quæ in*
eius bonis ſit, & cõſtitutione Si quis in tantam, *rem pro-*
priam amittit. Sin autem in re aliena, non modo eandem
reſtituere, verumetiam eius rei æſtimationem dare vim
paſſo tenetur. Et hæc conſtitutio tam pro rebus mobili-
bus, quàm immobilibus, & tam contra doloſe, quam te-
n *mere, & ſine dolo recipientem locum* n *habet.*
o i Vt ſupra diximus. *Subiit.* o *Vi bonorum raptorum.*

13 K Qui autem. † *Rurſus aliud remedium annectitur,*
ex lege Iulia de vi publica & priuata. Inferens enim uim
priuatam, ideſt, ſine armis punitur, lege Iulia de ui priua-
ta relegatione, & tertiæ partis bonorum publicatione: in-
ferens autem uim publicam armis, lege Iulia de ui publi
ca, deportationis, & omnium bonorum publicationis pœ-
p *nam ſuſtinet: qua de re commodius ſuo loco* p *dicemus.*
q l Armorum. *Deſumptus eſt hic locus ex Caij* q *reſpon*
ſo, quod adhuc in Pandectis extat, & eleganter ab Al-
14 *ciato diſcuſſum eſt.* † *Sunt ergo arma, quod ad interdictũ*
de ui attinet, omnia tela, hoc eſt fuſtes & lapides, non ſo-
r *lum gladij, haſtæ, frameæ: ideſt,* r *romphææ: item ſcu-*
ſ *ta,* ſ *galeæ, &* t *loricæ, &* u *glebæ. Sunt autem*
t Romphææ *apud Vlpian. ex Gellio, teli genus Thracæ*
u *nationis. Armis etiam connumerat* x *Feſtus pugio-*
x *nem & ſicam.* † Hinc Armatos *accipere debemus non*
15 *tantum eos, qui tela habuerunt, ſed etiam quid aliud,*
y y *quod nocere poteſt.* Armatos *eos appellat Cicero* z
z *qui ſcutis, glebis, telis, ſaxis & fuſtibus parati ornatique*
16 *ſunt.* † Porro arma *ab arcendis hoſtibus dici putat Var-*
ro: Feſtus uero ab armis, quæ humeris dependent: &
utrumque etymon recipi poteſt; illud ab affectu, hoc à no-
ce. Sed etymon Varronis, latius eſt, & magis patens.
nam

ADDITIONES.

a l. 1. § hoc interdictum, & § interdicitur autem, de vi & vi ar.
b l. idem eſt, §. pertinet, de vi & vi ar.
c d. l. 1. de vi & vi ar.
d d. l. 1.
e Ibi.
f Cic. pro Cecinna, Bar. in §. ſumma, ſupra hoc tit.
g d. l. 1. §. qđ aũt ait p̃tor, & §. & ibi à l. pure, §. vlt. de vi & vi ar.
h d l. 1. §. ex die quo. & l. in int. ed. l. ſi plur. §. deiectu, eo. tit.
i d. l. 1. §. vim vi, de vi & vi ar.
k l. qui poſſeſ. eo. tit fac. l. 3. §. eum igit. d. tit. & l. 1. C. vnde vi.
l Bar. & Doct. in d l. 3. § cum igitur.
m l. ſi quis in tantam, 7. C. vnde vi.
n §. quia tamen, ſupra de vi bon. rapt.
o d. §. quia tamen.
p §. item lex Iulia, de vi pub. infra de pub. iu.
q l. armorum, 41. de verb. ſig.
r l. 3. §. armis, de vi & vi arma.
ſ d. l. vi armorum.
t l. qui commeatus. 14. §. arma. de caſt. pec.
u Cic. pro Cecinna.
x lib. 1.
y l. arma, 9. de vi pu.
z Io ora. pro Cecinna.

nam lapides *urma ſunt*, a *& tamen ab humeris non pendent, arcent tamen hoſtes: ſicque* Armorum *uppellatione latiſſime utuntur non tam Iuriſconſulti, quàm alij Latini ſcriptorer.*

ADDITIO.

a In textu hic.

§. Tertia diuiſio.

1 *Tertia interdictorum diuiſio generalior cæteris.*
2 *Omniu reſtitutoria & exhibitoria interdicta ſunt ſimplicia: prohibitoriorũ aũt alia ſimplicia, aliu duplicia.*
3 *Interdicta mixta.*

Tertia diuiſin interdictorum, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplicia. Simplicia ſunt, veluti in quibus alter actor, alter reus eſt: qualia ſunt omnia reſtitutoria aut exhibitoria. Nã actor is eſt, qui deſiderat aut exhibere, ant reſtitui: reus autem is eſt, à quo deſideratur, aut vt reſtituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autem interdictorum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Simplicia ſunt, veluti eum Prætor prohibet in loco ſacro, vel in flumine publico, ripave eius aliquid fieri. Nam actor eſt, qui deſiderat, ne quid fiat: reus eſt, qui aliquid facere conatur. Duplicia ſunt, veluti vti poſſidetis interdictum, & vtrubi. Ideo autem duplicia vocãtur, quia par vtriuſque litigatoris in his conditin eſt, nec quiſquã præcipuè reus vel actor intelligitur: ſed vnuſquiſque tam rei, quam actoris partes ſuſtinet.

1 † Hic attexitur *tertia interdictorum diuiſio, ex Pau-*
a *lo* a *deſumpta, quæ à modo exercendi interdicta deriua-*
tu eſt, & omniã omnino interdicta, tam publica quã pri-
uata complectitur: & tum ea, qua proprie ad poſſeſſionis
cauſam pertinent, quàm quæ proprietatis habẽt cauſam.
Verificatur autem & exemplificatur hæc diuiſio ex pri-
b *ma diuiſione* b *ſupra poſita. Nam quod ibi dictum fuit,*
interdictorum quædam eſſe prohibitoria, quædam reſti-
2 *tutoriu, & quædam exhibitoria:* † *modo uddit omniu re-*
ſtitutoriu & exhibitoria eſſe ſimplicia, quia in eius unus
ſit actor, & reus. At prohibitoriorum aliu eſſe ſimplicia,
id eſt, in quibus adpareat, quis ſit actor, & quis reus: ut
interdictis, ne quid in loco ſacro, vel flumine publico fiat.
Aliu uero duplicia, in quibus uterque litigantium in ea-
dem cauſa ſit, id eſt, & actoris, & rei partes ſuſtineat:
uterque dicat ſe poſſidere: uterque hoc intendat, ut pro poſ
c *ſeſſione ſua* c *pronuncietur. ut ſunt Vti poſſidetis, &*
d *Vtrubi, in quibus ex æquo* d *uterque prætendit ſe poſſi-*
3 *dere, uterq; probat actorisq; munere.* † *Dicuntur etiam*
interdicta ulio modo duplicia, quæ etiam miſta uppellari
ſolent: ut partim reſtitutoria, partim prohibitoria: uel
partim adipiſcendæ, partim recuperandæ poſſeſſionis gra
e *tia* e *comparata.*

ADDITIONES.

a l. 2. ff. de interd.
b §. ſumma, hoc tit.
c l. 3. vti poſſidetis, de interd.
d l. 2. ff. eod.
e l. 1. & l. 2. hoc tit.

§. De ordine.

1 *De ueteri interdictorum ordine.*
2 *Interdictorum loco actiones in factum introducta.*
3 *Extru ordinem ius dicere.*
4 *Omnia iudicia hodie extraordinaria eſſe.*
5 *Et olim & hodie dabatur actio, ſed diuerſimode.*

De ordine & vetere *a* exitu interdictorũ ſuperuacuum eſt hodie dicere. Nam quoties *b* extra ordinem ius dicitur (*c* qualia ſunt hodie omnia iudicia) non eſt neceſſe reddi interdictum: ſed perinde iudicatur ſine interdictis, *d* ac ſi vtilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet.

1 Quis ordo † *interdictorum apud ueteres fuerit, quic-*
a *quam antiquitatis ignoretur, ut alibi* a *Iuſtinianus, in-*
quit paucis adſcribere. Ordo igitur interdictorum fuit, ut
Prætores (qui totam hanc rem à mero ſuo officio depende
re uoluerunt) adiretur, ut interdicta litigaturis redderẽt,
ſub certa & ſolenni uerborum formula, ſummatim cauſa
cognita. Verum ne quem temere ſuo imperio iniuria læde
rent, uel quia ipſis per maiores occupationes lites fere di-
rimere non uacubat, recuperatores dabant, apud quos li-
2 *tigaretur ſponſione facta, ueluti exequerẽtur.* † *Poſteu au-*
tem, ne ſemper à mero iudicis officio penderemus, inter-
dictorum loco introducta ſunt actiones in factum, quibus
recta uia apud competentem iudicem uteremur. Eu tamen uidentur retinuiſſe naturam interdictorum, ut miſto
imperio expedirentur: cum in alijs actionibus & iudicijs
ſeparetur iuriſdictio à mero imperio executionis. Hæc
Balduin. hic eleganter. Quibus uddi poſſunt eu, quæ ad
huius tituli enarrationem copioſiſſime collegit Egui. Bar.
diligentiſſimus antiquus iuris obſeruator, & noſtri tempo-
ris Iuriſconſultus inter paucos celeberrimus.
a Exitu. *Hotom. uetere ritu, legendum cenſet: & recte,*
ut ugendi & procedendi formulam intelligamus.
3 *b* Extra ordinem. † *Extru ordinem autem ius dicitur*
in omnibus interdictis, in quibus non obſeruatur uetus
ille ordo, prius interdicebat Prætor, poſteu ſi quid eſſet
controuerſia, ſuo arbitrio dabat Recuperatores: ſed hodie
b *recta uia actionem proponimus coram* b *iudice.*
4 *c* Qualia ſunt hodie. † *Ex hoc loco diſcimus, omnia hodie iudicia extraordinaria eſſe; propter impetrationem*
iudiciorum & formularum conceptiones, per Theodo-
c *ſium* c *in uniuerſum ſublatas.*
5 *d* Ac ſi vtilis actio. † *Senſus horum uerborum eſt, ut re-*
ctè Balduin. annotauit: Olim quidem dabatur etiã actio,
ſed ex cauſa interdicti, à Prætore ſcilicet, qui poſt inter-
dictum iudicia ſubſtinebat. Hodie quoque datur actio, ſed
recta uia, ſimpliciter & communi iure, non autem ex ul-
la cauſa interdicti prius redditi: quia nec hodie amplius
redditur, ſed in uniuerſum perinde agitur, atq; olim apud
Romanos poſt cauſam interdicti.

ADDITIONES.

a §. 1. ſupra de teſta. ord.
b Quo ſenſu accipi debet, l. incer. C. de interd.
c L. 1. C. de form. & imp. ſubl.

De pœna temere litigantium. Tit. XVI.

1 *Continuatio tituli ad præcedentes.*
2 *Veteres diligenter curarunt, ne lites temerè mouerentur propoſitis uarijs pœnis.*
3.4 *Et quæ ſint illæ pœnæ.*
5 *De iuramento calumniæ.*

1 *Hactenus* † *non tum de actionibus & interdictis, quæ*
actionum loco ſunt, reſpectu actoris, quàm de exceptionibus rei conuenti, dictum eſt. Quia uerò nuſquam longiùs
abeſſe

Digitized by Google

abeſſe oportet calumniandi technas & temerarias vexa
tiones, quàm in ſacroſancta iuſtitiæ officina, hoc eſt in iu-
dicio; & tamen neſcio qua neſania contingit, vt hic omniũ
maximè calumnientur litigatores; quare de pœna eorum
ſubijcere cõgruum erat, qui vel agunt, vel defendunt te-
2 *mere & calumnioſè.† Et ſanè præſens locus ſatis indicat,*
quanto ſtudio veteres, qui iura reddebant, proſpexerint,
ne homines litem temere vel inferrent, vel ſuſciperent;
dum triplici pęna litigantium temeritatem coercebant,
3 *corporali ſcilicet pecuniaria, & infamiæ pęna. † Corpo-*
rali enim pęna plectuntur calumniatores, vel ſimilitudi-
a *ne ſupplicij, vel extra ordinem pro a arbitrio iudicis.*
Pecuniaria pęna imponitur in multis caſibus. Primò ſi li-
beri vel liberti vocent parentes vel patronos in ius ſine
b *venia, pęna 50. ſolid. ipſis b irrogatur. Deinde punitur*
c *temere litigans in expenſis & c ſumptibus. Deniq; eſt pę*
na pecuniaria in oĩb. actionib. dupli, tripli, & quadrupli,
d *quas ſupra alibi d explicuimus. † Cæterũ infamia quo-*
4 *que coercentur improbè litigantes in octo e actionibus,*
videlicet furti, vi bon. rapt. iniuriarũ, doli mali, tutelæ ex
dolo commiſſo, mandati, depoſiti, & pro ſocio; idq; actio-
nibus directis, quæ minoribus aduerſus tutores, mandan-
tibus aduerſus mandatarios accommodantur, & non è
f *regione. f † Porrò propter iſtas pęnas tenentur quo-*
5 *que litigantes, eorumque aduocati de calumnia vitanda*
iurare, quod ſcilicet credant, ſe iuſtam cauſam fouere, nec
quicquam calumnioſè ſint commiſſuri; quemadmodum
Iuſtinianus mox ab initio huius tituli declarat, extantq;
g *hac de re peculiares tituli in vtroque g iure. Et ſi hoc*
caſu peierauerint, reſeruatur pęna Deo.

ADDITIONES.

a Toto tit. de calumnia. & ad S.C. Turp.
b l. 3. §. prætor ait, de in ius vocan. l. 2. C. eod.
c C. de fruc. & litium expenſ. per tot.
d §. ex maleficijs, §. omnes. §. tripl. & §. quadrupl. ſupra de actio.
e §. ex quibuſdam, infra hoc noſtro tit.
f l. 1. l. furti, de his qui not. infam.
g C. de iureiur. prop. cal. extra de iuram. cal. li. 6. & Clem.

Princip. tit.

1 *Cuilibet magiſtratui incumbit proſpicere, ne temere mo ueantur lites.*
2 *Lege ciuili in cauſis criminalibus biennio, in ciuilibus triennio inſtantia perit.*
3 *Id hodie non obſeruari.*
4 *Etiam reos quandoque temere litigare.*
5 *Qui iurent de calumnia.*
6 *Tam actores, quàm rei iurant de calumnia.*
7 *Quæ ſit pœna nolentis iurare de calumnia.*
8 *Quando iurandum ſit de calumnia.*
9 *Iuramentum calumniæ non poteſt iterari hodie.*
10 *De iuramento malitiæ: & an poſſit exigi, quando de calumnia eſt iuratum. & num. 11.*
11 *Iuramentum calumniæ eſt credulitatis, non veritatis; & aliud eſt ſcire, aliud credere.*
13 *Credulitas eſt medium inter ſcientiam & neſcientiam. & num. 15.*
14 *Scientiam dicimus habere bifariam.*

Nunc admonendi ſumus magnam curam egiſſe
a eos, qui iura ſuſtinebant, ne facile homines ad liti-
gandum procederent, b quod & nobis ſtudio eſt,
Idque eo maximè fieri poteſt, quòd temeritas, tam
agentium, c quàm eorum cum quibus agitur, mo-
dò pecuniaria pœna, modò iuriſiurandi religione, mo
dò infamiæ metu coercetur. d Ecce enim e iuſiu-
randum f omnibus qui conueniuntur, g ex con-
ſtitutione noſtra h defertur. Nam reus nõ aliter ſuis
allegationib. vtitur, niſi i prius iurauerit, quod K pu
tans ſe bona l inſtantia uti, ad contradicendum
peruenit.

a a Eos qui iura ſuſtinebant. *Magiſtratus intellige, a qui iura reddebant.*
1 b Quod & nobis. † *Iuſtiniani ergo exemplo cuilibet ma*
giſtratui incumbit diligenter proſpicere, ne homines tam
facile ad litigandum prorumpant. Eſt enim materia li-
b *tium, quoad fieri poteſt, præcidenda; b eiſque certus fi-*
c *nis & terminus præſtituendus. c † Vnde etiã lege ciui-*
2 *li conſtitutum eſt, in cauſis criminum, inſtantiam intra*
d *biennium definiendam d eſſe; & in ciuilibus cauſis ve-*
3 *tat Imperator vltra trienniũ prorogari cauſam. † quam-*
uis neutram præſcriptionem in exercendis iudicijs corru-
ptũ hoc ſeculũ amplius ſeruet. Canones quoque inſtantiã
iudicialem perpetuam eſſe voluerunt.
4 c Quàm eorum. *Ideſt, reorum. † Sicut enim actores*
crebrò peccant, alicui temere litem inferendo; ita haud ra
rò delinquunt etiam rei conuenti, dum improba quadam
pertinacia bonam fidem vltrò agnoſcere nolunt, ſed debi-
tum temere infitiantur, vt ſic actores & probandi diffi-
cultate, & inanibus ſumptibus ſine cauſa diuexent.
d Ecce enim. *Quibus modis rei conuenti calumniæ pœ-*
nam dant, vel alioqui à calumnia deterreantur, primùm
oſtendit.
e Iuſiurandum. *Scilicet de calumnia vitanda.*
5 f Omnibus qui conueniuntur. † *Siue conueniantur ſuo*
*nomine, ſiue alieno. Nam & tutores, * curatoreſque*
e *& procuratores, e & generaliter quicunque legitimi*
f *adminiſtratores, f ſi conueniantur, de calumnia vitãda*
6 *iurare debent. † Quanquam autẽ de reis duntaxat hic me-*
minit Iuſtinianus; ad huius tamen iuriſiurandi præſta-
tionem ipſos quoq; actores teneri, qui litem alijs inferunt,
conſtat. Sed & quæcunque tandem perſonæ in iudicio con
g *trouertentes, earumque aduocati g ad hoc iuramentum*
h *obnoxij ſunt; vt infra h ſubijcies Imperator: vbi nos la-*
tiùs dicemus.
g Ex conſtitutione. *Quæ lib. 2. Cod. tit. 58. adhuc ex-*
tat, & totam iuriſiurandi de calumnia materiam exactè
continet; cuius collatio hunc locum pulchrè illuſtrat.
h Defertur. *Quod etiam omnino ſubire tenentur litiga-*
7 *tores, niſi malint legitimas ſubire pęnas. † Pœna autem*
actoris iurare nolentis eſt, quod cadat ab inſtituta actio-
i *ne, & amittat i cauſam. Rei verò, vt ea capitulis, quæ*
K *narratione comprehenſa ſunt, pro confeſſo habeatur, K*
& liceat iudici ſententiam proferre.

i Prius

ADDITIONES.

a l. 2. §. poſt originem, de orig. iur.
b l properandum, C. de iud. l. quidam exiſtima. 21. ſi cer. pet.
c l. ſrat. C. de tranſact.
d l vlt. C. vt intra cer. temp. cri. quæſt. ter. d. l. properandum.
* l. 2. §. quod obſeruari, C. de iuram. prop. cal.
e Auth. principales, C. d. tit.
f d. § quod obſeruari.
g In locis prædict. & ibi per Doct. latius.
h §. item actoris, & §. ſeq. infra eod.
i d. l 2. §. quod ſi act.
k d. l. 2. §. ſin autem reus ibi. Doct. & quibus adde Can. in c. vlt. de iur. calum. vbi ego pariter dixi.

8 *i* Prius iurauerit. † *Sed quando iurandum eſt de calumnia? Reſpondeo, in exordio litis, ideſt, tempore litis conteſtationis.* a *vel in continenti poſt, ſi ſuper tota lite iuretur;* b *nam ſi ſuper actu particulari nihil referre Bart.* b *ait, ſiue ante, vel poſt acceptum, vel in quacunque iudicij parte præſtetur. Quod verum accipitur, reſpectu veteri iure, quo in omnibus fere nouis litis partibus & aſſertionibus exigebatur de calumnia iuſiurandum,* c
9 *tam ab actore, quàm reo.* † *Hodie verò ex Nouella conſtitutione* d *non licet in eadem lite ſæpius idem iuramen*
10 *tum repetere, ſed ſufficit ſemel in genere iuraſſe.* † *Si tamen ante litis conteſtationem ſuſpicetur iudex alterutrum litigantium malitioſè, id quod proponit, prętendere, tunc in actu huiuſmodi particulari iuramentum,* quod *malitiæ vocant,* e *deferre poteſt: idque maxime iure Pontificio obtinet.* f † *An autem iuramentum malitiæ*
11 *exigi poſſit, poſtquam iam de calumnia vitanda ſemel in cauſa generaliter iuratum eſt? dubitare ſolet, propter diuerſa Nouellarum conſtitutionum teſtimonia.* g *Verum hodie Bonifacius VIII. Decretali ſua cõſtitutione liberũ fecit iudicibus, vt in omnibus cauſis, ſiue ciuiles, ſiue ſpirituales fuerint, quoties expedire illis videatur, ante vel poſt litis conteſtationem, iuramentum malitiæ à litigantibus exigant, vt religione iuriſiurandi deterreãtur, ne artibus inſidioſis iudicia circumueniant, & maligne quæſitis contentionibus ſeſe inuicem onerent, & inique exagitent;* h *& hoc fere in iudicijs hodie obſeruatur; quamuis iura ciuilia nolunt exigi aliud iuramẽtum à partibus, poſtquam de calumnia in totã litem iuratum eſt: niſi hoc ſpecialiter permiſſum ſit à legibus.*

12 K Putans. *Ideſt, credens veriſimiliter.* † *Eſt enim iuſiurandum calumniæ, credulitatis & opinionis, non veritatis, aut ſcientiæ. Aliud autem eſt ſcire, aliud credere vel opinari. ſcientia enim ex demonſtratis elicitur; cre*
13 *dulitas ex opinatis.* † *Eſt autẽ credulitas medium quoddam inter ſcientiam & neſcientiam, ſiue ignorantiam,*
14 † *Scientiam dicimur habere bifariam, primùm in his, quæ ſunt alicuius artis; & tum ſcire eſt, quod rem per cauſam cognoſcere. Deinde in his, quæ ſunt facti: & tum illud ſcire dicimur, ad quod mouemur per aliquẽ ſenſum; qualis ſcientia in teſte requiritur.* i *Neſcientia de eo eſt, quod prorſus neſcimus atque ignoramus, adeò, vt nec cre*
15 *dulitatem quidem, vel fidem habeamus aliquam.* † *Horum duorum extremorum medium eſt credulitas, quam percipimus ex varijs argumentis, indicijs ac præſumptionibus, per quas ad aliquem credulitatis ſeu fidei gradum ducimur.*

l Inſtantia. *Annotat Bald. hoc verbũ Latinos accepiſſe à Græcis, apud quos in eadem ſignificatione eſt* [illegible]

ADDITIONES.

a Gloſ. d. l. 2.
b Ibidem.
c l. qui bona, 13. §. ſi alienæ, de damno infect. l. iuſiur. & ad pecu. 34 § qui iuſiur de iureiurando.
d Auth. hoc ſacram. C. d. tit.
e Exemplum eſt in l. theſaurus, 15. ad exhiben. & c. cum dilectus, de elect. adde Spec. de iur. cal. §. 1. ver. ſed pone, & Cano. in cap. 1. extr. eod. tit.
f Cap. 2. de iur. cal. lib. 6.
g §. vlt. No. de his qui ingred. ad appel. §. quia verò. Nouell. de teſt.
h Cap. 2. § vlt. de iuram. cal. lib. 6.
i l. teſtium, C. de teſt.

§. At aduerſus.

1 *Inficiari, inficiatio.*
2 *Quæ actiones inficiatione creſcunt.*

At aduerſus a inficiantes, ex quibuſdam cauſis dupli b vel tripli actio cõſtituitur; veluti c ſi damni iniuriæ, aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agatur. d Statim autem e ab initio pluris quàm ſimpli eſt actio; veluti furti manifeſti quadrupli; nec manifeſti, dupli. Nam ex his, & alijs quibuſdam cauſis (ſiue quis neget, ſiue fateatur) pluris, quàm ſimpli, eſt actio.

De pœna nunc pecuniaria ſubiungit, quæ reo conuicto irrogatur, ſi temere litiget, contraque bonam fidem neget debitum. Cæterum de actionibus, quæ huc vſque recenſen
a *tur, & inficiatione creſcere ſolent, vberiùs ſupra* a *diximus, vt nil opus ſit, hic eadem cum tędio repetere.*
1 a Inficiantes. *Ideſt, negantes.* † *Inficiari, eſt ex dolo negare; inficiatio, eſt negatio.*
b Vel tripli. *Hæc verba (vel tripli) in vetuſtis codicibus deſunt, nec in Theophilo habentur; & recte, nam tripli Actio in inficiantem nulla eſt.*
2 c Si damni. † *Negans enim damnum iniuria* b *datum,*
b *aut relictum ſacroſanctis Eccleſijs præſtare differens,*
c *dupli condemnatur, vt alibi* c *annotatum eſt: vbi de depoſiti quoque actione, quæ & ipſa ex quibuſdam cauſis inficiatione creſcit, vidimus.*
d Statim autem. *Actionum, quæ in hoc §. referuntur,*
d *vim & poteſtatem pariter ſuperius* d *abunde annotauimus: itaque ibi dicta ad hunc locum poterit iuris ſtudioſus transferre.*
e Ab initio. *Mox à principio, non ſolum inficiatione.*

ADDITIONES.

a §. ſed furti quidem, ſupra de act. & §. ex quibuſdam, de oblig. quæ ex quaſi contr. naſc.
b l. inde Neratius, 27. §. hac act. ad l. Aquil.
c d. §. ex quibuſdam, & d. §. ſed furti.
d §. omnes, § tripli, & §. quadrupli, ſupra de act.

§. Item actoris.

1 *Iurare tenetur de calumnia agentes tam proprio quàm alieno nomine.*
2 *Formula iuramenti de calumnia.*
3 *Quis ordo ſeruandus in eo præſtando.*
4 *Etiam ante Iuſtiniani tempora iuſiurandum de calumnia in vſu fuiſſe.*

a Item actoris quoque calumnia coercetur. Nam etiam actor pro calumnia iurare b cogitur ex noſtra conſtitutione.

1 a Item actoris. † *Docet conſequenter Imp. actores quoque qui litem alijs inferunt, ad iuriſiurandi de calumnia vitanda præſtationem teneri: idque procedit, ſiue ſuo proprio nomine agant, ſiue etiam alieno: nam & tutores curatoreſque in cauſis, quas agunt, prædictum iuſiurandum*
a *præſtant, quę ſingula Iuſtiniani* a *conſtitutio (ad quam ſeſe hic refert) explicatius complectitur. Vnde etiam for*
2 *mula huius ſacramẽti petenda eſt.* † *iurat enim actor, ſe non calumniandi animo litem mouere, & quod exiſtimet, ſeſe iuſtam cauſam fouere: reus vero, quod putet ſe bona*
b *inſtantia vti, & recte* b *contradicere. Hodie porro ex* Nouella

ADDITIONES.

a l. 2. de iureiur. prop. cal. dand.
b d. l. 2. verſ. vt actor quidem.

a *Nouella* a *conſtitutione adijciendum eſt in illo iuramen*
to,quod nihil penitus cauſa patrocinij dederint iudicibus,
3 *vel alicui perſonæ corrumpendi iudicij cauſa.* † *Eo autem*
ordine præſtandum eſt calumniæ iuramentum à dominis
b *litium, vt primo actor,deinde reus* b *iuret:ſicque in iu-*
dicijs hodie obſeruatur.

b Cogitur. *Adeò vt recuſet iurare,iure ſuę actionis pror*
c *ſus excidat*, c *vt & ſupra dictum eſt.*

4 c Ex noſtra conſtitutione. † *Cōſtat tamen,etiam ante Iuſtiniani tempora apud Athenienſes actorem & reum iuraſſe de calumnia:& actoris iuſiurandum* προωμοσία *rei vero* ἀντωμοσία *dicebatur. Sed & Ciceronis tempore in vſu fuiſſe hoc iuſiurandum,ex ipſius orat. pro Roſcio colligitur.* Proh Dij Immortales(*inquit*)eſſe ne quemquā tanta audacia præditum, qui quod nomen referre in tabulas timeat,id petere audeat? quod in codicem iuiuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? *Hæc Cicero.*

ADDITIONES.

a Auth.principales, C.d.tit.
b d.l.2.§.1.& 2.d.Auth.principales,& c.3.extra eod.tit.
c d.l.2.§.quod ſi actor,C.de iureiur.prop.cal.dand.

§.Vtriuſque.

1 *Etiam patroni cauſarum,& aduocati iurare de calumnia tenentur.*
2 *Et quæ ſit eius iuramenti forma.*
3 *Aduocati hodie non iurant de calumnia: & male.*

Vtriuſque etiam partis aduocati iuſiurandum ſubeunt, quod a alia noſtra conſtitutione comprehenſum eſt.

1 Oſtendit porro, † *patronos etiam cauſarum & aduocatos vtriuſque partis,id eſt,tam actoris,quàm rei iuramento calumniæ ſubijci, & ad illud præſtandum obligari.*

2 a Alia noſtra conſtitutione. † *Quæ lib.3.Codicis, a tit.*
a *1.etiamnum extat, & talem iurandi formulam præſcribit*, Quòd ſedulo clientibus ſeruiet,nec tamen vllam iniuſtā cauſam ſuſcipient,& ſi quam decepti mendacijs ſuorum clientum ſuſceptiſſent, eam deſerent,quā
3 primum cauſæ iniquitatem cognouerint. † *Atq; vtinam hæc Iuſtiniani conſtitutio, quæ corruptiſſimo hoc ſeculo in deſuetudinem abijt, in vſum rurſum atque obſeruantiam in conſiſtorijs reduceretur, ad coercendam videlicet noſtræ tempeſtatis cauſidicorum quorundam peruicaciam ac libidinem, qui iniquiſſimas quaſque cauſas, modo emolumentum inde ſperent, contra ius & æquum propugnare atque defendere non verentur. Sane hodie in ſupremo Imperij tribunali (iudicium Cameræ vocant) tantum ſemel ſolent Aduocati iurare,cum ad poſtulan-*
b *di officium recipiuntur: cuius formula in noua* b *Cameræ ordinatione habetur.*

ADDITIONES.

a l.rem non nouam, 12.§.patro. C.de iud.
b In 1.par.tit.62.

§.Hæc autem omnia.

1 *Vetus pęna temere litigantium quæ fuerit.*
2 παρακαταβολὴ *apud Athenienſes, ſponſio & ſacramentum apud Romanos.*
3 *De veteri calumniæ actione.*
4 *Damnum quomodo hic accipiendum.*
5 *Ad quas impenſas temere litigans teneatur.*
6 *Iuſtam litigandi cauſam habens,non tenetur ad expenſas litis.*
7.8 *Quando quis dicatur iuſtam litigandi cauſam habuiſſe.*
9 *Qualiter in Camera Imperij in expenſarum condemnatione procedatur.*
10 *Iudex ſi non adiudicet expenſas petitas, facit litem ſuam.*

Hæc autem omnia pro veteri calumnię actione introducta ſunt,quę in deſuetudinem abijt:quia in partem decimam litis actores mulctabat,quod nuſquam factum eſſe inuenimus: a ſed pro his introductum eſt & præfatum iuſiurandum,& vt b improbus litigator & c damnum d & impenſas litis inferre aduerſario ſuo e cogatur.

1 † Quomodo *veteri iure coercita fuerit temeritas litigantium,qui neque intentionem ſuam probaſſent,neque allegationum cauſam habuiſſent,hic obiter attexitur: in decima enim litis temere mota olim mulctabatur teme-*
2 *rarius litigator.* † *Quemadmodum & apud Athenien-*
a *ſes,in vſu fuit* παρακαταβολὴ, a *hoc eſt,depoſitio quædam certæ pecuniæ, quam amittebat, qui litem temere mouerat:eratq; ferme decima pars litis. Sic apud Roma-*
b *nos olim frequentata eſt* ſponſio b *interpoſita ſtipulatione certę pecuniæ,quam & actor & reus deponebant, mulctam videlicet futuram temere litigantis.* Sacramentum *etiam coercebat quondam iniuſte litigantes, non prorſus abſimile ſponſioni. Deponebant enim litiga-*
c *turi in æde ſacra ad pontem vel potius apud ſacrum* c *Pontificem certos aſſes, vt qui vinceret iudicio,ſuos auferret, victi aſſes ad ærarium redirent in pęnam iniuſtæ litigationis.*

3 a Sed pro his. † *Veterem calumniæ actionem,qua iniuria vexati in iudicio conſequebantur à calumniatoribus decimam partem litis,hic Imperator remouet,& pro ea iuſiurandum propter calumniam deuitandam introductum indicat: cuius ſacramenti ſi quis oblitus improbe ad litigādum proceſſerit, præter hoc quod petierat, etiam litis impenſas & damna aduerſario refundere cogi-*
d *tur.* d

e b Improbus. *Qui ſcilicet nullam iuſtā litigandi* e *cauſam habuit, ſed fatigandi tantum aduerſarij gratia in iudicium proſilijt.*

4 c Et damnum. † *Hoc generaliter accipiendum eſt, non ſolum de damno, per quod deminutum fuerit patrimo-*
f *nium (quod proprie* f *damnum dicitur) verumetiam de lucro ceſſante: vt quia alicuius lucri, cuius alioqui certa omnino ſpes erat,occaſio per illam litem fuerit adempta: nam huius quoque ratio habenda eſt. Cæterum damnum, quo diſtet alias à lucro ceſſante, eleganter (vt omnia)*
g *Alciatus* g *alibi explicat.*

Et

ADDITIONES.

a Budæ in prioribus annot ad l.poſteriorem,ff.de orig.iuris.
b De varia exceptio.ſpōſionis,vide Alc.& Cæl.Calca.in l.ſponſio,7.de verb.ſig.
c Sic enim apud Varro. legendum videt, non pontem, vt hic Bald.annot.
d Hic,& l.properandum,§.ſin autem alterutra,C.de iud.
e d.l.qui ſolidum,78.§.etiam,de leg.2. ibi Bart.
f l.3.de dam.infect.
g l.cum prætor,81.de verb.ſig.

5 d Eti mpenſas † *Quas ſcilicet aduerſarius fecit vel in*
honorarijs aduocatorum, ſportulis iudicum, & reliquis iu-
ſtis litis ſumptibus: vel etiã in viatico, & in eſculentis po
culentiſque, dum quis forte peregre proficiſci cogebatur
inſtituta litis cauſa. Et ſic accipiendum eſt, quod in vni-
a *uerſum ſanxit* a *Iuſtinianus,* Victum in expenſarum
cauſa victori eſſe condemnandum. *Quod & in eo lo-*
cũ habet, qui renunciauit liti, tametſi is non dicatur pro-
b *prie ſuccumbere.* b † *Si tamen iuſtam quis litigandi cau*
6 *ſam habuit, vtcunque ſuccumbat in iudicio, non condem*
c *natur in expenſis:* c *niſi eſſent promiſſa per ſtipulatio-*
d *nẽ,* d *vel iure actionis deberentur,* e *aut ratione con-*
e *tumaciæ.* f † *Quando autem iuſtam litigandi cauſam*
f *quis dicatur habere, non poteſt certa dari regula, ſed*
7 *relinquitur arbitrio iudicis, qui ex qualitate facti, & con*
8 *ditione perſonarum hoc æſtimare debet.* † *Illud tamen re-*
ceptum eſt rationem litigandi iuſtam cenſeri, ſi quis ha-
g *beat opinionem Doctoris pro parte, pro qua* g *litigat,*
h *vel ſemiplenam attulerit* h *probationem, aut per teſtes*
ſuam intentionem docuerit, quorum tamen teſtimonia
i *deinde reprobata ſint ratione perſonæ.* i *Idem eſt, ſi quis*
ideo litem intulerit, quia audierit, à perſonis de dignis,
k *rẽ ita ſe habere.* k *Sed & eũ qui ob honorem ſuum con-*
l *ſeruandũ* l *litigauerit, vel in eo iuris articulo, in quo ſe*
m *fundabat, variæ erant interpretum* m *opiniones, litigan-*
di rationem habuiſſe, exiſtimandus eſt: ideoque ab expen-
ſis excuſabitur, etiamſi ipſum ſuccumbere contingat. n
n *Porro ſic hodie in ſummo Imperij tribunali proceditur in*
9 *expenſarum condemnatione. Victor enim poſt ſententiam*
iudici offert libellum (vulgo deſignationem expẽſarum
appellant) in quo omnium ſumptuum narrationẽ & æſti-
mationem comprehendit. Deinde iudex aduerſario prius
deſuper audito, id moderatur pro arbitrio ad certam
quantitatem: quæ ſi viginti aureos non excedat, ſimplici-
ter victori adiudicatur, alioqui iureiurando eam adie-
rere oportet.

10 e Cogatur. † *Per iudicem ſcilicet, qui in cauſa pronun*
o *ciauit: quod niſi faciat, voluit Iuſtinianus,* o *id eum*
de ſuo ſarcire, quod verum eſt, ſi petita fuerint expenſæ:
alioqui poteſt quidẽ iudex expẽſas nõ petitas adiudicare
p *parti, quæ obtinuit, nõ tamen adſtringitur,* p *vt id faciat.*

ADDITIONES.

a d. §. ſi autem alterutra, fac. l. cum quem temere, 79 de iud. c. finem litibus, de do. & contum c. calum. de pœnis.
b Bal. & Sal. l. alia, C de his quibus vt indig.
c d. §. etiam.
d Glo. §. oportet, verbo ſolo. ad fi. Nouel. de iudicijs. Doct. d. §. ſin autem alterutra.
e Gloſ. in l. 3. §. ſi rem, de leg. 3. & l. non ſolum, 13. de rei vedd.
f l. ſanc. C. de iud.
g Anchar. c. le. ne Rom. de elec. Card Clem. 1. de magiſt. Panor. d. c. cal.
h Cano. d. c. ad finem litibus. Bal. l. qui non probaſſe, C. de cal. & l. 1. C. de aduoc. diuerſ. iud.
i Spec. de cal. in fi. Bald. l. generaliter, C. de epiſ. & cler.
k Bar. l. 1. in prin. ad Turpillia.
l Bar. l. quæ omnia, 25 §. 1. de proc.
m Ioan. And. c. vt debitus, de appe. Spec. de expen. §. nunc videmus, Ang. & Iaſ. d. §. ſin autem alterutra.
n Reliqua ad hanc materiam pertinentia require apud Iaſ. in d. §. ſin autem alterutra.
o d. §. ſin autem alterutra.
p Doct. com. in d. §. ſin autem, Panor. d. c. fi. litibus.

§. Ex quibuſdam.

1 *Vt quis propter condemnationem in actione famoſa fiat infamis, quæ ſint neceſſaria. & nu. 2.*
3 *Non ſolum ex delicto damnati, ſed etiam de eo pacti fiunt infames.*
4 *Contrariæ actiones cur non infament.*
5 *Quando dicatur quis pactus eſſe, de actione famoſa.*
6 *In quibus actionibus quis infamis fiat ob pactionem.*
7 *Pactum & ſententia, quo ad irrogandam infamiam æquiparantur.*

Ex quibuſdam iudicijs a damnati, ignominioſi
fiunt; b veluti furti, vi bonorũ raptorum, iniuriarũ,
de dolo, item tutelæ, mandati, depoſiti, c directis,
d non contrarijs actionibus. Item pro ſocio, quæ ab
vtraque parte directa eſt: & ob id quilibet ex ſocijs eo
iudicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti qui-
dem, aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut
de dolo, non ſolum damnati notantur ignominia,
e ſed & pacti, & recte. Plurimũ enim intereſt, vtrum
ex delicto aliquis, an ex contractu debitor ſit.

Tandem *proponit Iuſtinianus infamiæ pœnam, cuius*
a *metu temerarios litigatores pariter coerceri ſupra* a *di-*
b *xerat. Extat autem edictum prætoris in Pandectis,* b
quo notãtur infamia damnati quibuſdam iudicijs ob per-
fidiam, quorum pleraque hic referuntur.

1 a Damnati. † *Vt autem propter condemnationem in*
actione famoſa quis notetur infamia, tria coniunctim re-
quiruntur. Primum eſt, vt iudex ſententiam tulerit: nam
lata ab arbitrio, in quem ſit compromiſſum de cauſa fa-
c *moſa, non infamat.* c *Alterum, quod ſit damnatus ex*
proprio facto & ſuo nomine. Hæres enim etſi condẽnetur
d *ex delicto defuncti,* d *aut procurator nomine ſui* e *do-*
e *mini, infames non fiunt. Sed etſi conuentus famoſa actio-*
ne, per procuratorem litiget infamiam, quã ipſi aliàs inu
f *reretur,* f *deuitat.* † *Tertium denique eſt, quod talis*
2 *ſententia tranſierit in rem iudicatam. Secus ſi ſit ſuſpen-*
ſa per appellationem: quia tũc appellatio extinguit pro-
g *nunciatum, vt interim damnatus non ſit infamis.* g *Et*
licet pronũcietur iniuſtè appellatum fuiſſe, ab eo primum
h *tempore irrogatur infamia, non autem* h *retro.* † *Porro*
3 *non ſolum ex delicto damnati, ſed etiam de eo pacti infa-*
mes efficiuntur: Pactum aũt ſic accipiendum eſſe ait Vl-
i *pian.* i *niſi cũ precio quandocunq; pactus eſt.* k *Paulus*
k *autem hanc cauſam adfert: quoniam intelligitur confite-*
ri crimen, qui paciſcitur, & pro confeſſo habetur, porrò
confeſſus habetur pro damnato.

b Veluti furti. *Exempla ſubiungit de priuatis delictis:*
multo magis autem ignominioſi fiunt damnati de crimi-
ne aliquo publico, de publicis autem iudicijs poſtea ſuo lo
l *co* l *tractabimus. Cæterum harum actionum quæ hic*
m *recenſentur, vim & poteſtatem alio loco* m *abundè*
oſtendimus.

e Directis. *Ob perfidiam ſcilicet eorum qui hiſce actio-*
nibus conueniuntur.

Non

ADDITIONES.

a In princ. huius tit.
b l. 1. de his qui not. infam.
c l. quod igitur 13. §. ex compromiſſo, hoc tit.
d l. furti, 6. § qui alieno, de his qui not. infam. l. ſecunda eod. tit.
e Ad l. furti, §. ſi quis.
f Ibidem.
g Gloſ. in d. l. fur. §. 1.
h d. §. 1.
i d. l. 1. & 6. hoc tit.
k l. 5. eod. tit.
l Infra de publicis Iudicijs, per tot.
m Tit. de actionibus ſupra.

4 d Non contrarijs. † *Rationem Vlpianus* a *alibi reddit:*
a Quoniam(*inquit*)in contrarijs actionibus non de per-
fidia agitur, ſed de calculo, *hoc eſt, de ſupputatione im-
penſarum, quæ contrario iudicio repetuntur à domino eius
rei in quam facta ſunt.*
5 e Sed & pacti. † *Tum autem pactus eſſe dicitur aliquis
de actione famoſa, quando pecuniam dat, vel aliquid lo-
co pecuniæ, ne cum ipſo agatur. Nam videtur confiteri
crimen, qui eius accuſationem tanto redimit impendio.
Si quis autem gratuito paciſcatur, vel iureiurando fiat re*
b *miſſio, humanius eſt, eum non notari,* b *quia non cenſetur*
6 *conſcientia maleficij pactus.* † *Obſerua ergo, quod in iſtis
quatuor priuatis delictis, nempe furti, vi bonorum ra-
ptorum, iniuriarum, & de dolo, ita quis infametur ex pa-*
7 *ctione, ſicut ex ſententia:* † *ſicque pactum & ſententia*
c *æquiparantur, quo ad infamiam irrogandam.* c *Hæc au-
tem æquiparatio non habet locum in actionibus deſcen-
dentibus ex contractu, quantumcunque famoſis. Licet
enim conuenti iudicio tutelæ, mandati, depoſiti, aut pro
ſocio notentur infamia per condemnationem iudicis: non
tamen ob pactionẽ ignominioſi ſunt, ſed paciſci, atq; tran*
d *ſire poſſunt ſine metu ignominiæ.* d *Recte ergo Iuſti-*
e *nianus* e *ait, plurimum intereſſe, an quis ſit debitor ex
contractu, vel ex delicto: quia priori caſu paciſci licet ſi-
ne infamia: altero non licet. Cæterum, an in alijs priuatis
delictis tranſigere liceat, & tranſigens infamis fiat, ali-*
f *bi,* f *tractatur.*

ADDITIONES.

a d.l.furti, §.vlt.
b d.l.furti, §.pac. & l.non damnatos, C.eo.
c d.l.furti, § vlt.
d l.in actionibus, hoc ipſo tit.
e Hic in fine.
f Gloſ.Bar. & Doct.l.tranſigere, C.de tranſact.

§.Omnium.

1 *Temerarius litigator quis dicatur.*
2 *Iudicium incipit à citatione.*
3 *Defenſio tam iudicialis quàm extraiudicialis eſt iuris naturæ: ergo & citatio.*
4 *Citatio ſemper neceſſaria in cognoſcendis cauſis.*
5 *Præſens in iudicio an ſit citandus.*
6 *Qui non poteſt ſoluere pœnam temerariæ litigationis, caſtigandus eſt.*

Omnium autem actionum inſtituendarum prin-
cipiũ ab ea parte edicti proficiſcitur, qua prætor edi-
cit de in ius vocando. Vtique enim in primis aduer-
ſarius *a* in ius vocandus eſt, id eſt *b* ad eum vocan
dus, qui ius dicturus ſit. *c* Qua parte Prætor parẽtib.
& patronis, item parẽtibus, liberisq; patronorũ hunc
præſtat honorem: vt non aliter liceat liberis libertiſq;
eos in ius vocare, quam ſi id ab ipſo Prætore poſtula-
uerint, & impetrauerint. Et ſi quis aliter vocauerit, in
eum *d* pœnam ſolidorum quinquaginta conſtituit.

1 Non ſolum † *is dicitur temerarius litigator, qui ma-
litioſe in iudicium venit, ad agendum vel defendendum,
aut inficiandum: ſed etiam is, qui irreuerenter, nec venia
prius petita, aduerſus edictum Prætoris quaſdam per-*
2 *ſonas in ius vocat, vt parentem, patronum, &c.* † *Ea er-
go occaſione declaratur hoc loci, ab in ius vocando, ſiue à
citatione iudicium accipere exordium: quod quidem ſi
prætermittatur, nullius erit momenti iudicium. Ipſa cer-
te naturalis æquitas præcipit, vt non procedatur in iudi-
cijs aduerſus quenquam, niſi vocatus ſit à competente iu*
3 *dice, vt in iudicium defendendi ſui cauſa veniat.* † *Nam
cum defenſio, quæ fit extra iudicium defendendi corporis*
a *cauſa, ſit iuris naturalis:* a *multo magis ea debet etiam
huius iuris cenſeri, quæ quis pro conſeruatione ſui iuris ad
conteſtandam ſuam innocentiam legitimo iudicio ad de-
fendendum admittitur. Merito hic ſtatuitur, in ius voca-
tionem, ſeu citationem pro fundamento iudiciarij ordinis*
4 *haberi, cui omnis actionis perſecutio innitatur.* † *Atque
id quidem adeo verum eſt, vt nec poteſtas pleniſſimi iuris
poſſit abſque citatione in cognoſcenda cauſa procedere:*
b *quia naturalis ratio eam fieri iubet.* b

a In ius. *Ob id certe, ne quid in præiudicium ipſius abſen
tis à iudice fiat. Citatio enim ob id tantum requiritur.*
5 † *Itaque Bart. & Bald.* c *contendunt, quod ſi præ-*
c *ſens ſit in iudicio, quem quis conuenire velit, non ſit neceſ
ſe eum citari: quoniam venire in iudicium ſit finis citatio-*
d *nis. Butrius* d *tamen recte cenſet, præſenti dandum eſſe
ſpatium deliberandi, ſi grauetur ſe nõ citatum in iudicium
trahi: id quod & Bart. ſentire videtur, cum dicit, nõ opus
eſſe citatione vocari præſentem, ſi velit litigare.*
b Ad eum qui. *Id eſt, ad ipſum iudicem ordinarium vel
delegatum, nihil refert, modo tamen competentem.*
c Qua parte Prætor. *Hanc edicti Prætorij partem Vl-*
e *pianus* e *refert his verbis conceptam fuiſſe:* Parentem,
patronum, patronam, liberos, parentes patroni patro
næve, in ius ſine permiſſu meo, ne quis vocet. *qua de*
f *re nos ſuo loco* f *plura diximus.*
d Pœnam ſolidorum quinquaginta. *De hac quoque ſa*
g *tis alibi* g *annotauimus:* † *Hoc tamen addendum, quod*
6 *ſi quis hanc pœnam propter inopiam non poſſit ſoluere,
eum eſſe à Præfecto vrbis caſtigandum quaſi inofficio-*
h *ſum* h *litigatorem: idque non ſemel in ſupremo hoc Im-
perij iudicio meo tempore, dum adhuc Aſſeſſoris funge-
rer munere, obſeruari vidi. Hinc vulgo dicitur: qui non ha
bet in ære, luat in corpore.*

ADDITIONES.

a l.vt vim, de iuſt. & iur.
b Bart.in l.filiusfam.7.de donat. & vide, quæ late ſcripſi in obſer. Cam.cen.6.obſer.6.
c l.1.de in ius voc.
d c.vlt de iud. Doct.in l.de vnoquoque, de re iud.
e l.3.§ 1.de in ius voc.
f § pœnales, ſupra de actionibus, num.45. & ſeq.
g §.nos autem, ſupra de Attil.tut.
h l.vlt.de in ius voc.

De Officio Iudicis. Tit. XVII.

1 *Iudicium ex tribus perſonis conſtat.*
2 *Officium iudicis late patere.*
3 *Officij varia acceptio.*
4 *Officium iudicis ſecundum Iuriſconſultos deſcribitur.*
5 *Officium iudicis aliud nobile, aliud mercenarium.*
6 *Nobile officium iudicis, eiuſque exempla.*
7 *Mercenarium iudicis officium quod ſit.*
8 *Executio ſententiæ an officio nobili, vel mercenario fiat.*

1 Iudicium † *ex tribus perſonis conſtare, actore, reo &
iudice, cõperti iuris eſt. Poſt actiones igitur, quas intẽdunt
actores, & exceptiones, quibus rei ſe tuentur, abſolutas:
recte de iudicis officio ſubiungitur, qui inter actorem &*

2 *reum cognitor & diſceptator eſt.* † *Quanquam autem ge*
neral s eſt hæc tituli noſtri inſcriptio, nempe De officio
a iudicis, *quod late admodum* a *patet: attamen Iuſtinia-*
nus in præſentia ſolum agit, quodnam iudicis officium in
b *ſententia* b *ferenda. Ad declarationem tamen huius*
rubricæ tam generalis operæ pretium fuerit, nonnulla in
vſum ſtudioſorum annotare. Cumprimis autem notæ ſunt
3 *vulgares officij ſignificationes.* † Officium *ab efficiendo*
dictum eſt, ab eo, quod quæritur, quid efficere vnum-
quemque conueniat, pro conditione perſonæ: quemadmo-
dum tractat eleganter Cicero tribus libris Officiorum: &
prorſus conſentit cum Græca voce καθῆκον *niſi quod La-*
tina quam Græca plenior eſt: ſicut idem Cic. in Epiſtola
quadam ad Atticum docet. Vtimur præterea hoc nomi-
ne pro beneficio, vel honeſto quodam obſequio, pro magi-
ſtratu, aut pro eo, quod in publico fit, vt cum Vlpianus
c *dicit:* c Fœminæ ab omnibus officijs ciuilibus vel
publicis remotæ ſunt. *Plerique tamen dubitant, an ve-*
teres & probati ſcriptores ſic vſurpauerint: aut ſaltem
raro eos feciſſe hoc, ſi fecerunt. Apud Iuriſconſultos ſane,
vt genericum nomen multa ſæpe complectitur. Porro de
iudicis officio (de quo hæc rubrica loquitur) aliter Philo-
* *ſophi diſputant, vt Phauorinus apud* * *Gellium; aliter*
4 *legum conſulti.* † *Hi enim propriè* d *vocant* officium
d iudicis, *quod ad dirimendas lites tollendaque grauami-*
na quomodolibet ſecundum æquitatem exercetur, vt per
hoc Reipublicæ ac ciuium tranquillitati & quieti, publi-
ce & priuatim cõſulatur. Quia vero in tanto negotiorum
occeano iudex officium ſuum varijs modis exercet: inter-
5 *pretes varie etiam diuidunt.* † *Communiter tamen obti-*
nuit, duplex eſſe genus officij iudicialis, ſcilicet, Nobile &
mercenarium: *hoc eſt, iudex lites & grauamina dirime-*
re tollereque duplici via intendit, ſcilicet nobili & heroi-
ca 1 *& deinde via ordinaria, quæ ad controuerſias iudi-*
6 *ciales pertinet.* † Nobile *ergo* iudicis officium *eſt, quod*
iudex ſua, id eſt iuris autoritate exercet, etiamſi nulla pro-
ponatur actio, & interdum motu proprio nemine petcu-
te; Siquidem Iudex *ſeu* magiſtratus, *eſt animata lex. Ius*
enim cum mortua litera deſcriptum ſit, producitur in fo-
rum viua quadam iudicis exercitatione, cum iuſtitiam
adminiſtrat, cum diſtribuit vnicuique ſuum: cuius rei mul-
e *ta exempla cõgeſſit præceptor noſter* e *Zaſius, qui præ-*
ter cæteros hanc materiam dilucide, & per quam ele-
ganter pertractauit, vt ſi iudex ob publicam vtilitatem
f *inquirat,* f *& puniat ſceleratos; vel ſi impertiat officiũ*
ſuum alicui priuatim id imploranti, aduerſus eum, quo cũ
de ſtricto iure nullam habet actionem, ſed qui interim ex
ſoli æquitate, & (quod dicitur) de bono & æquo ei obno-
g *xius* g *eſt. Item ſi inuocetur iudex ab eo, qui nullam cum*
alio cõtrouerſiam habeat, ſed interim petat aliquid, puta
reſtitutionem famæ, aut honoris functionem, aut redinte-
grationem natalium, ſeu legitimationem. Et generaliter
quotieſcunq; aliquis petit à iudice ſiue magiſtratu quic-
quam, in quo alterius perſonæ non vertitur conſideratio,
h *toties cenſetur nobile officium.* h † Mercenarium iu-
7 dicis officium eſt, *quod deſeruit actioni propoſitæ; me-*
taphora ab obſequio famulatio ducta. Quemadmodum
enim is, qui operam ſuam locat, bona fide & lubens eam
præſtat, nec alio modo, quã dominus præſcribit: ita iudex
actionibus in iudicium perductis aut perducendis imper-
tit officium ſuum; vltrò quidem, ſed non, niſi ad normam
actionis, eaque ceſſante, ceſſat. Cum ergo actio in iudicio
proponitur, & cœptum eſt iudicium, quicquid iudex præ-
cipit, prohibet, vetat, permittit, interloquitur, iſta omnia
i *dicuntur expediri officio iudicis mercenario.* i *Quinimo*
cognita iam controuerſia illud iudicis officium deſeruit
etiam diffiniendæ cauſæ. Nam omnes ſententias iudex of-
ficio mercenario pronunciat, tam ſuper re controuerſa,
quam ſuper fructibus, damnis, ſumptibus litis, alijſq; ac-
8 *ceſſionibus.* † *De executione autem dubitatum eſt, an of-*
ficio nobili, vel mercenario fiat: crebriùs tamen obtinuit,
k k *eam expediri officio, & iudicis; & nobili rectè, qui of-*
ficium iudicis mercenarium, ſimulatq; lata eſt ſententia,
l *ſtatim extinguitur:* l *hoc eſt, quod vulgo dici ſolet,* iu-
dex ſemel pronunciãdo functus eſt officio. *Nam hoc*
ad mercenarium referendum eſt, quod actioni deſeruit;
nobili autem officio iudex nunquam defuncti poteſt.

ADDITIONES.

a Vt per Zaſ. poſt alios in l. 1. de iuriſd. om iud.
b l. 1. de extraor. cognitionibus, l. qui per colluſionem, 49. §. 1. de act. em. l. Q. Mutius, 7. de an. leg.
c l. fœminæ, 2. de reg. iur.
* Lib. 14. cap. 2.
d Zaſ d. l. 1. de iuriſd.
e In d. l. 1. de iuriſd.
f Cap. qualiter, 2. de accuſat. c. licet, de Simo. Spec de offic. iud. §. 2. poſt prin.
g l. qui per colluſionem, 49. in fi. de act. emp. l. in cauſæ, in princ. de min.
h Vt in toto tit. C. de pre. Impe. offer.
i l. ædiles, 25. §. itẽ ſciendũ, de ædil. edil. Doct. in d. l. 1. de iuriſd.
k Bart. l. iubere. de iuriſdict.
l l. iudex poſtea quàm, 55. de re iud.

Princip. tit.

1 *Epitome huius tituli.*
2 *Quod ſit iudicis officium in definiendis cauſis.*
3 *Pœna iudicis perperam iudicantis.*
4 *Quid obſeruandum iudici, ſi de facto contentio ſit: & diſcuſſius §. veritas, leg. illicitas, de offic. præſ.*
5 *Noxale iudicium.*
6 *Quæ ſint partes iudicis in noxali actione.*
7 *In noxali iudicio alternatiuè condemnandus eſt dominus, licet in alijs diſiunctiuis obligationibus ſit ſecus. & num. 9.*
8 *Si ſimpliciter condẽnetur in certam quantitatem, adhuc ſeruum noxæ dedere poteſt.*
9 *Quid iuris ſit in alijs obligationibus diſiunctiuis.*

a Supereſt vt de officio iudicis diſpiciamus. *b* Et quidem in primis illud obſeruare debet iudex, ne aliter iudicet, quàm *c* legibus, aut *d* conſtitutionibus, *e* aut moribus proditum eſt. *f* Ideoque ſi noxali iudicio g aditus eſt, obſeruare debet, vt ſi condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare: *h* Publium Mæuium in decem aureos condemno, aut *i* noxam dedere.

a Super. *Dixi ſuprà, Iuſtinianum hic ſolum agere de of-*
1 *ficio iudicis in ſententia ferenda.* † *Cum primis autẽ præ-*
mittendo regulam generalem, declarat, quale ſit officium
iudicis in actione perſonali, in qua vnum eſt in obligatio-
ne, alterũ in facultate ſoluendi. Deinde, quale ſit in actio-
ne in rem. Tertio, in iudicio vniuerſali. Quartò, in actione
præparatoria. Poſtremò denique, quale ſit in duplicibus
iudicijs: & hæc eſt epitome totius huius tituli.
2 *b* Et quidem. † *Regulam hinc, obſerua iudicis officium*
eſſe, controuerſias non alijs modis definire, quam legi-
bus, principum conſtitutionibus, atque legitima & iuſta
conſuetudine eſt proditum: idq; ſecũdum adducta & pro-
bata, hoc eſt, ſecundũ ea, quorũ indubitatã, adeoq; certam

cognitionem

Digitized by Google

cognitionem accepit, nulla perſonarum habita ratione.
3 † *Et hoc continetur etiam in formula in iuriſiurandi, quod Iuſtinianus voluit ab iis, qui officiis præficiuntur, ſubiri. Quòd ſi nec iuris, nec ſacramenti religionem ſecutus ſit iudex, ſi quidem per imprudentiam ſucit litem ſuam, præſtabitque parti læſæ, quod æquum videbitur religioni iu-*
a *dicantis.* a *Sin autem dolo malo, & ſciens prudenſque: non modo ad veram & ſolidam litis æſtimationem, dam-*
b *nique dati* b *tenetur, verumetiam criminaliter plecti-*
c *tur, æſtimationis ſuæ diſpendio.* c
d c Legibus. *Non tam Romanis,* d *quam etiam municipalibus, ideſt ſtatutis validis, ac legitimè introdu-*
e *ctis.* e
d Conſtitutionibus. *Placitis Principum, ſiue ſanctio-*
f *nibus* f *Imperialibus.*
e Aut moribus. *Hoc, iuſta ac legitimè recepta conſuetudine, quam ſcilicet diuturni mores omnium vtentiũ con-*
g *ſenſu tacito, ac re ipſa comprobauerunt.* g Nam quid intereſt (*inquit Vlpian.*) ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis & factis? *Et prædicta lo-*
4 *cum habent, quando de iure quæſtio eſt. † Cæterum ſi de facto contentio ſit ſciendum eſt, veritatem rerum, errori-*
h *bus geſtorum non vitiari.* h *vt eam ante omnia ſequatur iudex ſi quoquo modo poteſt certò deprendere; quod ſi veritatis conſcius non ſit (vt plerunque nos ſolent latere aliorum facta) admonet Vlpianus, in re ita obſcura proximum eſſe, vt ſequamur fidem probationum, quæ erroris & mendacij non conuincuntur. Atque hanc eſſe germanam Vlpiani ſententiam eleganter Old. in tractatu de iure & æquitate nouiſſimè prodidit.*
5 f Ideoque ſi noxali iudicio. † *Noxale iudicium nuncupatur, in quo dominus nomine ſerui, qui noxiam commiſit conuentus, ſi litis æſtimationem effugere cupiat, ſeruum noxæ dedere poteſt; quæ etiam dedendi facultas vſ-*
i *que ad executionem ſententiæ* i *conceditur.*
g Aditus eſt. *Plerique legunt, addictus, nam Prætor iu-*
k *dicem addicebat* k *litigatoribus: ſed non conuenit Iuſtiniani temporibus, quibus impetrationes iam erant ſublatæ: ſicut alibi diximus.*
6 h Publium Mæuium. *Hæc formula docet, quæ ſint partes iudicis, ſi noxali iudicio,* Quod metus cauſa, *vel de* dolo, *aut ſimili apud iudicem agatur, & actor noxiam*
l *probauerit. Debet enim condemnare dominũ ſerui,* l *non abſoluere: deinde damnum datum vel iniuriam æſtimare, pro rei natura, & perſonarum qualitate, certamque,*
m *in quantum liceat, dicere ſententiã.* m † *Neq; verò ei licet*
7 *iubere ſeruum noxæ dedi duntaxat, quia hoc in obligatione non eſt, ſed debet alternatiuè condemnare dominum, vt vel litis æſtimationem ſoluat, vel ſeruum noxæ dedat.*
8 † *Quid igitur, ſi ſimpliciter in certam quantitatem domi-*
n *num* n *condemnet? Et puto eum nihilominus lege id beneficij habere, vt vſque ad executionem rei iudicatæ*
o *noxæ dedendo liberetur.* o *Hanc certè facultatem ei auferre iudex ſua ſententia non debet, niſi eo ſciente & pro-*
p *hibere valente, ſeruus noxiam nocuerit.* p † *Cæterum in*
9 *aliis obligationibus disiunctiuis, vbi fortè quantitas eſt in obligatione, & ſpecies in ſolutione, libera poteſtas ſpeciei ſoluendæ non datur vſque ad executionem ſententiæ,*
q *ſed duntaxat ad litis conteſtationem vſque, in prima* q *cauſa.*
r i Noxam dedere. *Nempe ipſum corpus, quod nocuit.* r *Alij putant legendum, noxæ dedere, idque Latini ſermonis rationi magis conuenire.*

ADDITIONES.

a l.vlt.de variis & extraordinariis cog.§.1.ſupra de oblig.quæ ex quaſi cont.naſc.vbi dixi.
b l.filiusfam.15.de iud.
c l.vlt C.de pœ.iud.qui male iudic.
d §.lex,ſupra de iure natur.
e Iuxta l.omnes populi, de iuſtit.& iur. §.ius autem ciuile, ſupra de iure natur.
f §.Sed & quod, ſupra de iure nat.
g §.ex non ſcripto, ſupra de iure nat.l.de quibus, 32.de leg.
h l.illicitas, §.veritas, de offic.præſidis.
i Ex l.iudex, 46 de iud.
k Var.lib.5.de lin.la.
l Supra de no.act.
m §.cura, ſupra de act.
n l.miles, 6.§ decem, de re iud.
o l.item veniunt, 20.§.idem recte ait, de petit.hæred.
p l.1.de noxal.
q l.ſi quis ſtipulatus fuerit decem, 129.de verb.oblig.
r Bal.hic, per d.l.miles, 6.§ decem, fa.huc prin.tit ſupra de nox actio.verſic.ſum autem.

§. Et ſi in rem.

1 *Iudicis officium in actione reali.*
2 *Bonæ fidei poſſeſſor, itemque malæ, qualiter ad reſtitutionem fructuum teneantur.*
3 *Petitio, eſt actio in rem.*
4 *Rei vendicatio eſt arbitraria actio. & num. 6.*
5 *Licet iudicium reale in præſenti habeat executionem, ſecus tamen eſt in perſonali.*

Et ſi is in rem actum ſit coram iudice, ſiue *a* contra petitionem iudicauerit, abſoluere debet poſſeſſorem; ſiue contra poſſeſſorem, *b* iubere ei debet, *c* vt rem ipſam reſtituat *d* cum fructibus. Sed ſi poſſeſſor neget *e* in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſine fruſtratione videbitur tempus, reſtituendi cauſa, petere; *f* indulgendum eſt ei: vt tamen *g* de litis æſtimatione caueat, cum fideiuſſore, ſi intra tempus, quod ei datum eſt, non reſtituerit.

1 Oſtendit modò, † *quid iudici faciendum incumbat, ſi in rem actio intentata fuerit: videlicet vt vel abſoluat reum, actore dominium non probante; vel iubeat, vt rem reſtituat cũ fructibus. Et enim tum ratio etiam fructuum habenda, quod facile fiet, ſi animaduertat, diuerſitatem eſſet inter bonæ fidei poſſeſſorem & prædonem, ideſt, nul-*
2 *lam poſſidendi cauſam habentem.* † *Nam bonæ fidei poſſeſſor tenetur ad reſtituendam rem cum fructibus tantum induſtrialibus ante captum iudicium perceptis &*
a *extantibus: poſt verò, etiã culpa neglectis,* a *aut conſumptis. Malæ verò fidei poſſeſſor, & prædo rem cum omnibus fructus reſtituere iubendus eſt, non tantum iis, quos*
b *percipit, ſed etiam quos percipere debuit: ac* b *potuit: de*
c *quo nos alibi* c *commodiùs diximus.*
a Contra petitorem. *Qui rei vendicatione egerat, nec*
3 *tamen probauerat dominium.* † *Nam petitio propriè*
d *intentio actoris dicitur, in rẽ tamen actionẽ* d *continens.*
b Iubere ei debet. *Scilicet arbitrando & interloquendo ante ſententiam condemnatoriam & declaratoriam dominij: cui arbitrio ſi reus obtemperet, abſoluitur; ſin minus,*

ADDITIONES.

a l.certam, C.de rei vend.
b l.ſed etſi, 25.§.quos autem, de pet. hæred.
c §.ſi quis à non domino, & §.ſeq ſupra de rerum diuiſ.
d l.pec.178.§.1.de verb.ſignif.l.ac.25.de act.& oblig.

4 *nus diffinitiuè condemnatur.† Et hoc eſt, quod alibi* a *di-*
a *ximus, rei vendicationem pariter annumerari arbitrarijs*
actionibus: quia ſcilicet in eo arbitretur iudex, priuſ-
quam diffinitiuè pronunciet, vt reus rem reſtituat cum
fructibus.

e Vt rem ipſam. *Neque enim audiendus eſt, etſi æſtima*
tionem rei offerret, ſi extet: quinimo ſi recuſet reſtituere,
b *poterit ab eo manu militari* b *auferri.*

d Cum fructibus. *Vt tamen ſumptus, qui in cultura fa-*
e *cti ſunt* c *deducantur, quippe qui eos imminuant.*

5 e In præſenti reſtituere poſſe. † *Quemadmodum ſcili-*
cet, in præſenti habet executionem iudicium reale, licet
in actione perſonali aliquod tempus concedatur condem-
d *nato* d *debitori; nempe quòd difficilius ſit æs alienum diſ*
ſoluere, quàm rem alienam reſtituere.

f Indulgendum eſt. *Quantum autem tempus indulgen-*
dum ſit, relinquitur arbitrio iudicis, qui pro rerũ circum-
ſtantijs conſiderare debet, quã dilationẽ mereatur reus.

6 g De litis æſtimatione. † *Quæ litis æſtimatio in condem*
nationem veniet, niſi reus pareat intra præſtitutum tem-
e *pus arbitrio.* e *Declarabit enim tum iudex diffiniendo,*
fundum petitoris eſſe: & reum, qui contumax fuit in pa-
rendo arbitrio, condemnabit ad reſtituendum cum fructi-
f *bus, & omni* f *cauſa; vt ſi nõ poſſit reſtituere ob dolum,*
delato iureiurando (ſi videtur) in litem condẽnabit, quan-
g *ticunque res æſtimata erit ab actore.* g *Et hoc eſt, quod*
Placentinus, de rei vendicatione loquens ſcriptum reli-
quit; Notandum quoque eſt *(inquiens)* quòd per ar-
bitrium, ideſt interlocutoriam ſententiam iudex cum
reo agit clementiùs; per vltimum autem calculum,
ideſt, diffinitiuam, agit ſecum duriùs, puta in quan-
tum iurauerit petitor, etiam in infinitum.

ADDITIONES.

a §. præterea, nu. 24. ſupra, de act.
b l. qui reſt. 68. de rei vend.
c l. quod in fructus, 46. de vſuf. & l. fructus, 7 ſol. matr. & l. ſi à domino, 36. §. vlt. de hæred. pet.
d l. debitoribus, 31. ff. de re iudicata, l. 2. in fi. C. de vſu. re. iud.
e l. ex diuerſo, 35. de rei ven. l. qui reſtituere, 68. eod. tit.
f d. l. ex diuerſo, & d. §. præt.
g d. l. qui reſtitue. 68 & d. § præt.

§. Etſi hæreditas.

1 *In actione vniuerſali veniunt etiam fructus.*
2 *Actio vniuerſalis & ſingularis in quo differãt: et nu. 3.*
4 *Prædo quis dicatur.*
5 *Ante litem conteſtatam non dicimur petere.*
6 *Poſt litem conteſtatam debentur fructus ab omnibus poſſeſſoribus.*

Et ſi hæreditas petita ſit, *a* eadem circa fructus interueniunt, quæ diximus interuenire *b* de ſingularum rerum petitione. Illorum autẽ fructuum, quos culpa ſua poſſeſſor non perceperit, ſiue illorum quos perceperit: in vtraque actione eadem ratio habetur, *c* ſi prædo fuerit. *d* Si verò bonæ fidei poſſeſſor fuerit, nõ habetur ratio neque conſumptum, neque non perceptorum. *e* Poſt inchoatam autem petitionem, etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa poſſeſſoris percepti conſumpti ſunt.

Dixit, *quæ ſint partes iudicis in rei vendicatione, quæ*
eſt actio ſingularis; nunc circa quæ verſari debeat offi-
cium iudicis in vniuerſali actione, ſubnectit: qualis eſt pe
1 *titio hæreditatis.† Veniunt autem fructus in hoc vniuer-*
ſali iudicio, ſicut in actione in rem ſingularem ſeu ſpecia-
lem. Nam vt § præcedenti quoque diximus, conuentus
rei vẽdicatione tenetur ad omnes fructus, quos percepit,
& qui potuiſſent percipi, ſi malæ fidei poſſeſſor ſit: ſiue
bonæ fidei extantes duntaxat præſtat. poſt litis conteſta-
a *tionem vniuerſos, quod tam malæ fidei ſit* a † Idem pe-
2 ne *(inquit Iuſtinianus)* in petitione hæreditatis obſer-
uatur, *vbi a tempore mortis, fructus augent hæredita-*
tem, & d prædone, ideſt malæ fidei poſſeſſor, omnes de-
b *bentur:* b *à bonæ fidei poſſeſſore ij demum, quibus locu-*
pletior factus ſit: cum in ſingulari iudicio bonæ fidei poſ-
ſeſſor extantes duntaxat teneatur, reſtituere, non etiam
c *conſumptos.* c.

3 *a* Eadem circa fructus. † *Differunt tamen non ſolum,*
vt prædiximus, verumetiam quoad eorum obligationem
& executionem. Nam in rei vendicatione fructus poſt
litis conteſtationem percepti non veniunt iure eiuſdem
actionis, ſed officio iudicis: & ſi ante percepti ſunt, pro-
pria actione peti debent; at in petitione hæreditatis om-
nes fructus continentur eadem illa actione, qua hæredi-
d *tas poſtulatur.* d

b De ſingularum rerum. *Quando ſcilicet res ſingulares*
petuntur in rem actione.

4 *c* Si prædo. † *Prædo dicitur malæ fidei poſſeſſor. qui ſci-*
licet nullam cauſam habet poſſidendi: bonaque aliena in-
uadit. cum ſciat ad ſe pertinere.

d Si verò. *Quomodo bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos fa-*
ciat, itemque de malæ fidei poſſeſſore, ſatis ſuperque alibi
e *diximus,* e *quæ huc etiam transferri poſſunt, ſi videa-*
tur opus.

e Poſt inchoatam. *Ideſt, poſt litem conteſtatam. Ante*
enim cœptum iudicium non dicimur petere, ſed petere
f *velle.* f † *Sane omnes poſſeſſores poſt litẽ conteſtatã ſunt*
6 *pares, & præſumptione iuris efficiuntur malæ fidei,* g *vt*
g *etiam de ijs fructibus, qui percipi potuiſſent, teneantur.*

ADDITIONES.

a l. certum, 22. C. de rei ven.
b l. item veniunt, 20. § fructus, l. hæres furioſi, 51. de peti. hær. l. ſi poſt moram, 2. §. fructibus, C. eod. tit.
c d. l. certum.
d l. iuribus prædictis.
e §. cum a non domino, ſupra de rerum diu. §. actiones, ſupra de act.
f l. ſi decem, 116. de verb. obli. l. item, §. petitam, de petit. hæred.
g l. ſed etſi lege, 25 §. ſi ante, ibi gloſ. & Bart. de petit. hæred.

§. Si ad exhibendum.

1 *Actio ad exhibendum præparatoria.*
2 *Ad exhibendum actio omnis datur, cuius pecuniariter intereſt rem exhiberi.*
3 *Si modò alia ipſi actio non competat.*
4 *Exhibere, reſtituere rem.*
5 *Actio ad exhibendũ non datur, ſi res facta ſit deterior.*
6 *Litis conteſtatio non impedit vſucapionem rei mobilis.*
7 *Quæ partes ſint iudicis in ad exhibendum actione, & num. 8.*
9 *Poſt litem conteſt. quilibet poſſeſſor efficitur malæ fidei.*
10 *Fructus etiam in re mobili interdum conſiderari.*

SI *a* ad exhibendum actum fuerit, non ſufficit, ſi exhibeat rem is, cum quo actum eſt; ſed opus eſt, *b* vt etiã rei cauſam debeat exhibere; ideſt, vt eam cauſam habeat actor, quam habiturus eſſet, ſi cum primum ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet. Ideoq; ſi
c inter moras exhibendi vſucapta ſit res *d* à poſſeſſore,

fore, e nihilo minus condemnabitur. Præterea *f* fru-
ctuum medij temporis, id eſt, eius quod poſt acceptū
exhibendum iudicium, ante rem iudicatam interceſ-
ſerit, rationem habere debet Iudex. *g* Quod ſi neget
reus, cum quo ad exhibendum actum eſt, in præſenti
ſe exhibere poſſe, & tempus exhibendi cauſa, petat
idque ſine fruſtratione poſtulare videatur; *h* dari ei
debet, vt tamen caueat ſe *i* reſtituturum: Quod ſi ne-
que ſtatim iuſſu Iudicis rem exhibeat, neque poſt ex-
hibiturum ſe caueat, condemnandus ſit in id, quod
actoris intereſt, ſi ab initio res exhibita eſſet.

1 Oſtendit. † *Quid Iudici incumbat in actione præpa-*
ratoria, quæ ad exhibendum. Eſt enim hæc perſecutio
plerunque præparatoria ad aliam actionem in rem, vel
a *etiam in perſonam:* a *Eam nos* b *alio loco vberri-*
b *mè explicauimus: inde ergo repetendum eſt, ſi quid hic*
c *deſideratur. Et hunc locum explicantius etiam* c *Vl-*
pianus alibi declarat: cuius reſponſum in Pandectis cuiuis
obuium eſt; & ad hunc locum collocatum non paruam
lucem ei adfert.

2 a Ad exhibendum. † *De re ſcilicet aliqua mobili, quā*
exhiberi ſibi peculiariter alicuius intereſt; hoc eſt, qui
probabilem cauſam habeat, propter quam exhibitionem
deſiderat: puta ſi in rem acturus ſit, vel rei vendicatione,
vel ſeruiana, vel hypothecaria, vel interdicto vtrubi, aut
deprecario, vel petiturus vſumfructum, vel optaturus ex
multis rebus vnam ſecūdum relictam optionem; in ſum-
ma, ex quacunque cauſa pecuniaria & eiuis intereſuerit
actoris, etiamſi non ſit dominus, ad exhibendum agere po-
3 *teſt.* † *Quod tamen verum accipe, cum nō alia eſt actio,*
per quam rei copiam quis conſequatur. Competentibus
d *enim alijs remedijs, ipſa fere locum non habet.* d *Cæte-*
rum in rebus immobilibus ceſſat hæc actio; quoniam illæ
ſe ipſas exhibent, non poſſunt aliquem latere.

b Vt etiam eius cauſam. *Vtilitatem & conditionem rei,*
4 *omneque emolumentum, quod ex re cauſatur.* † *Exhibe-*
re enim rem, eſt in eadem cauſa exhibere: vt reſtitue-
re, cum omni cauſa reſtituere: vt nihilo deterior ſit cau-
ſa actoris, quam ſi vbi primum agere cœpit, fuiſſet res
e *exhibita, vel reſtituta.* e † *Quòd ſi res deterior facta,*
5 *ceſſat quidem ad exhibendum actio, in factum tamen agi*
f f *poterit.*

c Inter moras exhibendi. *Quas ſcilicet reus conuentus*
procedendo iudicialiter differebat exhibere; & interim
durante hac mora, durante iudicio, eam ipſam rem, cu-
ius exhibitio petebatur, vſuceperit, &c. quod facile fieri
6 *potuit.* † *cum citatio vel litis conteſtatio non impediat*
g *vſucapionem rei* g *mobilis.*

d A poſſeſſore. *A reo conuento, ad exhibendum*
actione.

e Nihilominus condemnabitur. *Non obſtante illa,*
7 *ſua interim completa vſucapione.* † *Debet enim Iu-*
dex hic tempus accepti iudicij inſpicere, quo nondum
erat impleta vſucapio; & reſcidere, quod poſtea ſecu-
tum eſt.

8 *f* Fructuum medij temporis. † *Ergo non ſolum Iu-*
dicis officio incumbit in hac ad exhibendum actione, vt
condemnet reum ad rem exhibendam; ſed etiam fru-
ctuum medij temporis inter litem conteſtatam, & ipſam
ſententiam condemnatoriam, habenda eſt ab eo ratio-
9 *nem in illis quoque reum condemnare debet.* † *Quia poſt*
litem conteſtatam, iuris fictione, quilibet poſſeſſor effi-
i *citur malæ fidei, vt teneatur de fructibus perceptis, &*
b *qui percipi potuiſſent. Et prædicta Accurſ.* h *locum*
habere tradit ſiue intelligamus de fructibus in hac ad ex-
hibendum præparatoria, ſiue in principali actione inten-
10 *tanda, puta rei vendicatione.* † *Poſſunt enim fructus*
etiam conſiderari in re mobili exhibenda, vt fœtus peco-
i *rum, partus* i *ancillarum, &c. Sed & vtilitates, ſi*
quæ omiſſa ſunt ob hoc, quod res non fuit exhibita, vel
tardius quidem exhibita, æſtimari à Iudice debent. Vn-
K *de Paulus:* K Si optione *(inquit)* intra certum tem-
pus data, iudicium in id tempus extractum ſit, quo
fruſtra exhibeatur, quia vtilitas petitoris conſeruan-
da eſt; ſi hæreditas amiſſa ſit ob hoc, quod ſeruus,
qui iam eſt mortuus, non exhibebatur. *Et Vlpianus.*
l *l* Æquiſſimum eſt, æſtimari officio Iudicis damnum
hæreditatis.

m *g* Quod ſi neget. *Iuſta ſ. ex cauſa,* m *vt quia forte in*
n *fuga ſeruus ſit, vel abſens,* n *qui exhiberi debet.*

h Dari ei debet. *Ergo in hoc quoque ad exhibendum*
iudicio, vt in alijs arbitrarijs actionibus, petenti dilatio
danda eſt, ad reſtituendum exhibendumve, modò ca-
o *ueat, vt ſupra* o *dictum eſt; quòd ſi non obtemperet*
arbitrio, condemnandus eſt, quanti intereſt.

p *i* Reſtituit. *Hoc eſt exhibiturum,* p *paulò poſt ait.*

ADDITIONES.

a l. 1. l. Si res tuas. C. ad exhib.
b §. Præterea num. 46. & ſeq. ſup. de act.
c l. Iulianus. 9. §. quantum. ff. ad exhib.
d l. 3. §. Eſt autem. §. ſi quis extra. & §. ſciendum. ad exhibend.
e Glo. d. §. ſciendum.
f l. Si quis hominem. 17. d. tit.
g l. Si poſt. de iud.
h Dicta l. Iulianus. 9. §. proinde.
i Dicta l. Iulianus. §. quia tamen. & l. equis. 8. de vſuris.
k l. Si optione. 10. ad exhib.
l l. Sed etſi hæreditas, 11. eod. tit.
m l. De eo. 12. §. ſi iuſta. hoc tit.
n l. Celſus §. vlt. eod.
o §. 1. Hoc tit.
p Dicta l. de eo. §. ſi iuſta.

§. Si familiæ.

1 *Quod ſi Iudicis officium in actione familiæ erciſcundæ.*
& num. 3.
2 *Verſ. ſi vnius pars &c. in hoc §. explicatur.*
4 *Quæ veniant in familiæ erciſcundæ iudicium.*

Si familiæ erciſcundæ iudicio actum ſit, *a* ſingu-
las res ſingulis hæredibus adiudicare debet; *b* & ſi
in alterius perſonæ prægrauare videatur adiudica-
tio, debet hunc inuicem cohæredi certa pecunia (*c* ſi-
cut iam dictum eſt) condemnare. *d* Eo quoque no-
mine cohæredi ſuo quiſque condemnandus eſt, quòd
ſolus fructus hæreditarij fundi *e* perceperit, aut rem
hæreditariam *f* corruperit, aut conſumpſerit. Quæ
quidem ſimiliter inter plures quoque, quam duos co-
hæredes ſubſequuntur:

Nunc circa *quæ Iudicis officium verſetur in actio-*
nibus duplicibus, quæ ſcilicet mixtam cauſam habent, in
a *rem & in perſonā,* a *ſubiungit: quales ſunt Familiæ er-*
ciſcundæ,

ADDITIO.

6 a. §. Quædam. ſupra. de act.

eiſcundæ, Communi diuidundo, finium regundorum. Eas
a ſupra a ſuo loco enarrauimus.
1 a Singulas res. † Ergo Iudici incumbit in familiæ erciſcundæ iudicio, vt ſingulas res ſingulis hæredibus adiudicet, ſic tamen, vt fiat diuiſio non ſectione corporum, ſed numero, ſicque non poteſt vnus cohæredum dicere, ſe velle partem ſuam in qualibet re etiam minima habere.
2 b Et ſi in alterius. † Senſus eſt: ſi res aliqua commodam diuiſionem non recipiat, permittitur Iudici, alteri ex litigatoribus rem ex bono & æquo etiam totam adiudicare, atque eundem alteri certa pecunia in rei locum
b inuicem condemnare. b Et hoc eſt, quod Iuſtinianus hic, Si vnius pars prægrauare videbitur; id eſt, maior & precioſior eſſe; à bilance tranſſumpto verbo, vbi altera partium ſi ponderoſior fuerit, prægrauat, alteramq;
c in æquilibrio c excellit.
c Sicut iam dictum eſt. Supra ſcilicet ſub titul. De
d d actionibus.
d Eo quoque nomine. Si plures hæredes ad vnam atque eandem vocentur hæreditatem, tunc fructus omnibus acquiritur pro portionibus hæreditarijs. Pone vnum ex cohæredibus omnes fructus hæreditarios percepiſſe: certè illos non maiore ex parte ſuos facit, quam ex qua
3 hæres eſt. † Hoc ergo caſu ad officium Iudicis pertinet, vt omnia commoda cum alijs cohæredibus communicet.
e e Et hoc procedit, etiamſi necdum adita ſit hæreditas;
f modò his ſciuerit, hæreditarium eſſe f fundum.
e Perceperit. Vel etiam percipere potuerit; nam de his etiam tenetur poſt moram; præſtat & ex eo die
g vſuras. g
4 f Corrupetit. † Omnia enim (inquit) Vlp.) quæ quis in hæreditate dolo aut culpa fecit, in iudiciũ familiæ erciſcundæ veniunt; ſic tandem, ſi quaſi hęres fecerit.

ADDITIONES.

a Dict. §. Quædam.
b l. Mæuius. 52. §. arbiter. & l. ſi familia. 55. ff. famil. erciſc. l. in communi. 3 com. diuid. l. 3. C. eod.
c Ferrar. hic.
d Dict. §. Quædam.
e l. Item ex diuerſo. 39. famil. erciſc. l. cohæredibus. l. non eſt ambiguum. C. eod. tit.
f l. Inter. 44. §. fructus, ff. famil. erciſc.
g l. His conſequenter. 18 §. ſumptum. iſto tit.

§. Eadem interueniunt.

1 *In actione communi diuidundo eadem interueniunt, quę in familia erciſcundæ iudicio.*
2 *Adiudicare, & abiudicare rem.*
3 *Seruitutes deceſſori debitæ ad hęredes in ſolidum tranſeunt.*

a Eadem interueniunt, & ſi communi diuidundo de pluribus rebus actum ſit. Quod ſi de vna re, velut de fundo, ſiquidem iſte fundus commode regionibus illuſionem recipiat, partes eius ſingulis b adiudicare debet, & ſi vnius pars prægrauare videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quod ſi commodè c diuidi non poſſit, veluti ſi homo forte, aut mulus erit, de quo actum ſit, tunc d totus vni adiudicandus eſt, & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus.

a Eadem. De altera duplici actione hic agit, nempe,
1 Communi diuidundo; † in qua eadem interueniunt, quæ in familiæ erciſcundæ iudicio; quod intellige tam in adiudicationibus ſingulorum corporum, & ſarciendo damno dato, quam in ratione fructuum, qui ex communi fundo percepti communicari debent communi diuidundo actio-
a ne, a Cætera ad hanc pertinentia alibi. b annotaui-
b mus; vt hic nulla repetitione ſit opus.
2 b Adiudicare. † Adiudicat rem Iudex in iudicium deductam ex litigatoribus alteri, adiudicat verò, cui aufert.
c Diuidi non poſſit. Ipſo facto ſcilicet, nam alioqui homo iuris intellectu diuiditur commodiſſimè.
d Totus vni adiudicandus eſt. Quod locum habet, ſi res natura diuidi non poſſint, ea in ſpecie ſcilicet, cum
c quis partem bonorum dare c debet, † nam ſeruitutes
3 d deceſſori debita, ad hæredes in ſolidum tranſeunt. d

ADDITIONES.

a l. Si quis putans, 6. §. fine autem, & l. in ſumma, commu. diui d.
b Dict. §. Quædam, num. 34. vſque ad num. 45.
c l. Non amplius, 26. de leg. 1.
d l. Hæredes, famil. erciſc.

§. Si finium.

1 *De Iudicis officio in actione finium regundorum.*
2 *Amouens agrorum terminos & ciuiliter, & criminaliter punitur.*
3 *Reip. intereſt, agros terminis diſtingui.*
4 *Nolentes metiri agros, condemnandi ſunt in quantum intereſt.*
5 *Vbicunque contemnitur iuſſus Iudicis, iuramentum in litem deferri poteſt.*
6 *Tribus illis iudicijs dominium transferri.*

Si finium regundorum actum fuerit, diſpicere debet Iudex, a an neceſſaria ſit adiudicatio; quæ ſane vno caſu neceſſaria eſt, ſi euidẽtioribus finibus diſtingui agros commodiùs ſit, quàm olim fuiſſent diſtincti. Nam tunc neceſſe eſt, ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari, quo caſu conueniens eſt, vt is alteri certa pecunia debeat condemnari. b Eo quoque nomine condemnandus eſt quiſque hoc iudicio, quòd fortè circa fines aliquid malitioſè commiſit, verbi gratia, quia c lapides finales furatus eſt, vel arbores finales excidit. d Contumaciæ quoq; nomine quiſque eo iudicio condemnatur: veluti ſi quis iubente Iudice metiri agros, paſſus non fuerit. Quod autem e iſtis iudicijs alicui adiudicatum fuerit, ſtatim eius, fit, cui adiudicatum eſt.

Quæ ſunt partes Iudicis in actione finium regundorum, hic annectitur: cuius actionis vim & poteſtatem
a *ſimiliter, ſupra a vbertim enarratam habet, vnde repetenda erunt, ſi quæ hic deficiant.*
1 a An neceſſaria. † *Nam ſi non ſit neceſſaria adiudicatio, vt quia Iudex commode ac euidenter poſſit renouare & reponere veteres terminos, qui vel ab homine, vel fluminis inundatione euulſi ſunt, non debet de finibus partem agri vnius adiudicare alteri, ſed terminos,*
antiquos

ADDITIO.

a §. Quædam, num. 48, & ſeq. ſupra, de actio.

a *antiquos ſequi.* a *Sed vbi obſcuritas, & commode ter-*
minari non poſſet ſecundum antiquos terminos, quia fortè
iſta erant obſcuri & confuſi, vt non euidenter oſtenderent
agrorum diuiſionem: tum demum permittitur Iudici hu-
b *ius iudicij etiam adiudicatio:* b *ita ſcilicet, vt partem*
ex alterius agro alteri adiudicet, & eum ex diuerſo alte-
ri in certa pecunia condemnet.
2 b Eo quoque nomine. † *Non tamen ciuiliter tantum*
punitur, qui terminos agrorum ſeu prædiorum amouet,
ſed etiam criminaliter. Ciuiliter quidem per iuramentum
in litem aduerſario deferendum de omni ſuo intereſſe: cri-
minaliter verò in 50. aureos pro quolibet termino euul-
ſo: qui aurei Fiſco inferendi ſunt. Et cõdemnatus in vna,
c *poteſt condemnari in ali-, quia rei perſecutoria non* c *tol-*
d *lit pœnalem: punitur etiã corporaliter extra* d *ordinem.*
c Lapides finales. *Nempe qui fines & terminos agro-*
3 *rum diſcernunt.* † *Equidem Reip. intereſt, diſtinctos eſſe*
terminis agros. Vnde illud Ouidij 2. Faſt. de Deo Termi-
no: Omnis erit ſine te litigioſus ager.
4 d Contumaciæ quoque. † *Contumaces ergo reluctan-*
teſq; ne agri metiantur aut terminentur, condemnari de-
bent pro eo, quod actoris intereſt, iuxta in litem datum
e *iuſiurandum.* e † *Nam vbicunque contemnitur iuſſus*
5 *Iudicis, poteſt deferri iuſiurandum in litem, quod alibi*
f f *tractatur.*
6 e Iſtis iudicijs. *Nota ergo, † quòd tribus illis actioni-*
bus ſupradictis, nempe familiæ erciſcundæ, communi di-
uidundo, & finium regundorum, confertur dominium, ea
ſcilicet parte, quæ non ſpectat ad eum, cui fit adiudicatio,
g *quæ magis intellecta, quàm demonſtratione* g *percipi-*
tur, & vbi res erat diuidenda, traditioque ſecuta; nam ſi
h *aliena erat, transfertur vſucapiendi conditio;* h *qua de*
i *re Doctores* i *alibi plura. Hæc primoribus tantum la-*
bijs attigiſſe nunc ſufficiat.

ADDITIONES.

a l. Vlt. fin. regund.
b l. 2. §. 1. l. 3. & 4. hoc tit.
c Glo. hic, & l. 4. §. ſi dicatur. fin. regund.
d l. Agrar. 2. in fi. de termino moto. l. 1. C. de accuſat.
e Per tex. hic cum Glo.
f Glo. l. 4. §. ſi quis. fin. reg. Bart. l. in act. de in litem iurando. & l. apud Iulia. ex quibus cauſ. in poſſ. eatur.
g Bart. l. ſi per errorem, 17. de vſuc. Sal. l. 1. cõia vtriuſque iud.
h l. 3. in fi. l. quicunque de public.
i In locis præalleg. & in l. Pomp. 13. §. iuſſu. de acquir. poſſeſ. ibi Bart. & Sal. in d. l. 1.

De Publicis iudicijs. Tit. XVIII.

1 *Continuatio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Omnia iudicia aut finiendarum litium, aut puniendo-rum maleficiorum cauſa introducta.*
3 *Athenis duas fuiſſe iudicium Curias, Quingentena-riam ſcilicet & Areopagitarum.*
4 *Iudicia publica vnde dicta.*
5 *Iudicia diuerſimodè publica dici.*
6 *Omnis Reſpub. præmio & pœna conſtat.*
7 *Quod ſit Iudicis officium in puniendo crimina.*
8 *Iudicia publica alia eſſe ordinaria, alia extraordinaria: & quæ ſint illa, num. 9. & 10.*
11 *Delicta, præſertim publica, tribus modis perſequimur.*
12 *Accuſare, accuſatio, actio.*
13 *Accuſare quis poſſit, & quid ſit inſcriptio.*
14 *Inquiſitio quid?*
15 *Denunciatio quid?*

1 Hactenus † *de priuatis iudicijs, partim ratione con-*
tractus vel quaſi contractus, partim verò ratione deli-
cti vel quaſi delicti priuatim commiſſi, conſtitutis, tra-
ctauit Iuſtinianus, nunc ergo ſupereſt, vt dicat etiam, pu-
blica crimina publicam habere animaduerſionem. Sic
enim fiet, vt & ciuiles cauſæ inter homines dirimantur,
& crimina, quantumuis grauia, non maneant impunita.
2 *Nam & Cicero pro Cecinna ait:* † Oĩa iudicia aut diri-
mendarum controuerſiarum, aut puniendorum ma-
leficiorũ cauſa comparata eſſe, *His olim præerat Præ-*
3 *fectus vrbis: illis Prætor.* † *Sicuti & Athenis duæ*
Iudicum erant Curiæ ſiue βουλαί: quarum altera, quæ
dicebatur. Quingentenaria, *non niſi de pecuniarijs cau-*
ſis iudicabat, & priuatis actionibus: altera, quæ Areopa-
4 *gitarum erat, occupabatur publicis iudicijs.* † *Vocantur*
autem iudicia publica *à populo, eo quod popularia ſint,*
hoc eſt, accuſatio ad quemlibet ex populo, etiam non læ-
ſum, pertineat: ea conſideratione, quod læſo corpore,
quodlibet eius membrum læſum videatur: quodque in-
5 *ſtituantur ad vindictam ſeu vtilitatem publicam.* † *Po-*
tiſſimùm autem ea iudicia, quæ ex legibus publicorum
iudiciorum deſcendunt (de quibus hic agitur) rectè pu-
blica dicuntur: cum alioqui quædam iudicia, etiam vbi
de crimine agitur, publica non ſint, ſed priuata, vbi ta-
men accuſatio popularis eſt; quando ſcilicet pœna ap-
a *plicanda eſt Fiſco.* a *Atque hac ratione futurum ve-*
teres exiſtimarunt, vt pro qualitate delicti tam publi-
6 *ci, quàm priuati, eſſet etiam pœnæ modus.* † *Hocque*
eſt, quod Solon dicere ſolebat, Rempublicam noſtram
partim præmio conſtare debere, ſi quis ſcilicet bene de
7 *Repub. mereretur; partim pœna, & mulcta.* † *Memo-*
rabile porrò in Pandectis extat Martiani Iuriſconſulti
b b *reſponſum in hæc verba:* Reſpiciendum eſt iudican-
ti, ne quid duriùs aut remiſſiùs conſtituatur, quàm
cauſa depoſcit: nec enim aut ſeueritatis, aut clemen-
tiæ gratia affectanda eſt; ſed perpenſo iudicio, prout
quæque res poſtulat, ſtatuendum eſt. *Quorſum ſpe-*
c *ctant, quæ de imagine Iuſtitiæ ex Cryſippo refert* c *Gel-*
lius: quæque in eandem ſententiam præclarè Cicero ſe-
cunda ad Brutum epiſtola ſcripta reliquit. Si quis alias,
quæ à veteribus Philoſophis prodita ſunt, puniendorum
delictorum rationes & cauſas deſiderat, eundem Gel-
lium lib. 6. cap. 16. conſulat, vbertim de his diſputan-
8 *tem.* † *Ad rem quod attinet, cùm de publicis duntaxat*
iudicijs atque delictis hoc titulo agatur, initio admonen-
di ſumus, ea eſſe duplicia, ordinaria ſcilicet, ſiue legi-
9 *tima: & extraordinaria.* † Ordinaria *ſunt, quorum*
pœnæ ſpecificè & nominatim in iure expreſſæ habentur,
quæque ordine iuris ſcripti tractantur: cuiuſmodi eſt,
crimen læſæ maieſtatis, adulterium, homicidium, cæte-
raque delicta quæ Iuſtinianus hic ordine recenſet, & la-
tius in 48. Pandect. lib. & in Cod. Iuſtinianeo 41. de-
10 *ſcribuntur.* † Extraordinaria *verò ſunt, de quibus iu-*
d *re ciuili nihil ſpecialiter ac nominatim proditum* d *eſt;*
vt ſunt incendium, concuſſio, præuaricatio, occultatio,
crimen Stellionatus, & abigeatus: item de termino
moto, de effractoribus, de ſolicitatoribus alienarum nu-
ptiarum;

ADDITIONES.

a Glo. Bart. & Dec. in rub. de pop. actio. in l. 1. de pub. iud.
b l. Reſpiciendum. de pœnis.
c Lib. 14. Noc. Attic. cap. 4.
d l. 2. De crim. Stellion.

ptiarum ; & ſi quæ ſunt ſimilia, de quibus omnibus titu-
a *bus propriuſque tractatus lib.47. Pand. extat.* a † *De-*
31 *inde ſciendum eſt quod delicta, præſertim publica, tri-*
bus modis perſequamur, per viam accuſationis, inqui-
32 *ſitionis, & denunciationis.* † Accuſare nihil aliud eſt,
quàm reum criminis alicuius per libellum deferre, vel
facere ad vindictam: nam quod in ciuilibus eſt actio,
hoc in publico iudicio eſt accuſatio. In ea autem requi-
runtur tres perſonæ, accuſator, accuſatus, & Iudex.
33 † *Nullus autem iure ciuili admittitur ad accuſandum*
aliquem de crimine, niſi duo interueniant, primum, vt
ſe prius obſtringat ad ſubeundam pœnam, cui accuſa-
tus victus ſubijci debuerit, ſi ſuccumbat iudicio; quæ ob-
b *ſtrictio vocatur in legibus* b *Inſcriptio, deinde vt da-*
tis fideiuſſoribus de lite conſequenda caueat. Sed hæc
34 *haud verè obſeruantur.* † Inquiſitio eſt, *quando Iu-*
dex ex ſuo officio de crimine alicuius inquirit non exiſten-
te accuſatore: quo caſu neceſſe eſt, eum aduerſus quem
inquiritur, de eiuſmodi crimine diffamatum eſſe, eamque
c *diffamationem originem traxiſſe à fide dignis viris.* c
35 † Denunciatio *verò dicitur, quando per denunciato-*
rem crimen ad Iudicem delatum eſt: quæ potiſſimum
fit in foro Eccleſiaſtico. Alia autem eſt denunciatio-
nis ſignificatio in Romanis legibus, huc non pertinens:
d *quemadmodum copioſiſſimè Alciatus alibi* d *demon-*
ſtrauit.

ADDITIONES.

a Vide tot. tit. ff de extraord. criminibus.
b l. Qui crimen. C. qui accuſ. non poſſ.
c No. in cap. inquiſitionis. de accuſat.
d In l. deteſtatio. 40. de verbor. ſignifi.

Princip. tit.

1 *Iudicia publica tripliciter differunt ab actionibus ciui-*
libus, reſpectu ſcilicet exordij, medij, & finis. & nu-
mero 2. & 3.
4 *In quibus conueniant iudicia publica cum ciuilibus. &*
num. 6.
5 *In notorijs, licet non requiratur ordo iudiciarius, citatio*
tamen neceſſaria eſt.
7 *Accuſator debet ſe inſcribere ad pœnam talionis.*
8 *Publica iudicia cur ſic dicta.*
9 *Executio quandoque pro accuſatione, quandoq; pro vl-*
tione accipitur.
10 *Ex priuatis delictis nemo agit, niſi cuius intereſt.*

Publica iudicia neque *a* per actiones ordinantur,
b neque omnino quicquam ſimile habent cum cæte-
ris iudicijs, de quibus locuti ſumus: *c* magnaque di-
uerſitas eorum eſt, *d* & in inſtituendo, & in exercen-
do. Publica autem dicta ſunt, quod *e* cuiuis ex po-
pulo, *f* executio *g* eorum *h* plerunque datur.

Oſtendit *in hoc principio Iuſtinianus, iudicia ex pu-*
blicis iudicijs deſcendentia differre ab actionibus ciuili-
3 *bus.* † *Differunt autem trifariam, reſpectu ſcilicet exor-*
dij, medij, & finis. Primum exordij intuitu, quia pro
ciuili iudicio intenditur actio, pro criminali accuſatio. Cri-
minales enim punitiones non exercentur per actiones,
a *ſed per accuſationes intenduntur.* a *Ex quocunque ta-*
men crimine, ex quo agitur criminaliter, poteſt etiam
b *agi ciuili actione in factum,* b *ad id, quod intereſt ac-*
cuſatoris, quemadmodum & ex diuerſo, ſi ciuiliter aga-
tur de crimine, poteſt Iudex eo reperto procedere cri-
c *minaliter.* c † *Deinde variant reſpectu medij; quia in*
2 *ciuilibus aſtringitur ſolus actor ad probandum, & eo non*
d *probante reus abſoluitur;* d *in criminali verò cauſa,*
e *pluribus caſibus* e *vtrique litigantium probationis in-*
cumbit prouincia; accuſatori quidem pro crimine inten-
tato, reo verò ſuper eius purgatione, quibus caſibus li-
cet accuſator non plenè probet, non tamen abſoluitur
f *reus, ſed ad purgationem infamiæ tenetur.* f † *Deni-*
3 *que reſpectu finis diſcrepant: quia in ciuilibus perſecutio-*
nibus petitur aliquid dari vel fieri actori: ſed in crimi-
nalibus iudicijs ipſi Fiſco. In hoc enim dignoſcitur cau-
ſa ciuilis à criminali, quod in hac petitur, pœnam Fiſco
adiudicari, quando eſt pecuniaria: vel in corpus delin-
g *quentis, quando eſt corporalis.* g † *Interim tamen in*
4 *pleriſque etiam conueniunt criminalia iudicia cum ciui-*
libus. Primùm in eo, quod & horum quædam ſunt or-
5 *dinaria, quædam extraordinaria.* † *Nam ſi crimen ſit*
h *notorium, non requiritur obſeruatio iudiciarij* h *ordi-*
nis, quo alioqui iudicia criminalia exerceri iubentur: ſed
ſi ex euidentia facti conſtet, à quo illud ſit commiſſum,
ſatis eſt, obnoxium citari ad audiendam ſententiam,
ad allegandum cauſas quare condemnari in hanc vel il-
lam pœnam non debeat. Etſi enim crimen ſit notorium,
i *tamen nulli neganda eſt legitima defenſio.* i † *Deinde*
6 *in eo, quod vtrobique requiritur libellus,* K *& iuratur*
K *de calumnia.* l *Denique in eo, quod ſiue per accuſato-*
l *rem, vel per denunciatorem crimen ad Iudicem delatum*
ſit, ſiue ipſe ex diuulgatione criminis excitatus ſit ad in-
quirendum de eo, ſemper neceſſe ſit, reum vt ſuſpectum
de crimine vocari, vt ad iudicium veniat.

a Per actiones. *Id eſt, non exercentur per ordinarias*
actiones, ſed per accuſationes, & per modum inquiſitio-
nis, vt ſupra dictum eſt.

b Neque omnino. *In ciuilibus enim perſecutionibus*
intendimus dari nobis aut fieri oportere; publicis ve-
rò iudicijs crimina in hoc perſequimur, vt reus pœna
corporali, vel pecuniaria in publicum danda coerceа-
m *tur.* m

c Magnaque diuerſitas. *Tam in principio, quàm in*
medio, itemque in fine: ſicut paulò ante oſtendimus.
7 *d* Et in inſtituendo. † *Tenetur enim accuſator ſe in-*
n *ſcribere ad pœnam* n *talionis; ſtatimque reus in car-*
cerem conijcitur (ſi modò delicti, delinquentiſve qua-
o *litas id permittat)* o *vt ex vinculis cauſam dicat.*
Qualis

ADDITIONES.

a Vt hic Bart. l. 1. de cond. ex leg.
b l. Penult. C. de fal. l. nec quicquam. 56. ibi Glo. pro ſocio. Bartol. l. ſi Iudex. 6. de varijs & extraordinarijs cognitionibus.
c l. 4. §. Si dicatur. fin. reg. l. quos retrahi. C. ſi aduerſus liber. ibi Bart.
d l. Actor. C. de prob. l. qui accuſare. C. de eden.
e Qui habentur in l. faciliter. C. de abolitio.
f l. vbi. ibi Salic. C. ad l. Falc.
g l. 3. De ſepul. viol. Bart. l. vlt. de priua. delic.
h Innoc. cap. tua. & Doct. communiter, cap. veſtra. de cohab. Cleric.
i Cap. cum inter. §. 1. de exceptio.
k l. Libellorum. 3. de accuſ. Auth. offeratur. C. de litis conteſt.
l l. 1. Ibi Bart. C. de iureiur. propter calum.
m l. 2. De pub. iud. l. lege Agraria. 3. de termino moto.
n l. Vlt. C. de accuſ.
o l. 1. De cuſtod. & exhib. reorum.

Qualis autem noſtro tempore in Germania publicorum
iudiciorum ordo ſeruari debeat, abundè Carolina conſti-
tutio de capitalibus iudicijs, Anno Chriſtiano 1530. *&*
1532. *publicè edita demonſtrat:* die peinliche halſsge-
richts ordnung: *quæ vtinam intra fines Romani Impe-*
rij paſſim obſeruaretur exactius.
8 e Cunis. † *Modò ſit habilis perſona ad accuſan-*
dum. Quanquàm & alia ratione olim videantur pu-
blica dicta, quod ſcilicet in foro frequenti populo, hæc
a *iudicia exercerentur de criminibus;* a *alia verò ex-*
b *tra ordinem, priuatimque apud Præſidem* b *conſtitue-*
rentur.
9 *f* Executio. † *Id eſt, criminalis accuſatio:* c *ita enim*
c *quandoque vtimur executionis verbo; & non rarò vl-*
tionem quoque apud Latinos ſignificat.
g Eorum. *Intellige publicorum delictorum, non etiam*
10 *priuatorum, puta furti, vel iniuriarum.* † *Ex his enim*
nemo agere poteſt, niſi ad quem res propriè atque omni-
no pertinet.
h Plerumque. *Hanc voculam (plerumque) pro ferè*
d *dixit; illud ſignificans, quod* d *Vlpianus ſcribit; Pu-*
blico iudicio cuiuis ex populo experiri licere, niſi ſi cui le-
ge aliqua accuſandi publico iudicio non eſt poteſtas. Eos
e *autem ſignificat, qui in Pandectis tit.* e *de Accuſat.*
recenſentur.

ADDITIONES.

a l. Qui dolo. 10. ad l. Iul. de vi publ.
b Baro hic.
c l. Si tamen omnes. 11. de accuſ.
d l. palam. 43. §. Senatus. de rit. nupt.
e l. 8. 9. & ſeq. de accuſ.

---

§. Publicorum.

1 *Publicorum iudiciorum alia ſunt capitalia, alia non ca-*
pitalia.
2 *Vltimum ſupplicium ſignificat mortem naturalem*.
3 *De interdictione aquæ & ignis*.
4 *Deportatio quid*.
5 *Capitalium pœnarum certi ſunt gradus*.

Publicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædam non capitalia. Capitalia dicimus, quæ *a* vltimo ſupplicio afficiunt homines, vel etiam *b* aquæ & ignis interdictione vel *c* deportatione, *d* vel metallo. *e* Cætera, *f* ſi quam infamiam irrogant, cum damno pecuniario: hæc publica quidem ſunt, non tamen capitalia.

1 Diuidit *modò Iuſtinianus publica iudicia,* † *quod*
ſcilicet alia capitalia ſint, alia non capitalia. Capitalia
ſunt, quæ inferunt mortem naturalem vel ciuilem; non
capitalia *verò, per quæ non infertur mors naturalis vel*
ciuilis, ſed infamia.
2 *a* Vltimo ſupplicio. † Vltimum ſupplicium, *vel*
ſummum, mors eſt Iuriſconſultis, non ciuilis & feſtu-
a *caria (vt ita dicam) ſed vera* a *& naturalis. Capitis am-*
putatio ad partem corporis & mortem naturalem re-
b *ſpicit.* b *Capite puniri latiùs patet, vt rei capitalis*
c *damnari,* c *fraus capitalis, capitalis reus, &c. Capitis*
d *pœna interdũ pœna corporis eſt, & perſonæ,* d *licet ali-*
e *quando non eximat de ciuitate, vt relegatio,* e *vt exi-*
f *lium: interdum relegationem* f *continet*.
3 g *b* Aquæ & ignis. † *Alibi* g *annotauimus, nefas*
viſum fuiſſe veteribus, quamuis malos, tamen homines
ſupplicio capitis afficere. Itaque maximam pœnam exi-
ſtimabant, interdictionem ignis & aquæ. Cùm enim ea-
rum rerum vſu in hac vita nemo carere poſſit, perinde
habebant, ac ſi eſſet is, qui eam ſententiam accepiſſet,
morte mulctatus.
4 *c* Deportatione. † *Quæ eſt perpetua in exilium ſiue in-*
ſulam condemnatio; ciuium Rom. pœna, quæ ſucceſſit in
locum aquæ & ignis interdictionis, quaſi circumſinitio:
cum ei, qui damnatus eſt, certo ſpacio circumſcribitur
h *pœnæ perpetuo* h *pendendæ locus. Comparatur autem*
i *morti, atq; adeò vltimum ſuppliciũ & mors cenſetur,* i
K *vt alibi* K *diximus*.
5 *d* Vel metallo. † *Sic & Calliſtratus* l *conſtituit quoſ-*
l *dam gradus capitalium pœnarum:* Summum ſuppli-
cium eſſe, *inquiens,* ad furcam damnationem, item viui cremationem, item capitis amputationem, proximam deinde morti pœnam eſſe metalli coercitionem; deinde in inſulam deportationem.
m *e* Cætera. *Sic idem* m *Calliſtratus:* Cæteræ pœnæ, *(inquit)* ad æſtimationem, non ad capitis periculum pertinent: veluti relegatio ad tempus, vel in perpetuum, vel in inſulam: vel cum in opus quis publicum datur ad tempus: vel cum fuſtium ictu ſubijcitur.
f Si quam infamiam. *Id eſt, deminutionem æſtima-*
n *tionis.* n *Idem eſt, ſi inferatur pecuniaria pœna, vel*
o *modica coercitio in corpus,* o *vt fuſtigatio*.

ADDITIONES.

a l. Vltimum, 21. l. capitalium, 28. & l. qui vltimo, 29. ff. de pœnis. & l. 1. §. fin. de fals.
b Dicta l. capitalium.
c l. Rei. 2. de pœn. l. 1. de ædil. edic. l. ſi quis ſit, l. capitis. de accuſat.
d l. 3. & l. pen. de ficar.
e l. Hos accuſare. de accuſat.
f l. Sed & ſi quis. 4. Si quis cau. & l. relegatorum, 7. de interdict. & releg.
g §. Cum autem ſupr. quibus mod. ius pat. pot. ſol.
h l. Inter pœnas. 6. de interd. & releg.
i Text. hic.
k Dict. §. Cum autem.
l Dicta l. capitalium. 28.
m Ibidem.
n Dicta l. cognitionum, §. æſtimatio. de varijs & extraordinar. cognit.
o l. 2. in fine. de public. iudic. & ibi Ang.

---

§. Publica autem.

1 *De crimine læſæ maieſtatis qui poſſint accuſare*.
2 *Impietas eſt, impia patris conſilia celare*.
3 *De crimine læſæ Maieſtatis: & qui illud committere dicantur*.
4 *Perduellionis rei qui olim dicti*.
5 *Qui item rei Maieſtatis*.
6 *Seditioſi qui dicantur*.
7 *In crimine læſæ Maieſtatis ſolus conatus punitur, etſi effectum non habuerit*.
8 *Cogitationis pœnam nemo patitur*.
9 *Pœna criminis læſæ Maieſtatis*.
10 *Singularia multa in iudicio læſæ Maieſtatis, & nu.* 11.
12 *Peccata regulariter ſuos autores tenere debent*.
13 *Non ſubditus crimen læſæ Maieſtatis non committit*.

Publica autem iudicia hæc ſunt: Lex Iulia Maieſtatis, *a* quæ in eos qui contra Imperatorem vel Rempublicam aliquid *b* moliti ſunt, ſuum vigorem extendit.

Digitized by Google

tendit. *e* Cuius pœna animæ amiſſionem ſuſtinet,
& memoria rei, etiam poſt mortem damnatur.

Exempla *modò ſubijcit publicorum iudiciorum, vſq;
ad finem tituli; quibus cognitis, ex contrario deprendi-*
1 *tur, cætera eſſe priuata.* † *Primum autem publicum iu-
dicium & ordinarium crimen eſt* læſæ Maieſtatis: *quod
adeò publicum eſt, vt etiam infamis, qui alioqui ad accu-*
a *ſandum, vel dicendũ teſtimoniũ non admitteretur,* a *au-
diatur. Admittuntur & milites, & ſerui in dominos, &*
b *liberti in patronos, item & mulieres.* b *Nam & coniu-
rationem Catilinæ Fuluia mulier detexit, & M. Tullium*
2 *Cõſulem iudicio ſuo inſtruxit.* † *Et Cic. in Offi. impietatem
credit, ſi filius celet impia patris conſilia. Ait enim;* Si
tyrannidem occupare, ſi patriam prodere conabitur
pater, ſilebitne filius? imo verò obſecrabit patrem, ne
id faciat, ſi nihil proficiet, accuſabit, minabitur etiam
ad poſtremum, ſi ad perniciem patriæ res ſpectabit,
Patriæ ſalutem anteponet patris ſaluti.

a Quę in eos. *Maieſtatis crimen aliquanto largius Vl-*
c *pianus* c *in Pandectis deſcribit, cuius verba huc tranſ-
ferri poſſunt. Extat porrò elegans* Maieſtatis *deſcriptio*
3 *apud Ouidium lib. 5. Faſtorum.* † *Dicitur autem crimen*
læſæ Maieſtatis, *quod in Maieſtatem publicam commit-
titur. Id verò fit, non ſolum, quando quis Principis ſaluti
inſidiatur, verumetiam quando aduerſus Rempublicam
aliquid hoſtile molitur. Itaque hoc crimine tenentur, qui*
4 *quoquo modo hoſtes adiuuant.* † *Ac propriè quidem illi,
qui hoſtium rebus ſtuduiſſe deprehenſi erant, olim habi-*
d *ti ſunt* perduellionis rei. d *nam veteres eos, quos nunc*
5 *hoſtes dicimus,* Perduelles *appellare ſoliti ſunt.* † Ma-
ieſtatis *autẽ rei dicti ſunt, qui in caput Principis aliquid
moliti fuerant per conſpirationem, ad euertendum Reipu-
blicæ ſtatum. Sed hoc diſcrimen appellationis non ita ſe-
uerè obſeruatum eſt, vt non etiam perduelles aliquando*
6 *dicti ſint Maieſtatis rei.* † *Et hodie promiſcuè ferè om-
nes illi, qui quoquo modo Reipublicæ ſtatum labeſactare*
e *conati ſunt,* Seditioſi *vocantur;* e *quanquam propria
ſignificatione vocabuli illi ſoli ſic appellentur, qui tribu-
nitijs clamoribus plebem aduerſus magiſtratum conci-
tant. Quare non eſt ſuperſtitioſè innitendum appellatio-
nis proprietati, in denotandis his delictis. Nam eadem
eſt omnium pœna, nimirum capitis.*
7 *b* Moliti ſunt. † *Etſi conatus effectum non habuerit,*
f *quoniam in tam graui crimine ſola machinatio* f *puni-
tur: quod verum intellige, ſi ad aliquem actum extrin-
ſecum proceſſum ſit, quo voluntas delinquentis mani-*
8 *feſta fiat:* † *quemadmodum de cogitationis pęna dici ſo-*
g *let, quam alioqui nemo* g *patitur.*
9 *e* Cuius pœna. † *Pęna ergo criminis læſæ Maie-
ſtatis eſt, vt reus Maieſtatis non tantum gladio vltore*
h *pereat, bonis Fiſco addictis;* h *ſed etiam, quia in Prin-
cipem machinatus ſit, memoria ipſius poſt mortem*
i *damnetur.* i † *Et obſerua, in hoc iudicio ob atrocita-*
10 *tatem criminis multa eſſe ſingularia. Nam (vt pau-*
K *lò ante dixi) famoſi, milites, mulieres* K *audiuntur,
ſerui in dominum torquentur: & qui crimen admiſit, nec
quicquam ſuorum abalienare, neque ſibi debitum exi-*
l *gere poteſt:* l *& quod eſt ſeuerius, filij eius infames
ſiunt, omni tam cognatorum, quàm extraneorum hære-
ditate perpetuo excluduntur: filij tamen accipiunt Fal-*
m *cidiam ex bonis maternis.* m † *Illud quoque ſingula-*
11 *re eſt in hoc iudicio, vt conſcij ſceleris non aliter, quàm
autores ipſi obligentur, adeò q impietatẽ eſſe Cicero cre-
dat, ſi filius celet impia patris conſilia, vt paulò ante an-*
12 *notatum eſt.* † *Regulariter autem peccata ſuos tenere*
n *autores debent,* n *nec vlterius progredi metus, quàm
reperiatur delictum.* Anima enim quæ peccauit, ipſa
o o moriatur. † *Illud pro coronide addendum, quòd non ſub-*
13 *ditus crimen læſæ maieſtatis nõ committat,* p *Sic enim*
p *Rex Siciliæ Robertus, non eo modo ſubfuit Henrico Imp.
vt crimen læſæ maieſtatis in eum commiſerit.*

ADDITIONES.

a l. Famoſi, 7. ad l. Iuliam Maieſt.
b l. In quæſtioni, 8. hoc tit.
c l. 1. 2. 3. & 4. ad l. Iul. Maieſt.
d l. Quos nos. 234. de verb ſignific.
e C. de ſeditio. & de his qui plebem aduerſ. Remp. aud. coll.
f l. Quiſquis. 5. hoc tit. Cod.
g l. Cogitationis, de pœnis. l. fugitiuis, 225. de verb. ſignific.
h Dicta l. quiſquis. C. eod.
i l. Meminiſſe. l. vlt. d. tit. tractatur quoque in l. ſancimus. 22. C. de pœnis. & l. 1. C. ſi re. vel ac. mor.
k Dicta l. famoſi. & l. pen. & vlt. C. eodem.
l Dicta l. vlt.
m Dicta l. quiſquis.
n l. Sancimus. 22. C. de pęnis.
o Ezechiel. 18.
p Clem. paſtoralis. §. rurſus. de re iudic.

---

§. Item lex Iulia de adult.

1 *Adulterij crimen cur cæteris grauius dicatur.*
2 *Adulterium quid? & quando committatur.*
3 *Vir vxorem accuſat de adulterio, non vxor virum: & quæ ſit diuerſitatis ratio: & num. 4.*
5 *Ob adulterium fit ſeparatio coniugum, quo ad thorum.*
6. 8 *De pœna adulterij.*
7 *Quis ordo ſeruandus in accuſanda adultera.*
9 *Mulier adultera iure nouiſſ. in Monaſteriũ detruditur.*
10 *Veteres adulterij pœnas hodie abolitas fere eſſe.*
11 *Crimen pædicationis: deque eius pœna, tam veteri, quàm Nouella.*
12 *Stuprum, adulterium, inceſtus, lenocinium, & raptus, quomodo differant. & num. 13. & 14.*
15 *Stupri pœna quæ ſit.*
16 *Item inceſtus, lenocinij, & raptus quæ ſit pœna.*
17 *Raptor poteſt raptam ducere vxorem iure Canonico.*

Item lex Iulia de adulterijs coercendis, quæ non ſolum temeratores alienarum nuptiarum *a* gladio punit; *b* ſed & eos, qui cum maſculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Iulia *c* etiam ſtupri flagitium punitur, cum quis *d* ſine vi, vel virginem, vel viduam *e* honeſtè viuentem ſtuprauerit. *f* Pœnam autem eadem lex irrogat ſtupratoribus, ſi honeſti ſunt, publicationem partis dimidiæ bonorum; ſi humiles, corporis coercitionem cum relegatione.

Secundum *publicum iudicium, & ordinarium cri-*
1 *men eſt* adulterium: † *quod ob id cæteris grauius cen-
ſetur, quòd illa extra corpus committuntur, hoc verò ſo-
lum ipſum corpus contaminat: aliaque porrò vitia ſibi
adiuncta habet, vim, iniuriam, homicidia, periuria, fal-
ſa teſtimonia; ita quòd non immeritò capitali ſupplicio
puniendum fuerit. Sed de pœna huius delicti infra plura.*
2 † *Eſt autem* adulterium *illicitus coitus cum vxore alie-
na, ſiue is, qui eam adulteret, vxorem habeat, ſiue non.*

Quòd

Quòd ſi vir coniugatus, vel ſolutus ad mulierem acceſſerit non coniugatam, iure ciuili non eſt adulterium, quamuis non ſit impunitum eius delictum, vt hic apparet. Non enim vir coniugatus corruptus, ſed mulier coniu-
3 gata corrupta adulterij crimen inducit; † adeò vt vir vxorem adulterij accuſare poſſit, non vxor virum. Accu-
a ſabit tamen eum is, cuius vxorem a cognouit: ratio eſt, quia ab vxore ſua tantum diſceſſit, & ad alterius tho-
b rum, in quo corruptus eſt, b venit; ita quod per mariti coniunctionem cum alia non debet vitiari thorus vxoris, & ſic ſumus extra definitionem adulterij, etiamſi
c matrimonium defraudatum videri c poſſit. † Prete-
4 rea ſpecialiter eſt per legem conceſſum marito, vt vxorem adulterij accuſet, vt quæ propter confuſionem diuerſi ſeminis marito plus preiudicat, quàm maritus ei, vel
d thoro præiudicaret, ſi alteri mulieri coniungeretur. d Suo ergo nomine maritum non accuſat, nec nomine alterius thori violati, quia ibi mulier accuſatrix non ad-
e mittitur. e Ne tamen putetur hoc delictum impunitum eſſe debere, qui fidem matrimonij violauit, tenebitur in primis adulterij huic ipſi, cuius vxorem cognouit. Præ-
5 terea agere poteſt mulier ad diuortium, ſi velit; † quo
f caſu ſeparabitur matrimonium, quo ad thorum. f Notanter dixi, quo ad thorum: quia neuter poterit diuertere ad aliud matrimonium, etiamſi præcedens matrimonium poſſit declarari nullum ex cauſa conſanguinita-
g tis, g vel affinitatis. † Diuortio autem facto mulier
6 lucrabitur donationem propter h nuptias, quemadmo-
h dum & vir dotem mulieris adulteræ conſequitur. i Non
i tamen detruditur vir adulter in Monaſterium, ſicut mu-
K lier adultera; ſed pœnam capitis ſuſtinet. K Poteſt etiam mulier agere iniuriarum ex generali capite. Paſſa enim eſt iniuriam, dum matrimonium eius violatur.
l l † Talis autē ordo in accuſanda adultera ſeruari debet,
7 vt primo loco accuſatio deferatur marito, deinde agnatis,
m denique cuiuis de populo: de quo alibi tractatum reperitur.
8 a. Gladio. † Ex multis locis Pandectarum n conſtat,
n itemque ex veteribus Romæ rei Scriptoribus, quòd adul-
o terij reos lege Iulia non puniebantur gladio, o ſed pœnā legis Iuliæ: ideo Iuſtinianus reiecit in conſarcinandis Digeſtis, & pœnam gladij iam ex Conſtantino Auguſto
p p in Codicem ſuum retuliſſet, vt hic Baro rectè animaduertit. Porrò quod ad virum attinet, nihil iure ciuili ſcripto in hac adulterij pœna immutatum eſt; eademque à
* Carolo V. Imp. in ſua criminali conſtitutione * confirmata. † Mulier autem adultera iure Nouellarum, q &
9 q etiam Pontificio r ſeparata in Monaſterium conijcitur,
r quam intra biennium maritus in gratiam recipere poteſt. Eo autem elapſo, perpetuo ibi manere debet, etiam marito mortuo, vnà cum bonis ſuis; ſi liberos non habet, quòd ſi liberos habet, duæ partes liberis relinquuntur, pa-
10 rentibus vna. † Verùm has adulterij pœnas videmus hodie corruptiſſimo hoc ſeculo partim mutatas, partim etiam ſenſim in deſuetudinem abyſſe. Pro moribus certè quarundam regionum, atque municipalibus ſtatutis pœnæ hæ non modò variant, ſed ferè etiam ludibrio habentur, vt non iniuria cum Iuuenali exclamare atque ingemiſcere poſſimus: Vbi nunc lex Iulia dormis?
11 b. Sed & eos qui. † De præpoſtera illa Venere lex
ſ vetus Scantinia olim extitit, ſ quæ ſeueriſſimè in pædicatores, quos πυγιστὰς Græci vocant, animaduertebat: cui ſucceſſit Iulia, & his demum Conſtantij & Conſtantis ad Romanum populum conſtitutio, qua pœnam mortis huic peruerſæ libidini, atque omnium nefandiſſimo ſceleri irrogari t rectè ſtatuit. Extat quoque Iuſtiniani Nouella conſtitutio 141. περὶ τῶν ἀσελγαινόντων, in qua proponit horrendum illum Sodomorum interitum propter hoc malum, noſque admonet ſententiæ Pauli Apoſtoli, qui ad Romanos ſcribens, huius infandæ turpitudinis grauiſſimam condemnationem edit. Ex conſtitut. Carolina hoc crimen pariter morte punitur art. 116.
12 c. Etiam ſtupri flagitium. † Tametſi lex Iulia promiſcuè ſtuprum & adulterium appellet: propriè tamen adulterium in nuptam committitur. Nupta autem intel-
u ligitur etiā ſponſa. u Stuprum verò in virginem, x vi-
x duam ve, quod Græci φθορὰν appellant. Stuprum igitur generaliter dicitur coitus lege vetitus; & diuiditur in adulterium, inceſtum, & ſtuprum. Adulterium (vt dixi) eſt cum nupta, inceſtus cum conſanguinea vel affine; ſtuprum
13 cum virgine vel vidua. † Eſt porrò etiam lenocinium, & raptus. Lenocinium committit, qui quæſtum ex adul-
y terio vxoris facit, aut qui deprehēſam in adulterio y re-
14 tinet. † Raptus verò fit, cum quis honeſtæ famæ fœminam, ſiue virgo, ſiue vidua, ſiue etiam veſtalis aut mo-
z nialis ſit, inuitis illis, in quorum eſt poteſtate, abducit. z
d Sine vi. Nam ſi vis acceſſerit, hoc crimen propriè pertinebit ad legem Iuliam de vi publica, & punietur pœna capitali, quod & in Carolina conſtit. criminali probatur. art. 118. & 119. in princ.
e Honeſtè viuentem. In mulierem enim, quæ pudicitiam proſtituit, ſtuprum non committitur, cum ea tamen, quæ adhuc retinebat nomen matrisfamilias, quamuis in-
a honeſtè viuat, nemo impunè rem habuerit. a
15 f Pœnam autem. † Oſtendit quæ ſit pœna ſtupri non violenti: nempe quòd honeſtioris ordinis homines dimidia parte bonorum mulctentur, quæ Fiſco vendicatur: qui humiliores obſcurioresque ſunt, corporis coërcitionem & relegationem patiantur. Tutores tamen, qui pupillas ſuas iam adultas ſtuprant, grauius coërcentur: item & ſerui,

ADDITIONES.

a l. 1. C. ad l. Iuliam de adult.
b Azo in ſumma [illegible]
c Salic. in d. l. [illegible]
d Ioan. Andr. cap. tuæ. de procurat.
e l. De crimine, 12. C. qui accuſ. non poſſ.
f l. Conſenſu. 8. § 1. C. de repud. Glo. & Salic. in d. l. 1.
g Salic. d. l. conſenſu. & cap. [illegible] de procur.
h Dicta l. conſenſu. [illegible]
i Cap. tuæ. de don. inter virum & vxorem.
k Ioan. Andr. cap. gaudemus. de diuor. & d. c. tuæ.
l Bald. d. l. 1.
m [illegible] § Si ſimul. ff. eo. tit. & l. quamuis adulterij, 10. C. hoc tit.
n [illegible] § Miles. de his qui not. infam. l. qui cum. de re mil. l. miles, ad l. Iul. de adult. vide Bald. hic.
o Vide Bald. hic.
p Dicta l. quamuis. 30
* In der peinlichen halsger. ord. art. 120. Straff des Ehebruchs.
q Nouell. vt nulli iud. § adulterium. Auth. ſed hodie. [illegible] C. hoc tit.
r Cap. Gaudemus. 8. de conuerſ. coniug.
ſ Cuius etiam Pomp. Lætus meminit in lib. de Roman. leg.
t l. Cum vir nubit. 31. ad l. Iul. de adulterijs. Nouell. 77. & Nouell. 141.
u l. Inter liberas. 6. l. ſi vxor, 13. § diuus. hoc tit.
x l. Stuprum, 34. d. tit.
y l. Mariti. l. ſi cuius. § ſi vir. hoc tit. l. [illegible] C. eod.
z l. 1. C. de rapt. virg.
a [illegible] Sed & in eo. hoc tit.

a *ſerui, qui cum muliere vidua, vel virgine* a *domina ſua*
b *ſtuprum admiſerunt.* b † *Porrò inceſtum qui ſciens ad-*
36 *miſit, adulterij pœna punitur; ſi verò abſq; contumacia*
c *iuris commiſſus eſt,* c *pœna mitigatur. Eſt & lenocinij*
d *coniugatorum eadem pœna quæ adulterij.* d *Ex Ca-*
rolina quoq; conſt. crimin. lenocinium punitur hodie mor-
tis pœna art. 122. Raptores autem ſubijciuntur pœna
mortis; & ſi rapta fuerit ingenua, etiam bona raptoris il-
li adijciuntur: niſi forte matrimonium eius expetiuerit;
nam tum admittit ius petendi eius bona tanquam ea, quę
e *nefarias nuptias quæſiuerit.* e *Puniuntur quoque cum*
raptore omnes illi quorum opera adiutus eſt, vt raptam
abducere poſſit, & ſi tales fuerint ſerui, ignis pęnam ſu-
f *ſtinent.* f †*Canones tamen minus ſeuerè hoc crimen in-*
37 *ſectantur, ita vt etiam permittant matrimonium inter*
g *raptorem & raptam* g *contrahi.*

ADDITIONES.

a C. ſi quis eam cuius tut. fue corrup.
b C. de muliere quæ ſe pro. ſer.
c l. Si adulterium, 38. hoc tit.
d l. Si quis adulterium, 33. in fin. d. tit.
e Nouel. de raptu mul. quæ rap. nub.
f C. de raptu virg.
g 36. q. 1. & 2.

§. Item lex Cornelia.

1 *Homicidium bifariam fieri.*
2 *Titulus in ff. ad l. Corneliam de ſicar. cur potius de ſica-rijs, quàm de homicidijs ſit inſcriptus.*
3 *Sicarij qui ſint, & de ſica appellatione.*
4 *Qui pęnam l. Cornel. de ſicarijs incurrant.*
5 *Pœna legis Corneliæ de ſicarijs.*
6 *Armorum vſus an iure ff. interdictus fuerit.*
7 *Reſtituta huius loci lectio.*
8 *τόξευμα, τόξον.*
9 *Xerolophum quid ſignificet.*
10 *Pro Xerolopho, legendum eſſe Xenophon.*
11 *Plus eſt hominem veneno necare, quam gladio.*
12 *Pœna Veneficij ex Carolina conſt. criminali.*

Item lex Cornelia de ſicarijs, quæ homicidas *a* vl-
tore ferro perſequitur, vel eos qui *b* homines occi-
dendi cauſa cum telo ambulant. Telum autem (vt
c Caius noſter ex interpretatione legum 12. Tabul.
ſcriptum reliquit) vulgò quidem id appellatur, quod
arcu mittitur. *d* Sed & omne ſignificat, quod manu
cuiuſque iacitur: ſequitur ergo, vt lignum, & lapis,
& ferrum hoc nomine contineantur, dictum ab eo,
quòd in longinquum mittitur, à Græca voce figura-
tum, *e* ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. Et hanc ſignificationem inue-
nire poſſumus & in Græco nomine. nam quod nos
telum appellamus, illi *f* βέλος appellant, *g* Admo-
net nos Xenophon ita ſcribens, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέ-
ρετο. λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι, δὲ καὶ λί-
θοι. Sicarij appellantur à ſica, quod ſignificat ferreum
cultrum. Eadem lege *h* & venefici capite damnan-
tur, qui artibus odioſis, tam venenis, quàm ſuſurris
magicis homines occiderint, vel mala medicamen-
ta publice vendiderint.

Sequitur *aliud exemplum publici iudicij*, homici-
dium *ſcilicet: quod lege Cornelia. De ſicarijs punitur,*
1 *quam legem L. Sylla Cornelius tulit.* † *Fit autem bifa-*
riam, aut per vim, aut veneno vel arte magica. Vnde
2 *tit. eſt in ff. Ad l. Cornel. de ſicar. & veneficis.* † *Mi-*
rari autem quis poſſet, cum in eo titulo de omnis generis
homicidis agatur: cur de ſicarijs magis, quã de homicidijs
inſcriptus ſit. Sed ea inſcriptio non caret ratione. Nam
in eo titulo non de homicidijs agitur, quæ caſu aut per-
mittentibus legibus fiunt, ſed quæ data opera, & cum do-
lo perpetrantur. Rectius ergo de ſicarijs, quam homici-
3 *dijs inſcriptus eſt.* † *Dicuntur enim Sicarij, qui telum*
quocunque animo occidendi hominem gerunt: nam per
interpretationem extenſiuam ſub ſicæ appellatione omne
4 *genus telorum comprehenditur,* † *ſicut pęna ſicariorum*
extenditur non ſolum in eos, qui ipſi in alios gladium ſtrin-
xerunt, aut venenum malum occidendi eius cauſa mi-
niſtrauerunt, verumetiam qui cauſam mortis præbue-
runt, vt ſunt qui dolo malo falſum teſtimonium dicunt,
vt quis capitali iudicio damnetur, aut venenum ven-
dunt illis, quos ſciunt aliquid machinari in alterius mor-
tem.

5 *a* Vltore ferro. † *Ait enim* a *Martianus*, Legis Cor-
a neliæ de ſicarijs & veneficis pœna inſulæ deportatio
eſt, & omnium bonorum ademptio, ſed ſolent hodie
capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, quàm
vt pœnam legis ſuſtineant. Humiliores enim ſolent
vel beſtijs ſubijci, altiores verò deportantur in inſulã.
b Hominis occidendi. *Nam ſi quis ex alia, puta tu-*
tandæ ſalutis ſuæ cauſa telum geſſerit, non videtur homi-
b *nis occidendi cauſa portare, atque ita Paulus* b *reſpon-*
6 *dit.* † *Vnde videtur, hoc iure non fuiſſe prohibitum pri-*
uatis hominibus telorum armorumque vſum. Poſtea ta-
c *men Impp.* c *Valenti. Theodoſ. & Arcad. conſtitue-*
runt, Nulli prorſus inconſulto Principe poteſtatem
eſſe quorumlibet armorum mouendorum. *Comme-*
moratur & à vetuſtis autoribus Magni Pompeij in ter-
d *tio conſulatu edictum, quo prohibuit ne vllum* d *in vr-*
be telum eſſet.

e *c* Caius noſter. *Cuius ſcriptum adhuc in* e *Pandectis*
habetur. Fuit autem hic Caius Adriani Imperat. tem-
poribus.

7 *d* Sed &c. † *Alij legendum cenſent,* ſed nunc omne,
f *quod & mihi placet. Sic enim in Caij* f *quoq; reſponſo le-*
gitur, vnde hic locus deſumptus eſt. Significat autem,
nunc, hoc in tractatu legis Corneliæ de ſicarijs, teli appel-
lationem ita latè patere.

e ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. *Alij codices habent,* τηλόθεν, *vtraq;*
autem vox ſignificat longè, procul.

g *f* βέλος. *Addit in ſuo reſponſo, Caius,* g ἀπὸ τοῦ βάλ-
8 λειν, *id eſt, à iaciendo ſeu emittendo.* † *Quamuis quod*
arcu mittitur, propriè ab eis τόξευμα *dicatur,* τόξον *enim*
arcum ſignificat, vnde & toxicum, quoniam eo ſagittæ
intingebantur, vt Plinius ait.

g Admonet nos. *Variant mirificè Codices, tum veteres*
tum noui in huius loci lectione, in nonnullis epigramma
in Xerolopho ſcriptum allegatur, ſed Alciato videtur
voca-

ADDITIONES.

a l. 3. §. vlt. ad l. Cornel. de ſicar.
b l. Pen. ad l. Iul. de vi publ.
c l. Vnica, C. vt armorum vſus princ. lib. 11.
d Plin. lib. 34. cap. 14.
e l. Si calumnietur, 233. §. telum, de verb. ſign. vide etiam l. pe. ad l. Iul. de vi pub. & l. armorum, 41. de verb. ſign.
f Dict. §. telum.
g Dict. §. telum.

vocabulum iſtud adulterinum eſſe in præſenti loco. Scio
equidem in Xerolopho tripodes fuiſſe, in quibus epi-
a grammata ſcribi ſolebant, vt etiam Priſcianus a li-
bro 1. meminit, & à Suida Xerolophi mentionem fieri
9 pro tumulo ex congeſtis lapidibus facto. † Verum mihi
magis conuenire videtur, vt Xenophontis hic facta ſit
mentio, acceperitque Tribonianus à Caij reſponſo hunc
b locum, apud quem ita b legitur in emendatis codicibus;
Admonet nos Xenophon ita ſcribens; καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ
ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ
λίθοι, id eſt; Cum his tela etiam ferebantur, haſta, ſpi-
cula funda, plurimi autem & lapides. Nam cum τῶν
βελῶν, id eſt, telorum nomen præmiſiſſet, & cætera. de-
inde ſubiunxit, vt hic etiam Theophilus refert. Sunt au-
tem hæc verba Xenophontis ex libro 5. Ἀναβάσεως, ſiue
expeditionis Cyri, qui in vulgatis exemplaribus omnino
deficiunt.

10 b Et venefici. † Et rectè quidem venefici eodem loco
habentur, quo ſicarij, cum plus ſit, hominem extinguere
c veneno, quàm occidere gladio. c Scribit Plutarchus
in Artaxerxe, Perſas capita veneficorum inter duo ſaxa
comminuere conſueuiſſe. Cæterum noſtra Carolina cri-
minali ſanctione Venefici, ſi hominibus nocuerint, com-
d buri iubentur; ſin neminem nocuerint, d extra ordinem
pro qualitate delicti puniri iubentur.

ADDITIONES.

a Sub tit. de accidentibus literæ fol. 7.
b l. Si calumnietur. 233. §. telum. de verb. ſign.
c l. 1. C. de malefic. & math.
d In der peinlichen halsge. ord. art. 109. Straff der zeubereij.

§. Alia deinde lex.

1 *Lex Pompeia de parricidis à quo lata. & num. 5.*
2 *Cur veteres nullam pœnam in parricidas conſtituerint.*
3 *Qui fuerint primi parricidæ apud Romanos.*
4 *De parricidarum pœna: & quando primum cœperit.*
6 *In quibus perſonis committatur parricidium.*
7 *Caſus vbi parricida præmio honorandus eſt.*
8 *Patria poteſtas in pietate conſiſtit, non atrocitate.*
9 *Reſtituta huius §. lectio.*
10 *Conatus ſufficit in parricida, licet res nõ habuerit exitũ.*
11 *Etiam conſcij parricidij tenentur.*
12 *Culei appellatio: & quomodo hic accipiatur.*

Alia deinde lex *a* aſperrimum crimen *b* noua
pœna perſequitur, quæ Pompeia de parricidijs voca-
tur; qua cauetur: *c* vt ſi quis parentis *d* aut filij,
aut omnino *e* affinitatis eius, quæ nuncupatione
parentum continetur, *f* fata præparauerit (ſiue clam,
ſiue palam id auſus fuerit) nec non is, cuius dolo ma-
lo id factum eſt, *g* vel conſcius criminis exiſtit, li-
cet extraneus ſit, pœna parricidij puniatur: & neque
gladio, neque ignibus, neque vlli alii ſolenni pœnæ
ſubiiciatur, *h* ſed inſutus culeo cum cane, & gallo
gallinaceo, & vipera, & ſimia, & inter eas ferales an-
guſtias comprehenſus (ſecũdum quod regionis qua-
litas tulerit) vel in vicinum mare, *i* vel in amnem
proijciatur: vt omnium elementorum vſu viuus ca-
rere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti, & terra mor-
tuo auferatur. Si quis autem alias cognatione vel af-
finitate perſonas coniunctas necauerit: pœnam legis
Corneliæ de ſicarijs ſuſtinebit.

1 † Lex Pompeia de parricidijs etiam commemoratur
inter publica iudicia, quam Cn. Pompeius Magnus tu-
lit, aſperrima pœna parricidas afficiens, quam hic me-
morat Iuſtinianus, & nos ad textum de eadem plura an-
notauimus.

a Aſperrimum. Scilicet parricidij: quod veteres ne fu-
2 turum quidem vnquam credebant. † Legimus enim Ro-
mulum (quemadmodum & Solonem olim Athenien-
ſium Legiſlatorem) ideo nullam legem in parricidas in-
ſtituiſſe; quia exiſtimarit impoſſibile eſſe, vt quis tam
immane facinus committere auderet: neque ſexcentis
quidem annis poſt vrbem cõditam, quiſquam Romæ tam
3 dirum facinus perpetrauit. † Primus tamen poſt il-
lud tempus effluxum L. Oſtius patrem necaſſe dicitur:
primus Malleolus matrem, poſt Cimbrica tempora. Ita
ſemper poſterioribus ſeculis, nullum ſcelus tam fœdum,
tam immane fuit, quòd homines perpetrare auſi non fuiſ-
ſent. Quare Legumlatores tandem coacti ſunt, violentis
remedijs occurrere ſceleratis.

4 *b* Noua pœna. † Sic etiam Cicero pro Roſcio Ameri-
no ſingulare ſupplicium in parricidas excogitatum eſſe
ſcribit, vt quos natura ipſa in officio retinere non potuiſ-
ſet, ij magnitudine pœnæ ſubmouerentur. Refert tamen
Valer. Max. diu ante Pompeium parricidas culeo inſutos
præcipitatos eſſe in mare: paulò ſcilicet poſt tempora
Tarquinij Regis. Et Cicero quoque in prædicta Oratione
pro Roſcio meminit cuiuſdam huius generis legis Corne-
liæ, quam ait à maioribus latam eſſe: vt non poſſit eius
autor videri Cornelius Sylla, qui tum adhuc in viuis erat.
a Pomponius a tamen I. C. ſcribit Cornelium Syllam pu-
5 blicas quæſtiones conſtituiſſe de parricidio. † Verùm vt-
ut ſit, Pompeius totam hanc rem tandem rectius com-
poſuit, certamque de parricidis legem tulit: quæ etiam
b ab eius nomine Pompeia de parricidijs b nuncupata eſt.

c Vt ſi quis parentis. Locus hic deſumptus eſt ex Im-
c perat. c Conſtantini reſcripto, & reſponſo d Marcel-
d li, qui hæc parentum, liberorum, cognatorum & affi-
6 nium nomina aliquantò copioſius recenſet. † Placet au-
tem Fabro, omnes cognatos contineri, qui intra quartum
e gradum ſint, quippe quo matrimonij prohibitio e con-
tinetur. Annumerat patrinum & filiolum, dominum
7 & vaſallum. † Vno caſu ceſſat hæc pœnæ acerbitas, quin
potius præmium proponitur: ſi pater filium, aut filius
f patrem ad delendam patriam inſtructum, occiderit: f
g prout g ſupra quoque ex Cicerone dixi.

d Aut filij. Exploſo nimirum illo veteri iure, quo pa-
h ter in filium vitæ necisque poteſtatem h habeat. † Opor
8 tet enim patriam poteſtatem in pietate conſiſtere, non
i in atrocitate. Qua ratione D. Adrianus i fertur
eum, qui in venatione filium occiderat, qui nouercam
ſuam adulteraſſet, in inſulam deportaſſe: quòd latronis
magis, quàm patris iure eum interfeciſſet. Filium etiam
naturalem

ADDITIONES.

a §. 3. De orig. iuris.
b ff. Ad l. Pomp. de parricid. meminit Pomp. Lætus in lib. de Rom. legibus.
c l. 1. C. de his qui par. vel lib. occiderunt.
d l. 1. Ad leg Pomp. de parricid.
e Cap. non debet, de conſang. & affinit.
f l. Minimè, 35. de reli. & ſumpt. fune.
g §. Publica autem. hoc tit.
h l. In ſuis. 11. de lib. & poſth.
i l. Diuus. hoc tit.

a *naturalem accipere hic oportet, vel legitimum* a *tan-*
tum.
9 e Affinitatis. † *In quibuſdam codicibus ſic legitur, Af-*
fectionis eius, quæ nuncupatione parricidij continetur:
quam lectionem Conſtantini Imp. reſcriptum ad Veri-
num Vicarium Aphricæ confirmat, quod lib. 9. C. tit.
17 extat. Senſus autem eſt, quaſi dixiſſet: aut omnino ea-
rum perſonarum, quarum cædes parricidij nomine conti-
* *netur: quas* * *Martianus alibi enumerat.*
10 f. Præparauerit. † *Præparandi verbũ ſatis indicat, etiam*
eum teneri lege Pompeia de parricidijs, qui moliatur pa-
trem occidere; quia ſcilicet emerit venenum filius, vt pa-
tri daret, quamuis non potuerit dare: atque ita Martia-
b *nus reſpondit.* b *Qua de re apud Quintilianum extat*
elegans declamatio, qua pater accuſat filium parricidij,
quia dicebatur patri præparaſſe venenum.
11 g Vel conſcius. † *Ergo lex Pompeia etiam conſcios*
huius tam atroci criminis plectit, & qui quoquo modo
c *adiutores parricidis* c *fuerint.*
12 h Sed inſutus culeo. † Culeus, *vter fuit ex corio bo-*
d *uis, capiens* d *20. amphoras, vel (vt Columella ait) vr-*
nas 48. Fuit præterea culeus, menſura frumentaria tan-
e *tundem continens.* e *Hic pro ſacco coriaceo ponitur eius*
capacitatis, vt reum ſimul & hæc fera animantia cape-
re poſſit. Huius culei meminit & Cicero Roſcio Amerino,
vbi hunc locum elegantiſſimè explicat: item Iuuenalis,
vbi de Nerone loquitur. Deducendum, *inquit*, co-
rio, bouis in mare, cum quo clauditur aduerſus in-
nonia ſimia fatis. Vide etiam de hac pœna Cal. Rho-
dig. libro 6. Lectio. antiq. Priuſquam tamen parricida
f *culeo inſueretur, virgis* f *fagmineis, vel, vt alij legunt,*
g *ſanguineis cædebatur: vt Modeſtinus* g *ſcriptum re-*
liquit.
i Vel in am. *Quod ſi deſit profundum, in quod deijcia-*
h *tur parricida, refert Modeſtinus* h *Adrianum conſti-*
tuiſſe, vt beſtijs obijciatur.

ADDITIONES.

a l. hoc accuſare, §. in omnibus, de accuſ.
* In l. 1. dicto tit. ad l. Pompei. de parricid.
b l. 1. §. vlt. hoc tit.
c l. verum, illo tit.
d l. quæſitum, de fundo inſt. l. legatum, 17. de annuis leg.
e l. vlt. de pign. actione.
f Cor lib. 1. Miſcel. cap. 5.
g In d. l. pen.
h d. l. pen.

---

§. Item lex Corn. de falſis.

1 *De lege Cornelia de falſis, & S. C. Liboniano.*
2 *De Senatuſconſulto Liboniano.*
3 *Falſarius quis dicatur; & falſitas quid. & numero 9. 10.*
4 *Reſtitutus tex. in l. quid ſit, ff. ad leg. Cor. de fal.*
5 *Falſum ſine dolo non committitur & num. 12.*
6 *Lex teſtamentaria, lex Cornelia de teſtamentis.*
7 *Falſum committitur non ſolum ſcripto, ſed etiam dicto & facto. & num. 8.*
11 *Teſtamenti furtum vel occultatio, publici eſt iudicij: alterius verò inſtrumenti non item.*
13. 14 *Pœna falſi quæ fuerit, & quæ ſit hodie.*
15 *Pœna falſi variat pro qualitate falſi.*

Item lex Cornelia de falſis, quæ etiam a teſta-
mentaria vocatur, pœnam irrogat ei qui b teſta-
mentum, vel c aliud inſtrumentum falſum ſcrip-
ſerit, ſignauerit, recitauerit, ſubiecerit, vel ſignum
adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens,
id dolo malo. e Eiuſque legis pœna in ſeruos vl-
timum ſupplicium eſt, (quod etiam in lege de ſi-
carijs & veneficijs ſeruatur) in liberos verò depor-
tatio.

1 † *De crimine falſi, quod etiam inter publica iudicia*
refertur, hic ſubijcit: & quam pœnam Cornelius Sylla
a (*qui publicas* a *quæſtiones, id eſt, accuſationes conſti-*
tuit de falſo, ſicut & de alijs quibuſdam criminibus) fal-
2 *ſarijs irrogauerit, demonſtrat.* † *Poſtea editum quoque*
eſt S. C. Libonianum, quo cauebatur, eos, qui falſi ali-
quid alterius teſtamentis adſcribunt, lege Cornelia teneri.
Ideoque titulus eſt in Pandectis, Ad legem Corneliam de
3 c *Falſis & S. C. Liboniano.* † Falſarius *autem dicitur impo-*
ſtor, qui imitatione veri ſuum compendium, alterius di-
b *ſpendio per dolum quærit. Ideò enim Iuſtinianus* b *cri-*
men falſi ſeu falſitatem dici aliud nihil eſſe, quàm imita-
tionem veri: cuius ſententia magis perſpicua eſt in Græ-
co textu propter vocem, qua vtitur in exprimenda iſta
4 *imitatione, & παραποίησιν appellat.* † *Adde huc*
c *Pauli* c *reſponſum,* Quid ſit falſum, inquit, quæritur:
& videtur id eſſe, ſi quis chirographum alienum imi-
tetur. *Ita enim legendum eſſe, & non, immutet, vt vul-*
5 *gati habent Codices, Budæus etiam admonuit.* † *Non ta-*
men illi imputari crimen falſi poteſt, qui ſine dolo aliquid
d *fingit;* d *quoniam ſine dolo falſum non* e *committitur.*
e *Itaque rectè dicemus, crimen falſi, eſſe imitationem veri-*
tatis dolosè factam.
6 f a Teſtamentaria. † *Sic* f *Modeſtinus hanc legem*
g *teſtamẽtariam vocat, &* g *Vlpianus, Corneliam de teſta-*
mentis. Et hoc ideò fortè, quod maximè ſoleat falſum in
teſtamentis committi, vel quia à principio introducta fue-
rit hæc lex pro teſtamentis falſis confectis, ſignatis, vel
productis; attamen quin pro alijs etiam inſtrumentis,
falsò fabricatis, vel ſcienter productis locum habeat, ex-
h *tra* h *pugnam eſt. Sanè peculiariter de teſtamentorũ de-*
prauatione agitur in Cod. Iuſtinianeo ſub tit. De his qui
ſibi adſcribunt in teſtamento.
7 b Teſtamentum, vel aliud. † *Vnde colligis vnum*
modum, quo falſi crimen committitur, ſcripto ſcilicet,
ſeu ſcriptura, qui modus admodum frequens eſt. Non
minùs tamen frequenter falſum dicitur, quàm ſcribi-
tur: nam & eius delicti multa, & lucroſa eſt occaſio
improbis; præſertim in dicendo teſtimonio, & in alle-
i *gationibus falſarum* i *legum, ferendiſque ſententijs.*
8 † *Porrò nonnunquam & facto, id eſt, ipſarum rerum de-*
prauatione falſum committitur: videlicet, ſi quis publi-
K *cam monetã cudat,* K *vel fingat: aut menſuras publicas*
vendendo

ADDITIONES.

a l. 1. de orig. iur.
b In nouel. de inſtrum. cau. & fid.
c l. quid ſit falſum, 23. de falſis.
d l. nec epiſtola, C. ad leg. Cor. de falſ.
e l. nec exemplum, 20. C. eod.
f l. in lege Cornelia teſtam. 30. hoc tit.
g l. 1. de pub. iud.
h l. Paulus, 16. hoc tit. l. eum qui, 14. C. eod.
i l. 1. in princ. & l. vlt. hoc noſtro titulo.
k l. quicunque, 8. l. qui falſum, 19. hoc noſtro tit.

vẽdendo vel emendo nõ probatas habeat, illiſq; ſcienter
a a *vtatur, aut partum mulieri ſupponat. Et de falſarijs*
b *moneta peculiaris titulus extat in* b *Codice.* † *Non ſo-*
9. *lum autem illi falſum committere dicuntur, qui ipſi*
tale quid, vt præmiſſum eſt, fecerint, ſed etiam illi,
quorum ſubminiſtratione, aut dolo tale quid factum
c c *eſt. Denique & ille falſarius habetur, quicunque*
conditionem mentitus eſt, ad imponendum alijs: vt ſi quis
d *pro milite ſe gerat, & falſo diplomate vtatur, vt tuto* d
commeare poſſit: ſicut & ille, qui nomen in alterius frau-
e *dem mutat.* e *Et in ſumma, quoties quis imitatione ve-*
ri ſuum commodum dolo malo quærit, cum proximi ſui
detrimento falſum committere dicitur. Latius certè lex
Cornelia de falſis patet, quã vt paucis exemplis concludi
poſſit: potiora tantum retuliſſe ſufficiat; cætera Pandecta-
f *rum* f *& Codicis lectio facilè ſuppeditabit.*
10 c Aliud instrumentum. † *Siue publicum ſiue priua-*
tum: vt ſi quis priuatus alicuius rationes, vel epiſtolas
g *falsò imitetur.* g † *Interim memineris differentiam eſ-*
11 *ſe inter teſtamentum, & aliud inſtrumentum, quoad fur-*
tum, & occultationem: quia de furto, & occultatione te-
ſtamenti, eſt publica accuſatio: alterius verò inſtrumenti
h *ſurrepti crimen non eſt publici iudicij:* h *niſi ipſum ita*
deſtruxerit, vel occultarit, vt veritas amplius non ad-
i *pareat: tum enim de falsò iudicium* i *dabitur.*
12 d Dolo malo. † *Sine quo falſum non committitur, vt*
ſupra dixi; quare impuberem in hanc legem non incidere,
k *Paulus* k *reſpondit.*
13 e Eiuſque legis pœnam. † *Pœna ergo falſi in ſeruos, eſt*
vltimum ſupplicium; in liberos, deportatio: addit Mar-
l *tianus,* l *& omnium bonorum publicatio. Nouella-*
rum tamen iure, ſi falſarij habuerint aſcendentes, vel de-
m *ſcendentes hæredes, bona eorũ non publicantur.* m *Por-*
rò lex antiqua, falſi conſictum de ſaxo deijci iubebat, vt
14 *refert Alex. ab Alex. lib. 6. Genial. die. c. 10.* † *Hodie*
verò conſtitutione Carolina falſum in ſcriptis, & ſigillis
commiſſum pœna capitali punitur pro magnitudine cri-
minis, & incommodi inde contingentis, iuxta iudicis æſti-
mationem, art. 112. Idem & de falſo in ponderibus, men-
ſuris, & mercibus commiſſo eadem conſtit. obtinet, art.
15 *113.* † *Quanquam autem prædicta pœna generaliter*
in omnes falſarios conſtituta ſit: tamen grauior quibuſ-
dam imponitur à legibus, & permittitur iudici, eam pro
qualitate falſi moderari. Nam pœna corruptæ monetæ
n *eſt autoris concrematio,* n *quoniam læſæ etiam maie-*
o *ſtatis teneri videtur, qui tale quid auſus* o *eſt. Rurſus*
quoque cum nõnullis mitius agitur, vt qui falſa menſura
p *vſus eſt, tenetur ad duplũ, & relegatur:* p *poteſt etiam*
ipſe deceptus crimen falſi ad aliam obligationem tranſ-
ferre, ſi ciuiliter reum actione in factum cõueniat, vt quod
q *ſua intereſt, perſequatur.* q

ADDITIONES.

a l. pen §. 1. eod. tit.
b C. de fal. mon.
c l. qui teſtamentum, 2. in fi. d. tit.
d l. eos qui, 27. § vlt. eod.
e C. de muta. nomi.
f ff. & C. ad leg. Cor. de falſ.
g l. 1. §. qui in rationibus, hoc tit. l. pe. C. eod.
h l. Paulus, in prin. hoc tit.
i l. Paulus, ad finem.
k l. impuberem. 22. hoc tit.
l l. 1. §. pœna falſi, eod.
m Nouel. vt nulli iud. lic. hab. l. ſer. §. vlt. & Auth. bona damnatorum, C. de bonis proſ.
n l. pen. C. de falſ. mon.
o l. 1. C. de falſ. mo. & vide de hoc Carolinam ſanctionem crimin. artic. 112. vbi de triplici falſatione monetæ diſponitur; vna fit incudendo monetam, altera adulterando, vel vitiando materiam, tertia in radendo, ſeu diminuendo monetam.
p l. pen. ff. hoc titu.
q l. pen. & vlt. ibi gloſ. C. dic. titu.

§. Item lex Iulia de vi publica.

1 *Vis publica, ſiue armata.*
2 *Vis priuata, & quotidiana à Cicerone dicta eſt.*
3 *Pœna vis publicæ, quæ olim fuerit, & quæ hodie ſit.*
4 *Banniti æquiparantur deportatis.*
5 *Quæ ſit pœna vis priuatæ.*
6 *Raptus pœna.*

Item lex Iulia de vi publica, ſeu priuata aduerſus eos exoritur, qui vim, vel armatam, vel ſine armis cõmiſerint. *a* Sed ſi quidem armata vis arguatur, deportatio ex lege Iulia de vi publica irrogatur: ſi verò *b* ſine armis, in tertiam partem bonorum ſuorũ publicatio imponitur. Sin autem per vim *c* raptus virginis, vel viduæ, vel ſanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus: tunc & raptores, & ij qui opem huic flagitio dederunt, capite puniuntur, ſecundum noſtræ conſtitutionis definitionem, ex qua hoc apertius poſſibile eſt ſcire.

Nunc de vi *ſeu violentia diſſeritur, quæ etiam inter*
publica ordinaria crimina refertur. Duas autem leges de
vi, Iulius tulit: alteram de vi publica, alterã de vi priua-
1 *ta.* † Vis publica *eſt, quæ & armata dicitur, quæ fit ar-*
mis, vel quocunque genere teli, quo quis alij poſſit nocere.
Nam qui arma ſumunt ad inuadendum alios, non modò
ipſis, in quos ea ſtringunt, ſed etiam rei publicæ, cuius
intereſt arma non moueri, vim inferunt. Et huius qui-
dem vis, exempla ſatis multa in Pandectis referuntur,
2 *ſub hoc titu. Ad l. Iuliam de vi publica.* † Priuata *au-*
tem vis committitur, cum quis ſine armis in alterius res
aut corpus impetum facit; vt ſi quis id, quod ſibi deberi
putat, non apud iudicem, ſed manu ſua depoſcat, & debi-
tori eripiat. Hanc vim Cicero pro Cæcinna, quotidianam
appellat, cum ſcilicet arma nulla adhibita ſunt, nec ho-
mines coacti.
3 *a* Sed ſi quidem. † *Pœna ergo vis publicæ, eſt deporta-*
tio, ſi à libero facta ſit: nam à ſeruo, neſciente domino, ad-
a *miſſa punitur vltimo ſupplicio;* a *noſtro verò tempore*
vice deportationis vtimur pœna banni, ſiue excõicationis
Imperialis, quâ quis vero extra protectionem, & cõmuni-
b *tatem Imperij* b *conſtituitur, tam quoad perſonã, quàm*
4 *quoad res.* † *Vnde rectè Accurſius* c *dixit, Bannitos*
c *æquiparari Deportatis: quod etiam Bar.* d *alicubi vo-*
d *luit. Et habemus hodie generalem conſtitutionem Im-*
*perij de pace publica, eiuſque violatoribus (*von dem Lanfriedbruch*) quæ diligenter legenda eſt, & cogno-*
ſcenda; ſuppeditabit enim omnia luculenter, quæ ad hanc
rem pertinent.
5 *b* Sine armis. † *Vis priuatæ pœna, eſt publicatio tertiæ partis.*

ADDITIONES.

a l. ſeruus, C. ad l. Iul. de vi pub.
b Cyn. l. 1. de naturalibus, vide Hip. de Marſ. conſ. 99. cauſ. crim.
c §. relegati, ſupra quibus mod. ius pat. po. ſol.
d In l. 1. C. quando lic. ſe vind. ſine iud.

a *partis bonorum, a & item infamia, quæ ex ſententia iu-*
b *dicis irrogatur ei, qui de vi condemnandus eſt: b eam Iuſtinianus hic omiſit, cum tamen ſola illa reddat publicum, & criminale hoc iudicium.*

6 c Raptus virginis. † *De pœna raptus c ſupra quædam*
c *annotauimus, quæ hic repetere ſupernacaneum fuerit. Porrò meritò vltimo ſupplicio coercetur raptus ex Iuſti-*
d *niani d conſtitutione, cùm illud crimen non modò ad iniuriam hominum, verumetiam ad ipſius omnipotentis Dei irreuerentiam committatur. Vnde etiam factum crediderim*
e *, quod Iuſtinianus Imperator olim tulerit e legem, vt capitaliter etiam puniretur, qui ſacram virginem impudico aſpectu eſſet intuitus.*

ADDITIONES.

a l. vlt. ff. ad l. Iul. de vi priuata.
b l. 1. C.
c §. item lex Iul. de adult. hoc tit.
d l. 1. C. de rapt. vir. l. raptores, C. de epiſ. & cler.
e Ita refert hiſtoria Eccleſ. & extat adhuc bona pars huius legis in l. ſi quis non dicam, C. de epiſc. & cler. adde Nouel. 123. & 150.

§. Item lex Iulia peculatus.

1 *Peculatus crimen quando committi dicatur: & numero 3. & 4.*
2 *Publica pecunia quomodo hic accipiatur.*
5 *Pœna peculatus, quæ ſit.*

Item lex peculatus eos punit, qui a publicam pecuniam, vel rem ſacram, vel religioſam furati fuerint. b Sed ſi quidem ipſi iudices tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint, capitali animaduerſione puniuntur: & non ſolum hi; ſed etiam qui miniſterium eis ad hoc exhibuerint, vel qui ſubtractas ab his, ſcientes ſuſceperint. Alij verò, qui in hanc legem inciderint, pœnæ deportationis ſubiugentur.

De crimine peculatus *annectitur, in quod pariter*
a *lex a Iulia animaduertit.* † *Committitur autem hoc cri-*
1 *men, ſi quis pecuniam ſacram, religioſam, publicamve auferat, aut intercipiat: niſi hoc fortè ei per legem licuerit, aut ſi in aurum, argentum ve, aut æs publicum aliquid ingerat, illisve admiſceat, quo id peius fiat.*

2 a Publicam. † *Publica hic pecunia ea ſola habetur, quæ eſt vrbis Romanæ, non aliarum ciuitatum, nam quod il-*
b *lis ſubtrahitur, furto dicitur ablatum.* b *Sub pecunia au-*
3 *tem vrbis Romanæ accipienda ſunt res fiſci.* † *Nam & iſte peculator habetur, qui à debitore fiſci per dolum ali-*
c *quid aufert.* c † *Denique huius criminis, & ille habetur*
4 *reus, qui in tabulis publicis minorem pecuniam, quàm quid venierit, aut locatum erit, ſcripſerit, aliudve quid ſimile commiſerit; & qui prædam ab hoſtibus raptam ſur-*
d *ripuerit.* d

5 b Sed ſi. † *Pœna ergo peculatus eſt in iudice, eiuſve miniſtro, qui deliquit, capitis ſupplicium, id eſt mors ex con-*
e *ſtitutione Honorij,* e *quam ad legem Iuliam hic refert*
f *Iuſtinianus; in cæteris verò deportatio.* f *Cæterum Aurelianus Imperator peculatus reos vltra militarem modum eſt perſecutus, vt eos ingentibus ſupplicijs, cruciatibuſq; puniret, vt autor eſt Flauius Vopiſcus in eodem.*

ADDITIONES.

a l. 1. ad l. Iul. pecul. & l. vnica, C eod. tit.
b l. ob pecuniam, 81 de fur. de quo tamen vide Alcia. li. 1. Diſp. cap 3.
c l. ſacrilegij. 9. §. Labeo, ad l. Iul. pecul.
d l. hac lege, 10 & l. peculatus, 3. hoc ipſo tit.
e l. 1. C. de crim. peculatus.
f l. peculatus, 3. ff ad l. Iul. peculatus.

§. Eſt & inter publica.

1 *Plagij crimen eſt etiam publici iudicij.*
2 *Plagium quando dicatur committi.*
3 *Plagium vnde dictum.*
4 *πλάγιος doloſe.*
5 *Plagij pœna, eademque confirmata in veteri teſtamento: & num. 6.*

Eſt & inter publica iudicia a lex Flauia de plagiarijs, b quæ interdum capitis pœnam ex ſacris conſtitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Subſequitur *crimen plagij, quod lex Flauia coercuit.*
1 † *Quodque inter publica iudicia a referendum eſt, vt-*
a *cunque in Pandectis b (fortè librariorum incuria) inter*
b *titulos publicorum iudiciorum ſit omiſſum.* † *Committi-*
2 *tur autem plagium propriè, cum quis alicuius liberis, aut ſeruis perſuadet, vt neſcientibus ant dominis aufugiant; aut cum quis fugitiuum ſeruum, aut liberum hominem,*
c *tanquam ſuum vendit, ſciens eſſe alienum.* c † *Dicitur*
3 *autem plagium non à plega, vt vulgo creditum eſt, ſed ἀπὸ τοῦ πλαγίου, id eſt, ab aliquo; quia obliquis quibuſdam*
4 *artibus, & dolis ſerui aut liberi abducebantur.* † *Vnde & Græci πλαγίως quandoque ſimpliciter pro doloſè accipiant.*

a Lex Flauia. *Theophilus Fabia vertit, non Flauia, itaque habent conſtitutiones Theodoſij, de qua videtur ſenſiſſe Cicero pro Rabirio:* An de ſeruis alienis contra Fabiam retentis, aut de ciuibus Romanis contra legem Porciam verberatis aut necatis plura dicenda ſunt?
d *Eſt autem hæc lex ſenatuſconſultum,* d *Vlpiano autore.*

5 b Quæ interdum. † *Plagiorum pœna capitalis eſt ſemper, & ob id eius cognitio habetur ordinaria: licet permittatur Iudici, vt pro modo delicti eam mitiget &*
e e *exaſperet: atque ita reſpexit hoc loco Iuſtinianus. Si tamen quis ſeruum alienum prauis ſuis colloquijs & inſtigationibus deteriorem tantum faciat, & non ad fugam eum impellat, qui pro ſuo vendat: tum obligatur ad ſolutionem dupli eius precij, quo ſeruus antequam corrumperetur, ab eo æſtimatus eſt in ſtio anno. Duplatur quoque damni æſtimatio, quod domino poſteaquam corruptus*
6 *fuit, dedit.* † *Porrò hæc lex confirmari etiam videtur Deut. cap. 24.* Si enim deprehenſus fuerit homo ſollicitans fratrem ſuum de filijs Iſrael, & vendito eo acceperit precium, interficietur, vt auferas malum de medio tui &c.

ADDITIONES.

a l. plagij, 13. C. ad l. Fla. de plagia.
b l. 1. de pub iud.
c l. 1. §. pen. ad l. Fla. de plag.
d l. 2. ff dic. tit.
e l. vlt. ff. & Cod. hoc tit.

§. Sunt præterea.

1 *Lex Iulia de ambitu, eiuſque pœna.*
2 *De voce ambitus.*
3 *Legis repetund. autor fuit L. Piſo.*
4 *Quis teneatur repetundarum.*
5 *De pœna huius criminis.*
6 *Lege Iulia de annona qui teneantur.*
7 *Præfectus annonæ, Ædiles Cereales.*

8 *Annona*

Digitized by Google

8 *Annona dicitur, quod in annum ſufficiat.*
9 *Sitocomia quid, & vnde dicta.*
10 *De pœna defraudatæ annonæ.*
11 *Leges annonariæ, ſumptuariæ.*
12 *Lege Iulia de reſiduis qui teneantur.*
13 *Quæ ſit eorum pœna.*
14 *Summo digito attingere quid ſit.*
15 *Quid per indicem hic ſignificetur.*
16 *Epilogus Autoris ad hæc ſcholia.*

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia, *a* de ambitu, lex Iulia *b* repetundarum, & lex Iulia *c* de annona, & *d* lex Iulia de reſiduis, quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amiſſionem non irrogant, alijs autem pœnis eos ſubijciunt, qui præcepta earum neglexerint. Sed hæc de publicis iudicijs expoſuimus, vt vobis poſſibile ſit *e* ſummo digito, & *f* quaſi per Indicem ea tetigiſſe: alioqui diligentior eorum ſcientia vobis ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris, Deo propitio, aduentura eſt.

Subſequuntur *alia quatuor publica iudicia, videlicet, lex Iulia de ambitu, lex Iulia repetundarum, lex Iulia de annona, & lex Iulia de reſiduis, quæ ſingula ad textum obiter enarrare operæ pretium fuerit.*

1 *a* De ambitu. † *Lex Iulia* de ambitu *(cuius latorem M. Cicero in oratione pro Murena ſe profitetur) eos punit, qui pecuniam dant, vt honorem magiſtratuumve in com... municipalibus conſequantur. Huius pœna, vt Iulius Paulus ſcribit, deportatio erat, quæ in locum aquæ & ignis, interdictionis ſucceſſit: fortè ex lege, quam Caius Calphurnius Piſo de ambitu rogauit, ſed poſtea ex S.C. ad interpretationem l. Iuliæ promulgato, pœna 100.*
a *aureorum cum nominis infamia eſt* a *conſtituta.* Hæc autem lex *(inquit Modeſt.)* in vrbe hodie ceſſat, quia ad curiam Principis magiſtratuum creatio pertinet, nō ad populi fauorem, qui ſcilicet declaratur per ſuf-
2 fragia. † *Cæterum hanc vocem (ambitus) Laur.* b *Val-*
b *la ex eo deducit, quòd qui ſuæ virtuti non confidit, per circuitum velut ambit eos, à quibus ſuffragia expectat. Simile crimen Eccleſiaſticum eſt* Simonia.

3 *b* *Repetundarum.* † *Nomen legi inditum eſt, quòd pertineat ad pecunias repetendas. Huius autor fuit L. Piſo,*
4 *vt refert Cicero Actione quinta in Verrem.* † *Repetundarum autem, vel de repetundis accuſatur quis, vel damnatur, qui in adminiſtratione magiſtratus pecunias ac-*
c *cepit, vnde accipere non* c *debuit. De hoc eſt peculia-*
d *ris titulus in* d *Pandectis.* † *Pœna autem reis impo-*
5 *nitur extra ordinem, & quandoque exilium, quandoque durior pœna, prout admiſſi ſceleris qualitas requirit. Exi-*
e *gitur etiam ab hæredibus* e *delinquentis. Lex autem 12. tab. pœnam capitis irrogabat, vt refert Gellius lib. 20 Noct. Attic. cap. 1.*

6 *c* De annona. † *Autor eſt Pomponius* f *Lætus, Ro-*
f *ma legem latam eſſe per Claud. Trib. pleb. de annona, vt frumentum, quod antea ſenis æris ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur. Poſtea autem eius delictum cœpit puniri, qui in aliquo defraudaſſe annonam*
g *publicam probatus fuiſſet, quo ea eſſet* g *carior, quales ſunt, qui frumentorum nundinationes exercent, vt ipſi cariùs reuendant, quorum hodie magnus admodum eſt numerus in male inſtitutis Germaniæ noſtræ ciuitatibus.*
7 † *Quod ne fieret, veluti ad præfectum annonæ habere ſo-*
h *lebat, vt Feneſtella* h *ſcribit, & Iulius Cæſar duos ædiles creauit, qui ob id Cereales appellati ſunt, qui ſimiliter ci-*
i *bariorum & menſurarum rationem habebant.* i † *Vi-*
8 *dentur autem Romani annonam intellexiſſe reſpectu commeatus, vel victualium, quæ in annum integrum poſ-*
9 *ſit Reipubl. ſufficere.* † Sitocomia *quoque (quaſi frumentariam curam dixeris, ἀπὸ τοῦ σίτου καὶ κομεῖν, id eſt, à frumenti curatione) munus publicum eſt, anno-*
k *nam* k *reſpiciens.* † *Pœna autem defraudatæ annonæ*
10 *eſt 20.* l *aureorum cum infamia; quandoque etiam*
l *extra ordinem imponitur, pro qualitate delicti. Nam &*
m *relegati rei in inſulam, & in metallum damnati* m *leguntur. Ex quibus apparet, quantum Reipublicæ curam veteres ſuſtinuerint, vt pauperibus, æquè ac diuitibus to-*
11 *lerabilior per ciuitates vita eſſet.* † *Sed nec contenti fuerunt annonarias leges quibus inopum ratio habita eſt, tuliſſe: verùm leges etiam ſumptuarias, aduerſus profuſos quoſdam helluones ſtatuerunt: ne ſcilicet, & diuites immodicis gulæ ſumptibus ad egeſtatem quandoque prolaberentur: cuiuſmodi leges fuerunt Fannia,*
n *Licinia, Cornelia, & Antia, quas Gellius* n *& Macro-*
o *bius* o *ſatis abundè deſcribunt.*

12 d Et lex Iulia de reſiduis. † Qua lege, *inquit Pau-*
p *lus,* p tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem retinuit, neque in eum conſumpſit. *In ea fraude & Sylla olim deprehenſus fuit, apud Aſco-*
q *nium in Cic. Orat. pro Cornelio. Addit* q *Martianus, eadem lege teneri eum, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, alia-*
13 *ve qua cauſa pecunia publica reſedit.* † *Huius pœna eſt, vt eam damnatus, ampliùs tertia parte, quam ex reſi-*
r *duis debet, puniatur,* r *ita vt vltra ſummam reſidui tertiam totius ſoluere cogatur, atq; ita ego Martiani ver-*
ſ *ba intelligo, quæ alias variè* ſ *exponuntur. Et hæc quidem hactenus de duodecim publicis iudicijs, de quibus hoc titulo diſſeruit Iuſtinianus. Sunt & alia, de quibus dubi-*
t *tatur, publica ne ſint an priuata, de quibus Accurſ.* t *& alij Commentatores ſuis locis vbertim diſputant. Nobis cum Iuſtiniano ſufficiat, eas leges hic commemoraſſe,* ſummo digito, *id eſt leuiter attigiſſe, quæ publicum in omni ſuo argumento iudicium ferè conſtituebant. Exactior enim harum quæſtionum, & ſi quæ ſimiles ſunt, tractatus ex Pandectis & Codice repetendus eſt.*

14 *e* Summo digito. † *Prouerbialis locutio eſt,* ſummo digito

ADDITIONES.

a l. 1. Ad l. Iul. de ambitu.
b Lib. 4. Eleg cap. 19.
c Vide l. 1. hoc tit.
d Ad l. Iul. rep.
e l. Lex Iulia 7. eod. tit. l. ſciant. C. eod.
f In libello de Rom. legibus.
g Ad l. Iul. de anno.
h De magiſt. & Halicarnaſſ. lib. 7. antiq.
i Vide Iuuenal. Sat. 10.
k l. Munerū, 18 de muner. & hon. vide Alc. in Anno. poſt Cop.
l l. 2. hoc tit.
m l. Annonam. 6. de extraord. crim.
n Lib. 2. Noct. Attic. cap. 24.
o Saturna, lib 4. cap. 9.
p l. 2 Ad l. Iul. pecul.
q l. leg. Iul. 3. § leg. eod. tit.
r Dict. l. Iul. §. ſed & qui.
ſ Hic, & d. §. ſed & qui.
t In l. 1. de publicis iudicijs.

digito attingere, pro leniter, & quaſi negligenter: ab-ijs nata, qui onus tollentem extremis digitis, quaſi dicis cauſa, & perfunctoriè adiuuant. Hoc prouerbio Cicero quoque pro Cælio vſus eſt. Equidem multos (inquiens) & vidi in hac ciuitate, & audiui non modo qui primoribus labris genus hoc vitæ, & extremis, vt dicitur digitis attigiſſent, &c.

15 *f* Quaſi per Indicem. † *Per Indicem ſignificare videtur non digitum Indicem, ſed quod Græci συλλαβὸν appellant, vulgus tabulam librorum; quo in re nomen hoc à Cicerone quoque vſurpatum eſt: vt ſit ſenſus, Quaſi indices & ſumma duntaxat rerum, quæ in iure ciuili recondita ſunt, capita leuiter aſpexerint, quaſique litora legerint.*

16 † *Hæc ſunt, quæ mihi in hoſce quatuor Inſtitutionum iuris ciuilis libros colligenda videbantur. Cæterum de opere & labore meo, in horum enarrationem larga manu impenſo, ſpero legum tyrones boni conſulturos eſſe: mihi certè non modicæ mercedis loco putabitur, ſi eos inde profectum aliquem feciſſe intellexero. Equidem ea potiſſimum ratione hæc noſtra Scholia in lucem prodire paſſus ſum, vt ſi quid boni contineant, ijs Candidati Iuris vtantur, fruantur liberè: ſin minùs, tutori vixdum virilem ætatem ingreſſo veniam præſtent, melioraque aliquando edant. Eſt enim cuiuſque ſcientis & ingenui hominis, minùs probè ſcripta dictave ab alijs in melius candidè corrigere, & quod deeſſe cognouerit, citra inuidiam adiungere. Etenim hoc nos vltrò & ingenuè pollicemur, quod cuiuſque doctioris & melius ſentientis arbitrio ſtare velimus, aut cadere, quicquid in hanc rem, Auditorum noſtrorum gratia, aliquando corraſimus.*

Inſtitutionum Quarti Libri finis.

Digitized by Google

Digitized by Google

R. SALVAREZZA
RESTAURO
Via Val Sassina, 63
Tel. 899 223